

TUDOR ARGHEZI

OPERE

IX. Publicistică

(1941 – 1947)

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

PS9. 0.09 / A76

TUDOR ARGHEZI

OPERE

IX. Publicistică
(1941–1947)

Ediție îngrijită și note bibliografice de
MIȚURA ARGHEZI și TRAIAN RADU

Prefață de EUGEN SIMION

Fundația Națională
pentru Știință și Artă

univers enciclopedic

București, 2006

14640

Coperta: PODALV

Redactor: Elisabeta SIMION

Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

Cartea a apărut cu sprijinul
S.C. PETROM SERVICE S.A. București

și al

COMPANIEI NAȚIONALE „LOTERIA ROMÂNĂ” S.A.

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Fundatiei Naționale pentru Știință și Artă și
Editurii Univers Enciclopedic.

ISBN: 973-7934-90-3
978-973-7934-1

ISBN: 973-637-139-5
978-973-637-139-4

1941

UN DEBUT

Cât pizmuiesc pe confratele, desigur foarte tânăr, din gazeta mea, că rezolvă problema fără nici o bătaie de cap! În cronică judiciară și la rubrica faptelor diverse, atât de interesante azi, după Mica publicitate, el zice, relatând un furt sau o amendă: „am scris” și „am mai scris”. Dacă nu prea scrie în momentul când o face, el a scris cu o zi mai înainte sau mai scrisese de curând. Asta-i dă un cert sentiment de scriitor satisfăcut.

Altădată, se zicea: „am spus”. Cu o sfială la neolocul ei de verbul major și complex, gazetarul căuta un scrupul de falsă elegantă și conștiința lui alambicată prefera să-și lase copia în domeniul de dincoace al penei de scris. Căci a scrii pare să fie, de cele mai multe ori, altceva decât a citi și a zice. Dar, probabil, era un defect al educației de carte groasă și de raft voluminos și lipsa începea cu cea mai groasă și mai veche carte, de la *Biblie*: O mie de pagini condensate, cu zeci și sute de autori, dintre care colaboratorul principal, Dumnezeu, era personajul cel mai migălos din lume și mai plin de nuanțe de scrupul.

De pildă, omul gras, apetisant și rumen, cu scufie albă, de la bucatărie, era bucatăria și tânărul în frac și șervet, de la tavă, era un chelner – un neologism. Ei nu mai sunt așa. Influențele culturale și noile concepții, care nu pretind numaiidecât și o curățire a unghiilor rezonabilă și uzul unei batiste, au pătruns

în toată intimitatea viciei sociale, până la robinet și spălător cu promovarea demnității de „ospătari” – un neologism quasi-chirilic. Rândasul e om de serviciu și ucenicul, picol. Băiatul de băcănie s-a rafinat, transpus în funcționar comercial.

Broșura și manifestul au eludat biblioteca și ziarul constituie un certificat de doctorat pentru educarea unei opinii publice rapide: de altfel, după cum Ordonanța înlocuiea și modifica Legea sutelor de ceasloave. Acum treizeci de ani și mai încoace, în vremea socialismului, care făgăduia oamenilor pricipiri o fericire, reputată în *Biblie* și medicină imposibilă, reformatorii viciei de toate zilele, a *Tatălui nostru*, se inspirau ca să reclădească societatea, din zece broșuri a cincisprezece bani bucata. O educație integrală costa un leu și cincizeci, o țigară.

Când n-ai mai scris, vorba confratelui cotidian, câțiva ani la ziar, te vizitează tot felul de rețicente. A scrie e o implicare de acțiuni nedefinite. Fără prezența lor în călîmară și într-o stare de ceea ce se cheamă într-un vechi vocabular suflet, sinceritate, înțelesul verbului material încetează. Senzația că o mână din umbră te ține de cot și-ți îmbrâncește condeiul într-o direcție ce nu-i organic a lui, însutește drumul de la judecată la pană și numai cu prețul unui efort, infînit disproporțional cu obiectul, scapi câteodată de stilul meschin și de expresia plată, ideea rămânând pe delături. Și mai ales experiența că orice scrii, dacă apuci să scrii la propriu, e inutil, singura mângălire, de florile mărunții, a unui manuscris te face în judecata dumitale secretă grotesc și odios.

Domnul Liviu Rebreanu, directorul acestei gazete, în cuprinsul căreia încep iarăși să umblu, cam rârâș, de-a bușile copilului îmbătrânit, după ce-am zăcut fiziceste aproape doi ani și într-alte feluri mai mulți, mi-a spus: „Scrie-mi un articol pe săptămână”. N-am să scriu dintr-o dată: deocamdată încete. Trebuie să te adaptezi, să te readaptezi foii zilnice și iuți, dar și evenimentelor excepționale.

Nu știu dacă todeauna în marele trecut evenimentul excepțional a dominat condețul. De zeci de ani, pe care îi trăiesc, n-am cunoscut aliceva decât evenimente excepționale, momente grave, colituri istorice și răspântii milenare. Decența te obligă să le străbări și să nu le vezi. Și totuși nu m-am obișnuit. Poate că nici n-au fost...

Dar când începeam să mă deprind cu un fragment de eveniment excepțional, se petrecea un alt eveniment excepțional cu care, măcar atât, m-am obișnuit: dispărea gazeta. Și suți cum dispăre o gazetă! într-o zi.

Ca și pana.

1941

TEHNICĂ ȘI GUST

Între două intelectualități, una tehnică și alta liberă, este incompatibilitate?

Ca sunt două intelectualități care fac apel, fiecare, la alte criterii, e sigur. Dar așa pusă chestiunea, intelectualitățile sunt nenumărate. E o intelectualitate a tinerilor cu părul lung și a chelei, o intelectualitate a dascălimii, intelectualitatea medicală, o intelectualitate religioasă, una comercială, una inginerescă și industrială, intelectualitatea maritimă, agricolă și militară; atâtea și atâtea intelectualități speciale, din care nu lipsesc nici intelectualitățile divizionare, bancară, silvicolă, agricolă, avicolă etc.

În fiecare muncă și orientare profesională, tehnicitatea se împlineste cu o disciplină de intelect, are un limbaj și scule adecuate.

Doi medici pot să stea de vorbă la patul bolnavului, întru cât se vor putea suferi unul pe altul și se pot lăsa întâlniți reciproc, fără ca bolnavul, cu intelectualitatea lui – să nu mergem

până la o intelectualitate a bolnavilor - să priceapă nimic, deși e subiect interesat. Crescătorii de vite se simt la largul lor discutând despre carne și nutreț și petrolistul, de pildă, mai ales când glumește, adică atunci când mintea, ridicată din păcură, face un joc de intelect, spiritualitatea lui derivă, ca și produsele, din petrol.

S-a citat adeseori, cu modestie, cazul savantului conștiincios, a căruia competență cinstită mărturisită se limitează la două dulapuri cu cristale, al treilea dulap căzând în competența unui alt mare cristalograf. Intelectualitatea lor e pur tehnică. Dacă le pomenesci de o carte, care nu-i un tratat în optsprezece volume compacte, se schimbă la față: cărțile mici sunt mai ales de literatură și versuri. Un tablou îi lasă indiferenți ca o bucată de mușama și muzica îi cam plictisește, dacă se abate de la cuplet.

Dar intelectualitatea gustului și intelectualitatea tehnicii sunt peste toate tehnologiile două lucruri deosebite. Pentru intelectualitatea, una singură, care-i un ideal de apogeu, problema consistă în suprapunerea celor două intelectualități și după cum discurile se acoperă mai mult sau mai puțin, lese la iveală un grad de intelectualitate. Omul complet, dorit de filosofie, stă în lună plină, în tehnică și gust.

Utilizăm, evident, aproximația și intuiția, căci definiții concrete nu se găsesc, începând cu talentul și sfârșind cu Dumnezeu, decât la mamosii intelectului. Căutarea punctului de vedere exact și codificarea individualității, atât de trebuincioasă inteligenței de dincoace, revoltată împotriva imprecisului și necuprinsului, aparțin unei inteligențe de fiscalitate, care își pierde echilibrul dinaintea unei realități fără declarație și proprie semnătură. Între a fi și nu a fi se petrec toate civilizațiile miilor de ani.

Claude Bernard, biologul, matematicianii Poincaré și Le Verrier erau, ca și Buffon, mari scriitori. Genialul romancier al insectelor, Henri Fabre, a fost un învățător de țară. Goethe,

poetul, e socotit drept o personalitate de intelect al științei și al gusrului monumentală, ca și pictorul Leonardo da Vinci.

Firește că surogatul e mai abundent decât originalul -- și mai ieftin. Parfumul micșunecii de Parma, plagiat de ionon, e un lichid obținut prin condensarea citralului cu acetonul și distilat la o sută treizeci de grade centigrade sub o presiune de zece milimetri... El are și proprietatea, aproape umană și universitară că se poate adapta și se asociază agreabil și avantajos cu tot felul de mirodenii, chiar de floare adevărată. Numai că în sensibilitate și batistă aceste falsificări, sincere comparativ cu erzațurile intelectuale, lasă, ca și simetricele lor, un gust care nu-î un gust, o modalitate de depravare, indicele originilor suspecte.

O lipsă ironică de inteligență a gustului se arată adeseori la o intelectualitate care-si ia sarcina judecătorească să ancheteze și să explice publicului opera de artă: lucru aproape normal și înțeles în cultura administrată, unde originalul e constant dublat de o copie caligrafiată. E o intelectualitate mai falsă și decât intelectualitatea petrolului lampant: mai multe intelectualități abstracte și nici o intelectualitate tehnică, asternute unele peste altele, ca foile de hârtie, din care se fabrică o mucava.

1941

[PROBLEMA INTERPRETĂRII]

Se poate da, desigur, un răspuns la interesanta dumneavoastră anchetă și, desigur, orice fel de răspunsuri agreabile curiozității masive.

A fost odată un profesor cu exces de iritabilitate a meningei științifice, și el s-a scârpinat pe durata unui volum

compact, ca să facă, pentru trebuințele lui de simplism confuz, de a se dezmeticii în stupefacțiile haotice ale creației, din așa-numita artă o știință de buzunar. Crezând că nici Franța n-a produs la nici una din numeroasele ei universități monstrul total al mărginirii intelectuale și absența presimțirilor integrală, el și-a tâlmăcit studiile și în limbă interzisă cu speranța că prezintă spiritului de subtilitate originalitatea înedită.

Eu nu vă pot răspunde cu un fabricat. Sincer și primitiv, două condiții ale, repet, ale creației, artistul, ca să-l definim pe nume, nu știe ce face și cum face. Critica, dimpotrivă, vrea să știe, neastâmpărată de a ști și placidă întru a putea. Critica poate să adopte toate atitudinile de nomenclatură ale filosofiei și poate întuneca o lumină ca să zgândărească inutil, în interior. La toate originile victii instinctul vulgar vrea o definiție de orientare, mângâiere slabă, care își caută un aliment în analiză, după ce digestia s-a operat. E foarte explicabil: intelectul caută o rețetă pentru vanitatea lui de a se consola. În definitiv, nici în misterul misterelor nu trebuie să se afle nimic, în stare să descurajeze iconoclasmul omului fragmentar.

Tehnicitatea epocii excită nădejdea. Dacă o roată se poate face cu dinți în vederea unei mișcări, tot așa cum s-ar putea, poate, scrie o pagină sau cum se nimerește accentul emoției. Pe această punte a măgarilor și-au pierdut echilibrul toți geometrii lucrului necuprins și mobil.

M-am ocupat odinioară de o problemă mult mai mică decât nebuloza în care ne introducem fără aripi și numai cu scule de laborator. Nu căutam bacteria esențială, nici stabilirea unei *formule leucocitare pentru stările îngerești și generative* ale sufletului inconștient, ci o definiție mai măsurată. Agasat de certitudinile declarative ale criticii, care putea să deosebească numaidecât, ca de la masculin la feminin, ceea ce ar fi fost un roman de ceea ce ar fi o proză care nu ar fi fost roman, jignit vreau să spun de *incapacitatea mea personală de a deslusi cu atâra* promptă facilitate o noțiune de altă, am ținut să verific la ce grad

al încremenirii e situată stupiditatea mea particulară, de care mă cam îndoiam, față de frauca inteligență critică, la apariția câte unui volum. Am rugat critica în scris și cu iscălitură să mă lumineze. Meritam această lecție de la niște comentatori binevoitori care fuseseră elogioși cu activitatea mea literară de până atunci.

Vreți să vă spun adevărul? Ca și cum nu s-ar fi citit repetata somație publică a unui scriitor neinformați, nimeni nu a răspuns din cei invitați formal să verse un conținut de toc rezervor pe un ochi de hârtie. Am tras concluziile după câteva săptămâni de așteptare și punctul de vedere s-a decolorat, pe măsură ce viitoarele articole de critică literară se pierdeau în vocabulare de o factură progresiv mai medicală. Eram într-o situație analogă cu a lui Gustave le Bon care, contrariat de sutele de experiențe cu proces-verbal ale fenomenului de levitație, publicase în două continente un premiu de un milion de franci pentru fotografia care va surprinde în aer un obiect deplasat de la sine, de pe un obiect pe altul. Sunt de atunci treizeci și cinci de ani...

Răspunsul meu mi l-a dat un editor, însă un editor care nu scrie: „Romanul, mi-a spus el, e o carte groasă, cel puțin într-un singur volum, pe coperta căruia tipograful pune, dedesubtul titlului, cuvântul «roman», iar autorul devine din această pricină romancier“.

Vă aduceți aminte răspunsul lui Verlaine la o anchetă întreprinsă de un foarte mucalir reporter literat, Huret. Universitatea începea să deosebească pe fondul aglomerat și oboșit, de poezie calâp, o sensibilitate căreia, firește, i-a priit să i se lipescă de vitrină: simbolismul.

– Sunteți un poet simbolist, nu este așa? L-a întrebat anchetatorul, și poetul holba niște ochi...

– *Nom de Dieu*, a răspuns Verlaine, *je suis poet français*. „*Nom de Dieu*“ are un echivalent românesc...

UN CUVÂN'I'

Mi se pare că l-am văzut pe artist numai de patru ori, de când l-am cunoscut fără să-l fi văzut.

La Iași, unde a rezidat, înainte de a fi fost târât de fatalitățile necesare până la București, domnul Sava scotea o revistă cu totul nouă pentru România, „Caricatura“, o publicație de revelații. E foarte regretabil că revista nu a continuat să apară și că nu apare și azi, ca să afle din ținuta și din valoarea ei, atât cei care practică desenul imprimat cu ușurință, cât și publicul, antrenat, din lipsă de altceva, la satisfacția mijloacelor ieftine de expresie, că a face lucrul ce se numește caricatură obligă la stil și substanță, ca satira și pamfletul.

Domnul Sava nu exploatează din viață agreabilul și drăguțul, ca niște modalități superficiale de frumos.

Desenul convențional, care a unificat aspectul și forma, de pildă a femeii, la chipul de păpușă profesională, e fals, și desinatorul care a dat creionului un ideal de cofetărie e silit, ca o pedeapsă, să fabrice exclusiv bomboane umane și prăjituri cu crema pe dinafară.

Frumosul e relativ și complicat, în gradul în care ia contact cu gândul și melancolia.

Din scoicile trandafirii, vândute în localitățile de băi, animalul a dispărut... Mortăciunile de zincografie, litografie, pictură și sculptură, ale simplei dibăcii grafice, standardizate, pervertesc frumosul adânc și strică gustul estetic.

La domnul Sava caricatura e un portret. Desenul Domniei Sale e expresia înaltă a humorului, în care ironia nu e un haz și o glumă de zeflemea. Durerea mascată a ființei iese în evidență. Domnul Sava dă prilej tragediei să se manifesteze în desen și culoare. El nu se mulțumește cu platitudinea descripției și cu vorba goală, obișnuită în pictură și în literatură. Fiecare bucată e o concentrare până la cristal și o sinteză.

Personal, dacă e voie să mărturisesc preferințe, îmi place, ca o regăsire din vechile icoane românești, realizate mai mult cu degetul decât cu penelul, fumul de biserică al picturii, peste care tămâia și smirna au pus, veac de veac, un asternut de zmalț.

1940

O SCRISOARE A DOMNULUI T. ARGHEZI

Domnule Șerban Cioculescu,

Din pricină că nu-mi trimiți tipărite, chiar când te angajezi hotărât, nici manuscrisele pe care mi le ceri la trebuință, necum pentru satisfacțiile de politeță subînțeleasă foiletoanele Domniei tale, succesiv alimentate de un simplu crâmpel de răspuns al meu la o anchetă din „Curentul literar“, iau cunoștință de temperaturile Domniei tale, la distanța unde locuiesc, cu mari întârzieri și numai incidental.

Te-aș fi socotit dezlegat de angajament numai într-un caz, care pare să devie o realitate; dacă numărul foiletoanelor ar începe să concureze proporțiile inaugurate acum treizeci de ani de către un ilustru predecesor al Domniei tale. La al douăzeci și treilea articol, el se găsea de-abia la începutul unui centimetru pătrat de chestiune. În asemenea caz, ca să te pot urmări, m-aș muta în centru, lângă un chioșc de ziare.

Poate că as fi avut să-ți spuî câte ceva, dacă te citeam la timp. Adevăratul Domniei tale aport de originalitate în literatură pare să fie, în ultima analiză, un complex de anumite procedee de conduită. Poate că ti le-as fi divulgat. A trebuit să mă resemnez, interesul micilor actualități neputând să depășească durata săptămânii. N-am știut, de pildă, că ai publicat măcar răspunsul meu la ancheta Domniei tale,

decât după vreo zece zile de la domnul Tudor Mănescu, colaboratorul Domniei tale, cu prilejul unui telefon fortuit. S-ar zice că nu ți-a fost indiferent să te protejezi discutând cu mine, cu însăși absența mea din discuții.

Primesc însă azi, de la domnul Ion Ojog, prin poștă, un număr de luna trecută din ziarul „Viața”, cu un foileton mai complicat, și sunt silit să mă opresc la el. Articolul Domniei tale conține un fapt petrecut, enunțat de Domnia ta și convertit de Domnia ta în adevăr istoric: trec peste aprecieri, semitonuri și gorgoane.

Fiindu-mi până încă în viață, tăcerea ei ar putea să însemneze o confirmare și nu pot să confirm o ficțiune. Ai mai pipăit și altă dată prinprejur, ca la un lacăt pe întuneric, dar acum i-ai potrivit și o cheie.

E vorba de colaborarea mea, de acum patruzeci și cinci de ani, la ziarul „Liga ortodoxă”. Ca să izbutești să mă pui în nu știu ce conflict abstract de fantezistă subtilitate cu mine însumi, îmi acorzi la șaisprezece ani o inteligență avantajos precoce și de un model de abilitate, în care mi-aș permite să te identific mai mult decât pe mine pe dumneata.

Vrei să spui că eram, încă de mic, atât de pișicher în perfidia inteligenței și atât de lingău, încât am căutat ca să complac unui patron de părerea căruia m-am temut. Să-mi asimilez poezia instrumentistă a poezului Macedonski, directorul ziarului, la care am colaborat.

Află, domnule Serban Cioculescu, că, la ripar, cele mai multe din bucițile mele în versuri, de la șaisprezece ani, nu mai semănau cu manuscrisul. Poeziile le transforma într-ascuns, bizuit pe complicitatea tăcută și dorind să facă școală servilă și elevi. Nu m-am dovedit, bineînțeles, atât de onorat pe cât se aștepta patronul, și am protestat, desigur, cu confuzia și sfielile vârstei. Reperându-se amestecul care le transfigura, al unui condei străin în aproximativele mele debuturi, am suprimat relațiile brusc. Macedonski a fost exagerat de elogios

cu versurile unui ucenic întrucâtva înzestrat: lăsând să-i ardă în cădelniți un bob prea mare de tămâie, el se tămâia în realitate pe sine. Dar sensibilizarea la autocătuie îmbată și azi și alte nasuri, mai palide decât nasul lui.

Aș fi preferat ca acea perspicacitate onctuoasă care-ți măgulește sugestiile și care te face apt a deslusi „structurile” secrete ale ființei, și genurile și nuanțele instantaneu, ca porumbul de ovăz, să funcționeze mai fin. O poezie nu se relevază după iscălitură și un scriitor nu poate să fie niciodată mai mulți și în contrast, ca de la negru la alb.

Te rog să publici această scrisoare în „Curentul literar”, de unde a început.

11 august 1941

T. ARGHEZI,
37. Prolungirea Mărtisor,
București

STILUL BOLSEVIC

Bolșevismul, cuvânt rusesc, derivat dintr-o idee de îngustime și strâmtoare, opune ideii de lărgime a mensevismului un stil de socialism particular. El nu a fost niciodată de tendință europenească. Îngustime înseamnă constrângere și strangulare. Bolșevismul se reclamează mai puțin de o doctrină decât de mijloacele de parvenire la stabilirea ei silită. Întrebate ce criterii le inspiră, sovietele răspund: „Suntem comuniști”.

Ideea comunismului curată nu datează nici de la Lenin, nici de la Marx și cu atât mai puțin de la împăraul Stalin. Sfântul Vasilie cel Mare, întemeietorul vierii de chinovie, a realizat comunismul în viața călugărească și prima „republică socialistă” a fost, în peninsula Chalcidică, Muntele Arhos, unde

și schisma românească e reprezentată prin mănăstirea Prodromul, cu o anexă la București, Schitul Darvari. Mănăstirile sunt guvernate de consistorii, pe care numai rușii roșii, cu alte gânduri, le-au numit soviete.

În comunitatea vasiliană, întemeiată pe dragoste, milă, castitate și sărăcie de bunăvoie, frații (mai mult decât „tavarășii“) n-au avere proprie, avutul e colectiv, cât și munca. E principiul creștin al tuturor mănăstirilor ortodoxe și congregațiilor catolice, și chiar al celor budiste, de o modalitate simili-creștină prin anticipare. Comunismul politic e un plagiat vulgar și materialist al comunității religioase, care în diverse forme are o viață de mai multe mii de ani neîntrerupt și suflul lui, categoric, rusesc, e bolșevismul. *În Rusia, maniera ține loc de doctrină.*

Bolșevismul e un temperament și cel mai ieftin din toate temperamentele până la asasinat, cu el dimpreună; e o stare sufletească, starea dementei, exaltată de un sentiment de justiție fals, îndată ce un individ nu mai poate recunoaște legitimitatea matematic succesivă a trecutului, oricum ar fi fost; nu mai poate nimic respecta din strădania seculară a omenirii și nației lui, dusă răbdător și tenace, cu jertfa de sine și cu geniu, el se bolșevizează. Alege pârția cea mai îngustă și cea mai scurtă, către o fericire foarte problematică. Bolșevismul e o fază de ignoranță grea.

Când în 1907, în Teleorman mi se pare, o ceată de răsculați a dat foc unei herghelii de cai pur-sânge, îndurând, fără altă revoltă, chinul în carbonizare al atâtor vieți, ei răzburau în animale rasa și, fără a bănuși că au comis o crimă neiertată împotriva firii și a bunătății, nimiceau un rezultat și un bun creat o singură dată. Interpeleți de către un învățător: „Bine, proșilor, de ce n-ați luat fiecare un cal, să-l duceți acasă“, au răspuns: „Uite, la asta nu ne-am gândit“.

Satenii din 1907 nu erau bolșevici adevărați, având sovăirea sentimentală: dacă s-ar fi gândit, nu dădeau grajdurilor

foc. Adevăratul bolșevic, înainte de a pune focul, prinde calul, îi sfărâmă dinții, îi jupoaie botul, îi crapă ochii și-i retează limba, lui, calului, și stăpânului, prietenul calului vinovat.

Consternarea că eroarea comunistă a putut să izbutască la un popor atât de înapoiat în masa lui, ca rușii, a fost în vremea ei extraordinară. Popoarele înaintate, cu idealuri socialiste mult mai organizate decât în haosul rusesc și cu o mișcare socialistă impresionantă, în momentul sarcinii ușoare au dat înapoi. Ceea ce se numește civilizație și cultură precizează o noțiune, lipsa de încredere în experiențele viitoare, față de experiența trăită. Viața omului fiind scurtă și fiecare om simțind că are dreptul să și-o trăiască la maximum de plenitudine tolerat de împrejurările protivnice, unui lucru în schiță și proiect omul îi preferă ce s-a păstrat. Cel puțin omul neccesiv, omul normal, omul mijlociu, grosul omenirii.

Comunismul a izbutit în Rusia, exclusiv din pricina caracterului bolșevic și a procedurii lui instantanee, de la poftă la gură. Spargi și furi, asasinezi și încondeiezi și culegi. Nici un scrupul, venit măcar de la inteligență și carte, dacă nu de la iubirea de oameni și de la caritate, nu poate opri valul de asasinat dezlănțuit. Rușii erau cei mai indicați să ridice din el acest talaz de moarte și devastare. O propagandă demagogică sumară, la un colț de stradă, a servit de propulsor.

Evenimente istorice au dezmințit adeseori, pân-a nu fi devenit socialismul un stat, axiomele marxiste, care își trag ființa din materialismul istoric. O cumplită dezmințire primesc ele, în plină eră bolșevică, de la evenimentele în curs. S-a spus că mobilul tuturor luptelor de ideal din istorie trebuie atribuite dorinței de exploatare economică. Armatele aliate, îndreptate spre Moscova, au căleat fruntariile URSS-ului cu un scop spiritual: stărpirea stilului bolșevic.

CÂNTARE BUCOVINEI

Adu-ți aminte... Basmul noi l-am trăit.

Un veac de om a trecut și nu am băgat de seamă.

Lucrurile scad și cresc, vremurile s-au mutat, aleargă umbra după umbră și suspinul după suspin. Noi am rămas neschimbați ca Dragomirna.

Doar cel ce caută napoi se uimește mereu de aceeași mirare, că fugе iute timpul oamenilor care se iubesc.

Prinși de mâini, de-o viață mergem alături, și dragostea pare la început.

Cine mi-a spus că omului i se urăște?

Am fost singuratec și nemângăiat că nu știam din ce cuib să te iau. După ce te-am aflat, am străbătut zodiile nedespărțiți. Din munții tăi pare-am plecat aseară.

Codrii veneau cu noi, ne însoreau apele culcate, țara ta întreagă cu turmele-i de holde și ca niște cirezi cu creștetele la cer.

De jur-împrejur, cârjile cu steaguri, cu beteală și panglici ale pământului vostru jucau din foile lungi.

Logodna s-a petrecut la scăpătat. Când vreau să mai văd stelele de arunci, le găsesc păstrate-n ochii tăi. Curată și neturburată ține logodna, neîntrerupt. Tineretea gândului e-n toate zilele nouă, și gingășia – mai proaspătă, pe cât întârziează.

Zilele noastre adună duminicile din zece mii de ani încă nestirbiți, pe care lumea de-abia le va trăi în timpul ce va să vie, și în toată dimineata și seara basmul începe iarăși.

Câteodată o lacrimă ascunsă cădea ca un mărgăritar pe împunsătura acului tău. Știam ce vis te întristează. Durerea ta era din acelea ce nu pot să fie vindecate cu leacuri și descântece obișnuite. Îi trebuiau oaste și săbii, ca suferințelor din veac ale Ziditorului de altare și hotare. Într-o sută de ani, din lacrimile tale ai cusut, ac lângă ac, stiharul întreg de mărgăritare, cu care trebuia să te înfățișezi la judecată.

Adu-ți aminte ce nu poate să fie uitat, fărâmă a Bucovinii, din care te-am furat și te-am dus departe. Pe subț stejari și brazi, te-am ascuns de ochiul ager al șoimilor puși să te păzească, și ti-am mințit cu cântece auzul, ca să n-ajungă până la sufletul tău mugetul buciunelor, care ne da de urmă, înfricoșat că poate te-a răpit întunericul din marginile pădurii.

Te-am purtat până la plute, și cu plutele devale. Caii ne-au scos în șesul mare, pe Siret. Și nu ne-am mai temut că ne dovedesc ciorile Străpăturii și rânduiala împărătească înfrântă.

Adu-ți aminte... Acolo, dedesubtul salciei despletite și arțarului ca un pom de fluturi, ne-am făcut unul altuia spovedania de odihnă, ascultând vesnicia tăcerii dintre râuri. Caii pășteau cu căpăstrul pe coamă, lângă urechile noastre.

Ne-am înclăpuit, în pădurile în care se strânge noaptea din lume, ale Moldovii, că eram cei doi singuri oameni dintâi. Mai simțeam încă pipăitul de zămislire îndrăzneată al Celui ce ne-a făcut în zorii zilei, și mă supăra plăcut, subț inimă, o coastă. El ne-a lăsat de capul nostru, să ne croim drum deosebit.

Adu-ți aminte. Pasărea care s-a coborât din creangă-n creangă, până deasupra capului nostru, era o vrabie din streasina casei tale. Ți-a spus ceva și i-ai răspuns. Și s-a întors acasă.

Cutreierasem peste seminții și rărâmurii, ca soarele după lună, fără să-mi pot potrivi oglindirea înflăcărată în argintia ei oglindire. Am ajuns în piscurile voastre. Luna căutată mă aștepta într-un gorun. Că eram și soare și inimă, și os și vâpaie, în zilele acelea, și ca un copilandru muncit, născut din cremene și nevinovăție.

Am poposit în Bucovina ta, între marile cucoane în odăjdii arhieresti, ale ținutului vostru, cucoanele spicului de grâu și ale cârjilor de păpușoi. Auzindu-vă graiul, pareă scris cu slovă veche, l-am ascultat, ca niste șoapte săpate pe piatră. Netede ca luceafărul vă erau bărbăția și hotărârea.

V-am văzut înălbind inul, depănând cânepa, doborând movila fânului cu furca, adunându-vă turmele cu vorbe de cârturari, stăpânind taurii, strănepoți de zimbru, cu căutătura; femei întregi, ca tulpina subțire și cu sprânceana dreaptă, fecioare tefere, mume neșovăire. Voinicii, puretnici și mari, ca lespedea crucilor înalte, munceau neîncovoiați, răbdând apăsarea și jugul, care nu li s-a putut niciodată ridica până la grumaz.

O sută de ani nu s-a clintit un fir de păr din locul lui, și s-au simțit mai străini străinii, în țara înstrăinată. Satele, bălciurile, horele, forfota voastră albă, de straie și bondițe domnesti, i-au învăluit și inecat. Râvnind la fete și soți, ei s-au ales cu junghiu' împlântat din aruncătură, unde trebuiește, și au priceput că Bucovina e a voastră, și că nu vă temeți de nici o mână.

Iar clopotele voastre vioaie i-au făcut să nu dea biruințele uitării.

Îți aduci aminte? Mi s-a prins sufletul de zuluții tăi, ca o ceață. Fata cu ochii vinetri, sprintenă și căprioară, cu șoldurile drepte în catrintă și suman, cu umerii lungi în ie, de flăcău fără mustață, cu glezna de cocor, mi-a ieșit înainte.

Ochii au întreat-o: „Tu ești aceea, care mă așteptai, fângăduită din neștiut?” și ochii au răspuns: „Eu sunt aceea“.

Mâna ta slabă, de Domniță, cu furca subsuoară, nu se lăsase să fie niciodată apucată, și ți-ai uitat-o dusă la buzele mele. Mirosul ți-era, ca și azi, de foi de nuc și de livadă, și am știut că erai tu.

Uitându-se în mine adânc, privirea ta mi-a spus că-mi ești logodnica pe viață, și, răspicat, și pe moarte. Strângerea mâinii a fost un jurământ. La voi jurământul e aspru și este ținut.

Și fusul nu contenise a se învârti. Numai încetinise...

Nu m-ai întreat cine sunt, nici de unde viu. Ai știut în datina sufletului, ceea ce nu se cercetează și nu se învată. O

proorocie îți spusese că o să vie, odată, un călător și că ai să pleci cu el din Împărăția blestemată.

Îți aduci aminte. Cum să nu-ți aduci aminte? De vreo treizeci de ani vorbim, ca de o raină mare a noastră, numai de asta, în toate zilele, într-un chip. Nu surâzi tu, ca atunci, și acum, când treci de-a fuga, prin ogradă, pe lângă mine, depărtând, cu mâinile în coarne, țapul de la lăstari?

Ți-aduci aminte... Într-o pășune de-acasă, de la tine. Din cusătura în care înțepai cu firul de mătase ruginit, și s-au mutat degetele de la sine și, dusă cu mințea la zarca rostogolită pe stânci, degetele tale mi-au căutat în păr, aproape adormite. Venea fără voie dezmierdarea mamei tale, cu care atipeai. Am cunoscut atunci că te legasesi în mine și ți-am sărutat călcâiul din iarbă. Se trezea la lumină, alături de el, bumbul galben, în cheotoarea lui de gulere albe, al unei flori de musetel.

Și din codru, preoții vântului citeau pentru noi molirvele murmurate ale binecuvântării.

Mi-ai povestit, îți aduci aminte, sălbatecă, blajină și cinstită, războiul tău cu Împărăția.

Satul tău, despăcat de granița griptorului împărătesc, despărțea surorile, frații și bunicii, unii de alții. De la Ileana la Domnica, la gospodăria de peste drum, legea cotropitorului făcuse două țări. Neamul ți se străduia neputincios, sugrumat pe mijloc de veriga de fier, bătută de-a dreptul pe șale și ferecată cu lanțuri de ocară, în steiul graniței negre. Și chinutul tau sat de răzeși avea poruncă să nu se miște, să se întoarcă sau să se întindă. Nu era voie să i se audă lanțul.

Pomii tăi rodeau într-altă țară, și-n mijlocul bătăturii curmate, sta omul cu pușcă al Împărăției, ca să-i plătești cosul cu prune culese din livadă.

Aveai șase ani și erai de-o șchioapă. Treceai cântând peste pârâu, cu o ulcică de smântână. Doi oameni au strigat să stai și te-au pus între puști și te-au dus la vamă. Și era în ajunul Învierii.

Ai stat închisă până ce dreptul Împăratului a fost plătit, de o sută de ori prețul smântânii.

Maică-ta, văduvită de curând, a trebuit să facă repede bani, pe ce putea să prindă. A vândut patru oi și, fiindcă nu s-a ajuns, a vândut și bondița ra de Paști. Și pe când plătea ispravnicului cu pasărea de pradă a semnelui de la chipiu răscumpărarea copilei, sunau clopotele ducerii pe giulgiu a Mântuitorului în pământ.

Ti-aduci aminte... Te-ai sculat din iarbă, povestind, și cu pumnul strâns te-ai întors către vamă și ai jurat-o să se prăbușască.

Zimbrul vestru care păzește Putna, ascuns între mănăstiri, e fugărit de către doi, trei împărați ca să-l prindă viu și să-l întrepenească. Tu l-ai văzut. Cu coarnele lui de fier clătina granița pe dedesubt, să o răstoarne.

Ti-aduci aminte... Fugișem din ținuturile lui și întremciam amândoi, dincoace de munte, departe, în malca de baștină a țării, căsnicie. Lui aduci aminte. Nerăbdător de vestea pe care ți-o aduceam din ostire, te-am strigat de afară, de sub zarzărul din fereastră: „Nevastă, vama s-a prăbușit!“

Și-ți mai aduci aminte, după ce toate granițele de robie s-au prăvălit?

Ne-am dus în țara ta, cu daruri pentru surori și nepoate, și am intrat prin miazăzi. Nu mai era vamă. Dar și satul pierise, de șase ori secerat cu focul și fierul, din două părți.

Șoseaua Sucevii, arată cu plugul, se pierduse în semănături. Primăria și clădirile Împăratului intraseră în țărână, ca o îngrășămintă. Intraseră în ea, ca să-i îngrase cartofii, și Împăratul, și Împărăția, și pajura cu două pliseuri întoarse, unul în răsărit și altul în apus. Zarea întreagă se mișcase din loc, și încheieturile nu i se mai cunosteau.

Am umblat ca niște fugari aiurii. Nu ne-a venit să ne spunem unul altuia adevărul și ne furisam în de noi. De unde era gospodăria Burzilor și Macaveilor vestri pornea, către

pădure, un cimitir care nu mai fusese. Am pășit printre morminte. Am căutat pe maică-ta Ileana, care cânta frumos, pe Axinia, pe Maranda. Am căutat pe Tecla, pe Minodora, pe Varvara. Ne gândeam fiecare, în sinea lui, să prindem șiragurile de mărgele, aduse de noi, măcar la gârul crucilor de lemn.

Și nu era nici una la crucile șterse.

Ți-aduci aminte de unchiușul cu plere albe? Odihnea la marul pădureț, în umbra carului, cu un câine.

– Ia spune, tată, uude-și satul nostru? [-ai întrebat.

El a făcut un semn cu mâna, careva, undeva, încorro, în lumea cealaltă.

– Satul nostru nu mai este... Dar cine esti dumneata? te-a întrebat.

I-ai spus și nu te-a mai cunoscut. Nu-și mai aducea aminte, îți mai aduci aminte?

Ți-aduci aminte? Ai plâns și m-ai sărutat. Eu eram și satul tău, și neamul tău, și morții tăi...

Dar satul se înfiripa din nou, într-altă parte, din sămânța satului pierit. La noi acasă, dincoace, acum: copiii tăi, caprele, oile, virele, câinii... Venise Bucovina pe Siret și Prut, și Mormântul din Putna, pe care călcase ciubota Împărăției, a sălășluit în țara mare. Numai cătunul vostru n-a mai venit cu ele.

Am scoborât iarăși câmpurile, posomorâți.

[Dar nu trecuse o viață de fecior și iar a vânar Zimbrul o împărăție și iar au cotropit mormintele veneticii.]

Luminile cerului s-au cernit cu zăbranic de sânge.

Au fugit pasărele, au gemut pădurile, râurile s-au uscat.

Și iar au plâns ochii tăi de acum treizeci de ani, și acum au plâns pe umerii copiilor noștri.

[Luna iulie, anul o mie nouă sute patruzeci și unu... Bucură-te, Marie! S-a mai prăbușit vama încă o dată.]

ÎNSEMNĂRI RUSEȘTI

Dintr-un caiet de străinătate

La Fribourg, canton catolic, republică de mânăstiri și congregații, nu e picior de rus. Terenul neprielnic e sugrumat între zidurile seculare. Se mai cunoaște, mânjit pe piatra turnurilor de peste porțile cetății, fumul de pușcă al vechilor războaie.

Oamenii cantonului, masivi și acerbi, au ceața dreaptă din tablourile lui Hodler, verticală din vârful capului până la sacru. Ei se adună seara, după lucru, la „Pisica Neagră”, un mic local dosnic și curat, cu perdele verzi. Patronul servește bere, e poet și improvizează pe mandolină pentru zece, cincisprezece prieteni și clienți. Nu e anormal în Elveția, să fie chemat cu bătaie în masă chelnerul, „Mon Colonel”. Și-a lepădat șortul și rava și domnul colonel e ofițer adevărat pentru caz de război. Uniforma, armele și muniția și le păstrează acasă în dulap, alături de fracul de serviciu. Acum, că în uniformă, convocați din când în când la cazarmă ca să nu uite mânăuirea carabinei, mândria verificată a fiecărui helvet, gradații și soldații improvizează pe străzile orașelor o armată a lui Papuc, asta e altceva. Pantaloni și cam vin pe vine, mânecile și spinarea tunicii se umflă cocofosite, chivăra cu fundul boltit stă pe o ureche. De la o epocă de instrucție la alta, personalul militar s-a îngrășat. E cald. Gulerul uniformei deschisat până la piept permite intercalarea sugătoare a unei batiste. „Bună ziua Durand”, a strigat după ei, din ușa lăptăriei, un camarad de comerț. Detașamentul întreg întoarce capul și face cu mâna: „La revedere, Fritz, pe curând”. Ostenii și fără să fie așa întrerupți merg telelei, în rânduri strâmbе, un rând de trei, altul de sapte, în zigzag, cu dreptul sau cu stângul și cu amândoi bocanii deodată și amestecat.

Cuiva îi e sete și unitatea îl așteaptă din berărie să se întoarcă, stergându-și mustățile de spumă.

– A fost rece? întrebă ofițerul.

– Foarte bună! răspunde soldatul, lăsându-și pusca jos, între picioare, ca să scoată dintr-un buzunar, pe care nu-l mai găsește la locul lui în uniformă, o țigară.

– Stați puțin, zice locotenentul, că mă duc și eu să iau o bere. Ideea făcându-și drum, se duce tot detașamentul.

La Berna, se putea citi pe biletele de închiriat odăi mobilate în trei limbi federale că „Nu pentru ruși”. Rușii erau excluși din inima Europei încă de pe la 1906 și ceva. Se prezintă Raskolnicov, îi plăcea odaia, da un acout și noaptea mai dormeau cu el în pat, pe scaune și pe jos, încă douăzeci de compatrioți cu chică, șapcă și barbă. Cămașa cu gura într-o parte, cu nasturele sub maxilar și ureche îi deosibește numaidecât.

Dormitorul adună de-a valma fete și baieti. Fata fiind, și după Bakunin și după Kropotkin, un camarad, sexul e o chestiune secundară și sfielile delicate sunt dominate de „idee”. În Rusia europeană sunt nu mai puțin de trei sute saizeci și șase secte religioase, multe din ele învecinate cu o atitudine politică revoluționară și pravoslavnicii, în promiscuitate cu nihilistii și anarhiștii, nu se înțeleg într-o singură privință, dacă trebuie să fie statul totul sau individul. Discuțiile încep, la toată ora din zi și din noapte, cu problemele pe care Europa sau le-a rezolvat cu câteva sute de ani mai înainte sau le-a lăsat să aștepte o conjunctură nouă. Una din ele este fundamentală: dacă există sau nu Dumnezeu. Zece argumentatori îl afirmă, zece rătăduindu-l, dar în fiecare rus un fel de Dumnezeu există orisicum, chiar în negațiune totală; râvna de închinător, absorbit într-o iluzie halucinantă. Sau se discută dacă Molière e mai mare decât Gogol, o noapte întreagă. Gogol rămâne uneori mai mare, motivat că lucrătorii tipografi din Moscova

rădeau în hohote când îi culegeau în manuscris zatul editei întâi. Dar unul își aduce aminte spre ziuă, căscând pe parchet, pricina pentru care totuși e mai mare Molière și discuția este reluată de-a capo.

Raskolnicov are numai două pahare pe masa lui de spălat, unul de băut și altul de dinți. Nu face nimic! Tovarășii sorb ceaiul la rând din două pahare, ca soldații fumul de tutun din muclele de țigară trecut din gură în gură. Scuiatul personal se pierde în colectivitate.

Desigur că somnul apartamentului trebuie amânat. Din când în când familia Dandin vine cu urechea la ușa. Soția se scuză că a închiriat numai la unul. Soțul spune că nici dormind, nici aiurând, unul nu vorbește ca mai mulți. Soția afirmă că n-a mai văzut pe nimeni intrând afară de Raskolnicov în odăile și soțul s-a resemnat să creadă că are un chirieș pluriventriloc.

A doua zi pe la zece, câte unul, câte doi, rușii, rusoaicele pleacă la Universitare.

Proprietăreasa consternată l-a întrebat pe Raskolnicov: „Ai avut lume multă azi-noapte la dumneata?” „Natural, a răspuns chirieșul, am discutat lucruri importante.” „Dar nu ne-ai lăsat să ne odihnim”, insistă proprietăreasa. Chirieșul răspunde uimiri: „De ce n-ați venit și dumneavoastră? Până la trei am vorbit despre Rousseau”.

Rusul e sincer și proprietăreasa intimidată. Știe atât, că bronzul compatriotului ei stă în insulă, între lebezi și porumbicii de apă. O problemă totuși a intrigat-o violent: „N-am văzut venind la dumneata pe nimeni. Pe unde au intrat atâția?”

Rusul a rămas mirat de nepriceperea proprietăresei. Naiv și total ca un bulldog cu nasul pe buze, s-a precipitat cu cea mai onestă simplitate: „Pe fereastră!... Ca să nu vă deranjez”.

În toată Elveția s-a adoptat la parter refuzul de închiriere pentru ruși, de la toate etajele din Berna.

Rusul e colectiv.

Cu toată lupta și terorismul reciproc dintre clase, între aristocrație și popor e mai mult decât o afinitate. Pobiedonostev, procuratorul Sinodului, popa Gapon și țarul Niculaie, care l-a primit ca un tăruc, la Tarskoie Selo, însoțit de cinci mii de mușici, în 1905, sunt în fond de acord și acordul se lichidează săptămânal cu Siberia și nagaica. Nimic nu supără susceptibilitatea unui aristocrat rus care face represianța revolteilor populare, ca o îndoială nehotărâtă asupra legitimității războiului subteran dus de populație împotriva declarațiilor lui asupritori.

Civilizația sau starea de înapoiere a fiecărui ținut fac din el o altă lume. În vasta împărăție teritorii cât România, izolate între pustietăți, nu au contacte cu alte regiuni. Se succed câte doi, trei împărați, fără să se afle, și multe popoare din imperiu se cred stăpânite și azi de Petru sau de Ivan, care ca locuitori ai lui Christos se bucură de privilegiul că nu au mai murit. Rusia e un răsăm al cerului, vine din cer și dă în cer. Nu s-ar fi putut să nu aibă alipit și un Iad particular, cu temperaturi uneori de Paradis, pentru deportarea convoaielor de răzvrătiți.

Infernul Siberiei are, într-adevăr, modalitățile lui de Purgatoriu. Mai toți deportații, cărora nu le vine lenea îndulcirilor locale, se întorc de unde au fost alungați, cu toleranța agentului care-i cunoaște și în secret îi aprobă. Până la o răscoală nouă, din miile de răzmerițe permanente în împărăție sau până la o indispoziție a Procuratorului, care știe tot și mai închide ochi, jignit din când în când de câte un print la Curtea din Petrograd. Se prezintă un polițist și-i spune evadatului, la o căzăcească: „Ai stat destul. Mai dă o raită pe la Irkutk și peste vreo doi ani te întorci”.

Procuratorul Sinodului e un personaj cu puteri de țar. Conceptul țar e universal și reprodus în toate câmpurile vieții rusești, în toate guberniile și localitățile, tari mai mari și mai mici. Marii duci, Guvernatorii, Comandanții de armată

sunt tari. E loc pentru mii de tari, care nu se exclud decât dacă se izbesc unii de alții violent și atunci hotărăște dibăcia unui cutit ori otrava.

Un domn bălan, cu o superbă cravată gătușită de un inel de aur subt gulerul cu lustru. Nobil polon, el își iubeste Rusia ca un descrieriat. Prezintându-ne pe canapeaua de la fereastră a cafenelei, mi-a dat în palmă o mână ca o labă de lup. Mă uit la mâna lui, redusă la jumătate de-a lungul indexului, rămas *întreg lângă degețul mare*. Îmi povestește că fiind pe vremuri terorist, fusese de trei ori în Siberia și că refuzând să mai între a patra oară într-un convoi, a vrut să fugă cu calul fugărit de un cazac călare, care l-a ajuns cu plumburile din nagaikă și i-a sfărâmat mâna dintr-o lovitură. Falangele i-au rămas îngropate în grumazul calului, sub coamă. Polonezul râde.

Așa e la noi, mi-a mărturisit admirativ, ca de o caracteristică frumusețe.

Polonezele, fine libelule blonde cu ochii albaștri, ca safirul răscolit de un fum interior, vorbesc și în intimitate numai rusește. Rusia le aparține. Odraslele străinilor cuibăriți în imperiu vin la școală rusificați fanatic și mărturisesc și fiii helvetilor alpini oroarea de patria veche. Un patriotism teluric, fără principii și embleme, urzește zeci de neamuri străine. Zic „Rosia“, și tinerii și bătrânii, învechiți în studii, sunt podiditi de lacrima stepei, rușii mari, rușii albi, circazienii, mongolii, tătarii, calmucii și toate mlădițele dintre Oceane reprezentând cu toate acestea fiecare o ficțiune de revoluție.

Sonia, o latifundiară, călăreață și armată nervos în podul mănusii de o cravașă nedeclipită de eleganța ei, are o pasiune: să fure obiectele din vitrina marilor colecții europene. Face *călătorii cosisitoare la British Museum*, preferând să fure de-acolo, fiind muzeul cel mai bine păzit și mai primejdios, atrasă, probabil, de *hard-labour*. O cească de o minunată frumusețe o poartă în geantă și manson, sorbind subțire

dintr-însa coniacul d'Armagnac, adus de garson într-un pahar de cristal. După arheologia rusoaicei, ceașca, de forma unui siligean, construit din pământ ars, învelit cu smalt negru, e milenară. Aproape de guta groasă, pe care își pune hoața buzele elastice, cu desenul trandafiriu de floare de leandru, și dinții de mătă, ceașca e înconjurată de peruzele încrustate-n lut. Dar Sonia e un androgin aspru, rece la îmbolduri.

Narașa visează să-i scoată ochii iubitului ei, care fiind rus o înțelege și o pândeste, cu acul din pălărie. În pălăria cu marginile mari, molcome și legănate, are două ace lungi de cincizeci de centimetri, străpungând odată cu fundul, și concii învârtit în calouă. Într-o noapte, obsedată de visul ei frumos, îi va scoate iubitului ochii în somn, fără nici o îndoială. Altfel Narașa nu poate să fie fericită.

M-am certat cu misticii Siberiei dacă Dostoievski s-ar fi putut naște într-alt popor decât rusesc. Eram laolaltă, de aceeași părere, că numai Rusia a dat un asemenea monstruos și genial exemplar de contrast, dar citorii din patrie au pus pe scriitorul lor un monopol agresiv, interzicând străinilor și dreptul de a-i rosti numele, necum de a-l interpreta. Adevărul este că între europeni și ruși e o diferență ca de la ied la hipopotam. E o lume de stupefacții și gigantisme.

Dacă mîntea noastră iese la dreapta, mîntea ruscască o ia de-a-ndaratele și săgeata ei de manometru tremură și sare peste intervale. Au alte filosofii, chiar alte matematici. Rusește, una cu trei face între șapte și nouă și minusul e cubat. De două ori patru e unsprezece sau treizeci și cinci. Conflictul de caracter ia la ruși proporții elefantiazis fantastice și se târăsc între Adam, Iov și Apocalips. Capriciile rusoaicei au extravaganta religioasă a unui asasinat, calm ca o binecuvântare. Neamul ăsta pe care îl cunosc în străinătate, în exemplarele lui principeș, poate să fie internațional și nationalist și sovîn în același timp, pravoslavnic bigot și ateu, de-a valma. La el.

contradicția se armonizează. Lucrurile ce se bat cap în cap își împletesc coarnele într-o logică înspăimântătoare. Diametrarele opuse duc la unicul oblic și la sinteza neagră.

Tatul te poate pofti la masă cu dragoste creștină și respectuos de rangul și de individualitatea omului poftit. La friptură, i se pare ceva și te aruncă pe fereastră. Apoi, trage fum din lulea și cugetă. Râde la snoavele unui gădălici de Curte. Face o metanie mare, cu închinăciunea dusă la frunte, din pământ.

La masa de prânz a Temperanței Crucii Albe, mâncăm ieftin cu vin și bere fără alcool, băieți din câteva continente. Într-un colț, între ei, niponii strâmbi și zbanghii, morfolesc pâinea și felurile de bucate, ca gândacii negri, tăbărăți în farfurie. Unanimitatea e ruscască. Ne anunță un inginer care studiază o rachetă de ajuns în lună, că Tariana Leontiev sosește după-prânz.

Tariana Leontiev, fiica unui general de la Curte, e revoluționară. Primea bani multi de acasă, pentru o viață de lux, și învâta la Școala de Chimie. Vorbind, răscolea cu degetele agitate un șir de mătânii de mărgăritare ce-i ocolesc grațiosul grumaz. Cu câteva zile mai înainte i se comunicase de poliția imperială, care servește și împărăția și revoluția în părți egale, că țarul va trece *incognito* prin Băle spre Paris. Fata dete fuga la Băle, așteptând câteva trenuri. Supărată, flămândă și obosită a intrat în cea mai scumpă ospătare din oraș. O elită cosmopolită din marea finanță, industrie și intelectualitate adaugă la strălucirea localului propria ei reverberație. Își face apariția țarul, urmat de doi lachei! Tariana se scoală de la masă și-l fulgeră pe țar de la distanță cu patru gloanțe de revolver, în panica de briliante și mătăsurii a selectului public trezit la realități neprevăzute.

Asasinatul dăduse gres. Țarul era un industriar care semăna leit cu Nicolae al II-lea, un oarecare Müller. Domnișoara a fost arestată și condusă de Poliție la Geneva, locul ei de reședință, ca să fie judecată. Am văzut intrarea ei în oraș prin gara Cornavin. Patru jandarmi eleganți, cu bicorn

și pelerina neagră, care ascunde carabina, o însoțeau, ca niște ciocli și Hamletii, și Tatiana cânta imnuri revoluționare. Am pus să mi se traducă vorbele acestor imnuri care dezechilibrează prudenta neofitilor și exasperă fanatismul. Nu cunoșc nimic mai indiferent.

Pe amândouă trotuarele străzilor străbătute pe jos, mii de rusi cântau în cor cu Tatiana. Mi-a fost cu neputință să rămân nesimțitor la atâta gravă și tumultuoasă desfășurare de temperamente atârate. Venise din toate părțile Elveției, din Franța și din Germania, o Rusie întreagă, ca să primească pe prizonieră. Și cântau pe trotuar și preotul capelei rusești și un general renuier retras din Petersburg și stabilit în cartierul cel mai ales, unde-și cumpărase o casă...

Pe general l-am recunoscut la Café Lirique. E un portret al țarului Alexandru al II-lea, cu favoritele despicate, albe; un bătrân voinic și care vorbește francezeste cu un accent comic original. Am intrat în vorbă. M-a răbdat să-l întreb de mai multe ori câteva zile: „Domnule general, se petrece ceva în Rusia... Sunt semne ciudate și Europa nu știe nimic. Revoluționarii ăștia de la Geneva așteaptă ceva, dar ascund ce așteaptă”.

Scos din fire, odată, de stăruințele mele, generalul a sarit de pe scaun și s-a pus să vocifereze în toată cafeneaua, parcă o proclamație din ordin împărătesc:

– Domnule, află că Rusia e un cazan urias. Află că în cazan fierbe e... Află că noi cu toții, Majestatea sa țarul, marii duci, generalii și toată Curtea stăm pe capac și apăsăm pe el, ca să nu sară. Află că dacă sare capacul, ia seama la ce-ți spun, *jeune homme*, s-a isprăvit! Cazanul dă pe din afară, face explozie și umple Europa toată de e... Ești mulțumit, tinere! Ai înțeles?

– Mulțumesc, domnule general, am răspuns și cafeneaua l-a bătut din palme, atât pentru dicțiune cât și pentru imaginea fericită.

A plătit, a plecat și n-a mai dat pe la cafenea.

Suntem o grămadă de muscali și muscăloaice la masa noastră, între care fete cu spetele masculine și cu pâlpăirea ochiului neagră, din Caucaz. Zic masa noastră, pentru că ne găsim todeauna la ea un număr fix de scaune, un român, un german și ruși. Eram singurul din neamul meu în circulație la Geneva, interesat să mă vâd și să ascult. Spirituși, confesiuni, schisme, biserici, predici, vindecători miraculoși, magi, dementi, colonii exotice și ruși, indieni, sunt în Elveția cu surele. Rusii, mase și majorități compacte, veniți din toate pierdutele ținuturi ale împărăției necuprinse, sunt la îndemână neîntrerupt, la birt, la berărie, în biblioteci, pe stradă, în grădinile publice care înconjoară lacul cu etaje de parcuri. Îi găsești la Ouchy, la Lausanne, la Vevey, la Aix-les-Bains, la Chillon și pretutindeni, de-a lungul coastelor elvețiene și franceze. Numai pe munți nu se arată nici unul. Occidentul are dreptul să fie speriat de valurile conținutului de năvălitori și de limba nouă care domină graiul orașelor pretutindeni.

Români mai suntem trei. Un sudt quadragenar exercită o meserie necunoscută, un tânăr din Galați e înscris la cursurile unei școli de comerț și un chimist, căsătorit cu o profesoară franceză, conduce laboratorul farmaciilor populare, unde medicamentele curente sunt supuse unui tarif de ieftinire. Confundați când cu bulgarii, când cu sârbii sau maghiarii, când cu rușii înșiși, românii suferă de toate ignoranțele de geografie ale bravilor moștenitori ai lui Wilhelm Tell. De la două mii de kilometri granițele dispar ca niște garduri și țările strănse în spații învecinate se confundă. E o miopie de care suferă mai ales francezii.

O cultură fiind suma unghiurilor și a laturilor adunate într-un poligon, care-i un cerc (închis), individualitatea rusă are o putere de reducere la tip a tuturor raselor de care colcăie împărăția.

Alexei nu e rus și totuși nu cunoște rus mai rus decât părintele Alexei. E numai născut și crescut în Rusia. Latin și dac în părinți, el a căpătat, ca mărăcinii drumurilor, și culoarea prafului care le scaldă ghimpșii și floarea săracă ieșită de soare. Ochii lui s-au depărtat de nas și au albastrul îngălbenit. I-au ieșit și umerii zbârciți ai obrazilor până dincolo de rasă, configurând în portretul lui un trib din Tibet până și la mustața, căzută din naștere pe la colturile gurii. Părul pare indicativ în direcția firului, ca frunzele unui copac și ca o iarbă.

Sus, în vechea cetate, e și un chinez, negustor de mărunțișuri bizare, primite din țara lui. Îl găsec unele pe Alexei în prăvălie, cu mâna scufundată în ovăz și scotând la lumină câte o figurină cât un clibrit. E cel mai sigur ambalaj de călătorie, din Pekiung încoace, al unui personaj de teracotă clătinat pe Ocean și vândut în Europa cu zece centime.

Știe tot ce vrei, Alexei, și știe adânc. Enciclopedia lui uriasă merge până la amănunte, rinite la zi. Spune cu precizie câți locuitori are un oraș, dar și ce garnizoană militară are și ce întindere în hectare. Curiozitatea lui statistică pare suspectă. De altfel toate informațiile lui răspund la întrebările: câți, câte, de câte ori, unde anume? Spiritul lui Alexei nu cunoaște pe rezumativul *et caetera*. A căpătat la o experiență, pe care nu știi cum și-a făcut nevoia să o parcurgă și de ce, o dibăcie de a ghici chiar de câte ori se repetă într-o încăpere un motiv zugrăvit pe pereți, câți pași duc de la Plainpalais la Carouge și timpul de umblat în raport cu deschiderea succesivă a picioarelor fiecăruia, până la Treize Arbres, o măgură de o mie două sute de metri.

Știe câte pagini de manuscris numără o compoziție de Beethoven, dimpreună cu continutul muzical. Neavând instrument, nici voce ca să ri-l cânte, Alexis fluiera fraza din pagina 72 ter a unei simfonii. Memoria lui de fenomen se slujește de o voință cu aceleași fantastice dimensiuni. A învățat limba engleză în trei luni, fără pronunție, la perfecțiune: știe

englezeste curent și pusese de gând să devie colaboratorul, plătit cu cuvântul, al marilor periodice americane. Voința lui crâncenă s-a împiedecat la amănuntul de nimic, pe care inteligența lui dezvoltată refuză să-l accepte, la talent. Alexei e sterp. E revoltat că nu știe ce-i și cum se capătă talentul. Dar ține mai mult la invențiunile lui inutile. Are un aparat portativ cu care te poți urca pe cal fără căznă și un sistem de cărți de joc cu care dacă pierzi câștigi.

Cu atâtea daruri nule, salvând aparențele, Alexei moare de foame. E contra țarului, contra militarismului, contra proletariatului, contra revoluției, contra războiului... Între atâtea contra-contra, un rus găsește loc pentru o nuanță și dacă nu înființează o sectă sau un balet nou, face un nucleu politic în mahalaua lui. O idee nouă începe la Alexei cu Nu, se continuă cu Dacă și Așadar și concluzia ei logică e o mașină infernală.

Alexei are știri minuțioase despre fulmicoton și dinamită – și rus complet are satisfacția, când își poate cumpăra cornul și tableta de ciocolară rontăiră pe o bancă, la Faux-Vives, că totul îi aparține. Cu o candoare gravă, el îți cere imperativ o păreche de încălțăminte când bănuiește că ai avea două, o cravată, un pantalon, ca un drept al lui, însoțit de un comentariu bogat, argumentat cu *Biblia* și cu o teorie socială. În patru ochi cu el, îți explică până la victorie de ce bretelele dumitale sunt ale lui și te face de rușine că ți-ai permis să ai în buzunar o sură de franci. Dacă instinctul de conservare, pe când te-ai zbatut să afli de ce obiect te-ai fi putut lipsi mai repede în folosul lui Alexei, nu-ți șoptea la ureche: „Nu vezi că e nebun?” ieseai hătut și rămâncai fără nădragi. Numai binefăcătoarea reacție a cinstivului egoism te scapă de dialectică și de primejdie.

Răspunsul trebuie dat în rusește: îl apuci pe Alexei de reversul gulerului de la haină, îl târâști până la ușă și-l dai afară cu violență. Ți-ai recăpătat echilibrul. Și-i zici: „Pasol!” El găsește și acest răspuns normal și dregându-și ținuta zice: „Când te mai văd?” sau „Miercuri iau un ceai cu dumneata”.

Studentii se feresc de Alexei, ca de un fost agent al Ohranei, trădată în beneficiul unei organizații teroriste, chiar sau mai ales și acei studenți care fac în mod curent aceste două contraservicii paralele. Dar nici trădările nu sunt la intelectuali opera sensului obișnuit al acțului de lăcomie. Dezinteresul, pasiunea, ura și vocația fac pe rus și politist și revoluționar, rând pe rând și concomitent.

Într-o seară, pe la zece, Alexei a venit la mine cu un pachet subsuoară. „Ce ai acolo?“ l-am întrebat. „Cămașa de noapte“, mi-a răspuns. „Dumneata umbli cu cămașa de noapte prin oraș? l-am întrebat. „Am venit să mă culc la tine, frate“, mi-a răspuns ca un creștin primitiv pe un prag de izbă Alexei, care de obicei îmi zicea dumneata. Începea să-si desfacă șireturile de la ghete. „Poate că ai și ceva de mâncare.“

Cultura rusească e o realitate, Alexei.

Am pe poliță un obiect de nici un folos. O lele de lemn scobit, fără picioare, o siluetă rotundă, vopsită viu cu roșu mar, albastru, verde și galben muștel. Culorile, de o claritate elastică, deosibese unele de altele fusta, cămașa, mânecile și șortul, semănat cu flori de birlic de treflă. Figura, de lăptăreasă tânără, plină de obraji, e trandafirică; un trandafiriu roz și palid omogen, pe care tubul nu-l dă picturii de-a dreptul. Toate culorile țatei de lemn au aceeași frăgezime și lacul așternut peste ele, ca o glazură de cofetărie, nu se lipește și nu se ia.

Lăptăreasa se desparte în două ca o râșniță de cafea, desfăcută cu o învârtire contrarie. În interiorul lelei deschise e o a doua leliță, identică celei dintâi și din a doua leliță iese a treia, dintr-a treia iese a patra și tot așa până la opt. A opta figură, cât buricul degetului, nu se mai separă în două bucăți: e masivă. Acolo e concentrat misterul insolubil. Pune la rând și descrescând, din mamă-n fiică mereu, femeia desfăcută în opt femeiuști aduce aminte ctitoria zugrăvită în biserici, la intrare. Domnița cu

domnișoarele și Domniitorul cu domnișorii, ridicând un chivot, sprijinit pe palme.

Silueta de lemn, în care se ascund alte șapte siluete, este rusească. Proporția ansamblului e vastă, dar fiecare figură împarte cu cealaltă în goluri individuale un gol general, haosul personal, când este adunată, al figurii întregi. Din cine stie ce rătănuri străbătute cu troica, vine. Pe un preț derizoriu de propagandă, se vinde în roată Europa dimpreună cu alte obiecte, mai concrete, dintr-un lemn împietrit și plastic, găvane, ciobalâcuri, linguri, străchini, colorate cu brunul cărăbușului cornut și tărcate cu pensula de aur.

La poarta legației ruse din București, de pe Calea Victoriei, vinde ceai în pachete un muscal șiret și obiecte de lemn, ca și cele din Geneva. Negustoria lui meticuloasă trage cu ochiul și pipăie vorba ca un ban cu zîmti.

La Zürich, unde am stat patru zile, trăiește într-o cameră la un etaj înalt un oarecare Ulianov. Mi l-a arătat cu spaimă un rus, într-o băcănie de cartier.

„E cel mai ursuz și cel mai primejdios, spune rusul. Are câțiva aderenți și fiecare din ei e un terorist de un superlativ neatins la noi. Îl vezi cătu-i de gălbejit, cu pometele lui văroase. De ani de zile stă singur cuc și scrie zi și noapte. Ce scrie! dracul să-l știe, că nu publică nimic. E un maniac, din specia comunistă. Dacă s-ar întâmpla, prin imposibil, să izbutească astia, se duce Rusia!

Ce mă înfricoșează la ei e inaptitudinea lor la dragostea de oameni, pe care îi disprețuiesc, facultatea lor rece de nimicire și devastare, uscăciunea de suflet. Le lipsește un organ pe undeva, care definește omul, și această absență a unui esențial enigmatic le dă o tenacitate fioroasă. Răvna lui Ulianov e să stăpânească poate că mai puțin Împărăția decât fracțiunile celelalte revolutionare, ca să le anihileze. Voi nu știți ce-i comunismul rusesc. Regimul de abuzuri de azi, de abundență,

dezordine și risipă e, comparativ, blajin. Azi rusul cântă, se îmbată, iubeste, joacă și face revoluție... Apostolii ăștia, cu virtuți scheletice de nebuni, viscăză mizeria și robia universală... Intelectualitatea lor nu reunește, nu amplifică: eliminează fabricată din mediocritate și cruzime. O falsă intelectualitate suplinește generozitatea văzului omenesc, cu ferocitatea fanatică a belferului mărginit. Azi suntem proprietatea țării, mâine putem deveni proprietatea unor arendași de stat."

De altfel, prezența singuraticilor politici în orașele Occidentului nu sunt rare. Foarte cunoscutele au măcar amintirea marilor reformatori în aparență, bărbați politici de hotel și care aveau să revoluționeze țările de pe undeva, de unde au fugit cu o valiză în mână, expulzați din stat în stat și din canton în canton. Luccheni, asasinul Împărătesei Austriei, e aici, într-al șaptelea etaj subteran al temniței din oraș. Caserio, asasinul președintelui Carnot, a provocat conflictul încă nelichidat, dintre francezii republicani și italieni. Dinamita lui Ravachol sugera ideea internațională că anarhiștii, intelectuali și manuali, să fie strânși într-o insulă și lăsați de capul lor, să-si construiască societatea fericită visată.

„Proiectul nu mi se pare prost“, argumentează rusul de la Zürich, partizan al unui buddhism unificat. „S-au înmulțit peste măsură ideile și oamenii se bat și se măcelăresc de o bucată de vreme pentru idei.“ Rusul studia medicina. „Acești viermi ai tipografiei sunt recentii în omenire și aduc numai nefericire. Epoca de cultură învață oamenii să risipească și nu mai știu să păstreze.“

La o lăptărie din Paris, văzuseră într-adevăr, și eu, un client în papuci, care cumpăra zilnic o sticlă cu lapte și o turtă de unt. Clientul era un asemenea om, de idei, și lăptăreasa, frumoasă ca o ducesă îl întreba: „*Ça va bien, monsieur Maurras? Quand aurons-nous enfin le Roi? Faut-il encore attendre?*“ Clientul visa o revoluție răsturnată.

În visul de o perfecțiune ideală, rușii au dat civilizației o formă de fericire cu totul personală: scapelismul. Ca să nu le mai placă *viata și să nu aibă ce face* cu ea, suprimând în același timp și omul după planetă, ei se castrează și rusoaicele își stărpesc sânii pubertății.

Ce mai poate limita o individualitate națională care trece peste viață și moarte cu atâta încredințare și ce o poate împiedica să mâne absurdul dincolo de orice închipuire și să-l epuizeze?

Scârbit de glorie și belșug, contele Leon Tolstoi a fugit într-o seară de pe moșiile sale cu traista la spinare, pribegind desculț. Moartea săracilor a dat peste bătrânțele lui într-o stație mică de cale ferată. Nu înnebunise. Voia să moară disprețuit. Fusesec idealul lui, încă de pe când, între orgii și ospete, ofițer de Curte tenut, își scria, pe jumătate adormit, opera literară.

Pe un părete vast al Cancelariei imperiale se întinde barta detaliată a uriașei Rusii. Împăratul vrea să aibă evidența permanentă a marilor lui puteri armate, grupate pe teritorii. *Bugete enorme sunt prevăzute pentru fiecare garnizoană în parte.* Armatele sunt inexistente și bugetele sunt la Paris, atârname în perle și briliante la bratele, la genunchii și la gâtul frumoaselor dansatoare.

Un chef rusesc. Marele duce Vladimir are două sute de invitați din nobilime la un banchet. I s-a pus la dispoziție sala cea mai încăpătoare a luxosului restaurant. În mijlocul sălii masa asteaptă încărcată. Sute de sticle, din șampaniile cele mai scumpe, „Veuve Cliquot“ și „Moët et Chandon“ sunt așezate pe rânduri, cupele de Baccarat sunt, și ele, mai multe sute, portelanul fărâșiilor vine de la Limoges, alternate cu vase de Sèvres. Își face intrarea amfitrionul cu o prăjină în mâini. Elita îl urmează emoționată și Marele duce doboară, darâma, sfărâmă și face praf cu prăjina tot, în ovații și urale.

Păpusa de lemn, unică și numeroasă, rostește, de la marele la micul infinit, crescând și descrescând, un simbol de multiplicare prin partenogeneză și de integrare prin înghițire. Împărăție, ortodoxie, revoluție, teroare, mistică bigotă, mistică atee, ies unele dintr-altele și se definesc reciproc, ca obiectul meu inutil, de pe raftul cu cărți.

La masa rotundă, un loc e câteodată gol. „Nu așteptăm pe Vasiliev?” întreb politicoș. O rusoaică de lângă scaunul lui, logodnica lui Vasiliev, răspunde: „Azi n-o să vie la masă”. Întreb: „Prepară un examen?” Domnișoara Tecla răspunde: „A plecat la Varșovia”. Mă mir: „Așa brusc, fără să spuie nimic?” Domnișoara râde: „Duce manifeste”.

După câteva zile domnișoara Tecla vine la masă, cernită la brat. La Varșovia, Vasiliev a fost spânzurat. Asta e într-o miercuri. Vineri pleacă la Varșovia domnișoara. Până marti e spânzurată și ea. Masa continuă, băieții și fetele se *primenesc* în locurile goale continuu, continuu spânzurați și câteodată nu mai e cine să facă prezentările noilor-veniți. Cei rămași în viață râd, glumesc, învară, până la spânzurătoare. Mă uit din locul meu la acești ruși, care *primesc* viața și moartea ca o carte postală și caut să văd în ei cu ochii strănși, ca într-o zare goală. Arde ceva și scoate fum des. Sunt în nestare să deslușesc. Intellectualizarea acestor fete zvelte și băieții ieseți din papură și pustietate te posomorăște. În loc de viață mai multă, ei aduc în cap și în ghiozdan moarte mai multă. Geamantane cu sânge. Strai dinaintea lor ca în prăvălia chinezului din cetatea veche, proșit de un dragon de porțelan și confundat de un brahman de cărămidă minuscul, a zece bani bucata.

Domnișoara Kuznetev s-a întors din Nijni-Novgorod, de acasă, fată de mare proprietar de câmpii. Ea nu face nici un fel de revoluție și studiază mecanica. De ce mecanica? e o întrebare. Dar întrebările rusești sunt fără nici un răspuns. As vrea să-i văd ochii frumoși depărtați de matematici și mâinile

moi și delicate la menghină, pilă și ciocan. Idealul ei e mecanica. A lucrat la Politehnica din Zürich și acum face un studiu de perfecționare. Ne-a adus din Nijni-Novgorod, fiecărui de la masă, câte un cadou. Din vreo douăzeci de clienți ruși au dispărut în timpul vacanțelor ei opt. Știe că toți au fost spânzurați, dar acest fapt divers nu pare că o emoționează. Îmi dă un inel de argint.

Mă sfiesc să-l iau din degetele ei ca niște migdale. Nepurând să-i fac un dar echivalent, mă codesc. Ea râde cu hohot:

- Nu-ți face, domnule, o problemă dintr-un nimic. Costă două copeici!

Deschide geanta, plină cu bijuterii de argint. Are pentru toată lumea, le dă cui vrea, ca niște sâmburi de roșcovă. Gînuiaie de două copeici.

Inelul meu e neîncheiat și spiral, se poate lărgi și strânge după deget.

- E argint curat, fără o picătură de aramă, explică tehnic domnișoara.

Pe creștet, inelul are o broască verde în relief, acoperită cu o pată grosă de zmaț. E o frumusețe de sălbătecie și broasca seamănă cu imaginea barbară a lui Dumnezeu.

- E chinezesc, zice domnișoara. La Nijni-Novgorod, la târgul nostru anual, sunt mii de movili de asemenea argintării, aduse cu căruța și deșertate pe o bucată de covor așternut pe jos. Chinezul le vinde stînd pe brânci lângă ele, pe covor.

Văzusem într-o librărie o carte despre târgul din Nijni-Novgorod și am alergat să o cumpăr. Am citit în ea un basm neînchipuit. Caravane fără sfîrsit străbat pînă la târg Indiile și China, luni de zile, cămile, dromadere, animale ciudate cu mersul bivolului leneș, trag carele încărcate cu belșuguri extravagante. Unele pun doi ani de drum, unul de dus și altul de întors, și târgul ține o lună de zile. O cifră dă o idee despre imensitatea haotică a universului asiatic strîns într-un bălci: sunt la Nijni-Novgorod, înregistrate regulat cu

carte galbenă, afară de aventurierele ilicite, două sute cincizeci de mii de prostituate.

Chișinău. Pe Bulevardul Alexandru cel Bun dau o umbră în evantaliu niște pomi ciudați. Ramificația lor de zeci de metri în sus, fără trunchi, începe numaidecât, de la pământ, ca la legume.

– Te rog, poți să-mi spui dumneata, pun, scotând pălăria, unui trecător, întrebarea, ce fel de pomi sunt aceștia? Trecătorul e un moldovean, cu graiul nespus de dulce. Stă un moment, visând în fundul continentului și răspunde cu o liniște care mă face să tresar:

– Ce să fie? Plopi de Turkestan...

1941

TEATRUL „HAYEK“

Au trecut cincizeci de ani peste acest teatru, nemiapomenit în nici o cronică și despre care se vorbește întâia oară.

El e cu toate acestea un precursor, dacă nu în calitate, măcar în ce privește cartierul. În vecinătățile actualului „Studio“ al Teatrului Național, în linie dreaptă pe latura vest a Pieței Amza, trecea strada Luminii și teatrul necunoscut în istoria dramaturgiei era la o sută de pași, pe ea.

Dacă se bănuia de atunci că peste o jumătate de veac se va ridica prin apropiere un teatru de srat, încercarea și-ar fi câștigat o autoritate, de care a fost departe să se bucure și domnul Hayek, instalator de băi și canalizări și proprietarul atelierului din strada Luminii, ar fi suportat o stagiune cu bunăvoință.

Domnul Hayek, inginer, era un personaj cât un copil de paisprezece ani, dar înzestrat cu o barbă frumoasă, jumătate albă, jumătate stacojie, ca în reclamele de vopsea de par instantanee. Să fi fost ceh, polonez sau un alt neam nu-mi

amintesc. Industria lui era însă căutară, într-un timp când nici un robinet nu se pricepea să deschidă apa sau mai cu seamă să o oprească și când toată lumea situată ținea să aibă baie, cîșmea și lanț. N-ai putea să afirm că instalațiile lui funcționau mai bine decât ale concurenței și dacă tevile lui nu crăpau în părete.

Domnul Hayek avea trei fete frumoase, cu ochii negri și umezi și un băiat de unsprezece ani, coleg de vîrstă și de clasă cu autorul. O grădină înconjura casa familiei și adeseori, pe înserat, ne apuca luna laolaltă, pe o bancă de sub un pom. Se producea fiecare cu ce-l tăia capul să imagineze. La unsprezece ani începe să gîngăvească, difuz și romantic, temperamentul.

Muzică nu știa nici unul din camarazi. În coruri și instrumente se descoperă mijlocul de apropiere mai strînsă și de pătrundere dintre suflete, dorit de un vag și inexplicabil sentiment de turburare. Pianul domnișoarelor era mut și aristonul familiei scârta penibil din arcuri, ca piciorul cu „masină” al unuia din colegi, îmbrăcat de la botal încălțămîntei pîna la genunchi, într-o proteză de nichel cu articulații. Recirîndu-ne unii altora versurile ce ne trecuseră pe la ureche, se iveau pauze lungi, în care tîcînd, din lipsă naivă de subiecte, ne pomeneam uitîndu-ne pe întuneric unii la alții, băierii la fete și fetele la băierii. Și câte un apel repetat ne strica poezia, chemîndu-ne la culcare cu brutalitate. A doua zi era școală și lecțiile rămăneau neînvățate.

È o vîrstă care la unii vine mai de timpuriu decât la alții și-i surprinde cu nedeslușirele-i melancolii la sfertul sau la jumătatea cărții, tocmai atunci cînd e mai mare trebuința să aduni cu economie note bune pentru cheltuielile de mai târziu. Noi risipeam o avere, înainte de-a fi fost strînsă și dan cu mîna spartă bacșișuri, fără să plătim factura. Scriitorii preocupați de psihologia unui tineret încă imprecis, ca puii de pisică după întîrcare, androgin la băieți și ginandru la fete, numesc pauza copilăriei în momentul de trecere prin nebuloza stărilor sentimentale: criză. Ea seamănă din partea naturii cu primul

zbor al vrăbiei casnice, despărțită de sânul streasinei ocrotitoare: un zbor ajunge până la pomi, alt zbor e rupt în pământ.

Ne-am hotărât să facem un teatru, din alfa la omega, complet, și trupa și edificiul și recuzita. Am filtrat în tăcere un proiect, în care se concentrase entuziasmul tuturor însuflețirilor noastre, colaborând cu materialele dosite de acasă: perdele, macatură, fuste, cearceafuri, transportate pe futiș. Un coleg a venit cu frânghia de rufe a maică-sii, pentru cortină. Neputul unei cucoane trecute și cochete a luat de pe masa de toaletă toate sulimanurile într-un ghiozdan. Aveam în distribuție un țigan care trebuia spoit cu negru și caniaradul contribuind cu perioara și cutia de făcut sprincenile ale mătușii, estetice în moda epocii cu condiția să fie groase de un centimetru. Roșul obrazilor se distribuia cu o labă de iepure și pudra cu o gușă de găscă manufacturată la Paris. Singurul ingredient nefolosit a fost picătura de ochi, care da privirii o flacără cuceritoare înviersunată.

Decorul, o prispă de casă de rădăcină, a fost zugrăvit în grajd de patru pictori improvizați și piesa, nescrisă, fusese înjghebată pe bancă, la lună, ținută minte cu replicile meticolos învățate. Scenariul lăsa de dorit, dar fiecare scena se isprăvea cu mai multe sărutări de mână date fiecărei fete de fiecare băiat. A fost, în grădina, repetiția cea mai studiată. Copilele instabile de atunci, sunt, dacă mai trăiește, bunicile triste sau bartăgoase de azi.

Rămânea de interesat la idee numai patronul atelierului de alămării, care, absorbit în comenzi, vedea că se potrece o vioiciune anormală în familia și curtea lui, dar n-avea timp să o definească. Vastul atelier trebuia convertit în sală de teatru și mai trebuia construită scena din lemnăriile inginerului.

Transformați în comisiune, ne-am prezentat în biroul lui. Singurul membru al trupeii fără curaj fusese fiul firmei. Ascuns la ușă și nervos, el trăgea cu urechea. Ne-a fost greu să ne lămurim, dar am simțit numaidecât că vom câștiga, din confuzia domnului Hlayek. L-am surprins, la intrarea noastră

bruscă în biuron, netezind cu buzele brațul, la încheietura moale interioară al secretarei de biuro. Spaima că doamna Hayek ar fi putut să afle, de la bucătărie, ce se petrece în „fabrică“, gelatinase figura cu barbă a bietului inginer. Se soptea în cartier că doamna are personalitatea energică și că utilizează în căsnicie mai mult decât mătura, coada. Domnul Hayek a căzut imediat de acord și căutătura lui evapora o rugăciune, pe care comisiunea a înțeles-o și i-a respectat-o.

La prima reprezentatie am avut sală plină, dar s-a ridicat cortina, ca un zmeu sucit, cu o aripă în pardosea, până la jumătatea scenei, și n-a mai putut să fie trasă nici înapoi. Țiganul din piesă a trebuit să-și rostească monologul, trecând pe dedesubtul cortinei aplecat. Purta cizmele unei ordonanțe, pe podea, târâs, ca să le păstreze aderența cu piciorul. La întoarcere și salutând emoționat de aplauze, s-a luat cortina după el, i s-au încurcat frânghiile în ciubote, actorul s-a luptat să scape. În puține cuvinte, venind șipcile înainte și îndărâr și scândurile culiselor unele după altele cu decorul, scena s-a prăbușit peste public și artiști. În sală aflându-se și o notabilitate importantă, un bătrân magistrat la pensie, madam Hayek și alte câteva cucoane, a trebuit să-l ajute să se degajeze, leșinat, din dărâmături. Fostul Președinte de Curte își pusese decorațiile și a primit un ghiveci cu flori în cap.

Teatrul „Hayek“ a durat în eternitate zece minute. Dar câte visuri și simțăminte au stârnit aceste singure zece minute, echivalează o viață și un ideal.

1941

DINTR-UN FOIȘOR

Mi-a trecut câteodată prin gând să-mi caut trecutul cu condeiul.

Unele lucruri mi s-a părut că ar putea să-l ispitească prin *meritul originalității*. Parcă n-ar mai fi fost într-alcă viață cunoscută de mine. Ești atras de câte o împrejurare consumată, ca un ac purtat pe un geam de magnetul plimbat pe dedesubt, și cine a durat o bucată de timp are tendința să solemnizeze mărunțișurile existenței și să le prefacă în evenimente. Neputând realiza nimic valabil în activitate, începe să creadă, când osteneala o temperează, că un simulacru de acțiune trecută e mai mult decât un neant. Oratorul și omul politic își adună discursurile indiferente în volume, voind să-și afirme în prezentul absent un trecut din care au lipsit. Dar nici accia care au izbutit odată să-și închege, urziți cu ambianța unui moment, o figură, nu rezistă peste o epocă lichidată. Timpul s-a întors într-altă parte și schițează alte scheme provizorii.

Solicitat astfel să mă scormonesc, am analizat și, ajutat de lene, am ajuns la încheierea că nici o amintire nu plătește cerneala, cheltuită pentru a i se acorda relief. Intenția de a înjgheba ceva din prea puțin, s-a descompus. Obiectiile nu erau lipsite de temeii. Poate să intereseze faptul brut petrecut și ridicat din mormântul lui, numai pentru motivul că ar fi existat? Ar fi putut să nu fie și între a fi ceva și a nu fi nici atât, în timp diferența se pierde.

Am umblat o zi întreagă dintr-o vară, deasupra ruinelor unei cetăți de piatră de acum două mii de ani, organizată pentru o rezistență istorică îndelungată. M-am oprit în vasta încăpere de colonade frânte unde judeca și hotăra un Senat. Trăiseră acolo mii de voințe și de energii și a pornit din vechea cetate tumultul repetat câteva veacuri de-a rândul, al victorioaselor inițiative. Am adunat colturi de calcar pe care se mai puteau cunoaște un fragment de inscripție, o fărâcă dinu-un chenar decorativ. Către seară, în fulgerul de aur al soarelui din apus, am văzut însă o sopârlă verde întinsă pe lespedea fierbinte.

Fusese cel mai frumos lucru din cetate. . . Din pragul porții monumentale, am aruncat crâmpiele de sculptură îndărăt. Nu

mai puncam pe ele nici un preț, și mi-a rămas numai amintirea bijuteriei vii de smarald. Poate că tâlmăcirea întrucâtva, culoarea căpătată din trecerea pe plan actual a planurilor de demult, să facă acceptabil un trecut. Mai este această schimbare de perspectivă un trecut și o amintire, și mărturisirea lor în scris nu e mai degrabă un pretext de literatură? Cadavrul se împrumută cu prestigii din strălucirea ceremoniei cu care este adus de la groapă înapoi.

Amintirile implică și bătrânețe, care-i când un termen, când o noțiune de neadmis. La șaizeci de ani și încă unul, autorul a rămas un începător: dovadă! Aceleași imprecizii îl frământă, ca la optsprezece ani. Se îndoiește. El nu cunoaște fericirile cerințelor și facilitatea de a intra în topul de hârtie și materiale cu entuziasmul unui cățelandru într-o grădină de mierle. E perplex. Lasă pe mâine.

Oricare ar fi însemnătatea gunoaielor măturate și strânse într-o carte, trecutul și amintirile trebuiesc mutate din peisajul lor în caiet. Ai o șovăire. Te codești: de unde și cum să începi. Cauți în ghemul de lână compact un căpătâi, din care să se desfacă. Dar mai mult decât un început de povestire te turbură tonul. Nu-ți place nici un fel de ton și ți-ar trebui de-abia o a șaptezecime de ton aproape justă, neafară pe diapazon. Care-i aceea, din miile de crâmpoie de tonuri? Într-o viață, un scriitor ajunge să învețe numai atât: nu tonul, ci condiția tonului și a nuanței.

Se vorbește de stil. Nici asta nu știi pe dinafară și fără document ce s-ar putea să fie. Dar este altceva decât tonul, o fantezie interioară a tonului, un zigzag, un arabesc pe linia de ton. Cu totul abstract și absurd rămâne tot punctul din care se ridică a mia firimitură de ton. Punct infinit de mic, într-însul se cuprinde totul, ca într-o sămânță de fag: suiele de ani și pădurea.

Este permisă o digresiune. Dintr-un semiton trăiesc literaturi întregi și vremuri de literatură. Nimereste tonul un condei, și tonul se reproduce tip, din călimări în călimări. El se percepe cu instinctul: miroase a același ton prerucindeni, variază cu o degradare în care s-a strecurat un alt miros, mai slab. Când se uzează tonul, monotonia decadentei însemnează o pauză. Servilismul imitației sincere sau maimutării se sleiește și el, și sensibilitatea, redusă la onomatopeic, te face să gândești expresia cu cele cinci degete pe buze, bolborosind copilărește cinci singure silabe.

Din strănga, din dreapta, de sus, de jos, se așteaptă tonul nou, care poate să întârzieze o viață de timp. Pauză tragică de intelect: epocă de revoluții. Nu știi de unde se iscă și, subit, ce-l sugerează; o lovitură de săcure, o rugăciune, un cântec de greiere. Dar îndată ce tonul nou a fost auzit, fauna intelectuală, în suferință de originalitate, se năpustește și-l adoptă.

Se mai creează încă o glorie și încă un servilism.

Gândul amintirilor mi-a fugit întodeauna cum a venit.

Să trăiești de două ori un lucru trăit o dată cu adevărat, e afară din cale de mult. Versiunea lui nu-l trezește în realitatea defunctă mai bun. Nici atunci când l-ai trăit n-ai știut că-l trăiești. Câtă vreme l-ai parcurs în fragmente, intervalele dintre minute s-au compus cu el arbitrar, și mai târziu reconstituirea e falsă, căci i-ai adăogat, fără să vrei, o nouă subiectivitate. Cel care gândește un act al lui, petrecut cu treizeci de ani mai înainte, îl diformează cu drept cuvânt. Era mai exact în timpul lui decât în forma evoluată? Ambele timpuri, de realitate și de aducere-aminte, sunt două aspecte ale unui act trăit incomplet și reprodus parțial. Dacă ai prins din el o aromă, singură emoția parfumului poate să fie adunată. Ce a rămas din amintire? Nimic. Trebuie neapărat să fie amintirea decalcul fidel al unui eveniment?

O carte de amintiri se definește de rând pe criteriul istoric: însemnarea de-a-ndaratele pe calendar a zilelor petrecute.

notate, poate, și într-un „jurnal”. Nici jurnalul nu e real, nici criteriul – și nici însemnarea; și cât vezi din realitate e inexact, realitatea fiind mai mare decât momentul și, în definitiv, indiferentă.

O colecție de fotografii pe sărire e un teanc de realități afirmate în tot cuprinsul tehnic al obiectivității și al criteriului istoric. Nici viața unui singur element din complexul omenesc, a figurii aparent invariabilă și fixă, nu e mai norocoasă în ceea ce privește amintirea și stabilitatea.

Te uiți uneori la fotografiile tale. A trebuit să-ți faci civilizația se rabdă cu carnet de identitate. Ai vreo sută – și nici una nu seamănă, nici cu originalul, nici cu nici una din toate celelalte. Când ne lipsește un subiect de ilaritate acasă, deschidem albumul familiei, cazierul nostru grotesc, și pe când varietatea comică a expresiei ne excită râsul, ne întristează contradicția fundamentală. Ești de câteva ori tatăl, unchiul și moșul tău propriu, mai tânăr decât nepotul, și evoci toată antropologia. Lumina ochilor vine de la altcineva, surâsul e străin. O strâmbătură profană re înrudește cu cine nu vrei.

În ceasul ei fotografia atesta originalul. Veridic în secunda obiectivului deschis și valabil o zi sau două, portretul se descompune, murind în fiecare fotografie o dată.

Omul viu scapă și actelor, ca fotografiilor lui. Cum l-ai recăpăta după zeci de ani cu condeiul?

Dar care e omul viu și adevărat? Cel silit să se trăiască, sau cel care fuge neconținut de sine în sute și mii de fantome transparente, schimbându-și umbra neconținut? E și el, în carne și oase, o ipoteză și ipotezele se experimentează, ca și certitudinile, pe de lături. Nu ești adevărat nici când ești adevărat.

Amintirile sunt de considerat în scris: verbale, devin anecdote. Amintirile se preferă din copilărie. Maturitatea e pentru „memorii”, cu fotoliu, cu ghiozdan: evocă diplome,

grade, statui și cimitire. E titlul rezervat omului politic, sefului de partid, generalului pensionar. Memoriile rectifică timpul și evenimentele anipatice. Lungite cu o silabă, „memoriile” se îndulcesc până la „memorial”, cuvânt romantic și funebru, cu tendințe de Panteon și Ateneu. Din fundul unei amfore goale se ridică un fum subțire violet și o bătaie de tobă. După dric, pășește un cal singuratec în doliu de cioclu. A îmbătrâni și calul mascat, călărit în adolescență.

Atât în copie cât și în original, nu m-am surprins, în ce mă privește, că m-aș fi iubit prea mult. N-aș putea spune că m-am detestat cu o formulă integrală. Sentimentul nu mă urăște propriu-zis și nu pare scârbit de actele mele: el a refuzat numai să se expuie.

Să te spovedești, cui te-ai spovedi? Cititorului? Scriitorul e propriul lui saltimbanc. Cel puțin să fii onest, îți zici, să nu minți, să nu amăgești, preocupat să stupefiezi. Dar poți, cinstit, să fii cinstit?

Există o curiozitate maladivă și degenerată fixată asupra scriitorului care s-a ridicat cu un lat de palmă peste epoca lui. Ea se satisface uitându-te pe gaura cheii.

O viață e un trecut de scutece întinse pe o frânghie, care poate să fie ridicată mai sus ori lăsată mai jos, cu o prăjină, mai oblică sau mai verticală. Omul se povesteste pe sine fals. E sugestiv la judecătorie spectacolul constant al neputinței împricinatului, să relateze adevărul și fapta, dacă adevărul e numai fapta constatată. Însuși bolnavul pe care-l doare într-un loc precis, descrie medicului o durere de alături sau de dincolo de sfera ei. Sunt mințiri adevărate, și ale naturii și ale conștiinței.

E de examinat comentariul de pe dinafară. El alege din ce are, înțelesul despre ceea ce ar rămâne. Un comentariu critic, de pildă, e un produs independent, rafinat prin pervertiri de intelect. Arhivarul ideilor caută avid în coșul de boarfe gogoloaiele de hârtie, le întinde, le lipește, le raportează unele la altele.

Pe fiecare om îl slujește un mobilier elementar, care se încarcă tot, în tărăboanta cu o singură roată piezisă a vicții. Nu te mulțumește să treci măcar peste mobilier. Ai vrea să știi cum a fost distribuit în apartamentul scriitorului și întru cât un scaun fără fund ori în trei picioare a contribuit la o atitudine sau a suportat-o. Dinaintea unei fructificări excepționale a sâmburelui comun, comentatorul mirat caută bălegarul. Opera singură nu-i e de ajuns: poate să pară îngerească. Nefiind primită ideea spontaneității, ivirea oamenilor fără ascendență și placență vizibilă strică o convenție, contrariază un principiu. Lipsind sensul unei dimensiuni, ești împins să te ții iritat după mistere cu sfoara, cu balanța, cu decilitrul; cu o inteligență comparativă, de raporturi. Trebuie căutat dincoace și dincolo de lucrul realizat, jur-împrejur și dedesubt. Metoda Bertillon și spiritul detectiv au intrat în literatură, miezul întrenec fiind derivat în patologie și delir. Trebuie să se pețice și zdrente, pilituri și urme digitale. Tendința sporește monstruos pe măsura cu tipografia. Are măcar comentatorul meritul să-i fie scriitorului duhovnic?

Scriitorul suspect de durată e dator să se administreze pentru puritate, în așa fel încât nimeni să nu poată întreprinde după moarte spionajul literar în bagaje.

Din pretențiile de a te explica în niste amintiri se poate admite atât, că viața unuia care și-a răbdat intemperțiile neîngenușcheat în râvna de a se concretiza, poate să fie educativă pentru viața celor mai puțin apti să îndure. -- dar și asta e o pedagogie pentru repetenți. Nu poate să zboare pasarea fără aripi, și dacă, din zbor, s-a prins în aripa ei un luceafăr, întâmplarea nu se repetă de mai multe ori în spațiul unei literaturi. Răspunderea cade în sarcina determinării, și nu a insului determinat. A orbecăi în trecutul necunoscut nu dă un rezultat despre valoare și-i numai o iluzie de vedere strămbă.

Nevoia de a ști mai mult decât permite exponentul se traduce în studii, urmate de alte studii, de stive de studii, și

nu lipseste din devoțiunea celui ce se martirizează cu ele nici sadica vigilență de a diminua obiectul. Rămâne asadară loc și motiv ca scriitorul să se îngâne și fără plăcere.

„Totuși, nu! Nu voi fi un autor de amintiri.“ Asa ziceam.

Împrejurările au făcut să cunosc mai de aproape pe domnul Cinea, care m-a judecat dintr-un jilț de piele, două ceasuri. Trebuie să încerc un caiet de amintiri, dacă bineînțeles voi putea să le condensez numai într-unul singur. Ispitit de literatura povestitoare, adeseori am refuzat-o din pricina fricii de revărsare. Proza e o anarhie, și dacă mi-am ales de preferință expresia versului, care retează aderentele, este pentru rezultate concentrate rotunde, ca piersica și oul. Poezia se dezinteresează de genealogii și ramificații, mulțumindu-se cu fructul, care poartă în sine și vârfuri și rădăcini.

M-am așteptat să fiu, față de inspecțiile de psihologie ale domnului Cinea, ceva ca o bucată de teracotă, ca un urciot, ca o străchioară, rânduire între bibelouri și zmalțuri, pe marginea bibliotecii, fără nici o răspundere a proprietarului de hârburi. Oamenii care trăiesc laolaltă, strănsi într-o epocă pe o bucată de pământ, nu se prea deosebesc în afinitățile dintre ei de viețile repartizate pe sure și mii de ani, și întrâmplarea te pune câteodată în situația descoperirii.

Nu pot să uit o coincidență fortuită, care mi-a arătat cât sunt oamenii de străini unii de alții și cât se ignoră reciproc.

Am rămas, pe vremuri, o noapte într-un cătun, înmormântat în pustietățile de șes ale Olteniei. Silit de neplăcerea că-și pierduseră caii de la căruță potcoavele în nisip, umblam după un adăpost. Calătorisem câteva ore într-o mare singurătate de ape răsirate, prin prundisuri nemărginite. Oprit din când în când, ca să se adapte caii, ascultam imensitatea tăcerii, într-o reproducere românească a momentului paginii întâia din *Biblie*: „La început era Cuvântul“. Potcoavele se dezlipiseră câte una, și tovarășii mei de drum, de la oïstea căruței, călcău

părțile unui: diluviu secat, de-a curmezișul râului mare, de-a dreptul pe copite și unghii. Teamă noastră, a săteanului cu căruța și a călătorului, era de uscatul pietros al soselei, până la care mai aveam de străbătut câțiva kilometri.

O clopotniță ridicându-se din zare, ne-am dus într-acolo. Era un sătuc alb, ca o cutie de jucării. Începea scara să-l cearnă cu umbră. Am tras la popa. Preotul, un om, poate, de vreo optzeci de ani, sărac și mic de stat, m-a culcat într-o cameră de bârne și lut, cu pereții plini cu cărți, până la tavan. Am răsfoit în ele. Erau cărți în mai multe limbi, despre un lucru care, căutat în ceruri, îl găsește unii în matematici. Părintele învățase limbile singur și biruise știința mistică a cilrei și a cantității.

A doua zi nu mai îmi venea să plec.

Problemă de contemporaneitate: cum se întocmește un om, fără să prindă timpul de veste, pe o margine de horar.

Domnul Cineva mă cunoștea mai mult decât aș fi crezut.

Cartea provoacă apropieri nevăzute, pe care răspântiile și evenimentele sunt neputincioase să le înceapă. Poți face sindrofie cu semenii care au trăit acum câteva mii de ani și cu cei din zilele tale, aruncați în cine știe ce depărtări. Scrisul, născocit de oameni ca o zămislire din nou a lumii, are o putere egală cu aceea exprimată în Geneză. Nu mă pot mândri că scriu și mă știefc ca de o îndrăzneală. Cunosc în toată țara, de zeci de ani, oameni pe care nu i-am văzut și nu-i voi vedea niciodată. Mi-au scris după ce m-au citit și am rămas cu ei în ceea ce se cheamă, cu un cuvânt minor, corespondență. Nici nu e nevoie de mai mult. Contactul cu întinderile nevăzute dă impresia vârfurilor de aripi ce se ating din zboruri contrarii. Și, oamenii pierd, când se cunosc și peste scris, dominați de fizicul brut. Cartea săvârșește o taină delicată, și de câte ori dai piept cu un prieten căpătat la citire, rămâi încurecat.

Cartea ajunge și acolo unde nu se ridică nici nu coboară niciodată fapta politică; mai ales cartea literară, și pe cât miră

înălțimile arinse, pe-atât satisfac distanța și profunzimea până la care pătrunde.

M-au emoționat tot felul de cazuri, și n-as putea să deosibesc pe cel mai caracteristic din toate. Fabula merge de la marele demnitar până la cizmarul dintr-o mahala, de la vânzătorul din negustoria de vopsele până la cotiga împinsă cu brațele, a unui precupeț ambulat. Am găsit pe cititorul de literatură lângă sacul cu fasole și movila de cartofi. Meserii depărtate de intelectualitatea cărturarului bănuieț om de gust, simțitor de ponderi subtile, se apropie de cartea frumoasă.

Șovăind câteva luni, am izbutit odată să mă prezint guvernatorului unei instituții de finanțe, de care aveam o veche nevoie pentru organizarea unui sistem de plăți de datorii. Cu o repulsie înăscută, de țaran, pentru autorități, ca să ajung să pui piciorul pe scara mare a trebuit să lupt și să mă biruiesc. Am intrat într-un biurou vast cât o gară și înalt cât o biserică. Călcam pe covoare profunde, urzite ca din resorturi tăcute, căutând cu ochii personajul invizibil care mă primise. M-am oprit așteptând la ușă. Între păreții încărcari cu tablouri, am zărit mișcându-se ceva, ca un păianjen strâns ghemotoc, în mijlocul acestei catedrale. Un domn mic, greu perceptibil, s-a deslăcut din mijlocul depărtat al încăperii, de la o masă, și a venit la mine cu mâinile întinse: guvernatorul. În loc de „bună-ziuă“ și de „mulțumim duminică“, mi-a recitat versuri de ale vizitatorului. Era neverosimil. Scia pe dinafară tot ce uitase autorul, prins la strâmtoare cu un titlu sau cu un vers pierdut și nepuțând să dea, ca de un scriitor necitit, nici o referință.

Cizmarul s-a revelat la o păreche de căpuțe. Mă duceam întâia oară în camera lui, atelier, dormitor și bucătărie. Pe o poliță de calapoade erau rânduiețe cărțile clientului întâmplător: eram autorul lui preferat. Făcând greșeala să-i spui cum mă cheamă, ca să știe unde să-mi trimită încălțăminte reparată, cizmarul a încercat o dezamăgire. Mă credea înalt, subțirăteț,

veninos și cu barbă. M-a crezut poate și mai inteligent. Fără să fi bănuît, i-am stricat o zi, căci sculat din scaunul lui triped, uns pe nădragi, cu pap, ca un dos de afiș dezlipit, el se uita la mine halucinat. Eu îi vorbeam despre picioare, și el nu-și muta ochii din capul meu, parcă obligat să ia măsuri pentru o aureolă de box-calf.

În cartea căreia însemnările acestea îi vor servi, poate, de prefată, o să vie vorba de un mare șef de industrie. I hrănit cu cât roade un iepure, îmbrăcat mai ieftin decât cel din urmă lucrător al lui, întodeauna dus pe gânduri și întristat, în adunările numeroaselor lui întreprinderi el participă la dezbateri distrat: cu o carte de versuri pe genunchi...

Ce fenomen le naște și le face să dureze personalitățile excepționale la toate excepțiile închipuite? E un greș al fanteziilor naturii, o împlinire de splendoare germinativă a vieții? Orișicum, un lucru pare adevărat, că realitățile românești, așa cum sunt, au putut să dea ființă unor oameni cu mai mult labirint decât chiar, adeseori, omenirile de întâietate convențională. Germenul e substanțial.

— Apucă-te și scrie-ți viața, mi-a spus domnul Cineva. Dumneata ești un om de constrângeri și eliminări. Din tot ce-ai scris ai dat afară ceva, ai ascuns, ți-ai interzis ceva și ai reținut puțin. Știu, a fost un srl al expresiei frânte, o discreție voită, o refulare violentă. Dintre-un trunchi ai construit o nuia, când cu săcurea, când cu briceagul. I-ai sucit gâtul vieții. Ai silit-o să stea cu nasul în gaura ușii și să bea din aerul mare de afară numai un fior. Te-ai evaporat prin disciplină și severitate. Ți-ai prins îngerul, l-ai frânt, i-ai rupt oasele și l-ai răstignit: el răsufală numai prin rănile cuicilor, din care se scurge un sânge viu, fierbinte și chinuit. Ai reticente. Să nu mai ai reticențe! Dai un ocol îndelungat, ca albina, florilor în care cauți. Du-te de-a dreptul în polen și tăvăleşte-te în pulberea lui. Te aștept acolo de mult: de ce întârzi? Am citit odată o mărturisire a

dumitale: ca n-ai avut nici timp să scrii ce ai fi vrut. Scrie o viață, scrie-ți amintirile și începe cu amintirile din copilărie. Ai trăit mult și divers, dar crezându-le retorice, ri-ai oprit expansiunile la poruncă. Din tot ai rostit o fracție, și pe cea mai rece. Dă-ți, domnule, drumul! Descătușează-te! Sparge-ți lampa, fă explozie și lasă incendiul să te ia cu el, și să arzi de tot, până la stingerea focului de la sine. Prea multă piatră nearsă în cuptorul dumitale rămâne stei nesimțitor, și orice piatră are într-însa miez de vâlvătaie: sparge-o. Povesteste ce vrei și ce nu vrei, și, dacă nu vrei nicidecum să povestesti ceva, parcurge diametrul sau tangenta.

Oprit așa, în mijlocul unei nebuloze, ca un hoț care caută scăpare în refugiul Căii Lactec, am rămas întâi obscurat. Nu mă așteptam la o execuție atât de lapidară, într-un moment când mă interesa cu totul altceva decât literatura. Făceam o vizită de protocol. Ca să mă pot gândi, m-am dus acasă, am luat uneltele de grădină, și răscolind pământul și tufisurile, ascultând vrăbiile din duzi, lăcusta și pițigoii, a trecut o zi. „Mi se pare că e adevărat ce spune domnul Cîneva, mi-am zis. M-am eliminat sută la sută din mine, lăsând să se vadă numai părțicica lui Dumnezeu. Povestirea directă nu s-a părut, ca și acum, «fără eleganță». Dar să scrii o viață este o căutare, și poate că nu e și o regăsire. As putea să mai adun de sus în jos tot ce-am aruncat din carul meu cu boi opîntîți, atîta cale? Și să mai fac o dată calea înapoi?”

A trebuit întâi să încerc să mă familiarizez cu ideea, să-mi fac scuza că a vorbi despre sine nu e a impune cititorului personajul tău, nu e o grosolanie sau o acțiune trufasă. Trufie nu avea să fie: Îmi lipsea de la natură și nu m-am lăudat niciodată nici cu gândul, necum cu trîmbita, încredintat că n-am eu ce și mai cu seamă pornit de la natura primitivă să mă subestimez. Dar dacă de vorba e înfățișat lucruri adevărate, nu mă mulțumesc nici ele, nici caricatura lor. A te face singur

subiect și a te da singur în vileag ar fi o condiție postumă. La fiecare deceniu mi s-a părut că viața nu a fost trăită de-ajuns și că am trăit cu întârziere. Când alții ajungeau la țintă și se odihneau de un efort sfârșit sau renuntau să mai fie, eu de-abia ridicam traista și mă uitam, din prispă, încouro să apuc.

Până la trezeci de ani, nu avusesem o prea bună părere despre mine, sau nici nu-mi făceam o părere, evaziv și tolerant în scrutările mele secrete. Simțeam că dacă aș încerca să mă analizez, temporizând mereu această operație serioasă, n-aș fi putut obține o notă prea măgulitoare, și evitam să mă transpui în juxtă pe mine însumi, ca o traducere într-o limbă incomplet învățată, cu aceea ce puteam să bănuiesc a fi textul original. Concesiile ce-mi acordam și o supraveghere prea politicoasă a faptelor mele mă cam rușinau, dar trecându-mi-le milostiv cu vederea, mă lăsam dus de împotriviri. Meticuloasa mea trebuință de ordine, înăscută, s-a mărginit la realizări de materialitate, amânând fără termen conformarea morală la un criteriu totuși continuu prezent și continuu evadat, destul de vexar de o amânare înfinară.

Pesemne că e destul să vrei hotărât un lucru chiar dezagreabil, pentru ca o evoluție să se petreacă. În voința să ascult, făcusem o bucată de drum, și noul decor în care intram nu mi-a dispăcut.

- Ajunge să te gândești, vorbeam în patru ochi cu mine. Nu e nevoie numaidecât să crezi. Dacă făceai așa mai demult, nu ți-ar fi trecut sterile arătea lucruri pe dinainte. Știi că de mai multe ori te-ai încăpățânat să te măsoari și cu lucrurile ce ri-erai urâte, și nu se poate spune că n-ai izbutit.

- E adevărat, îmi răspundeam.

- Nu ți-au prea plăcut deocamdată: te-ai obișnuit. Odată, ai vrut să citești o gramatică latină groasă, pe nerăsuflăte, ca un roman... Și, vai de capul tău, ai citit-o...

- Intenția era bună. Numai punctul de vedere a fost fals. Copenhaga mă gândeam că a putut să ajungă să refacă din

portelan și email toată zoologia, redusă la o scară de giuvaieră, și un profesor ca Madwig să nu poată el reorganiza limba sudului roman, făcând verberate și căprioare sintactice? M-am așteptat la formule și reguli inedite, sintetice... O nerozie: textul trebuia muncit, ca orice cod al unei limbi pe manuscrise... Am stăruiț: tot m-am ales cu ceva, cu o decepție definitivă.

– Aveai o idee fixă. Vrei să vorbești latinește cu Jean-Pierre, curelarul din Vevey.

– Orice om are o idee bună și fixă, răspund, care arată incapacitatea lui de libertate... Acum idee fixă devine obligația să scrii o viață. Ai văzut că amintirile încep să vie?

La urma urmelor, sunt mai puțin responsabil pentru amintiri decât de o inițiativă personală: am un complice. Dacă dau greș, o să-l iau deoparte: „Ai văzut? Mai bine nu te ascultam“. Și domnul Cîneva o să-mi răspundă: „Nu ai știut să te achiți de datorie“. Dificultatea e prin urmare triplă, și trebuie înainte de toate să multumesc pe domnul Cîneva. Dar determinarea fiind exterioară, nu-i lipsește conștiinței motivul de scuză, și tot se împărtășește vina cu domnul Cîneva.

Iată de ce înjgheb prezenta prefață. E nevoie să pipăi cu vârful, mai înainte de a pune toată ciubota pe teren.

În sfârșit, constat că s-a modificat și judecata: a trebuit numai o intervenție. Tirizia de jos s-a ridicat la o atingere cu degetul arătător: de ce puțin lucru atârna, ca să se schimbe, o anumită poziție fixată de patruzeci de ani! Omul nociv sau favorabil apare, și totul apucă pe alături... Lucrul indiferent te captează, și ce te-a înspăimântat începe să te bucure. Aproape să-mi vie să cred că ideea mi-a aparținut și că domnul Cîneva n-a fost amestecat în actul meu căuși de puțin. Ai trăit un adevăr personal și ți s-a mutat constelația la diametral opus. Mai e valabilă o convingere, dacă ești în stare să te convertești atât de repede la alta?

De ce m-am tot mirat de transformările atribuite insuficiențelor personale și foamei de putere, a câte unui prieten, sculat din berăria unde ciocneam o halbă cu el și așezat de-a dreptul pe un fotoliu de ministru? A treia zi după jurământul cu joben, el era alt om, la care trebuia să ceri audiență. Fostul camarad era transfigurat, în ansamblul lui, de subalterni, de sonerii și telefoane. S-a petrecut în el ceva, care golindu-l de un conținut, l-a împlinit cu altul. A suportat să-și zici Dumneavoastră, Domnule Ministru și chiar Excelență. Și după ce a picat din slujbă, a rămas în el ceva câștigat, uu aer, o iluzie că a fost unul din cei puțini și dreptul de a uu se întrerupe. Ritmul de colegialitate se isprăvise.

Condeii s-a substituit însă facultății de a gândi, până la excludere radicală: sunt incapabil să rostesc un gând dacă nu țin de vârf un băț cu cerneală. Față de scriitorii care lucrează un subiect întreg întâi cu capul, și după ce l-au isprăvit mental îl aștern pe hârtie, trebuie să fie vorba de un sector de inteligență mai puțin. Mi se pare adescori, într-adevăr, că sunt cel mai tâmpit dintre prosti. În ceasurile, zilele și anii de imbecilitate totală socotesc, fără să mă supăr, că toată lumea s-a înșelat, începând cu mine, care am cutezat să le arăt similitudinile mele de averi. Cu o excepție. Dacă fără voie și fără punct de plecare îmi vine condeii de la sine între degete, situația se inversează și contrastul e izbitor. Atunci am impresia că alcineva serie cu mâna mea, și poate să scrie uneori chiar foarte frumos, și din această pricină nu-mi atribui nici un merit, atâta timp cât nu-l înțeleg. Acest alcineva nu mă înșală, am încredere să mă bizui pe el și-l găsesc lângă mine numai dacă sunt ajutat de condei, ca în spiritism. E poate absurd, însă m-am obișnuit să n-am orgoliu și nu-mi atribui danurile ce mi se acordă. Politica mea față de atâtea neînțelese taine e de așteptare. Epoci de neputință alternează cu epoci de belșug, seceta se împărechează cu fructificarea, câteodată

monstruoasă. Rămâne să corectezi excesele și să le diminuezi. Îndată ce vreau intens să răstorn o idee în călimară, mi-e cu neputință, și cu cât vreau mai tare cu atât izbutesc mai slab.

Înainte de această introducere am făcut exerciții de aducere-aminte ca să văd, pot sau nu să scriu, din amintiri. Nu e lesne. Îmi uitasem trecutul cu o ușurință care face parte din temperament, și nu m-as putea plânge de această unică facilitate a mea. Am fericita facultate că uit instantaneu: nici nu se poate poziție mai proastă pentru un om pregătit cu toate tacăturile să-și scrie amintirile. Cu condeiul, exercițiul a fost totuși ceva mai bun decât fără el. Spațiul s-a populat cu spectrul lucrurilor descompuse, și mi-am adus aminte o sumedenie de oameni și de împrejurări, care muriseră pentru mine progresiv. E o înviere, o înviere în dezordine. Șchiopii caută cărți, nebunii minte, ciungul mădulare. Trebuie să mă prevăd și cu un arsenal de proteze, fără să știu dacă odată cu Iadul meu paradisiac, voi învia și eu din cîndările mele. Nu bănuiam cât e de întins cimitirul ce zăcea în mine. Mormintele s-au deschis, ca niște curii de carton din pod, cu beteala și cu lumânările stinse, ale foștilor pomi de Crăciun, și mă uit la maimuțoi și îngerii ce-mi trec prin mână, cu o uimire cu atât mai vie cu cât pieriseră din perspectiva mea definitiv. Dar înainte de a-i face să joace din elastice și arcuiri, mă împiedic de mine: trebuie să scriu. Dificultatea de abia începe.

O povestire care mi-a plăcut neînchipuit de mult e nasterea lui Iisus din Fecioară nenuntită și Dumnezeu. În venirea miraculoasă a Fiului pe lume am găsit documentul stării civile literare.

Încă nu m-am obișnuit până la vârsta mea să nu iau foarte în serios actul banal de „a scri”. Adeseori dau de acest verb în ziare, la cronică judiciară, la informațiile cu aldine. Referindu-se la autoritatea lui personală, redactorul scoate în

relief că ea s-a mai pronunțat asupra unei chestiuni, ce revine, zicând: „După cum am mai scris” – și el „scrie” neturburat... Cuvântul n-are în condeiul care și-l asumă așa, un simplu înțeles grafic, ca în seria lui activă alte verbe, puse să exprime acțiuni materiale: „am dat la rindea”, „am strănutat”, „am plâns”... E plin, dimpotrivă, de toate înțelesurile și spațiile evocate, are adevăr, demonstrează, clădește, perspectiva e strânsă în silaba lui. Dacă mă întreb: „Ce mai faci?” presupui că vrei să știi cât sunt de sănăros, și răspund: „Bine!” – întrebarea nu mă jignește. Spune, fiindcă te simți obligat să știi că mă îndelețnicesc cu cea mai delicată dintre absurdități: „Ce mai scrii?” și m-ai mortificat. Cîneva obișnuia să mă întrebe, dacă nu-l vedeam ca să-l evit: „Ce mai compui?”

Două lucruri nu-mi intră în cap, „interviul”, de care mă feresc cu teroare, și întrebarea de mai sus. Mulți scriitori o rezolvă anticipat, cu mâna la frunte lângă pană, pe un fond de bibliotecă. *As prefera să fiu întrebat cu cât se vinde în piață kilogramul de ceapă.*

Există un gen de oameni interogativi. Am primit adeseori chestionare biografice cu numeroase puncte de întrebare. Interogativul vrea să știe și insistă pentru derizoriul autograf. O domnișoară din învățământ m-a întrebat odinioară ce păreri as avea despre Gustave Flaubert, cu o familiaritate față de un scriitor, care exclude părerea personală, stupefiantă. Am întrebat-o cine este Flaubert și, natural, ignoranța mi-a fost plărită cu surâsul marelui dispreț academic. Dar profesoara a ținut să-și împărrăsescă părerea ei, afirmând textual că autorul *Doamnei Bovary* „scrie curățel”.

„A scri curățel” e o modalitate de a scri, diminutivă și acceptabilă, ca „a fi dragut”. Sunt, într-adevăr, scriitori draguți, și e un scris dragut. Dar a scri pur și simplu e ceva cu totul grav, peste toate sensurile de vocabular. A scri e a face din nou și într-altfel tot ce fusese indiscurabil făcut și bine făcut.

Am fost conștient de excepționala întindere și adâncime implicate de acest cuvânt, încă de la sfârșitul copilăriei, când

nu-mi puteam da seama ce însemnează a scri și când scriam și cuvântam cu un avânt de cocos analfabet. Am și publicat. Singura dată, în toată viața, am trimis, la șaisprezece ani, o poezie revistei socialiste „Lumea nouă”. Fusesem odată dus de colegii de școală la Clubul din strada Doamnei, și-mi plăcuse că puteam intra într-o sală cu oameni multi, fără bilet. Vorbise un domn foarte elegant, în contrast cu adunarea de gloată zdrențuroasă, George Diamandy, cu jobenul pe masă. L-am cunoscut bine, cu mult mai târziu, director al Teatrului National.

Trimisesem o poezie, numai ca să concurez un coleg de bancă, poet consacrat de unanimitatea notei trei în catalogul clasei și care, purtând părul lung și nasturele hainei cusut tocmai sus, la gât, își acomodase un cap după domnul Radu Rosetti, care și-l confecționase pe al lui după François Copée, un as, cum se zice azi, al epocii literare de la Paris.

Colegului meu de bancă nu i-a răspuns redacția revistei nimic, și el s-a consolat, afirmând că plicul cu manuscrise, pe care avusese grija să-l ducă „personal”, se răcicise. Spusese întâi „personal”, și pe urmă i-a părut rău de acest adaos de prestigiu dezmințit. Mic mi s-a răspuns la rubrica redacției: *„Mai știi de unde sare iepurele?”* Colegul meu a fost cu atât mai jignit cu cât eu puseseam manuscrisul, față de el, în cutia poștei.

Nici n-am urmărit mai mult. El trebuia pedepsit pentru că afecta o întârziere, un amurg sufletesc și un ofrat, nepermise în relațiile noastre, o autoritate care-i venea de la repetirea de mai multe ori pe rând a clasei a patra și de câteva ori a celei de-a treia. Era timpul unui paralelism curios, într-adevăr, copiii de șaisprezece ani fiind colegi de clasă cu oameni făcuți, de către douăzeci și cinci de ani, care se bucurau de epitetul acordat ca o distincție de către profesorii, oportun nedelicai, „măgarii din fund”.

E adevărat că de toți acești măgari din fund nu s-a ales nimic. Unul singur a devenit din gardian director de închisoare.

Melancolic și nesigur, răspunzând la istorie din geografie și preferând caligrafia chiar gimnasticii, practică cu asprime de către alți repetenți aleși, el era admiratorul poetului cu haina încheiată la gât. Poetul era supărat numai de o jerpelitură scrofuloasă cu neputință de învelit în guler și cravată, dedesubtul obrazului și al urechii, și care îl silea să se fotografieze numai din stânga, chinul ca un om pus să doarmă, din pricina ficatului, numai pe partea unde bate inima.

Autorul răspunsului din „Lumea nouă” l-am descoperit cu treizeci de ani mai târziu, în persoana lui Ioan Teodorescu, diplomat al unei școli de chimie din Belgia și ajuns directorul-general al unei mari Societăți de Asigurare, prin gazetărie. Aducându-și aminte de durerile încercate alături de oamenii politici ai primelor demagogii burgheze dizidente, o fărămă socialist, o fărămă intelectual și o fărămă ziarist, complexiunea fragmentară i se rezolvase în hibriditatea unei poziții de „liberă cugetare”, fosta victorie declarativă a gândirii „materialiste”.

A cugeta și a gândi, cugetare și gândire, cuvinte-program și care enunță poza comică de a fi savant, sunt lucruri de gingășie, în afinitate de sfii și rezerve cu actul: „a scri”.

Scrisul, ca și dragostea, e poezie. Te apropii de idee, ca de fata leneș adormită, pe care nu vrei să o turburi și care nu vrei să se deștepte și să-ți fie rușine. Intri în cuibul unei pasări ascunse. Ți se pare că numai prezenta implică o lipsă de bună-cuviință. Ai toate îndoielile sfâșietoare ale candoarei. Ai umblat după ea, te-ai dosit, te-ai temut și ți-a fost frică, firește, și de ea și de tine. Ideea ți s-a părut de departe frumoasă, dar s-ar fi putut să ai o dezamăgire și să sângeri de un contrast de mare și complicată suferință. La un felinar, care-și aruncă deodată lumina pe fata întoarsă, poți să dai sub marginea pălăriei, strâmbată cu cochetărie, de un ochi de sticlă. Nemaiputându-te retrage, ca să nu brutalizezi nevinovăția, ești

monstruos obligat să mergi până la capăt, dacă nu disperi ca un mișel. Scrisul și dragostea sunt cu consecințe, te legi fără de sine, de răspunderi secrete care privesc de-a dreptul conștiința. Scrisul nu e o simplă jucărie, și tragedia lui e cu atât mai grea, cu cât îl gusti mai mult. Nu iei hârtia și condeiul fără sovăială, și reperirea actului nu-ți tocește sensibilitatea. Scriu de patruzeci și șapte de ani, și nici azi nu știu cum se începe o pagină, după ce am scris zeci de mii, fără să știu nici pe acelea cum le-am scris, și am rămas debutant în perpetuitate, iritat de suficiența arogantă și de atitudinea de omnipotentă a majorității confracților mei. Mai mult: nu știu cum să scriu o frază.

Și, ca dragostea, și scrisul are prostituția lui.

Mi-e greu să mă gândesc să scriu, și mi-e mai ușor să scriu decât să mă decid. Am intrat în viața expresiei cu zăcienire și cu certitudinea că scrisul e mai mult și altceva decât a pune condeiul pe vârf și a-l lăsa să colinde hârtia semănând-o cu muște. Această religiozitate a sentimentului poate că ține de o însușire de refracție sau de un strabism a ceea ce ar fi spiritul meu. N-aș putea să definesc, dar opreliștea e permanentă.

Impresia că scrii de la început pe material scump, pe aramă, și că nu trebuie să-l strici, dar că trebuie mai mult să muști din el precis decât să-l zgârii, m-a împiedicat de la înmulțire și spună și nu m-a lăsat să-mi fac o sculă dintr-o stare pe care o presupuneam de har. Dacă aș fi putut micșora însemnătatea scrisului, aș fi fost în stare să dovedesc fără greutate șase cărți pe an. Pana nu se mai oprește dacă pleacă la drum, dar nu pornește de bunăvoie. Rămânc în loc, lovită de paralizia scrupulului nevăzut, opus înfometării de spațiu.

Mă ofensează la autori lipsa ținutei, ușurința că-și iau activitatea de orișunde și că se măsoară cu orisice, sărind peste piedici fără să le doboare, parcurgând arena cu dexteritatea patatei și făcând la fiecare înconjur un compliment. Mă ofensează și volumele prea groase.

Recompensa le vine scriitorilor de la măgulire, de la opinia agonisită de la alții, de la mulțumirea așteptată de mândrie, de la un fel de a fi, egal cu o modalitate intimă a lipsei de caracter. În lăuntru lor cel adevărat, descoperit fără voie în calamitate, ei se vădesc săraci, provizorii și caduci. Îmi place gladiatorul care nu primește aplauzele cu slugărnicie.

Am incapacități agresive împotriva consolărilor artificiale. Dacă-mi știu lucrul ieșit din mâinile mele prost, pentru motive cunoscute mie, nici o laudă nu mă poate împlini, după cum nici înjuria lucrului definit nu mă stărbeste. Reputația unui autor cu nume e înjghebată, în general, pe centimentrul unei diferențe confuze și pe un compromis; din ceea ce autorul a fost inapt să spuie și din ceea ce cititorul, ignorant al operei de inducere în eroare, sinceră sau frauduloasă, îi acordă peste măsură. Deficitul și golul sunt totuși de față, și germenul e sterp.

Scrișul poate să fie un lucru de superficialitate, o bagatelizare. Nu asemenea scris, fără vocație și turburare, mă interesează. E vorba de inspirație și de obiect împachetat. Artistul fără colaborarea înefabilului e lipsit de chin și de îndoială. Producția lui cinică e fundamental vulgară.

Nu mi-am explicat multă vreme de ce-mi preferă gustul, unei icoane catolice semnată chiar de un nume din istoria artelor, o icoană ortodoxă. Anatomia și carnația romană exuberantă exprimă o beatitudine îndopată, pe când iconografia noastră exploatează exclusiv convenția că dobândirea cerului e o suferință torturată și fără extraz. Organele neverosimile afirmă ascetismul, și contra esteticii prudericii lucrul urâr se înfrumusețează prin subînțeleș. Zugravul și argintarul îngrămădesc aurul pe o figură scheletică și ursuză și dau un lîșus cu viața exterioară opriă la scândură și metal.

Apoi, și alte deficiențe personale împiedică scrișul. De multe ori redactarea e relativ corectă. O împlinire pe ici, pe colo, mai târziu, dă un rezultat relativ bun de tipar, dacă implică tiparul. De obicei, n-am scriș pentru tipar, și m-am păzit de teme date,

cum e cazul cu paginile de față. Scriu în toate zilele fără această constrângere și adun manuscrise fără scop. Trebuința de a le lăsa să zacă și să se răcească e un comandament: la citire, selecția e făcută prin rezistență. Dacă rabzi o primă și o a doua lectură a manuscrisului tău, sfortare mai todeauna antipatică, și dacă manuscrisul nu ia direcția coșului numaidecât, poate că ai norocul să brodești. Plăcerea mestesugului ține atât cât durează scrisul -- ca visul, frumos numai în somn. Dacă îți trezești scrisul la lectură, își dai seama fără greutate, că, luat de condei, ai dormit un vis, la lumina zilei stupid.

Am scris sutnedenii de versuri în manuscris și am tipărit cartea mea de versuri, cea dintâia, la patruzeci și șapte de ani, când trecuseră toate momentele de coincidență. Întârziaseam asupra orariului meu cu șapte ani, gândul meu statornic fiind că scot o carte, dacă se va putea, la patruzeci de ani -- și o singură carte. Nu devenisem profesionist, interzicându-mi categoric să-mi fac din ce mocnea mai delicat iradiant, o meserie -- și adevărata carte a unui artist cred că e una, cu condiția să fie unică... Mai târziu, a trebuit să cedez și să public mult mai mult decât voiam.

Neavând avere părintească, a trebuit să o câștig, pentru că nu mi s-a împăcat lira cu boema, cu gheata scâlcie, cu mătreața de pe guler, cu cămășa murdară. Din pânză mi-am ales inul și din ștofă mohairul. Natura mi-a dat un ceea ce se cheamă standard de viață ridicat, care nu putea să fie alimentat dintr-o profesie de subaltern, și cea dintâi avere adunată, la fizic și la moral, a fost o ireductibilă independență. De câte ori am simțit că o îndatorire plărită mă face număr curent, am părăsit-o, riscând să mor de foamă, însă foarte încredințat în secret de contrariul, cum a și fost întodeauna.

Am făcut multe meserii și am trecut prin vâltori ca un câine care le biruie, preocupat să scape de înec un singur obiect. Obiectul câinelui meu era... condeii. Mi l-a dus în gură ani de zile virejeste.

Si firește, am ținut să întemciez o bună-stare dintr-una din meseriile părăsitate. Îmi trebuia o meserie, ca să nu cer penei nici un trafic și să o pot păstra curată, cum cred că a rămas. Niciodată n-am dat greș în ce am început, și succesul că m-am ținut la suprafață putea să-mi dea autoritate comercială. Aflându-mă că scriu versuri, când voiam să fac o treabă, literații cu lectură anecdotică îmi aduceau aminte, cu surâsul nerodului ironic, de Balzac tipograf și de Ingres violonist, cunoscând și două boabe de franțuzește. Pe de altă parte, bancherii la care m-am adresat de câteva ori, nici ei oameni de finanțe și dobândind din concesiuni politice reputații false de *brasseurs d'affaires*, erau roși de un demon, frecvent la oamenii mie la sută, al literaturii. Mi s-au refuzat împrumuturile din care puteam să mă stabilesc, pe motivul suspinar cu o sinceritate tristă, că am „talent“... Talentul te obliga să nu disputezi cu contemporanii tăi înavuțiți nu știi cum, dreptul de a trăi confortabil. Pe câteva tangente încercare, trebuia să mă elimin singur din viață, ca să plac mai mult. Punctul meu de vedere era să rezist cu orice preț.

Refuzam să vând pe Dumnezeu în flacoane și aveam sentimentul că scrisul profesional duce la o modalitate de înticăloșire. Cu atât mai puțin aș fi putut accepta soluția ușoară, a banditismului de presă cu un condei căruia, în polemică, începuse să-i crească un colț ascuțit. Mi-au dispăcut cu deosebire soluțiile ușoare și am socotit o declasare adaosul la ușurință al malonestității. Am lăsat pe cei cu poftele dărze și cu vocații mai turburi să agonisească situațiile, cu care n-aș fi avut ce face.

Dar de multe ori redactarea dintr-o dată iese proastă. La citire, a doua zi, ești înspăimântat. Scos din fire și piscat în punctul de onoare, bați în loc și faci a doua redactare, poate că mai bună. Se întâmplă ca tocmai a patra să capete față. Dar până atunci te lași... Pot să scriu din nou ceva, dar nu pot să mă copiez.

E o mare insuficiență practică pentru un scriitor să nu se copieze: optzeci la sută din succes ține de facultatea catărului. Te poți face scriitor cu un sistem de fișe și bilețele organizat. Cunoaștem un autor care scrie o carte de literatură într-o lună. El n-a scris-o, a lipit-o și a croit-o. El confecționează. Alții fac un volum în două luni, cu verva robinetului de apă. A scri devine prin „muncă” o posibilitate de a face cărți. Oricine poate să le facă și să fie scriitor. Difuziunea imprimeriei cere copie și răspândirea științei de carte de lectură, servită de editori: industrie compusă. Pe de altă parte, spiritul critic de nuanță profesională, furnizat de bibliotecă și cartoteci, nici nu se împiedică de problema vocației. Munca o înlocuiește. Un merit de tăbăcar și de firmă se substituie acelei spontaneității, reale sau obținute, care dă aromă și substanță cuvântului cuprins de fraza.

Calificative critice, mutate dintr-alte profesii în literatura de „creație”, răspund la modificarea tinereții de zbor în îmbătrânirea substanței. Se citeau despre cărți judecați de această calitate: „bine construită”. Ion Kalinderu a fost un precursor. Elogiul lui pentru sculptură era că „are relief” și pentru o figură că „parcă vorbește”. Sensurile falsificate treptat prin diformare profesională ajung să promoveze în literatură merite pe care literatura le ignoră.

În vacanțele goale dintre clase căpătaseam deprinderea, pe care am păstrat-o pentru copii, să folosesc lunile de vară cu o treabă manuală. Un astfel de răgaz m-a găsit angajat la un pietrar industrial. Din atelierul lui au ieșit toți îngerii și toate alegoriile și busturile care contribuiesc încă și azi la amplificarea grozăviei monumentale în cimitire și piete. Un lucru m-a dezamăgit: execuția unei statui, tertipurile tehnice întrebuințate pentru scoaterea din blocul de piatră a unei figuri.

Îmi închipuiam, de bună-credință, că sculptorul taie cu dalta de-a dreptul în material etern. Că fiecare spărtură ruptă de ciocan înaintea până la forma dinlăuntru, scoasă la lumină

progresiv. E trivial! Figura, modelată în pământ, e strămutată în ipsos pe scheletul unei armături de sârmă și fier. Se obține întâi, pentru fiecare parte, tăiată din model ca săpunul și uscată, câte două tipare, reproducând în gol interior formele masive. Negativele împreunate ca niste coji de nucă erau unse și împreunate. Pe o gaură se turna ipsos lichid. Se despărteau găocile după închegare și apărea copia lucrului modelat. Brațele, capul, picioarele, erau turnate deosebit, și modelul se reîntregea din lipituri între bucăți.

Procedeu, la îndemâna oricărui potcovar, mi s-a părut rușinos, și artistul inuril.

Trecerea din ipsos în piatră era făcută de calfe. Cu un compas încrucisat, lucrătorul însemna modelul de gips, protuberanțele, excavațiile, toate înălțimile și adânciturile, cu puncte. Ipsosul era învăluit în sute de constelații solidare, numerotate, concretizând planurile descrescânde ale unui relief. Era o contabilitate.

După ce această migăloasă operă de cârpaci era isprăvită, lângă ipsos era transportată pe vâlătuci lespede de piatră alcașă. Compasul cu patru vârfuri, ca o pirostric mobilă, ridica punctele de ipsos și le strămuta pe bloc, reproduse unele după altele. Daltă ciupca din bloc nivelul ce-i trebuia și, încet, încet, se arăta o momâie încă diformă, de dimensiunile modelului imitat.

Mi-a căzut de pe ochi o iluzie și un farmec. Frumosul meșteșug imaginat, n-avea nici un mister, nici o poezie, și orice lucru lipsit de aceste însușiri decepționează, pentru că se învată.

Tot așa se clădește din materiale analoge și o carte. E o metodă, un complex de șiretlicuri. Viața dându-ți totul de-a gata, aduni, acumulezi, încheiești și „opera” e terminată. Mai trebuie o semnătură, un editor care o lansează și o critica amicală, ca familia care primește statuia funebră și recunoaște asemănarea pietrei cu decedatul, după barbison. Parcă ar avea crayara un defect, dar merge: cheoroarea de la revers e exacră, și jiletea perfectă. Literele de aur, care vor fi spălate de ploaie,

ale inscripției. se vor împropăta la o ediție viitoare, prin suprapunerea unei foițe de bronz peste o urmă de lipici.

Am pornit în viața confuză cu o certitudine totuși încă și astăzi intactă: literatura trebuie, întâi și-ntâi și până la urmă de tot, să fie animată de o viață îngropată în temelii, și controlul acestui duh nu poate fi făcut pe îmbăscala prozei lungi, decât intermitent, în paginile foarte puține ale unei cărți.

Concluzia e simplă. Orice gen de literatură întins e artificial și minte principiul, care cere întinderea în profunzime.

Domnul Cineva mi-a mai spus:

– Ai trăit momente multe, ai cunoscut feluri de oameni, ai avut o copilărie. Dă și câteva portrete.

Tot cuprinsul frazei e adevărat, dar ceva de care n-aș dori să mai aud e copilăria. O au copiii mei, eu n-am avut o copilărie și m-am răzbunat amplificând-o pe a lor. Ar trebui suprimat radical basmul literar al copilăriei fericeite. Nu-și datorește sieși un interes copilăria, ei facultății de a minți a celui ce și-ar povesti-o. Scriitorul cu vocație trece înaintea copilăriei lui.

S-a citat în convorbire un povestitor.

Acela și-a scris o copilărie și nu a putut să-i dea transfigurarea pe care o capătă, de pildă, găina comună în desenul japonez. E o copilărie cu sărituri de garduri și, scrisă de el, nu se deosebete de nici o altă copilărie. Un fapt trăit nu merită să fie povestit fără o echivalență artistică peste isprăvile unui puști. Mai dibaci să noteze după ureche decât să transpuie lucrul viu sau să-l urzească închipuit, copilăria lui scrisă e ca orice copilărie nescrisă și, purtată de condei, nu capătă accent.

Amințirile copilăriei, prin imitația unei poziții care a consacrat fericirile vârstei, par frumoase fără să fie. Copiii trăiesc aproape la fel, suferințele lor și cruzimile sunt aceleași. Este cea mai amară vârstă a vieții. N-aș voi să mai fiu o dată copil. Tablourile ei cumplite, de scârbă, îmi fac odioasă copilăria. Vorbind de copilăria mea cu sinceritate, ar trebui, dacă aș mai avea concepția de acum patruzeci de ani că oamenii sunt

răspunzători, să osândesc și să execut. Azi, când mi-am schimbat perspectivele, as bațjocori o abjecțiune numai pentru necesități de stil, și nu mă mai lasă inima, care împacă totul și iartă totul, pentru rânduicelile consfințite ale lasității, să urmărească orbește, cum făccam în gând altădată, omeniirea, valvârtej, cu grante aruncate îndistinct în vâlmășagul ei.

Amintirea fiind o mărturie la toate momentele vicții, și pentru că înfășșează pe filmul sufletesc, gratuit, lucrurile trecute, din trecutul ei se ivește părerea de rău, deviată în consolare, că viața scade. De vreme ce am trăit o împrejurare avem satisfacția iluzorie că am biruit-o și că biruim totodată și rimpul, care ne ajunge din urmă și ne înecă. Nefericirea zilei de azi se mângăie cu nefericirile unui trecut isprăvit. Omului îi place să se mintă și să fie mintit, și când nu-l mai minte nimic și nimeni, se dezorganizează.

Portretele oamenilor pe care i-am cunoscut ar fi într-adevăr o resursă: câte un medalion, ca un mărtșor, o să se strecoare printre rânduri. Gândul domnului Cineva se ducea poate într-altă parte, la oamenii numiți pe nume, precis. Nu m-aș mai încumeta să zgândăresc un viespar. Ori de câte ori am conturat în trecut o fizionomie anumită, la tristețea că i-am deteriorat ceva din echilibrul sufletesc venea să se adauge scandalizarea categoriei, și în orice categorie numeri cunoscuți, pe care nu îți să-i mânănești. Scriitorul nu trebuie să aibă legături, el ar trebui să cunoască foarte puțină lume: n-ai cel puțin libertatea să alegi.

Un portret, dacă nu e sincer, își pierde autenticitatea. Injurios, incispune; omagial, pare interesat. Nu poți insulta o canalie pentru că stârnești roate canaliile, și nu poți fi elogios cu un om de ispravă pentru că ti-ar fi făcut bine – iar pe cei ce ti-au făcut rău nu-i dezmierti. Un prieten din prima tinerețe, fost și șcf de guvern, dispunea de o sensibilitate adecuata, refuzând să-și ajute prietenii pentru că erau prieteni

și pentru că își închipuia, printr-o deformare a sentimentului fricii, că e cinstit. În schimb, își îndatora adversarii cu slugărnicie. Bilantul vieții acestui mare nefericit? A degustat pe toată lumea și n-a lăsat o amintire decât plăcii de piatră, pe care i-a fost numele săpat.

Un portret bun e fără elogii. E curios că elogii nici nu atrage, nici nu se scrie lesne, decât pentru muzicanți, pictori sau poeți, adică dinaintea unui lucru definitiv conturat. Omul social și politic are silueta fluidă, tremurătoare și dizolvată, oglindirea lui se prezintă slută, ca într-un geam cu luciul ponciș. El nu ajunge, improvizat și contradictoriu, să-și rostească o figură fără variante, și schema lui morală, trăită din aproximații, e inconsistentă.

Dacă te-ai apucat, tonul polemic e cel mai convenabil, fiind cel mai dinamic, și ești dator să te achiți de el frumos. Fără a urmări desconsiderarea publică a modelului, portrecistul e inspirat de la o problemă mai subtilă. Silindu-l să se îndoiască despre sine, scopul unui atac e satisfăcut. Îl ajuți să intre în panică treptată, și dacă e rău și dușmănos, insul se lucrează singur, în răcere, ca un venin, care-și capătă toxicitatea întreagă în filtrări divizate și prin macerație lentă.

Am avut cazuri caracteristice în observație. Descurajare, inapetență la lucru, demoralizare. Pe măsură ce ura sporește, după o vivisecție bine operată, individul se infectează de la sine, și plaga lui, întinsă pe toată fața necicatrizată, dezvelește și scheletul. Uneori, ai operat în treacăt, sub impulsul secundeii, și ai și uitat, pentru că niciodată nu te mână răutatea, ci numai nevoia compensațiilor și a restabilirii, și ani de zile de la data unui portret, te întâlnești cu un om dezlănat, care-și datorește dezagregarea unui articol al rău de douăzeci de rânduri. Îi sugeraseși câteva idei care l-au obsedat.

De altfel, nici un om nu rezistă unui refec bine condus, fie cât de beat de sine și de închipuit puternic. Acest lucru e valabil, nu numai pentru cerătenii speriați care nu răspund,

dar, lucru ciudat, mai ales pentru scriitori și pentru polemisti cu profesia de polemisti.

Amitirile sunt legate și de mulți oameni care au murit dar care nu intră între acei morți pe care îi numim „morții noștri” ca să-i respectăm. Multe împrejurări evocate aduc din pământ leșuri care trebuiesc judecate. Ele au prelungiri și afinități cu locurile comune actuale și cu oamenii lor în viață. Cu atât mai mult ar trebui judecați. Judeceta adevărată suferă însă de stîrbirea prezențelor contemporane – și nu poți face judecată adevărată, pentru că nu ești liber – libertatea morală fiind monstruos condiționată, și eroismul de a te propune victimă pentru admirația cerească fiind un eroism nepractic și brut. Ești obligat față de morți să te porți ca față de reeditările lor în viață. Iată de ce istoria e mincinoasă, ori de câte ori înfățișează situații și lucruri mai noi de o sută de ani. Pentru cele mai vechi cronicarul nu are documente trăite, și făcând apel la imaginație și la interpretare, adevărul adevărat se pierde în drum de două ori pe veac. Și viața tăgăduiește. Avem două opinii sau fete ale unuia și aceluiași lucru: unul convențional și scris, și altul gândit.

Pot eu și poate oricine să ia momentul trăit și să și-l aducă aminte cu sentința lui? Nu se poate. Scrisul din memorie e, oricum, falsificat, și ipocrizia de azi poruncește retrospectiv și atitudinea din ziua de ieri.

Tot ce putem cere unor amintiri, care în singură lor materialitate sunt fără valoare, este complicitatea condeiului și o trădare redusă.

De altfel, nimeni nu preferă un adevăr idiot unei alterări bine intenționate, sperând cu toate acestea, pentru onestitatea abstractă, că și adevărul poate să figureze într-un text, ca fragmentele inactive dintr-o emulsione.

Asta a fost o prefată. Mai trebuiesc amintirile încercate? Am o îndoială.

1942

ACASĂ LA MINISTRU

Acasă la ministrul de justiție.

– Am auzit că vrei să demisionezi, papă?...
... Ai înnebunit?

– Te rog, papă... La vârsta mea nu mai am voie nici să mint, nici să fiu ridiculară!

– Ai uitat să mă și săruți, Mimi. Ia vino-neoace, fetita tatii dulce. Ce ți-a supărat inimoara? Nu mă mai iubești?

– Dragă papă, nu mai pot să mă ascund. S-a ivit între noi, aș putea zice, un gol.

– Dacă ți s-a golit poșeta, s-o umple papă numaidecât. Cât îți trebuie?

– Papă, de ce vrei să mă ofensezi! Lasă glumele... N-ai băgat de seamă că nu mai sunt eu de câtăva vreme? Nu te-ai întrebat ce mă neliniștește, ce mă întristează? Nici n-ai vreme să te gândești. Clubul, clubul, clubul, ziua și noaptea, clubul și politica... Mai demult erai mai apropiat de noi. De când a murit mama, n-ai mai venit niciodată acasă înainte de ziua...

– Ești îndrăgostită? Aș fi bucuros... Vezi că mă gândeam?

– Sunt martirizată, papă.

– Ah! Universitatea v-a stricat pe roți. Dar nu-ți lipsește, fata mea, nimic. Ești bogată, ești frumoasă, ai un nume... o să-l schimbăm cu altul, pe care să ne căznim să-l alegem în raport cu al tău...

– Bogăția asta îmi ofilește toate gândurile...

– I-auzi, i-auzi! Dar nu te mai recunosc.

– Mai bine spune că nu m-ai cunoscut niciodată, papă. Am venit să-ți pui o singură întrebare: E adevărat că demisionezi? Nu-ți închipui cu câtă bucurie am aflat...

– Ești în plină criză de demență... Ba mi se pare că ai intrat în criză de impertinență, zise cu o ciudă exagerată ministrul.

– Ești gata să prezidezi, iartă papă cuvântul, o infamie. Nu se poate! Te-ai oboseț destul, ai câștigat milioane peste milioane. Fii bun, papă, și dă-ți demisia. Nu mai face pentru tine... Tatăl meu cel bun și drag deține un portofoliu odios... Leapădă-l, papă...

Ministrul se simte paralizând.

– Cu alte cuvinte îmi faci un proces, pentru că te-am crescut, pentru că ti-am adunat avere, pentru că te-am făcut mare și inteligentă. Mulțumesc. Nu mă așteptam.

– Dacă ai fi băgat de seamă, procesul durează de mult... de la moartea mamei... de doisprezece ani trecuți... Ai adus o guvernantă franceză, pe urmă o nemțoaică, pe urmă o englezoaică... Le-ai tot schimbat... Și ne-ai dat în grija lor... Afară de bani, nimic nu le era bun în casa noastră... Ne priveau de sus, din înălțimea rasei și ne disprețuiau, tocmai pentru încrederea absolută pe care le-ai acordat-o rând pe rând... Când eram mai mici, ne-au și bătut...

– Nu mi-ai spus niciodată nimic! a strigat revoltat ministrul...

De unde vrei să te luăm?... Să-ți cerem audiență la minister?... Să te căutăm la club, la partid? În cele din urmă, ne-am făcut singuri dreptate... De ce crezi că ai plătit despăgubiri domnișoarei Clara? Pentru că Titu i-a spart în cap, odată cu capul, un vas de Sevres... Am fost crescuți între slugi și ne-am ales cu inima tristă... Unde erai tu, papă, veșnicile absent?... Mama era în pământ... Ne simteam mai bine numai când ne duceam, pe furiș, la cimitir... Și văzând că pământul e mai bun, ne-am lipit de el... Dar era pustiu și la moșie și la noi în casă... Între slugi eram străini... și între noi și slugi nu ne ajuta nimeni... Tu învinovățești cărțile. Ești om politic și

ministru de justiție, îți trebuie un vinovat care nu se vede... Ce ne făceam noi, dacă nu erau cărțile?... Tu te-ai gândit numai la banii noștri și niciodată la sufletul nostru... Și ne-ai adunat, slavă Domnului, și mie și lui Titu, o zestre impresionantă. Nu te supăra, papă: La Finanțe, ai lucrat tariful vamal cu ușile închise și ai mai îmbogățit și câțiva odiosi samsari de presă și de afaceri. La Industrie, te-ai priceput să canalizezi admirabil comisioanele. Zestrea mea vine, cel puțin de la două ministere... M-ai lipsi bucuros... Mă incomodează.

Ministrul e amerit. O lacrimă îi încălzește ochii.

– Sunt câteva lucruri, zise el măhnit, de care copiii nu vorbesc niciodată cu părinții lor.

– Și totuși le-am îngânat cu mama câtva timp și de când nu mai e mama, le vorbesc cu mine. A venit ceasul să le vorbesc cu tine. Dă-i drumul, te rog, florăresei din închisoare...

– Ah! tot florăreasa? V-a fascinat pe toți... Cum se poate?

– Florăreasa e unul din miile de cazuri curente. Florăreasa e un simbol. De ce o tii arestată? Este vinovată? Răspunde! Și uită-te măcar o dată bine în ochii mei.

– Nu-i vinovată, târăgani și cu necaz, dar și plăcut emoționat ministrul.

– Atunci, dictează dumneata, papă, ce face un om de onoare?...

– Vezi... Sunt interese importante și scabroase de partid, care trec peste un coș cu flori și peste o vânzătoare de margherite, ca un vagon de marfă... Dar crezi tu că ea vindea numai flori?

– Nu fi canalic, dragă papă... E o fată onestă, profund onestă, pe care o cunosc.

– O și cunoști?... Cum se poate să cunoști tu specimene de calitate așa?

– O calitate de prima categorie, papă. Am fost la ea în pușcărie și i-am făgăduit că nu te mai las să o condamni. Tatăl meu era un mare ștrengar, dar nu un asasin.

– Ai fost și la pușcărie, Dumnezeu! Și te-a lăsat?

– Fetei ministrului de justiție nu i se poate refuza vizitarea unei deținute.

– Cad ca din cer... Dar ești rezonabilă, Mimi? Aș prefera să nu te mai ocupi de asemenea lucruri și să-ți vezi de sport. Ia mașina și plimbă-te. De ce ți-am cumpărat-o, ca să vizitezi închisorile?

– Dacă mă creștea de mică mama cu racheta de tenis în mână și cu schiurile în picioare, n-aș fi văzut, poate, nimic, aș fi intrat în viață valsând, aș fi jucat viața ca un cadril și aș fi ieșit dintr-însa cu o polcă. Dar am disprețuit aceste îndeletniciri de mondenă și am preferat să mă uit cum dansează celelalte fete... Atunci, mi-ai promis, demisionezi...

– Dacă m-ai mișcat, să nu confundăm, nu însemnează că ți-am promis... Demisia în plină guvernare normală? Să nu ne dispară bunul-simț. Fac parte dintr-un partid pe care îl slujesc de douăzeci și cinci de ani, sunt una din personalitățile lui: pot să mă despart de colegi, de șef, pentru o florăreasă?

– Un brav colonel a făcut tot războiul, fără o singură rană. În ziua când s-a întors, i s-a prins sabia într-o șină de tramvai, s-a împiedicat și a fost tăiat de tramvai pe bulevard. Tu n-ai să mori, dacă demisionezi... Și mai scapi și tu și te mai înfrățești și tu cu copiii tăi... E o cameră în care n-ai mai intrat de când eram mici... Eu o deretic în toate zilele... e singura mea mângâiere... Vino cu noi să stăm de vorbă acolo, câșetirei... Va fi și al patrulea cu noi, în aer...

Ministrul e zdrobit.

– Nu pot să demisionez, Mimi. Mă gândesc și-mi e imposibil...

– Atunci dă-i drumul florăresei...

– Nu fi mai copila decât ești... Ascultă, Solo a subvenționat partidul în opoziție. Din toate afacerile pe care le face, dă partidului un atât la sută... Îi suntem datori. E și membru al partidului...

– Am văzut că a votat cu Crucea... și l-am felicitat în gând...

– Ești nedelicată.

– N-ai pornit tu prigoana după contribuabilii săraci, ca să acoperi în fond deficitul provocat de afacerile lui Solo? Ai tu autoritate să iei măsuri împotriva unei lumi care se străduiește și a unei florărese inocente? Mie mi-e parcă rusine, papă.

– Mimi, mă înspăimânti!

– Prin urmare?...

– Nu pot, dragă Mimi, nu se poate...

– Bine, răspunse fiica ministrului. Ai să rămâi cu Solo și cu partidul, cum am rămas și noi cu servitorii și guvernanta. Eu mă duc cu florăreasa. Tu cu datoria ta, eu cu datoria mea. Domnule ministru, cu începere de azi ne găsim în război... Nu râde, că nu glumesc...

– Ce vrei să faci? a întrebat ministrul, tăindu-i ieșirea. Câtă vreme îți sunt părinte, am dreptul să te întreb. Și cred că îți mai sunt...

– Vreau să iau apărarea publică a florăresei. Nu sunt înscrisă în barou?

– Tu, fata ministrului, șeful parchetelor?

– Tocmai! suntem în conflict. Șeful parchetelor a fost rugat de fiică-sa să dea drumul din pușcărie unei fete nevinovate și șeful parchetelor nu poate.

– Te arestez! zise, și glumind și serios, ministrul.

– Vezi, de asta mă cam îndoieste, răspunse fata.

– Dar am băgat de seamă că toată vremea ai uitat să mă săruți... Ce, afacerile grave pot împiedica pe Mimi să pupe pe papă?...

Ea îl cuprinde cu brațele tare, pe după umeri și se lasă-n voia dragostei de tată reținută...

– Sunt fericită, dragă papă, zise fata sărutându-i ochii, obrații și mâinile, cum n-am mai fost de mult... Dar altă data

te rog să te razi... Dacă vorbeai cu fata dumitale de dimineață, ea ti-ar fi adus briciul și săpunul numaidecât.

Ministrul simte nevoia să facă un examen al moralului domiciliar. În timpul celor doisprezece ani de când e văduv, i-a scăpat cu desăvârșire controlul copiilor și manechinul social se găsește dezzechilibrat în gospodăria lui. El își cheamă băiatul.

– Unde-i Titi?

– Acasă. De ce întrebi?

– Am treabă cu el... Ce face acasă?

– Citește.

Ministrul se încruntă.

– La orele astea un băiat stă cu nasul în carte și nu găsește nimic mai bun de făcut...

– Citește și scrie: nu-l turbura...

– S-a apucat să și scrie?...

– Ai prefera, papă, să stea cu nasul într-un pahar de șampanie, la varieteu?

– N-ar fi mai rău, fata mea... Dar nici eu nu mai știu cum ar fi mai bine... Știi ceva?... Măine plecăm căreștrei la mosie să o vedem pe mama...

A doua zi, gazetele de dimineață anunțau cu litere mari, ostentativ, punerea în libertate a Linei florăreasa și renunțarea la urmărire. Și Lina, îngreșată de boieri a luat trenul și s-a dus la fabrica de zahăr Topliceni, unde avea o prietenă la împachetatul cutiilor de carton, și s-a angajat și ea.

O țigancă tânără despletită cu țigarea în gură, își oferea albastrele de-a lungul peronului, pe sub geamurile de la vagoane.

– Dă-mi un buchet și mie, zise Lina, întinzându-și brațul alb pe ferastră.

– Parcă te-ai cunoaște, domnișoară, zise țiganca, săruta-ți-aș mâna, că tare ești frumoasă... Pentru Dumnezeu, cincizeci de bani, adaese țiganca, încercând să-și aducă aminte...

– Ține un pol, prinde-l în palmă, zise Lina.

– Să-ți dea Dumnezeu sănătate, domnișoară, că noroc n-ai să te plângi... Țigancă luându-și ghiocul în mână se uită în crăpătura lui cu mirare... Ești barosană, domnișoară, și ai să ajungi barosană mare, crede ce-ți spune Anica Timoftei...

Și pornind trenul lin, țigancă se mai ținea cu ghiocul după fereastra, care plecase din loc, dându-i fetei de bine. Lina râdea de bucurie și își lua rămas bun de la țigancă, de la gară, de la orașul mare și de la un trecut încheiat, făcând semne cu mâna, încinsă cu o brățară de argint cu medalion.

1942

DEMETRIUS V.

Îmi place să-i scriu numele cu majusculele și cifra imperiului, de unde numele i-a fost, într-o frumoasă zi de primăvară, derivat de poetul, încă Grigore, care scrisese *Moara lui Călișar*. Se adunau pe atunci în casa din strada Semicercului, pardosită cu scoarte și umbrită de năframe mari de borangic, vreo zece băieți. Ei credeau cu patimă în lumina unei slove noi și cei mai mulți au pierit. Când puținii prieteni, câți mai rămân, încep să se prăvale de mușuroaică, ai înțeles, mai bine decât din scrisorile lăsate timpului tău de timpurile trecute, că viața e pauza morții.

Eram de față, marți, trei vechi camarazi: Demetrius, purtat în raclă pe umeri, Gala Galaction, în veșminte de aur, și un al treilea, mort de acum trei ani, pentru opinia suverană a științei. Un stol de corbi trecea. Confuzia profesională continuă, așadar, în paguba vicții, la nesfârșit. Cece ce se cheamă la curtea de conturi neglijență în serviciu, când un înalt funcționar a cheltuit doisprezece lei și șaptezeci și cinci de bani

peste buget, în medicină constituie un stil asigurat și moartea la netimp dezinteresează. Viata de om se evaluează la zero virgulă unu, raportat la neant. O să meargă așa întodeauna. Cad loviți de laba medicală, zilnic, sute de oameni valizi și sure de familie rămân pe drumuri. Admirabil, onorată Facultate!

Treceau peste camaraderia noastră patruzeci și cinci de ani; nezdruincinată, fără să o fi putut micșora ceva sau cineva sfărâma-o. Numai gorilul sadic și lăbos, din cimitire, a fost în stare să o răstoarne. Rafinamentul suprem al acestui dobitoc de cripte și gropi e să se adape cu lacrimile celor ce plâng și să le lingă. Două femei se târau după preoți, fiica scriitorului, scriitoare și ea, și mama ei, încovoiate în zăbranie.

L-am văzut pe Demetrius la spital, o zi de la a doua intervenție, cum îi zice în limbajul de samsari, chirurgicală. O soră de clinică, albastră, ochioasă și plină de lapți, ca o scrumbie, îi masacră vâna bratului drept. Curgea mai mult sânge decât limonada celor șase gigantice seringi, vârate în bolnav. Acestuia, redus la transparență, îi era frig: Știi ce fel de frig. Seringile trebuia să-l înfierbânte. Mă uitam cum se joacă subreta profesorului Esculap, jună și cărnosă, cu sângele împuritat al unui răstignit scheletic. Îi făcea o nelămurită plăcere. În ce privește asepsia, seringile erau scufundate cărciumărește în două clondire, ca într-un ciubăr cu poșireă. Fiola sterilă, în spital, e un mit. Mă mâncau palmele de mânăie.

— De ce și a doua operație, dragă Demetrius? I-am întrebat. Cea dintâi, întreprinsă pe dinafară, fără examen, a fost cea mai primejdioasă.

I s-au făcut întâi, între rinichi și vezică, legături de fantezie. Fusese o chirurgie de imaginație. Chirurgia uitase să cerceteze cu aparatul obligatoriu organele din profunzimea locului incriminat. Ea s-a deșteptat abia după ce dăduse gres; bolnavul suferea cu totul de altceva decât își închipuisese lirismul domnului Profesor, o somitate blajină.

A doua operație trebuia să fie unica și întâia. Bolnavul murise anticipat.

Demetrius n-a fost o individualitate dublă sau triplă, sau un diletant în literatură. Alții capără de la muze glorie și de la profesii suplimentare gologani; există, cum spune vecinul meu din mahală, și doftori care scrie poezii. El a fost un scriitor și atât, clar definit și precis compartimentat; cum se cuvine: un om, o meserie.

Societatea Scriitorilor Români neputând să-i dea poetului Demetrius un mormânt, i-a trimis o coroană. I l-au dat, mormântul, prietenii lui. E un lapsus grav și trebuie împlinit fără întârziere. Mai sunt scriitori în viață, slavă Domnului, destui...

1942

MORAVURI

Traducerea unei cărți e prin ea însăși de cele mai multe ori o *misire literară*. Dacă se adaugă și *împrejurări de editură*, ea poate să devină o acțiune de Bursă Neagră.

Cu titlul *Fara firă nume* s-a tipărit în românește faimoasa carte franceză *Le Grand Meaulnes* a lui Allain Fournier, un scriitor al unui singur și unic volum. Traducătorul interesează puțin. Ar fi trebuit să intereseze traducerea lui. Pentru transpușerile dintre limbi puterile literare ale unui cititor cu intenții sunt insuficiente.

Interesează deosebit uepermisa ușurință cu care editorul converteste în marfa o problemă și eludează o cuviință. Editorul se cheamă Cultura Românească Șteinberg. Văzând că traducerea n-au stăpân și că se vând bine pe vreme de război a cumpărat un exemplar, a căutat un traducător ieftin și s-a mutat în opera scriitorului francez anexată la editură, ca la domnia sa acasă.

Procedeeul i-a dat întodeauna excelente rezultate la casă. De astă dată editorul s-a împiedicat cu nasul într-o sârmă ghimpată. Romanul *Le Grand Meaulnes* trebuia legal tradus de altcineva. Editura din Paris îi acordase încă de acum doi ani roate împuternicirile de românzare doamnei Domnița Gherghinescu, soția delicatului poet Gherghinescu Vania și o foarte distinsă personalitate.

Luar de scurt, editorul a dat din colț în colț, afirmând ba că are o autorizație de la moștenitorii necunoscuți ai lui Fournier, ba că nu o are la îndemână, ba că a pierdut cheia de la arhiva cu documente. În cele din urmă s-a mai amplificat, declarând că autorizația a căpătat-o traducătorul, care nu știa nimic.

Domnul Vania Gherghinescu, care cunoaște mai bine regulile decât un scriitor fără robă, fiind și magistrat, a trecut să caute autorizația la Parchet și Parchetul a interzis și confiscat traducerea frauduloasă. Știind că urmează un proces cu consecințe, editorul a propus o tranzacție. Titulara autorizației să primească o „despăgubire” și să urmeze acea împăcare odioasă, care prin uitări și treceri cu vederea reperate a dus pe scriitori la ticăloșire profesională.

Editorul mai afirmase că ar fi tipărit două mii exemplare. S-a găsit în comerț exemplarul numerotat trei mii și câteva sute.

1942

MUNCITORII CU MÂNA

Se întâmplase că stam la Paris. Sunt de atunci vreo treizeci și cinci de ani.

Se mai întâmplase că tocmai se făceau două statistici cam în același timp: una în Franța și cealaltă în Germania. Francezii voiau să știe, socoteala raportându-se în amândouă

țările la muncitorii cu bratele, care sunt sindicatele mai intelectualizate, iar germanii numărău pe cap de om, câte publicații citește un lucrător.

Să dăm răspunsul nemțesc, cel franțuzesc fiind mai lung și trebuind rezervat la urmă.

Un cititor german era abonat (plătit) la șapte periodice și cotidiene; asta în afară de lectura de cărți: un ziar berlinez, un ziar din provincia de reședință, o revistă profesională, o revistă de muzică, o revistă de artă plastică și de reproduceri în culori pentru încadrat, o revistă umoristică. Până acum, șase. Și încă o revistă săptămânală, pe care am uitat-o, probabil un „*ilustrierte*“.

La Paris, bilanțul anchetei era așteptat mai mult decât cu o legitimă curiozitate. Muncitorii, sorbindu-și absintul, se sfădeau prieteneste unii cu alții, că sindicatul lor era cel mai bine reprezentat. În general, lumea de pe dinafară era încredințată că în fruntea catalogului Confederației Generale a Muncii stăteau tipografil.

Publicarea listei de rezultate, verificate riguros, a consternat. În gradajia meritelor intelectuale, tipografil ocupau de-abia al paisprezecelea loc și, ca niște repetenți favorizați de un certificat dovedit fals, au rămas rușinați. Evitau și cafeneaua, unde erau primiți în spiritul analitic al breslașilor de alte calificări. Vecinătatea și contactul permanent cu buchea cărții, cu ideile, cu varietatea fameziei, manuscrisele celor mai gustați autori, cărțile, nu fuseseră în stare să le dea lucrătorilor tipografi aptitudini de înțâietate.

Capul surprinzătoarei liste îl detinea o clasă de lucrători neînsemnata: sindicatul pavagiilor! Omul aplecat în mijlocul străzii pe care îl vedem pretutindeni în oraș, cu genunchiul la pământ, înfășurat într-un petec de sac, bătând cu chibzuiala piatra dintre pietre cu ciocanul, o luase cu paisprezece lungimi înaintea camaradului de la zerărie. Pietrarii aveau cel mai mare număr de bibliotecii, de oratori, de scriitori, de

ziaristi, iesiți din breasla lor, călătoreau mai mult, erau înscrși într-o proporție mai mare la școala de limbă latină a profesorului Gouin care, cu o metodă simplificată, învăța în trei ani pe muncitori să citească pe Tacit în original și să-și scrie unul altuia latinește.

Ar fi de-ajuns interesul anecdotic al recensământului povestit. El se anină și de un anumit înțeles. Cultura nu e nici profesională, nici urmarea sigură a unui program laborios. Ea tine de individ și de individualitate. În cazul pierrarilor poate că intră și concursul muncii în aer liber. Lucrătorul care pardosește șoseaua și bulevardul e în situația sățeanului nostru încă neîmbucur de uzină, inteligent și clar. Știința îndopată nu e tot ce trebuie la ridicarea unui nivel.

Omul fără carte e un picton, obișnuit să facă pe jos un pas de cincizeci de centimetri. Ca să-l facă mai lung, de șapte metri, și mai iute, să-i dăm un velociped. Să-l lăsăm singur cu bicicleta lui, să încalce singur, să cadă și să se scoale singur și să-și spargă și capul. Peste câteva zile va merge dulce, cu douăzeci de kilometri pe ceas.

1942

CULTURA

Rare au fost cuvintele cu o vitalitate atât de rare la un continut atât de plăpând. Chiar deprinși cum suntem cu prestigiul vorbelor ameteite.

În trei singure silabe zac un miliard și purtate din gură-n gură și din condei în condei, se vede adus și cititorul să-l repete, ca buna diraincata.

Gazetele au o pagină „culturală”. de obicei cea mai puțin vieaie. Cititorul se păzește de ea, instinctiv. E vorba acolo de

lucruri care nu sunt economice, nici financiare, nici judiciare, nici politice, militare, tehnice sau medicale... Cultura ar fi ceva care se leapăda de tot ce l-ar interesa pe cititor. E vorba de școală și cititorul nu mai merge la școală. E vorba de credință și cititorul știe că terenul aparține bisericii. O bibliografie de titluri de cărți se învățase să o dea pe seama librăriei. Povestiri și versuri: asta se cheama literatură. Ce rămâne să fie cultură?

S-ar părea că este cultură amestecul cam în toate și cam din fiecare lucru câte ceva, foarte puțin, cât mai aproape de oarece. O sindrofie unde se cascadează și la urmă plictușul e recuperat cu bridg. Unei singure categorii de inteligente îi revine sarcina și meritul să culturalizeze masele, categorie care se bucură de privilegiul că n-are o profesie definită: culturalii. Ei sunt dirigenți de cultură, mestesug nou, abia degajat dintr-o crisalidă complicată și care în ființă concretă treprat, putând cu timpul să-și dea și directori generali. Culturalul e un exponent: o cifră microscopică, încălicată pe o cifră mai mare, și ar putea să aducă aminte fabula lui La Fontaine, *Diligenta și Musca*.

Sunt oameni învățați care s-au născut așa, cu un nobil dezgust de meseriile cu implicații de talent și personalitate, dar cu o superbă predestinare, în schimb, pentru operă dirijată. Cu mult înainte de fericita epocă a culturalizării, am cunoscut la țară un băiat de sătean, care voia să îmbrățișeze o singură profesie, să fie vizitiu la curte. Încercam să-l înduplec să reflecteze că nu era o profesiune; el ținea la predestinarea lui. Se numea Costică. Dacă se recunoaște, să-mi scrie la gazetă. N-ar fi exclus să fie un cultural.

Cuvântul „cultură”, adaptat la evoluția omului social, a fost auzit întâia dată prin preajma războiului precedent. Se povestea că substanța celor trei silabe determinase puternicia unui popor și a unui stat, puternic într-adevăr. S-a căutat substanța. S-a cerut rețeta. S-au experimentat chimicale

reputare. După douăzeci și cinci de ani, suntem tot ai de atunci, de la început, și mai căutăm formula.

Era mai simplu să ne vedem fiecare de meserie și să lăsam „cultura” acolo unde s-a potrivit cu alte întocmiri și văzduhuri. Un cuvânt netrăit e ca un medicament, care când omoară, când prosteste. E ca și cum aș dori să mi se zică *Fîid Nenufarului Albastru*, după ce pe taică-meu l-a chemat numai Nicolae Georgescu.

S-au păcalit și franțuzii importând odară cu lamele de ras și cu plăcile de gramofon, cuvântul trisilab, fără să fi fost miezul cuvântului într-înșii. De douăzeci și opt de ani, de la 1914, s-au tot chinuit să dea vorbelor căpătate o fizionomie și n-au ajuns încă să adapteze substantivului cultură și adjectivului derivat măcar un plural invariabil.

Limba românească avea cuvântul „Carte”. Era așa de rău? Nu exprimă el destul de precis ce vrea? Nu poate să deghizeze îndeajuns o incompetență? Era nevoie de un cuvânt nebulos și haotic?

Până acum o sută de ani, de când citim mai bine, și până acum douăzeci și cinci de ani, de când cumpărăm mai mult și citim mai puțin, graiul ne-a fost păstrat vreo două mii de ani de un popor fără carte și fără „cultură”. E decent să ne aducem aminte.

1942

BIBLIOTECA MUNCITORULUI

Am cunoscut odinioară un lucrător de „sudură”, cum se cheamă lipitura fierului cu flacăra de oxigen, un mic patron al unui atelier, pierdut în mahalalele mărunte ale periferiei. Crăpase în gospodărie un cazan, cărpit de mai multe ori de savanții reputați ai meseriei și mă apropiam de iarnă cu mașina

de apă caldă hodorogită. În sudură e ca și în literatură. Marii cârpaci cu firmă, de cum le dai o treabă pe mână o strică.

Sudura cere, ca toate meșteșugurile, manuale sau de intelect, pe lângă o pricepere corectă uu anume pipăit, o judecată intuitivă și ceea ce-i călugărește dragostea, dragostea de lucrul mâinilor tale, starea de grație, de har.

Un singur meșter poate să dreagă cazanul matale, m-a orientat un vecin cazangiu: Gheorghe Tăflan. O să caut să vorbesc cu el.

Duminica următoare s-a prezentat un domn în haine albe, cu mustața masivă, cu cravata bine ajustată, de o simplitate în toată ținuta lui, căutată cu gust. Mi-a dat o strângere de mână cinstită, de om întreg, și m-am uitat cu plăcere în căutătura lui dreaptă. I-am arătat ce trebuia făcut, a înțeles problema numaidecât și subț visinii din grădină, desfrunziti încet, mi-a schițat-o exact. Mănuia desenul tehnic pe secțiune, creionul și carnetul, cu o agilitate sigură de inginer. Pentru aducerea rezervorului la viață nu era de-ajuns o lipitură: trebuia o concepție, o concepție care lipsise încă de când fusese construit.

Convorbirea cu distinsul meștesugar mi-a lăsat o amintire fermecată, o impresie de minte sprintenă și de intelectualitate solidă, iar cazanul, ieșit din șculele lui, s-a dovedit mai rezistent decât unul nou. Seara, când îți trec pe dinainte, fumând o țigară, câteva figuri, venite automat în amintire, mă gândeam uneori la Tăflan și simțeam acea mulțumire de lucru definitiv, pe care o afli fără de realizările deplin izbutite, frunza copacului, spicul de grâu, motorul în mișcare, echilibrul inteligenței...

Acum câteva zile, mă găseam într-o mare librărie, obligat să înnegresc cu câte o însemnare întâia pagină curată a fiecărui exemplar vândut, dintr-o carte ripărită de curând. Între sutele de cumpărători variați, care treceau pe dinaintea mesci, învelită cu o scoartă și decorată cu patru bujori scufundate într-o carafă de cristal, și-a întins exemplarul lui un personaj

cu mâna noduroasă, și cum așteptam aplecat, să scriu, am întrebat, fără să-mi ridic ochii de pe condei:

– Vă rog, numele dumneavoastră?

– Gheorghe Tăflan...

Am sărit în picioare: Eram dinaintea *Majestații Sale Aprige: Munca*. Era neuitatul sudor, care venea din mahalaua lui depărtată, să cumpere cartea. Nu-l mai văzusem de câțiva ani. De astă dată sosea de la lucru de-a dreptul, în ținută, torși îngrijită, de atelier.

– O să vă rog, mi-a spus Tăflan, să-mi semnati și alte două volume din biblioteca mea.

Frumos cartonate și cu oarecare lux, le-a scos dintr-un pachet.

Tăflan avea prin urmare o bibliotecă, o grijă de cărturar delicat pentru cărțile lui, cumpăra din strădanjile lui cărțile preferate, pe care citirorii intelectuali adeseori le caută gratuit, ca un drept al torturii că creșc. Cartea îl ține pe Gheorghe Tăflan viu, conștiințios, sever cu sine și gânditor.

N-ar trebui să aibă orice muncitor o bibliotecă, pentru el și pentru familia lui?

1942

UN ARMURIER

Poate că am mai povestit lucrul de mai jos, dar fără legătură cu o preocupare și numai pentru frumusețea lui de varietate.

Călătorind de la Zürich în jos, cu destinația Fribourg, capitala, de călugări și maici, a singurului canton catolic din Federația elvețică, rămas cu mănăstirile, cetățile și credințele lui de acum șase, șapte veacuri, intacte, am cunoscut în tren un domn cu de treizeci și cinci de ani. După degetele boante

și unghiile onorabil deformat, era un lucrător. Își scosese mănșile și răsfoia un catalog de pictură... Mic de stat și cu barbă, o barbă ca de o palmă, călătorul aducea cu figura cărnă a lui Socrate, cum ne-a rămas, tocită de dicționare.

Au intrat în vorbă. Nu prea știu în ce fel de limbă am vorbit. Nemțeasca lui era dialectul tărăgănat, anglo-idiș, al tuturor elvețienilor germani, care se fereșe să-l întrebuințeze mai ales față de germanii din Reich, preferând să trateze afacerile comerciale în franceză stricată. Poate că am vorbit cu călătorul francez, nu știu... Există o limbă suplimentară în toate limbile vorbite, cu o gramatică de fantezie și cu o sintaxă de moment: o limbă în care ajungi să te înțelegi cu orice soi de european: limba cuvintelor internaționale de etichete, de cale ferată, de poștă, telefon și telegraf. Amplificând graiul cu gestul și cu jocul figurii, poți face sute de kilometri cu un străin și te descurci din ce în ce mai bine. De pildă, pe două mii de kilometri de tren și mai cu seamă în tren de „persoane”, ajungi să și înveți treizeci la sută dintr-o limbă pe care nici nu o știi.

Pasagerul era, într-adevăr, un lucrător. Venea din Berlin, unde se dusese, nici mai mult nici mai puțin, să vadă o expoziție de pictură. Avea lângă mănăstirea Cordelierilor din Fribourg o vitrină îngustă ocupată de o pușcă, răzimată curmeziș: era un armurier, un mic patron armurier, fără nici un alt lucrător în atelierul lui, era propriul lui patron. Construia o pușcă pe săptămână, după cum alți mici patroni din localitate dădeau gata, în același interval de timp, o țiteră, o mandolină, o perucă de teatru sau claviatura unui harmonium pentru familie...

Ca să poată vizita expoziția de tablouri din Berlin, el și-a închis atelierul pe câteva zile, și-a luat banii de drum, și-a sărutat nevasta și fetița, Lineli, și se întorcea, satisfăcut că artistul pe care îl urmărise câțiva ani cu pasiune, prin toate orașele Europei Centrale, era în progres... Nu-i părea rău de

francii lui de om sărac, cheltuiți, și se înapoia la bancul și strungul lui, unde l-am vizitat de multe ori mai târziu, voios, căutând să recupereze săprămâna pierdută, cu câteva ore de atelier suplimentare.

L-am cunoscut și acasă la el, în apartamentul lui, gospodărit meticolos și cu disciplină. Avea, pe lângă orga nelipsită din nici o casă de muncitor elvețian, un dulap cu haine și rufărie, un dulap cu încălțăminte, un dulap cu cărți... Petrecerea lui de seară, între nevastă și copilă, era intelectuală, citind cu voce tare povestiri din Andersen, Grimm, Selma Lagerlof, Toepfer, Rousseau și paginile mai frumoase din *Biblie*. Din când în când, ca în dreptul tuturor ferestrelor date de părere, se schița un cor de trei voci, însoțit de orgă, psalmul lui Luther, cântece de munte, refrenul *yodl*, obișnuit în Alpi, și vestita doină a vacilor, care pentru elvețieni are un accent secret de nostalgie a patriei, atât de puternic, încât Bonaparte îl interzisese ostașilor lui mercenari. Când îl rosteau în corturi, pe șoptite, soldații lui Napoleon dezertau cu sutele, plângând.

Nici o zi nu poate trece pentru lucrătorul elvețian fără două, trei ore de lectură. Asta face într-un an o mic de ore citite, adică patruzeci de zile pe an. Nobila deprindere stârpește patimile de grea suferință ale muncitorimii, din care cărciuma și risipa salariului săptămânal nu sunt cele mai puțin dramatice pentru echilibrul familiei; cartea și cititul ajută pe nesimțite la deslusirea din întuneric a vieții, a ființei, a legăturilor reale dintre oameni și interese. Viata, care nici nu e măcar o fericire, necum o fericire brutală, câștigă demnitate și onoare; bucuria de a trăi, atâtă câtă îi este dată omului trecător și provizoriu, devine o aproximație înțeleasă cu modestie, și muncitorul cultivat un înțelept.

SEMNE...

Unul din scopurile de apariție ale ziarului¹ a fost făptura morală a muncitorului celerist, amplificat cu muncitorul în general. Muncitor e și inginerul și lucrătorul lui, cât și întreg personalul, de la directorul general până la ungătorul cu biureta și până la salahor, deopotrivă de respectabili în vasta familie a drumului de fier.

Dar dacă ziarul ține în evidență mai mult pe lucrătorul de-a dreptul manual, este pentru că celălalt lucrător, intelectual, e mai favorizat. Lucrătorului de la seculă i-a lipsit, la timpul lui, stagiul studiilor publice sau personale, care i-a permis celuilalt să capete deprinderea cititului, a reflexiunii și a bibliotecii. El se găsește într-o întârziere care trebuie recuperată, dar nemaiavând răgazuri adevărate trebuie să și le creeze singur, ordonându-și viața de toate zilele așa, ca să câștige timpul pierdut, prin ruperea unui fragment din timpul lui actual.

Muncitorului nostru îi mai lipsesc și alte mijloace, neavând la îndemână, ca muncitorul elvețian de pildă, o instituție, la care Ministerul Culturii Naționale ar avea dreptul, dacă nu și sarcina, să înceapă să se gândească: un bacalaureat fără frecvență obligatorie școlară. Într-adevăr, orice adult din țara lacurilor alpine are dreptul legal să dea în două sesiuni, la Berna, o așa-numită maturitate federală, un examen greu, de bună seamă, dar încercat întodeauna cu succes de către muncitorii agricoli și industriali. Aș putea să repet multe dovezi, pomenite și în alte însemnări ale subsemnarului, din trecut.

Aveam, la restaurantul meu, popular, dar de o ireprosabilă curățenie luxoasă (unde plăteam cincizeci de centime prânzul complet), un vecin de masă, în vârstă de vreo patruzeci și cinci de ani, lucrător curelat. Pasionat de științele în legătură cu coaja pământului, curelarul era autorul necunoscut al unui

¹ „Săptămâna C.F.R.” (n. ed.).

manuscris original asupra răcirii treptate a planetei și a procesului de înghețare a polilor către ecuator... Discutându-și ipotezele cu profesorii geologi, aceștia i-au atras atenția că, pentru a-și pune ideile în valoare, într-o materie în care diletanțismul nu are nici o trecere, trebuie să capete neapărat autoritatea unui titlu de specialitate universitar. Dezamăgit o clipă, curelarul și-a strâns pumnii și s-a apucat de studii complicate. După o încordare de mai mulți ani în șir, zi cu zi, muncindu-și bratele și, noaptea, mintea, a dat un examen strălucit, la cincizeci și ceva de ani, a făcut Universitatea, și-a publicat concepțiile în englezeste, și a devenit în geologie o celebritate. Eram cu el la Serignan, în Midiul Franței, când a fost sărbătorit, la optzeci de ani, un învățător de țară, care, și el, crease, fără nici un ajutor și în ignoranța universală despre existența lui, cu o sută de borcane sparte și cioburi de ghivece, o știință cu totul nouă, a insectelor, *Entomologia*. Învățătorul nu era altul decât ilustrul J. H. Fabre, care, înconjurat de o familie de patruzeci de fii, fiice, nepoți, nepoate și strănepoți, speriați de invazia omagiilor arăt de întârziate, a refuzat categoric și discursurile, și medaliile, și recompensele, aduse în cercuri din partea Academiei și a Institutului, preferând străngerile de mână ale muncitorilor manuali și intelectuali, sosiți din toate părțile Franței.

Ceea ce a realizat curelarul Jean Pierre ar putea să ducă la capăt orice muncitor român inteligent, fără să meargă până la geologie, dacă ar avea instrumentul scolar ce-i lipsește. Dar muncitorul nostru poate să se perfecționeze și într-alt fel, ciuind în repaosul din care în orice caz cheltuieste câteva ore pe zi în dezlănare sau reverie inconsistentă, cel puțin un ceas. Restul vine de la sine.

Rolul publicației prezente este să încurajeze încrederea în sine și speranța de mai bine prin proprie silință, a muncitorului cititor, arătându-i, negru pe alb, ce săvârșesc alții cu o

disciplină intelectuală bine întocmită. Nu e niciodată nimic nici prea târziu, nici cu neputință.

Mântuirea vine de la minte și suflet și tot omul care ajunge să-și stăpânească instinctele cu o stare sufletească e mai fericit decât cel ce nu o are și e un biruitor.

Ziarul iese numai de cinci săptămâni. Lucrătorii noștri l-au citit. Ei și-au dat seama că s-a schimbat ceva și că muncitorul nu mai e singuraticul de altădată. Au prilejul să constate că fac parte dintr-o solidaritate mai mare. Le trebuia un mediu, o acțiune îndreptată către tot ce are mai frumos, mai bun și mai trecut cu vederea ființa lor oboșită. Le au și le vor avea din ce în ce mai mult, pe măsură ce se vor limpezi problemele ce-i privesc, din care plăcerea de a citi este esențială. De când evoluția sentimentelor prin scris, prin lectură și cugetare a făcut să dispară granita de fostă nepricepere dintre munca manuală și intelectuală, muncitorul fără calificativ de clasificare e omul nou al așteptărilor din trecut.

Avem un semn la administrația ziarului, care-i un document demonstrativ. Din câteva mii de abonamente spontane, fără obișnuitele presiuni și ingerințe, pe care „Săptămâna C.F.R.” și le-a interzis radical, saizeci la sută au venit din partea muncitorilor din ateliere...

1942

SCOALA LUI „PENTRU”

Ca o cămăra, când de vreo șaptezeci de ani s-a făcut așa de puțin încât seamănă mai mult cu aproape nimic, din când în când venea vorba despre cultivarea intelectuală a maselor...

Masele sunt poporul, țărani și muncitorii, opuse fracțiunii care se cheamă o elită. Masa e grosul, gloata, prostimea, în fața

intelectualității; o intelectualitate care rămâne, nu e vorba, cu destule reminiscente... În privința desteptăciunii, e bănuială că o statistică obiectivă nu ar defavoriza masele prea mult. Ageră și vioaie, țărănișca este în stare să capete iute o maturitate.

Ceea ce se numea pe vremuri *Camera Deputaților* și presă culturală, se tâlmăcea practic cu înființarea de partide. Acum câțiva ani, n-aș putea să spui ce școli superioare mai funcționau. Președintele unui guvern propunea desființarea și reducerea și a celor câte se improvizau. În schimb, aveau nu mai puțin de treizeci și două de partide... Intrase în elită nevoia de a despica firul în patru și sfertul în subdiviziuni, ca o vocație maladiivă și cine nu avea un grajd cu cai de curse trebuia să aibă măcar un partid.

„Cultivarea maselor“ dătează ca o problemă acceptată cam de o viață de om. Existau partide cu mari majorități, care nu știau să iscălească cererea de înscriere în elita de club.

La dezbateră însă a problemei confruntată cu un program de acțiune, limbile s-au încurcat.

Principiul dominant ales venea de la prepoziția „pentru“. Literatură pentru... cursuri pentru... Pentru era un submulțiplu, permițând inițierea din tot la firimită. Cărți pentru săteni, teatru pentru săteni, cărți pentru muncitori, teatru pentru muncitori, cărți pentru copii, teatru pentru copii. Artă pentru... Categoriile nu puteau să se adape din paharul plin, din pricină de indigestie; prudenta implica să le dai să lingă deocamdată tava. Același „pentru“, evoluat către substanță, era și părintele unei alte întregi literaturi, cu ambiții de perspectivă dincolo de regulile care cârmuiesc regimul gramatical.

Asemenea nuanțe cereau adaptatori, o intelectualitate specializată în a distinge și organiza, într-un Pentru general, despărrăminte de Pentru. Ea trebuia să ajusteze ideile, noțiunile, știința și toate artele pe categorii de vulg, degradând valorile, ca în pictura vopselelor cu apă.

Metoda n-a dat rezultate, afară de căscatul oftat, care se mai aude și azi, al maselor ațipite. Sătenii înțelegeau limpede orice

idee și muncitorii industriali, veniți din țărănime, de asijderi. Cei mai slabi păreau să fie muncitorii născuți în mahalala, acolo tipul caracteristic românesc se găsea dezmostenit, înecat între două niveluri. Aceeași facultate de clară înțelegere o aveau și copiii, pe care suntem aduși să-i socotim prin superficialitatea sugestiei, ca și pe săteni și muncitori, mai proști decât noi.

Cum nu sunt două matematici sau două anatomii, una pentru oamenii cultivați și alta pentru ignoranți, tot așa nimic nu poate să fie împuritat fără pagubă, la un diminutiv derizoriu, pe temelul greșelii de judecată, că omului cu șapcă sau cu căciulă îi trebuie înrâi un joben, ca să capete aptitudini și să priceapă ceea ce noi pretindem că am priceput. Numitul Pentru nu e o chestiune de formă particulară, de stil potrivit la un calibru de minte: nu e măcar o traducere. E o stârpire a calității.

Muncitorul ar trebui pus față-n față cu opera toată, nu numai cu fragmentele sau cu fotografia ei „popularizată”. În tehnicitate, problema cultivării se rezolvă just. Lucrătorul se urcă pe locomotivă și locomotiva pleacă, purtată tot atât de bine de un foclist ca și de un inginer.

Muncitorul să intre din atelier în bibliotecă de-a dreptul, neînsoțit de un cicerone de semicultură. El are nevoie numai de nițică roaleră, de un robinet de apă și de o bucată de săpun, ca să nu mânjească, fără să vrea, cărțile cu degetele de unsoare...

1942

SLOVA CITITĂ

O publicație cu caracter enciclopedic și care să fie un îndemn neîntrerupt la slovă, e bine-venită pentru muncitori. Aducându-li-se periodic aminte că întâia trebuință a omului este perfecționarea sufletească și intelectuală, li se îmbroșează

sentimentul unei datorii pe care, luați de alte nevoi, aparent mai concrete, ei o uită.

É adevărat că adeseori omul este adus să creadă, pe de o parte că învățătura de carte rămâne privilegiul unei singure categorii sociale, aleasă de împrejurări și înzestrată cu haruri deosebite, iar pe de altă parte că așa-numita cultură are într-însa ceva misterios.

Nimic mai greșit și mai fals. Oricine poate să ia liber loc la moștenirea științei și înțelepciunii, agonisită cu sutele și miile de ani, încet, încet, și de către o majoritate de gânditori și scriitori de origini mai mult decât modeste. Averka intelectuală este de acum, de altfel adunată, și muncitorul o are întreagă la îndemână, putându-se folosi de ea ca de o avuție personală. É destul să-și facă obișnuința. Citind și citind în fiecare zi, când a putut ajunge să-si închine un ceas acestei înțelepticiri, restul vine singur. Gustul de a ști, afla și gândi nu mai poate să fie biruit de tânjire și cititorul câștigă încrederea în el. Asta e toată problema.

Odinioară, am învățat să citesc pe o săteancă de vreo patruzeci de ani, foarte inteligentă, cum toți românii sunt foarte inteligenți, dar tot atât și de sfioasă față de slova tipărită. Când o întrebam: „Lele Marie, nu vrei să începem să citim câte nițel?” femeia, mamă de șase copii, îmi răspundea: „Alege-s-ar praful, măicuțică, asta nu e pentru noi, e pentru boieri”. I-am răspuns: „Păi când pui dumneata, duminica, o năframă de borangic, de acasă, de la Ciuperceni, nu ești mai cucoană decât o boieroaică?” Maria ducea mâna la gură, de rușine, și râdea în palmă ca de o glumă necuviincioasă. Îi făcea lauda plăcere, dar să se îmbrace cu straiile slovelor ciocoiești era ca și cum si-ar fi pus fustulite de baletistă, cu picioarele până deasupra genunchilor goale. Și se temea de carte ca de o făcătură.

În vreo două săptămâni, am învățat-o alfabetul, deocamdată literele mari, ca să poată desluși titlurile din ziar și firmele prăvăliilor, de unde târguia. În ziua când a rupt cu ajutorul slovelor câteva cuvinte dintr-un text, ca de-a dreptul

din plumbul de tipar, s-a oprit speriată, palidă. I se pusese în gât nodul emoției care o îneca. Făcuse o descoperire fenomenală.

- Asta e limba noastră, cu care vorbim! s-a uitat olteanca.
- Nici nu e altceva, Marie, i-am spus.

Lasă că făcuse o descoperire pedagogică de cea mai mare însemnătate și la care dascălii nu se prea gândesc la începerea școlii cu copiii nedumeriți, dar dintr-o dată i s-a luminat tot întunericul, de o scăpărare mare. Apoi, i-am dat Mariei câte o carte cu litere cițete și, seara după ce-si adormea copiii orfani, nu mai putea să se culce fără să citească la lampă. După un an de zile, cine dicta cele mai frumoase scrisori, pe care le trimitea în satul neamului ei? Maria din Ciuperceni. Îi scriam epistolele eu, dar o puneam să mi le dicteze ea, din pricina eleganței de compoziție și a clarității. Sta în dreptul ușii răzimată de pervaz și uitându-se ca printr-un abur adormitor de-a dreptul în satul ei, spunea cuvânt cu cuvânt tot ce trebuia scris. Maria avea stil și talent.

Toate bunurile sunt supuse norocului și întâmplării afară de unul. Bunul intelectual și sufletesc e al tuturor și gara făcut pentru fiecare. O singură osteneală cere: să învinzi mâna să-l culegi. Pomii sunt plini și crengile, grele de rod, se târăsc de pământ...

1942

ORA DE PRÂNZ

Marginca de dincolo de Arva, care din Alpii francezi se varsă în Ronul, molcom și gros ca un nămol de plumb, era plantată cu grădini de zarzavar. Părăsisem restaurantul Bucătăriilor Populare din Plainpalais, unde un prânz întreg,

cu o carafă minusculă de vin suplimentară, servit benevol de cucoanele din aristocrație, în halate albe, la mese de marmură și cristal, te sătura cu cincizeci și cinci de centime, și m-am abătut prin grădinării, nedespărțite unele de altele și parând o singură imensă grădină până la orizont.

Ducea într-acolo un drum împădurit, cunoscut cu numele de Les Melèzes, o pârtie de răcoare, sunată de un zvon de ape mici. Inceruî meu începând la orele două după-amiază, aveam un ceas plin să mă recreez cu o plimbare prin aromele și culorile luncii cu legume. În țara asta dovezicii, *les potirons*, o delicată a fierții, *la soupe*, atingeau proporții monumentale și fiecare urias comestibil, cu turban în vârf, cărămiziu, semăna cu un vizir așezat à la turca, la narghilea, într-un comitet de turci.

Întors cu spatele la drumul dintre tomatele roșii, cantalupi și varză, un muncitor în bluză albastră citea o carte între genunchi, stând pe marginea unei târaboante. El n-a simțit, adâncit în lectură, că m-am oprit în dreptul lui. Voiam să știu ce putea să citească un grădinar în răgazul de odihnă de miazăzi. Pe lângă ceafa plecată pe carte am ajuns să descifrez în susul paginilor, întoarse cu degetele pline de pământ: *Gustave Flaubert și Madame Bovary...*

Acest roman presupunea un gust cultivat și un rafinement. Marele meșter de proză franceză nu e un scriitor pentru publicul numeros și n-are măcar meritul să fie distractiv, prea puțin primit chiar de cititorii cărturari oarecare. Ca să te învoiești cu felul de scris al acestui artist, ajustat, condensat și bătut, ca oțelul fierbinte, de sute de ori în același loc, pe nicovală, trebuia să ai o experiență a gândului muncit îndelungată, prezintat prismatic și compact.

Am intrat în vorbă cu cititorul și am câștigat un ceas nemaiuitat. de vreme ce mi-l aduc aminte și după ce am mai trăit o viață de atunci încoa. El era și cultivatorul și producătorul și negustorul fructelor unui dreptunghi de

pământ de mai puțin de o mie de metri. M-a însoțit în casa lui, o confortabilă baracă demontabilă. Căruța și calul care îi transportau recolta la piața ambulantă centrală, de două ori pe săptămâna, ocupau o încăpere de sub același acoperiș cu dormitoare și salonul. Câteva ghivece cu flori înflăcărau bordura de iarbă a casei și maica grădinarului cârpea la umbrela mare, care slujea negustorilor de trufandale în plin aer, de prăvălii. Și în poala bătrâncii se zărea o carte, acoperită de un pisol.

Grădinarul avea patru copii, gospodărește echipați, cu ciorapi scurți în bocanci bonți, căputați în vârf cu o întăritură de alamă, ca zâmbetul de proteză aurie al unui dentist, cu șorturi proaspete, și o nevastă trandafirică, roscovană, sprintenă și frumoasă, cu cel mai mic dintre copii la sânul desfăcut. În vestibul am găsit, orânduia pe mai multe rafturi, o bibliotecă aleasă din literatura bună, povestită și scrisă în versuri, franceză, englezească și germană. Studii: clasele primare...

Mă gândeam atunci cu necaz și întristare la o sumedenie de lucruri, cruciș. Era în 1907, după răscoalele noastre țărănești, care ținuseră coloanele ziarelor locale. Mă gândeam la timpul când grădinarul de legume din țară va fi un sătean de-al nostru, la sălașul lui confortabil, la grădina lui de o mie de metri pătrați cu sapte belsuguri pe an, la îndeostularea lui viitoare, la familia lui bine hrănită și corect îmbrăcată. Atunci, muncitorul nostru, din țarină și din uzină, îmi ziceam, uitându-mă la gospodăria grădinarului din Plainpalais, va citi în ceasul lui de repaos din stihurile lui Eminescu...

Au trecut nu mai puțin de treizeci și cinci de ani, vârsta la care a murit și a înviat Iisus și s-au ivit *Evangelia* și *Apocalipsul*.

PROBLEMELE SOCIALE

Toate regimurile de cârmuire acceptă și recunosc pretutindeni și întodeauna existența cel puțin a unei probleme sociale și de cele mai dese ori mișcările politice și programele de partid, sincer sau de paradă, s-au inspirat de la probleme, oferind și câte o serie de noi patru operații pentru dezlegarea lor.

Problema socială s-a născut obișnuit din deosebirea de avere, o minoritate bogată și o majoritate săracă, oricare va fi fost evoluția standardului de viață, cum i se zice. Nu se poate tăgădui (în paranteză) că azi e mult mai multă lume bine îmbrăcată și încălțată decât acum patruzeci de ani, vorbind pe documentul trăit.

Permanența problemelor sociale dovedește că acțiunea politică nu a putut niciodată să le satisfacă și că vor rămâne nesatisfăcute. Atât în urma revoluțiilor, cât și după guvernările însuflețite de câte un ideal sau două, proporția dintre bunuri a rămas aceeași, numai că, trecând prin alte mâini, și-a schimbat fizionomia și portretul.

E ceva șubred în concepția cu probleme sociale...

Înainte de toate, atât avuția cât și sărăcia sunt noțiuni cu înțeles comparativ. Într-un sat cu două vaci, din județul Olr, un sătean era foarte bogat pentru că satul îl știa că avea în cușăr o sută de mii de lei. Pe lângă puținii consăteni care-l respectau cu admirație ceilalți îl pizmuiau și i-ar fi împărțit avutul între ei, luând fiecare pentru sine câte un pol.

Ofițerul bănățean, cârmia îi calcula, așa, preotul satului oltenesc avuția enoriașilor lui, a râs cu poftă ca de o glumă, căci în satele din Timiș-Torontal fiecare sat cu același număr de locuitori având cel puțin câte trei sute de vaci, orice sătean are și câte două, trei milioane de lei depuse la banca din Timișoara, fără să fie socotiți bogați. Pe de altă parte, casa cea mai bine ținută din câte a văzut subsemnatul în țară, ca o imagine rămasă pe o măgură de dincolo de Satulung,

aparținea unei femei, văduva unui cizmar, mama de șase copii, spălătoreasă cu ziuă la Brașov.

Unde încep averea și sărăcia nu poate spune nici economistul, nici sociologul și mai puțin demagogul. O familie e bogată cu șase pogoane cultivate, o vacă, zece oi și cărută și alta trăiește mizerabil cu o sută de mii de lei pe lună. Din zece muncitori cu palmele și cu săprămâna, la salariile egale și deopotrivă de împovărați, doi sunt bogați, trei trăiesc în mediocritate și cinci în mare sărăcie. Ar însemna că aceștia cinci ar avea o concepție practică a problemelor sociale și că sunt chemați să facă lege și rânduiala peste ceilalți, adăogându-se cu cei trei mediocri.

În problemele sociale trebuie căutată și dezlegată altă problemă, problema individuală, singura ce se poate manipula, împotriva oricărei probleme sociale, todeauna vagă și nelimitată, ca haosul. Consecințele zguduirilor provocate de aglomerațiile agitate se lichidează cu o mizerie mai grea decât mizeria precedentă.

Sunt prezente continuu în viața socială, prin urmare, două metode, una de parvenire, prin dezastru colectiv și însușire, și alta de valoare personală. Cea dintâia asteaptă sute de ani, mii de ani, o bunăstare universală prin conjunctură. Cealaltă înstărește neînterupt oamenii de inițiativă personală, sufletească sau materială, oamenii voinței și ai îndelungei răbdări. Aceștia își impun acea măsură, care constituie calitatea nu numai a omului social, dar și a operei de artă. Ai putut să te stăpânești: ești victorios, victorios întâi asupra slăbiciunilor și întârzierilor tale, cauza fundamentală a tristelor noastre decăderi. Omul, fără deosebire, e înecat de patimi și păcate: într-astă privință credința religioasă și concluziile experienței sunt de acord. Nu ne putem lăuda prea tare cu virtuțile înnăscute, dar ne putem stăpâni, și stăpânirea de sine e geniul cotidian al omului mijlociu.

Dacă te stăpânești, poți cârmui și împrejurările vieții, le poți încovoia și urzi într-un scop, care-i bunăstare râvnită de către fiecare. Asta se capătă cu dragoste de lucrul tău și cu încredere în așezământul hotărât, cu optimismul pe care ți-l dă sentimentul secret că, și dacă te-ai îndoit, nu te-ai lăsat învins. Fericirea adevărată, atâta fericire câtă poate să suporte și să merite animalul omenesc, nu vine de la o transformare socială, dacă starea sufletească a rămas îndărât. A visa o fericire de avuții și de salarii e o eroare de ordinul problemelor sociale. E de ajuns activității individuale o atmosferă de omenie.

Nu trebuie câtuși de puțin scăpată din vedere nici încântătoarea pedagogie a femeii. Pentru izbânda morală și materială a omului influența unei mame chibzuite și a unei soții tefere e decisivă.

Vasăzică, prietene, i-ați sarcina limitată dar mai grea decât reveria frumoasă și sterilă a fericirii universale, să te întocmești pe tine însuși și să izbutești în strictele tale margini. Cifra ta, care se cheamă unu, să fie singura ta problemă. Înmulțit cu mulți este ca și cum ți-ai multiplica unitatea cu o serie de zero. Din rezultatul silinței de perfecționare și biruință a fiecăruia se vor dezlega și problemele sociale, uitate ca o nomenclatură fără obiect.

Cunoaștem în Europa o republică de o palmă, numai de patru ori cât Bucovina. Acolo, ori de câte ori rarii amatori de senzational, trăit cu sufletul mai des peste graniți decât acasă, au adus în dezbaterea tribunei problemele sociale, publicul s-a întrebat ce ar putea să fie. Acolo, muncitorul cu mâinile, cu condeiul, cu tamponul, factorul postal și profesorul fiind plătiți aproape la fel și cu salarii mici și bunăstare fiind omogenă, articolul problemelor sociale nu a găsit clientelă facilă. Când au înțeles că era vorba despre confort, sănătate, învățatură și educație bună, cetățenii s-au dumirit: Ei le aveau pe toate și ceva peste toate astea, prin efectul străduinței personale.

JUCĂRIA LUI FABRE

Motorul cu explozie a realizat simplificarea relativ ideală a fostului motor unic, cu aburi. Reducerea instalației la minimum a suprimat materialele greoaie, costisitoare și incomode, clădiri, cazane, țevărie și cărbuni. Alimentat, cel mai uzual, cu benzină, motorul care pune în mișcare azi, nu numai atelierul sau fabrica dar toată planeta, adăugând la propulsorul astral o putere nouă, nu cere de cele mai multe ori nici spațiul echivalent cu jumătatea metrului pătrat.

Inventatorul motorului cu explozie a fost un lucrător parizian, Fabre, creatorul unei jucării populare, trasă de un strop de spirt, aprins cu o fărâmă de bumbac. Scânteia se sparge în interiorul unui cilindru îngust și sileste un piston, legat de o manivelă înădărită cu o roată, să comunice mai departe o mișcare. Mai multe explozii repezi, una după alta, fac jucăria să meargă, până ce spirtul s-a isprăvit.

Jucăria lui Fabre era o trăsuriță de rînchea, cât o cutie de chibrituri, tăiată dintr-o cutie de sardele, adunată din gunoi: materia primă generală a fabricantului, dimpreună și cu cositorul ei. Ea putea să umble singură, odată pornită, de la marginea bordurii, de-a curmezișul trotuarului, până în zid, pe străzile, unde inventatorul își vindea jucăria, ca să aibă pâine de două ori pe zi și un pahar de absint.

Ingeniosul lucrător a fost un poet, satisfăcut mai mult că a făcut o descoperire decât de miliardele pe care putea să le câștige agonisite de Nobel, inventatorul decepționat al dinamitei. El s-a ales cu gloria de a fi revoluționat, fără să bănuiască, mijloacele de a produce puterea industrială, confortul, viața și războiul... Dacă facem o apropiere între două epoci recente, concluzia pare fantezistă: în conflagrația motorizată din 1939, Franța a fost înfrântă și demoralizată cu o jucărie franceză.

Un alt francez, inginerul Serpoler, trecând odată pe un bulevard din Paris, a intrat într-un cârd de copii, înghesuți împrejurul inventatorului, care da drumul motoarelor lui să se alege; a văzut jucăria și cu înțuiția tehnică justă a cumpărar și el câteva exemplare, le-a examinat uimii dar lucid, stabilind o teorie și un tip de motor. Știința motorului cu explozie începe asadar de la un secund, valoros, desigur, dar secund. Perfecționarea neîntreruptă a jucăriei lui Fabre a dat avionul, care fără invenția lucrătorului francez rămânea un vis, desinat cu creionul distrat, în manuscrisele lui Leonardo da Vinci.

Mii de întreprinderi, de societăți și uzine s-au ramificat în mai puțin de patruzeci de ani, din mugurele lângă tinerețea căruia nefericitul Fabre a răbdat toată viața de foamă. Poporul francez, totdeauna profetic și dezinteresat, are o galerie vastă de individualități unice, sfârșite după clasicul model, al artistului mort în spital. În schimb, și destinul se răzbună: fosta jucărie a genialului lucrător din Paris dă pâine nouă muncitorilor harnici.

Cel mai remarcabil din ei este Henry Ford, tot un lucrător, autorul zecilor de milioane de automobile ieșite din gigantismul fabricilor lui. El și-a început cariera de constructor într-o magazie, la o nicovală, un ciocan și o lingură de turnat fonta fierbinte. Cu câțiva asociați săraci, acționarii lui, a construit un faeton cu motor și a câștigat cu el, mare cât o brisă, o cursă de velocipede. Zgomotul și zdruccinul mecanic al automobilului infernal au fost înfiorătoare. Constructorului fiindu-i frică de mașina lui, Ford a recurs la un aventurier hotărât să moară de accident. Succesul încercării a întrecut însă orice optimism, comenzile au curs, dublate și triplate în fiecare an, până ce acționarii, convinși că Ford înnebunea, l-au părăsit. Într-adevăr, patronul ieftenea mașinile pe măsură cu creșterea numărului de cumpărători, un principiu introdus de el, nemaicunoscut în comerț și căruia-i rămase cu încăpătânare credincios până azi, până la război, când uzinele lui fabricând

câte 10.000 (citiți bine: zece mii de automobile) pe zi, câștigau numai doi dolari la bucată.

Răzbunarea destinului inventatorului francez s-a amplificat, atingând proporții monstruoase, sublime. Sute de milioane de muncitori trăiesc azi exclusiv, în toate continentele, de pe urma jucării lui Fabre, repetându-se în fiecare secundă minunea celor cinci pâini și doi pești, din *Evanghelia...*

1942

CREATORUL

Omul s-ar fi asemănând în multe privințe cu animalele.

Biologia l-a pus laolaltă cu ele, neacordându-i nici o aristocrație fiziologică, deși biologii au fost totți oameni și ci: ba ceva mai mult sau mai puțin, oameni de știință. O anumită teză, și socială, adoptând punctul de vedere zoologic nu vrea să cedeze nimic spiritualității și, pe spinarea bietului om, de la *Animalul Rațional până la Supraom*, au căzut toate ciomegele și contradicțiile din istorie, obisnuința omului filosof și a omului sociolog fiind să-și dispretuiască obârșia și să facă din omul-pur-și-simplu un material de construit în utopie și în cel mai bun caz un material fiscal.

Dar s-a spus, pe de altă parte, că omul se deosibeste în și mai multe privințe de nefericitul animal. Răutăciosul La Fontaine, care nu era bărbat de știință, ci numai un mare poet, nu încetează totuși nici în ziua de azi, să-l asemuiască în pildele lui despre năravuri, când cu maimuța, când cu măgarul, când cu lupul, cu cioara și vulpea.

Afară de împrejurarea definitiv asimilată, că omul e vertical și perfect perpendicular pe bază, ceea ce îi documentează ilustrat tendința de ridicare către cer și realitatea că mincea

e asezată deasupra, între gura care devoră și lucafărul care îl atinge cu scântea de argint, omul se deosebște de animal pentru că gândește, pentru că are grai, pentru că râde și surâde... Nici nu s-ar fi putut altfel: omul trebuia să stea în picioare, măcar pentru atitudinea lui sculpturală, pentru momentul când va deveni statuie în mijlocul unui scuar, ar putea să obiecteze estetica urbanistică și municipală.

Rire c'est le propre de l'homme, ar fi scris un francez: „Singur omul știe să râdă”. El ar mai fi putut să scrie și că omul plânge. Prietenul meu, un prieten și al animalelor, afirmă că râd și câinii lui și că a văzut plângând și boii șuvoaie de lacrimi și o suferință mută. Probabil că până la un punct, animalele gândesc. Dulăul Haiduc a vroit să evadeze din grădină, crezând că lumea e mai vastă decât gospodăria lui, și l-am urmărit socotind zăbrelele și alegând pe cele mai subțiri. Și-a făcut din mâsele o sculă de cfracție și îmbucând șipcile ca o menghină cu colții, le-a sfărâmat și s-a dus. Nu a rupt mai mult de patru zăbrele, atâtea câte i-au trebuit exact socotite, ca să-și facă o gaură pe dimensiunile lui. Dar dacă latră câinele la ușa camării și miaună mâta la curia cu pesmeti dulci (din timpuri normale) animalele nu gândesc și vorbesc și ele? Nu vorbesc puii și closca? Nu suspină privighetoarea? Nu se adună la un apel ciripit rândunelele de plecare?

Mai repede, deosebirea concretă dintre animal și om e alta. Omul e un creator. Animalul primește natura așa cum a găsit-o și i se supune: omul o modifică, o reface și o creează din nou, îndară ce dă ochii cu ea, vesnicul genial nemulțumit. În contact cu creațiile omului și le asimilează și animalul, civilizat fără voie. Limuzina de optzeci HP, cu viteza de o sută cincizeci km pe oră, nu mai calcă nici un câine și nici nu-l mai sperie. Un porc cu o experiență de cinci, șase automobile în trecutul lui nu mai stă pe mijlocul soselei ca un prost. Ați văzut turmele de vite cum fac loc liniștit și fără nici să se întoarcă, automobilelor care le claxonază de dindarăt. S-au pomenit

câinii prinși de două rânduri de vagoane de tramvai și au așteptat între linii. O inteligență tresare în toate celea.

Omul creează, dacă zideste, o casă. Creează de două ori, dacă zideste o biserică. Creează, dacă zugrăvește un tablou, dacă scrie o carte, dacă ajustează bucata lui de fier după o idee, dacă trage un drum și o potecă, dacă neguțătorește, dacă întemeiază un stat. Astea nu le poate face decât omul. El creează proprietatea și averea, care oricât ar fi de ponegrite de către neposori sunt operă de zămislire și de viață, opera de toate zilele a omului mijlociu și sârguitor.

Asta e: omul e un creator.

Arunci te gândești, cititorule, la o vreme fără proprietate, fără contribuția aptitudinii fundamentale a omului, care a făcut arta, știința, credința și noblețea sentimentelor, la o vreme mecanizată, cu popoare de muncitori neutri și fără inițiativă, înlănțuiți la o concepție silită, de colectivitate.

Mai este o viață de creație și nu o robie la mediocritate, nu o pasiune de întoarcere la cuadrupedul brut?

1942

BIRUITORII

Pentru edificarea cititorilor noștri din ateliere, încă neîncredințați de-ajuns de valoarea strădaniei personale pentru perfecționarea sufletească și intelectuală și pentru succesul material, animat de inițiativă, vom publica un șir de pilde, număr cu număr, în revista de față, documentate cu viața oamenilor care au izbutit să depășească împrejurările și să le domine.

Se vor învedera sigur două temeiuri. Întâi, că un ideal a făcut parte din însuflețirea fiecărui muncitor inteligent, pe care împrejurările, silite să se transforme la atacul voinței, îl favorizează. Al doilea, că îmbunătățirea unei existențe grele

atârnă de pasiunea, de dragostea, adusă de om în meseria lui. Fără dragoste, niciodată nimic nu a putut să fie săvârșit. Lucrul lipsit de încredere e departe și de a te mulțumi și de a stârni o aptitudine de biruitor. Victoria e dată de stăruința încă-pătânată, iar în dezgust și necredință nu e stăruință.

Mulți își pierd însă vremea și viața visând din închipuire și dezlănare și înstreinându-se de sine și de mestesugul ales: nu despre asemenea formă parazită de ideal ar putea să fie vorba, în vreme ce alții gândesc limitat și posibil în prelungirea profesiei. Mai nefericiți sunt acei schimbași, sătui de sculele deprinse, pe care le înlocuiesc mereu cu altele, necunoscute, alergători în zigzag, fără plan și disciplină hotărâtă, între toate indeletniciriile cu putință. Ei rămân dezorientați, cu ochii neîntrerupt într-altă parte decât locul unde se află, se descalifică în meserie și nu mai ajung să apuce alta, supusă și ea unei ucenicii. Viața omului e măsurată și puterea de a o reîncepe de mai multe ori nu e o regulă de recomandat la orice fel de voltaj sufletesc de energie.

Înainte de toate, trebuie să ne învățăm cu stabilitatea: în meserie, în prietenie, în credințe, în căsnicie. Meseria poate fi orișicare, mai bună sau mai rea: noi ne-am ales-o sau măcar am primit-o. Ea rămâne definitivă. Punctul de vedere just spune că orice poziție pe care ne găsim este bună și că trebuie să-i facem față. Într-o privință, toate profesiile sunt de o însemnătate egală. Propriu-zis, nu există profesii, după cum nu există boli: există meșteri și există bolnavi... Secretul biruinței stă în ducerea profesiei cât mai sus și în cât mai mare adâncime. Mai mult nu se poate pretinde de la nimeni și nu-ți poți cere nici tu sieri mai mult. Când te simți mulțumit, ți-ai împlinit datoria și acestei datorii i-ai dat totul, ești împăcat. Conștiința e cel mai corect și mai exact regulator, indiferent de felul în care vei fi judecat.

În fiecare zi, în toate profesiile, sunt oameni care ajung și alții care cad, neinstruiți de nici un ideal. E prea lesnicios să atribuim succesul altora, atunci când al dumitale stagnează, unor

întâmplări absurde și în afară de merit. Sunt și cazuri de succes inexplicabil dar nu în dăra lor imprecisă este de căutat un așezământ, după un misticism al întâmplării. Când te ajută și întâmplarea, cu arăt mai bine, ca un biler de loterie câștigător, dar loteria și jocul de cărți nu pot să fie reguli în viață.

Biruința e a meritului profesional și al dezvoltării acestui singur merit adevărat. De fapt, nu e nici biruință totală, nici cădere totală, rezultatele sunt relative între ele, raportate unele la altele. Un succes e mare dacă îl compari cu o pierdere mare: golul e indicat de relativa depărtare dintre punctele care sprijinesc asemănarea și deosebirea. Din doi lucrători la același banc, unul fumează toată ziua și caură roată ziua prin atelier pretextul pierderii de rimp, umblând după o piuliță, după un surup: el alunecă și cade. Celălalt lucrează strâns: va izbuti. De la pilă, de la menghină, de la ciocan, se cunoaște viitorul șef și viitorul conducător sau stăpân de industrie.

Nu-l pizmuî. Alătură-te de pasul lui, care merge mereu, fără să meargă iute, și ține-te după el. Nu-l urî. Necăjește-te pe sineri că stai și caști gura pe când el merge.

Întârzierea nebăgară în seamă se face întârziere imensă. Adună de sute de ori cele câte două, trei minute de ședere în toate stațiile, ale unui tren obișnuit, pe o distanță de șase sute km, și vezi de ce el ajunge cu câteva ceasuri după acceleratul pornit din gară cu câteva ore mai târziu. Însă trenul pleacă după un program practic, studiat, ceea ce nu se petrece cu omul purces în viață fără socoteală, care nu ajunge niciodată...

1942

PUNE MÂNA ȘI FĂ...

Intellectul pune la îndemâna muncitorului cu bratele sau cu inteligența două resurse: în orice caz, totul pornește de la

intelect, și munca manuală. Omul nu trăiește despărțit și trunchiat, ca în clasificările generale. De multe ori un lucrător sau un sătean se bucură de o inteligență mai vie decât cărturarul, care și-a chinuit-o pe a lui ca să ajungă la bucata de pâine mai puțin slobodă și mai mică decât a muncitorului manual.

Țimpurile pe care le trăim au dat mult înaintea lucrătorului cu patru ani de ucenicie față de dascălul și magistratul cu douăzeci de ani de studii și a căruia corvoadă intelectuală nu se opreste fără primejdie o singură zi. Zidarul câștigă o mie de lei în zece ore de lucru necontrolat, iar judecătorul pentru același număr de ore muncite, la care se adaugă o răspundere precisă și o preocupare studioasă continuă, e plătit mai puțin ca jumătate.

Un bun echilibru al personalității consistă, nu e vorbă, la ficce îns, din schimbul și întovărășirea muncilor, paralel. Intelectul unui muncitor cu mâinile crește, dacă se împerechează meseria cu o preocupare intelectuală, iar munca mâinilor odihnește de cealaltă muncă. Zicerea că meseria e brățară de aur are origini ilustre. În darina familiei Hohenzollern era deprinderea ca fiecare print să învețe, pe lângă meșteșugul de guvernare, cel mai greu din toate, o meserie cu bătătură în palmă. *Primul nostru rege, Carol I*, o neîntrecută minte politică, a fost un foarte bun meșter lemnar. Acum cincizeci și patru de ani suveranul era zilnic întâlnit de copiii școlii primare din strada Știrbey Vodă, cotind colțul dependințelor Palatului Regal, la atelierul din aceeași stradă, din apropiere. Un valer îi ducea halatul albastru.

Lucrătorul cu o dexteritate artistică sau lucrătorul cititor de cărți își completează fericit personalitatea. Se știe că muncitorii de uzină și meseriași au dat literaturii și presei din toată lumea nume însemnate și sătenii noștri o muzică și o poezie, pe care literatura cultă nu se poate fâli că ar fi prea întrecut-o.

Dar trebuia să fie vorba de altceva, de ajutorul ce-l primește de la intelect meseriasul, în marginile meseriei lui, instruit cât mai bine tehnicește și meditănd la meșteșugul lui pentru a-l face practic mai productiv.

Odinioară, frumosul obicei meșteșugăresc obliga tinerile calfe să nu se poată stabili profesional mai înainte de a face înconjurul țării, lucrând în toate orasele pe unde treceau. Muncitorul francez se întorcea din al lui „tour de France” calificat. Candidatul trebuia să călătorească pe jos, câțiva ani: calea ferată a venit mult mai târziu. Unii ajungeau prin provinciile italiene sau germane, învățând pe lângă o limbă, două, o experiență de meserie și viață, ce nu se poate nici azi căpăta stând răsturnat pe spate și așteptând ceasuri din douăzeci și patru.

Totuși, azi cartea tehnică, mai ales dacă lucrătorul se silește să știe o limbă cu o literatură profesională bogată, ceea ce-i foarte ușor, dacă binevoiește, tine loc de experiență trăită. La nici o vârstă nu e prea târziu. De altfel, examenele introduse pentru obținerea de grad, atât în armată, unde nici tresele de general nu sunt cusute pe runică fără examen, cât și în profesorat și magistratură, sunt îndeajuns de indicative. Cât privește seria de profesii zise libere, muzica, artele plastice, literatura, advocatura, examenul e de fiecare zi, până la moarte. Au fost muzicanți și actori de vârstă înaintată, morți în scenă și la pupitru.

Ce privilegiu îl scutește de datoria perfecționării neîntrerupte și îl împiedică de la același efort pe lucrătorul manual? De continua lui dezvoltare atârună în primul rând tocmai buna lui stare, din care își construiește catehismul de revendicări sociale. Un lucrător care va gândi cel puțin numai în meseria lui depășește pe camaradul, lenevit să huzurească în mediocritate și are capital: posibilitatea invenției industriale. În industrie se petrece fenomenul din literatura de povestire. Materialul nu se isprăvește niciodată, oricâți concurenți ar trai în aceeași epocă și subiectul se înnoiește la nesfârșit.

Împăratul Wilhelm al doilea, tot un Hohenzollern, lucrând la mângâie, inventase un nasture: industrializat, nasturele celui mai puternic prinț din 1914 i-a sporit veniturile particulare.

Lumea nu e făcută numai din cheoturi și nasturi; mii și milioane de obiecte se nascocesc în toate zilele, sunt create din nou sau modificate de către intelect. Averele stă la îndemâna cui o vrea într-adevăr. Nu e numaidecât nevoie de un vis de fericire universală, pentru a te îmbrăca mai bine și a locui mai curat. Pune mâna și fă! și opinteste-te să faci lucrul de care te apuci, bine.

E poate că mai greu decât a visa confuz și mânios. Dar pentru omul harnic și teafăr e mai ușor.

1942

MAICA DOMNULUI

O literatură de mijloace ieftine, cu ibovnice și soacre, și pretinsul roman de psihologie și analiză al sensibilităților derotate, în luptă cu sentimentul urâtului de trândăvie, au contribuit la prezentarea unui tip de femeie social, care-i femeie numai cu genul gramatical. În aspectele figurilor de ceară, animate de un mecanism, ni s-a dezvoltat o femeie păpușă, care închide ochii când o culci și cere șampanie și icre negre... Activitatea ei unică s-ar petrece dinaintea oglinzii cu pedestal, redusă la singurul scop al freneziei.

Această femeie, a unei lumi dezarticulate, e o aproximație de femeie, un animal agreabil la vedere, ca un cal de curse incapabil să tragă-n ham, dar sufletește nul; un monstru delicat și palid, fardat, și de fapt nefericit, fără maternitate, și care ia contact cu viața numai în suferință și infirmități. Idealul ei exclusiv ar fi să placă, să placă așa cum place un lucru gustat,

un parfum confuz sau o țigară; ideal comestibil și olfactiv, cu infiltrări stăruitoare de exotism. Viata n-ar fi altceva decât o fumătorie de opium, cu o anexă, un harem al sultanului Don Juan, stăpânul imbecil și frumos, devenit și el o păpușă cu o singură funcțiune.

Nu lipsesc, firește, din forfota tripourilor cu caracter cosmopolit, nici asemenea modele de oameni fără căpătâi sufletesc; ba, destul de numeros, pe stradă, la cinematograful și restaurant, acest dublu exemplar de paraziti ai rasei albe ambiționează să înfățișeze civilizația și să o domine cu un tiraj maculatură, de prestigii caricaturale.

Inconștiente în impertinență, cele două copii de oameni afișate, a trebuit să fie corectate, ca să aibă senzația existenței unui criteriu și a unei măsuri, fără de care nu e cu puțință o comunitate, cu ordonanțe de Politică, menite să ție loc de educație deficitară și de bun-simț absent. O elită a superfluidității, selecționată prin eludarea muncii și privilegiul fraudei, se comportă într-adevăr cu nerușinarea unei decadente, nejustificată de nici o măreție trecută care să-i fi vlăguit energia și compromis echilibrul. În viața și ascendența acestor creaturi nu se întâlnește nici un eroism, nici o ispravă, nici o jertfă, totul fiind operă de-a gata, samsarlăc, și aventură.

La încercările de pervertire și destrăbălare a credinței în femeie joacă un rol de căpetenie și propaganda banului sceptic, dobândit fără osteneală și necorespunzând unui exponent personal valabil.

Blănurile variate, de la samur până la lustră, sunt căutate aprig și azi, și câte o duzină se grămădesc într-un singur dulap, bijuteriile circulă de la categoriile decăzute la categoria cea mai puțin asteptată, teatrele dubioase, magazinele de porțelan și cristale și florăriile de mare lux, constrânse aparent de evenimente să tragă obloanele, se înmulțesc. Inefabila floare se prostituează. M-aș sili să uit un detaliu derestabil de viață particulată și nu pot. În vreme ce coloanele ziarelor, pline de

crucile morților din război, demonstrează o realitate ascetică de lepădare de sine, pentru cheful aniversar al unui anumit personaj cu salariul de privațiune normal, s-au căutat febril, nu de mult, cincizeci de sticle de whisky, indispensabile unui mare ospăț...

Ce femeii poate să dea asemenea mediu? Ce logodnice și ce fel de soții?

Denaturată de corupția banului, care scoboară toate valorile morale, femeia s-a văzut diminuată și prin colaborarea la portretul ei falsificat, a oamenilor literari și a misogeniei bărbaților incompleți. De la ei, femeia s-a ales, paralel cu o adorație idolatră pentru însul trupesc, cu insulta zvârlită însului ei sufletesc, a tuturor păcatelor de crimă, sperjuna, minciuna, tertipul de exploatare și înșelătoria, atunci când face bărbat are femeia pe care a meritat-o.

Femeia adevărată e-aceea care nu se vede în roman, nici în vitrină și care la orele prânzului și a pânii, asaltată de marile probleme minuscule ale căsniciei, nu iese la promenadă cu două piei innădite grotesc, de vulpe sau jder, aruncate pe umăr. Femeia adevărată e soția, surioara, fiica și maica noastră, mare cucoană, cumătră din mahala sau leică de țară. Ea e cel puțin tot atât de harnică și de bravă cât și bărbatul muncilor grele. Strădaniile ei de cămin întrec de multe ori, și în volum și în calitate, pe ale bărbatului, inginer, medic, profesor ori obscur lucrător. În ea nu e nimic factice, nu e fățarnicie. Tovarăsa chinată la toate încercările aspre, abnegarea ei fără martor, răcută și gravă, poate sluji de pedagogie bărbatului usuratec și orgolios. Femeia e zălogul nefericit de toată vremea, ostatecul familiei, pe care o girează hotărât. Ea începe lumea și natia, în fiecare zi din nou, și o duce neîntrerupt la sân după ce a purtat-o în pântec, prizonieră până la moarte a voilor mai presus de înțelegerea noastră, descurajată sau trufașă.

Barbatul în atitudinea lui față de ea îi este dator femeii un ideal și el își împrumută idealul de la o gândire euvincioasă, de sfieți și de gingășie. Creștinii i-au dat femeii cerul și eternitatea și i-au strămutat chipul trist în altar. Femeia e Maica Domnului.

Căutați-o în două singure locuri, în icoane și la cămin...

1942

UN POET

În terminologie de cale ferată, dacă ieși din linia obișnuită și apuci un drum adiacent, se spune, mi se pare, că ai schimbat macazul...

De astă dată o apucăm în sus, nirel peste câmp și în văzduh, pe un fir de mătase, împânjenit între stele. Poetul Gheorghe Tutoveanu, de la Bârlad, împlinește șaptezeci de ani de viață și vreo cincizeci de ani de poezie... Nu se poate zice „de activitate“. Despre această frumoasă preocupare blestemată, de a culege muguri, rădăcini, flori și arome, marele public, chiar din cărțurari, pretinde să aibă judecăți mai serioase, de bună seamă, decât îndeletnicirea culesului, ori din cer, ori din pământ, nu se știe prea bine din care, cerul începând numaidecât din pământ, de cum încolțește verde prin împărechere de două stibii. Singure vânturile și poezia se bucură de privilegiul halucinației și al hoitaritului prereturdent, gratuit și fără scop.

Poezia e o activitate de lenevie. Ea doarme, tot ca vântul, și când umblă tiptil și când aleargă e o lumină oarbă, a ochilor închiși, cu visul pe dinăuntru.

Să nu-și închipuiască cineva că la șaptezeci de ani poetul Tutoveanu ar fi un unchiș. Niciodată, nici un adolescent n-a fost mai tânăr și mai proaspăt. El face parte din acel neam de

generații, care a rupt cu datina că un scriitor trebuie obligatoriu să fie genial la douăzeci de ani, fenomenal la douăzeci și doi de ani și șase luni și hodorogit la douăzeci și cinci, începutul bătrâneților din trecut. Regula trecutului fusese, fie prin puterea slăbiciunii, fie din apăsarea evenimentelor, că un scriitor se usca neapărat tocmai la începutul vremii de germinatie dlocotitoare și la izbucnirea belșugului spicelor groase. Poetul Tutoveanu seamănă la chip cu Sfântul Gheorghe în care s-a botezat: el a frânt spinarea șarpelui mâncător de sfinți cu o suliră ageră și elegantă.

În poezii Tutoveanu e ceva și din felibrul Mistral, poezia Provansei, netulburat de gloria Parisului și rămas pe țărâna de născare, în mijlocul greierilor, care cântă roată vara, fiecărui punct de argint din Calea Robilor, oglindit în iazuri, câte un catren. Gheorghe Tutoveanu stă ca ursul în Bârladul lui, de când a venit pe lume și nu și-ar da grădina de acasă și trandafirii, pe roate slăvilă și Academiiile adunate. Din an în an, e bucurestean câteva zile și numai dacă-l alungă din hibernarea lui, laolaltă cu rozele îngropate, gerul fierbinte, mișcat în pustietățile polare către pridvorul lui, cu streășini de cuiburi.

Pentru sensibilitățile unei culturi sechestrare, de cabinet, poezia este versul, semnul ei grafic pe hârtie sau pergament. Poezia e mai mult: e viața. O viață, acordată cu cântecul și cuvântul, e fericita zestre a poeziei Tutoveanu, cel mai leal, totodată, mai candid și mai pur, și mai lin din cântăreții pe toarbă. Omul lui dă măsura unei dimensiuni sufletesti de camaraderie, bună-credință și aristocrație, pe care și le atribuie cu nerusinare omul comun, din literatură și viață, în desert. Ceva de rămăie, de mireasmă de ceară, de marmură neredă în scriptura și simțirea lui, aparține unui Domn, unui Voievod. E un caracter, ce se cheamă, nu o fracțiune; o desăvârșire, nu o târăganare în zigzagul dintre stârpitură și dorința suspinată. N-ai să-l găsești țișanind o corectitudine și ricalosind-o, trădând o cuviință, la ușile și pe scările din dos ale nici unei

împrejurări. Poetul Tutoveanu e prezent într-un singur loc, în sufletul lui. întodeauna și orișicum.

Atinge-i-l puțin. Bate-n ușa lui de ornice cu cuc, cu un fulg de păpădie: ți se deschide și ești primit întreg în împărăția lui delicată, de-o schioapă pătrată.

1942

CITITORII

La examenul de bacalaureat, unii candidați uimesc profesorii cu o ignoranță care aduce artistic aminte *Cumințenia pământului*, a sculptorului Brâncuși, relieful blegului genial.

În doisprezece ani de școală și, s-ar presupune, de lectură, cel puțin de ziare, ei încă n-au aflat nimic despre un oarecare Eminescu. Cincizeci de ani de circulație, numele acestuia s-a strecurat pe lângă mintea lor, ca o etichetă de pastă de dinți pe lângă o ladă cu macaroane. Pentru câte unul mai informat, Eminescu era o stradă, pe la gară, pe undeva, ori un fost ministru, ori cineva, așa cumva, pe ici-pe colo, un demnitar încă în viață, destul de bătrân ca să mai fie pomenit la examenul de maturitate intelectuală. În ziua decesului scapă și bacalaureatul de obsesia lui și, dacă vor închide ochii și profesorii, resturi ale unor epoci și regimuri perimate, tineretul scapă de toate anevoințele, iar diplomele vor putea să fie cumpărate de la librărie, cu cărțile de vizită și biletele „De închiriat”. Impresia altor candidați ai primului pergament cultural, impresia lor adevărată, este că sunt șicanați și că asta, cum îi ziseși, Eminescu, nici n-a existat.

Nu as vroi să spui, ferească Dumnezeu, că unui tânăr ar trebui să i se reteze limba, pentru că nu nimereste silabele unui nume purtat din gură-n gură prin toată lumea, mai mult sau mai puțin,

nu vreau să spun nici că mai cu seamă mai puțin, ciutoare. Confuziile și absența uncori bufone, sunt onorabila zestre intelectuală și a ignoranței vârștelor superior decorative. Chiar subsemnatul am putut să gust, nu prea demult, savoarea unui rafinament de amestecătură la un important personaj, căruia-i fusese prezintat. Ca să se demonstreze, vorbind cu un scriitor, documentat și superlativ, Domnul Personaj m-a felicitat viu pentru *Patima roșie...* Întrucât postul pe care îl onora cu priceperile sale, personajul nu admitea contradicție sau rectificare, am înghițit elogiul cu o satisfacție pentru Mihail Sorbul. În definitiv, din punct de vedere legal eram unul și același lucru, amândoi membri în Societatea Scriitorilor Români.

La tineret, e vorba de un deficit grav pe toată scara cunoștințelor elementare; ba, mă rog, și de o atitudine a fuduliei superbe, că viața intelectuală începe de la candidatul notat cu zero în catalog. Câteva rânduri de băieți mușchuloși abia de-au răsfoit o carte. Ofensați în instinct de o indiscreție întrebare precisă din trecutul, nu mai departe decât al neamului din care se trag, unii și-au amenintat examinatorii cu bătaia.

Educația ringului și arenei, care atrăgeau și pe unii intelectuali anemici, slăbănogi ai reacțiunii și răzbuțați cu calcavurile sportive ale altora, de lașitățile personale, câștigă victoriile nu prin aplicarea răbdării și a inteligenței, ci cu pumnul și botul de bocanc, dorite în tot învățământul. În ce privește concepția politică a vieții, ca să zicem, dascălul, șeful, meșterul, sunt niște simpli înaimași, căpăruți numai prin sansa uterină că s-au născut cu câțiva ani mai devreme decât ucenicii lor. Ei concretizează piedica și bățul în roată, adică disciplina profesională, condiția de calificare la obținerea unui grad. Ce facem cu ei? Îi eliminăm.

Ignoranța se face tendință. Pripeala e un criteriu. În loc să aiba două sute mii de cititori din útrații școlilor în funcțiune, cartea românească se multumeste cu o fracție modestă, o dată sau de două ori câte cinci mii de cititori.

Directorul unei mari edituri spunea de unde se recrutează, după anchetă făcută, grosul cititorilor noștri. Cel mai însemnat contingent îl dau magazinele și saloanele de manictură.

După experiența prezentei reviste, adevărata masă de cititori începe să fie a lucrătorilor ceferisti. Ei aduc în librărie un public nerealizat de bacalaureat: de la șaizeci de mii de cititori în sus...

1942

UCENICIE

În strădania continuă a omului de a se realiza, suntem obișnuși să ținem seamă numai de rezultate și nu și de eforturile rămase în drum sau răbdate până la ele. Cu toate că munca e cuprinsă întreagă în secunda fugace, noi o judecăm după criteriile împlinirilor eterne sau măcar seculare. Sutele de mii de robi, striviți în Egipt de blocurile de piatră, au fost absorbite fără nici o mențiune, în Piramide și din jertfa Mesterului Manole se mai cunoaște monumentul Carcea de Argeș. Munca se pierde în rezultate, ca țiparul de lut modelat, în clopoțele de bronz. În umilintele și înfrângerile trecute, consemnate nevăzut în sonoritatea lor, ele proclamă izbânzile viitoare.

Din repetarea timp îndelungat a rezultatelor, judecata, ca și cum ar aduna laolaltă lucruri împlinite fără pauza milenară între ele, fabricate între-o săptămână, și-a făcut un stil de selecție aristocratic, pe care îl aplică și activităților cotidiene, reținând din giganticul efort mut al muncii și al răbdării fragmentare, exclusiv capitalul adunat în monedă, monumentul zilelor, în care opera de încrucișare cu vâzduhul și cu vremea e de mucava de azbest. Miliardul are întâietate față și de schitele lui Leonardo da Vinci, rămase ca un document de mapă, ca o

măturie derizorie, trecută cu vederea, despre ce ar fi fost în măsură să croiască o râvnă genială, dacă epoca s-ar fi găsit la nivel cu creatorul. Pe o verigă de chei portativă, istoria însiră inelele cele mai scumpe, *briliantele și opalele* cele mai voluminoase, aruncând aurul frânt și giuvaiercele neizbutite în uitarea, care-i un gunoi.

Totuși, o experiență mai vastă ca *pârția străbătută de la vis la zămislire*, ar putea să modifice criteriul de judecată cu o regulă mai mare, a rezistenței. Durata ia înapoi monumentalității strălucite munca uitată și sacrificiul nebăgat în seamă, prin descompunere nesimțită. Realitatea mai demonstrativă e a ruinelor templului de marmură sculptată, printre colonadele cărui, prăbușite, paște o turmă de capre, și în operă a omului ignorat.

De ce refuză sancțiunea să se oprească la germinația înceată și obscură, fără recoltă? Nu sunt și sfertările sterile niste chipuri de rezultate? Trebuie să primeze întodeauna și în toate împrejurările, și ale operei și ale vieții, sentința lucrului ideal asupra clasicismului mijlociu al perseverenței, singură educativă? De când s-a pomenit, omul își face muncile fără nici o răsplată dreaptă și este uimitor că, părăsit constant de recunoașterea morală, acordată numai rezultatului inert și teoretic, el nu s-a descurajat, nesovăielnic nici în ziua de azi, și nu și-a zvârlit sculele în mare.

Realitatea neîntreruptă e a muncii. Frânghia de sărit în absolut trebuie lăsară mai jos și artificii de a căuta cu înfumurare definitivul în provizoriu trebuie remaniat. Munca e tot atât de disprețuită ca în vremea marilor faraoni, dar locul întâi se cuvine nu rezultatului incert, ci stăruinții.

Am fost martorul, de curând, a unor examene de școală și sunt martorul de o viață întreagă al osârdiei și nedreptății intelectuale, care chinuiesc aristocratic și de multe ori în deșert sute de ucenici, ofiliți în aburul otrăvit, emanat din cărțile albe. *Preturindenii*, judecătorul, dascăl și mester, adescori inferior

ucenicului în ceea ce privește intelectul, urmărește idealul perfecțiunii imposibile cu atât mai mult, ideal plagiat și neînțeles. Angajate în trufiile profesionale și în beria de autoritate, învățământul și ucenicia se dezechilibrează an de an, în căutarea corbului alb și a mâței peștirite cu șase culori și bilanțul meritelor de stăruință și al optimismului necesar e deficitar.

E ceva de revizuit cu sinceritate și de nivelat în toate aceste înrâlniri de planuri contradictorii.

1942

ANUL ȘCOLAR

Când anul soarelui merge la scăpătat, anul școlarului începe. Toamna se împri măvărăcează pentru copii și câteva zile suntem cu toții copii și părinți. Cu cât se depărtează luna fostului nostru septembrie anual, estompată de vremuri, și cu cât îndărătul nostru vremurile sporesc, cu atât amintirea anotimpului trăit se înfrăgezeste.

Ai dori să mai fii și corigent și ai accepta și situația de reperent, dimineața, bărbierindu-te în oglindă, la o lumină de fereastră cenușie, cenușie ca și barba pe care ti-o cureți de pe obraz cu briciul, ai dori să porți bărbieri în același timp, acoperite cu clăbucul alb, înrăisările agonisite cu drepturile tale de promovat și pe lista promotoriilor întâiul.

Nu se mai poate nimic. Viața te obligă să te zbați, să te lovești neînterupt, să te chinui, ca un actor bolnav pe scenă, aplaudat mai tare dacă momentul dramatic din piesă e intensificat cu suferința personală, și să ieși în toate zilele premiant. După locul de înțrecere în meserie, te apucă și sovăirea, o nouă pasiune, a împăcatei mediocrități. Nici atât nu-ti este iertat,

să te prostesti. Ei, copiii, au avut un examen odată, cincizeci și două de duminici, nouăzeci de zile de vacanță. Părintele nu le mai are, nevoit să dea un examen în fiecare zi. Cum să nu caute să retrăască emoțiile lui septembrie cu ei?

Spectacolul cărților noi, al caietelor proaspete, compasurile, liniile gradate, gumele roșii, un întreg material candid, o primenire ca de rufărie de in și borangie... Fizica, Mineralogia, Chimia, Geografia, Istoria te reîntinerească, răsfoite cu copiii laolaltă. În seara de fine de septembrie, întunecată iute, la întâia flacăra caldă a căminului, lampa din mijlocul mesei, bucuria cărților rămâne câteva zile neturburată și sunt, poate, zilele cele mai bune, recoltate de aducerea-aminte a unui copil destinat să bîmbe, să îmbătrânească și să regrete... Bibliotecii de mai târziu îi lipsește un accent confuz, aroma gingașelor naivități, strecurate de multe ori dincolo de sensibilitate.

Uite, tocmai acest lucru inefabil și foarte delicat, care se trece, nu trebuie totuși pierdut. Fizica, Mineralogia, slujesc până la un timp. De o stare sufletească avem trebuință întodeauna: singura mare și adevărată avurire. Să nu o uite nici o zi nici părintii de acasă, nici cei de la catedră.

În fiecare școală e prezent preotul profesor, care, activ și însuflețit în misiunea lui, poate să influențeze, ca nici un factor altul, raporturile dintre catedră și bănci. El poate să lase pe viață unui școlar urma mângâierilor omului desculț, uns pe creșter en aur, care a chemat copiii la el.

1942

TINEREȚE

Gioventù, primavera della vita...

După ce a fost cântată idilic și trăită fără teorii, de fiecare generatie o dată, mai bine sau mai rău, și adeseori foarte greu,

cu deficitul și izbânzile insului nou, intercalat siluit în echilibrul social dar decis să-și facă loc, tinerețea are tendința să fie, mai mult decât cea mai neplăcută epocă a vieții, o doctrină.

Doctrină imprecisă și nebuloasă ca o poemă. Tirada lirică acoperă, în sonoritățile cele mai izbuite, o absență parcă voită de idei. Ideea: condiție inexorabilă de întemeiere a unui sens inedit. O presimțire de gol îmbâcsit dedesubt, ca în științele așa-numite oculte, improvizate de setea de a cunoaște din imaginație și menite să ție loc de știință organizată.

Ce-i tinerețea și cui aparține, și ce-i bătrânețea, când nu există model eralon, cu infinitatea lor de multipli și submultipli ai unei pure ipoteze? Numărul tinerilor mai vrâstnici decât bătrânii și al bătrânilor mai juni decât tineretul, turbură și mai grav o noțiune aproximativă. Căci nu poate să fie vorba, ca la peruchier, numai de păr: blond, castaniu, alb și cărunț, pentru justificarea unei revendicări și a unui monopol, și nici de arhitectura pieptănăturii învolte, de crizantemă, ca la nuntă. *Unica însușite de băiat frumos nu-i de ajuns nici pentru obținerea zestrei râvnite a unei mirese schiloade.* E vorba de o răspundere și tinerețea cere să fie lăsată să străpânească în virtutea rozelor de mai.

Fiecare fiind cu cinci ani mai tânăr și mai bătrân în același timp decât celălalt, nici nu ai ști, dacă ți-ar fi acordată puterea să hotărăști și să împarti, cui anume să-i încredințezi rolul dominantei. Tinerii de patruzeci de ani pot să fie detronați, în împrejurarea că se adoptă criteriul cosmetic, de către tinerii de treizeci și aceștia de către cei de douăzeci, răsturnați și ei de tineretul de șaptesprezece, posesorul celei mai minunate freze. Tinerețea nu începe și nu sfârșește, e pretutindeni și nicăieri, iar tineri nu sunt numai candidații la examene, pretendenți ai unui titlu fără merit, dar și copiii de unsprezece ani, pândiți la rândul lor de sugacii sculați în picioare.

Ceea ce caracterizează totuși, de o bucată de vreme, tinerețea, ca să poată fi deosebită de vârstele pasive, e solidaritatea

ci, de pildă în scris, unde băieții se propun unii pe alții, în grup, admirației publice și se citează reciproc, cu o tenacitate cu atât mai dârje cu cât, cercetați în producția lor, solii drepturilor pângărite reprezintă o cotă de fertilitate mai nulă sau mugetul peste holdele celor ce tac și ară.

Este de înțeles, fără nici o îndoială, și criza pubertății, o nevroză de sex. Într-alte timpuri ea nu găsea punctele de sprijin împrumutate, actuale, și se rezolva omenos, după dalina fatalităților blajine, la Ofițerul Stării Civile și cu o leafă la stat.

Tineretea fără capital cert e din ce în ce mai pripită, încurajată și de șovăielile maturităților de aceeași clasă. Ea eludează dificultățile mari ale uceniciei diagonal: atâta geometrie știe orice drumet care bate câmpii ca să elimine șoseaua; și, în cel mai bun caz, cu o rețetă aproape cerebrală.

1942

COSTUMUL.

Din pildele naturii, care gătește însă mai ales partea bărbărească, începând cu cocosul, Doamna Femeia, totuși mai frumoasă la oameni decât persoana masculină, se împodobeste voioasă cu tot pe ce pune mâna. Dacă Dumnezeu, în marea lui înțelepciune, nu i-a dat fulgi și i-a refuzat, preferând-o ca și noi imberbă, blana vulpii și pielea dihorului ea și le anexează ca o proprietate de drept. Îi trebuie șarmecului ei inocent șazeci de miei astraban pentru mantou? E simplu și normal. Astrabanul se capătă cu catifelarea ideală din pântecul matern al oii ucise.

În Abecedar schimburile se fac benevol: animalul dă și omul primește: laptele, oasele, pielea și carnea. Mai mult ca viata nu poate să dea ofertantul. Verbul „dau” suferă alterările

de sens obișnuite față de radicalul pur și tocmai foarte târziu abecedarul e corectat cu noțiunile uzuale de măcelărie, de argăsire și tăbăcărie, care prezintă darul animalului ca un eufemism și ca o dulce jertfă cu asasinat. Prin excepții de vocabular succesive, a da însemnează a te lăsa jupuit. Copiii erau alrădară nedumeriți și revoltați de lucruri mai anodine; de ce patru e mai mare ca doi și de ce ieri nu era mâine?

Dar, în sfârșit, un șal de mătase cusut cu fluturi și roze, îmbracă femeia frumos. Un bariș ales îi face un cap de ciocârlie. O fustă, o forță, o ie, o bondiță, adăoga la ticălosul ei dar de a plăcea, pe vino-ncoace. Sumanul bucovinean, care-l depășeste cu vreo mie de ani, a rămas cel mai aristocratic raglan. Țărâna e întodeauna cea mai adecuat îmbrăcată dintre cucoane și nicăieri portul zis național nu jignește ca moda orașencii, gândită de poezii mediocri ai foarfecului și manechinului, însărăcinați de civilizație să-i facă tovarășei noastre de suferință un exterior artificial mai plăcut. Cochetă în capot și legară la cap în trebile căsnicieii, îndară ce trebuie să fie văzută de lume multă, la teatru, la curse, pe stradă, grosolanția modei îi răpește delicatul lipicii al simplității. Pantoful nervos a devenit o copită, grația mișcării e anulată de rigidități calculate și însăși mânășa cu o reminiscență de parfum în podul palmei sărutate, cusută ca o rogojină, găsește mijlocul să dea mânilor copilei o masculinitate rebarbarivă. Fără biruința tinereții asupra tuturor sfertărilor de a face din ciută și căprioară un pahiderm, nu am mai întâlni pe aleele idifei decât similitudini de scafandru. Chica despletită cinematografic și ondulată umflă grumazul fin al Giocondei până la burlan și, din spate, opera gîngasă a Edenului se arată ca un robot de fontă, cu robinet în coif.

De unde vine această beatitudine de a îmbăcsi duioasa fragilitate elastică a formei? Parcă femeia nu se mai vrea femeie și se caută pe sine într-o evoluție de bărbat. Nu cumva este vorba de o criză a moralului dezorientat? De un presentiment

indecis? De o dorință de anihilare a vieții? De o supersensibilitate de neant? Urâul ne-a copleșit de pretutindeni cu o arhitectură, dominantă, de cub. Moacănește în toate acestea o tristete. Dacă linia de tulpină dispăre în maturitatea cuadragenară, vârstele nu mai știu ce costum să-și acorde și adeseori stăruiesc să evoce solemnitatea funebră a calului de dric.

Costumul bărbătesc a intrat și el în faza definitivă. Esteticul pantalon cu inflexiuni pierdute până la gheată, jilerca de catifea și aeriana pelerină au dispărut de mult. Bărbatul se înfățișează bloc. Scund, el aduce aminte de Nădrăgilă și lălău pe Tândală, înbrăcat într-un dulap, depalsat pe tocuri plate. El e croit în întregime geometric cu echerul și teul ca părratul ipotenuzei, o celebră problemă de liceu, numită la corigență, fără ireverență față de elementele lui Euclid, *le pont de ânes*.

1942

MUCENIȚA PARASCHEVA

O datină veche a poporului începe să dispară și uneori dispăruse de tot, decolorață de fimelele intemperii ale huzurului și lăcomiei.

Epoca petrolului, a exportului bănos, a industriilor acumulate, a marilor firme și bănci a împins valvârtej lumea într-o singură parte și beția câștigului mare, unică însufletire și unică problemă a unui timp, garantat de o pace lungă și fără primejdii, punea stăpânire pe gânduri și credințe. O cerebralitate înfumurată, strâmtă și odioasă, falsă intelectualitate comunistă acăogase, după războiul trecut, la scepticismul venit din destrăbălarea raportului dintre muncă și beneficii, influența nesocotitei tăgăde a misterului în care se simte prezența celui căutat de nădejdlile nefericirii.

Desigur, progresul mijloacelor de înăvutire face parte din liniștitul mers al fiecărui popor, cu toate că neamurile sărace au fost la sufler cele mai înăvutite. Iisus și creștinătatea lui s-au ivit într-o țară aridă și pustie, cu câmpiile de piatră uscată de vânturi și dezolate de o perpetuă arșiță. Nu este o lege că trebuie să-ți pierzi neapărat aripile care te ridică în azur, dacă dobândești desfătătoarele bunuri ale materiei neguțătorite. Piere croismul teafăr, pierе fanatismul, pierе suprema plăcere a jertfei, dar un echilibru mijlociu dintr-o bunăstare și o stare sufletească nu-i cu neputință; protestanții l-au realizat la maximum în câteva țări. Sunt state în care, fără ipocrizie, acționarii miliardari ai întreprinderilor uriasе trec din uzină pe amvon și țin o predică a parabolii fiului risipitor...

Adevărul este că, pe măsură ce ne-am îmbogățit, noi am uitat învățăturile blajine ale religiei, începând cu așa-numita Clasă, care nici nu a mai citit, nici nu s-a mai rugat, nici milele boierilor de odinioară nu a mai știut; dimpotrivă. Într-o sută de ani au fost lichidate înzestrările credinței și ale carității de două ori: o dată bunurile mănăstirești și a doua oară bunurile zise de mână moartă, ale bolnavilor. Un buget al școlii, un buget al bisericii, un *Te-Deum* din când în când și la deschiderea Corpurilor Legiuitoare nu dovedeau chiar dragostea, nici de carte, nici de oameni, nici de *Evanghelie*, simple pretexte protocolare pentru un sentiment absent. În formele și expresiile goale nu mai era nici o viață.

Nu mai demult, de-abia acum patruzeci și doi de ani, o datină mână către mănăstiri la hramuri râurile de căruțe și oameni din câte patru, cinci județe dimprejur, care-si alegeau un Ierusalim al tinutului, pentru pelerinajul anual.

Am fost martorul unuia din aceste exoduri întru slava Celui de Sus, la mănăstirea Cernica, de lângă București, unde, toamna, se îmbulzeau Ilfovul, Vlașca, Ialomița, Dâmbovița, Teleormanul, duse de cai sub coviltire, șiruri fără sfârșit de omenire, ca procesiunile de furnici. Mai puțini negustorosi pe

timpuri, țărani aduceau altarelor și chinoviilor de călugări și maici ofrandele căsnicilor nevoiașe de pe sute de latifundii. Toate paraclisele și bisericile mănăstirii slujeau o săptămână întreagă pentru un popor imens de straie albe, îngenuncheate în ogrăzile vaste ale teritoriului monastic, și citania pomelniceilor și sărindarelor, grămădite teancuri în arhivă, ținea tot anul, la liturgiile, sopute în crăpatul de ziua, într-o furidă din pristol, unde se pregătea eucharistia.

După plecarea satelor înapoi acasă, voioase, cu apa sfințită într-o tărăcută, la sân, cu fărâma de artos în nodul basmalei și cu mînul prins în cosiță ori răsucit în bete, timp de două luni se făcea de către o sută de călugări cărturari inventarul darurilor căpătate. Iclisiarhia, care le contabiliza pe categorii, devenea un bazar, și în mănăstire viețuiau patru sute cincizeci de monahi, arhimandriți, mitrofori, preoți, protosingheli, singheli, ieromonahi, diaconi și frați de ascultare, cu cântăreți, canouarhi, arhondari și paracliseri.

Mierea și brânza hrăneau chinovia aproape douăsprezece luni. O movilă de bulgări de ceară slujea la lumânări. Făina cea mai albă, adusă cu traista, era folosită la frământarea prescurilor, în curatele încăperi, așternute cu giulgi și năframe, ale cuviosului Dosoftei, care între metanii și tropare le cocca rumene în cuptor deosebit. Uleiul era pentru candelile de la catapeteasmă și pentru licuricii albaștri din iarba mormintelor, păzite de flăcări delicate. Din lâna oilor se urcea șiacul castaniu și mohairul și se bătea păsla de scufii și culioane a părintelui Ghelasie căciularul. Trâmbele de pânză de iu, cânepă și bumbac se adunau clădite pe douăzeci de pereți înalți, până la grinzi. Cămeșile, peșchirele, se mînărau cu miile, țărdate la margini cu arniciuri roșii, galbene și negre, migălite cu suveica și vatala. Butile cu vin și poloboacele de țuică erau încredințate chelarului, un schivnic bătrân, cu barba năpârlită de o bătrânețe ca de o sută de ani, cocosat de veacuri, dar vioi,

răutăcios ca babele slabe, la turnatul porției, tremurat, în ucelele de lut din trapeza mare.

De douăzeci și cinci de ani nu a mai tras nici o căruță la sfânta mănăstire... Datina s-a pierdut.

Dar iată că de ziua Sfintei Paraschiva, la Mítropolia din Iași, la moaștele sfintei, erau, acum câteva zile, la 14 octombrie, două sute de mii de săteni! Ei năvăleau cu sfială din toate Moldovele dintre Siret, Nistru și Bug, să se roage, după prigoana imbecilă a rugăciunii, dusă timp de douăzeci și cinci de ani de către soviete.

Oamenii și-au adus aminte... Fără de răscolirea războiului ei ar fi uitat de Dumnezeu.

1942

BIS IN IDEM

Agrementele telefonului sunt variate. Este câteodată „domnule general”, „domnule decan”, „domnule doctor”; alteori Societate de asigurări, fabrică de chibrituri sau dispensar. Săptămâna trecută am primit pe negândire „comanda urgentă de două sute de sifoane mari”, iar într-o duminică eram cu violență tras la răspundere pentru că greșisem croiala unui mantou de damă. plătit, se vede, foarte scump, căci am fost făcut speculant.

Deunăzi, am încercat la telefon și o durere, când un confrate de glorie mi-a cerut, roemai din Iași, un medicament pentru o pisică bolnavă. Poate că mâta colegului a și decedat; mi-ar fi durerea îndoită. În orice caz, am avut satisfacția să fiu o dată și veterinar.

Dar telefonul comportă și neplăceri, și neplăcerile sunt mai todeauna de natură literară. Te întrebă cineva subit ceva, în

mijlocul felului de mâncare, pentru ultimul gol al unei pagini, din care lipsește un sfert de coloană, cu neputință de împlinit prin proprie inspirație. Cum ți-a plăcut o carte neciută, ce impresie ți-a lăsat un spectacol la care n-ai participat sau care e deosebirea dintre poezia pură și recensământ.

Tot așa o amabilă voce, inedită pentru auzul meu și care a refuzat să-și dea numele pe față, mi-a pus într-o seară, oprindu-mi dumaticul în gât, o întrebare de teatru. Aș fi crezut că era glasul drăgălaș al unui modest farseur cabotin, dacă după patru zile nu mi-aș fi citit răspunsul în ziarul „Vremea“, fusese serios.

Am fost adică întrebat dacă poate să fie adus pe scenă, hodoronc-tronc! poetul Eminescu. O distinsă persoană feminină din literatură avusese într-adevăr gingașul capriciu să renunțe la alte subiecte, ca să-și confecționeze unul din stofa unei fantome ilustre, care prin profesie îi aparținea. Nu-i adevărat? — întrucâtva, ca o pălărie veche de catifea. Orisicum, este nițeluş, ca și cum Ofelia, plictisită de monotonie, ar dori să ia un ceai de aripi de libelulă și, în definitiv, să poarte și pantofi de piele de crocodil.

Îmbucătura fiind aproape înghițită, răspunsul a fost, mi se pare, că nu se cade.

Dar am mai citit și numărul următor al gazetei domnului Donescu. Câteva ocări blajine însă marțiale, erau adresate adversarilor ideji de a face cal de alergare dintr-un scriitor, care, maltratat în epoca lui, e, de douăzeci de ani încoace, exploatat de lumea condeiului și a călimării, cu toată lipsa de pudoare necesară. Mă simt prin urmare dator, ca la jocul de șah prin corespondență, un punct.

Plagiatul e strict interzis. Transformarea poezului în orice fel de proză e mai mult decât un plagiat și o expropriere. E o industrializare de bingherie a tărâni și osemintelor lui.

LA ȘCOALĂ

De-abia deschis, anul școlar înregistrează o ispravă.

Un elev, repetent într-a șasea clasă, a unui liceu din București, și-a pus de gând să-și servească singur certificatul de promovare, furând matricula, catalogul, ștampila și formularele. Întâi a furat cheile secretariatului, la lumina zilei, apoi, escaladând etajele noaptea, s-a introdus în cancelaria liceului pe fereastră. Dar, cotrobăind în dulapuri, a fost prins de paznicul de noapte.

Declarația, scrisă de elev, a doua zi, la aceeași masă pe care încercase să o spargă, e de o luciditate inteligentă și liniștită. Elevul, departe de a fi un cretin, e destul de conștient de situația lui și a Direcției liceului. La întrebarea: „Nu ai știut că nenorocesci personalul cancelariei, care putea să fie acuzat de dispariția interesată a documentelor?” elevul a răspuns emoționat: „Ba da, dar îmi trebuia neapărat certificatul”.

Consecințele se cunosc: judecată, pedeapsă și declasare.

Oricine ar fi acest copil cu asemenea precocități (și se pare că aparține unei familii de intelectuali) scufundarea lui e o pierdere, ce nu se recuperează prin severitatea legii și a pedepsei.

Dar să ne punem și noi câte o întrebare:

Este numai școlarul vinovat?

La șaisprezece ani, desigur, Mozart era un mare compozitor și Pascal refăcuse la doisprezece, fără să o recunoască, geometria, dar copiii de rând, deși nu se știe niciodată ce poate să devie un copil de rând la maturitate, suferă, pe lângă lipsa de geniu, pentru care nu e școala în definitiv făcută, de obscuritățile și ambiguitatea vârstei. Dacă e adevărat că ființa omului se schimbă la fiecare perioadă de șapte ani, la șaisprezece ani criza băieților e în toi, aproape inutul să mai dovedim după atâtea tumulturi de realizări petrecute recent.

Nu se putea face nimic pentru prevenirea ispravii copilului hoț, ori mai bine zis, s-a făcut ceva? Au fost părinții destul de atenți cu natura, todeauna rebarbativă și plină de nuanțe,

uneori exasperante, a unui adolescent? S-au gândit ei la numeroasele grave probleme, în aparență mărunte, pe care le strănește un om încă nefăcut și al căruija desrîn se determină câteodată brusc, ciocnit de un eveniment? Poate că au fost preocupați exclusiv de note și promovări: căci nefericitul mic făcător de rele a trebuit, cu prețul catastrofei, să caute căpătarea unui atestat tocmai în momentul când reîncepea anul lui pierdut.

Dar domniii profesori cum văd ei cazul unui elev al lor amenințat de temnita, după șase ani de liceu, de matematici și de limbă latină? Pot să fie mulțumiți? N-au nici o părere de rău și, ferescă Dumnezeu, nimic să-și impute? Și-au făcut profesorii absolut toate datoriile și mai ales datoria de neindiferență, față de un ucenic, de un copil al lor spiritual? Au întreținut cu el raportul de chibzuică și ocroritoare camaraderie, la care are dreptul orice cirac din partea învățătorilor lui? Este perfect stabilit că repetarea clasei se datorește numai și numai defectelor școlarului și în nici o măsură felului de a fi supravegheate și rectificate? Supărătoare întrebări, fită nici o îndoială, dar profesorul își asumă o sarcină preferând advocaturii învățământul: neutralitatea și nepăsarea profesională n-au ce căuta în atribuțiile lui.

Mai concludentă decât orice catechism de întrebări e pilda vie. Știu și eu un elev, care locuind la 15 km de liceu și trebuind să aștepte pe drum autobuze absente și tramvaie supraîncărcate, nu a putut să ajungă la școală într-o dimineață de iarnă grea, la orele opt precise, ci la opt și un minut, și s-a întâlnit la ușa clasei cu profesorul lui. Profesorul putea să-l dojenească părinteste și să se informeze de la elev asupra distanțelor parcurse: e vorba de un copil scrupulos și harnic. Profesorul l-a înfruntat. Și i-a pus 1 (nota unu) la studiu, nici măcar la purtare...

Complicația începe numai decâr. Ca să nu rămâie repetent, elevul care la unu la începutul anului școlar de la un asa dascăl

de istorie, pregătit așa sufletește pentru treizeci de generații de copii, câte îi trec pe sub pingeaua ciubotei până la pensionare, nu mai poate să ajungă să-și lichideze teroarea și să-și puie în echilibru starea școlară. Ba, odată cu complicația, începe și reacțiunea morală a copilului brutalizat și intră-n joc și temperamentul. Placid, elevul rabdă și se deprinde să fie nedreptățit și chinuit. Violent, se răzvrătește. Șiret, fraudează. Era mai util să nu i se trezească temperamentul.

È o pauză între profesor și elev, un interval gol, care trebuie împlinit cel puțin cu artificii. În cazul de insuficiență a educației personale, inițiativa obligațiilor și a unui control neîntrerupt e necesar să o ia și să o menție autoritatea școlară. Iresponsabilitatea profesorului suveran e poate mai funestă și decât a medicului, consacrat infailibil, care a dat naștere ironicei consolări că bolnavul murind operația chirurgului a reușit.

1942

UN PEDAGOG

De-a lungul gardului gospodăriei lui, grămăticul se învecinește, prin salcâmi, cu câteva gospodării mai mici. În ceasurile de răgaz, el face înconjurul grădinii cu roaba, grebla și cazmaua, strângând cioburile și zdrențele și îngropând cadavrele de animale mici, de care oamenii s-au cotorosit zvârlindu-le peste curte. O șipcă smulsă, o scândură căscată pregătau pentru noapte o trecere la fructe și, câteodată, la pasările din cotei, gătuite pe întuneric și băgate-n sac. Grămăticul asează găurile la loc și cârpește.

— Dragă vecine, te-am tot rugat zece ani, să le aduni și să le dai foc sau la gunoier. Îi auzi clopotul în fiecă săptămână și-l lasi să plece cu cotica goală.

– Afurisitii ăia de copii!... se dezvinovătește vecinul, ca și cum ar face la câte zece zile patru.

– Și mai dă nițel cu sapa, mai pune câte un zarzavat, mai curăță băătura. Ar trebui să ne miroasă mahalaua a flori și. Doamne iartă-mă, pute. Nu te supăra, nene Marine, dar nu ti-e scârbă să stai în mocirla asta de lături cu nasul, toată viața? De când te știu, te amesteci cu porcul. Uite, la mine nici porcul nu suferă murdărie. „Ghiță vino-n coa să te vadă și vecinul ce ferbeș esti“. Ce zici? nu vrei să te hotărăști?

– Dacă n-am...

– Ce n-ai, neică Marinică?... Îți împrumut cu sculele mele de săpat. Pe sute de pași dimprejurul casei poti pune, de mai mare dragul, câteva verdeturi, să te hrănești toată vara și să nu mai tot scoți din buzunar. Știi dumneata câte recolte îi ies unui elvețian pe un metru pătrar? Șapte, nene Marine...

– Bun înțeles, surâde vecinul ironic, simțindu-se proprietarul României, dacă n-au pământ...

– Atunci?

Vecinul oftează și se înțepenește în răspunsul „n-am“.

Grămăticul îi aduce o strachină de semințe, din cele făcute de el.

– Te vați că n-ai. Ai acuma de toate, și scule și sămânță. Pune mâinile în mișcare. De asta ți-a dat Dumnezeu două.

Vecinul se scarpină-n cap.

– Dă-l naibi de pământ, răspunse în sfârșit, familiar și cu pământul și cu grămăticul. Acu era să mai zic ceva... Sunt sârul de el.

– Păi tot în el ai să te duci. De ce nu esti mai blajin cu pământul, să-l mângâi și să-l gătești, ca să te primească mai bine?

Vecinul e, îndeobște, un sătean degenerat, strămutat din opinci în boierii din București și care și-a părăsit sfoara de ogradă de acasă. Bate surzile toată ziua, cu o geantă grea de gât, de factor poștal, slugă în uniformă la o autoritate, funcționar, și se tunde cu chică de domn om politic, cu creastă. Curtea

unuia, care și-a băgat și servitoare, o nepoată adusă de la țară, ca să se destepre în capitală, e ca o hazna revărsată. Nevastă-sa e cucoana Mimi și poartă tocuri strâmbte Louis Quinze și ciorapi „Adesgo”. Are pozetă de crocodil și botul îi e mânjit, ca un orificiu holnav, cu slănină roșie de la parfumerie.

Ce-i de făcut? vorba lui Păcală deputat.

Nu e nimic de făcut. S-a întrebat mereu grămăticul descurajat, cu o tragică îngrijorare, de unde trebuie începută împlinirea. Fieele sunt încălcate toate, cu mii de căpătaie afară din ghem, și nu stii de care să apuci întâi, ca să tragi de unul, fără să se rupă. Întrebările și le pune, el, de cincizeci de ani, cu toate că bucuriile de trâncăncală nu mai conținesc tot de atâta timp. Proza curge, versul sună, părul se construiește „permanent”, zece teatre, sute de ziare și reviste, cincizeci de cinematografe și trei stații de Radio duc mai departe cultura la periferii.

Atunci, grămăticul se duce la uluca vecinului lăcătuș, căruia nu-i stă ciocanul niciodată, ca să mai capete avânt. Lucrând săptămâna în atelierele unei întreprinderi de transporturi, el și duminica și-o sărbătorește pe nicovală, grăbit să se întoarcă seara mai repede în gospodăria lui, ca să mai apuce un timp de muncă, până ce nu înnoptează.

-- Multe mai sunt de făcut, spune lăcătușul, rotindu-și ochii prinprejur și pareă răspunzând la întrebarea grămăticului vecin.

Uncori, grămăticul obosește în lucrul „intelectual” sau se simte lenevind. Ciocanul lăcătușului îl urezește și-i e rusine să se știe trândăvind, în vreme ce Florea mai încovoie o bucată de fier din bruta ei încremenire.

Florea e un gospodar harnic în crâmpeliul lui de lume, nu se vaieră, nu se plânge, nu i se urăste, puținul pe care-l câștigă îi e de ajuns, copiii lui sunt frumos și curat îmbrăcați, cămășa pe el e ca fulgul și femeia, legată la cap cu basmăua pestră, e ca o porțelană de Saxa, proaspătă, în patru culori. Când e mulțumit că-i iese lucrul bine, grămăticul îi aude cântecul prin salcâmi, care îngălbenesc de brumă târziu:

„Foaie verde di mohor,
Bati murgul din picior...”

Dar cântecul și ciocanul lui Florea le ascultă numai gramăticul.

1942

DESPRE POLITETĂ

Politeta e îndulcirea raporturilor dintre oameni care, născuți singurateci, ar avea tendința primitivă, din jungla naturii, să se sperie unii de alții, să se atace și să se tâlhărească. A mai rămas oarece și până în zilele de azi din acest instinct, desteptat în noi îndată ce luăm contact cu semenul nostru, dar diluat treptat, formele lui au rămas mai ales profesionale. Într-un grup de indivizi de aceeași meserie se ivesc, decum s-a rostit, ferocitățile animalului cu urechile păroase – atenuate până la gradul de a se putea servi de pretextele moralei, ale logicii și ale dreptului natural – modalități de ură împăcate cu stadiul civilizat. Intriga, insinuarea, calomniia blajină sunt instrumentele, evident, ale lașității, n-au bravura loviturii pieptișe sau a mușcăturii cu toate măselele și cu falca, bravură primejdioasă și pentru asfaltator, dar permit conviețuirea. Apărarea împotriva fluidului de înviersunare e dificilă în linie dreaptă și dezgustătoare pe cale șerpuitoare: omul pândit cu creierul rău și cu sentimentele strâmbe, nu are mijloace de contraatac și e răzbunat numai indirect, prin satiră și dispreț. Scăpărarea de bici a cuvântului scris e întodeauna o consolare.

Primul om politicos a fost acela care, întâlnit pe neașteptate, cu semenul lui, la margine de codru, a șovăit să-i smulgă din spinare cojocul; poate că de frică. Frica facilitează de multe ori și astăzi politeta și bunele raporturi, omul

instinctelor fiind cutezător, chiar impertinent, însă fricos, ca toate fiarele mari.

Ca să-l îndulcească până la toleranță, instinctul a fost combătut mii de ani, zeci de mii de ani, de către proferi și cuge-tători, și într-o încercare, mai populară, de opera solidarității și a cooperării, înlocuindu-se instinctul sălbatic modificat, cu un instinct artificial, mai apropiat totuși de conservarea personală în colectivitate. Bagajul civilizației, iesit din propaganda exemplului, a fost și el un obstacol la recăderea în barbarie, dat fiind că acela care are un geamantan, două părechi de încălțăminte, papuci, un dulap, o sută de cărți și o diplomă, se simte aglomerat și deviat de la instinctul pur, complicat și cu *pieđici de transport*: întoarcerea în codru devine anevoioasă.

Dar politeța nu e absolut obligatorie pe toate dimensiunile ei. Poți fi un om lipsit de o educație prin sânge și rămas atârnat, cu o parte din tine, înapoi, în peșteri.

Ți se cam pare uneori într-adevăr că trăiești în doi, unul care se rade zilnic cu săpun parfumat și unul care mai calcă de-a bușile pe frunzele scuturate, și ai avea parcă și un regret. Ceva din ființa dumirale, ca o coadă stufoasă, a rămas și se târăște desprinsă, într-un gol de suvenire, fără să-și mai găsească făptura și locul de tude a fost ruptă prin buruieni.

Omul politicos cu adevărat, integral politicos, e încă destul de rar. Politeța indică o evoluție de multe generații, roase ca vinul gustos, și-i o fază de incontestabilă superioritate; cel mai concret rezultat al culturii și însăși cultura, acest lucru înțeles ca o acumulare de gramatici, lexicoane și atestate. Politeța e un rafinament: are elasticitate, blândete, conversație și răbdare; este gingașă, spirituală, îndatoritoare – și egală cu sine în toate împrejurările egoismului personal. Politeța nu e supusă faptului divers și evenimentului brusc. Ori ești un om politicos ori un cimpanzeu vopsit și lustruit la suprafață. Politeța e și a intenției, pe lângă a raportului imediat.

Cea mai regretabilă nuanță e a politeței periodice, prin acces. Actul de politeță e de obicei însoțit de o rezervă, care îl corectează, jumătate de politeță, alternat cu grosolănia capitonată. Cu o politeță variabilă nu se poate stabili nici comerțul de civilizație, necum prietenia. Ea mai mult jighește decât îndatorează. Ești sfios, nehotărât și câteodată te găsești și o leacă imbecil, dinaintea personajului mimetic, care ia tonul și culoarea succesivă a momentelor ce-l privesc numai pe el.

Unei politeți cu niveluri multiple, cu ambiguități și aproximații, îi preferi brutalitatea cinstită.

1942

CATINCA

Catinca e o femeie de prin părțile Oltului Drăgășani. A venit în București astă-vară, ca să-si poată câștiga viata unui copil din flori de opt ani, lăsat cu maică-sa mare lângă vatră.

– Un' ai-i bărbatul?

– Arde-l-ar focul de așa bărbat. S-a dus cu alta.

Catinca a lucrat într-o fabrică de cărămidă, unde nu i s-a plătit și a fost să fie bătută, de câte ori și-a cerut banii. Mai erau amenințate și alte femei neplătite.

– Adună-le și duceți-vă să faceți drepte unde trebuie.

– O hi departe?...

– Nu-i peste pământ. Iați tramvaiul unu și o corespondentă cu sase.

Catinca se gândește.

– Mai bine ar hi fost să mă ia dracul.

Catinca nu știe să facă nimic, nici mămăligă. Nu știe să măture. Rupe clanțele, cheile în broaște, strică tot pe ce pune mâna. Dar a cerut leafă mare.

– Pe ce să-ți dăm atâta, femeie?

– Așa se plătește... Dacă vă place.

Catrinca vrea să și ne placă. Într-adevăr, nu ne displace când stă într-unu cot. Dar nu e plătită pentru model de expresie.

După trei luni de „serviciu”, a trebuit să se repeadă pân-acasă, de urâtul copilei. A ținut-o drumul, dus-întors, două mii de lei și a mai cumpărat și niște peste sărat, „pentru mumiă-mea”. Trenul merge până la o gară, de acolo alt tren a dus-o până la stația ei, de unde, până la sat, a mai făcut o postie și cu piciorul, noaptea.

Nu scrii întâi că vii?

– N-are cine citi. Și mai e la primărie și nepricopsitul de văru-meu, vedea-l-aș mort, care a vrut să mă ia; un ala pipernicitu. De necaz, îmi fură scrisorile și nu-i spune bătrânii că i-am scris. Iaca, nu-i mai scriu nici eu.

Catrinca se ducea să-și culeagă și porumbul de pe două pogoane.

– Nu s-a făcut, n-as mai avea parte de el.

Catrinca are două brate ca toata lumea dar mai are și un al treilea braț, capul. Coșul mare, plin, și bolobocul cu gaz le duce în cap, peste colacul de cârpă, ca să nu-i roază basmaua. Merge cu ele de-a fuga și sparge din câte două damigene una.

Ne-am ales la domiciliu cu un Grigorescu.

– Iar ai să te împiedici și cazii, Catrinică. Mai bine dă butoișul de-a dura.

– Până mă-nvârtesc o dată, l-am și pus în cap și am și ajuns.

E singurul mādular mai bun al Catinchii, capul, dar nu-i nevoie de el mai mult de două ori pe lună. Restul timpului sparge lucruri mai mărunte, farfurii, pahare, străchini, și zice:

– Iar mai spârsei vo două.

În trei luni a dărâmat toată gospodăria.

– Uire ce e, Catrinică. Dacă te duci acasă și te mai întorci, vezi că vine iarna. Zici că ai la țară de toare. Ia-ți ciorapi de lână lungi, ia-ți opincile, ia obiele, ia haina de dimie și te rog să lepezi pantofii ăștia frantuzestii, să nu te mai vad călcând strâmb, ca-n picioroange. Și fiindcă tot vorbim de-alde astea,

dă-l dracului și roșul ăla de buze, cu care te mânjești până la nas. Câți ani ziceai că ai?...

Catınca e foarte plicisiră. Ca la oraș.

– Eu zic că să am douăzeci și cinci sau treizeci și cinci. Nu ții minte. Mai bine nu mă nășteam, fir-ar ceasul afurisit.

După ce s-a întors de acasă, unde mureau copiii „de burtă”, a venit numaidecât și iarna, iar Catınca, vânăta, tremura ca varga.

- Ce ți-am spus?

- Las, că umblu și cu picioarele goale, să nu-mi stric pantofii. Parcă la țară stăm tot încălțați.

– Unde ți-s țoalele cu care te laudai, Catincă?

– Păi, nu se potrivesc cu orașul neam.

Zici că ai zece oi. Ce faceți cu lâna?

- Ce să facem? covoare.

– Și cu covoarele ce faceați?

- Le păstrăm, de zestre.

- Și vi le mănâncă moliile.

– Că bine zici...

– Nu împleteați și voi niște mânuși, niște ciorapi, niște flanele?

– La mânuși e greu de făcut degerul mare, la ciorapi nu iese căputa, că trebuie scăzut, la flanel nu se lovește pieptul cu spinarea.

– Trece viața, Catincă, și nu știi să fierbi o fasole.

– Ce pot să zic?

– Și nu te superi că nu te pricepi la nimic? nu te apucă, așa, niște năbădăi, ca să înveți?

Catınca râde și are un răspuns:

– Ziceam că dacă m-oi întoarce o să-mi măriți leafa...

Ție nu-ți vine să râzi și te învăluie o negură amară. Asta era Catınca nădejdlor noastre.

UN CREATOR

Năravul de indiferență a rămas intact.

Individualitățile ridicate dintre noi, mai sus decât permite o ambianță de reciprocitate, ori sunt excluse ori ținute deoparte. Încât, năravul se amplifică, uneori, cu ura dinamică a invidiei. Întodeauna valoarea înfricoșează ori excită cercul de specialitate: admirația vine mai ales de dincolo de el, de unde, nu-i vorbă, vine și indiferența. Plouă peste pictura delicată a monumentelor vechi; pietrele mormintelor domnesti ajung să fie răzătorii de noroi pe la uși, inscripțiile chirilice în relief adaptându-se cu pingeaaua; personalitățile creatoare sunt înăbușite. Dacă din otrava de odinioară au rămas numai propaganda șoptită și discreditul piezis, nu însemnează că dușmănia fătarnică s-a transformat în adversitate civilizată, ci că negocul de substanțe potrivite a fost reglementat cu penalități.

Nu știu de ce sugerează asemenea concluzii o vizită la Muzeul Tehnic din Parcul Carol, al domnului profesor Leonida, dar entuziasmului cu care descoperi opera de izolare a marelui inginer, îi urmează o depresiune morală. Conștiința e decepționară că organizatorul României hidraulice și electrice, de mâine, a fost împiedicat sistematic să lucreze în afară de zidurile oarbe ale atelierelor laboratorului propriu.

Proiectele acestui tehnician inspirat, de concepții vaste, al cărora cel mai neînsemnat merit este că realizate vor da o țară nouă, o evoluție și o bunăstare generală imensă, au intimidat atâtea foruri și competențe încât detractorii abili ai Maestrului Apelor și Electricității au găsit atmosfera propice eforturilor de a fi întârziate neconținut.

Profesorul Leonida e în tehnicitate un vizionar înzestrat cu o căutătură care zărește departe, peste timpuri. El lucrează cu elementele, cu natura, organizându-le riguros și silindu-le să ia direcția unui scop, impus matematic pentru utilități de

gigantism. El e și autorul aceluși basm prometeic, al Bucureștilor port, legați cu mările și cu Oceanul, și de care nu s-a ales nimic. Dintr-o singură dată, dimpreună cu mijloacele de creștere înfinată a puterilor economice și industriale, deveneau enorme și universale și perspectivele noastre sufletesti, confundate cu spinarea încovoiată a Planetei.

Neputându-și-le clădi în spațiul orizonturilor deschise și în proporțiile lor adevărate, profesorul Leonida și-a construit proiectele din materialele minuscule, care servesc visurile de interior și meditația poetică din chilie. Când coincidențele favorabile vor elimina pe făcătorii de neant, atunci proiectele vor fi puse pe temelii de beton și ridicate sub curcubeu.

Știința și tehnicitatea românească au pierdut până acum câțiva creatori, depășiți de creaturi. Însuși compozitorul George Enescu ar fi putut să se înstrăineze, ca sculptorul Brâncuși sau ca inginerul Sonicității, dacă o conformație morală excepțional de tenace și de înțelenită în pământul de naștere nu-l obliga să rămâie prezent în țara lui și martor al promovărilor caricaturale.

Profesorul Leonida, care a refuzat să-și împrumute aurul nativ altor țări, mai generoase uneori ca patria profeților bagatelizați acasă, nu e cu totul lipsit nici de predecesori direcți, pe un plan cu toate că mai mărginit. Nu trebuie să uităm niciodată pe inginerul Davidescu, autorul unui proiect al podului de la Cernavodă în discordanță cu veleitățile și unelirile momentului și care transpus în piatră și fier ar fi constituit un fapt istoric pentru o mie de ani cel puțin, de unitate și realități naționale. Davidescu a fost înlăturat sumar de către constructorul umbrei de pod actual. Adversarul nu dispunea de măreția în concepții a inginerului nedreptătit, nici de valoarea lui; în schimb, el avea la îndemână puterile, autoritatea și mijloacele celui mai tare partid politic, ca să decepționeze până la mizantropie talentul și inteligența.

Cîritorul ar aștepta zadarnic din partea profesorului Leonida, care-i un singuratic și un pustnic științific, invitațiile publicității tapajoase. Până ce conspirația răcerii, organizată în jurul personalității sale, se va sfârșima de la sine, publicul prevenit se va duce spontan să ia contact cu admirabilele rezultate din Muzeul Tehnic, să le vadă cu ochii lui și să le pipăie cu mâinile lui. Pilda profesorului Leonida e o lecție de geniu și de bărbăție, făcută să ne orienteze încrederea într-o cîmștiră și mare speranță românească.

1942

ARTIȘTII AMBULANȚII

La un pahar de bere, într-o cafenea, dintr-un anumit oras, al unei țări anumite, m-a salutat un domn cu barbison, îmbrăcat în catifea ca un muschetar și a luat la masa mea un scaun. S-a prezentat:

— Sunt doctor în medicină, dar un doctor dezgustat de medicină. Nu-mi prea plac profesiile oficiale... Vrei să-mi dai nițel ceasornicul dumitale, ca să mă uit la el?

L-am scos din jiletcă. L-a examinat, și după o gravură pe care nu o văzusem niciodată, pe al doilea capac, a cunoscut că minusculul meu ornic din copilărie era de marcă bună.

— E un „Vacheron & Constantin”, mi-a spus.

— N-am nici o idee, i-am răspuns. Îl port de când eram mic... Mi l-a dăruit o mărușă, la opt ani. Acum am douăzeci și cinci, i-am spus, văzând că pregătea o nouă întrebare.

Doctorul mi-a despuiat ceasornicul, de toate capacele, într-o secundă. A scos din buzunar o cutie și, din cutie, o pensulă cu vârful fin, înmuiat în cinabru. Mi-a cerut să-mi creionez numele și prenumele pe o margine de jurnal.

Peste cinci minute, exact, mi l-a restituit, încheiat la loc cu numele proprietarului înscris microscopic pe cadran, ca o coroană, de o frumusețe caligrafică de pergament, cu gotice roșii.

– Foarte mulțumesc. Îi lipsca ceva, într-adevăr. Dar nu înțeleg semnul intercalar, după numele meu de botez...

– E cifra dumitale ezoterică, mi-a explicat doctorul. În Cabală, are o semnificație secretă.

Mi-a explicat și semnificația, dar mi-am permis să nu pricep nimic.

Doctorul purta macferlan și cilindru. Și le-a luat din cuier, mi-a strâns mâna și a vrut să plece.

– Știi, ai putea să-mi dai cincizeci de centime... Dacă n-ai, nici nu e nevoie. Ți-a lăsat o amintire Doctorul Faustus...

Ceasornicul zace acum, de câțiva ani, între relicvii, după ce a stat definitiv. A hătut multă vreme în jiletca mea și lângă inima copiilor, succesiv.

Altă dată, mi-a luat paharul gol de pe masă un om ciupit de vărsat, l-a dus la gură, a mușcar din marginea lui o bucată și a înghițit-o. Artistul era vestitul Mâncător-de-sticlă, despre care mai auzisem.

– Ești nedelicat, i-am spus. Cine plătește paharul?

– Asta să-ți fie supărarea, mi-a răspuns. Toți patronii din oraș mă cunosc. De zece ani, de când le mănânc paharele și racămurile, mă știu și căteii.

Si-a dat pulpana hainei în lături, ca un toreador, și tamburind cu pumnul în burtă, scoțea din ea o larmă multiplicată de cioburi răsturnate cu sacul. Încerca să surâdă cu buzele lui vinete, palid ca moartea, dar conștient de o excepțională vocație de cabotin.

Avca o magazie de scule în stomac și spectacolul costa zece centime, adunate cu pălăria.

Indianul care-și străpungea obrazii în colțurile gurii, străbatându-și-i prin păreții fălcilor, pe deasupra limbii, cu un

ac lung de pălărie, la modă pe vremuri, venea la toate mesele, ca să demonstreze că nu era o scamatoric și că poate să-i curgă sângele când vrea și să-l oprească instantaneu, prin încordarea făchirică a vointei. Indianul se banalizase și jertfa lui nu mai interesa nici un cartier, din pricina maladivului magnetic misticism al căutăturii și a șarpelui, cu care se înfățișa, spânzurat pe umeri.

Cel mai simpatic din toți artiștii de cafenea și berărie prestidigitatori, cântăreți, dansatori și recitatori lirici pe mandolina cu panglici, era Păpușarul Humberto.

El intra cu un geamantan și saluta vesel cafeneaua, care-l primea cu aplauze, cuvenite unui mare artist. Așeza geamantanul pe o masă, îl deschidea desfăcut în două, teatrul lui de păpuși. Scena și decorul ieșeau singure din perdele, păpușarul se ascundea pitir în dosul cutiei și spectacolul începea numaidecât. Repertoriul, comic, se compunea din zece piese, născocite de artist, care era și ventriloc și mai făcea și ca toate instrumentele de muzică, asortate cu fiecare comedie, clopotele din Veneria, orologiul din Westminster, vioara, cimpoiul, castanietele, trombonul și toba.

După fiecare piesă jucată, reapărea Păpușarul și tunete de entuziasm îi primeau plecăciunile, însoțite de o anecdotă vioaie. În serile de mare triumf, el oferea și un joc suplimentar gratuit, deghizat el însuși în păpușă de clown. Rigiditatea lui, atunci, de om de lemn, frânt când din genunchi, când din spinare, strâmbat, sucit, paralizic, cu zgomotul autentic al mădurelor de doage, era de un efect miraculos.

Mă împrietenisem cu acest artist variat și inteligent.

Ultima dată, la ultimul lui spectacol de adio, și-a împuținat păpușile cu una, pe care mi-a dăruit-o, fabricată de el. Se trăgea pe mână cu o mânășă de cârpă, pân-n cot, cu două degete laterale pentru brate, o figură de babă rea, jucată într-un rol de vrăjitoare.

De treizeci și cinci de ani, așteaptă păpușa deasupra cărților mele, nici ea nu știe ce, o familie rămasă în Italia sau un animator, mai priceput decât pisoiul care o dă, din când în când, din rafturi peste cap, cu nasul în dușumele.

1942

O GRĂDINĂ ZOOLOGICĂ

Acum vreo câțiva ani, un mare circ din străinătate, însoțit de „menajerie”, s-a întâmplat să falimenteze la noi.

Colecția țărilor lui, plimbată prin tot continentul, era neobisnuit de bogată, cât și a cailor și a personalului artistic, feminin și masculin, recrutat din cei mai dibaci artiști, călăreți și clovni de pretutindeni. Erau reprezentate în variatul ansamblu din program, chiar *Indiile, China și Siamul*. Evenimentele din viața nomadă, târâtă din țară în țară, pe sute de care cu coviltire de fier, cu camere, apartamente, grajduri și cuști, cu idilele, cu pasiunile, cu tragediile și legile ei, ridicaseră din personalul angajat, prin alianță, pe firma vastei întreprinderi de vecinică drumetrie, un român, celebru nu mai țiu minte în ce specialități primejdioase, saltul prin aer, dansul pe firul de păianjen sau jocul, în uniforma de ceaprază de aur, de-a mâțele cu leii.

Într-o periferie păduroasă, lumea cosmopolită și pribeagă a circului instalase un oraș pitoresc, organizat complet și din care nu lipsea nici un confort. Uzina circului lumina toată noaptea *noua planetă de la Băncasa și caloriferul* menținea temperatura constantă din patrie, a ipopotamului, scufundat în bazinul cu apă fierbinte al monstruosului pahiderm. Încasarile fiind însă cu mult mai mici decât cheltuielile, datoriile fiscale și comunale sporeau repede peste milion.

Dezastrul nemaiputând să fie ocolit, direcția firmei și-a oferit menajeria Municipiului București. S-au dus tratative interminabile și amănuntele tehnice ale competențelor au zădărnicit dorința primarului creator de lucruri noi, de atunci, să fie stabilită ieftin în capitala României o grădină zoologică strălucită.

Un an mai târziu, m-a izbit, într-un sir de căruțe tarănești, greu încărcate, prezenta unui cal cărămiziu bălțat, de mare rasă, îndăntat la buturugi și frumos ca o dalie, împărechătat în același buchet cu o crizantemă. Săteanul, proprietarul convoiului de lemne, mi-a spus că-l cumpăraseră de la niște oameni cu mâinute, pe preț de nimic, în Obor. Calul, pricepând prin sensibilizările lui particulare, că era vorba de aristocraticile lui obârșii, și-a apropiat grumazul de umărul meu, ca o pisică, și s-a uitar în ochii mei cu o descurajare și speranță de prințesă fără voință proprie, decăzută, negociată în târgul de sclave. M-am simțit cu mare greutate de lângă acest Pegas, constrâns la dârfoagă, și mi-a rămas, lipită de conștiință, căutătura cu care m-a urmărit depărrându-mă de căruțe.

Giganticii elefanți ai circului, rinocerii, jaguarii și unduioasele pantere, unele negre, de catifea cu lustrul adânc, erau din cele mai excepționale exemplare, capturate vii. Toată fauna din cărțile copiilor noștri putea să fie anexată la municipiu.

Atât pentru frumusețe, educație și documentare, cât și pentru expresia ei de metropolă, capitala noastră nu are o grădină zoologică măcar a sălbătăciunilor țării, care totuși, până la războiul din 1916, a existat. Urșii, lupii, vulpile, vidrele, bursucii, râșii, căprioarele, soimii și vulturii românești puteau să fie văzuți în ambianța lor copiată de pe natură. Parcul Carol, singuratic azi ca un cimitir, avea o mare viață exuberantă și toate păsările uimitoare din exotica Delta mărturiseau în carne și oase că țara nu se isprăvește și nici nu începe în București.

Nu mai știu ce personalități dispărute fără urmă, ilustrau primăria din 1910, care le-a exterminat făcând războiul

după înțelesul ei, că odată cu scoaterea armelor din panoplie trebuiau să piară și legăturile de continuitate cu trecutul recent, ca niște dovezi, de care ne-ar fi fost rușine, de inconstiență și *infantilism*. Cu zece ani mai înainte, orașul sărbătorise jubileul de domnie, de patruzeci de ani, al întemeietorului Regatului nostru, Carol Întâi, cu expoziția din Parcul de la Filaret. Dar îmi aduc aminte altă calamitate, pornită din nevoia de camuflaj cu orice pret. Scăpând din vedere că Dâmbovița lucea la lună, ca un drum de argint, cu neputință de întunecat, până în inima Bucurestilor, organele primăriei au secat, ca să nu licărească noaptea, lacul Cismigiu.

Pestii se zbăteau pe nămol ca niște fluturi de aur, înecați în mocirlă. Mă uitam de sub roșcovii grădinii la miliardele de ginivaiere cu suflet în agonie. O flasnetă cu papagal, dusă de un bătrân, pe un genunchi șchiopătat încerca să animeze pustietatea și ceața, cu o poleă, degenerată prin mecanismul interior al lemnișoarelor dogite, într-un marș funebru burlesc.

1942

LA GURA SOBEI

Niște vremuri nu prea depărtate de noi consacraseră institutia „La Gura Sobei“, locul de petrecere intelectuală al generațiilor fără cămruari, biblioteca fiecărui cămin de iarnă. Familia, grupată dinaintea focului adevărat, pe care nu-l dădeau cărbunii și petrolul, asculta cititul din aducere-aminte al unui povestitor, mai talentat uneori decât scriitorii și dascălii slovei complicate de mai târziu. Reeditată de sute de ani dinaintea fiecărei sobe, literatura orală a povestilor prelungea zilele cu o iluzie și da un interval de jumătate vis, care trecea în farmecul visului din somn viată dintre opait și jar și schița

de lumină a cetei de decembrie, urzită cu ramurile negre. Copiii care au apucat datina focului și a basmului în dogoarea lui de acasă au dreptul să-și amintească de căminul părintesc ca de un Paradis definitiv pierdut.

Orașul nu mai cunoaște aceste plăceri, numite în derâdere patriarhale, dinaintea unui radiator de calorifer și dedesubtul unui bec electric de o sută cincizeci de wati. Singură vatra mai strânge-n sat copiii lângă maica lor, în pâlparea unui tăciune, dar locul poveștilor l-au luat gândurile la cei plecați departe, în luptă cu balaurul și cu zmeii în carne și oase. Un soț, un frate, un părinte. Veni-vor ei de Crăciun? Veni-vor cu Vicleimul, cu Steaua? Veni-vor de Bobotează?...

È timpul cărții și al conferințelor, o hibernare a oamenilor siliți să se ascundă câteva luni de frig în apartamentele, puse unele peste altele, câte douăsprezece, ca lăzile de crescut iepurii, de beton. Acolo, când cade o fureculiță la parter sau la mezanin vibrează deodată două sute de odăi și tusea unui locatar se propaga de jur-împrejur ca într-un labirint clădit în sus. Aparatele de radio, pe unde deosebite, se concurează într-o cacofonie vastă, care goneste de acasă pe locatarul neputincios să-și citească atent cărțile adunate pentru o scrutare liniștită. Claca lui nu mai e porumbul dezghecat din știuleți la șezătoarea cu snoave și doine a unui vecin. A doua pagină a ziarelor publică lista conferințelor și el își alege sala și vorbitorul cu care să petreacă două ore, poate că interesante. El a primit și o invitație de la „Augustineum“ unde se vorbește despre *Sufnul Spiritului* sau despre *Căutarea lui Dumnezeu* și a putut afla că abatele Bardl e un literat subtil și că vorbește frumos. Între câteva sute de semenii, agitați de nedumeriri asemănătoare și ascultând un conferențiar talentat și erudit, cărturarul se simte ca la gura sobei, învăluit într-o vâlvătaie portocalie și albastră de vis.

È regretabil că au dispărut așa-numitele Cercuri de Studii și Universități Populare, la care putea să participe neoprit de

un bilet sau de o taxă, omul din stradă, oricine ar fi fost el. Profesori, scriitori, pictori, ziaristi se devorau pe vremurile nu prea depărtate, unui program de lucru, de care se foloseau și intelectualii, necum lucrătorii meseriași.

Pentru că am intrat bine în decembrie, poate că cititorii noștri din atelierele, bioururile și toate serviciile feroviare vor putea să realizeze în toată țara câteva universități și cercuri, care îi vor instrui în câteva științe plăcute sau cel puțin pregări pentru interesul lecturilor personale.

1942

CRĂCIUNUL

Tinerete și copilărie

Nu ai putea să alegi prea mult între una și alta și, dacă e vorba, le-ai preferat, în limbaj adaptat, pe amândouă...

Dacă tineretea e primăvară, ea e mai mult dragoste și exaltare în idilă. Inima s-a făcut om uelinișrit, fata e tristă și adolescentul turburat o caută în cântec, în reverie. E singură și se simte știrbită, inima, de o clătinare de zefir. Se zidește cuibul nou al părechilor de rândunele. Începe viața cu salariu, care se cam știe unde duce: la pensie și către sfârșit...

E timpul proiectelor utile și necesare, al carierelor, al trântei și al energiei pentru căpătâiul provizoriu... *Frumusetea tinerții* e amestecată cu certificate, diplome și profesii, cu foi de zestre, cu moșteniri, preocupări și procese. E dulce tineretea dar e mai dulce primăvara soarelui naiv, spoit cu alb pe case. Tineretea neagă, atacă și pizmuieste: își face loc de bătrânețe. De cele mai multe ori și câteodată întodeauna, ea ține mai puțin decât făgăduiește și făgăduiește comori: de iluzii.

În ca *circulă* Romeo și Don Juan, rar de tot Făr-Frumos și, atunci, flăcău pribeag, ca-n *Miorita*.

Copilăria, dimpotrivă, nu stie, nu vede, râde, cere și se joacă. E singura vârstă adevărată. E însași floarea trandafirică: nu s-a gândit că se naște, nu calculează, n-are șiretenie, fătărnicie și nu e servilă: stadiul personalității din natură, a șoimului și a căprioarei credule și sfioase. Copilăria nu a făcut cunoștință cu nici o disciplină, încă. De-abia în câțiva anii de ani omul, care o pândeste din educație și pedagogie, ca să o facă identică după chipul lui dezamăgit, îi bate-n jurul capului cercul de fier cu diametrul dat. Arunci copilul rămâne prada celor cincisprezece științe care devastează și care îl deprind să suspine. Când începe să fie un tânăr aprobat, numaidecât începe să și îmbătrânească. A trăit? Când a trăit? Și pentru că nu a trăit, vrea să trăiască, bietul, „bine”. Care burghez îndestulat în cămară și sărăcăcios în suflet are să ne spuie că se poate?

Crăciunul e o silabisire de copilărie, bucuria nemincinoasă și dreaptă, și a tinereții, și a unchiasului cu articulațiile bolnave. Netrăindu-te niciodată, trăiești o copilărie care nu a fost a ta și care poate că nu a fost a nimănui, niciodată, și care poate că nu poate să fie în prezentul judecat. Ţi-o cauți copilăria, din Ajun până la Anul Nou, în toate zilele, fragedă și candidă. Fiecare ar vrea să fie mic și nepriecut, răzbunat de priceperi prea multe, de competențe complicate, sătul de vastele aparențe, de ranguri și onoruri. În seara primului colind, pierce și funestul orgoliu, dispăre și semeția puterii.

O dată pe an, la desfrunzirea cerului, scuturat de petalele stelelor altoite în argint, omul strivit se prefăce că nu-l mai doare deloc și are prilej să se copilărească, de ziua Pruncului din iesle, dintr-un staul pierdut într-o pusucetare. O strea mai mare ca toate, sticleste ageră din azurul nou. Într-adevăr, câteva zile omul se simte mai fraged și primenit, mai proaspăt, și poate că el e mai bun o zi. Un copil, copiii, copiii turritora stăpânesc sfârșiul anului de bătrâni: o lume. Se afundă în ea, ca să nu mai fie nici temut,

nici măhnit, nici hain. S-ar voi, dacă s-ar mai putea, fericit că tipă din trompeta de mucava, că dă cu mingea în păreți, că trage de sfoara maimuțoiului cu două voci în gâtlej. Dacă l-ar lăsa sentimentul, mă rog, al demnității, care tot nu-l părăsește de tot, s-ar da peste cap peste cadourile de Crăciun, s-ar tăvăli cu pruncii, cu mâțele și cu căteii printre tobe, păpuși, pocnitori și ațe de aur, și dacă ar izbuti să se dea pe sine uitării de tot ar fi și mai fericit și mai pur, înțors la delicatele virginități.

E atât de trebuincioasă această întoarcere anuală la pruncie, încât nimănui nu-i trece prin minte să strice sărbătoarea de îngeri din copăie cu nici o măsură și jignire. Toată lumea, și mărginiții și inteligenții, mai marii și mai micii, avuții și sărmanii, e de acord: de Crăciun trebuie să fie toți de patru ani, pelrici, bondoci, cârni și numai de o schioapă; să se joace de-a trenul și de-a caii, de-a baba-oarba, de-a-n cărca, să-i calărească în genunchi copiii, nepoții și strănepoții, să necheze, să mugă, să mârâie, ca lighioanele blajine.

Noaptea de Crăciun e un ceas de prietenie și de cruțare și nu mai e om mai bătrân de patru ani și șase luni – toți îi mai mici. Ce n-ar da, îmi permit să-mi închipui, oamenii care nu mai au vreme să fie acum copii măcar o secundă, din războiul de Crăciun al neamurilor îndârjite, comandanți, generali, ofițeri, sergenți, căprari și soldați, să se joace o noapte de-a lupta moale, pe rogojini și covoare, dedesubtul pomului adus din sălbăticia senină, acasă la ei, cu fericele și cu băieții, cu piticii și jucăriile lor.

1942

DE ANUI. NOU

Orice mestesugar de literatură este silit să primească pentru citire și apreciere manuscrisele unor începători mai întodeauna

bine-veniți. Debutanții sunt adeseori recrutați însă din începători mai vechi, din profesiile libere sau dintr-o intelectualitate rămasă într-un picior. Subt cuvânt că eeri o judecată, ei așteaptă un elogiu superlativ; cu cât mai mincinos cu atât mai căutat. Căci există un prurit literar, o echeză a orgoliului, cu deosebire la persoanele în maturitate, de pildă la cincizeci de ani trecuți. Voind să strălucească fals, după ce s-au aranjat într-o carieră liberă stislăcător, scărpinatul liric se face manuscris ori volum și-ri este trimis ca un cadou. Trebuie să citești și să referi, asalta de bilere și întrebări.

Ar fi de ajuns această impolitere ca să ai dreptul să reacționezi. Dar diletantul tocmai pe un exces de politete s-a biziuit, ca pe o substituire de noțiuni, căutând să capte de la buna-creștere un certificat de merit și valoare, pe care analiza îl refuză. Condiția sincerității, escamotată de așteptările lui, reduce atunci buna educație și fățarniciile sociabilității gențile, și te liberează de obligatia politetei de simplu civilizată. E cea mai rapidă rețetă ca să pierzi prietenii mijlocii, ale unor oameni foarte nemulțumiți să fie numai oameni cumsecade și care, râvnind să ridice greutatea de o tonă cu o singură mână, învârtesc pe degete de aer ghiulele de mucava. Mai mult, se iscă o amărăciune de umilire și ură, iar personajul blajin, autor de versuri proaste, ți se face dușman. E cel puțin o stare de raporturi curată.

Autograful de rigoare ți se prezintă uneori în eleganta scumpă a unui volum tehnicește splendid. Atitudinea cinstită e cea mai simetrică. Spune-i omului ce crezi adevărat: el tot are consolare că ești un imbecil. Rămâne un teritoriu minuscul, din care politeta, civilizațiile și concesiile trebuiesc radical excluse.

Câtă bucurie provoacă, în schimb, necunoscutul din nu mai știu ce parte depărtată de țară, cu o revelație de mare talent în scrisoarea lui, sosită subit și fără motiv practic. El nu știe că-l are, talentul, ignorant ca floarea de parfumul și frumusețea ei.

De Crăciun, am recitit câteva scrisori puse deoparte, primite în ultimele luni de la cititorii din ateliere ai revistei. Mâna noduroasă a lăcătușului și ajustorului de la strung mi-a trimis epistole de cea mai corectă factură. Ideea începe și sfârșește acolo unde trebuie, cuvintele aparțin situației și ideii exprimate, fraza cuprinde ideea în limitele ei exact, sintaxa e natural plastică și vocabularul curent, fără neologisme de Cișmigiu, al victii strâmbă coridiane, capătă de la o așezare instinctivă o distincție originală. Scrisori scurte și concentrate, operă a unui bun-simț inteligent, înzestrat cu darul echilibrului just.

Corespondența acestor cititori e a unor scriitori cu erudiție care nu se bănuiesc pe sine a fi scriitori. Realitatea lor contrastează cu înmulțica autorilor cu orice preț, într-o vreme când materialul de marmură și fildeş în foi, al hârtiei, cade în stăpânirea gheșului peniței inexpressive. O femeie din profesiunea broderiei cu margele, mamă de doi copii și soție a unui bărbat brutal, mi-a cerut de Crăciun o intervenție la un for de ajutoare, într-o scrisoare de o simplitate genială, rugându-mă cu o emoționantă inconștientă să o iert că nu prea știe carte și că n-a avut pe cineva mai priceput să-i compună o scrisoare ca lumea... Scrisoarea acestei nefericite tinere femei e un model de claritate și de simț al sintezei. Cu o viață modificată și cu îndrumarea îndrăznelii de a înfrunța hârtia, brodista ar putea să fie o bună scriitoare.

Acum vreo doi ani, mi-a trimis versuri puternice și adânci un cizmar, într-un caiet, adus și luat înapoi de un ueenic cu șorțul albastru murdar de pap și care mi-a zis sărur mâna – n-am apucat să aflu nici cum l-a chemat pe autor. Mii de ape subterane mișună și dlocotesc neghicite, limpezi ca lacrima când se strecoară până la suprafață.

Cărturarul, uimit că în două mii de ani de neștiință s-a putut păstra graiul românesc, fără să fie apărat de nici o carte,

de nici o catedră și de nici o autoritate, ba dimpotrivă, începe să înțeleagă mai bine.

La tradiția mare s-a mai adăugat un an...

1942

POETUL G. TUTOVEANU

Sunt peizagii în care ai vrea să ai un bordei și la o cotitură de munte dai de o casă cu cerdac, în care ai dori să te hodinești. Tutoveanu e un peizaj cu brazi și o casă cu cerdacul pe izvoare.

Nu m-am văzut cu poetul Bârladului de cinci ori într-o viață, dar ori de câte ori am schimbat o strângere de mână sau câteva vorbe cu poetul, am plecat de lângă el cu o răcoare în suflet binefăcătoare și todeauna la fel. Repetirea identică, la mari intervale de timp, a impresiei e revelatoare. Îmi place să mă gândesc la el și-mi face bine. De ce nu i-aș mărturisi-o pe neașteptate, într-o scrisoare tipărită?

Dacă nici de astă dată nu m-aș învrednici să-mi împlinesc gândul, mi-ar rămâne un gol. Și poate că n-o să ne mai vedem niciodată, ca să-mi permit încă o amânare. Mustata poetului e albă, ca și a mea, și cine știe?... Poate să nu-i mai pot scrie cu și poate să nu mai aibă prea mult răgaz a mă citi nici el. Astăzi mai suntem.

Îmi place suflerul lui și-mi place înfățișarea care i-l cuprinde, figura lui florentină, gulerul lui alb, striclos, frânt pe o cravată nouă, meticuloasa lui acuratețe de floare. Îmi place sunetul vocii, în care-i bare inima, ochiul lui cinstit, lumina de statuie de parcă a fizionomici. Parcă ar avea o pelerină lungă, neagră, și parca, dedesubtul ei, o spadă de zmalț.

De câtă multă vreme să nu-l mai fi văzut? Ieri, l-am salutat la o răspântie de vagoane, în oraș. Aceeași aristocratică

simplicitate, aceeași voie bună discretă, aceeași onienie dulce. Ținea în palmă cartea lui de *Sonete*, ca într-o mână de sticlă o icoană de ivoariu, atât îi era coperta de imaculată; înalt și frumos desinat în costumul lui de constantă ceremonie. Serin și ascetic, chipul lui vine întodeauna de departe, din pergament, poate din *Cina* lui Da Vinci. Nu știu ce mi-a spus, ce m-a întrebat: mă uinam la obraz, la degete, la surâsul lui de gingașe bunătare și m-am dus în drumul meu cu surâsul lui învelit, ca într-o batistă albă de în un pătrar de anafură; și n-am voit să-l pierd. Îi plagiez aci surâsul, ca să mai păstrez ceva după ce a zburat și să i-l restitui inefabil poetului, care m-a bucurat cu el.

Mi-ar plăcea să știu că Tutoveanu e un om fericit. Licărește în el o candelă din noaptea Crăciunului pe zăpadă, o virginitate de naștere din nou, și trezeste o aromă de zambilă din noaptea de Paști, o transfigurare de înviere. Mă farmecă și mă obsedază, hătu-l-ar norocul!

1942

NOTE DE TEATRU

S-a spus despre teatru că e o artă. E foarte probabil și, ca în muzică și pictură, actorii nu se putea să nu fie și ei artiști. Într-adevăr, ei compun și descompun, fără pensulă și culoare, numai cu jocul. Orice transfigurare și mutare dintr-un element înu-altul e iluzie: arta e iluzie și sul. Nu au lipsit actorii, capabili să realizeze într-o strâmbătură genială, fulgerător, emoția întregă, căpătată pe dibuite, cu paleta și condeiul. Pe la parruzeci de ani, de pildă, actorul e salutat cu ritul „Maestre”: vârsta începe, s-ar zice, să ajute și să cristalizeze. Cristal: înghet.

Partea neplăcută e că trebuie să înveți pe dinafară, la toate vârstele, toată proza și versificația manuscrisă comandată, oricine ar fi actorul și oricare autorul, și să o debitezi ca tabla înmulțirii. Maestrul știe, pe de rost, o sută de piese, obligat să le ție minte. În teatru, se vorbește de cinci ori mai mult decât în viață și foarte mult în versuri, dar fără vorbărie poate să fie literatură?

Artistul își curețieră apuramentul, cu caietul în mână și se silește să nu scape din vedere nimic. Îl cam încurecă versurile uneori, dar noroc că pierzând noțiunea silabei o elimină ner. Actori, mari în cronica dramatică, ciuntesc un ritm, obligat să calce drept și exact, cu o bunăvoință serafică, fără să li se sperie urechea. Ba uneori le și corectează, versurile, ca o răzbunare că a trebuit să le învețe. Cea mai autentică răzbunare e atunci când și maestrul scrie versuri și i se pare că e fenomenal.

Un neajuns și mai mare chiar ca silința la învățatură trebuie să fie pentru un actor artist repetirea la rampă a unui aceluiași rol, cu același joc, în fiecare seară. E adevărat că la fiecare nouă reprezentare a unei piese pornită pe serie, publicul e altul, dar actorul e același. De ce facultrăți excepționale se va fi bucurând el, ca să nu-l apuce dezgustul ei, dimpotrivă, să se mai simtă și fericit? În muzică e altceva, e altceva și în tirajul tipografic de exemplare: în teatru și la tribună repetarea identică a unui joc și a unui discurs dă impresii de artificial multiplicat. Văzute și auzite de două ori, amănuntele împrumută comic și tragediei, sinceritatea emoției neputându-se reedita, ca să ascundă digestia unei expresii. Consecință de prudentă: poți auzi o muzică de sute de ori, dar să nu te duci la aceeași piesă decât o dată, dacă nu ești autorul ei. Artistul care trece de douăzeci de ori prin același personaj pare fabricat și se ivește implacabilul spirit de analiză. Lectura e mai discretă: o cauți, nu te cauă ea.

Că e artă ori nu, la urma urmei nici nu interesează afară din cale de mult, cu atât mai vârtos cu cât această abstracție

critică e inseparabilă de meserie și a fi meserias în orice meșteșug, chiar cu o vocație nedescifrată, e încă un lucru frumos. Artă e ceva cam ca sufletul, ceva implicat și nedezlipit de materie și pareă ți-ar veni să te ferești din ce în ce mai mult de un cuvânt, rămas în entuziasmul de vocabular al începătorului oleacă pueril. Se pare că e mai bine să faci artă fără să știi și mai cu seamă fără să te contemplezi. Artă declarată și revendicată e ca iubirea de mamă și de țară; îndată ce o transformi în material de discursuri și presă, pierde ce-i mai subtil, polenul, scuturat de verbozități. Dragostea e tăcută.

Independent de prea multe puncte de vedere, reze și alambicări, teatrul e vast și variat, ca și omul. Emoția dramatică și hilară, pe care o cunoaște și cititorul de cărți, la teatru e mai slobodă și mai directă, debarasată de un explicativ, care ia nouă din zecile romanului povestit. Autorul e ideal absent din compoziția lui, personajele sunt în carne și oase, dincolo de *preambul și introducere*, care numai ele singure iau, și la Balzac, o amplasare convențională de câte șaiszeci de pagini. În roman, personajul e viu și nu, după moliciunile mai leneșe sau mai active ale condeiului, după ritm și stil, dar în teatru e todeauna viu, și dacă textul doarme, prin faptul prezentei actorului, noreticentă. De cum apare în scenă, îl vezi și-l știi. Jocul de-a oamenii adevărați face teatrul simpatie și s-ar putea să fie vorba de o artă adevărată, de vreme ce singur teatrul dispune integral de materialul vieții trăite.

Teatrul e omul în ipoteze și influența experienței teatrale asupra publicului e vizibilă după treizeci de ani de cinematograf popularizat. Pe lângă internaționalizarea confortului, a costumului, atitudinilor și a moravurilor, adjuvantele de circulație restrânsă până la film, au consacrat femeia interesantă, ca o nuanță nouă. Femeia francamente urâtă a dispărut. O estetică neașteptată a pus în valoare forme și figuri refuzate de poezia idilei. N-am socoti prea exagerată nici afirmarea, că ivirea jocului de umbră și lumină coincide și cu răsturnarea tradițiilor

și tezelor de orientare socială și politică din toată lumea. Multe evenimente imposibile înainte de fotografia mobilă, par ieșite pe de-a-neregul din tolba directorului de regie și din fanteziile de ecran, viziunea intelectului luând odată cu plata biletului la casă, *întinderea curbei care dă ocol planetei*.

Influența teatrului e mai sufletească, mai intimă, e mai ales mai națională, decât a cinematografului străin, întrucât ea operează cu text și actori naționali asupra unui public național. Făcând partajul necesar, într-o epocă fără un repertoriu propriu considerabil și acceptând aportul literar internațional în teatru, ca o soluție de directivă și de școală și, provizoriu, pentru împlinirea unui gol, nu-i mai puțin adevărat că un teatru național trebuie să trăiască educativ și artistic, din repertoriul scriitorilor de teatru naționali, care dacă nu e întodeauna preferabil e nevoie să fie determinat să capete treptat o învâzire autohtonă. În muzică, Beethoven e paralel cu Doina.

Toate problemele care frământă un timp sau pe scriitorul ce i se împrumută, animat periodic de simțirea unei jumătăți de veac, pot fi aduse în teatru, mai adevărat decât în volum și ziar. El poate să fie satiric, în generalități mai ample, strămutând viața societății și a individului, văzută sub un unghi anumit și accentuat pentru sugestii și concluzii, pe santierul de cercetări în local închis. Scena e un laborator de experimente și actorul un cobai minunat. Ficțiunea teatrală nu mai displace nici domnului Tartuffe.

Teatrul e și o academie de civilizație, de conversație, de bune procedee. El învață eleganța, forma, mlădierea gândirii și ale limbii. E incontestabil că omul obișnuit cu teatrul are asupra semenului, împietrit în axiome, superioritatea elasticității, a surâsului și a toleranței: indiferenții, nepăsători din orgoliu sau falsă demnitate față de spectacol, sunt tocmai aceia care au mai multă trebuință să dobândească din frecvențarea lui o sensibilitate și un bun-simț perfecționat.

GEORGE ENESCU

Omagiul vârstei de șaiszeci de ani ar fi fost preferabil, desigur, la treizeci, când mesterul violinei, ajuns la jumătate drum și de pe atunci ilustru, era totuși încă discutat de adversari *impertinenti*. Dar almanahul numără anii fără discreția femeilor fardate și se uită la timpul parcurs, cu o vocație determinată, drept. Vocația n-are de ascuns nimic, matură în tinerețe și tânără la maturitate. Harul serafic al muzicii e virginal și candid la orice leat.

Am scris de multe ori în cei din urmă treizeci de ani numele lui George Enescu cu litere de tipar și m-am obișnuit să i-l pomenesc ca pe acela al unui om de altădată neînsoțit de formula politeței, mai ales că nu sunt împiedicat să-l chem cu condeiul din când în când la o întâlnire cu cititorul, nici de scrupulul social că l-aș cunoaște. Îl știu și nu-l cunosc și e foarte probabil că nu voi avea prilej să-i strâng mâna făcătoare de spații niciodată. Nu știu să umblu după celebrități și nici George Enescu, singuratic și absent cu personajul lui din vremea lui, ca Beethoven, n-are deprinderea tactică a mosafirilor nesiguri de constelația în care stau, să trimită fotografii și scrisori celor ce se gândesc la el. Chiar ovațiile, atât de gustoase pentru cabotini, le primește posomorât, ele privind mai mult pe cel ce l-a sorocit decât pe sine.

Nu mă ajută priceperea să pretind a hotări ce treaptă ține în paradisul sonorității Enescu și din ce loc al grădinii lui de lumină baghera lui de aur pune stelele și parfumele să cânte și vuicetele lumii de acord. Dar l-am ascultat. Și dacă mintea mințe, auzul, desfăcut de convenții și controversă, spune adevărat, ca Marea și Bărăganul. Cu două fire de borangic încrucișate vioara lui George Enescu m-a scos din tărâmul meu afară și m-a lăsat pe potecile zodiacului pribeag. Asta se petrece de puține ori într-o viață. Vioara duce poezia la sfârșituri de

înălțime, pe care poezia verbală le atinge numai uneori, rareori și pe furis.

O însemnare de cuvântă pentru omul paralel cu noi și fugar dintre noi, cum trebuiește, îi este lui inutilă, dar o mărturisire nouă e o datorie. Ne satisface să o iscălim.

De treizeci de ani împliniți ne emoționează probitatea ciudatului compozitor. Strâns cu exclusivitate în mesesiugul lui, muzicant și numai muzicant, el a rămas dincolo de numeroasele oportunități și dibăcii ale semenilor lui. Din toate onorurile primite, din toate limanurile străbătute, din bucuriile și noroaiele care l-au întâmpinat cu coafele pline, George Enescu nu a păstrat pentru sine decât amărăciunea, darnic și milostiv, prinț cavaleresc față de fiecare. El s-a ales cu întristarea și cu vioara, căutând și răscolind în umbră și înteles cu tăcerea...

1942

1943

DUPĂ MÂNCARE.

De-a lungul anului lumea se plânge cât muncește: prăvăliașii, funcționarii, meșteșugarii. Câteva meserii au suprimat și duminicile din calendarul lor: calea ferată, poșta și toate activitățile de transport. Sărbătorită prin rotații, miercuri sau joia, ziua Domnului nu odihnește, mișcă din locul ei, și muncitorul cunoaște numai un repaos prin aproximatie, căznit, neliniștit că stă când săptămâna merge.

E cazul celor optsprezece ore urmat de o pauză egală.

Crăciunul care a trecut a fost așteptat natural și de astă dată ca un răgaz încântător: de șase luni, bietul om năzuia să apuce să se scoale și el o dată boiereste, mulțumit că nu o să mai plece de acasă cu noaptea în cap. O destindere este necesară și, teoretic, trei zile bine odihnite împăspătează puterile uzate, după cum două săptămâni de vacanță îndulcesc antagonismul trimestrial dintre profesorii surmenați și școlarii necredincioși în program. Se presupune că dascălul se întoarce în clasă mai viu și copiii mai atenți.

La experiență, din prima zi de odihnă beneficiul sărbătorilor e pierdut. Petrecerea dă naștere unui sentiment iritant. S-a mâncat prea mult, s-au povestit prea multe glume și anecdote fără haz. Copiii, îndemnați de orgoliile părintești, au cântat atât de fals la pian și harpă și au recitat, cabotini, atât

de multe poezii: („Mai spune-o, Puiule, și pe aia cu îngerii“), încât indigestia disperată, intelectuală, amplifică aplecăciunea stomacului, asaltat de suculențele preparate în zece feluri. Sățul îndopării dă poftă contradicțiilor și de contrast, violente.

Întrebarea care vine cel mai des a doua zi (nici tablele, nici jocul de cărți, nu mai au gust), dovedește urâtul greu și copleșitoarea monotonic: acum ce mai facem?

Apoi, te strânge haina, te bate pantoful, gulerul de ceremonie jerpește bărbia. Invitații și gazda se produc în atitudine. Sugestia că trebuie neapărat să faci impresie bună i-a muncit câteva zile, proporțional cu valoarea de circulație a mosafirilor și în seara marelui ospăț și-au dat în petec, tot căutând să-l ocolească. Fiecare râvnind să-și stupeficeze vecinii de masă, contrafacerea se generalizează, adăogându-se și stilul personal fiecăruia, de reacțiune la elogi și vin. O mare amărăciune ti se aterne pe conștiință după un chef de familie cu oameni distinși. E nevoie de câteva săptămâni ca să te purifici prin uitare față de propria ta opinie.

Cine culege asemenea senzații trebuie să fie anormal și nesociabil, ar putea să spuie cititorul. Dacă te-ai hotărât să petreci, cum să nu petreci?

Personajul principal dintr-o comedie franceză înfățișa un om cu parale, obsedat să fie vesel și să se distreze cu orice preț, cheltuind cu dreapta și cu stânga, plătind, la cunoșcuti și necunoșcuti, consumații costisitoare, ca să-și facă o galerie zgomoroasă de curteni și să i se pară viața un vis... De fapt, individului i se ura de moarte și râsul lui compus aducea cu hohotul de plâns.

Ceva din acest erou al plictiselii, deghizată de bal și dans, se găsește în fiecare din noi, pregărit în van să-și iasă din fire de sărbători.

În loc de opt dimineața, el sare din asternut tot la cinci, cu gândul să-și ia hainele de lucru și să pornească la treabă. I se pare că sună clopotul și fluieră sirena de adunare. Pentru

că și-o poate fuma în tihnă, tigara îl scârbește. Până a patra zi de Crăciun, timpul pare de zece ori mai lung și bucuria adevărată reîncepe odată cu munca, adică atunci când începi iarăși să te plângi...

Cartea, care s-a spus pe franțuzește, unde ea e la masculin, că-i prietenul cel mai bun, mai onest și mai invariabil, e și cel mai bun tovarăș de sărbători.

Lectura nu-ți lasă părerea de rău și golul sindrofiei de sărbători. Siugurul lucrului *nemaisrecuperat niciodată e timpul*. Realitatea lui concretă, mai simțită la deficit decât la folosință, trebuie utilizată și în orele de repaos, ca să nu rămâie decepția, care încheie de obicei zilele mari și prietenii ilustre.

1943

DISPARIȚII

Încă o dată, șirul de sărbători, început în Ajun, a scos din suburbii și toargini colindătorii. Nu mai sunt colindașii din regiunile depărtate, ferite, câte au mai rămas, de civilizația capitalei. E o aproximație și un surrogat. Moș Ajunul, Steaua, Plugușorul și Vicleimul, care s-a pierdut de tot, slujesc uneori de pretext la încercarea rezistenței broaștelor și la studiul distribuției interioare. Omul cu trosnerul de bici sau cu buhaiul ar putea să fie un expert și să poarte dedesubtul straiului, interesant pentru folclor, veriga cu chei și clestele universal.

De altfel, buhaiul, taurul sau bivolul refrenului: „Mânași măi, hăi, hăi!” a lipsit. Lipsește de câțiva ani. Dacă nu-l ascultam înregistrat pe o placă veche, la microfonul stației de radioemisiune, nu-l mai puteam auzi gemând într-un burduf de cofă.

Progresul superficial coincide cu disparițiile în adâncime. Au dispărut pe încetul amănuntul, caracteristica, din ceremonialul de colind. A dispărut zapada, barba albă a basmului de iarnă. A dispărut naivitatea, copilăria cetelor, îndrumate printre nămeti spre steaua din pustietate. A dispărut corul murmurat al vocilor, grăite în ritmul ectenicii și rugăciunii. Au dispărut Craii de la Răsărit, Irodul, Moșul cu gheba, Harapul, dispărând paralel încrederea în colindători și credința în datina degenerată...

Slujbelor religioase le corespundeau, pe ulite și străzi, o utrenie dusă din poartă-n poartă, cu clerul ei: scripturile apocrife, odăjdiiile, mantiiile, perucile, cărjile, măștiile și mitrele de mucava: o biserică de teatru revărsată peste târguri și cătune, dând vieții, câteva nopți, unanimitatea unei atmosfere. Luna lui decembrie, consacrată spectacolului biblic și prunciei, pregătea un sfârșit de au întinerit. Dar câte așezăminte cu misiuni mai mari decât Vicleimul și întemciate pe veacuri n-au pierit în două generații și uneori în două ore! N-ar mai fi lichidat niciodată, dacă mai întârzie în ele o adiere de aripă. Strămutându-se unele într-altele și răcicind, o vreme, fără cuiburi, înțelesurile în pribegie au deviat. Cultura indiferenței le-a înecat. Rămâne? Clișeul comemorativ.

Încă acum vreo patruzeci de ani, sătenii cu harapnice groase își lasau boii adevărați și plugul adevărat în troianul din fata bătrăturii și erau primiți în casă, cinstiți și ospătați. Acum, vitele sunt simbolice, plugul nu se mai poartă și colindețul găsește porțile închise cu zăvoate, strecurate și în virginalele tradiții.

În definitiv, colindătorii, convertiți la realitățile materiei caută bani: de la inocență la infracțiune e de sărit un pas, peste zid. Pitorescul covrig nu mai impresionează generația, care strigând pe bulevarde „Ne dați ori nu ne dați?” îl refuză. Se cere monedă, monedă numărată și verificată în palma subț nasul gazdei, ca să i se ofere un supliment proporțional de urări sau un final mai adecuat. În cel mai bun caz, dacă ofranda

nemulțumescă așteptările, omul se alege cu soneria ruptă și cutia de scrisori cu o gălăie. Becul electric și presul de la usă se fac nevăzute.

Astfel, formele se păstrează goale, pentru o iluzie, de satisfacții abstracte, a melancoliei.

Imaginile fragile ale sărbătorilor, traduse în densități culinare, au rămas în nevinovățiile suave din paginile ilustrate ale ziarelor de tiraj, în care caricatura mistică în culori se întâlnește cu caricatura literară. Zile de artificii delicate: presa crează cititorilor fericiri, frăgezimi, candori și alte stări sufletești, afectate de mirosul de petrol al cernelei. Luceafărul din prima pagină arde cu gaz. Împovărate cu probleme estetice, redacțiile fac apel la desinatorii de abecedare și fiecare gazetă are poezii ei de sărbători.

Dar, ca o insinuate de gust și de cuviință artistică, ar veni o întrebare. Vor dura în eternitate aceleași, tot aceleași improvizații, neîntrerupt repetate anual pe albul hâriei, la sărbătorile iernii și ale primăverii?

În evoluția tiparului și a corectitudinii tehnice ele se prezintă ca niște încercări de provincie mică, de acum cincizeci de ani, când se tipărea totuși mai frumos. Care mare ziar va avea croismul să suprime și el o tradiție și să renunțe de Paști la zincul în tricromie vânăta și la beletism?

1943

GRAFITE

È bine cunoscută nevoia sufletească a unora din noi de a bate toba, pe geam, uitându-se pe fereastră, ca o manifestare de admirație, poate, pentru o perspectivă sau o priveliște. Ritmul e muzică și poezie, și în felul lui jocul degetelor pe o

suprafață lină exprimă un sentiment artistic secret, de pianist, care de cele mai multe ori nu depășește faza unui debut, reperat ori de câte ori mâinile libere se găsesc în stare de inspirație pe o claviatură ideală.

Domnul din fața mea, din tren, mă agasează de cinci ore de când călătoresc, cu instinctul lui de muzicant. Pasiunea lui dovedește chiar mai mult decât un temperament de executant: el ar putea să fie un șef de orchestră. Mă informez discret cărei profesii îi aparțin falangele lui cu trei inele: un brilliant, un smarald și un safir. După chica bine îngrijită cu o buclă pe creștetul capului lucitoare, l-aș fi luat drept un profesor de solfegiu: are și un gest de a stăpâni compartimentul de dirijor. M-am înșelat. Este fără profesie. Fiind luxos, este sau proprietar sau numai băiat bun.

Altă dată altul scrie și desenează pe aburul geamului din birou.

Trebuie să fie, în fine, un poet sau măcar un embrion de pictor. Înainte de a descifra o siluetă proporționată, figura lui curge apoasă, treptat. O mare abundență de asemenea artiști tot trenul o dă și acum, de iarnă, și în oraș tramvaiul; două vehicule de publicitate. Florile de gheată mai ușurează talentul înmăscut, oferind motivele de-a gata, pe conturul cărora se exercită pipăitul interpretativ.

Dar pe cei mai numeroși debutanți din artele frumoase îi propun gloriei efemere uneltele de scris: creionul și tocul. Ele își lasă creațiile pe tot ce întâlnește și, visătoare, mâna colaborează sub toate formele cu hârtia, cu conceptul, cu dosarul, cu caietul, cu cartea de telefon și cu masa, ca să lase o urmă mai durabilă până la spoitul viitor și cu peretele din preajma scaunului de sezut. Cele mai expresive rezultate se obțin urmând cu creionul roșu și albastru un cliseu de ziar și revistă, înviorând cu o culoare albul din intervale, adăugând mustață ori un barbison sau scotând un ochi, orbit cu tuș, ceea ce corespunde în literatură cu ironia, pamfletul și satira. E

foarte răspândită și individualitatea lui Narcis; pe monumentele publice se citește, alături de opere complicate, anonime și de sentințe lapidare, de mii de ori numele domnilor Costică, reflectat cu o nobilă conștiință de sine în trei silabe înflorate.

Un material mult mai la îndemâna tuturor acestor creatori evoluți și deveniți cărturari este astăzi hârtia imprimată, împrumutându-se anonimului Costică litera de tipar. Acolo se varsă tot focul de publicitate, condiționat la oamenii fără cultură timbrată de un geam, de un zid sau de un soclu de grilaj. Spiritul de creație cunoaște aceeași tehnică de ducere pe contur și de umplutură a golurilor, ca în toate celelalte manifestații de personalitate, în care intervine trebuința de a te suprapune pe ceva existent, ca un derivat al putinței de a fi prin tine însuși. Operă personală? *Vezi-ți de treabă!*

N-ar putea să fie în această neobismuită activitate de muncă intelectuală și o nevoie mai adâncă a descurajării personale, de a pângări lucrul făcut?

1943

UNELTE ȘI MAȘINI

Ar fi greu de înțeles omul gol, fără casă și fără cămașă, de odinioară. După ce ne-am învățat cu el elegant, important și mândru, câteodată chiar nemuritor, imaginea originilor lui ne supără și ne scandalizează.

Dacă-i lipsea o inteligență care a depășit natura, depășindu-se și ea, mai puțin irezistentă și mai provizorie decât fluturii de noapte, ființa lui, neprevăzută cu pielea rinocerului, ar fi dispărut de mult.

Tot așa de neînțeles ar fi omul de azi, fără scule și mașini. Puterile lui și mijloacele de a și le afirma au luat proporțiile unui gigantism neînchipuit în vârstele precedente ale omenirii. Vedeti-l cum străbate lumea: pământul, apele și văzduhul și auziți-i glasul, cu timbrul lui personal, răsunând în celălalt emisfer într-o secundă.

Dacă sucombă vreodată planeta, când cimitirele vor acoperi-o din poalele munților până la ocean, imitând cadavrul argintiu al lunii, geniul omului fragil și provizoriu nu va lăsa nici o știre despre ceea ce a fost, nici o mărmurie și nici un martor ca să povestească splendorile lui glorioase, trecând sub tăcere, bineînțeles, epocile de rușine.

Realizările lui fizice și intelectuale au transformat globul ostil, brutal și întărit împotriva delicatei larve gânditoare care-l guvernează. Dar el însuși, omul, a rămas inferior și vulgar, înapoi față de ele și de sine și începe de mai înainte de a pieri să le urască și să le incendieze. Invențiile, descoperirile și evoluțiile lui renegate vor arde în ziua morții universale ca un gogoloi de hârie, risipindu-și cenușa anonimă pe maidanul fostelor imperii.

Totuși, cât încă este și stăpânește, omul se poate lauda într-adevăr cu ceea ce a făcut. Încă de pe când mânia un ciomag și un arc, el era de câteva ori mai tare și mai lung de o dimensiune decât hotărâse natura. Astăzi, sculele și mașinile ridică pe robul neantului de mii de ori peste destinul lui. Pribeagul, care-și ferea picioarele de urzici și gura de muște, s-a emancipat eroic și a reconstruit pământul, indiferent dacă presupunem că un fenomen încă neajuns până la noi, o demagnetizare, o influență malefică, un dezechilibru al atomului și al electronilor, i-ar răpi metalele și ar mistui coerența secretă sufletească a lucrurilor urzite și organizate, reducând sculele și mașinile în stare de gelatină.

Desigur, pe de altă parte, dacă ne întoarcem la gospodărie, că nu toate sculele și mașinile au atins perfecțiunea celor mai

utile din ele, care reprezintă un contingent considerabil și fac viața omului incomparabil mai lesnicioasă decât în tot trecutul lui.

Numai că tot omul, care le creează și se folosește de ele, nu le mai pricepe și le pretuiește îndeajuns. O sculă sau o mașină ating perfecțiunea când își împlinesc exact și un scop tehnic, dar și două condiții practice: ieftinătate și durată. Întrebuințarea îndelungată și amortizarea rapidă concurează să elimine prețul pentru ea, de la un moment înainte, unelele să-i rămâie posesorului gratuite, ca tîngirile de aramă și scurteica hunicii.

Am în cdaie un exemplar din tirajul restrâns al voluminosului *PIDALJON*, tipărit la Mănăstirea Neamțului, în 1844, de doi călugări, eromonahul Teofan și ascultătorul lui, Cleopa, cu literă chirilică și cu gravuri în lemn de Macarie. Nu e carte mai frumoasă în biblioteca mea, gătită cu ediții de lux.

Ea e tipărită la un teasc, prin strivirea bârtici între două scânduri, cu șurup și cu manivelă: la o sculă, la o mașină...

1943

O MESERIE

După lungă experiență școlară, unii cărturari cu însărcinări oficiale, de-acum vreo zece, cincisprezece ani, adoptaseră tendința, *relativ la rezultate, unei alte reforme a învățămîntului.*

Nu era vorba numai despre una din reformele, așa-zise, cu care venea pe vremuri în portofoliu fiecui ministru nou, la depunerea jurământului, în redingotă neagră sau cenușie. Reformatorii mesterului Arvinte se mărgineau să adauge sau să taie o clasă din programul de liceu, după cum aveau în ajun diplome, la școală, un nepot sau un adversar. Se urmărea ceva

mai temeinic, reforma chiar a spiritului și a principiilor didactice și orientarea practică a studiilor, care sub toate formele produceau funcționari. Era ca o reformă a educației și, pe nesimțite, a moravurilor, care nu variaseră prea mult de la Caragiale.

Toate școlile, de orice specialitate, sfârșeau, într-adevar, în birocrație, un vis bolnăvicios al sumedeniilor de generații, sosite din toate profesiile părintești și din plugăria părăsită. Pe măsură ce se împușinau rotarū, dulgherii, dogarii, lăcătușii, ajunși în majoritate să-și cunoască tot mai prost meseria, ca și profesioniștii intelectuali, sporea grosul intelectualilor, puțini, și dintre ei, în stare să facă față unei ținute și unui rang încredințat prezumărilor capacități.

Intellectualismul s-a umflat și a dat pe dinafară, ca laptele prea fiert, dând și în foc, fără să fie o intelectualitate completă și de multe ori nici o jumătate de intelectualitate întreagă. Se citește de o bucată de vreme surprinderea exprimată în presă, că producțiile literare tineresti sunt în genere dedesubtul oricărei așteptări. Cîritorul ia uneori cunoștință de inferiorități și mai sugestive, de atitudini neautorizate de nici un lucru făcut, de opiniile absenței meritului demonstrat, ale numeroaselor minuscule nulități. Competința prin deficiență personală face intelectuali și din feciorii pieptănați, servitorii se cheamă și ei funcționari, școlile inferioare de agricultură au dat agronomi, grădinari și viticultori de scaun. Nici școlile de menaj, înființate pentru bucătărese și fere în casă, n-au scos altceva decât dactilografe.

Trebuia riscată o întoarcere, o întoarcere inspirată de la o mai exactă înțelegere a vieții, sau, mai bine zis, o purcedere înainte, prin simplificare.

Fostul patriarh Miron, fost și șef de guvern, a cerut desființarea numeroaselor licee, ai căror candidați la bacalaureat tocmai nu stiau cine fusese, de pildă, nici Eminescu, ca să poată sări peste el și mai ușor când o diplomă le înlesnea un salariu

de șefi și poate că uneori și de profesori. N-ar fi peste măsură de anormal, dacă unii din ei ar fi fost și poeți.

Măsura patriarhului, cumpătată prin modificarea programului de învățământ, ar fi avut poate eficacitatea de a împuțina o mizeră intelectualitate, stabilită pe drumuri reclamate cu boxul, mai ales dacă era dublată de o altă măsură, schițată la ministerul respectiv de către Nicolae Iorga.

Acest profesor de bine definite discipline științifice și care știa și făcuse direct destulă carte, ca să nu poată fi învinuit că ignoră primejdia ideilor și a cărții nedigerate, recomanda în primul loc, pe lângă o școală primară, echivalentă mai mult decât până la un punct cu școala secundară, înmulțirea și crearea de școli meșteșugărești. Peste drum de liceul teoretic și de universitate, care au dat o bună parte de tineret declasat și inapt la întrebuițări precise, Iorga voia să deschidă o școală de atelier, utilă și absolvenților ei, mult mai utilă și mai confortabilă ca sărăcia cu diplomă, și societății, ca să păstrăm vocabularul.

Adevărul bate și mai departe. Un bun intelectual și în același timp un bun meșteșugar, sau negustor, ar fi soluția căutată pentru o viață de om mijlocie, de cincizeci de ani. S-ar suprima de la sine acel contingent, numeros în situația de azi, de oameni cu moralul, fie timid, fie impertinent, oscilant, clasificați pe franțuzește între ratați.

1943

NOTE, PENTRU DISCUȚII ORGANIZATE

S-a vorbit multă vreme de un antagonism între cinematograful și teatrul și de o luptă a scenei cu ecranul, ca dintre taxi și birjă.

În piața Teatrului Național, cea mai caracteristică, pe vremuri, răspântie de trăsuri din Europa, cu o herghelie de armăsari, neastâmpărați în hamurile bătute cu argint, ca niște fiare frumoase de Apocalips, actorii edificiiului din spate începeau să-și plimbe dramaticele presimțiri de artiști inutili, de la un lampadar la altul, salutați ca o clientelă expropriată de către scapeții deveniți pietoni.

Civilizația mașinii îi amenința și pe unii și pe alții, ca altădată pe tesătorii lui Jacquard. Birjarii fuseseră dați jos de pe capră. Câte una din victimele consumate recent, smerită în colțul cu afișe, stătea încă de fată, ca o măturică că motorul nu erută nimic. Muscalii veneau cu tramvaiul și cu piciorul la locul splendorilor de odinioară, ca să se mângâie cu dulcile reminiscente ale epocii de aur: despărțindu-se greu de un trecut strălucit și mai bănos, incomparabil, decât al actorilor, adnși să contemple un trecut de glorie măcar, și să suspine și ei după el. Unii-și amplificau iluziile, prezenți în livreaua de carifea albastră în care zburau din fuga trăsorii. Târâte acum pe asfalt, purtătorii pulpanelor căptușite cu mătase episcopală aduceau aminte albatrosul, căruia-i stă, ca și cocorului, aripa bine numai în azur. Ei nu se mai puteau despărți nici de biciul cu nervul pierdut, ca un sceptru cu sfârceul molău.

La bătrânere, eunucii de lux puteau să mai spere o strămutare de situații de la hăț la volan. Câțiva din ei au învățat să conducă o limuzină, atenți și ridiculi la circulație cu masca lor de babe dezamăgite. Dar actorii, care fuseseră în palatul cu balcon pe terasă de atâtea ori împărați și prinți, obișnuiți cu aristocrația blazonului și a coroanei, ce meserie puteau să râvnească echivalent? Acasă la ei buchetele uscate, primite în serile de triumf și încă vibrante, ascultate cu urechea pusă pe ele, de aplauzele entuziasmului de Crăciun și Paști, când poporul se îngrămădea la *Hamlet*, zăceau pe catafalcul amintirilor ca pe un mormânt adevărat.

Teatrul fusese și până atunci un infern cu ghirlande împletite la intrare, de trandafiri și tuberoze, dar te ducea de mână Virgiliu și mâna lui ușoară era ca un parfum. Apoi, se schimbase ceva și actorul părea că se ridică: mai rămânca fără treaptă, poetul. Un demon de mare temperament trecuse printre actori, cu ochii vineți și cu sprâncenele verticale, ca *Alexandru Davila*, și lăsase după el aerul plin de fantome albe. Nu era păcați? Mecanica ineluctabilă călca peste spectacole, scene, rechizite și artiști, ca un tăvălug nesimțitor.

Filmul dispunea dintr-o dată de mijloace uriașe, care făceau reprezentarea și mai neîncredibilă, sfidând viața săracului teatru cu belșugurile enorme ale veneticului parvenit. Basmul graiului bătrânesc devenind adevărat o realitate pipăită, romantismul imaginației trăia pentru public o epocă miraculoasă și publicul nici nu mai voia să audă de teatru. Se putea împotrivi cineva ecranului devastator? Cine? Directorul de trupă, cu o magazie de zdrențe, de cărpe și peruci?

Filmul a intrat la noi cu o năvală necunoscută de forțe extravagante, asociate la invazia unanimă fără chip de rezistență: un tumult de imagini noi, de personalități în sute și mii de exemplare variate, pe care Conservatoriile nu puteau să le producă nici pe câte una la douăzeci de ani o dată. Actorii și actrițele cinematografului soseau din turburarea haotică a popoarelor agitate, talente instantanee, frumuseți înflăcărate, o erupție de geniu și detracare animală de către un regizor strănutat din fizică, medicină sau chimie în fantezie și patronat de o bancă de miliardari. Totul era un fenomen și o aventură în avalanșă. Cum s-ar fi putut să nu răstoarne teatrele de scândură și hârtie, ca un uragan?

Influența filmului a fost considerabilă și imediată. Gigantica lui opulență a răspuns în atitudini, în mobilier, în arhitectură, adaptate unui tipic universal. Nu se poate încă

determina exact nici punctul până la care și moravurile au luat o formă monstruoasă, covârșire de pilele vehiculate de film.

Poate că evenimentele din ultimii treizeci de ani datorese ceva mai mult decât un efect de coincidență fotografiei mobile. Filmul a exasperat maladiv pasiunea de a fi cu orice preț, chiar dacă nu e de capul tău nimic, și voința de putere mai mare decât îți permite individualitatea. În ultimă analiză, promovarea lipsei de merit autentic e un dezechilibru funest. Idealul devenise al gangsterului care doboară, ucide și iese victorios.

Teatrul nostru, era un copil anemic și desculț în crivățul iernii, întâlnit la poarta școlii cu băiatul gras și îmblănit al boierului, scoborând din careță și escortat de doi valeți care-i duceau ghiozdanul și-i scoteau șosonii. Sfios, colegul se da deoparte plângând și lăsa să intre, mândru și plin de sine pe concurentul impertinent. Ca în toate împrejurările, publicul era de partea cuceritorului, primit cu urale și daruri. Părea să nu mai fie nici o scăpare și demoralizarea cernea bieteale suflete ale actorilor, de care ne lega o măhnită solidaritate.

Teritoriile încep să se delimiteze.

S-ar fi crezut că publicul, dedat cu viteza și cu accesul, cu automobilul și radiofonia, apucat din ce în ce mai mult în mașinism, de la dactilografie până la ascensor, va părăsi teatrul pe todeauna. Șovăiala se precizase și casa de bilete a spectacolelor a fost câtăva vreme deficitară. Actorii se deprindeau să se anine destinului muzicanților, excluși de filmul sonor, posturile de radio fiind servite cu muzică în conserve. Cu toate că o vioară nu-i același lucru cu o fotografie a cântecului ei, sonoritatea peliculei și a plăcii era un subsrînt acceptat.

Numitul bun-simt e o stare de inteligență, perceptibilă, cu și absența lui, cu deosebire la publicul în masă. Publicul a reacționat fără să bage de seamă împotriva înclinarilor lui din

primele timpuri, dându-și în schimb seama că filmul și teatrul nici nu se exclud dar se și completează, putând să trăiască în orice caz paralel.

1943

O PROBLEMĂ

Primăria pare serios preocupată de o problemă, care dacă nu prezintă interesul estetic al urbanismului pur și dacă se bucură de un nume mai puțin selecționat, privește în schimb populația de aproape.

Problema se cheamă: cultura zarzavatului.

Nu-i o cultură prea ispititoare pentru dezbateri și controverse dar dă cel puțin două mese pe zi și rezultate mai concrete decât cealaltă.

Zarzavat e un cuvânt care sună urât și conține prea multă piață pentru auz delicat: ne gândim la ciútorul capricios, rebarbativ să adopte o idee fără termeni aleși. Interesul este să fie convertită toată lumea la credințele municipale.

Nici cuvintele trufandale, morcovi, țelină, cartofi nu-i dă limbajului noblete. Să recurgem la o limbă care face posibilă vânzarea în București și a parfumelor fabricate în mahalaua de la Abator. Să zicem, pe franțuzește: *primeurs, carottes, céleri, pommes de terre...* Aspectul problemei capătă numaidecât tinută și înălțime și ia loc între vitamine. Iată-l pe zarzavat devenind dintr-o dată și natură moartă, ca în pictură; varza (*le chou*) și prazul (*le poireau*) pot să ajungă și niste capodopere catalogate.

Să vedeți. Primăria oferă mădanele și terenurile pribege oricui pune de gând și „are mijloace” să le lucreze. Scop: iefțenirea vieții (*La vie a bon marché*).

O bună economic comunală ar putea să meargă și mai departe de terenurile virane, obligând pe proprietari și chiriasi

să-și cultive metrii pătrați din jurul casei. Orice domiciliu, afara de centrul asfaltat, dispune de un minimum de douăzeci. Tot vorbim francezeste: la Paris, pe terasele cladirilor mari, ca Palatul Telefoanelor de la noi, se cultivă mierca în făguri. Albinele se ciocnesc din zbor de Molière și de Fecioara din Orléans, trecând să se aprovizioneze cu materie primă din Hale și nimerind din greșeală și pe la Academia lui Richelieu.

O iestrenire mai mare decât aceea de a cumpăta conopida cu mai puțini bani, când se găsește în piață mai multă, se produce și dacă numărul cumpărătorilor e redus prin absenta din târg a familiei, indestulată cu legumele proprii. Din punctul de vedere finante, costul e derizoriu, însă grădinița cere osteneală. Nu prea multă osteneală, mai mult un fel de osteneală care-î mai repede un fel de plăcere. Cazmaua trebuie totuși împinsă în pământ cu piciorul, pământul trebuie răsturnat și rărit, uncori îngrăsat, și răsadele trebuie plantate. Câteva stropitori de apă și puricarea brazdelor de buruieni să tot ia un ceas pe zi, la o întindere de o sută de metri pătrați.

Aș afirma ca un singur metru patrat de țărână îngrijită dă o recoltă considerabilă și poate că n-as fi crezut pe cuvânt: o încercare ar fi mai concludentă. Rândul de căreimărese, crăițe și iris, adaos la zarzavat, dă locului și frumusețe iar clasică boltă de viră de odinioară, părăsită, dă, pe lângă umbră, și câteva zeci de kilograme de struguri. Odată cu bucaele, cetățeanul își mai asigură și florile din mijlocul mesei și desertul de la sfârșit... Mai trebuie indicată rentabilitatea morală și educativă a grădinii gospodăriei? Cele mai multe mici proprietăți din periferie ar avea mult de câștigat și în curățenie.

Însă, ca să se apuce de treabă, omul mijlociu din București cere să fie silit. Nu cred că sentimentul lui de libertate s-ar simți ofensat. Bucureșteanul e cel mai disciplinat cetățean din Europa: e de-ajuns să poruncești, că mai face și de la el. Aproape și legile îi sunt indiferente, dacă binevoiesti să-l guvernezi cu ordonanțe. În orice stare de refuz s-ar afla, el e cuminte: pricepe iute.

Dar, vezi, mai trebuie ceva: să știi să pui, și ce zarzavat să pui. Știu aoristul al doilea și conjugarea verbelor *avoir* și *être*, evident cu oarecare variante și nu știu cum se cultivă ceapa. Consolează-te, nici țărani nu prea știu. Prin Arges, oamenii care pun zarzavat par așa de anormali, încât consătenii le zic „bulgari”. Obligația cultivării terenurilor goale a existat și anul trecut și totuși, ținând seamă și de seceta excepțională, s-a lucrat prea puțin. Căci mai e ceva...

Grădinile de mai multe sute sau mii de metri implică neapărat și muncă străină, care a lipsit aproape radical. De înlesnirea muncii prizonierilor au beneficiat exclusiv marii proprietari de moșii, la țară, nu micii posesori de terenuri din marginile capitalei. Autoritățile care recomandă insistent utila cultură din București a fiecărui ungher, uitaseră un detaliu, să puie la îndemâna grădinilor mici, care însumează întinderi de pământ enorme, bratele necesare. Un proprietar n-are de unde să ia doi, trei oameni, la o trebuință de câteva zile. I se acordă cel mai puțin șase, cu contract pe anul întreg...

Două concluzii: primăria să împartă gratuit o foaie de instrucții simple, întocmite de un grădinar (în nici un caz de un savant) și să înființeze un depou de brațe de muncă, constrânse să nu refuze lucrul, după un tarif oficial, gata să se prezinte imediat la o adresă dată prin telefon.

Într-altfel, prozaicul zarzavat va rămâne și de astă dată de domeniul filosofic al fanteziei și ar fi preferabil ca harul imaginației să fie rezervat literaturii.

1943

HOTII NOȘTRI

Nu intră în competența unui simplu scriitor cercetarea cauzelor înmulțirii peste măsură a fururilor, de o bucată de

timp. Zic peste măsură pentru că admitând hotia ca un ce social, practica admite într-adevăr o măsură și un exces, dacă nu și un stil sau chiar, mă rog, o moralitate. Sa nu furi de la aproapele tîm mai sărac sau de o dimensiune cu tine era un fel de principiu.

Un personaj, a căruia chemare profesională mă împiedică de la precizii, a fost prins anul trecut la o mare librărie de pe bulevard, cu câteva cărți sub un pardesiu care se numeste giubea. Detectivul librăriei, ca să nu-i dea nedelicatul prilej să se considere ofensat, l-a lăsat întîi să iasă și l-a întors în librărie condus cu deosebit respect de subsoară. Personajul avea în sân treizeci de mii lei. Nu era un om în prea mare mizerie, ca un alt amator de ediții rare, văzui tot într-o librărie șterpelind un exemplar de mare lux de Machiaveli; asta era și un om de gust.

Acum câteva zile, dispărea din ochii funcționarului unui așezămînt cultural o carte de literatură în servieta singurului client din biroul de vânzare, un tânăr erudit. Acești iubitori de colecții, vocabularul are elasticități, sunt mai repede bibliofili. Pentru categoria lor limbajul academic a găsit un termen comparabil cu demnitatea, cleptomania, iar evoluția i-a stabilit dreptul la un certificat de iresponsabilitate. Mă tem că certificatul începe să fie necesar cam odată cu diploma și cu actul de botez.

Cunoșteam odată un hor de buzunare pe care creștinismul meu se hotărâse să-l întoarcă pe căile bune, oferindu-i câte un pol, de câte ori mă întâlneam cu el. Întîlnirile devenind sistematizate a trebuit să renunț la opera mea sufletească.

Într-o zi m-am întîlnit cu hoțul în tramvai, citind un jurnal sub hîrbia unui pasager, pe care se prepara să-l buzunărească. Suindu-mă în vagon, mă salutase contractual.

I-am înlăturat ziarul și i-am spus: „Dă-te jos!” Mi-a răspuns: „Nu pot să sa!” I-am răspuns: „Chem sergentul”. Mi-a răspuns: „Nu mă lasi să mănînc o bucărică de pâine?”

I-am răspuns: „Săi numaidecât”. A sărit din vagon și m-a înjurat: „Ce crezi, că o să trăiesc toată viața cu polul dumitale, pe care nici pe el nu mi-l mai dai?”

Hoții, incontestabil, s-au înmulțit. Pentru atâta constatare competența simpfulului scriitor e admisibilă și ea, mai ales pe documente personale. Era de ajuns să știi că librăriile au *introdus detectivi*, ca să *înțelegi* că *epidemia s-a întins*.

Hoția relevă și de esterică.

Iarăși în tramvai, altă dată, pe platformă, mi-am vârat mâna în palton și am dat de o mână străină în buzunar, dar de o mână moale, dulce la pipăit, și pe care m-a lăsat să o și pipăi, de vreme ce se afla la mine. Un moment m-am înspăimântat: mi se părea că mi-aș fi băgat mâna într-un manson de cucoană.

Fără să misc, am întors capul nițel. Lângă mine stătea într-adevăr o persoană feminină, însă buzunarul era al meu și numai mâna era a doamnei. Doamna surâdea serafic, cu o gurită de catifea și de sidex. Și-a tras-o lenes afară, ca din poșeta ei, dimpreună cu tot ce aveam în buzunar, un rest de vreo trei sute de lei. La prima stație, îngerul, îmbrăcat cu cochetație, s-a scoborât surâzând.

Un păgubaș cu mai puțină educație ar fi vociferat. Găsindu-se pe aceeași platformă încă un domn bine-crescut, care zărise eroarea tinerei persoane, m-am consolată, intrând în vorbă cu el. Îi furase și lui, tot doamna, și tot atunci, din buzunar, niste bani, operând cu amândouă mâinile odată, și ne-am spovedit cu discreție unul altuia, căzând de acord că *zâmbetul hoatei făcea, la urma urmei, două sacrificii, în valoare totală de șapte sute lei*. Era un domn cât se poate de distins și ne-am recomandat. Nu fără oarecare cinisim i-am spus:

– Eu, stimate domnule, sunt gazetar și am de unde să mă despăgubesc, făcând un reportaj, contra onorariu, la gazetă.

– De despăgubit mă voi despăgubi și eu, mi-a răspuns el, fără să fiu gazetar.

Nu vreau să zic că, de fapt, el era mai gazetar decât mine, dar scoborându-se brusc la stația următoare, am rămas încremenit. Din fuga lui a dispărut ceasul de aur, din jiletea unui pasager îmblănit, care n-avusese nici timpul să simtă.

Horia e și subtilă.

Domnișoarei profesoare i-a fost tăiată în tramvai cureaua ceasornicului de la mână. Ținea mâna pe bara de sus și operația s-a petrecut în văzul tuturor. N-aș vrea să bănuiesc că toți călătorii din vagon erau de nuanța distinsului domn cu care intrasem în legături de politețe.

În dreptul Liceului Lazăr, la o intrare aglomerată de vagon, cuiva i-a fugit căciula din cap.

O doamnă a fost descălțată de pantofi pe scara unui autobuz, scotându-i-se primul pantof, când să puie piciorul pe treaptă, iar al doilea când să și-l puie pe platformă. Descălțarea s-a făcut printre picioarele pasagerilor, instantaneu.

În lipsa unei sancțiuni de poliție care înregistrează plângerile pentru frumusețea lor literară, ar fi de propus una din următoarele soluții, desliintarea tramvaiului ori dotarea fiecărui pasager cu o limuzină.

1943

MIHAI EMINESCU

VI

A vorbi de poet este ca și cum ai striga într-o pesteră vastă... Nu poate să ajungă vorba până la el, fără să-i supere răcerea. Numai graiul coardelor ar putea să povestească pe harfă, și să legene din depărtare delicata lui singuratecă slavă.

În toate veciile străbărute de atleții și bicicliștii filosofiei, el își are vecia lui deosebită, închisă. Trebuie vorbit pe șoptite...

Într-un fel, Eminescu e sfântul preacurat al ghiersului românesc. Din tumultul dramatic al victii lui s-a ales un Crucificat.

Pentru pietatea noastră depășită, dimensiunile lui trec peste noi, sus și peste văzduburi.

Fiind foarte român, Eminescu e universal. Asta o știe oricine citește: cu părere de rău că lacătul limbilor nu poate să fie descurat cu cheile străine.

S-au făcut multe încercări, onest didactice, de transpunere a poeziei, unele poate, se spune, mai izbutite; dar Eminescu nu este el decât în românește. Dacă se poate traduce o proză, o povestire, un roman, unde literatura se mărginește aproape fizic, la tablouri, la personaje și la conture, dominată de mișcarea și succesiunea cinematică, poezia nu poate să fie tălmăcită, ea poate fi numai apropiată. Poezia aparține limbii mai mult decât proza, sufletului secret al limbii: jocul de irizări din interiorul ei face vocađurile nepuincioase. Eminescu nu poate fi tradus nici în românește... Dovadă și încercarea de față.

Când zici poezie, nu înțelegi, evident, pur și simplu versificare. Versul poate să fie și un reportaj, o narațiune, poate să fie epizodic, cum a fost câteva sute de ani și cum e adeseori și azi; poate să fie fotografic. Poezia nu povestește nimic și se poate și lipsi de cuvinte; poezia e ca o ceată, și ca un ecou: o stare, o năucă.

Dacă totuși se învoieste mai mult cu versul decât cu proza, este pentru că penumbra poeziei câștigă concizie, fluentă și catifelate. Versul, el e și mai clar și mai obscur, două alternante ale poeziei, în care pauza, omisiunea și frângerea succesiunii au sens și de simetrie sau de contrast, dar mai cu seamă de împlinire. Obscuritatea încadrează lumina și o face mai tare. Sunt unii etimologi ai lucrului scris, care te întrebă: „Ce-ai vrut să zici? Nu înțeleg“. Ei vor să înțeleagă. Poezia nu

se înțelege: *intelligo, intelligare* – și poezia nu spune nimic. Ea sugerează.

Osteniți de ritmuri și de imensitatea revarsată a prozei, scriitorii au adoptat, într-un timp, așa-munitul vers liber, o modalitate de prozodie și de proză, nu fără însinuarea emoției adevărate în poemele lor. Câteodată, obosește și rima. Poezii latini și greci nici n-au avut-o; nici *Psalmii*, nici *Cântarea Cântărilor* n-au avut rimă.

Dar experiențele au fost abandonate, din pricină că scriitorii n-au putut să armonizeze inegalitățile verbale și aproximațiile confuze într-un stil distinct, iar versul alb, cum i s-a zis, probabil pentru că-i lipsește culoarea rimei, nu mai e nici el prea utilizat decât la tâlmăcirea clasicilor vechi.

Ritmul pare că vine și de la natură, unde totul e rânduit muzical. E un ritm și în proza acelor scriitori, ca Gustave Flaubert, care dan frazei o mișcare de pas de vers, calcă după minutarul și accentul ideii. Acest lucru intră în marea și nedezlegată, obscură problemă a stilului și se învederează la lectură. Dacă citești un prozator, nesupravegheat de cântarul cadentei, îți dai seama că adeseori ideea se isprăvește în mijlocul frazei, care totuși continuă, sau că rămâne pe dinafară. Același lucru se petrece cu fragmentele de idei din cuprinsul aceleiași expresii: accentul ideii și accentul versului sau al frazei nu corespund, sau mai exact ele trebuie să corespundă neapărat, cu toate că nici acolo nu prea corespund. La Eminescu, todeauna corespund. Fără nici o excepție. Cuvântul bare odată cu ideea.

Paginile de față nu pot să fie o prezentare și o explicație metodică a lui Eminescu. Comperința autorului e limitată, și ea n-ar vrea să semene cu nimic coordonat și pedagogic. E vorba de un Eminescu, zărit în dezordine și răzlet, după o călătorie prin peizajele lui, făcută-n zigzag și fără cicerone... Munrele începe de jur-împrejur și n-are poteci... Unde nu te poți urca, te uiți, și te mulțumesti cu câteva imagini

vaporoase... Dacă as râvni să agăț de constelația lui Eminescu o lumina, ar fi o neînchipuită îndrăzneală. Constelația fuge mercur, se depărtează: cine ar putea s-o ajungă? Morților noștri, din drumul de sus, le închinăm o scânteie, aprinsă, aici, pe pământ, la o răscruce de drumuri de pământ, într-o candelă albastră... Culoarea de safir și de ametist e a tuturor privelistilor, mai todeauna de noapte, din reveriile poetului pe care-l pomenim.

Aș fi încercat un portret de aspecte, dar cum s-ar putea reda portretul umbrei și al timpului neisprăvit? Câteva reflexe e tot ce se poate aduna pe oglinda unei lentile. Slovele de față sunt numai o laudă de seară, ca un acatist...

Mă numesc unul din oamenii în viață, care l-au văzut pe Eminescu în carne și oase. Eram copil de nouă ani. L-am zărit pe Calea Victoriei... Trecea prin public un om grăbit, fără să ocolească, impetuos. „Uite-l pe Eminescu!“ - a spus cineva, cu un glas pe care-l țin minte. Se pare că poetul nu mai făcea parte din viața lui și că trăia o metempsihoză străină. Nu puteam ști atunci cine era să fie Eminescu, și ar fi fost normal să-i uit numele auzit. E curios că nu l-am uitat. Mi-a rămas în ureche, odată cu tonul de stupefacție și de compăunire, probabil, cu care a fost rostit. Mi-a rămas animat ca de o schiță de fum. Nu mă puteam gândi, atunci, că după cincizeci și cinci de ani trecuți voi evoca într-o pagină de tipar ceea ce începea să fie, încă de pe atunci, o amintire...

Mult mai târziu, cunoscându-l pe Ion Slavici, care a fost prieten cu Eminescu, am insistat să-mi povestească personalitatea socială și de camarad a poetului, care șiam dintr-alte guri că nu-și răsfăța nici puținii prieteni, nici numeroșii lui adversari, egal cu sine și nedezmîntit. Eminescu a fost ceea ce se cheamă un caracter. Nu a fost un oportunist. A fost un om, om întreg. Într-altfel, nici nu putea să fie ce a

fost și ce este. Dar Slavici nu avea spiritul de observație plastic și mi-a lăsat întrebările fără răspunsul așteptat.

„Dacă tu știai problema acestei vieți cu care lupt,
Ai vedea că am cuvinte până chiar să o li rupi.“

Din istoria creațiilor estetice, se întâlnesc două cazuri de viață, la meșterii lor: mizeria și buna-stare. Înțelegem prin cuvântul „meșteri“ scriitorii, pictorii, sculptorii, muzicanții și pe toți meșteșugarii, a căroră muncă e turburată și sporită de o durere necunoscută. Eminescu a fost un scriitor integral, numai și numai scriitor, întâiul nostru scriitor, fără altă meserie, din care să trăiască. Eminescu e, se poate spune, primul scriitor de profesie, român. Până la Eminescu, scriitorii de limbă românească, afară de Niculae Balcescu, erau sprijiniți pe ceea ce se cheamă o carieră. Mai diletanți sau mai puțin diletanți, ei trăiau dintr-alte osteneți.

Între poeții fără multă figură, literatura noastră a înregistrat rapid numele unui Candiano Popescu, autor și al unei republici, de la Ploiești. Candiano era militar; a murit general. Nu-l citez ca exemplu de profesie dublă, dar el a publicat un volum de versuri, cu titlul: *Când n-am ce face*; îl citez ca o pildă de mentalitate a unui timp, față de care erai dator să re scuzi: „N-am ce face“. Adică: „N-am ce face altceva mai bun și neavând ce face, fac poezii, vă rog să mă iertați: când am ceva de făcut sunt om serios“.

Poezia și literatura constituiau în spiritul unei epoci niște agremente de inutilitate decorativă, ca oleacă de pian sau de pictură, făcute să nu li se urască, la cucoane, atunci când n-au ce face... Era prin urmare o îndeletnicire suplimentară, literatura; fără vocație, fără neceaz, fără suferință. Ba poezia, luată cum trebuie, era o pierdere de timp, de oameni fără căpătâi, și te declasa. Nu înseamnă însă că dedublarea activității, a unei activități literare, împletită cu o activitate

socială, ar fi dat numai literatură minoră; dimpotrivă – însă realitatea unicei activități literare, ca o profesiune, s-a definit odată la curtea prinților, și a Papii, unde artiștii n-au avut inexorabilă trebuință de o profesiune alimentară. Literatura devine cu totul profesională mult *mai târziu*, prin industrializarea condeiului în gazetărie ori în editură, un târziu când, *aproximativ*, scriitorul poate trăi din cărțile lui, scrise de voie, de nevoie, pe temeiul unui contract și livrate editurilor ca o marfă.

În industria literară intră, firește, confecția, artificul, lucrul pe măsură, manechinul și o foarte dubioasă originalitate; redevențele fără de reminiscență, plagiatul deghizat... Căci volume citite pot să dea de altfel întodeauna al șaselea manuscris, chiar în perfectă sinceritate, în ideala inconștientă a unui autor, că-si cheltuiește vocația personală.

La noi, scriitorii de până la Eminescu s-au recrutat, ca și aiurea mai ales din biserică și dintre boierii; ceea ce pare să pledeze în beneficiul ideii că arta se potrivește mai repede cu buna-stare decât cu mizeria, și cred că ideea nu e prea inexactă. E o părere contrarie, firește, punctului de vedere al oamenilor excesiv de serioși, care, ca să se scape de unele răspunderi mai ușor, și ca să nu-si încurce intelectul în probleme, preferă să condiționeze talentul cu mizeria neagră. Letopiseții n-au fost scriși, însă, la al optulea etaj al unui bloc și pe colțul unei mese de bordoi fără blidul de linte.

Bineînțeles că poezia lui Vasile Alecsandri a căpătat de la îndesăturile poetului un surâs prea des fericit și o dulceață idilică puțin cam iritantă. Marele nostru poet acuarelist ar fi fost dispus să parfumeze și caprele, ca să obțină o aromă uniformă a naturii. Incontestabil că viara de proprietar cu venituri și funcția de ministru, cum a fost Alecsandri, se împacă mai înfrânt cu mierea decât cu amarăciunea.

Pentru egafitatea de temperament și pentru o literatură uhinată, rețeta este să nu te ai bine cu problemele îndoielii, să nu te raportezi la necunoscut, la mister, la moarte, la

contradictiile grave ale existenței. Avera fiind o certitudine, preferi să adopți certitudinea împotriva tuturor incertitudinilor, pe care, pentru împăcările și beatitudinea optimismului, e strict necesar să le arunci cât colo... La certitudinea avuției dacă se adaugă niscăi certitudini morale, convingerile și credințele gata făcute, ești un semen și un scriitor fericit...

Cazul poeziei Eminescu nu intra în această clasificare, nici pentru om, nici pentru poet: omul a suferit cumplit, și poezia lui, înțelestată, e a harului frământării.

Actor, student, gazetar, în luptă cu oamenii, cu șerpii, cu muștele, cu cătării – cu viața; pribeag, hoinar, încolțit, flămând, când îmbrăcat, când fără cămășe pe el și bolnav, într-o sărăcie insuportabilă azi nici unui om civilizată, deprins cu minimum de confort, Eminescu nu a fost niciodată stăpân pe orele lui de lucru și a scris pe unde apuca, de-a fugă și pe sărite. Între secunde și necesități, el trebuia, înainte de toate, să dea tipografului articolul lui politic cotidian, plus informații și fapte diverse... Se străduia să improvizeze și o doctrină pentru un partid care a murit fără doctrină.

Istoria literară merge, în epocile de aristocrație, între Ovidiu, Virgiliu, Marcu Aureliu și Platon și, mai târziu, cam între François Villon și Voltaire. Voltaire a fost un mare scriitor, dar și ceea ce se numește azi un om de afaceri, ceva cam ca un samșar distins și cu multe relații. Jean-Jacques Rousseau, prietenul lui Voltaire, făcea pe jos, ros de cusătura pantalonilor de dimie, toți kilometrii dintre Geneva și Ferney. Mort de foame și de oboseală, Jean-Jacques ar fi dorit să mănânce după atâta drum, câteodată, cu tacâmuri de argint.

O anecdotă: se povestea de către jeanjacquiștii bătrâni din Geneva, că mai ducându-se o dată la Ferney și exasperat că nu găsește pe castelan acasă, Rousseau ar fi scris cu tibisirul pe ușa de intrare a castelului marelui scriitor, marele lui prieten, un cuvânt, care pe franțuzește se scrie cu litera Me. Anecdota mai

spune că întâlnindu-se după câțva timp într-altă parte, Rousseau s-ar fi plâns lui Voltaire că-l cautasese. Știu, ar fi răspuns Voltaire. Ți-am găsit numele pe ușă...

Acestea erau legăturile, mai demult, între scriitori și buna societate.

Antipodul social din istoria literară franceză, al unui Voltaire, al unui Saint-Simon, Fénelon, Mirabeau, Bossuet și alții, e François Villon, poetul, ca și Eminescu, al unei singure și unice cărți de versuri: în total patruzeci și două de balade. Mizeria lui Villon era feroce și lua forme de atac, nu de melancolie. Villon a fost de profesie scandalagiu și... hot. Avea prin urmare și o profesie alimentară... Ștreangul i s-a legănat pe dinaintea nasului de aproape, și dacă n-ar fi avut un admirator, un senior, poetul nu scăpa de spânzurătoare și Panteonul ar fi avut azi, între marile lui personalități defuncte, un schelet ros de ciori, arătat de o funie, între colonadele de la intrare.

Înceace, mai spre noi, foarte aproape de noi, Arthur Rimbaud, un mare poet, care și-a renegat poezia, a făcut un *fel de* negustorie, profesând contrabanda de arme și muniții în Africa de Răsărit, pe când prietenul lui, Paul Verlaine, fără cămin și hainana, era găzduit la un spital din Paris. Goethe, cel mai lucid gânditor din toate literaturile, Victor Hugo, Dante, n-au fost scriitori săraci. Istoria literară recentă pomeneste și cazul dublu, absolut unic, al contelui Tolstoi. După ce și-a scris opera ca un print, pe domeniile lui de la Iasnaia Poliana, și-a părăsit, foarte bătrân, marile lui bunuri și proprietăți, cu traista-n spinare, ca să piară în sărăcie. A murit, într-o stație mică de cale ferată, noaptea, pe o bancă, între țărani și necunoscut.

În rezumat, parcă as fi voit să spun că nu e o condiție a talentului, ca scriitorul să fie sărac lipit, chiar dacă o aristocrație a pieții, ca să-și puie avariția și avântul la un adăpost moral, și-a făcut un principiu artistic și o înțelepciune de direcție din

sentința că unui intelectual îi stă bine, bolnav, pe salteaua infirmeriei, iar sănătos, în mizerie și slugărnicie. Eminescu n-a avut parte nici de un public cititor, nici de un stăpân inteligent, nici de subvenții, nici de generozități, afară de acelea, modeste, ale lui Maiorescu, prea puțin înstărit și el. Poetul a robit la o masă de redacție, alternând articolul de gazetă, plătit prost, cu poezia gratuită...

De ce a fost ales pentru paginile de față un subiect Eminescu? Ca să se repete ce s-a mai spus? Se mai poate spune ceva despre Eminescu? Critica nu e o specialitate a autorului, și critică i s-a făcut poetului de către toată lumea. Să nu omit menționarea celei mai frumoase, scrisă de domnul George Călinescu, care a dat publicului și o viață a lui Eminescu.

Să se vorbească despre Eminescu mai des și cât mai des e o datorie. El e doar unul din critici și ziditori. De ce să fim reticenti? mai mare ca toți.

Originea obiectului paginilor de față e modestă. Cercul revistei „Vremea” și-a înjghebat un program de prezentări de concepții și de oameni, făcute de scriitorii încă în viață. Am fost pus și eu pe o listă de asemenea scriitori, încă în viață. Nefiind nici conferențiar, nici ideolog de profesie, m-am sfiit mereu să apar în public ca un actor literar. E o funcție mult prea gingașă să ieși din hârtie și din tipar și să te arăți: „Eu sunt ala...” Dacă nu poți întodeauna să scapi, tot scapi înjghebând niște pagini.

Nu-mi aduc aminte cum alunecase vorba spre Eminescu. Adică îmi aduc aminte... Todeauna vine vorba de Eminescu. Când eram tânăr venea vorba de Dumnezeu... Am fost întrebat dacă n-ar fi bine să-mi iau subiectul Eminescu. De bine, sigur că era bine. Dar nu era de-ajuns. Apucând să făgăduiesc a trebuit să mă țin de cuvânt. Am avut motive să mă consolez de îndrăzneala mea. Pe la mormântul lui Eminescu, trece, de o vreme încoace, toată gînta literară. Eminescologii au vorbit de subr teiul lui Eminescu, mult, și

cu elan: unii din ei s-au și împroprietărit... Cine nu-și ascute creionul pe piatra lui de mormânt cu medalion? Cine nu s-a iscălit lângă basorelie? Cel puțin douăzeci de domni cărțurari... Morții servesc de minune pe oamenii în viață. Oamenii în viață n-au de justificat prea multe merite ascunse, iar bunul neant personal poate să fie amestecat cu autul străin în părți egale.

Eminescu este mai mult pretext decât subiect. Subiectul ar trebui tratat ca o poemă mistică, dat asemenea adevărată litanie cere o dematerializare îngerească.

Eminescu a fost făcut și erou de roman. Nu de multă vreme a circulat și chestiunea, lansată prin presă, dacă Eminescu n-ar putea fi adus dinaintea cuștii suferințelor. Într-o piesă întreagă. Odată, cândva, Eminescu a fost pus să reciteze cu vocea unui actor, care l-a prefăcut cocoșat și milog pe scenă, versurile unui autor din zilele noastre.

Eminescu i-a cam prevăzut pe toți:

„Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-normântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar deasupra tuturor va vorbi vr'un mititel,
Nu slavindu-te pe tine, – lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te asteaptă”.

Dacă morții sunt exploatați, din exces de venerație și dintr-un sentiment, oarecum, și de colegialitate, să nu ne închipuim că Eminescu trăind, s-ar fi simțit mai bine. Astăzi, oricine poate tipări și scoate în vânzare versurile lui ca operă personală, în calitate de asociat al lui Eminescu: unul da și altul ia. Mai lipsește să-i dispară numele de pe copertă, înlocuit cu numele unui colaborator.

Cu scriitorii în viață se petrece exproprierea chiar dacă n-a trecut încă așa-numitul *domeniu public*, *domeniul morții*, peste ei. Domeniul public conferă comerțului de literatură,

facultatea interesantă de a se bucura de anexarea unui scriitor la negoț, după treizeci de ani de la publicarea volumelor lui, fără să datoreze drepturi de autor nici urmașilor direcți, nici autorului, rămas eventual în viață printr-o suranie fantezie.

Deposedat după treizeci de ani, scriitorii sunt *colaborați* chiar a doua zi după ce au scos o carte; cu seninătate și fără puțință de reacțiune. Orice personaj cultural, care n-a fost în stare să scrie și să semneze un crâmpei original, se instalează autor pe spinarea oricărui scriitor. Subt cuvânt că face culegeri de școală, ceea ce-i adevărat, căci își asigură, ca fals autor, o clientelă obligatorie școlară, pe care autorul adevărat nu o are, el ia din cărți tot ce-i pare bun de negoț și, subt un *titlu de volum, al lui personal*, iscălește, tipărește și încasează... Am cumpărat un astfel de volum intitulat *Cartea copilăriei* și semnat de un pedagog necunoscut. Are patru sute de pagini din patruzeci de autori: douăzeci și șapte morți și treisprezece în viață.

Aceste nerușinări se numesc antologii.

Autorul nu are dreptul să intervie. El se izbeste de un drept parazitar, care îl deposedează. Dreptul îi aparține celui care practică... antologia. Prin manevre abile, în care excelează întodeauna suava nulitate, s-a putut strecura în legea proprietății literare și artistice, un aliniar, desființând legea, în momentul chiar când a fost înființată, și dreptul de proprietate intelectuală, tocmai când era consacrat.

Antologistul didactic îi sugerează pe scriitorii, și viii și morți, și nu le face măcar celor vii onoarea să-i previe că-i vor servi apetitul și digestia. Dacă o romanță a unui muzicant a fost cântată într-un local de petreceri, dreptul de proprietate e respectat. În muzică n-a intrat antologia. Ea e rezervată literaturii.

Să ne închipuim că Eminescu ar trăi contemporan cu noi, că ar fi internat într-un spital, la Viena, bolnav de maladia care l-a ucis, și că ar avea trebuința de puținii bani produși de volumul lui de versuri, abia tipărit, ca să-și plătească bietul om

pensiunea medicală. Banii lui s-ar afla în buzunarul unui educator, care l-a pus pe numele lui, în antologie. N-ar fi de mirare ca un asemenea autor să se cheme chiar Vizanti, să fie chiar acel Vizanti, cu asonanțe de Arhipelag, care pe vremuri l-a urmarit cu dușmănie și care azi l-ar învăța să scrie, el, Vizanti, româneste neaoș, și l-ar combate vehement, că scrie cum știe el, nu cum vrea Vizanti.

Cât a trait, Eminescu a fost părât că nu știe să scrie și că strică limba românească a unei corciturii didactice cu numele de Vizanti. Nu importă dacă dulcele veneric primea botezul la Gorîța sau la București, ori dacă nașul i-ar fi dat în scaldătoare numele de Alexe sau de Timoleon.

În cele ce sunt de spus, ne conducem de cartea de versuri, *Poezii*, ediția Maiorescu, din care lipsesc prea puține poezii definitive. Și vom face abstracție de roate adaosele tipărite, de la Maiorescu încoace, pe socoteala lui Eminescu.

Ediția Maiorescu, tipărită, cum spune prefața editorului, „în lipsa poetului din țară”, a fost oarecum publicată fără învoirea lui. „El a fost todeauna prea impersonal și prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, mai spune Maiorescu, pentru a fi putut fi *induplecat* să se îngrijească însuși de o asemenea alegere, cu toată străduința amicilor lui literari”.

Cauza lipsei din țară a poetului, din nefericire, se cam cunoaste. El se depărta tot mai mult de sine, și steaua lui începea să sovăiască, să pâlpaie și să ia drumul cometelor rătăcite.

Volumul *Poezii* cuprinde șazeci și una de bucăți pe vreo trei sute de pagini, ilustrat cu o gravură de mărimea unui timbru poștal. Poetul se iubea atâr de puțin, încât a fugit și de pensula portretistului și de obiectiv. Comparată cu vanitățile de vitrină ale urmașilor, atitudinea lui de indiferență s-ar cuveni să cam jeneză...

M-aș gândi că măcar într-o privință să încerc o schemă de organizare a poeziei lui, împărțită pe compartimente. Într-o

prezintă, simplificarea pare o trebuință de ansamblu pentru ca un cititor să se aleagă, după o vorbărie, cel puțin cu o noțiune, dacă se poate, mai aproape de adevăr.

Inspirația lui Eminescu e, firește, variată, dar casele în care ar putea să fie adunate cristalele ei nu se pot face nici după culoare, nici după carate, nici după transparentă, unele intrând în mai toate celelalte. În Eminescu e dragoste, și durere de dragoste. Decepția continuă în dragoste influențează toată inspirația lui de sentiment. Poetul se regăsește intact într-alt punct de pornire, opus, în harul sarcasmului și al lepădării.

Dragostea lui Eminescu e mai cu seamă senzuală, o dragoste pribeagă, de pasiune. Ea e momentană și totală în momentul ei, și se epuizează în întregime pe o singură împrejurare reluată continuu, continuu trăită și continuu epuizată în întregime. Vreo șaptesprezece poezii de dragoste sunt romane și cântece de vioară:

„Pe lângă plopii fără sor
Adesea am trecut;
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu mai cunoșcut”.

Dragostea lui Eminescu nu e amestecară dintru început cu visul. Visul lui începe când dragostea s-a isprăvit. Dragostea poetului n-a durat niciodată, rămâne instantanee, dragoste de senzații fuți. Ceea ce-i rămâne din dragostea trecută, devine vis de-abia în singurătate, ca o măhnire că a fost numai senzuală; când a trecut. Femeia lui Eminescu nu e niciodată soție, rămânând exclusiv amantă. Barbarul e un trecător, un călător... [O concretizare a dragostei de aventură a lăsat-o graiului viu domnitorul Cuza într-un distih din care primul zice: „Descalceă”, iar al doilea „încalce, du-te”.]

È o dragoste de pasări albe, care străbat eternitatea și se înrălnesc din zbor în dreptul unei stele... Căsătoria stinghereste: ea nu poate să fie făcută decât cu o singură femeie. Dragostea

asta și-ar pierde farmecul în formele gospodărești ale vieții. Statornicia, după care rânjește totuși, îi face poetului oroare.

Femeia lui Eminescu nu are două înțelesuri sau mai multe. Ea nu turbură printr-un complex de nuante; foarte depărtată și de femeia adevărată, tovarăsa bărbatului, și de acea femeie, tot adevărată și ea, din poezia de imperceptibile, a scolilor literare, cât timp e dorită, și numai amărăciune după despărțire. Despărțirile poetului au fost tot atât de numeroase, probabil, cât și accesele lui de pasiune. Cu femeia, Eminescu a fost numai bărbat. Femeia, e de crezut, ar fi cerut mai mult de la el, un joc de dragoste, complicat ca o dantelă și subtil, dacă nu cerebralitate și abstracții.

Câteva citate la întâmplare:

„Sărutări erau răspunsul
La întrebări îndcoșebî
Și de alte cele-n lume
N-aveai vreme să întrebi.”

.....
„*Fruntea albă-n părul galben*
Pe-al meu braț înceet s-o culci,
Lăsând pradă gurii mele
Ale tale buze dulci...”

.....
„De mi-i da o sărutare,
Nime-n lume n-a s-o știe,
Căci va fi sub pălărie –
Ș-apoi cine treabă are!”

.....
„Părul tău ți se desprinde
Și frumos ți se mai șede,
Nu zi ba de te-oi cuprinde –
Nime-n lume nu ne vede.”

.....

„Si mă mir eu, cum de vremea
Să mai reacă se îndură,
Căci eu stau șoptind cu draga
Mână-n mână, gură-n gură.”

Nici nu se poate dragoste mai directă și mai elementară. Fiind numai bărbat și nimic mai mult, nici mai puțin, și, după o vorbă latinească, trist, poetul a fost și mereu dezamăgit... Femeia păpușă, femeia harem, nu mai e pe gustul epocii noastre, când ea participă și la război, ca Ioana d'Arc. Poezia nouă, așa-zisă, și este, fără nici o îndoială, o poezie nouă, e mai imprecisă, fiind și mai proaspătă și mai adevărată și mai naivă. Poezia nouă nu începe, cum spun manualele, acum cincizeci de ani. Ea începe de acum vreo două mii... Poezia a descoperit în femeie și un ideal, religios...

Din poezia de dragoste a lui Eminescu, se alege totuși o bucată care o depășește, orientată de o sensibilitate de distanță și de regret. E scurtă: *Din valurile vremii*:

„Din valurile vremii, iubita mea, răsai
Cu brațele de marmur, cu părul lung bălai –
Și fața străvezie ca fața albei ceri
Slăbici e de umbra duioselor dureri!
Cu zâmbetul tău dulce tu mângâi ochii mei,
Femeie între stele și stea între femei,
Și întorcându-ți fața spre umărul tău stâng,
În ochii fericirii mă uit pierdut și plâng.

Cum oare din noianul de neguri să te rump
Să te ridici la pieptu-mi, iubite înger scump,
Și fața mea în lacrimi pe fața ta s-o plece,
Cu sărutări aprinse suflarea să ti-o-nec
Și mâna friguroasă s-o încălzesc la sân.
Aproape – mai aproape pe inima-mi s-o tin.

Dar va , un chip aievea nu ești astfel de treci,
 Și umbra ta se pierde în negurile reci
 De mă găsește iar singur cu brațele în jos
 În trista amintire a visului frumos!
 Zadarnic după umbra ta dulce le întind:
 Din valurile vremii nu pot să te cuprind!"

Decepția îi dă lui Eminescu înălțimea care-i lipsește din dragoste, și lumina târzie și dureroasă, rămasă ca o chiciură pe plopul lui, după ce dragostea s-a sîns, compensează deficiența. De fapt, poezia caracteristică și mare a lui Eminescu se ridică de aci, din mîhnire. Speranță, credință, mîngăiere, nimic nu se găsește în Eminescu. Locul de încolțire e dezamăgirea.

Accentele sunt profunde. Dezamăgirea a dat limbii românești o capodoperă de amărăciune glacială, care se cheamă *Luceafărul*.

„A fost odată ca-n povești,
 A fost ca niciodată
 Din rude mari împărătești
 O prea frumoasă fată.

Și era una la părinți
 Și mândră-n toate cele,
 Cum e Fecioarea între sfinți
 Și luna între stele.

Din umbra falnicelor bolți
 Ea pasul și-l îndreaptă
 Lângă fereastră, unde-n colț
 Luceafărul așteaptă.

Privea în zare cum pe mări
 Răsare și străluce,

Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duc.

Îl vede azi, îl vede mâni.
Astfel dorința-i gara;
El iar, privind de săptămâni,
Îi cade dragă fata.⁸

.....

În ce mă privește, ca simplu cititor, am slăbiciunea să gust, pe lângă decepția enormă a poetului, darul lui de sarcasm și de invectivă, mai dur decât la toți scriitorii din preajma epocii.

Eminescu e și un pamfletar. Satira lui e o răzvrătire de biruință împotriva vieții. Până la Eminescu, scriitorii cu tendința să desconsidere momentul au fost dedesubtul nivelului cerut. Afară de Părintii Bisericii, reperitori ai înviersunărilor profetice.

Bărbăția românească Eminescu nu o cântă cu pasivitatea elegiei.

Întâlnirea cu Baiazid, la Rovine, replicile lui Mircea:

„Eu îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul“.

tumultul vijelios al luptelor de izgonire, tabloul câmpului de bătăie, atmosfera sunt de o măreție și de o putere unice în literatura noastră. [Eminescu blestemă și devastează:

„Cine a îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima câinii“.]

După cât se poate înțelege, profesional vorbind și comparând versurile de o perfecțiune lapidară cu alte versuri, metoda de lucru și de control a poetului, în genere cea mai sigură, era să-și lase manuscrisele să zacă. Depărtându-se un timp de ele, obiectivitatea scriitorului față de sine sporește. Elementul talent, ca să zic așa, își pierde impetuozitățile în folosul analizei impersonale. Autorul poate să-și vadă scăderile și inegalitățile mai exact, scăderi și inegalități mai puțin simțite de cititor decât de autor. Așa se întâmplă că autorul primește elogii, pentru rezultatele cu merite nehotărâte, pe când rezultatul mai

valabil al activității lui e scăpat uneori din vedere. Nu e o eroare, e o chestiune de pricepere în meserie.

Eminescu nu era un improvizator, cu încredere exagerată în spontaneitatea oarbă, care-și are contribuția ei în izbucnirea unei idei sau la ivirea unei imagini. Că Eminescu lucra ca un bijurier, dovedeste perfecțiunea la care au ajuns unele versuri, din care voi cita câteva. Pentru altele, cele mai multe, i-a lipsit răgazul. Trebuie să ne închipuim că, nemulțumit întodeauna, și de versurile lui bune, ceea ce constituie o eleganță (Eminescu nu suferea de nici o formă de vanitate în personalitatea lui, preocupată de alte satisfacții), poetul lucra migălos și stăruitor, înure timpurile lui furate de viață. Eminescu e singurul poet român care a împins mericulozitatea până la întocmirea pentru uzul propriu a unui dicționar de rime. Dar evident, lucrul la Eminescu a fost numai un adjuvant: oricine lucrează, fără să fie Eminescu. Nu-i de ajuns să lucrezi: e numai obligatoriu. Substanța vine încărcată cu materiale inutile, de care trebuie debarasată prin rafinare: dacă lipsește altceva, rafinezi numai materiale inutile.

Desigur că nu se obține cu materiale derizorii o poezie de calitate, și nici nu poate să fie orice fel de poezie de una și aceeași calitate. Nici nu e trebuință. Geniul e un accident: o literatură e suficient să fie onorabilă. Nimeni nu trebuie descurajat. E și o moralitate a literaturii, vreau să zic o decență a mărginirilor, o camaraderie, un criteriu de suprafețe. Orice om, care simte că i-ar plăcea să scrie, trebuie îndemnat; căci chiar numai atât, dragostea de a scrie este un început de talent. Eminescu nu a scris o carte, el a suferit-o; ruptă din el. Fugărit ca un agnet, de fiare, prin spini, zdrentele culuse din măciucile ghimpate au dat pumnul de mărșă diamantină, strâns în cartea lui.

Perfecțiunile lui Eminescu vin, ca toată perfecțiunea, din simplitate. Să nu ne înșelăm: simplitatea nu vine singură. O simplitate venită singură, e un defect al scrisului literar și

se cheamă cu alt cuvânt: *facilitate*; o bagatelizare, o transpunere banală pe foi de pergament. Mestesugarul vede, fără greutate, cât e de lucrat cuvântul lui Eminescu, ca să ajungă la simplitatea lapidară.

Cei vechi, care nu scriau la becul electric, izburind să realizeze la opait lucruri mai bune decât epocile luminautului cu 250 de wați, erau învinovați că manuscrisul le miroase a ulei și seu. În căutarea simplității geometrice a expresiei, vechii confracți se străduiau prea mult subț lampă cu fesiță. Păstrând proporțiile, totuși e preferabilă facilității prezența muncii, chiar chinuită, într-un text literar. Reproducerea incoloră e o fotografie verbală, un robinet cu debitul prompt: de ajuns să întoreci. Un vers cu transparențe și puncte opace, o frază ruptă, o frumusețe frântă, ascund un substrat și un pipău. Căutarea chiar neizbutită constituie o înuță.

Revizuirile lui Eminescu în vederea perfecțiunii formei, erau probabil amânate până la strângerea versurilor într-un volum, nedorit de poet. . . Viteza vieții, terminată așa de curând, e vizibilă în ritm, în rimă mai ales, în cadența vagă a primului cuvânt ieșit înainte. S-a vorbit și se vorbește de un stil căzuț. Se face câte unei cărți muștrarea că e prea lucrată și s-a propus, ca un model de urmat, idealul altei simplități, simplitatea procesului-verbal. E o *prețiozitate capricioasă, de dragul atitudinii interesante*. Realitatea e că spontaneitatea dă numai schița operei. prima impresie, intuiția despre un lucru care de-abia trebuie lucrat. Nu ne putem întinde prea mult în limitele fixate și ale obiectului de căperenie din comentariile de azi, asupra unei chestiuni, care într-o zi sau alta, va trebui studiată deosebit.

Am ales din poeziile lui Mihai Eminescu pentru dumneavoastră, care le cunoașteți tot atât de bine ca și comentatorul, un sir de versuri susceptibile să reprezinte perfecțiunea. Sa le cităm cu un singur comentariu scolaresc la început, la un singur vers.

„În cuibar rotit de ape, peste care luna zace”

N-aș putea să precizez formele anterioare ale acestui stih, ieșit, cu limpezimea și cu conturul lui, din mai multe redactări evidente.

Nimeni nu zice: *cuibar de ape*. Toată lumea zice: copcă și vârtej. Dar *cuibar de ape* e și plastic, și pitoresc, și frumos. Dacă în loc de *cuibar de apă*, care ar fi fost frumos numai întrucâtva, poetul ia pluralul și zice *cuibar de ape*, imaginea capătă și tremurul de furnicar al undelor.

È locul să mai bănuim că, înainte de *cuibar rotit de ape*, fusese *cuibar rotund de ape*; numai forma cuibarului, fără mișcare. *Cuibar rotit de ape* exprimă tot ce trebuia, și acest rezultat poetul l-a obținut succesiv.

Peste care zace luna, e o imagine de completare, din cele familiare poeziei, dar ea dă tabloului așternut și pune un punct de răcoare în mișcarea cuibului de ape.

Cuibar e și el un cuvânt căutat și lucrat. Instinctiv, relativ la limbă, poetul trebuie să fi scris întâi *cuib* și numai după aceea *cuibar*, dând versului și ritmul. Inversiuinca: *peste care luna zace*, cu verbul la urmă, îi dă versului o putere, absentă din construcția directă. Asta s-ar putea chema stil. Stilul pare să fie meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire.

Versul întreg pare scris pe metal gros. Are ascuțișurile și linia scobită, impusă de materialul în care e săpat. În *cuibar rotit de ape peste care luna zace*.

Ca să nu cădem în pedanterie profesională, nu repetăm analiza. Ea folosește numai unui scriitor în patru ochi cu călimara lui și care nu ține să fie prea bine-crescut față de sine.

Că Eminescu lucra versurile, trecute prin mai multe redactări, se vedește din cacofoniile versurilor nelucrate sau mai puțin lucrate sau scrise de-a dreptul.

Iată câteva versuri de o integrală perfecțiune a sonorității, tehnică și de expresie. Sunt nenumărate:

Imagine de fericire:

„Fata-i roșie ca marul, de noroc i-s umezi ochii,”

Plasticitatea sărutării:

„Căci pe rând și-astupă gura, când cu gura se adapă.”

În versul următor poetul creează un cuvânt compact:

„Singular fuse îndrăgitul, singular el îndrăgitorul”

Transparență:

„Prin ușoara-nvinețire a subțirilor mățauri:

Țâmpla bate linistică ca o umbră vioară”

.....

„Mai suna-vei, dulce coră,

Pentru mine vreodată?”

.....

„Pân' ce izvorăsc din veacuri stele una câte una.”

.....

„Cine e nerod să ardă în cărbuni smaraldul rar?”

.....

„Cu privirea ostenită

Ca o zână să răsară.”

.....

„Când luna trece prin stejari”

.....

„Ca un stâlp eu stam în lună”

.....

„Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate

Când plutești pe mișcatoarea mărilor singurătate!”

.....

Am smuls aceste câteva versuri din spațiul eminescian, ca să fac simțită tresăritura unei alte atmosfere în fiecare vers și umbra fiecărei imagini căzută într-altfel, după soarele deosebit, care o zărește. În spațiul poetului, din bolta lui cea mai de sus, lumina inundă din toate părțile, divergentă. Haosul e încununat de o horă de aștri lunatici.

Un studiu care nu se face nici în critica scrisă, nici în cea orală, la catedră, ar folosi și cititorilor și scriitorilor înșiși.

Tânăr, mai puțin tânăr, vârstnic sau trecut, cum se poate spune cu eufemisme de politețe, un scriitor rămâne, la toate vârstele, un debutant, care își începe în toate zilele slova. Artă e o neîntreruptă reluare a meseriei de-a capou.

Felul de a lucra al lui Eminescu, identificat, nu pe confidențe și indiscreții, ci pe opera lui, scrutată punct cu punct, silabă cu silabă, icoană cu icoană, expresie cu expresie, ne-ar putea învăța multe lucruri în ucenicia artistică. Asemenea confruntări ar fi bine-venite, cu toți scriitorii intrați în repertoriul național, de la Anton Pann, care a fost și el un mare scriitor. Desigur că pentru această ispravă nu este de ajuns terminologia. Ea îmbăcsește tot mai greoi, de un timp încoace, lecțiile savante de literatură.

Aș putea să fac o afirmare, o afirmare de bilanț, fără șovinism. Stadiul atins de literatura noastră permite, după Eminescu, Caragiale, Odobescu, Alecsandri, Bălcescu, Creangă și ceilalți, să se spună că avem o școală literară românească, în stare să dea, plecând numai de la ea, criteriul experimental complet, pentru orice producție artistică viitoare, fără să mai fie nevoie neapărat, la scriitorii cu o instrucție literară mijlocie, de cercetarea literaturilor străine. Eminescu e singur un tot, și scriitorul încă tânăr se poate familiariza cu meșteșugul literar din cele șizeci și una de poezii ale lui, studiate cu de-amănunțiu.

Termin cu mărturisirea credinței că Eminescu nu-si iubea literatura, poziția cea mai corectă față de sine a unui artist, care nu-si culege miremele din câmpul de putregaiuri al zădărniciiei. Eminescu iubea strădania de a ajunge la formă, dar odată atinsă, din punctul visat, o fracțiune, cred că era, ea și în dragoste, decepționat.

Între ce vrea poetul și lucrul făcut, e pentru văzud lui adevărat o diferență, întodeauna, care-l smereste. În perspectivă divină, e foarte firesc că Eminescu a refuzat să-si scoata versurile în volum. Tipărirea unei cărți de poezie implică răspunderi în

ordinea esențială de care poetul și-a dat bine seama când prietenii lui stăruiau să-i fie poezia publicată.

N-am putea ști ce părere avea Eminescu despre *Luceafărul* lui. *Luceafărul* trebuie socotit, însă, că face parte din *Sfintele Scripturi*, după *Apocalips*.

1943

GENERATIILE

Un ziar care număra câțiva redactori cincantenari, pornise acum vreo douăzeci de ani din rotativă, cu o deviză de merite, afișate înfrâia oară într-un program. Nici unul din noi, proclama primul articol de direcție, nu are mai puțin de treizeci și cinci de ani. Cifra nu era chiar de tot rotundă că se termina, în loc de zero, cu cinci, și parcă ar fi fost mai agreabil treizeci decât treizeci și cinci. Dar decât patruzeci tot mai bine era treizeci și cinci.

Ce voinicie umblau să demonstreze confratii, prezentați, s-ar fi spus, la un concurs de frumusețe și musculatură masculină, când noua lor gazetă nu era cel puțin de căsătorii sau de atletism? Unii dintr-înșii aveau de-abia lățimea spetelor din profil. Desigur, ei credeau că din motive de stare civilă erau mai deștepti și mai talentați ca nemernicii în vârstă de treizeci și șase de ani, fără să bage de seama că le-o luau nainte, cu drepturi mai valabile, canalile de treizeci și patru, stricând în același timp și argumentul.

Prezentarea extractului de naștere la ivirea unei penițe și a unei gazete, să zicem, de idealuri, fusese până-atunci neobișnuită, datele de asemenea natură aparținând mai degrabă crescătorilor de vite și armăsari, prosperității ouălor, consumate moi, și puilor de găină de o zi. Interesant, odată

angajați în indiscreții, ar fi fost și un pedigreu pentru stabilirea rasei sau a corciturii. La oameni însă, și la intelectuali mai ales, ceea ce-i admis în materie de câini cârni devine o indelicatete. În orice caz, greutatea în kilograme nu a fost publicată: noii-veniți cunoșteau și distincția rezervei.

Vârsta, propusă în publicitatea politică și literară, a rămas de arunci, până deunăzi, din ce în ce mai des, ca un criteriu, după care s-an ales pe sine candidații la o stăpânire energică și la imortalitatea săprămânală. Încă și azi se mai profesază, pe ici, colo, promovarea calului de curse și a iepii pursânge, într-un sector mai redus. S-a militat pentru generații și, după analiză, a ieșit un calambur: câteva degenerații... Mustăcioara n-a biruit țacălia, chica n-a eliminat pe chilug și mânzul se întoarce, ca să fie nitel jugănit. Cântărind perucile, concluzia nu e prea măgulitoare celor mai dese și mai elegant pieptănate.

Generația care și-a exprimat întâi pasiunea de dictatură intelectuală a fost, la sfice nouă luni, urmată de alte generații, cu aceeași tendință și în douăzeci de ani s-au succedat nu mai puțin de douăzeci și șase și o lepădătură de patru luni (240:9), cea mai nouă fiind, așadar, cea mai valoroasă, dacă accastă respectuoasă calificare nu se cade cumva chiar avortonului rămas la socoteală. Cârjile celor vechi devenind picioroangele celor mai recente, generațiile s-au încurcat în bete și prăjini.

Sistemul generațiilor suferă de neajunsul substanței, căci care-i, în definitiv, „cea mai“ din toate? Sunt probabilități că drepturile totale se cuvin persoanelor de trei ani și de mai puțin. Adevărata și ultima generație nu va fi măcar aceea care se găsește în embrionul fiziologic: va fi coalaltă, încă neroșită nuptial.

Nu mai era cu puțință să-l mângâi pe Bébé cu vorba picuile sau să-i cumpăr în leagăn un maimuțoi cu clopoțel. El cerea lui Moș Crăciun *Marea Enciclopedie* și putea să fie satisfăcut cu legănările supreme: genialule! unicule! Bébé n-avea batistă,

dar aștepta să fie consacrat și sărbătorit, la biberon, ca un academician.

Dacă filosofezi și compari doctrina gînerilor cu a dominilor socri, aproape nu stii ce să preferi. Până la un timp, înțelepciunea și priceperea cădeau în competiția reumatismelor, a deminției de cauciuc, și a venerabilelor zbârcituri. Barba albă era un argument, care acapara viața și literatura, mintea începând să fie virilă de-abia când junele de altădată nu mai putea să-și încheie drept nasturii verticali, fără ajutor.

Revista care apare azi bate generațiile, însusindu-și-le pe toate, de acord că vârsta nu prea însemnează ceva nici în sus, nici în jos fără altceva. Într-adevăr, ele vin și de pe la 1880 și de pe la 1926, dimpreună cu contingentele cuprinse la mijloc. Să nu rămâie nimeni consternat că bunicii și strănepoții întemeiază o camaraderie. Nici unul din noii colegi de călimară nu trece de optzeci de ani...

1943

JURNALUL

Adeseori cititorul s-a întrebat și mai departe, care-i rețeta de a scrie; de pildă, o povestire. Unii din ei, atrași de lumina hârtiei, simt că ar avea de spus câte ceva, dacă s-ar pricepe să rânduiască într-o pagină câteva lucruri animate unele de altele. Câteodată, citind o carte, ei ar fi avut chiar impresia că ar fi scris-o mai bine decât autorul ei și prinși de o încredere într-însii, de treizeci de minute și poate că de o seară întreagă, se aruncă pe tocul de hârtie și pe sticla de cerneală. De la primul rînd, pana rebelă se întepeneste și încrederea se descurajează.

Ce-i scrisul ăsta? O taină?

Este poate și taină, dar ceva, cumva, este orișicum. Oamenii foarte inteligenți și instruiți, unii mari oratori, deprinși cu mânuirea vorbelor și a ideilor, n-au putut să urecă nimic pe blestemata de foaie albă – ori dacă au izbutit să acopere pagina cu slove și ai cîrit-o nu le-ai mai recunoscut nici inteligența, nici erudiția, nici talentul. Din faptul că unii scriu frumos fără să știe și că alții, pregătiți de școli și învățatură, nu ajung să ducă la capăt o frază ca lumea, s-a conchis că scrisul ar fi un talent și că el s-ar fi născând odată cu omul, ca mireasma cu floarea. Într-adevăr, de ce busuiocul are parfumul lui și sarea gustul ei?

Scrisul nu-i todeauna, toruși, un har, care nu se știe cum vine. Contrariu decât s-a spus, de multe ori el e și rezultatul unei încordări de voință și al unei încăpățănări. Nu se face, poate, operă genială numai prin hotărârea de a scrie, dar câte scrieri se pot bucura de asemenea calificativ, variabil de la minte la minte și de la o epocă la alta? Nouăzeci și ceva la sută din tot ce se scrie nu sporește nici sufletul nici conștiința deosebit, dar ține loc de ceea ce nu se poate scrie și tipări todeauna, ca un tutun mai ieftin, fumat în locul unei havane. Cititorului deprins cu cartea îi trebuiește lectură și lectura, una din cele mai inocente patimi ale omului, satisface o trebuință. Timpul nu e pierdut în deșert – și din orice lectură, cât de neînsemnată, cititorul tot se folosește cu oarece.

Se poate răspunde cititorului care dorește să scrie, să scrie! Să scrie cum îl taie capul și cum ar face o scrisoare, fără timiditatea îndrăgostitului, înfricoșat de grozăvia hârtiei. Ca să scrie, el trebuie să și citească, însă liniștit și atent, gândind și cântărind. De regulă, cei mai mulți cititori sunt târâți de curentul povestirii și scapă din vedere cuvintele și frazele, care fac povestirea: meșteșugul. A citi cu creionul în mână e un bun procedeu de ucenicie.

Sunt scriitorii care s-au format notând în rezumate tot ce au citit sau traducând poveștile ușoare, din care înveți cum apuci și duci un subiect până la punct. Rămâne de știut dacă

fericirea că ajungi scriitor plătește truda câtorva ani de tortură.

Un procedeu tot atât de recomandat e imitația cărților ce ți-au plăcut. Literaturile mai recente au debutat cu imitarea mai liberă sau mai servilă a scriitorilor latini și greci și au dat cărți durabile, care sunt citite și azi, de multe ori cu preferință față de scrierile mai noi, imitate cu voce sau fără voce și ele, după câte ceva.

Cititorilor noștri le-am recomanda un exercițiu care se pare că ar fi dat roade -- trecerea zilnică pe caiet a întâmplărilor, cât de mărunte, trăite. Cei care înregistrează evenimente devin istoriografi. Jurnalul personal, cum i se spune, e cel mai bun dascăl al cititorului care dorește să scrie. El îl învață, pe încetul, să se rotunjească, să caute și să descopere cuvintele trebuincioase, mai bune decât altele, mai puțin corespunzătoare cu gândul, să mlădieze fraza, să poată porni și să poată sfârși o povestire. Toată greutatea este să știi cum să începi; după ce ai început să știi să continui, iar după ce ai continuat, să știi să sfârșești.

1943

SCRISOARE UNUI ACTOR

Toate artele trec prin momente de indigestie. Se petrece un fenomen analog cu al soluțiilor saturate: nici apa, nici alcoolul nu mai pot să digere peste un punct, care în chimie se măsoară exact, o sare topită. Lichidul refuză să mai primească și s-a precipitat la fund un depozit. Pentru chimie dificultatea se rezolvă: prin adaose și filtre... Mult mai greu e dincolo, unde vehiculul fiind publicul, adaosele: tirajul,

lărgirea unei expoziții sau a teatrului, cu înmulțirea de staluri nu schimbă nimic.

În artă saturația nu vine de la spectatorii care nu refuză, ci dimpotrivă mai cer. Se degradează substanța: exces de utilizare. În toate timpurile și mai cu seamă azi, când la un public mai mare corespunde un număr de autori disproporționat, s-a ivit aplecăciunea, prin mistuire forțată. Autorii, scriitorii și pictorii imită cu toată sinceritatea, poate și fără să-și dea întodeauna seama, un model care, satelizându-i pe epoci, îi banalizează; plasma se usucă, producția se prostește. Sunt sute de modalități și feripuri în interiorul talentului unui singur novator, a căruia elipsă, parcursă în toate sensurile, seacă. Se aterne un gol, care așteaptă să fie împlinit și de multe ori golul are tot timpul să crească, fără ivirea talentului nou, care va da un alt impuls activităților larvare, un nou model, o curbă de creștere nouă. Când renașterea vine cu apariția din întuneric a unui nou animal de rasă, îmbrăcat într-alte zale decât sumanul tocit, și reacțiunea începe îndată; căci oricât s-ar simți ei de stângaci și sleiți, îngropând la morți ceremonios, transportând medicamentele de la un pat la altul și pe bolnavi dintr-un neant mobil în neantul definitiv, infirmierii și subchirurgii mediului încrămenit sunt stringheriți că trebuie să primenească o altă terapie, să-și bată capul cu o gramatică nouă și să reia abecedarul sensurilor (depuse la fund) de la început. De-abia stabilit un clasicism, și se începe altul!

Dar dacă în artă nu se poate lungi disoluția peste măsură fără să-și piardă gustul, filtrul a putut să fie împrumutat cu oarecare succes, din laborator. În literatură, pictură și teatru filtrul e intelectualizarea. Ah! cum trebuie să ne ferim de falsă intelectualitate! De la un anumit exponent încolo, începe elucubrația, destinată să ție loc de personalitate instinctivă și destin. Amăgind senzualitatea critică, ea se repetă și sporește cu iluzia că face altceva decât să macine aer. Opera de artă ar

lua calea întoarsă, nemaipornind de la artist, ci de la filosofie și teorisni: pauza dintre acțiunile de creație se acoperă cu biurocrația de interpretare. N-ar fi nimic de zis: epocile goale au nevoie de similitudini și surrogate. Ceea ce interesează, pentru că s-ar instaura dominația clipei asupra veacului, este că întâmplarea fortuită, îndulcită la autoritate, are tendința să se eternizeze. N-ar fi de făcut nici aci multe obiecții, dacă nu s-ar stârni și erori pentru public și nedreptăți pentru merit și dacă epocile de creație n-ar fi escortate de paralitici și milogi, care se propun să le dirijeze și izbutesc.

De obicei tendințele de regulamentare și de orientări silite, prin voința unui criteriu cerebral, seduc unele competențe și capacități și le îndreaptă spre un spirit dictatorial în artă, agasare de anarhica dezordine a individualității, indiferență la disciplină și caporalism universitar și călcând comandamentele didactice autorizate. [Un regretat profesor de regretabilă literatură, om cumsecade în toate celelalte treburi, se avântase să aplice câmpului literar măsurătorile unei cadastrări personale și să onoreze la maximum actul creației de artă, înălțându-l până la pedagogie și farmacopee și construind o știință exactă, după care puteai nu numai să recunoști capodopera și să o deosebești de opera genială sau fenomenală, dar să o și realizezi. Cartea de bucare a perfectului literat a constituit apogeul maniei de ordine în manifestările artistice.]

Desigur că poezia, influențată de literaturile Orientului și de lecturile biblice, încetase în epoca „simbolismului“ de a mai fi o versificare și un cuplet și corespundea unei sensibilități aparent noi, sensibilitatea de todeauna, stricată de o școală cu idealurile puse în narațiunea pe ritmuri. Dar descoperirea surselor adevărate, zăcute în arhivele de literatură, s-a confundat cu câteva individualități concordante și cronologic sincronizate. Sute de poeți au tăbărit numai-decât pe inspirația cea nouă, veche cât *Psalmii*, *Cântarea Cântarilor*, *Apocalips*, *Blestemele lui Moise*, *Evanghelia de la Ioan*, *Molirvele* și

Jeremia. Când s-a răsuflat de prea multă frecvență, rămânând rezultatele câștigate s-a trecut la o altă așteptare.

Teoriile în pictură, literatură și artă dramatică n-au putut să dea naștere nici unui talent autonom. Experiența repetată a redus reciprocitățile naturale: artistul face, iar dascălul, riscând câte un comentariu la rubrica „Observații” sau preferând să nu-și riște opiniunea, trece în registru.

În toate problemele de orientare, cel care semnalează direcția de apucat din răscruce și-a făcut din încrucișările de bulevarde o profesie. E o profesie să fi năzuros, mai ales în literatura și arta dramatică, să-ți displacă, să strâmbi din binevoitorul nas și să surâzi. În text, asemenea judecări, cu zbârcitură, sunt relevate de alburile tipografice și de puncte cu subînțeleș. Se mai întâlnesc adeseori în presă păreri eliminatorii despre cum nu este ceea ce trebuia să fie și cum ar fi fost ceea ce nu era. Sentințele stau și la prezent și la condițional, tocmai atât de evazive cât e nevoie ca să nu discerni la cele trei timpuri realitatea și diferența, și terminologia lăsând loc să se întrevadă excelenta părere de sine, refuză să vulgarizeze o concepție secretă. Proferica voce este fragmentară, nu cereți lămuriri. Linia caracteristică trebuie ghicită, nu se lasă controversată. E un stil și, dacă vrei să știi, stilul ezoteric nu scoboară din piscul aristocrației până la explicații.

Teoriile nu lipsesc, de bună seamă, nici din teatru, care încă nu a fost cum va fi. Cum ar fi trebuit să fie nu-i o întrebare: problema e ermetică și absconsă. Tot ce pot concede e să utilizeze termeni de preferință în „ism”. Nu-mi place nimic, nu auzi? Teatrul și arta încep de la mine. Ce importă că nici n-am început? Cine sunt eu? Câtă naivitate!

În vocația de a fi original, fudul și subril, nimic nu satisface. E vorba de o formulă, de o formulă inedită, obscură, imprecisă. Noi nu gândim numai cu mintea, gândim și cu speranța. Dacă nu înțelegem formula din inexistența ei, atât

mai rău pentru noi: suntem destul de pedeșiti că trăim și murim în ignoranță.

Biblioteca duce la complexități vaporeose și la înșelăciune. Un cugetător supărat de inexistența idealului fantomatic ar cere să se schimbe alfabetul cu unul de fantezie, ca să pară și expresia grafică nouă, ca să aibă într-adevăr gândirea lui un rol de revoluție și de reînceput prezumat. O renovare adâncă prin știință, voință și neputință ar exige chiar schimbarea portarului și a numărului de telefon. Nu aștia sunt cei așteptați, care nu sosesc niciodată și pleacă întodeauna.

Dumneata, actorule dragă, joacă înainte și nu-ți întinzi talentul, dacă-l ai. Atâr e de trebuință în toate artele, în toate timpurile și stadiile analizelor cărturărești: talent. Când ți se cere altceva, râzi.

1943

A.B.C.

Cred că sunt vreo patruzeci de ani, de când mi-a venit întâia oară ridicula idee să semnez absența din librărie a unui abecedar românesc.

Pe atunci erau și mai multe idei ridicole decât în ziua de azi, ceva mai ospitalieră sau mai de dată. Abecedarele propriu-zis nu lipseau cu această titulatură și cel mai bun din ele a fost probabil unul, semnat Barbu Constantinescu: dar toate, imitate unele după altele, se bucurau de însușirea curentă a cărților de școală de a fi antipatice și nitelus cam... idioate. O carte de învățământ care nu place numaidecât e o silnicie. La orice grad și specializare, cartea trebuie să aibă poezia ei, lucrurile din lumea asta fiind frumoase, așa de frumoase, încât ești mirat de usurinta omului și a carturarului, mai ales, de a perpetua și înmulți lucrul urât.

La noi clientela abecedarului fiind mai numeroasă ca într-alte locuri și învățământul primar mai necesar, se cade ca întâia carte de știință a literei și silabei să fie și originală, și amuzantă, și iute de învățat: o metodă care să nu fie o „metodă”, bună și pentru copii, și pentru adulți, și pentru deștepți, și pentru proști.

Cei din urmă trebuie socotiți întâii. Principiul republicilor de la Léman pare cel mai sănătos. El nu admite repertentă nici corigență. Acolo nu i se spune școlarului greci de cap, distrat sau în dezacord cu datoriile din regulament, că ar fi mai bun de ucenic de lăcătușerie decât de măgădău în a patra clasă de liceu, cu disprețul academic al aristocraticilor noștri titulari de catedre: pentru două motive. Întâi, toți cetățenii Federației destul de bine gospodăriți, din timpul Cezarilor până azi, sunt lăcătuși, dulgheri, croitori și cizmari, și, al doilea, școala elvețiană nu urmărește să scoală eminente, oratori, oameni de stat pe scaun, și genialități stupefiante.

La patruzeci de ani, abecedarul românesc se găsește acolo unde l-am lăsat. S-au îndeșit ilustrațiile în text și culorile, au crescut prețurile an de an și cărțuia e tot atât de insignifiantă și de indigestă ca în trecut.

Niciodată în arăți amar de ani nu a fost timp; desi au trecut, vasăzică, patruzeci. De mai multe altele nu a fost timp și multe altele au rămas nefăcute. Avem școli înalte, sisteme filosofice, alți filosofi sunt pe cale să se consteleze în eternitate, nu ne lipsește nici literatura de chintesențe – dar nu avem Abecedar și Carte de citire. Când conjunctura, când momentul istoric, când cotitura, au împiedecat venirea lor pe lume și, de fapt, mediocritatea, lipsa de inimă, de fantezie și entuziasm. Dascălul și inspectorul nu vor să fie liberi la minte, artiști și revoluționari. Lasă pe mâine, azi avem altceva de făcut, azi digerăm, azi rumegăm. Li-i și frică de un răsărit de zare, neprevăzut de un decret.

În patruzeci de ani, s-au schimbat câteva regimuri și o sumedenie de guverne: nici unul n-a avut timp și nu a găsit moment. Viața unui stat și a unui popor e inevitabil făcută dintr-o imensă și constantă înlanțuire de evenimente, în răspăr. Dacă așteptri cotitura și răspântia favorabilă, așa, dintr-o bucată, așezată pe lat, nu o să fie niciodată timp de nimic, dominați pasiv de împrejurări, exterioare unei voințe organizate.

Momentele grele nu se deosebesc de cele mai puțin grele, într-atâr încât să nu permită continuarea tuturor activităților laolaltă și paralel, precum și începerea altor activități noi, pe roată întinderea vieții. Ba s-ar putea ca ceasul rău să fie uneori mai propice decât cel bun, care nici el nu vine întreg bun, niciodată. Anume inițiative nu pot să aparție – mai cu seamă după evoluarea sentimentelor, datoriiilor – unui editor, cum ar fi cazul pentru un Abecedar, destinat la milioane de analfabeți, tineri și bătrâni, ei statului competent.

Inițiativa privată e mai rapidă și neîntrerupt activă. Ea nu așteaptă cinci, șase vieți, să se petreacă o coincidentă. Viitorul mare industriei, care nu creează societăți și firme, în vederea falimentelor avantajoase, dar care vrea să lucreze într-adevăr, s-a instalat întodeauna ielîn, cu o menghină și un cuprător de topit metale, într-o magazie, iar marele grosist de peste douăzeci de ani de muncă neclintită a venit de pe Amaradia cu cobilița și două coșuri în spinare. Bragadiru vindea petrol cu garnita ca orice găzar. Oamenii eștia, cum zic oltenii, au întodeauna timp și „mijloace”.

Argumentele în sensul unui abecedar bun rămân aceleași de acum patruzeci de ani și pe care din an în Paste, le-am tot amintit. Poporul trebuie să știe carte, neapărat, nu începe vorbă, iar mângâierea că ignorantă, confortabilă, poate să se eternizeze începe să fie rușinoasă oricâte rezultate proaste ar da bacalaureatul. Selecția națională câștigă, făcută pe o scară mare, cartea câștigă, emulația câștigă, limba, ideile, mișcarea

intelectuală și practică, toate sunt în câștig. Privilegiul instrucției acordat unei categorii formate trebuie eliminat.

1944

EATA BABEL

Neajunsul că te bucuri în scris de câteva zile de primăvară cu zăpada în grădina, este că s-ar putea să rămâi de răs. Până săprămâna următoare, când îți ajunge *scrisoarea* la cititor, se poate să șuiere hornul din nou, cuprins de un acces de lirism.

Căci timpul nu merge cu tiparul, cu manuscrisul, cu zațul, cu corectura, paginația și tirajul. O cenzură inexplicabilă raic brusc zilele frumoase din calendarul mohorât al lui februar, tocmai când îi se părea că lepădând bocancii și luând pardesiul și bastonul grăbești sosirea mierloiuului și înmulțirea foițelor scrise, în loc de roșu, cu aur.

Frânghia dusă de prăjini leagănă, vioaie, albiturile înșirate ca steagurile mărunte dintre catarge. Gospodinele au dat zor zglobiu, vesele să apuce soarele să li se zvânte. E un semn că le iubește bărbatul dacă se luminează la spălat... Cazanul fierbe voios și albia merge ca o mașină. Neavând o garofală să și-o puie-n păr, femeia iubită și-a încins capul cu o basma ca petala de mac, înnodată peste frunte.

Cinci zile albastre în odăjdii de fir îi dau dreptul să-nceapă mai înainte chiar de lăsata de sec dereticarea de Paști, cu speranța că ele vor fi patruzeci și cinci... Bidineaua de var a luat și ea două: casa pe dinafară, unde o vede soarele, e albă ca un ou. Mai sunt câteva insule de gheață-n grădina dar ce-are-afăce? Nu vezi cum se topesc de iute și nu simți că nu mai miroase a iarnă? Mă bate gândul să dau afară și soba...

Nevestele au dreptate să se lase în voia unei seninătăți ca peruzeaua. Nu sunt și alte semne? Iată, crisalida galbenă a bondarului s-a desfăcut în două ore din scutecul și somnul ei într-o rază, și a mișcat ca Lazăr în mormântul lui, trezită la chemarea glasului ce-i șoptește să se scoale. Câteva muște mari, ieșite nu se știe de unde, își dezmoțesc picioarele pe sticla ferestrei. Să le lăsăm să trăiască! Mugurii tuturor pomilor s-au și umflat, de sâmbătă până luni, iar liliacul e gata. Se poate ca până joi să-și scoară păpusile de fulgi și sorcovele violete. Și câri porumbicii își aruncă baristele în văzduhul clar, parcă au zburat toate pericele albe de pe frânghie.

Dar bagă de seamă, numai vrăbiile se scaldă în apa lui Grivei: celelalte păsări știu rânduiala mai bine și așteaptă. Vrăbiile ne-au ciocănit toată iarna la geamurile din pridvoare. Păi, anul trecut n-au trebuit să se întoarcă la marea caldă cocorii? Un viscol mare i-a răscolit în văzduh și le-a rupt frontul geometric. Și n-a fost atunci o primăvară de sfârșit de februar: cocostârcii se încrezuseră în boarea lui april.

Dacă se înșeală toată lumea, să ne lăsăm înșelați și noi. Ce suntem noi de vină? Numai de nu s-ar înșela ca altădată și vișinii, cireșii, zarzarii și coreodusii. Une că și albinele deretică prin stupi și plutesc în hore de roiuri la urdinișuri. Cine le minte? E cu puțință să fie minciună?

Mos Petre a cam auzit despre ce-i vorba. Urechea îi cam întârzie, dar ochii lui văd bine. Nu vă bucurați prea tare: el știe ce știe și nu se pripește. În iarna lui, de optzeci de ani, primăvara feriscană și ciripitul ei flustratic n-are tăcere nicidecum, după ce a fost pe vremuri și el păcălit. Lui îi trebuie ca să dea crezare la ce spune gura și-i șoptesc ochii stufoși, nevasta coaptă, voinică, spătoasă, cu bratele groase, grumazul înalt și tare, din luna lui Cuptor. Acea vorbeste în fața și răspical: nu minte niciodată. Ea când iubește, iubește, nu se preface și-i toată a dumitale. Dar să te păzească Dumnezeu să

te codestri și să-ți fi rămas în iulie gândul la fata cu mărtișoare din martie. Că ține-n toc la șold junghiul cu care te-mpinge adânc între coaste.

1943

GRAMATICA

Un cititor răspunde articolului nostru trecut, despre lipsa unui abecedar, că dacă nu avem încă, era cât pe-aci să avem altceva, ceva cu mult mai bun, mai complet, o carte incomparabilă, o comoară.

I-am chemat pe cititor la telefon. E profesor de limba română.

– Ce era să avem și n-am avut, domnule profesor?

– O gramatică, dragă domnule.

– O gramatică? Parcă... mi se pare că aveam. N-a făcut una și Slavic?

– Vezi, dacă nu ești de specialitate! Gramatici sunt astea? E vorba de o capodoperă de gramatică.

– Curios! Poate să fie o gramatică așa cum spui dumneata?

– Ba bine că nu. Dumneata crezi că numai în literatură sunt acele gradații, artificiale, care permit să târâgânezi epitetele până la geniu. Te înseși. Toară literatura nu face cât gramatica. Poezia și proza sunt în realitate versiunile și temele de aplicat gramatica fenomenală.

– Parcă încep acum și eu să simt lipsa acestei gramatici: m-ai câștigat... Într-adevăr, mi-a spus Schwartz, într-o zi, că nu concepe viața fără stampilă de cauciuc.

– Vezi?... Ți-aș face o confidență. Zadarnic am frecventat pe maică-mea, pe taică-meu, liceul și facultatea. Nu mi-au folosit la nimic... Îmi lipsește gramatica... aia.

– Tratează despre subiect, predicat?...
 ... A! desigur.

Ce vorbești?... Verbul a fi și a avea?

– Amândouă... și patru conjugări.

– Masculin, feminin, ambigen?

– Prepoziții, conjuncții, adverbe, morfologie. Toate problemele de care n-ai mai auzit.

Într-adevăr, extraordinar!... Dar mi-ai scris că era să avem această gramatică, dar că n-am avut-o...

Tochmai, Suntem niște nenorociți...

– Și de ce, mă rog, n-am avut parte de această gramatică?

Fiindcă autorul a refuzat să o scrie.

– Nu înțeleg... Vrea să facă gramatica și refuză să o facă?

– I s-a propus, ca autorului didactic celui mai apt. Știi că o gramatică se scrie numai la câte cinci sute de ani o dată...

– Cum să nu știu?... Editorul n-a insistat?

– Propunerea nu i-a făcut-o un editor. I-a făcut-o Ministerul de Domenii și Agricultură, de acord cu cel de Comerț... Iarăși simt că nu prea înțelegi... Autorul era eminent și în chestiunile agricole și comerciale, nu numai în gramatică. Avea un unchi, la Brăila, cerealist și onoratul lui părinte îmbrățișase din fragedă copilărie cariera comerțului de coloniale.

– Anunci e normal... Crezusem ca o asemenea propunere trebuia să vie de la Instrucția Publică.

– Instrucția Publică avea gramatica ei, ba mi se pare că avea vreo cincizeci de gramatici. Dar celelalte ministere n-aveau. Nici corpul pompierilor n-are o gramatică proprie.

– Fiecare cu gramatica lui...

– Natural...

– Ce păcat! Popor fără noroc! Puteam să ne deșteptăm și noi. Să vorbești două mii de ani românește fără gramatică...

– Ce imbecilitate!

– Nu-i oare ceva de făcut, domnule profesor?

- Nu mai e nimic de făcut.
- Să ne alegem cu o delegație. Academia, universitățile, presa, clerul, armata, magistratura și să ne ducem la autor, în procesie, în costum național și cu steaguri și să-l rugăm să scrie gramatica.
- Degeaba, că refuză.
- A refuzat ministerul, nu o să refuze țara...
- Refuză, că e capricios.
- O să-l convingem să primească.
- E grec ..
- Al e grec?
- E grec diminutiv...
- Al e grec diminutiv?
- E grecotei...
- Al e grecotei!

1943

O CARTE

Citesc o carte, a cărei frumusețe se zărește de la titlu: *Ocrovirea păsărilor*.

E prea puțin să spui că se citește ca o carte bună. Aș prefera să afirm că se citește ca o poezie proaspătă și curată, care mai mult se simte decât se scrie.

Suntem, în mijlocul unei lumi deosebite, un model de lume prezentă și necunoscută, a păsărilor mici, din care, la oras, între blocuri și apartamente, se chinuiește câte una într-o colivie. Cântărețele au seminte din belșug, ouă de furnică, bete, cuib, zahăr între zăbrele și un scrânciob mobil, ca să se dea încoa și-ncolo, tot ce n-au celelalte. Le lipsește numai ceva, ceva pe care celelalte îl au: libertatea, o ficțiune.

Ce-mi e că bate din aripi într-un cotet ori în codrul verde, dacă are ce să mănânce și adăpost? Asta-i toată problema și la sticleți, ca și la oameni, ficțiunea. Dai din aripi, dar nu poți să zbori. Despre om, care-i jumătate trup și jumătate duh, se povesteste că și în lanțuri el se simte bine.

Când zboară și e slobodă, păsării îi trebuie de amândouă, și adăpost și sământă.

Natura s-a jucat în toate felurile cu ceea ce laboratorul numește materie: pe lângă coșcoaga elefantul a dat drumul unei sumedenii de vierăți de carifea, te miri ce mărunțele. Cartea pe care o citesc e a păsărilor minunate, vrabia, scatiul, sticletele, ciocârlia, privighetoarea, până la botgros și pietrus, ceva mai puțin mici.

Nu știu nici eu cum le cheamă pe toate pentru că se întâmplă în știința noastră, despre păsări, același lucru ciudat ca și cu plantele și insectele: n-avem numele lor, cu portret în dreptul numelui, așezate în ordine informativă, cum ar fi, de pildă, despre vegetale, *Flora din Franta, Elvetia și Belgia*, cu cinci mii trei sute treizeci și opt figuri, reprezentând caracterele tuturor speciilor, de Bonnier și Layens, ori *Numele florilor, aflat prin metoda simplă, fără nici o notiune de botanică*, scrisă de Bonnier singur. Această ultimă carte cuprinde trei sute șaptezeci și două de fotografii în culori și două mii șapte sute cincisprezece gravuri...

Știm păsările din arborii noștri pe francezește nu pe latinește și nu le știm pe românește... „*Yunx Torquilla butalis grivola Pic-épeiche. Etourneau*“...

Dar să ne întoarcem la cartea pe care am închis-o.

Păsările mici sunt amenințate să moară de foame și de intemperii, nu numai mâncate de alte animale, cu aripi, și ele, sau cu patru picioare, dibace în vizitarea cuiburilor cu ouă și pui. Le trebuie cuiburi făcute de om și agățate prin pomi. Sistemele sunt numeroase, ca la stupi. Se dau dimensiunile și

planul, indicații cum vor fi așezate, totul corect, exact și amănunțit. În Franța e întemeiată și o „Ligă pentru protecția păsărilor”, de care s-au ocupat cu toată seriozitatea savanți de reputația unui Edmond Perrier, membru al Institutului, director al Muzeului de Istorie Naturală. Oamenii de știință n-au crezut că li se scade prestigiul, dacă vor îngriji ca pițigoiul să aibă unde să stea și ce să ciugulească iarna...

La noi, protecția animalelor, luată în grijă de câteva distinse doamne, e indirect obiectul zeflemei, care batjocorește, uneori și prin scris, mila și dragostea de ele.

Înfățișarea delicatelor făpturi vioaie, al căror suflet strălucește în niște ochi scăpărători ca scântecia, a surprins-o aparatul fotografic în gospodărie, acasă. Una le aduce puilor o larvă de cărăbuș, dezgropată din brazdă: se știe că acest gândac, vântmăror când începe să zboare în stoluri, stă în pământ, până să se nască, trei ani întregi. Alta vine cu viermele omizii verzi. *Picus major* are pliscul încărcat de zeci de insecte. Ciocănitoarea verde (*Ciocinus viridis*) scoate viermele din trunchiul pomilor, încercând cu ciocul de-a lungul canalului sfredelit de parazit, până ce nu se mai aude gol. În punctul mai ciocul dă un burghiu precis și limba, mai lungă decât ciocul, și chioară, se lipește de vierme și-l scoate afară. Toare păsările mici trebuie să păstrate și pentru estetică, dar mai ales pentru utilitate.

Cine-ar fi crezut, la țară, că și liliacul, bufnița, cucuvaia, păsări mai mari și de noapte, ceea ce, din superstitie și prostie, reprezintă pentru bunurile săteanului o avere și o economie?

Îmi pare rău că frumoasa carte pe care am citit-o nu e scrisă în românește, ca să o răsfoiască toți cărturarii satelor noastre. Cui ar vroi să o traducă, i-o dau cu împrumut. Dar, poate că mai întâi de toate, acești intelectuali rurali și autoritățile locale se vor înțelege să întocmească, după o anchetă în toată țara, ușor de realizat prin prefecturi și primării, un dicționar al

tuturor păsărilor din România, în câteva limbi. Celălalt dicționar, al plantelor, există, scris prin ostenele personale de domnul Pautzu, care, dacă ar fi fost ajutat de stat, ar fi dat limbii românești un inventar botanic la îndemâna oricărui ignorant, ca Bonnier cititorului francez.

1943

GREC, ELEN ȘI GRECOTEI

M-a vizitat azi-noapte umbra fostului meu dascăl de greacă, domnul Gatei, ca să-și mute câte puțin ochii într-altă parte, când mâna lui trecea în matriculă nota definitivă, cei mai buni elevi ai lui îi trimiteau din ajun câte o cartă de vizită, atârnată de un kilogram bectimis de rurun. Inteligentul și eruditul profesor fiind dotat cu simțul estetic, ca un artist, prefera rurunul de culoarea cositei florentine, aur cărămiziu, și n-ar fi fumat cu nici un pret calitățile noastre, evocatoare de coceni. Acceptarea nuantei celei mai fine de asemenea condiment al melancoliei era condiționată neapărat și de o cutie de cărțicele „Job”. Elevilor recalcitranți cu datina li se acorda o corijență, pentru meditarea chestiunii până la toamnă, când bectivismul și „Jobul” răspundeau în septembrie corect.

Domnul Gatei venea tocmai din Paradis, unde sălășluiește încă demult. L-am primit, se înțelege, cu toată deferența, rugându-l să stea pe locul meu, pe singurul scaun din odaie, la masa de lucru. Mă gândeam cu amărăciune că nu i-aș putea oferi decât „Naționale”.

– Mulțumesc, mi-a răspuns, dacă aș fi singur, am sta până la ziuă, cu plăcere... Sunt însoțit. Dar nici nu mai fumez.

Venise într-adevăr cu mai mult suflete după el, care așteptau în balcon, o delegație de suflete clene. Le-am recunoscut și am dat mâna cu fiecare: Fraclie Duro, Giovanidis, Timinadis, Zapa, Zortu și încă alții cărișiva. Acum, nemaifiind nevoie de pasapoarte, sufletele manifestau o sinceritate perfectă. Bănuisem încă de la alfabetul alfa, vita, ghama, delta, că domnul Gatei ar fi fost poate un palicar: asemănarea lui cu Socrate și gluma lui elastică păreau să ateste originea mediteraneană și vizita în capul unei delegații peninsulare confirma o îndoială pe care un coleg o transase de acum vreo patruzeci și ceva de ani. În fața unei căderi sigure la un examen, imposibil de corectat cu tutun și foiță, i-a strigat în gura mare:

- Cataoane!

A urmat, atunci, în clasă, dinaintea unei comisii și a publicului părintesc, o tăcere înfiorătoare. Cincizeci de elevi au intrat în pământ, dascălul a încremenit - și scolarul impertinent a trecut... Xenofon, Aristofan și Tucidide fuseseră biruiți de odrasla unui lăptar. Dar în el se răzbuna și candidatul român, desigur un măgădău de douăzeci și cinci de ani. Școlarul de cinci ori repetent era bulgar.

- Am discutat ieri cu domni de față, în Olimpul neconstituit, despre articolul dumitale *Gramatica*, zise domnul Gatei. Nu te uita așa la mine, „Duminica“ ne vine regulat. E singura revistă care ni se distribuie, fiind consacrată zilei Domnului Zeus, și tovarășii mei au nostalgia limbii românești, de când au încetat orice comerț cu Bucureștii. Domnul Duro avea firma „La Regina Leilor“, iar domnul Zappa e vestitul simigiu modernist, autor al fostelor celor mai celebre plăcinti. A lasat el sasezeci de milioane lei aur patriei în suferință, dar timpanul recunoștinței dumisale sufletec nu mai poate să dea uitării bătaia în farfurie din strada Sf. Nicolae Șelari și

apelativul clientului care l-a înavuțit: „Băiere, să fie jumătate cu carne și jumătate cu brânză!”

– Ma rog, răspunsei. Ca să zic așa... bineînțeles... să vă explic...

– Nu te grăbi, ai răbdare. Domnii acestia susțin că dumneata bași pe toți grecii într-o oală. Nu-i așa că gresesc? Era să fac un calambur...

– Exact.

– Vezi, domnule Zapunzachis! E cum ti-am spus eu, zise domnul Gatei, adresându-se unuia din delegație, cu ochelari. Dă-mi voie să recapitulez în fața domnilor, adăose domnul Gatei, întorcându-se către mine. Nu vreau să continui să creadă că ați rămas cu vreun resentiment, în urma felului cum a-ti fost servit. Domnii țin foarte mult la cavalerismul amintirii și n-ar voi în ruptul capului să cadă oprobiul asupra unei nobile rase, din pricină că s-ar fi găsit, poate, din simplă eroare, într-o brânzoaică un gândac, chiar dacă ar fi fost... înghițit.

– Vai, domnule profesor!... Homer, Praxiteles, Aristotel, Pericle!

– Tocmai! Așa am argumentat și eu... Când scrii grec, ai ceva contra? Sunt sigur că nu. Grecul e grec. Fidias!

– Evident, domnule profesor: Partenonul, Euripide, descendenții lor, atât de numeroși, prietenii mei... Uite, pot să vă spun confidential, că am avut și eu un grec în familie.

Domnul Zappa surâse strângând un ochi către un sufler vecin.

– Ie-am mai spus că grec nu-i totuna cu „grec diminutiv”, cum ai scris dumneata, și eu grecotei... E ca și cum ai fi zis fanariot; asta nu e grec elen, e o lepădătură, un coreit. Nu-i așa?

– Bineînțeles.

– Să repet, zise domnul Gatei, ce le-am spus venind pe drum: grecoteiul nu e grec, e un grec de contrabandă. În România zbiară ca un român și cere românilor socoteală: întocmai ca în Grechia, unde răcneste ca un grec. Grecoteiul

își asumă toate steagurile și patriotismele și când n-are alte articole de vânzare, grecoteiul vinde și greci. Le-am spus că dumnecata nu ai în vedere un grec adevărat ci o aproximație detestabilă.

– E clar, domnule profesor.

– Atunți discuția inutilă, ziseră într-un grai toți delegații. Ne-am încoles... *Au revoir*...

– Grecoteiul din observația dumnecata, zise domnul Gatei, îl cunosc. Nu știu în plăcinta domnului Zappa să fi fost vreodată vreo gănganie, dar ăla îți strănută la cafenea în calea și te stropește și pe buze. Dar tot a luat ceva de la grecii adevărați: e politicoș. Scoate batista și te șterge la gură și-ți zice: „N-am făcut într-adins“. Și-ți mai lasă puțin strănut pe buză și din batista lui. E adevărat?

– Foarte adevărat, domnule profesor, și nu știu cum să mă scuzez. Să nu rămână vreo îndoială în Paradis, vreun malentendu... Într-o zi o să viu, poate, și eu.

Grecii au zburat pe unde au venit, pofindu-se unul pe altul, și m-am salutat cu ei de pe balcon.

Nu mai încâpea nici o supărare.

1943

GRAVURĂ ȘI LITERATURĂ

În loc de sfestanie, Grupul Grafic își deschide această a treia expoziție cu o scurtă cuvântare.

Scriitorii nu sunt la locul lor într-o manifestare a gravurii. Și pana unora și dalta celeilalte se reduce, în fața ochiului, la o expresie de analogii: a câmpului alb și a oilor negre... Gravura scrie figuri, condeciul schitează cuvinte și

amândouă se folosesc, împreună și deosebit, de aceleași mijloace publice de rostire, tiparul.

Până la inventia fotografiei și a clișeului de zinc, care-i placa de gramofon a gravurii mecanice, gravura și slova se asociau strâns, la noi, în cărțile bisericești. Fiecare pagină chirilică era tratată ca o stampă. Taieturile scobite în lemn, reproduse de-a dreptul, cu clișeul original, nuanțele și carifelările obținute cu acul de săpat, se păstrau pe hârtie intacte, pe când caracterul de operă de artă al unei lucrări, în industrializarea fotografică dispărea. În ultimii treizeci de ani, numărul materialelor, adaptate la stiletul gravurului, a sporit cu unul, neașteptat: linoleul, materialul nou, venit cu o tehnică nouă.

E regretabil că editurile nu se întorc la tradiție, care corespunde și gustului celui mai evoluat: Expoziția Grupului Grafic e o demonstrație că gravura românească poate să exprime cu o egală stăpânire a obiectului, și emoții, și idei, și priveliști și portrete, și să facă dintr-o carte o bijuterie.

Cu toate că stagnează la zincografia în culori a calendarului popular, refuzând să apuce drumul de acum o sută de ani al școlii de la Mănăstirea Neamțu, ilustrată de monahii Teodosie, Damian și Macarie și de o întreagă generație de călugări artiști, editurile ar trebui să se hotărască să colaboreze neînterupt cu meșterii gravori actuali, la înfrumusețarea aristocratică a unui text.

Din Grupul Grafic fac parte șapte colegi: doamna Tania Baillayre și domnii: Marcel Olinescu, Vasile Dobrian, Dimitriu-Nicolaide, Gheorghe Ceglocoff, Paul Constantinescu și Niculae Stăfănescu. Patru dintr-înșii servesc integral negrul și albul, iar trei semnează și gravuri în culori.

Trebuie pomenit, nu fără tulburare, al optulea camarad, Alexandru Basarab, unul din întemeietorii Grupului și care a participat la primele două expoziții. Basarab s-a pierdut, încă

din primele lupte, în război. Nimeni nu poate să creadă că între dispăruții anonimi nu ar fi și el în viață. Camarazii îl caută cu gândul, când clipind ca o candelă, când aprins cu văpaie, ca o făclie, și îl așteaptă. În expoziția lor de azi ei îl socotesc prezent.

Al nouălea venit la Grupul Grafic e un discipol, cel mai tânăr și mai înfricosat că a fost primit de maeștrii: Mitzura Arghezi, care expune desene cu pana...

Doamnelor și domnilor, artiștii vă ies înainte cu tot ce-au avut în primăvara asta mai frumos.

1943

FLORILE

S-a pomenit în numărul trecut de păsări, de păsările livezilor și grădinilor, ale căror nume prea puțin cunoscute cărturarilor noștri nu se pot identifica în ivirea pe ramuri a uneia nemaivăzute.

În privința plantelor, buruieni și bălării, ignoranța culturală a adâncă, numărul ierburilor fiind imens. Ne lipsesc din vocabular tot atâtea cuvinte... Lipsesc în realitate mai multe, poate că neînchipuit de mai multe, dacă ținem seama că aceeași plantă sălbatică are mai multe denumiri într-un singur județ, necum în toate ținuturile țării. Căutând odinioară să iau însemnări, care să ducă la întocmirea unui dicționar botanic, numai în regiunea Corbu-Stolnici din Argeș, am umplut două coli de hârtie. O sumedenie de nume pitorești ale aceluiași buruieni m-a împiedicat să duc inventarul mai departe.

Materialul dacă îl aduni din toate satele țării merge la nesfârșit. Ar trebui să colaboreze la strângerea lui toate primăriile și școlile rurale.

Un sătean din Râmnicul Sărat știa pe nume tot ce vedea din pământul districtului și începuse cu învățătorul din comuna lui o alegere de cuvinte. Au murit amândoi. Săteanul avea optzeci și cinci de ani și nepotul lui numai vreo șaiszeci... Îmi trecuse prin mâini interesantul lor caiet, completat cu ziceri, cântece, descântece și întrebuintări medicale.

Dintre scriitori, cel mai documentat fusese Caton Theodorian, autor de teatru. Într-o convorbire lungă cu el, despre iarbă, pe nesimțite citase câteva sute de vorbe frumoase, nemaiauzite, numai din Oltenia. De obicei, scriitorii se feresc de această vastă mitologie și lasă neutilizate mărgelele și scânteile ei, marginiți la florile uzuale, cunoscute de toată lumea, mușcata, garoafa, trandafirul, crinul, bujorul... E de știut câtă vreme se poate păstra o nomenclatură orală, nefixată de condei. Nici mîile de gâze care forfotesc în câmpie n-au aflat încă toate cum le cheamă și parcă, prin farmec, se tot înmulțesc și cele care sar și zburdă și cele ca o gămălie de floare în vârf. Când insecta pare un fir de iarbă, când iarbă e insectă și uneori ai avea parcă impresia că rînd pe rînd se convertesc buruienile în gîngăni și gîngăniile în buruieni.

O carte pe care o răsfoiesc adeseori cu multă plăcere e un dicționar al plantelor, scris de domnul Pantzu, singurul dicționar în felul lui, afară de dicționarul de buzunar, specializat, al Plantelor medicinale, scris de domnul doctor O. Zaharia (Craiova, 1916), interesant și pentru un cititor de rînd. Cel dintâi reprezintă o muncă migăloasă și grea, dând în trei limbi repertoriul unui număr de vegetale, necesar tîlmăcirii unui cuvînt, care sună în trei feluri dar care nu corespunde unei noțiuni deslusite și același cuvînt traduce uneori mai multe alte nume deosebite în limbile străine.

Copiii adună scoici și melci, două miracole minuscule ale plajelor și ale buruienii – și pietricele. Cum se numesc ele, nu știe mama și tata mai puțin, și ar trebui să afle odraslele cel puțin. Însă nu au căpătat copiii deprinderea savanților din

străinătate, de a culege duminică ierburile într-o tolbă pentru ierbar. Când o să o capete, ei nu vor ști ce adună și până la cursul de botanică din licen, făcut în abstract, li se pierde curiozitatea. Și totuși florile sunt primul alfabet, pe care au șase ani timpul să-l învețe copiii și să nu-l mai uite niciodată.

1943

BIETII COPIL

Crezând că eram în legături de simpatie cu directorul antipatic al unei gazete democratice, unul din tinerii lui redactori insistase, acum câțiva ani, să intervin ca să i se fixeze un salariu mai puțin indecent decât primea.

Patronul, un luprător pentru drepturile și respectul persoanei umane, îi da o mie (una mie) lei, pe lună, pentru o pagină zilnică din gazetă, cerându-i tot felul de similitudini literare, polemice, artistice, teatrale, reportaje; o simili-enciclopedie, implicând priceperi studiate. Din când în când, îi acorda și onoarea să semneze cu numele întreg un articol „de fond”, în care săcăia sau vreo mare putere străină, chemată la rezon, sau detestabila burghezie. În ce privește prestigiul personal, tânărul se simțea autorizat. Își aranjase și un cap la frizer. Fiind fiziceste cel mai prezentabil din rândășia ziarului, el era însărcinat și cu misiuni discrete, în urma câtorva aluzii strategice la gazetă: alegorii de aientar la bazunar, necesare difuziunii bunelor idei.

Am servit întodeauna, indiferent de calitate, necum de vârstă, din roată inima, pe camarazii în suferință, riscând să mă iau cu stăpânii lor de păr. Am rupt și... relații. Îmi amintesc și scârba încercată la contactul cu cinismul înfumurat al unui aventurier, intervenind pentru mai puțin, pentru o plată a unui foarte talentat gazetar, care a și murit, târâgănată

și întârziată câteva luni. Alt salariat, un poet de o gingășie fragedă, utilizat la grăjdăria altei gazete, nu avea cu ce să-și plătească unica masă de prânz, pe când patronul foii cheltuia cu dezinvoltura inconștienței subvenții, ofrande, abonamente cu dublu sens și salarii, grămadă.

Patronul democratic mi-a obiectat că plătește prea mult o mie de lei pe lună, unei nulități, exploatată până la tuberculoză și cătesitrei patronii. În urma intervenției mele, și-au dat redactorii afară, neplătiți... Ei avuseseră prilejul să se considere vexați că un ochi străin surprindea mecanismul interior al idealurilor apărute. Aceste odioase creaturi sunt întodeauna protejate de împrejurările care le produc și le întretin, cu neputință să fie pedepsite pe loc.

Patronii mi-au explicat că tinerii lor sunt ținuți „de milă” și că în toate zilele erau solicitați de alți tineri, gata să ia, cu totul gratuit, locul celor eliminați.

Șeful de presă nu e nevoie să fie un scriitor: scrupulul literar îl și încurcă. La o mare strămoare, când i se cere să afirme direcția vântului, e suficient să semneze. S-au cunoscut și cazuri de scriitori care-și scriu numai numele, dedesubt. A citi și gândi un lucru citit li se pare o îndeletnicire umoristică, iar a fi bun director nu însemnează să scrii, să ai credințe, adevărate, de pildă. Cine se simte mânat de idealul apariției unui ziar, caută întâi un „bun” administrator, câteva suluri de hârtie, o tipografie pe credit și o echipă de țigănuși. Chestiunile insignifiante sunt „culturale” și de ele se îngrijesc, pentru că țigănușii n-au vreme, „băieții”. Fiind grațioși, băieții fac ce-i taie capul; sar de-a capra, scot limba, își suflă nasul în palmă și dau cu ea de-a azvârlita, prin spațiile goale ale gazetei. E salariul penibilei lor inexistențe.

Până una alta, băieții par satisfăcuți. Dacă, eventual, ei încep să priceapă că zbegul e înutil și grotesc, să compare, să deducă, să nu mai aibă ciorapi, să le lipsească doi poli pentru mănunchiul de micșunele al iubitei, gulerul curat și cravata proaspătă; dacă încep să observe că-și pierd substanța, își muscă

degetele murdare de o cerneală, care ar trebui să li se înobileze, ori se sinucid, patronul nu e cătuși de puțin emoționat și nu se socotește răspunzător. Alți candidați la jocul de-a musca-n lampă se propun. Unul așteaptă pe lângă cuier, unul la scui pătoare, doi pe scară, trei pe trotuar...

Bietii copii!

1943

GRĂDINA ȘEFULUI DE GARĂ

Călătorul din „Expres“ ar vrea să citească, și citește, dar nu citește nimic... Monotonia de rictac a trenului, paralelă cu monotonia rândurilor de tipar, îi fură atenția, paginile trec odată cu kilometrii și înțelesul povestirii se dezlănțează în spațiul dintre orizonturi.

Călătorul preferă să se uite pe fereastră și pământurile arate, satele și pădurile se învârtesc ca niște sfârleze, cercuri după cercuri, rotite pe câte un pivot fiecare. O clopotniță ia în vârtej un peizaj întreg și hora se duce mereu înainte, a conacelor, a dealurilor, a semănăturilor, apucate de o ineluctabilă pasiune de dans. Doi brazi s-au luat la întrecere cu locomotiva și fug până cad, împiedicau într-o vale sucită. Bara trecerilor la nivel e ca o corabie cu catargul culcat și femeia cantonierului, obligată să fie prezentă, primește defilarea vagoanelor și a ferestrelor, cu steagul înfășurat. Un vițel și câteva oi fug, parcă de-a-ndaratele, de spaima balaurului, care nici nu știi când a venit mâncând pământul, când a trecut pe lângă găște și curcani și când a pierit. Moara fuge și macină fum. Caprele, mai inteligente, rămase cu tăcălie din zilele meșterului Pan, fluierător pe nai, nici nu vor să bage de seamă: ele știu că e vorba de o caravană de coviltire, mânărată de foc.

De sute de ori, pribeagului din trenul hoinar i s-a prins inima de câte o salcie și ar fi vrut să stea în casa de colo, departe, cu o turlă, a unui proprietar fericit, care probabil vede trenul și el și ar prefera să călătorească. Acolo unde nu ești, e todeauna mai bine.

Dar ceea ce a impresionat mai mult pe călător e grădina șefului de gară, gara șefului gospodar. E o gară mică, într-o grădină mare. Toate aspectele și zgomotele ei sunt interesante, bătaia mânăstircască a clopotului, care vestește trenul, uniforma cu șapcă roșie a funcționarului, drapelul agitat a joacă, semnalizatoarele, apartamentul din etaj, al familiei șefului de gară. La o fereastră, doi copii cu o pisică trimit Expresului sărutări. La drum, și între oameni, necum între copii, se urzește o colegialitate ca între fumători, care, fără să se cunoască, își aprind țigările unii de la alții și se salută colegial.

Călătorul ar vrea să fie șeful de gară și să stea în grădina lui, care s-a strecurat fulgerător printre clădirile roșii, netencuite, ale stației, insulă verde, exuberantă, într-o câmpie, zăcută-n arșiță ca un heleșteu cenușiu. Cum s-a chemat stația care-a fugit atât de iute dinaintea trenului și s-a orientat către dreapta, brusc? Cine să știe numele unei minuscule gări, care așteaptă sosirile, orele, zilele și timpul?... Călătorul ar fi vrut să afle, ca să-i trimită șefului de stație o scrisoare de mulțumire pentru darurile de umbră și de flori cu care l-a întâmpinat. Dar bucuriile adevărate, ca și durerile adevărate, rămân necunoscute.

1943

DICȚIUNEA

Aparatul de radio, dincolo de muzică și de informații, e și o școală permanentă de limbi grăite, cu care simplitatea

sălbatică mai înainte de a fi ajurată de acest admirabil mijloc enorm de cercetare și control, strâns într-o cutie, se deprinde la toate vârstele numaidecât. A ști o limbă este a vorbi-o, dar o știi întrucâtva și dacă o poți deosebi de celelalte. Mulțumită puterilor năzdrăvane ale ciudatei unele de transmis cuvântul pe toate curbele globului la secundă orice ascultător știe câteva limbi, încă de la vârsta de șapte ani, ce este și cum e o limbă pe lângă geografia, climatul și etnografia locului și ale depărtărilor la care-i vorbită. Între numeroase alte învățături puse la îndemâna tuturor și asimilate jute la microfon, singur acest rezultat e o achiziție de cultură generală. De-abia sculat pe picioare, micul individ e un erudit.

Comarate și verificate, limbile cele mai multe urâte, greoaie, bălbaite, peltice primesc scrâșnetul dominant al plumbului și buturugilor consunantei masive. Latinii nu pot să adune într-o silabă mai mult de trei, în cazul cel mai rău, dar și atunci ele sunt așa venite în grai, că fiecare consună cerând un aparat de rostire al ei, buzele, dinții, limba, cerul gurii, subdivizate și aceste aparate în exprimări de nuanțe perceptibile ușor, fac posibilă vorbirea. Chiar cuvântul nostru întunecat *rupt*, în loc de rupa, se rosteste cu toate valorile lui consunantice fără să supere timpanul.

Oricât s-ar lepăda de sine și ar alerga după origini de pitoresc barbar pentru nu știu ce biruință de încâlciri, românii sunt mai latini și decât ar dori-o. Fi utilizează numai atâtea consune câte sunt necesare ca să evite hiatul continuu dintre vocale, tendința lor fiind ca graiurile să cânte, ca ghiersul păsărilor și ca vioara. Poate că fluierul țărănesc pornește și din nevoia suflerească de a face fluidă o vorbire împiedicată, din nevoia unei expresii verbale mai frumoase. Limba italiană e o neîntreruptă muzică de ecouri, și francezii îndulcesc și mai mult rostirea cu o consună vocalizată, a mătăsosului *r* gutural, de flaut, jumătate consună și jumătate vocală. (Unele limbi

sunt atât de urâte, încât ascultându-le, vine întrebarea, dacă popoarele care le vorbesc nu reprezintă în imperioasa problemă a întocmirii vocabularului uneori aproape onomatopice, o animalitate încă nedezlegată sufletește de pachiderm și crocodil. Nici un om nu-i mai puțin om decât altul, dar pare că a rămas în câte unii mai multă brută decât în ceilalți și câte unii sunt câteodată un neam întreg.]

Aparatul de recepție radiofonică e un excelent probar și pentru limba care ne interesează cel mai mult, românească. Unii conferențieri o vorbesc cu distincție și eleganță, căci limba ne este într-adevăr elegantă dacă e vorbită clar, bine silabisită și fără intonațiile grosolane ale unei periferii, care se găsește uneori în centru mai mult decât în periferie. S-a creat în cafenele un fel de dialect al tonului și al pronunției care umple cuvintele și frazele de consune, consunând vocalele deschise acoperite cu căciuli și pălării. Pauzele de gândire lăsate slobode în rostirea românească normală se succed în debit, înăbușite de un ison al sunetelor *d* și *n*, așezate ca niște silabe suplimentare după consunele finale. Sonoritatea piere într-o atmosferă de răgușală în spațiul ei îngust. Cuvântul dibuie și se strecoară târâș.

Nu înțelegi cum s-a înrădăcinat această opacitate în limbajul vorbit de către foarte mulți actori de microfon. Un curs de dicțiune administrat la Conservator ar fi distribuit, în public, rafinamentul de nobleță al rostirilor noastre. La radio, și bărbații și femeile, puși să joace în o piesă, mai ales cu tendința de humor, par sosiți la spectacol pe la orele patru spre ziuă, după un banchet la zahana. Interpreții se simt obligați, ca să obțin efecte de haz, să-și îngroașe vocea până în stomac și să apuce un ritm verbal de cărciumă, lovit cu nasul de perete. Vorbind în particular ca lumea, pe scenă ei își adaugă ceea ce vor crede poate că scoate în relief talentul: o personalitate de *baie și păzea*. E o strimbarură voită, ca

grimasa facerii cu ochiul și cu mâseaua, condiție de a se juca bine comedia.

Cineva și-ar fi pus de gând, în lipsă de altă activitate, să numere și să latre, pentru atingerea și mai deplină a unui ideal de țigănire a limbii, neologismele de la tipar. Limba adevărată e limba grăită și această limbă e vorbită prost. Ostenelele teatrului și ale stațiilor de emisie trebuie conjugate și animate pentru o dicțiune latină. Nu trebuie căutat prea mult; de la zona influențată de rostirile orașului în sus, adică de acolo unde poporul începe să *fie națiune*, vorbirea e curată, lină și dulce. Graiurile moldovenesc și oltenesc, dimpotrivă, nu s-au trivializat nicăieri, nici în orașe, nici la țară. Era mult mai simpatică și mai aproape de Tîbru, chiar retorica bombastică a lui Notrara.

Dicțiunea teatrală suferă și într-alte privințe. Nu încapă nici o supărare când e vorba de servit limba împotriva chiar și a suficienței personale.

Se organiza în vederca unei șezători literare cu muzică un program de citiri și recitări și era trebuință de câțiva actori și actrițe, elanul declamator neputând să fie cerut decât profesioniștilor de carieră. S-a făcut o listă de posibilități. A fost refăcută lista de câteva ori cu numele uzuale cunoscute, luând alfabetul drept și în zigzag. Cei mai buni cititori nu erau cei mai aplaudați artiști. S-au găsit câte cinci, șase mai mulți interpreți pentru Beethoven și Grieg; după o socoteală globală se puteau găsi și douăzeci de fiecare, fără să se scrintească pianul și violina... Pentru citirea versurilor lui Eminescu nu s-a găsit nici unul...

Alții mănâncă silabele din aristocrație sau părăndu-li-se versurile subrede le dreg, iar în dicțiunea altora versul cu prozodia stabilă *o ia pe diagonală* și se preface într-un vers, liber să schioapete după fantezie. Sunt corecturi de nepricepere a textului, dar și corecturi de ameliorare, unii dintre actori

ambitionând și lauzii poeziei, iritari de monotonia obisnuinței și novatori. Sunetul *i* semiton nu-i exact sensibil întodeauna, iar acel *i* dublu, compus dintr-un sunet întreg terminat cu fracția lui și care corespunde sunetului *l mouillé* din franceză, e adeseori scurt și sec. Diftongul cu linioară e aproximativ: în numeroase recitări s-au diftongat două vocale rostite separat. Încetând muzica ritmului, rima fiind expropriată și cezura mutată, dintr-o poezie nu mai rămâne nimic afară de gestul pateric al interpretului, adaptat pe o ficțiune.

Ceva mai grav: accentul ideii. E de ajuns o pătrime de ton acolo unde nu se cuvine, ca sensul versului să pară absurd.

Ar fi de dorit ca Dicțiunea să se amplifice la Conservator până la dimensiunile unui curs de totală amploare și miile de rețele în care se împletește textul unei rostiri să fie inteligent și meticolos pipăne, fir cu fir, până ce deprinderea urechii și a gurii vor putea să puie în relief și podoabă roată limba noastră, urâtă de vreo douăzeci de ani încoace. Sion putea scrie cu naivitate și bună dreptate și fără să cunoască rostirea epocii de cultură că:

„Mult e dulce și frumoasă,
Limba ce vorbim,
Ală limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim.“

Cât privește pe scriitori, chemați să purifice limba cu condeiul și realizând-o plastică să-i dea ecouri limpezi și muzicalitate, pe lângă o cumpănire dintre neologism și cuvintele înecătebne, multe din ele fiind foste neologisme la timpul lor, ei au încă de lucru, orientați de un simț care se numește gust nesupus intruziunilor venite de la niște amatori și falși gramatici necalificați de nici o realizare literară. Scriitorii trebuie să elimine tot mai mult niște elemente parazitare ca *îți* și *și* introduse parcă într-adins, ca să acopere

limba de erupții și eczeme și să o șilească să se scarpine de ele în toată literatura.

1943

RĂMĂI SĂNĂTOS!

Da, desigur, e cum îmi scrii dumneata, un tineret scapet, care a făcut înmucârva obiectul tabletei precedente. El se complăce în situația de lașitate, de-a nu însemna prin construcție proprie nimic. E întodeauna mai lesne să te uiți la bordeiul altuia și să spui că e prost făcut. Vreau să știu cum va fi al dumitale, pe care nu l-ai început și pe care n-o să-l mai faci niciodată, din lipsă de teren, de materiale, de timp, și de inspirație. Esti sărac. E nedrept să fii sărac, fără îndoială, dar sărăcia de substanță e o sărăcie totală și definitivă: sărăcia cu adevărat neagră. Cum aș putea să te ajut într-altfel?

Te las în voie să hăulești împrejurul bordeiului meu, zgâit la pereții lui dați cu var. Pot să-ți afirm că sunt solizi și că i-am bătut cu pământ bine frământat. Încearcă-i cu copita, cu cornul.

Intellectualmente, unul e proprietar și celălalt client de hotel, la mansardă, cu geamantanul toată viața târâș. La această materie, a intelectului și a creației, cum îi zici, exproprierea e cu neputință, singura satisfacție pe care ți-o poți acorda este să contestezi dreptul la proprietate. Dar e o satisfacție de mare indigență, căci dacă e valabilă contestarea materială, cealaltă e derizorie și satisfacția rămâne meschină.

Îmi vorbești în serisoarea dumitale de tineretul care nu întârzie să vadă că dă gres. Mă gândesc la el cu multă plăcere. Dezgustat de un plagiat de profesie, în care a cheltuit orgoliu steril, el s-a apucat de un meșteșug onest și a dat câteodată între mânăjitorii hârtiei, scriitori. Toarcerea caierei meșterilor nu

trebuie într-adevăr să se oprească și cine ar duce plăpândul fir de aur mai departe, dacă nu un tineret apt de asceză și de jertfa de sine, capabil de eroismul unui ideal purtat sus, ca un vârf de lance? *Așa ideal merită să și mori în drum pentru el.* Dar nu e nevoie, îți ajunge să-l trăiești. Nici asta nu e ușor.

Niciodată, nici unul din scriitori care au sporit bibliotecile cu o carte, nu și-a pierdut vremea în activități de cârpaci. Ei nu s-au mulțumit să caute în rumegușuri și talaj. Din deșeurile dulgherului nu se pot reconstitui grinzile și stâlpii unui pod de trecere prin întuneric și clădi bordeiul de lângă el. Numai tineretul scapet se poate simți realizat, într-o luptă de-a briceagul cu copacii și în adunarea frunzelor uscate din pădure. Să auzi ciocanele muncind în potcovărit și să crezi că ai anulat o datorie, trăgându-ți plapuma peste urechi, e o mângâiere de infirm.

Citesc adeseori, ca și în pagina duminicală, dojana tineretului afirmat împotriva tineretului sterp, un tineret preocupat să se ia la întrecere cu săgeata, pe când camarazii lor neînzuștrați aleargă după trăsuri, irirari de mișcarea pe care o latră, cu o trăsura în sus, cu altă trăsura în jos, în zigzag, pe aceeași stradă.

Un cătelandru literar e fără activ. Dacă ar avea o carte scrisă de el, acest capital de autoritate i-ar da dreptul să fie și lătrău. Nu o are. Dacă ar avea-o, lătrătura l-ar rușina: a căpătat o conștiință. N-ar mai afla interes a se măsura cu fractia și cu crâmpciul. El s-ar măsura cu opera făcută, certificat și al dreptului de judecată și sentință, dacă asemenea drept mai este în stare să aruze pe cel care-l are.

Tineretul scapet are, în schimb, darul servilismului, adeseori. El slugărește din vocație necazul molcom și mediocritatea distribuitorilor de bacșiș: un plic, o bilă, o diplomă, un prânz, după categorie. Elogiul prost alternează cu injuria proastă. Anume oameni, parveniți prin aventură la locuri nemeritate și luxos retribuie, trăiesc în iluzia că pot diminua indirect o fatalitate și menține un echilibru fals înjghebat.

Mulți păreți izbutesc să stea în picioare, prin aderența spoielii. Nu-ti dorește dumitale așa bordei nici, mai cu seamă, astfel de turn. Dar proprietarii lor nu sunt nici tineri măcar, sunt numai scapeți și scapeți bătrâni.

Rămâi sănătos!

1943

GRĂDINA

De la primăvara, din niște însemnări făcute, acum un timp, în același loc, s-a repetat iarna de mai înainte, de câteva ori. Mărțișorul s-a legănat ca un pendul, pe sânul fetelor frumoase, între zece grade calde și zece grade frig, gata să li-l înghețe.

Câteva zile, un vânt, care a fost un uragan, a uscat grăsimile lăsate pământului de generoasa dăruire a zăpezii și acum cazmaua, împinsă cu talpa, pătrunde la răsturnarea brazdei greu. Fiecare gospodar își face grădină cu o brazdă, două, trei, o întinerire a timpului, ce-l îmbătrânește fără să-și dea seama. Ora trece și-i zgârie lin obrazul cu acul ei nevăzut; azi un semn, mâine altul. Singură oglinda șoptește, din când în când, o dată la șase luni: „Camarade, îmbătrânești” și camaradul se mai îndrăgostește o dată, ca să fie mai tânăr. Dragostea, care nu-l face să sufere la nici o vârstă, e a florilor gingase. Ele-i dau în schimb tot ce culeg petalele lor mai suav, din parfumurile și culorile ascunse în lumină și-n tărână.

Din părțile orașului, ale crescătorilor de plante, funcționarii și muncitorii, proprietari ai unui petec de loc, vin încoă cu câte un puianțu de pom la umăr, cu câte o rădăcină de trandafiri, răsadurile viitoarelor grădini de o șchioapă. Cele opt caise ivite la vară, auzii, în peruca de frunze din fața ferestrei, vor avea prețul bijuteriilor moștenire de la strămoși

bogați. Străbunul împărătesc al tuturor, pământul, e înrudit cu fistecare, fiind pretutindeni de față și alături de nepotul lui.

Trăia odinioară în București și i-aș dori să mai trăiască, și azi, cine știe cât de bătrân, un confrate de literatură și cel mai frumos bărbat din generația lui, scriitor cu penita mică, și câțva timp comisar de poliție... N-a fost singurul prozator sau poet împrumutat de către Prefectură literaturii. Într-o epocă, s-a practicat acolo, ca și la barou, genul epigramei și chiar teatrul romantic în versuri. Cunoscut pe Calea Victoriei mai ales ca profesionist al eleganței masculine (optzeci de lei un costum de seviot la comandă, căptușit cu mătase, cinci lei o pălărie Panamă, un leu lavaliera de Lyon) cel care semna cu adaosul Sfînx la numele lui burghez și purta o splendidă barbă asiriană, s-a consacrat într-o bună zi horticulturii, pe o șuvită de maidan dintre două proprietăți, alternând poemele de iubire cu perele cele mai dulci.

Fructele lui vegetale, mai savuroase decât cele literare, l-au impus în câțiva ani autoritate și nu cred că avea nici treizeci de pomi, din care totuși scotea un venit anual de moșie. Sfînx concura Franța și Italia, de unde soseau, în vară, „părgănutele“ cu nume imperiale și ajunsese la reputația de „tip“, vânzând boierilor coșuri ornamentate cu mingi de aromă, de o frumusețe aproape artificială.

Gurile rele povesteau că mai cumpăra și din piață. Dis-de-dimineață gabrioleta lui strălucită, trasă de un cal de curse cu hamuri nichelate, era văzută intrând în oraș în trap, încărcată cu o marfă acoperită suspect. Ajunsese să aibă cereri prea multe plătite scump.

Unul din cei mai harnici și mai punctuali funcționari ai unui minister locuiește într-o comună, la douăzeci de km de slujbă, între-o grădină de șase pogoane, bogată în specii rare de poame, îngrijite mericulos de mâinile lui. La început, grădina era cât o cameră de hotel. În mahalalele periferiei multe babe trăiesc dintr-un crâmpei de curte cu viorele, pansele și

păralute. Din trei frați, asociați la un câmp de trandafiri, astăzi foarte cunoscut, unul a învățat pictura la Paris. Peste drum de ci, un grădinar face dălii adevărate și pentru Anul Nou sorcove de hârtie...

Când meseriile suplimentare ale intelectualilor din biurouri, scoli și întreprinderi se vor înmulți, întovărășite de cazma, de sapă și greblă, viața va fi mai agreabilă și gospodăria mai îndestulată. Cu singura condiție, care implică o educație de simplități, a muncii personale, dusă cu stăruință. Ea nu dă niciodată greș.

1943

BILETE DE PAPAGAL

De vreme ce aceste Bilete n-au mai putut să apară, ca acum vreo cincisprezece ani, zilnic, într-o minusculă foaie deosebită, iată-le intercalate într-un spațiu, crâmpie de fituică în dăra de vânt a unui tren.

Cocò, prin urmare, voiajează (cu bilet) și domnul Malciu i-a rezervat un compartiment, vedeți ce mic: o colivie. Ea poate să fie trecută din vagon în vagon și din clasă-n clasă. Nu o să se sperie de un papagal nici călătorul din *sleeping-car*, simțindu-l că ronțăie seminte deasupra capului trezit din somn. Cocò e destul de bine-crescut și într-o privință.

Titlul mabricii de față ieșea în circulație, întâia oară, la începutul anului 1928. Cum trece vremea, pareă a fost ier! Zice domnul Păcală, consilierul intim al lui Cocò. El a fost ceva mai mult decât un consilier. Papagalul s-a puricat în pene pe flaseta lui ospitalieră, cinci sute de zile, și a scos din ele bilete multicolore, legănat în repertoriu de opereta. De multe ori, arșicele de lemn și burduful caterincli au cam sărit din făgașele lor interioare și au dat o muzică dezacordată și o melodie falsă,

ca pentru câini, amestecând pe Lohengrin cu polca mazurca. Ascultătorul cuminte și-a putut astupa urechea până ce, apăsând un resort, flășnetarul muta aria și ritmul. Dacă-și mai aduce cititorul aminte, inspirația Biletelor de odinioară se documenta de la surse de specialitate modeste; de pildă, Badea Ion pentru chestiunile sociale. Dar de la dispariție, Cocò și-a creat relații, a experimentat somități și valori, de autoritatea cărora s-a felicitat în secret. E timpul să se bucure și public de ele, încondeindu-le cu discreție din când în când, și indirect.

La drept vorbind, Cocò nu-i mult o să se joace decât o să scrie. O să se joace de-a una, de-a alta și de-a toate, de-a prezentul și de-a aducerea-aminte. În prima lui epocă de zbeg cotidian, pusese de gând să aducă cititorului câte un surâs. Cât îi trebuie unui surâs? O secundă. O secundă pe zi.

Uneori a izbutit. Alteori, silindu-se să surâdă, Cocò a rânjit. Ba, câteodată, zguduit de o ilaritate tragică, inexplicabilă, a și plâns... Își închipuie orișicine cât poate să fie de grotesc un papagal, din ochii căruia curg lacrimi pe flășnetă, mânăta cu manivela, să cânte romantic „*Püppchen, du bist mein Augensterri*”.

Intențiile nu s-au schimbat. Nu știu dacă cerneala mai e aceeași. Să nu fi căzut și în călimară din picăturile prelinse pe cioc. Unele erau amestecate cu otravă, unele cu sânge. O să caut să le distilez, păstrându-le pe cele cu sirop.

1943

TONY BULANDRA

Îi sunt dator, când frunzele încep să se ivească, să las o foaie să-i cadă din caiet pe mormânt.

Îi sunt dator pentru că l-am ascultat pe vremuri corect și sobru în personajul jucat, pentru că l-am văzut trăindu-se pe scenă cu încredințare.

Câteodată, idențic întodeatuna, l-am acuzat de monotonie, atunci când el avea dreptul de personalitate la ea – și m-am căit. Îi sunt și pentru această întristare dator.

Îi sunt dator pentru cavalerismul lui, pentru linia neîntreruptă a unei vieți, realizată pe un concept. Se vedea în el un decalc de pe voință și această izbitură a unui om e o nobleră. Nu știu câți oameni merită elogiul bărbatului echilibrat pe un moral.

Îi sunt dator pentru că nu mi-a ieșit înainte cu vederile și comentariile lui, singurul artist de teatru care nu și-a explicat geniul, preferințele, punctele de vedere, filosofia cabotină. Acțiunea, opinia și râvna lui durau cât ținea ridicată cortina. După aceea el nu mai auzea și nu mai știa nimic.

Îi sunt dator pentru că stia să umble, să salute și să râdă cu măsură, elegant și distant; pentru că nu s-a căciulit și n-a primit căciulire. Curat ca un fulg, gătit și zvelt ca o tuberoză, seriozitatea lui interioară avea adiacențe cu melancolia eternă. Nu mi-a părut niciodată actor pe scenă: era personajul adevărat, ca un tablou care nu gesticulează dincolo de cadru. Bulandra, întreg în sine însuși, era concentrat până la metal.

Îi sunt dator că se purta ca un prinț, că vorbea graiul pe care-l adunăm cu condeiul din peliniță și mălură, înure țigării accentului și ai conduitei, ca Făt-Frumos. Semeția lui delicată n-a spus niciodată că a suferit.

Îi sunt dator pentru că l-am găsit ori de câte ori l-am căutat, invariabil, cu o carte înmănușată în fin marochin, la locul ei pe marginea bibliotecii, de-a curmezișul, exemplar ales, de rafinement.

Îi sunt dator pentru că ultima oară când l-am întâlnit, acum câteva luni, nu i-am strâns cu destulă putere mâinile pe jumătate zburate. l-aș fi lăsat în palmă o amintire, intuiția slovelor acestora, pe care nu le-a bănuț și pe care nu le mai citește.

Pamântule, fii îngăduitor cu acest Hamlet. După aplauzele sălilor strălucite, nu te așterne, timpule, cu nitarea ta peste el.

Lasă vântul să-i cânte din ghitară în singurătatea lui de acum.
Lasă primăvara să adune basme și mierle înprejurul acestui
descântător. El și-a luat și a plecat cu ele, toate sufletele pe care
le-a născocit. Lasă-ne să ne aducem aminte și noi.

Eram dator să las să cadă o foaie pe mormânt, cu șoapta
ei de hârtie...

1943

TINERIMILE

S-a notat cu spirit, într-un săptămânal literar, că Salonul
Societății „Tinerimea Artistică” e remarcabil, într-o sală de
expoziții de pictură, prin marea ei număr de membri bătrâni...
Câteva fotografii arătau pe autori dinaintea fiecărui panou de
tablouri. Între artiști și operă e discordanța dintre unchișul
cu pantoful rârâs, lângă silueta grațioasă a unei fete, urmărită
cu șoaptele unei guri, aranjată aproximativ la dentist.

Nici opera, nici Societatea nu corespund cu vârsta. Are și
arta una: trecerea din imagini la substanță.

Mă gândesc la altceva, la tinerețea care îmbătrânește.

Acum vreo patruzeci și cinci de ani, actuala burghezie a
Societății de pictori era o generație revoluționară, de tineri
oacheși, cu păr și năbădăioși. Am apucat-o născându-se,
Societatea, împotriva „Salonului Oficial”, de care s-a apropiat
pe nesimțite și cu care s-a căsătorit. Azi, le tremură și unuia
și celeilalte genunchii, și, la brat, sug împreună, trecându-și-le
cu limba, bomboane de gumă, care nu vară mă gingia.

Asaltul fusese impetuos și aproape eroic.

Viteji au ajuns pensionari și profesori în magazinele de clasă
ale Școlii de belle-arte. Ucenicii și ienicerii cu țatagan au luat
catedrele și direcția generației expropriate. Nu aveau, nici unul,

nici un fel de talent, poate că nici nu aveau de gând; dar erau idealişti, frământați, violenți și nu le plăcea nimic. „Tărărescu, Aman, Grigorescu, Mircea, Gabriel Popescu – rable. Să ne vedeți pe noi, descălțătorii!...” *Totul trebuia să înceapă de-abia de la ei. Când au să se afirme, bănuiau spectatorii, ăștia înspăimântă pictura și anulează cu o bidinea tot ce s-a făcut până la viitoarele lor creații geniale. Rezultatul, anemic, inexpressiv și spălăcit, s-a văzut: e de față. S-a agitat o tinerime și a-imbătrânii sterilă.*

Altă tinerime: „Clubul Tinerimii”.

În lipsă de țeluri mai semnificative, foștii băieți cu mustăcioară, ai acestui cerc, au început un joc de cărți... Mă uitam odată, dintr-o cameră de peste drum, în obscuritatea sălilor cu mese verzi, ale Clubului, unde câțiva bătrâni împărțeau birlicii de vreo cincizeci de ani în șir, în toate zilele câteva ore. Îmi aduceam trecutul aminte, tineretca de odinioară a părților de acum. Între ei, zăream în umbră smochina palidă și pleșuvă și a unui literat, celebru pe vremea lui, cu trei nuvele și jumătate de diletant, rămasă în literatura de teroare a manualelor de școală...

Bagă de seamă, tinere din zilele mele.

1943

SALCIA

Salcia se grăbește.

Au trecut vrăbiile pe la ea și i-au spus că muștele încep să se dezghețe. Niste găze licăritoare, de aur verde, au ieșit și ele din cojile trunchiului și s-au suit pe ramuri, să vadă dacă mai dorm. Din scorbura au zburat întâiași dată două cucuvăi amortite. A simțit și pensula caldă a soarelui trecându-i pe crengi. Nu mai e de zăbovit.

Desteptari-vă buturugi de răchită! Atâtea semne și chemări înmulțire trebuiesc ascultate. Am pierdut o săprămână. Trebuie frunză nouă de Florii. Se apropie umbra de lumină a lui Iisus, călare pe măgăreață albă, de Ierusalim, și trebuie drumul asternut cu țoale și covoare verzi și cu finic.

Într-o singură noapte mormanele de frânghie adunate as'toamnă între cioturi s-au desfăcut și firele au fost repede despletite. Iară-le atârname, urzire într-un torent. Zece zile le-a șuierat vântul în sfărcuri, ca să le încurece: nebunul de primăvară. A uscat pământul fără să fi biruit minuscula încolțire. E zor în sălcii.

Numai liliacul ușuratic, trezir de mai multe ori în nestire, de întâi april s-a răzgândit. Dacă s-ar întoarce iarna și Babele supărăcioase, pregătirile tiprile s-ar rasturna și-l vor găsi, fraged și naiv, cu vârful de panglică violetă, afară, pe buze. Bine că nu și-a dat drumul la o toamnă de entuziasm. Mai bine mai pregetă, mai bine mai stă, mai bine mai așteaptă. Lasă salcia pripită să-ți-o ia înainte, liliacule, să-și înnoade din loc în loc bicele și sforile cu crâmpoie de mătase și lână.

Fantoma vegetală a primelor zile de înmugurire e totuși inutilă. Ea nu dă nimic de mâncat omului, învâtat, de când s-a pomenit pus pe pământ, să roadă frumusețile gratuite și să le devore. Uită-te la el, are capul cât pumnul și stomacul cât un sac. Pentru un crâmpoi de gând el trebuie să mănânce toată ziua, toată viața. Salcia e pomul de prisos, pomul halucinat, pomul boem. Puțin îi pasă că pomii ceilalți, slugarnici, se silesc anul întreg să lingusească instinctele proprietarului și să-i sature pântecul umflat. Ea-și poartă sus podoabele sterile și nu și le târâște. Estetica ei riguroasă și barbară refuză să-l magulească, să-l atragă cu flori și parfume, neînțeleasă cu limba, cu ochiul și cu nasul. Suprima detaliile încântătoare și se afirmă, între plantele care se gudură pe lângă venericul țărăni, masivă, asimetrică și ostrilă. Concesiile poeziei mici și regula, careia se pleacă ramurile ploconite, îi

sunt necunoscute. Călă pravila caisului și gutuiului și pe când livada se gărește ca să placă, ea pune zăbranic, împletind vâlul cernit cu beteala miresei nenunțată.

Din forforă și zgomot și-a ales singurătatea. În lunca unde s-au pîit un bordei, un unchiș cu lulea și o pisică, s-au strâns câteva sute de maici cu camilafcă, frământând meraniile ziua și noaptea. Altă țară, altă lume: papură, trestie, broaste; o lume filosofică a osărdiei desarte, trândavă și blajină, care se ascultă imobilă tăcând. Lumea de la început... Ea știe să aștepte o mic de veacuri, să treacă și omul și civilizația lui și din când în când bate roaca-n sălcii cucul:

– Cu-cu! Cu-cu!

Cântă cucul, domnule profesor... Hai să dăm naibii pe Pitagora și Archimede și să ne ducem pe luncă...

1943

OBSEȘIA

Să vezi ce-mi scrie, domnule doctor, un băiat, pe care văzându-l într-o zi la barbier, deștept și cam tăcînit, l-am sfătuit să facă literatura mai serios. Îmi recitase, așteptând să ne vie rîndul, câteva poezii, pămătuful distribuia clubucul și vedeam cu o curiozitate plăcută cum se stabilese legături de adevărată prietenie, între domnii cu situații înalte, rebarbativi și magistrali la biurourile lor, și frizerul care îngrijește de părul din urechi și nas. Nu mă mai mira că un barbier a fost și deputat, ales probabil de elita clientelei lui, ca un reprezentant cu merite excepționale, și că avea și cai de curse și un nume onorat între colegii de turf.

Băiatul ajunsese, mi se pare, la al vreo zecelea sonet și rîmurile lui coincideau cu melodia sacadată a foarfecelor și

cu pulverizatoarele de parfum vaporizate de jur-împrejurul clienților rași, ca o aureolă mirositoare. Când i-am spus: „Lucrează în toate zilele câteva ore și organizează-ți inspirația”, tocmai vocifera un director general că-i grămădise un artist al atelierului de înfrumusețare, retușându-i-o progresiv, când pe la dreapta când pe la stânga, toară mustata de desubtul nărilor exact. „Vezi, i-am mai spus tânărului poet, să nici nu refuzezi prea mult, că iese ca mustața asta.”

Sfatul dumneavoastră, îmi scrie camaradul de la „Briciul lui Napoleon”, a corespuns în totul cu așteptările mele și vă foarte multumesc. Într-o lună de zile am făcut progrese, de care mă mir. A fost o împrejurare fericită că v-am zărit, fără să mă gândesc în acel moment la dumneavoastră, în labirintul de ogliozii al salonului de coafură. Niciodată n-aș fi crezut că voi sta de vorbă atâta timp cu... Urmează, domnule doctor, o frază excesiv de elogioasă, pe care mi-e rușine s-o citez. N-ăs vrea nici să crezi cumva că laudele pe care ți le-aș reproduce la telefon sunt de la mine.

Tânărul îmi scrie, nu arăta ca să-mi facă plăcere, cât ca să mi se plângă și să-mi mai ceară un sfat. Nu-i ajunsese unul. Mă urmărește, mi s-a mărturisit noul coleg, un individ, pe care am impresia să-l fi cunoscut între bărbierii din seara de atunci, sunând muzical din foarfecă, după fiecare contact util cu părul clienților, de câteva zeci de ori în gol, cu o dexteritate de frecuenție. L-am întrebat: „Nu m-ai tuns într-o săptămână duminică, când a venit să se bărbierească și domnul cutare?” (Întrebarea, doctore, mă denumea pe mine.) Individul nu mi-a răspuns.

Mă urmărește cu deosebire la scris. Nu pot să duc un rând până la punct, fără să citească peste umărul meu. În orice loc m-aș găsi, nu știu pe unde vine și de unde iese. Cam bănuiesc eu, dar nu pot să scriu. Stă și acum în spatele meu. O să vă spuie la ureche, dacă mai veniți pe la bărbier. Știu că vă rundeți foarte rar, și as fi auzit că vă potrivește doamna. Eu sunt

necăsătorit. Sper să se întâmple fericitul eveniment mai târziu, cu finia sublimă căreia îi închin sonetele mele.

De câte ori pui pe hârtie condeii, parcă îmi iese din călimară. E numaidecât lângă mine, rece și solemn. Și parcă nu ar fi întodeauna același individ. Uneori e slab, într-adevăr, ca o fantomă, când brună, când bălană, când gras, când sasiu. Azi, are la ochi niște pungi de individ bătrân. Ba, câteodată, se face și femeie, cu un aer țepăn de guvernantă. Îl întreb cum intră neanuntat în odaie, invoc violabilitatea domiciliului. Tace. E tăcere și tăcere: el tace ca un mort. Dacă aș putea să-i ajung obrazul cu mâna, cred că aș da un țipăt și aș leșina, ca la pipăitul umed al unei figuri de brânză.

După ce-am scris câteva rânduri, îi aud vocea ca un pas de soareci, că spune: „Nu-mi place”. Nu mă privește opinia lui, totuși el mi-o scrieste la fiecare mișcare de condei. Fug de acasă la cafenea. E la o masă vecină și mă așteaptă. „Domnule, nu mă mai scap de dumneata?” strig la el. Cu degetul roșu ca un creion gros trage o diagonală și peste ce-am scris la cafenea. Nu-i place! E un personaj foarte dificil, dar ce-are cu mine? De ce mi s-a pus pe cap? Ce-ni pasă că nu-i place lui. „Vrei să te iau colaborator cu sila?” I-am întrebat. Nu zice nici da, nici nu... Nu-i plac nici versurile, nici proza, nici schița, nici maxima, nici gândirea filosofică și nici, măcar, scrierile pe care i le trimit iubitei: își bagă nasul și-n ele. Numai că-l văd puindu-și palma pe manuscrisul meu și cocolosindu-l pe loc.

Am vrut să-i dau cu scrumiera în cap și s-a făcut cucoană: o femeie nu trebuie atinsă nici cu o floare; am acest cult. Altă dată, am scos revolverul să-l împuşc, și s-a transformat într-o făptură nedefinită, de la primărie, de la fisc ori de la postă. E destul să zăresc o bucatică de ceva lucios la sapeă sau guler, la un curier de bancă sau lift, că mă emoționez. Sentimentul autorității mi-e dezvoltat. L-am luat cu binisorul: „Scumpe domnule, nu-mi tot sta în spinare și nu mă obseda, lasă-mă în pace. Vrei să mă sinucid?”

Debarasați-mă, vă rog de individul asta, că se întâmplă ceva. Aveți relații, puneri-le vă rog în acțiune. Nimic nu-i place! Cum să scriu ca să-i placă? Uite-l, a citit și asta.

Nu ți se pare, domnule doctor, că băiatul e nebun?

1943

DISCIPLINA

Impresiile, pe măsură cu viața, sunt instructive și împărtășite. Ele pot să capete un înțeles. Vreau să aduc un omagiu scriitorului cotidian, redactorului care scrie zilnic și începe succesiv într-un spațiu fixat, fără să-l depășească, fără să fie depășit: inserierea unei idei într-o frază și a unui complex într-un capitol centimetrat. E o problemă aproape de fizică: intercalarea exactă a unui bafon, care se umflă mereu, de la sine și dă pe dinafară, într-o cutie cub cu laturile fixe. Rotundul nu trebuie să sporească, nici să se dezumfle și trebuie făcut pătrat.

Mi s-a dat la ziar un spațiu de patruzeci de rânduri și rândul de șaiszeci de slove: costum invariabil pe toate zilele și calibrele de subiect. Trebuie îmbrăcată cu el orice corpulentă, și piticul, ca să nu cadă hainele de pe el, și uriașul, ca să-l cuprindă exact pantalonii și vesta – decent.

M-am dezobisnuit... N-am mai făcut această interesantă croitorie de douăzeci și cinci de ani, când ajunsesem la facilitate. Tipografului îi lipseau cincisprezece rânduri: i le făceam. Asta era condiția lui, la care se adăoga și condiția redactorului, să nu fie banale și indiferente. Nu e arăt de necesar să scrii frumos, cât e să nu fii incolor. Altă dată, tipograful cerea să i se taie cincisprezece rânduri. Operația era mai grea, era ca o emasculare și se descumpănca balanța. I le tăiai.

Am uitat de tot și nu mai știu cum se poate umbla în ghete strâmte și în corset până la gât. Călcam desculț, mai larg, mai deșelat, mai strâns, mai repede sau mai încet, după teren și cum veneau, valca sau dealul. Nu mai stiam să scobesc, să bag un clin, să răscoiesc. Gândul fugе mereu din condei ca o ară din ac.

Articolul de ziar, cu împărțeala paginii precisă, e un mobilier, care trebuie să intre neapărat într-o anumită odală. Nu merge mașina de gătit în camera de dormit, nici perdeaua de catifea în bucătărie, și un covor de douăzeci de metri pătrați nu-l poți vârî într-o încăpere de doisprezece, nici invers, când scândurile rămân goale și se văd arsurile dușumelei.

În loc de patruzeci de rânduri, mi-au ieșit șaptezeci: prea multe – sau douăzeci și opt: prea puține. A doua zi, mi-au ieșit cincizeci. A treia, m-am apropiat, la patruzeci și cinci... Din stofa textului nu trebuia pierdur nici un rând prin eliminare. Seădeam: rămânea gaură. Muram gaura mai sus: ieșeau două găuri în loc de una și gaura mânca textul și ajungeau la definiția covrigului: nimic înconjurat de ceva.

După patruzeci și cinci de ani de meserie a întrinderii și a cărpelii, sunt iarăși debutant. Mi se pare că secretul ca să-ti rămâie condeiul tânăr, e să debutezi toată viața și în toate zilele. Te școlărești, și de la catedră te întorci în clasa întâi primară: b, o; bo; b, i; bi; două ori zece: douăzeci. Exercițiu de elasticitate, gimnastică de celulă.

Apucă-te de numărare, ca să între ce vrei să spui într-o firăma de literă de plumb: două, patru, șase, opt, din două-n două. Nu te mai poți da peste cap pe câmpia întreagă: într-un coridor îngust, trebuie să joci tot atletismul. Mai puțin ca un coridor, o baracă de sentinelă. Ori cu sabia scoasă, ori cu ea în reacă, ori chircit de frig la hund, încălzindu-te la o țigară și la un chibrit. Și te reobişnuiești...

Din foile de experiență am scos de câteva ori câte un rând. Scrisul e o împletitură pe ochiuri: ai tras un fir și se desiră

ciorapul. Învată-te să faci nodul pe dedesubt, să nu se bage de seamă. În patru zile, am învățat.

Morală optimistă: nimic imposibil.

1943

SPIRITUL PUBLIC

Eram obișnuți cu câteva învățăminte, azi perimare. Publicul nu citește, nu se duce la teatru și fuge de conferințe.

Publicul citește... Ziarele s-au înmulțit, tirajele și ele. Mai de mult cumpărătorul prefera gazeta în douăzeci și patru de pagini și directorii cei mai însemnați din presă își trăgeau autoritatea din maculatura comerțului de hârtie de împachetat. S-a isprăvit această deprindere: se cumpără de preferință ziarul dintr-o singură foaie. Publicul părăsește întinderea și locurile virane; cere substanță.

– Domnule ministru, cere audiență un domn director de mare ziar. Iară carrea de vizită...

– E marele fabricant de mucavale. Spune-i că sunt ocupat și întreabă-l ce dorește...

Publicul citește cartea... Cărțile s-au înmulțit. Bune sau mai puțin bune, cumpărătorul le ia pe toate. Un zvon se reperă din când în când, că ar trebui eliminate cărțile proaste. Care sunt cărțile proaste? O anchetă, întretinută săptămânal de o revistă printre autori, dă dovada concretă din partea unor cititori relativ evoluți, că preferința merge după cum se vede către cele din urmă. Cine ar houăfi de calitatea unui volum, când cei mai calificați, criticii, iritați că dau de ani de zile greș, s-au lăsat de mestesug? O poliție de literatură ar îndepărta toate simpatiile, abia întemeiate, de la cartea românească. Bune, proaste, cărțile trebuie lăsate să umble. E un public de fiecare

carte, nu e un singur public și împrejurarea trebuie exploatată. Publicul a citit douăzeci de ani „Furnica”. A eliminat-o el. Azi n-ar mai putea să aibă un cititor.

Publicul se duce la teatru... Sunt mi se pare douăzeci dacă nu treizeci de teatre în București, mai multe teatre decât actori, și în fiecare săptămână se inaugurează altul. Cheltuielile depășesc, poate, și rețera. De curând, o sală a fost adjudecată prin licitația unui concurent fantazist, care a oferit treizeci și cinci de mii de lei chirie pe zi... Toate genurile de spectacole sunt bine-venite, de la Tânase la Claudel.

Publicul se duce la conferințe... Cu condiția să nu fie ofensat de două ori, întâi prin gratuitate și al doilea prin calitate. Simțul raporturilor sugerează că ce-i de pomană e prost. Numai că se duce publicul să asculte vorbe goale, sucite interesant, constituie o evoluție importantă a unei voințe de a răbda.

S-a petrecut și un fenomen: O conferință a unui prieten al meu, de aproape, a trebuit „pentru prima oară în România” repetată. Publicul a suportat-o de două ori. Dacă nu se temeă că-și indispuie prea mult colegii, care nu pot să admită cu camaraderie nici succesul mediocre, conferențiarul ar fi avut sală plină și a treia oară.

Schimbările spiritului public influențează și pe antreprenori. O sală de primul rang din centru, cu un comitet cultural, prezidat de un proprietar de băi și hoteluri, care la o avere de câteva miliarde aur subscris pentru nevoile statului câte două până la zece mii de lei hârtie, s-a simțit profund tulburată în persoana comiteului ei, că publicul participa compact la conferințele unei inițiative literare. I-a concepe un succes moderat. Organizatorii au primit din partea cancelariei la o somație cu sensul următor (Chirie: douăzeci de mii de lei pe două ore): Avem onoarea să vă punem în vedere că la prelegerile dumneavoastră vânzându-se toate biletele, monumentul în care se află sala de conferințe

amenință să se dărâme... Vă rog, luați măsuri la casă ori preferați conferențiarul nostru oficial, cu sală goală și intrarea gratuită.

1943

LUCRUL MIC

Nu știu cum ești dumneata, dar eu sunt complicat. Nu mai trebuie să-ți spui că sunt un papagal care vorbește, căci mi se pare că ai aflat. Ba câteodată și scriu. Sunt papagal învățat.

Nu numai că reproduc tot ce aud, ca un papagal, dar și adaog: am idei și vorbe, puncte de vedere și chiar opinii. Sunt inventiv și variat. Zbor sus câteodată, de nu mă mai vezi, cu penele mele albastrii, din azur. Și când mă-ntorc miroase a alb și a stele: am trecut prin steagurile cerului și pe lângă stele adormite. Ce voios și fraged intru în colivie!

Alteori stau cu nasul vârat în pene, posomorât și mut. Nu-mi prind unghia piciorului de nimic, cobesc a ploaie și a întuneric. De două ori pe zi sunt sprinten și de zece ori imbecil.

– Ce ai Cocò?

Nu-l întreba, că nu răspunde. S-a petrecut în sufletul lui ceva. O nimica toată îl face să jubileze și o nimica toată îl demoralizează. Dacă ar avea de furcă măcar cu evenimente, dacă ar avea de dat și de dus o lupă. o împotrivire, pe care să o-nfrunte. Nu. Împotrivirile se fac amabile și mici, ca niște fluturi, ca niște surâsuri și surâsul vine lin la el, ca un păduche. Dacă nu l-ai mai văzut și nu te-ai mai scărpinat de el, nici n-ai ști ce-i, l-ai crede o fărâma de serum din lumânarea aprinsă la icoana de argint a Sfintei Fecioare. Arât e de nevinovat.

Ah, Doamne, întrebă Cocò, uitându-se la el chiorâs, din arcu de os în care se leagănă a tristețe. De ce-ai făcut și lucrurile mici, mai ales gândurile mici? Că tot lucruri sunt și

ele, lucrusoare. Tu mă asaltezi cu secunde și pulberi. Molecula mă sperie mai mult ca viscolul și ca furtuna, care-mi dă aripa peste cap. Și de ce ai lăsat tu pe lume politețea și slugărnicia lucrului minuscul? Se apropie de mine dulce și parcă m-ar mângâia, parcă m-ar unge cu mirodenii și mă pomenesc cu păduchele în creastă, acolo unde mă ajung luminile tale, dar unde ciocul nu mă poate ajunge.

De ce în blânzești tu lucrurile la suprafață și le lași stricate pe dirăuntri? Ce rău ai făcut că te-ai răzgândit de la un timp! Nu ai mai dat drumul din mâinile tale uriașilor de odinioară, care se izbeau în coarne, în copite și măsele, de suna pământul. Ai pus pe lume corcitură și diminutive și aproximații. Pe vremuri păduchele trebuie să fi fost cât vulpea: îl vedeai. Ai dat toate tiparele înapoi și te-ai chircit, ca să ne chinuiești cu zdrențe de firimituri.

Vrei să știi cu cine te măsoară și de-abia te răscolești, că dai de-o caricatură, care te îmbunează cu un surâs ori tremură de spaimă, și trebuie să te scuzi că ai greșit, că te-ai înșelat, să te ticăloșești în treceri cu vederea, în reticente și concesii. Uite-l, palidul și vânatul ăla se ploconeste și-mi face loc să trec. Frumosul celălalt îmi aduce miere: de ce-ai făcut mierea și nu te-ai oprit, Doamne, la ciupercă? Mi-e groază că nu pot nici să mă feresc, nici să mă apăr, nici să atac, și trebuie să-mi fie milă, milă de muscă, milă de vierme.

1943

CÂINELE MEU

Câinele meu stă de câteva zile îngândurat, cu capul pe labe. Dă puțin din coadă când trec pe lângă el, își rotește puțin ochii, culcați pe bot, dar se scoală anevoie să se bucure ca altădată. Între urechile ciulite și sprâncene câinele meu are de la natură

o pătură de moliciune rare: ne place să i-o mângâiem. Copiii se aplecau până la el și puneau obrazul pe această pernă de cațifea, de o palmă, și-i plăcea și lui să și-o simtă așa pipăită.

Căinele meu n-are, cam stă scris, rasă. E un câine fără pergamente, fără noblere, cam din topor, cam țărănoi, cam ca noi toți. Nu mai știu nici cum l-am căpătat și de unde. Mi se pare că a venit într-o zi friguroasă, din toată lumea asta, tot atât de pribeagă ca și el, și s-a uitat în curte prin zăbrele. Mi se pare că l-am întrebat: „Dar dumneata pe cine cauți? și mi se pare că el a simțit de pe cam unde vine tonul întrebării. Mi se pare că i-am deschis poarta și mi se pare că a intrat. De atunci nu a mai plecat și am îndurat împreună viața, viscoalele, necazurile și bucuriile gospodăriei. Ne-am jucat cu el de-a fuga, de-a nîngea. Ne-a păcălit, l-am păcălit.

– Ce mai câine ciobănesc! mi l-a felicitat odată un domn priceput. De unde-l ai? Tare as ține să am și eu unul ca el. Cel mai inteligent și mai bun de pază câine.

Am aflat atunci că Nicu Filipescu începuse să selectioneze la moșia lui un neam de câine românesc curat, că obținuse câteva exemplare excepționale, dar că a murit înainte de a stabili un tip *ne varietur*. De la el încoace, acest fel de câine n-a mai interesat decât pe hîngheri și primăria care-i otrăvește cu stricinină. Mi-am adus aminte de ochii lui Filipescu. Văzusem pe vremuri în ei ceva nedefinit, care m-a intrigat, o vioiciune amestecată cu o dulce bunățate. Avea ochi de câine ciobănesc, după cum și căinele meu care stă acum îngândurat are ochi de om.

L-am pus câinelui meu mâna pe bot. El a oftat adânc. Suspiniul venea de mai departe, de la suflet, nu de la o durere de trup, venea așa cum călătorește și durerile noastre între o iluzie și o dezamăgire, ca o șoapătă gemută.

Căinele meu știe, ca și țaranul, tot ce se întâmplă, fără să citească gazetele, fără să fie „informat”. I-am ghicit preocuparea, care a coincis cu o jignire citită la ziar. Era cineva la comună

(pe acea vreme) de-o energie agresivă, cu o conștiință minunată de liberă, nemişcată în sentimente, vreun domn învățat, care pornea, cum spunea un comunicat, o „campanie“, cu publicitate, împotriva câinilor, desigur nu mai puțin primejdioasă decât alte campanii și cu o bravură mai ușoară.

Mi se pare ciudat că oamenii din fruntea autorităților acceptă inițiativa exterminării celui mai bun prieten al nostru și tovarășul de mii de ani, care nu l-a trădat niciodată, al poporului ăstuia, atât de înșelat. Un fost prefect al capitalei, un general, m-a impresionat, ca nimeni altul, cu o cuvântare, pe care o ținuse acum vreo doi ani, reproducă de presă, comisarilor și agenților lui, despre dragostea datorită camarazilor noștri, caii și câinii. Dacă urmărești viața particulară a unor oameni, ai să găsești în gospodăria lor mai todeauna câinele, care aduce aminte omului lealitatea și credința și senzația că nu e de tot singur în bordeiul lui și pe bucata lui de pământ, dintr-un haos, care se cheamă universul.

Ar fi oportun, față de scenele de prindere cu șbiltul pe străzile orașului a câinilor, rârâți brural și aruncați în cutie, și față de spectacolul otrăvirii prin ademenire perfidă, să fie zelul regizorilor acestui teatru gratuit, la care asistă înspăimântați și copiii, cât mai temperat. Am văzut o femeie însărcinată clătănându-se să leșine.

Știu ce se poate răspunde, dar despre așa-numita rurbare mai e timp să vorbim.

1943

MISIUNEA

Cu conștiința că împlinesc o misiune sacră, găinile Boanca și Boghiata au clocit douăzeci și una de zile, nici o zi

mai mult, nici una mai puțin. Termenul a fost hotărât din eternitate, pentru toate țările și climatele și, probabil, și pentru cel de-al șaselea continent, dispărut în Atlantic. Printre alte multe reguli, poruncite în prima săptămână a lumii și uitate din *Cartea Facerii*, profetul poet, care a romantizat activitatea Demiurgului Făcător a toate, a scăpat din vedere și legea cloștilor gospodăriei. E senzational.

Ciclul, cu toate că banal pentru superficialitatea cetății, e cât se poate de bizar, situat în sfera esențială. Găina, spune vorba, cade cloșcă, apucată adică de o halucinare, care pe fecioara din Domrèmy a luat-o din turma de oi și a dus-o la glorie până pe rug. E jertfă ei supremă de creator, trecând de la opera de artă, care-i oul, la viață, care e puilul, prin mucenicie. Vrei să știi câte ceva despre Dumnezeu? Uită-te-neoa.

Într-un ascuns ungher din ogradă, ales după lungi meditații, ca să nu fie descoperit de foamea nevăstuicii sau de ochiul nevestei, Boghiata își alesese din timp locul viitorului cuibar, pentru douăzeci și patru de ouă, ouate unul peste altul. Frumusețile-i rotunde s-au adunat zi cu zi, până ce gospodina s-a întors odată din grădina cu bijuteriile de opal într-un coș de răchită, cântând. Pe lângă Boghiata și Boanca, ea mai are patruzeci de artiste, tot atât de harnice, purtătoare de același har de a construi o capodoperă cotidiană cu viară vie înlanțul ei, de-a dreptul, fără dibuirile preliminare ale lui Michelangelo în argil, și mai înzestrate ca el, de vreme ce Boanca și Boghiata dau și marmora pură de la ele. Peșemne că, totuși, nu se poate arta fără cabouinaj. Artistele bătrâni, îndată ce și-au pus giuvaierile la loc sigur, își dau în peric și se laudă cu o insistență care face pe gospodina atentă. Dacă nu s-ar trăda și n-ar fi indiscrete, nu s-ar fi adunat însă în câmară, de Pasă, câteva piramide de ouă.

Boanca se face cloșcă orisicum, că i le lasi, că i le fură: în faza de Bună-Vestire ea nu și le mai deosibeste pe ale sale și le adoptă pe toate, cu un spirit al colectivității, pe care insul

raportat la nație, nu stie nici să-l presupuie. Prin urmare, în douăzeci și una de zile, găinile, resemnate și ascetice, și hotărâte să moară la datoria chemării, de foame și sete, au început să dea la lumină câte un puf de aur cu cioc.

Îl auzi spărgându-și sfera eliptică, ciocănită de câteva ori, și l-ai văzut ieșind în lume pe acest neverosimil lucru admirabil. El a stat în coaja lui până și-a cheltuit toată punga cu aer, de care avea trebuință să răsuflă, de când a început să miste, în chilia lui, sigilată de jur-împrejur. A puiul! Gospodina îl ia cu băgare de seamă și-l ascunde într-o căciulă, la cald, unde puiul a tăcut. Cum s-au putut face ochii lui vioi, expresia lui naivă și cutezătoare, nu mai întreba... După o viață de întrebări fără de răspuns, gospodina se multumește să se uite și să nu se mai sature văzând că, de sute de ori în zeci de ani, fenomenul se repetă identic. Ajung un cuib, douăzeci de ouă și o căciulă, ca la panoramă, – și ai douăzeci de pui.

Către seară, căciula e plină de ei. Au dormit unul lângă altul, și cei mai bătrâni cu câteva ceasuri s-au și făcut mai mari și au și căpătat obiceiuri și deprinderi. Unul s-a scărpinat după o ceafă de catifea; dacă nu s-a ivit ființa parazită odată cu făptura creată, atunci a preces. Altul își ciugulește cravata de borangic. Fiecare vrea să fie mai frumos decât frumusețea lui de dantelă și de broderie pe mătase, și s-a rostit și individualitatea, de cum a fost sfărâmată coaja. Cei negri nu sunt negri la fel, nici galbenii toți galbeni. Numai în faptele mele cască și somnoleză monotonă.

Din douăzeci și patru de ouă au ieșit douăzeci și patru de vieri și de noi sprinteneli. Cel care s-a suit în căciulă până sus, ca să vadă peste ea și mai departe, e un aventurier. A fugit și a fost adus îndărăt, lângă blegii de la fund, disciplinați. Domnul gospodăriei e de convingeri pacifiste și mângâie o teorie de înfrățire universală...

– Dragă domnule, au început puii să se bară în căciulă!

MONOLOG PLASTIC

Nu știu cum și nu știu de ce, dar sunt critic de artă, și nu sunt unul din criticii de artă, sunt criticul de artă (cu *uh*), adică Ăla, adică Ăsta, adică Eu. Sunt Cel Mai, sunt superlativ.

Criticii de rând, de artă, au o curioasă atitudine dinaintea unui tablou: îl analizează și vor să pară că-l înțeleg, ca și cum un tablou trebuie înțeles. Îl traduc în articole și studii, dar de multe ori sunt pictori și ei. N-au, adică, acel văz de ansamblu și de orizont, peste meserie, care slujea de criteriu selectiv atribuirii portofoliilor de odinioară. La Căile Ferate era numit un literat, la Instrucția Publică un proprietar de hoteluri, la trebile bisericesti un inginer. Competința vie, de inițiativă, liberă de îngustimea profesională, cere la inginerie un dentist și la puericultură un fabricant de conserve.

Ați priceput vreodată ceva dintr-o critică plastică, de specialist? Considerații peste considerații, penderie obscură, închipuită aprofundare, aproape filosofică. Studiul e ca un bloc de plumb.

Eu altfel procedez: Eu zic: „Bine“... „A evoluat“... „E ceva“... Zic: „Verdele e natural!“... „Are aer“... „Parcă-l vezi“... „Numărul douăzeci și cinci promite“... Zic: „Îmi place“... Cititorul își dă seama numaidecât că am sesizat, gazeta mă apreciază și, din etapă în etapă, s-ar putea crea pentru mine și o catedră. Știu să aștept. Criticul de artă adevărată se deosebete net de simplii amatori și diletanți.

Mă cam deservește, nu e vorbă, condeiul, ca și gramatica și propoziția simplă. Dar le-am eliminat. Ați văzut că stilul meu pune punct imediat după literă mare și că am adoptat în critică economia, ca un telegrafist. Nu mă încerc în fraze, nici în probleme. Sunt lapidar ca-n inscripții: „La stânga“... „Seus unic“... „Intrarea oprită“... „Adăpost“... Nici o silabă mai mult decât necesarul și, drept vorbind, nici un cuvânt nu e necesar. Aș semna, cu conștiința că sunt fundamental și concentrat, două coloane albe cu titlul *Cronica plastică*, sus.

Îmi zboară pe la ureche, în expoziții, câte un crâmpel de conversație: „Idiotul ăla”... „Cretinul solemn”... „Imbecilul”... „Jayva”... , câte și mai câte. Nu cred că sunt eu, dar la urma urmei nici nu-i așa de rău... Mă simt chiar măgulit că se ocupă și artiștii de mine, și împăcat. Sunt Criticul cu Autoritate, fac parte din comisii, primesc însărcinări, semnez rapoarte, sunt audiat, consultat, sunt factor, sunt cultural... Dumnezeu, ceilalți, ceilalți critici de artă, ce sunt? Nimic.

Și mă mai deservește nițel și capul meu de expresie. Natura m-a compus fără accentele unui relief proeminent, fără scobituri și cam plat, cam ca un basoreliev cu zgârci. Din față sunt cam din ceafă și din profil cam din călcâi. Sunt ceva ca un Prometeu lucrat cu calicie, ca un olac de om sărac. Umărul o cam ia încolo, omoplatul cam iese din plan, picioarele mi-s agățate de subsuori. Nici figura nu corespunde cu ceea ce ar trebui să fie. M-a întrebat aseară în tramvai, manipulantul: „Cât a ieșit pe ziua de azi?” Mă asemeția cu plasatorul de la cinematograful.

Orisicum, modesta mea tinere de minte nu mă părăsește și am și un venin discret. Nu cine știe ce venin: un veninaș, zero virgulă doi la sută. Îl secretez pe furis, în comisiile oficiale de cumpărare de tablouri. Între patru, cinci egali mă simt în element și devin – auzi dumneata? – și sarcastic. Acolo îmi acord eu adevăratele satisfacții ale criticului de artă, admirativ și laudativ când iscălește la gazetă. Ce credeai dumneata?

1943

INFINITUL MIC

Experiențele se fac pe lucruri mici. Ce-i mai mic decât bacteria și totuși ce poate fi mai scump? Trebuie să o cauți, e

pretutindeni și nicăieri. Ca să o găsești își trebuie un întreg mobilier, universități, laboratoare, microscopae, flacoane, sticle și eprubete, spitale și învățați... Plus cai, câini, cobai; o uzină. Dacă s-ar aduna toate aceste mijloace, laolaltă și unele după altele, clădiri, școli, profesori, medici, chimiști, domni, domnișoare și cucoane, în halatele albe și dacă ar porni, de pe cheiul Dâmboviței, din București pe diagonala cea mai seasa a țării, cum ar fi spre Mare, în căutarea infinitului mic, convoiul n-ar fi ieșit de tot din capitală, când comandantul lui, cum ar fi domnul profesor Ionescu-Mihăești, ar fi ajuns la brațul Dunării, Borcea.

Dar ce-or să facă Institutul Cantacuzino, Institutul Pasteur, Facultatea Veterinară cu tot personalul lor, câteva mii, de-a curmezisul Bărăganului, care ar trebui străbătut? Ce-ar căuta ele acasă, unde dospește în cuptoare și autoclave, flora gigantică și invizibilă a tuturor pulberilor de firimituri de firimituri, care descompun neîntrerupt natura, neîntrerupt creată din nou? Evident că n-ar avea nimic de făcut.

Când vrea să o ia încotrova domnul profesor Mihăești are alte merode, o pușcă la spinare și niște câini, care nici nu sunt niște câini în roba lor imperială de hermină, niște făpturi de Apocalips – și așa montat, cu cizme până la centură, cu cartușiere și geantă, o ia către răsărit după prepelite și potârnică... Tot o căutare și asta, dar după un mic mai mare, cu aripi și cioc. Îmi trebuia o imagine, adunând facultățile și laboratoriile la un loc, o imagine care să arate, după priceperile condeiului, gigantul umblând după fluturi.

La urma urmei, când cortegiului i s-ar face foame și i-ar fi sete, în pustierățile de porumb cu foaia nelinistită, știind că restaurantele gărilor nici la Ciulnița, nici la Petrești nu-l vor sătura, s-ar putea să-i iasă înainte Iisus cu cinci pâini și doi pești – și femeia din Samaria cu urciorul de apă. În ajunul Învierii se poate întâmpla orice. Imaginea după care umblam cu vroia să reediteze povestea celor Sapte Șvabi, care aleargă

în poveste după un iepure cu o halbardă. Svabii nu l-au mai prins, pe când Institutul profesorului Mihăești prinde de sute de mii de ori pe zi ființa subtilă a morbidității, din tot universul și din haosul, silii să treacă zibnic prin sculele, depănătoare de eternități, din Splaiul Independenței.

Mii de fiole, ca de parfume, pecetluite în mesageriile subterane ale genialei uzini, construită din mozaic impecabil și din faianță, albă ca o imaculată oglindire, pornesc în toară țara neconținut. Armata frontului e atât de sănătoasă, după atâta timp de război, în regiunile primejdioase pentru sănătatea bărbaților noștri, unde coleăie viermele frigurilor uscate, rântarul otrăvit, păduchele dătător de moarte și, ca în Cuban, pustula ciumei și cangrena, epidemiile molcome și mocnite, din pricină că sănătatea ei vine din mâinile ucenicilor profesorului Mihăești, care împlânzesc fiarele microscopice și haitele din înuneric. Frontul acestui mag al acestui Stat Major de vrăjitori păzește frontul depărtat, cu o singură armă de bijuterie: o baionetă cât acul, siringa.

E o altă țară teritoriul Institutului de experimentarea lucrurilor mici, un alt climat, un continent, o planetă învăluită într-o grădină. Acolo, te întâlnești printre lălele și, toamna, între crizanteme, cu Pan, care fluieră cu naiul, ascunzându-se în perdele de iederă neagră. Divinitățile care poartă sufletului omului de grijă, de când l-au învățat să scrie, să cânte și să zugrăvească, și-au ales reședința la Institut. O vestală răsfoiește cărțile din bibliotecă, ajutată de silfi. Una citește versurile doctoritelor, atente într-o încăpere obscură de castel, la ecranul pe care joacă în lumina băuain inimii și respirația plămânilor vii. Alta își distribuie unghiile de opal pe claviatura de fildeș a unui pian. Toate fecioarele gândului și reveriei sunt de față lângă savanți.

Un crin își desface penele a zbor într-o glastră lungă de cristal, pe masa de lucru a profesorului, de bună vestire, de Florii... E de ceară.

VIATA ȘI MARFĂ

Comercializarea necesară a vieții și rapiditatea raporturilor dintre consumație și muncă au dus la mutarea sensurilor și la descarakterizarea sufletească a naturii. Chiar vocabularul, simplificat la noțiunea de schimb, s-a redus la câteva cuvinte convenționale, de cântar, înlăturându-se numele, evocatoare de specii, de individualitate, aromă și culoare, fără sentiment.

Fruitele nu mai sunt ciresile florilor albe ale primăverii, ivite cu boabele lor de mărgean și cu mărăgăritare trandafirii, în ramurile întortocheate în arabescuri stufoase ale pomului. Ele nu mai sunt portocalele zarzărului, care, întors din sălbăticie la civilizarea altoiului, își frânge durata și nu mai trăiește peste o vârstă de opt ani. Nu mai sunt strugurii, căpâțați cu strășnicia unei discipline și munci de toată ziua. Cartofii nu mai sunt ceea ce sunt, morcovul, papagalul legumelor, nu mai e morcovul... Toate sunt mărfuri și marfă, în orașul unde se cumpără și vinde.

Dacă sub aspectul de marfă nu și-ar pierde semnificațiile din natură toate miracolele urzite în uimitoarea ei frumusetă, care se pierde în piața de gros și detal, n-aș fi văzut spectacolul măcelăriei cu ușa dată de părete din Bulevardul, cu numele atât de candid, al Domniței, și el un simplu bulevard. În prăvălia îngustă, doamnele și domnii înghesuți căleau cu pantofii de lac și în ciorapi de mătase, pe trupurile încă fierbinți, ale celor doisprezece vitei înjunghiați, aruncați pe mozaic.

Roba gălbuie și albă, corpolența aproape adultă, capetele naive, boturile copilărești, ochii rămași încă vii în momentul când parlagiul le-a sfărâmat echilibrul, străpuns cu tot cuțitul, nu impresionau conștiința flamândă, carnivora, a clientelei, care-si afecta cuvintele, întoarse între buze ca niște bomboane de zmeură, roșii. Vieții nu mai erau viteii, cu care se joacă pe tăpșane, caprele și copiii: erau carne, carne de vitel, adică marfă.

Cultura filosofică a marelui asasinat învățat de om de la panteră și lup nu mai poate fi dată îndărăt; omul trebuie să continue să mănânce și să fie mâncat, și pe, și de, semenii lui. Spurcat la sânge, el trebuie hrănit cu sânge, neîmpăcat cu fructele pământului, pe care nici pe ele nu le mai cunoaște peste înțelesul de marfă și aliment. *Bijuteria oului e un aliment.* Pasărea împușcată din linia zborului prin lumină, e o marfă.

Orașul, cu uzinele, biourourile și zidăria lui aglomerată e școala de dispreț și depreciere a vieții. Legile acesteia iau forme de ordonanțe, de mercurial, de ambalaje, de costuri și lăzi... Când toate mărfurile din piață, moarte, sunt văzute la tară vû, omului din cetate i se pare că a descoperit o lume nouă și un adevăr nebănit. Conștiința lui își recapătă frăgezimea și sensibilitatea, își dă seama că trăiește o existență falsificată.

Remediul e o educație adaptată la viața vie, a copilăriei, într-o reapropiere de natură, care aduce poezie. Instinctul îl face pe bancher, pe industriaș, pe biurocrat, pe avocat și dascăl să-și refugieze tulburarea în tablouri, colecționând peizaje și animale pictate. *Unii și-au creat și peizajul lor propriu, în cuprinsul unei proprietăți rustice.* E remediul cel mai apropiat la dezamăgire și marasm. Fă-ți grădină din fiecă colț de curte și în oraș fă-ți o gospodărie vie, de plante, și pe cât se poate de animale, și pune, cu copiii tăi, în pământ sămânță și rădăcină. Trebuie să ne întoarcem de la marfă la viață.

1943

DIALOG JUBILIAR

Mi-a venit azi noapte o idee. Nu mi-a venit, drept vorbind, de-a dreptul, ci prin nevastă. Ea îmi administrează și decoratiunile, pergamentele, doctoratele de onoare. *Mi-ar fi*

căutat și un titlu de marchiz în ascendență, cu o consonanță oportună: nu s-a găsit la nici un anticar.

Nevasta mi-a spus:

– Tu știi, Nicule, că ești o somitate?

I-am răspuns:

- *Bunînteles.*

Mi-a spus:

– Ai parcurs o carieră strălucită. Ai făcut ce-ai făcut și te-ai distins cu roate stăpânirile. Cum înceta una, te îmbolnăveai la timp, ori plecai în streinătate, și te întorceai sănătos cu stăpânirea următoare.

– Vrei să mă dojenești, Didino? Am făcut-o pentru tine. Eu sunt modest...

– Dinpovrivă, te admir și te aprob. Un om ca tine se cade să fie întodeauna sus. Viața noastră de intelectuali e un continuu schimb de echilibru. De ce să fii jos, când e așa de bine sus? Te muți de pe un picior pe altul, de pe cel drept pe stângul, și invers, dintr-o opinie într-alta. Noi, intelectualii, avem câte șase și opt picioare, solide. Ceea ce-mi place la tine e că intri în toate fazele cu o convingere nestrămutată și că nu-ți mai aduci aminte absolut nimic din ziua de miercuri când apuci ziua de joi.

– Sunt, într-adevăr, convins prin temperament: e dinamismul meu. Mi s-a întâmplat că dimineața aveam o credință adâncă, și seara o altă credință și mai adâncă. Eu, în realitate, nu mă mut și nu mă schimb, perforoz, din adânc în mai adânc.

-- Dacă as vrea să glumesc, și-aș spune, Nicule, că pe nesimțite ai putea să ajungi cu sonda convingerilor în partea de dincolo a planetei... Nu suni răutăcioasă, repet că te admir. De asta cred că ești convins fără temperament.

– La ce vrei să ajungi? mi-am întrebat nevasta. Vrei să schimbi automobilul crem cu altul bej?

– Ce copil esti! mi-a răspuns... Aș vrea să începi să te cam sărbătorești. Un trecut ca al tău are dreptul la un jubileu pe lună și la câte un banchet cu discursuri...

Ideea nevestii m-a lăsat visător.

– Știi că nevastă-mea are dreptate? Aș vrea să-mi organizezi dumneata surprizele acestea... Ești abil, inteligent și ai prestanță, domnule Seninu, și ești și îndrăzneț, într-o tonalitate de indiferență. E ceea ce trebuie... Știi că la servicii știu să răspund cu servicii... Ai relații. Și ai și stomacul bun; știi să digerezi, cu ochii deschiși bine și mirați în ochii zeflemelii. Ți-ai compus la timp o figură de *noli me tangere*: ești predestinat și un mare șiret. Nu protesta... Dumneata să-mi propui din partea unui comitet... Eu o să refuz... Insistă și voi ceda. Deși sunt timpurile foarte grele, voi primi, făcând, bineînțeles, dificultăți, dar tu voi avea ce să faci față de vointa unanimă a colegilor dumitale și mă supui... Îmi dai răspunsul diseară, domnule Seninu?

– Am înțeles, maestre, și cred că se va putea face. Acordati-mi douăzeci și patru de ore să întocmesc un program și să-mi pipăi camarazii...

– Ai tactica bună: începi prin a fi dificil... Mi se pare că e stilul strategiilor dumitale. Îți prevăd un viitor!...

Peste două ore:

- Ascultă, dragă Filipo, dirinsul nostru ramolò arde să fie sărbătorit. Trebuie să luăm inițiativa noi... Ce zici? M-am gândit să nu scăpăm ocazia.

– Ocazie găsește și eu că e bună, dar mă tem că o să ne râdă lumea-n nas.

– Despre asta, las' pe mine. Camarazii inghit tot ce li se dă, și am în presă trei admiratori. Pe unul am intervenit să-l treacă-n clasa patra, pe altul l-am plasat, și celuilalt i-am promis... O să-i pui zilele astea să fie elogiosi... Într-o

atmosfera de laude și noițe, întreprinderea noastră burlescă o să atragă atenția mai puțin... Asta impresionează și pe maestru. Politica notitelor repetate e minunată. Mi-am și trasat programul. Știu că e foarte penibil să scoatem ceva din acest mare nimic, dar fabricăm. Ni se pregătesc niște posturi suplimentare neașteptate la vârsta noastră... Nu fi prost, măi băiete... Uite, împărțim subiectul în trei: eu vorbesc despre Savantul, tu vorbești despre Autorul, pe Zgabercea, care-i orator, îl punem să vorbească despre dragostea lui de oameni. Muzica va fi de Srrauss: îi plac valsurile aproape ca murăturile. Dansatoarea de caracter va fi Balalaica...

În scara banchetului, la jubileul de cincizeci de ani, unul din oratori s-a încurcat într-o emoție bizară, de delir, care consistă în a spune contrariul gândului urmărit. Oratorul a declamat, ridicând brațul ca Demostene:

— Onorate doamne, onorate maestre, domnilor colegi, sărbătorim azi *cincizeci de ani de la moartea onoratului nostru maestru...*

1943

APRIL

O zi de primăvară face o cronică, norată pe-o foaie de calendar, dacă un urciș cu flori de Luchian face o monografie.

După străbaterăa unui tunel de o sută optzeci de zile, e aci, la noi, întreagă, imobilă și albastră, în fereastră spoită cu bidineaua de aur. Francamente, fără nici un semn de reticență. Arhanghelul cu coiful de foc a trecut de partea noastră, a celor ce l-am așteptat la roare întâlnirile pierdute, și care, acum, când

spinteca văzduhul, nu ne putem uita în ochii lui de fulger, fără să ne fugă lumina ochilor noștri.

Toate tablourile și pinacotecile din toată lumea ni s-au adunat la fereastre, pe toate zările trezite departe. M-am scula pe niște picioare lungi și sunt sigur că aş zări toate cerurile frământate de ape și talazele jucându-se cu ciucurii hlamidei lui Dumnezeu, spânzurată în mare.

Mă găsesc obligat de o politete idilică să-ți prezint, sire Păianjene din prapurul de pe geam, pe domniii Pomii mei, care se plimbă cu mâinile la spate prin livadă. S-au oprit să asculte o șoaptă, o șoaptă cu o muzică mută, cântată cu gura închisă, din pământ – și morții vor să se smulgă din giulgiu și nu mai pot – cântată și din tremurul aerului, bătut de aripi de porumbici. A trecut și Duhul Sfânt pe deasupra casei și s-a rotit de două ori.

Pofțiți... majestatea sa Nucul, voievozii Ciresi, scutarii Vișini, altele și luminăria sa Plopul. Și domnițele mici. S-au pregătit să le poarte, doamnelor încă nesoșite cu caleasca, mantalele târate cu broderiile pe iarbă nouă, domnițele de liliac violet și alb. Bărbații au poposit az'noapte, descălecați din herghelia de armăsari. de-a fuga, venită cu vântul în alai de nechezuri.

Dar domniii Pomii s-au și schimbat. S-au ales, la o distanță de câriva pași, locul de liturghisire. La iarnă vor pleca din nou, nu știu pe unde, în zdrențele sărăciei. Ca să-și puie toate vestmintele arhieresti, care se îmbracă pe rând, cu câte o rugăciune de ficce strai și cu o sărutare pe stihare, pe zvite, pe omofoare, ei își încearcă mânicherele, cusute cu mărgelile de mărgăritar și strânse la călcăiul palmii cu șiret. Li se văd, în nuielele de mărgean, mărgăritarele, iesite tipul din țătâni și muguri, crăpați ca boabele de porumb aruncate-n jar, cu o floare. În zece ore, au îmbobocit toate crăcile și s-au desfăcut.

Domniii Pomii și-au pierdut iute bărbăția, între două priviri pe fereastră. Acum sunt niște mirese... Cine știe ce se mai

poate face și desface de-acu peste alte zece ore! Evoluțiile trec prin epoci cu o grabă de o lună pe ceas. Iată, o clipă caisii au fost ca niște candelabre cu mii de lumini. Basmul transformărilor nentrerupte a trăit și se suprapun icoanele și se confundă.

Copilăria lui april, credulă și lesne de amăgit, se ivește prerutindeni cu un scârțont pe sprânceană, cu un surâs și-n ghimpi. Au dat și subsuorile spinilor o încolțire, într-un vârf de pensulă miniaturală, verde. Și pintenii roscovului sălbatec, îmbrăcat în rãpoaie, surăd. Și rãd în hohote și ratele, nevestele late, pornire la drum pe o linie strâmbă, de tot ce vãd că se petrece într-un Paradis în desfășurare, la care ele nu sunt în stare să contribuie cu nimic. Ouăle și le leapădă în neșire, cu conștiința ueroadă că le defecă, și de bobocii de mătase, pe care-i scoate pentru ele găina, sunt numai a treia parte rãspunzătoare.

Ai mai trăit un an! Cui să-i mulțumesti că fereastră ti se împodobeste iarăși cu orizonturi inefabile și cu grădini?

1943

UNIVERSITATEA ȘI SOLDATUL

Poetul Ion Sofia Manolescu, care a scris acum cincisprezece ani la prezentele Bilete, trimite lui Coed scrisoarea de mai jos. El are doi ani de școală politehnică și fără să vrea se găsește în conflict cu drepturile lui. Nu știu dacă e mai bine să i-o publicăm decât să o dosim, dar ea cade într-o problemă care ne închipuim că nu e numai a lui. Un întreg tineret, care știe să-și puie în primejdie supremul bun, care-i viața peste orice regulament și socoteli, cu încredere într-o anume dreptate de ajustări și cumpaniri între îndatoririle contrarii, ne-a cam

recu pe la ureche că ar putea să contrasemneze această scrisoare. Ne permirem să o dăm la tipar cu o nădejde, că ea va fi citită mai sus de Școala Politehnică și de Universitate și că va primi pe colțul ziarului nostru rezoluția meritată.

„Dragă Cocò, nu știu dacă numele meu îți mai aduce aminte de niste cărți poștale cu versuri care aduceau biletelor tale aroma tomnatică a poeziei de provincie.

Erau alte vremuri pe-atunci și nu-mi venise încă băzdăcul să mă fac inginer. Mă jucam numai cu vorbele de-a florile și nu voiam să știu că o moleculă de apă se compune exact din doi atomi de oxigen și patru de hidrogen; vroiam s-o cred tot apă de ploaie.

S-au schimbat lucrurile, dragă Cocò.

Când ți-am întâlnit mai deunăzi flășnetă în «Informația», am simțit în mine un gol.

Dar să nu-mi uir vorba. Mi-a venit să mă fac și eu student, mi-a venit gustul de a cunoaște cât mai multe și m-am așezat cu burta pe carte.

Au venit apoi vremuri cu mult mai grele. Am schimbat cartea pe armă și am plecat ca fiecare oștean să-mi apăr țara. Am primit focul cu pieptul deschis, ba m-am întors în loc de răni e-m mănunchi de poeme pe care poate că le vei fi citit și tu prin gazete.

M-am întors și iar am luac-o de-a capo, numai că de data asta eram mai obosit, eram transformat, cu alte vederi, cu alte împodmoliri în suflet și nu mai aveam același clan. Si-am mers cu ce-am mers amestecându-mi facultatea cu datoria și datoria cu facultatea și numai ce m-am pomenit doborât. Ceea ce n-a făcut glonțul a făcut regulamentul.

Vezi, nu dragă Cocò, domniiăștia... universitarii sunt oameni invariabili, nu ca timpurile schimbătoare. Ei nu-ți îngăduie să treci în timp de război peste barierele unui statut de pace. Din capul locului ei mi-au spus că războiul e cu laurii

lui și facultatea cu laurii ei și am rămas tare mirat, ca un prost, de lipsa lor de împărechere. Și m-am pomenit, dragă Cocò, de-a vântăciul peste cap -- gogeamite oșteanul. Și unde mai pui că sunt și scriitor.

Te-aș ruga, dragă Cocò, până ce mă mai dezmeticesc -- că parcă se învâрте pământul cu mine de necaz -- te-aș ruga pe tine, să-mi scoti din curia ta un bilet și să vezi tu cam ce scrie pentru asta, deoarece eu n-am putut găsi nici un regulament care să primească și să îngăduie studenți cu dreptul să rămâie la datoria de oștean."

Îl cunoaștem pe domnul Ion Sofia Manolescu, moldovean, prob, muncitor și sever cu sine. El nu cere un spert universitar și potana unui an pierdut. După toată pravila, anul pe care și l-a dăruit din viața lui răii, îi trebuie restituit și după toată moralitatea. Câr privește cele două soiuri de lauri, unii ai sângelui și alții ai inteligenței, deosebiți în două grămezi pe o masă de Recroșat, noi îi concepem pe fruntea soldatului amestecați.

1943

PUNCT

Unde pui, domnișoară, punctul, te întrebă un arhimandrit, îmboldit pe aceste timpuri de aflare în treaba altuia, să facă literatură pe vremea comunității de barbă cu părintele Gala Galaction? Îl pui la urmă, la mijloc sau pe la sferturi? Cum n-avem altceva mai bun de făcut, să jucăm o inocentă partidă de zaruri punctate. La temniță, unde-s interzise strict, ca nefăcând parte din stil, micile cuburi au numele pitoresc de *babaroase*.

Care începe hotărâsc tot punctele de os. Începe cel cu punctul cel mai mic. Le-am sunat în palma închisă și le-am azvârlit pe masă: Șase! Sunt silit să încep: mi-au ieșit două număr mai mic. Unde pui punctul, domnișoară?

Punctul se pune la sfârșit de frază și de idee: Punct. Teatrul Național e situat pe Calea Victoriei: Punct. Stau peste drum: Punct. Mă plectisești: Punct. Bine: Punct. A cui e pălăria mea? Punct (de întrebare). Briceagul lui Marcel e mai frumos decât al lui Mathieu însă manusile Clarei sunt mai scumpe decât ale Matildei: Punct. *Martin Luther nu a fost calvinist dar nici Ulrich Zwingli nu era mai bătrân ca Théodore de Beza.* Punct... (Trei puncte.)

Putem continua cu propoziții și fraze din ce în ce mai lungi până la fraza Iorga, de o pagină și jumătate: Punct. Unde sfârșeste fraza, unde sfârșeste ideea? Dar de ce trebuie să aibă o frază o idee și de ce ideea trebuie să încapă într-o frază? Stai nite! Să-mi aduc aminte o frază cu mai multe idei. Am uitat! Mai bine îți aduc un volum de trei sute de pagini fără nici o idee, îți aduc mai multe. Uire: cincizeci de cărți fără nici o idee și cu zeci de mii de puncte.

Mai facem un joc? Aruncă-le dumneata.

Eu, știi ce cred? Că accentul ideii poate să aibă douăzeci de accente. Ies douăzeci de fraze? Ies. Păi atunci?

Iar un accent e mai melodios: implică fraza lenesă, ondulată, pe care o adoarme. Alt accent detună: fraza instantanee. Fraza poate să fie un singur cuvânt: Punct. Ce-ți dă dumitale drepturi să crezi că fraza mea se continuă, când pentru mine s-a isprăvit? La dumneata curge peste punct. Să fii sănătos.

Uire: ideea fuge pe dedesupt. Ideea e personajul și cuvintele sunt un decor, culise, fundaluri, mobilieri. Accentul e glasul personajului mascat. Corina: Punct. Cuvintele aleargă după idee, o prind mai repede sau mai încet, de multe ori nu o mai prind niciodată. Fuge ideea, fug și cuvintele după ea. Autorul e mai bine să se lase. E un jocheu cu picioarele prea scurte.

Dar iată accente palide, accente neutre, accente congestive, sferturi de accente. Urechea mea le aude și le frazează. A dumitale mai așteaptă după ce au trecut. Ai să ieși cu condeiul din coala mare de hârtie și ai să te tot duci, nefericitule. Fă mai bine fraza scurtă, cuvântul și punctul. Scapi și de idee.

Mai joci? Mai facem babaroasele o dată? Eu nu mai joc!

Envoi: Te-am văzut cândva, domniță, pe marginea mării, în costum de lăcustă albastră. Încheieturile dumitale dansau într-un pantalon de azur până la gleznă. N-am uitat. Sătutu-ți mâinile-n palme, domniță. Punct.

1943

JORJ DIAMANDY

Din limuzină sare un domn ofiter lângă mine. Am fost soldat prost, atât de prost că n-am învățat nici limbașul galoanelor, și câteodată sunt în stare să ridic, din pricina celor mai groase, pe vagmistru la gradul de colonel. Ofițerul avea la chipin un portativ de trese și insigne, și după numărul lor și al suplimentelor de licăriri distribuite în tot cuprinsul lui aș fi crezut că m-a atins mantaua unui generalisim de armată streină, dată fiind varietatea uniformelor noi. Ofițerul mă avea în vedere pe mine, și m-aș fi speriat dacă un surâs deschis și amical nu-i despica mustața groasă, neagră cu o dungă de fildes.

-- Dumneata ești, Cocò? m-a întrebat în cea mai frumoasă limbă românească. Vreau să te cunosc. (Când un asemenea personaj zice *vreau*, e ordin.) Sunt profesorul Curare. (El răspunse și la privirea mea, nelinistit fixată pe uniformă.) Sunt mobilizat.

-- Mi-a mai venit inima la loc, zisei. Credeam că am făcut ceva. Începuse să-mi pară rău că n-am plecat de acasă cu peritua

și pătura subsuoară. Ce aer măret are un domn profesor universitar, când pune uniforma!

- Dacă n-aș exagera-o puțin, toată lumea și-ar da seama că nu știu nici să calc, și aspectul civilului militar n-ar mai avea pe stradă același efect. În uniformă, te apucă un fel de tinerețe nouă și sentimentul că ti-ai greșit cariera cu o catedră. Să știți că-i adevărat: civiliți sunt mai militaroși ca militarii. Să te păzească Dumnezeu de un sublocotenent de cincizeci de ani, șef de lucrări sau secretar de liceu. E o mare fudulie de autoritate pentru necazurile lui de funcționar.

- Desigur că ați cunoscut pe Jorj Diamandy... Poet, prozator, dramaturg, regizor, critic de artă: un diletant universal.

- Cine nu l-a cunoscut? Anarhist la Paris, socialist cu Ion Nădejde și cu Vasile Morțun la București, apoi, tot la București, liberal.

- Pe la începutul războiului de azi, cam pe la 1916, l-am întâlnit ieșind de la Ministerul Armatei, unde făceam de gardă cu baioneta la ușă. Era într-o uniformă de fantezie, pe care nu știu de nu o luase chiar de la Teatrul Național, unde era tocmai director. Căciula de astrahan, neobișnuită cu croiala ei, era jur-împrejur cu aur, purtată ștregărește pe lipsa de sprâncene, caracteristică directorului, prevăzută în schimb cu o tăcălie de barbă roșcovană de tap. Încheiat într-o scurtă îmblănită, cu ceapraz și nasturi de pasmanterie, care-i dădea un prestigiu de trei ori mai gros ca în civil, Diamandy mergea mai solemn decât un generalisim călare, și era superb atât la sabia lungă, dusă cam anapoda, cât mai ales la picioare, încălțate cu cizme peste genunchi, prevăzute cu pînteni încovoiați în sus și prinși în lanțuri, poate de argint, peste gleznă. Salutul meu dogmatic l-a emoționat și s-a oprit în fața lui.

- Tu ești, măi? m-a întrebat, recunoscându-mă sub bonet.

- Eu sunt, să trăiți, domnule general.

Titlul de general a fost suportat cu plăcere. Îl văzui scotând din buzunarul oblic al scurtei un pachet cu țigărete delicioase „Maryland”, pe care mi-l dete cu un aer de parca mi-ar fi pus Crucea de Fier pe piept. Am înurebat pe un camarad ce grad avea ofițerul care-mi dăduse țigările.

Jorj Diamandy era caporal.

1943

PSIHOTEHNICA

Domnul profesor Cumsecheamă a prezidat odinioară o cină de raină a psihotehnicii, farmacia medicamentelor suflești. După cât se afirmă, ea va fi extrem de utilă în viitor, deocamdată neînțeleasă de vulgul profesoral. Într-adevăr, neinițiaților, adică proștilor, noua știință le scârnește o violentă antipatie ca jезuitismul de confesional.

Psihotehnica procedează prin așa-numitele teste. Ți pui o întrebare unei copile, pe neașteptate, ea și cum i-ai arde o palmă. Dacă plânge e sensibilă, dacă se înurtează fără lacrimi e de natură melancolică, dacă-ți răspunde aruncându-ți ghiozdanul cu cărți în cap e un element primejdios. Notarea se comunică mai departe cu fișa. Investigatiile interogative ale acestei noi pseudoștiințe care derivă din înșrinctul polițist, deviat de la profesinca detectivului, sunt notate în dreptul rezultatelor, pe o foaie de registru, destinată să fie un al treizecilea act al omului administrat, actul lui secret de urmărire, de-a lungul sau de-a scurtul unei existente. Aceste cercetări trebuind începute din școală, generațiile de după noi vor avea senzația că sunt învățuite într-o rețea de spionaj și vor aparține sufleteste Parchetului, dacă savanții acestei discipline,

ivită la o răspântie de cretinism modern. vor fi lăsați să opereze cu falcele intacte.

Cuitorul o să aibă numaidecât o idee exactă despre ce este psihotehnica, dacă-i voi reproduce două întrebări puse elevelor unei clase a treia, de către o echipă de psihotehnicieni, tăbărăți acum câțiva ani, cu o nepermisă permisie a fostei autorități școlare de atunci, pe un liceu de fete:

Întâia întrebare: „Ți-a venit gândul să fugi de acasă?”

A doua întrebare: „Ai vrut să te sinucizi?”

De prima întrebare a satirilor din comisiune s-ar fi putut anima și o adresă cu perdelele roșii.

Nimeni nu se va îndoi de veracitatea acestei precizii când voi afirma că stupefiantele întrebări de mai sus, dimpreună cu altele, mai anodine, dar perfect stupide, au fost puse clasei în care se găsea copila mea; ceea ce m-a hotărât, paralel cu alte motive și mai infame, dacă e cu putință, și acelea încă nepovestite, să-mi smulg copila din școală și să o instruiesc la domiciliu. Testele fiind, nu vă vine să credeți, secrete, am putut căpăta seris pregărită de echipă, cu complicitatea unei profesoare care le-a furat.

În obsesia de a scotoçi inima tineretului cu spiraclul, s-ar putea să fie un miez de ceva. Dar mânuirea acestui subtil ceva cere o inteligență apropiată de vocație, care nu vine de la o școală și de la o teorie. Câți medici dintr-o mică au intuiția aceluia lucru de inspirație de ordinul muzicii și al poeziei, numit diagnostic? Totuși profesia de aproximații a medicinei constituie un monopol, întărit de lipsa oficială de responsabilități. Toate celelalte meserii răspund în jusuție, afară de a domnilor doctori.

Arenție la viraj! Se poate ca reveriile vreunui for, vreodată, cu comperițele distrase, să creeze pe lângă brevetul de Esculap, de moase, dentist și spiter, brevetul de psihotehnician, cu privilegiile de exluzivitate cuvenite unei aberații științifice de ordinul ghicitului cu gâdlări în palmă.

VIATĂ SAU SCAMĂ?

Nu știu cum s-a făcut că în relațiile de distanță, de poștă, de telegraf, de telefon, de cale ferată, lipsesc câte două cuvinte la fiecare operație de trimitere și de primire, cuvântul care denumește pe cel ce trimite, și cuvântul de simetrie. „Expeditorul” are un caracter de firmă de specialitate, „trimitătorul” e-o vorbă fabricată, ca și „oprire” la tramvai, în loc de „stație”, cuvântul exact. Cuvintele exacte sunt supuse regulii de nesilviciie. De oriunde ar veni, de la Eliade sau de la gramatica lui Caragiale, tonul de pedanterie e hilar și grotesc. Aci stă toată chestiunea făimosului neologism, care nici nu e o chestiune; pe un centimetru de simț.

La telefon n-are nume telefonic nici domnul care telefonează, nici domnul telefonat. Cel mai fericit e intermediarul dintre amândoi, telefonistul, care a primit o denumire acceptată și de sens și de sensibilitate. Un nume compus cu „cel ce”, ar fi biblic și inactual: un bou înjugat la un automobil. „Cel ce trimite”... „cel ce primește”... îți vine nu știu cum. „Primitorul” e pasiv și nu corespunde „destinatarul” e hidos, ca și „destinatorul”. „A telefona” e iarăși cuvânt exact.

Primul criteriu, după al simțului, care-i un complex (gust, ritm, auz, compoziție, hiatus, cacofonie, circumstanță de grai și de scris), nu poate să fie decât exactul și justul. Cuvântul propriu constituie o dificultate și a scriitorului, amăgit în cuvintele de adiacență cu el și nu întodeauna biruitor. Dar dacă limba e națională, cuvântul e individual. Nu scrie și nu vorbește nația, vorbește și scrie un individ. Au scris Cantemir și Miron Costin, au scris Eminescu și Alecsandri; Lucian Blaga scrie ca el. Vezi, mai trebuie ceva, ceva ce-i lipsește domniei sale unui domn: suflu, la propriu și la figurat. Singuratice, cuvintele sunt niste mangal, împarecheate iau foc: sufli și iese jar. Suflul și scânteia!... Nu e de ajuns chibritul.

Demagogia sentimentelor a dus la demagogia vocabularului. Mai rămâne o demagogie nefrecventată, a punctului și virgulei. S-a exprimat și ea. Demagog e tot insul care nu-și trăiește ideea și sentimentul, care nu-și trăiește nația și numai le maimutărește. Țăranul duce în el o viață de două mii de ani și tace ca pământul lui. A trebuit să vie să-l interpreteze surtucarul, lepădat de țăran: l-am auzit învățându-l pe sătean și cum se face mămăliga bună. Am avut în familie un mare brav al războiului precedent, stau de vorbă cu ofițeri și soldați, care și-au lăsat câte o parte dintr-însii în cimitire: au o sfială de gloria lor, ca fetele mari de betcală. Demagogia maternității și a educației și-au rezervat-o cucoanele sterpe. Între râvna de a fi ce nu ești și prudenta de a te păstra surogat, se intercalează demagogiile, care produc o sumedenie de bunuri falsificate: mosii, păduri, bălți, vii, sonde, prestigii și titluri.

Plecaser de la telefon. Toate lucrurile sunt înșirate pe o sarmă... Alo! cine-i acolo? Omul de sânge sau omul de cârpă?

1943

ÎNVIE, FRATELE MEU!

Ce folos că te numești, fratele meu, creștin? Aripile ți s-au uscat și chircit și ți-au ieșit, de unde ți-au căzut, două hube.

Te-ai împănjenit jur-împrejur cu o strălucire de slavă, dar pe dinlăuntru nu te cunoști. Tu știi ce goală ri-e și cetatea, în care băjbăie, singuratec și răzlet, sufletul tău ostenit. Nu mai vrei să te arunci măcar, dacă nu mai știi să zbori.

Ți se clatină turnurile, șovăie, și poarta cecății tale, îndărătul căreia stai dosit, nu s-a mai deschis în lumina florilor lui april, aprinse pe ramuri. Candelilele tiptile ale câmpiei nu

le-ai mai văzut. Porumbieii albi nu s-au mai jucat în văzduhul tău și nu ți-au venit pe umeri. Aromele tari ale tininii n-au mai ajuns până la tine. Ți-e frică să-ți dai porțile de părete. În fântânile descleștate se leagăna-neoa și-ncolo inima ta. Îndrăznește, fratele meu, mișcă-le din făgașele de piatră, chiar dacă s-ar prăvăli peste comoara zidită și peste tine.

Ai mințit, ai înșelat, măscăriciule, fratele meu. Ești lacom, neîndurător și crud. Tot ce știi tu să faci, e să osândești. Dulapul ți-este plin, fratele meu, de goalele și unsoarele făcărniciei. Fiarele sunt cinștite: nu-și ascund fața în alifii și spoielile și unghiile în mânuși pestrice. Ele ucid și sfășie de foame. Tu, fratele meu, te îndopi sătul și versi, ca să te mai îndopi. Cu vărsătura ta ți se satură câinii. Scoală-te, nu-ți mai târî pântecul pe un petec de mormânt. În marea închipuită de zidurile tale, numai atât sălaş îi pentru tine, cât rămâne cadavrului tău: douăzeci de palme de groapă. Ia seama! Vorbeste Ioan Botezătorul, cel hrănit cu lăcuste și îmbrăcat cu piele de capră.

Mai e un timp să te mântuiești, putregaiule, fratele meu. Mai e timp să scapi, că te frământă un chin al tău zătarec, acum când nu mai poți duce la gură paharul din care te adăpai cu betie, și când picioarele tale cantă cruciș. Scoală! Scutura-te și săi peste zidurile mohorâre ale temniței tale, în bătaia soarelui mare.

Nu e greu să te mântuiești, fratele meu. Uită de tine numai o seară, numai o zi, și, din încruntarea ta fără noimă, dumirește-te până în zarea pe care n-ai mai zărit-o, – și spune-ți, tu, ție, ce vezi: lumina lui april, aprinsă pe ramuri și-n miile de candelă pitite-n iarbă, făcliile plopilor, pasările cerului albe.

Un talaz de înviere învăluie lumea și trezește țărâna, odată cu scularea din giulgiu a lui Iisus. Ce nu învii și tu? Că dacă vei muri de tot, mortule pe jumătate, fratele meu, tu nu mai învii niciodată.

N-ai lăsat în urma ta nici semnul cainței, care-i o mireasmă dulce, ridicată din amurg. Al doisprezecelea ceas e pe cale să se isprăvească. Îl auzi, fratele meu?... Mai e o

jumătate de ceas, mai e un sfert, au mai rămas zece minute... Mai poți invia, te mai poți mântui, fratele meu.

Că vine judecata de apoi, de care glăsuiește *Scriptura*. Ea vine atunci, la moarte, și nu te mai poți apăra și nu mai știi răspunde, cu mâinile și buzele pecetluite. Robia întinericului e pe vecie, fratele meu, și mântuirea e să răspunzi, fără să fii cercetat, cu faptele tale de mai înainte. Judecata zice: „Știu. Acest vas de lut a sunat frumos și e citrat, umpleți-l cu sfântul undelemn al aducerii-aminte”. De tine cine-si va mai aduce aminte, ca să mângâie cu o rugăciune un suflet nemântuit?

Agonisiți-vă ai tu o viață viitoare?... Ce-ai făcut cu bunătatea și mila? Le-ai batjocorit, fratele meu... Ai asuprit, ai făcut strămbătate. Dacă din greșală ai lucrat, leapădă mândria și spune: „Am greșit”. Omul greșeste. Însă greșala lui trebuie să fie greșală dreaptă, nu de trufie, de înfumurare, de nesocotintă și de împotrăvire. E și mântuirea mărturisirii, fratele meu.

Păcarul de moarte începe atunci când greșala se face așezământ și adevăr. Judecata nu te mai iartă, te aleargă blestemul și te ajunge. Dacă tu te-ai putut ascunde, strigoii tăi pribeag nu mai are unde, dus de vânt, lovit de grindină și fulger, luat de vârteje, ocarât și de la toate ușile gonit, fratele meu.

Ce mi-e că te-ai închinat la toate bisericile pe la care treci, ca să mă faci să nu te mai bănuiesc? Nu vreau nici să crezi: cine te silește? Faptele tale bune, dragostea, te judecă și te mântuiesc, blândetea și dreptatea ta, fratele meu...

1943

LA DENII

Îmi trece pe dinainte, în Săptămâna Paștilor, ca niste chivote de argint, toate mănăstirile pe care le-am călcat, o

defilare în Vinerea Mare de biserici și chilii. Ele vin încoace și trec mai departe, întorcându-și tutele spre mine, animate ca într-un film de poveste în culori. Ca să mă mai uit o dată la ele, clopotnițele pară au și salutat, aplecându-și ca maicile tinere și zvelte, capul nițeluș. Te-am văzut și pe Sfinția ta, îi spune fiecăreia gândul; ești tot arât de frumoasă ca acum patruzeci și patru de ani; s-au făcut patruzeci și patru!

Unele cerdacuri s-au păstrat intacte, dimpreună cu călugării și maicile care păseau cu metaniile de lână în mână de-a lungul lor, de la biserică acasă. Maica Melania are tot douăzeci și ochii-i negri scapără și azi ca atunci, sub sprâncenile încovoiate fin ca dintr-o singură trăsătură de pană. Și vocea ei e aceeași. „Nu te-ai schimbat deloc; blagosloveste!” îi zic, de jos, cu capul ridicat. „Domnul (să te blagoslovească!)” îmi răspunde Maica, fără să știe, ca și atunci, acum patruzeci și patru de ani, cât e de frumoasă, sfioasă ca o căprioară cu coniac.

Iată-l pe duhovnicul Chesarie, greoi și bun, făcându-și o cruce mare călugărească dinaintea ușii, cu fata către cerate. Are tot optzeci de ani, ca pe vremuri. „Bună dimineța, părinte Eliazar! Te-ai întors cu ceva de la baltă?” El alutecase cu luntrea lui din marginea heleșteului, între nuferi și trestii tocmai când toca de heruvie. „Doi crapi și ia, niște caracudă, răspunde ieromonahul. Îți trimit unul prăjit, peste un ceas”. Părintele Damian glumețul e bun ca pâinea caldă: el bate cercurile la butoi. Are un petec de vie, din prispa chiliei lui până-n marginea apei. „E fata mea”, zice preotul despre via lui. Cu totul, cu barba până la curea și cu scufia lui lungă de prodomit, nu-i mai înalt, hondocul, de-atât... Dacă ar intra în butoi, nu i s-ar mai vedea nici motul. Al mai trăiește și schivnicul Maftodie, uscat ca un țâr, cu toți cei nouăzeci și nouă de ani ai lui. El bombănește și acum că s-au stricat rosturile călugăriei de tot: nu mai e ca acum o mie și patru sute de ani. Starețul Vissarion tot nu i-a trecut pelticăria și fratele Petre tot găngav îi. Uite și bolnicerul, farmacistul și medicul

mănăstirii. I-a pus niște pahare protosinghelului Ezechil, care pătîmește de sale.

Toți frații și părinții acestia, care au murit cine știe de când, de mult, mai trăiesc exact ca în veacul acela, ca în ziua întâia, ca în ceasul acela... Ce-i asta, o diavolic, că nimic nu înhătrânește și moare în aducerea mea aminte? Uite-l, ichisiarbul și-a păstrat și stricăciunea lui: are o stricăciune, cu care se luptă bietul și pe care n-o poate birui, trage tabac. Îi văd și cutioara de bagă de la brâu, în care-și ține praful de tras pe nas, prins cu două degete. Nu poate să fie diavolic frumusețea asta. Ea e de la Dumnezeu...

1943

LACHE

Cameristul redacției îmi aduce o carte de vizită laconică: A. Lache. Mă gândesc: cine-o mai fi și ăsta? Iar o să-mi bată capul un zevzec.

– Ce impresie face?... E prezentabil? întreb pe Gheorghe.

– E foarte bine... răspunde băiatul de serviciu. Mi-a plătit și urgența: doi poli...

Om socotit. Dă bacșisul înainte.

– Bagă-l, Gheorghe. Dar dacă vezi că trece de cinci minute, vino și spune că mă cheamă domnul director.

– Prea bine.

Intră Lache.

– Băru-te-ar norocul! Dumneata erai Lache? Sunt douăzeci de ani de când nu ne-am mai văzut. Ia uită-te la mine... Te găsește în formă... Numai că te-ai prea îngrăsat. Mai ales în dosul fălcilor...

– De trai prost, răspuse Lache răsând. Îmi merge și mie mai bine.

– Bravo, Lache! Si nu te întâlnești niciodată cu primul-procuror?

– Acum sunt și cu cineva, zise Lache, vexat oarecum.

– Cu ce te pot servi, Lache? întrebai, împingând mai la vedere inscripția de carton de pe birou: „Rog nu ne țineți de vorbă”.

– Am o invenție interesantă, zise Lache; un aparat, pe care vreau să ți-l propui pentru gazetă... Mă preocupă de douăzeci de ani o problemă, de-acum rezolvată... Am plecat de la principiul: „dintr-un leu doi”, și am ajuns la rezultatul: din nimic zece mii... Am sistematizat. Si-am compus aparatul ăsta.

Lache scoase din buzunarul jiletei ceva minuscul, ceva cam ca de sticlă, cam ca de metal, cu nouă găuri, și-n găuri cu câte o cifră. Făcu din aparat de câteva ori țac! tac! și mi-l dete să-l examinez.

– Știam că dumneata rezolvi problemele cu alte scule, mai mari... Te pricepi, vasăzică, și în mecanica mică.

– Aparatul e brevetat... răspuse Lache cu o timiditate afectată, de creator.

– Dar, să mă ierți, nu știu ce folos ar putea să tragă gazeta de pe urma lui. Îți mărturisesc în mecanică sunt chinez...

– Ia o hârtie și un creion... Alege șase până la nouă țifre (Lache zice țifre, cu ț) din cele mai mici... ți-ai ales?

– Da, unu, unu, unu... de nouă ori unu.

– Alege țifre mai mici...

Gheorghe deschide ușa:

– Vă cheamă domnul director...

– Via numaidecât. Spune-i că-l rog să mă aștepte două minute... Păi, sunt cifre mai mici ca unu? întrebai pe Lache.

– Zero! zise Lache, versat în aritmetică.

– Așa e, Lache... Dar zero e mai mult o necifră decât o cifră.

- Eu lucrez numai cu zero. Mi-a purtat todeauna noroc.

- Am ales și sase de zero... Ia vezi-le, Lache, sunt cele mai frumoase nule cu puțință.

Lache s-a uitat la cifrele mele goale, în dungă, din două părți. Era satisfăcut.

- Ei bine, eu îți fac din ele cinci sute de mii!

- Ce vorbești, Lache?!...

Țac! țac! Aparatul arată, într-adevăr, cinci sute de mii.

- Lache, ești fenomenal! am strigat. Dar tot n-am înțeles la ce folosește aparatul în gazetărie...

- Să presupunem că vinzi zece mii de foi pe zi în București...

- Nu mai spune, Lache!... noi vindem în București o sură de mii pe zi...

- Zău?... s-a mirat Lache. Atunci, n-aveți nevoie de aparat...

- Slava Domnului, nu, dragă Lache... Mergă fără aparat... Dar asta nu te împiedică să-mi explici... Poate că ti-l plasez la o altă gazetă, la o gazetă mare, în douăzeci de pagini, și care se vinde zece mii...

- Să reluăm țifrele, zise Lache. Vinzi pe zi zece mii de foi și vrei să se știe, acolo unde trebuie, că vinzi cinci sute de mii... E rolul aparatului. Particularitatea lui adevărată este că poți tipări, chiar pe cel dintâi exemplar pus la mașină, totalul de la sfârșitul îmulțit cu zece. Aparatul se poate numi „Chicitul Automat“.

- Extraordinar, nene Lache! Dar te crede cineva?

- Aparatul meu mai are un mic defect, să-ți spui drept, zise Lache. Te prosteste când îl întrebuințezi, și te prosteste în așa hal, încât crezi că l-ai prosti și pe cititor.

- Dar, în definitiv, tot n-am înțeles absolut toată utilitatea aparatului.

- E dublă, zise Lache, morală și materială. Întâi, prestigiul. Îl recapeteți și după ce l-ați pierdut, sau cel puțin îl închipuiți

că l-ai recăpătat. Ți-am semnalat defectul aparatului... Al doilea, capetei dreptul la de zece ori mai multă hârtie... Pentru treaba asta mai închizi uu ochi la prestigiu...

1943

TIGĂNIE LITERARĂ

Un destin bizar comandă raporturile dintre acei „făuritori de limbă” cum au fost numiți, cam pe mestereste, așa-numiții pe românește scriitori. Dacă unul din zece are niscăi talent, se supără nouă, mai împăcați cu mediocritatea egalitară, dar supărați și unul pe altul, dacă regula suprapunerilor și asemuirilor e satisfăcătoare. Cei zece se grupează în câteva extaze, jigniți pe celelalte grupe, din care se desface rând pe rând câte unul, grupat cu alți desfăcuți, și zece indivizi, reformați continuu, reîntocmesc de nenumărate ori grupele, desfăcute în sfârșit în zece singurătăți antagoniste și continuând să se regrupeze și după aceea.

Ei nu sunt chiat scriitorii care au izbutit să-si fixeze numele pe un logarium, aceștia ies din cursă și circulă izolați pe câte un pogon, salurându-se prin ceata din depărtare ca niste sentințele de fruntarii. Și între ei se găsește câte un țigan, dar atunci e țigan autentic și se caracterizează de la naștere, nu de la meserie. Meseria țigăniei vine de la lipsa de meserie literară.

Dacă la examenul de tipograf as fi fost întrebat ce-i un scriitor cred că inginerul și dascălul ar fi știut mai bine ca mine, care mi se pare că sunt; nu-s prea sigur, dar parcă s-ar zice. În principiu știam că scriitorul e un animal care și-a pus pe o carte semnul lui, copita, cornul, măselele sau inima: trei organe admise. Mai sunt și celelalte, francezul le numește *tripes*; nu știu cum se cheamă pe țigănește. O carte care a rezistat o

generație, în succesiunea neîntreruptă a recrutării și a contingentului, e un lucru construit, un pod: mergi pe el și treci dintr-un mal pe celălalt. Este!

Între cârți și între scriitori misună sateliții simpli și compusi. Ei doresc să fie fără să se poată realiza, feroci în intenții, nepuțincoși în faptă, individualități de impericări și cărpeală. Toate generațiile aglomerate de erzațuri se leapădă de ele progresiv: drumul biruinței trece printr-o cruce, de-o parte și de alta. Unii însă din morți nu primesc să moară la timp și schioapătă răniți cu intestinele și fierca rârâs, între șanturi și între noii-veniți, veniți și ei cu avortonii lor. Ei întârziează într-o viață care-i refuză. *Viața e frumoasă, dar disprețuitoare ca orice frumusețe. Te agăți de ea fără să-i plăci, insiști și râde, strânsă de brat cu unul mai voinic. Protestezi: e ridicul. Tu vrei dragoste cu de-a sila și dacă nu izbutești scuipi sau, mai bray, vitriolezi. Țiganul e și hingher: pe vremea lui Mihai a fost și călău. Dar i-a tremurat mâna, a îngălbenit, spune povestea, și i-a căzut săcurea: își pierduse stilul, a vrut și n-a putut: i s-a bălbăit personalitatea. El nu putea să taie domni, decapitase găini. Între țigani, gâdele era numai habam.*

Puterea multor condeie merge la articol, articolul censusu, al permanentului deziderat, repetat. Ca vechi alpinist al marilor coaste de granit și marmoră ale continentului aș putea spune că li-i respirația defectă. Plecam, și împotriva povârnișului de piatră, ca în literatură, o sută, și ajungeam pe creastă sus pușini de tot: unul, doi. Cei mai mulți rămâneau îndărăt. Unii speriați de gigantismul lespezii abrupte se cuminteau de cum puneau bocancul pe linia temeliei, alții erau semănați, pe suis. Ei nu-si urmăreau tovarășii cu pietre: muntele e impropice pentru țigănie. Dacă scuipau câte unii, nu scuipau a ocară, ci a suferință, că rușeau cu sânge. În schimb, în alpinism există un plagiat cu echivalență de act imposibil în literatură: funicularul. Poți afirma că ai pus talpa pe Righi cu document: o mizeră fotografie de amator.

Articolul, înmulțit cu sinesii, articolul de opinii, e ceva dar nu-i nimic: niște praf pe o carte: îl șterge pământul. Trec zece, douăzeci de ani în această zadarnică activitate. La vârsta de patruzeci începe să încărunească tâmpla și tu esti tot la primul rău articol, variat de câteva sute de ori: o pelricărie a cântecului nerostit. Și te curemură panica. N-ai avut curajul să fugi din circonferința vârtejului vrăjit: ai vrut să te răstignești în ea. Ce faci atunci?

Ah! ce faci atunci... Vrei să dobori pe idoli și n-ai cel puțin o furcă, un trident: ai un băț, un moale băț. Și ai și conștiința că nuiaua ți-atâră molăie. Cuvântul ți-e palid, ideea clorotică, fraza incoloră. Cu asemenea scule opintirea împotriva scriitorului din Piatra Craiului e desartă. El e și tu nu esti.

1943

CUJENȚELA

„Nu mă mai ține împiedicat în lanț, dă-mi, te rog, drumul, mă roagă Coeș. Am intrat iarăși în lume, flasnetă mă poartă peste tot locul și publicul mă primește. Salut în dreapta și în stânga, ploconit din umeri și cioc și dau bilete peste bilete. De atâtea săcăieli din cap mă cam doare ceafa și mă doare și piciorul de lanț. Ia-mi-l, te rog, și pune-l în buzunar. Easă-mă să zbor nițel ca să mă văd mai de aproape cu prietenii mei de altădată, când ieseam, ca și acum, în toate zilele pe caterincă.

Nu m-au mai văzut de vreo cincisprezece ani și li se făcuse de mine dor. Oricâte pasări cântă pe sămânța, au nevoie și de un papagal. Pe alte flasnete cârâie bufnita sau cioara, pasăre, de, mai obișnuită. Uite, câtă lume s-a strâns! Puteam să deschidem în răspântie și un teatru; tu să-nvârtești manivela orchestrei și eu să împărtășesc bilete. Ne-ar mai trebui o

maimuță. M-am vorbit în somn cu uistitii din insula patriei mele să vie una încoace, la noi, să spargă alune și nuci lângă cutia mea cu noroace și să dea cu cojile în cucoane.

Uite, domnul acela din gloată mă știe bine. Are barbison și-mi face semn cu umbrela: „Stai că vin acum și-ți aduc biletul duminică acolo, nu te înghesui”. Domnul ras îmi cere un bilet de președinte, vecinul lui vrea unul de critic plastic. Uite-l câtu-i de urât. Parcă l-ar fi făcut meșterul din pământ și după ce l-a gătit ne i-ar fi plăcut și i-ar fi cârpit, umed, o palma de l-a scofăleit. «Duminică ți-am mai dat un bilet acum câteva zile, nu s-a schimbat nimic așa de iute, mai așteaptă.» Și numai lume distinsă, jupâne, se ține după noi.

Domnul acela, drăguțul, l-ai auzit? Oleacă fonf. El a iubit din atâta inimă pe scriitorii de bilete, cărturar și el, și vistiernic, încât le-a pus un impozit de zece la sută cu adiționale. C să-ți explic ce sunt aceste admirabile adiționale, altă dată. Ne-a invitat: da și el bilete, însă cu ștampilă. Mai da bilete și guvernatorul: îl cunoști? Nu mai e guvernator de vreo câțiva ani, de când își vopsește mustața, dar nici biletele lui cu prețul scăzut nu sunt ca ale noastre, mai bune și decât cele de loterie. Biletele noastre, jupâne, merg și la teatru, la cinematograful și la tramvai.

Ai văzut: e și un domn sașiu. Ce ciudat se uită! Un ochi îi străla rădăcina nasului și cu celălalt caută la noi. L-or fi de strică. Ia dă-i așa, ca mâna pe dinainte: dacă nu clipește, să știi că nu sunt ochii lui. El cred că avem de tot soiul și ne-a cerut un bilet de vânzare și unul de închiriat, fiecare în câte trei limbi”.

Cocò și-a pus de gând să-și înmulțească biletele lui, de vreme ce clientela s-a înmulțit peste așteptări. Pentru copii, el o să facă niște bilete dulci, cu ciocolată (opt mii de lei kg), are și un depozit de zahăr ascuns (cinci sute de kg) și o să-și puie să i le vândă un nepot mic, cât o vrabie, cu penele azurii, tot lângă el, ca maimuța, pe caterincă. Într-o curție de chibrituri, care se vinde goală, încap o mie de bilete, cât petala

de floare de cires. Bilete de botez pentru clienții rămași nebotzați, bilete de toată trebuința, de recomandatie și de înmormântare.

1943

O FRUMUȘETE

Rostirea trebuie să fie în teatru și bună și frumoasă, calificativele neîmplinindu-se neapărat unul pe altul.

Rostirea bună consistă în călcarea corectă a silabei și grija de a face silabele egale și de-a legăna vorbirea ca pe minutar, matematic.

Rămasă așa, limba ar fi fost monotona ca în chinzește, o vorbire care ascultată pe neînțelese pare o succesiune de exclamații și propozițiuni. Aceeași natură, pe care nu trebuie să o uirăm, atribuindu-i omului merite străine de el, nici în agricultură și nici în cultura intelectuală, a făcut cuvintele de dimensiuni variate și le-a dat un accent care determină muzicalitatea graiului, vom zice românesc, preocupati de rostirea noastră.

Rostirea bună are frumusețea ei, fără îndoială ieșită din simetrica succesiune a fragmentelor silabice, alternare cu pauzele, însemnate în scris cu virgula, cu punctul, cu punctul și virgula, cu paranteza, cu cele două puncte, cu puncte-puncte, cu tonul interogativ, cu vocativul... Dar frumusețea deplină o dă sonoritatea senină a vocalelor, cinci valori întregi, la care se adaugă nuanțele în semiton ale lui *i* și *u* și difrongji lui *e* și *o*. Sunetele trebuiesc descăltate de bocancii cu potcoave, semnalizați precedent și cuvintele îndulcite în gârlejul celui ce trăiește.

Consonantele și cele înăbușite, pronunțate singure, în alfabet sunt mult mai armonice ca în vorbirea curentă, unde

se încălcesc într-o cocă guturală de cel mai prost efect; nu la sătenii, la oraș. Cititorul să le pronunțe ca și cum ar fi separate de cuvântarea continuă.

Pentru a se ajunge la o armonizare melodică a limbii românești, elastică, plastică și susceptibilă de o sonoritate agreabilă, ea trebuie ținută în vedere încă din școala primară, din prima zi a primului an de școală, chiar dacă ne-am alege provizoriu cu un ton afectat, care nu strică nimic. Copiii să aște, îndată ce deschid abecedarul că odată cu cartea începe rostirea aleasă și să se deprindă cu ideea.

Ascultați pe marii oratori la bară. Depozitarii limbii frumoase grăite au rămas avocații; de la ei se pot lua cele mai utile și mai bune lectii de dicțiune, până ce vor înțelege și actorii datorită să păstreze eleganța și noblerea graiului viu, de unde învăț să vorbească toată lumea.

În definitiv, teatrul nu e o înlănțuire de scamatorii și nu e menit să înfățișeze subțit cuvânt de „acțiune” peripețiile unui subiect: el cultivă, odată cu ținuta și cu silueta, limba în care este jucat. Acțiunea tip, publicul o caută la cinematograful, la hipodrom și la meciurile sportive, unde interesează exclusiv cele patru mădulare paralele, cu labele de sus și de jos, cu jocul, în plus, pe ecran al fizionomiei, exploatat în parte egală cu teatrul.

Cititul trebuie făcut numai cu voce tare. Ochii rămân rezervați lecturii de singurătate, mai mult de adâncire. În bibliotecă nu se reproduce nimic. Se vor prefera un timp versurile, alexandrinul, care impune disciplina graiului și-i dă noțiunea necesară a cadentei și a măsurii. Să se citească versuri în toată școala primară și în tot liceul: ora de limba română obligatoriu să ție seama de dicțiune mai mult și decât de gramatică, moștenită înfașibil de la părinți și frați. Familia nu cunoaște o mai bună școală de limbă maternă ca ea. Școala asta are vreo două mii de ani, ca și profesorii ei.

Pentru unii din noi nu e indiferentă rostirea vorbei, luată din gura celor care trec în imperiul murilor, de către cei ce rămân să perpetueze viața națională. Ea constituie o problemă esențială. Se face, de pildă, la universitățile de limbă franceză din Franța, Belgia și Elveția niste așa-zise cursuri de vară pentru străini care se înscriu la un trimestru de perfecționare a graiului francezesc. Nu știu de ce nu s-ar putea face aproape același lucru și la noi, pentru limba românească și pentru învățătorii și toți dascălii limbii, cu avocații, scriitorii și cu profesorii care și-au dat seama că graiul părintesc trebuie să aibă o linie și un nimb, existente în sinea lui [dar murdărite de influențele balcanice].

Ascult pe conferențiarii, actorii și scriitorii prezințați continuu la microfonul stațiilor noastre de radiofonie. Puțini din ei știu să citească un text, în ce privește și rostirea bună și rostirea frumoasă. Dar cei ce citesc cum e de dorit să citească și să grăiască fiecare dintre noi, dau ascultătorului o mulțumire estetică, o încântare, care-o face și mai iubită, dacă e cu puțință, limba strămoșiei.

Strămoșii, fie că-i are oricine în sângele lui mai mult decât în gură, ceea ce nu-i întodeauna foarte sigur, fie că-i are mai mult în ființa sufletească, îi are întodeauna în grai, singura dovadă autentică a unei existente distincte și a unei descendențe concrete ori abstracte. Strămoșii sunt în limbă, nu în cetăți căzute în ruină, în istoria unui trecut care n-a prea fost al lor sau în formele sociale și politice ale unui neam de oameni, târați de cataclisme și apăsat dinafară și dinlăuntru. Monumentul cel mai rezistent, mai personal și mai incontestabil al românilor e și cel mai delicat. În el se intercalează literatura, muzeul de todeauna și pinacoteca limbii.

Trebuie să muncim cu bijuteria asta, atât în grai, cât și în scris să strălucească mereu, mai inrens și mai variat, frumoasă într-o țară frumoasă, la un popor inteligent, artist și frumos.

PRO DOMO

A fost o vreme, care se poate crede că s-a isprăvit. Presa întreagă era făcută de o mare majoritate de secunzi și terci și de tot felul de redactori, derivați din profesiile din piață. Un mare antreprenor de ziare fusese plasator de bilete de loterie și achizitor de clienți pentru societățile de asigurare. L-am văzut în două ipostaze opuse: întâi, vârandu-si o jumătate de figură pe ușă și un surâs anticipativ și, mai târziu, peste douăzeci de ani, cu picioarele încălecate la un biurou de director general, al unei uzine de presă. Devenise și estet, căpătase concepții, afecta puncte de vedere și gusturi.

În orice caz, presa, cuvântul scris în foaie, evita specia calificată, scriitorii, făcând abstracție de ea trei sute șazeci de zile din trei sute șazeci. Că ar fi sau că ar fi fost o deosebire între scriitor și ziarist asta cădea în competența scriitorilor să *hotărăscă, nu a unui lipitor de timbre. Aproape probabil*, cu toate că făcând apel la aceleași două unelre, imaginația și condeiul, ale scriitorului, ziaristul ar fi cam ceea ce-i un avocat comparativ cu magistratul. Scriitorul ar fi mai mult un artist, iar ziaristul mai mult un istoriograf, deși nu se prea exclude unul pe altul. Presa la care mă gândesc, numai excepțional îi utilizează, fiind rezervată unei categorii, care n-avea nimic în comun nici cu scriitorii, uneori excelenți ziaristi, nici cu ziaristii, câteodată foarte buni scriitori. Eminescu a fost un poet, dar și un gazerar, și lucrul mi se pare normal. Bun scriitor și prost ziarist, adică prost cu adevărat, nu se poate.

Dar și ziaristica are subdiviziuni pe aptitudini și unora din ele nu le poate face *onoare orisicine și nu aparțin în primul rând condeiului*, care dacă e prezent, amplifică și rafinează aptitudinea specială. Reporterul are nevoie în primul rând de observația rapidă, deducivă și sintetică. Faptul divers și relatarile judiciare se mulțumesc cu un notar inteligent. În

condeiul reporterului de talent faptul divers poate ajunge o capodoperă de douăzeci și patru de ore.

Mestesugul ziaristului este să dea faptului insignifiant proporții și substanță. Animatorul foii cotidiene pe lângă un director, înzestrat, ceea ce nu s-a dovedit obligatoriu, e mai cu seamă secretarul de redacție, cu o funcție extrem de variată. Îți dai seama de valoarea acestui regizor, de obicei invizibil cititorului, prin comparația ziarelor între ele. Iată o gazetă voluminoasă și neutră, incoloră, plată. Evenimentele trec prin ea rurtite și moarte: fierul, ajuns prin laminare tinichea. Tăria lor se risipește dincolo și de foaie și de cititor: dispar aromele, pe care altă foaie le prinde și le reține. Cititorul nu vrea mai mult de o emoție și emoția e lucrul delicat, de o secundă. Ea stă în mâna secretarului, o nimica toată esențială.

Ziarul nu trebuie să semene cu inersul trenurilor și cu o mișcare în corpul funcționăresc. Oricâte fotografii ar tipări, pentru eludarea dificultăților de mestesug, o sută de clișee nu fac cât un titlu și cât un text. Am povestit, odată, vizitând redacția unui mare cotidian din Paris, așteptat în șiece dimineață cu neastâmpăr de două milioane de cititori, importanța atribuită de direcție unui gen de redactori, plătiți foarte scump pentru o singură însărcinare: a unui titlu dinamic. Erau vreo cincisprezece titrieri, retrași fiecare în câte un cabinet dintr-o aripă a monumentalei redacții, în fierbere permanentă și agitați, plecând și întorcându-se, apucând-o pe Sena, alergând cu metropolitanul sau cu taxiul pe bulevarde. Titlul ferecit venea câteodată de la treizeci de kilometri, prin telefon. Din zece, douăzeci era ales cel mai succulent.

Toate acestea cad la noi în sarcina secretariatului, însărcinat cu arhitectura paginii, mai cu seamă, întâi, figura, la majoritatea ziarelor, inexpressivă. A rupe și stratificarea tehnică a unui text și a-i da un zigzag viu și un relief vibrant e un meșteșug. Mâna unui singur om stărnește vârtejul de fiecare

zi al tabloului unei pagini și omul ăsta se naște, ca un artist, în fiecare zi o dată și din nou.

1943

AIA DE-ATUNCI

În numărul de Paști, directorul unui ziar face o constatare exactă: au dispărut entuziasmul și pasiunea din presă. Unul e căldicel și cealaltă încropită. Nu se mai aude spada izbită de scut și fierul sună a paie. Termometrul spart al condiului nu mai arată nici o temperatură: unde-i arginul viu? Prin urmare, ideile nu mai au apărători, și albul câmp de onoare al scrisului nostru e pătat cu altă mânjire decât aceea de sânge.

E vorba, bineînțeles, de atitudinea presei în fața evenimentelor, căci, pe de altă parte, lipsindu-le hărbăția de cuget și fricosi în a-și trăi părerea proprie, chibzuită într-ascuns, unii confrăți îngămează idealuri derivate, cheltuindu-se în războiul de-a scuipații și de-a gogoloiul de maculatură; ceea ce le păzește curajul și de front. O piesă de teatru a stârnit virejiile latente ale unui întreg contingent de bravi zăcuți, destul de tineri și de voinici pentru o ispravă de energie primejdioasă și perfect sănătoși, cel puțin fizic, fără să fie indispensabili, raportați la geniul civil, pe care și-l târăse din berărie în berărie, menținerii eroismului din zona interioară. Domnul de colea, cu umerii de bivoli, s'inghereste în redacția din București silueta transparentă a poezului, întors, fără ostentație, de peste patru rături, cu câteva insigne excepționale pe tunică și una păstrată sub câmașă, în pansament.

Eludarea situațiilor dificile a făcut și altădată parte din abilitățile confortabile ale prudentei de Arlechin, dar în răspântie se mai zărea guelful încrețișând sabia cu ghibelinul.

Uneori, întâlnirea era necrutătoare și adversarul continua să atace smulgându-și din pieptur săgerile înfipțe, cu care fusese străpuns, fără să-și întrerupa lupta. Nu se măsurau niște gazetari, ci niște credințe.

Directorul gazetei la care mă refer, comparând momentul de acum cu epoca neutralității din 1914 - 1916, afirmă că s-au prăvălit atunci prietenii înalte și s-au rupt legături definitive. Și acest lucru e adevărat. Dacă totuși n-ar fi pomenit și numele celui mai jos iscălit, mi-aș fi motivat însemnările biletului de față într-altfel. Două epoci cu două soiuri de gazetari, odată hotărâți, pe urmă sovăitori și reticenti; mai mult, deghizați, pentru a nu fi recunoscuți de vreo săgeată pribeagă și doborâți pe puntea improvizată între contradicții. Pricopsirile amăgitoare, înjghebate instantaneu și fără geamătul conștiinței, în pauza dintre două războaie, care în fond sunt unul singur și același război, întrerupt de un armistitiu și un simulacru de pace, au amortit resorturile oțărâte, din trecut. Laurii care ne-au încununat noi i-am mâncat, tăvăliți în untură. De la frunte la maxilare de-abia-i o distanță pe care se poate așterne o palmă...

Dar directorul dă unei constatări exacre o cauză falsă. El învinovățește cenzura. Dacă n-ar fi fost cenzura, pana ziaristului s-ar fi dovedit mai adevărată. Probabil că ar fi fost mai dezordonată. De făcut să ajungă gândul până la penită și tipar, nu e nici în regim de cenzură cu neputință, și să nu uităm că el a ezitat să ajungă curat în vârful ei și în libertate. E o problemă mai degrabă de moral decât de regim, și în doisprezece ani, de când durează cenzura, mobilitatea condeiului putea să învere un stil, un clasicism al expresiei, rămasă vulgară. Fără să știe, cenzura slujește și forma, mai vapoasă, mai elastică și mai indirectă, mai artistic mesteșugită în brutalitățile de ordinioară.

Dragă directoro, ce ne lipsește acum, e *ait* de-arunci... Avem interese și nu mai avem credință, începând cu dumneata, care

în douăzeci și cinci de ani de vals între penumbre ai evoluat la contrast... Atunci erai un începător sărac și muncit de suferință, azi ești proprietarul unei inexplicabile avuții. Există ceva mai rentabil decât *aiia*... care-i gratuită!

1943

CAMUI-LAJ

De când ți-am povestit că puii au ieșit din ouă și au fost adunați în căciulă, mi se pare că sunt numai două săptămâni. Ca să se nască, le-au trebuit douăzeci și una și ca să devie persoane cincisprezece zile. Iată-i personaje, într-adevăr.

Distribuiți la două cloști, una neagră și alta albă, câte douăzeci și cinci, pe două teritorii, la o distanță de zece pași unii de alții, am căutat să evităm gâlceava dintre guvernante și confuziile între pensionate. Știam că de multe ori cloștile se bat, apucate de antagonismul stupid al cocoșilor, care își interzic reciproc poligamia în interiorul aceluiași domeniu. Chiar acum, unul alb aleargă pe cel pestriț, surprins în idilă cu o găină consimțitoare. Pe cel mai original cocoș al ogrăzii l-am crezut până la *proba contrarie*, părea fără prea multă așteptare, găină, fără coadă bersagliera, fără creastă și fără profilul de mândrie *nervoasă al sexului agresiv*. N-are nimic din toată linia și din pasul împiedicat orgolios și-i lipsește și prietenul, pintenul, purtat de semenii lui ca un condei adus într-o parte.

Găina vorbește curent două limbi oficiale după împrejurare, scăpându-le câteodată în dialect, la primejdii. Limba ouatului e poema de laudă de sine: „Am făcut ou, cine se mai simte în stare să-l facă?” De bună seamă, nici oaia, nici calul, nici vaca, nici câinele care-l păzește să-l fure și să fugă cu el, Grivei s-a păcălit o dată, înșfacând un ou de ipsos spoit cu sare

amară și, nedumerit că unele au fost cu gălbentusul gustos, și-a pierdut judecata dinaintea coșului cu minuni rotunde, pe care i-l pune gospodina la îndemână. Se sperie și urla. Delicatele sfere ovale îi fac oroare.

Starea de cloșcă e o fază de halucinare a unei individualități noi, cu alte deprinderi decât ale găinii adolescente. A doua limbă, monosilabică, are sumedenii de înțelesuri și de nuanțe, cunoscută puricilor albi, cărămizii și negricioși, care fug de colo până colo, câte patru, cinci, la rând, ca pe roule, și se întorc din drum odată, cu aceeași iuteală de bile animate. Puii A nimeresc la cloșca B dar dându-și seama că s-au înșelat, evadează brusc din penele ei și se duc să se culce la cloșca lor, care - clonel clonel - și-i numără și recunoaște. Seara, toți au intrat în buna rânduială și ochii lor de coacăza neagră licăresc din fulgii materni. Unul e mai cu moț, i s-a suit maică-sii în spinare și ar vrea să măie noaptea acolo, ca într-un balcon de teatru și să treacă marele spectacol al firmamentului, cu fetele lui peste el. Numai că e cam răcoare și tot mai bine se simte jos, lângă burtă, unde pedagoga îl învește cu aripa și distribuie puii cu ciocul în dormitor.

Uliul e pe-aici și s-a lăsat mai jos. Solidaritatea se face instantaneu, cloștile s-au strâns lângă zid cu puii laolaltă. Camuflaj!

Gheorghe! trage-n vânt, lasă-l să trăiască și el, că e frumos!...

1943

MITACHE

Depart de a fi o replică la un „Lache“, dintr-un număr trecut, Mirache a fost un coleg și un camarad, un vechi coleg, un blând camarad. A închis ochii de câteva ore, ca să se

conformeze, ascultător la șoapta, care nu are trebuință nici de auz, așa cum se strecoară, regulei stupide că trebuie să murim mai înainte de a ne sfârși.

Penru că nu l-am mai văzut de o mare bucată de vreme, vreau să mă mângâi de lipsa lui de-aci încolo, din climat și poate că vor mai putea să se mângâie și alți prieteni ai lui cu ele, cu câteva arabescuri de condei, măhnit că trebuiesc desinate pe un mormânt.

Blajinul Gheorghe Mitache e nedespărțit în amintirea mea de o poveste de peisaj, de pe la I luși, mi se pare, de unde se trăgea și unde voise vreo câțiva ani să se întoarcă. Între patru ochi, nu știu cum ne potriviserăm pe timpuri, dincolo de celălalt război, amândoi, cam de o vârstă, îmi plăcea să-l trimănesc *vorbind cuminte și molcom în grădina cafenelei „Terasa“*. Cam boier, cam boem, velleitățile lui nu se îndreptau către presă și în nici un caz către situația de reporter de autorități. Era bogat, se căsătorise cu o fată frumoasă. Fuga frumoasei femei, neașteptată, din căsnicia lui, cred că i-a dezlănat toată viața, și i-a rupt axul brusc. Bietul Mitache s-a învârtit de atunci amețit ca o tupic. Un suspin șovăia în graiul lui liniștit, suspinul nelecunțelor păreri de rău.

Povestea lui era cu oi. Tatăl lui Mitache avea câteva turme prin Fălciu și el vorbea de mioarele, de berbecii și de miei lui ca părintele Ghelasie, care se călugărise după ce i s-au încecat oile toate, moldovean și acela. Monahul sta după-amiază la umbra bisericii mănăstirii, scotea fluierul de subț dulamă, din carâmbul cizmei, și jaluia, plângând cu lacrimi, oile pierdute... Și Ghelasie fusese bogat, își chema și el berbecuții, pe numele știut în toată turma, și veneau și ei să le cânte cu trișca. Și Ghelasie a murit la netimp.

Nu știu ce viscol a dat peste gospodăria Mitachilor din Fălciu, că la o savarină, mi-a spus amarât într-o după-amiază, Gheorghe, la cafenea, că „s-o dus și aiasta“. N-a mai avut oi, n-a mai avut moșie cu belsug și nu mai avea ce să cate la Fălciu.

S-a făcut gazetar, din ce în ce mai mult gazetar, din ce în ce mai trist, din ce în ce mai răcut.

Mitache începuse să tacă în tăcerea lui de azi încă de acum vreo cincisprezece ani și mi se pare că, răsturnând raporturile, el sfârșise înainte de a muri... Bravule, cinstitele camarad: un ofțar pentru toată viața ta.

1943

MEDALION

Am impresia, pe dinafară, că seara de 4 mai, de la Teatrul Mic, va fi pentru scenă ceva ca un eveniment. Nu-i exagerat că la o avanpremieră să fie schitat un avânt articol și nu e jucat că de o artistă de talent e interzis să vorbești pentru că ar fi fata prietenului tău celui mai bun. La Teatrul Mic joacă Elena Galaction.

Elena Galaction e într-adevăr fiica scriitorului Gala Galaction, a căruia până profană a dat limbii pe care o îngăimăm cu toții proza cea mai mistică senzuală și mostenirea puterii de a închege, de-a face și desface, prin descântec, e de la rată la copilă, directă. Leănța de acasă iese dintre culise cu simplitate și numaidecât rolul ei, jucat nu știu cum, dă tonul neprevăzut și piesa textului se transfigurează cu toate personajele ei, ca și cum ar intra într-o horă monotonă un flaut cu șapte tevi.

Publicul nu prea o cunoaște pe Elena Galaction. Nu din pricina lui, nu din pricina ei. Un scriitor ținut la o parte de conspirația tăcerii se afirmă orișicum și poate fi verificat de cititor, dus din librărie în buzunar. Ca să ajungă până la public, unui actor îi trebuie teatru și îi mai trebuie curajul unei direcții, independentă de influența cărcotei din cotet. Teatrul nu-i nici al publicului, nici al artistului. De la cabinet până la cortină duce numai un coridor de o sură de pași maranți, dar

împiedicat de atâtea obsracole și curse, încât, uneori, o sută de pași durează o viață.

Ca în cele mai multe meșteșuguri de artă, noul-venit, în care s-a rostit vocația, stârnește necazul ticăloșiei celor instalați, ca o amenințare. Tu vii dansând și răsând, plină de voie bună, Leantă, și de har, și iată că s-au și posomorât câteva sfinte cucoane. Vesutele cocoșnețe, care cu gura strâmbă, care cu manechinul stricat, n-au nici o chemare pentru o profesie susținută cu fotografiile din adolescență, dar nu pot ierta nici tineretea, nici nouțetea ei. La teatru, stăpânește, fată, mătușa, pe care nu o poți răsturna cu bobârnacul, ținută într-un simulacru de viață cu oxigenul puturos al presei. *Uită-te mai bine: în dosul mai al fiecărei babe juvenile stă pitit un autor cu veleități ori un domnișor. Leantă, dumneata n-ai maimuțoi, ai numai talent.*

Te-am văzut într-o seară, demult, între invitații unui prieten la cununia copilei lui. Într-un salon cu două sute de fete și femei frumoase te-ai deosibit de cum ai călcat printre ele. Nu te-am cunoscut. Nu te mai văzusem de când erai mică, numai atât... Pasul nervos, silueta ciudată, mișcarea capului, felul cum te întorceai, cum dădeai mâna, cum luai cupa de șampanie și o duceai la gură și cum mulțumeai, cum participai cu ochii și cu atenția vioaie, inteligentă, la tot ce se petrecea împrejurul matalc, m-au impresionat ca o prezență extraordinară. Am întrebat: „Cine-i cucoana asta, care a rupt rîmul adunării, că nu seamănă cu nici una?” „Cum? n-o cunoști? mi-a răspuns gazda... Elena Galaction”.

Să știi, domnișoară sau cuconită Leantă, că așa, cum mă vezi și cum mă știi, greoi, rebarbativ, bondoc și cam necioplit, nu m-am înșelat niciodată când a fost vorba de o arătare ascunsă într-o făptură muncită. Am identificat mai multe acolo, unde alții mai pricepuți ca mine au dat greș.

Domnișoară Leantă, vei birui. Nu e nici vina dumitale, nici vina mea. Așa ți-e scris.

CÂNTĂ DOI MORTI

Pomi au început să-și desfășoare perdelele în jurul presbiteriului familial și peticele mozaicului cătunului mohorât, aruncat cu casele care încotro, ca un mobilier căzut pe-o rână, din câteva sute de care, și risipit pe un maidan fără drumuri și poteci, s-au ascuns între perspective de frunză. Pământul frumos și cerul frumos nu suferă despărecherea de ele, a omului nepăsător și scârbit de muncă și seninătate, care le face urâte și le murdărește. Pretutindeni, unul umple intervalele cu carifea și celălalt le aurește cu soare și le învaluie cu prapură de umbră.

Nu se mai zărește din mijlocul codrului de pomi, unde împletind ramuri pentru împrejmuirea stupăriei, pădurarul cade pe gânduri, nimic, altă de un văzduh, necrezut de albastru. Câte un accent, negru pe azur, zboară ca o literă chirlică și încercuiește un vultur. Un echer o străbate curmeziș, cocorii. O linie, o bară, tremură sus: stolul de rațe. Cade o seceră aruncată de sus: uliul!

Dar dacă nu se mai vede din arbori și pomi mărginile schitului legănat de ramuri, se aude aerul sunând. Vântul aduce murmure de voci întrerupte, un cor care se pierde și se regăsește, șoapte înecate, ca niște transparențe ale aerului, furnicat de filigrane. Ce-i cântecul pe care-l auzi?... Parcă-l cunoști, că l-ai cântat și tu... Stăi puțin, să-l ascultăm, uite-l că se întoarce... *Da... La armé!*

Cei doi poeți care l-au însuflețit, unul cu vorbele și celălalt cu melodia, au murit amândoi, Iosif și Castaldi, un ardelean și un italian. Scriitorul parcă ar fi murit de un veac... Compozitorul, parcă-i mai văd grimasa japoneză, strâmbându-se de un ric al ochiului și al gurii de-a lungul trotuarului de la Capsa. Venise din Italia, odată, de mult și i-a plăcut în București și a rămas până ce a murit, vorbind o limba corcică napolitan, dintre lupoaică și soim. M-am mai salutat o dată cu el pe Calea Victoriei, el târând un picior, eu sovaind pe un

baston... Era să plecăm amândoi din București, din Europa și de pe glob: a plecat numai el...

Pe celălalt, pe poetul înfricoșat de lume și candid, l-am întâlnit acum vreo cincisprezece ani la Brașov... Era numai până la piept, și de bronz, într-o grădină cu copii mulți și cu călusei.. Iosif plecase cu mult mai demult. Romanticismul lui a voit să-i sfârșească inspiratul într-un spital și cu toți prietenii de odinioară absenți, străin între ai lui.

Îi auzi cum cântă amândoi, și azi, în peizajul proaspăt al zârnâiului de Mai, cântărețul Iosif și cântărețul Castaldi?... Cântecul lor e azi al tuturor copiilor noștri...

1943

SCRISOARE

Ori de unde vine, lovitura trebuie primită. Drept în picioare. Și cu fruntea sus.

Cele mai multe lovituri se strecoară pe întuneric: dacă ținta e mai nedeslușită, în schimb chibzuirea e mai rece și, la urma urmei, vânatul e mai mare. În orice loc ar intra, glonțul și săgeata rupe, dacă nu doboară. Primește-le și-n inimă: rabdă-le, nu geme...

În ce te privește pe tine, tu ești ochit de un adversar nu de un vânător, dar tot din rafinement. Semenul tău nu te mai mănâncă decât la figurat. Digestia lui e intelectuală.

El îți ocheste fruntea, pe care o ții sus.

Nu ar putea să piară, oare, odară, din rânduiala lumii, acel arșic drepturghiular, de os, care nu vrea să fie niciodată așezat ca o piesă de domino la rând și colț în colț? Creierul scandalizează, Cocò. Secreția lui detestabilă, ideea, întrerupe din învârtirea măsurată roțile mecanismului, în care ai angrenat omenirea pe dinți pentru o funcțiune uniformă,

ideală. Pe omul ales cu îl concep ca un automobil și pe omul de rând ca o bicicletă: îi pornești, îi frânezi și-i ții cu piciorul pe loc. Mădularul cu păr mă supără. Vistul meu e să-mi defileze pe sub balcoane un popor decapitat. Călai, faceți-vă datoria! Scrutați-mi de două palme pe acești imbecili.

Toruzi, cum să-ți aperi fruntea într-altfel, decât ridicându-ti-o și mai sus?

Adversarul tău adevărat nu e cel pe care l-ai văzut. El rămâne ascuns după un zâmbet, mascat de o moliciune: catifelat, mătăsoș și elastic. Lipsște, neafirmat, și când te atacă și când vrei să răspunzi. El te lovește cu mâna altuia, pentru că pe a lui să ti-o strângă prieteneste. Dar i-o recunoști după lovitură, ca pe a unui spărgător. Și hoțul și tâlharul au o personalitate și un stil.

Adversarul îți caută mintea: rabdă! Sufletul tău trebuie să rabde. Nu te cutremura, întărește-te dârz. Leacurile tale nu sunt unsoarea lunecoasă, bănturile dulci și legănarea molcomă a vioarei. Tu ești bărbat! Lovit cu pietre, omule, te-ai întors să te uiți cine le aruncă și n-ai văzut pe nimeni. Vitejii s-au pîrit. Încruntă-ți carnea, să se facă piatră, să frângă săgeata, să știrbească junghiul, să zdrucească sacurea. Rabdă! Din cremenea ta nu mai curge sânge; tâșnește scântecia.

Ziua judecării tale nu o să aștepte până în ziua judecării lui Dumnezeu, făgăduită mângâierii celor ce au gemut scrâșnind în deșert. Ea e mai apropiată și seninătatea ta va fi de față. Ticăloșii care te-au lovit vor rămâne ticăloși: vor îngenunchea la tine și vor plânge. Vaietele nu te vor clătina însă și pocăința n-are să te miște.

Ei nu te-au lovit numai pe tine: au sugrumat și chinuit slăbiciunea și nevinovăția, au doborât zborul sufletelor, jucându-se de-a vânaul cu credința și cu prea curata naivitate. Au prins porumbielul alb al speranței, i-au scos ochii cu acul și l-au aruncat în văzduh să se împlericească, orb în lumină. Mila și bunătatea ta, datorită prigonirilor, îți poruncește să fii teafăr la cuget. Ești solul lor în arme: ai să fii drept și neîndurător.

10 MAI

De Zece Mai au rămas înfloriți numai gutuii: iată-i ca niște pomi de fluturi. Florile celelalte au zburat, palide din caiși, albe din vișini, roșii din piersici, în valuri parfumate. O mireasmă amăruie bătea în adiere, odată cu fuga de bal al talazelor de petale către răsărit... Nu le-am înțerebat unde se duc. Știam de la berze... Se roteau deasupra locului depărtat al mormintelor voinicilor noștri. De Zece Mai, ei trebuiau acoperiți cu ninsoarea târâtoasă a pomilor de-acasă. Mă uitam într-acolo... Se ducea și stolul cu aripile mari într-acolo, ca niște drapele desfăcute.

Erau în grădina, în care au mai rămas gutuii, trei oameni veniți de peste ape și morminte, vorbind între dânsii în ajunul sărbătorii, din trei generații, ale ultimelor războaie, înrâlniți la o țigară.

Cel mai bătrân își aducea aminte de la Plevna: fusese soldat de sentinelă dinaintea glorioasei cocioabe de chirpici a regelui Carol, din Podim, și decorația primită din mâna chiar a marelui Domnitor, o păstra în huzinar: o tabacheră neagră, roasă de zeci de ani de purtare. Ea mai avea pentru unchiașul din grădină prospețimea momentului trăit în vecinătatea unui conducător, care a voit să fie între oștenii lui numai soldat.

Al doilea, un inginer, luptase sub al doilea rege, Ferdinand, cu alt adversar. Decorațiile lui: trei schije în cap, din care mai reține două, îngropate adânc, și care de douăzeci și cinci de ani se mișcă pe nesimțite între creier și craniu, identificate în drumul lor la radiografie. Crâmpetele de obuz i-au intrat în 1917 prin gaura din frunte, deasupra sprâncenii unde i-a rămas urma de potcoavă a calului obosit, pe care călărea moartea, ca într-o gravură cinică, peste câmpul de bătaie și trupurile ostașilor căzuți.

Tânărul venise din război de câteva zile. El citea manuscrisul unor poeme, creionate în asteptarea unui atac pe brânci, în lanul de grâu. Se bătuse în zeci de unghere ale

pământului răscolit de obuze, dar versurile nu pomeneau de strădanțiile și biruintele lui nimic, considerate ca niște episoade ale unei existențe eterne mai vaste. În ritmurile lui treceau vântul și luna, se jucau dragostea și melancolia, foile de porumb, și ele păreau scrise într-o confortabilă odaie din timp de pace. În schimb, avusese douăzeci și opt de gloanțe îngropate în carne, pretutindeni, ciuruit de o mitralieră și-i mai rămăneau șaisprezece după ce douăsprezece i-au fost scoase la spital. Cereea mâna și ti-o ducea să i le pipăi peste tot locul și chiar în coasta lui Toma. Era vesel și neliniștit. Nu-i mai plăcea pe la noi, pe pământ, pe pământ așezat, în coate la o masă de lângă un liliac violet. Voia să se întoarcă numaidecât în foc. Tăcerea grădinii îi jignea auzul și aspectul pacific al împrejurimii îl ofensa. Nu ne-a vorbit câtuși de puțin de bravurile lui, nici de marile lui decorații. Le avea pe toate și se sfia că le-a meritat. „Nu știu ce o să mă fac, se plângea tânărul meu prieten, când n-o să mai fie război. Mă tem să nu mă imbecilizez”.

De Zece Mai, prietenii de la masa rotundă, de unde se zărea pâlparea flăcărilor stagnante de lălea și snopii de iriși desfăcuți între spadele verzi, cu vârfurile-u sus, ale plantei, înfățișează lupta neîntreruptă.

Sculați-vă, vechi și noi, roti mortii, amestecați cu steagurile ridicate și cu florile de vișin și cireș...

1943

DRAGĂ DOCTORE

Tânărul scriitor nebun despre care ți-am mai vorbit deunăzi, că mi se plângea de o fantomă de domn sau de cucoană, în legătură cu manuscrisele lui cotrobaite, începe să

se plictisească. Fă-i te rog un tratament. Cred că din câteva intepături îi trece. Tonuși nu-l întepa prea mult. Trebuie păstrată în băiat oleacă de-a fi într-o ureche, să nu-i treacă de tot. Si-ar pierde originalitatea și, în literatură, unde e debutant de curând, fără originalitate un tânăr ca el rămâne la notită.

È rău să îl curajezi băieții simpatici, cu toate acestea. Se fac prea repede mari și enormi, în câteva zile, și când nu-ți poartă sâmbetele a recunoștință, îți rup clanta de la ușa. M-am pomenit cu el acasă. Tocmai mă râdeam și a trebuit, la insistența soneriei, să deschid ușa încuiată, cu săpunul pe făci. Băiatul ăsta părea că nu ia contact literar cu mine decât bărbieresc, dinaintea briciului și a foarfecelui în acțiune. Ți-aduc aminte că l-am cunoscut la o frizerie.

— Iar mai ai ceva de spus? l-am întrebat. Mă pui în situații displăcute. Aș fi preferat să mă vezi gata ras. Numai defumetul meu mare prieten ministrul Luca își primea camarazii pe care-i iubea, în cămașa de noapte citind ziarul „Lăunș” pe scaunul cu lant. Lui îi era indiferent că se afla că și domni de la stăpânire au necesități de simpli administrați. Te rog să bagi de seamă că mie nu-mi e totuna să te primesc mascat cu clabuc ori fără. Care-i dorința dumitale? Spune-o până ce mă isprăvesc.

Lângă colegul meu de literatură am făcut toate strâmbăturile necesare, adaptate pieziselor poziții ale lamei, balonarea obrazului, ridicarea nasului, zbârcirea bărbiei și întinderea în sus a gârtejului, locul cel mai susceptibil de perdaf.

— Bagă de seamă, i-am spus, dacă ai de comunicat ceva prea senzational. Mă gâdil pe lângă nas. Să nu mi-l retez.

— Am uirat de emoție, rândul trecut, să vă vorbesc despre un alt personaj, care mă persecută, mi-a răspuns tânărul literat. Să fie un incub, un sucub, un vârcolac, un androgin, un efeb, un ginandru, nu știu. Tot ce rețin e că îmi lasă o impresie de verde și de gelatinos, de făptură scheletică străvezie, cu formă incertă, când umană, când ovală, când rotundă, chiar uneori pătrată și uneori ca un grătar. Mi se năzare ca o pânză de

păianjen sau ca o antenă de radio octoedrică, mobilă, și apropiindu-se de mine trece prin toate formele astea și prin alte câteva din geometrie.

— Te-am prevenit să nu mă aduci să mi-l tai, și duminică m-ai lăsa cărnă fără nici o remușcare. (E nebun de-a binele mi-am zis în paranteză. Aș pune rămășiță că e intens pozitiv, ia să ascunzi mai repede foarfecile și briciul.)

— Lucrul acesta sau ființa aceea, continua poetul, vine pe la spatele meu și-mi dă un brânci în cot. Îmi sare tocul cât colo sau îmi fuge cu o linie strâmbă după el, ca o șopârlă rănită, de-a curmezișul hârtiei și-mi strică ideea... Altă dată, mă apucă de mâncă și mă ține. Îmi dă drumul numai în rândurile scrise cu optimism, în care afirm că viața e o fericire, că totul e admirabil, adorabil și fermecător. Duhul ăsta nevăzut trebuie să aibă, nu zic, o inimă bună, trebuie să fie, cum spune medicul meu, specialist în stomac despre un alt medic, prieten cu el, un băiat de zahăr, recunoscut. Dar nu înțeleg de ce mă asuprește. Când nu ajunge în dosul fotoliului de la masa mea de lucru, îmi dă în vârful peniței un bobârnac, două, trei, patru, cinci bobârnace, până ce înțeleg și o apuc spre bucuriile că fac parte dintr-o contemporaneitate impecabilă în toate privintele și fericită.

— Am înțeles, i-am răspuns băiatului. Du-te la medicul meu, un entuziast al sonetelor duminicale, și dacă nu-i acasă, asteaptă-l. La revedere peste vreo patru săptămâni... Însă bagă se seamă, să nu scrii cum vorbești. *Dă* un brânci în cot... *Dă* drumul... *Dă* în vârful peniței... Prea mult. *Dă*, în așa de puține cuvinte...

Ti l-am trimis cu un bilet, pe care, ca să nu-l desfăcă, l-am lăsat nelipit. Ai să vezi că ți-l recomand pentru exceptionalele lui daruri literare și pentru o modalitate de geniu cu care-i înzestrat. Altfel nu venea la duminică. Fă, te rog, cercetarile chimice cuvenite și o injecție cu doza numărul șase.

COSBUC

În mahalaua de lângă Cismigiu, unde a locuit și a închis ochii poetul, s-a slujit deunăzi parastasul lui. Când nu-si mai aduc oamenii de semenii lor mai mari aminte, îi pomenește preotul, dinaintea unui altar dintr-o biserică goală.

Am stat o parte din viață prin preajma cartierului Sf. Constantin. Mă întâlneam adeseori la răspântiile Liceului Lazăr cu Coșbuc, pe care nu am avut prilejul să-l cunosc într-altfel, lipsindu-mi pe lângă alte coincidențe cu el și obiceiul de a importuna contemporanii cerându-le autorizația să mă zgâiesc la ei admirativ.

Poetul nu mai consimțea de voia lui să trăiască în lumea meseriei și căuta o mângâiere la chinul că trebuia totuși să dureze, de la bibliotecă și de la studiul cerului, deschis văzului tuturor și neînțeles. Se știe, probabil, de către toată lumea că Gheorghe Coșbuc, literat, era un erudit care stia și câteva limbi de altădată, și că scormonea în matematici și stele cu o pricepere de savant. Fusesse, pe vremuri, pe la biserica unde s-a slujit parastasul, un fel de schit, o chinovie intelectuală, a câtorva învățați și scriitori ardeleni, strânsi pe acolo, ca o familie cu melancoliile puse în comun, între care Hodoșii, defuncți ori risipiți, și unul din ei Ion Gorun, un bărbat falmic, talentat, dintr-o spită de cărturari, toți frumoși, de bună carte latinească, și crescuți înalți, într-adevăr ca niște goruni.

De la un timp, din Gheorghe Coșbuc rămăsese o schemă palidă și fugară. Îl zăream ascuns în pălăria lui mare, trasă pe frunte. Își pierduse băiatul, un flăcău. Lovitura fatalității n-a cruțat nici pe tată, nici pe poet. Fără voce, târât spre sufletul lui de o turburare instinctivă, l-am salutat o dată, făcându-i loc pe o margine de bulevard, și ochii lui s-au uitat la mine speriați. L-as fi sărutat mâinile. De atunci, de câte ori m-am încrucișat cu el, m-am descoperit cu închinăciune. Un om se

alături în trecut de neîmpăcata lui suferință, și oamenii se răriseră din viața lui de tot.

Mi-a comunicat un participant cum a fost parastasul. Mi-e rușine să spun. Afară de doamna văduvă Coșbuc, se mai găseau de față șase persoane... Cum nu aveau să-și dovedească fidelitatea festivă față de niscaiva autorități, declamatorii atitudinilor și costumații prezentelor înghesuite au lipsit. Nimeni nu s-a simțit dator cu nici o nuanță de omenie față de tovarășa de o viață a poetului, atât de citat când e vorba de o căpătuire pe spina unui scriitor și în virtutea unui simulacru de sentiment, purtat între cocarde. Coșbuc a fost timp de treizeci de ani codexul de buzunar al tuturor paiațelor politice, al bunei-credințe deficitare, al demagogiilor zmălțate de locuri comune literare.

Consolarea numai a tiparului și a gazetarilor, singurii care nu au nărat pe urzitorul *Firelor de tort* și crainicul inspirat al strigărului *Noi vrem pământ*, nu era de ajuns inimii decepționată a tristei doamne din strana dreaptă a bisericii goale. Oamenii n-au venit să-i arate că dragostea și recunoștința națională, streine din fosta viață a poetului, își amintesc măcar de țărâna lui. N-a fost nici un partas la răscolirea ei după liturghie, nici Academia, nici Universitatea, nici o... nici un... nimeni, nimeni. Șase oameni răzleți, văduva și popa... Arăt. Bucură-te tată!

1943

BEL-AMI

În douăzeci și cinci de ani un om poate să ajungă, digerând homar, caviar și stridii, contrariul lui absolut și scufundat în soluția caustică a timpului care îl roade, să dea o reacție și un precipitat, ca în chimie, nebănuit.

Nu-l mai văzusem pe Bel-Ami din războiul trecut, când oferea domnișoarelor din buna societate sotul ideal, sovăitor numai asupra cuantumului din foaia de zestre. Se înfățișa în general și în detaliu lucrat ca o carte legată luxos, cu materiale scumpe, dichisită pe margini, în colțuri și la cotor cu licăriri și reliefuri, dar ca o carte în care nu scrie nimic, cu foile albe, ca o catagrafie.

Pielea măslinie i se asorta cu o capelură neagră de fir de abanos și cu o mustață fericit potrivită pe o gurită carmină și pe un șir de mărgăritare, al unui surâs cu seducții. La toate condimentele capului, gata preparat de natură, se adăoga un aristocratic monoclu adecuat. Rafinamentul suprem al geamului de subț sprânceană, care dă figurii un reflex mobil de undă ondulată rece, consistă în purtarea lui fără plăsele, de-a dreptul pe ochi, în echilibru fix, ca și cum sticla s-ar fi născut odată cu boierul, ca un solz, sau ca lentila cu luneta. Bel-Ami fusese prevăzut de la natură cu o facultate de a primi și retine suplimentul optic al distinsului profil, ca nobilii de mare rasă, care sar pe cal și de pe cal, fără să-l piardă din obraz.

Un guler sticlos se frângea în două colțuri dedesubtul unei bărbii mate, împlinită ca o caisă, și peste o cravată, pusă pesemine o singură dată, atât îi era lustrul de mătase întodeauna de nou. La mâna frumosului scilpea luceafărul unui briliant. Personajul întreg se prezintă complex și unitar ca o vitrină meticolos îngrijită, cu apostrof și literă ș, pe firmă, pentru domniii eleganți, cu câte un exemplar unic din fiecare articol: un baston, o batistă, un elegant nasture discret, o păreche de mânusi, un flacon, o pălărie... Bel-Ami părea strâns năgălos din toate obiectele unui magazin, cu prețul de-abia dezlipit, și exala, prin boarea de parfum care-l înfășura într-o atmosferă de mirodenii de Cuba, un miros de manufactură scoasă din vamă.

Fetele mireau după el, până în momentul când animatorul cu zâmbet și monoclu deschidea gurita. Odată cu vocea și vorba, i se auzea și sunetul inteligenței, ca un scârțait de ușă.

Bel-Ami era o splendoare și o făgăduință numai atât timp cât nu spunea nimic.

— Vai, ce prost e, mamă! se pocăia logodnica îndrăgostită, după ce pleca Bel-Ami.

Dar Bel-Ami a reușit în viață exact ca în manualul care te învață cum se dobândește averea și succesul, uitându-te într-un fel anumit și dominând cu nasul. În loc să-și piardă vremea umblând după aur, el l-a fabricat. O legătură politică i-a slujit de piatră filosofală, și într-o bună dimineață s-a sculat din așternut și „bărbat de stat”.

Doctrina lui a fost să facă plăcere, învătăta, s-ar fi părut, de la portarii de hotel și de la băieși. Dacă putea să procure senzația satisfăcătoare, Bel-Ami accepta orice însărcinare, cu o încântată inconștiență candidă.

L-am văzut deunăzi, după douăzeci și cinci de ani, lăbărtat și moale, dându-se jos, dinaintea unui bijutier, dintr-un automobil de zece milioane, târâș, mai mult ca o traistă, jur-împrejur abdomen, decât ca un om fără oase. Probabil că a cumpărat un mare cadou, pentru o mare plăcere, știe el mai bine a cui.

Numai „uu pârâr de veac”, cum s-a rostît elocvența lui, odată, într-un „moment istoric”, cum tot el l-a numit, a făcut din Bel-Ami un cadavru de copil bătrân, holbat și gras. Bel-Ami cu zgârciul orbitei descompus, și-a pierdut monoculul.

1943

TELEFONUL

Dacă un aparat medical prins de brat indică tensiunea arterială, telefonul, pus la ureche, o arată pe cea sufletească, lăsată mai demult în seama romanului analitic. Indiscreția mașină servește tot atât de mult psihologului, cât și omului de

afaceri. Ai mii de pulsuri la dispoziție, îndată ce ridici din furcă microfonul și deschizi cartea de abonamente, la toate literele alfabetului. Fără pierdere de vreme, fără ca măcar să sune ca la ușă, că sună singur telefonul, fără să ți se deschidă, fără întrebări, fără răspunsuri, fără carte de vizită, jंत्री de-a dreptul, prin aer, în apartament, neinvitat, și de multe ori cazii chiar în patul domnului sau în baia doamnei. Mai lipsește accesoriul unui ochi electric adaptat. Ai zis „Alo!” cum ai fi zis în poveștile arabe „Sesame!” și formele, protocoalele și neajunsurile sunt înlăturate; două silabe: „Alo!” e parola universală. Ea însemnează o mie și una de lucruri: „Am venit”, „Ascultă”, „Ce mai faci?”, „Ba bine că nu”, „Mă plictisești”, „Vrei nu vrei”... Cere, refuză, se roagă, înjură... Ca într-o gară, unde toate interjecțiile și comenzile sunt scrise pe albastru alb.

Până la telefon, trebuia să ceri audiență, să scrii, să aștepti trei luni un răspuns, să faci anticameră, să te prezinți în redingotă, să te lași dezbrăcat de pardesiu și reîmbrăcat de un ușier, să dai bacșiș, să iei trăsura, să stai de vorbă cu șeful de cabină, să-l cercetezi în ce toane se află boierul. Telefonul a stabilit o colegialitate ca fumatul: poți chema pe cine vrei, după cum poți opri din drum pe oricine ca să-ți aprinzi țigara de la ȳgara lui. Nici nu trebuie să știi cum vă cheamă. E singurul mijloc de a vorbi cu un rector în ciorapi și de a te adresa unui decan sau președinte în cămașă de noapte.

Cel ce telefonează are asupra celui chemat superioritatea aceluia care la o gâlceavă cârpește întâia palmă. Când ai zis „Alo!”, l-ai amortit, el vine la dumneata oriunde-l chemi și se ține după dumneata ca un acuzat docil. Nu aștepta să fii telefonat, ia-o înainte. Tristețea, descurajarea, căința, sunt perfect perceptibile la telefon: timpanul te servește precis. În timpurile electorale și nteai căderea guvernului apropiată, formând, cum se zicea în dialect automat, un număr de câteva cifre. Excelenta telefonată nu mai era atât de covârșită de treburi ca până-n ajun și consimțea să prelungească ședința cu o spontaneitate amoroasă. Zeul se apropia de oameni și te poțtea și la masă.

Se poate discerne la telefon evoluția sentimentului de sine, prosperitatea camaradului, care cu câțiva ani mai devreme nu-și putea șterge îndeajuns picioarele că-l întepa presul de la intrare în talpă, și acum, mare proprietar de imobile și capitaluri, dă orientări morale și controlează onestitatea colectivă. La telefon, se aude și musca pe căciulă. O simți cu urechea că s-a îngrășat și că-i merge admirabil. Omul nou vorbește în pâlnie parcă s-ar traduce *singur dintr-o limbă, doua, străine, răsfoind un dicționar*, întârziind la o rostire. Cuvântul „da” iese cântat, cu dieze, cu bemol, cu becare, dând pe bisericeste și devenind chirilic. Omul energic se răsfață în unele fraze ca un cotoșman și învânde burta, ca să i-o ungi cu o mângâiere asortată. Și-a schimbat și sexul sufletese și începe să zică „nu”, ca o baletistă.

Telefonul leagă pe locatarii aceleiași epoci unii de alții într-o sensibilitate care-i face fără voie transparente, omul telefonic e un cobai de experiență și, evoluție ideală, un număr care începe cu trei, cu cinci, ca un număr de căruță.

1943

CĂLĂTORUL.

Omul călătorește și se mută. Pribegește cu traista-n spate sau cu boarfele-n căruță. Din când în când, târându-și patul în care s-a odihnit, scaunul pe care stă și masa la care îmbucă dintr-un blid, le pune pe roate grămadă cu picioarele în sus, și se duce cu ele. Simbolică, oglinda, lumina lui și portretul lui, el o poartă dintr-un loc într-altul, cu mare băgare de seamă, să nu i se spargă. Numai în ea i se pare că se păstrează ceea ce fuge printr-însul: schița sufletului și licărirea.

Se mută și se asază toată viața, căutând un lucru negăsit la îndemâna lui, cumpatul. Jidovul rătăcitor se frământă în

fiecare. E un destin tăcut sau o ușurătaie? În hoardă, în oaste și singuratic, se mută neîntrerupt, de mii de ani, poate de zeci de mii de ani, de două ori pe an și, o dată, de tot... Numai *mormântul îi dă, omule, aritudinea* invariabilă, după care, totuși, gândul, iritat de neastâmpărul secret, a rânjit o viață.

Instabilitatea lui perpetuă vine de la o nostalgie nelămurită, răspunzătoare față de părerile noastre, mâhnită de tot ce nu înțelegem: *imbolzurile necontrolate*, anxieratea spiritului, viciile mai rari ca voința, lipsa de caracter... Cînismul unui fost om politic local a putut să răspundă unei imputări, că-și schimbă credințele odată cu ciorapii: „Numai proștii sunt consecvenți”, stabilind o dogmă de consolare pentru pleava epocii lui și dreptul la sofism al obrazului multiplu, care ar trebui înlăturat din adunări cu cravașa.

Poate fi ceva mai tragic ca mobilitatea, pentru omul trăit *într-o credință, într-o judecată și într-un sentiment?* și pentru un popor, târât în demagogii succesive și dat cu capul de toate mormintele ni? Impresia de nesiguranță și *neîncrederea* care o însoțeste sunt mai rele decât și nedreptatea. Să știi că oamenii de autoritate se mută mereti și șovăie să stea, *influențați* de un aspect, de o ipoteză, de atâtea denunțuri anonime ale fricii de a fi întregi pe o temelie. Caravane și haite, unde vă duceti?

Omului de mijloc, care-i cel mai adevărat, îi place să știe că semenii lui alesi sunt nemișcați în cuget, neclintiți în judecări, că le stă casa întodeauna în același loc, că numărul din poartă nici nu crește, nici nu se micșorează, că *jițul* magistraturii lor nu fuge de colo până colo, pe roțile lunecoase, că pravila și legea sunt la locul lor, că spada stă în același cui, că mâna dreaptă rămâne dreaptă, că pasul merge bătut și nu dansează, frânt din solduri, ondulat și lasciv.

Am un prieten, pe care-l cunosc de patruzeci și cinci de ani. El n-a serpuit niciodată, egal și recilin până la vârsta de opizeci, de care nu-i departe. Muncește în via și în prisaca lui biblică, de când s-a pomenit, mai teafăr și mai inteligent decât

mulți alți cărturari. El știe lucruri pe care ei nu le știu, și el nu le uită pentru că nu le-a învățat: le-a aflat de la răcerea pe care o ascultă. De câte ori mă prinde panica îndoielilor și mă fură vârtejul mobilității, dau fuga la el, la țară, și stau câteva ceasuri în chilia lui de pustnic. Tot ce spune el e cinstit, curat și simplu, pământul, ploaia, vitele, semănăturile, strugurii, albinele și, pe măsură ce vorbește și tace, mă simt mai slobod și mai stăpân pe mine, și plec din murmurale lui învoinicit, plin de arcadele și bolțile sufletului, în care se certau îngerii și se pălmuiau, de liniști senine și de mirodeneji sonore.

Vezi tu, judecata nu ți-e, pentru tine, niciodată de ajuns, cu toate că te încrezi în ea, infatuat sau nerod. Ai nevoie de o judecată streină, de o urzeală de în, care să dea firului tău de borangic, despletit și plăpând, linie, încolăcire și tărie. Sufletul tău e o iederă în creștere îngrămadită, și trebuie răsfățată.

Ai nevoie de duhovnic. Și nu e duhovnic.

1943

O ZI DE MAI

În calendarul pe care îl urmărește condeii ca să interpreteze zilele și evenimentele s-au ivit mult neasteptatele berze și rânduici. Pentru ele, indiferente la ce se petrece în patriile de jos, nu e nici război nici pace. Pacifice în vremile de luptă dintre oameni, ele se luptă când oamenii și-au închiptuit că trăiesc în pace, cu drumurile neumblate, cu depărtările, cu uraganul, care bântuie și câmpul de sus, dintre stele.

Înrâia rânduică a săgetat cerul de atlas așine-ori, căzând în lumină ca o foarfecă deschisă. Nu o poți vedea, după o lipsă de aproape opt luni, fără o tresărire. Mărunta faptură vine din basmul de peste nouă mări și nouă țări, basm de astă dată

adevărat, adus pe aripile ascuțite la noi, la fereastră noastră, deasupra căreia se va clădi peste câteva zile un cuib rotund, modelat ca un sân. Ea are puteri pe care natura nouă ni le-a refuzat, străbătând lumea întregă cu o aripă cât un colț de scrisoare: ieri peste Mediterană, azi între sălciiile de la Filaret, în care au început să cânte mierla, pasăre și ea și streină și românească, și privighetoarea, ascunse până în mai într-alte lunci, dintr-alte țări. Noaptea, o voce turburătoare, de suspin adânc, străpunge tăcerea și o face vastă: ar avea o singură ascensiune: suierul fluierului de pământ, cu apă.

Cât privește berzele, ele au venit de câteva zile, ca și cocorii. Cuvântul mai solemn: au sosit, li se potrivește mai bine. Cocorii și berzele nu vin, sosesc: un tren întreg, o flotă de nave, o escadrilă, înaintând în ordine organizată. Ca toate pasarile, afară de bufnițe, cucuvăi și cuci, berzele și cocorii cunosc prietenia, solidaritatea și camaraderia, în stoluri și pâlcuri. Într-o zare, fără o horă dând ocol, în ritmuri lenese de vals, unui gol de țarie albastru. Am numărat treizeci de berze și ele au trecut încoace, plutind, apropiat, la înălțimea unei turle, ca niște șaluri desfăcute cu ciucurii negri.

Am fi dorit să se oprească și la noi o păreche, să-si facă din bețe și ramuri un cuib pe casă, ca în Alsacia, unde le sunt bisericile pregătite cu o clopotniță în vârf. Le-am chemat cu mâna: aripa nu înțelege mâna. Le-am strigat: aripa nu înțelege graul de pe pământ. Le-am fi aruncat porția noastră de pâine pe o zi: berzele ne disprețuiesc și nici rândunelele nu se apropie de noi și de grăunțe. Păsărimea zburătoare e ostilă marelui vierme vermicel și singura prietenă a noastră e gospodina, vrabia din streasina casei. Ea coboară printre găini, ne sare-n mers pe dinainte, cîrpește din visin și lasă pe o pagină de carte deschisă și câte o zaloagă indelebilă.

Dar hidoasa omidă cenușie, cu păr, monstrul din care iese fluurele, cu aripi și el! a umplut în maiul astui an grădina. Frumoasele livezi făgăduitoare de un rod îmbelșugat sunt

năpădite de o spurcată colhăială. Sprinterii pomi de-acum cincisprezece zile, desfrunziți la neîmp din cotoare, stau ridicați în văzduh ca niște târnuri bolnave...

1943

VIERMELE

Pictorul Ingres, vecin de nivel cu cei mai iluștri, se arăta foarte nemulțumit de elogii. Mesteșugul pensulei și al creionului îl împovăra. „Să mă auzi cum cânt din vioară și pe urtnă să mă felicitezi“, putea să răspundă meșterul, jignit de laudă dinaintea tabloului *Izvorul*. O tendință maladivă de a se micșora îl determina pe artist să-și disprețuiască harul pentru o iluzie, caci arcușul lui scârțâit zgâria urechea.

„Vioara lui Ingres“ a trecut de la el încoace pe sub roate bărbiile profesioniștilor care, uitându-și personalitatea, au alergat după superlativul de dincolo de ei. O a doua meserie, de amator, trecută pe planul întâi, place diletantismului mai mult ca vocația și regretul curent al omului oscilator, inapt pentru ce i se pare accesibil, are formula gata făcută: „Mi-am greșit cariera“.

Meseria cea mai amețitoare pentru tot felul de profesioniști e mai ales literatura, neastâmpărul, chinul și decepția chiar a literatorilor rămași în stadiul amatorist și care n-au avut puțină, într-o viață amară de așteptări și de tresăriri, la zgomorul unui pas amăgitor, să realizeze nimic expresiv. Mulți au ieșit din toate orariile și plecările și pribegesc pe calea ferată între linii, făcând cu pumnul și scotând limba la expresul care trece fulgerător pe lângă kilometrul zero, unde ei se învârtesc, ca niște drumeți care au pierdut ceva: timpul. De vreme ce a scrie este și o acțiune grafică și una de creație, confuzia tehnică

duce la o confuzie de aptitudini. Multe inteligente profesionale strălucite sunt roase de morbul călimării, cu neputință de împăcat, și muscate de întepătura condeiului cu otravă, strecurat în confortabila lor tihnă. Nici succesul profesional, nici averia, nici rangul, nici prestigiul nu îndulcesc secreta suferință: răzbunare indirectă a poetului rupt în coate, care izbutește să dea cu o peniță sunete de harpă și să fixeze uneori în zece silabe ecourile uraganului frământat între piscuri.

Împrejurarea că meșteșugul penei se realizează fără pregătiri de ambianță, fără biourosternut cu cristal, fără covoare și statuete, cu simplele cuvinte din gura și a proștilor, ispitește ca un desert cu moșul de aur. Câți n-au închis o carte cu impresia lirică entuziastă că ei ar fi putut s-o scrie mai bine și n-au băjbăit de-a surda pe caiet! Dacă si-ar fi examinat logaritmul mai precis, ei totuși ar fi fost în stare, în limitele facultăților plastice, să contribuie la literatura generală cu o literatură profesională bună.

Un prieten, profesor de Științele naturale, studia într-un acvariu din grădina lui, interesanta și obscura viață a mormolocului, caracterizată prin transformarea și mutarea ei succesivă, la intervale scurte, în șase fapte deosebite. Lângă bazinul întunecat de plantele acvatice necesare, omul de știință îmi citea versuri incolore și o proză fără relief. L-am întrebat de ce nu scrie o carte cu broaște, mai frumoasă decât elcubrățiile unei fantezii pubave, și s-a simțit ofensat. L-am adus aminte de Buffon, scriitorul prismatic al unui stil de oțel diamantin, de învățătorul de școală primară, Fabre, întemeietorul literar al împărăției gănganiilor. Degeaba. Naturalistul era și om de știință precar.

Este adevărat că frecvența tiparului și a librăriei a realizat o medie de priceperi: un spirit intermediar, care în raporturile de intelectualitate dintre contemporani corespunde cu manierele elegante ale politeții: plat, corect și satisfăcător. Se scrie acceptabil, uniform, prin reducere la neted cu lustru;

unghiurile tind către curb, asperitățile și muchiile spre rotund, materialele au devenit onctuoase: parafină și săpun de lux, diversitate mijlocie – progres, negresit. Dar condiția creației e cu atât mai grea cu cât trecerea fără marginiri și măsură, dintr-o figură într-alta, dintr-un compartiment într-altul, din metal în imitația lui agreabilă, e mai lesnicioasă. Rezistă la temperatură dulce. Răbdă la tracțiunea moderată. Rog a nu se întoarce. Pe aci se deschide. Fragil. E o particularitate a epocii că pictorii sunt scriitorii și oamenii de teatru și că actorii sunt și ei scriitorii: o producție amabilă și fără accent, de individualitate diluată.

E-așa de greu de dus de-a lungul victii un singur meșesug și până la punct o singură frază și până la ramă un singur tablou, încât ești dator să te hotărâniciești sever. să-ți faci grădina pe un pătrat mic, îngrijit de o singură plenitudine, irealizabilă deplin și aceea, și sfios de judecata de apoi, care nu-i numai o vorbă, numai pentru răsărușii peregrinilor dintre Paradis și Infern.

1943

GEANTA

Nu știu, Cocò, dacă se vede tocmai din colivia ra cât s-a intelectualizat capitala.

Suntem un oraș de profesori și profesoare. Geneva, Montpellier sunt numai întru câva universitare, adică înzestrate cu câte o facultate și liceu. pe când Bucureștii noștri sunt în toată întregimea lor o vastă și incomparabilă universitate. Aproape fiecare casă e o academie și chiar fiecă prăvălie o școală de către ceva, organizată de domni rectori, asistenți, conferențieri și agregati; berăriile, restaurantele, saloanele de unghii și de par.

E și la Harvard ceva în genul nostru, însă numai o firimitură. Acolo, studenții săraci servesc cu șervetul și tava șase luni pe colegii lor bogati, asigurându-și cu un semestru de serviciu semestrul al doilea de studii, pe când la noi toată lumea e toată vremea dascăl de-a dreptul, fără să se mai coboare măcar la situația de student. O să-mi obiectezi, Cocò, că unii nici n-au apucat să scrie și să citească. Ce-are a face! parcă e nevoie de asta, ca să-ți inflorescă dalia și crizantema unei chici mărețe, splendid intelectuală, între cele două urechi și ceafă.

Toată lumea e cu ghiozdan, dragă Cocò. Dar nici nu-i mai zicem așa, că e urât: îi zicem servietă. Auzi ce frumos sună la ureche? Parcă zici: monșer. Dacă n-ar fi numele ăsta și dacă n-ar fi purtat-o pe vremuri profesorii cu catedră, ministrii cu portofoliu și advocații, de ureche, servietă n-ar mai avea nici un gust și n-ar fi fost adoptată de un milion de intelectuali și intelectuale.

Au mai rămas liberi, din sculele de intelectualitate, ochelarii și ar fi marfă destulă în București, cu atâți opticieni peste tot. I-au încercat intelectualii ghiozdanului, și de nas și cu agățători, și de apropiere și de distanță. E ciudat. În loc să vezi mai bine, nu mai vezi deloc. Te apucă o ameteală de la stomac, ca după prima țigară, și oțicnești. E regretabil. Ce frumos i-ar sta o păreche de lunete domnului doctor, care taie băăturile la băile de abur!

Papornira și coșul au pierit pe măsura progresului cultural. Nu se mai admit decât la popoarele rămase la coadă, ca parizienii. Doamna e croitoreasă: are servietă. Domnișoara face masajе la domiciliu: are servietă. Cuconița de colo spală la domiciliu: are servietă și o gură roșie, ca și cum s-ar fi lins la o rană, cu sânge. Superbul tânăr trebuie să fie tenor la operă. Nu. E servitor la o redacție și de convingeri politice semețe: are servietă. Peste o lună va face critică literară.

M-am întâlnit ieri cu un domn elegant, bine ras și strâns la mijloc de gaica unui trenți palid, înfoiat. Era desigur profesor universitar: avea servietă. Dar ezitam să-i fixeț catedra de

specialitate. Parca când matematician, când jurist, când ester, după cum își întorcea capul frumos, marcat de o intelectualitate scrutătoare. L-am văzut oprit în loc, ridicând geanta de curea și căutând în burduf. S-a gândit, mi-am zis, la o problemă, și nu vrea s-o uite. Îmi venea să-l ajut să-și scoată caietul, în care, fără îndoială, avea să-și noteze ideea, ca să și-o scrie mai comod.

Domnul profesor a scos din servietă o chiflea... Nu-mi venea să cred că un ghiozdan atât de fin putea să fie un depozit de chiftele și că un domn atât de aristocratic își lua merindele în el și le mânca pe stradă. Ne găseam pe bulevard! Al cum m-am înșelat. Domnul era un apostol, un binefăcător. Dinaintea lui sta culcat un câine, pe care voia să-l hrănească. Mi-am adus atunci aminte de pastorii protestanți, care se plimbau pe marginile cerești ale lacului Léman, cu miez de franzelă în buzunar pentru vrăbiile din parcuri. M-am oprit și eu, atras de un sentiment de recunoștință și gata să-i țin iubitorului de animale un discurs. Dar câinele care luase din mâna profesorului chifteaua, dând cu încredere din coadă și cu ochii-i de aur în ochii lui, începu să zvâcnească, sări din spinare o dată, se învârti și căzu cu nasul în asfalt. O picătură de sânge i se ivi la nări.

Domnul profesor cu servietă era un otrăvitor de câini municipal, un hingher.

Ascultă, Cocò! Dacă mă mai vezi vreodată că iau ghiozdanul cu mine, te rog să mă huiduiești.

1943

PĂPUȘA

Gratioasă doamnă, de unde vine această frenetică pasiune să vă faceți urâtă? Și dumneavoastră, proaspătă domnișoară?

Nu mi-aș permite să vă adun laolaltă cu venerabila mătușă care, uitându-și vârsta și cinstita decență a bătrâneților, de odinioară, caută în modă și cosmetice o tinerețe de cadavru preparat pentru identificare. E dreptul ei să ofere dezgustului public și săracimii triste spectacolul unui maimuțoi vopsit, îngropat deocamdată în blănuri cu spicul teafăr, înzorzonat cu cercei și râuri de mărgăritare. Mifioanele ostentative, cu care paradează pe dinafară, sunt poate unica ei consolare pe dinăuntru; a sufletului, vreau să zic, neputincios să se mângâie de povara vieții în milostenie și modestie.

Balana se vrea negricioasă și castania blondă, asortând anapoda culorile naturii, care niciodată nu s-a înșelat în îmbrăcarea perspecțivelor, a boltilor și a dobitoacelor de roată mână, de la fluure și floare, de la găină și șopârlă, până la constelațiile strămutate în fiecă noapte peste apartamentul unui etaj de bloc, unde Duduia, enervată că nu i-a ieșit chica, purtată ciobănește, ca la ecran, platinată, dă cu calapoadele din pantofi după servitoare. Ai văzut-o cum fuge pe trotuare, cu călții cărlionților în vânt, făcând pe interesanta și pe nebuna? Uneori maică-sa geme încă la orele zece dimineața la o masă de joc, începutu aseară, ca să recâștige două sute de mii pierdute în ajun. Alteori, maică-sa e spălătoreasă.

Clasele se confundă, și mai multe fabrici de ciorapi stricțioși lucrează intens pentru acest ideal, neajuns pe calea științei și a filosofiei, realizat cu treizeci de mii de lei părechea, la o durată de douăzeci și patru de ore și la o leafă de șase mii. Câte cedări și nerușinări sunt pretul acestui accesoriu des repetat, devenit obiectul de căpetenie și însăși ființa fizică și morală a femeii de circulație mare? Personalitatea capului și a siluetei s-a mutat în ciorapi, și secolul muncește în biurouri, în uzină, în ateliere, la cratira, exclusiv pentru ciorăpărie, pentru organul esențial, piciorul, piciorul dezvelit până sus, până sus de tot. Ah! dacă s-ar putea găsi o gimnastică – alta – și o rețetă, pentru ca fata să fie numai labe, numai picioare și numai ciorapi, să se mute

totul mai sus, cam pe la inghititoare, în decolteu n-ar mai rămâne de ascuns nimic și ar fi... *n'est-ce pas? délicieuse, ma chère.*

Nu-ți înțeleg, grațioasă doamnă, păfăria. Cum ți-ai degenerat ochiul și gustul de olteancă într-atât, încât să nu te mai cunoști în oglindă și să înmulțești în mii de exemplare colacul stupid și sufertașul întors, cu care pleci pe stradă, mândră și stilată, din gospodăria dumitale, unde, în halat și cu basmaua legată lăărănește pe frunte, ești o cuconiță încântătoare, o femeieuscă trează, activă și pricepută. Ascultă-mă, te rog. Uită-te mai bine, vezi-te din față, din spate și profil. Dobitoicul dușmănos, fără imaginație și talent, care a născocit pentru chipul dumitale sprinten și inteligent, asemenea ludos comanac, l-a făcut parcă într-adins, ca să bațjocorească, slută și caricaturală, din tara lui, nu știu de unde, pe frumoasa noastră româncă.

Nu socoți că ar fi timpul să nu-ți mai aștepti croielile și modelele din străinătate, de unde vin mai mult lucruri proaste decât cele bune, și să-ți pui creionul, foarfeca și inspirația dumitale, de atâtea ori încercată, biruitoare și neîntrecută în straie, covoare, țesături și cântece, să colaboreze la îmbrăcămîntea păpușii dumitale?

1943

LUCRUL DRACULUI

Nu e o regulă că trebuie să scrii în ce privește conținutul într-un fel anumit. Fiecare scriitor de meserie sau nu, fiecare om, scrie în felul lui, după cum vede și înțelege. Zărești în lume sau în capul dumitale aspectele sau gândul, după propria puțință.

Recomandările didactice de compozitie sunt numai materie de examene, de încărcat programul: profesorii cu înțelegerea bună le aruncă la coș, înlocuind principiile.

trecute din manual în manual, ca oțelul din boloboc în șicle, și din profesor mărginit în profesor mărginit, cu lectura. Umbletul se învață sculându-te pe talpă, nu așteptând un manual care să-ți facă teoria ridicării de jos, potrivit cu paralizia. Profesorul inteligent procedează ca medicul inteligent, de-a dreptul pe pacient. Și ca în medicină, unde sunt arătea boli câți și bolnavi, scrisul e deosebit pentru fiecare condei, ca tratamentul.

Unul o ia de la început, dacă nu-i și începutul o vorbă de obsesie școlară, altul de pe la mijloc, altul de-a-ndăratele, și todeauna iese. Oricum s-ar suci o idee, până jos cade în picioare și pleacă. Desigur că uneori se turtește și rămâne pe loc, dar de așa înămplare nu e răspunzătoare ideea, ci scriitorul. El poate să fie, într-adevăr, *plai* sau *în sus*. Scrisul lui sare. Sau zace, și toate încercările îi rămân ca baligile după cireadă, late. Te mânjești și pe degete când citești.

Alternanțele de contrast sunt numeroase și ele ar putea să devie și obiectul didactic al unui studiu, menit să te învețe nu ce și cum trebuie să faci, dar *de ce* să te ferești. Pelteaua, atât de gustată în cofetărie, în scris e odioasă; prezența ei în literatură și proză a fost identificată de mult de bunul-simț al cititorului, care i-a dat numele vulgar meritat. Unii scriu, vreau să zic, lung și alții scurt. Nu atârână de subiect, dar de autor. Unul se întinde și altul se strânge. Unul e sfoară și altul nod. În general, lung e mai lesne. Și scoicile fac mai multe bale decât mângăritare și todeauna scrii mai repede un cearceaf decât o batistră. Regretatul critic literar Mihail Dragomirescu a scris de vreo zece mii de ori mai mult ca Pascal și nimeni n-a fost invidios. Unul face foc, altul face fum.

Un dascăl, care știe ce vrea, le-ar da celor cincizeci de candidați la bacalaureat, din seria lui, tema următoare: „Scrieți ce-ari văzut de-acasă până la școală, azi, pe o singură pagină de caiet”. Dascălul care știe ce vrea ar fi însă un examinator feroce: tema e prea grea pentru bacalaureat. El ar putea să facă o probă mai concludentă: să adune cincizeci de scriitori de

profesie, care tipărește și se scarpină cu o iscălitură mare și cu cel mai gros corp de literă din tipografie, și să-i roage, după o lectură făcută în auz, să scrie o singură pagină cu subiectul citit.

Unii vor acoperi pagina onorabil, concentrând ideile, vârând idee în idee, făcând cuvântul să absoarbă alte douăzeci și prezintând în pagină o figură deplină, din care nu se mai poate scoate nimic. Cu firele de păr din care altul a întocmit o bidinea molăie și flocoasă, unul alege, aruncând firele, o mică la una, o pensulă sprintenă. El reduce la unic. Pădurea, care-i codru numai de la distanță, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal, în animal, în mineral, creația cunoaște o singură expresie definitivă: sămânța, cristalul.

Concurenții de rând vor bălăci pe loc și vor umplea caietul. După zece coli de hârtie vor mai cere altele. Pe nici o foaie n-au prins ideea, care fuge pe alte foi, mereu reluată și mereu întinsă și mereu inaccesibilă. Scriitorul a intrat într-o butie de clei și de câte ori vrea să iasă din el alunecă înapoi. Scriitorul a diluat un miligram de albastru în patruzeci de hârdaie și încă nu l-a topit. Îi trebuie o gărlă. Cu apă de gărlă nu se scrie literatură.

După o vorbă, pe care o iau din gura unui coleg, incapabil să se realizeze, e „lucrul dracului“ scrisul.

1943

PERSONAJ PE NEȘTIUTE

M-am întâlnit cu cineva, pe care nu-l mai văzusem de mult. Mărturisesc că nu știu nici cum îl cheamă, nici ce treabă face, dar îl cunosc. Nici de unde îl cunosc nu știu. Unii, acum vreo douăzeci de ani, parcă spuneau că-i scriitor, un fel de scriitor, într-o specialitate de fracțiuni. Cățiva ziceau că ar fi un învățat în oarece. S-ar fi zis că e ceva ca un filosof, ceva fără nutură,

cu figură sfrijită de salahor de poveri groase. Parcă era periat pe hainele cu genunchi, de niște var, de niște ipsos, din care avea ca o reminiscență calcaroasă și la colțurile gurii. Cred că erau mai repede urmele unei salive uscate albe, pe care o secreteză buzele rărațoase cu crapături de mucava. Mâini înnodate și o expresie cam de flașnetar, care când îi cântă dulapul de spinare, cu sonorități aproximative de pian, învârtit cu manivela de un tovarăș, el bate din roba tamburinei, sub ferestre, la unguroaice, după gologani.

Ochi proștri la bietul om, în pleoape ostenite, roșii, și un obraz jerpelit, ca mușamaua veche, și o voce, proastă și ea, fără inflexiuni, ca un băț, ca o jumătate de par; o voce ca o bâră, ca un bolovan într-o ladă, care-ți înjunghie auzul. Grai monosilabic, cu tendința de a transforma toate sunetele în *mă, bă, gă, dă...* Făcea greu propoziția simplă, căutând ca-n niște cioburi un subiect, urmat imediat, în sintaxă, nu în rîmp, de un predicar scormonit, și răsturnând o grămadă de spărturi și o saltea aruncată, până să o reușească. Avea întodeauna o intenție, pe care nu ajungea să o exprime. Îți făcea impresia unui om care umblă pe doage și cercuri și pe greble, pe care le călca din greșală și-l izbeau în gură.

Odată, tot așa, nevăzut de muli, mi-a spus că o să fie trimis ministru pe undeva, nu știu pe unde, pe la Madrid, la Berna, la Belgrad... Vasăzică e un personaj, mă gândeam... Ale naibii personajel cum se nasc ele și se fac, așa, pe neștiute... Arunci am întrebat pe alt cunoscut, care trecuse odată pe lângă noi, cum stam la vorbă, adică de nimic, eu ascultându-l degeaba, el încercând să formuleze oarece vag, poate ca un elogiu, fără să-l nimerescă:

- Ascultă, poți să-mi spui ce-i cu băiatul ăsta?... De bleg e bleg, dar mi se pare că are pretenții. Parcă și scrie, nu știu ce scrie, parcă ar vrea să dea și judecați, dar pare hotărât, cu mijloacele pe care i le văd, să îndrepte țara... Aș fi auzit că e filosof. De rîndul trecut mi-a spus că pleacă în diplomatie, cu o misiune, nu mai ții minte unde, la Stockholm, la Cracovia,

și văd că n-a mai plecat. Sui ce aer are? că trăiește cu o slujnică, la care doarme noaptea, când nu-l văd stăpânii, și că mănâncă resturile de la masă. Spune-mi ce-i cu el.

– Are trei clase primare, făcute la o școală din Obor, mi-a răspuns întrebatul.

– Zău?... Auzisem că e, domnule, doctor...

Convorbitorul râse.

– Ar fi putut să fie un autodidact. Nici asta nu-i. E un tâmpit cu fiduliile refulate.

Cu această fișă, l-am întâlnit, cum zisei, după multă vreme, dăunăzi, adăpostit de ploaie într-un pasaj, unde m-am refugiat și eu. Ne-am găsit față-n față, el cu aceeași piele roasă cu care-l știam. Numai ea ceva mai vânat și mai zgâit, și mai supt, între maxilare și nas.

Evident: „Ce mai faci?“ – „Mulțumesc bine. Dar dumneata?... Nu te-am văzut de mult“... Etc.

Până-n gangul ferit de ploaie, nu știam că bietul om, sărac la trup și la minte, e rău și veninos, mâncat de sancâr sufletesc. Doamne! ce răi sunt prostii. Așa cum s-a priceput el, sărind din „este“ în „pentru că“, șovăind între „ăla“ și „mă-ntelegi“, a izbutit să-mi dovedească, după grele munci, parcă ducând scânduri lungi în spinare, cu care nu putea să intre de-a curmezișul, cât poate urî, cu câtă vocație și patimă de asasinat, pe un om deștept, pe care mi-l murdărea. Acolo-n gang, în silabele lui, împiedicate de o sfoară, care-l ținea de minte și de limbă, prăponit ca un țap hătrân, cu coarnele rupte.

1943

CARAGIALISMUL

Caragialismul, despre care un critic cineva spunea că nu mai e actual, gândirea caragialistă și stilul caragialist sunt în

floare, nedespărțite de altfel niciodată de viață de tot. În strategie, geografic și tehnică militară, interpretate de bravii noștri concetățeni, în tramvai și berărie, caragialismul e în plină desfășurare și caragialistii evenimentelor sunt despre certitudinile lor indiscutabile entuziaști.

Polonezii în războiul lor, nu se precizează cu cine, dar ce importă? au ajuns la Gibraltar și amenință Turcia... Vom vedea ce face Argentina.. Mi-a spus un coleg...

De la un timp, s-a introdus în vocabular „cioara vopsită” care indică în politică și relații spirital diplomatic cu pungășie, două valori pentru analiza populară egale. E fostul „sahâr-macăr” dintr-un limbaj mai vechi, echilibrul pe două laturi sau frăția cu dracul până la trecerea punții, formule relevând de momentele istorice și de un optimism tradițional.

Sicilia nu e nevoie să știi unde e situată, destul că e o țară importantă. A intra în ea echivalează cu un dezastru, din pricina șesului ei mlăștinos... Dacă taie prin Serbia, ajunge mai repede în Franța... Tonul acestor intenții și sentința arată o documentare severă. Să nu intervii cu rectificări că poate să iasă bătaie. Cine afirmă în autobuz nu iartă contradicția și profesează orgoliul de a ști ce spune. În general, fiecare dispune de o „sursă” serioasă și destăinuirile sunt „confidențiale”.

Era puțină încurcătură cu capetele de pod. Confuzia venea de acolo că nu se putea concepe cap de pod fără pod. Dar cu timpul problema s-a limpezit. În războiul de azi capul de pod sosește gata construit și montat de la uzină. Armata îl așează dinaintea inamicului păcălit. El intră pe pod și cade în gol, lipsa podului fiind mascată cu o pânză, cu un peisaj cumpărat, cum ar fi din expoziția Salonului Oficial. Pe urmă, se trimite capul de pod într-altă parte – e pe roțile și umblă pe calea ferată – și așa mereu, până se distruge oștirea dușmană. Odată cu capul sosește bineînțeles și un râu navigabil. Chestie de camuflaj.

În Franța, șeful guvernului e mareșalul Pera-in, iar în Anglia Churchillă... Iran, pe turcește Irak... Avar, feminin: avarice...

Vorbind de stomac, se zice pardon... Trimiterile cu verbele având sensul a introduce se întrebuintează fără acest corectiv ipocrit.

O doamnă bine, plângându-se de reglementarea circulației pietone, e revoltată că nu mai poate să facă un pas, că pretutindeni e sex unic...

La un concert, o altă distinsă doamnă, amatoare de muzică înaltă, așteaptă. „Acum vine Grieg“, șoptește cineva din lojă, răsfoind programul, pe când în aplauzele sălii au intrat doi tineri executanți în scenă, pianistul și violonistul.

– Care-i Grieg? întrebă doamna, cel înalt sau eclălalt mai scurtul? că amândoi sunt draguți.

Caragialisrii gravi, ai doctrinelor cugciate profund, se manifestează cultural, scriu, țin conferințe, scot cărți și fac parte dintr-o lume care nu iese cu tramvaiul și autobuzul și nu participă la spectacole și concerte, preocupată cu stăruință să fericescă omenirea și să îmbogățească noțiunile. În caragialism ei reprezintă capacitatea și viitorul.

Câteva din caragialismele recente, de ordin savant: creativitate, virtualitățile de tensiune ale situației, complex de motive, gândirism, esența creațiilor, istoricitatea...

E cu atât mai actual Caragiale, cu cât influența lui depășind mahalaua, urbea, fruntariile și geografia, începe să caragializeze planeta. Alături de Caragiale al nostru și al satirei, acționează un Caragiale universal.

1943

T. C. STAN

Încep să fie morții noștri, Cocò, prea mulți și n-as putea să-ți ascund, pareă ei sunt cei mai buni dintre vii. Pareă din

dezgust și noblețe s-au învoit să plece câte unul și să ne lase singuri în vana noastră forfoteală de maimuțoi în viață.

Îl stii pe Stan, pe Teodor Stan, prietenul din primele zile când te-ai apucat să smulgi foile cărților și să le împarți de jur-împrejur. Ciocul tău a scos din cutia flasnetei și biletele încondeiate de T. C. Stan, care a murit acum trei ani, la treizeci și doi de ani, la o jumătate de vârstă.

Mi-a adus aminte de el tu camarad al lui și al nostru, tânăr și el, care se duce să-l jeluiască laolaltă cu prietenii, la o biserică, în ziua ta de naștere, Cocò, de ziua sfinților Constantin și Elena. Nu-ți place nici ție, nu-i așa? parastasul, ceremonia cu colivă și vesnică pomenire, Cocò, care i se face lui Stan. Tu i-ai citi o rugăciune, fără cântecele îngropăciunii și fără tava ciocului din capul convoiului de înmormântare. N-ar fi mai sufletească, odată cu rugăciunea, liniștit silabisită, o vioară, când în stub cântă cucul și dincolo de sălcii mierla, pentru poetul vestejir într-o primăvară?

Am răsfoit biletele tale vechi, Cocò, în care a scris pana lui Stan, și cele două cărți ale lui, două romane. Camaradul lui l-a caracterizat: blândere și omenic. E adevărat, Cocò. Dar moartea lui Stan și viața și nașterea lui s-au petrecut într-un moment, lung de douăzeci de ani, al conflictului dintre „generații”, conflict real în toate generațiile fără ghilimele orgolioase, dar ultima dată mai dramatic. Într-o epocă de îmbogățiri și de primi ocupanți indiferenți, s-a ivit accidentul unui tineret mai cultivat, ieșit din săracime, mult mai numeros în contrastul social decât pân-atunci și cerându-și dreptul la viață fără să și-l cersească. Mai înainte vreme, elita intelectului, recrutată din moștenitorii de averii și situații, era o insignifiantă fracțiune, împăcată cu tihna stăpânitoare.

Usurații și generoși în intenții și cu sinceritate demagogi, domnii politici, foștii câțiva studenți din străinătate, cu dare de mână, au înființat în țară sumedenii de licee și universități, nu fără preocuparea de a-si asigura subalremini ascultători și

apărători ai avutului lor nediscutat. Ei au greșit socoteala. Masa noilor elite, sprintene și cu instinctele nediformate, n-a mai putut să fie dominată de o înfimă minoritate, care-și pierdea prin evenimente odată cu prestigiul și sentimentul autorității de clasă. Refuzând tocmeala, tinerii au trecut la o acțiune de expropriere. Pentru întâiași dată conflictul generațiilor, condus fără pricepere din toate taberele încâierate, s-a tăvălit în sângele, în care se mai zbat și azi nevinovații din morminte.

A fost numai un moment, Coeò, care s-a lichidat, dar el n-a putut să treacă fără să lase urme și grave documente și o decepție complicată. O generație s-a prea grăbit și alta a prea întârziat. A rămas gol. Acest al doilea gol după celălalt gol, din saltul peste timp al generației anterioare, se adună cu el. Câteva generații vor fi poate triste și oboșite... Camaradul Stan s-a născut și a murit între goluri.

Ia mai bine din vișini, din iriși, din lalele și din cei dintrăi trandafiri, Coeò, frunzele, florile și mărgelile roșii de cireși, pe care dn-i-le-n cioc și pune-le pe mormântul de tinerețe al prietenului tău, pierit din lumina lumii la nerimp.

1943

TĂRÂNĂ

În fiecare oră un abur de pulbere se așterne peste luciul de lac al mesei de lucru. La fiecă oră îl șterg și mai înainte de-a trece primele minute, impalpabilul asternut începe să se reîmpânzească, prins într-o pojgbie nouă, ca iarna sticla ferestrei, mereu topită și mereu înghețată.

L-am suflat în soare, și s-a răscolit în miriade de stele, ca și cum aș fi suflat peste firmament într-o noapte încărcată cu puzderii de diamant: Și când s-a stins, s-a înrîns ceata pulberii

iarăși. Ce târână se cerne astfel, neconținut, dacă nu a timpului, neîntrerupt descompus și nou în toată secunda, pe care o pierde din el, fără să simtă, ca un fulg de umbră?

Copiii se iscălesc în praful mai fin decât păienjenişul, de pe masa licăritoare, jucându-se cu timpul și cu eternitatea lui, în care pun degetul și râd ca de o glumă. Ce faceți voi, fetii mei, e tot atât de mult și tot atât de puțin ca tot ce zideste omul de mii și mii de veacuri – cetăți, piramide și temple înmormântate pe nesimțite dedesubtul unui giulgiu de catifea cenușie, ușoară, urzită scamă cu scamă și secundă cu secundă, ca un al doilea întuneric, din întunericul zilei, scăpata dincolo de soare.

Miroase a praf între pereții încăperii închise, din care a plecat un suflet acum un an, acum zece ani... Când a murit buchisitorul, cărțile i-au rămas deschise, și stau deschise și azi la aceeași pagină pe care ochii lui s-au închis. Hârtiile scrise sunt risipite pe masa lui de atunci. A rămas și așternutul desfăcut, cum a fost în ultima seară. Dar burnița secundelor a învelit toate lucrurile din odaie. Zidurile se macină încet, lemnăria se răzăcează – în pulbere se întorc toate câte au ieșit din sânul ei, amestecate de nostalgii secrete și atrase de afinități asemenea setei de somn.

Până la bunicul Balotă, moșia Corbului a fost a Stolnicilor, care o cumpăraseră de la Hagii. Câte veacuri de om sunt numai de atunci de când se știe: cel din urmă din Balotești a murit la șaptezeci și cinci de ani... Opt hrisoave, unul peste altul. Câte degete au purtat pana semnăturii de sub pecetea în țărâna în care copilul, urcat pe un scaun, în genunchi, trage cu degetul pe lustru și face, răsând, o pisică?

Dusmanul rău de moarte nici nu se vede: caută-l în pulberea așternurii. E dulce și tiptil, nu se ostenește să te atace, ești al lui de cum te naști. Te stăpânește fără să știi, fără să știe. Te strădui tu să-l învingi, îi opui piatra, dar piatra e cu el. De unde să-l apuci, fără trup și înfățișare? Ridică-ți turle de granit și ascunde-te: el te găsește și ti le dărmă, încet, liniștit; firmitura lui de acum

clatină temelile și răstoarnă monumentele lui, înecă o mică de ani cu un potop lenes de nămol din văzduh. Ninge neantul peste munca ta, răsturnată de un puf de pădăie, zi și noapte, nesimțitor. Cu firul de pulbere te lupți, cu firul de timp, cu picătura de nimic. Tragedia ta s-ar putea grava pe aramă cu o figură de viteaz în arme, urmărind cu sabia o scânteie neagră, nevăzută, ca un nebun în război cu o ată: țărâna.

1943

GANDI

Dintr-o generație de pui de găină alburii s-a deosebit cel mai mic, născut în aceeași zi cu toți frații lui de zile, singurul negricios, la sferul mărimii celorlalți! A fost un pui excepțional, de trei ori mai mic în trup ca ei și cu capul de câteva ori mai mare. Ochii-i luceau ca niște ochelari și ciocul, cu pliscul gros, era galben, ca la mierle. Copiii, văzându-l fumuritu, căpățânos și vioi, fugind ca o gănganie de colo până colo, scărpinând țărâna ca o găină și ca un cocos sigur pe picioarele lungi, l-au botezat Gândi, cu care semăna la toată tinuta.

Trăgea și el, după ploaie, râma de gumilastic după el și când ajungea cu ea în cioc până la cotetul câinelui Baciu, încă mai ieșea sfoara viermelui din pământ. Puterea cu care microscopicul, fenomen muncea să-și ducă la capăt misiunea, echivala cu forța unui om de a dezrădăcina și smulge cu mâinile un artar, și râma, comparativ cu statura lui, era ca un șarpe boa în luptă cu un indigen, care l-ar fi apucat de fâlc și muscat de nas.

Îi făgăduiam lui Gândi o educație anumită și așteptam să mai crească de câțiva centimetri, ca să-l separăm de semenii lui și să-i facem din scânduri înfrumusețare un castel pe seama lui. Ne gândeam la metoda care l-ar fi civilizat de tot și i-ar fi dat buna-cuviință să ne viziteze în apartament și în pat, în

biblioteca și la masă, fără să lase pe așternutul ei alb ceea ce nu admiteam că ar putea să fie și un derivat al lui. Ne bucuram să facem din el un șef de aristocrație a gospodăriei, un fel de vultur sau primul papagal ieșit de la cloșcă, dintr-un ou, de unde ar fi început o specie nebănuită și o nouă lume de păsări.

La pui și la ouă socotelile ies însă pe dos, ca într-o poveste care trebuia să dea dintr-un cuișor sfârâmat în cearta dintre nevastă și sot, o vacă și mai pe urmă o cireadă. Ieri-dimineață, a fost găsit Gandhi mort, culcat pe o parte, sub aripa cloștii și între toți frații lui, care nu știau nimic... Superioritatea omului față de găină este, după Pascal, că el se știe muritor, pe când găina și universul nu știe că vor muri. De cum le-am dat drumul, cloșca s-a uitat după cocoș, iar puii au năvălit în strachina cu mălai... Noi am star cu Gandhi, fără să fi avut măcar timpul să aflăm ce fusese el, cocoș ori găină sau papagal, conjecturând asupra cauzei morții. Îl strivise cloșca în somn. Patru oameni în toată firea sufereau înceleștați de emoția dinaintea cadavrului cât o frunză de vișin, din pătura de fân, aceeași emoție de todeauna, în fața morților mari, mici, semnificativi sau indiferenți, prieteni sau adversari.

L-am pus pe note literare pe prietenul nostru cât un gândac, ca să trăiască peste zilele lui, o zi mai mult în posteritate...

1943

RÂNJITUL

Da, dragutule, cu toate că nu ești prea draguț cu rânjetul acela al dumitale, ca o gaură într-o cârpă cu mustați, existența sau inexistența lucrului făcut dă sau refuză dreptul de amestec în judecăți; e o chestie și de eleganță, nu numai de așa-numitul bun-simț comun.

Dumneata îi zici operă lucrului făcut, și rânjești. Și dacă n-ai rânji, cuvântul e tot umflat și doctoral, dar nu el te face să rânjești, ci realitatea de dedesubt. Ești ca un bătat sărac, ajuns pe la patruzeci de ani fără nici o agonisită, și când te întreabă conștiința, căci eu nu te-am întrebat nimic, „Ce ai făcut?“, scapi de dumneata luând în batjocură agonisita celui care și-a trudit-o. „Nu-mi place grădina lui, că e prea îngrijită; nu-mi place maghernița lui cum e așezată.“

Nu-ți place? Parecă asta te doare pe dumneata. Te supără altceva: că pe când matale rânjeai și jucai risca pe maidan, celălalt, cu o hărnicie înceată dar neîntreruptă, își îngrădea locul, săpa o temelie, ridica o bârnă și gatea pe dinafară și pe dinăuntru o casă, în care te-a pofrit să bei o cană cu apă sănătoasă și în care ai rânjit. Ai rânjit la șervete, la țoale, la icoane, ai rânjit la florile din ogradă, ai rânjit la caișii din care ai mâncat pufuri de aur aduse într-o strachină zămlăuită.

Vrei să zici că rânjerul matale te satisface? Nu, vai de matale! Rânjești ca să fii văzut disprețuind și ca să nu plângi când te întreabă diavolul din dumneata: „Ce-ai făcut, că ți-ai prăpădit zilele pe care ți le-a dat Dumnezeu?“

Te-ai întins, ai cășcar, ai rândăvit, și de la un timp încoace te-ai pus să rânjești. „Asta ți-e meseria?“ te întreabă diavolul din matale. Asta nu-i o meserie. Te-ai uitat în oglindă? Cârpa obrazului a început să ți se mototolească și ți-au căzut și vreo doi dinți. O să începi să rânjești cu gingiile, și rânjeul matale prost o să fie și hidos. Peste încă vreo câțiva ani o să te apuce și pe matale scârba de el, și fiindcă alții nu sunt nici înăcriți, nici veseli la gură ca matale, o să le fie milă de zbuciumul ce se petrece în biata-ți ființă suflerească, atunci când singur îți vei spune: „E prea târziu“.

Pân-acum ți-ai târăganat ceasul și ziua, ca să ți se facă săptămâni, și s de-abia douăsprezece ceasuri muncitoare pe zi și cincizeci și două de săptămâni în anul pe care-l crâmpoțești. Ca un lucrător lenes, ai fugit de scule, de ciocanul care bate

cuiul strâmb și te mai zdroleşte și la falange, de fierăstrăul cu tăietura exactă, și pentru că ai luat cu brațele talajul de sub bancul de lucru al camarazilor și l-ai dus afară din atelier, ai crezut că asta e un meștesug. Camarazii nu sunt înfumurați și pretențioși ca matale, ei ar fi mulțumiți să te vadă sârguind câte puțin prin atelier, cât de cât. Măcar să știi să faci o cutie ca lumea, bine încheiată. Ai văzut că în croitorie unul face mâneca, altul jiletca și altul pantalonul: nu e nevoie de mai mult, dar în bucata lui fiecare-i meșter. Dumnezeua vrei să ne-arați că te pricepi la toate, și fiindcă nu izburești nimic, de vreme ce nu începi nimic, rânjești.

Te mulțumești cu prea puțin, drăguțule. Mi-ar plăcea să te vad mai năzuros, întâi față de dumneata, și nu un strâmbăcios din buze și nas numai cu lucrul altuia. Asta-i cîntea în meștesug, să te canonești pe sineți; nu te păcăli, că nu-ți mai rămâne timp de năzdrăvăniile închipuie. Că, vezi, îmbătrânești. Să nu ne pomenim, tot rânjind, într-o bună zi, la rubrica gazetei, că te-a găsit spânzurat de cuier, lângă pardesiu și pălărie. Ba ne mai dai de ostencală, să-ti citim o cuvântare la cimitir. Ce o să spunem noi atunci despre matale? că ai rânjit și că de fericit ce-ai fost ti-ai pus streangul de gât?

Ia scama, drăguțule. Tot timpul nu e trecut. La vârsta matale, cu toate că s-a domolit avântul, mai e o treabă de făcut. Apuca-te de ea și ai să vezi că sculele luate-n mână serios nu-ți mai dau răgazul să rânjești la lucrul făcut.

1943

MESERIA

Se pare că încruciserile de rase dau progenituri care mostenesc mai multe calități din două părți decât ar dobândi

dintr-o singură parte, și că defectele s-ar neutraliza. Nu știu de unde am aflat asemenea absurditate, dacă din citit sau dacă din vis, că de unele lucruri îmi cunoaștința dormind...

Ar fi ca întovășirea prin căsătorie a două averi adunate, mai slabe fiecare fără această operație și de câteva ori mai tari prin reunirea lor. Ar fi ceva analog cu $2 + 2 = 8$. S-ar putea ca și la oameni, ca la celelalte animale, din două rase puse în anumite condițiuni să iasă o a treia, păstrând ce-i mai bun în ele, ridicat la cub. Poate că n-ar fi nevoie chiar de rase și să fie de ajuns numai neamuri, ca să producă perfecționarea ereditară.

În ce privește evoluția, tu cunoști o altă formulă de selecțiune, cel puțin profesională: meseria păstrată din tată-n fiu, pe generații, exceptând, bineînțeles, situația cazurilor, de la sine excepționale prin vocație, din care pe cel mai ilustru ni-l dă *Scriptura*: Iisus, fiul lemnarului Iosif. Semănătorul destinelor își aruncă săcara de aur la întâmplare și câteodată iese mare matematician copilul unui portar.

Doar portar nu-i o profesiune, ca lemnăria, implicând materiale, dexterități și ucenicie, după cum nici foarte plăcuta situație de mare acționar ce este. Numai într-o societate, derivată din făgasele ei, în dezordine, averea poate să tie loc de meserie. Normala dezvoltare socială se face pe meseriuri, în care are loc să se strecoare și pomenita săcară. „Fără meserie“ e un pejorativ. „Fără domiciliu“, o privește pedepsită la Paris, ca un delict. Dacă nu-i o rușine, lipsa de profesie, nu încapă vorbă, e o jumătate, un sfert de rușine.

O promoție școlară se risipește după diplomă sau înainte de a fi ajuns până la ea, prin toată lumea. Au trecut zece ani. Un fost coleg, dai de el într-o provincie, s-a făcut profesor, magistrat sau ofițer: cam totî par amărâți și cei mai mulți tânjesc între o așteptare și alta, o gradăție, o înaintare, o căsătorie, fără să-și fi putut înjgheba un ideal personal, acel ideal care te ține teafăr și voios. De pildă, idealul de toată viața al unui dascăl de latină francez e, poate, mic dar dinamic: să

dea o versiune nouă a lui Horatius și latinistul se apucă serios de treabă, după ieșirea la pensie. E plină Franța de acest soi de idealisti, naivi și admirabili, care la șaptezeci de ani par de treizeci și cinci. Cartea e un elixir, te păstrează june.

Altă dată, vine de la bină, lângă tine, în tramvai, un zidar în hainele lui de lucru. S-a cam uitat la tine, te-ai cam uitat la el.

– Tu ești, Costache? îl întrebi. Figura lui obosită ți-a evocat *subit un copil frumos, un coleg de bancă, un neastâmparat*, căruia nu putea să-i între în cap notiunea lui zero.

– Tu era. Ionică? ți-a răspuns zidarul. Fostii camarazi s-au regăsit. Unul medic, celălalt zidar, două meserii, două meserii deopotrivă de onorabile, dacă nu cumva cărămida e mai sigură și pentru minte și pentru viață ca medicina.

Și zidarul și medicul sunt însă dezgustați de meserie, fiindcă nici unul din ei nu și-a dat o preocupare, fie în afară de meserie, fie la meserie, ceea ce ar fi mai adecuat. Zidarul ar vrea să-și facă băiatul doftor și medicul, pe al lui, pianist, în afară de vocații.

În acest loc, exact, se frânge echilibrul.

1943

URCIORUL DE IUT

Ca să înveți, băiete, un meșteșug, trebuie să faci un gol în tine, golind torentul instinctelor, tiranic, și să pui în locul lor o putere organizată pe o disciplină. E ca și când ai construi un pod peste un râu care fuge, dând găuri în apă pentru stâlpi. Viața curge pe lângă sculele tale fixe și trebuie să bagi de seamă să nu ți le fure pe când visezi, furat și tu cu gândul de la munca ta.

Meseria are timpuri de chin: chinul învățului și apoi chinul cel de toate zilele, al perfecționării. Aci nu știe nimeni să te mai

Învete nimic, tu-ți ești dascăl și străpân, căci te-ai făcut îndoit. Alege-ți însă meseria ca să-ți placă: mântuirea ta e întregă în meserie, mângâierea ta și pâinea ta – și ține-te strâns legat de meserie, neademenit de nimic. Mai bună-i o meserie săracă, potrivită pe firea ta, decât un meșteșug făcut fără poftă și care a înavuțit pe altul. Aceluia i-a plăcut.

Dacă te-ai născut, cum zici tu, băiere, cu un talent, du-te drept la el, și nu asculta sfatul care te poate abate din mazăre. Sfatul se cere numai la nehotărâre și când încă n-ai văzut o arătare de-a curmezișul tău, prin uncele sufletului, pe undeva. Când ți-a ieșit umbra de argint înaintea ta și nu mai asculta de nimeni – și du-te la ea, increduliat că ieși la lumină. La însurătoare nu poți să-ți alegi mireasa altii. Unul o vede șchioapă, altul gângavă, prea înaltă sau prea pitică. Ia-ți logodnica de braț și du-o la rîm, și odată ce ți-ai adus-o acasă, fii bărbat, apăra-i inima și fapturna și astupă-ți urechile bine.

Talentul începe cu placul – însă tu te mînti, nu-i așa? să-ți placă în același fel mai multe lucruri odată; cel mai plăcut e unul singur din toate: deosibește și alege. As scri cu pensula mare pe pereții odăii tale o poruncă: Iubește-ți meseria. Dacă ți-o iubești – de nu ți-o iubești ești un nefericit și un codas – dacă ți-o iubești, silește-o să-ți dea cât mai mult. O meserie, oricare, e fără sfârșit, și nu mai dai de fund. Tine sculele curate și rînduite, atelierul proaspăt și, lucrînd, flutera și cîntă; lucrul iubit merge ager și voiniceste. Mai ales, te rog să nu ți se urască, să nu-ți adoarmă mâinile pe unelte, că atunci e semn rău: ri-ai ales o meserie străină de tine.

O! atunci, fie cât de cumplită jertfa, leapădă-te numaidecât și, chibzuind mai bine, ia-ți meseria care nu te mai lasă, plierisit, să caști. Ai să simți numaidecât, văzîndu-ți mâinile cum aleargă și inima cum zhoară. Te întreb, cum poate să se plictisească cineva și cum rămîne timp și de asemenea lux bosumflat? N-ai timp îndeajuns nici pentru lucrul cel mai mărunț, niciodată.

Meşterul de străchini, pe care l-au apucat veacurile bătrân, învăţase de la tătâne-su să facă glivece, dar nu era multumit nici cum suna lutul iese din cuptor, nici de grăuntele lutului, nici de culoarea lui. Si-a spălat pământul tot mai fin, până l-a făcut aluat, l-a copr până ce a sunat a sticlă, şi l-a spoit cu zmalţuri, care nu s-au mai şters. Au trecut de la meşterul de-atunci vreo şase mii de ani, şi bucuriile lui au rămas vii, în suncetul urciorului pe care l-am dezgropat acum şi l-am aşezat între cristale. Aceluia meseria scumpă i-a fost, si mâna lui mai trăieşte, colea, lângă mâna mea, care i-o atinge pe a lui...

1943

DOMNUL POLITICOS

Pe aceste timpuri de încruntare şi feţe acre, apariţia Domnului politicos e o plăcere. Când a surâs întâi, credeai că te confundă şi te-ai uitar îndărăt dacă nu era în comunicaţie veselă cu cineva. Surâdea la tine! Pe urmă, a început să te salute. Mai târziu, a început să te cam plicrisească. Odară, te-ai oprit în dreptul lui şi l-ai întrebat: „Mi se pare că mă confundă”. Ți-a răspuns: „Nu vă confund”. „Atunci mă cunoaşteți”, l-ai întrebat şi ți-a răspuns: „Nu vă cunosc”.

N-ai insistat. Cât nu vorbise, mai era o figură, bine sclivisită, în costum zigzag şi încălţat peste pantofi cu o şa de şrofă, ca pardesiile de cătel. Era numai un domn distins. Poare că fusese vrcodată, căreva ceasuri, şi ministru, între douăsprezece şi patru.

Tonusi, asta nu cred să fi fost, de vreme ce saluta el întâi. Un fost domn ministru aşteaptă să fie salutat, cu toate că nu-l mai salută nimeni. Miniştrii sunt buni, ca şi pâinea, cât sunt calzi. Îndată ce le dispare fotografia gânditoare din vitrina fotografului: de lângă „Capsa”, însemnează că s-a răcit si întorci

capul sau te uiti în sus. Vitrina e revelatoare. Si nu numai a fotografului, dar și a librăriei, uneori. Așa, la o schimbare de regim, geamul unui librar, ocupat în întregime de opera literară a unui ministru, cu fotografia mărimii naturale, înconjurată de lauri și de opera consacrată a regimului căzut într-o jumătate de ceas, a pierit cu totul în câteva minute. Autorul voia să dea cu cartea lui o lovitură vastă și să iasă din actul lui strategic măcar prim-ministru: fără să bage de seamă că de-abia clădit monumentul din vitrină trebuia dărânat. O să povestească poate, la timp, librarul apelul, o dată imperativ, și o dată deznădăjduit al autorului, întâi la datorie și apoi la milostivirea lui.

Îți saluta probabil ochelarii cu ramă groasă, aduși după urechi. *For le ești dator și diploma de „domnule profesor”*, cu care te întâmpină câte un personaj: opt sute de lei sticlele și trei sute cincizeci lei montura, un total mai mic decât o taxă de examen într-o clasă.

Te-ai înșelat și de astă dată. Domnul cu barbișon saluta pe toată lumea și cu pălăria și cu surâsul, de preferință trecătorii cam de cincizeci de ani. Solidaritate de generație? Nu știi. De câteva ori l-ai văzut intrând în restaurant și trecând prin câte două rânduri de mese. În local saluta cu mâna, schitând o jumătate de sărutare și zicându-ți, probabil, „Pa!” La dreapta, la stânga, salutarile, surâsurile și sărutările erau distribuite fără să piardă nici o masă. Saluta chelnerii, săruta orchestra. Nu cunoștea pe nimeni, dar se bucura de optimismul că se găsește în bună societate și coleg.

Ai aflat de la chelner că e proprietar agricol stabilit în București.

– Todeauna râde așa, cu gura căscată, todeauna-i așa de poliricos?

– Niciodată nu-i supărat și-i merge foarte bine. Nu se uită la cinci sute de lei băceș.

– Să nu faci vreo aluzie năuricioasă, Nae, i-ai răspuns.

– Vai, domnule profesor, s-ar putea? Cu domnul ăsta provincialul e altceva.

- Nu l-ai întrebat de ce-i așa de vesel?
- Ba l-am întrebat. Și mi-a spus că e fericit.
- Al dracului! Vasăzică, e și fericit.

1943

FIRMA

Îmi face duiosă plăcere amintirea farmacistului din strada Coraterici, din Geneva. Poate că ți-am povestit vreodată tradiția farmacistului meu. Cărămida se repetă cu fiecare casă, dar fiecare casă e și altceva decât cărămidă.

Cum îl cheamă pe acel domn frumos, în halat alb, cu ochelarii de aur și barbă neagră, am uitat. Nu e nimic, pilda lui ne privește mai mult ca un nume, care poate să sune în douăzeci de feluri. Când ne duceam către seară, să cumpărăm din dugheana lui, veche de câteva sute de ani, dintr-o groapă cu treptele de piatră, păstrată frumos, pe strada care crescuse peste casă, până la jumătatea zidului cu vitrina de grații, vărâră-ntr-un chenar pătrat de sculpturi, el ne servea cu toată luarea-aminte, câte ceva, de câteva centime. Serenitatea lui ne ungea pe inimă, ca un început de medicament, și domnul acela, cu figura luminoasă și fruntea mare, albă, ne saluta gutural: *Bonsoir, Monsieur... Au revoir, Monsieur... Qu'est-ce qu'y à votre service?*

În vitrină, firma: o sculă care indica laboratorul lui Esculap, piulita de aramă, cât o căldare, cu drugul pisălogului ieșit peste margine mult, ca un făcălet. Piulita era de vârsta farmaciei, contrimporană cu Jean Calvin, pe numele lui de familie Cauvin, fiu de dogar de pe la 1500.

Din tată-n fiu, toți urmașii farmacistului întremcietor fuseseră chimiști, și fiecare din ei a condus neguțătoria de leacuri moștenită. Ulimul, cunoscut de noi, era un învățat

ilustru în două continente, autor de studii importante și profesor la universitatea locală, după ce lucrase în laboratorii și academiile străine. De la cursuri, el trecea cu simplitate în spîrerie și, la închidere, trăgea oblonul. Piudita din vitrina mărturisea o stăruință de patru veacuri pe un punct, înrădăcinarea în meserie, perfecționarea substanței ereditare și ascensiunea muncii răbdătoare la elita restrînsă, din care timpurile își aleg conducătorii.

Întrebă-l pe brînzatul nostru din piață, om de multe zeci de milioane, făcute din purini și pastramă, de ce-l neliniștește cultural viitorul fiului dumisale, care a început să-i miroasă? Băiatul lui e un animal voluminos, lăcă, bucă și burță, capul ca țărtăcuța, gusa de zecce ori mai lată decât creștetul țuguiaș și, de mincea lui, fericită de o imbecilitate duioasă, nu se prinde nimic. Îl bâzâie ca pe o șuncă musca, și râde. Zecce profesori n-au putut să scoată din el altceva: un zâmbet bălos. Știe să mănânce. Rumegă, unele după altele, artane și hălci, și trece peste drum, unde bea o căldare de bere, parcă s-ar adăpa cu urină și cu spuma ei.

Dacă nici n-are o vocație și nici negustoria nu-l mai interesează, indicațiile destinului sunt clare. Fiul e obligat să risipească agonisita părintelui, dintre burdufele umflate, ciclul socotindu-se închis definitiv.

Pentru specie, nu se pune nici un fel de problemă.

1943

VOINICUL

Mi-ai citit, camarade, câteva foi, pe care le-ai trimis acolo, unde confracții sau se strecoară printre draperii cu o soaptă sau urcă scările în patru picioare, sărutînd covorul și pe covor călcăturile rămase pe catifeaua lui.

Barbațiile în gol, din cabinetul de lucru, sunt ușoare. Închipi o împrejurare și în ea plăsmuiești niște oameni aproximațivi. Pui pe unul să vorbească și pe alții să asculte. Răspunderea o porțivești cum vrei, trăgând păpușile de sfori, aplecate într-un sens. Trimiți la țpar și peste două luni, fotogenic și mândru, dai autografe.

Barbația dumitale e adevărată. Te lupți cu oameni definiți, în locuri și cu puteri definite și nu știi, când ai ridicat capul sus și ai semnat o afirmare gravă, dacă învingi sau dacă adevărul și bravura dumitale nu te vor păgubi. Vorba ți-a fost atât de grea și de cinstită, săpată pe aramă, încât a supărat, dar trezind și emoția crâncenă a cinstitului și împietritului adevăr.

Ești singurul om fără pată din rândul semenilor dumitale. Sabia ridicată cu vârful în lumina ce-i fulgeră tăișul, e curată și fecioria ei cunoscută, într-ascuns temută: de ce nu ești asaltat de armele murdare? Pentru că luciul oțelului, gravat cu o floare de erin, cu care le întâmpini când se rotesc și ar vrea să se repeadă, scapără și le ia purtătorilor văzul și-i face să leșine.

Am simțit în cuvintele pe care le-ai scris, zvâcnind sângele neamului dumitale, care te-a ales fără să știi și să vrei într-adins, să-i porți dreptatea și onoarea, când alții le-au dat uitării sau le-au întinat. Aceste chemări nu vin prin numire și din porunca unei stăpâniri: le aduce pământul și le împarte vântul, sufletul acestui pământ, răscolit în buruieni și codri. Am auzit în cuvântul dumitale clăinarea trecutului și toate glasurile lui mari deșteprate, cântând pe văi.

De când n-am mai simțit acest accent în cuvântul scris, s-a risipit o viață. Cocorii noștri s-au îmbolnăvit zburând pe cerul palid, vulturii își pierduseră penele, telegarii domnești mergeau încetiniți și cu capul plecat, care încotro. Când mi-ai citit paginile de ieri toți au tresărit odată, frământați din aripi și copite și cautând menirea pierdută. Ești om ca să-i cârmuiești pe toți.

Am văzut peste ce-ai scris, o predestinare. Nu te-ai remut unde se tem toți, n-ai șovăit unde ei se împleticesc. Ai rupt

tăcerea cu hotărâre și pasul ți se aude că vine de departe. Îl aud și cei ce trebuie să asculte cum se desface timpul, ca să despice calea de înținare în Ierusalim a omului așteptat.

Îngă dumneata cugețul se simte bine, ciungilor le cresc *la loc bratele pierdute și ologii se scoală*, ca să puie cu încredere mâna pe steaguri și arcuți. Dacă nu biruiesc, le rămâne multumirea că s-au împlinit, într-un timp de pribegie a gândului și a credinței risipite.

A-i dat drumul unui porumbiel peste potopul de sânge și el ți s-a întors de dincolo de el, de acolo unde începe drumul stelelor cu o stea. E luceatărul duminale, pune-ți-l în steag, ridică-ți-l în spadă.

1943

DOMNULE LOVINESCU

Titlul fiind prea lung pentru încăperea mea de hârtie, n-am putut să zic iubite domnule Lovinescu, ridicând din călimară condeiul. M-am pomenit că trebuie să-ți zic „iubite”, fără să mă gândesc; de ce-aș lăsa să-mi refuze judecata, care se interpune prea des între spontaneitățile inimii și realități, darea pe față a unui sentiment adevărat?

Am citit răspunsul Domniei tale, adresat unui cerc de intelectuali din Sibiu și am aflat din el că-l scrii dintr-un sanatoriu. Ce să mă ascund? Am luat informații și am aflat că erai în momentul unei intervenții chirurgicale. Îmi dai voie să-ți mărturisesc aici că sunt emoționat? Mult mai adânc decât ai putea să presupui din atitudinea mea rezervată față de atitudinea duminale literară.

Întâia mea mișcare a fost către condei: trebuie să-i scriu numaidecât, mi-a spus inima, care înfățișează în noi pe văduva

și maica plânsă. Dar am șovăit întâi, de teamă să nu licărească prin slovele mele senzația pe care am avut-o și eu acum patru ani, când prietenii încercând să mă consoleze, încremenit în pat, povesteau la căpătâiul meu anecdote și hazuri lacrimând. Unul, trebuia să râdă în hohote la un final hilar și a plâns, cu ochii îngropați în batistă. Câteva luni refuzasem să mă mai uit în oglindă și atunci am cerut-o să mă vad. Nu m-am recunoscut și i-am spus prietenului meu: „Ai dreptate, mi se pare că s-a isprăvit“.

Îți scrie, iubite domnule Lovinescu, și bolnavul de atunci în omul de astăzi, înviat – și-ți scrie și simțământul meu de prețuire tăcută pentru o strădanie neclintită de patruzeci de ani, consacrată celei mai subiective dintre munci. Dumneata n-ai cunoscut nici o plăcere în afară de atelier, din care ai făcut un salon deschis, unic la noi, o școală de eleganță și un cămin primitor, care pe unii răzleți, descurajați și în conflict cu viața, i-a împiedicat în secunda gravă a deznădăjdii să se descumpănească.

M-a impresionat răbdarea dumitale. Puteai să te dai uitării și să te lași expropriat, mai având în calmul dumitale putința să te regăsești și să mai fii dumneata. Te-am admirat că în zeci de ani de trecere prin atelierul dumitale a sute de miri ai unei iluzii din care inoportunii și indiscreții nu cred să fi avut chiar dumneata norocul să nu-ți dezlănțeze timpul, n-ai aruncat pe nici unul pe fereastră. Ai ascultat mii de manuscrise citite chiar de autori: nu cunosc mai mare calamitate. Ai acceptat în casa dumitale toată fauna literară, de oriunde venea, și ai domesticit-o cu o aplicație de îmblânzitor, fără să tragi un singur glont de revolver. Și toți care au trecut prin cenacul, chemat cu numele de „Sburătorul“, au rămas pe roată viața cu o legănare delicată în ființa lor secretă și cu o mireasmă, pe care nu au putut-o găsi nicăieri alturea, cu o stare sufletească inefabilă, ca o duhovnicie.

Eu nu l-am cunoscut, Cocò, pe Eugen Lovinescu acolo. Am dat întâi de numele lui la Paris, pe urmă în cărțile lui.

Întâia oară, mi se pare că l-am salutat eu. Nu cred că am vorbit amândoi de șase ori, însă de vorbă n-am stat niciodată: o șfială m-a ținut departe de toți contemporanii mei: teama de a nu-i cunoaște mai mult decât trebuiește. Trăim paralel și murim fără să ne fi întâlnit. Cunoștința adevărată am făcut-o la leagănele copiilor noștri, acum șaisprezece ani, între florile din Cișmigiu ca niște tati, nu ca nișcaiva scriitori. Copiii erau mai vii și mai omenești ca literatura.

Mi-aduc aminte surâsul lui de atunci. Să-l luăm din amintire, Cocò, și să ne apropiem cu el de bolnav. Să-i mângâiem fruntea cu floarea lui de atunci, să se facă sănătos. Lui nu-i trebuie un medic, nici un admirator, îi trebuie un frate...

1943

PE CORIDOR

Se uită pe gaura cheii și ascultă pe coridor. Unii oameni, din născare și viciu, trag cu urechea și din ce aud, concluzii. Vorbești de ciubote sau de ciuperci și, convinși că ai vorbit despre ei, iau atitudini. Madama de hotel uită să-ți facă pantofii și burșul de la lift pretinde că i s-a defectat ascensorul. Dacă le-ai comandat o cafea cu lapte, spiritul polemic îi împinge să-ți arunce în ceașcă un fir de păr sau o scobitură din nas. Din spurcarea altuia ei trag satisfacții și admirația gunoierului și a rândăsoaicei. Ba, culegând o păreche de ploșnițe din mansardă, o transportă în camera pasagerului de la întâiul. Nu știe ce-l mănâncă și citind seara o pagină de Monraigne, se scarpină tocmai când lectura despre educația copiilor devenea mai interesantă.

Domesticitatea sufletească e adeseori ofensată fără motiv evident și cum ea e mai numeroasă, nici nu te aștepti de unde-ți iese înainte un piccolo sau un chelner moral formalizat.

Auzind urechile frecându-se de usă și pereți, nici nu banuiești ce rang și ce număr de minte îți urmărește șoapta când vorbești, aieva sau din somn - și deocamdată nu-ți explici cauza pentru care, încrucișându-te pe scară cu un pasager moșic, acest domn a răgâit ostentativ lângă dumneata dintr-unul din organele sale.

Pe timpuri, ori de câte ori publicam câte o scurtă pagină de învățăminte, mă obișnuisem să găsească la redacțiile unde lucram, câte o replică, o scrisoare, o carte-poștală, câteodată chiar o telegramă. O persoană necunoscută mă ocăra periodic, că fac aluzii la ea, dar știu, mă făcea ca pe o albie de porci. Adescori, generalizam, fără să mă gândesc la cineva și cineva se alegea de la sine jignit.

Răia se comunica la morală, ca și la fizic, de la coada caprei în sus și împrejur, prin cioban, prin câini, până la roib și până la călăret. Când te simți mai sigur în șa și în biciușcă, atunci te înțepă oare unde și n-ai nici cum să te ușurezi: păduchii și scabia nu-s de competența cravasei și nici auditorul de la gaura ușii.

Căutam, în schimb, să varieze cât mai absurd subiectele mele, trecând de la cine stie ce punct al *circonferinței* la diametrul opus și câteodată anapoda, doar-doar nu voi mai găsi și a treia zi, în curierul meu, ocăra periodică a corespondentului sau corespondentei, care mă citeau cu o punctualitate tot atât de tenace pe cât intelectul le era mai obtuz. De unde! Că vorbeam de cucii, de albine, de florile de liliac, de Dumnezeu, de Iov, de hipopotam sau de găscă, toate cădeau exact, parca le-as fi ochit într-adins auzul personajului susceptibil.

Trăind de o viață în tovărășia singurătății, sau de zeci de ani de vorbă cu ea, și ce ne-am spus unul altuia, din bucurie, din demnitate, din camaraderie, din amărăciune, a fost auzit uncori pe gaura ușii, interpretat și atribuit. Medicul nostru ne-a descris cu de-a mărunții fobia de personalitatea susceptibilităților care ne insultau, ca o boală, incurabilă de cele mai multe ori. Dragostea cu sila are corespondența ei de simetrie în ura fără motiv descriabil și sunt împreună de ordinul sticlei cu

vitriol, al răirii hainelor cu lama de ras, a retezării cozilor la fete, pe futis, în tramvai. O clasificare pe afinități a nevropatiilor mochte, făcută de medicul nostru, cuprindea o sumedenie de aberații și perversități, cu sau fără treponema palidă, în mare parte datorită precocităților solitare. Sunt tâcniți în aparență sănătoși. Între viață și patologie e o strânsă legătură și balamucul are succursale în tot orașul, apartamente somptuoase, garsoniere, mansarde, cofetării, cafenele și redacții.

1943

ARICIUL

Ne-am făcut un arici! Nu știu de unde, pe unde și cum a venit – ne închipuiam că prin pământ (trebuie să căutăm în Buffon dacă ariciul călătorește nevăzut ca sobolul), dar ne-am pomenit cu el acum vreo patru ani, lătrat în toial nopții de câinii grămădiți pe o buruiană. Cu licuriciul lanternei de buzunar și revolverul, pentru neprevăzut, ne-am dus într-acolo.

Neașteptarea bucurie că descoperi în ogradă o ființă nouă, care se vede numai în ilustrații și cărți, m-a făcut să cânt. Un burduf tepos împresurat de patru boturi sta între câinii consternați. Ei nici din zoologie nu apucaseră să ia cunoștință de existența unei făpturi așa de ciudate și lătratul lor afirma o ignoranță mai mare și decât a stăpânilor care dacă nu lătră se crucesc.

Am luat ariciul de pe sub burtă cu mâneca hainei și l-am adus în casă, la vâzul familiei, care, de entuziasm, a strigat, ca de o bogăție. Îl vedeam noi întâiași dată, dar nici el nu mai văzuse electricitate. L-am pus într-o șarfurie unde l-am putut înroarece: se făcuse de jur-împrejur ca o minge. Știam de la țărani că la auzul unui ciocănit de fiare ariciul se scoală și joacă: am refuzat să scormonim în inexplicabilele lui secrete sufletesti. L-am fi dar ce-aveam mai bun în casă, dar demnitatea lui,

integrala la toate animalele afară de om, refuză și prietenia. Ca să nu poată să și-o micșoreze cu nici un chip, și-a pus doară blindajul, care împiedică să fie și răsfățat.

L-am fotografiat și l-am dus la locul lui, subsuoară. Nu l-am mai văzut. Îl auzeam seara umblând prin stufisurile de mahonia, ca prin hârtie, dar nu l-am supărat, lăsându-l să domnească în pace peste împărăția lui, fortificat în chiurasă.

Ieri, pe înmoptate, l-am căutat în zgomotul de frunze cu lumina lanternei. Nu mai era unul: erau patru! Unul mare, un măgădău voinic, probabil bărbatul, unul mai mic și doi arici cât pumnul: neamul întreg. L-am prins umblând cum sunt, cu bot și picioare, dar numaidecât au dispărut în ei înșiși, rotunzi ca niște melci.

Dar s-a iscat o controversă neașteptată, dintr-o spusă a Glafirei, că aricii mănâncă puți de găină. Atunci am avea și un conflict în ogradă, între domesticitate și sălbaticie.

– N-am mai auzit pân-acum! răspundeni uscat și ursuz Glafirii.

– Să-mi saie ochii!

– Nu-i adevărat! strigă copiii care s-au făcut mari și au citit. Calomnie. Ariciul mănâncă alte lucruri.

– De altfel, mai zicem noi, nu spune nici un autor, nici Buffon, nici Magaud d'Aubusson... Tare-i antipatică și Glafira asta!...

1943

PSALM

E neobisnuit să fi fost mort și să fi înviat.

Câți morți înviază?

Ai, după înviere, o stare morală de pribeag confuz. Un pas îl faci la noi, și altul în Paradis, și drumurile ti-s croite-n sus: Alpii din țara ceea...

Simteai că experimentezi pe Lazăr și pe Iisus. Ai murit două sute cincizeci de zile și numai că n-ai fost înmormântat, zăcut lângă groapă: puțin să fi fost clintit, și te răsturnați. Mai lipseau câteva ceasuri, și s-ar fi petrecut și ultimul final, după un final pe care-l trăiseși.

Ți-ai spus că timpul după înviere, măcar o zi, măcar o săptămână, e un dar și o viață nouă, care trebuie sorbită încet, ca un tutun tâmâios. Nu te mai turbură nimic: ai trecut – și nimic nu te mai înfricoșează. Ce poate fi mai greu ca moartea? Ei bine! ai și murit. O a doua moarte ar fi ca lectura încă o dată a unei cărți citite: repetiția face materia aproape indiferentă. Mai interesează forma.

Ce dulce ti-este raza din fereastră, după agonie și vis, în jilțul din dreptul luminii albastre, pe care uu ai mai văzut-o un an! Cerul e nou peste pomii uitaseși o sumedenie de transparente, și le regăsești, parcă într-o țară străină, întoemită așa ca fiice amănunt să-ți fie nemaistăut, într-o armonie deslusită, emoționat ca de o muzică până atunci depărtată. De-abia că poți răbda atâtea miracole și feluri de uimiri.

Fericirea fusese o vorbă caricaturală, parcă născocită de niște naivi: acum e adevărată și continuă. O alta fericire o întrerupe. Plutire diafană, zarea trece prin aripa înunsă. Îți pare rău că întâia viață era să se piardă-n desert, dacă nu mureai și nu te întorceai într-însa.

Suferințele din trecut ți se par minime și grotesci. Cum te-ai putut supăra că trăiai? Uite viața: adorație, speranță și bucurie. Trăiai într-o icoană roză, zugrăvită impalpabil pe o foaie de ivoiriu, din *Sfintele Scripturi*, pusă zăloagă la Facerea Lumii. Ce re-a putut opri de la extazul permanent de a fi?

Trebuie întâi să fi murit ca să-ți dai secundeii vii înțeles adevărat. Nu mai înviai, nu știi. Țrecuseși prin spectacolul delicat și n-ai aflat nimic, ca un sac de frunze uscate, surd. N-ai umblat călare, de frica telegarului și a sariurii lui peste ceruri. N-ai fost în zbor, de teamă că nu te tine văzduhul. Nu te-ai ridicat cu soimii, sfiindu-te de stele. Ti-a

fost groază și de muntele care duce la luccafâr, și de prăpastia prăvalită în adâncuri. Ce slab ai fost, tu care credeai că duci un înger în tine, - suflerul! Atâtea plămăuzi și parfume călătoreau prin lume, pe care nu le stiai!

Când nu mai puteai să le strici nici cu judecata tăcută, au venit oameni din tot zodiacul, să vadă: ai murit cu adevărat? Voiau să te mărturisească târziu, tâgada nemaistrujind pe nimeni. Începeau să plângă și cei ce te-au tâlharit. Dar după ce ai înviat, li s-a părut prea lungă durata și ar fi voit unii să te omoare. Nu se mai poate, după înviere! Ești descântat. Nu se mai prind nici glonțul, nici cutitul, nici otrava, nici ocară de rine. Săgetile trec și fug, ca printr-un nor de grindină, sfărâmate. Jungiul se rupe-n spinarea ta. Plumbul ți se turtește de frunte. Ți-a dat moartea coif, platoșă și zale, și spada ți-ai lasat-o în mormânt. Tu nu te mai aperi, nici nu ataci. Spui timpului: „așteaptă!“ vântului: „mătură!“ ploilor: „spălați!“ și fulgerelor: „ardeți!“ – și ele te ascultă. Dar nici n-ai să le mai spui, căci ele devastează, iar tu ai înviat cruțător și bun.

Împotrivorii se târăsc, treptat, către moarte: nu-i împiedica – și nu vor învia.

1943

AL. PHILIPPIDE

Nu știu, Cocò, de ce-mi vine numele poetului Philippide în condei, cel puțin fără să ma fi gândit la el, așa, de la sine și nepotrivit cu nimic. Voiam să fac niște însemnări cu de totul altă natură și m-am pomenit scriind pe pagină Al. Philippide, ca în spiritism. Mă gândesc că fantoma lui astrală, tocmai trece pe lângă mine. Sugestie misterioasă, venită pe nesimțite ca un bătrân neașteptat, în ciorapi de lână.

Fie bine-venit, dacă a venit, și haide, Cocò, să desinam o pagină pentru poetul Philippide, ce-o iese să iasă, o floare ori un arabesc. Nu înțeleg de ce n-am creionat însemnarile astea de acum douăzeci de ani și ce am așteptat ca să-i scoatem așa de târziu un bilet cu ciocul tău. Pesemne că o discreție involuntară te face să vorbești mai mult de lucruri decât de oameni și mai mult de anonimi decât de oamenii cărora primește condeiul să le zică pe nume. De altfel se petrece și aici absența din corespondența prin scrisori; le scrii celor de care vrei să te scapi și pe cei mai apropiați în vreun fel de tine îi păstrezi conservați în tăcere, în paradisul din fundul casei, cu o candelă aprinsă.

Ți-aduci aminte de când îl cunoaștem noi pe Philippide? De pe când era soldat și pleca din Iași tuns cazon, la piele. Pe urmă, a tot umblat câțiva ani prin Europa, cam peste tot locul, sprinten și neastâmpărat, iure și zvâcnind a nerăbdare ca un pui de amnăsar. Prin scrisul lui se ivea câteodată un interval de vedeai până-u depărtări, ca prin despicierea unui masiv de copaci, dați la o parte o secundă de sulita vântului, cărarea albastră din cer.

Nu știu, mă trădează memoria sau este așa. Mă se pare că poetul Philippide, și omul și scriitorul era pentru noi, Cocò, pilda întreagă a omului de contrast, care până la un timp e unul și de atunci încoace altul, în cumpănice: atât cât l-am cunoscut, la frontiera lui de contact cu viața, trăită laolaltă. El a mers o bucată de timp mult încoa, o mare bucată de timp, și ca un om care și-ar fi uitat inelul acasă și din superstiție nu se mai poate depărta fără să și-l simtă în deget și se întoarce, să și-l caute și să și-l găsească, dacă nu cumva s-ar fi pierdut, a făcut o pauză, la o răscruce de drumuri, și a luat-o îndărăt.

Lui Philippide îi stă deopotrivă de bine să călătorească și spre vest și spre răsărit, dar o dată mi-a părut că e în costum albastru și apoi îmbrăcat mohorât. Gura lui amară și marea văpaie statornicită în ochii lui duri nu le-am mai văzut de la portretul cu cravară și halar al lui Bandelaire. Pe acest poet

francez l-a trecut în românește cu o dibăcie de meșteșug, care indică identitatea, izbutind să împlinească suculențele și ideile din original cu un accent în plus. Volubilitatea și dialectica scâpărată a poetului nostru a făcut loc tăcerii lui de azi, gânditoare, întreruptă de un surâs de copil frumos.

Parcă de la o vreme, lui Philippide i-ar părea rău că e artistul pe care-l cunoaștem și căuta să se răzbune prin derogare, de ermetismul lui, cu o cultură nouă și cu analiza critică, pe înțeleșul cititorului mijlociu, a mijloacelor acceptate în arcană. Sfânta Sfințelor meșteșugurilor dintre lumină și obscuritate, dintre cantități și măsuri. O tendință către popular și explicit, pare să atragă excesiv intelectul ascetic al acestui schivnic de bibliotecă.

Nu-i păcat, dragă Cocò. Philippide va fi ajuns să se realizeze acolo unde nu se poate afirma ușor un singur scriitor în doi scriitori distincți.

1943

CAMIL PETRESCU

I

După războiul precedent, pe care l-a făcut pe *front*, *ofiter*, poetul crezde se că-și poate găsi un astâmpăr în învățământ. A fost un timp profesor, mi se pare de limba latină, la Timișoara. Acolo era în legătură cu un foarte brav bănățean, părintele Imbroane. De câte ori da preotul prin București, venea să mi se plângă în toate chipurile împotriva lui Camil Petrescu: că stă ascuns, că citește, că meditează, că e sucit, complicat și că e un om imposibil, pentru că nu vroia să fie... „liberal”. Defunctul părinte era șeful Partidului Liberal din Banat și își făcuse un ideal, să-l convertească pe tânărul dascăl latinist la binefacerile unei situații cu zgardă. Știindu-mă prieten cu el, m-a rugat să intervin și mi se pare chiar că am intervenit: „Fă-te odată, dragă, liberal, ca să scap și eu de Imbroane”. Camil Petrescu

putea să fie cel puțin o dată ministru și să nu-l mai găsim pe lângă noi, și cel puțin vreun director general, vreun consilier important, cochetând ca un berbant frumos între funcțiuni mari, subvenții și nițică literatură... Așa era pe vremea de atunci. O fărâmă de panas, adăoga ceva distins la portretul administrativ și didactic.

Cu toate că foarte inteligent, preotul bănățean nu putea să înțeleagă un băiat, care de-abia ivit în viața organizată cu statute, nu voia să fie nimic, nici măcar deputat. El vroia să rămâie numai Camil Petrescu și nimic mai mult. Dar nici mai puțin...

Ce era acest Camil Petrescu, ca să aibă dreptul să fie năzuros, cine putea să știe pe vremuri, când el era atât de tânăr – mai cu seamă în Banat? Spiritul critic al omului vrea să știe mai mult decât îi dă drumul inteligența personală. Nici azi nu se dumirese prea bine confratii, ce este la urma urmei Camil Petrescu. Când îl cred poet, el e romancier; când au stabilit că e romancier, el e autor de teatru. De-abia s-au învățat cu el autor, că e matematician. Când încep să se deprindă cu această fază, Camil Petrescu se mărturisește filosof... În toate cazurile, el refuză să afirme că e scriitor și totuși e scriitor... Eu aș prefera să-l știu atât: scriitor. Este el mai mult decât scriitor? este el mai puțin?... Ceea ce-i sigur, este o mare individualitate.

Pentru un intelectual de rând, atâta aglomerație de aparențe contrarii, ar fi un material de simptome complet pentru stabilirea unui diagnostic de diletantism. Camil Petrescu a excelat însă în toate capitolele spiritului enciclopedist. E poet, cu adevărat poet; e prozator, cu adevărat prozator: (în proză, a emis și o teorie, că un scriitor nu trebuie să fie artist, ci grefier.)

E autor de teatru adevărat. E și critic incisiv. Ca matematician n-aș putea să-i măsoz nici valuta aritmetică, iar ca filosof nici atât: filosofia îmi face o detestabilă oroare. În toate diartretralele opuse, Camil Petrescu are talent, ceea ce m-ar înclina să cred că se bucură de haruri excepționale. Într-o vreme l-au

pasionat boxul și mingea lovită cu bocancul; chiar și strategia militară, dar ca o recreație...

Autorul *Mioarei* poate fi asemuit cu o boare de mireasmă, care trece prin toate apartamentele intelectului, din odaie în odaie, egal, nemodificat și insesizabil.

În schimbul de idei și de calificative, și în sentimente există cuvântul: neînțeles. Cărturarul vrea cu orice preț să înțeleagă și nu admite locuri neînțelese decât în dauna lor, nu într-a lui.

Înțelesul e o strecurătoare, pe care cărturarul o pune în dreptul fluviului de creație, ca să se poată bucura de imaginile care vin pe apă neturburat.

Aci, ca să zic așa, e o neînțelegere... Tot ce trăiește este neînțeles. Nu e de vină nici analistul că nu pricepe, în sensul gros al cuvântului, nici, de pildă, opera de artă. Așa sunt făcute lucrurile, mințile, sufletele: să nu se acopere unele pe altele, decât parțial. Oamenii sunt ca niște discuri, care alunecă și se perindă unele în dreptul altora, lăsând întotdeauna o margine dezvelită. Pe marginea aceea se strecoară toate misterele, de la om la om, de la gând la gând, de la viață la viață și de la viață la moarte... *Cărturarul se deprinde foarte greu și foarte târziu cu situația că nimeni nu înțelege absolut nimic, satisfăcut cu atât, că înțelege măcar acest ciudat și admirabil fenomen...*

Camil Petrescu e unul din... *tinerii*, cu care mă cunosc de treizeci și trei de ani și cu care n-am izbutit să mă cert niciodată, cu toate că am încercat. Vream să-l văd cum îi stă necăjit, cât se poate supăra și până unde. El aștepta serios și grav, gata de o replică abruptă — și surâdea odată brusc... Surâsul lui fraged îi copilărește pe neașteptate toată figura, și în ochii lui albaștri, tresare ca o mărgică un punct azuriu de inocență. Supărarea s-a isprăvit...

Era să ne certăm amândoi, tocmai acum, miercurea trecută, cu prilejul avanspremierii de azi. El voia să mă aibă naș, dar fiind mândru, adică și sfios și orgolios, mă cerea indirect, printr-un terț. Pe de altă parte, îmi plăcea și mie să-i fiu naș,

dar mă prefăceam că mă codesc... Nici nu vă închipuiți ce lesne se împacă doi căntăreți, care se uită strâmb *unul la altul, dar care în secret, unul pentru altul au slăbiciune.*

Sunt sigur că nu v-ați așteptat la o prezentare critică și la un dictat. *Mioara* o să o vedeți... Publicul a mai văzut și altă piesă de teatru a lui Camil Petrescu, asigurându-i un succes considerabil. Autorul consimțise la concesiile, care nu par să fie chiar în natura calității lui, dar fără de care poate că piesa n-ar fi ținut afișul atât de mult cât l-a ținut.

Cei care nu-l cunosc îndeajuns pe Camil Petrescu, și cine poate fi, dintre scriitori, îndeajuns de cunoscut? – ar putea să creadă că, în definitiv, un scriitor este ceea ce afirmă cuvântul, care-i califică activitatea... Nu prea e așa. Din grosul scriitorilor se deosibește, ici, colea, câte unul, câte un exemplar unic, și din această unicitate a câtorva (în cazul când nu cumva e fiecare în parte unic) se alege un fel de elită... Un fel de aristocrație... Poetul nostru de azi face parte din această clasificare și are dreptul să fie și întortocheat, și capricios, și excesiv.

Camil Petrescu, pe care unii din noi îl iubim cu această dragoste policromă și confuză, reprezintă în paralelismul epocii un nivel; el nu e un om (nici un om nu e numai om): el e o linie (frântă uneori), dar o linie tangentă pe om și pe viață.

1934

LA CAPĂTUL NOPTII

Se părea că visez, dragă Cocò. Ba chiar visam. Îți vorbesc de când eram bolnav, amorțit cu morfină, de când am zăcut un an.

Altădată, îngerii visai că te luau cu ei, din somn, în zbor. În visul meu ei vorbeau la telefon și mergeau cu automobilul. Știi, cum umblă îngerii prin icoane: cu șepci de aur. Ai mei

isi agătaseră nimburile în cuier, ca niste cercuri de sârmă, și s-au dezbrăcat și de aripi, ca de niste pardesie.

– Ceea ce-mi place la Sfințiiile voastre, le spuneam în visul meu, în care m-am simțit deodată imbecil și minor, e că v-ați modernizat și v-ați făcut demontabili. După plafonul electric, în care luna se deplasează ca o lanternă, ați adoptat și motorul. Anul ăsta, Sfântul Ilie o să vie, desigur, în limuzină. E și mai comod, domnilor Îngeri, sau domnișoarelor Îngeri... Să mă jertați, niciodată nu v-am definit bine genul: sunteți băieni ori fete? ca să știu cum se face corect acordul gramatical. Și nici vârsta și culoarea nu pot să v-o ghicesc, că parcă vă lipsește ceea ce noi numim pe pământ figură. Câteodată vi se vede și altă dată parcă v-ar dispărea. În copilărie, citisem un roman cu mohicani, *Călătoria fără cap*. Rătăcea prin toată lumea un cavaler fantomal călare, care era om numai până la umeri și gât: de-acolo-n sus era văzduh.

Îngerii veniseră pe pământ, la mine, până în mahalaua mea, ca să încerce o marcă nouă de mașină, cu motorul la spate – și-mi propuneau o plimbare. Era cam pe seară și le-am mărturisit că mă cam tem de accidente.

– Las' pe noi, ziceau îngerii. Nu știi că-n vis nici pe întrunicul beznă nu te lovești de nimic?

– Dar unde mergem? i-am întrebat. Parcă trăiesc povestirea doctorului Céline: *Călătorie la capătul nopții*.

– Facem o cursă chiar pân-acolo, mi-a răspuns Arhanghelul de la volan.

Aveam cauciucuri blagoslovite.

Și ne-am dus așa, prin noaptea, până ce am ajuns...

Unde crezi că eram? Într-o lume nouă, de oameni noi, de alt fel de oameni, cât se poate de interesanți, un fel xipehuzi, dintr-o viziune a fraților Rosny.

Primirea a fost caldă, prietenia emoționantă. Închipuiește-ți, Cocò, că pe acel povârniș de lume fiecare aflase de existența noastră și le-am găsit din biletele noastre prin buzunare. Câte

un greiere, câte un șoarece le furau de la flașeta noastră și le ducea cum puteau până la capătul nopții. Am fumat țigări cu tămâie și am sorbit întinericul în pahare și în ciocane de rachiu. Știi cum se duceau pe gât? Ne-am îmbătat cu toții, dar nu de o betie vulgară, nici ca de spirt, nici ca de morfină, o betie as zice stelară, că pluteam, în loc să ne prăbușim ca betivii.

Am dezbătut cu xipehuzii patruzei și opt de ore o singură problemă: Ce e clar ca lumina zilei și nu se poate pricepe deloc?

1943

PRIETENUL MEU TOTÒ

Nici o convorbire nu mi-e arăt de plăcută ca una cu domnul Totò, dragă Cocò.

Domnul Totò e un personaj de doisprezece ani, dar de-o maturitate de treizeci și doi. Se poartă cu pantaloni lungi, ca un domn cu situație, e și înalt, și are o figură intelectualizată, cu cărarea buclată și cu ochelari de aur, încovoiați fin la tâmples. De cravată și guler nu mai vorbesc: tânărul meu prieten și le ticluiește cu un pipăit ideal.

Dandismul persoanei lui întregi e adorabil și impune stilul ceremonios. Nu-l pot primi niciodată cu invitația distrată: „La și ru un scaun și șezi”. Mă scol când intră, îi dau scaunul eu, mă asigur că nu i s-a frânt dunga pantalonilor și nu stau jos până ce nu șade el, și-i zic dumneata. Mâna mi-a strâns-o moderat, ca un gentleman, și-a trecut o dată palma peste păr, verificându-i arhitectura, a rusit nițelș, ca și cum ar da tonul conversației cu un diapazon, s-a uitat la ceasul cu brătară. O persoană distinsă e obligată să-si măsoare și să-si străpânească timpul.

Îl întreb cu oarecare frazeologie:

– Desigur doamna e bine, nici nu mă îndoiesc.

Doamna e mama domnului Totò, dar nuanța de politețe, împrumutând întrebării solemnitate, lasă bănuiala vagă că domnul Totò e căsătorit și om de responsabilitate, și asta îi sporește aerul de adult. Face un gest, parcă soția lui ar fi avut o migrenă și i-a trecut. Se răstoarnă pe scaun, își încăleacă picioarele și joacă pantoful, cochet intervalul de mătase al ciorapului și gleznei. Și-a intercalat degetul mare al dreptei în scobitura jilecii și m-a întrebat:

– Ați putea să-mi spuneți ce mai e nou? Am impresia că lucrurile s-au cam încurcat.

Așa își începe domnul Totò toate cuvintele: „Am impresia“, sau: „Se zice“, „Am aflat“, sau: „Citeam în ziar“... Uneori zice: „Sunt informat“. În dialogul nostru intră, din partea domnului Totò, suspensivele: „din fericire“, „din nenorocire“, „pariez că“, fără voie, – foarte des, cu un simț remarcabil de a rotunji debitul, ca un orator. Dacă-l întreb: „Cărei cariere te devotezi, domnule Totò?“ domnul Totò e incert, între inginerie, matematici și Drept, din fiecare ipoteză preferată lipsind ceva pe gustul lui. Dar de ce-l întreb? La vârsta maturității lui s-ar putea să se simtă jignit.

Sunt foarte la nelocul meu cu domnul Totò, dacă mă găsește în haină de lucru, cu foarfeca de grădină sau cu ciocanul în mână. Într-o zi, că nu voia să-mi intre fierăstrăul într-o scândură, pe care o fixam cu genunchiul, am înjurat, așa cum se cere pentru ca sculele să te asculte, fără să știu că domnul Totò era în spatele meu. Imprecția trebuie să-l fi ofensat, căci când mi-am dat seama că m-a auzit l-am văzut absent, uitându-se în aer la porumbiei.

– Domnule Totò, m-am scuzați, când te faci dulgher, trebuie să înjuri ca un dulgher, nu ca un diplomat: fiecare meserie cu langajul ei. – Am zis „langaj“ ca să dau o derivație nobilă la ceea ce-i auziseră urechile domnului Totò.

Totuși, domnul Totò n-a încercat să mă scimceze și vine pe la mine destul de des, fiindu-i agreabilă atmosfera cu care-l

împresor. Nici nu-l întreb de examene, nu-i dau sfaturi, le primesc, dimpotrivă, pe ale lui, oferite cu suficientă competență. Nu i-am suflat o vorbă de cele două corigente ale lui, ca și cum nu știu nimic, considerându-l în clasa a treia ca pe un bacalaureat. Mi-a spus ieri domnul Totò, strângându-mi mâna mai apăsat ca de obicei:

— Sunteți singurul om care mi-ați înțeles...

1943

EROII

Până ieri, ca în cele dintâi zile, ale liturghici, slujită într-ascuns, creștinii s-au salutat, cu șoapte de întovarășire și de speranțe. Christos a înviat!

Ziua Înălțării îi găsește adunați în lumina steagurilor care fulgeră pe dinaintea capetelor descoperite. Salută, omule, învierea și înălțarea jertfei și a Iisusului țării tale: Țrroul. Mântuirorul a fost unul: El e sute de mii.

Soldatul, preotul și poetul sunt eroii tăi, aceia care păzesc fruntariile țării și ale sufletului tău și le zidesc, confundăți astăzi într-unul singur, soldatul, care e și preotul și poetul tău. El și-a lăsat maica, soția, vatra, plugul și țiiha, ca să ție moșia neacinsă și cinstea neamului curată, și s-a dat pe sine, pentru ele și pentru tine, care pierduseși simțământul jertfei.

Toate muncile, toate isprăvile, roate cărțile, toate înțelepciunile rămân în urmă față de fapta lui, care întrece tot ce face omul numai cu mintea și cu hărnicia: el își dă bunul cel mai mare și singurul bun adevărat, de care se bucură omul: viața.

Salută, omule, eroii, pe cei care trec cu steagurile și pe cei care vin în rând cu ei, nevăzuți. Alături de cei vii merg, baga de seamă, morții; aceia care au înviat și se înalta. Armata lor

trece pe sus. Le auzi în suflerul tău pasul? Îi simți amestecați cu gândurile și cu năzuințele tale? Sunt tineri toți, toți frumoși, toți voinici și azi, când parcă nu mai sunt și sunt aici de față. Ei te mustră de șovăi, te ridică de cazi, te vindecă de suferi. Mântuirea ta e sângele lor vărsat pentru tine. Înviază cu ei și înalță-te cu ei.

Salută, omule! Trec eroii! Trec mântuitorii, în fruntea lor cu patruzeci și unu de generali.

1943

ZIUA PLÂNGERII

Au poposit, umblând printre morminte, în toate cimitirele țării, văduvele, orfanii, prietenii, camarazii și preoții, la ele să se roage. O zi întreagă, pământul, în care au fost înmormântați vitejii, a mirosit a tămâie și funul de jertfă din cădelniți s-a ridicat în Ziua Înălțării la ceruri. Erau tot atâtea altare câte și morminte și tot atâtea familii cernite.

Peste morții noștri așternutu-s-a rîmpul treptat, ca un doliu și el, în vreme ce satele și vetrele erau învăluite cu păruri de ceată, în care după sfârșitul pomenirii celor căzuți, plâneau ochii nopții cu suspinul vântului din lanurile de grâu. Au trecut prin sita ei (a cetii) ca niște năluci, mai multă umbră decât om.

Părinții plâneau un copil, frații un ostas, copiii un părinte, soțiile pe fratele care a plecat să se lupte cu negura și nu s-a mai întors. Chinul dorului și omenia durerii au însemnat ziua de ieri pe tot întinsul Moșici și zabranicul negru s-a legănat la toate streșinile, și ale celor care aveau morții lor și ale celor care se întristau de morții celorlalți, și suferința a frământat de sus până jos neamul întreg, căci să nu uităm că alături de

soldăți au căzut și douăzeci și cinci de generali, când legea războiului ocrotește căpeteniile mari.

Totuși, în jalea zilei triste mângâierea vine mai de sus, de la credințe și învățături. Moartea vitejilor e răsplătită de nemurirea lor. Pricina pentru care acești cei mai buni dintre noi au murit, e hrisov de noblete.

Ei s-au dat de voie bună țării, *care dacă are nevoie de vii, nu poate trăi fără morți*. Puterea de jertfă, suprema abnegare a unui neam odată cu dreptul la viață, glorie și onoare. Un popor numai de negustori, de zarafi și de oameni practici poate să subziste, nu să trăiască. A trăi e luptă și a lupta e slavă. Fără slavă și mândrie nu poate să-și facă drum un neam și să merite cinstirea eroilor, a popoarelor, a cărora întâia dogmă e sacrificiul insului pentru strălucirea națională.

Ziua de ieri, a tristeții dar și a eroismului, mărturisește prezența vie a celor două mii de ani de luptă și de biruință ai neamului românesc.

1943

SĂRACUL POPESCU!

Adică de ce oamenii, care-și fac isprava lor cotidiană, necunoscută, neasteptând elogiul și recompense, nu sunt numiri pe numele lor, ca oamenii politici și ca actrițele? Este altceva să fii, de pildă, secretarul unui liceu, să ai o autoritate primită de la conștiință și muncă, decât un regizor sau un șef de orchestră? Nu prea se pare. Înainte de toate, lucrul de valoare de lucrul indiferent e deosebit de către omul care-l duce la capăt.

Aparentele fugitive ale vieții obștești, schimbate de la o zi la alta, de la o administrație la alta, se deplasează ca norii târâți

pe pământ, grei ca plumbul sau lini și diafani. Suprafața e o continuă mișcare și experiență, la care numai destoinicia nu colaborează și, mutate din loc în loc, materialele de față sunt uzate, și clădirea s-ar prăbuși, dacă temelia invizibilă n-ar opri-o să se răstoarne. Temelia e un om, cel mai obscur și nebăgat în seamă dintre factori, și totuși girantul sigur și stabil al permanentei. Pretutindeni l-am văzut pe acest om ducând în spinare o Școală, o Primărie, o Percepție, o Judecătorie, o Direcție, ca furnica o povară cu mult mai mare ca ea.

Omul acela nu se plânge. El știe că jalba e de prisos, dar dragostea lui de lucru și simțul demnității-l împiedică să-și facă un drept din datoria altora față de el, călcată. L-am văzut pe acest om, capabil și răbdător, pretutindeni, la toate autoritățile și instituțiile, consilier și îndrumător al șefilor, care, lipsiți de sfatul lui, riscă să nu-și poată mișca mâna în iscălitură. El e legea, arhiva, regulamentul, enciclopedia, Domnul acela dintr-un biurou, liniștit, cuminte și binevoitor, centrul tuturor problemelor, colaboratorul tuturor caznelor, felicitat de șefi, curenți, jignit, și haznaia tuturor elogiilor gratuite. Toate bioururile, serviciile, direcțiile-generale trag de el, ca de o funie cu douăzeci de cozi. „Să vie Popescu...” – „Ofiște-l pe Popescu...” – „Cu chestia asta trebuie să mergem la Popescu...” – „Alo! Domnule Popescu, vă cheamă domnul secretar-general...” – „A, bine c-ai venit, Popescule, vrea să te vadă ministrul...”

Șefii lui succesivi, mai noi și orgolioși, l-au murat, ca să scape de competența lui, de vreo trei ori, l-au și dat afară, și a trebuit să-l aducă îndărăt. Când primește ordinul: „pleacă”, Popescu își ia pălăria, fără să ție discurs de despărțire, și când e reintegrat se întoarce cu simplitate, și nu reproșează nimănui nimic. Oștează din când în când, și atât. Nevastă-sa îl desconsideră ca nu știe să se lase șperțuit: Popescu rabdă și de la nevastă.

La întoarcere în serviciul din care fusese scos, totul e dezorganizat și trebuie luat da capo. La cinci ani o gratificație, dacă face parte din învățământ, e tot ce poate să aștepte

Popescu, licențiat în câteceva, câteodată și doctor, uneori excelent cal de mare tracțiune fără titluri, muncind roată ziua la birou și o parte din noapte acasă și povățuindu-și stăruitor copiii, alți Popești, la studii, pentru eternizarea speței subalterne, să fie cinstiți, conștiincioși, să sufere în frica lui Dumnezeu și să facă la rândul lor, fiecare Popescu, alți Popești, licențiați, doctori, funcționari...

Săracule Popescule! când fiecare te vorbește de rău, când zeflemeaua se face ieftină, ca să coboare până la coatele tale cârpite, când autorii fără inspirație validă tabăra pe tine cu compoziția și stilul, tu ești o elită și o aristocrație și cumintenia adâncă a unui neam.

1943

TABLOUL

Am în fereastră un tablou variat și viu, care se schimbă neconținut în fiecare zi, zugrăvit, zi de zi și oră de oră, de un mare peisagist anonim.

Artistul artiștilor pune pensula în toată clipa și din răsăritul trandafiriu până-n amurgul, ca o catapeteasmă de aramă nouă, priveliștile se schimbă. Culorile se aștern, se suprapun și se divid, fragede și transparente, mărețiile albastre trec pe nesimțite prin sute de nuanțe și frumusețile merg în larg, boltite-n sus și pardosese și livada, pe veliuta căreia verde strau sfeșnicele pomilor pentru marea liturghie cotidiană a luminii.

Că se face neagră sau cenușie învelitoarea lumii din fereastră, că fulgeră și se zguduie, ea e în toate felurile frumoasă, și atunci când grindina bate cu gheată cireșii plini de mii de cercei de mărgean, și când biciușca ploii decapitează spițele de grâu, înalte ca niște trestii. Și vesela și tragică, ziua din fereastră rămâne uimitoare și nouă.

Câte păsari trec prin tabloul meu, e de neînchipuit, singuratice, în stoluri și părechi, în vreme ce mii de vrăbii cîrănesc în fiecare copac. Ele se joacă din ramură-n ramură câte două. Pe creștetul de șindrilă al unui pătul, una s-a oprit cu viermele în cioc, sărind pe loc, mișcându-și capul repede în toate părțile, fără să-și mănânce prada, păstrată vic pentru puii dintr-o streășină adâncă.

– Hai, du-te mai iute, că te asteaptă, nu te mai arăta mie, în fercasră: știu că ești frumoasă, dar vreau să știu unde stai cu locuința cumințale.

Vrabia a zburat odată drept peste jghiaburi, unde găzduiesc în apartamente minuscule, așezate rânduri, mii de familii. Stă exact deasupra ferestrei. Acrobațiile porumbicilor sunt permanente, echipele se încrucisează și se urzesc albe: vreau să număr zburătorii ca niște fluturi, și-mi ies când cincisprezece, când zece, când douăzeci și numărătoarea se repetă zadarnic. Ciorile vâslesc liniștit; le poți urmări până ce dispar, una, două, șapte, zece, una câte una, ducându-se și venind. Uluii se rotește în creștetul cerului câte șase: i-a simțit cloșca și se pitește, cocosii s-au uitat pieziș la ei, când hoțul din rarie va cădea drept până la plopi, găsește bătătura goală și-l latră câinii din lanțuri. Încea și-necelo, aripile de cutit ale rândunicii spintecă atlasul de azur și la ivirea ieretelui îl încolțesc și-l scot afară din tablou, în care intră acum berzele mari, cu picioarele spânzurate. Un sticlete fluieră, ca și cum ar sparge cineva cuic de cristal sau oglinzi bătute cu ciocanul mic.

Încă nu s-a coborât soarele dedesubtul liniei de pământ, că discul alb al lunii transpare din mijlocul unui albastru iute ca sticla – și au început să iasă bufnițele din turlele mănăstirii. O cucuvaie cântă în dreptul ferestrei și vocea ei de cățel face seara mai adâncă.

Pe înoptate, caut să descifrez în colțul tabloului din dreapta de jos numele Unuia, pictorul acestei mari eternități.

VAI DE NOI

Scriitorul occidental care ar inspecta moravurile noastre literare ar avea multe prilejuri să ia în carnetul de buzunar note urâte despre politeta *confrăților* lui din București.

Că o solidaritate de breaslă e inexistentă, asta se pune pe spinarea unui exces de individualism, zice-se, firesc la niște traducători ai sensibilizațiilor omenesti, slujiiți de aceeași limbă, cuprinși în același spațiu strâmt și supuși aceluiași mizerii.

Să presupunem acest fals argument valabil și să continuăm a ne înfumura cu ceea ce în realitate e un aspect, când ia forma de sălbăticie, al lipsei de educație. Unii dintre scriitori sunt de-abia la prima generație ieșită din instinctul brut, cu o substanță care, nerafinată nici de natură, n-a trecut nici prin filtrul mai multor rânduri de cărturară, cum e cazul scriitorului occidental. Și mediocru și vulgar acesta are ținută și măsură. Toată individualitatea ar fi un monopol al singurilor scriitori. Inginerii, de pildă, care au dar veacului opere și omului puteri de gigant, neasemănat mai însemnate ca o biată literatură, de cele mai multe ori imitată, se înfățișează și se apără în grup compact, și n-ar avea, auzi dumneata? individualitate. Hai, să ne bucurăm că atunci când ne comportăm ca niște canalii suntem individualități.

O solidaritate între breslași arăt de inegali în ce privește nivelul personal e, de fapt, cu nepurință.

Dar la niște mesestugari înainte de toate ai sentimentelor se presupune admis un sentiment, mai obscur, de afirmări, fără explicații practice, care catifelează în schimb chiar individualitatea rebela. Odăjdiile au întodeauna cel puțin un fir de mătase în țesătura lor. Te simți ca scriitor, în diapazon cu toți câți au ținut o pană de la Homer și poezii *Bibliei*, de la Dante, de la Descartes, de la Goethe și de la toți meșterii mai apropiați ori mai depărtați, adunați în raftul de cărți: inevitabil. Scrisul și cartea lor, cu care te apucă zorii zilei

deschise pe masa ta de cecitor, se presupune că, reflectate pe fața ta, și-au dus mai departe lumina, în conștiință și că ai căpătat o eleganță, măcar cât aristocratul insignifiant trăit între portretele și armele familiei. Asta îți dă o regulă de viață și o cotă a distantelor și apropierii. As cita un medic ateu, care, având de la maică-sa o icoană în pererele camerei de culcare, se ascundea de dinaintea ei ca să nu-l vadă fecioara gol.

Între scriitorii noștri se petrec uneori violențe echivalente cu prădarea altarelor și profanarea mormintelor. Pe când biserica se roagă într-o ectenie frumoasă pentru cei bolnăvi, pentru cei din temniți și pentru cei ce călătoresc pe mări, ca să-i ferească Dumnezeu de moarte, de nedreptate și de furturi, au fost scriitorii de-ai noștri care au atacat pe camarazii lor închiși, poeți care i-au lovit în patul de suferință și au intrat cu bâta în spital, și care când trec pe dinaintea catedralelor se închină și în fața unui dric își scot pălăria. Gorilul e încă prezent în literatura cultă, care în epoca ei fără carte a creat *Miorita*. E de necrezut.

Mai sănătos la minte și conștiință publicul a reacționat până la dislocarea radicală din viață a poetului totuși de mare talent, care a insultat pe Eminescu, internat în spiral. De atunci, atentatele au fost comise mai mult asupra scriitorilor valizi, de către caionii, care viermuiesc în toate epocile literare, pe lângă atacul mai recent împotriva unui mort, a lui Maiorescu, scormonit în mormânt, dezumanizat prin timpul trecut peste țărâna lui și devenit într-adevăr mai mult o noțiune decât un om.

Un poet, pe care-l cunosc personal pentru că m-a vizitat, poet cu un fir mai spălat în condei și care, odată, însoțit de copila lui, de-o seamă cu îngerii din poemele părintelui m-a mișcat ca un tânăr tară bun și ca înțeleptul modest al unui cămin curat, unde nevinovăția, candoarea și dragostea păreau să fie starea sufletească a unei familii, păzitoare a cenușii deceptiilor, într-o urnă delicată, a repetat neînchipuita faptă

de acum vreo cincizeci și câțiva ani. El a ținut să-și inaugureze intrarea în Societatea breslasilor, la care mi se pare că am contribuit și eu printr-o recunoaștere cu semnătură, dată sub un vișin înflorit, răbărând labăritat și cinic peste un scriitor crucificat, a căruia viață de învățat și de mucenic este pentru cultul slovei și al ideii relieva cea mai semnificativă.

1943

O REȚETĂ

Un confrate, cu care stam de vorbă la vitrina unei librării, m-a întrebat:

– Dragă Cocò, cum se face un bilet de-al tău? Îl scrii mai repede sau mai încet? Eu cred că e o jucărie. Te sucsești de două ori și e gara. Am scris și eu așa ceva și ti-aș mărturisii că nu mi-a prea ieșit: lipsea ceva. Ce dracu lipsea? Eu nu pot să scriu cu conștiința împăcată mai puțin de o restea, când mă apuc, și scriu mai lesne decât o singură pagină, un volum. Trebuie să ai o rețetă. Dă-mi-o și mie.

– Bucuros! am răspuns.

Confratele știind că aveam într-adevăr câteva rețete bune, pe care le răspândeam de câte ori era nevoie, moștenite de la călugări, cum ar fi pentru gălbinare, cozonaci și gălci, și de la un moș o rețetă de cânirea bărbii, bănuia că mi-a lăsat careva vreo rețetă de scriitor. I-am spus confratelui că trebuie numai să mi-aduc aminte și că-i voi trimite secretul biletelor cu unul din papagalii redacției din colivie. Aveam unul în tunică verde la ușă și cuier.

Îți dau rețeta, dragă, cu toată inima și cu dorința să-ți iasă bine și ție. Nici nu se poate ceva mai simplu.

1. – Iei o foaie de hârtie, un colt de masă și un creion. Dacă nu ți-e colțul de masă la îndemână, iei din genunchii dumitale unul și un scaunel, pe care să stai. Dacă n-ai scaunel, te instalează turcește, pe jos.

2. – *Apritiți o țigară sau o lulea.* Se presupune că ai tutun. Condiția esențială e tutunul. Regia dă odată cu mahorea și ideile. Dacă n-ai ce fuma, nu te mai pune să scrii sau scrie altceva, considerații asupra Premiilor naționale, ale Academiei – sau fă un curs de hipnotism. De obicei, fără tutun se scrie despre virtuți.

3. – Ia-ți un papagal, neapărat. Te înștiințez că fără papagal nu poți nimic scri, în nici o materie: el e salvarea și a savanților, necum a scriitorilor. A mers Bufnița Minervei cât a mers: acum e în splendoarea lui Papagalul, părintele științei și al literaturii.

4. – O foarfecă e necesară todeauna, la operele mari (cinci sute pagini), indispensabilă, nu ca să te tai pe tine, ci ca să tai din confrăți. Asezi tăieturile de-a-ndaratele ori de la mijloc încoș și-ncolo: principiul e să te organizezi anapoda, ca să nu se cunoască. Dacă se simre ceva, poți fi acuzat de plagiat. Arât să te doară pe dumneata: fă-te că ești surd, când s-ar face o aluzie în conversație și orb când ai citit-o. Cu două, trei plagiate, nu vei mai ambiționa să scrii un bilet, căci te va preocupa opera completă, cu care poți ajunge mult mai departe decât în redacția unui ziar. E mai bine director sau administrator-delegat.

5. - Articolul foarfecă implică un borcan cu gumă de lipit, care contribuie și la sporirea inspirației prin mirosul ei de migdale amare.

6. – Cred că nu mai lipsește nimic.

Dar mi se pare că foaia tot albă ți-a rămas. Așa se întâmplă cu foile astea de zece pe cincisprezece centimetri: rămân albe. Crezi că le acoperi numnaidecât și când colo nu vor să te ajute deloc. Ingratitudinea hârtiei e cu arât mai mare cu cât *formatul* e mai mic. Ea nu vrea să colaboreze ca sticla de cerneală darnică

și generoasă cu conținutul ei, distribuit pe degete până la coate și până la nas.

Asta e și deosebirea, colega: unii utilizează cerneala și ceilalți hârtia.

1943

CRUCEA LUI ȚEPES

E de neînțeles nepăsarea comună pentru ceea ce ne-a lăsat în păstrare trecutul, care justifică mult mai mult dreptul la viață a timpului, decât onorează opera noastră realizările lui – și e și mai greu de înțeles indiferența Comisiei Monumentelor Istorice față de sacrele moșteniri.

Starea în care au ajuns bijuteriile domnești ale arhitecturii din Bucovina face obiectul, din când în când, al câte unui oftat. Câte un călător întors dintre mănăstirile de acolo relatează la doi, trei ani o dată, revoltat, unde mai plouă într-o biserică și câtă tencială zugrăvită s-a mai prăbușit și, din an în an, odoarele străbune se strică și mai mult. Vă amintiți ce spunea un francez, emoționat dinaintea Dragomirnei: „Dacă-ai avea-o la noi, ai conserva-o într-un clopot de sticlă“. Adevărul e că în Franța, și atunci când necesitățile industriale sau edilitare devastatoare cer ca un cartier să fie dezafectat, colțul caracteristic, ungherul documentar și punctul interesant sunt menținute, veacurile răsămându-se unele pe altele, câteodată pe o suprafață de numai două sute de metri pătrați.

În București, în Piața Senatului, așa-numită, și care-i numai o piață de benzină, a rămas într-o înghesuire o minusculă biserică domnească de frumusețea unui chivot de altar. Tinda, sprijinită pe colonade elegante, intrate pe nesimțite în pământ, a scăpat de câteva ori de târnăcoapele

primăriei. Ce mai areră de circulație automobilă s-ar construi acolo, peste biserica dărâmară! Ar fi o plăcere să nu-i mai dai ocol în talanți și să o zbughești drept înainte, după ce ți-ai alimentat limuzina cu carburanți. Biserița stă la o răspântie de uliți ca un mărgăritar într-o înghițitoare și ar fi vrut de mai multe ori inginerul urbanist să o scuipe de acolo. Să nădăjduim că va rămâne pe loc pentru eternitate.

Dar, îmi scrie cineva că undeva, pe dinafară, descleștându-se o bucată de tencuială mai nouă, trântită prosteste undeva peste pictura (exterioară), perețele s-a luminat frumos cu câteva chipuri de sfinți, îngropate-n var, cine știe de când, poate că mai de curând. Personal, n-am avut vreme să mă duc să văd și socotesc indicația prin corespondență exactă. Monumentele Istorice, cărora nu le scrie nimeni și care n-au prea stăruit să se informeze direct, n-ar avea ceva de făcut, de pildă să radă tencuiala și să dea drumul icoanelor la lumină? Ne permitem să ne fie rușine și de lucrul mâinilor de altădată, când trecem cu vederea, superbi și neputincioși, unele rezultate de artă făcute în zilele noastre?

Se mai aduc la cunoștință ziarului două alte ofense. Pe soseaua care duce la Calărași, prin preajma Tânganului, la vreo cincisprezece kilometri de capitală se găsește crucea de stejar, rămasă în tradiția orală ca fiind a lui Vodă Tepeș, ceea ce-i foarte probabil dacă nu absolut sigur: ne lipsește competența. E o cruce de grosimi neobișnuite (câteva palme), care explică rezistența ei de piatră. Scoborâtă adânc în câmp, crucea e acoperită mereu cu pământul aruncat de lopeti peste ea, ajuns până la încrucșarea grinzilor uriașe, care au slujit să fie clădită. Inscripția acestui curios și interesant monument, care a biruit intemperțiile meteorologice, e biruită de nepăsarea administrativă.

În sfârșit, la Mănăstirea Pasărea, o piatră de mormânt, o placă de marmoră albă, tocmai bună pentru întrebuintarea ei actuală, slujește ca un grătar de ușă de curățit noroiul de pe

tălpi. Obiceiul pietrelor de cimitir mutate din locul lor la ușile caselor e de altfel general și l-am mai semnalat. Inscripțiile în relief al calcarului, poate că unele prețioase, se șterg și dispar.

1943

DOMNII OTRĂVIȚI

Dacă domnii politicoși, pe care încercasem să-i prezint, salută pe toată lumea, domnii veninoși sunt supărați pe toți. Ce supărați? În fierbere și revoltă! Se uită strâmb, se încrunță, au delirul urii până la bălbăire. De le trece viu ceva pe la nas, îl îmbucă. „O și înghit!” vociferează domnul veninos – și înghite musca, demonstrând spirit de hotărâre.

Domnii otrăviți au de ce să fie necăjiți și să-și verse vânăta secreție pe unde apucă, deși veninul lor nu arde și nu bășică. Ei au naivitatea broaștei, care se crede că dacă te stropește te-a ucis. Veninul îi îmbolnăvește tot pe ei, că-și pierd apa și va trebui să-și trateze deshidratarea.

Au dreptate domnii, fiindcă toată lumea a făcut câte ceva, afară de ei, până la orele întârziate. Domnii otrăviți sunt mai mulți. Cei mai tineri poate că vor putea să mai înceapă ceva; viitorul mai intră câțiva timp în conjugarea verbului lor: a fi. Dar cei bătrâni sunt mai-mult-ca-perfectul, dacă nu și perfectul simplu, care echivalează cu ieșit de soare și infinitivul nu poate să fie dat la boiangerie sau cânt.

E de altfel în firea omului posomorât să se supere când altul a izbutit să se facă ceva. N-ar trebui să se supere, dar vorba ăluia: *c'est plus fort que lui*. Romanul celor doi rotari din satul meu e cunoscut de popă și învățător. La câștiguri egale, unul și-a întemeiat gospodăria, căreia celălalt i-a dat foc. Continuarea romanului a fost adaptată la subiect: arse un

colț de magazie și rotarul și-a făcut-o la loc. Prilej să mai fie spoita o dată cu alb curat casa pe dinafară.

Câteodată mulți domni otrăviți iau mîntea rotarului și mijloacele lui, gazul și chibriturile, pe lângă zeama mucoaselor, mostenită de la o gură îngrată, însă în minus față de omul din sat, ca nu-ți dau chibriturile foc și nu îi se aprinde petrolul. Conține și el apă chioară.

Sunt și în această privință două feluri de oameni, unii care fac și alții care vor să dărâme ceea ce au găsit făcut. Și una și cealaltă din ambele acțiuni sunt grele, considerate în semnificația lor. Dar dărâmătorul n-are amploarea și avântul dărâmătorului creator, a cărui zidire pe mine e mai puternică decât a celui care edifică pe teren cumpărat: el se mulțumește să rada tencuiala sau nici atât; din lipsa de propulsie și de scule. O mănjește. Dacă e părere, o scrie și o ilustrează.

Nu-ți sunt necunoscute, Cocò, modelele albumului ambulant al artistului de *plein air*, realizate cu cărbunele și tîbîșîrul. El își repetă la nesfârșit portretul sufletesc și locul comun al romanismului personal. În loc închis și strîmt, prin stațiile de cale ferată, inspirația îi sporește și materialul tehnic utilizat devine și el strict personal.

Uneori și semnează.

Cînd descifrezi pe un pîrtece sentința scriitorului cu gura cititorului, ai o certitudine suplimentară că autorul e scriitor.

1943

FIERARUL

E cu neputință, Cocò, să nu răspundem inteligențului muncitor, care ne-a trimis o scrisoare atît de frumoasă: „Sunt un bier fierar. Dragi îmi sunt nicovala și ciocanul, că după

urma lor trăiesc și încă vreo patru ființe pe lângă mine, dar dragă mi-a fost și cartea literară”.

Dacă am citit de două ori scrisoarea lui, neobisnuit de lungă și cu o destul de aproximativă ortografie, este că ne-au interesat claritatea și desimea ideilor ei. Toemai citeam într-o revistă voluminoasă și studiul unui profesor cu veleități de îndrumător și potrivindu-l cu textul fierarului, a trebuit să ne dăm seamă cât i-a luat-o înaintea catedrei ciocanul. Unul vorbea din mucava și celălalt din viață. Câtea cofire și mătreată la cel dintâi, față de câtă exuberanță clocoțitoare!

Bierarul, căruia o să-i cerem să-ți facă o colivie de iarnă, are, Cocò, talent. Duce fără schiopătare fraza până la capat și suferința și-o mărturisește bine. Nu-i ajunge să stârsească o carte, două, trei, după ce și-a făcut în atelier datoria lui. Îl împinge Naiba, ca și pe noi, ca pe toți căți mănjim hârtia cu semne, să cadă pe gânduri. Căzătorul pe gânduri obișnuit duce paharul, sticla, damigeana, la gura și alunga turburarea. Câteodată nu-i de ajuns: sereca gândului o sînge numai picătura de spirit afurisit a condeiului. Cel puțin o ametește, că de strîns de tot e cu neputință. Cititorul nostru de la nicovală face și el ca noi, pe un colț de masă, manuscrise – și nu e multumit. Naiba nu se lasă de om, cu una, cu două, ca să nu fie omul niciodară liniștit. Îl întrebă dacă ce a scris el e bun ori e prostr și începe altă turburare. De unde să afle el că manuscrisul „merge”?

Nu e nici o școală pentru treaba asta, ne spune lacătusul, și ar trebui să fie. Unii-l îndeamnă să scrie înainte, dar ce siguranță poate să aibă el că se pricepe? Oricum, îndoiala rămâne totdeauna mai tare ca mîngăierea. Faceți o școală pentru începători, ne sfătuiește el, că suntem mulți cu acest cusur, al scrisului după lucru, nici nu bănuiești ce mulți. Scoateți o revistă de sfaturi, citiți mîzgăliturile noastre și spuneti-ne, face să stăruim sau ba? că ne pierdem vremea în framântare.

Vasăzică, să reîncepem, Cocò. Să ne holbăm în sure și mii de manuscrise, ca pe vremuri, ca să dăm de câte o floare vie

la zece care de paie. Îți aduci aminte că doi ani și jumătate am depănat asemenea uscături și că, într-adevăr, am scos din coceni și teancuri vreo douăsprezece fărâme de salcie cu care un spic în vârf de catifea. Nu știu însă dacă răsplata s-a putut legăna în cumpână cu istovitoarea oboseală. Bucuria nu ne-a fost mică, mărturisesc, dar și decepțiile au venit la rândul lor. Cei mai buni s-au pierdut: n-am dat de numele lor nicăieri, sfioși, desigur în lupta cu viața. Au biruit în schimb, în sectorul lor, cei mai slabi înzestrați, aceia care mai târziu le-au drămuțit chiar dascăli-or lumina zilei și i-au împiedicat, galesi, de bună seamă, politicoși grecești și însuflețiți de aminuri, ca ouăle de Paște, rămase din anii trecuți încondeiate frumos pe dinafară. Am spart odată, din grescală, unul, și m-a năpădit o duhoare că m-a leșinat.

Mestesugul ăsta e singurul, dragă Fierarule, fără meșter și dascăl. N-ai ce învăța, dacă nu te pomenești pe neînvățate. Bucata de cărare, pentru ieșirea din buruieni și bălărie, mai mult pe brânci, trebuie singur să ți-o despici - și pe urmă citești mai mult, scrii mai puțin și te deprinzi să arunci, fără milă de tine. Când ai priceput ce trebuie să lepezi esti învățat gata, fără să fii drept vorbind niciodată de tot. Începe fiecare și nu isprăvește nici unul și toată lumea o ia neîntrerupt de la început...

Rabdă, rabdă și iar rabdă.

1943

PENSULA CU FLORI

O expoziție de flori în luna lui mai aduce naturii care tocmai a înflorit omagiile artei. Floarea artistului vine la floarea pământului să o sărbătorească într-o procesiune de icoane prin

vastul tablou al luminii de sus. Vreo treizeci de pictori participă la prinosul de închinare și între ei și câțiva morți, treziți într-o rază de soare, și morți numai întru câțva. Imaginile lor rămân întodeauna vii, mai vii ca poezia cântată și scrisă, căreia îi lipsește semnul fizic de viață: culoarea. În nici un meșteșug artistic viața nu-i arăt de trăită ca în pictură, unde convențiile și artificiile mai mici lasă loc mai mare senzației de existență.

Mulți vreme floarea, care-i prima expresie a creației, inefabilă și virginală, a fost desconsiderată de artă, ca un lucru minor și exploatată numai în grădină și parfumerie, ca o marfă gentilă. Pictura florilor era rezervată artei de pensionat a domnișoarelor, constrânse la o educație de reproducere: romane și cosmolitografii, și siluite cu o literatură convențională tot atât de vestedă ca și muzica și pictura pe care le exersau. A fost o epocă de mai multe generații a clasicei *Bibliothèque rose*, care a reprezentat un scabard model de mediocritate scrisă al buneii-creșteri și o pedagogie de guvernante. Moda era a câtorva flori, care ajunseseră la facilitate. Liliacul, de pildă, era „lila” și se putea obține ușor pentru a figura în salonul familiei, prin încrucșarea pensulei violetului palid cu pensula violetului mai roșu. Culoarele se vindeau gata făcute pentru scop, în tuburi, destinate și peizajului și marinei, în care se răscoleau anemice niște talaze de perdele și zdrente, transportate în ulci din cartea poștală pe șevalet.

Floarea mai numeroasă pe fața pământului ca omul, e infinit mai numeroasă decât roate ființele organizate, distribuite în lume, și ar fi trebuit să acapareze atenția meșterilor, preocupați să-si lase urma pe unde au trecut de la primele începuturi. S-ar părea că rostul planetei principal a fost să dea iarbă, fructă și floare, care într-adevăr nu lasă sterp nici un interval. Floarea e pretutindeni, și în spini, în pustietate, pe piatră. Instinctul femeii, mai sigur și mai delicat, a stat întodeauna în tovarășia florilor, dacă artele plastice s-au dezinteresat, și discreția florilor, gingașe și provizorii, a biruit.

E un miozotis sălbatic al ierbiu, întâia floare venită după dezvelirea câmpului de zăpezi, când începe încoțirea verdei proaspat. Floarea lui plâpândă e cea mai marnică din natura și milimetrul ei pătrat, aproape imperceptibil, maica nevăzută, care țese din nimic frumusețile nemeritate ale țării, a și găsit mijlocul să puie trei culori. Așa cules petala ei minusculă, surzătoare deasupra cerării unei civilizații dispărută, de acum două mii de ani...

Când s-au oprit pictorii dinaintea florilor, culese până atunci pentru poezia de cristal, pentru butonieră și pentru sâni, li s-a relevat un necunoscut, cu care țărâna oacheșă, cu buzele rumene, era familiarizată, că și-l purta cu o garoafă în păr și cu o mărgărită la ureche. Floarea picturii nu e floarea singură, pe care o intercalează stilizată săteanca în covorul ei: nefiind un caligraf, artistul își scoate efectele și poezia din mănunchiului și snopi de flori. Tăiată, floarea și-a luat o individualitate nouă și expresia ei, apropiată de vocabularul paletei artistului, se dezvăluie acestui duhovnic al ei, care ea știa că se va naște, ca să o înțeleagă și să o talmăcească...

Transpunerea buchetului pe pânză și hârtie e poate că cea mai dificilă. Un corp, un nud și până la un punct și portretul, care-i expresia cea mai apropiată de floare, au formă definitivă mare. Micșorate, ele rămân în ființa și în semnificația lor întregi. Floarea nu se poate nici micșora, nici mări: căci n-ar mai fi floare ce ar trece de sensurile ei, revărsată într-altă formă sau silită să nu mai aibă nici una. Într-o privință, floarea picturii e cea mai adevărată în raport cu modelul.

Artistul ia în pensulele lui sufletul florilor și acest suflet nu-l poate prinde nici oricare artist. E numai suflet floarea, într-un trup care-i numai pretextul ca să o afirme. E mai mult parfum în floare decât e suflet în om și sufletul ei piere curând, dar se întoarce curând. Poezia reveriei, care nu-i știință nici filosofie, ar putea să puie ivirea florilor din pământ într-o relație candidă cu ce intră în toate zilele în pământ, pogorât

din viață în neviață și să dea omului mângâierea sa, sufletul lui ar putea să ajungă o floare și floarea lui în pensula unui artist, care ia din candelilele aprinse cu câteva perale pe toată câmpia, scânteia, cea fără de moarte.

Am văzut pe Stelian Luchian, pe care l-am descifrat de aproape, intrând în împărăția florilor, după ce îngerul lui a căzut din zbor sfărâmat. El nu cunoscuse florile până atunci: trecuse pe lângă ele. Când au început să-i vorbească, el le-a înțeles, cu o emorie dramatică, și a făcut cu florile un legământ, care a rămas pe todeauna, încadrat în ramele de bronz. În odaia lui de răstignit erau unicele modele care binevoiau să mai vie la el, semnele și literele misterioaselor înțelepciuni, ale manuscrisului semnat de Dumnezeu cu o iscălitură de umbră și risipite, albastre, roșii, galbene, portocalii, albe, de aur și argimate de-a lungul și de-a latul vasului pergament de mătase și catifea, care învăluie lutul, fără de ele urât.

1943

TEZAURE MUTE

Poate că e nevoie uneori să mutăm punctul de vedere al însemnărilor noastre ceva mai departe, și asta nu pentru a pune pe gânduri anume cititori, ci pentru a le câștiga o luare-aminte utilă.

Am trăit o epocă lungă de totală desconsiderare a însușirilor proprii românești. Noi, între noi, nu ne-am acordat prea multa cuviință. Un duh de pizmă a prezidat raporturile dintre oamenii de aceeași meserie, la oamenii, cu deosebire, ai păturii intelectualizate. A fost o anulare continuă a celor mai legitime așteptări ale familiei naționale.

Fenomenul este constant în clasa suprapusă, în care politicienii, și mai mari și mai mici, s-au părut unii pe alții

într-o luptă sterilă, disprețuind în același timp vechele și realitatea meritului, la un tineret, altădată inert dar dovedit a fi în stare de toate virtuțile clasice. Examenul actual de pe fronturi e concludent atât pentru bătrâni, cât și pentru tineret.

Un singur contact putea să existe în trecut între oamenii făcuți și solicitanți: al îngenuncherii. Sentimentul onoarei evolua prin experiență, studiu și meditație, îl repudiaza. Altădată utilizat de oportunismul politic în certurile dintre categorii, tineretul a înțeles să ia față de înaintașii lui o atitudine de eliminare, constituit în categorie independentă. Rezultatul a fost o dezbinare; căci dacă tineretul vine cu o claritate nouă, generațiile mai vechi aduc într-o colaborare un singur capital de temelnicie.

Nu putem acuza buna societate, societatea trecută, că și-a făcut datoria, când selecțiunea s-a operat pe de-a-ndoasele, prin promovarea slugărniceii, dar nici n-ar fi drept să ascundem ceea ce nu trăiește ascuns, că ori de câte ori s-a ivit din fierberea sufletului românesc o valoare, concurenții s-au străduit să o paralyzeze. Ne-ar fi de ajuns exemplul lui Eminescu, ca să concretizăm o situație morală de indiferență agresivă. Dar câte exemple, variat caracteristice, nu se pot alege?

Cel mai neluat în seamă a fost tot poporul, cauza cauzelor și justificarea elitelor succesive, care și-au tras viața din el. Faimoasa „alpa țării“ din discursivitatea parlamentară și anexa ei, muncitorimea, un termen mai recent în vocabularul de mângâieri abstracte, nu s-au bucurat de nici o atenție deplină. După ce și-a lepădat grâul, ouăle lui de furnică, în sacul magaziei, săteanul nu mai avea ce căuta între noi și muncitorul nu se folosea numai atâta vreme de o îndreptățire la prezență, cât ne construia confortul, de care nazurile noastre plagiate aveau nevoie să-si scalde în el trândăvia.

Revizuirea a început.

Poporul nostru, producător fără întrerupere de individualități, în tăcere și resemnare, a intrat în fază creatoare. Mai bine înzestrat decât alte popoare chiar de cultură veche, el

trebuie energic stimulat, ca să nu pierdem prin lenea ideilor ceea ce s-a câștigat.

S-a citat adeseori pilda în războaie a oștenilor noștri țărani, puși dinaintea unor arme necuivăzute și învățându-le pe de rost mai repede ca *soldații care le născociseră și le fabricau*. Adevărul este că în popasurile de călătorie găsești în străinătățile culte, pe lângă prostii răzleți și de la noi, făuritori de civilizație prin încăpățănare și disciplină. Nu vreau să par ireverențios, dar vioiciunea intelectuală și ușurința de a înțelege a poporului nostru umilesc orgoliile cele mai înalte.

În stadiul inteligenței românești trebuie să reflectăm serios că țara, destinată să joace cândva un rol motor pe continent, așteaptă să se consacre cu pământul ei darnic și cu un climat complet, care îl scutesc de mizeria multor altor țări, operelor de inteligență de toată natura. Străinătatea care ne-a cunoscut clienți buni, începe să-și dea socoteală, cam târziu, nu e vorba, că suntem și buni creatori. Interpretați o sută de ani în pierderea noastră de propaganda popoarelor antagoniste, personalitatea de-abia ni se deslusește.

România e plină de tezaure mute și mocnite. Să le dăm drumul să iasă...

1943

CONFESIUNE

Nu mai știi, dragă Cocò, cum e mai bine: să taci ori să vorbești. Ai cânta și te pricepi numai la muzica mecanică a flașnetei.

Noi am tăcut vreo cincisprezece ani și am mai fi făcut tot așa cel puțin încă pe arât, că de durată nu ni-i a ne plânge, ne-a dat Dumnezeu zile din belsug, mai ales după ce am murit de

vreo doua ori. Iti aduci aminte? Se povestea că ne-am pierdut și graiul: erara și compătimiti. Absența noastră din viața falsă nu ne-a scutit de atentarele obscure și de pipăirile canaliei deghizate. Numai că nu ne trecem lesne cu firea și noi stiam ceea ce alții n-au știut, așteptând nerulburaji de snoave. Asta nu înseamnă că am uitat să ținem minte câtă satisfacție a pricinuit în opinia celor ce ne jeluiau, eliminarea noastră de bunăvoie.

Pe neașteptate, directorul prezentei gazete, a făcut ceea ce n-a binevoit să facă nici unul din directorii de presă, foarte preocupați de nivelul strict personal de la ziarele lor. O anumită școală de intelect nu permite în jurul personajului tău personalitatea și se acomodează numai cu subalternarea, nu cumva să scapere contrastul. Pentru toate ziarele, fie zise mari, fie zise mici, noi eram din an în Paște, bunii de Paște și Crăciun, când foile, colorate cu un creștinism de suprafață, exprimat cu vopsele, devin o zi culturale și directorii se gargarizează cu trei picături de literatură la hârdăn.

Fiind să mori de boală grea, Cocò, ziarele și-au amintit c-ai fost lele când ai fost și găseau nota fătărniceii plângărețe. În sfârșit, ne-am scăpat și de ăstal putea să se întristeze confratele voluminos. După ce l-am ținut o viață întreagă în geamantan, destinul ne ajută să-i acordăm ultima și definitivă lață bănuță-n cuie. De astă dată suntem siguri că nu se mai scoală.

Noi, tetusi, ne-am sculat, Cocò.

Am vorbit într-un bilet mai lung, consacrat individualității lui excepționale, despre directorul acestui ziar, cazul fiind și el excepțional, raportat la alții, fără să-l numim pe nume. Ne place în scris stilul indirect, mai artistic, pentru că e mai impersonal. Era delicat să punem numele directorului în bilet, stând prost să ne laudăm unii pe alții, cum fac gazetele în douăzeci de pagini cu clisee, substanța interesând înainte de toate. De astă dată, să-i zicem directorului pe nume, Grigore

Malciu. Nu suntem de vină nici noi, Cocò, nici presa că acest tânăr cînstiu, curat, reafâr, viteaz, fără nici o muscă pe căciulă și frunte, care n-a practicat spertul, comisionul, subvenția și santajul e înzestrat cu daruri de simț, de vîz, de inteligență și talent, destinate, ține minte ce-ți spun, să-l ridice foarte sus.

[Refuzînd să-l recunoască, în slovele noastre onestii noștri concurenți urmăreau o dublă lovitură, și în persoana lui că ne-a ales, și în persoana noastră că am fost aleși de el. Textul nostru s-a bucurat de o interpretare nu numai stupidă – asta n-ar fi nimic: stupiditatea emite în chip natural stupidități – dar intenționat criminală.]

Gazeta noastră prezintă și neajunsul că se vinde mai mult decît toate ziarele în toate clasele sociale.

Ei bine, Grigore Malciu ne-a chemat, Cocò, la gazeta lui și ne-a pus în capul mesei. Meritul îi aparține exclusiv: a fost și un curaj. Meritul nostru, mai mic, este să merităm și curajul lui.

Se pare că Malciu a răspuns în public unui deziderat moral. Contribuția noastră, Cocò, are ceea ce se cheamă succes. Ne trebuie hîrtie din ce în ce mai multă și, ca să o avem, trei sferturi din activitatea ziarului se îroșeste în alergarea după „sulurile“ pe care unele gazete, care nu se vînd cu foaia ci cu kilogramul, o au asigurată. Înțelegi tu, Cocò, ce rost sufleresc mai poate să aibă un ziar, de care se leapadă cititorul și pe care-l cere negustorul? Se petrece și fenomenul absurd că ziarele vîndute cu ocaia dau profit mai mare decît cele vîndute cu numărul. [Ai auzit și tu de un ziar, care și-a publicat procesul-verbal despre un tiraj enorm, la o sărbătoare. Era tirajul de kilogram. Așa că unii directori de ziare sunt în realitate directori peste pachete.] Succesul nostru nu e o glumă și o minciună: e covârșitor. Crește zi de zi ca abundența apelor umflate. [Consecința: concurenții doresc să ne vadă pe redactori și directori în puscării, ca să piară gazeta – și comit oricâte infamii cu putință.

Puscăria nu ne înspăimântă: de douăzeci și cinci de ani puscăria e anexă opimunii și presei. Iar „Informația” nu va pieri.)

1943

SLUGĂRNICII

Ceea ce jigneste cât și lipsa de caracter, în relațiile, mai cu seamă dintre șefi și subalterni, e *inegalitatea personalității*, dubla inegalitate, una de sine și alta în raport cu felurimea oamenilor, după care firea, schimbătoare sau servilă, se modifică și se ajustează.

Slugărnicul, în legăturile cu inferiorii și mai marii lui, leapădă sau pune masca dincoace sau dincolo de clanța pe care apasă, în sensul *intrării sau al ieșirii* dintr-un birou, prezentând la o distanță de un prag trecut, un portret seducător sau o figură injurioasă. E tipul cel mai concret simțit în aglomerațiile profesionale, îndată ce depășește salariul comun din subdiviziunile ierarhilor cu ștat.

Ucenicul e cea mai mică cifră tehnică dintr-o rânduială. Pe el îl „frecă” în clasă, când e școlar, profesorul. Constrânși să trăiască zi de zi laolaltă cu elevii, profesorii dezgustați de tinerețea viii devin dictatorii intoleranți ai unei științe, de la care învățaceii cei buni, destui și ei, învată decepția la nevreme. Unii și alții viețuiesc într-un antagonism nealterat de nici o influență. Dacă dascălul mai e ros într-ascuns și de viermele unor insuccese repetate, raporturile de școlaritate sunt sistematic agresive, dascălul mai simțindu-se și infailibil. Uneori, se înăcrește personalitatea, este drept, de un bacil, de un spirochet, de o fază de epilepsie, sau de nenorocul la pocher. [Ceea ce-i place lui cu deosebire, e superdisciplina slugărniceii, cu pâra și denunțul ei.]

Mai puțin brutal în procedee, dar și mai primejdios, cu ușurință epidemic, e omul inegal prin educația indiferenței. E. și el, servil până la un punct nedeterminat, [dar aparține structurilor de deasupra, mai selecționate, regiune în care funcția de valet sufleteș era dreptul la livreața morală]. Conturul lui, indecis între mai multe clasificări, e aproximativ difuz în fiecare dintre ele. Nu e greu totuși de discernat. Făgăduiește iute și abundent și nu se ține niciodată de vorbă, din lașitate sinceră. Te roagă să mai vii mâine și pe urmă miercuri, joi îți dă întâlnire riguros precisă, la douăsprezece, și el a plecat de la zece sau se ascunde. Acasă răspunde un secretar sau însăși doamna, deghizată la crăpătura ușii, ca și la telefon, în fata din casă. Un personaj însemnat obișnuia, când nu mai putea să scape de prietenii cei mai dragi, să dea scrisori de recomandatie călduroase, prevăzute cu un semn algebric pe colț...

Cei mai primejdioși din toți inegalii nu sunt cel puțin ticăloși. Instabili și nehotărâți, ei își salvează îndatoririle printr-o interpretare pervertită a sentimentului de datorie, întodeauna absenți și, de la ceas la ceas variabili, niciodată aceeași și niciodată în același loc. Când generoși, când meschini, când îndrăzneți și când polroni, schițând o zecime de gest și părându-le rău că nu realizează nici o atitudine întreagă și nici o fracție de atitudine, deplin.

[Arătea volume de gol, adaose marelui gol, care descurajează, mai ales tineretul pe întâia treaptă a scării sociale călcate, face impresia unei sticlării cu vase variate, asezate pe rafturi, bibelourile jos și borcanele mari deasupra, până la tavan, succesiv, primitoare de orice fel de conținut. Gospodarul fără velleități le găsește bune pentru murături și magiun, copilul iritat de monotonie le-ar încerca sonoritatea și rezistența cu praștia și picurică.]

FLORIE DALBE

Poezia se încruciează cu proza la toate răspântiile vieții și nici moartea, nici gingașul sentiment al aducerii-aminte de morți nu sunt ferite de laba hidosului vânzător de frumuseți.

În bătrână familia are o grădină. Cu sapa, foarfeca, furca și cazmaua, părinții și copiii scormonesc darnicul pământ și între îndeletnicirile obligatorii se strecoară mângâierea grădinarului, să din rădăcini și sămânță poate să scoată cafele, culori și parfume. Niciăieri legătura mistică dintre natură și om nu e mai directă și mai solidară ca la brazdă și satisfacția de a umbla cu misterele și a colabora cu ele, mi se pare că trebuie să te rafineze și să te ridice.

De Ziua Înălțării și a Eroilor am trimis câtorva prieteni, care se duceau să-și sărute mormintele, câte un buchet de trandafiri, din plantele rămase în grădină, pentru jăluirea și sărbătorirea pe loc a morților celorlalți, morții noștri ai tuturor. Prietenii s-au mirat ca de o mare dărnicie și n-am înțeles. Înainte de a lua seama la flori ei le-au apreciat valoarea comercială. Unul mi-a spus că i-am dat un buchet de șase mii de lei, celălalt de patru mii. Întrăia oară mi s-a întâmplat în zece de ani de viață, că desprinzând două roze alese dintr-un arbust, vizitatoarea, căreia i le-am oferit ca să și le culce subt bărbie, la piept, să-mi răspundă: fie șase sute de lei...

Trivială decadentă! Îmi permiteam să mă gândesc. Petalele și mireasma lor au început să fie evaluate în lei. Vasăzică a dispărut stuva sensibilitate.

N-am priceput până ce alt prieten nu mi-a spus că o singură floare de trandafir s-a vândut în ziua doliului național cu două sute de lei, un bujor cu trei sute cincizeci și o tulpină de crin cu cinci clopote șapte sute cincizeci de lei, la toate florariile din capitală.

E scandalos.

Poare că în celelalte negustorii, care implica sumedenii de complicații, de la producător până la cumpărător, denunțarea speculei e mai mult sau mai puțin justificată. La flori setea nesătioasă de câștiguri se cifrează cu mai multe mii la sută și nu se va exagera când vânzarea celui mai gratuit lucru din lume, ca lumina, va fi asimilată cu rălhăria. N-are de ce să se supere sindicatul domnilor din horticultură, care socotiti ca niște artiști delicați, se comportă ca hoții de buzunare, nesimțitori nici la simbolică destăinuire a suspinului, pus de maicile ostașilor căzuți, într-o floare de căpărăi.

Am cumpărat pentru grădina familiei, acum zece ani, cu douăzeci de lei rădăcina de trandafir. O îngropare de iarnă și o dezgropare de primăvară sunt singurele munci, gentile, pe care le reclamă planta. În zece ani, am cules zece mii de flori din fiecare stufis. Abundența imensă a trandafirilor poate să fie comparată cu nerușinarea brutală a florarilor, nedeosebiți întru nimic de negustorii de carne vie pentru haremurile de odinioară.

1943

POLEMICĂ LITERARĂ

După treizeci de ani de bastoane încrucișate, căci nu poate să fie vorba de spade și florete, polemica literară a rămas unde am găsit-o. Scriitorii cu coif au renunțat la polemică, atât din lipsa de adversari pe măsură, cât și din sentimentul de greață. Adversarul, când există și se propune singur pentru o gală de box cu condeiu, nu pricepe situația și nu știe să stea pe teren, trecând dintr-o dată de la poezia, de pildă, simbolistă la „mă-ta”. Dacă te-ai hotărât totuși, pentru experiență, să-l urmezi și în teritoriul matern, nici acolo nu stă adversarul pe

loc și fuge și, încolțit, sare gardul de-a fuga. Dacă-l sări și tu după el, lupta ajunge o peripeție cu alergări pe acoperiș. De obicei, refugiul ultim al adversarului e ceea ce se cheamă o privată. Câtă muncă să te cureți! Rănile lui, reduse la una, leapădă un sânge contrafăcut.

Un camarad, la telefonul de unde încep aceste note, își amintea de polemicele de odinioară, de la Paris, unde regula jocului, știută de toată lumea, ca la tenis, descalifica pe adversarul care schimba terenul sau arma și îl scotea din arenă dacă-ncerca lovitura piezișe. Boxul, jucat cu pumnii, interzice amestecul labelor de jos, care ispitea pe adversarul incapabil, podidit de sânge și iritat de insucces, să puie piedică și să dea parțenerul cu capul de ring. În huiduia la unanimă, contravenientul, fugărit de proiectile, se întâmpla să fie bătut și de public.

Polemicele nu mai au nici o urmă de nobleță și sunt moștenirea directă a stilului electoral. Ocările personale, explicabile până la un punct în luptele politice, care nu și-au meritat calificativul, într-o vreme când în loc de idei, principii, programe, erau în prezență apetituri și diferențe numai între mijloacele și rapiditățile de parvenire, au trecut în literatură, inspirate de dușmăniile concurenței. Colegul rămas în urmă pe hipodrom sau al cărui cal, mai moale de picioare, plicisit de cursă s-a întors din drum cu jocheul în spinare la grajd, nechezând de plăcerea traistei cu ovăz și a trândăviei, se alege cu o vrăjmășie secretă, cu atât mai greu de consolată cu cât el are conștiința că întârzierile și pierderea potoului se datoresc exclusiv deficiențelor personale. Munca unui stăruitoare nu putea să mearde înaintea somnului celui alt și a reticențelor, venite din îndoiala meritului propriu, refugiat uneori într-o teorie abstractă, care scuza pentru sine o reală lipsă de capacitate. Câți nu se mângâie artificial cu concepții forțate, socotindu-se, în disperare de cauză, posesori ai unei superiorități eterne prin faptul că pierd vremea în sufluteasca masturbare a șovăirii!

În jurul lor perspectivele s-au deformat. Centrul circumferinței se deplasează, raportul dintre planuri intră în dezzechilibru și lichidare. Un autor e acuzat că izbuteste și succesul, căruia îi face față cu greu, devine o condiție de inferioritate. Trebuia să te abții de la victorie, pentru că nu a căpătat-o concurentul tău. Într-o societate de betivi sobrietatea trece drept un viciu. Orizonturile variază. Situația îmi evocă un coleg de școală de trei ori repetent, care se lăuda în schimb cu o maturitate originală, că avea un babon. El se fortificase într-un motiv puternic care-l autoriza să ironizeze și să deteste vulgara promovare dintr-o clasă într-alta.

Mai târziu, colegul a devenit barbier și de câte ori își rădea foști camarazi de școală, magistrați, medici, dascăli, care îl pizmuiau fără ură, că avea „salon” în Calea Victoriei, el se arăta resemnat. Își da seama că și-a pierdut vremea în „Crucea de piatră” și prestigiul lui suferea respectuos că în loc să stea pe fotoliu și să fie pudrat după ras, trebuia să se învârtască pe lângă client în picioare, dar nu intra cu briciul în beregata lui, ca să-și manifesteze spiritul critic din epoca tratamentului cu permanganat și nu și-a făcut din irigator o filosofie și o școală de intelectualitate înaltă, care să-i dea curajul de lasitate să conteste și, nefiind în stare să și-o illustreze pe a lui, să ocărăască.

1943

PERSPECTIVA VERTICALĂ

M-am dus cu funicularul până la al doisprezecelea etaj al unui prieten, al căruia prost-gust de forță majoră îl obligă să locuiască într-un bloc. Ce frumoasă ar putea să fie această oroare construită, dacă arhitectul ar fi studiat mai adânc expresia fațadei, organizată pe apartamente! În București,

câteva blocuri, inspirate de la echilibrul gândit al suprafețelor întâlnite, de la materiale, culori, scobituri și reliefuri, izbutesc să fie, prin alternarea bine orchestrată a umbrei cu lumina, adevărate opere de artă, comparativ cu turnele monstruoase de cotele monumentale.

De la etajul al doisprezecelea și terasa lui, am avut nefericita curiozitate să mă uit de sus împrejur, înspăimântat. Arhitectura și urbanismul privesc lucrurile exclusiv în perspectiva orizontală, și orașul bine încheiat și călcat pe dungă, dacă te întâlnești cu el pe stradă, privit în cap e pleștut, și chelia-i acoperită cu o coajă de râie și rapân. Elegantul domnisor n-are nici pălărie nici figură, și i-ar sta bine și o tichie, dacă refuză, ca un prostânac, să puie joben.

Cără hidoasă deosebire între perspectiva verticală chiar a unui deal de buruieni și a unui bloc! O câmpie de șandramale pericate ține spațiul în loc, și întinderea acoperișelor evocă mădanele gunoaielor menajere din depărtările de dincolo de periferii, zdrențele, tinichelele, oasele, sticlăria murdară, vara, pansamentele, cioburile și roate resturile peizajului de umplură municipală, purulent, din care nici scaiețele nu crește. Dedesubtul acestui teritoriu, ca într-o cerate subterană, camuflau cu lepră, cântă pianul și harpa, se deschid saloanele placate cu marmură policromă, mobilierele de lemn de trandafir și mahon împesuritează cu covoarele de Smirna apartamentele luxoase. Contrastul e grotesc în zeci de cartiere.

È curios că plafonul exterior al orașului nu e o problemă de estetică organizată pentru ochiul urbanistic, care câteodată pare de sticlă. Nici un savant al științei municipale nu s-a urcat încă până la un al doisprezecelea etaj, să ia cunoștință de mizeria de deasupra capitalei și să-și îmbogățească repertoriul cu o problemă nouă? Ce stimă să mai aibă pasărilor cerului, cu aripile proaspete, de azur și lumină, cu fiecare fulg desinat ca o broderie, cu penele întocmite după o regulă de acuratețe meticuloasă, de capitala noastră, pe care o vede soarele în toate

zilele pe dimensiunile ei înălțare? Dacă n-ar mai fi bisericile, e de crezut că și-ar schimba drumul și el, și ne-ar lăsa să băjbăim cu blocurile noastre bezna, ca niște osândiți ai strălucirii lui.

1943

POSTA

Cocò a început să primească scrisori și bilete. Oamenii îi scriu ca unui om, dat fiind că, în calitate de papagal, primitorul are grai ca și el; nițel mai gutural și nițel mai pe nas, dar are. Acum îi scriu și animalele, dobitoacele, ca unuia de-al lor, socotindu-l ca pe un deputat, singurul gazetar cu fulgi din zoologia interioară, mai jos de cimpanzeu. Celelalte ființe din gazetărie, aparțin elitei incontestabile.

Câinele Grivey i-a scris încă din primele zile ale reapariției acestor Bilete. Trebuie să fie un câine de lux, ceva ca un lord al neamului canin, de vreme ce semnează cu o literă greacă pe englezește. E un câine instalat, cu birou și scrie cu mașina.

Uite scrisoarea lui deocamdată, într-un limbaj de perfectă prietenie.

„Mi-au căzut sub ochi biletele tale, scrie domnul Grivey. Printr-o fericită întâmplare, oasele, învelite de obicei în gazetele mari, mi-au fost aduse mai zilele trecute în ziarul tău. Biletul nu fusese tăiat și pus deoparte, cum face de-atunci stăpânul, care s-a hotărât să te citească cu noaptea-n cap și mai multe zile la rând.

Pomencai de profesioni și vocații. Știi, că deși oamenii au un suprem dispreț pentru îndeletnicirile noastre, ale animalelor inferioare, cum spun, și de rine vorbesc prin excelență ca de un imitator înnăscut, totuși ei sunt cei mai încorigibili imitatori.

Adică, de ce ar râde de tine, că reproduci ocarile și cuvintele din jurul flășneteii: bună ziua, bună seară; sau du-te la dracul

ori nu stiu unde? Parcă numai tu îngăimezi ceea ce nu înțelegi, cu încredere în superioritatea flasnetarului tău, sau parcă numai tu repeți și reproduci, multiplicând în mii de tiraje, tot ce-ți intră pe o ureche și-ți iese pe alta?

Adeptii, sau emulii, așa-numiți în vocabularul lor savant – au în sânge același impuls de a se împăuna cu ideea proprietarului, de la care nu și-au însușit însă decât cojile verbale.

Cunosti, desigur, profesiunea mea. Îmi asigură o existență comodă ca nici una alta. Odată cu campania locuințelor ieftine, care, fie zis în treacăt, sunt cele mai scumpe, mi-am făcut și eu un cotel. După toate regulile arhitecturii moderne, cochetă și intimă, chichineața mea are o intrare, sau o ieșire – nu m-am dumirit încă – pe măsura mea, prin care intru și ies, după postă. Meseria mea este să anunț ori de câte ori vine un străin.

Hrana mea e ciolanul: unul statornic, servit la soroc fix și altele pe care mi le strecoară pe subt labă vizitatorii.

Știi că-i ocupația cea mai plăcută și lipsită de riscuri. Și o fac cu sinceritate și din har. A mânca resturile de la masă, a locui în apartamentul din curte, ca portarii sau intendenții, și a linge o meserie învățată de la noi. Noi cel puțin suntem câini, câini întregi, dulăi onorabili. Oamenii fac ca noi, care stăm ce-i și mușcătura și credința, dar idealul lor e să fie căței.

Asa că, spiritul inventiv cu care oamenii se fălesc, e o farsă. Norocul lor e că nu avem o presă și noi, ca să-i punem zilnic pe două coloane ca pe niște vii plagiațori și cu botul pe labă”.

Cocò primește o sumedenie de scrisori în gustul celei de mai sus, de la tot soiul de făpruri și orătânii, împinse să se rostească și ele, ca pe vremea domnului Jean de La Fontaine, de la care încoace nici n-au mai scris, nici n-au mai citit. Pe-arunci, ele se exprimau în versuri și pe frantuzește.

O să publicăm colaborarea lor cu plăcere.

SCHITUL ICOANA

Am suferit o mare amărăciune acum doi ani, Cocò. Am avut un mare prieten, pe Atanasie Popescu, starețul unei mănăstiri blestemată, a Ghighiului, de lângă Ploiești. Călugăr adevărat, aspru cu sine mai mult cu sine decât cu chinovia lui, curat ca o floare albă, inspirat ca un prooroc și chinuit de visul lui, el a căutat o viață întreagă să dea viața înapoi, spre rânduieșile întemeietorului călugăriei răsăritene, Vasilie. Era un adept al chemării lui și a datoriei de monah. Frații lui de mănăstire, supărați în năravuri, l-au dușmănit.

Acum doi ani arhimandritul a fost asasinat, după utrenie, care-i rugăciunea din timpul nopții. O amărăciune împătrită: pentru că a murit un om întreg, pentru că a murit găcuit într-o mănăstire, pentru că nu s-au luat toate măsurile să fie ucigașii pedepsiți, în sfârșit pentru că i s-a pus în spinare slăntului stareț o învinuire soprită, mârșavă. Ticăloșia nu știe să cinstească nimic.

Vezi tu, Cocò, am o idee fixă și eu, că fără mănăstire nu e biserică și că mănăstirea e locul unde omul se depășește pe sine. La urma urmei, asta e datoria și frumusețea omului, să se depășească. Mănăstirea e depășirea și a omului în nestare de alte depășiri. A fi numai stomac și matcă, nu e al omului. Depășirea se cheamă la mănăstire mântuire. Omul de rând capătă geniu și nu rămâne cadavru.

Refugiul meu, după amărăciunea, pe care ti-o povestesc și care odată și odată trebuie să-și găsească o împlinire, e un schit. În turburare, mă mut cu mîntea la el, în chiliile monahilor din Sfântul Munte adunați într-o chinovie din București. Familia generalului Darvary le-a clădit, odată demult, schitul ce se vede și azi, îngrijit între zidurile ce-l păstrează, insulă de flori, stropite cu apă sfințită. E liniște acolo de tablou senin și acca duhovnicie discretă, care a pierit din cele mai multe mănăstiri ale noastre părăsite de supravegherea blajină și de

sprijinul frăției de sus. Părintii trăiesc după vechiul rîpic al lepădării de sine, păstoriți de starețul Simion, un vrednic urmaș al marilor păstori, numai cinste, bunătate și candidă smerenie îngerească. Mă gândesc la el și mă simt mai bine, ca după o mărturisire, și-mi place luminișul ce-mi vine de la surâsul și de la inima lui când mi le închipui lângă mine.

Frumosului părinte Simion Ciomaudra îi zâmbeste fără rânără și proaspătă de copil dintr-o barbă albă, albă ca un trandafir împresurat de fluturi. Vorbele lui legate în argint au ăparul chirilic al *Evangeliei* de pe Sfânta Masă din altar și sună dulce ca o utrenie, grăită cu râvnă și tot ce spune starețul Schitului Icoana, a căruia toacă vesteste împrejur ora vecerniei, de după-amiaza lîmpede, e ca o rugăciune înceată, gândită în tăcerea bisericii dintre chilii.

1943

CASA CU TREI POPI

Repertoriul Ilaşnetei era pe vremuri mai variat. Am cântat pe stradă opereta *Casa cu trei fete* vreo doi ani, până ce s-a dogit. Mesterul de cântece, nemaiavând lemnișoarele la îndemână, le-a schimbat cu altele, potrivire pe altă operetă.

Un șolnic de ciritor ne trimite o scrisoare despre Casa cu trei popi... Care crezi că ar fi casa și cine popii din ea? A noastră, cu noi... Unul ar fi părintele Galaction, al doilea Grigore Malciu teologul și al treilea diaconul, care iscalește... Om de spirit, dar și drept-credincios, cititorul pretinde că „asa a vrut Dumnezeu”, că găsirea laolaltă e un semn, despre care mai are pretenția să afirme că ar fi „bun”. Cititorul nostru nu face noduri la baiaștă, fiind evlavios și supus la superstitii

binefăcătoare. Tu, Cocò, ai fi pe lângă noi o copie verde a Sfântului Duh, care-î un porumbiel alb.

Ştii, nici nu mă gândisem. Pesemne că de-aia merge gazeta așa de bine și a mers bine de la început, când avea numai un popă. Cu trei, cine stie la ce tiraj mai poate să ajungă, că se înmulțește gazeta de cum pui mâna pe ea. Lei o foaie și până la ușă se face o sută. Pesemne că unde sunt trei popi se face loc pe nestiute pentru repetarea minunii cu pâinile și peștii și, dacă o fi adevărat, o să se silească și alte gazete să ia niscai popi, că numai o pagină bisericească pe săptămână se pare că nu e de-ajuns cu să se citească gazeta. Dar popa trebuie să fie înăuntru: după câte pricep, nu pe dinafară, înăuntru, în mașinărie, în redacție. Asta e mai greu, că dacă vine popa și își bagă nasul unde nu trebuie și cam peste tot la o gazetă nu trebuie să-și bage nasul, cine stie ce i se pare sau i se năzare și rămâne gazeta fără popă. Să nu le treacă prin cap, cumva, să se călugărească direcția, redacțiile, administrația, linotipisti, ca atunci ne-am fript, Cocò. Trei popi n-ar mai putea să biruie: ar trebui să facem în str. Academiei nr. 17 o mănăstire. Dar și asta e greu. Să vezi de ce. Ar fi nevoie, la alte ziare, dacă tâlmăcim zodile, de călugări adevărați, nu de motani călugăriți.

Ca viziune picturală ar fi interesant. Călugărit Sindicatul, călugărie la serviciul Presei, însuși Cenzorul cu metanii și culiou. Directorii cu barbă, ca o traistă de păr. Mă gândesc la unul, ce față feroce ar căpăta cu uitătura lui. Nu i-am mai zice ala! I-am zice cuviosia sa și mâna lui ne-ar blagoslovi. S-ar simți tot limbajul de camaraderie. Ar dispărea din vocabular: canalia, ticălosul, șantajul și cuvintele mutate din zoologie în realități ar căpăta îndulcirea și onctuoșitățile raporturilor ar da confrăției niste surăsuri și un rânjet de mai mare dragul.

Nimeni n-ar mai căuta chiorăs milioane, ci mântuire. N-am mai cumpăra imobile, ferme, vile, vii și moșii: am zidi schituri și biserici și ne-am duce la bancă și set cu mătăuzul

și aghiasma. Un miros de tămâie s-ar risipi din toate chioscurile, ca din niște cădelnițe.

Cum se schimbă o perspectivă, dragă Cocò, numai cu o mică ipoteză. Dar, ceva trebuie să fie adevărat cu popii, că și ziarele care au măcar un Popescu, fără pseudonim, se bucură de tiraj, și cea mai blagoslovită gazetă de pe vremuri avea nu mai puțin de o jumătate duzină de Popești. De când s-au împuținat, nu mai e același lucru.

Dar popi, și încă trei, n-a mai avut până azi nimeni. Pravoslavnicul, care ne atrage atenția asupra destinului nostru adevărat, să știi că are, bătut-l-ar norocul, dreplate. Nunnai să nu trebuiască să facem și câteva înmormântări, dragă Cocò, că n-ai idee ce tare put unii morți la domiciliu.

Cu plecaciune și amin.

1943

O ARTĂ POETICĂ

În marea abțință a scriitorilor noștri de a profesa opinii, prea puțini consimt, la zile mari, că dea drumul unui crâmpiei de idee, extrem de avari cu silabele și perfect conștienți că dacă-și deschid buzele nițel asta-i egal cu un eveniment. Până la descoperirea unor valori mai concentrate, cuvântul e aur și gândul brilliant. Opiniile de bază ale scriitorilor sunt, evident, întodeauna două, profesia de credință în substanță, binecunoscută și atât de sintetică încât nu mai e nevoie de a treia: buna opinie despre sine – și zic prea puțin: opinia despre sine e excepțional de excelentă. A doua opinie privește pe colegi. Desigur, ea nu poate să fie decât detestabilă.

Un poet cutare, pe care nu vreau să-l numesc, lipsește și el din presă, arătându-se foarte rar la câte o fereastră a literaturii,

de după perdea și printr-o crăpătură din ce în ce mai sus cu un etaj. Ultima dată face semne și idei din pod și de pe acoperis.

Am avut plăcerea să-l am partener și să-l văd de aproape, cum nu mi se mai întâmplase de mult, la un spectacol de vorbărie și lecturi, în beneficiul Uniunii Ziaristilor Profesioniști. După ce un director de gazetă, Ilancat de doi stenografi și trei fotografi, care-i prindeau gesturile sublime, izbutise într-o oră și jumătate de inspirație oratorică să golească sala Ateneului pe trei sferturi, poetul a știut să înveselească auditoriul posomorât, cât mai rămăsese, cu câteva figuri agreabile de panoramă, scuzat, se înțelege, de public, că dintre numerele executare a fost omisă, din pricină de vârstă, pîrueta echilibrului pe mâini cu pantofii în aer. Îl știai catalogat perfect cabotin și nu bănuiai că ar putea să fie și un sever îndrumător de generații.

Contactul cu intelectul fără figuri al poetului ne-a fost rezervat, ca să zic așa, pentru mai târziu, și l-am avut zilele acestea prin mijlocirea unei pagini a doua de ziar. Deși vorbește așa de rar, Poetul gândește, descoperă cugetări, le rotunjește și când le emite rămâi așa. În câteva cuvinte stă un volum considerabil de principii literare și scapără o lume. Îi-am mai spus, Cocò, că geniul e intermitent și că răcerea-i o cutie cu surprize.

Poetul ne-a destăinuit că trebuie să trăiești, să „ai experiență“, ca să scrii – un mare adevăr inedit. Ai mai fi durat viu o sută de ani și nu-l descopereai. Cum nu te-ai gândit, ca să i-o iei înainte și să înceapă această dogmă esențială de la tine? Mi-e necaz. Îți trecu pe la nas și puse altul mâna pe ea. Vasăzică, ești edificat exact: dacă mori nu mai trăiești – nici nu-ți vine să crezi, e lapidar. Înțeleg însă care-i rălcul secret al principiului: lucrurile bune le scrii după ce ai trăit și cu cât ești mai aproape de termen cu atât ti-e mai bun scrisul și mai legitim. Momentul cel mai potrivit e să scrii când îți tremură

mâna și limba – ba mai ales după ce-ai murit, momentul experienței personale întregi.

Să nu deduci cumva că e vorba să muncești, să arunci, s-o iei din nou și tot așa de zeci de ori, până ce merge condeiul mai ușor. Nu. Trebuie să trăiești, după actul de naștere, treizeci, patruzeci, cincizeci, saizeci de ani și numai atunci să te faci scriitor și să fii când nu mai ești.

E o artă poetică și asta, pentru o tinerețe care te-ar îndispune.

1943

INSTITUTORUL SCRIPCĂ

Directorul Institutului Academic „Basotă” din Pomârla, domnul Ior I. Luca, ne aduce la cunoștință printr-o adresă, trimisă probabil și la ziare, isprăvile emoționante ale profesorului Anastasie Scripcă, fost elev al cunoscutului institut, căruiua îi restituie în daruri și bibliotecii învătătura de carte de la Pomârla. Domnul Scripcă trăiește acum la Câmpina, și pensia și-o cheltuiește pentru înzestrarea unei școli care se cinstește că a dat sentimentului de recunoștință un cârturar atât de ales. Pe de altă parte, indiscretiile venite de la Câmpina afirmă o acțiune și în localitate, a institutorului Scripcă, neobișnuit de complexă în câmpul culturii și din partea unui om singuratic, ajutat numai de soția lui.

Dacă punem unul în dreptul altora salariul unui institutor, trăit în simplitate, și donațiile făcute, semnificativa disproporție dintre ele e o admirabilă jertfă de sine: șapte mii de volume, în majoritate cartonate, trei sute de tablouri științifice și trei sute treizeci de mii de lei, economisiți cu târâita, pentru întreținerea bibliotecii, dăruită atât nevoilor actualilor elevi ai Institutului, cât și trebuinței publice de

lectură. La această înzestrare domnul Scripcă lucrează de doisprezece ani. Sala de lectură își are mesele, scaunele, dulapurile, cartoteca, necesare amănunțitei și precisei organizării a unui așezământ civilizat și confortabil, toate realizate de râvna institutorului.

Ceea ce caracterizează această mare activitate a unui erou, e obscuritatea în care s-a complăcut, originea creațiilor adevărate. Dincolo de cercul vrednicilor dascăli ai Institutului „Bașotă” nu s-a știut nimic și nici astăzi nu s-ar fi aflat că într-un punct al țării, numit pe hartă Pomârla, s-a săvârșit, fără îndemnul nimănui, fără tobe, fără surle, minunea însulecării. Opera institutorului Scripcă e denunțată de colegii lui mai tineri, jigniți că nu a fost luată-n seamă. Ei cer, pentru înaintașul lor, o recompensă, naivă, care le arată frageda și duioasa sensibilitate: o decorație... „Meritul Cultural”, purtat la butonieră de mulți. I l-am dat bucuros pe al nostru, din sertar, încredințati că ceea ce a făcut institutorul Scripcă e înfinit mai util și mai generos ca un volum de versuri și câteva de proză...

Viața institutorului Scripcă seamănă într-o privință cu viața lui Fabre, întemeietorul entomologiei, cunoscută până la vârsta de optzeci și cinci de ani ai dascălului de țară de un singur patizian, Remy de Gourmont, care scriindu-și *Fiziologia dragostei*, întemeiată pe cărțile necirite ale genialului modest descoperitor, a provocat admirația tardivă a oamenilor de știință și a publicului cultivat. Consternate, guvernul, Academia, Universitatea i-au expediat învățătorului, la Serignan, sacul catedrei lui de o viață, o delegație însoțită de o imensă procesiune, cu discursuri, decorații, diplome și daruri în bani. Fabre și-a strâns vizitatorii în mijlocul unei familii cu fiu, fiice, nepoți și strănepoți de aproape o sută de persoane și copii.

Câteva cuvinte au pus capăt lirismului oficial. Batrânul Fabre a spus: „Foate acestea vin prea târziu. Mi-au trebuit un laborator, instrumente și sprijin. Nu le-am avut. Ca să-mi duc cercetările la capăt m-am folosit de sticle sparte, de borcane

aruncate, de scule barbare, studiere cu farmacistul și potcovarul din sat. Mi-aro isprăvit și cercetările și viața. Vă rog, duceți-vă cu Dumnezeu, că nu-mi mai trebuie nimic”.

Au rămas necitite în ziua cu pricina cel puțin douăzeci de mari discursuri în slava unchișului, care a creat, odată cu o știință nouă, cel puțin o sută de catedre universitare...

1943

MOMENTUL LUI IOSIF

Se împlinesc treizeci de ani de la moartea poetului St. O. Iosif, care mai trăiește în aerul războinic cu imnul *La armie*. Cuvintele sunt cu un ton poate mai jos ca melodia lui Castaldi, mort și el mai de curând, dar ele au rămas în viață, și pentru dușia poetului, care a fost un ucenic involuntar al poetului Vlahuță, ucenic și el al tristeților post-eminesciene, trecerea lui din zeci de ani în alți zeci de ani îi dă o posteritate.

Nu ca să fie definit poetul și scormonită tărâna versurilor lui se fac însemnările acestea de crâmpoi comemorativ. Am cunoscut în carne și oase pe poet, dureroasă carne și fragile oase, și o aducere-aminte vie a unui moment compensează o judecată, falsă și cându-i exactă, și-i mai omenească și mai colegială.

Pe timpurile de acum treizeci de ani scriitorii se cunoșteau mai mult ca azi, când nu se cunosc deloc sau așa de puțin încât calomniindu-se reciproc, ca niște geambași, n-au nici o stringherire de sfeli. Contribuia și un sentiment de solidaritate mai sincer care înrudea în politețea literară pe confrății de școli antagoniste, toleranți în atitudinile extreme, unii față de alții, dar cred că în mare măsură localul simpatie și larg al cafenelei unde se întâlneau.

Salutându-se întâi, ca o clientelă civilizată, care scoate pălăria la intrare și cere loc la masă, schimbând primele cuvinte și reîntâlnindu-se din ce în ce mai puțin străzii, scriitorii trăiau o atmosferă.

Terasa n-ar fi trebuit desființată, ca să se ridice pe mormântul ei manzoleul cu cripte suprapuse al marelui palat al telefoanelor. Imobilul, compus din două parcuri, unul în față, pe Calea Victoriei, și al doilea înapoi, între care era intercalată foarte confortabila fostă casă boierească a localului, la parter, cu saloane succesive, putea să rămâie academia zugrăvită de Camil Ressu și să transmită, din generație în generație, inițierea la ținuta intelectuală, dispărută odată cu dărâmarea sălilor peste grădini. O cafenea serioasă c pentru artiști o universitate.

Terasa, cu confortul ei, pierdut din localurile actuale, provizorii și pripite, ca stațiile de tren și tramvai, era restaurantul, cafeneaua, cofetăria și redacția tuturor publicațiilor ripărite de jur-împrejur, în centrul de presă al capitalei, într-un volum de aer exterior și interior de localitate de agrement. La mesele numeroase stăteau alături, fără să se incomodeze, profesori, pictori și scriitori ai curentelor noi, cu camarazii lor din cele mai vechi. Instrumentele nemaiauzite cântau laolaltă cu fluierul ciobănesc și în teritoriul Terasei vârstele învățau să se priceapă. O singură strângere de mână face mai mult pentru o pătrundere decât toate punctele de vedere izolate, clocite în singurătatea agresivă a ignoranței. În munca intelectuală trei sferturi din atitudinile de mitocănie, și tigăneală, pretinse a fi justificate de credințe, dispăre la simplul raport de reciprocitate — spre părerea de rău, poate, a individului, pus de-a curmezișul, strâmb, din prostie izolaționistă și fără altă predestinare și crezând că rozându-și unghiile și sugându-le, a dat de gustul unic. Într-o atmosferă de colegialitate cum era aceea de la Terasa Oterelșanu, singularizările viciului personal erau cu neputință.

Îi putem da epocii aceeaia scurte numele lui Iosif, ca unui tablou, în care cânta cu o bucurie tristă și cu o tristete naivă naiul lui Pan, bucolic și silvestru.

1943

SCOJĂRIME, DĂSCĂLIME

Se pare că omului nu-i ajung harurile nici mari, nici minore și că atunci mai ales când îi lipsesc el vrea să se afirme în puțina lui semnificare animat de o eroare sau de un adevăr de categorie. Piatra își păstrează caracterul și necioplită, dar imitațiile ei, de ipsos, se vor înzorzonate la mulaj, și ape de marmură plagiata irizează suprafețele de ștuc.

Au revenit discuțiile sterile, care permit celor neînzebrați să trăiască o ipoteză și să-si aroge drepturi, dând schiopătărilor personale un atribut. Vreo cincisprezece ani criteriul a fost numai tinerețea, ca o replică la criteriul, tot atât de inconsistent, al părului alb ori al mustăților cănite, vârstele extreme fiind, ca manifestare colectivă, egale între ele: douăzeci egal cu șaiszeci și amândouă cu zero. Pusă pe mustăcioară și barbison, pe tuleie și pleșuvie, pe nered și zbârcit, pe violența zvâcnelii și a încetiniții arteriale, valoarea literară și artistică, despre care vine vorba, rămâne, și după gâlcevirea critică, ceea ce se obișnuiește la câini și la pisici în epoci, și orice vârstă e mai tânără și mai trecută în același timp față de vârstele dimprejur.

Alteori, calitatea e raportată la o filosofie, mai practică și mai imediată sau mai spirituală și mai dezinteresată, politică sau religioasă, fanatică sau de cinism practic. Avem pe ziua de azi tot soiul de învățatori și de profeti ai unei imitații de doctrină, când mai universitari și când mai agramați, înrocimii pe bulibasii și care elimină sau își atribuiesc din viața literară

și numai din ea, firele de fier amestecate cu pilitura de aramă, nesupusă la o atracție de potcoavă cu poli. Magnetizarea se comportă epidemic sau accidental, ca și doctrina, prin frecarea vârfurilor unele de altele. Deocamdată, din proorociile curente s-au realizat pentru cultură situații, prestigii false, de sezon, și milioane: valorile nici n-au crescut în număr, nici nu s-au împușinat. Dar că păturile de confuzie n-au putut să determine decât o frenetică întunecare sufletească, asta e cert și vizibil. Ici eroare, dincolo minciună și fătarnicie, opinia în sine, mai mult în pierdere, nu a câștigat nimic: noi pricini de gălceavă, și arâr, și căte un țigan împărat.

Se caută adevăr, acolo unde chiar dacă este, caracterul lui e secundar și de prisos, și adevărul suprem trebuind nu numai emis dar și păzit și militat, se face școală, cu lucru închis școală literară, o compartimentare, bună pentru mnemotehnica pedagogică și pentru o tablă de materii de-a-ndaratele, dar sterilă, în trufiile ei, când încearcă să fie rețetă. Esteticul în răspăr cu tradiționalismul prezintă două capete de ale uneia și aceleiași prăjini, refuzând de dragul rigidității să se încovoie și să se atingă, și divizând aceeași poziție în două. Modernism, semănătorism: când își vor da seama teoreticii acestor două fortărețe cu proiectilele frământate din aceeași mamăligă, că e vorba înainte de toate de limba românească, și de onoarea meșteșugului de a scri frumos?

În acest caz, și e singurul caz de avîr în vedere diferențele ivite prin satelizarea condeielor, împrejurul unui talent anumit, rin de organicitatea și puterea individualității, care nu așteaptă deciziile unui conclav de revistă, mai mult sau mai puțin subvenționată, tocmai pentru absența caracteristicii valabile, ca să se rostască, dar care a fost întodeamna stingherită în bătaia razelor ei proprii, de un abajur, consrruit din mucava sau rogojină. Tocmai înmulțirea liberă a individualității dă spor și asigură literaturii frumusețea și valoarea diversității, pândita de îngalata monotonie. Peste scoli, dascăli și paracliseri singură

individualitatea cu nuanțarea ei indefinitivă regenerează literatura și altceva nu durează, nu rămâne și nu satisface. Se căznesc, desigur, din răspuțeri, profesioniștii clișeului să înlăture lucrul nou, transparent, neinteles și misterios, ca să domine corcitură lor, dar lespezile nu sunt mișcate din loc cu coarnele, cu măselele sau cu coada și sfortarea de a le deplasa zadarnică a fost întodeauna. Opintirile mândriei minore, mai înțepenite la vârsta recrutării și mai molâi la pensionare, sunt numai meschine și derizorii.

1943

HOTU

Îl vezi? Vrea să vie și s-a izbit în trandafiri. I s-a întâlnit nasul cu ghimpii și s-a oprit. Se gândește pe unde să apuce ca să ajungă la mine. A ocolit, s-a mai lovit de un picior de scaun, a mai stat nițel și a venit. Sunt și răruțul lui, tăut de copii, de câini, de pisici, de porumbiei și de vrăbii – și trebuie să fiu rată bun pentru toți.

Îi place să-i pui bărbia în palmă și mâna pe frunte, să-i strângi moale borul și să-i cânti legănat: „Hotu mamii... Hotu tării... Baiatu... Mumosu...”, simțitor la vorbele scâlcite, care se lipesc de inima lui, ca un arcus de o vioară, pe o română sentimentală. Cât l-ai dezmierda de mult, Hotu vrea să-l mai dezmierzi, să-i spui tot felul de graiuri găngăvite și peltice, numai să nu rămâie singur cu întunericul lui, prin care calea de-abia, cu mare băgare de seamă, de când a orbit.

În sufletul lui s-a petrecut catastrofa căderii din lumină în beznă, ca o scufundare. A zăcut un timp de boală, până ce i s-au scurs luminile ochilor de tot, și a mai zăcut un timp de nedumerire, crezând că nu a trecut încă noaptea, că a fost noaptea cea mai lungă din viața lui. Auzea glasul că-l chema.

ca dintr-altă lume, dar nu înțelegea că lumea s-a despărțit pentru el în două, și că el a rămas numai în lumea cealaltă, care aude și nu răspunde. Aștepta să se facă ziua pe lângă el. Ar fi voit să se scoale. Se ridică din culcus, silindu-și ochii orbi, ca un om care s-ar deștepta prea devreme și iarăși ar adormi.

Când s-a desfăcut din somnul lui, a înțeles poate ceva, cu priceperea lui de câine mic. A început să calce, cu sfială, să nu cadă cumva într-un gol. Și-a dat seama că, dedesubtul piciorului pe care și-l duce înainte, se împărechea pământul cu groapa, și trăgea laba îndărăt, scoasă din spațiu. O ținea suspendată și iar și-o punea ușor să calce. Apoi se întorcea pe sfert, pipăind să-și facă o altă potecă, și se lăsa pe brânci. Nerăbdător și consternat, se scula de zeci de ori de jos, ca să dibuie un drum prin întunericul lui, fără să știe că noi îl vedem chinuit, și nu-l putem ajuta. Simțindu-te în apropierea lui, ar fi dat să se miște și nu putea.

O larmă de câinărie a trezit pe Hotu vechi în I lotu zbârlit, impetuos și gata de atac. Cu toate că mărunț, I lotu e luptător și viteaz. A sărit din lada cu paie, sigur de puterile lui, ca și cum i se întorsese vederea, și s-a pomenit în mijlocul grădinii, ca un prost. Jur-împrejurul lui nu mai era nimic. A lătrat în desert. Hărmalaia trecuse, și Bursuc, care nu-l mai văzuse de patru luni de iarnă, îi mirosea borul, ca unmi cunoscut pe jumătate uitat, și-l mirosea și I lotu, fără să-l zărească. Poate că atunci Hotu a înțeles: de-aci înainte va trebui să stea între ai lui pe nevăzute. În iarba de mătase, el a rămas în picioare, impietrît ca de o revelație soprită, absent dintre toți prietenii lui.

L-ai văzut?... Ar vrea să vie... Mă aude, întoarce urechea ca un surd care încearcă să priceapă chiorâș. Merge de luni întregi așa, cu capul plecat, îngreuiat ca o bururugă, și nu mai caută-n sus, cu ochii vioi de altădată în ochii mei, pe care s-a învățat să nu-i mai deslusească. De luni întregi merge pe întuneric, doarme pe întuneric, străbate grădina pe întuneric, răsturnat, cu picioarele-i scurte, de un bolovan, de un mușuroi. Se uită numai în pământ. Dă din coada lui stufoasă,

bine legată de sira spinării și despicată frumos, de o cărare ca de pieptene, pornită din ccafa leonină, prin blană, până în vârf.

Hoțu e trist. S-a resemnat.

1943

TĂRANUL OȘTEAN

Dincolo de împrejmuirea grădinii. O armată mică, o reproducere miniaturală a mării Armate, trăiește viața de câmp și de campanie aci. Organizația complexă a unei unități, experimentată pe câteva pogoane de laborator. Nu-i lipsește acestei oștiri pe scară redusă nimic. Îi urmăresc exercițiile și programul, de la șase dimineața până la înserare.

E o parte a nației, un simbol al nației întregi, un crâmpel de țară și de istorie: douăzeci de veacuri într-o insulă de verdeată. Toți oștenii-s țărani, unind noblețea armelor cu aristocrația pământului și figurile galice ale sătenilor din Argeș sunt, în majoritate, oamenii din tablourile lui Camil Ressu, care s-a ținut după ei cu pensula și șevaletul mai mulți ani de-a rândul, fixându-le înfașurarea aspră și gravă, caracteristica uneia din cele mai curioase regiuni românești.

În uniformă sau goi până la brâu și de la genunchi la bocanci, ca niște copii pe plajă, acești săteni viguroși, cu patina soarelui în bronzul musculaturii se dedau la toate muncile și agrementele gimnastice, menite să împuțernicească grumazul, spinarea, brațele, gamba, în mișcări împletite, la maximum, și să facă mînrea clară și conștiința egală. Unii aruncă turta de fier ca Discobolul, alții se adaptează capriciilor mingii sau mînuiesc lopata. Un deal e mutat dintr-un loc într-altul, o groapă cu talvegul ei e construită numai cât ai întors capul de la minge la disc. Dimineața, tabăra cântă.

È o călugărie, o viață spartană, o sfortare de-a face omul mai tare, mai otelit și mai eroic decât l-a învățat pământul lui de acasă. Acești copii bărbați se pregătesc.

Între orele de program ei au cultivat câmpul și-l fertilizează țărănește. Porumbul suieră ca acasă, grâul furnicat în blana spicelor lui, ca o făptură de sine stătătoare, șopteste. Douăzeci de flăcăi smulg rapita mânăunchiuri, scufundați în talazul galben ca pucioasa, al florilor pline. Alții plivesc, alții dau prașila a doua. Ofițerul are rolul complex al dascălului a toate, arme, luptă, atac, apărare, lectură, muzică, agricultură, horticultură. Mascota răsfățată a lagărului e un câțel care nu mai vrea să crească, un burduf lănos de o schioapă și răutăcios ca o năpărcă trece din mână în mână, lătrând ascuțit. Câțel soldat, cum sunt soldați și caii, el înțelege trâmbița, comanda și nu se mai poate despărți de camarazii lui... Când pleacă unitatea, pleacă și el cu ea. O altă mascotă s-a pripășit între oșteni, o capră albă, cu tăcălia lungă, diavol sprinten cu coarnele de piatră.

S-a mai vorbit de adaptabilitatea ușoară a țaranului nostru la necunoscut. Armele cele mai complicate n-au pentru el nici un secret: le risipește oasele de metal și le descurcă numaidecât. Demontarea și montarea unei mașini e o problemă simplă, de câteva minute.

Războiul a fost un examen nou al priceperii țaranului și al bravurii lui. Timpul n-are nimic de regretat față de vremile eroismului povestit în vechile cronică, poate că dimpotrivă. Niciodată țăranul n-a fost mai bun oștean, mai teafăr și mai viteaz.

1943

AȘEZĂMÂNTUL MĂRTIȘOR

În cartierul Mărtișor, numit așa din bătrâni și așezat pe marginea cea mai înaltă a Bucureștilor, peste drum de

închisoarea Văcărești, care a fost mănăstire, o fântână distribuia cu ciutura oamenilor oboșiți și vitelor însetate, apa ei proaspătă și adâncă. E puțul celor trei oțeni, adormiți întru Domnul, grădinari și preocupati din marea luncă. În tășul ei zboară pe-o aripă uliul și plutește barza, peste o împărăție de sălcii, plute și grădini în care cântă cucul, mierla și, noaptea, la lună și luceafăr, balta vastă, strecurată între câmpiile de cimbri.

Opr sute de familii au băut din izvorul oțenilor vreo cincizeci de ani, rămas ca un mormânt cu roată, încă neastupat de primărie. Poate că rimpul, cel mai bun urbanist și care a dărâmat și babilonul, o să se îmbune să-l acopere și pe el.

Carriera Mărtisor are nevoie pentru sănătatea lui morală de o biserică și de o grădină de copii. Câteva sute de nevârstnici, lăsați în voia străzii de părinții nevoiași duși la lucru, capătă deprinderile de care mai târziu legile și judecătorii nu vor mai fi în stare să-i dezbrace. O învățătoare în mijlocul lor i-ar deprinde să lucreze de-a joaca, să cânte și să cîntecă, adunați vara la umbră și iarna într-o sală caldă.

Pentru cealaltă sănătate, greu încercată, profesorul Cantacuzino, prin îndemnul și rugăciunea cuiva din mahalaua Mărtisor, se hotărâse pe când era ministru – câți ani au trecut în deșert! – să înființeze câteva gratuități; o farmacie, o vizită medicală bisăptămănală, cu dentist, o infirmerie cu trei paturi, o baie cu duș și o sală de lectură și sfat... Cineva din mahală dădea cărțile și un aparat de radio și ar fi citit sâmbăta un autor comentat. Alții, dintre cărturarii fără arginți, le-ar fi ținut cuvântări și conferințe simple în legătură cu viața lor de sat în oraș. Un proiect studiat trebuia să se desfășoare prieteneste de-a lungul anului, fără solemnități și vană oratorie, politica și trancăneala fiind interzise și lăsate pe seama presei lamentabil literare.

Oamenii au așteptat în gol. Cantacuzino nu a mai fost ministru, primarul Chiriță Vasilescu, om de multă omenie,

n-a mai fost primar, moartea i-a ucis pe amândoi, și-a vârât nasul în treburile carierului și din toate gândurile bune ale locuitorilor fruntași, funcționari la pensie, mici negustori, muncitori onestți, s-a ales până la urma strângerea de la mână la mână, între locuitorii săraci, a unei sume de bani repede cheltuită. Un proprietar a dăruit un teren, un alt străin a dăruit un clopot, oamenii și-au clădit un șopron cu cruce și toaca de fier, vie ca o cîmbală a lui Dumnezeu, la orele rugăciunii de seară.

Primăria le-a vândut ieftin o piatră care trebuie fasonată, un arhitect a desenat gratuit viitorul altar. Din sărăcia lor oamenii au împlinit mai mult: au și construit temeliele de beton ale viitoareii biserici. De pe acum te poți plimba prin schema ei ca într-o umbră de catedrală, în stare de fantomă. Aci e intrarea; intri și te închini. Dincolo e pronaosul și naosul. Câțiva pași; altarul. Pentru masa lui s-a căpătat o marmură albă. În stînga e proscomidia: frida în care preotul, în odăjldii, pregătește, postind o zi și o noapte, tainele liturghiei și rugându-se pentru toată lumea din strada asta, din strada de alături, din toate străzile și din tot universul. E singurul tribunal unde totul se iartă și un păcat nu se ține minte.

Cititori ai „Informației zilei” și ai lui Cocò: dați fiecare cât vă lasă inima și punga, dragostea și mila, pentru asezămintele Mărtisor, cu încredințarea că banul adunar e gospodărit cinstit, cu controlul sever al locuitorilor, de către un comitet ales de ei pe mărturia unui trecut. Ei nu sunt nici arătoși: sunt numai niște oameni de ispravă, care și-au pus de gând să fie folositori copiilor frumoși, desreptți și necăjiți ai vecinilor din ulițele mahalalei lor. Cei cu prisosuri vor pune în talger mai mult și cei strâmtorați cât de puțin.

Poate că unii din noi sunt chinuți de o remușcare, apăsări de o nedreptate, făcută cu voie sau fără de voie, muștrați de conștiință. Ei pot să dea pe neștiute și să rămână anonimi: povara sufletului se ușurează cu binele la care au contribuit.

Trimiteti mult-puținul vostru la Casa de Depuneri și Cecurii.
Cont CEC nr. 13.449. Nici o altă mână nu e în drept să ia sfânta
pomână a Mărșorului și nimeni nu primește în mână nimic.

Aduceți-vă aminte și că cine dă la timp dă de două ori.

1943

FLUTURELE DE CHICIURĂ

O lună de zile a jucat în văzduh toată grădina, din mii de
fluturi albi. Ca să ne pastrăm satisfacția că s-au ivit, ca orele,
din nimic, ne prefacem a nu ști că fluturii de azi sunt omizile
de ieri, care veneau prin aer spânzurate de un fir de mătase
purttat de adieri și închidem ochii asupra seriilor de preschim-
bări ale ciudatului fenomen: viermele înger.

Aducerea-aminte a felului cum rârâtoarea se face zburător și
zburătoarea decade, ne-ar dezgusta ca descrierea fiziologică a
maternității în timpul unei idile la lună cu ecoul unui tremur de
corzi de harpa sau un suspin de orgă, auzit din depărtare. Vrem
fluturi și fluturii iată-i în hore, dansând un balet în piersici și pruni.

Parcă ar fi înflorit azi-noapte, fecundată de stele reci, livada,
și parcă florile, desprinse din locul lor, ar pluti și în ramuri,
șovăind să plece sau să se întoarcă. Petalele pribegesc îmbătate
de fericirea ridicării mai sus și peste destin, peste pământ și
crengi. Poezia e harul fiecărei găze și al fiecărui fir de iarbă piuit
și o trăiește cu exuberanță toată grădina. Valurile de urandafini
îneacă potecile cu belsugul ramurilor revărsate în toate partile
și scuturându-și bogatele recolte, de zăpadă parfumată,
înfloresc neîntrerupt, scuturate neîntrerupt și neîntrerupt
așternute în toată grădina. Nici un zgomot nu percepe auzul,
la spectacolul ruperii delicate și al risipirii, în mișcarea rozelor
și a fluturilor, ridicați ca din căderea impalpabilei desfoini.

De coada măturii, răzimată-n părete, s-a lipit ceva, ca o bucată de hârtie. Ne punem ochelarii. Copiii ne-au luat-o înainte și au îpat: „Ce splendoare!” Într-adevăr, prezența străinului e uimitoare. E un fluture mare, oprit acolo, pe mătura cu care s-au adunat virginalele petale în câteva mușuroaie, pe cărări. Culoarea lui, nouă, pentru toată grădina, e o nuanță palidă, de ivoriu pe catifea transparentă. S-a strâns toată lumea să salure cu o emoție mistică imobilitatea nobilului vizitator, croit din cele mai suave cârpe asurale. Îl examinăm la ochelari și lupă, ca să-i descoperim caracteristicile misterioase. Ochii de argint și aur lipsesc. Cucuvaia mică are capul bont și nici o mustată detectoare, nici un fulg de sprânceană nu-i complică profilul, neted și scurt. O simplitate, redusă la triunghi, cum singur Dumnezeu se pricepe să dea, deosibeste perfecțiunea nemaipomenitei făpturi. Niciodată, nici unul din cei de față, de toate vârstele și din toate țărâmurile cele mai opuse, n-a mai văzut un exemplar al acestui miracol... Un științific care se găsește din întâmplare printre noi ar vrea să-l străpungă cu acul și să-l păstreze în cutiile lui cu insecte. Cu o biciușcă l-am ars peste labele întrinse către divina arătare.

Biblioteca gospodăriei având și cărți de fluturi, ne-am dus să le căutăm. „Adu *Les Ravageur de Fabre*”... Au venit șase cărți. Le răsfoim, fiecare câte una... Nimic! „Adu *Die Wunder der Natur*”, patru volume groase... Nimic! Natura e mai tare, născocoște și face neconținut.

Cu nasul în fotografii, imagini și picturi, a trecut o jumătate de oră. Nu mai e fluture! A plecat! Mătura stă singură și proastă.

1943

CARIERA

La „Café Lirique” din Geneva, servea, pe la 1906, cu șervetul pe braț, o celebritate, un chelner, care jucase șah cu

regele Petru. Refugiat în Elveția, Karagheorghieviciul se comporta ca un actor, ca un student. Își lua cafeaua la cafenea, mânca la restaurant și ducea o viață de boem săracut. Ajungând rege încoronat, chelnerul Jacques îi cumpărase fotografia pe care o scotea cu admirație din buzunar.

– Ce rău îmi pare că n-am și un autograf! se plângea garsonul. Dacă m-as duce acum la Belgrad și as spune cine sunt, cred că m-ar numi ministru sau cel puțin director la Conservator.

Jacques cânta nițel și din flaut și pretindea că ilustrul lui partener îl aprecia ca muzicant. Probabil că dacă s-ar fi dus unde spunea, un sergent de stradă i-ar fi luat un interogatoriu și i-ar fi dat loc într-un vagon de a treia clasă cu destinația „retour”.

Anecdota cu regele se decolorase de tot și, căpătând o conștiință de sine, ridiculizată de clienți, Jacques alimenta fără să-și dea seama buna dispoziție a jucătorilor de șah, între care se simțea, în amintire, mai bine. Jucătorii îl atâtau să vorbească.

– la mai zi o dată ce ți-a spus regele când sta colea pe canapea, într-o sâmbăta seara.

– E un imbecil!

- Regele Petru l-a apreciat!

– Perfect adevărat! răspundea chelnerul. Odată ce m-a remarcat regele, opinia dumneavoastră mi-e indiferentă.

Din contactul cu farfuriile și tacâmul regelui, chelnerul rămăsese cu o înfumurare de aristocrat degenerat.

La Techirghiol, după războiul trecut, un om își tocea picioarele între localitățile de pe litoral, explicând scaldătorilor de la plajă și de la ora prânzului, mai ales, prin berării, că el făcuse o ispravă unică la Silistra, nu-nu aduc aminte care, își scrântise piciorul ori întorsese apele Dunării îndărăt. Că făcuse ceva nestiut de nimeni, asta era sigur.

Un alt cerătean ținea discursuri și conferințe în piață, pe o temă asemănătoare, pretinzând că trăsesse primul foc care a făcut să se încovoie un zepelin inamic. Piața se obișnuise cu el și-l ocolea, bravul cerătean vorbind în cele din urmă singur, urcat pe o ladă, lângă hală.

– A! așa e ăla cu balonul, îl arăta negustorul de lămâi.

Amândoi eroii obscuri cântau să-si facă o profesiune pe toată viața, atribuindu-și un merit dintr-o coincidență și un prestigiu dintr-un amănunt. Când îi întrebai:

– Am niște lemne de tăiat și de măturat o curte, la ce te pricepi dumneata? ei răspundeau, unul:

– Au sunt cel de la Silistra!

și celălalt:

– Eu am doborât balonul!

– Bine, dar ce faci acum?

Revolțari, ei se puneau să înjure piața, publicul și guvernul.

În cafeneaua din București se leagănă pe câte un scaun un flăcău la vârsta de colonel. Activitatea lui e transformismul: trage pe nas oxigen și-i dă drumul acidului carbonic, iar la fiecare douăzeci și patru de ore obține un fabricat alimentar. Juncția lui, din punctul de vedere intelectual, e complicată și dificilă. S-a pomenit cu pasiunea să puie note politice și literare; ceea ce ar fi, până la urma urmei, o simili-profesiune, dar se petrece ceva catastrofal; nu știe să le serie. Asta îl cam irită, dar asta e legea lui, să nu știe și să nu poată. Și-a dat toată silința, și nu merge. La patruzeci de ani nu știe să-l facă pe 3, nota care i-ar fi cea mai favorită.

L-au întrebat unii: „Nu te apuci de nimic? că trece vremea. Atât ești în stare să faci?”

El a răspuns ca garsonul de la „Café Lirique” din Geneva, ca viceazul de la Silistra și ca omul cu balonul: că i-a căzut odară lui Charles Maurras basronul, că i l-a ridicat și că i l-a dat. Că Maurras i-a mulțumit pe franțuzeste: „*Merci*”, și că el i-a zis: „*Il n'y a pas de quoi*”.

E cariera lui.

MAESTRUL DIN STREHAIA

Mi-a venit, dragă Cocò, o corespondență curioasă: un ziar, o fotografie și o bucată de scrisoare.

Ziarul se numește „Gazeta Municipiului Strehaia”, datată „1 ianuarie, Anul I, stil universal-internațional”. Gazeta nu e o foaie, ci o frunză. Dedesubtul titlului citești pe manșetă: „Frunză pentru tămăduirea Școlii, Bisericii, Armatei și Justiției Româno-Universale, prin puterea armonico-dezinteresată a Băncii, Cooperativei și Obștei, locale”. Această explicație, ca toate celelalte amănunte de frontispiciu, și ca toate frazele textului, e punctată cu două semne, exclamația și punctul de întrebare.

M-ai întreba cine o scoate. Să citim al doilea rând al manșetei: „Apare lunar, sub conducerea unui comitet și sub direcția lui Mitică, vasalul acestor instituțiuni, din dragoste fără plată”. Acest director de gazetă ia diverse titluri: „Mitică Mesianicul”, „Mecanicul ceresc și Mântuitorul raturor”, „Mitică Vistiernicul Universal sau Ministrul Miniștrilor de Financo Româno-Universal-International” și publică pe a patra pagină a frunzei sale și „Calendarul Mântuirii a II-a. Anul I-ul”.

Ziarul debutează cu o poemă intitulată *Cadon de Anul Nou unionist universal*. Poate că vrei să asculți și versurile:

„Cu ist an blagoslovit
1926 numit,
Ție oraș nenorocit,
Mântuirea ți-a sosit?...”

Nu mai tineți cont d-avere
Că-n ea stau păcate grele...
Întorce-vă-ți în sărăcie
De voiți, vreo fericire!?”

Fotografia reprezintă un om și jumătate. Corespondentul nostru e un bărbat brunet, are barbă neagră și niste ochi! Mi-a

acordat și un autograf: „Simpaticul meu frate-ntru Hristos, T. Tudorescu, Mitică Pr. V. Ghindoc, servitorul tuturor din dragoste fără plată”.

Am citit, binecîntele, tot ziarul confratelui Mitică, pe nerăsuflate — cu toate că e cuprîns de un singur articol pe trei pagini *Frunză pentru tîmăduirea Băncilor*, divizat în capitole: Felurile Băncilor, Băncile populare, necesitatea și importanța acestor șapte feluri de bănci, Retur procesiunea(?) metalizării, revendicării și revalorizării leului, Sân a lui Avraam etc., etc. Sunt atîtea idei minunate și orientări fundamentale că-ți rămîne mintea-n loc. Confratele Mitică îmbrățișează, ca să le tîmăduiască în finanțe, toate continentele, părăndu-i rău că globul are numai cinci.

Confratele Mitică își rezimă sentințele și idealul de a face din „Banca Municipală Srehaia” centrul universului bancar, pe principii, de care orice economisto-politico-tîmăduitor are cuvînt să fie gelos.

„Dinamul om va deveni un Electromotor imaterial sau Atozperpetuumobile Desăvîrsit”.

„Evenimentul cel mai dezastruos, din care vor rezulta toate funestitățile, este: Evenimentul Climateric Ceresc, în luptă cu Evenimentul Deprecierii Absolută a Leului Pămîntesc”.

După vederile domnului Mitică anul începe la 1 ianuarie, și „se continuă cu celelalte unsprezece luni, formînd cele patru anotîmpuri și anume...”

„Filterul Spiritului a fost Corpul iar filterul Corpului a fost Spiritul”.

„Din Visteria Statului s-a născut Banca Națională, din ambele a rezulat Banca Marmorosch Blank”.

După ce l-ai citit pe confratele Mitică Ghindoc, îți vine să scrii ca el și să nu mai poți ușor scăpa de influența lui. Parecă ar fi căscat și caști. Te transformă și te renovează. Bine că nu-l citește *toată lumea*: ar fi o epidemie.

Unde am mai văzut cu această clară vedere, această logică inteligentă, această întîndere pe coală, acest scrii? Confratele

Mitică avea un elev la București, pe care îl caut în memorie. Parcă scria, parcă nu scria, parcă-i un fel de polemist, parcă-i un alt fel de polemist, parcă ar avea un crac la peniță, parcă nu l-ar avea nici pe acela. Parcă ar scri cu apă, parcă ar scri cu sifon. O să mai caut. În orice caz, mi se pare că maestrul lui din Strehaia a fost întrecut.

1943

ILARIE CHENDI

După o absență din țară, aproape egală, atunci, cu jumătatea vârstei povestitorului, ducându-mă la Biblioteca Academiei Române să caut ceva într-o carte, custodele, poetul Alexandru Obedeanu, mi-a pus cu toată politeța în vedere că nu pot citi fără autorizație scrisă, și surzând mi-a indicat coridorul, care ducea la inchiizitorul acestei nemaiauzite măsuri, Bianu, profesor de limba latină și secretar, vai de mine, perpetuu, al Academiei.

Am șovăit consternat. Putusem ca străin să răsfoiesc și manuscrisele de tezaur ale scriitorilor francezi la Biblioteca Națională din Paris, și mă vedeam refuzat să ocup un scaun și să completez o fișă de cititor în țara sufletului și a oaselor mele. Când să pui pălăria, la ușa de ieșire, m-am întors. Îl cunoscusem pe Bianu într-altă ipostază decât de bibliotecar, la Sfântul Nicolae Tabacu; o biserică albă, de peste drum de Academie, unde slujisem câteva posturi, în odăjdii, deniile din Săptămâna Mare și mi se pare că-i și stersesem odată, la împărtășanie, buzele, cu procovățul de aur.

La un birou imens, cu teancuri de hârtii și cărți, ca-n fotografiile cărturarilor însemnați, căzută pe gânduri dinaintea unui obiectiv, sta un personaj cu părul țepos, drept ca o perie balană, tunsă orizontal, inexpressiv și înzestrat de natură cu o insignifiantă a căutăturii, de care bibliotecarul era probabil

conștient. Cererea mea începea cu întrebarea, dacă este cu putință ca singura bibliotecă publică din București să nu poată să fie cercetată, și l-a vexat. Bianu m-a întrebat cum mă cheamă și dacă sunt licențiat sau doctor în oarece. L-am răspuns că putem presupune a fi primit de la familie numele de Popescu și de la școală un certificat de patru clase primare cu o repetență. Bianu a sărit de pe scaun și m-a apostrofat. În dialogul analitic care a urmat remarcându-se deficiența, se întărâta pierzându-și stăpânirea de sine. Cred că mai erau zece secunde până să ridice un bolovan de bronz de pe birou și să mi-l arunce în cap, ca să capete o biruință mai ușoară decât cu o diatribă degenerată în gângăveală.

Atunci apăru din spatele secretarului perpetuu un domn cu barbă-n cioc, cu scăpărarea ochilor iute și care ascultase prin crăpătura usii, Ilarie Chendi, funcționar al Academiei. M-a strigat pe numele meu de mângâlici al hârtiei, m-a prins de braț prietenește și mi-a spus destul de rare, ca să fie bine auzit: „Ce stai de vorbă cu prostul ăsta?” ceea ce însemna că orice exces are lângă el corectivul necesar.

Așa l-am cunoscut pe Ilarie Chendi, care și în scris, ca în grai, mărturisea o independență de judecată neobișnuită. Bucurându-mă de situația de todeauua, de a fi atacat cu o ură ridiculă în toate încercările mele literare încă de la debut, acest ardelean, cu școală multă și de o vioiciune de condei pariziană, divers, felurit, crâncen și sarcastic, mi-a făcut un loc deosebit în literatură, pe care nu știu ce l-a păstrat, îndrăzneala lui de a tăia definitiv pământul în jurul judecării lui cu un cuțit adânc sau și altceva, concordant cu atitudinea lui răspicată. Am făcut tot aci o însemnare, săptămâna trecută, pentru pomenirea lui Iosif, prietenul de aproape al lui Chendi. La câteva ceasuri după moartea poetului, Ilarie Chendi, bolnav și el, neputând să o suporte, s-a sinucis.

Îl se envine scriitorului acestuia complex, care datează o epocă nouă și nu numai un moment, altceva decât o floare

sărutată, așezată pe mormânt: o carte – și cartea trebuia scrisă pentru onoarea condeiiului românesc.

1943

OMUL-OM ȘI NEOMUL

È o poveste veche și-nouă. O uită unul și o re trăiește altul și, ca și cum nu s-ar fi repetat în toate zilele, se înmulțește la nesfârșit. Neînțelegându-i rostul, jignit de conținutul ei recidivare și de un dezzechilibru într-adevăr uimitor, și concepând pe omul din poveste monstruos, graiul poporului l-a pus între animalele ce i se părea că au trecut în el printr-o migrațiune odioasă, stabilind identificările cum s-a priceput: porcul, măgarul, sarpele.

Omul se naste idealist și naiv, cu o părere bună de oameni. Zac în simțirile lui frăgezimi inuzabile și capacități de bună-credință, pe care nici o decepție nu ajunge să le stirbească. El șovăie să tragă la răspundere omul, și-l face animal, ca să scuze moralul și să se mai poată încrede în el.

Omul-om nu vrea să rătăcească singur împrejurul lumii, are nevoie de tovarăși: tovarăși-l mint, ucenicii-l fură, prietenii-l necinstesc. Porcul își păstrează firea și caracterul fără să si le izmenească, măgarul e un om de treabă, sarpele a fost numai în metaforă încălzit la sân. Animalul nu iese din personalitatea lui ca să ti se facă plăcut, amabilitățile perfide îl dezonoarează: viu ori ucis, mângâiat sau bătut, el rămâne el. Singur omul cunoaște și exploatează trecerea dintr-o clasificare într-alta și prefăcătoră. Onest e numai dobitocul - și semenul lui omul-om.

Subr oblăduirea zisei inteligente, omul vulgar poate să fie dublu, triplu și la nesfârșit variabil, în același timp și obiect, zbatându-se între aparente și samsar al ruurilor stărilor

sufletești, lucrând fără marfă proprie și capital. El riscă o mască luată de la altul. O mască plânge și alta înșală: câte cinci obraze suprapuse, lepădate și reimpachetate: sentimentalul și licheaua, devotatul și canalia. Viața e o problemă de expedient și de secundă. Un autrefileu, pieziș: totalizare irealizabilă.

Povestea e una și aceeași în toate vremile, în toate limbile.

Era nefericit, era hulit și l-ai ajutat să-și vie sufletul lui în fire. L-ai adunat din zdrente și bube, zăcând pe o margine de drum, uitar dincolo de ciulini și bozii. L-ai dat din plosca ta rachiu, ca să-i înzdrăvenestri cumpatul rupt, i-ai uns ranile cu undelemn, l-ai ureat întins pe spinarea asinei tale, de călător pe nisipuri, și l-ai dus acasă la tine, l-ai culcat, l-ai oblojit, i-ai cântat din ghitara lângă ureche.

S-a vindecat, bietul, și te-a pizmuit că puteși să-l ajuti. Pe la răspântii s-a dat în vorbă cu hoții de noapte, care-ți pândeau ograda să-i dea foc, sopțindu-le pe unde-i trecerea printre ghimpi mai lesnicioasă, și l-ai văzut otrăvindu-ți câinii de pază, după ce nu a putut să-i alunge. A vrut să-ți răzvrătească slugile și a început să-ți poruncească. Ți-a ntors prietenii de la ușă. Și-a șters nasul de mămăliga ta și ți-a scuipat în fiertură, să te spurce. Și-a făcut bătă, să te astepre-n pădure. Ai aflat cum s-a surpat lângă tine strejarul prăvălit, de la fântână. L-ai auzit din somn ascuțindu-și cuțitul. Te-a vândut pe nesimțite cui a vroit să te piardă. L-ai trimis să ducă vorbele bune, și el s-a dus și te-a pârât. Iuda sta la masa ta de taină, când s-au arătat în zarea ferestrei, prin perdeaua de borangic, sulite și coifuri. L-ai frânt pâinea ta și i-ai dat-o binecuvântată, a sorbit din paharul tău.

Nu e șarpe omul cu chilzuiala piezișă, dar pe furis – e om, om ce numai se despoaie ca șarpele. Uită-te la el: pielea i s-a zbârcit și joacă pe hârca uscată, ca un ciorap lăbărtat, cârpiu în găurile strâmbe. Îi bate pleoapa vânătă pe care-o atinge cînstita-ți căutătură. Îi tremură buzele crăpate de-o ciudă fierbinte, îi arde urechea și-i țiuie conștiința. Ești milostiv și blajin: bunătatea ta îl face bolnav. Ar fi vrut să rămâie mai bine unde l-ai găsit zăcând,

să-mbuce ciorile din el și să nu le poară goni cu bratul oboșit, – și te uraste pentru că l-ai iubit. Ce bine nu i-ai făcut?

Într-o zi de fantezie ironică, natura zămislea miasminele, putreziciunea, mustele, viermele, ploșnita, ciupercile veninoase și fierea.

1943

ARTICOLUL

Un gen literar, al căruia merit îi revine în totul presei, silită să dea pe spațiu măsurat fabula unei secunde, poezia unui crâmpci, romanul complet al unui amănunt, e articolul, așa-zis. Articolul nu se asemănă și nu poate fi comparat decât cu el însuși. Condiția lui o cunoaște limbajul popular încă dinainte de a fi realizat: scurt și îndesat. Un articol lung e todeauna prea lung, chiar interesant în unele privințe; – ghiveci de flori, de dimensiunile unui boloboc. Trebuie uruit cu patru oameni și cal și nu poate fi mutat din fereastră-n fereastră după bătaia luminii.

Un curs util despre cum trebuie scris un articol și-l poate întocmi cititorul, pentru ucenicia sau edificarea lui, urmărind aceeași temă urată de mai multe ziare. Nu e rar ca un ziar să spuie pe patru coloane ceea ce altul strânge într-o jumătate de una: la unul ideea se face conferință. În patru coloane condeiul izbuteste să rămâie în afară chiar de subiect, sau l-a diluat până ce-și pierde substanța. Nimic nu-i mai susceptibil de pedanterie dezlănată ca un articol croit pe o idee informă.

Ziarul întreg urmează același tipic: scurt și îndesat, și asta e ziarul: o foaie. De la două foi în sus, trei, patru, cinci și câteodată douăsprezece, ziarul încetează să fie gazetă și tinde spre volum. Volumul cotidian e inutil, neputând să fie nici ziar, nici carte; el e de singura comperință a librăriei. Chioscul cere cu totul altceva și, desigur, acest ceva implică o particularitate.

pe care nu e de ajuns să fii membru al unei societăți de presă, ca să o ai. Se întâmplă că preferințele publicului coincid cu principiul, care, iarăși, nu e numai o chestiune de: așa vreau, așa fac. Chestiunea este: să și pot.

La scurt și îndesat, limbajul răspunde cu mare și prost, săgeata și parul, mărgăritarul și clondirul. Articolul e sonetul prozei, cu mai puține reguli fixe ca sonetul, dar cu mai multe aderențe și afinități la toate gradele lui de expresie. Se vede clar din lectura ziarelor, pline de articole de consistență mijlocie, că între articol și umplutură e mai mult decât o diferență și că foaia cere aptitudini. Publicul, pe care Zgârie-brânză îl socotește neghiob, își dă precis seama dacă Zgârie-brânză e un cretin amplificat și un imbecil sonor: iaca și el, o umplutură. Umplutura cultivată e vomitură atât a bibliotecii, cât și a stupidității.

Problema e mai gravă. Aci genul se despică franc: în realitatea și în viața ei: inițiativă și pasivitate. În modul pasiv articolul scris ori bâjbâit se ține după inițiatorul activ, ca o pulbere după un cal care aleargă. Cele mai multe articole sunt făcute de pretextele unui articol activ și se prezintă avortate; fracțiuni de lepădătură; și cei mai mulți autori de articole rămân o viață întreagă clienții moșitului înainte de termen. Nici o tagnă de slugi nu-i mai proastă ca aceea a servilismului intelectual, remarcat mai ales în polemică, unde „răspunzând”, cum e vorba, te faci interpretul, de la portar, al domnului care sună și comandă.

Slugile acestui moment de față literar, ridicule și grandilocvente, sunt cele mai proaste de todeauna. Nu știu să înceapă și se pricop de-abia să continue. Ca în toate celea, unii se nasc stăpâni și alții slugoi: trecerea dintre-o categorie într-alta e cu neputință, natura pune sigilii definitive, de plumb. Poți cumpăra un pantalon cu dungă și un fund de sticlă la ochi: slugoiul nu înșală nici pe sluga onorabilă, autentică, pusă pe scara de intrare ca să-l dea înapoi.

ANTICARUL.

În nici una din expozițiile de pictură mai recente nu s-a văzut luată cu pensula și strămutată-n ramă imaginea ungherului de stradă cu două dulapuri de cărți. Ochiul pictorilor, asaltat de atâtea solicitări cu mai puțin caracter, nu găsește nici o împărechere cu ea. Librăria cotoarelor paralele ca țevile de orgă, și rafturile pestrice, decorative între pereții unui apartament, își pierde în aer liber ceva din pitorescul ei?

Gravura și crochiul, destinate aspectelor variabile ale cetății, se dezinteresează de neguțătorii și industriile străzii, și nota lor de culoare nu emoționează creionul și acul de scobit în lemn al artistului grafic măcar ca un document. Din toate activitățile improvizate, *prăvălia pe tărăboantă a simpaticului anticar* a scăpat de vigilența agentului în uniformă albastră, adversarul, și el, al cobilitei, al florăreselor și al coșului de papură cu portocale și ouă. Niște edili mai esteti și mai cărturari decât aceia care, *interzicându-le cheiul Dâmboviței*, au strâns librării ambulante în insula de dughene din spatele Casei de Depuneri, construită ca o parcelă de cavouri, au dat drum liber cărților să circule, să se înmulțească și să se așeze pretutindeni, ca într-un oraș de școli și de mare mișcare intelectuală. În cele mai depărtate cartiere biblioteca anticarului pune semnul ei de noblețe pe un zid altădată murdărit, și nici o zi nu e mai tristă ca aceea în care, împiedicat de intemperii, dulapul stă închis cu o bară diagonală de fier și hibernează.

Ora cea mai plăcută a cititorului îl găsea puricând în rafturi și descoperind brosurile neștiute adeseori nici de anticar. Toți dascălii, scriitorii și ziaristii își aduc aminte de câteva figuri, de acei cărturari cu librăria în spinare, care-ți păstrau o ediție rară, un volum vechi, pentru gustul dumitale. Ei au umplut bibliotecile cu tipărituri de pret, fără să fi reținut atenția și pana scriitorilor prieteni cu dânsii. Au dispărut fără să li se prindă

chipul și meritul de nici o pagină din mii de hârtoage vândute prin neostenita lor sârguință.

Decanul și savantul anticarilor din București a fost un bibliofil Pohl, în genul unchișului Chacornac din Paris. Cunoscut ebraist în sferele teologice de pe timpuri, omul de bibliotecă al învățărilor, arhierilor și mitropoliților noștri, beteag de un ochi, pipernic, dotat cu o memorie pe care nu o putea corecta decât Nicolae Iorga, el semăna cu Sfântul Petru din iconografia ortodoxă.

Îl văd punând merania, blagoslovit de mâna gîngăse a Înaltpreasfîntitului Iosif și-l aud argumentînd în salonul de primire al marelui ierarh:

– Am găsit pentru mata înțuția ediție a *Jidovului rătăcitor*... E undeva într-o casă, dar cere cam mult... O să mai pui o vorbă... o să vedem... Cred că o scot mai ieftin.

Iosif Gheorghian, fost douăzeci și cinci de ani starețul capelei românești din Paris, era traducătorul în românește a scrierii lui Eugène Sue, și nu avea din editia lui cu litere jumătate slavone nici un exemplar.

1943

„MÂNA DE OȚEL”

„Mâna de Oțel” era odinioară, și poate că mai e și azi, o vopselărie. Puteai să cumperi toate articolele de pensulă și bidinea, și conexe, benzină, ceară de parchete, gîspapir și ribisir. Dar firma era inexplicabilă. De ce „Mâna de Oțel” și nu „Vopseaua”? Magazinul avea și o specialitate onctuoasă: săpunul de rufe și de scos pere.

M-a împins curiozitatea să cau etimologia comercială a firmei, și am întrebat, cumpărînd odată clei, pe contabilul magazinului,

de unde s-a născut o firmă de atâta expresie vehementă. Aș mai fi înțeles-o la un negoi de topoare, ciocane, greble, nicovăi și lanțuri: acolo totul fiind de fier și oțel, afară de cozi.

Pe când fierăriile nu fac nici aluzii la materialul lor temeinic, necum să-și împrumute reclama de la substanțe grase sau lichide, o negustorie de materiale dulci, lenitive, lua o emblemă teapănă și dură. Într-adevăr, deasupra ușii se legăna o mânășă medievală, construită însă de un tinichigiu. Se vedeau și lipiturile de cositor.

Contabilul mi-a dezvăluit că stăpânul prăvălicii avea vreo zece sucursale, toate „La Mâna de Oțel“, și că era un mare fricos, temându-se și de umbra lui. Adunase din uleiuri și vopsele o mare avere și se temea de hoți și asasini, bănuitor cu toți directorii, funcționarii, lucrătorii și oamenii de serviciu, chiar cu nevastă-sa și cu bucătăreasa.

Îl se părea că un vast complot al concurenților se uneltea în secret împotriva lui, era terorizat de vise, sărea noaptea din pat, trezit de o mafie, care îl sugruma în perinele de puf. Un șoarece rece i-a trecut odată de-a lungul pijamalei, pe piele, și a zăcut două luni de gălbănare, înconjurându-se de medici și povestind că s-a încercat un atentat la viața lui.

Servitorii nefericitului, la valură bună, milionar, erau în fiecare lună pârâți la poliție, schimbați unii după alții, și autoritățile, plicisite de neîntreprerile lui plângeri și intervenții, îl socoreau maniac și-i aruncau reclamațiile la coș. „Dacă, Doamne păzește, i s-ar întâmpla să fie odată omorât de un salahor neplătit, observa contabilul, n-are să mai creadă nimeni, și toată lumea o să spuie că s-a înecat cu friptură.“

Că omul era și tare zgârcit, rotunzind salariile în beneficiul lui, trăgând de la fiecare slujbas ceva, oprind pentru obiectele sparte prețul înzecit și înșelând la cântar și măsurătoare. Deviza secretă a numerocaselor lui magazine era: zece la sută economie.

— Și știi dumneata, preciza contabilul, la nimic nu se câștigă mai mult ca la uleiuri. Pe lângă că le amesteci cum vrei, mai

rămâne și multă unsoare pe părții litrului cu care vinzi. E destul să torni repede și să nu lași măsura să se scurgă de tot. Dar ce-l domină e groaza, spaîma.

– Nu mi-ai explicat nimic, i-am răspuns contabilului.

– Ba da. E o firmă de autosugestic și consolare. „Mâna de Oțel“ însemnează bărbăție, voință, încredere și dominarea destinului. Acum, vezi și dumneata...

1943

O PIESĂ DE TEATRU

Într-un program de teatru se cuvine un elogiu, măcar o dată pe an spectacolului, din care se inspiră toate spectacolele jucate și toate frumuserile fragmentare, al naturii... Recunosc, *cuvântul s-a tocit, dar ce sunt cuvintele comparativ cu tinerețea, proaspătă în eternitate, a miracolelor ei de toată ziua?*

Teri, la intrările de serviciu ale unei săli, se încăreau pe camioane decorurile destinate să dea iluzia acestui lucru imens, cu vorba lui din dicționar și din literatură, rociră. O pădure de chembrică veștedă iese făcută sul și se desfășura, atârând pe asfalt, înainte de a fi grămădită pe platforma cărutei. Ce mizerie! În câteva suluri se cuprindea, zbârcită și cocolosită, toată această lună a lui mai, de la ferestrele noastre, de peste grădină, transportată de hamali de la o sală de teatru la alta și realizată cu bidineaua. Zdrețele de pe margini aveau să reprezinte, din panourile bătute pe șipcile și scândurile încălecare dintre culise, frunzele ușoare adiate de vânt. Unele buchete de cârpă aveau să atârne până jos, peste grumazele zgâriate de un contact artilicial idilic. Cinci oameni aduceau de-a fuga copacii seculari pe câte un umăr, așezați pe o dungă de o spetează, goruni și nuci uriași și pentru fundalurile

stâncoase, lespezile plesuve, în greutate de câte zece tone, purtate câte trei, într-o singură mână.

Toate aceste gigantisme și orizonturi încăpuseră într-un vehicul tras de un singur cal ros la șolduri, refuzat la toate rechizițiile războiului. Singur el nu era de mucava și numai rănile lui erau adevărate. Și un miros de clei vechi și de mucegai plutea de jur-împrejurul acestei naturi adaptate, cu o suvenire de iodoform și spitale.

Tristetea decorului de teatru vine și de acolo că natura e îmbibată și ca orice imitație, mai izbutită sau nu – aici nu e o problemă – trece pe planul vulgarității. Similitudinile stilizate și interpretările, care să prezinte cu francheță artificial ca punct de plecare și ca ideal, pot să dea, cu alte elemente decât ale graiului unei măsuri, degenerată în pânză de sac, vopsea și casă, impresii de adevăr mai puternic prin simteze. Aici problema se așază pe un punct de sprijin esențial și ea va fi dezlegată în viitor nu numai pentru teatru, dar pentru toate artele omului. Noi simțim cu toții, de pe acum, și simțim mai de mult, că toate mijloacele de reprezentare de până-acum și în literatură au intrat într-o bătrânețe, iremediabilă pe căile clasice. De aceea și pare atât de vechi tot ce se face pretins nou și de-aci dezgustul pentru sensibilitatea unei elite față de literatura tipicului universal.

Se va putea împlini vreodată măcar visul teatrului în aer liber, din care cei vechi au explodat cu atâtă inteligență dibăcie un gen de spectacole rămas fără urmare în epocile următoare? Iată grădina adevărată, aci dinaintea condeiului care le spune, pomii adevărați, perdelele de frunze adevărate, culisele dintre ciresii cu ramurile răzvrătite și aduse la pământ de fantezia zvâcnirilor interioare ale sângelui de sevă. Ciucurii albi ai salcânilor în ciorchini de flori dau piesei care se joacă treizeci de zile ale lui mai, o nobletă de crini, ridicăți heraldic pe blazoanele unui cer de zmalțuri albastre.

O CARTE DE DUHOVNICIE

Am citit o carte, Cocò, apărută de aproape o lună de zile și nepomenită nicăieri, ca și cum ar fi fost publicată într-un singur exemplar. Una din calitățile ei e că nu seamănă cu nimic scris și tipărit de noi și că se deosebesc de biblioteca toată ca o majolică.

Cele două sute de pagini, ținute într-un ton egal de acvarelă, foarte greu de păstrat într-o povestire, nu povestesc nimic și povestesc totul, într-o atmosferă de basm și de psalm. Ele trec pe dinaintea avidității de a le parcurge mai iute, ca un balet de fluturi și păpuși, costumate în mantii lungi de mătase moale și coronate cu aur. Lectura începe de fapt la citirea a doua, când în stampele delicate, ieșite una dintr-alta ca-ntr-un album, se ivesc nuanțele mai bine și o transparență continuă de irizare cu abur.

Povestirea afectează să fie trăită în mitul real, de dincolo de Europa, în târâmurile galbene, care au dat cunoștinței mai mult ghicire decât experimente, divinități substanțiale și o noțiune de viață, confundată cu ceea ce-i mai nedeslușit în sufletul omului alb, zăpăcit, în lupta pentru avuție, de victoria brutală și rotuși neîntrerupt însetat de un adevăr, de-abia tangent, întâlnit pe un fir de intuiții.

E basmul omului înțelept, biruitor prin răbdare și liniște, față de tot ce poate lovi simplitatea lui eroică, dedusă din știință și judecată și nesimțitoare la nici un atentat – fără să fi urmărit biruința, nici pentru sine nici pentru alții, ascultător, supus, tovarăș onest și stăpân în felul lui Christ: Cine vrea să fie tuturora stăpân, să fie tuturora slugă. (Mi-aș permite să cred, Cocò, fără să râvnesc la exegeză, că sensul exact al cuvintelor „Cine vrea să fie” este: Cine se întâmplă să fie.)

Un om de rând ajunge împărat și rămâne om de rând. E un chip de a vorbi: împăratul nu e un om de rând: el știe să cânte, să gândească, știe toate științele, e un artist, un învățat, un plugar;

se slujește de luminile cărțurului și de sculele pământului și ale meseriilor cu aceeași destoinicie, stăpânită de o stare lăuntrică de smerenie ascetică. La senzație corespunzătoare, e vorba de acea duhovnicie, dispărută poate că pentru todeauna, dinre noi, caracteristică părinților călugări și mănăstirilor. Diminuând înțelesul câtorva cuvinte și sporindu-l pe al altora, înțelepciunea e întodeauna înțelepciune, la toate gradele și variațiile de înțelepciune și comunitățile Tibetului au replica lor în chinoviile Sfântului Munte.

Cartea de care îmi place să-ți vorbesc, dragă Cocò, e generatoare de moral și de ținută, și de o întregă literatură. În ea se întâlnesc zece mii de ani de triumfuri și decadente, rezumați într-un om. Atât îl doare viața de mult încât el nu mai e încercat de suferință, după ce l-au apăsat prietenii, vrăjmașii, frații și părinții. E omul de peste Bine și Rău, realizat în carne și oase și rămas om totuși deplin.

Ar fi de dorit ca povestea asta să fie în toate mâinile, ciută de fiecare. E un om de stil, dar mai ales un model de aristocrație a insului, care trebuie să fie mai înainte de toate bun și reserminat. Volumul e o bijuterie și se asociază în raftul de sus cu *Imitația lui Iisus*, a monahului Toma din Kempen, scrisă pe la 1440, acum cinci sute de ani...

Într-o prefață la o ediție franceză mai recentă, scria Monseniorul Benson: „Nu te poți împiedica să vezi în această carte lipsa oricărei aluzii la evenimentele care au zdruncinat omenirea în vremea când a fost scrisă: se simte în ea pacea schitului și seninătatea unui suflet, care se bucură de toată viața schivniciei lui, fără să ia seama câtuși de puțin la turburările lumii din afară“.

Cartea de care ți-am vorbit e scrisă de un român, dragă Cocò. Se cheamă *Șun sau Calea neturburată, mit mongol* și autorul ei: G. Călinescu.

GITANA

Teatrul în aer liber se iscă de la sine, unde te-ai aștepta mai puțin. Decor: periferia. Scenă: o estradă și trotuarul. Repertoriu: cel mai viu, improvizarea. Pe de lături, câmpia vastă, cerul albastru și splendorile soarelui în amurg. Undeva, departe, războiul. Trei martori ai lui, în publicul adunat la spectacol: trei invalizi în uniforma lor albastră, de marinari, cu circumflexul de aur între umăr și cot. Unul stă-n baston, mânia altuia e goală, infirmitatea celui de-al treilea e și mai ascunsă. Aplauze vocale.

È duminică, și muzica harmonicilor, condusă-n tempo exact, de mâinile agile a două domnișoare, cheamă și reține câteva mahalale, pitoresc pestrice. È un bâlci cu *café-concert*, și el interesează și pe pictor, evident absent, și pe muzicant, care caută, amândoi, motive și subiecte dincolo de sferă. Totul e național, locul, costumul, vinul și covrigii uscați, afară de gitana spaniolă, arractria fermă a publicului adunat.

O perucă neagră, cu breton, îi flutură ritmic pe umeri. Buzele roșii ca sângele și sîdeful dinților participă la cântec și dans. Decolteul e grațios, numai bărbia pare mai masivă ca de obicei, și maxilarul, lipsit de ovalul neted, e mai dur. Sprâncenele date cu cosmetic până la tâmpile, mobile și cu arcu perfect, exprimă precis sentimentul grimasei și contrastele dintre atitudinile suflerești opuse, ca un tablou cu figuri medicale în cancelaria unui *spital de boli nervoase*. Masca râde și se întunecă alternativ, cu toate nuanțele dintre „te iubesc până la moarte” și „m-ai înșelat”, din romanța suspinată omeneste de ciudatul saxofon, purtat în gură de un artist măsliniu, cu ochii de *portelan* ai unei mumi.

Spaniola bate tamburina cu sonerii, lovită-n pielea de robă la timp, ca să-ntrerupă clincherul cu o bătaie de gong, și să dea melodiei o pauză ruptă. Felul cum îi zboară panglicile plutitoare în câteva culori, animate de clopotei, învaluie jocul

într-un vârtej de lumini de pastel. În palme, balerina iberică frământă castanietele cu măiestrie și dă intervalelor acel sunet lung, de scrâsnire, asemănător cu răscolirea pietrelor pe prundișuri, care indică sensibilitatea nervoasă a pipăitului și o școală lungă a muzicii cu scoici de lemn exotic, în sonorități de silix și metal.

Acum, gitana își arată mișcarea repezită a șoldului, care-i dezvelește genunchiul și-i conturează pulpa. Coapsa știe leneșele inflexiuni ale haremului, și linia ei fluidă îmbată. Pirueta finală, pe un vârf de pantof, e delicioasă. Într-un murmur tumultuos de fuste a izbutit cea mai îndrăcită figură. Emoția e entuziastă.

Un oltean cu cobiliță, nu se mai poate stăpâni:

– E dată-n mă-sa! strigă congestionat preocupatul.

Gitana spaniolă și-a smuls peruca și salură. E un gardian de la închisoare.

1943

PREȘEDINTELE

Comisiunea de bacalaureat a fereilor era prezidată de un savant contestat, om antipatic învățământului, profesoarelor și elevelor. Pentru evitarea oricărei confuzii, trebuie spus că examenul se petrece cu mai mulți ani în urmă... Pseudosavantul căpătase o catedră fără concursul legal, prin escamotarea unei situații șubrede și asortarea câtorva mărunte evenimente în beneficiul lui. Trecând vama științifică pe la fruntăria nepăzită a tipografiei, el a devenit și autorul unei opere de compilații deglizate, trecând pe numele lui câțiva cercetători streini.

În ziua examenelor, domnul președinte, ras, înălbit și cochet, s-a prezintat la școală cu un vizir surâzător și urât, cu

o familiaritate musulmană. Fizicul îl deservea cât și intelectul cu o figură între lăutar și cioclu, violetă, buzată și cu doi dovleci în pantaloni, unul în față și altul în locul opus, pe picioare scurte, de scaunel. O pată vânăată, suspectă ochiului medical, i se întindea pe o jumătate de ochi și obraz, ca două Americi, și pipăitul puhav îi era gras.

Decorul de carne neagră, cu descompuneri interioare, pe care pudra bărbieritului nu putea să o-năbușe, ar fi dat numai o impresie de tristete și de compătimire, dacă accentul berbant al complexului caricatural nu-l făcea odios între cucoane și domnișoare. Directoarea nu a participat la spectacolul examenelor, profesoarele s-au încețat într-o încruntare, iritantă pentru o atmosferă de studiu și colaborare, fețele se simțeau rău, numai președintele se oferea masculin tuturor, cu îndulcirile lipicioase ale ochilor, scânteietori ca focul unei porcovie. Silite să-i suporte autoritatea libidinoasă, candidatele și examinatoarele se uipau discret în batistă, ca dinaintea unui hoit cu emanații râncede, pipărate. Asta a durat o săptămână și a fost cel mai sinistru bacalaureat din câte trăise clasicismul.

Toată cariera lui universitară era cu dezgust cunoscută dascălilor care nu confundă datoria de director intelectual și educativ al studentelor, cu limba căscată de strechea virilă, și la fiecare tentativă de a forța o ușă pentru o înaintare nemeritată și un plasament, domnul președinte s-a lovit cu nasul în câte un băț, și din nou și-a făcut vânt, încurajat de anumite servicii și nerușinări.

Rămânea din el o imagine de Don Juan crăcânat și de cocoy opărit.

Mi-am adus aminte de personalitatea acestui model de dascăl și de președinte uitată, acum câteva zile, când l-am văzut într-o situație nouă, dinaintea unui depozit de benzină, cu mânecele suflecate, nădușit și pompând, scârbit, aer într-un cauciuc de automobil, vechi ca o diligență, cu roata fleșcăită.

Cățiva șoferi își băteau joc de dibăciile lui mecanice, tot atât de iscusite ca și la catedră.

– Tâmpitul! a strigat unul din ei. Ești bătrân și prost. Nu se tine pompa așa...

1943

ALBA

Penița se-ncurcă în ortografie și ar trebui readus pentru susceptibilitățile ei semnul chirilic. Dacă scrie mîța, ochiul cireste *a*, iar circumflexul pe *nn* *i* dă ochiului mița: ochiul obsedat de etimologii și de litera pură nu se poate lepăda de reminiscențe. *A* latin și *I* latin rîgâie și sughit în circumflex.

Dar, orisicum, pisica e albă, din vârful cozii în vârful unghiilor, albă de jur-împrejur și peste tot albă, ca ribișorul. Între toate pisicile și-n toată lumea ogradei, Alba e o personalitate. Numai porumbielul cu coada rotată, la care se uiră, ca la un coleg, mai mult ca la ceilalți, e alb ca Ducesa. Îl vede că-și ia zborul, din fereastră, și că se întoarce după o spirală prin aer. Poate că-l admiră. Am auzit-o spuindu-i ceva, abia perceptibil. Bagă de seamă: vrea să-l mănânce! Nu-i cu puțință alb pe alb: există o solidaritate a culorii...

Echilibrul acestui exemplar definitiv de mătă, descoperit pe maidanul unde fusese aruncat într-o noapte de frig, puțin mai mare ca un ou, te lasă confuz și visător, ca o stea cu pâlparea misterioasă din ungherul depărtat, în care răsare pe neștiute. Un contur de floare cu amănuntele stilizate până la fir, ocolește simetriile caligrafiate. Picioarele fine sunt puternice și etichete de catifea viguroase. Grunzul elastic nu putea să fie nici mai lung, nici mai subțire, nici mai scurt, fără să strice ceva. Spinarea ondulată și coada groasă, înrădăcinată nervos, serpuiesc în mișcarea umbletului, după un ritm elegant. Nimic

nu-i improvizat și nedeslusit în extraordinarul animal, lenes ca noaptea, agil ca o săgeată și zvelt. Ochii sunt de aur adevărat, și fața, suavă, e limpede și senină. Ptiu! bătu-te-ar norocul!

Și câte detalii, miștos îmbinate pe fericitele tipare ale perfecțiunii, n-are, centimetru cu centimetru, portretul și giuvaierul gurii, scris cu nasul alături, ca două litere ornate. Desinată cu o linie trandafirie, sucită cu mesteșuguri de filigran, buza singură poate să preocupe idealul de expresie al unui artist o viață, ca zâmbetul Giocondei animat de pensula lui Da Vinci. Îi examinezi punctele care trădează mecanismul infirmităților inexorabile ale naturii, conștientă că trebuie să le ascundă slăbiciunea și accesul: totul e închis și cusut cu cheotori de mătase, lucrate meticulos, ca petalele învelite, ale ciorchinilor albi de salcâm.

Nobila făptură m-a vizitat în zorii zilei, și-mi dă bună dimineța, torcându-și rugăciunea murmurată, cu privirile în căutătura mea. E ca o statuie, scoborâtă din piatra ei și, animată de un spirit subtil, nu suferă să-și vadă pe unul din prietenii casei furat de o carte sau de un condei. În privința asta pisica are intuiții exacte și nu greșeste prea mult: omul e falsificat și superficial, refuzând să se supună destinului îngust și căutând o scapare în cotețul cu cărți și în moara de vorbe goale a tipografiei.

De mai multe ori, am înlăturat-o cu blândețe:

– Du-te, Albaș te așteaptă-n iarbă un soarece glumeț, ca să se joace cu mustățile tale, zbârlite ca spicul de grâu... Du-te că te caută porumbielul, să te ciugulească de purici... I-auzi, la bucătărie se ascut curirile... Nici nu știi câtămai peștele spintecat își dăruiește mațele la mațe...

Nu vrea să plece, orice i-as făgădui. S-a horârât... O săritură o aduce pe masa cu cărți.

– Nătărăule, nu mă vezi? M-am găit cu o blană și mai albă, mi-am lustruit unghiile pentru tine și mi-am pus ochii de rubin.

DOISPREZECE

Statul a învățat să citească și începe să-i placă literatura. N-a prea citit el vreo șaptezeci de ani, și mai mult a vorbit. În loc de o bibliotecă, în care să tacă toată lumea, el înființase un parlament pentru ca toată lumea să dea din gură. Se iscaser și un ideal: cine vorbește mai frumos – și omul care grația mai bine era și omul de stat cel mai capabil.

În această iluzie fericită, tot ce s-a scris a fost aruncat la cos. Eminescu stătea cum a murit. Domnul C. Alimăneșteanu povestea denunțuri despre poetul Iosif, care avea și prieteni politici, că l-ar fi văzut, cu puțin înainte de moarte, dezbrăcat și cu picioarele goale – vorbindu-mi de indiferența ultimului trecut față de scriitori și de fenomenul, constant la noi, că îndată ce se ivește o personalitate nouă, întâia noastră grijă e să ne lepădăm de ea și să-i „dăm la cap”. Dacă nu e înzestrat cu o putere de inițiativă proprie, scriitorul riscă să rămână străin între ai lui și să se declaseze, ca atâți confrăți de altădată și din ceasul de acum, isprăviți înainte de timp și pierduți.

Au fost și câțiva oameni publici, la care interesul literar s-a manifestat ca o curiozitate de salon, pe vremea când șeful celui mai puternic partid politic afișa sentința, tradusă pe românește, ca întâi să trăim și să visăm pe urmă. Cei care visau nu aveau dreptul să trăiască, deși omul de stat cel mai temeinic începe și el prin a visa. Caragiale a fost adoptat de alt șef de partid, ca să vorbească la întrunirile lui de propagandă, având nevoie, din autorul de teatru, de actor. Se știe de ce Căcișan Pavelescu era ospătat cu icre negre și adăpat cu Cotnar: pentru darul lui de improvizații la mesele boieresti, între lăutari – ca un aperitiv al stomacurilor sceptice și triste. Pe la trei dimineata, după adormirea oaspeților pe masă sau dedesubtul ei, boierul îi da drumul poetului pe scara de serviciu.

Ca un autodidact, care descoperă geometria la vârsta de șaptezeci de ani și ține să-și dea un bacalaureat înrâzariat, iată

că statul, deodată lacom de literatură, se zorește să împărțească diplome. În epoca examenelor de Săn Petru, la doisprezece scriitori în aceeași zi, inaugurând douăsprezece busturi în Cișmigiu, locul unde au tras la fiț școlarii, ca să citească, ascunși într-un boschet, pe furiș, cărțile altădată interzise, devenite după aceea „culturale” și „patrimoniu”. Cât trebuie să se fi amuzat în ceruri, să se vadă doctor de piatră, același Caragiale, cu patru clase primare!

Dacă examinezi lista scriitorilor strămutați în materiale mai rezistente decât carnea de pe bielele lor oase, patru din ei au fost miniștri: Alecsandri, Maiorescu, Duiliu Zamfirescu și Goga; trei – muritori de foame: Eminescu, Bălcescu și Iosif; trei – Hasdeu, Odobescu, Vlahură: mai înstăriți; Cosbuc, nici una nici alta de tot, iar Caragiale: pribeag și boem. Dacă la toți acești doisprezece nu a fost adaos Creangă, de omiterea lui din Cișmigiu desigur că nu-i vinovat povestitorul, dar probabil că nici numai numărul cu ghinion, care ar fi stricat rânduiala apostolică, trebuie acuzat de absența de lângă Eminescu a prietenului celui mai bun al poeziei.

Cât despre monumentalitate se știe ce-i un bust, măcar din amintire: un cap cu gât și o bucată de piept, terminat la soclu cu un picior rotund de chilbritelniță și sfesnic. Folosul constă mai mult în ușurința de a fi deplasat dintr-o grădină într-alta, ca din fosta Episcopie, sau din aleea B în aleea D, după trebuințele horticulturii, decât în stărnirea sentimentelor de noblete și tradiție în inimile consumatorilor de semințe răsturnați pe bănci. Gheorghe Panu, conceput de Constantin Mille cu o traistă de semănător în prelungirea redingotei, stă acolo, lângă movilă, de o viață de om, fără să știe ceva cineva de el. Ar fi momentul să se distribuie la poarta parcului cu statui o scurtă istorie a literaturii, numerotată, însoțită de un bilet gratuit pentru halba de bere.

Orișicum, scriitorii încă vii se pot consola, când n-au altceva de făcut, că momâta lor va interesa, odată și odată, după

ce vor fi murit, timp de cincisprezece minute, în ceasul de inaugurare, dintr-o duminică, oratoria și presa.

1943

REGĂSIRE

Domnul Vasile Dorneanu, care a colaborat cu o pană de diamant la „Bilere de Papagal“ pe vremuri, trimite lui Cocò scrisoarea de mai jos, cu mențiunea să fie publicată. Permite-ne cititorii să o intercalăm în biletul cotidian, nemaiaivând ca pe timpuri mai multe pagini la Bilet. Autorul are o ținută și o ascurime a condeiului care *i-ar da dreptul la o întâietate* concretă în literatură. Domnul Dorneanu, întors de pe front, unde a luptat în prima linie – și acolo – preferă însă matematicile literaturii...

„M-am întors de departe, din luptă, cu lancea întreagă. Pentru mine, lupta n-a fost decât o continuitate normală, cel mult o schimbare în termenii unei coaliții și o generalizare... Măcelul meu cronic, cu viața, s-a transformat subit, ca într-o discontinuitate matematică, într-un război pentru viața națiunii, în care (și în război și în viață) am rămas pe aceleași proporții infinitesimale, un atom...”

Încercă, dragă Cocò, să-mi dezimortesc mâna greoaie și să caligrafiez din nou, pe abecedarul tău, ca acum vreo cincisprezece ani... Stiloul e așa de miniatural, îmi scapă jucând printre degetele stângice, și ce mult e de atunci! Mirarea stă în fața tunelului vremii, ca o indicație verticală pe lenița binocului întors! În fundul rotund e amurg, perspectiva descrește în zare, începând să măsoare timpul sufletesc, cu vagi unități subiective: amintirea, reminiscența, părerea...

Mi-a fost scris, din fericire, să verific încă o dată axioma probabilității întrâlnirii munților. Traietoriile destinelor

noastre s-au intersectat îndată în tramvai, într-o dimineată, unde te-am aflat, cum se zice cu un termen la modă, difuzat în numeroase exemplare. Platforma devenise o sală de lectură, deschisă, peripatetică, în atmosfera proaspătă a diminetii... O academie, care luase tramvaiul, la plimbare...

Pe trotuar, lumea te purta în buzunare, cu manșeta la vedere, ca pe o carte de vizită intelectuală. Erai, ca pe vremuri, o diplomă...

Am văzut că ți-ai cucerit un fotoliu de onoare în conștiință publică și, după câte știu, această izbândă nu s-a produs prin abdicările popularizării, ci prin educația elevului de pe stradă, pe care l-ai înălțat până în plafonul coliviei tale...

Sincer, mi-a plăcut și simteam în inimă dilatarea euforică a unei mândrii retroactive...

Deodată, am observat că strada și numărul sunt schimbate. Într-ai, am crezut că e o eroare... Greșisem adresa... Mi-am dat seama imediat că ți-ai mutat domiciliul, auexându-ți colivia singulară în perețele unui bloc, ca într-o colonie... Cu inima crispată, am crezut că e vorba de o simplă adiacență spațială, de o oportunitate, sau, mai grav, de o monstruoasă sudură siameză... Colindând edificiul, m-am convins că cerneala circulă unitară prin toate rândurile și slovele, ca seva într-un organism viu, structural omogen, fără să lipsească acea prestabilită estetică a «variației în unitate»... Atacul deceptiei fusese respins. Pierderile: rușinea de a te fi bănuț!

Pentru mine, în orașul acesta «cacofonic și babilonic», cum îi zice marele tău prieten, părintele Gala Galaction, regăsirea ta a fost un umăr moral... Poate chiar un punct arhimedic... E melancolic, Căed, când sufletul mutilat prematur are nevoie de cărja afumată a trecutului...

Simt că lirismul degenerază în consecințe lacrimogene și, pentru ostașul de ieri, sãde rău...

Îți mulțumesc din toată inima și, deocamdata, simplu și respectuos, îți zic la revedere!

Vasile Dorneanu

Se cuvenea oșteanului întors la Cocò, după o absență atât de lungă, să fie găzduit chiar în colivia lui, ca un camarad, căruia îi dai să se odihnească singurul pat pe care-l ai în chilie.

1943

CRITICA LITFRARĂ

Raporturile dintre literatură și critică, altă literatură și uneori mai elegantă și mai puțin lardată ca bătrâna ei mătușă îmbogățită, n-au fost întodeauna de rude apropiate. Baba s-a plâns că nepoata îi cam fură rochiile din tinerețe și că se gătește noaptea cu zorzoanele și bijuteriile-i false, fără să-i respecte măcar în schimb reumatismele și obezitatea.

E adevărat că nici răzburările nu i-au lipsit. Venerabila persoană dispune de barul întineririi, ca în basmele din care trăiește, și în momentul de-a iscați un testament redevine fecioară și moștenitoarea se pomenește că a rămas mai bătrână ca ea.

Jocul durează de-o sumedenie de vreme și probabil că n-are sfârșit. Un act aproape comic se intercalează în teatrul literaturii, atunci când poezia se face critică și critica poezie, substituindu-se una celeilalte. În pictură peizajul se înfățișează ca o câmpie ruriță, ca un car de coceni, la care trage un măgar împărecheat cu o capră. Prin adăogarea la critică a poezilor care nu sunt poezi și la poezie a criticilor care nu sunt critici, bâlciul dă o larma de balamuc, și nu se mai cunoaște din beția cu tuică sufletească.

Se poate muta imaginea în medicină și examina raporturile dintre menopauză și diaree. Literatura trăiește actualmente această medicină și acest raport. Producția e în deluviu și ocaua măsurilor s-a spart în fund. Se scrie enorm *pentru* și nu se mai scrie *despre*. Izvoarele lăbărtate dau din ele tot felul de betesuguri, și zăgazele s-au pitit. Impetuozitatea cacofoniei

găsește un dirijor reticent. Unde sunt criticii, domnule? că nu se mai vede nici unul. Adică se mai vedea unul singur, care și el a dispărut și care mai ținea cu literatura vie de un fir de ață.

E ca o plajă în septembrie, după ce au plecat doctorii și clienții, goală, cu localurile închise, cu scaunele grămădite-n soproane și cu câțiva servitori, rămași să ambaleze la restaurante tacâmurile, vesela și fețele de masă în lăzi cu eticheta „Fragil”. La soarele anemic, în halatele boierilor, mai stau întinși pe nisip oamenii de serviciu, ca să nu se spuie că n-au fost și ei la Mare. A mai rămas și un fotograf, creator de documente.

Din bărağanul hârtiei tipărite, imens, au plecat, nu știu unde, la Academie, la minister, acasă, unul câte unul, toți criticii literari. Într-un colț, undeva, cam pe la subsol, mai mișcă unul singur dintr-un condei cu pansament și vară, ca să nu zgârie penița: mișcă încet ca un crab și moale ca un batracian. Nici nu se aude când schimbă subiectul și trece de la unul la altul. Țira coala și acum e cât colo, și nu s-a simțit mai mult ca o umbră frecată de pereți, strămutarea lui *dintr-un cuprins în celălalt*. Criticii au epoci petrecute și personalități, desigur mari însă defuncte. E mai bine, fără nici o îndoială, cu morții decât cu cei în viață, dar iară că viața dă vicimilor putere să iasă, și s-au întins balele cam peste tot.

Mă rog, afară din biurouri nu se mai găsește nici o picătură de cerneală și pentru asta? Criza e arât de accentuată că regreți și oportunistii...

1943

MIHAI ȘI DUMITRA

Un profesor, o profesoară. Băiat bun, bună fată. Moldovean și olteancă. Profesor de licen, directoare de școală primară cu cantină pentru alte trei școli. Au amândoi studii serioase, în

streinătate, dar profesoara preferă catedra mică pentru copii mici.

– Lasă, Mihai, nu vreau să fiu de latină. Fiu rămâi cu ăstia.

– Bine, Dumitro, tu știi mai bine.

Gospodăria o ține directoarea. Are două gospodării, pe a școlii și pe a familiei, dar nu le amestecă în folosul casei. Într-astă privință, severitatea directoarei nu se îndulcește. Comitetul școlii e speriat.

– Tor cu pui și murăturile, cu mâinile mele. N-am de la școală un castravete! se sfiește directoarea.

– De când v-ați luat împreună, domnule Mihai?

– Iacă s-au împlinit șapre ani, răspunde domnul Mihai cu surâsul lui blajin, jucat în ochelarii de urechi.

Domnul Mihai e todeauna curat, ras proaspăt, cu legătura de gât corectă, călcat, ordonat, cu o viață croită perfect și încheiată la toți nasturii, ca și costumul lui, scos din curie. Ieri, a venit să mă viziteze de plecare, în uniformă de locotenent.

– Mai credeam să am răgaz o lună, ca să-mi termin doctoratul. Am primit ordinul de chemare aseară la opt, trebuia să mă prezint de ieri-dimineața. N-am vroit să plec fără să te-mbrățișez.

– Ūi mulțumesc, domnule Mihai, și să te întorci sănătos. Ce mai face cucoana Dumitru?

– O să-ti spui o bucurie... E în parru luni.

– Foarte bine. Erați prea singuri numai cu pisica. Dar să vă îngrijiti acum să aveți cel puțin doi... Unul singur îmbăutânește între părinți și nu-și trăiește viața care i se cuvine. Doi fac o lume: neezuri, comploturi, bătăie, pupături. Cui să-i spuie, în secret, un singur copil, după dojană, că tata-i un imbecil și mama o cicălitoare? Suportă, înghite și nu se răcorește niciodată. Se învață trist. Libertatea presei, dragă domnule Mihăiță!

– As vrea să fie băiat!... Dar tot bine ar fi și fată.

– Îmi place că vă-nțelegeți bine...

– Scăpărăm amândoi ca niște pietre și ne mai ciocnim câteodată, dar se isprăvește iute... Ne-am luat din universitate, adaogă domnul Mihai, după o pauză, în care s-a gândit că pleacă pe front...

– Din dragoste, firește...

Nu. Ne-am vorbit de câteva ori într-un an de cursuri. Și a mai trecut un an. Într-o zi ne-am întâlnit la minister... „Ce faci, Dumitro?...” „Ce să fac? Mi-am dat definitivatul. Dar tu?...” „Cu ajutorul lui Dumnezeu am luat o catedră. Credeam că te-ai măritat...” „Nu. Nu găsește băiat...” „Nici eu nu găsește fată...” „Așa?” „Așa!” „Eu ti-as spune ceva, Dumitru, dar să nu mă iei în răs...” „Spune!...” „Nu știu cum să încep. Vezi tu, eu îs băiat urât și mă cam țin deoparte...” „Cine ti-a spus că ești urât?...” Ne-am uitat unul la altul și am tăcut amândoi. „Vrei să mă iei pe mine, Dumitru?...” „Vreau”. mi-a răspuns. „Atunci, s-a făcut?...” „S-a făcut...” Și ne-am luat. Mulțumesc lui Dumnezeu, ducem căsnicie bună.

Am ghicit o lacrimă în zâmbetul profesorului Mihai, care s-a prefăcut că șterge sriciele de la ochelari...

Ne-am luat rămas-bun, și am rămas în curte, singur, uitându-mă după automobilul cu care venise.

1943

O INSTANȚĂ

O transformare a monarhilor, în lumea de rând, s-a operat: asta e sigur. Instanțele și violențele ei nu mai prezintă amploarea de odinioară, când și în viața de toate zilele și în alegeri băta și palmele reprezentau raporturile de convingere și de adversitare ale semenilor noștri în materie de contribuții directe.

Din frecarea lor de păreții judecătoriilor și tribunalelor și din frecventarea sculelor advocaților, frații noștri au căpătat noțiunea Justiției; nu a justiției de apărare, cât a justiției de atac și asuprire. „Te dau în judecată“ e varianta civilizată a toroipanului. Se aud enunțate și conflictele superioare: „M-ai insultat“, „Mă calomniezi“, „Onoarea“. Dacă la acest spirit juridic se adaugă scrisoarea anonimă și denunțul de răzbunare, nu e greu de constatat strămurarea accesului din labă la minre și instalarea Dreptului în locul forței, cum se zice în doctrină.

„Afacerile“ (*les affaires*) s-au înmulțit peste măsură. Petitiile, dosarele, instanțele subdivizate, arhivele, contencioasele mărturisesc un deluviu și în ultimii douăzeci de ani s-a creat o industrie nouă, pe care nu putuse să o provoace școala și profesoratul, a micului geamantan de cărat hâria, ghiozdanul, pomenit în rubrica de față și cu prilejul unui Bilet, relativ la otrăvirea câinilor¹. De piele ori de imitație, boul, vițelul, crocodilul, participă la știința legilor și la nesațiul împincinaților, părți adverse, părți civile, întreținute în activitate de către onorații colegi și maestri. Dacă toate atentatele și murdăriile individuale fac prosperă prin transpunere în acte și industria timbrului și a taxelor, e de văzut ce câștigă acel moral și acea cultură, care concretizează gogorițele poetice ale progresului prin știință și lumină...

Degenerarea prin hipertrofic a sentimentului de justiție a determinat o mâncărime odioasă. De la comisarul de poliție până la înalta magistratură, mii de oameni, în stare de o armonizare continuă a extremelor excesive, pregătiți de o muncă intelectuală acerbă, sunt siliți să stea cu nasul vârat în excrementele sufletești ale fiecăruia. Am fost adeseori adus de documentarea profesională să măsoar în câte o sală de audiență dezechilibrul dintre răbdarea înspăimântătoare a unei curți și bestialitatea individului judiciar. Acolo se vede lasitatea

¹ Vezi articolul *Geanta*, p. 319.

agresoare, lăcomia omului legal, botezat la fiice zintăi și împărțit cel puțin o dată pe an, în desfășurare monstruoasă. Am rămas mirat că, scos din toată firea, președintele de instanță și judecătorul de Ocol n-aveau la îndemână, lângă coduri și Crucea lui Christ, o mitralieră.

În studio, avocatul are de îndurat procesivitatea domnișoarei cu ochelari, trecută de vârstele căsătoriei potolitoare și zgândărită de pasiunea, ori a moștenirilor, ori a expulzării domiciliare a unui chirias, rebel în a se lăsa jefuit cu o scumpire de mie la sută. Doamnele, domnișoarele și femeile sunt de obicei frământate, mai mult ca bărbații, de problemele de barou și am văzut clienta, care plăreste, că înțelege să dea și directivele unui proces. Avocatului nu i-ar trebui o mitralieră. I-ar fi de ajuns o autorizație, semnată odată cu diploma de doctorat, să utilizeze glonțul singuratic.

Observatorul fără competență se întreabă dacă o instanță, admisă cu caracter de conciliere în divorțuri, n-ar trebui înființată, una singură, pentru toate spetele, interesate să treacă la bară; un birou de magistrați, însărcinați să elimine strechea de dreptate a unei clientele, lăsați în voia sinistrelor ei expansiuni, și să dea răgaz judecătorilor să judece numai ceea ce trebuie judecat.

Încercând un bilanț, parecă epoca soluțiilor instantanee era de preferat. O bătaie ține, în medie, numai două minute și ocupă doi oameni, pe când un proces, până la sentință, întârzie câțiva ani și strică vremea sutelor de funcționari și magistrați.

1943

MUSCA

Judecând chibzuintele din veac, vorbeam, încă o dată, cu icoana Maicii Domnului, despre muscă.

Ce rost are și lighioana asta, care la 12 vine la masă, în bucatărie, de pe gunoi, și de la balegă în bibliotecă? Totuna-i sunt și gura și coada și mîntea, și deopotrivă de inspirată cîntă la cătestrele. Mă ofensează mai ales că zboară, și ea, ca porumbielul Sfîntului Duh. Cum a distribuit aripile, atît de gresit, unul Dumnezeu? Pe un petec de flegmă ca face înrocmai ca acvila regală pe o caravană de munți. Ce să mai vorbim de Icar și de meșterul Manole, cu care Domnul s-a purtat mai rău decît cu viermele puturos?

Și câte varietăți și la ele, Maică! Vasăzică, s-a ostenit Cel-de-Sus să le împărtășească și pe ele în neamuri. Le-a dat și lor firi, tradiții și limbi, ca să grăiască după neam. Le-a dat și vioară. Au o esterică și ele: dă-mi voie să scuip. Fac ouă și ele, înșirate la rînd, ca niște cuvinte: mușta, Doamnă! Ce i-a venit să strice viața cu ele? Nu-i ajungea scarabeul? Nu s-a mulțumit cu alte zburătoare? I-a trebuit și zburătorul meschin? O să-ncep să-mi revizuiesc admirația și extazul, pe care mi-l dau stelele lui; tot el le-a făcut. Còlo luceafăr și dincoace muscă, luminează acolo și aci mîzgă. De ce nu-mi trimite el să mă piște srelele și m-a lăsat să mă mănânce musca, săgetat cu bale și mînjit cu eroica ei cufureală? De câte ori să mă spăl cu apă sfințită, ca să uit că mă pîndeste și pe gaura ușii musca, — flocoasă, vînată, oftică, cu ochii de zer mucegăit?

Nu cuniva e, Maică, musca sufletul corcit cu Diavolul și care, ca și albina stearpă, dă din ea numai zeamă cleioasă și trântori livizi? Ea nu va ajunge niciodată la cer, și destinul ei se irosește, pentru eternitate, între un excrement de țap și afțul de cățea.

Am strivit una, am strivit o sută. Ai văzut ce sare din cănița ei palidă, cenușie, cînd răsnește? Mi se împutise bătătoarea, ca și cum as fi scos-o din cine știe ce infamă mocirlă, în care ar fi căzut. De ani de zile nu mă mai bat cu musca. O las să-și facă la cuietul meu toaleta, să cocheteze pe pălărie, să se înalțe, să plutească, să fie ciocârțan și înger, o las să cînte. O sută au răgușit, altele au murit de moarte aproape bună, care de cancer,

care de gușter. O las să puncteze hârtia cu telegrafia ei odioasă. Partea ei de dindără stie să scrie, i-a dat Domnul Dumnezeu și cerneală. Ai văzut-o cum face? Se zgârește pe vine: gândește. Pune ceva pe loc, se scutură de bucurie și zboară. A făcut un punct! Știi cum se cheamă punctul ăsta. Totuși, ea îl repetă, senină și fericită, la fel, oricare ar fi musca: redactează, colaborează, traduce și face corecturi.

Era de față la Cîna de Taină, alungată de mâna Mântuitorului din dreptul razei lui. Cu un singur fost apostol s-a împăcat, cu un renegat, cu Iuda, și s-a dus după el, să-i cânte-n ștreang marșul ei funebru, bâzâit.

1943

STILUL INDIRECT

Desigur că înainte de preferințe și definiții, colegul Buffon, care a scris atât de frumos (și despre papagali), are enunțul general cel mai just, că „stilul e însuși omul”. Adică, scrii cum ești. Naturalistul francez, nițel cam solenn, nițel cam rigid, în discursul lui de academician, rostit în 1753, se gândea, definind stilul, la marca posteritate, pe care, preocupat de admirație o numea, marmorean, pentru sine, cu dalta, nemurire. Se pare că Buffon nu prea greșea în excelența-i opinie despre opera proprie, dacă trebuie să ne documentăm, cu el, și după două sute de ani.

Dar sunt în discursul lui și alte afirmări adevărate, chiar mai bune ca definiția plastică a stilului literar. Zice undeva, oarecum, că scriitorul nu trebuie să se încreadă în prima lui pornire, principiu valabil întodeauna și pentru fiecare. Și mai spune că „toate frumusețile de intelect ale stilului, toate raporturile dintre ele (dau textului original cea mai liberă

tălmăcire) sunt niste expresii de adevăr tot atât de utile și poate că mai utile decât chiar subiectul tratat“.

Buffon anticipase, dezlegând-o în același timp ce o enunța, problema fondului și a formei, discutată mai târziu contradictoriu de un număr de grămăticii ai fondului fără formă. „Stilul e omul“ înseamnă pauperismul ideii inexpressive, care atârnă de meșter, nu de subiect.

Aș vrea să-i spun lui Cocò, căruia îi place uneori să-i zici și Bébé, că subiectul e de cele mai multe ori un fapt divers, lipsit de interes, dar care poate să fie altoit, pentru ca lucrul vulgar să capete noblețe prin felul cum crește de la altoi în sus. Într-un fapt sau om și interpretarea lor, condeiul, căutând și satisfacții arhitectonice, pune o distanță și un drum trasat cu flori. Subiectul dezgustător e înfășurat cu draperia verbală, și dacă durata lui nu devine egală cu nemurirea și cu eternitatea academică, el poate trăi în loc de un ceas o săptămână, fie și ca un cadavru îmbalsămat. În piramide, hoiturile auguste, după o viață de treizeci de ani mai trăiesc și șauzeci de veacuri intacte.

Stilul indirect începe acolo unde, refuzând ca inestetică preciziunea materiei și meschinăria obiectului, le ridică la nivelul liniei de plutire și le generalizează. Nici vorbă, nu poate să fie, Bébé; e numai stil indirect. E stilizare. Ramura bradului e stilizată de-a gata, căci și stilizarea e reducerea întortocherii la geometrie. Obiectul trebuie stilizat, ca să fie cel puțin prezintarea lui frumoasă, lucrată ca un vitruu din petice de cristal plumbuite. Când pute subiectul îl pulverizezi cu parfum, și condeiul poate să dea atât parfum, transparență opacității. În chirurgie stilul indirect se cheamă anestezie.

Dacă dintr-un text vrei să faci o ghicitoare, un joc de societate, o „problemă de rezolvat“: unde-i dihorul sau vânatul? - asta te privește. E ca și cum te scarpini citind o poemă. Căutarea în interiorul desenului poate să fie iritantă, dacă un cititor de gust cedează interesului minor de dezlegător. Eu știu ce te supără, că ai ghicit exact, dar e numai o supărare

de galerie. Îmi place că te-ai supărat elegant: în realizarea secretă nu ești nemulțumit. Nu se poate spune că eleganta ta împacă și pe alții, care te-ar fi dorit fioros și trivial. Și tu ești poet, Băbă.

Pe războiul de covoare trebuie să dai figurile după fibră și încrucișeri.

1943

DOCUMENT PENTRU UN ROMANCIER

Vecinul meu e și el grădinar, ca mine, scria acum vreo cincisprezece ani lui Coșo, *un grădinar mai mic, care se vede că ar avea și oarecare lectură*. Eu țin terenul în arendă, el afirmă că e proprietar. E în proces cu o gramadă de lume: stii cum se târăgănesc procesele până la sentință. Oamenii, moșneni, aveau, de când s-au pomenit, credința că pământul e al lor. Într-o bună zi, „proprietarul” a băgat plugurile, a răsturnat hotarele dintre proprietăți și a căpătat o moșie pentru sine. Să vedem ce hotărăște judecata.

Ai putea să mă întreb, continua plugarul, cum de s-au lăsat oamenii expropriați cu japea. Cine se știe stăpân pe ogorul lui, îl apără fără vorbă. În treburile astea nu se umblă, vei zice, cu procese, cu advocați, cu judecători și cu hârtii. Rămâi unde ești și nu te mai judecă altul: judecata e a faptului că stai pe loc și că nu te clintești.

Așa te gândești, dumneata, zicea grădinarul, că așa spune și săracul bunul-simț. Dar, vezi, oamenii aveau numai scule de lucru, nu și de apărare. Nu-i trecuse nimănui prin minte că o să vie cineva vreodată peste ei. Pe când celalalt, grădinarul proprietar, are mai mult de celelalte. Pofreste numai să te duci cu cazmata și sapa, să-ți lucrezi petecul de măidan, că el te ia de departe la ochi, și dacă mai faci un pas ori doi, te

poticnesti si-ti cad uneltele de pe umăr. Nimeni nu mai dă pe la porumbul și miriștea lui, de frică. Să te pui cu el?

Era să-i bage si-n pușcărie. Au încercat moșnenii să se înțeleagă cu hoțierul improvizat și s-au dus cu muierile și cu copiii la el, să se dea în vorbă. La urma urmelor, și-ar fi rupt fiecare câte o fărâmă de țărână și i-ar fi dat-o lui, să-si întregească moșia. Că, ce și-au zis? *Mai bine să-ți îmbunezi vrăjmașul.* Dar el n-a vrut să fie la fel cu ei, voia să fie mai mare și voia și mai multe: să fie numai el, și ceilalți să nu mai fie. Așa că nici o împăcaciune nu s-a potrivit. N-ai să crezi ce-a făcut. Când a văzut că pornește satul pașnic la el, a tipat că oamenii vin să-l jefuiască de bunurile lui și a chemat jandarmii. Din faptul că au venit, el a tras un drept, *că de acum proprietatea e pe veci a lui, sfințită de poliția rurală.*

Vreau să spuți mai ales altceva, domnule Cocò, că așa ceva nu s-a mai pomenit. Vreau să-ți aduc la cunoștință că proprietarul, vecinul meu, în loc să-l înavuțesească, a stricat pământul de tot și a făcut harcea-parcea grădina. Pomii s-au ofilit, fructele cad înainte de timp, viermănoase, via e stearpă. *Era pe locurile astea întindere de crini; s-au mistuit.* Bujorii și stânjeneii nu se mai văd. În schimb livada e năpădită de omizi, care usucă și grădinile dimprejur. Să le vezi cum vin pe sus, zburând în văzduh agățate de câte un fir de mărșe și tâbărând până departe, prin toată lumina zilei.

Ce inimă bună, în ciudățenia ei, are proprietarul, care alungă oamenii! El îngrijește să nu fie supărate omizile. Nu cumva să iei un vierme de pe o frunză, că se face foc. Oamenii l-au rugat să-i lase macar să le adune și să le ardă, și nu-i cereau nici o plată pentru asta, dar au fost puși cu prăjinile pe fugă. Bierii oameni se gândeau că până la sfârșitul procesului se duc toate livezile pe copcă și s-au silit să mai scape câte ceva de prăpăd.

Dacă ar mai fi trăit Ocrave Mirbeau, i-am fi scris Biletul în frantuzeste, ca să-i oferim în prietenul omizilor, de care ne scria acum cincisprezece ani grădinarul, un personaj negativ pe gustul

lui. El mai avea unul într-o carte, pe domnul Mange-*L'our*, care mânca de toate. Prindea o pisică, o nevăstuică, își înfigea dinții în ceafa ei și-i sfâșia spina până la coadă.

În ce privește procesul moșnenilor cu vecinul care umbla să-i despoaie, nu am mai avut nici o știre.

1943

UN TINEREI NOU

Sunt cercetat la răstimpuri de către un tânăr, care nu se aseamănă cu tinerii nici de azi, nici de mai-nainte. De obicei, ei veneau în buzunar cu caietul de versuri, lucru frumos dar banalizat; proprietarii cu hrisov, din literatură, nu-și arată manuscrisele ușor și ascund recoltele, ca să se mai coacă-n magazii. Cei mai siguri de ei sunt proletarii reveriei, aceia care pe teritoriul impreciziunilor n-au sădit măcar o garoafă. Aceștia nu cunosc nici un fel de sfială: ataca direct, imperturbabili.

Tinerii cu care stau de vorbă, cu o plăcere gingasă, la masa rotundă dintre vișinii bătrâni, sunt alții. Ei suferă de ceva, ca pomii de invaliditățile viscozelor și vifornitei, îndurate pe loc cu statornicie și strânși pe viață și pe moarte de rădăcini, ca să nu-i poată nimic desceasta de pământul din care le-a răsărit cândva frageda tulpină. Vorbesc prietenii și se ivește o analogie, apar afinitățile dintre gânduri și binecuvântarea pomilor mutilați de intemperii, ca un sobor de arhierei cu mâinile retezate. Prunzele ascultă...

Tinerii nu vor să fie scriitori și numai atât. Condeii va putea sluji numai de ajutor la fixarea certitudinilor mai clare, la materializarea lor definitivă. Vorbesc de puținii tineri cu substanță, nesolicitați în primul rând de ambiții raportate la victorii concrete și la un parvenitism, la care dă dreptul un

pergament câștigat de mântuială. Ei se păzesc și de legăturile sociale, căutate pentru o satisfacere mai rapidă, și se păstrează evenimentelor sufletesti intacti, în conflict de conștiință și de exponenți și cu cartea, știută pe degete, și cu dascălii, a căror suficiență retorică slujește în anumite cursuri de mască unui cinism fălărnicit.

Observ la tinerii mei o tendință categorică, sinceră, către spiritualitate. Sentimentul religios le stăpânește toată gândirea, cu o putere pe care n-am mai simțit-o cu emoție până azi decât la papistași. Nu pot să uit, de pildă, călugării desculți din biblioteca Universității catolice din Fribourg, matematicieni, chimiști, fizicieni, mari învățați misionari, nici pe cei șase flăcăi străluciti, doctori în medicină, consacrați în genunchi, a doua zi după diplomă, în catedrala Notre-Dame, din Paris, și trimiși în leprozerii. Toți acești cenobiti și anahoreți, din care unii se duceau la moarte sigură prin contaminare, trăiau o viață interioară necunoscută clerului nostru practic, de bănci, cooperative, deputații și tarife. Diferența, se poate spune, e ca de la cer la pământ.

Tinerii cei mai buni, din cei mai noi ai noștri, dovedesc fără ca nici un motiv să-și silească, aceeași râvnă setoasă. Gravitatea lor nu permite îndoiala, ironia și ambiguitatea, atitudinea lor morală împiedică și interzice comentariul. Stâncea se impune stâncă. Nici un fanatism la ei și nici spirit polemic: ei nu sunt niste răzvrățiți ai nemernicilor mărunte. O neclintire din eternitate, rece, îi caracterizează. Pe cel mai personal din ei l-am cunoscut, mai bine, de foarte curând. Inteligență aristocratică, de-o armonie intelectuală pascaliană, frumos ca o față frumoasă, mi-a adus aminte prin seninătatea lui de adormitul întru Domnul monahul Paisie, din Tebaida, un schivnic cărturar, de optzeci de ani, tânăr în lumina lui, ca un înger.

Se schimbă ceva... San-Marc din Veneția lui Eminescu bate prelung și sufletul nostru pare să fi trecut, de-acum, de miezul nopții. Intră la noi capacitatea de a crede și a

devotamentului fără tocmeală, în credința ce o ai, orice credință ai avea, și negativă.

Procesul indiferenței, care-i starea suflerească cea mai penibilă pentru o colectivitate, îl fac tinerii de la masa rotundă dintre vișini, cu toate piesele la dosar. Judecata le e cinstită și nu se teme de confruntări, mărturii și concluzii.

S-a schimbat negresit ceva. Evul steril pare pe sfârșite. Tinerii noi au harul cu ei.

1943

OMUL LIBER

De la un timp, amicul nostru Preda, care-i un militant de berărie, s-a liniștit. De unde vocifera ca un preocupet, înjurând pe toți câți i se părea că-i împiedică viața de cetățean și de critic social și politic, în ultimele două săptămâni s-a potolit. S-a prins de sănătatea lui o aureolă îngerească.

Preda e un original nițel într-o ureche. Se crede obiectul tuturor măsurilor de ordine și prudentă, luate cu caracter general, și poate că aderă la o ușoară manie a persecuției. Mă sună la telefon:

- Ai auzit ce s-a proiectat împotriva mea?... Nu?... Niciodată nu te-au interesat necazurile mele prea mult... Ești un egoist.

- Ce ți s-a mai întâmplat, dragul meu?

- Toată lumea știe, afară de unul singur, de dumneata. Nu mai am voie să cârjesc pe stânga. Am ajuns o căruță. N-ai nici un cuvânt de protestare?

Altădată, se plânga că-i obligat să-și camufleze geamurile, să mănânce în loc de undelemn ulei, să se îmbrace în celofibră. Vrând să-și cumpere ghete, u-a găsit ciorapi. Se urzea un complot împotriva lui. Mi-am permis, când mi se plânga prea tare, să râd, lovit de o ilaritate regretabilă.

– Îți vine să râzi! mă muștra colegul Preda.

– Ordonanțele care te fac să suferi atât de mult sunt pentru toți cetățenii, amice, i-am răspuns, dar nimeni nu pătimește ca tine. Fii om, ce naiba! Peste doi ani, o să mergi pe stânga, o să ai maioneză, pantaloni de seviot, pantofi cu pîngele etc.

– Pardon! scimate domn, m-a luat Preda de sus și ceremonios, ca să mă jighească. Dacă n-aș fi eu, nu s-ar gândi nimeni la măsuri. Viata mea stîngherește. Sunt om de convingeri libere, aș dori să mă-nțelegi mai bine, și nu mă codesc să spui lucrurilor pe nume. Vreau libertate, și asta nu place. Sunt om liber, sunt odios.

– Dacă ar fi așa, s-ar găsi o soluție mai simplă. Pentru unul singur, cum te pretinzi, nu e greu: te-ar închide și s-ar scăpa berăria de un apostol al adevărului pur.

– Crezi că îndrăznește cineva? scrășni din dinți prietenul Preda.

– De frica Europei!

– Nu se mai găsesc nici ștreanguri ca lumea, șopti confidential. Alaltăieri, am vrut să mă spânzur și am căzut din tavan. Sfoara era de hârtie.

– Dacă nu mai trebuie la altceva, i se dau întrebuintări mai utile, zisei. Decât poezii, mai bine sfoară.

Preda mi-a închis telefonul brusc. Amicul e cam moșic. Dar îl suport. De ce? După două pahare, îmi recitează la ureche pe Aristofan în original. E *magna cum laude* de la Bordeaux, unde clasicismul se ia la întrecere cu vinul, și Dionisos umblă călare pe o asină albă cu ochii de safir.

Reîntâlnindu-l după o absență, înseninat, nu l-am mai recunoscut. Era o transfigurare în personalitatea lui, ca și cum se pregătea să se înalte la cer. Descoperise ceea ce numea el „reacțiunea binefăcătoare“.

Ce era această reacțiune, am văzut la el acasă. Cumpărase două lopți de sită și urmărea mustele cu ele.

– Îl vezi? strigă prietenul Preda. Și se năpustește cu bătoarea-n mână, sfărâmând un muscoid. L-am achitat! Așa-mi ucid eu vrăjmasii!

Cât am stat la el, a omorât douăzeci și două de muste. Oricine doboară douăzeci și două de muște. Dar fiecare muscă de-a lui Preda purta numele câte unui mare om de ispravă, pe care, după limbajul lui, îl da gara și-l achita.

E o răzbunare cu atât mai inocentă cu cât e mai inofensivă, dragă Cocò și, până una-alta, un surogat, care-i dă senzația că scrie, că gândește și că acționează liber. Ce costă o muscă? E gratis.

1943

PE VREMEA LUI

În curierul zilnic din geanta postașului se strecoară câte o scrisoare streină. A doua zi, i-o restituie factorului, care o duce la o adresă, unde poate că-i așteptată de mulți. Desigur că toată lumea face așa, secretul scrisorilor aparținând exclusiv numai celor doi oameni care se slujesc de corespondență, expeditorul și primitorul. Cine-si bagă nasul în scrisoarea altuia e tot atât de ticălos cât și autorul unei scrisori anonime, singura bravură a lasității.

Între gazete, am găsit deunăzi o notiță personală, manuscrisă, a unui tânăr ziarist, care obișnuiește probabil să-si noteze impresiile pe foi răslețe, pentru a le aduna în scoartele unui caiet de memorii; n-am găsit altă explicație. Foiaia rătăcită e de acum pierdută pentru caietul lui, dar, ca să nu se piardă de tot, ea poate să fie intercalată aici.

Notița e scrisă pe o hârtie cu antet, a unui mare ziar de credințe, de atitudine și convingeri. Se știe ce-i un mare ziar

de atari esențe: are douăsprezece pagini: patru pentru credință, patru pentru atitudine și patru pentru convingeri, între care mai intră și câte năică publicitate, animată de credințe, de atitudini și de convingeri. Atitudinea e adeseori mai ales „românească”: se recomandă cea mai bună șampanie produsă în țară. Prețul sticlei e de o mie de lei, și atitudinea, vreau să zic publicitatea, costă, de pildă, cinci mii de lei pentru o singură dată. La un abonament se face rabat. Sunt și ziare de atitudine în patru pagini, cu alte tarife. În definitiv, nu-i nici o incompatibilitate: atitudinea e la inimă și tariful în mână; dualitatea necesară, suflet și trup. Numai rareori se inversează formula: se vede convingerea și nu se vede tariful. Chestii de administrație S.A.

Dar ce cuprinde notița e mai interesant.

În redacția marelui ziar se inițiau la îndeletnicirile minore câțiva tineri poeți, plătiți pentru o proză cotidiană fără inspirație, fapte diverse, întâmplări vulgare, com apelor Dunării, ce richete trebuie să tăiate din carrete, cantitatea de mălai pe o săptămână, distribuția zahărului, vorba vine, și a uleiului, ce trebuie să gătim azi, rubrica feminină, sfaturi pentru gospodine, oleacă de teatru, cinematograf și altele. Nu importă că „higiena” e ținută de un redactor care nu s-a spălat niciodată pe dinți și care ia o baie la doi ani: pentru asemenea lucruri trebuie confort, apa și săpunul sunt scumpe. Două, trei picături de parfum vehement la subsuorile mai nădușite țin loc de alte cheltuieli, și mirosul de berbec, la doamne și domni, e îmbătat și amorsat cu lila.

Tânărul care și-a scris notița pentru posteritate, se vede că era însărcinat cu piața: castraveți, fasole, cartofi, peste, brânză și alte suculente, mai gustoase în fărâncare decât în scris. Uitând de masa lui, el trebuia să se îngrijească de prânzul „iubitilor cititori” și „iubitelor cititoare”. O pagină întreagă e consacrată, în absență de alte subiecte, care poate că l-ar durea pe cititor mai mult, mărunțișurilor inutile. După scris și

manieră, tânărul părea să fie student, pe undeva, la niste Litere ori la niste Drept.

El relatea, pentru amintirile lui confidentiale, cum s-a întâlnit cu directorul marelui ziar, pe care nu-l cunoscuse până-atunci. Îl auzise vociferând, răcnind și urâșind cu pumnul în masă, dar încă nu-l văzuse în carne și oase și în grăsimi. Ieșind pe un coridor, s-a lovit de el.

– Ce-i cu tine, mă?

– Sunt, domnule director, redactorul de la mezeluri și lăptărie...

– Te învârtești?...

– Nu sesizez, onorate domnule director.

– Cât ciupești pe lună?... Ce te holbezi așa la mine? Cât încasezi?

– Arăta cât sunt plătit...

– Nu dai prin piață, să-l mai atingi pe negustor?

Tânărul afirmă în notița lui că ar fi roșit și îngălbenit.

– Ești un tâmpit! a încheiat, întorcând spatele, domnul director. Pe vremea mea...

Pe vremea lui... A fost o vreme a lui...

1943

FOAIE VERDE

Dacă-am mai stat cu el de vorbă despre caise, Cocò e rugat să mă ierte, cum iartă și livezii că i le aduce proaspete în fiecare an, – și dacă sunt bune la gust și nu dau boala monotoniei, mingile de carne curată pot fi primite și de hârtie.

Din punct de vedere al caracterului, pomul, e drept, o ia înaintea scriitorului, căci oricând re-ai duce la el, cu traista sau pălăria, îl găsești neclintit din locul lui, și el știe să facă un

singur fruct, însă dus la toate perfecțiunile, pe care și le impune cu o disciplină surâzătoare și severă. Poetul face și caise și pere și moșmoane, unele după altele și pe toate grămadă, la timp și netimp.

„Astă-vară la Crăciun
Măncam pere dintr-un prun
Și gutui dintr-un alun.“

Caișii nu ne-au înșelat niciodată, și în scurta lor viață, concentrată, de zece ani, au dat numai și numai caise, și nemulțumiți să le facă frumoase la arătare și cu suc, învelite fiecare în piele de catifea, ca bărbia plină, cu zbenghiul gropitei, a copilelor rumene și bălane, le face și multe și mari.

Crăcile li se frâng de belsugul de aur, și coșurile, pe creșteul femeilor care le-au cules dinlăuntrul frunzelor adânci, ca din horbotele unei cămăși, se întorc pline cu vârf, câte douăsprezece coșuri, câte un rând de oltence cu fota întoarsă la brâu, pe sub betele tivite cu măgele albe.

O singură dată caișii n-au răspuns la chemările soarelui portocaliu: anul trecut, — și ei nu s-au purtat bine de cuvânt, din pricina altor înrudiri, din timpurile iernii, cu ghimpele de gheață și cu gerul, care le-au strivit miezurile ca să le stârpească. Biniinta de azi e grandioasă, la te uită: mii de pitici de-o șchioapă călăresc pe ramuri, jucându-se cu globurile purpurii, aruncate-n sus și prinse ritmic în mâini, câte trei, și iarăși aruncate și prinse, încât par că mai mult plutesc și sar decât ar sta să le vie rândul...

Poetul ține la cântecele lui, le adună, le apără și le păstrează, că sună dulce, că vin răgușite. E mândru că a strigat în pădure ca mierla sau că pe o vioară minusculă, cu o singură coardă cât firul de păienjenis de subțire, a țiuir pelic ca tântarul. Ah, Doamne, câtă trufie pentru o fărâma de pulbere de zvon, la bietul om! A lucit nitelus. Câte bijuterii, într-o lacrimă de iarbă, nu scapără izlazul, și de câte comori nu strălucește, mereu

primenite în scânteiere și culoare, și mocirla, vărsată pe câmpie ca o fiertură de mărgăritare și suarald! Ele trăiesc eternitatea într-o secundă. Nici nu trebuie mai mult, naivule, care îți amăgești nerozia cu principii de durată și posteritate.

Ai văzut caisul, cum își aruncă fructele cu viermii, cele mai grase? Ai văzut cum și le leapădă și pe toate celelalte, când Zamfira nu și-a ridicat mâna goală până la ele, să le culeagă?

A! ți-a căzut mâneca înapoi, Zamfiră, și ți s-a dezvelit subsuoara palidă, gătită, cu un puf de păpădie neagră, bagă de seamă! Și ti-au căzut și două caise în sân: lasă-le acolo!

1943

DOMNUL POLEMISTU

Știm, Cocò, un domn polemist, căruia nu-i mai tihnește nimic. După ce s-a lăcomit în toate, cu entuziasm, i-a cam ajuns entuziasmul de prisos. Abia de-și mai poate compune, dimineata, după ras, o față feroce și tunetul verbal, care i-au dat în trecut rezultate. A mai rămas un sfert de cal putere din marele lui dinamism, și cu el trebuie să tragă, într-un ham demoralizat, un calabalâc.

Trăiește un sezon prost. Se sperie și tresare. Simte strângându-i-se împrejur, încet și inevitabil, un cerc, altădată vast, în interiorul căruia opera ca pe un domeniu personal. Peizajul se meschinizează și a început să-l refuze. Se apropie păreții de el, ca într-o cameră de tortură, și-l sufocă. E halucinar. I se bate ori ochiul drept ori ochiul stâng care umblă de la natură de-a-ndaratele amândoi. Îi arde obrazul, are semne. Se înfurie că eroismul lui, de-arâtea ori încercat cu succes în afaceri, germinate pe trei sferturi la întruneric, trebuie să cedeze superstițiilor vulgare. Îl impresionează în drum o găleată goală,

un popă, cu toate că în pagina lui a doua e foarte dreptcredincios. De o bucată de vreme ori s-au înmulțit popii de se-nâlnește la tot pasul cu ei, ori pân-atunci nu i-a văzut, dus cu mintea la idealuri.

Cum pune capul jos, îl cutremură un vis: detectivi civili și în uniformă. Poliștii suie și scoboară scările blocului, pe care și l-a clădit, etajul și șantajul, după spusa unui contemporan. Ei se opresc între scări și-l caută pe gaura ușii. Trocurul e bătut de pingeaua agenților cu puscă. Două miraliere sunt îndreptate spre intrarea principală. A vrut să fugă; nu a putut. În lucrarna podului se zărește o cască. Ce vis urât! Asta se cheamă pe francezește, rostit ca la el acasă, *îun cosmar*.

Dacă ar fi fost mai prevăzător, își construia, în loc de umflături decorative, casa cu platformă și pregătea un avion. Crezuse într-o beatitudine fără sfârșit, și acum îl turbură și camionul, care trece cu un zgomot de lăncuri și de cătuse vânturate. Se teme de arestări, de judecăți și pedepse imaginare.

Gândindu-se că dacă ar fi un șoarece ar putea să se facă nevăzut, s-a visat șoarece, într-o noapte. Se da jos luptil, cu băgare de seamă. Dar din crăpătura prin care în sfârșit era să scape, s-a zbârlit la el un motan, și a fugit îndărăt.

A visat și o judecată... Pe zece scaune, judecătorii. Se pregătise să vorbească un ceas și jumătate despre lucrurile sacre, cărora s-a devotat. Dar i-au interzis și publicul și juriul. A putut să audă cu urechile lui sentința. Visa că e pus la zid și împuscat. Ce vis atroce! S-a tăvălit. Se îmbrăcase frumos, și-a mănjit costumul gri în ceva ca un sânge, care cursese din brava lui persoană.

Demonul a râs. L-a luat mort pe genunchi și i-a scos gloanțele, câte unul, din cadavru, cu penița. „La uitati-vă de ce a murit, a zis dracul: de frică. Gloantele sunt de înămăligă.”

Când s-a destepat, a plâns o săptămână. I s-a părut că fusese adevărat. Era numai o repetiție, ca la teatru.

Ce ai, domnule polemist? Te-ai schimbat. Ești mai puțin clocvent și tenace, și te-ai melancolizat. Ce te apasă? Mirosi ceva? Ai simțit ceva?

1943

COPII DIN FLORI

Copilul din flori e Ion Amariei sau Tudor Paraschiva. Pe biletul lui de naștere, Cercul de recrutare găsește la rubrica părinților numele unei femei, dar, discret cum e întodeauna cu trebile sentimentale, ofițerul nu întreabă mai mult. El știe că Ion e copilul poeziei gratuite, din cântecul:

„Tu să numeri stelele
Iar eu floricelele.“

Mai sunt în cazarmă și alți copii din flori, cărora le mijeste o mustață, împinsă la sărutare de același păcat aproape inocent. Mai toți-s frumoși, răsfățați maichii. Mama n-a mai uitat nici în căsătoria cinsră cu altul, de noaptea luncii și a stogurilor de grâu. E un lucru pe care nu-l spui, dar la care te gândești...

Moralistul condamnă atari apucături. Când o fată gresește în țările de civilizație catolică, la țară, și simte că i se rotunjește sânul, ea trebuie să fugă din satul unde va fi hulită. Copilul din flori e în Franța rurală un bastard și în Ardealul, mai evoluat în moravuri și mai puritan decât Argeșul, un „birong“. Numai în România copilul din flori se întrece cu micul Cupidon la joacă. Lunca de la periferiile orașelor înainte, unde scade fărância, pe măsură ce te-nfunzi în lanuri și iarbă, aparține acestor doi copii pribegi, care trag Ofițerul Stării Civile la fiu, cu arecul și cu prințatoarea de fluturi. Copilul din flori e al tinereții încrezătoare și al marilor sincerități, de aceea îi și stă mai frumos la țară. Nici al doilea lui tată, care-l va adopta, nu e supărat că-si vără pruncul

Floarei degerele boante și nevinovate în mustățile lui. Copilul din flori e o tradiție și o instituție de baiducie: să nu ne pară rău că n-a fost lepădat în trei luni, ca la oraș.

La oraș, copilul nu mai e din flori, e din bucătărie și din mansardă, unde a nimerit uncori și stăpânul, ameu după banchet. Copilul din flori, la oraș, e primul act al unei tragedii care sfârșește uneori în temniță sau la spital. Mama trebuie să muncească din greu și să-l ducă ani de zile în spinare, după ce l-a purtat câteva luni în sân. La oraș, începe Don Juan seducătorul, bărbier, băcan sau domn mare. Fata frumoasă pe stradă nu e iubită, e pândită. O iluzie exploarată la ureche, pe o bancă de grădină, în obscuritatea unui cinematograful, la un restaurant, se isprăvește mai todeauna urât, când copila cedează fără căsătorie. La oraș, căsătoria ștampilează o situație legală și dragostea e o aventură. Vitriolul, revolverul au fost încheierea multor atentate ale bărbatului la onestitatea fetei credule, dar cel mai des femeia fără căpătâi, trădată de canalia masculină, a decăzut.

Statul a dezlegat în sfârșit eterna problemă a căutării paternității, refuzată de toate regimurile și guvernele de până azi. E un imens gol împlinit. Copiii își vor găsi de-aci înainte pe tatăl ascuns și fugar. E o cinstire a femeii mai mult decât cu dreptul de vot, dreptul frunții de a se ridica sus, dreptul dreptății. Cine primește omagiile și felicitările pentru marea operă frumoasă?

Măine, Ion Amariei și Tudor Paraschiva vor căpăta numele și reabilitarea ce li se cuvin.

1943

ACTIVITĂȚI BELETRISTICE

Inaugurarea celor douăsprezece busturi din Grădina Cismigiu a întrerupt numai o duminică tratamentul de care

se bucură scriitorii în carne și oase, neîmpiedicați de un soclu și de un guler de marmură să respire și să se plimbe pe aleile de parc. În literatură competența începe din momentul trecerii în veșnicie, la înmormântări și la dezveliri de statui, și scriitorul interesează când nu mai mișcă. După ce ne-am încredințat că nu-i zvâcnește nici o arteră, scriitorul e al societății, intră în patrimoniul public și devine eminentamente cultural. Fiind nevoie de un stagiul de noviciat post-mortem, ca la consacrarea cuviosilor în Biserica Romei, terminarea fazei prin evenimentul imortalității tocmai coincide cu degenerarea comercială a operei, cu falimentul proprietății literare, căderea ei în domeniul public. Memoria autorului rămâne cu laurii, desinași de un artist al fabricii de umbre, iar drepturile lui trec în bunurile de negustorie ale editurilor. Nivelul admirației e în eternul pur: dezgustătoarea materialitate n-are ce căuta în Paradisul gloriei integrale.

Să comparăm aceste realități mistice cu o realitate de viață.

Un prieten al lui Cocò a fost solicitat de mai multe ori, din când în când, să colaboreze la câte o revistă scoasă de câte o administrație cu tendințe, mă rog, literare. Ultima intervenție s-a petrecut chiar ieri, pentru o revistă a copiilor obscuri, cu totul necunoscută. „N-am auzit“, s-a răspuns doamnei profesoare, rugată să faciliteze contactul. „Totuși, apare mereu, are mii și mii de abonati plătiți și o subvenție.“ „Puteți să-mi spuneți ce scriitor o dirijează?“ „Bucuros; nici un scriitor! O scoate un domn inspector, care nu scrie dar se pricepe admirabil să ia colaboratori. Trebuie să admitemi că o publicitate literară poate să fie condusă de orice funcționar, afară de un scriitor.“

Doamna profesoară a surâs. Priceperea îi se părea, într-adevăr, problematică. Scriitorilor morți li se cioplesc momâi de piatră sau li se toarnă fantoma în bronz. În viață, sunt înlăturați ca și cum nici nu s-au născut. Ei pot cel mult să slujească de umplură, la discreția unui șef de birou, ca în bucătăria marelui restaurant, unde sunt păstrate la cămară

câteva feluri de sosuri și glazuri decorative, întrebuințate să acopere cu o față atrăgătoare mixturile și sofisticările interioare. Scriitorii dau revistelor oficiale cofeturile, boabele de vișine conservate și peticile de poleială.

Când un domn sau o domnișoară fără treabă, într-un biuron cu covoare și sonerii, cască de urât și se plictisesc de o lene melancolică stipendiată, li se oferă o Direcție, o Publicație și o Redacție completă care știe să redacteze o invitație la un vernisaj, câteva săptămâni.

E un fel de a se afla câte un personaj în treabă, risipind un buget, din care s-ar putea cumpăra mai cu folos o sticlă cu lapte pentru copiii anemici, indiferenți la o literatură dirijată prost.

1943

NAIVITATEA TA

Nu te sîii că ești învinovățit de naivitate și nu te rușina că negustorii de sentimente rîd. Ei tot ce-ți pot opune e cinismul unei vicți de hazna.

Poate fi puternic și avut batjocoritorul tău: nu râvni nici la puterea lui, nici la avuția lui – una pute și cealaltă pute. De ce să te descurajezi că el biruie în fiecare zi și că tu în fiecare zi pierzi? Puterea ta e că știi să te stăpânești și să refuzi; și biruința ta: că el primește orișice și că nimic nu-i repugnă. El e o prăvălie, în care totul e de vânzare, o hală de vechituri însufletită de păduchi. El vinde ce a mai fost vîndut de zeci de ori, de către alți negustori ca el; firma se schimbă: marfa e aceeași. Te-ai mira că e conținuu cumpărată. Cîstit, naivitatea se lasă înșelată de vopseaua nouă.

L-ai văzut bătându-se cu pumnul în piept comediantul și scoțând pe nas panglicile altora, spalate de întrebuințările

precedente. El pretinde că-și iubeste țara și își publică sentimentul, să fie auzit, cu lanfara. Tu te rusinezi să te lauzi că nu ți-ai luat muma la palme și că nu ți-ai dezgropat străbunii ca să-i scuipi. E o dragoste firească, gingasa dragoste de țară, și face parte din om. Te leagă de țărâna ei, de pântecul ei, o rădăcină vie, care-ți hrănește cu dărnicie ființa pribeagă. Cum să te mândrești, să o confiști și să faci marfă din această sfântă și neîntreruptă legătură? El o vinde în toate zilele și uneori în câteva ediri. El se jură că respectă trecutul, că nu și-a scos morții din morminte, să le smulgă inelele și dinții de aur, cu care au fost scoborâți în pământ; se împrăprietărește pe trecut și pe iubire de neam: și le-a rezervat cu monopol, și sugă. El are ticăloșia să-și atribuie ceea ce-i firesc și simplu și nu suferă să fie rârat în piață și negociat.

E și credincios. Rugăciunea și-o face în priveliște mare, adunând lumea să-l vadă. Atât îi pasă lui de țară, de datină și de Dumnezeu cât tie de negrul de subt unghia degetului mic, cât oilor de scaietele din coadă. Între ai lui, el râde beat și face cu ochiul. A citit și pe Machiavelli, și la teșgheaua lui de idealuri se simte, puturosul, de-o seamă cu Cezar Borgia, prințul. Ce țară bună trebuie să fie țara ta, dacă oricine e lăsat să o tâlcuie și să o jignească! Acum câțiva ani, gorilul sta cu toată șatra lui într-o odaie, tăiată crucis de o frânghie cu patru rufe întinse la uscat în dogoarea unei mașini de gătit, pe plita căreia se prăjea ceapa în sear: o izmană mâncată în fund, o cămasă jerpelită, doi ciorapi fără căpute și o batistă; tiganul avea de dimineață zi de audiență. S-a iubit țara atât de patetic și cu atâta glas, încât s-a îmbogățit. A devenit și european.

Asta tu nu o poți face, tu cel ce te plângi de nevoi, luat peste băț, naivule. Între țatele care-și pândesc prin colțul perdelei ridicate mușteritul, tu ești, tinere, o fecioară. Ai auzit pe una din ele, care-și iubise țara șazecei de ani împliniți, că țara trebuie să atârne neapărat de o țară streină și că-i e totuna stăpânul, lung

și slab, bondoc și gros, și că ea se dă celui ce plătește mai mult și mai iute, — și dacă plătesc amândoi, ambilor deodată.

Tu ești naiv... Rămâi naiv și candid: nu te înfricoșa. Păstrează-te neatins. Când toți cinicii și bătrânii putrezi și-au pierdut inocența și amestecă organele cu simțământul și nu mai cred în nimic fără să spurce ceva, tu ești fraged și proaspăt și nou. Asta ți-e avuția. Și adevărata biruință va fi a ta: ține minte.

1943

DE LA ÎNCEPUT

Trebuie să o luăm de la început.

Ți-ai pus în curte pomul, pe care mi-ai făgăduit că-l sădești? Mi se pare că ai uitat. Am trecut pe dinaintea casei d-tale și nu l-am văzut: poate că l-ai pus într-altă parte: poți să-mi spui? Bătătura ți-e stearpă ca un nămol evaporat. Urmele pașilor prin noroiul uscat se mai cunosc și azi pe arșită. Am văzut o ladă spartă, din care gunoiul, hârtiile și fulgii ies până la poartă. Cercuri de puțină, ruginite și rupte, un ciumppei de mătură rociată... Ce curte urâtă ai dumneata! Nici o floare nicăieri, nici un fir de iarbă. Cum vrei să-ți placă?

De bună seamă, fugi de casă cât poți și te întorci târziu de la lucru, ca să nu vezi și ca să nu te ocărăască lucrurile că nu iei seamă de ele cu de-amănuntul. De dimineată fugi de-acasă pe întuneric și lipsești toată ziua. Înțeleg să-ți fie casa tristă și bătătura murdară, dacă bucuriile dumitale sunt într-altă parte. Mi se pare că nu scapi o zi să nu te duci la berărie, în loc să-ți bei paharul acasă cu nevasta și copiii.

Ți-ai văzut nevasta și copiii. M-au întrebat: „Pe cine căurați?”. Am răspuns: „Aci stă tipograful, care-mi făgăduiește în fiecare an că pune un pom în fața cerdacului și nu l-a mai pus?” Cam stingherită, nevasta m-a recunoscut: „Aci stă

domnule inspector, dar nu-i acasă". „Ce treabă-i asta? Am închis atelierul de la două și acum e șase. Nu s-a mai lăsat de băut?”

Femeia îi-era demoralizată, camarade, și copiii îi se jucau în praf, cu gunoiul din ladă, întins în toată curtea. Le era rușine, bineînțeles. Dumnezeu câștigi cât vrei, târăgănești lucrul cât poți, în toate zilele ai o plângere de făcut în numele „colegilor”, esti de multe ori și moșic și nu te îngrijești cel puțin de sălașul dumitale. Te plângi că nu-ți ajunge nici un fel de salariu și ești plătit mai bine ca un profesor, ca un magistrat și ca un inginer. Ce e dezordinea asta în viața dumitale, pe care o urmăresc neîntrerupt? Cu familia te porți ca un satrap și cu programul de lucru ca un trândav...

Trebuie să o luăm de la început.

Dar mi se pare că am început-o rău, când te-am tot îndemnat să citești, să te instruiești, să-ți perfecționezi mintea în studiu, după lucru. Unde să citești dacă n-ai casă și scaun la masă de citit și scris? Pe Dumnezeu nu te interesează nici cartea și cred că râzi de mine ca de un nerod, de câte ori mă vezi aducând la atelier câte o scriere nouă și recomandând-o lucrătorilor de sub autoritatea inspectoratului meu. Mi se pare că am fost un caraghios când m-am îngrijit de sufletul dumitale. Trebuia să o iau dintr-altă parte, trebuia să văd întâi cum îți chivernisești gospodăria și cum îți respecti soția și copiii, și numai pe urmă să stăm de vorbă. Am fost și am văzut. Trebuie să o luăm de la început, de la alt început...

1943

PASTEL

Cum s-au întâlnit cărturarul și omul în grădina cu basme.

În fundurile gospodăriei o casă, depărtată de toate florile și de roți pomii și copacii, părea întradins împresurată cu o

batătură uscată, fără nici un crâmpci de iarbă, un pământ văros, o pătură de praf. Unda lacului tremura tocmai devala și dorimțele goale făceau o jumătate poștă de drum și până la izvoare se dogeau de arșiță. Către seară apa ajungea la conac fierbinte și trebuia să treacă o noapte peste doage, ca să se răcorească. Încolo, în jos, jucau horele, se fugăreau câinii cu copiii și cântau, seara, ca niste cimpoaie, armoniile din sat. O aureolă de tărănă albă, răscolită de vântul arzător, învăluia casa cărturarului închis în ea cu cărți multe și caiete, de un veac.

El aflase de viață citind, și se îndoia de ea. Citise că lumea e plină de flori și nu a crezut; citise că e frumoasă, că prietenia leagă oamenii unii cu alții, că Adam s-a luat din dragoste cu Eva și că au copii sănătoși, teferi și destepti, că tovarășia prietenilor și a soților durență cât ține și viața, că despărțirea de dimineată aduce bucuria întoarcerii de la lucru, la scăpătat, că oamenii se întăresc unii printr-alții, și nimic nu a crezut. Toate le-a citit în cărți ca-ntr-o oglindă întoarsă și le-a deprins răsturnate și stând, cum stră litera cărților, îngropată în hârtie. Dar și stâlpul, bătut în pământ cu piatră, ca să ia de la ea putere, putrezește.

Când a isprăvit cărțile, cărturarul a scris și el cărți ducând gândul din belsugul lor de spice frumoase și seci, și l-a prins timpul, i-a îngreuiat umerii, i-a povârnit spinarea, luciul ochilor oboșiti a pierit în hârtia mare, n-au mai avut pâinea și apa din urcioare gust. În toate ale gurii, ca și în cele ale sufletului, se frământase un aluat cu tărâțe și paie. Lucrurile trăiau fără culoare și aromele se risipiseră pe nesimțite, împrumutate unele cu altele într-o tonalitate de nucageai uscat. Oamenii pe care-i cunoscuse, străbătând pustierățile lui la întâmplare, i se părea găunosi, stricați în miezul sufletului ca nucile, cu viermele înlăunuru. Imbrățisarea era inanimată și bratele se ridicau să-l cuprindă, țepene din încheieturi, ca la păpusile de călți. Surâsul era mincinos,

suspînul contrafăcut și durerea imitată, învățată la teatru. În ce mai putea să creadă?

Îmbătrânit fără vreme, cărturarul s-a îmbolnăvit și era aproape de agonie. Singurătatea și-a simțit-o de-abia atunci. Între cărțile lui, clădite până-n tavane, s-a văzut închis ca într-un turn de cerate cu trei gropi în sus, una peste alta, gropi de cărți rânduite pe muchiile scrise cu aur.

Suferința lui adevărată nu fusese scrisă în nici o carte: fiecare om suferă într-un fel al lui, de o suferință care n-a mai fost, după cum fiecare arbore se desfrunzește în felul lui. Ar fi strigat un nume de om în Clopotnița lui mută și nu era cine să-l audă. O slugă veche, nemulțumită, îl înjura din cerdac și cărturarul auzind nu mai putea să răspundă. Cercea și geamătul lui nu era cine să-l cunoască și să-i aline.

Atunci, s-a arătat din lumea toată un om, un om care muncea pământul în brazdă. Auzise că zace cărturarul. I-a spus: *Jupâne, mi-estî drag pentru că acum, întâia oară, ai început să trăiești: până acum ai citit. Sunt mălmuț că vii atât de târziu la viață și că trebuie să o descoperi în ceasul când era să o pierzi. Îmi plînge inima de tristetea dumitale și vreau să înțelegi că te iubesc din dragoste fără prîhană. Am și eu cărți acasă, dar nu am numai cărți și nu citesc numai în ele, am și bucurie în chiliile mele. Copiii sînt alături de mine, femeia îmi stă la capătăi și-mi cântă, am flori, păsări și vite și ne-am înfrățit cu totii. Veni să-ti aduc sănătate: zece cuvinte și o-mbrățișare. Dumnezeu nu ești bolnav, ești numai amărât și nu știi, și strivir în cărți ca o frunză de ierbar. N-ai avut prietenie, n-ai avut dragoste, n-ai avut încredere și copilărie în inima dumitale. Scoală-te și vino la noi în livadă, să te primească iezii, caprele și viteii și să citești în ochii lor alte litere decît cele cu care te-ai obișnuit și alte învățături.*

Cărturarul s-a însănătoșit numai cu un descântec. Zăilele lui vii începeau prea târziu. Ce-ar fi fost dacă le-ar fi și trăit?

FELIX

Nu ți-aș putea mai frumos aminti, Cocò, de prietenul meu, colonelul Felix.

De la moartea lui neașteptată au trecut, azi, patru ani. Noi eram în agonie și a trebuit să moară el în locul bolnavului, de care îngrijea ca un frate, o zi descurajat și o zi în revoltă. Îți mai aduci aminte de pumnii lui strânși, ridicați la cer, și de blestemele lui. Ocările colonelului vehemente pusese rădicii pe gânduri. Atent, îngăduitor și respectuos cu omul, oricine ar fi fost, blajin, el uita și de politeta elementară, înfricoșat că prietenul din primii ani se descompunea sub ochii lui. Înainte de a intra dimineața în casa noastră, el se oprea în dreptul ferestrei întrebător, turburat de speranța că noaptea, în care toate lucrurile se împletesc și se desfac, ar fi adus o liniștire în simptomele morții. La plecare, noaptea târziu, el se oprea iarăși un moment la geam, cu sentimentul că până a doua zi se va petrece inevitabilul sfârșit.

Și a doua zi, după o seară întârziată, n-a mai venit...

Îți-aduci aminte, Cocò, de vreme ce am început să trăim din amintiri, după ce am trăit din iluzii, colonelul nu era numai un ofițer, care-și făcuse din armată ordinea de viață, el a fost și un cărturar ales, și un artist al sensibilității, de tonuri stinse, un om de credință. Oșteanul a fost un mare brav și bravura lui a meritat panglica lui Mihai Viteazul, cu prisosință. Inițiativa lui personală în război a precumpănit. Dar a refuzat să-și publice notele de campanie și a refuzat cu violență să mai vorbească după ce l-a făcut, de război, ca de o calamitate a popoarelor. A fost de două ori în agonie în spital și s-a întors lângă oștenii lui, săteni moldoveni, încă șovăind pe picioare dar întrărâtat să-si ducă datoria la capăt, pe linia dreaptă.

De ziua morții lui, să ne amintim ce ne-a povestit inima lui într-o seară de pace... Era în 1916. Trecuse granița la adversar și regimentul lui înaintase luptând până departe. Într-o singurătare de munti s-a ivit o gospodărie bogată, și

colonelul s-a dus să cunoască pe oamenii de-acolo, prin zăpada adâncă. A bătut în usa, suită pe câteva trepte, a sunat și, neiesîndu-i nimeni înainte, a intrat. Casa era descuiată. A dat ordinul să nu-l urmeze nimeni și a străbătut odaile luxoase singur, cu carabina lui. Era pe la amiază și masa lungă a sufrageriei dovedea că prânzul de-abia început fusese întrerupt. Furculițele lăsate pe farfuri și felul de mâncare neisprăvit indicau surpriza și fuga dinaintea năvălitorului. Colonelul s-a simțit stîngherit. Îi părea rău că oamenii casei n-au avut încredere în omenia lui.

I e-ar fi urat din ușă pofră bună, ar fi salutat și ar fi plecat, cerându-și iertare. Poate că ar fi luat și el ceva în gură, dacă ar fi fost invitat: îi era foame. Masa pustie nu l-a ispitit. De jur-împrejurul proprietății lumea era albă ca un asternut de în dintre zări. Ninsese câteva zile și acum venea răcerea aceea dulce și sonoră care însoțește zăpada. O buturugă ardea în căminul de faianță. Rufăria mesei era nouă și brodată bogat, ca și câmpiile din munții de afară.

S-a încălzit puțin la jar și a mai intrat într-o odaie. Era o cameră de copil, zugrăvită pe brăul păreților cu boboci de rată, flori, iezi și căței la joacă. A văzut leagănul, al unui copil de câteva luni. Se cunoștea în perina de puf groapa rotundă în care dormise, când a fost luat în brațe de-a fuga și, desigur, speriat. „Cum i-o fi bătut inima!“ se gândea colonelul, și a stat pe scaunul alb de lângă leagăn. Câteva jucării, aruncate pe rîmă, zăceau pe covoare. A luat în mână un urs și i-a întors capul, o cămilă, o păpușă care închidea ochii. Cum a sucit-o, în tăcerea odăii păpușa a suspinat.

Ieșind repede din casă, colonelul a poruncit să se cerceteze numaidecât împrejurimile și să fie aduși fugarii cu copilul în brațe acasă. Împrejurimile erau vaste și zăpada creștea peste urme. Soldații n-au găsit nimic. Întâia oară într-o viață aspră de militar, otărât, i-a tremurat sufletul de o spaimă...

Trist, prietenul nostru, Cocò, a încuiat gospodăria și a lipit un ordin scris pe ușă: „Intrarea interzisă cu pedeapsă“. Îți aduci

aminte. Avea cheile casei pe veriga din buzunar și după douăzeci de ani de la război. Le punea seara pe masa lui de lângă par, și surâdea la ele, ca la pruncul din leagăn, și se încrunta, gândindu-se că poate purta cu el cheile unui mormânt.

1943

LITERATURA

E o datorie ca măcar pe sărite să înregistrezi cel puțin titlul cărților care binevoiesc să ne ajungă. Neavând nici obligațiile criticilor de profesie, care, ei, le-au dezertat, sau, în cel mai dulce caz trag datoria la fit, învățați de la elevii lor, ca profesori, identificați cu plăcerile clasei în orele dificile, nu ni se poate cere să ținem nici contabilitatea literaturii. Drept vorbind, nici inima nu ne trage să facem pe cenzorii, să calificăm și să clasificăm: e o sarcină antipatică și înfumurată pentru un scriitor, care are rolul să povestească, să cânte, să creeze, cum vine vorba, sau să se silească la asta, și nu să bâzâie și să latre. Această competență trebuie lăsată acelor similitudini din presă, care neputând nici să isprăvească nimic, nici să înceapă ceva, umblă, necăjite de neputință, împleticite între paranteze, ca în oglindă căteii iritați.

E înainte de toate admirabil, indiferent de calitatea rodeana discutabilă, că în loc să caste gura și să holbeze ochii, în loc să se încurce în pasul altora sau să se ție după muzica militară, ca ucenicii de cizmărie ai gazetăriei aproape literare, tinerii și mai-vârșnicii fac sportarea florilor de a da câte o petală sau câte un snop, în luptă cu pământul și cu întunericul lui interior. O adiere de parfum amăruic cum o ia vântul mare din firul galben de sulfină, e o depășire, și atâta lucru se cere și omului, care în triviala lui făptură brută e un mușuroi cu

două găuri, și plantei și pasării, să se depășească. Restul nu are însemnătate.

Din treisprezece cărți primite, opt sunt de poezie și cinci de proză: mai exact, cele dintâi opt, de versuri, poezia circulând prin paginile tipărite fără împiedicare de formă, cuvinte scurrate sau silabe lungite. E caracteristic că versurile, rezultat al unei ezițe de concentrare mai laborioasă, domină producția literară. Avem pe masă *Cleștar*, *Padure adormită*, *Pomul vieții*, *Vatra magilor*, *Chemarea lutului*, *Alb din miezănnoapte*, *Flautul lui Iancu* și *Popas pe culmi*, opt grădini de întinderi deosebite și cu buruieni aromatice pe gama întreagă. Într-unele lacrima lunii e înghețată într-adevăr ca boabele de cleștar, ritmul e simetric pe o muzică interioară, prismatică și paralelă. Alte cadențe aparțin prozodiei personale și unui auz aproximativ melodic. Poteci clare răscesc o grădină, părții nedeslușite se pierd într-adevăr, nivelurile aiurea cad abrupt și se ridică iarăși. Din fundul atâtor peizaje se aude murmurul care însoțește toate basmele ideale, de la ale cătunului de zăpadă până la accentele *Apocalipsei*. Poetii își dau floarea și polenul de azur.

1943

FERDINAND ÎNȚĂIUL

Regele Ferdinand, conducător de oaste și bărbat politic de o luciditate unică, aparține istoriei, care se va caligrafia de-abia de aci înainte. Inima românească, aceea care înainte de a scrie simte și gândește, nu va putea niciodată să învere să-l uite, de la nici un fel de prefaceri și evenimente. El a strâns cel dintâi într-o mie de ani, de așteptare între hoare străine, pe toți românii laolaltă, confirmând pentru Europa întreagă

fenomenul, știut pân-atunci numai de cărturari, ca un mister ascuns, că fără nici o deosebire, toți vorbeau același grai, intact în zina unirii, ca și cum se născuseră într-un singur leagăn în ajun. La sute și mii de kilometri pe diagonala continentului central, întrerupt de infiltrații naturale sau voite. *Bună ziua a fost și este Bună ziua, Jugul a fost și este Jug în cele câte patru și opt puncte cardinale, Zău era și e pretutindeni, Heana se cheamă Heana până aproape de Alpi, Hâis și Cea mânau boii peste zeci și sute de zări răsletite. Cântecele, dansul, costumul și melodiile erau la fel.*

Aceste lucruri puse la un loc au dovedit o putere de rezistență, și de durată, nebiruită nici de ostiri, nici de popi, nici de cărmuiri, nici de asupritori, și mai mult: o vigoare de a deznaționaliza popoarele care au apăsai pe români. Conștiința definitiv neclătinată a energiei proprii și a unei misiuni în lume, de la pământ, de la cer, de la sânge și de la geniu, căpătată de fiecare român, poartă colaborarea mistică a marelui rege Ferdinand Întâiul.

Aș vrea să nu culeg umbra și lumina lui din cărți, căci am trăit amestecat cu ele încă din copilărie, când băieții cu șorțul scurt ai Școlii primare „Petrașce Poenarul“, pe vremuri în strada paralelă cu Palatul, înconjurau la răspântia ei cu grajdurile regale, caii călăriți, unul de viitorul rege, prieten bun al copiilor, și celălalt de viitoarea regină Maria; prințesă bălană cu ochii albaștri, o divinitate a micilor camarazi din vecinătate.

De la Carmen Sylva încoace tradiția poeziei și a literelor frumoase a continuat la Curtea românească neîntrerupt. Biblioteca Regelui Ferdinand, moștenită în parte de la celălalt mare rege, Carol, întemeietorul Fundației Universitare, și sporită considerabil, a fost casa lui de rugăciune și chilia lui de contemplativ. În ceasurile grele și mari, când se cumpăneau în sufletul lui delicat două contrarii, el se sfătuia între cărți cu rovarăsa lui regina.

După ce se vor publica numeroasele note, rămase în manuscris, ale contemporanilor strălucitei Domnii, regele Ferdinand, gingas, sentimental și duios, și bun, cum spune țaranul nostru, ca o bucăică de pâine, va rămâne în amintirea românilor și ca un suveran glorios, dar și ca omul unei vieți trăite în milă și simplitate.

1943

FRONTUL ROTATIVELOR

Confratii sunt de două feluri și chiar de mai multe.

Unii pot fi primiți cu titlul de concurenți. Lupta cu ei se dă de la sine, atâta timp cât e leală. E regretabil că acest calificativ elogios nu e aplicabil în toate cazurile cunoscute. Dar lovitura piezișă o întâmpinăm, cât și pe cea dreaptă (care nu prea riscă să vie) cu scutul. *L-am fabricat din cel mai solid metal inoxidabil: conștiința.* De câte ori s-a strecurat mânuii cu perversitate, de preferință din spate, sau cum se spune militărește: din flanc, cuțitul de bucătărie s-a rupt. Sunt luptători cu tot soiul de scule mute, încălțari cu ciorapi de lână, și unul din instrumente, fără primejdie oficială pentru cel care-l manipulează, e șoapta la ureche. Numai că și șoapta se află și procedeele ei pun pe bolnavul care le-a utilizat în pericol de moarte.

Sunt, într-adevăr, unii viteji, teroriști ai publicului cititor, ale căror energii combative, fără adversar la vedere, fug de duelul cu spada clară, de frică, și te „lucrează”. Câteodară ei mai găsesc o rămășiță de credit falimentar. Nici asta n-o să ție mult.

Alții sunt confratii prin extensiune sau răsturnare. Ai fi ezitat să le dai sarcina să-ți măture curtea cu târnul și te

pomenesti cu ei că scor ziare. O anumită libertate a presei le permite în anumite sezoane să-ți fie confrati și trebuie să-i tolerezi: cutia cu macaroane face din când în când viermi. E caracteristic că-și iau sarcina să spele resentimentele altora, care-i țin în viață, și că devin agresivi. Nu cu penita, Doamne păzește! Asta implică nițel alfabet.

1943

LAE CHIORUL.

Cum să-i mai zicem, Cocò, ca să nu înțeleagă nimeni? Domnul Polemist, cum i-am mai zis, Lache, cum i-am mai zis, ori Tiganul, cum îi zic admiratorii lui?

Goga avea o poezie *Lae Chiorul*. Să-i zicem o dată și Lae Chiorul, acestui om inexistent și pe care l-am inventat pentru distracția cititorului posomorât de timpuri. Lae Chiorul al poeziei cânta, era lăutar. Celălalt Lae Chiorul nu cânta, conjugă numai verbul a cânta pe francezește: *chanter* și *faire chanter* – tot un fel de cântăreț, fără vioară. El a învățat din francezește atât, sensul balcanic al cuvântului, nici nu vrea să știe mai mult. Lae zice *bonjour* și *merci*. La Paris, în vizită politică, întreba „ce mai faci?” cu *cheshenù?* Ți-am mai spus că e un european. Împărtășește și o doctrină francezască: *le vuleviù?*

Lae Chiorul a dispărut de câteva zile, îndată ce au citit prostii biletul *Domnul polemist*. Se odihnește la moșie. De melancolie, i s-au umflat picioarele și i-au ieșit buboane. De beresuguri, el s-ar fi putut căuta și-n București. Ceea ce nu putea să ocolească era privirea prietenilor și devotaților; a văzut-o, din primele ceasuri, fixată mai insistent pe el. În biourile negustorici lui – ce să-ți spui, Cocò? – biletul tău

a fost foarte gustat. De la portar până la șefi, oamenii de încredere ai divinului rigan s-au bucurat ca de o felicitare, pe care ei o așteaptă de cincisprezece, douăzeci de ani. Iac Chiorul e străin între toți ai lui, ca o buturugă.

Cine răcnește ca malacul, apucat de o streche permanentă? Lache. Cine-i măndru ca un voievod? Lache. Singură căutătura nu i se împacă armonios cu iconografia superbelor fericiri, în declin – și-i o gravă lipsă a vieții lui. A trebuit să urască pictura și portretul în ulei. Ce splendidă multiplicare și-ar fi acordat chipul lui în expozițiile de pictură, fără neînsemnatul neajuns al simetriei șovăitoare! Lache ar fi fost nu numai un exponent al nationalismului absolut, dar și o vedetă a esteticii masculine. „L-ai văzut? ăsta e ala... Ce superb bărbat! De profil e delicios, dar din față îl dă gara, *ma ser*, și pe William Powel. Ce ochiadă! Te furică din ceafă până-ti călcăie”. E sașiu.

Nenorocirea nu e imensă pentru un cititor, dar pentru o individualitate vastă, care implică în toată secunda nevoia bustului și a efigiei de a fi aplicate pe toate actele, ca un timbru fiscal gomat în spate, absența figurii e catastrofală. Să te prezinți peste tot locul zhanghiu! Pe franțuzeste e și mai prost, dacă vrei să te dai pe franțuzeste: franțuzii au două înțelesuri pentru echivalentul *louché*, și amândouă caracterizează personalitatea marelui Iac Chiorul. *Tiu voa, Niuta?*... Ochiul lui umblă descheiați: un nasture-i mai sus și-al doilea atârnă.

1943

BULET

Revistele ți-au refuzat colaborarea pentru că nu scrii versuri boierești. Poezia e boierească atunci când o îmbraci în călți de

mătase, chiar dacă au umplut păpusa cu rărâțe. Trebuie să te ferești de motivul crud, care-i cel adevărat.

Dumneata, pe aceste timpuri, care au redus atât de mult beneficiile moșierilor, că nu mai pot vinde vagoanele pe sub mână, ca bijuteriile de aur, fiind cam prea mari și prezintănd riscul să le apuce mâna între tampoane, dumneata vîi cu versuri de astea și cu poezie de asta, de parcă ți-ar fi mers la inimă *Florile de mucigai*.

Într-o bucată cânti tăierea capului unui cocos: De ce n-ai preferat să cânti pe Salomeca, mai la îndemîna intelectualului ornat? Ești prea de la noi și prea de pe stradă. Capul Sfântului Ioan Botezătorul a devenit o stampă de salon, care adnute covoarele, pianul, tangoul, orchideele și flirtul, și dă șampaniei și o aromă suplimentară.

„Faptul divers“ pe care mi-l trimiți în versuri e moartea săracului acasă, dus cu dricul, probabil al primăriei, hodorogindu-i cadavrul în cosciug. E din căteștrei poeziile cea mai bună. Îți atrag atenția că a patra strofă, încotro i s-a dus sufletul, ca un pisoi, realizează genul în tot ce are mai delicat:

„Nu știe nimeni încotro a apucat,
Nici popii care i-au descântat.
Poate-i aici,
Poate plutește departe,
Pe corăbii de frunze moarte.“

Mi se pare că ai fi preferat să zici „Pe luntri de frunze moarte“.

Ei bine, tinere camarad, cum vrei să-ți publice revistele literare asemenea desene, ieșite din convențional? Mie, așa cum mă știi și cum mă vezi, dacă m-ai văzut vreodată, mi-a înputat o doamnă din lumea bună, foarte inteligentă, de aleasă naștere, cititoare binevoitoare a scriselor mele, de ce utilizez imagini ce trebuiau să rămână secrete, ca toate secrețiunile fiziologice, de care totuși lumea bună se preocupă constant, cu medicul, cu eprubeta, cu laboratorul, și cuvinte fără circularie, decât la gălceavă cu farfurile în cap, în familiile

secrete, de la cincisprezece milioane venit în sus. Doamnei i-ar fi plăcut enorm o poemă dacă un parsiv de cuvânt, *bălos*, nu i-ar fi stricat toată poezia, vorba autorului Constituției, Costică Dissescu: *Tu m'as găte la poezie...*

Evită să bați și prea departe și prea aproape cu ideea și dozează cuvintele elegant: o linguriță de apă de Colonia cu o linguriță de sirop, amestecate în părți egale, fac gustul plăcut, al silabelor unse cu soluție dulce. Și dacă nu poți, nu te mai ține de reviste, strânge-ți manuscrisele și la timpul potrivit tipărește un volum.

1943

AII, DOAMNE!

Te-am ascultat un ceas. Ai isprăvit? Abia ești la început. O să vorbești până diseară. Ai mai vorbit și altă dată, de mai multe ori, câte câteva ceasuri și tot la început ai rămas. Ești ca o ștofă, debitată pe fir dezlănat: firul curge fără sfârșit și nu se vede ștofa, care pierde pe măsură ce depeni.

Din când în când m-am uitat la ceas: nici n-ai bagat de seamă. Ești încurcat în ața pe care o desiri. Numai când ai venit m-ai întrebat: „Nu cumva aveai treabă?” Pe urmă n-ai mai întrebat nimic. Apune soarele peste noi. E adevărat că nu mă brodești întodeauna. Bați la ușa mea și mă ascund. „Iar a venit ăla”, mi se spune: ăla ești dumneata, dușiosule imbecil. „I-ai spus că sunt acasă?” — „I-am spus că să văd.” — „Nu știi că pentru ăla nu sunt niciodată acasă?”

Totuși, dacă mă găsești în dreptul ușii nu mă mai pot piui. Ți-am răspuns odată, din prag, că nu sunt acasă și nu m-ai crezut și ai râs. Mi-ai spus: „Glumești”. Nu glumeam, și a trebuit să par că glumesc.

M-am întrebat ce să fac și cum să scap de dumneata. M-am gândit să ung poarta cu carran, ca să te mânjești, elegant și cochet cum ești. Ar fi trebuit să te speli tot la mine și asta ducea convorbirea, de la patru ore la opt. Am căutat altceva, ca la vânatoarea de urși: să fac o groapă mascată cu paie, în care să cazi, să-ți rupi un picior, să ți se strâmbे nasul, maxilarul, să ții miute. Ar fi trebuit o groapă cât un put, ca să nu mai dau de tine, căci tot eu aș fi fost obligat să te scot, să te ung și să te trag. În cele din urmă m-am hotărât să te împusc. Dar voiam să te împusc, nu pe furis, din față - să vezi că eu te-am împușcat și, în slășit, să înțelegi. M-am temut că nu te nimeresc exact și că, rămîndu-te, convorbirile în loc să se isprăvească vor spori, pe patul tău de invalid, îngrijit de mine: casă, masă, țigări, bani de buzunar...

Cineva mi-a sugerat o idee: „Arde-i câteva palme“. Palmele astea se ard peste figură. Am sovăit... Mi-e groază să mă gândesc că o față de om poate să fie palmuită, singura lui piele neîncălzită și goală, masca și identitatea lui. Odată n-am putut să mai rabd. Mi-a scăpat singură mîna din cutia cu tutun și s-a îndreptat către una din fălcile tale bucălate. Te-am văzut așa de suav și de dulce și de bălai, surzând ca un miozotis, încât mi s-a oprit lăba în aer. Și m-am justificat „Aveai o muscă și a zburat“. Numai eu știu ce secrete mi-era să ți-o strivesc pe portret și să mai dau o dată.

1943

NU TE SUPĂRA...

Ți-am scris, camarade din atelier, săprămâna trecută că scrutând rezultatele convorbirilor noastre din trecut, am ajuns la o încheiere rușinoasă. Pentru mine rușinoasă, nu pentru dumneata. Am gresit, îți mărturisesc cînstic.

Să-mi dai voie să încep să fiu nitel cam din topor. Unde dai eu și unde crăpa la dumneata! Eu te îmboldeam cu cartea și ciritul și dumneata puneai gazeta în buzunar și te foloseai de ea cum te pricepeai. Am întrebat acasă la dumneata ce faci măcar cu gazeta, dacă o citești între ai casei. În foile ei găseai de toate, și pentru un bărbat, și pentru nevestă, și pentru copii. „Care gazetă? mi-a răspuns soția dumirale, care ieșise cu o lingură de lemn, cu coada lungă, din bucătărie, odară cu un fum gros și cu un miros de rântaș lipit de fundul rigăii. Aia cu capul roșu și cu trei litere, ca la tren?” Am răspuns: „Aia!” Tocmai fugea o rață prin curte, cu titlul în gură luat de sub lada spartă, de gunoi, ca și cum ar fi vrut să cunoască ea ceea ce nu-i trebuia stăpânului. El era la cărcinma de vizavi, după spusa nevestei, și da câre uii cînzec peste cap, pe nerăsuflare.

Nu ți-am spus rîndul trecut, ca să nu ți le spui odată pe toate, că am și intrat în casă, mi-era grijă, să nu-ți bati nevasta când te întorci de „vizavi”. În calitate de inspector aș fi putut să-ți fac un raport, dar am mai fost și prin alte case în ziua cu pricina, unde am văzut neorînduială, ca și la dumneata. Pe de altă parte mai m-am și gândit. Cui să-i raportez ca trăiești și-ți duci casa, așa cum am văzut, că ești un rău gospodar, uii sot nepăsător și un tată căruiia autoritatea ar trebui să-i ia copiii și să-i crească pentru stat. Zic pentru stat pentru că-mi dai în cap cu statul ori de câte ori te învârtesti pe la usa direcției, cu o jalbă nouă, adică, o dată pe săptămână. Statul care te plătește ca să nu fie servit.

Dumneata te gîndești la alt fel de stat, un stat al lenei definitive și universale, un stat al dunitale, în care nu te-ai mai mișca de vizavi.

Te amăgești, camarade. Statul trîndăviei încă n-a fost înființat. Statul visat de dumneata e în ospiciu. Statul, orice formă ar avea, e întemeiat pe strădania și tot pe mai multă osteneală. Muncește brațul, muncește mîntea: înmulțirea muncii înmulțește și pâinea. Dar bratele obosite se odihnesc

pe carte și tot o muncă e și cititul, care te scârbește. Nici nu ai vrut să o încerci.

Dumneata visezi la ziua de mâine ca să scapi de datoria zilei de azi, dar fiecare zi de mâine se prefacă în azi și la dumneata ziua de mâine începe să fie niciodată. Te îndopi cu închipuiri și n-ajungi să faci nimic. Ți-am vorbit de râvna firească a omului de a se îmbunătăți pe sine. Ce groază te-apucă! Ți-ai zis, re-am auzit: „Ce mă tot zgândărește și asta cu condeiul?”

Ai vrea, camarade, să fii întâmpinat în toată sâmbăta cu clondirul cu tuică, înfășurat în gazetă.

Nu te supăra...

1943

MORMINTELE SCRITORILOR

După statui s-ar putea vorbi și de morminte...

Într-o săptămână au murit doi scriitori, Pisani și Lovinescu. Că unul a scris articole și altul cărți nu-i deosibește în categorii: amândoi au făcut onoare, cu potențe variate, care nici ele nu permit separație și frontieră, aceeași școală de lucru, condeiul. Poezia, povestirea, judecata critică sau articolul de ziar aparțin unei singure vocații sau măcar profesiei și n-ai putea să juri că ziaristul nu-i uneori mai bun scriitor ca... scriitorul. Mulți așa-zisi, probabil pentru o clasificare de suprafață, scriitori, au fost și excelenți gazetari. E de ajuns de pomencit unul: Eminescu, poet și redactor la „Timpul”. (A tu se confundă.)

Din cei doi morți ai săptămânii trecute, unul a fost înmormântat ca toată lumea, la rădăcina tulpinelor, acolo unde germinează floarea dimineții albe. Celălalt a preferat, dacă așa i-a fost voia, să întrerupă legătura cu pământul și să-i zboare cenusa-n vânt, peste mare. Sunt arititudini care țin de orgoliul.

suflet ca o flacăară de chibrit. Unul se vrea îngenuncheat în sfânta tărănă, altul speră că pe urmele sufletului se poate duce, ca într-o autocolă de suningini, și praful ce se alege dintr-un om. Georges Clemenceau a voit să fie înmormântat în picioare, ca un comandant, care continuă să meargă în fruntea batalioanelor și mort.

S-a citit în ziare, nu fără multă rușine, că văduva lui Pisani primește o pensie egală cu leafa servitorului de la ușă, care-i cumpăra vechiului redactor (cincizeci de ani de acțiune), țigări. Asta însemnează că decedatul a fost înmormântat cu talerul. Ofensa aringe un punct delicat de onoare.

Iovinescu a murit singuratic și bicul lui cadavru, care cred că n-a avut decât amintirea mângâierii celui mai puțin calificat din epoca lui să i-o aducă, în momentul când viața în viraj către infern, azvârlindu-l la o răscruce de drumuri, l-a lăsar întins pe șosea, a fost ars pe rug. (Știți, atmosfera de cabotinaj a Crematoriului, placa de gramofon a lui Beethoven, preotul binecuvântând cinematografic, scripetele care scoboară trapa scenică și racla — atâtea și atâtea lamentabile orori!)

Mă bate un gând pe care-l împărtășesc tuturor confratilor, de vârsta mea, mai vârștrici sau de vârștele mai mici, care toate, cu încetul și fără nici o excepție, alunecă zi cu zi către mormânt; și tuturor confratilor, indiferent de călimară și pană, ziarști, romancieri, poeți, autori de teatru -- tuturor semenilor dintre expresie și tipar și care trăiesc, într-un fel, laolaltă...

Le-aș propune să și moară laolaltă și să intre cel puțin după ce au trăit, unii față de alții ca niște fiare, într-o regulă de camaraderie. Numărul lor a crescut și, proporțional, se înmulțește și numărul mormintelor.

Moartea nu e atât acea moarte care pășește în pasul greu al unui cal gravat de Dăurer, moartea din tragedia miraculoasă a existenței. Moartea e altceva: o deriziune: biletul de înmormântare, autorizația, groapa, dricarul... o sumedenie de ignobile formalități, promiscuități și... cheltuieli. La suferința

pierderii se adaugă bucatăria cimitirului. Familiile scriitorilor și ziaristilor care mor, iată, unii după alții, la scurte intervale, ar putea să fie scutite de aceste îndatoriri și scăpate de multe ori și de la ruină.

Credeti că ar fi anormal ca ziaristii și scriitorii să aibă un cimitir al lor și un serviciu organizat pentru antracul de mizerii dintre viață și îngropăciune? Societatea Scriitorilor în colaborare cu Sindicatul Presei au toată autoritatea în materie ca să se folosească de mijloacele municipale și ca să obție terenul necesar al unei fraternizări, în care ar putea să fie adusă și încredințată pământului pe todeauna și pulberea scriitorilor din trecut.

Două cimitire pot sluji ca model: cel săsesc de la Râșnov și cel din Cobadin al coloniei nemțești.

1943

INTELECTUALUL PUR

S-a ivit în academia noastră din grădină o controversă. Bătaia poate să fie intelectuală? Vreau să zic, e cultural și estetic puțul de bătaie? Un poet, spre pildă, poate să-și părăsească temperamentul selenar și să care cu bastonul tangente, paralele, unghiuri și intersecții, peste spinarea și porrectul unui semen anumit?

Teza a fost discutată. Un intelectual e un om civilizată, s-a spus. La el instinctele se carifează, ba poate că și dispar, până la dezarmare. De pildă, un adevărat intelectual primește cârpeala în plin public cu liniște, își ia pălăria de jos, o șterge cu mâneca rotund, pe direcția fibrei, surâde și zice: „Nu mă așteptam” sau: „Îți lipsește educația”, cuvinte tari, fără îndoială, și decisive. — „Ai auzit ce i-am spus? întrebă

intelectualul ales, pe prietenul care-l însoțea și se retrăsese mai lângă părete. *Cred că are să reflecteze bine la lecția ce i-am dat.*"

La intelectual, fizicul intră în moral și se transformă în raționament și limbaj, afară de funcțiunile inexorabile, care nu cunosc gramatică, vocabular, ortografie și stil. Adevăratului intelectual nu-i vine să-i sfărâme dinții adversarului de universitate, de barou și de presă cu pumnul, dat peste gură ca un bolovan, preferând să-i fie lui strepezici, ai lui. Sentimentele, resentimentele și argumentele lui sunt referate critice în cuvinte, scrise ori verbale. La el necazul ia forma unei petiții, a unui raport, a unui memoriu, a unei protestări.

Cuvintele lui sunt de altfel puternice și grele. Când zice: „Foarte bine!” sau „Vom vedea”, sau „E trist”, „E foarte regretabil”, după ce a încasat ghionți pe la bărbie, el a exprimat totul calm, distins – cu filologie și demnitate. El nu se scoboară la nivelul celui care l-a plesnit, un vulgar individ.

Cu atât mai mult spiritul de civilizație trebuie să te domine, când ești atacat prin presă, calomniat prin grai, insultat în absență. Să nu te apuce cumva o furie funestă și nevoia de a răbări pe om cu cele patru organe lungi și simetrice ale anatomiei. Străpâneste-te. Fii superior adversarului rău și disciplinează-l cu expresia, cu verbul și cu condeiul, până ce se va socoti biruit. Atunci începe marea satisfacție a intelectualului, când zărește în ochii antagonistului pocăit ivirea lacrimilor părerii de rău...

Membrii academiei din grădina au recitat din clasici, au exemplificat principiile cu texte, oratorii au fost aplaudați. La împărțirea gustărilor gospodărești, rațiunea pură a sovăit. Cinci intelectuali mâncaseră câte opt porții în loc de una, și câțiva colegi au rămas fără icre și plăcintă.

CAMUFLAJUL

Câtă vreme a trebuit să treacă în aproximații, parafraze și jumătăți de sensuri, până la găsierea unui neologism, care să reprezinte așa de bine și de variat tot ce vrei să spui. Ūi dai scama de-abia acum, la ferestrele căptușite cu hârtie neagră, deschise peste iadul canicular și cu lampa stinsă. A fost nevoie de două războaie și de o invenție ca mașina de zburat. Ce sfertări și cazne cere câteodată aflarea cuvântului celui mai just, ne-ar putea spune cu incontestabilă competență poetul *Tristan Corbière*, care pentru că nu și-a putut găsi o rimă căutată, de disperare mi se pare că s-a sinucis.

Omenul și-a descoperit cuvântul integral pentru o stare morală de nianță, obscură și confuză, mai veche, intermediară, nici ascunsă, nici prea clară, ceva mai mult și ceva mai puțin și care nu mai are nimic comun cu fereastra mascată. Omul făcea camuflaj, fără să știe, la felurite paralele ale codului, combinat în proporții empirice cu viața.

De când camuflajul a devenit o școală și o filosofie el se practică la lumina zilei și conștient. Se disting temperamente, talente, individualități revelate subit, ca harul, de unde nici nu te așteptai și de dimensiuni monumentale. Profetul în țara lui a devenit posibil și s-a multiplicat în serii.

Părliții de cetățeni, prefăcuți deodată în depozitari de vinuri, nu mai umblă pe jos de vreo doi ani. Advocați, proprietari prin acces. Funcționari, patroni de blănărie; se preferă întreprinderile cu stocuri și depouri. O sumedenie de profesioniști, aflați la o distanță astronomică de carte și manuscris, sunt de câteva săptămâni editori de literatură. Au și o politică a cărții, puncte de vedere, teorii și, ca niște îndrumători de ultimă oră, iscați prin generație spontanee, o situație fiziologică egală în afaceri cu principiul „Am un leu și vreau să-l beau, și nici ăla nu e al meu”, acordă interviuri și fac publicul să profite de ideile lor în mod gratuit. Vasăzică, și o intelectualitate nouă, nu numai o camuflare: terenul e asimilat.

Mătăsurile, stofele, pânzeturile, cânepa, inul, drogheria sunt în parte intelectualizate. Dai mâna cu un distins cititor de literatură, jumătate om politic, fără să știi ce cantități de anumită marfă a vândut acum zece minute de s-a ales cu un ghiozdan umflat, de bancnote: partea lui legitimă, pe care o duce la scif. Foștii democrați și barbați de atitudini liberale s-au priceput să se manifesteze activi și merituoși artiști ai doctrinei: din nimic mult de tot.

Alaltăieri, m-am întâlnit cu un savant matematician, om de factură suavă, proprietar al unei mari fabrici de sticlărie, pe care nu a moștenit-o de la părinți.

Camuflajul e caracterizat de o elasticitate de forme infinită și de un randament deopotrivă de blagoslovit pe toate diametrurile opuse, organizate pentru toate împrejurările previzibile, ca tejecheata să nu dea niciodată gres. Ideologiile și sentimentele, contabilizate pe rubrici și partide, de pentru și contra, joacă armonie. La soare iese baba decoltată, iar la ploaie moșul cu umbrela, ca din casa barometrului popular, și cucul ceasornicului cântă la orele 12 în toate limbile, după un resort, potrivit în concordanță cu meteorologia. Întreprinderile sufleteste sunt în contiguitate cu sera de flori, care ține buchetele de întâmpinare, proaspete la toate ceasurile de zi și noapte și la sosirea tuturor trenurilor până la ultimul expres. Un singur caz nu poate să fie organizat în camuflaj: deraierea. Până la accident să surădem și să ne felicităm.

1943

DEDESUBI

Da, e foarte adevărat. Oamenii din preajma noastră sunt covârșiți de necazuri. Să-i ajutăm cel puțin să le suporte, dacă

nu putem mai mult. Viata nu e numai bun-trai, mai e și bunăvoință. Să ne silim să le sporim puterile sufletesti...

Te ascult, ai dreptate, dar nu știu de ce vorbele dumitale sună a gol. Îmi dau osteneala să consider cu gravitate banalitățile morale pe care mi le administrezi, și nu pot.

Binele semenilor noștri te pasionează, te-ai jertfi pentru el bucuos, numai să folosească jertfa la ceva. Urmărești dominația legii lui Dumnezeu în lume. Zici *Tatăl Nostru* la fiecare masă, și nu te scoli fără să mulțumești cu altă rugăciune. Sună a gol și rugăciunea.

Tu nu crezi că ai venit pe lume ca toată lumea, ca să termini un drum, pe care te-ai pomenit umblând între două fatalități, ca totii. Vrei să fii mai mult și să însemni nu știu ce epocă, într-un petec de întuneric din întunericul fără margini. Vorbești, vorbești, vorbești... și sună a gol.

M-ai îndemnat să mă alătur de tine, să ne devotăm amândoi, să ducem lupta mare și curată laolaltă. Visul rău e frumos și e și visul meu. Ce folos! Sufletul tău sună a gol și nu pot să merg cu golul alături. Golul îmi dă stârseală.

Tu urmărești altceva. Nu ești deloc și râvnești să fii mai mult decât ești în stare. Singur, tu nu te poți întinde arăt cât ai nevoie și, singur, tu ești puțin și aproape nimic. Îți trebuie tovarăși, însă tovarăși care ascultă, subalterni tăcuți. Cum poți tu crede că ai putea să cad în ascultarea unuia mai falos ca mine, dar gol?

Si vorbele ți se încheie strâmb, că-ți lipsește și acel meșteșug cu care comediantul izbuteste să mintă lumea, uneori un sir de ani, și să adune putere, slavă goală și averi osândite. Nu esti măcar un actor, ești un cabotin: și joci drama și comedia la fel, joci farsa și opereta și, când nu ai aplauze în clasic, treci de-a dreptul la clownul spoit pe ochi, și obții câteva surâsuri în silă. Dacă ai fi ajuns puternic, ai obliga spectatori, cu biciul, să bată din palme entuziaști și să-ți facă ovații.

Mă uit la figură: și ea e goală. Natura te-a improvizat din perice și cârpeli. Pentru ce-ai vrea să fii, trebuie cap, și pe

dedesubt și pe dinafară, trebuie portret. Ai văzut vreodată călcând peste oameni și timpuri și modificându-le pasul stăpânii fără figură, simple aparate de suflat nasul, de îmbucac și de răcnit? E barza cărnă și oloagă? e vulturul sfrijit? mistrețul paralizic? zimbrușul spălăcit?

Sună a gol în tine și de jur-împrejurul tău, a roabă neunsă și a boloboc. Odară, te-am aprobat pe jumătate, cu sfială. Nu vream să rămâi întodeauna singuratec și răzleț. Vorbiseși o seară întreagă. Prin frunze mi-a venit o soaptă: „Bagă de seamă! și măduva îi e goală, cuvântul: mîncinos și sterp. Dacă-l ajuți și-l ridici, nu se poate ține pe labe. Are și avântul prost. Nu te încurca să-i dai ce n-are și să-i împrumuti cînstea și înima ta. Și răspunderea îi e goală. În ziua încercării, după ce a strâns mulțimea și mințile și le-a făgăduit un mîntuitor, se va strecura pe ușa din dos și va fugi, ca să-si scape, idealistul, pielea... goală“.

1943

VISUL LUI BAZIL

Visul cititorului meu Bazil este subiectul anodin, morivul fără nici o importanță, cauza plată, mizeria intelectuală.

Bazil e un jurist și, prin vecinătatea cărților din bibliotecă, olacă și literat. E o vecinătate de confuzii variate, ca și condeciul cu care semnezi, din aceeași călimară, cu aceeași cerneală, un rechizitoriu, o poliță sau o poemă, și toate acestea nu merg uneori fără o ușoară încurcătură, judecând literarul și căurând judecătorul. Era cunoscut în Bucurestii de-acum vreo douăzeci de ani un foarte inteligent și simpatic cavalier care avea în dulapul familiei un rând de haine preoțești. Te întâlneai câteodată cu el, după miezul nopții, pe bulevard, popa ciudar

cu mustările lungi, întoarse până la urechi, și cântând pe unul din glasuri condace și tropare personale și cupletele revistelor popularizate.

Idealul lui Bazil e subiectul fără obiect și reducerea meșteșugului de scriitor la o imperceptibilă zvâcnală fără mișcare. El vrea să scoată pana din orice actualitate și să n-aibă cititorul impresia proastă că trăiește în zilele lui proprii. În dragoste, să fie cântată Cleopatra și necazul satiricului, de pildă, să izbucnească la vreo nouă sute șase înainte de era vulgară, creștină. *Totul să ia un aer istoric și să nu te dumirești prea limpede dacă trăiești în Fenicia sau Indochina.*

Adevăratul meșteșug literar, zice Bazil, este să scrii și să nu spui absolut nimic. Condeiele să umble, tipografiile să tragă, librăriile și chioșcurile zilnic să se umple cu hârtie tipărită, dar fiind că înainte de orice principiu trebuie să facem față obligațiilor culturale, care consistă în a repeta neîntreput alfabetul înainte și de-a-ndatatele, de la mijloc în sus, de la mijloc în jos, de la sfert încoace și dinur-acoace într-acolo, grupând vocalele cu toate consunele, dublându-le și înureindu-le pe acestea, tipărind virgule, parenteze și diftongi. Ceva ce-i place afară din cale lui Bazil e tabla lui Pitagora, care nu prezintă nici un inconvenient și el ar retipări în sute de mii de exemplare, cotidian, tabloul verbelor *avoir*, care în traducere bună înseamnă a nu avea nimic, și *être*, adică a nu fi deloc, niciodată și nicidecum: a fi nefiind. Adăogând mersul căilor ferate, traseul autobuzelor și tramvaielor, cota preturilor și tarifele, se poate face, pe lângă o literatură bună și utilă, și o presă zilnică admirabilă.

Fără îndoială, ideile lui Bazil au în ele ceva, și ar trebui experimentate. În definitiv, mutarea lucrurilor din rosturile lor înghețate aduce o circulație nouă și aer. În ce mă privește, Cocò, sunt adeseori intrigat de năravul uzanțelor și al rutinii, îndătinată într-o monotonie iritantă. N-am înțeles, de pildă, stupiditatea dogarului, care de mii de ani construiește

butoaiele din doage, când ar putea să le sfredelească dintr-o bucată. *Principiile domnului Bazil sunt de natura asra: Să scrii fără să gândești și, dacă se poate, fără să scrii. Să dai din cap, legănat în două sensuri, ca să dovedești că funcționează și, dacă ți se urăște, să riți dintr-o trâmbiță de mucava, să bați toba pe geam, să recitezi și să numeri până la o mie.*

1943

FEI. DE POVESTE.

Cel-care-vrea și Cel-care-se-lasă:

– Eu vreau să trăiesc și vreau să trăiesc bine.

– Numai să poți. Nu-i de ajuns să vrei.

– Trebuie să pot!

– Vezi... împrejurările nu țin socoteală de voință. E chestie de noroc.

– Împrejurările, norocul, nimic nu poate să stea împotriva luptătorului. Voi răsturna norocul. Sunt o chemare de mare învingător. Uită-te la mine, m-am cultivat. Am un pumn de fier, un grumaz de piatră și totul în mine e irezistibil. Ce-am făcut altceva decât să mă oțărăsc? Iau zidul în spinare și fug cu el, dau cu buturuga, săr cu prăjina, încalec râurile și calc peste munți. Poare ceva să-mi reziste?

– Secunda! Te împiedici de minutarul ceasornicului și te prăvălești.

– Asra e înțelepciunea voastră meschină și teza veche a neputincioșilor. Cu mine începe o lume nouă, alte principii, alte învățături. Afară cu înțelepciunile și cu bătrânii! Asta putea a clasic și manuscris.

– Au mai spus-o și alții, cu aceeași încredere în scrânteala lor. Moara speranțelor merge de mii de ani.

- Am organizat neprevăzutul, până la mine haotic și atârnat de ceea ce dumneata numești noroc. Norocul e o stupiditate.

- De!

- Am dreptul la viață și pot să-l impun cu sponga, călcând și peste viară.

- Un drept mai mare decât micul drept al meu?

- Desigur, iubitul meu imbecil, care te resemnezi și aștepti. Ce aștepti? Pune mâna pe topor!

Așa vrei să faci dumneata?

- Dar cum crezi că aș face într-altfel? Voi ieși la drumul mare, voi ataca trecătorii și, când nu va mai trece nimeni pe drum, voi dărâma conacele, voi lua vitele și merindele, și pe cine se opune îl scurtez cu toporul.

- Asta e jaf și fărădelege.

- E datoric și drept. Eu pot să schimb și legile și să refac și dreptul. Articolul întâi: eu sunt dreptul. Articolul al doilea: dumneata ești robul meu. Articolul al treilea: eu sunt totul și dumneata nu ești nimic.

- Ce vrei, domnule, la urma urmei?...

- Vreau să trăiesc.

- Păi, trăiești. Ce se naște, trăiește.

- Nu așa. Eu vreau să trăiesc și în locul dumitale.

Și dacă nu vreau eu?

- Arunci îți poruncesc. Trebuie să vrei, că re dobor. Primește măi bine de bunăvoie.

- N-ai o pâine?

- Vreau două.

- Ai două pâini.

- Îmi trebuiesc mai multe, zece, o sută, o mie de pâini, - și prefer franzela... Îmi trebuie și pâinea dumitale, dar și casa, și cămașa dumitale. Îmi trebuie calul și căruța dumitale. De ce să ai dumneata ceea ce-mi trebuie mie?

- Mi-am făcut casa eu, din ostenelile mele. Am răbdat, am muncit, am suferit și am agonisit.

– Pentru mine ai făcut toate acestea. Ieși, te rog, din odaia care pretinzi că-i a dunitale. Vreau să mă culc. Scoate-mi repede încălțămîntea și ieși afară. Ai înțeles?

– Vasăzică ești de meserie tâlhar.

– Ti-am spus că-ți sunt stăpân. Dacă-mi place, îți onorez familia și mai mult.

– Eu nu ti-am cerut nimic. Ai venit peste mine. Smește-te, omule, mai bine, și fii mulțumit cum ești. Cât crezi că ai să durezi? Azi ești, mâine nu ești. Zece ani ai copilărit, zece ai aruncat săgeți cu arcul, o să mai ții treizeci de ani. Pe urmă începi să mori. Ce-ai câștigat?

– Eu nu mor niciodată. Trăiesc o mie de ani. Ai auzit să ieși afară? Haide, numaidecât.

(Prietenul, pân-atunci blajin și milostiv, îi arde două palme.)

– Ce-ai făcut, nenorocitul?

– Ti-am ars două palme. (Îi mai arde încă două.) Și cu două fac patru. (Îi arde încă două.) Și cu două fac șase. Și, mai am...

– Nu-mi vine să cred... Ai innebunit? Și iar vrei să te repezi? Ajunge!... Iaca, plec... Te rog să mă ierți... Ti-am vrut binele și l-ai refuzat. (Sare pe fereastră.)

– Ti-am spus: ferește-te de secundă, și nu m-ai ascultat.

1943

RATATUL

Altă dată, am apărut, dragă Cocò, pe ratați. Îți cer scuze că n-am la îndemână un cuvânt plugăresc, în locul unuia de cărturar. Românul nu se rarează pe brazdă, nici în livadă, nici în pădure; ratarea nu vine de la ignoranța, din aerul mare, vine din miasma închisă a odăii cu cărți. Ca să fii un ratat, e nevoie

să înveți carte și să capeti simțăminte de la alții, ambiții mai mari decât ți-e puterea și visuri false pentru mijloacele tale.

Un hoț nu e un ratat. Ispitit de strălucirea vitrinei care-i oferă costume și găтели peste mijloacele lui, hoțul sparge și le fură: până să fie prins, el a trăit arătos. Ratațul nu poate să fure că n-are ce: marfa la care râvnește e imaterială, dar se bucură de o facultate analogă, în ceea ce privește semnul algebric, cu hoția: murdărește. Locul la care n-a ajuns cu intelectul, îl ajunge cu organul.

Cuvântul ratat trebuia împrumutat de la francezi, experimentat într-o mișcare intelectuală vastă și reperat. Noi suntem la începutul cuvântului. Se ratau oamenii, fără să se bage de seamă, după cum, murind de gangrenă, omul murea pentru că nu mai avea zile. A trebuit medicină, pentru ca el să moară de ceva. Ca să te ratezi, era nevoie de literatură. Ea dă temperatura și morbul.

E o diavolie. Între inteligente de aceeași zisă cultură unul a scris cu zisul talent și alții au voit să scrie și ei, încredințați că merge ușor. Să fii dintr-un sat cu el, să fi păzit găștele cu el, să fi umbrit cu el într-o școală, să știi că el era Marinică – și el să scrie! să izbutească! să-și facă un nume! să fie judecat bun! și tu să nu scrii ca el și mai bine ca el?

De la voință la puțină e drum. Unul poate fără să vrea, acolo unde o mie vor și nu pot. Au greșit orientarea? Se schimbă direcția și iarăși n-a mers. Toate porțile la care bat, rămân închise. Să le sară e tot atât de greu: porțile-s înalte și pentru zbor, dar pentru schiopătare? Atunci se aude explozia indignării.

Sedimentat în mediocritatea lui, care n-ar fi o mediocritate dacă i-ar lipsi veleitatea, ratațul zace dar zvăcnește. A învățat că nu se poate, dar năzuința lui de-a fi nu cedează și nu s-a resemnat.

Din rândul trisților și al răsculaților, dezumanizați, ies comparații zilelor fără vibrație și lumină. Ei fac figură acră în

foaie și în revistă ținându-se, subalterni, cu isonul după sculele scriitorilor pe șantier, care stăpânesc inițiativa. O carte nu e bună, o piesă de teatru nu e bună, fiindcă au fost scrise de cineva.

Am citit într-o publicație de provincie o critică (mă rog!) a unei piese. Ratatul care o semnează a fost, pe timpuri, ceva ca un director, uu de ziar, de bancă. Ah, câră amărăciune minoră, târăganată pe câte pagini! El își face oul încet, mult mai lung decât rotund, și-l diehisește câteva luni, și-l duce la tipar la o publicație fără colaboratori. Se ciorovăiește cu vremea, cu trecutul. Succesul spontan vrea să fi fost un elogiu silit. Ratatul nu-și explică de ce un manuscris poate avea succes fără aprobarea ratatilor. El explică și criteriul succesului; criticii care l-au recunoscut n-au fost buni români. Trăim într-o Românie falsă, fără sinecure de glorie pentru ratați. România adevărată o deține el, ratatul, împotriva mafiei solidare, care înlătură ratații și, mai mult, nici n-a putut să observe că există.

Ratul e și un demagog imbecil.

1943

NEIHOIĂRĂRE

În cărturărie începutul e mai ușor, dacă nu pentru ucenic, cel puțin pentru constructorul de sisteme de educație. Ca orice început profesional, el e supus regulii gradate. De pildă, ca să citești o carte, trebuie să înveți semnele cu care-i scrisă și pornești de la alfabet, ajungi la cuvânt, la cuvinte și, din citit în citit, dezleg mai multe cuvinte adunate în ceea ce se cheamă frază. Rămâne să te ajute râvna, plăcerea și mintea, învățătura nu le dă. Sunt moșteniri venite fără acțe și de la sine. Pe treaba

asta se deosebesc oamenii între ei, care totuși știu carte, dar nu o pot folosi la fel.

Cărturăria e numai ceva din viață. Ea poate să fie și o meserie deplină, ca la dascăli ori scriitori, dar de obicei ține de toate meseriile, fiecare din ele având cărturăria ei: mecanica, lemnăria, țesătoria... Câteodată meseriasul face din mestesugul lui o săritură și se face cărturar întreg. Parcă ți-am mai pomenit, ca marade, cândva, de acel curelar elvețian, care și-a luat bacalaureatul la vârsta de patruzeci de ani și pe care l-am lăsat profesor universitar de geologie, o știință a pământului dinlăuntru, cu pietrele și rămășițele fierberii și înghețării lui.

Eu ți-am vorbit de carte – îmi închipui că ești lucrător sau funcționar – fără să mă gândesc că ea trebuie să stea într-o casă și să fie citită de o familie. Fiindcă am călătorit pe vremuri și am cam uitat de nevoile de acasă; fiindcă am văzut la străini că fiecare muncitor de atelier sau de birou avea rostul lui, bine gospodărit, în țări mult mai sărace ca țara noastră binecuvântată și la popoare mai sărace ca al nostru, dar mai harnice (te rog să mă ierți: și dumneata ești harnic dar fără rânduială, sau mai bine zis harnicia nu e a tuturor, ci a celor mai puțini) am scăpat din vedere o seamă de lucruri însemnate și în programul început am greșit.

Dumneata n-ai nevoie numai de carte. Ai atâtea lipsuri de dinaintea cărții, încât trebuie să ne gândim și la ele, dacă nu mai ales la ele. Cum să-ți dea cartea însuflețirea, pe care n-o ai, seriozitatea în frământările vieții, care, del iarăși îți cam lipsește, și simțul de răspundere.

Ei bine, asta nu mai știu de unde începe, începe cam de departe de tot. Să începem de la patruzeci de ani e prea târziu; de la douăzeci te-ai și trecut; de mic, de copil? Dar taică-su, al copilului, începe între douăzeci și patruzeci... De unde să pornim ca să nu dăm iarăși gres?

- Mi se pare că trebuie schimbată și întrebarea: *nu de unde începem ci cu ce.*

CARTEA MICĂ

N-ai să te socoți vexat să răsfoim niște pagini scrise cam acum vreo sută cincizeci de ani de un oarecare mare scriitor obscur, Paul-Louis Courier, podgoreau din comuna Veretz (Indre-et-Loire), plugar, elenist, latinist, și care a scris și foarte puțin și foarte scurt. Când autorii ne amenință crescendo cu volume de sute și mii de pagini, căutând parcă să câștige prin suprafată ceea ce nu pot obține în secțiune, pilda substantiarului „vil” pamfletar, cum l-a numit cu dispreț un procuror, într-un proces de presă, e demnă de considerat. Pamfletar „însemnează întodeauna un om care spune adevărul și e ascultat”.

Când domnul de Broë te-a numit pamfletar, e ca și cum ți-ar fi zis: „Nenorocitul, tu n-o să ai niciodată nici slujbă, nici leafă, n-o să faci nici o anticameră, n-o să capeti nimic, nici un zâmbet oficial, nici o privire augustă”.

Pamfletul e o foaică voluntă, un text de o pagină, două, o poemă în proză, o tabletă -- și un gen literar, pe care Courier l-a dus la perfecțiune. Pascal, Franklin, Cicerone, Demostene, Apostolul Pavel și Sfântul Vasile cel Mare au fost, după judecata lui, pamfletarii: dacă i se concede atât, se pot găsi pamfletul și pamfletarii, în toate cărțile *Bibliei*.

Batjocura subțire a lui Pascal a făcut ceea ce nu ajunseseră să poată ordonanțele, decretetele: a gonit de pretutindeni pe iezuii. Foile lui așa de ușoare i-au coplesit. Jucându-se, un pamfletar dărâmă colosul temut de regi și popoare. Societatea iezuiților, odată răsturnată, nu se va mai scula de jos și Pascal rămâne mare în amintirea oamenilor, nu cu lucrările lui de savant, rulete, experiențele, dar cu pamfletele, cu biletele lui.

În *Pamfletul pamfletelor* pe care l-am descris cu creionul, Courier definește genul. „Nu e ușor să închizi în cuvinte puține mult înțeles. Ce rară e o pagină plină într-o carte! și ce puțin

oameni pot să scrie zece fără nerozii. Cel mai neînsemnat bilet al lui Pascal era mai greu de făcut decât toată *Enciclopedia*.

Nu e gând care să nu poată fi într-o pagină explicat.

Bunul-simț al lui Franklin, patru pagini, a schimbat definitiv orientarea politică a vremii lui, apăsată de războaie. Filipicele lui Demostene sunt un model al genului", scrie Courier, care le citea în original și-i aplica regulile de artă înaltă cu un talent, egal dar cu o transparentă interioară în plus.

Scriitorii, mai cu seamă tinerii, uită cărțile scrise altădată, pe care se poate să nici nu le prea [fi] frecventat în afară de antologii și exemple în lecții. Citind și din contemporani puțin dar îndeajuns ca să le reproducă dimensiunile, întrecerea în librărie de a scri succint și plin s-a transformat în cursa după voluminos. În loc de o pagină plastică și pietroasă și autorii cei care au trecut de primele patruzeci de roze, scriu zece și cu facilități o sută. Iată de ce în general poezii sunt mai interesante, concentrând mai tare, pe un spațiu mic și iată de ce ziarul bine scris satisface mai mult ca literatura de sute de pagini.

Totuși datorită e datoric. Limba nu trebuie lucrată pe o singură față ca iconografia bizantină, în care profilul cuprinde și figura pe lat și planurile se însiră pe o singură linie ca rufele pe o frânghie. Prozatorii nu scutesc pe cititor de nici un rând inutil și sute de rânduri inutile caracterizează și îmbăcesesc cărțile ce se succed în vitrină.

Lipsa de hârtie ar putea să înlesnească apariția cărților mici și să provoace o mișcare nouă de librărie și înflorirea genului scurt în literatura noastră, sculptat în profunzime, pe teme care să aparțină mai puțin romanului și navelor și de preferință, de pildă, portretului viu și pamfletului elegant. Și să mai citim din când în când și notele lui Pascal și pamfletele politice ale lui Paul-Louis Courier, proaspete și semnificative și după sută și cincizeci de ani scuturați fără să fie simțiți peste ele.

DOCTORUL

Multe lucruri nu se învață. Unul se învață sigur: păstrarea distanței și a rezervei. Ce folos!

Te aud descoperind situații, cazuri, care nu interesează. Le șoptești la ureche, le denunți. Te-ai născut ziarist fără gazetă și faci publicitate cu vorba, pretutindeni, unde te duci. Reproduci tot ce auzi. Nu poți prinde ceva, orice, fără să transporti. Știi câte pahare a băut vecinul tău de masă și spui. Ai auzit ce face nevastă-sa și colportezi. Bine, rău, indiferent, tu difuzezi. Ai tras cu urechea și-i dai numai-decât drumul. Nu te poți ține. Ca rata: mănâncă, bea și spărcăie.

De cele mai multe ori sau întodeauna, trâncăncala ta displace, dar așa ești tu, zici: „Eu spui adevărul“. Adevărul tău e ce afli. Așa te-am pomenit și îți albeste mustata, credincios neroziei tale, din tinerețe. Trezește-te, mă! N-ai cel puțin duh și dar de povestitor. Spui și râzi și nu mai râde nimeni. N-ai oboseț să fii observator fără însărcinare, detectiv fără leafă, spiritual fără lipici? Nu te-apucă, așa, un fel de scârba de sinetii? Că ți-ai pierdut viața în anecdote scarbăde și confidențe proaste, pe care nimeni nu le ascultă?

„O să vă mai spun una“, zici tu, și râzi cu hohot când nici n-ai început. Și după ce ți s-a isprăvit „una“, nici nu s-a băgat de seamă că ai fi spus ceva și, că s-ar fi și isprăvit. Nu te stinghereste că vorbești ca un caraghios, unul scobindu-se-n unghii, altul citindu-și ziarul, ca să te descurajezi și să pleci și să scape de tine. Vorba aluia, tu-i dai înainte. Oamenii te ocolesc: n-ai observat. Tot găsești la masa din cafenea pe unul, pe care să-l posomorăști, ori îl oprești pe stradă, îl prinzi de nasture și-i spui o jumătate de ceas.

– Iar vine doctorul, își dau cu coatele, prietenii tăi, care se scoală de la masa restaurantului încă de la supă și pleacă. Ne pisează de șase ani cu al de-a mâncat o palmă în gara Panciu.

Doctorul, cum îi zic băieții, pentru că e inginer, stă uneori la masa goală singur. A fugit toată lumea la ivirea ta și îți trebuie partener. Chemă chelnerul și-i spui, și-i spui... Nici chelnerii nu mai vin când bați cu inelul în marmura mesei, iritat că și picolii fug de tine. Și dacă nu mai vine nici unul, te duci în beciul de faianță și-i spui babei cu pământul, care te ascultă cu mătura-n mână. Și râzi cu ea, în mijlocul unei încăperi cu zece borcane la rând și robinete. Ai găsit o admiratoare.

1943

ELOGIUL PROSTULUI MIC

A fi prost nu e așa de rău pe cât vrea să hoărăască insulta. Nimeni nu e prea prost nici prea inteligent, contrariile de cele mai multe ori se însoțesc. Ești prost ori inteligent întodeauna, numai până la un punct, și mulți proști par inteligenți, și poate că și mai mulți inteligenți sunt niște proști. Capacitatea de a fi proști, a unor învățați, presupuși inteligenți, de vreme ce au răsturnat dificultățile unei lungi corvezi de studii, legate de examene și doctorate, e uneori cutremurătoare, și preferi comerțului cu ei prietenia pisicii.

Prostul adevărat seamănă cu pietrele, cu pomii și cu pământul, are cînsrea și naivitatea materiilor prime, mutate din linia destinului, de fabrică și mașină. E cuminte, cugeta și nu se pripeste, dobîndind de la rînduiala un echivalent cu inteligența. Între proștii nevătămați de învățatul la carte, te simți liniștit și sigur, ca într-o cîreadă albă la păsune. Prostului cultivat îi dispare fîrmecele de care se bucură prostul pur. Ce bună e strîngerea mâinilor în palmele podite ale prostului pur și pâinea pe care o frămîntă sudoarea lui! Sărăcii cu duhul au întemeiat școala lui Iisus.

De câte ori nu te lovești de buturuga și de pâsla prostului cu carte, pe unde nici nu te-ai gândit! În solemnitatea unei frumoase situații, descoperi pe omul găunos ca un burete. Se umple cu apă zăcută și storcându-l puțin, se usucă. A băut bibliotecii și cursuri de câte douăzeci și patru de volume a cinci ocale bucata, și din prostia curată s-a putut alege o râmpire grandilocventă. Nu-l poți lucra pe acest mirific imbecil cu nici o sculă, măcar ca pe galalit, măcar ca pe mucava. Strungul, pila, șmirghelul, foarfecul, cleiul, nu se prind de lustrul lui. N-are însufletire, n-are emoție, nu se clarină, nu se îndoieste. Te întrebi: ce-are să facă Dumnezeu cu el, la ultima judecată, când se distribuiesc rolurile de jucat în Eternitate? Ce Paradis îl așteaptă? Ce-o să înceapă el, undeva, pe acolo, nu știi unde, primit în sânul lui Abraham ca un păduche de subsuoară?

La ecretuile „Cu pace Domnului să ne rugăm”, Sfinții Părinți care le-au scris, obisnuși cu sfânta prostie a candoarei, limpede ca un crin, delicată ca o columbă, parfumată ca râmâia și mirul, n-au prevăzut vremurile tiparului rotativ și al opurilor masive. Într-altfel, ei ar fi adaos cel puțin la „Tatăl nostru carele ești în ceruri” o ultimă rugăciune: „Izbăvește-ne, Doamne, de Prostul Perfecționat, de Dobitocul Solemn, de Doctorul în litere și filosofie și de Domnul Cultural”.

1943

LITERATURA ȘI PROSTIMEA

Aflu, dragă Cocò, dintr-o noriță de ziar, că o servitoare a fost prinsă furând din biblioteca stăpânului cărțile unor doi poeți ca să le citească „într-ascuns”. Discreția mă oprește să-i numesc pe amândoi, și rețin un singur citat, pe Ion Barbu, poetul *Jocului secund*. Ceea ce a mirat, cu drept cuvânt

oarecum, pe autorul noțitei la care mă refer e calitatea sau mai bine-zis categoria poezilor preferați de servitoare, obișnuită în meseria ei cu alt soi de poezii, de specialitatea revistelor cu orientări mai spre Cismigiu. Luată de scurt, afirmă noțita, și „întrebată ce a înțeles din această poezie, a dat un răspuns uimitor, care dovedea că i-a simțit pulsul ei cel mai adânc”. (Am reprodus textul, dragă Cocò.) E de presupus, date fiind preferințele servitoarei, că Revista Scriitoarelor nu-i lipsea stăpânului din raftul cu cărți.

Uimirea nu prea surprinde. Boieria intelectuală e convinsă că publicul e mai prost ca ea și că țărani de pildă, obârșia servitoarei, merită numai literatura fabricată pentru ei la București, de către culturali, dar fără de care norodul, poet mai vechi și mai talentat, păstrează pretutindeni semnificative rezerve. Poti fără greutate să găsești ciuitori de asemenea literatură fabricată între așa-numiții intelectuali: în lumea zisă de jos, mai puțin. Nu m-a viu felicitat și pe mine, odată, un mare personaj pe care nu puteam să-l corectez fără să-l jignesc, pentru *Patima roșie* a lui Mihail Sorbul?

O să-ți amintesc o împrejurare, pe care ți-am mai povestit-o, petrecută în Argeș, acum vreo treizeci de ani, la un conac de moșie, unde se strânseseră mai mulți proprietari și berbanți intelectuali din provincie, ca să petreacă. Venise vorba de ce-i lipsește țaranului. Ce putea să-i lipsească țaranului? Ce putea să-i lipsească dacă nu teatrul pentru săteni și poezie și proză pentru săteni, adică literatura cu pentru? Se mai citeau de câte învățători scriitori de-alde Ion Ciocârlan, Dragoslav și alți mici semănătoriști, însărcinați de pravila lor să deștepte pe prostul de țaran, descoperit după două mii de ani de existență. Lucrul nu părea mai puțin grotesc ca sfaturile științifice date acum câțiva ani de igieniştri, la radio, despre cum trebuie făcută mamăliga, purtată căciula și îmbrăcat cojocul.

Mi-am permis să stampeiez disinsa societate de domni și cucoane cu afirmarea că țaranului îi displace să fie dascăl și

literatura semănătoristă. Sream ce sream într-altă privință, din lungile șederi de vorbă, la ieșirea în amurg, din clopotniță, a cucuvaicii, cu țărani împrejurul bisericii din Hârșești. Ei dăduseră doară dintre ei pe Dobrescu-Argeș, un eminent cărturar, în itari, și poate că un om genial, dacă nu se pierdea la netimp.

Adunarea, nu atât pentru verificare cât pentru a da peste nas, a trimis trăsurile după câțiva țărani din vreo patru sate mai apropiate și i-a adus, era duminică, din horă la conac. Sătenii au venit, nițel aleși pentru oarecare paralelism, din cei înstăriți, au fost încadrați de feciori și de domnișoare elegante, cînștrii și așezați pe scaune și cam scârbiți de dulceața de chitră.

Un domn judecător a citit o navelă, Domnul prefect a citit cu dicțiune o povestire, un profesor de limba latină din Pirești a citit câteva poezii cu foaie verde, decolorată la București. Trecuseră vreo trei sferturi de ceas, și sătenii, atipind treptat, dormeau, parcă ar fi fost înțeleși cu mine. Societatea începea să se supere, iritată de insensibilitatea boilor de țărani față de lucrurile care-i priveau deosebit. O cucoană a zis „*Mon Dieu!*”

Proprietarul conacului cu invitați avea o bibliotecă aleasă și era singurul meu partizan. L-am rugat să-mi dea *Les Fleurs du Mal*. Surpriza față de scelerata intenție de-a citi din Charles Baudelaire a provocat un țipăt, care a trezit auditoriul dintr-un somn în fotoliile elastice, delicios.

– Uire, neică eu o să vă citesc altceva! le-am spus.

Am ales poemul *La Charogne*, adică pe șleau *Hoitul*. Am citit, cu opreli, cu sovăieli, textul francez pe românește... Încă de la a treia strofă, sătenii au deschis ochii. Am citit toată bucată, într-o tăcere de aderență, neașteptată. La sfârșit, uitând unde se găseau, sătenii au admirat în graiul lor:

– E dat în... mă-sa! a strigat unul cu brăul roșu, parcă-l văd.

Dar ce a mirat pe boieri mai mult ca exclamația săteanului e că am fost rugat să mai citesc, și am citit șase bucați, ascultate ca liturghia.

La plecare, oamenii noștri, care voiau să continue lectura, m-au rugat:

- Nu ne dai și nouă cartea împrumut?

1943

TESTOASA

O grădina adâncă e ca o gară de popas, un minut, în calea pasărilor călătoare. Din sud la nord și încrucișând pe toate sperezele văzduhului zările opuse, trec, unele greoaie și altele iute, aripile molcome ca evantaiile sau diafane ca niște batiste pierdute dintr-un balcon.

Rareori strabate cerul un haiduc singuratec, solemn în poalele mantiei lui despicate și străin în spațiu ca un ascet. De obicei, leneșe sau rapide, pasările călătoresc părechi, soțul și soția, desprinși de stoluri pentru voiajul de nuntă, pe seama lor. De jos, ne încercăm să distingem specia cărcia îi aparțin, amestecând știința strămtă cu emoția nemărginită. O păreche s-a odihuit într-un anin, în care noaptea concertează tulburătorul suspin al privighetorii. Erau pasările galbene cu deschizătura penelor albastră. S-au vorbit să nu întârzieze, soarele scăpătând într-o fereastră din fundul lumii, cu grații de aur și cu o perdea de foc. A trecut, ca o sfoară neagră, și un rând de pâlpii de perice înșirate. Un hulian, zugrăvit cu dungi, ca un fluture cu cioc, sta încrămenit, în vânt, parcă lipit de ceva care nu se va mai mișca din loc niciodată. E de bănuț că vulturii de bronz ai biruitoilor romani s-au inspirat de la imobilitatea lui.

Ne vetează și ne umilește atitudinea de indiferență față de noi, inexistentă, pentru opinia lor, și în mândria și în dragostea noastră. Noi le asortăm într-o zoologie, pe care pasările refuză să o cunoască. Le-am strânge nițel coala, subț bârbie, mângâindu-le capul rebel și sălbătecia. Ireductibil, nici una nu ia scama la noi și nu capitulează. Mă jighește și-mi place. Aș

vrea pasăre și pe om. Probabil că un sentiment de răzbunare pentru osîlitatea categorică a fiarelor, l-a făcut pe om vânător. Ai tîntu și șoimul cade. Cu ce te-ai ales? Cu măhnirea că l-ai ucis în deșert. Și cadavrul lui frumos te disprețuiește.

Pămîntul, pe subt pomi și iarbă, aduce și el călători, tot atîr de srrăini ca și zburătoarele de sus. Descoperirea unei familii de arici, care ies la plimbarea nocturnă, prin boschetele de mahonia, cu copiii lor, reproduceri mici ale unui părinte bursuc și ai unei mamei cu ghîmpii vâlvoi, ne bucură ca o ispravă genială, în care n-avem nici un merit personal. Cum s-au făcut în perfecțiunea lor admirabilă, când au fost făcuți, cine știe de ce s-au făcut?... Iată și o luminoasă șopărlă, cu scînteii de safir și smarald, fugind de noi pe o dungă de argint, ca steaua care cade înecată în azurul negru. Și câte miracole nu leagăna, din cădelniți de flori mișcate de aer, grădina, câte minuscule scăpărări nu sar din iarbă-n iarbă în colcăirea ei nevăzută? O insectă cheamă din întunericul pomilor pe cineva să o ajungă: pst! pst! O libelulă suie drept, montată pe două foite de sticlă. O lăcustă! M-am pomenit cu ea de-a dreptul pe carte: nu te mișcă! E mai frumoasă ca pagina pe care o citești, și în splendorile lumii, anonimă, nu poartă nici un nume de catalog.

O ivire din bălăniile aromate, extraordinară! Broasca testoasă.

— Avem și o broască testoasă! țipă cineva, bătînd din palme.

Într-adevăr, un capac oval se deplasează șovăind prin buruienile mici: a ieșit la lumină.

1943

BASMUL

Câteodată, viața seamănă de-a binelea cu basmul. Dacă ar semăna todeauna cu el nu ne-ar mai fi grijă de nimic și am trăi

plutind ca pasărilor cerului și atipici în lumină ca floarea de crin. Cuvintele evanghelistului ar fi adevărate și pentru oameni, nu numai pentru pasări și plante.

De la muncă m-am întrebat: de ce m-aș osteni atât; întâi cu plugul, apoi cu brazda, sfărâmându-i cu călcâiul sapei bolovanii uscați? Mă bate un gând, le-am spus boilor mei: ia să ne mai odihnim și noi, că n-o fi foc. Uite, să-i tragem un pui de somn în rariștea asta, la umbră, și dacă ne-o apuca amurgul, bine; dacă ne-o apuca noaptea, și mai bine, că dormim până mâine, o zi și-o noapte. Să o mai închinăm naibii de strădanie, că rot nu ne înavuim. Și dacă ne-om îmbogați, ce folos! Ne opintim mai mult și atâta tot.

Am dejugat vitele și le-am lăsat să pască fire de mătase și fire de soare și să bea apă albastră din izvorul dintre stejari. Și m-am apucat să cânt, și am cântat din fluier până ce veni luccafărul colo, deasupra mea, spânzurat într-o frunză. Și am scos din sân tot felul de jucării, pietricele și scoici, care erau slovele mele de socotit și gândit, că de câte ori sare din plug câte o fărâma de piatră frumoasă – am roșii, albastre, galbene și verzui – o iau, o spăl și-o bag în sân, unde mi se zbate inima și se sfiește.

Și iată că pe înnoptate a ieșit venind încoa, din zare, fata mea cea zveltă, cu de-ale mâncării într-un cos petrecut pe cot și învelit cu stergatul târcat. Ea venea jucându-i mersul în fota lungă și mărgelile la grumaz, și cânta și ea. Dar de jur-împrejurul ei, ce de lume! Ce de lume de găze misunate, care, în loc să zboare, o înșoceau umblând ca porumbicii după mei, pe la picioare și pe de lături, ca niste cer de stele, pogorât pe câmpie și mergând cu fata mea odată, unde le-o duce ea.

Erau cărăbuși, dolofani, cu câte unul și două coarne, stoluri de viespi încondeiate cu o dungă de praf de mușetel și cu alta neagră, fluturi de toate fetele și cu o față, fiecare aripă, albicioasă, și alta cărămizie sau castanie; ochii le erau de jar de argint. Ei singuri nu puteau să meargă, ca să nu li se înnoade

mustățile cu spinii, și zburau jos, ca o ceață palidă de rotunjimi de păpădie. Erau și aripi, erau și sopârle și serpi încovoiați, zorindu-se să ajungă mai iute, ca niște pâraie. Lipsa vreuna din jivinele și zburătoarele grădinilor? Nici una, nici helgea, nici vulturul, împacate toate sălbătécionife, de parcă ar fi sunat înfrățirea tuturoră celor ce se gonesc unele pe altele și se sfâșie. Greierii negri săreau câte cincizeci deodată, izbucnind ca din cuhuri și, pe viori nevăzute, murmurau din coarde dulcea și țânțarii, care nu mai ciupeau. Am auzit dintr-un cârd de pe undeva și cimpoaiele.

Căinele mi s-a ascuns dedesubtul căruții, gloatele s-au apropiat de mine și i-am spus copilei mele:

— Nu știu: visez, ori povestesc un basm?

— Nu e nici vis, nici basm. Au venit să-ți mulțumească și să te sărute, că vorbești de ele frumos...

1943

ODINIOARĂ

M-am dus odată să mai văd ce strălucire nouă a căpătat de la evenimente nimbul stabilit la frumos-fix al unui om politic notoriu, fost și viitor. Mă arunțasem din vreme și m-am bucurat de privilegiul să fac o anticameră numai de o jumătate de oră, în loc de două zile. Anticamera poate să ție zece, cincisprezece, o lună, două, un an, după cum personajul e mai mult sau mai puțin, vorba ceea, „ocupat“.

Dimineața activă, pe la orele zece. Grupuri grave de câte trei, patru partizani. Desigur, mi-am zis, interesele țării preocupă adânc soapta târăgănată și masca dură a domnilor care așteaptă. Și am tras cu urechea. Am prins vorba „vagoane“, vorba „bloc“ și diminutivul „bloculeț“, am auzit cuvântul

„moșie“. În litabaj vulgar, am interpretat că moșia, adică țara, cere să se manifesteze în bloc, solidară și masivă, că vagoanele transportă oștirea la hotare. Singur bloculețul era parcă discordant cu imaginea generală a concepției, dar mi-am mai zis: Bloculeț egal județ, adică bloc parțial în blocul cel mare.

Dezamăgire! Vagoanele, moșiile, blocurile aveau o semnificație deosebită. Unii voiau să cumpere și alții le și cumpăraseră oarecum. Cuvântul „chilipir“ i-a scăpat unuia din solicitatorii prezenți tocmai când îmi luam avântul să visez o lume care, cu toate că moral deficitară până ieri, renaște, purificată prin câteva purgatorii, într-o țară proaspătă și nouă.

Cum? Nu s-a schimbat nimic? Am rămas exact în punctul în care ne-am înfundat?

Personajul dinlăuntru, din biroul din fund, păzit de o anticameră vastă, a primit concluziile cu oarecare strămbătură. S-a descifrat, într-adevăr, din atâtea tumulturi și friguri care ne-au cutremurat, o impertinență: aceea de a pune chestiuni, așteptând răspunsuri răspicite. Idolii de ieri înțeleg să se păstreze muți și să continue să fie adorați pentru merite necunoscute și băjbăiri secrete. Să nu le atingi creierul cu nici o nedumerire, infailibili în niște credințe absente, pe care le lasă presupuse.

Oamenii vechi nu știu nimic și nu vor nimic dincolo de miliardele adunate. Probleme? Ce copil ești! Suferințele grele, în mijlocul cărora joacă teatrul de vară o mie de actori sulemenți? Nu suferă nimeni, domnule! Cine spune că suferă minte. Niște leneși, colega, care n-au știut să agonisească nici sonde, nici păduri, nici latifundii, nici blocuri, nici localități balneare.

Nu știu. Cocò, ce s-a întâmplat. A dispărut ceva din simțul nostru de adorare. Nu ne mai impresionează puterea sacilor de bani, și prestigiul ei a scăzut de tot. Altădată spuneam: „are“, și ne încovoiam la trecerea în limuzină a Marelui Personaj. Azi, e curios, ridicăm palma dinaintea mașinii și zicem: „stop!“ și cercetăm: „de unde?“

Domnii care au fost odinioară și râvnesc să mai fie, cu drepturile, cu tabieturile și cu interzicerile lor nemicsorate, sunt

siliți, ca să mai apuce alte zile, să treacă unul după altul prin seccera semnului de întrebare.

1943

DESPRE BĂTAIE

Esti partizantul acestei ultime forme de sălbătecie, hăraia? întrebă un cititor.

Scrisoarea e adresată lui Cocò, a cărui natură blajină mai presus de bănuială e ajutoră și de lipsa de armament. Ciocul, unealta de apărare și atac, și de hoție, nu-i vorbă, e-așa făcut, la Cocò, încât chiar dacă un instinet răcâcit l-ar îndemna să *dea*, nefericitul prieten, redus la un rol de boxeur, categoria papagal, n-ar putea să iasă victorios, și în toate cazurile, și ofensive și defensive, ar mânca bătaie. E ca și cum ar încerca să se apere cu o teacă. Ciocul lui Cocò, întors, e cărn ca florea cu bumb.

Dar întrebarea merge mai departe. Colegul care învârteste manivela admite bătaia?

Nu știu cum ar trebui satisfăcut cititorul, care putea să nu mai întrebe nimic, deoarece opinia lui e gata făcută. Calificarea bătăii drept „ultimă formă a sălbăteciei” anulează problema de la început. Dacă asta ți-i convingerea, că nu trebuie să dai, fără să cazî în preistorie, la ce bun să mai vorbim? Să-ți răspund: „Sunt om civilizât, trage-n mine ca-ntr-un sac, că rabd”, nu mă lasă inima. Să-ți răspund: „Calcă-mă pe coadă, că te ard”, o să zici că sunt o brută.

Adevărul e că bătaia se petrece fără declarații de principii. Ce folos că ai un punct de vedere stabilit și, la o străntoare, cazî cu bratele amândouă în pălăria unuia, care te-a scos din fire? În nici o materie ideologia nu e mai provizorie. Am cunoscut pacifiști entuziaști, în stare să reglementeze pacea

socială a întregului continent, autori de studii severe, oratori aplaudați pentru înaltele lor subiectivități: ieșeau de acasă când cu o falcă puțin tel umflată, când cu cercul vânat și visiniu lăsat deasupra pleoapei, de atingerea accelerată cu un corp tare în formă de pumn. Micul incident se petrecea în cășnicie, însoțit de un uragan de lucruri trântite-n cap.

De ce să mai faci declarații dacă dai și mânănci?

Știu, desigur, că civilizația interpune între adversari condeiul, dialogul și presa, polemica oamenilor cultivati, și se zice că vorba ustură tare. E un fel de a vorbi, o abstracție retorică la rece, o atitudine de bibliotecă și de fumător răsturnat într-un fotoliu adânc. Dar ce discuție politică, artistică, literară poate să merite numele de serioasă, fără un schimb de călimări și tampoane? O controversă bine simțită, nici religioasă, nu merge fără păruială. În cereale, în petrol, în finanțe, în manufactură, bătaia e necesară, îndată ce intră-n joc dividendul, consiliul de familie, tutela, moștenirea: numai că acolo se păstrează ericheta și stilul, ghionții se dau pe înfundate și urmează o dezmințire.

Există etică sau dogmă, care să te salve, când îți clocotește sângele, ca două părechi de palme, date cu sete, și ca un picior, aplicat profund, acolo unde se cere?

Cititorul ar vrea o definiție literară a bătaii, ca să se consoleze, fără îndoială. Se plânge că n-a mai ieșit din casă de zece zile și că suferă de o ușoară indispoziție. Mă tem să nu fie vorba de niscaiva cucuie.

1943

PARAZITISMUL LITERAR

În materie de muncă manuală o lege obligă pe proprietarul de atelier și fabrică, mutar din profesia de om cu parale în

meseriile altora, când nu e, de pildă, inginer, să-și ia inginerii, sefi de fabrică și meseri calificați. Calificarea o acordă un examen, o cărtuție, o diplomă.

Literatura nu are o Cameră de muncă și certificate, cu toate că devenind o profesiune s-ar fi putut încadra într-un birou de scriitori, care dacă n-ar emite atestate, aproape cu neputință de acordat în afară de examenul prezentei conținut în librărie și presă, ar putea să supravegheze și să puie ordine în raporturile dintre colaboratori, adunați, cu câteva bancnote de necesitate, în coperta unei publicații, „condusă” când de doamne când de domni, care nu s-au făcut cunoscuți în afară de un titlu pe o carte de vizita și pe o scoartă, prin nici o scriere personală. Ar fi normal și logic ca publicațiile să poarte neapărat în cap numele de direcție al unui scriitor sau al unei scriitoare, cu o calificare certă.

Literatura a devenit pentru persoanele fără cămin, fără gospodărie, fără rosturi precise, o aventură și un joc de Dame, un clandestinism și scriitorii și scriitoarele, multi-puține, câte avem, strau la remorca mătușii, a unui grup de simili-androgini ori a unui pur escroc. Întrebi cine îngrijeste de cutare publicație, la care ți se solicită colaborarea și ți se răspunde că un „fost” ceva oarecare sau niște Doamne, care se allă-n treabă. Niciodată un scriitor.

Iată cum parazitează libelulele și babele literare, care preferă bineînțeleles funcțiunii cu cârpa din subsolul cu oglinzi și strachini de porțelan o Direcție de publicație literară. Revista e legată de subvenții și abonamente pe care nici o strădanie de gospodină cînsrită, obligată unui soț, copiilor și căsnicieii nu o poate procura nici cât unul la sură. Ciupindu-și gusa oblojită cu caraplasme și nerezindu-și onorabila zbârcitură a ochilor și a gurii, cu sulul. Madame la Vache încasează drepturi cuvenite din exploatarea manuscrisului ferelor cu talent, care mănâncă o dată pe zi, ca domnișoara Coca Farago, și scriitorilor cu geamantanul târâș.

Ar fi timpul venit ca puturoasa suplinire să ia sfârșit, a patronilor de publicatii fără meserie. Dacă vanitatea multora și multora se poate delecta contemplându-și fotografiile și activitățile de cele mai multe ori imagineare în paginile magazinelor, tipărite în unicul scop de a pricinui stipendii furate de la gura scriitorului tânăr și sărac; dacă discernământul acestor feticți ai publicității le lipsește în halul de a se lăsa încornorați cu ridiculii lauri ai primului venit cu ghiozdan; dacă stupiditatea ambientă e încă atât de întinsă încât să mai fie tolerată în presă și literatură funcțiunea de păduche, anulată în celelalte comparrimente ale muncii – rămâne un singur lucru de făcut, din partea scriitorilor solicitați să-ți încurajeze existența. Domnilor și doamnelor care cerșesc manuscrise și semnături să li se iaie pofta scurt. La „Maestre“ în sus și „Maestre“ în jos scriitorul, politicoș din lașitate, să răspundă cu o-njurătură.

1943

CITITORULE

Nu mă „deranjează“, cum ai scris, din partea cititorilor nici o întrebare. După puterile lui Cocò, duhovnicul din colivie al multor mărturisiri, și bine-venite și rău trimise, m-am silit întodeauna să-ți mulțumesc.

Fără vorbe umflate, meseria de gazetar, făcută din dragoste și simplitate, implică această puțină osteneală și această datorie, și sentimentul că ești în serviciul publicului, de orice nivel, dă meseriei o noblete senină, mai însufletită și decât a medicului și decât a avocatului. S-a spus, pentru a flata răbdarea și stăruința, din când în când pe drept cuvânt deficiente, că presa e a patra putere în stat, ceea ce din punctul

de vedere patetic e fals. În schimb, ca e un confident al tuturor, individual și colectiv și, riguros cinstită, funcția ei capătă un caracter de solidaritate obligatorie.

Cititorul care se hotărăște să-și ia un martor al durerilor adevărate și ascunse, face un act de încredere. Te măgulește să-l meriți și trebuie să-i faci onoare. O conștiință speriată apelează la conștiința ta și se perrece întâlnirea mistică, a cititorului cu gazetarul, care-i singura răsplată a îndoielilor, a deziluziilor și a speranțelor unui om ca toată lumea, tâlmaci după puterile lui al unor așteptări, neîntrerupt contrariate și dezorganizate, dar continuu renașcute.

Cu câtă plăcere descifrez slova dumitale, chinuită pe un petec de hârtie, cititorule necunoscut! Mâna greoaie, deprinsă cu uneltele unui meștesug care ți-a îngrosat-o și înăsprit, pe nicovală, la strung, la banc, și la masinile unei uzine, pune să umble pe hârtie un condei prea ușor, ca să fie stăpânit cu pipăitul aproape nesimțitor la fulgul prin care străbate gândul dumitale. Uneori, din glodul cuvintelor iese o idee limpede ca apa de izvor și frumoasă ca unda ei, furnicăată de reflecții ogândite-n ea din cine știe ce înstelări depărtate. Alteori, o mână delicată de intelectual trist sau de femeie descurajată semnează spovedania unei vieți descompuse.

Eu niciodată nu ți-am luat vorba în desert, cititorule necunoscut: știi bine, și când m-am simțit în stare să-ți aduc o mângâiere nu am întârziat. Măcar o vorbă, spusă curat și cu prietenie, venită la timp, are prețul ei. Această vorbă pe noi nu ne-a întâmpinat la trebuință și n-am avut de unde să o cerem: lumea era goală. Gazerarii erau niște valeți ai unor stăpâni, neturbați în siera lor de crocodili, de nici o îngrijorare, iar zărele nu erau ale cititorilor fără alt stăpân decât ei, nici diriguți de către un camarad, pasionat de opera lui, de o cinste profesională și a judecării mai presus de arestare și de elogii.

Dacă mi-ai dar numele și adresa ți-am răspuns întodeauna cu o scrisoare - și te-am citit cu același interes și anonim.

Câteodată te sfiști, mai mult de dumneata decât de noi; te înțeleg. Uneori, ne-am folosit de scrisorile primite și ți-am dat răspunsuri în toarse în ziar, și ai înțeles și dumneata cititorule ce trebuia să înțelegi. Și dacă sufletește îți strâng întodeauna mâna bătătorită ca unui semen leal, câteodată, neagră de scule și mirosind a ulei, a petrol și a pământ, îmi vine să ți-o sărut.

1943

SFATURI

Unii cititori mi-au cerut sfaturi literare: li le-am dat pe cât m-am priceput. E o specialitate dificilă: primești manuscrise, caiete, volumele dactilografiate și rugăciunea împovărătoare să le citești. De ce să te plângi? N-ai căutat-o tu? N-ai îndemnat pe fiecare să scrie, ca să se aleagă lucrul bun, din cât mai multă scriptură, până ce s-a apucat să scrie toată lumea? *Tu l'as voulu. Georges Dandin.*

Alți cititori mi-au atribuit competențe năzdrăvane, și nici ei nu m-au lăsat indiferent. Am impresia că fac parte dintr-o familie imensă ramificată în toate provinciile și că încrederea naivă în mesesugurile mele variate trebuie cu atât mai repede servită. Acasă, trec fără nici o zăbavă de la un comentariu, pus pe slove sau de la o carte pe care o citesc, la curtea gospodăriei.

O sculă de ascuțit pe tocilă; o fricțiune de aplicat unui cocos, o pensulă cu alifie de pucioasă pentru râia ivită pe spinarea unui pisoi. Grivei, indispus, trebuie tratat cu purgativ. Maria și-a scrântit un picior. Copilul ei plânge și trebuie distrat: un client de patru luni. Vecina de peste drum are nevoie de lemne și de o semnătură, alta divorțază și cere un certificat de „pauperitate”, o nevastă s-a otrăvit și cheamă Salvarea. Ce s-a făcut cu pensia babei Catrina, rămasă cu cinci nepoți în spinare,

după ce ginerele i-a murit pe front și fata într-un accident de autobuz?... O sută de probleme pe săptămână, cărora le ești dator omenie și grijă — și mai trebuie să vezi și de Cocò, să cânte o dată pe zi, și de doamna Nastasia...

Azi, trebuie să-i răspund unui cititor care m-a întrebat, nici mai mulți nici mai puțin, ce-l învăț să facă. Are un capital de o sută de mii de lei și vrea să se apuce de ceva, de teamă să nu-l mănânce.

Am adunat consiliul de familie, mi-am consultat noțiunile și autorii și am tras concluzia că cititorul trebuie neapărat și fără întârziere să instaleze o fabrică de... sifoane. În scurtă vreme, sura lui de mii se face milion.

E fabrica ideală. Vinzi metrul cub de apă, de douăzeci și cinci lei, cu o sură douăzeci de mii (o mie de litri a doisprezece lei litrul) distribuit în oraș cu căruța. Desigur că apa n-are să iasă din sticlă nici pe sfert, pentru că vei avea inteligența să nu adaugi nimic: zero cheltuială. Ca să iasă la apăsare o treime de sifon, te-ai ostenit să umpli apa-n sticlă cu pompa de bicicletă. Clientul îți restituie sifonul plătit intact. Lei sifonul în căruță și-l aduci clientului îndărăt, vânzându-i aceeași apă care nu iese din sticlă, de mai multe ori, de zece ori, până te refuză. Într-o lună ai încasat de zece ori mai mult decât socoteai la început: 1.200.000 (adică un milion două sute mii de lei) cumpărați de la cișmea cu douăzeci și cinci de lei.

Sifonul e singura marfă privilegiată, nesupusă nici unei obligații, nici unui control, și cu care poți în toată libertatea să re joci de-a fabrica și de-a clientela, ca un zeffemist. Când clientul te întreabă pe dumneata, „fabricant“ de sifoane, garantat de o autorizație oficială, cât o să dureze scamatoria, ai dreptul să te superi, să înjuri și, dacă binevoiesți, să-ți iei clientul la palme.

As sfătui pe oricare cititor să-și instaleze o fabrică de sifoane, măcar pentru plăcerea artistică, interzisă în alte profesii neliterare, de a-ți tortura contemporanii.

CUCUVAIA

De ce te hulește omul, fluture de noapte? Pentru că nu-l măgulești? Pentru că nu-î cânti în lumina zilei de aur, ca să te asculte, să te vadă, să te-mpuste și să te mănânce? Tu nu-i mângâi nici auzul, nici stomacul. Către seară, când se stinge soarele și încoltesc în vecia cerurilor, pe care se străduiește să le priceapă, enigmaticele stele, tu te arăți pe neașteptate, scurtându-ți drumul dintre două turle, cu zborul rău moale, picăt între undele de umbră – și-l sperii. Ce păcate-î întunecă omului conștiința, de se teme de tine ca de un semn prevestitor de rele? Eu te-am găsit întodeauna în vârful crucii și pe clopotnițele cele mai înalte.

Omul te dușmănește și pentru că nu primești nici o potrivire cu el, măică sihastră, ascunsă în zidurile vechi, prietenă cu stafia și strigoii, și strânsă într-o lume a ta, între bufnițe și liliecii cu aripile de piele. El crede, omul, că-l vrăjești a moarte, pe când tu numai îl disprețuiești. În biserica uriașă a Sfântului Niculaie, din ostrovul mănăstirii, noaptea, la utrenii, tu te mutai de pe catapeteasmă pe policandru și, în zgomotul de plocare al metaniilor cu genuchii, se simțea falfăitul de catifea al aripilor tale mute. Călugării se adunaseră pentru moarte: în bolnița de sub biserică erau rânduite miile de hârci cu aceeași uitătură și, totuși, schivnicii, arhimandriții, duhovnicii, ca și diaconii tineri, cu pasul de fecioară, se înfricoșau în străni de prezenta între ei a solului desrinelor încheiate.

Tu ești, frumoasă cucuvaie, vestitorul acestui sfârșit! Tu, liniștită zburătoare din amurg și din miez de noapte! Tu porți o vinovăție prostească. Poate că de n-ai fi tu, să spui sorților că zilele lui trebuiesc isprăvite, hulitorul tău nici n-ar mai muri. Când nu te-am auzit țipând pe creștetul sălașului meu, nimită și tu de furisarea lucrurilor unele după altele, în irizata întunecime care învaluiе somnul, sunt îngrijorat. Unde-i cucuvaia care zboară împrejurul sufletului meu, de o viață, în fiecare noapte de veghe? Ai călătorit.

Dacă te-ar fi văzut omul de aproape, cum te-am văzut eu de două ori, el te-ar fi iubit ca pe o floare de dalie cenusie, căzută vestedă din tulpină. Te-am găsit, odată, moartă pe un altar dintr-un schit al lui Vodă Tepeș. Adormiseși de curând pe lespedea unde se săvârșeau odinioară slujbele liturghiei. Am suflat în fulgii tăi și ți-am trimis duh peste pleoape, dar nu te-ai mai putut deștepta. „Sărmana cucuvaică, a murit și ea!” te prohodea Fevronia monahia, care m-a însoțit. Altă dată, apucată de răul de sus, ai amețit în crepuscul și, sovâind prin văzduhul de aproape, mi-ai dat un ocol aplecat și mi-ai căzut în mâinile întinse să te aștepte. Te-am păstrat ca pe un mort al nostru, culcată pe masa visinului prin care trecuseși.

Tu vorbiseși, poate, că în casa cea albă, de peste drum de alte turle, cu donă sfârcuri de țigla, stau prietenii neamului rău de fluturi cu penec. Căci în toată noaptea, pe bârnele din dreptul luceafărului înflorit, gândesc maicile cu comanacul lat, la rând, și se uită în cer, și se uită peste pământ.

1943

VIATA ȘI MUNCA

Parcă tineretul, de o vreme încoace, de vreo douăzeci de ani încoace, ar fi renunțat la un ideal de stăpânire, dorindu-se stăpânit și aliniat.

În locul luptei duble cu epoca și cu sineși, cu epoca pentru a o supune individualității proprii și, cu sine, pentru a se potrivi asaltul cu obiectivul, o întreață generație, care cuprinde normal vârstele de la douăzeci de ani la patruzeci, adoptase ascultarea, o ascultare oarbă: absorbirea individului și pierderea lui într-o disciplină care fiind parțial conspirativă nu era mai puțin sever comandată. Am văzut inteligențe caracteristice devotate benevol unor inteligențe mai slabe, unor pravili ad-hoc, cu

juramânt, și n-am înțeles ce poate împinge, dacă nu oboseala de a gândi, frica de a judeca, de critică și de inițiativă răspunzătoare, la topirea într-o organizație sfințită prin consimțământ. Să-ți placă mai mult robia decât libertatea e o concesie făcută lipsei de încredere în puterile tale și un funcionarism moral de perpetuă subalternare.

Lumea, mult mai puțin intelectualizată, a muncii manuale, și-a concretizat spiritul colectiv într-un ideal mai practic, aplicat la viața imediată, depășind relativ disciplina morală cu o preocupare personală. Intelectualii doresc numai o desfășurare ascetică, rămânând pe drumul acestui ideal: stilul e însuși un ideal, indiferent de un scop, care în teoria renunțării trebuie să aparțină unui șef sau unui consiliu de șefi. Muncitorul dorește să nu mai muncească: mai mult scop decât lepădare de sine.

Cel care se înșală mai rare e cel din urmă și trebuie să se înșele de vreme ce intră într-o acțiune care nu-i a lui, pentru o țintă care-i a lui. Materialitatea n-are nobleță. Unul își dă viața pentru frumusețea acestei dăruiri: celălalt și-o riscă pentru ore de muncă și salariu. Nebuni pentru Hristos și sutasi ai lui Pilat, care și-au împărțit vesmintele celui răstignit.

Manualii au credința că au slujit o burghezie și că nu se slujesc pe dânsii nicidecum și făcând abstracție că trăiesc un schimb, munca și mijloacele de existență, li se pare că trebuie să se revolte și socotesc că într-un alt regim schimbul încetează, ei luând și nedând nimic.

E însă o deosebire de cantitate de viață a manualului față de intelectual: iluzia față de abnegare.

Manualul intră în ceață crezând că poate stăpâni și se robeste, iar celălalt dorește robia lăsându-se înșelat de jocul din planul întâi. E o analogie cu mântuirea creștină: mireanul are doctrina dar, până la împlinirea ei problematică, ospătează și bea, pe când călugărul își începe viața viitoare imediat, încă din viața de-acum. Dacă-l întrebi unde stă, el răspunde că și-a trimis bagajele sufletesti înainte cu propriul lui dric și că se tine după propriile-i oseminte

prin meleagurile celeste. Între douăzeci și patruzeci de ani carul a și intrat de mult în făgașele vieții ce va veni. Concepția e superioară și actul e de voință, nu de trebuință.

Delimitarea dintre manualul și intelectualul de aici e convențională și are în vedere grosul: în realitățile trăite e un împrumut continuu între cele două clase: drumurile mari sunt două toate. Dar nimeni nu scapă de condițiile legii de fier, oricare ar fi regimul visat; din ce în ce mai aspru: schimbul dintre muncă și pâine. Reveriile care vor să răstoarne formula mint, escrocate de nevinovata speranță.

1943

VISUL ZADARNIC

Cine dintre oamenii care urmăresc pe lângă o viață de toate zilele, mai bună pentru sine, o viață mai dreaptă a toată lumea și un *filigran de spiritualitate* în maculatura ei, nu a visat o înfrățire egalizatoare? Cine nu a visat o lume, o altă lume? Unii au și elaborat-o tehniceste și au crezut că pot să înghețe viața într-o teoremă etem legală și să imobilizeze frământarea într-un calâp. La fiecare cincizeci de ani s-a prezentat câte un alt model cu aere de durată. Ce poate fi mai efemer?

Într-o natură organizată în dezordine, și conservându-se numai esențial, cu disprețul de individ și tot ce încropește la suprafață pentru ascunderea porecilor inferioare, omul e vexat de neregulile ei și trăind aspectele crede că dacă le schimbă perspectiva corectează legea neînțeleasă. El vrea ordinea, pe care natura o ironizează, fără să polemizeze cu el, lăsându-l să se descompună, pe măsură ce s-a organizat. Căci baia de aburi, ustensilele de porțelan, apa la etaj și automobilul nu schimbă datele vieții. Filosofia trece pe lângă ele, știința face

numărătoare și amândouă nu pot să adauge decât alte aparente și aspecte la spectacolul cotidian, parcurs între soare și lună. Omul moare în toată civilizația „ca un câine” după ce a putut să-și închipuie că trăiește ca un arhanghel.

Natura e un matematician cu formulele intacte și reeditarea continuă a frumoaselor tablouri, spațiul, lumea și omul are însemnătatea provizorie și instantanee a cifrelor și fracțiilor infinite, scrise cu tîbîșir și șterse pe tablă, pe măsură ce au fost șchitate. De aici și împotrivirea disperării omului, care și-a descoperit, în splendoarea vastului balamuc de aspecte, un Dumnezeu ca să-l roage să le schimbe pentru el, pentru fiecare în parte.

Întâia nedreptate vine de la natură, care te face netrebnic, te pune-n viață prost sau inteligent, imbecil sau genial, bolnav, slăt ori sănătos. Că se naște un cocosat în loc de un flăcău vertical, naturii îi este egal. Mila e-a omului nu-i a ei. Revoltele noastre ne mîngăie pe noi, nu o ating pe ea. Omul e-o scînteie care se stinge de cum s-a iscat: foc absurd al secundeii. Dacă am avea un vrăjmaș, l-am înfrunta: avem un indiferent. El nu-ți face măcar onoarea să te batjocorească. Nici nu te zărește, nici n-are ochi.

Între aparente, omul își alege adversarii dintre oameni și întîiul lucru ce-l supără e inegalitatea materială. Inegalitatea de valoare îl supără mai tîrziu, cînd a învățat să o deducă: atunci o tăgăduiește și rîde ca să nu plîngă.

Iată o elită înr-un vîrtej de vicii mediocre. Ți se pare că s-a făcut singură. S-a făcut fără să știe, prin regula naturii. Vei lupta să o doborî și istoria notează o nouă revoluție, însoțită de noi asasinat, de noi distrugerii de bunuri: asta se va învăța la școală, cu darea anului și a lunii, și de asta, copile, trebuie să dai răspuns la examen unui profesor de aspecte, care nu știe mai mult.

Și elita se întocmește iarăși, nedreptatea se continuă, inegalitatea e eternă. O altă aristocrație și atîta tot: de sînge, de parvenitism, de intelectualitate, de politică, de tarabă. Raportul dintre gloată și elită rămîne constant. Omul trebuie

să-și caute alt opium ca să se îmbete. Deocamdată, otrăvurile cele mai dulci sunt tot cele vechi, cartea, pensula, vioara și contemplarea vastă fără scop.

1943

ACUL DE CRAVATĂ

Nevoit să nu scrie alb pentru că e alb, negru pentru că e negru și violet pentru că-i violet, condeii servește de băț tocit cugerului invalid și ziaristul se poate socoti, între marii mutilați, un semen, care mai trăiește cu capul retezat. Mâna merge și gândul e la spital. În legislația chinezească marii asasini sunt îngropați de vii până la piept și lăsați să putrezească în picioare. Un rafinament european a întrecut pedepșa galbenului asiatic: scriitorul e îngropat cu capu-n jos până la solduri.

Ce mai face domnul coleg?

– Uite-l, dă din picioare în aer.

– Nici n-aș fi bănuit că era el.

– Dacă nu i se vede fața, face și el în groapa lui singura figură cu putință.

Pentru biletul de identitate colegul s-a dus la fotograf și maestrul trepidului, chirîndu-l cu aparatul din dreapta și stînga, l-a întrebat: Cum doriți? în perspectivă, din profil sau trei sferturi?

– Fă-mi-le pe căteștrele că poate să am nevoie la serviciul antropometric.

– Ați comis ceva?

– Desigur, multe. Sunt de meserie scriitor și ziarist, calitate perpetuu osândită. Sunt răspunzător de tot ce se face rău. Ai auzit de borfași, de spărgători, de hoți de buzunare, de tâlhari? Eu sunt toate astea la un loc.

— De ce nu v-ai ales o meserie mai liniștită? a întrebat pe domnul coleg fotograficul.

— Naiba știe ce o să vie? Mai bine mă făceam om politic fără opinie și șef de partid fără concordanță cu vremea. Nu scrii, nu gândești, trăiești rentier surâzător și lași să se rezolve împrejurările, neinfluențate de intervenția matală. Și după ce toate necazurile au trecut, ceri puterea, fiindcă ai stat cuminte, cu steagul înfășurat în pod, faci tărăboi, viteaz intact, nerănit nici de o scriintură căpătată în ascensor, și tragi la răspundere pe toți câți au scăpat din pârjol.

— Am mai făcut o fotografie unei persoane, care seamănă leit cu dumneavoastră, a observat fotograficul, pe când îi comanda domnului coleg să se uite la mâna lui cu degetele încârligite și să surâdă. E obligatoriu să zâmbiți, adăose fotograficul. Dacă nu zâmbiți, nu vă pot livra o fotografie care circulă.

— L-ai fotografiat pe băiatul meu! Îi trebuia și lui un bilet de identitate.

— Firește că-l preparați pentru aceeași carieră, spuse maestrul de clișee, măgulitor, ca și cum cariera tatălui, domnul coleg, fusese strălucită.

— Să-l păzească Dumnezeu, domnule Globus! Îi tai degetele pe prag, cu satânel, când l-oi prinde cu ele mânjite de cerneală. Un singur idiot a fost în tot neamul meu de oameni cumsecade: clientul dunitale. Să nu mai văd în casa mea cărți, condeie, caiete, hârtie, că le dau foc.

— Vreți să ne lipsiți de?... (Fotograficul se pornea pe o tiradă culturală.)

— Tacă-ți gura, nenorocitul, i-a răspuns clientul. S-a prins de dumneata ceva din ce-ai citit? Ai îndrăznit cel puțin să citești vrcodată ceva? Te faci că citești și dacă citești în pat motăind, câte o pagină, nu se lipsește de dumneata nimic, numai ochii ti se lipesc.

Cliscul colegului fiind gata, clientul s-a uitat la negativ în dreptul luminii:

– Nu-mi place.

– Și totuși e cel mai scump obiectiv din lume, răspunde fotograful jignit.

– Nu-i vorba de asta. Rade toată figura și fă-mi-o numai până la cravată. E tot ce interesează, gulerul și acul de cravată.

1943

SOBOLII PIETREI

Mi-aduc aminte senzația provocată în toată lumea la deschiderea tunelului Simplon. În Elveția și Italia, pe măsură ce se apropiau din două sensuri opuse burghiile electrice, care rodeau masivul Alpilor pe dedesubt, publicul se întreba dacă galeriile pornite în același timp și scobite cu migală ani de zile se vor putea întâlni. Dacă pe noapte și pe viscol căruța rătăcește de multe ori, învârtindu-se în loc, ce se poate întâmpla în adâncul pământului, cu mii de metri de vârfuri de muni deasupra? se întrebau oamenii din două țări alăturate. Bâjbâind în granit, sculele, inginerii și lucrătorii s-ar fi putut, poate, amăgi, fără să mai iasă niciodată din giganticul labirint de cavouri.

În ziua hotărârii drumul subteran al Italiei mai era despărțit de celălalt al Elveției printr-un părete subțire. Din ambele părți s-a ciocănit și s-a răspuns și, prin gaura ultimei prăvăliri de piatră, inginerii și-au strâns mâinile frățește. Galeriiile au corespuns și primele vagonete cu materiale au trecut... dincolo.

Cinematograful a povestit după aceea dificultățile penibile ale uriașului curaj de explorare. Lipsa de aer, torențele de apă, canalizările, paralele cu tunelul pentru circularea unuia și derivația celorlalte, cauza enorm de stătuitoare și dureroasă,

pentru ducerea la capăt a unei întreprinderi fără sfârșit. Sculele de perforat, ca niște sule, nu erau mai mari ca teava de lipit șinele de tramvai cu oxigen. Miracolul se săvârșise. Hanibal ar fi putut trece acum Alpii prin tunel în „Express“.

Miracolul se repetă în România și a intrat în mijloacele normale ale inginerilor noștri. E greu de găurit drept și un fluier, fără să iasă strâmb, dar un munte de piatră peste piatră! Inginerii români au realizat tunelul de la Teliu – i-am văzut când sfredeleau Carpații, sâmbetele cu barba nerasă, în saloperă albastră, în bocanci de miner și cu palmele noduroase, duși la domiciliu cu trenul pentru odihna duminicii bine-meritată. Primul pe care l-am descoperit într-un vagon popular citea, în colțul lui, *Salambô...*

Ultimele tunel românesc, tăiat definitiv în ultimele zile, a fost rupt din muntele de la Șercaia. Metoda Simplonului a devenit un joc în mâinile inginerilor noștri, roți români, ca și echipele de lucrători, fără nici o excepție. Tunelul a pornit din două părți și galeriile s-au îmbucur exact. Fără îndoială întâlnirea echipelor nu se poate perrece fără emoția victoriei, inteligenței și a pasnicilor brațe, întărite de o singură armă, a civilizației.

Trebuie-se puternic feliitate și personalitățile de stat că au dat inginer lor români încrederea de care au fost întărați în trecut, când erau puși în situația umilitoare de asistenți ai inginerilor străini, aduși cu contracte oneroase și uneori mai slabi decât colegii lor români.

La Șercaia, inginerii și muncitorii noștri au clădit un mare monument al valorilor naționale. Generațiile, timpurile, veacurile vor trece și opera va rămâne ca o mărturie de veci.

PERIODICITATEA DEASĂ

Se pare că o publicație, când nu e un simplu magazin cu vitrină și mărturiseste veleități, are un singur moment de strălucire și că interesul ei se epuizează în câteva numere, scoase cu mari dificultăți. Câțiva camarazi cu aceeași orientare se adună la foaia mică pentru stărnirea unui nou accent în gama rătăgănată, plătesc în tovarășie tiparul și hârtia și, înainte de stabilirea unei periodicități, au isprăvit ce aveau de spus: deocamdată. Cântecul scurt al cocosului, de dimineață. Ce-i, la urma urmei, o foaie altceva decât un fluture frumos, care apare ca să dispară – și foile neașteptate, bine-venite, sunt și trebuie să fie întodeauna și continui noi.

Dacă foaia intră în periodicitatea deasă și în loc să fie scrisă de tovarășii unei inițiative, singurii în stare să exprime lucrurile încă neadmise, recurge la colaborări „din afară”, momentul ei a trecut, uneori fără să fi fost. Scăpătatea se face o dată. Vetrele sunt ale fierturilor lungi și care scor funingine și fum, ceea ce nu poate să facă scânteia. Și mai ales ea interesează, scânteia. Organizată, scânteia, e bucătărie cu ore fixe și cu menu. Alt gust are ciutura ostentivului de drum care o scufundă în fântână, și altul paharele servite la cafenea pe tavă. Izvorul se face apă stătută.

Cu deosebire insignifiantă din punctul de vedere al spontaneității, al vicții, e publicația cu pagini multe, foaia cu multe foi. Ea e o stradă, umblară de toată lumea, proștii amestecați cu ceilalți într-o promiscuitate cu taraf. Poate să aibă un sens mai înalt o publicație ajunsă firmă? Nu. O aduce posta regulat și cam știi în genere despre ce-i vorba: o lași adeseori intactă sau o răsfoiești necitită. Realizează o monotonică de calendar și stăruiind devine antipatică.

Te pomenesti cu ea luând atitudini, speculând actualitatea neliterară, o atitudine azi, o atitudine mâine, problemele cum se ivesc. Caracterul ei amestecat cu ceva din toate cade în anodinelul trist. Coeziune numai tipografică, sensibilitate pribeagă și de

împrumut. Dacă un editor francez a scos o dată *Candide* și altă dată *Nouvelles littéraires* modelul e gata: editorul le vrea pe românește, și nu se lasă: format așa, pe pagini atâtea, rubricile astea... Monumente. adică încremeniri săptămânale, bilunare și o dată pe lună: hârtie tipărită și nimic mai mult. Zvâcniri, temperament, elan: nu e nevoie – dar nici nu se poate. O dată se poate face oarece, nu de mai multe ori, dar de cinci sute douăzeci de ori sau de douăsprezece ori pe an niciodată. Ideali urmărite: prestigiu pentru o treabă neliterară, încasări și poate subvenții.

Prospetimea se face mașină și literatura industrie contabilizată. Zi de manuscrise, zi de corectură, zi de paginat: mai trebuie zece rânduri pentru ca un final tipografic să-l ajungă pe cel de peste drum – ori se mai taie șapte. Inspirația: tipic. E ziua de expediție: repede!

Foile trebuie umplute, sunt multe și redacția nu scrie sau scrie funcționărește. Colaboratorul începe să aibă leafă industrială asigurată, dar unde-i lucrul subtil și etern? Neliniștea sacră ce a putut ajunge?

Direcția, nesedimentată și stratificată, ar putea să aibă curajul selecției, dacă valoarea se lasă așteptată. Nu-l are: și-a lăsat un nivel și dedesubtul dungii orizontului tot ce se petrece e pilitură de hârtie. Confundate, prietenii, literatura, ideile, vin prietenii și se fac scriitori și inundă foaia cu nimicuri penibile, ridicate la puteri false de principii și directive. Nimicul își ia vânt și servește modelele de profundă mediocritate. De la număr la număr foaia se prosteste mai mult. O singură foaie să fie citită, foaia provizorie și efemeră.

Mi-am permis câteva digresii la prunirea unui petec de hârtie intitulat *Litoni*, care-mi vine din când în când, adică atunci când se tipărește, și foarte din când în când. Mi se pare că în cinci ani au apărut paisprezece numere: admirabil! Gravură alternată cu poezie. Locul de apariție: Constanța. Colaboratori: șase poeți, un nucleu: și un gravor: C. Grosu. E o sfortare. Bravo!

PIACERE PER PIACERE

E de necrezut ce bună părere are omul despre sine și ce ușor adoptă dogma infailibilității personale. Nitel să-i deie nas o împrejurare, un succes, o situație, la care ajunge uneori pe negândite, ori numai o speranță, că nu-l mai recunoști.

Așa se întâmpla pe vremuri cu ministrii: se știe că a fost un timp în care nu era ministru numai cine nu vroia. Epidemia se întinsese atât de mult, încât începuse să nu mai fie de ajuns un portofoliu. Cel care gustase din marochin, ca din pastramă, nu se mai mulțumea cu savoarea lui, îi trebuia un gustișor și mai fin, un partid. Nu mai mi-aduc aminte dacă numărul partidelor și al șefilor, deveniți papi pe un sector de județ, ajunseseră la treizeci și doi sau la saizeci și patru, dar rețetele pentru a fericii țara și poporul se îndreptau către sută. „Nu vrei să încerci și picăturile mele?”

Omul suferă de două serii de maladii, una politică și alta medicală, dar amândouă se tratează la fel, cu iluzii, cea mai rea din toate fiind tot politică. Se schimbă torul, vorba, gestul, vocabularul, călcătura, până și fizionomia. Ați văzut cum se uită un camarad care apucă să fie ministru măcar trei zile, când, pe seară, „interesele superioare” l-au debarcat brusc în toiul transformării lui în supraom?

Nevasta tocmai observase că nu se mai potrivește apartamentul de trei odăi cu demnitatea, și arvunise în primele ore, după jurământul cu joben și redingotă cenușie, luate pe credit, și o casă proprie, plătibilă în a treia lună de portofoliu, din „sudoarea frunții”. Trebuia să înceapă mesele cu invitați, și trecerea de la cârnarul pe fasole la un mobilier de sufragerie sic nu se făcea fără mari inițiative. Ceea ce lăsa oarecum de dorit era spurcata de limbă franceză, care-i instrumentul de expresie curent în anumite cercuri, cum li se spune lumilor selectate. Doamna și domnul o vorbeau cu un accent, Doamnel... și oricât ar fi fost perdelele și vesela de

faine, era ca și cum s-ar fi mâncat din strachină cu lingura de lemn și s-ar fi râgâit.

Râia infailibilității trecând de la ministru la usier și de la partide la partizani, ne-am pomenit cu mii de oameni care se scarpină de o mâncărime superioară, unde nici nu te gândeai. Dacă notezi că nu e frumos să se frece în public și în văzul tuturor, de o eczemă a orgoliului situată delicat, ei se supără foc. Să nu le pui la îndoială perfecțiunea, impecabilitatea; să-i socoti drept niste enormități ireproșabile. Să nu le vorbești nici despre cap, organul cel mai admirabil de care dispune un animal politic. Să nu-i îndemni să-si cioplească cel puțin nițel bururuga, dacă nu pot să o ducă până la lustru. Să nu-i atingi, ca pe fetele-mari, nici cu o floare de stil.

Rolul condeii și al omului care visează o evoluție și o corectitudine împăcată cu bunele deziderate, deosebită de a porcului uman, a rămas în toate gradele societății, să facă plăcere: *plăcere per plăcere*. Tu să te scarpini, eu să te gâdil; eu să mă scarpin, tu să mă gâdili, și să fim fericiți amândoi. Judecătorul e constrâns la o magistratură nouă: să dea dreptate motivată, sub semnătură și stampilă, ambelor părți; să ceară scuze și domnului hot că a furat, și domnului păgubaș că a pierdut.

1943

O EMINENȚĂ OBSCURĂ

Mă văc din când în când cu un prieten, cu care nici nu sunt prieten, dar și sunt. O politețe perfectă caracterizează raporturile noastre, și câtă vreme nu ne întâlnim, de obicei multă vreme, nu ne aducem aminte unul de altul, parcă am fi murit odată. Părerile noastre sunt și ele de totală politețe, și în ce mă privește sunt întodeauna în principiu de acord

asupra tuturor opiniilor ce-am avea. El se consideră scriitor: nu-l ciresc, n-am unde-l citi, dar îl accept. Când zice „noi“, adică Shakespeare, Dante, Goethe, Eminescu, se cuprinde și el acolo și, bineînțeles, „noi“ suntem și noi amândoi: ginta literară.

Convorbirea e cât se poate de agreabilă. El scrie sau a scris ceva, însă împrejurările îl împiedică să „dea la lumină“, și așteaptă momentele acelea mai bune, care pentru unii oameni, de un geniu superior, nu vin niciodată. Căci, o dată nu-i editor, altă dată mai e ceva de adaos la manuscris, apoi: când e la cârmă un guvern, pe care din anumite scrupule de conștiință vrea să-l menajeze, când e un guvern, vorba lui, „imposibil“. Plin de nuanțe și de reticențe, prietenul meu se acomodează cu orisice și cu orisicine.

N-am știut niciodată din ce trăiește, și ar fi fost nedelicat să-l întreb. Cine întreabă din ce trăiește sticlețele care-ți vine cu gusa roșie în pomul din fereastră și se bucură ciripind pe câteva clape de sticlă bătute cu ciocul? E, pesemne, „om de afaceri“. Pe neștiute, a participat la întreprinderi și proiecte vaste, care n-au reușit din pricina unui amănunt derizoriu. El nu recriminează, constată și zâmbeste: ca un miliardar, care, dacă n-a izbutit să construiască o cale ferată peste Africa, se gândește să încurajeze turnătoriile din otel din Ipoteză. Ar fi avut, sau va avea, o moșie, care-l cam plictisește, ori o uzină.

Aflu, când mă înrălnesc cu el, că a săvârșit o mulțime de lucruri în tăcere, dar din toate greșurile pe care le-a dat se vedește personalitatea lui de participant la toate evenimentele istorice. E, fără îndoială, un spirit politic de mâna întâi, dar oamenii de răspundere nu că nu l-au înțeles, dimpotrivă, nu l-au urmat, cu toate că sugestiile lui s-au dovedit bune.

- Ei, domnule ministru, ce ți-am spus acum patru luni, când credeai că nu se poate?

- Îmi pare rău că nu te-am ascultat. Iei o cafea?

Asta s-a repetat de nenumărate ori. Probabil că prietenul meu s-a născut prea devreme, față de evoluțiile vieții politice, cel puțin cu șase luni. Putea să vie pe lume în ianuarie: venise în iunie precedent, și zodiile au jucat defavorabil. Sunt coincidențe astrologice. Ele decid adeseori de soarta omului, care nu știe să le-nconjoare.

Cu mulți oameni politici își zice „tu”. I-a frecventat pe toți și a conlucrat cu toți, fără deosebire. El n-are program, are coincidențe, și uneori se duce să dea sfat, evident dezinteresat.

– Să nu faci, domnule ministru, cutare lucru, că iată ce ar putea să se întâmple.

Dar domnul ministru l-a și făcut lucrul acela, și e mâhnit că n-a mai așteptat. În viața politică sunt și fatalități, ce vrei! Câteodată venea în contact și cu primejdia atitudinilor extreme, nu ale lui, personale, dar intervenind în ele, ca să se „înprime” alt curs acțiunilor, puse la cale, și de care el era informat.

La despărțire surâdem cordial, el pentru mine și eu pentru el, cu pălăria în mână, ca niște gentlemen, care fac pe lorzii dinaintea unui gard de zăbrele, pe un trotuar de mahala cu hârtii mototolite.

Nici n-am știut când a trecut atâta vreme încântătoare. Mă uit la ceas: am pierdut două ore.

– La bună vedere.

– La revedere...

1943

FURNICILE

Te înștiințez că n-ai să pui piciorul în grădina mea, fără învoială: să nu calci pe furnici.

Grădina mea e o-ncăpere de țări. Sute de state s-au înfîmțat pe drumul dintre stânjenei și duzi, până la clopotul meu. Ți

le arăt prin zabrele: vezi mușuroaiele asrea? Sunt cam risipite. La tot pasul o gaură e o cetate de nisip, în primejdie să fie astupată. Ploaia oarbă o înecă ori de câte ori vântul aduce nori încărcati cu potop și trăsnete, și ele oarbe. E lumină mare, dar ce folos că nici lumina nu se vede pe sine și lasă grindina și fulgerul să strice cuiburile, de câteva ori pe an... Așa că, să umbli-ncet și să le ocolești. Ia-o pe margini, ca să nu omori din uitare sau greșeală cărătoarele de merinde și muncitoare roabe, care scot din pământ dărâmurile răscolite. Colea, în fund, prin văgăuna dintre două pietre, încep strămptorile dinlăuntru, în care se adăpostesc, chilii și schituri, miile de surori ale aceluiași cin.

Părintele Veniamin repera vizitatorilor, care veneau să cumpere miere din stupii lui, o poveste veche cât lumea și nouă de-așijderi cât lumea.

– N-am priceput de ce furnicile și albinele se orânduiesc în cete și din stupii și mușuroaiele lor își fac întemeieri deosebite. Am o sută de stupi în livadă, fiecare cu matca lui, și dacă se ivește o matcă nouă, își face o ceată a ei și fuge cu ea, ca să nu fie ucisă. Lucrătoarele pot să fie o sută de mii, regină – numai una. Așa e, poate, și la furnici: n-am pătruns în buduroaiele lor.

E o lucrare de diavol aici, că nu poate să fie de la Dumnezeu. Stupii stau părete în părete. În loc să muncească toate muștele laolaltă, ele se despărțesc, și toate fac un lucru la fel: miere și ceară. Nu face, să zici, un stup miere, altul lapte sau pâine, să aibă de ce se dușmăni, cu roate că și atunci s-ar putea înțelege la schimb, căci după felul cum trăiesc și lucrează, albinele sunt făpturi înțelepte. Ia uită-te la fagurii și celulele lor. Ce altă ființă ar putea să le clădească așa, cu fete ca diamantul și cu muchiile măsurate la fel? Ele au dezlegat în de ele o taină gingașă: locul cel mai puțin cu încăperea cea mai multă.

Nu-ți vine să crezi, tată. Câte un stup e hot și tâlhar. Vezi stupii ăștia goi? Câteva muște se mai târasc din loc în loc

buinace, în câte au cimitir de mii de ale lor, moarte la fiind. Cămarile li-s pustiite, bucatele le-au fost luate și grămădite în buduroiul de colo, cel mai mare, cu norodul cel mai des și mai îndestulat. Dacă nu ni-aș teme de Domnul, i-as da stupului aceluia foc, să ardă de viu în flacăra cerei topite.

Pe furnici încă nu le-am prins cu asemenea năravuri. Tot ce mi se pare că am dovedit la ele e că se bat uneori, câte două mușuroaie, unul cu altul, dar nu pentru jaf. Naiba mai știe de ce. Mi se pare că din mândrie: să nu se spuie că un mușuroi e mai puțin viteaz ca mușuroiul de lângă el. Iară de ce furnicile sunt ale mele, și vreau să păsești cu mare băgare de seamă, ca nu cumva, la scăpatat, când se adună cu măreile lor, se culcă pe asternuturi curate, să lipsească vremea. Noi nu putem face nici atât: o furnică.

1943

LUCRĂTORUL, CELULA SOCIALĂ

Într-o serie de articole publicate într-o revistă profesională și care încercau să filtreze câteva idei de educație la maturitate, venise vorba că îndemnurile lăsate toate în voia lor se dovedesc, pentru perfecționarea omului năvălit, de prisos și că trebuie luată roată chestiunea ridicării maselor industriale de la început. Sfaturile se adresau lucrătorilor din ateliere și fabrici, și nu pentru că ei ar constitui singura categorie care ar avea nevoie de ele, cu totul dimpotrivă; lucrătorii așa-numiți, prin restrângerea sensului unui cuvânt, în care intra toată lumea activă, sunt o categorie socialmente omogenă și as adăuga, în paranteză, simpatică.

Pretextul îndemnurilor era un lucrător tipograf. Asistasem de curând la o controversă de raporturi a unei delegații de lucrători tipografi cu conducerea unui atelier, încurcați

Într-un conflict de muncă absurd, și văzusem cât de puțin pregătiți erau în majoritatea lor deputații atelierului pentru priceperea factorilor care jucau în problemă. Pe când unii din ei s-au prezentat ca niște domni cu politețe aleasă, clar văzători, înstruiți și bine îmbrăcați (îmi plăcea să le văd cămașa ca fulgul, cravata fină, costumul frumos, obrazul proaspăt ras), ceilalți, chiar mai bine plătiți decât camarazii lor, lăsau în toate privityțele de dorit și se înfățișau ca niște salatori. Ei aveau concepția curentă că munca și capitalul trebuie să fie fără excepție antagoniste cu orice preț și din principiu. Trecând mai târziu prin fața unui local de petrecere cu băutură am găsit pe oamenii cei mai puțin îngrijiți răsturnați demonstrativ pe scamele unei mese exagerat de îmbelsugată și m-am gândit la femeile și copiii de acasă. Unii — mă interesasem — încasau săptămânal lei opt mii cinci sute (treizeci și patru mii lei pe lună) și lumea cereau la casă o sură de lei asupra sâmbetei viitoare. Într-alte meserii cu mult mai puțin intelectuale și cerând o muncă fără aceeași valoare, am văzut pe un santier lucrătorii plătiți cu două mii cinci sute de lei pe zi, încasând sâmbăra câte cincisprezece mii lei și trecând prin faza ghiseului cu picioarele goale.

Cum gospodăreau ei o leafă, pe care ar dori să o aibă mulți ingineri și care dispărea în treizeci și șase de ore? Mică problemă, dacă vrei, dar foarte importantă problemă de educație. Are dreptul un om cu greutate să facă abstracție de familie, să se dezintereseze de ai lui? Răspunderea lui privește toată colectivitatea și nu-i o simplă chestie particulară, ca o partidă de sah.

Drept răspuns la asemenea preocupări am primit o scrisoare de la un tipograf cititor, scrisoare inteligentă, plăcut gândită și de un agreabil cursiv — până la un punct: până acolo, de unde ar trebui să pornească un început, bun pentru toți, dar fiind că în prezenta sutelor și miilor de începuturi necesare, gândul și bunăvoința cad în descurajare.

Correspondentul meu pune chestiunea exclusiv pe stat, pe acest stat, care în toate formele de până azi, august 1943, n-a

putut să creeze o lume cu singurele lui mijloace. Statul dă seva și căldura, nu poate să facă și sămânța. Punctul de vedere al nedumeririlor fără teză e individul. Lui îi e lesne să-și fie și dascăl și discipol, aliați într-o voință.

Statul stăpân peste toate nu poate să fie decât rigid și generalizator, reducând individualitatea la tip, ca nastuții și ca lamele de ras. Mai spune scrisoarea că ne trebuie „o altă morală”, recunoscând logic că, și individual și colectiv, morala e inexistentă. Oriunde ar fi găsit acest adevăr semnatarul scrisorii, adevărul este că ne trebuie alt moral personal mai mult decât o morală colectivă – și asta se capătă prin strădania de a ne desluși fiecare pe scama lui, cu ajutorul lecturii, al comparației, al exemplului și al reflexiunii.

Căci problema problemelor e alta și începutul se găsește în ea. Numai utilizarea materialelor pe care le avem la îndemână se poate acorda cu noi. A visa alte materiale, date de alții sau importate, e a recedita sterilitatea nenumăratelor erori de până azi, fără să ne putem găsi o formulă proprie. E cazul industriei sănătoase, care pornește de la economiile proprii și de la o magazie, primul atelier al marelui industriaș viitor. E cazul atâtor savanți și artiști, ca Bernard Palissy, ieșiți din muncitorime. Vezi cazul Ford, vezi cazul curelarului profesor de universitate, vezi cazul gînvaiergîului romancier, Jean Lombard, vezi cazul Panait Istrati, lucrător tipograf și scriitor în două limbi etc., etc.

1943

CARTEA DE CĂPĂTÂI

Cartile cele mai multe se trec, și cu cât sunt mai noi cu atât îmbătrânesc mai iute. Asta e cartea pe care am iubit-o eu, odată, demult? Nu se poate! E adevărat: a mai rămas din cartea

căutată legătura luxoasă, cu care ai dăruit-o ca pe o fată cu un inel, cândva, demult; un cotor în raftul de sus, unde se vede mai puțin. Pacat de literele de aur săpate în paftaua de piele ca pe un mormânt! Dacă făceai nuntă cu fata de odinioara ai avea acasă două suferințe. Doamna cu baston, care nu mai surâde, e cartea fidelității. În loc de bomboane i-ai cumpăra medicamente și unsoarele destinate să-i dea o frăgezime veche și o tinerețe înspăimântătoare. Cine o să-ți poată explica de ce nu te-ai căsătorit cu o logodnică frumoasă și de ce ți-a plăcut o carte stupidă? N-ai uita-o nici pe aceea în secret și nici pe cealaltă nu o poți arunca din bibliotecă: te ține o aderență și de lucrul prost. Dar de ce nu-ți arunci în foc scrisorile din vremuri? O mie de oameni ți le-au început cu „iubite”, și ți se pare, poate, că ai nevoie pentru sineți de documente, că de iubit cine te-a iubit?

Trebuie să-ți fie rușine că te-a pasionat o carte, care acum îți pare francamente idioată? Trecutul e, comparativ, o epocă de rușini, pentru multe lucruri pe care le-ai îndrăgit un timp, de pauze halucinate, de acte de entuziasm fără control. Trebuie să fii înțelept? De ce? ca să nu-ți pară a doua zi rău? Pentru arăt de puțin? Să ai numai rezerve și reticente? Vai de mine! Să nu te lasi dus de admirabila înconștiență a spontaneității? Sa trăiești prudent, încestat în copilăria tinereții de teama responsabilității?

Dar, vezi, cartea fermecătoare de atunci e într-adevăr o mare nerozie. Erai arăt de puțin inteligent când îți mijeai mustața și ești mult mai destept azi, când ți-o cănești, ca să pari mai tânăr și ru?

Te-ai căznit să-ți faci un alibi, căci, într-adevăr e grav să-ți fi plăcut așa de mult odată o carte pe care o detești. Analizezi, confrunți: cartea e foarte proastă și n-ai nici o scuză. De-ai trăi două sute de ani (foarte multumesc) la vârsta de una sută cincizeci și șase o să-ți placă și ceea ce te încântă azi.

Totuși sunt câteva cărți care nu te-au înșelat niciodată. Oricând le deschizi, proșpetimea lor e nouă. Mai mult, ele întineresc pe măsură cu vârsta lor, și la fiecare nouă lectură se descoperă alte înțelegeri, peste vârste, generații și timpuri. Prin urmare, sunt cărți care plac la un moment și apoi mor deplin. Ce au în ele mai puțin și ce au celelalte mai mult? Aceleași cuvinte și la unele și la altele, aproape aceleași motive, aceleași sentimente. Colecă o frază molăie și treziră, dincolo sculată în picioare, colecă o dâră de rămă, dincoace o cărare de piatră, cu același material. De ce o enciclopedică e atât de stearsă, o predică atât de goală, fără de cel mai palid verset din cele două Testamente? Condeiul biblic scrie la fiecare pagină pe arună, și alt condei scrie pe cârpă. De unde vine, Doamne, deosebirea?

Se pare că numai tonul profetilor face valabilă literatura. Ai vrea să îți profer și tu? Nu te mai munci să-l înveți, caraghiosule. Întreabă vântul, întunericul și tăcerea. Nici ele nu știu nimic.

1943

STEAUA LUNGĂ

Mă turbură steaua care clipește colo, între doi ciresi, la o palmă mai sus de orizont. E lunguiață ca un ochi și bate-n safir, în smarald, în rubin, în argint. Mi-am luat privirea de la ea și am vorbit cu câinele meu, slobod către miezul nopții, puternic în măsele și labe, ciulit de o armonică, suspinată în depărtate.

Steaua s-a deplasat de două ori către dreapta, mergând împotriva mișcării verticale a boltii. E ca o candelă de vapor, plund fără să se înalțe. Au trecut două vieți mijlocii, de când mă turbură la fel, de câte ori o zăresc în același loc, pornind către răsărit, unde o prinde și o înecă dimineța.

Acceasi întrebare primitivă rămâne constant: De ce?

Nici o lectură, nici o credință, nici o chibzuință n-au putut să o corecteze și rămâi fără speranță. Îți isprăvești zilele fără să lămurești nimic și steaua continuă, indiferentă, să lucească între doi ciresi, în fata cărora, poate că pe aceleași scaune, se vor gândi alții la ea mai târziu și tot arăt de uimiiți și de turburați ca noi.

Ce preț mai pot avea într-o noapte ca asta, în care poți citi astronomia la lună, toate silintele oprite la mărunțisurile zilei: hotărâre, patimă și lupț? Ce sens mai au cuvintele și dorința, că vrei, că ai, că ești? Ești într-adevăr? Și ce ești? Sții numai să vrei, gaură laconică, rătăcind căscară, când steaua lungă se duce într-acolo lin.

Dacă te-ai uitat câteva nopți în cer, copile, nu mai ești bun de nimic. Ori trebuie să cânti, beat de aromele de dincolo de toate, și le asculți numai tu, ori trebuie să te rogi toată viața, și te bate ploaia, te viscoleşte vremea și flămânzești cu bratele încremenite. Cuminenția te sfătuiește să amesteci pământul cu cerul și să înfulci din amândouă, să faci pântec, să strângi comoară din spicele de sus și de jos. Păzește-te de această înțelepciune și mai bine nu-ți urea niciodată ochii la cer, să nu te fure altă înțelepciune, cu care nu te poți face nici profesor, nici avocat, nici ierarh, căci te ia gura pe dinainte și în loc să-ți pledezi blidul, fiertura și dobânda, vorbești în dodii și gândești aiurea.

Omul celălalt s-a uitat în cer, de pe o margine de apă, până ce a împietrit în picioare ori s-a întins să doarmă zi și noapte, murind înainte de vremea lui. El a visat o mic de ani și rând pe rând a trecut dintr-un vis în visul nemărginit. Întru cât e mai bun omul civilizată, care găsindu-l visând l-a străpuns cu spanga și l-a jefuit, i-a luat grădinile, în care începuseră stelele să încolțească și l-a pus în jug, să-i care în magazii frumuseile pământului lenes din țara lui cu miracole delicate? Prădătorul e învățat, s-a zis, energic, organizat, face o baie pe zi, mănâncă

de cinci ori, expert în finanțe, negustorii și contracte, are vapoare, fabrici și dinamită.

Traiește el mai mult? Mostenește ceva când a picrit? Stărvul lui pute mai frumos? Sudoarea lui e, pentru că se ostenește să ucidă pe visător, mai cinstită decât a sihastrului înlemnit pe țărni în contemplarea stelei lungi, care clipește în hotarele mele între doi cireși, bătând în albastru și argint?

1943

SUSCEPTIBILITĂȚILE MINORE

Dacă ne-am ocupat de eternizarea primejdioasă a unui monopol de puteri și sentimente în cincizeci de mâini cu semnul fatalității în palmă, unii s-au supărat, ca și cum i-am invita la o împărțală. Ei s-au obișnuit cu alt fel de presă, cu aceea care, servilă sau de atac chibzuit, a urmărit, cât și cei trași, din când în când, la răspundere amicală, același unic scop: o comoară. Sunt cazuri foarte recente, în care șantajul clasic a izbutit în *plin*, deși repetat identic, prin terorizarea unui număr de stăpâni, parveniți la timpul lor prin mijloace de rafinament. Cine s-ar hotări să continue *Arbondologia* strict obiectiv și cu datele concrete, absente din primul volum al lui Sion, ar oferi cititorilor documente și exemplare, unice poate în istoria unei evoluții și a presei.

Alții însă nu s-au supărat și găsesc introducerea la o discuție de lămuriri, așteptată de o întregă viață de om, justă și necesară. Însuflețirile acestora n-au cunoscut cauzele care corectează la oamenii ajunși, posesori de averi inexplicabile, sentimentele și noțiunile cu o cifră egală venitului net. Ei înțeleg dreptatea luptei, căci receditarea trecutului și a echipelor care i-au tras cărțile de joc, popii, damele, valeții și asii, la

mașina de mare tiraj, e cu neputință și năravurile măsluirii, adunate într-o disciplină de toleranță mutuală, trebuiesc neapărat sparte, ca un car de oale. Să păstrăm imaginea: într-o vreme, vinul se vindea la Bordei consumatorilor odată cu ulceaua, obligați să dea cu ea de pământ, ca să nu servească de două ori. În politica țării vor să se întoarcă noi, ca și cum n-ar mirosi a nimic și u-ar purta, indelebile, grăsimile și zăbalele gurilor care le-au îmbucut. oalele și ulcelele din care s-au adăpat, până la indigestie, optzeci de ani în șir, strigoii și strigoiași de ultimă oră.

După oamenii de stat, care au fost de multe ori oameni de sezut, ziua de mâine va avea să examineze și presa, care a suferit de erupțiile secundare ale maladiei, adusă în scris de la mării paralizici. Tratatamentul simplei seringi și al cataplasmei nu mai corespunde nici cu ulceratiile unciat, nici cu focarul principal, care trebuie sterilizat. Trebuie suprimată boala, odată cu agentii epidemiei și asta se va face neapărat și radical. Lozinca obligatorie: nu mai minți nimeni, nu mai înșală nimeni, nu mai escamotează nimeni. Presa populară demnă de încredere are puteri să se puie de-a curmezișul și cinstea e autorizată să întreprindă orice epurație pe scară mare – precum și curajul cinstei acesteia. Ia seama, domnule, dacă te privește principiul: lichidează cât îți mai rămâne timp. Nici o tranzacție și nici o amânare nu va fi cu putință: ai auzit?

Nimănuiă nu-i place, desigur, să-i vorbești pe șleau și răspicat și să-i spui mai ales că se elimină, dacă nu face o sfortare efectivă de ridicare din glod. Susceptibilitatea nu aparține numai vinovaților din burghezia, aristocratica te miri pe ce, și cimpanzeilor din gazetărie: ea e împărtășită deopotrivă și de o clasă socială, de la care ziua de mâine așteaptă mult mai mult decât a dat până la război, fără să fi dat colectiv aproape nimic: muncitorii din orașe. Țara are nevoie de oameni și sus și jos. Și dacă fostele stăpâniri se considera anacronic divine și încremenite într-o infailibilitate indiscutabilă, nici

muncitorimea nu stă moralmente mai bine. Și ea e tot atât de simtitoare la critica onestă și tot atât de indiferentă să merite speranțele legate fără fățarnicic de ea.

1943

PĂMÂNT SAU CENUȘĂ?

E ceva mai urât ca moartea: înmormântarea. Nu se cunoaște grotesc mai hidos. Sinistra ceremonie comercializată se repetă în oras, toată ziua, acceptată ca un supliment de scârbă, în ora tuturor durerilor strănse într-o inimă de om.

Arderea pe rug a cadavrului Eugen Lovinescu, care nu de mult ne trimitea o scrisoare publicată, a surprins. Prietenii ar fi dorit să-l mai viziteze, într-o grădină, și zborul cenușii lui în cele vânturi i-a întrăisat. Hotărâse lucid să rupă și ultimul sentiment care l-ar mai fi legat de amintirea contemporanilor lui. Ironic cu ai lui, pe care nici pe ei nu pare să-i fi iubit afară din cale, acest cărturar, artificializat de un exces de intelectualitate, le-a lăsat ca o pedeapsă, în loc de un pom cu frunza de vie, însărcinat să-l înfățișeze într-o cârva, o urnă cu o lopată de scrum într-însa, steril. Scriitorul a murit cum trăise, străin.

Poate că și vecinătățile silite, în promiscuitatea momintelor, construite după un catalog artistic, unde morții se înghesuiesc unii într-alții ca în autobuz, au contribuit să-l dezguste de o solidaritate fără condiții, cu cadavrele dimprejur, provenite din toate profes. ile și patologiele și furnizate, ciocnilor, de Morgă și de toate clinicile și sanatoriile, unde speranța de ultima oră se încredințează și tarifului unui profesor chirurg.

Te gândești uneori și doresc să-ți vie gândul cât mai rar, ce se va putea face cu hoitul dumitale. Pentru călugări, desfăcuți de orice aderență cu o familie de urmași, soluția e

simplificată: o mantie, dacă se găsește, le învaluiе trupul, ignobilul coșciug fiind suprimat și trei cărămizi le ferese fruntea de surivirea violentă a bolovanilor de pământ și de un zgomot de tobă hidos. Mormântul rămâne anonim, lăsar în voia buruienii.

Dar dumneata, care nu sfârșești ca o pasăre sau ca o floare și care n-ai descoperit încă un mijloc de a te volatiliza, ce alegi? groapa cu descompunerea lentă sau focul cu mistuirea rapidă? E o problemă. „Nababul“ o dezlegase clădindu-și într-un cimitir o biserică bizantină cu bibelouri de bronz, neputându-și ridica o piramidă, pe care totuși ar fi avut cu ce să o plătească și mai rămânea și pentru moștenitori. În cavouri, personajele nu mai putrezesc, îmbălsămate, și nu riscă să-și piardă barbetele în cazul dezmozmântării: putrezesc, poate, numai cravata și plastronul și mai trăiește câte ceva, dacă nu consimți să treci prin crematoriu. Coșul scoate în cartier un fum cu jărăgai de rânțas, care ofensează mirosul și ustură înghițtoarea. Mai trăiesc unghiile și mustățile, de o nemurire academică... Uneori, groparul lui Hamlet dă cu cazmaua și scoate pe târnăcop dintr-un mormânt închiriat pe termen, ca o cameră de hotel, câte o splendidă chică bogată de fostă femeie frumoasă provizorie, care nu apucase vârsta tincturilor vegetale și a cosmeticului permanent.

Alții au dezlegat-o, problema, zidind în cimitire vile de agrement cu geamlăcuri vaste de cristal; moda statuilor reprezentând o caricatură de marmoră tristă și a epitafelor sentimentale a trecut. La Mangalia e un vechi cimitir musulman de vreo cinci sute de ani, cu jghiiaburi, în care se adunau apele de ploaie pentru vrăbii și rândunele. Cel de la Murfatlar, ca toate celelalte musulmane, se cunoaște după un semn cinstit: o haschie de stâncă înfiptă-n mormânt. În sar, la noi, cimitirul e tot atât de cinstit: izlazul de cruci, rupte de viscole și vijelii. Ca deasupra unei civilizații defuncte, paște cireada.

Nu mi-ai răspuns însă, Cocò, ce preferi, oroarea cimitirului sau spurcăciunea operetei, organizată la cuplor?

1943

O MĂESTRIE

O carte pe care ar trebui să o scrie un inginer se va numi, poate într-o zi: *Tunelurile românești*. Pluralul e destul de greoi și nici forma „tunelele” nu e mai fericită: poate că un cuvânt atât de multisilabic e mai bine să fie scurtat la singular. Dar și fără titlu cartea inginerului ar fi interesantă.

Din toate construcțiile cu caracter de mare durată, ale muncii grele, tunelul prezintă unui tineret, care a pomenit în poveste pe Sfârmă Piatră, cel mai bun exemplu în tenacitate: în rând cu Piramidele și cu Labirintul.

Aș avea câteva date despre tunelurile românești din numărul trecut al revistei. Cel mai recent, dintre Vlădeni și Sercaia, e amplificarea unuia mai vechi, de opt sute de metri, alternat cu două viaducte în curbă, care din pricina chiar a curbelor și a rezistenței lor, relativ slabă, au fost sacrificate. Marele tunel de azi străpunge ceea ce în limbaj tehnic se cheamă „o variantă”. Revine a spune că, în locul unei intrări sovăitoare, spargi o altă ușă într-un părete și că pe cea dintâi o faci fereastră. Linia în totalitatea ei merge de la Făgăras pe Valea Oltului și intră în țara veche pe la Turnul Rosu. Din secundară, a devenit linie principală, în stare să suporte cele mai grele și mai încărcate locomotive. Și, vasăzică, tunelul Vlădeni-Sercaia e pe de-a-ntregul iesit din mâini românești.

Câteva note asupra celui alt tunel de la Felit, construit în șase ani (1924-1930) completează prezenta însemnare. E un tunel în linie dreaptă, de aproape patru kilometri și jumătate

(exact: 4369,50 m), a costat un miliard și jumătate. Construcția lui practică a fost încredințată cu contract unei firme de întreprinderi străine, însă construcția matematică a fost tot a inginerilor noștri, în număr de cinci. Ei au dat axa, pe care s-a clădit, ca pe un schelet ideal. Axa, în cazul tunelului, e linia abstractă cea mai scurtă și prin urmare perfect orizontală la holoboc, cum se numește nivelmetrul, dintre două puncte A și B, dacă vrei. Lucrătorii au fost în număr de două mii opt sute, toți români bănățeni, mineri, muncind în trei schimburi de câte opt ore, lucrările nefiind niciodată întrerupte...

Despre perfecțiunea calculului inginerilor români, însărcinați și cu controlul lucrărilor, poate să dea o idee, o simplă cifră. Diferența de întâlnire a celor două linii pornite din două puncte opuse a fost de douăzeci și patru milimetri, nici cât grosimea unghiei degetului mijlociu. Aparatele de perforat stâncea erau acționate cu aer comprimat.

Amănunt sugestiv: tunelul se umfla adeseori peste nivelul lucrat, crescând dedesubtul pașilor lucrătorilor. Explicație: prezența marelor argiloase și a gipsului în contact cu apa, izbușită din galerii.

1943

VORBE DE PRISOS

E simptomatică pripeala tinerilor scriitori, ca și cum tinerețea li s-ar teme de moarte.

Desigur că gășind o limbă gara făcută, ca un horticultor, care își cumpără sculele de grădină uzinate, fără să mai trebuiască să le inventeze, ai o superioritate: expresia. Dacă nu le aparține și n-a fost câștigată prin eroism, ei o folosesc.

izbutind să obție o cursivitate grafică ușoară. Dar unde se atinge nivelul, acolo începe și golul. Producția literară e mai mult lizibilă și corectă decât neasteptată și asta e inferioritate. Tinerii de azi scriu mai ușor ca tinerii de acum treizeci de ani, se citește mai iute dar sunt mai puțin compacti. Rareori versul și proza lor pot să fie citite de două ori, fără inconvenient, și mi se pare că o condiție a calității e posibilitatea lecturii repetate, cu interes egal și uneori nou le face nouă lectură, a scrisului literar. Cartea care nu obosește e carte bună: nu sunt prea multe definiții.

În perfectă obiectivitate, volumele, plachete și brosurile pe care le primesc – și vin multe – sunt răsfoite pe măsură ce vin, din obicei și cu nerăbdarea de a găsi lucrul nou, rămas pe dinafară copertei, ca o făgăduială de viitor, mereu amânată. Mai ales numele cu totul necunoscute sunt căutate sub cusătură. Înainte de a se împlini, noii confrări, răspândiri unii în presa cotidiană cu un aport extrem de slăbănog și în invectivă, alții în caiete, cu titluri mai elaborate decât conținutul, se grăbesc afară din case de mult să epuizeze stocul insignifiant de care dispun și să intre într-o fază de autori clasati. Dificultățile de-abia apar, le cer să se ia la trântă cu ele și-i biruiesc.

E o viață pe dinafară și o viață interioară. Satisfacțiile de suprafață, false, trec repede, și când scriitorul rămâne-n patru ochi cu sine și se scrutează peste elogiile mărunte recoltate în prietenie, vede vid. Nici logiul mare și răspunzător cu o semnătură nu trebuie să turbure și să-l răpească. Întrebarea trebuie să-ți fie nu de umilintă dar de ținută: logiul poate că se înșeală. Preocuparea e să-l meriți cândva măcar pe jumătate, căci întreg e mai puțin meritat decât îndoiiala. Dacă nu-ți capeti singur, din întârzierile fără termen, dintr-o activitate nedistrată, din stăruința continuă un fel de conștiință, nu ești un victorios, dar că te-ai luptat cu diavolul rău din răspuțeri, că ai făcut ceea ce crezi că ți-e datoriu, lauda nu

măgulește. Mai repede vei primi-o cu îngrijorare, îndoindu-ți hotărârea.

De ce nu-ți iei tovarăș timpul, ca să ajungi la rostirea limpede a tămelor tale, care îți place să cred că nu-ți lipsesc? Ce sunt anii și ce-i chiar o viață pierdută într-un efort? Tu știi mai bine ca oricine că eludezi deficiența și te contrafaci. Nu-i mai cinstit să aștepti, frământându-ți aluatul în tăcere?

Înainte de orice merodă de lucru, desigur că ai o intuiție. Ți se pare că ai putea să realizezi ceva. Ajunge ceva, nu-i nevoie de mai mult, că nimeni nu-i mai mult ca foarte puțin. Cu această quasi-arititudine intră în atelierul tău și nu mai ieși din el niciodată. Știi ce-i atelierul: viața și moartea, contractul tău de obligat la toate clauzele severe – și nu te mai uita la degete că ți le strivești, la ochi că ți-i arzi, la viață că trece. Ai apucat-o pe drumul cel drept al lepădării de sine. Căci mestesugul acela, care îți poruncește să smulgi din tine cuvântul care nu s-a mai spus, vine cu o bucurie dar și cu o amarăciune; bucuria că te-ai devotat și amarăciunea că niciodată nu ajungi să întocmești exact ce-ai hotărât.

Mândria că ai realizat din multul tău un crâmpel derizoriu, trebuie rând pe rând eliminată, fiindcă tot e mai bine să fii un om întreg, decât un artist neisprăvit.

1943

CAPUL TĂU ADEVĂRAT

De ce nu te ții, amice, de cuvânt? E-așa de greu? Unul minte ca să evite simpla și cinstita sinceritate, și alul din neputința de a se realiza în cea mai minoră gamă de personalitate. Ce folos că ești bine-crescut și simpatic și că timp îndelungat ai fost aproape îndatoritor, dacă atunci când te

obligi să faci un lucru fugi? E de ajuns o muscă înecată, ca să arunci o găleată cu lapte. Un ceas gol dărâmă un timp.

Ți-am verificat schema în care te cuprinzi. Întâi uiți, pe urmă ți-aduci aminte că ai uitat, și te sperii. De-aci-nainte, înure panică și lașitate, nu mai găsești nici sentimentul brut să te mărturisești: am uitat. Fiindcă trebuie să fii și vanitos. Frica mișelului e c. față a orgoliului ascuns. M-ai ocolit un an, și când ai dar din nou cu ochii de mine, același surâs de bunătațe molăie ți-a lăbărtat buzele gales. Numai decît, iarăși ai făgăduit ceva inuril, din nevoia nevolniciei slugarnice, dornică să contracteze obligații, dar neliniștită că e datoare și neputincioasă a împlini.

Iată, te număr cu gândul în exemplarele tale ca în același cotor recipisele neachitate. Ești numeros, amice. Dau, fără să te caut, de tine pretutindeni. E felul rău de a fi în perperuă activitate. Cineva te-a scuzat în deriziune: *promettre c'est noble*, și de câte or minți fără trebuință, te referi mental la principiu: francezul justifică un sud-est întreg.

Dacă ai fi unic sau dacă ar fi numai douăzeci ca tine, nu s-ar simți și ai fi chiar interesant, ca femeia barbete. Dar ai ajuns aproape o unanimitate: tu fixezi legile onoarei, cavalerismului și datoriei. Omul care-și ține cuvântul dat, e pe cale să ajungă odios: el o ținea una, nerăsucit, și merge ca săgeata, drept, indiferent unde ajunge. Încă de mai demult omul de cuvânt e suspect și clasificat rigid, inelastic și incomod. Lipsa de cuvânt e o eleganță a mișcării în zigzag, a fugii de pe o linie pe alta, și mersul răsucărat o estetică. Completat cu deplasarea pe stomac, el e susceptibil de artă și, complicat cu oleacă de literatură, atinge, chiar târâs, un apogeu.

Nu te poți hotărî, omule, să nu te mai dăruiești toată ziua, ca o țigară? Nimeni nu-ți cere nimic. Ce te face să te grăbești să te oferi? Pornirea e fără-ndoială bună, dacă te-ai putut ține de ea – bună și nu. Bună pentru tine, pentru că vrei să capeti o satisfacție personală, destul de inexplicabilă; unor consumatori le place să umble toată ziua cu scobitoarea-n dinți,

de la masă, unii sug dintr-o pipă goală, în colțul gurii, ca niște mateloți, unii vor să-ți citească versuri de ale lor. Si ea e rea pentru că te tocești, ca o monedă, trecând din valoarea ei istorică la prețul pe kilogram, și din arta gravurii la dentist. Cei de o factură cu tine sunt și mai simțitori la dezordinea morală a semenului lor identic, autori ai reputației tale.

De ce nu poți răspunde niciodată: nu? De ce ești întotdeauna da? Nițel curaj, dragă băiete, nu prea mult, ca să nu te înfricoșezi de el. Două litere și-atât: o conșună – ne – și o vocală – u – și ai dezlegat o problemă gravă, ai devenit un om liber. Nu mai fugi, nu te mai întorci din drum, nu-ți mai ascunzi ochii, nu te mai tragi înapoi din dreptul geamului superbeii tale limuzine. Poți ieși pe stradă cu capul tău adevărat.

1943

FANTOMA

Ți-am spus, Cocò, că cineva mă ținea de cot la masa de lucru și că-mi dădea uncori în condei cu bobârnaicul, un personaj fără figură, vârstă și sex, introdus în odaia mea prin păreți și printr-un fenomen de permeabilitate și vid. Îl simt că intră, după un sunet ca de sugere a porilor din zid subț o presiune de pompă pneumatică. As fi preferat să-l aud râzând ca un farseur. E mut și grav, glumește dramatic, are bazul trist.

De la un timp încoace e și pretențios: vrea să colaboreze cu mine anonim. Îmi smulge condeiul din mână, șterge și pune un cuvânt de-al lui. Dacă am scris „pentru că”, el pune deasupra „căci”. Mă oprește, mă uit în spațiul odăii, ca în spiritism și zice: „De ce?” Condeiul se ridică din nou din călimară și răspunde: „E mai moral”. Răspunde: „Ce are a face” și el replică: „Do, re, mi, fa, sol”... Îl întreb: „Spirite, ești nebun?” și nu mai

răspunde. Rămâne ofensat. Ori zboară toată bucata de hârtie, cocoloșită ca de la sine și se aruncă singură în coș.

- Dacă suferi de mâncărime literară, zic, fă literatură pe seama dumitale. Nu primesc colaboratori nevăzuți.

Uneori, persecutorul meu abstract, înlocuiește alt cuvânt de-al meu cu unul de-al lui și atunci îmi permit să-i fac invizibilului o lecție de stil.

- Dumnezeu, spirite, ai o capacitate intelectuală confuză, te rog să mă ierți, iei un cuvânt drept altul, ca încasatorul de la electricitate, rătăcit între patru Popesii, vecini de stradă. Ți se pare că tot unul e cel de la nr. 7, cu cel de la 9, 11 și 13, de vreme ce toți sunt abonați. Cum te înșeli, dragă spirite! Unul din ei e blond cu ochii de azur, altul e oacheș, strâmb și cărn, celălalt e beat; în sfârșit, ultimul e un bătauș. În orice caz, fiecare Popescu consumă altă cantitate de kilowați. Cum poți să-l faci să plătească pe cel care are cincisprezece în factură, deopotrivă cu omonimul lui de nouăzeci?

Spiritul raze, ca imbecilul cult. El nu știe din arta poetică nimic și se ține la magazinul de desfacere al dicționarului, cu obiectele arătate în rafturi la rând. Mă jignește că e atât de mărginit și că nu înțelege că fiecare cuvânt, fiecă vorbă are cercul lui de iradiere personal și dedesubt o umbră. Cât ești tu de papagal, Cocò, că le repeți ca un idiot și cu același ton pe toate, fie că vin din floare, fie din zărnă, tu ai așa, ca o intuiție, că vorbele ar fi cam ca niște sfinte lucruri împresurate de câte un nimb particular, mai mare sau mai mic, croit ca să le intre pe cap, ori ca niște emanații, fujioare de aer și de miracsmă.

Spiritul sau ala, cum îi zici tu, de câte ori ne supără peste măsură, n-are nici ochi, nici nas, nici gând, ca să le zărească, să le miroasă sau să le pipăie, vorbele pe care le cară condeiul din înmueric în albia de lumină a hârtiei.

Trebuie să căutăm un descântec și să scăpăm de această impalpabilă fantomă.

VALETUL ARTIST

E un om de aparențe modeste dar de realități ascunse considerabile: valet de încredere. Un valet servește de regulă un om: el slujește douăzeci, cincizeci, o sută, după evenimente, un clan; se adaptează varietăților de stăpâni solidari, gelatină însuflețită, cu plastica facilă. Slujește și colectiv și pe fiecare în parte, slujindu-se și pe sine, prin ciupire, și făcându-și dintr-o sută de porții porția lui, mai mare. Metoda de acumulare prin fracțiuni, a slugilor trimise-n piață, divide pierderile, repartizare pe mărfuri, neobservare, și dă periodic milionari.

Te uiți la îmbrăcămintea lui de om sărac. Hainele, iesite de timp, se asortează cu o fizionomie oarecare, de rând: frunte îngustă, gură strânsă, căutătură insignifiantă dar acră. Cuvintele, puține, îi sunt pe jumătate șterse, parcă scrise cu tîbîșir, de o cărpă uscată. Deslusești ceva, nu știi ce. A învățat de la boierii lui o strângere de mână mată, pe care nu o reușește: îi-o dă și o și trage. Îl stingherește ceva. Ar vrea să spuie oarece, dar văzând mai mulți stăpâni pe zi, în treizeci de ani și-a făcut un vocabular, din care nu poate să iasă, ca un schiop din piciorul lui de lemn, călcând numai bont, și nu știe să te asorteze cu limbajul.

Te-aude că n-ai avea părerile lui despre stăpânii care-l utilizează și vataf și agent. Ochiul lui de găină e aprovizionat de mulți cu aspecte, adunate într-o memorie strâmbă, care le organizează. E nițel stropit de vărsar, bălan pe la bărbie, și buzele i se cojesc de o febră a judecării comparative: nu-i place că nu-i venerezi coconășii, a priceput că nu-i admiri calitatea de valet, tocmai când avea speranța să te facă un valet mai mic și un subaltern și al lui. Ar fi voit să te comande, și l-ai comandat dumneata pe el: desigur că, ascultând din obisnuință, s-a supus, și asta i-a plăcut prestigiul personal. El își luase sarcina discretă să te bage la ai lui, căci e și valet diplomatic. Din vânzarea ta el trebuia să aibă un câștig. S-a stricat formula, lua-o-ar dracul, chiar în momentul psihologic.

Faza următoare e mai clară. A obținut de la stăpâni autorizația să te „frece”. „O să-i arăt cu lui, acum, cine sunt”, și-a zis, frecându-și deocamdată palmele sale. Dar s-a înșelat și asupra bunei păreri ce i s-ar fi năzărit că trebuia să o aibă despre sine când e autorizat. „Cine sunt!” a văzut că nu e nimic. I-ar fi trebuit, în examenul de adversitate, imaginație, inteligență; când să le activeze, i-au lipsit. Frecătura i-a târșit pumnul la încheieturi, ca un zid cu zgrăbunțe. Ai răs și s-a încruntat. Și-a încercat dibăciile tipstil, pe furis. S-a dus după sfaturi, a cerut instrucțiuni, a insistat: tocmindu-l peste mături și spălătorese, stăpânii cereau de la slugă și abilitate politică, și s-au mirat, când și-au pierdut-o pe-a lor, că n-o mai găsesc nici la servitori.

Ți-ai încureat boierii, pe care nu-i mai poți descurca, domnule Valet. La întorsătura delicată le-ai dăruit castelul improvizat și subred, de cărți postale cu ilustrațiile eroice de altădată. Nu era mai bine să rămâi valet smerit până la sfârșit, să-ți încasezi din treizeci de locuri mici dividendele, să le pui teancuri, și să continui să treci pe sala lungă, lipit de perete și confundat în culoarea lui, salutând respectuos din capul tău încolor, din umerii frânți, din genunchii nițel încovoiați a metanie și din tâlpile târâre? Ai vrut să joci, și tu, un „rol”, odată, ca un portar de teatru, apucat la usa unde a stat o viață, de un sentiment întârziat, de dramaturgie — și te-ai prezentat cu nasturi și șapcă și cu mătura în mână. Îmi pare rău.

1943

OAMENII DIN STUPINI

O activitate tăcută, care se potrivește cu temperamentul filosofic al muncitorului ei: albinăritul. Sunt vreo patruzeci de ani, de când poetul Maeterlinck, publicând una din cele mai

frumoase cărți scrise de la 1870 încoace, *Viata albinelor*, a făcut cunoscute stupul, prisaca și metodele lor de stat disciplinat, cetățenilor în pantofi de dans de pe bulevarde.

Există un tip internațional al stuparului. În Franța, Belgia, Italia, Germania, România, stupina e condusă de același gospodar monahal, ascuns în grădina lui cu castele mici, umbrite de arbori, și guvernând meticulos sute de mii și milioane de supuși, împărțiți în republici și colonii. La mânăstire, suveranul care se plimbă cu metaniile în mâinile unite la spate, prin via lui, împresurat de ulei și buduroaie, vibrătoare de un murmur de orgă în surdină, e un împărat călugăr cu barba până la curea.

Între Varăști și Moara Săracă, pe drumul făcut cu piciorul și cu bicicleta pe la șaisprezece ani, într-un colț de pădure, dispărut de mult, se risipeau printre copaci, cuburile de zar, pierzându-se departe, ale prisăcii unui muscal, împrejmuită de un zid mare de pământ și de șanturi adânci. Oinul locuia singuratic în cetatea lui cu noroade, străbătută călare, trăind din mierea lor. Intrarea, păziată de câini, era furișată înfaunțul pădurii și ca să ajungi până la casa de bârne a patriarhului spân trebuia să te certî cu câinii la poarta încuiată, o jumătate de ceas. Câteva oi de lapte și un măgar înmulțeau pictural populația prisăcii.

În jurul Bucureștilor și într-un loc, la Băneasa, în vecinătatea gării Mogosoaia, erau stabiliți câțiva basarabeni, prieteni de-ai lui Zamfir Arbore, oleacă burghezi, oleacă revoluționari, stupari și cărturari, scufundați în pacea lină și idilică a câre unei democrații de albine, fiecare cu biblioteca lui și cu muanta politică deosebită, kropotkinisti, bakuniniști, nihilisti incapabili să facă rău nici unui purice înecat în ciorapii lor de lână, groși, tricotați cu andrelele gospodăriei. Un rus când adoptă o doctrină face număidecât dintr-însa mai multe, ca ortodoxia, împărțită în trei sute saizeci de secte. Iesind în târg acești bătrâni de câte o sută, două, trei sute de ani sau nu mai știu câți, ca să cumpere o carte sau să vândă un butoi cu miere,

cus cu fațetă, păreau că vin din basmele în care toată lumea era blajină și se înfrățeau oamenii cu oamenii îngereste.

Îmi vine de mai mulți ani o revistă de agricultură, la care nu s-a oprit niciodată nici un ziar, a domnului Stamatelache, stăruțul unei ferme mari din Dâmbovița. Ce fel de om e acest guvernator de albine, care crește cu simplitate sumedenii de popoare, derronează și înscăunează regine, jugulează trântorii ca un mare șef de stat, știu numai din scrisul lui limpede și inimos, fără să-i lipsească din condei nici accentul polemic bun, ia trebuință, și din clișeele de câteodată ale revistei (Buletinul apicultorilor) arărându-l între fagurii lui. Lectura foilor puține ale revistei compensează de marfa simili-literară a periodicelor de la chioscuri și-i lasă în suflet cititorului orășean, sufocat în birocrație, o adiere de sănătate.

Directorul revistei e ajutat la prisacă și la manuscris de doamna Maria Stamatelache, o gospodină harnică și o intelectuală teafără, despre care un apicultor a făcut indiscreția să spuică că e „o femeie și jumătate“, elogiul superlativ pentru femeia socotită în măsurătoarea comună, la un maximum de una pe două. Domnul Stamatelache are și alți colaboratori, din toată țara, învățători, preoți sau exclusiv prisăcari și as pune rămășag că ei sunt oamenii cei mai de ispravă. Distins în tot ce scrie pentru revistă este domnul N. G. Eremia, din Braïla, a căruia miere, și în borcan și în manuscris, aș putea să afirm că-i excelentă, pentru că am gustat-o în ambele forme, cu roate că mult mai puțin cantitativ pe cea din linguriță. Acest colaborator în versuri și proză al revistei nu ți-e străin, dragă Cocò. El ți-a trimis și ție pe vremuri câteva interpretări substanțiale și de frumoasă ținută literară, din poezii latini.

Dacă ar fi vreodată de ales un Parlament serios, Cocò le-ar propune alegătorilor să-si ia deputații din lumea crescătorilor de muște...

VREMURILE BUNE

O părere de rău de mare circulație repetă din gură în gură, fraza vremurilor bune. Le mai apucăm noi vreodată?

Vremurile bune nu erau ale stărilor morale, care n-au fost niciodată bune, ale unei colegialități oneste, ale prietențiilor solidare, ale unei administrații publice ireprosabile. Cine le-a trăit nu-și aduce aminte de ele cu plăcere. Singură posta a putut să lase un regret.

În aceste vremuri bune, casele erau antipatice, străzile murdare și luminate cu petrol. Aspectul vieții era urât la fizic, iar la moral era cel de azi: în privința sufletescului ora îngheață la fix. În vremurile bune nu era spectacol. Cel mult la Paști și Crăciun, un singur teatru sta deschis două zile. O ciudată întorsătură a intelectului mijlociu cerea de Sfintele Sărbători să nu lipsească *Hamlet* din afiș. Marea reputație a marelui actor Manolescu, greu de controlat, au făcut-o băieții de prăvălie, clienții credincioși ai celor două scurte sesiuni teatrale de peste an.

Vremurile bune nu citeau nimic. Despre existența lui Eminescu s-a putut afla după ce toate vremurile bune au trecut. Cărțile românești sau pe românește erau pentru puțină editură a timpului, prilejuri de doliu. Editura Satmnică din Craiova, Șaraga din Iași, Müller din București: într-o formă sau alta au lichidat. Cel puțin cea din urmă, inițiativa unui german care după modelul Universal-Bibliothek a înființat Biblioteca pentru toți, promovată de-abia târziu, în vremurile mai puțin bune, a falimentat catastrofal. Nici când manuscrisul unui volum se plătea unui autor cinci sute de lei, o dată pentru rodeana, editura nu-l putea îngropa în beneficii. În vremurile bune un manuscris de volum se vindea și pe douăzeci de lei.

Ziarele nu erau citite și afară de o gazetă populară, devenită populară prin hapuri de Catramină și cadouri mai

scumpe ca un abonament, nu puteau să apară altele. Cele zise oficioase erau întreținute de cluburile politice și tirajele erau derizorii. O mare foaie politică se măgulea că trage șapte sute de lei pe zi, din care vindea trei sute, chiar în ultimele zile ale vremurilor bune, pe la 1912. Altă gazetă, din aceleași zile, atinsese un tiraj mare, printr-o combinație genială, care consista în aceea că oricine se putea abona fără să plătească, primind în schimb trei sute șazeci și cinci de ziare anual, plus un ceasornic de părete într-o farfurie mare. Câștiga cineva: administratorul. Când a băgat de seamă în ce sens se învârtea mecanismul ceasornicului, proprietarul vastei întreprinderi de editură, un om care nu putea să bancnoteze, un fel de prinț miliardar, pierduse în valută vreo zece milioane, cum se zice, net. În timpurile bune era bună singură valuta: douăzeci și cinci lei lira sterlină.

În timpurile bune, torul era într-adevăr „ieftin”. Ghețele cu elastic costau cinci lei părechea. Costumul cel mai fin, cu căptușală de mătase autentică, redingotă, era optzeci de lei pe măsură, doi lei cămașa, douăzeci de bani ciorapii, șaptezeci și cinci de bani părechea de mânuși, batista de olandă câțiva gologani, cu monogramă, și dacă vrei și cu o coroană de baron în colț.

Nu mai că lucrurile astea toate, care se însumau într-un total de eleganță de maximum două sute de lei, nu le putea nimeni cumpăra și roată lumea era goală pentru că-i lipsea din buzunar primul leu din total.

1943

S.T.B.

Trebuie să relatez pentru domnul inginer Neamtu, directorul S.T.B., cazul petrecut în tramvaiul nr. 17, unui coleg

al domniei sale și mi se pare că și camarad de școală Politehnică, inginer cu gradul de inspector, director al unei mari instituții de stat și pe care, întrebând, pot să-l numesc.

Suindu-se cu doamna X la stația Bibescu Vodă într-un vagon de Filaret fără taxator fix, la intrare, cu taxatorul ambulant, aflat la celălalt capăt al vagonului aglomerat de public, inginerul silit să rămână pe platformă și-a pregărit taxa pentru doamnă, dimpreună cu cartă domniei sale personală de vechi abonat, cum știți, cu fotografie, în asteptarea taxatorului, care se lupta înaintând cu publicul dintre cele două platforme.

La a doua stație un controlor îi cere inginerului *biletul*, pe care-l arată în același timp cu taxa din mână. Controlorul, probabil unul din cei mai puțin pregătiți pentru slujba lui din controlorii de obicei politiciosi, e arogant, se simte în autoritate și-i aplică inginerului o lecție morală, pe care un lucrător n-are fi primit-o fără să răspundă cu admisibilele două părechi de palme. Inginerul explică și taxatorul îl califică borfăș. N-are nici o ezitare, zelul îi sporește declamatoriu și, magistrat al vagonului, găsește cu cale să fie impertinent și „aplică” o amendă de patruzeci de lei.

Deși nejustificată, „amenda” putea să treacă. Ceea ce nu poate trece e conduita controlorului, care, de bine de rău, înfațisează obrazul societății și sensibilitatea la civilitățile obligatorii a directorului ei, domnului inginer Nemanțu. Dacă un personaj ca inginerul ocărât poate să fie pe o platformă de tramvai obiectul de bătaie de joc al unui probabil fost servitor devenit funcționar și distins cu titlul de comandor, e lesne de închipuit câți bieți oameni, în haine de lucru și femei muncitoare pot fi brutalizați într-o singură zi de acest animal cu șapcă și nasturi, plătit din banii lor ca să-i terorizeze.

Nu știu dacă pentru arăt personal cât guvernează pe toate liniile, Societatea și-a asigurat la Direcție un monitor controlor cu biciușcă pentru brutele ei, dacă sunt, ceea ce nu-mi vine să cred, mai multe. Buna-creștere, când nu vine de la fire și

de la exemplul, e nevoie să fie administrată cu douăzeci și cinci la palmă sau la pantalon: o metodă mai potrivită nu există. Când i se dă facultatea penală să judece și să amendeze, un candidat la control ar trebui să fie examinat din punctul de vedere psihotehnic, întrebuințat la Ministerul Muncii; dacă știe să vadă, să discearnă și să nu confunde, dacă un strabism al minții sau un spirochet netratat la timp de medicii Societății ori un cînzec de țuică nu-l împiedică de la normala funcționare a noțiunilor obligatorii și dacă nu e mai apt candidatul pentru împingerea bățului de curățat șinele sau pentru sarcina de măturător.

Toate acestea cad în competența civilizată și în datoria strictă a Direcției, nu a publicului, care plătește oricât i se cere, după un tarif în continuă creștere, cu condiția să fie servit de un personal cuviincios.

E de așteptat ca domnul inginer Neamțu să dea controlorului cu nr. 235 o pedecapsă exemplară, pe care să o comunice și publicului interesat.

1943

O POEZIE NOUĂ

Ar trebui studiată cândva de un filolog poet psihologia numelor de munți, exceptionale față de regulile, după care o inspirație deosebită i-a botezat, priviri în piscuri și trecători, de o frumusețe singuratică și senină. Negoitul, Caraimanul, Jepii, Cealțăul, Costila, Predealul, Parângul, Slăveiul, Mohorul, Cărbunele, Mândra, Cheia, Dorna, Cozla și atâtea altele nu sunt cuvinte plate de șes, au relief și o sonoritate a lor. Diversitatea răuăcește orice presimțire de etimologie, creații monumentale pe de-a-ntregul, ale unei fantezii verbale,

incomparabil mai puternice și mai răspicate ca rimidele dibuiri ale literaturii scrise.

Valea Bistriței și Bicazul intră în această vastă nomenclatură, care raportată la munți și la împrejurările lor, ape, stânci, plante, sare și chiar nume de oameni, pot întocmi un vocabular al înălțimilor, curețierate mai puțin de gramăticiei decât de vulturi, de vânturi și alpiuști...

La poezia Bistriței, tehnica inginerilor, care nu se mai oprese cu brațele încrucișate dinaintea uriaselor tehnicități geologice ale naturii, ci le biruiesc cu matematicile și cu creionul, e pe cale să adauge o poezie nouă, a turbinelor și a dinamurilor pentru căpătarea din căderile de torente și cascade, a „cărbonului alb”, apele din izvoare înalte, un curent electric în stare să poarte roate trenurile căilor ferate românești sau o parte însemnată din ele.

Munca și pricepera vrăjitorilor noștri, veniți din Politehnică, vor mai avea de câștigat o mare victorie, a fulgerului prometeic, asupra naturii, care surăde din stele și flori, la strădanțiile ce desfac pumnul închis al Sfinxului, deget după deget, așezându-le după ce le-au deschis degetele la loc.

– Mai trebuia să faci pe lângă miracolele tale un tunel la Serecia și nu l-ai făcut, o uzină electrică la Bicaz și n-ai făcut-o, vorbește inginerul cu glasul munților în vuiet. Lasă-ne că le facem noi. Ajută-ne numai să nu se prăbusească râpele peste noi și să nu ne înecă talazele rămăuțe în prăpăsiile dinlăuntru, ca pe niște furnici.

Afară de câte o iritare de amănunt, în basmul secret al întocmirilor nevăzute, ceva zmei siliți să se mute într-altă parte, niscăi pitici culcați pe pântec și coate, jucând rîntar într-o vâgăună și supărări că trebuie să strice „moara” la ivirea în peșteră a câte unui matematician și geometru, care-i salută, rugându-i să nu se „deranjeze”, maica Natură, soția veșnic tânără a lui Dumnezeu, zâmbeste ca Gioconda și dă porunci șoptite să n-aibă inginerii aici o împotrăvire.

Atâta doar, că altă poezie dispare, ca în toată viața și ca în toată poczia, cotropită de o poezie nouă. Vor dispărea plutele și plutașii din albia Bistriței, podurile de bârnc și grinzi, mânate de luciul apelor în tremur, de prăjinile plutașilor, în coborârea devale. Dar nu a dispărut frumoasa dorință, împodobită cu arsuri pe doage și pe capac, la intrarea robinetului în funcțiune?... Nu au dispărut calul și birja dinaintea motorului limuzinei? Poczia pierde ceva și dobândește altceva – și nici muncitorii fostei poczii nu pierd nimic. Ba ostencala lor mai puțină câștigă cel puțin îndoit.

Petrolul, intrat în economia țării, hrănește sute de mii și milioane de oameni, altădată fără pâine, vizitiii s-au făcut sofeuri și mecanici. Plutașii de la Bicăz se vor face electricieni. Și pentru toată lumea va fi în toate privințele mai bine, când trenurile fără fum vor străbate țara și prețurile și salariile vor fi mai organizate și mai mari.

1943

DE PE NATURĂ

Parcă din toate lucrurile interesante tot omul detine întâietatea. Pe lângă că e frumos, că e complex, e mai cu seamă variat, cel mai variat animal din natură. Două miliarde de oameni, că-i învârtește pământul, au două miliarde de expresii. E ceva în om mai presus de anatomia figurii, ceva imprecis și straniu, dezlegat de fizionomie, acel ceva pe care artistul îl prinde cu pensula sau cu modelajul rareori și modificat de neputința de a-l așeza în copia figurii – și pe care aparatul fotografic, mai precis ca mâna meșterului pictor, nu-l surprinde niciodată. Cine se pitește în căutătură, în zâmbet, în proporție cu echilibrul continuu dezorganizat, dacă e

raportat la tip? Sufletul? Arunci, numai suflerul trebuie socotit, și între suflete, de la unul la altul și la fiecare, sunt deosebiri incompatibile cu o doctrină și cu o singură lege mistică de guvernare a lumii.

Întorcând în cartoane câteva reproduceri după maestrul picturii, îți aduci aminte că frumusețea omului, a trupului, nudul femeii culcate, bărbatul în mișcare, lasă-n urmă toate celelalte frumuseți. Dar locul unde frumusețea devine caracter și individualitate unică e chipul, care ocupă în pictură, motivat de dificultatea esențială, spațiul cel mai nefînseminat. Pensula fuge de portret ca de întuneric, răzbutată în peisaj, pâinea de toate zilele a scriitorului cu vopsele.

Omul poate fi privit în două feluri: în varietatea lui materială, strictă, sau în raport cu o morală model, față de care el îi întodeanna deficitar. Artistul îi ia expresia, și se mulțumește cu ea, indiferent cui îi aparține, unui scelerat sau unui ascet. arta ignorând, cât și natura, moralitatea, nejudicând și numai reproducând, în perfectă obiectivare.

Ochiul moralizator, juridic și analitic, nu se poate bucura de spectacolul frumuseții în sine, împiedicat de artificul mintal și de prejudecățile introduse de intelect în natură, prin diformare profesională. Monahul Palnucie din *Thaïs*, trecând pe dinaintea oglinzilor de ceruri înstelate și pe ape, își trage scufia pe ochi, ca să nu mai vadă atâta frumusețe: el o contestă și se leapădă de ea. Jean Calvin, autocratul religios al unui canton politic de trei sute de mii de credincioși, legisera lungimea cositelor la fere și a panglicilor împletite în ele, și culoarea. Niculae Iorga prim-ministru însărcinase pe portarul Departamentului Culturii să examineze ciorapii de mătase ai funcționarelor, interziși, fără să fi fost în viața lui ascet, ba dîmpotrivă: diformarea profesională cumpănea gustul estetic iritat. Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei își făcea un merit spiritual din faptul că nu se îmbăiașe treizeci de ani. Nu voi nota în ce stare s-a găsit imediat după agonie cadavrul lui, pe care l-am văzut încă aproape cald.

Spectacolul pasionant al victii se compune din miile de figuri pe care le întâlnești, fără discontinuitate, pretutindeni unde intri între oameni, cu o particularitate a fiecăria într-un singur exemplar. Ți-ai cheltui vremea, fără părere de rău, schițând pe un carnet de buzunar caligrafia expresiilor întâlnite, ca un ideal de artă. Condeiiul scriitorului e adeseori ispitit să ție loc de creion, și om cu om să puie fiecare fizionomie în contextul câtorva fraze lepădând meșteșugul odios al unei intrigi și organizări de povestire și roman cu conflicte. Culoarea s-ar însărcina să o aducă crochiului cuvântul ales, metafora și comparația adecuată.

N-ar fi bine realizat, aici, un gen de literatură vie, între pocmă și realitate, servită în câteva rânduri aspre, elastice sau pulverulente pentru fiecare din sutele și miile de modele ieșite înaintea unui condei observator? Consistentă lui pare mai compactă și mai adevărată. În structura oricărui lucru de pe natură s-ar zice că se intercalează ceva din însăși materialitatea originalului interpretat transformată, ceea ce se obține cu aproximații indirecte, confuze și dezlănate, în atelierul artistului cu pensula și pana. Opera isprăvită, tablou sau carte, pe dinafară, nu are autenticitate și pare în toate momentele ei inactuală.

1943

MURDĂRIA OPRITĂ

N-as fi dorit în biletele tale, dragă Cocò, să figureze ca obiectiv de atac și preocupare, acel colt de uliță și de mocirlă, de odinioară, pe care comuna îl abandona, la fiecare sută de pași, nevoilor de mare urgență ale trecătorilor. Publicitatea acestei luări de contact a cetățeanului cu perețele nu era de altfel

specific orientală. În mijlocul miraculosului Paris, pe lângă Luvrul marilor colecții, era o strămoare, acum vreo patruzeci de ani, pe care Pierrrot era silit să o sara ca să nu-și ude papucii.

În interiorul capitalei noastre, ascuns de ziduri și fațade, locul cu pricina se pierde acum în subsoluri și utilitatea lui nu mai e o scuză pentru o trecere cu vederea ajungând și un pretext de estetică organizată. O săgeată a unui Cupidon administrativ și două litere din alfabetul englezesc, care i-au fost foarte des necesare chiar regretatului Pisani, dau indicația ungherului căutat cu nerăbdare, mască de obicei de aparatura aproape chirurgicală a unui depozit de benzină, dintr-o peluză de iarbă, tunsă mărunț ca un covor. Prin urmare, edilitatea se îngrijește de aspecte și de soluțiile de echilibru ale dictonului care pretinde împăcarea utilului cu frumosul.

O dovadă că principiile sunt în onoare la Municipiu, am avut-o alaltăieri, când începuse să mi se pară că o comisie a nomenclaturii, prezidată de Niculaie Iorga și apoi de domnul Tzigara Samurcas, căruiă mi-am permis după unele sugestii, publicate din când în când, să-i atrag și personal atenția asupra unei anomalii, ar fi fost desființată. Câțiva rinichigii schimbau tablile străzilor Detașamentului (I), redevenită Mărtisor pe toată întinderea ei, și Spirache Oprescu, denumită a Fuiorului, de-acî înainte. (Probabil, presupuneau locuitorii din partea locului în paranteză, se va unifica și numerotarea proprietăților, începând din Calea Văcărești.)

Dar mult mai jos și mai în oraș, pe răsăntia cheului cu străzile tangente la Uzinele Lemaitre, era un scuar, o insulă de iarbă de câteva palme, intercalat între curbele liniilor de tramvai. Peticul de grădină s-a pierdut, desființat de o ediculă, începută și rămasă de mai multe luni, poate de un an, neterminată, roșie și urâtă. S-ar părea că părăsirea ei ascunde justificata ezitare, dacă n-ar fi mai nimerit să fie darâmată înainte de întrebuintare, deși trebuia ca serviciul de specialitate să fie, înainte de a deveni reticent, prevăzător.

Iată, domnule general, că și vastul și agreabilul peisaj de castani din dreptul Gării Filaret e gata să fie suicat de alt asemenea edicol, zidit chiar în mijlocul lui: se putea hotărî un loc de construcție la marginea pieței. Ce subaltern impermeabil la curentul de urbanism, care cutreieră de vreo douăzeci de ani încoace și carătă anual capitala, din ce în ce mai degajată de vestigii, a putut să aleagă pentru o vespasiană singurul punct care nu se potrivește cu ea?

N-ar fi dispus domnul primar să facă o plimbare de inspecție și să verifice la fața locului cele arătate aici? Cred, dragă Cocò, că cele două noi edificii de cărămidă destinate să mânjească două înmînderi frumoase de răscruce, pe cel puțin cincizeci de ani viitori, vor dispărea numaidecât.

1943

BUCOVINA LITERARĂ

Inițiativele de vitalitate ale tineretului din Bucovina izbucnesc afirmativ. Bucovinenii nu țin să vie în cafenea din București, ca să înmulțească o boemă sterilă și rămân unde sunt, pe rădăcini. Numărul scriitorilor grupați într-un cerc la Cernăuți a crescut atât de mult, încât ei își redactează ziarele, revistele, cărțile, fără nici o contribuție din afară; ceea ce nu se petrece nici la Iași, nici la Sibiu, nici la Craiova, cu o mișcare literară destul de slabă: aș zice că nici în București. Bucovinenii își ajung lorusi pe toate dimensiunile intelectuale și dintr-înșii începe să se aleagă și o elită, care făgăduiește să ia loc în primul plan al vieții condeielor românești.

De Sfânta Mărie, ei au adunat la Putna lui Ștefan, în congres, într-un sfat, scriitori români din toate provinciile, amestecați laolaltă și cu cei din București, unde trăiește o veche

Societate a Scriitorilor, pacifică și foarte atentă, să nu se supere mormintele ce se înmulțesc în incinta ei, cu vreo acțiune vioaică.

Bucovinenii au repetat la Putna, în anul 1943, într-o atmosferă nouă, sub alte auspicii și în independență, o sărbătoare care stabilește tradiție, din 1871. Erau prezenti la citoria Putnei un poet: Eminescu și un prozator: Ion Slavici – și studenții români din Viena. Și istoricul A. D. Xenopol. Referatul domnului profesor Aurel Vasiliu, citit în adunarea de acum, dă date complete.

Din relatările congresului, însoțite de elisee semnificative, se remarcă mai ales cuvântarea domnului profesor Augustin Z. N. Pop, accentuati de un ton polemic, neobisnuit la festivitățile cu caracter semioficios, dar necesar. Mănușile de vaselină, purtate la asemenea prilejuri și care fac pipăitul lenitiv și dulce, au lipsit. Făcând toate ajustările cu putință, bucovinenii s-au înfățișat mai bine decât invitații lor, recrutați mai mult dintre diletanții literaturii cumpăniți cu scriitorii băștinași.

A participat cu entuziasm ostășesc domnul general C. Dragalina, guvernatorul provinciei, dar a lipsit și din congres și de la palatul mitropolitului, scriitorul, părintele Gala Galaction, care nu știm dacă trebuie să deducă cititorul singur de ce nu a fost invitat. El și-a luat doctoratul acum aproape patruzeci de ani la Facultatea de Teologie, la Cernăuți, e un foarte vechi oaspete al mănăstirilor din partea locului, a fost și profesor la facultatea din Chișinău, semen de război cu Cernăuții, și pe lângă toate aceste titluri, e unul din marii prozatori ai limbii românești, dacă o rezervă de strategie academică și bisericească n-a recunoscut în elegantul stilist al penci literare pe cel mai caracteristic din totii.

Din încheierile practice ale Sfatului de la Putna se vor reține două, din care cea dintâi inaplicabila: „Dirijarea” apariției traducerilor în ritmul scrierilor originale. (Poate să vie un timp în care valoarea celor dintâi să le anuleze pe celelalte.)

Al doilea: cunoașterea specificului local și a viciei regionale. Ar fi trebuit adăugat la această excelentă idee dezideratul ca scriitorii din toate regiunile să colaboreze la marca operă de unificare adevărată împărțit pe echipe provinciale, cu cel puțin un volum complet al rînuului dintr-o serie: România.

Nu se putea să se evite într-o manifestare atât de însuflețită numirea la o prezidenție literară a unui cultural de calitate a unui domn Fortunescu V.? Nu era de-ajuns un scriitor bucovinean pentru o acțiune curat bucovinească, un poet ca domnul George Drumur?

1943

FERICIREA

Problemă veche cât lumea, fericirea. Omul nu vrea nimic altceva decât să fie fericit. Îndură, geme, boalește, moare, dar vrea să fie fericit; nici mai mult, nici mai puțin.

Ce-i fericirea? O confuzie imensă în limitele amestecare ale câtorva cuvinte solemne. Cine poate să fie fericit în sensul forțat de așteptările omului de rând? Fericirea visată de el la ce poate să răspundă? Ești fericit că te îndopi mai mult, că bei în loc de un pahar o damigeană?

Întreb miliardarul: „Ce ai?” – și e trist. El poate să mănânce cât Gargantua, să se îmbrace cu un vagon de costume, să aibă pe lângă nevasta lui câte alte neveste dorește. Puterea lui de cumpărare nu-l face fericit.

Îi lipsește și lui și omului sărac o filosofie: nici ea nu te fericește, dar te face să înțelegi că fericirea e romantică și te învătă să te adaptezi cu viața, cu munca grea, cu betesugurile, cu cancerul, cu tuberculoza, cu chirurgia, cu domnul Director-General, cu domnul Presedinte, cu domnul Judecător,

cu domnul Coleg, și să învâltui oamenii și obiectele într-o contemplare, înreținută de aspectele contradictorii ale existenței.

Dincolo de gard, stă un fierar, care câștigă cât alți meseriași mici într-o săptămână: opt mii de lei la patru săptămâni. E proprietar, casa îi e bine ținută, nevasta și copilă curat îmbrăcate. Duminica, vecinul se prezintă ca un domn, și toată săptămâna, după lucrul de uzină, pe care și-l împlineste corect, sculat la trei dimineața și todeauna riguros prezent la nicovala lui, cele trei, patru ore ce-i rămân slobode pe zi și le muncește suplimentar, tăindu-și lemnele, dereticând curtea, dregând un părete, examinând acoperișul. Când nu mai are ce face la el acasă, își dă munca de pomână. Îi îngădește curtea unei văduve cu orfani, îi învește alteia casa, înlocuiește o cheie pierdută. Nu l-am auzit niciodată, nu laudându-se, dar nici pomenind de ajutoarele date.

Nu mi-a spus niciodată că e fericit și nici nu caută fericirea, și niciodată nu s-a plâns. Îi e de ajuns că și împlineste la maximum datoriile față de locul unde muncește, față de familie și față de sine.

Dacă nu zgândărim noțiunea de fericire și facem din ea un cot de măsurat pe toate laturile viața unui om, săracul rânduiește mai fericit ca bogărașul.

Omul cel mai fericit cu puțință, omul fericit fără veleități și fără altă filosofie, până-n ziua de azi, e făgăduie de credința religioasă. Psalmul *Fericit bărbatul*, al lui David, care a fost rege, dă o fericire în simplitatea vieții, redusă la puțin, și creștinismul, vechi, vasăzică, de două mii de ani consecutivi, fenomen nemaipetrecut cu aceeași durată și relativă unanimitate, recomandă fericitele răbdări ale suferinței și jertfei, împărțind viața în două vieți. Fericirea creștinului e în viața viitoare: va fi.

Dacă cineva făgăduiește mai mult, poate să tie macar atât?...

RECITIND

Purerile personajelor nevăzute, dintre coridoare, cabinetul de toaletă și iatac, au jucat în toate timpurile roluri considerabile. Multe evenimente și-au luat originea din alcov sau din bucătărie, unde în epocile mari era dozată și otrava. Pe dedesubtul istoriei scrise era urzită cu gloria viața trăită și spaima surâzătoare se împărechea cu răzbunările tăcute. Medicul, barbierul, valetul, curățătorul de unghii, știa să administreze odată cu ceaiul, cu săpunul și alunecușul pielei pieziș, insinuarea subtilă, intriga studiată, zvonul și ticăloșia dulce. Dacă o singură piesă, sărită din loc sau tocită, a mecanismului conștiinței, în cele mai multe cazuri defect, funcționează cu o diferență de o zecime de milimetru, vorba dinafară dă scânteia care-l face să pornească fără necesitate și din groapă-n groapă, din eroare în eroare și din lipsă de frână, istoria mai înregistrează o catastrofă.

Au fost epoci în care constrângerea și siluirea au dus poporul la sapă de lemn și zece epidemii încrucișate n-ar fi fost în stare să devasteze o țară cât incapacitatea repetată a unei duzini de cumetri, improvizați în evurile de odinioară oameni de stat.

Istoria adevărată, cum se cheamă, e scrisă cu întârziere întodeauna: o trăiești bănuită, fără să o cunoști. Vezi că lucrurile se strâmbă ca niște tablouri în părete, miroase a o anume împuțiciune, dai cu piciorul într-o urmă spălată care fusese de sânge, auzi în tumultul de oameni, de frunze, de ape, un geamăt și un suspin. Câte un manuscris pribeag iese după zeci de ani la lumină indicând cercetătorului cărturar putregaiul în care și-au pierdut simțul de identificare, o generație, două, după ce au trecut și s-au chinuit în deșert, ca să mai rămâie o pagină mântjită în cartea amintirilor de prisos, din care generațiile următoare nu învață nimic. Naivitatea e întodeauna nouă și nerozia infailibilă de-așisderi: contactul lor dă periodic rezultate de mare suferință.

Uciderea pruncilor din vremea lui Irod, pentru înlăturarea unui Nou-născut, predestinat să mântuiască lumea, suspect ca un rival de împărăție, nu e numai un simbol, e o realitate: dacă a scăpat în fașa el tot a fost răstignit sub alt împărat, după treizeci și cinci de ani. Istoria, vorba ceea, se repetă.

Istoricul conștient a fost în timpul lui un asociat la durata cât mai mare a unui moment de anemie și demoralizare și activitatea lui mai mult de ureche și slugărnicie variază între extazul îngenuncheat și ascultarea la gaura ușii.

De la *Analele* lui Tacit, pe care le răsfoiești uneori, scrise numaidecât după răstignirea Celui pomenit mai sus, citorul ar vrea să aibă impresia că viața publică n-a mai fost ce fusese până la el și că într-adevăr s-a însănătoșit.

1943

TEOFIL

Teofil era un armurier, stabilit cu strungul și cu sculele lui într-un atelier îngust, cu vitrină, din piața mănăstirii călugărilor *cordelier* din Fribourg. Ambianța medievală de acum patruzeci de ani, când începea să se construiască și o aripă nouă a orașului, cu fabrici, peste linia ferată, cred că se păstrează în vechile cartiere intactă, cunoscută fiind respectuoasa grijă de trecut.

Străzile verticale, pe coasta dinspre Sarina, cu mănăstirile, schiturile și paraclisele acestei cetăți de călugări din toate congregațiile, refugiate pe un pământ de colțuri de munte, mai ospitalier decât Franța separatistului Combes, par agățate în spiralele scânteietoare ale unui pom de Crăciun. Dintr-o ramură de sus, o clopotniță legată ca de un fir de mătase și stând acolo, legănându-se, de o mie de ani, corespunde cu stâlpul monumental, de piatră, al unei fântâni, ridicat și cioplit

alegoric, din mijlocul unui bazin, din care se revarsă pe lespezile seculare ale unei răspântii povărnite, o undă de ape, întinsă neîntrerupt până la râul ce le adună.

Gospodinele minuscule bat jur-împrejur rufele cu lopeti de lemn fără coadă, și caii de jucărie se adapă din iazul cu ghizdurile pitite. De sus, te uiți în orașul de odinioară, ca într-o gravură așternută pe sol și ca într-un cufăr cu cărți și ginvaieruri. Celebra catedrală La Collégiale, la intrarea căreia un mormânt indică locul de odihnă, lângă orgile lui, nu mai puțin celebre, al mesterului care le-a construit pentru deopotrivă de celebrele lor concerte, se ridică până la nori, și din dosul ei, peste valca vastă, de mii de miniaturi, scoboară marele pod suspendat, cel puțin pe schema lui de păienjeniș din amintire, dacă e adevărat zvonul că s-ar fi prăbușit.

Cu Teofil, un pitic cu barba neagră, ne-am dus într-o duminică la pășune, cu sacul de spinare, toată familia lui, nevastă-sa, un drac de femeie roșu, cu coltucul bărbiei întors, cu nasul ca un ardei lung și cu pometele obrajilor rumene prăjite, copila lor de cinci ani, Lineli, și sluga dumitale. Ne-am ales o adâncitură de iarbă cu izvoare pe o treaptă de prăpastie ca un balcon.

Fetița, înzestrată cu un humor mult apreciat de părinți, originară dintr-un canton mai de la nord, unde omul are spirit în toate părțile lui, chiar acolo unde te-ai așteptat mai puțin, se dezumflă ritmic, din când în când, ca pneul de bicicletă cu ventilul dereglat. Tatăl o săruta de bucurie, și maică-sa o felicita entuziasmată, ca de o remarcabilă precocitate muzicală. Între câteva îmbucături, la pauza sorbirii din paharul turtit, de alpinist, Teofil își arunca brațele pe după mijlocul nevestei și al fetei și, răsturnându-se cu ele pe spate în iarbă, da un strigăt pe franțuzește stricat:

– Ce fericit îs! ce fericit!

Asta era fericirea simpaticului meu armurier. Pe când el se mulțumea cu atât de puțin, îmi treceau prin minte alte

fericiri, care arata că nu există o una și singură fericire indivizibilă și că sunt tot atâtea fericiri câți și oameni, fiecare visându-si-o pe a lui. Enrie al IV-lea a fost un premergător al fericirii sociale și a ținut să realizeze, duminica, pentru fiecare familie franceză găina din casă, cincizeci și două de fericiri pe an. Dar această fericire masată și periodică a rămas în cartoane, unii neputându-si tăia pasările din bărătură, iar sătenii cei mai mulți fiind mai fericiți să-si vândă găina decât să o mănânce, și banii să-i puie la ciorap.

Atâta fericire șubredă și mai mult subiectivă, de câtă poate să se folosească un biet om, e strict individuală, cea mai mare parte din ea e un mit, și nici o învățătură, evanghelică sau politică, nu poate da-tui fericirea uniformă și universală, fericirea fiind o simplă abstracție în strict raport cu insul care o concepe, și nu o problemă de legiferat.

1943

ȘOIMUL

Toată educația noastră a dat greș, îmi spunea un prieten de generație, a noastră cât și a celor veniți după noi. N-ar fi nimic că am ciur și ne-am făcut din bibliotecă și dintr-o profesie o îndelernică absorbantă, cu toate că, drept să-ți spun, în chestiile de viață publică și de experiență aplicată la viață, documentul cel mai autentic al fiecărui nu e cartea scrisă într-un birou cu un punct de vedere unilateral și personal, ci propria ta experiență, trăită de tine și în care nu te codi să te încrezi. Unghiul de priveliște și de sensibilitate variază de la om la om, deviar după optica personală. Adevăr universal există numai în matematici, fizică și chimie.

Ce-ți trebuia ție o gospodărie, o proprietate, o grijă care să te înrădăcineze într-un loc, de care nu poți să scapi? Ți-ai clădit o temniță și te-ai închis în ea. Nu puteai să fii un om liber? În copilărie, mă opream ceasuri întregi, dinaintea unei case boierești, atras de spectacolul revoltelor mele de atunci. Un șoim cât un om, redus la rolul de saltimbanc, sărea cu lanțul de picior, căruia ne chibzuiam, copiii, să-i dăm drumul, fără să ne omoare. Toară ziua i se desfaceau aripile larg și vulturul plutea în jurul buturugii îngropate, de care era prionit, într-un metru și jumătate de văzduh meschin. Era pe vremuri moda ca la casele mari să sufere, ca Ion Botezătorul în beciurile Salomeii, câte o fiară, simbolul codrilor, latifundiilor și muntilor din apartenența stăpânului: blazonul lui. Sub fereastră unuia, care-și fuma ciubucul de chihlimbar, uitându-se la el cum se canonește, jerpelit într-o zgardă de fier ca o cătușă, se agita neîntrerupt un lup cu ochii de foc.

Așa suntem prinși din sălbăcie și noi robii unui crâmpei de viață normală. Am pornit-o rău, din deprinderile celorlalți și am rămas în viciul moștenit. Mii de complicații pentru o saltea mai moale și un blid fiert, pentru o bucată de postav, în care te îmbraci, pentru o pălărie, o cămașă mai scumpă, o cravată, un pantof, o batistă în buzunarul de la piept. Eforturi titanice pentru robinetul de apă asigurat, pentru săpun, pentru o baie, pentru o foarfecă, pentru un brici!...

Doamne! cât am rătăcit!

Trebuie, trebuie să ne răsturnăm deprinderile și să ne facem o educație nouă. O viață frugală, redusă la bucată de pâine, duminică pe drum. Cărți, tablouri, covoare, bibelouri, mobilieri, putregaiuri! O singură carte, o singură zdreantă, un geamantan. Calător perpetuu, perpetuu pribeag, fără țintă, fără meserie, ca vulturul, ca lupul. Lanțurile ți-s delicate, dar tot atât de grele ca ale șoimului doborât din ceruri cu pusca.

PENTRU BILANT

Evenimentele ultimilor vreo cincisprezece ani pot să fie strânse într-un bilant și examinate ca rezultatele unei culturi,

Cultură în acest caz nu e certificatul de studii, diploma, doctoratul, cincisprezece ani de școală, sute de cursuri învățate și de profesori, ajunși în mare parte niște masini de examene, ca distribuitoarele automate de bomboane și farse. Acest fragment de cultură dă ce poate să dea pe propriul teren al școlii, programe, remaniate de la o sesiune la alta, instabilitatea criteriilor, o animozitate progresivă între corpul profesoral și lumea elevilor, priviți ca niște delincvenți și adversari și, din când în când o statuie, a căreia glorie aparține partidului în care era înscris personajul. N-au trecut nici treizeci de ani și lumea din bulevard se și întrecăbă la ce noțiune mare răspunde prezența într-o stație de automobile a unuia din cele mai insignifiante monumente din București, care nu-și salvează, în rând cu Mihai Viteazul, anonimatul, măcar cu prestigiul unei lucrări de artă.

Cultura pare să fie suma tuturor activităților, indiferent, oficiale sau particulare, zburcunul, inițiativele, luptele și polemicile de idei, caracterizate printr-o atitudine de intelectualitate. Viața politică e un factor însemnat de cultură și viața religioasă de asemeni. Pe lângă nu știu câte mii de dascăli de catedră, sunt cel puțin zece mii de preoți în toată țara și sumedenii de biserici, din care cele mai vechi și mai frumoase, suma culturii căpătată până azi le uită și le lasă cu bună știință să se degradeze. Vezi mănăstirile bucovinești.

Alt agent de cultură, pe lângă teatru, e presa, această cea de-a patra putere derizorie în stat. Cu cât a contribuit presa la formarea unei culturi, care se traduce în acte cetățenești? căci în ceea ce privește parvenirea personală, a sefilor de presă, ea e certă, constantă și vizibilă în tot felul de somptuozități.

Opinia publică e mai confuză și mai nelhotărâtă decât acum o sută de ani: când nu intrase în jocul politic, în care au introdus-o, prin plagiat după streinătate, partidele organizate. Poporul în neștiință de carte, fără școli și universități și numai cu popii lui de odinioară, din care s-au desprins câteva figuri fără statuie, avea o cultură proprie; întâi, o limbă frumoasă și clară, făcută de el, instituții morale dovedite, o poezie orală și o muzică, amândouă originale; țesături afirmând o facultate de contemplare adâncă, pictura și desenul lui. Țăranul nostru nu apucase să învețe nici vanitatea inocentă care determină pe artist să-și deosibească opera lui printr-o iscălitură sau un semn.

Se iscă un eveniment neașteptat? Opinia dă din colț în colț și se improvizează, se face, se desface, se dezlănțează, și convingerile fluctuante tin pe oamenii de cultură, mai mult decât pe omul din câmp și de la plug, într-o stare morală de provizorat, consremati. Datele unei credințe invariabile și concrete lipsesc.

Singură activitatea literară din toți factorii de cultură n-are să-și reproveze nimic, o activitate care păstrează punctele de sprijin morale, cu gratuitate permanentă.

1943

CIFRE ROTUNDE

Concordă investițiile de multe miliarde, de bugete grele cu putinele rezultate, date de școli și de variatele instituții de cultură?

O fabrică de zahăr produce zahăr, dacă dă altceva, dă faliment și e închisă. Ce marfă trebuie să dea școala? Specializările tîu de meseria strictă și școala trebuie să producă atât: maturitate. Unde-i ținuta maturității? *Zadarnic esti*

arhitect priceput în tehnicitate profesională, dacă pus într-o problemă spirituală, socială, politică, națională, n-ai opinia dumitale făcută și-ți culegi părerile mobile în tramvai.

În tramvai și la cafenea opinia fără fundament are cel puțin prospețimea spontaneității. Vorba merge din gură-n gură și autoritățile părerii pe care ti-o faci și refaci au poezia brută a hazardului. Unul se întemeiază pe un „prieteni bine informat” și face douăzeci de adepți, numai decît, lângă manipulant. Altuia i-ar fi spus ceva important un mare personaj: nu poate să-i divulge numele. Celălalt e cautat de un doctor în strânse legături cu altul, medicul unui alt mare personaj. Unii citesc o informație autentică, pe care o înțeleg pe jumătate, adăugându-i și suplimentele inspirate de fantezie. S-a publicat în ziare că din pricina arșitelor concentrate s-au aprins în Elveția cârva perice de pădure. În circulație orală informația a luat forma unui incendiu al depozitelor de roți de cașcaval. Cititorii deduceau catastrofa din notiunea că Elveția fabrică șvaițar.

Toate modalitățile de opinie au cel puțin accentul sincerității, și delictul de sinceritate e blajin. Dar ce se poate spune despre ziare, scrise de ziaristi, care la tipar au o părere și în particular opinia diametral opusă? Ce scuza poate să-i absolve? Necesitatea? Conducătorii de ziare bine stabilite nu suferă de necesitatea unui salariu, care în cazul lor se cheamă venit. Prudenți pentru orice eventualitate, confratii au cel puțin două opinii în toate cazurile cu putință.

Dar ce concluzii trebuie să tragi din lipsa de credințe globale la oamenii politici, care au însemnat pentru țară ani de-a rândul soarele și ploaia, ordinea și frământarea și au dominat peste ele? Ei rămân la preocupările bucătăriei și ale unui buzunar lacom de beneficii.

Problemele pe care le iscă fiecare zi și fiecare ceas îi depășesc. Trăim o încremenire și o fază morală de comă. Unuia nu i-au rodit moștile suficient sau pretul cerealelor nu-i

satisfacă socoteala. Altru nu poate să se ducă prin Europa într-o plimbare de agrement, turburată de un război, în care nu poate fi vorba decât de un singur lucru, de confortul lor. Un confrate, care s-a întors dintr-o vizită importantă făcută unui fost șef, îmi povestea impresiile lui:

- Închipuiește-ți, dragă... Pe cât îi vorbeam mai mult, pe atât cășca mai tare. L-am plictisit. Dormea cugetul în el cu ochii deschiși, și nu i l-am deșteptat cu nimic. L-am făcut, ca la teatru, viscol, furtună și trăsnete, i-am zberlat în ureche. Degeaba!

1943

MUNCA ȘI PÂINEA

Discuția se duce pe scăderea muncii la minimum, corespunzătoare unui maximum de salariu. Principiul e bun și plăcut și dacă se poate să fii scutit și de osteneala, care duce la o calificare și să-ți cunoști meseria aproximativ, tocmai atât cât sculele unuia nu se potrivesc cu cele ale altei meserii, principiul devine adorabil. Condeii funcționarului și al scriitorului, foarfeca frizerului, ciocanul și dalta tâmplarului.

Revendicările socialiste de odinioară împărțeau ziua în trei cicluri de câte opt ore: opt de muncă, opt de cultură și opt de odihnă. Muncă a mai fost, dar cultură nu cam. Au citit și ciresc foarte puțin chiar profesorii dezgustați de monotonia cărții, de examene, de titluri căpătate cu o luptă mai mare decât valoarea practică a studiului, necum muncitorii manuali.

Din cele opt ore de lucru s-au făcut pe încetul zece, douăsprezece, paisprezece și mai multe. Războiul din orice parte vine, cere civilului munca soldatului neîntreruptă de zile și nopți la rând pe poziție, fără să mai fie vorba de salarii.

Discuție, grevă, concediu: trei lucruri aproape excluse. Bei tutun când ai și rozi un galet când este. Dacă nu sunt nu sunt și gata, nu mai încape vorbă.

După război, de-abia începe munca grea și adevărată. Ce a distrus războiul va trebui refăcut, cu brațe mai puține, cu convingeri șovăitoare. Sforțarea va fi lungă, opinia înviersunată.

Să nu așteptăm la visata huzureală, în priveriletea căreia lenevia se pregătește să miște din deget ca să sosească salariul prin văzduh, ca masa încărcată cu bunătăți din poveste. S-ar putea să se întâmple ca în anumite regiuni să nu fie nici materialele trebuincioase, necum finanțele prospere, care a pornit o plată a muncii îndestulată, să fie muncă și mai nerăsplănită ca în trecut. Dacă statul sărac ia inițiativa tuturor eforturilor și împlinirilor el își arogă și dreptul să împuie munca în schimbul unui prânz distribuit pe șantier.

Zece ani Germania naționalistă, însă socialistă, a suprimat șomajul dând muncitorinii odară cu lucrul în fabrici rețeta în milimetri, de cum trebuiesc curățari cartofii, ca să se piardă miez cât mai puțin, iar la banchetele din Rusia comunistă, pe vremea lui Lenin, sefi sovietelor se ospărau cu ciorba aceluiași cartofi, cu care se potrivește băutura de apă. Sutele de miliarde cheltuite în război nu pot fi plătite fără o muncă aprigă, care va constitui sacrificiul pacific al globului întreg pus la jugul unei supreme datorii, în toate țările, oricari ar fi regimul politic, capitalistic, sau muncitoresc, statul, rasa sau nația. Cei ce știu ce ne așteaptă, nu-și fac iluzii, mulțumiti că vor putea munci din răspuțeri într-o epocă de pace. Să nu și le facă nici cei care își închipuiesc că viitorul va da naștere altor oameni, altor situații și raporturi între muncă și pâine.

UN FIASCO TRIST

Prezintându-mi-se acasă, odată, cam înalt, cam îngust, dezlânat la trup, victimă evidentă a dezechilibrului dintre kilograme și centimetri, un tânăr mi-a ținut un discurs, urmărit cu atât mai multă plăcere cu cât la simpatia de imprecisă suferință care se degaja din personalitatea lui palidă, se adăoga suvenirea simpatică a tatălui, un distins om de știință, decedat, mi se pare, de o boală de piept.

– Neputând să capăt o autorizație personală, spunea tânărul, am cumpărat titlul unei reviste dispărute, și săptămâna viitoare trebuie să apar. Pot să mă bizui pe colaborarea dumneavoastră?

– Trebuie neapărat să intri în ceea ce cred eu că e o aventură? l-am întrebat. Timpul nu e potrivit cu lansarea unei publicații. Dacă trăiește una, la care ai făcut aluzie, este că s-a instalat de acum cincisprezece ani, că are tipografia ei și un suport bănesc serios. Ca să începi să te cumpănești, ai nevoie de fonduri de rezistență măcar pe doi ani.

– Nu mă plâng de fonduri, mi-a răspuns. Am mai multe decât îmi trebuie.

– Câți ani ai? îl întreb.

– Douăzeci și doi.

– Văd că ai și verighetă...

– Sunt însurat!...

– Deja? l-am întrebat. Știam că treaba asta, ca să nu iasă prea rău, trebuie făcută cam pe la vârsta de treizeci de ani, când poți sății o nevastă și, cine știe? niște copii.

Titlul îmi evoca o revistă matrimonială în capul căreia apăruse întâia oară, o revistă de corespondență pentru întâl-nirile unei anumite aristocrații, de conți, marchizi și ducese, în totalitatea lor băieți de pravălic și fete facile, de mahala, la balurile de cartier.

L-am mai întrebat cu ce program porneste, ce format și câte pagini o să aibă revista, cum o să-i fie sumarul,

colaborările, ținuta, atrăgându-i atenția că orice publicație are nevoie de omogenitate, de o atmosferă, de o colegialitate, de oarecare aderență între redactori. L-am văzut surprins: nu știa ce poate cere o revistă, și credea că sunt de ajuns banii, ca oamenii politici asigurați de hârtie, de tipar și de un administrator incompetent, și uimiți când li se vorbește de lucrul esențial: de o redacție.

— Ce-ai să faci când ai să rămâi fără o țigară? l-am întrebat cu brutalitate sentimentală.

Tânărul a râs și, cu o eleganță pe care i-am cerut să o amâne până după apariție, a plătit pe patru numere înainte.

Asa procedezi? l-am întrebat.

Răspuns afirmativ.

Primul număr a fost și el dezlănat. Al doilea, al treilea, al patrulea etc., din ce în ce mai haotice. Tânărul proprietar lua cunoștință de sumar la apariție și, ca să umple două coli mari de hârtie, primea orice și publica în ele ce voia fiecare, fără unitate, fără control. Într-un număr ieșea o înjurătură anonimă pentru singurul critic literar cu o ținută. l-am făcut înțeles că dacă nu se revine, colaborarea dispare, și s-a publicat, mă rog, o dezmințire. Revista devenea un maidan, în care se ocărau spălătoresele. Într-un număr a fost insultat pe o pagină întreagă, sub o iscălitură oarecare, un autor de teatru, destul de puțin comod pentru confrăți, dar care-i de aceea o personalitate.

M-au dat deoparte, restituindu-i tânărului o sumă de bani. El, ca să anunțe plecarea mea de la revistă, a trecut dintr-un exces de modestie într-alt exces, întocmind un afiș ambiguu mortuar. Numărul s-a vândut din această cauză, ultimul contingent de cititori voind să-mi cunoască spovedania pe paul de moarte. Procedul i-a purtat nenoroc. Revista a murit, și odată cu ea s-a scufundat și nefericitul tânăr confrate, căruia nu-i mai rămâne timp să-si facă nici crâmpeitul de nume literar necesar.

Mi se spune că a cheltuit șapte milioane în vreo patru luni împrejurul revistei, onorarii, hotel, restaurant, cofetării, petreceri etc. Mi s-a spus mai mult, dar lucrurile afară din cale de regretabile, într-o dezordine de viață egală cu sinuciderea, fără legătură directă cu ambițiile literare, n-au ce căuta într-un epilog.

Un coleg mi-a spus pe șoptite:

– Mi-a cerut patru sute de lei împrumut pentru prânz.

Alt camarad mi-a spus:

– M-a păcălit, are să-mi dea o grămadă de bani.

Tipograful mi-a spus:

– Mi-e dator aproape o sută de mii de lei.

Un poet mi-a spus:

– Nu mai are o țigară...

Pauvre gosse! Il a voulu pêter plus haut que son cul.

1943

SUPERBUL IMPERIALISM

Povesteam acum câteva zile directorului, desigur general, al întreprinderii S.T.B., că publicul are de îndurat în vagoane și politica socială a controlorilor necontrolați. Expunându-i cazul unui domn inginer brutalizat de magistratura unui asemenea reprezentant al întreprinderii, îl numeam pe domnul director general pe nume, pentru că măcar obligațiile de politețe anonimă să-l decidă să binevoiască să comunice publicului măsurile luate în urma unei reclamații precise.

A trecut o săptămână și nu s-a primit nici un comunicat. Societatea atât de vigilentă când trebuie să încaseze patruzeci de lei pentru un bilet de opt, nu se vede implicată să-i restituie onoarei terfelite bietului pasager, fie el și un salahor, buna opinie ce-ar fi avut-o în principiu despre o conducere

civilizată. Cum se vede, e vorba de o urcare de tarif concertată, cu cinci la sută, deghizată în amenzi cu japea.

Ce se petrece în psihologia domnilor din firmă? Se asimilează ei cu un cardinalat impecabil? Sunt ei un Vatican autoconsiderat al tracțiunii, un Conclav ermeric de supraoameni, un guvern absolutist, *l'Etat c'est moi*? Așa se pare. Disprețul lor de formele stricte și elegante a civilizației mărturiseste o stare de spirit superbă, un sentiment de înaltă autoritate care-i stă destul de comic unei afaceri de căruțe. Cât de mari trebuie să fi ajuns veniturile întreprinderii și salariile vicontilor de la tranvaie, ca să poată da loc unui orgoliu profesional atât de măreț și sentimentului de imperialism? Le mai rămâne puțin ca să iasă din turnul de ivoriu în odăjdii și să înființeze un corp păzit de o gardă calare cu halebardă și panas. Acești domni și domnișori vizitii își permit misticismul să rupă contactul de bună-cuviință cu publicul care îi hrănește atât de bine încât începe să-i supere pielea că nu mai încap în ea și nasul, întinse peste măsură. Li se pare că nu mai dătoresc nimănui nici niște scuze.

Li aduci domnului director general, ca unei gazde ce-i, la cunoștință, că un inginer a fost maltratat într-unul din vagoanele domniei sale auguste de către un subaltern impertinent, și domnul director general dă să se înțeleagă printr-o tăcere de Sfinx, care nu trebuia să dureze de la apariția gazetei nici până la prânz, că se solidarizează cu funcționarul obraznic, că asemenea funcționar se simte autorizat să-l ia altă dată pe inginer și la palme, că impertinența lui constituie un zel apreciat de marii acționari și un sistem de educație instruit de Direcția Generală. Publicul are de-a face, prin urmare, nu cu o întreprindere de cărăușie, ci cu o castă organizată aristocratic într-un ducat cu trei inițiale pe blazon.

Nu ne mai rămâne decât să-l felicităm pe domnul director general și să-i ridicăm o statuie de educator.

UNCHIAȘUL GAVRILĂ

„Cum, asta e civilizația voastră?” mă întrebă unchiasul Gavrilă, care a venit să-și vadă „copilul” bine instalat la București.

Copilul lui n-are mai puțin de patruzeci de ani, și studiile și apoi relațiile l-au dus acolo unde se găsește, bine văzut și consultat la toată trebuința. Are servitori, de care unchiasul se sfiște la ușă ca de niște domni și domnișoare, o grămadă de camere, o multime de picturi și de statui, ca la biserică și ca la cimitir.

Bătrânul, țăran ars de arșița brazdei, cam șovăie să calce prin odăile parcă pline de morminte și se simte stângaci pe dinaintea atâtor biblioteci și odoare, pentru el, inutile, Doamnă iartă-mă: sticlărie, bronz, argintărie, lustruiri, ciucuri, perdele câte trei, patru unele peste altele, ca păturile de nori.

De parcă omul la București ar avea zece, cincisprezece obraze, rot pe alt format de clișeu, capul noului boier se reflectează în sumedenii de oglinzi, atârinate peste tot locul sau intercalate în tencuieli.

Dar nici fiul nu-l prea primește cu o satisfacție exagerată pe unchias. El nu mănâncă, dejunează; și niciodată acasă. Și nici n-ar avea o cameră de prisos: cele din mansardă sunt ocupate de valeti și de cuconițele cu sort care servesc pe cucoana. Cu ea, boierul vorbește păsărește, întorcând, pesemne, vorbele de-acasă pe de-a-ndoaselea, și bătrânului îi vine nu știu cum că nu le poate întoarce și el. Apoi, ar fi foarte dezagreabil să se întâlnească la baie cu un om care miroase a oaie, când la ea în casă pute a atâtea feluri de frumos. Odată, s-a nimerit și el într-o îngustime cu lant, chiuvete și robinete, și de multe podoabe a uitat de ce intrase și nu i-a mai venit.

S-a silit și el să-și lepede cele toale albe, dar nu s-a potrivit la croitorul din București nici o haină, fără să-l strângă la subsuori, fără să-l supere și nădragii. Când a tras niște pantofi

În picioare, i s-a părut că se încălță cu o fierătură de smoală. Toate încercările fiului au fost „imposibile”. Acest cuvânt, imposibil, i-a rămas unchișului lipit de gaura urechii, și între vitele de acasă și-l aduce aminte și pufnește de râs. Afurisită civilizație! El doarme în București la o gazdă de lângă gară și se întâlnește cu fică-su la tribunal. Câți mocofani nu stau în jurul unui mare avocat acolo?

El ar fi vrut să-l întrebe pe feciorul lui de ce și-a schimbat numele de Radu, dar s-a temut că fiind prost, n-o să-l înțeleagă. Toată lumea îi zice lui Răducu „maestre”, și bătrânul simte din ce în ce mai mult că nu mai e fi-su și că intră din an în Paste în casa unui strein, de care începe să-i fie frică. Maestrul și-a cumpărat și palatul în care stă.

Civilizația, după cât pricepe bătrânul, e că te bagi slugă la oameni mari, la nevastă și la slugile din casă. Uite de ce se face tobă de carte un om!

Și să vezi că mai e și altceva. De când a învățat așa de mult, băianul ratei se preface, întortochează și minte, minte de dimineață până seara și-i e rușine să mai spuie adevărul, cum se deprinsese între oi, găște și coceni, la câmp, unde nu mint nici vântul, nici ploaia, nici omul, nici pământul.

1943

MIHAI ÎNTÂIUL

Aș face cu o firfircă și un portret o poveste pentru copii...

Portretul stă sus pe cărți, de treisprezece ani și de câte ori am trecut pe dinaintea lui, îngrijorat sau necăjit, mi-a trecut...

Căci am zâmbit. Nu pot să mă uit nici azi la copilul care se uită din fotografie la mine, fără să mă-nvăluie o undă de copilărească gingasă frăgezime.

Câriiva ani, i-am purtat un portret mai mic, alături de al pruncilor mei, în buzunarul din sân și deschideam uneori carnetelul, ca o carte, ca să-i mai văd o dată, când mă pregăteam să ure o coastă și să bat în stâncea unei prăpăstii ascunse.

Cei trei copii paraleli, au purtat întodeauna superstițiilor mele noroc.

Unul era Copilul Țării. În buzunarul meu el a rămas tot arât de mic ca acum treisprezece ani.

Într-un alt buzunar s-a strecurat de atunci o monedă de bronz, de cinci lei. Copilul de pe ea stă din profil: o păpușă înconjurată de o inscripție: Mihai I Regele României 1930.

Povestea ar putea să-l înfățișeze jucându-se în jiltul de aur și de cațifea cu o armată de oșteni și ofițeri minusculi, în defilare, ca o coloană de furnici de-a lungul covorului lung; drumul de mătase al tălpilor lui trandafirii, dintre leagăn și tron. Deasupra somnului veghează neadormita flacără fixă a stelei lui ca un vârful de lance scâpărat.

Noapte bună, rege mic. Păzească-te seninul.

Regelui mic i s-a părut că visează de câte ori, prins de mâna maicei sale regina, a dat ochii cu armata adevărată; cu caii mari ale căror copite sună ca într-o apă străbătută în marș pe o albăie de piatră. Săbiile trase licăreau ca fulgerele, căștile erau de oțel, armele grele, poruncile strigate.

Visul trecuse și el s-a întors în lumea mărunță a jucăriilor lui, cu care s-a simțit mai împăcat, dar îi vuia în auz tumultul oștirilor în mișcare; pasul lor numeros, trâmbițele înalte, smucirea escadroanelor, zdruncinul măsurat al tunurilor și regimentelor.

Mai am aci o monedă, mare, albă.

Povestea de astă dată s-a luminat din nou. Mihai I Regele României: 100 lei, 1943.

Profilul e mai aspru, capul masiv, căutătura chibzuieste atentă. Steaua i s-a învârtosat și crescut.

În ceasul cel mai greu, pe care l-au trăit în 2000 de ani românești domnitorii, voievozii și regii. Deasupra creștetului regelui Mihai s-au încâierat vulturii cu două capete ai marilor vechi împărății: vulturul din răsărit și vulturul din apus odinioară și între ei se bate în azur soimul Ceahlăului din pisc.

Povestea va începe cu „a fost odată un copil frumos“ și se va încheia cu intrarea regelui Mihai călare în cerarea Sfintei Sfintelor din miazănoapte.

1943

REAȚIUNE

Ah! cât te mai sature câteodată de literatura convențională, de acel secret al autorilor de-a băjbâi în vocabulare aproximative, cu semipauze de insuficiență, de a fi scheletici în versuri și-n proză nuli. Golul cu niscai ceva înăuntru seamă, a generat o literatură epidemică. Ce bine scriu băieții la fel! și câtă inexistență! Ce pojar, ce scarlatină! Dacă ar fi unul, el ar fi original, dar o sută își trec unul altuia din gură-n gură sacăzul morfolit în balele celuilalt, ca țigara fumată repede în fundul curții liceului, într-un loc care pute, aromatizat cu fum de turun. Și valorile comice, pe care și le acordă unii altora toți acești debili intelectuali!

Ai citit o sumedenie de șchiopărări verbale cu etichete luate-n bățul de fildes, imitat în celuloid, și pareă ieși dintr-o sedință de spiritism, condusă de un mediu sfrijit. Cerc de mistici imbecili, adunați la o masă roundă în așteptarea căderii din tavan a torentului de roze făgăduit de un manual. Condiția realizării fenomenului e bufonă: să crezi orbește. Cercul s-a căznit să creadă orbește, dar îi lipsește harul. Fără har mortul din tine nu înviază, și nici umbra lui Dante nu

apare la grotescul apel al fanaticilor în transă de fluid. A trecut un soarece sau un gândac prin coșul cu hârtii și plicuri cocolosite; a lășăit.

Proastă promoție! mulți vlăjgani repentini! Ce ne facem?

Ah! unde-i literatura idioată, cinstită și insignifiantă! Dați-mi încoa pe François Copée, pe Bolintineanu, pe Grandea, pe Naum!... iertați-mă, domnilor, că v-am maltratată. Stridiile stricate, langustele putrede, sampaniile răsuflăte, rămașițele dlocite în furturiile și cupele boieresti, aruncați-le! - dați-mi mămălișă și apă din fântână, nefiltrată, cu nămol.

Nimerii într-un almanah din 1910... Doamne, câtă plăcere! Adu-le și pe ale lui Nedca Popescu. Bun! Dă-mi o carte de aritmetică, o geografie cu cotoarele rupte, un caiet de caligrafie. Minunat! Vreau să citesc înțelepciunile meschine scrise cu ronde și batarde. Dă-mă cu vrea cincizeci de ani îndărăt. Îți mulțumesc!

Da, Franklin a scris de-alde astea: N-am văzut nici unui pom mutat cîn loc să-i meargă bine... Un ochi al stăpânului face mai multă treabă decît mîinile lui amîndouă... Din pricina unui cui se pierde o potcoavă... Puținul repetat de cîteva ori face mult... O crăpătură și se scufundă vaporul...

Admirabil! Mă simt ceva mai bine.

Uite povestea lui Cazimir, regele Poloniei... Uite *Bunicul și nepotul* de Grimm... Uite un poet, Louis Durand. Citește: Anul Nou în versuri... În septembrie 1804, Guy-Lussac s-a suit în văzduh cu balonul... Clîșeul e-al lui Abdul-Hamid, și dedesubt e Mehmed, noul sultan. Dincoace, împărăteasa Chinei, majestatea sa Tu-Hsi își face vînt pe tron cu evantaiul. Filosoful Ernest Naville înreimeietorul Crucii Roșii. Ce fraze stupide și sănătoase!

Te rog grămădește-mi pe masă toată platitudinile literare: vreau să beau din ele. Să citim astă-seară, împreună, din Georges Ohnet, din René Bazin, din Rădulescu-Niger... Te rog citește cu voce tare. Așa! Îmi vine inima la loc. Vreau să

mă scufund în banal, mediocru și vulgar, pâinea cea de toate zilele, când ești obosit de estetică, de artă, de geniu fără talent, de talent fără geniu... Dragă Cocò, nu te mai sfi în reticente și nu te mai da pe după sobă: fă-mi coala, pe bucată asta de hârtie, un găinaț.

Așa, tată... bravo, tată...

1943

LA CERSIT

Veniudu-mi preotul de ziurâi cu botezul, ca de obicei și-a scos patrafirul și am stat de vorbă, lăsându-l pe târcovnic, un sătean bătrân, în portul lui alb de acasă, cântăret de treizeci de ani, să moșăie pe un scaun din tindă, deasupra căldărușii ținută între genunchi. Un mănunchi de busuioc, înfățișa mătăuzul scufundat în aghiazmă.

Preotul, un tânăr fără barbă, smead și cu o valvătaie aprigă în ochii lui aprinși, botezase toată ziua, scuturându-le de apă sfințită în creștelul capului măturica de frunze, opt sute de familii cu mii de copii, primind în schimb în toată mahalaua Mărțișorului mai multe sărutări pe cruce și mână decât gologani... Mahalaua e nevoiașă, preotul s-a învățat cu sărăcia ei și cum îi șade mai bine fără burță, uscățimea lui, o râvnă nepotolită de a-și face misiunea lui prezentă precutîndeni, într-o periferie de care își aduce aminte numai percepția i-au dat aderențe delicate cu o fărâmă de popor parăsit.

Student pe vremuri, încercat de toate nevoile care împrăstie rimerenul fără prietenie și oblăduire, risipindu-l când atâțat, când abătut, între hotarele vieții în singurătatea primejdioasă a destinului, evaziv corectat de o morală abstractă, el a răzbit cu greu făcând de toate și păstrându-se pentru ceva mai bun. Putea

să fie avocat, magistrat, căpitan, mai știu eu ce? și a preferat să fie preot: e în această determinare ceva.

Nu mi-a plăcut că l-am găsit de la zintâiul precedent cam slab și nici preotului nu i-am plăcut nici cu pentru același motiv. El venea de pe la munte, unde se căutase cu aer proaspăt: eu nu dormisem două zile, apucat de o poftă juvenilă să citesc pe nerăsuflate niște cărți. Le citisem și mă odihneam, ștergând cu peria de sârmă niște scule ruginite din căsnicie, murdar de unsori și aproape dezbrăcat. L-am primit cum eram și preotul m-a pus în curent cu mersul lucrului la biserica din mahalaua Mărțișor.

De curând s-a pus piatra de temelie. Erau de față câteva mii de oameni dinaintea bisericii zidită până la jumătate. S-a vorbit, bineînțeles, oratoric: veniseră și câțiva reprezentanți oficiali și unul din ei autorizat de locul ce-l deține a făgăduit un ajutor de cinci sute de mii lei, aproape ordonanțat dar anulat la ultima semnătură.

De zintâiul lui septembrie biserica ajunsese la friză și acum trebuie acoperită. Preotul m-a întrebat în limbajul lui:

– Ce facem, că plânge Maica Domnului?... Nu-l puncti pe Cocò să mai scoată un Bilet pentru Așezămintele Mărțișor unde avem de gând să facem, cu ajutorul lui Dumnezeu, și o grădină pentru copiii noștri? Biletul de rândul trecut a fost roditor...

– O să mai stau de vorbă cu Cocò, dragă părinte, i-am răspuns. Să vedem dacă cerșetoria din om în om și din cititor în cititor, nu va aduce bravului casier Georgescu, care cheltuiește banul pomenilor cu băgare de seamă și destoinice, mai mult. Am nădejde să nu ne bârfească gazetele și pentru că vrem să ridicăm un altar.

Zis și făcut. Ne scoatem pălăria și așteptăm la ușa bisericii...

Un chelner ne-a mărturisit deunăzi că „face” patru mii de lei pe scară. Nu cerem de la el și nici de la asistentul universitar, care ni s-a plâns că e plătit pe lună cu opt mii... Cei care pot plăti un bacșiș chelnerului, arăt de însemnat, vor putea să arunce un pachet de bancnote și în pălăria părintelui Tătăram.

Nu uitați că nici o mână nu fură din banii bisericii Mărtisor, meticolos controlati, și nu uitați nici numărul cont Cec 13. 449 la care se pot depune și expedia.

1943

NĂPÂRCA

Îmi dai târcoale năpârca. Te simt alunecându-mi primprejut, strecurată prin hârtii. Mi-ai furat o foaie și te-ai dus cu ea, unde nu știu, înfășurată pe unul din ouăle tale. Mi-ai părât, trăitorule din murdărie și pără, și mi-ai stat în drum, pe furis, vreme-ndelungată. Ai socorit că nu te-am băgat de seamă, — te-am văzut și te văd și acum, când mă citești. Despre tine-i vorba, năpârca, deschide ochii bine, nu te-ai înșelat, și poți să îi-i închizi.

Năpârca ri-e numele colectiv, omule netrebnic, repetat în fețe multe, de la șarpele spân la șarpele flocoș, de la vierme la râmă, mușită, larvă și lindin. Ce dulce te apropii și ce surăsuri îți dilată gurita! ție, celui cu ochelari de urechi, care ți-ai făcut un cap de copil idiot la patruzeci de ani, eczematos, zgâit în două lentile de miop. Ce dulce și ce cald ești, când vrei să minți, și ce plină ți-e emoția de admirație și de citare, una din năpârca.

Celălalt, ai dus ghiozdanul unui învățat, i-ai răbdat scuipatul și piciorul, i-ai supt guturaiul din batistă, și adunându-i peticele dintr-un ungher, care purtau din ființa lui o stersătură, le-ai pus în rame de bronz, ca să-i flatezi vanitatea și să alle că și ce arunca din el îți era scump. L-ai hoțit și l-ai tâlhărit fără să știe, ai adunat avere și-i mai mulgi și astăzi mormântul. Tu ai în tine, năpârca, mai multe jivine, și dihorul și hiena și un păduche. Te aștept să te retez în două cu nuiaua, tăvalit. Citește: șira spinării ți se va rupe cu nuiaua asta. Poți începe să te frământă de pe acum.

Altul, ai înțeles de unde-ți vine primejdia ricaloșiei și ai vrea să te îngrădești cu măsură, cu garduri putrede și cu suliti ruginite.

Ai vrea să pui la remorca fricii, care te muncește ca o energie, puterile altora, plictisiți de miseleasca ta străuintă. Te mai mângâiai cu visul că oamenii nu te-au cântărit și că i-ai mai putea stăpâni cu o teroare mesteșugită. Ai simțit că s-a schimbat ceva?

Timpul te înghesuie și te strânge tot mai tare și te lichidează treptat. Cauți în van să scapi de frânghia lui, care-ți înnoadă coada și-ți curmă gâtlejul. Nu mai e mult și ai să dansezi în văzduh, în luptă cu ștreangul. Ești în convulsia finală: o singură ultimă bucurie nu pot să ți-o iau, că, scuturat în mădulări, vei încerca spasmul fericit al tuturor spânzuraților.

Știu ce spaimă ascunsă te înecă: te cunosc. Bravura ta de afiș e masca unei puturoase lașități. Ți-o mai cunosc și alții, și călăul care va trage de funie la bătaia a treia de tobă. Îi vezi cum râd?

Ai vrea și tu, altă năpârcă, să fugi de pedeapsă dar n-ai unde scăpa. Drumurile ți s-au strâmbat, pământul se leagănă și se ridică și te întoarce de unde pleci. O să-ți cerșesti patul, blidul și țigara de la cel la care ai slugărit cu șoapta neagră și cu iscoada, dar care, nemaiavând trebuință de Iudă, te aruncă înapoi cu ciubora. În ograda, te așteaptă gădele liniștit, cu frânghia. El știe când ai să pici.

De când te rabdă țărâna, vânăta năpârcă, cu capete multe! Te-a lăsat să te umfli, să crești și să te înalți pe spinările celor doborâți de tine. M-ai făcut să te îndur, să te miros, să te aud, să te rabd. Ți-ai pus buclele pe obrazul meu de fecior răsuignit.

Ți-a sunat ceasul, năpârcă. Îl asculți? A bătut ceasul tau din cimitir.

1943

UN CAZ

Cunosc un om al tuturor tragediilor. Fără să aibă aerul că suferă, judecând după figura blândă trandafirică, după zâmbetul

optimist, el se chinuiește, de douăzeci și cinci de ani, de când îl știu, neschimbat, todeauna tânăr, și proaspăt ca o prăjitură.

Nu știu de ce îi zic „domnule profesor”, fără să cred că ar avea această nobilă meserie. Am apucat să-i zic de când mi-a sau i-am fost prezentat. N-am vrut să întreb ce anume catedră ar putea să aibă, ca să nu cumva să dau de vreo surpriză, și m-am silit să-l deduc din imaginație. De altfel, discreția lui m-a ajutat foarte mult să nu ajung la nici o încheiere.

Cred că în douăzeci și cinci de ani m-am întâlnit cu profesorul meu numai de vreo douăzeci de ori. Știti cum se perrece cu un domn profesor o întâlnire din întâmplare:

– A! De când gândeam să-ți fac o vizită! Mi-era dor de dumneata. Să nu crezi însă că nu te urmăresc cu atenție (și cu admirație). Dar așa e viața noastră... („Noastră” e un plural de amicitie și de colegialitate.) Dumneata cu condeiuil, alții cu școala. („Alții” erau el și profesorii.) Dar știi că nu te-ai schimbat deloc?

– Mă gândeam de unde să te iau. Te credeam pe undeva prin Europa. (Presupunerea că un amic, pe care nu l-ai mai văzut de mult, călătorește, face todeauna plăcere. De altfel, o funcție importantă prin care, cu timpul, vor putea să treacă toți camarazii, e aceea de atașat de presă.) Auzisem că crai pe la Ankara, precizez oarecum.

– Ce mai e nou? Ce-ai mai făcut? Ce crezi despre evenimente? Când o să mai am bucuria să te văd? Mai dă și dumneata, ce naiba, câte un telefon...

Toate astea s-au grupat într-o convorbire de câteva minute și, la despărțire, tragedia:

– Ah! Scumpe amice, mi-e soția pe moarte...

Ți-aduci aminte că „soția”, cum zice profesorul, a mai fost pe punctul să sucumbe de câteva ori.

Pe când ascuți lista simptomelor care vor face din el un mare nefericit, îți revin în memorie gravele boli de care i-a mai scăpat nevasta: operația cezariană, fibromul, ulcerul... Toate

afecțiunile extreme turbură periodic căsnicia bietului om, care suferă într-adevăr, de vreme ce ochii lui albaștri sunt înecați de o lacrimă tremurată. Totuși prea multe dureri, își zici, pentru un cap de femeie, desigur distinsă, și prea rău asezate, – și prea multe torturi și pe capul unui bărbat cu o splendidă frizură lăsară nițel, cu melancolie, pe o sprânceană.

Și greu încercatul coleg (nu mă mai gândeam să iscodesc ce fel de coleg) strânge mâna, pe jumătate întors din profil, și fuge, ca să nu izbucnească într-un mare hohot de plâns și să nu dea spectacolul unei crize, penibilă la un bărbat.

La ultima întâlnire „soția“ fusese operată de mastoidită. Intervenția chirurgicală pentru asemenea boală se face cu dalta și cu ciocanul, de-a dreptul pe osul din spatele urechii.

– *L'échafaud qu'on bâtit n'a pas d'écho plus sourd**, mi s-a plâns profesorul, citând un vers lapidar.

Speța era foarte interesantă. Mă hotărâsem să culeg date despre profesor și să descriu, cu titlul „Un om foarte nenorocit“, un asemenea om. M-am dus pe la prietenii lui și m-am informat. Unul mai psiholog mi-a dat amănunte:

– Tragedia lui cea mai adâncă, mi-a spus confidențial cel mai bun prieten al lui, e alta: că n-a avut și nu are nevastă.

1943

UN POET: C. IGNĂTESCU

Pe vremuri, impresarii, care în muzică sunt corespondenții din pictură ai inițiatorilor de „galerii“, negustori de tablouri și tot atât de buni animatori ai viitorilor mari artiști, cu ținererea ofilită în mansardă, străbăteau orașele franceze și Italia, halele, piețele, cartierele, cu urechica ciulită.

Ei stiau să exploateze cântăreții luați în întreprindere, dar să și discearnă în tumultul bulevardelor vocile care trebuiau puse în valoare prin disciplină. Cel mai bun bariton francez al unui moment de operă fusese vânzător de portocale la Bordeaux, prins pe stradă, iustruit ca un cal de curse, luat de la căruță, și lansat.

Criticii literare îi lipsește curiozitatea descoperirii, resemnată la o aprobare de ultimă oră a unui scriitor impus de o circulație îndelungată. Lipsă de curaj? Teama că o posteritate oarecare nu ratifică un aviz răspicat? Frică de ridicul într-o ambianță de modă a unui model diformat și de surogate? Câteodată fetelor le place să calce în patru picioare și adopta încălțămîntea, cu talpa de un lat de palmă, propusă de către un higienist misogin.

În literatura de manieră s-a ivit de-o bucată de timp, de vreun an și jumătate, un poet, ocolit cu toată hăgărea de seamă de comentariile literare trezite întru cârva, acum în urmă, în cazul altui poet de talent, Vania Gherghinescu, de-abia într-un necrolog, la decesul revistei sale, „Claviaturi”: simptome de anemiere a interesului literar, degenerat.

Poetul necunoscut n-are cine știe ce nume sonor: îl cheamă Ignătescu. El a scos de curând un volum *Izvoade*, rău prezentat pentru bibliotecă și vitrină, cu o economic explicabilă când un autor fără editor se ripăreste singur, mai mult o broșură decât o carte, dar plină până-n marginile paginii și până-n cusutură de un material îndesat, din care o casă de editură ar fi scos în librărie o carte de câteva ori mai voluminoasă.

Originile poetului Ignătescu nefiind cafeneaua, nici generația calibrului curent, el a putut să pară și criticii, deocamdată, suspect. Dacă am auzit bine, domnul Ignătescu vine dintr-o lume unde simt și gândesc mulți fără să exprime și căreia îi sunt aproape interzise în filosofia literară manifestările de artă și talentul. El a fost de meserie poștaș, ceva ca un șef ofician sau inspector.

În scrisul lui se vede însă un mestesug de lungă meserie ascunsă, ceea ce presupune abnegație și stăpânire de sine severă. L-am și cunoscut, bărbierit ca toată lumea, fără zbenghi estetic, fără scârlionți, fără acel cap fotogenic care compensează cu o poză interesantă substanța; sfios, rezervat, un burghez cu câțiva ani peste vreo treizeci și cinci, el pretinde că are cincizeci și patru, după un certificat de naștere evident mincinos. Meritul descoperirii acestui poet nou nu revine unui critic literar, ci dimpotrivă „Săptămânii C.F.R.”, domnului Maxim, care-și permite să ducă în spinare, printre șine, de la un vagon la altul, mai mult ca toate revistele cu ifos subtil, o sumedenie de poeți și prozatori, unii făcuți, alții pe cale de a se preciza.

Cu pseodonomul Jap, poetul s-a afirmat în publicația muncitorilor ceferiști, printr-o serie de cronici rimate, în care se putea bănuși mai mult decât o facilitate abilă și iriza o fină transparență. Întâmpinarea cuvenită din partea cititorilor i-a determinat șovăielile să se impuțineze, contribuind ca poetul să-și câștige încrederea în pana lui, căreia i s-ar putea aduce impurarea, poate favorabilă, că e prea îmbelsugată. Evoluția îi e rapidă, și probabil că experiența publicității o va deprinde, după ce se lasă dusă de o fantezie rodeauna discretă, să se întoarcă și să taie din pagina scrisă aproape jumătate. Tânărul debutant are de unde risipi.

Versul e mânat gospodărește, rima e todeauna excelentă, „ce bijou qui ne vaut qu'un sou”. Culoarea locală și trecutul, prins pe la spate cu mâinile la ochi intră în toată poezia lui, visată parcă într-un conac de arendașie, între pădure și livadă. Ceva La Fontaine, ceva Zamacois, ceva Creanga, ceva Topîrceanu, ceva Sadoveanu plutește în inspirația lui, dar și mult Ignătescu: de la vecini, mai arăună pe gard către o tivdă. Confratele trebuie să se silească să iasă din horă, ca să rămâie jucător de unul singur. Căluserul din mijloc are și vioară, și săritură, și chiot.

Peste încă vreo doi, trei ani, și după ce va scrie și o piesă de teatru în atmosfera plasticilor sale imagini chirilice, pe care i-o doresc neîntârziată, despre domnul C. Ignătescu se va vorbi și scrie, mai ales, mai mult.

1943

BROTĂCELUL

Natura are atâtea munci de supravegher în fiecare fărâmă de secundă, încât e de crezut că n-are timp de gândit. Să răsară luna și soarele la timp și să nu se întâlnească pe drumul lor înghesuit, ca două camioane în serpentină. Să iasă frunzele la sorocul lor, fiecare pom la ceasul lui. Să se deschidă florile, să umble talazele, vânturile să se înertuciseze. Să se coacă nucile cu coaja de lemn dedesubtul unui înveliș de carne și să nu dea niciodată gres apucând lemnul pe deasupra. Să-i crească cerbului câte două coarne noi pe an, să vie strugurii de mărgăritar, pepenii cât capul nerodului, varza cu o sută de fuste, cartofi orbi, fluturii, albinele, omizile. Să se iubească porumbicii pe stresini, să curgă oglinzile apelor de vale, să străjuiască trestiile helestiaele singuratice, în care lebăda romantică se scufundă să prindă stelele cu ciocul.

În douăsprezece luni și douăzeci și patru de ore câte hârnicii fabuloase, Doamne, ca să mai aibă timp și de gândit! Vasăzică, natura admite timpul și se guvernează pe orologiile care bat în tunde miezul nopții și prânzul și fiecare bătaie de pendul la ornicul cucului meu din părete însemnează miliarde adânci de fenomene, evenimente și vaste măreții strălucite. Ce mai pot spune de mine, într-un colț de crâmpci de lume unde scurmă insecta peniței un petic de hârtie! Pe lângă păianjenul din fereastră mea, meșter al prapurei de aur, penița mea ține mai puțin de viața mea, din luccafăr până-n cuibul rândunicii, decât el.

Dar eu mă gândesc și mă uimesc. Asta n-o știe natura. Eu știu și mă falez cu Pascal că mor și ea nu știe. Ah, mândră știință și asta, de vreme ce nici uimirile mele nu-s pentru mine, ci tot pentru ea!

Întâi, n-am înțeles cum a trezit ea din potmol zăcut și din păturile astemute mișcarea. Ce nevoie avea să împiedice pământul să doarmă, dospind în somnul lui leneșă sământă. Apoi, mă lasă stupid descompunerea și feluritele mișcării. Pe două și pe patru labe nu era de ajuns să scoale din înuneric zimbrul și pe om, ca o mașină pusă pe butuci. Cui i-ar fi dat în gând, dintre poeți, că murând picioarele câte unul, mai încet și mai iute și pe rând, se poate duce bivoulul la apă și fata zveltă, în zuvelcă și carință, la fântână? *Mersul și fuga și hora!*

Dar șarpele și râpa se târăsc ca să ajungă, hultanii se mută în zbor. Ce-i și asta, Doamne! Ne-am învățat cu ele și nu le mai vedem și ni se pare „natural”. Nu e natural, Hamlet: asta e un lucru damnezeiesc.

Doi pitici, doi glomotoci, au învățat altceva, să sară. Greierele negru, ca o copcă, fugе-n sus ca un purice mic și fugе-n lături. De ce? E admirabil că umblă sărind, mi se pare mic. Brotăcelul verde ca o frunză de piele mi-a sărit zvâcnind de două ori peste ochi și s-a prins în iedera de pe turn. De ce sare și ăsta, frumosul ăsta, minunea asta, pasta asta de smarald pierdută din cureaua de aur a Negrului Vodă, până-n grădina mea? Vezi să nu te spargi, brotăcel de cristal și chihlimbar. Și mai sare lăcusta. Și mai sare găza mărunțică pe care vreau s-o prind cu degetul și nu pot, ca o mărgică, pe lumina lămpii suflată pe caiet.

1943

IDEI NORMALE

– De când scriu, mi se plângea un coleg de manuscris, au trecut vreo patruzeci de ani: vezi că nu sunt de ieri de-alaltăieri

pe lumea asta – și tot n-am învățat ce-i un subiect și cum îi un manuscris normal, adică nici prea dincoace, nici prea dincolo, cam pe la mijloc.

Subiectul vine de la sine, fără să-l cauți, și de vreme ce vine nesilit îl primesc, așa cum aș primi pe fereastră o rândunică, de care te pitești, pentru ca ieșind din odaie, în publicul ei, frunzele, florile, vrăbiile, să nu nimerească în geamul închis, care ar amăgi-o cu un cer artificial, să-și frângă ciocul și să cadă moartă în străini.

Nu-mi aduc imputarea că l-am ales, nu-i fac subiectului nici o violență, nu mă amestec în ivirea lui câtuși de puțin: de-abia după ce mi-a luat condeiul de moț îi mai dau și eu un brânci, câte puțin, ca să acopere pagina și să se isprăvească. Așa fac de o viață întreagă, și acum sunt încurcat. Ajută-mă să întocmesc o listă de subiecte, ca să nu mai îmi spuie unul și altul că îmi sunt subiectele anormale.

Cred că n-o să-ți pot fi de nici un folos, i-am răspuns colegului meu de meserie. În ce mă privește, eu scriu fără subiect. O iau anapoda pe hârtie și merg până la sfârșit. Știu unde-i sfârșitul meu? Acolo unde am pus punct și după punct iscălitura. Eu iscălesc cu inițialele varului meu Tutmes. Numai că mă țin în eleganțele strict gramaticale. Viitorul meu *întâi e întodeauna cu voi, veți, va...* și întrebuintez toate formele didactice corect. *Voi fi fost, merseserăm* și scriu întodeauna *ieșeam și baine nouă*; așa că articolul meu se citește cu un aer de aristocratică pedanterie, și dacă *zie pentru a ne...* în loc de vulgarul *ca să...*, îți vine să te scoli în picioare, ca la tribună.

– Să luăm câteva exemple. E normal dacă scriu despre raci? despre chinoroz? despre etimologie?

– Cum îți vine să scrii tocmai despre raci? Eu aș scrii despre peste. Racul e rar, un fel de crocodil. Chinorozul? Nu m-as fi gândit: parecă e mai bine să scrii despre tincevais, cu toate că vais e cam evocator. La urma urmei merge, fiindcă se compensează cu ținc. Știi că în breasla noastră avem un

excelent cititor. Tîncul... Cât despre etimologie, as fi de părere să nu te atingi de ea: e ceva nedeterminat. Poti indispuine o mulțime de somități. De ce te uiti la mine ca un prost?

– Din admirație, colega, mi-a răspuns colegul. Vorbesti ca un mare inițiar. Dar, te rog, cum trebuie început un subiect? De-a dreptul sau de-a ocolul? Să fie întâi subiectul ori să rătăie la urmă?

– E o problemă, într-adevăr. Eu încep cu *dat fiind* și sfârșesc cu *așadar*. Dacă as începe cu *căci* nu poate merge, iar *adică* mi se pare suspect, întrucât începî cu o deducție dintr-o idee înexprimată și care neputînd să fie controlată, conține ceva... Înțelegi.

– Sunt cu totul nelămurit în privința expunerii de pe la mijloc. Ce faci când ai ajuns la jumătatea articolului în manuscris? O ici de-a-ndăratele? Continui? Faci o parte a doua? Spui o snoavă? Utilizezi un proverb citat din latinește? Am scris odară *alea jacta est* și am căzut în pornografie.

– Știi ce să faci? Lasă-te de meserie. Cumpără-ți un măgarus cu faeton și vinde cartofi în mahala. Vei avea (viitorul întâi) satisfacția că acolo, dacă dai cu degetul la cântar nu te ține nimeni de rău, și clientul e totdeauna satisfăcut.

1943

REALITĂȚI

Una: scumpetea. Alta: belsugul de numerar. Între ele a treia: lipsa. E paradoxal, dar paradoxul trăiește și e public.

Agentul informator prin excelență nu e nici Ministerul de Finanțe, nici al Economiei Nationale, ci chelnerul. Să-l vedeți ce ocupat e și ce voios! Niciodată n-a fost atât de bine-crescut: imparte surășurile ca o balerină, toate consumațiile poartă

floarea unei gurite cu as. Are, nu e vorbă, zâmbere și mai deosebite pentru o anumită duzină de consumatori, admiratorii lui, care-i zic pe nume ca lui Borricelli, cu o intimitate de cunoscător și de camarazi. Cine începe să calce a boier — și asta începe repede în București, unde omul, te miri pe ce, e de o mojie aristocratică și plin de sineși ca un curcan, ia un aer de Ludovic în danele și preferă oricărei trepte pe bucătar, pe chelner și valet, personalitățile care poartă grija prețiosului stomac și a sudului intesin.

Un chelner din centru, care ar corespunde în învățământ cu profesorul universitar și în științele medicale cu marele chirurg, nu e prea mulțumit, spunea cineva, prea bine situat în administrație, ca să nu se vadă, cu câteva mii de lei pe seară. Dacă ia titlul echivalent cu doctoratul, de *Maître d'hôtel*, care sună cam *à Versailles*, sau de *Ober*, se înțelege că apunțamentele sunt în stare să scârbească și pe un membru de la Casație, că nu s-a apucat de o meserie mai bună.

Același personaj, pomenit mai sus, spunea că „un loc de teatru” s-a urcat, ori se va urca zilele acestea la șase sute de lei, iar unul în lojă la două mii, și că din stampilarea de control se dovedește că locurile sunt vândute dinainte pe două săptămâni. Artă dramatică e în mare onoare. Ca la greci.

Paralel, toate localurile sunt pline. Câte trei, patru rânduri de clienți fac anticameră în jurul meselor, la garsonul preferat, acela care le alege cea mai bine potrivita alimentație pentru obținerea unui ulcer, a unei dispepsii sau a unui diabet, pe când pivnicerul și licuoristul le tin ascunse în rezervă cele mai fine ingrediente pentru ciroza ficatului.

După o reperare de asemenea mese, clientul, congestionat, cu ochii umflați, cu creierul îndopat și cu gura oparită de lăturife interioare, nu mai e bun, o luă, un an, o viață, de nimic și dacă nu ajunge în remniță mai devreme, dorește posturi și treburi din ce în ce mai grase, devenind și om de opinii. E caracteristic că după ce au servit boierii și au lăsat

sorțul la bucatărie, chelnerii, la rândul lor, tabără pe alte localuri mai mici, fac și ei pe boierii serviți de alți chelneri, mai mici, care-i primesc cu „domnule doctor“, „domnule presedinte“, „domnule profesor“ sau „Să trăiești!“.

Se va putea împăca vreodată atâta risipă neghioabă de o parte, cu marea răbdare de cealaltă parte? Nu se poate găsi formula care să cumpănească apetiturile cu oamenii și să-i împiedice pe unii să cheltuiască mai mult decât câștigă și pe alții să nu adune fără trebuință?

Care-i filosofia adecuată cu sentimentul de nerușinare, ca să-l modereze, fără ca filosofi ei să fie primii nerușinați?

Cunosc în marginea acestui oraș de căpcăuni obezi un proprietar de podgorie, care o muncește cu mâinile lui, un înțelept de aproape optzeci de ani, care n-a strâns niciodată un ban, pentru că l-a dat îndată ce ajungea la el, și care se hrănește cu zece lei pe zi, exact.

1943

SA

Începci din timp în timp, ori de câte ori te trezești la realitate, la o realitate nouă, să pricepi puterile enorme și secrete ale unei silabe, care a luat locul desirului și care cuprinde într-însa, cu prisos, toate determinările inexorabile și cu neputință de analizat, mai presus de orice subtilități.

Până la un timp, omul se temea de Dumnezeu, cu care s-a cam obișnuit, și totuși nu fără codeala și nu fără să murmure, câte puțin, în raport cu variatele proporții de inteligență și cultură. Fiecare clasă de intelectualitate, de la birjar la filosof, înțelegând soarta și divinitatea, cu o tendință de interpretare protestantă.

Forma cea mai recentă a influențelor mistice și de fatalitate, de dincolo de orice control, și-a asigurat o unanimitate absolută și religia ei funcționează la toate orele din zi și noapte pe minutar.

Noul zeu e „Sa”. Ți s-ar părea că e vorba de o dumnezeire chineză. Te duce gândul la Tibet și evocă pentru cărturari secularele mănăstiri budiste ale omului galben.

Nu te grăbi, scumpe amice. Noua ființă supremă e din România și s-a născut în București. Betleemul ivirilor extraordinare, locul de elecțiune unde te scoli de la masa restaurantului flămând, mulțumit că te-a costat numai trei mii de lei, și treci să faci coadă cu o răbdare sacră, patru ore la un cinematograful, a cărui coloană începe din bulevard și ține până la Teatrul Național. Insula fericită unde câștigi zece mii de lei pe lună și cheltuiești două sute de mii fără să simți, unde niciodată nu-ți ajunge nimic și-ți prisosește totul; unde nimeni nu spune și totuși știi; unde suava eleganță e să vezi și să spui că n-ai văzut; unde râzi ca să nu plângi; unde omul se conduce cu mirosul și dacă-i pute pare îmbătat cu roze - unde, în sfârșit, lumea nu seamănă cu nici o altă lume și orice problemă, cât de complicată, se aranjează întodeauna ca între matematicieni. Politehnica orașului în care avem bucuria să trăim e infinită și abstractul coplesce materia vieții ca într-un paradis (dintre Obor și Cotroceni).

Dacă ai fi prieten cu un sculptor ca Brâncuși, autorul *Cumințeniei pământului*, m-aș tine de capul lui să modeleze o statuie a zeului Sa. Și ca să-i pătrundă substanța mai adânc a zeului misterios, l-aș trece, ducându-l de mână, prin toate miracolele Bucureștilor, cu vitrina la stradă și în vitrină cu mii de miracole divizionare; academiile de mistică locală, magazinele, tributarele sufletesti ale infailibilului și preacuratului Sa.

Croitorul zice: s-a scumpit... Cizmarul răspunde: s-a scumpit... S-a scumpit cămașa, s-a scumpit ciorăpăria, s-a scumpit ața, berea, și apa s-a, și electricitatea s-a și telefonul

s-a și tramvaiul... Totul s-a și totul se... E o teologie a lui Sa, care în toate zilele iese din Se, originea lui din ajun, când Sa era puțintel mai mic: Tatăl și Fiul. Nu se schițează în Biserica Sfântului Sa, care ne bântuie tot mai mult, nici o schismă. Unitatea de vederi și de credință e generală. Când auzim că s-a, o moleseală plăcută ne intră în toate oasele, ne plecăm capetele a închinăciune, ducem mâna la buzunar și plătim, entuziasmi că putem servi cu umilință pe Majestatea Sa.

1943

DOI BOLNAVI

După o lună petrecută la o stațiune balneară, poetul D.B., care-i și avocat, adică mai bine prevăzut decât un poet fără meserie pentru cheltuielile unei deplasări, zace bolnav.

Plecuse la băi între munți, și uitându-se în cer după vulturii cu care-i seamănă profilul roman, s-a ales cu o boală adevărată: vulgara intoxicație alimentară, într-o formă dezagrecabilă, urmată de o pierdere însemnată a greutateii. Poetul e de o statură monumentală.

Termentul științific în circulație, dimprejurul patului, e deshidratarea. Corpul pierde apa din care-i construit, pe remeiul că omul, întâi și-ntâi s-a ivit din lichid, ca foca. Îmi închipui că e o pierdere din sânge de-a dreptul, pe care nu o poate recupera setea și nici împlini seringă, înfiptă în pâraiele fiziologice secate. Ca-n parcuri și scuară iarbă, apa face carne de om.

Poetul scăpase de uscăciune și, pregătindu-se să-și reia activitățile, a căzut iarăși la pat. Tratamentul care a dat gres, trebuie luat de la început, ceea ce însemnează săptămâni și luni de tângire și descurajare.

Un alt prieten, care nu-i cel puțin poet, ca să se mângâie de suferință cu caietul și creionul în așternut, slăbește din altă cauză: vătămarea unei încreșurări de nervi, întreținută în stare de iluzie și de speranță cu medicamente, injecții și curenți electrici. Curentul electric e făcut comestibil cu ajutorul aparatelor gradate și al lămpilor versicolore, ceea ce de cele mai multe ori este egal pentru sănătate cu ascultarea unui concert. Subt denumiri variate, electricitatea vindecă sau ba, nu mă pricep, dar e mai sigur că, devenind medicală și mânuită ca un mister, lăsat pe mâna oricui poate să cumpere o instalație, plătită în rate, „razele” ei stârpesc vitalitatea.

În amândouă cazurile pomenite, mi-au fost citați medicii cu faimă, care le îngrijesc: unul profesor ilustru, și celălalt pe cale de a se urca în togă pe o catedră.

N-am cutezat să scot din amintirea experimentală o părere personală despre ei. Bolnavul are susceptibilități de bigot, în religia lui, față de medicul lui incapabil, și superstiția că obiectul plătit are un pret mai mare decât îl costă. Să nu-i spui unui bolnav că doftorul lui e un prost, după cum îți e interzis să-i atragi atenția unui amator de pictură, care a cheltuit o avere pe o serie de cruce, că tablourile lui ar putea să stea mai bine în pod. Unul ține la colecția lui de medici, și celălalt la pinacoteca lui, pentru că în ele a trecut ceva din el.

Se înțelege. Doctorul te-a pipăit, și-a pus obrazul pe pieptul și spinarea ta, a umblat cu organele tale, contactul are ceva foarte omenesc și amoroș, și nu te gândești că e guvernat de un tarif. Ai expansiuni, confidențe, și se pare că medicul te-a întâlnit la Fântâna Samaritencii și că ai avea în el un frate care ascultă cu auzul, dar și cu o însuflețire. Sunt, desigur, excepții: câte un medic se identifică pe de-a neregul cu bolnavul lui. Am cunoscut acest soi aproape mistic de vindecători, dar soiul nu face parte din celebrități.

Fereste-te, poete, de iluștri, și caută pe medicul acela, de care nu vorbește și nu scrie nimeni și pe care îl bârfesc colegii.

Caută-l pe cel mai insultat. Acela va fi doctorul tău vindecător, medicul simplu, franc și sărac.

1943

DE CE? IATĂ DE CE

La toate greșalele morale și greșelile materiale trebuie adăosă una, necuprinsă în *Tatăl Nostru*, pentru că Gutenberg sau Koster sau cum se va fi numit adevăratul născocitor de litere mișcătoare, încă nu se născuse: greșeala de tipar. Toate greșelile se pedepsesc ori se iartă, afară de ea, care se corectează singură corigibilă din toate. Și au și greșelile de tipar un judecător și un duhovnic: corectorul - și o instanță: corectura, camera de colo, din fundul tipografiei, unde un student, un începător sau un fost redactor amărât își scoate ochii ceasuri întregi, ziua și noaptea, să cârpească ce strică zetarul și de multe ori și redactorul.

Nefericirii care muncesc în detaliu literă, pentru plumb și tipar, sunt aceștia doi: zetarul și corectorul. Ei răspund dacă X iese M, dacă în loc de frunză iese brânză, dacă a rămas un cuvânt pe dinafară, dacă a căzut un rând, dacă s-au amestecat mai multe.

Ce știe cititorul care vede pe fugă gazeta și înjură dacă tipograful sau alte forțe nevăzute au lăsat într-un articol un gol? El nu știe că redactorului îi trebuie o idee, că o caută uneori câteva ore, că trebuie când a găsit-o să o scrie, că trebuie să scrie un ceas ori cine mai știe câte! Că ideea cere formă, cuvinte anumite, un început și un final, ca o placă de patefon. El nu știe că redactorul, în zgomorul uliței, al atelierelor, al telefoanelor, al redacției, tulburată de aceiași diavoli, uită ideea și nimereste într-alta, sau scapă din vedere ce pusesese de gând

să spună ori să dea să se înțeleagă. Absența unei virgule, o virgulă mai mult, lipsa unei inițiale după punct, pot fi funeste.

Sunt serii de lupre pe care ziarul trebuie să le ducă zilnic și să le birnie în câteva ore: o victorie pe zi! Și, lângă ziarul care câștigă bătălia zilnic, câte ziare o pierd în același timp cu el, mai înainte de a fi început-o! Cadavrele ies în camioane, directorii, redactorii, condeiele se târâse fără să înțeleagă: rânitii meseriei!

De ce o gazetă are succes și cealaltă nu? De ce unde una vinde o sută de mii de foi, în patru ceasuri, cealaltă târăgănesc o agonie subvenționată – de-abia câteva mii, câteva sute? Acolo chinul de a scrie, de a tâlmăci, de a face manuscrisul metal, metalul articol și articolele paginii; de a construi pagina întâi – figura gazetei – ca un peisaj, cu un stil de arhitect, variat de la număr la număr – și numai acolo, se încheie cu satisfacția cotidiană, că tirajul crește nesilit, de la sine, pârâul umflându-se fluviu. Iesi dimineata năuc din lăbrița ta – și ce să vezi? Mii de oameni citesc, pe trotuare, la răspântii, în vagoane, în cafenele, gazeta care te-a chinuit pe tine – și te înviorazi. Sentimentul că ți-ai făcut datoria e certificat.

De ce?

Ici, treabă, dragoste, pricepere, instinet, gust și talent: dincolo, silă, băiguială, bolesniță, mediocritate. Afurisitul de public simte, miroase, preferă.

Lângă paginator, la orele dinspre ziua, stă un secretar de redacție și amândoi bonghinesc fizionomia gazetei. Dacă as întreba care-î ziarul cel mai bun din București, m-aș teme să înregistrez răspunsul: îl știu de mai înainte. La acel ziar cel mai bun, directorul nu doarme legănat acasă, visând un succes iluzoriu: el stă în atelier, între redactori, între gazetari, între corectori, paginatori, turnători și rotativă, îndeamnă, mângâie, se încruntă, înjură, râde, bun coleg, bun camarad, bun stăpân și slugă bună, scriitor și muncitor, douăzeci de ore pe zi!

Iată de ce.

CANALIA BLAJINĂ

A venit Domnul. Vine rar, Domnul. E mare Domnul, gras, e rumet, luciu la bulbucări, parcă uns cu o pomadă. I se deschide gura ca o crăpătură de pepene cu un sămbure de aur. Are o pomadă și penruu păr și o țigară de foi în buze. E solemn. Ce are să spuie la ureche? Vine de undeva și srie ceva, ceva pe care îl știe de patru zile toată lumea. Face vizire politice. Aduce păreri. Toate la un loc nu fac două parale, și pentru slujba asta de manechin primește salariu și crede că nu e plătit de ajuns. Ar vrea mult mai mult, ar vrea să ia locul stăpânului, pe care, surâzând, îl cariază pe dedesubt.

Îmi place privirea lui de peste mort, căreia îi dă un ton, clipind a pricepere specială.

– Am să-ți mai spui ceva! te ia deoparte. A fost internat Mussolini.

A nimerit-o: Mussolini era liber de patru zile. Redacții râd; numai el nu știe de ce, și are o mirare de bleg.

– A! Bună dimineața, Domnule. Ce mai e nou? Ai vizitat câteva personalități. Ia spune-ne și nouă, nu ții totul pentru dumneata.

- Nu e bine!... răspunde el din gusa lui.

Zău?

- E chiar rău... nu se poate mai rău.

- Ce spui? Dă ceva amănunte...

- Nu se știe ce face 'Furehia!

Colegii fac haz, și lipsa lor de seriozitate față de el îl nemulțumește. Își ia pălăria. N-a stat jos, ca să nu-și mototolească pantalonii. Dă o mână moale, de păpușă, umflată, de cârpă.

Dar Domnul, mare și prostănac, are veleități: secrete, chibzuiește judiciar, unelteste, spionează, se duce la avocat, vrea să-și dezechilibreze stăpânul care îl hrănește, cu forme unelute, cu timbre, cu dosare. Urmărește, puslamaua, un plan, adună, încet, hârtii, dovezi în sensul unei chibzuințe, ia perice

cocoloșite din cosul biroului, le nerezeste, le interpretează. Îi pregătește patronului, cu care dă mâna în fiecare zi și pe care îl scutură pe guler și-l informează, o lovitură diplomatică, și cinica lui naivitate crede că nu știe nimic. Colegii nu-i acordă nici beneficiile temerii de perfidie, marelui prostr. Îl lasă în observație, nesimțitor în blindajul lui, ca porcii cu slămina profundă, în care își fac loc și galerii, pe sub sorici, șobolanii, fără să știe că găurile se văd cu șoarecele înăuntru. Canalia sufletească e potolită și blajină, dar cariera oricărei categorii de canalii trebuie să sfârșescă într-un singur fel: douăzeci și patru de labe.

1943

TREABA, GRABA

Iată că nimeni nu mai vrea să fie cum l-a lăsat Dumnezeu și fiecare vrea să fie altul și alcuineva, și vrea să fie cineva. Știi cine sunt Eu? Întrebi cu accent, când te supără ceva – și tu de-abia nu ești nimeni și de-abia nu ești nimic.

Plăcerea de a fi mic, care-i una din marile plăceri, nu interesează pe nimeni. Toată lumea vrea să fie mare și foarte mare. Spurcata de civilizație a orașului strica pe omul cuminte, venit de la țară, în câteva luni. Cum stă la usa unui birou o săptămână, cum pune o șapcă și câțiva nasturi de metal pe tunică, cum scoate un pardesiu, un galos, o pălărie și le pune la locul lor, pe umeri, în picioare și-n cap, cum ia un pol bacsis, omul s-a transformat. Slugăria îl face asimilat cu boierii, din care cei mai mulți ar da totul pentru un bordoi de la țară și o bucată rihnită de pământ, jinduia toată viața, dacă ar ști să are, să semene, să ducă vitele la gârlă și să

mânuiască furca și coasa cu niște mâini diafane, deprinse cu puturosul meșteșug de cărturar.

Și nu doar nădejdea că va putea să ajungă vreodată cu adevărat mare, adică să dea porunci ascultate de o grămadă de oameni, pe care să-i sâcâie și să-i brutalizeze, îl preocupă, ci fudulia de mărime falsă, aparența mincinoasă, dorind să aibă aerul că este fără să fie.

Trecerea cîn sat în oraș e pentru el o cultură, universitatea fiind o casă din oraș, unde el duce corespondența cu condică, unde poartă ghiozdan, unde umblă cu tramvaiul și pe bicicletă. Și ghiozdanele scamănă și ele unele cu altele. E o civilizație a ghiozdamului cum e civilizația ciorapului de mătase și a pantofului cu borul gros ca un topor.

Bărbierul are o mare răspundere în măreția omului animal, ca un agent de educație imediat. Te răstorni pe fotoliul cu leagăn și iesi din prăvălia lui intelectual, profesor, magistrat, colonel, presedinte, director... Dacă ești servitor de redacție, zici „noi presa” și, odăias la minister, numești miniștrii pe nume și între colegi le zici Costică și Ionel.

Ducând o scrisoare, fără să știe nevasta, ușierul învață mecanismul civilizației fine, capătă încrederea șefului, cu care se identifică prin confidență.

În această nevroză încep și nerăbdarea, pripa, mijloacele expeditiv de ocolire a uceniciei, săritura peste îndatoriri și finalmente autopăcălirea. Puțini se mai devotază unei meserii de mână sau de carte din majoritățile compacte, aventuriere, pândind o situație fără competență: dragostea de meserie se poate considera sfârșită. În bună parte, conflictul acut în ultimii ani, dintre generații, legitim până la o anumită binefacere de priceperi, se datorește pasiunii de a suprima, înainte de toate, obstacolul educativ.

Măiestriile artistice sunt cele mai zorite în a promova provizoriul și aproximația fără maturitate, enervat de adevărul vierii scurte față de osârđia fără termen, răsturnară cu

abrevierile demagogiei. Oferta e mare a pictorilor disprețuitori de alfabetul tiranic al desenului și al formelor, iar scriitorii, licăritori la douăzeci de ani geniali, se stafidesc la treizeci și cinci, o vârstă la care uneltele de-abia se deprind să se măsoare cu o idee.

Disciplina severităților față de sine a rămas în plugărie, în matematici, inginerie, chimie, medicina de laborator, chirurgie și în același timp sentimentală în compartimentul obscur și muncit cu o râvnă necunoscută, al științelor veterinare; v-aș ruga să nu vă îndoiti.

Începutul, despre care era vorba mai de mult, trebuie făcut din nou, într-un număr de domenii infinite. „Mai starăți cu porumbele, că-mi răsturnați oala cu făstui”, strigătul soldaților olteni de la Calafat, din războiul din 1877, cuprinde un principiu și un învățământ.

1943

LITERATURĂ LUNGĂ

Din cărțile citite într-un an și o viață nu știu dacă rămâne una, despre care să poți cu sinceritate spune și fără să te intimideze critica și opinia curentă, că ți-a plăcut întregă. În definitiv, toate punctele de vedere în care te așezi prin artificii culturale, așa-numite, sunt absorbite în acest singur sentiment: a plăcea.

E carte și carte, și cartea cea mai lungă la care trebuie să re referi e romanul, cu înțelesul lui de pagini multe, de-a lungul cărora urmărești un subiect. Câte pagini rămân cititorului de gust (trebuie zis gust, de vreme ce-i vorba de plăcere) dintr-un roman de trei sute, când genul atinge din ce în ce mai des mia și o mai și întrece? Într-această privință, are loc o hipertrofie

a interesului, care nemaîputându-se menține în adâncime se dilată și se acumulează prin multiplicare nestrăpănită, ca gramul de zahăr în diabet și în cancer, celula. E un mecanism sufletesc, remarcat în dans ca o isterie. Repetarea ritmică a unei născări identice, de zeci de ori, duce la o stare de paralizie a voinței monstruoasă. Picioarele bat în nestire, munca brațelor de frecare cu partenerul e o tortură prin exaltare, și ea să fie ruptă înconștienta dansatorului, înainte de leșin trebuie oprită orchestra. Paradoxul că omul modern, grăbit să scurteze timpul, preferă lectura lungă, ar putea să fie studiat de psihiatrie.

Ceea ce rămâne din lectură e literatura scurtă, care implică o concentrare într-un punct și, într-o privință, pictura, rezumată cu toate însușirile artistului grămadite laolaltă, fără posibilitate de trucaj, în spațiul limitat al unui tablou, e superioară literaturii lungi, compusă din descripții înădite și suprapuse. Literatura scurtă e povestire, nuvelă, poemă și poezia, cea mai sintetică din toate, riscă să fie mult mai omogenă și mai sinceră în proporțiile ei de patru strofe și douăsprezece versuri.

Unii scriitori pretind că scriitorul nu trebuie să scrie frumos și că nu-i obligat la această singură condiție, care face valabil condeiul. Totuși datoria esențială a scriitorului e să se justifice artist. După ce e lungă, să mai fie literatura și scrisă urât, meșteșugul penci devine odios, ca viața vulgară din care se alimentează. Când se admite că romancierul poate să fie incolor și plat, compensat de meșteșugul construcției și asortării, trebuie observat că el nu-i propriu-zis un scriitor și că el și-ar putea realiza tot atât de bine romanul în beton, fără să-i datorească literaturii nimic.

Ieftinirea noțiunilor ieftinește calitatea, fără ca trecerea de la catifea la pânza de sac și rogojina să facă inutilă preocuparea esențială a scriitorului, de un frumos cu maximum de substanță. De altfel, și cititorul are dreptul să ceară scriitorului să-l scutească de marile monotonii literare, să-i dea mai multă

valoare în minimum de material, o singură monedă de aur în locul unui dăşag de gologani. Dacă nu-i în stare de atâta lucru, scriitorul nu e un scriitor, e un client de tipografie.

Concesiile favorizează pe scriitorul solicitator din anticamera literaturii, presa e todeauna gata să nerezască lîn căile înaintea lui, notorietatea, sunt mijloace să se obţie uşor când funcţionează reciprocităţile normal. Criticul, de obicei profesor, nu aduce la inspecţia literaturii severităţile de la bacalaureat şi poate promova, dându-i câteva puncte, la redacţie, pe elevul lăsat repetent la liceu.

Dar atât nu-i e de ajuns candidatului la o fărâma de foaie de laur, care ar trebui să-i rămâie indiferentă. Ascuns în schitul inimii, în chilia lui de suferinţă şi speranţă, el trebuie să realizeze neapărat ceea ce pământul şi lumina fac în toate zilele şi în toată clipa, lucrul cel mai frumos cu mijloacele delicate cele mai simple. Perfecţiunea e un ideal neimplinit niciodată, dar strănuinţa în linia ei îi dă scriitorului, care nu se îngâmăfă şi nu se mulţumeste cu prea puţin, certitudini şi mărginiri clare, mai mulţumitoare decât o încununare cu flori de hârcie.

1943

FATALITĂŢI

Biletul din 30 august, *Bucovina literară*, se sfârşea cu următoarele rânduri: „Nu se putea să se evite într-o manifestare atât de însufletită, numirea la o prezidenţie literară a unui cultural de calitate domn Fortunescu V.”

Domnul Fortunescu e directorul revistei „Arhivele Olteniei”, pe care mărturisim ignoranţa că eu le-am văzut niciodată, închipuindu-mi până acum că era mai mult un pleic şi o adresă.

Domnul Fortunescu, fost profesor la Craiova, a fost secretar general al primului-ministru Nicolae Iorga, la Educația Națională, într-un moment când savantul istoric găsisse în vila lui din Mangalia rețeta de a plăti lefurile întârziate ale învățătorilor înfometați prin înecarea delegației lor în mare.

Domnul Fortunescu, pe care n-am avut altcum să-l cunosc, îmi trimite o scrisoare, ale căreia dimensiuni emoționante împiedică să fie publicată. Profesorul îmi scrie pentru prima oară, îndemnat poate de un vag regret că n-a făcut-o pe când era puternic și când putea să se scoboare, să mă cheme la minister și să-mi explice, de pildă, de ce mi se interzisese microfonul postului de radio, unde eram angajat cu salariu, și pentru ce fusesem dat afară din manualele școlare, pentru care nici nu scrisesem, după ce am fost băgat în ele fără să fim întrebat.

Dau domnului Fortunescu răspunsul public pe care îl comportă situația și dovadă în același timp că ofensele de ură ale semenilor tot ei le spală, și că cine știe să aștepte slujește a înțelepciune.

Cititorul va deduce din textul de mai jos motivele, comune ambelor scrisori:

„Domnule Fortunescu, scrisoarea dumneavoastră clară îmi permite un răspuns leal.

N-am avut plăcerea să citesc în «Arhivele Olteniei» dările de seamă despre publicarea cărora iau cunoștință, să mă ierțați, de-abia acum, asupra încercărilor mele literare, dar oricât ar fi fost ele de aspre, nu m-aș fi formalizat, pentru că nu am pus niciodată nici un preț orgolios pe ceea ce scriu, rezervându-mi întodeauna o speranță, întodeauna dezamăgită, asupra celor ce voi scri în viitor. Bietul Iorga, care asculta la toate gurile, mi-a scos ponosul că sunt pornograf profesional și, fără control și din disciplină politică de partid, ați fost de acord cu el. Dumnezeu să-l ierte și de păcate mai mari.

Ați fi putut să asortați, dumneavoastră personal, fraza incriminată din articolul meu, care v-a supărat, cu alt eveniment, nu de ordin literar, ci moral.

Într-un timp când eram atacat din toate părțile, ca un lup turbat și împiedicat, din ordin de sus, să mă apăr cu armele cuvenite, silit să primesc și să rabd, camarazii din Craiova au voit să-mi facă cinstea la care nu țineam peste măsură de mult, ca o compensare colegială poate, să mă asimileze, fiind o țară gorjan, cu scriitorii olteni, invitându-mă oficial să mă consider înscris într-o societate a lor. Președintele, care erati dumneavoastră, n-a avut atunci față de un scriitor – de bine, de rău calificat – nici generozitatea, nici sensibilitatea pe care o acordați azi propriului caz și ați protestat vehement pe motive morale. Pe atunci ocupați și o situație, care v-a dat dreptul să fiți crud și ucuman. Mi s-a comunicat atitudinea dumneavoastră și drept răspuns am cerut să fiu imediat șters dintre membrii unei societăți în care nu cerusem să figurez.

Am socotit atitudinea dumneavoastră ca un atentat la onoarea mea, despre care să-mi permiteți să vă dau aici o noțiune. Muncesc de patruzeci și cinci de ani câte douăzeci de ore pe zi, am o căsnicie simplă și curată de treizeci și cinci de ani, sunt unul din prea puținii ziaristi care nu și-au murdărit condeiful, am copii dintre cei mai puri feciori din țara asta și un gen de viață rural, strict interior.

Dacă am nedreptățit pe alții, m-am nedreptățit și pe mine însumi; dacă am lovit, au fost aspectele mele, aprobate sau dezaprobrate, de perfectă bună-credință și când m-am înșelat, ceea ce, probabil, mi s-a întâmplat mai des decât aș fi dorit, m-am înșelat cu sinceritate.

Dacă am putut să vă împac cu aceste lămuriri și să îndulcesc o mâhnire, de care îmi pare rău, aș fi cel mai bucuros.”

„S-A FĂCUT!“

E cel mai bun om cu purintă, îndatoritor, inimos și gata să te ajute. Poți alerga la el cu toată încrederea, la orice nevoie. Nu se poate primire mai însufletită și o mai mare *bunăvoință*. Continua ei amploare parcă te stingherește, parcă suferi că trebuie să i-o uzezi. Inegalitățile tale personale și arentia ta, variabilă după om și după zi, comparativ cu a lui, te mâhneste. De ce nu poți fi și tu rot atât de la fel cu sineți ca el? Îl vezi învăluit cu nimbul aceluiași curcubeu de lumină, deschis toată vremea, ca semnul unui etern și senin optimism.

Îți pare rău că ai venit să-l turburi cu necazul tău sau cu necazul altuia, cărnăia încerci să-i înlesnești un drum, să-i ușurezi o greutate. Are legături, intrări pretutindeni, toată lumea îl respectă și ar căuta să-l mulțumească.

– Pentru atât de puțin te-ai ostenit până la mine? te întreabă bunul prieten, când ai isprăvit. Du-te și spune-i cui te-a rugat, că mâine, dis-de-dimineată, voi fi acolo unde trebuie. Nu te mai îngrijora, iau treaba asta asupra-mi și o consider ca o datorie. *La revedere, iubite!*

La o răspântie apropiată te așteaptă, după ce ai vorbit cu el, omul interesat, care, tot cinstindu-te foarte mult, are în tine o încredere limitată. Tine să verifice că nu ai căutat să te cororosești de el cu o vorbă, ci că te-ai dus, că ai intrat și, de vreme ce i-ai făgăduit, își permite să se prindă de tine scări și să vadă cu ochii lui. Știindu-l om de ispravă și nevoias, adeseori mințit de oameni și de viață, îi tolerezi să te ia de scurt și nu te superi că insistența lui ajunge excesivă. E ori un învățător nedreptățit, ori un funcționar care merită o avansare, ori un țătar fără slujbă, ori un student care nu mai poate trăi din „meditații“.

– Ei, ce ți-a spus? te întreabă nerăbdător. Se face?

Răspunsul tău nu are dreptul să fie atât de sigur ca al prietenului binevoitor. Îi pui o pedală prudentă. Entuziasmul excelentului amic are întodeauna trebuință de o surdină, care

să-i modereze accentul, mai cu seamă că ai mâncat din agreabila ei papară. Când i-ai mai da și altuia să guste din ea, e bine să o servești cu lingurița.

Minutul prieten nu face ca acel ministru defunct care îți da bucuros o scrisoare de recomandare cu textul: „Te rog scapă-mă de el”, citit prin transparența plicului alb. El suferă de alt neajuns. Are o pauză în firea lui, un interval, de care nu-i vinovat.

E atât de volubil, de spiritual și metaforic, în tot ce pune la cale cu o dragoste adevărată, devotat lucrului pe care-l face, încât, întodeauna, ori trece dincolo de subiect, ori se oprește dincoace de el, și toate intervențiile lui rămân fără efect, oricare ar fi autoritatea hotărâtă în toată conștiința să-l servească. Pledând cauza unui nefericit, el pledează, fără să știe, împotriva ei, îl minimalizează pe solicitator fără să vrea și, dintr-o problemă de viață și dintr-o tragedie, izbuteste să scoată o șaradă, de dragul unei vorbe frumoase. Surâde și glumește până ce lasă personajul vizitat, amuzat un sfert de ceas, o singură amintire, că e amuzant. Tot fără să știe, s-a jucat și cu propria lui existență, suspinând în viața lui gravă pe dinăuntru dar licăritoare pe dinafară.

— Ce-ai făcut cu ministrul? îl întrebi a doua zi, cu sfială.

— Admirabil! Tocmai te căutam să-ți dau răspunsul. S-a făcut!

Și nu se făcuse.

Bunul prieten s-a născut suflerește ca un grilaj: o stinghie plină și una goală.

1943

UN ALTUI

Tânărul e un vlăstar de francez însurat cu o distinsă româncă, la Paris, acum vreo douăzeci și cinci de ani.

Educația de țărăncă moșierească, crescută laolaltă cu porumbul și deprinsă cu imaginile care evocă mămăliga: fotele, brâul, opincile, ciutura, plosca și cocenii, – s-a văzut brusc transplantată în atmosfera Capeților, a Enricilor, Ludovicilor și catedralelor, ca dovleacul între ananași.

Intervenind foamea războiului, noua familie a operat o mișcare retracilă și s-a întors la moșia din România, unde tot timpul furculitele n-au stat în cutia mesei și vitaminele, distribuite Europei în fiole și injecții, circulau fără cartelă, în ambalajul lor primitiv: pătlăgelele vinete și roșii, ardeii grași, fasolea țucără, cartofii, castraveții...

Familia sporise cu o bucată de om: fiul, franco-român, „roumain, ma chère”, la Paris, „français, tu sais”, la București. Împărecherea extremelor a dat un dezechilibru de individualitate și un copil bătrân, parcă născut la treizeci de ani.

Limbajul lui de maturitate comică tratează tot felul de chestii, formulează păreri de sceptic, nu se miră de nimic, cu un aer neprefăcut, de fost ministru în Indiile malarice. Tânărul afectează toate mișcărilor fotografice ale celebrităților politice din gazete. Se gândește în cot la Europa, cântărește continentele legănându-și piciorul încălecat peste genunchi, fără un dispreț remarcant pentru nici o mare putere, dar versat în mecanismul secret al intereselor internaționale. Nu se lasă sedus de aparențe și zice câteodată: „Vai!” – pe francezește „*hélas!*” sau „*On va voir!*”: „să vedem”...

Copiii din clasa lui îl cheamă la joacă și-i zic: „mă!” *Barbara* silabă n-are echivalent francezesc. Se-nghesuie-n el și-i mai turtesc câte puțin jobenul. În primele zile de liceu s-a prezentat cu o pălărie-gamberă, care nu se mai poartă, de semiceremonie, cravatat pe gulerul cu lustru și parlamentar, ca la Palais Bourbon. De câteva ori a trebuit să-si smulgă capul din ea, intrată pe urechi până la ceafă, ca dintr-o cutie de conserve. Venea cu un baston de bambus, cu noduri și falange

flexibil, făcându-și în curtea liceului o intrare de Charlie Chaplin, cu urale, foarte gustate de elevii *mal élevés*.

Într-o zi, s-a arătat, cu bastonul și gambeta, pe bicicletă, și a avut un succes *fon*. A rămas *étonné*. Colegii i-au desfădat pălăria, i-au întepat cauciucurile bicicletei și i-au aruncat bastonul în Cismigiu.

Un an și l-a *consacré* familiarizării în mediul copiilor, *des imbéciles*, cu limba rumenă, alegându-și din toți un cerc de trei amici mai interesați din punctul lui de vedere, și în care și-a pus încrederea și speranțele că-i ascultat cu seriozitatea cuvenită aristocraticelelor lui confidente.

Mărturisirile lui cotidiene erau seducătoare: tânărul *franco-roumain* își petrecea nopțile în intimitatea societății inaccesibile, prieten cu corpul diplomatic, având unchi miliardari, și știa tot. Antrenat fără voia lui, până noaptea târziu, a băut prea multă sampanie și-l cam durca capul. De-abia i-a rămas timpul să dea fuga până acasă cu automobilul unei legatii, să-și lepede smochingul, să ia o duș rece și să vie la liceu...

Dar adevăratele lui mari rubedenii erau în Franța, mătușa lui, contesa de Boailles, veriți lui: marchizul de Gourdalès și vicontele de Phrazzes, care-i uu *tip épatant*, a doua mătușă, la Princesse de Dordogne, și o mulțime de nobili cu tunc istorice și cu portrete în armură seculară. Un strămoș i-a murit la Rocroi.

Toate astea se împleteau cu 3 la marea matematici, cu 2 la limba latină, cu o baristă cam cenușie, cu hainele șifonate, cu pantofii scâlcii. Sosurile grase îi constelau pieptul hainei, cu toate că avea acasă o garderobă splendidă, în Bretagne un castel, un domeniu în Touraine, și altul, moștenit de la Richelieu, în Midi.

Din partea lor, nici colegii confidenti nu s-au lăsat mai prejos. Unul luase masă în ajun cu Radu Negru, în principatul familiei, de la Curtea de Argeș, altul strănuse de vorbă câteva ore asupra evenimentelor mondiale cu fratele maica-sii,

Matei Basarab, abonatul ziarului „Le Temps” și al revistei „Revue des Deux-Mondes”, *un drôle de type celui-lă*.

Aflând ce era cu aceste rubedenii ale colegilor lui, tânărul franco-român s-a simțit ofensat, s-a îmbolnăvit și s-a retras de la o școală frecventată de atâri bădărani.

1943

COPILII

Un student care a venit să mă vadă în ajunul plecării lui din București, pentru o săptămână, întrebat: „Unde te duci?” mi-a răspuns: „Mă duc la mama. N-am mai văzut-o de la Paști și mi-i dor de ea”. Altul, tot așa, plecase la începutul vacanței să-și petreacă vara lângă maică-sa și, pomenind de ea, ochii-i erau emoționați.

Amândoi și-au trecut licențele de curând și n-au mai avut răbdare să-și piardă timpul cu formele de obținut, unul o catedră și celălalt un scaun într-un birou cu scuiători; - amândoi erau țărani, mulțumiți că vor putea să-și mute brațele, măcar la sfârșit, din statul în cot la pupitru, pe uneltele de muncă ale petecului de moșie. Unuia din ei îi părea rău că și-a pierdut copilăria în conflictele cu programul școlar și părea hotărât să ia o fată din sat și să rămâie la țarina lui, lângă maică-sa, lângă o viitoare nevastă, lângă cele trei mame ale lui; să se înmulțească, să aibă o casă de copii, pe care se va pricepe să-i crească într-o bătaură, îngrijită de gustul evoluat al țăranului cărturar.

Am fost de părerea lui sănătoasă, că un băiat cu o frântură de avut, harnic și învățat, n-are ce câștiga din viața de pribeag pe bulevarde, și că locul lui adevărat e acasă, între oamenii care așteaptă îndrumări cinștite, între vitele care

trebuie îngrijite prieteneste și între copiii satului, deprinși cu bunele învățături.

Pilda acestui soi de viață o dădeau, ca o lecție destul de dură pentru spiritul de funcționarism, sașii din Ardeal și șvabii din Banat, ai căror băieți, doctori de universitate, rămâneau acasă și, în cizme până la brâu, scoteau toamna cartofii cu hârlețul, transportau în care mari girezile de lân în suri, duceau vitele de lapte și de povară, vacile și drăganele la apă, și caii lor mari, cu copitele grele, la scaldă, sănătoși, voinici, alpinisti și schiori. În casele lor largi, cu streășinile întinse ca pânzele de corăbii, cântau familia, pianul și orga, biblioteca ocupa o încăpere, și ogrăzile dintre ziduri erau niște grădini bogate de flori.

Copiii în aceste case cresc într-o clarină, cum o visa studentul oltean, care se ducea să-și vadă mama cu brâul încins, de acasă.

Alții sunt copiii cu ghiozdan, cu care ne întâlnim noi pe străzile din București. Mulți din ei sunt foarte tristi, amărâți între o familie dezorganizată și o școală cu dascăli reci, -- străini de o inimă, de o dragoste, de o milă, de un respect.

Pilda părinților care trag fiecare încotro, tatăl cu plăcerile lui, mama cu plăcerile ei, neîmpărtășite laolaltă, e uneori înfiorătoare la oamenii cu dare de mână, unde copiii sunt lăsați pe seama slugii. Pentru tată, pentru mamă, ei nu vor putea să aibă niciodată sentimentul înlăcrimat al studenților care și-au luat rămas-bun de la mine -- și nici fraților între ei nu le rămâne măcar legătura conștiinței de părăsire. Ce pot ajunge fetele și băieții acestor căsnicii pustii, în care o Doamnă Bovary se mărită cu un Don Juan, politician, mișit și cartofor?

Dacă urmărești tribunalele, numărul divorțurilor de destrăbălare cu un model de bărbat și cu o poamă de femeie, care întind cu dușmănie, unul împotriva celuilalt, de mădulările plăpânde ale unui prunc, cine din soi să-l aiba pentru el, ca să-l încredințeze la mahala unei tigănci sau unei guvernante profesionale, rinde să anuleze căsătoria.

Iar beria de cuvinte crește și ea proporțional cu numărul nefericirilor, din marele oraș de inițiative și de cultură...

1943

SEMNĂTURA

Mă uit la funcționarul care umple spațiile goale ale unui formular, cu câtă plăcere și conștiință de sine repetă un act, scris după tipic, de o sută de ori pe săptămână. N-am mai văzut un om atât de satisfăcut, de la profesorul de greacă, specializat în estetica lui 3, pe care-l derinea cu aplicația minuțioasă a lui Ingres, privind-l din două laturi și din față, ca o mare operă de artă. Inefabilul lui surâs ascundea nuanțe și combinații de reflexe, demne de un inspirat, și era jignit când elevul merita o notă mai mare. L-ar fi rugat să fie mulțumit cu 3, căci la finele anului tot erai obligat să-i faci un cadou, și tot treceai clasa și dacă nici nu-i aduceai nimic.

Funcționarul n-are oroare, ca scriitorii ceilalți, de manuscrisul lui, și mai ales de copiatul paginilor scrise. E măhnit că trebuie să scrie prea puțin Da sau Nu, după rubrică, și face tot ce poate pentru îscarea unei perifraze. La coloana ultimă, „Observații”, de un lat de palmă și, de obicei, la toate actele albă, el se poate dilata în voce, răzbunat de spațiul în centimetri dintre liniile verticale. Acolo, el, cam confuz, căci nu-l mai ajută clientul și trebuie să facă apel la toată inspirația lui, ca să înnegrească toate liniile puse pe registru la dispoziția fanteziei, încercă pe bucăți de hârtie, de câteva ori, o compeziție personală și, resemnat, în sfârșit, tot scrie ceva: „Nimic”, părându-i-se că dacă lasă locul slobod, lipsește ceva.

Dar ce splendid profil îi dă el literei mari, care începe acest singur cuvânt, între eleganta arlechinului dansând și curbele unei foarfeci de unghii cu vârful încovoiat. Nu mai e un scris, e o cizelare. Ca să fie și mai frumoasă, după ce isprăvește litera elastică, îi aruncă înainte, sus în cap, o aripă, ca o jumătate de arculadă, ca o panglică-n vânt, prinsă de un catarg.

Sunt fel și chipuri de a fi scriitor, și literele se construiesc, în cazul unui talent irezistibil, ca un castel de traforaj, sau ca o catedrală de bere de chibrituri lipite cu clei. O capodoperă senzațională, admirată cu lupa și expusă la toate vitrinele din București, acum vreo cincizeci de ani, arăta pe regele Carol I scris, în păr, în barbă, în sprâncene, unică și epoleți, cu litere microscopice, care povesteau istoria românilor de la Traian până la el.

Delictul de a face litere frumoase vine de la sentimentul de creator. Are și această frumusețe stiluri și criterii. E o problemă: să găsești cel mai original B, dacă te cheamă Buflei și ești un șef, cumva, peste o seamă de biurouri, rezolvat la o gratificație sau la un spor de salariu, cu o iscălitură, calificată la riparul oficial: „Indescifrabil”.

Până să descoperi majuscula fericită, ca un portret al tău, condeiiul exersează cu penite diverse. Stând de vorbă, mâna scrie de sute de ori Buflei, până ce numele cristalizat dă scânteia proprie ca un briliant. Cunoșteam un ministru pe vremuri, care în lipsa unei herghelii cu jochei, schița mii de capete de cai, ascultând o interpelare.

Pe urmă, semnătura ajunge o adevărată și câteodată unica fericire. În lungile sesiuni guvernamentale de odinioară, unii mari demnitari au produs acest singur lucru original, o iscălitură, care-i unicul act social și politic, rămas posterității, indescifrabila și aceea.

CREION

Pensula și paleta se feresc de priveliștile atât de caracteristice, ale târgului muncii din București, ca domnii bine îmbrăcați, de uneltele murdare, cu toate că nu prezintă mai puțin interes ca fostul Balcic.

Despre Balcic, pictorii ne încredințau că aspectele lui ar putea să dea tuturilor generațiilor de artiști viitoare, modele ideale de ajuns, luare de-a dreptul din natură și strămutate intacte pe pânză, ca strugurii de pe vrej în farfurii: forme, lumină, nuanță. Răspântia, fântâna, casa aurie, drumeagul care suie sau coboară, tătăroaicele, starul jos à la turca, s-au tras în mii de ediții, și, în visul ca fitece bucureștean să aibă, dacă nu și un iahlu cu cazinou, ca un fost ministru, care-și importa benedictina pe apă, cel puțin o vilă, amatorul maritim și balnear se multumea și cu petecul de vopsea, agățat într-o ramă de bronz...

Subt influența picturii, pământul de clădit o vilă nouă se vindea ca tablourile, cu centimetrul pătrat și pe același preț...

Prin imitația literaturii, s-ar părea că și pictura, care-i în toate formele ei anecdotică, începe să refuze anecdota, în beneficiul stărilor de poezie, riscându-și obiectivul pentru o iluzie.

O centură, a măștrilor de impresii, încolăcită ca un șarpe după o scrumieră, nu constituie o anecdota; anecdotic ar fi trotuarul din fața Spitalului Brâncovenesc, unde câteva sute de zidari, dulgheri, tâmplari și dogari, cu sculele lor, gălci, mistrii, fierăstraie, cuțitoaie, așteptau în zorii zilei cererea și oferta.

Anecdota pare să fie în pictură obiectul bine definit și grupat burghez, descripția cu pensula a omului între mai mulți, atitudinea sa, în definitiv, compoziția.

Târgul bratelor de muncă din piață a dispărut; trotuarul e gol. Mesterul lăcătuș dispăruse de mai demult, păstrat parcă

Într-o singură gravură policromă, de-acum vreo saizeci de ani, în portul de atunci, din colecția lui Sarmar-y-tatăl. Cârpa-ciul și-a lichidat și el industria dintr-un ungher. Chivutele cu bidinelele lungi, din piață, au rămas pe o pânză de Jean Steriade. Florăresele rețineau din când în când spiritul de observație limitat, al câte unui confrate de-al lui Creuse, însă evaziv și caricatural. Precupeții olteni sunt pe ducă. Mai rămân, totuși, piețele colorate mai puternic ca toate Balci-curile din lume, cu peizajul de geranium al tomatelor, cu verdele negru al pepenilor, cu violetul posomorât al movilelor de prune și, pe mătase, al pătlăgelelor vinete, pline și lungi ca retortele de parfumerie. A mai rămas gean-giul care duce-n spinare, din Abrud până-n București, șevaletul lni cu păurate și trapeze de sticlă. A mai rămas tocilarul... Au dispărut bagagi-ii, covrigarii, vânzătoarele de ciorbă de burță în amfore de lut, negustorii de salip, au dispărut sacagi-ii cu darina lor, de a împărți apă de pomană pentru morri...

Pitorescul, care-i o snoavă a ochiului, variază astfel fără martori și se pierde pe todeauna.

1943

MAȘINA

Într-un timp, omului speriat i s-a parut că intră în viața lui un monstru devastator, hotărât să-i smulgă pâinea de la gură, și orbirea i-a durat, până să se dezmeticească, o bună bucată de timp.

Începea epoca mașinilor adevărate, după încercările timide, care dăduseră numele viitorilor giganți, derizoriilor mașini de gătit, de căleat, de tocat și tuns... Cele care prevesteau marile mecanisme complicate erau ceasornicul și mașina de cusut.

intrate în obiceiuri după războiul de țesut, unul din cele mai vechi aparate de împânzit, cu încetînceala păianjenului, dimpreună cu pîua dimici.

Cine nu-și aduce aminte de cruciada copilărească a estetiilor de fotoliu, care țipau că locomotiva le murdărește azurul și strică frumusețea peizajului, rezervat contemplațiilor solitare și considerat ca o piesă de muzeu? Turnul Eiffel a provocat protestări enorme și n-a lipsit opoziția nici la construirea tunelurilor, socotite ca niște ateniate la misterul interior.

Ce departe suntem de niște timpuri totuși atât de recente, azi, când străbatem în tăcerea pasagerilor imensa serpentină a Simplonului dintre Domodossola și Brieg, la o profunzime a piscurilor alpine de necrezut sau când trecem la Paris cu metropolarul pe dedesubtul albicii Senei!

Peizajul, apărut cu toată puterea împotriva barbarilor de ingineri, a câștigat. Chenarul mărunț al șinelor argintii, pe poalele pădurii, e decorativ, trenul cu fumul în sus înconjoară muntele ca o arătare de basm, monumentalele viaducte pe pilăștri, cu deschizături ogivale, ridicate peste râpi, ca niște catedrale, adaogă zării o eleganță, un mobilier neașteptat, umple natura pretutîndeni și o mai apropie de omul, prezent în stepă și pe ghetari, cu activitățile lui, singurătățile adânci ale vastelor răceri de umbră nu mai sunt izolate. De-a lungul liniei de fier se constelează, noaptea, licuricii luminilor verzi, răspunzând celor din cer. Poate că șuierul expresului trezește ciurele în codri și răsufllul lui ritmic pune pe fugă mistreții și le aduce stejarilor milenari aminte de balaurii care cutreierau tinuturile de căprioare.

Diligența hrănea câteva sute de oameni; locomotiva hrănește sute de mii.

Ultima luptă a masinii cu oamenii cailor a dat-o automobilul. Se știe cum a început această mașină cu viteza de două sute km pe oră, din povestirile americanului Ford, constructorul primului quadriciclu cu motor, un motor care

cutremura pământul, amenințând la fiecare bătaie de piston în cilindru să facă o explozie catastrofală. Întâiul șofer, care avusese curajul să se urce pe o asemenea mașină, din sută de metri parcursă într-un zgomot infernal, a scăpat cu viață, însă atât de sărit din loc, din toate încheieturile lui, încât a tremurat o lună de zile, zguduît ca de un tic nervos în fiecare mădular.

Milioane de oameni fără lucru au găsit de-a gata situații nebănuite de rentabile, confortul multimilor a sporit, noi industrii conexe cu noua mașină au trebuit create în mii și mii de puncte ale fiecărei țări. Singurele ființe care au avut de pierdut din suprimarea caiilor, sclavii maltratați ai omului, au fost vrăbiile... Dar păsările cerului beneficiază de un angajament imprescriptibil.

1943

MIRELE

O ciritoare îmi atrage pe bună dreptate atenția că o familie, care se destramă atât de mult și de ușor, cum se constată din divorțurile prea numeroase, denunțate de Cocò și urmate de tragedia copiilor, împărțiți între dânsii de niște soți foarte dispuși, după ce s-au iubit, să-și scoată ochii dinaintea unui magistrat judecător, se întemeiază greu. Nu se mărită cum și când vrea o fată.

Din dragoste, preînde corespondenta care n-a citit în ziare deznodământul de o sumbră frumusețe clasică, al cazului soților Carcalereanu, ori din interese, tocmită în foaia de zestre, fiorosul act de stare civilă din cultura judiciară, căsătoria tot rău iese; ba, i se pare doamnei, că o căsnicie, condusă ca o cooperativă sau ca o bancă sucursală, dă rezultate. Doamne ferește, mai bune. Dividendele a două case de comerț,

asociate în persoana unei domnișoare și a unui domnișor, reprezentând în registrul de comerț firme cu capital serios, echilibrează reciprocitățile dintre soți, ajutate de pocher, de sindrofii cu dans și băutură fină, și cu câteva duioase ticăloșii sentimentale, de o parte și alta.

Doamna poate să-i spuie, de pildă, domnului la masă, unde pe amândoi îi doare capul: „te-am întâlnit ieri la Șosea; mă așteptam să ai gusturi mai alese“, iar valetul poate să oprească pe conașul să între în apartamentul doamnei, motivând că e ocupată și că a dat ordinul să nu fie deranjată. Domnul, care a primit o participare de o sută de milioane la afacere, e bine-crescut și inteligent; nu insistă. Ce opinii au slugile despre asemenea săpâni, asta e altceva. Se vor sili și ele să ducă moravurile mai departe și să se conformeze.

Tinerii din centru nu mai suferă de romantismul scrupulelor, de pe vremuri, și profesează sensibilitatea impudorei cu o facilitare de artiști și rasa lor cea mai bună constituie în epoca noastră, lipsită de bărbați cu gândul la însurătoare, o elită privilegiată, căutată de domnișoarele întârziate. Căci viața, cum i se zice, nu stă, și mai ales complexul de combinații, menite să mascheze câte ceva.

O nepoată a doamnei care se adresează lui Cocò și-i povestese, umblă vasăzică să se mărite, cu toate că are o profesie intelectuală bine definită, modest remunerată, dar suficient pentru un cap de femeie. Domnișoara vrea să-și facă pacea sufletului cu un moment mai înainte de terminarea războiului, pentru ca pacea mare să o găsească instalată în climat potrivit. Ne iubind, conform principiilor că măritișul din dragoste nu ține, pe nimeni, ea și-a căutat părechea, pe temelul altui principiu: de ce să fie omul singur și să nu se facă doi, și trei, și patru, și mai mulți?

Viitorii soți eventuali ai domnișoarei nepoate au cerut un pret exagerat pentru o păreche de pantaloni la domiciliu: câteva milioane. Unul singur a lasat mai ieftin, dar încârcat de poveri,

de care, dacă se însoară, înțelege să scape. Are o datorie de două sute cincizeci de mii de lei și trebuie să o plătească din zestre, și pe maică-sa infirmă și cu gura compromisă. Trebuie să-i cumpere un picior de lemn fără obligație, evident, să danseze la nuntă (optzeci și cinci mii lei) și să-i puie dinți; o claviatură completă (o sută de mii lei).

Mirele așteaptă răspunsul până la 1 octombrie anul curent.

1943

E. LOVINESCU

Despre Eugen Lovinescu, lovit în agonie de piciorul măgarului, evoluat de la fabulă-neoace și devenit poet, s-a scris în toate felurile, cum se scrie despre fiecare om cu pana lăsată în voia hârtiei și după moarte, mai laudativ decât în timpul vieții. Omagiu după omagiu, la mormântul lui s-au prezentat rând pe rând, ca niște societăți de interes mutual, roate pâlcurile și cetele antagoniste, și-n ultima perioadă de lună nouă, târâș, grăpiș, chiar o revistă neașteptată la cimitir, care exploata față de scriitorul viu, pe lângă un dispreț înfumurat, critica sub formă de înjurătură, e cazul să se spuie, ca la ușa cortului. Țârcovnicul ei literar aprinse și el o lumânare, mai mult parafină decât ceară, dar, în sfârșit, cu chibritul lui, tras pe propriul lui pantalon.

Aceste recunoașteri au defectul că sunt cam tardive, deși pocăința ar trebui luată la orice oră de calendar în considerare. Nemaivând pe marror în față, se presupune că ele sunt acre de sinceritate și că sentimentul dura încă de pe timpul când scriitorul, insultat ani de-a rândul, era în viață. De ce această duplicitate? Detestat în timpul vieții și primit după moarte, ce școală morală reprezintă falsificarea intenționată, amestecată

cu sentimentul *secret*? De ce n-a fost spus adevărul mai mic ori mai mare, mai devreme? Ca să nu-l audă interesatul și să se fudulească? E-o arifudine meschină.

Atât în cazul Lovinescu, cât și în toate cazurile de scriitori, ceea ce interesează în principiu, trebuie repetat, nu e întâi opera, care poate să fie bună sau slabă, calitatea privește numai pe autor și el nu poate face mai mult decât e cu onestitate în stare, dar efortul către ea, izburit sau nu. Apoi, judecarea fructelor unei activități mai rodeauna în actuală și subiectivă, nu atârna direct de comperința contemporană: au fost scriitori foarte corați în viață, din care n-a rămas nimic, pe când alții, tăgăduiri, au început să fie acceptați după ce factorii de opoziție s-au lichidat.

Rostul unui condei nu-i în genialitatea lui, mai mult sau mai puțin abstractă, variabilă și inconsistentă, ci în continua lui prezentă. E timpul de lucrat, nu e timp de ales. Ți-ai dat în fiecare zi contribuția față de îndatoririle tale? E suficient să te încadrezi în marca sfortare a stăruinței. Activitatea se absoarbe în viața națională ca o certitudine educativă.

Viața lui Eugen Lovinescu, neostenită până în ultimă ei oră, n-a cunoscut nici un agrement afară de o muncă aprigă, la care în definitiv nu-l obliga sărăcia, și nici o lene, nici o concesie, acordată de cei mai mulți slăbiciunilor de toată ziua, nu i-au îndulcit asprimile consimțite și mucenicia, căreia i se devotase călugărește. Literatura nu a fost pentru el o boierie: a slujit-o ca un bun și neobosit servitor. Celor care i s-au pus în drum și l-au supărat în viața lui de abnegație totală, cerneala și condeiul le-au adus numai beneficii și literatura lor a fost și a rămas un pretext pentru parvenirile aducătoare de subvenții, de lefuri multiple și de onoruri, meritate de valita unui ifos, dublat de un servilism ajustat pe măsura oportunității. Cum s-a achitat de datoria lui, Lovinescu, și ce fel de datorie și-a impus, sunt niște treburi care nici nu-s de nasul fitecui îl judecă prostește și privește și personalitatea lui,

criticabilă sau aplaudată, nu se anulează o activitate pentru că displace sau stingherește. Vorba e că și-a făcut o darorie și că i s-a devotat.

E o mare deosebire de nivel între viața lui și a foștilor lui detractori de rea-credință, convertiți după moarte: viața dă semnificația scopului unei activități, cu care se confundă. Când omul și opera, efemeră ca și el, se bat cap în cap, scopurile sunt compromise și activitatea se prezintă ca o tâlhărie deghizată, ici minciună, dincolo putregai: morminte spoite și fariseism.

De pe care poziție de culme a fost atacat Lovinescu cât a trăit? În vreme ce pe el îl apuca ziua în odaia lui de lucru, indiferent de cât putea să realizeze, foștii lui faimoși adversari, fortificați pentru eternizarea fătarnicelor demagogii într-o doctrină, gândeau din cărciumă beți, tăvăliți în vomitură. Un poet îmi spunea despre unul din ei, foarte cotat în cercurile pure și în stare de toate atitudinile morale extreme, că-si petrecea nopțile într-o casă de tolerantă pe un scăunel, cu matroana întreprinderii lângă el și cu o râșniță de cafea turcească între picioare, învârtind molarec manivela. Măcina pentru clienții care cereau în boxe una subțire, dulce, cu un pic de rom.

Acestui soi de adversari, care parazitează și ouă în sufletul scriitorului animat de o misiune, parcă-i trebuie refuzată și convertirea. El minte și în genunchi.

1943

CROITORUL

M-am găsit din întâmplare cu prietenul meu croitorul, de la care aflăm că e patronul unui salon de mode important. Om ca de vreo patruzeci și cinci de ani, a răzbit, s-a impus într-o clientelă aleasă, câștigă cât vrea și totuși nu-i destul de satisfăcut.

Nu s-a putut dezbăra de un cusur profesional: iese în oraș cu gura plină de ace, nirate de la probă. Așa e meseria: având nevoie și de o a treia mână și neavând-o, te slujești de organul cu mustăți și barbison. Croitorul meu are aceste trei atribute, *combinat pe un petec strâns de profil*.

L-am prevenit că măcar când vorbește ar trebui să-și scoată acele cu gămălie, ca nu cumva să le înghită. Dar nu poate. Dacă nu le simte cu limba, i se pare că nu mai e el, și-l apucă o timiditate ca pe un călăreț care mergând pe jos își pierde majestatea.

Croitorul, cu toate acestea, era iritat.

Si avea de ce. *Specialitatea lui fiind taiorul, toate doamnele cu poziție socială vin la el și cer lucrul imposibil, să le „facă frumoase”.*

Degeaba le spune el că nu le prinde croiala, făcură pentru elasticități mai proporționate. Doamna ține să aibă taior și taiorul nu iese. De ce-i vine altei cliente și ei îi stă așa de prost? Cum să-i vie bine dacă un umăr e cu o palmă mai jos și șoldul s-a scâlțiar? *Câtă vată să mai puie? A pus un pachet.*

Celeilalte îi vine ca o mămușă, pentru că are ce-i trebuie... Are umeri, are sâni, are coala, subț spinare, are peste tot: de mai mare dragul bagi foarfeca în seviot. La probă, cade perfect. El e de vină că una e cocoșată, că alta-i strâmbă, că cealaltă are prea mult abdomen?

Mai taie foarfeca de ici-de colo, mai pune dincolo, mai împlinește, mai scoate, dar vorba lui, ce nu dă Dumnezeu, nu poate să dea nici croitorul.

Nu v-a spus, doamnă, să nu vă faceți taior?... De ce nu l-ai ascultat? Păstrați-l acum în dulap, să mănânce moliile o sută de mii de lei. V-a spus că taiorul „clasic” nu-i pentru dumneavoastră și v-ați supărat. Credeari că maestrul vrea să vă ofenseze. Ferească Dumnezeu! Ce n-ar da el, să aibă în atelier, nu numai manechine cu coapsa *durdulie*, dar și o mașină, cu care să facă doamnele zvelte, pulpe după model, brațe, omoplați, picioare de căprioară, glezne elegante.

Problema asta îl preocupă adânc. A cheltuit pe mecanisme și machere, îl lucrează ideea de ani de zile. S-ar lăsa și de

croitorie. Ar câștiga milioane, cât s-ar șterge la ochi. E adevărat, că se șterge des, că unul supurează. Ar face o sală mare cu o casă de bilete, să între cucoanele pe rând. Numărul 720!

Poftiți, intrați pe stânga și ieșiți pe dreapta. O mașină bună face toată treaba în câteva minute. Mi-a descris confidential, în detaliu, schema intelectuală secretă, după care trebuie să funcționeze aparatul.

– Ai în fața dumitale, i-am spus, un coleg, candidat și el la situația de miliardar. Urmăresc problema creșterii părului pe cheliile definitive. Dacă-mi reușeste, vrei să facem o asociație în doi? În timp ce dumneata dai siluete grațioase, eu să distribui coame, chici, capeluri, cotlete spaniole și bărbi de gârlej amiralilor de uscat de pe Calea Victoriei.

– Voi umple universul de păr! am strigat, furat de o undă de entuziasm.

Stând, așa, de vorbă cu croitorul, care ascunde în el un inventator sedus de controversă, ca atâți alți novatori geniali, pierduți în căre o profesie vulgară, am văzut cum treceau între două dăre albe reglementare, de pe un trotuar pe altul, și alți câțiva inventatori frământari de năzuință: golatul care visează avuție, cântărețul mut, oratorul limbuz și scriitorul fără talent.

1943

ÎNTRE POLITETEȚE ȘI DATORIE

Viața noastră, în pâlcuri și cere, oscilează între două contradicții (și de-ar fi numai două!): datoria de a spune adevărul și necesitatea de a-l ascunde. Între amândouă, omul civilizât a pus un succedaneu, politețea, regulatorul elastic al sincerității și al perfidei, iar omul brut minciuna tare, violență ca și adevărul lui.

Politețea e un stil corectiv, nici adevăr adevărat, nici minciună adevărată. Când e dezinteresată și o utilizezi ca o apărare împotriva asaltului, pe care-l primești îngrădit, politețea e și un lucru plăcut. Intrusul se lovește de o împrejmuire de mătase: nici el nu-și sfărâmă nasul, și esti și tu protejat cu delicatețe. În loc de o gardă cu coifuri și suliri severă și riguroasă – și antipatică, pui la poarta de intrare un arlechin glumeț, care surâde și păcălește.

Prietenui meu, ministrul de odinioară, avea un zâmbet pentru fiecare solicitator, din vreo două sute, câți îl așteptau zilnic în vasta lui anticameră cu oglinzi. El era în stare de un singur curaj pe zi: de zece minute. Teșea din biuroul lui, defila, urmat de un șef de cabinet, pe dinaintea tuturor, da mâna cu toți, se prelăcea că-i cunoaște bine și-i împăca integral, fără să-i sarișfacă niciodată. Jumătatea publicului îl înjura, recuperată de cealaltă jumătate, cucerită de o politețe excesivă.

Nu cred că trebuie dusă atât de departe politețea, până la miselie.

Politețea și datoria! Juridicește, asta se exprimă aproape ca raportul și ca opoziția dintre datorie și interes, armonizate silir. Pe hotarul lor comun joacă toată legalitatea, defectiunile sunt continui, frânele sar, piesele se tocesc. În prelungirea Codului Civil, atelierul Codului Penal face reparatii, ca toate atelierile mecanice: se drege într-o cârva un organ și se strică altul de tot.

Dar, de bine de rău, viața socială e garantată. Câri oameni poate ucide un asasin? El nu poate ucide o sută: un asemenea asasinat are dreptul să i se caute o altă denumire -- ucide, doi, trei, cinci.... Ei și? Întru cât poate să turbure asta mersul normal al existenței organizate? Nu e grădina fără uscături, zice moralistul. Degenerescență! zice patologia. Condamnarea la moarte! strigă procurorul. Contradicția se lichidează cu douăzeci și cinci de ani muncă silnică, rectificai și ei cu câte o revizuire, cu câte o amnistie, cu câte o grațiere.

E treaba magistratilor să angreneze accesoriile cu marele mecanism.

Adevărul e în toate limbile la singular, ca să ne ferim de realitatea adevărilor variate și ca să dăm erorii și adevărului multiplu prestigiu de unicitate.

Nu e numai un adevăr, sunt multe. Ce-i adevărul altceva decât un aspect, schimbător, al unei realități, deformată de unghiul din care scoți o fotografie? Adevărul adevărat e personal. Forma lui e: „spune drept”. Nu poți spune drept: te împiedică politețea și teama că adevărul te declasează: trebuie să trăiești cu lumea dată, nu cu o lume dorită. Politețea e o servitute, o concesie neîntreruptă, un contract de consimțiri.

Mi-ai dat un manuscris pentru o părere obiectivă. Știu care-i parerea obiectivă: elogiul. Ieși prefăcut: vrei să te laud, nu vrei să spui drept. N-ai nici un grăunte de talent. Pot să spui? Nu pot să spui. Politețea mănâncă datoria.

1943

O CAUZĂ...

Săteanul bătrân și sprinten, care la un hotel din provincie m-a așteptat să cobor din odaie, venea de la vreo patruzeci de kilometri depărtare, fraged, zvelt, elegant pe picioarele lui lungi, în cizme strânte, încheiate cu cătărămi peste genunchi. Aflase că era în oraș un bucureștean, și cum în mintea lui, bierul om, credea că orice bucureștean e un avocat, îmi cerea o consultație, cătându-se în buzunarul din sân. Chipul lui frumos fusese lovit cu palma, și bătrânul voia, întâi, să se dumirească cine avea dreptate, obrazul lui sau laba celui ce i-l mănjise.

Nu putuse să aflu din judecățile lui că era vinovat și-i mai trebuia și judecata unuia mai învățat, care când mănâncă o palmă, o analizează. Tinea acasă o pușcă încărcată, și dacă nu găsea dreptate, era hotărât să se întoarcă-n sat și să tragă, ca după iepuri.

I-am văzut gândul înghețat în căutătura cenușie. Să știi că asta se ține de vorbă, mi-a șoptit urechea – și mi s-a făcut mila de el.

Mai văzuse-n oraș câțiva oameni de specialitate și ajunsese la concluzia: întâi, că trebuie să facă proces, al doilea că îl costă prima înfățișare zece mii de lei, și pe urmă de-atâtea ori cinci mii, câte amânări va obține adversarul. Lui îi trebuia o procedură rapidă, ca să nici nu-i treacă necazul și nici să târăgânească o treabă, care nu-l lăsa să-și vadă de câmp.

Și-i mai era în joc și cinstea. L-aș fi sărutat ca Vodă Cuza pe moș Ion Roată, dar sărutarea mea dată cu toată dragostea, nu putea șterge palma de pe alba lui înfățișare senină. Ca să i-o spele, ar fi trebuit să vie Vodă.

Fiindcă tot eram în regiune, aveam prilej să vizitez vreo câțiva învățători cu care eram în corespondență. L-am întrebat din ce sat e. Drumul învățătorilor trecea pe la el, și săteanul avea o brișcă neagră cu două roți și un cal de agerimea zvrâlugii.

– Nu te întorci cu mine acasă? l-am întrebat. As vrea să-l cunosc și eu pe ticălosul acela și poate că vă împac.

– Asta nu se poate! răspunse scurt. Nu vreau!

– Poate că vrea el și poate că ai să vrei și dumneata mai târziu. Ia să ne mai chibzuim nițel, până ne mai plimbăm prin târg.

Pe la prânz, omul s-a învoit, cu conditia, pe care n-am prea luat-o-n seamă, să nu plece de la el împăcaciunea și, pe la toacă, ne-am pomenit că oprim calul, cu telegar vioi ca și stăpân'su și iute, în dreptul casei învățătorului, cu două sălcii în poartă, legănate lin.

– Uite, omul ăsta a fost bătut cu palmile pe obrazul lui curat, de un dezmetic. Dă-mi o mână de ajutor, să-i împăcăm.

- Știu, a răspuns învățătorul. A fost o greșeală. Gavrița, care l-a lovit, vrea de atunci să se omoare de mahnire.

- Să-i chemăm pe amândoi. Stai dumneata cu bătrânul și dă-mi pe cineva să mă ducă la Gavrița.

Împăcarea s-a făcut curând, mai înainte să sfârșie cârlanul de câteva ori. A fost de ajuns intervenția celor doi oameni de bunavoință, învățătorul și sluga dumneavoastră. L-am obligat să se arate satului împăcați și am ciocnit cu totii un pahar de vin la cărciuma din răserie.

Învățătorul mi-a mai scris din când în când. Încercarea făcută într-o doară a fost repetată, a trecut în satele vecine. Oamenii nu se mai judecă unii cu alții la judecătorie, judecățile începute au fost întrerupte, și pricinile se împacă acum prin mijlocirea prieteniei.

Procesele demoralizează; în părțile noastre au început să se împace toată lumea, îmi scrie învățătorul.

Iată o experiență, care ne duce cu o sută de ani românești înapoi, în bunul înapoi, când polita era o strângere de mână și tovărășia o îmbrățișare.

1943

TEHNOLOGIE

Din toate vitrinele, afară de ale horticulturii, care a izbutit să facă frumusețea florilor odioasă, nu mai prezintă un interes de originalitate nici librăria, concurența daliei, a rozei și crizantemei.

Recordul varietății îmbelșugate aparține fierărilor și sculelor de lucru, bijuteriilor epocii de mașinism, prețioasele curiozități așezate în magazine ca niște muzee. Dacă ar lipsi din geamul de cristal de la stradă, uneltele uzuale, de un model

gândit, pentru întrebuințările comune și complicate, burghiile, șurubelnitele și dălțile, ai crede că treci pe dinaintea unui univers de bibelouri de fantezie și de simboluri neînțelese. Paradisul tehnic, fără exigențele biblice și severitatea pedepselor, nu osândește la pieire mecanismele animate de sufletul mișcării, tot atât de nevăzut ca și celălalt: le schimbă piesele deteriorate. Păcatul mecanic e numai uzura și sentimentele sunt intersanjabile, numerotate în raftul și cutia lor.

Cantitatea „cheilor“ e infinită. Cheie nu e numai aceea care deschide porțile, ușa, lacătul și sertarul, a unei mașinării vechi de sute de ani. Introducând odată cu viteza rotundă și circulară a corpurilor cerești în creațiile ei, șurubul cu cap exagonal și piulită, tehnologia trebuia să fabrice și sculele care le strâng și le slăbesc. În vitrină, mîile de chei cu două capete pentru toate dimensiunile de șurub, licăresc ca niște truse de chirurgie de oțel negru și argintiu.

Iată cleștele în sute de imagini, cleștele care scoate cuiul apucat în două gingii, cleștele cu două burice late, cleștele cu două ciocuri lungi și toate caricaturile de specialitate ale acestei scule, care lungeste pîpăiul, însutindu-i puterea de strângere pe un organ de mașină. Unele taie, unele rup, altele sucesc.

Douăsprezece ciocane de tot atâtea mărimi, cu coada de frasin au călcăiul potrivit pe cui. Cel greu bate pironul, cel ușor și subtire bate ținta, barosul turtește blocul de fier pe nicovală, scos din jar. Am numărat o sută cincizeci de pile cu mușcătura dură a *raspelului* sau cu *frecarea dulce*, late, plate, înguste, triunghiulare, și rotunde, unele ca acul de tricotaaj. Inelele și brățările cu câte opt mărgăritare de oțel cu lustru sunt rulmenții, care vor aluneca pe un ax, în interiorul unui locaș, învârtite nesimțit în grăsimi. Cele douăsprezece măsele dintr-o cutie de metal sunt cheile tubulare. Dălțile cu tăisul fin scot gaura geometrică a unui lemn în care trebuie intercalar altul. Iată rindele, securi, mistrii, draibăre, filiere, târnăcoape, broaște, balamale, lacăte. Fonta, oțelul, arama,

nichelul, cositorul și plumbul i se arată trecătorului din stradă fermecat de gigantismele omului, în sute de forme.

La început a fost uncalta, uncelele au făcut mașina, mașinile fac la rândul lor uncelele, din care au ieșit. Genealogia monștrilor care au transfigurat planeta, întoarsă pe căile inteligenței la mamutul reconstruit din metal, iese dintr-un ciocan și o pilă.

1943

COLABORATORI OCAZIONALI

De o bucată de timp, câțiva din cititorii ziarului ne alimentează des cu o proză, de care le suntem foarte recunoscători și cu sugestii de cea mai mare valoare politică, filosofică și literară. Regretând că rubrica Biletelor nu e de zece ori mai mare, ca să încapă toți, ne folosim de literatura lor numai sufletește, păstrată pentru trebuința noastră personală, ca niște documente de înțelepciune.

Corespondenții lui Cocò au întorsătura de spirit, ca să zicem așa originală și condeiul lor scrie o limbă, pe care noi scriitorii și gazetarii, dacă se poate utiliza pluralul total, o cunoaștem, cu logica și cu deducțiile ei diferite, trebuie să recunoaștem, prea puțin și pe care când o grăim, prietenii noștri medici, incapabili să aprecieze tonul de certitudine misterioase ascunse între idei, încep să se intereseze de noi în mai deaproape.

Textul de mai jos fiind mai scurt ca alte manuscrise, sosite de la colaboratorii în spirit și sentiment ai lui Cocò, îi facem loc cu plăcere, socotindu-ne achitați pentru o vreme de datoriile impuse conștiinței cu stăruință.

Titul bucatii de antologie, ajuns în ultimele zile la redacție, e un proverb: „Așa trece, pietrele rămân” și

semnatarul demonstrează proverbul. „Rog a dispune să i se facă formalitățile pentru a fi inserat”, scrie colaboratorul nostru.

Reproducem manuscrisul în întregime așa cum l-am gustat și cu formalitățile făcute:

[„Chiar din timpurile antice s-a observat că unele ape fac flux și reflux la date fixe, afară de acestea mai sunt unele care fac evoluții de acest fel la timpuri nedeterminate. De mai multe ori s-a încercat ca să se oprească o dată pentru totdeauna acești factori ai naturii care determină apele pentru mișcări anormale, dar nu a reușit, a obținut numai să dertermine cauzele, avantajele și dezavantajele. Apa unui râu îndreptată într-o direcție de flux caută să acumuleze în albia sa tot felul de afluenți pentru a-și continua cursul și pentru a lovi cu putere în stâncă, cu scopul de a acapara mări și oceane. Apa aceasta care luptă să-și formeze albie permanentă și cât mai largă reușește cu ușurință atunci când este lipsă de ea și când ceilalți afluenți caută să-i dea concurs. Când nu este nevoie de ea și intră în albiile unui râu mic sau de aceeași mărime ori mai mare este nevoită să lupte să se retragă sau să se acomodeze ori să-și schimbe numele și să se considere vărsată și pierdută. În ultimii patru ani am avut ocazia să călătoresc mult și să văd de aproape valurile apelor curgătoare și stătătoare care au acaparat și o parte din teritoriul nostru și pentru care s-au făcut demersuri să fie respinse-n albia lor. Astăzi, când parte din aceste ape s-au evaporat, unele s-au transformat, altele au secat, iar unele se mai mențin în reflux și ca apă stătătoare în care se aruncă râutățile. Animalele care trăiesc în apele curgătoare nu sunt periculoase numai atunci când se opresc în apele stătătoare, care tulbură apa și care se izbesc în maluri și iese pe uscat.

Nu trebuie ca să mergem mai departe pentru a vedea cum apa trece și pietrele rătăn.”]

Satira e vizibilă dar folosindu-ne de prilej, nu vrem să lipsim pe cititori nici de câteva versuri, „scrise într-un moment de

durere simțită în felul meu", de către un alt binevoitor, care, din când în când, se ostenește să ne inspire redacția.

„Atâta răutate și searbătă trufie
Că se revoltă-n mine și sfânta înfrățire
Nu știu, nu-s om? Îs drac,
Atunci ce poată să fie un om când e sarac?!”

Despre soare, colaboratorul nostru are gândurile cele mai amare:

„În loc de acest Zeus mai bine era o stea
Rodind în stralucire de tinerețea sa,
Ah! tinerețe sumbră și bine adevătată
Care ar da ființei o cale mai curată.”

Rămâne să mulțumim tuturor corespondenților noștri literari și științifici, rugându-i în același timp să ne scrie cât mai rar.

1943

BAROANE

Ce semeț erai odinioară, dragul meu, de n-ai mai fi fost. Și ce moșie! ce mitocan! ce bădăran! Nu te mai recunosc. Parcă în hainele tale a intrat alt om și parcă eclălat a plecat în pielea goală, pe undeva, prin ceruri ori în iad.

Botul nu-ți mai e așa de gros, fălcile ți-s mai puțin dolofane și ai început, Doamne! să și surâzi cu buzele alea groase, sterse de unsoare. Ceafa ți s-a mai tras, gura s-a mai moderat, burta caută un relief mai apropiat de spinare. Nici părțile de dindărăt

nu mai sunt atât de expresiv dominante, dedesubtul croielii scurte.

Cred că nu mai iei dimineața patru cafele cu lapte, o halcă de șuncă și opt prăjituri, cu care ți-ai pus din nou în funcțiune intestinul gros, anemiât de răbdări prăjite. Te umpluseși bine, până la răgâială. Ți-aduci aminte ce sfrijit erai pe când erai sărac și cum ne palmuia căutătura ta ațârată după ce te-ai procopsit. Îndopat cu bunurile mele, nu-ți mai dam de nas și ri s-a părut că eram pus pe lume ca să slujesc mădularilor tale, burții, gușii, sacului și dăsașilor tăi: asta era rostul meu, a trebuit să-l aflui de la tine, flămândule, roșcovanule, boboșarule, umflatule.

Mi-ai împușit salteaua pe care te-am culcat, mi-ai murdărit apa din care ai băut și cu care te-ai spălat. Picioarele tale se scaldau în Olt și miroase până la Calafat, nobilă spurcăciune!

I-auzi! Vrea să-mi fie stăpân și să slugăresc la mațele lui, cu care nu m-am băgat rânduș nici la boierul meu. Vrea trei părți și din văzduhul meu, ca să răsufle în răcoarea mea numai el. Lasă-mă să-mi aleg stăpânul pe care-l vreau eu, dacă trebuie să mă robesc, nu să mă ia la jug și bici, înșfăcat de ceafă, cine pofteste.

Uită-te, mă, la mine! Baroane! Să ne desfacem hârtiile amândoi, cu zăpăsul și hrisoavele mele, scrise pe cojoc, și tu zdrențele tale. Scrie pe-ale tale Radu? Nu scrie!... Scrie Ștefan? Nu scrie!... Scrie Mihai? Scrie Vlad, scrie Matei? Nu!... Păi ce scrie pe cărpele tale? Degete șterse de sânge?

Mi-a ieșit o floare-n grădină, ca o pasăre roșie rotară, cu miezul de aur. Ai prihănit-o. Ți-ai pus labele pe ea și s-a uscat. Mi-a dat spicul în țarină cât hulubul și mi l-ai rupt. Mi-ai luat poamele din livadă cu carul și te-ai dus cu el. Ți-ai pus pliscul cu zece mii de nări pe stânca izvoarelor mele, și le-ai sorbit din adânc și le-ai secat. Mocerlă și hale rămân după tine în muni și secetă galbenă pustie în șes. Și din toate păsările cu grainiri cântătoare, îmi lași cărdurile de ciori.

Începi să tremuri acum, căzătură. Așa s-a mai întâmplat cu toți câți au umblat să-mi fure binele ce mi l-a dat

Dumnezeu. Te-ai cam subțiat și învins. Obrazul ți-a intrat în gură, gulerul ți-a căzut pe gât ca un cerc de puțină uscată. Dacă te mai usuci nitel, o să-ți adune doagele de pe jos. Ce floacă plouată-n capul tău! Ce mustată pleostită! Ce ochi fleșcăiti! Parcă ești un șoarece, scos din apă fiartă, de coadă, Baroane...

1943

UN ÎNDEMN

Un cititor ne scrie că sunt între lucrătorii și funcționarii ceferiști unii înzestrați cu însușiri artistice, de scriitori, de actori și pictori și că le lipsește, ca să se manifesteze, numai o încurajare.

Pentru scris, încurajarea e în apariția prezentei reviste. Nimic nu-i împiedică pe cei ce visează, ascultând vântul cum trece ca un expres anapoda, prin stații, și semnalizările cu bătaia clopotului pe două note, să-și trimită manuscrisele la redacție, pentru a fi examinate. Cele găsite bune sunt bune și de tipar. Direcția s-ar simți prea mulțumită cred să aibă, pe linia ferată, pe lângă cititori, și scriitori - și se mai poate ca o împrejurare fericită să scoată din rândurile lor scriitori de merit. Asta nu s-ar întâmpla întâia oară în literatură.

Despre talentele celelalte, mi se pare că pentru teatru știam ceva, dar de pictura ceferistă iau cunoștință de-abia acum, din scrisoarea primită. Calea ferată, iarăși mi se pare că știu, are elemente muzicale. Parcă s-au improvizat cândva și orchestre. Pictorii-mi sunt cel mai puțin cunoscuți. Ei ar putea să se grupeze unii cu alții, câți au o fărâmă de talent și să facă expoziții. La Paris au orchestre și magazinele de marunțisuri și „fanfarele” sunt de altfel expresia muzicală și a locuitorilor din Ardealul nostru, unde tarafurile pentru sărbători și îngropăciune

se compun iustantaneu. De altfel, toate meseriile și atelierile au „muzicuțele” lor, primul instrument artistic la îndemâna oricărei pungi și embrionul gustului pentru sunetul frumos, care mângâie omul și dă romanța și, mai târziu, opera și simfonia.

Este drept că în atâra lume câtă muncește și trăiește de-a lungul șinei, nu se poate să nu fie talente, pe care ori timiditatea singuraticului ori programul cotidian de lucru le-au acoperit. Într-o lume mai redusă numericeste, cum ar fi aceea a unei școli primare, considerată izolat, între două sute, trei sute de copii, se arată în fiecare an, la expozițiile de examen, câteva vocații concrete, de obicei părăsite, din pricina puținii înțelegeri a părinților și adversitatea împrejurărilor. Niculae Tonitza, care a fost un mare artist printre cei mai mari, urmărea cu atenția unei tot atât de mari generozități harurile copiilor de școală, frântă la netimp. El înființase concursuri și premii pentru salvarea fragedelor personalități.

La orice vârstă cât mai poate să fie slujită de mână și ochi, o vocație întrenptă poate să fie reluată de la început. Nimic nu e cu neputință dinaintea voinței, mânată de chemarea care te îmboldește și te strigă. Încurajarea vine întâi de la curajul tău personal de a te măsura cu umbra. Slicște-te, teme-te, dar cutează, camarade, care simți în tine și o altă foame și sere, decât aceea de la prânz. Pune creionul și pana pe hârtie, înfrunță-ți îndoiala, atacă dificultatea în fiecare zi, și repetând de sute de ori, de mii de ori, lecția pe care ți-ai impus-o, izbutești.

1943

DRĂGULESCU

De când am pierdut contactul cu pictura sunt vreo douăzeci și cinci de ani. Pe vremuri, cântam să-mi dau seama,

cu litera tiparului, de calitate în raport cu gustul personal, a expozițiilor și a lucrărilor expuse. Dacă asta se cheamă critică de artă, făceam critică de artă, însă cu mijloacele personale, ceea ce nu e chiar critică de artă, supusă unor convenții de specialitate, unor puncte de vedere și unui vocabular, care, dintr-un lucru concret, și sugestiv direct, face o ipoteză și un lucru abstract, și dintr-un tablou controversă și cazuism.

Ca să tragi o linie și ca să simți linia trasă, trebuie ceea ce se cheamă gust, forma cea mai răspândită a talentului. Dumnezeu știe ce-i, dar, ca și norocul, gustul există și trăiește. Doamna își adăogă la toaletă un detaliu care i-o transformă. Are gust țărâncă, întâia și cea mai veche artistă româncă. Costumul, țesăturile, cântecele și covoarele ei o dovedesc de sute de ani, în figuri, cuvinte și culori: repetarea elogiului poate ajunge fastidioasă.

În răstimpuri, artiștii paletii s-au întulțit dincoace de linia Tonitza, Ressu, Petrascu, Iser, Șirato, Steriadi, Pallady etc.: în douăzeci și cinci de ani trei generații, și expozițiile au dat, în afară de doamna Lucia Bălăcescu și de domnul Liquidii, sumedenie de nume noi, identificare din întâmplare în colecția câte unui amator cu gustul moderat și reținute de urechea distrată în câteva săli. Ochiul păstrează viziunea, agățată de el, în trecut, a doamnei Magdalena Rădulescu, dintr-o singură bucată obsedantă, zărită într-o împrejurare, și pe care și-a făgăduit să o urmărească.

O vizită, propriu-zisă, mai lungă, i-am făcut-o în sfârșit, între lucrările lui, tânărului Dragulescu, pe care l-am văzut plecând acum cinci ani în Italia, de unde s-a întors deunăzi cu vreo trei sute de imagini distribuite pe panourile sălii din Ateneu.

Trebuie să spui că-mi lipsesc aptitudinile de discernământ în uleiurile lui și că, dacă într-adevăr ele conțin mai mult decât poi intuițiile să priceapă, substanța cere să fie înțeleasă tehnic, fără multe coincidențe demonstrate cu liberul gust, în numele căruia vizitatorul, întoarcă, una câte una, foile groase

din mapele tânărului artist. Critica estetică poate să gândească pentru artist, să deducă, să amplifice și să împărecheze: artistul are altă datorie: să facă ce vede, cum vede el și cum îl ajută mâna. De pildă, n-am sesizat nici frumusețea, nici simbolica unui câmp de șevalete, între tablourile în ulei: e un joc de inteligență care ar trebui explicat, și o lucrare susceptibilă de lămuriri, nu mai e operă de artă, ci de intelect.

Drăgulescu e el, și în întregime el însuși, în desenul lui, de la care, la uleiuri, e o distanță. Cel mai bun ulei mi s-a părut a fi, în afară de cei doi călugări grăbiri să ajungă la orizont, pianistul bătrân care bate claviatura cu palmele deschise, atât de adevărat, încât se aude holborosirea coardelor violente. În această frumoasă bucată se mărturisește desenul nervos din imaginile cu cerneală, mai mult decât pensula care a lovit motivul cu o culoare. Dintr-o vorbă scăpară, am priceput că artistul e mai satisfăcut în realizările sale de rezultatele în ulei; nu e nici singurul, nici primul pictor care cade în eroarea preferințelor mentale.

Desenul lui Drăgulescu, rapid și în răspăr, concentrează o continuă pasiune și răzvrătire, abruptă și explozivă. Fiecare desen e operă deplină, întrucât exprimă sufletul exact al atitudinii. E în albumul descriptiv al morții treptate în spital, a unui poet, desenul dintr-o singură linie, al văduvei tinere, plângând frântă pe patul din care i-a fost logodnicul luat și dus în mormânt. Acest desen plătește o expoziție și o carieră.

Îmi place stilul jerpelit și de zdreanță, în care lucrează Drăgulescu, și pe care l-as dori, ca o sintetică expresie de artă, și în literatură. Emoțiile sunt considerabile, și atingerea gingasă a sensibilității cu firul rupt și fuminginos al penitei, o face să vibreze toată, până în nu știu ce apogeu. Sculele lui Drăgulescu calcă toate regulile și le răstoarnă cu o agerime sălbatecă și felină, elastică și fluidă.

STAGIUNE NOUĂ

Dacă autorii absenți din scenă suferă de numitul „trac“, în momentul aplauzelor primite cu perdeaua lăsată, unii siguri însă de ei și fără pălpăire ca firmele luminoase, actorii și doamnele actrițe, îmi închipui că trec la deschiderea stagiunii prin emoții de candidați la bacalaureat.

Doă luni de vacanță, petrecute într-un climat lipsit de cabotinism, pe plajă, la munte între turme și oameni fără text învățat pe dinafară, i-au apropiat de viața simplă, în care nimic nu e „truc“ și inovație de pânză și mucava. Pomul era pom, pământul pământ și omul om. Unii au mai citit, alții au scris și versuri, dar cei mai înțelepți dintre actori, întinși la soarele bătrânesc, spectator fără să vrea, fără electrician și bec, n-au desfăcut măcar un ziar și au fost mai câștigați.

Acum reîncepe examenul de fiecare seară și, dinaintea unui public sătul de oameni cu destinul neprevăzut, actorul trebuie să se dezumanizeze, să fie ceva mai artificial, să reprezinte neapărat exact un personaj confectionat. Condiția i-o pune și criticul dramatic cu ferocitate. Plictisit, amărât, turburat, el trebuie să apară în carne și oase într-altul, să umple cu personalitatea lui suprimată o schemă, să poarte o haină sufletească prea largă sau prea strâmtă și încălțăminte cu numărul ei literar. Talentul de reproducere trăită a unui tipic fals și elogiul la care poate să dea loc, cu câtă ofensă secretă nu sunt amestecate! Publicul tiranic cere și ești osândit să-i dai cu dobânda și să mai fii și eminent.

Biețul copil de acum câteva zile, din gazetă! Faptul divers relatat ar părea neverosimil. Se juca între copii, în publicul lui de-a frânghia spânzurătorii și trebuia să îi fost în el sămânță de mare nefericit actor, de vreme ce a izbutit să-și entuziasmeze camarazii și să merite urale. A fost un triumf! Copilul se spânzurase cu adevărat, dar marea lui sinceritate ignorantă și delirul succesului s-au potolit de-abia când ceata lui de joacă,

dându-și seama că artistul murise-n streang, a luat-o la fugă și i-a lăsat cadavrul singuratic legănat de o funie glumeată.

În literatură și presă examenul de o viață îl dai cel puțin prin intermediar: lucrarea în scris. Nu ești față-n față cu cel ce te judecă, ochi-n ochi cu el; nu-ți bei cu nasul aerul din nasul lui, din nările celor o mie de spectatori capricioși, adunați pentru torrura colectivă a candidatului la diploma cotidiană. Cartea, ziarul le gândește un singur cititor o dată, poate mai inteligent sau mai puțin inteligent decât autorul, însă neinfluențat de vecinul care se strâmbă, de șoapta din stalul din spate, de larma de la bufet în antrac, de atitudinile ridicole și reci ale domnului, care îmbucând un rabat la gura paharului cu apă, preinde cu monoculul vârât în sprânceană, că pareă ar fi ceva dacă n-ar fi și altceva, dar că bine analizând, nu-i în definitiv nimic. Tu te frământăți cu moartea și el se uită la ceas și cască.

Conferențiarul are dreptul să se bâlbâie și să se încurce, avocatul e autorizat să uite și să dea din procesul pe care-l pledează în cellalt proces, de la altă secție, unde-i așteptat să pledeze o cauză contrarie, cu alte reminiscențe. Are dreptul chirurgul să-și uite vata și penseta în pântecul pacientului operat și să-l descoasă, ca să-și ia sculele și materialele îndărăt. Are dreptul dascălul să stie carte mai puțină ca elevul cercetat. Are dreptul negustorul să înșele la cântar și cioclii să te îngroape de viu. (Dacă la dezgropare, peste șapte ani, te găsește familia cu fața-n jos, s-a isprăvit, s-a uitat.)

Actorul n-are nici un drept, ci o nemaipomenită, permanentă datorie: să placă cu rolul lui și, de l-ar juca, scârbit de rol și de sine, de o sută de ori pe rând, să placă de o sută de ori. Dacă n-ai plăcut, directorul trece pe lângă tine cu ochii într-altă parte, autorul îți cere socoteală, regizorul te înjură, camarazii, cu atât mai riguroși cu cât sunt mai slabi, zâmbesc. Nici portarul nu te mai salută cuviincios și, a doua zi, critica înregistrează o lamentabilă cădere...

Trebuie să plăci fiecăruia, și celui care te apreciază și celui alt care te dușmănește; să nu-ți permiti sarcasmul de-a li te împotrivi și displăcea. Și trebuie să suferi, să te sperii – și să dovedești – să-ți bară inima că ai recoltat numai câteva aplauze, de complezență, în rolul studiat cu asiduitate, după ce te-ai întors de la Maugalia sau de pe Bucegi. Și să rabzi.

Se poate imagina o mai ingrată nefericire?

1943

IMPRESII DE LA SFINȚIREA UNEI BISERICI

Gorjul e o regiune de surprize...

Întâi, căci se cuvine să fie pus întâi, e gorjanul. E, el, român, e și oltean, dar e mai mult decât atâta, cu toate că ar fi de ajuns să rămâie și fără alte originalități. E alt fel de român și alt fel de oltean. Gorjanul, comparat cu ceilalți români, considerați pe județe, are nu știu ce are, ceva așa, ca un lipici al lui, o noimă de aristocrație...

Dacă n-ai văzut gorjencele acelea, cucoanele acelea, în opinci, în cojoc, cu chipul rotunjit într-o bogată năframă boierească, n-ai văzut nimic și duceți-vă să le vedeți. Pictorii care ne-au împuiat capul cu Balciul, să-și ia șevaletul și paleta, să apuce pe râu în sus, la dreapta și la stânga lui și să ne spuie în expozițiile din București cum li s-au agătat pensulele de sprânceana Smarandei, de țăarii lui Marin, de genele Parângului, și de acea lumină de aur mare care fulgeră pământul celui mai sărac județ, de oamenii cei mai zdraveni și mai referi la minte.

Gorjanul, are stilul lui în vorbă, în port, în inteligentă. As pune rămășag că nu-i în tot județul un singur prost. În felul

lui, fiecare gorjan e o individualitate. Iată sentinela din poarta lagărului de internați politici. E un sătean mititel, de vreo patruzeci și câțiva de ani. Face onorurile cum se pricepe, între ofițerii și gradații de la intrare. Invitații la sfințirea bisericii, sunt numeroși, se cam îmbulzesc. Soldatul a rămas un moment singur, să descifreze singur cartoanele tipărite ale comandamentului, fără de care musafirii sunt nepoftiți. Lagărul se găsește la două sute de pași de oraș, iar un domn și-a uitat documentul acasă.

– Lasă-l să intre, camarade, îl îndeamnă pe șoptite câțiva invitați cu actul de invitare în regulă. E un domn mare, nu ține la poartă.

Soldatul se uită și la unii și la alții. E un gorjan concentrat de câteva zile. Consemnul e să intre numai musafirii care prezintă invitația. Se gândește o secundă și răspunde gorjeneste:

– Știu eu că-i mare. Și dvs. sunteți toți mari. Numai că eu sunt mic, păcatele mele.

Mai sus, în lagăr, pe vasta alee elegantă, păzită de drapele lungi paralele, de înălțimea stâlpilor, din vârful cărora curg tricolore până-n pământ, la o răspântie de uliți, printre cartierele de cabane, o altă sentinelă, un alt sătean, alt gorjan, acesta înalt, ca sentinela lui Grigorescu, stă cu ochii îndreptați către coamele albe ale Parângului, descifrând printre vălurile violete ale unei cetă delicate, sanatoriul monumental de la Dobrița, atârnat, pe munte, ca un avion alb uriaș.

– La ce te uiti, camarade? îl întreb.

– La Mândra! răspunde soldatul. Mândra este unul din piscurile din gloata Carpaților înghesuiri într-acolo.

Lângă soldat păzește cu ochii înflăcărați un câine zvelt, negru, care vrea să înțeleagă întrebarea și răspunsul.

– Vă uitați la căteaua mea? zice ostașul cu baioneta înfiptă în văzduh.

Era câinele lui de încredere. A venit să facă și el concentrarea cu soldatul, care-i cioban.

În Târgul Jiului, capitala Gorjului, nici negustorii nu sunt ca ceilalți din restul țării. Ei știu să te primească și să suradă, politicoși, fără servilism, dar niciodată indiferenți. Fiind în trecere prin oraș, am intrat în toate prăvăliile, de toate mărfurile, n-am cumpărat de nicăieri nimic, dar m-am aprovizionat cu mărfurile sufletești cele mai bune. Mă rog, când vă săturați de negustorii din București, dați o fugă până la Târgu-Jiu – numai șaisprezece ore de drum – și serviți-vă la ei. Domnii comercianți din capitală ar putea să ia din magazinele locale o frumoasă lecție de omenie și de bună-cuvîință.

Ca negustorii e și clientela, o clientelă care știe ce vrea, pretențioasă la calitate, dar cu adevărat distinsă. Cucoanele aici, neobișnuit de semnificativ pentru o provincie atât de departe, pe latura muntilor Cernei și Retezatul, sunt cucoane în alesul înțeleș al cuvântului, nu numai frumoase și deștepte, dar înbrăcate cu gust. Altă rasă de români! Și nici n-ar putea să fie altfel, căci doamnele și domnișoarele sunt gorjence, iar domnii sunt gorjeni. Aristocrația este în aerul binecuvântatului ținut.

Intellectualitatea? E o intelectualitate concretă și integrală în Gorj, departe de spoiala unui semi-doctism foarte des întâlnit în Bucureștii tuturor despersonalizărilor. Profesorii, medicii și ofițerii, avocații, magistrații sunt alții. Te surprinde acuitatea justiției lor de gândire. Oamenii aceștia par macerați de o cultură veche și densă, fără intervale, fără lipsa verigilor de înlănțuire. Ai putut, când cântau clopotele din lagăr și orchestra militară intona un zumzet admirabil organizat, de reculegere, să stai de vorbă cu ei despre problemele esențiale ale artei și literaturii. Asta se întâmplă rareori chiar în librăriile universitare. Tonalitatea interioară a opiniilor și judecăților sunt încă caracterizate și de un accent strict gorjan: spiritul de independență. Se cunoaște că din osul lui Tudor din Vladimiri sunt ieșiți oamenii pe care i-am cunoscut

cu prilejul sederii în lagărul împrejmuit cu sârmă ghiimpată de la Târgu-Jiu.

Povestea bisericuței este frumoasă ca și înfățișarea ei, culeasă parcă din basmele lui Andersen, ale fraților Grimm și Swift.

Comandantul lagărului a visat o imagine de Ierusalim în lagăr, un altar naiv și fraged, un chivot, o bijuterie.

Schitul a fost zidit pe tălpi de piatră, din bârne groase aparente și înconjurat cu un brâu de iarbă primăvărată tesută fin și verde în decembrie, ca un chenar de smarald. Deasupra bânelor negre se ridică pe povârnișuri variate o îmbrăcăminte galbenă de zale de șită. Cerdacul elegant invită mânăstirește. Ușa bisericii înseși e o broderie de stejar. În interior, catapeteasma, stranele, analogul, pupitrul cântărețului sunt puternic asigurate în gingășiile sculpturii de rezistența stejarului. Interiorul e, bineînțeles, zidit masiv și culoarea lui candidă dă o impresie de văzduh senin. Biserița e un diminutiv, raportat la imensitatea lagărului dinprejur.

E o biserică unică din câte cunosc eu și pare să cânte singură din lumini și icoane. Privită în peisajul ei, cu atâtea culori de contraste studiate, e vioaie și zmălțată ca un brotăcel.

1943

CAZIMIR BELCOT

Cel mai neînsemnat scriitor tot lasă câteva pagini după el. Se nimereste că dă câte un cititor peste ele. Hârtia și riparul au scapat de moartea definitivă și totală a sumedeniei de oameni, osândiri până mai deunăzi câteva veacuri, să piară fără urmă. Nu-i o mângâiere prea mare, dar lucrul tipărit, întreține deocamdată iluziile eternității. Când va pica din

păienjenisul veciei și pământul ca o muscă uscată se va isprăvi și cu această arvună de imortalitate a parazitilor lui.

Actorul dispare în toată întregimea, de cum își pune mâinile pe piept și prea puțin poate să rețină din ele istoria, cum îi se spune. Contactul cu actorul de-a dreptul, nu e cu puțință decât în timpul duratei pe scenă. S-a îmbolnăvit, că a și dispărut pe jumătate, ca și afișul din ajun. A murit, nu-l mai ții minte. Dovadă că am uitat pe Belcot, care a fost un foarte caracteristic artist, douăzeci și cinci de ani și că numai când cerându-mi-se o pagină de almanah, mi s-a pus în vedere condiția esențială pentru bunul civilizații contemporane, să nu iasă un manuscris „polemic”, înși trece pe dinaintea figura lui.

Drept să spui, nici nu mi-ar fi dat prin gând să polemizez într-un almanah. Știti ce se întâmplă cu obiectele interzise: te gândești numai la ele și fenomenul se amplifică și cu o inadmiraibilă simpatie pentru gen cu atât mai târziu cu cât opreliștea e mai categorică. Dacă se mai adaugă și o argumentare destinată să-ți stârnească artificial simpatiile pentru teza comandată, ești în stare să mergi la moarte din spirit de opoziție.

Piindecă era vorba de teatru poate că mă ispiteam să-mi aduc aminte, în calitate de fost cronicar dramatic, al unor ziare și reviste de odinioară, de emoțiile tari, de pildă, cu care am primit la o premieră apariția la rampă a doamnei Aura Buzescu, pe atunci Almăjan. Dar mi-am dat seama că poate aplaudând fără spectacol o artistă în activitate, as putea să contribuî, fără să vreau, la o stare sufletească polemică, întrucât n-aș fi băluc din palme la o întreagă listă. Actorul e o ființă superioară desigur, dar susceptibilă. Am renunțat în folosul lui Cazimir Belcot, cel mai dat uitării dintre vieții.

Eram și eu ultimul justificat să-l uit pe Belcot. Ani de zile m-am ținut cu naiul de hârtie după el, ca după un mire dus în pețit în stele. Mai mult decât atât: am trăit în aceeași casă cu el, am jucat în nopțile de bombardament din trecutul război, conțina mare împreună, ne-am necăjit de câteva ori,

am aruncat câteva rânduri de cărți în foc și am mai cumpărat și altele.

Ne despartea o ușă și un dulap. El avea un pian, la care îl instruia să-și calce primii pași pe domnul Tănase, întemeietorul Cărabusului de mai târziu. Tănase a fost elevul lui Belcot. Cupletele debutului erau scrise de maestru, care avea și o fărâmbă de peniță vioaie, cu muzica improvizată (tot de el, pe reminiscențe, lecțiile dădeau naștere la conflicte în care artistul reprezenta pedeapsa și domnul Tănase suprema modestie. Ucenicul trebuia să aibă stomacul viguros, ca să îngurgiteze injuriile furioase ale meșterului ales de el. Uneori mi se părea că se petrece dincolo de ușă o bătălie și așteptam, gata să intervin pentru scăparea victimei zdrobită, să cadă tumultul însulrelor și să se potolească.

– Acum, dragă Tănase, să o luăm de la cap!

Și reîncepeau cupletele și scandalul pentru a douăzecea oară și ședința se încheia noaptea târziu, cu felicitări. Nu cred să fi fost un cirac și un dascăl mai iubiți unul de altul, ca acești doi actori certati și împăcați în toate zilele de câteva ori.

Talentele domnului Tănase nu ar putea să dea însă o idee despre marea talent al lui Cazimir Belcot, artist de nuanțe și de filigran, de un stil de simplitate complexă, de gravor japonez. Poate că ar fi uitat de tot: Belcot era un artist de comedie. Umerul lui avea măsura lirismului de calitate, și e melancolic în temperanță. Bufoneria lui Belcot, învelită într-o mască de ceară sau de mătase, izbutea un comic obținut din dantelă, ca muzica din violoncel și, ceea ce n-am văzut nici la actorii marilor scene din străinătate, o variație care nu-l putea face recunoscut de la un rol la altul. Trebuie să precizez: nu era vorba de o variație fizică, de costum, de perucă, de grimă și anatomic, ca la circuitul teatrului comun, dar de o transfigurare intelectuală, de o trecere de substanță. Personajul de azi nu avea nimic din personajul precedent, psihologia lui era alta și omul devenea altul, fără îndrumare de scenă.

Anumite stări comice dădeau emoția totală a operei de artă și strigându-l pe Belcot, todeauna rebel la cabotinism, să iasă și să ni se arate, după lăsarea cortinei, entuziasmul venea odată cu o lacrimă candidă.

L-am urmărit din odaia mea, să aflu cum își „prepara” un rol și niciodată nu am auzit nimic: lucra rolul în tăcerea rugăciunii și când mă duceam la teatru să-l văd într-o ființă nouă, aveam în fața fotoliului meu din seria Has, un actor nemaicunoscut.

În timpul războiului și al ocupației, Belcot, tânăr și plin de o puternică sevă a speranței, începe să aibă impresia că moare. I se părea straniu că mureau sute de mii de oameni ai patriei, el trebuind să trăiască. Și trebuia să moară, după intențiile lui, de morbul care a ucis, fără necesitate, atâta lume în războiul trecut, al tifosului exantematic. Își făcuse o prietenă într-o mahală depărtată, unde se ducea adeseori cu birja.

Într-o seară a luat din trăsura un păduche. A treia zi a fost internat în spital. A cincea zi un medic imbecil a strigat în gura mare, fugind de lângă patul lui: „Exantematic!” După două ore, Cazimir Belcot a murit.

Eu nu-l cred mort de tifos și de păduche. Belcot a murit din pricina facilității talentului de identificare totală cu personajul cel din urmă jucat.

1943

AMINTIRI OLTENEȘTI

La Pitești, notabilitățile oltene erau vreo paispece... Socotiți buni precupeți și buni numai la cobilița cu coșuri, oltenii le-au dat boierilor din București o învățatură de minte. Pe

neasteptate, în vreo treizeci de ani, ei au fost găsiți instalați la toate răsucirile de competență și toate profesiile intelectuale s-au resimțit numaidecât de prezența juveilor în ele. De unde-i domnul director? Din Gorj. Origina domniei tale, domnule profesor? Doljul, Romanații, Mehedinții... Toată Oltenia.

Oltenii nu vin câte unul, ci câte o sută cel puțin odată, buluc. E datina lor să năvălească grămadă, alaltăieri în piață, ieri în universități, azi... În traistă cu bozul de mămăligă, care-i un sandvis cu brânză de burduf la mijloc, ei se adună ca rândunclele și pleacă, fără să le pesc, în sângele lor negru cu un temperament englezesc. Țara toată e colonia lor, remorcară la ciudatul Banat dintre Vârciorova și Olt, cu oamenii cei mai teferi dintre români și poate că, afară de bucovineni, cei mai români.

Aveea viitorului străpânitoe, la plecare, traista și doina, păstrată în fluierul de-o șchioapă, vârat în bete. Te uitai în gara mică, de lângă gârlă, cum se despărțește muica de plozii ei, de-abia sculari pe picere, și ajunși oameni încă de la patru ani, oameni întregi, cu itari crăpați la burtă și cu cămeașa cusută cu arnici, ca taica. Bătrâna sta cu mâna la gură până nu se mai vedea trenul și din stație alerga de-a dreptul după găște. Oamenii estia nu se sărută niciodată, observa proprietarul, deputat sau profesor, care venise prin lanurile de grâu să ia jurnalele cu factonul: proprietarul era tot oltean, dar învățase sărutarea la oraș, unde sentimentul de dragoste nu e tăcut și aspru.

Bătrânele erau obișnuite cu plecările picilor și flacăilor de pe Amaradia. Văzuseră multe isprăvi împlinite. Unii se întorceau de două ori pe an acasă cu căciula plină de parale și mai făceau o odaie, mai cumpărau două, trei pogoane de tarină; alții, chiaburi după douăzeci de ani, mari negustori înstăriți; alții scoborau din câte un automobil la vatră, însuși de câte o cocoană frumoasă, ca la București, dascăli, colonei, miniștri... Singuri suricații, care nu puteau să fie olteni

adevărați, se băgau slugi și uitau de casă. Oltenii de rând sunt boieri și stăpâni.

– Al cui e castelul de colea, de peste măgură?

– Al cui să fie? al lui Niculaie Berbeac.

Niculaie Berbeac visase castelul mare, mai mare ca toate cășile din Craiova și-l clădise întreg. El îi da ocol cu picioarele goale, îmbucând dovleac la cuptor. Visul i se împlinise.

– Dar celălalt, care umblă pe mijlocul drumului cu sapa-n basma?

Ion Negru era boier scăpatat. Așa e datina la boierii fără mămăligă, de pe cele meleaguri, să se deosibească. Ei aveau piei de iepure domnesti, serise pe față fără blană și păstrată suf în fundul lăzii, ca și sătenii din Arges, oameni înalți, roșcovani, cu mustățile de sârmă, ca galii. Aceștia n-au vrut să-și arate niciodată pergamentele domnilor cărturari din București, de teamă că ochiul lor hoț să nu mânjească noblețea titlului moștenit de sute de ani.

Nicolae Iorga îi iubea pe oltenii din Arges, dar era fricos. Ca să le cerceteze cojoacele cele serise, el a colindat roată partea muntoasă într-o vară și n-a putut să vadă nici un hrșov. Avusese ideea jgânitoare să se ducă însoțit de o poteră de jandarmi, pusă la dispoziția Istoriei românilor, cu puști și cu gloante, de către un prefect fără psihologie.

Notabilitățile oltene din Pitești își dădeau întâlnire duminica pe asfaltul din jurul stării Brătianu. Ei ocupau paispce saune între cafenea și bulevard și timp de trei ore se uitau unii la alții cu admirație regională. Erau mari grânari, chiriștii, tăbăcari din Găvanele dinspre Onești, acționari de bangă, și așteptau să fie chemați acasă, la masa, pornită pe plita la foc mic, încă de la șase dimineata. Mâncarea gustoasă, macerată încet din toate aromele pătrunse unele într-altele, se coace olteneste și basarabeneste, pe jar mărunt de mangal moenit.

Tăcerea căspâniei de asfalt era turburată, când din dreapta, când din stânga, când din mijlocul semicercului de scaune, pe care oltenii stăteau cu bărbia răzimată-n baston, de o exclamație duminicală stereotipă:

- Mulți mai sănătă oltenii! zicea domnu Naic. Peste un sfert de ceas lua cuvântul domnul Ifimie:

- Da mulți mai sănătă oltenii!

Apoi, mai târziu, venea rândul domnului Grigore.

- Că bine zici! Oltenii s-au înmulțitără de tot.

Cucoana Tinea din Cărbunești îl aștepta să vie de la București pe domnul Iancu, care îi telegrafiasc așa: „Dragă mătușă viu la masă și seara mă întorc“. Iancu era nepotul răsfățat al cucoanei Tinea, o femeie de un cot și jumătate, nervoasă, harnică, neastâmpărată la cei șaptezeci de ani purtați drept. Duminica, la sosirea nepotului, ea trebuia să-l întâmpine la ușa marelui gospodării, așternută, de pe scară, prin toate odăile, cu toalele de-acas și punea năframa, la care nu putuse să renunțe saltul cucoanei din lumea opincii în lumea pantofului cu tocul înalt. Cucoana Tinea suferea de un neajuns: fuma ca un turc și-i plăcea să pipăie tutunul cu limba, lipsindu-se de ciubucele de chilimbar dăruite de elita oltenească a orașului. Și mai avea cucoana Tinea un neajuns, juca în cărți, însă, după spusa ei, „rezonabil“ și dând banii câștigați îndărăt. O interesa singură emoția. Cu această emoție și cu a doua, venirea nepotului de două ori pe lună la Pitești, ar fi putut să trăiască, mângăiată și optimistă, Dumnezeu să o ierte, că a fumat mult, încă vreo treizeci de ani, ca să atingă vârstele cu adevărat oltenesci, de la o sută de ani în sus. Când a murit, pe nesimțite, într-un fotoliu Lui Chenz, autentic, darul unui francez, românizat în podgoriile de la Dealul Mare, țigara îi mai ardea în buzele vinete, fumară pe jumătate.

Sunt câteva regiuni ale țării, unde peisajul se schimbă brusc și are un stil personal, Dobrogea cu golurile-i monumentale, sudul țepos al județului Vlasca și Oltenia seacă. Însuși

porumbul, care pare pretutindeni la fel, crește nou și culoarea generală a tinutului cere pictorului o altă paletă. Se vede nuanța și în covoarele Olteniei; alt albastru, alt verde și un roșu visiniu. Doina Olteului cu triluri atât de categoric individuale se asociază cu privestea exotică și n-ar fi putut ieși dintr-alt colț de țară. Am văzut în străinătate oltenii noștri, la studii, plângând pe fluierul adus în geamantan, fiindcă zăreau în amintire cântând imensa revărsare a Olteului și Oltețului, care-i cea mai vastă frumusețe de închipuit. Inspirată parcă de miile de pâraie împlerite într-o horbotă de ape, pe înunderea galbuie dintre două orizonturi, olteanca frânge, cu bună știință, linia și încrucișările normale dintre urzeală și tesutul covoarelor ei, dezechilibrând rigiditatea motivului, construit de obicei pe orizontale, paralel, și dând izvoadelor elasticitatea curbei și covorului o moale undulare vie.

Am trecut odată matca Olteului după retragerea apelor și cumintirea invadatorului, ajuns în câteva zile rimid ca un rege de hoarde, îndrăgostit de Domnița dintr-o culă, căreia îi dă târcoale singuratic și fără arme.

Nu mai știu câte ore am pus cu căruța să străbat mărirea pustietate nisipoasă, întreruptă de tauri și fire de apă, așternută pe un prund fără sfârșit, ca un năvod de argint și oglinzi. Mi-a plăcut atât de mult călătoria încât mi-a rămas, după măhnirea că s-a sfârșit și că nu a durat câteva luni, numai de firimături de unde și de palide catifele de nămoluri, un basm în amintire, amplificat cu amăgirea voiră a unei eternități. Citind la cincisprezece ani în original întâia carte franceză, *Păcatul Părintelui Mouret*, ea m-a urmărit încă alți cincisprezece ani până ce recitind romanul lui Zola, mi s-a dărâmat iluzia fericită, grădina fără margini, Paradou, imagine pământească a Paradisului, unde se petrecea povestirea. Mi se păstrase în gânduri o răcoare de insulă cu parcuri de cipri, la care mă refeream, ori de câte ori aveam încuviințări să fiu descurajat și trist, ca la un precept. Valea Olteului a luat locul

acestei consolări secrete și desigur că nu va mai pieri din tainele criteriilor mele, pentru că nu mi-am apropiat-o din povestirea altuia, ci din realitatea ce am trăit-o cu adevărat.

De atunci. Oltul, ca într-o credință păgână, face parte din religia mea ascunsă. Voi reproduce cu voia cititorului, repetându-mă, cred, întâia oară într-o viață de mângăitor de hârtie, un crâmpel, dintr-o altă relatare, scrisă cu prilejul unei marturisiri literare, relativ la Olt.

„Am rămas, spuneam, pe vremuri, o noapte într-un cătun, înmormântat în pustietățile de șes ale Olteniei. Silit de neplăcerea că-și pierduseră caii de la căruță potcoavele în nisip, umblam după un adăpost. Călătorisem câteva ore într-o mare singurătate de ape răsirate, prin prundișuri nemărginite. Oprit din când în când, ca să se adape caii, ascultam imensitatea tăcerii, într-o reproducere românească a momentului paginei întâi din *Biblie*: «La început era cuvântul». Potcoavele se dezlipiseră câte una și tovarășii mei de drum, de la oiștea căruții, călcau paturile unui deluviu secar, de-a curmezișul râului mare, de-a dreptul pe copite și unghii. Teama noastră, a săteanului cu căruța și a călătorului, era de uscatul pietros al șoselei, până la care mai aveam de străbătut câțiva kilometri.

O clopotniță ridicându-se din zare, ne-am dus într-acolo. Era un sătuc alb, ca o cutie cu jucării. Începea seara să-l cearnă cu umbră. Am tras la popa. Preotul, un om, poate de vreo optzeci de ani, sărac și mic de stat, m-a culcat într-o cameră de bârne și lut, cu pereții plini cu cărți, până la tavan. Am răsfoit în ele. Erau cărți în mai multe limbi, despre un lucru, care cântar în ceruri, îl găsec unii în matematici. Părintele învățase limbile singur și biruise știința mistică a cifrei și a cantității. A doua zi, nu-mi mai venea să plec.“

Preotul din tăcerile Oltului era oltean, ca băieții cu cosurile, pline de „roșii“, din zgomotul capitalci, ca notabilitățile din Pitești, ca inginerii, industriașii, dascălii și directorii din capitală.

Într-o carte, sorocită pentru toamnă și din care nu pot să reproduc, e vorba, în legătură cu această călătorie pe nisipuri, de un mare medic de mic spital izolat, de țară, din Oltenia, scufundat în verdeată, de un medic care făcea minuni „acolo”, numai cu dragostea lui de oameni, neajutat de nimeni; dimpotrivă, tot atât de urât de politicianii momentului pe cât era de iubit de țărâtimea regiunii, nevoiașe.

Stând în spitalul lui câteva zile, am colindat cu gabrioleta doctorului vindecător satele din împrejurimile depărtate, într-o duminică de hore. Sătenii rupeau horele, înconjurau cu sutele răsura și săreau înaintea medicului celui fără de arginti, ca Damian și Cosma din călindar, silindu-l să dea mâna cu fiecare, cu bărbarii, cu ferele, cu copiii și cu babele, tot vindecați de câte un betesug. Am intrat în sate cu chiot și le-am părăsiri în urale. Doctorul era fratele lor și un Iisus al Nazaretului din ținut. Mi-a rămas de atunci o imagine de furtuni albe, pestrițe, de oameni în entuziasm. Medicul e doctorul Kitulescu din Slatina, oltean și el ca toți sătenii lui.

Ar fi trebuit să cunosc mai demult Craiova. M-am dus să o văd mai bine de-abia la sfârșitul războiului precedent, după ce trecusem prin ea în copilărie, ca un copil. Nici atunci n-am făcut cunoștință cu ea și am stat câteva zile în capitala Olteniei străin. Deosebit de mult nu mi-a reținut atunci atenția nimic. Un oraș București de acum cincizeci de ani, mai mic decât originalul, dar compus ca și el, din câteva târguri adunate, de prăvălii. Bicele, opincile, căldările; frânghiile, căciulile și itarii se vindeau la Craiova și în centru, unde brăiele și saricile se legănau în aerul destul de liber în răspântii. Dacă te întrebai ce populație deasă putea să servească atâtea prăvălii, răspunsul ti-l dădeau mărfurile spânzurate la uși: Craiova trăia din clientela țărănească. Oameni înuregi agătați de o ceafă de lemn încovoiat, de o cobiliță scurtă, pluteau în ulițele târgului la rând.

Boierii Craiovei, evoluți, cumpărau din București, marele oraș de cluburi, către toamnă, după vânzarea cerealelor. Înainte de Viena, marii proprietari de moșii dădeau o raită prin București și uneori atrasi de localurile de noapte, la care cânta câte o franțuzoaică, nu mai plecau mai departe, cerând prin mandat telegrafic banii pierduți pe o fustă.

Ei se îmbăceau ca la Paris, afară de Dincă Schileru, care nu renunțase la portul oltenesc integral, adaos cu o legătură de gât albastră de mătase, fluturată în trăsura cu muscal. Superb bărbat, Dincă Schileru! și splendid oltean! scris de sus până jos pe toată înălțimea spetelor lui, de dimie albă, fină, cu negre găetane de ibrisim, întortocheate în chirilice cusute cu meșteșug. El nu-și lepădase nici betele ce-i înfășurau de nenumărate ori rărunchii, pe intervalul pântecului dintr-o cioarec și piept. Numai lipsa pistoalelor te oprea să te gândești că-i un haiduc găzduit la numitul pe franțuzește „Hôtel Boulevard“.

De la un timp începe, m-am învățat să confund Craiova cu „Ramurile“ și cu domnul Neamțu, distinsul financiar și singura minte de specialitate clară din epoca lui Vinilă Brătianu. Mă grăbesc să spui că elogiul meu pentru acest considerabil om de bancă și mare oltean are un simplu substrat de simpatie admirativă și care țin, din sentiment, să-i facă plăcere într-un ceas al vieții și al timpului, de melancolie. Intemeietorul Băncii Comertului, a căreia reședință craioveană frumoasă e opera arhitectului Iotzu, mi-a spus odată, nu mai țin minte, la Craiova sau în București pe stradă, că din nordul Olteniei a venit în Craiova, la primele studii, în opinci, pe la doisprezece ani, ca toți copiii Oltului porniți dintr-un cătun mic la o biruință vastă.

Nedeclipit de orașul de biruință, domnul C. Ș. Iăgețel, îmbrățișat pe timpuri cu delir de Iorga, s-a întărit să clădească edificiul său, un palat – și l-a clădit, cu o temeritate într-adevăr oltenescă. Ciudatul om, mărunțel și fragil, pe

care-l poți vâri într-un geamantan ca o pijama, e mai mult suflet decât trup și numai nervi în loc de carne. Militant politic și literar din epoca luptelor duse cu convingere și sacrificii, el s-a uitat de cele mai multe ori pe sine, ca să facă drum altora, care în izbândă s-au lepădat cu brutalitate de un tovarăș entuziast și curat, poate că unic într-o acțiune de renovare. Muncit de o inteligență perpetuu agitată, el a fost acuzat de bunătate prefăcută. Am găsit la el o inimă delicată, o conștiință cinstită și o primire neuitată în casa lui, guvernată de o cocoană teafără și frumoasă.

Fără-ndoială, craiovenismul a întârziat asupra orasului artistic, dar personal îmi place ca o ambianță de casă bătrânească de sub un nuc, unde inocența babei și unchișului joacă o sută unu, ore întregi, pe cinci parale, la o masă rotundă, târcoliți de mătă. S-a făcut însă că n-am cunoscut la Craiova pe poeta olteancă, doamna Elena Farago, retrasă în hermitajul bibliotecii sale.

Nu-mi aduc aminte la câte șezători am participat, ale cercului Făgetel: mi se pare că la două, dacă nu la trei, citind lucruri de prisos după câte un conferențiar. Scriitorii din București cu oarecare nume interesează în provincii ca o menajerie și uneori se prezintă și ei, nu e vorbă, ca niște numere de circ, care dezamăgesc admirația de la distanță. De aceea nici n-am uzat de contactul cu auditoriile de district decât excepțional, cum e cazul Craiovei, unde m-a atras, afară de prietenii iscate în pofida unui aparent antagonism literar, provocat mai mult de polemici nominative decât de realități, o atmosferă imprecisă, dar de caracter, personificată în felul de a trăi și de a fi semnificativ și al bicului meu părinte, transplantat în Argeș din Gorj. Și mă mai îndemna, ca și azi, când nu mai pot străbate două sute de kilometri fără să-mi descumpănesc neînsemnatul meu program de lucru, o răspântie mare, nu știu cum numită, care dă marelui oras oltean un accent neașteptat de pur.

Într-o toarană, automobilele ne-au luat din Craiova și ne-au purtat pe lungi drumuri în arabescuri, nu mai știu câte ceasuri de călătorie, poate trei, poate cinci, poate o după-amiază, o seară și o parte din noapte, la reședința domnului Calotescu-Neicu din Broșteni. Îmi place să visez că a fost o mare călătorie și că marea călătorie a ținut zece nopți cuprinse într-o singură noapte. E una din cele mai frumoase pe care le-am trăit, împlinită de priveliștea văii Jiilor, întinsă din gospodăria stăpânului acestui ținut pe o vastă și neîntreruptă pânză de ceată străvezie. Conacul Caloteștilor e împresurat de un basm, *parte real și parte închipuit*. Nu-mi aduc aminte, sunt mulți ani de atunci și au intervenit în planurile pe care s-au succedat lucrurile paralele cu mine rotogoale de perspectivă și strămutări de spații, circulare, datorite unui tratament, câteva luni, de morfină. Paradisurile artificiale în proza poetului Baudelaire, constituiesc o reanimare intensă a personalității, după experiență, numai când influența directă a pernicioasei substanțe a trecut. Rămân raporturile răsturnate și o tendință de a confunda impresiile și suvenirca cu limitele haosului își modifică percepțiile și le dă o agreabilă nuanță de eroare fabuloasă.

Caloteștii, foști poate Calotă, ca alții Balotă, străpănesc câmpia pieziș de la conacul din creștetul ei până la Jiul din marginea zării și peste zarea vânăță, plumburie și argintară de chiciura nopții. Asta în jos, pornind din vasta terasă a gospodărescului castel, de unde se auzea ca o sovăire de dantela trecerea lunii peste monumentalele tăceri ale tărâmului de șes. În partea dinspre munte, începeau codrii, chiar din ușa casei, o noapte seculară de fagi și stejari, în care colindau timpurile anului neîntrerupt, poate că de la începuturile lumii. Avera domnească a familiei de-abia se deslușea. Trebuia să te duci săptămâni prin pădurile urzite unele cu altele și cu Împărăria de Sus, fără să-i dai de hotare. Mi se pare că miracolul pădurii fără drumuri și numai cu poteci se urca pe munte, trecea

dincolo de piscuri, se resfina peste vechile granițe ale țării și nu știu dacă se mai oprea undeva. Toate astea, averi calotesti.

Auziseră că avuțiile de mare câștig ale printului fără alt blazon decât căciula pusă-n furcă, erau turmele de porci, atât de multe că nu le mai putea da stăpânul de socoteală, că pribegeau în sălbăticiie, hrănire de la codru cu ghindă și jir. Stăpânul se pierdea prin țara lui călare, zile întregi, însoțit de oamenii mânați după vânatul cu cârja și frânghia. Se povestea că boierul, primind scrisoare pentru o mie de porci, își lua pândarii și argații cu el și după câteva zile se întorcea, într-adevăr, cu o mie, pe care îi și trimitea cu trenurile departe, poate că într-alte țări, destul că pădurile și văile viermuiau de rămători și că nici nu se cunoștea când încărea un „stramport“.

Nu mai știu ce-i matematic exact din ceea ce ori am aflat ori mi s-a părut, dar nici nu vreau să știu. Mi-a rămas o imagine de tumulturi pe care n-am mai avut-o din prima tinerețe, de la conacul părintelui meu, așezat acolo, în câmpia dulce a Argesului, cu mii de hectare galbene de rapiță în floare, străbătute de un docar pe două roți, tras în vântul din coama lui, de un armăsar. Acolo, după treierat și până la punerea grânelor în magazii, poposite ca niște trenuri pe-o latură nesfârșită a curților de muncă, sumedenii de movile de grâu și de porumb înalte cât mitropolii, păzeau orizontul, fiecare movila, pe creștet, cu câinele ei. Mâncarea câinilor ogrăzii era și ea un spectacol de avuție, nemăsurată cu banul, câini ciobănești, caraula adevărate, organizate pe câprării, de la sine, peste o sută. Câinii aveau mămăgarul lor deosebit, cazarma lor de adunare, cazane pe lanțuri și piroștii, troace de fiertură, și fieșcare își cunoștea stăpânul, care, când se văra între ei, să se joace cu colții lor de oțel, era primit cum numai câinii știu să primească, bucușori, fericiți și intimidăți din bunătațe, destăinuindu-și nevinovățiile sufletesti cu o cautătură aurie, cinstită și dreaptă.

La reședința din Broșteni ne-a dus, grămădiți unii peste alții, camarazii din Craiova, amestecați cu colegii din București, o mașină mare, nouă, parcă fabricată pentru noi, roșie de culoarea ardeilor gogoșari. Ne-au întâmpinat dinaintea peronului, gazdele, pe care le cunoșteam numai din auzite. La o avere de basm trebuia să corespundă niște oameni înalți, peste niveluri, ca luptătorii medievali din tablourile lui Hodler. Basmul avea dreptul la toată istoria trecutului și la toate extravagantele. Blânzii proprietari erau oameni ca și noi care scoboram din mașină, oameni de stat mijlociu, de deal, de jumătate deal, ca țuicarii dintre Drăgășani și Scăieni, atât de asemănători unii cu alții, în haina umerilor neagră, cu pantaloni albi de dimie, bine legați și cam groși pe la pântec, încât fiecare poate să fie nea Dumitru și vărul Costache, pe care-i strigi dacă și-au luat biletul, într-o gară plină de jumătăți de surtuce, doldora de bancnote, toamna, la galbena desfrunzire a safcânilor dîmprejur.

O familie vioaic, numeroasă, binevoitoare, de simplitatea aristocratică a unei firi neștirbită între enormele făcături ale lui Dumnezeu, de miasmele morale, mocnite, ale capitalei, unde rândurile de oameni de-abia întregesc pe ici-colea un bărbat, o femeie, un flăcău, o domnișoară, la câteva mii de provizorate. De o mică vecie, de când nu i-am mai văzut, cunoscându-i atunci, între două scăpărări de soare, aducerea-aminte mă iartă că nu le mai pot reconstitui, adunate din pleava vremilor și a vârtejului de vijelii răscolite succesiv, surâsurile, atențiile și particularitățile de portret.

O masă, întinsă ca o poiană albă, aștepta pe cei întâlniți la Craiova, cu zeci de jilțuri și tacâmuri, licăritoare, constelate cu câte un disc de porțelan în dreptul oaspeților, așteptați domnește. Furnurile de farfurii rânduite pe rafturi făgăduiau înfometailor de la drum un ospăt de căpcauni rafinați, care a și tinut câteva ceasuri, acolo mai voluminoase. Pe proprietarul arător puteri de stăpânitor îl colegializa cu

oaspeții lui aceeași stricăciune: literatura, o epidemie de care nu a putut nici Oltenia să scape.

La o întoarcere dintr-o călătorie oltenească, era toamnă, o toamnă frumoasă ca o biserică la privergere. Am trecut între spații de icoane de aur, care căpăuseau depărtările și infinitele zări cu o strălucire de o sută de kilometri. Convoaie de sute de buți grele, trase de boi, duceau vinurile scumpe pe șoselele scoborâre spre baltă, altele se urneau încet suind către deal, pline, la fața lumii, de galbeni, culesi din știuleți. Recolta numai a Doljului era îndeajuns să îndestuleze țara mică a celor treizeci și două de districte, pe când a fostului regat întreg era cărata toată la gări și stații pentru export pe bani adevărați. Fra un timp de belșuguri, pe care îndrăznești uneori să ți-l aduci aminte.

Un document de belșug monstruos, neîntrerupt prezent, al Olteniei, l-am adunat în sute de exemplare, de-a lungul căii ferate, în toamna la care mă refer: zidurile de funii de ceapă și usturoi, cetăți nesfârșite, munții de pepeni, clăile de pădlăgele vinete și... porcii, răsturnați de-a răvălugul. Grăsiimea uriașă a decorativelor animale, trandafirii ca blondele suedeze ieșite din baia mării, le făcea umbletul cu neputință, revărsată masiv peste picioarele îngropate în părura buturugii de carne...

Iulie 1943

LĂPTĂRUS

Casa familiei era clădită, ca un schit, în fundul unei grădini de pomi, cu câțiva stupi risipiți în livadă. Un drum interior, de crâsmărese, cu floarea de douăsprezece culori, croită din postav vegetal, ducea, printre boancele portocalii și garduri de

zăbrele, de la poarta mare până la porțile mici. Ca să fie deschise, trebuia tras clopotul din stâlp, așteptat lătratul câinilor, glasul din pridvor: „Cine-i acolo?” și momăia lui Petre, schiopătată de lene, cu cazmaua pe umăr și bombănind de un necaz inexplicabil și permanent. Gura lui Petre, născută strâmbă, mesteca toată vremea și râdea fără socoteală.

Cineva sunase odată la stâlp, acum vreo zece ani, de dimineață, o jumătate de ceas. Petre era în serviciul gospodăriei de mult: sta ce sta, cerea dreptul lui și pleca. Se întorcea după un timp, zdrențuros și murdar, afirmând: „M-am învățat cu dumneavoastră și nu mai am rost nicăieri”. – „Bine, Petre”, era răspunsul, și numaidecât îi părea și rău că s-a întors. „Dacă te căiești, du-te cu Dumnezeu și te-î mai întoarce altă dată”, și iarăși nu-i mai părea rău câteva minute.

Îl ținea pe om la poartă pentru că era cu căciula.

Sunase un sătean cu o găleată mică, un începător în meseria de lăptar. Săteanul își cumpăraseră o vacă și căuța, stângaci, mușterii. Intra întâia oară cu marfă în București și venea de la douăsprezece kilometri pe jos, visând un facton, un cal vioi și o baterie de găleți licăritoare.

– Faceți-mi safteaua... N-am mai vândut la nimeni până azi...

Sfiala lui ne-a plăcut, și nu puteam să nu-l ajutăm să calcă cu dreptul.

– Dacă ne aduci lapte bun, te faci lăptarul nostru și vii în toate zilele... Zici că esti om sărac și că ai doi copii – să-ți trăiască! Te-ai gândit bine să-ți faci un venit. Dacă esti om cinstit, ți-ai ales o meserie bănoasă.

Omul își începea negustoria cu un surâs, arătându-și de subț mustară un rând de dinți frumoși, ascunși de buzele fine.

– O să vedeți!

Vedeam întâi un gospodar îngrijit. Cămasa-i albă, cu gulerul prins într-un nasture roșu de sticlă, îmbrăcămintea curată, din țesătură de casă, ciorapii de lână întinși sub

genunchi, bocancii bine încăltați, căciula nouă. Lăptarul nu mai era un om sărac, dacă avea mâinile și deșteptăciunea dibacc.

– Cât îți dă vaca pe zi?... Avem și noi o vacă, năzuroasă ca o cucoană. O ținem de patru ani, și nu dă nimic. E prea buțică...

– Vreo zece chile....

Asta făcea tocmai o sură de lei, pe care îi mănca pe jumătate vaca. Ce mai rămânea pentru osteneală?

– Mi-e destul, spuse lăptarul. Dacă dă Dumnezeu să-l vând pe tot, sunt mulțumit.

Vedeam și noi un om mulțumit cu puțin, și asta ni l-a făcut și mai simpatic.

– Știi ce? Lasă-ne azi cinci litri, ca mai punem și la prins.

Surâsul frumos al lăptarului se mai ivi o dată. Petre, ca să se afle în treabă de-a surda, se uita la el.

– Te învăț și eu ceva, spuse Petre. Să faci dintr-o vadra două. Ai grijă să treci pe la fântână...

Lăptarul se roși posomorât. I se cuvenea o compensație sufletească.

– Nu te supăra, Lăptărus, zise gospodina, găsindu-i numele potrivit, care i-a și rămas. Băiatul vrea să glumească... De ce nu-ți tace gura, Petre? Aș vrea să-ți umble mai bine mâinile decât ea. Ia să vedem, când ai să mai pleci o dată de la noi, o să fii în stare să-ți cumperi și tu o vacă și să te duci și să te întorci în fiecare zi cincisprezece kilometri, cu noaptea-n cap la târg?... Slujește de zece ani la noi, are tot ce-i trebuie și nu și-a pus deoparte un ban...

Lăptărus zâmbi, bucuros că se vedea prețuit.

După două săptămâni, a venit cu lapte nevasta lui Lăptărus, legată la cap cu basma neagră, în papuci cu nițel toc și îmbrăcată cu simplitatea femeii simțite. Toate pânzele și hainele de pe ea erau tesute de mâinile ei nervoase. Era o femeie sprintenă, pieptănată cu cărarea pe mijlocul creșterului, și părul avea luciul spălaului des. Barbă osoasă, gura strânsă și chipul

tras dovedcat, ca și trupul, zvelt în fustă, rasa bună. Nevastă-mea s-a uitat la gleznela subțiri...

– Ce neam frumos de oameni sunt sătenii noștri, mi-a șoptit nevasta.

Repeți ce ti-am spus când te-am luat pe tine...

Trecuseră peste căsnicia noastră douăzeci de ani, din treizeci și doi câți s-au făcut, și harnica mea țarancă de odinioară, din Costâna, subțire pe vremea ceca ca o helge, dedesubtul brăului încins pe șolduri, a mai crescut.

– Lăptărusii noștri au și ceva sângeră răzleț. Mi-a spus el că sunt Pavlicheni... Nu-ți zbâreai nasul de atâta lucru... Ai făcut și tu ce se cheamă o eroare științifică... Atâta pagubă... Rasa nu-i todeauna pe neam, ci de multe ori după om. Și pe la voi, răzeșii, e cam așa. Numai că voi, ai naibii, sunteți toți boiceri, despicați ca dintr-o tulpină, ca florile de liliac. Panaș violet lângă panaș violet...

– Faci atâta vorbă, zise nevasta, de la o „ocă“ de lapte. Pe voi, cărturarii ăștia, cum vă preînderi, v-a stricat învățătura...

Adevărat. Pentru că a crezut că ar fi jignit în mine o diplomă, și ca și cum m-aș fi supărat vreodată pe ea, mi-a pus numaidecât o pupătură la ureche... Asta face orișicând bine, chiar în bucătărie și chiar după douăzeci, și mai târziu, după treizeci de ani de căsnicie. Însemnează că ți-a rămas nevasta tânără și voioasă și ca te iubeste... Copiii aveau numai cinci și patru ani. Erau de față, câmi amândoi, au râs cu poftă și au cerut să fie sărutati și ei.

– În casa asta nu mai poți face nimic, zise nevasta, îmbucând din obrajii lor, cam de pe subt bărbie.

După câteva luni, Lăptăruș a mai cumpărat o vacă și i-am dăruit și noi vaca noastră, pe care o căpătasem și noi. Lui Lăptăruș nu i-a venit să creadă, văzând ieșind din grajd pe Joita. Se mira că nu se mai isprăveste, de lungă ce era.

Dar te jur pe ce-ai mai drag, să nu o vinzi niciodată, să nu o înstrăinezi. E de la noi de-acasă, zise gospodina cu

patriotism regional și parcă Joița noastră ar fi făcut parte, într-adevăr, pentru toată lumea, din familie, ca pentru noi.

Vaca venise de pe la Rădăuți, din vacile unchiului Burdea, care ne-a trimis-o, odată, de Paști, cea mai chipeșă din vitele lui, fără să știe că-i seacă laptele pe drum. Mai avusesem din partea locului și un voinic de taur, pe care nu l-am putut stăpâni multă vreme. Nu putea să sufere cioarecii ardelenesti, strânsi pe pulpele dindărăt, mai ales când pulpele erau prea lătărete. Pe un ungurean, pe care îl cam ghicise, rumen și bine îndesat, din gospodărie, l-a luat într-o bună zi în brațele coarnelor, cu fruntea, de sub sezut, și l-a mutat peste uluci, la un vecin.

Pe furis, Bombeș da în taur cu latul lopeții de băligar, și nici Joița nu-i recunoștea autoritatea, încredintată că trebuia disprețuit. Lua în zeflema tot ce voia să facă, scrutat de căutătura taurului cruntă. Ea se apăra de poruncile lui Bombeș, cu cornul. Când îi punea, pe înghesuite, ghiontul în șale, Joița îl zvârlea cu copita de dindărăt, și l-am găsit pe Bombeș, odată, la un muget de chemare al vacii, luptându-se într-o puțină, din care nu mai putea să iasă, cu picioarele și brațele afară și zgâit. A fost nevoie de toată familia ca să fie smuls jerpelit din doage.

— Nu vrea să se lase să o țesăl, se văieta Bombeș, frecându-se cam peste tor.

— Ia te uiră cum se lasă la mine, răspundea gospodina. Subt peria de sârmă, Joița se încovoia ca o pisică, arătând unde trebuia scărpinată mai mult. — Mai bine primeneste ieslea, că pute.

Apropiindu-se cu furca de vacă, Bombeș a mai primit un vârful de corn în burta.

— Ce ți-a făcut, Joița mării? Spune-i mării ce ți-a făcut. Vaca și-a ridicat grumazul, a mugit și a spus.

— Asta nu mai e vacă, e dracul, cocoană... Vorbeste ca un om. Eu nu mai stau, mă duc, că și-au pus amândoi de gând să mă deznoade.

Bombes se ferea de ochii taurului, care, înțelegând situația, îl încetmenea cu o sumbră căutătură horărat.

Plin de retunzini peste tot, sănătos ca o bururugă și trântor, pe cât îi plesneau buicile, la pleoape, de rumeneală, Bombes râvnea la uniforma cătăniei, convins că nu o să aibă de făcut nimic și că o să dea din trâmbiță toată ziua.

Pe taur, botezat Bourul, îl dăruisem, tor cu jurământ, unui vardist, care s-a retras cu el acasă, prin văile Buzăului, de unde ne-a scris ani de zile că taurul îl procopsește. Se făcuse mîrele tîntului, și țaranii se cinsteau să și-l încuscrească.

Cu Lăptăruș, Joița s-a dus parcă l-ar fi cunoscut de când era vitică. Numai din poartă și-a întors o dată capul, drept urare: „Să vă găsească sănătoși!” iar noi, familia, i-am trimis cu brațele ridicate, ca după un tren, salutări. În mâinile lui Lăptăruș, Joița s-a hotărât să se și mulgă.

– E simțitoare ca vacile armeanului din Zaharești, spunea Paraschiva.

Un mare proprietar armean, din mulți pripășiți prin Bucovina, ajunsese, an de an, cu moșia lui, răsăluind grădinile cu plugul, până în casele locuitorilor, datori la el câte un sac de porumb. Ținea patruzeci de vaci și un văcar din sat. Ce-avea omul ăsta, că vacilor le plăcea. În ciuberele grajdului laptele curgea ca din izvoare. Armeanul făcea unt și brânză și-i creștea neconținut averea. Prost plărit, văcarul Gavrilă a cerut o simbrie mai mare, și armeanul l-a dat afară. Gavrilă și-a mîngăiat vitele, le-a spus ceva de la inimă, vacile l-au simțit că se desparte de ele, și laptele s-a oprit.

Era pe vremea Austriei, și armeanul, bucurându-se de trecere mare, din pricina avuției, s-a dus la jandarmerie, plîngându-se că Gavrilă le-a furat vacilor laptele și le-a vrăjit. Nemții au rîs de el, armeanul s-a supărat și, în cele din urmă, văzându-și citreda zaprîtă, a trimis să vie Gavrilă și i-a dat de două ori mai mult decît ceruse. Vacile au dat un muget de bună întoarcere și s-au pus iarăși pe lapte. A intrat în staul

fluierând, le-a strigat pe nume... Stra de vorba cu vacile, le cânta legănat și le zicea, fiecăreia, „dumneata”. Le răsflăta lin cu rasala, dormea între ele, le spunea povești și, în schimb, vacile îi dădeau tot avutul lor, de margăritar. Dacă stăpânul ori vreun argat se întâmpla să între în staul „suropsîndu-se”, numaidecât Gavrilă îi alunga. Nu era voie să strige nimeni. Cu vacile lui Gavrilă trebuia să vorbești frumos.

Lăptărus avea, mai târziu, douăzeci de vaci și trei copii. Venea cu factonul, cu căldările mari, și ne aducea, nouă, un lapte într-un bidon deosebit, de la aceleași ugere în fiecare zi. A cumpărat pământ, s-a înstărit și, bunul de el, a crezut că i-am purtat noi noroc. Pusese și zarzavat și ducea legume proaspete pe la case. Cu caii și cu plugul lui da primăvara o arătură și peticului nostru de câmp. Nevasta îi se făcea tot mai frumoasă, belșugul intrase darnic în băutura lor, și Lăptărușii începuseră să capete o distincție și o ținută pe care o aveau și în sânge, dar pe care obisnuința cu averea le întreciște.

Odată, Lăptăruș nu a venit patru zile. Venea de zece ani la noi, și anii noștri de căsnicie crescuseră la treizeci. A cincea zi a intrat în bucătărie, neras și cu zăbranie la căciulă. Îi murise nevasta...

– Cum se poate?... Nu părea să aibă nimic!... Sărmana femeie!... O femeie așa de iscusită!... Ce-a avut ?

– Ce să aibă? – Diagnosticul tărănilor e lapidar. – Păcate muieresti... S-a înnegrit... A luat-o en frig... Nu știu cum s-a spuzit, că ardea ca focul... A cerut să vie preotul, noaptea, să o-mpărtășească...

Lăptăruș era ca un stejar prăbușit. Nevastă-sa îi fixase un ideal de femeie, care nu mai putea să fie repetat. Avea trei copii fără mamă...

Nu mai există, plângea Lăptărus.

O necesitate care vine odară cu averea îl silca să se exprime în limbaj ales.

Câteva luni l-a ajutat soacra. Nevasta, la 4 dimineata, curăța cu argatul grajdul, da la porci, mulgea vacile, punea laptele în

gărnițile spalate și lustruite ca oglinda, pe când Lăptăruș pregătea mericulos factonul de plecare, întotdeauna curat, spălat cu apă multă, frecat cu unsoare, primenit cu paie noi.

La un an și-a luat a doua nevastă.

– Mi-a adus-o tot soacră-mea, că o cunoaște, spunea Lăptăruș, cu ochii în pământ. N-am avut ce să fac, despre copii: unul de paisce, unul de doispece, altul de cinci...

– S-o aduc, să o cunoască și eu, zise gospodina.

Destul de înțolită, dar greoaie, deși mai tânără, a doua nevastă a lui Lăptăruș nu putea să semene cu cea dintâia. Gospodina i-a dat câteva sfaturi.

– Vezi dumneata, e vorba de copii: să-i iubești ca pe ai dumitale... Lăptăruș mi-a spus că ești desfăcută de întâiul bărbat și că ai și dumneata un copil, – să-ți trăiască.

– Era un bețiv... Venea beat și mă bătea...

– Lăptăruș nu bea. Nu știe nici să bată. Nu l-am auzit nici iuțindu-se, necum injurând. E un om de toată isprava. Îl cunoaștem de zece ani și îl iubim. Ai mare grijă de copii, să nu faci între ei deosebire... A fost o nenorocire... Fă-l să uite... Pune bunătațe în tot ce faci. Fă-i și pe copii să uite că au avut o mamă, care a murit...

Ea primea poverile în silă. Nu o interesau prea mult.

După alte câteva luni, Lăptăruș nu se mai rădea deloc, îi creștea iarăși barba, dăruită amintirii nevestei. Și-a pus și zăbranicul din nou la căciulă. Cămașa nu-i mai era proaspătă. Hainele-i erau cocoloșite, încălțămintele cojite, factonul stropit, roțile încărcate cu noroi învechit.

– Vezi de Lăptăruș, i-am șoptit gospodinei. Pare demoralizat. Mai stai cu el de vorbă. Mi se pare că a nimerit-o prost. Se gândește din ce în ce mai mult la nevasta lui adevărată, și asta înseamnă că începe să moară și el. O femeie divorțată, care mai are și un copil, înțelegi... Două Berleeme într-un staul... nu merge...

– Când vine mâine-dimineață lăptarul, să-i spui să mă aștepte, Floareo.

A doua zi, Lăptăruș a fost oprit în bucătărie. Cu un tibișir bont și ajutat de scoaterca vârfului limbii, se silea să desineze corect pe latura ușii, în alfabetul clasic al lăptarilor, covrigul care contabilizează litrul și linia jumătății.

– Bună dimineața, Lăptăruș...

Sărut mâna, cucoană...

– Ia stai colea, jos, și să bei un ceai, să re încălzești!... Să nu mai îmi spui „dacă nu vă deranjez“. Vorba asta de ciocoi nu le stă nici cioclovinelor bine... Ai ceva pe inimă, Lăptăruș...

Ochii lui Lăptăruș se umplură de lacrimi... Lăptăruș luase încă de mai demult *trica Paraschivii*. Ea *nimereea uneori* atât de exact, că ne zăpăcea și pe noi instinctul ei de vrăjitoare. Știa, fără să știe, lucrurile ascunse, și le spunea cu inocența și sinceritatea cu care își cleatină grâul spicul și soptesc frunzele revărsate ale popusoiiului înalt.

– Hai, Lăptăruș, vorbește...

Lăptăruș tăcea, uitându-se speriat, ca șobolanul încolțit.

– Nu știu să fi avut ceva de tănuit de dumneavoastră, zise în sfârșit Lăptăruș, dar din ochii lui înghețați, ca din pleoapele oarbe ale unei statui de bronz, curgeau două râuri de lacrimi.

– Ai nemulțumiri în căsnicie?...

– Ce să zic, nemulțumiri nu aş prea avea... Își vede de treabă, spală, gătește... Mi se pare, v-am spus că a mai rănit un bărbat...

– Și că are un copil de la el...

– O fetiță...

– Copiii dumitale tin la ea... ca la o mamă...

– Nu pot să zic că nu tin... dar ca la o mamă... nu prea...

Cei mai mari își aduc aminte de Dumitrana... dar cel mic... are cinci ani... Păcatul meu, că îl răsfaț mai mult, seamănă cu Dumitrana leit...

– Ce să facem cu copiii, dacă nu să-i răsfățăm? zise Paraschiva.

– Caut să-i fac pe plac, că este mic... ăl de paisce și ăl de doisce s-au făcut mari și acum se înțeleg împreună: n-am atâta grijă de ei, că se mângâie unul pe altul... și se mai duc și pe la Dumitrana... la cimitir. Dar ăl mic, vedeți...

– Te temi de cel mai mic și nu te temi de cei mari...

– Să vedeți... Nu o ascultă asta micu... Se ceartă cu ea...

– Așa sunt copiii mici... Lasați-l în pace până-i vine minte...

– Cum să nu-l las, mânca-l-ar tata?... Nici vorbă că-l las...

Dar are niște vorbe... că te seacă la ficăți... Parcă nici n-ar fi copil... Și, vedeți, asta o îndârjește...

– Ea nu știe să-l ia cu binisorul?

– Nu zic... e blândă... dar, să vă spui drept, nu-i ca Dumitrana...

Lacrimile, ce și le oprise pe buzele ochilor, nu și le-a mai putut ține Lăptăruș. Un geamăt viscolii pe sub lacrimile lui.

– E departe, cucoana, departe...

Paraschiva simți că inima lui Lăptăruș nu va mai fi bună de nimic toată ziua și-i păru rău că i-o zgândărise.

– Ascultă, Lăptăruș, nu e bine să plângi și să ofrezi, că ti se usucă sufletul, și copiii au nevoie de el... Ce-a fost a fost, nu știi de ce a căutat Dumnezeu să vă despărtească, dar bărbatul e bărbat, și gândește-te înainte de toate la copii...

– Așa am zis și eu... ce-o vrea Dumnezeu... Dar nu plâng dinaintea lor... mă duc la vite, când îmi vine, și-mi dau drumul acolo... Câteodată, cucoană, trebuie să plâng, nu se mai poate...

– Esti un om bun, Lăptăruș... să-ti ajute Dumnezeu...

Lăptăruș era preocupat de la început de un gând, care nu se strecurase încă în vorbirea lui cu Paraschiva și care îi da târcoale.

După o tăcere, zise:

– Ce m-ar durea mai mult vă spuți dumneavoastră... Dacă aş afla că scoate din casă...

Bănuiala că-l fură nevasta nu mai era o bănuială... și a rămas fără răspuns.

– Bietul Lăptăruș! zise nevastă-mea în pauză, ca să umple un gol cu neputință de pardosit cu alte vorbe...

Lăptăruș se apropie, sovăind...

– M-a bătut Dumnezeu, cucoană, dacă vrei să știi... Îndur acum toată pedecapsa.

– Vai de mine, Lăptăruș, dar ce să aibă Dumnezeu cu un om bun ca dumneata? Să-ți iasă asta din cap.

– Toceai asta înuți întră în cap dău ce în ce mai mult... Am jurat... am pus jurământ... și nu m-am ținut...

– Ce ai jurat? Ce jurământ ai pus?... I-ai jurat Dumitranei că n-ai să te mai însori? – I se părea Paraschivii ca judecata lui Lăptăruș se împleticește.

– Nu...

Lăptăruș se uita în jos și nu-și dezlipea privirea din dalele de piatră ale bucătăriei. Distrat de contrastul regulat al pătratelor negre, împărecheate cu pătratele albe, ca pe o masă de șah, el se ducea cu ochii pe zigzagul geometric până la pârere și se întorcea pe rândul următor. Le număra, fără îndoială, automat și absurd... Tăcerea se făcuse lungă... Se auzea ticracul ceasornicului de pe dulapul cu vase, ritmat ca și mozaicul de plăci, pe care alunecau ochii lui Lăptăruș. Paraschiva nu mai știa cu ce să o întrerupă.

– Nu aş fi dat-o, zise Lăptăruș, urmând cu graiul o idee ce-i colinda în gând. Martor mi-e Dumnezeu...

– Ești ostenit, Lăptăruș, muncești prea mult... zise Paraschiva. Ar trebui să te hodinești...

El își continua gândul, fără să mai audă:

– Nu murise încă, buninteles, Dumitrana... Și poate că nici n-ar fi murit... Nu, n-ar fi murit... De-ăia a murit... Știu eu bine...

Nemaiavând cu ce să potolească dospirea, umflată mercur, a sufletului lăptarului, pe care îl socotea ieșit din drumul bunului-simț și înămolii, Paraschiva detetica masa, ca să-l facă să înțeleagă să plece.

– Pe viața copiilor mei, cucoană, vă rog să mă iertați și spuneți-i lui Dumnezeu să nu mă mai pedepsească... Sunt vinovat, dar nu așa de mult...

Aplecându-se până la mâna Paraschivei, Lăptăruș începu să i-o sărute, ca pe o icoană, fără să se atingă cu mâinile lui de ea... Paraschiva voi să se tragă îndărăt.

– N-am avut ce face... zise Lăptăruș.

– Lasă, că-mi spui altă dată, Lăptăruș. Du-te, că te așteaptă mușteriii...

– Zău, să nu apuc ziua de mâine...

Paraschiva credea că Lăptăruș n-are alceva de spus decât să se învârtască în jurul unui gol, în care căzuse mormântul Dumitranei.

– Nu înțeleg nimic, îi răspunse Paraschiva.

– Vaca! zise tare Lăptăruș.

Se părea că nebunia lui Lăptăruș a izbucnit întreagă.

Du-te, omule, că întârziezi...

– Am dat vaca la măcelar... I se rupseseră două picioare.

– Care vacă?

– Vaca pe care mi-ați dat-o dumneavoastră... pe care am luat-o cu jurământ... De-ajă a murit Dumitrana...

– Bară-te norocul, Lăptăruș, zise Paraschiva, că tare m-ai speriat! abia aducându-și aminte de Joița. Așa vine vorba, când dai un suflet te la casă... Eram sigură că ai vândut-o de mult...

Trăsnit de uimire, Lăptăruș iesi de-a-ndaratele...

Cuvânt boieresc: Te jură, și nu-și mai aduce aminte...

NE-AM ÎNTORS

Să mă ierți, dragă Cocò: de mult nu ti-am mai scris. Din toamnă.

Ca întodeauna, când întâmplarea te face uituc de stilul epistolar și n-ai mai rasfoit cartea cu modele despre felul cum trebuie întocmită întortocheat o scrisoare, condeiul vine mai greu în mână și te simți nițel cam șovăitor. După o absență din calea postală ai pierdut și limbajul, iar politețea, de civilități continui, ține socoteală riguroasă de întreruperile nemotivate. Te învătasem să fii cotidian și am auzit că te-ai fi formalizat. Ți s-a părut că te-am uitat și pe tine, odată cu stilul epistolar. Nu, dragă prieten și băiarule. Cu sufletul, cum se spune, am fost lângă Cocò.

În schimb, mă bucuram că, dacă am lipsit eu din el, curierul tău a fost cu atât mai bogat și că la corespondența obișnuită ti s-a adăos noi scrisori de la cine nici tu te-ai așteptat, domni serioși și îmblăniți, trecuți prin farmecul obscurității, de la pielea de oaie la samur, vesele paiate vinete cu ochii strâmbi și buzele verticale, și unele cadavre. S-au sculat și morții ca să-ți expedieze câte o scrisoare, caligrafiată pe un petec de mucigai. Te-ai ales cu o grămadă de amici devotați și admiratori, Cocò, de multe ori în silă și luându-ți adresa din cartea de telefon și de pe plicurile mele vechi, ei te-au

aglomerat cu proză pe neîntrebate. Cocò e un personaj curtenit și fitecine se mângâie cu speranța să-l aibă în cârdășie.

A trecut ieri pe la mine un papagal mai ghebos, ca un călugăr în rasă cenușie, bătrân și cu ochelarii pe cioc, arhivarul și secretarul tău dactilograf. (Tutunul e delicios: îți multumesc, și cafeaua cum n-am mai băut din timpuri. Te-a dat sentimentul de cheltuială.) Arhivarul nu m-a crutat de confidențe și elogii și m-am lăsat, ce să-ti spui? măgulit, ca un păcătos.

- Numai scrisorile voastre îi plac lui Cocò, spunea secretarul matale. Se aude în graiul lor a zvâcnire...

Mi-a desfăcut pe masă și scrisori cu poză și cărți-poștale acoperite cu lumină, după un procedeu: firimituri de poezială presărate pe un asternut de clei personal. Mi le-a citit.

Într-un punct, ai dreptate, Cocò, într-al zvâcnirii. Scrisorile cele multe, duse cu mătura, ies din șiretenia intelectului, de terripurile căruia m-am tot ferit, cititorului din colivie cuvenindu-i-se cuviință. N-o fi mare lucru nici în scrisorile astea ale mele și ale celor din casa asta, dar gândul hoț nu se strecoară în țesătura lor.

Ți-aș putea destăinui precis de ce nu ți-am scris atâra timp și ai să mă crezi pe cuvânt. Mi se uscasc cerneala și mi s-a rupt și penița la un crac. Și n-am avut altele de rezervă: coincidentă de nefericiri. Am mai scuipat eu, bineînțeles, în călimară (căzuseră și niște muște), dar n-am scuipatul subțire, din acela care face limba onctuoasă. Să nu te supere vorba asta: scuipatul e de mnezeiesc, dacă a putut să fie el frământat cu omul, în proporție de cincizeci la sută, dar la împrosperări nu se potrivește.

Mi-ar fi slujit mai bine câteva lacrimi dintr-altă compoziție a primului Adam: ochii mi erau uscați ca și călimara. Le-am căpătat de la un cioban care își pierduse mioarele prin Parâng și a fost la mine să plângă pe fluiet: un țaran istovit de suferințe. Cu agheazma lui m-am învrednicit să înjgheb, iacă, un bilet. Ai să găsești, poate, câte o slovă de culoare neobișnuită. Nu

te mira prea mult: dintr-un ochi al baciului meu curgea lacrimi de rouă, dar din celălalt sânge.

Îți făgăduiesc, dacă voi avea și hârtie din destul, să-ți trimit iarăși câte o scrisoare pe zi, ca îndrăgostiții. Și o să-ți scriu tot așa, în dodii și ca nelunea, după putința priceperilor mele.

Dar dă-mi voie să pun biletului un final academic, din foile roșii ale dicționarului Larouse: *Vive Valaque*.

1944

SCHIMBARE LA FAȚĂ

Presă trece printr-o experiență în care comicul alternează cu nerușinarea.

Am deschis toate ziarele de ieri, joi, peste noapte, după proclamarea radiodifuzată, regală. Ea deslănța în câteva cuvinte o dictatură feroce de patru ani și legăturile cu Axa orientând politica și armele naționale, subit, în sensul opus. Din nefericire, cuvântarea regelui nu putea să suprimă dofiul silit al unui popor și să învieze câteva sute de mii de morți, morții unei funeste erori de judecată.

Eu excepția noului program de luptă a fost însărcinat un guvern, compus din patru partide: național-liberali, național-tărăniști, social-democrați și comuniști... Monarhia acceptă bucuros, așa zice entuziast, să colaboreze cu fracțiunile odioase până în clipa aceea, tuturor regimurilor precedente, necum dictaturii lichidate.

Vă aduceți aminte. Crima cea mai gravă, de care o jigodie de intelectual putea să fie acuzată, era comunismul. De-ajuns să fi fost basarabean, ca să fie comunist și, de obicei, a fi comunist însemna că ești jidan, întrucât orice jidan e *ipso facto* comunist. Trusa politicilor oficiale și presa dispuneau și de

o culpă, de nuanță: judeocomunismul. Dacă ne referim la epoca acestor aberații, se mai găsește masoneria.

Toate ziarele aveau o sfântă oroare de aceste trei, patru crime împotriva republicii domnilor Stelian Popescu, Ilie Rădulescu, Nichifor Crainic, Pamfil Seicaru etc., crestele înalte ale burgheziei noastre, piscurile albe, al căror vârf, imaculat din depărtare, era un moț de puroi.

Oroarea ziarelor nu era cu totul gratuită, ba de multe ori foarte bine plătită atât în bancnote cu anumite filigrane (banul nici nu pure, ba și vorbește și scrie), cât și în milioane românești, smulse victimelor jucate pe deget, evreilor cu deosebire, cu instrumentele variate ale binecuvântatului șantaj.

L-am găsit în lagărul de la Târgu-Jiu pe blândul vizionar socialist, fostul avocat Bujor, fără ciorapi, în pantofi, așteptând de douăzeci și doi de ani, prin toate pușcăriile noastre, raza de soare ce i-a venit prin întuneric în noaptea de miercuri spre joi.

Impresarul de presă, domnul Stelian Popescu, de la „Universul”, prin campaniile sale de călău al Sfântului Capital, cel de-al patrulea ipostaz din Treimea dumisale împotriva unui om singur cu o conștiință a contribuit cu cel puțin cincisprezece ani, la detențiunea prizonierului social.

De miercuri până joi, presa și-a pierdut aristocraticul dezgust de comunism, socialism și iudaism. Toate ziarele apărute joi au ajuns comuniste, judaice și democrat-socialiste. Oroarea lui a trecut de aceea parte, cum se zice pe moldoveneste: joi îi este oroare de național-socialist și de fascisti. Pfu! Să nu-î vază.

Ce vor fi zicând despre asemenea presă stăpânii de ieri ai acestor slugi – și ce vor zice stăpânii lor de azi pe mâine, dacă le vor mai consimți un angajament cu condicută?

O ÎNTÂMPINARE A D-LUI T. ARGHEZI

Primum următoarele:

Domnule Director,

Binevoiti a insera în atenția publicului, a Comisiunii de Autorizații și a Direcției Presei, în competența căroră intră supravegherea moravurilor de specialitate, precizările următoare:

Că publicația „Papagalul“, afisată pe ziduri și în tramvaie, fără nume de individ răspunzător și intenționat anonimă, nu e foaia mea BILETE DE PAPAGAL, apărută sub variate forme timp de saisprezece ani.

Că publicația ostentativ afișată are tendința de a escroca prin confuzii și reminiscențe semnificative cititorii înșelați și creditul unui scriitor calificat.

Că ar fi momentul să se facă în sfârșit, pe lângă o epurație gazetărească, rămasă în drum din lipsă de criteriu net, o radicală curățire de exterminare a tuturor javrelor și apasilor de presă, fardati cu sulimanuri aproximativ politice sau literare, care infectează de zeci de ani, cu impunitate, raporturile dintre cititor și condei.

Cu mulțumiri,

TUDOR ARGHEZI

20 noiembrie 1944

UN PRETEXT: CAMIL RESSU

Critica picturală devenind uneori, la titularii sau maniacii ei, cei informați din științele altor abstractori de chintesențe, savantă și doctorală, nimic nu-i de mai mult humor ca

intențiile chimico-farmaceutice și constructiviste, atribuite unui artist, acuzar că-si pune probleme, caută soluții și satisface controverse.

Dacă s-ar deda unor asemenea vicii (artistul cu substanța se ferește), pictorul ar fi un discursiv cu pensula și paleta, bun de o catedră vacantă pentru enervarea unui auditoriu obedient, sau la foiletonul necitit al unui cotidian în douăsprezece pagini. Limbajul critic științific poate fi aplicat deopotrivă și literaturii și muzicii și boxului, cu aceeași ezoterică, sterilă frumusețe, mai presus de înțelesul util.

În această privință, criticul se ia la întrecere cu alți critici, și aceștia cu ceilalți, și acțiunea de a pricepe ceva, după opera făcută, nu, domnule De la Palice, înainte, ajunge o cursă de trap, de condeie confuze și o lecție indiferentă. Critica nu poate râvni, fără prezumții ridicule, să orienteze actul de creație. Ea își poate permite cel mai mult să aducă un comentariu la lucrul concretizat, neîmpiedicată să dea o frumoasă bucată literară: artist la artist.

Un mare industriar, care-i un matematician de aceleași dimensiuni, proprietar al unei colecții de tablouri și un cititor de literatură, cum o numește el „bună“, era preocupat, și probabil că nu și-a pierdut nici azi preocuparea lui esențială, să dea matematicilor o expresie nouă, corespunzând unui grad de subtilitate inedit al poeziei raporturilor dintre cantități.

Disponând și de o avuție materială însemnată, pusese de gând să înființeze, în cuprinsul organizației Nobel, un premiu de matematică pentru rezultatele până acum nestimulate. Era visul lui de nemulțumit. I se urâse să fie numai om bogat, influent și puternic. De altfel, miliardele pe care le mânuia n-au fost niciodată, mi s-ar părea poate, în speranțele lui un scop, ci mijlocul de exprimare pentru neîntrerupte noi inițiative.

Găsindu-l odată și mai trist ca de obicei, mi-a făcut o mărturisire, așteptată normal și repede de la deziluzionații

săraci, care, încercând lupta cu o năzuință peste puterile lor de rezistență, sunt osândiți să cadă sub lovitura mută masivă, a omogenei mediocrități: „De câte ori unul din noi se ridică peste nivel, ai noștri se muncesc să-l doboare. Așa a fost în tot trecutul nostru. De ce n-am ajuns la o continuitate și încheiere a elitelor noastre solidară?” Inginerul industriei scăpa din vedere cazul dublu, al valorilor ținute întâi pe loc, și înăbușite când au refuzat o situație servilă.

Gogu Constantinescu, creatorul sonicității, nu și-a găsit spațiul necesar în România, silit să-și puie personalitatea în serviciul altei țări decât a lui. Eminescu a trebuit să rândușească la un partid politic din mai multe, în gazetărie. Brâncuși, în țara lui, plină de somități fără merit, a spălat farfuriile clienților unui birt la București. Luchian, pentru că zugrăvise casa unui domn ministru foarte bogat, primea drept salariu o păreche de pantaloni purtați de excelentă (pe care, nu e vorba, i-a aruncat-o-u cap) și, paralizic, era arestat în par, la cererea unui potentat politic, escroc calificat. George Enescu trebuie să cânte în orchestre conduse de chelnerii muzicii oficiale, ca un lăutar angajat din Obor. Îmi aduc aminte de palmele pe care i le făgăduia, la Filarmonica, un administrator, om de afaceri, fost în armată cu gradul de colonel. Și mai sunt... Mai e și Tonitza... Mai sunt, mai sunt... Un sir întreg de vieți, duse ca vai de lume, străine de timpul lor și cu care se glorifică, la cursuri, geniul românesc, sunt un material gata organizat pentru o carte de biografii, probabil inutilă, a educației simțului național, hrănit cu fraze și demagogii.

Capitolul e vast. În Dragomirna plouă. Mănăstirile cele mai caracteristice sunt degradate și dispar. Dacă și așa-numitul pitoresc al țării ar încăpea pe mâinile unui comitet de urbanism, ca Bucureștii, ce s-ar alege din el? Comisiunea Monumentelor Istorice, care drept orice activitate figurează pe statele unui minister, ar avea tristul prilej să ceara, suspinând, sedințe mai dese și tancieme sporite.

Nu știi, ignoranța face că pietrele mormintelor domnești slujesc de frecătoare de pingele, la ușile casei, în câteva regiuni? Slovele chirilice, săpate în relief, par a fi un grătar comod și o bună răzătoare a noroiului ciubotei. Parcă, mai repede, o secretă sete de profanare și de distrugere, excitantă pentru o anumită degenerare, se amestecă întim cu lipsa de respect față de om și de opera lui. O simplă răjnită de mână reprezintă o ingeniozitate și o trudă, poate, de mai multe generații. Gorilul corectează însă pe creator, neputând să-l domine, într-o sută de circumstanțe. Uitați-vă la desfacerea unei piulițe din complexul delicat al unui motor: ciocanul și dalta, în loc de cheie, devastează mecanismul.

Acceasi dezordine și inaderență dau și câmpului artelor aspectul unui cîmîtir de buruieni înalte, peste om, încurcate cu gunoi de umplutură.

Plugarul cunoaște cele patru prașile anuale la porumb, pe care intelectualul și pictorul fără vocație le disprețuiesc din superbic și înfumurată prostie. Pictura se bucură de recolte de bălării îmbelsugate, regula, nemodificată la om de sentimentul sfiei față de realizările și de răbdarea sacră a marilor mesteri fiind ca vegetația parazitara să fie mai puternică și mai deasă decât rădăcina nobilă și fructificarea. În artă, strangularea spicului de către pir apare, în tabletele critice ale agronomiei de grad elementar, ca un triumf bine-venit al ciupericii și ca niste renovări, aruncate de artistul *respectuos față de sine* din atelier afară: maculatura meseriei.

În pictura timpului prezent, ca și în literatura lui, condeie, neputincioase să ducă o idee până la capăt și să o incrusteze cuviincios într-o propoziție deplină, și creioane ignorante de alfabetul formelor primare, sunt anuntate de băiguitorii literari ai artei ca niste pregătitori de revoluții: vechea mălură și antica peronospora par herborizantilor amatori niste suave eflorescente. Pauza, în scris, punctată sau albă, dă în desen linia triplă și

quadruplă (ai de unde alege), mulată pe un obiect dibuit și cârpir cu pensula, și zbârcită ca un ciorap molău pe relieful precis, de pildă, al gabei, deghizează o lipsă fundamentală.

Numai după trecerea examenului miilor de semne ale unui abecedar trăit, un artist se poate lăsa în toată voia naturii lui proprii și a interpretărilor de sinteză, dacă ține să suprapună vieții un placaj și să dea un *double* — cu o rezervă, bineînțeles, că aliajul nu-i un substitut decât de criză al metalului pur și că lustrul nu răspunde de interior. În genere, dacă e substanță nativă (distribuită indivizilor cu economie), personalitatea merge paralel cu ucenicia, o ucenicie firește penibilă și obligatorie. Îmi aduc aminte entuziasmul pueril al unui intelectual, lipsit de lecturile făcute la timp, care descoperise, după trecerea tuturor vârstelor posibile, pe Seneca, la cincizeci și cinci de ani.

Într-o existență, care începe să fie destul de experimentată, ca să nu fie concludentă în exercitarea unui control asupra unui moment de superficialități și de suflu precipitat, s-a ivit adeseori nevoia să-i cer unui pictor, pentru fiualuri de text, vignete cu subiectul adecuat unei pagini sau unei coloane de ziar. Dacă-mi trebuia o horă grațioasă, o floare, un chenar vegetal, stufizat, primeam o serie de magării grafice: desinatorul nu știa alfabetul! Ambițiosul fudul, care căpătase de la proștii lui de generație, la cafenea, ifosul agresiv, răspundea cu certificatul că „așa vede el”, ca și cum ABC poate să fie văzut în două feluri. O imitație a ironiilor artistului, plicrisit de chestionarul reporterilor de la revistele estereice curente. Gâsca da un accent de acvilă.

Noțiunile, care sunt ceea ce sunt, fiziologice, s-ar dilua, prin murariile uneia în celelalte și prin pierderea conturelor, într-o masă gelatinoasă cu neputință de separat. Judecata despre cum „vezi” e critică și exterioară. Ea nu poate să fie a unui autor, decât prin confuzii de sensuri și de poziții.

Defunctul profesor Marinescu, acel meșter neurolog care a izbutit în Universitate și Academie să-și improvizeze un monument din cinstita ignoranță profundă a epocii lui, amețise cele cinci simțuri ale literatorilor unui leat, cu cinci vocale. Fantezia malicioasă a unei cochete cucoane inteligente, doamna Margareta Benderly, cunoscută chiromantă între cucoanele înșelate și candidații ministeriali la portofolii, și-a bătut joc de bietul neurolog urât ca un cinocefal, o bucată de vreme și tocmai arăd cât i-a trebuit profesorului ca să cadă într-o obsesie tenace.

Am fost un prieten al acestei doamne, care, sub numele de „Butoias“, nu știa dacă mai trăiește și azi, la Paris. Într-o seară, acum patruzeci și cinci de ani, citiserăm împreună faimosul sonet al poetului Rimbaud, *Voyelles: „A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu...“*. E vorba de sinestezia verbală, așa-numită de Claparède. Chiar a doua zi, cucoana i-a „montat“ profesorului Marinescu farsa ei, condusă cu o abilitate genială. Profesorul Marinescu s-a și grăbit să stabilească, pentru știința universală și specialitatea domniei sale neurologice, doctrina „auditei colorate“, culpabilă de numeroase rătăcirii artistice. Văzul cu nasul al pictorilor fără talent se căpăta cu urechea. Pictorii, încurajați, începeau să și vadă cu orice organ, afară de ochi.

Un loc comun al picturii, așa-zicând descătusate, și al aceluiași „așa vad“ sau „văzut“, e problema de asemănare în portret. Dacă e portret, ți s-ar părea că desenul, pictura și bronzul trebuie neapărat să-ți aducă aminte modelul, a căruia viață concentrată tresare în materialul convenit: dovada se face imediat. Portretul, ca și nudul, constituie o dificultate: mijloacele tehnice și o teorie nu sunt de ajuns, mai trebuie ceva: un mediu de propagare, analog cu condițiile de atmosferă în care trece focul de la cremene la rug. Iată de ce peisajul, priveliștea, natura-moartă, sunt, în calitate de

surogat și diversivni, o consolare. Scopul principal este eludat onorabil. Îndeobște, nici o pânză și nici o piatră nu mai evocă originalul.

Credeti domniile voastre, cu criticul de la „Universul“ domnului Popescu, că pictorul domnul Theodor Cutare e un artist? Probabil. Începuserăm să credem mai mult. Culoarea lui strinsă, dermatologia lui maladivă, transportate în București, au plăcut ca un rafinement, dar n-au mai variat, imobile și înghețate, mate, monotone. El are cel puțin delicatetea să afirme pe franțuzește: „*Je n'ai pas le funeste don de la ressemblance*“. Un artist are voie să semene cu altul o dată, de două ori, nu în eternitate. Pensula lui fină umple armonie cu nuanțe aceeași cutie de chibrituri înconjurată de aceeași curca cu pafra, aruncată pe o masă, pe o velină. Nici o imaginație, nici un zbor. Repețire fastidioasă a unui tipic.

Ați văzut vreun portret de Cutare? Cred că nu. Răspunsul poate să fie: „Păi, nu e portretist“ – valabil pentru deosebirea fotografului de frizer.

Pictura nu suportă atare răspuns: ea e una. Nu-i exact același lucru cu a se spune despre scriitor că e prozator și nu e poet (versificator), cu toate că un scriitor scrie și versul și proza, dacă-i egal cu sine și dacă-și amplifică, după cum e și dator, pipăitul literar.

Un domn editor i-a tipărit subsemnatului un caiet de scrieri, *Flori de mucigai*. Domnul editor ținea cu tot dinadinsul și cu toată împotrivirea autorului, care știa că n-are „cap interesant“, să puie pe prima pagină a plachetei un portret. A trebuit subsemnatul să pozeze. S-au făcut câteva încercări. Doi desinatori au reușit – unul o figură asemuitoare cu proprietarul magazinului de articole de piele, și celălalt mutra băiatului de la liftul din colț.

Să-l rugăm pe maestrul Cutare să binevoiască să-și vulgarizeze nițel creionul, a spus cineva. Nu mai știu cine, ori editorul ori autorul. *Une fois n'est pas coutume*.

Maestrul rugat a binevoit să accepte, dar geniul domniei sale psihologic a putut să dea autentic numai iscălitura. Restul a rămas pe dinafară de cadru. Maestrul a „văzut” pe autor ca și cum nici nu l-ar fi zărit.

Luchian n-a fost un „portretist”. Nu. Nu se contestă, ba dimpotrivă, se afirmă, tot mai stăruitor, că e unul din marii artiști ai tuturor picturilor. El a semnat portrete adevărate, de n-ar fi de reținut decât unul, autoportretul. Semăna. Era Luchian, cu fizicul lui, dar cu aureola lui, care-i scăpăra în ochi și într-un crâmpoi de surâs: sufletul lui – artă și document.

Mai mulți pictori și desinatori i-au făcut autorului portrete. (Constatările generale se sprijină mai concret pe propriul experiment, decât pe abstracții citite aproximativ în limbile străine și comic aplicate.) Trebuie citate două din ele, pentru valoarea lor: un carbune de Iser și un creion de Camil Ressu, amândouă de acum treizeci și cinci de ani.

Cărbunele lui Iser are o lumină a căutăturii, care nu vine din fizicul modelului: o fosforescență surprinsă de intuițiile artistului. În creion, Camil Ressu a dat portretul aspru, amar și rebarbativ al unei alternanțe sufletești, modelând un silix plastic din materialele dure ale puterniciei lui de mare artist. Ambele portrete au asemănarea, în două moduri, a modelului; totuși, două interpretări. Dar numai meșterii adevărați dispun de acest har, mainuțârit în academii și aflat tot în natură, ca apele, care și oglindesc și umblă.

Camil Ressu a expus la salonul „Artă” șase portrete, din care două au tot ce trebuie pentru a fi intrat de-a dreptul în pinacoteca universală: o Domnișoară, și un domn în halat de laborator.

Sutele, poate miile de tablouri din expoziție (erau nenumărate), însemnau rame și vopsele, cu diferențe mici, dincolo de semnăturile după care le căutai, neputându-se fără ajutorul catalogului să se afirme. Din numele felurite care

spuneau mai mult ca pictura, încărcată cu sumedenii de elogii și terminologii fortate după scheme de lectură fără corespondent, câteva reapar în presă la fiecare expoziție nouă. Dările de seamă exclud sistematic din ele pe singurul participant viguros, unicul, în pictura epocii.

Pe lângă peizaj, preferat prin facilitățile lui de a fi la îndemâna fireșcui, cu scâlcieri de culoare și de formă, se încerca în expoziția „Arta” și portretul. Refuz să pomenesc numele celui „portretist” consacrat de un ministru de Externe, de reputație artificială și cotat, căruia un om de stat i-a interzis să-l expuie până ce autorul nu s-a angajat să-i anine de portret o etichetă, la cadrul, cu litere mari, după care să fie recunoscut.

Foarte nesigur de stofa pe care o croieste, jerpelită cu furculira, pictorul își construia figurile din petice și zdrente negricioase, dedesubtul cărora, nici carne, nici oase, e vânt. Șiretlicul unei flori oarecare, aruncată undeva ori atârnată de o cracă venind de undeva, da lucrului poezia ilustrativă ieftină a cosmericului în ambalaj. Asemenea orori, întreținute cu cronici de jurnalism, au fost plătite de îmbogățirii tuturor traficurilor, și care și-au mânjit păreții cu ele, milioane de lei, permițându-i autorului, care-i și un mare prost, și atitudini, mașinații de colegialitate speciale și răzbunările sterilității, iritată de existența valorilor certe.

Suveranul salonului „Arta”: Camil Ressu. Frai silit, imperativ, să te oprești dinaintea incomparabilelor lui portrete. Ai stat ore întregi în fața lor, căutând să ghicești secretul puterii și vitalității din ele și meșteșugul de care totii ceilalți expozanți din preajma lui și din celelalte săli, băiguitori onorabili și sincer peltici, erau străini: industriași de rame cu ceva înăuntru.

Simplicitatea avuțiilor sobre ale lui Ressu dezolează. Camarazii acestui cel dintâi printre cei mai tari, tineri și vârstnici, îl ocolesc cu băgare de seamă și se ascund. Anulați, unii din ei șoptesc o teorie cerebrală de neputință citită, în

virtutea căreia Camil Ressu ar fi un retardat și un reacționar, ca Da Vinci, ca Dürer, ca Ingres...

Camil Ressu, cel mai proaspăt și mai tânăr dintre tineri și singurul care n-a cerut, n-a cumpărat și nu a scris niciodată articole de critică directivă, râde, râde din toată inima, cum a râs întodeauna... Ca un copil.

1944

BILETE NOI DE PAPAGAL

„Bilete de Papagal” intră, șaisprezece ani de la apariție, în faza lor a patra. Începuse în formă de minuscul ziar cotidian, cel mai mic ziar apărut vreodată, afară de cele clandestine, de război, ele au ieșit în această formă aproape trei ani devenind mai târziu săprământale.

Caietele săptămânale au ieșit și ele aproape un an, suprimate brusc de guvernul Armand Călinescu, la încitarea lui Nicolae Iorga, un adversar pe viață și – Dumnezeu să-l ierte – pe moarte, al Biletelor și a tot ce a publicat în epoca luminilor nefericitului profesor talentat în truție și caduc, autorul lor.

Iritat de vânățiile primite și de persistența Biletelor în duelul polemic dintre două arme inegale, una universitară, academică, guvernamentală, protejată de Prefectură, și cealaltă ruptă din sălcii, o prăjină și o nuia, cel ce purtase degeaba prăjina s-a sculat într-o noapte din pat furios și înfășurat în blană peste cămașă, s-a dus cu limuzina lui la primul-ministru, acela care, coleg de dictatură cu Göering, căpătase de la colegii lui de cabinet porecla de Chioring.

Bietul dictator, un pui de Robespierre, era într-adevăr, cum se zice în limbaj elegant, lipsit de un ochi și-l avea de cârpă neagră, ca o macabră prevestire a orbitei de hârcă timpurie.

Călinescu fusese simțit că nu era prea întristat de enervările Consilierului regal și a fost asaltat în toiul nopții.

A doua zi, comisarii Poliției confiscau Biletele de la chioșcari, fără desigur să le plătească. Neștiind că exista o revistă numită cu numele ei și pe care spiritul profesiei nu-i obliga să o citească, detectivii se prezentau la chioșcuri cerând... papagali. La un chioșc, de unde cumpăram tocmai tutun, am asistat și la o păruială, pe gaura ghișeului, între un agent ofensat și macedoneanul din chioșc, unul cerând păsări cu ciocul învârtit și celălalt oferind Bilete.

După o gălceavă, care nu era cea dintâia, între Călinescu și Iorga, la scurtă vreme de la confiscare, primul-ministru dorea ardent reparația Biletelor, de-abia suprimate. Dorința lui corespundea cu atât mai puțin cu a redactorului, cu cât primul-ministru n-ar fi privit, ca să zic așa, cu un ochi rău, un portret literar al personalității lui politice, portret, evident, de profil și de profilul valid și energic. Biletele n-au reapărut.

În timpul Dictaturii, am revendicat la guvern dreptul de reparație al Biletelor. Nefiind un privilegiat înscris în catalogul chelnerilor Președinției și Propagandei, am fost, după târăgăneli de un an, refuzat. Interpretul cererii, cât și al refuzului a fost cea mai inefabilă serafică javră dintre dulci, suspinătoare și distrată, un găinar cu ochelari umflați, care-și lungea vizitatorii cu surâsuri gelatinoase și cu vaietul: Vai, iubite maestre!

Prin aprilie 1943 a trebuit să recurg la „chiul“, publicând Biletele zilnic, însă intercalate ca rubrică într-un mare ziar popular. Au apărut peste o sută șaptezeci de Bilete. Și am fost arestat de două ori. O dată pentru că îl adorasem pe domnul Fildermann, pe care nici n-am onoarea să-l cunosc și, a doua oară, la publicarea articolului *Baroane* când am fost internat și ziarul suprimat.

Biletele vor avea de aci înainte de povestit.

E momentul, poate, să sper că în faza lor a patra care corespund restituirii libertăților cetățenești cenzurate, Biletele

nu vor mai fi întrerupte nici redactorul arestat. Nu de alta dar mă obisnuisem, pe când le scriam, să-mi tîu pătura și perina pregătite subsoară, gata pentru orice eventualitate de a dormi afară din domiciliul meu – și le-am pierdut.

Aș fi nevoit la vârsta mea să mă culc pe scândura goală.

Tudor Arghezi

Notă

Alături de plăcerea publicului cititor, cu care n-am mai stat de vorbă aproape de un an și jumătate, de la arestarea și interzicerea noastră de a scri până azi, s-a manifestat satisfacția confratrilor noștri onorabili, în același timp însă cu neliniștea declasaților meseriei.

Încă de la placardarea afișului „Biletelor de Papagal“ și înainte de a se ști ce credem și cum gândim, unii au și sărit din loc, înțepați ca de o amenințare. Suspectă frică, dacă se dă fără cauză pe față și la netimp. În orice caz, am luat notă.

Prevenim pe cititori, pentru eventualitățile minore, că nu ni se va opri condeiul la orice fel de pungaș de presă din drum.

1944

ION FRIMU

(O lacrimă)

Am tresărit! Convoitul imens al muncitorilor se adunase din uzine, fabrici și ateliere în amintirea lui. Puterea, în mers linistit, a miilor de oameni, tăiați în arama fumurie a unui apus acoperit de ceața întâieii zile de iarnă, uscată ca o stampă, era a suzelor de veacuri de frământări, de luptă, de nedreptate, în sfârșit biruitoare. Am avut în Bucureștii miercurii înserate

îmaginea omenirii scrisă-n cartea cu sânge și pe colonne și frontispicii cu dalta.

Am tresărit! Ion Frimu era de față. Fantoma blașinului apostol trecea din om în om printru rânduri și-i săruta pe frunte. Biruise și el, care a murit învins.

Altădată, convoaiele erau șarjate cu săbiile întinse, bătute cu foc și înghesuite în pușcării, de-a valma, ca într-o gaură boltită din infern. S-a isprăvit, Frimule, tu care ai suferit insulta palmuirii și ai pățimit moartea infamă a bătăii. Simt în mână, încă după treizeci de ani, căldura cinstită și dulce a străngerii tale, ridicată de pe scule și împărțită ca un bun tainic oamenilor întristați de suferință.

Tu ai fost cel mai bun dintre oameni, Frimule.

1944

CUVÂNTUL D-LUI GENERAL RĂDESCU

Generalul Rădescu, președintele de Consiliu al celui de-al treilea guvern în trei luni și jumătate, după proclamația regală din 23 august, a vorbit presci, convocată la Președinție, și apoi la microfon.

Pentru a se putea face față serioaselor exigente ale momentului, a spus generalul, cu drept cuvânt, toată lumea trebuie să muncească pretutindeni, în locul unde se găsește. Împlinirea corectă, în spiritul și litera lor, a condițiilor de armistițiu e nu numai o datorie de onoare națională, destinată să refacă prin eforturile unui popor nevinovat de abuzurile și crimele unei elici, prestigiul țării, grav compromis prin conduita oficială a stăpânirii dictatoriale, care nu s-a dat înapoi de la nimic, dar implica și opintirea durabilă, continuă și sistematizată a neamului românesc întreg, pe front, la brazdă,

în uzină, pretutindeni. Momentul marelui faliment impune imperativ redresarea materială a tuturor resorturilor uzate de bunul trai, uzate de indolență, înmuiate de o descurajare în stadiul ei cel mai primejdios, al indiferenței.

Frontul își face cu prisosință datoria. Oșteanul nostru a și spălat cu sângele lui cinstit, o parte din rușinea noastră. Căci nu trebuie să ne ascundem, *toți* suntem vinovați, prin solidaritatea lașității, că regimul nu a fost răsturnat cu doi sau trei ani înainte de a nu fi fost aproape prea târziu. Învârțitorii politicii noastre, de toate categoriile, sunt cei mai vinovați. Paginile istoriei din ultimii ani par pe de o parte mângjite, de nu se mai poate citi într-însele nici o slovă, pe de altă parte goale pe dedesubtul mângjii. Cenzura morții întunecase cu ramponul ei de negreală și intervalele albe. Bărbații politici, de care se aninase patru ani o unanimă speranță ascunsă, s-au trezit din amorțe în clipa sincopei și timpurile i-au anulat.

În epocile de fugă și de pitire a oamenilor răspunzători nădejdea rămâne la popor, la plugari și la muncitorii cu scule și mașini. Eliva falsă și căturarii n-au fost în stare de nici o acțiune și au adâncit putregaiul. E rându' ignoranței, aceea care în sute de ani de viață chinuită a păstrat și dus înainte tot ce au apropiat de pierzanie o sută de ani de școli, de universități și de presă.

Acestei ignoranțe oneste și puterilor ei aspre și caracterului, nestirbit de lichelismul politic și cultural, le-a vorbit generalul Rădescu.

Munca și producția au suferit mult în timpul celor două prime guverne, de după 23 august. Între impetuozitatea succesului colectiv just și aplicarea individuală la profesie s-a intercalat un gol, un scepticism tăiat de o dorință și o ciocnire dintre sentimente contrarii și resentimente a dat loc unei confuzii și oboseli morale, dăunătoare tuturor și țării, amenințată, după cuvântul generalului, cu „destrămarea”. Șeful

guvernului a precizat că a luat responsabilitatea guvernării cu condiții și că prima și esențiala condiție e intrarea în disciplină.

Se pare că toată lumea a înțeles. E bine. În zadar se obligă săteanul să-și dea primarului cinci litri de lapte pe zi, dacă vaca zace bolnavă ori a murit.

1941

PRINCIPII

La citirea afișului de reapariție a „Biletelor de Papagal” am primit și întrebarea repetată, către organizații politice aparțin. Legitimă, poate, întrebarea tu e lipsită de o nuanță de candidă naivitate și de simpatice ignoranță. Cine și-ar fi bătut ridicul capul să-și facă din nesimțificativa mea prezentă în viață o problemă de natură s-o intereseze, ar fi aflat că în toate manifestările mele, în literatură, în presă și în nica existență a bietului om am fost întodeauna *contra*, chiar când eram obligat la *pentru*. Am fost un băț în roată. Fără să vreau.

De aceea m-am și înțeles întodeauna cu câinii mai bine decât cu oamenii. Am admirație pentru sentimentul obscur și idiot, care-l face pe Grivei, sătul și întins la umbră, să se deștepte brusc la trecerea unei trăsurii sau a unui cal și să se ia pe căldură după praful stărnit în drum. Îmi place spiritul lui de împotrivire, chiar când iese înaintea unui frumos armăsar arab, care n-are poftă să se certe cu câteii.

Oamenii sunt comozi. Ridică puțin din sprânceana dacă *aud ceva, nepotrivit cu tihna, cu siesta, se întorc pe partea cealaltă și continuă somnul, mai căscând o dată. Oamenii ruginesc ca lăcările vechi. Încuiate, nu se mai desfac și căscăcie nu se mai prind în beleciuge – și se leapădă de chei numaidecât. Fii atârnată de o ușă închisă și cheile într-altă parte.*

Pentru ca lacatul să se apropie de cheie e nevoie de silă, de o voință dinafară.

Trebuie definită poziția, pentru cei ce întreabă, să nu mai întrebe, ori dacă vor mai întreba vreodată să-i trimit la biletul de azi.

Cu o caznă mai mare decât rezultatul, subsemnatul m-am făcut scriitor. Nu e poate prea recomandabil, dar să le zicem lucrurilor pe nume. Toate zilele și orele mi-au fost pierdute în acest scop difuz. Sensibilitățile au fost contrare și absorbite toate în preocuparea absurdă a căutării expresiei, imaginii, ideii. Patru din cinci simțuri s-au hiperatrofiat din atrofia celorlalte. Mă domină unul singur și el îmi strică măsura tuturor unghiurilor, prea deschise sau prea strânse. Tot ce iese din segmentul meu mi se pare artificial. O silabă bine punctată și vârâtă în celula ei definitiv, ca într-un iuel oglinzirea cristalizată a unei stele, face mai mult decât un principiu, pe care ca să-l asimilez trebuie să ies din mine, să intru într-altul sau să mă dilat – și încep prin a mă împotrivi, ca la o lingură de doctorie. O fi bună, dar trebuie înghițită. Mă prefer bolnav și-l rog pe doctor să mă vadă altă dată.

Din ce partid mai puteam să fac parte? Doctrina mea nu putea să fie decât una, dacă am apucat-o într-acolo cu pasiune și îndărătnicie: limba românească. Pentru ea, din nefericire, a trebuit în anii de clocot ai pregătirii pentru o carieră rentabilă, să dezamăgesc toate nădejdiile puse în viitorul meu și să las pe toți cei plecați în pas cu mine să mi-o ia înainte, și am luat-o peste câmp. Acolo m-am întâlnit cu holdele, cu plugarii, cu păsările în zbor, cu apele, cu vântul și câteodată cu arăturile. S-a isprăvit. M-am simțit în ricaloșia asta bine.

Și n-am mai atârnat de lupta pentru pâine, pe care mi-a dat-o întodeauna întâmplarea și nu mi-am putut face dintr-însa o pravilă și un vis. Pe negândire m-am întors acasă, crezând că mă duc înainte și m-am pomenit știind mai bine

graiul judecării. Nu m-am mai înțeles cu cărtutarii, cu politiciii, cu metodele și sistemele. Câteodată m-am gândit că poate sunt un prost, căci rea-voință n-am avut niciodată să le deprind. Nu s-a lipit de mine nimic din câte se împărtășesc altora pentru a fi învățate pe dinafară și duse mai departe – și am ajuns rebel și răzvrătit împotriva oricărei constrângeri și asezări. Trăiesc anapoda și în perpetuu conflict:

Pot să mă schimb? Sunt osândit să trăiesc în toate vremurile afară din epoca mea, dincoace ori dincolo de ea, nu știu, dar împăcat cu iluzia că mă găsesc în rânduiala nerostită a împrejurărilor, datinelor și lucrurilor, bune și rele, de unde s-a ridicat limba pe care o scriu și pe care o iubesc, aș cuteza să spui până la crimă, peste orice altă disciplină, convenție și lege.

1944

STEFAN VOITEC

Domnul Voitec, ministrul Culturii Naționale, se arată practic și simplificator. Primit cu o neîncredere nițel rânjită de către belferii din conclavul gelos de prerogative și monopoluri, ai Departamentului, cardinalii și arhiepiscopii învățământului își simt acum prestigiul nasului tăiat.

Ministerul Instrucțiunii Publice, un nume de altădată, mat, dar mai potrivit cu tehnica raporturilor dintre catedră și bănci, era împărțit încă demult în trei mistere: Misterul Învățământului Primar, Misterul Secundar și Misterul Universitar, guvernate de trei mitropoliți civili, cu un Papă automat, ministrul, robot purtat în jilt pe roțile de către subalterni și mecanizat pentru o singură mișcare, a iscaliturii.

Domnul Voitec a dat ferestrele de părete, a smuls draperiile, grele de ploșnițe bătrâne. A lăsat să înec biourile lumina. Păianjenii și mucegaiul dispar treptat.

Ultima surpriză agreabilă făcută de noul ministru vechilor zadarnice asteptări e grauitatea adevărată a scolii primare: statul dă cărțile de suflet... A pierit și jignitoarea formulă cu „copiii săraci”. Poate că în curând voiosul ministru, va suprima și bacalaureatul și pe „a opta”, delințând și celălalt examen stupid, de intrare în Universități.

Iată ce poate face un singur om fără prejudecățile specialității, într-o singură zi, după cincizeci de ani de orori culturale: o școală tânără, o școală veselă, o garoață.

1944

CUM SE FACE PRESA

În primele zile după 23 august, miraculoasa dată care a pricinuit în presă metamorfoza violentă a slugoilor de toate calibrele ale vechiului regim în democrați totalitari, domnul Tudor Arghezi s-a văzut atacat de aceste rămășițe de drojdii, insinuate pe furis sau cu anume ocrotiri de foste solidarități și afinități, în noua rânduială. Erau prelungirile păienjenişului opac cu agenții escamotați ai serviciului de Poliție al presei, țesut de gazetari, mai mult sau mai puțin gazetari și mult mai puțin decât mai mult, care a dus la arestările de către fosta Direcție a Presei, la internări și la decapități profesionale.

Domnul Tudor Arghezi, interzis să publice, spionat, urmărit și redus să trăiască din ofrandele unor oameni sau necunoscuți, sau nelegați de el printr-alte sentimente decât literare, pe când mișelia prietenilor de aproape s-a ferit de el un an, ca de un ciumar, a fost și furat cu nerușinare de singura proprietate inangibilă și sacră, intelectuală, murdar calomniat.

El nu-și găsea locul să se aperc, nu numai în presa veche, dar nici în cea nouă, atât de exagerat discretă încât, nici nu a

pomenit, măcar din întâmplare artistică, dacă nu din paralelism, de actul de revoltă românească manifestat prin articolul *Baroane*. Și n-a fost nici apărut cel puțin de alții, care în materie de scris îi datoresc toți câte ceva, cel puțin câte o turburare de sensibilitate sau un accent plagiat. Fostii camarazi de tinerețe sau de analogie așteptau să li se cersească sfertul de coloană de ziar, în care să răspundă, condiționat, evident, de interesele speciale, ale oamenilor partidelor politice respective și ale administrației gazetei.

Sunt situații care nu pot fi nitate. Ele determină și la individualitățile concret organizate pentru epocile de primenire, o reacțiune de izolare.

Subt vechiul regim, profitorii Transnistriei și ai Dictaturii, siguri de impunitate, l-au furat și pe Tudor Arghezi. Ei se bizuiau pe o domnie de câțiva ani a tâlhăriei prin înăbușire și strangulare. La trecerea dintr-un regim într-altul au scos și au camuflat gazete și cârpe, care au curezat să încerce discreditarea actului din septembrie 1943 și a conștiinței autorului. Asta se potrivea cu dorința secretă a multora de minimalizare.

Domnul Arghezi a fost învinuit că a luat bani, o „sumă mare“, de la cel mai abject produs prin masturbare politică, leă Antonescu, pe care nici nu-l știa la față și, în același timp, că a trimis Baronului Manfred von Killinger, ambasadorul Reichului, o scrisoare de sărut-mâna, ca să fie pus în libertate. Or, personal, cu ambasadorul Reichului articolul nu avusese de răfuit nimic. Articolul pornise indirect dintr-altă temă.

Pentru că și-a pierdut elasticitățile pumnului, ale ciubotelor și ale bastonului care încheie bine unele socoteli, iar condeiul ajunsese să nu mai poată fi nici el o armă, domnul Arghezi s-a adresat în noul regim Primului-procuror, cu cererea de a sili trei indivizi să-și dovedească afirmațiile. Când vom avea spațiu și timp vom publica, poate, și textul.

Parchetul a fost sesizat la 2 octombrie 1944. De arunci au trecut peste două luni... Calomniatorii fug și se ascund. Itoții

caută alibiuri, derivații prin târăgănire și propun martori care refuză să afirme că știu ce s-a petrecut în intelectul secret al hoților când au plagiat.

Despre Ică Antonescu și Killinger nimic.

Domnul Arghezi o să mai aștepte.

1944

TEODORESCU-BRANIȘTE

Directorul ziarului „Jurnalul“ face „Biletelor de Papagal“ o primire, care întrece politerea ceremonioasă. Îi mulțumesc.

Mărturisesc-i că mă așteptam, trecând cu flășnetă cântăreacă pe dinaintea ferestrelor lui, să-mi arunce din balcon un ban mai mic. Oamenii bogăți sunt darnici: am găsit în fundul pălăriei un galben de aur. Mulțumesc, și pe franțuzește: *Merci*.

Îl-am atârnat lui Coeò de gât să-l gătesc de Crăciun cu mărtisor, și scuturând aripile, pe cadența lui Eminescu, el i-a scos lui Tudor Teodorescu-Braniște acest bilet.

Dacă-l mai adâncește și alteineva decât el, fiind scris numai pentru ochii și a cuteza să zică, dacă-mi dă voie, și pentru inima Domnului, căruia i se trimite biletul, cititorul ar putea bănuși că ne-am despărțit aseară și să deducă din gramatica scrisului că suntem prieteni de brăcinar.

Nu. Cu domnul Braniște nu m-am văzut de cel puțin douăzeci de ani. Pe nevăzute i-or fi scăparat la tâmpile și oarecare fire de păr albe. Dar există, pe lângă corespondențele inexprimate, o colegialitate, colegialitatea profesională, a singuraticilor scârbiri și a meștesugarilor care n-au prevaricat. E de trebuință ca, în lumina unei țări înnoite, înținerită în pravili și oameni peste momâi și cadavre și peste viermii

cuvântului și ai condeiului, simțirile înrâlnite să se alăture, să se adune, ca să dea laolaltă, curat, o floare proaspătă, virginală.

1944

ATENȚIE LA PRESĂ!

Sumedenie de ziare apar, zilnic mai multe, cu toate picdicile zilnic mai mari. Cererile de autorizatie se înmultesc din părțile cele mai puțin calificate de meserie și de moment: s-ar părea că în epoca dificilă pe care o trăim n-ar interesa decât lupta pentru țară, și de însuflețire, și că această luptă nu o pot purta decât condeiele autorizate de un trecut sau de o valoare demonstrată. E interesant că autorizațiile de apariție sunt cerute fie de nedestoinici, fie de streini de presă, sluiți pe manseră de interpuși. La o rubrică de înscriseri comerciale, dintr-o publicație de specialitate, am citit zeci de titluri de gazete, în dreptul unui aceluiași nume, care nu spune nimic, proprietar de numeroase firme de ziare și reviste. Unele din ele au apărut, nu se vând și continuă să apară...

Cunoaștem tirajul și vânzarea exactă a tuturor ziarelor, cele mai multe după diferența dintre cheltuieli și venituri falimentare. Publicul le refuză și ziarele totuși o duc.

Prin ce descântec?

La prețurile de azi, un ziar mijlociu costă pe zi trei sute de mii lei și vânzarea gazerelor de prisos nu poate acoperi nici plata unui redactor, fixată, atunci când redactorul e plătit (în diverse cazuri „Directorul“ singur încasează pentru toți) la un minim pe lună. Chiriile de local se cifrează la enorm. Ziarele totuși o duc...

Am căutat să cercetăm cauza acestui belșug de ziare și a încăpătânării de a dura, cu oricâte pierderi. Sunt cauze mai multe.

1. Oamenii care au ceva, cam mult, să-și reproveze din regimul trecut, îndemnați de aventurierii gazetăriei, sacrifică sutele de milioane dobândite, știu ei mai bine cum, undeva prin Transnistria sau dincoace, sperând o ștergere de urmă sau o protecție în loc de o pedeapsă. Între ei sunt și generosi donatori ascunși, ai diverselor inițiative politice.

2. Indivizii care țin pe unii din cei mai sus în teroarea destăinuirilor documentate. Numărul procopșiilor de război, din concesi și jafuri, e atât de mare încât un fragment din bunurile lor acumulate poate să îndesuleze oricâte foi și să sature oricâți amatori avizi de șantaj. Complicații, ramificări cu personaje răspunzătoare, aflate încă pe situații înalte.

3. Nedreptățiții de mai încoace și ei înavuțiți în regimuri succesive dar contrariați în jocul de-a întâiul de câte o poftă intermediară, pusă de-a curmezișul și care le-a anulat un timp puterea și formula. Aceștia prepară viitoarele răzbunări și afaceri, speră imposibilul și monstruosul, căutând reconstruirea din praf și cenușă a unui prestigiu prăbușit. Nu le ajunge miliardul, le trebuie și gloria impură.

4. Ciupeala organizată a tuturor categoriilor cu averi, gata să fie atacată în fiecare zi.

Concluzie, socială: dintr-o clasă restrânsă de mari paraziti se naște și se crează o mare clasă de paraziti ai păduchelii tipărit, în timpul cel mai tragic pentru țară.

O lume de îmbogățiri, de samsari, de mercenari și eseroci catastrofală. Ea nu muncește, consumă și plătește. Are furnizorii ei clandestini, care se îmbogățesc la rândul lor și face, cu toate urcările de ieri și de mâine ale salariilor, viața claselor laborioase din ce în ce mai grea. În mahalale și la țară oamenii umblă în noroiul înghețat de decembrie tot dezbrăcați, tot desculți, tot flămânzi, în vreme ce se alege iarăși, nebagând de seamă, o nouă elită a banului celui mai criminal.

Asaltul puroiului e general.

Atenție la presă!

PRIETENII

Cuvântul „Prieten” ar părea să însemne mult, aproape ar însemna ceva și la experiență ce înseamnă? Vorba, de pildă, pământ, pe orice față, întindere și adâncime, rămâne și înseamnă pământ, fără aproximații și subînțeleșuri.

Prietenia e numai un cuvânt care te scapă de vocabulare, de analize și definiții și nu exprimă în viață mai mult de câteva silabe față de dimensiunile lui de gol și de fum. Ai în prietenul tău adeseori un adversar moenit și găsești mai mult sens de prietenie la un vrăjmaș cinstit.

Totuși, instinctul unei alipiri e al omului, singur în univers și singuratic între ai lui: în nevăzut omul caută pe Dumnezeu și dincoace caută semenii. Semenii îl trădează. Despre ce crede Dumnezeu în privința lui el nu are nici o știre. Profetii sunt patetici, filosofii visează sau deduc. Certitudini? Nu prea!

În prietenie, linia trece în zigzag pe câteva planuri, cu gradații variate, și perspectiva caricaturală, lipsită de proporții, desființează raportul dintre figuri, ca într-o compoziție fără desen. Prietenul de aproape stă undeva, în spațiul tabloului, departe, și străinul din fund se întâmplă să fie mai aproape de Cina de Taină a inimii tale decât cel ce ți s-a culcat pe piept și te înțepă cu barba. Acestui prieten frânge pâinea și dă-i-o: e ea și cum i-ai dat otravă. Dacă spui: e trupul și sângele meu și ți le dau ție, ca să te fac mai slobod și mai bun, prietenul rânjește și teologia lui își aduce aminte că asta a mai spus-o și Atul, pe care, și pe acela, l-a batjocorit.

De vreme ce am stat cincisprezece luni dosit, nemaicomunicând cu cititorii nu am comunicat nici cu prietenii, cum obișnuiești să-i numești pe aceia cu care ai umblat o viață pe poteci alăturate. Te uitați în iarbă ori în cer, la găze sau la cocori și n-ai avut cum să le ascuți, la maturitate, când se mai legăneau funiile altădată agitate, sunerul clopotului sufletesc. Parcă uneori vibrația era dogiră, parca tonul fals. Câteodată ți s-ar

fi părut că minte și rugăciunea, că e fabricat și extazul. Strângerea mâinilor era simulată, sărutarea fătarnică. Prietenul suferea mai mult de victoriile decât de înfrângerile tale. Îi surprindeai în ochi ori o iluzie măhnită ori o supărare iute, ca o scânteie dintre tocilă și briceag. Apoi, venea un zâmbet, zâmbetul confuziei.

Prin zăbreaua de lumină în care se frământă pe un teritoriu de doi cm părați, definitiv fără scăpare. Fiara sufletului nemântuită, vedeai și deznădejdea, și ciuda, și tragedia. Insul se parcursese pe sine întreg, știa ce poate și nu, dar aștepta să poată mai mult, din pură întâmplare, din absurd, din inconștient. Confruntarea secretă a mijloacelor tale cu ale lui îl dezola. Ieseai vinovat. Îți aduci aminte marile lui tăceri, marile lui imobilități: liva moale, neputincioasă să se ridice, bălăcind într-un fund de groapă. Acolo cocca în drojdia lui un buboi.

Vine un moment în care se verifică, fără să vrei, prietenia și un moment horărit e închisoarea. Atunci nu mai joacă mila, dragostea convențională, gratuitatea spectaculoasă din spital când omul ți-e frate fără să-l coste aglomerarea principiilor lui mai mult decât un bilet de tramvai. La închisoare, joacă primejdia și datoria. Prietenii se păzesc.

Închis în sârmă ghimpată, am avut vreme să mă gândesc la toți prietenii mei, care n-au fost niciodată mulți, și la ficcate din ei deosebit. M-am gândit și la păcatele mele: mai numeroase. Cu cele din urmă am sfârșit a mă împrieteni, pe măsură ce mă lepădam, unul după altul, de cei dintâi.

Am cunoscut în temniță o altă lume decât în libertate, mai valoroasă pe cât scobora treapta socială mai jos: o demnitate nedeclamatorie, o solidaritate, spiritul de renunțare. Se verifica, la închisoare, și fosta prietenie, dar și fenomenul din viața civilă: carte mai multă, caracter mai puțin. Prietenii mei erau cărturari. Și lumea temniței a celsipat progresiv pe cealaltă, din care plecasem. Erău în lagăr schivnici trecuți prin toate puscăriile de douăzeci și opt, de douăzeci, de doisprezece ani

în sir, vinovați de nimic, încelești cu seninătate de o credință și asemenea în duritatea lor cu pustnicii din Tebaida, îmbatrâniți printre sacali și retrași într-o mănăstire cu cimitir.

Mi-am așteptat prietenii la suierul trenului de la amiază, câtva timp. Seara, trâmbițele militare cântau rugăciunea și stingerea din depărtări și ele vindecau zadarnica așteptare. Ei n-au venit, niciodată, n-a venit nici unul... Le era frică. Ei nici nu mi-au scris. S-au ferit și de ai mei de acasă. De vreme ce câteva poliții supravegheau intrările, scrisorile, pachetele, ei au preferat să fie oameni cuminți, gospodari fără pată, cetățeni pasnici, revoluționari între patru ochi, la vernut. Ca să acopere în propria lor opinie greava deficiență constientă, învățați cu logica și deducția, ei și-au făcut și o concepție etică adecuată – le era rușine de mine. Decăzusem.

Acum, când reîncep, oarecum să trăiesc, începe să le fie rușine de ei. Ei ar încerca o apropiere din nou, o mistică misiune, o compensație prin literatură. Oh! searbădă și murdărită literatură!

1944

COLEGII

Colegul e un tovarăș de meserie. Nu ți-e numaidecât un prieten, dar poate să-ți fie un camarad, întru câtva sau deplin. Prietenia implică numai persoane: ar fi o înrudire intimă, independentă de treaptă și de meserie. Camaradul ți-e un egal în meserie, în luptă. El poate să cadă lângă tine și odară cu tine, fără să-ți fi fost un prieten și fără măcar să-l fi cunoscut, dar prin legătura luptei și suferinței camaraderia întrece și prietenia. Colegul nu-i obligat la camaraderie personală, dar camaraderia profesională, mai generală și mai înaltă, căci mai

dezinteresată, constituie o morală. Balzac e colegul lui Aristofan și Hipocrat coleg cu Michel Servet. Unul nu dezmente pe celălalt, nici nu-l denunță inchiziției. Pe Servet l-a pârât și l-a ars de viu un popă, Jean Calvin. Ei nu erau colegi.

În presa și literatura noastră colegialitatea e specială. Îndată ce a trecut o idee, un sentiment, de Ploiești sau de Galați încoace, spre București, ele se alterează. Colegul se face canalie, demnitatea servilism și solidaritatea vânzare.

Am urmărit din lagăr atitudinea colegilor scriitori și ziaristi, față de colegii închisi. Desigur, sunt colegi și colegi; unii cu o sevă și alții în vine cu scuipat; seva, la București, se transformă numaidecât în scuipat. În concordantă cu evenimentele scriitorii liberi au aprobat închisoarea colegilor în tăcere. Uneori, câte un condei sfios, făcând aducere-aminte critică de câte un coleg deportat, cenzura suprima din text numele cu dalta. Nici o protestare. Ministerul Propagandei era plin de scriitori, poezi și prozatori tihniți. Societatea Scriitorilor își împrumută comitetul guvernului și excursiilor culturale la Zagreb, la Viena, în Cehoslovacia, în Reich, la Roma, pe chelrujia Dictaturii, satisfăcută de Cenzura și ferică că unii din membrii ei marcanți sunt decapitați.

Direcția Presei, condusă de un consilier al Prezidenției, ziarist, secondat de o seamă de alți ziaristi, devotați inițiativelor de uneltire ale birourilor împotriva colegilor, suspecti de abateri de la „normative”, era o centrală a tuturor celor vreo șapte servicii de politică personală sau ale unei elici, atenta să spioneze elicile cunoscute.

Arestările au fost opera acestei Direcții a Presei, servită de colegii agenți. Nimeni nu-i invidiază că și-au schimbat stăpânii în câteva ore și că grație unei dibăcii elastice au ajuns printr-o piruetă și o dare peste cap de la o extremă a cercului la cealaltă — și nici nu i-a blamat. Ziaristii sunt oameni și ei și trăiesc și ei cum pot. Obrazul și rușinea, ca și colegialitatea, nu-s obligatorii, iar la o luare de scurt surogatul de argument

e gata preparat. Atitudinile călătorese ca sufletele în metempsihoză și ele pot fi reluate de-a-ndaratele.

Aveam pe vremuri la Mitropolie un tânăr teolog foarte credincios, fericit să fie lăsat să puie jar și tămâie în cădelnița diaconului la liturghie. Săptămâna următoare, el aprindea lumânările la biserica Unită. Vizita biserica adventiștilor cu devoțiune și sta smerit și la sinagogă. Originar dintr-un târg din Moldova, el vorbea idișul. De la fiecare ciușca crâmpiei de adevăr și o fărâmbă de leală și, abstract judecând, el slujea Domnului în patru feluri opuse de acord. Era filosof; probabil că era și un agent acoperit, o stare sufletească și un salariu mai mult.

Primul-ministru al regimului precedent ținea să ofere ambasadorului nazist Killinger pe lângă închiderea subsemnatului o satisfacție de ordin intelectual, însăreținând pe un coleg ziarist, care era și coleg poet, cu convocarea unei adunări de vestejire. Colegul poet era un valet cu sentiment al primului-ministru, poet cu subtilități clar-obscură și roz-albe de mătâsoasă decidentă. Capul lui strivit și lungăreț de câine plăcea guvernului care-i dăduse proprietarului și câteva milioane pentru scoaterea unei reviste. Prudent, poetul nu a mai scos-o, preferând să pape banii și să se dea la fund. Din fundul, unde a rămas, suie azi, ca o premergere a ieșirii lui pe uscat, un început de cântec. Facultatea de slugă se schimbă renovată cu lirism.

Patronii de presă, directorii, antreprenorii, pencele brilante ale presei, marii salariați și samsari hotărâseră o epurație, o vestejire pentru eternitate și o moțiune de gădilat toate simțirile ambasadorului. Trebuia un vot, o unanimitate totală. Nu erau colegi acești domni? Erău colegi. Cei mai mulți din ei n-au știut să scrie un articol decât la iscălitură. Colegi au fost micii salariați, micii reporteri, ajutorii secretariatului, corectorii, salahorii. O parte din ei au refuzat și unanimitatea s-a spart.

Comunicându-mi rezultatul încercării, un ofițer din comandamentul lagărului, întors din București, era mirat.

-- Cum se face, m-a întrebat, că între colegii de meserie se găsesc oameni de caracter?

-- N-am nici o idee. Probabil leafa mică și neparticiparea la dividende...

1944

STRĂINII

Dacă prietenii s-au lepădat cu o duioasă spontaneitate, străinii nu s-au înfricoșat nici de telefonul interceptat, nici de scrisoarea cu patru cenzuri, din care cea mai primejdioasă, S. S., era a Serviciului Secret.

Dispușând și de o temniță S. S. personală, în Calea Plevnei, cu celule și camere de tortură, Serviciul avea și o seamă de ziaristi, supraveghetori ai presei, atenți să trimită observații confidentiale Cenzurii, pentru ce li se părea oarecum obscur în articolele lăsate libere la tipar. Cifra 10, stampilată într-un cerc, indica examenul laboratorului secret. Abilitățile de specialitate, ale ziaristilor experți, se exersau în a defini în textul familiei un mister demn de un reportaj pe zece pagini la Gestapo. Luai plicul în mână cu senzația că supurează otravă rece, și pentru că oricât de secreți, spionii sucursalei române îți erau știuți până la unu, simțeau al cui era ochiul care mănjise litera unui sentiment, sărutară pe hârtie de copii tăi, rămași cu maica lor acasă.

De altfel, agenții S. S., internați de complezență pentru urmărirea și în lagăr, până în odaie și geamantan a deținuților politici, uitând uneori de sine, ca niște oameni ce-si aduceau aminte și ei că sunt, ți se apropiiau de ureche și se destăinuiau.

Soaptele acestor nenorociți, răbăciți în ani de zile de misiuni prin toate țările din Europa, când scăpați pe o fereastră cu un dosar furat, când primiți ceremonios într-o mare capitală, când condamnați la moarte și fugiți, îți dădeau uneori un fior și o zbârlire de piele.

– Dumitale pot să-ți spun adevărul cine sunt, ce cauză și pentru ce stau aici. Acuzatia ce ți se aduce dumitale o știe toată lumea și nu ai de ascuns nimic... Sunt în Serviciul Secret... Cel care te spionează în special pe dumneata, nu sunt eu, e altul, un agent indirect, un intelectual, domnul de colo, de lângă rondul cu flori, care tocmai face în dreptul Cancelariei o teorie. E un om cu carte. Dacă vrei, îți arăt și un referat, care te privește... Citește-l și spune-mi dacă nu e un mare prost.

Agentii Serviciului Secret se spionau și între ei. Îți surprindeai și prin dosul cabanelor apostrofându-se unii pe alții pentru o eroare de diagnostic mai blajină, pentru o dibăcie distrată, pentru că le scăpase mama, soția sau sora unui detinut necercetate îndeajuns. Franzela era căiară în felii, săpunul despicat în patru, turunul puricat, rufăria întoarsă pe dos. Prizonierul închis din pâra unui concurent sau a unui prieten, în urma unei rezoluții energice, scrisă de însăși pana literară a Maresalului, se întorcea de la cercetare, cu geamantanul deșertat și cu boarfele târâș, grămădite pe umere și brațe, ca un vânzător de toale vechi din piața Taica Lazăr.

La întâia vizită, după șaisprezece ore de drum, familia mi-a adus o listă cu cincizeci și patru de persoane străine. Între ei câțiva cunoscuți. Lista, în mâna agentilor S. S., ar fi constituit un document de complicități și bravii oameni de bunăvoință și curaj puteau să fie ancherati, percheziționați la domiciliu, ținuți câteva zile pe undeva, poate că și bătuți unii din ei, ca, de pildă, un librar din provincie care-mi punca la dispoziție întreaga lui avere, patru metri pătrați de prăvălie și de sărăcie. Scrisoarea lui, strecurată până acasă, printr-un soldat de pe front, m-a făcut să mă chinuiesc cu o lacrimă, care se

încăpățâna să-mi dea de gol, față de ai mei, simțirile tănuite. Te revoltă și te umilește în același timp, în propria judecată despre tine, influența suferinței intime asupra durității poruncită de voință, ca o conduită de viață. Te ghicești în ordinea brutală pe care ri-ai impus-o, sentimental și gingaș...

Cincizeci și patru de oameni înfruntaseră nesiguranta în care trăia fiecare, st spect și când era bun și milos, bănuț și sincer și devotat, urmărit și-n dragostea și în virtuțile lui luminoase. Jumătate din populația capitalei era spionată de cealaltă jumătate, pentru bani ori satisfacții personale, în cincizeci la sută din ei stând ascuns un agent, un provocator, un denunțator.

Toti acei străini ofereau familiei celui închis banul nobil al sacrificiului și al solidarității riscate, așteptând la o adresă precisă, pe nume precis, la un număr de telefon precis, un cuvânt.

– Ce le-ai răspuns? am întrebat.

– Că deocândata n-avem prea mare nevoie... Când o fi, o să le spunem... Nu ne-au erezut... A doua zi au început să ne vie bani... Ni-i cam rușine... I-am trimite îndărăt...

Pe lista celor cincizeci și patru era și un german din Timișoara...

1944

TOM

Dumneata erai acel Tom Cord, care se înmormântează azi în București? Dumneata? Băiatul cel mai frumos din lagăr și mai zvelt? As în aruncatul mingii și agil ca o panteră? Dumneata?... Nu-mi vine să cred, Tom. Nu știusem că erai ziarist. Erai corespondentul englezescului „Daily Mail“, vasăzică. Ți-aduci aminte? La volei, la baschet și la fotbal nu te bătea nimeni și aveai concurenți, nu glumă. Colonelul Stavăr, maestrul sporturilor din lagăr, se uita cu pipa-n dinți la jocul

dumitale. Fumul tutunului, i se simtea tocmai de la sentințele. Jucai cu simpaticul inginer Solomon, cel cu capul strâmb, cel mai primejdios comunist, cel mai sângeeros și omul cel mai blând din lume. Ți-aduci aminte? El sta de doisprezece ani la strânsoare. Le făcuse pisicilor o scară, din zăpadă, la fereastra catanei. Și o gaură-n geam. Mi se pare că sta la numărul 10...

Ți-aduci aminte? Am dejunat de câteva ori amândoi la masa colonelului, un gentleman. El era închis în lagăr de doi ani trecuți. Era la masă persoana Badaieff, proprietarul în Turkestan al unui teritoriu cât Țara Românească. Era la masă Max Ausluit, cel cu părul de aramă, ca Neron, ca un cap de Brâncuși. El a plecat, știu, cu avionul pe la nasul Mareșalului și s-a întors într-un bombardier englez. I-ai mai văzut, desigur. Eu n-am mai văzut. Tom, pe nici unul. Dar de țigările de foi, de cincizeci de centimetri ale lui Radu Xenopol, autentice olandeze, îți mai aduci aminte? Bietul miliardar a încercat o crâncenă tragedie. Șșșt! Să nu ne audă.

Ți-aduci aminte cum ai fost chinuit la Serviciul Secret? Un pai aprins, o dată la două zile, între degetele de la picioare și un leșin de patruzeci și opt de ore... Ți-am văzut mușchii gambelor, Tom, subțiați de clestele călăului până la os.

Îți mai aduci aminte că tatăl care te așteaptă îți era yankeu și maica românească? Dumneata vorbeai și limba ei nițeluși.

Dar dumneata nu-ți mai aduci aminte, Tom, de nimic.

Lasă-mă să dau drumul unui fulg de hârtie deasupra mormântului dumitale...

1944

POPORUL

Cinzeci de ani el a fost „talpa țării”. Cine o fi născocit această imagine de pantofar, destul de stilist, ca să nu fi zis

pingeaua, a fost un autor fericit. El a salvat mulți oratori la Camera și Senat din lipsă de idei și argumente. Talpa țării era țaranul, desculțul, dezbrăcatul, bolnavul și flămândul țării. Imaginea s-a cam încurcat în 1907. Adunate în Dealul Mitropoliei, cele două Corpuri Legiuitoare, tremurau de frică. Șefii partidelor istorice se îmbrățișau lângă radiatoarele de calorifer (era în martie) ca la Pompeia oamenii de sub Vezevii. Câte un călăreț aducea știrile din timp în timp, că răsculații intră în orasul banchetelor politice, pe bariera Giurgiului, pe a Oltenitei, pe la Cotroceni... Îmbrățișările se încleștau mai tare. Clasa se gândea la un ajutor din afară și ar fi adus în țară pentru astâmpărarea românilor, pe unguri. Mai patriot, un general a împușcat vreo cincisprezece mii. E mai frumos să-i ucidem noi.

De atunci încoace talpa s-a mai încălțat cu bocanci, și nu a mai avut același pitoresc. Oratorii au renunțat la talpă, adoptând un cuvânt cu circumferința mai mare și sonoră în toate limbile de unde a nimerit până la noi: poporul. Într-adevăr, e muzical și rostirea lui umple gura: po-po-rul! Silabe de dicțiune ideală.

1944

DOMNUL PETROVICI

Nu știu de unde mi-a venit asta. M-am gândit la domnul Petrovici. Știi, domnul Petrovici filosoful, domnul Petrovici poezul, domnul Petrovici oratorul, Excelența sa Petrovici, ministrul Culturii Naționale; Petrovici în sfârșit.

Reușise să fie și nazist, elegantul. Îl văd la Fundația Universitară, demonstrând în audiența unui public, cultivat la metaniile curbe, convocat să jure credință Maresăului Noi

Ion Antonescu Conducătorul Statului. Îl văd demonstrându-i acestuia marile virtuți ale lingăului subtil care fuge de colo până colo după un portofoliu. E de o paloare vânată, venetică: corecturile din care a binevoit să scoboare până la noi. E cam cocosat: gheba lui Socrate. Are comun cu Socrate și altceva: îl bate nevasta. Dar îl deosebește de el o lifnală: moare să fie sărbătorit. Cel puțin o dată pe lună. Și-i plac sărbătoririle în public, în sală mare, unde presupune că fiecare funcționar, obligat să participe, soptește în urechea familiei: „Ăla e Petrovici, ăla frumusul”.

La Teatrul Național era numit de el, ca să-l sărbătorească sistematic. Liviu Rebreanu. La Casa Școalelor pusese un coleg filosof, autor de volume groase, semnate și Ion Petrovici. La Minister, avea criticii literari, însărcinați să-l glorifice în sărbătoriri. Ei s-au achitat cu aceeași acurateță de rolul lor academic de *aducători de omagii*, ca și garsonii de la Capșa, care la sărbătorile mai intime îi aduceau murăturile. Sărbătoritul nu se prăpădea numai după artă, dar și după murături. Într-o noapte a mâncat un castron.

Iubea literatura ca un nebun și mai ales propria-i literatură. A scris și el odată optzeci de versuri în gustul Graudea și nu s-a mai săturat să le audă zise și comentate de sute de ori. Își descoperise în părul subsuorii un fir violet și umbla nud de-a lungul scenei cu piciorul ridicat, ca o baletistă, ca să i-l vadă staturile cu binoclul. Trei, patru critici literari îl arătau pe scenă: „Uite-i-l! uitați-vă bine”.

Dar de ce mi-a sărit gândul tocmai la domnul Petrovici și tocmai azi? Nu putea să-mi treacă pe dinainte altă frumusetă? De patru luni încoace sărbătoririle cu muzică și literati, de la Național, îmi lipsesc. Melancolie: a murit și Liviu Rebreanu, s-au dus și Antonestii și s-a dărâmat și teatrul.

CE FACI, PĂRINTE?

Nu te întreb de sănătate, că te știu sănătos. Ești mult prea sănătos. Pântecul, slavă Domnului, merge la amândouă părțile bine. Mulțumită lui Dumnezeu, ești dolofan și rumen, porcii i-ai vândut cu preț. I Trăniți cu prescuri și colivă, ei se făcuseră frumoși ca preacucernicia ta și le-a lipsit numai o țacălie, ca să-i semuiești cu niște arhieriei, culcați la rând în pielea goală. Să mă ierți, așa vine la scris, dar n-o să te țiu tocmai acum de rău, după cincizeci de ani de chiverniscală, că ai și bancă, și că dai cu camătă și bani.

Asta fusese reforma activității extrașcolare, culturale, cooperative, nu ești de vină sfinția ta. Ai, să-ți trăiască, și șase copii, patru băieți, un avocat, un doctor, un teolog și un director, și două fete măritate bine, una cu un mare funcționar de pe la U.C.B. și cealaltă cu unul de la C.N.R. — și ai o grămadă de rubedenii suspuse, pe la C.A.M., pe la C.F.R., pe la Consiliul de Patronaj și pe la felurite alte litere de alfabet, adunate ca muștele pe câte o fărâmă de plească.

În totalitatea ei, aleasa familie a cucernicului părinte Popescu-Meleaga, cum te numești, cuprinde statul întreg și nu mai e nevoie de date comemorative ca să vă strângeți la o masă greu de găsit, cu patru sute de tacâmuri. Bancherul oricum ține în șir trei sute șazeci de zile pe an, toată vremea, solidar.

Îți zisei cucernice, ca unui preot de mir. Aș putea să te chem cu denumirile ierarhici, Preasfinte, Înalt Preasfințite, Domnule Domn sau Patriarhia Ta, și ar fi cam totuna. Ești o dinastie mult mai mare decât o familie presărată pe treptele de deasupra. Sunteți cincisprezece mii de preoți și vreo cincizeci de popi boierii, cu cârje de aur și mitră de diamant, un Cler și un Sinod. Dacă nu vă licăre capul, vă strălucește căciula.

Poți fi bur să-mi spui, cinstite părinte, ce faci?

Că nu te zărește nimeni la treabă. Ești numeros dar lipsești de preturîndeni unde nu se plătește. În spitale nu ești, să cercetezi bolnavii; în tenniță nu intri, la văduvă și orfan nu te duci. Unde ești, părinte? La preoteasă? Nu te cheamă nicăieri nici o datorie? Nu te împinge nici o întristare? Nimic nu te îndeamnă, nu te supără, nu te atâță, nu te răscolește? Neamul despre care vorbești când nu trebuie și despre care taci ca mormântul când clocotul de sânge se varsă peste el, când îl pândeste și-l apasă nenorocirea, te lasă linistit. E o suferință fără tarif.

Te aștept de o viață la lucruri și la fapte. De o viață te ții, părinte, slugă cu cădelniță după guverne, după miniștri, după mai-mari, binecuvîntându-le asupririle, nebuliile, asasinatele; iscălindu-le pe piatra altarului toate sentințele, întărindu-le nedreptățile făcute țării și poporului, cu plecăciune și tămâie. De furtuna învălmășelii fugi, părinte, de când te-am pomenit. Neștiutor de teologie, pe vremuri, ai putut să fii lângă noi. Ești un pămîntean privilegiat. Ai un grai deosebit al cerului și al bucuriei și nu-l vorbești. Manticii cucerniciei tale i se face loc oriunde te-ai duce și nu te duci. Nu vezi ura, nu vezi primejdia, nu vezi încăierarea sălbatică dintre semeni. Ai uitat să mângâi, părinte, să îndemni, să potolesti. Ești unicul om care zace, care nu pornește, care nu încearcă. Tare ti-i burta scumpă, părinte! Te-ai dus la învățătură și te-ai ricăloșit. Ce-ai învățat? Că Sfântul Duh purcede de la Tatăl? Că ortodoxia e legea adevărată? Atâta rot? Ti-e silă și de haină, pe care o lepezi seara la cinematograful și de barbă, pe care o razi, și de chiea, runsă. Ce fel de preot ești, părinte, dacă nici pe ale bisericii, nici pe ale noastre nu le faci?

De scris nu știi să scrii și, dacă re apuci, mânjești hârtia cu o pastorală proastă. Pupi în dreapta, pupi în stînga și dai cu degetele în aer bobârnace de binecuvîntare. De citit, nu știi nici *Evanghelia* să o citești. Liturghia nu o mai faci: trași clopotele, ca să nu se zică. Ai înlăturat și rîpicul. Și nu crezi,

părinte, în nimic: nu ești în stare nici de atât, să crezi în Cel ce te-a trimis. Chemarea sfintiei tale nu știu că are un înțeles tulburător, ai uitat limba lui Dumnezeu. Lumea te-ar asculta în numele împărăției nevăzute, să împaci fiarele și să le înfrățești. Nu iese din cucernicia ta un gând, o flacăra, o rugăciune. Numai untură și răgâială.

Trezește-te, părinte. Scoală-te. Ridică-te și luptă. Cheltuieste-te, risipește-te – sau dacă iarăși te-ai chibzui și tânjești în ultimul ceas al datoriei, aș putea să te întreb ce mai cauți, părinte, între noi?

1944

EPURAREA PRESEI

De vreme ce s-a stabilit în condițiile armistițiului obligația unei epurări a numitului aparat de stat, comitetele sindicatului de gazetari și al scriitorilor au epurat și ele vreo două serii de membri. Ziarisții și scriitorii nu sunt prin definiție funcționari de stat decât numiți, unii din ei, la fostul Minister al Propagandei, la Direcția Presei sau la Cenzură. Mulți din acești ziaristi și scriitori funcționari, împlinind uneori slujba greu de împăcat la moral cu meseria în sine, au trecut din regimul precedent în regimul actual cu o seninătate aproape stoică, dacă ne oprim la unghiul de vedere filosofic. Culoarea, opinia s-au schimbat, ca la tomate, cunoscute pentru această însușire, întâlnită în zoologie la cameleoni și frizeri. Ieri: trăiască Dictatura, azi: trăiască Democrația!

Alții au realizat contrastele fără măcar efortul trecerii prin culori, ieșind dintr-o inactivitate completă și un bun trai monoton de patru ani, în lumina zilei de 23 august, devenind a doua zi eroici fără luptă și revoluționari fără fapte și de o

agresivitate cu atât mai remarcabilă cu cât venea după ce trecuseră toate primejdiile și eroul se simțea garantat.

Ziaristii s-au ales singuri și fără criteriu cunoscut, au fost și judecători și parte, numărând printre ei адвоcați, oameni în curent cu știința juridică și care au avut în trecut să sufere din pricina judecăților sumare. Ei nici n-au judecat. Cu ușile închise, au epurat și fără citarea părții, și cititorul a putut a doua zi să aștepte că anume profesioniști nu mai sunt ziaristi. De ce, pe ce termen și cum, nu s-a știut. Procedul nu se deosebea de procedeele Dictaturii și ale Inchiziției. Așa se deportau în Transnistria și lagăre, ca la Bastilia înainte de Comuna Franceză și ca în Siberia până la revoluția rusă, oameni cu o acuzare secretă. Luat pe sus erai întâi expedit fără „calificativ“, fără motiv. Motivul era formal, pentru registru, după internare, câteodată târziu, putând să fie și modificat, dacă o inspirație nouă se adăuga la cea precedentă. Și fără termen. Erai închis înainte de a fi acuzat.

Societatea Scriitorilor a făcut la fel, cu toate că sarcina ei era mai complexă, simțindu-se chemată nu numai să califice purtările din timpul Dictaturii ale membrilor ei, dar să ia și măsuri urgente în privința unei probleme capitale pentru poezi și prozatori, subsolul petrolifer.

Cele două comisii s-au văzut, din pricina acestui fel de a lucra, lipsite de autoritate și epurările, terminate de la început ca un joc de popice, n-au contribuit la concretizarea ei. S-a văzut că epurează cine vrea pe cine dorește și că epurarea trebuia începută de la comisi. Căci epurarea politică ar fi fost momentul bine-venit să fie completată cu o curățire a caracterelor pentru obținerea și a calității.

Un model de epurare a creat domnul Pătrășcanu, ministrul Justiției, după toate formele dreptului și drepturile apărării. Aceleași norme s-au aplicat și la Finanțe. Așa, da. Nu se poate obiecta nimic.

Epurarea presei dând gres din graba pripitiilor de a se afla în treabă, s-a oprit. Operația va fi reluată de la început după elaborarea unei legi speciale, în studiu la Prezidenție.

De astă dată se va proceda normal, dar trebuie să se facă comisii bine organizate și bine aprovizionate cu scopuri precise. De pildă, guvernul să echilibreze exact compoziția comisiei, după tipul compoziției guvernului însuși, numind din fiecare cele patru partide un reprezentant. Formula însărcinării, dată Sindicatului Presei, să-și aleagă singur membrii e nesănătoasă. Necazul de inferioritate și concurență iau în speră proporțiile tentativei de asasinat, ineficace pentru o epurare riguros corectă și precisă, căci dacă e adevărat că o singură greșală în justiție face instituirea pedepsei cu moartea și derizorie și primejdioasă, același argument e valabil pentru erorile din întâmplare, răstălmăcire sau ură personală a pedepselor de presă.

În ce privește motivele de epurare se cere un discernământ clar pe documente interpretate. Cazul unui servitor fidel regimului condamnat e cu totul altul decât al celui infidel, care a știut să se împotrivescă pe diagonală și prin derivație dictatelor guvernului din normative. Trebuie cuprinsă și judecata pentru păstrarea onoarei profesionale, a întregii activități pe spațiul de timp dat, în problema unui gazetar chemat la răspundere, căci dreptatea e nedemn să fie nedreaptă. La ziaristi, trebuie confruntată acțiunea comandată cu inițiativa individuală. De multe ori o frază a mascat pe alta, pentru o mai ușoară trecere la Cenzură, un articol se acoperea cu altul. Două titluri alăturate aveau un sens. Un text dintr-o pagină echilibra pe altul. Chestiunile de subtilitate sunt esențiale într-o materie susceptibilă să exploateze toate resursele inteligenței, suspecte todeauna unei Cenzuri și unui guvern.

Au fost cazuri când un articol strategic gândit anula câteva zeci de articole forțate, când un afiș modifica o afirmație sau răgăduia un act de propagandă. Un simplu discurs oficial, așezat în anume loc, insinua un înțeles. Asemenea cazuri nu sunt puține în presa din epoca Dictaturii și trebuie bine discernute. E delicat, e dificil și e de muncit. Dreptul de a

osândi un coleg, oricine ar fi el, o canalie sau o personalitate, implică imediat și categoric această datorie.

1944

O FLOARE ALBĂ

În trebuința ei decorativă natura face din tot pe ce pune mâna ceva, și iarna, când materialele ei se împuținează până la nimic, ea știe să dea și nimicului soluții, forme și eleganță.

Vântul ei scormonește și caută pretutindeni. Va găsi măcar niscaiva rămășițe de strlizat? Blocatele de frunze și aramă au căzut. A mai scăpat un boboc de trandafir, nevătămat de brumă. Pe acela i-l furăm noi, ca să-l ferim de înghețul de noapte, vestit în strălucirea nouă a luceafărului, scăpărat în împărăție.

Pentru pictura de iarnă i-au rămas pencele și fulgii. Se mânginește la artele feminine, lustruind ciocurile și hainele păsărilor mici, mulțumită cu sculele miniaturale, gătind curcanii și găinile de curte, frizându-le porumbicilor albi, în creștetul capului, moțul.

Ba da. A făcut și o floare dintr-un abut. Îi ajunge un pretext și născocoște o altă priveștițe, inedită. Întăia floare de gheață de Crăciun.

1944

„ILSE ZWO“

Afară de posturile noastre de Radio a mai funcționat în București un post german, „ILSE ZWO“ (Lizica a II-a), așa

botezat din sentiment. Germanul nazist e un sentimental. El mângâie poetic pe Lisaveta și trage-n ea cu pistolul. După ce a ucis-o sau, cu puțin mai-nainte, îi rade capul, trimite cosita la Theater an der Wien, peruchierului oficial. Apoi caută să se scape de cadavrul iubitei.

În această privință, el găsește sprijinul celui de-al treilea Reich și instalațiile de stat gara făcute. „Fabricile de moarte” din Lublin, văzute și povestite de Ilia Ehrenburg, erau organizate sistematic: sală de ras, sală de asortat părul după culoare, de împachetat și de expediat în baloturi; sală de asfixie, sală de electrocutare. În sfârșit, venea sala cuptoarelor, cu coșuri înalte, pentru arderea femeilor, copiilor și bărbaților, asasinați de Nibelungii leatului 1944. Atâtea tone de cadavre la sură erau transformate în îngrășăminte pentru realizarea cartofilor celor mai gustoși. În natura rasistă nu se pierde nimic.

Între aceste ateliere ale morții era și unul de fabricat săpun, din cadavrele grase. Nu știi ce nume sentimental de față purta o calitate mai fină, dar ești aproape sigur că locotenentul care scurtase zilele Vetei, spălându-se cu o bucată, de lux, pe picioarele trase din cizme, a oftat, cântând pe o melodie îngânată: *Püppchen, du bist mein Augensterne*.

O altă fabrică, intermediară, prepara din carnea unei categorii de prizonieri, trimiși abatoarelor din Rusia, conserve pentru prizonierii și deportații muncilor forțate din Reich. S-a povestit și această oroare. Familiile civile, destinate numitelor fabrici, erau expediate în vagoane plumbuite, clasificate după scop (vițe mari, porci și viței). De multe ori, podina vagonului era presărată cu var nestins ori cu carbid. Oamenii se puneau pe ei și reacțiunea chimică rezultată da emanatia de sufocare necesară pentru obținerea unui semifabricat încă înainte de a fi descărcat. Numele de marfă scris pe vagoane, după un limbaj convenit, era citit în ultima stație pentru un tratament în consecință: „Material”.

Directorii politici ai acestui stat militar, specializat în industria ducerii de războaie, aveau în propaganda lor pentru popoarele inferioare ca al nostru, postul „ILSE ZWO“ dintr-un hotel din București, transportat după 23 august în Ardeal, pe undeva, în Ardealul dictaturii de la Viena. Cu roate că n-a aflat de cele petrecute în România decât cu întârziere, „Ilse“ a vărsat comentarii, ocări și insulte.

„Ilse“ ar fi dorit să mai mănânce un rege. Văzându-i necomestibil, ca vulpea din poveste, îl disprețuiește, caracterizându-l, cu moșicia groasă națională, „de paie“. Naivitatea opacă a politicii nemțești de după miercuria istorică visa o separare a lumii românești în două, de-abia un ceas după proclamația țării, citită de suveran, a realizat o unanimitate.

De joi dimineața, capitala e permanent bombardată; zi și noapte incendiile nu conțenesc, teroarea ni se administrează după toate rețetele care au izburit să facă odios, dimpreună cu stilul nazist de război, întregul popor german, executorul fidel și *ad litteram* al crimelor de stat: ferocitatea ridicată la rangul de doctrină. Nu mai recunoști Germania lui Goethe, a muzicii și a filosofiei.

Ea ne asasinază în masă, pentru că i-am dat casa noastră, pâinea noastră, petrolul și sângele nostru, urmărită de blestemele oamenilor și de mânia lui Dumnezeu.

1944

BIETUL OM!

Cât face un om se vede mai mult în gazetărie. Acolo critica și judecata pun pe individul expus curentelor de aer dintre rândurile unui articol într-o situație determinată, alta decât în palavra verbală, de continuu flux și reflux. Pe drept ori pe

nedrept, omul dacă se socoteste încolțit vrea să se degajeze. Superb până atunci, el consimte să se scadă. Nimic nu mă întristează mai mult ca lipsa de rinută liniară, ca sovăiala pe o poziție păstrată orgolios și părăsită în momentul în care i se pare omului că s-a clărinat.

În afară de contingentele fizice, care l-ar constrânge în împrejurările exacte să se așere cu voce sau de nevoie, efectul asupra lui al unei aluzii, al unei aprecieri și chiar al simplei calomnii conștiente, e de ordinul slăbirilor sufletești. Aș dori să nu începă dovada slăbiciunii în concepția de indiferență și tărie despre un om anumit. E omenesc și totuși omenescul doare când e prea omenesc.

Mintea, hrănită cu iluzii, așteaptă duritatea și rezistența omului artificial. Poate fi ceva mai dezamăgitor decât spectacolul chirurgului inebranabil, surprins că plânge la moartea copilei lui după ce a surâs la agonia atâtor copile din clientelă? Lui Deibler, călăul Parisului, când i-a murit un fiu, care, în redengotă și joben, îl ajuta pe taică-su să facă toaleta ghilotinei și a osânditurii cu ceafa în luncă, a căzut în accesul de nenorocire al omului pierdut. Cînimul se oprește numai când obiectul lui te lovește.

E poate compensația pentru restabilit echilibrul prin suferință, a criticii sociale, pornită să cerceteze oamenii reputați oteliți și să-i facă să simtă durerea că au pricinuit și ei suferință. Îți asumi un rol și căutând dreptatea, inuman. Adevărul și dreptatea sunt pe epoci, nu pe culpe, principii și indivizi și n-au nici ele universal și permanent nimic. Dacă reflectezi mai adânc, ierți pe toată lumea, nu tragi la răspundere pe nimeni și înțelegând că omul, inegal, mobil și fugace, ia toate formele și își face ale lui toate argumentele prin lămuriri, după împrejurare, și renunți la reveria că poți pedepsi. Nu e nimeni vinovat niciodată: interpretează și vei scuza. Asta, în

doctrină revoluționară fanatică, se cheamă tot slăbiciune și efeminare.

Fericiți cei fanarici, că ale lor li se pare a fi împărățiile lumii.

P. S. Dacă vrei să arune condeiul cât colo, să nu mă mai intereseze nici binele, nici răul și să mi se pară că n-am nici dreptul să mă plâng, necum să recriminez, te rog, iubite prietene, care m-ai făcut să mă dezgust și de omul din mine, pe lângă ceilalți, să nu-mi mai dai niciodată explicații și comentarii, destinate să verifice în aspectul vieții ceea ce știam demult, dar vream să uit, că nu se cuvine nici să judeci, nici să condamni. Îmi închipuiam că la vârsta și experiența mea sunt mai puțin sentimental și mai rezistent. Sunt un om, bietul om! și o să mai fiu.

1944

MOARTEA INTELIGENȚEI

Ce morți imbecile! Ce moarte proastă moartea curentă, moartea de toată ziua!

Bogată, abundentă, excesivă, infinit variată în viață, natura, la moarte, monotona și plată, dă greș. Își pierde imaginația și geniul. Fuge și lasă cadavrul în drum să-l îngroape cine pofteste.

Te-aș fi bănuit mai elegantă mamă Natură, pe tine care ai născocit ramura, frunza, parfumele, culorile și floarea. Ai făcut omul, l-ai pus în picioare și i-ai stabilit un echilibru subtil. Un farmec. Ai încuiat în el un tezaur de taine sigilat, pe care învătării și preoții se muncesc de mii și mii de ani să le deslușească. L-ai dat omului inteligență: se putea invenție mai tulburătoare, mai de neînțeles?

Puterea de a strânge Universul în impalpabila idee și de a-l gândi, adică de a zidi bolile din nou, ale lumii, fără nimic altceva decât fioroasa lui intuiție de animal. M-ai împărtășit și pe păcătosul de mine din această zestre cu adevărat dumnezeiască, pentru că nu se poate trece dincolo de acest superlativ; pe mine și pe fiecare din noi.

Îți dai seama ce-ai făcut? De ce faci din mine un hoit idiot? Mi se cuvenea o altă moarte, o prefacere în aburi, o prefacere în văzduh, o volatizare subită a omului meu.

De ce ne părăsești în ora spovedaniei supreme? Da, ți-e scârbă de noi, nici nu se putea într-altfel, dar tu ne-ai făcut.

Uite de ce lucru a putut să moară Nicolae Cartojan: de congestie cerebrală, de bronhopneumonie, de un sindrom renal... Asta nu e moarte.

1944

TREI „BĂTRÂNI“

Cine era autorul neroziei că omul e mai util când nu știe nimic, când îi mijeste mustața și încă nici nu s-a deslușit de reminiscența influență obscură a scutecului matern?

Era numai unul? A doua copilărie intrase și într-o doctrină. Generația! Generația, bat-o norocul, ajunsese tiranică și impertinentă, înainte de a se fi lepădat de mirosul cârpelor de pe frânghie, întinsă la uscat lângă sobă. Omul la treizeci de ani era bătrân, la patruzeci ajungea supărător și pe la cincizeci trebuia lichidat, scos din viață cu pierre, dacă nu consimtea să se spânzure, drept omagiu adus tinereții în triumf.

Fericita tinerete iese din frumoasa-i crisalidă și se organiza în bande cu pistoale, pentru scoaterea „bătrânilor” din trebile țării, valvârtej, la înghesuială.

– Ce știi să faci? puteai întreba pe un candidat la stăpânire.

– Sunt tânăr! răspundea copilul. Nu era nevoie de personalitate, de lunga învățătură a răbdării, de talent în meserie. Generația, ghionțită de generația din spate, se grăbea. Ianuarie 1941 a fost opera ei: întâiul nostru faliment.

Iară că peste mări și țări planeta e guvernată pe toată întinderea ei de trei bătrâni... Mareșalul Stalin a împlinit alaltăieri șaiszeci și cinci de ani și ține într-o palmă două continente. Premierul Churchill atinsese cu câteva zile mai devreme șaptezeci: cel mai vioi porumbiel călător dintr-un spațiu într-altul, prezidentul Roosevelt ales pentru a patra oară în Statele Unite, duce în fiecare buzunar câte un ocean.

Vigoarea celor trei barbați, întrunită într-o vârstă colectivă de aproape două sute de ani, confirmă zicala orientală pentru întregul univers: când n-ai la casa ta un bătrân să te duci să-ți-l cumperi. Casa lumii e cu noroc. Are trei.

1944

NU E RĂZBOI...

După doisprezece ani de absență am reînceput să dau prin oraș.

Acasă aveam impresia că ne aflăm în război. Ce va să zică să stai la periferie! Copiii mahalalei au trecut toată vremea desculți pe străzile de gheață, scheletici și vineti, ducând de la depositul din răsărit în brațe, o oală cu petrol. Căldura se

capătă prin scufundarea unei cărămizi în gaz și aprinderea ei în sobă: nouăzeci și nouă la sută fum. Populația din partea locului, ca un neam de coșari, se naste și doarme în fumingini. Alți copii, mai fericiți, au trecut spre cimitire...

Am mai spus câte instituții înobilează cartierul; o puscărie, un balamuc, patru cimitire pentru lumea bună, din centru, și unul rezervat candidaților la veșnica odihnă din mahalaua mea.

Un cimitir e pentru eroi, rămas din războiul trecut și numit nemțeste cu litere latine: *Pro Patria...* Două basoreliefuri luminează problema, de-a dreapta și de-a stânga porții de intrare, de ceramică roșie, boltită. Într-unul, un erou își ucide adversarul, în celălalt îi așează adversarului o coroană pe mormânt. Dacă se inversau scenele, un relief ar fi arătat un om mic încununând capul prietenului care cântă pe harfă, iar sculele celelalte, spada, scutul și coiful, ar figura în relieful al doilea, grămădite ca într-o gravură de sfârșit de capitol. Dar atunci n-ar mai fi fost cimitir. Ca să te glorifice, trebuie să te omor.

Cimitirul prostimii noastre poartă numele cinic „La Trei Coceni”. E poate simbolul crucii sărace; un cocen înfipt în pământ vertical și doi coceni orizontali, legați unul peste altul cu sfoară; pentru explicarea firmei ar fi nevoie de un filolog. Dricul, de obicei alb, duce la groapă o ladă îngustă, mânat de un cioclu, alb și el, cu panas, alb și el. Totul se petrece ca într-o schiță de tibisir, teatrul cotidian al spectatorilor ieșiri în poartă să întâmpine caricatura tragediei, mai dramatică decât moartea.

Oamenii încărcati de sărăcie și boală, schilodiți de muncă, sunt împovărați de o tristete palidă, cu neputință de clătinat în adâncurile ei. Gura amară, pleoapele adânci, fruntea brăzdată, sunt ale unor filosofi, care scotocind în

miezul lucrurilor l-au găsit găunos. Pământul, care-i asteaptă, le este dușman, verdeata îi supără, lumina îi posomorăște. Câteva cărji, câteva picioare mecanice fac, de un timp, zgomot pe drum. Uniforma de ruit, cu circumflexul pe mâneca goală, apare tot mai des. Bunicii Maria i-au rămas patru nepoți flămânzi și nevârstnici, după decesul tatălui pe front și al mamei lor într-un spital. Mulți din vecinii noștri nu s-au mai întors. Spectrul cenușii cerneste într-un fel sau altul toate maghernițele dimprejur.

Calca Victoriei mă dezmente. Nu e război. Nu e sărăcie. Parcă trăiești o farsă. Cine mă păcălește? Cine mă minte? Toată lumea splendidă a unui bal cu bătaie de flori pe trotuare. O superbă inconștientă râde peste tot și licărește în căutări. Însusi doliul e provocator și cochet. Prin zăbranicul croit cu meșreșuguri scapără o căutătură setoasă și linge limba buzele picturale. De când n-am mai văzut această omenire de vitrină, nu s-a mai schimbat nimic?...

Haide, bastonule, îndărăt, la noi, acasă, între cimirire, pușcărie și balamuc.

1944

HAIDE, SĂ NE ÎMPĂCĂM, PĂRINTE

Îmi pare tare rău, nu atât că te-am ocărât, dar că te-am necăjit. Ocara venea de la Sfântul Dub, dar necazul e de la Diavolul, părinte. Nu vrei să ne împăcăm? De ziua Nașterii Domnului, e potrivit să ne amintim din *Biblie* un citat: „Să nu apuie soarele întru supărarea voastră”. Eu îți zic: „Blagoslovește” și sfinția ta să-mi răspunzi: „Domnul să te

blagoslovească, fiule". Însă te rog să nu te uiti la mine strâmb că-mi iau vorba îndărăt, și nu mă mai împac. Uit și citatul.

Îmi pare rău că te-am luat mai repede decât mă lasă cugerul, dar așa era vorba acum vreo patru zile. Nu e vorbă, nici astăzi nu s-a schimbat vorba de tot, dar, vezi, de Sfintele Sărbători, și la Crăciun și la Paști, se împacă și dusmanii adevărați, necum unul căruia îi sare țandăra cu cel care a primit-o lângă nas. Sfinția ta ești român și tot român sunt și eu, păcătoșia mea – dar sfinția ta, vezi, ai cam uitat ce ești. Ți-am adus aminte. Iată de ce te-am certat, dragă părinte, și din aceeași pricină aș fi putut să te și bat, alergându-te pe dinapoi cu frânghia cu care a gonit din tinda bisericii și lisus pe zarafi.

Păi, se poate, părinte, să fii și preot și neguțător? Neguțător de cele sfinte, părinte, nu doar numai de porci și de gologani. Nici nu mă-ndoiesc că m-ai înțeles.

În privința vorbelor, cu care te-am înfruntat, să n-ai mâhnire. Nu sunt ale mele, sunt ale lui Hristos și ale proorocilor. Îmi vine să cred că n-ai dat uitării nici blestemele lui Moisi. Ce-ai fi pățit, cinștite părinte, dacă intrați pe mâna lor, mă apucă fiorii numai să mă gândesc. Trebuia cucoana preoteasă să te îngrijească cel puțin șase luni cu unt de sunătoare, cu punerea oaselor la locul lor și ridicarea mușchilor din spinare. Paracliserul ti-ar fi adunat măselele de pe jos cu mătura și fârasul. Profetilor nu le arde de glumă, părinte. Când nu mai merge cu dubul blânderii, ei te cotonogesc.

Și crezi că Domnul a făcut pe draici degeaba? Pentru cucerinția ta i-a făcut, cinștite părinte. Să te arunce-n smoală, să te scalde în ulei fierc, să-ți rupă cu cângile carnea, să te lase o clipă să răsuflă și iarăși să te scufunde în clocotirile din cazane. Să nu uiti, părinte, și să nu crezi că dacă primăria coace asfaltul

pentru turnat pe dinaintea blocului sfinciei tale, dracii s-au lăsat de meserie. Nicidecum. Ei te-asteaptă la intrarea iadului cu câte o furcă aprinsă fiecare, să te ia și să te dea într-alte furci de-a dura, din furci în furci, până la focul cel nestins.

De aceea, duhovnice, pune-te bine cu îngerii, care au urâmbițat azi-noapte prin catapetesmele cerului la Berleem. Îngerii ceia mari cu aripile albe, lungi, ca niște mantale de mărșă, sunt doi arhangheli. Cocò o să-ți dea și un bilet de recomandatie. Și ia-te bine și cu îngerii mici, un cap de păpusă cu două pene. Și cu ceilalți, cât vrăbiile și hulubii, un ochi văzător, împresurat cu șase, care bat văzdubul.

Și, ca să fii împăcat cu împărăția cerească, fă treaba românească, părinte. Ieși din bunurile casei, dintre potroace și piftii, ia-ți blana și nu mai pune șoșonii: du-te în țară, du-te în popor, amestecă-te cu suferințele și cu sărăcia lui, ridică-l de unde cade, vindecă-l unde-l doare, cu unsoarele sufletesti. Te asteaptă, părinte, după ce au trecut toți peste el, și boierii, și argații, și stăpânii, și slugile – și ciorile au trecut. Strânge-te în sineți ca un arc, ia putere mai multă și dă-ți drumul înainte. Cere slatul tăcerilor care împrejmuiesc Dumnezeucierea și ai să primești, ca Pavel, ca Matei, ca Ioan și ca Luca, Evangheliștii care scriau fără să știe și grăiau fără pregătire cuvintele de aur cu care a biruit Iisus. Ei au avut de finistit omenirea întrecăgă, părinte. Sfînția Ta ai de făcut mai puțin: să mângâi o țară, să dai zâmbet, nădejde și voie bună unui singur neam, din care îți tragi făptura și ființa.

M-ai auzit, părinte, măcar de Crăciun?

Blagosloveste, părinte. Iartă, părinte.

PUȘCĂRIA

Pe vremuri, ca să-și insulte concurentul, negustorul îl taxa de falit și omul politic de pușcăriaș. Polemica electorală evoluase cu un grad, căci până la data evoluției eufemismul căilor de fapt, contracandidatul era, după vocabularul alegerilor, umplut de sânge. Azi, umplutul de sânge pierzându-și înțelesul are mai repede un sens de cârnățarie. Sau era bătut măr și tobă.

A evoluat și erica pușcăriei. Oamenii de vază vin de la pușcărie. Între cei dintâi politici din viața noastră modernizată a gustat închisoarea Niculae Filipescu, pentru faptul divers al unui duel cu un Lahovary, rămas pe teren. Disputa fusese și pe atunci, ca și azi, de presă, o polemică, mă rog, iscată între condecie și „ma foi” pe franțuzește. Ofensele se spălau și la București cu spada. Nici obiectul gălcevii n-a fost prea grav, nici franțuzeasca ripărită prea afară din cale de franțuzească, dar boierii așa erau pe vremuri, muschetari și cocosi. Claponii s-au ivit mai târziu. Îndată ce se întâlneau la zăbrelile dintre două partide, care semănau totuși unul cu altul, leit, spadasin, se luau la bătaie, mulțumiți să-și sfărtece măcar barbetele și creasta. Ziarele epocii scandalizate de o moarte de om îl reprezentau pe Filipescu în costum cu vârgi, huiduit de toată sullarea intelectuală și însuși eroul era demoralizat. Cu toate că mai toată clientela electorală trecuse pe la Văcărești, în variatele forme ale bunului aproapelui însușit.

Din evoluție în evoluție, pușcăria și-a pierdut de tot semnificația devalorizantă, ajungând cel mai solid criteriu de selecțiune. Un om care n-a trecut prin pușcărie nu mai inspiră nici o încredere și nu mai pare bun de nimic. Cine te mai întreabă ce studii ai? Cercetarea capacităților se strânge în jurul

unicei cîestiuni: Pe cîți ani?... O muncă silnică vine în *curriculum vitae* ca un doctorat, *Magna cum laude*.

Și nu e o gradare artificială, organizată de amici pentru o promovare de primul rang. Ai asentimentul publicului compact. De cîte ori am stat la pușcărie, am fost mai salutar, reverența s-a exprimat din ce în ce mai vioaic. Eram un alt om în ochii lumii și, conștient de autoritatea căpătată, nu uitam niciodată în societatea selectă să mă prezînt cu atribuțiile mele, povestind uu episod din amintire. „Apropò, cînd eram la pușcărie, să vă spuî într-o zi ce mi s-a întîmplat...” Extremele se întîlnesc într-un ansamblu de aristocrație.

Pușcăria uu mai sperie pe nimeni, mai ales de vreo cincisprezece ani îneoace. În orice stadiu și formă, ocnă, temnița grea, correcțională, lagăr, adaugă omului ceva și-l face mai simpatie, ca un scîrlionț lăsat să joace pe sprînceana unei cucoane, și-i conferă și drepturi. Amenda sau cinci zile de politie, în schimb, te degradează: e prea puțin și te face ridicul, ca o arestare urmată de scuze sau despăgubiri. Fereste-te să spuî că te-ai tampionat din greșală cu o mașină. Ca să nu te compromiți, afirmă că ai călcat uu pieton, că l-ai văzut, că nici n-ai vrut să-l ocolești, ca să nu strici viteza, și că ai trecut peste el ca fulgerul peste o circadă.

Nu e nici o mirare că și cei vreo opt sute de deținuți, onorabili hoți de buzunare și spărgatori cu merite incontestabile, din închisoarea Vacărești, s-au revoltat într-o noapte strigînd în cor: „Jos guvernul!” și refuzînd să reintre în dormitoare înainte de a sta de vorbă cu însuși ministrul Justiției, cerut de unanimitatea solidară. Evoluțiile dau naștere și la confuzii și amatorul de portmoneiele din tramvaie și-a schimbat toate concepțiile învechite despre pușcărie, dorind din toata inima să guverneze și el, de astă dată cu portofoliu, mai ales la Finante.

CARTE POȘTALĂ

Câteva cuvinte din București, frate din Ardeal, mi-a spus un prieten al meu și un frate al dumitale mai de aproape, că te-ar mângâia. Să dea Dumnezeu!

Nu știu ce ti-ăș putea scri de Sărbători, mai potrivit să-ți bucore inima, căci, în loc de cerneală, mi-ar veni, mai repede, o lacrimă în condei. Dar ce, ca să plângem împreună, te caut peste munte?

De patru Crăciunuri singură moartea mai colidă prin satele noastre, iar la dumneata a mai trecut și moartea ungurească de câteva ori.

De Crăciun, de Anul Nou și de Bobotează să-ti aduc aminte numai ceva, că trăiești de o mie și patru sute de ani tânăr, voinic, reafăr și frumos. Ai luat în piept toate urgiile lumii și nici una din ele nu te-au clătinat. Limba, făptura și datinile ți-s întregi. Ai biruit, frate, din lanțuri și din pământ.

Dumneata învingi cu așteptarea și macini timpurile și vrășmășiile, încet, încet, fără nici să te gândești. Rabdă-le încă o dată, acum când sunt suferințele pe slârșite, așteaptă. Uită-te și vezi-le ce rămâne după ele: o cărare de pulbere, pe care o fugărește vântul.

La mulți ani, frate deprins cu veacurile!

Ele au fost și sunt ale dumitale.

20 decembrie 1944

DOAMNA ȘI DOMNUL SURĂD

Surâsul e al omului: am înțeles. Singur omul râde și surăde. Dar el râde și ca prostul și surăde și ca inconștientul. Acest

surâs, al inconștientei, îl degradează. Și aurul e frumos, până ce nu-l murdărești sau nu te mânjește.

Îți urmăresc surâsul, doamnă, înflorindu-ți crăpătura ca de piersică a gurii, de când aveam optsprezece ani. Nu de acest surâs al fiorului și al reveriei ți-ai putea vorbi între Crăciunul de luni și Anul Nou al săptămânii de azi, când tineretul nostru care ți-a căutat buzele și ți le-a sărutat plecând la război, se bate în țară ungurească și la celi. Surâsul celălalt mă jigneste, surâsul neculburat cu care alți câți băieți de-ai noștri cad în vreme ce-ți ridici cupa cu sampanie în dreptul acestui surâs.

Mi-a povestit un prieten pe care l-ai poftit să piardă o noapte într-o adunare cu perdelele lăsate peste lumini, că ai dansat câteva zile în douăzeci de baluri, cu sute de bărbați și femei amerite, că te-ai săturat la douăzeci de ospete și că ai câștigat la cărți câteva milioane, lăsate pierdute pentru surâsul buzelor matale senzuale, îndrăcite de o căutătură piezisă. Pentru umbra fină a genelor dansatoarei din fața lui, cel ce trăiește din pângărire, camătă și jaf alunecă și se duc vârtej, valsând și surâzând, în prăpastia pieirii, de sub parchet. Dacă s-ar prăvăli singur cu părechea lui, strânsă la piept, furat de muzică, de vin și de amor, n-ar fi nimic de zis: două paiate mai puțin. Dar odată cu cele se prăbusesc ogoarele și poporul, târâte în hora dezmățului de rădăcinile nevăzute, care îi leagă de ele, solidare fără voie cu destinul lor.

În toate împrejurările a surâs și domnul, care te învelește după teatru în lutră și zibelină și-ți ia pantofii brodați cu bronz, să-i încălzească în automobil la sân.

A surâs în 1907 deasupra celor cincisprezece mii de cruci împlântate într-o singură noapte în brazdele grâului de toamnă. A surâs când Constantin Mille protesta că a fost arestat un om de rând fără vină. Trebuie stabilit, după trecerea lui, că acest ziarist de curaj a fost unul din ultimii soldați ai

democrației, dimpreună cu Ciurcu și Costaforu. Ei credeau în dogma libertății individuale sacre, luată din ce în ce mai mult în răs și în surăs, și de magistrați.

Ai surăs la imputările aduse guvernelor, care-și uitau pe măsură cu vremea direcția, manevrând reacțiunea. Petrolul aducea aur. Îngropate în aur, energiile s-au înmuțat, a slăbit autoritatea. Aurul, domnule, te-a depravat. Ai surăs la luptele duse împotriva introducerii pedepsei cu moartea, necunoscută țării libere și ai surăs mai târziu la numărul celor asasinati, întâi legal și apoi în masă. Ai surăs la desființarea Curților cu Juri, Tribunalul Poporului, și ai căpătat permanența Curților Marțiale.

Ai surăs la campaniile de presă plătite, ale ziarelor din coloana a cincea împotriva lozincelor revoluționare franceze, Libertate, Egalitate, Fraternitate, batjocorite ca niște vechituri caragealești.

Ai surăs la înființarea Cenzurii, la schimbarea regimurilor succesiv mai abuzive, la infiltrările zilnic mai tenace a ideilor de dușmănie și a procedeelor de exterminare fratricide – și ai căpătat Dictatură.

Când n-ai surăs dumneata? Ai surăs la trecerea Prutului. Ai surăs după Nistru, după Crimeea, ai surăs la Sralingrad. Ai surăs că milioane de bătrâni, femei și copii erau arse de vii sau înbrâncite în torențele apelor înghețate, cu baioneta. Ai surăs, doamnă, că soțul își aducea acasă trei blănuri de astrahan, cu care mai cochetezi și azi pe bulevarde, că-ți expedia bijuterii în șunci afumate, că-ți îmbrăca mizeria în covoare. Ai surăs la sosirea trenurilor cu marmură, furate din cimitire și vândute pietrarilor din București, ca să le netezescă inscripțiile cu dalta și să îmbrace cu plăci lustruite palatul celui de-al doilea dictator, Ică Antonescu.

La ce ați ajuns cu surăsul dumneavoastră, scimate domn și onorata doamnă? Șase sute de mii de familii plâng cel puțin

pe câte unul de-ai lor într-o țară plină de candelă, de lumânări și parastase.

Si surădeți și acum, de Crăciun și de Anul Nou. Pareă nu vă mai dați seama de nimic, pareă sunteți orbi și stupizi, bătând din palme la o lichidare generală ca la un concert. Să nu vă treziți din beatitudinea surâsului, care se apropie de zâmbetul hârcii, prea târziu, într-o zi. Atunci nu vă mai rămâne nici puterea să vă bateți cu pumnii-n cap, nici spațiu să vă dați cu el de păreți.

P.S. Sunt întrebat cine-i preotul din precedentele două Bilete: *Ce faci, părinte? și Haide, părinte, să ne împăcăm.* Nu e un preot anume, sunt toți cei vreo cincisprezece mii de preoți din toată țara, afară de excepții rezumați într-un comprimat.

1944

BUNĂ DIMINEAȚA!

Cu toate simțirile dislocate din iconografia lor, aerul a mai mirosit o dată a Crăciun.

Nu știu, ritmul din suflete al unei periodicități seculare; amintirile nemiștiure, din tată în fiu, plânse cu fulgii de zăpadă, ninși peste tine și peste străbuni, într-un ascuns ungher al nelămuririi de sine; pomul de brad; ieslele din Bethleem; vitele din sraul; fecioria Mariei; îngerii; regii îngenuncheați pe paie cu darurile în brate; steaua din fundul cerului; Colindul; nu știu, unele sau altele, din toate aceste cuiburi de icoane înviate deodată, ori roate laolaltă, dau vieții din decembrie o lăcărare albă, un nimb de irizări virginale.

Te copilăreșii în noaptea nașterii pruncului mântuitor pe nesimțite. Îți vine să pui o căciulă lungă, să iei o bătă de reazim,

un clopotel, să mugli din buhai, să trosnești din gârbaci, să strigi, grămădit cu pustiți la ferestrele, împodobite pe geamuri cu leuștean de gheață: Sculați boieri mari! Voie bună! Pace vouă!

Toate cântecele sunt gingașe în limpedea noapte și toate gândurile preacurate. Însăși masa de la prânz și scara, la care-au muncit gospodinele câteva zile, primeste o sfințenie transparentă. Nu de la bucate, de la o umbră de lumină, de față printre meseni. Cu noi este Dumnezeu.

De multe ori te întrebi cum au putut să rabde cei de un neam cu tine calamitățile și dezastrele câte s-au grămădit pe capul lor frumos; cum au trecut ei marile piedici, marile chinuri și cum le-au biruit. Ființa și limba le-au rămas neatînse.

Din pricina lui Moș Crăciun...

1944

FUNDAȚIILE REGALE

I

În golul politic și al autorității, în general, se făcuse o fracțiune de gol: în mișcarea de cultură. Ea era mai evidentă în cultura oficială, concretizată în Universități, Academii și Fundații, de unde se strecurau din când în când și valori libere în albia cu năvaluri variate, a debitului literar.

Golul în adâncime îl provocase moartea lui Nicolae Iorga, iar în suprafață dispariția regelui Carol al II-lea, care prin prezența lui în țară îl delimitase pe cel politic cârva timp. Golurile continui și parțiale mai vechi, adunate și suprapuse, au dat un haos. În acest haos au jucat ori au încercat să joace un rol personalitățile de a doua și a treia mână, care n-au putut

să-și găsească în patru ani de Dictatură o expresie proprie, mărginite în slabele puteri ale imitației și de satelism. Maresalul Ion Antonescu, de pildă, a fost o copie a clișeului hitlerian, uzat până la București în numeroase tiraje, din ce în ce mai pale, însuși clișeul inițial fiind gravat într-o compoziție de metale întrebuintate și topite din nou, după tociri succesive (Gobineau, Nietzsche, Traischke, Klausewitz, Rosenthal etc.). Un aliaj obținut la temperaturi violente din materii răzlețe pierde la fiice fuziune nouă circa douăzeci la sută din valoare și volum.

Activitatea unanimă exterioară și interioră, și oficială și liberă, în cultura românească, a lui Nicolae Iorga, a căruia valoare proprie era în disproporție, ca de la zece la unul, față de concurenții lui intimidati, i-a tinut pe aceștia într-o neutralitate de anulare până la roate vârstele, capabile să i se opuiе prin operă personală. La moartea lui, candidații care pierduseră roate orele și anotimpurile era prea târziu să plămădescă dintr-o făină redusă la rărâțe și cu un aluat de fermenți amortiți, o pâine crescută și coaptă cu crustă. Ei au improvizat câteva lipii.

Cei mai mulți din eventualii concurenți erau chiar creaturile disprețuite ale Profesorului. De câte ori omogenitatea academică era amenințată prin intrusiunea unei personalități din afară, lipsită de benedictiunea lui, ca în cazul poetului filosof Lucian Blaga, ales în Academia Română împotriva voinței Profesorului, și în urma unui discurs al regelui însuși, de omagii nepermise, aduse poeziei noi, Iorga impunea colegilor de fotoliu, ori un filolog sau folclorist ori un dascăl, dintre creaturile de rezervă.

Creaturile putuseră să-și compare puterile și să tragă concluziile, jignitoare pentru orgoliu, care afară de excepția Iorga, sporește invers proportional cu valoarea, jignitoare dar

practice, ale unei profitabile discipline. De formulă s-au folosit cu vastă amplitudine și alții, care nu intrau în constelația oficială a Profesorului, ziariști și scriitori, deveniți „mari” în aprecierile lui prin șiretlicurile unei atitudini calculate.

În golul din spariul literar lăsat de Iorga și-a propus să-și joace personajul un alt profesor, de literatură, de la Universitatea din București, domnul Caracostea. Sub raportul profesional domnia sa era un succedaneu al defunctului critic și profesor Mihail Dragomirescu, care, față de veleitățile de a întuneca pe Titu Maiorescu, fusese și el un ratat, cu diferența că în genul lui, continuat de domnul Caracostea, era tip complet. Păcală din literatura orală nu poate fi dublat decât de un Păcălici: al doilea Păcală n-are loc.

Ca și la Dragomirescu, aceeași leucoree, aceeași verbozitate, aceeași înclinare de a obține sensuri noi din adăogiri de silabe la cuvinte banale, aceeași preocupare de a pune ordine și reglement în iritanta chestiune, pentru dăscălinea fără spirit și înmăști, a literaturii și artei. Acolo oricine are-n el un diavol agitat, poate să intre fără pasaport. Ce scandal! Lovinescu, încă în viață, fecund și liber, îl supăra pe domnul Caracostea, domnii Călinescu, autorul unei istorii unice a literaturii, Vladimir Streinu, elegantul expresiei critice, Pompiliu Constantinescu și Șerban Cioculescu, noii critici, care între catedra uscată și literatura de artă instalaseră câteva balcoane cu glicine și perdele de aur, ofensau adânc sensibilitatea de plutonier cu carte a domnului Caracostea. Domnia sa ochea Fundațiile Regale.

II

Tocmai pusese mareșalul Antonescu, la fiecare din ușile interioare ale Palatului Regal, câte o dădacă. Domnul

Caracostea s-a dus la maresal și l-a înduplecat să-i dea pe seamă sectorul din cultură al Fundațiilor, un decret-lege și însărcinarea să le governeze pe toate de pe un scaun de Director General Mitropolit al culturii.

Proiectul unei diktaturi literare ar fi putut să meargă după modelul tuturor organizațiilor de toate felurile, conduse sub mîna primului dicator, de puii Diktaturii, *gauleiterii in partibus*. Dar aplicarea proiectului a trădat intențiile, lipsa de digitație și de însusiri a Directorului General. Paralel cu o revarsare de vastă apă literară din robinetele sale în sfârșit deschise, pe sutele de pagini ale revistei, el da afară, unul după altul, sub motive de economic, colaboratorii și factorii de întemeiere ai Fundației de Literatură, numind totuși, în schimb, pe așa-zicând oamenii lui.

Articolele emfactice ale acestui nou Mihalachie constituiau obiectul de haz al cititorilor obișnuiți cu o proză, dacă nu extraordinară, decentă. Domnul Caracostea a dat drumul la ripar tonelor sale de manuscrise, adunate o viață în lăzile de-acasă și pe care nu îndrăznise să le publice. Ironia lui Iorga, care-l numea Kleprostea, îi înghetase curajul patruzeci de ani. Acum, plăteau tiparul Fundațiile și dascălul n-avea nici opreliștea morală a omului inteligent de a-și consulta colaboratorii. El trimitea din ladă direct la tipar, lacom să se răzbune pe destin. Maresalul și guvernul erau doară cu el.

Pentru eliminarea unui colaborator, domnul Caracostea utiliza stilul amabilităților speciale. Te invita în automobilul Fundației, să te ducă acasă. Când se închidea ușa mașinii, un om de serviciu cu cozoroc făcea în vînt, ca un acar, un semn cu un plic alb, în mîna. Puteai să crezi că e o corespondență adusă de poștă. Apoi, pornea automobilul și citeai scrisoarea. Era o circulară. Domnul Caracostea te da afară. Semnat:

Dumitru Caracostea, domnul care-ți sedea alături și te invitase în automobil. Strigai la șofer: „Oprește că mă dau jos!” Se încingea o luptă. Domnul Caracostea te ținea de braț să nu te cobori. „E o greșală, nu e pentru dumneata... E pentru toată lumea, afară de dumneata, ești prietenul meu iubit, pe dumneata știi cât te admir.” A doua zi îți comunica printr-un text să-l ierți. Așa vrea Mareșalul, să fii dat afară.

Un procedeu analog privea colaborarea. După repetate și repetate insistențe, trimiteai un articol mai lung. Domnul Caracostea îl citea, îl găsea colosal, țipa de extaz la încrucișarea ideilor. Publicat, articolul era însoțit de câteva pagini injurioase pentru autor, semnate D. Caracostea. După ce te invita la dejun și te punca în capul mesei, gazda îți servea la desert vomitura lui.

Asta e sinteza balcanică a individualității și operei domnului profesor D. Caracostea.

Activitatea domniei sale, timp de trei ani, la Fundațiile Regale, incapacitate, falsuri, intrigă, meschinărie, mizerie morală, se cuprinde într-o broșură apărută în tipografia lui Moș Crăciun și primită la redacție, *Despre viața Fundațiilor Regale*, de domnul profesor Al. Tzigara-Samurcas, directorul celei mai vechi fundații, Fundația Universitară Carol I. După bancruta domnului Caracostea, autorul broșurii a fost însărcinat cu controlul gestiunii sale.

Broșura răspunde la o altă broșură a chiar domnului Caracostea, în care domnul Caracostea își atribuie toate meritele predecesorilor săi și cu deosebire activitatea lucidă și inițiativele domnului profesor Alexandru Rosetti, a căruia trecere pe la Fundația Regală de Literatură a făcut epocă atât pentru prestigiul artistic al Coroanei, cât și pentru literatura românească.

SPIRITUL DEMOCRATIC

Democrația e o abstracție, de cele mai multe ori și, câteodată, o realitate trăită. Practica democratică nici la noi nu a lipsit până la primul război mondial: între boieri și țărani moravurile de egalitate erau curente, ca și între orășeni. Săteanul putea să intre în conac după placul lui, iar Domnitorul și miniștrii primeau publicul fără cereri de audiență și fără divulgarea în scris a scopului vizitei, introdusă recent.

Numai că democrația se oprea la formă: fondul era o altă socoteală. Îți erau ușile deschise pretutîndeni, cu condiția subînțeleasă că nu ceri nimic. Cetățeanul ideal era fără trebuințe, omul înger și omul fantomă. Cu cât se apropia mai mult de păsările cerului, care nici nu ară, nici nu seceră și de care îngrijește bunul Dumnezeu, cu atât cetățeanul, și în picioarele goale, era mai respectat. Decepția omului de stat începea când omul celălalt, de stat după ușă, în loc de salutul „Am onoare” se mărturisea: „Mi-e foame”. Individul se dovedea „interesat”. În asemenea democrații nu era spirit democratic. Facă cerul ca după 23 august să se scoboare și peste noi.

Uneori mă refer cu creionul la Zvitzera, ca la un criteriu stabilit de veacuri și încercat. Mi se pare că o singură dată a dat Republica federală greș, în războiul actual. De teama, poate, a vecinului de la nord, care-și introdusese și în cantoane a cincea lui coloană, pregătită pentru o lovitură insușigată de vecin, țara ceasornicarilor și fabricanților de ciocolată și brânză, împresurată de un cerc de foc, a șovăit în neutralitate. Dar sensul democratic al vieții fusese în Elveția în temperament.

Voi povesti două evenimente, petrecute în această țară și a lacurilor albastre. Sunt numai vreo patruzeci de ani de atunci.

Am scoborât din tren, într-o noapte de iarnă înghețată, la Fribourg, orașul Colegialei, al celebrei Universități Catolice și al Podului suspendat. Am simțit frig la picioare... Îmi uitasem șosonii în trenul schimbat la Olten, o păreche de șosoni rușești noi, de roată frumusețea. Ezitând să ies din gară și confuz că am rămas fără încălțăminte caldă, căutam, nu știu ce puteam să caut, de jur-împrejurul meu.

- Ați pierdut ceva? m-a întrebat femeia de la bagajele de mână.

O văd și-acum, o sexagenară scurtă, groasă, ca o damigeană, cu cărarea impecabilă, trasă din creștetul capului la frunte.

- Da. Mi-am lăsat în trenul schimbat la Olten, niște... niște... Nu știam cum se numesc șosonii în nici o limbă europeană.

- Păi, să scriți o carte poștală, la Berna, Consiliului Federal.

A trebuit să râd. Consiliul Federal elvețian e Consiliul de Miniștri de la noi.

- De ce vă vine să râdeți?

- Parcă de încălțăminte mele îi arde Consiliului Federal. Femeia de la bagajele de mână s-a supărat.

- Asta e mizeria lui, domnule, să vă caute încălțăminte.

La hotel, am cerut o carte poștală. Am povestit Consiliului Federal cum mi-am pierdut... șosonii. În dicționarele hotelului n-am dat de numele lor și i-am desinat. Tocmai târziu le-am aflat numele englezesc: *snow-boots*... La Paris nu purta nimeni șosoni, în Elveția de-așijderi.

A treia zi, am dat pe seară, pe la gară, ca să mai aud muzica unui balet, închis într-o cutie mică de sticlă, cu dansatoare de portelan, agățată în sala de așteptare. Spectacolul și melodia costau o monedă de cinci centime, vărâtă-n pușculița cutiei. Baletistele, cât un chibrit, ridicau piciorul și porneau un cântec

dulce, minuscul, cu vibrații ondulate, obținute ca din bătaia unei gămălii de ac pe marginea unui turtur de gheată.

Erăm transportat... Pusesem al doilea ban de cinci parale în crăpătura cutiei cu muzică și balet.

Auzii o voce, a femeii de la bagajele de mână, care se alăturase de mine.

– Mi se pare că dumneata ești domnul de alaltăseară, care pierduse la Olten ceva.

Da, eu sunt...

– E frumos baletul lui Délibes...

– Foarte frumos...

– Vino și-ți ia lucrurile pierdute... Au sosit încă de ieri...

Încălțându-mă bucuros cu șoșonii, legați de urechi cu o etichetă, am vrut să-i sărut mâinile grase ale bunei femei de la bagaje, care și le-a ferit.

– Vezi, altă dată să nu te mai îndoiești de Consiliul Federal... Transportul vă costă treizeci și cinci de centime.

Al doilea eveniment va fi povestit în numărul de mâine.

1944

„GAZETA LUPĂTORILOR“

Vedeti, când rigiditățile dispar, înstitutiile de severitate se umanizează.

Distanțele între ele și public se reduce la cei câțiva pași, necesari ca să se vadă salutul reciproc. Se împrumută dintr-o parte și alta o atmosferă.

Numărăm în profesiune un confrate nou: Marele Star Major s-a făcut gazetar.

Fie bine-venit noul coleg. La urma urmei, nu-i stă atât de rău, lângă sabie și Mihai Viteazul, domnului general în uniformă, nici pana la ureche. A mai purtat-o și camaradul Bonaparte. Colonelul redactor, căpitanul reporter, maiorul administrator și plutonierul expeditor, pot duce un ziar, cu locotenentii, sergentii, căprații și soldații lor întocmai ca niște civili.

Nu-i mare lucru. De-ajuns inimă, teafăr gând și bună-credință. Despre talent, ce să mai vorbim? Ostașul le are pe toate, fiindcă, oltean, moldovean, din Muntenia, din Ardeal, din Banat, e român isteț. Se pricepe și să se bată și să-și iubească țara și să vadă limpede dinaintea și îndărătul lui. Și să și scrie.

Mi-a căzut în mână numărul 11 din „Gazeta luptătorilor“, azi: măsură, încredere și ținută. Un vâzdub de sănătate în peizajul gazetei. Te plimbi în el ca-ntr-un județ de munte cu văzul departe. Bună gazetă. Apare de două ori pe săptămână și Marcului Stat Major îi dă mâna să vândă șase pagini pe zece lei. Ca să o europere toți cititorii...

1944

SECRETUL SCRISORIILOR

Răscoalele din 1907 m-au apucat în Alpi. Guvernul român refuzând să-și de seama de cauzele adevărate, le căuta în afară de granițele țării, de foamea țărănimii și de putregaiul latifundiar. Românii din străinătate, suspectați de „instigații“, erau puși în urmărire. Nu aveam de unde ști că Poliția Federală mă supraveghea.

Pribeag dintr-o țară-ntr-alta îmi stabilisem o adresă fixă la biroul de poștă al cartierului meu de reședință, unde închiriasem o cutie numerotată.

Observam că scrisorile prezentau parcă la exterior particularități. Nu mi-am făcut din ele o problemă, până ce aflându-mă într-alt canton, am cumpărat un ziar strigat pe stradă și apărut atunci. „Vocea poporului” era o gazetă revoluționară, cu apariția intermitentă, scrisă și tipărită de câțiva muncitori de talent. În toate cantioanele și limbile Federației ieșeau asemenea foi mici, foarte cercetate de public și din care cea mai căutată era „Desteptarea” lucrătorului Bertoni, scrisă în italiană și franceză cu o tendință de anarhie.

Am dat în ziar de un articol documentar, care ni-a consternat. Era vorba de corespondența mea violată. Denunțatorul semnat cu titlurile lui oficiale, era însuși dirigintele Oficiului Poștal din cartier. Scriindu-și articolul, demisionase. El imputa guvernului cantonal slugărnicie față de serviciile de poliție străine, slujite de poliția locală. Un agent se prezenta zilnic la poștă, funcționarului obligat să-i dea corespondența. O lua cu el, era *fotocopiată și adusă înapoi, lipită la loc*. Fotografiiile erau expediate în țară.

Concetețeanul lui Wilhelm Tell nu putuse să suporte multă vreme o impietare a libertăților naționale, suportată la noi, la Direcția Presei, patru ani, cu o nobilă seninătate, de către colegii de meserie. Postasul demasca un pact, după opinia lui nepermis și unilitor. Trecuse peste nevoile lui și peste leafă. Mai târziu i-am făcut cunostința: avea o familie grea.

Denunțul, cu toate că făcut de o sîtuică, a stîrnit o vîlvă enormă. În Svîțzera, dragă domnule, litera tipărită e luată-n serios pentru că nimeni nu se zbhengue cu ea pentru trebuințele lui minore, pentru escrocherii și șantaj. Minusculele parlament

cantonal a fost zguduît de interpelări și discursuri. A fost citat Jean-Jacques Rousseau. Directorul Departamentului Internele, echivalentul elvețian al ministrului nostru a trebuit să demisioneze. S-au descoperit în sarcina lui patruzeci de mii de dosare secrete împotriva străinilor primiți în canton.

A doua zi, dosarele au fost arse până la unul și serviciul de specialități politice desființat.

Ar fi fost normal să închidă autoritățile ochii. Nu era în acuză cel puțin un cetățean de-al lor, care ar fi meritat o atenție oarecare. În altă țară s-ar fi răspuns: nu face să ne dăm în spectacol pentru un străin, lipsit de orice interes, mai cu seamă pentru un individ aparținând unei obscure, insignifiante națiuni de pe undeva de prin sud-est. Mai bine îl expulzăm și ne scăpăm de așa soi de probleme.

1944

MALAGAMBA

Ieri, în tramvai, spânzurat în cureaua vagonului și legănat și răsucit la opririle subite și la pornirile iuți, am dat cu ochii de o reclamă lipită pe geam, a numelui Malagamba.

Un mare eveniment politic se petrecuse în timpul Dictaturii, examinat cu mare gravitate de Mareșal și întrerupt de un comunicat. Tineretul devenea... malagambist. Reproduc:

Comunicat:

Președinția Consiliului de Miniștri comunică următoarele:

„S-au găsit câțiva rătăciți și neserioși care să iasă pe străzi în costume și în ținute de circ, încercând prin manifestări neserioase și exhibiții muzicale să râdască după ei și pe alții. Pentru a pune capăt acestei acțiuni cu totul neserioase și a se da lectia cuvenită și capului grupului cu numele de Malagamba, cum și tuturor celor foarte puțini – care nu știu să respecte măsura și decența ceasurilor de luptă și de jertfă pe care le trăim, domnul mareșal Antonescu a ordonat ca Malagamba și toți cei din jurul său să fie internați în lagăr”.

(3 mai 1942)

Malagambistul fusese interpretat de Mareșal ca o protestare publică, exprimată grotesc printr-o deghizare, împotriva neghiobiei guvernamentale și politicii de clică.

Între diversele cămăși de culoare semnificativă, verzi, cafenii, negre și albastre, destinate să ție loc, înădușite în nădrag, de idei și concepții, adepții malagambi, răsturnând jurnalul de mode, adoptaseră gulerul cămășii de doi centimetri, sacoul lungit peste genunchi, reversul imens, pantalonii mai scurți cu un lat de palmă, decât normal și talpa groasă de o palmă. Contrastul dintre prea scurt și prea lung producea o impresie aproape intelectuală.

Sensul dedus de Mareșal din acest aspect ostentativ nu putea fi decât politic și îngrijorat că se naște o sectă nouă și că mocnește, poate, o revoluție, frica lui de oameni, bolnăvicioasă, a dat comunicatul reprodus și ordinul de arestare.

PANAIT MUȘOIU

A fost să-melidă ochii și acest om ciudat, pe care moartea se părea că-l uitase. El făcea parte încă de multă vreme din regnul materialelor inuzabile ale naturii, păstrându-și o tinerețe metalică și pietrificată. Higieniștii și amatorii de longevități științifice vor putea să studieze în omul care a dormit toată viața fără foc și care se scâldea în apele aproape înghețate, o nouă, a mia și a suta formulă de împăcare a rezistenței cu timpul.

Vizitat de agenții Siguranței de câteva ori pe lună, acest cărturar al școlii celei mai bune și care învățase singur să citească și să scrie, tâlmăcind din limbile străine cărțile reputate primejdioase pentru tilna socială, trăia cu ușile deschise, ca să-si poată primi la orice oră din noapte vizitatorii în pat. Își trăgea părura peste cap și-i lăsa să caute și să ia din percheziții tot ce le plăcea, cu condiția să nu i se stingherească, așezate în zeci de rafturi până-n tavan, colecțiile lui, „Revista ideii” și edițiile numeroaselor lui cărți și broșuri, imprimate continuu timp de cincizeci de ani cel puțin.

Originalul pustnic, todeauna cu barba, cu părul curat pieptănate, cu cămașa proaspătă (spălată și călcată de el), cu lavaliera de mătase înnodată peste haina de carifea cu dungi în relief, tăiată drept, uneori cu o garoafă roșie în colțul buzunarului baristei albe, locuia în ulițe cu nume pitorești asortate, strada Iepurilor, strada Turturelelor, fundătura Pipăilă... Când pleca de-acasă, el își lăsa cheia în broască: poate că venea în lipsă lui vreun camarad, urmărit sau nu, care putea să tragă un pui de somn; ori îi venea o inspirație nouă Siguranței și mai avea nevoie de o perchezitic. Mușoiu nu a fost niciodată un clandestin și un conspirativ. Onoarea îl obliga

să lucreze la lumina zilei, scriind și publicând cu o conștiință sigură de sine și liniștită.

Problema, pe care nu o putea înțelege poliția, e o problemă, greu înțeleasă și azi, nu numai de organele represive, dar de către confrății de presă: cum poate un om să aibă o concepție riscată, a lui, personală, neplătită, și cum i s-ar putea consacra ei fără să i se cunoască un venit de slujbă, când e așa de lesne cu o fărâmă de cotor de condei să te și procopsești? Panair Mușoiu trăia ca păsările cerului, răbdând când u-avea ce duce la gură, vânzând câteva din cărțile lui, autor și colportor în același timp, economisind polul și leul pentru păstrarea unci independente integrale și pure. Pe când plicurile se vindeau cincizeci de bani mia, el era singurul scriitor din Europa care utiliza pe cele primite, și benzile vechi întoarse pe dos.

Un perfect echilibru și o neîntreruptă egalitate cu sine caracteriza pe acest înțelept calm, uezupărar de nimic și rectilin. O parte din existență și-a dus-o alături de cel mai bun camarad al lui, doctorul Panair Zosin, într-o colaborare strânsă de vreo zece ani laborioși, supranumiți pe vremuri „doi Panaiți”. Amândoi s-au străduit să dea, cu mijloace reduse la minimum, publicului cititor maximum de confort tehnic al lecturii, o literă clară, o cerneală sinceră, o paginație agreabilă, cu textul împins, bineînțeles, până la marginile hârtiei, extrem de economisită. Mușoiu avea printre prietenii lui câte un tipograf, mic patron al unui tighel cu un regal, în câte o periferie nestiută, unde-și transporta manuscrisul, făcea corectura, lega pachetele cu broșuri și le depozita în odaia lui răiară de rafturi pline paralele. Sârguința, onestitatea, rezerva, nobletea și sărăcia lui de bunăvoie, monahală, alături de o fire cu entuziasmul candid, îngeresc, îi creaseră un prestigiu chiar în lumea sceptică a

politiștilor, deprinși cu fătarniciile ideologice, care servesc costume și măști atâtor impostori și demagogi ai hârtiei tipărite. [Panait Mușoiu a fost un revoluționar, însă în genul lui Elisée Reclus. Nu era un colectivist, un socialist: era un individualist, un anarhist; o stare socială lepădată de atotputernicia statului asupra insului, utopică poate, dar condiționată de o dezvoltare înaltă, de o aristocratizare a spiritului, corespunzătoare într-un fel supraomului, încercat de lirismul filosofic al lui Nietzsche.]

Cineva ar putea să creadă că originile omului de mare caracter care s-a isprăvit frumos, vin dintr-o burghezie înfumurată. Ele au fost mai mult decât modeste. Mușoiu a fost fiul unui sergent de stradă, mi se pare că de pe la Bârlad. Superioritatea lui incontestabilă asupra multor muritori iluștri este că și-a trăit viața cum a voit el.

1944

UN TEATRU NOU

Teatrul a fost în toate timpurile o școală de păpuși.

Pe o suprafață de câțiva pași în lung și lat, se petrec, în scamatorie, toate variațiile, condensate într-o desfășurare chibzuită, un extract de viață, un alcaloid pe care-l trăiește fiecare, fără să vadă nici după cotitură, nici curbele drumului parcurs, aparent în linie dreaptă.

Publicul învață în fiecare seară un curs fără pedanterie de științele variate ale subtilității, stând în fotoliu și ascultând cu ochii ceea ce ochii nu văd în toate zilele în afară de teatru. Intriga,

cum se mimește, evoluția personajelor și a reciprocităților dintre ele, dau plastic o continuă descărcare de abstracții organizate, utile percepțiilor de toate zilele, compartimentate. Nici teatrul trivial, acela care copiază pur și simplu faptul divers cotidian, nu-i de prisos. Spectatorul se alege întodeauna cu ceva și cel mai puțin are întodeauna, în orice caz, echivalentul biletului plătit.

Îmi venea să cred altădată că factorul de căpetenie în teatru e autorul. Mă înșelam: teatrul întreg e actorul și instințul publicului e exact. Palmele lui bat în primul rând pentru interpret, artistul personajului modelat de el: autorul urmează. Am cîrit piese de o platitudine tristă: aceleași piese căpătau pe scenă relief și colorit. În monotonia textului, grămădit ca mobilierile unui depou de tapițerie unele peste altele, se făcea îndată ordine și armonie: intra în harababură actorul, ca un arhitect care ar fi și un șef de orchestră, cu autoritate asupra viorilor, bucuuroase să se ia după bagheta fermecată.

La teatru se învață bunul-gust, conversația frumoasă, raporturile dintre oameni, costumul, găreala, ținuta și mișcarea. Atât și ar fi prea de ajuns.

Școala teatrului e mult mai vastă și cred că și matematicile puse în scenă ar da ingineri și filosofi în toate staturile, la avanscenă și galerie, care după spectacol ar simți nevoia să simplifice expresia până la algebra. Nu e de mirare că teatrul pasionează atîrți artiști, în stare să moară, bolnavi, căzând între culise, și atîta public.

Spectatorul învață măcar atîr, că scena e mai sinceră și mai adevărată decît universitatea.

Laboratorul ei cultiva bacteriile nobile ale inteligenței și toate intuițiile cu puțință. Cu niște cărpe și un dialog, cu un bărbat și o femeie în rol, se străbate în fața sufleurului o sută de veacuri, așezate-n dungă, în două ore și trei acte suficiente exact pentru dezvoltarea și contrapunctul unei idei.

După cât un înțeles, domnul Vraca râvnește pe lângă toate aceste valori de inspirație, gospodărite de o mână de stăpân cu tușeul fin, să facă din teatrul domniei sale¹ o academie dramatică și pentru actorii tineri și pentru tinerii chemați de o vocație încă timid bănuită. În teatrul liber neîncremenit în formule tip și în plin zbor, neoficial, particular.

Domnul Vraca poate să îndrăznească orice, neoprit de rutină și să provoace la noi prin elementele, date proaspete scenei, o mișcare artistică fără precedent nici în Teatrul Davila, care cu o trupă necunoscută și cu o scenă de buzunar a realizat renovarea definitivă a comediei românești.

1944

GEORGE VRACA

S-au împlinit douăzeci și cinci de ani...

Asta însemnează în termenii solemnii pe care îi comportă viața infinită, măsurată cu o carieră de om: un sfert de veac sau și mai lapidar: un pătrar.

Pe scena Teatrului Național, sonoră de ecouri, venite din veacul întreg, pune un picior, nici sfios dar nici cu zgomot, discret și elegant, un tânăr de nouăsprezece ani, un efeb, un nume pareă predestinat să adune laolaltă în silabele lui albe, un trecut și să dea reminiscentelor, ramase ca o pulverizare de foste parfume, o fîntă nouă și un sul concretizat.

¹ Teatrul Victoriei.

Vraca era un nume fericit și care nu fusese căutat ca un pseudonim de luptă, de care expresia personalității are nevoie, ei venea de-a dreptul din Pind, prin moștenire.

Bunii și străbunii artistului de azi, aplaudat cu mâinile tari ale entuziasmului și cu delicată împreunare catifelată a palmelor publicului feminin, au scoborât de mult din muntii uscați ai lui Apollon, deasupra cărora s-au rotit mii de ani vulturii mitologiei.

Noul sosir era, cum îl vedeti și azi, același Hamlet pe care încă nu-l jucase, sprinten, vioi și totuși concentrat și substanțial.

Desinat de natura lui strămoșească numai din linie și nerv, apariția pe scenă, necunoscută până în ajun, a făcut o impresie de nou bine răspicat, primită cu o mișcare de evantai, ca de aripi.

Viata lui de actor n-a cunoscut sovățeli și pauze: avea în el pregătită puterea de afirmare întregă și conturul unei medalii, care zăcută mii de timpuri în piatră, iese la lumină cu strălucirea ei de început. Talent interior și de o tenacitate metalică, Vraca era gata făurit și complet, când a intrat din culise în spectacol.

De atunci, fără o slăbiciune, artistul, egal cu sine și strâns, stă încordat ca o strună de oțel, plină de murmure și în repaos.

E tot atât de tânăr și viguros ca acum douăzeci și cinci de ani și sfertul lui de veac nu pare să fi fost mai lung decât un sfert de oră...

N-aș vrea să supăr furtunoasa susceptibilitate a oamenilor de teatru, pe care îi iubesc și fără să vreau, pentru elanul lor nestăpânit de ridicare deasupra mediocrității, dar când zici astăzi Vraca, ai cuprins și ai caracterizat o epocă mare de teatru. Se vede sulita cea mai înaltă.

Ar fi să strici schema acestui medalion numărând rolurile însemnate pe care, de la Sofocle până la Vasile Alecsandri, le-a creat înzestratul plămăditor de oameni și de personaje.

El se găsește în plin zbor și rotogolul lui crește în sus într-o mărețată spirală.

E de adaos altceva, ceva pentru omenia lui. George Vraca a fost și a rămas, ceea ce insul social izbuteste să fie

numai aproximativ și fragmentar, un bun și total camarad și, ca un chemat adevărat, lipsit de înfumurări și orgolii.

Aș tine ca peste alți douăzeci și cinci de ani, de al doilea jubileu, al celui mai proaspăt fermecător copilandru, să-i scrie al doilea medalion tot

Tudor Arghezi

1944

1945

DE ANUL NOU

Îmi puneam și eu altădată nădejdiile în cărturari.

Prea puțini au rămas, dintre ei, buni să le ieși cu ramura înainte și să-i bați de Anul Nou pe piept cu flori de hârtie. Cei mai mulți și-au cheltuit frăgezimile în socoteli. Boiri pe față cu spoielele vicleimelor în care au jucat, le-a rămas chipul mânjit și mângăleala li s-a strecurat până-n inimă, săracii! Ar trebui cojiti pe rând de toate zugrăvelile, puse una peste alta, cu gândul că le-ai putea scoate la vedere, ca picturilor vechi bisericеști pierdute culoarea inițială candidă din îmbăcseala tencuielilor și bidinelelor succesive.

Tratamentul a mai fost încercat, dar unul e omul de pensulă și altul cel în carne și oase. În câți din ei mai trăiește îngerul ostenit, ațipit în singurătate și răzimat în suflet de o arcadă? Îngerul a murit. Îi atârână capul, culcat cu obrazul pe umărul aripii strănse.

Trezirea în mormântul lui, în care a murit în picioare, va mai fi cu puțină, trecându-i lin pe dinainte, concentrat într-un flacon de cristal, parfumul azurului proaspăt? Nimbul i-a căzut de pe creștet, ca un colac de sârmă de aur. Umblă-nceț, să nu calci pe el.

Cui mai rămâne cugetul limpede, inima suavă ca să primească urarea de Anul Nou ca o bună-vestire?

As dori să fii voi accia, oameni cu palmele bătaronite și cu încheieturile noduroase, munciti pe brazde, dogoriti de

cupatoare, frântă pe mașini. Nu vă zic prea pe nume, ca să nu-mi par mie însumi, la primenirea timpului, un demagog. Însă voi sunteți nădejdea unora din noi, dezamăgiți de cărturarii zilei de azi. Dacă ne-ar înșela și această așteptare, amărăciunea ar fi cumpănită, căci neajungându-ne lumina din afară, o căutam în oamenii din care ne bate o rază mai apropiată decât a celui luceafăr înstrăinat.

Voi semănați pământul, jur-împrejur. Semănătorul, înalt pe arătură, împrăstie sămânța roditoare, repețind aruncarea cu mâna bratului întins în patru margini de zare dărnicia lui Dumnezeu. Tu spune-i Natură, că tot Dumnezeu îi. Soarele s-a pogorât la capătul câmpiei și umbra celui încă teafăr pe înserat acoperă șesul întreg. Pe unde trece binecuvântarea lui, pământul va fi acoperit cu lanuri de spice.

Frații lui au plecat de acasă, lăsându-i grija moșiei și s-au risipit. Cei intrați în scorburile stâncii s-au întors cu cărbune și fier și, din adâncimile lungi, alții au ridicat gălețile cu grăsimile pietrei. Alții lucrează darurile muncite și le preschimbă. Nicovala cântă, aburul murmură, șuieră fierăstraiele, roțile și curelele aleargă pentru împlinirea unei mai bune și mai drepte vieți.

Dar munca noastră, prieteni, nu trebuie să fie o robie și numai o strădanie a brațelor și a trupului, amenințat chiar de puterile zămislite cu trudă. Voi aveți și un suflet și o minte, pentru liniște, bucurie și gândire. De Anul Nou vă doresc să dați dintre voi cărturarii pe care-i așteptăm, după ce ai noștri ne-au amăgit. Alături de scule, să se deschidă cartea și să stea și condeiu. Gorki a fost un muncitor și pana lui a dovedit că o elită se poate alege și din ateliere și fabrici, tot atât de rafinată ca și cealaltă, dar mai nedespărțită de om și de simplitatea adevărului curat. O aristocrație nouă, a sufletului, e pe măsura ta.

Lucrul de care m-aș teme și pe care se cade să-l supraveghezi este să nu pui cele ale pântecului înaintea celor ale minții, și râvnind către el, belșugul să nu ri-o ia înainte. Cărturarii noștri au căzut în stricăciunea belșugului și în

păcarul lăcomiei, începutul tuturor relelor pustiitoare și al descompunerii simțului de datorie. Din pricina lor sunt atâți flămânzi, atâți bolnavi, atâți copii frumoși dezbrăcați, atâtea vetre înghetate de Anul Nou, atâtea spitale pline, atâtea cimitire, care se tot întind peste noi.

Ca să nu cazî și tu, niciodată, în lenese nepăsare, ține cartea lângă tine, ia-o-n buzunar, deschide-o la fiecare popas, citește la odilmă, citește-o femeii tale, copiilor tăi. Citește și învață. Și nu te întrista că n-ai înțeles o carte, ia-ți alta mai pe-nțelesul tău. Întreabă, caură. Dintr-un înțeles mai mic, într-un mai mare înțeles, vei vedea că, treptat, nu-ți mai rămâne nimic ascuns din câte sunt știute și te vei simți și mai puternic și mai slobod și poate că și tu ai să poți face cu înțeleșurile tale o carte. Cartea asta iese bună.

Fîndcă nu sunt în stare să ti-o dau eu, cum ar fi trebuit, îți urez de Anul Nou să-ți poți cumpăra cu economiile tale, una. Să fie întâia carte în casă, dacă n-ai apucar să-ți iei până acum. Nu te sfiî că nu știi cu ce să începi: oricare e bine-venită, o povestire, o carte de citire, basmele, un roman, o istorie, o gramatică, o aritmetică... Obisnuiește-te să te duci des în librării și la anticari: acolo poți răsfoi în voie și poți culege ce-ți place. Tot ce trebuie este să te împrietenești cu litera de aproape. Ziarul te învață puțin, cartea te învață totul.

Luna viitoare mai cumpără una. Într-un colț de odaie îți vei începe un raft care va crește încet și, cu timpul, raftul se face bibliotecă. Biblioteca va pune rânduială și confort în casa ta. Va cere lângă ea o gravură, poate că un tablou, va cere un covor, și pe nebagate de seamă cartea va stăpâni încăperea și încăperile familiei tale – și sufletele din ele.

Aș mai putea să-ți spuî că biblioteca particulară cea mai mare din orașul de biblioteci, Geneva, era, cu scumpele ei rarități, a unui bibliofil, lucrător tâmplar.

La mulți ani!

BIBLIOTECA UNUI TĂRAN

În lagărul Tg. Jiu soldații de gardă, concentrați pe câte saizeci de zile, gorjenii ca și ofițerii lor, în majoritatea învățători, se schimbau în fiecă două luni. Un contingent nou de săteni venea să-i înlocuiască pe cei cu stagiul împlinit și convoiul, cu traiste și desagi, străbătea teritoriul închisorii către cazarmile din fund, condus de un sublocotenent. De prin părțile împrejurimilor comuniste, confundate cu ceața și pădurea, în toată regiunea, până la orizont militară, se auzea la înnoptat plânsul trompetelor de stringerea a încă unei zile de melancolie.

Comandantul lagărului, colonelul Șerban Leoveanu, despre care voi avea mai multe prilejuri să vorbesc, era un om civilizată. Îl vedeam adeseori, fie că-i căutam o convorbire, todeauna inimioasă și variată, mai ales literară, fie că eram chemat. În ziua de care-mi amintesc de Anul Nou, comandantul a trimis la mine un planton. Prima curte, a comandamentului și a corpului de gardă, da în lagărul propriu-zis cu o poartă de zăbrele, păzită de o santinelă. M-am prezentat sentinței:

– M-a chemat domnul colonel.

– Dumneavoastră sunteți domnul Tudor Arghezi? m-a întrebat soldatul.

Corectitudinea rostirii și accentul unui interes pus în silabisirea numelui părea să indice că soldatul îl mai auzise și înainte de a-l fi strigat prin deschizătura porții plantonul. Era în opinci. Alături de el sta, nerăbdătoare să-și hotărească o părere despre mine, nervoasă, vânăată, cu o pâlpare arzătoare a ochilor de jar negru, o cățea. Vedeam întâia oară și pe soldat și cățea. Erau în lagăr de curând. L-am întrebat:

– Parcă m-ai fi cunoscut mai demult...

Mă uitam insistent la el și la căine, un animal ales, o personalitate.

O să vă spuți cănd vă întoarceți de la domnul colonel... E căteaua mea de acasa. Nu se mai desparte de mine... Am fost cu ea și la război.

Soldatul era un om ca de vreo patruzeci de ani, voinic și frumos, cu mustata zburată peste obraz.

Iesind mai repede decât a trebuit, de la comandant, am vorbit cu santinela.

– Vreau să știu întâi dacă, într-adevăr, dumneavoastră sunteți scriitorul Tudor Arghezi.

Fată de o cercetare arât de directă, un moment am ezitat. Îmi venea să-i răspund că, cine știe, poate sunt, poate că nu sunt... Mă cum intimidă să afirm sigur, având o îndoială, permanentă de la debuturile mele, dacă pot să-mi recunosc calitatea de scriitor. În orice caz, ceea ce părea cert, e că eram Tudor Arghezi... Cu toate că noțiunile și-n astă privință deveneau confuze, de când ieșeam de două ori pe zi la apel, mă sculam, mă duceam la masă și mă culcam cu trompeta, și aveam voie să scriu acasă numai o dată pe săptămână, opr rânduri pe o carte postală.

– Eu sunt! i-am răspuns, în sfârșit.

Soldatul mi-a prins mâna și mi-a scuturat-o oltenește. Voia să mi-o sărute. În definitiv, îmi ziceam, câți nu mi-au sărutat-o, chiar după ce m-au lovit.

– V-am citit toate cărțile, domnule Arghezi... Le am pe toate...

Nu-mi venea să vreau să cred. Soldatul mi-a înșirat o grămadă de titluri de volume. Singurul care-i lipsea era cel din urmă. I l-am fâgăduit și primindu-l din București i l-am dat. Întrebându-l: „Ești învățător?” mi-a spus că e plugar... Cum dăduse de numele meu? Fusesse cu fratele lui, tot plugar, la o adunare oficială, din Ug. Jiu, unde oratorul principal, sfătuind pe săteni ce să citească și ce nu, mă înjurase cu un mare entuziasm. Cei doi frați au ciulit urechea, s-au dus la librărie,

au dat cel mai muncit ban al lor pe o carte și după ce au citit-o, s-au limpezit.

– Am văzut atunci că sunteți de-al nostru, mi-a spus sentinela.

– Cum de-al dumneavoastră? Fiindcă sunt și eu de neam gorjan?

– Nu. Asta am aflat-o pe urmă. Erați de-al nostru într-altfel, vreau să zic...

Felul în care eram „de-al lor“ eu îl știam, dar nu știam că felul se putea vedea ușor și din scris. Declarațiile cu mâna pe piept mi s-au părut întodeauna triviale.

De la cărți de ale mele, cei doi plugari au trecut la altele și au umplut de cărți un dulap, citite de satul întreg. Am avut impresia, vorbind cu sentinela, că le-au și înțeles mai bine decât cărturarilor din București.

Biblioteca săteanului din poarta închisorii și-o poate face orice țaran și orice meșteșugar, fără să aibă nevoie de preferințe.

1945

CE FACI, PĂRINTE?

Preotul Victor N. Popescu, rectorul Internatului Teologic de la Radu Vodă din București, era după întoarcerea de la studii, din Paris, un tânăr cu izbucniri și frământări de vocație pascaliană, aparente în cartea publicată în 1930: *Tragedia unui suflet: Tudor Arghezi*, studiu de mistică sinceritate.

Îmbrăcând haina neagră, preocupările noului preot, lăgăduit bisericii și poporenilor ca o individualitate răscolitoare, s-au temperat, digerate în acea disciplină de reciprocitate, care răpește în toate generațiile țării, o seamă de energii cumințite, asigurate educației sedentare.

De la părintele Victor Popescu primim următorul răspuns la biletul nostru, apărut aci în săptămâna Crăciunului: *Ce faci, părinte?* si-l publicăm cu multă plăcere, dar cu părerea de rău că trebuie truncheat, din lipsă de evidență de spațiu.

Era și este de făcut demonstrația unui lucru simplu și de linie mare, care nu se poate opri la cazurile strict particulare, de merit ascuns: două puteri privilegiate, o preoțime (cincisprezece mii de vointe) și cu deosebire Sinodul (saizeci de prinți arhieriei), sunt ele prezentate sau absente din viața românească? Din trecutul prestigiuilor, intacte și azi la Roma, au ieșit, iar în lupta zbuciumului actual refuză să intre. Trebuie să ne dăm seama fără întârziere asupra unei forte numerice atât de importante, strălucită de toate evenimentele, dacă mai trebuie păstrată și garantată sau trimisă la rosturi mai potrivite cu râvna ei adevărată.

„Ați scris, domnule Arghezi, într-un număr din ziarul dumneavoastră, și chiar în ajunul Sărbătorilor, un articol cu acest titlu, care m-a lovit în suflet mai sângeros decât as fi primit pe spate lovituri cu biciul înmuiat în apă și împletit în patru. Mă văd lovit și simt nu numai durerea, ci mai ales batjocura, pe care o socotesc nedreaptă. Eu, însă, nu vă pot răspunde niciodată la fel, pentru că răbdarea mea creștină și preoțească îmi cere să-ntorc și obrazul celălalt. Nu pot împiedica talentul dumneavoastră să-l folosiți și pentru asta.

Nu zic că preoțimea noastră toată stă pe scări îngerești. Nu știu chiar de este posibil, ca un om, să fie un preot cu vrednicia care i se cere de sfîntenia servirii ce o face. Însă sunt încredințat că atîția preoți se străduiesc zi de zi să fie mai vrednici, mai neobosiți și munca lor să fie mai roditoare. Eu, unul, suspin de atîția ani că nu sunt preot într-o mică parohie de țară sau de mahală, unde să intru prin case fără să bat la ușă ca să mi se deschidă și să fiu așteptat ca și Iisus Hristos, la căpătâiul bolnavilor și lângă inimile celor care sufăr. Simt că

n-am să fac niciodată în viață ce-au realizat atâția preoți care, prin stăruința lor și încrederea credincioșilor pusă în ei, au înălțat în mahalalele capitalei zeci de biserici mărețe, unde vin să se adune sufletele ca și păsările cerului din pilda cu copacul răsărit dintr-un grăunte de muștar. Nu sunt preoții unor suflete care să vină să-și plece genunchii și suferințele sub epitrăhul meu, ca să le dau dezlegare de păcate, liniște sufletească și multă fericire. Mă simt, însă, lovit de întrebarea pusă de dumneavoastră, pentru că aș vrea să fiu ca unul dintre aceștia, spre care privesc cu o invidie îndreptățită, știindu-i că fac altora atâta bine.

Se poate ca dragostea mea după o asemenea preoție să mă facă să exagerez în bine, ceea ce poate nu există decât în închipuirea mea. Dar lăsați-mă să vă asigur că și răspunsul ce-l dați singur la întrebarea pusă de dumneavoastră este o exagerare, care pornește tot dintr-un sentiment, opus iubirii mele.

Până atunci primii în dar de Anul Nou, cânticica mea, *Icoana Maicii Domnului*, în care am adunat istoriile dintr-o mică și o mie, ale unor preoți vrednici.⁶

1945

DE TREI ZILE-NCOACE

Tânjesc... Dam să spui și m-am oprit... E delicat... Și nu știu ce formă să ia spusele mele. Să întreb? Pe cine să întreb?... Să trimit o scrisoare? Cui să i-o scriu?... Să plâng? Pe pieptul cui, să-mi încredințez lacrimile cui sau în batista cernită a cui?...

Maică dragă, ți-ai pierdut flăcăii în război și mi-e rusine de tine, de plânsul tău, de oftatul tău, de capul tău înfășurat în basmaua neagră. Dar e peste puterile mele să mai rabd. Să o scoi din sufletul meu povara care mă apasă.

Zice cântecul Mioriței:

„De trei zile-neoace
Gura nu-i mai tace,
Iarba nu-i mai place...”

Murise baciul, murise Făt-Frumos, impuns cu junghiurile tovarășilor lui, din spira lui Cain.

De la începuturile lumii noi am păstrat neînrinată icoana a lui Abel, pe care l-am cântat pe fluier, între oameni și turme, și l-am numit în felul nostru românesc, legănându-ne suferințele de acum cu gingasa lui făptură de altădată, adevărată sau închipuită pentru alinare. Întodeauna ne-am silit să astupăm o gaură cu o icoană, și dacă Precurata Maria și fiul ei Iisus, vestit cu o ramură de crin, sunt de față în toate căminele noastre, la flacara candeliei, dulce, noi ne mângâiem cu fecioria lor de ticăloșia zilelor trăite în spurecăciune și dezmăt.

Am dat ocol gândului care mă frământă de trei zile cu sfiala și îngrijorare. Nu cumva păcatele mari date la iveală, ale unei cete de mari derbedei înavuțiți, prea numeroși, cu toate acestea, să nu se răsfrângă asupra păturii întregi, care, așa cum e, a fost odinioară mai bună și are meritul că, muncind și economisind, a clădit România nenorocită de azi. Nu cumva prietenii străini, pe care un pumn de nebuni și de hoți i-a necinsit, le-a mânjit steagurile și i-a jefuit, să creadă că brutele bete, din noaptea Anului Nou, venit cu o mare nădejde pentru români, sunt elita românească și că ele înfățișează ce putem avea noi ca popor și neam, mai ales și mai de preț.

Nu! În țara noastră două lumi duc viața laolaltă, în vrajmășie și scârbă: lumea osârdiei, a străduinții și a rânduicelii, și o minoritate care trebuie să piară.

Mișcările de răzvrătire, din timp în timp, ale norodului, au dat, în vâlvaraia luptei, mai todeauna gres, nimerind alături de țintă și lăsând vinovații să se strecoare prin fumul țării aprinse, să împuieze și să se înmulțească. Noaptea Sfântului Vasile a întrecut în inconștientă și desfrâu tot ce am apucat să vedem prin perdelele trase peste ospete, încăierati în

colcăire, ca viermii, trântiți sub mesc, pe covoare și scuturați în convulsii pe canapele.

Dacă un oștean, întors între două războaie și sfințit de o jertfă repetară, în sânge și scrâsnire, și-ar fi pus ochiul între ciucurii draperiilor grele și, îngrozit de ceea ce se petrecea înăuntru, ar fi împins mitraliera să secere spectacolul dintre cupe și oglinzi, nimeni n-ar fi puruz să-l certe. Oricine ar fi spus că l-a trimis Dumnezeu și i-ar fi mulțumit.

1945

TIGANII

Între straniile fantezii ale maresalului conducător a fost și deportarea unei fracțiuni de populație, numită pe limbă politică romi, și mai pe românește țigani. [Evreilor li se stabilise un statut, care funcționa normal: aruncarea în vagoane cu destinație necunoscută, împuscarea, mizeria asasină. Cu trei excepții: evreii agenți ai Siguranței, evreii Serviciului Secret, evreii de la Centrala evreilor. Antonescu s-a văzut pe neașteptate obsedat de o problemă nouă, a țiganilor. Erau prevăzuți după țigani armenii și grecii. Maresalul își lua ideile din anecdotele lui Theodor Speranția.]

Nu-am pomenit într-o dimineată cu un dușman nou între noi, tîngiri spoi și meșteri lăcătuși. Presa, care-i rălămăcea toate gândurile, participă cu mari argumente politice și sociale și cu huidueli la crearea și a unui antichamitism. O sumedenie de nepoți ai lui Cham, fratele lui Sem și Iafet, au fost lichidați cu persoana și avutul lor, într-o săprămână. Pictorii, rătăciți cu arta pensulei pe un colț la modă de litoral și pe țigănci, pierduseră, după cel dintâi, și ultima sursă de inspirație, iar

pitorescul peisaj al cosurilor cu flori dispărea treptat și el. Cu o excepție și aici: țiganii din presă.

Așa că înțelepciunea conducătorului e înțelepciunea unei demențe, care în loc să fie izolată într-un spital a fost autorizat să guverneze. Se putea închipui brav: a fost un fricos. Se temea că o să fie otrăvit, că-l otrăvește doamna Antonescu, sau doamna Goga, sau medicul, sau Ică Antonescu, sau Floria Sima, sau Killinger. Criteriul lui politic: spaima universală.

Pe motive inegale și variate, el a ucis românii pentru că erau români, evreii pentru că erau evrei și a împilat pe țigani în calitate de țigani. Dacă era rânăr și mai putea să stăpânească, douăzeci de ani, cum a stăpânit patru, rămânea țara goală și pe un tron în mijlocul pustietății, el singur, învărtindu-și degetele pe stomac, cu o clică. Apoi ucidea și clică și rămânea cu cățelul purtat subsuoara. Și ucidea și cățelul.

1945

DE SÂN-VASILE

Noaptea inconștienței a coincis cu două memorabile cuvântări ale șefului guvernului. Una la presă, a doua de Anul Nou, la microfon. Țara, îngreuiată sub povara care ar fi putut să o zdrobească, cere o stăruitoare disciplină de muncă și severități, un moral tenace și aspru, o râvnă biruitoare pentru împlinirea datoriilor și înprospătarea onoarei naționale. Fiecare din noi, în punctul străduinței profesionale, înzecindu-și puterile de rezistență și inițiativă, multiplicat cu ale tuturor cetățenilor, să adopte ținuta potrivită cu epoca de tragedie și calamități actuală. Șeful guvernului cunoaște din viața proprie, trăită cu o sobrietate română, valoarea dinamică a virtuților, la care a făcut apel în noaptea anului 1945.

Dar pe când vorbea șeful guvernului, care fusese la închisoare pentru o atitudine de mare bărbat, educat la școala răbdării, a respectului de sine și a sărăciei de bunavoie, se pregăteau în Bucureștii tuturor scăderilor noastre, de interlopă decadentă și a netămăduitelor noastre nerușinări, ospete și orgii, deasupra mormintelor ostenilor căzuți. Câteva palate cu apartamentele, renovate într-adins pentru noaptea de „revelion”, fuseseră pregătite imensului dezmar. În vreme ce ostirea noastră, rupând zăgazuț unguresc, intra în Pesta, și rănirii expiau pe târgi în viscolul de sânge și foc, lăzile voluminoase erau descărcate masiv din automobile la câteva adrese din București. Iere negre, sute de cutii, și șampanie autentică franceză, „Veuve Cliquot”, „Moëte & Chandon”... câteva zeci de milioane de lei; numai pe gustări și libații.

La parter, sutele de cupe treceau din balele muierilor bete în gurile hândrașilor tocniți să le potolească temperamentul, în camerele din etaj. Pe scară se ciocneau, de jos în sus și de-a-ndaratele, părechile valvârtej, iar ritmul tocat obscen al ironicului jazz contrafacând horcăitul din saxofon. După două ore de chef, cedând și ultimele timidități, rămase din întâmplare în câte o iapă sau într-un mânz de armăsar, deboșat în noaptea de Sân-Vasile, promiscuitatea confunda sexele, ca în hala de peste mazăga scoicilor cu mocirla sărată, într-o duhoare de borătură scumpă. Colecia la mesele de cristal se îndopau corsajele desfăcute, iar alături, în șirul de privați de porțelan pictate cu nimfe și satiri, stomacurile făceau explozie pe orificii. Buzele care tremurau de plâns, în aceeași noapte, la icoane, soptind numele celui ce nu se mai întoarce din furtună, poate, niciodată, ajunseseră la cocoșnetele ambulante, halucinate de indigestii și viciu, niște guri de pungă cu vomitura, de înghițire, și de revomitură și reînghițire.

Fuseseră și invitați din buna burghezie constructivă la unele case de miliardari, transformate în bordel. Oamenii aceștia, obișnuiți cu austeritatea, comandată în crâncena înclăștare a

vietii cu moartea și în care nici o abnegație și nici o cumpătare nu sunt de prisos, au părăsit somptuoasele palate cu dezgust. Pe de o parte, nu putem face față, fără împleticire, condițiilor de armistițiu, și pe de alta ne degradăm într-un spectacol de risipă, care ne dă de minciună. Într-adevăr, din două lumi contradictorii suprapuse, una de suferință și de nădejde și o minoritate infectată de purulențe și putregaiuri, fără leac, trebuie neapărat să dispară una.

Un ofițer în permisie de front, în uniformă de luptă, invitat probabil din eroare, a ieșit precipitat dintr-un asemenea Kuplerei, scuturându-se cu pumnii strânsi, atârnat de o îndărjire nouă.

– Noi ne hrănim porcii la București cu țere negre și cu lături în butelii aurite! Să ne felicităm! striga ofițerul. Mă-ntorc numaidecât pe front, să le spun soldaților mei cum știți să vă bareți joc de ei în capitală...

Pușkin are o povestire tot atât de lugubră ca Noaptea Anului nostru 1945, *Festivul ciurii*. În timpul unei epidemii de ciură, care devastase o regiune, alături de grămezile cadavrelor s-a încins o petrecere monstruoasă ca-n orașul de politică și cultură al României. Dacă cineva, de rusine, s-ar îndoi de veracitatea schiței de mai sus, îi putem pune subț nas documente.

1945

REVELIONUL

Din francezescul *bataillon*, noi am făcut, pe vremea când se zicea „rețel”, cuvântul batalion; din *postillon*, poștalion. Era în firea lucrurilor să spunem și revelion. E ceva în gustul lui *mersim*, singular *merci*, și al tumbaterii de la *tombe à terre*. Totuși, *reveillon* vine de la *réveil*, care vorbește frumoasă e analogul lui bună-dimineața (la Moș Ajun).

Se pare că pe la oarecâte început, revelionul, cel francez, era la trezirea în zorii zilei un eveniment de bune urări, însoțit în prima zi a noului an, de o strângere de mână. Pe românește: *réveillon* = betie.

La 30 decembrie, un domn, frumos îmblănit, s-a dat jos din automobilul domniei sale dinaintea unei mari băcănii din piață. Era imperativ și nervos, și cam băut, încă de timpuriu. Febra revelionului se trezise-n el cu câteva zile înainte de soroc. Arăta cu bastonul lui în sus, la rafturile cu sticle, de jur-împrejur. Cunostea etichetele din experiență, și prețurile-i erau indiferente. A intrat într-o numărătoare laconică, precizând categoriile cu bastonul...

– Patruzeci, douăzeci, o sută, cincizeci, treizeci...

Total, două sute patruzeci de sticle. Socotcala pe carnet a băiarului, care servea pe domnul Cutare, în halat albastru, a fost instantanee. Plata, cinci sute douăzeci de mii lei. Cifra nu l-a supărat. Îl jigneau numai șase la sută. Evidentul îmbogățit de război nu accepta să colaboreze.

– Mi le trimiți până la patru, negreșit.

Domnul a ieșit, a intrat în limuzină și s-a dus.

– E curios de unde au arăția bani oamenii ăștia, fără meserie știută, observa patronul băcănii, un distins negustor. Sunt clienți, cărora ți-e frică sa le vinzi, ca de o complicitate. Un moșier a câștigat într-o singură zi, asasinând o germancă, la Băneasa, vreo unsprezece milioane și un automobil furat. Un căruțaș câștigă din trei transporturi Obor – oraș douăzeci și șapte de mii lei pe zi.

Restaurantele de revelion erau pline de o lume selectă: patruzeci de mii lei tacâmul.

De unde? Fertilitatea inexplicabilă actuală parcă le-a întrecut pe toate.

Îți vine să suspini, domnule profesor de matematici. Ți-ar trebui un litru de lapte pentru copil și n-ai de unde să-l iei.

de când umbli târâș, cu pingelele rupte, de la un hot la altul.
Ești un intelectual.

1945

TRIPOUL TEATRULUI NAȚIONAL

Ziarele publică o știre de necrezut. Pentru reconstruirea teatrului dărâmat de bombardamente, Ministerul Cultelor (sic) și al Artelor s-ar pregăti să propună Consiliului de Miniștri redeschiderea cazinoului din Sinaia, închis, de câte ori a funcționat, cu scandal, și înființarea unei sucursale a tripoului în capitală. Jocul de cărți și ruleta, asociate cu statul, ar fi pe cale să devie instituții de cultură, iar viitorul concesionar – un alt Litman sau Penchas, unul antreprenor de împletit coșuti la închisoarea Văcărești și celălalt teșghetar la librărie – cititor al artelor dramatice și egal într-un fel cu Ion Ghica și Caragiale.

Dacă nici un ban nu-i mai pute ministerului, care guvernează și credința religioasă și meștesugurile estetice, nu s-ar vedea motivul pentru care odată indus la confundarea organelor anatomic depărtate, s-ar opri în drum și nu ar întemeia și o casă de tolerantă. N-aș vrea să-i sugerez departamentului, atât de ușor dispus să-și asimileze orice fantezie, o impietate, dar m-am simțit oarecum mirat, având la îndemână două posibilități de inițiativă, că n-a făcut un pas mai mult în confuzie, ca să folosească pentru noile lui proiecte bisericile gata făcute și, văzând și făcând, să dea în concesie unui consorțiu și Sfânta Liturghie. În devalutarea morală, care și-a exprimat strălucirea, decrepitudinea și decadența în petrecerile de agonie socială din noaptea Anului 1945, e loc pentru toate nuanțele de abjecțiune.

Nu se va da numai prestigiul de stat și autoritate viciului celui mai degradant, din care nu lipsește decât crima directă cu mâna-n gât, da e vorba de ceea ce se numește între zarafi o mare afacere și o lovitură. Decorul de doliu al ruinelor pângărite oferă cadrul propice unei operații, deghizată în Sofocle și Euripide. Dacă ministrul de resort și-a pierdut sensul de candidă pudoare, intuițiile, psihologia și necesitatea informației obiective, ochiul clar și lucid și conștiința rectilinie a generalului Rădescu, sunt o garanție. Președintele Consiliului, care, de Sărbătorile speranței umilite ne-a chemat ostășeste la datorie, va supune unui examen sever propunerile de aventură ale unei elici improvizată în codru și va identifica, furisându-se prin sparele clasicismului și al cortinei cernite, marii eroi ai zilelor de față, Șpertul și Cinismul, cu cortegiul lor de sansari.

Cazinoul din Sinaia, pretext odinioară de caritate și milă spiralicească, a dat mult de furcă, de mai multe ori Eforiei și advocaților oncrarii, pentru descurcarea încălcărilor juridice organizate din timp pentru scoaterea cu față curată a obrazelor mânjite și a câtorva vinovați inocenți. Când va mai funcționa și o filială în București, două noi spelunci de jaf, de asasinat la rece și demoralizare vor pune vârf movilelor de gunoaie și viermi, printre care trec câteva bulevarde asfaltate și o Cale a Victoriei ultimelor turpitudini.

1945

RESPECTUOASĂ ÎNTREBARE

Nu mai aveam loc să-i fac, de Bobotează, domnului ministru al Cultelor și Artelor, o respectuoasă întrebare. Din depărtarea unei redacții, raporturile presei cu cârmuirea, în

regim democratic, sunt permise, poate că și necesare, în cazul când o dictatură de interese, mai durabilă cu toate schimbările politice, nu construiește o barieră nouă sau o distanță goală între condeie și auz. Până dau-năzi domnia prostului superb, refugiat în atitudini de impermeabilitate, menite să salveze un fond găunos, refuza să asculte. Ridicai numai ochii de pe hârtie la el, și domnul ministru se socotea înfruntat.

As fi întrebat: ideea tripourilor pentru reedificarea Teatrului Național i-a venit chiar domnului ministru al spectacolelor, al muzicii și picturii, cum i-o atribuie presa? Pare o idee de cartofor. Și-a însusit-o domnia sa, într-adevăr?

Proiectul tripourilor culturale e urât și imoral; nu poate veni de la un ministru cu spiritul răspunderii și care mai este și ministru al bisericii. Mai mult, ministru peste vreo șapte biserici: ortodoxă, catolică, luterană, calvină, adventisă, anabaptistă, tudoristă etc., toate aderente ale aceleiași învățături a lui Crist, care nu a jucat și care nu recomandă canioră, brelan, careu și birlic.

Ministerul mai administrează și aspectele lumesti ale bisericilor celor două culte: mozaice și biserica musulmană. Cu alte cuvinte, deși în smoching și în limuzină, domnul ministru ține loc, oarecum de profet, vicar al Sfântului Pavel, al lui Moisi și al lui Mohamed, iar vastul teritoriu al spiritualității sale îmbrățișează *Vechiul și Noul Testament, Evanghelia și Koranul*, Betleemul, Bizanțul, Roma și Mecca... Cel puțin așa se zărește perspectiva miilor de ani, de când se citește literă sacră, ebraică, greacă, latină și arabă.

Când ieși dintr-o distilerie de parfume, hainele-ti rămân impregnate de o mireasmă, de o suvenire de mireasmă, care nu se poate să nu ti se strecoare în sensibilitate. De câte unelte divine nu se atinge un ministru bisericesc, și cu chemările dintr-alte transcendente, ale poeziei, ale muzicii, ale pensulei, ale dăților de marmoră pură, ale cuvântului cu aripi de heruvim din tragedie.

Toate acestea stabilesc un climat și poziția unui intelect. S-ar putea ca un ministru al Cîrerei și al turnurilor de ivoriu, care străjuiesc în orizont peizajul insulei de cântec, de tinerețe și primăvară eternă, să dea pentru reclădirea unui templu o soluție de erupier?

Ei cu neputință. Rolul de ministru implică decență. Să fi decăzut valorile permanente ale spiritualității într-atât, încât remeiurile sufletescii trebuiesc căutate în haznalele de colectare a scursorilor unei aristocrații de tețgea și a miliardului în lichidare?

Rostul ziarului nostru, apărut din abnegație, sărăcie și răbdare, este să scoată-n relief nerușinările marelui moment național al speranței și al suferinței, pe care-l trăim, și să împiedice măcar întînderea mocirlei.

1945

NEANŢ

Biletul meu din săptămîna Crăciunului, cât și cel ce i-a urmat, relativ la inactivitatea clerului în actualele frămîntări, au fost prilejuri pentru o corespondență interesantă și edificatoare. Mi-au scris și preoți și laici, unii fără iscălitură. Puteau să-și dea fără teamă identitatea pe față: discreția e o îndatorire a meseriei.

Ceea ce mi-a plăcut în comentariile cititorilor, este, întâi, că problemele românești nu-i lasă indiferenți și, în al doilea, că preocuparea fundamentală a unei satire aparente a fost înțeleasă. Toți preoții care mi s-au adresat, mi-au dat drepte pentru fond, chiar dacă, pe unii, uiruci ai vehementelor din *Scriptura*, forma i-ar fi, oarecum, jignit. Unul scrie: „Ai face un mare bine atît adevăraților preoți cît și bisericii, dacă ai da ajutor să fie percii dați afară și din ea”.

Căci sunt și preoți adevărați, afirmă corespondenții mei. Cunosc și eu câțiva, cu incontestabile merite liturgice și de caritate, puțini, prea puțini, alături de alte sumedenii. S-a scris că un singur om drept în cetate ar fi putut să mântuiască Ierusalimul. Poate că pe bisericăște. Nu e de ajuns dar ne vom împlini toată datoria, dând în vilcag laptele personale frumoase.

În contrast cu activitatea clerului oficial se impun atenției rezultatele obținute de sectanți, a căroră râvnă, nebiruită de poliție, chemată în ajutorul preoțimei bugetivore să o împiedice cu arestul, e permanent incandescentă. Adepții lor sunt de o scrupulozitate adesea uimitoare, nivelul ambianței crescând prin ridicarea individuală a fiecărui îns. O revoluție fără dezordine, interioară, o voință, un echilibru, o conștiință, depășirea de sine. Câte un preot izbuteste să realizeze o schită oarecare, într-un cartier: alții *neguțătoresc și marfă și har*. La o armată de preoți nu corespunde nimic văzut pe o linie de orizont. Frontul stă pe loc și dă îndărăt. Nu e o problemă de cazuri, ci de unanimități.

De Crăciun, de Anul Nou, s-au publicat pastorale. Le-am citit cu amărăciune. Nici o scânteie, nici o vizitune, nici o aderență. Anul de crâncenă opintire națională e la fel pentru fericții întru episcopat cu acei de acum zece, douăzeci, treizeci, cincizeci de ani. Aceleași vorbe mecanice, citite când înainte când pe dos. Cu paisprezece cuvinte banalizate se fac toate *pastoralele dintr-o sură de ani. Seamănă cât de palid vreuna cu a Papii? Ferească Dumnezeu! Moralul coala zvâcnește, dincoace moțâie.*

La închisoarea Văcărești, se ducea regulat un episcop catolic. Încă nu a fost zărit un ortodox. Monseniorul venea cu automobilul, care staționa două, trei ore în fața temniței. Bombardamentele neîntrerupte nu-l impresionau: își trimitea șoferul să se adăpostească, iar el, neturburat, își continua slujba pentru care venise până la sfârșit. Putea să se înfricoșeze și era omenesc. O singură bombă din zecile și sutele căzute în

regiune nimerind penitenciarul a ucis pe loc saizeci de persoane.

În același timp, patriarhul nostru, vestit din timp, fugea în goana motorului, din reședința Înaltpreasfinției sale, la Mănăstirea Tigănești. Vieri paralele și virtuți comparate. Așa fuge Sinodul întreg. Unde? La sfântul schit al marelui Neant.

1945

OTRAVA

Henrik Ibsen, mi se pare, a făcut, după fabulisti, descoperirea că omul e adeseori o reproducere a unui animal dintr-altă specie decât a lui. Fără să fi avut în ascendența cunoscută, de pildă, porci, sunt semeni de-ai noștri care-i evocă de la prima vedere și fără nici o figurație tendențioasă. Spațiul dintre bărbie și urechi, dilatarea maxilară, ochii mici, buzele și nasul, totalizate, dau mai mult decât o asemănare. În pantalonii sau în fusta modelului, evoluat până la jurnalul de mode, se ghicește, deasupra unui punct buzat, coada învârtită a străbunului anonim, încurcat într-un copac genealogic.

Cu toate că, scoborător, zice-se, din maimuță, omul nu o aminteste normal. Unii reprezintă direct gorilul, cimpanzeul, cinocefalul. Sarpele e prezent în ochii întunecați ai pizmasului, care neavând curajul să asasineze, mușcă, și neputând nici mușca, se dă la om cu gingiile goale și cu limba căscată. Sarpe surogat. În bucătăriile râncede, gândacii bruni fug de lampă cu câte un ou dindărăt: subsecretar cu ghiozdan. Anumită proză de ziar se asimilează cu opera câtelului pe o suprafață netedă, alunecând pe rădăcina cozii ca-n tobogan, cu o intenție de igienist.

Asemănările sunt în general și fizice și morale, dar la scheme precise corespund caracteristice identice. Și reacțiunile sunt identice. Conversând cu câte cineva, te stergi involuntar dedesubtul scaunului pe picioare. Ai impresia inconștientă că ai călcat în ceva și te-ai umplut. Ți se prezintă un domn corect, priceput în poezie, muzică și pictură, și-ți miroase a soarec. Are aderențe cu șobolanul. Și dinții de sus, strânși strâmb laolaltă, într-un surâs ca pe o ghindă, trădează obscurele ancestralități. Duhoarea de cotet care înapute de-a dreptul cuvintele alese, ale câte unui delicat select și sentimental, e altceva: asta aparține fiziologiei, la cuvântul Ozen.

În curtea cu pasări a gospodăriei sunt însă găini cu nume și atribuții de cucoană, Madama, Frantuzoaica, doamna Ana, Licențiată în teologie. O găscă respectară-n familie, are prestigiul unei profesoare de matematici inginer. Porumbița cu crinolină albă e Prințepesa...

Împărecherea de disparate intră în problemele de psihologie. Otrava ciupercilor zace în unii oameni, predispuși la cancer. Posomorâți și vinetți ei suferă de toate sănătățile, bucuriile și succesele altora. Parcă hrăniți cu păr și rămășițe de mușama, ei clocesc în stomac o bubă rea, care dacă nu se exprimă încă pentru chirurgie sau cioclu, își caută o evacuare morbidă pe calea țiparului sau în grai. Când apare dintre ei un reformator, un dictator ori un ministru, e o calamitate. Tineretea are ordin să fie bătrânicioasă, obrazul trebuie ofilit, surâsul eliminat; inocența exasperă. De la otravă la nebunie distanța e neînsemnată, ferocitatea devine epidemică, și un popor întreg se contaminează de ura bolnavului lăsat liber împotriva omenirii. O armată de milioane de nebuni pornește la căsăpie și dă de lucru ani de zile popoarelor de pe glob – moarte, mizerie și spaimă.

Otrava ține minte și mocnește răzbunări fără scadență. În viața preseii, îmbulzită, se întâmplă să lovești cu cotul pe câte un minuscul parentat, prevăzut cu o pungă de venin iritată

orgolios. Uită omul și vânătaile de hazard: acela nu poate să uite că i-ai modificat, deschizând umbrela, direcția colțului batistei. La înghesuială, și se mai turtește pălăria: acela îți cere să-i cumperi una nouă. Pentru că se amestecaseră inoportun într-o chestiune de artă, un medic de genito-urinare și un avocat au primit odinioară un rapid bobârnac. După zece ani, la o adunare, am fost prezentați unul altuia, subsemnatul și avocatul, care îngălbenind, a trecut în vână. Rămăsesem cu mâna în aer și el se căuta în buzunare, apoi în portmoneu, cu febrilitate. Avea un document. Mi l-a arătat aproape leșinat: trei rânduri tăiate din articolul meu, nici cât un răvaș de plăcintă. Așteptase zece ani încordat, zece ani l-a chinuit un venin atroce. Și în toată vremea asta, noi cesticăltăi, sănătoși la inimă și la minte, râdeam, cântam, fluieram și ni-era veselă viața printre animalele autentice și ciupercile nestrămutate, cu care seamănă câteodată omul.

1945

PUȚEI

Az-noapte, după trecerea tuturor ceasurilor de circulație, o mare bataie în ușă, pe întuneric. Cine e? Nu răspunde. Bată-te să te bată! Tu erai?

Era Mihăiță!... Sosea de pe front. De patru luni, nu se mai stia despre el nimic. N-a scris, n-a trimis vorbă. Plecase copil. Câtămai soldatul! Parcă de două ori mai înalt, pieptos, încins în curea, cu cizmele cavaleriei până la coapse. Tunica miroase a război. Dă o mână groasă, de pădurar. Și-a uitat bonetul în cap. Nu l-a mai scos de treizeci de zile, trecând dintr-o tranșee într-alta, la baionetă. Ar vrea să stingă lumina lămpii electrice, să nu-l zărească inamicul.

Îmbrățișări puține. Sentimentalul de astră-vară e bărbat. I-ar fi rușine să-și sărute frații, adică să se vadă că i-ar fi inima moale. E scingherit și de scaun, ar vrea să rămăie-n picioare. Vorbeste scurt și eliptic. Fizicul lui s-a împietrit în atitudinea statuilor, care nu mai vor să-și îndoiască genunchii și să facă mătăni. Are un concediu de treizeci de zile, răsplată pentru isprăvile lui, de care abia pomeneste. Are și trei decorații, pe care nu le poartă, ca să nu-l crezi fudul. Colonelul i-a spus săptămâna trecută să plece acasă, pentru odihnă, că-i prea destul ce-a făcut. Mihăiță a răspuns că nu-i adevărat, că toți camarazii lui au făcut ca el: nu vrea să fie mai cu mot.

N-a răbdat el cu alți cinci soldați laolaltă, optsprezece zile și nopți în șir, într-o groapă cu mocirla până la șale? A stat în ea subț focul artileriei, care a bătut groapa două săptămâni și patru zile. Nici el, nici ceilalți n-au mâncat. Și ceilalți, și el au îndurat duhoarea cadavrelor, descompuse în noroi. De ce să fie mai breaz decât alții? Să plece toți în permisie, nu numai el.

Bine, bine, dar colonelul știe că, străbătând focul cu o motocicletă, o dată îndărăt și o dată înainte, a scăpat unitatea de pericol, dând Diviziei de veste că e copleșită. A trecut atunci, pe kilometri de drum, prin sute de mii de gloanțe, fără să-l atingă decât nițeluș unul, un fleac, în ceafa căștii, care s-a spart. Apoi, mai știe colonelul că ducând o provizie de muniții într-o camionetă, a trecut, fără să-și dea seama, prin linia dusmană, nimerind din greșeală, însă bine, prin beznă, un sector căruia tocmai îi lipsea ce trebuia soldatul Mihăiță să ducă într-altă parte a frontului. Nu se mai poate, Mihăiță, ai dreptul să te odihnești. Dacă ordonați dumneavoastră, să trăiți, domnule colonel... Colonelul mai știe și alte o sută de isprăvi de-ale lui Mihăiță.

Soldatului i se par faptele lui nimicuri. El ar fi dorit altceva, să intre în Budapesta, și colonelul l-a întors din drum. Până s-o duce iar la front, o să intre în Budapesta alți camarazi. Ce-o să mai facă el, arunci, la Budapesta? Să bea bere? De asta-i arde lui Mihăiță?

Îi pare și bine și rău că s-a întors. Se tot uită la ceas. E neliniștit. Îi umblă mâinile anapoda. Ar vrea să plece îndărăt. Deschide o gazetă: o aruncă, îi e scârbă. Într-un timp, atras de o muzică de orchestră, pune fața la geamul care dă peste un bal strălucit. O nuntă! Fecioara unui cârnățar clandestin s-a măritat cu odrasla masculină a unui importator de marfă ascunsă. Părerii saloanelor sunt împodobite în ianuarie cu buchete fragile de liliac. Un crâmpci: două mii cinci sute de lei. Tinerii în smoching și fetele în mătase dănuiesc. Bufetul expune belsuguri imense de gustări și părechile înfulecă și beau. S-a făcut cald. Babele obeze s-au înfierbântat și, înconjurate de juri candidați la milion, își fac vânt cu evantaliul, ca o aripă ruptă din umărul unui înger. Țalpa, brânza și brutăria s-au aristocratizat. O nouă elită se pripășește, printre purini, argăseli și saci. Lui Mihăiță îi umple gura un scuipat de greață căruia-i dă drumul din balcon. A uitat să ia cu el câteva grenade... Păcat!

Aici, la București, pute mai rău decât în groapa cu morți și morții de-aci sunt în viață.

— Nu mai stau, nene, să mă tai.

1945

VORBEȘTE ELVEȚIA

Sunt câteva zile, gazeta noastră a publicat două articole defavorabile despre neutralitatea Elveției. Ziarul nostru a mai publicat și alte articole asupra Elveției, însă elogioase. Autorul acestora a dat numeroase pilde edificatoare pentru cititorii români în ultimii vreo treizeci și patru de ani, de când s-a întors în țară. Pildele erau luate din viața Federației elvețiene, unde el și-a petrecut o parte din tinerețe.

Se spunea în cele două articole din urmă, pe de o parte, că Elveția nu-si respectă neutralitatea. Pe de altă parte, că domnul Max Huber, un mare titular al intereselor industriale germane în Elveția și cu interese cunoscute în industria germană, era și președintele Crucii Roșii internaționale. Asta ar fi dat celebrei creații pacifice svăteriene o culoare, mai puțin roșie, nazistă.

În urma unei campanii a presei democratice elvețiene, dar apărât de ziarul „Neue Züricher Zeitung”, domnul Huber a demisionat. Demisia a fost interpretată ca o verificare a unei situații ciudate.

Cele două articole au apărut în Bilete pe baza relatărilor făcute ziarului nostru dintr-un loc de obicei bine informat. Trebuie să mai spunem că afară de „Bilete de Papagal”, nici un alt ziar din capitală n-a fost solicitat de această problemă. Ea interesează scurtarea sau prelungirea unui război, osândit de toate popoarele domnice de libertate.

Legătura elvețiană s-a sesizat numaidecât. Domnul René de Weck, ministrul Confederației la București, a rînut să ne dea explicații. De la scriitor la scriitor, un contact chiar în materie politică riscantă nu e anormal: domnul de Weck a scris câteva romane.

Ceea ce pare oarecum regretabil este că, deși trăiește de unsprezece ani între noi, românii, ministrul ne-a dat agreabilul prilej tardiv de a-l cunoaște, într-o împrejurare dezagreabilă. Domnia sa ignora desigur că nu din spirit de oportunitate, am scris tot binele cu puțință despre patria domniei sale. A fost pentru noi oarecum și o datorie și un drept, patria domnului de Weck fiind întru câțva și o patrie a celui subrîscălit.

Probabil că numai o aparență falsă m-a făcut a bănuți mai înainte, că alre ziare de la noi, decît ziaarele la care am scris, se apropiiau mai aderent de interesele elvețiene, ca „Universul” și „Curentul” – și că alți ziaristi reprezentau mai temeinic cultura românească și franceză pentru domnia sa: ziaaristi de dimensiunile intelectuale și morale ale unor domni, numiri Stelian Popescu și Pamfil Șeicaru, doi fasciști de mareă, fugiri din rară la timp.

Unul din ei se află de la 24 august chiar în Elveția, reprezentată la noi de domnul René de Weck.

Am ascultat argumentările ministrului cu atenție și plăcere, fumând, sic zis în trecut, din tabacherea domniei sale, două excelente țigarete „Caporal”. Ministrul, referindu-se la buna mea credință virtuală, avea dreptul să sic urmărit precis în dezvoltările domniei sale, pe cât de abil organizate pe-atât de frumos prezentate, într-o franțuzească limpede și muzicală.

Sculându-mă din fotoliul cabinetului domniei sale, am rămas cu două noțiuni: una, că domnul Huber nu e un industriaș, ci un magistrat, și că nu a demisionat în urma unei campanii de presă, dar din cauză de boală. A fost numai o coincidență.

A doua noțiune, că Elveția e o democrație unică în Europa, o aveam din proprie experiență. În ce privește corectitudinea neutralității, izvorul de putere de până azi al Confederației, intervine controversă și decide altceva decât logica și buna-credință: faptele. Aici n-avem, nici domnul de Weck, nici eu, dacă-mi este permisă o împărechiere forțată, nici o autoritate.

Presă americană acuză azi categoric Elveția, împotriva căreia Statele Unite au luat măsuri severe, că neutralitatea ei e un paravan de aprovizionare a Germaniei naziste, căreia îi furnizează și arme. Că Elveția interzice bancherilor ei să dea relații asupra capitalurilor, furate popoarelor de clicile conducătoare și depuse la ei. Că băncile elvețiene acoperă fuga din Reich a imense capitaluri naziste. Că, în sfârșit, Confederația denunță gestapoului pe antinaziști...

E vorba de fapte precise. Vreau să știu: America minte?

1945

FLORIA CAPSALI

Au trecut ani și ani, de când am încercat o schiță dintr-o singură linie a marci dansatoare. Într-un teatru, pe dinaintea

unei cortine de catifea cărămizie, ființa acestei varietăți umane de lăcustă și libelulă da pentru ochi, în mii de arabescuri și hieroglife inedite, transparențele de sensibilitate ale unei poeme, acompaniată de greierele argintii al unei voci de pian.

Te puteai uita la această nobilă interpretă a ritmului de muzică și de gândire, în aerul înavuțit cu imagini, ca în mare o zi întreagă, o lună întreagă, fără să obosești, descoperind în fiecă secundă un sens, o altă broderie și fioritură. Când ca un val, când ca o undă, jocul ei aduce neliniști, satisfacții și intuiții de mare poezie și un sentiment de iufinit.

O văzui din nou pe „Capsoloaica”, așa-numită în familia copiilor mei, învățând fetele și domnișoarele să puie piciorul pe parchetul sălii ei de școală. Între căprioare, se succea greoi și câte un găligan. Nervoasă, exigentă și severă, grațiosul sfert de mișcare al gabei, repetat de zeci de ori pentru atenția sârguitoare a căre unei eleve stângace, punea la îndemâna ochiului, pe aceeași Prințesă din poveștile amintirii mele, dusă de fluturi și pogorâtă ușor din văzduh, pe o plasă de mătase.

În ziua săptămânii, când o zăpadă pură încarcă frunzele de mahonia, clătinate-n vânt la fereastră, în frumusețea albă a grădinii, un porumbel zburând către cuiburi mi-aduce aminte pe Floria Capsali...

1945

BILETE TEATRALE

Condeii nu vorbește întodeaua de-a surda. Domnul ministru al Cultelor și Artelor să-l numim pe nume, domnul ministru Gh. Pop – chemat să-și dea avizul asupra ofertei de un miliard, făgăduit Teatrului Național pentru reconstruirea localului în schimbul redeschiderii tripourilor

sigilate, din Sinaia și Constanța, cu un tripou-anexă la București, a rupt oferta și a zvârlit-o la coș. Să trăiești, domnule ministru. „Bilete de Papagal” au avut noroc.

Teatrul National poate să-și caute fonduri oneste, care se găsească. Am face sugestia să se adreseze publicului pentru recoltarea miliardului necesar. O societate pe acțiuni distribuite spectatorilor în număr de multe mii, și-ar putea strânge capitalul trebuincios în câteva zile prin subscrieri. Și, independent, și teatrul s-ar guverna după un statut precis care ar exclude Direcțiile mediocre, fanteziile stupide și bunul-plac al dictatorilor recrutați dintre băieții de prăvălie cu nițel talent.

Concesionarii visatului contract de tripotaj erau așa de siguri că în ultimă instanță decide șperțul și nu ministrul, încât au și cheltnit, împărțind aconturi. Propaganda șoaptelor din ziare a trebuit să coste ceva. Cum se va recupera o arvună dată pe gârlă?

Lucrul cel mai bun ce le rămâne de făcut domnilor cu proiecte de pocher și ruletă este să denunte prin presă persoanele interpuse, din presă sau dincolo de ea, cu numele și sumele risipite pe anumită publicitate. Deserviciul pe care au teniat să-l facă onoarei artistice naționale se poate compensa cu o contribuție la moralizarea samsarilor utilizați.

TEATRUL NATIONAL. *O piesă... de dosar.*

Domnul Valjan, fostul Director General al teatrelor, a publicat în „Jurnalul” o scrisoare împotriva directorului actual, care în câteva luni a izbutit să indispuie pe toată lumea. Pe public printr-o reclamă personală antipatică, pe actori prin conduită și pe autori prin preferințele ce și le acordă sieși. Înfumurarea se dilată până la epilepsie. Împărțind scena între câteva licee, transformate în săli de spectacol, directorul se autoreprezintă pretutindeni, călcând regulile ce interzic titularilor să se joace pe sine și făcând abstracție de elementele bunului-simț obligatoriu.

Rând pe rând, actorii au părăsit rampa oficială, ca și regizorii, iar acțiunile de talent au fost puse la remorca soriei

directorului, care nemaipurând să onoreze repertoriului, unde niciodată n-a făcut bună figură, e numită societară perpetuă, tocmai când buzele de tragediană apucă poziția verticală.

1945

ULTIMA SCĂRBĂ

Începând acum câteva săptămâni o nouă serie de Bilete, îmi sta pe masă o arhivă de documente. Adunat ani de zile și aglomerat în ultimul an de interdicții, materialul era gata și asortat pentru arac. Rămânea sarcina cea mai ușoară, transportul de la magazie la cititor. Era și taraboana gata: bucata de hârtie.

Doi mânăși asociați trebuia să doboare câteva rânduri de împărați grotești, din ierarhia funebrului regim. O mânășenie venea de la Dumnezeu și țară și cealaltă era personală. Când erau copii și ne scotea din fire, la școală, o bruta ignorantă, instalată pe catedră, ne descărca la panoramă. Cu zece bani puteai să dai într-o păpușă mare de mușuma, cu reteveul. Includeai ochii și te gândeai la dascăl, croindu-l cu sete. Modalitate de presă populară. Condeii au superioritățile lui. Izbeste de la orice distanță. I se duce vârful până la inimă: succești numai nitelus.

Dar, între timpuri, ierarhiile au degenerat. Marile figuri de rangul al treilea s-au descompus în câteva ore. Modeleți din drojdiă frământate cu sânge, idoli s-au răscopt. Ascunși prin găuri și piriți în mușuroaie, potentatii de ieri sunt scoși din putregai și târați cu cârligul, și puși la rând. Ei nu șovăiau în crimă și cruzime. Iară-i că tremură, invocând principiile disprețuite și drepturile desființate de ei. Deviu juridici și umani când e vorba de piele. Potentatii de ieri au barjocorit și au urât, au nedreptățit și au pângărit. În așteptarea judecării și a sentinței cad în rândul clientelei banale a Codului Penal.

Își prepară motive, alibiuri și pretexte. Studiază comparativ diferențele de verdict în spațiul unei legi, cuprinsă între pedepsa cu moartea și temnița grea. Durata anilor, de la cinci la zece și de la cincisprezece la douăzeci și cinci, începe să aibă un înțeles pentru acești oameni, obișnuiți să distribuie miile de ani de osândă, pe generații, fără socoteala de acum. Si miliardele jefuite intră în funcțiune, dând să se strecoare pentru influențarea pe de lături a instanței.

Mai poate să intereseze condeiul o specie de asupritori vulgari, promovați oameni de stat și puși la păstrare în aresturile inaugurate de ei? Lamentabila lor lasitate, care trimitte oamenii de treabă în ștreanguri, la telefon, a știut să-i ție în viață ca să dea față cu judecătorii, scutindu-i de ultimul gest al unei onorabile morți voluntare. Cât se iubesc de mult acești sadici indiferenți la crimă și nefericire?

Într-adevăr, devenind niște simple cazuri de judecător de instrucție, niște dosare și niște subiecte de antropometrie, mai pot ei să fie o seducție, măcar de răzbunare, pentru condei? Poate că singură medicina legală se va mai scobori până la cadavrele celor executați dintre ei, pentru a cerceta gradul decrepitudinii atins și evoluțiile palidei treponeme, de la lupanar la dictatură.

Ce mai poate găsi pana clanului și a generozității, a credinței și a dragostei de oameni și de adevăr în reticentele, slăbiciunile mișeliile și unilînțele unor căzături?

1945

UN SCANDAL

Se repetă isprava din 1916.

În războiul trecut, pentru a fi adăpostit de jaful năvălitorului, tezaurul statului a fost expedit, sub paza

militară, bineînțeles, la Moscova. În tezaur erau și tablourile artistului Grigorescu.

Cine s-ar fi putut îndoi de sinceritatea motivului? A fost un pretext chibzuit. Tablourile au fost furate înainte de a porni tezaurul, din Moldova. Oamenii sus-pusi, din serviciul statului, înzestrați cu mari predestinări, pentru banditismul rece și calculat, le-au făcut nevăzute. În ceasul agoniei, ei n-au șovăit să-î smulgă țării și să i-o fure salba de aur de la gât. Ferit de mână străină, a intrat în proprietatea particulară.

Ea desfacerea lăzilor trimise la Moscova, locul Grigorestilor îl luaseră picturile falsificate. Emoția surprizei, enormă, a fost înăbușită cu clasica musama. S-au șoptit nume dar ele erau animate de gloria unui guvern care aducea Transilvania, Banatul, Bucovina și Basarabia, stăpân pe viața și moartea poporului românesc... În sărbătoarea triumfului putea să sufle cineva? Hoții au rămas nepedepsiți. Se pare că unul din ei mai trăiește. Să-l iei de o ureche și să-l târâști la judecată nu se poate. Cum faci dovada, fără o percheziție oficială că în 1925 el ascunde în casa lui o piesă din tezaurul furat în anul 1916?

În războiul actual, brigandajul se repetă. Era necesar cadrul unui război, vuietul artileriei, vuietul raniilor și un fond artistic de lazarete și cimitire. S-au furat tablourile Pinacotecii, în panica bombardamentului de anul trecut. Ca să fie iarăși puse la adăpost, tablourile au fost ambalate în lăzi și lăzile distribuite pe la mânăsiri. În același timp, din catalogul Pinacotecii au dispărut patruzeci și șase de file, filele în care erau trecute și descrise tablourile dosire. Hoția s-a descoperit de curând, la întoarcerea în București a lăzilor cu tablouri. Ele nu s-ar mai fi întors, dacă fostul regim continua. Lăzile sunt pline cu picturi false, originalele fiind scoase din rame și înlocuite.

Pinacoteca aparține Ministerului Cultelor și Artelor. S-a putut lucra confortabil și după program organizat din vreme. Pauzele dintre bombardamente au lăsat răgazul pentru executarea faptului pe îndelete. Autorii au sperat probabil că

bombele vor ajunge până la depozite sau stergând urmele isprăvii cu câteva incendii. Îi stingherceau unii internați, izolați cu concursul lor activ, în lagăre, dar aceștia nu puteau să supraviețuiască regimului și aveau să fie lichidați în ultimul moment.

În aceste două privințe atorneprevăzătorii s-au înșelat și ultimul moment n-a mai stat în puterea lor. Si s-an mai înșelat într-o privință: balul final n-a mai avut loc. Valmășagul uralelor forțate că regimul dictaturii a câștigat războiul a rămas în proiect. Războiul a fost pierdut. Amnistia uitării, atât de obișnuită la noi, unde splendida clasă a uzurpatorilor s-a întemeiat pe generozitățile blajine ale unui popor de uituci, nu a mai operat.

Situația de azi este și dintr-alte pricini cu totul alta decât în 1916. Există elementele care dispăruseră atunci, în drumul de la Iași la București, și între aceste elemente există ceva mai mult decât niște coincidențe, sincronisme și relații care le solidarizează într-un bloc și într-un înțeles suspect.

Sarcina întocmirii, a împachetării și expediției a primit-o domnul Berea, pictor, funcționar și azi în minister. Ministrul Artelor era și a fost până la 23 august domnul I. Petrovici, filosof, care-i unchiul domnului Berea, domnul Berea fiindu-i domnului Petrovici, să fim foarte clari, nepot. Domnul Ludovic Iavorski, director la Casa Școalelor, o subdiviziune a Ministerului Culturii Naționale, pe atunci contopit cu Ministerul Cultelor și Artelor, ar fi fost văzut transportând între bombardamente tablouri, acasă la ministrul Petrovici. Domnul Iavorski e și actualmente în slujbă. În sfârșit, dacă lista tangențelor sfârșește aci, domnul Ion Pașa, încă subdirector la Arte, mi s-a comunicat că e executorul știut al ruperii celor patruzeci și șase de file din catalogul Pinacotecii.

În orice altă țară care nu-și bațjocorește valorile, trecutul și munca în folosul serilor neîntrerupte de venetici descălecați la guvern, s-ar fi luat măsuri imediate, chiar în secunda

descoperirii furtului comis, împotriva bănuțiilor care bat mai tare la ochi.

Pentru ca tezaurul Pinacotecii statului să n-aiibă timpul să fie distrus, dacă nu cumva distrugerea s-a și făcut de câteva zile, e necesar ca domnii Petrovici, Berea, Pașa și Javorski să fie arestați. O tâlhărie de așa gravitate nu poate să ia sfârșit în indiferență și cere, cel puțin pentru simetrie, alternanța unui act categoric de guvernământ.

1945

V. DEMETRIUS

As fi voit să-i fac poetului Demetrius o comemorare mai demult și nu m-am înlesnit. De la trecerea lui din viață într-o lume în care nu a prea crezut, îl mai pomeneste doar numele ficei lui, ca un ecou gingaș, rămas pentru ochi în mașina de tipar.

Vorbesc de el și de bunătatea lui cu copiii. Le povesteam ascară în legătură cu norocul, care s-a ținut după mine întodeauna, că n-am izbutit încă până la vârsta mea să rămân nici o zi nemâncat.

Odară totuși m-am aflat într-un oras din străinătate fără nici o lăsație în buzunar. Retera mea de viață era să nu mă arăt sărac, să nu fiu dator și să mă port riguros de curat îmbrăcat. Știam că între streini, în codul cărora figurează și delictul lipsei de domiciliu, trebuie să treci drept om cu stare. Creditul meu moral era real, și în cercul în care trăiam, încolțit de greutate, mă bucuram chiar de reputația unui tânăr avar, ceea ce venea bine în opinia micii burghezii locale.

Mai aveam o rețetă pentru lipsă și caz de boală: mă culcam și trăgeam un somn, care uneori m-a scutit de cheltuiala unui prânz – și mă sculam sănătos. Învătasem medicina de la animale.

Nu câştigasem două zile nimic și a treia zi se anunța proastă. M-a sculat la ora mesei o aprigă foame. Poșta era lângă mine și aveam, între abonați, o cutie a mea. M-am dus la poștă să-mi iau, dacă era, corespondența. Uitându-mă prin zăbrele am văzut un mandat poștal din România. Îmi trimitea poetul Demetrius suma de cinci lei.

O masă destul de bogată, costându-mă, dimpreună cu o „pisoletă“ de vin, cincizeci de bani, m-am descurcat satisfăcător și am fumat și o havană adevărată de douăzeci de bani.

Demetrius era, la București, funcționar plătit slab la o firmă de librărie, și agonisea mai puțin decât mine pe continent.

1945

GAZDELE

Având la lucrul grădinii, acum doi ani, câteva femei, una din ele mai isteată a intrat în vorbă cu gospodina mai de aproape, prin simpatie reciprocă. „Ce frumos e la dumneavoastră! admira femeia gospodăria... Aș sta aici întodeauna. Nu-i ca la doamna maresal...“

Am deschis urechea. Femeia îmi zicea „jupâne“, ca grădinarilor din mahalaua noastră, și era departe de a ghici cu ce mă îndeletnicesc cu adevărat. „De unde știi cum e la doamna maresal?“ am întrebat-o. „Am lucrat la dumneaei un an“, mi-a răspuns. „Tot la grădină?“ am mai întrebat. „Nu, am lucrat la aur!...“ Am râs. „Cum, la aur? Ce vrei să spui?“

Da. Femeia lucrase la aur. Și nu fusese singură, erau șapte femei la aur, și ele nu lucrau din întâmplare, lucrau toată ziua și în toate zilele la aur. Luau bucățile lunguiețe de metal, așezate strivă pe o masă lungă, le înfășurau în foițe de mătase

și le așezau în cutii de lemn, ca de țigări, mai late decât înalte, în zeci de cutii. Le băteau capacele cu ținte și le dădeau „în primire”. „Cine le lua în primire?” „O cucoană.” Împachetarea era făcută la domiciliul doamnei maresal, într-o încăpere spravegheată și păzită în interior de soldați cu armă. La plecare de la lucru și la ieșire, de regulă interzise, femeile erau supuse unei percheziții la piele. Totuși, una, din conivență cu un soldat, a putut să fure o cutie; ceea ce arăta un belsug fără socoteală și grațuit, care autorizează până la un punct nepăsarea.

„Ce făcea doamna maresal cu atâta aur?” „Am auzit, spunea femeia, că-l trimitea în străinătate.” „În care străinătate?” Bănuiesti că în țară neutră și pe cale aprobată și de beligerantul german. Poare că o parte îi era cedată lui, și restul asigura o avuție secretă. Femeia lucrătoare știa, în orice caz, ce spune. Ca să se știe mai mult, ar trebui cercetată doamna maresal și o altă doamnă, dacă nu și un domn, care, se afirmă din alte surse, că făcea câte o călătorie, două pe lună, în Elveția (cu bun pasaport, bine vizat) pentru doamna maresal. Un agent voiajor pentru valută avea și domnul Ică Antonescu.

Trebuie să fie multe depozite în băncile Suediei, Portugaliei și Federației, aparținând la români. Acești bani sunt numai nominal ai deponentilor. În realitatea obiectivă, ei aparțin statului delapidat. În telegrama din Washington, transmisă de agenția oficială *Rador* și publicată în ziarul nostru acum câteva zile, se spunea între altele că băncile elvețiene refuză datele cerute asupra depunerilor suspecte.

Mi-aduc aminte, nu știu exact când s-a petrecut acestea, cred că acum vreo doi ani, de o sedință a Parlamentului din Berna, mi se pare, despre care am luat cunoștință, presupun, din „Journal de Genève”. Dacă am îndoiceli asupra datelor calendaristice și altor precizii în legătură cu sedința, sunt în schimb limpede sigur, că a fost o asemenea sedință. S-a cerut, cred că de către socialiști, divulgarea depunerilor și a fericirilor

deponenți, dar guvernul a refuzat cu o motivare, de care-mi amintesc numai atât, că părea acceptabilă.

Dar, dintr-una într-alta, deponenții români interesează România, ne interesează pe fiecare și pe toți. Oglindă mai fidelă a jafului continuu, care ne-a luat de la gură toate Iruțele unei activități colective pe bază de privilegii, nu poate să fie. Țara noastră are de plătit numeroase miliarde, ascunse în străinătate: ele trebuiesc recuperate. Aliații au dreptul să se amestece în aceste treburi ale statelor suverane, de vreme ce s-a schimbat și concepția unei suveranități care servește înfractia confidentială și clocește germenul de război. Împotriva tănuitorilor și a gazdelor internaționale e de așteptat să se ia măsuri, urmate de efect.

1945

O ASOCIAȚIE LAGĂRISTĂ

S-a emis ideea de a se constitui după 23 august o asociație a foștilor internați în lagărele diciturii. Ideea pomise din lagărul Târgul Jiu și părea să se înfiripeze ceva. A fost părăsită? Și de ce? Nu știu precis cine a patronat-o, dar am fost întrebat cândva, parcă de camaradul de lagăr Cărăbus, nu-mi aduc aminte exact, dacă ideea părea să aibă un conținut de realizare.

Lagărul, ca instituție de pedepsire fără judecată și sentință, a fost pentru noi idior. N-aș fi putut crede, înainte de a-l fi trăit, că drepturile omului pot să fie nesocotite chiar într-atât. E adevărat că ele fac parte din concepția franruzească, despre om, care a consacrat inviolabilitatea persoanei. Lagărul, de mentalitate opusa, germană, aparține unei monstruoșități, inventată la Berlin, numită în doctrina prusacă războiul total. L-au inventat și l-au gustat până la sat. Devastând continentul

și asasinând popoarele, nazistii au avut ce au dorit: cu o cadentă de fatalitate la fiecare zece zile, dispărea de pe fața pământului câte un oraș german. În timpul războiului, lagărul a mai fost perfecționat, până la formele de masacru în masă, industrializate, culminate în ororile de la Lublin, Kiev, Krasnodar, și din zeci și sute de alte localități ale Uniunii Sovietice.

În lagărul din Târgul Jiu internații au cunoscut permanenta teroare a unui asasinat nocturn. Intenția era în aer. Rapoartele secrete ale agenților gestapoului, camuflați în lagăr și jucând grosolan rolul victimelor inocente, duseseră la concluzia că internații nu trăiau destul de mizerabil și la teza că vor trebui suprimați. Comunistii și evreii, în mare număr, constituiau sâmburele obiectei probleme. Un pretext aproape juridic ar fi fost o evadare. Erau agenți care sugerau deținuților mijloace de a trece prin sârmele ghimpate, în puncte pregătite pentru scop. Deținuții au fost însă mai inteligenți decât agenții.

Dar internații au dus o viață comună, care nu poate fi uitată și între ei, săraci și bogați, milionari și corvodari, s-a împăienjenit o atmosferă. Cei avuți au plătit discret de foarte multe ori pensiunea celorlalți, pentru a nu fi declassați la o categorie inferioară, dreptul de a sta la închisoare trebuind plătit. Au vorbit ceasuri îndelungate unii cu alții, s-au înțeles, simțurile s-au apropiat, ajutorul material a însoțit permanent ajutorul moral. Au citit cărțile unei biblioteci, organizată de ei, au schimbat impresii și gânduri, și-au strecurat între dânsii scrisorile secrete pentru familiile rămase acasă dezolate. S-au instruit unii pe alții. Au cântat împreună, au suferit împreună. Au îndurată o experiență care le-a lăsat urme de camaraderie în sensibilizare. Au agonisit împreună o avere sufletească sigură, care face parte din moralul fiecăruia din ei. Pentru ce toate frumusețile torturii din lagăr să nu fie pastrate laolaltă? Lagărul pentru unii a fost și o școală de civilizație și toleranță.

Am pomenit într-un medalion pe americanul Tom, tânărul care a murit după eliberare, în București, de accident.

Tom a fost un băiat sărac. Dacă nu l-ar fi înmormântat câțiva camarazi de lagăr, trupul lui sprinten și vioi era trimis la sala de disecții. Scriitorii și ziaristii din lagăr, indiferent de opinii și antagonisme, neînsemnate față de datoria solidarității omenești, ar putea să accelereze ideea unei asociații, propusă nu știu de cine și părăsită nu știu de ce.

1945

TOTÒ ȘI BIBI

Doi farseuri, unul prin vocația distincțiunii înfumurate, celălalt ironic. Primul s-a născut la Paris, e român, dar evenimentele (*i ezevenmen*) l-au adus în București, oraș pe care-l detestă: crede toate câte le spune dar și tot ce aude, și suferă. Al doilea s-a născut în București, la o periferie. Au fiecare optsprezece ani.

BIBI: Bună dimineața, Totò. De mult nu te-am văzut. Ce mai faci?

TOTÒ: *Al bonjur. Sa va?...* Mă plictisesc...

BIBI: Am auzit că unchiul rău e arestat... E adevărat? Mi se pare că a cam operat prin Transnistria, cu Alexianu. Păcat! Ne stropsea cu o mașină de douăzeci de milioane...

TOTÒ (*jenat*): Ce se-ți spui, treim într-un rejim infect.

BIBI: Se aude că ar fi și cam închis... De vreo trei luni...

TOTÒ: O nimică toară... A fost profesor la Universitatea din Odessa. Nu avem nici o grijă. I se va da drumul... mâine, poimâine... Trebuie să le explice...

BIBI: Încă nu s-a explicat? avea timp destul, Totò...

TOTÒ: Însă nu e la etajul cincî, cum s-a spus... Stă... foarte confortabil... la primul etaj...

BIBI: Să mă ierți, Totò... Știi ce spune tatăl-meu?... Că unchiu e un mare dobiroc. L-a cunoscut...

Totò, care-i un elegant sufletesc, nu poate să răspundă la cuvintele tatei. Îl estomachează... N-are inspirație vulgară... E un personaj... Are rubedenii prin alianță în aristocrația franceză, contese, marchize... Vorbește cu acesant.

BIBI: Dar nu mi-ai spus ce-ai mai făcut de doi ani, de când ai rămas repetent...

TOTÒ: Voi da bacalaureatul la Paris... Aici îmi displace... N-avem profesori... De altfel, mă voi stabili definitiv acolo, la Ducesa de Montelimar, mătușa mea... Altă lume!... Dar tu?

BIBI: Sunt în clasa opta...

TOTÒ: Deja?...

BIBI: Păi, de ce deja?... N-am rămas niciodată repetent...

TOTÒ: Tu te acomodezi... Ai un temperament fericit... Dar nu te invidiez...

BIBI: Mie nu-mi displace... Ba îmi place, Totò... Avem și la București profesori buni, fii liniștit în privința asta. Tu habar n-ai, Totò, că liceele din provincie pot fi date exemplu și la Paris. Numai că, vezi, la universități lucrurile stau altfel... La Odessa...

Totò îl întrerupe.

TOTÒ: Am aflat că te-ai mutat în oraș. Bine-ai făcut. Era prea departe și... cam urât.

BIBI: Dimpotrivă, nici nu ne mișcăm din loc... Și nici nu se simte distanța... Mă ia de-acasă în fiecare zi și mă aduce de la școală îndărăt, o motocicletă a legății... engleze.

TOTÒ (*tresare*): Sunt... foarte... amabili... acești... oameni.

BIBI: Alaltăieri, am făcut cunoștință cu secretarul lui Montgomery, care mi-a pus la dispoziție mașina lui...

Totò nu mai poate să suporte.

TOTÒ: Iartă-mă, Bibi, sunt foarte grăbit... *O rooar...*

BIBI: Duminică mă duc la Paris cu o fortăreață zburătoare...

Toiò a fugit și s-a aruncat pe scara unui vagon de tramvai cu un picior...

1945

UN PRINȚ ARHIEREU

Unul din Biletele noastre a trecut pe lângă o siluetă de prelat, abia atingând-o. El schita în treacăr contrastul dintre moralul părintelui nostru patriarh și acela al unui episcop catolic, și în același timp dintre două școli, greacă și romană. Pe când cel dintâi părăsea reședința de-a fuga, cestălalt își continua slujba ore întregi sub bombardamentul închisorii Văcărești.

Monseniorul Vladimir Ghika e român, dintre domnitori, macerat în trei aristocrații, a sângelui, a gândirii franceze și a Vaticanului. Aduce aminte ușor ceva din figura mitropolitului Iosif Gheorghian pe la vârsta de optzeci de ani și vorbește limba strămoșilor de la tron și de la plug ca un parizian ce este. Monseniorul are adaos la cărja păstoriei titlul protonotar Apostolic și e stabilit de cinci ani în București, de când a fost silit de război să-și întreprună misiunile de pe glob.

Călător necostenit, ca Apostolul Pavel, și-a trăit chemarea în toate continentele, pe latitudinile cele mai variate. Singură America de Nord i-a rămas nevizitată. Pretutîndeni cuvântul de adâncă simplitate fină al prințului arhieru a sunat pregnant și dulce, cum l-am auzit și eu și cum l-au ascultat și deținutele din temnița bombardată.

Marele Părinte are și o pană literară subtilă, înmuiață într-o călămară, în care cerneala, amestecată cu picături din negreala

lui La Rochefoucault și Pascal, are un ton delicat personal. Un critic îi compară opera, în ce privește lumina intim ascunsă, cu celebra unică meditație de schit *L'imitation de Jésus Christ*. A scris: *La liturgie du Prochain, La Souffrance, La Présence de Dieu, L'Heure Sainte, La Visite des Pauvres* și *Pensées pour la suite du Jour*, prefatăută de poetul Francis Jammes. Din scrierile istorice în românește: *Spicături istorice* s-a publicat întâiul volum.

Două citate din *Pensées*: „Singurul cure poate face cu lacrimile omului ceva, fără să le profaneze, e Dumnezeu”.

„De două lucruri să te ferești: să scrii cum vorbești și să vorbești ca-n carte.”

1945

PÂINEA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

Pe vremuri vorbele *pâine* și *muncă pentru pâine* erau niște locuri comune de retorică și constituiau materialul plastic al terminologiei economiștilor discursivi. Le utilizau cu atât mai des, cu cât erau mai bine hrăniți. În marfa cuvintelor care privesc mâncarea și băutura, îi stă bine oratorului corpulent. Ea deschide apetitul, ca la restaurant patronul trandafiriu cu burtă și bucatarul cu gușă.

Grosul lumii nu se gândea la pâine, la carne, la untură și unt. Bărbatul care ducea acasă mielul gras la spinare, pepenii în brate și peștele de urechi, era un mahalagiu sărac. Profesorul, medicul, inginerul, avocatul – intelectualul! – și-ar fi pierdut orice prestigiu, măcar să fi spus că l-a costat fript un curcan. Numai doamna – și foarte rar și doamna – se cobora până la aceste detalii de mizerie: ea cânta la harpă sau la pian o

romantă, pe când toată treaba din fundul apartamentului rămânea pe seama bucătăresei, ca și copiii.

Nimicurile de ieri au ajuns problemele de azi, esențiale. Domnii aleargă după o bucată de brânză și își dau la telefon furnizorii secreți, care le vând merindele cu douăzeci de ori prețul oficial. Și pretul oficial, cifrat în biurouri, comparat cu o realitate obiectivă, e fals, dar și pretul de cumpărare a ajuns scandalos. Mijlocia nu se mai poate echilibra între prea cunoscuta cerere și ofertă, și negustorii, deveniți hoți de drumul mare, eludează prin variate tertipuri termenii cântarului pierii. Tâlhăria de proporții trăiește alături de tâlhăria mărunță, înfrățite, și ziarele politicoase recurg la eufemismul „speculă”, ca în filosofie.

Nu știi cu cine să începi o listă a pungășilor autorizați: cu lăptăreasa murdară, cu băcanul sordid, cu brutarul îngălat, cu măcelarul? Manipulatorii alimentelor sunt parcă impuri într-adins. Labele lor care scumpesc duminicatul omului nevoiaș, îl și spurcă. Haina miroase, cămasa e râncedă, unghiile adună excrementele negoțului, amestecate cu cele personale. În ce hal trebuie să le fie rufăria nevăzută, încheieturile, comisurile și picioarele, nu s-ar putea cunoaște, atunci când un serviciu de igienă municipală bine aplicat i-ar dezbrăca pe milionarii din colț la piele, în mijlocul clientelei, aplicându-le nuiuva pe fese de un număr de ori reglementar. Aceste brute, care-ți bagă mâna în gură până la cot și până-n stomac, nu s-au spălat niciodată, și degetele lor trec de la măruntaiele personale la sfânta pâine și la înefabilul lapte, ca de la o bubă cu puroi la o cicatrice supurată. Mănânci din nasul și din ciorapii lor – și plătești favoarea scump.

Negoțul și-a creat și stilul purtării în concordanță cu sălbăricia la câștig. Mitocănia și brutalitatea dictatorilor de la țighele ai lunii flămânde, zeci de mii de mici negustori, ne torturează în toate mahalalele satului fără câini ce-i capitala, dată pradă tuturor formelor de brigandaj. Lipsită de garanțiile elementare, cu funcționari absenți și cu o poliție abstractă, populația îndură batjocura și jaful, ca o calamitate impusă de război.

Două mari autorități cu directori generali, directori, subdirectori, șefi, un minister al mărfurilor și un municipiu, multiplicat în zeci de atribuții bătute la mașina de scris, se dovedesc perfect inutile. Șefii sunt molâi, demagogi și lași, iar subalternii sabotează. E foarte probabil ca între tâlharii negoțului și control s-a stabilit o asociație de interese cu contract. Odată ce douăzeci de iscălitori superiori dintr-o autoritate au tot ce le trebuie la masă și mai mult, indiferența acoperă toate necrușinările organelor de supraveghere.

Ministrul care ar vrea cu adevărat să desființeze banditismul din comerț, n-ar avea nevoie decât de spiritul de hotărâre. La locul ei, în cele mai multe împrejurări, există o măsură radicală: pedeapsa cu moartea.

1945

TABLORILE STATULUI

Biletul nostru *Un scandal*, relativ la dispariția unor tablouri, proprietate a statului, a fost publicat după știrea, înregistrată în ziare și emanată din biurouri, și după așteptarea zadarnică a unui comunicat oficial. Comunicatul a venit în urma articolului nostru, al cărui ton reflecta o teamă naturală. Încă o dată în treizeci de ani averea cea mai delicată a țării și rodul câtorva generații de artiști chinuți trebuiau să piară. În asemenea atmosferă orice informație și denunț capătă corp, mai ales când par autorizate.

Comunicatul oficial, laconic, publicat numai de două ziare, nu a putut să apară și în ziarul nostru, pentru motivul că nu ne-a fost trimis. Comunicatul confirmă totul.

De atunci, continuu, la telefon, prin scris și vizitati de un mare număr de persoane, se adună în redacție un material

contradictoriu, care crește în fiecare zi. Dacă l-am publica, nu ne-ar ajunge mica suprafață a gazetei. Așteptăm. Genul ziarului nostru nu este de a întreține o atâtare, care place și sporește vânzarea.

Materialul adunat pare să afirme un antagonism între două tabere din Ministerul de Arte, ciudat. Dacă din lupta lor mocnită se va putea afla un adevăr și adevărul întreg, dezideratele vor fi satisfăcute.

Deocamdată afacerea e la Parchet și ne ținem de cuvântul dat, că nu vom reveni asupra ei fără un comunicat definitiv, care ni s-a făgăduit.

Pe de altă parte însă, directorii din minister au primit următoarea circulară confidențială:

CIRCULARĂ

Potrivit ordinelor domnului ministru nici un funcționar din acest minister *nu are voie* a da informațiuni sau comunicate organelor de presă sau radio, fără a lua cunoștință domnia sa.

Rămân răspunzători toți șefii de servicii de respectarea prezentei circulări, luând fiecărui funcționar în subordine semnătura de luare de cunoștință.

Din ordin,

I. POPESCU

Director de cabinet

Citatul e strict textual, fără număr și fără dată, însă prevăzut cu ștampila ministerului.

1945

REGELE

Când era mic și sta la Sosea, în parcul care cânta, cu mierlele, din toate frunzele lui, de jur-împrejurul cuibului

domnesc, păzit de augusta Maică a copilăriei, îl vizitam cu gândul des și câteodată cu condeiu. Azi, Fat-Frumos, exuberant și grav, e rege plin și bărbat, e Mihai Întâiul. Ieri, mi-a venit portretul lui, pe o carte poștală, de pe front, scrisă de un căpitan, fratele meu. Nu pot să-mi opresc o emoție, de câte ori mă cheamă imaginea lui Tânăr-Vodă, aeriană sau tipărită.

Aceeași emoție e simțită de toți românii, mai cu seamă de la 23 august încoace. Desfacându-se din lanțuri odată cu țara, regele Mihăiță, numit așa de copiii crescuți mari odată cu el, a înlăturat o seamă de aventurieri care-l puseseră sechestrat sub tutela.

La deschiderea anului premilitar, cohortele de băieți l-au aelamat în stadionul Arcului de Triumf timp de câteva minute, ca pe un ales de ei. Adolescenții cu bereta uniformei pe sprânceană, șriau că regele Mihai e al lor și i s-au dat lui, trup și sufler și ei.

Aceleași ovații au primit pe rege în aula Facultății de Drept, la inaugurarea cursurilor anului care începe. Mii de studenți, din toată Universitatea, s-au adunat să-i sărbătorească tinerețea, curajul și voința. Uralele au durat și aci, între tineri mai maturi și mai cărturari, mai multe minute. Înainte de a se stinge un torent de aplauze, un val și mai puternic îi lua locul, izbucnind din nou. Regele era un simbol și însuflețirea studenților un jurământ. Scandând pe ritmul maselor în revoltă, tineretul despărțea silabele în cor apăsător, ca într-un marș de biruință: Re-ge-le! Re-ge-le! Re-ge-le! Vârtejul a fost atât de vast și de adânc încât un oștean, care și-a purtat o viață armele de luptător, ca generalul Rădescu, șeful guvernului, a fost văzut stăpânindu-și cu greu lacrimile ce-i umezeau ochii, martori ai catastrofelor naționale succesive și ai redeșteptării.

Studenții și profesorii din aula primeau între ei pe eroul întoarcerii tinereții românești, pe acela care și-a jucat conștient

capul într-o împrejurare unică în viața poporului nostru, ca să-l mântuiască. Un rege fără ideal și personalitate, nehotărât și timid, ar fi fugit în zbor peste hotarele din Sud la bun adăpost. Regele Mihai nu și-a părăsit țara și poporul, în ceasul primejdiei. El a voit să piară, dacă fatalitatea îi era adversă, în mijlocul oștenilor lui.

O singură secundă putea să-l prăbușească: secunda obscură a incertitudinii. Forțele adversarului erau între noi, multe și grele. Pe când avioanele plutau în văzduhul făcut pentru rugăciune, și sfărâmau Palatul, pentru ca proiecțiile să-l ajungă pe rege, recruții, tinerii de-o seamă cu el, neîntrați niciodată-n foc, uimind și tenacitatea, crâncenă în cruzime, germană. Băieții au salvat cu pieptul și cu bratele goale Coroana și Țara, ferind și capitala de soarta Budapestei. Regele a fost norocos. Legaru-ne-am definitiv de marele lui noroc, care, ca și geniul, e un har mai presus de oameni.

Regele a ruscăr totul și nu a pierdut nimic; a recâștigat încrederea pe care o merită țara și i-a spălat onoarea mănjiră de o clică murdară și servilă.

În persoana regelui, dragă fiecărui plugar, muncitor și surtucar, tinerii din stadion și studenții din Universitare au mai glorificat pe cineva, pe regina Mamă, sfernica la toate durerile și nevoile, a Fiului scump, și aceea care a dat unui copil serios și teafăr, caracter.

1945

O ZI DE OPTIMISM

Tocmai soarele ce trebuie așternutului alb al zăpezii, pe care îl aștern, candid și fraged, cu altă velință, de aur.

Az' noapte secera lunii a strălucit lângă luceafăr într-un cer de senină catifea albăstră și azi mă întâmpină lumina pomilor prin zăbrele. Ramurile se joacă de-a mîngăa cu vrăbiile sure și sticleții. Niciodată haina acestor fluturi de iarnă, purtată cu o zvăcnire cochetă de coadă nu a fost mai curată și ciripitul mai cristalin.

Se țin după mine de-a lungul drumului grădinii stoluri de păsăruici muzicale. Pogoară și fug, se strâng și se desfac și se întorc mai departe. Toate se reped să-mi spuie ceva și pornește graiul lor odată, de nu mai înțeleg nimic.

- Ce vreți, ferele mele?

Fug.

- Când o să viu, la prânz, să mă așteptari. La unu și jumătate sunt acasă, negreșit, și o să vă dea tata mălai... Tu, mătă albă, fină și elegantă ca o lebădă, să nu-mi mănânci vreo vrăbie, că mă supăr și nu te mai las să dormi pe cărțile mele... Da, da, nu te uita așa la mine. Închide-ți ochii de aur, ca să plec liniștit...

Feuța din drum se grăbește să ajungă acasă cu o pâine mare în brațe, și ea albă ca mîta și ca zăpada, și cu coaja de lustru. Puful de miez e ieșit ca dintr-o perină spartă pe o gaură ruptă.

- Du-te mai iute acasă, că o mănânci pe toată pe drum...

O femeie tânără și frumoașă îmi iese înainte cu două căldări grele de apă limpede, de argint – și râde că nu a vărsat din ele nici o picătură. De cum i-ar cădea pe ciorapi, stropul de apă i-ar ajunge până în vârful târligilor, înghețat într-o boabă de mărgăritar.

- Să trăiești, vecină, că mi-ai ieșit cu plin. Mă duc să scap un om de închisoare.

- Să-ți ajute Dumnezeu!

- O cheamă Smaranda.

SPIRITUL DE ZĂMISIRE ÎN BISERICA ROMÂNEASCĂ

De la Biletele noastre de sărbători, două, am primit o continuă literatură epistolară de la preoți și o seamă de cărțuții, vându-se prin parohii. Ele aduc editorilor cu sutană, pe lângă salarii, venituri de epitrabil, mashuri, pobreganii, botezuri, cununii, agheasme, parastase și acatiste, beneficii suplimentare. Mai mari, să credeți decât ale scriitorilor fără drepturi să reprezinte pe Iisus într-o casă cu icoane, clopote și turle.

Alături în presbiteriu, în dosul altarului, stă doamna preoteasă, cu buzele făcute și cu frizura în vânr, o cucoană, cu care sfinția sa, tuns și ras mirenește, iese pe scară, civil, la cinematograful. E felul preotului de a face parte și din epoca lui Dositei și din actualitate. Părințele nu-și poate aduce mustrarea că schimbând alfabetul chirilic cu litera latină nu s-a conformat să se îmbrace și-n haine „nemțești”. El e și arhaic și modern, asemănându-se în hibriditate cu o arhitectură, la îndemâna îmbogățitului de țigheea, extrasă din câte șase stiluri contradictorii. Cu nevastă, cu negoul profesiei, amplificat cu alte negoțuri laturalnice, popa se bucură la domiciliu de toate accesoriile și de un confort complet. Numai să-ți dea Dumnezeu zile să împiezi țara cu Popești.

Nu e rău, dar nu e bine: caracterul misiunii, mascat cu o ipocrizie, egală la roate vârstele și treptele ierarhiei, e compromis. Preotul nu mai e în stare de preoție.

Am examinat zeci de ani opera de creație intelectuală a clerului. Nu se poate pomeni aici direct numele lui Gala Galaction, care-i un literat, dar în pana lui se ivește tocmai fenomenul încredințat. Activitatea lui profană e admirabilă, chiar ultima lui scrisoare de prieten vechi, primită deunăzi, e un mărghitar. Dar scrisul lui religios aparține altui condei. Într-o măsură oarecare toți oamenii bisericii suferă o constrângere. Ce e asta? Trebuie căutată psihologia fenomenului.

Clerul nostru, afară de *Didahiile* lui Antim Ivireanul, care a fost grec, n-a dat niciodată nici o scriere religioasă originală.

Patriarhii, mitropoliții, arhieriei, preoții profesori au tradus și traduc și în ceasul de față. Colaborarea lor la publicațiile bisericești e indiferentă. Predica e banală și proastă.

Mitropolitul de acum cincizeci de ani, Iosif Gheorghian, autorul primei versiuni românești a *Jidorului răstăcitor* de Eugène Sue, a tâlmăcit mai târziu *Viata lui Iisus* de Abatele Didon. Am copiat și eu, la ordinul mitropolitului, unele capitole pe curat. La tipar, s-a ivit obiecțiunea că textul n-ar corespunde purei doctrine ortodoxe a mitropoliei. Directorul tipografiei Cărților Bisericești, un oarecare Chiricescu, profesor de teologie și organizatorul faimosului scandal Athanasie Mironescu, împreună cu alt profesor, preotul Nazarie, și-au luat sarcina să localizeze textul, cum se face la operetă. Ei n-au putut nici în această treabă de nimic să fie originali și au alergat la un autor bulgar. Traducerea în două volume, s-a tipărit cu patru autori pe copertă: Iosif, Chiricescu, Nazarie și... Skrobotov.

O colecție de broșuri vândută printre drept-credincioși a dat posibilități celor doi preoți, care le trec pe relativ românește, fără condiția drepturilor de autor, să strângă o avere, cum i se spune în limbajul esteric, frumoasă. Pastoralele sunt o rusine de imaginație, de ideatiune și de stil - și ele sunt scrise, n-am alt verb decent, de licențiați și doctori.

Ce să ceri de la un cler, lovit de o paralizie istorică, totală, uimit că vrei să-l împingi la fapte și sterp?

1945

24 IANUARIE, ZI DE DOLIU

Știrea difuzată la radio că în ziua de sâmbătoare, a Unirii, școlile vor fi deschise, a venit în difuzoare la zece seara. Cele

mai multe calendare, tipărite în urgie, n-au pomenit-o. Într-adevăr, la ce mai corespunde de câțiva ani încoace o sărbătoare în care imnul ei sună gol? Din 1859, când Bucureștii și Iași s-au luat pe după mijloc și au jucat *Hora unirii la Milcov*, au trecut câteva generații, care au jucat-o și au cântat-o:

„Hai să dăm mână cu mână
Cei cu inima română“.

Nu e cine știe ce, de aceste stihuri, dar le murmura tineretul, fără să ia seama la formă și naivitatea, dacă naivitatea poate să fie un păcat. Ele concretizau un moment, până la care românii de la nord se războiau cu frații lor din sud; ele făceau parte din ființa națională, întreținând în grai și cânt, un grai mai presus de arta poetică și de cuvinte. De câțiva ani încoace înțelesul lor s-a risipit, cu toate că flăcăii noștri sunt azi la Budapesta și au trecut de granițele Unirii. Ziua de 24 Ianuarie intrase în ritmul timpului românesc. Românii de acum vreo sură de ani au fost mai mari decât noi. Ziua bucuriei e tristă: e ziua zăbranicului negru, în care rânjim, cerniți de câteva sărbători ale Unirii.

Sunt patru ani în ajun. În capitală a bătut artileria, au secerat mitralierele, s-a devastat și asasinat trei zile și trei nopți în șir. Românii au vărsat gaz peste soldații români și le-au dat foc de vii. Oamenii închiși la Jilava au fost uciși, în temniță, după ce uciseseră și ei pe alții. În jurul închisorii, zăceau câteva sute de cadavre cu hainele și rufele furate, în pielea goală, transportate din București. La Abator, cadavrele atârnam de cârlige, trecute prin gură și înghițitoare. Canalul Abatorului era plin de cadavre. Cadavre în București, cadavre la Iași, cadavre preturindeni în toată Moldova, în Basarabia, în Transnistria, numai cadavre. Acestea n-au mai jucat *Hora unirii* și n-au mai cântat-o. Văzduhul mohorât și negura speranței întind de ani de zile peste ziua de 24 Ianuarie o păclă de doliu.

Azi, 24 Ianuarie 1945, sunt arestați și trimiși la judecată autorii tragediilor succesive, ale poporului nostru. E o zi de doliu și de rușine. Nu pentru o sută, nu pentru două, trei sute de vinovați, care ne-au pus fiare fără vină, în lagăre, în puscării și cimitire. E o rușine pentru toți, fără să excludem pe nimeni, și pentru cei care ne-au pălmuit și ne-au batjocorit și pentru cei care au răbdat batjocura și palma pe obraz, fără să crăcuiim.

Poporul, biet, strigă. El a strigat și atunci. A strigat ori de câte ori a răsunat un strigăt de comandă la răspântii. Dar altceva n-a făcut nimic, și strigătul lui a fost întodeauna guvernamental. Asta e rușinea noastră adevărată, să nu ne fie cel puțin rușine să o recunoaștem.

Francezii au avut *machi*-ul lor, rușii pe partizani, sârbii, grecii, norvegienii, belgii, olandezii, polonii, știm ce-au făcut. La noi, în anii Dictaturii, nu a sărit în aer nici o brichetă de aprins țigara, cu benzină: au sărit numai miile de dopuri de șampanie în tavan. Toți suntem vinovați, cât și cei trimiși la judecată; nu zece, nu o sută, nu o mie, și mari și mici, și superbii și insignifianții, și oamenii politici, și hoții, și cinstiții, și dascălii, și magistrații, și medicii și inginerii, și avocații și poezii, și scriitorii și ziaristii... Toți. Să avem curajul să mărturisim, acum în vremea gândului pe față. E incomod, firește, dar la diverse grade suntem complicii tuturor actelor ce vor fi osândite. Pe când camarazii, frații și tovarășii ne mureau în temniță și pe drumuri, să nu fim făcarnici, noi mâncam gras, beam tare, râdeam în hohote, petreceam cu cârciumile, berăriile, restaurantele, teatrele și balurile pline.

Omule mândru, care iei piatra și vrei să dai cu ea, oprește-te! Lasă piarra jos! Ești vinovat!

De ziua doliului Unirii, pleacă-ți capul și raci cu ochii-n pământ.

GORUNUL

Pe o șosea care iese din oraș, zace răsturnat un copac de un diametru neobișnuit, puternic și mare.

Îmi aduc aminte de acest stejar de când era în picioare, și de umbra lui, în care se adăposteau, la păscut, o turmă de sute de oi, măgarii, căinii și ciobanii. Baciului, un chipes de munte, îi despica figura, de-a latul, o mustată neagră, îmbelșugată ca un ciucure de porumb. Ciung de toate brațele lui cu tăietura în carnea sănătoasă, stejarul e ca Venera din Milo prăbușit.

Trebuie să fie o treabă municipală, o imitație a primăriei după cioacele țaranilor, care și-au tăiat înprejmuirile, salciile și salcâmi, și le vând în oraș încărcate cruciș, tot atât văzduh cât și crăci, pe preturi de dinți de elefant.

Cel puțin douăzeci de topoare ale oamenilor efemeri, au răbărat pe uriașul câmpiei.

Tăișul perfid a ucis într-o singură zi făptura de câteva veacuri, în exuberanță clocotitoare – contemporană, poate, cu Ștefan cel Mare.

Martor al milioanelor de care și oameni care au trecut pe șoseaua lui și pe drumul fără sfârșit al vieții, el ar mai fi trăit câteva veacuri, nesimțitor la vreme, la anotimpuri, la zile și la secunde, primind în insula lui aeriană, de odihnă, întâlnirile lunii cu luceafărul, sprintene paserile, murmurale, și poate că și îngerii palizi.

M-am plâns prietenului meu, inginerul, care și-a trăit ca Walt Whirman zilele în pădurile seculare, că a fost asasinat domnitorul și patriarhul ținutului meu. El mi-a răspuns că era încă tânăr și că la vârsta de o jumătate de mileniu, gorunul e un adolescent.

MORALUL. PE DUCĂ

Bilantul moral într-al treilea an de război și după „rebeliunea“ din 1941, poate fi făcut de fiecare, fără alte documentări de amănunt.

Cadrele sociale, noțiunile și raporturile sunt dislocate. Toată munca se face în silă și de mântuială. Nici un om nu mai crede că e la locul lui, în meseria lui, destrăbălarea opiniei și neîncrederea în autorități și ierarhii râvnind să le acapareze. Rușine de profesiunile subalterne, generală. Orisicine vrea să fie de la căpitan, de la profesor, inginer și doctor în sus, iar cei care ocupă această linie de atribuții vor să fie bogati, cu mai multe șanse de înăvutire decât mesestugarii și salaorii, reduși la furtul prin efracție, mai primejdios, dar exploatat pe scară mare.

S-au strâns de către cele cinci mii de oameni, însărcinați cu activități de încredere, averi fabuloase. Funcționarii de la Finanțe, după propria mărturie a directorilor și a unor contribuabili din industrie și comerț, au „realizat“ capitaluri. Ca să fie servit dreptul de reclamație, cel mai simplu și mai gratuit dintre drepturi, trebuie protecție, și ea se obține prin două mijloace. Reclamantul e arestat și deportat în lagăr, în mod automat, grija de corectitudinea administrativă fiind pedepsită.

E înăbusit și oftatul. Nu ți-e permis să-ți ridici ochii deasupra stricteilor tale nevoi de animal, închis într-un pătrat de loc, tras cu ribișir. Concepția legală e omul-porc și omul-gâscan. Anume funcțiuni, în statul cariat continuu de mulțimea larvelor ce-l descompun, sunt mai presus de opinie, considerate tabu: A nu se atinge! Ți-e poate iertat să te îndoiești de Dumnezeu, nu de primar, de prefect, de veterinar, de U.C.B., de C.A.M., de P.F.T., de S.T.B., de Societatea de Radio sau de Uzinele de Electricitate, emițătoare de legi, ca niște parlamente, fiecare firmă de interes comun având dreptul să impună sarcini și sancțiuni.

Jocul de cărți e întins. În familiile care caută un prestigiu în respectul nemotivat al vecinătăților sociale, mizele sunt de milioane, și personajele vin cu bancnotele în geamantan, risipa nemaiimpăcându-se cu volumul unui ghiozdan. Poate că și sub presiunea acestor factori de civilizație se reintroduc pentru confortul jucătorilor de matcă, bancnotele de cinci mii de lei.

Propaganda tuturor mijloacelor de corupție și agonia violentă se face de la sine, prin setea de bani, prin funcționari prost plătiți, prin servitori. Munca personală se scârbește, disproporția dintre merit și salariu cel puțin întristează, puțința de acumulare a canalicii și a lichelei e imensă. Răspândindu-se opinia că mia de lei nu mai are valoare, muncitorii mici, cu moralul nu îndeajuns de înăcrît ca să fure și să asasineze, triplează și decuplează pretenția de salariu și rămân flămânzi.

Presa e oglinda întregă a universalei descompuneri.

E nevoie de un nou resort moral, de o morală proaspătă. Se pare că ea nu mai poate să fie administrată de clasificările actuale, reprezentate de oameni care nu mai cred nici în menirea lor, cea mai facilă credință de obținut. Nici țărâניה nu mai poate da nimic, de când a dat elita de azi, de origine țărănească. Burghezii, proprietarii au rămas și ei la instanța din procesul național, că vinovată e țărâניה, nu categoria lor. Se pare că urmarea inevitabilă trebuie să fie o catastrofă.

Deocamdată natura împlinește un gol și suplează lipsa de sănătate socială prin dărnicia ei excepțională. În România pâinea de toate zilele, din *Tatăl Nostru*, mai poate să ajungă până la gură.

1945

VITORUL

La Școala de bele-arte (ce urât trebuie să fi sunat la început acest monstruos neologism!), la Școala de bele-arte s-a pripășit

un model nou, o țigancă. Țigăncile au intrat în pictură definitiv. Sunt frumoase, au pitoresc și o facilitate de a se dezbrăca și de a rămâne în pielea goală, la poză, naturală. În sângele lor de mare antică rasă a rămas aproape neinfluențată de evoluții Eva din poveste, nudă și despletită prin Paradis, cu țiganul ei de Adam alături, cuprinsă pe după șold. Foaia de vită ce o purta cochetă, cu coada-n buze, era o premergere la țigară.

Stilul țigăncii, egalizator și indiferent la ranguri și preamăriti, e propriu: floarea la ureche, fumul din colțul gurii, luleaua, spiritul polemic și, atârnat de cingătoare, ghiocul. E inuzabil față de cărțile de dat, din brâu, și buzunarul de la fustă. Limbajul face parte din stil: „Cine-i, mânca-te-aș, ăla lungul, care se topește după matală? Bătu-te-ar norocul, că tare esti năzdrăvană... Uite-l! sau pe drum de seară, sau pe drum de zi îți cade în casă”... La o îndoială, ocărăște ghiocul că refuză să răspundă la întrebare, dar ghiocul, până la urmă, se supune.

Înfricoșează ghiocul! Ghicitul are trecere întodeauna și pretutindeni, și la bele-arte, care nemaiputându-se suferi „școală”, s-a transformat în „academie”. În pauza de lucru, tintit în palmă ca o castanietă, melcul de porțelan spunc domnișoarelor viitorul pe o sută de lei. Adevărul agreabil lasă fetele în fața ghiocului visătoare.

Țiganka i-a găsit și numele plastic: buzatul. E o artistă, o vizionară. Ea știe ce nu știe nimeni: viitorul.

1945

SPECTACOLUL CONTINUĂ NEÎNTRERUPT

Un rânăr poet, care pentru respectul pudoarei burghezesii preferă să-și acopere, la apelul telefonic, un talent de imprecizii fragede cu titlul de ziarist, mi-a dat, după o absentă de doi ani

din orizontul meu, un telefon. Mă înștiința că se slujește la catedrala catolică, pentru sufletul lui Tom Cord, un parastas.

De unde putea să cunoască poetul pe Tom? Frumosul jucător cu mingea, din lagărul Tg. Jiu, ucis într-un accident de lift în București, nu era la îndemâna oamenilor liberi. El era cunoscut numai prietenilor din lagăr, cărora, tuturor, le era cel puțin simpatic. Cei din cercul lui imediat îl iubeau, pentru ținuta lui rezervată și demnă, pentru suferințele îndurate în tem-nitele noastre, la o vârstă când tinerețea crede, vibrează și are candoarea florilor fragile. De unde știa prietenul meu de la telefon că a fost odată pe lume un Tom?

Surprinzător și simplu. Poetul fusese deportat în lagăr, după plecarea mea de acolo. Fusese și el închis. Probabil că-i scăpase o vorbă, auzită de un coleg colportor, care, probabil, continuă să-și facă meseria de ascultător la cabinetul cu apă și lanț, al localurilor, și azi. E o meserie plătită și un moral recompensat, chiar dacă șoaptele organului translator se confundă, în conștiința celui ce le prinde și le notează, cu șoaptele articulate. Concepțiile și realitățile politice dictatoriale au avut în ele un sprijin prețios și o sursă de inspirație majoră.

Sau vreo atitudine „dubioasă“ în scris i-a pricinuit ziaristului o arestare și o internare. Erai dubios și dacă salutai cu pălăria în locul gestului fascist al sclavilor, care treceau la moarte, pe dinaintea Cezarului, cu brațul întins, în semn de omagiu adus de ființa trecătoare împăratului etern.

Dar, în sfârșit, azi poetul trebuia să stea mai bine, mi-am zis, pipăindu-i cu telefonul. „Ce faci?“ l-am întrebat. Mi-a răspuns: „Nimic! Mor de foame“. Am rămas așa... Vasăzică, un băiat a putut să trăiască într-un regim de adversități personale, dar nu poate afla întrebuințarea în regimul care l-a liberat din închisori.

Fără să facem din suferință și nedreptate un tîlu și un merit cu drepturi la răsplată, fiecare primind în numele convingerilor lui pedeapsa ce știu să o dea inteligenței și conștiinței asupritorii, pentru cuvântul că și-a făcut numai datoria, nu e

mai puțin adevărat că asistăm la consacrarea în continuare a lipsei de caracter și la o promoție abundentă a degenerării morale. Slugile, din instituțiile regimului de ieri, acelea care au fost agenții de toate treburile ai tuturor turpitudinilor, au rămas neclintiti, transformați, cu facilitatea specială a facultății de a fi lichea și lingău, în oameni noi. Lichelele trebuie și ele să mănânce, incontestabil: porcii nu pot să slăbească pentru că s-a schimbat moșierul -- dar li se dau porcilor îndeletniciri și hrană la o parte, pe undeva, pe lângă grajduri și băligar.

Între rânđașii de ieri ai uneia din cele mai sinistre canale de presă, care trimitea pe scriitori și ziaristi în lagăre, prin organizațiile de poliție secretă (vreo șapte la număr) de la un biou oficial central, agent în același timp al lui Killinger și prezent în fiecare dimineață la biouul acestuia, cu un dosar secret de cazuri comentate, și cu o limuzină la ușă, au fost unii țigani ai șantajului mărunțel și pungăși de presă neagră încă în funcțiune, trecuți de partea cealaltă și, ceea ce-i mai bizar, acceptați. Li s-au încuviințat și scoateri de ziare și sunt și stipendiați, în vreme ce ziaristi liberi puși în temniță de regimul trecut, care i-a îndopat pe ceilalți, umblă pe drumuri, uimiți de un spectacol de protecție neașteptat și de repetiția la nesfârșit a trecerii tolerate dintr-o extremă într-alta.

Decența și o scârbă legitimă ne împiedică să mănjin această hârtie curată cu niște nume care sunt la locul lor pe zidurile privăților din gări. Ne ținem în generalități.

1945

UN CERTIFICAT ODIOS

Deprinderile poruncite de fatarnicia fostului regim sunt încă dominante.

Să detașem una: obligația școlărilor de a prezenta profesorului de religie, certificat de spovedanie și împărtășire. Știe domnul ministru al Instrucțiunii Publice că li se cere elevilor și acum?

Spovedania și împărtășania sunt acte de taină, ale oamenilor care au ceva să-și reproșeze, credincioși acuzați de o conștiință turburată și în nevoie de a căpăta o iertare, neobținută de la propria lor judecată.

Spovedania cu martori și cu semnătură e un abuz, pe care-l poate comite numai o cârmuire de satraپی, frământați să-și bage nasul și să facă poliție și în sufletele copiilor, vinovați de inocență, ca și părinții lor, culpabili în opinia conducătorilor cu sifilisul ridicat la *meninge*, de toate stupiditățile și crimile acestor conducători.

E de mirare și ce mai caută o catedră de religie la liceu, unde peste *Tatăl Nostru* și rugăciunile învățate acasă, în cămașă de noapte, la culcare și la sculare, cursul de atare specialitate bate într-o similitudine de filosofie teologică, fără nici o aderență cu viața: Dumnezeu și Iisus făcuți știință falsă. Ca să vedeți, domnule ministru, ce învață liceul pe elevi, în loc de mai multe matematici, de limbă latină mai multă, de chimie și de educație fizică intensă, cereți cărțile de religie din cursul superior și veți fi edificat. Dacă nu vă interesează, e regretabil. O să fim puși în situația de a vă sili să vă intereseze.

În orice caz, certificatul de spovedanie și împărtășanie, care-i cu atât mai imoral cu cât e mai lesne de avut, trebuie desființat imediat.

1945

BUNĂTATE

‘Trebuie omul să fie bun sau să fie drept, sau poate să fie și drept și bun?’

Drept înseamnă just; dreptatea e comparativă, pleacă de la obiect, confruntă fapte și reguli, e un cântar între două materiale: un cod și un om. Omul drept poate să fie vicios, rău camarad și știrbit de toate păcatele, dreptul stând în raport cu alții. Omul drept se tolerează și se cruță pe sine, neputând să fie tot atât de drept față de el însuși ca față de oamenii judecați de spiritul lui de dreptate. În cazul cel mai bun, nu se știe din câte îndoieli i se compune sufletul, acel spațiu învăluit, în care gândul păcătuiește liber.

Negreșit, omul trebuie să fie drept, să asculte, să rabde, să recunoască dreptatea altuia. Să fie drept cu lumea în suferință și drept cu adversarul – și a fi drept nu este numaidecât a judeca așteptând lucrul făcut și a hotărî; este a nu face în jurul tău strâmbătate, este a nu înșela, a nu minți, este a recunoaște fără orgoliu dar și fără umilintă, ca în matematici, că te-ai înșelat: e și o elegantă. Omul drept trăiește în toate zilele lui dreptatea.

E adevărat că profesia Dreptului duce la rigidități puritane, ca educația cavaleriei: călărețul umblă pe jos ca pe cal și, ca să-și satisfacă, nu numai o iluzie, ci o cerință adâncă, poartă, fără altă nevoie, cravase și piteni. Omul drept sau încredințat că e riguros drept (vai de urmările amăgirii sincere!) capătă o pietrificare protestantă, cu un raționalism geometric primejdios. Dacă e și bolnav, cum e cazul pentru nouăzeci la sută din oamenii cu nervii cultivați și vibrații, dreptatea devine o dreptate a lui, exclusivă. Sunt părinți, cristalizați în sentimentul dreptății, care constituiesc teroarea familiei, a copiilor, a fratilor, a soției. Laconii de dreptate, ei sunt neosteniți în interziceri și principii. Din aceea că nu fumează, că nu beau, că nu sunt îmbiați de viață, ei își croiesc virtuți esențiale. Dă-i unui asemenea om o demnitate puternică sau o sabie, o diplomă sau trese de general, că apare dictatorul.

Romanele și istoria numără oameni drepti care au fost calamitatea epocilor de izbeliște și fugă.

Bunătatea excedează Dreptul și dreptatea. E abstractă, continuă și fără criterii. E sinceră pentru că nu se poate falsifica, e unanimă pentru că face parte din omul bun. Bunătatea nu judecă, și dacă judecă nu osândește. Nesciind ce-i viața, nici de unde începe, nici de ce, se sfiește de ea și de misterul ei și nu o întrerupe. Dumnezeu nu e drept, nu e bun, nu e rău, e obiectiv: este, pur și simplu, — Dumnezeu e indiferent și vegetal. Singur Iisus a fost bun. Bunătatea e a omului, — și bunătatea iartă: are autoritatea să ierte. Iată de ce ordinea socială, zidită pe legi, pe rigori și formule mecanice, armonizate și reci, are trebuință de un corectiv permanent, care-i preotul. Nu de acel preot pe care-l combatem, dar de acela pe care-l dorim. El vorbește o limbă care leagănă și consolează.

1945

O CREATURĂ

Într-o fierbinte zi de vară, mă uitam cum asudă dinaintea unui depozit de benzină, răscăcârat între roțile din față ale unui automobil, un domn cu părul vâlvoi pe chelie. Mi se păruse întâi că era onorabilul nostru confrate Șeicaru, actualmente în călătorie diplomatică prin Europa. Semăna cu el și în aruncătura de ochi și la culoare.

Domnul măneca cu manivela să-și pornească mașina, dar manivela îi smucea mâinile suflecate și-l da îndărăt, de câteva ori, încerca o învățare nouă. Din amândouă părțile depozitului, asaltat de zbieratul claxoanelor mașinilor care vroiau să se alimenteze, și ocărât de soferii, căutătura lui implora un ajutor. În sfârșit, trei din ei s-au dat jos de la volane și holbându-se la domnul, care a împins cu ei din spate, au mutat mașina câțiva pași mai departe, la o margine de trotuar.

El ar fi dorit să fie ajutat mai serios și să-i pornească motorul un sofeur. Unul i-a răspuns: „Du-te-n“, altul l-a trimis: „Dă-l în“. Șoferii-l cunosteau și domnul se învățase cu vocabularul. De când i-a demontat unul odată, o roată, luptându-se cu cauciucul pe brânci, și i-a dat trei lei bacșis, domnul a devenit celebru. Șoferul i-a azvârlit banul în rigolă și l-a scuipat, iar domnul a luat banu din noroi, l-a șters și l-a vârât în buzunar.

Cine era domnul? Domnul era profesorul Nicolae Șerban, de o oarecare franceză și o creatură pe măsura patronului, a ministrului Petrovici, și vistavoi al cucoanci. Prin această vagă stârpitură neantul cu portofoliu își plătea, în comisiile de bacalaureat, răzburările literare, „trântind“ la examene copiii *acelora care nu recunoșteau geniul meschin al domnului* ministru, filosof, orator, scrib și mâzgălici. Ce veselă petrecere a fost într-o zi, anul trecut, în cabinetul ministrului, unde jubila și un zugrav de tablouri din familie, când profesorul de oarecare franceză își povestea cu succes, interesant, cum lăsase, adică, repetentă, cu ajutorul tatelor din comisiune, furnicate de prestigiul prin reflectare al presedintelui, pe fiica unui scriitor.

Azi, nu mai petrece nici unul.

1945

COCOAȘA ȘCOLARĂ

Mi-a trecut ieri pe dinainte populația unui liceu de vreo șase sute de hăieri. Îmi așteptam băiatul meu, la o distanță, peste drum, destul de cuprinzătoare pentru o priveliște de ansamblu.

Prea puțină dezordine la o ieșire de tineret închis câteva ore și nici un valvâtej! Spectacolul m-a întristat. Copiii, mai

cu seamă din cursul superior, păreau plicisiti, de la figura bondocului cu sticlă la ochi, tinzând către tipul profesor, până la lunganul moale și slab, cu ghetete atârinate parcă de un pantalon gol. Ce le poate uza curiozitatea atât de timpuriu, dacă nu lipsa de interes pentru cursuri? Profesorii nu mai au vreme să ia contact cu ucenicii lor, într-o oră redusă la patruzeci de minute și aproape nici nu se cunosc unii cu alții. Lipsă de interes parcă și pentru libertate.

Reducerea orei de lucru e miniatura reducerii anului, altădată de opt luni, la șase și nici atât. Nu mai funcționează nici catalogul, care de-abia deschis, clopotul de recreație sună. Nu mai e vreme nici de explicații, nici de examinare. Profesorul n-apucă să știe câți școlari inteligenți și câți mediocri are într-o clasă și nu poate să-i ajute. Taxele mari, cărțile scumpe, scutirea lecțiilor, implică „treccera” complementară. Cum ai fi riguros cu un elev, fără de care nu ți-ai putut împlini datoria de profesor?

Teza și extemporalul au înlocuit discuria la tablă și pe când penițele zgârie hârtia, clasa tace, școala tace: o viață mută, de roți miscare pe rulmenți, fără curele, monotonă. Profesorul iubit e fugace și el, ca și profesorul suportat. Marfă intelectuală de război: saptezeci și cinci la sută aparență. Era o teorie a războiului moralizator.

O caracteristică pentru sporirea melancolici: copiii sunt cocosați. Gheba băncii scâlcie spinarea tuturor, pe zi ce trece cu un grad. La bacalaureat, și piticii și vlăjganii apar ca niște pensionari deceprionați, de judecătorec de ocol. Copiii noștri caracteristic de inteligenți și frumoși încep să fie bătrâni din liceu. Totuși, câtă diferență între ei și elevii din scolile militare. Atitudinea impresionează, privirea ținteste sus, ochi în ochi, cutezătoare dar francă.

Ce au acești tineri mai mult decât cei civili? Un alt program de lucru, împărțit între studii la bancă și exerciții sportive. Atât. Asta dă prestanță, tinută, o posibilitate de

hotărâre rapidă, o stăpânire și o comandă de sine sigură, și sporește elanul.

În liceu, se practică oarecare gimnastică evazivă, iar în școala primară încă nu s-au introdus, de cincizeci de ani încoace, metodele suedeze, adoptate în toată lumea și atât de interesanta mișcare ritmică pe muzică, încercată provizoriu, și la noi, cu același succes ca aiurea. Tineretul nostru e sedentar, pregătit cel puțin pentru obezitatea morală, fără educația primejdiei și atacului, atât de necesară toată viața. Fetele încă nu știu să puie jos cu o directă în maxilar, pe bărbatul impertinent care le acostează dizgrațios, ori să-l dea peste cap cu o figură rotativă. Tineretul nostru e cocosat. Femeile au omoplații proeminenți, un umăr mai scurt sau mai jos, sold întors, o claviculă strâmbă, piciorul fără agerime, suferă adeseori de o scolioză autodidactică, fără frecvența școlii. Infirmități cari vin de la lene.

E nevoie să se introducă în școala primară și în licee, dacă nu și în ateliere și biurouri, un ceas de educație fizică pe zi, la deschiderea clasei. Mare nevoie, urgentă nevoie.

1945

BILETE PICTURALE

Pictorul, domnul Dimitrie Berea, ne-a trimis o notificare prin portărei. Regretăm că nu putem insera textul ei, atât din lipsă reală de spațiu, care ne împiedică zilnic să publicăm și lucruri importante, cât și pentru motivele de mai la vale. Rezumăm notificarea indirect.

La 17 ianuarie, după apariția în presă a unei informații, și după așteptarea îndelungată a unui comunicat oficial absent, ziarul nostru a publicat articolul *Un scandal*. Concluzia

era că de vreme ce dispăruseră tablouri, persoanele implicate trebuiau arestate, ca să nu dispară definitiv. Între persoane se afla și domnul Berea, învinovătit că ar fi fost însărcinat cu ambalarea și expediția în lăzi.

În câteva vizite, numeroase telefoane și o scrisoare, domnia sa ne-a explicat că n-a avut amestec decât în transportarea Muzeului Amap, al cărui custode a fost.

Nu am dat curs scrisorii: întâi din pricină că afacerea, amplificată cu dispariția și a vreo patruzeci de file din catalogul unor tablouri, lua proporții - și al doilea că articolului nostru i-a urmat un comunicat al Ministerului de Arte, care l-a confirmat. Chestiunea fusese deferită Parchetului.

Un asemenea comunicat mai autoriza publicarea unei scrisori particulare și nu impunea o rezervă?

Totuși, chiar într-o împrejurare de dubiu, un nevinovat nu trebuie nedreptățit de două ori, în cazul când i s-a făcut nedreptate o dată. I-am cerut domnului Berea să ne aducă, în ceea ce-l privește personal, o mărturie oficială obiectivă, care să-l disocieze, și pe care i-o publicăm imediat. Dar domnul Berea cerând ministerului un certificat, ministerul i l-a refuzat.

Paralel cu notificarea primită la redacție, ministerul a sesizat a doua oară Parchetul, cu o a doua reclamație. În ultimele zile, ar mai fi dispărut și câteva dosare și hârtii din arhiva ministerului, scoase pe o fereastră. Pictura oficială devine roman foileton. Consecință din consecință, ar fi descoperit și Parchetul unele lucruri noi, nu știm în sarcina cui anume. O logică ezitare e încă la locul ei.

De altfel, într-alt articol decât acela care a provocat notificarea domnului Berea, am precizat, pentru a înlătura intervențiile și presiunile, mereu mai numeroase și care atestau o tulburare durabilă, că nu ne vom rosti încă o dată asupra unei chestiuni din ce în ce mai ciudată și încurcată, s-ar părea, în

rivalității locale, decât după comunicarul definitiv, făgăduit categoric, al Ministerului de Arte.

Inocenta domnului Berea nu va avea de suferit, așteptându-l, nimic. Îl așteptăm și noi.

1945

UN NOU SCRITOR

Și un scriitor nou în același timp, domnul Alexandru Ștefanopol, autorul paginilor din numărul de față, *Cilică*, primit în aula slovelor frumoase cu bucurie.

Cititorul inițiat a văzut, cu toate acestea, că autorul nu-i un debutant. Inflexiunile de idee și limbă, linia tare și fină, cuvântul împuternicit cu semnificații, mai cu seamă verbul, dus la un potențial superlativ, aparțin unui condei stăpân pe expresie și pe limitele ei. Maturitatea siguranței, evidentă, dă stilului o armătură masivă, în profil delicat.

Am avut de curând pentru consultare manuscrisul unei traduceri din englezeste: *Vântul din sălcii* (*The wind in the Willows*. Traducătoare: doamna Frida Papadache). Kenneth Grahame, decedat în 1932, a scris această singură a lui carte cu șoareci, care trăiesc omeneste, pentru amuzamentul copilului lui, fără nici o altă preocupare și fără bănuiala că ar fi scris o capodoperă, care va intra, de a doua zi după ce a fost publicată într-o doară, în literatura clasică britanică. El nu a fost un scriitor profesionist. Era, pur și simplu și mai ales simplu, secretarul Băncii Naționale a Regatului-Uni...

Între acest mare scriitor englez și confratele lui, revelat de „Revista Fundațiilor Regale”, sunt oarecare analogii. Domnul Ștefanopol face parte de pe acum din istoria literaturii și nu e, nici el, un literar profesionist în sensul calificativului

derizoriu. Domnul Ștefanopol e... inginer. Mesteacănii și molifții prinse care a umblat cu joagărul și săcurea și cu bățul noduros i-au dat ceva din seva lor viguroasă, lăsându-i în mustată și câte o scânteie argintie.

Între calcule, bibliotecă și călimări, în viața adâncă a pădurii, el nu și-a pripiț notorietatea, care unui bărbat cu poziția sufletească stabilită concret îi e indiferentă, dar a putut să deie graiului românesc paginile fragede și cu vâniul dur, ce s-au citit; îmi permit să cred că cele mai bune din câte s-au scris, dincolo de confecțiunea de București.

Povestirea s-a publicat cam fără voia autorului, pe care l-am cunoscut în cedru acum vreo zece ani. Odată îmbrâncit în marea amară, el trebuie să înoate și îi va plăcea aroma nouă, amestecată cu gustul rășinilor de brad. De pe fundurile dintre alge, el va scoate scoicile ca niște străchini de aur și azur, în care docoteste talazul.

1945

OPORTUNISMUL INTELECTUAL

Un distins confrate mi-a comunicat, între două amabilități de ascensor, mărturisirea făcută lui de un profesor de universitate, mai mult decât avantajoasă în ceea ce mă privește. Luctul nu prea tulbură pe omul învățat și cu injuria și cu elogiul, pe care le pune matematic la rând, numai cu semne contrarii. Un plus este ezoteric egal cu minusul lui.

De ce a găsit cu cale profesorul să-și dea cugetul pe față de-abia azi, sub alt regim decât acela care mi-a luat condeiul din mână și mi l-a interzis – și când scot o gazetă? Timp de patru ani, el nu m-a făcut să simt cel puțin că dezaprobă opreliștile care mă anulau. Sunt cu altul decât acum un an, doi.

trei, cinci și mai mulți ani? Sunt oare mai deștinic purtător de pană decât atunci? Nu. De ce vine tocmai acum și atât de târziu elogioasa lui confidentă, sentimentalizată și de o fărâmă de amintire?

Acum câțiva ani, domnul a tipărit o carte. Nu importă în ce anume limbă: eu vreau să insist, ca să nu-l descopere cititorul prea ușor. Până la cartea lui, îmi publicasem cărțile cele mai bune. (E permisă o gradatie în cărțile personale.) Criticii mai curajoși nu s-au sfiit să îscălească limpede ce credeau, cei cu ambiguități calculate au alternat, cei oportuniști, aflând că nu se împotrivesc oamenii din funcțiile înalte și a căroră mărăgună sufletească ar fi putut să distileze un strop de otravă în cupa lor de ospăț, ori s-au abținut, până ce văzând și făcând, ori fără să ia o atitudine învederat ostilă și falsă, șovăiau să adopte una justă.

Mă amuza să studiez într-un anumit capitol din volumul profesorului, strădania de abilitări politice cu care se strecura prin problema literară. Se vedea în transparență că el avea o părere făcută, dar pe care trebuia să și-o ascundă, din pricina ambianței, într-o împrejurare minoră. El putea să supere personajele, de care atârna o întărire a situației sale – și nu le-a supărat. Prețuitorul de nuanțe în literatură era satisfăcut că le exclude din viață. Profesorul era nițeluș nazist, cu toate că învățase la Paris – dar n-a fost și Maurras, un francez autentic, nazist? Nu era de tot nazist, profesorul, dar într-o universitate nazificată și o presă la fel, titularul unei catedre trebuia să fie prudent în opiniile artistice. În taină el judeca, poate, drept: în public era conformist. *That is the question.*

E cazul multora din intelectualii noștri abili. Ei au crezut așa și s-au rostit altminteri, consolăți pe o linie de perspective subiective, cu ințentia bună secretă. Carolicii spun că Infernul e pardosit numai cu intenții bune. În Paradisul adevărului intenția e un pașaport măsluit. Trăind cu o rezervă mentală,

intelectualitatea e în stare de toate abdicările și concesiile, și nerușinarea e o togă de arătare comodă și căutătură.

Ceea ce interesează, singurul lucru de interes în acte și expresie e atitudinea fățișă, a individului nebasculant. Aș vrea să număr câți din rafinații zgândăritori ai corzilor din interiorul vioarei au avut și au o tărie care să nu-i facă să le roască obrazul, așa de bine ras și de fotogenic și câți din ei, solemn pe o autoritară câștigată din hârțile moarte, nu sunt falimnetari și demni de dispreț în ce privește caracterul.

Ieri mai toți cărturarii se legăneau între două contrarii, o realitate utilă și o subrilitate confidențială. Azi, am motive să cred că formula nu s-a schimbat decât prin intervertire și lipsa de ținută e aceeași.

1945

BURGHEZIA

Mai întâi, o întrebare: ce e burghezia? În lupta socială, de după socialism, burghezia și burghezul au căpătat cel mai derestabil înțeles pejorativ, două cuvinte de acuzare și dispreț. Fiind clasa intermediară dintre o aristocrație, pe care românii nu au avut-o, nici eroica nici degenerată, și negustorind, burghezii au adunat ceea ce se cheamă capital și, înavuțiri, au făcut față unui dublu conflict, și cu aristocrația și cu proletariatul.

Nobilii râvneau la avuțiile burgheze, ca să petreacă, iar proletarii ca să manânce. Suveranii erau uneori datori vânduți și ei. Burghezia bancară avea și „gesturi”. De pildă, la un banchet, la Curtea din Viena, unul din Rotschilzi, potentaii finanțelor europene, de pe vremuri, și-a permis luxul să aprindă țigara de foi a împăratului Austriei, Francisc Iosif, luând foc

din flacăra unei lumânări cu o polită, care supăra mulți pe împărat.

Tot în seria Rotschild, o doamnă contesă sau baroană, cu acest nume, rezidând în Franța, a înființat cea mai vastă clinică de boli de ochi din lume, la Pregny, o mică localitate de frontieră. Specialiștii selecționați din toate continentele, albi, negri, castanii și galbeni, se perfecționau acolo pe cheltuiala largă a patroanei, iar bolnavii, tot atât de internaționali, găseau o spitalizare gratuită și tratament. Am avut de aproape și contact personal cu această instituție, vindecar în tinerețe de o infiltrare de sânge în iris și dacă mi-au fost în stare ochii să rămâie teferi pe slovă o viață, care fără ochi era inutilă, asta o datorez doamnei Rotschild, fie-i numele pretudindeni pomenit. Ciudata bătrână miliardară ținea contabilitatea, fruct cu fruct, a imenselor ei sere de pomi și struguri și șeful grădinar era obligat să-i prezinte zilnic pe o tavă de argint piersicile, caisele și perele stricate, pentru a fi scăzute de creionul stăpânei din rubrica respectivă, dar în același timp bugetul de întreținere al clinicii, de câteva milioane de aur, sporea cu aprobarea ei în fiecare an: noi burse, noi instalații, noi laboratoare.

Burghezul suedez Nobel, un fost proletar, a strâns cu dinamita lui o avere înspăimântătoare. Fiindu-i groază și de ea și de întrebuințarea dată invenției lui diabolice, devastatoare, el a înființat marile premii acordate meritelor universale, savanților și descoperitorilor, pentru operele științifice în slujba păcii, atribuite, indiferent de epocă și evenimente, chiar de curând. Apoi, Rockefeller, Carnegie și alții au creat, cu miliardele lor, celebre înșiruri de utilitate mondială, numeroși învățați și de la noi, ca domnii medici Sabin Mănăila, fondatorul Institutului Statistic, Bagdasar, Ciocâlrea și alții fiind foștii bursieri ai unei burghezii a petrolului și a capitalului, marcar adeseori în registre cu cifre de sânge.

Despre spitalele noastre, concentrate într-o Eforie, se poate spune, ce-i drept, că sunt întemeiate de boieri, o aristocrație

populară românească, aproape dispărută, dar sunt numeroase și ctitoriile mai mărunte, fără să vorbim de muzee, gen Simu și Kalinderu, de Atencul lui Exarcu sau de căminuri, datorite devoramentelor obscure ale unor burghezi cu totul nesemnificativi, mici negustori: maternități, aziluri, școli, imobile dăruite etc., care dovedesc că nici burghezia noastră nu s-a mărginit numai să strângă bani la ciorap și că a desfăcut adeseori ciorapul de lână.

Pe de altă parte, Petre Carp, un conservator de cea mai rigidă expresie, și-a împărțit Țibănești la săteni, înainte de exproprierea agrară, o altă acțiune a burgheziei, cu caracter colectiv. Petre Carp, ca și domnul Groza, actualul vicepreședinte de Consiliu, a fost mai aproape de plugari și muncitori, cu fapta, nu numai cu glasul, decât unii oameni politici de paradă.

Averile prea mult acumulate trebuie restituite progresiv cu acumularea: este o datorie, care n-a făcut parte din economia politică. Bunul-simț, simțul de măsură, omenia, dragostea, mila, au ținut loc, până la un punct, de concepție tehnică, și științifică. Spectacolul disproporțiilor dintre bunuri, de la prea mult la nimic, irită și nefericește. Ce a fost, nu mai poate să fie: e cert. Dar nu e de-ajuns o rețetă: bolnavii sunt mulți și bolile contradictorii. Leacurile nu merg toate pe gură și de sus în jos. Se iau și de jos în sus. Un tratament cere siringa, altul bisturiul.

Aveam de gând să spui un singur lucru, deocamdată: că burghezia n-a stat cu mâinile în sân.

1945

LITURGHIA

Duminica ascult liturghia la radio. Liturghia ortodoxă e frumoasă și numai auzită. Undele aduc rugăciunile și clopotele

acasă. Se ivise, odată, dintr-o pătură de ignoranță a clerului, o protestare, cum că slujba purtată se spurcă de aer, care aparține lui Dumnezeu. Rigorism de formă și exterior pentru evitarea problemelor de interior.

În timpul bombardamentelor emisiunea sta legată de o biserică, după spusa spicherilor, de provincie, sau de țară. Slujba era decentă. Trecând războiul de noi, a intrat în funcțiune Mitropolia, unde liturghia, corurile și cântările de muzică veche se petreceau odinioară într-o liniște delicată. Lecturile din faptele Apostolilor și Evanghelie erau clare, rostirea călca silabele egal, ecteniile: „Cu pace Domnului să ne rugăm“, leit-motivul de reculegere al slujbei liturgice, rostite de diacon, predispuceau la meditație.

Emisiunile au reînceput la Mitropolie, în frumoasa biserică brâncovenească, unde darina întemeiase, după tipicul călugăresc, slujbă discretă, muzică lină, în ambele stiluri de psaltichie și modernă. Se cheamă psaltichie, pe grecește, corespondentul altei muzici călugărești, din biserică Romei, gregoriană. Toată muzica liturgică, alternată cu orga și cu muzica modernă, se deapănă în slujba religioasă catolică, pe tonurile minore aproape murmurate, suprapuse orizontal, ca într-un peisaj de reverie. Rugăciunea fără starea sufletească de poezie, în care gândul plutește și se amplifică obscur, e o caricatură. Catolicii și monahii au psihologia bunului-simț. Publicul trebuie să plece din fața altarului cu o senzație pe care nu o dă viața, trăită în luptă, în idealuri alimentare și în forfota după întâietăți, dar necesară și omului din vulg, și savantului și artistului, și credinciosului, și ateului.

Am pomenit cândva cazul de sensibilitate a conștiinței, al lui Tiru Maiorescu, care a fost departe de a fi un bigot. Nevoia de concentrare în sine sau de risipire în adierile unui vis de mnanță el și-o satisfacea o dată pe an, într-ascuns. În săptămâna Paștilor, venea într-o noapte la Mănăstirea Cernica, pe furis, cu două făclii mari de ceară albă, pe care le dăruia bisericii

Sfântului Niculae, ca să ardă dinaintea icoanelor împărătești un an întreg. Acolo, el asculta slujba nopții dintr-o strană din întinericul intrării și pleca tiptil, știut dar nevăzut, înapoi la București, uneori târziu după miezul nopții. Două ore pe an, din viața lui, frământată de marile nedumeriri și îndoieli, Maiorescu se călugărea.

Liturghia Patriarhiei a devenit o penibilă operetă transpusă. Trilurile lirice zdruncină urechea, mintea și gingășia suferinței de a fi om, care gândeste, care caută și vrea împăcare. Diaconul și preotul te alungă din fața Fecioarei Maria brutal, cu o bătă de voce violentă. Toți asinii patetici ai clerului celui nou, titrat și înfumurat, se întrec în răcnetul unei personalități, lipsită de cuviință. Când gălgâirea unei beregăți ultrasonore e în apogeu, trebuie să închizi aparatul. E o liturghie de local de chef cu sifoane trântite și halbe sparte la beție. Cititul blajinelor cuvinte ale lui Iisus e o goană de zbierăte muzicale ascendente, în spirale și zigzag. Când crezi că se dărâmă o clădire de oale și sticle, când că face explozie un bazar de oglinzi. Predica, alt moment de orchestre sufletesti, e grosolană, agramată și stupidă.

Trebuie făcută educația acestor domni popi sau trimiși pahidennii morali la o îndelernicire pe măsură. Trebuie scoasă muzica bisericească din Conservator și făcută cu ea, ca pe vremea lui Anton Pann, o școală, cum a fost, la Mitropolie, unde licențiații și doctorii în teologie să învețe măcar să citească de la călugării proști, care cunosc rafinamentele elementare. Trebuie reformat programul de cursuri din seminarii și seminarile trecute la mănăstiri. Singurul seminar monastic, de la Cernica, înființat de patriarhul Miron Cristea, s-a desființat. Trebuie... trebuiesc sumedenii de îmbunătățiri.

Băgați de seamă, domnilor preoți. E în aer ideea separației bisericii de stat. Trebuie să faceți față misiunii voastre, cel puțin pe latura activității cea mai ușoară, a cultului, înțeles ca o emoție, din care să fie împărtășit orice ascultător.

MOLECULA

Cunoști din când în când câte un personaj încântător. Conversație ondulată, spirit, noțiuni, imagini, priceperi, lectură. Vrea să joace un rol în spațiu, poate că a și jucat cândva, într-o schiță de rol, a cheltuit averi prin streinătăți. Are opinii, prestanță și ceva, ca un accent de distincție.

Toate merg agreabil aproape de durata unei ore, cât a debitat o compoziție despre ce a fost și despre ce ar fi voit să fie: epoca lui descriptivă. Îți place, dar te-a cam obosit, ai vrea să obții de la el un concediu, de teamă ca nu cumva să se srițe prima impresie: ca om trăit ești experimentat. Ai mai avut în față câte un exemplar ca el, cu oarecare diferențe, dar cu caracteristicile lui, și n-ai vrea să-l arunci la cosul memoriei, unde manuscrisele, muclele de țigări și sămburii de caise s-au confundat.

El insistă să strai. Ai senzația că începe capitolul următor, care-i al dezastrului, – și capitolul a început. Frumosul covor se întoarce *treptat pe dos*, și sforile ies în evidență. La un arabesc de pe față corespunde o gaură sau o rosătură. Nu mai poți pleca. Ti-a citat un autor pe care-l compară cu o nulitate firoasă. Îți dovedește o preferință care te sperie. În sfârșit, e și el autor, și îți citează din amintire o poezie de o enormă stupiditate. Face o critică acerbă, de prost.

Te-ai luminat.

Ce le lipsește unor oameni, de nu pot să ducă până la capăt o linie plină? Ei seamănă cu carafele de cristal: cad pe piatră de câteva ori fără să se spargă, și sar în tândări de cum le-ai aruncat pe pat. Undeva, e vătămară o moleculă.

FUNDAȚIA UNIVERSITARĂ CAROL I

Două citate. Primul datează din 1891: actul de întemeiere al palatului cărților, clădit în fața Palatului regal de către întemeietorul regatului românesc:

„Alegând Noi înșine locul viitoareii clădiri, am vroit ca ea să se ridice aproape de reședința Noastră, adică sub ochii și sub ocrotirea Noastră, fiindcă vedem în tânăra generație speranța Patriei și unul din sprijinile cele mai întemeiate ale trecutului și dinastiei noastre.“

Al doilea citat e din 1914, anul primului război mondial și al lărgirii localului reclădit:

„Fundatia covedindu-se ca una din pârghiile învățământului superior și constatând că localul în ființă ajunsese neîncăpător față de cerințele mereu crescânde, am hotărât mărirea lui și prin clădirea unui amfiteatru pentru cursuri și conferințe.“

E de prisos de adăugat că marea istorică instituție a fost așezată de la întâia cărămidă până la ultimul volum din vastele rafturi ale bibliotecii, cu cheltuiala exclusiv personală a înțeleptului rege. Toată această operă de valoare unică, creată într-un timp când nu circulau încă, pentru căpătuirea mediocrităților, ajunse azi înăbușitoare, vocabulele devenite atât de antipatie: cultură, culturalitate și cultural, a fost lovită de bombardamentul aceluia, care, îngrășați din zestrea amorului politic, nu s-au putut despărți de prada vie, fără să încerce să-i scoată ochii cu furculița, cu care s-au ospătat. Palatul Fundației a fost slărâmat, ca și reședința suveranului, agresorul grob, mitocan și trufas uitând de voie-bună și amanuntul, valabil între gentlemeni, că ziditorul catedralei de cărți din Piața Palatului fusese un Hohenzollern. El cerea ca descendența regelui român, român prin identificare, vocații

și datoric, să fie slugarnică și anonimă, în slujba timidă a poliției din Berlin.

Fundația Universitară zace acum strânsă în lăzi și magazii cu cele două sute de mii de volume, puse până aci la îndemâna studenținii și intelectualității noastre, care a citit în ele, zi cu zi, de cincizeci și patru de ani... Până la bombardamentul nazist, studentimea făcea „coadă” la biblioteca ei, ca populația la petrol, pâine și zahăr. E singura mare bibliotecă modernă, conținut modernizată și liberă din București, în contrast cu biblioteca de la Academia Română, documentară, veche și închisă, ca un muzeu, și rezervată pentru reminiscentele și fantezmele unui trecut frumos. Fundația e vie și tinerească. Toate generațiile de studenți și profesori s-au ogândit în librăria ei, pe măsură cu tiparul din toate părțile lumii, iar meritele universitare au fost susținute și amplificate și pe altă cale, din dărnicia regală: bursele studentesti.

Fundația Universitară va lansa în curând un timbru, însoțit de nădejdea că va putea să strângă o parte din fondul trebuincios reparațiilor imediate. Dar el nu va fi de ajuns. Statul e dator să-l împlinească. Mai mult, ar trebui ca palatul Fundației să fie încă o dată lărgit, numărul studenților sporind neîntreput și, după spusa cititorului, „Fundația dovedindu-se ca una din pârgurile învățământului superior”.

În 1914, în localul mărit, tot regele Carol I și-a încheiat discursul de inaugurare așa: „Facă cerul ca veacurile ce vor urma să Ne dea dreptare cu prisos și ca prin acest locaș al științei să se răspândească, ca dintr-un focar nestins, caldele raze ale unui patriotism luminat asupra neamului românesc”.

Din bursierii Fundației, doisprezece au fost bărbați de stat și miniștri. Se așteaptă de la recunoștința și de la sentimentul lor de onoare o acțiune hotărâtă și eficace.

O VOCE DIN CER

Ioana d'Arc, fecioara ciobăniță din Domremy, liberatoarea, în capul unei armate franceze, a orașului Orléans și arsă de vie la Rouen, în 1431 (la vârsta de nouăsprezece ani), fusese chemată la marile ei fapte militare de niste voci... Adormind în mijlocul turmelor de oi, fecioara le auzea, îndemnată să ia oaste și să-și scape țara de năvălitori.

Că visul Ioanei s-a împlinit întocmai, asta poate că iese din perimetrul notărilor de față, dar ele rețin pentru subiect o delicată analogie de frăgezimi.

Vocile nu se mai aud ca odinioară și nu le mai vin limpezi pământenilor dezmoșteniri, la ureche, din nesfârșit. Am simțit ceva din misticismul acelor precurate șoaapte, ieri, la telefon. Dau senzația lui, așa cum am primit-o, fragedă și naivă.

– Alo! Alo!... Se poate vorbi cu domnul Tudor Arghezi?

– Da. Sunt eu.

– Aici e sora generalului Macici... Fratele meu vă multumește pentru articolul din ziarul „Bilete de Papagal“... Scrisoarea lui sosită de-abia acum... e datată 23 ianuarie și scrisă din munții Cehoslovaciei...

Înțelege oricine emoția pe care mi-a dat-o vocea necunoscută, o voce mică, gingasă. Mi-au trecut pe dinainte câteva imagini dezlegate de sensul lor: Ioana, turma de mioare, glasul celest, despresurarea Orléansului, catedrala orașului, intrarea între ogile dezlântuite a regelui Carol al VII-lea, steagul fecioarei martor al slujbei din catedrală. Ele s-au adunat în jurul spadei albe a generalului Macici, prezent în iconografia ceasului mare care sună din ceruri pentru țara lui și încins în curcubeul de zăpadă și gheață al piscurilor alpine.

Mulțumirile domnului general Macici se cuvî, nu camaradului de la pupitrul, ci camaradului de la violoncel, camaradul Felix Aderca, autorul articolului despre general. El

a scris că marele comandant spală departe de țară onoarea națională.

1945

CENTRALA EVREILOR

Citind în lista crimelor de război numele unui medic, doctorul Gîngold, mi-aduc aminte de „Centrala evreilor“ cu care am luat de două ori contact.

Unui tânăr arhitect, pe care-l împiedicaser să se îmbarce pe un vapor, cu destinația Palestina, scufundat în mare cu toți emigranții din el, îi eram dator un serviciu, pentru că luând în seamă povățele mele rămăsese pe loc, hărțuit de ordonaute, de ordine, obligații și amenințat în fiecare zi. Președintele Centralei, mai mult nominal decât real, era pe atunci colegul de presă H. Streitman, delicat și atent. Problema unui băiat, terorizat de împrejurări, a găsit o soluție elegantă la un simplu apel de telefon. H. Streitmann i-a dat arhitectului un post la Centrală și un salariu. Cine dă la timp, se spune pe franuzește că dă de două ori. Președintele a dat de două ori, de fapt; ceea ce face de patru ori la figurat.

Mai târziu, mi-a fost cunoscut cazul unui mic tipograf din Iași, cu o instalație minusculă, din care trăiau, ca vai de lume, trei familii. Cine a trecut prin anume cartier al Iașilor, știe câte grade excesive de mizerie poate să rabde un evreu și câtă lume evreiască le îndură de la întâia pagină a *Cărții Facerii*, până azi, fără să se revolte, acuzată în toate timpurile că deține în hrube secrete, acumulat, aurul globului întreg. Unul de-ai noștri, un român creștin, când îi ajunge cuțitul la os, îl smulge și dă. La timp ori la netimp – nu mai stă să facă socoteala – și nu dă o dată sau de două ori: se repede cu ochii-nchisi, turbat de

suferință, și da unde nimereste. Tipografului trebuia să i se prelungească un carner de scutire de muncă forțată, care-i fusese ridicat de către Centrală.

Situația celor trei familii cu mulți copii era gravă și singurul lucrător tipograf calificat, în stare să întocmească și să puie la o mașină de mână o invitație la nuntă sau înmormântare, și să scoată pentru vreo unsprezece persoane o coajă de pâine era, să-i zicem, Ștrul. Președintele Centralei nu mai era confratele Streitman, care ar fi lichidat problema în câteva minute, la telefon, ci doctorul Gingold, uzurpatorul la președinție, al fostului președinte. El era cumnatul unui oarecare Richter, șeful gestapoului din București și prieten cu ministrul evreilor, Lecca, împus regimului de către nemți, al cărora spion identificat fusese în Franța, în războiul din 1914. Doctorul Gingold trebuia, prin urmare, vizitat. Era penibil, dar tipograful trebuia scăpat.

Pentru un scriitor, care face și gazerărie, o intervenție în folosul cuiva e de cele mai multe ori suspectă. Confratii intervin, într-adevăr, cu spert. Ei numesc un asemenea prilej un „ciubuc”. Cu toate că nu mi-am agonisit într-o activitate de o viață, o reputație care, paralel cu șantajul, a îmbogățit sau cel puțin a căpătuț pe alți colegi mai feroci, din spurcata confrerie a condeiului cu cernelă, am ezitat, o zi, două zile, și m-am anuntat doctorului Gingold. La „Centrala evreilor” se putea face orice intervenție plătită, cu succes. După ce Lecca încasa milioanele cele mai grase, o lioră de evrei, cuibărită în biurouri, își rezerva milioanele mai slabe, îngrășate prin repetiție. Ca și la Siguranță, la Serviciul Secret și la alte organizații de poliție dictatoriale, unde câteva sute de evrei trădau grosul evreimii și arestau pe evreii neputincioși să-i sature pe toți, Centrala își întocmise spionii și samsarii ei dintre coreligionari.

Personaj însemnat și sters, doctorul Gingold, evreu unguresc ardălean, unul din stâlpii de a treia mână de la

dependințele regimului și confidențialul semnalizator al lui Lecca pentru marile lăsări de sânge evreiesc, m-a primit cu poliretea excesivă a unei perfecte canalii. S-a rețenșat după „domnul ministru” și m-a invitat să-i facă o vizită și domnului ministru, care locuia alături, cu sergent în poartă, și de care atârna viața unui obscur muncitor tipograf. Doctorul știa că vizita o să-i facă domnului ministru „plăcere”. I-am răspuns că mă las în exclusivă competență a președintelui și că-l socotesc riguros dator, ca evreu, să sară în ajutorul altui evreu. Doctorului Gingold i-a displicut afirmarea calității de evreu: prefera să treacă de german... Dar, silit, mi-a făgăduit categoric și despărându-mă de el, i-am spus, ca la prăvălie, conțez...

De la roate telefoanele următoare doctorul s-a eschivat și nu știu ce a devenit nefericitul tipograf și cele zece suflete speriate, de flămânzi, din preajma lui. Mai trăiesc? Au fost asasinați? Mi-ar fi conștiința ușurată, dacă as primi o informație bună.

Totuși, nimerind într-o zi, din greșală, cu al treizecilea telefon, acasă la doctor, pe doamna lui, am rugat-o să comunice domnului soț, care tocmai plutea în apogeul puterilor lui de viață și de moarte asupra coreligionarilor, că a comis o mudărie și că nu i-o iert și că nu i-o uit.

Nu i-am uitat-o.

1945

DASCĂLI DE AGERIME

Când erau mici, copiii făceau în toate zilele baie. Unuia îi plăcea. Bătea cu picioarele apa și râdea. Celuilalt i-a plăcut mai puțin, dar n-avea ce face. Maica nu ținea socoteală de ochii lui speriați și rămânea surdă la răcnetele de disperare. De-abia

după ce dispărea în clăbuc, începea și el să consimtă a surâde, gădilat de masajul cu săpun.

Stergarele îi asteptau pe amândoi într-un ocarceaf cald care-i învelea până la ochi, ca pe beduini. Și urma gimnastica, un curs primit, zi de zi, doi ani. Copilul era întins pe spate. Maica îi lua câte un picior și-l ducea de câteva ori spre umărul opus, stângul, dreptul, alternativ. Apoi, îl încrucisa cu celălalt picior, de câteva ori și încrucisa bratele, trase-n jos și smucite. În sfârșit, minusculul client era întors pe burtă. Îl apuca măicuta, tare, de amândouă picioarele odată și-l scutura în sus, atârnat. Asta le da copiilor un mare hohor de râs. Îmbrăcarea se făcea cu lupră, cămașa fiind aruncată cât colo de mai multe ori, pruncii învățând ironia și farsa.

La câteva luni, sora se plimba în pat de jur-împrejur, în echilibru perfect, iar băiarul a pornit-o de-a dreptul în picioare. Nici unul n-a umblat pe brânci.

Gimnastica e necesară încă din scutec. Adultul de mai târziu se va resimți roată viața de binefacerile ei. Legăturile de la genunchi și solduri, de la coate și sobșori vor fi mai puternice. Bicepsul, toracele, moletul și pulpa vor fi proeminente și rezistente, ceafa va fi masivă, articulațiile grumazului pline. O centură de mușchi duri va interzice abdomenului să se umfle sau să se scofâlcească. Pasul va fi elastic, talpa mobilă, călcăiul degajat. Nud la plajă sau în costum, pe stradă, corpul lucrat se recunoaște îndară. Insul poate sări, se poate grăbi, poate fugi elegant, poate ajuta fără ezitare un bătrân sau un copil împovărat. Evită accidentele rapid. La nevoie, imobilizează un făcător de rele sau doboară o brută inabilă, garantată de o aparentă fals herculeană. Copilul cu gimnastică nu se teme, nu se intimidază, are decizia imediată. Nu e plicrisit, dă ochi cu profesorul liniștit; și fata e bărbat.

Am schițat într-un bilet precedent cocoașa școlară a liceului. În trecut, indicam și pe copilul din școala primară. Părinții, lăbărtați de instrinecte neținute-n frâu, se târăgănesc

prin viață cu copiii rahitici de mână. Ministerul nu s-a gândit niciodată la fizicul lor, anemiati de o intelectualizare forțată. Clasele primare n-au profesori de viață. Educația bună cere între copii pe profesorul de gimnastică, acela care cercetează natura și o sporește. Dezbrăcați, elevii, fete și băieți, și așezați la rând: cei mai mulți din ei sunt niște monștri de borcan. Coastele se înșiră ca un grilaj, groapa pântecului se adâncește până-n spinare. Degeaba e Ionel inteligent, degeaba i-s ochii frumoși și gura-i e tăiată după un model pictural. Structura lui e subredă. Ti se face mifă de sutele de ore pe care le pierde cu nasul în caiet, în loc să se joace cu profesorul de gimnastică al școlii.

Nu e nevoie de studiat chestiunea în comisii și dosare. Ajunge să fie numiți dascăli de agerime la toate școlile primare. Ne trebuie generații de vigoare.

1945

DOMNULUI AUREL TITA

Predestinările temperamentale fac pe unii dintre noi vegetând paralel și în aceeași epocă să nu se cunoască de la om la om. Se citesc unii pe alții și se știu pe nume. Poetul e mai apropiat de Homer și Horațiu decât de confratele lui contemporan. Sunt mâhnit că nu te-am întâlnit niciodată în carne și oase și că trebuie să viu la dumneata în hârtie.

Pe vremuri, circulam și mai departe de perimetrul odăii mele, dar, scârbă după scârbă, am plecat și m-am caționat la o distanță de oraș, unde socoteam că păduchele pizmei, de obicei pedestru, se descurajază să ajungă. Fereala de rigoșia morală m-a păgubit de contactul cu camarazii alesi, care n-au avut îndrăzneala și norocul să se izoleze într-o ambianță

de oameni de treabă, mici și nevoiași, care nu se îndeletnicesc cu discuțiile literare.

La voi, în cetate, oamenii sunt fatarnici și falsificați, falsificați de două ori; prin preparatia aparentelor personale și prin intențiile celor pe care, fără voia ta și în plină umilintă, îi depășești. Parecă e vina ta că pana ți-e mai tare și că a lor atârnă; fiecare ne-am născut cu ea la ureche.

Am citit în ziarul „Ardealul” articolul duminical despre „democratizarea poeziei” și o cred cu puțință în sensul aristocratizării poporului, propusă de duminica. În Franța, am trăit-o spontană, această aristocratizare și am silabisit acasă câteva idei în jurul acestei realități și eu. Jean Grave a fost cizmar, Lombard, lucrător bijutier, Zola, băiat de librărie, sindicatele C.G.T. aveau biblioteci de mari cărturari, poezi delicati, artiști de muzică și pictură, subtilul Anatole France era socialist, cursurile de limbă latină ale lui Gouin, frecventate anual de cinci sute de muncitori din toate breslele, buni latiniști în trei ani, poate că nu sunt ignorate la noi. Un alt curelar, prieten, ajuns geolog de marcă, și-a dat în fata mea, la vârsta de patruzeci și cinci de ani, în limba latină, grăită și scrisă, un strălucit bacalaureat federal la Berna, unde lipsa de frecvență a colegului e condiționată de această încercare.

La București e un poet cizmar, cel mai talentat dintr-o grupare literară, un cazangiu are o bibliotecă de bibliofil, un tâmplar scrie romane, un grădinar e poet, Maria Tănase e fiica unui cultivator de zarzavat, în Ateneele populare din periferie abundă talentul teatral și al muzicii, necunoscut de directorii scenelor din centru. Materie primă, substanța, nu lipsește.

Ai propus în articolul duminical crearea la Universitate a unei catedre de poezie, căreia, nu-i poate face față deplin decât un poet. E adevărat. Și ai propus pe Tudor Arghezi. Nu știu dacă ar fi cel mai indicat pentru treaba asta, dar s-ar putea, cine știe? să fie. Vorba lui Eminescu, că românul e strein în țara lui, ar căpăta o dezmințire. Orișicum, domnule Tita, îți mulțumesc

că te-ai gândit la mine — și, oricum, bulgarii ne-au luat-o înainte. Ei au asimilat, încă mai demult, pe scriitorii calificați cu profesorii universitari.

Vive valaque.

1945

CLERUL

Din două categorii de preoți, una, cea mai numeroasă, a păstrătorilor de metehne și năravuri, și cealaltă, a slujitorilor dornici de o purificare cât mai radicală, cea dintâia se vede în primejdie de expropriere. Ea vrea să se justifice în numele adevăratei preoții și se apără slab, dar se apără pentru ca situația de bivoli de templu, îngrășați cu trupul și sângele celui ce și l-a dat spre mântuirea oamenilor chinuți și săraci, să se eternizeze. Popa Venter vrea să se îndoape, vrea trafic, vrea să negustorească Sfântul Duh și să nu fie tulburat: idealul lui. Speculată ca o materie primă, a treia Persoană din Treime e industrializată, debitată în toate formele și transformările, care înainte de a fi fost marfă de tarabă erau niște sacre simbole.

În apărarea indezirabililor din cler, câte un popă, fără merite spirituale, ne scrie anonim, pune câte o tubedenie, de preferință feminină, să ne scrie, strecoară câte o vagă proză proastă în câte un ziar. Preoții curați și onorabili se dau pe față, unii ne vizitează redacția — am primit vizita simpatice și a unui arhiepiscop, afară de aceea a unui alt arhiepiscop ilustru, acesta catolic — și toți sunt de părere că se cuvine rîmpului nostru o preoțime, dacă nu activă pe tărâm social, cel puțin la nivelul moral necesar. Au venit să ne vorbească și preoți din Ardeal, adică dintr-o provincie încercată o mie de ani și unde vocația preotului s-a confundat cu a luptătorului național.

Urâții clerului simulează că nu pricep chestiunea și o deplasează pentru escrocarea sensibilității religioase, identificând preoțimea parazitară cu biserica însăși și acuzându-ne că atacăm biserica, atunci când îi cercetăm pe ei, nedemni de biserică și de misiune.

Pentru învederarea stării de decădere a clerului nostru să luăm un exemplu de la conducere și chiar din Ministerul Cultelor, care dă tonul pentru atenta conservare a putregaiului și intimidă inițiativele dorite de preoții cu sufletul sănătos. Acțiunea noastră, care nu poate fi îndulcită nici cu gologani și nici cu presiunile oficiale exercitate cu efect asupra preoțimii nemulțumite, rămâne întreagă, fie că izbutește fie că nu și ea datează nu de azi și de ieri, ci de aproape patruzeci de ani. În acest timp viața religioasă a clerului și-a scoborât nivelul din ce în ce mai mult.

Ce calitate de preot crede cititorul că tolerează clerul la direcția Generală a Cultelor? Un preot fugar din Huși, unde dacă ar asculta de ordinul dat funcționarilor pentru întoarcerea din refugiul războiului la locurile lor, populația l-ar alunga cu pietre. Această poamă de preot e croul unui dosar dosit. (Poate că domnul ministru, strâmbându-i-se curiozitatea, va lua măsuri să iasă dosarul și din pământ: dosarul nu a fost încă distrus, există.) Solidar cu alți funcționari din minister, care au interes să fie protejați, domnul popă, colac peste pupăză, este și președintele comisiei de epurare de la Culte. Felurite complicități politice, din care nu lipsește nici numele doamnei Veturia Goga, patronează și neputința ministrului de a se scăpa de mocirlă, și stabilitatea directorului general. Prin urmare, agenții descompunerii continui sunt întăriți și pot în voie să discrediteze biserica românească.

Să mai pomenim de teșghelele cu turle și altar, din care una operează cu căbul blândeții chiar în Calea Victoriei, cu pușculiță cu lacăt pe trotuar, cu pușculițe cu lacăt la toate icoanele semnificative, cu tarife de vitrină la diversele articole

cu caracter religios de la bazarul cu cruce de lângă Poștă, un concurent mistic al celui alt bazar, „Sora“, de peste drum?

Totul se reduce la o formulă simplă: eliminarea preoților pătați și curățirea sanctualelor pătate. Restul poate fi cinstit organizat priu sugestii reciproce.

1945

O INSTANȚĂ MEDICALĂ

Am semnalat odinioară abuzurile comise de o echipă universitară, de psihotehnicieni, în licee. La o școală secundară de fete nevârstnice, în care tăbărase, sub direcțiunea unui profesor de filosofie academician, echipa venea cu cele mai bizare „teste“ și chestionare.

Se cheamă psihotehnică un fel de știință, care permite, până la un punct, deslusirea dibăciilor înnăscute, pentru anumită meserie, mai mult decât pentru alta, impusă de împrejurări. Limitată aci și ajutată de aparate, psihotehnică e utilă societății și profesionistului, pus în situația favorabilă de a da maximum de randament, când nimereste meseria cea mai potrivită cu firea lui – și de a fi înlăturat de la o însărcinare neconformă. Rezultatul confruntărilor armonice, ale însușirilor naturale cu meșteșugul, ales pe o viață întreagă, prezintă și folosul sufletesc neprețuit, că o face mai fericită, munca împlinită cu dragoste și bucurie fiind egală cu creația și dând, deopotrivă, și calitate și satisfacții. La Ministerul Muncii funcționează un laborator de psihotehnică, în cele mai practice condițiuni. Păcat că i se mărginește competența numai în îndeletniciri manuale.

În aviație, candidații la zbor sunt examinați mai cu de-amănuntul, rezistența la vâzduhul iare, sagacitatea ochiului,

jocul exact al reflexelor, instantaneitatea reacțiunii la pericol. Alpinștii de mare altitudine cunosc fenomenul de ameteală și de pierderea cumpătului la înalțimi. Dintr-o sută de aventurieri puțini ajung până-n piscul Muntelui Alb, cei mai mulți rămânând în drum.

Nici viața de toate zilele, în familia nouă a tinerilor căsătoriți, nu mai poate să fie liberă, fără legitimul control al sănătății. Omenirea, dacă suportă încă adulți zănateci și indivizi iresponsabili, n-are ce face cu copiii tuberculoși, cretini și imbecili. Puscăriile și ospiciile sunt pline de internați degenerați.

Singura categorie de oameni care a scăpat până la această oră controlului de laborator, ajuns la perfecțiune, e a oamenilor politici. Aceștia pot în voie să nenorocească popoarele, din pricina unui infinit de mic spirochet, a unui tratament neaplicat la timp, a paranoiei, a stupidității, a unei tare neidentificată științific. De multe ori, medicul psiholog și bun fiziolog urmărindu-i în activitățile lor oratorice, în declarațiile ușor înfrățite cu orice demagogie, notează în carnetul lui: nebun. Neavând la îndemână un for recunoscut căruia să-și trateze observațiile, el oftează și tace, căci poate fi dat în judecată ca un profesionist al calomniei sau arestat, dacă nu și spânzurat. Nebunia are îndrăzneală de intimidare și, în câteva forme, e chiar seducătoare – și contaminează. Ieșind din logica normală, stabilită ca un jug pentru naturile turburi, o sfărâmare violentă a tiparelor clasice, e aplaudată. Epidemia demenței se întinde repede, în raport cu accesele de lirism agresiv, cu făgăduieli și mirajul.

Ar fi fost de ajuns un discurs al Führerului, o filipică a Ducei sau o vorbire la persoana a treia a Maresalului Conducător, pentru ca o instanță medicală să-i fi chemat să le spuie ceva, la ureche într-o cameră instalată cu tot ce trebuie, de spital, și lumea putea să fie ferită de calamitățile pe ani de

zile ale războiului actual. Această instanță preventivă nu există. Ea trebuie neapărat înființată. Oamenii de știință au cuvântul.

1945

O PASĂRE NOUĂ

Fiecare grădină are pasărele ei, și se cunosc, pasărele cu pomii, cu sentimentul patriotismului de patrie mică. Monumente: stâlpii cablului de lumină, cotetul porumbieilor, unde pasărele minuscule, vrăbiile limbute, sticleții și scatii galbiori se întâlnesc la orz și porumb, cafeneaua lor matinală. Intrarea: pe gaură, și tot pe acolo ieșirea cu gusa plină.

Vara și iarna, rațele rād în holhote mari. Au și de ce. Marțial, curcanul se desfăce pe dinaintea lor arătos și, umflat peste măsură, când crede că atinge apogeul formei de tambur-major, face pasul rigid și trece ritmic pe subt frânghia de rufe, înfașurat în eghileți.

„Ce caraghios!“ trebuie să zică vrăbiile din visinul degerat, în care au crescut mii de cartofi, mutați dintr-un vișin într-altul. „Dat e băiat bun!“ a răspuns găina pe lângă el, confidenta lui. „Ceea ce-mi place la oamenii ăștia, vorbește ograda cu o aluzie la noi, este că nu ne mănâncă.“ Într-adevăr, noi ne hrănim, ea și ea, cu orz și porumb, și tovarășia s-a încheiat.

„Fetele mamei!“ strigă Paraschiva. Vrăbiile vin de pretutindeni, porumbieii, găinele, rațele, curcile, și ea nu se mai vede din ele. Paraschiva e pentru ele „cucoaana cu capotul roșu“. Ea știe să vorbească pasărește, și-i sunt orăteniile atât de supuse, încât însuși curcanul clocește, primăvara, pentru ea, treizeci și cinci de ouă, numai ea să-i facă plăcere.

Grădina de zăpadă, găștele și gospodina sunt srupefiate. S-a ivit o pasăre nouă în pomi, o pasăre nemaivăzută, mare,

corsetată elegant și prietenoasă. Se fudulește prin crăcile apropiate de casă, ca în oglindă. Își face unghiile, ciocul, își drege cravata, jartiera, își strânge fustele, joacă un pas de polcă și unul de vals.

- Mânca-o ar mama, e fată!

Nu te mănâncă nimeni, fii liniștită, pasăre din cer. Așa vine vorba inimii, pe la noi. Mama vrea să te pupce.

1945

STIMATE DOMNULE PĂTRĂSCANU

Ducându-mă ieri la modesta redacție a micului meu ziar, scris de ucenici pe masa de brad a meșterului Eminescu, cu atâta pană câtă le-a dat Dumnezeu, singurul nostru comanditar, am găsit încăperea plină de lume. Obişnuit să aştept toată viața de astă dată eram aşteptat... Erau vreo douăsprezece persoane, venite în grup, vreo nouă doamne și domnișoare și vreo trei patru domni. Am întrebat pe cine caută. Aș fi putut bănuî că nimeriseră greșit, în imobilul unde se tipărește gazeta găsindu-se mai multe redacții în contiguitate și suprapuse. Mă căutau, nu-mi venea să cred, pe mine, pe care nu mă caută niciodată atâta omenet.

Dati-mi voie să vă povestesc.

Vizitorii mei erau frații, fiii, soțiile unor deținuți, în număr de douăzeci și unu, arestați la poliție. Fără motiv individual (notați vă rog: fără motiv judiciar scris și semnat), fără mandat de arestare, cei douăzeci și unu au fost luați pur și simplu de-a casă la 1 septembrie și puși pur și simplu la închisoare, unde stau și azi. La început, erau douăzeci și cinci, dar, tot fără motiv, la patru din ei li s-a dat drumul. Îmi spune o ureche că unul din ei ar fi nepot... Asta e de multă vreme

o mare calitate la noi. Să fii numai o frunză de arbore genealogic, măcar de otetar, e o noblețe cu viitorul asigurat.

Cei douăzeci și unu de arestați fac parte din opt mii cinci sute de funcționari cări au fost trimiși în Transnistria de regimul trecut. Ei n-au făcut nici mai mult, nici mai puțin decât ceilalți opt mii patru sute șaptezeci și nouă funcționari nearestați. Vă aduceți aminte: regimul Antonescu asimila refuzul de a se supune al funcționarilor și muncitorilor, cu sabotajul. Între cei douăzeci și unu sunt șase artiști, un avocat, doi ingineri, un arhitect, un dirijor de operă, un sculptor, un director de teatru pentru copii și o dactilografă... Doamna Consolarina Cleopatra, cu nume romantic, pare, în circumstanță, pseudonimul soției acarului Păun.

Arestații au trimis memorii Ministerului de Interne, repetate. Permiteți-mi să vă comunic ce li s-a răspuns:

Că la 1 septembrie au fost arestați pe baza unei legi, întocmită cu o lună și jumătate mai târziu, la 11 octombrie.

Că la 1 septembrie 1944 au mai fost arestați pe baza și a unei alte legi, din 20 ianuarie 1945.

Ministerul de Interne făcea acte de viziune la distanță în timp, slujit probabil de un serviciu de hipnotism și catalepsie.

Între vizitatorii redacției îmi aminteam cum și de ce fusesem arestat și eu, cu un an mai înainte, tot de către Ministerul de Interne și tot fără mandat. Hârtia de surghiun era expediată în alb și ministerul a găsit motivul arestării de-abia după arestare, pe dibuite. Eu cel puțin se știa motivul real, dar nenărturisit, pentru care fusesem luat de-acasă și internat: scrisesem cu semnătură împotriva nemților. Ce au făcut cei douăzeci și unu de arestați, de vreme ce nu li s-a imputat nimic?

Intervenindu-se la Parchetele Tribunalului și Curtii Martiale, pentru emiteră de mandate de arestare, și la Consiliul de Miniștri pentru emiteră unui jurnal, nu s-a emis nimic și ei au fost menținuți totuși arestați.

În sfârșit, defmându-se la 20 ianuarie crima de război, cei douăzeci și unu s-au bucurat, căci legea definea în același timp

și lipsa lor de orice culpabilitate. Bucurie zadarnică, domnule ministru. După alte două săptămâni de arest presa și microfonul i-au publicat criminali de război...

Toate acestea sunt fapte dovedite, nu niște simple aserțiuni în disperare de cauză. Acești criminali de camuflaj, siliți să joace un rol de erzaț și să ție loc de criminali adevărați, sunt nevinovați, domnule ministru. Cunoașteți o situație sufletească mai atroce decât să fii acuzat fără vină? Calificarea exactă a împrejurării e conținută în ultimul memoriu al celor douăzeci și unu. Citez: „Am reprezentat un element de diversiune și manevră politică, arestați într-un moment de criză guvernamentală, pentru amăgirea opiniei publice“. *Le gros mot est lâché.*

Dacă ați fi un ministru fără vocație și indiferent la nedreptate, n-as cuteza să vă inoportunez cu relatările de mai sus, determinate de sentimentul datoriei cetățenești și morale. Dați ordin să fie cei douăzeci și unu de acuzați, anchetați pe loc, înainte de a fi trași la răspundere pentru vina celor menajați. Și dumneavoastră personal și părintele dumneavoastră, care m-a cinstit cu prietenia lui, ați avut de îndurat nedreptatea. Cu toate că e prea cunoscută mândria de prestigiu a unei autorități, să nu-si ia vorba îndărăt dacă a făcut, conștient sau nu, o greșală, când Lucrețiu Pătrășcanu, fiul scriitorului Dumitru Pătrășcanu, unul din intelectualii cei mai napăstuiți ai războiului trecut, e ministru al Justiției, nu poate să tolereze nedreptățile din războiul de azi.

1945

EREDITĂȚI

Trebuie să mânjese spațiul acestui medalion coridian, rezervat unui surâs sentimental, când nu se întâmplă să fie

amar, cu o neașteptată murdărie. În afară de instituțiile de moarte și premergătoare: o pușcărie, un spital de nebuni și câteva cimitire, bine stabilite, preotul din parohie îmi face cunoscut că Prefectura de poliție, de acord cu Primăria municipiului, vrea să înzestreze cartierul Mărtișor-Mandravela cu o instituție nouă: Crucea de Piatră.

Mahalaua, în care locuiesc și eu, de-abia și-a ridicat cu ostencala fiecăruia din cele opt sute de familii de bravi muncitori, câte sunt strânse în acest sat, o biserică săracă, încă netencuiră. Primăria și poliția n-au ajutat cu nimic inițiativa pe care au de gând să o degradeze. În mahala sunt copiii cei mai mulți din toate periferiile capitalei, fete frumoase și băieți frumoși ai frumosului neam românesc. Cetățenii plătesc impozite mari. Comuna îi lasă să înoate în noroaie, nu le construiește drumuri ca lumea, trotuare, nu le dă lumină, canalizare și, în schimb, vrea să adauge la zmârcurile picioarelor, mocirla morală și ofensa.

E o datorie a primăriei să se îngrijească cel puțin tot atât de gingășia sufletească a suburbiei cât de organele sexuale ale bărbaților, amatori de preacurvie, opriri de egoism de la răspunderea întemeierii unei familii. Casele de prostituție și de randevu au găsit continuu la autoritățile de supraveghere o toleranță cel puțin bizară, care urebuie o dată pentru rodeauna elucidată și o alinitate pentru sifilis și paralizie generală, sugestivă. Cred că elucidarea necesară va putea fi dusă la capăt de ziarul nostru.

E locul ca poliția și primăria să fie cel puțin prudente, dacă moralul chestiunii le lasă reci. Locuitorii din cartier sunt profund tulburați și de la tulburare la tulburări se trece ușor, uneori cu cionmagul.

TANTI

Doamna Anastasia își pierduse ochelarii și foarfeca spânzurată de șold, și înșinerise. Fardul democratic îi stârpise și negul din bărbie. Văduvă de război, după un soț care nu murise, un sot incert, Păcală, văzut când în civil, când în uniformă cu atribuții intermediare, între Serviciul Secret și Guvernul Antonescu, cucoana Nastasia umbla să se și remărire. Ale ei trebuie să fi fost anunțurile de mică publicitate, la rubrica de căsătorii. Ascultați ofertele de mariaj ale focoasei bătrâne:

„Doamnă distinsă, 50 ani, bine în totul, calități sufletești, cu proprietăți centrale, dorește căsătorie intelectual, moșier sau militar“.

Francheta Anastasiei nu se sfiește să-și publice „proprietățile centrale“ și stilizează. Ea trebuie să fie și mătușă, căci doi din nepoții ei caută și dâșii mirese. Unul spune textual: „indiferent naționalitatea, fizicul, dar foarte bine situată“ – și celălalt adaogă la această indiferență și aceea de „vârstă“, dorind babă cu parale.

Arari excese de moralitate au fost publicate cu asentimentul doamnei în ziarul „Universul“.

Asta nu împiedică pe doamna, văzând că nu se poate împărechea, să devie iarăși severă și să-și bage nasul în articolele noastre. Pe unul ni l-a suprimat acum câteva zile, la orele două noaptea, când ziarul trebuia trimis repede la rotativă. Altmia i-a tăiat ieri sfârșitul, care spunea că dacă bordelurile vor fi mutate din Crucea de Piatră în cartierul lor, mahalagiile sunt hotărâți să le extermineze. Era reproducerea fidelă a forforei locuitorilor din cartier. Dar bordelul e o instituție respectabilă: tața nu admite tulburari pentru operele de binefacere sexuală.

Prin urmare, doamna, într-a șasea lună de democrație, se bosumflă iar și își ascute foarfeca, regăsită odară cu ochelarii.

E singura muiere, cărcia i-am refuza cu plăcere toate drepturile acordate femeii, pentru că face pe barbătoiu! Când credeam că a dispărut, ea reapare tot arăt de hotărâtă ca în epoca fantelui ei de inimă, Ică. Doamna interpretează, tâlmăcește. Are idei. Se dă la compoziție. Se întinde. Fără să o roage nimeni, se vâra, duce mâna la cap, se face visătoare și severă, ca pe vremea lui Von Killinger. Ia măsuri, devine autoritate și taic. Pentru că i s-a dat voie să regenteze secretele de stat și militare, cucoana Nastasia capătă nas. Începe să-i placă sau să-i displacă. Are preferințe. Face nazuri. Își aduce aminte că pe vremuri avea o listă de idei interzise, un registru alfabetic de nume ocrotite, un calendar editie proprie și un dicționar.

Nu era voie să dai la țipar cuvintele care începeau sau sfârșeau cu *ant*, cu *pe*, cu *pi*: anticar, amant, pecingine, picnic, de pildă. O silabă evoca un Antonescu, alta pe alt Antonescu, una putea să sune a Petrovici, altele a Pichi. Nu era voie să te plicrisești, să disperezi, să aspiri. Să nu fi scris *regim* sau *schimbare*: douăzeci și cinci de ani de muncă silnică. Te fereai să zici jos; dacă ședeai la parter, trebuia să spui: sus. Cuvântul *germen*, atribuit putrefacției, putea să facă pe cititor să se gândească la germani. Se recomandau vocabulele optimiste: *fericire*, *bucurie*, *mulțumire*, *foarte bine*, *minunat*. Totul era frumos, admirabil; nu mai doream nimic. Nu aveam la cârmă imbecili și nebuni, ci oameni geniali, numai unul și unul. Și toate gândurile trebuia să ia sfârșit cu *Trăiască!* drepti.

Madama Anastasia vrea să ne întoarcem la gramatica veche. Bine, cucoană. Noi știm ce-ți place. Ai visa în loc de ziare un Buletin și în loc de gazetari câțiva subcomisari. E o idee.

II. ST. STREITMAN

II

O zicală din redacțiile pariziene spunea că presa duce la tot ce vrei, cu condiția să o părăsești la timpul condiției. Mulți oameni politici, ajunși dintre gazetari, au continuat să stea în presă și după ce s-au despărțit de guvern. Jean Jaurés, marele orator, era profesor, deputat și ziarist în același timp, și mai ales ziarist, și a fost asasinat, se poate zice, în redacție. Zicala ar trebui să ia o formă mai adevărată. E greu până te spurci, că nu te mai scoate din călimară nimic.

Dar un gazetar care să rămâie gazetar până la șaptezeci și cinci de ani și care să fie numai gazetar, și la șaptezeci și cinci de ani să scrie ca la treizeci, și să fie sprinten, proaspăt și nou, afară de Georges Clemenceau, nu s-a mai văzut decât unul: II. Streitman al nostru.

De necrezut, acest cel mai tânăr dintre tineri, împlinește la 16 februarie exact șaptezeci și cinci de ani. Jubileul nu numai al lui, e al presei întregi și al penei românești laureate. Ziaristul din condeiu domnului Streitman e un scriitor de mare clasă literară și un gânditor de infinite nuanțe și subtilități, dublat de un văz politic clar, solicitat adeseori de conducătorii statului în dilemă. Și, pe lângă strălucirile lui însușiri de scăpărătoare inteligentă și de talent catifelat, domnul Streitman, unul și din marii ebraiști ai culturii judaice, e un domn, un gentleman, un camarad cavaleresc, un prieten în cea mai curată accepție a cuvântului.

Între biblioteca lui, pe care și-a vândut-o și a refăcut-o de mai multe ori, după timpuri și după mijloacele trădatore – și între orgă și pian, însuflețite de talentul tovarășei sale de o viară, acest înțelept, trecut încă demult dincolo de bine și de rău, duce o casnicie exemplară, de sot, de părinte și de bunici.

Între bunici, domnul Streitman e un adolescent.

O CERTITUDINE ROMÂNEASCĂ

Se poate zice că de duminică încoace începe o altă epocă, într-a șasea lună de epocă nouă. Publicul, impresionat de pasivitatea partidelor clasice intimidată și nu speriate atât de strigărele străzii cât de incertitudini, rămânea pribeag printr-o ceată de aspirații, democratice mai mult cu numele decât cu fapta. Pasivitatea durează de mergem pe al cincilea an.

Așa-zișii reacționari n-au reacționat nici la rebeliunea legionară, nici la dictatură și nu reacționau nici în noul regim, în care se deslușesc tendințele unei alte dictaturi. Un moment, ele au reacționat și atunci au făcut treabă: la 23 august.

În sfârșit, duminică publicul s-a dumirit. De-acî nainte, linia de orientare coincide cu dorințele lui: nici un exces. Cuvântul generalului Rădescu l-a luminat. S-a desfăcut din haos un drum, drumul simțit de un popor întreg, nu numai de o fracțiune a lui. Șeful guvernului s-a explicat într-o sală populară și succesul a întrecut orice prognostic. Nu un succes de ovații, care au fost sugestiv enorme. Obiectivitatea aproape fizică și adevărul cuvântării generalului au de duminică încoa un aliat cu care nimeni nu se va putea juca: douăzeci de milioane de români. Un accent proaspăt și tineresc strălucește în privirea și însufletește vocea fiecăruia: lumea s-a liniștit și aleargă voioasă la muncile ei. Altfel gândește, altfel calcă publicul, care șovăia să mai gândească și nu mai înțelegea din placiditatea ambianței și din logică nimic.

Am urmărit duminică la radio expunerea bărbătească a generalului, cu luare-aminte. Nu-l mai auzisem vorbind și țineam să aprofundez un caracter. Îl știam numai din relatări controversate. Căusem odinioară copia dată pe subț mână, a unei scrisori trimisă de către general ambasadorului Von Killinger, care insultase pe români cu un discurs rostit în fața coloniei germane din București, unde fusese pus la îngrășat. Guvernul l-a și arestat numaidecât pe general și l-a

trîmis în surghiun. La internarea mea, am avut în lagăr camera de mucava spoita, în cabana nr. 5, ocupată înaintea mea de generalul Rădescu. Ofiterii de serviciu îmi vorbeau scara de predecesorul meu, fără să-mi poată da detaliile de psihologie care mă interesau. Cu toate că stătuse la închisoare un an, ei îl cunoșteau numai la suprafață și din ignoranța lor respectuoasă deducem că fostul deținut era sufletește un cerc închis. Lucra în chilie și în conștiința lui.

Generalul Rădescu conduce un guvern format din toate partidele, în conformitate cu principiile stabilite de către „Cei Trei Mari”, la Feheran, nefăcând parte din nici unul din ele și fixat la o distanță egală de toate poziția celei mai exacte imparțialități. Generalul spune despre sine că e „al țării”. În vreme ce guvernează, partidele atacă în adunări și manifestații de stradă guvernul: situație contradictorie ciudată, inaugurată de legionari, care au făcut revoluție de la guvern; situație unică în istorie, unde revoluțiile, nedirijate și spontane, au izbucnit întodeauna brusc și de jos în sus. E o temă de teatru nu de politică, să ascediezi o cetate care îți aparține.

Partidele de la guvern au acuzat guvernul. I-au acuzat că sabotează Armistițiul și epurația, atunci când reprezentanții în guvern ai partidelor lucrează solidar și cot la cot. Că nu face reforma agrară imediat, în lipsă din țară a țăranilor, care luptă pe front în prima linie de foc, demoralizați și nemulțumiți, după rapoartele Marelui Stat Major, că nu se ține seama de ei. Că guvernul nu poate obține beligeranța și intrarea în Ardealul de Nord: strada nu spune ce garanții îi conferă dreptul la o declarație atât de gravă.

Se face o propagandă, tristă pentru inițiatori, și din plânsetele mamelor și ale soțiilor, cărora, adunate într-o sală, li s-a spus că ele suferă din pricina incapacității guvernului, prezidat de un general, inamic al propriilor lui osteni, de a cere prizonierii de război, ca și cum la așa de puțin s-ar reduce o problemă atât de serioasă. Femeile din sală, chinuite de

cruzime în tot ce are inima lor mai sfânt, au cazut în hohote și lacrimi și oratorii care le exploatează suspinele au rămas satisfăcuți! Nu-i felicităm.

Paradoxal: sunt oare două tendințe în partide, una la guvern și alta la club, în același timp, anulându-se reciproc? Nefiind vorba de duplicitate, ce este în fond? Ne aflăm în prezența unor intrinsece disensiuni? În atâta presă, câtă se tipărește acum, se evită cea mai importantă clarificare. Suntem în ajunul unui conflict, deocamdată surd, care ar năzui să sacrifice o seamă de miniștri pregătiți, promovând o echipă nepregătită? Căci oameni de altitudinea domnului Pătrășcanu, de pildă, nu se nasc de la o zi la alta, în Piața Universității.

Generalul Rădescu a lămurit numeroase chestiuni esențiale și substanța cuvântului domniei sale a fost concretă: unire, liniște, ordine și muncă. Și dacă strada nu-și afirmă garanțiile secrete pe care le-ar fi având, generalul, în schimb, și le-a afirmat, în auzul tuturor, pe ale sale: „Sunt în plin acord cu Aliații”.

Iată marea certitudine românească dobândită și iată sensul epocii noi în care am intrat.

1945

UN AVIATOR PEDESTRU

Mai mulți tineri aviatori, promoția 1943, ne comunică, legitimi revoltați, că vechile procedee încep să-și facă loc și în aviație, unde condiția aerului senin și a înălțimii s-ar părea că trebuie să le interzică accesul.

Un tânăr zburător, crescut de stat ca să-și suporte destinul pe nobila aripă a văzduhului și primejdiei, a fugit din piscuri, dintre vulturii lui și s-a ascuns printre găinile de lângă

grajduri, tocmai când cantarazii lui sunt solicitați să înfrunte armata acriană germană și maghiară.

Transformarea ciocului în peniță de biuroș sedentar, cu fotoliu, a fost făcută prin scamatorie politică, un domn ministru căpătând șefia unui fieș electoral și adoptând în schimb pe fiul aviator al celui ce l-a insultat și făcându-și-l șef de cabinet. Din partea părintelui substituiriile sunt de înțeles. Mai greu de înțeles e că se gășesc mâini gata preparate să moșcască un asemenea caz și să treacă dintr-un leagăn într-altul, de Maternitate, o fată în locul unui băiat.

Tânărul aviator și-a mobilizat unchiș medici și la 14 octombrie 1944 a obținut pentru boală gravă calitatea de inapt pentru serviciu și un concediu medical de nouăzeci de zile. (Procesul-verbal Nr. 283 F.F.A.) După douăzeci și patru de ore, la 15 octombrie, tânărul ofișer declarat „nenavigant” e numit șef de cabinet al Ministerului Cultelor și Artelor. (Decizia Nr. 39 978.) Domnul ministru respectiv are toate neșansele în departamentele domnici sale.

Un ofișer de aviație, detașat din flotila lui și de la front între baletiste și preoți, constituie un caz, fără exagerare, comic. Sublocotenentul aviator, un brav de douăzeci de ani, se numește... Pentru onoarea lui refuzăm să-i dăm numele aci.

Domnul ministru Negulescu și general aviator Vasileșcu credem că au un cuvânt de zis.

1945

UN INVENTATOR GENIAL

Pentru descrierea pe toate dimensiunile a personajului care m-a vizitat, ar trebui o carte și nu o singură pagină de manuscris.

Un om îndesat, masiv, în haină de piele veche: aspect de client al *Azilului de noapte*. Unul din acei oameni care nu știu cum s-a făcut, cum au ajuns la o vârstă, ca un urs ivit dintre râpi, frumos și puternic, scăpat de inimicicia vânătorilor, a foamei, a boalei și a intemperiei. Fata vizitatorului meu, largă, dură și francă, căutătura sigură și dreaptă, zâmbetul inteligent, l-au impus numaidecât. După figură i-am bănuit o secundă naționalitatea. De la primul cuvânt am văzut că nu m-am înșelat. Necunoscutul era un rus. L-am dat vreo patruzeci și cinci de ani. Credeam că e vreun locuitor din cartierul meu, stabilit de curând și că a venit pentru o semnătură la delegatul mahalalei. Ținea în mână o testea de hârtii. Dar el locuia într-altă planetă și consimțise să se coboare până la noi ca să mă cunoască pe mine. M-am simțit onorat.

– Știi, te rog, jos, i-am spus, voind să-i iau colile din mână, scrise cu cerneală violetă. Și pune șapca, să nu răcești. La mine-i cam frig și nu prea ai păr nici duminca.

Chelia vizitatorului era tunsă la piele și craniul, osos, prezenta în creștet un colț frenologic caracteristic. Nu era un cap de toate zilele.

Omul a stat jos cu naturaletea, lipsită și de sfială și de cutezanță, a unui bărbat cu o noțiune măsurată și trăită a raporturilor dintre semeni. Se vedea că duce o viață a lui, interioară, simplificată la esențial, ca mulți ruși, pe care i-am cunoscut în drumul vremii, intelectuali și manuali, într-o atitudine față de sine, de idei, de oameni și de evenimente, ierarhică și abstractă.

Mi-a spus cu seninătate că și pacea și războiul sunt de la Dumnezeu... Mi-a spus că știința, ca și „religia”, aparține tot lui Dumnezeu... Mi-a spus că între aviație și religie e o legătură... Mi-a vorbit de Le Verrier, care a descoperit, fără să se uite măcar prin lentilele lunetei, planeta Neptun, cu creionul, după un calcul pe câteva zeci de mii de coli de

hârtie... Mi-a spus că și el a descoperit cu creionul mijlocul de a împiedica orice război viitor...

Tresărind brusc, l-am întrerupt. E liniștit și ca o consecință logică la tot ce-mi vorbise, mi-a spus: „Sunt Arhimede modern“... Neputând să răspund, am tușit. Vizitatorul, angajându-se într-o dezvoltare în spirale mari, mi-a demonstrat că urmărește de douăzeci de ani ideea, că a propus-o la douăzeci și șapte de legații străine din București, unde stă de vreo douăzeci și cinci de ani, că pretutindeni a fost întâmpinat cu obiectia că nu e inginer. Parcă numai inginerii ar fi de la Dumnezeu. Că dacă „omenimea“ nu ia seamă la invenția lui, va cădea în desființiva catastrofă... El ar putea, cu invenția lui, să distrugă o armată de o sută de milioane de oameni... La începutul războiului s-a dus să-i sfideze pe nemți și la ambasada germană, unde a fost ironizat. „Vezi-ți de turnătorii dumitale“, i s-a spus. El a răspuns: „Ați pornit să cucerii lumea. Vă spun că ați pierdut războiul“. Neamtul cu care vorbea s-a făcut roșu de mânie. Războiul de-abia începuse, triumfal pentru germani. Feodor e turnător.

Mă cunoștea pe dinafară, din citit. Citește. Știa că mă cheamă ca și pe el. Știa că fusesem la închisoare și de ce. Mi-a spus că „am ales“ momentul bine și că acum e momentul lui, la care voia să mă asocieze. Ce trebuia să fac? Îmi cerea să mă prezint a doua zi cu el, la o întrunire publică, și amândoi să arătăm lumii că am inventat mașina de suprimate războaiele...

Nu mai știu cum m-am despărțit de inventator. El venise să scriem împreună nu memorii până la ziua. Era pe la patru după-amiază. Se auzea, la o biserică, toaca. Știu numai atât, că am rămas copleșit de o admirație stupidă. Feodor avea în el două umbre de giganti, pe Tolstoi și Dostoievski. Dar sunt măgulit că am fost singurul muritor de rând care l-a înțeles.

BILETE ȘCOALRE

Liceul Lazăr

Rezultatul cel mai caracteristic al inițiativei sugerate liceelor, ca elevii să se grupeze în asociații autonome, este o slăbire a disciplinei școlare, scăderea autorității Direcțiilor și sentimentul, la elevi, al unei emancipări precipitate.

La Liceul Lazăr ministrul a întreprins, în urma unui denunț publicat în ziarul „Jurnalul”, o anchetă, care a dovedit nu numai neatenția totală a denunțului, dar o escrocare intenționată a situației. Liceul Lazăr, condus de domnul profesor Stoicescu, matematician cu merite științifice cunoscute, șef civilizată și atent la nevoile elevilor, constituie un model de administrație, la care colaborează hărnicia luminată a secretarului liceului, domnul profesor Cioviță, cel acuzat în denunț și prezent în stima tuturor colegilor săi.

Liceul Brâncoveanu

Paralel cu isprava de mai sus, în același chip a fost surprinsă și buna-credință a ziarului nostru, în ceea ce privește pe domnul profesor Constantin Teodorescu, directorul Liceului Brâncoveanu, împotriva căruia am publicat în numărul de ieri un denunț falsificat.

Cu astfel de metode, dacă ar mai găsi ele crezământ la vreun ziar, Direcțiile tuturor școlilor secundare ar cădea sub controlul și guvernarea elevilor rău notați în catalog, iar profesorii ar putea fi trimiși să sune clopotul și să măture clasa.

Domnul director Constantin Teodorescu, care a și iertat pe denunțatorii identificați, se bucură între elevii săi inteligenți de reputația, după spusa unuia din ei, că „e bun ca o bucătică de pâine”.

Oficiul Universitar

Oficiul Universitar a fost preluat de studenții democrați. Noii conducători au obținut un fond de șaiszeci milioane lei,

de la Ministerul Educației pentru mărirea bursei studentilor săraci.

1945

[HENRI BARBUSSE]

Îmi pare rău că n-am răgazul să întorc foile literaturii citite, hă! acum ani de zile, de mulți ani de zile, și să-mi vâr un creion inflamabil în vâlvătaia activității agitate a scriitorului parizian.

Mi-aș permite să-l cântăresc pe Henri Barbusse de preferință în profesia mea și în meseria lui de scriitor, fără de care el ar fi fost mai puțin Barbusse și mai mult Henri și să-l așez la o răscruce, între alți trei scriitori, înrudiți prin similitudini variare cu el, Remarque, Ehrenbug și Ludwig. Barbusse are din fiecare câte ceva, cu un spor; clara lui personalitate de francez. Pe fruntariile dintre poezie și proză, era până acum vreo 30 de ani o fâșie de țară a nimănui, care a fost împlinită de acești patru scriitori de mai sus, plus sateliții.

Barbusse face parte, pe de altă parte, din linia scriitorilor de revoltă, care începe odată cu opaițul și cu lumina zilei. Dar asta nu chiar din pricina unei doctrine, care nu i-a lipsit, ci din pricina talentului, spontan și virgin. Scriitorul care-si ascultă vocația și se depășeste pe sine prin tumultul sincerității, orice timp, evenimente și disciplină ar trăi, nu poate fi decât un revoltar.

Tălmăciți pe Barbusse în românească bună, ca să fie citit de toată lumea, și dați-i un ticălos de traducător bun. Ar fi cea mai potrivită comemorare, fără dată și permanent sărbătorască.

1945

D. TOMESCU

E o epocă de moarte. După un război de aproape șase ani, viața s-a deprins cu gustul morții și oamenii. Învățați să cadă cu mii și cu milioanele, grămadă, cad câte unul și pe rând, zi de zi. Scrisorile sunt înapoiate cu inscripție „Decedat“, și telefonul răspunde că prietenul viu, cu care ai stat de vorbă aseară și care aștepta un răspuns, e pe catafalc sau brusc paralizat. Ți-a rămas de la el portretul obsedant: literă stranie a unei limbi nedefinite. Așa că în fiecare dimineață te-ai obișnuit să te întrebi, șovăind să ridici receptorul, cine a mai fost furat peste noapte, de întuneric. Și umbli lin și încet, cu băgare de seamă. Îți faci pasul mic și pitit. Să nu cumva să-l împiedici în sârma cu ghimpi, care împânjeneste târâna: vegetația Diavolului și buruiana destinului încălțit.

Dumitru Tomescu, de la Craiova, criticul literar al unei pleiade oltenesti sămănătoriste, un moment semnificativ, și-a pus mâinile pe piept, acum câteva ore, într-un spital de peste munți. Prietenul lui cel mai concret, făgețel, de la „Ramuri“, îmi comunicase cu câteva zile mai devreme că fostul lui tovarăș de bine și de rău și de mai puțin bine decât de rău, zăcea greu, bolnav și nehrănit... Boala lui de piept cerea o alimentare, pe care timpurile nu mai pot să o procure nici oamenilor nevoiași sănătoși. Pe când volumul concertătenilor cu ifoșul bine plasat năzuiește către sferă, zăcătoare și burduf, semenii discreți, rezervați și cu măsură, ca Tomescu, se ofilesc pe picioare și se usucă în așternut.

Colegul de pană și călămară, totuși păstra în averea lui abstractă devoramentul presupus al câtorva patricieni ai banului politic, sprijiniți de el să parvie și să dureze și destul de înstăriți ca să-i scutească de inaniție și de salteaua de paie a carităților municipale. Unde sunt acești miliardari absenți de la capătăiul celui ofticat între ambițiile lor trufase, interpretate pentru prostirea cititorului de ziare alegător? În

lunile de suferință nu a binevoit să se arate nici unul. Dacă pe talerul de înmormântare moneda lor s-o fi amestecat din întâmplare cu gologanii adunați din sânge ai prietenilor săraci, această tardivă contribuție funerară nu-i scapă de o răspundere, care când e lichidată cu violența toamnei anului 1944 îi impresionează ca o calamitate nemeritată.

Condeii lui Tomescu nu a cruțat stricteza zorzoanei și neantul din interiorul mărgelilor goale de bășici poleite. A existat o asemenea vârstă în literatura noastră, de reacțiune legitimă, însă minoră, împotriva unei platitudini masive, a unei proze fabricată la Iași, București și aiurea, „pentru țărani“, autorii unei poezii, adeseori superioară literaturii zise-cultură și capabili să simtească mai repede accentele înalte ale inspirației, liberă de academii și de clasicisme, propuse de câte un belfer țepân la minte și de sensibilități cu manual și regulament. O literatură de „pentru“.

Lupta, dacă așa se numesc împotririle la un talaz inedit, lupta școalei lui Tomescu pornea din cele mai bune intenții, de fapt aceleași care mânău *furtuna în teritoriile limbii*, a unei noi expresii românești. Dar punctului de vedere i-au lipsit valorile de caloric, destinate să cristalizeze și să facă dintr-un punct o stea de orient, defect împărțit de altfel pe din două cu potențele slabe, hibride și deocamdată subrede, mai târziu biruitoare. *Un vânt cu gunoi de bălegar da piept în paginile revistelor vremii cu un suflu de petice și crâmpie de afiș, iscat în cafenea.* Și unii și alții din combatanții vârtejului premergător ploilor germinative au fost egal de mediocri sau egal de nuli.

M-am întâlnit cu Tomescu de multe ori, făcând același drum spre casă, în București, unde ne întâmpina cu sulți de distanță, dar strângându-ne mâinile cu o înțelegere aproape reală. Și el simțea ceva mai mult decât dogmatiza, și cu mă încredințam din ce în ce mai mult că aveam de respectat o mare sinceritate, valuta universală și în eroare. Ne-am întâlnit

la Craiova, ne-am înrâlnit la Cluj. Acolo, Tomescu scotea o gazetă pentru exponentul oratoric al unui guvern care plătea hârtia și tipografia cu târâira, silindu-l pe nefericitul director, să fie luna în capitală, ca să poată pleca vinerea, înapoi, pentru plățile de sâmbătă, cu *buzunarul gol și expus amenințării* din redacție și tipografie. Enormă oboseală a bătutului apei în pîua politică a redus vitalitatea cărturarului la jumătate.

Îl văd și acum strecurându-se prin el însuși fără nici un orgoliu, nici al ideii nici al persoanei lui, anonimă. Îl văd zâmbind cu un înțeles acoperit, datorită și greutateii lui de a fi limbut. Îi văd ochii strânsi, de mare miop, canonit să descrie un text vârat lângă frunte. Pipăitul palmii își aminteste și de o insuficiență a strângerii lui de mână - ori n-avea un deget ori avea un deget bont și îndoit de gros. La Cluj, nimerisem în zile de turburări - rineretul din două taberi universitare se bătea dinaintea lui Matei Corvinul, în piața catedralei, în restaurante, în berării... Se devastase o imprimărie - litere de bronz și organe de mașini zăceau într-un noroi întins. „Privește sălbătecie!“ îmi arăta Tomescu, plimbându-ne prin Cluj. Bastonul lui era un băț gros de cioban, cu măciucă.

În lagărul din Tg. Jiu mă învecinam cu Craiova. Nici Tomescu, nici Șaban-Făgetel nu m-au dat uitării. Ei au avut un gând amical și pentru prizonier și pentru familia lui stîngeră de-acasă. Nu e locul de multumit aceloră din prietenii lor din Gorj, care i-au purtat de grijă: în ultimă analiză, eram cu toții olteni și, în literatură, preocupati... Dar o carte groasă a Olteniei, apărută în cursul internării, cuprindea un articol, pe care mi-l ceruse Tomescu, redactorul ei. De vreme ce imaginile locale din manuscris trebuiau inevitabil să evoce figura lui craioveană, în urzeala textului încăpuse și ea. Tomescu m-a rugat, cu o insistență, explicabilă temperamental, să-l elimin riguros, după ce cu ferocitate se stersese pe corecturi, de prerurîdeni.

Oricum, s-a pierdut un scriitor cu adâncimi. Ceea ce-i mult mai rar, a pierit un om. Mai mult, un om de caracter, și prob și leal camarad și adversar.

Marti, 5 iunie 1945

FRUMUȘEȚI ROMÂNEȘTI

Întorși dintr-o excursie în Carpați, tinerii moștenitori ai vechii pasiuni de alpinism, exercitată ani de zile de părinți în masivul ramurilor de piatră, întinse peste granițele Elveției, Italiei și Franței, nu puteau să exprime îndeajuns tumultuoasele frumuseți ale călătoriei.

Ei părăseau întâia oară vata cuibului sedentar de acasă, începând la douăzeci de ani, pe seama lor și fără dirigență, experiența deplină a realităților contradictorii, confruntate cu personalitatea. Bilanțul e bun. Educația de până acum n-a dat greș: maturitatea s-a relevat în zece zile de drum în suis, prin pădurile veciei și între tăcerile prietificate din piscurile mari.

Lupul de munte rămas în suflet de pe timpuri și-a zbârlit de plăcere sălbătecia, jucând pe două picioare la flautul evocărilor ciobănești. Oceanul de argint al unei nopți de lună, revărsat și așternut peste culmi, a impresionat zguduitor pe copiii întorși la vatră cu licărirea în sensibilitate a metalelor aripilor de fluture nocturn. Beteala unui torent spânzura de râpă dintr-un izvor, tocmai de sus, dintr-un creștet păzit de stele. Totul era curat, virgin și fără de moarte, și se desluseau înțelesurile unei puzderii de probleme, despre care cărțile de până la bacalaureat dau abia câte o indicație, rămasă să zacă pe un petec de însufletire dezamăgita, suclire întreruptă a unui ciob dintr-un cristal, slărâmar de mâna lui Dumnezeu chiar în secunda cânc. I-a izbutit plin și sonor.

O frumusețe sporește toate frumusețile celelalte, ale unei vacanțe prin împărăția caprei-negre și a soimului din Târie, dându-le o aderență tenace cu pământul, cu țara, cu neamul deșteptat, artistic și sintetic, care ia înțelegere cu ea: nomenclatura. Fiece coț de loc are numele lui frumos fără altă trebuință decât instinctul național.

Silabisiri lent, legănându-le ca pe stiluri, cuvintele de poezie din carnetul cu creion al agerului calcător de munte, și dați-vă seama de vasta plasticitate a limbii românești, reputată, până acum vreo patruzeci de ani, rigidă și neputincioasă în expresia de idei și nuanțe.

Brâna Morarului, (Vârful) Picătura, Plaia Olăresei,
 Ceaușoia, Prislopul, Piciorul Popii, Gârbova,
 Piatra Arsă, Măgura Cenușie, Dibamul, Retevoiu,
 Clăbucețul Baiului, Gâlma, Muchea Ferițoiu,
 Puristoaca, Bucegii, Poiana Bătrânilor, Coștila,
 Babele, Cocora, Padina, Budurul, Cătunul Urșilor,
 Casele Burlacului, Mălinii,
 Mălăieștii, Velicanul, Urzicarul, Colții Obârșiei,
 Claia Mică, Jepii, Lăpuți, Muntele Blana,
 Lucăcila, Zănoaga, Tătarul, Vânturișul...

Aproape cincizeci de nume de o asonanță atât de variată în originalitate, culese pe o palmă de tură și un petec de stâncărie. De la Ceaușoia, de pildă, până la Cocora, de la Claia Mică la Coștila, de la Măgura Cenușie până la Dibamul, câte ciudate evoluții încruciate și tendințe verbale, câte intuiții și câtă putere de creație la niște țărani, de sarică și de opinci, neștiutori de nici o carte. Acești oameni, dominând sesurile cu coasa, și muntii cu moșii căciuli, au păstrat o limbă frumoasă peste o mie de ani, și-au păstrat chipul frământat, de o tăcuță noblete, și datini intacte.

Cărturarii ultimei sute de ani, scriitori, dascăli, preoți, doctori și savanți, au răspuns altfel decât ei examenelor impuse de evenimente. Deschizi o harră în regiunea străbătută cu bocancii potcoviți și cu sacul de spinare, și dai de Societăți

Anonime, de instituții, de Sanatorii, de Hoteluri, de Cazinouri, de fabrici de hârtie și mucava, de fabrici de cuie și scânduri, de fabrici de sticlă, materiale de modernitate. Mucava pentru improvizat figura cu care n-ai venit pe lume. Geamuri pentru vitrina arătării. Hârtie pentru a minți o credință. Scânduri și cuie.

1945

EPOCA TÂNASE

Înmormântarea celebrului compozitor de balete și de spectacole, schimonosite cu meșteșug, amintea deunăzi ducerea cu mare alai la groapă a unui cioclu, o mare personalitate a profesiei, de acum câteva veacuri, când groparii, constituiți în breaslă aproape artistică și culturală, erau, din pricina epidemiilor și a inchiziției, harnicii colaboratori ai morții, tot atât de numeroși cât și oamenii încă nepurtați la cimitir și rug. La sărbătoarea, rămasă în analele minore ale istoriei fabuloase, participau și executorii de meserie, o altă breaslă, cu afinități, cât și, din politete față de eventualii lor primitori de oseminte dezînsuflețite, onorabila burghezie. Alaiul era costumat și versicolor.

La Tănase, procesiunea dintre Ateneu și mormânt dădea o ultimă idee de imensitatea admirației, de care se bucurase decedatul. Miile de jeluitori aplaudaseră pe actor cu entuziasm, râzând cu gura căscată până la urechi la spectacolele lui și acum se țineau după el cu capetele plecate și cu mâinile în buzunar.

Poate că a fost cel mai puternic succes al creatorului fostului „Carabuș”, explicabil. La celebritatea lui se adăuga, în niște timpuri ca acestea, în care urăim, fapra numelui românesc de Tănase. Nu prea țărănesc, mai mult de periferie,

dar orișicum românesc și evocator de mititei, de ciorbă de burtă, de țuică și vin bun, plus lăutari și franzela, ingredientele tonului pacific al sentimentului că nu te paste nici o primejdie și că totul merge după dorință.

Am povestit oarecând și nu demult, fiind în viață Tănase, că încert între vocații nedesluite, și determinat de o crâncenă voință de a se afirma, el și-a improvizat un gen, chemat la izbândă, într-o cameră dintr-un apartament, în care stam și eu, ocupată de Cazimir Belcot. Acest unic artist român al spiritului rece, fără predecesor nici urmaș, mort prea de tânăr, în timpul primului conflict mondial, mâncat de un păduche de război, vizita deseori Ardealul și Bucovina, scriindu-și singur și debitându-și-le direct, cupletele și muzica, cântate cu un umor delicat tendentios, în turneele lui, fără subvenții de propagandă și pe risc personal, de câteva ori iminent, prin teritoriile românești asuprite.

Tănase avea de la natură câteva privilegiile antiteatrale, nasul monumental, caruta spinării de taur de circ și fața ciupită. Din acest actor în speranță și în deziluzie, Belcot a făcut un artist grotesc izbutit, după o strădanie, la care munea tenacitatea brutală a viitoareii celebrități cu ferocitate. Atletul Tănase mânca și bătaie cu năiaua anemică a subtilului Cazimir și se supunea ca un copil. Nu-i lipsea inteligenta trebuincioasă, pentru a-și da seama că rigorile maestrului erau educative. Intervenind prin irupție bruscă în odaia lor, când zgomotul injuriilor se amplifica prea mult, mă găseam ca între un pedagog exasperat și un urs docil, silic să învețe alfabetul, întorcând foile cu limba.

– Iaca, nu-mi intră-n cap defell se necăjea Tănase. Ai dreptate, dar ci pot să fac?...

Dulceata graiului moldovenesc și masca lui cu adevărat urâtă se dizolvau într-un farmec amuzant.

Vocea temperamentală s-a manifestat subit. Disperat și gata să se arunce de la eraj, ucenicul severității lui Belcot, care încrunta o sprânceană aproape imberbă, căzu într-un derivativ

fericit, mimând cu figura, cu mâinile, cu picioarele, cu fizicul întreg, petrivit de natură pe împrejurare, o clovnerie supremă pe un ritm de sfârlează.

- În sfârșit! a strigat dascălul, te-ai găsit!

Tănase găsisse într-adevăr tonul, esențial în teatru și literatură, ca în muzică. Pe un semiton fals ori just, se scrie o carte și se construiește o carieră. Secunda decide peste tot locul. O secundă prea timpurie, cu o secundă mai devreme, sau întârziată cu o secundă, strică tot.

Tănase a umplut o epocă, imitat, copiat, plagiat: însuși nasul a dat naștere altui nas, mai filat și mai lung. Îndrăznelele lui generoase au fecundat scena particulară, fertilizând însă și neobrăzarea pură a unor antreprenori de comedie și de dramă chiar, dar îndrăzneala lui Tănase era croică, avea fantezie și, apoi, el a plătit cu persoana lui întodeauna; actor activ pe șantier până la sfârșit, niciodată Domn Director falacios, mitocan, înfumurat și zaraf de spectacol.

Nuanța Tănase a dispărut odată cu inventatorul. În seria lui, încercările de boiangerie au obținut numai spalăcitul.

1945

LIMBA FRANCEZĂ

Sunt, mai des decât mă lasă cugetul, vexat.

Intellectualul din Bucureștii-Noi traduce (hm!) și citează (hm!) și analizează (hm!) pe Mallarmé, pe François Villon sau pe însuși Rabelais, ca și cum n-ar avea pe unii de-ai lui mai la îndemână și a potențelor labiale și a unui oareșcare nivel de a pricepe.

E o cochetărie literară de băiar frumos cu zuluți, implicată cu vâzul exotic și generatoare de suprafețe de mii de kilometri

patrați. Autorul capricios, de vederi și principii, își fabrică iluzia că se căpătuieste cu o autoritate și se comportă ca în medicina cu colportaj, oferind un săpun de toate petele, de la pantaloni până la figură, și o unsoare pentru toate băăturile, bună și pentru calozitățile cerebrale. Literatul, mai naiv, dar și mai superb decât grădinarul, nu știe că un pom cultivat la Versailles nu poate prinde și da la Buzău pere pădurețe și că dovleceful nostru nu poate căpăta, cu nici o îngrășămintă artificială proporțiile unui dovleac de Midi, nici când sămânța acestuia ar fi transportată într-o căptuseală de caufca. Pe lângă bunul-simț comun, nelegiferat de nici o gramatică, e o chestiune de climat și pământ.

Ori de câte ori își prinde împărăția ifosului de o rădăcină străină, fie că indică elogios o valoare imitată sau plagiată, fie că o distruge de la distanța București-Paris (*anch'io son pittore*) cu un pușcoci de cerneală, comentatorul de București trebuie considerat suspect și examinat în ce fază de extaz de sine, de vanitate sau deficiență se află și ce anume punct, de ridicol sau de patologie, ocupă în sectorul respectiv.

Criticii, unii în special, obișnuiesc preferințe să-și ia pilele de peste șapte țări, ca să dea palidermului național lecții de mișcat din coadă și de rafinament, arătând proștilor noștri, în teorii nici în clin nici în măneci cu ei, cum se cugetă el personal, francez pe linia Târgoviște-Gara de Nord. Oare Marghiloman nu-si spăla rufele cu lustru la Viena? Doamnele din aristocrația sacalei de gaz, nici ele nu pureau să facă baie fără *savon irèfle incarnat* și suportau cu greu, înainte de război, care le-a derivat idealurile către tripouri, barbaria capitalei Județului Ilfov. Era *difisil*.

Exemplificarea pe autorii străini și prea puțin citiți și în țara de origine, unde sunt frecvențați mult mai slab decât în sud-estul parizianizat, e tot pe atât de suspectă pe cât și deficiós bufonă, când criticul, copiind după manuale versuri și proza, ar fi constrâns să facă lectură cu glas. El nu știe să dea pe

frantuzeste *Bonjour* si se încurcă la *Bon apétit*. Dar se întinde la considerații villoniene si la judecăți totalitare patetice, cu o bravură de procuror general robot, care exclude și limbile franceze suprapuse de la cei doi Francisci încoa. Ba, mă rog, și frumoasa domnișoară Căscă spunea că-i vine mult mai ușor să scrie ca Jules Laforgue, făcându-mă atent, *cher maître*, că meningea domnișii sale „gândește” pe franțuzește.

Caragiale, om de mare bunătațe, putea să fie crud la trebuință, în carne vie. Se afla odată în salonul unei doamne din București, unde, ca pe timpuri, măcar într-o lume, se prefera conversația literară în loc de pocher și bridge. Cred că episodul nu e prea cunoscut. Scriitorul căzuse acolo, fără să știe, peste un domn, care se numea Pătrașcu, afectând specialități solemne de expert stilistic, ascultat de o burghezie restrânsă, a grăului plătit în aur, amatoare, ca mai târziu, elita șteiului și a metalurgiei, exprimată în acțiuni, dividende și puncte, de tablouri luate pe ieftin la Sfântul Gheorghe sau la Sfântul Dumiteu, în ziua mutării șasielor și sevalerelor cu camionul, și de cărți legate scump pentru coroarele bibliotecii.

Domnul se găsea în plină expansiune de critică de artă, făcând un curs, de pe fotoliu, de o insignifianță savantă. Cam palid la ivirea vizitatorului, el a trebuit să continue ideea începută, mai precipitat. Citatele din franțuzește făceau să tremure de o strâmbătură ochelarii de nas ai lui Caragiale. În timpul ceaiului cu fursecari, gazda discuta cu Pătrașcul jenat, despre o carte senzatională de directive de artă mondială, pregătită de către acesta din urmă în franțuzește și încă în stare de manuscris. Acest volum avea să fie în sfârșit o contribuție radicală la luminaarea lumii și a francezilor asupra chestiunilor îngăimate între pictură și literatură. Autorul tocmai princa de la gazda și mosafiri, cu surâs nițeluș albastru, felicitarile pentru marea operă viitoare, când Caragiale, sărind de pe scaun, făcu o afirmatie neasteptată:

— Cucoană, domnul ăsta habar n-are de limba franceză!

Ceaiul căpătă brusc în cesu o pojghiță de gheată. Venită de la Caragiale, impertinenta nu putea să fie taxată de obrăznicie.

– Să facem numai dovada cea mai copilărească, ceru Caragiale, de ortografie. Ca să nu mai pierdem vremea, dați-ne, dumnealui și mie, câte o foaie de hârtie și dumneavoastră citiți-ne din orice autor francez o jumătate de pagină. Vom scri amândoi după dicteu și veți examina. Dumnealui nu o să poată scri nici ca la școală nimic, necum să scrie propriu-zis o carte de-a dreptul în franceză.

Caragiale, care propunea examenul, avea o singură diplomă de patru clase primare. Pătrașcu s-a sculat și a plecat, salvându-și penibil prin dispariție o similitudine de prestigiu dezumflat, înjunghiat cu un briceag de cinci parale, înfip în orgoliul unui amor-propriu de eminență recunoscută pe întuneric. În manuscris, el ar fi căpătat zero notă la franceză.

Aveam în străinătate un camarad peninsular. Mă înțelegeam destul de aproximativ cu francezeasca lui. Sta de cincisprezece ani în canton și limba lui i se apropiase de graiul unui alt conațional peninsular, care trăind în același loc, douăzeci de ani, și dorind să se facă medic, servea de chelner luat în derâdere de clienți într-un restaurant oriental. În douăzeci de ani uitase de tot limba natală și nu învățase franceză ioc.

Camaradul mă invita să asist la teza lui de doctorat. Era un subiect de *pâticologi* (psychologie) și candidatul orator trebuia să vorbească două ore despre Pál Bârgेत (a se citi cum e scris apăsând pe â). Pál Bârgेत nu era altul decât Paul Bourget, pe atunci la modă, între coconet și reputat exeget al firului de păr despicat în patru. Cîrind, revistele și elegantele studii literare din capitală îmi evocă peninsularul intact.

Dar ce-i această limbă franceză, vorbită de toată lumea din cofetărie și cîrîtă cu atât profund înțeles în Parisul de lângă Cîșmigiu? Grăită de toate personajele cu cravată și pandantiv,

nu o știe nici unul. Cele care o știu se sfîesc să paradeze. Luxul textelor străine intercalate aparține ignorantelor fine, fudule.

Limba franceză nici nu e o limbă. Ea nu seamănă cu nimic cunoscut. Vocabularul nu răspunde nicăieri. Nu e o haină cu număr, în stoc. Substantivul nu-i un substantiv, verbul e altceva, prepoziția e un fir de păianjen. Conjugarea nu-i conjugare. *Avoir* și *être* nu e a avea și a fi. Adverbul e un *pianissimo*. Limba franceză nici nu se grăiește: e o ciocârlie: cântă. Poezia franceză e o violă și un clavecin. Ai dat de dracu, domnule profesor: iată un *verbe irregulier*. Limba franceză nu se traduce (*quelle horreur!*), nu se poate traduce.

O limbă oarecare, oricare, se conduce ca o locomotivă, ca un autobuz. Te sui pe capră, pe catedră. Limbile normale se descompun, se recompun, cu piese de schimb, cu accesorii. Un prefix, un sufix – și gata! Poti construi în orice limbă, ca din dreptunghiuri de domino, șase negre pe fond alb. Orice limbă academică e un joc de *puzzle*. În franțuzeste nu poți construi. În loc de materiale, ai imateriale... Ceața violetă din Paris atârna de toate cuvintele și glicinele din Franța, de toate coșurile. Peisaj diafan, vorbire de libelule, un cuvânt are câteva transparente și luat din dicționar el nu însemnează nimic în nici o altă limbă. Degeaba *Larousse*.

Cuvintele franțuzesti, limitate la câteva sute, de ordin practic, pentru exprimarea unui lucru sau a unei mișcări, corespund cuvintelor brute străine. De-abia de aci începe limba franceză. Frazele, ideile, sentimentele nu mai sînt în expresia lor cu nimic străin. Când s-a spus că limba franceză e caracterizată prin claritate, această aserțiune nu însemnează, de pildă, că aceeași idee capătă o limpezime mai clară decît într-alte limbi – și s-a spus numai un detaliu. Ideea e franceză, numai franceză. Ideea engleză sau germană nu e aceeași idee, chiar dacă ar cuprinde același obiect.

Îndată ce trece de coridianul strict, limba franceză e ceva deosebit de o limbă. Cuvintele se luminează unele pe altele

printr-o acțiune analogă cu scâlpărarea scântei dintre poli opuși. Se intercalează sensuri neașteptate într-un vers și reacțiuni a căror regulă e necunoscută. Francezii tratează vocabularul ca paleta, mesteri ueîntrecuți în obținerea derivatului pictural.

Da. Franțuzeasca de biuro, de contabilitate, darea de seamă, raportul, memoriul, da, astea se învață, dar asta nu e limba franceză. Limba franceză e altceva, întodeauna altceva. O auzi și te duce gândul la întâia frază a *Bibliei*: La început era cuvântul. Da, la început era limba franceză, spiritul care se purta peste ape...

Nu te juca, domnule vizitiu de catedră. Păzește-te!

Nu. Limba franceză nu e o limbă. Limba franceză e o mistică și o estetică.

1945

NOILE EDITURI

Încă o degenerare: editura. Editurile se înmulțesc enorm, tocmai când hârtia se spune că e mai puțină și când un autor, care vrea să tipărească singur, fără ocrotirea unui parazit, născut prin generație spontanee, nu găsește o coală.

Marile edituri, câte erau cu prestigiul vârstei și al originilor, sunt depășite de o sumedenie de surogate. Era normal ca depășirea să fie făcută prin valoarea personală a noilor editori, prin respectul de carte, mai mare ca lăcomia și respectul de beneficii. O Asociație de scriitori-editori ar fi avut autoritatea, absentă recentelor exerciții, și ar fi fost în logica timpului să înființeze o editură, pe care inițialele din josul noiei au propus-o încă de acum treizeci de ani, o epocă, e adevărat, cu mult mai puțini cititori.

Se răspunde la această preocupare, simplă și legitimă atât în interesul autorilor, sigurii proprietari propriu-zis ai unui manuscris multiplicat de un editor saپیrograf, cât și în ce privește eleganța neindustrială a cărții de librărie, cu un surăs: „Trebuie să fii negustor“.

Poate că într-alte meserii, susceptibile de o tehnicitate complicată, a fi negustor nu-i o vorbă goală. Patronul unei întreprinderi de piese și accesorii are de manipulat și de ținut minte mii de firimituri metalice și articole uzinate. Ce capacități cere editura? Băiatul de prăvălie se face editor pentru că a sțers cu cârpa înmuiată și a ceruit mozaicul librăriei unde a ucenicit, între „Pelikanol“ și faianța spălată a unui urinoar. Căre unul din acești cu adevărat proști se și înfumurează, cerând manuscrisul de probă, ca să-l aprecieze el și să-și facă o „păreră“.

Care-i tehnicitatea unei edituri? Ici manuscrisul, faci un contract de 15–20%, partea autorului plătită cu întreruperi, o dai la tipar în tiraj secret și o expediezi. Dacă un autor cere clauza contractuală de control, băiatul de prăvălie, director de editură – mă rog! – se supără, trecând problema furțișagului comercial în domeniul moral: „Cum? n-aveți încredere în mine?“

Trebuie să aibă încredere în el autorul care-și vede editorul adunând milioane, împodobindu-și consoarta cu bijuterii și blănuri, conservându-și energiile în automobil, și la o constrângere spălând puțină cu bare de aur în geamantan și fugind în America; sânge concentrat de scriitor. Tehnicitatea adevărării a editurii și bosa comercială consistă în mijlocul cel mai adecuat la tragerea pe sfoară.

O specialitate comică a editorului și care se bucură de credit la naivitatea unor autori, e legată de un cuvânt fără sens: a lansa. „Știe să lanseze o carte“, spui despre un editor. A lansa în atare împrejurare, e a bate toba în ziare că apare cutare carte admirabilă, care-i o simplă stupiditate literară. Unii editori, la începutul carierei, când s-a demarcat stadiul de băiat de prăvălie de stadiul directorului de editură, cheltuiesc, tot din spînarea

autorilor, pentru publicitate. Ce bine trebuie să le meargă treaba acelor editori care nici nu anunță apariția unei cărți!

Evoluția unui băiat de prăvălie la rangul de director de editură e interesantă. După câteva luni de afaceri prospere pe socoteala literaturii, el își face un biurou ministerial la etaj. Trebuie să ceri audiență, să faci anticameră, să fii anunțat la telefon, de la parter. E unul din felurile fostului băiat de prăvălie modest, de a deveni obraznic.

Ar fi timpul ca legea proprietății literare să fie modificată în mai multe privințe, care, sugerate întodeauna guvernelor „culturale” au defavorizat constant pe autori. Și ar fi de dorit ca dintr-o lege nouă să dispară acel articol odios, care dă dreptul să se improvizeze un gen de editori, mai abuzivi și decât editorii aventurieri: dascălii, autorii de antologii. Aceștia au dreptul să calce toate drepturile de proprietate literară și să exproprieze poezii și povestitorii de îndată ce au publicat câteva pagini mai ca lumea. Ei n-au măcar politețea de formă, să te consulte, să te întrebe dacă primești sau nu să fii manechinul afacerilor lui personale – te pomenești tipărit și furat, fără să ți se trimită măcar exemplarul de presă din așa-zisa antologie, necum să-ți plătească drepturi de autor. El încasează pretul pentru sine, transformat prin diploma universitară în păduche literar – și el vinde la sigur tirajul întreg, prin mijloacele de asigurare știute, silind elevii să cumpere cartea decorată cu numele lui de supraautor.

1945

ZGARDĂ-ȘGARDĂ

Fără să fie o gravă problemă, fărăma de chestiune irită. În scrisul românesc, fonetic, trebuie neapărat sau nu trebuie ca

semnul să nu corespundă exact sunetului graiului? Sunt încă destule, în grafica literară și cea mai atentă la tipar, urmele unei ortografii indecise, sovăitoare între etimologie și rostire.

Să nu luăm pilda șepelitelui „totdeauna”, pronunțat clar: *todeama*. Pe când rumânul fără doctorat elimină încălecarile de conșom, clascălul savant ține la transparențe și vrea să se vadă din câte ingrediente a fost compus un cuvânt, scăpat de vulgaritate prin părucele. Nici pilda „coloare”, de altă nuanță. Francezul, aristocratul unui gust prea dovedit, ca să mai fie nevoie de glosat pe socoteala perfecțiunii lui, a întunecat cuvântul latin, roștit cu două rotunjimi de gură, corectându-i platitudinea vocalei printr-un abajur. Neavând valoarea substantivului, verbul poate să rămâie plat. Ceea ce ar fi întru câtva și semenul lui în subtilitate necărturar, rumânul, alternând alternanța dintre două vocale. Trebuie așadară scris *culoare*, nu *coloare* pentru că așa hotărăște bunul-gust, să nu lăsăm prea străbunul Traian să sforăie în vorbele noastre.

Să ne facem o clipă grămătică. O dată nu e păcat.

Câteva grupe de conșom se găsesc în continuă confuzie (condeiul rabdă și forma *confusie* pe regula siflantei dintre două vocale). La diverse gradatii de numita cultură, scriitorului îi lipsesc și timpanul și, mai rău, cu mult mai rău, simțul limbii. Mai des decât ar trebui, scriitorul nu distinge valorile de ureche și de logică ale unei grupe de două și de trei vocale i, adunate frecvent în scrisul și graiul românesc succesiv de tărie egală sau în semiton. E un verb: a iubi, care însemnează dragoste, perfectul simplu, înfrâia persoană singulară, cum se zice la școală, bate anapoda în scris și la lectură.

Grupele *sp-zb*, *st-zd*, *sc-zg*, *sf-zv* și sunetele *s-z* dau naștere la silabe de substituție caricaturală.

În bună limbă românească zece sunete se reduc la cinci:

P este dulcele lui B

C este dulcele lui G

T dulcele lui D

S dulcele lui Z

cinci aspre și cinci dulci. Dar poziția și vecinătatea dau zece sunete noi, pentru care ar trebui inventate alte zece semne noi...

De câte ori una din consumantele p-b, t-d, c-g, f-v este precedată de una din consunele s și z, echivalența tăriei în scrisul tipărit nu funcționează. Rostirea cinstită implică scrisul următor:

spor – zbor
strop – zdrob
scaldă – zgardă
sfânt – zvânt

Substituirile zgândăresc urechea. Citește, rogu-te: sgândăresc. Timpanul e de scândură... Mai citește, dacă ești în stare, sgârcei, sbequit, sdravan, o limbă de falsificator de condei.

O confuzie mai puțin simțită dar de aceeași valoare dublă vine și din asimilarea forțată, înaintea consunelor dure și moi, a sunetelor J și Ș, pe cât de gemene pe atât de vitrege și ele.

jbilt – spert
grajd – aștept
șvarț – înșfăc etc.

Am citit în carte, că nu mai e vorba de ziar, și cuvântul *jmecher*.

Cât privește altă serie, smântâna și zmântâna, smârcul și zmârcul, snopul și znopul, ambiguitățile par condiționate de nevoia onomatopiceică a unui cuvânt zbârlit sau lenitiv.

Era pe vremuri un savant profesor botanist, care moștenise de la părinți onorabilul nume de Brânză dar se simțea, desigur, umilit să evoce oile și cașul sau chiar, științific, cazeina. La Paris, unde s-a rostit, fără să rosească nici condeiul, nici pergamentul, timp de mai multe generații numele familiei Pétaîn, al nostru Brânză, atât pentru Europa, cât și pentru România, a devenit Brandia, subit.

Dacă mă voi întâlni pe lumea cealaltă cu el, nu o să-mi iau ochii de la buzele lui. curios să văd cum îi merge limba.

1945

BENJAMIN FONDANE.

A fost odată, ca în poveste, un debutant îndrăzneț de critică literară, B. Fundoianu, și mai încoace un poet, Benjamin Fondane, strămutat din București la Paris, și devenit francez. N-ăs putea să afirm în cifre la sură cât a putut să elimine el din sine și cât a fost în stare să câștige el din sensibilitatea cu totul particulară a spiritului patriei de adopție, ca să însemne ceva în marea ei literatură.

Am citit o singură bucată semnată Fondane, publicată recent în primul număr al revistei „France-Roumanie”, redactat de nume francezești și românești, cu titlul, dacă-l citez exact, *Complainte de l'Emigré*, titlu aproape echivalent, cum am zice noi, și poate că și cum am scrii, la urma urmei, *Jalania pribegului*, încercare, vreau să precizez, izbușită, de a strămuta o simțire națională în spațiul limbii franceze, socotind și pe Moréas, poetul cel mai identificat cu graiul dintre Mediterana și Canal, titlul poeziei lui Fondane e un argument și o mărturisire... Cred cu puțință că scriitorul, foarte rafinat și care suferea în taină dar vizibil de tremurul echipajului sufletesc, plutind pe suprafețe inegal agitate, să se fi simțit în raport cu pământul continuu căutat pentru a-și planta, pe viață, arborele lui, din ramurile cărui să poată contempla static universul, ca o corabie în călătorie prin fața aspectelor, turburate de nostalgii contradictorii, în pantă și orizontale, ale continentului înconjurat.

E punctul de tragedie al omului dezrădăcinat, și Fundoianu își pierduse rădăcina de două ori, fiind, din nefericire pentru complexiunea lui suflerească inoportunistă, necomercială și de o demnitate dureroasă, evreu. [Problema evreului susceptibil și delicat nu-i de acea simplitate elementară, care-i face pe unii de un neam cu el servili și pe alții fanatici de a scăpâni. Evreul adevărat, fără corcitură de intelect, e profetic: pe linia morală a lui Iisus din Nazaret și de o seamă cu el în ceea ce privește inadaptabilitatea. În societatea lui religioasă și Crist ar fi trimis din cartierul Mitropoliei la lagăr și Isaia alungat din Dudești cu pietre. Nici unul, nici celălalt nu știe să fte siret sau un samsar al bunei-credințe. Am cunoscut recent un exemplar admirabil al acestei individualități mesianice, pe profesorul Fränkel, din Iași, care preocupat de o patrie pentru poporul lui a întreprins o anchetă între personajele cu oarecare faimă.]

Pentru a renunța la o limbă, rămasă cu suferința ei în tine, adoptând o altă limbă, învățată întâi în carte și experimentată apoi la izvoarele naționale, nu e imposibil. Ţi dărâmi casa de-acasă și ti-o reconstruiești într-altă parte, cu o parte din vechile materiale, ajustate. Dar cuibul rândunelelor, spart, rămâne în reminiscență, cu câinele bătăturii, cu mâta vetrei, cu salcâmul de peste cerdac: toate acestea nu se mai refac și nici încăperile rezidite nu mai sunt aceleași de vreme ce nici tu nu mai ești același, încorporat într-un alt echilibru. Și rotul e complicit cu cea mai complicată inaderență, limba franceză.

Am avut și eu de luptat - îmi permit o confidență, concludentă în specie - cu trebuința de a mă fixa în interiorul acestei limbi de heruvimi. Plecasem din țară ca să nu mă mai întorc, și ani de zile am rămas nehotărât între limba mea și o limbă care nu putea să fie nicidecum a mea. Dacă m-aș fi lăsat îmbătat de elogiile primite pentru felul cum mi se asocia condeiul cu limba, poate că as fi fost azi un scriitor cotate artificial la bursa literară din Paris. Dar era prea mult

angrenată în reverie conștiința. Mi se părea că pe de o parte jefui și pe de alta reneg – și m-am întors acasă, unde mă așteptau tot atâta dragoste cât și necaz.

N-aș putea să cred că Benjamin Fondane, pe care l-am cunoscut mult, a putut să se simtă împăcat. Moartea lui a fost fioroasă, asasinat într-o carceră cu gaze.

Îmi vine să cred că în momentul morții prin asfixie și-a adus aminte și de mine, fiind una din înviersunatele lui preferințe literare. În timpurile de crâncenă adversitate împotriva iritantului meu condei, pornită din Academie și universități și patronată de toate marile competențe ale clipei fugace, el, Fundoianu, a militat, fără să ne fi văzut la față, cu tenacitate și exagerat, pentru acceptarea unui poet nou în lirica unui anotimp propice leșinării și regimului anemic de floare de tei cu zaharină. Diabetul artistic literar și tuberculoza aripilor trebuiau să consuească, dictatorial, ultima și definitivă formulă a expresiei scrise românești.

Nu le-am numărat, dar aș putea să jur că patruzeci de articole, cu care și-a compromis poziția literară, au fost semnate de nefericitul B. Fundoianu.

Îmi demonstra și mie, care după ce i-am strâns mâinile îl ascultam ca un adversar, dar ca un adversar surăzător, ceea ce nu puteam în ruptul capului să admit, de voie bună, că versurile mele echivalau cu o descălecare. Când i se părea că nu-l iau de-ajuns în serios, Fundoianu devenea agresiv, în stare să-și ia la bătaie scriitorul pe care-l iubea mai mult, și cred că ceea ce l-a oprit să-mi ție piept cu bastonul, refuzând epitetul lui de inimoasă și de avântată admirație până la absurd, n-a fost atât dragostea lui, totuși incomparabilă, cât aspectul meu fizic, pe atunci athletic. Poetul asasinat cu aburi de otravă avea mai mult pantalon și sacou decât carne pe el.

O imensă părere de rău, pentru că uneori n-am fost destul de atent cu suava lui grija de mine, mă crispează și-mi dă o durere de nelecuit.

Dacă m-aş lăsa dus de pană, în nevoia de a mă scăpa de o remuşcare obsedantă, aş scri, pentru sufletul acestui tânăr de har excepţional, o carte întreagă...

1945

VECHI INVITAȚII

Mi-am făcut deprinderea să nu arunc la coş toată corespondența primită, păstrând pentru trebuință invitațiile tipărite pe carton, pe o singură față. S-au strâns cu anii pe polița bibliotecii o grămadă de cartoane invitării: căsătorii, expoziții, spectacole, conferințe...

Conferențiarul poate că se găsește mutat în lumea lui Dante cu escorta Ducelui Mussolini. În orice caz, președintele Societății Scriitorilor Români de atunci, profesor de universitate, mai cunoscut prin dunga pantalonilor decât prin meritele literare - același aventurier gomos, care în epoca legionară cerea colaboratorilor Fundației Regale de la prezenta revistă să îmbrace cămașa verde, epocă de uniforme, de cămăși, de fronturi, sedentarii sociali căutând o fudulie războinică de toată siguranța și fără riscuri, a spalat puțină odată cu diversele calibre de idealizii politico-literari și se află actualmente în Portugalia. (E de prezumat că acești patrioți ai dictonului *ubi bene ibi patria*, și care făcând dragostea de patrie o marfă de bursă neagră sunt cei dintâi lepădați de răspundere și de spiritul de consecință, iuți de picior, gata de fugă, vor rămâne hamali, lifrieri și comisionari de stradă acolo unde se află și că nu se vor întoarce, ca după războiul precedent, să de-a lecții de dragoste de țară și de neam. Greșeala, când e greșeală și nu o socoteală chibzuită exploatată și plătită, are meritul sincerității celor rămași la răspundere.)

Invitațiile italiene erau cele mai numeroase: il Prof. Giuseppe Petronio, Prof. Ruggero Panichi, il Prof. Carlo Tagliavini *insuflusso della lingua italiana sulle lingue dell'Europa sud-orientale*, Alberto Colantuoni, il Prof. Carlo Battisti delle R. Università di Firenze, *su Sviluppo delle voci italiane nel mondo*, Profesorul Antonio Muñoz, de la Universitatea din Roma, *despre Monumentele Romei în Italia fascistă* etc.

Un foarte activ cultural, de mai la nord, profesor de limbi romanice la Universitatea din Berlin și membru al Academiei prusiene de științe, a fost domnul Ernst Gamillscheg, ale cărui invitații, când în limba natală, când în românește, colaborau continuu la curierul poștal bucurestenească. Nu se mai aude nimic nici despre acest personaj, cu un *Einfluss* considerabil în trebile Dictaturii de la noi.

Iată o invitație și a domnului Ing. Ion P. Gigurtu (pe oltenește Gigirtu, cu î purificat). Doamna sa era Ing. nu era Prof. Președintele Cercului oltean își cerea deosebita plăcere să iei parte la o reuniune amicală în localul Clubului Asociației Marelui Finante și Industrii din Calea Victoriei nr. 163. Să nu spună că între atari valori și literatură și nație de mămăligă nu erau raporturi de sandwich pe franzelă. Cu două, trei porții la bufetul rece, Marea Finanță și Industrie, cu beneficii de miliarde, își rezerva poziția artistică și politică în recunoștința națională.

Dar ce caută poetul Ion Pribeagu în elegantele cartoane de invitație? „Doamna Perla Lupu, domnul și doamna Ion Pribeagu au onoarea a vă invita la celebrarea căsătoriei religioase a copiilor lor Silvia și Mircea, care va avea loc vineri 25 decembrie 1942, orele 11 a.m. la rabinul Berger din strada Sf. Ion Nou nr. 15”. (Hm! 1942)

Cum am dat peste aceste invitații, cărora, spre rușinea mea, nu le-am făcut niciodată față?

Mă pregăteam deunăzi să mă cule și pe la orele trei noaptea, orându-mă ca de obicei masa de lucru, creioanele, și

măturam cu pensula de praf resturile de tutun, căzute din țigări. Îmi trebuia un fâraș. Am dus mâna la etajeră și mi-a ieșit din înaintea următoarea invitație dintre toate cele întâmplare între hârtoage:

„Profesorul I. Găvănescul roagă pe domnul Tudor Arghezi să binevoiască a lua parte la conferința despre

MINUNEA JAPONEZĂ

pe care o va rosti la sala Ateneului Român, duminică 18 aprilie 1943 orele 17 (5 d.a.)“.

Minunea japoneză: 1945! În marea minune intrase miracolul parțial de la Pearl Harbour.

1945

[STATUL EVREIESC]

Cred că idealul dunnecavoastră de creare a unui stat evreiesc aduce singura soluție a problemei celei mai peribile din istoria modernă. După liberarea de proprietar într-o formă sau alta, a tuturor națiunilor, singură națiunea evreiască, pribeagă printre celelalte a rămas fără domiciliu.

S-au preconziat unele surrogate: asimilarea benevolă, creștinarea legală obligatorie. Li s-au acordat evreilor drepturi, li s-au retras. În războiul de acum li s-a conferit exterminarea. De patru veacuri, de când au intrat între români, problema n-a făcut decât să sporească. E ciudat că marile puteri nu i-au găsit o dezlegare în arăta timp și cred că nu e moment mai bun, pentru o încheiere elegantă, ca azi. Popoarele europene au datorii prea mari față de nația evreiască, pentru a nu-și face măcar un punct de onoare din punerea chestiunii pe afis.

Asimilarea s-a dovedit puerilă; imposibilitate de fizică, impenetrabilitate. Prea puțini evrei au dispărut prin căsătorie sau prin schimbarea numelui: regimul de pseudonim a fost un alt surogat pueril.

Botezul în țările creștine, botezul cu sila ofensează delicatetea credinței. Cu toate că Iisus a fost ucis de evrei, el a fost evreu. Evreii au dat creștinilor un mântuitor pe care ei nu-l recunosc și-l așteaptă încă. Lă au dat pe însuși Dumnezeu, unicul. Cu asemenea ritluri și cu pergamentul *Bibliei* în trecutului lui, un popor, oricât de chinuit, se știe creator și nu poate să accepte plagiatul.

Un popor trebuie să aibă o patrie, ca să-și puie în valoare toată personalitatea, o patrie după tipul cunoscut: independență națională, organizație proprie, școală, biserică și armată. Un steag, o trâmbiță și o pușcă, ale tale, fac mai mult pentru mândria necesară, *de sine*, a demnității, decât orice teologie filosofică și politică.

Patria evreului e todeauna a altuia: la Zidul Plângerilor din Ierusalim nu e loc decât pentru batista cernită.

Orice om are o casă a lui: evreul stă la hotel sau cu chirie. În odaia ta, în casa ta, în bordeiul tău, sufletul se dilată, bărbăția conștiinței stăpânește. Personalitatea țaranului e un exemplu decisiv: își păstrează casa, și-o împodobește, o apără, fără să fie administrat, fără chelner, fără sonerie, fără vizita agentului de poliție, fără madamă, pocolo și buletin de sosire. Patria lui începe de la strachină și de la donița de apă – și de-acolo crește, crește până la o fruntarie cu baioneta. Evreul n-are un interior, el e exclusiv exterior. Particula *ex* condiționează toată viața lui în zigzag.

Patria actuală a evreului e încă ghetto. Acest ghetto se întinde până în inima cetății, chiar dacă aparent are o față somptuoasă. Trebuie eternizat?

În ambianța umbrei, evreul duce o existență aproape clandestină, iritat de speranțe și dezamăgiri. Refugiul lui e o ipoteză, o patrie abstractă, o teorie sau un sistem politic, care îi satură poate serea de pe limbă, dar nu-i ajunge până la suflet: picătura lui de apă e fierbinte: lacrima – și nu ține loc de patrie.

Din răceri, uitări și asupriri, Israel a trebuit să se adapteze într-un fel, păstrând o atitudine de rezervă, conservată pentru compensarea spiritualității lui. O fracțiune din el a câștigat neînterupt bătălia aurului, cu care de două, trei ori într-o viață de om își cumpără dreptul la ea. E poate că ceea ce-i mai puțin interesant în lumea evreiască, această fracțiune, dar echivalentul fals de putere îi e asigurat. Această elită a valutei nu-i dă întodeauna nici prestigiu poporului evreiesc: din ea se recrutează oamenii care și în neamul românesc trădează așteptările poporului și ale spiritualității. Pe ea nu o doare prea mult rolul ei într-o ierarhie de valeți, și dacă evreii n-au încă un stat, nu e de necrezut că ideea e contrariată prin atitudinea egoismului personal al clasei avute.

Masa evreie, în schimb, e proferică. E păstrătoarea dainelor și nădejdlor ținute la sân de mii de ani. Patria trebuie creată pentru ea: e un drept.

Unii evrei se mângâie că antisemitismul ar fi un accident de un moment sau numai o rătăcire intelectuală, care poate fi alungată cu o concepție. Ei cred că anumite măsuri pot să anuleze o situație ingrată. E o consolare artificială, de voință. Antisemitismul e o realitate. Se poate ascunde, uneori pare că ar fi dispărut și izbucnește din nou. E de așteptat de la modalitățile lui de transfigurare prea puțin. Adjuvantul acestei stări e fracțiunea de aur. Profetismul ascuns al maselor și al intelectualității evreiești e necunoscut, și ar cere din partea antisemitismului o tehnică sufletească mistică. Antisemitismul nu știe sau, în orice caz, nu poate crede că între cele două clase ale lui Israel, o fracție și un popor, se perpetuează un antagonism: el e convins dimpotrivă, că o solidaritate strânsă

uneste în secret pe evrei, aurul fiind al lor în devălmășie. Miliardarul Elias și-a lăsat averea Academiei Române și nepoții lui mor pur și simplu de foame. Un caz dintr-o mie.

În ghetto s-a înfiripat și rafinat, la intelectuali, acel simț de analiză, de îndoieli și de disocieri care constituie o ineluctabilă logică atitudine, devenită subconștientă, împotriva unui destin implacabil. Intelectul evreiesc e acuzat de spirit de dizolvare. Acest spirit a dat limbii românești – paradoxal! – pe cei mai buni filologi ai ei, între care pe Gaster, care a murit expulzat, studiind în străinătate elementele moleculare ale graiului nostru.

Nuanțe de antisemitism au împiedicat în toată Europa ideea înființării unui stat evreiesc, dorit de sioniști în Palestina, unde problema era tot atât de crudă, ca și în România, dacă nu chiar mai mult.

Pot vorbi deschis, nu numai pe dinafară, dar și experimental. Acum vreo treizeci și cinci de ani, cu Toma Dragu, cu S. Grossmann, cu Constantin Graur, decedați, cu Nicu Cocca și alții, am colaborat până la un sfârșit concludent la revista „Facla”, întâia publicație socialistă vehementă românească. Fără să fie socialiști de partid, preferând libertatea independentă, redactorii au dus un război radical împotriva nationalismului de toate originile, fie românesc, fie evreiesc. A fost și prima ctitorie a pamfletului românesc, a invectivei dure și a baricadei sociale. Ea poate fi citită și azi: încă nu s-a decolorat.

Redactorii creștini au luptat acolo pentru suprimarea art. 7 din Constituție, privitor la evrei, și pentru aceștia au adoptat un succedaneu de idee, de comun acord cu camarazii lor evrei de la revista, prezentându-i: „români de religie mozaică”...

Dacă un timp, simili-ideea fusese acceptată, mai târziu camarazii evrei, jigniți ca de o simplă concesie, de amicală, simplă generozitate, au adoptat nationalismul evreiesc. Era

inevitabil. Patria nu e un deziderat, e o pasiune, o vocatie, un criteriu național, ineluctabil pentru puterea de suferință a unui neam, mai ales când îi lipsește.

Patria lui Israel trebuie întemeiată, în orice parte a lumii ar fi să se înlesnească stabilirea starului național evreiesc. Ea simplifică problema, atât pentru evrei, cât și pentru popoarele în care evreii s-au intercalat.

În regim de spaimă și de incertitudine, marca nesiguranță a vieții împiedică plenitudinea dezvoltării caracteristicii naționale. Nici conglomeratul de popoare într-un stat eterogen nu o poate înlesni integral. Poporul are nevoie să se simtă acasă la el, oricât i-ar fi casa de slabă. Ar fi putut poporul românesc să dea pe Eminescu fără patria, chiar subredă, dar reală, a celor două principate? Dar energiile ardelenesti?

O patrie evreiască întărește și sporește demnitatea și a evreului care rămâne pe loc. Ghetoul încetează. Defectele oricărui popor se transmută în calități și valori. Evreul, simțind în spatele lui o patrie, având o reprezentanță diplomatică, se va simți în străinătate îndreptățit ca un elvețian, ca un olandez, ca un norvegian, care aparțin unor popoare mult mai purin numeroase decât Israel.

Orice altă soluție, afară de întemeierea unei patrii, e neviabilă și adaugă la o veche, amară experiență, o nouă amărăciune.

Mărtisor, iunie 1945

1946

CULTURĂ

Peisaj: dric alb, școală de fete după el. Ceață. Cimitir. Până se va găsi mijlocul să dispară infamul cadavru, cu care ne dăruiește generoasa, frumoasa natură, printr-o bruscă evaporare, odiosul spectacol al îngropăciunii turbură și întrerupe, frântă de ficce dată, încrederea în bunele întocmiri de mai presus de noi.

Un convoi de copile de șaisprezece ani, cernite.

Aș fi crezut că boala, tuberculoza, bacteria au ținut să dea încă o dovadă de ineficacitatea ironizată a tratamentului medical. Nu. O calamitate mai tragică juca la poarta cimitirului ultimul act al unei vieți de-abia schițate. Fata se sinucisese. De ce? Din dragoste premarură? Nu. Din motive culturale. Da. Această cultură, anestecată cu educație, cu resentimentele și antipațiile de feminitate ale profesoarelor, alese după diplome și medii, fără un examen prealabil al predispozițiilor impulsive, pe care psihotehnica pretinde că le decelează și identifică exact, fără cercetarea antecedentelor, duce prea des la dezgustul de viață și, într-o criză a personalității, la suprimarea ei.

Se cunoaște cazul unui scârliț pe fruntea unei fete, cu care s-a luptat o profesoară aprig, până l-a biruit. Exasperată,

fața se aruncase pe fereastra etajului al șaselea al școlii. Se cunoaște cazul treiului la latină, de mai multe ori asasin. Copilul e gonit cu două furci, din dreapta și stânga: profesorul care nu admite să-l vadă băiat de treabă cu note mici, și părintele, care vrea să-l facă om politic sau director-general. Familia face cu ochiul la școală și școala la familie, cum să-l târbăcească mai bine pe elev. Părinții mai vor și premiul întâi pentru odrasla lor, că nu în zadar Domnul Țară și Doamna Mamă „se sacrifică”, nărând că datoria părinților e să trăiască, în rândul întâi și aproape exclusiv, pentru niste copii care nu i-au rugat să vie pe lume. Mediocri, părinții impun progeniturii să fie incomparabilă, și nu pot să accepte legea vieții că omul trebuie să rămâie întreg și neștirbit, cu însușirile și păcatele cu care s-a născut, nu cu cele absente la părinți. Strâns între prigonitori, și speriat, copilul o ia spre cimitir.

Am și eu cazul personal al unei copile, vorbind limbile învățate mai bine decât profesoarele respective, care dau francezeasca pe rigănește, și citind curent pe cel mai dificil scriitor latin, pe Tacit. La bacalaureat, o profesoară i-a adus învinuirea că surâde – și a „trântit-o”. Profesoara, în lipsa altor aptitudini, practica față de candidate atletismul.

Înăuntrul cetei se petrecea despărțirea. După ce și-au pierdut copila, părinții se mângâiau cu doctrina, strigându-i, aproape morți și ei de o vijelie de păreri de rău întârziate: „Ia revedere!” – ca pe un peron de gară.

Copila fusese victima unei directoare de liceu. Fără să se informeze, să asculte, să cântărească, pripita doamnă, urmând o pâra, a dat-o afară din școala ei și din toate școalele cu purință.

Am întrebat: „Ce face maică-sa? Ce face tatică-su?” Mi s-a răspuns: „Plâng”.

Prea puțin.

GIONI

Aș vrea să-i scriu corect fonetic numele, și mă împiedică ortografia *i*-ului scurt.

Dar e vorba de un pisoi alb, de patru luni, nu de gramatica română. Un mormoloc orb, ivit într-o seară și ajuns în gospodărie o personalitate cu neputință de înlăturat. Nu folosește că nu îi socotcă de el. Îl dai pe ușă, se întoarce pe fereastră; îl lași la fereastră, se luptă cu geamul, și trebuie să i-o deschizi. El se amestecă-n toate, cu o siguranță și o autoritate atotbiruitoare. Această voință humoristică nu-i mai mare de-o schioapă, și răstoarnă, pe lângă obiectele ce-i stau nainte, când își alege un drum imposibil printre flacoane și figurine de bibliotecă, toate principiile și regulile întemeiate ale gospodăriei, fără să tie seamă de trecut, de civilizație, de artă, de cultură, de sfiluri, de tradiții, de nimic.

Prea puțin îl privește pe el că ești om serios, șef de familie venerat; vrea să se joace cu tine, și dacă refuzi, nici asta nu-l interesează: te atacă. Te pândeste din față, din spate și din profil, ca pe o vrăbie, se frământă nițel pe brânci, și a izbucnit. Ți-a sărit în obraz, îți roade nasul, te mușcă de urechi – și-l lași. Nerușinarul a găsit o lume gata făcută pentru fanteziile lui, și totul îi aparține acestui autocrat de un kilogram. L-am pus de zece ori în balarță să-l cântăresc și i-am spus: „Stai, măi Gioni, numai un minut, să văd cât atârnă cei o mic de draci din tine“.

– Dă-mi-l încoace, să-l junghinesc, cere ficcare din casă.

Dar îl păstrezi pentru tine, ca să-l junghinești pe scama ta, pe genunchi, pe masă, pe canapea, pe covor. Junghineala e să-l întorci pe spate, să-l împunghi cu degetul, să-l apuci de-o ureche, de coadă, de un picior. Afurisitul se apără și te junghinește el. A fugit și se întoarce. Îi place.

Naivitatea lui, nelămurită între unghii, cu care nu știe încă ce trebuie să facă, și între dinți, a învățat să muște ca un câțel și a uitat de gheare.

Câtă vreme trece din mână-n mână prin aer, el se supune și atârână moale, abandonat, ca o zibelină de grumaz cu ochii de sticlă: singura lui tîbnă între mii de acrobauii. De unde atîta invențiune la un cap cât un ou și atîtea puteri neastîmpărate la un pumn de viață? Uite cum îi arde căutătura! A mai văzut ceva! Iar a sărit! Un cincare al perdelei se mișcă alene în deschizătura balconului de peste grădină. Și se mișcă și salcia. Dar Gioni e deștept, nu se aruncă pătă-n frunzele ei: știe că trebuie să treacă peste o prăpastie. Gioni știe tot.

Ce e grav și solemn a hotărât natura să fie și prost. El converteste totul în joacă: rigata pe care o fumez, agătându-se de fumul ei, condeiul cu care scriu, cartea în care citesc...

-- Fii cuminte, Gioni, ăsta e un volum gros, iscălit de doi filosofi și scris de nici unul din ei. Lasă-mă, vreau să mă adâncesc în monumentală ei măgărie.

De unde! Gioni nu gustă filosofia și-i roade pagina substanțială.

Dar m-a compensat cu o săritură anapoda, de artă japoneză. Înțepenit pe labe, din pricina unui dop legat cu ață, pe care voia să-l ocolească, și, cu coada vâlvoi, a dansat lateral, ca și cum ar fi fost de cauciuc și pus în mișcare cu mațul comprimat de o bășică. Această figură genială i-a fost plătită lui Gioni cu o bucată de cârnat.

1946

I OCTOMVRIE 19...

E o dată fără nici o semnificație în calendar. Atîta doar că vine popa, cu pieptarul de aur lăsat de-a lungul reverendei până la poale, și borează locuința cu aghiasmă, scuturată de un

manunchi de busuioc. E zintâi, sârbătoarea sufletului, îndulcît cu o smerenie și o-nchinăciune, de douăsprezece ori pe an.

Întâiul de azi e totuși o mare sârbătoare a pomilor și a luminii. Frunzele n-au căzut nici una și zâmbeste fiecare foaie de nuc poleită, suflară cu soare, jumătate soare, jumătate umbră. Florile visează ca-n cele mai curate după-amiezi de iudic, fierbinte și alb. E un cântec toată culoarea livezii, ridicată pe ramuri către cer, și soarelui îi pare bine că limpezește zece orizonturi pe rând, până la hotarele cele mai din fund ale lumii.

E vechea toamnă românească, turburată altădată de viscole și cutremure negre. Ni s-a întors, ca să ne bucure inima îngrijorată, odată cu stolurile de porumbiei aruncați în văzduhul albastru. Am rămas cu vrâbiile, cu sticleții care-și sucesc ghiersul pe un fluier de sticlă cu trei atingeri, cu scatiții, cu pițigoi. Dacă ar fi știut berzele și rândunelele că la întâi octomvrie vara se va întoarce exuberantă, binefăcătoare și senină, ar fi rămas pe clopotnițele noastre și-n cuiburile de lut, și le-am vedea în zare, când botează popa și magazia, pe unele înăltându-se leneș, ca nistre șaluri cu chenare negre, și pe celelalte săgetând spațiul dintre grădini.

Dacă nici broasca testoasă nu și-a făcut așezarea ei de iarnă, să știi că toamna o să fie lungă, spune dintre noi cineva. Într-adevăr, ciudata făptură, printre plantele cu măciulii galbene și roșii, e ca o copaie întoarsă, de dedesubtul căreia își scoate capul de șarpe spre oameni. Probabil că a-nvățat să-i cunoască și că din punctul ei de vedere ei nu se deosebesc prea mult de ea, împovărați de carapacele lor, decât prin lungime.

– Bună dimineața, broască testoasă. Ce ascunzi subț dumneata, de stai într-o parte?

Ne gândeam că ar fi putut să fie niște pui de-ai ei, născuți gata îmbrăcați, în paltoane încheiate până la gât, și am fi vrut să-i ținem în mână și să-i întoarcem pe față și pe dos.

Broasca sta pe un ou de găină, ouat în buruieni.

– E cincisprezece lei oul! strigă Zamfira.

- Dă-i și Zamferei patru ouă, hotărăște gospodina, și poștește părintele să intre.

Popa se uită prin zăbrele și dalii în grădină.

1946

HOTUL CU CONDEIUL

Cultură, de vreme ce-i cultură. Una spune, alta crede: una scrie, alta face. Am ajuns ca fiecare din noi să fie în loc de unul doi și mai mulți.

Cu seninătate, porcul sufletesc se multiplică în personajele contradictorii, de contrast, și cinismul cu care totuși joacă îngereste pe troacă, e câteodată admirabil. Dai mâna cu unul, și el e almul. Ți citești slova severă, și el e o secătură, o canalie a sensibilității, un escroc, un tâlhar, sau toate laolaltă. Vrea binele public, și el îl horește. L-ai văzut că fură, el știe că l-ai văzut, dar îți pune dinainte, în fiecare zi, candoarea lui virginală. E scriitor. E mândru, e demn, e orgolios, dar cerșeste, se târăște, linge – iar când nu capătă ce vrea, redevine senin. E agresiv și caută pe întuneric beregata. Are în călimară spiraclul pe care-l învârtește în cernelă.

Ochiul nefericitului cititor e cast, auzul îi e pur, inima e naivă. Cititorul mai crede în cuvântul tipărit și în vorba rostită, în atitudini. Bietule de cititor, de câte ori te murdărește pana pe care o urmărești, glasul în care, la disperare, te încăpățânezi să te bizui, ca pe o speranță personală! Tu nu crezi că abjecțiunea poate să ofteze, să geamă și să plângă – și să ia totul în deșert. O auzi vorbind de neam, de țară, de norod, ca și cum ar fi tatăl și muma ei. Ia te uită la ăla, cum se frământă și cum se bate-n piept. Firma jertfelor, mereu făcută de ocară,

prinde mereu, și tu nu poți gândi că scamatoria poate să varieze pe temele sacre.

Ba te ține și de scurt, țiganul. Te dăscălește, te amenintă, îți explică Sfintele Taine, știind mai bine ca toți ce face Dumnezeu: ca să te fure mai bine. Din copilăria ta sufletească face bani, cumpără, capătă. Nu e unul, nu sunt doi, sunt o mie. Au învățat unul de la alrul. De la mai vârstnicii meseriei, metoda a trecut: la cei mai din urmă veniți – și toți izbutesc. Când unuia nu-i reușește, aceluia din întâmplare i-a mai rămas o fărâma de putere de a fi scârbit din timp în timp de murdăria în care asudă gras.

Ai văzut de ce atacă pe un negustor? Ca să se împace cu el după ce l-a mânjit. Nasul lui nu e a doua zi mai scurt: nu i-a scăzut nici de un centimetru: profetul și-a construit capul necesar. A doua zi are pe listă pe altul, și toată tactica lui de hingher e amestecată cu literatură, cu păr peste cap, cu cravată, cu estetică, cu puncte de vedere și cu spirit critic, mă rog. Tot el afirmă că la condei, dacă nu se răspunde cu bancnote, se răspunde cultural, cu condeiul. Cititorule, nu re-împiedica de erori: dă bătaie, răspunde cu bastonul, trimite pe mânuitorul de spiraclu intelectual la spital pentru câteva săptămâni, ca să reflecteze sub pătură, cu falca sfărâmată, la o îndreptare pe calea cea bună. El poate deveni un bun lustragiu pe o catedră cât un scaunel.

Te miri, cititorule, că pușcăriile sunt pline de hoși. Nepricepuții n-au înțeles că tâlhăria cu condeiul dă imunitate. Hoția condeiului nu prezintă risc hoșilor, amicii mei. Faceți ca mine. Înainte de prima lovitură deprindeți-vă pana, și nu mai aveți nevoie să vă riscați liniștea și pielea. Dacă vreți, deschid pentru voi, sub planșeul din fața Palarului Justiției, ca o replică binecuvântată, o universitate a condeiului aplicat, care înlocuiește cu succes toate sculele de forțat ușile și de spart casele de bani. Pentru taxe ne înțelegem: cincizeci la sută din beneficii.

HÂRTIA

De câte ori îți îndrepti condeiul înspre hârtie, ai o sovăială. Inefabilul material, alb, cel mai frumos și mai gingaș inventat de om, pare răiat din valurile cerului, căptușit cu foi transparente, aduse plutind din văzduh. Poate fi ceva mai curat și cu mai multă ușurință murdărit?

Bagă de seamă, scriitorule: apropie-te de ea cu sfială – și adu-ți aminte, tipografile, de călugării de la reascul cu slove: înainte de așternerea ei peste plumb, făceau câteva metanii și sărutau Sfânta Coală. Câte foi ale Evangheliei de la Ioan, cu tiparele scobite-n lemn de păr, ieseau din tiparnița mănăstirii? Zece pe zi? Poate că mai puține.

Pagina – cu trei mărimi de chirilice negre: o mărime pentru citania în biserică, o mărime pentru tâlmăcirea înțelesului ascuns – căci înțelesul adevărat e întodeauna ascuns, atât în cuvânt, cât și în lumina zilei, și mai departe de ea, – iar mărimea cea mai mică, pentru amintirea unui înțeles de altul. Tiparul dă pe față lucrul necunoscut, și tipograful aceia știau cu ce umblă mâinile lor. La început era Cuvântul, și Cuvântul a rămas de atunci mereu la început. Nu simți tu, într-adevăr, căturarule, că sunt noi în fiecare zi cuvintele tale și că de câte ori lei pana, ca să le dai în vileag, e o caznă ca la facerea lumii, și în fiecare zi o înviere din morți? Nebunatecute, tu te joci cu firul de beteală viu: să nu fie în deșert – ai să dai socoteală dacă-ți moare între degete, ca un licurici. Tu trebuie să-i adăogi cuvântului viu puțină ta viață, și nu să i-o scazi pe a lui. Osânda ți-e aspră: rămâne pe hârtie murdărie. În loc să faci ca floarea, tu ai făcut ca musca. La ce te-ai mai apucat să zbori și să cânti, dacă aripile ți-crau mici, înălțarea picită și glasul serep?

Unul sfintește hârtia acolo unde o sură o spurcă, nevrednici de mântuire. Nu se puteau ei mântui într-alt fel, cu o strădanie mai potrivită? Duci pe cobiliță apa din fântâna altuia și n-ai înfumurarea că ai făcut-o, apa, tu. E o mântuire să o împarti

proaspătă și limpede plugarilor însetosați. Samariteanca s-a mântuit târând în sus, frecată de ghizduri, ciutura cu răcoare. Nu ești mulțumit: vrei să fii și Hrisos, și nu vrei nici să te răstignești. Îți place să fii un Iisus gras, cu gusă pământescă, un Iisus de sofă și de jilt, răsturnat, nu răstignit.

Foaia mea preacurată, porumbielul meu și al Sfântului Duh. Vino-mi să te păstrez cum ești și să mă uit la frumusețea ta nevinovată și liniștită, comoară! Și nu m-oi apropia cu pana de tine, ți-am jurat, ca să-ți tulbur undele în zadar. Numai când m-o chema pe soprite graiul de care ascult, atunci o să-mi treacă pe fața ta întinsă gândul, ca un fluture adăpat, în plutare, cu bobul de rouă furat oceanului, înainte de a se îneca în desfășirea lui.

Scriitorule, ai mănjit multă hârtie. Tipograful, ce ai făcut? Ai pierdut ceasul mare, pe care-l găsiseră scriitorii la opaiț. El nu mai bate în slova ta luminată de un părete cu cărți. Tu faci, scriitorule, tiraj.

Tainele, înțelesurile, chinurile, jertfele unde au rămas?

1946

OAMENII LUI CARAGIALE

Din ce în ce mai actual, Caragiale. El nu a copiat viața și limbajul unui timp trăit, el a creat anticipat schema unei societăți în înfiripare. Tiparele lui cu serii imense de personaje după câteva modele, atât de noi încât par inventate de el. Epoca e a lui și cum durează de o bună bucată de timp și priiește tot mai mult înmulțirii exemplarelor în carne și oase, ca nu pare să sfârșescă așa de curând și merită câte o mențiune, verificând din când în când puterea scriitorului de a face, ca Dumnezeu, oameni cu nirel noroi.

Îl întâlnești pe Caragiale în discursuri, în declarații, în proiecte, în presă, în literatură, pretutindeni unde se scrie și se grăiește, prezent și la catedră. În absența unui control public și a unei critice care nu poate decât să aplaude și să admire, cirații lui se lasă în voia focului sacru nemăștiind stingheriți de nici o teamă și siguri că tot ce spun și fac se bucură de nemurire.

Dacă i-ai striga pe numele lor adevărat, în mijlocul clocinței: Agamiță! Trahanache! ei s-ar simți ofențați și n-ai scăpa cu una, cu doua, de rigurosul lor spirit de răzbunare. Lumca îi aude, îi știe, înghire conferința sau discursul, zâmbeste și ține miute, pentru că impresiile nu se mai uită și episoadele grase fac plăcere să fie povestite în onoarea lui Păcală și a interpretului formulelor lui variate.

Comical bun nu e atât al umorului cât al genului serios și grav, care oferă cele mai izburite mostre de literatură specială: comical tragic. Prostul dă naștere hazului candid, veseliei nevinovate, ilarității naive, cu efecte, desigur, originale, dar el e întrecut de râvna neobosită de factorum a varietății lui cu veleități, cretinul pseudocultivat sau țâcnit. De opinie activă și exhibiționistă, el are o judecată și o sentință pentru toate cazurile imaginabile, gata să dea soluții de grotesc cu atât mai definitive cu cât nu admite obiecție și discuții.

Cine nu e de părerea mea îl ia mama dracului!...

Tot ce suflă e de părerea lui, înfricosat de această mamă.

E un mare noroc că imbecilul serios nu capătă niciodată puterea la care consimte că are dreptul, căci ar depăși toate limitele umorului, și din Caragiale ar intra de-a dreptul în personajul dublu al lui Claudiu și Neron și s-ar plimba cu luntrea, ca să se răcorească, pe o baltă, care și-ar primi alimentarea cu lichid de la o sută de ghilotine în funcțiune permanentă jur-împrejur, amestecar cu sângele maică-sii, al copiilor și nepoților lui.

În fond, Caragiale a fost un creator trist.

CRISTIAN SÂRBU

Acum câțiva ani am primit pe neașteptate vizita unui grup de tineri poeți, adunați din toate profesiile într-o bisericuță literară de cartier. Fără să trebuiască să fie știuți dincolo de mahalaua lor, adeseori se ivesc în periferia cunoscută centrului mai mult prin isprăvile rubricii cotidiene de fapte diverse decât prin merite, sponan ivite, cu caracter artistic, abilități remarcabile, muzicale și de teatru. Am indicat odinioară talentul cu totul străaniu al unui gardian din penitenciarul Văcărești, transformat, seara, după încetarea serviciului de temnicer, în creolă spaniolă... În aer liber, pe o platformă improvizată la cârciuma răspântiei Mandravela, din Șoseaua Oltenei, balerina masculină cu grații delicate, slujea de atracție gratuită și de invitație la grătar și vin, și sute de oameni de prin prejur aplaudau, ferindu-se de automobile și claxon, pe talentatul actor de adevărată rasă.

Ce a devenit, nu știu, nici cum l-a chemat. A dispărut și din spectacol și din penitenciar. De câțiva ani încoace disparițiile subite fac parte dintre-altă artă, profesată și fără personalitate, a războiului.

Altădată, un profesor secundar din același cartier al periferiilor Șerban Vodă, și care iarăși nu știu ce a devenit, domnul Spiru Sprânceană, un cărturar substanțial, înjghebase un Ateneu, strângând cu inițiativa lui pe cei câțiva intelectuali ai locului și mai multe doamne și domnișoare, într-un cerc muzical, instrumente și voci. O dată pe an veneau și la schitul meu și cântau colinde, iar aproape săptămânal, într-o școală, uneori mai înlăuntrul orașului, se produceau cu un program complex și studiat. În corul acestor artiști de vocație se distingeau glasuri care ar fi făcut onoare teatrelor cântate cu tambălău, din capitală, umplute cu personaje de conservator, fără talent.

O muzică de gură trece pe la gard: un copil. O vioară urezeste, pe înnoptare, o curte cu doi salcâmi și un sentiment. Talente, talente care se ignoră, talente de cea mai bună calitate, neîncercate de înfumurările de mediocritate, citadine, declarative și manifeste printr-o împertinență nejustificată de un exponent.

Grupul de poeți, la care mă întorc, are o veche activitate tipărită în broșuri, pe măsura mijloacelor de colaborare ale membrilor, funcționari și meșteșugari săraci. Unii din ei trăiesc frumoasa utopie a încrederii în sine, aflată în vacanța unei împrejurări încă necântănite.

Domnul Cristian Sârbu, care își face azi, cu numărul de față al revistei, intrarea în literatura patronată de țeluri necunoscute, e un talent autentic și sigur. Apariția lui între scriitorii primiri de opinia literară poate că-i va folosi să se dezvăluie și să se arate întreg. El capătă, cred, în locul îndoielilor unei modestii în vârstă de vreo patruzeci de ani, o certitudine utilă.

Domnul Cristian Sârbu e cizmar.

1946

PROCEDEE CULTURALE

Semnalăm odată un gen de editori prin fraudă, autorizați cu titlul de anrologiști, necesari, dacă permiteți, culturii – cul-tu-rii – să fure legalmente pe scriitorii, strecurati printr-un articol din Legea proprietății literare.

Ultima lege a nefericitei atari proprietăți, opera lui Hamangiu, fost ministru în cabinetul Iorga, atât de mult dorit și așa de iute uzat. Un cabinet, a căruia culturală activitate a început cu două acte de stat: întâiul, însărcinând portarii

ministerelor să caute funcționarele la ciorapi, dacă sunt de mătase, și să refere. Era un guvern de severă disciplină calvinistă, preocupat de picioare și partizan, pentru femei, al ciorapilor de bumbac mat, iar pentru bărbați al încălțămintelor cu talpă de lemn, cunoscute la țaranii francezi sub numele de *sabots*. Acest panof rigid obligă la umblatul răsacărat și fiind cu trei numere mai mare decât piciorul se poartă îndopat cu paie.

Hamangiu fusese numit de câteva zile ministru al Justiției și m-a chemat la minister să-mi spuie:

– Dumnezeu te-ai ocupat multă vreme de raporturile dintre editori și scriitori. Am citit articolele dumitale și le-am găsit justificate. Cum și eu m-am ocupat de asemenea chestiuni și vreau să fac o lege serioasă a proprietății literare, te-aș ruga să mă ajuti. Adu-mi lista obiecțiilor dumitale, coroborate cu orice observații, și vom face o lege bună, ca să se sfârșească odată cu scandalul ăsta.

I-am răspuns ministrului Hamangiu:

– Facătorii de legi nu se inspiră, domnule ministru, din nevoile mesetugurilor cercetate corect, ci din interesele partidelor de la guvern, adică ale indivizilor de partid. Eu vă aduc o listă, un registru, dar sunt sigur că nu puteți face nimic. Se preferă ministrii fără idei și atitudini personale.

– Îți dau cuvântul meu de onoare că dacă și de astă dată va fi, în ceea ce mă privește, așa, demisionez, a încheiat ministrul.

Nu trăiam de o zi, două pe lume și mai auzisem asemenea accente de renovare și de bravură. Totuși, i-am dat lui Hamangiu un fel de memoriu. El va fi fost poate găsit între hârtoagele defunctului autor de coduri de către ilustrul lui succesori, Alexianu, fost guvernator al Transnistriei și admirator patetic al aviatorei Buruaja, proclamată prin afișaj public de la guvernământ, la Odessa, Regina a Văzduhului.

Legea a rămas aceeași de mai înainte, cu câteva modificări de ortografie. Spolia cine vrea pe scriitorii morți și vii, lua pâinea de la gura copiilor scriitorului orice belfer anonim și

fără nici un merit propriu, scriitorii n-aveau nici un drept de control al tirajului etc., etc.

În răspântia bulevardului și Universității mă uitam într-o zi, după promulgarea noii legi, la forfota interesantă a publicului de pe trotuare, când iată o splendidă limuzină cu, înăuntru, Constantin I Iamangiu. Ochiul mi s-a încrucișat. Am salutat. Ministrul a găsit oportun să oprească mașina în dreptul meu, voind să scoată pe ușă un erac.

- N-ai demisionat, excelență, i-am spus cu toată politerea de trebuință. E-asa de grea despărțirea de portofoliu!...

- Vreau să-ți explic, s-a pripic să răspundă ministrul... Suie-te în mașină, mergem la minister. Ministerul era în partea cozii calului de bronz al lui Mihai Viteazul și ministrul era într-adevăr turburat.

- Să mă ierțai, domnule ministru, explicațiile sunt inutile. Am făcut reverența și m-am întors.

Dacă s-ar căuta felul cum a fost insinuat în lege dreptul profesorilor nescritori de a fura proza și versurile scriitorilor, pentru a le vinde unui editor drept operă personală și școlarilor constrânși să cumpere anumite antologii, cum sunt constrânși să cumpere toate cărțile semnate de câte doi, trei titulari ai clasei, plus un inspector al învățământului, organizat cu tantieme, nu ar fi prea dificil de găsit pe nume și cu dregătoria și servilismul lui de atunci însul care reprezintă pe lângă guvern interesele hoților de literatură, ambușcați în antologii.

Ciritorul, obișnuit cu bunele procedee și civilități dintr-alte negustorii, ar putea să creadă că cel puțin autorii de antologii au năravul unei educații civilizate; întrebă vreau să zic pe autor, măcar de formă, dacă primește să fie comercializat în beneficiul exclusiv al fabricantului de manuale sau să devie glorios gratuit. Puțin le pasă lor de procedee. Odată ce legea le dă o fărâma de drept, cântărită cu bunul-simț, ei îndătează jaful, înțelegând să exproprieze, să confisce și să stăpânească.

Ei nu au nici obrazul să trimită scriitorilor, cărora le fură manuscrisul, vlaşa și înreliġența - singurul caz de criminalitate integral în lumea creației industriale - un exemplar tipărit. Măgarul didactic nu cunoaște nici procedeele de amabilitate, dacă nu-l împinge cuviința să ajungă până la sentimentul datoriiilor elementare.

Te pomenesti din întâmplare că ai apărut într-o sumedenie de editii și contribuind la cumpărarea unui bloc care aparține unui domn profesor de oareșicare limbă română.

Această spurcată specie juridică nu a constituit încă obiectul nici unui proces.

Aceleași procedee sunt remarcate în presa mai mult sau mai puțin literară, în revistă, în ziare. Societatea Scriitorilor n-are un birou de poliție literară, însărcinat cu identificarea numeroaselor fapte de furt și cu chemarea lor în judecată.

Dar procedeele se întind la concerte și la Radio. Un domn sau o doamnă te ia în întreprindere și te face ilustru fără să vrei și fără să te întrebe, te citesc, te compun, te cântă... Nu e vorba de un comentariu sau de o judecată critică, e vorba de o exploatare de-a dreptul.

La 9 decembrie o cititoare mi-a adus la cunoștință că o doamnă gospodină cântă la un concert „strigări” de Tudor Arghezi... Acest Tudor Arghezi fiind eu, m-am silit să-mi aduc aminte dacă am comis vreodată așa ceva și am constatat că nu, că niciodată n-am scris strigăte, zbierete sau răcnete de călusari.

Doamna a dorit să fie originală pe socoteala mea și nu s-a ostenit, în actul de îndelicateță de a mă escamota, nici să mă consulte dacă accept. Ceva mai mult, doamna face parte dintr-un menaj artistic. Domnia sa m-a strigat, iar soțul doamnei sale m-a compus. Și ceva mai mult: nu mi s-a trimis nici invitația anodină, ca să asist la felul cum sunt preparat în bucătăria conjugală.

Se aude că s-ar fi pregătind o nouă lege a proprietății literare și artistice. E de dorit ca de astă dată să nu se facă iarăși compoziție cu ușile închise.

1946

INOCENȚA MORȚILOR

È adevărat. Când ai trecut prin cîmîtîr, tăcerea și șoapra sunt o tinută. N-aș putea spune că respectul de morți contribuie mai mult decât stîlala generosului egoism la o atitudine de suflet, aplecată ca salcia plîngătoare. Poporul morților anoninui e de altfel al părinților și strămoșilor tăi, între care s-au intercalat cu chipul și cu bunătatea lor, dacă au fost buni. Sunt părinți fără justificarea dreptului de generatori ai unor odrasle chinuite.

Ai zis: „Morții mei, morții noștri” și ei se înfațîșează culcați, rînduri peste rînduri, din toate neamurile, de la Adam. Orice ai iscodi în univers, că te-ai trage din pește sau din maimuță, primul om al dinastiei rămîne cel din Scripturi.

Văzută-n dunga vremii, moartea e poezie. Morții sunt rapsozii ei. Ei au trăit, au iubit, au cîntat, s-au gîdilat, s-au vrăjmășit. Morții blajini și de toată ziua, mica burghezie a morților, n-au străluciri în afară, păziți pe dinlăuntru, ca și semenii lor vii, de o candelă cu steaua albastră. După o înțelepciune, mai mult de frică, ei trebuiesc vorbiți numai de bine. Mai degrabă, trebuiesc tăcuti... Cîmîtîrul are această ultimă semnificare.

Dar sunt și ceilalți morți. Ei nu primesc anonimatul Ninivei, al Babilonului și al Piramidelor, învaluite în nămolul uscat: nisipurile călătoare în eternă pribegie. Ei n-au fost nici blânzi, nici drepti: degenerari, acoperiți de prestigii, sau

veninoși din înfumurare și fanatică iubire de sine. Toate capitolele cronicii despre epoci și oameni păstrează câte o monstruoasă morală de primul plan, înconjurată de sateliți și, în bună parte, molăia și întrerupta evoluție a viciei în cârd nu se datorește atât funestelor erori de doctrină și animalului subiectiv, cât individualităților scăpate din controlul obstescului bun-simt, prin deraiere. O epocă mai neagră sau mai puțin întunecată a fost dominată de o zvăpăială, de un orgoliu dement, de o sălbăticie, de o boală personală a câte unui om încălecat pe omenire.

Biserica iartă; datoric în fața mormântului închis. Toate păcatele laolaltă, ale cadavrului, încremenit în necuvântare și neputință finală, sunt dezlegate. *Molirva pobreganiei absolvă de tot ce greșesti... cu știință sau fără de știință... au cu gândul, au cu fapta. E o achitare de ultimă scadență. Amintirile rele lăsate oamenilor în viață se șterg cu buretele, cu care, înmuiat în oțet, a fost adăpat Răstignitul.*

Biserica distinge două feluri de păcate, la fostul și actualul om; păcatul săvârșit orbește și păcatul de moarte, conștient. Amândouă se lichidează. Dar păcatele bisericesti fac parte strict din cerul minuscul, scris, al insului, considerat izolat, pustnic, călugăreste, răspunzător pentru el însuși, fără raporturi cu viața trăită între oameni, asuprită, constrânsă și zădărnicită. Hoitul trece în posteritate cu o inscripție pe marmoră săpată, care împrumută o puritate fragedă marelui ticălos de desubtul ei. Biserica s-a ferit să pomenească vreodată de răul colectiv, de calamitățile reprezentate de un srârv binecuvântat, pentru motive de prudentă. Blestemele au aparținut profetilor, nu doctrinelor organizate, care trec din veac în veac, nestărujite și ocrotite.

Păcatele mari ale omului sunt istorice, nu bisericesti. Preotul e incompetent. Păcatul istoric trebuie reținut dincoace de moarte, de rugăciuni și de cimitir.

Asigurați de politețea practică bisericească, potențații sunt însă răspunzători față de oamenii de rând, cu căciulă de oaie: tiara cu diamante e indiferentă. Dogma fațarnică civilă, că de morți suntem numai de bine datori să vorbim, cruță generații de flusturatici, de torționari și inchizitori, din care, printr-o complexiune absurdă a mistificărilor și a cruzimii, cei mai vinovați cred în Dumnezeu. Fardul celor prezenți în viață apără trecutul ca pe un aliat.

Doctrină de complicitate și lașități, făcută să scuze și să perpetueze. Morții răi nu mor odată cu rinichiul și cu limba. Ei trăiesc și întârzie între vii. Scoate-i, cioclule, din morminte și trimite-i să fie judecați și pedepsiți.

1946

AMINTIRI DIN TIMPUL DICTATURII

Învățat o viață întreagă să nu mă tie nimeni de cot și să nu mi se uite, când scriu, peste umăr, m-am pomenit acum câțiva ani cu un inspector în fara mesei de lucru și cu un controlor în spatele scaunului meu. Unul tragea de foaia de hârtie și celălalt, aplecat peste mine, îmi da în botul stiloului câte un bobârnac.

Intimitatea mi-a părut exagerată, dar, confuz, căci nu știam cum au putut personajele să între până în odaia mea de student bătrân, m-am sculat de pe scaun.

— Cu cine am onoarea? am întrebat.

M-am uitat mai bine. Semănau cu simpaticii mei furnizori, frizerul Jean și Costică de la lift. Domnii erau niște intelectuali, unul cu chipiu, unul cu geantă și lavalieră.

— Și cu ce as putea să vă servesc?

– Cu foarte puțin, mi-au răspuns. Am venit să dereticăm și să punem ordine în creierul dumitale. Deocamdată, ți-am luat călimara, condeiele și creioanele și le-am aruncat pe fereastră. N-o să te superi...

– Vai de mire! Cum aș putea să vă jignesc? Mă scapați de o belea.

Avusesem superstiția neghioabă, că vârsta și durata puteau să dea loc la presupunerea că mi-am câștigat dreptul ridicul să scriu cum mă taie capul. Pesemne că nu mă mai tăia nici el, deloc. M-am simțit deodată infantilizat și minor. De la redingotă am trecut cu șaiszeci de ani înapoi, la rochiță, și de la halba de bere la biberon.

Mi-am pus țârligi și șorțul. Mi-am luat o minge. Directorii mei suflatești m-au dus de mână – hopa! hopa! – la Kindergarten, unde urma să fiu reeducat.

Am aflat pe drum că sunt analfabet. Că nu mă pricep să scriu nici cât cățelul meu care mai ridică uneori piciorul. Că istoria și critica literară s-au înșelat oribil în cazul meu. Că n-am fost în stare să fac pentru limba lui taică-meu nimic. Că nu știu să păstrez măsura oficială a graiului și limitele unui cuvânt. Etc., etc.

Noii mei profesori erau cărturari și autori, făcând ca domnul Jourdain proză, fără să știe și iscăind cu stampila.

Influențat de starca diminutivă în care căzusem, mi-am zis că, la urma urmei, se poate ca acești experți să aibe dreptate.

Mi-au ținut un discurs. Mă învărau să mă dezvăț.

„Nu se scrie așa, domnule. (Discursul privea toată generația mea ratată.) Dascălii vostri au fost agramați. Am auzit că ați umblat la școală cu de-alde Homer, Tacit, Montaigne, Rabelais, Pascal. . Foarte prost. Bănuiați că aceste mediocrități știu să scrie. Habar n-aveau. De ce n-ați venit la maestrii noștri de la Cenzură? Ține minte. Propoziția cea bună e propoziția simplă: două cuvinte, subiect și predicat – și punct. Cel mult se permite un atribut cu verbul este (persoana a treia).

Persoana încăia s-a desființat, ca prea afirmativă și personală. Să nu scrii niciodată sunt: trebuie să te îndoiești că ești. Propoziția mai lungă se va scurta. E de dorit să înceapă de la jumătate, mai just, de la sfert. Cea mai bună propoziție e totuși aceea pe care nu o scrii și o taci. Vezi că, altfel, ne bagi în încurcătură, tu se mai înțelege și devii suspect. Din senin, poți ofensa pe cineva sensibil la sul. Lumea e plină de stilști. Du-ți condeiul pe liniatură și nu apuca piezis. Și să scrii mai mult despre pisici și probleme alimentare. Fiecare capitol va fi încheit cu vorbele: Ce bine e! Cătu-s de fericit! Mă sufoc de plăcere.

Se vor diminua problemele bolnăvicioase: sufletul, conștiința, corectitudinea, credința, inteligența. Sună urât. Nu lăsa să se facă deducția că ai memorie bună. Zi todeauna: nu știu, n-am văzut. Ai dreptul la trei calificative: admirabil, extraordinar și genial, proportional cu rangul, cu leafa și spaga. Și nu cerecta, nu te lăsa ispitit de diavolul curiozității, că te arzi.

Parcă spuneai și ceva de idei și de principii. E necesar să ai idei? Nu poți trăi foarte bine fără? Dacă ții totuși afară din cale la atari superfluități, iară și o listă de idei: ia-o în buzunar și studiaz-o.

Încă ceva. De câte ori ai mai vrea să scrii, ne dai un telefon și-ți trimitem un bilet de voie.“

Toate acestea s-au petrecut, bineînțeles, cu mulți ani înapoi, dar am fost vindecat.

M-am încredințat că sunt mai culpabil decât un lăptar, mai condamnable decât un negustor de bursă neagră, sabotor al limbii românești. Și m-am lăsat de meserie, jurând să nu mai pui, câte zile voi mai avea, piciorul în nici o redacție de ziar. Am fost îmbiat cu surâsuri, cu gropite în obraz, cu gologani. Am răspuns: „Am jurat“.

Jurământ de betiv și de fumător. L-am uitat.

Tocmai făceam exerciții de saxofon pentru o nouă meserie – și am auzit că reapare „Adevărul”, ziarul la care am profesat pe timpuri destrăbălările și strâmbătățile de judecată, de care m-am lepădat. Regăsesc atmosfera detestabilă de libertate, compromisă de Beldiman, de Mille, de Graur și de toți foștii mai bătrâni sau camarazi de odinioară, din epocile mânjite de un ideal caraghios. Și o iau de-a capul. Sunt un nenorocit.

Uite unde am ajuns.

1946

OCHI ÎNGHEȚAȚI

Cum îmbătrânesc ochii și se sleiesc!

Unele figuri nu le-ai mai văzut de ani de zile și nu le mai recunoști. Vocca rămasă vine dintr-un alt ambalaj. Fusese domnul sau doamna Cutare și nu mai e. O ladă, aproape un coșciug. Inscripțiile, chenarele s-au șters, cūchetele s-au ros. Uzat, geamantanul e ca toate geamantanele vechi; s-au strâmbat copcile, urechile: una atârână. Doamnele se salvează cu o tincuură, care dă părului un surâs reconstituit, de medicină legală.

Îndeobște, bărbații, caricaturizați de ironiile duratei, sunt mai aproape de ce erau odinioară. Ah! mă urmărește și mă obsedează hârca mustăcioasă a unui poet, iese prin ceara pielii topită. Dacă l-aș fi atins în obraz, ar fi sunat. Ce trebuie să fie trupul lui, înfășurat într-un costum, în care scad conturile până la schelet! Mi-a dat o mână de mort și n-am îndrăznit să i-o strâng pe cât mă îndeamnă inima, să nu-mi rămâie falangele-n palmă ca niște cârlige de rufe.

Mă impresionează însă mai mult decât senilitatea precocă a liniei și a structurii privirea unora dintre mijlocii și tineri, gelatinoasă și rece, înghețată, încrămențată, cu luciul speriat. Ochii vor să vorbească, dar se uită ca și cum ar voi să ți se apropie de ureche cu o șoaptă a lor, care ar fi o lacrimă uscată.

Am trecut pe dinaintea atâtor ochi: elocvenți și muți, ca printre icoanele bizantine cu căutătura exagerată de un chin interior! Ea vârsta seninătăților virginale, copiii, ncrasi de câteva zile, cu bărbia mângălită ca de un cărbune, suferă de o panică mornită. Ei fac figură de acuzați și de vinovați. Au ceva să-și impute? O mustrare ascunsă? O mâhnire nespovedită?

Aș fi vrut să-i fac să râdă cu hohotul zgomotos al tinereții. S-au înfricoșat. Ochii le-au înghețat și mai mult. Îi văd umblând, pipăind pământul cu talpa șovăitoare, cu o băgare de seamă de paralizici suflerești... Parcă ar merge într-un convoi, către un cimitir abstract, după propriul lor car mortuar.

Ce au acești băieți cu buzele mute, dar gata de o mărturisire ascunsă, că nu pot vorbi nici cu graiul, nici în versuri și proză deplin? Le-a lipsit, și în bine și în rău, o credință, o credință țeafără și adevărată, o rădăcină, un fir de rădăcină, care te fixează de personalitate. Le-a lipsit o cărmă, o frână. Le-a lipsit de multe ori și prietenul cel mai sigur în copilărie, un părinte de toată nădejdea.

Ei și-au înjghebat părinți fără inimă și datoric din aventurierii pe care i-au slujit, azi pe unul, mâine pe altul, pe orișicare. Le-ar trebui opintiri de giganti și un curaj neîntinat de slăbiciunile necesității ca să se zmucescă și să sară îndărăt din alunecarea lină în mărul tenace și lenes. Nu mai au vlagă și timp și li-e frică. Ar trebui să se adune din sfărâmaturi hășchii și coji, să se facă trunchiuri la loc. Care-i în stare de eroism pentru simpla căparare a liniștii, a sensului și a seninătății de sine?

La câte uși nu bate toba de faliment a morții morale, în uniformă cu șapcă de factor poștal?

– Am pentru dumneavoastră un aviz de scadență.
Scadență cotidiană.

1946

MARELE GĂRGĂUNE

Mă vizitează din când în când un preot, venit cine știe de unde, dintr-o mănăstire din vreo provincie, dintr-o sihăstrie, sau din surghiun.

De obicei vin până la schitul meu, depărtat de forfota în care omul se pierde, cei mai buni.

Fiecare înclie sau descuie o problemă și-mi aduce lacătul lui, să-i încerc și eu cheile mele. Între cele ruginite ori știrbe au rămas câteva încă noi și află de ele și câte un tânăr, turburat de misticismul și de nebuniștile vârstei. Unii cred că aș fi un poet, depășind fruntariile poeziei dinspre ținutul psalmistului, și alții că aș fi ceva cam ca un popă fără anterior. Barba și reverenda le păstrez într-adevăr, într-o cutie pe dulap, și le mai scutur câteodată de molii.

Am cunoscut, îns după îns, tot felul de slujitori ai cuvântului care „la început“ se purtau „peste ape“, și ai spiritului încafibil, adepți sau fanatici ai amעיטוּרֵי הַיָּמֵר: ortodocși, heterodocși, papistași, sectanți, cu soiuri de pălării și culioane, și de la toți am învățat câte ceva din cele necuprinse de cărți. Mai ales, am căpătat dovezi că omul e mai puțin impur și mai sincer ținut decât îl presupun doctrinele economice. Singurul profet mai apropiat de câmpiile noastre, care nu mi-a trimis încă un muftiu cu turban din balconul geamiei, e Mohamed.

Acum câteva zile m-a vizitat un rabin. E un rabin convertit la creștinătate. Am căutat să iscodesc ce l-a determinat

să treacă zidul care desparte cele două Testamente. S-ar fi putut crede că un interes, dar bietul inspirat nu a trăit niciodată mai greu ca după ce s-a borezat. El își duce zilele ca un pescar, întrerupt din aruncarea vârstei în helesteu la ivirea Mântuitorului pe tărnu.

Ieromonahul Dionisie își împarte cu el chilia de călugăr și mămăliga. Protosinghelul Simeon îl primește să ospăteze cu post-negru în trapeza schitului stărețiu de peracuviosia lui. Creștinii îl bănuiesc. Sinagoga îl hulește, ca pe un renegat. Cea mai infectă conjunctură a unui semen, umblând după fluturele de argint, escaladând gardurile, zgâriat de ghimpi și încolțit de câini.

Părintele rabin, nu pe texte și interpretări a renunțat la o situație bună burgheză, ci prin revelațiune. A văzut într-o zi pe înserare ceva: nu știu ce, nu știu cum, nu știu unde, și a lichidar Talmudul, Misna, Ghemara și așteptarea lui Messia, sosit la noi, pe dinaintea ochilor strănși ai fariseilor, încă de acum vreo două mii de ani. Fericiți cei ce pot vedea pe *Dumnezeu și sta de vorbă cu el, ca un cumpărător de bilete cu casierul de la ghișeu.*

Vina rabinului aparține Marelui Gărgăune.

Neofitul mi-a arătat o rană. Ea reproducea împunsătura cu lancea, a Răstignitului, însă departe de coasta din care a căsnit, când a înțepat-o sutășul, sânge și apă: la nas; și anume, la rădăcina lui dintre sprâncene. Părintele rabin îl avea rupt pentru Hristos și cusut.

Într-altă seară, câțiva foști coreligionari de-ai lui, habotnici, au răbărat pe el, l-au împins într-un automobil închis și, plimbându-l în ralanți prin București, i-au tras o îndelungară sfântă de băraie. Nu apuca să zărească prin fața cărui magazin cu vitrină electrică alunecau roțile de cauciuc ale mașinii, ca altă lovitură de box îi muta capul din loc, într-altă parte.

Ca și victima lor, apărătorii exaltați ai dreptei-credințe au comis o ispravă de sacru eroism, tot fără interes și tot pentru Marele Gărgăune.

Vasăzică, nu e toată lumea chiar atât de urât „interesată“ pe cât socot preoții civili ai cultului rațional.

1946

O COMEMORARE

Au trecut doi ani de la moartea poetului Minulescu. Îi doresc să fi găsit în capitala Paradisului, unde sălășluiește, o *Maison Capșa* bine aprovizionată și un chelner în frac alb, care să-i aducă pe o tavă de aur cu aripi o porție de dulceață „mai mare“ și un svart cu o picătură de rom adevărat.

În vreme ce poetul trăiește atât de agreabil în regiunile abundenței, cei rămași în urma lui sunt preocupați, aici jos, pe pământ, în București, să facă amintire despre el, tipărind un număr postum al fostei lui reviste, „Insula“, de acum nu mai puțin de vreo treizeci de ani, o foaie literară de un fel de avangardă, apărută și iute dispărută.

Probabil că poetului i-ar plăcea să o cirească la cafeneaua din Betelgeuse, sorbindu-și cafeaua și mușcând dintr-o briosa, cu coatele pe un vraf de reviste ilustrate primite din Europa. Nu mai sunt nici ele atât de spirituale ca în epoca Terasei, dar, în lipsă de talent, cititorul, plictisit de dispariția umorului, se slujește și cu surrogatul prost, exploatat în hebdomaderele ținutului nerusinărilor literare dintre Universitate și Cismigiu.

Doamna Minulescu, autoare ca și fostul domniei sale camarad de-o căsnicie de autori, mi-a cerut pentru numărul proiectat un manuscris, pe care i l-am pus deoparte. Mi-am permis să o cercerez cu ce bani îl scoate și am cam priceput că banii se

adună chiar în inflație greu și că o broșură meschină, de vreo șaisprezece pagini, ar necesita, cum se spune la firmele comerciale serioase, aproape două milioane de lei de mare tiraj. Pe franțuzește întrebarea ce se naste sună camu așa: *si le jeu vaut la chandelle*.

Unui scriitor i se cuvine, dacă i se cuvine unui scriitor, chiar defunct, ceva, altceva, nu o foită: o carte. Materialul celui mai bun moment comemorativ e același, de care s-a folosit scriitorul ca să se facă știut. I-am propus doamnei poetului să caute un editor pentru o *Antologie Minulescu*.

Nu s-a mai tipărit o antologie propriu-zisă de nu se ține miute și cel mai scurt mijloc de a face cunoștință cu scriitorii unei limbi și de a-ți aduce aminte de impresiile pe care le-ai avut citindu-l în bloc e antologia. Fericita întâmplare, că nimeresti o singură pagină bună într-o viață încărcată de volume, intră armonie într-o colecție de pagini caracteristice culese din toată literatura.

Autorii, dacă se poate spune, consacrați, jumuliți și furați sistematic de antologii didactice, sunt gata pregătiti; cei încă în viață sau tineri vor contribui, nici nu începe îndoială, cu dragoste la un volum de antologie.

Criticii vor face benevol culegerea potrivită. Rămâne de găsit un editor. Desigur că drepturile de autor vor fi rezervate familiei.

Care-i editorul, sau care sunt editorii dispuși să colaboreze la cheltuielile implicate de inițiativă?

În Germania de odinioară, casele de editură făceau mai mult, asociindu-se la un an o dată câteva și tipărind în pierdere cu cheltuieli mari și fără beneficii opera unui scriitor remarcabil, defunct, în condiții optime de lux. Ei socoteau că au câștigat cu prisosință dreptul acestei datorii, din editarea scrierilor de duzină.

E cazul editorilor noștri, al căror enorm efort cultural e bine cunoscut: autori exclusiv străini, traducatoare, dactilografe, zeci și sute de milioane de lei, blănuri, bijuterii, înfumurări, lîmuzine și... nimic.

Ar putea crede cineva, fiind vorba de antologii, că în atâți ani de când a fost asasinat profesorul de la Văleni, al cărui mare activ literar echivalează cu munca unei sute de scriitori cu merite incontestabile, nu s-a gândit nici un editor să publice o *Antologie Nicolae Iorga*?

1946

BIOGRAFII

Viața știu cu toții cum îi.

Viața mare: a cerului, a mării, a pământului, a munților, a apelor, a vietăților zburătoare și fără aripi, și vegetale. Ele ignoră pe om și se feresc de această nobilă caricatură a lui Dumnezeu, copia lui litografică în culori.

De la ghiocel la șoim, natura nici nu zărește omul, străin de tot ce-l refuza. Iritată de insistențele lui îi scutură din când în când castelele de mucava, incendiază cerările, aruncă peste popoare oceanul sau le infometează, ca acum. Omul atârână de un bob de grâu, disparut, de o sămânță cât o gămălie. Te uiti la el cum aleargă în automobil după un kilogram de brânză, toată țara, și cutreierând Europa după o lamă de ras ori o duzină de nasturi de pantaloni.

Pe tot ce pune mâna omul moare, de cum degetele-i subțiri se ating de viață.

– Nu-ți dau decât cadavrul meu, îi răspund omului iscoditor pasărea, floarea.

Sufletul i se strecoară pe sub pipăit, însuși Dumnezeu, care după ce l-a făcut îl repudiază, se ascunde. Scârba naturii față de cărurar și de bietul savant din laborator e definitivă și totală.

„Păziți-vă de om că miroase“, spune porunca secretă. „El aduce moartea, de care-i bolnav de cum se naște.“

Dar citești biografia câte unui mare nefericit, ca un fum gras de crematoriu, și stăpânește văzduhul unei epoci. Viața știm cum îi cu toții, cârpită din petice și zdrențe pesnite, din frică, sovăieli, incertitudini, scăderi, căderi și ridicări pe patru labe, pe câte o cărjă. Te înșeală mîntea, te mîntie iluzia, încerci mult, șchioapeti, izbuirești puțin sau deloc. Imperfecțiunea, căutată ca un leac personal la suferința de toată ziua și mereu poticnit. Și te prăbușești.

Personajul biografic iese, dimpotrivă, impecabil din text, ca un triunghi echilateral, ca un cerc: *Le contre est partout, la circonférence nule part.*

Viața lui e corectă ca o pagină tipărită cu majuscule monumentale pe un pergament, fără nici un rând sărit, fără nici o literă ruptă, covor lung, cu chenar motiv grec, așternut între intrare și ieșire, între două date, corobăit cincizeci de ani cu picioarele, pline de toate celea, fără să se cunoască de-a lungul unui coridor cu fibra egală, cu figurile exacte, simetrice, proportionale ideal. Nici un fir nu s-a dezlănat. Model de urzeală și echilibru.

În cărțile de educație și în presa de todeauna față de omul trecător al zilei, oamenii exemplari sunt prezentați ca ieșiți de la mașină și împlinind, ca o cutie de conserve, o invariabilă și nemișlocită funcțiune. La rotativă, cu clișeu lui, omul nu e o tristă împleritură de slăbiciuni și răii. Nici o pauză a personalității nu umilește mitul infailibilității și al voinței. El e todeauna omogen și gata de întrebuințare ca o păreche de bretele.

Omul e mult mai mult decât vor textele să spuie, pentru că e mult mai puțin.

1946

PAUZA REA

N-am știut niciodată ce este talentul, cum n-am știut ce-i Dumnezeu: numai îl simt.

Îți vin, că nu te crută nimeni, sumedenii de manuscrise, primești ziare și reviste – și cărți. Cu cărțile lucrurile stau și mai greu. Și autorii se escamotează în sutele de pagini mai ușor și nici nu vrei să te angajezi într-o lectură lungă din care vezi, pe la sfertul sau jumătatea volumului, că ți-ai pierdut un timp, fără să-l răscumperi cu o mulțumire. Probele se fac pe texte scurte.

Din zecile și sutele de pagini, aduse de poștă sau de către un tânăr începător, se alege puțin. Unul are „talent“, o sută n-au nici mișcare. Toți au citit cam aceleași scrieri, au cam aceleași studii, aceeași limbă, aceeași câteva sure de cuvinte. Compozitorii au mai putine: șapte. Din șapte silabe au ieșit Bach, Beethoven și toate splendorile muzicale. Materialele și cuvintele se cunosc, le cumpără cine vrea – inutile, dacă nu sunt purtate de o putere obscură: talentul. Cele mai frumoase versuri ajunse până la ochelarii mei au fost ale unui cizmar; nu ale unui muncitor fals intelectualizat și care-și uită sculele în discursuri: bietul om se istoveste la sulă, ac și ciocan, cincisprezece ore pe zi într-o periferie. Accentul poeziei lui e înalt, aristocrat și pur.

În schimb, producția literară, fie în manuscris, în foaie tipărită sau carte, de la o bucată de timp încoace a căzut sub un nivel general, oarecum înjghebat iar, scrutat în parte, dedesubtul de asemeni și al nivelului personal. Aceleași flaute scot alte stridente și aceleași violi par strepezite. Unelele nu sunt mai bătrâne, s-au dogit.

Se impută scriitorilor „turnul de ivoriu“, o locuință ieftină pentru plasarea invecivei critice fără argument. Eminescu atinge punctul just:

„Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic.“

Talentul fiind un întreg și credința alt întreg, amândouă se compară cu două discuri și ceea ce lipsește dintr-unul se împrumută din marginea nestîrbită a celuilalt. Credința în scop, adevărată și nemăsluită, are accente de expresie și la oamenii de

rând, identică cu talentul. Nu poți cere unei conștiințe bolnave o plutire autonomă în spațiu și fructificare fără vierme.

Sunt, probabil, și sezoane favorabile ca în livadă, cu belșuguri inexplicabile, strălucite în toți pomii. Istoria talentului dă uneori pilda marilor coincidențe, grupate parcă-ntr-adins într-o singură epocă, urmată de secetă, de bălărie și omidă.

Cu toată plăcerea îmbătării de sine, prezentă în suficiența orgolioasă cu care ne manifestăm fragmentar și pe apucate, ca niște actori de a zecea mână, ai sentimentul că suportă, în ceea ce privește valoarea, o pauză și un antrac și la cei mai iubiți scriitori.

1946

DE PAȘTI

Paștile acestui an au dat uitării Paștele nostru.

Am trecut prin București... Prăvăliile goale, goale în rafruri, goale de cumpărători. Miercuri, a treia zi din săptămână, forfota voioasă din trecut am văzut-o tristă. O bursă neagră la Sfântul Gheorghe, alta în Lipscani, a treia în Calea Victoriei, una mai neagră decât alta. Unde sunt strânși câteva sute de oameni, e bursă neagră. Acolo se negociază între muște nevoia de roate zilele și suferințele cetății.

Joi, vineri, sâmbătă, a fost la fel. Nu a luat nimeni rândul de haine, ghetete, cămășile, ciorapi și pălăria de Paști de odinioară, când omul trebuia să se înnoiască măcar pe dinafară. Îmbrăcămintea proaspătă și curată răspundea în moral. Floriile n-au mai fost colindate, în porțile caselor, cu crengi de sălcii înmugurite.

Piață scarpă. Ouăle scumpe, de la găina noastră. Nu e unt, nu mai e vacă. Toată hrana e rară. „Băcanul”, frumosa spoială

vegetală de roșit, e o plămădeală murdară. Piperul e pâine uscată, răjnită cu ardei. Scottisoara e pilitură de lemn. Boiana, o vopsea otrăvită. În câteva insule de barace se vinde în cutii și etichete șoricioaica multiformă, care ucide încet, prin otrăvire, două milioane de clienți ai capitalei.

Darurile pentru copii, pentru soție, pentru logodnică s-au isprăvit. Vitrinele vaste ale unui mare și vestit magazin alimentar, de obicei încărcat cu bunătăți și fericiri pentru toate pungile și mesele de sărbători, ale familiei, erau o expoziție, parcă simbolică, de insecticide. S-au înmulțit varietățile de păduchi.

La varul casnic pentru înconciatul căminelor albe, așteptat să vie din California, în căruțe, coadă, ca la gaz, ca la cartofi, ca la ceapă. Un țaran în zdrențe, urmat de un purcel rahitic, legat de piciorul dindărăt și dus cu sfoara ca un câțel, îl oferea prin dreptul Universității: trei sute de mii de lei. Tot ce n-a mai fost s-a făcut marfă și se vinde ce nu s-a vândut niciodată. A rămas inexploatat și liber singur văzduhul. O inginerie activă în beneficiul statului și al comunei ar putea să născocoască robinetul de aer și aparatul de taxat nouăzeci de respirații pe lună, în abonament, ca la telefoane.

Laptele e ticăloșit, vinul e o reminiscență, zahărul un praf de farmacie. Inflația și devalutarea generală degenerată în surogate dau și un om falsificat, pe omul-erzat, cel mai ieftin articol din târg, fără căutare. Celofibră și umplutură.

În același timp însă, pomii își văd de treaba lor îndătinată, înfloriți la *Duminica Mare*. La ei nu s-a schimbat nimic. Aceleași denii, privegheri și orchestra de clopote la biserici aduc aminte că vremile trec și, flacăra, ca un ghiocel din vârful unui fir de ceară, purtat în noaptea sfântă cu două degete strânse pe el, a rămas originală, ca un foc al vestalelor, nestins. Sufletul dă și el floarea lui de văpaie: nădejdea. Mai avem sufletul. Și nu avem numai lacrimi, avem și un grai, un murmur al nostru

de buze, înteles ca soaptele duhovnicești ale primilor creștini din catacombe.

Mierla nu știe ce s-a întâmplat cu stările noastre până să ajungem prăvăliți din stâncă în stâncă, din mocirlă de sânge în mocirlă de sânge, aci, unde am căzut. Nici sticletele nu știe, nici scariul, nici tintezoiiul, care-și bate cu ciocul, în grădină, o coardă de cristal de la cobză. Nici plopul din zare. Rândunelele se întorc la cuiburi, cocorii și berzele de unde au plecat.

Pastele din 1946 e numai Pastele gingaș al conștiinței: păstrați-o teafără și cinstită. Evanghelia spune drept: Calvarul și Răstignirea pregătesc Învierea.

Nu mă trage inima să fac pentru cititorii de Paști o poveste de idilă cu jocuri de copilărie, cu minciuni în zuluși, cu palete de vorbe trandafirii, cu hore diafane, cu berbeci pudrați, parfumați și frizați cu masina, cu iepuri și iezi.

Nu mă mai simt în stare. Am uitat. M-am prostiț.

1946

PIAZA

Câte unui semen îi mor toate nevestele, câte unei femei toți bărbații. Lumea se mărită și se însoară, după divorțuri, cu frenzie, dar și după morțile succesive. Nu o prea turbură sentimentul, considerat ca un chioșc închis o zi pentru spoirea pe dinăuntru.

Fustele și pijamalele defuncțiilor servesc mai departe menajului următor. Noua păreche doarme legănata în patul unei agonii, întreruptă de câte o căsătorie, două, trei, patru...

Inexplicabilul e uneori normal. Odinioară, în fața cimitirului Bellu, unde s-a stabilit mai târziu un cioplitor de cruci, într-un cartier populat de anticipări și sucursale platonice

de cimitir, funcționa o cărciumă încăpătoare, cu grătar și lăutari, lectura de ultimă dezlegare, de peste ziduri, amestecându-se cu naiul și tambalul, ciocănit pe ritmuri accelerate.

Văduvele și văduvii nefericiți treceau, pentru consolare, de-a dreptul de la morminte peste drum, în iarmarocul unci cliențele împesritate cu uniforma ciocnilor, cu panay la bicorn. Dricurile oprite înaintea localului, solemne, cui în odăjdii negre, mascați până la rotunjimile de cagulă ale ochilor, dădeau impresia unor echipaje medievale, conduse de pe o capră înaltă de vizitii-împărați.

Erau și urările cu paharul, ridicat în tinută de ceremonie cernită. Unii din partea firnici pompelor funebre, primind restul de bani, numărați în palmă, ziceau: „Dumnezeu să-l ierte“. Cei din partea invitaților erau mai entuziaști și mai apropiați de dimensiunile planetei: „Morții cu morții și viii cu viii“, ceea ce înseamnă că a rămâne viu e mai bine. Căsătoria nouă putea să înceapă chiar atunci, între mesele vecine, la care suspinau două inimi dezolate.

Altor bieți oameni le moare toată familia într-o săptămână, fără epidemii. Se prăbusește tavanul peste unul, pe altul îl calcă un automobil, altul se înecă sau cade din tren. Bolile cele mai răzlete se tin de un om cumsecade; azi diabet, mâine tifos, poimâine secarea celulei, deshidratare, acrofagie, și așa mai departe, nefericitul parcurgând inventariile medicinei în pas gimnastic, ca să nu scape nici una din șansele care pot să-l omoare mai iute.

Asupra câte unuia cad câte evenimente se pot închipui, ca într-o comedie asortată cu excесе excepționale. Viața ajunge o povestire cu neputință de crezut. Toate genurile de contrarietăți groșesti i-o încarcă. Faptul divers, când ridicul, când penalizat, își dispută zilele celui mai inofensiv dintre oameni, săcâit ca de o javră de diavol cicălit, sarcastic și crud. O sumedenie de lucruri, de care nu sunt răspunzători, li se întâmplă numai lor, culese incidental dintr-o mică de vieți disparate.

Nici severa organizare a vicții nu e în stare să corijeze unele destine. Ai cârpi gaura în locul unde fusese mai ruptă, și ea se repetă în punctul urzit cel mai solid. Blestemul meșterului Manole nu e un mit de fantezie: se dărâmă tot ce construiești. În legendă, a trebuit zidită o nevastă de vie, ca să se spulbere făcătura. În viața de toate zilele, cei urmăriți de furcile din întuneric se sinucid. De câte ori un spânzurat nu lasă nici o scrisoare, e vorba de un individ care s-a încredintat că orice zi suportată mai mult, vine cu alte primejdii și alte dezastre.

E ceva de făcut? Nu e nimic de făcut.

1946

TURCUL CU FES

E nevoie în toate timpurile de un turc. El împlinește rolul de casier plătitor. Nota generală, rămasă neachitată după o noapte de chef, i se trimite lui, și toată lumea care se respectă bea și mănâncă pe socoteala personajului cu fes.

În copilărie, îmi făceam despre turc o idee miraculoasă și o asortam cu poveștile și tezaurele din *O mie și una de nopti*. Auzind mereu că turcul plătește, știam din ce gărle de aur și diamante scotea el cu donița și găleata. Lasa-l să plătească, mă gândeam, că are de unde.

Acum vreo câțiva ani, făcând cunoștință, la Mangalia, cu turcul pictorului Tonitza, care era într-adevăr casierul lui, birjarul Ali, un venerabil unchiaș, după chip și asemănare, cu turban și barbă, am văzut că turcul în carne și oase era sărac lipit. Turcul abstract plătea fără parale, cu obrazul, ca omul de mușama, din Târgul Moșilor de altădată, căruia orice trecător avea, pe cinci parale, costul unei gazete, dreptul să-i arză o palmă cu sete, răzbunat pe un adversar pe care nu putea să-l ajungă la falcă.

Turcul era numai un personaj de psihologie, pentru clasa mai rafinată, țaranul având alt simbol și aruncând moartea-n țigan. E mare nevoie întodeauna de un responsabil în capul căruia să cadă toate bâtele, fără să te nimercească pe dumneata. Mai practici, evreii aleseseră un țap, care nu era de bere, și repetat atribuindu-i-se alte răspunderi. Țapul putea să ia asupra lui, fără să știe, toate păcatele cetății, și cetatea ieșea dinaintea lui Iehova cu fața curată.

Acarul Păun a venit mai târziu, de pe linia ferată, de la un macaz cu lampă verde, identificat de toate magistraturile țării. Ca și țapul, ca și mielul, confruntat cu lupul lui La Fontaine, nici Păun nu știa nimic, dar a fost pus în fiare și internat în ocnă. Subt mareșalul Antonescu, pentru un bacșiș derizoriu, luat în calitate de perceptor, prost plătit, Păun a fost expus câteva zile la Cercul Militar, în lanțuri, de către superiorii lui, care auzeau de șpert întâia oară în viața lor și s-au cutremurat.

La orice progres trebuie să corespundă alt personaj, mai evoluat. Turcul și Păun s-au cultivat, și-au schimbat meseria, sunt ziarști. De vreo douăzeci și cinci de ani încoace, ziaristul e vinovat de tot ce se întâmplă. Boierii politici stau frumos acasă, primesc surâd, petrec, se încovoae, își revizuiesc progresiv concepțiile, le actualizează, parvin, și sus, foarte sus, recapătă ton și diapazon, moralizează, fac din când în când câte un nou proiect de lege a presei, iar ziarștii sunt la puscărie.

Indiferent de regim, un singur specimen plătește oalele sparte: gazetarul.

1946

CIUGULE, CIUPE...

Câte meserii poate să facă un biet om, care nu se ține de una singură, e greu de bănuț, dacă din admirație pentru

multiplicitatea personalității, nu ne-ar instrui câte o laudă post-mortem.

Am citit elogiu regretatului Victor Ion Popa într-un ziar nou apărut. Cităm: „Prima lui caracteristică a fost multilateralitatea activității sale: poet, nuvelist, romancier, pictor, sculptor, caricaturist, autor dramatic, regizor, pictor scenograf, critic literar, teatral și plastic, scriitor de teatru pentru copii, pentru săteni, pentru muncitori, pentru ostași, autor și regizor de teatru radiofonic, aviator și arhitect”.

Într-un cuvânt „prima lui caracteristică” avea douăzeci de caracteristici și, după nota ziarului, Popa mai avea și altă caracteristică, o a doua, poate că și o a treia, compuse și ele poate dintr-alte caracteristici și subcaracteristici.

Un cititor de douăzeci de ani, student și poate că și începător într-ale condeiului, penelului, scenei și arhitecturii, ar putea să fie descurajat de acest exemplu de „multilateralitate”. Brr! câtă mai vorba! opt silabe și șaptesprezece vocale și consonante. El ar putea să creadă că risipirea pe mai multe suprafețe și precocitățile furtunaticе constituiesc un criteriu, vai!

Nu, dragă tinere; nici nota 10 la toate materiile liceului, nici patru diplome în buzunar nu sunt pedagogice și de recomandat. Păzește-te de ubicuitate, de pribeegie, de complexiuni și de nehotărnicie. Neastâmpărul pe un singur scaun, pe o singură sculă, pare maladiv. Don Juanul tuturor artelor, ciupe, ciugule și nu se satisface. Nu te satisface nici unica meserie, în care te chinuiești o viață și rareori ai iluzia că izburești în aceea. Dar mutările acestea neîntrerupte, dintr-un horel într-altul, cu douăzeci de geamantane, unul cu pensule, altul cu cerneală, altele cu tot felul de boarfe de artă!

E suferință și mizerie morală, în alergarea pe toate drumurile o dată sau succesiv. Dacă e și altceva, o nevoie aprigă de câștig, se adaugă și un spasm de temperatură mare. Lumânarea arde la două capete și se topește iute. Plenitudinea e deficientă.

Victor Ion Popa a fost un singur lucru într-adevăr – dar, în ipostaza lui adevărată, i-a lipsit un prieten lucid, ca să-l fixeze definitiv pe loc: el a fost un mare portretist cu pensula și cu creionul. Să ne înțelegem: un portretist din linia maestrilor de odinioară (fără nici o aluzie la D. Stoenescu). Pensula lui se strecura în sufletul și caracterul personajului ales și zugrăvea cu ele, fără escamotarea enormelor dificultăți ale genului. Popa nu spunea, când în loc de Popescu da în pânză pe Ionescu: „Așa îl văd eu“. El lasa atare văz pe scama celor în nestare să exprime ideea într-o figură. El avea ceea ce domnul pictor Pallady, iritat cu întristare de spiritul de control, numește din reminiscență „*Je fineste don de la ressemblance*“, care ilustrului clorotic al culorii îi lipsește.

È nu păcat pentru pictura noastră că Victor Ion Popa, furat de contradicții și necesități, a rămas în valoarea lui adevărată inexprimat.

1946

DUPĂ NOAPTEA ÎNVIERII

Zestrea omului e limitată: munca, lupta, ideea, credința.

Munca e o luptă pentru o pâine, e lucrul cu care omul s-a fâlit, ca și cum ar fi dat de marea raină a fericirii. Munca istoveste fără să-l facă mai fericit ca lenea. Cea mai vioaie făptură doarme cel mai mult, pisica, pantera. A munci e practic, nu satisfăcător. A munci e a te intercala în mașină ca o piesă cu o funcțiune standard neîntreruptă, monotonă, fără nici o velleitate alta decât a fi toată viața un surub sau o piuliță.

După treizeci de ani de muncă, dintr-o viață de cincizeci, uzat, degradat, omul își dă seama că i-a pierdut, ca să mănânce și să defee, în vreme ce poruncitorii lui, care au

muncit cel mai puțin, s-au bucurat mai mult. Bucuria omului nu vine din execuție, ci de la sentimentul de comandă, măcar de la comanda de sine, de la o stare sufletească, nu de la fizic, știrbit de unelte, de boală și de durată. Rețeta muncii e un leac băbesc.

Un accent de spiritualitate îi păstrează omului tinerețea sufletului, locul de unde încep și se sfârșesc iluzia și naivitățile proaspete, care îl fac să plutească deasupra lui însuși. De aceea meseriile intelectuale și mixte se împacă mai bine cu longevitatea. Cele brute scurtează viața chinuită. În cantonul de Vaud, reputat pentru climatul lui de viață lungă, profesorii septuagenari ai învățământului, refugiați în seminătățile de sus și de jos ale lacului Léman, rămâneau, când i-am văzut, muncind altă muncă, o muncă nouă, de tinerețe, pasionați de traducerea câre unui Virgiliu, câre unui Horatiu. Un muncitor cu brațele, dacă mai poate ajunge vârsta, e un infirm.

Ideea ar fi o depășire bine-venită și o emancipare de animal. Da, o idee estetică, o filosofie, o inspriție, dar ideea obișnuită e o copcă de încheier o materialitate mai proastă cu o materialitate năzuită: sufletul trece pe lângă ele neangajat în *croială*.

Omul mai avea încredere în oameni ca un succedaneu al trebuinței de stare morală peste munca de toate zilele și alături de ea. Și-a pierdut-o și pe aceea. Descurajarea, pe care simțul elitelor s-a dovedit întodeauna incapabil să o priceapă, factor esențial în marasmul împotrivit și muncii utile, nu ajunge întodeauna până la glaciala indiferență, până la această moarte precoce a energiei. Pierzându-și încrederea, omul aleargă la credință. Ce poate fi mai abstract și mai aproape de el, cu toate acestea, ca Dumnezeu? Neputând să se înțeleagă cu oamenii și cu vremea, el caută prietenia sigură, liberă și fără constrângeri, cu Principiul și cu Lucrul Etern: Misterul.

ONOAREA CĂINELUI

Eram la 10 martie la Ploiești, printre ruinele rămase încă intacte de la marele bombardament de acum doi ani.

Vă aduceți aminte... Aparatele de radio anunțau că avioanele se apropie de zona București... Se auzea prealarma... Se auzea alarma, sinistrul chelălăit multiplu de sirene modulat cu accente de jelanic deznădăjduită... Mahalaua spunea: „urlă măgăoaia”. Precipitarea coloanelor de automobile, camioane, căruțe, biciclete, pe barierele de ieșire din oraș, de multe ori pe întuneric, semăna în fluxul și vârtejle ei cu o ipoteză de infern dement. Fuga pe jos, în periferie, se izbea cu convoaiele de motoare, care treceau peste oameni, orbeste, strivindu-i cu păturile și plăpumiile-n cap, cu saltelele în spinare, desculți, treziți din somn. Singurul lor avut, la întoarcerea în căminul spulberat.

Ridicolul camuflaj, condus de un domn colonel Repanovici, împăratul beznei și despre suveranitatea bine aprovizionată a căruia o să mai vie o dată prilejul să mai povestim, nu slujea la nimic. Argintiile escadre aeriene de la Foggia veneau de preferință în toată ziua, pe soare, și numărăm unitățile pe sus.

Din gura adăposturilor, îndopate cu promiscuități enorme, copii, bolnavi, aduși pe târg, bucureștenii ieșiți să respire, asfixiați de duhoarele din galerii, care compuneau un complicat năduf de secreții, excremente și putregaiuri, se închinau: „Trimite-i, Doamne, la Ploiești”... Mi-aduc aminte de o doamnă recitând cu mâinile împreunate, de zeci de ori, fără să se oprească: „Miluiește-mă, Doamne Dumnezeu, după mare mila ta” și *Tatăl Nostru*, și rugăciuni murmurate două, trei ore cât ținea adăpostul, în leitmotivul mistic „Du-i, Doamne, la Ploiești”.

Acum vedeam și cu acei Ploiești, unde dragostea aproapei expedia cerările zburătoare, să ucidă pe alții. Hectare de dărâmături alternau cu câte o insulă de clădiri scăpate de

prăpad. În doi ani de zile s-a mai ridicat din pulbera ei, pe ici, pe colo, câte o locuință.

N-am putut să văd mai mult. Scara trebuia să fim înapoi, în București, cei care plecasem de dimineață, pe câteva ore. Am cunoscut între altă lume aleasă, din învățământ, medicină, magistratură și armata locală, un Ion Slavici redivivus. Ion Slavici leit, în fizionomie și statură, doctorul Botez, șeful chirurgiei unui mare spital, om de gust, de spirit, de o vervă neîmpiedicată de scânteierea ei de a fi argumentată, solidă și sobră.

Eram în frumoasa casă cu cărți, tablouri și lucruri diafane a chirurgului, căruia nu i-am exprimat încă până azi excelențele impresii cu care am primit ultima strângere de mână la plecare. Mă uitam pe ferestră la străzile prăbușite jur-împrejur. Din casa mare vecină mai erau zidurile oarbe în picioare, fără acoperiș. În golul unei foste ferestre, un câine în picioare, ieșit pe jumătate afară, lătra trecătorii de peste drum, un câine mare, de culoarea ruginii, proprietar al domiciliului fostului stăpân.

El a primit bombardamentul cu bravură și nemairămânând nimic din toată casa, decât zidurile exterioare, a luat în posesiune locul, ca un girant răspunzător și nu s-a mai mișcat de pe ruine de doi ani, iarnă și vară, pe vânt, pe zloată, pe ger, hotărât să-l păzească în eternitate.

Căinele, mai teafăr ca omul, știa că are o misiune și onoarea l-a împiedicat să fie un transfug.

1946

ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ

Pe când conferințele se înmulțesc, trec dintr-o țară într-alta, din capitală în capitală și diplomația călătorește, tinc

discursuri, form dează principii, iar stenografi scriu, tâlmacii traduc, presa din două continente interpretează și produce comentarii în zeci de limbi și posturile de radio sunt în plină acțiune, pacea întârziează.

Controverse, amânări, declarații, frontiere, Palestina, Venetia, Giulia, Transiordania (câteodată Transilvania), Indiile etc., etc. fac o impresie de caleidoscop și dau naștere unei nerăbdări universale: cum putem avea pace mai curând?

Bucureștii au găsit o doctrină nouă, care ar trebui studiată serios. Ei dau soluția mult așteptată, înregistrând, în fiecare săptămână, cel puțin câte o pace separată, contrarie, dacă nu mă înșel, Chartei Națiunilor Unite — și cu toate că trebuie forțat nitelul pluralul, încheind în câte o duminică vreo câteva păci...

Instancele internaționale, care împăciuiesc părțile adverse și anulează atât faimoasa declarație de război a regimului precedent cu Statele Unite, cât și efectele bombardamentelor ceretilor zburătoare, sunt Ofiterul Stării Civile, Domnița Bălașa și Sfântul Spiridon. România, înțeleasă neoficial cu America, dă diplomației și cancelariilor o lecție majoră. Dacă Londra, anul trecut, și actualmente Parisul s-ar fi inspirat de la noi, pacea generală s-ar fi încheiat de mult, isprăvită cu garoafe, domnișoare de onoare, banchete, orchestră și dans.

Căsătoriile româncelor cu americanii au intrat în moravuri. Aliții noștri abstracti de peste Atlantic preferă unei soluții târăgănite o alianță personală imediată, cu inele, betelă și preoți ortodocși. Prima căsătorie a constituit un caz senzational, a doua și a treia erau cazuri interesante, celelalte au încetat să mai fie niște cazuri și, de la ele încoaace, trăim în normal, mirându-ne să mai întâlnim uniforma kaki despărecheată. Dacă ritmul se accelerează, cu mijloacele actuale de transport prin văzduh, s-ar putea ca tori nepoții Unchiului Sam, beneficiari ai unui concediu de douăzeci și patru de ore, să aterizeze dimineața la Mitropolie, cu nașii

respectivi, iar seara să bea sampania la Filadelfia, cu socrii și mireasa, înainte de a se fi vestejit buchetul nupțial.

Desigur că o consecință a exodului fetelor noastre peste ocean ar fi o stare de ambiguitate morală a flăcăilor mai junci și tomnateci, din România, nehotărâți dacă vor trebui să se călugărească sau să facă invazia Statelor Unite, pline de fecioare melancolice și abandonate. E de crezut că o soluție politică mai bună decât cununia n-ar fi ușor de găsit și, în ce le privește, americancele bănuiesc că n-ar fi prea nemulțumite de compatrioții noștri masculini. Până una-alta, la bomba atomică românii au răspuns cu Marioara.

Cu toate că inima lui a fost pusă oficial între instrumentele de diplomatie internațională, ea face parte de sute de ani din realitățile naționale românești. Mi-a povestit odinioară Ion Slavici metoda deplasării românilor ardeleni, din periferiile comunale rezervate lor, ca unor țigani, către centrul cetății, popular de gospodăriile puritane și avare săsești.

Țiganul era oacheș, abil și simpatice, și sâsoaica rumenă și blondă, sârulă de culoarea cânepii în familie, se îndrăgostea de ochii și de buzele lui, la nebunie. Apoi, la o cunoaștere mai de aproape, valahul nu era chiar atât de negru și de rău, pe cât pretindea superstiția locală. Instrumentul politic a funcționat atât de satisfăcător și pentru români, încât aceștia, în vreo cinci veacuri, de vreo zece douăsprezece generații, au ajuns de la vreo cinci sute de mii la vreo optsprezece milioane, ceea ce nu-i de neglijat.

Felul de viață al românilor, elasticitatea lor, politețea lor înnăscută, surâsul lor în calamitate, gustul și o remarcabilă înclinare către luxul distins, o inteligență amabilă, dovedită în toate împrejurările istorice, au pulverizat, rând pe rând, vrăjmășiile, piedicile și timpul, ca o vocație obscură, a unui instinct național fără gres. De altfel, nasul Cleopatrei, care a scos din minti doi mari suverani ai Imperiului Roman, și despre

al cărei profil a spus o vorbă adevărată și Blaise Pascal, pledează îndeajuns valoarea dragostei în afacerile internaționale.

Marioara își pune, după Cristofor Columb, frumosul ei picior, încălțat cu eleganță la București, pe pământul american și își zornăie salba veche într-o poșetă, la un loc cu puful de pudră și rujul. Poare că Marioara nu e cel mai slab ambasador.

1946

CU CE SE MÂNGĂIE UN IMBECIL

Folosul că trăiești între câini, mîre și găini e, înainte de toate, moral. Pisicile și dulăii nu dau, ca pasările, ouă, și nu dau nimic, afară de osteneală gospodinei cu mătura și grebla, dar *naturalia non sunt turpia*... Mai lipsesc din universitatea ogrăzii un cal, un bou și un măgar, pentru ca să fie aproape toate facultățile casnice reprezentate. Cât privește broasca, bufnița, ariciul, aceste blânde viețuitoare ar corespunde cu niște cursuri serale care țin toată noaptea. Noctambulismul nu e o invenție a jucătorilor de pocher, și cea mai veche noctambulă e luna, pribeagă prin răspântiile cu becuri de stele și palidă ca o băutoare de absint.

Între oameni sunt tot soiul, nu atît de varietăți, cît mai ales de variabilități. Că unul vine pe lume cîrn și altul prea lung la nas, nu supără genul. Ceea ce jighește la om, și cu deosebire la omul civilizat, e aptitudinea lui de a schimba cîte nasuri dorești și oricîte obraze, pe care le poartă cu sine, în buzunar. Tehnica transformării, arăt a fizionomiei cît și a capului, cu totul, a dus la o perfecțiune de materiale, subțiate treptat, până a le obține aproape abstracte și făcînd cu puțință transportarea lor lesnicioasă, fără să incomodeze mai mult ca un pachet de țigări.

O infimă fracțiune de indivizi înțelege lucrurile într-altfel, probabil dintre cei mai mărginiți, din care face parte cu evidentă nerușinare și semnatarul. Noroc pentru colectivitate că ei n-au nici un rol social și că se fac de râs, când la tribună, când în scris, recomandând portul pe toată viața al unei singure fizionomii, pretinzând că nu s-ar uza la purtare și că nu trebuie dată la spălat. Relativ, ca să spunem așa, la convingeri și credințe (vai! ce arhaisme!) schimbate săptămânal sau aninate de anumite zile din calendar, un om politic eminent, și fără îndoială de al nostru, a proclamat odinioară un mare adevăr, că numai proștii nu-și prăimesc parerile de câteva ori pe an.

Dar ce sunt animalele altceva decât niște proaste, de vreme ce se și numesc dobitoace? Există și la om această prostie masivă, care face câteodată cât o inteligență și-l face să preferă semenilor lui societatea câinilor, a mățelilor, a cocoșilor, a pomilor și a florilor.

Nu-ți poți închipui, domnule cititor de la etajul al zecelea al unui bloc ornat cu mozaicuri și reflexe de sidex, ce bine te simți între necuvântătoare și nescritoare. Fiecare pasare piere pe limba ei. Curcanul nu face ca pitulicea, vrabia nu vrea să fie privighetoare, broasca numai în fabulă se umflă cât vaca. Cireșul nu dă caise, ciuperca nu face frunze, crăița își păstrează mirosul și nu ia cu împrumut aromele crinului și ale rozei. Te duci cu coșul de papură și aduni ouăle găinii: ea nu dă portocale, nici mingi.

A! iată și porcul. Bună-dimineața, porcule, ia dă-te nițel deoparte să-ți curăți murdăria. Murădria dumitale îmi place: arăta știi, atâta faci, și nu te încerci cu idealuri mai sus de coada dumitale răsucită, ca să le spurci.

1946

MIERE CU HIREAN

Ploaie de sită, ceată pulverizată. Depărtarea cenușie vine din zări peste grădini și întunecă ziua senină. Pe la patru

după-amiază nu se mai vede bine nici poarta, la care trage de clopot cineva.

Srîig: „Cine-i acolo?”

Răspunde: „O femeie”.

Câinii au și ajuns la zăbrele, și-i potolesc cu îndemnul „Cumintel!”

Trag zăvorul. O femeie ca de vreo patruzeci de ani, care ar putea să aibă numai douăzeci. La țară și în sărăcie, tinerețea ține puțin. Baris roșu cu puncte albe. Femeia îmi povesteste. Eram doară cel mai breaz din satul meu de periferie. La orice nevoie sunt vizitat de nevoiași. Ieri a fost un bătrân singuratec, ca de Paști și după Paști. A plecat cu ce s-a putut: o bucată de miel fript, patru ouă roșii, o sticlă cu vin, douăzeci de țigări „Naționale” și o cutie cu chibrituri. Nimic nu l-a mulțumit mai mult ca strângerea de mână cu urări de bine de la poartă. Mi-a răspuns: „Sui că nu mai am mult de trăit”, ca și cum avea să comunice mai sus, unui înger sau lui Virgiliu, care îl va plimba de braț prin Infern, să aibă grijă de delegatul mahalalei, că l-a cinstit cum se cuvine.

Altă dată, un bolnav trebuie internat în spital, un copil scutit de taxe școlare, solicitată Salvarea, după ce soțul și-a doborât nevasta la hartă; rugată primăria să împrumute dricul gratuit. Alții se plâng de purtările popii, cer un sfat pentru fișe, iarbă pentru o capră, ori se plâng că au bani, dar n-au ce să mănânce și să încălze. Femeia îmi istorisește suferința bărbatului ei care nu mai poate să muncească. L-a lovit Dumnezeu știe ce, că tremură și slăbește. Când arde fierbinte, când îngheață: ar pune pe el zece cojoace, și pe urmă le-ar azvârli pe toate. Îi e sete. Îl apucă de la stomac, de la picioare. Are și un înec. Câteodată îi zvâcneste capul ca o căldare încinsă.

– O să-l ia Dumnezeu, și-mi rămân copiii pe drumuri...

– Ce a zis doctorul?

– Ce să zică? Ia, ca doctorii. Nici el nu știe ce zice: zice să-i dau lapte, unt, friptură la grătar... Parcă-i pe lumea cealaltă.

Asta era pe vremuri, când n-aveam atâtea parale. Dă-mi o povară, te rog. Îl văd cu ochii cum se stinge. Și-i un om bun, ca o bucată de pâine. Ar fi păcat să se prăpădească. M-am gândit că numai Dumnezeu ai putea să-l scapi...

Am avut un fior. Al dacă aş putea întinde mâna peste bolnav, ca un făcător de minuni, și să-l ridic din pat cu o căutătură la cer, rumen, tânăr și voios! Mi-era rușine. Într-o piesă de teatru asta ar semăna că e literatură. Tăceam. Nu-i puteam spune că o să vorbească cu cineva. Singurul cu care ar fi fost să vorbească era Dumnezeu... Mă frământam. Eram în poarta grădinii, cu femeia, la o răscruce de taine.

În sfârșit m-am limpezit. Femeia venise după un lucru precis, pe care-l ocolea din prea multă bună-cuviință.

— Am venit să-mi dai nițică miere, să o plămădesc cu lrean. Să-l vindec de piept. Bictul de el, pătimește de piept.

1946

FINANTE ȘI PENITENCIAR

Analiza fiind mijlocul cel mai obiectiv critic pentru a desluși compoziția unui complex chimic, economic, politic sau literar, laboratorul e obligat să aibă, în suficientă cantitate, materiale concrete.

În finante însă, de pildă, ele nu ajung până la necesarul laborator. Lipsesc cele două materii prime principale, contribuabilii și organele de executie. Analistul e nevoit să distileze aspecte, aproximații vagi și calitative filtrate. Nu știi, asadară, câți contribuabili corespund la un inspector-controlor sau câți controlori stau călare cu pinteni pe un contribuabil dat. Un negustor din Calea Victoriei se spunea că primește vreo zece pe zi din acești magistrați ai finanței. Că-i primește

e un eufemism de politețe, pe negustor trăgându-l înima să-i dea mai degrabă afară. Se prezintă un domn cu o figură cam așa, nici prea fotogenică nici prea asortată, și scoate un carton, ca de abonament. Din momentul ce și-a declinat competența, el e stăpânul absolut al prăvăliei, al conștiinței și al libertății negustorului, indiferent de certificatul școlar. După imperii, dictaturi și revoluții, tronul despoților e ocupat de Ducele fiscal.

La ora așezării, cifrat la minimum o sută de mii de lei, cei zece mareașali cu ghiozdan își dau înrâmnire la bodegă, pentru confruntarea proceselor-verbale cu idealul financiar.

Într-o bună zi, din aceste personalități ale unei elite neașteptate, află că au fost arestate șaptezeci și unu la sută. Probabil din greșală. Nu am vrea să se înțeleagă că trebuia arestată sută întreagă sau o sută cincizeci la sută. Doamne ferește! Vrem să sugerăm altceva, și anume că se cerea ca ei să fie decorati. Nefericiților oameni, care au găsit rețeta, fără capital, fără industrie, fără infama bătaie de cap și de oase a muncii, să realizeze miliardul din nimic, și să strecoare riplit averile ticăloase, agonisite cu așa-zisă trudă, din casa burgheziei cu firmă în buzunarele unui proletariat cu servietă, statul le este dator și o statuie.

De altfel, cazul celor șaptezeci și cinci aleși, băgați la închisoare, capătă o supremă consacrară. A trece prin penitenciar, căruia de la emanciparea omului de valoare nu i se mai poate zice puscărie, dacă nu e întodeauna glorios, o fărâma de nimb tot rămâne aninată de meritele pedepsite. De vreo douăzeci de ani încoace închisoarea face tot felul de vizionari, de profeti și de sus-puși, care fără atributele și privilegiile ei nu ar fi reușit în viață, cum se spune, niciodară.

Nu mai departe ca zilele trecute am văzut într-un convoi, transportat între gardieni cu pistoale, două superbe specimene de eroi, călcând cu mândrețe, eleganți, cocheri, admirabil echipați în ceea ce privește croitorul și frizura, răsturnată poetic

peste cap, cu lanțuri de picioare. Conștienți de plămada lor aristocratică, nu cred că era cineva mai vesel și mai arătos ca ei în ziua aceea. N-are a face că erau două energii cu ghiozdan ori doi asasini. Demnitatea orgolioasă a tinutei frontale, sfidătoare, putea sluji de model atitudinii resemnate și triste a profesorului, prezent în coada brutăriei cu cartele de pâine în mână, ca la un ghișeu de pașapoarte.

Când vom putea căpăta un tablou complet al materiilor prime, poate că vom ajunge la o concluzie de egalități. Adică, la constatarea că bugetul de venituri al statului se balansează cu bugetul de cheltuieli, intrând în total și rezultatele eforturilor personale. Atunci poate că pentru salvarea și a visteriei de stat, și a comerțului, și a populației, ar fi de propus o soluție nouă: suprimarea Ministerului de Finanțe.

Să rămână pentru perfecționarea ființei umane o singură instituție: Penitenciarul.

1946

POMPILIU

Pompiliu Constantinescu a fost furat pe neașteptate noaptea, deunăzi, tânăr și-n plină voinicie. Brusc, ceasornicul inimii i s-a oprit în somn, pe când altele, mai vechi, continuă să bată. E un făcut, că împotriva nedreptăților noastre nici durata oamenilor inegali să nu fie egală.

De la om la om, l-am cunoscut prea puțin. Nici o împrejurare nu ne-am aglomerat într-o redacție și nu ne-am pus cor la cor la o masă de lucru. L-am întâlnit, din când în când, și de la înrâta strângere de mână, cu ochii în ochii lui de majolică, am simțit că dau mâna cu un om cinstit. Impresia s-a menținut și a sporit, documentată de articolele lui de critica

literară, duse pe o linie dreaptă, poate că nițel prea albă, dar onestă. Un caracter se prezintă, într-adevăr, ca o coardă de vioară, întinsă; pe altul trebuie să-l descurci și să-l deznozi, ca o jurubită încâlcită prin sinuozități de intenții și duplicități.

Poziția criticii implică o atitudine de responsabilitate și franchețe, situație delicată pentru un profesor, cumpanit între interese și amabilități contrarii și tentat de oportuniste. Ea derivă pe tangenta evazivă.

Odată, ca să amintim un incident, nu prea onorabil pentru obrazul specialității, criticii au stagnat într-un impas penibil în disputa dintre poezia și proza lui Tudor Arghezi cu trustul Nicolae Iorga, stăpânul absolutist al Universității, Academiei, Literaturii și al tuturor instituțiilor în contiguitate cu catedra.

În critică, proporționalitatea dintre om și scriitor e mai obligatorie decât în scriitura artistică, unde lieheaua se distribuie și se pierde în imagini și prozodie. Talentul necesar nu e chiar prima și indiscutabila cerință; e nevoie mai ales de ținută, de om. Pompiliu Constantinescu a fost întâi un asemenea om.

Mi-este peste măsură de greu să mă fac cioclu lui și să duc un mormânt pe poteca unei coloane de ziar. Nu mă lasă cugetul, nu mă lasă spinarea.

După spusele unui prieten comun, care m-a chemat la îngropăciunea de duminică, unde n-am fost în stare să fiu, „Pompiliu s-a pregătit de ani de zile să-mi facă o vizită la gospodărie și s-a sfiit”... A fost caracteristica lui, sfiala. Copilandru și la față, rumen ca o păpușă de porcelan, și gîngas la suflet și retracril ca mimoza, proaspăr ca o virgină petală de roză, Pompiliu Constantinescu, rebarbativ la cea mai favorabilă ambianță, a ocupat locul cel mai curat, străin de complicații și complicități, sincer ca fluturele într-un petic de lumină.

O reticentă ușor de înțeles m-ar împiedica să mă refer la o carte întregă scrisă de el asupra celor socorite de el izbutiri

ale mele. În ceasul morții și după ce benedictinul comentator a pierit, sunt cu îndurare mângâiat să mă gândesc că, fără să fi știut și fără să ne vedem unul pe altul, am stat alături, în spirit și inefabil, multe nopți, de vorbă împreună, o parte din viața lui, atât de iute trecută, eu cu slovele mele, el cu scrutările lui...

Mi-a zburat o pasăre, pe care nu o să o mai găsească în ramurile mele niciodată.

1946

O PROFESIE HILARĂ

Există o profesiune ridicolă din punct de vedere al profesiilor propriu-zise. O profesiune fără instalatie lucrativă, fără depozit, fără utilitate cotidiană, fără clienți, fără furnizori. Ea nu e nici a medicului sau a chirurgului, foarte activ în a reduce stomacul și a scurta persoana umană contra onorariilor masive, nici a inginerului patron de atelier, nici a maestrului avocat, profesii care ocupă în cartea de telefon cele mai multe litere de la Depărâteanu la Ștefănescu.

Nu e profesiune nici ca sculptura sau pictura, realizate în obiecte pozitive și pipăite, bune pentru păreți și răspântii, nici măcar ca muzica lăutarului bine-venit la ospete pentru dilatarea bunului apetit și a rânzei. E o meserie de vorbe goale, cele mai goale din univers. Cui i-a venit întâi să le ia de pe limbă cu condeiul și să le treacă pe hârtie, nu se poate spune că n-ar fi fost nitelus nu știu cum. Profesia să faci aer și să-l presari anapoda, pe toate întinderile unei cărți, nu-i o meserie de luat în seamă. Profesiune de scriitor!

Pentru atâta lucru cât face el, nu i se recunoaște atâta merit eficace cât frizerului dumneavoastră, dar la o adică e băgat și-n pușcărie, ajunge vinovat concret din pricina unei fărâme de

abstract, care irită omenirea de mii și mii de ani, când relativ la Dumnezeu și Mahomed, când fiindcă vântură ceea ce se cheamă o idee. Numai pentru atât, pentru absurd, pentru vânt. Mai poate să jure cineva că animalul, semenul lui, nu-i suflesc și mistic?

Totuși cu farmecele și făcăturile vorbelor goale, după ce au trecut furtunile peste trândavul și necăpăruitul care le-a iscălit, se grozăvește statul, se împăunează Universitatea, bat în tobă epocile și cultura. Imaterialul dă materie și material. Ba chiar în timpul victii, ticălosul de scriitor chiar necirît e cunoscut după nume. Se știe ca de cuc, pe care, din apartamentul cu ascensor dintr-un bloc, nu-l auzi niciodată.

De pildă, eram martor la Tribunalul Poporului. Președintele m-a întrebat câți ani am, dar nu s-a întrebat ce meserie am. Știa. Știa că sunt făcător de vorbe goale. Dar pe domnul Dinu Brătianu, martor și domnia sa, l-a întrebat: „Profesia domnicii voastre?” De-abia atunci, la șaiszeci și șase de ani și într-o sală de ședință, am aflat că totuși scrisul e o profesie. Însă cum? Numai comparativ cu altă profesie și mai inexistentă decât a scriitorului, a omului politic. Domnul Brătianu a trebuit să răspundă după o sovăială: „Sunt agricultor”, cum ar fi trebuit să zică și eu, dacă eram întrebat, „Dați-mi voie să mă gândesc”.

Am luat-o, cum vedeți, pe ocolite, stimate domnule ministru, ca Păcădă, dar n-aș vrea să nimeresc tor ca el. Uite unde vreau să ajung. Dați un ordin, domnule ministru de Justiție, să fie scutiți scriitorii de rechiziția camerelor pe care le ocupă... Să tot fie vreo douăzeci, scriitori de vorbe prea goale în București – și ca să le facă bine goale ei au trebuința de goluri împrejurul calmării lor. Scriitorii sunt ceva cam ca niște bolnavi, niște bolnavi ai nostalgiei aripilor frânte: au nevoie de spațiu.

Un confrate, amenințat să fie pus pe fugă de un conlocuitor neașteptat, propus de un comisar de poliție, m-a rugat să vă fac semn cu gazeta. M-am executat.

Știți destul de bine de acasă ce-i un scriitor, cât și din narav personal. Știți că boala asta nu trece niciodată, ba că se agravează. Averi și câteva volume.

1946

MARIOARA VENTURA

O știre vine să turbure imaginea de seninătate în care ne închipuiam că trăiește departe de noi, în Franța, ciupind frunzele îngălbenite, dimineța, ale florilor unui parc de castel, o mare artistă româncă și una din marile figuri ale teatrului francez.

Dacă generațiile nu se dezmint măcar în gramatica gustului și dacă sensibilitatea pentru lucrurile frumoase nu se pervertește în țepăna ignoranță, o cunoaștem cu toții: Marioara Ventura.

Afișul parizian a fost vreme îndelungată proprietatea acestei prințese a scenei. Aplauzele izbucnite din sălile de spectacol, neîntrerupt animate de prezenta ei între celebrități, se mai aud și azi, când un Yehudi Menuhin, financiar al viorii, trece dintr-o capitală în alta, escortat de berzele cerului și așteptat pretutindeni ca un suveran. O glorie se ridică, alta decade. Violonistul spunea deunăzi la București că de la noi se gândește să zboare și să-și prelungească vara în familia lui, regește, într-un peizaj elvețian, pe când Marioara Ventura își duce zilele la Paris, în sărăcie. Refuză condeiful să spună cuvântul mizerie, dintr-o dată.

Ventura dă lecții... ce fel de lecții, în ambianța catastrofală de azi, fără elevi, se înțelege: de declamație. E ca și cum José Maria Hérédia, dacă ar mai trăi, ar da lecții de sonet cu poanta în versul impar, unui amator plutonier. E trivial pentru artistă și rușinos pentru noi, care avem un stat cu buget de mii de miliarde.

Ca întodeauna, ambasada de presă și de difuziune a individualității românești, peste tot locul, în Europa e deținută de secunzi, de terți și de quini. Nici o personalitate certă literară sau artistică nu figurează și nu a figurat pentru expansiunea noastră intelectuală, în punctele nervoase ale Occidentului. Statul își păstrează cu zgârcenie valorile apte să reprezinte geniul național, acasă la vatră, lângă pirostrii cu mămăligă, ca să sufle-n foc și să amestece cu făcălețul. Dacă ar trăi și Eminescu, nici el n-ar fi utilizat pentru țară într-un scop dincolo de bucătăria spălătorului de vase. Tot ce au dat mai caracteristic ataatii noștri pe continent a fost opera unuia din ei, recentă, de insultă a magistraturii și armatei.

Propagandei nu i se poate acorda dreptul de a nesocoti, la Paris, prestigiul agonisit României de Marioara Ventura. Acestei femei de talent și de influență, statul e ținut să-i ofere mijloace optime de existență, pentru onoarea lui și în folosul lui.

Guvernul trebuie să știe, în propriul lui interes, că el aparține tuturor și nu numai unora din cuprinsul unei țări și al unei însufletiri.

Nu ne facem prea multe iluzii... Scrisul la gazetă și scrisul în sine a fost todeauna ascultat cu o înatenție, distrată de infailibilitățile rangului ocupat. Dar o iluzie tardivă tot suntem obligați să improvizăm, cel puțin pentru firmă, vitrină și fatada.

Domnule ministru, Marioara Ventura nu cerșeste nimănui nimic, dar moare de foame... Notați-vă pe calendar.

1946

TRAIAN CONSTANTINESCU

Vinerea trecută am fost în grădină la domnul Traian. Aproape de grădina mea, cam peste drum, vasta lui fermă de

trandafirii acoperă întinderile dintr-o câteva ulite de câmp. În mai multe sere, ele singure cât niste mari grădini, mii și mii de ghivece minuscule cu plante proaspăt răsădite, și alte mii și mii de ghivece mari cu tulpine de roză, la care se adaugă vreo alte câteva milioane de rădăcini altoite în câmp liber, se cuprind munca, ingeniozitatea și viața domnului Traian. De la un timp, domnul Traian și-a mai făcut o rozerie, afară din oraș.

Printul trandafirilor, de la care se aprovizionează toți grădinarii și marile negustorii din București, de șaisprezece ani de când ne învecinăm, el cu florile lui și eu cu florile mele, de hârtie, sta nemîșcat între exuberanțele lui, îmbrăcat ca un salahor, cu foarfeca și briceagul de altoit în buzunar. Să tot fi avut vreo cincizeci de ani ochii lui albaștri, mintea lui sprintenă și vorba lui dulce și îmbietoare.

Fuseseră trei frați, copiii ai unei cocoane-moase de cartier, astăzi de o sută și zece ani, oarba, într-o casă albă din grădină. Câteșitrei sau numai doi din ei, între care și domnul Traian, au plecat odinioară în Franța cu economiile mamei văduve, din moșit. Avea o fărâmă de pământ, pe atunci, împrejurul unei cocioabe. Traian a intrat la o școală de horticultură, iar fratele lui a învățat pictura... Întorși acasă, frații s-au apucat împreună de treaba pământului părintesc, ajutați de al treilea frate, întinzându-și an de an, în toate sensurile, proprietatea. Simțind că n-are destul har și că nu poate să concureze cu pensula florile fratelui, ieșite din briceag, pictorul și-a pus paleta și culorile, cuminte, deoparte, și s-a făcut, ca frățină-su, florar.

Domnul Traian s-a însurat. Își iubea soția cu o dragoste gingașă, dar pe neașteptate i-a murit. De atunci, mulți ani de atunci, domnul Traian, fără copii, a refuzat să mai cunoască altă femeie. În amintirea unicei iubiri, el s-a călugărit la altarul tuberozelor roze. *Ad rosam per crucem, ad crucem per crucem...*

Rozele îi aduceau însă aur, un aur fără gust pentru domnul Traian. Îl împărtea în dreapta și în stânga, dar banii împuiau, pe măsură ce se muncea să scape de ei.

Când a murit și pictorul, afluența beneficiilor disprețuite a crescut, s-a umflat, a dat pe dinafară. Se ducea din om în om și cerceta: „Am auzit că ai avea nevoie de câteva sute de mii de lei“, sau: „Uite, cumpără proprietatea aia, ai copii; îmi dau banii eu“. Domnul Traian dădea fără poliță și fără chitanță și fără restituire. Și banii veneau mercur.

Duminică am aflat că domnul Traian a murit sâmbătă la hipodrom...

Pariase pe calul cel mai prost, ca să piardă pariul. Ofensa l-a fulgerat profund: câștiga vreo patru milioane. Ziarele afirmă că „un oarecare Traian Constantinescu a murit de emoție, că a câștigat“. Nici vorbă nu poate să fie de asta. *Nefericitul trandafir* a murit ca Pompiliu, de lacărul inimii, doi Constantinești într-o săptămână – și el a fost departe de a fi un oarecare.

Duminică la prânz încă nu i se ridicase cadavrul de pe hipodrom.

1946

NOTE CU CREIONUL.

Nu aș dori să offensez simțul și scrupulul de echitate social, dar de vreme ce după o așteptare de zeci de ani de la moartea lui Eminescu, decedat la spital, se discută în slârșit de către guvern și consiliul legislativ niște drepturi, continuu refuzate unci categoriei, convenită a se numi a scriitorilor, mă simt oarecum justificat să mă amestec în vorbă.

Dacă n-ar fi patruzeci, sunt în orice caz aproape treizeci de ani și poate că și ceva mai mulți, de când în indiferența generală și a statului, și a diverselor academii, și a înseși societății profesionale guvernată mai mult de chefuri orgolioase decât de interesele membrilor ei, m-am însărcinat de unul singur cu

vânturarea problemei. Am semnat numeroase articole de asemenea specialitate.

Statului nostru îi place să se cheme cultural. Cultura ne bate capul și urechile neînterupt și sistematic, prin graiurile unor indivizi de o intelectualitate de a zecea mână, plasati la toate răspântiile dintre câteva locuri comune bine retribuiți. La nici una din variile inițiative cu înțeles mental, aduse la împlinire, n-a fost chemat nici un scriitor. Culturalii fără operă și fără exponent personal au învadat precuîndeni, ocrotiți de un servilism sau de o gașca de mediocrități. Ar fi de ajuns de citat una din ultimele creații semnificative, stația de radiodifuziune, teatrul celor mai suspecte enormități. Mai-marii ei ori s-au numit Mavrodi, ori au fost un contabil, un avocat.

E adevărat că starea de lingoare a scriitorilor noștri considerati în categorie se datorește și trădărilor succesive ale colegilor parveniți. Notorietatea mai multă sau mai puțină, ajutată de contingente politice sau simlipolitice și de patronări lingusite agreabile, a dat unora dreptul să se îmbuibzeze într-o colectivitate de gofani, uneori cu merite bine acuzate. Camaraderia nu s-a arătat niciodată în țigănia noastră literară. Dacă unul din noi a fost deputat, ministru sau membru în câteva consilii de administrație, el s-a mulțumit să rumege și să se dilare aproape rușinat când un coleg nefericit își permitea să-i aducă aminte că a ieșit lăbăritat și lacom, dintre coatele goale. Pe el nu-l mișca sentimentul unei solidarități, nici la spirit, nici la triviala nevoie de existență brută. Unui scriitor occidental i-ar veni greu să creadă că niciodată, nici unul din scriitorii români ajunși nu a proferat – măcar atât: o atitudine platonicească – atunci când un camarad a fost înclis pentru o sinceritate de condei, când i s-a interzis să publice și să scrie, când socorindu-se liber să slujească limba, ideile, sentimentele sau noțiunea de caracter, a înțeles că nu este dator cititorului numai o lirică de împăcare a conștiinței dormitive cu orice împrejurare.

E vorba la minister să li se acorde scriitorilor monopolul sau diplome de traducători. A traduce nu e a scrie, decât în foarte rarele cazuri, bine clasificate: Plutarh – Amyot, Homer – Leconte de Lisle, Edgar Poe – Charles Baudelaire. Restul, aproape restul întreg, în toate literaturile, afară poate de cea germană, în care stilul e o inginerie de piese lexice, accesorii, e o treabă de relinicitate. Ar trebui altceva făcut: ca fiecare traducere întreprinsă de oricine vrea să nu poată fi publicată fără revizuirea unui scriitor calificat. Scriitorul nu poate face munca penibilă a unui traducător, mizerabil plătit, nici traducătorul nu poate da unui manuscris translat *vernis*-ul decenței literare. Sau numai excepțional scriitorul luând însuși corvoada de la început.

Reforma raportului dintre scriitor și editor, din proiectul Ministerului Artelor, are contiguitate însă și cu proprietatea artistică. Ar fi de dorit să se suprimă din lege dreptul belferului cultural de a pune stăpânire pe opera literară, derivată în antologii pe seama lui, sub pretextul, poate, că el dă cu literatura altora copiată de el școlarilor mai mult gust artistic decât autorii direct. Dreptul antologiilor, desigur necesară pentru orientarea tuturor cititorilor, în școală și dincolo de școală, este să aparțină exclusiv autorilor și editorilor, fără samsar intercalat parazitărilor între ei. Belferii se împroprietăresc violent și brutal în opera scriitorului care se vede jefuit cu protecția abuzivă a unei legi lipsită de obligatoriul bun-simț și respect. Evident că a cita într-o gramatică sau într-o istorie literară un model nu e același lucru cu o antologie care despoaie zece autori în folosul ei personal.

Trebuie definit răspicat și anume cui aparține proprietatea artistică la căderea în domeniul public a unei cărți. Domeniul public are un singur rost normal și trebuie corectat în sensul că începe nu după treizeci sau cincizeci de ani de la nu mai știu care dată de calendar, ci că el coincide cu stingerea ultimului vlăstar de autor, nepoți și strănepoți. Tot atât de

normal domeniul public trebuie atribuit unui singur moștenitor de drept corect, nu colectivității industriale și comerțului de editură, ci Societății Scriitorilor Români, pentru agonisirea treptată a unor fonduri cât mai mari în beneficiul scriitorilor viitori.

Ceva mai mult. Ar trebui atribuită Societății Scriitorilor Români zestrea totală din domeniul public al literaturii semnate de o ereditate firească, oricât ar părea de antijuridic unui contencios principiul retroactivității.

Constituiesc ori nu scriitorii o categorie de elită? Dacă sunt într-adevăr o elită, ea trebuie privilegiată pentru cel mai mare și mai substanțial randament, singurul care onorează cu adevărat viața unui popor, în orice soi de regim. Ministerul Artelor e o centrală de mari inițiative, dacă-și ia rolul în serios. El trebuie să scutească nefericirile variate ale categoriei, de toate regulile de stat, de taxe, de fisc, de atâtea și atâtea poveri, care împiedică linia de creștere a unui talent pe traiectoria lui naturală sfârșimată de contingente.

S-ar putea să ni se reproșeze că în epocă democratică propunem o aristocrație. Mi se pare că reproșul nu e neîntemeiat. Dar vezi, aristocrațiile se tot fac și se tot desfac, și există orișicum și orișicând. Singure rădăcinile arborelui genealogic se schimbă.

Un coleg, odinioară, apăra într-o ședință a Societății Scriitorilor Români drepturile scriitorilor cu un argument adus din Bulgaria, unde scriitorii caracterizați erau asimilați cu profesorii de universitate. Calitativ poate că nu e întodeauna o măgulire, dar în ce privește un drept, asimilarea nu riscă să fie absurdă, poate că ar fi locul să se facă și mai mult: catedrele de literatură analitică ocupate de scriitori, pur și simplu scriitori.

De câțva timp încoace, profesoarele și profesorii candidați la capacitate și cărora le-au fost distribuite de către comisii subiecte din autorii în viață au intrat în panică nepurând să

disccarnă într-o pagină dată intuiția, punctul de plecare al unui masiv de imagini, perspectiva și săgeata cardinală. Vizite intimidante solicită de la scriitorii propuși la examene explicații și documentări. Acestea n-ar putea să facă parte dintr-un program de cursuri ținute la universități de poeți și prozatori în persoană?

Notele cu creionul în marginea proiectului ministerului ar trebui să se înmulțească. Domnii colegi n-au de adaos reportajelor din ziare nimic?

1946

PRESTIGIUL

Prestigiul e averea cea mai curată.

El se agonisește din te miri ce, fără să-l cauți și să-l aduni, și e, pentru viață, ceva cam ca posteritatea de după moarte, posteritatea venind din meritul creației, iar prestigiul din ceea ce se cheama, pe timpuri, virtute - un termen destul de nedeterminat.

Virtutea, de care te împiedici în toate textele vechi, cu nomenclaturi mai puțin complicate și mai oneste decât în psihologia cu fațete moderne, se poate traduce cam după cum urmează: Să nu te lăcomești pentru sine, să nu primești tot ce ți se oferă, să nu provoci oferta, să nu te oferi. Sunt oameni cu valută profesională, care se oferă rând pe rând tuturor și cui dă mai mult, adăugând la exponentul profesional un multiplu exterior și un privilegiu, de care valoarea, când este, nu are trebuință. Se aude seara dintr-un gang: „Pst! Pst!” și galeria duce, pe întuneric, uneori la un club, alteori la o bibliotecă.

Într-o fabulă, un cârpaci trăia sărac și cânta roată ziua, la o răspântie de oraș, bătrând cuie de lemn pe genunchi,

alături de casa unui miliardar. Bogatul era împiedicat să doarmă, atât de grija avuțiilor lui, cât și de vocea și fluieratul inocentului cârpaci. Pe el nu-l lăsa inima să cânte. Dacă era pe vremea lui Esop o cezură, boierul ar fi putut să intervie să fie cântecul oprit. Acest rafinament de a interzice pe neputincios și pe golan să supere cu melodiile lui de sincer avânt urechea unui procopsit, Dumnezeu știe prin ce tertipuri și mijloace s-a născut mai târziu, atunci când lumea s-a civilizat și cultivat, când au apărut indulgențele titlurilor universitare, catedrele, portofoliile, adică după ce a trecut epoca proștilor analfabeți.

Boierul a chemat la el pe cârpaci și i-a dat o dasagă de aur. Din zina aceea, bogat și el, cârpaciul nu a mai cântat, dar nici nu a mai dormit. Probabil că, răvălit pe o saltea de puf, a fost în insomniile lui turburat și de mânia că a primit să-si vândă starea suflească, ostenindu-se să caute și argumentul imposibil al unei scuze față de conștiință, un material tot atât de vaporos cât și prestigiul, într-adevăr, și care nu te mai lasă să te odihnești, să cânti, să fluieri și să fii voios.

Să știi să refuzi e una din virtuțile traducibile în viața de toate zilele, chinuitoră de platitudini. Să nu te ia gura și falca, pofta și abdomenul pe dinainte e o virtute. Să te măsoari, să nu te ispitească nimic, dincolo de puterile tale neajutate, e o virtute. Să lași să te întrecă cine vrea, să nu concurezi cu el, ca un jocu închiriat, să nu-l pizmuești e o virtute. E o virtute să nu te înfumurezi, să nu-ți faci drepturi din suferințele și nedreptățile îndurate, riscul firesc al unei credințe gratuite. Cu atât mai puțin îți vei face drapele și inscripții brodate pe catifea și mătase, din călmăcirea forțată a unei atitudini de indiferență, din absența camaraderiei, dintr-o poziție permanentă de egoism neutru, de pe urma caruia, slavă Domnului, trăiești întodeauna foarte bine.

Dacă izbutesti totuși să-ți înjghebi voit un prestigiu fals, nu e prea departe ziua în care-l vei pierde. Reacțiunea celor amăgiți de o caricatură merge până la tăgada și a meritului adevărat, judecat ca o scamatorie. Odară pierdută, prestigiul nu se mai ia îndărăt. Te-ai încăpățâna să-l recapeți cu armele fățarniciei, cu jocul de confuzii. S-a isprăvit.

Fericiți cei nesimțitori la pierderea acestui mare lucru de nimic.

1946

SCOALA UCENICILOR

Inițiativă excelentă. Cursurile de seară ale viitorilor lucrători împlinesc teoretic pospăciile școlilor primare, lipsa unor părinți, obligați să-și crească fetele și băieții cu demnitatea sacrificiului personal și lipsa cărților de acasă, care ocupă în toate gospodăriile muncitorești din străinătate cel puțin un dulap, lângă acordeon și pian.

De la granița Cehoslovaciei înainte, o casă e și o școală, iar un părinte, un pedagog informat. Se poate vorbi cu orice mecanic, dulgher sau ceasornicar, de toate: literatură, muzică, pictură, politică, filosofie... Cea mai mare bibliotecă particulară dintr-o mare capitală, pe care o cunosc, aparține unui tâmplar. Ucenicul de azi poate fi alegătorul de mâine, cuminte, nepripir, cumpănit, cu neputință de mințit cu aspecte și slogane, și părinte, la rândul lui, al unor vlăstare crescute la noblețea inteligenței.

Acum câțiva multi ani, însărcinat cu o conferință la Radio îmi permiteam să sugerez studenților să învețe paralel cu cartea o meserie și conditionam, între altele, diploma bacalaureatului de carnetul de șofer. Auditoriul se simțea jignit profund și

azi un șofer câștigă o sută de mii de lei pe zi, iar un profesor de latină două, trei mii. O personalitate socială dublă, de intelectual și manual, împacă și viața și inima cu o evoluție sănătoasă. O spun dintr-o lungă experiență a unei familii care citește și pe Descartes, dar dă și cu sapa în brazde, cu fierăstrăul și ciocanul în atelier. Mâna lucrează și creierul gândește: echilibrul e bun și nici o nefericire nu-i prea mare pentru o grupă de oameni și copii, disciplinați de un criteriu teafăr, mutual.

Dar dacă inițiativa e bună, organizarea e nehibzuită și superficialitățile, de care suferim de zeci de ani, continuă, se permanentizează.

Am stat de vorbă cu un profesor de istorie, bine pregătit, și de natură și de învățatură, pentru catedră. El a socotit că menirea lui simțită nu era să înculce unor clase de școlari indiferenți, la liceu, postularele vieților milenare, trăite de la începutul statelor până azi, și a cerut o școală de ucenici mai apropiați de spiritul de adevăr, care se găsește mai mult în scule și materiale tangibile decât în ficițiunea umanoarelor. A căpatat ceea ce urmărea de ani de zile.

Profesorul e adânc decepționat.

Cursurile au loc între orele cinci și nouă seara. Din trei sute de elevi înscriși pentru patru zile pe săptămână, vin numai șaptezeci sau optzeci și o singură zi, și niciodată aceiași. Studiile nu pot avea nici o continuitate. Uneori, într-o clasă, profesorul face cursul cu un singur elev, alteori stă în clasa goală patru ore, așteptând să bată orele nouă. Copiii sunt flămânzi, sunt goi, sunt desculți. La atelier, de acasă, ei fac două drumuri cu tramvaiul = șase sute lei. De la atelier la școală, alte două drumuri în cazul cel mai favorabil, alți șase sute lei cel mai puțin. Total o mie două sute de lei numai transportul unui ucenic. De fapt, e mai scump, căci la nouă, la ieșirea din școală, biletul de tramvai costă patru sute de lei și dacă până să ajungă

de la școală acasă, târziu, pe la zece, unsprezece, nemâncat și surmenat, pentru a fi prezent a doua zi de dimineață la atelier. Ia două sau trei tramvaie, școala gratuită costându-l odată cu viața, mult prea mult, ca să mai poftască la ceea ce statul numește cultură. Rezultatul excelenței inițiative = zero.

– Ce vrei să faci? L-am întrebat pe profesorul meu, înfierbântat de o râvnă sacră pentru ucenici.

– Trebuie să-mi sfărâm toate idealurile. Voi cere să mă întorc la liceu.

1946

CONȘTIINȚA

Am mai povestit odinioară, poate că acum vreo douăzeci de ani, faptele de mai jos. Repetarea în scris nu e de prisos într-un timp când unicul criteriu de viață și de comportare rămâne, pe deasupra oricăror interese personale, conștiința.

Nu-mi mai aduc exact aminte prin ce oraș treceam cu motocicletă spre Paris: Dijon, Grenoble, Nancy... Trebuie să fi notat pe undeva, prin pod, dacă din fițuicile mele bombardate a mai rămas petecul de hârtie respectiv.

M-am odihnit de drumul parcurs, la terasa unui cafe, sorbind un pahar de bere rece. Bere searbădă, de Alsacia, dar odihnă bună. Pe vremea cea, motocicletă era grea cât un camion încărcat. Erai obligat să alergi cu ea pe jos, de coarne, câte un kilometru până să scapere scântecia la dinamo. Cădeai de câteva ori pe spate din pricina lipsei de coincidență riguroasă a pornirii cu săritura pe sa și ajungeai, acolo unde te opreai, tot anevoios, hărănit și dezarticulat.

Dinaintea cafeului contemplam o statuie mare de preot. Am citit pe soclul monumental o inscripție confuză și un nume

necunoscut. Chipul cioplit nu aparținea nici unei celebrități: era un oarecare Dubois sau Poirier. Am întrebat garsonul, am verificat la patrou. Statuia era semnul unei împrejurări cu totul extraordinare, pe care imaginația literară nu poate să o construiască din fantezie cu o veracitate egală.

Preotul de pe soclu fusese ghilotinat la vârsta de vreo douăzeci și cinci de ani. Era, bineînțeles, catolic: singură Roma a putut să dea exemplare de substanța preotului condamnat la moarte și glorificat. Acuzarea categorică era stabilită pe dovezi, tânărul preot asasinase un paroh dintr-o localitate vecină, un preot bătrân, ca să-i ia locul... La toate probele și vehemente procurorului, preotul a răspuns monoton și invariabil: „Nu am ucis eu”. Șovăiala în apărare venea ca o dovadă concretă în sarcina vinovatului.

Execuția s-a făcut în arondismentul local. Populația revoltată a fost satisfăcută, iar familia osânditului, disprețuită că a dat naștere unui atare monstru, a trebuit să fugă și să-și schimbe probabil și numele, într-altă localitate. În Franța, drepturile omului, în special în provincii, păcatul unuia cade peste toți ai lui, numele familiei ajunge odios și ispășirea o suferă părinții, frații, copiii, două, trei generații.

Au trecut zece ani peste momântul odios al tânărului preot decapitat.

O femeie bătrână se zbătea pe moarte într-un cătun apropiat și nu putea să moară. În agonie a chemat pe preotul care luase locul celui ghilotinat, să se spovedească.

— Eu l-am ucis pe paroh, acum zece ani, a spus bătrâna.

— Cum ai lăsat atunci să fie osândit un nevinovat? a întrebat-o preotul. Trebuia să te duci la judecată și să te dai pe față.

— Mi-a fost frică, a răspuns muribunda, dar preotul condamnat spunea că am asasinat eu. Mă spovedisem lui...

ENESCU ȘI MENUHIN

Se pare că dorita camaraderie în meșteșugurile de intelect atârână mai puțin de oameni decât de meserie.

Pe categorii, scriitorii, de pildă la noi, nu s-au putut grupa încă într-o solidaritate. Unde sunt laolaltă trei, ori fiecare din ei e prea genial, disprețuindu-i pe ceilalți doi, ori se despărtesc pe temeuri mijlocii, străine profesiei, și se ocărăsc unii pe alții ca niște chivute. Societatea S.R., care de obicei se scrie cu trei inițiale, ca S.T.B., U.C.B., B.N.R., după codul telegrafic consacrat, e o entitate numai nominală, pentru încadrarea unor titluri de simplă paradă, un comiret, un președinte; încă președinte și nu președinte general. Strâns uniți într-o disciplină de apărare și atac, exclusiv profesională, scriitorii ar fi putut să fie de multă vreme o putere în loc de firmă.

Aceeași lipsă de afinitate a omeniei, în artele plastice. Individualitatea genialității e parcă și mai acuzată la pictori, rareori strânși câte doi trei, într-o expoziție, împinși mai ales de cuantumul chiriei unei săli, și de chelnicii. În parte, asociații pe câte douăzeci, treizeci de zile, îți atrag atenția într-un colț asupra mediocrității colegilor de panou. Prea puțină generozitate și o intoleranță medievală. Ca și cum fiecare expozant ar fi născocit el însuși culoarea, paleta, pensula și pictura.

Excepția o aduce, în anarhia artelor, muzica, pe cât înțeleg. S-a spus întodeauna că ea îmblânzește. Acest foarte banal loc comun pare adevărat.

De mai multe ori, fără să-l cunosc într-altfel și urmărit în concertele lui, prin reflex, la radio, cu o ureche îngrosată de o barbară incompetență, am adus vorba de domnul George Enescu, un mare muzician și un mare camarad, în contiguitate mai cu seamă cu alt mare artist, acela în pictură, Ștefan Luchian. Compozitorul s-a chelțuit toată viața, în toate felurile, cu o abnegație impresionantă în ce privește persoana lui, fie și concepțiile lui de viață, numai pentru camaraderie.

Eram internat în lagăr, când a fost pus în libertate supravegheată, dar în libertate, domnul Matei Socor, închis între comuniști și scos din închisoare prin stăruințele domnului George Enescu. Pe domnul Prunner, care era să fie arestat într-alte împrejurări, l-a scăpat domnul George Enescu. Zeci și sute de muzicanți, de toate gradele, îi datoresc fermecătorului meșter o recunoștință de hui și simplu coleg cu inima și cu brațele calde.

Întâlnirea lui de la București cu domnul Yehudi Menuhin, venit prin cerul a două emisfere, e de acum istorică. Prințul vioarei american a fost primit de cătorul român al lăutei, cu o emoționantă strângere la piept. Domnul Enescu are șaptezeci de ani, iar frumosul Menuhin din fotografiile pe care le-am văzut, ale unei tinereți de luminoasă franchetă, numai treizeci. Ei s-au apropiat de Sfintele Taine cândva, la Sinaia. Peste Atlantic, pasărea l-a purtat pe noul Lohengrin până la cuibul melancoliilor dascălului adolescențelor lui, ca să-l mai vadă, ca să-l mai simtă o dată alături de el. Succesele imense ale violonistului ar fi îndreptățit înfumurarea, cu care ingratitudea își salvează de regulă lașitățile, ca un panăș. Menuhin putea să-l dea uitării pe Enescu, iar Enescu putea să fie biruit de alte trufii. Cugetul lor depășeste pe om și-l învăduie cu nimb. Dar în duioasa însuflețire trebuie căutată și vioara, glasul cel mai adevărat al lui Dumnezeu.

1946

DIN VIAȚA LUI ȘTEFAN LUCHIAN

Cu titlul de amintiri se poate vorbi mai direct și mai decent de viața unui artist decât adunând petice și hârtii din coșul cu

zdrente, lipire documentar împrejurul unei opere, covârșită de maculatură.

Am schitat mai demult câteva momente din promereica răstignire a marelui zugrav de musamale... (Amândoi termenii îi aparțin.) Departe de a fi un pedant și un solemn, ca personajele artistice din epocă, el își putea lua în derădere meseria. I se cade unui meșter adevărat dreptul de a-și bațjocori, din când în când, și vocația și sculele cărora li se devotează.

Indicam unele împrejurări tragice și altele grotesci. De pildă, nemaiavând cu ce să trăiască, Luchian a spoiit, ca o chivută, și câteva case, cu bidineaua. O asemenea „lucrare“ a fost apartamentul unui avocat pohric de odinioară, un „maestru“ ambasador, care nu și-a pierdut vremea la Paris, în ceea ce privește valuta și schimbul, după războiul precedent.

Ilustrul intelectual, doctor în Drept și snob cotat al familiarizării cu artele plastice, a refuzat să plătească cei trei sute de lei, tocmiți pentru patru camere, bucătărie, vestibul și coridoare. La reperatele insistențe ale zugravului, cheltuit în literatura stilului epistolar, distinsul demnitar, cărcotas, zgârcit și meschin, i-a trimis printr-un servitor plătit de stat, în loc de onorariu, un rând de haine purtate. Se tolăniseră în nădragii lui mamelele masculine ale unei personalități. Luchian i-a trimis pachetul înapoi, cu o scrisoare și, probabil, fostul Ministru (cuvîința cere o majusculă), bucuros de gratuitate, opri nd scrisoarea pentru un proces, care nu a mai avut loc, se gîndeste astăzi, dacă e în viața, cum să plaseze mai avantajos un autograf autentic.

Un episod romantic, emoționant, poartă marca de tinerețe a compozitorului George Enescu. Într-o seară, fără să-l cunoască, inspîratul lăutar a intrat în odaia bolnavului paralizat și i-a cântat din vioară. „Arăt de frumos a cântat aseară, că m-a făcut să plîng.“ Era ofranda discreta a unui artist

al sunetului, adusă unui artist al picăturii de lumină. A intrat pe întuneric, i-a cântat pe întuneric și a plecat pe întuneric. Aproape că nici nu l-a zărit. O umbra și o vioară.

A treia împrejurare pare neverosimilă. Slăbănog de nouă ani, Luchian a fost arestat în pat, de către un procuror, la ordin. Un elector de provincie, cu mare trecere la centru, al unui corcî de partid, conservator și democrat, amator, desigur, de artă și el, a fost servit cu roată diligență. Cumpăraseră de la un samsar câteva pânze de ale meșterului, care, neputincios și din ce în ce mai descompus, se slujea, de la un timp, de mîna și bratul unui nepot. Pardosirea unui tablou nu implică o colaborare mai multă decît sîrguioșă supravegheată a priceperilor de ceață și mușchi ale unui salaor, turnător de asfalt.

Mortăciunea groasă a culorilor își primea suflul și graiul, în ultima fază de meșesug, atunci cînd meșesugul se împărechează, într-o tresărire, cu talentul nimerit pe o tangentă misterioasă de fecundare. Cîteva pipăiri cu pensula genialului bolnav, redus de natură la zinușirea și saritura vulturului din lant către cer, faceau dintr-o mîzgălitură o mișcimea care trăiește și adic. Amatorul de artă ceruse Parchetului, ajutat de intervențiile piezise ale confratilor depășiri, să aresteze un falsificator. Puternicul politicastru era obsedat de un har al lui propriu. Simlic al Bursei, el falsifica borderourile plășilor în străinătate.

Am dat cîndva oarecare detalii despre felul cum lucra artistul pe patul de moarte. După ce procurorul a rostit formula: „În numele legii ești arestat”, a doua zi pictorul a murit de tot.

N-am mai avut cînd sau am ezitat să notez și alte aspecte de viață, bizare, inedite. Nu știu dacă au mai fost spuse. De cîte ori am citit numele Luchian pe un articol sau pe o copertă, m-am eschivat. Se descoperea atîți prieteni și atîți cumpărători

și ocrotitori cu mâna largă, după deces, pe care nu i-ai întâlnit niciodată în zece ani la căpătâiul bolnavului, încât ai serioase motive să păstrezi o rezervă față de postumi.

Înainte de a se prăbuși, Luchian fusese un tânăr bogat. La proprietatea lui de la Sosca, din vecinătatea actualului Arc de Triumf, avea un grajd cu cai de rasă și o remiză. Cabrioleta lui strălucira, cu doi armăsari, ținuți în frâu de atleticele brate ale stăpânului, bine apreciat în lumea hipodromului și a caprei, zguduia Podul Mogoșoaiei. Într-o goană de curse cu echipajele de lux, numeroase în București, și cu „muscalii“, de la Teatrul Național la Băncasa, se luau după el zece de trăsuri.

Apoi, Luchian a fost câtva timp un temut concurent biciclist. Celebritatea îi era disputată de un singur velocipedist, Dumitrescu, profesor de scrimă și as. Dumitrescu prezinta caricatura coșcician amuzantă, pe Calea Victoriei, a noului sport. El apărea printră birji, în aer, pe deasupra tuturor vizitiilor, încins și protejeste peste giubeaua de catifea, cu brăul de protopop. Venea încălecat pe un cerc cu două pedale, înalt cât o claie, într-un echilibru de acrobat pe sârmă.

Dezastrul a fost neînchipuit. Căzând prea de sus, mizeria l-a descumpănit. Luchian a trecut din hotel în hotel, din sărăcie în sărăcie, neras, cu cravata roasă, cu gulerul jerpelit, cu haina trasă de-a dreptul pe piele, fără cămașă, când a trebuit să o lepede și pe ea. Un alt boem dintre ratații penelului ducea, paralel, o viață cam ca el, Petrescu-Găină. Acesta, mai tânăr, mai îndrăzneț și mai aventurier, înzestrat cu un remarcabil spirit de șoldă, era însa un coconas elegant și un *rastaquouère*, hazliu în conversația de cafelea, spontan și caustic și crud, dar în desen insignifiant.

Mizeria, coincidentă cu haimanalăcul și dezorientarea, l-a eliminat și declasat. Luchian începea să ducă o existență speriată, de subsoluri și periferii. O boală de dragoste plătită s-a aprins pe el, în aceeași pauză a lucidităților morale, și s-a tinut de el până la deces. A paralizat de două ori. Întâia oară

a scăpat, la „Pantelimon”, cu dozele forțate de mercur, administrate de neurologul Marinescu. Hidosul savant, dusmanul neamului omenesc întreg, pentru că iubea și era iubit, pentru că era entuziast și nepăsător, pentru că visa și se lăsa ademenit de toate ispitele parcului cu murmure și ecouri, exuberant, era, în mâhnirile lui de cerebral chinuit, un senzitiv. Dinaintea unei culori de Luchian, simțea că i se răscolește candoarea refulată. L-a îngrijit pe bolnav cu înviersunare și l-a pus pe picioare. A doua oară tratamentul a dat greș. Total și neacordându-i experienței medicale nici o concesie, Luchian călcuse dogmele de prudentă și sfaturile profesorului, care îl salvase o dată, cu disprețul imperuoșităților lui temperamentale.

Un episod prea sugestiv ca să fie tăcut, acum când artistul face parte din Paradisul maestrilor aleși, e sentimental. Urât la față, cum nu se poate mai mult, dar transfigurat de o căutătură metalică, înflăcărată de magnifice spiritualizări secrete, Luchian avea o inimă naivă și virginală. Se trădează în toată pictura lui. Cred însă că inima lui sfioasă nu a iubit, propriu-zis iubit, niciodată. Sau poate că a iubit o singură dată, dacă a iubit într-adevăr, odată târziu, o prostituată. O prostituată de cel mai *vil* trafic. Poate că nu a iubit-o nici pe ea. Poate că forma dureroasă pe care o lua iubirea lui, l-a făcut să se prefere, o secundă, și el, îndrăgostit.

Pe timpul lui dragostea cea de toate zilele și de-rând era ieftină, negociată la un leu și uneori la o bănuță. Într-o noapte, în Crucea de Piatră (da!), a incolțit din puturoasa mocirlă o floare de lotus pentru inima lui, în patru ochi cu o parteneră. Pensionara obiectului bordel i-a plăcut, i s-a părut, decăzută ca și el, delicată. A întrebat-o. L-a întrebat și ea, pe șoptite, în boxa de scânduri, care despărțea paturile clienților alăturate. Ea s-a povestit și a plâns, victima brutalizată de vistavoi și de abonații din piața, hamali și rândasi, ai speluncii. Femeia era o roabă, cu neputința de emancipat, a unei țate

cincantenare, apărată de „nenea”, peștele ei masiv, și ocrotită de un comisar participant la beneficii.

Trepidând de revoltă, Luchian s-a hotărât să fie un răsturnător de datini, să răscumpere păcatele grosolane și să corecteze pe răspunderea lui un destin. A fugit din bordel cu Tereza, sărind câteva garduri împreună. Generosul golan profetic a luat, odată cu fata, și altă povară, cutărul cu boarfe al prostituatei, la spinare, odăjdiile ei profesionale, și l-a târât câțiva kilometri, băjbâind pe la felinarele cu petrol. Într-un han de promiscuități insalubre, el avea o cămară și o saltea. S-a instalat cu domnița răpită și a fost fericit două zile.

„Café Union”, din strada Academiei.

Era la casă o tânără ungiuroaică, blondă, *centrée*, simpatică, binevoitoare cu „băierii”, actori, pictori, poezi, din preajma ei. Se stabilea o camaraderie a dezmostenirii, fără gelozii, gingașă. Ei aduceau casieritei cadouri, poate că uneori furate, și fata îl îndestula pe fiecare din ei cu o cafea cu lapte suplimentară, cu porții de smântână mai mari, cu o prăjiură, cu un coniac. Prietenii și-i primea, la bufet, cu un refren de operetă: „Bună-dimineața, tinere bavarez” și cu o rostire aproximativă. Inima ei bătea totuși pentru unul, cel mai rece și cel mai urât, și totodată cel mai frumos... El îi spunea: „Tare mai ești proastă, fetiță”, și-i săruta mâna minusculă, albă, moale, fără oase, ca o labă catifelată de pisică. Toți consumatorii de capușinerie pe datorie, din local, i-o sărutau și i-o țineau în palmă, ca pe a unei surioare, și ea, biata fată, nu se mișcă răbdă de bucurie. Își făcuse o familie de domnișori. Dacă lipsea vreunul, întreba cu frică: „Joi, unde este Mitică?” Și a fost veselă fata, veselă și zglobie, până în noaptea în care s-a sinucis. Au plâns-o și au însoțit-o, cu capetele plecate, după doric, vreo douăzeci de băieți, unii mai tomnateci. Și nu a mai dat nici unul, nici Luchian, pe la „Union”.

L-am cunoscut pe Stefan Luchian în strada Brezoianu, acum cincizeci de ani, exact: aveam șaisprezece, într-o vacanță de școală. În vasta încăpere, ca o sală de academie, lucrau câțiva pictori, pe apucate și de pripas. Ei n-aveau în București nici o atmosferă, nici un refugiu, nici o prietenie, nici o mângâiere. De lipsa asta va suferi în tot viitorul deceniilor următoare întregul tineret românesc din orase, străin de familii dezorganizate, străin de profesori, adversarii lui de licee oră, și la toate vârstele urmărit de toate instituțiile, ca un culpabil, gata pregătit să cadă în puterea primului demagog ieșit în calea lui cu fățarnicia unui interes deghizat. În singurul loc unde găsea odinioară ospitalitate, fără hârții și interogator, clubul socialist al „tovarășilor” Ion Nădejde, Diamandy, Morțun, Ibrăileanu și alți cărturari, la „Lumea nouă”, din strada Doamnei, se vorbea prea mult de opt ore de muncă, de opt de odihnă, opt de distracții, de votul universal, de proletariat, de salarii, de plus-valută, de clase sociale, bune pentru tot felul de socoteli dar tot străine de așteptările lui de sensibilitate.

Apartmentul din strada Brezoianu cu atelierul de pictură era al lui Bogdan-Pitești. El trebuie neapărat citat. Influența lui asupra unei epoci de creatori și cu deosebire asupra lui Luchian, pribeag, întristat, decepționat, cu încrederea în chemarea lui sfârșimată, a fost, în clipa crucială, decisivă. Bogdan e animatorul lui și acela care i-a pus, pe o frunte zvâcnită de febră, o răcoare de nimb. Pictura românească n-ar fi avut un Luchian, fără un Bogdan-Pitești.

Naufrağıat în capitală, expulzat din Paris, cu un cazier încărcat, dar cu o avere părintească, a bătrânului Costache Bogdan, însemnată notabilitate din Pitești, și a frumoasei mame, Domnica, o boieroaică Baloră, Bogdan s-a luat de o treabă cu totul anacronică și puerilă. A pus la îndemâna pictorilor, și mai buni și mai mediocri, și, în definitiv, a oricărui voluntar de pe stradă, vizitat de un gargăune, o încăpere cu o clasă de studiu, confortabilă, bine luminată,

culori din belșug, materiale scumpe, sevaleturi, șasie, pânză, cartoane, modele. Mesele de la „Sapte șvabi”, servite cu imense cotele gospodărești pe varză succulentă, cu bere, ajunseseră, pe chelruiala lui Bogdan, cotidiene.

Cu droaia lui de pictori, Bogdan a deschis o expoziție revoluționară peste drum de Ateneu, unde tronau idoli neutri ai artei de scapeti, oficială, dirijată de emfaza și suficiența humoristică a unui oarecare Stăncescu. La „Artiștii independenți” a debutat și Brâncuși, cu strania lui *Cumințenia pământului*. Brâncuși spăla vasele la restaurantul „Oswald”, din strada Câmpineanu.

Între ședințe, Luchian încerca pastelul. Consumând geamantanele cu ciubuce multicolore, fragile, nuanțe și nuanțe, sute de nuanțe ale aceleiași ton, păstrate în pături impalpabile de farmacie, ca niște cosmetice, el era însetat și disperat de capriciile de fluture ale noului material de pulbere, ușor comprimată, subtil ca o ceață. I-a pozar și Sâr Péladan, magul cu barbă asiriană, scriitor de traiectorie lungă dar neîmplinit, din linia literară a lui Huysmans, adus de la Paris pentru trei conferințe la București.

Luchian șovăia. Mijloacele lui de expresie, încă nesigure, evoluau lent, prin contact. Într-o tulburare de haos, i se ivea individualitatea treptat. Îi văd chinurile pe față, în ochi, în mestecarea irimă a țigării, în aruncarea palării în cuier. Îl văd frângând batoanele de pastel și strivindu-le, ca niște omizi de aur albastru, în picioare, pe covor, sfâșâind violent și motorolind cu turbare o arătură, la care se străduise două săptămâni și care încă în ajun îi lăsa o speranță. Arhitectul Ștefan Ciocârla I, unul din obișnuiții cercului, tip decantat și rafinat, al unui ceas aristocratic de levitație artistică românească, și care a dat, ca prin generație spontanee, pe neașteptare, o constelație de valori în răspăr, de civilizație coaptă, întreruptă de politică și războaie, îl bătea pe umăr:

„Nu-ți pierde răbdarea, Fane... O să mai vorbim amândoi peste douăzeci de ani”. Ciocârlan nu s-a înșelat.

În ziua în care izbutise, în sfârșit, în pastel, o figură de copilă, de o seninătate sumbră, frământată ani de zile în sufletul lui, muncit de o viziune angelică, pasărea de-abia prinsă din aer i-a zburat din mâini. Servitoarea salonului, văzând prea mult praf pe chipul de pe șevalet, constrâncioasă și harnică, l-a scuturat bine cu cârpa... Ochiul castanii s-au întins până la gură, gura pornise spre urechi, nu se mai ghicea, mârșit de cârpa servitoarei, nici conturul general. „Te omor!” a strigat, cu punții strânsi de mânie și dezolare, Luchian. Înfricosată că domnul cel mai blajin și mai bun cu ea a putut să-și schimbe firea într-atât, vinovăria ei i s-a părut enormă și, aproape lesinată, halucinantă și lividă, servitoarea a schitat, înconștient, un zâmbet de teroare. Zâmbise frumos... „Lasă, fără, a oftat copilul, căruia i se stricase jucăria. Totuna e... Iartă-mă și ține un pol!” Polul, pe vremuri, reprezintă o pătrime din prețul drumului, dus-întors, București-Paris.

La „Ileana”, o altă expoziție organizată de Bogdan, întrăia expoziție internațională de pictură din țară, și ultima, cred (Roche-grosse, Delacroix, Henner, Puvis de Chavannes, Böcklin, Hodler, Steinlen, Weber, Preiswerk etc.), s-a ivit pe naftama „Ileanei” o pată.

Unul din expozanții români, cu bune relații de mondenitate, un așa-zis Alpar (Al. Paraschivescu), ținea să nu se confunde cu nici un preț cu boema camarazilor fără căpătâi. Donna, cu pieptănătura bărbii briliantină, cu o cărare în mijlocul capului ireprosabilă, îmbrăcat la cel mai scump croitor, încălțat cu ghete calenii peste pantofii de lac, la degetele meticuloș dichisite, decorate cu fulgere de inele, el purta baston cu măciucă de aur. Intuițiile nu-i lipseau, în schimb. Îl nelinistea Luchian. Era o neliniste împărtășită și de maestri cu o reputație făcută, pe care Alpar îi vizita. Li se părea celor doi, trei pictori de vază, ai timpului, că aud împrejurul lor un pas de junglă, călcând pe

surcele: pensulele lor. Ei se părea că ochii panterei se uită noaptea prin geam la ei și că o licărire de pupilă le contestă dreptul, autorizat de guvern și prefectură, la posteritate.

În sala „Ileana”, Luchian expunea o serie de privelisti din mahalaua Grozăveștilor inundată și, imobilizat la șevalet, nu a dat pe la expoziție vreo două săptămâni. Insinuant, Alpar arăta câteva fotografii, argumentând cu dovezi că Luchian, străin de masinații, e un copist nerușinat, că face operă de sarlatan. Intriga găsea starea morală de adversitate mocnită, propice. A fost, mă rog, între pictorii blândeii ipocrizii, o decepție amară... „Ai auzit?...” „Te-ai convins?...”

Întâlnirea, în fața tablourilor, cu Luchian, bine dispus că biruise o proaspătă dificultate în atelier și se biruise pe sine într-o compoziție terminată, a fost pentru Alpar catastrofală.

– Bine, mă păcătoșule, a râs Luchian cu gura lui mare căscată, în mijlocul expozanților, care-ncepuseră să-l privească de sus. Nu mi-ai cerut tu fotografiile tablourilor mele? Scoate-le din buzunar, măgarule.

Dintre colegi nu a mai rânjit nici unul. Frumoasa barbă a lui Alpar i-a sărit odată cu capul.

Palid, elegantul bandit a scos fotografiile din căptușelile lui de mătase și le-a dat... Și a dispărut din toată circulația picturală și civilă, pe todeauna.

Unde-i Alpar?

Mais où sont les neiges d'antan?

1946

RECITAL CAPSALI

Să eliminăm de la început cuvântul „coregrafie”, ca prea spițeresc. În ținutul inspirației și în meșteșugul de a crea

scheme de aer și schițe impalpabile, de aproximații, el sună obscen, cam ca sex.

Mi se pare că s-ar putea să se cheme recital o însoțire a două cadente, a unei poeme cu a unui pas, dansat cu mimica adaptată, a corpului întreg la o idee – o metaforă în carne și oase. Pare ceva cam ca o proiecție pe ecran, în răstimpurile unei lecții despre monumente. Dansul interpretează peizajele abstracte, zărite prin poezie.

Creația, arbitrară ca orice creație din închipuire, corespunde sau nu, ori mai mult sau mai puțin, în recital (termen inevitabil), cu adevărul din poem, și el, firește, arbitrar. Dar din două tresăriri suprapuse scapără emoția pură. Rămâne de știut dacă nu e mai bun studiul laborios al unui recital și dacă nu e mai adevărată spontaneitatea pură și simplă – și mai e de știut dacă în loc de costume teatrale nu e de ajuns un val înfășurat pe dansatoare.

La recitalul Capsali, poemul a fost muzical, silabisit la pian și schițat de balerină – și de un balerin... domnul Mitiță Dumitrescu. Să nu ne mirăm, ca niște snobi, că-l cheamă Mitiță și că vrea să rămână Dumitrescu, și că nu a sosit în scenă pe motocicletă, mistificat de cine știe ce nume exotic, dintr-altă emisferă. Nici Racine n-a fost la debutul lui altceva decât „Rădăcina”. Domnul Mitiță Dumitrescu, să nu ne remem de superlativ, e extraordinar.

Poate fi ceva mai frumos ca graiul formelor onenesti, ridicate ca un talaz de sine stătător și călătorind pe lumina undelor, încovoiat, grațios, pirit, răscolat, oblic, tangent, spiral, cu toate aceste mișcări și cu altele, indefinite, împreunate și laolaltă?

Am urmărit jocul orchestrat al doamnei Capsali cu un sentiment liturgic. Artistă știe să dea unei figurații de scenă o solemnitate religioasă și punctul de sus al intuiției, dominantă, coincide cu o transparentă de misticitate. Dansul substantial e ca o rugăciune.

Impresionantă la doamna Capsali e și pauza, anume construită, în momentul de psihologic, între două mișcări,

când se intercalează, dacă se poate spune așa, o notă de melodie mută, o vibrație care se pierde în afară și rămâne în sală neauzită dar prezentă. E o sinteză. Intervalul mat dă o pildă despre ce nu se înțelege curent, că e necesar obscur în poezie, ca o condiție de claritate prin umbră: sunetul tăcerii, de o expresie uneori mai puternică în semnificația lui decât verbul dinamic. El traduce sau, mai bine zis, transpune într-o schiță fortuită marea singurătate din univers, care poate să fie indicată de o zburătoare ridicare de călcâi al dansatoarei, oprit o secundă, ritmic, sau de umărul sucit în vreun fel. Curbe vegetale, petale și frunze, ape fugitive, elanuri adormite, păduri și torrente, toate trăiesc și se multiplică în păpușa umană de balet.

Odinioară, pe malul mării, mă uitam ore înregi, ca un prost, fără să mi se urască, într-un singur punct, pe care l-aș fi contemplat toată viața. Îmi dau seama că urmăream valoarea variațiilor neîntrerupte ale unei molecule, niciodată la fel cu ea însăși ori răspunsul unei zvăcniri nu știi de unde, din haosul mare.

S-a vorbit, după recital, de preferințele sincere ale publicului, comparativ. Dacă el gustă mai mult și de ce, un element stârnit din cântecul cunoscut decât unul placat pe muzica lui Debussy, care mi-aș permite să afirm că, esențial, nu e funciarmente străin de oarecare irizări de fluiet și nai ciobănesc. (Compozitorii și specialiștii vor binevoi să ierte unui profan că simte muzica mai mult cu condeiul decât cu urechea.)

Am participat la controversă ca interesat, aș zice, direct. Cuplul Capsali-Miriță e prea mult integrat în sensibilități, ca să nu mă privească întim orice inițiativă a lui. Preocuparea doamnei Capsali, arătată și la o conferință, pe care am ascultat-o de curând, concordă cu cea mai valabilă teză, că în lumea românească, pentru onoarea, și a ei și a nobilei arte, trebuie exploatate, până la ultimele rafinamente, temele

îndătinat; teză valabilă pe toată scara expresiilor de viață, pictură, literatură, politică, sociologie, muzică, dans. Într-altfel, intervine imitația și imitația e moarte. Viața implică originalitate. E mai mult o datorie decât un drept, o etică față de plagiatul, imoral și inestetic. Cât mai puțin și bibliografie, cât mai puțin citat, cât mai puțină reminiscență.

Controversa defavorabilă publicului consistă în a disprețui gustul lui prea marcat pentru interpretarea muzicii baciului cu căciulă.

Preferința publicului e justificată și normală: nevoie de verificare și control al corespondențelor dintre ritmuri. Arta e datoare publicului, solicitat să ia aminte, nu să-l scoboare ci să-l ridice cât mai departe cu mijloace adecuate. Dacă dintr-o chindie sau din restemul oltenesc poți căpăra un superdistilat, meșteșugul și-a îndeplinit destinul. Greutatea e să-l obții.

Desigur că dificultatea de a face arome din materialele brute e complicată – dar asta e problema, să dai inteligență și utilitate, clădind cu pământul din jurul bordeiului tău și cu paiele din straul o casă mai frumoasă. Dacă n-ai marimoră, te mulțumesti cu țărâna, dar putem să-i dăm țărâni, căreia vântul și vârtejul îi împrumută trup de fantomă și atitudini de statuetă de Tanagra, o înfățișare, o vervă și un stil.

Expansiunea în conture și adâncimi a lucrului local prezintă însă primejdii mai mari decât importarea, adaptabilă sensibilităților naționale, a lucrului străin. Adăugând la perele și strugurii locali, bananele, la început consumatorii încercau să mănânce deliciosul fruct cu coajă cu tot și gingiile s-au cam strepezit.

Căderea în vulgaritate pândeste la fiecare întorsătură de linie. Artistul umblă pe un tuis de cuțit. O pildă caracteristică o dă așa-zisul umor, sinistru și macabru în producția săptămânală, imprimată sau prezentată în „reviste”.

Doamna Capsali și domnul Mitița au tot ce le lipsește de obicei celor ieșiți în priveliște fără vocație.

Sa nu întârziem în amănunțirea jocului lor de vulturi și de porumbiei în văzduh și să le cerem să ne ofere bucuriile dintr-o duminică a lunii martie, de azi înainte cel puțin o dată pe lună.

1946

O VORBĂ

Directorul Fundației Regale pentru Literatură și Artă a fost bine inspirat adăugându-i „Revistei Fundațiilor Regale” o anexă de poezie.

Desigur că poezia e pretutindeni, chiar și în sociologie. Nu e vorba de lătența ei continuă în viață, ci de expresia ei literară și mai ales de acel compartiment al literaturii în care cuvântul e măsurat cu versul și colorat de rima: *Ce bijou qui ne vaut qu'un sou*, sau, cum i se spune, alb; ceea ce nu înseamnă incolor. De multe ori e mai multă poezie într-o pagină de prozator decât în cincizeci de poeme, dar printr-o eroare, probabil de nivel, s-a numit poezie cu deosebire versul și nomenclatura s-a conservat căpătând și un plural. De atunci încoace un volum de versuri e de „poezii”. Urât, dar nu e nimic de făcut. Când un confrate ori o consoră, din ce în ce mai deasă în literatură, te ia deoparte și-ți spune că vrea să-ți citească o poezie, asta înseamnă că are în manuscris o romanță în sriburi, din care poezia poezie poate să fie și absentă ca dintr-o soluție de borax.

Revista de față e rezervată pentru poeți, publicației de bază lipsindu-i tot tr ai mult spațiu de orchestră pentru împărecheară lira și haupa. Ateleți Altairei și Casiopeei și torcătoarele caiernului lunii sunt oarecum incomodari și incomozi între două catedre de doctrină sau de considerente din paginile revistei mari. Le trebuia o încăpere a lor, vecină mai repede cu

firmamentul decât cu Universitatea. O icoană pe un părete e o fărâma prea mică de altar. Poezii au azi o biserică întreagă. Toare riturile și eterodoxiile pot să grătasească de acord, indiferent de cler și de treaptă, neofirii laolaltă cu preaslăntirii.

Poezii făcute se vor întâlni aici cu poezii în metamorfoză, în camaraderie egală și cu cât orientarea lor va fi mai contradictorie și mai slobodă, cu atât cuvântul va fi mai variat în sensurile lui și limba mai bine slujită. Programul acestor „Caiete de poezie” rezultă clar: nici o scoală literară, numai talente. Desigur, talentele de dimensiuni variate și ele, așa cum le dă epoca, și satelitul. O publicație trebuie să urmeze topografia inegalităților contemporane, fiind o ridicare de plan, cu core date.

Miscarea literară implică o activitate utilă timpului actual. Fără scriitorii succesivi, mai mari sau mai mici, dar care tori au muncit să acopere petecul de hârtie cu o frumusețe nouă, limba românească n-ar fi ajuns la încovoierile, ductibilitățile, plasticitatea și rafinamentul cunoscut, în stare să exprime idei și sentimente, încă acum cincizeci de ani socotite cu neputință de redat în valah. Și poate ca cea mai concretă contribuție au dat-o poezii.

Numărul acestora sporit permite selecțiunea mai exactă: evoluția e mai valoroasă. Oamenii prea serioși, de la un anumit venit sau scaun în sus, au luat în derâdere sentința riscată că românul se naște poet. E un adevăr: fiecare ținut românesc are în folclorul lui o avuție de poezie, care neajunsă la tipar și ținută minte ori uitată, dar mereu proaspătă, nu e mai puțin onorabilă ca aceea confecționată de cânturari.

Tinerii poeți, atât cei mai puțin tineri cât și cei încă dibuitori, timizi ori imperținenți, cu o cheie ascunsă ori cu un spiracle dinaintea lacătului cu șapte sucituri ce trebuie descuiat, au, de aci înainte, o certitudine. Orice încercare va fi primită bine și cuvîncios, întrucât singur faptul stradaniei de a strânge cuvînte alese pe albul hârtiei constituie un merit.

care nu poate fi ironizat de corpolentele literare infatuete de sine și în genere adipoase.

Băgați însă de seamă, mi-aș permite să le spun ultimilor copii turburați de harul reveriei. Voi aveți un stilou cu pana de aur autentic (paisprezece carate), un bec electric (două sute vati), un birou lustruit, o cameră la etaj, o redingotă, iar colaborarea vi se plătește. Băgați de seamă să faceți onoare măcar acestui confort. Unui oarecare Eminescu i-a lipsit. Sunteți, nu mă îndoiesc, dificili, capricioși, complicați: ar dispăcea o singură eventualitate, să fiți orgolioși de crâmpeliul mai gros ori mai mărunț de literatură izbutit. Forni vanității e inestetic, fudulia ininteligentă și inumană. Cu cât vă simțiți mai tari, cu atât înțelegeți la examenul din miezul nopții că sunteți mai provizorii și mai slabi.

Siliți-vă să nu dați de rușine nici pe baciul care a gândit cu bățul în țărână *Miorita*, nici pe meșterii vechi, ai opaițului cu fundul rânțed și ai candeliei cu festila grasă. Cântececele, din toate cele mai frumoase, au fost scrise pe întuneric.

1946

AMINTIRI

Îmi place de mai mulți ani să-l citesc pe domnul profesor E. Grințescu, care ocupă cu o activitate neîntreruptă un întreg sector al horticulturii. Nu-l citesc cu sentimentul de curiozitate al scriitorului, dar ca grădinar – și nici atât, ca grădinar; ci în virtutea unei încă proaspete și candido aduceri-aminte, care datează de vreo patruzeci de ani.

Mi-am închipuit că domnul Grințescu e aceeași persoană cu Monsieur Grinzesco de la Geneva, un eminent ucenic al botanistului Chatard de la Universitatea cantonului, „Post

renebras lux" (care i-a fost mai târziu și socru) și directorul laboratorului farmaciilor populare din Elveția. Cred că nu m-am înșelat, cu toate că de la întoarcerea mea în țară – de o viață – unde, renunțând la o carieră în Occident, s-a întors și profesorul de azi, am șovăit, adeseori cu telefonul gata pregătit, să-i pui o întrebare. Dacă s-ar fi întâmplat să-mi răspundă alt Grințescu, un anonim, as fi încercat o mare decepție.

De câte ori îi văd numele într-o gazetă, indiferent ce semnează relativ la copaci, pomi, îngrășăminte, legume – citesc. E un fel de necesitate care mă face să cumpăr „Journal de Genève”, „La Tribune de Genève”, „Gazette de Lausanne”, „Nene Zuercher Zeitung”, măcar ca să mă uit la aceste foi paralele cu tinerețea trăită pe lacul Léman, la Ouchy, Vevey, Rolle, Yvoire. Mă interesează și faptele diverse și până și publicitatea comercială; toată acea viață netedă și uniformă, fără nici o asperitate, caracteristică Elveției, cu parcuri fotografice, cu lebezi, cu munți de frișcă și cu douăzeci de secte religioase. Într-un teritoriu minuscul umblă umbra lui Jean-Jacques, ironia lui Voltaire, de la Ferney, unde te lasă tamvaiul lângă olărie, într-o singurătate de gravură cu o culoare de toamnă și pasul arător personalității ale istoriei, Jean Calvin, Agrippa d'Aubigné, De Bèze... Figura rumenă și delicată a românului Grințescu, feciorelnic și emotiv, e amestecată cu peizajul și cu mierlele din parcul universității, în biblioteca primitoare și elegantă a căreia un alt român, ceva mai tânăr, își consolida devoțiunea pentru imagini și slove.

Din când în când, cad într-o transă elvețiană, de somnambulism al suvenirii. Am într-acolo, spre Léman, o pornire, pe care trebuie să o frâng. Și de vreme an și jumătate îneoace am și o părere de rău, care mă complică, mâhnirea că am suparat, fără voie și tendențios informat, cu condeii mei, pe distinsul ministru al lui Wilhelm Tell la noi, un scriitor substanțial, domnul de Week.

Pribeag printre aspecte și senzații, condeiul tot slujește câteodată la ceva, îți înfrăgejește trecutul și-ți permite să te scapi de obsesii într-o coloană de ziar.

1946

O PROPUNERE CUMVA

Un camarad a trecut, acum vreo câteva zile, pe la Mănăstirea Cernica. Starea de totală degradare în care a căzut, în cincizeci de ani, acest sat călugăresc, unde viața comunismului creștin a fost întemeiată pe vremuri de starețul pribeag Ioil, l-a speriat. Caria, sifilisul și cancerul zidăriei au devastat, chilie cu chilie, așezământul, și umbra umedă a cuprins și puținele suflete de strigoii în antieriu, rătăcitoare între biserică și cimitir.

Patriarhul Miron Cristea înființase acolo și o tipografie care stă (dacă nu a fost vândută), precum și o școală de tineri monahi. Din amândouă nu s-a ales nimic.

Mănăstirea nu-i o instituție de lepădat. Maici și părinți, câte și câți au mai rămas, ocupă în toată țara vreo două sute de ctitorii domnești și schituri. Mult mai multe odinioară, unele din ele dezafectate și întoarse de la scop, au devenit pușcării. Nici statul, nici biserica nu s-au mai priceput, în epoca de cultură culturală, să le ție decent în picioare, ba încă și mai puțin să le utilizeze pentru o evoluție în acțiune. Erau și poate că mai sunt, între monahi și monahire, energii admirabile, supuse unui regim de osificare fosilă. Călugărițele izbutesc încă să trăiască într-o mizerie spălată, descurajarea femeii fiind întodeauna mai rezistentă decât a însului bărbat. La călugări mizeria înfloare.

Sunt multe mănăstiri frumoase: câteva din ele, unice în toată lumea, cu toate că nu-și împrumută monumentalitatea de la piatră și arhitectură. Câte un paraclis, aruncat într-un boschet de pomi, face cu bârnele, cu șindrila și cu clopotnira lui, pitită printre gutui și stupi, cât o catedrală medievală cu săgeata turlilor aruncată la stele.

Cernica e situată într-o dulce panoramă de câmp, ca un sfârșit de lume în papură și stuf. Încălecată pe un elesteu din drumul de apă al Mostiștei, care înșiră pe șerpuirile lui oglinzile albastre, ca niște lacuri elvetiene, Snagovul și Căldărușanii, mănăstirea are două biserici și o insulă, legată de continentul lui, peste unda adormită în trestii, cu un pod de buturugi. La cincisprezece kilometri de București, zace o frumusețe care moare, pe zeci sau sute de hectare. Peste alți cincizeci de ani vor mai rămâne clopotele, într-un schelet de turn, să murmure, aținse de zimții vântului de iarnă, deasupra unei pustietăți de ruine, ori sparte peste morminte.

Mănăstirea Cernica ar putea să intre în zestrea Societății Scriitorilor Români... Între scris și înclinăciune nu-i o deosebire prea mare și a gândi e adeseori sinonim cu a te ruga. N-aș cuteza să spui dintr-o dată mai mult. Un proiect de unificare și de activitate nu ar fi prea greu de schitat. Să ne gândim...

1946

CONSTANTIN GRAUR

Acum șase ani a închis ochii unul din cei mai buni camarazi cu putință, camarad în sensul că, de la el la fiecare coleg și subaltern de redacție, el s-a purtat așa, nu ca un șef, nu ca un director, și a fost așa: camarad. Prieten cu toate vârstele mai tinere, săritor, generos, Constantin Graur cred că

n-a putut să aibă nici un adversar afară de cei de idei, și a lăsat după el, mutându-se într-o lume scutită de manuscrise și rotative, de partide politice și de conflicte ridicule, dramatice și meschine, mai mult decât o amintire; acea prezență diafană și încă animatoare, după dispariția fizică a oamenilor principeps care îi continuă în posterități.

Gradațiile inteligenței și ale culturii cărturărești dau în apogeul lor un tip de spiritualitate, degajat de contingente și mai presus de dogme, pe intelectual: o modulație între înțelepciune și facultatea de a fi artist. E forma stilului celui mai ductil rafinament în gândirea critică, mătășos ironică, de un scepticism aristocratic egal de supărătoare pentru orice fel de teze și dogme, scrutând certitudinile brutale cu o subtilitate situată la o egală distanță față de toate - ceea ce permite o atitudine de independență în viață și în literatură. Constantin Graur e definiția intelectualului adevărat. I s-ar putea opune în discernământ un singur analist cunoscut prin activitatea lui, mai puțină și mai limitată, Paul Zarifopol, însă cu un spor în plus asupra acestui alt intelectual; o claritate care la Graur lasă să se vadă, odată cu fructul și rădăcina, de obicei ascunsă ca într-un peizaj de cristal limpede în toate dimensiunile lui.

Înainte de a-i fi strâns întâiași dată mâna, francă și cinstită, a marelui gazetar, la școala cărui s-au definit sumedenii de ciraci din mai multe generații, am făcut cunoștință cu pana lui, înmuiată în lumină - la revista „Facla”, termenul unei foste prese mocnite și începutul unei înflăcărări a cermei și a hârtiei, cu văpaia din ce în ce mai înaltă.

Nivelul presei cotidiene s-a confundat cu ridicarea nivelului literar și, de la Graur încoace, condeiul ziaristului a fost în același timp al prozatorului și al poetului, fără nici o discriminare, atelierul scriitorului alăturându-se redacției, despărțit de forfota intensă a stirilor, informațiilor și a faptului senzațional, cu o perdea transparentă.

După o absență de mai mulți ani, veneam din Elveția, unde am trăit partea de formare a tinereții mature, în ambianța unei democrații, ideal de liberă, la care m-am spurcat definitiv și iremediabil, între Rousseau și Wilhelm Tell și în mijlocul a trei milioane de urmași ai lor, deopotrivă de liberi, oameni cu căutătura dreaptă, leală și cu capul sus – a doua patrie, primitoare și curată, a sentimentului de sine. În persoana lui Graur, care venea dintr-altă ambianță, muzicală dar împărătească, de la Viena, am cunoscut la București un reprezentant al aceleiași libere democrații, neconstrânsă de nici o ipoteză, și luptătoare.

Graur n-a variat, ca îndeobste majoritatea oamenilor suspecti de intelectualitate, niciodată și cu atât mai puțin atunci când, ajuns la comanda todeauna primejdioasă a opiniei publice, de pe o catedră încercată, conducea două ziare de opinie opozantă și de vast răsunset „Adevărul” și „Dimineata”.

Absența lui Constantin Graur rămăsă ca o dâră de gol, au cel puțin melancolica mângâiere, cei ce mai durează încă, să o releve și să aducă memoriei unui întemeietor și critic, în ziarul, renăscut din dezastre multiplicare, elogiul recules al conștiinței și al modestiei.

1946

MOARTE

Am de câteva zile, în grădină, un mormânt. N-am avut încă un mormânt atât de mare în grădină. Aveam numai mormite mici, pui, mâțe și căței, care au murit blajin lângă noi.

Morminte multe aveam de jur-împrejur, mai departe, în cimitirele de toată legea din regiune, unde sălășluiesc. Unele din ele, multe din ele noaptea, s-au strecurat până la mine, ca

un abur, ca niste fantome lipite de pământ, căutând mângâierea unci inimii care în ceasul morții definitive le-a lipsit. Multe dăre de sânge și adieri de suspin se deslușesc prin întunericul tăcut dintre inima mea și morminte.

Îmi aduc aminte câți morți au tras de clopotul din poarta schiturului meu, noaptea, împleticiți la zăbrele, fără să pot să le dau ajutor. Aș vrea să strig până la Dumnezeu. Glasul mi-e mut.

Grădina mea știe totuși ce-i moartea. Știu pomii, știu pasările din cuiburi. Acum doi ani, focul de sus, purtat prin cer, a căzut de câteva ori peste noi, peste grădină. Înfloriseră cașișii...

Din ramurile lor am descursat suvițele de păr, negre și bălaie, ale femeilor ucise, risipite și zburate bucăți peste grădina mea. Câteva sute de sicrie de scândură goală adunau, în ziua Paștilor, ghemotoacele însângerate ale foștilor oameni, pulverizați de bombe în preajma mea. Din trei vecini, prinși de o explozie laolaltă, am strâns din grădină, pentru înmormântare și slujbă, cu frații și copiii morților, din iarbă, în două zile, două kilograme de bucățele. Căutam în vie și în trifoi. Unde se zărea o muscă, mirosea o fărâmă de carne. Un an întreg și o vară, grebla mai scotea, pe dinți, țândări de om din crăițe și crini.

Și mai erau miile și miile de morți din vastul cuprins al marelui război. Armata și populația cădeau în fiecare oră. Vaierul lor ajungea până în grădină, și auzeam lacrimile celor ce rămâneau să-i plângă. Omul e rău în două feluri: când urăște și când ucide ca să ucidă.

Totuși grădina, care-și amintește atâta spaimă, atâta suferință și atâta jertfă de-a surda, zice în gândul ei, laolaltă cu arborii, cu vrăbiile, cu florile și cu porumbicii, că atunci a fost o tragedie, o calamitate împărtășită de toți, și buni și ne-buni. Între oameni se iscă furtunile, ciclonul, uraganele oarbe, cutremurele și fatalitatea fenomenelor din natură. Din ocean, din glob și din junglă. A fost război, spun privighetorile din grădină, și nu mai e război, acum, la moartea câinelui nostru.

Moartea e și ea îndoită, într-adevăr: moartea în luptă și moartea fără apărare și atac.

Cu capul lui frumos, ridicat în văzduhul ars, câinele meu asculta cu urechile lui mari, ciulite, cum înotau venind corăbiile zburătoare. Ochii lui interogau lumina. Puternic și viteaz, curajul lui se temea de primejdia nevăzută. Platoșa largă a pieptului nu știa să o înfrunte. Maxilarele lui de oțel, drugiile labelor lui viguroase, bărbăția lui teafără, care nu da niciodată înapoi, își simțeau neputința.

Odată s-a întors acasă după zece zile, rănit de schije și râându-se, cine știe de unde, până-n grădina lui. „A venit Baciul!” au strigat copiii, dezolați de lipsa câinelui iubit. Între bombardamente, încet, încet, vindecat cu leacuri, l-am făcut iarăși voinic. Războiul nu l-a ucis, ci pacca. Poate că otrava unui scelerat al drepturilor omului cu cartelă.

Mormântul din grădină mă obsedează. Nu mă pot învăța cu acest mormânt și cu această moarte. Ea întrece trista mea filosofie. Ne gândim în gospodărie numai la mormântul din grădină, tăcuti în jurul mesei de cină, tresărind de câte ori căutăturile noastre se întâlnesc. Eu rămân cu creionul în gol. Paraschivei i se oprește acul în cârpeală. Mișura stă cu pensula în aer. Barutu oftează. Ne ascundem. Ne îndemnăm unii pe alții să nu ne mai gândim la el, să-l uităm... Citim o carte: nu putem citi. Povestim: povestirea tace. Punem muzică: nu ne place. Nu ne mai place nimic. Ne gândim la mormânt.

Ni se pare că acest mormânt nu va fi uitat niciodată.

1946

DOCTORUL GRIGORIU-ARGEȘ

A fost un timp când căpătasem pe neașteptate un drept de informator în medicină și de criteriu experimental. Mă și bătea

gândul să deschid un biuro, să mă asociez cu Societatea de telefoane pentru o taxă specială pe din două.

Vreo câțiva ani, telefonul meu a sunat fără răgaz. O doamnă, un domn, o familie întreagă uneori, într-adevăr, și câte un medic, bolnav de șale, îmi țineau la microfon câte un discurs. În scopul de a mă antrena la bunăvoință, o facultate care nu mi-a lipsit niciodată și pe care am distribuit-o întodeauna cu mare gratuitate, unii se arătau sentimentali și lirici. Pretindeau că sunt cititorii permanenți, de zi și de noapte, ai poeziilor mele „admirabile”. Mă chemau cu apelativul, arăt de plăcut în advocatură, universitate și potcovărie: „maestre”. Neavând putința să fiu necuviincios, tăceam în privința certificatului telefonic, și suportam.

– E adevărat că ați fost grav bolnav? Că ați zăcut un an în morfină? Cine v-a făcut bine, doctorul Grigoriu? Vedeți, el se bucură între medici de o reputație mizerabilă. Doctorii mei, dacă pomenesc numele lui, sar în sus, aruncați ca de un resort, apucați ca de o criză de epilepsie. Uită și regulile politetii, uită și vocabularul, și pornesc să-l înjure țigănește. Mă caut cu patru specialiști și doi profesori, am trecut prin treizeci și două de tratamente, am făcut și câteva consulturi, am cheltuit peste puterile mele. Degeaba!...

– Dar ce suferință aveți, frumoasă doamnă?

– Mă cunoașteți? mă întreba înviorată vocea din telefon.

– N-am această deosebită onoare, răspundeam, dar orice doamnă trebuie să fie excepțional de frumoasă...

O dată, elogiile mele au turburat fericit o persoană de șaptezeci și doi de ani.

– Am o sciatică. Ce mă-nvățați să fac? Eram întrebat ca un decan.

– Să-l chemați pe Grigoriu-Argeș. Stați la cizaj? Doctorul cam are ceva la inimă și nu poate să urce scările mai lungi...

Se cheamă sciatică durerea pe dinăuntru, de la coapsă la genunchi sau până-n talpa piciorului, ancorată uneori cu o

scoabă crâncenă într-o vertebră a șirii spinării. Între șolduri, durerea se cheamă lumbago. De vindecat, se vindecă numai când trece... Injecțiile te otrăvesc, fierbintele exasperează, recele zgândăre, nămolurile de „Piștian“ sau de Techirghiof slujesc să te mai și mânjească. „Razele“ anemiează fără folos. O literatură științifică enormă cuprinde la rubrica *Reumatisme* în mai multe volume groase surmedenie de dureri contradictorii.

Pe scurt, reumatismul e una din marile rușini ale medicinei.

Doctorul Grigoriu-Argeș avea o injecție a lui secretă, preparată de el cu o asistentă. Doctorul a murit, asistenta trăiește. Ea poate să fie găsită ușor. Dar superstiția transpusă în frică și spaimă față de medici a împiedicat și familia să fie activă. Sunt informat că are materia primă necesară preparatului tămăduitor. Cine îl va pune la îndemâna medicilor și a sutelor de mii de bolnavi crucificați în par?

În registrele doctorului Grigoriu-Argeș, care nu era nici ignorant, nici bestie, nici excec, cum le-a plăcut domnilor medici tăbărâți pe biata lui viață, acum lichidată, să-l calomnieze, ci dimpotrivă un om, și distins, și agreabil și generos la nevoie, am văzut șaisprezece mii de vindecări totale, identificare cu nume și adresă. Cifra desfide toată medicina.

Ar fi cazul să interviev statul, solicitat la diverse soroace, să puie în valoare și nu numai pentru România – descoperirea unui român, și să scape de chinul, câteodată groaznic, al obscurei maladii, a unui nerv detestabil, pe bolnavii reduși să rot schimbe somitățile, sanatoriile, spitalele și localitățile balneare. Sau, mai practic, drogheria „Standard“, condusă de energiile bine definite și probate ale domnului Karmitz ar putea să exploateze cu comperință și eficacitate medicamentul secret.

Leacul i-a cășunat nepretuitului medic și prieten Grigoriu-Argeș, ura sălbatecă a iluștrilor lui confrăți, celebrii ca nimeni alții, prin clasica *invidia pessima medicorum*. Calitativ îi cunoaște toată lumea, cel puțin din teatru,

prezentați într-o salată de bocuf succulent asortată de meșterul expert în a găti oamenii siguri de ei, cu sosul potrivit: numitul Jean Baptiste Poquelin, zis și Molière.

13 iunie 1946

ACADEMIA ROMÂNĂ

Mai multe ziare încep să afle de existența unei Academii Române, după zeci de ani de la întemeierea ei. E și logic. Între presă și Academie a fost întodeauna o singură legătură, obligația pentru editor și tipografie de a trimite Academiei, fără plată, câteva exemplare din tot ce tipăresc, Academia Română având pe lângă sedinte importante, la care se dezbate câte un purice de problemă, o bibliotecă și o sală de lectură.

Presă nu s-a întrebat niciodată câți cititori au dreptul la un pașaport de intrare și de ce bibliotecă e interzisă marelui public, o latură de contact normal și necesar al presei cu Academia. N-a interesat-o. Acum, după vreo șaptezeci de ani, își bagă nasul în ceva ce nu o privește: câți academicieni și anume au dreptul să mai ocupe un fotoliu de nemuritor, confruntat cu actualitatea politică. E prezumțios și nedelicat, și straniu.

Trebuie, după opinia presei, eliminați din această anticameră a cimitirului, altă instanță de onoare nemaiaflându-se pe drumul dricarului, o serie de academicieni și înlocuiți cu alții mai la zi și cu nemurirea întârziată. Într-adevăr, unii confrăți, scriitori totuși de sezon, umblă cu limbile scoase după o imortalitate cu număr de ordine de telefon și de adresă în registrul imobilului din Calea Victoriei. Se face toamnă și cine știe, cimitirul se poate intercala brusc și la netimp. Un discurs de recepție și o nouă publicitate parcă-ți dau poftă de mai mult.

Rămăsese de râvnit boieria Academiei. Cuiva i-a venit în gând să se tolănească și pe moalele fotoliilor ei. Altfel te scarpini, nu e vorbă, pe un jilt rezervat câtorva privilegiați și te simți la mai largul duminale sub o cupolă, decât la lustragiu.

Erau destul de interesante și mijloacele mai vechi prin care puteai să ajungi academician. Nu trebuia numai decît să fii autor de știință sau de literatură, era suficient o inspirație să publici de pildă pentru a divulga maselor ignorante, de câte ori intră cuvântul *adică* în bibliografia românească, de la Vasile Lupu până azi. Dacă ai numărat timp de zece ani de zile, zi cu zi, puteai să publici Enciclopedia lui Adică, examinată din cinci puncte de vedere, cu o prefață de Chicoș Rostogan, membru al tuturor Academiiilor din lume.

De asemeni activității presa nu s-a ocupat. Pe ea o privește cîtîi academicienii sunt de dat afară. Dacă se proceda întodeauna așa, fiecare guvern și-ar fi schimbat academicienii ca șefii de cabinet și în loc de patruzeci de nemuritori ar fi avut țara câteva mii, orice tambur-major putînd să se mîngâie că a fost un semestru egal cu piramidele și cu obeliscul.

Dacă e vorba de reforme pretutindeni, apoi e locul să se modifice și alte instituții vinovate de spirit retrograd. De exemplu, jocul de șah ajunge monoton și nu-i în spiritul vremii. Ce caută între piese calul perimar, înlocuibil cu motocicletă – și turnul, când sunt la modă blocul și vila din Predeal?

Conștiința e vexată de tot ce s-a făcut sub dominația rigidă a îmbăcselii din trecut: salutul cu pălăria, încălțămîntea cu vîrf, mănușile, ciorapii, scaunul cu picioarele în jos și atâtea vestigii ale unui întuneric opac. E de reformat calendarul, săptămîna de șapte zile, luna de treizeci și unu (auzi: treizeci și încă una?) etc., etc., cît și vocabularul. Pe mine personal mă jigneste și vorba dumneavoastră. De ce dumneavoastră? Eu înțeleg, într-o societate în sfârșit luminată, să-i zic profesorului *bă!* iar ministrului: *tu* și *mă-ta*.

Contradicțiile sunt numai în procedee. Pe când unii doresc să fie eliminați de către prefectură, alții vor ca academicienii să fie eliminați de Academie. Prima metodă e cel puțin clară. Cealaltă suferă de oarecare încălcire, confundându-se localul cu membrii lui. Deocamdată și până ce se va stabili o autoritate peste Academie, undeva, prin vreun minister la Arte, sau la Direcția penitenciarelor, Academia... sunt academicienii.

1946

OMUL CU FRANZELA

Pe o stradă din centru s-a ivit un fenomen: un domn cu o franzelă. Probabil că domnul era un funcționar. După costum și încălțăminte, criteriu aproape fără greș în ultimii câțiva ani, se poate identifica, mai bine ca în trecut, profesia unui personaj. De pe la șef de biurou în sus aspectul aduce și a profesor de liceu și se poate improviza pe dinaintea vitrinelor și în tramvaie o clasă culturală la nivelul butonierei de la revers, armată de oarecare simbol.

Surpriza generală. Un bărbat cu fustă și cu barbă n-ar fi interesat atât cât o franzelă purtată ostentativ. Din senzational în senzational, fericitul proprietar al obiectului de cel mai mare lux cu puțință în zilele de azi, intrase în gloara dintre Teatrul Național și bulevard, unde pe un asfalt îngust se înghesuie o lume cu o capacitate de zece trouare. Uimirea publicului, hrănit de ani de zile cu pită neagră, obținută din frământarea și coacerea unor amestecuri gelatinoase, acre și amare, i-a înlesnit deocamdată franzelei o trecere ușoară. Opriti în loc, trecătorii s-au dat la o parte, ca la defilarea unui baston de mareșal cu care franzela, crescută în coaja de aur, avea asemănări de prestigiu.

Dar zvonul că o franzelă circulă pe Calca Victoriei în văzul tuturor, neascunsă măcar de misterul unui automobil, în care

se cară, uncori, la unele mese: icre negre stacojii, banane, ciocolată, untdelemn de măsline și alte bunătați, ajunse pe la Palatul Postelor mai iute decât franzela. Momentul trecerii pe partea Casei de Depuneri a fost oarecum supărător, cu toate că succesul care-l întâmpinase pân-acolo dăduse domnului purtător al bijuteriei de cocă prăjită o siguranță de sine, surázătoare.

Nu ți-e rusine să umbli cu ea dezvelită, mă, păcatosule, a strigat de pe capră un birjar.

Orice revoluție are trebuință de un consenin, de o singură frază anonimă.

În 1789, poate că tot un birjar, ori un hamal a răcnit: „Les Tuilleries” și excitată de „cozonacii” la care o poțtea să-i mănânce, în loc de pâine. Maria Antoaneta, toată mulțimea s-a dus grămadă la reședință.

În răspântie, domnul cu franzela s-a văzur împresurat și amenințat de un public agitat. O doamnă gospodină i-a dat cu cartela ei peste nas. Vreo patru, cinci trecători l-au luat de scurt: de unde e franzela? Unul l-a lovit în coltucul de sus al franzelei, altul i-a îmbrâncit coltucul celălalt bascular în subțioara din spate. După mai multe bobârnace date cu palma, din față și din dos, alternativ, franzela a cedat. I s-a rupt un capăt, s-a frânt în două, în trei. Mai rămăsese strânsă cu cotul o bucată: a sărit și ea în rigolă, aruncată cu botul picioarelor publicului adunat. De la sine înțeles, păgubașul nici n-a crâcnit...

Morală: franzela se transportă cu limuzina.

1946

PESTE DRUM DE ACADEMIE

Odinioară, mitropolitul Iosif, nasul de chinovie și tizul ierodiaconului Iosif, îl trimitea pe acest foarte tânăr cuvios la

Biserica Sfântul Nicolae Tabacu, să facă slujbele din săptămâna Paștilor cu preotul Lăcureanu, parohul bisericii din Calea Victoriei, de peste drum de Academia Română.

Părintele paroh nu prea stia să citească, fie că scăzuseră dioptriile sticlei, fie că găsea molitvelnicul întors cu literele în sus. Era un bătrân scurt cât o ploscă, însă vioi în ochelari. Într-o Vinere Mare, în timpul unei slujbe lungi, preoteasa i-a strecurat prin ușa din dosul altarului, crăpată spre grădina cu trandafiri și cu un stup de albine, un pachet turtit. „Uite, frate Iosife, zise fericitul preot, adormit mai târziu întru Domnul, întrebuintând un verb călugăresc, nu vreau să te *smintestî*. Mie mi s-a făcut foame și cu toate că azi e post negru, să-mi ierți păcatul de neiertat, că o să mănânc plăcintă cu carne... Gustă și frăția ta și ai să vezi că e bună. E de la «Zapa»⁶. Vinul, care merge cu mâncarea de dulce, era în altar, într-o damigeană lângă proscomidie, unde se pregătește în zilele de liturghie Sfânta Cuminecătură.

Preotul Lăcureanu avea și un găscan, Constantin, cățelul lui credincios care-l însoțea de multe ori până în biserică și se uita la el cum își pune odăjdiile și-l asculta încercând sonoritatea vocală cu vreun condac sau tropar pe glasul al patrulea. Ca să-l lase să-și vadă de treabă, Constantin trebuia să fie alintat într-un chip nemaivăzut. Popa îi zicea: Constantine! și găscanul își întărea câtămai gâtul și era dat hopa și uța, cu mâna pusă subț cioc de trei, patru ori. După aceea, găscanul pleca din biserică bucuros lărgit în satisfacțiile lui ca o cumătră cu scurteica desfăcută.

Acolo, la Biserica Sfântul Nicolae, am luat întâiul contact de cunoștință cu Academia Română. Din tinda bisericii vedeam clădirea, grădina vastă și niște domni înghesuiți pe ghiozdan, intrând în grilaj.

Cunoștința cu profesorul Ion Bianu, bibliotecarul Academiei, de față la slujbele de zi și de seară, mi-au înlesnit-o atât popa, poreclit Licurici, cât și găscanul Constantin.

obiectul de mare admirație al bibliotecarului Bianu, personaj tuns în creștetul capului, drept și în răspăr ca o perie de haină.

Recrutarea membrilor Academiei s-ar părea că trebuie făcută pe temelii unei personalități și al unei opere substanțiale. Din întâmplare, s-a petrecut și așa ceva. Îndeobște, criteriile au fost ori politice, ori de obsecvios servilism. Un lung moment, acceptarea în Academie a vanităților fără alt plasament și a oamenilor de cauciuc atârna de o atitudine de adulație față de un staroste, anumit, condiții derizorii pentru a te putea mulțumi de o distincție inexistentă pe care nu o exclude ineluctabil valoarea ta.

Cei care râvnesc să fie academicieni, ca o supremă încântare grotescă de sine, și n-au putut să-și așeze destul de strategic la timp piesele de domino într-o formulă, vor căuta întodeauna și neosteniți alte timpuri și formule. Cea mai tristă și mai cinică e aceea care vine cu inspirația de a elimina o serie pentru a o înlocui cu o serie încă flămândă de lauri, prin mijlocirea unei circumstanțe fără legătură cu meritul curat, recunoscut de alții și nu de alți ai.

Vrei să fii căpitan? Ucide un căpitan, i-ai veșmintele și îmbracă-te cu uniforma și încălță-te cu cizmele lui. E o expropriere, care arată mai puțin lipsa de legitimitate a celui decapitat decât mizeria morală a călăului, destul de sinistru ca să treacă, de la ghilotină la Panteon cu decorațiile pe piept ale victimei, culese din coșul cu rășățe.

1946

UN JUBILEU

Citesc ziarele întocmai ca dumneata, domnule cititor, din depărtare, fără contact cu redacțiile unde sunt făcute. Cunosc,

ca și cititorii, foarte puțini confrăți și mă țin departe de ei, nu arăt de distanțele de coincidență, cât lungimea drumului meu până la centrul în care se fabrică gazetăria: dreptunghiul Sărindar, Millo, Brezoianu. Locuiesc într-o periferie servită de un tramvai nr. 21, detestabil. Dacă vreau să vizitez o expoziție de pictură, aștept vagonul până mi se urăște și mă întorc la domiciliu. De teatru nu mai vorbesc: de șaisprezece ani nu mai știu nici o piesă, nici un autor și nici un actor. Când vor începe repetițiile comediei mele *Vera*, la Național, o să trebuiască să-mi aduc o saltea de acasă și să mă mut într-o cabină de peruchier.

Tot așa citesc și „Adevărul“; ziarul în care, cum se zice în jargon profesional, scriu tot de la distanță. Se întâmplă și altceva. Câteodată iau cunoștință de articolul meu publicat la patru zile după apariția lui și nu am niciodată știință de ce se petrece la ziar.

Vreau să spun, pentru edificarea cititorului care ar putea să mă creadă pervers, că nu sunt amestecat câtuși de puțin în publicarea articolului prietenului meu din eremitate, părintele Gala Galaction, ieșit în gazetă joia trecută. L-am citit. Fiind vorba în el despre insignifianta mea persoană literară, mi-a cam venit pe dos... Am aflat că am ajuns la... jubileu. Asta înseamnă că am cincizeci de ani de literatură, pe care i-a numărat cel dintâi domnul Șerban Cioculescu, profesor de universitate, autor și al unui volum răspândit de curând, încărcat de teoreme elogioase pentru ceea ce criticul numește poezia lui Tudor Arghezi. Am făcut și eu ce am putut, și-atâta tot. N-am nici o velleitare și mi-e frică de laudă, ca lui Paul Verlaine de o sărutare:

*„Je souffre et je veille
Sans me reposer.“*

După datele domnului Cioculescu s-a luat și condeinul domnului Teodorescu-Braniște, directorul ziarului „Jurnalul

de dimineață". Sunt moșic, nu i-am dat măcar un telefon, dar un moșic intimidat. E forma exterioară a unei spaime cumplite: era vorba de activitatea mea și de talentul, așa-zis, al meu, de cincizeci de ani de examene cotidiene, săptămânale și mensuale; bașca un extemporal sau două pe an, de câte trei sute de pagini.

Ce bine mă simțeam când mă insulta toată lumea cu pată academică. Contrastul mă îngrijorează. Mi se pare că încep să capăt dreptul să nu mai fiu în stare de nimic și că evoluez candidat la o clasificare socială de trândav cu idei și de nulitate cu fotografie din față, din spate și profil. Lovitura de anul trecut cu Premiul Național, nu o mai uit. A fost primul pas.

Domnul Branște a sculat scuturile lângă mormântul Domnului și a îndemnat sutășii adormiți să le întoarcă și să-mi aducă pe ele, ca pe niște râvi, ofrande, bunătățile lumii acesteia pentru jubileu... Îmi frec mâinile de plăcere; nu e vorba pentru darurile ce vor începe să se îmbulzească. Dar sunt și speriat, de vreme ce și părintele Galaction ține să mă facă atât de repede statuie. Epoca bronzului va să spuie: „Ne-ai bătut capul destul, e timpul să te cauți”. Și nu mă caut. Sunt un bolnav sănătos.

După scuzele de mai sus, mai vreau totuși să le spui cititorilor mei că nu mă dau bătut, că m-am încăpățânat să-mi exasperez contemporanii constant, solidar și cu nărauurile și cu fricile mele. O să primesc, desigur, cadourile mai interesante, odăjdii de catifea, cămăși de mătase, o lectică sub baldachin; cămile, izvoare, muni, vreo bucată de mare.

Statul îmi va dăruî probabil o turmă de oi, un buciom și o strungă, poate că o mânăstire, poate că un spital, poate că un cimitir, tot ce-i mai scump, afară de ce-i gratuit.

Dar nu mă voi lăsa de sculele din chilăia mea. Încât jubileul e prea timpuriu. Încă n-am isprăvit. Îmi mai lipsesc vreo alti cincizeci de ani...

ROMANITZA

În cartea mea de telefon au stat scrise până joi, până la citirea în „Adevărul“, a scrisorii doamnei Satmary, două nume și două adrese de la Paris: a fiului meu Eliazar și a mătușei lui Romanitza Manolescu, prietena mea de adevărată camaraderie. Creionul meu refuză să-i șteargă numele gravat pe hârtie, ca și cum ar trebui să-l șteargă din inima mea, acum când am aflat că a murit. E moartă, biata fată fără să fi știut, încă din timpul ocupației de teroare a trupelor germane.

Mi-a scris ultima dată în 1939, prin preajma războiului nenorocit al patriei celei noi, când ea pornise spre București cu automobilul, oprit de preludiul evenimentelor la Viena, de unde a trebuit să se întoarcă la Paris. Cu altă mașină, Eliazar venea încoace, la o întâlnire a familiei, dintr-altă parte, din *Olanda, unde, avea o misiune științifică. Se ivise o boală necunoscută la stridii, care devasta crescătoriile din Zuidersee și băiatul își făcuse o bună reputație de cercetător cu pelicula cinematică, în Africa de Nord, a unui morb, neprevăzut de Pasteur, ivit în sângele oilor din Algeria și Maroc.*

Amândouă mașinile au cotit înapoi către Franța și de atunci, peste timp și spațiu, s-au asternut continuu mormintele a șase ani aproape, de război. N-as fi bănuit că printre ele trebuie căutat și al Romanitzei.

Cam de o vârstă cu mine, nu o pot vedea totuși îmbătrânită. Ea se mișcă pe dinaintea condeiului meu, între sticla de cerneală și calendarul de pe masă, dansând ca o minusculă păpușă, cu o fustă de atlas, cât o corolă de floare de mac, cu petalele înroarse peste pantofi. Figurină de biscuit de Saxa, cântând în costumul epocii de crinolină și dantelă.

Un crâmpel de biografie în vitrina acestui bibelou de fin porcelan e cu totul măgulitor pentru satisfacția seminței românești.

În cristelnița de botez a preotului din Pirești, prunca, fiică a colonelului Manolescu, primise numele de Margareta. De ce i s-a zis și Romanuța este ușor de înțeles: ochii ei aduceau aminte musetelul decorativ, cu boaba mare și cu gulerul răsfirat. Liceul l-a făcut într-un pensionat. A făcut și Conservatorul. Din discreție efeminată față de camaradele ei în viață, n-aș vrea să spun că Romanuța face parte dintr-o generație pe cât de norocoasă pe atât de distinsă. Dar o caracterizează un rafinament sugestiv. Eugenița Chardin și sora ei Margareta Benderly, surorile doamna Cuțescu-Storck, artistă a penelului expresiv, și doamna Satmary, văduva pictorului, Constanța Zisu, poetă, au împărțit adeseori, în grelele timpuri ale primei tinereți, o pâine onestă la Paris, trei din ele cu certitudine defuncte. În București, ele se satelizau la distanțe variabile în jurul ziarului „Adevărul” al lui Constantin Mille, care, pe lângă politica lui, avea o sensibilitate de frumusețe naivă, o inimă candidă și o bunătate de copil bun. Oricum s-ar contempla trecutul, anterior întăitului mare război, o ineluctabilă făcătură a hotărât că tot ceea ce a însemnat ceva în viața intelectuală, artistică și politică a țării se datorează o surime ziarului „Adevărul”, universitatea reală a spiritualității de ieri și uneori de azi.

Schița unui roman sentimental cu Vasile Mortzun, socialist, mosier, literat, estetic, animator de pictură, Don Juan, om politic, din toate câte o fracție, a scârbît-o într-atât, încât a silit-o pe Romanuța să-și puie dezgustul moral în colaborare cu vechiul ei vis de Paris. Și-a vândut proprietatea din Pirești cu opt mii lei, s-a îmbarcat în tren. Pe drum s-a gândit să-și înmulțască aurul, s-a dus la Monte Carlo și l-a pierdut pe tot...

O față mai slăbănoagă s-ar fi sinucis. A încercat un angajament. La toate *boatele*, unde a fost chemată la probă, directorul, în timpul când cânta copila gesticulând, ca pe scenă, striga „Mai sus! mai sus!” -- un ton mai sus -- poalele rochiei

mai sus. Domnul director voia să-i vadă picioarele mai sus de genunchi și-o invita seara la supă... Înțelegând mai bine decât acasă la ce se reducea arta teatrului în marele Occident, Romanitza izbucnea în plâns; trântea ușa și se ducea să încerce mai departe.

În împrejurările rele e nevoie de o idee originală. Romanitza a găsit-o. S-a pus să fluiere, ca în Argeș, ca la Oiești, ca pe Amaradia; fluierat fără fluier, cu buzele țuguiate. Succesul a fost *fon*. Presa, impresionată, a denumit-o privighetoare. (Mi se pare că a Carpaților.) Zola, plecat din satul lui la Paris, luase cu el un ulcior cu untdelemn din care a mâncat cu pâine la debutul lui câteva luni.

Din etapă în etapă, însă păstrându-și curate și sufletul și trupul, Romanitza a biruit. La Paris, în cartierul Notre Dame, și-a făcut și o casă. Dezrădăcinarea plătită cu ani de suferință cinstită, într-o lume interlopă și într-o atmosferă acidă, fatală aventurierilor fără vlagă, n-a putut să o facă să-și uite neamul și țara, prinzând o rădăcină adaptată: pe cheiul de piatră al Senei. Tulpina Romanitzei a stat până la moarte încovoiată încoace ca ramurile pomului; sub care mă gândesc măhnit la ea, aplecate cu fructele lui către lumină.

1946

PROFESORII ÎN BANCĂ

Iată-i, domnii profesori și doamnele profesoare stau cumînți în bănci. Examen de capacitate. Candidații aplică dinaintea unei comisii de alți profesori, cu mai multe diplome, doctrinele pedagogiei experimentale. Fiecare dintr-însele și dintr-înșii va face o lecție cu o clasă de liceu și va dovedi cât se pricepe.

Majoritatea profesorilor, astfel veniți din roată tara la București, sunt, unii, ca niște gălgani repetenți, nedeosebiți aproape nici prin vârstă de elevii lor, din câte un fund de provincie amărâtă. I-am văzut codindu-se și sfioși, alergând coridorul pe lângă pereți, ca niște călugări în civil, veniți de prin Australia, la Vatican.

Denumirea veche de dascăl, din pricina celor două meșteșuguri, pe vremuri conexe, isonul din străna și învățul abecedarului cu nuiăua, nu e anacronică, nici în 1946. Viitorii capacitați au, în bună parte, figuri de popi de țară, veniți în capitală cu preoteasa la brat, o cucoană mahalagioaică, fardată cu cosmerice locale și cu o buză rânjită de alifie roșie în sus la nas, pe de lături la urechi.

Candidații se interesează... E presedintele nervos? Ce adresă are? Cum se comportă cu studenții lui, de obicei?... Pare distrat?... E indiferent? Candidații ar dori să aibă cu ei o broșură biografică și temperamentală. Poate că vreunul ar fi adus un burduf de brânză de la popa socru-su, patru rate, o șuncă, ceva. Ei auzeau pe-acasă că se putea obține câteodată bacalaureatul la București cu un pachet voluminos de bancnote. Părinții își vindeau, s-a spus, o sfoară de moșie ca să facă din odrasle funcționari titrați și să evolueze familia spre rangul de „Domnule profesor”, plătit mizerabil.

Nota se dă pe merit și tot așa capacitatea... „Dumnezeu știe!” zice unul. „Nu vezi că nici nu se uită la noi comisiunea?” „Ce ne facem?” se întrebă un grup, ai cărui componenți vădit au dat uitării în tren tot ce știau și se înfricoșează de chestiunile de nuanță. La litere un examinator a cutezat să întrebe: „Vorbiți-mi despre Leconte de Lisle și de *Iliada*”... și candidatului îi venea sfârșeală de zece zile de post, de când răbda de foame prin București. Examinatorul e băiat bun, cam trecut, dar bun băiat – însă cu certitudinea pe care o manifestează bucuros, pare să fi mâncat la prânz o friptură la grătar și să fi băut un vin mai generos decât catalogul, cifrat

mai mult cu fractii, cu verigi și cu baloane, articulate la mijloc pe pivotul lui trei.

Reduși la rolul de elevi, domnii din bănci redevin elevi, cu mentalitatea numărului de la braț și al șepcii. Parcă-i îmboldește dezonoarea să „copieze” la lucrările în scris. Un mare profesor de universitate îmi spunea la o sesiune de bacalaureat, prezidată de autoritatea lui: „Ți-aș mărturisi că as fi incapabil să mai dau un bacalaureat. Ce nenorocire! Multi absolvenți, tobă de carte, nu pot să îngâmeze un răspuns ori spun prostii, înțeleștati de o timiditate retractilă. Tracul actorilor, la școală, e permanent”.

Observația profesorului-presedinte am făcut-o și eu ori de câte ori am avut de dat un bacalaureat cu vreunul din copiii mei sau alt examen cu câte un camarad mai tânăr la vreo specialitate universitară. Umul citea curent, pentru plăcerea lui estetică pe Tacit, a cărui lectură constituie o plăcere numai pentru savanți, și cădea la limba latină. Sîu un candidat ajuns, după spusele criticii, scriitor cu exponent, și care în adolescență a luat trei la limba română. Laissant, care prezida un juriu la Școala Politehnică din Paris, pentru profesorii de matematici consacrați, povestește că la o problemă: „Am șapte metri de ștofă, și tai din ea un metru pe zi: în câte zile am tăiat-o pe roată?” – toți profesorii, crezând că au de-a face cu o saradă glumeată, au răspuns: „În șapte zile”.

Se va încredința vreodată oficialitatea că un examen nu demonstrează nimic și că bacalaureatul, licențele și capacitățile eternizează o farsă?

1946

BURSA POLICROMĂ

Sunt vreo treizeci de ani, am ridicat o problemă insolubilă dar serioasă: dreptul de proprietate artistică în domeniul

plastic. Desigur că revendicarea a displăcut. Odată ce un tablou a fost vândut, autorul rămâne pe dinafară, iar cumpărătorul, stăpân pe opera altuia, poate să facă ce vrea cu ea: îi aparține exclusiv.

Mulți așa-zisi amatori de artă fac un comert deghizat și o investire de capital, ca în acțiuni, cu șanse mai multe. Un tablou luat de la Tonitza pe nimic, într-un moment de mare strâmtoare, când artistul trebuia să plătească rețetele farmacistului pentru un copil bolnav sau chiria, se vinde azi cu zeci de milioane. Cărui principiu îi revine răspunderea că vânzătorul nu-i datorește familiei nimic, dacă nu anarhiei de raporturi dintre creație și samșar?

Acum vreo douăzeci de ani, indicațiile din problemă au coincis la Paris cu moartea unui mare cumpărător de opere de artă, proprietarul bazarului numit de l'Hotel de Ville, din rue de Rivoli. Carul mortuar al miliardarului s-a încrucișat într-o răspânie cu moștenitorii pictorului Roty. Unul orb și celălalt semiparalitic, cerșeau amândoi, tinându-se de brat pe un trotuar, fără să știe că procesiunea funebră din dreptul mâinilor întinse glorifica pe proprietarul absolut al picurii unchiului lor decedat sărac. Colecția opulentului negustor a fost vândută la licitație pe preturi neînchipuite, și nepoții artistului au răbdat de foame și au umblat desculți, până ce li s-a dat azil într-un ospiciu de binefaceri unilitoare.

Poate că un proces, intentat unui vânzător de către familia unui meșter și judecat fără articol de lege, ar izbuti la stabilirea unei jurisprudențe în Casatie, care să fie un început de legiferare. Starea de fapt, că oricine poate vinde fără să consulte pe autorul în viață, tablourile lui, nu poate însă încuraja pe artiști să protesteze dacă o lucrare revândută după o lună de zile de la cumpărare aduce un beneficiu de zece mii la sută. Ei se pot uita la blocurile ce se construiesc pe socoteala numelui lor de către un individ care-și lichidează colecția într-o conjunctură bănoasă, proprietarul noului

imobil fiind liber să le ceară și lor pe un apartament cu atelier câteva zeci de milioane locațiune anuală.

Un politician veros a fost în stare pe vremuri să și aresteze, cu concursul unui procuror servil, pe Luchian răstignit de nouă ani în pat, pentru cuvântul că tablourile cumpărate de el presupunea că nu erau de Luchian. Artistul nu ar fi avut dreptul să se adreseze Parchetului, când ilustrul personaj le-a vândut cu preț înșutit.

Opera de artă se deosebesc de o marfă industrială, atât pentru că e în exemplar unic, cât și că nu e anonimă. Se cumpără mai puțin tabloul și mai mult semnătura, numele autorului constituind un gir, o garanție perpetuă. Negustorul exploatează numele ca o proprietate a lui.

Bună, rea, o lege a proprietății literare și a drepturilor de autor zice-se că va fi în curând promulgată. Ar fi timpul ca o altă lege să ocrotească pe pictori și sculptori și să precizeze o epocă a domeniului public pentru lucrările lor.

Înființarea în același timp a unui pedigreu, ca la caii de curse, cu vânzările succesive, înregistrate pe borderouri și un inventar general, ținut la zi, printr-un buletin periodic, ar facilita controlul și ar afirma și autenticitatea operelor de artă, necesară amatorilor, care de optzeci de ori la sută nu știu ce cumpără și pe ce cheltuiesc.

1946

COMOARA

Se povestesc că fiind pe patul de moarte, de moarte clasică, un croitor și-a chemat copiii, toți croitorii, învațacei ai părintelui în agonie, pentru a le mărturisi o taină.

Moștenitorii au crezut, bineînțeles, că bătrânul va împărți între frați o avere păstrată într-ascuns, și cu toată mâhnirea că pierd pe înțeleptul familiei, ei nu erau lipsiți de oleacă de bucurie. Unul visa o croitorie a lui, altul voia să se însoare, iar cel de-al treilea, dezgustat de meserie și poate că poet sau cântăret, avea de gând să se apuce de alt meșteșug, pentru el mai plăcut.

– Luați bine aminte, dragii mei, le-a spus tatăl adânc îngrijorat. Să nu uitați niciodată să faceți nod la ață de cusut...

Croitorul puse mâinile pe piept și închise ochii pe todeauna.

– Pentru atâta lucru ne-am adunat? întrebau moștenitorii, trecând trupul mortului din pat pe o masă, între lumânări. Toată lumea face nod la ață. Pesemne că-n ceasul morții tata, Dumnezeu să-l ierte, s-a cam zăpăcit.

De necaz, fiul cel mai mare, rămas cu foarfeca și degetarul, n-a mai înnodat ața cu care a cusut și, la o purtare de câțva timp, nădragii lucrați de el au crăpat unde nu se cuvine, mânecile s-au desfăcut, nasturii au căzut și, prins de scurt, el a fost nevoit să ia hainele din nou cu acul și să cheltuiască alți nasturii, altă ață și timp, la care a pierdut.

Al doilea frate, umblând în petiț, și-a ales o miteasă și a dus-o acasă. Ea nu știa să măture, să gătească, să spele rufele și nu știa să facă nimic decât copii, ca o cățea. După un cârd de vreme, când era prea târziu, fiul croitorului și-aduse aminte de cuvintele tatălui pe moarte. Uitase să facă nod la ață. Uirase să își cerceteze logodnica dacă poate să fie bună gospodină. De despărțit nu s-a mai putut despărți de ea, că avea copii mulți, și viața lui s-a scurs cu o ață neoprită, înseilată în vânt.

Fratele cel mic, într-adevăr, a ieșit, cum se zice azi, când vremea poveștilor a trecut, grămătic, și nemaipierindu-i din minte povata testamentală, s-a scrutat pe sine, dacă ea nu se

potrivește cumva și cu noua lui meserie: „Nu uita niciodată să faci la apă nod“.

– Se potrivește la toate celea! zise cel de-al treilea moștenitor, care de-abia târziu a putut să-și dea seama că taică-su i-a lăsat o mare comoară.

Poveste de școală primară și teză de doctorat.

1946

GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA

I

Istoria se repetă.

Acum cincizeci de ani, pictorul Luchin și sculptorul Brâncuși, două reputații astăzi universale, trânteau ușa „Salonului Oficial“, urmați de o întreagă pleiadă de artiști, și deschideau în nasul Ateneului Român, unde se oficia cu ceremonial liturgia mediocrităților stăpânitoare, o expoziție de independenți.

Nu e nimeni de acuzat individual. E o lege a decadenței și a grăsimii de la creier, echivalentă cu ozânza de la burtă, care dă câte unei generații, parvenită indirect la situații, în discordanță cu meritul și valoarea, ifosul orgoliului triumfător, căpărat de la ne litața comprimată.

Într-altfel, renașterile și prinenirea nici n-ar fi cu putință, după ce epocile se burghozesc de câte două ori în veac. Ele se perrec, deopotrivă, în pictură și literatură. O pildă caracteristică au dat-o, mai ales ultimii cincisprezece ani, prin ridicarea armelor în Academie. Universitate și presa ruginită, împotriva scrisului românesc neconformist, biruitor în cele din urmă. Ca prin suflarea unui duh purificator, adversarii de calibre diverse au dispărut.

„Salonul Oficial“ de arte plastice a căzut încă o dată în decadentă emfatică și în ridiculul colectiv. Juriul de admitere

și de premii a putut să adauge la vechiul tipic al destrăbălării o nuanță de grotesc necunoscut nici unei epoci de profundă decădere, premiindu-se pe sineși. Din nouă membri ai juriului, șase s-au declarat extraordinari, atribuindu-și fie cea mai mare parte din derizoriul total de optsprezece milioane, fie o mențiune de genialitate. De necrezut: cu toate că actualele condiții de mizerie a celor mai mulți tineri artiști ar fi fost o suficientă indicație la stricte economii în folosul lor, pentru inutul catalog al expoziției „Salonului” s-au cheltuit cincizeci de milioane... Vom verifica această cifră la sursă, pentru stabilirea răspunderilor în acest dezmăț. Mi se pare că el implică și numele unui administrator-vizir de care ne-am mai ocupat acum vreun an și jumătate, cu prilejul unei alte chestii, așa-numitul domn Pasa.

Tinerii care au trântit de astă dată ușa „Salonului Oficial” sunt următorii: sculptorii Emil Mereanu, Ion Vlad, Dimitrie Demu, Ștefan Băieșanu, Aurel Dincă – și pictorii Petre Suțeanu, Ion Mirea, Gheorghe Iouescu, Vasile Brătulescu și Ștefan Șerbănescu (Șerfi).

Strânși într-o disciplină de bună camaraderie, ei și-au ales ca emblemă citoria celor doi maestri reprezentativi ai plasticii românești: Ștefan Luchian și Dumitru Paciurea.

E de așteptat de la actul de independență al grupării „Luchian-Paciurea”, care se va prezenta publicului, în august, cu o expoziție personală, dacă nu chiar o renovare a operei pensulei și dălții, cel puțin un pas înainte.

1946

A 26-A DUMINICĂ

Cu începere de azi, cititorii vor putea să afle săptămânal în gazetă o duminică mai puțin supusă ritmului cotidian al

tabletelor cotidiene. Duminică, englezii citesc *Sfânta Scriptură*: noi o să citim câte o fărâma de „literatură”. Se pare că se cheamă *literatură* *viata* pe care nu o trăim cu program și că intră în literatură mai multă poezie decât începe într-o zi muncită și orientată după un tipic. Dovadă că duminica omul de oras, de biurou, de bancă, de redacție, de uzină, de atelier, închis șase zile între patru pereți cu școala, oboșit, asudat, iritat, fuge cât poate mai repede din cerare. Strivit de blocuri fierbinți, cu sute de cuptoare suprapuse, în care nefericitul de intelectual, consolat de o existență ingrată cu acest nobil calificativ de mizerie morală, evadează odată cu bierul lăcătus, dogotit la nicovală de o perpetuă vâlvătaie.

Cei mai nefericiți dintre toți nefericiții sunt aceia cărora o limuzină confortabilă le permite luxul să ajungă într-o oră la Sinaia, în aerul spiritos de munți și păduri. Câțiva kilometri după Ploiești îi mai răsplătesc de truda că au câștigat până sâmbătă din ajun câteva păcătoase sute de milioane: îi leagănă arcurile agreabile, iar orizontul le face vânt cu evantaiul lui albastru, decorat cu peizaje instantanee și fugare.

Un cetățean de oras, care se respectă, nu pleacă însă de acasă în bocanci, cu pantaloni scurți și în cămasă. El se duce la Sinaia gătit ca la hipodrom și fatalitățile eleganței îl împing la Cazinou. De ce a plecat dintr-o aglomerație, ca să se afunde într-alta, nu știe nici el. Plecat blazat, se întoarce și mai blazat. Asta înseamnă, de la treizeci de milioane venit în sus, a trăi... Dar asta nu e nici viață, nici literatură.

Grosul populației cauză altceva: iarbă, pomi și aer. O iarbă nemunicipală, netristă și nechinuită într-un parc cu ordonanță scrisă pe o tablă, iar naivă, iarba incultă, copacul crescut de la sine cu umbra lui, cerul absent din București, o capitală în care oamenii umbla cu ochii-n pământ, ridicai cel mult până la nivelul unui afis de spectacol și unde azurul se găsește numai în versurile unui poet.

Sunt copii în orașul nostru, crescuți prin răspântiile marilor bulevarde, care n-au văzut niciodată un fir de iarbă decât în vitrina anemică a unei florării cu plagiate: care n-au avut unde auzi cocosul, mugetul vițelei, nechezul și capra. Vietățile cu care și-au ilustrat albumul zoologic sunt câinele cu profil pătrat, ca de lemn, plimbat cu o curea pe la felinare, soarelele din cămară, libarca neagră din bucătărie, ploșnița din dormitor. Când ies „la țară”, natura și miile-i de miracole gratuite îi stupefiază.

Creșteam odinioară o fetiță dintr-un sat, și o scosesem din iarnă. În aprilie a dispărut. Alarmă, poliție, cercetări... Am descoperit-o pe un maidan. Mijeau întâile proaspete buruieni. Sta acolo de o zi întreagă, mângâind mustața verde a pământului bucuros. Îi era dor de islazul unde păștea găștele maică-sii, care o ciupeau de fustă și o sâsâiau. Îi era dor de iedul din tindă, de stupul cu albine, de brorăcei...

Cu aceste plăceri, care constituiesc fără să bagi de seama un moral, o stare sufletească, o certitudine deplină, o datină și o liniște senină, nu se împărtășese copiii „din centru”, cu educatia falsificată, nehotărâți între ambiguități, nuanțe, zigzaguri, niciodată. Ei cunosc duminica și fâptura la Sinaia și zarea lor e punctată de-a pururea de luceafărul unui birlic.

1946

MOARTEA CLASICĂ

Pe vremuri, oamenii aveau răgazul să moară cum și trăiseră, liniștiți. Moartea clasică se petrecea ca un final regizat. „Simțindu-se că-si va da duhul”, scrie biograful biblic, împăratul chema boierii și le ținea un discurs de despărțire,

își împartea averiile și câteodată și țara, la cei doi, trei, patru copii câți avea și adormea împăcat întru Domnul.

Am învățat acest admirabil sfârșit de viață încă din întâia clasă de școală și mi s-a lipit fraza de ureche. Un lucru nu am înțeles: cum vine această simțire că va trece la oră fixă în viața viitoare, ca să dai ultima reprezentație de adio și să-ți prepari o cuvântare, ca din fereastra unui vagon, dintr-o gară, stilizată bine.

Tablourile istorice s-au inspirat adeseori din asemenea chip fericit de a intra în Paradis. Ce poate fi mai confortabil într-adevăr, după o viață plină de satisfacții, decât o trecere armonioasă din veac în vecie? Ai făcut în calitate de Domnitor patruzeci și șase de războaie, și patruzeci și șase de mănăstiri, și ai domnit patruzeci și doi de ani: se cuvine să ia sfârșit această binecuvântată activitate, ca un peizaj bucolic, cu o linie de orizont în fund senină, deasupra unui lac luminos.

Civilizația, după ce a inventat votul universal, lama de ras, tirajul într-o sută de mii de exemplare, umbrela și hârtia, odată cu tihna existenței, tulburată coridian de brici, de pământul cu pudră, de peria de dinți și de toate binefacerile care îți aglomerează programul cu tot soiul de nimicuri, când igienice, când culturale sau vestimentare, a modificat și ținuta clasică a morții, în patul tău de acasă.

Că ai murit la spital subtr seringă surorii în uniforma albastră, injectat cu un serum de apă cu sare, zgâit între câțiva bolnavi, înfricoșați de un spectacol în care vor juca peste câteva ore și ei rolul principal, e încă acceptabil. Medicul de serviciu constată decesul, un par pe totile ori o targă te scoboară la un beci cu șoareci, numir sală mortuară și pe frantuzește, mai frumos, *chambre ardente*. N-ai avut vreme să-ți faci discursul dar, orișicum, ai bâlbâit ceva, o amintire, o măhnire, un sentiment de singurătate morală, poate că o rugăciune, care în ultima secundă vine pe buzele vinere și ale unui ateu confuz la o încrucisare de spații, de neguri și eternități.

Timp de șase ani, clasicismul morții din abecedare și cartea de citire a degenerat în ceva care nu a mai semănat a moarte de om. Uragane, viscole și furtuni de foc au nimicuit milioane de oameni într-un singur vârtej, venit din poftă și nebunie. Moartea clasică s-a isprăvit de mult, dar parecă nu e cea mai cumplită pe linia de luptă, sau într-un „adăpost” uude două sute de asociați în teroare sunt pulverizați de un proiectil.

1946

ACCIDENTUL FUNEST

Am văzut odată un domn elegant ca un porumbiel, îmbrăcat în alb imaculat, în haine noi, voios, rumen, satisfăcut, cu cravata în reflexe, cu o pălărie de Panama pură, încălțat cu frumoase mânuși delicate și cu pantofi de căprioară, asteptând pe o margine de trotuar, probabil un înger cu fustă. Îmi plăcea linia lui și siguranța de sine, pe care, sprijinit într-un baston de bambus cu articulații afectate, o emana distinsul manechin.

Deodată, un automobil trecând cu viteză, l-a împroscat cu noroi de sus până jos, ca o tulumbă cu lături, de i-a intrat mocirla și în gură. Nu trebuia nimeni să râdă, și toată lumea râdea. Vinovată era mașina, repede dispărută la un colț de stradă, dar publicul din răscrucea câtorva tramvaie batjocorea pe victimă. Frumosul domn nu trebuia să se așeze în poziția lui de vitrină lângă o băltoacă. Fără alt motiv, el și-a pierdut ifosul și încrederea în sine într-o secundă, scripând precipitat, ca și cum i-ar fi stat un fir de păr pe limbă.

Sunt în viața omului multe fatalități, care se comportă ca un zămăre aruncat de roțile unui turism cu doisprezece cilindri. Ele apar subit de după colț, și dispar uneori de asijderi, dar efectele pier cu greutate, lăsând orișicum o urmă, după ce

peria mare a netezit zgrunțul de suprafată, o urmă, uneori chiar în suflerul celui ce le îndură, fie că bravează, fie că suferă într-ascuns. E de ajuns o jumătate, un sfert de suferință, o palidă nuanță de suspin reținut, și viața întreagă e umbrită de irizarea unui fil-gran de-abia indicat de mâhnire.

Unui gazetar, cam colțat, de acum vreo treizeci de ani, îi purta sâmbetele un poliist, atacat în exercițiul funcțiunii lui de anchetator cu cauciucul, urmărind să-l prindă cu vreo ispravă. Gazetarul avea un nărav. Cu o remarcabilă predilecție pentru putregai, el întrăzia prin locurile cu două intrări, ieșind adeseori afumat... Inteligent, om de gust, bine informat în enciclopedia acrelor și a ideilor, nu-și putea stăpâni patima principală, prea bine cunoscută, în Parisul interlop, la o anumită elită dezabuzată, fără idealuri și avută, amatoare de senzații la contactul din subsoluri cu prostituatelor și apasii. Avcam și eu pe vremuri un câine, un puf de cățel de rasă nobilă, cu pedigreeu. Frumusetea lui de crizantemă albă cădea în extaz dinaintea unui găinat, și se tăvălea în el fericit, horecând de o mistică bucurie.

Gazetarul a fost prins într-o noapte că a furat o sticlă de șampanie. Corpul delict era evident, ieșind cu gâtul întreg din pardesiu. Un agent subtil i-o strecurase pe furis în buzunar. Dus la poliție, încadrat de vardiști cu țigăle, cu mare ceremonie, reținut pentru o cercetare complicată, silir să scrie și să subscrie declarații, nevinovatul s-a văzut redus la situația de a se explica. Poate fi ceva mai penibil decât nevoia incertică să te aperi și să justifici?

Pe măsură ce argumenta mai mult, începeau să capete și cei ce nu știuseră încă un fel de bănuială.

Morala secretă a fabulei e implacabilă. Unui om cât de cât public nu trebuie să i se întâmple nimic. Rămâi catalogat. „A! da! asta e ăla cu sticla de șampanie. Spune-i să mai aștepte. Sau, mai bine, să vie altă dată.“

Pata spălata se întinde pe săpun, pe degete, pe tot obrazul.
Cu cât insiști, cu atât te murdărești mai mult.

Păzește-te, fiule, de cloacă și promiscuitate.

1946

VIERMELE AUTORITĂȚII

De obicei, căprarul e mai autoritar decât colonelul și omul de la ușă e mai riguros decât ministrul care i-a încredințat demnitatea de clanță. Evident, uneori puterile cameristului, cum i se mai zice, pe baza codului de prestigii, sporesc până la dreptul unui prefect, de a „elibera“ un pașaport de intrare. Contra unei petiții cu efigia Băncii Naționale în transparență, titularul departamentului se pomenește cu un domn nepoftit în fața biroului excelenței sale, încovoiindu-se gratios.

Nefericiții cărora o șapcă, un salariu și un ștat nu le acordă nici un crâmpel de autoritate și-o creează de la sine. Unii se fac colaboratori nestiuți ai unei autorități, emitând scrisori anonime și denunțuri. Părinții, încă nedistiși cu o însărcinare, țin vehement de scurt pe copii, prin administrarea unor cursuri de morală și predici de înțelepciune interminabile. Le dau și bătaie, dacă nu „ascultă“. Ascultarea nu se dovedește numai cu auzul, ci și cu spinarea.

Știam o babă destinată de conștiința ei unui rol de conducătoare ratată. Baba avea o pisică și un câțel: le ținea prelegeri cu mărura ridicată și-i bătea roată ziua, o dată pe amândoi și alternativ. Expresia adevărată a binefăcătorului sentiment de autoritate și fără de care autoritatea n-ar avea nici un farmec, e că ai facultatea să te superi, să constrângi, să dai și să asuprești. Ridică-i Justiției dreptul de a face urât și plăcerea

pedepsei, și colecția Hamangiu, magistratura și bara își pierd poczia.

După o tabletă relativă la bursa intelectualmente neagră a picturii, mi-a venit un document al cărui spirit de autoritate lasă cu mult în urmă și pe odăiașul ministerial și pe baba cu măță și cătel. El emană de la „Sindicatul Artelor Frumoase“, al bele-artelor, care produc suflete profesionale mult mai puțin bele, decât obiectul lor. Primitorul circularii e un pictor nemulțumit de felul cum i-au fost expuse tablourile la Salonul Oficial recent. De regulă, o lucrare picturală a dumitale, la care ai muncit câteva luni, decât să o atârni într-un beci, unde nu se vede, mai bine o ții acasă. Fritat dimpreună cu alți colegi de ai lui, puși în aceeași situație, pictorul și-a luat picturile îndărăt.

Sindicatul artiștilor plastici nu-i o banală organizație a meseriei, înjghebată pentru apărarea intereselor membrilor ei. Numai atât ar fi fost prea puțin și s-ar asemana cu toate celelalte orânduiești meșteșugărești. Pictorii sunt o elită, comitetul sindicatului e o aristocrație dogală și el înțelege să cumuleze mai multe autorități, de obicei pentru evitarea confuziei de puteri separate unele de altele. El e și juriul care alege tablourile la Salon și pe deasupra s-a constituit și în tribunal. Până ce își va face o armată și o poliție personală cu rețevie de cauciuc, o să avem poate plăcerea să-l întâlnim purtând și toga de hermină pe stradă.

Iată textul punerii în vedere umoristic al acestui comitet de paiețe grave trimis artiștilor, care și-au retras lucrările de la Salon:

„Avem onoare să vă aducem la cunoștință hotărârile luate de Comitetul Sindical cu privire la incidentele de la Salonul Oficial la expoziția din mai 1946.

1. Eliminarea din sindicat ca membru pe timp de trei luni, cu începere de la 17 iunie 1946.

2. Cu pierderea dreptului de vot la alegerea juriului al Salonului Oficial.

3. Nu mai au dreptul de a expune la Salonul Oficial pe anul 1946 și 1947.

Comitetul condiționează revizuirea sancțiunilor de mai sus, dacă până la 15 iulie a.c. cei pedepsiți (sic!) vor recunoaște culpa lor în scris.

Comitetul intervine la Ministerul Artelor, a nu se mai aplica alte pedepse mai grave, ca de exemplu: a nu se face de către minister poprirea sumelor acordate pentru cumpărarea operelor lor sau a premiilor, a nu li se aplica sancțiuni cu putere retroactivă.“

Copie textuală. Pe lângă absența bunului-simț și a sfieiilor de ridicul, înfumurarea veninoasă a unui comitet de personaje alese izbucnește să dea un model de analfabetism integral.

1946

UN OM SÂCÂIT

De la rățâ până la bacalaureat nu sunt mai puțini ani de optsprezece și douăzeci, și epoca e destul de grea în gradatiile vârstelor din două decenii. Fără să știe nici maică-sa, în nouă luni cât ține starea de crisalidă, pruncul retrăiește și reface toate fazele pe care le-a petrecut omul între starea de larvă acvatică și de vertebrat vertical, năpârlit de lâna maimuței. Dar părintii, legănându-l în albie, cu piciorul, în murmurul fusului care deapănă din furcă fuiorul, acordat cu torsul pisicii, ascunsă după sobă, învață de la creșterea copiilor istoria veche, medievală și nouă, sinterizată și treptat revelată între doi termeni de viață.

De la cinci ani, când nasul încă n-ajunge la masă, copilul îi pune întrebări, uneori deconcertante, ca și pe la optsprezece.

Un torent de chestiuni te asaltează din gurița roză cu patru dinți, pe care când n-ai alt răspuns o săruți și o faci să tacă timp de cinci minute cu o prăjitură. În vremile fără cofetărie îi flueri sau îi cântă, ceea ce îi place lui Tuțu, mai puțin.

Dar la cinci ani, întrebările sunt mai mult comparative. De ce Grivei are patru picioare și curca numai două? De ce găina face ouă și mâța nu? De ce?... De ce?... Mai răspunzi, mai raci, mai schimbi vorba, mai te uiți pe fereastră, mai faci de-a bușile ca broasca și tot ajungi până la urmă să ocolești o problemă afară din cale de indiscretă.

Pe la saisprezece, șaptesprezece, optsprezece ani nu mai merge. Atunci întrebările au sens analitic. Spiritul critic și melancolia lucrurilor inexplicabile apar odată cu o umbră a buzei, care va fi peste vreo alți doi ani o mustață și, la copile, cu nedeterminata reverie a ochilor ca o ceață de adolescență. Ochiu aceia fenomenali care, în bizara lor coincidentă expresivă cu constelațiile depărtate ale nopții, provoacă un zguduitor sentiment de înfinit și eternitate...

Ce e presa și libertatea ei m-a întrebat, așa brutal, un băiat care venea de la un examen, unde un profesor, desprins de programe, vânturase câteva noțiuni extrașcolare pentru oamenii viitori.

Răspunsul meu începea oblic... Să vezi... Să vedem... Să mai vorbim de asta altă dată... Vezi, acum sunt foarte ocupat. Examenul lui ca examenul lui: examenul cel mai dificil era acum al meu... Codeala, incertitudinea, tangenta, simțeam că dovedesc ignoranța mea adevărată și mă feream... A trebuit să încerc o deslușire pe riscul prestigiului pretențios al părului alb și al zbârciturilor, reputele a fi ale înțelepciunii.

Să vezi, ziceam... Fraza trebuia să înceapă neapărat cu „Să vezi” sau cu „Vezi că”. La urma urmei, presa e o prelungire a literaturii, însă cu subiecte cotidiene. Un subiect de ziar e un lucru petrecut, și el încapă în câteva rânduri, după ce vine alt subiect, alt lucru petrecut și verificat. Presa e ziarul și ziarul

oglindește realități obiective. Dă știri, cu sau fără comentarii, care pot să lipsescă. Cum să nu fie libere știrile, de vreme ce ele sunt opera victii? A le opri este a zățâci viața și adevărul, care-i fotografia faptului petrecut.

Presă polemică, de idei, de doctrine tot presă e, dar de altă natură. Libertatea ei condiționează un echilibru și scuteste de clandestinism. Miniștrii de justiție zeloși ai regelui Carol I au voit să-i apere suveranitatea prin arestări și procese anulate de rege pe motivul că lucrurile spuse pe față și la lumina zilei garantează pacea socială. Mi se pare, îngâimam eu, că rolul politic al presei e și mai însemnat prin aceea că ea confruntă zi cu zi ineleganta abatere de la idealurile proclamate și contribuie la stabilirea moralității naționale. Contrastul dintre ce spui și ce faci, dintre sacrificiu propovăduit și opulența personală, dintre sărăcia plebei și belșugul jignitor al unei clase conducătoare nu trebuie ascuns fără primejdie colectivă. El a dat în închiziție Reforma, revoluțiile și suferințele istorice ale popoarelor celor mai multe... etc., etc.

Nu știu dacă răspunsurile au fost exacte, întrucât substanța pare să fie politică, o specie în care sunt un nepriceput și poate că un naiv. Și nu știu nici opinia băiatului care mi-a ars întrebarea lui, dacă a rămas mai proastă decât bănuiesc în ce mă privește. Vorba ceea: ce-am avut și ce-am pierdut?

1946

PROFESORUL RAINER

Am dinaintea tablei de azi un volum, primit de la doamna doctor Maria Trancu-Rainer, în amintirea profesorului Francisc Rainer, decedat acum doi ani.

Când porți un condei nu poți mulțumi pe simplă carte de vizită pentru rândul, tremurat cam cu același condei, pe întâia pagină a cărții, de mâna care i-a strâns-o, în ceasul definitivei despărțiri, pe a marelui învățat. Sentimentul se cade să ia forma unei pagini de tipar, care să adauge, fără competență, o fărâmă de prinos la omagiile *post-mortem*, din cuprinsul frumosului volum.

Răsfoirea lui dinaintea cititorului suplinește cu mai mult folos aprecierile de ignoranță științifică ale unui comentator fără voie și care ar fi preferat, poate, să păstreze pentru panoul plastic al valorilor românești, numai conturul în acuarelă punctată cu cur al unei umbre, copiată după completa personalitate ce la Institutul de Antropologie. Dar și aici se interpune pauza definitivă, ca în tot universul, a singurătăților izolate, din care încolo și încotro începe, de-abia ascunsă de oameni, spiritualitatea omului adevărat.

Profesorul Rainer nu a prea circular ca moneda curentă omenească trecută prin toate mâinile, maculară și rocită, comparată zilnic cu dimensiunile intelectului marfă. Depășindu-se conținut și mereu întrecându-se pe sine, el se găsea încă mai înainte de a se fi măsurat cu semenii, cu camarazii și cu colegii, la o înălțime neajunsă cu mâna și atinsă numai cu schela de unde în arhitectură pornesc turlele ascuțite ale catedralelor, care nu mai privesc în jos, căutând numai deasupra, o stea potrivită cu vârful de piatră.

Î-am întâlnit de foarte puține ori într-o viață, la câte o răspântie de galerii din nu mai știu ce institut, sfios pe dinafară, concentrat într-o rezervă ermetică, închis ca o vioară într-o cutie încuiată. Trebuia să afli cheia care descuie, să încerci mai multe, să desfăci și să pui degetul pe coardă. Fericitul care putea să-si strecoare pipăitul până la arcuș (eu cred că acest fericit nu s-a întâlnit niciodată de-a dreptul cu sufletul lui Rainer: am avut o dovadă în persoana unora din ucenicii lui cei mai buni) dădea de un tezaur de vaste, cerești armonii.

Savantul sta de vorbă cu personajele de obicei nevizitate dincoace de Paradis și de Infern, cu oamenii în carne și oase defuncți, cu poezii Eladei, a căror limbă îi era familiară, cu Goethe, cu Beethoven, și cu cei asemenea lor... Ce mai putea el să afle de la oamenii fără dimensiunile misterului în compoziția lor, și cum n-ar fi rămas de dânsii strein?

În ce privește munca lui de învățat, în laborator, cine a egalat-o? Intrat în Institut de cu noapte, el iese din cripta lui de anahoret pe întrunic, probabil tot mai întristat că tainele lui Dumnezeu, în care credea ca un creștin torturat, nu se lasă desfăcute de sigilii.

Dacă numărăm colecțiile realizate de Rainer, numai craniile, pe care le-a examinat diu punctele de vedere variate ale preocupărilor lui filosofice aplicate la viață, sunt peste șase mii cinci sute în Institut.

Academia Română, pe temeiul unui legat, a întreprins publicarea manuscriselor marelui Profesor, marelui Om și marelui Artist.

1946

DUMINICĂ

Fiecare mătă, câine și pasăre din ogradă are dreptul la o biografie și la un necrolog. Persoanele necuvântătoare participă la istoria universală a gospodăriei cuvântătorului cu slove și la poezia vieții urzită pe un petic de grădină, din bucurii delicate și întristări. A murit un câine, a murit pisica albă, o vrabie a cazut din streășina casei, încercându-si aripa plâpândă în văzduh, ca înotătorul hotărât să înfrunte oceanul cu pieptul. Porumbicul schiop, vindecat cu chirurgia domestică, în zbenghiuri de aur violet, presărate pe fulgi, pribeag,

înfrânt, aruncat de o furtună între cotete, a fost primit de semenii lui samariteni ca un strein bătut de năpastă. E fetiță. Iată cloșca mare, urmată de o caravană de borangicuri și gheme cu cioc: merge la pas, cu un pui în spinare, ca o cămilă, mânăta de un beduin minuseul, alb, asezat pe cocoasă.

Din pliscul unei zburătoare a căzut miracolul egiptian al unui scarabeu verde metalic, o bijuterie de smarald. E cea mai neasteptată frumusețe exotică, adusă poate de un curent din sud, de pe la Memfis, tocmai până în grădina noastră. Uneori ti se pare, când se încurcă vânturile deasupra caișilor cu portocale imitate, aninate prin frunză, că aroma uscată a pământului de Bărăgan se împânzește cu parfumele Arabiei și Smirnei și cu șaptele de noapte ale marelui Sfinx.

Ghionoaia cu zborul scurt, pestril, fuge din pom în pom și, agățată vertical pe trunchiuri, ca o scoabă, ciocăne coaja după găze, murându-se-n sus ca un atlet de o șchioapă pe prăjină. Dintr-un zarzăr răspunde și întreabă părcehea ei, ghionoiul, soțul de toată vara și de toată iarna al căsniciei dintr-o scorbură de undeva.

Un păianjen nu poate să iasă dintr-o apă: trebuie ajutat să scape. A scăpat. I se cade... Confratele își scoate din suflet mătasa, pe care se ridică peste sine, peste făptura lui de pământean. Un vârtej de epistole albe vine din cer: tot porumbicii - și dedesubtul lor, stârnite de o legănare, se-apropie de crini, dezlipite, timbrele în stol ale plicurilor trimise mănăstirilor de albine de Cel-de-Sus - fluturii, stampilați cu vârgătura neagră. Unul e albastru.

Umbra foilor de nuc aduce a miros de tămâie, și-n vișinii negri au mai rămas câțiva cercei atârnați, cu boaba șlefuită, de rubin.

Îl vezi cum sare ăla? Pune mâna pe bondoc! Te-a păcălit greierele parrat. Uite-l, te așteaptă mai încolo. Vrea să se joace cu tine.

Da, e-adevărat, e ora de-nserat. Câte una, ies cucuvăile gîngăse din fridele cosurilor de fum. E o familie de cinci – s-au înmulțit și încep să se cunoască și copiii lor: niște pisici cu capul turtit ca niște călugărițe cu comănac, cu ochii galbeni, cu aripi grele de cațifca, cu zborul molcom și pîtit.

Evenimentul zilei e puiul de găină orfan. Născându-se negricios ca un harap, de altă semițuie, maică-sa nu a vrut să-l primească. Lui nu i-a fost încuviințat adăpostul aripilor ei calde, ocrotitoare. Încercând să se cuibărească laolaltă cu frații lui, a fost alungat de câteva ori din cetate, și sta, singuratic și rătăcit, lângă o mătură care nu l-a refuzat.

– Nu e nimic! a strigat Paraschiva.

L-a luat de jos și l-a pus în sân. Nu mai piuie și se simte bine lângă țâța rotundă, din care au supt altădată și puii ei omeneschi.

Vorbiți mai încet, că puiul doarme, cu capul culcat pe dantelă...

1946

IREVERSIBILITATE.

Ce bine mă simt între animale și cât le respect! Îmi spunea ieri, la grajd, Ioniță Ciugulea, ridicând cu furca și lopata băligarul. Și ce frumos miroase și baliga asta cînsrită! Când mă rimiti, jupâne, cu laptele, în oraș, de-abia aștept să mă întorc la vitele noastre. Acolo pute, jupâne. Și nu-i o putoare simțită atît cu nasul, cît cu sufletul, jupâne. N-aș da o sută de domnisorî cu carte pe o singură vacă proastă, care nu știe a scrie și citi jurnale.

Ioniță, netezind vaca pe spinarea mătăsoasă, încovoiată la mîngăierea cu țasala, a mulțumire, o întreba:

– Nu-i așa, Joiță? și Joița, părând că înțelege, scoate un muget afirmativ.

Atâta știe să facă, lapte, dar îl face curat, feciorelnic, bun de gust și alb. Apoi, găina își dă oul, întodeauna la fel și parcă venit din stele, jupâne. Ursu latră, atâta știe, dar latră bine. Mâta toarce. Cocoșul cântă. Bibilica își grăiește cuvântul ei: știe numai un cuvânt, dar nu și l-a călcat niciodată. Coțofana se deosibeste, ca și grangurul, ca și sticletele și privighetoarea, după auz. Cucu zice „cucu“, îi place să-și spuie numele tare, pe toată lunca. Iese bufnița din limba ei? Nu.

Dacă nu le vezi, le află de departe urechea. Curcanul face numai ca un curcan. Rața face ca rața.

Se arată uliul dând ocoale cerului din fundul Tăriei. L-au simțit pasărilor toate, și gășca și-a întors capul cu un ochi către el, în sus. Își adună bobocii, cloșca își cheamă puii. Primejdia e pe aproape.

Ce-mi place mie, jupâne, e că nici un dobitoc, cum îi zicem noi, deșteptii, nu ia pielea altuia, penele altuia, glasul altuia, și că fiecare rămâne ce este, știind că de multe ori i se trage moartea pentru că vrea să fie numai el. Ce-i pasă țapului din munte, cu coarnele întoarse înapoi, că-l urmărește vânătorul ca să-l prăvălească într-o râpă, că se țin câinii după el? Se apără cât poate, mai aruncă și el câte un drumeț cu armă, prins între stânci și lovit cu fruntea și dat peste cap între prăpăstii, dar el e țap, cum l-a făcut Dumnezeu, până la moarte. E cinstea lui să nu se corcească, maimuțărind o fire ce nu-i a lui și tânjind să fie ce nu este.

Așa, dacă mă duc la porci cu hârdăul, știu că-i găsesc la locul lor. Nu dau la troacă de îngerii. Și, iarăși, dacă mă duc la îngerii, știu că nu dau de porci. Poate că râtul, ca o pecete, le-ar fi stat mai bine decât acelora, altor dobitoace, și că o țcălie cu zâmbet s-ar fi potrivit mai frumos cu obrazul dolofan. Dar porcul ține la râtul lui și nu-l dă pe nimic, nici

pe aripa columbei, nici pe spicele cu bătaie verde-aurie din coada rotită a mândrului păun.

Dobitoacele nu se iau unele pe altele cu împrumut, făptura lor e aidoma întodeauna – la muncă, la adăpat, la joacă și la moarte. Datina e pe vecie. Nici un asin chemat la judecata din urmă nu se va ascunde în alte straie și nu se va tăgădui. El va răspunde cinstit: „M-ai chemat, Doamne. Eu sunt măgarul. Fă cu mine ce vrei, nu mă privește. Asta-i boieria mea: cinstea și adevărul.“

1946

ECONOMICUL

Trebuie să mărturisesc oroarea mea de „chestiunile economice“ discutate cu competență și chiar cu elan de confrății mai cultivați. Uneori, citindu-le articolele, organizate pe concepții și puncte de vedere, mă cuprinde un sentiment de gelozie. Am impresia melancoliei de care trebuie să sufere un poligon hexagonal fără o latură sau două expus în geometrie, printre figurile textului, gol într-o parte. Mi se pare că mi-am ratat cariera de ziarist și că niciodată nu voi mai fi în stare să recuperez prin învățatură ceea ce am pierdut prin ignoranță.

Mă farmecă în dauna noțiunilor și terminologia nouă a literaturii economico-financiare. Când citesc masculinele „economicul“ și „politicul“ îmi vine o sfârșeală moldovenească, să *leşin*. Între acești doi poli se rotește toată substanța vieții, de care eu unul sunt incapabil să mă bucur din plin. Dacă mai adaugi câte ceva, zicând devize, monedă, valută, emisiune, medalie etc., obiectul durerilor intelectuale ia forme din cele mai grave.

Desigur că, pe furis, am căutat să mă instruiesc. Mi-am procurat cărți și dicționare. Am mai întrebat, pe ici, pe colo, directorii de bancă, profesori de o știință numită sociologie și de economie politică. O mulțime de savanți și de specialiști trăiesc minunat de agreabil de pe urma acestor lucruri admirabile, menite să prepare într-un viitor al doilea, al treilea sau al patrulea, dacă deocamdată, de vreo treizeci de ani încoace, e încă imposibil, fericirea omenirii, lăsată vreo câteva sute și mii de ani pe mâna unui empirism dezordonat. Ce să ne mai ascundem? Când omul avea ce să mănânce pur și simplu, adică în epocile de materialitate brută ale istoriei, când pâinea și mămliga, ouăle și carnea și peștele se găseau în toate farfuriile, el trăia de fapt o mizerie dezorganizată, ca o bestie, habar n-având de chestiunile economice, politice și financiare, de inflație, de bursă, de *hossă* și *bessă*, tot frumuseți care completează evoluția cerebrală și l-ar face pe Stan Stăniș din Aluniș să trăiască o viață superioară, în cosmografie.

Rezultatele studiilor mele secrete au dat un lamentabil greș. Aș fi putut și eu să învăț pe alții și să-mi modific și eu lista de mâncare, dat fiind că economicul contribuie satisfăcător la friptura, la gustările și la deserturile specialiștilor de valoare. Un bun economist dispune, afară de zahăr, ciocolată, banane, untdelemn de măsline și alte coloniale, de șuncă, de icre, de șampanie și rom. În cazul când eforturile mele culturale ar fi ajuns la concluziile juste superlativ, aș fi putut obține pe lângă o consolidare meritată a situației mele în presă, poate că și un post de trimis extraordinar pe undeva, în Europa, în America, pentru problemele misticismului de industrie și comerț. Asta se plătește gras, cu gușă și burtă.

Fatalitățile aninate de starea mea de brută mă refuză. Ele operează conform condițiilor de primitivitate: untul patruzeci de mii de lei, mierea cincizeci de mii, pătlăgeaua vânăta cinci mii de lei bucata.

N-AM FĂCUT NIMIC...

Un biet cetățean s-a dus la o autoritate. Îl supăra un vecin meschin care vroia să-i amărăscă viața. Motiv: îi făcuse vecinului tot binele cu putință și peste puterile lui. Cerea protecție și o intervenție fără sancțiuni, de simplă bunăvoință.

O instanță ocrotitoare fără act de violență reprezentat măcar prin bătaie, e inexistentă în legiuire, concepută romantic. Fără caracter senzațional, interpunerea autorității e inadmisibilă. Mișcarea ei statuară începe de la crimă, cel puțin de la tâlhărie. Adu-mi un cadavru și mă ridic din fotoliul meu de piatră.

– Ei, ce-ai făcut? l-am întrebat pe bietul cetățean.

– N-am făcut nimic...

Cei care nu fac nimic sunt nenumărați: e normal. Potolirea exceselor de ticăloșie nu cade în competența nici unui organ administrativ, și dacă cetățeanul urmărit de răzbunările adversarilor lui e un timid, dacă nu-și corige semenul cu bățul, bine aplicat pe lipsa lui de obraz, să rabde și descurajarea. Anecdota lui interesează de-abia când intră-n joc revolverul.

Dar bietul cetățean fusese consternat de altceva, de sutele de indivizi, grămădiți la ușa unui secretariat ca să se pârască unii pe alții, alternativ. Lăsându-și treburile, ei făceau coadă pentru pasiunea de a fi agentul unui denunț. Așteptau ore întregi să fie primiți. E o formă oarecum de a implica un chiriaș, un proprietar, un colocatar, un prieten, un coleg. Procedura nu se prezintă: el trimite scrisori anonime.

Funcționarul șef al autorității, scârbit și obosit, trebuia să asculte pe fiecare, în speranța că din miile de stupidități, debitate continuu și variate numai prin calitatea de dușmănie și platitudine a intenției, se poate întâlni și un „caz”. Adevăratul caz, extrem de rar, își pierde caracterul în torentul de chițibușuri și detalii sordide, care invadează atenția funcționarilor însărcinați să asculte monstrul cu mii de guri al calomniei și să ia, vai de ei! cunoștință.

Acum vreo treizeci de ani, în primul război mondial, în Bucureștii ocupați de o armată străină, o poliție militară își avea sediul la Ministerul Lucrărilor Publice din bulevard.

Denunțurile nestânjenite de nici o nefericire, de nici o eleganță, de nici un sentiment de elementară demnitate, veneau în valuri. Încă sub autoritatea românească și atunci când nu se știa precis ce-i radiofonia, mulți oameni pașnici au fost arestați, pentru că într-un pod s-a găsit întinsă o frânghie de rufe cu câteva zdrențe ude și spânzurate la uscat, pentru că un sărman de om avea o stație de emisie în interiorul unui baston, în vârful ghetei, sau în fundul pălăriei. Ajunseserăm în 1917 că poliția nemțească primea o corespondență anonimă de câțiva saci pe zi, care nu mai era desfăcută și mergea de-a dreptul la calorifer.

Procedeele se repetă, numai motivele se schimbă, după epocă. Zace în noi, bucureștenii, o facultate de a ne tăvăli în rușine iremediabilă. Nici o măsură, nici un stil, nici o solidaritate în calamitate nu temperează perpetua noastră țigănie. Unul pârăște, celălalt e pârât, individual sau pe categorii, și această activitate de diminuare și de murdărie se manifestează cu învierșunarea urii, mocnită și, între foștii asociați și camarazi, înspăimântătoare.

Spectacolul e de natură să anuleze orice credit moral și să dezguste pe cei ce ne asistă, mai de aproape sau de mai departe. Ei nu știu că între capitală și țară, că între hibriditatea orașului și permanența națională a stat întodeauna o prăpastie fără fund.

1946

„BANCA NAȚIONALĂ“

Discuțiile în privința naționalizării așa-zisului Institutul nostru de emisiune, zis și Beneré, aduce aminte, prin suprapunere și simbolism, de un fost splendid guvernator.

El izbutise să se confunde cu instituția, ca episcopul cu biserica, și unul și celălalt purtând în creștet o turlă rotundă bizantină cu poleieli și mărgelile, ca oltencele amfora de lut cu fiertură pentru oamenii de la câmp.

Mai marii băncii, ca niște musulmani, au purtat întodeauna barbă, din principiu. Om ras; om neros. Barba ideală a fost însă proprietatea unuia singur din toți idolii cu principii de finanțe.

Era frumos ca un împărat. De o frumusețe asiro-babiloniană, de taur întraripat, fără ca, mi se pare, să fi beneficiat de toate privilegiile anumite din comparativ. El se comporta mai degrabă ca o cadână masculină, voluptuoasă și lascivă și nu interesa femeile și vampele afară din cale de mult, cum ar fi lăsat să se presupuiască mustața aspră și capul de mare Decebal acoperit cu o impecabilă „Panama“.

Desigur, o capodoperă a naturii – și personajul se știa superlativ atare. Mâna lui era de la sine o bijuterie cu câte cinci tetine fragede, puse în valoare de câte un inel încrustat cu briliante. Când gesticula fără mănușile lui de culoarea imaculată a lămâiei, ți se părea că în reflexele scâpărătoare ale giuvaierelor de la falange, îmbinate cu o socoteală studiată, se încrucișează, scoborâte din firmament, între manșetele lui sticloase, câteva constelații convergente.

Acul de cravată era un luceafăr ghicit într-un nor de mătase stufoasă. Cravata fină ca un azur prins într-un zefir. Nasturii veneau dintr-un Orient fabulos, șofa sosea dintr-altă parte a lumii prin curier special, țesută într-adins, urzeală și nuanță în unic exemplar. Nici un desen de pantalon nu trebuia să repete în București motivele de gherghef alese de gustul triplu rafinat al puternicului personaj. Seminția lui părea că se scoboară din florentini și bourboni: se născuse cu un crin stilizat, undeva, în anatomia lui.

Ca să-și puie în toată lumina carnea și costumul, își comandase la Paris un automobil deschis jur-împrejur și la

picioare, ca un dric. El trebuia văzut și contemplat de sus până jos, din vârful pălăriei până în vârful pantofilor de lac, ca într-o vitrină. I se zăreau și ciorapii de Ypres. Barba rămânea totuși atracția lui deosebită, răsfirată fir cu fir și, probabil, fir cu fir unsă separat și parfumată dintr-alte flacoane.

Te uitai la acest soi de om îmbăiat firește de trei ori pe zi ca la un monument care nu asudă, nici nu secretează, curat și neutru ca marmura albă. Nu strănuta, nu tușea, nu scuipa niciodată. Intestinele lui trebuia să fi fost ca de sticlă, oasele ca de cristal, unghiile, din încălțăminte, de onix.

Trecând la Șosea în vitrina lui cu roți de cauciuc, se răspândea pe alee un miros de teatru cu evantalii și dantelă. Cucoanele care-i cunoșteau detaliile mărețiilor aparente din șoptite, ziceau: „Păcat de barbă!“ Domnii și-l arătau din trăsuri: „Banca Națională!“

Monstrul de frumusețe suferea fără să știe și de alte lipsuri decât voinicia. Era prost.

1946

NASTURELE GALBEN

E curios că pe câte le plac oamenilor civilizați, pe atât irită animalele uniforma și ghiozdanul.

Afară de cai, dovediți la curse și parazi demagogi și ariviști, celelalte cuadrupede nu pot să se împace cu nasturii lustruiți, cu cocardele, cu catarămile, curelele și drapelele, iar muzica îi face să urle. Când se arată în curte o autoritate, un U.C.B., un S.T.B., un C.F.R., sau altă trinitate cu blazon, nervozitatea câinilor nu mai poate să fie potolită. Îi scoate cu totul din fire chipiul cu fundul turtit, lătăreț și rotund, prin care apare

într-un relief de grăsime seboree, ghiuleaua craniului intelectual de dedesubt.

De ani de zile mă lupt cu lăptoșii mei să-i învăț să fie mai primitivi și mai politicoși cu vizitatorii, cu popa de la Zintâi îmbrăcat în patrafir, intrând cântăreț și gesticulând cu mătăuzul, ca o granată cu coadă, și cu toți reprezentanții de autorități, prevăzuți cu semne vizibile de tinichea și auriu, litere încrucișate și embleme.

Felul cum se înfățișează prestigiul excită antipatia lui Dulău, șeful unei întregi promoții protestatare. Zadarnic strig la el că e vorba de o regretabilă confuzie în spiritul lui, că vizitatorul a venit de la o instituție culturală, să încaseze pentru Radio, pentru Municipiu, pentru Electricitate, un abonament de tarif retroactiv și sporit de o sută de ori; că noi cu toții slujim laolaltă și Primăria și Societățile cu chitanță, evoluția generală. Iraționala potaie nu vrea să știe, și prezența în curte a unui zbhghi de metal o revoltă, îmi anulează obișnuita trecere de care mă bucur între câini, curci și mâțe.

Câinii mei au o mentalitate elvețiană. Am văzut în cantoanele federației prelați greci, cu mânecile largi ca niște șaluri, și cu potcapii, cu bărbi torențiale revărsate, trecând de la gară în oraș, aplaudați pe străzi, ca la cirul „Rancy“ numerele senzaționale. Respectuos, un agent civil îi întâmpina la hotel, punându-le cu amabilitate în vedere că „deghizarea“ e oficial interzisă. Dacă aveau de gând să stea în teritoriul Republicii mai mult, înalții demnitari erau rugați să treacă pe la un croitor înainte de a fi conduși a patra zi, cu toate atențiile cuvenite, la frontieră.

Tot o problemă de uniformă a dezgustat odinioară pe Wilhelm al II-lea, sosit în tren special la Zürich. Măritul împărat dorea să circule prin patria istoricului lui omonim cu întregul Stat Major al puternicului Reich, cu săbii și pinteni și să convertească pe helveți la pasul militar, bătut cu cadență. Uimit că în loc de o trăsură à la Daumont, cu panase,

președintele, într-o redingotă seculară, a scoborât la gară dintr-un vagon de tramvai, Kaiserul n-a mai putut să suporte condițiile unei defilări în oraș. Bruscând protocolul, s-a înapoiat în trenul special și s-a întors la Berlin.

Uniforma îi ferește pe unii, și pe alții îi scandalizează, ca pe câinii mei. Spiritul republican al lui Dulău merge atât de departe încât el nu tolerează nici factorul poștal, care, afară de geantă și chipiu, i-am explicat că e un om cumsecade. Mai pierde el câte un rând de scrisori, colaborând cu cinstea repetată a cârciumarilor din drum, mai cade câteodată, mai împarte corespondența de pe o uliță pe alta, dar el ar trebui să fie acceptat cu simpatie, măcar din pricina pașilor lui, întortocheați într-o figură de dans și a capelei dată pe ceafă.

Dar poate că atitudinea anarhică a câinilor din bățatură, față de uniformă, vine din sentimentul de conservare și din reminiscențe. De câteva ori stăpânul lor a fost luat cu duba, iar ei au fost scoși de la hingheri.

1946

HANSI

La Târgu-Jiu, în lagăr, parada militară cotidiană constituia o atracție însemnată. Ea coincidea cu sosirea comandantului, colonelul, căruia, schimbându-se garda, ofițerul de serviciu îi raporta cu mâna la cozoroc, în poziție de drepti, că în timpul nopții nu s-a întâmplat nimic deosebit, că prizonierii sunt bine-crescuți și docili, că ordinea domnește pretutindeni, în cuprinsul celor trei grupe, ciocoi, comuniști și pribegi. Sârma ghimpată era jur-împrejur intactă, nu evadase nici un deținut, apelul nominal fusese făcut.

În capul oștirii de două sute de oameni ai unei gărzi, care se schimba la sunetul trompetelor, pășea solemn un cățel. Cățel

fără rasă, o corcitură cu capul mai greu și mai voluminos decât putea să fie spinarea, el se chema Hansi și rămăsese de la polonezi. Cotropiți de diviziile naziste, soldații poloni se refugiaseră în România și, pentru adăpostirea lor corect organizată, guvernul britanic construisese, pe o moșie luată în arendă militară, pavilioane – lemn și carton – în valoare de un miliard de vremuri bune.

Polonezii au lăsat în lagăr câteva soiuri de animale și un neam de pisici, mai lungi decât cele românești și din care deținuții îngrijeau de cele mai nefericite. Deținutul colonel Stavăr avea patru, cabana nr. 5 adăpostea mai multe, comunistul inginer Solomon, care punea statul în primejdie de optsprezece ani, de când sta, fără întrerupere, închis în toate pușcăriile, adoptase două, suferind toate privațiunile, de hrană și de încălzit, iarna, în folosul lor. Mai mult de jumătate din porția lui de mâncare cu carne era pusă deoparte într-un sufertaș, iar un ochi al ferestrei de la cabana lui, scos din ciurciuvele, lăsa loc mâțelor să intre și să iasă. Bunătatea inginerului, personaj de o frumoasă inteligență calmă, evidentă pe fizionomia lui și pe un cap masiv, alesese întregul itinerar de urcare și scoborâre a mâțelor lui, construindu-le o scară cu trepte de la geam la pământ. O pisică bolnavă îl turbura profund pe acest om de ispravă, ca de vreo patruzeci de ani.

Hansi era prezent la prima trompetă, auzită din fundul depărtat al lagărului cu drumuri și răspântii. Dacă vorbeai cu el se trezea brusc din plăcerile mângâierii, ciulea o ureche și dădea fuga într-acolo, luând comanda, mândru și triumfal. Ofițerii îl chemau: Hansi! Soldații strigau: Hansi! Deținuții îl răsătau: Hansi! Nimic nu-i turbura solemnitatea și, de altfel, știa numai nemțește. Hansi era o personalitate acceptată, ca și colonelul comandant, alături de care câinele inspecta cele două fronturi de gărzi, aliniate unul în fața celuilalt, în curtea comandamentului, cu zăbrele la Șoseaua Națională a județului

Gorj, studiată cu de-amănuntul de către deținuți, în vederea unei invazii nocturne a gestapoului și unei lupte către Novaci.

Apoi, la retragerea gărzii precedente, Hansi conducea compania până la cazarmile din latura teritoriului, din zare, și venea îndărăt civil.

Își făcuse datoria și se întorcea să-și acorde și plăcerile odihnei meritate, fără să uite să treacă pe la bucătărie. Participa la jocurile de fotbal, voleibal și baschet, urmărea zborul mingii, apuca prietenește pe jucători de pantaloni, primind de la fiecare bucata de zahăr, păstrată pentru el într-un buzunar. Noaptea, pe frig, el își muta domiciliul în chilia cea mai caldă și dormea, când la o cucoană de la cabana numărul 8, când la numărul 10 la picioarele unui american, când la un fost general sau profesor de literatură turcă și arabă, sforăind subt pat ca un om, cu nasul în dușumea.

– *Hansi du bist ein Pole!*...

Hansi, patriot și conștient, se ridica în picioare și urechea lui se întorcea ca o antenă înspre Varșovia lui Kosciusko...

1946

14 IULIE

Duminică, la Paris, fostul nostru Zece Mai francez, cu particularitatea lui revoluționară, ziua de Quatorze Juillet s-a petrecut, fără nici o îndoială, după tipic. Adăogându-se certitudinile, mai de mult absente ale unei victorii, concrete, ultima victorie franceză.

Traducerea în viața Parisului și a Franței întregi a evenimentului istoric pentru toate vremile și popoarele din lume, e cel convenit. Într-o imensă forfotă, în răspântiile străzilor și bulevardelor, cu orchestre și fanfare, nepoții

însângerați ai generației din 1789 și inamicii ocupației recente dansează și cântă. Pe locul unde cetatea Bastiliei, în care, legați cu mâinile la spate intrau, fără să mai poată ieși, toți câți gândeau, scriau, murmurau și scrâșneau, în suferința lor pentru țară, au scăpărat stele de artificii. Un simplu bilet regal, cunoscut în timpul premergător revoluției sub numele de „*lettre de cachet*“, și adeseori și fără această formalitate, de specia unei note de plată, era de ajuns ca părintele, fiul, fratele, câte unul sau toți laolaltă, să fie luați de acasă și făcuți dispăruți.

Dacă ziua de 14 iulie ar fi însemnat numai atât, scăparea Franței și a francezilor de inchiziția civilă și polițistă a unei guvernări inaptă să-și asigure autoritate prin mijloacele care să o sugere mai mult decât să o impuie prin constrângeri, și evenimentul renașterii naționale tot ar fi avut semnificația lui universală. Dar faptul care ridică răscoala franceză la rangul de simbol și împarte istoria lumii, de la începutul ei știut, până în zilele noastre și de-a pururi, în două epoci distincte, una de mii și mii de ani și ceastalaltă numai de o sută cincizeci și șapte, de-abia începută, e stabilirea Dreptului Omului, pân-atunci călcat, și Dreptul, și Omul, în picioare.

Omul exista pân-atunci între animale zămislite în săptămâna Facerii, relatată de *Biblie*, amestecând degetele lui Dumnezeu cu praf de țărână și o gură de scuipat. El n-avea altă legătură legitimă cu abstracțiile care îi condiționează o stare civilă pe planetă. Apoi, începeau numaidecât, datoriile omului, făcut să servească un cler, o aristocrație, o suveranitate și carnea trebuincioasă războaielor și pușcărilor de stat. Ce era statul? Statul sunt eu, putea să spuie cu drept cuvânt un prinț francez. El era statul, cum mai târziu statul a fost întodeauna temnița și ghilotina.

Doctrina Drepturilor Omului a supărat atunci, de când acestea au fost proclamate, toate stăpânirile cu tendințe de dictatură, proprii regimurilor care apucă să dureze. Câtă ironie de gazetărie mediocră și de searbădă elocință n-a luat peste

picioar, și la noi, principiile romantice franceze: Libertate, Egalitate, Fraternitate! Libertatea nu-i făcută pentru om, egalitatea e absurdă, înfrățirea e o demagogie... Adevărul era în asuprire și în metodele Bastiliei, dărâmată nu numai la Paris, ci și în toată lumea.

Lupta din 1789 va fi încetat poate pentru francezii care au valsat și duminica trecută pe motive de Strauss la Tuileries și Versailles. În unele regiuni ale globului, Drepturile se lasă așteptate. Omul e încă o caricatură și un invalid politic, iar Bastilia se repetă. Omul pur și simplu, omul elementar, peste categorii, caracteristici, naționalitate și credință, ființa respectată de toată gândirea și dragostea celor ce au lucrat cu geniul și însuflețirea unui ideal la noblețea lui ofensată.

1946

DOCTORUL BAGDASAR

Frecventând pe vremurile de demult, de foarte demult, sectorul acelor obiecte ale spiritului, obscure, cunoscute sub numele mistic de științe oculte și magii, și duse într-ascuns, din cercetări în cercetări, în epoca medievală, la condamnarea lor de către Inchiziție, ca niște vrăjitorii, cu arderea pe ruguri a nevinovaților cercetători, la un moment dat, cum se spune pentru evitarea datelor de calendar, m-am lepădat, de oboseală și de scârbă.

Nu-i mai puțin adevărat că din alchimia ocultă au ieșit pe de-a-ntregul admirabila chimie modernă, presentimentele care au determinat partea cea mai subtilă din fizică și metodele de analiză și sinteză. Munca de câteva sute de ani, misterioasă, de prin mănăstiri și beciuri, zadarnică în ceasul ei, nu a fost cătuși de puțin sterilă, și dacă descântătorii de odinioară n-au

descoperit piatra filosofală, care preface în aur tot ce atinge, nici elixirul de viață lungă al lui Faustus, mai târziu, învățații laboratoriiilor luminoase de azi, virginală ca niște altare, au scos din pechblenda terestră fărâma de radium, împrumutată de la soare, și atomul, deflagrat în bomba de la Hiroșima și Bikini.

Mi-a rămas totuși de atunci, din prima tinerețe, un fel de sens poate fals dar real, al efectelor obsesiei tenace și o intuiție a transformărilor și a vecinătăților prin asimilări de sentiment. Există în practica de laborator un fenomen al osmozei, așa-numit, care face ca două lichide distincte, separate într-un recipient, de o peliculă, să-și împrumute reciproc proprietățile lor speciale, aflate într-o afinitate oarecare. Nu e cred prea riscant să presupunem că și între materie și intelect se poate reproduce fenomenul de influență, de vreme ce și unul și celălalt fac parte din aceeași natură, în care iradierea impalpabilă și materia pipăită par interdependente.

Îmi vin înainte conturile de ceață ale acestor nedeterminate tâlmăciri ale întunericului științific, la moartea doctorului Bagdasar, obsedat până la exterminarea oricărei sugestii contrarii, de trei certitudini, organizate în inteligența lui ca un adevăr unic, definitiv și nediscutabil. Orice bolnav, prezentat acestui regretat neurolog, trebuia să aibă, obligatoriu, cancer sau tumoare. În sala de chirurgie a spitalului de boli nervoase, doctorul opera aproape cotidian un creier, la temperatura științifică de cincizeci de grade centigrade, și toaleta scotocirii în craniu și în coloana vertebrală dura nu mai puțin de cinci ore de ceasornic. L-am întrebat odată la patul meu de sigur bolnav de cancer, dacă o asemenea tortură a chirurgului – nu mai era vorba de pacient – nu-l exasperează, și am simțit, dimpotrivă, că-i făcea plăcere, ca o problemă bizară unui matematician de vocație. Avea o pată de sânge din ziua aceea, ca un motiv de broderie, pe ciorapul lui cenușiu, între marginea pantalonului și pantof.

Medicii, din care două somități, au fost siliți să adopte diagnosticul doctorului Bagdasar, dovedit cu simptome absolut concludente și cu fotografii, afară de unul singur și de bolnav... Din întâmplare, o întâmplare interesantă și bună de povestit vreodată, bolnavul văzuse prin Europa vreo șase sute de cazuri de cancer la toate gradele, adică mult mai multe decât poate să constate un medic sau un chirurg într-o viață și într-o singură localitate. Pentru poezie, cancerul se bucura și de o denumire mai potrivită cu optimismul familiei: neoplasm.

Nefericitul defunct care era numit ministru al României în Statele Unite, unde a studiat cu bursa Rockefeller specialitatea, i-a spus unui cunoscut comun, acum vreo două luni, pe patul de moarte: „Bine ar fi să ne înșelăm ca în cazul Arghezi...”

De astă dată, bietul doctor nu s-a înșelat. A murit de neoplasm...

Înșelăciunea este, în medicină, permisă.

Fie-i țărâna ușoară și parfumată.

1946

TINERET

Desigur că evoluția moravurilor în raporturile dintre profesori și elevi a dat un tip de profesor mai apropiat de inima copiilor decât în trecut, și mai drept. Distanța de la catedră la bănci s-a micșorat. Școlarului nu-i mai cere dascălul să-i reproducă *ad litteram* conținutul paginei a șaptezeci și doua dintr-un manual, și în multe cazuri situația intelectuală de tablă de materii a elevului a încetat. Elevul nu mai e bătut, dacă nu își aduce aminte proprietatea a zecea din aritmetica rațională. Directorul mai schimbă câte o vorbă cu el, profesorii, cei mai

buni, îi arată câte ceva din camaraderia dorită de pedagogie. Sunt și profesori care-și iau de braț elevul, ca pe un copil ori un nepot, când elevul trebuie discret admonestat, și o lecție de atitudine se isprăvește cu o strângere de mână. Nimic nu-i mai bine-venit chiar pentru „elementele rele“.

Copilul, până aproape de bacalaureat, e, mai des decât nevoia, un ied speriat, asupra căruia tabără întâi și-ntâi rigorile stupide părintești. Taică-su, care și-a pus de gând să-l facă doftor sau inginer și să-l însoare cu capital, îi cere nota zece la toate studiile. Maică-sa, matroană ambițioasă, pretinde premiul întâi. Consiliul de familie, unchii, mătușile, colonei, farmacistele, îi predică un complex de datorii obositoare. De-abia scapă de atmosferă, bietul băiat, la cinematograful, unde orgoliile familiei încetează.

Nădejdea lui e la profesorii de la școală. Dacă nici ei nu sunt în stare să-i dea un echilibru sufletesc, deficitul continuă. Din școală iese un tineret demoralizat din pricina dascălilor, aflați dedesubtul nivelului adecuat, și descurajat de familie. Influența preotului, absorbit, ca un negustor, în problemele rezumate la rubrica „venituri“, e inexistentă. De multe ori, singurul prieten adevărat al copilului terorizat, până când începea prietenia lecturii literare, a fost un cățel.

E vorba, evident, de copilul de oraș, la care se alătură copilul venit la școală la oraș de la țară, străin și speriat și el.

Tineretul, cel de după vreo șaisprezece ani, mai cunoaște și acea enigmatică și stranie criză a pubertății, comună tuturor generațiilor, turburate de o stare de confuz misticism.

La universitate, distanța, oarecum scurtată în liceu, sporește. Studentul se simte tot străin, aducându-și aminte de cuvintele lui Eminescu despre românul în țara lui. Partidele politice l-au întrebuițat spre îndoita dezonoare și a lor și a tineretului, ținut la ușa de din dos, umilit, desconsiderat. Lipsa de cadre valabile a vechilor partide strâmtorate și bine pronunțată: ele culeg ce au semănat.

Am avut, ca toți băieții de vârsta mea de atunci, la șaptesprezece ani, criza mea de mare descurajare. Un coleg m-a dus într-o seară la clubul socialist „Lumea nouă”, din Strada Doamnei. Am mai povestit acest episod. Întâia oară am putut să intru undeva fără bilet și fără să fiu alungat de o uniformă, de o baionetă, sau de niște mustăți. De la ușă mi s-a spus: „Tovarășe...” Nu mi s-a spus: „Bă!...” M-am suit la etaj... O promiscuitate bizară, dar simpatică și caldă, m-a primit în mijlocul ei. Am fost întrebat dacă vreau cărți de citit, am fost însoțit la bibliotecă. M-am simțit ca într-o patrie mai bună. Am plecat de acolo cu o speranță... Mi se părea viața mai adevărată. Și m-am dus acolo de mai multe ori. Mai de aproape, criza mi-a recidivat. În toată lumea, n-am avut cui mă spovedi, de îndoielile, de vagul și de tristețea în care trăiam, nici un dascăl, nici un prieten mai mare. Simțind că șovăi și că fatalitățile sociale sunt gata să mă declaseze și să precipite ordinea mea morală, primită de la natură, în aventură, mi-am făcut bagajul și m-am închis într-o mănăstire. Nici între clopote și icoane nu mi-am găsit prietenul, fratele, camaradul pe măsura crizei, și ambianța pe care o căutam flămând.

E un răspuns, oarecum, pe care-l dau și timpului, dar și tinerilor care-mi scriu din ce în ce mai mult și cărora, în loc de povețe, nu le pot oferi decât similitudini și paralelisme.

1946

ZVÂRLUGA

Zvârluga e chișcarul... N-aș putea ști dacă nu se scrie mai onomatopeic: chițcarul, întrucât acest pește ca șarpele și care se cheamă pe mai puțin moldovenește țiparul, e numit așa pentru că, dacă-l calci, țipă. Nu țipă din gât, ca niște alte

făpturi cu țiplă-n beregată, ci ca nelumea, de pe la coadă, unde chișcarul ar avea un fel de bășică, din care, când strângi, scoate glas. M-aș ispiți să scriu de aceea și chițcar, în loc de chișcar, care în Bucovina poate să vie de la chișcă, pișcă, după cum tot acolo pielea se cheamă pchiele. Băgare de seamă, la condei, să nu o ia înainte cu alte pchilde, necuviincioase...

Țiparul vasăzică! El nu are nici icre, nici lapți, nici parte bărbătească, nici femeiască. Nimeni nu a știut niciodată, până acum douăzeci de ani, cum se înmulțește; nici Aristoteles, nici Herodot, ajungând la credința că atarele pește se naște de la sine, ivirea lui din nimic fiind o dovadă că ființa lui Dumnezeu este.

Am auzit de doctorul Charcot, din Paris. Fiul Charcot, îndemnat de ilustrul său părinte să urmeze meseria de medic de nebuni a tatălui, dând un strălucit examen de doctorat și ieșind întâiu, dar rămânând adânc mâhnit că Leon Daudet, colegul lui de clasă, zvăpăiat, a strigat în auzul aulei că izbânda fiului se datorește umbrei tatălui, de la spitalul La Salpêtrière, s-a scârbit. Și-a cumpărat o corabie cu pânze și a rătăcit toată viața pe oceane și mări.

O bucată din Atlantic, încăpută într-o scorbura de continent, la gâtlejul celor două Americi, Mexico, se cheamă Marea Sargasselor, din pricina buruienilor sargasse care o năpădesc. De acolo ia naștere și vântul cald. Vântul cald străbate oceanul și apucă, scaldând coastele pe unde trece, din colțul Marocului, pe două poteci, una spre miazănoaptea Europei și alta prin Mediterana și Marea Neagră spre România...

Charcot a îndemnat pe exploratori și pe oceanografii prințului de Monaco să scotocească bine, că marea tulbure și grasă a Sargasselor e un cazan, în care fierb și dospesc multe din tainele globului nostru.

Un învățat danez, Johannes Schmidt, un năzdrăvan și el, și dezgustat și el de pământ, călătorind și el pe talaze, într-o

corabie a statului Danemarca, ale căruia venituri sunt aduse pe a treia lor parte din pescuitul uriaș al țiparului, pândit la trecerea lui îmbulzită în strâmtorile peninsulei, a luat profecția lui Charcot în serios și, căutând treizeci de ani, a descoperit înmulțirea zvărlugii... Peștele-șarpe se cheamă așa pentru că se zvârcole și se azvârle, după cum izbucnește și izvorul Izbuc de lângă Oradea Mare.

Schmidt a văzut că acolo, departe, prin dreptul Bermudelor, marea geme de gloatele miliardelor de crâmpeie străvezii, „ieptocefalii“. Vântul cald le fură în drumul lui spre răsărit în toată lumea, și ca să ajungă din locul de naștere, pretutindeni, ele călătoresc prin apa sărată până la gurile râurilor dulci și până la Sulina, la noi, trei ani întregi. Ele dau năvală-n râuri, împotriva apei. Apa dulce prefăce crâmpeiele în pui de pești, care sosesc în cele mai subțiri pâraie și fire de undă. Într-o noapte neagră, fără lună, peștii ies din apă, orbește pe pământ, se târăsc prin bălării și trec în nămolurile zăcute, unde se cuibăresc nemișcați, zece ani. Venirea ploilor mari îi răscolește, ca în Suceava, și sătenii îi prind în coșuri de nuiele, ca pe raci.

La vârsta de treisprezece ani, ca la un semn, țiparul se trezește pretutindeni, din toate nămolurile Europei. El a crescut cât brațul de la cot în jos, i-au crescut și ochii și aripile de înot, culoarea lui nehotărâtă se face argintie. Părăsește nămolul. Se târăște iarăși pe pământ, ia calea pârâului pe care a venit și coboară îndărăt Siretul, Dunărea, Marea Neagră, Mediterana, Gibraltarul, Oceanul, cu o iuteală de douăzeci și cinci kilometri pe zi și la o adâncime de cinci sute de coți, timp de șase luni, înapoi la Sargasse. Pe drum, el se face bărbat și femeie, gonind spre locul dragostei, ca regina stupului în mai, în târii, pentru fecundare. Își lasă icrele și lapții și moare...

Acest miracol e povestit într-o carte necunoscută, necită, nebăgată în seamă, apărută acum câteva luni, *Între artă și știință*, de doctorul I. Weinberg, medic, muzicant, călător prin toată

lumea și explorator... Cuprinsul ei, muzică, medicină, îngrijire samaritană, animale etc., etc., o face prețioasă pentru bibliotecă și cititor, căruia îi dă o senzație de înălțare și o plăcere ca după o călătorie în eternitate. Asemenea scrieri, mult prea rare în limba românească, trebuiesc cu toată grija adunate.

1946

GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA

II

Ziarul „Adevărul“ a primit și a publicat din partea nu știu cui să zic, a Sindicatului Artelor Frumoase, a comitetului expoziției Salonului Oficial sau a comisiei de premii, câteștrele autorități plastice independente și opuse, fiind întruchipate exact în aceleași unități, un răspuns la alte două tablete. Procurorul e și Curte și avocat și, în cazul premierilor de sine, și împlicinat, o babilonie de atribuții, impermeabile la un simț de corectitudine normal.

Răspunsul tace mort în ceea ce privește cauza fundamentală atât a sciziunii Salonului Oficial, a celor nouă expozanți, pictori și sculptori, de care s-au interesat prezentele tablete, cât și a dării de față a procedeelelor inaugurate în grădina florilor de ulei și a statuilor dintre ele.

Chestiunea e deplasată din centru la periferii, ca întodeauna când, luat de scurt, vinovatul se apără, împotriva unei isprăvi de materialitate categoric precizată, cu Sfintele Taine abstracte și cu motive de sensibilitate improvizată, cu Adam și Cain, socotindu-se descărcat de răspunderi cu un simplu purgativ. Tabletele au jignit, spune răspunsul, iar expozanții, retrași din colaborarea la o mascaradă cu profit, sunt reacționari...

În folclor asta se exprimă că dai într-un loc și crapă cu câteva palme mai jos.

Pricina nu pornea din câmpul politic, democratic sau reacționar, ci strict din pictură, din expoziție și din neregula grosolan inelegantă a comitetului sindical. Nu încap două interpretări pentru o ticăloșie.

Dar „Adevărul” a primit și a publicat și replica grupului Luchian–Paciurea. Constituit din organizarea celor nouă artiști retrași de la Salon, în vederea unor viitoare expoziții ale grupului autorizat, cu ctitoria celor doi mari înaintași, un pictor și un sculptor, unul chinuit o viață de aceleași tendințe ca urmașii lor de azi, iar celălalt suferind și după moarte de ingratitudea factorilor cu misiunea de a ține teafără candela marilor noastre talente, grupul ține să-și dovedească legitimitatea.

Să precizăm, cel puțin pentru respectul ce li se cuvine oficial, că doi din ei, și anume sculptorul Ștefan Băieșanu și pictorul Petre Suteanu, au meritat din partea statului câte o bursă la Paris. Ar mai rămâne ca după rușinea de care s-a acoperit, comitetul să stăruie în poziția lui meschină și să instrumenteze pentru anularea burselor acordate.

Replica grupului Luchian–Paciurea nu s-a dat înapoi să urmeze comitetul pe terenul politic, străin rămâne ca după rușinea de care s-a deplasat în lamentabilul lui răspuns. Și iată că nu avem de-a face cu niște „reacționari” epurabili, ci cu o majoritate de socialiști și comuniști... Poate că partidele în cauză n-ar face rău să modereze excesul de zel ridicul al componentilor riscatului comitet.

Răspunsul comitetului îmi face o declarație la sfârșitul adresei lui oficiale și mă simt măgulit, cu toate că nu cunosc numele din comitet, ale celor care, după spusa lor, mă iubesc, ca să mă verific cât îi iubesc și eu pe ei. Dacă e vorba numai de domnul Camil Ressu, singurul semnatar al răspunsului publicat, sentimentele mele de vechi militant pentru cauza talentului domniei sale de mare maestru, dintr-o

vreme când era hulit cum hulește azi comitetul pe tinerii altui început de epocă, domnul Camil Ressu are dovezi personale, autentice și recente că liniile mele nu s-au frânt nici curbat în aproape patruzeci de ani de când sunt, cum știu eu să fiu, și prieten și adversar, și că ele merg drept și acum. Însă nu mă simt în stare să mă împac să-l văd pe Camil Ressu, la vârsta și la exponentul lui, deghizând cu numele lui un atentat contrariu și inteligenței și spiritului de independență, cu care m-a obișnuit – și girând poate cu dezgust, dar public, o acțiune dezonorantă.

1946

CARACOȘTII ACADEMIEI

Academia Română, o veche adversară a înnoirilor literare, proprii să-i justifice inactivitatea, a fost onorată de noi, într-un moment de strâmtoare, înainte de a-și fi dovedit lipsa de ținută. Intimidată de un atac politic, care a slujit de marcă râvnelor îmbătrânite, ahtiate după o immortalitate inserată în „Monitorul Oficial”, Academia s-a supus injoncțiunilor venite din afara Paradisului interior, intrând pe calea strâmbă a compromisului și a concesiunilor și călcându-și caracteristicile de for închis și de cetate. O singură atitudine putea să fie compatibilă cu spiritul ei conservator, indiferent dacă se mai poartă cununa mistică, sau dacă s-a demodat. Cui nu știe să moară frumos, i se acordă o viață mediocră și inutilă. Ce putea să facă Academia? am fost întrebat. Să-și încuie porțile și să depuie cheia în mâinile regelui, ctitorului așezământului din Calea Victoriei, nr. 125.

Am toate atențiile de sentiment minor – pentru domnul Caracostea, profesor de niște oareșicare literatură în

Universitate și academician fără titluri de „creativitate“ după terminologia domniei sale. Dar când fotoliile Academiei sunt ocupate de Caracosti, etica degenerază și actele de prim-plan rămân în competența unui servilism de sufleur.

Domnul Caracostea, un prototip al absenței de personalitate, merită iată câteva rânduri, care fără să fie un contrapunct sunt un epilog.

Domnia sa e un motiv al pancreasului. Într-o discuție contradictorie pierzându-și comodul echilibru, îi vine rău adeseori și domnia sa trece în cabinetul de alături și... varsă.

Pe vremea regimului trecut, mi s-a plâns odată că mareșalul Antonescu, căruia îi ceruse dictatura poeziei și a prozei românești, și care i-a acordat-o cu insistențele profesorului Gamilscheg, fűhrer pentru cultură la București al ambasadorului Manfred von Killinger, nu-l înțelege și că toate rapoartele trimise de la Fundațiile Regale, unde scheletul intelectual al domnului Caracostea fusese impus cu violență, sunt eliminate cu o diagonală roșie, punctată cu semne de întrebare.

Fuseam și eu ceva, cumva la Fundația de Literatură și Artă și am fost de părere, de vreme ce eram consultat, să închidem și să lichidăm citând axioma morții frumoase. Domnul Caracostea își iubea însă ficatul și pancreasul și prefera, decât să moară frumos, să trăiască urât, dar să trăiască. În realitate, domnia sa voia să rămână singur într-o autoritate și într-un buget, care-i permiteau să-și trăiască nuanța de viață.

La Academie, domnește, în lipsa ei de ținută, spiritul caracostic. Vulgaritate, lașitate, confuzie și reticență. În dezorientarea care-l face să tremure și să vomiteze, spiritul s-a întins și la critica literară. Simptomul caracteristic al ultimei deshidratări îl oferă două premii literare ale Academiei, atribuite unei literaturi de javre agramate, semnată de două lepădături ale condeifului, un oarecare stupid al versului și un oarecare pseudo-folclorist care n-ar putea împlini într-o

redacție de ziar de provincie nici sarcina transportului corecturilor din tipografie, ori a ștergătorului de praf de pe ghete.

Moartea frumoasă a cedat alternativei: moarte prin oticneală.

1946

COPIII DUPĂ RĂZBOI

Îmi vine la ureche, din mahalaua mea, plină de copii frumoși, următorul lucru petrecut, pe care-l voi povesti în stilul uscat al lui Prosper Mérimée. E singurul chip de a prezinta o împrejurare, care cere nu exces de culoare și de calificative, depășit de o realitate mai gravă decât zece asasinate și tâlhării adunate la un loc.

Să vedeți ce simple sunt elementele acestui crâncen episod și cât de sumare marginile lui.

Un părinte se plângea în tramvai, acum câteva zile, unui prieten, comisar de poliție, urcat din întâmplare pe platformă lângă el, că-și caută copilul, dispărut de vreo trei ore din fața casei, un copil mai mic de șase ani. Nedispunând de un vehicul rapid, care să-i permită alergarea de colo până colo, de la un capăt cardinal la celălalt al capitalei, nefericitul părinte trebuia să repete cruciși naveta din toate laturile depărtate ale orașului cu vagonul, și timpul trecea sporindu-i la fiecare sfert de ceas disparerea. Dacă zace o noapte peste un eveniment de asemenea natură, a doua zi poate veni cu o panică nouă, care în pauza catastrofală l-a complicat.

Comisarul, preocupat profesional de ceva, asculta cu o atenție, care nu participa numaidecât la toate amănunțele amplificate de disparerea omului cumsecade. „Cunosc, pe cât

mi-aduc aminte, copilul dumitale, și parcă l-aș fi văzut azi într-o curte, undeva, l-a întrerupt comisarul. Caut să-mi amintesc... Cum era îmbrăcat?"

La prima stație, comisarul s-a dat jos din vagon silindu-l pe părinte să-l urmeze. A oprit un automobil și s-au îndreptat spre o mahala, pe unde trecuse polițaiul mai devreme. Șovăind să identifice locul, „mi se pare că l-am văzut aici, zise comisarul sărind din mașină dinaintea unui șir de zăbrele. Să vedem dacă nu m-am înșelat“.

Sagace și teafăr la minte, comisarul nu se înșelase... Copilul era în curte. Plângea. Părintele nu mai știa pe cine să îmbrățișeze mai repede, pe copil sau pe comisar.

Până aci, s-ar putea presupune că e vorba de o neînțelegere de familie, care, în cazurile de divorț nesocotit, își discută ființa nevinovată și plăpândă a unui copil, „rezultat“, cum spune limbajul juridic, dintr-o căsătorie desfăcută.

Nu. Cel care furase copilul din poarta casei părintești era un individ cunoscut în cartierul lui că se îndeletnicește cu vânzarea clandestină de carne de vițel...

Nu știi ce mai urmează și n-aș putea să bag mâna în foc că cele povestite sunt perfect adevărate. Un sâmbure de adevăr nu poate totuși să lipsească din această povestire, fără ca insul care o spune și o propagă să nu fie un dement. Oamenii nu sunt chiar atât de execrabil ticăloși, încât să născocească o asemenea ispravă din senin.

Până la o dezmințire oficială, care ar fi bine-venită, dar care ar putea să fie numai caritabil-liniștitoare, ceea ce e normal, publicul să ia bine seama la copii. E de ajuns că circulă numai zvonul pentru ca pericolul să existe. Pe aceste timpuri de indiferență la crimă și de alienație mintală provocată de mizerii diverse, se poate găsi un amator țicnit, cum a fost câte unul prin străinătăți, satisfăcut în comerțul lui că-și poate procura carne de vițel gratuită.

VĂLENII

Am citit un articol de ziar, semnat cred că de un profesor, pluralul „noi“, adică noi profesorii, fiind revelator de meserie, că Universitatea liberă a lui Nicolae Iorga se redeschide. În vreo cincisprezece zile de conferințe și cursuri se lichidează tot programul, de altfel neanunțat, al unei sesiuni.

După o vacanță atât de îndelungată de mai mulți ani, se cuvenea o proză de redeschidere însuflețită de pâlparea în slovele ei a unei stări sufletești. Nimic! Fraze de câlți și gânduri de iască: un arhivar de judecătorie de pace n-ar fi comis un mai searbăd text inaugural. Posteritatea intelectuală activă a omului de văpaie, care utilizând de preferință vreascuri și surcele, le-a consumat pe toate, e o imensă cenușă.

Sensul școlii Iorga, de la Vălenii de Munte, a fost că, o dată pe an, participanții căpătau o prospețime pierdută anual între catedră și terfeloage. Profesia de dascăl, ingrătă și amenințată cotidian de încremenirea fosilă, trebuie din când în când scoasă la aer și vânturată, ventilația de sine fiind mai dificilă și proprie numai temperamentelor de elită.

Diformarea pedagogică a omului trebuie deci compensată. Vălenii au fost în același timp o insulă de românitate. Contrariu decât la alte popoare, de a treia mărime sau de a patra, românii și-au creat o cultură națională, suficientă, la rigoare, pentru îndestularea semenilor necunoscători de limbi străine. Această noțiune, curățită de șovinism, cei care n-au obținut-o din cumpănire și meditănd au învățat-o la Văleni, în același timp cu încrederea în propriile puteri. Nu e un secret, care trebuie ascuns, că naționaliștii noștri s-au remarcat și în ultimul război printre prizonierii de toate neamurile, prin hărnicia lor disciplinată și un spirit de inițiativă cert.

Universitatea de la Văleni nu trebuia să dispară cel puțin pentru sentimentul de ofrandă adus întemeietorului ei și

spiritul care a fost în stare să o animeze trebuia recuperat în parte asupra indiferențelor succesive.

Redeschiderea ei e făcută pe tăcute, cu șovăială și, din ce s-a putut citi, fără râvnă, ca și cum n-ar fi un eveniment. S-a împlinit mai mult o formalitate de scadență, de către succesorii de firmă fără clientelă. O largă răspândire a unui manifest propriu-zis nu s-a crezut utilă și niciodată n-ar fi fost mai necesară decât azi, după un asasinat abject și o uitare nepermisă.

Dar pentru ridicarea din întuneric a unei făclii înecată într-o mocirlă de sânge, ar fi trebuit, dacă nu un geniu, talent și dacă nu talent, entuziasm, o seamă de inteligențe alese, un sobor de personalități, care să nu dea unui avânt întrerupt și frânt o traiectorie oblică și o continuare mediocră și minoră. E trebuință de un gir demn de Iorga și valabil, pe toate actele de creație de la Văleni. Academia Română, în monumentala ei inactivitate, ar fi fost poate indicată să tuteleze o înviere a intențiilor fostului nostru mare contemporan.

1946

O VOCE DINTR-ALTĂ LUME

Dacă va fi odată și odată o împrejurare, un loc, ca-n fabulă, porțile Paradisului, unde din fiecare om se alege un singur dram de ceva fără volum și greutate, ceva ca un fulg, ceva ca o fărâșcă de ceață, un suflet, din miile de oameni care trec – spun *Sfintele Scripturi* – care trec dintr-o lume într-alta, care vasăzică nu se isprăvesc odată cu viața, cu viața cunoscută de noi; dcă ar fi un moment din timpul nemărginit, dacă ar fi un punct în spațiu fără hotar, unde s-ar înfățișa omul la o nouă întocmire, unde ar fi măsurat într-un degetar de fildeș,

cântărit într-o cumpănă cu două tirizii de păinjiniș, cercetat în ființa lui cu adevărat delicată și scrutat, Judecătorul a toate s-ar putea întreba de ce oamenii aceștia din cutia lui cu suflete cât niște fluturi, cât niște molii, s-au chinuit, urât și dușmănit.

Oamenii nu par să fie atât de răi și necruțători pe cât i-au făcut o împrejurare, o eroare de claritate, unghiul fortuit de aparențe subt care s-au înfățișat – vorba dusă din gură în gură, minciuna de voie și mai ales cea fără de voie, înfumurarea unora, necazul, pizma și nesupunerea altora, îndârjiți pe drept cuvânt să se apere și să răspundă cu singurul mijloc la îndemâna omului slab, nedreptățit și singuratic, atacul.

Într-o viață de biet om e atâta loc să fie umilit sufletul și necinstit, de cele mai multe ori în deșert, încât nu e de mirare că viața frumoasă, a văzului și a înțeleșului, e o luptă de fiecare ins și un război în mic și în mare fără pace. Așa că oamenii, a căror durată e prea scurtă, n-au timpul să se cunoască, trec unii pe lângă alții ca niște comete aprinse și se ciocnesc cu focul, decât să se atingă cu răcoarea lor. Noi cel puțin, românii, trăim laolaltă ca pentru sine, ca fiarele iritate de o trufie sălbatică, ne sfâșiem și ne urmărim, ca să fim doborâți din lumina noastră a fiecăruia, cu prăjina. De cum un mugure răsare, cu o făgăduire a unui fruct mai mustos, facem tot ce putem să-i zădărnici creșterea și pârga.

Dintr-o singură familie, cum ne sunt asemuirile, datina și limba, date uitării și răstimpurile de slavă și nesațiu, și cum ar trebui să ne recunoaștem, ne deosebim fără încetare în asupritori, călai și căpcăuni. Doi oameni nu se pot răbda și suferi în aceeași meserie și pe aceeași brazdă. E un blestem să ne afle ceasurile grele împrăștiati în tabere și înăuntrul taberelor vrăjmași de personalitate. Se ivește deodată ceasul rău, omul e redus la ceea ce era întodeauna, fără să-și dea seama: o frunză bătută de vânt, un pai, un fir de pleavă strâns în ființa lui ca un melc, se trezește într-însul întrebarea: poate că m-am înșelat. Socoate, gândește, compară, scade și adună. Întâia oară,

în zeci de ani, se ridică deasupra lui însuși, face o pauză și se referă la eternele nefericiri ale condiției umane. Atunci îi scapără, în marile îndoieli în care a căzut, un adevăr care trăia întreg cu mult mai înainte de a se fi dumirit.

Să nu ne închîpuim în superbiu clipei de tărie că suntem ca o coardă de oțel, invariabil lucie, sonoră și întinsă. Suntem niște prăpădite bucăți de sfoară și de cânepă, desrăsucite numaidecât, îndată ce le ajunge umezeala. Și dacă am fi niște otgoane, rezistența noastră se macină de inelul care ne freacă și roade, cu care am ancorat la un țarm iluzoriu.

Fac însemnările de față, trist, mâhnit, în urma unui telefon neașteptat, care trebuia să mă găsească de acum patruzeci de ani și care m-a descoperit de-abia acum când mi-e mustața albă, de vârstă și mai ales de suferințele tăcute, cărora le-am făcut față uneori cu milă, alteori cu facultate de disperare, cruzimea. În izbeliște și calamitate, un bărbat care-și putea da seama însă demult de firimitura mea de onestitate de-abia acum a descifrat în slovele mele o permanență și, meritul lui, nu s-a dat înapoi să desconsidere orgoliul lui de odinioară, să-și aducă aminte că nu e nici el o muiere de târg mic și ridicându-și frunzele galbene, închegate pe rănilile lui, să le presare pe rănilile mele. Telefonul e umbrat ca un confesional. Mi-a telefonat. I-am auzit glasul: nu i-l auzisem niciodată. Puteam să-mi simt stărnite durerile și frământările de altădată.

Fără să știe sau cu bună știință, personajul mi-a făcut, dimpreună cu alte personaje, cel mai mult rău cu puțință în omenescul meu, care avea nevoie nu de hingheri, ci de samariteni. Nu m-am văitat niciodată, mi-am ascuțit cuțitul și m-am aruncat cu el în tăvăleală. Dar l-am împlântat numai în față, niciodată în spinare. Mi-am împuțit mâna cu care purtam întâi o sfioasă pană de columbă, de sânge stricat. Am uitat.

Vocea din depărtare m-a emoționat. Am tresărit. Un cititor ilustru mă urmărește de o bucată de timp în gazetă și, în sfârșit,

a dat de manuscrisul meu, de inima și de conștiința mea dintr-un degetar de ivoriu. Îi mulțumesc. Nu se putea răsplată târzie mai melancolică și mai duioasă.

1946

ANTICARI

Când am schițat întâia oară figura anticarului Pohl, Pohl era în viață. Nu mi-aduc aminte câți ani au trecut de atunci. Poate că vreo treizeci. Începi să numeri cu zecile de ani, după ce anii au trecut și, în definitiv, nu e prea dezagreabil.

A venit atunci la mine și mi-a mulțumit. După o activitate de o viață, nici un alt client al cărților lui vechi nu se învrednicise să-i facă un portret public și elogiul unei cariere. I-a plăcut asemănarea pe care i-am relevat-o cu Sfântul Petru, din iconografia bizantină. Mărunțel, pergamentat cum îi stă bine unei gângănii umane de bibliotecă, în culoarea feței lui intra, pe lângă umbra foilor tipărite și legătura catifelată a miilor de cărți venerabile, aflate în librăria lui, mai ales în cea de acasă unde-și păstra volumele de mare preț. Puțin la trup, și simplu ca un apostol sărac, atent și discret, primit pretutindeni, la toți cărturarii, cu simpatie și cuviință, plăcerea cea mai mare a decanului anticariatului nostru nu era să vândă o carte ascunsă subsuoară, dar să vorbească de ea, un ceas, două ceasuri, câteodată până la prânz, furat de amintirile lui cu profesori, cu episcopi, cu academicieni, cu mitropoliți, pe care-i cunoștea pe generații. Stătuse de vorbă cu ei, peregrin neostenit, la Iași, la București, la Galați, la Râmnic și în toate eparhiile, unde-l purta pasul lui, încet ca al unui călugăr. Acest om de o șchioapă, cu barba lui mică, roasă și cu un ochi defect, gesticulând bisericește cu două degete ridicate la tâmplă sau

puse pe buze ca să facă vorbele mai acoperite, ar fi putut lăsa și o carte scrisă de el, divers documentată de biografii, anecdote și ticuri.

Trebuia văzut cum deschidea Pohl o carte, cum căuta pagina voită, cum netezea cu palma foaia găsită, obișnuită să stea închisă în tâlcul ei, la pagina ei, și nesupusă ușor să-i fie pudicitatea dezvăluită. Pohl nu era un negustor, era un preot și un artist al chemării lui pentru șaptele tipărite pe hârtia scumpă a trecutului, când călugării noștri, în tiparnițele de la Neamțu și Căldărușani, făceau câteva metanii dinaintea coalei de hârtie, ce trebuia strecurată deasupra chirilicelor în teascul de lemn al tipografiei de lângă paraclis.

– Cucoane, cred că azi am o carte pentru dumneata, spunea Pohl, surâzând.

Pohl scotea, de subt haina lungă ca un halat de rabin, cartea cu care venea să te ademenească dis-de-dimineată. Luai cu el o cafea, tulburat că banii nu-ți ajungeau în aceeași zi și pentru piață și pentru bibliotecă, mai cu seamă că lui Pohl nu-i era prea greu să te încredințeze că volumul trebuia neapărat să aibe un loc între cărțile raftului tău. Dacă-i destăinuiai adevărul, el îți răspundea:

– Ei, asta te împiedică s-o iai? Lasă că plătești când vei avea. Bani să am eu de luat de la dumneata. Crezi dumneata că avea și Kogălniceanu todeauna bani, când unchiul meu îi ducea, la Iași, câte ceva?

Să fi luat sfârșit, odată cu anticarii, librării și gospodarii de cărți de calitatea lui Pohl, cu frații Șaraga din Moldova, cu frații Samitca din Craiova, cu Benvenisti, cu Socec, cu Ioanițiu, cu Teclu, cu Miloșescu din Tg. Jiu, cu Müller, cu Storck și generațiile de mari demnitari, cărturari și iubitori de slove frumoase, pentru ca să fim astăzi, după arderea bibliotecilor, în piață publică, la Berlin, martorii incalificabilei agresivități a primăriei, împotriva dulapurilor cu știință și literatură, cu

spreanță și vis, ale anticarilor din București, atacați militărește de gărzile municipale?

Ajuns-a cartea să irite pentru că îmbie la cugetare, asemuiuri și diferențe? A devenit cartea odioasă? E cel puțin, din aspectele de maidan clădit ale capitalei, singurul lucru plăcut dintr-un colț de uliță insalubră și murdară: o bibliotecă în aerul liber și la cer deschis.

1946

JAURÈS

Sunt puțini, cred, românii care l-au văzut și auzit pe marele tribun. Jaurès se scrie fără Jean, ca Homer. El nu a fost un nume de repertoriu, a fost ceva, ca ploaia, ca muntele, ca pădurea și câmpul – fenomen și peizaj.

Scoborându-ne odată din Savoia o ceată de camarazi cu traista în spinare și bastonul, și făcând un ocol de câteva zile prin șes, ne apropiam într-o seară, ruți de oboseală, de fruntaria elvețiană. Ne apucase noaptea într-un sat îndepărtat și, târâș, grăpiș, ne căzneau să ajungem înainte de a se lumina de ziuă, gata să ne întindem în șanțul șoselei. Dar ne ajungea din urmă un sătean care se grăbea și el către Annemasse. Ce putea să caute așa de târziu un om cumsecade într-un târg cu obloanele închise devreme? Am intrat în vorbă cu el. Venea de la patruzeci de kilometri, pe jos ca și noi, ca să cheltuiască *un sou*, ca să cumpere ceva *d'un sou* (de cinci parale), un ziar.

O vorbă franțuzească spune că *Le jeu ne vaut pas la chandelle* – mai mare daraua decât ocaua. Dar cu cinci centime drumetuțel avea să capete un lucru de mare preț: un discurs al lui Jaurès, apărut în „L'Humanité“. Oratorul vorbise în ajun, și cititorul n-avea răbdare să-l mai aștepte. Dus-întors optzeci

de kilometri dintr-o bucată, ca să iei o gazetă, ar părea un record de nebun. Săteanul era și sănătos și inteligent, dar îl adora pe Jaurès, într-adevăr ca un nebun. În Franța erau sute de mii de asemenea nebuni. Ei așteptau o cuvântare sau un articol al idolului lor strălucit, ca niște evenimente potrivite cu orice sacrificiu.

Antrenați la hotărârea săteanului, l-am însoțit pe drumul nostru la Annemasse, și până la despărțire el ne-a recitat poeziile, de altă origine decât socialismul, ale lui Alfred de Musset, pe care-l știa pe de rost.

Așa era Jaurès, cel asasinat pe terasa unui cafeu de lângă redacția lui, iubit cu fanatism, pretutindeni în Franța. Fiu al unui amiral, burduf de carte bună, învățat cât zece savanți, vorbind câteva limbi cu o ușurință de care a dat dovadă la Berlin, unde rostise paralel, frază cu frază și period cu period, un discurs de două ore, în franțuzește și nemțește, el dăduse pravilei socialiste elasticitatea catifelată, proprie ideilor franceze, nuanță, finețe și eleganță.

La Geneva, unde l-am ascultat întâia oară, într-o sală de concerte, consacrată duminica unui cult neoprotestant, cu cântări de psalmi și orgă, nici un local nu era încăpător pentru publicul enorm, sedus și flămând să asculte o elocvență fără comparativ. Marii oratori din toate țările dimprejur, predicatorii catolici, luterani, liber-cugetători și oameni de știință și politici iluștri nu mai însemnau mare lucru, după o ascultare a fascinantului Jaurès. Profesori, studenți, preoți, călugări, ziaști, scriitori, cu carnetul pe genunchi, în staluri, stenografiau formele torentului muzical, când impetuos, când dulce și todeauna de un stil impecabil, care le fermeca gândirea, inima și auzul. Asistența primea o lecție de avânt, de generozitate, de credință, de perfecțiune, de ținută și limbă. Un singur adversar putea să reziste în parlament, spiritului și elocvenței geniale a extraordinarului cuvântător: Aristide Briand, oblic, pieziș, perfid, paradoxal și fugace, cel mai de

aproape fost prieten al lui Jaurès. Euforia estetică pe care o provoca Jaurès în auditor n-avea ca să o egaleze decât stârnirea la maximum a sentimentului de adevăr și dreptate.

Niciodată, în nici o împrejurare, nici o secundă Jaurès n-a fost un demagog, un colorist de formule convenționale, un repetitor de teze și principii gata făcute. Nici nu s-ar fi putut din partea unei minți atât de împluternicită de haruri și a unui adevărat bărbat de știință cum a fost istoriograful sintetic, profund și creator, Jaurès.

Atâta stăpânire, atâta suveranitate, atâta valoare au putut să fie doborâte de glonțul pistolului de buzunar al unui idiot.

1946

LUME VECHIE, LUME NOUĂ

Citești uneori în gazetele, mai ales de provincie și de periferie, titluri în stilul *O lume care a dispărut*, *O lume care a fost*, *Ce a fost n-o să mai fie* etc.

Niște bieți oameni, în viața cărora nu s-a schimbat nimic în bine, gata să cadă afund, strigă cu apa la gură: „Ah! ce bine mă simțesc!“ Ei au crezut că lumea se schimbă în douăzeci și cinci de ore, și văzând la experiență că, dimpotrivă, dă îndărăt, în amărăciune vor să pară bucuroși.

Naivitatea e o facultate de proștețime, o condiție a credinței, dar excesul de naivitate duce la o stare tragicomică, de exasperare cu aplauze și ovații.

Un copil se face în nouă luni, un om în cincizeci de ani, o vreme și o lume, în câteva veacuri. Creștinismul are aproape două mii de ani degeaba: de-abia o elită e cu adevărat creștină. Ce au îndurat creștinii ca să se poată chema la lumina zilei pe nume, merita un viitor mai fericit.

Papii și patriarhii consideră creștinismul ca un lucru universal. Popoarele creștine nu sunt creștine – nici patriarhii lor nu sunt creștini. Lumea creștină e o noțiune istorică, nu morală. S-a umplut pământul de catedrale, eparhii și tiare, dar lumea nu s-a creștinat. Creștinismul e o dată din carnetul de identitate, la rubrica religie. Rubrica nu spune nimic.

Îndoctrinații, bigoții și fanaticii au crezut întodeauna că un dictat de amenințări și o practică de restricții schimbă omul și lumea. Lumea nouă e un mare vis admirabil.

Dar dacă băgăm de seamă, lumea s-a schimbat, nici vorbă, de patru sute de ani încoace, însă nu prin ordonanțe, dogme, restricții și silințe. Schimbarea ei a venit extrem de încet, de la succesiunea împrejurărilor, care pe nesimțite prepară un climat. Doctrinile au contribuit cu foarte puțin. Invenția tiparului (n-ar mai fi fost!), invenția ierbii de pușcă (n-ar mai fi fost!), a hârtiei, a iluminatului, a chibriturilor, ieftinirea materialelor și a construcțiilor, industria chimică, descoperirile din fizică, confortul, motorul, automobilul și chiar lama de ras au făcut, în fine, mai mult pentru omenire și omenie decât toate filosofii laolaltă. Pentru filosofie, popoarele s-au aruncat în războaie. În industrie popoarele au făcut între ele comerț. Mai multă valoare are săpunul decât zece volume de sociologie și o mie de discursuri bine sucite.

Chiar dacă lumea se preface că ar fi alta decât e, ea e aceeași, nu s-a schimbat odată cu formele nimic. Portul, limba, cântecele, dansul, năravurile sunt aceleași, iar în interiorul lor ținuta sufletească nu poate fi alta, în sinceritate, decât cea făcută, găsită gata făcută și moștenită.

Lumea nu e nici veche, nici nouă, omul nu e nici nou, nici vechi, lumea și omul sunt numai în transformare, de la începutul veacurilor, până azi și de azi în veac. E o nefericire, dar scepticismul nu poate să fie mascat în fraze și mai cu seamă cu banalele fraze auzite și citite de zeci de ani neîntrerupt.

BĂBUȚA

Evenimentele gospodăriei se petrec fără publicitate; nașteri și morți, boli inexplicabile, mai adevărate și mai de aproape decât asemuirile lor cu oamenii participanți la bufona istorie universală. Numai găina are un sens exagerat al conștiinței de creație. După fiece ou, dă de știre și alarmă că a mai realizat o capodoperă nouă. Are dreptate. Oul ei, perfecțiune totală, nu l-a putut face nici Dante. În marele lui orgoliu de schimbător al destinelor, omul se satisface și cu creația unui găinaț.

Dobitoacele sentimentale din curte slăbesc. Nici boțul de mămăligă, la care au ajuns treptat, nu se mai ajunge și trebuie raționalizat. Cea mai încercată din toate e pisica Linx, cu toate că, pe subt ascuns, ca să nu vadă celelalte pisici și să fie vexate, mai ales prințesa Alba, îi dau din porția lor câte ceva și copiii și părinții.

Cu mare greutate acceptăm ideea că Linx a îmbătrânit.

Conturile i se topesc, laba șovăie, desenul admirabil în care a încheiat-o natura, al pleoapelor aproape triunghiulare și al detaliilor trădătoare, ascunse în fine cusuturi cu o invizibilă ață de mătase, dispare lent în ceața săracă a blănii cenușii. Purtată zece ani, scurteica s-a uzat ca biberul scump din căptușeala mantoului unei cucoane bogate, decăzută din avuții. Mâța care odinioară sărea pe noi și ne mușca a joacă pe fiecare, s-a resemnat la atitudinea ghemuită și ea ca pe o pavară de biserică rotundă. Coada, subțiată, și-a pierdut elasticitatea, mustățile s-au tocit. Gândește cu ochii închiși, ceasuri întregi, strânsă lângă apă, și doarme cu nasul în ea. De la culcuș la farfurie ar obosi prea mult. O sete continuă arată boala misterioasă și temperatura de care, de patru luni, suferă Linx.

E băbuța casei și o ferim de toate neplăcerile existenței, o înfofolim. E cald, și pisicii-i e frig. Pe vremuri ni se suia pe umăr și ieșea la plimbare, agățată de unul din noi, cu preferință pentru bicicletă. Din fugă, ochii-i alunecau după

vrăbiile din pomi. Se pitea mârâind lângă adăpătoarea zburătoarelor din streășini – un ghiveci în care se adună ritmic stropii proaspeți, în ei cu o scânteie, de la un robinet. Știa unde-i cămara și la ce folosește. Fura din cămară. Se lingușea de picioarele pescarului și de cobilița lui lăsată din spinare, și fugea cu un pește sfeterisit din coș. Știa ușile, ferestrele și sensul de a se deschide. Știa ce se găsește în anume dulap, încercat cu mânușa. Linx știa și pricepea o mulțime de lucruri. Înțelegea unele fraze, înțelegea o situație. Uneori ne sfiam să vorbim de rău, în auzul ei, o pisică, un câine, pe curcan, ratele, de teamă să nu comunice mai departe, prin cifrul secret al curții, todeauna solidară: o căteja îngrijea de puii unei pisici, o mătă alăpta copilandrii unei cățele, un porumbiel dormea în cotețul câinelui celui mare.

Linx nici nu mai aude. A rămas și surdă.

1946

UN MEDIC ȘI UN PREFECT

Toată lumea care vine de pe Valea Prahovei povestește basmul unei realități ademenitoare, necunoscută în București. De cum au trecut limita care desparte cele două județe gemene, au impresia că se găsesc într-altă țară. La Ploiești și de-a lungul șirului de localități ale aerului tare și peizajului de răcoare ei găsesc, la lumina zilei și cinstit, tot ce se ascunde în capitală dedesubtul perdelei funebre a negoțului negru și se capătă anevoie.

Carnea se vinde la toate măcelăriile, măcelarii sunt măcelari adevărați, neimprovizați din hingheri și, lucru ciudat, politicoși! În loc să-ți dea cu pachetul de oase în cap, îți aduc mușchiul de vacă, pulpa de porc și vițelul de la rinichi, la mașină. Negustorii de fructe și zarzavaturi nu te iau la palme, băcanul,

birtaşul, lăptarul sunt cuviincioși, vinul și laptele nu cuprind optzeci la sută apă și douăzeci la sută otravă și murdărie.

În sfârșit, burghezul care mai are și un automobil nerechiziționat se simte la Ploiești ca în Bucureștii de altădată. Nu o să ne mirăm prea mult când ne vom pomeni că scumpulii noștri vilegiaturști, decavați la Sinaia, confratele muntelui faimos, de pe care profetul a primit din mâinile lui Dumnezeu *Decalogul*, nu se vor mai întoarce acasă și vor rămâne cetățeni de onoare ai republicii lui Popescu (Candiano).

Îți lasă gura apă. Jimbla și franzela sticloasă, crestată diagonal, se vinde pe toate drumurile și la toate brutăriile. S-ar putea localiza, mai concret, celebra zicală cu Pirineii: pâine neagră până la Pucheni și jimblă de la Pucheni înainte.

Diferența și contrastul merită o meditație cu cotul pe masa goală, de la domiciliu. Dacă trebuie să cheltuiești câteva zeci de mii de lei pe tren, ca să guști un cotlet la Poiana Țapului, n-ar fi mai ieftin să vină cotletul și chifla până la municipiul domnului Dombrowski?

Aici e aici (*That is the question*).

În Prahova e un prefect ca lumea. Fără uniformă, fără cizme, fără mustați până la urechi, fără sprâncene groase, încruntate, fără pumn de fier, care nu tună și fulgeră, care nu ține discursuri, care nu face declarații presei, a cărui fotografie nu-i scoate nicăieri ochii trecătorului, un prefect necunoscut și simțit în parohia lui numai prin acțiunea unui tact adaptat la susceptibilități, un medic, doctorul Victor Dimitriu. Metodele sale discrete, delicate, și atenta guvernare a unui județ variat și cosmopolit, în care se află și reședința Suveranului, au răspuns elegant la toate așteptările contradictorii ale populației capricioase, de țărani, de târgoveți, de intelectuali și de mari industriași, grămățiți din toate părțile lumii în Elveția românească. Și doctorul Dimitriu nu-i cum îi stă bine la fotograf unui demnitar, un domn voluminos la vârstă și trup: e tânăr ca un student, nițel visător, nițel poet, nițel boem.

Fiindcă veni vorba de acest medic de neobosite inițiative, să notăm pe cea mai recentă. Începând de la minuscul, ca să ajungă treptat la definitiv, doctorul a înființat o bibliotecă, inexistentă pân-aci, pentru publicul Ploieștilor culturali și petrolieri în vederea deocamdată a funcționarilor prefecturii și a cui dorește să citească, deschisă pe o față de masă o carte răsfoită cu degetele spălate.

O agenție gratuită trebuind realizată cu mijloace gratuite, câteva case de editură au și dăruit câte un raft important de volume.

E de prevăzut că Bucureștii, lipsiți de foloasele județului vecin, vor fi ispitiți să ceară ca districtul Ilfov să treacă în competența districtului Prahova, și cât mai repede cu putință, mai înainte ca doctorul Victor Dimitriu să se întoarcă la studiile și cercetările sale medicale.

1946

PESTE PATRUZECI DE ANI

Într-o tabletă, s-a vorbit deunăzi de o foarte veche nedreptate care nu a constituit niciodată preocuparea nici unui minister. Era o repetiție a expunerii unei opinii personale, exprimată întâiași dată acum vreo treizeci de ani.

Știu că într-un sens, *bis repetita... displacent*, dar nu e atât vorba de a plăcea sau nu, unei minorități care face ploaia și soarele în toate timpurile și pe toate latitudinile din lume. Nevoia cere să fie vindecate și prevenite suferințele unei alte minorități, tot atât de interesantă cel puțin cât și cealaltă, dar indiscutabil mai mizeră și mai valoroasă: a sculptorilor, și cu deosebire a pictorilor artiști. Acești creatori de nimburi pentru gloria popoarelor și de avuții pentru amatorii de artă,

izbutesc să fie pentru sine creatori de sărăcie. Printr-un abuz de tradiții sunt deposedați de orice drepturi la posteritatea materială.

Bineînțeles, nici un critic de artă n-a dat semne, măcar iritate, că ar fi luat cunoștință de impertinentele noastre sugestii. Au tăcut și forurile, autorizate să nu ignore ce se petrece în câmpul competenței lor, nici atunci când umblă printre rândurile tipărite o idee necesară și utilă categoriei. Comitetele și comisiunile își fac treburile lor particulare, și o fracțiune de artiști înfruptați apără tacit minoritatea de cumpărători. Prin concesiile făcute privilegiului, asigurat de a vinde scump, și prin consimțirile lașității de interese, se obține o disciplină dăunătoare celor mai mulți.

Am încercat de câteva ori să-mi dau seama, cu unii profesori, de diferența în catalog dintre notele 5 și 6, de pildă, dintre 5 și 7, dintre 8, 9 și 10, și prin ce disociații se poate căpăta noțiunea care permite ca meritele unui școlar să fie notate ca o păreche de ciorapi din vitrină. La ciorapi se adună fibra, mâna de lucru, amortizările și beneficiul; totalul poate fi analizat și descompus. În opera de artă, cum corespunde diferența de valoare artistică diferenței de tarif? Nu se datorește ea mai degrabă, pe de o parte, incapacității amatorului de a juxtapune un exponent aritmetic în dreptul exponentului nedeterminat al calității, iar pe de altă parte, influențelor de ordinul imitației, al snobismului și publicității?

Că într-o zi sau alta, drepturile de autor ale artiștilor plastici vor fi organizate, este sigur. Dreptul își face loc pe tăcute. Acționarii celebrității unui Luchian, unui Tonitza, unui Grigorescu, Andreescu, Tătărăscu, Aman, Paciurea, va veni momentul când vor plăti. Numai că trebuie sunată alarma mai des, pentru ca adormiții și surzii, treziți dintr-un somn comod, să iasă pe balcon și să înceapă târguiala cu artiștii de pe trotuar, lătrați de câinele din curte.

Relațiile actuale dintre artiști și cumpărători prezintă analogii cu cele de altădată ale scriitorilor cu editorii lor. Emil Gârleanu vindea Editurii „Alcalay“, o dată pentru todeauna, un manuscris pe douăzeci și cinci de lei, și editorul putea trage oricâte ediții, fără să-i fie dator autorului nimic. Unii colegi de generație vindeau capacitatea unei broșure mijlocii și cu cinci lei. George Coșbuc nu lua nimic la edițiile succesive ale poemelor lui, scoase de Sfetea, care-i mai era și cumnat.

Am cântat pe toate tonurile, timp de o viață, cupletul „Autorul și Editorul“. Ajunsesem, pentru cei cu ureche muzicală, monoton. Iar pentru urechile franțuzite „*emmerdant*“... Nici unul din Führeerii scriitori, asociați la profituri cu editorii, n-a binevoit niciodată să se solidarizeze nici de formă cu camarazii lor repetenți, corigenți, ori cu nota 5, 6 și 7.

Stăruința a dus la înființarea contractului, care-i un mare fapt câștigat, la participarea organizată a scriitorilor la beneficiile editorului. Mai rămâne de stabilit un control, eficace și amical, asupra tirajului corect.

Iată de ce nu e rău să trăiești și să poți urmări o intenție până la realizare. Pentru asemenea sfârșit se cere o vârstă de fermentație de patruzeci de ani.

Să sperăm că peste alți patruzeci de ani, amatorii la un banchet cu autorii plastici vor ciocni cupele șampaniei celei mai bune înțelegeri.

1946

PĂTURA

„Pătura“, cum i s-a zis, „pătura suprapusă“, „intelectualitatea“ – mă rog! – „pătura intelectuală“, nu a prea suferit

niciodată de un excident de caracter. Decât să apuci de un colț și să o ridici nițeluș, mai bine o lași așa, să zacă, frumoasă la suprafață și brodată cu arabescuri. Pe dinafară e atrăgătoare, ca un pat de hotel de stațiune, cu clima virginală. Motivele expresive ale felurilor de cusături ajung până la rafinament și stil, și se împrumută de la toate școlile evaluate, înscrise într-un monogram pe mijlocul plapumei de atlas: simbolism, clasicism, modernism, existențialism, în soiuri de *isme*, unele mai rămase în urmă, altele mai împinse înainte. „Ce frumoasă odaie și câtu-s de obosit! M-aș culca să dorm un somn sănătos.“ Eroare! dedesubtul velinței te așteaptă cauzele cu șase picioare puturoase ale unui nou surmenaj, de scărpinare până la sânge.

„Pătura“ nu a prea suferit, zisei, niciodată de treaba aceea. „Niciodată“, nu e vorba, e un adverb care nu se întinde cu mult peste o sută de ani. „Monitorul Oficial“ dă aproape data exactă. În stânga titlului se poate citi: Anul CXIV, adică, pe vulgar, anul o sută paispece.

Până să devie culturală, lipsa caracterului a fost aristocratică și boierească, scuzabile, dacă vrei, pentru că nu se cunoșteau științific logica, etica, filosofia, metoda... Era vremea, în medicină, a lipitorilor și a lășărilor de sânge. Oamenii de încredere simțindu-l că slăbește, se lepădau de Vodă, îndată ce nu-i mai sta iataganul la brâu, și ei treceau, negramatical, dar ca și cum ar fi învățat gramatica la perfecțiune, de la perfectul simplu la viitorul întâi, de la o tabără la alta. Aceeași mai-mărime care te trimitea în surghiun la Mănăstirea Snagov, cu eventualul accident al răsturnării podețului de trecere peste lac, în apă, sub domnitorul vechi, te mai trimitea o dată, dacă scăpaseși de înec, și sub noul domnitor. Dar totul se petrecea cu acea simplitate primitivă, care nu avea trebuință de comentarii. Boierii și domnitorii se căsăpeau unii pe alții, ca pe întuneric; „pătura“ încă nu se ridicase cu vreo trei, patru saltele mai sus, până la

intelectualitate, după cum nici obielele nu se făcuseră ciorapi de mătase.

„Pătura“ nouă are nevoi sufletești. Lipsa de caracter a cărturarului s-a subțiat. Nu poate să trăiască fără argument, animată de o concepție și desigur de mai multe concepții succesive și alternative, intelectualitatea fiind unanimă și îmbrățișând orizonturi infinite. Se petrece, la ea, poate că și un sentiment de părere de rău, dacă nu chiar de rușine. Omul evoluat e sensibil. El se justifică. Se justifică și des, și continuu, de mai multe ori pe rând, având impresia că niciodată nu s-a justificat îndeajuns și că mereu rămâne scăpat din vedere un supliment, în grai și în scris. Îl supără mai ales ochiul care nu surâde, surâsul care nu se rostește, tăcerea fără murmur. O chestiune de conștiință se învâluie în straie de program. Ca să scape de muștrările privirii contemplative, el se îndoctrinează, ca uneori câte un evreu, trecut în creștinism și îndărăt la iudaism și iarăși la creștinism, cum a fost cazul unui nefericit teolog.

Desigur că linia de evoluție a fost generală. Nici lipsa de caracter nu e aceeași de odinioară, dar nici pricinile care o întrețin nu prezintă diferențele, ca de la negru la alb, de mai demult. Taberele s-au apropiat și antagonismul lor reiese mai mult din limbaj, din declinare și din conjugări, din epitete, decât din principii. De la dreapta la stânga e loc pentru zeci de nuanțe de dreapta spre stânga, și invers, ca în geografie, unde punctele cardinale se combină pentru găsirea unui loc pe hartă între ele, în nord-est, sud-est, nord-vest etc., cu latitudini și grade.

Ați văzut că toate partidele se declară ostentativ democratice – de ce nu se împacă, e altă socoteală. N-ar mai avea „pătura“ nici un rost, și tocmai pătura e indispensabilă, să fie și să dureze. Diferențele dintre adversități au ajuns aproape cât și acelea dintre literele rotunde, batarde și drepte: atârnă de cum le culci. Lipsa de caracter nu mai atinge niveluri

à la Iuda sau Bazaine, mulțumită cu aspectul blajin și aproape serafic. Efigia s-a tocit, relieful șters s-a spălăcit, s-a unificat.

În Italia, de pe timpuri, lipsa de caracter se ridică până la caracteristic, până la crimă. Asasinatul pe galeriile palatului regal, de după perdea și din spate, urmărirea căpătarea puterii supreme. Canalia era ambițioasă și trufașă.

Pentru o simplă căpătuială e de ajuns dulcele lichelim. E o modestie și în lipsa de caracter.

1946

DOVADA DE MAHALA

În calitate de delegat al mahalalei unde locuiesc, mi s-a adus pentru un adaos de semnătură următoarea dovadă, iscălită de trei proprietari locali. O reproduc întocmai:

„Proprietarii mai jos notați declarăm și luăm pe a noastră răspundere căci cunoaștem pe bătrânul Ivan Cobalciuc, care este ținut de milă de către un binevoitor din str. Mărțișor nr. 46, București.

Nu are nici un fel de rudă sau familie, bolnav fără nici un ajutor sau asistență medicală, care boală i se agravează nefiind tratată cu nimic, devenind în același timp un pericol pentru cei din prejur, căci zace la soare pe un loc viran înconjurat de multe ori de copiii din cartier sau curioși, cari se uită la dânsul și-l compățimesc dar nu pot să-i vină cu nimic în ajutor, fiind bolnav.

Îi dăm această dovadă de Mahala spre a stăruii la Ministerul Sănătății sau alte organe a-l interna într-un Azil de bătrâni sau într-un spital care căutându-l și îngrijindu-l poate l-ar mai putea face bine.

Aceasta e dovada pe care o dăm și pentru care semnăm, rugând în același timp Autoritățile de resort a-i da tot concursul, proprietarii mai jos notați

Munteanu, Manea, Gheorghe Rogojenaru.“

I-am restituit bătrânului Ivan „Dovada de Mahala“ cu un adaos mai eficace decât iscălitura delegatului, datată și ea în josul dovezii: un mic pachet de „Naționale“ din provizia delegatului, cumpărată cu bani negri între Mihai Viteazul, Eliade și Universitate, și o cutie cu chibrituri, devenind și eu o autoritate de resort imediată. Nimerisem exact. Ivan Cobalciuc, slab ca strigoii lui, apucând cu degetele uscate țigările și pușculița cu chibrituri, mi-a mulțumit cu vorbele „Parcă ai știut“.

– Sunt om învățat în de-alde astea, i-am răspuns, dar școala asta nu-i nimănu de nici un folos. N-am nici o trecere nicăieri. Dacă ți-aș da și altă dovadă, că n-ai tutun, că rabzi de foame, dezbrăcat și desculț, nu te-ai alege cu nimic. Încă nu s-a înființat un depozit cu de-alde astea, unde să te duci cu un bilet de la de-alde mine ca să ieși de-acolo cu o cămașă nouă, cu izmene, cu un rând de haine, cu ciorapi și ghete. Odată cu un pachet mare, fie vorba între noi, eu ți-aș pune la inimă și un cinzec de rachiu, care la noi în mahala vindecă toate celea, și de bătrânețe, și de sărăcie.

Însă, dă-mi voie să-ți fac o imputare. Fii mai idealist, ce te oprești la lucrurile mărunte? Uite, la Sinaia, la Eforie, la Mangalia, suportă viața sumedenie de idealști, care n-au nevoie de o păcătoasă de dovadă de mahala, care ies în limuzină, care plătesc o odaie trei milioane de lei pe lună, o masă trei sute mii, prăjitura cincisprezece mii și partida de pocher câteva alte milioane. Dar așa, fără idealuri, fără principii, fără intelectualitate la ce te poți aștepta?

Văd că nu-ți ia foc nici chibritul... Ia, aprinde de la mine.

FRUMUSEȚILE ȘTIINȚEI

Un cititor anonim, cu caligrafie de cititoare, îmi trimite cinci foi rupte dintr-o carte, *La petit histoire (Istoria mărunță)*, care documentează capacitățile de pricepere și bunul-simț științific ale forului de supremă cultură: Academia, marele turn de ivoriu, geamia. Cititorul vrea să împărtășească prin creionul nostru și altor cititori cuprinsul instructiv și ridicol din paginile trimise.

E vorba de o mistificare în gustul celebrei Tiare a despotului Saitafarnès, prezentată odinioară savanților și experților cu ochelari și cumpărată de statul francez: o rușine academică dată uitării. Iorga spunea că Academia e un cimitir de anumite legume moarte.

Lucrul s-a petrecut acum vreo sută de ani și victima s-a numit Michel Chasles. (Se citește „Șal“. A nu se confunda cu Philarète Chasles, critic literar, celebru prin murdăria lui trupească și prin mirosul ei caracteristic.) Decedat în 1880, marele matematician, membru al Institutului, profesor, ofițer al Legiunii de onoare etc., etc., de zeci de ori, de sute de ori *et caetera*, savantul recoltase ranguri, onoruri și reputații pentru zece generații de nemuritori.

În 1861 i s-a prezentat un biet om fără figură și care juca de minune simplitatea și ignoranța candidă și naivă. El se numea Vrain-Lucas și venea sfios să consulte pe savantul cel mai competent al vremii, ce folos ar fi putut să tragă din niște documente vechi, aflate la el și pe care le cumpărase printr-o întâmplare ciudată, pe nimic. O nobilă familie franceză, Boisiourdain, fugise de Marea Revoluție peste ocean, cu toată bogata ei arhivă moștenită, la Baltimore. Un urmaș al familiei întorcându-se mai târziu în Franța, dimpreună cu comoara lui de documente, vaporul s-a scufundat și arhiva pescuită, într-un hal fără de hal, decolorată, aproape de necitit, ajunsese proprietatea naivului vizitator.

Cu timiditate, el scoase din buzunare câteva scrisori de probă, luate la întâmplare din grămezile lui de manuscrise și le puse dinaintea marelui erudit. Prostul habar n-avea de valoarea lor, dar posesorul rămase uluit. Erau scrisorile lui Pascal adresate unui chimist englez, datate din anul 1648, și care făceau dovada extraordinară că legile lui Newton fuseseră descoperite cu douăzeci de ani mai înainte, de însuși Pascal.

Prostănacul asculta cu gura căscată și părea că nu înțelege nimic, însă mărturisi că dacă ar putea să prezinte vreun interes, asemenea hârtii erau numeroase în hârtoagele lui.

– Le cumpăr pe toate! a strigat entuziasmat savantul. Adu-le-ncoace.

Asta nu se putea. Erau vreo trei camioane de maculatură. Mai bine le va aduce încet, încet și savantul va putea să-și dea seama pe îndelete de calitatea acestui gunoi. Lucas se ținu de cuvânt. În fiecare zi aduse câte un pachet cu zdrențe de hârtie, culese din grămezile lui de manuscrise. Norocul academicianului era fără precedent. Galileu, Leibniz, Cassini intrară pe rând în colecțiile lui.

Ședința de la 8 iulie 1865 a Academiei de Științe din Paris avu un răsunset universal. Triumfător, Chasles dete la lumină, într-o comunicare copioasă, o serie importantă de scrisori de ale lui Pascal. Nu numai atât. Tezaurul sporea cu scrisori semnate de Alexandru cel Mare, adresate lui Aristoteles, de Archimede către Neron, cu o jalbă a lui Lazăr cel înviat a treia zi din morți, trimisă Sfântului Petru.

Hârțiile erau fabricate de modestul și naivul Lucas, care-și bătea joc de Academii, de savanți și specialiști, cu o cruzime cu atât mai înspăimântătoare cu cât rolul și l-a jucat admirabil.

Descoperirea fraudei a făcut întâi Parisul să sughită, apoi să râdă-n hohote. Cum a descoperit-o nefericitul academician? Tot așteptând trei mii de documente, care întrâziau să-i fie aduse, el s-a temut ca nu cumva să fi fost strecurate peste

graniță, lipsind astfel Franța de-o avuție care nu trebuia înstrăinată, și a organizat un serviciu de supraveghere...

Prin fața tribunalului care a judecat pe plâsmuitor s-au vânturat nu mai puțin de douăzeci și șapte de mii de documente variate, procurate bucată cu bucată, timp de opt ani, și plătite o sută patruzeci de mii de franci. S-au citit la tribunal, în ilaritatea magistraților, scrisorile lui Socrate, Cicerone, Irod, ale Cleopatrei, ale Mariei Magdalena, scrise în veche limbă franceză... Sublimul escroc era el însuși un savant, un autodidact, însă mai puțin norocos decât colegii lui trași pe sfoară, de vreme ce în loc să ocupe un fotoliu în Academie, vegeta într-o slujbă de copist, la un patron care se îndeletnicea cu confecționarea de pergamente și blazoane pentru oamenii cu averi și fumuri, descendenți ipotetici ai aristocrațiilor seculare. Am avut și noi, în România, un specimen, a cărui supremă valoare s-a rezumat în tragerea la țintă precisă, cu carabina, într-un ou de găină așezat pe un trepied. Acesta cumpărase la Paris un titlu de conte și se purta acasă în costum de spadasin.

Comedia lui Vrain-Lucas trecuse printre peripeții pitorești, compusă de un savant Alcuin sub Carol cel Mare, de pusă într-o mănăstire din Tours, consultată după șapte secole de Rabelais și așa mai departe...

Aplaudat de izbucnirile de veselie ale judecătorilor, Vrain-Lucas a scăpat cu o condamnare numai de doi ani închisoare. Condamnatul cel mai greu a fost de fapt academicianul, care s-a ales cu un discredit rămas de pomină eternă.

P.S. Intenția secretă a cititorului anonim care ne-a povestit aventura savuroasă de mai sus, trebuie să fi fost să ne împingă să justificăm cu o pildă de import evlavie moderată a tabletelor pentru specialiștii afară din cale de mari.

Dar cititorul ne rămâne obligat una din două, ori să ne trimită cartea întregă, ori adresa la care să-i restituim foile primite, pentru a fi reintegrate în volum.

Scrisoarea anonimă conține și patru misterioase timbre fiscale în valoare de patruzeci de lei. Am vrea să știm ce suntem datori să facem cu ele.

1946

„LUMINĂ ȘI COLOARE“

Titlul luxoasei reviste, editată la Cultura Națională, poate să îmbrățișeze toată activitatea care începe să dateze și să înjghebeze o tradiție a unui singur om, domnul Ionel Jianu. Inițiativele în pictură ale acestui atât critic de artă, cât și maestru de expoziții și autor al primelor monografii și reproduceri, demne de a figura alături de mapele executate în străinătate, i-au creat o poziție și un nume sinonim cu artele plastice românești.

Aționând deodată pe amândouă laturile teritoriului artistic – comentariul, în scris și în conferințe, ca și contactul practic dintre operă și public – domnul Jianu împlinește rolul mai multor specialiști indispensabili unei evoluții estetice serioase. El nu dă numai definiția mersului, care la unii critici, așa-numiți, e improvizat în echilibrul unei terminologii, culeasă din aproximațiile adeseori bufone, jumătate oculte și jumătate de obscur cazuism, vânturate prin cărțile și studiile de alchimie subiectivă, puse în circulație continentală și interurbană de doctorii în bele-arte germani, interpretați în Cișmigiu; el se scoală din biuroul cu fișe în cartotecă, face pasul, îl calcă din plin și sănătos, și umblă pe tăpile lui personale. La „Căminul Artei“ din pasajul Crețulescu, care-i

opera domniei sale de laborator experimental în văzul și în prezența tuturor, domnul Jianu a făcut foarte de curând și o expoziție masivă de caracter demonstrativ, a picturii lui Ștefan Luchian, căruia îi este consacrat și primul număr al revistei „Lumină și culoare“.

M-aș lega numai de o silabă, ca un filolog. Culoare, cu o, nu e un derivat. E un cuvânt *princeps* care trebuie păstrat și pentru sens și mai ales pentru ureche, cu sunetul lui francez, întrucât nu e moștenit de-a dreptul de la părinții latini. Limba noastră nu are acest substantiv adoptat cărturărește și înlocuit întodeauna cu obiectul. Avem un cuvânt pentru ștofe. El e luat dintr-alte accepții. Noțiunea elegantă pretinde sunetul *u*, cu toate că superficial un timpan care primește vibrația ideilor egal nu se simte obligat să distingă culoarea de colorit și coloratură.

Reținem de pe coperta revistei, dintr-o serie de nume cu specialități divizionare, mai ușor de perceput la filme, cu feluriți directori experți ai tonului, ai cartonului, ai peliculei, ai cernelii, ai șurupului de la obiectiv (reprezentarea grafică, supravegherea tehnică, aflate în treabă la o publicație de optzeci și opt de pagini), reținem pe lângă numele domnului Rosetti, numele domnului Aristide Blank. Acest om de finanțe, întodeauna frământat de neastâmpărul vocației și al depășirii care-i singura noblețe a unei vieți închise între neant și urna funerară, prea puțin cunoscută la bancheri, a înțeles cu generozitatea adecuată intențiile activului inițiator de rezultate, și i-a pus la îndemână numeroasele milioane trebuincioase, pe care cuminiții și calicii miliardelor adunate la ciorapul de catifea le socotesc aruncate-n vânt.

Iată, rând pe rând, o seamă de acte de artă ale ostanelilor nerăsplătite, ale unui tânăr în stare să dea străinătății imaginea valorilor artistice românești. Aiurea, asemenea fapte și dovezi sunt prezidate de stat. Are statul nostru, indiferent la expansiunea geniului național și care, lăsându-se în toate timpurile păgubaș în dauna țării, a fost continuu întrecut cu

mai multe lungimi de activitatea oficială tenace a țărilor și popoarelor mai puțin înzestrate ca și românii, cel puțin condescendența de a răspândi lucrurile primite de-a gata?

1946

UN CAZ

La un anume liceu din București, ocupă catedra de istorie un profesor trecut de cincizeci de ani, dar departe de a fi un dascăl și om proporționat pe meseria lui.

Recent, în conferința de promoție a profesorilor liceului respectiv el i-a scandalizat cu o atitudine, pe de o parte de pedagog absurd și pe de alta de provocator. Era în joc viața școlară a câtorva elevi, buni la majoritatea titularilor și mizerabil notați la istorie, o disciplină care interesează pe orice școlar, ca o povestire din trecut, mai mult, de pildă, ca matematicile sau ca limbile clasice, mai aspre și făcând apel la facultăți mai dure.

Profesorii i-au arătat profesorului că greșește, demonstrându-i punctul fals în care încăpățânarea lui înghețase. Câțiva elevi lipsind de la lucrarea în scris de „sinteză“, profesorul le-a pus în catalog nota 1 (unu)... Mi se pare că un regulament precis interzice asemenea ispravă. Elevii, care întârziați din motive de proastă circulație a tramvaielor, care bolnavi în ziua sintezei, s-au prezentat după aceea și profesorului de istorie și directorului liceului, cerând să li se anuleze o notă la care n-au concurat și să li se dea o altă lucrare în scris.

Directorul a înțeles. Profesorul a făgăduit. Totuși, el nu s-a ținut de cuvânt și elevii au ajuns în conferință cu o situație școlară proastă, datorită profesorului care, odată cu obiceiul și regulamentul, își călcuse cuvântul. Plenul conferinței

insistând, el amenința pe profesori cu un raport calomnios către minister.

Un profesor, vechi om politic de stânga, își aducea aminte că, devenit subit, după 23 august, și profesorul de istorie om de stânga prin camuflaj, după ce fusese în același spirit agresiv un înviersunat propagandist nazist, a trântit ușile și a părăsit conferința. Cinismul maimuțărește și virtutea.

Cazul merită o mențiune specială. Profesorul de istorie ar fi trebuit supus, mai devreme sau mai târziu, pe lângă examenul de capacitate, care-i conferă dreptul să terorizeze și pe profesori și pe școlari, unui examen medical, util de altminteri în toate funcțiunile publice. Dacă Oficiul de Stare Civilă cere legal însurăteilor certificatul medical de aptitudini de procreare sănătoasă, tot așa și profesorul trebuie cercetat dacă nu cumva un spirochet difuzat în creierul lui se opune practicii bunului-simț, logicii profesionale și sentimentului măsurii. Palida treponemă circulă cu intensitate și se știe că experiențele doctorului Grasset din Lyon au ajuns la concluzia că sifilisul cerebral colaborează, mult mai intim și mai des decât e admis, atât cu principiile cât și cu statul.

Cazul profesorului de istorie prezintă antecedente demne de luat în considerație științifică atentă. În timpul orelor de curs, el se îndeletnicea cu o vânătoare amuzantă dar suspectă. Cu o bucată de tibișir, el lua la ochi, de pe catedră, un cap oarecare, dintr-o bancă, și da cu tibișirul de-a azvârlita. Dacă nimerea ținta, el izbucnea într-un mare hohot de bucurie. Creta era schimbată uneori cu o nuia subțire de trestie de mare pe care profesorul de istorie o încovoiaie chitind și căreia-i da drumul unde țintise.

Elevii erau obligați să râdă dimpreună cu profesorul. Într-un număr de cincizeci, șazeci de elevi, aflându-se întodeauna și viitori oameni de caracter, cărora jocul de-a darea la semn în ora de istorie li se părea grotesc, aceștia nu luau parte

la veselia profesorului și a clasei. Profesorul de istorie îi ochea într-altfel, în catalog.

Amănunt incredibil, profesorul de istorie a fost și părinte, având un fiu, elev chiar al lui. Acest nefericit copil, frecat de propriul lui tată, cum cer rigurile familiei, și exasperat, s-a sinucis.

Știam că la Ministerul Educației Naționale funcționa odinioară un serviciu medical. Nu crede ministerul că profesorul, care dă probe de un exces de fantezie, trebuie asistat în clasă de un medic psiholog și supus cu blândețe unui tratament neglijat?

1946

FEMININ, MASCULIN

Profesorul la Universitatea din Cluj, italianul domnul Cianciolo, care-i și un filolog și un poet, dar și un om de spirit cu ghimpi, mi-a făcut într-o seară o remarcă, aflată și în schițele observațiilor personale, că toate vorbele de ocară sunt feminine...

Am verificat împreună pe limba românească. Canalie: feminin. Bestie: feminin. Paciaură, putoare, târâtură, bașordină, țoală, fleoartă: feminine. Însăși licheaua, ale cărei specialități și atribute sunt eminentemente masculine, e feminină.

S-ar părea că numai stilul injurios și polemic e de sex tare și că idila, poezia, muzica și pictura, deși nu conțin în exaltarea celui contrariu și cu toate că Maica Domnului e o femeie, ba ceva mai mult, e de-a pururea Fecioară, aleasă de însuși Dumnezeu mireasă, parcă într-adins pentru sporirea prestigiului surorii noastre Eva și reabilitarea ei – n-au contribuit cu nimic la îmblânzirea ferocității urmașilor în linie, ai lui Adam.

Domnul cu mustața rasă e bănuitor și trivial față de imberba lui păreche, cântată în poem. Este ea, fără nici o îndoială, ființa lui cea mai perfectă din toate punctele de vedere, frumusețe, gingășie, dezinteres și fidelitate, și el o va iubi, desigur, până la moarte, cu un amor exclusiv. Dar vezi dumneata, îndrăgostitul e bănuitor, temându-se probabil neîncetat de un rival mai frumos decât el, mai seducător și poate că și mai inteligent, ceea ce i se întâmplă și celui mai fierbinte platonician.

În italiană și românească bună, injuriile se echivalează. *Porco la Madonna* circula într-un fel și în România, unde, ca să înjuri un bărbat, e neapărat necesar să evoci pe maică-sa. Masculinii respectă masculinitatea și lovesc în feminin. În proză, ar fi ceva cam ca stilul indirect, exprimat la o persoană a treia.

Trebuie să fie un ce nedeterminat și misterios în toate aceste poziții masculine în univers, de vreme ce și anumite detalii anatomice, considerate că păstrează în perpetuitate nobila specie umană sunt, atât la masculi cât și la femele, numai de gen feminin.

Un filolog artist ar putea să lungească analiza și luând în parte organele din punct de vedere gramatical și lingvistic să le definească genul pentru obținerea unei concepții generale a sentimentului în competența căruia cade regia mobilierului verbal. De pildă, cuvântul *burtă* e în limba sinceră feminin, pe când în terminologia științifică el se face *abdomen*, masculin. E și aci o oarecare ezitare căci cuvântul ia la plural femininul, constituind un așa-zis gen neutru, nici masculin, nici feminin, sau și una și alta, minus cu plus.

De ce *nasul*, masculin și neutru în același timp sau ambigen, e la singular masculin, iar găurile lui, *nărilor*, sunt feminine? *Urechea* posesoare și ea de gaură, e feminină. De-așijderi și *gura*: o *gură*, două *guri*. Totuși, cuvântul care designează funcțiunea cea mai tristă a făpturii omenești e fixat

atât în limbajul savant, cât și în cel vulgar, la masculin. Orgoliul masculin de la Cruciati până la muschetarul d'Artagnan n-are cuvânt să fie prea satisfăcut.

Palma, feminină cât stă deschisă, se face masculină îndată ce se închide hermetic și pornește înainte, un pumn, un ghiont. De ce mustața și barba sunt feminine, ca și alunița, dacă reducerile lor ciocul și negul sunt masculine?

Bolile ar deschide un capitol de filosofie filologică, și el interesant. Chiar cuvântul general boală e feminin, ca și durerea, și suferința. Ciurma e feminină, buba e feminină ca umflătura și gâlca. Feminine sunt holera, apendicita, diareea, numită vulgar cufureală. Dar sunt masculine cel puțin la singular: buboiul (o bubă mai mare), cancerul, spirochetul. Are și bărbatul partea lui de glorie incontestabilă în răspunderile patologiei. Morbul, tatăl maladiilor infecțioase, revendică masculinitatea.

Dar Eva s-a răzbunat într-un domeniu, care demonstrează originea ei divină și prezența ei în grădina de odinioară a parfumatului Paradis: floarea e femeie.

1946

ZDREANȚĂ

Ograda e un refugiu al tuturor animalelor prigonite de concetățeni, aruncate, alungate, bătute, flămânde, cu care nu se onorează omul în herghelii, turme și cirezi. Căinii și mâțele fac ce fac și ajung până la noi, dar nici un cal, nici un porc, nici o vacă, nici o oaie, nici o capră nu ne-au sărit niciodată zaplazu, să vie să caute adăpost. Ne-ar fi dat și aceste cvadrupede, în schimbul tratamentului de prietenie, câte ceva: nițel lapte, nițică lână, oleacă de slănină, un ajutor la arat. Ne

vine numai poezie, numai durere, numai dragoste, numai sentiment, dar nici un sac de mălai, pentru măămăliga lor.

Vine o pisică pestriță ca un Luchian, albă ca o statuie, cenușie. Mama Fatalitatea o prevede pe fiecare cu o particularitate. Uneia-i stă bine pata pe un ochi sau cărarea simetrică din frunte; alta, mânjită cu galben și roșu, ori vânăta până la două labe cu ciorapi, se apropie – pis, pis! – și, elegantă, se sucește cu pântecul în sus, pe spate. Un pisic în mizerie târa după el o sfoară de coadă frântă, apucată de o ușă: acum e frumos, e proprietar și ciordește ca un țigan, cu o seninătate de înger.

Cred că am ajuns între cățeei și mâțele din lume celebri. S-a răspândit vorba între ei că suntem și noi niște câini și pisoi deghizați. Suntem speranța lor. Ne urmărește pe fiecare câte un pribeag, confuz într-o răspântie, înfricoșat de larmă, de automobile și tramvaie. O vorbă e de ajuns: se agață de ea și vine.

Pe Zdreanță l-am găsit prăbușit în irișii aleii. Era ca o sarică flocoasă, bălțată, cocoloșită. Și-a ridicat capul pătrat, năpădit de buruienile unei chici, care-i acopereau ochii și botul cu barba încâlcită. Când un câine nu mai seamănă cu câinele, e câine „de rasă”. Îmi aduce aminte de fotografiile din cărțile canine englezești și de ființele de lux, purtate prin parcurile din străinătate, cu o curea spânzurată de un deget de mânășă. L-am mai văzut în Champs Elisées și pe la Kursaal pe Léman. S-a muncit să se scoale: fusese desigur bătut în spinare. Șovăind într-un șold, ni se arată în mărimea lui, cât un miel, dar ca un clown împiedicat în nădragii de câteva ori mai largi decât măscăriciul. Părea ca un copil îmbrăcat în izmenele părintești, rupte de jur-împrejur. Schimonosita făptură s-a lipit numaidecât de noi.

– Adoptat! zise cineva.

– Aprobat! răspunse unanimitatea.

Tonul i-a ridicat moralul. Apucând-o înaintea noastră, l-am putut cunoaște în toate amănunțele lui internaționale. Înainte de

toate, am căzut de acord tacit că e băiat. Asta se vede fără document scris. Și era tânăr. Era ca un animal ieșit din așternutul lui cu o țoală târâtă după el, cu o plasă cocoloșită, de pescar, în spinare. Trebuia botezat. Să-i zicem: Ursuleț. Diminutivul era moale și inexpressiv. Să-i zicem: Maimuța. Ar fi fost ceva. Trebuia o poreclă mai zvăpăiată. Ne uitam la peticele și cârpele de câlț bălțat, spânzurate de el. I-am zis: Zdreanță – și s-a prins. I-a plăcut și lui.

Într-o lună de zile rufăria i s-a primenit. Unde-i albă e albă pură, unde-i neagră e de ciucuri de catifea. S-a schimbat și masca și încălțăminte. N-a mai rămas din zeghea lui nimic, și straietele noi îl îmbracă într-un costum duminical, croit pe măsură.

Și-a luat rolul în primire cu un spirit totalitar, și într-o săptămână s-a instalat uzurpator. Hoțu, care a mai apucat câteva dictaturi și a mai fost scuturat de ceafă, e sceptic. Mârâie a neîncredere și îndoială. Dar Zdreanță are priceperi și chibzuieli și a mai învățat ceva la noi, ceva pe care-l știa numai el și l-am aflat și noi. Înțelege cotcodacul găinilor din bățatură, și-l interpretează exact. Pândește locul de unde se laudă găina indiscretă că a mai făcut un ou, și o ia într-acolo. Așteaptă. Se uită în dreapta, în stânga, de-l vede careva. Se mai oprește. Tiptil, se furișează, se strecoară, intră în stușuri. Știe că oul nu-i al lui, ci al nostru. Îl fură și-l mănâncă.

Ieri încă nu-l mâncase pe cel găsit în măracini. Se ducea cu oul în gură, să-l guste la umbră. M-am întâlnit cu el și l-am întrebat: „Ce-ai în gură?“ și n-a mai avut ce face. Cu băgare de seamă l-a pus în iarbă, jos. Știa că se sparge.

1946

EXODUL

„A voit Dumnezeu să ne împovăreze cu toate nenorocirile“, îmi spune ciobanul, care trecea cu un cârd de oi și un

măgar. Crezând că în grădina uscată și stearpă, în care ne-am pierdut cinci luni de zadarnică aprigă muncă, se poate afla un petic de pășune pentru rămășițele lui de turmă slăbite de un drum fără speranță, prin valuri de pulbere amară, mi-a cerut cel puțin apă. Găleata se târăște pe fundul și pietrișul fântânii...

„Mânia lui Dumnezeu“, spune ciobanul la despărțire. Tot ce am putut da e fum: o țigară. „Nici ăsta nu mai e ce-a fost, scuipă bietul om. Aș fi auzit că-i varză tocată, stropită cu zeamă de tutun“. Altă varză nici nu s-a prea făcut.

Alt sătean, din Dâmbovița, mi-a spus că-n partea lui de județ i-a secat și Răstoaca, de obicei cu albia plină. Lunca e uscată ca o rogojină. Au venit și pe la ei turmele, în căutare de iarbă, de prin Buzău. „Buzoienii, mi-a spus, ne lasă câte o sută de oi, ca să le dăm de primăvară cincizeci înapoi... Cum să le primim, dacă nu avem nici noi de niciunele pe câmp? Tot ce s-a făcut e niște ceapă, și aia cât nucili.“

Mi-a adus și Lăptăruș din Vlașca o papornită cu „vinete“ bolnave și „roșii“ oțetite. Bate soarele-n ele ca focul și nu se coc, neam. Prin județul lui trec șiruri de care, de prin Ialomița și Buzău, unde brazda s-a împietrit și lanurile au rămas pârjolite. Țăranii și-au pus în care tot ce au avut și-au plecat cu boarfe și dobitoace, să le dea pe mâncare. O oaie: un bănicior de grâu, adică patrusprezece kilograme, adică vreo treizeci de mii de lei oaia, cumpărată az' toamnă cu șapte sute de mii! O vacă, vândută acum trei luni cu patru milioane – patru sute de mii lei!

– S-a ieftinit carnea! mă oprește un vecin din mahala, bucuros. De la douăzeci și cinci de mii, te roagă cu nouă mii și nu sunt cumpărători!

– Stai, nu te bucura. Pieri vloga țării pe nouă mii de lei kilogramul. N-o să mai fie nici o vită la plug... Și la anul, când o ploua, n-o să avem semănătură.

– Așa e! confirmă vecinul, după ce s-a gândit... Mâncăm acum carne și vărsăm sânge peste patru luni, zice vecinul.

Citeam într-o gazetă un articol, semnat de un confrate, care, ca să-i facă plăcere unui primar de cartier, îl felicita

pentru energia și capacitățile lui în privința acestei dramatice ieftiniri.

Se repetă, deocamdată în formă blajină și prin mijlocul unor schimburi de cerșetorie, acele exodii seculare numite în istoria românească „năvălirile barbare“. Probabil că o secetă neîntreruptă, mănătă de vântul și talazele arșiței, împingea popoarele, turmele, cirezile, arcurile și topoarele către teritoriile mănoase, și că marii cuceritori ai Europei, atâțați de foame, de sete și de mortalitatea în gloată, au fost niște eroi flămânzi.

O năvală interioară, în țară, nu s-a mai pomenit decât atunci când o năvălire din afară gonia dinaintea ei pe locuitorii fugăriți către păduri și munți, prădați și uciși în satele incendiate și pustiite.

Un asemenea exod al populației de pe Dunăre am trăit și noi – Bucureștii miliardelor jucate la masa verde, ai îmbuibărilor până la vomitură și refuz, și ai orgoliilor politice nemăsurate, în 1916. Pe Bulevard, de la Cotroceni în interior, până-n Calea Victoriei și la Universitate, trotuarele ticsite de căruțe, așezate roată-n roată paralel, ajunseseră un târg de mezat. Copiii plângeau de foame, oamenii gemeau de foame, caii cădeau de foame, între monumente și statui.

Și atunci, aproape ca și astăzi, se vindea în Piața Kogălniceanu, unde un personaj de bronz, în pantaloni și jachetă, ține un discurs nemaiisprăvit și deșert, un cal: un leu. Și calul nu găsea nici atunci cumpărători...

1946

MĂSURA

S-ar părea că adevăratul câștig al științei de carte, trecută prin școală și literatură, nu e atât căpătarea ușurinței de a repeta

spectacolul materialelor care se târăsc prin biblioteci, cât obținerea simțului măsurii. Aici termenul „cultură“ e la locul lui, căci între creșterea unui trandafir până la ultima lui împlinire, culoarea și parfumul și ducerea la maturitate a unei inteligențe nu e multă deosebire. Nu numai terenul, îngrășămintele și mediul, și umezeala, dar și sămânța sunt altele. Perfecționându-se individual, floarea și omul pot să ajungă să dea o seră de mireasmă și o epocă echilibrată, dacă, desigur, nu intervine gângania parazită, prezentă și în mediu neadecuat.

Toată strădania trebuie să ajungă la acest delicat rezultat, la nuanță. Am ajuns noi până la ea?

Da și nu. Da, pentru exemplarele izbutite, și nu, pentru gros. Grosul e continuu ratat, și trebuie reluat și luat de la început. E o mare tristețe, dar asta e materia primă, asupra căreia lucrează stanțele și presele culturii. Altele nu avem la îndemână. Nici cultura nu-i o cultură-tip, care, ori de câte ori e aplicată, reproduce modelul, și el nedeterminat și difuz. Ea se adună din molecule disparate, din influențe, meditații și infiltrări fără istorie. Un fir de apă limpede a țâșnit dintr-un creștet de munte: un rezultat. El a călătorit ca să-și facă loc și să ajungă la punctul de exprimare, multă vreme: a fost turbure, poate și murdar. Din striviri, din siluire și din întunerici s-a ales o beteală argintie, limpede, pură și rece. E o realitate, nu-i o iluzie. Dai în câte un colț de țară de câte un om întreg, cu inteligența și conștiința sensibile ca o balanță de laborator, și te întrebi pe unde a venit și cum s-a făcut, chinuit de împotriviri.

Cu câtă măsură lucrează viața inconștientă a naturii, independentă de om, pare un miracol. Nici o frunză, nici o vietate, nu trec, în varietatea vastă a unui instinct, mereu activ și de-a pururea proaspăt și nou, peste tiparele lor, și dacă hazardul distribuie tonurile inegal și împeștririle de suprafață

sunt fără de sfârșit, forma și mecanismul interior sunt constante și certe.

În ce privește pe om, el se zbate în două criterii, incultura, care dă rezultatul cel mai omogen, pe țăran, și starea de cultură, vinovată de produse în mare parte neisprăvite, aruncate în acțiune. Activitatea socială pare un maidan de lucruri sparte, strânse ca să fie organizate într-o ordine întodeauna instabilă, cu grebla – vase știrbe, sticle crăpate. Nu pot păstra în ele nimic. Curg.

Gradele universitare nu corespund unui fund solid și unor păreți rezistenți. Un doctorat încoronează o tingire cu găuri, pe când un certificat de curs primar poate acoperi o amforă sonoră. Meritul și tresa rareori coincid, și între valoare și profesie contrastul e adeseori violent.

Măsura în evoluție traduce bunul-simț nativ, sustras artificiei de cultură. O are plugarul și omul din pădure, și-i lipsește solemnei somități de pe catedră.

Simple zigzaguri ale unui creion care continuu se ascute și continuu se tocește.

1946

PELERINAJ LA IZBUC

S-a putut citi în ziare că zilele astea, episcopul de Oradea convoacă pe credincioșii ortodocși la Iz buc, izvorul cel făcător de minuni, pentru o închinare smerită.

Cititorul va fi fost uimit să afle că s-a mai ivit un Maglavit și probabil că n-a mai auzit numele onomatopoeic al Iz bucului niciodată.

Povestea e frumoasă, și pentru că jos-iscălitul a trăit-o de la începutul ei până la sfârșitul tragic al arhimandritului

Atanasie Popescu, întemeietorul și ctitorul, dimpreună cu defunctul episcop Ciorogariu, un ierarh fără succesori valabili al mănăstirii de la Iz buc, o pot împărtași cititorilor adevărată și exactă.

Arhimandritul Atanasie era prietenul și așa putea zice duhovnicul meu. În ceasurile grele nu am cunoscut om mai curat și mai apropiat de inima și de cugetul meu. Acum vreo douăzeci de ani, l-am scăpat din ȋțele și diavoliile unui episcop de Buzău, un zurbagiu Papură-Împărat, care trăgea cu pistolul prin palatul episcopiei. În conflict spiritual permanent, și cu arhieriei și cu călugării călcători de pravilă, cinici, nesocotiți și vicioși, Atanasie a pribegit prin câteva eparhii și nu s-a putut înțelege până la vârsta de patruzeci de ani, bine trecuți, cu stricăciunea și cu putregaiul nicidecum.

Într-o bună zi m-am pomenit cu el, după o absență lungă, mai palid și mai slab ca de obicei. Arhimandritul se hrănea cu câteva fărămituri de pâine și mai mult cu împărtașania liturghiei decât cu mâncare.

– Nu mai pot să mă împac cu fețele bisericesti, mi-a spus. Trebuie să fac o începătură nouă. Vreau să ridic o mănăstire!... Viu de la Oradea Mare, unde am găsit un moșneag cu frica lui Dumnezeu, pe preasfințitul Ciorogariu. I-am spus gândul meu și s-a însuflețit. În apusul țării nu e nici o mănăstire. Am adunat câțiva frați culeși din câteva schituri și cu care mă bizui să înființez o chinovie cinstită. M-am și apucat de lucru și am strâns din cerșit, cu monahii mei, prin toată țara, banii trebuincioși. Am căpătat și șaptezeci de pogoane de pădure lângă izvorul Iz buc.

A scos din traistă o carte nemțească, document de trei sute de ani, care face dovada că limba românilor era demult veche prin partea locului. Textul german cita numele românesc al Iz bucului, care vine de la verbul a izbucni. Într-adevăr, izvorul are o particularitate ciudată căreia i s-a atribuit un caracter supranatural: piere câțva timp, și, când curge, izbucnește. Mi-a

arătat și o confirmare a geografului, profesorul Mehedinți, într-o scrisoare.

În puțini ani, mănăstirea cu chiliile ei a fost zidită, dotată cu toate uneltele și odăjdiile de cult. De-ajuns ca ura să mocnească și la acel capăt depărtat al țării. Murind Ciorogariu, urmașul în rang l-a dat pe arhimandritul Atanasie afară din mănăstirea lui, cu jandarmii. I-a șters prin zdrobirea argintului și aurului și numele de pe sfintele vase. Episcopul i-a oprit simbria de stareț și l-a gonit aproape gol din Izbuc, răpindu-i îmbrăcămintea, rufăria, așternutul și chiar scufia și camilavca.

Iată-l din nou jidov rătăcitor pe nefericitul ieromonah și numit stareț a celei mai dărăpănate mănăstiri din eparhia Ungrovlahiei: Ghighiul. S-a silit s-o restaureze. N-a putut însă restaura dezordinea morală a mănăstirii. Într-o noapte, după utrenie, sfântul a fost asasinat. Ca să-i pedepsească imaculata feciorie, i s-au rupt în fața bisericii părțile bărbătești.

Izbucul evocă toate fărădelegile suferite de întemeietorul lui. El va fi odată și odată tema unei dezbateri care nu s-a putut face la timp, acum cinci ani, și care am motiv să cred că nu poate fi deschisă în presă nici azi. Implicațiile merg departe.

Chiar mormântul Marelui Călugăr a fost profanat de o acuzare infamă.

1946

O ÎNTREBARE DE CITITOR

Un cititor perfid mă întreabă ce-i lipsa de caracter. El știe bine că nu-i nevoie de niște matematici speciale și calcule complicate ca să afle, dar vrea să-și provoace satisfacții în colaborare cu modestia mea.

Îmi venea să-i răspund ca în *Sfintele Scripturi*: „Diavole, ce mă ispitești?” Dar de unde știu eu că e împins de diavol și

de perfidie, și că nu e, dimpotrivă, un cititor îngeresc, rămas în urmă cu noțiunile definite de vremuri și evenimente?

Ce-i însă, întâi, caracterul, ca să putem face constatarea că nu e, dacă lipsește?

Spiritul omului e mai repede negativist, decât afirmativ... Frazele care încep cu *Nu!* sună mai tari ca frazele începute cu subiectul ordonat, pus la locul lui gramatical, în genere explicative și anoste. „Nu-i adevărat!“ place urechii și oarecum inteligenței. „La mulți ani!“ și „Să-ți fie de bine!“ nu știu cum, interesează destul de slab. De unde și succesul de todeauna al imprecăției față de lauda și cea mai bine stilizată. Ce frumos sună „Ești un măgar!“ comparativ cu „Omagiile mele“. Pretutendeni unde se strecoară bățul în roate, discursul grăit sau scris e mai energic.

Înjurătura e profund negativă, și gâlceava, recte bătaia, îi stă omului bine. În loc de-o palmă, bine cârpită, muzicală și eventual repetată, îți închipui că dai o sărutare, două, trei... E aproape inestetic. Uitați-vă în Cișmigiu: pe o bancă, doi tineri ajung să-și puie fiecare buzele pe gâtul celuilalt. Trecătorul, știind unde duce și ce va să zică asta, întoarce capul, de silă, și poate că și scui pă. E ceva onorabil, dar mort, nu-i ceva viu. E ceva care duce la apartament, la ofițerul Stării Civile, la gospodărie, la buget, la copii, la pensie etc., la ceva ca o dispariție incoloră cu anunț la rubrica „o mie de lei cuvântul“ și, în caz de economii realizate, la monument. Într-adevăr, nu mai e nici o poezie, după ce tinerii s-au sculat de pe bancă și au plecat strânși de braț, să ceară consimțământul tatălui cu barbișon și al doamnei mame, care prepară un compot.

Ia dă-i câteva calcavuri unuia, pe drum, într-o stație de tramvai, la berărie. Spectacolul atrage un vechi eroism de secătură, adormit legalmente în om. Bătaia altora îl face fericit. Să vezi cum îi pocnește unuia falca și celuilalt că i se strâmbă maxilarul cu un pumn angajat să-l desfigureze e o plăcere autentică. Aleargă lumea din toate părțile, și sute de spectatori

participă la eveniment cu bucurie. În ajutorul lenei de imaginație vine și un subiect de discuție viu, cu impresii și adaose personale, în stare să se amplifice în epopee.

Totuși, n-am definit caracterul și n-am dezlegat problema lipsei de caracter. Ele se găseau undeva pe aici, primprejur, în preferința publicului pentru romanul senzațional și dramaturgia violentă, în admirația lui pentru șmecheri și pezevenchi, pentru mincinoși, falsificatori de bancnote și de idei. Ștregarul place cucoanelor virtuozose, și licheaua capătă sufragiile bărbatului grav și solemn, care ar fi vrut să fie și el ceva-cumva, dar nu a putut.

Răspunsul a rămas tot pe dinafară.

1946

PASTEL DIN SINAIA

Primesc de la un confrate poet o scrisoare căreia nu pot să nu-i dau nici o urmare.

Cunoașteți Sinaia și dacă nu cunoașteți această... „perlă a Carpaților“, cum îmi aduce aminte scrisoarea că se mai numește, probabil că iarna, când zăpada o încinge cu mărgăritare, v-aș putea da definiția ei aproximativă, ca o prelungire a trotuarelor din Calea Victoriei, pe Valea Prahovei, între munți. Dacă pleci sâmbătă din București, ești sigur că duminică vei întâlni, târându-și eleganța prin parc, aceleași simpatice figuri de cariatide surâzătoare, care țin în spinare, de la „Capșa“ la Teatrul Național, toate imobilele, cum te duci spre Poștă, de pe mâna stângă. Perla e însă dublă, cuprinzând în interiorul ei o perlă mai mică dar agitată: Cazinoul. Sinaia ar fi, ca să păstrăm imaginea și dând-o pe nemțește, *Perlmutter*, iar cazinoul un fel de *Perlkind* îndrăcit.

Cu alte cuvinte, intrăm într-o atmosferă de înaltă civilizație și de maniere alese, cu pudră fină și cu parfum *Ne m'oubliez pas*.

Ei bine, într-o vilă din localitate, oarecum aristocratizată prin prezența proprietarului, un cărturar erudit, locuia și mai locuiește o colonie de cinci distinse familii de intelectuali cu oarecare dare de mână, și între ele o familie cu lire sterline, de englezi. Toate sau aproape toate au și copii. Asta însemnează că mai jos relatatele țigării autohtone, de contrast, se petrec în văzul, în auzul și în mirosul unei asistențe, care cel puțin prin prezența ei, dacă nu pe temeiul dezideratelor sociale, implică o sfială și o ținută.

Eroul scrisorii e doctor în medicină, chirurg, medic comunal și șeful serviciului sanitar local, o întreagă serie de titluri cu litere mari, colaci peste pupăză nominală. În calitate de mentor al sănătății și al igienei respective, personajul e celebru între vilegiaturști, refugiați la munți ca să respire un văzduh curat, prin murdăria domniei sale domestică specială și infectarea aerului jur-împrejur. Chiriaș prin prelungire silită al unui apartament cu anul, Esculapul de subt Bucegi ține în curtea strâmtă a vilei, afară de o nefericită victimă canină, un „Saint-Bernard“, încărcat, zi și noapte, de lanțuri (domnul doctor e o autoritate!), doi porci, cinci oi, un berbec, curci, găini... toată populația unui obor cu baligi variate, în continuă stratificare. Pentru un medic comunal și un șef de serviciu sanitar e aproape o cochetărie.

Vizitatorii nu pot deschide ferestrele de groaza pestilenței, care servește paralel suculențele culinare ale acestui agent de salubritate model. E ca într-o caricatură franțuzească, în care un client se plângea patronului unui restaurant de provincie, de prea multele muște din bucate. „Nu e toată ziua așa, i-a răspuns birtașul: numai la prânz. Restul timpului stau la privată.“

O doamnă din vilă, soția confratelui, care ocupă etajul de deasupra chirurgului, s-a simțit într-o zi febricitată de un exces de temperatură (39,5). Neavând la îndemână, de urgență, un alt chirurg, cu mâinile fără găinaț, i s-a adresat vecinului, pentru o incizie de furuncul, situat la ceea ce scrisoarea numește o fesă. Onorar: 300 000 (trei sute de mii lei).

Peste noapte totuși, temperatura a mai crescut și către ziuă, foarte normal, pacienta, răscolită și iritată, circulând prin apartament, a făcut oarecum zgomot. Nici una, nici două, domnul doctor sare din așternut, dă fuga la etaj urlând, își înjură după repertoriul birjarilor clienta și încearcă să o ia la bătaie... Pare atât de neverosimil, încât creionul ezită să spuie lucrurile mai pe șleau. În aceeași zi domnul doctor, tot domnul doctor, care urma să fie deferit Parchetului, depune o plângere la poliție că liniștea domniei sale științifică îi e turburată. Nu e doar în funcție de șef al serviciului sanitar și chirurgul un magistrat de supraveghere?

Personajul administrativ reiese limpede din toată această conjuncțiune de nerușinari. În ce privește meritele medicale, nici ele nu-l recomandă deosebit. Cu o temperatură din ce în ce mai mare, pacienta a chemat un chirurg propriu-zis. Repetând incizia, s-a descoperit că medicul cu găini și rațe e incapabil. Septicemia era gata. Detaliu sugestiv, chirurgul cu găște și rațe „a colaborat“, spune scrisoarea și la moartea unanim regretată a tinerei actrițe Niny Ciulley, decedată deunăzi.

Sunt întreat: „Ce să fac? Să-l omor în duel?“ Confratele care-mi scrie mânuiește o spadă ageră, de bun chirurg spadasin, poate că nu nemeritată de chirurgul influențat de colegialitatea porcilor pe care-i crește.

NU! Găinațul din curtea vilei de la Sinaia ar spori afară din cale de mult. Chirurgul, ale cărui isprăvi sunt fără-ndoială neștiute la ministerul competente, trebuie prezentat de confratele nostru, în culorile naturale și trimis la o meserie mai compatibilă cu vocațiile înnăscute.

VÂLSAN ȘI VISSARION

Drept vorbind, majoritatea intelectualilor români este ieșită din țărănime și din burghezia mijlocie, de origine tot țărănească. Moldovenii, apoi ardelenii cu muntenii și cei veniți mai târziu cu aptitudini deosebit de vădite. Oltenii întorcând brazda și pășind, au găsit în sapă și plug, odată cu cântecul, cel mai frumos al graiului nostru, conștiința de sine și nădejdea în puterile proprii adunate cu stăruință și răbdare.

Țăranii au dat dascăli, negustori, scriitori, oameni de legi, oameni de știință, meșteșugari buni și buni comandanți de armată – și revoluționari. Dacă în privința clerului și a politicii ei n-au prea strălucit de un timp încoace în calitate și caractere și au fost succesiv dezamăgiți de o progenitură prea grăbită să ajungă și să uite, deficitul nu cade asupra lor, ci aparține unei prea scurte evoluții, lacomă de bunuri, cu orice preț și neîmpiedicată de prea brusca și recenta schimbare a obielei cu ciorapul de fildecos, de-a nici un soi de târguiești. O mare parte din elita noastră intelectuală a fost în toate epocile dedesubtul așteptărilor îndreptățite și adeseori falimentară, comparativ cu țărănimea fără carte, dar sigură și invariabilă în instinctul ei cristalizat.

În definitiv, nu atari denivelări, șerpuiți, zigzaguri și depresiuni interesează titlul prezentelor slove.

Ne-am pus de gând să pomenim un pictor țăran, înlăturat din cataloage și care într-o zi sau alta va fi pus alături de artiștii cei mai calificați, și un scriitor, ținut la periferiile literaturii.

Unul e argeșeanul Vâlsan, care a contribuit personal poate cu mai mult decât adversarii lui eleganți și asortați, la proasta lui reputație de zugrav. Afemeiat și priapic și având o continuă trebuință arzătoare de bani, ca să cumpere cât mai multă îmbătare, el nu s-a dat înapoi de la nici un mijloc de a-i câștiga mai ușor prin asceza opiniilor proprii. A imitat la comandă, ceea ce n-ar constitui o crimă, dar a și iscălit. Acest

hoț al paletelor e însă autorul a vreo patruzeci, cincizeci de picturi excepționale. Vor fi descoperite într-o bună zi și inventariate, copleșite de sute de mii de copii și plastografii. Omul a trecut de câteva ori pe la Parchet și poate că ar fi murit în pușcărie fără naivitatea copilărească, inconștientă și sinceră și în escrocherie a ochilor lui straniu de albaștri.

Vâlsan avea în pensula lui, ca nimeni altul, tristețea molatecă a satelor, amărăciunea vântului și a ploilor românești, ograda autentică dezolată, clăile triste de paie, băligrarul răscolit, umbra din arșiță. Mi-aduc aminte de o uliță strâmtă și sucită dintr-un cătun, împotmolit în noroi și fâgășe: suferința pe care o exală tabloul e vecină cu spaima de mare dezolare. Țara lui Grigorescu e o idilă neîntreruptă. La Vâlsan pământul geme, oftează și scrâșnește. Să nu-i cerem mai mult, portrete, nuduri dezechilibrate și artificii clorotice de culoare.

Celălalt țăran e un scriitor, povestitorul I. C. Vissarion, caligraful *Nevestelor lui Moș Dorogan*, al *Privighetorii negre* și al altor cărți numeroase.

Critica îl ignoră. Plimbăreții noștri de odinioară știau cum e Righi, pe care s-au suit cu funicularul, Matterhorn și Le Petit St. Bernard, dar amatorii de senzații alpine nu cunoșteau, de pildă, Păduchiosul, crezându-l patria scârpinișului total. De altfel, o dogmă estetică elegantă le-ar fi interzis să-i rostească numele în societate.

Pentru că scriitorul este nevoiaș, părinte de zece copii, toți cărturari, botezați, care Garibaldi, care Voltaire, care Arhimede; pentru că stă în satul de naștere și nu se duce la teatru și cafenea; pentru că la port și vorbă e simplu și rustic; pentru că n-are dicțiune și aer; pentru că umblă la țară desculț; pentru că n-are stări sufletești țuguiate, palide și cinice – și pentru o sută și o mie de alte motive franțuzești, colegii îl ocolesc, editurile nu se îndeasă. Între personalitatea lui autentică, evident „populară” și cititorii cultivați, tăcerea celor datori să-l arate și să-l gândească a ridicat o graniță oarbă.

Cu pălăria lui de boem, cu ghiozdanul cât un geamantan în care își ia de acasă, de la Costeștii din Vale de Titu, fărâma de brânză și colcovanul de pâine, pe drum; grăsuț ca Renan, cam cocoloșit; ba cu câte un nasture uitat deschiat, bucuros întodeauna, nevăicărindu-se niciodată, Vissarion dă o dată, de două ori pe lună prin București, să-și ia „gologanii“. Gologanii lui sunt pensia scriitorilor trecuți de cincizeci de ani, o pensie care le ajunge din treizeci de zile, tocmai una. Lui Vissarion i s-a întâmplat să i se și fure, în tren, pensia din buzunar. Probabil că, dus cu gândul, el fredona cântecul lui, făcut de el, cu muzică și vorbe: *Măria neichii, Mărie*, și nu s-a supărat peste măsură când ajungând acasă vedea că pensia lui trecuse într-alt buzunar. „Numai să nu-i poarte nenoroc“, se mulțumea el să spuie, când Gongonica, soția lui gospodină, îl întreba într-o doară dacă s-a întors cu ceva din metropola și municipiul București.

Zâmbind și lăsând pe fiecare în năravul lui, sceptic cu oamenii, dar credincios în cele sufletești, Vissarion face grosului superficial omenesc o impresie de hai-hui și de floare la ureche. Lipsit radical de vanitățile curente, cu masiva lui încredere țărănească în soartă și în voia chibzuită a Celui de Sus, el nu e tulburat de acele ambiții de arătare și fudulie care fac antipatici și ridiculi pe atâți confrăți mai puțin prevăzuți cu materialele și facultățile apropiate de noțiunea unui talent.

Ba îmi permit să afirm că I.C. Vissarion e și ceva ca un adevărat om de știință în matematici, în chimie, în fiziologie, visând azi la o snoavă sau la o povestire și mâine la un motor... Școala lui a fost cartea liberă, pe care o și face la rândul lui.

Universitatea lui a fost, ca și pentru Fabre, învățătorul dintr-un cătun, din Midi, buruienile dimprejurul casei. Acela, în satul Sérignan, îmbrobodit cu o manta violetă de glicină, este, cum se cam știe, întemeietorul pe un maidan, al unei științe cu totul noi, scrisă admirabil, știința gângăniilor. Entomologia, acea miraculoasă operă de ostenitoare descoperiri

care i-a slujit documentele de creație lui Remy de Gourmont, autorul unei cărți de unică valoare și frumusețe, *La Physique de l'Amour* (Ediția „Mercure de France“).

N-o fi poate un păcat de moarte ca I. Vissarion să fie considerat un scriitor, dar e o mare rușine.

1946

CUM SE FERICEȘTE O ȚARĂ

Lumea e plină de reformatori, profeți și de nemulțumiți. Fiecare om are o rețetă infailibilă pentru fericirea ei. Orice măsură luată e criticată: trebuie altfel chibzuită... Statul suferă neîntrerupt de tot soiul de scăderi... Nimeni nu se pricepe la nimic... În locul guvernului, iată ce aș face eu... Ai citit cuvântarea lui cutare?... Ce neghiobie!!... Hotărât, trebuie făcut ceva, nu mai merge... Etc., etc.

Așa am apucat de cincizeci de ani în șir, ceea ce însemnează, nu e vorba, că nici fruntașii nu erau prea breji, dar că și îmbunătățirile, foarte încete, nu atârnă numai de ei, de o teorie, de un program, de un partid. Viața încurcă și risipește intențiile, ridiculizează serii de personaje, umflate cu pompe, și genialități artificiale. Un ceas mai mult de somn pe zi, o siestă prelungită, o întârziere la un banchet, la pocher, o lene, un pahar peste măsură, nevasta surprinsă-n flirt, într-un colț de salon, după plan, cu locotenentul oacheș de cavalerie, mantoul necumpărat la timp, un flacon de parfum, un inel... se transpun în afacerile publice cu defecțiuni repetate, care la câte cincizeci de ani se însumează cu câte un dezastru. De la dezlănare la huzur, de la indiferență la înavuțire și superbie, de la amânare la uitare, scadențele dramatice lichidează epocile ritmic. În secolul vitezei, ele s-au scurtat la

douăzeci și cinci de ani. Invizibile, firimiturile iritate se adună, se conglomerază în focare explozive și subit aruncă în aer, afară de conducători și șefi, nici răi, nici buni, nici hoți de tot, nici onești de tot, mijlocii, căldicei, amabili, surâzători și de o etică imprecisă, agonisita națională a mai multor vieți.

Poligloți morali, ei rețin din toate graiurile câte zece, cincisprezece formule. Popa nu e preot; judecătorul nu e magistrat; dascălul nu e educator; cărturarul, mai des decât se poate trece cu vederea, e relativ mincinos. Nici unul nu-i el întreg și inalienabil în stricta lui meserie, răspundere și datorință. Veleități multiple și opuse solicită și asaltează pe profesionistul disolut. Gol cu gol se adună, golul total irumpe și pornește o dată, improvizațiile dărâmate se surpă peste câte o singură generație. Printr-un eufemism trivial, ansamblul acesta ia numele de istorie. Cei rămași pe acoperișul șandramalei continuă să fie limbuți, să bată câmpii, să gesticuleze, să facă pe împărații și toboșarii, în vreme ce gloata mare zace strivită de bârnele, grinzile și zidurile prăbușite.

Acum vreo cincizeci de ani, podul de la Cernavodă era un triumf al tehnicii inginerești și de fapt o realizare de vitrină. Poetul Macedonski găsisse momentul liric:

*Sire,
Ai intrat în nemurire.*

Numele lui Saligny, dat și unei stații de tren, de peste fluviu, părea ancorat de o glorie eternă. Azi marele pod e o potecă strâmtă, înghesuită, o pârtie de mizerie. La Conferința păcii din Paris tocmai se discută drepturile internaționale de plutire pe Dunăre, și noi, care avem destulă albie de înecat, n-avem pe unde trece dincolo, în Dobrogea. Dobrogea și oceanul sunt aninate de țară cu o slabă înseilare de fir de păinjiniș.

Să nu se creadă că toată lumea furată de un snobism entuziast era orbită de viziunea monumentului falacios. Un

inginer Davidescu a prezentat proiectul unui pod cu linia ferată dublă și cu șosea de căruțe. Competințele recunoscute l-au luat în bătaie de joc. Inginerul era un profet adevărat: azi, automobilele și carele ar circula cu miile între cele două provincii, legătura ar fi continuă și rapidă, marea ne-ar fi aproape, atât pentru negoț cât și pentru agrement, sănătate și prestigiu. Dobrogea n-ar mai fi o unitate geografică izolată și costisitoare, iar prețul podului mai lat ar fi cerut o diferență de cheltuieli insignifiantă. Inginerul Davidescu nu era individ politic și a rămas de răsul specialiștilor guvernamentali până ce a înnebunit.

[Dobrogea prezintă și un special caracter de actualitate. Nu e de prisos să insistăm asupra optimismului amorfitor de care sunt cuprinși oamenii aleși să ferească țara. Acum vreo douăzeci de ani, Uzinele Ford făceau guvernului de atunci o propunere menită să garanteze, prin efectele ei, și soliditatea poziției internaționale a României. Ele cereau să li se acorde Dobrogea pe nouăzeci și nouă de ani, pentru edificarea fabricilor de vehicule de transport necesare statelor din Europa. În schimb, pe lângă că România ar fi ajuns o piață continentală, pe lângă că enorma dezvoltare comercială aducea țării întregi un confort și o îndestulare nebănuite; pe lângă că am fi avut un pod de douăzeci de ori mai încăpător, pe lângă că n-am mai fi avut tristul prilej să fim niște „sateliți“, Ford se obliga să construiască autostrade, șosele, drumuri, și să le întreție în toată țara.

S-a răspuns propunerii Uzinelor Ford cu un „prin noi înșine“ orgolios, ca și cum un adaos de bunuri și un standard de viață ridicat – mai bine îmbrăcați, mai bine încălțați, mai bine hrăniți, cu gospodăriile mai îmbelșugate – ne-ar fi împiedicat să fim noi înșine. Tot fiind noi înșine după o anumită filosofie bancară, noi nu mai suntem noi de vreo cincisprezece ani, în nici o privință. Mereu suntem alții. Noi înșine am ajuns cerșitori de mămăligă.]

Tot așa, de cincizeci de ani se tot aduce apa pe o conductă de la Sinaia în Capitală, și azi Bucureștii mor de sete și se sufocă de murdărie după un tarif U.C.B. scandalos. Și tot de cincizeci de ani se face din gură irigația câmpiilor de arătură, o irigație atât de lesnicioasă între râurile paralele ale țării, bântuită de o secetă eternă, încât putea să fie repede înjghebată. Azi, în 1946, un praf de mălai e plătit cu cinci mii de lei, pentru ca, la iarnă, milioane de-ai noștri să moară, cu noi laolaltă, de foame.

1946

FOTO-FOTO

La început, acum câțiva ani, erau mi se pare unul sau doi. Suportabil. Treceai, și un tânăr apăsa un declic și-ți întindea sfios un bilet verde, galben sau albastru, cu o adresă de fotograf. Asta se petrecea pe Calea Victoriei, ca și acum, dar cu oarecare discreție, cam prin Piața Teatrului Național. Dacă-ți iubeai personajul și-l doreai reprodus, te duceai la atelierul din adresă și te admirai, oglindit pe un carton.

Instantaneul pe negândite, ca la jurnal, și reporterii, pândind pe Chamberlain să plece din München și la Londra să coboare din avion, entuziasmat de un petec cu slove fluturat în aer, semnat de Reich pentru o pace eternă, călcată după câteva ore, da domnului sau doamnei, surprinsă la promenadă în obiectiv, un sentiment, oarecum, de istoricitate glorioasă.

Până atunci, satisfacția de participare la notorietăți imaginare, fictive, era gustată și de poporeni, în Cișmigiu și parcuri, unde o cătană și un văr cu cioareci duceau de mână un front de ardelence cu fustele umflate, încrețite pe o betelie, strânse după moda locală, mai sus de șolduri, aproape de

înghițitoare. Pe un trepid cu cârpă așteaptă ochiul magic înșurubat într-o ladă, al unui fotograf cu taxele plătite la primărie, și fiorul artei și al creației era distribuit în lumea mărunță, a un pol bucata.

Între timpuri, meșteșugul fotografic a cunoscut o evoluție înspăimântătoare. Zece mii de fotografii, rapid succesive, dau, pe lângă figura holbată, statică, a persoanei, zgâită în atitudinea cea mai avantajoasă; mireasa cu mirele, sosiți după biserică la nuntă cu negativul și pelicula; oratorul în extaz dinaintea unui public, tras cu elocvență pe sfoară, de la o tribună – însăși mișcarea, expresia mobilă și caracteristica necesară. Uzine de aparate și filme au contribuit la monstruoasa dezvoltare a fotografiei, ca odinioară drăceasca invenție a lui Gutenberg, din care au ieșit gazeta, ziaristul, ziaristii, a patra putere în stat, rotativa, sulurile de hârtie, raționalizarea, autorizația, cenzura – într-un cuvânt: libertatea presei, care garantează toate celelalte libertăți.

Amatorul, care-i o fizionomie obișnuită în muzică, pictură și literatură, nu putea să nu capete un loc de maimuțoi și în fotografie. Sunt oameni de ispravă, posesori de câte trei, patru, opt, zece și cincisprezece aparate, de toate dimensiunile, sensibilitățile și fracțiunile, de o mare precizie. Secunda ajunge o unitate de măsură, obositoare ca un veac: viața la film e completă și voluminoasă la una mia parte din acest grăunte de timp. Nici nu ți-ai dus batista la nas și ai avut o sută de instantanee.

Ceva mai mult, chiar fotografia, geloasă pe laurii unui Michelangelo Buonarotti și Da Vinci, a devenit, mă rog! o artă de artist, refuzând să rămâie un admirabil dar simplu document, care-și împrumută valoarea exclusiv de la obiectul reprezentat. Amatorul nu poate să nu-și puie și el personalitatea în joc, un scaun așezat de-a-ndoasele, o draperie sucită, o oală cu patru iriși în ea, natură vie și natură moartă în colaborare.

Dar juniorii din meserie s-au înmulțit peste măsură. Zeci și sute de ochiane urmăresc de-a lungul drumului asfaltat o doamnă, o domnișoară, de la un capăt la celălalt al Căii Victoriei, cu o insistență, care începe să fie indecentă și trivială. E cel puțin o lipsă de politețe să te crăcănezi din față, dinaintea unei trecătoare, nepoftit, cu o botniță mecanică la ochi, și să o înregistrezi.

A evoluat și simțământul satisfacției. Lipsa de stil profesional provoacă reacțiunea. Biletul verde, galben sau albastru e refuzat.

1946.

SCRIITORUL ROMÂN

Anin slovele de mai jos de slovele camaradului Galaction, tipărite în același loc, luna trecută.

Poetul Macedonski, povestea părintele, primea în răstimpuri o leafă de mizerie de la un oarecare minister, o diurnă cam de odăiaș, discutată și anulată de fiecare nou guvern ajuns la putere. Fiind scriitor și nefăcând nici un fel de politică, nici liberală, nici conservatoare – ceea ce este de așteptat de la orice liber meșteșugar de cuvinte, a căruia justificare și doctrină nu pot să fie decât limba cu anexele și prelungirile ei, considerate exclusiv din punctul de vedere special, poetul nu reprezenta nici o utilitate practică și imediată.

Un odăiaș face măcar cât un vot, pe când un artist, situat peste cotidian și contingente, de cele mai multe ori provizorii, să voteze nici nu se gândește. A! dacă nu-mi dai nimic, nici eu nu-ți dau nimic, dar îți mai iau și ce ți-a rămas, micșorându-ți zilele pe nesimțite. Mai târziu, după ce ai murit,

e altceva. Atunci îți pot ridica o momâie de bronz și epoca următoare, anexând o operă, care nici ei nu-i aparține și păstrând aceeași poziție, față de confrății tăi actuali, va scrie că s-a făcut o „greșeală“.

Adevărata atitudine de spirit și omenie nu cere contraservicii; ba cred că e decent și elegant să le refuze, dacă printr-o știrbire morală, de servilism, careva și-ar cheltui zelul rezervat propriei profesii și vocații.

Desigur că situația de funcționar nu e prea de invidiat, când funcționarul, strict credincios atribuțiilor sale, se resemnează, în limitele unui salariu de muritor de foame, pentru stat la un obraz curat. Dar în ce altă formă poate statul să colaboreze la viața unui scriitor, după sugestiile părintelui, decât numindu-l într-o „slujbă“? Statul nu a crezut de trebuință să înființeze slujbe profesionale pentru scriitori, de redactori; comunicatele și ordonanțele confuze, cât și textele de legi continuă să fie scrise de Directori, de Secretari Generali și Președinți, prevăzuți cu titluri și pergamente, însă lipsiți de claritate și de condei.

Dincolo de o semnătură estetică, ei cunosc mai mult alfabetul și mult mai puțin cuvintele, afinitățile verbale, fraza adaptată la o idee. Singura meserie afară de politică, în care se vâra și se răsfață cine poștește, e aceea a scriitorului. E de ajuns un certificat de universitate, ca domnul cu șef-de-cabinet să se simtă scriitor, ofensat dacă presa i-ar atrage atenția că, iscăbind o proză oficială, s-a împotmolit în articole, aliniat și considerente.

Iată că Macedonski nu avea diplome și atestate. Nu le-a avut nici Caragiale, absolvent, dacă-mi aduc aminte, căci l-am cunoscut bine, nici al cursului primar întreg. Eminescu, auditor de universitate, iarăși nu le-a prea urmărit. Nu e vorba că nici autorii *Cântării Cântărilor*, ai *Predicii de pe Munte* și ai *Mioritei* nu le-au avut. Dar ce leafă, ce drept de avansare, ce drepturi la pensie (sic!) ar avea azi Eminescu dat afară

dintr-un inspectorat școlar ca un servitor; ar avea Caragiale, ar avea Creangă, în epoca noastră? Nici unul! Fără să fie Eminescu, sunt scriitori, numiți în slujbe mici și azi, cărora un bacalaureat, de pildă, le interzice înaintarea în funcțiuni mai sus de rangul minor al unui șef de birou. Ai putea să fii mai mult, să fii ministru, dar nu poți fi mai puțin, nu poți fi director, subdirector, consilier și nu mai știu ce.

Funcționarii sunt selecționați nu după valoare, ci după ștampilă, iar statutul lor, necesar la confruntarea știutorului de carte cu analfabetul, elimină de la o activitate și mai necesară pe scriitorul de merit fără titluri. Statutul merge până la bucătăria socială, acolo unde se împart rândușiiile și subalternarea, dar el nu prevede pe cel ce zugrăvește lista de bucate, pe cel ce gătește vitrina și orchestra care exaltă firma și restaurantul. Birtașii sunt mai inteligenți. Ei aleg, ca să-și vândă fripturile la grătar, vioara cea mai fină și vocea zilei cea mai reputată – fără amestec, bineînțeles la plită și la cuptor.

În privința rolului social și oficial, jucat de scriitori, Bulgaria, curios! a luat-o multora înainte, și României cu deosebire. Probabil că, peste Dunăre, nici scriitorii nu se murdăresc și calomniază unii pe alții, ca în țigănia noastră literară, nici domnii de la conducere nu disprețuiesc meseria de scriitor cu superioritatea lor indiscutabilă, de la noi. Confratele N. Crevedia, care a lucrat în calitate de atașat de presă la Sofia, ne-a făcut atenți de repetate ori că legea bulgară asimilează pe scriitorul calificat cu titrații de academie, acordându-i astfel dreptul de a înainta, în cazul că e funcționar, până la orice treaptă și dregătorie. E o excepție de respect pentru profesie și de onoare pentru stat.

Scriitorii unei limbi ca limba românească, moștenitori ai unor nume de prestigiu, s-ar cuveni logic să beneficieze, prin efectele vecinătății, de această frumusețe originală a legiuirilor bulgărești.

ADAM & COMP.

N-aș avea impresia că Geneza dă un raport absolut precis asupra săptămânii celei dintâi, în care Dumnezeu a făcut toate câte se văd și nu se văd: *omnia visibila et invisibila*, cum se spune mai boierește.

Sumedenii de pauze nedeslușite și de taine, ascunse cu o intenție lipsită de amabilitate față de noi, oamenii, creduli și naivi, fac parte din *Cartea Facerii*, a *Sfintelor Scripturi*. Dezvăluindu-i lui Moise lucrurile știute numai de el însuși, el a fost nesincer și simbolist. Fie că, de fapt, nu s-a odihnit complet în ziua a șaptea și, ca bunul gospodar, a mai robotit câte ceva și în prima lui zi de sărbătoare inaugurală – fie că a strecurat o seamă de mistere nedeclarate, în zilele de lucru, nu s-a putut afla niciodată tot ce și-a pus de gând să încerce și să realizeze.

Să nu uităm că Dumnezeu a fost și a rămas un poet, și că orice poet, afară de indiscretul Boileau, care, nu e vorba, n-a dat nimic valabil ca operă personală, ci numai povețe și reguli pentru alții, a tăcut în ceea ce privește *Arta poetică* (*Ars poetica*), lăsând-o pe seama criticii literare și a unui exeget, desigur proiectat, de vreme ce El a prevăzut toate, și cele două războaie mondiale. Așa, în *Apocalips*, inspirat mai târziu meșterului inefabil, Ioan Evanghelistul, sunt arătați în sine și pe dungă, după interpretările altor inspirați din zilele noastre, atât Hitler, cât și Winston Churchill (rostit de un excelent vecin al meu: Churchilă), nu numai timpul cetăților zburătoare și al proiectilelor „V₂“, când ei vor exista în carne și oase.

Cu alte cuvinte, poezia Creației are nevoie de un spirit abil, iscoditor și înzestrat cu o meticuloasă răbdare, ca să dea la lumină toate obscuritățile biblice, într-o carte deosebită: de un Șerban Cioculescu, vigilant, nuanțat, stăpân și pe echivoc, și pentru rafinamentul căruia nu ar scăpa nimic, ci, dimpotrivă,

s-ar inveda și sămânța ultimă din sămburele unei presupuneri aproape absente.

Biblia povestește cum a fost făcut omul, Adam și scumpa lui soție, cu care va avea de furcă pe vecie, viața, romanul, dramaturgul, regizorul, politica, expertul juridic, muzica și sculptura – dar și-a rezervat dreptul să nu spuie o vorbă despre când și cum a făcut Dumnezeu și pe prost, multiplicându-l liber și pe față în mii și mii de exemplare.

Prostul ocupă mult mai mult loc în biologie și istorie decât nefericitul Adam, izgonit întâi și întâi din Paradis, apoi în toate zilele, de pretutindeni, și gata să fie definitiv eliminat din viață, de la cartelă. Dată fiind însemnătatea din ce în ce mai evidentă a marelui personaj, denumit de către Alfred Jarry *Ubu Roi* („Regele Bă”), aș înclina să cred că prostul genial a fost zămislit duminică, în delectare, ca o corectură tardivă dar în continuu progres, a unui Adam prea deștept și neașteptat de revoluționar față de principii și de porunci. Emoția cu mărul acrișor, furat din pomul făgăduinței, nu i-a trecut bunului Părinte nici până azi, și el l-a încadrat pe todeauna într-un comitet de supraveghere și siguranță.

Fără binefăcătorii proști, cine știe la ce s-ar mai fi dat neastâmpăratul Adam, ajutat de dactilografa lui, asociată cu șarpele elastic și subtil, dacă el a cutezat să facă dintr-o gioarsă de condei un meșteșug, din ce-i trece stricatului prin cap idei, și din foaia de hârtie de împachetat, gazetă cotidiană?

1946.

LA COSTÂNA

Paraschiva, fata lui Burda și a Macoveicii și nepoata lui Japurda, s-a întors la Costâna.

Satul întreg s-a strâns la casa părintească, să audă vești și, cum le zicem noi ăștia, bacalaureații, impresii de călătorie. Tatăl Burda a murit de tânăr: s-a culcat într-o seară și nu s-a mai sculat, iar a doua zi a fost pus, cu mâinile la piept, pe năsalie. La un an, a închis ochii și Ileana Macovei, maica Paraschivei. Nu știu ce a putut să aibă că s-a înnegrit. Pe patul de moarte ea și-a chemat feritele și le-a spus: „Țineți minte două lucruri: să nu mințiți și să nu furați“. Maica Ileana cânta frumos. Își făcea singură cântecul, atât al glasului cât și al vorbelor din stihire. Cum am zice noi, ășita, avea talent (poetic și muzical).

Mai trăiau la Costâna unchiesii cu pletele lungi, rămași dintr-alte veacuri. Ei au făcut întâiul rând, din roata dimprejurul Paraschivei, care, ca să poată să plece de acasă, și-a vândut oile, două fote și o bondiță, rămase în zestrea ei curată. Celelalte, grădina, vacile, livada, scoarțele, trâmbele de cânepă și bumbac, fuseseră furate și împărțite pe din două, de nașul, care se îndatorase să crească surorile, Paraschiva și Saveta, și de armeanul, proprietarul din partea locului, obișnuit ca la fiecă arătură nouă să între cu câte trei, patru brazde în pământurile oamenilor nevoiași, uneori până aproape de praguri.

– Ai fost, vasăzică, la București, se miră un bătrân... Poți să-mi spui ce-i acest București? Dobitoc îi? Pasăre-i? Grădină-i? Nu mă râde...

– E târg, tată Gavrilă, târg mare, oraș...

Tata Gavrilă, care n-a ieșit optzeci de ani din satul lui, se gândește cum ar fi un oraș. Are biserică? Paraschiva spune că are multe biserici, și unchiesul le vede adunate grămadă la un loc. Dacă-s multe, și popii trebuie să fie mulți între biserici. Are și școli și primării multe. Ici bisericile, alături primăriile, lângă ele școlile... N-a mai auzit.

– Dar cum îi în tren, Paraschivă?

Unchiesul Gavrilă n-a văzut nici tren. Invenția lui Stephenson îi e cu totul streină. I s-ar părea că e ceva ca o ladă. Zice tren, cum zice oraș, dar nu înțelege, neam.

– E bine și în tren, zice Paraschiva... Azi te sui în el, și poimâine te dai jos din el la București.

Unchieșul nu-și închipuie că Bucureștii sunt atât de aproape de Costâna. Prin urmare, colea, peste două sau trei dealuri. Călătoria-i descrie drumul de fier – un cuptor încins care fuge, târând după el treizeci, patruzeci de magazii pline cu lume, și care fuge de rupe pământul, noaptea și ziua, fără să se oprească decât câte oleacă – și moșneagul surâde. Parcă ar fi visat în somn, cândva, o asemenea repezeală de roți și căruțe.

Extraordinaire au fost robinetul de apă și becul electric. De radio nici nu mai încape vorbă, că e o cutie cu mustăți și la primăria din Costâna, dar el știe cum face, că se bagă primarul subt masă, de unde vorbește și cântă cu niște țigani. Dar e de necrezut să învârti o clanță și să iasă din părete, când apă, când lumină, după cum vrei să întorci.

A mai auzit el, fată, minciuni. De cum iese careva din Costâna și merge până la Rădăuți, la întoarcere vine stricat la minte.

Dar Paraschiva l-a zdruncinat adânc pe unchiaș, povestindu-i că l-a văzut și pe vodă... Gavrilă s-a sculat de pe donița pe care sta, pe capac, și s-a închinat.

– L-ai văzut tu, măi Paraschivă, pe vodă, cu ochii tăi?

– Așa cum te văd pe dumneata, cu ochii mei.

– Cu ochii tăi, Paraschivă?

Lui moș Gavrilă nu-i vine să creadă că poate să fie văzut vodă de o fată din Costâna. S-a mai sucit, s-a mai întors, s-a chibzuit.

– Ia spune-mi acum, să văd. Cum îi vodă? Om îi?

– Om, ce să fie?

Vodă nu poate să fie om ca oamenii. Unchiașul se îndoiește. El știe din basme că împărații sunt duhuri, că se poartă cu odăjdii și plete, îmbrăcați cu fir și-n serasir, ca Ștefan de la Putna, care n-a fost om; că ei se mișcă încet, ca în icoane, din pricina coroanei grele, și calcă binișor, să nu le cadă căciula

de aur din cap, că, de! pardoseala pe unde umblă împărații nu-i netedă întodeauna. Mai ales, fata i-a spus cum că vodă n-are nici sulită, paloș, pavăză și ghioagă – ce nu s-a mai pomenit.

– Nu se poate, Paraschivă... tu n-ai fost la București. Cine știe unde-i fi nimerit!

Moșului Japurda nu-i plac civilizația și modernitatea, nicidecum.

1946.

CIVILIZAȚIA

Circulă un cuvânt pe care ne-am învățat să-l luăm din conferințe și articole de ziar și care trece din gură în gură ca o țigară la cazarmă și, în recreația clasei a șaptea, la liceu. Îl citim în declarațiile oficiale, ne batem pentru el, ducem războaie, și-n fraze rotunde îl sonorizăm pe toate vocile și ne gargarisim cu silabele lui.

Civilizația!

E un cuvânt cu semnificații supreme. El vine în bolborosirea vorbelor umflete odată cu celălalt cuvânt, cultura. Asta însemnează că aduni diplome și cărți, tablouri, că te duci la teatru și la concert, că vorbești la telefon – Alo! Alo! – că zici mersi, că ai învățat latinește, că poți construi o nouă teoremă, că te specializezi în câte și mai câte științe și meșteșuguri, capabile să întortocheze o idee simplă și să-i dea toate sensurile, pentru și contra, pentru-contra și contra-pentru. Civilizația permite să scrii versuri și proză, poeme și romane, tratate de filosofie, teologie; să faci polemică mistică, să reformezi viața, în răspăr cu datinile și obiceiurile moștenite de-a dreptul, să le analizezi, să le amplifici, să dai alte pravili

și codexuri, mai bune – zici – decât niște stupide, barbare deprinderi de ignoranță, empirice – brrr!

Pe nesimțite, am trecut prin clasicism, romantism, naturalism, existențialism... Orice epocă mare vine cu *ismul* ei, care dărâamă sau contestă *ismele* precedente. De-aci nainte vom fi, în sfârșit, fericiți și mai înainte de a se verifica o fericire pe cale de a se stinge, examenul nostru intelectual cercetează o altă formulă, de fericire mai nouă.

Treci pe la mine, să-ți arăt câteva lucruri extraordinare. Vasul ăsta etrusc (care era o ulcică de băut) l-am cumpărat chilipir. E autentic: nu mă poate nimeni păcăli cu o imitație vulgară... În vitrina de alături ai să admiri unul din brațele Venerei, pe care l-a găsit în pământ un mare arheolog. Avem speranța să-l descoperim și pe celălalt. S-au mai găsit, de bună seamă, și altele, dar toate sunt niște escrocherii italiene sau grecești. Brațul ce-l vezi se articulează exact pe original. Dar țineam să-ți dai seama și de valoarea acestui mobilier, cumpărat de la un prost de anticar, pe nimic: zece milioane. Face o sută de milioane, pe puțin. Și covoarele acestea, ce zici?... Am o șansă la achizițiile artistice și istorice, nemaipomenită. Îți semnalez și aceste douăsprezece peizaje, ale unui pictor, care-i va face praf pe toți. Culorile lui degradate par că nu sunt luate din paleta, obișnuită atâtor agramați din timpurile de falsă celebritate, din trecut... Acum studiez vocalele lui Rimbaud: a, e, i, o, u... Mi se pare că s-a înșelat asupra tonului pictural, evocat de ele, cu câteva nuanțe...

Civilizația e suma tuturor acestor aberații, perversități și preferințe artificiale, care transportă viața pe hârtie tipărită și fac din ea o izmeneală grotescă. Nimeni nu aduce nimic și totul împovărează existența bietului om, visător, naiv, falsificat sau prost, cu sumedenii de zdrențe pentru bacalaureat, licență, doctorat și publicitate. Cât ridicul înfășură mumiile noțiunilor de drepturi ale omului, de libertate, de egalitate,

masacrate sistematic și călcate în picioare, atât de către rafinați cât și de brute!

Cititorii pot să constate ce valoare poate să aibă atâta civilizație de iluzii și aproximații, cântate cu toba când au deschis robinetul din care nu mai curge apă, când setea lor chinuită caută un pahar ca să o bea, când cerșesc trei sute de grame unui brutar, care-i dă afară; când seacă râurile și puțurile și nu s-a făcut porumbul; când seceta arde câmpul, usucă livada și stârpește grădina.

Civilizație: apă, grâu și porumb.

1946

LITERATURĂ

Că toată lumea începe să scrie literatură nu mai e atât de bine, pe cât nădăjduia, într-o vreme de însemnări și de dorință de selecțiune, dintr-o cantitate mai mare de scriitori și scribi. Socialmente, selecția se face prin grămădirea elementelor adunate din toate părțile unei țări în orașul principal. Parisul, de pildă, e Franța și el concentrează uneori întreaga Europă, ca în cazurile Heine, Turgheniev, Moréas și Rilke. În capitale, valorile se întâlnesc, se concurează, anulându-se cele mai slabe: o colectivitate mai mare prezintă șanse, peste fracțiunile regionale, mai bune pentru atingerea nivelului maxim.

Acum vreo douăzeci și cinci de ani, scriau vreo două sute de inși. Azi, avem cel puțin zece mii de confrăți în versuri și proză, mulți dați pe față de publicațiile curente și cei mai mulți în manuscris. O atracție bolnăvicioasă îi scoate pe unii din meserie, pe alții din scutec, la o întrecere răzleață, care de-a bușile, care pe picioare, degeaba. Drumul e semănat cu petice și gogoloașe de hârtie, cu peizajul de munte, pe unde au trecut

vandalii vilegiaturiști. Calitatea, atât la fetișcane cât și la genul băiețași, lasă mult de dorit. Băiețoi cu fustă, fecioarele urâte, băbuțele tinerești n-au în cerneală și-n condeie nimic decât o patimă vanitoasă și o streche iritată pentru gloria găunoasă.

Că exercițiul literar, acasă la tine, contribuie oarecum, când n-ai putut să te măriți, sau când ți se urăște în biurou, în stare să te duci la capăt, la un capăt oarecare, capătul cel mai de sus neputând să fie, bineînțeles, niciodată ajuns, te muncești în tăcere pentru căpătarea unui fel de perfecționare, care-i o părție chinuită și nu un trotuar spre notorietate. Valoarea, afară de excepții, unde-i mai vast orgoliul decât atelierul, o disprețuiește notorietatea. Ucenicul nevizitat de pisma de meșter, hotărât să-nfrunte materialele grele și să le cumpănească pe vârful firav al peniței, se supune asprei discipline de sine și odată și odată – legământul e pe viață și moarte – iese meșter și el.

Gingașa osteneală a trecerii întunericului pe foaia imaculată, nu se împacă nicidecum cu pripa și, mai ales, cu indiscreția, de care fac enervantă dovadă din ce în ce mai numeroși domnișori și domni, lipsiți de politeță și măsură; o politeță a distanței și o măsură de spirit echilibrat pe un pivot. Ești înghesuit cu vrafuri de manuscrise sarbede și incolore ca și cum lipsa de subtilitate a făcătorilor de pleavă literară te socotește dator să-ți pierzi viața, urmărind pulberea lor, în trecerea dintr-o uscăciune în neant. Nefericirile zilei, pe care o trăim, între două nopți, numără între ele și telefonul. Nemaipomenit! te sună cine pofteste. Ești chelnerul cu șervetul pe braț al fiecărui consumator de ambiții primare. Adu-mi, garson, o părere bună cu caimac și repede! că mă grăbesc.

Incontinența unor atari clienți, care vin și se așază cu buicile pe masa ta de lucru, ia toate formele absenței de pudoare și te venerează ca pe o oală de noapte. Spârcâiala lor literară doresc să ți-o administreze direct, într-o lectură. Îi refuzi și rămân mirati.

Cei mai izbutiți, nici mai mult nici mai puțin, îți comandă la telefon o prefață...

1946

OMUL ȘI OPERA LUI

Fie că retoricul Buffon, în celebra lui apostrofă față de geniul, pe care iubea să-l presupuiе, a voit să spuie că stilul e omul însuși sau că stilul e după om, fiece individ care scrie, având, ca și în portret și în grafologie, caracteristica lui, de astă dată spirituală, omul joacă în sentința lui Buffon, solemn academică, rolul principal. Nu e om: nu e stil. Dacă el izbutește, ceea ce-i uzitat, un stil placat pe individualitate, artificial și strein, scriitorul nu înșală pe nimeni: în dosul perdelei de imprimerie, al paginii ca un stor, se vede personajul, cu tabietele, contrafacерile și lașitățile lui. Nu-mi spune că nu fumezi, când slova dumitale miroase a tutun și pute a mohârcă. Ești un abstinent ipocrit.

Revoluția Franceză a fost făcută pentru om. Drepturile omului s-au stabilit la Paris, cam între Bastilia și Moulin Rouge... Are omul dreptul la drepturi? De bună seamă. Dar le și are, drepturile, într-adevăr?

În literatură, ce ai prefera întâi și-ntâi, opera sau omul?

S-ar părea că fraza lui Buffon e aplicabilă încă, dar academicianul francez, avându-se în vedere pe sine și vanitos, a fost prudent, refuzând să meargă până la operă și oprindu-se, pentru orice eventualitate, la stil. Fenomenul e ciudat: opera și omul nu se identifică întodeauna, ca la Beethoven, de pildă, la care atitudinea omului cu atitudinea operei se suprapun, ca două lentile de lunetă. Umbra stă coala, răzimată de cedri, iar

omul umbrei umblă de colo până colo, sare-n circ printre clovni, ori joacă barbut și trișează.

Drepturile omului implică și datoriile lui. Revoluția din 1789 le-a făcut. Poate că omul cel mai consecvent cu opera lui a fost acel om de știință profundă, care a putut să rostească o sentință, valabilă în toate împrejurările: anume, că nimic nu se pierde ci totul se transformă. Savantul a fost ucis de revoluție, poate chiar în laborator, fără să știe de ce. Era ciocoi. Dar poporul francez, care-i și el un savant, mai general și mai amplificat, a prelungit sensul sentinței lui Lavoisier cu un corolar: „*plus ça change, plus c'est la même chose*”: cu cât se schimbă lucrurile la față, cu atât dau mai înapoi.

Datoriile nu par să trebuiască impuse numai de drepturi, dar și de opera omului, ceea ce nu se verifică experimental. Dar, orișicum, omul întâi, și opera după aceea. Opera aparent valoroasă a unui om de nimic nu poate să fie decât o prefăcătorie, obținută prin tertipurile infinite ale intelectului scamator.

M-aș lipsi de operă. Îmi trebuie omul.

1946

ȘTIINȚA UNUI VIITOR

Între știința care documentează și dovedește și între spontana intuiție, acest unul din simțurile suplimentare, peste cele cinci, nu se poate face nici o confuzie demonstrativă. Dintr-o sută de medici, de pildă, cu o știință egală și urmând cu decalcul unui spirit standardizat, tiparele învățate, în cazul unui diagnostic de stabilit, unul are ceva mai mult decât semenii lui, cunoașterea secretă, inspirația adecvată cazului examinat. Asta nu se capătă; te naști cu o antenă personală, absentă din anatomie.

Dar sunt unele științe care n-au atâta nevoie de o intuiție de adaos. Ele servesc materiale omogene și continui care trebuiesc administrate aproape după sistemul metric: vinul se măsoară cu litrul, ștufa se vinde cu cotul, kilogramul corespunde întodeauna, la balanță, greutateilor tip. Dacă dai cu degetul, dacă micșorezi piatra de la cântar, dacă strâmbi pârgھیile de la tirizie, în toate limbile asta se cheamă înșelătorie.

Operațiile de administrație nu au o basculă tot atât de recunoscută ca aceea pentru echilibrat marfa cu ponderea controlată. Cântarul judecării e stricat de mai înainte de a fi fost pus în funcțiune și arbitrarul ține de loc de gradație exactă. Pricina vine de acolo că în anumite compartimente de activitate examenul și cercetările nu au avut timpul științific să fie duse până la ultimele consecințe, nici elementele obținute n-au fost îndeajuns de asimilate.

Sunt semne că materialele tangibile ale vieții sociale, inventariate în laboratorii, vor îngădui formularea unor principii necerebrale, care să permită în activitățile utile din grupe și serii de unități, confruntate și comparate, excluderea intuiției, ca inutilă și primejdioasă. Omul politic e un intuitiv.

Politica implică și indică absența unui inel în lanțul vieții sociale și, acolo unde se afirmă mai presus de fapte, omul politic, fantezist, temperamental, valoros ori nu, lipsește ceva, ca în scheletele lui Cuvier, un organ inexistent trebuie imaginat și construit, ipsos lângă os. Nu mai e romantism în chimie, în biologie, în filologie; teritoriul romantic a rămas pe dinafară și în literatură. Socialmente, romantismul e în floare. Va veni timpul, și el nu e prea depărtat, când o problemă socială, națională sau profesională va fi rezolvată cu una din cele patru operații simple ale unui fel de aritmetică, aflată în studiu. Atunci programele, concepțiile și demagogiile respective vor fi rămas ca răpirea la cer, ca umbletul pe valuri, ca oprirea soarelui din drum sau vindecarea de scrofule în erupție, cu o rugăciune. Socialismul a făcut un mare pas,

netăgăduit, din laborator în viață, dar drumul trece înainte, doctrina e depășită de viață; viața deformează și risipește, inteligența merge, experimentul continuă și veacul nu poate să fie încremenit într-o atitudine *ne varietur*.

Istoria e o știință în sensul că adună, ca și muzeul, fără concluzii, exclusiv împrejurări și fapte petrecute, concrete și falsurile istoriografilor au o durată scurtă. Apoi se prezintă, ca boalele cele mai banal cunoscute, folosul că se repetă; dictonul e o axiomă. Toate cazurile de scarlatină se tratează la fel, supraveghind numai consecințele. Serii de crize identice au un leac identic. Într-o ordine socială științifică un codex precis va reglementa medicamentul necesar, și orice politică va ajunge desuetă. Căci oricum s-ar schimba ambalajul, boarfele și bagajele rămân aceleași.

Până ce pravila obiectivă va fi corect așezată pe date certe, ca mecanica, șefii și conducătorii vor continua, ca și în trecut, să nu deducă, să nu învețe nimic din trecut și să se socotească la fiecă câțiva ani că au descoperit arta de a mâna caii și de a întoarce căruța, fără hamuri, definitivă.

1946

PROFESORUL NEDIOGLU

Ascultam aseară dulcea voce a cântărețului Folescu, cea mai dulce din câte am auzit. Rareori vocea cântată a putut să aibă o catifelare mai stranie și mai adâncă. E șoapta, făcută glas, din scripturile credinței și ale speranței, turburate de melancolii; e plânsetul zilelor ce trec și te rănesc; e un adio de despărțire către noapte. Timpul o ia încolo, pe întuneric și sufletul încoace.

Ascultasem steaua de peste mormânt. Câți ani, câți nori și cocori, câtă frunză s-au risipit, de când a murit murmurul acestei rugăciuni de frământare, care a fost geamătul melodic al lui Folescu?

Mii de ani, zvonul cântăreților s-a spulberat, în clipa chiar în care tremura. Mii de ani, accentul și tonul s-au pierdut. Ai năzui să auzi profeții și oratorii – pe Pavel, pe Demostene, pe Cicero, pe Bossuet, strigătul dacilor în apărare și atac. Din toate elanurile nu a rămas nimic! Vibrația elocvenței e defunctă. Afară doar, dacă nu cumva, după presupunerile științelor noi, corurile antice nu ne învăluiesc încă, fără să simțim. Imperceptibile auzului terestru ele plutesc în eternitate și haos, cu pipăitul pe clape al lui Beethoven și Bach și cu *Predica de pe Munte...*

Imnul și sunetul și-au descoperit în cele din urmă un tipar. Discul de ebonit, mai rezistent ca pergamentul scriitorului, păstrează pentru todeauna glasul, vioara, clavecinul și harpa. Din semnele și punctele lui înviau aseară emoțiile mele, suspinul dulce al lui Folescu.

„Priponit de-o garofiță
Paște calul lui Gheorghită
Garofița s-a uscat...”

N-am înțeles de ce și cum, de la stihurile lui Folescu gândul s-a dus tocmai departe, la profesorul Nedioglu... Marele dascăl de limba românească e directorul pensionat al Liceului Șincai. Poate că o analogie, între pierderile de odinioară și ingraturile meseriei de educator. Din admirabilul apostolat al profesorilor nu rămâne iarăși nimic: din când în când o statuie și-atât.

Pe creștetul pieziș al măgurii de aer și cer imens, deschis în fruntea Căii Șerban Vodă, e adevărat că, sobru și aspru – și vast, se ridică monumentul uriașelor energii ale lui Nedioglu. E adevărat că din școala lui el a făcut o universitate. Acolo s-a

învăţat bunul-simţ, dragostea de patrie şi limbă, noţiunea echilibrului şi a măsurii. E adevărat că marele profesor a fost şi un mare gospodar, un om de ordine severă şi de caracter, drept, corect şi bun şi tolerant la trebuinţă, ireproşabil şi demn camarad ascultat de profesori şi şcolari. E adevărat că auditorul claselor superioare, ale liceului, a petrecut numeroase ore de bucurii delicate în faţa catedrei inspiratului cărturar. Lecţiile de limbă, de discernere şi de disciplină intelectuală ale profesorului Nedioglu au fost unice în epoca lui, e adevărat.

Dar o furtună de brutale suferinţe, de care au parte, mai cu seamă, aleşii Domnului şi răstigniţii vieţii, l-a copleşit. Azi, foştii lui ucenici se întâlnesc pe câte o uliţă tăcută cu un om trist şi decepţionat. Salutul lor spune mai mult decât un omagiu şi o închinăciune la dascălul copilăriei şi adolescenţei lor. O lacrimă nestăpânită le mijeşte în sufletul, tumult, aglomerat de ecouri, ca o grotă de stalactite. Ei îl aşteaptă să se întoarcă...

Mă opresc uneori în dreptul aleii din grădină, a intrării din latura şcoalei, pardosită curat. Zaplazul de iederă naltă, plantată de directorul Nedioglu, îşi freamătă velinţa de frunze, spânzurată de văzduh. Totul e cum a fost lăsat din mâinile lui. Numai directorul e absent. El e absent de pretutindeni... Unde-l va găsi acest bilet al meu, încredinţat adierilor dintre iederi? Dar în cancelaria liceului mai arde, aprinsă de el, candela de toată ziua şi noaptea? Zidită în părete, ea păstra în văpaie amintirea camarazilor din învăţământ căzuţi în primul mare război, pentru ţară.

Profesorul Gheorghe Nedioglu a scris cărţi limpezi pentru şcoala lui. Aş dori ca slovele de faţă, dacă nu îndrăznesc prea mult, să-i ademenească inima pustiită către o nouă menire.

Magistrul, care şi-a răscumpărat amar personalitatea şi a plătit datoriile omului de conştiinţă cu o dobândă exagerată, mai are o datorie de îndeplinit: o resurecţie de consolare. El trebuia să scrie şi pentru noi, cei de-o vârstă morală cu el.

HÂRTIA

Cuiva, mi se pare că întâi unui chinez, i-a venit ideea, cum s-o fi numind ideea pe chinezește, să amestece mătasea cu apă putredă și a căpătat un material neașteptat, pe care născocitorii Egiptului o scoteau, panglici și șuvițe, din frunzele mi se pare ale palmierilor sau din fluierile trestiei de bambus. La scribii de pe Nil și dintre Piramide, asemenea ștofă se numea, dacă nu mă înșel, papirus, aproape la fel ca pe nemțește și franțuzește.

Altcuiva, unui european, i-a venit și lui o asemenea idee, și a descoperit hârtia din zdrențe de in și bumbac, iar mai târziu din paie și lemn. Tot ce crește și dă rod se poate face coală albă, după cum tot ce se petrece în lume și tot ce gândești se face literă și cuvânt: afinitatea unui material pentru celălalt se cheamă când hrisov, când document, când presă și ziar.

Strămoșii noștri inventaseră și scrisul, înaintea unui vehicul definitiv: semnul, litera, cifra și, probabil, că socotelile negustorești au precedat fixarea zborului gândirii dezinteresate. Dar că au scris ei pe scoici, că au scobit în lemn, că au săpat în piatră sau că și-au pus hotărârile cu cerneala de funingine pe pielea dinlăuntru a blănii iepurilor vânați, ca semnătura voievozilor, întorși din răboaie cu moșnenii și răzeșii lor viteji împroprietăriți, împreunarea graiului cu materia păstrătoare e veche.

De la burtă, omul a trecut la intelect, pe o potecă de pergament și hârtie, de-a lungul căreia și-a scris durerile și destinul, mai deseori cu sânge decât cu negreală. *Biblia*, cu două așezăminte, a ținut loc de câteva mii de ani și dintr-înșă ieșind alte cărți și multe credințe, gustul depășirii de sine s-a întins, omul a câștigat noul suprasimt, al viețuirii dincolo de stomac și de intestin, cu divinul dar al inspirației și judecății.

Hârtia ajută omului la cunoașterea lui și a semenilor, a timpurilor, a învățămintelor; la îmbunătățirea lui personală și,

dacă se poate, la cercetarea celor mai bune mijloace de mângâiere sufletească. Se pretinde că acest lucru echivalează fericirea. Poate că e adevărat. Orișicum, foaia asta de hârtie, ușoară ca fulgul și slabă tot ca el, a schimbat fața lumii, a dărâmat puterile reale, a risipit silnicia, a legănat visul de perfecțiune întodeauna prea înceată și mereu întreruptă, al omului în luptă cu viața, care se leapădă de el, îl înfrânge și-l aruncă fără nici o părere de rău la gunoi.

Dar lupta cea mai frumoasă a dus-o hârtia împotriva omului chiar, a omului îngâmfat și mărginit, strâns în cliți, pătimase să sfarme împotrivirile prin apăsare. Ea s-a chemat academic cultură și toate înjghebările omenesti și-au pus în fruntea decalogului lor acest cuvânt: cultura, care face pe om slobod și stăpân. Pe cine supără litera, condeiul, gândul, credința și ridicarea cât mai sus a omului, cu aripi? Supără pe cineva? Întodeauna a fost câtecineva supărat – și mai mulți câtecineva s-au strâns laolaltă și au poruncit să nu mai scrie pana, să nu mai cerceteze gândul, să nu mai înțeleagă mintea, sufletul să nu mai plutească și fiecare om să rămâie ceea ce nu mai este el de mai multe mii de ani, o rânză negânditoare.

Impalpabil, preacurat și efemer, dar permanent, sensibil și fremătat, fluturele de hârtie cu două litere pe fruntea lui, Alfa și Omega, începutul și sfârșitul, a biruit, delicat, feciorelnic, întodeauna.

1946

VIRGIL TREBONIU

Foiletonul despre scriitorul I. C. Vissarion mi-a pricinuit câteva scrisori, din care cea mai evocativă vine din partea poetului Virgil Treboniu.

Ca să nu pară un latin de-acum douăzeci de veacuri, care mi s-ar fi adresat din catacombe, trebuie să povestesc cui aparține acest nume de medalie, de circulație puțin publicitară, în literele noastre, nelipsite de nuanțe, de pitoresc și de analogii cu mișcarea felibrilor lui Mistral.

Odinioară, mi s-au prezentat în grădină, acum vreo doisprezece ani, vreo zece domni, unii cu baston, alții cu mâinile goale și nici unul cu ghiozdan; unii mai corpolenți, alții mai trași la față și la trup, strânși în grup la o stație de tramvaie, pentru o congratulare și un colind de poezie, la marginea împărăției lui U.C.B. Funcționari, profesori, studenți și un cizmar, toți închinată în veghe frumosului și tragicului lucru, raportat la stele, la reverii și azur.

Era o tovărășie de poeți. Fiecare mărturisea cu o decentă hotărâtă calitatea, în urma numelui și prenumelui, de poet. Cam sărăcuți și chiar foarte sărăcuți, ei se asociaseră și au rămas asociați, atât pentru a se spovedi unii altora în versuri, în cenaclu, cât și pentru a contribui la tipărirea în plachete de buzunar a manuscriselor proprii socotite mai reușite. Vreo douăzeci de broșuri, publicate cu toată îngrijirea, se risipiră din mâinile lor, pe masa dintre vișini, la care adăugau și pomii, a binecuvântare, câteva frunze de aur, desprinse peste dânsii. S-a pogorât și un stol de vrăbii la fântâna de alături, au trecut prin spațiul grădinii și câteva părechi de fluturi, albinele se întorceau la stupi cu dăsații plini, se făcea seară, și s-a ivit și luceafărul lui Dumnezeu și al lui Eminescu, între ghilimele de argint.

Ambianța era propice unei întâlniri de poeți și mi-a rămas de atunci o impresie de prospețime diafană, pe care mi-o stârnește iarăși scrisoarea domnului Treboniu.

Iată din ce zonă, depărtată de contingente și de habitatul meschin, încă ajung pe masa de lucrător literar paginile lui cu scrisul mărunț. Știu că o să-i placă să știe că nu l-am uitat și

țin să-i pricinuiesc, la rândul meu, plăcerea pe care mi-o înnoiește aducerea lui aminte.

Să fiu complet. Cercul poezilor din strada Grigore Tocilescu, 34, poartă numele androgen, de „Adonis“. Puțin mă interesează dacă poezii grupului sunt geniali sau numai extraordinari. Mă emoționează tovărășia lor constantă și chinuirea lor de a se depăși.

Scrisoarea poetului Treboniu mă tulbură însă mai mult. Ea face pomenire de un alt poet, care a fost cândva un povestitor ciobănesc, un duios Badea Cârțan, de pe la Fălticeni, învățătorul Ion Dragoslav, o figură palidă, spână, cu ochii încă albaștri cenușii în fundul universalului neant. Nu știam unde zace mormântul acestui inadaptat. L-aș fi crezut orânduie în lotul Cimitirului Bellu, unde generozitatea municipală, recunoscătoare, împrăștiată pe scriitorii defuncți. Mormântul lui Dragoslav, degradat de ploaie și arșită și ros de buruiana căpcăună, așteaptă la Ghencea, nedeslușit indicat de o surcea de cruce, sfârâmată, învierea morților și trezirea sentimentului de camaraderie la scriitorii de buget.

1946

LIMBA TRĂDĂTOARE

Probabil că multe cuvinte care se târăsc în vorbire și dicționar, aplicate la împrejurări mai slabe, au trăit sensul lor mai tare în epocile când au fost create. Ele sunt portretele unor înțelesuri pierdute și adeseori fraze, și pagini, și cărți întregi ajung prin derivația cuvintelor active și lenevite sau decalcate să nu mai însemne nimic.

Dar alte epoci, similare, restabilesc uneori spontan o parte din semnificația momentului care le-a născut. Ivite în timpul

revoluției, cele trei lozinci ale doctrinei republicane franceze, Libertate, Egalitate, Fraternitate, au fost repudiate atât de violent chiar de către francezi, încât unii din ei, rușinați de romantismul unui timp de expansiune verbală ardentă, le-ar fi șters bucuros de pe frontispiciile monumentelor revoluționare. Nu mai vorbim de ironia și disprețul, adeseori cu plată practicate în presa care pregătea spiritul de ofensă, premergător războiului încheiat.

După război, noțiunile decolorate ale trinității din formulă au recăpătat tonul defunct. În orice caz, și gândul și urechea le acceptă.

Se decolorează și ideile, stinse o bucată de vreme și înviate în văpaia lor adevărată subit. Perioadele de ateism alternează cu cele de credință în Dumnezeu. Sigur de știința lui, omul studiului analitic își pierde intuiția mistică în epocile de pace, ajunse niște simple intervale, când faptul divers al vieții îl absoarbe sporindu-i vanitatea. E suficient un talaz de sânge și triumfătorul certitudinilor negative își leagă armăsarul de plopul din ușa bisericii, intră cu capul plecat și cade în genunchi. Observat mai de aproape, ceea ce nu s-a putut face de-ajuns în trecut, din lipsa evenimentelor dese de contrast violent din timpul unei vieți, omul își pierde stîmă de care se bucura prin exagerare, pe temeiul unor înțelesuri antice, de ordin mai mult abstract.

În interiorul aceluiași cuvinte permanente, trecute fără pauză prin istorie, se petrec iarăși schimbări și de substanță, atât de ciudate încât sensul lor ajunge la diametralul opus, însemnând alb și negru, negru și alb, după vreme și după nații. Însuși acest cuvânt, nație, care pare mai stabilit pe determinarea lui, variază, iar spiritul critic, care mână și cârmuiește sensurile, strică fizionomia intimă a cuvintelor și a ideilor, în concordanță cu o concepție contrarie, care, lipsită de vocabule, sau sincere sau noi, uzează pe cele perimate până la o confuzie care te rătăcește. Rasa, poporul, patriotismul etc.

reprezintă ca niște vase, cu doagele pe dinafară, rezistente, capacitatea lăuntrică de a nu refuza nici spiritul, nici vinul, la nici un grad, limpezi ori tulburi, nici apa gratuită. Pân-acum vreo douăzeci și cinci de ani, fără instalațiile sanitare actuale, butoiul prefăcut în saca trecea din pivnița cu etichete precise la transportul în timpul nopții al haznalei.

Sunt, astfel, cuvinte pahare, cuvinte de beție, cuvinte căldări și hârdaie, cuvinte castroane, cuvinte flacoane, cuvinte cu pulverizator, cuvinte fiole, din ce în ce mai fine, până la un volum capilar. Scriitorul, cât și cititorul își pierd încrederea în materialul verbal, care-l trădează, și încearcă să se exprime cu interjecții – ah! oh! valeu! – sau renunțând și la ele, se bâlbâie și încep să se rostească prin gesturi de surdomuți, cu deștele, cu umerii, cu strâmbătura obrazilor și făcându-și unii altora cu ochiul și cu nasul.

E de căutat o metodă de învățământ, care să confere diplomele, distincțiile, demnitățile și catedrele, după mobilitatea și indicațiile anatomiei.

1946

CONSIDERAȚII ABREVIATE

Ce e lupta asta, de a fi mai mult și de a însemna mai mult decât oamenii din rândul tău, din timpul tău? Ce-ți folosește să o iei altora înainte, cu care ai plecat odată, sau să-i întreci pe aceia față de care te afli cu câteva distanțe îndărăt?

Cei care duc lupta asta cu fălcile, cu măselele, cu ghearele, cu aroganța, cu încovoierea, după împrejurare, aspiră la o fericire, a căreia tristețe trece pe lângă sensibilitatea lor primară ca o frunză de toamnă. Ei se bucură, jubilează,

benchetuiesc și strigă. În nefericire, se aleg cu o fericire dezolantă.

Alții nu luptă pentru vanitate, dar muncindu-se cu sculele unui meșteșug, și întâmplându-se să le biruiască, ies, fără să caute, la lumină, și capătă în judecata semenilor întâietățile, de unde încep remușcarea și amărăciunea. Calitatea ajunge un bun comun, și omul e curtenit ca o prostituată cu surâsul umed și cu ochiul migdalin. El nu e luat ca o icoană, în catapeteasma ei, la care te duci și te uiți și care nu-i de nici un folos decât în rara restriște a insului trufaș, în sfârșit îngenuncheat de poveri sufletești. O icoană, nesimțitoare la gădilat, împietrită în argint și aur, nu satisface. Don Juanul urât, lacom și libidinos, o cheamă dintr-un alcov: pst! pst!, ca apoi să o precupească pentru senzațiile mai subtile ale colegilor de beție.

Nu te întreabă nimeni din ce pâine trăiești, cu ce suferințe îți păzești onoarea și-ți păstrezi singurătatea, câte neajunsuri te chinuiesc în silința de a prezinta contemporanilor, care au avut nevoie de ea, peste cuvinte frumoase, o pildă curată. Nefericirea ta face din tine un crâmpoi de stea cu o lumină a ei: trăiești și arzi ca o candelă spânzurată într-o arcadă, zărită prin gratiile de la altar, atât de trecătorii sfioși dintre biserică și cimitir, cât și de către guralivii, întorși în puterea nopții de la un ospăț prelungit cu libații și cobze.

Pentru tine însuși și pentru ceea ce ai putut să împlinești în brazda ta, trasă în țărână până la cer, călcând linia zării ca să te întorci pe sus, de unde ai pornit pe jos, nu e nici o luare-aminte, atât timp cât nu intri într-o formulă cu câștig pentru alții. Asta se petrece neîntrerupt, de când te-ai pomenit și ai strâns învățătura că între tine și interesele de ceată trebuie ridicată o barieră de măguri și săpat un șanț. Ești bun și admirabil și încărcat de belșuguri dacă înlesnești înălțarea pe gheba ta, binevoitoare și docilă, a cui n-avea înălțime. Fă-te

scară – și nu te poți face scară. Te doare cugetul, a cărui șoaptă nu-i oricine în stare, făcându-se surd, să o nesocotească.

Ți-au cerut încă din tinerețe oamenii cu grijă de ei să te faci odaie de hotel, cu pat pentru ideile din răsândii. N-ai fost în stare, căci un om definit e, pentru etica utilitară, un imbecil. Condeii trebuie să consemneze spasmul de plăcere, și manuscrisul tău să servească plăcerea fiecărui amoretz cu uliță strâmtă. Ai refuzat întodeauna să devii articol de toaletă, săpun și peșchir, pentru a fi util unui bideu de bălăceală a factorului esențial. N-ai vrut să fii niciodată marfă, băiete, – și totuși tu știseși că legăturile dintre oameni au în sinteză două singure operații și verbe: *a vinde* și *a cumpăra*. Restul, vorba lui Paul Verlaine, e literatură. De ce te plângi?

Dar nu mă plâng, iubitele. Sufăr și rabd, sunt obligat.

1946

MORAL ȘI IMORAL

Pentru unele probleme, magnații din lagăr își alegeau câte un confident, neavând, dintr-un exces de prudență, încredere în hotărârile lor personale.

Un cunoscut editor din București, cu preferințe pentru parfumele violente, cu care își inunda personalitatea, rasă zilnic și pudrată, era un mare emotiv. Nu putea să intre în cabinetul colonelului comandant fără să plângă, înainte de a termina prima frază laborios pregătită, timp de câteva zile.

– ...Am onoare, domnule colonel.

Colonelul îi întindea mâna și-l poftea să stea pe scaun.

– Iar vă deranjez în legătură cu... știți, cum mi-am mai permis să... și izbucnea în plâns.

– Mă intimidiez, spunea editorul. Când mă găsesc în fața unei autorități, îmi pierd curajul. Știți, todeauna scufundat în manuscrise (săracul!), mi-am făcut o a doua natură...

A doua natură a editorului dispărea, ca și cum nici n-ar fi fost, dacă, dimpotrivă, editorul discuta cu un autor, care nu putea să fie o autoritate.

Ca să poată pleca din lagăr, în permisie, la „instituția“ lui, el plătea unui mare personaj de la Ministerul de Interne, prin avocat, o sută de mii de lei pe zi, și ieșea din lagăr pentru câte trei zile. Dar a doua zi dis-de-dimineață se întorcea ca să economisească două sute de mii de lei!

Făcând toate diligențele pentru a fi pus în libertate definitivă, s-a fixat un tarif, tratat de un samsar în știința Dreptului. A venit într-o seară lângă mine, pe banca unde mă strângeam în scurteică, urmărind linia violetă pe orizontul muntelui Retezatul.

– Mi se cer două milioane și jumătate, ultimul preț. Ce mă sfătuiești să fac? Aș da până la unul jumătate. Cred că e destul de bine plătit.

– Cât câștigă pe lună întreprinderea dumneavoastră? l-am întrebat.

– Puțin, mi-a răspuns editorul: trei milioane.

El câștiga în realitate de vreo două ori mai mult și ceva.

– Păi, socoteala e simplă. Dați două milioane, chiar și încă o jumătate, și vă rămâne un profit, o dată pentru totdeauna mai mic. Dar sunteți acasă și inițiativele dumneavoastră sunt sigur că vor recupera pierderile înzecit.

Editorul a cam zbârcit din nas. El făcea socoteala pierderilor, la o pungă cu care se născuse și pe care o luase cu ajutorul tirajelor măsluite și a drepturilor înjumătățite, din buzunarele „distinșilor“ lui colaboratori, autorii.

– Uite, i-am mai spus: Cei doi frați, care joacă toată noaptea *remy*, se vor libera, mâine cel mai mare, care a plătit

trei milioane, și sâmbătă cel mic, care și-a cumpărat și o cetățenie turcească pe patru milioane.

– Ceea ce mă revoltă, mi-a replicat avariția editorului, e că e imoral.

Două milioane și jumătate erau imorale. Un milion era moral.

Tg. Jiu, 1943

MÂNĂSTIREA CERNICA

La Mănăstirea Cernica trăiau acum vreo patruzeci și șapte de ani tot felul de chinoviști, între cei vreo patru sute de călugări de atunci, frați, părinți, tunși în schimă, ierodiaconi, ieromonahi, ingheli, protosingheli, arhimandriți, stavrofori, mitrofori, canonarhi, cântăreți, paracliseri, orânduți la slujba bisericii.

Părintele Meftodie, stafidit de canoane și post-negru, avea nouăzeci de ani, umblând cocoșat de viață și îndrăcit în fața aspectelor noi din jurul lui. El era respectat și de stareț, căruia îi făcea imputarea că are vin și rachiu în beci și miere prea multă în putini, de la două sute buduroaie. Fericitul Meftodie era schivnic, purta adică în spate perimanul, un pătrat de postav de o palmă, ținut în loc cu două șireturi, trecute peste umeri și prin subsuori. În cadrul lui, ca o icoană de spinare, figura, brodată de acul vreunei maici de pe la Ierusalim sau Agapia, hârca, închisă între două ciolane, încrucișate ca semnul înmulțirii.

Iarna, el pâra lui Dumnezeu pe călugării cu mânuși de lână și care nu se pedepseau îndeajuns, mergând în ger și viscol cu scurteică și încălțați, iar starețului Visarion pe frații întru Domnul, care trăgeau pe subt ascuns un fum de tutun.

Doi Chesarie își disputau numele lor împărătesc: duhovnicul gros, care se deplasa ca un boloboc pe două cepuri, sprâncenat ca o perie de lustru, și fostul locțiitor de arhieru, cu titlul de Câmpulungeanu. Înalt și subțire, și fin, palid ca prescura, Câmpulungeanu ținea de oarecare aristocrație, și în toate mișcările lui, că-ți deschidea ușa chiliei, înflorită cu crăițe și cârciumărite, parfumată cu busuioc; că-și purta mâna transparentă la barbă, inefabil de albă, lungă până peste paftalele din brâu, sau că-și ducea lingura la gură, avea ceva de femeie sau de domnișoară bătrână nervoasă, nerăbdătoare și elegantă.

Părintele Ghelasie, căciularul chinoviei, ciufulit și sârmos, bătea toată ziua, când la soare, când la umbră, calâpurile de frasin ale profesiei, îmbrăcate cu pâsla fabricată tot de el cu ciocanul de lemn: scufii, culioane și potcapii. O apă neagră se scurge ca un pârâu de Styx, din dreptul chiliei lui, printre pietre, pe lângă biserica Sfântului Gheorghe din cetate, până dinaintea părintelui Ghimnazie, pescarul mânăstirii, necăjit că vopseaua spălată amenință să-i murdărească năvodul, întins între clopotniță și vârzărie, ca zalele unui balaur despuiat.

Ghimnazie era revoluționarul îndatinat al așezământului. De patruzeci de ani, de când îl apucaseră bătrânii, el se plângea în toate zilele starețului că pâinea e prea mică și că el e nedreptățit, la ciorba de pește, de bucătar, și la țâspoacă de către chelar, un sfânt de o sută cincisprezece ani, uscat ca o iconografie și noduros. Ca să-și ferească barba de saramură când se urca pe scara zăcătorilor cu varză și scotea căpățânele cu furca, el și-o vâra în dulamă, de ajungea până cine știe unde și mai departe.

Duiosul mânăstirii era fratele Ioil, știrbul. După vecernie, sta pe treapta bisericii, cânta din fluierul tras din carâmbul cizmei și plângea. Fusese cioban. Într-un vad i s-au înecat toate mioarele turmei lui, vreo trei sute de oi, cu care colinda din primăvară până târziu, la căderea zăpezii, țara românească.

Văduvit de atâta frumusețe, s-a călugărit. El cânta o doină de baci amărât, de vreo cincisprezece ani, în același loc, pe aceeași piatră care-i știa suferințele spovedite cu trișca.

– Blagoslovește, cuvioase!

– Domnul să te blagoslovească...

Și cânta din fluier, și plângea din pleoape.

1946

MILIARDUL

Cunoșteam odinioară un om foarte bogat și înzestrat cu un noroc înspăimântător.

Norocul nu e născocirea omului lipsit de argumente. El e invenția îngerului alb sau al îngerului negru, ori al amândurora asociați.

Un leneș sau un incapabil se răzbună cu scuza morală că nu au avut noroc. Nu trebuie să ținem de rău pe incapabil și leneș: amândoi aparțin materiilor prime ale naturii, și nu se poate ști exact dacă ei sunt rezultatul unei degenerări ori al unei evoluții către rafinamentul total, al înțelepciunii supreme. În acest caz, omul care cască și se întinde toată ziua, nu are dreptul să recrimineze.

În definitiv, munca e o robie – o spune un ins care de copil și toată viața lui a muncit îndârjit și scuipând ca o locomotivă, douăzeci de ore pe zi. Oricât ne-am construi din muncă un principiu și o noblețe, munca nu e o plăcere decât pentru consolarea exasperărilor noastre. Pe calea filosofiei silnice a primit omul doară și ideea morții. Dacă ar fi fost natura mai inteligentă în ziua când a dezlipit pe animal de rădăcina lui vegetală și i-a dat voie să umble slobod și să zboare – alte două munci, cărora jivinele sprintene, ca tigru, mîța și acvila, le

preferă somnul adânc și agreabil – l-ar fi prevăzut cu un depozit interior alimentar. Nu e o absurditate, străină proiectelor Creatorului, de vreme ce femeia, de la om și până la sobol, e dotată nu numai cu un rezervoriu de lapte, dar și cu o garnitură de biberoane. La cățele, am numărat până la opt. Însăși tetina, pe care savanții au făcut-o de cauciuc, e gata pregătită, și inuzabilă și sterilizată.

Norocul începe de jos de tot, nu de la miliard, care nici el, niciodată, nu reprezintă norocul întreg. Comparativ cu posesorul a cinci sute de miliarde, miliardarul de un singur miliard e un pârlit. Un individ norocos e omul sărac, socotit și măsurat. Asta se vede mai bine în lumea densă a salariaților manuali. La salarii egale, unul e curat, decent, discret în făptură și în gospodăria lui; altul inspiră scârbă, bravează și miroase urât.

Dar ce e avuția, avuția materială dacă vorbim de un om bogat? Orice om e oarecum mai bogat decât altul. E vorba de avuțiile mari și foarte mari. Mare, foarte mare sunt simple gradații de apreciere. O avere aparentă ascunde adeseori o sărăcie, care hibernează într-un aspect întreținut. Dar sunt, într-adevăr, avuții exagerate, de-a dreptul demoralizatoare. Ele pornesc din punctul în care individul are prisosuri. Desigur că francezul, a cărei educație instinctivă îl face ca la orice nivel de salarizare să puie jumătate din leafă la casa de economii, e un ucenic care experimentează avuția. Avuția se înjghebează din venituri inutilizate. Oamenii de afaceri, industriale, politice, sau politico-industriale (două complementare), au în Elveția, la o bancă, rezervele chibzuite la timp. Întrebarea este dacă a fura e mult mai rușinos decât a strânge asemenea averi.

Omul foarte bogat și norocos îmi spunea odinioară:

– Mi-e greață de câștig. Unde duc mâna ies sute de mii, milioane și miliarde. Joc la cărți adeseori, ca să recompensez și indirect, afară de șperțurile directe, un demnitar amabil față de contractele mele. Vreau să pierd și nu izbutesc. Todeauna pierde partenerul. Noroc că moralul lui nu corespunde cu al

meu. Disperat că tot câștig, dublând și înzecind mereu miza mea, zic brusc, tocmai când am câștigat mai mult: „Am pierdut“. Partenerul mă crede pe cuvânt, strânge milioanele de pe masă și închide ochii... Ce să fac să mă scap de atâta noroc?

– Foarte simplu, i-am răspuns. Ești dator o redevență tuturor acelora care n-au nici norocul, nici contractele, nici instalațiile dumitale. Restituie produsul supărător al beneficiilor de noroc sau de... jaf. Știi, i-am adăugat cu o voce redusă la șoaptă, noroc și jaf, jaf și noroc, se cam echivalează...

Miliardarul n-a consimțit. Rețeta i s-a părut fantastică. Mi-a și adus aminte că sunt „poet“. Și a continuat să adune miliarde. De ce? Nici el nu știe de ce. Muncește și el douăzeci de ore din douăzeci și patru, nu-l atrage nimic, nu-l interesează nimic, fără capricii, fără vicii, nu bea, nu iubește, muncește și adună și bolește de stomac.

1946

CORESPONDENȚĂ

Se grămădesc manuscrisele și scrisorile pe masa mea și trebuie să mă hotărâsc să răspund în bloc, ceea ce nu-i afară din cale de politicos. Fiecare cititor-autor care mi se adresează dorește un răspuns personal, fără să-mi acorde dreptul de opinie separată și stabilindu-și criteriul de relații prin corespondență, unilateral. E destul de problematic dreptul să deduci obligații din faptul că intri în perimetrul cuiva, sărind peste linia frontieră subînțeleasă. Asta nu mă împiedică să-mi placă unele scrisori, unele stihuri, unele manuscrise. Tot ce aș putea face, drept orice răspuns, ar fi să le public, dacă aș avea o foaie personală, dar dreptul acestora, de care se poate folosi în voie orice subaltern prin vocație, mie unuia mi-e interzis.

Mulțumindu-le corespondenților mei necunoscuți, sunt silit să observ că unii din ei mă consideră ca un automat de stație ferată, gata să dau drumul unei bomboane, dacă mi se strecoară în pușculiță un timbru poștal.

Trebuie să fiu penibil de indiscret și să le dezvălui că unica mea îndeletnicire nu e numai condeiul, care nu mă fericește prea mult, ca să vorbim drept și rotund. Mai sunt la casa omului nesubvenționat, fără consilii de administrație, fără însărcinări plătite, fără intervenții remuneratorii și fără nici un fel de legături care dau naștere la reciprocități de rentabilitate, tot soiul de scule de muncă.

Sapa, cazmaua, foarfeca de grădină, stropitoarea, găleata, toporul, fierăstrăul, rindeaua, menghina, pila, cleștele și ciocanul solicită și la o vârstă înaintată pe scriitorul nevoias, care, dacă nu se plânge niciodată, nu trebuie socotit ca un trândav al slovei și ca un ciocoi fără treabă. Din douăzeci și patru de ore câte cuprind o zi și o noapte, el se străduiește mai mult cu uneltele plugarului decât cu acelea ale artistului complicat, și pe când fiecă muncitor salariat lucrează opt ore, el ar fi mulțumit să muncească numai șaisprezece și să se folosească de o hodină de opt. Dimpotrivă, el se răsfață numai patru, iar optsprezece le dă strădaniei de toată ziua, peste orice program acceptat și organizat. Și asta ține neîntrerupt de vreo cincizeci de ani.

Educația personalității copiilor intră și ea în diversele obligații majore ale scriitorului. Copiii e obligatoriu să fie onești, drepecți, sănătoși; să aibă o judecată proprie, o atitudine rectilinie, să nu falsifice, să nu mintă pe alții și să nu se mintă pe sine. O temă sufletească mai dificilă, o problemă de viață, o lecție de camarazi teferi, o explicație după priceperea părinților, o lectură comentată, un accident moral care trebuie lichidat fără întârziere. Părinții treziți la implicațiile familiei nu-și mai aparțin lor decât în clasele sociale parazitare, care n-au fost în stare să dea țării un tineret de cumpăt și

nădejde. Părinții sunt sclavii răspunzători, conștienți și binevoitori ai copiilor care n-au cerut să vie pe lume, ca să fie înlăturați din viața strictei solidarități, să devină epavele dansate la o muzică de jazz, ale doamnelor și domnilor cu ereditate, sau figuranții fără onoare ai unui teatru de manechine și păpuși comandate de o sfoară jucată din culise.

Ce timp îți mai rămâne să trâncănești în scris cu corespondenții tăi, interesați să capete o părere avantajoasă despre inspirația lor de eventuali scriitori?

Noi, cei din generația mea, sau cel puțin unii din noi, n-am călcat niciodată pe nici un autor notoriu cu versurile sau cu proza lor. Dacă sunt bune, vor fi victorioase. Rele, pier. Marea se înfruntă pe riscul exclusiv al celui ce vrea să o străbată înot. E regretabil dacă te biruie talazul, dar nici nu e mare lucru dacă l-ai biruit, însă numai în singurătate și îndoială se încearcă tragica plutare. E o condiție de viață și de moarte. Opinia altora e superfluă și fără temei și ea folosește numai vanității, care se umflă cu aer gol, ca un cauciuc, nu durează la drum lung și crapă tocmai pe o înălțime cu prăpăstii, de unde mașina fără frână o ia vertiginos îndărăt și te dă peste cap.

1946

VARIANTĂ

Când la o distanță mai mare de timp judecata posterității noastre, abătută de la drumul întodeauna parcurs cu preferință, al evenimentelor străine, în șuvoiul cărora merge agățată de o ață și barca noastră de hârtie, cu un amiral de dop de plută vopsit stând turcește la fund, se va opri cu deosebire asupra timpului românesc, ea va fi silită să-l împartă în două epoci: a ignoranței și a cărturăriei.

Cea dintâi e și cea mai lungă. Că a durat trei mii sau două mii de ani intercalând în continuitatea unui neam și strămoșia veche, necreștină, e din punctul de vedere al posterității viitoare aproape egal. Cu toate concesiile făcute istoriei mărginașe țărilor românești, se pare sigur că românul calcă pe al o mie și cincisutelea an al vieții lui naționale.

Epoca proștilor poate să fie evaluată, fără risc, la vreo paisprezece veacuri: douăzeci și opt de generații, cu toate că generațiile vor fi fost mai multe, întrucât condițiile de viață, năvălirile, războaiele, bolile, robiile nu permiteau o vârstă mijlocie de cincizeci de ani, de cap de om. Prostimea, fără cărți, fără reviste și ziare cu a doua pagină culturală, dovedește că a fost în stare să facă ceva, de vreme ce și-a păstrat personalitatea, vocația, limba, datinile, intacte.

Într-o mie patru sute de ani, literatura, muzica și portul au fost țărănești. Politica nu a fost a țăranului, care știe în politică două singure atitudini comandate de un instinct verificat: să rabde, cum nu e în stare să rabde nici un alt om și când, vorba lui, ajunge cuțitul la os, să devasteze și să distrugă. Biserica a fost și ea străină, grecească; străină i-a fost și litera rugăciunii: chirilică. Dar la toate examenele istoriei omul cu cojoc și căciulă cu moț a trecut...

Epoca de cultură organizată e de aproape o sută, poate de o sută cincizeci de ani. E sigur că ultimii optzeci de ani au dat valorile intelectuale concrete zăcute în eroica ignoranță a neamului românesc și, vai nouă! o elită, ale cărei opere ajung până la ultimele formule de artă și gândire de import, până la complicativism și confuzionism.

Dar, în privința aia, știți care, a caracterului, poate că sunt mai multe privințe, în privințele alea cărora ignoranța a știut să le facă onoare, coconii noștri intelectuali n-au știut să aibă o rezervă, un stil, o ținută și la toate examenele date în toate limbile sufletului nostru poliglot au căzut.

PUȘCĂRIA

Locuind de mulți ani peste drum de o mânăstire schimbată în pușcărie, grădina familiei și temnița se găsesc înconjurată în același orizont de câmp. De departe se deslușesc, transformate de distanță, nenumărate schițe de frumuseți liniștite, așternute și culcate pe zare, o biserică albă, firimituri de sate, câteva bețe – coșuri de fabrici. Uneori, se străvede marea, o imitație înșelătoare de nori adormiți în marginea pământului vânat. Noaptea aruncă-n văzduh discul de cristal sau vechea margine a secerii de argint apare printre scânteierile de spice.

Pe la zece dimineța, pe la patru după-amiază, câte trei rare rostiri metalice, ale limbii de fier, lovită de doaga clopotului de bronz, ridică peste zgomotul minuscul al câmpului și al grădinii, susurul lăcustelor, greieriișul din iarbă, ecoul găngăniilor pe jumătate mute, un accent repetat. Trei ecouri, urmate de o pauză și iarăși câteva rânduri de câte trei ecouri sonore.

Locuitorii satului meu sunt obișnuiți cu apelul clopotului la tăcere. Ei zic: „A mai murit Unul“. Unul e întodeauna un deținut, un vinovat ori un nevinovat, închis acolo, în zidurile ce se văd albe ale fostei mânăstiri, temnița de azi. Îi recrutează din temnița spitalul și din spital supraveghetoarea bolnavilor, infirmiera de zi și noapte, moartea.

Când stau să moară, câinele, mâța, păsările se ascund. Vecinătatea vieții care biruie și cântă le întristează: vor să fie singure cu nimicul din care au ieșit și în care se pregătesc să se întoarcă. Omului, în ceasul morții, îi e groază de singurătate. Ar mai dori o mângâiere, pe care omului solitar sau închis i-o acordă spitalul, direcția, grefa, arhiva, ofițerul stării civile...

Moartea în închisoare e din toate morțile cea mai grea și mai puțin asemenea morții, o moarte placidă, stupidă, o moarte inumană. Cine a fost în pușcărie, în lagăr, în arest, mai ales nevinovat dar și vinovat! – a căpătat o dilatare a

sensibilității și o lărgire a noțiunilor aproape inexistente în starea de libertate. Definiția libertății e cea mai simplă din toate definițiile cu putință: să nu-ți fie ușa încuiată pe dinafară și păzită. Cu ușa slobodă ai putea răbda închisoarea toată viața, ca o binefacere de vacanță, ca o vilegiatură...

Îmi făceam în tinerețe un vis, neîmplinit în epoca mea... Să fi prizonierul fără gardă al unui potentat. Să ai o chilie, o bibliotecă, un prânz, o baie, un dulap cu hârtie, creioane și un anteriu. Să te obligi să faci o literatură mai bună decât n-ai fi fost în stare în libertate. Cu o condiție: stăpânul să nu fie nici prost ca tine, dar nici mai prost.

Orișicum, în pușcărie moartea e atroce.

1946

UN ARBITRAJ

Pe neașteptate, iată-mă ales arbitru de un juriu de ingineri.

Îmi trimiseseră o scrisoare, pe care nu am primit-o, și după o săptămână de nerăbdare am fost încercat la telefon. „Domnul Cutare e tocmai la capătul câmpului“, s-a răspuns. Cercetam, într-adevăr, cu sapa, dacă seceta mi-a cruțat vreun cuib de cartofi, și eram, cum zice francezul, *embêté* că n-am mai găsit nimic în pământ. Răsușeam o țigară proastă pe o movilă scormonită.

Viața e o succesiune de contraste. De la picici, treci când la telefon, când la literatură. Aseară, cu târnul în mână, ascultam la fereastra din curte o pagină de Beethoven, încurcând măturatul cu muzica, transcendentă. Mai deunăzi spălăm un hârdău, și m-am pomenit în ogradă cu doamna Cella Delavrancea, veche prietenă gîngășă, pianista și autoarea

care m-a turburat de vreo două săptămâni cu geamăna dumisale, ațâțat în nedumerire.

– Te cheamă un inginer, domnul Marcu... I-am spus că ești departe, dar mi-a răspuns că stă la telefon oricât, numai să vii...

Inginerul Marcu, radiofonistul, reprezentantul firmei americane „Altwater Kent“, nu putea să-mi telefoneze decât din Paradis, unde s-a strămutat de vreo câteva luni. M-am bucurat să primesc din lumea cealaltă, de unde n-am mai avut, de la *Biblie* încoace, nici o veste autentică, unele știri și îndrumări, acum când nu mai înțelegem boabă din controversile de pace, de după război.

Decepție! La telefon era tot un inginer, tot Marcu, dar alt Marcu și alt inginer, necunoscut. Mă temeam să nu fi scris poezii și să nu vrea să mă binecuvânteze cu manuscrise. M-am ușurat: era vorba de un juriu de onoare, de trei ingineri, dintr-o societate profesională, parcă dintr-un comitet. Având să judece un caz de o gravitate, în centrul orașului, excepțională, și care la noi, în periferie, se petrece fără probleme de conștiință, membrii juriului n-au putut să cadă de acord. Fiecare vedea cazul ca un artist, în felul lui. Tustrei m-au ales atunci și tocmai pe mine superarbitru, pretextând că tabletele mele cotidiane sunt pline de imparțialitatea și înțelepciunea lui Solomon.

Ce se întâmplase?

Fiind adunați în consiliu mai mulți ingineri de calitate și de educație aleasă, atenți, politicoși, păstrând unii față de alții acel lustru de vitrină, care armonizează raporturile de eleganță, unul din membri a făcut o afirmație, nu știu: relativă la algebră, la petrol sau la beton-armat – detaliul nu interesează. Un alt domn inginer, iritat, i-a replicat că afirmația lui e „o minciună ordinară“. Celălalt n-a întârziat și i-a ars două palme...

Atât? Atât. Mai mult de două palme însemna bătaie cu consecințe, călimări, scaune, dicționare tehnice, trântite-n cap.

N-a fost bătaie. Inginerul încasator și-a rezervat dreptul filosofic de a recurge la juriul de onoare, ceea ce a și făcut. Juriul s-a întrunit, și sentința n-a putut fi formulată.

Acum ce-mi cereau mie domnii ingineri? A procedat bine cel care a dat palmele, sau cel care le-a acceptat? Nu ar fi fost mai matematic și mai științific ca inginerul ofensat să convoace el juriul de onoare, în loc să-și puie articulațiile în mișcare?

Ce pot să zic, ca să nu-și piardă iluziile juriul, despre înțelepciunea mea? Un raționament al lui Șulem Alehem, poate că m-ar scăpa cu fața curată.

Ce-ar fi fost dacă nu era nici un inginer? Dar dacă nu erau asociați? Dar dacă nici nu s-ar fi născut? Unul a spus ceva? De ce a spus și de ce nu a tăcut? A făcut gaură-n cer dacă a spus ce a spus? De ce a răspuns și celălalt? Nu putea să tacă din gură și el? Oare gura omului e făcută să înjure? Și dacă a înjurat, pentru ce inginerul n-a așteptat întâi să ajungă la cuier, să-și pună pălăria și să spună ce avea de spus prin crăpătura ușii de la ieșire? N-ar fi fost mai confortabil pentru dânsul să fie situat la o distanță practică de palmele adversarului? Pe de altă parte, inginerul care a cârpit poate că era mai bine să derive insulta pe diagonala etică și să răspundă filosofic: „Domnule, cu dumneata nu mai discut!“ Aș vrea să știu dacă înghețat de această amenințare, insultătorul, tremurând ca varga, ar mai fi suflat vreun cuvânt.

Dar, vezi și palmele au și ele inteligența lor fulgerătoare. Ies din buzunar și – plici! plici! – se lipesc de figura partenerului, așa, de la sine, fără a se consulta chibzuit cu creierul mic plus creierul mare.

Sentința proverbului e totuși lapidară. Bătaia și încă ceva, am uitat ce, nu se mai pot lua îndărăt.

DE MORTUIS...

Poate fi ceva mai trist, la moartea unui biet om, care n-a însemnat niciodată, nici un ceas, nimic, ca panegiricul admirativ cu exces, pentru glorificarea lui?

Am încercat această durere, la un deces. Ce se mai poate spune dinaintea mormântului unui om de valoare, dacă o viață, care n-a fost între contemporanii ei decât o perpetuă absență, merită atâtea elogii și afirmații masive? Desigur că și monumentele verbale, înălțate unei existențe incandescente, necesare dilatării către optimism și speranță pentru suportarea zilelor înguste și meschine, trăite de omul mijlociu, sunt zadarnice și vane, odată ce a pierit.

Oamenii sunt aliniați de morala teoretică pe un front de datorii necunoscut. Peste limita duratei fizice, ele dispar și nu mai au nici un înțeles în slujba imortalității. Omul cumsecade e trebuincios și recomandabil atâta vreme cât stă în timpul lui, dar când iese din el, aplauzele, amestecate cu molitvele și rugăciunile preotului și potrivite la spectacolul de operetă, în care soprana atinge notele de sus, sunt, în laudele celor rămași să arunce o ultimă mână de țărână stropită cu cerneală de tipar peste groapa lui, nedelicate.

Dacă s-ar scula din raclă pe jumătate și ar auzi cât de mare a fost dimensiunea lui socială, cât de strălucitor chibritul lui, aprins o secundă, pentru a nu păși alături pe puntea de trecere de la becul electric în veșnicul întuneric, bietul om și-ar da seama că portretul lui nu seamănă cu originalul și că, vrând să-l eternizeze, pledantul, încurajat de un interes să facă din cocă bronz și din pulbere inconsistentă marmură compactă, l-a falsificat.

Pe malul mării, se vede în depărtări linia de cositor în fierbere, parcursă de-a lungul, de vârful negru al unui vapor, ca un fier de lipit, mișcat încet pe marginea crăpată de lumină a zării. Oceanul de sus se întrece în splendorile lui încremenite

cu frumusețile tremurătoare ale infinitului de jos, îmbinate într-o bară de orizont.

Dinaintea lor, într-un punct încurcat în măracini, dai de momâia pe soclu a creatorului unei localități de litoral, pe proprietățile lui riverane. Insecta comandă cu brațul ridicat imensitatea din care ea nici nu se zărește. Pentru că strică și peizajul imediat, îl urâtește, îl mânjește cu injuria ei sculpturală, ai binecuvânta o furtună care, zgâlțâindu-i soclul de mizerie falacioasă, ar prăvăli statuia fazei și ar îneca-o în talaze. Marele proprietar, totuși, a fost un om cumsecade și nu s-a așteptat să ia loc, pe fața pământului, între Napoleon, Ioana d'Arc și Piramide, dizgrațios și ridicul, cu favoritele lui de păr de piatră.

Fiindcă un biet om a muncit să adune avere, fiindcă a făcut o bancă de împrumut cu dobândă la dobândă, fiindcă a fost „econom“, adică avar, fiindcă a fost cuminte ca viermele, mulțumit în piersica lui, fiindcă n-a avut nici o zvâcnire, nici o pasiune, nici un elan și n-a primit să fie niciodată agitat sau nebun pentru o credință, fiindcă n-a trecut peste mormoloc – toate aceste superiorități, care duc din veac în veac tot mai departe condiția de platitudine și suferința semenilor lui și o pecetluiesc cu un verdict definitiv, nu sunt de ajuns să facă din scăderi virtuți și din lașitățile organizate pe calapod împuterniciri, țării și aureole.

1946

OMULE

De când am apucat să aflu că tu nu mai ești un animal și că ai încetat de mii de ani să mai fii o brută, sculată de pe brânci pe două labe, încălțate, e vorba numai de tine în cărți, în teatru, în conferințe, în filosofie.

Nu pot aținti urechea că aud numele tău, definit în *Larousse*, pe ocolite. Ți-aș putea cita din ediția mea: „caracterele specifice ale omului sunt verticale, dimensiunile mari ale craniului și vorbirea articulată”. Nu pot deschide fereastra că mă izbesc pe afișe laudele ce ți se aduc ție, singura jivină politică de pe lume.

Probabil că ceea ce interesează la tine, e poziția verticală. Craniul și vorbirea articulată, dă-mi pace cu aceste subiecte de cenzură. Poziția verticală e utilă, deoarece permite să iei prăjina și să aperi cu ea ordinea stabilită, a cărei definiție e și mai turbure decât a omului însuși.

Știi tu, omule, că ești unica preocupare, de la Dumnezeu încoace, care te-a făcut după chipul și asemănarea lui, care te-a împroprietărit cu întreg Paradisul și apoi te-a expropriat în folosul suveranității Măriei sale, că ești preocuparea tuturor oamenilor de bine. Probabil că vârat până la frunte în mămăliga cotidiană, tu habar n-ai de pasiunea consacrată ție, a oamenilor de bine idealști. Limuzina lor trece cu nouăzeci de kilometri pe oră, cu ei răsturnați pe canapea, prin fața bordeiului tău.

La ce crezi că se gândesc profeții grăbiți să ajungă mai repede la Sinaia? La tine, omule! La Dumneata! La fericirea ta, la fericirea ta viitoare! Pentru tine, din lipsă de altă gramatică mai rapidă, ei au născocit și viitorul în care trăiești, iubitul, permanent. Omule, tu nu-ți dai seama că ei lucrează azi pentru ziua ta de mâine și pentru omul nou, adică prea fericit. Păzește-te însă din drumul lor pe șosea, că s-ar putea să te calce, fără să te fi claxonat.

Dar numai ei te pot face fericit, nu alții și nici dumneata singur. Ei țin cu atâta râvnă să fie ei autorii exclusivi ai fericirii tale, încât dacă pun mâna pe putere, sunt în stare de orice numai să nu scape mijlocul direct de a te face fericit. E drept, că oarecare negliobie te orbește în privința luminosului tău destin. Fără să alergi și tu cu aceeași viteză cu el, ești grăbit și

tu. Ai vrea o fărâmbă de bine azi, pe care ai prefera-o binelui total și general de mâine. Dar în filosofia fericirii s-a stabilit o axiomă de mică întârziere, ca la bodegă: „azi cu bani, mâine fără bani“, și acest mâine continuă să fie azi, până ce va intra în funcțiune Viitorul I, la toate persoanele, modul speranței și al făgăduielilor fără jurământ.

Te pizmuiesc, omule, că dintodeauna îți aparține ca un bun preferat ziua de mâine, fără partaj. Ori de câte ori te-ai prezentat în anticamera mea de azi, fie personal, fie prin interpret, fir grămadă, ți-am spus: Te felicit, se apropie ziua ta, de mâine. Cât e până mâine? Culcă-te și mai așteaptă nițel: ai să te trezești fericit. Ca să nu mai dai bani la tren și să nu te mai ostenești până la mine, ți-am pregătit o telegramă care te va încunoștiința într-o zi că ești fericit. Am scos pentru tine și un ziar, ba chiar mai multe. Citește. Se apropie ziua ta de mâine. Te instruiesc prin învățături gândite și spiritualizate. Dacă nu ți-s de-ajuns deocamdată, e vina ta, că nu ești om de știință, cultivat cu marile principii și orientări. De ce te pripești și vrei cu tot dinadinsul să mănânci azi în loc de mâine?

Ce naiba! Ești atât de puțin rațional? Mă așteptam să înțelegi mai limpede virtuțile ce-ți incumbă și să-mi dai răgaz să cuget la splendidul tău viitor și să vorbesc inspirat la banchetele mele de tine și de el.

Omule, specie inferioară și vulgară, tu vrei să te îndopi și să te sature. Tu vrei să te îmbraci și să pui ghetе bune, să ai primeneli și albituri și un pat bun într-o casă a ta, gospodărie și cămară. Eu mă gândesc la fericirile tale și tu, în schimb, nu-ți muți gândul de la varză, de la pâine, de la salam, de la cartofi, de la zahăr... Și tu le vrei pe toate, și acușica nu mâine, poimâine, răspoimâine... Nu mă înțelegi. Tot animal ai rămas. Păcat!

La urma urmei, să nu mă silești să-mi pierd răbdarea, că întorc și foaia și te elimin din idealurile mele. Geniul meu de organizare nu va mai avea de-a face decât cu viitorul absolut

și cu omul în sine mecanic, numai minte și teorie, fără stomac, montat și demontat, oțel, caroserie și tinichea, ca limuzina mea: un bidon de benzină și o cană de ulei. Lucrezi: mănânci. Nu lucrezi: economisești.

1946

ION DRAGOSLAV

E bine câteodată să fii indus în eroare și să greșești. Într-altfel n-aș fi avut prilejul emoției pe care mi-o acordă, ca un dar la întristările variate, moldovenii din Folticeni, despre care nu mi-a vorbit în treizeci și șapte de ani, de când ne amăgim împreună, decât Paraschiva, bucovineancă din Bunești. Folticeni dovedesc o solidaritate de minte și suflet cu morții lor, puțin cunoscută, de pildă, în Bucureștii tuturor vrajbelor și lepădărilor imbecile.

Fusese vorba într-o tabletă de mormântul lui Ion Dragoslav, bănuind că pribegeste pe cârja unei cruci anonime prin Cimitirul Ghencea din capitală – și am primit o serie de scrisori, din care vom reproduce pe cele mai sugestive și documentate, uneori cu un accent de ofensă, că osemintelor scriitorului moldovean nu le-ar fi purtat de grijă concetățenii lui.

Confratele Artur Gorovei:

„Nu; Dragoslav n-a fost învățător și nu-i înmormântat la Ghencea, unde mormântul lui este degradat de ploaie și arșiță.

Nu. Dragoslav este înmormântat la Folticeni, în țintirimul bisericii Oprișeni. Noi, folticenenii, în frunte cu distinsul profesor domnul Tempeanu, am avut această grijă. Mormântul lui nu-i „fără noroc și fără prieteni“, de curând i s-a făcut un parastas la mormânt, la care au asistat intelectuali din

Folticeni și multă altă lume, sub îngrijirea administratorului său, domnul Mihail Havriș, redactorul revistei «Înmuguriri».

Un folticinean anonim:

„Urmărind în ziarul „Adevărul“ tabletele dv., am găsit în cea de la 13 septembrie câteva rânduri de amintire pentru duiosul povestitor Ion Dragoslav, pe care l-am cunoscut bine.

În privința nedumeririi ce-o aveți asupra locului unde își doarme somnul veșnic Ion Dragoslav, țin să vă spun că el a murit și este înmormântat la Folticeni, în cimitirul de la Oprișeni, și sub îngrijirea profesorului azi universitar Virgil Tempeanu, atunci director la Școala Normală de băieți din Folticeni; elevii acelei instituții au lucrat în sculptură o cruce mare de stejar și un grilaj de fier lucrat, pe care le-au așezat la mormântul scriitorului, în cadrul unei modeste festivități. Am luat parte la această pioasă festivitate, așa că vă spun lucrurile văzute. Tot prin grija profesorului Tempeanu, strada pe care își avea căsuța Ion Dragoslav în Fălticeni, îi poartă astăzi numele.“

Singurul neajuns inexplicabil al scrisorii de mai sus este anonimatul ei.

D. I. Dindoronc:

„În tableta din ziua de 11 septembrie ați vorbit de I. Dragoslav. I. Dragoslav este pseudonim ticluit de M. Sadoveanu. Numele adevărat este I. Ivanciuc. Tatăl său, oier de meserie, venit în Fălticeni din Bucovina, n-a fost învățător. A absolvit școala primară cam prin 1892, fiind de vreo șaisprezece ani. Om foarte sărac a fost servitor la un boier (Valy). În timpul liber făcea poezii. Avea un caiet gros plin cu astfel de versuri. Într-o zi, după ce strânsese ceva gologani, ne-a spus că pleacă cu poeziile la Vlahuță, în București. Mulți ani nu l-a mai știut nimeni. Era un autodidact. E înmormântat la Fălticeni, suburbia Oprișeni. În fiecare an se face pelerinaj la mormântul lui.“

Domnul Mihail Gafița, ziarist și, presupunem, folticenean și domnia sa, ne împărtășește într-o scrisoare sentimentele sale de dragoste față de amintirea scriitorului atât de îmbrățișat de moldovenii lui, dintr-un fund al țării de sus:

„Feciorul lui Vasile Ivanciuc, din mahalaua Pietrarilor, își sfârșește confratele nostru scrisoarea, nu așteaptă o înviere a morților, nici o camaraderie în moarte cu ceilalți scriitori. L-ar fi interesat, poate, camaraderia în viață, căci el a fost un prieten al tuturor și prea puțini au înțeles.“

Cititorul a observat că moldovenii rostesc numele târgului din Suceava, în două feluri: și Fălticeni, și Folticeni.

1946

SCENA TURNANTĂ

O simplificare utilă în teatru, inaugurată cândva, cred că de nemți, reduce antractele la timpul de fumat o țigară în foaiere și schimbă decorul cât ai clipi. Tehnicește, trecerea dintr-un act într-altul se operează ca în povestea lui Nastratin, prin învârtire.

Principiul e conform cu mecanica naturii, unde totul se învârtește, planeteii, anotimpurile, soarele și pământul, și fără această aptitudine de alunecare a corpurilor cerești, atât pe loc cât și de jur-împrejurul unui punct al unui drum parcurs în cercuri, n-am putea să avem nici noaptea, pentru spargeri, nici ziua, pentru căutarea spărgătorilor. Aceștia, în justiție, care-i critica operei făcute, se numesc ca în literatură și teatru, autori.

Prin imitarea naturii, s-au putut căpăta toate acele rezultate industriale, care, adunate într-un total, dau frumusețile civilizației noastre. Pulmanul, automobilul, strungul,

imprimeria, presa sunt aspecte ale rotației pe un fus, vertical, orizontal și oblic.

Viața se reduce în ultimă analiză la dans. O horă imensă îmbrățișează universul într-o perpetuă spirală de odăjdii, de volane, de mirese, de fuste, dantele și fluturi strălucitori prinși de mătăsurii. Un ritm neîntrerupt pulsează pretutindeni purtat de orchestra mută a marelui Prestidigitator cu mască, ironic, din mijlocul balului nesfârșit. Între câte două destine, cu ele de mână, ale beției, dansează părechile și fantoma de ciolane și oase oarbă, cu o pelerină ușoară aninată de umeri.

Trebuie să alegi dacă intri-n joc și dumneata, sau rămâi, întristat de splendida zarvă amăgitoare, deoparte. Cu bună dreptate zice Psalmistul, că trăiești între aparențe și deșertăciune. Odată ce-ai pus patinele de lunecuş, te duci pe ele fără să te mai poți opri până la capătul gheței. Unde dispar rând pe rând horele care nu se mai văd, îmbulzite de alte convoaie, fermecate de câte un flaut și o vioară? Nu te uita. Prăpastia din marginea lumii nu are fund, și ciclul nu se va opri o singură secundă. Rotația permanentă scoate vieți și leapădă morți, materie primă de strung și deșeuri.

Trebuie să te prinzi în vals, ori, depărtându-te de muzică și de bufet, de pahare, de gustări, care toate au în suculența lor un gust de mormânt, să stai stingher și să vezi cum urcă și coboară furtuna fericirilor repede consumate, chiar dacă iluzia secunde pare să fie egală cu eternitatea.

Parcă atunci, când nu participi la ceea ce se cheamă viață, o stăpânești, și parcă poți vorbi de ea cu mintea mai rece decât un dansator aprins în mădulare. Într-un club, în care toată lumea joacă-n cărți, ești îndeajuns de ridicul dacă ți-ai rezervat un rol de consumator de sirop cu sifon într-un colț, la o masă stingheră de chibiț filosof. Cei care câștigă te batjocoresc că nu câștigă și de la tine, iar cei ce pierd se supără că nu pierzi și tu. Dar orice om, dacă are dreptul să se bucure

și să exulte ca un triumfător, îl are și pe acela de a rămâne dezasortat și ridicul.

Nu-i așa, prietene dansator pe un parchet sau pe un fir de sârmă, nici pe pământ, nici în văzduh?

1946

BOEMA

Cititorul n-a dat uitării, desigur, tava conică, rotundă, agățată cu degetul de un cârlig, și care colporta prin biurouri și magazine gustările, de câte două, trei ori pe zi. O fată cu sortul alb, un băiat în uniformă, zeci de asemenea fete și băieți umpleau Lipscanii și Sărindarul cu coliviile lor de bunătăți aproximative. Construite pe două și trei rânduri, cafelele, ceaiurile și laptele ocupau mai grele în pahare și cești parterul, etajul fiind rezervat îmbucăturilor mai ușoare, cornuri, prăjituri, portocale. Pentru redactori și poeți, domnișoara pune pe biou prânzul întreg, două cornuri și o chiflă, date pe gât uscate. Când găseai în cafea o muscă, te interesa să știi dacă a fiert în ibric ori a căzut la rece. Domnișoara o scotea cu unghia, schimba ceașca, și dumneata îi dezvoltai un principiu de psihologie:

– Toată problema, domnișoară, este să nu o vezi. Căci dacă te gândești mai mult, nu mai bei niciodată.

Domnișoara învinovătea culoarea. În lapte se observă mai ușor și o dai afară de cum a căzut.

– Să le ia dracul, domnule director! De ce-o mai fi făcut Dumnezeu și lighioanele astea?

– Ca să sâcâie pe bieții directori, domnișoară. Nu ne ajungea musca de pe căciulă.

Pentru chelneriță orice redactor trebuia să fie director și avea, din pricina călimărilor și a sticlelor de la ochi, respectul cuvenit „ăluia de scrie“.

Contactul dintre atare personaj de serviciu și asemenea domni directori, care îndreaptă omenirea cu două cornuri în stomac și o turcească, dădea naștere la complicații. Câte o scrisoare strecurată la frazelă, a unei admiratoare de la un biuro de bancă. Redactorul dormea, în lipsă de domiciliu, noaptea, pe biuro, dar ziua primea, cu cravata boțită și cu gulerul suspect, audiențe. Un domn foarte stilat îi explica subiectul la ordinea zilei, tratat în ajun cu dezgust într-un articol de mântuială, și consecințele catastrofale ale informațiilor greșite, care serviseră de substrat. Actrițele se socoteau nedreptățite, oamenii politici calomniate. Pe vremurile încă ale duelului, nu lipseau nici martorii, plini de mânuși, însărcinați de o susceptibilitate ofensată cu purtarea unui mesaj de onoare, de la senior la senior, urmat de proces-verbal. „Noi, martorii domnului A.B.C., constatând că domnul A + B refuză să dea satisfacția cerută, declarăm că ne-am depus mandatul. Lăsăm clientului nostru libertatea să și-o ia pe calea ce va crede d-sa.“ Asta însemna o bătaie pe înghesuite.

Atunci, în mijlocul solemnității, apăreau băiatul în halat și colivia cu cornuri. I se cumpăraseră domnului director și două țigări de damă, dar aplecat respectuos la urechea lui, băiatul repeta o frază auzită la fiice chenzină (de obicei încasată de mai înainte).

– Știți, jupânul a spus că nu mai dă pe datorie...

Noroc că aducătorul de gustări era un confrate. Își lăsase să-i crească și lui capelura, ca la domni directori, avea un pieptene în buzunarul de la piept pentru răsturnarea valului de chică, din când în când, pe deasupra cafelelor, peste cap, și scria poezii...

PENSULA ȘI DALTA

Sculptorul Băieșanu, un artist care nu obișnuiește să se plângă, sta la expoziția „Luchian–Paciurea“ deoparte. L-am întrebat, ca să mă aflu în vorbă, unde își are atelierul, și mi-a răspuns, oarecum încurcat, că de câteva zile nu mai are atelier... Am insistat... Se slujea de o mansardă de la Școala de Bele-arte, unde lucra și locuia, dar... Din colț în colț a trebuit să-mi spuie... Pictorul Steriadi, cel mai amabil și mai elastic om de societate și de gust și un foarte spiritual partener al tuturor personalităților și personajelor întâlnite într-un salon, la un crâmpei de discuție sau de caviar, i-a pus în vedere, fiind o autoritate oficială cu trecere întodeauna, indiferent de an, de oameni și de climat, să evacueze mansarda...

Cum? Jean Steriadi? Nu se poate. Cred că te înșeli. Steriadi nu este în stare să dea afară un artist, încă prea tânăr pentru a-și fi putut anexa o direcție, o prezidenție, nici dintr-o casă care ar fi proprietatea lui, necum dintr-a statului și a școalei. Prietenul agreabil și zâmbetul personificat n-ar putea să ia o atitudine ostilă față de un coleg sărac.

Cel puțin pictorul Camil Ressu, fostul director al Academiei de Bele-arte, a fost dat afară din post acum vreo trei, patru ani pe un motiv serios și de către însuși ministrul de atunci, venit în inspecție artistică. Fiind poate prostatic și subt presiunea vezicii obligat să facă vreo câțiva pași pripiti și să rămâie singur cu sine, ca să vorbesc așa, în fața unei chiuvete, domnul ministru, un mare înrudit cu Academia, cu politica și cu solemnitatea, a observat că Ressu nu spălase privățile școlii... Demnitarul fusese logic: directorul trebuia să curețe privata cu propriile sale mâini. Pictura pe porțelan îl interesa din punctul de vedere plastic cel puțin tot atât și mai sufletește decât aceea de șevalet. Ministrul a judecat bine. Bele-artele nu aveau nevoie de un mare artist la conducere și

l-a înlocuit cu ceea ce limbajul vulgar, în lipsa unui cuvânt nobil și mai decent, numește într-un anumit fel caviar. Cititorului îi cerem mare iertare că vorbim și scriem românește neaoș, dar după spusa poetului Sion:

„Mult e dulce și frumoasă
 Limba ce vorbim,
 Altă limbă-armonioasă
 Ca ea nu găsim.“

Probabil că Jean Steriadi, cu ajutorul nopții, care se spune că e bine-sfătuitoare, o să se răzgândească.

E totuși un prilej de a ne aduce aminte de o datorie. Pictorii și sculptorii n-au ateliere unde să lucreze și n-au săli de expoziție – nici ieftine, nici gratuite. Ateneul Român ține să fie o întreprindere comercială, închipuindu-și că ar fi o instituție, cum spune el, culturală. Sute de mii de lei, o sală de conferințe pe două ore, ca la hotelurile cu ungher pentru tablouri și socluri... Sala Dalles, proprietatea însăși a nemuritoarei Academii Române, este, idem, o afacere cu comerț. Două săli mari și late în metropola unei țări cu câteva sute de artiști expozanți, închiriate de mai nainte pe câte un an întreg. Se face coadă ca la băcănie. Alte săli? Mai e una, strict comercială, nefudulită cu calificative majore. Mai trebuiesc în București cel puțin douăzeci de săli de expoziție. Sunt douăzeci de săli de duzini de teatre, de cinematografe, de ministere, de autorități și de școli, localuri gata făcute.

Statul are un Minister al Artelor. De ce refuză statul, că s-a mai vorbit, să facă săli, ori ieftine ori scumpe, și apartamente cu atelier pentru artiști, ori ieftine ori scumpe? Datoria lui ar trebui să fie mai repede gratuitatea, moderată de cheltuielile de întreținere sumară. Că nu e o datorie a statului, nimeni nu se va găsi să susțină, nici Consiliul de Miniștri.

De unde-și trage, la urma urmei, statul substanța, prestigiul și justificarea, dacă nu din ce scrie unul și altul, din ce cântă

unul și altul, din ce mâzgălesc, scobesc și cioplesc unii și alții, din tot ce gândește și realizează balamucul de visători, de stricați și haimanale, certați cu toată lumea cuminte, dar identificați cu singura noțiune valabilă todeauna, a geniului unui popor?

1946

COPIII PRIBEGI

Mi se plânge la poartă o biată vecină muncitoare. Îmi ieșise înainte cu două găleți pline și uzul în satul nostru de periferie este să mulțumești cu un cuvânt de familiaritate.

- Îmi ieșiși cu plin, cumătră, să te ție Dumnezeu.
- Ca să-ți poarte noroc. Domnul... însă e gaz...
- Tot plin se cheamă și cu gaz. Nu face nimic.

Vecina venea de la depozitul de petrol din partea locului nostru și se odihnea cu gălețile-i grele. De la congratulări se trece ușor la confidențe.

- Învățați-mă ce să fac cu băiatul meu... A ajuns un hoț...
- Adu-mi aminte, cum era băiatul dumitale...
- Fănică, nu știți? L-ați prins de câteva ori la struguri și cireși...

– Am prins atâția, că nu mai știu să-l deosebesc. Câți ani are?

– Treisprezece ani. Când a fugit de acasă, acum trei săptămâni, mi-a spart dulapul și cușorul cu toporul. Ne-a luat leafa pe o săptămână și s-a dus. Într-o zi mi-a furat basmaua de mătase cu ciucuri, cum purtăm noi în Ardeal, și a venit să o vândă la cârciumar...

Femeia muncește, palidă și exorbitată, într-o bumbăcărie, unde trage-n piept mai multă scamă decât aer. Sfârșitul acestei

meserii perfide îl povestesc cimitirele din apropiere. Bărbatul ei, om de toată isprava, cât și soția lui, lucrează la fabrica de chibrituri.

– Ce să mă fac? S-a înhăitat cu o ceată de țigani tăbărată mai încolo și fură și din „centru“.

O altă vecină bătrână ascultă vaietele nefericitei mame care, când vorbea, se uita instinctiv la turlele de biserică ale penitenciarului de peste drum. Vecina o întrebă:

– Păi nu-i prinde, mamă?

– Cine să-i prindă, dracul?

De aproape douăzeci de ani, de când am fugit dintre monumentele culturale din oraș, Universitate, Ministere, Teatre, Cinematografe, Patriarhie, Institute, Redacții și Librării și m-am ascuns ca să-mi cresc copiii departe de promiscuitățile elegante, într-o grădină sădită și îngrijită cu palmele noastre, am dat într-o altă promiscuitate, într-o altă lume, care nu se deosebește în multe privințe de omenirea dintre Athénée Palace și Hotel Boulevard.

De repetate ori, am luat note și le-am publicat. Am stat de vorbă cu preotul din mahala, care, cum se zice la redacție, nu sesizează problema; cu Primăria de Albastru de pe vremuri, cu deosebire sensibilă la implicațiile de partid. Primarul și consilierii lui ridicau din umeri ca toți oamenii distinși, cercetați o bucată de timp, încredințați că fatalitățile inductibile împart populația în compartimente, fără alte infiltrații între ele decât fetele frumoase din mahala, corupte de oferte pe trotuarele de asfalt. Am stat de vorbă cu medicii municipali...

Mă preocupa o idee: adunarea sutelor de copii pribegi și contaminați de viciul hoției și al trișajului, prezidat prin unghere de câte un expert în babaroase, care învață pe copii să fure salariul părintesc pentru a fi pierdut în joc. O doamnă medic din circumscripția mea venind, speriată, de la o vizită sanitară, făcută acum câțiva ani în școlile primare, mi-a comunicat plângând că a găsit copile și băieți bolnavi de afecțiuni venerice...

Trebuiau înființate în mahalale grădini multe de copii sub vârsta școlară și pentru timpul vacanțelor pierdute în haimanalăc. Muzică, bibliotecă, lucru de mână, cantine gratuite. Am încercat în mahalaua mea câteva inițiative cu caracter educativ. Din partea mea, aș fi dat maximum de osteneală. N-am putut izbuti. N-am avut nici un sprijin de nicăieri, prima mea condiție pusă fiind excluderea politicii din asemenea activitate ținută strict pe teren.

Aș mărturisi că nici entuziasmul enoriașilor n-a fost exagerat. Ei bănuiseră la început că vreau să pornesc o acțiune deghizată pentru a mă alege deputat sau consilier municipal, ceea ce le lăsa speranțe. Când am înțeles și m-am explicat, decepția nefericiților oameni a fost din cele mai amare.

Sunt șaisprezece ani de când stau și mă uit. Când mă felicită cineva cu „Să trăiești“, mă întreb de ce să trăiesc, dacă nu-s în stare de nimic? Ca să mă uit?

1946

HARABABURA

Uneori publicitatea mai mult vatămă decât informează.

Ne scrie un plugar, însă un plugar de la țară, de la brazdă, nu de bodegă; un sătean autentic și nevoiaș.

Ceapa se vindea în cătunul lui cu o mie două sute de lei kilogramul. Ziarele din București au adus știrea tipărită negru pe alb, că în capitală se vinde cu două mii cinci sute de lei, și sătenii au îndoit prețul, vânzând și ei cu două mii cinci sute. Probabil că prețul a fost divulgat de un confrate, jignit în gospodăria lui, dar adevărul se află din ce ți-a scăpat, mai mult decât din ce ți-ai fi pus în gând, și consecința vine numaidecât. Când va mai trece prin piață să se aprovizioneze,

confratele va plăti ceapa trei mii, patru mii, cinci mii... de lei, pe măsură ce condeiul lui ațâțat se va uimi mai mult.

Și prin misterioasele lui influențe de la coș la sac și de la sac la beci, prețurile se dublează, se întreiesc, se înzecesc, și la câte trei luni o dată, cel puțin, tot presa, devenită meteorologică, înregistrează un nou „val de scumpete“, urmat și de o dublare de salarii și de un supliment impus la lefuri egal cu o leafă pentru aprovizionări... Paralel, și întodeauna exact paralel, se petrece o blocare, ceea ce face toate sporurile inutile, ultimul cuvânt aparținând elementului negru. La ce au folosit atâtea măsuri de expedient, dacă fuga în zigzag, la orele prânzului, a salariatului furnicat în burtă, se eternizează?

De vineri până marți, ziarele publică cifrele în mii de miliarde a creșterii producției Băncii Naționale, o industrie într-adevăr prosperă.

Edițiile se succed fulgerător, și hârtia, de lipsa căreia se plâng ziarul și cartea, trece la tirajele ilustrate ale băncii. În imagine simplificată, situația s-ar putea desena cu un cerc de butoi, căzut de pe doagele risipite: apeși cu piciorul pe un punct, și cercul se scoală și te lovește peste gură. Pe circumferința lui sunt bine bătute niturile puse să-l consolideze și să-l facă rezistent și geometric: consilii, comisii, comitete, personalități – toată economia politică în sinteză, și aceste autorități de specialitate, fie că cercul de puțină goală se rotește, silit la un echilibru condiționat de un băț, fie că zace, se leagănă în toate sensurile strâmb.

Pe limba noastră de proști nepricepuți, această organizare cu răsufători se cheamă harababură, pe când oamenii deștepți o numesc economie politică. La înfinita înmulțire a harababuriștilor lucrează intens două instituții tehnice: Universitatea prin facultățile respective și o școală de contabilitate, nemulțumită cu titlul ei firesc și transformată în Academie de studii înalte, ca să-i stea mai frumos. Diplomele

trebuie să aibă ceva din prestigiul imortalității cimitirului cu bibliotecă din Calea Victoriei colț cu Barbu Văcărescu.

Am chemat din stradă trei geamgii să puie sticlă în cercevelele sfărâmate de bombardamentele de acum doi ani. Aveam și geamurile, furnizate de o fabrică, și chitul și țintele necesare, iar cercevelele erau curățate de chitul vechi, uscat. Era nevoie de tăiat și de așezat sticla în lăcașuri. Câteșitrei geamgii se înfățișau cât se poate de mai prost și mai zdrențuroși.

Lucrul în cazul unui cârpaci să fi durat cel mai mult patru ore, în care geamgiul putea să câștige patruzeci de mii până-n prânz. Cu mici diferențe, de la unul la altul, după tariful acestor specialiști, ar fi trebuit să plătesc vreo trei sute de mii de lei.

M-am dus în piață și am cumpărat un surogat de diamant: unsprezece mii de lei. Am stricat câteva petice de sticlă și am izbutit să îmbrac ferestrele în mai puțin de o zi. Și m-am gândit să-mi schimb meseria, să-mi iau în spinare un șevalet cu chingi și să trig: „Jamor!“

Am înțeles de ce meșterii sunt flămânzi, goi și desculți, mai ales după ce mi-au răspuns la câteva întrebări:

– N-ați citit la gazetă că totul se scumpește pe zi ce trece? O sută de mii de lei nu mai fac două parale...

1946

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR

Am văzut într-un articol de ziar că învățământul particular ar fi o calamitate și că, prin urmare, ar trebui desființat.

Ce-i acest învățământ zis particular care trebuie, dimpotrivă, organizat?

Nu se poate instituție mai democratică, dacă trebuie utilizat acest adjectiv uzat și abuzat, cu dreptul la un examen

și la o diplomă fără frecvență școlară. Ea trebuie păstrată și perfecționată, oricare ar fi inconvenientele de suprafață și cu toate că superstiția didactică pretinde că școlăritatea cu sute de ore pierdute fără folos, cu ceasuri de câte patruzeci de minute acordate unei materii pospăite, cu așa-numitele recreații de câte zece minute, cu țigări fumate la umblătoare, cu înghiontiri și insulte, constituie o atmosferă educativă.

Învățământul particular e de multe ori al trândăviei. Cărțile se citesc, dacă sunt citite, în săptămâna examenului și candidatul repetent rămâne cu un sentiment de grevist iritat pe toată viața. Pentru atare categorie de tineret meticulozitatea examenului e suficientă ca să elimine de la cartea științifică elementele ambițioase dar sterile, afară doar dacă vreo împrejurare în deficit de valori nu le facilitează o ascensiune neașteptată.

Dar copilul care muncește ca să subziste, candidatul serios, sluga constrânsă de regimul social să rămâie până la moarte slugă, fanatizată totuși de carte, găsesc în examenul particular o certitudine de clasificare, proporționată pe râvna și meritul lor. Din pătura celor dezmoșteniți au ieșit atâtea individualități, încât numai gândul de a vătăma o libertate încă în ființă, când altele au sucombat, constituie o profanare.

Un copil organizat al unei familii organizate câștigă mai mult lucrând acasă decât la școală, în clase de câte cincizeci de elevi pe care nu-i ajunge niciodată rândul să fie cercetați. O școală bună și eficientă e școala elvețiană. N-am văzut în tot cursul primar, mai lung decât al nostru, clase de peste cincisprezece copii, dar n-am văzut nici institutori care, râvnind să fie deputați sau miniștri, fac în școală diletantism, activi la club și indiferenți la curs.

Copilul bun, scutit de drumuri și tramvaie, de epidemii și oboseli, are timp acasă și de învățatură, și de ajutor în gospodărie, și de lucrările suplimentare care formează și sporesc personalitatea, și de distracții, alt capital de acumulat pentru

moral. Problema învățământului privindu-mă de aproape, am comparat continuu, la vârste egale, la inteligență similară și la temperamente apropiate, copiii din școală cu cei de acasă, paralel, și rezultatele celor două metode. Copiii preparați acasă, dar sistematic preparați, erau superiori celorlalți în toate privințele și moralul lor era mai confortabil și mai liber. Le lipsea falsa disciplină, care terorizează șfiala și îndoiește timiditatea. În schimb, ei erau corecți, teferi și leali, neavând nevoie de șiretenia întreținută pentru salvarea unei instituții, la care colaborează, fatal, părinții și profesorii. Chiulul dublu, față de școală și de familie, și mai târziu general prin deprindere, e inexistent, din lipsă de cauză.

Învățământul particular trebuie dimpotrivă dus până la ultimele lui consecințe, nu comprimat. În Elveția – iarăși Elveția – unde nu se simte nevoia de păpuși sociale, de oameni de paie, de cozi de mătură și subalternările fățarniciei politice, ci de persoane, de cetățeni de fond, siguri, stabili și neversatili, însuși bacalaureatul e autorizat fără frecvență școlară. Numai că maturitatea, cum i se spune bacalaureatului acolo, e dificilă. Maturitatea federală se trece la Berna, dinaintea unei comisii exigente. Ea comportă două sesiuni și limba latină e de rigoare. Solemnitatea examenului, care nu se dă, firește, în toate zilele, ci numai la cererea, câteodată, a unui singur candidat, nu e mai mică decât a unui doctorat. Dar această maturitate poate fi încercată de orișicine și de un muncitor cu brațele, cum a fost cazul unui prieten al meu curelar, prezentat la maturitatea federală, în vârstă de patruzeci și doi de ani, și care a putut onora mai târziu cu strălucire o catedră universitară de geologie.

Evident că și pentru limba latină, ca unic obiect de învățământ, sunt școli speciale. Așa, de pildă, a lui Gouin, frecventată seara de câte două sute de muncitori manuali, făcea un latinist complet în trei ani; școală particulară, ca o școală de stenodactilografie.

Nu mai întrebați ce fel de tâmplar sau de lăcătuș e acela care citește pe Horatiu și pe Tacit în original. Vreau să demonstrez mai puțin, că învățământul particular e trebuincios.

1946

COVRIGUL

Aș putea să jur că nu m-am gândit niciodată la covrigi, nefiind un subiect literar. De când au ajuns un ideal municipal și problemă de stat, covrigii nu numai că au început să mă seducă, dar altă gândire fiind suspendată, ei mă obsedează, ca pe autorități. E ceva care fuge tocmai când crezi că l-ai prins, o iluzie în spirală, indefinită. Te iei după ea cu tesacul și tesacul trece printr-însa, și vrei să o-mpuști și nimerești alături. Nimic mai urmărit, mai insesizabil, mai abstract și totuși mai permanent decât covrigul. Tocmai atunci când citesc în gazetă cum că au fost arestați covrigarii și că figurile lor de geometrie sunt definitiv decăzute, trece pe la fereastra mea vrăjitorul cu coșul și strigă liniștit: „Covrigi calzi!”

Față de brățările de cocă, înșirate pe bețe, ca împrejurul lui Saturn, ajungi superstitios. Covrigul are în el o mistică sau o diavolie. Nu este și totuși există. Nu se vede și: uite-! Dispare un covrigar și apar o sută! Pe măsură ce vor fi desființați, numărul lor se va tot înmulți, cu o sută, cu o mie, cu o sută de mii, până ce toți locuitorii din București vor ajunge la covrigi... Tare mi-ar plăcea să-mi iasă înainte câteva personalități pe care le știu eu și să mi-i ofere prin piață, din servieta lor degenerată, cu sare, cu mac sau cu susan.

Că ființa lui aparține prestidigitației, hipnotismului, mesmerismului sau astrologiei, aspectul de zodiac al covrigului are netăgăduita virtute a prezenței absente și a bizarei absențe prezente.

De altfel și fostul lui *alter ego*, cornul, care transfigura cu vârfurile lui opuse, două coarne lipite la mijloc, spune ceva în privința originilor planetare, interpretate de magia simigiului la cuptor.

Cui se poate atribui, cărui terestru, creația satanicului covrig, care poate să figureze cu toată onoarea, între cele vreo cincizeci de capodopere și născociri ale lumii? Închipuiți-vă o substanță fără conținut, un lucru plin, care-i totuși gol, un gol mărginit și care răstoarnă una din definițiile lapidare ale lui Blaise Pascal. Pascal scria că Dumnezeu e un cerc cu centrul pretutindeni și cu circumferința nicăieri. Covrigul afirmă circumferința pretutindeni și anulează centrul. Centrul covrigului nu e nicicând și deloc.

Ne-ar interesa să știm, dacă va binevoi să ne lămurească vreun savant cititor, și epoca descoperirii covrigului, epoca istorică, evenimentele care au provocat ivirea lui pe lume, ce rege sau împărat domnea, ce politică guverna Europa pe atunci. Căci, după cum s-ar părea la o de-aproape analiză, autorul covrigului trebuie să fi fost un ironist.

El trebuie să fi trăit în timpuri de cenzură, când principiul dominant, acceptat, era să pară că spui ceva, fără să spui nimic, să construiești ceva gol, să faci neant, fângăduind argint, și să dai ocol golului de departe, respectând spațiul dinlăuntru, în care strălucește zero.

Bine că aceste vremuri au încetat, și că, cel puțin în formă de covrigi, aerul a devenit comestibil.

1946

IDILĂ

M-am apropiat nesimțit de gard, unde auzeam un murmur de răsfățare și m-am uitat prin gaura unui nod căzut

din uluci. Idila era în plină desfășurare și alesese locul potrivit pentru taina ei nebănuită, în buruienile mari dintre salcâmi. Nu trece nimeni prin bozii și chiar de-ar fi trecut cineva, nu se putea vedea nimic.

O femeie bătrână, bunica lui, și un băiat de vreo patru ani. Au căutat amândoi timpul și locul, ca să-și ia fiecare din ei o porție de fericire. Femeia mi-e cunoscută, o bunică mică, îmbrăcată într-o fărâmă de cojoc, fără mâneci, ca bondița bucovinească. De câte ori copiii mei, care acum sunt mari, o domnișoară și un domnișor, dau prin fața casei unde stă, bunica se desprinde, la ducere și întoarcere, din peticul ei de grădină și le iese în mijlocul străzii înainte. Le ia obrazul între palme, îi sărută pe ochi și le urează, după timp, noroc, poftă bună... Și le zice bătrânește: mânca-i-ar mama să-i mănânce! și se uită după ei, până ce pier într-o sită de colb.

– Buni copii, ajută-i Dumnezeu! zice în surdină bunica.

Când lipsește din drum, le lipsește și copiilor ceva. Întâmpinarea cu o vorbă bună, dimineța, face bine la suflet. Cei care se scoală și înjură, umblă și înjură, muncesc și înjură, sunt năpăstuiți dimpreună cu toți ai lor. Lucrul bun se face cu cântece și voie bună.

– Ieri nu te-am văzut, îi zice fata, și mi-a părut rău.

– Am întârziat la pâine, bată-o-ar focul!

Incidentul se lichidează cu sărutările rămase din ajun.

Am stat de partea buruienilor mele, pitit în iarbă, pentru ca băbuța și nepotul ei să știe că nu-i vede om. Afară de Dumnezeu, care se juca și el prin albăstrimi cu niște fulgi de nori pe undeva.

Copilul, cu picioarele goale, cu o cămașă scurtă, de subt care se zărea ghinda lui trandafirie, se da câțiva pași îndărăt de locul unde-l aștepta bunica și se întorcea furios, ca să o prăpădească, făcând pe urâtul, deschizând o gură mare și spetindu-se a luptă, dar râzând cu hohot, pe cât ajungea mai aproape de ea. Gropițele din bărbia grasă și din bucalarea gurii,

ochii albaștri și răsul lui dădeau o imagine adevărată de înger lăsat de norii albi ai lui Dumnezeu prin bălării.

Bunica se apăra din răspuțeri. Ori voia să fugă, să nu o ajungă balaurul, ori umbla să-l împuște cu un vrej de dovleac, ori i se împotriva hotărâtă să-l sfarme bucățele, să nu mai rămână din el nici atâtica, îl amenința maica-mare, arătând cât un purice între două unghii.

Dar tragedia se isprăvea, căzând copilul cu brațele deschise în brațele și în poala bunicii. El se culca acolo cu burta lui albă în sus, știind ce urmează, că mai făcuse așa de câteva zeci de ori, de când îi spionam de după zaplaz, și ostenit de mângâieri sta nițel să se odihnească și începea din nou.

Atunci auzeam:

– Hai, purceluș... pupă-mă, purceluș... ia-mă de gât, purceluș...

1946

ANCH'IO SON PITTORE

Afară de trei, patru sceptici, indiferenți la gloriolă și neatinși de fumurile unui opaiț cu văpaie puțină, meșterii de dimensiuni variate ai picturii – maștrii, mă rog! – sunt foarte departe de omenescul, de toleranța, de prietenia pe care au arătat-o tinerilor pictori din timpul lor fondatorii școlii de plastică românească. Nici Grigorescu, nici Luchian, nici Tonitza, nici ceilalți, n-au fost decât niște camarazi mai vârstnici față de tineretul contemporan cu ei, de altfel ca toți deschizătorii de drumuri din toate epocile, cu sau fără erzațuri, plagiate și imitații gradate.

De la o vreme, care corespunde cu publicitatea, cu foiletonul și cu facilitățile grafice de reproducere și export,

autenticitatea contestabilă în inspirație, formă și colorit, derivă, la mii de kilometri distanță de locul de baștină, din sinceritățile eroice ale talentelor răzvrătite, traduse geografic în noutăți maimuțarite, bune desigur pentru o Belgie a Orientului („bon pour l’Orient“), ca diplomele de odinioară bruxeleze, și chiar excelente pentru regiune.

E amuzantă trecerea bufonă a câte unui asemenea maestru, umflat de orgolii iritate, prin câte o expoziție de mai tineri, în care, prin coincidență comercială, are și el, în afară de afiș, câte o dulcegărie picturală, scoasă în vânzare, un sirop compact, o limonadă fluidă, un *chou à la crème*. Cu maestrîi trebuie vorbit mai mult pe franțuzește. Ei străbat o expoziție ce nu-i a lor, cu pleoapele închise, cu bărbia înfiptă în cravată, cu cerbicea dârză, încruntați – și se duc de-a dreptul la cadaiful propriu, la halvaua lor roz-albă, gălbuie-bleu-ciel, fără să accepte a-și spurca ochii ridicându-i spre tablourile unui tineret care încearcă și el marea cu pensula. Dacă ateroscleroza depășește vârsta de cincizeci de ani, dacă intestinul se argăsește, dacă a năpârlit bidineaua cheliei, astrul vanității stă țepăn la zenit, sprijinit cu o prăjină.

O expoziție retrospectivă ar dovedi că până la descoperirea rețetei exotice, salvatoare de mediocritate, maestrîi au băjbăit mult mai penibil decât junii, pe care trufia lor îi disprețuiește. Acestora le-ar fi rușine să prezinte atâtea infantilisme câte dau în vileag, la venerabile maturități, maestrîi emancipați mai târziu de câteva tertipuri deduse și anexate cu oarecari sofisticări de la paleta, pensula și atitudinea altor artiști.

Activitatea unui artist e un lung șir de efortări către o perfecțiune neîncetat căutată și niciodată ajunsă, o caznă de toată secunda, un chin în care personalitatea șovăie, șchiopătează și cade, se îndoiește de sine, umilită, întristată, dar se oțărăște și pornește încă o dată și de mai multe ori la atac. Dacă, firește, artistul nu e un scamator și un trișeur, ceea ce nu-i foarte rar. Omul, înainte de toate, sângeră, crucificat

pe o iluzie sau pe o credință. Mai rămâne spațiu pentru lăbărțare și timp de autoîncântare? Uneori, Narcis, cu mustața gălbejită de tutun și cu barba cărunță, se mai admiră oglindit în scui pătoarea lui.

Numai o minte redusă, o prostie masivă, spoită, o scădere a conștiinței pot să cârpească din petice împrăștiate o zdreanță de baldachin, un drapel de biruință pentru un imperialism burlesc. Tortura de a izbuti din ce în ce mai precis, ține loc de orice satisfacții și sedimentări ale sentimentului de curcan-monarh.

Arta, care trebuie să fie umană, dezumanizează și întoarce pe similiartistul ne-om la brută cu guler, superficial în meșteșugăria lui.

1946

TEATRUL DE BALET

Un spectacol care zace în cartoanele teatrelor cu proiecte. Din când în când, amestecat cu opere, operete și reviste, se aude că a mai ieșit din arhivele unde readoarme încă un răstimp.

Și totuși ce poate fi mai melodios ca împărecherea unui pas de dans gândit, a unui complex de mișcări schițate fără insistență, cu o muzică în surdină, asemenea unui ecou al ritmului de inflexiune?

Se putea socoti că experiența Teatrului Muncitoresc a fost pentru toate competențele concludentă. Directorul Teatrului Muncitoresc, părăsind concepția primară că spectacolul trebuie degradat și scoborât, a încercat formula cea bună, adaptând publicul la dimensiunile unui spectacol rafinat.

S-a mai vorbit mi se pare în aceste tablete despre tendința neinteligentă și minoră de a da literatură și spectacole

pentru... pentru. Pentru popor, pentru săteni, pentru muncitori, pentru coconași, ca și cum artele trebuiesc compartimentate pe măsura unor culturali inapți la priceperea noțiunii. Țăranul care ne-a învățat să vorbim, să gândim, să fim artiști și oameni de gust, prin neasemuitele lui predispoziții, trebuie considerat de semidoctii intelectualului și barbar, și prost. Chimie pentru popor, algebră pentru popor!

Bănuiesc că publicul supraalimentat cu farse, cu infidelități conjugale, adultere și „coarne“ e gata să sufere de o indigestie cu mare vomitură. Dacă n-ar fi fost o seamă de actori care să-l intereseze, teatrul ar fi încă mai demult ucis de cinematograful. E de văzut cât va mai scăpa el de o moarte rușinoasă. Publicul a și dovedit cu prisosință că așteaptă, pe lângă fotbal și box, un alt soi de spectacol decât al eternului divorț al femeii de bărbat. Mereu soți înșelați, mereu amante fatale și revolver, mereu și mereu numai sex și contrasex, ca într-o bănoasă crescătorie de porci. Teatru de spirocheți și gonococi, într-o zbârcitură de piele.

Directorului Teatrului Muncitoresc îi revine meritul de a fi răsturnat demagogia spectacolului pentru... pentru, oferind unui public – consacrat – pe Molière de-a dreptul, amestecat cu balet, ca pe vremea monarhului francez pe care autorul trebuia să-l facă să uite că e rege. Nu a fost cel mai substanțial Molière, dar a fost Molière. Calitatea piesei, jucată de actori tineri, între care a făcut figură destul de mobilă și promițătoare un simplu fost muncitor, înzestrat cu un crâmpel de har cultivabil, a fost recompensată de calitatea fină a baletului, executat de școala doamnei Capsali – cu un succes între ostentivii cu mâinile și cu mintea – neîntrerupt. Ca să poată să se curme seria, din ce în ce mai cerută, a trebuit să se obosească jucătorii până la sleire, publicul neluând seama la distanță, la condițiile de transport și la ambianța în care sala de teatru era situată.

După variate încercări, literatură plastică, recitări pe două note de pian, pantomimă, balet organizat pe o idee, dans inspirat spontan din orchestră, stilizare a jocului românesc, este locul și timpul pentru spectacole, compuse exclusiv din asemenea elemente, cu vaste disponibilități. Alături de spectacolul care demoralizează gustul și-l rătăcește, e necesar un spectacol de înfrățire.

Bucureștii ar câștiga noblețea pe care nu sunt în stare să le-o dea douăzeci de teatre, înființând un teatru de balet, desigur costisitor în organizarea de început, dar care ar fi, cu școala animată de el, o universitate a lucrurilor înalte și subtile și un mijloc de selecțiune pentru sănătate și catifelare.

Nu trebuie adus nimic din străinătate. Creatoarea baletului românesc e româncă și contemporană cu necesitatea: doamna Capsali. E de crezut că în câțiva ani, teatrul de balet din România va fi realizat mai mult pentru țară, decât două războaie și câteva așteptate congrese.

1946

MEDICUL TĂMĂDUITOR

La o tabletă publicată în amintirea doctorului Dumitru Grigoriu-Argeș, medicul vindecător, am primit, mai ales de la bolnavii tămăduiți, un șir de scrisori, fiecare cu emoția ei. Neputând răspunde tuturor la timp, am oprit două din ele pentru tableta de față.

Cea mai interesantă, scrisă în franțuzește, e a domnului Albert B. Samuel, un septuagenar, pe care medicul tămăduitor l-a vindecat, cât și pe doamna, soția domniei sale, de niște incurabile reumatisme. Paginile detaliate și argumentate ale domnului Samuel ar merita să fie publicate într-o revistă

medicală, ca să contribuiască, poate, la deschiderea ochilor științifici, măcar după ce ochii doctorului hulit, hărțuit, murdărit și calomniat s-au închis, și când contemporaneitatea lui nu mai stingherește pe medicii lipsiți de facultatea vindecătoare și pe înfumurații magiștri.

Domnul Samuel mă îndemna să militez pentru ridicarea unui monument doctorului Grigoriu, înscriindu-se cu o subscriere importantă. Îi las domniei sale această frumoasă osteneală.

Dar mi-a trimis o scrisoare și un domn doctor E. Cohen, din București, logică scrisoare, dacă punctul ei de plecare n-ar fi parțial, adică fals. Domnia sa îmi face cunoscut că reumatismele sunt vindecabile nu numai cu fosta injecție secretă Grigoriu. Un singur lucru scapă din vedere domnul doctor să explice, anume ce este reumatismul, și asta, bineînțeles, din pricină că nici medicina, care încearcă la toate lacătele și broaștele, nu prea cunoaște. Vitamina „B1“ și „vaccinul neurin“ fac parte, spune domnul doctor, din terapeutica specială, uitând să intercaleze pe cel mai bun medicament afară de al doctorului Grigoriu, „Neurovatrenul“. Da, dar nici vitamina „B1“, numită și „Betaxin“, și nici vaccinul nu vindecă. Aci stă toată diferența.

Domnul dr. Cohen împărtășește însă cu confrății domniei sale, care preferă vieții știința, locul comun al posesorilor de diplome fără vocație – atunci când medicina e asimilabilă, prin intuiție și inspirație, mult mai mult muzicii, poeziei și picturii, în orice caz geniului personal, decât experimentului plat, eroarea funestă de a trece peste oameni, peste bolnavi, cu căruța încărcată de prestigiiile studiului în togă și tichie.

Medicina Facultății nu e un lucru în sine, o sacrosanctitate infailibilă, de firmă cu doctorat. Slavă Domnului, aureola ei de monopol e continuu știrbită de alte metode de vindecare, interzise oficial, homeopatie, magnetism, autosugestie, erborism, kuhnism, kneippism și sumedenie de altele, pe care

medicii liberi la minte și conștiință nu se dau în lături să le considere serios.

Doctorul îmi pomeneste de „pregătirea profesională“ în raport cu „clientela“, un termen destul de vulgar. Ce poate să-i fie bolnavului mai indiferent decât această pregătire bine notată la școală, dar nulă pentru sănătatea lui?

Într-o viitoare tabletă trebuie să aducem vorba de nenumărații vindecători, celebri în străinătate, cărora noi n-am avut nenorocul să le opunem decât pe Petrache Lupu și în special de doi: Coué și Béziat.

1946

FURNICILE

Dacă puricii, ploșnița și păduchii fac oarecum parte din omenire, cu care se identifică până la intimitate, lumea în totalitatea ei îl refuză pe om. Pentru toate soiurile de vietăți, omul pe fața pământului e un străin. Nici atât măcar: e ignorat și inexistent. Nu le interesează. Ațâțat de indiferența lor, omul le asuprește zadarnic. Ele nu știu să cedeze.

Construim noi ce construim, ipoteze, teorii, monumente, orașe, civilizații, state: toate aceste caricaturi ale mândriei și necesității n-au la ele nici o valoare. Le ucidem, le stârpim. Ei și? Viețuitoarele n-au acceptat impurul contact cu omul și mor în individualitatea lor integrală, fără să fi comunicat cu noi. Singura făptură care a căutat să se apropie de om, câinele, împărtășește cu el pedepsele naturii.

La începutul lui octombrie, furnicile s-au retras în pământ. Mușuroaiele sunt astupate. Lumea lor s-a încheiat departe undeva, unde, adunate la rugăciunea de toată iarna, din catacombe, la marele priveghi, nu vor să știe de nimeni și de

nimic. Ai vrea să afli cum rabdă ele câteva luni de schit și de întuneric, acolo în stupii lor ascunși, cum se ocrotesc de ploaie, de viscole, de îngheț și cum de ies tefere și sprintene din sihăstriile lor, după ce s-a ridicat zăpada?

– Bietele de ele, sunt în pielea goală!

Lipsește din drumul meu și e un semn dezolant că anotimpul se înăsprește. Mai înainte, sute de mine și de șantier în activitate febrilă se înșirau deschise printre pietre. Mii și mii de furnici scobeau în ocnele lor mai la fund, cărând materialele afară, pe un crater din jurul punctului de intrare în colonii. Mă feream să calc, întristat că nici una nu-și dă seama de grija mea respectuoasă și de neputința mea de a mă face cunoscut între tovarășele mele de grădină. Pactul e cu neputință.

Unor cuiburi le-a mai rămas câte ceva de rânduit. Pe la ceasurile zece când soarele, deslușit dintr-o încăpere de nor, se culcă vârgat pe alee, printre zăbrezele și duzi, trei, patru lucrătoare au părăsit odăile de subt rădăcini și deretică puțin împrejurimea. E o muncă de vacanță, înceată, șovăitoare, facultativă. În beciurile adânci surioarele neostenite au strâns, timp de șase luni pentru alte șase, proviziile care vor fi consumate cu chibzuială, ca să iasă din iarnă. Vara strădanie, iarna răbdare.

Mă socotesc cu un inginer în privința felului cum se apără furnicile, mai ales de umezeală și înec și cum de nu ajung apele până la ele. Avem înaintea noastră o carte franțuzească *La vie des fourmies*, cu scheme și planuri, cu calculul kilometrilor parcurși de o furnică într-o vară, al puterilor de care sunt în stare, raportate la puținul lor trup fragil, cu numeroase amănunte ale vieții de suprafață. Dar labirintul lor interior e numai închipuit, scările de coborâre și urcare, turlele, etajele, apartamentele, sălile de adunare, depozitele, magaziile – arhitectură atât de strict garantată de intemperii – sunt imaginare. Am vrea documente, fotografii, certitudini... Am voi să știm ce fel de limbă vorbesc, în șoapta lor neuzită surzeniei noastre.

Curiozitatea se plătește cu disprețul meritat.

Iată, frunzele... se desprind una câte una. O tăcere nouă vine din golurile pomilor clătinați. Un câine urlă de urâtul toamnei, din depărtare. Octombrie pustiu și sărac.

1946

MELI-MELÒ

Parcurgeam nu demult, un interviu luat de o foaie provincială unui om de știință care-i și confrate literar, paralel. Tonul era magistral. În literatură, diapazonul de magistru e întodeauna amuzant și maestrul condeiului profesional, dar luat din mâna medicinei, expertă în diagnostice riscate și fudulă de suveranitatea ei în spitalogie, câștigă o sonoritate suplimentară, nițel cam scârțâită.

Recomandările în halat ale opiniilor proprii corectează datele empirice ale situației literare și sunt ca o lecție artistică într-un compartiment de morgă între cadavre preparate, pentru a fi recunoscute după un surâs zgâit.

E de altfel și o chestiune de vârstă, nu numai de meserie dublă sau triplă. Rezerva și discreția nu mai stau bine, pesemne, de la câteva decenii înainte și te pomenesti dintr-o dată înfoiat dascăl și profesor. Satisfacția de sine o apucă de-a-ndaratele. Întorcându-se din termenii lui la logaritmul personal, spiritul de observație, sporit cu spiritul criticist emite judecăți și dogme cedând în ceea ce privește și confidența. Vulgul află de la dumneata cum cugeți, cum „creezi“, cum încolțește în sânul dumitale o „concepție“, cum se ivește o idee, cum stai în fața inspirației și a universului, tolănit, cu mâna la cap ori turcește.

Te gândești că atât contimporanii cât și viitorimea au trebuință de informații autentice din gurița și din penița

matale, ca să nu cadă dificultățile de anchetă în spinarea universităților din posteritate. Dacă de pildă unul ca Eminescu și-ar fi îngrijit publicitatea, portretul și drepturile la rezistență, ca un angrosist care-și cumpără din vreme locul de veci la cimitir, arvună asupra eternității, clădind pe el și o capelă cu bust, nu ar mai fi fost necesare atâtea inspecții, prin manuscrisele lui, nearuncate-n foc la timp și de atâtea exegeză câte aglomerează bibliografia.

Eminescu, dacă nu era un avar de vorbe autoagreabile, ne-ar fi lăsat scrise, subscrise și tipărite, pe lângă regulile lui de embriologie intelectuală, în patru luni, în șapte și în nouă luni, ale gravidității artistice, pe lângă moșitul mamoș al paginii lui cotidiene, băiat sau fată și clamarea cu efecte de scenă a preferințelor lui literare. Păcat! În orice caz, dacă l-ar fi lăsat inima să dea din trompetă, el ar fi fost însă desigur nehotărât și măsurat. Nu cred că ar fi fost descoperit cu glas tare pe Gustave Flaubert și odată cu el chiar câțiva egali ai prozatorului francez prin sud-est și prin Cîșmigiu, cum făcea colegul lor din medicină, într-o sforțare de mare bun-simț și intuitiv, și de gust.

Dar de ce să nu-și bage nasul, oamenii prea conștienți de propria lor valoare? De ce să nu aibă măcar un ifos? De ce să le displacă, transgresând, să se facă prin refracție și în meseria lor principală olecuță ridiculi?

1946

IOSIF NĂDEJDE

La o scăpărare de secundă îmi răsare brusc din întuneric figura în trei colțuri a fostului, aș putea spune, camarad. Și nu vreau să opresc să cadă, odată cu frunzele toamnei, peste mormântul lui, o foaie de hârtie. Poate că nu o să mai am acest

prilej, pe care mi-l dă conferința comemorativă de duminica trecută...

Colaboram cu acest mare om de ispravă la revista săptămânală „Facla“, acea de la care a început, să mă ierte predecesorii, o presă românească propriu-zis revoluționară, dar o presă, unde ideile se împărecheau cu simțul estetic și cu grija de stil: revista prietenului N. D. Cocea, paralelă cu cealaltă revistă lunară „Viața socială“. Porniserăm la bătaie o seamă de băieți.

Sunt vreo treizeci și șase de ani de atunci. Deschideți volumele colecției la orice pagină: ea se citește, spun cititorii, cu același interes și azi, atât de puțin îmbătrânesc împrejurările care nu se schimbă. Puneți alte nume pe fețele defuncțiilor și vedeți-l retrăind în siluetele mai moderne. Cu o singură deosebire...

Numai o simplă coincidență de nume face ca Iosif Nădejde să evoce pe Ion Nădejde, profesorul latinist și șeful partidului „roșu“ din copilăria mea. Socialiști amândoi, la două epoci. Iosif n-a fost niciodată Ion, nici înrudit cu el într-altfel decât printr-o concepție, părăsită de către cel dintâi în folosul omonimului de mai târziu.

Țăran în toată făptura lui fizică și morală și stăpân fără pripeală pe impresiile și concluziile lui, Iosif Nădejde întârzia, și din temperament și din voință, să dea reticenței, firească la el, expresia unui răspuns. Îi rămăsese nevoia unei pauze, între solicitare și hotărâre, manifestată la plugari cu scărpinatul din fundul căciulei. În preferințe, moderat și chibzuit, în polemică, pana lui nu poate fi acuzată că a supărat vreodată pe cineva. Adversarul era pentru el un prieten aflat în greșeală de sinceritate și tratat cu măsura riguroasă și cu o permanentă rezervă. Dar necheltuite în gesturi, convingerile lui erau întemeiate și definitive.

Se înțelege că fostul camarad de la „Facla“ și de la „Adevărul“ nu era numai un om foarte bun, gata de orice dragoste dezinteresată, dar și un blajin liniștit. El nu s-a certat niciodată cu un semiton mai sus de graiul lui blând, n-a tras

o palmă, n-a trântit un scaun. A primit, a suportat, a răbdat, prin toate vocațiile unui temperament împăciuitor în formă și întristat în fond.

Cum s-a făcut ziarist politic n-am înțeles, probabil că prin derogare. Natura îl destina unei catedre de profesor meticulos și cinstit, profund cinstit, sau unui loc de bibliotecar, dacă nu rolului de preot și duhovnic. Pentru tainele sufletului, împărtășite într-un ungher de redacție, nu se putea găsi o inimă mai subtil înțelegătoare decât a cuviosului Iosif.

El trece acum pe dinaintea mea cu surâsul lui melancolic și îi surâd, văzându-l cum se uită la mine cu ochii lui de mongol, depărtați către tâmpile, deasupra umerilor obrajilor proeminenți ca o icoană primitivă, spoită cu pensula pe un perete de mănăstire.

– Ce mai faci, domnule Nădejde?...

– Binișor... Dar dumneata? Ai adus ceva?

I-am adus manuscrisul de față...

1946

DULGHERUL ȘI CAPRA

Ascultând ca toată lumea discursurile, răspunsurile, întreruperile și amendamentele din timpul dezbaterilor, când la New York, și când la Paris, unde zeci de națiuni caută pacea în zeci de limbi, traduse de traducători într-altele, îți aduci aminte, printr-o curioasă analogie de o simbolică povestire din *Sfintele Scripturi*.

Zice-se că, odată și odată, oamenii s-au adunat să clădească un turn până la cer. Psihologia intenției lor nu e relatată în *Vechiul Testament*: au voit ei, într-un moment de orgoliu

entuziast, să ajungă la Dumnezeu ca să-l înfrunte, ori din smerenie au pus de gând să se apropie de el?

Turnul atinsese oarecare înălțime, și oamenii își înzeceau silințele să-l ducă mai repede la sfârșit. Văzându-i că nu o să mai aibă mult de lucru și că dihania umană o să dea ochii cu el, să-l privească, să-l cerceteze, să-i puie întrebări și probleme, Dumnezeu nu a făcut, ca mai târziu la Curtea de Argeș, ci s-a oprit la un procedeu subtil. De ce să le dărâm turnul, să cadă pietrele peste ei și să-i omoare? Într-o noapte, pe când dormeau, Domnul a suflat peste somnul lor în vreo douăzeci de feluri și i-a zăpăcit. Sculându-se din culcușuri, ei nu s-au mai putut înțelege unii cu alții, toți inginerii, constructorii și zidarii vorbind într-alte limbi.

Cerând apă, li se aducea nisip, aveau nevoie de nisip și li se da var, le trebuia cumpăna sau echerul și se căra pe schele cărămida. Turnul a rămas neisprăvit.

Vrăjitorii versați în tâlmăcirile apocaliptice ar putea să vadă în Turnul Babel o prefață pentru 1945. Convertirea la starea de misticism e un fenomen de stare de război și n-ar fi de mirare ca turnul de odinioară să fie tâlmăcit cu Conferința de pace și Națiunile Unite de azi. Pentru cei ce știu să interpreteze, profețiile au prevăzut și pe Hitler.

Oamenii s-au apucat să zidească fericirea și nu izbutesc o fericire paradizică. Nimeni să nu mai fie golan, desculț, flămând. Munca de toate zilele să fie o plăcere aproape culinară. Să nu-și mai bată omul capul, că și-l va bate pentru el administrația, devenită restaurator, hotelier, mezelar, pivnicer, frizer, croitor, pantofar. Omul să aibă o singură grijă: să umble prin lume cu o damigeană și un sufertaș, să asculte, să se supuie și să zică:

Amin, amin, amin,
Cinci oca de vin
La plosca lui Marin.

Beatitudine mai mare nici că s-ar putea. Și probabil că omul ideal, cu cartelă, va putea să-și păcălească statul, luând zece ocale în loc de cinci, o duzină de ciorapi în loc de două rânduri și trei părechi de încălțăminte în loc de una. Mai vinde câte ceva și altuia, și bea mai multe ploști, una după alta. În bună doctrină, această fericire se cheamă scăpare de frică și de nevoi.

Dar iată că nu se poate încă zidi turnul visat. În zeci de limbi Pacea se numește Pax, Friede, Peace, Paix și cum s-o mai fi numind. Un singur cuvânt comportă tot alte înțelesuri, după cum îl gustă limba în care-i exprimat.

Are și țăranul o snoavă. Însă în loc de douăzeci și doi de iluștri delegați, stau în fabula lui de vorbă numai doi, surzi amândoi. Unul e dulgher și face un gard, iar celălalt și-a pierdut caprele pe drum. Când îl întreabă de n-a văzut pe unde au apucat-o caprele lui, dulgherul îi arată până unde face gardul. Când și le găsește și vrea să-i dăruiască drept mulțumire o capră și lui, dulgherul se leapădă: Doamne ferește! că nu i-a rupt coarnele el.

1946

MILIARDUL ACUZĂ

Cei mai bine informați agenți financiari nu sunt ai fiscului, ci spărgătorii și hoții. În același timp ei sunt indirect și cei mai exacti informatori ai marelui public, stârnit periodic, ba de un spor de salariu promis, ba de un nou „statut“ de foamete al funcționarilor și pensionarilor: profesori, ofițeri, magistrați și flămânzi din biurouri.

Zilnic aflăm din gazete de câte un pârlit de anonim, constrâns să facă parchetului o declarație pe care nu a făcut-o

percepției, și plângându-se că i s-au furat noaptea trecută câteva sute de milioane... Miliardele trec astfel, cu ajutorul profesiilor libere, prevăzute în codul penal, din niște buzunare obscure într-alte buzunare întunecte, ai căror proprietari parveniți au cel puțin meritul riscului primejdiei. Față de furtul deghizat într-o atitudine sau într-o profesie falsă, jaful constituie într-un fel, în felul de a strânge capital, o bravură, dar și o compensație concretă.

N-am nici o sensibilitate de compătimire față de asemenea victime și nenorociri scabroase.

Dacă doctrina anarhistă, că proprietatea e un furt, exagerează prin generalizare, nu e mai puțin adevărat că proprietatea fără scop util, fără instalații, fără uzină, tehnică și operă și de obicei fără profesie exprimată, și proprietatea care depășește nevoile decente ale unui om, conțin întodeauna ori un cheag de sânge ori un sâmbure de putregai: de regulă pe amândouă. Pe maldărele de bijuterii și aur pâlâie sufletele morților, ale săracilor uciși cu țârâita.

Un hoț îndrăzneț fură pe hoțul aproximativ legal. Socialmente, faptul lent echivalează faptul violent. Și poate că brigandul cu scule e mai interesant decât banditul de combinații și tertipuri. Specia uzurarului placid, care adună din camătă și din bursă neagră, viață, sănătate și agonie, înghesuită într-o casă de fier, destinată să fie zilele unui hoit, n-are de ce să se plângă. Dacă o pui să grăiască, ea vorbește de muncă, de dragoste de oameni, de solidaritate. Predică, dă lecții. Muncă dureroasă, câte imposturi și asasinate nu se acoperă cu numele tău! Puhavă brută trândavă, te învață, Ioane, să muncești și să faci economii de la lumânarea și coliva cu care îți duci copiii la țințirim.

Cred că n-ar fi o măsură lipsită de înțelepciune ca miliardarul venit cu jalbă la procuror să fie arestat îndată, ca un asociat prin anticipație cu hoțul, milostiv să-l delesteze de povara desagilor cu avuție. Este imoral și insultător ca în

aceeași zi, când o gazetă denunță cititorului că poetul Bacovia acceptă sărăcia sordidă fără revoltă, să afli că unui oarecare individ i s-a furat un miliard. Întrebarea, care trebuie să fie în primul rând a procurorului, vine de la sine. Victima să dea socoteală cum l-a agonisit.

N-o fi juridic și judiciar. Se prea poate. Dar e necesar și cinstit, pe timpurile în care trăim. Acumularea de tezaure bolnave duce neamul omenesc la pieire.

1946

ARTĂ PENTRU

Nu cred că ar fi excesiv să se reia din când în când, până la o degajare mai completă a noțiunilor încurcate în perifraze, un subiect cu atât mai puțin arzător, cu cât suntem mai sătui de literatură mediocră. Dar în timpurile de criză fizică și morală, ce poate face omul mai bun, decât să-și vadă de litere și cazuism? Nici Dreptul n-ar fi de prisos, dar ce mai poate face și un avocat, dacă nu tot poezie și proză în vremile de acum? Cei mai veseli fac epigrame și humor de trei coți la un leu.

Fusese vorba de „literatura de concordanță“. Am citit asemenea formulă în câteva ziare, care voiau să spuie, și nu prin penele cele mai calificate, că între lipsa de zahăr, de untdelemn, de lemne și mămăligă și, pe de altă parte, între belșugul de miliarde, automobile de mare lux și afaceri și poezie, trebuie, musai, să fie concordanță. Adică la un economic de mizerie să corespundă mizeria literară adecvată.

În ce mă privește, în calitate de cititor, negreșit că aș da toate preferințele mele unei literaturi în concordanță cu noua burghezie revoluționară, evident, de un caracter adorabil, cu icre negre, șampanie și bunătăți. Jăragaiul ospetelor grase,

terminate cu libații și șartreuză, inspiră mai substanțial decât burta goală și decât muzica armonicii dinlăuntru, cu două octave și suflouri.

Timpurile de revoluție trebuie să determine neapărat o literatură de concordanță? Întrebarea este cu care vârf de revoluție trebuie concordată muza, cu cel care crapă de foame ori cu cel care plesnește de bine, cu tramvaiul sau cu limuzina? Scoborând din tramvaiul lui obișnuit, șeful guvernului suedez a murit. Era extenuat de muncă. Automobilul de mare lux e odihnitor și concordant. Știu, teza comandă să utilizăm gloatele, masele, flămânzii, golanii, pe care unii n-am așteptat revoluția ca să-i punem să se scalde în cerneala noastră, căci, Doamne dragă, suntem scriitori și noi și spunem ce ne doare, e dreptul nostru să ne privească îndemnul la concordanță și să reacționăm cu nepriceperile căpătate în cincizeci de ani de poezie și proză și să ne schițăm părerea obligatoriu, nefiind foști, în această epocă lungă, nici aristocrați sau boieri, nici bancheri, ci simpli muncitori cu condeiul.

Dacă te... concorzi cu masele, trebuie să fii logic și veridic, ești nevoit să ții de rău pe suprapuși, ori iată că nu ești concordant decât pe jumătate. Iar dacă îți lipsesc sufletul și inspirația de vârful de aur te hulesc masele mute și iarăși nu concorzi.

Soluția e tot vechea soluție, să concorzi cu tine însuși, cu simpla ta sinceritate. Astfel, te bucuri poate să te găsești în cel mai preferabil adevăr. Nici artă pentru artă, cu excluderea omului dintr-înșea, nici artă cu tendință, eludând puterea inconștientului, singurul regizor acceptabil din toată arta.

Arta nu e niciodată pentru cineva sau pentru ceva, ea e fără *pentru*. Publicul e socotit mai prost decât este, pe când toată inteligența și toată sensibilitatea sunt ale lui. Problema nu e să deschizi fabrică de literatură cu anumite tipare și etichete, ci să scrii frumos, ceea ce-i mai greu decât să exploatezi maximele și locurile comune date. Mie unuia, ori de câte ori

în lunga mea durată profesională mi s-a sugerat o idee, o temă, am fost incapabil să o execut. Dacă mobilul unei pagini scrise nu vine de la sine, pagina iese proastă. Și ce interesează în definitiv pe cititor, să scrii prost, ori să scrii bine? Scrisul prost nu onorează nici ideea, nici pe autor și, din prost în mai prost, ajunge tocmai la ceea ce trebuie condamnat, la neant.

1946

PILDA NU FOLOSEȘTE

E o vorbă adevărată, că nimeni nu învață nimic din trecut.

Îndată ce o împrejurare face dintr-un individ de toate zilele un personaj și-l pune cu o treaptă mai sus, îndată ce o caricatură se înavuțește, îndată ce un club de aventurieri pune mâna pe o putere, nu-i mai cunoști.

Ei capătă un sentiment de supraoameni și se aliază cu eternitatea. Se cred inamovibili și veșnici.

Am trăit câteva generații și câteva dictaturi. Am îndurat jignirea celor mai excesive abuzuri. Am cunoscut oameni de nimic, aruncați dintr-o dată din țărână tocmai în vârful carului cu fân, cu pepenii, furați la marginea drumului din bostană. Unii n-au avut vreme să ajungă deasupra, opriți în traiectoria de lansare de un pai. Boala, moartea i-au zăticnit pe alții, în plină desfășurare. Ei puteau să-și aducă aminte, subt cloroform, pe masa chirurghului, care le despica stomacul amăgit de la tocana de cârciumă la oticnirea de după stridii, caviar și homar, cuvintele de agonie ale lui Neron: Câtămai meșterul pier!

Ei redevin oameni de simțire, de-abia după ce cad, orice ridicare nemotivată de o personalitate ducând într-însa ameteala și precipitarea. Atunci, desprinși cu înălțimea măcar,

la o trecere prin ea, instantanee, izbitura îi doare și mizeria morală, care însoțește contrastul, îi arată meschini și lași, în stare de orice turpitudini, și inconștiența adaugă insului lor, funciarmamente stupid, o sensibilitate furată de la martiri.

În ultimii vreo treizeci de ani, civilizația, cum i s-a zis, iritată că găsisese și ea, în sfârșit, un lucru bun, într-o revoluție, libertatea opiniei și a omului, pus în drepturile demnității lui, dar geloasă de veacurile de teroare și sclavie, a convertit meritele în acuzații, a reînființat pușcăriile pentru credințe, rafinată cu o delicatețe nouă, temnița administrativă, lagărul, o instanță fără culpă juridică și fără sentință. Omul era ridicat de acasă, noaptea, din familie, și transportat nu se știe unde și de ce. Judecata deschide, pe lângă procesele de gândire și sinceritate, procesul de intenție, servit de o interpretare conformă cu un regim.

Nu mai e o rușine închisoarea. De treizeci de ani încoace, lumea oscilează continuu între muncă silnică și guvern. O atitudine onorată ieri, astăzi ori mâine te necinstește. Dacă ai avut nenorocul să pierzi, indiferent că vederile tale au fost valabile, și rămân bune, ești vinovat. E riscul, dacă se poate spune, profesional, și orice om care militează pentru o convingere și nu pentru o situație e conștient că odată cu exprimarea ei se poate aștepta la revers.

Sunt azi închiși unii oameni care au trăit admirabil, au adunat bunuri și avutii. Într-o ambianță propice s-au dilatat, au domnit, au dictat pedepse, le-au provocat, au denaturat intențiile, au denunțat vindictei guvernamentale năzuința și buna-credință. I-au văzut arestați și dacă n-au aplaudat zgomotos, nici nu i-au băgat în seamă, lăsându-i să sufere furia nedreptății.

N-au murit toți din cei apăsați. Au mai scăpat unii din ei, și astăzi, asupritorii de ieri au căzut în locul acelora. Profetei falși și militanți de bâlci, ei au impudoarea să se plângă că repetă la rândul lor, pe socoteală proprie, nefericirile pe care le-au

provocat. Cinismul merge până la îngenuncherea înaintea victimelor spiritului lor polițist de altădată și ia forma rugăciunii de ajutor.

Ei au lăsat în chinurile sărăciei, după confiscarea bunurilor prin sentință, câte o familie nevinovată. Copiii nu-s vinovați de credințele cinstite sau fătarnice ale părinților. Au avut o familie cu copii părăsiți și ocoliți de toată lumea și aceia la care vin azi să se roage, prizonierii de ieri ai unui gând cu lumină. Ei nu sunt muștrați de nepăsarea lor din trecut.

Desigur că mila de oameni își va face toată datoria, fie că fără rezultat. Dar nici mila nu poate să înlăture un sentiment de întristată scârbă.

1946

O CASĂ DE ODIHNĂ: „ELISABETHEU“

Mi-a rămas din nu știu ce Orient, că dacă n-ai acasă un bătrân, să te duci să-l cumperi. Bătrânețea nu e un antagonism al tinereții decât pentru tinerii fără tradiții. Ea reprezintă, atunci când unu încremenește în funestul egoism și în răzbunarea zbârciturilor agresive, știința trăită, inima iertătoare și experimentul util, cu toate că pășaniile unei generații nu slujesc prea mult generației successorale.

Tangent, am cunoscut în trecut unele așa-numite aziluri. Azilul Slătineanu, pentru cucoane scăpătate, azilul mitropolitul Ghenadie, așezăminte domnești și spitalicești, ca acele ale Eforiei Spitalelor Civile, Domnița Bălașa, Spiridonia, case de bătrâni, crescătorii de copii... le-am văzut prin coincidență, păstrând proporțiile, și în străinătate, pentru orbi, surdomuți, infirmi, nebuni, câte și mai câte orori și mizerii organizate.

Nu m-aş fi aşteptat ca o viaţă de mâhniri în ceea ce priveşte datoriile sociale, să capete o dezminţire radicală tocmai acum şi tocmai în Bucureşti.

Mă feresc din răsputeri să mă las emoţioant de leşinurile calculate şi de formule, dar ce-am putut vedea cu ochii, obişnuiţi să contemple lucrul semenilor cu întristarea unui suspin ascuns, ce am putut vedea săptămâna trecută, m-a zdruncinat. Sunt dator să comunic, pentru învăţătură cititorilor mei creştini, sentimentul cu care m-am întors de la o vizită neaşteptată la un cămin evreiesc.

Reticent, rebarbativ şi bolnav, am acceptat o invitaţie, care pe dinafară nu-mi spunea nimic. Ceea ce m-a hotărât să fac faţă invitaţiei ca de neobicei, a fost, nu ascund, că invitaţia, din pricina distanţei la care locuiesc de oraş, a fost urmată de un automobil. „Elisabetheu“! Ce putea să fie acest „Elisabetheu“, despre care nu ştiam nimic? Mi se părea că voi face cunoştinţă cu ceva ca un atheneu, cu conferinţe şi discursuri.

Maşina s-a oprit la un colţ de stradă, clădit în stilul caselor de acum vreo cincizeci de ani. Câteva trepte. Era seara. Intrare cum ar fi într-o gospodărie din vechii Piteşti, de la Caracal ori de la Craiova, a unui moşier de pe timpuri. Vestibul încăpător. O uşă, altă uşă. O doamnă. Câţiva domni. Recomandaţii ca recomandaţiile, din care auzi din patru silabe numai două: nu poţi reţine numele persoanelor cu care dai mâna, una după alta, mai vârstince şi mai tinere. Doamna blondă înaltă, cu surâsul fraged, face onorurile simple ale primirii. Şi alţi câţiva domni. Un domn preşedinte. Bustul preşedintelui în stânga ultimei uşi la intrare, aşezat în curba unei firide.

Întâia surpriză, salonul de intrare. Lumini atenuate cu tonuri opalescente. Parchete de gresie mărunţă. Bănci şi mese în pereţi. O masă în mijlocul încăperii. Zugrăvite pe pereţele circular cu scene delicate: câte doi, trei bătrâni. Cercetez gospodăreşte ca să găsesc defecte: nici un defect. Asperităţile tencuiei de calciu vechi dau picturii o expresie de ceaţă.

Atmosferă de pace, de odihnă, de castel din Midi, acurat, căutat, izbutit, senin. Parcă te-ai întors din străinătăți depărtate după o absență de o sută de ani și-ți găsești toată familia în viață și juvenilă. Nu m-am mai simțit atât de bine nicăieri de la Fribourg încoace, orașul medieval de pe Sarina. Mă las în voia conversației agreabile și personajele se înmulțesc prin ediții succesive. Vin, salută, spun ceva, se așază. Dăm din cap și din mâini. Parcă aș trăi un moment într-un ceasornic de catedrală, care la ora prânzului se deschide și ies din el cei doisprezece apostoli în ținută seculară și dispar prin partea opusă.

Ne mișcăm să vizităm așezământul. Galeria camerelor celor o sută optzeci de pensionari și pensionare nu e nicăieri atât de frumoasă și de curată, dacă mă gândesc la hotelurile și sanatoriile chiar din Elveția. Camerele simple, oneste, de mănăstire de maici. Băi pentru femei, băi pentru bărbați, bucătărie, cămară, totul alb. Fiind vineri seara, e slujbă la Templu. Așezământul are un Templu. Ni se atrage atenția să nu ne descoperim. La bucătărie eram cu capul gol, și-n biserică intrăm cu pălăria în cap. Îmi vine nu știu cum.

Sala de adunare a pensionarilor e sala de mâncare. Ajungem la ea străbătând grădina din interior pardosită cu dale pătrate, încadrate în gazon. Mese mici pentru câte patru persoane, în majoritate feminine. Păr bătrân la toate mesele și numai fețe tihnite, bucuroase. Mă sfiesc, vizitatorii par în casele acestea de mare liniște niște spectatori indiscreți, niște curioși turbulenți. Îmi aduceam aminte – că am trăit și eu într-un schit – de Costică Dissescu, care venea călare cu o sumedenie de cuconițe, amatoare de senzații. Dar a surâs o bunică mică, au surâs cu bunătate și tinerețe și alte bunici. Atâta bătrânețe tăcută și vioaie.

Parcă am trecut prin jucării, printre idile filosofice tehnicolor și păpuși. Nu mă mai pot despărți cu gândul de această fericită ambianță. E un cămin admirabil.

În salonul unde ne-am întors, găsesc o veche cunoștință, pe domnul Siegmund Schwartz, patronul firmei „Socec“. Nu l-am mai văzut de câțiva ani. Îmi explic și rânduiala, și eleganța, și inteligența întocmirii lăcașului acestuia. Din mâinile omului de viziune, de energie, de acțiune, nu putea să iasă altceva decât o creație model. Pe negândite, s-a îndrăgostit de o operă care nu fusese a lui și a făcut-o a lui. A cheltuit cu ochii închiși, dar a lucrat cu ei bine deschiși. În fiecare dimineață, domnul Schwartz se duce întâi să-și vadă bătrânii, să-i întrebe, să le îngrijească lista de bucate. Copiii lui sunt toți de două, trei ori mai bătrâni ca tatăl sufletesc.

„Elisabetheul“, întemeiat în 1875 pe numele primei noastre regine și devastat și reconstruit și înzestrat acum, e o mare pildă de râvnă și destoinicie și o muștrare pentru noi. Noi n-am fost nici pe departe în stare să împlinim pentru ai noștri, pentru copii, pentru studenți, pentru bătrâni, ceea ce au putut, pe tăcute, să zămislească o mână de oameni uniți, pentru bătrânii lor. Noi vorbim, făgăduim și nu ținem; ei realizează.

– Ni s-a imputat, spune cineva, că facem lux. E un simplu confort.

– Pentru aprovizionări de iarnă ne trebuie imediat un minimum de trei sute de milioane, și n-avem în casă nimic.

– Cum adunați dumneavoastră sutele și miile de milioane trebuincioase? Întreb.

– Din cerșit! Cei mai mulți refuză. Plecăm și ne întoarcem și nu lăsăm pe nimeni în pace. Trebuie să dea toți câți au adunat. Dar trebuie să știi și să ceri... E complicat... Ei, vedeți, pe lângă pensionarii noștri interni, se mai ospătează la noi și peste o sută de intelectuali nevoiași.

Du-te, prietene creștin și ortodox, în strada Romulus 62, la Casa de odihnă pentru bătrâni, unde vei fi bine primit, și după ce vei fi văzut ce am văzut și eu, uită-te în oglindă și cârpește-ți două palme, cum am făcut și eu.

CÂNTARUL

Ca scriitor și ziarist, curios de tot ce se publică în presă, citesc toate ziarele, atât guvernamentale cât și de opoziție, situat la o distanță egală de toate partidele și organizațiile politice și simili-politice, și nefăcând parte din nici un fel de grupare nici așa-zisă culturală, afară de S.S.R., în care am fost înscris fără să cer, acum treizeci și ceva de ani, atunci când am atacat-o, îmi închipuiesc că am toată libertatea de spirit atât a observației obiective, cât și a sincerității.

De cincizeci de ani, de când întrebuițez pe teren verbele a scrie și a publica, adică de când trăiesc peste viermele meu fizic, am militat pentru depășirea de sine, pentru bărbăția și dinamismul personal și împotriva pasivității și a infinitei răbdări, fără speranță. Cu alte cuvinte, am calificarea necesară pentru cumpănirea curajului cu legalitatea.

Fenomenul a fost constant următorul: mulțimile nemulțumite cârtind, ca slugile proaste, la coadă, dar supuse disciplinate de frică, minorităților active, *les minorités agissantes*.

Între încercările mele de a trezi măcar într-o fracțiune profesională un fragment de conștiință, mi-aduc aminte că voind să înființez un sindicat al scriitorilor, pentru impunerea unor drepturi virtuale (acum vreo douăzeci de ani), m-am dus la „Capșa“, frecventat pe atunci de toată ginta literară, și am citit un manifest, ce trebuia publicat pentru edificarea lumii cititoare. Textul a impresionat. Un entuziasm fulgerător a făcut că în câteva minute manifestul a fost subscris de patruzeci și doi de colegi. Era doară vorba de onoarea, de pâinea, de libertatea și independența intelectuală a fiecărui breslaș.

Colectivitatea noastră s-a improvizat pe la orele unsprezece și jumătate, semnatarii au ciocnit la două măslinae un pahar de țuică în cinstea viitorului profesional. Pesemne, însă, că treburile care încep cu îmbătare de sine și cu băuturi spirtoase dau faliment.

M-am dus acasă pentru a copia pe curat actul de înființare, nu fără însă o constrângere sufletească, de ordinul scepticismului experimental. Până la orele trei după-amiază, din patruzeci și două de semnături a rămas valabilă numai una, cea de jos de tot, a celui ce și-a menținut iscălitura singuratică o viață întreagă, până la slovele de față. Camarazii s-au folosit de telefon, venindu-le greu să dea ochii cu mine, siliți să se uite în pământ. Fiecare și-a retras, în fraze lamentabil îngăimate, stropul de cerneală cu care mânjise hârtia albă. Unul a stat de vorbă cu nevastă-sa, altul cu portarul de la gazetă, unde ducea o activitate de slugă, alții s-au sfătuit cu șeful. Prudența parcă reprezintă un grad de trivialitate mai mare și decât lașitatea. Mai toate acțiunile ca și atitudinile pasive sunt fructul cu viermi al sentimentului de prudență. Ah! cât suferă lumea de josnicia dezgustătoarei prudențe! Durata omului peste vârsta de treizeci de ani, când încep băgarea de seamă, funcțiunea compasului, rotunditatea abdomenului, volumul mușchilor fesieri, lăbărțați pe o perină cu arcuri de fotoliu, e un balast. Nimeni nu mai vrea să „moară pentru Hristos“, rezervându-și hoitul pentru sine, și tinerii, înfometăți de burduful de seu, s-au molipsit de la generațiile cuminti. Toți se gândesc de preferință să asculte, să se supuie, asigurați cu situația, să nu supere pe nimeni și să facă tuturora plăcere, îngropați într-o cratiță cu sos și într-o scumpă soție sau amantă.

Cei mai dramatici și mai morali vor invoca în apărarea lor Viața, cu misticismul mistificat și, păstrându-și strămoșii pentru un plasament istoric, vor cita și copiii. În cazurile de sterilitate sau de avort sistematizat, prudența e apărută de copiii celorlalți...

DE CE SE TEME TOATĂ LUMEA

Omul crește și descrește după locul unde-l pui.

În sine nu se schimbă nimic. Sus ori jos, valuta lui interioară rămâne intactă. Prostul e prost, încălțat la orice pantofar, iar inteligența nu-i alterată de un pardesiu peticit și de o gheată scâlcie. Exteriorul însă variază: fasonul. Ai impresia de umflat și dezumflat, după deplasarea verticală, în cele două sensuri, a unui personaj: după cum scoboară ori urcă.

Din sutele de cetățeni trecuți prin lentilele mele, de la cafeena la portofoliu, nu-mi aduc aminte ca mai mult de una, două la mie, să fi rămas invariabili. Proporția nu-i exagerată nici la număr, nici la procentaj. De când s-a ieftinit marochinul, unica materie primă care mai poate concura satisfăcător cu carnea de vacă, într-o viață de om am apucat sumedenii de miniștri, subsecretari de stat, secretari generali, generali secretari, primari generali și generali primari... Când substantivul devine calificativ, amploarea lui asociază două capacități. Portofoliul e și mai mare și mai mic, cu patru sau cu două paftale, ori cu balama. Desigur că dacă-i cu burduf, ca o armonică, el implică și director de cabinet, alt personaj însărcinat să ducă geanta de urechi.

De obicei, candidatul ajuns capătă un fel de a se uita distrat, chiorâș, cu o strângere a pleoapelor, interesată, de afectată miopie. Dacă până marți el umbla agățat de tramvai și te saluta de pe scara vagonului cu plecăciune, miercuri nu te mai cunoaște din automobil și așteaptă să scoți pălăria. Bărbia i s-a ridicat la nivelul unde-i sta săptămâna trecută nasul și noul potentat începe să facă, deasupra cravatei, loc pentru o gușă viitoare. Se îmbracă fin, la trei croitori, pe când doamna, de același nume cu Excelenta sa, are acasă patru modiste. Și-a schimbat și domiciliul, locuind un apartament somptuos, cu covoare adânci și cu secretari. Dacă stă la putere mai mult, se alege și cu un bloc proaspăt construit. Nu mai vede, încredințat că nici nu-i vede nimeni evoluțiile, de la jerpelitură la samur.

Într-un ceas rău, care a fost sigur, în euforie, că nu va suna niciodată, serenissimul parvenit, apărut și dispărut instantaneu, prin fulgerarea cristalului, din fuga limuzinei, cade o dată, pa! O indiscreție fatală, o adversitate, o concurență. Magistratul îi ia interogatoriul. Câți ani și ce profesie are, cine au fost taică-su, mumă-sa, ținuți cu slugile la bucătărie, în opinci și cu traistă. Cum și-a edificat proprietățile, din ce fonduri deturnate și sperțuri voluminoase sau din ce leafă, luată pe o sută de ani înainte și depusă la o bancă federală.

Clientul justiției dă din colț în colț. Principiile, dogmele și corectitudinea exemplară a unei cariere, care nu lasă chitanță și se aprovizionează printr-un terț, surdomut, s-au evaporat. Ah! câtu-i de modest! Ce dulce surâde și cât s-a schimbat de-a-ndaratelea, acum! A redevenit golan, ca pe vremea zarzavagiului neplătit și a lăptarului sceptic, care înmulțea cu tibișirul de sute de ori pe zero în pervazul ușii. Și-i sta mai bine golan.

Se va hotărî odată și odată, vreo gazetă, să-și ia un rol ingrat dar reparator, să stabilească un inventar, pe care instituția recensământului n-are curajul să-l întreprindă? Obiectiv și simplu, de la obârșii, strada lor, numărul și imobilul cutare. Cine a clădit-o, din ce avere, cine a cumpărat-o. Ce funcție și salariu avea cumpărătorul la momentul dat. Foaia de zestre a nevestii. *Curriculum*.

S-ar descoperi ceea ce știe fiecare, însă pe date clare, pe documentul elementar al cifrelor și evenimentelor comparate – și atunci bandiții gentili, care au traficant cu o sarcină publică și cu bugetul, n-ar mai putea să fie ocrotiți, împotriva funcționarului cinstit, a subalternului redus la mizerie și a ziaristului conștient de o misiune adevărată, de o lege a calomniei destinată să înăbușe strigătul conștiinței sau să derive o fracțiune din averiile furate cu meșteșug, pe tangenta unui șantaj de presă.

S-ar obține din confruntarea datelor materiale limitele precise între care a jucat inexplicabilul, continuu prezent între concetățeni, cu un gol cât o prăpastie fără fund. S-ar explica blănurile, mățăsurile, bijuteriile doamnelor, care purtau mai înainte ciorapul cârpit, apartamentele, mobilele, icrele negre, șampania, cheltuielile de sute de mii de lei la un tacâm de restaurant – adică tot ce ofensează zi cu zi, ceas cu ceas, munca, speranța și răbdarea, mereu comprimată a cetățeanului, spectator neputincios. Problema socială ar înceta subit să mai fie o problemă de sociolog, de economist, de doctrină și de om de stat, devenind o problemă de procuror și Parchet.

Dar această acțiune cere acea libertate de presă integrală și reală de care se teme, de vreo douăzeci de ani încoace, toată lumea.

1946

PANACEUL

Am citit, cât și dumneavoastră, oarecare literatură despre binefacerile unei rețete, bună pentru toate neajunsurile viețuitoarelor cu pălărie și căciulă. Panaceul universal, după codex, e statul. În stat trebuie înțeleasă comuna, un stat mai mic, care în București se cheamă cu M mare Municipiu, și al cărui Suveran este Primarul General, de astă dată General Primar. Toate acestea trebuiesc scrise cu literă mare. „Unde îl găsec pe domnul Primar General? întreabă cetățeanul, copleșit de gunoaie și de impozite. Vreau să mă plâng că n-am apă de băut și de spălat, și că mi s-a împruțit casa.“ Surâzând, un funcționar sceptic al primăriei, răspunde: „E la vânătoare“.

Nu știu cum se comportă exact statul într-alte state. Deocamdată, Marea Britanie naționalizează. A naționaliza însemnează să iei din mâna particularilor afacerile bune și să

le treci la stat, adică să le dai pe mâna funcționarilor care, neavând, afară de o leafă de mizerie, nici un interes personal la prosperitatea unei industrii, o lasă să zacă. Oricât s-ar perfecționa moralul animalului superior, omul, prin librărie, tribună și presă, el suferă de o scădere eternă: interesul. Când interesul franc mărturisit al întreprinderii dispare, administrația, prin oamenii de stat, creează pe dedesubt alte interese, parazitare, problema în sine rămâne fără soluție ideală și statul pierde în beneficiul unei clici insignifiante, fără valută morală, intelectuală și inițiativă, și ceea ce câștiga mai nainte. Că publicul întreg suferă din ce în ce mai mult, e știut și pipăit. Apoi, o soluție de expedient dă loc la celelalte soluții de expedient, controale, recontroale, supracontroale, sancțiuni – și rezultatul: sărăcirea generală.

Eram în Franța, când, în portul Toulon, unui mare transatlantic, în valoare de miliarde de aur, i-a trebuit un bulon de ax pentru strâns pânțelele de oțel, lăbărtat al marelui vapor, tras în așteptare la un debarcader. Bulonul fiind o piesă importantă și neputând să fie cumpărat de la fierărie, ca un cui din buzunarul unui marinar, s-a făcut un raport, urmat de alte rapoarte, de dosare, de anchete și expertize. Bulonul a sosit la Toulon după doi ani. Vaporul se scufundase cu câteva zile mai nainte.

Alte anchete, furtună în parlament pentru stabilirea răspunderilor. Nimeni nu era vinovat. A fost vinovat sistemul. Un sistem poate să devasteze un stat, însă nu poate să fie dat în judecată; autorii lui se abstrag în filosofie.

Rețeta, cel puțin la noi, și-a dovedit incapacitatea: e primejdioasă. Tot ce stăpânesc statul și comuna merge la neant. În lucrările monumentale se adaugă și o caracteristică lipsită de încredere și de curaj pacific, manifestate în stil de concepții și execuție meschin. Dobrogea, drumul nostru spre univers, a fost aninată de țară cu un fir de ață, în loc să fie Dunărea betonată pe o lățime de kilometri. Căile ferate sunt permanent deficitare. Visteria statului e goală. Pe măsură ce

o categorie de specialiști de ai ei strânge averi. Poveri îngrămădite cocoșează spinarea contribuabililor. Restricțiile de tot calibrul, dichisite în biourouri, sfărâmă răbdarea și optimismul. Monopolurile statului circulă în comerțul negru. E ciudat că toată această activitate de ironie, sarcasm și satiră, la care muncesc sute de mii de conțopiști în mare parte titrați, nu e în stare să ne dea cel puțin un Juvenal de stat, ca o compensație de lectură la geniala neghiobie.

Aud, de când m-am născut, de-o conductă de apă Sinaia–București, și capitala e încă la discreția puțurilor de la Bragadiru, scoase cu țoiul și cu paharul. De ce nu s-au captat torențele munților? Neîncrederea în sine amplificată cu mediocritatea ne-a făcut să umblăm câtva timp după altă capitală, dar să rămânem pe loc. De ce? Pentru ce? Statul face tot.

Inițiativa particulară lucrează repede și bine. Vezi Societatea de Telefoane. Vezi conducta de la Florești a Societății de Gaz și Electricitate. Vezi și conducta ei de gaz metan. Vezi Reșița, vezi etc., etc.

O soluție elegantă și binefăcătoare într-adevăr: statul să-și dea în arendă monopolurile, ministerele, autoritățile întreprinderile, cum a procedat cu cazinoul de la Sinaia, de unde nu se aduce apă, dar unde se joacă la ruletă. Marile inteligențe de la R.M.S., U.C.B., X, Y, Z să facă literatură, piese de teatru, critică plastică, politică și să se ducă la vânătoare.

1946

PAUL ADAM

În Franța, o vastă literatură de război și de „*maquis*“ a scos la lumină poeți și prozatori, apăruți și repetați în tot felul de ediții, de la formatul cât palma, în câteva pagini, până la

volumul antologiei. În vremea rezistenței, acțiunea ilegală, manifestată, afară de Jugoslavia, mai viu și mai puternic decât într-alte țări cotropite, cu o mișcare mai mult sau mai puțin clandestină sau mai mult abstractă, a consistat dintr-o mașină de mână, un „boston“, așezată subț nasul ocupantului, într-un beci, într-un pod, într-un colț de apartament.

Francezii erau obișnuiți de multă vreme cu tiparul ilegal și revoluționari ca geograful Elisée Reclus, Zo d'Axa, Madame Séverine, Jean Grave și alții, printre care figuraseră și români ca Zamfir Arbore și Georges Diamandy (autorul *Chemării codrului*), din prima fază anarhistă a socialismului de mai târziu, nu conteneau să scoată foi și broșuri în mansardele Parisului, vizitate de polițiști (*les flics*) și trădate de *mouchards*. Almanahul *Du Père Peinard* (*Moș salabor*, cum ar veni, oarecum pe românește) a rămas modelul genului de propagandă cu biciul.

O râvnă generoasă în sacrificiul vieții, cea mai eroică și mai adevărată ofrandă momentelor de concesii ambiante și mai presus de orice immortalizarea, impune în fiecare pagină, în fiecare rând. Sunt accente pe care, pentru puterea și prestigiul lor, te-ai simți stingherit să le asculți tolănit pe un fotoliu de intelectual trândav și ai da să citești fasciculele acelea subțirele și să le auzi, ca la biserică, în picioare. Valoarea literaturii acesteia vine din depărtarea de sine. Într-unele ceasuri din orologiul timpului singură vibrația trebuie percepută indiferent de ritmul și silueta ei.

La București, oficialitatea franceză tipărea o revistă „*Écrits de France*“, ca să ție în curent publicul românesc cu evoluția literaturii din epoca absenței Franței din România, revistă continuată cu „*Pages françaises*“. Într-amândouă, numele noi se încrucișau, în oscilații și pe meridianul personal, cu Valéry, cu Gide, Claudel, Cocteau...

E de adus însă o imputare sentimentală inițiativelor de editură. Nu se mai întâlnește pe nici o pagină venită din lumea

franceză numele lui Paul Adam, autor al unei opere, pe cât de puternică pe atât de recunoscută, și de uitată, egală cu a celor mai caracteristici stilisti. Clorul timpului a lăsat-o intactă. Artistul atâtor bijuterii de oțel nu a scris-o cu tibișir și cărbune. Energica lui proză, viguroasă și simplă, e ruptă cu ciocanul și gravată cu acul. Nu e de aflat câți francezi mai citesc pe Paul Adam și au putut auzi de acest aristocrat al geniului celui mai frumos de pe glob, ci de întreat oamenii de gust din patria tuturor revoluțiilor de intelect cum de nu-și mai aduc aminte de scrieri ca *Le Serpent Noir* sau *Les Trusts*.

Paul Adam reprezintă, chiar în avuțiile literaturii franceze, mai mult ca o seamă de reputații stabilite și pana lui sterilizează câteva succesiuni de poeți și povestitori. Dacă permite critica literară, critica sau super și metacritica, o clasificare neuzitată, ar trebui proclamat că Paul Adam, ca și Rémy de Gourmont, e un scriitor... sintetist.

1946

CULTURĂ

Eticheta „cultură“ cuprinde un infinit număr de ambalaje și mărfuri, transportabile din ce în ce mai greu, în toate vehiculele la dispoziția omului, orgolios de a fi „modern“, ambele cuvinte din ghilimele învârtindu-se într-un satelitism reciproc. Pe roate, pe rotile, în roabă, camioane și motoare, milioane de oameni cară cu mare iuțeală splendida marfă demontabilă și accesorii.

– Unde se grăbesc șirurile astea de căruțe cu cai și auspuf de motociclete și biciclete? se miră biet omul prost, frate cu omul cultural, dar mai întârziat și îndărătnic. E întrebuițat,

în această unanimă alergare de curse, până și măgarul cu desagii îndopați cu hârtie fățuită.

– Vor să ajungă mai repede la fericire.

Dar scopul nu e ajuns niciodată, pentru că nu e fixat nicăieri, văzut și pipăit, cum ar fi la potoul din fața tribunei, unde pursângele ar fi aplaudat și măgarul încoronat cel puțin cu un joben. El fuge mai iute ca și limuzina, și ca avionul, se strecoară, se face aburi și se risipește. Și călăreții se tot duc, se tot înghesuiesc, se multiplică și nu se mai întorc. Drumul sau, cum îi zice în termenii tehnici, pista, e semănat cu etichete, în toate culorile și aurite: Cultură, Cultură, Cultură...

Cultură egal tipografie.

Dumneata scoți o carte de douăzeci de coli a șaisprezece pagini, volum de trei sute douăzeci de pagini, în cinci mii exemplare: total un milion șase sute de mii de pagini. Un estet ori un critic citește și dacă-l inspiră convenabil, și ea îl inspiră neapărat, se apucă și scrie și el o carte, dublând numărul de pagini inițial. Presupunând că descoperă un sistem ori o metodă de judecată, cartea lui inspiră la rândul ei un critic mai puțin estet și mai mult filosofician, care va scrie și el o carte de priveliști amplificate, surprinse în găoacea orizontului interior.

Aceste trei volume au pricinuit cronici, dări de seamă, articole abstracte, laude și înjurături, conferințe și cursuri pentru ascuțirea dialecticii universitare, tot materialul acestei mișcări ondulatorii mai poate da naștere la încă vreo două, trei, cinci sau zece opere de literatură și de gândire. Fiind în România optzeci de edituri și din fiecare editură pornind un volum princeps și alte câteva volume agățate unele de altele, nu e greu să ne închipuim câtă cultură iese dintr-o sămânță într-un an de zile și ce cantități de dovleac din atâtea grădini de zarzavat.

Nu era de-ajuns. Ca să meargă cu o velleitate înmiită, cultura trebuia să născocască și rotativa, care, pe plan cultural, corespunde cu două sute de kilometri pe oră ai

locomotivei, lansată pe șine magnetice. Cultura se aseamănă cu săpunul de ras, care sporește pe cât e frecat și bătut în loc mai mult.

S-a simțit nevoie, în regim de civilizație culminantă, de un antidot la intoxicarea prin exces de alimentare, amenințat de congestii. În atare tratament, medicina trece în competența clinică a doctorilor din guverne.

Agenția Esculap telegrafiază: „Cultură = rotativă. Stop. Rotativă = cenzură“.

1946

MĂȘTILE LUI ION SAVA

Cu câțiva ani în urmă, mi-am acordat plăcerea să prefățez vernisajul unei expoziții a domnului Sava de... arătări picturale. Ezit asupra termenilor pictură, desen, portret, caricatură, pentru că toate expresiile plastice se contrag din domnia sa în ceva inedit și cu totul personal. De aceea domnul Sava nici nu place, nu numai amatorilor de fotografii în culori făcute cu pensula, dar nici acelei calități de intelectualitate care se bucură de opinia că s-a ridicat din platitudine, confecționându-și un gust și o pricepere enumerativă. Dar că place sau nu, atât artistului cât și artei sale, lipsită de facultatea de a fi culinară, le este în principiu indiferent.

În plastică, așa putea zice, netedă, domnul Sava, în același timp regizor de teatru, agitat de probleme și cu temeinice experimentări trăite în Italia, o țară unde piatra, lutul și vopseaua sunt frământate neîntrerupt, într-un elan colectiv, cam de vreo două mii de ani, adăoga, în București, plastica, așa mai putea zice, în relief.

E vorba de măștile domnului Sava, pe care n-am putut să am satisfacția să le văd, decât după ce au fost lepădate în pivnițele Teatrului Național.

Prin suprapunere a două arte, a modelajului cu teatrul, în personajele lui Shakespeare, a cărui lume se deosibește de lumea de toate zilele prin caracterul ei de supremație, împrumutat de la autor, domnul Sava a putut să realizeze un pas în sus al ambelor meșteșuguri împletite și să redea teatrului românesc, pe o cale nouă, onoarea pierdută în hoinăreala bulevardieră.

Încercarea a fost o catastrofă în ce privește examenul criticii și actorilor. Domnul Sava a dat un *Macbeth* dincolo de codexul teatral, comparabil într-alt domeniu, al terapiei, cu introducerea medicamentelor direct în vână, cu seringă, față de absorbirea pe gură. Revoluția trebuie să provoace reacțiunea tabietelor scandalizate. Pentru personajele monumentale din clasicism, inovația domnului Sava, mutată de la grecii substanțiali și perfecționată în epoca noastră, are valoarea sintetică de a înlocui mimica vulgară, mobilă, a insului actual, lipsit de sensul simbol, cu caracteristica lor, invariabilă, profundă.

Cei dintâi s-au răzvrătit actorii, începând cu o mare și veche cabotină a scenariului zbierat. Critica nu putea să se lase mai prejos: sunt asociații și corespondențe de fatalitate.

Dar domnul Sava cunoaște o compensație, care sper că l-a făcut să râdă cu poftă. Experiențele domniei sale au dat de gândit, undeva, prin Europa cea de mai la deal, cumva, față de sud. Pe acolo, omul gândește și aprofundează. În Elveția începe să fie introdusă masca Sava. Fără să se gândească la altceva decât la un spor de lucru frumos, un român de mare talent ignorat și batjocorit în țara lui, cum s-a mai întâmplat și cu alți români, e un precursor.

Marea noastră rușine e alta. În București, Brâncuși spăla odinioară străchinile, la un restaurant. Ca să poată trăi, Ion Sava e oberchelner artistic pentru piesele de mahala.

SOCIOLOGIE

Câți ani să fie de când aud, ca și azi, același refren? Trecutul este un balast, dar se bucură de meritul că te face sceptic prin monotonia refrenului revelat, vreme de o viață.

Am auzit de atâtea mii de ori și din atâtea buze, rase, cu barbă, carne și țuguiate, și pe atâtea voci că nu suntem buni de nimic, încât am început, prin spirit de contradicție și ofensat, să cred că nu se poate să nu fim și noi buni la ceva.

Poporul românesc e cel mai puțin șovin din câte am cunoscut, dacă, lipsit de orice spirit mesianic, a răbdat în toată durata lui toate felurile de cotropiri, eliminate, e adevărat, până la urma urmei. Iată de la început două însușiri.

Desigur că nu străinii, care l-au cunoscut asuprașindu-l și sfârșind prin a-l înțelege, ne vorbesc de rău. Toți românii, umiliți în țara lor, au făcut în străinătate carieră, îndată ce lepădați de mizeria invidiei autohtone, marea noastră calamitate, au intrat într-o ambianță de luptă a meritelor stricte. Opinia cea mai rea despre români o au românii, îndată ce deschid gura într-un cenaclu. Între ei sunt și acei idealști care vor să îndrepte țara și poporul după formule gata făcute și importate, ca și cum într-o sută de ani n-am fi adus, de la Constituție până la poezia simbolistă, nimic.

Adevărul este că toate rețetele au dat greș cu atât mai rapid cu cât s-au făcut cele mai sistematice opintiri pentru a fi adoptate și impuse. Plecând fie de la normativul că românul este extraordinar, fie de la batjocura că e incapabil, medicamentul ficțiunilor, aplicat după formularul locului de origine, unde fusese experimentat cu succes, n-a dat nici sănătate fizică, nici ridicare morală. E vorba de poporul popor, nu de cârdurile venite de pretutindeni și devenite o elită fals reprezentativă, în stare de toate meșteșugurile și tertipurile acomodării. Această simili-elită singură a descurajat întodeauna meritul românesc.

Pe o vatră vie, subt cenușă, s-au aruncat surcele aduse cu geamantanul, din toate esențele de lemn – și a mirosit aerul ori a cedru, ori a măslin, ori a hârtie împrejurul pirostriei, dând însă fum întins, și cenușa a rămas cenușă. Recriminările s-au înmulțit, și iată că trec zecile de ani peste zecile de ani, și fum după fum încremenește peste țară.

Lucrurile s-au tot stricat, fără îndoială, și inadaptabilitatea spirituală la metodele călătoare ca porumbieii e un fapt categoric, dar caracteristic. Dându-și seama că e nevoie de o corectare a vieții stagnate, intelectualii cu preocupări au pus întrebarea: „De unde să începem, cum să începem, și ce-i de făcut?” Un profesor de matematici entuziast îmi arăta astă-vară că singura noastră scăpare este, pe de o parte, zece la aritmetică, și pe de alta repetenția. Un colonel vedea mântuirea în preceptul „Leat, nu mișca!” Un magistrat visa o pușcărie cât toată țara. Un zootehnician propusese salvarea prin creșterea vitelor, un agronom o vastă grădină de legume și bostani.

E ceva mai simplu și mai la-ndemâna noastră de întreprins, ceva ce nu s-a făcut și nu s-a încercat, aproape o copilărie: degajarea individualității românești, obiectivă și ponderată, fără fanfaronadă, dar și fără sfială, așa cum este, cu marile-i calități și cu vastele-i defecte, prezentate cu sinceritate – și confruntarea acestei individualități, considerată ca o realitate, ca un criteriu, cu toate concepțiile propuse. Dacă ne vom dovedi proști, să mergem pe o linie care ne prelungeste cinstita prostie. Dacă suntem deștepți, să ne duminim în privința felului nostru de inteligentă și instinct.

Dacă suntem hoți, să primim științificește noțiunea. Pornirea să fie de la noi, nu de aiurea, nu cu tendința de a transforma din afară înăuntru.

Sociologia noastră trebuie de-abia creată, duminat cu duminat. Încăpățânarea în contrariu, prin asimilări incompatibile cu firea noastră, încă necunoscută însă bănuită, duce la

neant. Ca pasărea, omul piere pe limba lui și preferă să piară decât să se contrafacă.

1946

A FI ORI A NU FI

Sunt variate moduri de a fi idiot și nu-i chiar atât de simplu, pe cât credeam, să fii din categorie. Idiotul perfect e împiedicat să-și facă toate ouăle lui, de mare randament, când de o naștere cu moașe alese, când de educație cu nemțoaică și automobil. Dacă-l cheamă de mic Totó sau Cocò, în loc de Costică, sau Jeanette și nu Marioara, modelul e derivat către calificativele ambigui și mijlocii, politicos, tânăr cu ținută, om de societate. Noțiunile sunt încurcate, iar idiotul scapă de analiză, fortificat într-o dregătorie sau domiciliu somptuos.

Idioția e o materie primă, supusă, ca păcura, rafinajului succesiv pentru obținerea unui succedaneu care merge până la incolor și volatil, urmând, ca și victima ei, inteligența, toate operațiile menite să o derive pe o continuă tangentă în zigzag.

E idiot domnul cu care stai de vorbă, ori inteligent? E idioată sau inteligentă, tinere, care treci cu ea de braț, prin scuturarea castanilor de toamnă, aleasa încă platonică a inimii tale? Ea îți recitează versuri de Musset, va să zică s-a distilat, și le rabzi cu plăcere. N-ai fi și dumneata, ceva, cumva, ca un perfecționat?

Controversa, care începe la vârsta smoching și cravată papilion, e cea mai insolubilă, după un bacalaureat căpătat cu jertfe, după o licență sau un doctorat cornut. Într-un salon cu un parchet sticlos dau din copite și se leagănă din articulațiile verticale părechile de inteligențe aproximative, elegante. Când ai tras cu urechea ce le preocupă și interesează, în

colțurile de conversație colectivă, vezi că ai încăput într-o lume gentilă cu plastroane și lorgnon, de idiotie deasă.

Genul cugetător aparține salonului alăturat, unde nu se vorbește, unde se tace profund, cu ochii ațintiți pe figurile cartoanelor dreptunghiulare cu birlici. Inteligența de-abia o descoperi în camera următoare, unde s-au asortat treptat, prin selecție naturală, câțiva nefericiți, care și-au lăsat femeile să sară după orchestră și s-au separat să ducă repetat la gură paharele sugerate de urâtul de-a evolua din vertebrat în caricatură.

Nu-ți închipuiai până la o vreme că universul poate fi atât de bine organizat în vederea semenului idiot. Tâmpitul gândește și el, e orator și el, scrie și el, are și el o viziune „de ansamblu“, face și el reguli de viață, cheamă și răspunde la telefon, pictează, sculptează, muzicalizează, face știință și legi, administrează, permite și interzice. Admirabila specie e gata, gata să dea inteligența peste cap. Poate că spre fericirea îndopată cu cocă putredă a neamului omenesc.

1946

DOCTORATUL

Școala germană, întinsă încoace, spre est, căci nu putuse să treacă nici Vosgii unde păzea școala franceză, nici granița către Italia, interzisă de statuile romane, a cuprins până la Carpați, unde începea totuși încă de acum douăzeci de ani să-și piardă valoarea de clasificare.

Școala germană era plină de „doctori“. S-au dus mulți români la München, la Berlin, la Charlottenburg, de unde, făcând studii bune, s-au întors doctori în câte toate. Doctor însemnează doct și românului i-a displicut, afară de cazurile de simplitate personală, să se recunoască pe o firmă, pe o carte

de vizită, pe un contract. Românul nu gustă titlul și afișul, și doctor însemnează, în sensibilitatea și limba lui, medic.

Am povestit cândva că sosiți, proaspăt îmbătați de doctorate, căpătate pe la Atena, pe la Cernăuți, pe la Tübingen, acum vreo patruzeci de ani, mai mulți călugări și arhierii, adăpostiți la fosta Mitropolie din București, prânzeau la popota monastică a mănăstirii, îngrijită de un civil Ion, bărbatul Anichii.

Anica zăcea de câțva timp bolnavă, cu abdomenul umflat, într-o cameră despărțită de trapeza unde se ospătau călugării, printr-un coridor. Auzind Ion, printre farfurii și tacâmuri, că are atâți doctori la ciorba lui de borș s-a bucurat, servindu-i cu o cuviință științifică religioasă. Îl văd și azi cum îi străluceau ochii de o idee ce și-o pusese în gând. Pimen zicea: doctore! Melchisedec răspundea: doctore! Era doctor și preasfântul Partenie și archimandritul Chesarie.

La isprăvitul unei mese de seară, sculându-se de la masă, toate odată, potcapiiile, culioanele și cămilăvcile, birtașul opri cu o metanie pe preasfințitii, care ieșeau în grup, în săliță și îi rugă să aștepte o secundă. Le deschise ușa de la camera pacientei îmbortoșate, îi pofti în odaie și ei intrară cu toții, pe când Ion dete brusc plapuma peste cap. Spectacolul și-l închipuie și omul cel mai pătruns de frica lui Dumnezeu: patru bărbi se găsiră pe neașteptate față în față cu o a cincea. Jigniți, dar gata să se și spargă de râs, în vreme ce restauratorul cantinei îi implora să-i prescrie bolnavei o doctorie urgentă, arhieriei se îmbulziră să iasă mai repede din vestibulul îngust, urmați de Ion, consterant.

– Cheamă un doctor, zice sentențios, cu vocea lui spartă, enormă, fostul mitropolit Pimen Georgescu, mic și scurt, cu potcapul în vârf, ca o damigeană cu dop.

– Păi, nu sunteți doctor, înaltpreasfinte? întrebă stupefiat și frecându-și mâinile Ion.

– Noi suntem doctori în teologie, răspunse scurt viitorul cârmuitor al Moldovei.

Birtaşul rămase zdrobit. Nu mai auzise niciodată de teologie și încă mai puțin de o atât de stranie împărechere verbală.

1946

METODA

Prin urmare, în România, titlurile, doctoratul, diplomele, firmele nu sunt pe gustul oamenilor ei. Avem mari matematicieni, filologi, ingineri, latiniști, bacteriologi, chimiști, compozitori și artiști, de care dacă nu s-a luat cunoștință, nu e din pricina excesului lor de simplitate. Ei vor să trăiască obscuri și izbutesc să nu fie turburați de vanități. Nici unul nu trăiește nici în splendidul turn de ivoriu, nici în vitrină. Desigur că avem și proști, și lichele, și escroci, slavă Domnului! dar dacă pot da o noțiune dezavantaioasă unui observator străin, ei reprezintă numai o aparență și un spasm. Țara e alta și la caracteristicile ei colaborează, alături de oamenii de nădejde și de osârdie discretă, o țărănime sobră, căreia pergamentele, sulurile și decorațiile îi sunt indiferente.

Regina Elisabeta a fost foarte vexată odinioară. Invitând o seamă de țărânci, din județele mai înstărite, la palat, cărora le-a arătat tot ce realizase ea, după opinia ei, mai frumos, ele nu s-au mirat de nimic și n-au leșinat de admirație. Veniseră în portul lor de acasă, de dimie, în opinci și cu năframă, și s-au plimbat, conduse de Carmen Sylva, prin minunile inițiate de suverană. Regina s-a plâns în scris că țărâncă e refractară și lipsită de sensul comprehensiunii, ca un autor de teatru neaplaudat. Dimpotrivă, țărâncă dovedea stăpânire și măsură.

Măinile ei făceau lucruri mai frumoase, fără orgoliu, fără să creadă că au descoperit ceva.

Adeseori mă vizitează câte un profet cu ghiozdan, ori ca să mă cunoască, ori ca să-mi puie câte o întrebare, turburat că-n țara noastră nu prinde nimic, nici fâgăduiala, nici ideile, nici propaganda, nici eforturile mari ale unor bine organizate servicii de transferare a unui obiect într-un obiectiv.

Trăind amestecat o viață destul de activă cu mai toate stările sociale și cu cele mai interesante, am văzut cum crede și cât poate să creadă omul de mijloc și poporul. Mințit continuu de toate strălucirile de fațadă, el a dobândit cu natura lui sceptică o neîncredere motivată. Cu cât idealul era mai mare, cu atât trecerea lui se micșora și firmele cu tîmbălău îi făceau oroare, chiar dacă, adus de voie, de nevoie, să primească și să admire, el era prezent. El a preferat, întodeauna unui discurs entuziast, o țuică.

Își dă și omul mijlociu seama că este mult de făcut, dar păcălit sute de ani, și-a pierdut facultatea de încredere în vorbe goale, fără fapte, greșeala tuturor acțiunilor care încep și sfârșesc cu discursuri. Popa e același, învățătorul e același, judecătorul, primarul, jandarmul aceiași.

Situațiile nu consimt să se schimbe decât atunci când vor înceta vorbele, tiradele, lirismul, declamația, și le vor lua locul faptele exclusiv. Dar cum totul pornește cu trîmbița, cu toba, cu un proiect urmat de alte proiecte, cu aprobări, cu liste și registre, cu tragere pe sfoară, cu dosire și furțișag, nu e de nădăjduit că se va găsi ușor o echipă de oameni lepădați de sine și de încăpățănarea în principii, hotărâți să facă și să lucreze. Profetii cu ghiozdan vor avea încă multe prilejuri să fie dezamăgiți, și nu se va putea schimba nimic. E cel puțin o certitudine consolidată că nici nu se strică nimic.

CE FOLOS!

Documentul trăit are o valoare care-i lipsește celui reprodus. În orice caz, el e perfect autentic.

Să trecă cititorul cu vederea că adesea mă raportez la un trecut care-mi aparține. O bibliotecă ar fi a mea, mai puțin ca să pot vorbi în numele unei cărți ori al unui autor, și să mi se ierte dubiul, cred în cărți mai evaziv decât în viață: mărturisire de ignoranță.

Vasăzică, acum vreo cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece ani făceam niște conferințe la Radio, de unde am și fost dat afară ca orice om de serviciu prestat cu conștiinciozitate. (Evident că buna colegialitate și încântătoarea camaraderie n-au arătat nici un semn de neplăcere.) Vasăzică, făceam niște conferințe de câte cincisprezece minute, o dată, uneori de două ori pe săptămână. O conferință este un text pe care-l citești. Fiind prea rebarbativ de soiul meu, refuzam să-l supun cenzurii unuia ceva mai prost ca mine și, iritând sistematic onorata direcțiune, soseam cu manuscrisul la postul de emisiune în chiar momentul când domnișoara șpicheriță se uita pe scară-n jos dacă vine conferențiarul sau dacă nu ar fi trebuit să fie înlocuit cu „Vasile“, tehnicianul plăcilor înregistrate.

Tocmai urcam ultimele trepte, și domnișoara avea numai timpul să anunțe auditoriul din toată țara, Europa și de pe planetă, că domnul Cutare va vorbi despre... ceea ce-i șopteam eu, în fața microfonului, la ureche. Forma grațioasă a pavilionului cu cercei al domnișoarei mi-a rămas pe retină.

Conferințele, care vor apărea poate vreodată în volum, erau organizate pe serii de câte patru, cinci, încercând, în obscuritate, ce subiect interesează mai mult auditoriul. Certificatele veneau din belșug, cărți poștale, scrisori, elogioase cele iscălite și pline de injurii cele, bineînțelese, anonime. Insul anonim are bravura lui particulară, de cadavru, și în toate meseriile trebuie să ajungă până la nasul dumitale mirosul

opiniilor lui. Dar nu am fost dat afară pentru atâta lucru, ci pentru că scriam poezii...

Făceam și o cronică a modei ridicule de atunci. Se purta o coadă la fusta de stradă, pe care am fost dezolat să o văd, atârând în seara când m-am ocupat de ea, și la spatele șpicheriței oficiale. Vedeam că domnișoara umbla de-a-ndaratele și frecându-se de pereți ca să și-o ascundă, numai că am înțeles prea târziu. I-am cerut iertare, dar nu mai puteam să fac nimic: isprava era integral consumată.

Îmi amintesc de un subiect foarte displăcut amabilității auditoriului meu, și pot să-l relev fără remușcare. Introduceam în controversele grăite o doctrină nepermisă. Povățuind, pe de o parte, tineretul să învețe, paralel cu liceul și universitatea, o meserie manuală, pe de altă parte, ceream autorităților școlare să nu se admită un candidat la bacalaureat fără, de pildă, permisul de șofer. În zecile de vacanțe școlare, un elev avea timpul să învețe bine o meserie. Mi-am crescut copiii în această doctrină sănătoasă, și ea mi-a dat rezultate.

Cu capul poți munci la biuro și catedră, așteptând o gradatie de zero virgulă cinci la sută, toată viața; cu cele zece degete pricepute în mânăuirea unei scule poți duce la capăt, între douăzeci și treizeci de ani, înconjurul lumii și câștiga sentimentul încrederii în tine. O știam dintr-o lungă experiență prin străinătăți. Între douăzeci și treizeci de ani e necesar ca românul să călătorească și să capete și noțiunea suplimentară că o muncă de calitate trebuie echilibrată cu un salariu corespunzător. Automobilul, în special, e o uzină admirabilă, în care se întâlnesc matematicile, fizica și chimia, și care merită să fie condus și de un doctor în câte ceva sau de un dascăl de limba latină, decepționat de catedră și de un apostolat luat în răs.

Niciodată n-am fost mai înjurat ca atunci, însă doctrina rămâne valabilă și azi, mai ales.

TOT EL ERA

Cetățeanul conștiincios, onest și simplu, dar împovărat, urmărit de haita evenimentelor minore de toată ziua, care-l înțeapă, îl latră și-l mușcă și rupe din el câte o bucată din suflet și din pantalon, mă întâlnesc cu el în tot locul.

Rabdă, tace și o duce, animalul corvezilor și întristatul tuturor decepțiilor cu puțință, strigătul șefului, mojiția subalternului, disprețul mut al nevastei, opinia copiilor, grosolănia tuturora printre care se strecoară, frecându-se de blănuri, mantouri și vitrine, etern călător de-a lungul continentului unei zile, resemnat și obișnuit cu vrăjmășia destinului meschin, amara lui disciplină.

Brutalitatea vieții mișună împrejurul lui, cu inconștiența celeilalte mizerii, biruitoare, lamentabil ironică, de prost sarcasm și de suficiență nemotivată și te supără pentru el pretutindeni, în piață, unde omul sărac și melancolic îndrăznește să întrebe de preț, în vagonul de tramvai ticsit. Nici la ghișeu postel nu e primit cu mai puțină necuviință. Și-a încercat și el norocul cu o scrisoare gândită și redactată de sute de ori pentru a fi convingătoare, către un fost coleg ajuns și indiferent. Își pune speranța în ipoteze, în combinații absurde, sporind în familia lui opinia mediocră și de atâtea ori agravată, despre incapacitatea lui de a face ca alții.

E funcționar pe undeva. Nu poate să imite facilitatea celor mai înstăriți ca el în cutezanță și neobrazare. Mita îl înfioară, șperțul îl umilește, zilnic și-a îndoit silința datoriei, nebăgat în seamă. Viața lui se deapănă ca o lână ruptă mereu, topită de vechime și inconsistență.

Fac ce fac, dar nu pot scăpa de obsesia ființei dumitale, iubitele, care pe gologanii de ziar preferi să cumperi tutun, ca să-ți mai îngălbenești mustața nițel și degetele prăjite de fumul mahorcii. Ți s-au afumat câte trei falange și unghiile-ți sunt stacojii. Câte ceasuri sunt? Se apropie prânzul și nu te-ai mai duce,

ca să nu mai înfrunte căutătura dumitale blajină sentința mută a celor de acasă. Ai vrea să fii o mână de praf și să te spulbere vântul. Nu-ți mai vine să dai, nefericitele, ochii cu nimeni.

Ieri, te-am recunoscut după vocea moale, tărăgănată și speriată. Căutam pe șeful dumitale la telefon și mi-ai răspuns în absența lui. Nu știai cine sunt și terorizat de sfiala că trebuie să răspunzi numai accentului răstit al oamenilor mari, todeauna iritați și nerăbdători, mi-ai spus: domnule ministru... domnule președinte... domnule general... domnule profesor...

Te-am identificat numaidecât. Erai Popescu. Erai tot acel Popescu care, punctual și prezent în toate biurourile, la primărie, la percepție, în ministere, duci în spinare și pe brânci, fără să te plângi, flămând și cârpit, cu o țigară lipită de buze, namila statului nepăsătoare.

1946

POSTUL BENEVOL

Sărăcia nu e nici rușinoasă, nici cu neputință de răbdat, dacă e să vorbim adevărat. E numai imorală.

În definitiv omul nu se naște cu bijuterii, aninate de cordonul ombilical. Oricum ar face, el nu cântărește, la primirea lui pe lume într-un cearșaf, mai mult de trei kilograme, și rareori optzeci în ziua morții, dacă s-a hrănit și a băut voiniceste. Toată viața, omului nu-i trebuie, nici la doi ani un rând de haine, dacă și-l îngrijește, nici anual o păreche de încălțăminte, și el nu mănâncă mai mult de trei ori pe zi, oricât s-ar îndopa. Cu trei cămăși, cu șase părechi de ciorapi și o pălărie, înnoite din când în când, omul poate parcurge ceea ce se cheamă viața, fără prea multă turburare din partea aceasta.

Plăcerea de a trăi vine de aiurea: să n-ai un stăpân, care-ți numără bucățile, orele, zilele și părerile, să crezi cum simți, slobod, fără intercalarea unui terț oarecare, între tine și superstițiile lui, – și să ai o conștiință împăcată cu sineți și împlinită cât mai scrupulos în lucrul mâinilor și minții tale. Oricine, adversar ori prieten, afară de cazul unei meschinării cumplite, la o cercetare onestă a vieții tale, e obligat să respecte în ea o ținută, mângâindu-se și adversarul că are în fața lui un om și nu un ștergar.

Însuși Dumnezeu e mai apropiat și mai satisfăcut de un ateu adevărat decât de idolatria oferită a unui credincios prin fățarnicie. La o luptă cu Belzebut, el se poate întemeia pe un tăgăduitor, pe când închinătorul slugarnic fuge pe înserate și trece dincolo de front.

1946

EREDITĂȚI

O vorbă franceză spune că nimeni nu e om mare pentru sluga lui. Valetul aducându-i stăpânului papucii, apa caldă, numărându-i ciorapii și, cum le zice, izmenele, pentru spălătoreasă, și uitându-se în fundul lor, are motive să fie decepționat. Prestigiul se chircește și se face meschin. Pudoarea, politețea, discreția și nevoia de distanță nu e de crezut să aibă alt substrat decât conștiința că ești fără să vrei un infirm.

Jaurès, miraculosul creator al socialismului, asuda în timpul unui discurs atât de mult și atât de des încât era silit să se întrerupă, ca să se ducă să se schimbe, într-o cameră pregătită la Palais Bourbon. Camera știa că în pauza lui deputatul se dezbracă, ia un duș, se primenește și-l aștepta să reapară fulgerând. Orișicum, elocința îi era oarecum diminuată

și accentul mai puțin sigur de el. Era stingherit ca de un fir de păr în gură.

Regina Serbiei, Natalia, cea mai frumoasă femeie din Europa, fusese abandonată de regele Milan, din pricina unui defect extrem de tragic. Ea călătorea și iarna cu ferestrele de la vagon deschise, ca să nu-și impresioneze personalul însoțitor cu mirosul, în exalație permanentă, al părților ei ascunse.

Voltaire, genialul sarcastic al literaturii franceze, a fost un samsar aristocratic, îmbogățit din intervenții și diferențe, și un avar, iar împăratul Vespasian se știe că, în schimb, nu era sensibil la nici un fel de miros al gologanilor.

Probabil că în setea cu care caută istoria și critica prin boarfele unui om reputat mare, se ascunde trebuința de a-l dovedi făcut pe măsura valeților lui, un sentiment de profanare, prezent și la cărturari ca la cioclii.

S-a deschis de curând succesiunea Nicolae Iorga. Una din fiicele lui (scriitorul a lăsat opt herezi din două căsătorii) a provocat o publicitate nedorită de cititorul cronicii judiciare. Se știa că savantul nu ducea o mizerie chiar atât de crâncenă pe cât nu-i prea dispăcea să i se atribuie în general. Cererea de ieșire din indiviziune citează o serie de capitole de împărțit, al căror anunț ocupă coloane de ziar.

De fapt, nu e mult de zis în această privință. Lui Iorga, care a trăit într-un timp de avuții enorme, adunate de personaje care n-au adus nici o folosință, de nici un fel și nici o ușurare nici omului de rând, nici meritului adevărat, i se aplică o altă vorbă decât cea franțuzească, latină: *Quod licet Iovi non licet bovi*.

Alteceva impresionează în procesul ce s-a deschis: spiritul de adversitate în familia ereditară. Iorga a putut să influențeze un popor de optsprezece milioane de oameni, dar din familia lui a fost, după cum se vede, absent. Reclamanta bate cu pumnul în masa la care frații erau adunați de două ori pe zi, la prânz și la cină, și cere parale! vehement. Și

nemuțumită cu ce ar putea să dea partajul bunurilor concrete vândute cu toba, surioara cere și cheltuielile fraților făcute la studii...

Nimeni din străini și nici cei pe care Nicolae Iorga i-a urmărit cu înviersunare, să-l facă să sufere mult, nu s-au gândit să pângărească tragicul mormânt. De câteva zile el e acoperit cu gunoi.

Să-l măturăm repede și să-l învelim cu frunză curată.

1946

INVITAȚIE LA COLABORARE

Un cititor, care-i și un cunoscut scriitor, retras de la un timp în turnul de ivoriu cu mașinării, al unei întreprinderi infinit mai productivă pentru ținerea zilelor decât niște dâre de condei de-a lungul hârtiei, n-a putut încă ajunge la supremul scepticism, și la toate obișnuită indiferență.

Am primit cu plăcută surpriză de la distinsul mare domn o scurtă scrisoare în urma tabletei *Sociologie*. Cititorii își mai aduc aminte poate (nimic mai puțin obligatoriu) că se vântura prin rândurile numitului crâmpei de articol, necesitatea în sfârșit dovedită de contrastele succesive ale vieții noastre politice, petrecute la suprafață, în vreme ce substanța națională zace dedesubt neatinsă, că poporul românesc are dreptul să-și cheme cărturarii la o datorie neglijată. Care ar fi această datorie? Să-i facă un portret. Nu o fotografie de carte poștală, la fântână sau la carul cu boi al lui Grigorescu: portretul adâncimilor lui necunoscute dar bănuite. Pe documente și cu toată răbdarea trebuie făcută analiza individualității românești și punerea în cumpănă a rezultatelor cu principiile și dezideratele filosofiilor sociale actuale și de

todeauna. O sută de ani de carte și de știință nu s-a făcut nimic. Oamenii politici, orgolioși de mica lor înțelepciune, încep întodeauna țara de la ei.

Vorbind o limbă anumită, care-i și dacă și latină, nefiind nici una din toate acestea și având caracteristicile ei vizibile *grosso modo* pentru toată lumea, poporul nostru e un derivat evoluat până la individualitate. Nu cunoaștem misterul care prezidează la formarea unei limbi, dar de vreme ce misterul obscur a găsit necesară limba deosebită, însemnează că și neamul acelei limbi se deosebește de toate celelalte. Poporul românesc merită devotamentul cărturarilor lui mai versați în Mallarmè decât în psihologia și sensibilitatea particulară a neamului din care se trag.

Cazul nu poate fi suspectat de șovinism. El e un caz științific, cel puțin de ordinul biologiei. Știm la câte săptămâni naște o purcea și câte calorii sunt necesare rezistenței umane, dar nu știm în materie de alimentație sufletească ce-i convine, fără indigestii repetate, unui român mijlociu. Ideologiile, se va dovedi într-o bună zi, convin unor popoare și altora nu, simpla asimilare cerebrală fiind supusă unor mijloace și influențe romantice și fiind artificială. Istoria viitoare va fi probabil cu timpul o succesiune de buletine, ca în meteorologie, sau de cote, și omul politic nelăsat în voia temperamentului și fanteziei, se va orienta după un tabel de logaritmi și exponenți, condus și controlat de un regulament precis, fără salturi, zguduirii și catastrofe.

S-a crezut la noi, unde nu s-a pus câtuși de puțin problema, că un fel de sociologie n-are altă sarcină decât să intercaleze în doctrinele de import o paranteză pitorească și oarecare culoare locală cu strigări, chiote și țitari, de competența literaturii: monografiile, satul, cimpoiul. Crezând că face sociologie, un eminent profesor de oarecare sociologie a construit la țară căminuri model cu *tout-à-l'égout* și lanț. La o vizită demonstrativă, mai târziu, când trebuiau să fie

arătate efectele sufletești ale porțelanului și faianței și culeși laurii creației, colacul de lemn a fost găsit neatins. Oamenii se dlestau după obișnuință prin prejurul casei și în poiană. Cum să murdărim un lucru așa de frumos? au răspuns ei la o întrebare. Alți savanți învățau la radio pe țărani cum se face mămăliga.

Asemenea sociologie nu edifică nimic și servește pe cărturarii diletanți care vor să se afle în treabă.

Autorul scrisorii pomenite mai sus îmi trimite ceea ce numește o sugestie. Orientarea tabletei în chestiune a găsit-o trebuincioasă. Sugestia mă îndeamnă să las articolul intitulat *Sociologie* ca o prefață la o serie de articole de același sens.

Dacă se va putea, problema privindu-mă de aproape, întrucât, cer iertare, am pus-o întâia oară eu, voi urma sugestia binevoitorului meu povățuitor. Cu următorul corectiv: cam toate cele vreo sută cincizeci de tablete apărute până azi și ajustate, bucată cu bucată, pe toleranța și receptivitatea zilei în care au fost schițate, s-au raportat, fără sistematizare desigur, și pe apucate, la aceeași mare problemă, a individualității naționale.

Poate că obligația pentru un scriitor de aspecte și expresii ar fi ca, dintr-un condei, să dea și materialul de construit și cu ceață să facă dintr-o fantomă o statuie. Nu. Lucrul trebuie distribuit după competență. De la chibritul tras în întuneric, să împrumute foc și să facă lumină făcliile și torțele uscate. Le așteptăm.

Orișicum, neînsemnatul autor, semnat subț însemnări, are cuvântul să mulțumească. El dorește ca personajul, aici anonim, să transforme sugestia generală în sugestii fragmentare, pentru ca seria să iasă cât mai aderentă cu prefața. De altfel, sunt invitați toți cititorii interesați de problemă să construiască la utila ei lămurire.

MOBILUL TEORETIC

S-ar zice că evoluția spiritului contimporan, debarasat de materialitatea faptelor, ca de o preocupare minoră, a intrat într-un stadiu de supremă filosofie, de dincolo de bine și de rău, și că nu-l mai interesează nimic în afară de chestia în sine. Omul, în această fază a dezvoltării intelectuale, cade pe al zecilea plan, ca un purtător fizic al unui conținut abstract, singur demn de a reține atenția noastră. Persoana umană e redusă la un ambalaj de calitate a cutiilor de chibrituri, aruncate în coșul redacției odată cu aprinderea pe latura ei a ultimului băț cu gămălie. Actului i-a luat-o înainte mobilul.

Nu e numai un stil de relatare stereotip la care am fi ajuns, povestind în foaia cotidiană un eveniment petrecut. Forma dovedește o rece indiferență față de actul anarhic al dezechilibrului dintre normă și viață și o lipsă de turburare morală, cu atât mai semnificativă cu cât atingerea punctului culminant al filosofiei la care ne-am ridicat e paralelă cu o stare de dublu analfabetism. Pe de o parte, nu știm carte, și de alta nu citim. De unde atâtă cristalizare a sensibilității, când faptul brutal ar trebui să ne privească înainte de orice interpretări? Pe când musulmanii atacau Bizanțul, în suburbiile căruia începuseră pârjolul și devastarea, arhierii discutau cu aprindere, dacă Sfântul Duh purcede și de la Fiul ori numai de la Tatăl.

Manifestările noastre intelectuale de azi nu cuprind în ele nimic din tragedia care se joacă în sânul moleculei, iar moravurile au luat o expresie de fericire și un aspect al nepăsării, neturburate de spectacolul celălalt, fără regizori, decor, muzică și culise, al gloatelor flămânde, în alergarea lor după bobul de grâu pierdut printre degetele semănătorului și stârpit și pentru sămânță.

Drumurile de-a lungul cărora se înghesuiesc și se îndeasă din toate ținuturile plugarii către Dunărea mare, trec pe dinaintea localurilor de noapte, cu perdelele trase. Se aude orchestra și duduital înăbușit al dansului, bătut în podină cu frenezie între chelneri și dudui. Când își vor pune țărani ochiul la gaura ușii, ca soldatul de la Coțofenești, și vor vedea cum petrece epoca secetei și a catastrofei naționale înăuntru, trebuie să credem că el va intra între cabotini și inconștienți, ca să joace jazzul cu ei, în picioarele goale?

Ieri un nou mare anunț aducea la cunoștința satelor cu hambarele goale că se mai deschide un magazin de icre negre, într-o stradă. Tavernele cu nume exotice se înmulțesc. Nemaigăsindu-se, trebuiesc repede improvizate prin spargerea mai multor păreți, săli noi de varieteu, băutură și joc.

Amănuntul de la care pornisem: în fiecare zi presa înregistrează cel puțin un asasinat. În fiecare caz se destăinuiește mobilul. Gazeta spune, dusă cu gândul la cele eterne, că mobilul e jaful. Atât și nimic mai mult.

Apropo. Unde ne întâlnim diseară?

1946

ESPERANTO

Într-un timp mult mai puțin rapid și instantaneu și când infinitele relații industriale de azi nici nu erau încă bănuite, când mijloacele de transport nu treceau de treizeci kilometri pe oră cu expresul, când automobilul era necunoscut și avionul un vis, ca mișcarea perpetuă sau cvadratura cercului, oamenii erau preocupați de o limbă internațională, simplificată și ușor de învățat.

Încercările au fost numeroase, *volapükul*, *esperanto*, *ido* și atâtea altele mai puțin cunoscute. Între anii 1900 și 1910 limba convențională cu cele mai mari șanse de succes părea, cât pe aci, să fie *esperanto*. Inventatorul ei, polonezul doctor Zamenhof, prezidase un vast congres la Geneva și-l văd, și acum ridicat și purtat pe brațe de o imensă asistentă, venită din toate colțurile lumii, cu steaua verde a speranței *esperanto* la butonieră.

Ce s-a putut alege din acest entuziasm? A murit și el și limba, cât și autorul ei, decedat în certitudinea că dacă oamenii nu ajung să se înfrățească prin credințe, se vor înfrăți prin limba lui universală. De atunci încoace, o serie de războaie, din care două mai universale decât *esperanto*, au împrăștiat iluziile și i-au îndușmănit mai mult ca-ntodeauna.

Totuși, nicio dată n-a fost mai mare nevoie, în viața practică internațională, de o limbă, oricare ar fi ea, lesne de asimilat, făcută pe toate mințile, vârstele și naționalitățile. Fără să aibă pretenții prea multe la estetică, graiul doctorului Zamenhof, dimpotrivă, destul de urât, mai ales prin pluralul substantivelor, putea să fie aproape deprins în câteva ore, îndeajuns ca să poți trimite o scrisoare, fie în China, fie în Islanda și să ceri o informație cu întoarcerea curierului sau ca să pleci din București oriunde vroiai cu o broșură de opt pagini în buzunar. Inspirându-se de la cuvintele de uz obișnuit, adoptate în toate țările prin poștă, telegraf, telefon, cale ferată – volumul terminologiilor comune de atunci s-a înmulțit – doctorul stabilise un vocabular de rădăcini de o silabă, două cărora li se aninau câteva dezinențe, stăpânite imediat și de memoria unui copil. Poate că dezinteresul a venit pe lângă pricinile de șovinism și imperialism acut, care n-aveau ce căuta în simplele afaceri comerciale, chiar de la inflexiunile vocabularului *esperanto*, uneori poate că riscat.

Ar trebui reluată cu seriozitate inițiativa medicului polonez și examinată limba lui din nou, la rigoare curățită și dereticată.

E un instrument util în noianul de limbi de pe glob. N-am un document la îndemână, apt să-mi aducă aminte câte graiuri deosebite fac din planeta noastră un infern, în care nu ne putem înțelege unii cu alții, dar mi-a rămas impresia că ar fi cam vreo patru sute. *Biblia* e tradusă de Societatea Britanică în peste trei sute de limbi...

Materialul e gata pregătit de zeci de ani de zile și în toate țările, cel puțin din Europa și America, sunt rămășițe latente ale fostelor asociații esperantiste. Ar fi de ajuns un apel și spiritele s-ar trezi la interesul incontestabil ce-l prezintă pe zi ce trece mai mult un mijloc de corespondență vorbită și scrisă redus la un studiu de maximum o săptămână.

Esperanto e o limbă care se montează și demontează din câteva bucăți, utilizată ca o mașină de ras. Comparația e cu atât mai exactă cu cât însăși această mașină, o lamă prinsă de o coadă, inventată de mult sub numele de pogonotom și neutilizată multă vreme ca și saxofonul, a putut ajunge într-adevăr universală de-abia târziu, când i-a ieșit înaintea un industriaș cu simțul utilitar și simplificator potrivit.

1946

ÎN JARGON

O seamă de concetățeni de-ai noștri au spălat putina, cum zice jargonul! Îngroșându-se gluma, după același jargon, ei au luat-o la sănătoasa. Pielea tăbăcită e scumpă și de șobolan, darmite de intelectual. Când ești director de o gazetă cu tâlcurile mobile, valoarea nu se mai plătește în nici o valută.

Elveția, Spania, Portugalia adăpostesc o cantitate de idealști de export, care se uită-ncoa din balcoane. Cojiți de mai multe epiderme, pielea lor pestriță s-ar simți destul de

proaspătă ca să mai suporte o culoare, și destul de elastică pentru noi întrebuințări. Buzele și limba pentru sărutarea pocăinței, tot de piele sunt: se caută locul plastic unde să fie depusă, ca o șampilă caldă.

De la primul război mondial, metoda n-a mai variat. Domnii au împins din toate puterile la eroism, au luat bani din toate părțile, au prezidat șantaje și cruzimi și, la confruntarea lor cu faptele, s-au eschivat. Acum spălați-vă pe cap! de vreme ce am adoptat jargonul. Când ne întoarcem, dacă ne vom mai întoarce, tot noi vă vom deschide ochii și vă vom da vouă, celor rămași pe loc, ca să gustați onoarea că am fugit, o mare lecție de patriotism. Și voi ne veți răbda și tolera încă o dată, fiindcă voi uitați repede și vă împăcați cel mai bine din toate cu sărbătoarea noastră moștenită a Schimbării la Față. Învierea e bună pentru alții. Noi preferăm simulacrul care scutește de răstignire.

E de crezut că asemenea urcior nu va merge de două ori la apă și că negustorii de piele vor avea să răspundă de două delictе: întâi că n-au crezut în ce au profesat, de vreme ce au fugit, și al doilea pentru că au fugit. Dacă trebuie să mințim întodeauna și să perpetuăm școala falsificării și a fățărniciei, și dacă în ipoteza chiar a lașității de ultima oră fugim de răspunderi tocmai atunci când trebuiesc afirmate mai tare, și se cere documentată buna-credință, însemnează că țara, ticăloșită în toate generațiile cultivate, nu mai are de așteptat de la ele nimic.

De bine, de rău, poporul românesc și-a improvizat o elită, care n-a fost în totalitatea ei rea, dar majoritățile ei l-au amăgit ori de câte ori aveau să dea seama de o activitate și să consimtă la un sacrificiu. Poziția unui intelectual nu-i deosebită de a unui ofițer, educat în timp de pace și părtinit cu privilegii, condiționate tocmai de primejdiile momentului de război. E o situație de război întodeauna când individul intră în conflict cu mulțumirea de sine și cu confortul unei situații

asigurate. El trebuie să renunțe și să nu batjocorească onoarea punctului pe care stă și se înalță.

Cu atât mai gravă e problema vieții și a conștiinței pentru oamenii care-și arogă drepturi de conducere și de comandă, și pe temeiul acestor veleități duc o luptă de întâietate. Ei angajează nația încrezătoare în a se lăsa în voia lor, și au datoria cel puțin să dea socoteală, dacă, incapabili să vadă și să chibzuiască, n-au putut să priceapă la timp un eveniment, să-l ocolească și să piară bucuros le nevoie, cu el. Și greșeala sinceră presupune o responsabilitate. Îndată ce insul se alege din mulțime, ca să îndrepte și să îndrumeze, el nu-și mai aparține. E un mandatar. Și când colo, e un aventurier, un zaraf, un popă gras de vânzare, un cinic al egoismului meschin, care și-a părăsit patria în suferință, ca să-și pună intestinul gros și rânza la adăpost.

Patria, când nu mai e o tarabă, rămâne un loc de ultimă defecare.

1946

CAUZA CAUZELOR

Uneori nu primești să cazi de acord nici cu cele mai juste și mai probante opinii ale cuiva. Individul a reușit să-ți devie antipatic, și din momentul acestui sentiment, poate să fie și exact, și verificat, și genial, nu mai interesează. Un fel de a fi al lui te zgândăre și te indispune și, excitat de prezența inoportună, ești în stare să contești și ora evidentă a unei pendule, la care te uiți în același timp cu el. L-ai scuipa în ochi, ca să vadă ora strâmbă. Neputând să-l ataci direct și să-l dai cu capul de dușumele, îi destrăbălezi certitudinile, tăgăduind evidența. Îți combați propriile tale convingeri, pentru că le

împărtășește și el. E ca și cum ai bea vin din același pahar și te-ai simți contaminat de balele lui. Și aștepți o reacție logică, aptă să prepare violența.

Te uiți la el și-l umpli de cusururi. Ochiul lui sunt ori albaștri ca zerul, ori unsuroși la comisuri, punctate cu o secrețiune. Gura buzată indecent lasă untură. Nasul, ce nas infect! Palma e umedă și-ți mângălește strângerea de mână. Ce-o fi de picioarele lui în ciorapi! În sfârșit, insul e gata lichidat, și-ți pute și de departe și la telefon. Mai ales dacă părerile lui sunt emise cu suficientă și pedanterie, afectate de o intelectualitate critică reportericească și colorată cu anecdote, contactul cu limitele lui cerebrale ajunge o tortură.

Pascal are dreptate. Dacă profilul Cleopatrei ar fi fost mai cârn, fața lumii era alta. Rațiunea chemată în sprijinul cumpenei omenesti și înfățișată ca o metodă concretă de investigație și de stabilizare morală, e deviată continuu de impresie și de fantezie. Refuzi să te înregimentezi într-o fracțiune care te atrage, pentru motivul, pe cât de absurd pe atât de concludent, că ai putea să fii asociat cu preferințele unui animal care-ți dă senzații de carne stricată sau căruia-i curge nara supurentă. Ideea, idealul, punctul de vedere, nu mai răzlesc prin această mască strânsă pe figura semenului tău. Scârba morală sau materială decide și nu poate fi modificată de nici o judecată, mai tare decât orice precept de gândire și hotărâre de voință. Întinzi coarda și plesnește. Istoria e zăticnită mereu de o imagine aparent falsă, și epocile mari și mici ale trecutului, solidar în erori de suprafață cu viitorul, sunt neîntrerupt determinate de un neg cu mustață, de o scursoare sufletească, de un vârf de limbă îmbălat, de un rânjet, de un hohot de voce stridentă, ori de un zâmbet lin. O singură muscă în cazanul cu lapte de pe cuptor te face să-l arunci.

Păzește-te de muscă!

BULGARII

S-a mai vorbit de regimul scriitorilor în Bulgaria, asimilați cu profesorii de universitate, fără să presteze o muncă de biurou pentru justificarea unui salariu suplimentar strictelor îndeletniciri de pană.

S-a mai vorbit și de situația de care suferă sculptorii și pictorii la noi, lipsiți de ateliere și de locuință, posibile, cutezam să afirmăm, dacă statul risipitor s-ar îngriji de singurele justificări pentru state, valabile în toate timpurile și pretutindeni: cele câteva puține arte – și ar pune la îndemâna meșteșugarilor de asemenea lucruri, cu plată spuneam noi, localuri și încăperi adecuate.

E adevărat că-n podul școlii sucursale de bele-arte, câțiva studenți, cu creștetul capului dând de tinicheaua unui acoperiș aproximativ, au beneficiat un timp de niște boxe de vreo șaisprezece metri pătrați, convertite în camere-ateliere. În odaia dureros de meschină, artistul locuia claie peste grămadă, între patru pereți cu materialele meseriei, pământ de modelat, ipsos, vopsele, un cufăr, o ladă, un pat, farfurii, cinci piroane bătute într-un părete cuier, un imens calabalâc pe o palmă de loc.

Însă, pe când o ceată de pictori și sculptori de-ai noștri vizitau Bulgaria, studenții ospitalizați și ajunși unii din ei diplomați ai statului, săraci, primeau amenințarea să părăsească podul, într-o epocă de scumpete sufocantă. E regretabil că acest oficiu de portărei executori a fost împlinit de artiști parveniți la situații oficiale, după ce și-au câștigat o reputație cu picioarele goale în niște pantofi fără pingele. Oamenii devin uituci și dușmănoși în toate profesiile, chiar în acelea care trec prin site de mătase fantomele unei viziuni, ogărită în starea profetică de hipnoză a unui talent.

Artiștii noștri s-au întors din Bulgaria și, ca răspuns la vizita lor, au venit să le întoarcă politetea artiștii bulgari. Contrastul

între ce au văzut românii în Bulgaria și ce văd în România semenii lor de pensulă și modelaj e lamentabil – afară dacă, acoperiți la ochi pentru aspectele de fond, li se lasă liberul văz numai la intrarea în casele somptuoase ale doi, trei, patru confrăți, bogați din familie sau prin snobism.

Unii din vizitatorii Bulgariei ne-au făcut o dare de seamă obiectivă. Artiștii de peste Dunăre au, fără distincție de opinie și atitudine, fiecare un salariu de opt sute de mii de leva pe lună, atelier gratuit și apartament gratuit, în schimbul unei unice condiții, să dea statului, tot gratuit, dacă se mai poate repeta și aci cuvântul, o lucrare pe an. În ce privește valoarea levei ea nu suportă nici o comparație cu incapacitatea leului nostru, viața din Bulgaria fiind ieftină și negoțul negru necunoscut.

Popor de a treia parte mai puțin numeros decât al nostru și de mai multe ori mai sărac, lipsit de genialitățile noastre superficiale și de trăncăneală, sobru, hotărât și tenace, bulgarii au fost în stare să ne-o ia înaintea și să ne dea o usturătoare lecție de umilință.

1946

FISCHER-GALAȚI

I

Îmi vine dintr-o librărie, teritoriul de spirit al doctorului în litere, probabil de la Lipsca dacă nu de la München, orașe în care și-a trăit o tinerețe ardentă, vestea că „Fișer“ ar fi murit. Mormântul acestui mare om cumsecade și prieten incomparabil ar pribegi pe undeva prin America de Sud, poate că prin Brazilia sau Argentina.

Nu știu de ce, de unii oameni se anină o impresie de longevitate fără sfârșit, și vestea dispariției lor dintre lumină și umbră pare neverosimilă. Om nespus de bun, intelectual suculent, jovial, egal cu sine în toate sezoanele de treceri subite dintr-o temperatură într-alta a vieții, o fărâamă sceptic, ironic în sensul lui Anatole France și nițel epicureic, Henry Fișer-Galați a fost în vitrina cu patru străzi din centru, ale Bucureștilor, o figură, și în climatul intimității un savant surâzător și senzual, și colorat, coleg de paletă, a „substantificei măduve“ a lui Rabelais.

A murit Fișer într-adevăr? Nu-mi vine să cred. Dacă e viu îl aștept să vie să-și asculte râmând necrologul, poate că în aceeași casă cu pereții de cărți, din podină la tavan, în care am stat de multe ori împreună, întorcând foile edițiilor lui rare și cartoanele teancurilor de stampe și gravuri. Astăzi prețul în bani al colecțiilor lui ar atinge o cifră cu neputință de fixat în numărul ei de miliarde. Iar valoarea lor abstractă ar fi și mai greu de apropiat, cu frică. Ce-au ajuns aceste comori grămădite în apartamentele din Alea Suter? Le-am văzut descrescând de la zeci și mii de bucăți pe măsura descreșterii averii proprietarului și a mutării bibliotecilor lui de la o adresă la alta. Un popas, un timp la „Bibliofila“, o librărie instalată cu eleganță în palatul Fundației Universitare, a coincis cu suferința că trebuie să se despartă de frumusețile adunate. Știu pe nume și cazurile unor miliardari, care căpătând scumpele lucruri pe nimic, nu le-au plătit nici până-n ceasul prezentului necrolog.

Viața lui Fișer, amicul pictorilor și scriitorilor și mult mai puțin al clasei de bogătași căreia îi aparținea prin moștenire, e plină de humor și de un pitoresc variat. Filosof zburdalnic în universitățile străine, cititor învierșunat de literatură, om de știință variată și om de gust de triplă esență, el avea la Galați, de unde-și trăgea particula de nume, o fabrică celebră, „Albina“, întemeiată de părintele lui, pentru bidoane și cremă de ghete...

– Ce mai faci, dragă domnule Fișer? Îl puteai întreba când scobora din mașina lui, oarecum jerpelită, în fața cafeului „Terasa“ de pe vremuri.

– Vax, dragul meu, și tinichele, răspundea Fișer. Nu vii să luăm o cafea împreună?

Cafeaua era o masă cu tot felul de bunătăți în mijlocul balamucului vesel din sala din dreapta a gospodărescului local, ținut și creat de un distins negustor de agremente, Steriu. Ion Minulescu țipa bătând chibriturile și cerând o porție de dulceață „mai mare“. Bratu reclama o nouă picătură de rom în svaț sau explica – „Idiotule!“ – muzica proaspătă a lui Debussy, ori comenta – „Ignorantule!“ – pe Horațiu. Bratu era vărul lui Barbu Delavrancea și ministru *in partibus* în Departamentul Afacerilor Străine. Camil Ressu creiona o schiță pentru un tablou. Iser apărea cu nedezipitul lui de buze trabuc. Unii citeau, unii scriau un reportaj, o cronică, o poezie. Terasa era o redacție universală. Dospea mocnit o cocă din care avea să crească aluatul literaturii următoare și la care, într-un fel sau altul, punea mâna și punga, ca să fie frământată mai bine, și Fișer-Galați, cu o discretă și foarte bine-venită dărnicie.

Tinichelele „Albinei“ treceau Atlanticul și Pacificul în vapoare încărcate cu bidoane. Se pare că erau ieftine și bune. Marele client al fabricii din Galați era Imperiul japonez...

Ultima dată l-am văzut cu brațul drept răstignit de o schelă portativă, chirurgicală: căzuse din tramvai. N-am știut când a plecat din țară pentru un exil în eternitate. Îl așteptam să se întoarcă...

Fișer-Galați a fost primul meu editor. *Cuvintele potrivite* au apărut cu cheltuiala lui, sub egida Fundației Principelui Carol. Am scos cu el, când sărăcise aproape de tot, el cu cheltuiala și subsemnatul cu titlul și manuscrisul, în 1934, „cartea cea mai mică din lume“ în „Biblioteca Mărtișor“, 21 pagini, ceva mai scurtă decât un chibrit. În amintirea

prietenului, coeditorul va duce înainte, în curând, microscopicele ediții.

Unuia din cei mai dezinteresați și mai devotați lui, condeii românesc îi rămâne dator măcar o biografie.

II

Conduc de mărturia unui om mâhnit și bine informat, către Valea Plângerii, am participat nu cu prea multă încredere, dar cu toată tristețea, la înmormântarea lui Henry Fischer-Galați, prietenul inimos al scriitorilor, pictorilor și al cenacelor de odinioară. Împărtășeam cititorilor care l-au cunoscut știrea decesului, utilizând vorbele la perfectul compus și la imperfect, cum se cuvine într-un elogiu adus unui dispărut, care *a fost* și care *era*.

Mă grăbesc să rectific și timpul gramatical și melancolia stârnită. Fischer este, trăiește, și nu trăise în America de Sud: el trăiește în carne și oase în insula Cipru... Numai că trăiește prost, foarte prost. Și-a pierdut, nefericitul, un ochi, văzând întrucâtva cu cel ce i-a mai rămas.

Numeroase telefoane, dovedind a fi falsă impresia că semenii aleși sunt repede dați uitării, m-au supus unui interogatoriu sentimental de care m-am achitat pe cât am putut. Informațiile exacte n-au zăbovit. Pe când mă gândeam cu îngrijorare la un prieten, de care nu mai auzisem până sâmbăta trecută nimic, el se interesa în scrisorile lui de mine, rubedeniile sale păstrând în ceea ce mă privește o discreție exagerată. Singurul individ căruia el nu i-a scris totuși niciodată, se pare că am fost eu. Sunt foarte bucuroși. Indiferența aparentă față de cei mai de aproape ascunde uneori o dragoste reală.

Fișer după ortografia noastră (el e autorul celui mai răspândit și mai practic manual de ortografie românească, tipărit la „Tiparnița“ lui), duce o viață grea în insula Cipru și trebuie urgent ajutat. Nu ajutat cu bani, ci cu forme

administrative, cu hârtiile de la guvern, necesare întoarcerii lui în țară, unde are oarecare stare. Inteligența, erudiția și înalta corectitudine a lui Fișer nu sunt de prisos în România și la București, unde e de crezut că aurul moral, dacă nu-i de o valoare egală cu medalia sau cocoșelul, e încă în oarecare urcare. Cine ar avea bunăvoința dintre personagiile cu influență să intervie pentru ca bunul nostru compatriot să se întoarcă? Îmi închipuiesc că nu e nevoie de altceva și de mai mult ca de o fărâmă de bunăvoință. Fie-vor în stare rândurile de față să fixeze atenția cuiva o secundă? Ar fi de-ajuns.

Dacă n-aș fi un ins rătăcit și singuratic, dacă aș dispune de ceea ce se cheamă raporturi și relații, mi-ar fi ușor să cer undeva, unde aș fi îndreptat, o audiență, și nu prea greu, bănuiesc, să obțin repatrierea lui Henry Fișer, imobilizat într-un ostrov al Mediteranei. Poate că și condeii poate folosi la ceva, bățul în care șchioapătă pe hârtie inima și conștiința. Odată, pe neștiute, distinsul meu traducător în limba germană, tânărul bucovinean Weissglass, a scăpat din fața plutonului de execuție, în Transnistria, mulțumită manuscriselor ce-i atârnav din buzunar. Ofițerul care trebuia să comande „foc“, mi-a spus mai târziu rescăpatul, era gorjan. De astă dată nu ar fi suficient un sublocotenent. Ar trebui un ministru...

Henry Fișer așteaptă în Cipru cu familia lui, doamna Eugenia Fischer și doamna Emilia Hart.

Iată exactă și adresa acestei cinstite familii: Pedhoulas, Cyprus.

1947

BUNUL SFĂTUITOR

I-aș răspunde tânărului care m-a vizitat cu o scrisoare de recriminări: „Nu căuta să ai dreptate cu orice preț și împotriva tuturor“.

Fără voie, plângerile corespondentului meu neașteptat mă dau cu șazeci de ani îndărăt, în banca primei clase de școală primară, și parcă mai aud glasul dascălului meu defunct, de abecedar, diaconul Abramescu, zvelt și blond, dându-ne prietenește povețe. Sentințele lui solemne începeau cu *Când* și cu *Dacă* și uneori cu *Adu-ți aminte când...* Stilul semăna cu înscricțiunile monumentului: Atheneul Român... Ministerul de Interne... Direcția Generală a Căilor Ferate... Rugați-vă pentru el... Casă de Sănătate... jumătate bombastic, jumătate funebru. N-am putut niciodată citi sfaturile pentru tineret cu o senzație deosebită de textul firmelor decisive: Regia Monopolurilor Statului sau Academia Română. Nu sunt numai coincidențe de epocă: e vorba de omogenități și de substrat.

N-aș ține să intru inevitabil cu caligrafia mea în maniera literară a zugrăvirilor de litere și a săpătorului cu dalta a marmorei de mormânt. Prefer iscălitura cu parafă savantă pusă, degetul pe pata de cerneală a unui semn analfabet.

Sfatul cel mai lapidar pe care l-aș putea da tânărului din scrisoare e de principiu: să nu-i ceară nimănuia niciodată, orice sfat fiind fundamental inutil, în viață ca și în literatură. Am cam simțit acest funest adevăr, de la șaisprezece ani, când l-am cunoscut din întâmplare pe Caragiale, încă voinic și cu fulgur mustății zbârlit a ștregărie.

– Mă, tu scrii! mi-a spus, amenințându-mă cu degetul arătător.

– Zău că nu scriu! domnule Caragiale.

– Te văd după cum îți joacă ochii... Arată-mi și mie, măi băiete... de binele tău... Te învăț câteva lucruri, pe care le-am aflat și eu târziu... Nu pierde timpul bâjbâind.

De prisos! Experiența unuia nu se prinde de altul. Încă, două sensibilități nu s-au putut surpapune liber în miliardele de indivizi succesivi, îngropați în bulgărele rotund de lumină al planetei. Ce știe unul, poate trece în oarecare măsură altuia,

prin osteneala celui din urmă, dar din știrile tale proprii să faci un precept cu care să smulgi din matca lui de ondulare pe un om oarecare, să-i deviezi traiectoria, conștiința îți interzice – și-i zadarnic, în afară de sfera unui trist servilism. Și nu din știute, ci din simțite dacă poți aduna ceva. De două mii de ani predică Iisus de pe Munte și încă nu văd împrejurul meu nici un creștin, nici în straiete lungi, nici în scurteici. A dat un anume De Kempis *Imitația lui Christos*, despre care se spune că ar fi o admirabilă carte. Ce-i imitat e inexistent. S-a produs imitarea scriitorilor clasici. E ceva, ca în antipirină, dar nu-i nimic.

Vrei să scrii? Vrei să te însori? Vrei să trăiești? Vei să mori? Nu întreba. Fă cum te taie capul. Lovește-te de cornul întunericului, o dată, de două ori, de zece ori: frânge-l sau lasă-te frânt. Nu se poate să nu fie viața o diavolie, de vreme ce niciodată nimeni nu înțelege pe nimeni deplin. Ei bine, această margine mică neînțeleasă e totul.

Măi băietе, dacă-mi dai voie să repet apelativul lui Caragiale. Mii și mii de pedagogi și câte un profet din când în când ne dau numai sfaturi și îndrumări, de sute de veacuri. S-a lipit ceva de noi din tot ce-au trāncānit ei în bucurie sau în rāstignire?

1946

NEHOTĂRÂRE

Avea patru nasturi la palton și a ieșit din tramvai, fără nasturi la palton. I s-au furat? Cum i s-au furat? Îi ținea în buzunar? Nasturii de la haine nu se poartă-n buzunar, erau cusuți la locul lor. Atunci? Uite cum: nasturii se fură prin rāsucire. Încearcă și dumneata.

Îi mai căzuseră doi nasturi de la pantaloni. Alți patru, de sidef, lipseau după spălat, de la cămașă. Nu are nasturi în casă, nu are ață, nu are ace. N-a mai cumpărat, dinainte de război. Cumpără cineva ace? Era ridicol.

Toate mărfurile au devenit lexicale, atârând de două verbe: a se rupe și a se încovoia. Fabricați din zer de brânză, nasturii se pierd numaidecât. Ața de hârtie. Acul se frânge. Zece lei unul cu gămălie. A cumpărat rufărie și-n albie s-a topit. A cumpărat o păreche de ghete: erau de mucava.

Curg robinetele, gărlă. Du-te și cumpără garnituri. Uite-le. Nu țin, sunt de cocă. Închidem apa definitiv. Ai luat fitil? Am luat. I-am dat foc și s-a dus numaidecât, și s-a spart și sticla de lampă. Alta nu se mai găsește. Dar săpunul? Nu face clăbuc. Supărat, am intrat într-o berărie și am băut o halbă de scursoare. Sare amară? Nu este. O să bem o sticlă de vin purgativ: două sute cincizeci de mii de lei flaconul cu muzică și diseur. Acasă n-are farmec. Lui îi place vin cu Maria Tănase la ureche.

Și-a făcut câțiva prieteni de chef. Erau de tinichea.

Substitute, erzațuri, surogate. Civilizația s-a intensificat. Nici principiile nu mai au același gust, ca pe vremuri, dar sunt în schimb mai avantajoase. Cauți un om, încă din vremea lui Diogen. Are măcar lanterna lui fitil adevărat? Un om: un stăpân ori o slugă? Un camarad? Un frate? Franțuzul zice totuna: kif-kif – și franțuzul știe câte ceva, de pe la Montaigne, Rabelais, Pascal, Montesquieu. El a citit și pe François. Știi care François, nătărăul de Villon!

Așa, vasăzică, fără nasturi, fără lampă, fără cămașă, cu picioarele goale și fără prieteni, umblăm după mărfuri inexistente, rățăciți de o firmă, păcăliți de o așteptare, induși în eroare de călindar, de ora fixată, de întâlnire făgăduită.

Îmi dai voie să aprind de la țigara dumitale? Bucuros! Țigara s-a stins.

CANDELA FECIOAREI

Desigur, desigur... Munca nu dă talent. Așa vrea pravila neînțeleasă, artistul să fie trândav, iar celui muncitor să-i lipsească miezul impalpabil. De ce muncesc eu? mă întrebi. Crezi că-mi place? Nicidecum. Din douăzeci și patru de ore muncesc douăzeci. Ai mi-ar plăcea și mie numai opt, opt să mă odihnesc și să mă bucur de alte opt: de trei ori opt = douăzeci și patru. Împărțit în trei, aș muri de foame și muncesc ca să trăiesc, dar îmi spun că mă devotez. Nației!... Ai alergat zece ani, lacom, după un crâmpei de panglică violetă și după ce-l capeți și-i arborezi simbolul la cheutoare, răspunzi la felicitări stingherit de ochiul ironic care te examinează că ține să fii decorat, nevasta. Vrei să faci plăcere nevastei, te devotezi. Eu îmi iubesc țara, îmi trebuie un fetiș: d-aia trăiesc, căci dacă n-aș trăi, n-aș mai putea-o iubi. Vreau s-o iubesc măcar o sută de ani. Nu mi-am iubit-o șazeci de ani îndeajuns.

Desigur, desigur... Talentul e ceva necontrolat și anarhic. Crezi că degeaba se supără filosoful, care ar vrea să-l aibă coala, în mână, ca o cutie de chibrituri, să le numere și să le numeroteze, să le dea foc și să sufle-n ele?

Nu-l poți împiedica, n-ai ce face, are talent. Absurd și stupid, pot să mă opui, pot să-l contest dar măgarul, din doctoratul meu rage în conștiința secretă: „Are talent!“ Te gândești să faci o carte și să demonstrezi că talentul e o născocire de agramăți.

Desigur, desigur... Munca este necesară. Muncești întâi în silă, un an, doi, nu știi câți, și începi să te obișnuiești cu ea. Totul e să nu începi să te lauzi și să nu propovăduiești că munca e așa și pe dincolo, morală sfântă, să faci din ea un drept când nu e – vai! – decât o datorie, o servitute, un mijloc de a umple traista pântecului de trei ori pe zi. Ah! lasă-mă să casc și să mă-ntind: aș dormi dar mă sperii că-ncep să curgă notele de plată și n-aș avea cine să mă scoale să le achit. Iar cere

editorul un volum? Și dumneata ce vrei, tot un volum? o colaborare? un articol?

Trebuie să lucrezi mereu, mereu, toată ziua, toată noaptea. Să-ți între deprinderea în sânge. Să simți când nu te găsești în ceasurile de lucru în atelierul tău. Să te scârbești de tine dacă te surprinde timpul fără un program la un banchet la teatru. Să ajungi la extrema necuviință refuzând cu melancolie o petrecere, o invitație, o călătorie, o conferință. Să nu te mai oprești, să muncești, să te gârbovești, vită intelectuală. Mai bagă de seamă ceva, munca nasului în manuscrise și cărți dilată longevitatea ca să dureze cât mai mult corvoada, căratul cu spinarea, pe genunchi.

Căci iată ce se întâmplă, colega. Fecioarele umblă pe întuneric, șovăind în văzduh cu candelile lor aprinse: o candelă, o scânteie. Și pot să nimerescă o dată la mansarda ta și să nu te găsească. Ele trec o singură dată, dacă nu le aștepti, și dacă au venit o dată și te-au găsit, poate că mai vin o dată, poate că mai vin de mai multe ori și se învață cu tine. Le-auzi șoptind. Au spus așa: „Nebunul ăsta e todeauna la masa de lucru. Haideă până la el. Lampa lui e nestinsă.“

Șapte bătăi în ușă. Pofțiți domnișoarelor Fecioare...

A doua zi se va spune în oraș că mirele confuz, intimidat și peltic de atâta slavă, are talent.

1946

„TALENTUL MEU“

Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, felicitat pentru o carte a lui, în sfârșit apărută, nu e ce pari a crede dumneata. De ce m-aș ascunde și ți-aș părea năzdrăvan? Talentul meu te farmecă, dar talentul meu e o tortură. De la mintea la condeiul

meu e un drum de piedici și de prăpăstii, amenințat la fiecare cotitură să mă prăbușesc ori să cad în golul fără fund. Mă târăsc când ca Iov pe coate și pe coaste, mă duc când pe brânci, când în cârji. Suișul e greu și-l sui cu povara mea, încet, încet.

Dacă ar fi numai o muncă de suprafață, n-aș fi nefericit. Trebuie să ar prin buturugi și să le smulg din locul lor zidit, cu plugul. Câteodată mă duc până-n adâncul pământului ca să le scot din el.

Nimic nu-i pentru mine lesnicios. Sunt blestemat să stărui acolo unde altul fluieră și trece. Dacă nu stau neclintit, pana, cea mai ușoară dintre scule, îmi ajunge grea ca un bolovan de plumb.

Nu am odihnă, nici sărbătoare. Toate plăcerile mie-mi sunt refuzate. Mă gândesc: otrava mea, și uit lingura în supă, ademenit nu de o idee distinctă, dar târât ca de un nor confuz, care mă ia cu el și mă duce. Stau locului și călătoresc. Carul a rămas pe loc și roțile lui fug înainte.

Nu am talent, am o turburare. Cuvântul îmi vine greu în condei. Îl șterg de zece ori și tot nu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare. Sunt bolnav de ceva, bolnav de nedeslușit și dorm neîntrerupt. Un singur lucru le cer oamenilor care mă iubesc, să mă lase singur, să nu mă ceară, să nu mă cheme. Că dacă sunt în stare să fac ceva, nu pot izbuti în vuiet, în ropot și alarmă: îmi trebuie liniștea de la început, aceea în care plutea peste ape cuvântul.

Dumneata crezi că lucrez ca o mașină de tipar, că pui hârtia, învârtesc de roată și iese scris. Nu, dragul meu! Nu m-am născut înzestrat cu facilitățile pe care mi le-aș dori. Capul mă apasă ca o piatră. Am ajuns la sâmburele țărâni pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredelești și să deschizi o galerie, pas cu pas, palmă cu palmă. Tot ce-i de mine: sunt un cuceritor tenace și neînduplecat și numai într-un etern întuneric. Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care țâșnește rar o vână de argint: mă duc până la ea cu lopata. Câtă

sfortăre îmi cere mie, ca nimănuia, orice bob de nisip, e de neînchipuit.

Lăsați-mă singur, le spun prietenilor mei, și nu vă supărați. Numai așa vă place condeiful meu, pe care nu trebuie să-l pierd.

1946

GORJUL ȘI „GORJANUL“

E aproape ridicul că și ofensele, odată trecute în amintire, îți fac plăcere să-ți fie evocate.

Astfel, lagărul din Târgu-Jiu, trăit în 1943, pe la sfârșitul toamnei și începutul iernii, îmi trece pe dinainte, ori de câte ori ajunge până la mine un zvon sau mă întâlnesc cu câte unul din „colegii“ de internare. Cei mai mulți din ei, pentru mine, au dispărut. O simplă știre banală de ziar, că proprietarul unui cal furat, la Novaci ori la Bumbești, dă recompensă cui îi va conserva iluzia că-l mai găsește, joacă rolul unui declic. Imaginile lagărului se îmbulzesc. Sumedenii de priveliști și personaje se succed într-un film al aducerilor-aminte, fără sfârșit.

Oamenii și cei mai antipatici, cu care ai viețuit un timp la închisoare, constrânși la monotonia supravegheată a unui program jignitor pentru toți, îți reapar transfigurați, fiecare în dimensiunile și culorile unei păpuși, aruncată în sus și jucată în labele de mătă, ale destinului, amuzat să le zgârâie și să scoată din târâțele lor o picătură de sânge. Iată-i trecând unul după altul, în grupe și convoaie, pe un petec de viață. Din cabanele lor de mucava la bucătărie, la ateliere, la zăbrelele porților interioare. Prin crăpături se zărește carul cu boi al țaranului liber, pe șoseaua netedă, străbătută la pas cu copita și opinca.

A mai venit cineva de la București cu două geamantane... Poate că-ți aduce vreo scrisoare. E un nou deținut, însoțit de agentul de poliție, însărcinat cu depozitarea lui în loc păzit cu sârmă ghimpată și sentinelă... Ce a mai făcut și asta?... Nu a făcut nimic. I-a scăpat o vorbă către prietenul de încredere, care l-a denunțat contra unui bon de plată, achitat într-un biurou confidențial. Lumea îl împresoară: ce mai e nou? Individul nu prezintă nici un interes și încercând să paradeze eroic, îi bate inima de o frică ascunsă.

Nu cred să existe o instituție mai eficace pentru educarea și apropierea oamenilor ca pușcăria, în toate formele ei, născocite de civilizația becului electric și a transformatorului motorizat. Arta de a governa cu lacăt și cu condeiul amortit are nevoie de acest indispensabil adjutant. Un bun reformator; purtător de grijă față de seminția umană, va putea să-și facă un ideal din înmulțirea temnițelor, organizate cu o poliție vastă pentru cultură în smerenia, umilința și trivializarea sentimentului de independență, propice condiției umane.

Alte închisori și arestări din timpul îndeletnicirilor mele de scrib aproape le-am uitat, ori îmi amintesc de ele incidental, din când în când, prin coincidență fortuită. Lagărul din Târgu-Jiu îmi e constant și periodic prezent. La o săptămână, la două, poșta oltenească îmi aduce ziarul „Gorjanul“. Cum sunt și eu o țară gorjan, o dată prin lagăr și o dată prin ascendență, mă reped numaidecât să-l desfac. Am neamuri de Tudori la Cărbunești, pe care nici nu le cunosc. Dar mi-e dor de ele. Materialul ziarului mă interesează orișicum și orișicând, fie că un sătean are de vânzare două „dramuri“ de pământ, fie că s-a sfințit biserica din Huluba-Pociovaliștea ori că familia Pupăzan din Bârsești face un parastas pentru fiul ei Paulică, decedat acum un an, „după o suferință numai de două ore“.

Directorul ziarului, domnul Jean Bărbulescu, îl scoate de douăzeci și trei de ani. E un personaj scurtac, bondoc și un om de mare ispravă, de care mă leagă o ineluctabilă suvenir. Lua

drumul adeseori până la închisoare. Mă aștepta în biuroul comandantului, colonelul Leoveanu – alt mare om cumsecade – și scotea din buzunarul paltonului, pentru deținut, o sticlă de „apă minerală“. Clocea subt dop, de ani de zile, cel mai bun vin sau rachiu. La pușcărie, o picătură de drojdie e animatoare.

Ultimul număr al gazetei domnului Jean Bărbulescu, care trebuie felicitat, descoperă și un real talent de satiră strecurată. Semnătura Picador, din articolul *O recenzie cu reflecții digitale*, e revelatoare. Gorjul e sărac și chinuit. Gorjul a dat pe Tudor Vladimirescu. Gorjul e viu. Gorjul gândește. Sus, Gorjule, sus!

1946

D. ANGHEL

II

Când trăiești mai mult și ai trăit laolaltă cu pana și călimara, înmormântând pe unii și dezgropându-i pe alții prin spațiul și cimitirul hârtiei, îți aduci singur mustrarea că viața face din tine un cioclu cu lumânarea aprinsă printre plopî și terebinți.

Doi artiști, ale cărora ultime zile s-au scuturat odată cu frunzele în ceața lui noiembrie, poetul Dimitrie Anghel și cântărețul Gheorghe Folescu, au împlinit la numărătoarea morții treizeci și doi și treizeci și șapte ani.

I-am cunoscut pe amândoi și amândoi s-au sinucis.

Despre cel dintâi am o amintire curioasă. Vorbiserăm de câteva ori câte puțin, păstrând în ce mă privește rezerva potrivită cu contimporanii, care nu câștigă întodeauna să fie prea mult apropiați. Stima din depărtare e o formă de politețe, ferită de surprize. Lucram la o gazetă cu o regulă interioară anarhică. Adeseori, nu puteam lua cunoștință de

cuprinsul uimitor al ziarului decât la apariție și trebuia să demisionez periodic și tot așa să primesc asigurări pentru un control eficace, călcate succesiv.

Anghel avea de apărut o dragoste, a cărei eroină a două tragedii consecutive, mândră de a repartiza fatalitățile romanțioase, izbutise să excite în public și la confrăți o repulsie nedeghizată. Susceptibilitățile maladive ale poetului, fascinat și iritabil, sporeau pe măsură cu imperativele. Doamna, pasionată să-și plătească indiferența de opinie față de încercările sale literare prin pana docilă a fostului amant, devenit pentru salvarea dezechilibrului unei prietenii înșelate un soț gelos, dezamăgit și irascibil. Deja spiritul lui polemic dezorientat încercase un eșec al bunului-simț, insultând într-un articol caricatural o rivală literară a soției, pe Izabela Sadoveanu, profesoară, scriitoare și colaboratoare critică a fostei „Viața românească”, ediția Ibrăileanu.

În ziarul la care mă refer, eroina era, din pricini binecuvântate dar exploatare cinic și meschin, sistematic săgetată. Mă întâlneam la cafenea cu ochii fulgerători ai lui Anghel, dar era indiscret și necolegial să-i divulg de ce nu mă împăcam cu geniul de ieftină satiră și cu procedeele din propria mea gazetă. Îl lăsam să deducă din contraste, dar el nu-și putea stăpâni febrilitatea până la obiectivism.

Într-o seară, nu fără sentimentul tacit al ușurătății ardente a nevestei lângă grațiile brutale și voluminoase ale căreia ființa firavă a poetului se osifica treptat: Anghel era hotărât să întreprindă o crimă burlescă. Eram acasă. Suna cineva și m-am dus să deschid. În lumina becului de la ușă, poetul Anghel ținea un revolver enorm îndreptat spre mine și mâna-i tremura cumplit, atât de greutatea armei cât și de emoția gândului că peste un minut el avea să fie un asasin.

Am înțeles și am râs. Scena i s-a părut și lui inacceptabilă. A râs și el. Am întins mâna să iau revolverul și el mi l-a dat. Văzându-l că șovăie pe picioare, gata să cadă de-a-ndaratele pe

scara din spatele lui și să-și frângă spinarea, l-am luat în brațe și am fugit cu el în apartament, lungindu-l pe o canapea. Era ușor ca un palton. Am stat lângă el. I-am dat un pahar de limonadă, a băut o cafea, am fumât cu el.

S-a înviorat.

Și-a trecut mâna peste ochi. Mi-a spus: „Ce bine e în casa dumitale! De ce n-am și eu un cămin liniștit?“ Ne-am îmbrățișat. Mi-a povestit comedia funestă în care trebuia să joace. Lăcrima. Urât ca naiba, dar expresiv, vâlvătaia unei speranțe subit aprinsă în sufletul lui îl făcea frumos și copilăros.

Din seara aceea n-am avut prieten mai delicat și mai cald ca Dimitrie Anghel. Intram alături într-o fază morală imposibilă. Îmi reproșa că nu ne vedem decât de două ori pe zi. Prezența mea îi ajunsese un medicament și tonicitatea leacului creștea în raport invers cu violențele din căsnicia lui. Această prietenie angelică a ținut până la cunoscuta dezolantă dezlegare.

În Montmartre, midinetele și fetele din boema literară îl strigau: Mitif! Trăsese în cartier un alt român, un oltean din Craiova, Mity Golfineanu, creatorul unui gen ilustru de revistă săptămânală, „*Le Cri de Paris*“, unic în toată lumea și inimitabil. Mity, Mitif păreau că se găsesc în prelungire și astăzi ei se suprapun și pentru balerinele de la „Moulin Rouge“ se confundă.

Sărmanul Mitif!

1946

OAMENI ȘI OAMENI

De unde a căpătat țăranul nostru această maturitate, care face de rușine pe orășeanul cărturar și educația lui de

domnișor? El a parcurs cantități de noțiuni, ajunse atât de familiare încât el nici nu le mai gândește, necum să le vânture, să le citeze sau să pornească de la ele. Pentru că el tace, cetățeanul superficial îl crede prost, pe când prostul propriu-zis începe din Universitate; pe când săteanul începe după ce bulevardierul, teatralistul și combinagiul s-au sleit. Educația acestora, după diplome și doctorate, se face în instituțiile cu intrare și cu mese asortate, la cafeu, în taxi și în tramvai.

Dacă ai urmărit evenimentele petrecute într-o viață de om ai văzut că întodeauna lumea noastră s-a despărțit în două lumi, o minoritate parfumată zguduită de spaimă și un popor pietrificat în certitudini trăite două mii de ani, indiferent la evenimente. Domnișorul are o memorie personală, improvizată din zdrențe sufletești corcice. El seamănă cu biletul de tramvai, continuu reînnoit, dintre două distanțe: la stație se aruncă și nu mai e valabil. Celălalt, țăranul, are ținerea de minte milenară. Cu aceeași căciulă și în aceleași opinci el vine mereu în pas egal, cu oile lui, din vremurile de dincolo de fruntariile mișcate neîntrerupt.

L-am văzut de mai multe ori pornind la război. Mă înșel. Cuvântul e falacios și entuziast: l-am văzut plecând, l-am văzut ducându-se, nu pornind. Priveliștea se petrecea în capitală. Pe trotuare, domniile civili tremurau, dacă nu de o frică galbenă, de o îngrijorare negricioasă, și prin fața lor pășeau în uniforma lor prăpădită țăranii molcomi, liniștiți, către foc; aceiași țărani ai voievozilor din timpuri, ai căpeteniilor de odinioară de demult. Ca să prindă un succedaneu de colaborare și un plagiat de bărbăție, trotuarele aruncau pachete cu țigări și balcoanele flori, fără să emoționeze gravitatea calmă a plugarilor în arme.

În 1907, răbdarea țăranii a irupt. Ca la un semnal, pe care nimeni nu-l dăduse, ridicat din brazdă, flacăra țâșnise o dată din două puncte diametral opuse la o depărtare de cinci sute de km între ele. Parlamentul era în ședință de primejdie națională. Șefii își pierduseră mintea și partizanii nu se mai

puteau ține pe picioare. Un zvon: țărani din Vlașca și Ilfov au intrat în București. Teroarea înfrăți subit partidele politice și, în așteptarea morții, guvernul și opoziția au împins ridicolul până la îmbrățișare și sărut. Oamenii de stat mijlocii știu numai să guverneze prost nu să și moară frumos.

N-a fost nimic. Vlașca și Ilfovul aveau de furcă acasă, nu pe Dealul Mitropoliei.

Domnișorul știe geografie, istorie și politică. El se întreabă, în totala lui lipsă de poziție morală și de criteriu precis, ce face străinătatea, când izbucnește evenimentul, dacă n-a apucat să-și puie mușchii fesieri la adăpost în aceeași străinătate, mai dragă decât țara lui de venetic.

Stan și Ion nu se întreabă nimic. Ei știu ce știu, de la pământ, și neturburați cad sau se întorc cu același pas liniștit și mut. Ei știu să aștepte. Ceasornicul lor, care nu-i de buzunar, nici de brățară, e cel mai precis.

1946

ION LUCA

Am citit, cred, toate lucrările domnului Luca. Vreo șase, șapte, nu mai știu. Pentru că n-am trecut de faza lecturii și nu mi-a ajuns nici curiozitatea literară, în ceea ce privește pe noii candidați ai dafinului nostru literar, la gloriosul scepticism. Aș cuteza chiar să afirm că interesul mă poartă de preferință către debutanți și scriitori tineri, ceilalți fiind prea repede și prea uniform ajunși niște farmaciști de provincie, monotoni, și care repetă rețeta standardizată la un singur medicament universal. La febră, la cord, la stomac, la gangrenă, la dureri de cap și de picioare, literatura se ia la întrecere, burghezită și neîncoronată de probleme personale, cu o pilulă bună de toate și de nimic,

care ocupă de patruzeci de ani pagina de publicitate din gazete, pentru descurajați și creduli. Mă simt obligat să urmăresc gradația periodică a personalității artistice prin continuile generații, fără să mă dezarmeze nici similitudinile, nici copiile, nici emfaza goală.

Domnul Ion Luca lucrează exclusiv pentru teatru. De ce exclusiv, asta-l privește. Dar privește și spiritul critic, care trebuie să vadă aci un fel de a fi determinat, și acest lucru are însemnătatea lui. Nici studiile sale, două doctorate *magna cum laude*, nici clasicismul sever, nici cariera de preot, căreia i se consacrase la început, nu concordau cu scena și cu meșteșugul de spectacol. E, prin urmare, vorba de o determinare ineluctabilă și adâncă, de un instinct, și cazul trebuie cercetat cu seriozitate. Datele de originalitate a formației spirituale, demne să reție atenția, sunt de ajuns. Le-am aflat mai târziu, după ce l-am citit pe domnul Luca, și am datoriat să privesc stăruința și prezența acestui scriitor ca un caz. Teatrul trebuie văzut: nu m-am învrednicit să-l văd. Iar fiindcă știu să citesc, m-am obișnuit oarecum să și văd.

În ce consistă cazul domnului Ion Luca? Să vedeți. Scrierile sale pentru scenă cunosc cele două consecințe demonstrative, când se produc paralel, ale ivirii unei personalități exacte: succesul și insuccesul, rând pe rând și alternativ. Nu și insuccesul de public – asta e încă altceva – ci de cronică dramatică. Această specialitate, pe care o poate profesa orișicine, de vreme ce mă vâr într-înșă cam în silă, și eu, după ce am abandonat-o net, acum vreo douăzeci și cinci de ani, e în mare parte monopolizată, ca și însuși teatrul. Când găsești în presă o părere distonantă în raport cu o părere unică, distribuită majorității cronicarilor, ca dintr-o centrală regizată, ești mulțumit și acolo de prezența unei judecăți în răspăr cu normativul intereselor apărute solidar. Cronica de teatru e ocupată de câteva nume, care ocupă intermitent și afișul, iar

principiul „laudă-mă ca să te laud“ trece din culise în redacții și invers, pentru cele mai riscate ineptii.

Luciditățile de scriitor ale domnului Ion Luca sunt frământate. Se observă în textul lui că pana nu scrie de-a joaca, de-a licheaua și de-a succesul facil. Condeii trădează o vocație de suferință. Inegal adeseori, adeseori revelator, tragicul lui frumos ține de conștiință, de o atitudine categoric situată în fața universului, închis în lacăte grele. Nu pot fi tratate dimensiunile acestui scriitor cu centimetrul și cu ochelarul. Ele vin de-a sine în cuadrant și teodolit.

Până la totala înflorire a daliilor sale, care făgăduiesc teatrului românesc o mare exuberanță, ar trebui, pentru onoarea epocii, ca la cazul domnului Luca să corespundă simetric tihna utilă a unei fertilități, ce se anunță valoroasă: cine trăiește are timpul să vadă că nu vorbesc numai ca să mă aflu în treabă. Sunt informat și contrariat să fiu indiscret, cum că autorul trăiește neînchipuit de greu.

Prezența în literatura dramatică a domnului Ion Luca turbură crocodilii confortabil instalați.

1946

LUCRUL MIC

Pe câmpiile răspândite către zare, prin buruienile dure, rămase aspre din seceta verii, oamenii, câte doi, câte trei, șchioapătă pitiți în ceață, ca niște căutători de izvoare, obișnuiți în țara franțuzească să parcurgă șesul cu o praștie de alun ținută de coarne. Ca figurație și peizaj, unui strein i s-ar părea că prin dreptul zăbrelelor mele se petrece un spectacol de nebuni, ademeniți să prindă peștele din pământ și neguri.

Zile întregi ei pășesc cocoșați unii după alții, cu câte o trestie sau cu mâinile goale, ca niște aripi sucite din subsuori.

Vânătorii de scatii și sticleți se întorc de cele mai multe ori cum au plecat, îndârjiți a doua zi să reînceapă, și nici cu cleiul de pasărar, nici cu colivia-cursă nu izbutesc să prindă pasările inteligente și vioaie. M-am ținut cu ochii după ei și-i văd cu plăcere păcăliți.

Două instincte turbură pe om: să afle lucrul invizibil și să-i răpească vizibilului libertatea: intelectualii și exploratorii. Niculae Marin, care când nu fuge după vrăbiile galbene și roșii, își înșeală plictisul cu barbutul, încercând norocul de-a dreptul sau prin măsluire, se găsește pe linia lui Pasteur sau a unui astronom, chinuit să descopere prin calculare o stea necuprinsă de telescopie și care strălucește în vastul ei întuneric ascuns, poate că de sute de mii de ani, indiferentă creionului și fracțiilor unui matematician, vânător de licurici din infinit.

Lucrul mic e lucru delicat, și marele tot se reduce la mic, dacă-i alunecă omului prin pipăitul cu mintea. Cine spunea, ca un adevăr istoric în sfârșit revelat, că pe om îl interesează numai câștigul și materia negociată? Omul a fost întodeauna, dimpotrivă, atras de lucrurile mici și gratuite. Inteligența lui caută firul de pleavă în natură, și pentru interiorul lui bibeloul. Cele mai de preț lucruri ale lui sunt tablourile, figurinele de porțelan, bijuteriile, personajele de ceramică de Tanagra, vasele de lut, icoanele, cărțile. Universul adevărat al omului e întocmit de obiecte minuscule.

Un copil apucase să prindă o pasăre necunoscută, aurie și neagră. Făcuse o descoperire echivalentă cu diferențialul lui Newton, și își iubea pasărea cu un dezinteres sublim, strângând-o-n golul palmelor ridicate la buze, dorind să o sărute. Voia să doarmă cu ea, să o culce pe perina lui. L-am ispitit să i-o cumpăr ca să-i dau drumul și copilul a rezistat la toate ofertele succesive, mere, nuci și bani, până i-a scăpat

pasărea și a zburat. A plâns și a oftat, și suferința a rămas în el și după ce i-am dat merele, nucile și banii.

1946

ONORATE DOMNULE CORECTOR

Nu știu cum v-aș putea fi mai agreabil și m-aș sili din răspuseri, nu să vă fiu simpatic – cum aș putea să îndrăznesc? – dar să nu vă ajung prea nesuferit.

Ce v-am făcut că vă țineți de capul meu cu un spirit de sadism care mă zgândăre până în cele mai intime ale mele boarfe sufletești? Ați putea să fiți mai binevoitori cu nemernicia mea și să mă ocrotiți nițeluș, nu prea mult, puțin de tot, o țără, cum se zice pe la noi, o țârică. Să aveți barem un fleac de bună dispoziție, indiferentă, când trece zdreanța mea de manuscris prin fața suveranității ochilor Majestății Voastre.

Dacă m-aș apuca să socotesc de câte ori m-ați făcut de rușine, în timpul de nouă luni, de când m-am reîntâlnit cu augusta dumneavoastră persoană la zetărie, ați conchide și dumneavoastră că într-adevăr mă asupriți cu ferocitate. Scriu de pildă transport și dumneavoastră citiți transformator. Nu zic că, la urma urmei, ce mi-e una, ce mi-e alta, dar vedeți, cititorul care-i un rebel și un filolog, are pretenția să spuie că nu-i totuna căciula ca subtprefectura și că mai bine ar fi stat în fraza cu pricina iodoform decât transformator sau alt cuvânt cu „fi“ pe la mijloc.

Desigur că și eu îmi permit afară din cale de mult și că adeseori scriu ca nelumea. Într-adevăr, de ce am scris adjutant: nu puteam să scriu adjutător? Dar vedeți dumneavoastră, cei de umila mea meserie capătă, tot ațâțând vorbele cu condeiul, niște înțelesuri de minte și de ureche, cum zic ei, ceva mai

complicate, chiar prea complicate, numai ceva și mai complicate, totuși mișcate o firimiță din loc. N-ar fi fost prea mare stricăciune să puneți dumneavoastră purgativ în loc de adjuvant, însă așa e făcut autorul, el cere foarte respectuos: să nu înțeleagă mațe, când vrea să spuie nuanța. Știu eu bine că mațele sunt niște nuanțe, dar ce pot să fac? un autor e un pârlit de așa-zis intelectual. Nu-l puteți aduce să accepte că dacă gândește s-au chiorăie e exact același lucru.

Vă închipuiți ce profesie stupidă are el. Își face un meșteșug din caraghioslăcul ce stă în cot și mai încasează și leafă pentru atâta lucru. Eu pricep că preferințele dumneavoastră merg la cuvintele mai uzuale: Trăiască! Admirabil! Ce bine e! – dar nu toți modeștii dumneavoastră colegi de breaslă ziaristică sunt ca să zic așa redactori normali. Se mai găsesc între ei și unii care s-au născut înainte de termen. Fiți buni, aveți față de ei o naturală compătimire.

Dumneavoastră, Domnule Corector, care vă chinuiți toată vremea să înțelegeți de ce am scris Pantagruel în loc de pătrunjel, luați poate că un salariu mai mic, care vă scârbește de presă și literatură, de nedreptățile unei organizații speciale, într-adevăr nerecunoscătoare față de meritele adevărate.

Vă rog să binevoiți să mă iertați că nu sunt eu vinovat de proasta rânduială a lumii acesteia, rezervându-vă să discutați acest subiect cu Domnul Președinte de Consiliu sau cu Făcătorul-a-toate, care a mai comis și alte greșeli; de pildă că m-a făcut și pe mine scriitor, să vă importunez în toate zilele cu manuscrisele mele.

Dacă nu vă puteți ocupa personal, ceea ce ar fi excesiv să vă cer, aveți bunătatea să dați ordine în consecință, ca să nu mai iasă în corectură mărar în loc de măgar, să nu-și piardă pălăria cuvântul „căci“ și să nu mă mai exasperez dacă voi citi la tipar adverbul „cum“ alterat în ultima consonantă.

Sluga Domnei Voastre,

EUSTAȚIU MĂCIUCESCU

În ploaia toamnei triste prelungită peste decembrie, un clopot sună din turlele mănăstirii de peste drum a sfârșit de viață. Lumina crizantemelor cărămizii încă nu s-a stins în lanul cu flori întârziate, și celelalte crizanteme, albe, cu involburarea penelor aristocratică, stau ca niște porumbiei ghemuiți pe tulpină cu ciocul scufundat în gușă și fulgi.

Și cum sună clopotele îmi aduc aminte de Eustațiu Măciucescu, un cărturar discret, dintre marii cărturari necunoscuți, tăcut, ascuns, într-o obscuritate, care le vine bine, cu bijuteriile închise în cutii căptușite de catifea.

De ce nu am însemnat niciodată anii trecuți cu frunzele, cu vântul, cu ceata, cu ploaia, peste mormântul lui? Nu știu. Probabil ca să prelungesc taina în care s-au complăcut gingășiile lui de inteligență și soliditatea lui de caracter. E omul care n-a vorbit de două ori în două feluri deosebite asupra unui și aceluiași subiect, și care n-a avut decât două credințe, contradictorii intercalate una într-alta: una în priveliște și cealaltă între patru ochi.

Dar cine a fost Eustațiu Măciucescu, de care Societatea Scriitorilor Români nu-și mai amintește? El a murit tot atât de discret și de ascuns, după cum a trăit. Într-o dimineață, fiul său, inginerul l-a găsit stând pe marginea patului. Murise trăgându-și ciorapii.

A fost Măciucescu un scriitor? Nu, Măciucescu a fost însă organizatorul Societății Scriitorilor și pavăza ei de toate zilele și de toate intemperiiile. Prieten de aproape cu întemeietorii, poet și prozator, al Societății, acum vreo patruzeci de ani, ani de zile Societatea a stat închisă în biuroul lui, într-un sertar: lista membrilor, registrul de cotizării gol, ștampila uscată, statutele și toată arhiva. Marele război și consecințele lui au găsit-o în sertar, de unde n-ar mai fi ieșit niciodată fără stăruința lui Măciucescu, care, migălind, cerând și punând și

din buzunarul lui, destul de mic dar întodeauna deschis, a izbutit să-i facă Societății Scriitorilor un local, un local spațios, prezintabil și civilizată. Ființa ei de azi, Societatea pretinde că reprezintă un prestigiu, se datorește lui Eustațiu Măciucescu.

S-ar cere totuși chiar ingratitudinii o fracțiune de memorie. Măciucescu nici n-ar dobândi, nici n-ar pierde nimic, dacă un basorelief al efigiei lui ar întâmpina cu surâsul lui frumos, ca altădată viu și nevestejit de timp și întodeauna colegial și proaspăt, în sala de lectură, sosirea membrilor, adunați să se încălzească la soba socială...

Dar Societatea ar avea mult de câștigat.

1946

PACEA

Parcă a început, în sfârșit, să miroasă a pace. De peste Ocean ne vin, în plină lună decembrie, primele adieri de primăvară.

Nu mă pricep nici cât pisioul meu în politică. El mai pândește ascuns ușa și fereastra cămării. E cam goală, nu e vorba, cămara, dar el știe să mă scape cu dibăcie și de ultimul coltuc de slănină.

Dar mă cam pricep, oarecum, în poezie... Parcă începe poezia. De astă dată, îmi aduc aminte cu o senzație de plăcere de simbolul ei, de columba albă, cu o ramură-n cioc înflorită. Mă uit în sus, să o văd trecând peste călimărușul meu, în care de ani de zile cerneala se-ncheagă cu sânge și cu otravă, dar încă nu i-am văzut zborul inefabil. Aș primi de la ea, din văzduh, de bucurie, și un găinaț, numai să o zăresc amestecându-se cu porumbiciei mei, care de ani de zile, de vreo cincisprezece ani, chiar de vreo treizeci și mai bine de ani, grunguresc a pace și a bună-învoire în deșert.

Socotește și domnia ta dacă nu trăim în război de atâta timp. Am venit și eu în țară prin 1911, în războiul Italiei cu turcii. În 1913 a fost războiul balcanic. În 1914 a izbucnit primul război mondial. În 1916 intra în războiul mondial și România. A urmat o pace echivalentă cu un armsitițiu. Din nou război mondial, în 1938. În 1941 intrarea forțată a României iarăși în război, până în 1944, când iarăși ne-am războit. Etc., etc. Acești doi *et caetera* însemnează că s-a discutat pacea aproape doi ani.

În sfârșit, vasăzică, pacea s-a apropiat. Peste câteva luni nădăjduim că Pacea va coincide într-adevăr cu primăvara. Să scriem Pace cu litera mare a lui Dumnezeu, care ne-a pedepsit îndestul ca să nu ne lase iluzia că merităm să fim iertați că am luat parte la atâta vărsare de sânge. Poate că iertarea e îndreptățită mai ales de propriul nostru sânge vărsat tot cu atâta risipă câtă și zădărnice.

Îți aduci aminte cum era pacea pierdută? Viața curgea molcomă și lină – și dulce. Prea dulce câteodată, scandalos de dulce, dar, evident, agreabil de dulce. Elita noastră și-a uitat ca-ntodeauna datoriile. Această uitare degenerată într-un afacerism scabros, elita a plătit-o scump, nu vreau să zic prea scump, un preț proporționat cu păcatele ei. Nu știu cum se face că bieții noștri cărturari, permanent obedienți și asimilabili, n-au fost niciodată nici înțeleși între ei și nici de acord cu țara proastă dar multă a plugarilor. Să sperăm că s-au cumintit. Disprețul ce se arată intelectualilor e în mare parte justificat: ei n-au ajuns să fie mai mult decât niște figuranți. Rol vulgar, dar nici el niciodată jucat până la capăt și fără implicita șerpuire și implicitul zigzag.

Vine Pacea, iubitul! trezește-te din păreri de rău și din amărăciune. Omul are dreptul să fie bucuros, căci viața, care-i a lui, nu-i va mai fi turburată. Dar omului social, poporului, neamului românesc, îi cade, după Pace, o altă datorie: să-și deschidă bine ochii, să-și disciplineze elita și să-i ție o

socoteală riguroasă. Făcând abstracție de tot și de toate, România trebuie să reînceapă de la început. E ultimul soroc de renaștere deplină, în sănătate, cinste și luciditate — și el nu trebuie pierdut ca toate celelalte soroace din trecut.

1946

[PENTRU JUBILEUL
TEATRULUI ALHAMBRA]

Nu reprezint oficial pe nimeni. Nu reprezint măcar pe cei de o meserie cu mine.

Aș spune chiar că nu reprezint nimic, dacă aș fi uitat că sentimentul care mă aduce astă-seară lângă domnul Nicu Vlădoianu aparține unui scriitor. Aș reprezenta, dacă mi-este permis, un condei, un condei izolat care nu a reprezentat niciodată pe nimeni. Dar dacă nu a reprezentat pe nimeni, el reprezintă ceva, ceva care întrece orice însărcinare și orice autoritate artistică: limba românească.

Condeii și limba pot să socotesc că îmi acordă autorizația să fiu lângă domnul Vlădoianu la împlinirea celor douăzeci de ani de activitate ai teatrului domniei sale. Domnul Vlădoianu este un scriitor și un bun scriitor de limbă românească, iar teatrul domniei sale e un teatru de scriitor. E singurul teatru din numeroasele teatre neoficiale, condus de un scriitor și întemeiat de un scriitor.

Întâietatea în teatrul domnului Vlădoianu o are, de douăzeci de ani, manuscrisul: textul, limba, inspirația. În acest punct, condeiele se întâlnesc și se încrucișează simetric, ca limbile de ceasornic, pentru indicarea unui moment.

Am mai fost o dată alături de domnul Nicu Vlădoianu, alături de personalitatea domniei sale, distinctă și bine precizată în teatrul nostru, la Teatrul Național, acum câțiva

ani, când am făcut o introducere la avantpremiera lucrării domniei sale, dramatice, *Pământul*. Piesa fusese scrisă în colaborare cu adânc regretatul Soare Z. Soare. Parcă aş fi ispitit să-l reprezint astă-seară şi pe el...

Pentru jubileu, pentru slovă, pentru grai, pentru talent, în cinstea teatrului sărbătorit şi a cititorului acestui teatru, să batem de câteva ori din palme...

1946

ŞAIZECI DE AMERICANI

Ne obişnuise trecutul cu antagonismul dintre negustorie şi arte. Condeii şi taraba, muza şi băcănia, poetul şi proprietarul sau birtaşul se prezentau ca nişte factori de semne contrarii, inconciliabili în societate. Burghezia, care-i o stare sufletească mai mult decât o condiţie socială, cuprindea toată lumea comercială, industrială şi pe „sateliţi”. Harul de a simţi ideea, litera, culoarea, cifra şi molecula în activitate de laborator, părea rezervat exclusiv compartimentelor din istorie aristocratice, prinţii şi papii. Burghezul era simţitor, din arte, la portretul personal flatat, şi la muzica de dans, care permitea digestiei o gimnastică fără aparate, la beţie.

Eroare! Dacă a fost mult adevăr în imaginea despre trecut, un aspect neaşteptat de nou o anulează pentru viitor. Încă o temă pierdută, în procesul de toate zilele dintre miliard şi boemă! Aspectul e american. Întodeauna acest continent, situat parcă într-altă planetă, a dat peste cap locul comun, cu un brusc bobârnac, în nas.

E aproape extravagant. Societatea de Maşini Comerciale din Statele Unite are o piancotecă! N-aş putea să spui ce-i această firmă exact şi s-ar părea după titlu că ea are în

exploatare toate acele aparate care înregistrează, calculează, contabilizează, copiază și multiplică, intrate din ce în ce mai mult în comerțul general. Probabil că firma vinde și cântare. În orice caz, pare că ea centralizează producția uzinelor de asemenea lucruri, dacă nu cumva și uzinele sunt ale ei.

Societatea de Mașini Comerciale nu și-a încredințat gustul artistic samsarilor de clasicism, cumpărând Partenonul sau Vaticanul, bucată cu bucată, transportându-le cu vaporul și reinstalându-le, cum ar fi, în Dakota sau Kentucky. Cu averile și tehnica lui, liniștitul și bizarul Unchiul Sam ar fi putut cumpăra Elveția cu munții, cu monumentele și populația ei, ca un cadou, și ar fi transportat-o intactă cu un sistem de avioane tocmai în Florida, la o aniversare a Libertății. Dacă însă nu a făcut-o, probabil că s-a gândit să nu lase un gol prea adânc în inima Europei, deplasând bijuteria lui Wilhelm Tell peste Pacific.

Nu. Societatea s-a dus pe înconjurul planetei, cum este probabil că peste câțiva ani va călători un tren interplanetar prin infinit, și a cumpărat pretutindeni tablouri. Când am auzit, cu urechile mele, în Mărțișor, că pinacoteca numără între lucrările de artă și picturi de Teodorescu-Sion și Șirato, nu pot ascunde că am avut un sentiment de satisfacție, violent ca o crampă. E perfect adevărat.

Dar Societatea de Mașini Comerciale nu se mulțumește să ție o pinacotecă în stare de letargie locală. Ea vine de acum cu o parte din pinacoteca ei peste Ocean, în Europa, la noi. Nu chiar în România deocamdată, dar, după o expoziție la Cairo, va deschide primele expoziții la Roma și Veneția.

Subt cuvânt că „Aspectul unei civilizații e incomplet fără cunoașterea plasticei respective“, Societatea trimite cu transatlanticul sau cu fortăreața zburătoare șaiszeci de americani, de la anul 1800 încoace: un secol de pictură!

Când Statele Unite se vor hotărî să-mi ofere un automobil închis, de om bolnav, nu voi șovăi să mă duc de-a fuga înaintea

pinacotecei ambulante și să-ți fac dumitale, Domnule Cititor, desigur consternat, o dare de seamă detaliată asupra plasticeii yankee.

Pentru moment, culege-ți din rândurile de mai sus plăcerile estetice cuvenite și fă constatarea că izolaționismul definitiv abolit dă naștere unei atitudini de mare fertilitate pentru toată omenirea și pentru noi, cu păcatele noastre.

1946

ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ

Sunt momente în care se ivește câte o chestiune. Ea nu vine de la sine, cum nici strigoii și fantoma nu se arată fără spiritul de controversă. Revistele și ziarele trebuind să apară după calendar, ele născocesc ori pun în evidență o împrejurare mai mult sau mai puțin existentă; când „chestia interzisă“ de acum vreo douăzeci de ani, când un joc de contra-sentimente, când o vorbă goală cu sensul reminiscent.

De vreo câteva ori, în ultimii vreo cincisprezece ani, s-a vorbit de „datoria scriitorilor“ din punctul de vedere al câte unui regim. Datoria scriitorilor trebuia să se conformeze regimului anumit. Fără pudoare, chiar unii scriitori – și nu dintre cei calificați – uneori, preocupați să scape de o rigoare, de un serviciu militar de front, de pildă, și protejați în mădulare de o îndeletnicire sedentară, luau de scurt pe scriitori, obligați după vederile de circumstanță ale câte unui ratat sau ale unui înjghebat, să reflecte musai teoria și situația oportună. Realitatea este că cei ce s-au propus procurori și au denunțat erau corciturile dintre literatură și o concepție adoptată cu atât la sută mai rea- sau mai bună-credință, și niciodată scriitori propriu-zis. Partitura e veche și toți câți s-au

repezit să o cânte cu gura căscată au executat-o fals, oricare ar fi fost regimul unui moment.

De astă dată chestiunea ia formă de problemă: criza culturii.

Trebuie definite două noțiuni: ce e o criză, și ce-i o cultură? Cu cât s-a definit ori s-a nedefinit mai mult, cu atât ne-am înțeles mai puțin.

E cultură școala primară, e liceul, e universitatea? Acestea toate au fost supuse periodic unor practici neverificate la noi, fiind vorba de noi și nu de alții, pur și simplu copiați și plagiați. În acest caz, contrarietatea dintre două metode, una experimentală și alta încercată la ordin, dă inevitabil naștere la o criză, care consistă în dificultatea de a se trece de la o metodă la alta și de la profesori fără determinări voite la profesori improvizați.

Sau e cultură producția de librărie și editură? Adică în criză lipsesc poezii, prozatorii și criticii ale căror manuscrise par susceptibile de a da un bilanț de cultură?

Aci e de văzut, întâi, dacă avem sau nu talente. Deocamdată, actualitatea stă pe temelia personalităților, care au trăit toată cultura activă din trecut și au făcut-o, și mai trăiesc pe formula lor naturală fără să se adapteze unei alteia, propusă de amatorii de scripcă și scriituri, dar nu de scriitorii autentici. Talente noi nu s-au dovedit răspicat în ultimii cincisprezece ani. E regretabil, dar nu s-au ivit. Vasăzică, ar fi un adaos de criză de cultură, venit de la fatalități. Orice recriminare e sterilă. Fără valoare nu se pot negocia valori.

N-au fost însă întrebate niciodată autoritățile. Unele din ele, continuându-și formula îndătinată sub aspectul unui spațiu de văz, primenit numai superficial, un afiș lipit peste alt afiș, n-au dat momentului de ridicare a problemei nici un randament conform. Văzul lor e prin urmare de circumstanță, iarăși: ori din circumstanțe nu se face cultură, se fac cel mult articole de ziar și declarații discursive la început de ședință și de șezătoare. Celelalte autorități, și așa cuteza să numesc autorități scriitorii cu un nume făcut și cu o viață consacrată

acestei mizerii, care s-a numit cultură, nu se țin de declarații. Măsura le-a fost recunoscută într-alte epoci de indiferență, când însă nu li s-au cerut aptitudini de adaptare. Aș fi înclinat să cred că, întrebați fără ipocrizie și răspunzând cu sinceritate, scriitorii ar spune că, vizibil și invizibil, condeii lor se simte stânjenit și, ca să nu mintă față de conștiință – trebuie să admitem pe lângă salariu și o conștiință – ei scriu prin derivație și tangență, destul de străini de timpul lor, care-i stăvilește, lipsiți de o atitudine comandată sau în cel mai bun caz recomandată. Felurile de a fi din timpul tău sunt mai multe, nu reduse la felul tip.

Ei ar spune cam așa: „Nu putem scrie ce ne vine să scriem din pricina cenzurii și așteptăm abolirea acestei inchiziții a singurei culturi onorabile, a sincerității. Dacă ați fi mai inteligenți și mai identificați cu tradițiile culturii, ați desființa definitiv cenzura și ne-ați lăsa să lucrăm după cum ne taie capul.“ Taiatul capului e unicul criteriu de cultură, dacă suntem nevoiți să adaptăm cuvântul pentru întregul și definitivul complex.

Socot, așadar, că pana care știe ce spune și știe exact, față de diversele fățarnicii și timidități sinuoase intervenite în discuție, a fost a domnului Ion Caraion. Acest scriitor tânăr și cinstit, căci e un scriitor și nu un chibit de aproximații, a dat răspunsul lapidar: lipsa de libertate. Înțelesul sofisticatului cuvânt, interpretat după profesie și apartenență, e mai sensibil pentru scriitor decât pentru orice altă specialitate de intelect, scriitorul lucrând cu mai mult imponderabil și nedeslușit decât trecătorii oprți în dreptul vitrinei lui, lipiți cu nasul de sticlă.

Dar mai e de știut ceva: dacă este într-adevăr sau nu este ceea ce se cheamă criză, și dacă numita criză de cultură nu-i o criză de hârtie și editură, acum când editorii și-au suspendat activitatea și se gândesc să-și instaleze, în locul rafturilor de cărți și al mașinilor de tipar, războaie de țesut.

VÂNTUL, CALUL ȘI OMUL

Un tablou de câmp.

Vântul mare izbește orașul pe muchi și se rupe în sute și mii de colțuri, și fiecare năvală a lui mai aprigă și mai dură îl silește să se dividă, să se micșoreze în sute de vânturi, mai elastice și mai mici. De unde trebuia să doboare o cetate, se mulțumește să ia o pălărie și să ridice o fustă. Viteaz cinic și glumeț. Prometeu vinde chibrituri. Influența orașului e culturală. Vii bătăran și te trezești în smoching, dansând un swing pe un parchet ceruit. După zece bulevarde și cotituri, vântul degenerat ajunge o zdreanță, și în loc să răstoarne monstrul de beton, cum făgăduia pe Bărăgan, iată-l jevrind la o poartă săracă, biciuind un câine fără adăpost, smulgând fereastra șubredă a unei maghernițe înghețate, în care dormeau, vârați unul într-altul, patru copii.

S-a scremut Ceahlăul și a făcut un șoarece ridicul. Orașul civilizează, meschinizează.

În ființa lui adevărată, până să ajungă mahalagiu, vântul era sufletul mării. Neputând să acopere lumea, din pricina greutateii care-l trage la fund, oceanul își suflă sufletul din talaz și-l aruncă peste pământul invadat de hoardele de văzduh. Pacifica eră terestră din vară trebuie pedepsită: fericirea sărăcicioasă a omului trebuie zdruncinată. Uite-l pe om în laboratorul lui, gândește, descoperă, încearcă sinteze. Uite-l zidind catedrale, parcă ar fi stăpânul eternității. Ia dați-l cu capul de grinzi și striviți-l pe păduche! Nu pot, răspunde vântul, m-am împiedicat de o piramidă. Dar îl gonesc pe semenul lui desculț și gol, pe care l-am prins pe uliță cerșind.

Dincolo de grădinile scheletice se-ntinde însă câmpia. Acolo vântul e la largul lui. Lovește, sfărâmă, zgomotul lui de cutremur dă chiote și urlet. Are drugi cu care lovește greu, prosteste, în arătură. Nu rămâne punct neturtit cu turbare de valurile lui cu buturugi. Omoară în galeriile ascunse sobolii,

furnicile, păianjenii, care astă-vară urzeau mătase pentru palida Ofelia sepulcrală.

A! Iată-l că străbate câmpul pe cal, urmat la vreo sută de pași de un om. Calul alb e tânăr și bine ținut, masiv și copilandru. O pătură neagră îi învelește șoldurile rotunde, ca să nu răcească. Dar omul, stăpânul lui, un căruțaș, duce o greutate cât el de mare în spinare, fânul calului, cumpărat de undeva și adunat într-o frânghie.

Cum? Calul slobod și omul cu povara! Nu putea să-i puie calului în cârcă greutatea? – Și vântul îl aruncă pe om în câte o parte și-l îneacă. Pe cal nu-l poate da de-a dura ușor.

Îl iubește. Nu vrea să-l deșele, îi place să se osândească el.

Dar calul se întoarce, inteligent și sentimental, și stă cu capul spre tovarășul lui, până ce omul se apropie de el. Atunci îi face cu grumazul o metanie elegantă. Și se întoarce din nou și pornește înainte, în obstacolul crâncen al vântului dezlănțuit, și mai stă din când în când în loc, și iarăși îl așteaptă să-l ajungă omul de dindărăt.

Îl iubește și calul.

1946

O NUMĂRĂTOARE

A număra e o facultate superioară simțului de a deosebi? Unele triburi, scria un explorator, nu aveau cuvinte pentru numerele dintre unu și zece, dar numărul unu, unu, unu, grămădind la un loc câte zece sau o sută de nuci de cocos sau de colți de elefant, apreciind, probabil, numărul prin volum. Țăranii noștri au căpița de paie, snopul de coceni, cioacla de lemne.

Pare că a deosebi e un simț de substanță, pe când a număra, a numerota și a aduna sunt facultăți de mecanică simplă, ca

bătutul cuielor cu ciocanul, ca smulgerea cu cleștele, ca spargerea lemnului cu toporul. Totuși animalele și pasărilor pot să deosebescă și nu știu să numere. Se pare că „a ști“ nu este în funcție de „a fi în stare“.

Găina nu știe niciodată câte ouă se ouă și câți pui au ieșit după clocit. Numărul celor trei săptămâni și o zi, câte-i trebuiesc să scoată minusculele minuni de borangic, e constant, invariabil și precis, ci se pare că nu-l cunoaște cloșca, dar instinctul, inconștientul, misticismul ei.

Din patru cloști, una a scos douăzeci și doi de pui, și cea din urmă patru, din același număr de ouă. Ca să le repartizăm pedagogic, egal, am trecut, noaptea, la o cloșcă fără pui mulți, puii de prisos de la alta. Dimineața, nici una din ele n-a simțit că i s-au înmulțit sau împuținat. A fost însă de ajuns ca doi pui albi să-i calce uneia în catran și să se întoarcă negri în cârd, ca să fie repudiați. Cu ei intrăm într-altă problemă a psihologiei și a milei, nici una din cloști nemaiprimindu-i în circumscripția personală.

O purcea fătase cinci purcei. Numărătoarea nu era mai dificilă ca la zuluși, iar numărul de cinci nu se mai socotește, fiind ușor de cuprins cu ochii. Purceaua putea să gândească simetric: am doi la dreapta și doi la stânga, și în mijlocul lor unul. Memoria ochiului a slujit tuturor popoarelor primitive să construiască dolmeni și bordeie, prin imitație. I-a murit scroafei un pui: nici n-a simțit. I-am mai înstrăinat doi din patru: nu a știut. Ea își oferea plosca țâțelor cu aceeași liniște ca tuturor celor cinci.

Căteua Fetța suferă dacă, după principiile lui Maltus, îi furăm puii. Trebuie să-i lăsăm cel puțin unul, și nu mai e îndurerată. Îl păzește împotriva tuturor: a factorului poștal, a încasatorilor, a vizitatorilor necunoscuți. Nouă, scâncetul ei, melancolia ei ne face imputarea: „Unde-s copiii mei?“ și ne cere să o consolăm cu litanii, repetând mereu: „Fetța, Fetța tatii, Fetța mamei“ și se răstoarnă să-i punem mâna pe tetinele nesupte.

O experiență tragică am făcut cu pisica Alba, cea mai fină și aristocratică din câte am avut în aproape șaptezeci de ani. Socotind-o indiferentă la progenitură, i-am luat puii după naștere îndată. A dispărut zece zile. O credeam sfâșiată de câini. A unsprezecea zi am găsit-o târându-se slăbită, să guste apă, lângă fântână. Căutătura ei de aur ajunsese haotică. Am pus-o acasă într-un cuib, în care a murit a doua zi.

Nu știuse să numere, dar putea deosebi între „a fi avut“ și „a nu mai avea“.

1946

COCORII

Bietul cocor, îmi vine urât să te plâng, după ce zeci de ani m-am uimit de tine. Te urmăream venind și plecând cu ai tăi, departe de noi, prin văzduhul cel mai de sus, de două ori pe an, pe întuneric. Graiul cârdului vostru mi-e cunoscut din copilărie și nu pot să mă înșel când treceți peste casa și livada mea. „Vin cocorii!“ am strigat primăvara, înviorat. „Plecă și cocorii! mă întristam în lunile de umezeală și frig ale toamnei, întârziate, după ce pleaseră, rând pe rând, speranțele, iluziile, florile, prieteniile zadarnic așteptate.

Și nu era între mine și voi nici o legătură, ca să fi zis că mă despărțesc de niște zburători, cu care am trăit laolaltă, ca porumbieii roțiți împrejurul meu, ca găinile moțate, ca pisicile și câinii grămădiți pe lângă vorba desfătătoare, ca să ne mângâiem împreună de viață și de suferința că suntem. Noi ne-am întâlnit numai în fundul lumii, numai cum se întâlnesc pământul și cerul și numai în scris. Neavând aripi ca voi, eu rămâneam toamna la aceeași masă de lucru, la care mă mai găseați, după șase luni, cu cântecul meu și cârâitul meu încă

neisprăvit, risipit pe hârtie. Zborul meu se ducea numai cu gândul și cu închipuirea. Omul e un cocor care zboară pe dinlăuntru.

Socoteam că voi știți, frumoase cocoare, începuturile adevărate ale lucrurilor mari din lumea aceasta și poate că și de peste ea și de peste ceasloavele din rafturile mele, înghesuite între pereți; mai mult decât condeiul și cartea. De aceea am pizmuit păsările cerului și crinii țărâni, pentru că toate câte cresc și rodesc, câte dau rod și parfum, știu ceva, pe care cărțile n-au de unde să le afle. Socoteam că științele voastre nu pot să dea greș niciodată.

M-ați dezamăgit, iubiții mei cocori. Anul v-a înșelat. Ați plecat în septembrie spre țările calde și în noiembrie v-ați întors acasă. „Uite-i că vin îndărăt“, spunea mirată stăpâna casei. Într-adevăr, voi veneați de către miazăzi, pe drumul pe care plecaserăți, când începea să tremure livada, drumul vostru de april. Dacă se întorc așa devreme cocorii, e de crezut că iarna o să fie scurtă și dulce, ne-am zis. Dar, de Sfântul Niculae, v-ați îmbulzit într-acolo și ați mai plecat o dată, fără rânduială. A plouat pe voi câteva zile și nopți și era frig. Cum ți-aș fi încălzit, cocorule, picioarele reci în pătura mea, dacă binevoiai să scobori în chilia deslușitorului de presupuneri.

Dar am căpătat din greșeala voastră o știință, că voi sunteți ai noștri, nu ai Cartaginei, ai Etiopiei ori ai Cirenaicei. Patria e aceea în care te grăbești să ajungi în viscol și furtună și cu icoana căreia îți place să te înșeli și să te minți.

1946

REALITĂȚI

Iarăși s-a sinucis un școlar. Avea șaisprezece ani.

Nu rețin acest eveniment în calitate de gazetar. Am luat notă de el ca părinte. Am crescut și eu copii ca toți confrății

mei de stare civilă. Unul e cetățean francez și are, la Paris, o reputație făcută cu alte imbolduri sufletești decât ale unui sinucigaș. E patronul, la patruzeci de ani, al unei întreprinderi active. A lucrat în Africa de Nord pentru guvernul francez și în Olanda. Nu e nici medic, nici naturalist. A plecat din București cu bacalaureatul și fără parale. A muncit în toate felurile și a biruit. A făcut războiul cu avionul în Flandra. E dezgheatat și are inițiativă și gust. Dar mai avea și ceva de acasă.

Al doilea copil e o fată. După bacalaureat face pictură, deocamdată desen și, suplimentar, balet, pentru supleță. E grațioasă și se afirmă că e distinsă. Știe bine românește și franceza, iar engleza și germana pasabil. Știe limba raporturilor dintre situații, oameni și idei. E inimoasă, suie munții, cutreieră câmpiile cu fratele ei, curăță gospodăria, face bucătărie, spală vasele cântând și, seara, ne înviorăm cu toții la un desert – comentarii și reflexii – și citim.

O colegă a ei s-a sinucis, aruncându-se la liceu dintr-al treilea etaj, pentru că o profesoară care chelise sta agățată sistematic de frumosul scârlionț de pe fruntea fetei. Doamna era agasată că domnișoarele nu adoptă tunsoarea de cazarmă. Însăși fiica mea a fost agresiv ironizată de o comisie de babe de bacalaureat, fardate, intrând în hemiciclul comisiei de examinare prezidată de un țigan libidinos și franțuzit, slugă a unui fost domn ministru totalitar, pentru că surâdea. Am scris atunci, acum trei ani, *Bacalaureatul Giocondei*.

În fața liceului unde frecventase un an, o splendidă mașină aștepta, la orele de ieșire, o elevă și câteodată mai multe din „cursul superior“. Intrigat, am cercetat ale cui erau fata și limuzina. Aparțineau amândouă unui proxenet, proprietar a trei case de prostituate. Apartamentul, unde erau adeseori invitate colegele de liceu, era în prelungirea odăilor de trafic. M-am dus la doamna directoare a liceului, care a primit observațiile mele cu placiditate, proxenetul subvenționa gras liceul. Și mi-am retras copila de la liceu.

Cam în același timp, am primit o dezmințire fățarnică de la un alt liceu de fete, de la comitet. Acolo se petrecea o altă murdărie. Cerusem socoteală autorităților școlare că în mansardele școlii se practica, sub protecția maternă a direcției, avortul. Cinismul și superficialitatea felului cum s-a făcut un simulacru de anchetă nu puteau să merite decât revolverul părinților ofenșați. Altă dată, tot în cazul unei eleve sinucise, de care mă ocupasem în scris, primind vizita părintelui dezolat, un colonel în lacrimi, l-am îndemnat, în lipsa altei soluții, să utilizeze „Browningul“, fără muștrare de conștiință. Nefericitul părinte căuta o soluție pacifică.

Al treilea copil al meu e un flăcău voinic, frumos, teafăr la minte, fin intelectual și priceput muncitor cu brațele la toate materiile. După bacalaureat, am suprimat universitatea; o tinerețe pierdută pentru o catedră în Sighetul Marmăției, un servilism pe toată viața sau o servietă de avocat. El se face tipograf și experimentează cu autorul lui, mânjiți de cerneală grasă până la nas, o mică mașină de imprimare la care sperăm să scoatem o minusculă foaie cotidiană, scoasă și acum optsprezece ani.

Tustrei copiii au învățat acasă că cele mai multe prestigii sunt uzurpate și false. Ei pot să deosebească pe dascălul admirabil de pedagogul gol, pe lichea de omul de caracter. Gândul sinuciderii nu putea să se intercaleze în disciplina de camaraderie devotată a familiei. Când, sub cuvânt de psihologie, o echipă dresată la universitate i-a strecurat odată între testele autorizate de minister două întrebări: întâia, dacă i-a venit ideea să se sinucidă și, a doua, dacă ar vrea să fugă de acasă, fiică-mea a aruncat testele de pe bancă și a părăsit cursul de abjecție psihotehnică, trântind ușile cu zgomot și fugind ca dintr-o cloacă spurcată. Avea cincisprezece ani.

A da naștere unui copil implică o răspundere gravă, de care părinții inconștienți se leapadă cu o criminală seninătate, când le alunecă ochii sau bătrânețile caricaturale după un nou amor de aventură, o femeiușcă vicioasă, ori un valet de treflă manechin.

Unii copii au de suferit în plină adolescență, coincident cu asupririle didactice, demența de senilitate juvenilă a câte unui tată nedemn, sau din nefericire mai rar, dar la același potențial, răscolirile tardive ale unei femele, care în momentul oportun, dintr-o cameră dosită după tripoul clandestin la o beție sau la un pocher în tinerețe, și-a uitat ingredientele acasă.

Un copil de vitalitate slabă nu poate să-și curme viața fără o colaborare măcar indirectă a inconsolabililor părinți. Elementul fundamental de educație, până la vârsta independenței civile, e renunțarea severă la confortul egoismului personal, compensat cu satisfacțiile unei vieți dusă în comun, fără nici o excepție și fără nici o denivelare.

Dar e de scris într-astă privință o carte și nu un simplu articol de ziar.

1946

FALSELE PRESTIGII

Paralelă cu poziția omului insuficient înzestrat pentru o prețuire justă a semenului calificat, manifestată printr-o indiferență universală, cu care nu se poate construi nimic, e situația pe patru labe a individului semiignorant. Categoria lui nu se știe în ce punct începe, exact: limitele sunt elastice și strâmbe, în criteriile deranjate de învățământ. Începe la bacalaureat, la licență, la doctorat, la două doctorate, la catedră, la Academie, semiignorantismul? În toate parcelele culturii se găsesc și de unii și de alții, ba, uneori, un analfabet, la brazdă, e împământenit cu un bun-simț, cu o cumpănire a contrariilor, de mare logician, pe când judecata unui cărturar laborios e adeseori deficitară și burlescă.

Nu e vorba însă de gradul de știință, ci de nivelul și formele atitudinii reciproce. Învățământul anumit, aliat cu o personalitate născută pe fruntaria inteligenței, intimidează sumedenii de mai mult sau mai puțin intelectuali, cu superstiția falsului prestigiu. Falsul prestigiu nu vine de la operă, care dă orișicum o iluzie de valoare justificată, ci de la relații și parvenire. Partidele politice au slujit cel mai mult de cadru la scoaterea în relief a vastelor incapacități propuse prin forța lucrurilor la șefiile și autoritățile fracționate în mașina administrativă. Numărul valorilor fiind în toate epocile relativ mic și cererea mare, cercul de aur al sanctificării trece pe toate capetele obediente necesare.

O tresă, o șapcă, șase nasturi de metal, un odăiaș la ușă, un biou cu telefoane, o sonerie, un automobil, un accent, niște nazuri, o matricolă, un examen, o comisiune, un comitet, sunt vehiculele care aduc din neant prestigiile înfricoșătoare. Acumularea lor progresivă duce prestigiile parțiale la prestigiul de teroare – și, pa! te pomenești și cu cazul excepțional: un întreg decor de prestigii purtat între baionete, la pușcărie. Cetățeanul e zăpăcit. O viață întregă l-a torturat o minciună. Ce încredere mai poate să aibă el în prestigiile repetate și în oamenii lui mari, care-l fericesc toată vremea, de când s-a pomenit, fără să se aleagă altă fericire decât a celuiia care a întreprins-o?

Răspund aici unei scrisori de vaiete, venită de la un tânăr sfios și decepționat în idealurile despre dascăli, despre instituții și despre cartea care învață lucrurile frumoase, în răspăr cu viața trăită. Să-l mai mint și eu, nu mă simt în stare. Am fost și eu un mințit la vârsta lui, și mi-au trebuit opintirile aprige ale revoltei ca să mă scap de obsesia prestigiilor false, fizice și morale. M-au mințit cărțile de școală, m-au mințit costumele solemne în care se deghizează, rând pe rând, minciuna, de câteva ori pe zi. Și m-au mințit cu consimțământul meu, cu colaborarea naivității elanului defunct.

Pune, tinere, toate prestigiile pe foc, începând cu biblioteca dumitale, de fost școlar, și dumirește-te singur, că n-ai încotro. Te vor minți și camarazii de aceeași suferință.

1946

I. BRĂTESCU-VOINEȘTI

I

Pozițiile din viață sunt tot atât de justificate cât și cele din fața morții.

O epocă întreagă am contestat valoarea personalității literare a celui ce a fost Brătescu-Voinești. El e autorul sărăcăcios al câtorva bucăți de proză, decolorate în sute de reeditări școlare. Toată opera lui, impusă de criticul Ibrăileanu – autorul mai multor reputații, e de cuprinsul unei broșuri. Brătescu-Voinești era un sentimental convențional, lacrima lui de cerneală a fost semuită, sensibilitatea lui tremura de un spasm premeditat, la limita simțămintelor cu îndoiala și ambiguitatea.

Întorcându-mă acasă dintr-o lungă pribegie de tinerete l-am găsit glorios, între mica burghezie din Târgoviște și clubul partidului, din care făcea parte în calitate de as cultural. Era partidul, riscat prin autoritatea șefului respectiv, într-o sentință de dicționar, citată în Parlament pe latinește *Primum vivere...* indicând dezinteresul ironic față de sensul literaturii în activitatea națională, consacrată de preferință marilor venituri și redevențe. Asupra persoanei lui, aleasă de sufragiile unui mic comitet, s-au vărsat pentru a se simți achitată conștiința o dată pentru todeauna și filantropic, o seamă de faceri de bine, refuzate scriitorilor, socotiți la scont și rescont paraziți sociali. La o imputare că oamenii de specialitate politică nu contribuiesc la ținerea în viață a celor denunțați că

se consacră strădaniilor lui Eminescu, fiind incapabili de o treabă cu tarabă, ei puteau să răspundă: Păi, noi ne-am făcut datoria. Avem pe Brătescu-Voinești.

Convins că el reprezintă în scriptura românească incolorul, amestecuşul și căldicelul și toate acele aptitudini nici prea-prea, nici foarte-foarte, vecine cu nicidecum care în mișcarea ideilor și a însuflețirilor întodeauna derivate sau înăbușite, au împiedicat caracteristicile și au dat constant vremurile îndărăt, aveam obligația să-l prezint pe nefericitul defunct drept ceea ce era, un factor de amortire prin monotonie, cuminenie, obediență și subalternare căutată. Puteam să mă gândesc și la omul din scriitor: scăpasem din vedere. Mă gândesc la el cu părere de rău, de-abia după ce și-a încrucișat mâinile pe piept.

În urma unei tablete de astă-vară, *Zvârluga*, într-o seară mi-a sunat telefonul. Voce necunoscută. Voia să mă documenteze pe larg asupra vieții extraordinare a peștelui șarpe, trimițându-mi o carte franceză. La întrebarea insistentă: Cine vorbește? vocea răspunse după mai multe pauze și codeli; „E omul pe care l-ai batjocorit și amărât o viață întreagă“.

Nu-mi aminteam să fi batjocorit pe cineva vreodată. Aveam impresia că fusesem întodeauna numai obiectiv, dar cum nu e mai puțin exactă afirmația lui Buffon, că *Le Style c'est l'homme même*, decât realitatea *Le style c'est plutôt l'objet dont ont parle*, stilul adecuat subiectului putea să dea naștere și la confuzii din partea cititorului parțial. Am răspuns: „Am uitat. Vă rog precizați“ – și am auzit: „Brătescu-Voinești, arestat la domiciliu“.

Un om în lanțuri nu mai e un adversar. L-am rugat să-mi ierte sinceritățile exagerate și l-am asigurat că-l compătinesc. Și am mai semnat după aceea o tabletă, prin luna iulie, care l-a emoționat, căci iarăși mi-a telefonat, și de atunci telefonul a tăcut. Suferința, matca supremelor înțelepciuni, trecea cu viscole peste el. Brătescu-Voinești a murit, Dumnezeu să-l ierte. Moartea l-a amnistiat.

A CITI, CITIRE

Câte teatre spuneai că sunt în București, douăzeci și cinci sau treizeci și cinci? Multe, foarte multe, poate că prea foarte multe. O cifră mai exactă o țin de la prietenul Cocea.

Țin de la d. N. D. Cocea cifra de opt sute de trupe, înființate de el în toată țara. Desigur că intră în total și teatrele minoritare, dar tot însemnează că sunt în România câteva mii de actrițe și actori români.

Ei bine actrițele și actorii au făcut Conservatorul, au învățat zeci și sute de texte pe dinafară, au ieșit de nenumărate ori pe scenă, au declamat sumedenii de versuri, au fost aplaudați – dar nu știu să citească... Prea puțini din ei cunosc elementarul și penibilul meșteșug, îi poți număra pe am uitat câte degete de la o singură mână.

Dar tot atât de prost știu să citească și aceia care fabrică textul, în proză moale sau ritmată. Și nu e nimeni de vină, dacă acest meșteșug nu-i obligatoriu la teatru, atelierul verbal, unde munca buzelor și a inteligenței entuziasmează și se plătește.

La radio, debitul cititorilor e atroce, șpicheri, autori și actori. Nu-ți mai spui că unii actori, încredințați că și-au ratat vocația adevărată, mai și corectează textul, care nu le sună confortabil la intelect. În versuri, în versurile călcate egal, e de ajuns eliziunea unei silabe, un hiatus, ori apropierea sau despărțirea inoportună a două, construite ca să dea fluiditate versului întreg – și totul se strică, omogenitatea dansului frazei dispare și în locul curgerii line, pe o albie geometrică, se intercalează un clăbuc pe un calâp.

În limba franceză, mutele dau ritmului din versuri o pedanterie și un artificiu de rostire antipatic, necunoscut limbii românești, în care cadența se împlinește o dată la cezura și a doua dată la sfârșitul versului, la rimă. Diș necesitate de culanță,

francezii trec de multe ori peste mute, un vers cade mai abreviat, și altul se dilată, iar strofa sau poema, neîntreruptă de o pauză însemnată cu un punct, se citește diformată, ca o proză oarecare.

Cititorii noștri în public scapă din vedere că deși un vers e continuarea versului precedent, din care se deapănă chiar un fir fără nod, rima trebuie simțită, nu să dispară în masa frazei. E o delicată a urechii, pe care scriitorul o așează unde trebuie, ca să sune ca o voce nouă în corul sau murmurul prozodiei și care dă anume frumusețe gândului consumat în broderiile și peticele de arlechin cântăreț al dansului pe măsură.

Latinii și grecii n-au cunoscut aceste trufe acide și suave. Versul lor e frumos în Horațiu, dar, ca și proza lui Tacit, dură, eliptică, eliminatorie, concretă, dar nu mai mult. Rima la versul liber n-a putut ajunge în peizajul lui delicat. Păcat! Nici versul liber n-a putut ajunge în efectele lui, până la spațiul aruncat în perspectiva poeziei de rima spânzurată în bătaia ei, ca un briliant de reflexe.

Îndeobște, cititorului profesionist de limbă românească îi lipsește intuiția exactei suprapunerii a ideii cu cuvântul. Într-un vers sunt mai multe accente spațiale, de tensiuni variate, asta e una. Dar și imaginea cere un accent care să-i puie accentul propriu la unison. Cititorul sau grăbește ideea sau ritmul și ele necorespunzând versul se licheface. Cristalele încep să facă mucilagii. Nu o dată ascultând cum pornește un galop de idei, și cum își frânge copitele în fâgașe mi-a venit să trag cu pușca în personajul exuberant de pe scenă, fericit că poate să dea un poem frumos într-o caricatură.

Actorii trebuiesc învățați să citească. Poate că un curs minuțios de asemenea lucru, făcut în dosul teatrului în Cișmigiu sau la Conservator, unde cei dintâi peltici sunt maeștrii de dicțiune, cu miile de explicații necesare, ar constitui mult ca limba literară să nu mai zacă în paralizie. Ar

avea parcă de făcut ceva și Ministerul Artelor, în dosul teatrului, în Cișmigiu sau la Conservator.

1946

TEATRUL NAȚIONAL

Călcându-și cuvântul de onoare că se vor retrage fără represalii, mulțumiți de felul cum au trăit în București, comandanții germani au dat în toamna anului 1944 aviației ordinul să distrugă capitala.

De la o distanță scurtă, bombardierele mici soseau din oră în oră, dărâmând tot ce le ieșea înaintea în drumul lor de aer. Teatrul Național a fost sfârâmat între primele edificii; putem spune: un chivot, o relicvă. Linia lui frumoasă și proporțiile lui gândite, sala de spectacole cu o acustică celebră, bogăția magaziilor de costume indicau marea grijă pe care o purtaseră teatrului lor românii și puteau să facă mâna agresorului să șovăiască. S-au risipit comorile în fum.

Pe o scară dosnică se ajunge la biourourile suprapuse ale direcției, altă scară scapătă spre atelierul de pictură decorativă. Măguri, movilă de sfărâme, ziduri doborâte, etaje prăbușite, apartamente spulberate: praf și țărână. Păreții, care au mai rămas în genunchi, stau într-un echilibru fals, menținut de păienjenișuri.

A început dărâmarea sistematică pentru reconstruire. Târânoapele asociate se silesc să răzbească. De-abia din temelii unde se vede ce au fost în stare să facă zidarii și arhitecții de acum o sută de ani, când se apucau de o treabă. Bastioane de adevărată cetate garantau rezistența pe multe veacuri viitoare a frumosului teatru românesc, care căpătase de la timp caracterul unei tradiții și o patină exterioară și

interioară de fină aristocrație. Cugetul nu se învoiește cu exterminarea și a ultimelor prezențe și mărturii.

La înălțimea de câțiva metri deasupra terenului, zidurile și încrucișările dintre unghere ating o grosime intactă de câte trei metri și mai mult. Cărămida, fiartă în blocurile de materiale, care au adunat-o strâns, a căpătat o duritate de silex. E de neînțeles că reconstrucția nu-și oprește cu sfială târnăcopul în stâncile adânci și că nu le utilizează, atât din sentimentul respectului pentru trecut care are meritul că a trăit, cât și din motive de vistierie.

Fără să vreau să mă pricep peste măsură, nu mi-a fost cu neputință să socotesc, trecând pe lângă ruinele fostului teatru, dezvelite, că jumătatea de jos a edificiului poate duce în spinare cu biruință reclădirea părților de deasupra, oricât de complicate și grele. Am întrebat și un tehnician: el a fost de aceeași părere.

Poate că mai mulți ingineri, chemați să examineze laolaltă și științificește problema, s-ar putea răzgândi. E prea târziu? Nu se mai poate opri nimic? Dintele de fier al sculei care se înfige nesimțitor și răstoarnă, mă doare. M-a obsedat în zilele de Crăciun, fără colinde și uncheși. Parcă în același timp se clătinau solidare cu el Mitropolia lui Brâncoveanu, Curtea de Argeș a lui Radu Negru, Dragomirna...

E carnea noastră, domnilor ingineri. Băgați de seamă să nu ajungeți la măduvă. Puneți-vă, rogu-vă, târnăcoapele jos.

1946

BRĂTESCU-VOINEȘTI

II

Telefonul permite orișicui să-ți între în casă și în ureche anonim și dându-și pe față din toate identitățile lui, singură

vocea, să rămâie brav numai o fracțiune. Eu primesc în cămin toate vizitele din întuneric ca și din lumină, obișnuit din grădină cu tot felul de viețuitoare, fie că zboară, fie că sar sau se târăsc, fără să le întreb cum le cheamă și cine le-a trimis. Toate-mi plac, și cucuvaia și toate au aflat că se simt ferite de primejdii în petecul meu de pământ.

După publicarea tabletei despre scriitorul Brătescu-Voinești, decedat deunăzi, am fost muștrat de un glas antipatic și nu lipsit de spiralele formei, că i-aș fi bătut cu pietre mormântul. Imaginea miroase a literatură și părea să fie a unui scriitor, dar a unui scriitor care nu prea știe să citească.

În Brătescu-Voinești s-au cuprins, după clasificarea curentă, două potențe: un scriitor și un om.

Omul a închis ochii, scriitorul nu a murit. Acestuia îi doresc imortalitatea, nu a unui academician de fotoliu, ci a lui Homer, deși *Prepelita* citată de interlocutorul meu de telefon ca opera lui de rezistență, nu egalează exact *Iliada*. În momentul morții a început posteritatea scriitorului. Tableta mea s-a adresat o secundă posterității incipiente, reproducând pur și simplu, condensate, opiniile scrise și semnate timp de vreo patruzeci de ani.

Nu cer decât să greșesc, dar e o greșeală de sinceritate și pe care puteam cu aceeași sinceritate să o retractez într-un elogiu, dacă scriitorul provocat de opozițiile mele ar fi putut să răspundă cu sonoritățile unei cărți adânci. Brătescu-Voinești mi-a cunoscut opiniile literare. L-au făcut să sufere, e drept: scriitorul se iubea pe sine.

La omul din el acumă isprăvit, am făcut în articolul meu o singură aluzie și aceea sentimentală: să nu mi se escamoteze atitudinea într-o confuzie tendențioasă ori oarbă. Pot acum să insist – în treacăt, bineînțeles. Omul m-a urât cu înviersunare, pentru că dominat de autor nu putea să se despartă de el. Îmi aduc aminte de mesagiul pe care mi l-a trimis Brătescu-Voinești de la o ședință bucură din

Academie, acum aproape nouă ani, când zăceam de un an subț morfină și scopolamină și când ziarele dăduseră știrea ultimelor mele ore de agonie: „L-a bătut Dumnezeu!“ Mă bătea Cel de Sus, aliatul lui, că-i contestasem valoarea literară.

Dar pe acest om, de care nu pomenisem în tabletă, l-am mângâiat în arestul etajului al cincilea al Prefecturii, dimpreună cu alți deținuți, cu un articol de gazetă, în răspăr. N-am dat cu pietre-n el: mi se atribuie o murdărie ce cade asupra celui ce mi-o hotărăște. Omul din Brătescu-Voinești avea și alte cuvinte că știe că m-au încercat durerile lui, de vreme ce, dând literatura deoparte, astă-vară, după patruzeci de ani de viață laolaltă fără să ne cunoaștem, a venit la mine, la urechea mea, la inima mea, omul lui către omul meu și mi s-a spovedit.

La același telefon la care m-a anchetat un admirator al lui, mai Brătescu-Voinești decât Brătescu-Voinești.

1946

FEMEIA ÎN TEATRU

Temă subtilă și delicată.

Mai întâi că femeia, copios maltrată pe scenă și în viața zisă modernă, întinsă și zmucită de autori, calomniată, urmărită de poftă și răzbunări, sinucisă din dragoste, nu trebuie atinsă când scrii, nici cu o floare. Dar cine acordă credit acestui plagiat de viață modernă în cercul închis al unei familii?

Doi pași peste prag, trece trotuarul și începe promiscuitatea, iar trotuarul duce peste tot locul, dacă aluneci pe el, în vreme ce, miraculoasă prieste ispitei, joacă la ferestre și cântă.

Moravurile s-au dilatat. Altădată, căci întodeauna este un altădată, îți permiteai să te apropii de femeia frumoasă, ridicând pălăria. Bărbații nu mai poartă pălărie și femeile

râvnesc către un tip standardizat, nici urât nici frumos, fabricat de industriile asociate, croitoria în unghiuri și trapeze, pantofăria de infirmi, cosmetica și frizeria. Slutele sunt ridicate la zâmbet și expresie în buzele roșii, cu două picături de beladonă în ochi și cu o garnitură de gene parazitare: artificial și acceptabil – dar frumoasele recurg la același arsenal ca să coboare. Cucoanele adevărate rămân la personalitate. Emoția, naivitatea, discreția, caracteristica morală se refugiază în cercul închis și pe stradă te întâlnești, în îmbulzeala fetelor-băiețoi, cu câte un student timid, căruia i-ai zice domnișoară.

Trebuia să fie neapărat „frumoasă” o femeie? De ce și cum e frumoasă o femeie? Numai ca să placă, în accepția culinară și de cofetărie, a verbului a plăcea? Ea nu poate să fie frumoasă ca un peizaj, ca o pasăre în zbor, ca frunzele, fără implicații bucale? Nu poate să fie frumoasă pentru sine, în afară de vitrină? Frumusețea e și o decentă, o estetică, o misticitate.

De unde vine această frumusețe, mai mult cuvânt și mai puțin înțeles în teatru, de pildă? În pictura și sculptura bună, găsești aluzii și aproximații mai presus de modelul în serie caricatural, oferit de înalta promiscuitate. Ele delimitează frumusețea și rămân dincoace de frumosul vulgar. Pe Gioconda te-ai sili zadarnic să o întâlnești la bar și să-i ții mantoul de astrahan la cuierul unui restaurant: ea trăiește în cerc închis, împletește și gândește.

Am văzut, nu de mult, o „artistă” aplaudată pentru stricta anatomie, pusă pe scenă, ca să justifice o dublă lipsă de talent, a unei actrițe și a unui autor, atrăgând publicul prin nudități de hetairă. Rolul ei în piesă consista din agrementul de a prezenta între două cingători de mătase, paralele, cu mișcări lascive de harem, un punct al abdomenului, împuns înăuntru, ca-n coca de cozonac o stafidă. Simplă obscenitate plată, necompensată în prezența pe scenă cu nimic.

Frumusețea proastă nu e în teatru de nici un folos, pare mai potrivită la music-hall, între trompetele lungi și harmonici.

Frumusețea artistei de talent vine și de la inteligență, amestec de fizic evoluat și de spiritualizare. Frumusețea tâmpită nu e frumoasă, și o femeie inteligentă, dar inteligentă, nu e niciodată urâtă. Farmecul e o frumusețe depășită. Scântei diamantine face stofa, din care-i croită femeia, fosforescentă. De la coapsa umflată ca un dovleac și de la glezna buturugă, linia s-a putut aristocratiza treptat. Animalul a cedat neîntreput, până la faza în care piciorul vorbește, mintea catifelează, gura, în loc să plescâie de bucurie, degustă și surâde.

Frumusețea e o nuanță. Umbră de lila și roz.

1946

CRÂMPEIE DE FRUMOS

Frumosul nostru e pătat și chinuit, și frumusețea cere sânge și jertfă pretutindeni; în artă, în viață, în credință. Fără tragedie, nici comicul nu pare deplin. Unde-i om, e dramă. O durată de om, permanent senină, e o priveliște de confecțiune pe mătasea unei cutii cu bomboane. Asemenea frumos e *joli*, adică drăguț cu sensul de nostim. Statuara nu a făcut niciodată drăguț, arhitectura de asemeni, nici poezia. Homer e frumos pentru că doare. Iisus e frumos pentru suferință. Artele drăguțului și ale nostimului sunt ale unor artiști destinați să fie frizeri, să întoarcă elegant un scârlionț, să decoloreze o chică și să o vopsească în culoare antagonistă.

Frumosul bărbatului ține de spirit, al femeii de cruzime, de agresiune, de luptă, cu toate că bărbatului îi place să-și decearnă nobilul titlu de viteaz și să creadă că biruie când e întodeauna biruit. Femeia e un comprimat trandafiriu al naturii, cu vastele ei primejdii de frumusețe, viscole, cutremure, uragane, incendii. A venit mare Oltul și adună, în

drumul lui de ape imense, turme, sate, cirezi, grădini, le-a smuls, le-a frânt și le-a înecat: Oltul e frumos! Robinetul și sifonul sunt, poate, drăguțe dar stupide.

Care să fie cel mai frumos spectacol? Măsurarea cu taurii, a junelui cu pelerină și floretă, între panglicile săgeților aruncate cu mâna, e mișească și hâdă. Nici o bătălie nu e mai frumoasă și mai profundă ca trânta omului de laborator și de spital cu infinitul minuscul. Pictorul André Brouillet are la Paris un tablou de o fericită frumusețe a omeniei. Cinci medici, în halate albe, înconjoară la spital patul unei copile diferite, de vreo patru ani. Doctorul Roux îi face injecția cu *serum*, salvatoare. Atenția atâtor învățați e concentrată crâncen asupra unei vieți de-abia îmbobocite; nu cumva înțepătura păpușii să dea greș. Copila se uită la profesor, amuzată de tichia lui.

Rugăciunea e un spectacol frumos. Ca să fie ceva frumos, trebuie să fie viu și surprins într-un moment al depășirii de sine ori să reproducă, șarjat pentru accentuare, lucrul viu, ca *Marsilieza* lui Rude, săpată-n piatra Arcului de Triumf al lui Napoleon.

E frumoasă *Biblia*, cu Iov, cu *Evanghelia de la Ioan*, și cu *Apocalipsa*. E frumos *Hamlet*. E frumoasă noaptea de Înviere. E frumos urâtul război, în care două seminții se înfruntă cu certitudinea că una din ele va cădea în sabia celeilalte. Cel mai frumos spectacol de groază l-am văzut într-o fotografie instantanee, luată odinioară în Hertegovina. Tragedia era concentrată în ochii care absorbiseră toată ființa celor doi luptători la baionetă, într-o clipă de fulgerătoare scrutare. E frumoasă revoluția. Dar e frumoasă călugăria sinceră a omului, singur cu Dumnezeu.

Și e frumos baletul: femeia făcută fum, făcută torent și cascadă, făcută himeră...

1947

[CUVÂNTAREA DOMNULUI
TUDOR ARGHEZI]

Vă rog să suportați și de la mine un discurs.

O grupare de tineri, care pretind că cincizeci de ani de activitate literară însemnează în mișcarea vieții un soroc și un destin, au luat, fără știrea mea, inițiativa unei sărbătoriri a ficțiunilor mele. Această petrecere cu vorbe, cu muzică și cu balet are loc astă-seară la Ateneu, la ora cinci.

Vineri dimineța, adică alaltăieri, am primit acasă vizita domnului Ion Pas. Pot să-i vorbesc deschis domnului ministru al Artelor despre domnul Pas, fiindcă nu-i este prea străin.

Cu domnul Pas mă știu de vreo douăzeci și cinci de ani: pe ministrul Artelor l-am cunoscut abia de două zile. Intrând în căminul meu, am cutezat să-l întreb: „Sunt foarte încurcat, că nu știu cum să vă zic. Să vă zic domnule ministru, ori să-ți zic domnule Pas?...“

Dintr-o lungă și repetată experiență învățasem că un prieten ori un camarad când e atins de binecuvântarea guvernamentală se transformă brusc, în cincisprezece minute. Ochii lui nu mai privesc, buzele nu mai surâd, fizicul și moralul capătă o legănare distrată, absorbit adânc în *lucrul în sine*. Lucrul în sine se găsește situat cam pe la răspântia supraomului cu eternitatea.

N-am simțit că domnul Pas e ministru decât în momentul când mi-a spus că vrea să facă ceea ce nu a făcut niciodată în țara românească nici un ministru. Cu simplitatea domniei sale obișnuită, mi-a destăinuit că Ministerul Artelor, pe care-l conduce numai de câteva ore, vrea să mă cinstească și el cu o sărbătorire. M-am ușurat numai după ce domnul Pas mi-a explicat că festivitatea are doi mucenici și că sunt cuprins în aceeași sărbătoare, cu prietenul meu de o viață întreagă, părintele Gala Galaction. Într-adevăr, două sărbători într-o singură zi pentru unul singur ar fi fost prea mult și, cum am trăit șaiszeci și șase de ani fără nici una, aș fi putut să mă tem că trecerea de la postul negru la ospete să nu pricinuiască indigestia și îngreunarea personalității. N-aș zice că dacă m-aș fi vârât n-aș fi fost primit la banchetele oficiale prezidate de domnii Dictatori ai literaturii: cred că aș fi fost admis chiar cu precădere, printre purtătorii paharelor pe tăvi. Nu m-am vârât... A te vârî însemnează să te bagi și a te băga însemnează a intra la stăpân.

Dar pesemne că s-a schimbat ceva și la noi... Că s-a schimbat într-adevăr ceva iau martori câțiva predecesori: pe Antim Ivireanul, asasinat, pe Anton Pann, psalt în strană, pe Nicolae Bălcescu, mort în mizerie în exil, pe Mihai Eminescu, fără calificare, pe Creangă, pe Caragiale, pe Macedonski – și întreaga gloată a cântăreților și povestitorilor; unii cu nume mai obscure dar toți cu o văpaie în suflet, egală cu a tuturor a uciși de indiferența oligarhiei intelectuale – flămânzii, prigonitii din trecut și tuberculoșii epocii noastre de cultură și petrol. Să le închinăm azi din Ministerul Artelor, care sărbătorește doi scriitori din seria lor, un gând de solidaritate. Am impresia oarecum grotescă. Mi se pare că aș fi călătorit toată viața prin buruienile pustietății cu un măgar și că el îmi ducea în desagă sculele și cărțile mele pe sub zodiac. Că ne opream din când în când amândoi și ne luăm alternativ unul pe altul în spinare, călărind când eu pe el și când el pe mine,

după cum cădeam mai mult unul din noi de oboseală. A fost un măgar fără nici o analogie cu asina albă, pe care a intrat în Ierusalim Iisus. Un măgar ca de pe la noi, de prin Teleorman: un măgăruș.

Azi ni se dăruiește un cal de hipodrom cu zăbala de aur. Nu știu ce să fac cu el... La întrecere nu mă iau. Parcă vine prea târziu... Aș dori, totuși, ca festivitatea de astăzi să nu se echivaleze pentru mine cu o ceremonie funebră. Nu vreau să cedez nici trândăviei, nici satisfacției orgolioase, care e o trândăvie și mai putredă decât trândăvia.

Țiu să rămân același debutant permanent cum am fost cincizeci de ani în șir, încercat de aceeași înfricoșare de la început, a expresiei proaspete și a gândului împietrit în cuvânt.

Galaction de o parte și eu lângă el, adunăm azi, împreună, o sută de ani de literatură pentru neamul nostru de țărani, care gândește de două mii de ani și care scrie numai de vreo sută și cincizeci, cifra merită să fie sărbătorită mai mult decât noi.

Adaosă la o vitalitate de milenari indică o maturitate câștigată. Datoria noastră, aci, la confluența vânturilor de secetă, de grindină și de sânge este să o sporim. Să ridicăm graiul fluierului și al opincii la un apogeu. Mulțumesc confratelui și ministrului Ion Pas, vă mulțumesc dumneavoastră. Și mulțumesc lui Dumnezeu.

1947

TOMEK

A murit și omul fără de moarte.

Numele Tomek e pentru tipografia românească ceea ce-i numele Tutmes pentru Nil și Egipt. Nu e nevoie să-l știți și pe

cel de adaos. Tomek a fost un substantiv care a denumit un material precis. Tomek era tiparul, litera, corectura, paginația, tabla de materii, coperta, tirajul, și s-a identificat cu ele timp de aproape șaizeci de ani de meserie, purtată ca un rectorat.

Dis-de-dimineață, el era înaintea tuturor, lucrători, meșteri, directori, zețari linotipisti, mașiniști, puitoare, ucenici și rotari, în atelier și ieșea ultimul dintre toți. După nume părea maghiar, după limbă neamț, după nervozitate francez. El se cam confundă cu arta grafică așa chemată de autoritățile nobilului meșteșug și a participat, ca un strănepot al lui Gutenberg, la evoluția continuă a teascului la rotativă. Tomek și Richard Sergies, un german, înfățișează alături de românul Molin, care a dat un impuls nou tehnicii la noi, marile puncte de reper ale istoriei cărților din punct de vedere al imprimeriei, după cum începuturile editurii românești aparțin germanilor Müller și Storck, aproape coincident cu Șaraga din Iași, Samitca din Craiova și Miloșescu din Tg. Jiu. Evident nu trebuie uitați nici Socec, nici Teclu, nici Ioanițiu, nici Sfetea, cu deosebirea că întemeietorii „Bibliotecii pentru toți“, o imitație onorabilă a editurii Universal-Bibliotek, condusă de un Stănescu, decedat vremelnic și care-și înfășura febrilitatea cu un șal în interiorul căruia îl încălzea și un cățel de salon, au falimentat, pierzându-și averea importată din Reich.

Tomek, un personaj de pergament, uscățiv, osos și dur ca un cuier construit din coarne de cerb, era sever, ciufut, supărăcios și bun în fond cu toți oamenii, ale căror capace se deschid cu greu, de o bunătate naivă, înfricoșată să cedeze unei sugestii și ascunsă într-o fațadă rebarbativă. Îl cunosc parcă de trei, patru sute de ani, cu aceeași figură și nu l-am prins râzând niciodată, păzit de un stil discret al pudicității. Când începea să se lase dus într-o idee, făceai din el tot ce-ai fi vrut, „în limitele rezonabile“, cum spunea el, încolțit de o propunere simpatică. Atunci se iveau pe fața lui de hârtie sugătoare și un surâs, îndulcit de o căutătură filosofică albastră-cenușie.

Acum vreun an și jumătate nu mai găsea șuncă și ouă, alimentul care-i ținuse dreaptă bătrânețea și schela, întodeauna corect îmbrăcat și cu o cravată bine legată, ca un cotor de volum în piele, cu o treflă de aur strivită sus. Fundația de Literatură era îngrijorată, unde să-i găsească mâncarea lui britanică și i-a trimis lui Tomek un coș cu ouă și câteva șunci. Tomek a fost consilierul ei punctual și devotat.

În angrenajul uzinelor de tipar ale „Monitorului Oficial“, rămase fără organul lor esențial, s-a ivit un gol definitiv. Băgare de seamă! Disparația omului în aparență neînsemnat dintr-o mare întreprindere industrială, în mâna căruia nevăzută concordă elementele disparate, însemnează uneori ruina treptată a inițiativei.

1947

IMPRESII

Nu m-a mirat îmbulzeala de la Ministerul Artelor, cu saloane pline, unde veniseră confrății mai mult sau mai puțin de aceeași meserie sau de același nărav aproximativ literar cu mine, cât sala populată până la ultimul loc în picioare, de la Ateneu.

La minister, cu toată precipitarea de ultimă oră a festivității, anunțată cu vreo zece zile mai devreme de către un cerc de tineret, care o pregătise pe îndelete, se manifesta oficialitatea și, natural, intrarea era gratuită și era cald. Dincolo, la Ateneu, locurile trebuiau plătite, prețul билетelor era destul de ridicat, instalarea festivității cerând cheltuieli exagerate, iar temperatura era la fel cu cea de afară, cu două grade mai puțin între zidurile înghețate.

Un cerc așa-numit Cercul liber de studii, înjghebat din râvna gratuită a câtorva băieți și fete, preocupați de problemele legate

de viața și traiectoria viitoare a sensului românesc, cerc necunoscut și nepatronat, a fost de-ajuns să afișeze că sărbătorește poezia românească și pe unul din reprezentanții ei, ca publicul să răspundă într-un număr neașteptat de impresionant.

Multă lume a fost silită să stea cu pălărie și căciulă. Aburul respirației se putea vedea, ca în staulul din Betleem, și spectacolul nu a durat mai puțin de trei ore și jumătate. Spectacolul cel mai ingrat cu putință: studii, aprecieri, recitări, lecturi, agrementate dispers cu muzică și dans. Interesat ca niciodată, publicul a urmărit evoluția seratei cu o atenție concentrată, un public, trebuie să spun, care nu-i al teatrului curent, al balurilor și al sălilor de cinematograf.

Au vorbit pe larg, în lung și în lat, domnii Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu. Peste două ore au fost cheltuite în măsurători de stadii de înălțimi și de nuanțe: asistența a mers pas cu pas prin peizajele accidentate ale acestor cutreierături de vârteje și prăpăstii. Domnul Streinu în coturni, domnul Cioculescu în pantofi muți de Conclav. Conferința domnului Streinu, pe care l-am auzit întâia dată, a fost de un frumos echilibru. Vorbitorul a improvizat cu o luciditate lentă, muncită într-un stil de mistică eleganță, o lecție de vocație și de sensibilitate. Un critic de catedră nu putea să aibă nici același reflux, nici același diafane intuiții.

Ei bine, publicului aceuia, care la sunetul unui afiș nu s-a dat înapoi să-și sacrifice o seară de duminică amuzată, să tremure de frig și să asculte – și să plătească! nu i-a scăpat nici o irizație de idee, nici o transparentă de sentiment nerelevantă. Niciodată tăcerile n-au fost mai adânc semnificative și aplauzele mai exact ajustate.

Dacă această situație indică o „criză de cultură“, cum s-a putut afla din câteva voci aflate în criză de subiect literar valabil, e locul și timpul să fim prea mulțumiți.

DRAGOSTE

Am cutezat, fără voie, să încerc o experiență, pus în fața faptului împlinit. Am fost, cum s-a spus, „sărbătorit“. Cincizeci de ani de literatură este într-adevăr un eveniment, de care autorul, fără nici un merit personal de durată, face responsabil destinul, acel lucru nedeterminat și neprevăzut, care se ivește singur și se rostește obiectiv. Nu trăiește orișicine activ șaiszeci și șase de ani și nu orișicine poate ține linia, întins și neîntrerupt, cincizeci de ani. Asemenea împrejurări nu țin de conștiință, care se vede pe sine de-abia după ce timpul s-a consumat și în ele se conține și superstiția prezenței unei ocârmuiri mai presus de puterile personale și de provizoratul cotidian.

Mi-au rămas două noțiuni din manifestațiile al căror obiect am fost pe negândite și nebănuite. După o viață, voită cât mai geometric trasată și cât mai sustrasă de contingente și influențe în ce privește paza de sine și respectul ipotezei, dar o viață de frământare, de violențe și nedreptăți, principiul capătă confirmare și autoritate. Fără demagogia personalității, fără profesie de credință expusă, fără să atragi atenția intenționat despre temeiniciile care te stăpânesc și te orientează, ți-ai dat seama, după cincizeci de ani aruncați în sus pe o singură verticală, că substanța activității tale a fost văzută, urmărită, confruntată cu ea însăși, epocă după epocă, și aprobată, împotriva silințelor de meschină adversitate de a se da vieții tale o interpretare falsă și sincerității un înțeles odios.

E o răsplată de acurateță, un rezultat cuprins aproape matematic în ecuația rezolvată treptat. Atât și nimic mai mult. Dacă pentru tine semnificația are o valoare apropiată de scepticism, ea e valabilă pentru pilduire. Sentimentul că dreptatea vine orișicum e tonic și incitant pentru tineretul care urmează. El verifică morala egalității de sine, a opintirii neîntrerupte, a suferinței conștiente și a răbdării. A nu te

murdări, când e atât de ușor să faci trafic cu însușirile pe care ți le-a dat, spune-i cum vrei, Diavolul sau Dumnezeu, este desigur o ținută raportată la permanente.

M-a emoționat altceva mai ales: dragostea ambianței de la cunoscuți, de la necunoscuți, substantivul nu exagerează. Ai socotit cincizeci de ani că darul tău de dragoste a fost cheltuit numai de tine. Ai iubit, și când ai urât și te-ai gândit mai mult la rănile de sânge ale adversarului tău decât la vitejia ta și la satisfacția că spada nimerea exact. Am lacrimi acum când văd că m-am înșelat. Sunt, într-adevăr, oameni mulți care te iubesc într-adevăr. Ai primit câteva zile atâtea dovezi, tu care în schimb nu poți da nimic, tu care dai numai manuscris și numai cuvinte gradate și niveluri, încât, după intensa emoție trăită acum, aș putea cuteza să mărturisesc că viața și activitatea au avut un rost, că faci parte din ființa contemporanilor țării și că nu ești străin și de prisos în țara ta.

1947

PRINCIPII DE EDUCAȚIE

Când nu iei în derâdere nici nesocotința unui anonim impertinent și prost, nici curajul degenerat în inconștientă, al sincerității primare, cu care se adresează câte un necunoscut, cazurile izolate dau naștere la probleme care le depășesc.

În primul rând subalternarea morală și starea de gunoi în care se complace un neiscălit, te miră pentru simțul lui de răspundere și onoare, și pentru lipsa stimei secrete de sine, și întrucât rolul de javră e atât de greu de jucat și de un actor, pregătit de studii pentru orice soi de personaj; ca să fii o javră ideală, e nevoie de o vocație înnăscută.

Cazul al doilea constituie o problemă de interes social.

Un tânăr care s-ar pretinde, după turnura eroică a frazei, familiarizat cu întorsul foilor unei cărți, semnat cu adresă și vârstă (douăzeci și unu de ani) îmi cere un „ajutor“. Ajutorul literar ar fi de sine exclus, milostenia artistică nefăcând parte din caritate. Nu e vorba de ea, deși tânărul trimite și câteva versuri, care nu ar justifica mai mult amorul-propriu decât scrisoarea lui. Tânărul cere parale și le cere de la un scriitor! Însă ajutorul, precizează el, să nu fie cumva insignifiant, că tânărul se supără: îi trebuie mai mult. Citează cazul unui alt tânăr, probabil camarad de atare profesie și căruia ziarul „Adevărul“ i-ar fi acordat un ajutor prea mic. Ajutorul ar trebui să fie cel puțin egal cu salariul unui redactor, agonisit cu necazul silinței de fiecare zi. Tânărul cere și discută. E convins de drepturile hormonilor personali. Aproape că nu-și face din ei o diplomă subvenționată de stat. Mai și citează ceva: pe Raskolnikov.

Aș fi înțeles, cum s-a întâmplat, să primesc o scrisoare în vederea căpătuirii fără plasament, în vederea căpătuirii unei priceperi remunerate. De mai multe ori am alergat prin biurouri și pe la întreprinderi, ca să găsesc un loc pentru câte un băiat, pentru câte o domnișoară, care s-au dovedit capabili și punctuali. Erau oferte de activitate, de brațe, de creier, de aptitudini. Tonul scrisorilor nu era o stridentă de înfumurare asimilată.

Ce educație, de la ce părinți, de la ce profesori, a putut primi un copil, care, la douăzeci și unu de ani, cu scârlionții frizați de oarecare cosmetic literar, cere bani, așa, oricui, pentru că e tânăr și revoltat? În patria lui Raskolnikov principiul afișat pretutindeni, al existenței, e lapidar: „Mănâncă numai cine muncește!“

În ce mă privește, de vreme ce mi-a fost scrisoarea trimisă, trebuie să-l povățuiesc pe tânărul meu să se descurce singur, regula supremă și în slovisire și în viață.

O să fiu întâiași dată indiscret față de sfielele mele. La doisprezece ani dam lecții de algebră unui adult, învățând algebra pentru el. În vacanța școlară lucram ca ucenic la un pietrar, poleind inscripțiile din cimitire. La șaisprezece ani eram secretarul unei expoziții de pictură și publicam primele versuri. La șaptesprezece ani intram laborant într-un laborator de uzină, și la optsprezece ani conduceam laboratorul. La nouăsprezece ani am fost diacon și referent de conferențiar pentru religiile comparate la Școala de Ofițeri. În streinătate, am cărat cu spinarea, am vândut bibelouri de zece centime bucata, am învățat să fac inele și capace de ceasornic. Când n-am avut ce mânca, am răbdat. Întors în țară, nu m-am dat înapoi de la nici o strădanie, afară de aceea de a practica șantajul de presă și vânzarea condeiului și a conștiinței, până acum intacte. La cincizeci și opt de ani am dat examen de lucrător zețar. La țară, unde locuiesc, fac toate muncile unui argat, laolaltă cu nevastă-mea și cu copiii mei (titrați), cărora nu le e rușine decât de patru lucruri: să nu paraziteze, să nu mintă, să nu fure și să nu cerșească.

Dacă mi-am făcut un nume literar, noaptea mi l-am făcut, cu brațele tremurând de oboseala pământului. Nu știu dacă-mi merit și cât numele de scriitor, dar l-am câștigat trudind sălbatec, și acum, la șizeci și șase de ani, mă chinuiesc exact ca la douăzeci și unu, câți are nefericitul tânăr care-mi cere bani de buzunar.

Dezmeticește-te, tinere! Pune mâinile pe scule și umerii la corvezi. E sănătos și cinstit, și de lucru e destul. Spune-mi, după o lună de lucru aspru, dacă nu te vei simți mai bine și mai satisfăcut cu bătăturile din palmă.

Atunci te voi chema eu la mine să ciocnim un ciocan de rachiu și, probabil, voi căuta să aflu încotro îți călătorește gândul, după ce trupul ți l-ai ostenit și înfrânt.

DIVERSIUNE

O să vorbesc astă dată mai mult, dar făgăduind cititorilor mei că pentru cea din urmă oară.

În cincizeci de ani de literatură și presă, de asupra, de vrăjmășii, unele justificate, altele odioase; de calomnii acumulate, de otrava unora, de entuziasmul altora – nu mă plâng: extremele s-au compensat – am fost, pesemne, după câte am auzit, de trei ori nebun de fericire.

Întâia oară, calea-valea, dar de două ori certamente.

Întâi, acum vreo doisprezece ani, când în torențele de mocirlă, în care încercau să mă înece javrele și saltimbacii cu flașnetă și tamburină ai Universității, instituțiilor și Academiei, la comanda unui savant iritat, profesorul Mihail Ralea, unul din primii exegeți ai debutului meu literar, a prezidat o protestare, publică, de conferențieri, în amfiteatrul arhiplin al Fundației „Carol I“.

A doua oară, acum doi ani, mai către sfârșitul vieții, care am un fel de presimțire că nu o să vie prea iute, așa că vor fi obligați să mă mai suporte contemporanii mei de condei, același Mihail Ralea, numit ministru al Artelor, prezida Premiul Național acordat până atunci pe tovărășie, însoțindu-l de ofranda unui milion de lei, și un banchet.

A treia oară, luna trecută, am fost, cum zice terminologia, „sărbătorit“. Ba de două ori sărbătorit în aceeași zi: de către un tineret, a căruia izbucnire m-a intimidat, pe cât m-a și zguduit în sala, iarăși arhiplină, de la Ateneu – cât și de către ministrul Artelor actual, de-abia instalat în ajun, domnul Ion Pas, la minister. Mă uitam când la figura macerată de abate, a ministrului, care vorbea lângă mine, când la câteva binevoitoare rânjete colegiale, în seminuță, bine cunoscute în psihologie. Ministrul avea ca și predecesorul lui la Arte, Ralea, o tradiție, o constanță și o consecvență. Era același Ion Pas, care cu zece ani mai nainte, tot fără să fi știut, simplu

gazetar pe atunci, consacrase o pagină de ziar împlinirii a patruzeci de ani de literatură ai mei. Domnul Pas mi-a dăruit în public și cinci milioane de lei, adică optsprezece dolari.

Când eram diacon, mi se puneau în mână, la o cununie sau la un botez, de mai multe ori pe săptămână, și nu la cincizeci de ani, o dată îndoit, două sute de lei. Nu exultam, ca nici acum, de bucurie, dar banii dați pentru credință și poezie au un zbenghi de dragoste pe ei, sunt bani curați, în definitiv munciți, și bine primiți.

Vi se pare anormal? Eu am avut dreptul tardiv să zâmbesc, dar peste măsură de absurd nu mi s-a părut.

M-am înșelat. Trebuia să-l iau la palme pe domnul Ralea, iar domnului Pas să-i trântesc cu scaunul în cap. Iar milionul de acum doi ani și milioanele de deunăzi aș fi fost dator (nu m-am gândit) să i le cedez domnului Berkowitz – respect ortografia – directorul, intelectul principal și sufletul anonim al ziarului național „Liberalul“, organ al unui partid foarte cultural, care cenzurează actele de cultură ale altora, o cultură, confundată pentru zarafii lui cu politica și slugărnicia. Partidul a făcut și face altă cultură, ca și în zilele lui Mihai Eminescu, în epoca lui Carada, Gianni, Pherekidis, Chirișopol, Cariagdi, Heramà și alți mari români, cultură a misticismului bancar, a extazului fabricilor de cuie, de hârtie, de carton asfaltat, a vinurilor și țuicii Sfintei Familii și a celorlalte nenumărate idealuri naționale.

Ziarul domnilor Berkowitz și Dinu Brătianu îmi dă peste nas că m-am oficializat...

Împrejurarea putea să fie redusă la elementele fundamentale și discutată din priveliștea, dacă o viață dură și activă, de cincizeci de ani, fără dividende, fără club, fără participări, vizite, intervenții, șantaje și consilii de administrație e un material de luat în seamă, la un scriitor, și dacă insignifiantul meu personaj e un personaj, cum vine vorba, cultural. Asta, cu drept cuvânt, se putea analiza. Există un merit ori nu? Eu

nu prea cred, la drept vorbind, dar am crezut și cred că meritul există, sumedenii de martori și nu numai miniștri. Pentru umilirea lor, și pentru demonstrarea ilegitimității, se putea face contestația cuvenită și nu era nici o supărare. S-au mai făcut.

Adevăratele personalități culturale, pentru „Liberalul“, sunt de o altă natură. Marea lui figură culturală, actuală, e defunctul Alexandru Alimănișteanu ale căruia capacități de înălțime apar, scrise negreu pe alb și cu fotografie din profil, în paginile ziarului, la fiecă alt parastas.

Alimănișteanu a strâns la Slatina, în vremea valutei sterline, mi-a spus-o cu gurița lui, șazeci de milioane de lei. Din ce se poate aduna destul de repede, la Slatina, atâta avere, dacă nu dintr-o camătă serafică și blajină ? În capitală, Alimănișteanu (am uitat ortografia numelui exactă) a fost directorul Băncii Viticole și administratorul revistei „Cugetul Românesc“, la care am colaborat amândoi, eu cu oarecare literatură și el lipindu-i timbrele pentru abonamente, cu scuipat propriu, trăgându-le pe limbă. Nu s-ar putea spune că defunctul nu a luat un contact intim cu versurile, cu proza și cu coperta și că nu a fost o personalitate culturală. Dar, vedeți, culturalitatea lui a fost cam de specialitate.

Nu știu ce i-a venit domnului Ion Pas să spuie, în discursul de la minster, că mă mai paște și o a patra fericire: Academia. S-au necăjit o seamă de valori astmatice, paralitice și hepatice, care așteaptă de la această anticameră a cimitirului să-și termine tratamentele glorios. Unii au putut întrezări că dau și târcoale crematoriului din Calea Victoriei, numărul 125, că sunt nerăbdător, că mă și gudur.

Vai de mine! Nu vreau să întârziez pe nimeni și nu mi-s învățați pantalonii pe fotoliu. Fie jilțurile în perpetuitate ale lor, de vreme ce nici unul din dascălii mei, nici Anton Pann, nici Poetul, nici Bălcescu, nici Caragiale, nici autorul *Mioriței*, nici unul, nu s-au răscărat pe ele. Sunt mulțumit cu

scăunelul meu de acasă, pe care toarce pisica și cu Academia câinilor mei analfabeți.

Cât privește cele câteva sume, derizorii, încasate într-un răgaz, când subvențiile deghizate, șperțurile și bacșișurile de garderobă morală nu cleatină etica și ambiguitățile de caracter ale celor ce au nerușinarea să-mi dea lecții de ținută – mie! – este clar evident că un scriitor se cade să renunțe. El trebuie să salveze, prin paralelism, impudoarea și nulitatea fățarnică a celor îmbogățiți din prestigiul și dezinteresul penei chinuite.

Un lucru m-a uimit întodeauna. Cum se prostește, când nu e murdar la conștiință și lingău, intelectualul de profesie, amestecând politica și literatura în București.

1947

O FAMILIE ROMÂNEASCĂ

În noaptea de Anul Nou, împotriva deprinderii lor casnice, de a sta la răspântia vremilor schimbate, pe loc, m-am dus cu cârdul meu, din marginile ultime ale orașului, la prietenul nostru inginerul, tocmai în Calea Victoriei, departe. Gazdele ne-au trimis o mașină a lor, din cele câteva sute de automobile ale societății „Săgeata“, care împânzeau înaintea războiului, zvelte, elegante și albastre, Dobrogea și toată țara.

Inginerul și asociatul lui, alt inginer, azi defunct, dar neuitat o secundă, cumpătați amândoi, stăpâni ai destinului și hărniciei lor, păzită de o intelectualitate înaltă, de o cinste unică și de o moralitate candidă, s-au multiplicat în inițiative și concepții îndrăznețe realizându-le pe toate, într-o formulă de mână de fier, îmbrăcată totuși în catifea. Ceea ce-i sugestiv, într-o catifea de culoarea cerului înstelat, de azur.

Într-o sală, improvizată gospodărește, dintr-o magazie așternută pe părți cu cetină și ramuri de brad, am găsit o sută șazeci de persoane: familia întreagă. O tradiție a familiei, răspândită de la Săliște în câteva provincii, poruncește ca, la fiecare început de an, oricum ar fi anul, de pace sau războinic, de libertate sau nu, de belșug ori sărăcie, părinții, fiii, fiucele, bunicii, verii, cumnații, nepoții să fie adunați laolaltă, iar a doua zi toate pâcurile și cetele se întorc la casele lor, în București, în Ardeal, în Râmnicul Olteniei, în Moldova, în Bucovina, cale de multe zeci de poștii. Soția inginerului, o distinsă româncă și maică a cinci copii, e o doamnă din osul sfințit al lui Vodă-Ștefan, iar mama inginerului, femeie de fină inteligență și aristocratică plugărie, e o mare cucoană de munteancă.

Inginerul și-a amplificat personalitatea științifică în Franța. Fratele lui, asociat și el în firma industrială care unifică și face să trăiască viaaie, active și generoase vreo zece alte industrii adunate într-o singură înțelepciune, e doctor în filosofia germană și un puternic intelect. Cei o sută șazeci de membri ai dinastiei sunt împărțiți în toate vocațiile și profesiile cu putință, de la catedră, amvon și comandă militară până la curățitul pieilor brute și transformarea lor în talpă și piele. Unul e preot, profesor de universitate și academician. Altul a fost șeful Marelui Stat Major. Tehnica, gândirea, muzica și poezia urzesc împrejurul admirabilului trib o rețea de lumini și un păienjenis diafan de haruri și simțăminte.

Principiile lui sunt ca o credință nezdruincată în Cel de Sus și în rădăcinile grele și adânc împlântate ale patriei; o simplitate de moravuri rustică; omenia dărniciei de sine; munca niciodată istovită și înmulțirea neamului neîntreruptă. Ieri au fost cinci copii, mâine vor fi șase, și cei doi frați nădăjduiesc ca, la vârsta firelor albe de la tâmple, să numere împreună douăzeci și patru de feți frumoși, ca și bunii și străbunii lor dintre piscurile carpatine.

Pe două socluri, încadrate în verdeață, din fundul sălii, urna cu lacrimi: două portrete: unchiul, general, și asociatul dispărut, alunecați în viața eternității anul trecut...

1947

ÎN INEFABIL

Cunoșteam odinioară un prelat care, instalându-și telefon, se uita la el zile întregi cu venerație și frică. Avea pe cineva în casă, străin, poate pe diavolul însuși. Aparatul îi împrespăta simțul religios, dat oarecum uitării, în treburile prea omenesti ale bisericii practice și cam îngrijorat să se vadă asaltat de probleme de existență și inexistență, modestia prelatului era și profund turburată. Nu se putea ca telefonul să nu fi avut vreo corespondență cu vreun serviciu misterios, cu vreo centrală a Treimii, care pentru anumite treburi, mai urâte, antipatice corurilor îngerești ar fi putut să utilizeze și cetele negre cu coarne de ied.

Până atunci, viața preasfințitului cursese lină și bucuroasă și, deodată, i s-a stricat toată ceasornicăria. Nu s-a mai învrednicit să tragă blândul chiul alimentar, cu ouă și lapte, postului negru călugăresc și a trebuit să încerce din nou metaniile din tinerețe uitate și ele. Un bun monah e dator să se canonească și cel mai acceptat canon al lui e căderea cu fața-n jos, repetată de treizeci, patruzeci de ori și ridicarea alternativă în picioare, însoțite, și căderea și ridicarea, de semnul crucii pornit din pământ până la frunte: punctat o dată pe umărul drept și o dată pe umărul stâng, amin.

De la o vârstă încolo metania ajungea nevoioasă. Prelatul se chinuia fel și chip cu ochii la sticlirile iscoditoare ale nichelului de la receptor, indiscret și gata să-l pârască. Temerile lui n-au rămas necunoscute. Un confrate de treaptă

șiret, aflându-i susceptibilitatea, începuse să i-o exploateze. Îl suna din părțile depărtate ale lumii și-i cerea socoteală de gingașele lui nelegiuiri, săvârșite cu furculița și paharul, și-i porunca noi metanii și canoane, care-i făceau viața de bătrân nesuferită. Unchiașul cu tiară cu tot să fi avut un cot și jumătate.

Bisericii nu i-au lipsit până la o vreme arhieriei cu naivitatea curată care stă atât de frumos preoției. Ca să scape de isпитirile neînțelese, prelatul și-a făcut pe neașteptate geamantanele, pe tăcute a slujit sărbătorește ultima lui liturghie în catedrală și s-a mutat la o mănăstire, unde nu ajunsese încă blestematul telefon. De atunci nu l-a mai chinuit Necuratul niciodată, și părintele a trecut în tărâmul celălalt liniștit.

Am trecut astă-toamnă pe la mănăstirea lui și i-am găsit mormântul în cimitirul paraclisului de peste heleșteu: o cărămidă pătrată cu numele lui. Cine a fost, cum l-a chemat nu se mai cade, în fața veciilor, și ele trecătoare, să se ție minte.

Dar preasfințitul n-a putut să strige niciodată „Alo!“. I se părea că stupidul și necesarul apel telefonic îi murdărește gura frumoasă. „Cum o să zic așa?“ se plângea smerit și înfricoșat gingașul meu arhieru. I se părea că e o vorbă de rușine.

1947

CRITICA MICĂ

Se încinsese odinioară o gâlceavă, nelichidată nici până-n ziua de azi, când revistele și rubricile de ziar se depărtează tot mai mult de competențe și criterii. Orientate și dezorientate, în panica lipsei de inspirație valabilă, ele tind către un fel de a scrie și gândi, care, în limitele lui, are un precursor, pe Mihail Dragomirescu, inventatorul „științei literare“. Rețetele sunt

însă pentru cazurile de boală și literatura noastră actuală, anemică și reminiscentă, trece mai repede printr-o fază de patologie decât prin criza indicată acum de curând.

Se spunea că anumită proză constituie ceea ce se cheamă un roman, pe când alta, etichetată pe coperta comercială a editorului „roman“, nu era un roman. Critica, invitată să-și explice suprasimțul de specialitate, a preferat să schimbe vorba. Încă nu se știe cum se poate deosebi, atât de precis, încât să decretezi și să iscălești un roman care nu-i roman, de un roman care este roman sigur, și rămâne noțiunea că decide arbitrariul. Firește că și provocarea la răspuns era prea directă și brutală. În matematici, pe meandrele raționamentului se poate eluda o problemă, abandonând drumul cel mai scurt dintre două puncte și ocolindu-l pe la suburbiile ideii, unde cele treizeci și două de cărți de joc ale ipotezei, din figură în figură, ne pot ajuta să găsim numărul și adresa și soluția, prin deducții și diminuări. Este a proceda prin cărturăreasă.

Dar cum nu ne aflăm în spațiul matematic, ci pe teritoriul literaturii, demonstrația prin viclenie și ghicite e fără obiect. Se pare că evoluția empirică dezleagă de la sine o problemă, care nici nu-i o problemă: proza e proză și versul e vers. Vreau să spun că, pe nesimțite, variațiile mereu inconstante ale terminologiei par să dea o definiție adecvată. În limbajul literaturii, scriitorul de proză ia din ce în ce mai mult numele de romancier. Viitoarele clasificări generale par să fie de acum trase în istoria literară pentru încă un stadiu de activități: romancieri și poeți. Alternanța e justă.

Se mai pare însă că epocile, atât de darnice cu poeții și romancierii (avem numai poeți vreo câteva sute, și nu e rău), nu rabdă mai mulți critici în același timp, cu toate că fiecare nouă publicație vine cu criticii ei noi, bogați în borcane și inscripții și în autori obligați să se ajusteze prin comparații silite fără să cadă colț pe colț și strâmbând unghiurile drepte, unii cu alții. Palide idei, cuvinte incolore, concepții insalubre și construcții pe

dinafară, cu lipituri de cositor. Când ajunseseră criticii autorizați cinci, doi din ei au murit, unul de tânăr. Vraja implică întodeauna doi critici de sesiune. Fiți cu băgare de seamă și superstițioși. În cler pot să trăiască zece mii de preoți contemporani și tot atâția, la urma urmei, scriitori în literatură. În critică, ba.

Attention, s'il vous plaît. Danger de mort !

1947

TINERII FĂRĂ FRICĂ

Pe vaporul de azi-dimineață s-au îmbarcat la Constanța doi artiști, sculptorul Ștefan Băeșan și pictorul Sutzeanu, bursieri încă de patru ani ai statului, la Paris.

Poate că la ora apariției ziarului, ei se apropie de Bizanț, lăsând acasă o amintire din cele mai calde. Peste câteva zile se vor întâlni pe Mediterană cu rândunelele plecate și ele din România către tărâmurile înflorite.

În două săptămâni ei vor fi la Marsilia, și vor cunoaște acele priveliști învăluite în ceață violacee, care, de la Toulouse mergând spre nord, dă peizajului francez, construit pe alte scheme decât cel românesc și cu orizonturi precipitate, caracteristica timpului vechi, estompat și a veacurilor de dantelă, așternute pe catedrale și sate unele peste altele ca o chiciură cenușie.

Băeșan e un tânăr unitar și hotărât, afară de talentul lui, clar și franc, chemat la realizări însemnate. El are mâna abruptă și acerbă. Moț de neam, el a primit viața cum i-a venit, ca un brav, care nu s-a temut. Întors din două războaie grele teafăr, locotenentul încercat pe fronturi și-a luat halatul de atelier cu îndârjire îndoită, excitată de întârzierile la care războiul l-a obligat.

În ajunul plecării a venit să-și ia rămas-bun, ca și colegul lui bucureștean, de la grădina noastră, albă de zăpadă.

L-am întrebat pe Băeșan:

– Cum te simți? Atmosfera Parisului e acidă și caustică pentru un străin ca dumneata. Parisul e o moară care macină mințile și voința. Dacă ai plecat, ești ținut să biruiesti și să te întorci în țară mai puternic.

N-am nici o grijă. Băeșan a purces cu gândul să nu se dea înapoi de la nici o muncă grea, ca să-și poată împlini destinul. Cel ce vrea să stăpânească, trebuie întâi să fie tuturora slugă: vorba e adevărată.

Nu toți tinerii au norocul să se folosească de o bursă care, deocamdată, consistă în patul dintr-un dormitor de la Fontenay-aux-Roses. La Paris, există un delict monstruos, lipsa de domiciliu: șase luni pușcărie. Dar toți tinerii trebuie să călătorească și pot să călătorească, dacă pornesc din țară tari în cuget și pregătiți să primească pribegia cu toate rigorile și fazele ei, cu dificultăți și decepții, alese pentru a fi doborâte.

Poate fi ceva mai plăcut decât să-ți agonisești pâinea în mijlocul unei lupte aprige, în care să-ți faci loc cu sila și poate fi mulțumire mai meritată ca victoria, într-o țară străină, unde și localnicii adeseori o pierd?

– În lipsă de altceva mă fac turnător, mi-a spus în pragul ușii, strângându-mi mâinile, sculptorul Băeșan, și tot o să răzbesc.

Am citit autorizația de expert a bagajelor celor doi artiști: „Efecte vechi și uzate și material de pictură și trei kilograme alimente indigene, fără icre negre“.

1947

VETERINARI

N-aș putea crede că toată lumea și-a dat seama, fie pe pielea altuia, fie pe propria piele, că medicii, ziși umani, prin

eufemism profesional, sunt în cuprinsul aceleiași patologii și terapeutici, de două categorii mai accentuate, Domnii Doctori sau Profesori și Medici pur și simplu.

Diferența dintre unii și alții este că cei dintâi sunt adepți ai unei filosofii a meseriei, independentă de bolnav. Ei caută în bolnav de preferință Știința, cu cea mai mare inițială, și acel sâmbure incoruptibil și fugace kantian, căruia francezii i-au zis „*la chose en soi*“, lucrul în sine, sau mai pe românește „*aiă*“. Medicina somităților disprețuiește vulgara preocupare a medicului mic, să puie bolnavul pe picioare, și devine un amuzament.

Somitatea e cu blană și automobil, blană de cinci ori mai vastă ca trupul, vânată în regiunile arctice, fără nici o afinitate cu cojocul purtat de părintele somității, și automobil monumental, „*beige*“ ori „*café à la crème*“. Medicul de rând călătorește cu tramvaiul, agățat în scara vagonului, și duce cu el idealul ridicul al sănătății; înoată prin zăpadă și noroaie, se scoală cu noaptea-n cap, însiră spitalele și casele clienților, nu uită nici un pacient, se ține de cuvânt. Știi la toate orele din zi și noapte unde-l găsești, ca să-l rogi să vie să te vadă, uneori mai bolnav medicul decât clienții. Cuvântul, făcut pentru advocatură, e urât, proporțional cu spiritul profetic al medicului lecuitor. Somitatea, în faza ei de apogeu, a trecut dincolo de om, căpătând obezitatea morală, care face din medicină o stare politică, o prezidenție, un mareșalat, totuși împăcată cu onorarii de suveran. Medicina săracă dă, în schimb, personalități categoric exprimate și pe acel savant de laborator plin de inimă și de omenie, de multe ori om de gust și artist, care-i specialitatea de a construi oameni și caractere a Institutului de Seruri și Vaccinuri Cantacuzino, un Port-Royal al tuturor disciplinelor experimentale.

Inegalităților de vocație și etică din medicina umană i se opune, bizar, omogenitatea medicilor, ziși veterinari, acei medici, dragă baciule, care-ți vindecă oaia, târta, câinele, vitele

și porcii. Îi cunosc pe acești învățați, blajini și sfioși, de zeci de ani disciplinați la școala lui Pasteur, unul dintr-ai lor. Am cunoscut, începând cu admirabilul profesor Riegler, zeci de medici ai ființelor necuvântătoare, și toți m-au impresionat cu dragostea lor, cu bunătatea lor, cu delicata lor cuviință față de animale cât și de oameni.

Unde se învață această demnitate din care medicii omenești păstrează amorul-propriu excesiv și fudulia; această caritate, acest respect de viață, atât de absente la Dascălii și Altețele medicale ale cetățeanului nevoiaș? Desigur că, între prietenii gospodăriei noastre, între cai, între câini, între mâțe, găini și viței. De multe ori, porcul, care-i o făptură evoluată către subtil și complex, e cel mai bun pedagog de apostolat.

– Haide, porcule, urcă-te pe catedră și dă lecții demiurgilor cu samur, cum să se poarte cu știința, cu suferința și cu omul.

1947

MULȚUMESC

Neplăcerile gazetăriei vin mai cu seamă și de la împrejurarea că nu ești înțeles în ceea ce nu spui, dar și din alternativa mai brută că intenția relei-credințe refuză să priceapă ceea ce ai spus pe măsura ei.

Savoarea cititului printre rânduri, într-o pauză cu punct de tipar și într-un interval de idei ajustat, e o fină delicatesă. La ea nu poate avea, fatal, dreptul lectura plată și lipsită de inițierile unui studiu de meditații și singurătăți, care scoate figurațiile de subt nuanțe. Câte un cititor, uneori și poet, cum a fost cazul deunăzi, când am primit o scrisoare de dragoste literară cu imputări naive și grotești salvate de o sinceritate primitivă, luat înot după brazda luntrii tale, despicață în ocean, fără măcar să-l

fi știut înapoia ta cum lopătai înainte, își face iluzia că tu mergi în talaze la suflul lui și monopolizându-ți vâslele și nava, ca un proprietar și al persoanei tale neașteptat, te îndeamnă înecat pe jumătate să îndrepti barca după chiotele lui.

Întodeauna se găsește unul mai năzdrăvan și destul de sigur de sine și de indiscret, gata să-ți dea o lecție de conducere, rezumând laturile de circulație la strabismul sau la cecitatea lui. Omul se naște cenzor și agent și crede cinstit că numitorul lui sărăcăcios trebuie să guverneze. De altfel e o înfumurare, de care, în proporții variate, suferim cu toții. Meșteșugul e să nu te întinzi fără revărsare, să nu răzbați cu firul tău în alte ape, să te oprești sucindu-ți pârâul și să curgi pe albia ta, câtă ți-e dată.

Se mai adaogă la confuzia vieții și propriul tău idiom, limba ta aceeași cu limba celorlalți, din care-i totuși un dialect personal. Ne naștem streini și ne isprăvim streini, iar unificarea printr-o regulă, lege sau Evanghelie, bună pentru toți, se izbește de neînțelesul fiecăruia. Limba gândului întârzie ca și a ceasornicului din cureaua brățării. A venit cu două minute mai devreme sau mai târziu.

O persoană feminină, pe care nu am văzut-o niciodată.

Est-elle, brune ou blonde ou rousse? Je l'ignore, m-a obișnuit să-mi scrie concis, din când în când, o dată, de două ori pe an, într-un plic dreptunghiular luxos câteva slove de prietenie. Probabil că scrisorile vin din marile depărtări și spații unde nu mai e pământ, nici frăgezimi veștede nu sunt, nici oseminte de om, ci numai amintirile lucrurilor care n-au fost niciodată.

E plăcerea adevărată a gazetarului cotidian.

Necunoscuta face însă o eroare. N-am voit să zic în tableta *Diversiune* că nu voi mai participa cu colaborarea mea la ziar. Am făgăduit cititorilor, pe care aveam scrupulul să-i socotesc nițel oboșiți, că nu voi mai vorbi de adiacențele publice cu numele semnat pe tabletă. Dar eroarea o repet fără voie și eu. Vorbesc de mine și acum. Poate că, fără fățarnică sfială, e și

singurul sens al unui manuscris cu autor semnat. Felul cum se oglindește viața dimprejur în lama lui de cristal...

1947

CE SE POATE ȘI CE NU

Dacă grupezi seriile de obiecte cu afinități între ele, analogiile încep să apară, și observatorul încearcă, în ceea ce privește geniul de invenție și originalitatea, atribuită omului cultivat, o decepție justificată. El se aștepta ca toate fabricatele tehnicianului, suveranul presupus al naturii, să se producă tâșnind izvorâtor după o predispoziție explozivă, și ca un lucru să nu semene cu altul. Când colo, domnii cu pergament și uzină sunt niște copişti și creatori de plagiate.

Din ritmul sezoanelor și rânduiala cerească, semenul nostru a dedus că ele sunt organizate, și prezența, în toate celea, a unui Dumnezeu. Fără nici o aptitudine remarcabilă, a făcut ca el: a organizat și s-a apucat să guverneze. Și s-a lăudat cu organizarea și guvernarea lui, ca de o zămislire unică.

Rezultatele se cheamă, la școală, Istoria Universală, și în politică Trecutul, din care se deduce Prezentul și se întinde Viitorul. Împărțită pe secole, istoria e un bâlci și un balamuc și, pe zile, o trăncăneală și o suferință. În tot cuprinsul istoriei o neîntreruptă luare de-a capo, o repetiție, o continuă experiență de fantezie, și nu de cea mai interesantă fantezie, o fantezie adeseori de inși proști, improvizează pe spinarea bietului om, a căruia viață, chinuită de specialiști și experți, e scurtă, și niciodată, nicăieri, imitația n-a fost în stare să se apropie de lucrul maimuțărit.

Domnul pretinde că a născocit sârma și sfoara, luate din coada calului; că a pus în funcțiune țeava, inspirată servil de la intestinul găinii și de la vrejul unui dovleac, câtuși de puțin

înfumurat, dovleacul, de mațul lung care-l canalizează. De la lubenițe domnul a furat borcanul, sticlele și urcioarele de la tide, flaconul de la tărăcută, țesătoria de la paianjen, acul de la ghimpi... Burnbacul, cânepa, inul, le-a moștenit aproape de-a gata. A dezbrăcat oaia și vulpile și a pus cojoacele lor. S-a încălțat cu pielea vitelor. Până și peria de dinți și-a smuls-o din spinarea porcului, care-i dă și bidinele de spoit fațada.

A făcut Piramidele, târând lepezile de piatră, la care se înhămau încovoiați de bice sute de mii de oameni striviți de prăbușirea unui bloc. Pentru un hoit de faraon îmbălsămat, au murit mii de sclavi, pe când artiștii desenului ieroglif pictau scarabeul și șoimul pentru o exprimare de idei.

Din când în când, iese din gloată câte un năzdrăvan profetic. În istoria plagiatului și a escamotării, el aduce un lucru nou, un punct original de altă purcedere în cunoștință. Pe acești turburători a știut întodeauna semenul meu să-i elimine și să-i suprima. Ei strică digestia domnilor cu pergamente.

Tehnica și spiritul inventiv nu trebuie să facă exces: e tolerabil mai cu seamă spiritul de intermediar, acela care transformă prin prestidigitație industrială ceva într-altceva, fără să se intercaleze un salt prea mare, care să dea dintr-o materie primă banală, o altă materie primă, neprevăzută. Vrăjitorul revoltă, ca și vindecătorul. El trebuie pus la locul lui, la beci, sau răstignit sau aruncat pe brânci în rug și ars de viu.

E datina lui.

1947

GRIGORESCUL DOMNULUI ZAMBACCIAN

Cu o întârziere de aproape doi ani, mi-a putut intra în casă incomparabila lucrare a unui amator și critic, ținută acum de

câteva zile pe masă, dedesubtul degetului care o răsfoiește. De la un manuscris la altul, de la lopata de lemn a zăpezii la o țigară, cititorii își acordă câte o pauză, întorcând foile de text și ilustrate ale acestor doi autori adunați într-o copertă, un artist și un comentator, Grigorescu și Zambaccian.

„Zambacu“, așa-numit de pictorii și sculptorii cu care se întâlnește la câte o expoziție sau agapă, e o personalitate curioasă. Proprietar al unei uzine de țesătorie, de care s-a lepădat, ca să nu intre în conflict de interese cu principiile sale de etică francă, gândurile i-au zburat la lucrurile frumoase ale pensulei și paletei și a rămas fixat pe ele definitiv. Probabil că dacă s-ar fi apucat de uneltele care-l farmecă și-l fac visător dinaintea tablourilor maestrilor de lumină și nuanță, domnul Zambaccian ar fi ajuns, până la vârsta purtată pe timpul războiului în uniforma de colonel, un pictor caracteristic și un artist *primus inter pares*.

Sentimentul și refularea lui trebuiau să se răzbune și s-au răzbunat în una din cele mai strălucite colecții de tablouri din București, unde amatorii de artă plastică nu lipsesc; dimpotrivă. Ca studentul care-și rupe de la gură, ca să cumpere câte o carte și să-și facă pe încetul, acasă, o librărie, domnul Zambaccian și-a pus toate economiile și tot luxul într-o pinacotecă proprie. Și meditănd pictura îndelung, a mai putut să apuce din ea câte ceva pentru împlinirea jindului și a satisfacției personale, notându-și judecățile, priceperile, intuițiile și analizele asupra operei altora.

Mai multe monografii critice, așa de necesare inițierii artistice, atât a pictorilor fără documente cât și a cititorului pe cale de a-și stabili un gust și un văz al lui, educat la sensuri impalpabile, au ieșit din pana domnului Zambaccian, o pană astăzi de autoritate recunoscută: *Pagini de artă*, *Pallady*, *Petrașcu*, *Grigorescu*, urmate în curând de un *Tonitza* și de *Amintirile unui colecționar de artă*.

Pilda domnului Zambaccian a fost imitată de alți amatori autopromovați critici de artă. Orice imitație suferă însă de mediocritate, când modelul, departe de a fi întrecut, rămâne cu câteva niveluri deasupra încercărilor sterile.

Volumul *Grigorescu* (104 reproduceri și 48 de pagini critice, de text) dă o știință deplină a individualității marelui maestru, care, confiscat, cum se confiscă uneori sentimentul național, părea pe vremuri micșorat de elogiile unor admiratori, minusculi și toboșari. Timp de patruzeci de ani s-a vorbit mult mai puțin de valoarea artistului, decât de „*boii lui Grigorescu*“.

Viața și opera înaintașului sunt prezintate cu obiectivitatea lucidă utilă, și condeiul domnului Zambaccian, adeseori revelator în contractiunea stilului de un talent literar autentic, ar fi câștigat ceea ce spiritul domniei sale a dobândit încă demult, dacă numărul paginilor de text, mărginit la o fracțiune, s-ar fi scăpat de citate.

1947

PE ULIȚA MARE

Vorbeam, în alte vremuri, cu un magistrat, pe porțiunea din Calea Victoriei, unde se arată, duse de câte o limuzină, personalități care făceau soarele și ploaia în câmpul variatelor activități. La unele ore, mașinile grele, încetinite de un semnal, dintr-o răspântie principală, și înșirate pe trei, patru rânduri, păreau niște coșciuge, plecate în convoaie, în epidemia cotidiană a vieții bolnave.

Neavând ceva mai bun de făcut, în ora pierdută pentru o dezmoțire a picioarelor până atunci înghețate dedesubtul unui

biurou de dosare, puneam câte un nume pe câte o figură importantă, apărută subit în geamul dricului de lux.

Au defilat astfel pe dinaintea ochilor noștri iscoditori, câteva fragmente de epoci, de mărire și decadentă, ale unui timp în care oamenii se tocesc iute, ceea ce făcea cârdul vehiculelor și mai asemănător cu o droaie de care funebre. Câte un pieton ceremonios saluta cu toată pălăria, cu brațul întreg alunecând pe toată distanța dintre frizură și mâna întinsă. Își mai ajusta oarecum ținuta și cu piciorul, schimbând într-o secundă mai multe poziții de adânc respect. Inginerește, trecătorul acoperea cu pălăria o sută optzeci de grade și înscria cu fizicul lui elastic un cerc într-un pătrat, întorcându-se în loc de două ori.

Magistratul avea o carieră de douăzeci de ani și ajunsese la scepticismul profesional într-un punct unde mistica juridică se descompune în monotonie. De mai multe ori cuvintele: escroc, lichea, profitor, oportunist, și altele, și mai nepermise într-o societate organizată cu claxon, cauciuc și Constituție, etichetaseră trecerea admirabilelor instrumente de viață și de agonie, de sus în jos și de jos în sus. Magistratul gesticula cu o mânășă de lână, deșirată în vârf, și cu mâneca jerpelită, liniștit și sigur de sine, ca într-o vastă blană de biber, în care filosofia se simte mai în teritoriul ei.

– Nu-ți vine să crezi, spunea omul justiției, cum se transformă valoarea de circulație în valoare intrensecă și cât e de rapidă în fața unui procuror, cu procurorul în patru ochi. Dezbrăcat de țoalele unui prestigiu organizat, inividul îți face impresia unui țigan, care, pîtit între movile de gunoaie, caută zdrențe, cutii de conserve rupte, oase și cioburi de sticlă. Să-l vezi ce tremură când primește numai o citație ori un mandat de aducere: o fărâmă de hârtie cu ștampilă. Cauza e adeseori benignă, dar citatul, măcar și martor, își raportează simțirea la alte cauze, știute de el și pe care justiția le ignoră. Până să afle despre ce este vorba, l-au trecut mai multe spaima, fierbințeli și înghețuri.

Recunosc, corecta magistratul, că numai faptul de a te afla în situația de a fi întrebat și obligat să răspunzi, dezechilibrează un om, față către față cu magistratul, într-o încăpere păzită la uși de o baionetă. Am văzut juriști eminenti, care se jucau cu pledoaria și Codul, puși în prezența unui anchetator și nemiaducându-și aminte cum îi cheamă. E natural. Nimeni niciodată, afară poate de nevastă, iritată de o întâlnire fără rezultat, nu a întrebat pe un fost mare demnitar: „Unde ai fost aseară?” Pune-i această întrebare într-o cameră de procuror. Întreabă-l cu toată amabilitatea, dar uitându-te fix: „Îmi puteți spune cum v-ați întrebuințat timpul după-amiază, joi, între orele patru și șase?” Fie cine-ar fi, personajul interogat se descumpănește. Se petrece o rupere bruscă în raporturile dintre oameni, în care politetea, civilitățile, ipocrizia, impertinența, rangul și aparențele împlinesc intervalele. Clientul justiției se găsește ca un Adam în pielea goală, căutând să-și ascundă reliefulurile care nici nu i se zăresc.

Să vezi de câte ori el, care știa totul și putea totul, nu știe nimic. Și cu cât a fost mai dominant, mai nedrept, mai incorect și mai atroce, cu atât ajunge mai timid, mai confuz și mai laș la masa de lucru a unui judecător, răzimat în bărbie și cot, și având lângă el o cruce neagră, care când o atinge îi carbonizează conștiința.

1947

PACE VOUĂ!

Cine, nu-mi aduc aminte, a spus că viața e o luptă. Ba da: toată lumea o spune, inclusiv aceia care duc o singură luptă, cu furculița și paharul.

Pe englezește, lupta se cheamă, cum spune domnul de la farfurie și tavă, pentru existență. Formula se găsește și în paginile roșii ale *Larousse*-ului: *struggle for life*.

E regretabil că viața trebuie să fie o luptă și nu o pace.

A fost odată cândva, pe țărmurile din Ghenizaret, un om cu hlamidă din icoanele catapetesmei, urmat de o gloată sătulă și scârbită de luptă; infirmi și valizi se bucurau de făgăduiala pe care le-a aducea frumosul Străin, ridicându-și mâna către ceruri și binecuvântând câmpiile, cetățile și popoarele: Pace vouă!

Sunt aproape două mii de ani de atunci. Lupta s-a întetit, s-a însutit, s-a înmiit, s-a revărsat din câmpul de luptă peste neamuri, sângele s-a făcut deluviu și focul uragan. O nouă pricină de luptă se adaugă pricinelor trecute, tocmai făgăduința lui Iisus: Pace vouă! Și fiecare nouă făgăduială de pace a început cu luptă și s-a întemeiat pe luptă. *Civis pacem para belum*. Citatele vin din toate limbile ca să consfințească abaterea permanentă a omului de la visul lui permanent.

Atâta timp cât lupta însemnează muncă, nu-i de cârtit împotriva ei. Tristul destin al făpturii omenеști o silește să se scufunde în pământ până la fier și cărbune, să-l scurme, să-l răscolească, să-l semene și să-l culeagă; să rătăcească pe ape, să-și caute pâinea în scule, materiale și meșteșuguri. E partea cea mai frumoasă a luptei, aceea care, printre războaie și calamități, a clădit singură o viață, un artificiu șubred de bucurie, neîntrerupt amenințat.

Dar lupta mai însemnează, mai ales, război, războiul celor care batjocorește munca și demoralizează, și paralel cu el, războiul interior, vrăjmășia de la om la om, de la categorie la categorie. Când unul încetează, celălalt îl continuă și îl readuce. Va putea omul să iasă, măcar acum, într-al doisprezecelea ceas de zvârcolire vecină cu agonia tuturor popoarelor, încleștate în ultimul război, din cercul de fatalități?

Adineaori, după doi ani de tocmeală și ciorovăială, s-au semnat primele tratate de pace. Diplomația afirmă că ar fi un

succes, logica implicând o așteptare cu mult mai îndelungată. A ieșit din semnătură și un cadou: patru penite istorice, distribuite martorilor importanți, probabil „Wattermann“. Și pe când oamenii de stat se felicită, e război în China, în coloniile franceze, în Palestina, și câteva nuanțe de război în multe alte regiuni ale planetei, atârnată de gleznele omenirii ca o ghiulea care-i sângerează la tot pasul călcâiul.

O statistică spunea că viața mijlocie a omului e de cincizeci de ani, și un om de știință că viața poate să mai fie prelungită.

Același om care s-a ținut cu picioarele goale, două mii de ani, după pacea lui Iisus, încă n-a învățat să uite, să cruțe și să ierte ca să lichideze o dată pentru todeauna eternul lui conflict de orgolii, de reminiscențe și de filosofii cu sine însuși.

Sindicatul mărturisea acum vreo cincizeci de ani un început de speranță. Dar oamenii s-au pus în grevă, când în docuri, când în transporturi, când în oțelării, pentru optsprezece și douăzeci și cinci la sută spor de salariu. Pentru refuzul de a se mânji cu sânge însă niciodată.

Pace vouă! Pace cui?

1947

BUNĂ ZIUA, MUȘIȚĂ

Fiecare om ieșit în vileag, fie prin merit, fie printr-o interpretare, mai exactă sau mai eronată a meritului presupus, e urmărit de praful ridicat în copita calului pe care-l călărește. Pulberea câmpiei se ridică și cade și se așterne, până ce alt călăreț sau o telegă străbat șoseaua coplesită de arșiță.

În peizajul intelectualității, colbul se stârnește din hârtia scrisă și tipărită, și-i sufletesc și durează. Cartea cade în puzderia morală

ca un bolovan de piatră și o răzvrătește; condeiul care strivește viermele prins în activitate desființează la figurat roiul întreg și colcăirea e agitată; praful galben al urii stârpiturii, flămândă de o glorie imposibilă, rătăcește în aerul de jos și se descifrează în ceața lui siluetele dărâmate, obrazy descompuse, într-un tremur de stepă. Invidia e mizeria omului, dar a omului meschin.

– De ce nu-ți priește, vierme, nimic? Ai cu ce te sătura și în ce te întinde. Nici nu dormi, nici nu mănânci și te ofilești. Excrementul în care mișuni nu-i destul de moale, de stufos și de dulce? Vrei și nimb?

– Tu ești un glotaș, dar ai tot ce lipsește nobilei mele ambiții și chiar mai mult. Nu credeam că se poate; refuz să admit și totuși trebuie să suport. Tu faci cu vârful penitei ceea ce o sută de pene ale mele, de aur, nu sunt în stare nici să înceapă. Cum să nu te pizmuiesc?

Cel puțin acest vierme e cinstit și sincer, câtu-i el de îmblănit și de legănat de robii lui, cu care se adună la ceai, ca să chibzuiască opere nemuritoare, măcar un crâmpei, măcar un stih :

„Partir c'est mourir un peu“,

măcar o maximă, o sentință, un proverb păstrat în câteva guri de valeți: „Carul statului plutește pe un vulcan“.

Alexandru Iliescu, fostul vicerege al Olteniei, și-a câștigat reputația parlamentară cu două cuvinte: „Biserica autofecală“, voind să apere, luat de un avânt oratoric, impetuos, prestigiul autocefaliei.

Mușița intelectuală e de obicei mai perversă. Ea își ascunde resentimentele și în loc să se insinueze pe la mințe își caută locuri mai adecvate sesibilității personale. Îți cere măcar să te sărute și s-a și introdus. Dar te sărută pe întuneric, fără să se dezvăluiească, larvă puturoasă dar evoluată, luând cu șoapta murmurul albinei și cu zborul vertical eleganța libelulei.

Mușiță, bună ziua!

SCRISOARE PENTRU TUBERCULOȘI

De câte ori mi-alunecă ochii pe un articol medical, pe firma unui spital, pe declarațiile câte unui specialist despre necesitatea vitală a profilaxiei și citesc cuvintele: tuberculoză și tuberculoși, inconștienta sau cinismul acestui afișaz, fără urmare practică și de pură fațadă, mă ofensează.

Sunt organizații, societăți și personaje care trăiesc din publicitatea filantropică, sugând un lapte bine hrănitor din flegma sanghinolentă și întreținând un bâlci cu tam-tam în jurul plăpânzilor atinși de boala de plămâni. „Fieți-vă milă. Aceștia sunt tuberculoșii!“ dar „Feriți-vă de ei! Dați-i, săracii, afară din școli și biurouri, izolați-vă! v-o spunem noi, specialiști, statisticienii și învățații sociali“.

Soțul ajunge suspect soției, soția e abandonată, copiii flămânzi și palizi sunt considerați ca niște purtători de nenorocire. Statul, Comuna, Medicina, înfierează cu o sentință caritabilă și criminală mii de oameni înfricoșați, refuzați pretutindeni, odioși spiritului de conservare și sănătate al societății. Societatea îi reneagă, îi leapădă, îi urmărește, îi interzice. Și trebuie să știe toată lumea că fata care tușește, că flăcăul cu cearcăne vinete la ochi sunt tuberculoși. Întâi trebuie să știe ei, bolnavii, că sunt tuberculoși, să n-aibă cumva impertinența să se creadă sănătoși, să nu cumva să le rămâie vreo speranță că ineluctabila lor suferință poate să vie de la altceva decât de la tuberculoză. Nici un dubiu și nici o cruțare: „Dumneata ești tuberculos. Pleacă pe-aci-ncolo și închide ușa. Du-te la spitalul de tuberculoși“. Și bolnavii așteaptă, uitându-se cum se scutură frunzele, toamna, și cum bate primăvara vântul dinspre apus: două anotimpuri de agonie.

Doi medici zeloși, cât se poate de harnici și de bine intenționați, au dat în vileag rezultatele cercetărilor domniilor lor, de curând, scrutând alte mii de piepturi, de copii de școală și de muncitori, care nu fuseseră încă însemnate cu o cruce.

Avem de câteva zile alte contingente de delincvenți ai tuberculozei. Medicii s-au frecat pe mâini de magnifica lor descoperire, ca niște buni polițiști. Câteva mii de instigatori în plus ai atentatului la fericirea socială. Fiecare copil a putut afla că de azi înainte el e un tuberculos, și fiecărui muncitor prins cu oftica în mădulare i s-a administrat limpede noțiunea: ești tuberculos. Rămâne să li se atârne un clopot de gât, cu obligația să sune de câte ori trec alături de oamenii înțoliți și să li se cositorească buzele, ca să nu mai aibă pe unde scuipa pe jos. Știți, sputa se usucă, se face pulbere, bacteriile se ridică în aer și praful intră pe căile respiratorii, o simetrie verbală științifică, a căilor urinare.

Nu știu ce-i cu atâta teatru tuberculos, în care joacă funebra asociație a profilaxiei. Remarc un singur lucru, că cinismul, indiscreția și denunțul au atins punctul culminant. Descurajarea paralizază mii de oameni, covârșiți de sentința medicală. De ce trebuie să știe un tuberculos că e tuberculos? De ce sanatoriile tuberculoșilor trebuie să se știe că sunt pentru tuberculoși? Ce fel de profilaxie poate să fie aceea care începe prin a demoraliza bolnavii, prin a-i consacra osândiți de două ori, o dată la fizic și o dată la moral?

Atâta psihologie au putut să capete binefăcătorii profesionali din dovezile acumulate despre influența curativă a stării de spirit optimiste, încât să întunece prin toate mijloacele iluzia și credința? N-au aflat aceste autorități de vindecările, de atâtea ori repetate, și furios contestate de invidia și controversa medicală, săvârșite în transă de nădejde, de poezie și rugăciune? Sunt atât de indiferenți la realitatea concretă a tămăduirii prin bucurie? Au avut ușurința să uite că rănile de război se vindecau mai repede într-o ambianță veselă și muzicală? că un moral de speranță întretine sănătatea și dă longevitate? Pentru oamenii de știință, de vocație și subtilitate, elementul sufletesc este esențial în tratamente. Nici Mesmer, nici Duville, nici Kuhne, nici Kneipp, nici doctorul

Dubois din Berna, nici Coué, nici Béziat, nici școala așa-zisilor magnetizori, nici atâția alți nenumărați, n-au fost pentru ei niște „șarlatani“, cum îi place Facultății să-i caracterizeze, ca să scape de probleme și de greutatea de a gândi. N-au aflat ei de Lourdes, măcar din Zola? Nu știu ei nimic despre Știința Creștină (*Christian Science*) din America? Ei ar fi putut reține măcar atât, la autopsii, că numeroși bolnavi, neînregistrați de statistica tuberculozei, se vindecă, pe neștiute, de la sine. În plămâni bacilul se găsește izolat de natură, într-un înveliș de calcar.

De ce să știe tuberculoșii că sunt tuberculoși? Ca să fie asasinați prin sufocarea conștiinței, atunci când ei au cincizeci la sută șanse să se vindece văzându-și de treabă, vioi și cântând?

Am apucat însă și eu să știu ceva. Că afirmațiile de calitate a celor de mai sus indispun pontifii și infaibilitățile medicale; neobișnuite cu îndoiala și cu modestia. Lucru n-are nici o importanță.

Voi, tuberculoși etichetați, binevoiți să aflați că cel puțin jumătate din statistica voastră e literatură și farsă.

1947

DOUĂ SUTE TABLETE

Dacă anii se socotesc cu zecii, zilele se numără cu suta. Tableta precedentă a fost al două sutelea articol publicat în rubrica mai jos iscălitului ascuțitor de creioane.

Când în primăvara anului trecut am fost chemat de direcția ziarului reapărut după o vacanță politică, forțată, de zece ani, și a căruia viață se cam confundă cu a libertăților în luptă, găseam la „Adevărul“ o atmosferă mai bine armonizată cu o concepție a condeiului slobod de contingente.

Vremea tinereților isprăvite la netimp a trecut. Odinioară, trebuia să te usuci de-abia înmugurit. O emanație înecăcioasă sufoca vârstele noi în literatură și presă și la treizeci de ani poetul se făcea om politic, iar gazetarul personalitate electorală. Nu se putea pricepe ca exercițiul luat în glumă, al peniței, să fie o îndeletnicire și singura treabă pe o viață întregă a unui om de rând.

Am stat cândva la închisoare, în zilele lui Ion Slavici, care la șaptezeci și trei de ani, deprins cu temnițele ardelenene, scria în celula lui, supraveghindu-și pe lampa de spirit fiertura de cartofi, zece ore pe zi. Tinerii căscau și protestau, semnând memorii juridice, cristalizați în egoismul cauzei personale.

Erau vreo treizeci de scriitori și ziariști într-un dormitor cu zeci de paturi. Viscolul de afară se stârnea până subt pătură și așternut. O stropitoare de petrol scâldea prizonierii dezbrăcați la piele, pentru prevenirea în dormitor a epidemiei de tifos exantematic, cu câte zece morți la bilanțul cotidian al penitenciarului. Imperturbabil, Slavici nu-și punea capul jos până ce nu împlinea ziua de lucru, citindu-ne uneori câte o povestire în genul descriptiv. Subiectele de *Dincolo* îl făceau să-și retrăiască viața și să rămâie în zidurile temniței și între camarazii tineri singur și abstract.

Îl văd și acum pe dascălul nostru de răbdare, de o vitalitate intelectuală incomparabilă, teafăr și voios pe baricada dintre expresie și amorf. Iată-l, vezi-l, cu pana dintre cele trei degete din dreapta, al Tatălui, Fiului și Sfântului Duh, toată ziua.

Chemat la „Adevărul“ în virtutea unei vechi contribuții literare, unul din directori mi-a spus: „Dă-ne un articol pe săptămână“, cu o ezitare că-mi cere prea mult. Se uita oarecum la părul meu alb, îmbătrânit mai tare decât pacientul, acum vreo nouă ani, de un an zăcut în morfina unei scabroase erori de diagnostic, medical, funestă.

I-am răspuns directorului: „Unul pe zi!“.

El a făcut o mișcare din ochi, analogă cu azvârlirea unui zar într-un talger: fie ce-o fi! Putea să iasă pentru autor un dezastru. La urma urmei, corectivul e todeauna gata. „Vezi dumneata... timpurile... greutățile... evenimentele... guvernul... Europa... emisfera boreală... înțelegei...”

Nu a ieșit un dezastru. Parcă nici condeii nu a mers prea prost. În orice caz, o datorie a fost satisfăcută, aceea de a nu fi absent din vremea ta, din țara ta și din marile ei tragedii: datorie față de contemporanii chinuiți și decentă față de posteritatea interogativă. De bine de rău, niciodată n-am dat bir cu fugiții și, fără să fac tot ce aș fi dorit, am încercat să pui pe hârtie conturul unei siluete de filigran, așa cum s-a putut.

Se face seară? Se luminează de ziuă? Nu știu. Deocamdată, nu s-a întunecat și se cuvine ca noaptea, dacă va cădea peste noi opacă, să ne găsească la icoana siluetei cu lumânarea aprinsă. E un fir de ceară de albine, cu un crâmpei de vâpaie-n vârf, care, în priveliști sau subt obroc, nu trebuie să se stingă niciodată.

1947

ION CALOVIA

Ion Marinescu e numele unui actor, la începutul carierei. Povestea lui e scurtă, dar de un mare dramatism.

Fusese angajat la Teatrul Național, nou sosit din Conservator și numaidecât a și fost mobilizat și trimis pe front, unde a îndurat războiul. Întorcându-se acasă, aparent nerănit, Teatrul Național a refuzat să-l reprimească. Nu vreau să imput nimănuia nimic, dar mi s-a spus că director era domnul Tudor Vianu; n-am avut timpul să verific, dar cred că nu era alt director la Teatrul Național. Numai profesorului

Ionescu-Sisești aș avea să-i aduc o imputare, că s-a împotrivit tratamentului doctorului Iacob și a contribuit cu trei ani de întârziere gravă a operației din ultimul timp.

Ion Marinescu căpătase în război o rană nevăzută. Leziunea era la creier. Îi șovăia piciorul, îi fugea mâna, îl trăda palma, ostenea curând, vocea îi era împiedicată. L-am cunoscut și m-a impresionat inteligența lui adâncă. Soldatul Ion Marinescu devenise Ion Calovia, numele lui de scenă. L-am rugat să-mi citească *Miorița*, o piatră de mare încercare pentru un actor. M-a zguduit. Refuz întodeauna să-mi las ochii în voia lor și simțirii slăbiciunea să se răscoale. Nu m-am putut în nici un fel stăpâni, am strâns dinții, am căutat să-mi provoc o durere, ca să anulez emoția. Nu am fost în stare să mă birui: am plâns. Cine poate să scoată din asprimea pietrei îndârjite lacrima învinsului e un mare artist.

De o lună de zile Ion Calovia e internat la Spitalul de boli nervoase, în seama profesorului Tomorug, un medic care-i și el o valoare. Doi medici din școala viitoare, a speranței, a probității științifice și a exponentului personal, doctorii Constantin Arseni și Ion Ionescu, chirurghi ai superdelicatelui organ de gândire și sensibilitate, i-au desfăcut craniul artistului și au găsit în creier o tumoare. De un volum nebănuit, tumoarea cântărea o sută de grame.

Ion Calovia își recăpătă lent facultățile de echilibru. Ceruse o carte de versuri: i-am trimis-o. Vrea să silabisească și să se controleze dacă face călcătura silabelor cu vocea tare, exact. În aurora ce-l încinge, Calovia iese tremurând din neant, ca soarele din Ocean și întuneric.

Ion Calovia e un mare sărac. Pentru vindecarea lui deplină el are nevoie de multă liniște și tăcere împrejurul creierului lui. I se datorește și pentru războiul care l-a strivit și pentru teatru, care-l așteaptă, un oarecare confort. El zace într-o cameră cu mai mulți bolnavi ca și el tot atât de nefericiți.

Convalescența lui cere o rezervă, ceea ce în limbaj de teatru se numește o cabină – și rezerva costă scump.

Sunt încredințat că rezerva are să i-o dea Teatrul Național, la Direcția căruia se află azi nu un profesor rece și calculat de universitate, ci un poet...

1947

ARTUR ENĂȘESCU

Făcusem, odinioară Cuiva, de la Fundații – e mult de atunci, de-abia lua ființă întâia Fundație din ultimele patru – o propunere, care nu i s-a părut Cuiva, cum aveam dreptul să mă aștept, imbecilă. Mi s-a cerut un memoriu : l-am înaintat. Un eveniment, care n-a fost în sine măcar un eveniment, dar din care au curs consecințe de mare eveniment, a dat peste cap totul.

Pe ici-colea, mai făceam câte o vagă aluzie la propunerea învechită. Nu am găsit urechi destul de plecate la un suspin auzit, de timpanele mai detectoare, din tineretul cărturar.

N-aș fi putut să dau în cifre numărul pe an al deșeurii nerecuperat de țară, rămas din școală și literatură. El nu e imens, dar e important și mai ales valoros. În grădina mea vin din când în când unele păsări, aș putea crede exotice, aduse de o furtună cardinală sau împinse de instinctul migrațiunii: se odihnesc de un zbor lung pe câte o ramură de pom. Au venit unele negre, cu aripile de dedesubt cărămizii, ca niște arhiepiscopi căpțușiți cu catifea. Unele galbene, vinete, roșii în întregime. Ca să nu le stingheresc tihna mă pitulam, examinându-le cu luneta în amănunțitele lor frumuseți și splendori. Le-aș fi găzduit în odaie. Le-aș fi purtat de grijă, până și-ar fi luat zborul din nou către climatul

căutat. Între noi și ele nu e înțelegere și pasărilor au dreptul să-l repudieze pe om.

Dar nu veneau numai zburătoare. Mai des decât mi-aș fi putut închipui că e normal, poposeau la mine și zburătorii fără aripi, studenți, poeți, artiști, pibegi și refuzați de viața organizată pentru câtimele asemănătoare.

Inadaptabili, ei nu puteau să ia nici locul ce li s-ar fi cuvenit, nici împuternicirii de situațiile înalte să-i înțeleagă și să-i recruteze la o activitate în concordanță cu aptitudinile lor, uneori remarcabile și întodeauna utile. În vreme ce alții, înfinit mai puțin înzestrați, monopolizau avuțiile sociale, ei trebuiau să se resemneze și să dispară.

Îmi aduc aminte, umbra tragică a lui Artur Enășescu. Mă gândeam și la el în propunerea făcută.

Era vorba ca la Fundații să se alipească o mânăstire, Căldărușanii sau Cernica. Mai apropiată, la Cernica Miron Cristea instalase o tipografie. Dacă n-a fost încă vândută, stă și ruginește, ca și atelierile lui Nicolae Iorga de la Vălenii de Munte, disputate de către moștenitorii din două căsătorii.

Mânăstirea, fără să fie clintită din rosturile ei, putea să fie împropătată cu călugări cultivați, însărcinați, sub privegherea Fundațiilor, să dea ospitalitate cât de îndelungată și fără alte condiții eliminatorii decât năravurile de impertinență, intelectualilor în răspăr cu epoca lor, tinerilor intimidați de haos, caracterelor rebele, care puse într-o ambianță favorabilă sunt cele mai docile. O librărie cu sală de lectură și de discuții pentru studiu și adâncurile liniștite, s-ar fi putut fără greutate întocmi, iar un buget special tot atât de ușor. Problema consistă în conștiința sentimentului de necesitate, pivotul unei atari întreprinderi.

Pensionarii mânăstirii n-aveau după proiect nici o constrângere în sensul că trebuie să se călugărească. Ei ar fi lucrat în toată gospodăria, destul de întinsă a mânăstirii, variind intelectul cu munca manuală, care odihnește spiritul și-l disciplinează. O parte din întreținerea lor, poate că și toată,

ar fi fost câștigată de pensionari. Le-aș fi dat și îndatorirea să scrie, o broșură, un studiu, un eseu pe an.

Unor tineri le lipsește curajul, temperamentul, norocul. Acest lucru irațional e o realitate: unii n-au niciodată noroc, ori îl au în răstimpuri și nu știu să-l aștepte, unora le vine mult prea târziu. N-au alții caracter, n-au o ținută, n-au o credință ori sunt vicioși. O familie depravată și o școală fără camaraderia catedrei se adaogă la un detestabil cinism personal uneori, bun de orice ispravă. De pildă, un caz care ofensează pudoarea virginală a poeziei, fără scuza tineri poeți; da, poeți. Ei își povestesc aventura cu un haz maladiv, cu orgoliul. Bănuind că o bătrână infirmă își păstrează bijuteriile în piciorul de lemn, i l-au furat...

Pentru toate calibrele dezordinei morale și ale degenerării o formulă sigură, de echilibru, întemeiază, purifică, este educativă și înviorătoare.

Artur Enășescu într-un mediu de incitare calmă ar fi dat literaturii lucruri de calitate. Măcar epoca lui nu l-ar fi avut pe conștiință. Indiferența colectivă, aliată cu morbiditatea lui personală l-au ucis.

Am răsfoit cu tragere de inimă și cu o lacrimă de miloasă omenie, volumul *Revolta zeului* apărut în Editura „Boema” și prezintat pe un plan pieziș, care-mi place mult, de doamna sau domnișoara Ștefania Stâncă, un nume indicator, de talent. Îi mulțumesc că mi l-a trimis.

1947

ADOLPHE DE HERZ

Mă uit la turlele Văcăreștilor, unde gem, vinovați și nevinovați, vreo trei mii de oameni și iată trecându-mi pe

dinainte o seamă de camarazi. Am trăit cu ei la închisoare. De treizeci de ani încoace, penitenciarul, care altădată făcea să tremure carnea pe cetățenii notabili, reprezintă un criteriu de selecțiune. Rând pe rând, au intrat în temniță foștii guvernanți și au ieșit din ea guvernele următoare. Sistemul roții care se întoarce.

Un camarad proeminent: Adolphe de Herz.

Autorul lui *Mărgeluș*, al atâtor alte comedii intrate în repertoriu și nu știu de ce lăsate după succese de public entuziaste, în cartoane, și al piesei *Sorana*, a fost cel mai caracterizat prin vocație om de teatru. *Sorana* are o istorioară. M-am ocupat de ea la vreme, fiind unul din punctele de polemică urâtă cu defunctul Brătescu-Voinești. Au murit amândoi.

De Herz trăise de copil în cercul Palatului Regal, în domnia regelui Carol I von Hohenzollern și a Elisabetei von Siegmaringen, Carmen Sylva. Fiu al baronului de Herz din Viena, căsătorit cu o româncă și care-și strămutase panoplia și arborele genealogic în București, dramaturgul a trăit covârșit de atmosfera locală. Politica și a regelui și a țării urmasse punctul de vedere și de simțire și interesele de atunci, ale Triplei Alianțe (Germania–Austria–Italia, cu satelitul român) și această politică a fost patruzeci de ani a statului și a tuturor partidelor și personajelor din orbita Coroanei.

Situația acestora în preajma primului război oscilând, însuși de Herz – scriitorul ajunsese de două ori suspect, atât pentru că familia lui fusese cuprinsă în influența Palatului, cât și din pricina numelui germanic, bănuît a fi fost evreiesc, convertit la catolicism și aristocratizat de împăratul – căutase un refugiu asociindu-și pe afișul teatrului, cât și pe textul tipărit de „Cartea Românească“, numele lui Brătescu-Voinești. În libertate și mai ales la închisoare, analizând pe îndelete cu el împrejurarea, nu m-a surprins prea mult confidența lui, că nici o replică și nici o iotă din *Sorana* nu aparține colaboratorului de copertă și publicitate.

Lucrul era de la sine evident, Brătescu-Voinești neavând în trecutul lui nici o încercare teatrală, nici o înclinare către acest gen de literatură, pe când de Herz era din vârful capului până în vârful picioarelor un om exclusiv făcut pentru teatru, gen de literatură, pe când de silințe ale lui de a scrie versuri și nuvele, întodeauna mediocre, excela. Momentul coincide cu secarea facultății de a scrie a lui Brătescu, căruia i se reproșează respirația literară prea scurtă.

Ceea ce a înrăutățit situația literară a lui Brătescu-Voinești, a fost un act fără precedent. Aflându-se de Herz sub teroarea politică, Brătescu-Voinești a tras o a doua ediție din *Sorana* pe numele lui, ștergând numele autorului, care în cel mai bun caz pentru el îi era colaborator și rămânând pe coperta ediției a II-a singurul autor. Se poate verifica fără greutate și edițiile contradictorii și murmurul de presă care a urmat. De Herz n-a putut să sufle un cuvânt, fiind din fire fricos și încărcat cu ponosul că stătuse la închisoare pentru o politică antinațională, de care Brătescu-Voinești se lepădase cu oportunitate, având dreptul să anexeze și piesa lui de Herz.

De Herz putea să spuie pe patul de moarte, atât de tânăr căzut, cu mult mai multă legitimitate decât Neron, despre sine: „Ce mare artist pierde odată cu mine!“ Neron a fost numai un cabotin, dar la cabotinismul genial al lui de Herz se adăugau o limbuție spirituală de cea mai variată și mai pregnantă valoare, continuu frământată de o ilaritate jumătate comică și jumătate tristă și o imaginație instantanee miraculoasă. În zgomotul infernal din dormitor el improviza unul după altul, câte spectacole voiai, autor și actor în același timp, unul mai dezlănțuitor decât celălalt, de hohote de râs sau de podidiri de lacrimi.

Într-un timp, am fost cândva, prin streinătate, și souffleur. Am văzut toate celebritățile teatrale din Paris și din Italia. În România, am făcut cronică dramatică timp de zece ani, până m-am dezgustat și de autori și de actori, mai cu seamă de

actrițe. Niciodată n-am dat în ridicula mea carieră de comentator de spectacole și grimase, de o personalitate mai complexă, mai universală și mai sintetică în admirabilul și ticălosul meșteșug al scenei ca baronul Adolphe de Herz.

1947

ARTA DE A NU SPUNE NIMIC

În toate timpurile s-a remarcat acel stil anodin de presă care ocolind preciziunea se lasă-n voia cuvintelor, înșirate pe condei ca niște scoici. Ele sună nițel, lucesc nițel, dar n-au înăuntru nimic. Reportajul politic, așa-zis, a excelat întodeauna în fumul peniței, având să menajeze toate părțile în cauză și să ție toate ușile deschise. Într-adevăr, cerneala se dilată vaporos și fraza de bumbac e o ceață care se târăște subțiată până la firul de ată, de-a lungul, câteodată, al mai multor coloane, alternând litera generală cu caracterele compacte.

Aici e nodul chestiunii, își poate zice cititorul ajungând la liniile groase, numite în limbajul gazetăresc aldine. Cuvântul e muzical. Și nu e nici un nod și nu e nici o chestiune. O estetică deosebită a reportajului cere articolului un portret grafic, în casetă, alt cuvânt feminin frumos, și reporterul politic, fără jocul varietății de literă, se simțeste nenorocit. Dacă nu mișcă ideile, să miște textul cel puțin, idealul reportajului politic fiind să nu conție nici o idee. S-ar supăra câte cineva și atunci genul ar fi ratat, cariera stricată.

Se preferă ca principiu intercalarea, în curgerea sacadată a rândurilor scrise, cuvintele de specialitate, cele mai goale cu putință, cuvintele balon, cuvintele bășică, pneumatice, referitoare la sociologie, la economie (nici nu știu cât îmi plac asemenea substantive de eludare: economicul, politicul!), la

finanțe, la buget, la criză, la conjunctură. Nu se mai vede țipenie, nici viață, nici oameni, nici mărfuri, nici parale. Terminologia științifică, agrementată cu expresii ca: momentul oportun, dat fiind, considerând că, precum se susține, rezervându-ne dreptul, viitorul va hotărî etc., etc., escamotează admirabil problema, cum i se zice nimicului iarăși.

Reportajul, ca să nu fiu steril, numește și domnii miniștri, care au pus de gând să...facă, să...dregă.

În stilul de bun reportaj politico-socialo-economico-financiar stau bine și cuvintele terminate în franțuzește cu *tion*, traduse pe valah cu *țiune: administration*, administrațiune. Desigur că vorbele ca plecăciune, spurcăciune nu intră în clasa termenilor traduși.

În exercitarea continuă a reportajului anumit, ziaristul capătă o abilitate în a nu spune absolut nimic, egală cu geniul. Tot înlocuind cuvântul mai propriu cu unul mai impropriu, cuvântul mai tare cu un cuvânt mai moale, pe cel moale cu unul lichid, și pe cel lichid cu cel mai gazos, el obține un fel de a vorbi, care te-ar pune pe gânduri, dacă nu ar fi vorba de o artă. Ideile devin exclusiv zgomote în silabe, scârțâire, plescăit, hârș, mâr, ssst!

Cât am studiat pe texte autentice arta de a nu spune nimic, prietene, nici nu-ți închipuiești. Vream să scriu o carte de trei sute de pagini în acest jargon, o carte goală, goală ca o damigeană, cu jurământ, de la dop până la șezut, *d'a capo al fine*, mă rog! Și n-am izbutit încă să învăț divinul meșteșug, care atrage și asigură toate recompensele visate, decorații, consilii de administrație, subvenții, autoritate, relații, influență, misiuni în străinătate și, ca în nici o altă situație, exprimată în consecințe de ingratitudine, recunoștință continuă a forurilor competente.

O să mă mai căznesc.

S.T.B.

Când ești singurul scriitor din mahalaua ta și mai colaborezi și la ziarul „Adevărul“, care se bucură de mare trecere în public, iar, pe deasupra, mai ești și delegat al suburbiei Cărămidarii de Jos, un soi de primar hilar, prevăzut cu autoritatea de iscălire a dovezilor că enoriașul are o purtare exemplară, trebuie să mai tragi și cu urechea și să te mai faci și tâlmaciul nevoilor „generale“ din cartier.

În mahalaua mea, afară, să mă ierțați, de o mulțime de cimitire, vizitate de oameni încă în viață, sunt și alte instituții... Spitalul de boli nervoase, plin de clienți și servit de medici și de vizitatori, prieteni și rubedenii, e cel mai depărtat. O stație radio oficială cu funcționarii ei, pentru știrile de stat, își prezintă antenele ceva mai încoace. În sfârșit, Penitenciarul Văcărești, cu o populație permanentă, după socoteala mea, de vreo trei mii de suflete, suflete de directori, de subdirectori, de medici și deținuți, cu câteva ateliere importante (tipografie, fabrică de teracotă, fierărie, tâmplărie, cizmărie, croitorie etc., etc.), cu un spital, cu un hangar pentru montarea automobilelor, un întreg complex, un oraș, mereu cercetat de o mulțime de suflete de magistrați, de avocați, de doctori, de mușterii, de frați, de părinți de-ai internatilor în pușcărie, în mare număr deținuți politici de toate nuanțele – e un punct din cartier, cel mai aglomerat.

Ei bine, toată această lume forfotită, variată, la care se adaogă băștinașii mei, mi-a dat un mandat și însărcinarea să mă prezint la Societatea tramvaielor și să pledez cauza ei, care, fie zis, în trecut, e și cauza deputăției mele.

Linia de tramvai, de pe șoseaua Olteniței e derizorie. Așteptările sunt imense și vagonul peste măsură de încărcat.

Iată propunerea practică și rezonabilă, adresată Direcției S.T.B., care a experimentat cu succes autobuzul nr. 31: să înființeze un autobuz pe linia Piața Mare – cheiul Dâmboviței (pe partea dreaptă) – Calea Văcărești – Penitenciar – Spitalul

Central, dus-întors. Succesiunea vehiculelor la câte cincisprezece minute ar fi tot ce trebuiește, și orice taxă de transport, fie cât de ridicată, s-ar compensa pentru călători, cu promptitudinea transportului, fiecare din ei câștigând câteva ore pe zi. Ora de lucru sau pierdută îi costă mai mult pe pasageri, decât orice tarif. O încercare de o săptămână ar fi concludentă pentru amândouă părțile în chestiune: publicul și Societatea.

Îmi pare foarte rău că nu cunosc pe domnul inginer director general de la S.T.B., care ar putea să-și înlătore din titulatură indicația director, rămânând general, de vreme ce are comanda în uniformă a unui corp de armată de setebiști. M-aș fi prezentat în locul acestei tablete în persoană, după șase ore de călătorie, cu mânecile scoase, cu nasturii rupți, șchiop și fără căciulă, ca să-i dau documentarea necesară despre felul circulației cu tramvaiul nr. 21.

Și sunt sigur că mi-ar fi acordat grațios, la plecare, un autobuz, ca să mă ducă înapoi acasă.

P.S. Un autobuz particular servește de câteva zile distanța Sf. Gheorghe – Uzinele Lamaître, fără să fie cerut. Taxa pe această scurtă distanță: cinci mii de lei.

1947

PESTE ZECE ANI

Am cunoscut, într-o viață de om, sumedenii de înălțări, de schimbări și căderi. Pe o poartă a timpului am văzut cavalerii, strângând în pulpe și pinteni cai năbădăioși, intrând pe bulevarde cu flamuri și panase. Trâmbițele lungi, ridicate oblic spre cer, vesteau o purcedere triumfală, și copitele călcau în potcoave parcă inima poporului frântă. Scos cu poliția din căminuri ca să aducă ovații și urale, omul asculta de comanda unui agent în civil.

I-am văzut apoi, pe victorioși, întorcându-se pe jos, pe furiș, fără platoșe, fără coifuri, în zdrențe, cu călcâiele goale, ferindu-se să fie recunoscuți, cerșind un muc de țigară. Parcă nici nu fuseseră niciodată. Unii, pedestri puseseră o uniformă și defilau cu brațul drept întins către o fereastră cu perdelele trase. Când s-au rupt rândurile, nu li se mai vedeau picioarele de fugă. Unora le-au căzut nădragii.

Toți erau impetuoși, măreți, impertinenți. Țara începea toată vremea o „eră nouă“ sub amenințare scrâșnită. Lumea era obligată să se dea pe un calapod. Același număr de pălărie, capete standard după model, mișcarea mâinilor supravegheată. S-a reglementat și trotuarul în București, pe dreapta dusul și pe stânga întorsul. Dacă te găseai la „Capșa“ și voiai să treci în Sărindar, nu era voie. Trebuia să te duci până-n dreptul Societății de Telefoane, unde se croise cu vopsea pe caldarâm o vamă, să treci strada acolo și să te întorci de unde porniseși. Drumurile spre Giurgiu trebuiau, musai, să ocolească prin Ploiești.

Colțurile câtorva străzi, ca niște morminte, erau împresurate cu ghirlande de lanțuri pe stâlpi.

E de ajuns ca insul să ajungă guvern și regim, că nu mai ține socoteala de nimeni și de nimic. Venise cu niște cucuie, și ele s-au făcut repede coarne.

Un dictator, cu care fusesem prieten, a izbucnit într-un vast hohot de râs, odată, când l-am prevenit, informat de o indiscreție, că a doua zi cade de la putere. „Tu să fii sănătos! – mi-a răspuns. Suntem aci pe cel puțin zece ani!“

Se credea etern.

A doua zi, către seară, m-a chemat la telefon.

„De unde știai?“ m-a întrebat. – „O să-ți spun peste zece ani“, i-am răspuns.

Nu m-am ținut de cuvânt, că a murit.

G. IBRĂILEANU

Mi se pare că întâia oară l-aș fi zărit în strada Doamnei, la clubul socialist al ziarului „Lumea nouă“, o casă cu etaj, cu fațada acoperită mai târziu de scuturile de reclamă spânzurate de fațadă, ale unei firme de mașini de treierat.

Aveam vreo șaisprezece, șaptesprezece ani, vârsta socialismului romantic. Ibrăileanu, dacă nu mă înșel, cel mai feroce cititor al bibliotecii, purica pe cotoare raftul de cărți. Mi-au rămas de atunci în suvenire ochii lui, că într-un peizaj variabil, lacul neschimbat și același.

Unde am mai văzut acești ochi de catifea? m-am întrebat la Iași, când aveam treizeci și cinci de ani. Erau singurii, cu o expresie unică; o căutătură iconografică, dreaptă, sinceră, neiscoditoare, adâncă; surâs de încredere și de suferință. Pe omul cu ochii aceia puteai să întemeiezi o certitudine definitivă și de intelect și de caracter.

Iată un om pe care studiul nu l-a făcut pedant, pe care catedra nu l-a ciocoit, care n-avea un stil pentru Academie și altul pentru fitecine, care nu era dublu, triplu, nici încincit ca personalitățile de rând ale gradelor urcate: scara cetății trecea pe la spatele lui, sus de tot, și el sta pe cea mai de jos, simplu, tocmai din pricina imensei lui complexiuni, și omogen: la cincizeci de ani, el îi avea încă pe cei vreo douăzeci, cu care pornise, pelerin singuratic, pe un drum de cipri fără sfârșit în noapte, deslușind printre ramuri strălucirile eternității.

Numai o asemenea sensibilitate de primire și de împăcare a contrariilor putea să adune și să păstreze în ambianța ei, făcând din redacția revistei „Viața românească“ o școală subtilă, unitățile disparate și totuși prinse unele într-altele, cu un cheag de la el la Stere, la Cantacuzino, la Teodoreanu, la Topîrceanu, la Otilia Cazimir, domnișoara Mantu, Brătescu-Voinești, Hogaș, Bădărău, Slătineanu și la opuse și mai depărtate.

Aflându-mă la Geneva în strâmtoare și luând cunoștință din coperta revistei, trimisă de cumnatul meu, un ofițer care ar fi fost un mare scriitor, dacă nu se intimidă dinaintea hârtiei albe, colonelul Felix, că, lucru nemaiauzit la noi, „Viața românească“ plătea colaborările la număr, i-am trimis lui Ibrăileanu, un nume încă nerostit în valori literare, câteva manuscrise, în versuri. Contrariu regulei publicate, că manuscrisele se ard, ale mele au fost puse deoparte și am primit și o scrisoare semnată G. Ibrăileanu. Poate că se mai găsește pe undeva prin vreo ladă cu corespondență, scăpată de bombardamentele din 1944. Secretarul meu gratuit, care va fi cândva moartea, poate că va da de ea, dacă nu cumva voi mai face un foc frumos într-o zi, în grădină, cum mă bate gândul, din urmele scrise, ale unei vieți, trăită coincident cu condeiul.

Ibrăileanu plătea „onorarii“ din sărăcia unei publicații, cea mai reprezentativă pe vremuri, [a cărei situație financiară au divulgat-o ungurii, în auzul iritat al lui Ionel Brătianu, la Versailles, prin 1918]: tiraj patru mii de exemplare, abonați două mii neplătiți; vânzare în librării, neglijabilă.

În treacăt fie zis, e momentul când s-a hotărât de frații Brătianu, decepționați, apariția unei reviste enorme, redusă în cele din urmă la o fițuică de nouăzeci și șase de pagini „Cugetul românesc“, încredințată direcției subsemnatului, de-abia scos din pușcăria unde mă angajaseră aceleași ilustre personaje. Opereta politicii românești are întodeauna toate fazele de alternanță, tragică și bufonă.

La Iași l-am văzut de mai multe ori pe Ibrăileanu. Mă duceam chemat într-acolo de vârfurile Cetățuiei, de liniile Galatei, de Râpa galbenă și mai ales de frumusețile ascunse ale marelui intelect de atunci, al Moldovei. Ultima oară, dus de brațul lui Topîrceanu care tocmai creștea într-un potcapet preoțesc un pui de vulpe sau de lup și în colțul odăii un păianjen, l-am vizitat în fundul unei curți mari, într-o cameră

vastă. Parcă în strada Română. Era bolnav sau obosit. Ibrăileanu lucra de predilecție noaptea, când zgomotul trece.

Între timpuri, apărând „Viața socială“ a prietenului Cocea, cu oarecari mostre din manuscrisele mele – e o viață, de atunci – ne-am pomenit pe neașteptate, cu Ibrăileanu, în biroul unde băjbăiam pe niște hârtii în serviciul unei tipărituri de afaceri scrisă în două limbi, din care una franceză. Aveam numai două scaune și pe cel paralytic pusesem dosare. A trebuit să mă lupt ca să primească scaunul valid și am stat de vorbă stupefiat de vizita care-mi făcea o nespusă plăcere, el pe al meu și eu pe o ladă. Nu mai știu ce mi-a spus. Era îmbrăcat frumos, într-un costum alb, probabil de mohair mânăstiresc, în și mătase, purta pălărie de fină panama, dulce, gesticulând lângă piept cu niște mâini de la încheietura căroră lipsea numai dantela, ca să pară ale unui monsenior.

Între războaie nu l-am mai văzut pe Ibrăileanu. Aproape nici nu știu când a murit. Mi se pare că a murit. Nu prea cred, dar mi se pare că-i adevărat, de vreme ce nici nu-mi scrie, nici nu-mi trimite nici o vorbă cu nimeni – și de vreme ce nu o să mă mai întâlnesc cu el niciodată.

1947

ABCESUL

Câtă vreme mocnește mut, puroiul ia forme exuberante și estetica lui de suprafață poate să înșele. Surâsul e inocent și fraged, căutătura e îngerească, de lobul urechii diafane atârnă boaba de rouă a unui safir și obrajii se leagănă între cercei, cu patru ochi deopotrivă de albaștri. Carnațiile sunt spelbe. Colierul de perle încolăcit pe un grumaz alb, delicat, încă nu pare un șirag de bube, gata să spargă. Degetele lungi, trase prin

fine inele, cu captele roșii, încă nu pot să fie asemuite, când caută pe fundul poșetei, la teatru, ca într-un fibrom voluminos, ciubucul de sânge pentru buze, cu niște viermi și limbrici. Oglinda de buzunar pare lucidă și neamăgită. Creionul de funingine vânătă, care face pleoapa mai lascivă și adâncește conturul, încă nu aduce aminte viitoarele goale orbite.

Mantaua doamnei miroase iritant a bergamotă și cade în falduri de blană dulce, în care suflul alege o cărare moale, răscolind nuanțe de parfum de alcov, păstrate în căldura încinsă dintre coapse. A fost vânată cândva prin Alaska sau adunată, piele cu piele, prin zona toridă, tratate cu argăseli rafinate de la cincizeci de cârtițe sau șobolani de rasă. Modelați de mâinile unui expert pe silueta din limuzină, șoarecii au dat un animal feminin adorabil. Puful de pudră, cu care se maimuțărește gingaș într-o fărâmă de cristal, nici el nu cheamă reminiscența pulberii simbolice a țărânei.

Ca o făgăduială de viitor sau ca o amintire, veche din generații, podoabele strălucite sunt adeseori de lanțuri. Timpul vă păstrează, poate, fără cutiile de catifea, domnilor, catene masive. Ce ai la picioare, domnule dictator? Să mă ierți, iarăși m-am înșelat. M-a înșelat și panglica de atilopă, de subt manșetă: în cătușa ei bate inima unui minuscul ceasornic de aur încrustat.

Puroiul dă din când în când câte un abces, care nu mai poate fi ascuns în zibelină și cosmetic.

Astupați focarele iute, că au crăpat. Încep să curgă și put și nu se știe până unde se poate întinde duhoarea. Coptura se cheamă ieri nu știu cum, mâine într-alt fel și azi Papazian. Ea e hrănită cu caviar și șampanie originală. Un buboi de Anul Nou, unul de februarie, altul de Mărțișor, pe lună un buboi, buboaiele nu plesnesc toate odată, ci pe rând și câte unul.

Celelalte supurează în mister și se tămăduiesc prin autovaccin, nu prin exterminare: ar fi imoral. Iau sânge de la

tine și-l transport pe mine, scot din fesă și altoiesc la conștiință. Abcesul se resoarbe prin abces.

1947

PERPETUA RENOVARE

Multe atitudini neașteptate la care ai asistat din strana ta de la ușă îți păreau în tinerețe de neînțeles. Cu starea de levitație morală a vârstei, atribuai anumite schimbări la față subite, unei sincere puteri de convertire violentă, și pentru că tu nu dispuneai de acest mare capital al transformării instantanee și radicale, care face verde din galben și din cânepă mătase, socoteai că suferi de o inferioritate și că ești pe veci osândit să rămâi pânză de sac, în vreme ce sfoara urzită a colegilor tăi, adeseori mai proști, ajungea în spațiul unei nopți și, câteodată, chiar în mai puțin, catifea și velur.

Reperându-se însă operația la fiecă nou soroc de evenimente, și în masă, transformările, trezirile și renașterile succesive ale acelorași însetați căutători ai idealului perpetuu, retractările și întoarcerile în punctele părăsite pe rând, reîntoarceri, urmate de replecări, odată *hăis* odată *cea*, și *cea* și *hăis* neîntrerupt, ai început să te limpezești și să capeti o mai bună opinie de tine.

Explicația vieților în zigzag și cu patine cu rotile era mai simplă și nu angaja nici o problemă. Între patru ochi, prietenul era o javră. Independent de certificatul de naștere, că s-a ivit pe lume cu douăzeci de ani mai devreme sau mai târziu, indiferent de titluri și pergamente, el năzuia mereu altceva și de fapt unul și același lucru; nu o tonificare a sufletului printr-o nouă credință, în care el era un figurant cu bagajele făcute pentru a părăsi stația unde s-a oprit locomotiva.

De îndată îl zăreai cu geamantanul alergând peste șine, după un tren orientat în direcția opusă.

Unul voia să-și păstreze funcția bine plătită sau să obție alta mai onctuoasă pentru pipotă, abdomen și gușă, să aibă un automobil la scară, camere luxoase, brățări pentru grațiile nevestei, blănuri și parfume, o sută cincizeci de cămăși în loc de șase sau de trei, altă duzină de pantofi, și suplimentul boarfelor scumpe: puterea.

Nu se renunță lesne la această prostituată, veșnic infidelă și cu tinerii și cu bătrânii, și destul de sceptică și ironică, și totuși avidă. Ea dă, desigur, și limuzine și pijamale și bibelouri, dar, ca o vulgară persoană, le ia îndărăt. Ba te face să vomitezi, uneori cu sânge, și bucățile alimentare înghițite.

Doamna e generoasă în formă, dar în fond avară. Ea strânge vărsăturile cu lingura și le regrupează, ca să le prezinte, aceleași, infinit înghițite și infinit oticnite, pe tava de aur, apetitului convertiților următori, cărora le lasă gura apă.

1947

CONSTANTIN MILLE

II

Pe când ziarul „Adevărul“ își instalase biourourile în pasajul „Villacros“, aveam vreo cincisprezece ani. Alexandru Beldiman, întemeietorul gazetei, o ceda lui Constantin Mille, un tânăr avocat socialist, încă fără nume în presă, cedându-i numai un titlu și o lozincă: „Să te ferești, române, de cui strein în casă“, dimpreună cu o reputație de foaie antidinastică și oarecum republicană, nu fără o intenție de naționalism.

Cu timpul, ziarul și-a lepădat dimpreună cu lozinca de pe manșetă și obiceiul de primăvară: „Zece Mai, zi de dolii“, o

zi când numărul acestei sărbători naționale apărea cu pagină cernită. Constantin Mille a înțeles romantismul protestării cotidiene și tot ce era perimat în atitudinea de muschetar a fondatorului, pe care-l văd și acum la fereastra din strada Cosma, pe unde mă duceam la școală, frumos, trecut și cu barbișonul epocii.

Moravurile vremii erau îndrăznețe dar și absurde și se repercutau până și în licee. Într-o seară, împins de gloata clientelei de partid, am asistat la devastarea redacției „Adevărului“. Firma doborâtă era bătută cu ciomege și se aruncau prin vitrinele sfărâmate, în pasaj, broșurile inofensive, *Scrisori către țărani*. Cred că mi-a mai rămas și azi pe undeva exemplarul cu care m-am dus acasă. Devastarea se petrecea neturburată în fața Prefecturii de Poliție...

Din pasajul „Villacros“ (ori „Macca“), Constantin Mille și-a mutat ziarul, din ce în ce mai căutat și mai citit, în palatul de mai târziu; era să spui: actual... Primele mașini rotative aduse în țară au fost ale lui Constantin Mille, ca și prima redacție civilizată. Redactorii, instalați confortabil, erau distribuiți în camere deosebite și, în palatul propriu, cu mai multe etaje, se putea respira un aer sănătos.

„Adevărul“ și ziarul „Dimineața“, creația integrală a lui Mille, ajungeau la un tiraj nemaiatins și, la apogeu, devenind o universitate. Nu cred să se găsească în ultimele patru, cinci generații de intelectuali un singur student sau liber-profesionist, care să nu fie trecut cel puțin o dată-n viața lui pe la „Adevărul“. Oamenii aflau întodeauna acolo bună primire și, la nevoie, o consolare. Consolările erau de multe ori administrative: cine a cerut, la o mare trebuință, un concurs, fără să fi primit de la Mille un bon de casă, câteodată decisiv pentru toată viitoarea carieră?

Constantin Mille e ctitorul celui mai liber ziar cu putință și al unei școli de libertate, rămasă fără profeti. Ca organizator din nimic al unei vaste instituții de presă, unde au învățat să

gândească politic masele de cititori, Constantin Mille e unicul exemplar de claritate și energie în mișcarea intelectuală românească. La „Adevărul“, apoi, nu s-a pomenit niciodată de acel spirit de emfază, de falsă catedră și de căprărie obedientă, comun tuturor ziarelor noastre din timpuri. Dimpotrivă, o atmosferă de totală colegialitate domina forfota continuă a publicului atras de ospitalitatea intelectuală, a celei mai de sine stătătoare tribune.

Pedagogia marelui dascăl de civism și eleganță profesională s-a întemeiat pe discuția slobodă a tuturor problemelor politice și sociale și pe respectul cuvenit adversarului onest și leal. În istoria politică a țării încă nescrisă, nici măcar începută, Constantin Mille și școala lui au meritul de a fi creat și dezvoltat opinia publică și românească vie, pe care evenimentele, terorismul și fanteziile extravagante n-au fost în stare a le înăbuși. Să dăm Cezarului ce-i a Cezarului.

Dovadă, trecerea de care se bucură și astăzi „Adevărul“, fostul ziar cel mai independent. A fi independent este a păstra o distanță egală față de toate pozițiile standardizate.

1947

LIBRARI

Nu prea demult, am creionat pe o tabletă figura iconografică a fostului anticar, verhovnicul semenilor lui de vocație, Pohl. Pictorul în căutare de model pentru un portret al Sfântului Petru a pierdut singurul „cap de expresie“ autentic al primului arhiepiscop de la Roma.

Anticarii, împotriva cărora autoritatea municipală, aducându-și aminte că are o direcție concurentă, pornise o prigoană culturală, sunt agenții cei mai vii ai cărții și

bibliotecii. Neașteptând să fie vizitați cu întârziere, ies ei înaintea publicului la fiecă cotitură, cu brațele încărcate de poezie și povești. E un negoț delicat, cu care se împacă firea contemplativă și visătoare, cu ochii peste veac, a tânărului sau bătrânului de lângă rafturi, așezat cu discreția învățată de la litera tăcută, pe un scăunel. În vecinătatea unui vâxuitor sau tocilar, subiectul e pitoresc și gata întocmit pentru gravură în culori.

Totuși, față de librari, burghezii meseriei, anticarii sunt un proletariat, o lume oarecum anarhică și cu atât mai simpatcă, de-o seamă cu păsările cerului, cu intemperiiile și canicula, cu câinele pribeag, oprit dinaintea cărților și căutând un adăpost de om sărac.

Încă nici un anticar, afară de favorurile primăriei față de tărăboanța lui ambulantă, n-a fost ca librarul Iulius, vechiul coleg al scriitorilor din câteva generații, sărbătorit de confrății lui.

L-am cunoscut pe Iulius și nu-i voi zice Iuliu, cum și-a zis de un timp încoace el. Dintr-o pleiadă de meșteri de librărie, inițiată din dragostea de document și arhivă, domnul Iulius e ultimul, mi se pare. Zahareanu a decedat la netimp, Montaureanu, cel mai intelectualizat dintre librari, a trecut dincolo de baricadă, director de editură, Alfandary conduce o tipografie, Bandrevsky s-a făcut patron; ceilalți au dispărut câte unul, fără necrolog.

Au fost mai mulți. Nici o istorie a librăriei și editurii românești nu le reține numele și masca. Evoluția cărții românești și înavuțirea editorilor nu au mers însă paralel cu sporul, la propriu și mai ales la figurat, al personalului librăresc de calitate, îndatoritor, bibliograf, bibliofil, elegant în grai, cu acea onctuozitate rafinată, pe care o capeți în contact cu ambianța monastică a gândirii imprimată.

Domnul Alfandary are o idee foarte bine-venită. După o mulțime de inițiative personale, izbutite încă de pe vremea ministrului Muncii, Trancu-Iași, el vrea să facă o școală de

librărie, din care să iasă șefii librari de mâine, pregătiți pentru carieră și pentru instruirea cititorului aglomerat de meseria lui și doritor să-și consulte într-un ungher librarul preferat. Era o vreme când fiecare om de bibliotecă avea un prieten la Socec sau Alcalay, căruia îi adresa pe șoptite o confesiune de cărturar. În ziua când n-avea bani de ajuns, cititorul știa că în anume dulap volumele alese de el vor fi păstrate până se va înlesni să le plătească și să le ia în ghiozdan. Librarul știa ce cărți sosite din străinătate îl interesează pe cititor: i le punea deoparte, i le împrumuta să le purice acasă, se informa la cititor despre valoarea unei cărți cumpărate. A fost o atmosferă, o camaraderie, între cea mai frumoasă profesie, a librarului și toate celelalte.

Librarul de azi e un simplu vânzător de marfă indiferentă. Raporturile și aderențele s-au isprăvit. Cititorul n-are nevoie de firmă și vitrină. Îi trebuie librarului, inteligent, ager, amical și erudit. Tradiția trebuie restabilită.

1947

DRAGOSTE ȘI OMENIE

Dacă ziarul și condeiu, destinate să pregătească mulțumire pentru toată lumea, nu-și pot ajunge scopurile întotdeauna, atât din pricina indiferenței forurilor, puțin simțitoare la vorba tipărită, cât și pentru motivul nerușinat că amândouă aceste scule de punere în mișcare a sentimentelor slujesc uneori deghizate scopuri personale, ale celui ce scrie și ale celui ce editează, câteodată ele pot contribui să facă cel mai mare bine cu putință.

Acum vreo zece zile, „Adevărul“ a publicat o tabletă, la întâmplare, asupra cazului marelui talent dramatic al unui

bolnav, întors de pe fronturile războiului, vătămat. Ion Marinescu-Calovia fusese, până-n ajunul zilei de apariție a crâmpeiului de proză, necunoscut în exponentul lui, nu numai Spitalului Central de boli nervoase, unde zăcea anonim și amenințat să fie dat afară, dar nici Teatrului Național și artiștilor din cele vreo douăzeci de trupe din București. Calovia suferise cu o lună mai înainte o intervenție chirurgicală la creier. I se scosese capacul craniului cu fierăstrăul, chirurgii i-au descoperit înlăuntru o tumoare, au extras-o și i-au cusut osul capului și pielea părului la loc. În pauza înfricoșătoare dintre operație și convalescență, când misterele fiziologiei joacă încrucișate și în două sensuri, renașterea și moartea, cu toate nuanțele intermediare de biruință sau de tragedie, artistul, marele artist viitor al scenei românești (e tânăr), se afla în cele mai grele condiții, de la care se poate aștepta vindecarea, înspăimântat că va fi trimis acasă, unde ar fi sucombat sau ar fi murit pe jumătate. Avea un frate și o prietenă, amândoi deopotrivă de nevoiași.

Tableta a fost citită de secretarul general al Ministerului Sănătății, domnul doctor Cupcea, pe care n-am avut plăcerea să-l cunosc și a cărui voce, hotărâtă și promptă, mi-a fost revelată la telefon. Doctorul Cupcea a fost emoționat. Inimosul director al Naționalului, poetul Zaharia Stancu, s-a sesizat. Chirurgii operatori ai lui Calovia au văzut că milostenia lor creștină, de abili scrutători ai subtitlului organ, diavolesc și sublim de gândire, a căzut asupra unei valori umane mari. Ministrul Artelor, Ion Pas, n-a rămas străin de datoria omului oficial față de omul din spital. Toți, fără înțelegere între unii și alții, s-au mișcat. Am speranța că mișcarea va merge liniar până la concluzia necesară... Ionel Țăranu, inspectorul Artelor, mi-a dat să înțeleg că se va face totul.

Domnul doctor Cupcea a procedat cu o nobilă generozitate și cu o eleganță de boier adevărat. Am fost mișcat adânc. Întrucât câmpul meu alb de zăpadă se duce spre orizont până

în zidurile cu vaiete și lacrimi, ale casei de sănătate, unde au gemut durerile artistului, în preludiul de mari suferințe, frământate în spital, m-am informat de consecințele apelului meu. Îi rămâneam dator secretarului general un raport confidențial. I-l adresez public. Calovia se însănătoșește vizibil, puțin câte puțin, în noile condiții de viață în care l-a pus doctorul Cupcea.

Ziarul și condeii îi aduc o patetică mulțumire și-i lasă scrisă dovada inalterabilei recunoștințe.

1947

VIATA LITERARĂ

Pentru că ne displace să spunem că viața e o porcărie, ne flatăm a prefera să spunem că viața e o luptă. Asta dă negustorului de situații și împrejurări răsturnat în fotoliu o iluzie de eroism pentru salvarea lașității. De la minele de sare și cărbune până la coada pentru petrol, unde trebuie zile întregi să-ți păstrezi locul cu tinicheaua, viața e într-adevăr o luptă, însă numai pentru omul de rând în luptă și cu perceptorul, cu noroiul Primăriei, cu Ucebeul, cu Setebeul, cu bacilul, cu lăptarul, cu mălaiul și cu toate marile entități.

Dar aș vrea să știu, mă întrebă un cititor care-și cunoaște viața lui, ce este viața... literară și să se mângâie că cel puțin scriitorul e un animal, în sfârșit, fericit. El ar fi văzut într-o zi pe stradă o căruță cu franzele aurii și a bănuțit, săracul, că sunt porțiile „artiştilor“, răsfățații publicului și ai autorităților, actori, pictori, muzicanți, scriitori.

Dragă domnule Cititor, tot o porcărie e și viața literară, ba poate că mai rău. De unde începe această viață ca să se poată numi cu drept cuvânt literară? De la ziar și revistă și ea ține

până la carte. Întâi nu ți se dă hârtie, adică nu ai de unde o cumpăra; adică ai de unde să cumperi cu prețul împătrit, ceea ce nu-i o viață, ci o moarte literară. Al doilea, trebuie, tu scriitor cunoscut și apreciat, ba câteodată și premiat cu titlul de național – și nu numai atât ci și sărbătorit, să ceri autorizație ca să scrii, cuvintele românești fiind încuiate în lada de fier și cheile stând pe verigă în buzunarul unor domnișori care au învățat să iscălească exact. Încolo, viața literară e liberă, cu condiția să nu scrii. Autorizația cerută, dacă ai norocul să fii scriitor propriu-zis, ți se refuză chiar sprijinită de un rector și un ministru.

Singuri au dreptul să le fie acordată profesioniștii de a zecea și a cincisprezecea mână. Apoi presa fiind liberă și condeiul de așșderi, trebuie să ceri voie și de tipar, la cenzură fiecare slovă trecută din alfabet în manuscris. Fericirea scriitorului durează neîntrerupt de vreo cincisprezece ani.

Mă rog frumos de Alteța sa să lase prezentul răspuns la o scrisoare despre aristocrația socială, privilegiată, a scriitorilor să ajungă sub ochii cititorului invidios și nedumerit.

1947

NEFERICITUL SEMEN

Una din scrisorile de răspuns la tableta *Scrisoare către tuberculoși* poartă semnătura doctorului Șaim, nume pe care-l scriu după iscălitură, fără să știu să-l citesc. Domnul doctor e șeful secției Studii și Depistări din Liga contra Tuberculozei.

O scrisoare agreabilă la lectură, mai cu seamă pentru primitor. Să mi se ierte atâta repetiție a cuvântului „scrisoare“, dar nu pot să ies din stil. Despre a mea, către tuberculoși, doctorul nu mă lasă, îmi face un elogiu. De ce să nu-l repet

și pe el? E o dovadă că problema bolilor sociale a mai trecut prin călimara slugii dumneavoastră.

„Ea mi-a amintit, spune doctorul (scrisoarea) că în urmă cu un deceniu rândurile din *Cimitirul Buna-Vestire* referitoare la unele înfățișări ale luptei antituberculoase de la noi, m-au entuziasmat. Am regretat și regret că acele cuvinte potrivite nu se învață pe băncile Facultății de Medicină. Poate că din milionul de vieți tinere, răpuse de oftică, între ultimele două războaie, la noi în țară, un număr oarecare ar fi putut încă bucura cu existența lor familiile și obștea. Mă gândesc cu disperarea cunoscătorului la hecatombele ce se anunță, rezultat al lipsurilor prezente dar și efect al pasivității noastre, a fiecăruia dintre noi.“

Cred că pluralul adjectivului posesiv conține cu deosebire pe medicii specialiști, pe care-i făcea răspunzători și tableta în chestiune. Despre literatură nici nu încapе vorbă; când își bagă condeiul în prestigiul fals al oligarhilor medicali, ea e repudiată. Domnul doctor acceptă foarte bine „neajunsurile publicității“ denunțate în scrisoarea inițială – și dă și câteva amănunte importante, utile cititorilor noștri. Reproduc:

„Se știe că majoritatea dintre adulți sunt infectați de bacilul Koch. Mai puțin cunoscută e constatarea că numai doi, trei la sută devin tuberculoși, adică bolnavi în accepțiunea curentă a expresiei. Mulți dintre aceștia cad victimă ignoranței, vieții mizere, ca și lipsurilor unei acțiuni profilactice, temeinic și perseverent condusă.“

Subscriu la toate datele și procedeele doctorului, întrebuințate, de pildă, la copii, ajunși, grație unui vaccin, mai rezistenți. O acțiune sinceră și respectuoasă față de amorul-propriu și demnitatea omului, pentru prevenirea și tămăduirea infecției tuberculoase, trebuie provocată și susținută din răspuțeri. „Suntem pe o cale greșită? Întreabă doctorul Șaim. Neajunsurile semnalate de dumneavoastră depășesc, oare, partea pozitivă a eforturilor noastre?“

Nu. Intenția corectă și strădania în dragostea de oameni ar fi o fărâdelege să fie acuzate.

Însemnările pe care nu le dezaprobă stimatul meu corespondent nu infirmău practica medicinei cinstitute. Ele voiau să spună altceva: anume că societățile filantropice, spitalele și activitățile mai mult variate decât folositoare, în luptă cu bestiola lui Koch, împărtesc cu prea multă generozitate și cinism titlurile de tuberculoză. Ele emit sentințe de moarte cu ușurința inconștienței, fac o parte din public odioasă celeilalte și demoralizează pe bolnavul susceptibil de un tratament eficace.

Am spus atât, domnule doctor: că tuberculosul nu trebuie să știe că e tuberculos și că nici noi nu trebuie să știm.

1947

MUZEUL ZAMBACCIAN

În estetica românească, domnul Zambaccian a fost o figură neașteptată, dar destinele norocoase au făcut ca, de un veac încoace, după zidirea de mănăstiri și așezăminte, în același timp cu întemeierea unui șir neîntrerupt de Fundații și biblioteci, fiecare epocă să se încheie cu câte o pinacotecă particulară.

Începând cu Muzeul Aman, consacrat lucrărilor picturului, care i-a dat numele și căminul, rând pe rând au ieșit din râvna strângătorilor de lucruri frumoase mai multe lăcașuri de artă: Muzeul Kalinderu, Muzeul Simu, Muzeul Toma Stelian. Vasile Morțun începuse, pentru tablourile și reliefurile lui, construcția unui edificiu, terminat, după moarte, de către un cumpărător, pentru alte scopuri. El nu și-a putut vedea visul împlinit, și colecțiile lui, risipite, odată cu numele amatorului, în primul război mondial, au fost recuperate de alți amatori.

Toți cei numiți au aparținut unui timp de tot felul de belșuguri. Marile moșii, exportând aur în spice, îl schimbau pe aurul lirelor sterline, care, în parte, s-au transformat în obiecte de artă. Nu era o excepție să te întâlnești prin conacele din podgorii sau din câmpie, între sălcii și ținuturi de valuri galbene de rapiță, cu câte un tablou nebănuț, la care, fumându-și ciubucul de chihlimbar, proprietarul medita ore întregi. Multe uleiuri veneau din străinătate, unde grânarii noștri se duceau să petreacă și să cumpere ștofe, blănuri și rufărie fină, de la Viena, de la Paris, de la Lipsca... Răscoala din 1907 a țăranilor a distrus, în furia omului scos din fire de nedreptate, multe frumuseți. În 1907, pianele au fost sfărâmate cu toporul și tablourile desfundate cu opinca.

Epoca ultimului război, ale căruia funeste consecințe le trăim actualmente murind, n-a dat, în privința colecțiilor monumentale, nimic. Seria pinacotecilor particulare se încheie cu colecțiile lui Toma Stelian. A urmat un gol. Pictorii și sculptorii nu s-au oprit însă din lucru, și în cele mai grele condiții de viață pentru artiști au perseverat. Mai mult, poate că singura avuție spirituală, valabilă, autentică, rămasă din toată mișcarea generală din ultimii douăzeci de ani, e fructul strădaniei artiștilor care ocupă aproape tot sectorul creației românești.

Golul, spre norocul destinelor de afirmare, l-a împlinit domnul Zambaccian.

Ceilalți trei ctitori de muzee au fost magistrați. Domnul Zambaccian e un industriaș, un mare industriaș, dar un boem; o figură, pentru lumea de duzină dimprejurul lui, nițel anormală. Bineînțeles. În loc să „trăiască“, în loc, vasăzică, să jubileze între inconștientă, ospete și mese de joc, în loc să le scoată contimporanilor ochii cu o risipă provocatoare și cu desfrâul indecent al opulenței, el duce, între picturile sale, în care-și găsește filosofia, credința și mântuirea, o viață de ascet. În convorbirile lui șoptite cu spiritul de încolțire universal, în

sinceritate și simplitate, domnul Zambaccian a putut afla și unele taine, purtate de artiști în instinct, și a scris, a judecat și aprofundat. Monografiile sale i-au stabilit o autoritate de incontestabil critic de artă.

Domnul Zambaccian se desparte de comoara lui de mistice odoare și o dăruiește statului, adică publicului, odată cu clădirea (cu biserica) în care le-a așezat, icoane ale unei vieți ardente și ale devoțiunii. El face acest dar, mai presus de orice estimații, într-un timp de pustiire, dezorientări și dezolare, cu optimism și cu speranță. E un act care întrece în câtime morală tot ce s-a improvisat pe toate tărâmurile în ultimii douăzeci de ani, fapta mare a epocii noastre, pe care o absoarbe. Tinerii mai au o școală a bunului-gust, vârstnicii o compensație și o consolare, pictorii o satisfacție, iar miliardarii, vegetativi între panică și scepticism, un îndemn, un mobil.

Domnul Zambaccian dăruiește țării două sute patruzeci de opere selecționate, dimpreună cu casa din Parcul Filipescu. O enumerare rezumativă arată imensa bogăție a noului Muzeu Zambaccian. Optsprezece Grigorești ai momentului culminant al artistului, cincisprezece Luchieni, trei Andreești celebri, douăzeci și nouă pânze Petrașcu și multe alte lucrări de mare calitate. În colecțiile sale, întemeietorul acestei pinacoteci a știut să cuprindă și colecția, în ceea ce a fost mai de valoare, a lui Alexandru Bogdan-Pitești, al căruia nume, oricare ar fi opinia juridică asupra lui, e strâns legat de frământările și elanurile ceasului decisiv al paletei românești.

Domnul Zambaccian dă totul și nu cere statului un fulg. Cheltuielile de întreținere a localurilor îl privesc, cât și administrarea acestui mare bun obștesc, atâta vreme cât cei cincizeci și nouă de ani ai săi, de azi, vor deveni vârsta de o sută, cel puțin, pe care i-o dorim cu toții, ca să mai adaoge și alte frumuseți la cea mai frumoasă zestre de fată mare a României.

TRIPTIC

De două ori am trăit într-o viață câte o împrejurare enormă și de necrezut, relatate pe vremuri amândouă în ediția literară a ziarului „Adevărul“. Ele s-au petrecut în Franța și pot să le amintesc.

Un fermier din provincia Touraine (Indre-et-Loire) obișnuia în fiecare toamnă să-i ducă fostului patron, la care slujise și care l-a ajutat să-și cumpere o grădină și să se stabilească proprietar horticultor, un coș cu fructe din livada lui. Cei doi gospodari se aflau la o mare depărtare unul de altul și nu se puteau întâlni decât o dată pe an. Fostul argat alegea și punea deoparte cele mai frumoase roade pentru coșul aniversar, certificându-și astfel progresele realizate și marea lui recunoștință.

Ultima dată, horticultorul, și-a găsit prietenul pe catafalc...

Durerea familiei era, firește, mare, și hohotele de plâns erau cu atât mai dese cu cât fermierul închisese ochii numai de câteva ore. Bietul om s-a apropiat de coșciug și a rămas încremenit pe loc, cu coșul în mână. Emoția și uimirea l-au zguduit atât de adânc, încât nemaiputându-și stăpâni mădularele, vizitatorul s-a pus pe el...Curgea dintr-însul un nămol leneș, neîntrerupt. Încălțăminteaa i-a dispărut pe încetul într-un mușuroi, venit pe dedesubt, din pantaloni. Și-i curgeau și lacrimile în același timp, de mâhnire și de rușine. Nu mai încăpea nici o diversiune.

Familia, observând ce se întâmpla lângă catafalc, a izbucnit într-o stupidă ilaritate. În sufletul ei se încrucișa cu durerea cea mai chinuitoare cea mai penibilă veselie. Pentru demnitatea atitudinii dinaintea veșniciei și a zădărniciiei, soția mortului își înăbușea crizele de râs, aruncându-se asupra cadavrului și sărutându-l ca și cum și-ar fi cerut de la el iertare; dar cum de își ridica obrazul din raclă, râdea din nou, cu toată gura și din tot gâtulejul.

Horticultorul a fost luat de mână și dus, mai mult mort și el, decât viu, la baie... A fost spălat, primenit și îmbrăcat cu haine de-ale mortului. A plecat și nu s-a mai dus acasă, la familia lui din Touraine, niciodată...

Al doilea episod se petrece într-o localitate din Bourgogne. O statuie înaltă de piatră, a unui tânăr preot, ghilotinat. În parohia lui fusese asasinat un alt preot, bătrân. Curtea cu jurați l-a găsit vinovat. Apărarea lui a fost și nepermis de simplă: „Nu am asasinat eu”. Justiția are nevoie de pledoarie. Preotul a mers la eșafod cu fruntea sus. El știa de la confesional, precis, cine ucisese pe preot. Asasina i se spovedise, dar chemarea preoției îi interzicea să denunțe, ca să se scape pe sine. A păstrat secretul spovedaniei, și a primit să fie osândit și executat... Biserica Romei știa să creeze asemenea conștiințe și Franța să le reabiliteze. Adevărul a fost descoperit de-abia după zece ani, când asasina, pe patul de moarte, s-a spovedit și preotului care luase locul celui ghilotinat.

De curând, mi s-a povestit un lucru petrecut tot de curând, însă în Moldova, nu mai țin minte satul.

Din pachetele trimise de Crucea Roșie înfometaiilor moldoveni, un sătean mai cu suprafață, din localitate, și-a însușit unul pentru el, răpindu-l de la gura muritorului de foame căruia îi fusese destinat de primărie. A dus pachetul și l-a vândut cârciumarului pe rachiu. A băut rachiul și a murit în cârciumă.

Sătenii au refuzat să-l îngroape timp de cincisprezece zile, însă i-au așezat cadavrul în fereastra casei lui din sat, care da în uliță. Au pus cadavrul în geam, răzimat în cot și bărbie, cu fața către lume. Leșul înghețând, a rămas așa, în ocară satului, adunat cincisprezece zile la fereastră și scuipat.

Se vede și de aci că pusă-n cumpănă cu viața trăită, viața cerebrală și a romanului e o caricatură.

ÎNTREBĂRI FĂRĂ DE RĂSPUNS

Dacă nedreptatea e în toate vremurile aceeași, întrucât în dreptate nu sunt gradații ca în avuție, sărăcia de odinioară, comparată cu sărăcia de azi, se apropie totuși de o înfiripare, de o înjghebare, de o formă a mizeriei, concretizată într-un tip și care putea să fie tratată cu un leac uniform. Neagra mizerie actuală e atât de variată, de la caz la caz și de la individ la individ, încât în loc de o formulă aplicabilă grupurilor de mizerii asemănătoare sau cu afinități între ele, trebuie reorganizată ca un stadiu ascendent, sărăcia de odinioară, care era, cu inegalitățile ei numeroase, un început de tristă bunăstare.

Cum se va putea tămădui o epidemie în care fiecare bolnav, parțial defunct, reprezintă o necroză a lui și un punct de pornire al unei alte epidemii, cu morb particular? Pentru o renivelare, ca să fie aduse golurile la suprafața de odinioară, trebuie să ne întoarcem înapoi cu acea sută de ani pierdută, în străbaterea căreia s-au adunat bunurile prăbușite și fiecare ins, mai bine sau mai rău, se înțolise. O educație se face în cincizeci de ani; o cămașă dară se face în șase luni: trupul gol e cu picioarele goale iar deficitul de sănătate fizică, în care intră șazeci și de multe ori nouăzeci la sută de perdiție, nu se mai poate bizui pe hărnicia unui stomac dezvățat, hrănit prin aerofagie frazată.

În răspântia la care se găsește țara, niciodată atât de penibil încercată într-un trecut de tot felul de izbeliști, toate drumurile de la kilometrul zero, ajuns, duc undeva, unde nu se descifrează pe orizontul circular nici o stea, în pofida firmamentului plin de constelații depărtate. Iată-l pe călător neștiind încotro să apuce, zdrențuit și cu dăsaga din spinare spartă.

Ne-a rămas o singură avere abstractă, cumiștenia. E, poate, timpul să nu ne mai facem visuri și să fim foarte băgători de

seamă. Pe unul din drumurile zvârcolite în zarea vagă de imagini putem pieri. Altul ne poate duce la robie. Al treilea sau al patrulea ne pot scoate dincolo de ființa noastră, lepădată de matcă. Încet, încet, fraților, pe lângă șanțuri! Să nu mai ascultăm. Să nu mai auzim ce ne spune urechea, ce aduce vântul. Și să ne adâncim, să ne învârtoșăm înlăuntru. Să fim ca niște statui de piatră, care nu vorbesc, nu surâd, nu plâng. A mai ridica un braț, a ni-l smuci din subsuoară pentru a izbi, este a ni-l pierde. Primejdiile care au trecut ne lasă semnul altor primejdii. De-abia în ani de zile, poate că ne vom găsi din nou. Până atunci, muncă și tăcere, și voință îndârjită de nesimțire. Să renunțăm până va trece timpul rău chiar la nedreptățile noastre. E porunca înțelepciunii.

1947

TINA BARBU

M-a întrebat directorul de scenă, cu care lucrez la Teatrul Național dacă am cunoscut-o pe Tina Barbu. Mai tânăr simțitor decât sârguitorul acestor însemnări, el n-a văzut-o jucând.

Iată cum într-o singură întrebare se stârnește un furnicar de lume. Fiecare secundă din viață fiind trăită în adâncime, se uită numaidecât, acoperită de secunda următoare și, dezvăluită subit din trecut din cuibul ei închis, intactă, secunda se comportă ca un roi de stele dispărut ochiului liber și satelizat cu aderențele lui brilante se deșteaptă în luciditatea lunetei întoarsă brusc spre periferiile amintirii.

Făcusem câțiva ani cronică teatrală, a tuturor scenelor din București. Ajunsesem prin repetire și durată, tocmai în momentul dezgustului de meserie, să capăt o specializare,

momentul când, simțind că se adună experiența, e necesar să o părăsești pentru o experiență nouă pornită pe un arc de cerc necercetat. Au trecut prin hârtia mea de filtrat ori au rămas în pâlnie ca un sediment, transformate în firimituri de stropi, toate figurile defuncte ale teatrului românesc, distilate, amestecate cu cerneală. Dacă reiau carnetele uscate, aruncate în cine știe ce colț din laboratorul de analiză și mă uit înlăuntrul lor, la lumină, ca un ghicitor în drojdia ceștilor de cafea, văd mai limpede ca pe vremuri, dar prea târziu, liniile indicatoare de drumuri de acum parcurse și isprăvite, și încrucișeri de situații definitiv revolute. Dar în toată încăperea podului din amintire unde lucra laboratorul și toate carnetele de sugătoare îndoite ca niște evantalii cu golul înăuntru păstrează o trezire de parfum.

Tina Barbu fusese o copilă țarancă de prin Vaslui, mi se pare, unde Vasile Morțun își avea moșnenia și arăturile de la părinți. Ce-o fi fost, ce n-o fi fost în politică, Morțun, nu-i treaba semnelor mele de întrebare. A fost un om cu masca pronunțată de Siena, un intelectual șiret, oscilant pe contraste, dar foarte inteligent și dotat cu un fel de har al presimțirii care-i parcă o despicătură către talent. I s-a părut și nu s-a înșelat că țărăncuța cu picioarele goale, din ogradă, era o personalitate. A luat-o în casa lui din București, a dat-o la școală, fata mai trebuia să crească olecuță până să capete aptitudinea deprinderilor din lumea de oraș. A dat-o la Conservator. Morțun n-avea copii. Pasul, mișcarea capului, a mâinilor, elasticitatea ținutei, peisajul pe care-l compunea trăirea unui simplu gest al ei, revelau o artistă în accepția multiplicată cu el însuși a cuvântului. Tina Barbu era ca o carte închisă, care dacă se desface, are sute de pagini și de foi și ilustrații în culori, la o răsfoire rapidă.

Mi-aduc atât de bine aminte imaginea pe care mi-a răscolit-o directorul de scenă, încât văd și costumul Tinei Barbu și locul unde juca pe scenă într-una din acele puternice

lucrări dramatice ale lui Ibsen ca un basorelief. Purta, ca gospodinele din străinătate, un halat încheiat la pumni și la gât împresurat de o centură de aceeași pânză cenușie cu carouri mărunte albe. Îi aud și timbrul, extraordinar de dulce și adânc al șoaptei guturale. Tina era și frumoasă, de o frumusețe palidă și estompată care emana o emoție particulară ca dantela de sute de ani dintr-o vitrină de cristal de la tunica de liturghie a unui Bossuet sau Richelieu.

De-abia schițată, Tina Barbu a dispărut pentru todeauna de pe scenă ca o pasăre rară, lăsată pe o ramură de livadă și plecată pe tăcute, în zbor nevăzut, într-alte climate. Se căsătorise cu un inginer proprietar de moșie și s-a dus după inimă și a renunțat la teatru, adică la firea ei înnăscută, dacă e adevărat că femeia are o singură fire și nu două sau și mai multe.

Aș dori ca Tinei Barbu să nu-i fi părut niciodată rău de ceea ce a făcut și ca amfora ei, dacă mai durează, să fie sonoră.

1947

MĂRȚIȘOR

Am un prieten profesor de istorie, pe care uit în fiecare an să-l întreb cât e de vechi obiceiul românesc și dacă mărtișorul vine de la muguri și ghiocci. Odinioară m-am lăsat să cred că datina e nouă, improvizată de un lipscănar. Având din întâmplare nu știu câte căruțe de fir de mătase și neputându-se scăpa de ele, s-ar fi înțeles cu un argintar să-i facă boabe de aur găurite și, tăind firele în bucăți, ciucurite la vârfuri, a ieșit cu ele în târg la vânzare, în ziua primăverii.

În nici o țară, pe unde am trecut, n-am văzut zintâiul de martie sărbătorit, nici în călindar, nici cu fărămituri spânzurate la gâtul fetelor și la mâna lor. Pandativul e altceva și amuleta

așijderea. Profesorul de istorie ar fi fost îndreptățit să-mi răspundă că originea mărtișorului ar fi salba sau cerceul urechii. Între doi cercei, aninați acolo, i se cuvine și Radei și Domniței un al treilea strop de diamant, dedesubtul bărbiei și în despicătura sânilor din horbotă și cămașă.

Sau poate că fata frumoasă s-a temut să nu fie deochiată, atunci când zodiile încep să joace-n destinul tinereții aproape de îmbobocire și, ca să ocolească farmecul șoptit de cele nouă Babe, care încep să suie Caraimanul, lepădându-și în fitece zi câte un cojoc sau o bondiță, își încinge grumazul cu o ață de păianjen, lipită de un fluture cu ochii de argint. Dar obiceiul panglicei roșii înnodată de ramura pomului din livadă pentru ca floarea să iasă la timp și pârghul să nu întârzie, este, de zintâiul lui martie, românesc.

– Dar ce fac copiii, de nu s-au culcat?... E târziu și mâine au de lucru până în ziuă.

I-am găsit înșirând pe fulgi de zăpadă toarsă, peștiță, niște lăscăi și scoici de sticlă și metal, învelite în foiță, rânduite în niște cutii mici de carton, scrise pe cutii cu o adresă, pentru poștă. Și le-am ajutat, la croit și lipit, și eu.

Unul din crâmpeie era pentru cea mai frumoasă și mai deșteaptă fată, care-i bolnavă, de la Brașov, Gherghineasca. Să o aibă de zintâi...

Un oftat și o lacrimă, frământate împreună, date-n leagăn într-un scrânciob de borangic.

1947

TREI LUMINI

Reabilitarea cuvintelor aparent vulgare sau ridicarea lor la octavă și armonie incumbă datorie peniței.

Cu obsesia căpătată la școala trecerii condeiului din starea de mormoloc prin șase metamorfoze (șase clase, un liceu complet) la stările adulte, cuvintele sunt, unele, proletare. Vorbirea cu buzele țuguiate era decent să se ferească de ele, ca să nu ofenseze cursul secundar, cursul universitar și eleganța gâtului țeapăn și a gulerului scrobrit. Câteva veacuri s-a vorbit cu Dumnezeu, după regiune, în două singure limbi, latina (8) și greaca (repetent). Palestina își începe târziu aristocrația, obligată să grăiască în hebraica veche. Auzul Făcătorului-a-toate nu trebuia jignit de o simțire de prostime, învățată să se vaiete fără cravată.

Hârtia însă nu a fost născocită și numită papirus de-a surda și nici condeiul întrebuințat numai de profesori și scribi în sclavie. Pagina albă, de foaie de ivoriu, are harul să ia din periferie și port, din cârciumă și pușcărie, și de la vizitii, strigătele triviale și limbajul, și să le dea cel puțin tot atâta noblețe cât verbelor în halate de mătase și în hermină, încălțate cu botine de catifea, cusute cu aur.

Toată problema e un meșteșug, nimic neputându-se face fără, el și meșteșugul fiind stilul, cum i s-a zis, un stil de căsătorie, a fecioarei din turnul castelului de piatră cu mizerul trubadur în pelerină ruptă, cântăreț pe scripcă bețivilor de la han. Cuvintele trebuiesc apropiate de nupțiile misterioase ale viermelui cu crisalida și ajutate să le încolțească aripi și să zboare prin livada de rodii, ca niște îngeri, transparente și virginale. Cuvântul beat, căzut sub masa tavernei, trebuie sculat de jos și trezit cu parfume, în care condeiul a pus și un strop de amoniac, și încins pe frunte cu dunga unui fir de nimb.

Cu hârtia și pana, nefericitul „omul modern“ ajunge nesimțitor și brut, tocmai când ar fi trebuit să se ridice și el de jos, din vomitura lui. De la colet și ambalaj, el s-a desprins să nu mai respecte coala de fildeș, să o murdărească, puindu-și labele pe ea de-a dreptul cu mocirlă, și nici

condeiul care-i slujește să adauge numărul de serie, taxa, prețul și adresa nu-i mai spune mult. Cerneala i-a mânjit manicura. Ce frică mi-e să scriu! Câtă smerenie îmi frânge degetul ca un genunchi în secunda întâlnirii penei cu hârtia! Nu-ți vine să crezi, domnule ministru. Mi-e frică în fiecare zi să nu o mâzgălesc în deșert și-i caut cusături diafane și ață de safir pentru cinstirea ei imaculată și a soarelui așternut pe zăpadă și pe manuscris... Se sărută trei lumini laolaltă.

1947

O PROBLEMĂ A TIMPULUI

Domnul maior S. Prefăcutu, președintele actual al Asociației rebusiștilor, Persoană Morală din Brăila, în calitate de cititor al ziarului, mi-a trimis o scrisoare interesantă.

Fostul președinte a demisionat în octombrie 1946.

Asociația numără o sută șaptezeci și doi de membri din toate categoriile sociale și de toate vârstele, spune scrisoarea.

Scopurile statutare sunt de doctrină. Citez:

„De a propaga rebusismul.

De a strânge cât mai mult legăturile de prietenie între membri.

De a procura tineretului distracții instructive și sănătoase, distrăgându-l de la alte ocupațiuni dăunătoare moralului său, prin inițiative cu caracter cultural: reviste, concursuri, serbări etc.

De a da explicațiile necesare noilor adepți pentru compunerea și dezlegarea jocurilor.“

Urmează activitatea manifestată la Brăila.

Concluzia: „Rezultatele sunt bune“.

Altă parte a scrisorii domnului Prefăcutu conține „două mari necazuri“. Întâiul, primăria de Brăila, care oferise Asociației localul, în urma unei „adunări generale“ și a neînțelegerii „politice“ iscate, a evacuat sediul prin „răzbunarea“ unei minorități de trei la sută.

Al doilea: Asociația se găsește în polemică acerbă cu un adversar de la o revistă din București aducând „grave acuzațiuni rebusismului“ și socotindu-l ca un „oficios al semidoctismului“. Concomitent, a luat atitudine și o revistă de specialitate, apărând poziția rebusismului, însă cu dicționarul lui Șăineanu, care nu constituie, pe cât se pare, o armă în stare să răpuie o ferocitate.

Ca în toate evenimentele de importanță s-a impus întrebarea: Ce-i de făcut? Președintele Asociației ar răspunde, dar îi lipsește organul de publicitate. Această absență, din lupta piept la piept, „lasă să plutească asupra rebusismului acest vâl de atmosferă viciată“.

Am căutat să înțeleg de ce domnul președinte se adresează mai jos iscălitului și – vai mie !- am aflat. Am scris odată, solicitat de tânărul Popescu-Rebus, specializat pe vremuri în pătratele negre și albe, definițiile unui op de *Cuvinte potrivite și... încrucșate*, cu bunul meu coleg Tristan Bernard, de la Paris, și am căpătat, văd bine, autoritate. În șomaj intens, începusem și o *Carte de bucate* și făceam pregătiri pentru o *Carte de vise și semne*: „Când ți se bate ochiul... și cal bălan de vei visa...“ Dar, drept să spui, acestei nobile îndeletniciri nu i-am acordat întregul meu entuziasm. Am rămas numai stupefiat că definițiile mele au putut să fie dezlegate, pe când eu n-am putut pricepe, la publicarea lor, nimic.

Întrebarea finală a onoratului meu corespondent constituie o problemă, care mă torturează acum și pe mine: „Este rebusul apanajul semidoctilor?“ Aici e aici. Întrebarea a fost neașteptată pentru mine. E ca și cum s-ar cere să răspund dacă rebusul trebuie luat în pastile sau construit din sârmă. Nu mă pricep

ce caută semidoctia la un joc de-a vorba ori de-a mingea. Dar am rămas totuși perplex, ca domnul cu barbă, pe care l-a întrebat cineva dacă doarme cu ea în plapumă sau pe deasupra.

1947

CORECTURA CITITORULUI

De la masa de lucru a redactorului până la pupitrul culegătorului de litere de plumb se interpun tot felul de agenți, susceptibili să devieze corecta linie a gândului și a frazei.

Întâi, deficitul eventual propriu al domnului care-și freacă mustața ori își scarpină lobul frontal, ca să poată cuvântul să se ție după idee: arta fuge iute și vocabularul vine mai încet. Uneori ai impresia că un călător s-a luat cu geamantanul în mână după tren și vrea să-l ajungă pe jos. Poate că s-a agățat cu o mână dar după două, trei bălângăniri cade în... vocabular. Gândul a plecat și te-ntorci în stație îndărăt să apuci un altul.

Apoi, creionul sau penița. Se rupe un vârf ori scuipe stiloul. Ai scris „se apropia“, și dintr-o ștersătură a ieșit „se apropie“. Scrisul de nuanță se resimte și un capitol întreg capătă din prezentul substituit unui imperfect o altă diagonală și un alt ax de echilibru.

Domnișoara dactilografă, dinaintea unui manuscris detestabil, cum trebuie să fie orice manuscris necontabilicesc, are ezitări binecuvântate când îl copiază pentru zețar. La rândul lui, zețarul are nedumeriri și distracții, ca și autorul, căruia-i vin, încălecate și anulându-se una pe alta, câte două, trei, patru idei deodată încurcate cu imagini, din care ideea tangentă ia una răzleață. Cât despre corectoare și corectori m-am jurat să

nu mă mai refer la ei. Într-o dispută acum câtăva vreme, am luat cunoștință de negura în care lucrează toată noaptea între șobolanii tipografiei.

Cititorul e rugat să nu mai aștepte în articolul viitor rectificările aplicabile numărului precedent. Să-și facă toate corecturile singur, ori de câte ori fraza e dubioasă, cazul scâlciat, modul fantezist și timpul frânt, și când aderențele cu motivul articolului gramatical sunt obscure, iar lexicul întrerupt sau inegal.

Ori mai rapid: să-l ia la înjurături pe autor.

1947

PORTRETUL

Mai des decât ar fi să se aștepte, scriitorul cu oarecare stagii profesionale și de o vârstă cu mai multe rânduri de generații își vede, cu neplăcere, fotografia în gazete. Tipograficește, clișeu ocupă un loc apreciabil, dispensând pe redactor să caute fraze și dacă peste clișeu încalecă un titlu cu corpul de literă negru, obișnuit presei din București, titlul continuat pe două rânduri, redactorul câștigă fără să-și frământa sintaxa o bucată de coloană. Dar, în general, portretul e cu treizeci de ani mai tânăr decât modelul...

Care-i reacția cititorului față de contrastul scandalos dintre fotografie și vârstă, când e știut că, mai mult sau mai puțin, de la cincizeci de ani în sus orice scriitor începe să semene cu Gandhi sau cu domnul profesor Parhon. Probabil că cititorul înjură bănuind că originalul cochetează și face pe domnișoara bătrână, care contemplantă din spate e grațioasă și acortă, până ce apropiindu-te de fațadă un spasm te înștiințează că te-ai speriat.

Babalâcul și pârciul întineresc, dragă cititorule, fără să colaboreze la punerea în valoare juvenilă a caricaturii lor actuale cu simpaticul redactor, căruia îi trebuiește neapărat, după opinia lui, un cap intercalat într-un articol. Îl caută prin dulapuri, chiar dacă trebuie să confunde cu inocență, cum ar fi pentru teatru pe doamnele actrițe între ele, întrucât nefericitele ofense ale timpului se echivalează. Ba e trădător și obiectivul. Ai văzut în albumele serviciului de antropometrie că cinci sute de clienți ai poliției seamănă leit unul cu altul. Se pare că dintr-un om serios rămâne tânăr numai buricul degetului mare.

Tipograful are de toate și clișee de tinerețe. Te-ai fotografiat odată, prin clasa a cincea, în vederea unui abonament de tramvai și când ai ajuns, cândva, târziu, ori decan, ori cine știe ce fel de președinte, ori autor dramatic, ba poate că și ministru, ești glorificat cu aceeași fotografie și cititorul care nu știe cum arăți adevărat, te crede la șizeci de ani de douăzeci, presupunând, bineînțeles, cum îi șade frumos unui om de idei, că ai rămas în toate clasele repetent.

Ar fi de propus o simplificare și o reformă susceptibilă să nu dea loc la confuzii. Dacă ar fi să scot o gazetă pe numele meu, ceea ce am demonstrat că, fiind de meserie, e *streng verboten*, aș varia numai legenda în cazul când aș ține puternic să-mi înfrumusețez un text cu un portret, pregătind din vreme și pentru toată durata gazetei câteva clișee tip, un actor pentru toți actorii, un scriitor pentru toți scriitorii, un om de stat pentru toți oamenii de stat, simbolizați după aptitudinile comune, o bidinea cu ochelari, un dovleac cu pălărie, un castravete cu cravată, o coadă de mătură sau de topor.

Rămâne de plasat o emblemă de înger cu monoclu sau de Cupidon cu arc și săgeți de săpun. Pe cea din urmă aș atribui-o polemiciștilor tari de la gazete, model 1947 zero.

O STICLĂ GOALĂ

Mi-a ieșit înainte, din farmacia domestică, un flacon, la care nu m-am uitat niciodată. Îl aveam de o viață întreagă tot așa de gol cum e și azi, și-l uitasem. Căutând prin rafturi un medicament, am dat de el și m-a interesat întâia oară. L-am luat din locul lui, l-am învățit în mână și, acoperit cu inscripții și gravuri încorporate în pereții lui, le-am citit.

Forma și calitatea cristalului, creștăturile gâtului, numele produsului, numărul medaliilor de aur obținute la expozițiile internaționale, cu capete de regi dichisite, arată că e vorba de o invenție, cândva senzațională. Brevetul poartă data 1907, și dopul lătăreț portretul inventatorului, un bărbat masiv, frumos, cu mustața groasă, cu scârlionți. E un flacon uzinat probabil de Zeiss, la Iena, din material de ochelari. „Doralin“. A mai auzit careva de „Doralin“?

Lucrurile acestei lumi trăiesc prin actualitate, și o rețetă, fie de apă de dinți, cum a fost specialitatea inventatorului, fie de intelect și elucubrație, fie excelentă, fie milenară, se perimează. Cât privește viața, adică fluviul nevăzut care duce mereu la vale, pe undele neadormite ale timpului, toate cele văzute, ea permite rețetei să dureze cu condiția să-și schimbe eticheta – pentru ironia ei clasică și batjocorirea oamenilor variabili și creduli. Un timp „Doralin“, un alt timp „Eau de Botot“, pe urmă „Odol“, „Chery Tooth Paste“, „Riglès“, „Elixir“: fanaticii ultimului produs la drogherie se izbesc în piept pentru cea din urmă firmă cu publicitate, și naivitatea lor, care-i umană, nu știe că în realitate clienții entuziasmați consumă aceeași mixtură, sub titluri deosebite, de când s-au născut.

Dar și memoria e un coș de hârtie, care se aruncă în fiecare zi, la măturatul redacției, întinată de vizitatori. Ea nu mai caută ambalajul precedent și instrucția specială că leacul gingiilor umflalte se administrează în picături cu pipeta ori cu lingura,

cu polonicul sau cu ghiotura. Pe un părete de biurou se citește și „Rog nu ne țineți de vorbă“, pentru ca lucrurile să treacă iute.

Dacă „Doralinul“ era atât de eficace, întrebarea clientului melancolic este: de ce a durat atât de puțin, numai câțiva ani? N-a făcut patronul destulă reclamă? Nu s-a luptat el din răspuțeri să-și salveze rețeta și să facă de răs concurența? Ba da. Dar nici cu sila un produs dentifrice nu se poate menține, nici distribuit chiar gratuit. Medicamentul dat de pomană, inspiră altă neîncredere funestă și, forțat, rămâne necumpărat.

Dă-ți toată bătaia de cap, strâmbă drumurile, strică sensurile, descompune logicul, combate firescul, degeaba! Asta e viața. Pe franțuzește: *c'est la vie!*

1928

UITE POPA, NU E POPA

În 1702, Marica Brâncoveanu a zidit „Biserica dintr-o Zi“ din strada Academiei, zisă Biserica Enei. Ce Zi o fi fost aceea, că a meritat asemenea ofrandă, e de competența istoriei, cu toate că nu ne-ar supăra ca interpreții ei să ne aducă aminte. Că nu a fost o zi ca toate zilele, pare verosimil. Picturile au fost scrise pe frescă și, în două sute patruzeci și cinci de ani, plouate și năvălite de umezeala solului ridicată spre friză, s-au degradat. Orișicum, biserica Brâncovencei e clasată între monumentele istorice. Ne uităm la ceruri și veacuri cu ce avem și noi: în lipsă de piatră și vârfuri gotice, cu cărămidă.

În 1911, comunitatea albaneză, care a înzestrat capitala cu tot felul de instituții alimentare, a cerut Mitropoliei din București autorizația să se facă slujba în limba albaneză, cu cler albanez, într-o biserică românească, până ce se va înlesni să-și construiască o casă de rugăciune proprie. Mitropolia, cu prea

cunoscuta ospitalitate românească, uneori abuzată, i-a împrumutat comunității temporar altarul bisericii brâncovenești. Dragostea de Dumnezeu se plătește cu sentimente, din care recunoștința nu e cel mai neașteptat.

Au trecut nouăsprezece ani și negustorii albanezi înavuțiți în București n-au găsit cu cale să-și clădească în atâta timp lăcașul necesar. Mitropolia devenind Patriarhie și Miron Cristea, făcând luare-aminte coloniei albaneze că și-a luat o îndatorire de care nu s-a ținut, i-a pus în vedere că biserica trebuie restituită cultului românesc. Comunitatea albaneză s-a obligat încă o dată să-și zidească biserica întârziată.

Când un lucru de seriozitatea bunăvoinței creștine e luat în glumă și derâdere, și cuvântul dat de repetate ori e călcat, situația începe să displace și să semene cu o nesocotire și jignire a generozității sâmului care te-a primit. Cu toate acestea, au mai trecut alți doisprezece ani în deșert, căci în anul 1942 Patriarhia revine asupra punerii în vedere, cu atât mai mult cu cât comunitatea albaneză ținea biserica domnească, în timpul săptămânii, încuiată, ca nu cumva Patriarhia să cerceteze interiorul ajuns de nerecunoscut. Duminică, în vremea liturghiei, nu se fac inspecții.

În 1945 Patriarhia numește, în sfârșit, la „Biserica dintr-o Zi“ un preot român, care sluji dimpreună cu preotul albanez, albanez fără să știe limba albaneză, întrucât, născut și studiat în România, își uitase și originea. Epitropul e de asemenea un albanez aproximativ, care dimpreună cu ginerele dânsului rezumă față de Patriarhie toată colonia, absorbită de alte îndeletniciri decât bisericești. Iar tatăl preotului albano-român, baba bisericii, vinde la ușă lumânări.

În 1946, preotul numit de Patriarhie e ridicat la rangul de paroh și însărcinat să restaureze lăcașul.

De astă dată, atitudinea albaneză trece peste autoritatea Patriarhiei, singura competentă să-și administreze altarele, bunurile, clerul și spiritualitatea, și forțând simțământul de

caritate și cuviință face presiuni la guvernul civil, informat tendențios, și devine politică.

Față de acest exces, Patriarhia i-a luat bisericii antimisul, adică așternutul simbolic de mătase, de pe altar, fără de care nu se poate liturghisi, care face parte din odoarele ei.

Am expus raporturile dintre autoritatea ecleziastică și comunitate, obiectiv, deși ar fi locul de precizat câteva conture și aspecte cuvioase. Este de văzut dacă, într-adevăr, comunitatea albaneză știe ceva din toată această situație, care pare o ficțiune exploatată în paguba ei morală. Numeroșii albanezi, ortodocși ca și românii, își caută duhovnicia la bisericile românești din mahalalele lor, fără să simtă nevoia imperioasă de o deplasare de kilometri până la impropriu numita Biserica Enei.

În orice caz, între albanezii din București sunt multe inteligențe, persoane distinse și cărturari. Ar fi momentul ca după treizeci și șase de ani de oblăduire delicată, să examineze raporturile, proporțiile și dezechilibrul, și să răspundă așteptărilor îndelungate, frumos.

1947

MAREA ESTETICĂ

O spirituală scrisoare a unui cititor a reținut substanța tabletei *Arta de a nu spune nimic* și ne sugerează obiectul unei alte tablete de simetrie, asupra altei arte, arta de a nu face nimic. Mă păzesc să dau pe cititor în vileag, publicându-i numele, cu care ar trebui să semnez rândurile de mai jos, nu cumva el să aparție, în subalternarea noastră, a tuturor, vreunui funcționar, amenințat să-și piardă postul din pricina unui exces de inteligență și analiză ironică.

„M-am gândit că, în fond, spune corespondentul nostru, meseria de a nu spune nimic îi privește pe cei care o practică. E o chestiune a lor și, la urma urmei, pe noi nu ne-ar costa prea mult.

Există însă o altă artă, care ne privește și, de bună seamă, ne și costă: arta de a nu face nimic.“

Cu alte cuvinte, între profesiile bine remunerate e și aceea de a te afla în treabă, de a ține lumea în loc și de a încurca-o, simulând o activitate. Fericiții epocii celei mai detestabil confuze din câte au putut fi vreodată trăite, ca să dea senzație golului total și a nulității superbe, sunt împărțiți în două ramuri mai generale, inocenții și energicii, și, dacă am prins exact sensul gândirii personajului din scrisoare, culturalii sedentari și dinamicii.

Culturalii ocupă rangurile statice și niște meserii de specialitate, numite în corespondența primită, institutologii, consiliologii, oficiologii, fiecare din ele caracterizată când cu o emblemă, când cu un blazon, și când cu oricâte trei, patru litere din alfabet, de care nu scapă nici unele grave inițiative internaționale. Fafa, Alabala, Berep, Socareca, Ciopac, Vilex, Bacada etc. Cartea telefonică dă sute și mii de exemple de contragere a titlurilor severe în câteva majuscule. Nu cităm din ea, de teamă să nu fim trași la răspundere că minimalizăm prestigiul organizat pe o fonetică de fantezie al unor instituții care nici nu spun, și nici nu fac nimic, omul aflat în treabă fiind susceptibil și multiplicat. El sporește neîntrerupt, și cu cât e mai inexistent, cu atât vrea să existe mai dârz și, neputând să facă nimic, nu numai nefăcând nimic, se refugiază într-un mister de semne grafice, menite să scuze ramificatele capacități abstracte, remunerate, stipendiate și subvenționate.

Nici *alle gute Dinge* nu sunt numai trei, nici toate artele, numai cele bele. Artele de consistență sunt bugetare și virtuozii lor, în țară și în echipele de taraf, risipite în străinătăți, cântă *Dunărea albastră* pe jazzul valutei, din

cobze, cu entuziasm. Numărul lor ne-a dus la o dezvoltare artistică de invidiat, doborând toate limitele clasice de competență, în finanțe, în industrie, în economie, interpretate de diletanți, executanți și amatori.

Pictură, sculptură, literatură? Prea puțin, pentru marile vocații și străluciri! Lipsea harababura.

1947

VALEA PRAHOVEI

Obligat să ajung mai repede într-un punct din munți, situat la vreo sută de kilometri de București, am străbătut joia trecută toată Valea Prahovei cu o mașină.

Mă feresc de obicei să mai apuc un singur pas pe drumul pribegiilor de odinioară, când concepeam viața ca o continuă evaziune și fugă în jurul planetei. Se trezește brusc la o cotitură tot ce am înăbușit în mine printr-o sfortare de voință. Sau o voce mă strigă de pretutindeni, din toate golurile mute, sau o aripă cocoloșită se mișcă, sau o suvenire, călcată în picioare ca să nu mă mai cutremure, reappare. Se desfac, una după altele, cortinele trase peste un dolmen, în care mi-am frânt și răstignit avântul, – și suspinul pruncului de altădată începe să se audă și mă descumpănește.

Închis în căminul meu, ca un buștean mocnit, îndeletnicirile la care m-am osândit, hotărât să nu mă mai iau după pâraie, zări și talaze, sunt ale unei molcome vieți cotidiene, comandată, și toate visurile de demult le-am derivat pe patru metri pătrați de chilie, împresurată de un zaplaz. Refuz să ies din ținutul calvarului meu, ca să nu stârnesc ceea ce tace, ceea ce aș vrea să fi murit și ceea ce totuși bine știu, nu a putut să moară. Dacă pornesc în sus,

m-aș duce și m-aș tot duce. În jos, către Dunăre, nu m-aș mai opri. În cele patru văzduhuri, n-aș mai osteni să le ajung și să le las în urmă.

Nu puteam să stau acasă joia trecută? Să-mi răsfoiesc cărțile? Să-mi târăgănez creionul pe un manuscris ? să fac corecturi, să parlamentez la telefon cu glasurile care mă importunează și să nu mai părăsesc monotonia acestui simulacru de viață ce-i viața – Doamne! – organizată? Nu s-a putut. A trebuit să alerg cu iuțea prin brazi, prin munți, prin ceruri uitate, printre piscurile turburătoare, în mantale și pelerine de zibelină. A trebuit să aud iarăși murmurul apelor vii, căderea pietrei pe povârnișuri și stânci, scăpată ca din eternitate.

Valea Prahovei nu e ce spune numele ei. E drumul gigantilor încremeniți în vasta ei catedrală, prăpastia miraculoasă a veciei, lumea frumuseților crâncene, exprimate fără diminutiv, pitoresc și drăguț. Acolo timpul și ora lui sunt suprimate. Ce așteaptă Valea asta, care-i un haos lung, cu trepte până la Dumnezeu? Așteaptă ceva această tragedie clădită și precipitată de jos în sus. O lumină mare a stagnat. Mă ridic! mă ridic mai mult! mă ridic mereu! Unde pot ajunge fără să mă ajungă fulgerul din bolți căzut peste mine cu tăișul, ca o spadă din părete?

Ai închis ochii... Dormi?...

Nu mai cutez să mă uit! Nu mai pot răbda mărturia atâtor splendori posomorâte și încruntate! Accelerează! Nouăzeci pe oră, o sută douăzeci, o mie pe oră! Mai mult! Mai mult! Mai iute! Silește motorul să înnebunească, să urle, să plesnească, să sară în aer, să ne spulbere pe toți. Să dea un hohot hăul, până la izvoare...

ARGUMENTE

Universitatea din Harvard e urmată de studenți bogați și săraci și studiile se împart în câte două semestre, ca la multe alte universități și din Europa, unde înscrierile încep de două ori pe an. Studenții săraci iau o singură înscripție anuală, alternând semestrele de studiu cu semestrele de vacanță: taxele trebuiesc plătite integral și, fiind destul de mari, trebuiesc întâi câștigate.

În absența de șase luni pe an, studenții săraci sunt siliți să agonisească viitoarele șase luni de prezență în universitate – și le agonisesc. Cum? În America nu se întrebă. Studenții săraci servesc de chelneri, timp de un semestru. Recompensa răbdării nu se lasă așteptată, căci din tineretul sărac ies multe personalități științifice. Apoi, un student retras din școală e cunoscut de clientelă, și prestigiul lui în opinia consumatorilor sporește. În jocul de balanță al vieții e metoda cea mai adecvată și mai vie, și ea scutește pe candidați de obligații și protecții și de aceea recunoștința trivială care se confundă, pentru cei ce o pretind, cu docilitatea servilă.

Nu trebuie uitat că și la noi sunt profesori, ingineri și magistrați, studiați la un muc de lumânare în dependințele câte unei băcănii sau cârciumi, unde purtau pe tavă țoiul, cinzeaca și mititeii. Medicul Goteț din Caracal, fiu de țăran, și-a făcut Facultatea la Paris cu mâinile pe volanul unui taxi. Avem și pilda celebrului artist Brâncuși expatriat. Refuzând situațiile rușinoase, dar bine salarizate, s-a băgat rânđaș la un birt din București. Numărul băieților hotărâți la înfruntarea dificultăților cu pumnii e însă mic.

Era un timp când propuneam, în niște conferințe la radio, unele sugestii experimentale, luate-n răs de un tineret educat pentru slugărnicia cu sufletul și cu mintea de turmă. Îmi alesesem meseria cea mai complexă și cea mai interesantă, de șofeur, o meserie în care se întâlnesc mai multe științe de laborator

pasionante. Căutam un ministru dispus să condiționeze bacalaureatul de permisul de conducere a unui motor, și liceul de practica, în timpul vacanțelor, a mecanicei de atelier. În loc de alte câteva mii de funcționari flămânzi, am fi avut câteva mii de șofeuri civilizați, o clasă privilegiată de cărturari. Azi nu s-ar mai umfla de răs așa de lesne ca atunci un licențiat în litere sau drept, constrâns la înfometare de un salariu derizoriu, în vreme ce un șofeur încasează un milion, iar un chelner două sute de mii de lei pe zi.

L-am însoțit cu gândul pe Mediterană până la Marsilia și Paris, unde băiatul meu cel mai mare își câștigă din belșug mijloacele de trai, muncind cu mâinile și inteligența, pe cei doi tineri prieteni ai mei, bursieri ai statului nostru, cu bursa încă neplătită, un sculptor și un pictor. Mi-au scris din drum. Au câștigat pe vapor un kilogram de ciocolată pentru un portret și douăzeci de dolari cu câteva schițe din creion. La Paris, viața e mult mai grea decât în vapor. Creionul, dalta și pana întâmpină o concurență nimicitoare și în primele timpuri ale unei existențe artistice, singura biruință a străinului prins în moara de măcinat energiile, a continentului, e așteptată de la brațe și de la spinare.

1947

MEDICINA MICĂ

Prietenul meu Haralambie, călugăr din republica mânăstirească a Sfântului Munte, are o vie și o prisacă într-o pădure din Ilfov. În vreo patruzeci de ani de când își îngrijește strugurii și albinele și culege buruienile prin crânguri, pentru ceaiurile cele de sănătate, toate satele din plășile vecine au trecut prin podgoria lui norocoasă, ca printr-o școală de avuție.

Pomii și vița s-au răspândit pretutindeni împrejur, stupii s-au înmulțit în partea locului, deopotrivă cu finii de căsătorie și botez. Părintele-i nașul de sute de ori al ținutului pe care l-a însuflețit, și povățuitorul tuturor. El e și medicul betesușurilor de tot felul, oamenii alergând la el cu încredere în semnul lor cel mai înțelept, care-i și judecătorul lor. L-am văzut cum știe să asculte, să cerceteze omul și să-l trimită acasă întărit și încredințat.

Arsurile dese din timpul treieratului le vindecă repede cu o pomadă de gălbenuș frecat cu tot atâta unt cât și gălbenușul. Icterul are la el un leac infailibil: vin, zărdicea, revent și șofran, macerate. Piatra rinichiului și a ficatului se topește cu un hap de tămâie albă, ajutată cu fiertură de sunătoare. Și așa mai departe. Bineînțeles, leacurile nu se plătesc, medicina fiind o preoție și nu o marfa a tijghelii. Pătlagina, urechea iepurelui, bune la rană, și mușetelul, cresc pretutindeni, și probabil că plantele rupte din vii și din pământ, au, în stadiul mai nou al științei, care a găsit vitamina, o superioritate particulară, comparată cu alcaloidul lor.

Poporul și-a căutat întodeauna de sănătate singur și, pe lângă rețetele de vrăjitorie și descântec, a putut să descopere și medicamente adevărate, care, cu titlul minor de empirice, s-au strecurat în farmcopeea științifică oficială. Evoluând, medicul de pe timpul lui Rabelais și Molière, a început să cedeze. Monopolizator, pe nesimțite el devine tolerant. Poate că în suta de ani următoare nu va mai rămâne din toată meseria lui decât chirurgia, restul trecând în competiția noțiunilor generale.

De mii de ani copiii chinezi își exercită buricele degetelor pentru o dentistică utilă, smulgând dintr-o scândură țintele, bătute din ce în ce mai adânc. La douăzeci de ani, un tânăr galben e apt pentru scoaterea celor mai crâncene rădăcini și măsele și, de bună seamă, contactul cald și elastic al pipăitului e preferabil cleștelui rece și dur. Chinezii știu și

o artă medicală subtilă, necunoscută în Europa, reflexoterapia. Un punct de foc în nas, în interiorul căruia sumedenii de vârfuri de nervi urzesc sensibilitățile corpului întreg, corespunde unui reper și vindecă o afecțiune depărtată. Un fier fierbinte pe talpa piciorului inflențează un punct dureros din subsuoară...

Nimeni în publicul de azi nu știe să se servească de o seringă, să facă un pansament, să puie câteva ventuze: trebuie căutat un medic, medicul stă departe și el trebuie chemat numai pentru stabilirea unui tratament, aplicabil de fitecine.

Dacă aș fi medic, aș propune ministerului să introducă obligatoriu în școală, odată cu anatomia chibzuită, un curs al medicinei sanitare, necesar pacientului prieten sau vecin și medicului care prescrie metoda și regimul.

P.S. Un „Dr“ indescifrabil, desigur un medic, îmi scrie de pe undeva, din țară, o pagină cât se poate mai caligrafică, însă numai până la iscălitură.

Aș fi preferat un curaj întreg. M-aș fi mulțumit chiar și cu o jumătate din curajul curent, cu care anumiți doctori descurajează bolnavii, lipindu-le pe frunte timbru de tuberculoși.

1947

PRIMAVERA, GIOVENTÙ...

Trebuie să-i spun pe nume, de vreme ce are un nume atât de nou! Domnișoara Păsăraru.

Domnișoara face parte din redacția „Adevărului“. E acea persoană simpatică și expeditivă, cu un accent al inteligenței personal, energică și francă, un personaj din pictura lui Renoir, gata întodeauna să dea un răspuns precis la telefonul

secretariatului și care, fată sprintenă și băiat bun, rezolvă o sumedenie de firimituri de probleme cu o iuțeală îndatoritoare. Lucrăm din depărtare împreună și pe nevăzute, eu mâzgăind hârtia, adeseori imposibil de citit, iar domnișoara copiind rândurile la mașina de scris pe curat. Când îmi citește tableta la telefon, îmi dau seama de fiecă dată, cu părere de rău, ce intonație justă a sensului intim al frazei ar fi câștigat teatrul nostru, atât de sărac dinspre rostirea feminină, dacă domnișoara Păsăraru se făcea artistă. Ar fi avut și claritate, și prestanță, și nerv, și seriozitate fără pedanterie, necesară.

Alaltăieri, răsfoind gazetele parcurse zilnic pentru întrebunțările sale de gazetărită, domnișoara a citit un articol, nu știu din ce foaie, *Primăvara...* Poate că din țacănitul mașinei de scris în pauza unui punct de text, auzise pe deasupra din cerul de peste redacție și de peste ruinele Teatrului Național, și cocorii. Căci într-adevăr alaltăieri, înșelați pân-acu de două ori, au trecut peste capitala întristată cocorii.

De astă dată ei au ținut să dea întoarcerii în patrie un caracter de sărbătoare, venind la noi, la lumina zilei, într-o zi de soare mare arborată la toate balcoanele și ferestrele ca stindarde de aur. La zece martie trecuseră, ferindu-și fustele și năframele să atârne în noroi, toate Babele lui martie. Din casă în casă, circula în periferii strachina cu mucenici, dată de pomană în amintirea morților la netimp, pe o tavă așternută cu peșchir. Mai fusese o coincidență cu soarele și cu cocorii! Mărțișorul, fuiorul de mătase și brelocul de la grumazul fetelor, licărit de un relief.

Directorul activ al ziarului nostru m-a sunat, pe seară la telefon. Cine l-a pus în ziua Babelor, a mucenicilor, a soarelui și a cocorilor, să se numească Soreanu ?

– Uite ce spune domnișoara Păsăraru... Ar fi voit să citească o primăvară și într-o tabletă a dumatiale. Nu e prea satisfăcută cu ce a găsit. Primăvara scrisă nu prea corespunde cu primăvara din geamul dumisale... Ar fi voit să intre pe subt sulul

mașinii de scris o picătură din ulciorul cu farmece limpezi care trece acum din om în om și din pom în pom prin văzduh... Aș voi ceva ca o frăgezime, ca o nevinovăție, ca o speranță... Ia vezi... Să nu pierdem primăvara, că nu vine de două ori într-un an și nici la locul ei nu e de două ori aceeași într-o viață.

Iată, m-am executat. Făcui și eu la rezeală un ciucure atârnat de acest manuscris, ca să prindă litera și hârtia un simulacru de scânteie. Nu cred că a ieșit ce a dorit domnișoara, dar fiecare mugure de condei are primăvara lui, și mugurele ăsta e al domnișoarei Păsăraru.

1947

RĂSCRUCEA

Întodeauna scriitorul cotidian e condamnat să fie rău înțeles, dacă în depănarea pe fusul condeiului a unei similitudini de idee învârtește caierul ca să dea firul, după superstițiile lui, mai frumos. Din lână nu trebuie să iasă altceva decât ciorapi și târligi și câteodată o flanelă peste cămașă. Când torci mai subțire și mai pui de-a lungul ghemului și câte un nod decorativ, se strică în priceperea cui nu trebuie armoniile andrelei. Nu poți împleti, după regula consacrată, o mănușă, nici cu șase andrele, nici cu două. Trebuie să scazi ochiurile sau să le adaugi, după obișnuința deprinsă.

Întodeauna, sau am fost cârtit sau înjurat că n-am nimerit talpa exact pe picior, că ori strâng vârful prea mult ori lăbărtez călcâiul ori clientul are prea multe bătăături. Am încercat să fac, pe tiparele îndătinate, și batiste. Lâna nu merge la nas și-l roade, e aspră și supără fasonul mustății – sau lasă, prea moale, să treacă prin ea ce trebuie să rămâie în batistă. Atunci, cu

degetele mânjite, la un oarecare guturai, omul și le șterge pe ce apucă, pe zid, pe jiletcă sau pe gazetă.

Între litera și pana dumentale și cititorul de mai departe se intercalează un tâlmaci, care explică după capul lui o frază, o reflecție, o tabletă. Meseria lui, pe care eu, unul, n-aș cuteza să o fac, este să comenteze și să explice pentru anumite foruri, încredințate că pulsul vieții și temperatura se iau mai sigur de la condei. Condeiu e, pesemne, un termometru și un aparat de tensiune. Minte interpretului, reglată pe un cadran mobil, e obtuză și sărăcia ei denaturează textul și cugetul scriitorului cotidian.

În toate dictaturile, unde se contabilizează suma ideilor, diferențele și zecimalele de dinaintea virgulei și de după ea, în loc să fie lăsată slova în voia destinului ei de cincisprezece minute, am avut de îndurat spiritul de interpretare, din pricină că o idee, judecam eu, nu trebuie să fie otova și proastă. Am învățat din *Ars poetica* meșteșugul imaginilor complexe, care ferește pe scriitor să semene cu o bucată de săpun, săpun omogen și invariabil de la un capăt la altul al unui calâp. Scrisul, ca să fie gustat și să onoreze tiparul, trebuie să fie împănat cu ingrediente de gust și aromă, ca un *nougat*, ca o ciocolată cu cremă interioară, ca un *plumcake*, sau, mai românește, ca un corn cu nuci și mac. Însuși rahat-locoumul, dulce prin definiție, capătă o tonalitate agreabilă de la fistic.

Cineva, cu care vorbeam deunăzi, despre dezgustul de a scrie în zadar, pentru a fi tradus numai anapoda, și de-a-ndaratele, îmi spunea că scrisul meu are defectele calităților lui și că nu se prezintă stabil, pe o singură latură, cum ar fi un buletin de stare civilă, cu data, cu locul, cu părinții, cu martorii și cu primarul. Obligatoriu opac, el suferă de transparențe. Propoziția simplă, legiuită, cu subiect și predicat, unul lângă altul, se dilată între două puncte peste măsură. Degetarul unui singur deget, cu care trebuie să împungi un singur ac o dată, cu o singură gaură și o singură ață, de o singură culoare nu trebuie să fie încincit. Stilul

omogen cere să apuci de capătul firului cusut și, dintr-o singură smucitură, să se desfacă pantalonii în două, ca să fie evidentă căptușala, putându-se să restabilești invers pantalonul întreg, în sinceritatea tuturor comisurilor lui. Se preferă în scris fermoarul, care închide și deschide dintr-o dată. Croitorul întrebă, când ia măsura: „În ce parte purtați?“ El s-a învățat cu purtarea în stânga. De cum ești diformat de la natură, nu mai iese pantalonul.

O să mă resemnez... După cincizeci de ani de meserie, ori trebuie să mă las și să-mi fac, așa de târziu, o altă meserie, ceea ce încerc cu toată diligența de un timp, o meserie pe care o am fără să o fi profesat continuu și deplin. În câteva zile, mă hotărâsc. O să dau drumul atelierului meu de tipografie care zace înghețat, ruginit și inactiv de zece ani, într-un colț de odaie, să tipăresc înțelepciunile altora și să le las prostiile mele, pentru o viață viitoare, când voi fi poate mai slobod și mai calificat. Un mormânt, după o viață, inutilă contemporanilor, necăjiți să te interpreteze și să-ți dea de fund și să-ți anuleze condeiul, ar putea să fie bine sfătuitor pentru o înviere postumă.

Or o să mă fac exclusiv liric, declamator și de un optimism obez, amestecându-mi cerneala cu limonada roz. Și o să mă bucur de o stimă generală, de cofetar literar.

1947

PUTERE ȘI CĂDERE

În dreptul Palatului Regal, o doamnă de vreo optzeci de ani se apropie de noi cu mâna întinsă, o mână frumoasă, cu palma trandafirie. Schimbam câteva cuvinte cu domnul Zambaccian, cu care nu mă mai întâlnisem de ani de zile, și nu puteam să cred ce-mi văd ochii.

Cerșetoarea era una din cucoanele încă acum treizeci de ani cele mai bogate din București, o mare cocoană elegantă, de pe vremuri, cu domenii, cu castele, cu automobile și carate. Când începea să-i displacă benzina, se suia în trăsură, și când o ajungea mirosul cailor, a căror sinceritate nu ține seama de cuviința datorată persoanelor distinse, schimba birja cu limuzina. Numărul slugilor era imens, la bucătărie, în casă, la grajduri, și cucoana răsfățată de un soț care o adora, cheltuind veniturile câtorva moșii ale lui, asociate cu coșul de zestre, trăia ca o păpușă, purtată-n brațe, dintr-un apartament într-altul, din țară-n țară, iarna la Nisa, vara la Saint-Moritz, și legănată în câteva limbi. Demoazele, Misse și Fräilaine o însoțeau la fiecă pas, pretutindeni, ca niște „dame de onoare“. Istoricele hoteluri „Baur“, din Svițera, rezervate prinților și aristocraților vătămate de melancolie incurabilă, o primeau între argintăriile și podoabele lor clasice regește. O simplă depeșă era de ajuns. Se pregătea un etaj întreg la dispoziția ilustrei părechi și a „personalului“ de serviciu.

Cucoana era preocupată exclusiv de fizicul ei, îngrijit cu de-amănuntul de către femeile atașate persoanei sale, pentru a fi îmbăiată, unsă, trasă, frecată, frizată, îmbrăcată și dezbrăcată de mai multe ori pe zi, iar domnul avea funcționarii lui pentru toate mădularele ce trebuiau păstrate în bumbac și catifea, ca o colecție de scumpe bijuterii.

Moșiile guvernate de către un „administrator“ special cu „tehnicienii“ lui, aduși de prin străinătăți, erau niște principate la ordinul boierului de la București, câteodată și de obicei de la Paris. În patruzeci de ani domeniile s-au micșorat, pădurile au fost dărâmate, grâul n-a mai dat la seceriș zecile și sutele de vagoane de altădată, cirezile s-au rărit, hergheliile au dispărut, prisăcile au rămas goale, și din vasta împărăție a domnului și a cucoanei s-au ales câteva sute de alte proprietăți mai mici, care nu le-au mai aparținut lor, și o nouă clasă de domni și

cucoane, substituită familiei absente, de la Nisa, de la Saint-Moritz, de la Florența și de pretutindeni, a stăpânit avuțiile prăbușite.

Domnul așteaptă Învierea-ce-va-să-vie într-un cavou părăsit. Doamna cerșește pe Calea Victoriei, încălțată cu un șoșon și un galoș cules din maidane și târând cu ea o papornită încinsă cu sfoară murdară. E încă frumoasă pentru un tablou „Slavă și scufundare“, și mâna ei delicată se întinde și pe dinaintea urmașilor oamenilor de încredere care i-au furat puțin câte puțin, ca niște șoareci, avuția.

1947

MESERIA LUI PIERDE-VARĂ

Dedic tableta de față profesorilor, inginerilor, magistraților și tuturor slujbașilor de stat.

Pe la toacă, mi s-a prezentat un om cu o scrisoare și un coș hărtănit. Dumneavoastră sunteți domnul Acătării?... Eu sunt... M-a trimis părintele Radu...

Venea de departe, dintr-un sat de peste drum de o mânăstire, de la un prieten, călugăr și mare viticultor. Un cultivator de vie, desigur, e mare când stăpânește cincizeci de pogoane de butuci și pe de lături alte hectare de pădure și pământ.

Introducerea scrisorii da un raport de rezultatele unui an de muncă ale unui alt început de an. Podgoreanul a băgat cinci sute de milioane de lei mai mari și a scos, la urmă, numai două sute de milioane de lei, mai mici. Jumătate din vie s-a uscat de seceta trecută. Ceea ce a mai rămas din toamnă a degerat iarăși jumătate. Dintr-un condei, o avuție redusă la sfert. Din cincizeci de stupi, a trebuit să omoare douăzeci și cinci, ca să poată scăpa cu viață, din iarnă, măcat atâția. Operația e

penibilă, să ucizi douăzeci și cinci de popoare muncitoare! Albinele n-au prevăzut, în constituția lor, că agonisita unui an de strădanie uriașă în vederea hibernării le va fi furată cu capcana confortului mincinos a omului inteligent și feroce.

Mai mult de jumătate din grâu a degerat și orzul de toamnă în întregime. Au rămas bune numai grânele puse mai târziu, aruncate sub brazdă, adică foarte puține. Multe vii, chiar îngropate, au pierit. Prietenul adaogă:

– Îți trimit pe omul cu scrisoarea, ca să-ți lucreze în grădină. E un nenorocit, i-a murit nevasta anul trecut și frații ei l-au alungat din casă.

Mă uit la el. Numai zdrențe. Zdrențe vechi, petice de zeci de ani, înnădite cu sfoară. Pantaloni e prins cu niște cuie acolo unde anticii puneau frunze de viță. Îl întreb, ce a lucrat în viața lui: după acte are patruzeci și cinci de ani. A fost la sonde, la vii, la moșii... Ai certificate? Nu avea. De ce? Omul e încurcat. L-am nimerit în punctul slab.

– De ce stricăciune suferi dumneata, că n-ai putut pune deoparte măcar un rând de haine ca lumea într-o viață? Vrei să faci gospodărie la altul și dumneata nu știi să te gospodărești. În halul ăsta nu te angajează nimeni.

Pe Buletinul lui stă scris : „Chior de un ochi“. Într-adevăr, îi e ochiul vătămat. Dar, tăcut pân-atunci, i se dezleagă limba numaidecât la întrebarea următoare:

– Așa o întrebare. Cât ceri pe zi?

– Mă bag numai cu luna.

– Și cât ceri pe lună?

– Puțin. Un milion și jumătate, masă și casă.

Suntem în anul 1947.

ABSENȚII

Când mă găseam prin țările străine și voiam să văd pe câte un scriitor în coincidență literară cu subtriscălitul, nu-l găseam niciodată acasă. Era pe undeva, pe la sud, pe la nord, retras într-un castel, într-o gospodărie mare, unde lucra, la o fereastră, subț o perdea de glicine, care învelea casa de jur-împrejur, într-o broderie de ceață violetă. O carte sau o piesă de teatru trebuiau prezentate o dată pe an unui editor, care era și bancherul pe durată lungă al scriitorului, proprietar de multe ori la mare și la munte. Și el nu era, scriitorul, întodeauna dintre eminenti. Cei mai bine cotați aveau numeroase locuri de refugiu, pretutindeni în țara lor și peste fruntarii. Edouard Rod, autorul unei cărți cu titlul mai frumos decât conținutul, *L'ombre s'étend sur la montagne* și al unui volum *Les roches blanches*, într-o țară cu puține resurse, ca Svițera, trăia la Vevey ca un prinț. Anatole France, la optzeci de ani, strânsese tezaure artistice în valoare de miliarde. Citesc viața dansatorului Nijinski, care și-a scris fantezia, e-adevărat, nu cu condeiul dar cu silueta, asimilabil însă în expresia esențială cu scriitorul. El a trăit ca un suveran.

Nu-i de cerut, firește, timpului nostru, care nu știe să o dea de la sine, nici o favoare în România. Noi ne-am acomodat cum am putut, mai bine sau mai rău, cu editorii, cu cititorii și cu Cenzura, singura atenție adevărată pe care o acordă scriitorului de vreo douăzeci de ani neîntrerupt statul cultural. Dar mă gândesc la confrății risipiți de evenimente și izolați în câte un cartier, în câte o provincie; sau intimidați de tobele goale sau în nestare de asimilare, din exces de caracter ori prea delicați în sensibilitate față de stilurile ofertei sau, în sfârșit, ostracizați prin simultaneități, prin concurența deghizată într-o teză și voit înlăturăți.

Toți scriitorii aceștia, ai unei singure limbi românești, sunt absenți din viața limbii și adeseori din propria lor viață. Dacă

e adevărată criza de cultură, despre care – s-o potrive, în anume sens, ori nu s-o potrive într-altele – s-a vorbit, absenții lor contribuie la criză. Pe vremea lui Iorga, căruia îi plăcea să polemizeze cu toți scriitorii neîngenuncheați la patrafirul lui, i-au făcut, odată, în plină gâlceavă, propunerea să strângă pe toți scriitorii într-o disciplină de muncă literară națională și de vreme ce el se socotea indiscutabil, să rămâie cel mai marele. Mijloacele lui puteau să întocmească cea mai bună orchestră. A refuzat de teamă să nu i se știrbească poate nimbul.

Fatalitățile se reproduc într-alte forme și mulți din meșteșugul slovei stau deoparte, necăjiți, ofiliți și sterili.

M-am întâmpnat deunăzi, la o masă, la Ploiești, cu domnul Bassarabescu, un scriitor în totală inactivitate. De la Bârlad, poetul Tutoveanu îmi trimite, din când în când, câte un manuscris, cu care n-am ce să fac. Sunt scriitori la Craiova, la Brașov, la Iași, la Constanța, la Cluj, la Timișoara și parcă nu mai sunt. Nu-i caută și nu-i adună nimeni, nu-i pune la lucrul meseriei lor, fără impozite și dobânzi morale, nimeni. Și trec vremurile peste ei.

1947

O RĂZBUNARE ISTORICĂ

Am făcut deunăzi o mărturisire, hotărât să devin gazetar liric, și m-am apucat să încerc. Am citit într-un manual de specialitate că poeții își culeg lirismul ca urzicile, de unde îl găsesc.

Am onoarea să vă prezint astăzi pe Herr Gitzuk von Edelschwein. Nu vă emoționați. Nu e vorba de un nazist, cu toate că la fizic ar părea reacționar. În ce privește intelectul, asta e altăceva. Excelența sa, ca și scribul prezentei tablete, nu a făcut nici o politică niciodată. Numai că, dintr-un păcătos

de instinct necontrolat, păstrează calea proștilor, dintre cardinale, mijlocia.

La Nüremberg, nici una din marile puteri nu l-a acuzat; dimpotrivă, el a participat la majoritatea aperitivelor locale. Nu e decorat și n-are uniformă. N-are caschetă, n-are centiron, n-are teacă și revolver la brâu. Indecentul umblă în pielea goală: e nudist, ca doamnele la Techirghiol. Nu e măcar un adept al principiului „*Drang nach Osten*“, indiferent la „Kultur“. E lipsit și de concepții, de idealuri. Cum a putut totuși să ajungă până la București, arată că expansiunea la răsărit este oarecum în temperamentul lui.

L-am primit cadou. Că poți primi în dar un nobil personaj, e neobișnuit. Unui gazetar liric i se întâmplă câte toate. Mi l-a dat un inginer. E adevărat că prințul, când l-am luat în gazdă, era mic.

Căutătura feroce și energiile lui masive îmi aduceau aminte pe Arminius, descris de Tacit, marele nostru strămoș prezumat, în *Anale*. Nu le rezista nici o fruntarie, că le dărâma pe toate. Oricum le-ar fi asaltat, cu ceafa ori cu șoldul.

La ivirea primei zile de vară, când se auzeau prin azur cocorii, ne-am pus de gând să-l scoatem la plimbare și să-i dăm o iluzie de fericire: însă cu mare frică despre ce ar fi putut să se întâmple la întrezărirea razelor de soare, am operat cu prudență.

Era evident că năzdrăvanul se va comporta ca un bolid, că va răsturna toată familia, că va trece prin ziduri și prin pereți ca o explozie, și că ne va prăbuși gospodăria.

În consecință, ne-am armat cu scule contondente, am studiat o strategie de stat-major bine organizată și i-am dat prințului drumul pe ușă, atacându-l din spate cu hauniri și stridențe. Vlăstarul locuia într-un coșar, pe care-l făcuse cum se zice la Urziceni: harcea-parcea. Îl așteptau reteveiele, ca la jocul de golf, dispuse în careu.

Fulgerat din toate părțile de lumină, Gitzuk a rămas un moment năuc. Nu mai văzuse așa ceva. I se părea că este la teatru și că se reprezintă *Electra* tradusă după original.

A sărit brusc, dintr-o bucată, și a pornit-o ferm.

– După el!

Încolțit, Gitzuk s-a uitat la noi adânc: era fioros.

– Să știți că nu ne mai face nimic! a zis cineva.

Ba ni se părea că se sperie el de noi.

Atunci i-a venit Paraschivei o idee. S-a apropiat pe nevăzute de Gitzuk și l-a atins, *à tout hasard*, cu o scărpinătură între urechi. Gitzuk a stat. I-a plăcut și a mai cerut. Mâna Paraschivei dând de mijlocul spinării, Gitzuk a îngenuncheat, s-a culcat pe o parte, s-a întins voluptuos, cu indicația să fie atins și pe burtă. Ne-am aruncat ciomegele și i-am aplicat lui Gitzuk un masaj sistematic, rezervându-ne fiecare un sector. Eram patru, – Gitzuk a leșinat între delicii. Pe urmă s-a luat el după noi, s-a trântit, nu ne-a mai lăsat să ne vedem de treabă. Ne aștepta, ne provoca. Simpatia lui totală e consacrată însă Paraschivei, îmbrăcată în capot albastru. Într-o jumătate de oră, el s-a familiarizat, ca un pictor, cu toate culorile, preferând, ca un expresionist, albastrul.

Nu e greu de aflat că Gitzuk e un porc. Un porc adevărat, incult, dar un porc distins, artist și sentimental. La două mii de ani după înfrângerea lui Varus, Arminius a fost învins, în ipostaza lui actuală, cu două silabe de valah și cu o frecătură. A fost asimilat. Latinitatea e răzbutată, în punctul de pe planetă Mandravela.

1947

IONIȚĂ

Ioniță e un cocoș. În toate vremurile gospodăria a trebuit să aibă un cocoș Ioniță; e o tradiție păstrată de la Costâna, unde Burzii și Macaveii din partea femeiască aveau întodeauna un

Ioniță cocoș, ca turla caselor franceze un *coq gaulois*, blazon purtător de noroc în bravură.

Cuțitele noastre nu se întâlnesc niciodată cu gâtul păsărilor din ogradă, și dacă tragediile ei – dihorul, ciuma, uliul și holera – le cruță, ele mor lângă noi de bătrânețe. Cucoana Zinca, Mademoiselle Flo-flo, Madame Sorel, Țuguiața, Bearca, Franțuzaica...

Toți Ioniță ai noștri au fost numai albi, singura culoare îndătinată pentru numele de Ioniță, ceilalți cocoși, adeseori mai frumoși, neputând dispune, după pravila casei, de numele lor împărătesc. Ei se mulțumesc cu porecele ce vin în gură, potrivite cu penele și cu temperamentul: Verdele, Focosul, Nastratin... Că se amestecă actele de botez, că vine unul în locul celuilalt la firimituri, nu e mare lucru, căci, orișicum i-ai chema, ei vin și nepoftiți cu toții, valvârtej, cu haremurile respective, cocoșii fiind maritalmente musulmani, și cadânele fiind întreținute (ce rușine!) pe cheltuiala noastră.

Un Ioniță pitic, de neam exotic, avea în coadă un fulg involt imens, de zece ori mai lung ca el. El venea la geamul meu cel dintâi, acum vreo zece ani, trimițându-mi cucurigul lui matinal, răsplătit cu o mână de orz, păstrată într-o oală zmălțuită, pe masa de lucru a literaturii. Cu gușa plină, el mă mai saluta de două ori, a mulțumire, și se ducea să-și vadă de treabă, nesuferind, ca un muschetar, ca un alt cocoș să-și rotească eleganțele și aripile desfăcute împrejurul persoanelor lui feminine particulare. Acest Ioniță a insistat într-o seară să intre în casă cu un entuziasm nemaivăzut, a cântat neobișnuit de accentuat, a dat câteva ocoale gospodăriei, s-a suit pe un dulap și a murit acolo numaidecât.

Ultimul Ioniță, actualul, e de-o rasă cu picioroange, cu gâtul ca o jumătate de covrig, dezvelit și roșu. Două barbete mândre îi atârnă decorativ, ca niște urechi clăpăuge, de ciocul orgolios. Vitejia lui la început ne-a dat de gândit; ne ataca din față și din spate, după cum i se părea mai prompt. Îl căpătasem de la

prietenul nostru Antonie, care ni l-a adus legat, ca pe un bătauş. Într-o zi, bănuindu-l după penele tocate, l-am căutat de păduchi şi, tăvălit în praf de piretru, l-am ținut arestat două zile într-o cutie, cu capul scos prin capac. Tratatamentul l-a înviorat şi, la largul lui, Ioniţă a rupt din fesele tuturor câte o fărâmbă.

Dar, ajungând la maturitate alți cocoși, Ioniţă a mâncat în fiecare zi o bătaie, două, de la ei. Își abandonase nevestele, luate de cocoșii mai tineri, se resemna pe după câte un colț de casă, de unde ochea van câte o găină şi, în sfârșit, a intrat în bucătărie, unde s-a simțit mai bine şi mai sigur, dedesubtul mașinii de gătit, şi mai la cald. A făcut pace cu noi, şi o pisică doarme lângă el, dimpreună cu o bibilică şi un cățel.

Iată-l, bravul şi prudentul Ioniţă. S-a făcut bucătar, s-a îngrăşat. E fericit.

1947

BURSIERII ROMÂNI

Din cercul studenților români, bursieri ai Ministerului nostru de Educație, calificată Națională, vin știri care ne dezonoarează. Bursierii României, cărora statul le-a dat o saltea la Fontenay-aux-roses, au plecat în străinătate fără măcar bilet de drum plătit. La ieșirea din țară ministerul le-a spus: „Duceți-vă cu mijloacele voastre şi o să vă restituim“. De patru luni ei n-au primit nici restituirea milioanei împrumutate de drum, nici bursa lunară. Ce fel de respect are ministerul de oameni şi de cuvântul dat? Şi de ce şi-a trimis tinerii la Paris? Ca să-i deporteze?

Nu știu dacă domnul Voitec, ministrul de resort, a trăit viața crâncenă a străinului, în mijlocul indiferenței ambiante; dacă a cerut în Paris un lucru şi a fost refuzat, în calitate de „météque“; dacă a trecut Sena prin fața morgii, unde surâd în vitrină, preparați, în fiecare dimineață, câte o nouă serie de

sinucigași. În asemenea caz îmi permit să-i aduc aminte că fluviul și funia spânzuraților așteaptă la fiece ungher de ulița sordidă pe orice copil răătăcit între Revoluția din 1789 și Sorbona, în frumoasa Luteția modernă.

Un român vegeta destul de greu pe acolo și înainte de ultimele două războaie. Francezul nu te acceptă la concurența intelectuală, nici fecior de bani gata. Noi găseam la Paris cu totul alt climat de sentimente decât îl aflau francezii la noi, fie ei cei mai insignifianți gazetari, porniți în excursie de „emolumente“ în Orient. Poate că aflați într-o atmosferă mai sulfurică și împrejurări mult mai rele, chiar pentru localnicii naționali, i s-ar refuza unui intelectual străin și muncile minore de altădată, căratul, de pildă, din Hale cu spinarea.

Domnul Voitec are zâmbetul senin și rece. Sunt oameni care i l-ar dori mai puțin fericit. Aș dori ca ministrul să citească proza de aci, să-și frământă oleacă palma enervată, să bată cu pumnul în masă, să cheme la telefon pe casier și să se holbeze la el. E nepermis să fie lăsați bursierii să moară de foame în cinstea regatului care i-a distins, când mai este un lucru știut, că o pagină de pașaport, acceptată ca o condiție principală a ducerii oricărui român la Paris, prevede incapacitatea de ofertă lucrativă.

În schimb, directorii școlii române de la Fontenay-aux-roses, doi la număr, olimpici și confortabili angajați ai ministerului domnului Voitec, primesc împreună două sute de mii franci pe lună, franci franțuzești. O întrebare: pentru ce calificări de valoare personală?

1947

PRIETENII NOȘTRI, ACTORII

Uitasem lumea teatrului și o regăsesc la repetițiile unei piese la care sunt obligat să particip câteva ceasuri pe zi. Echilibrul

calității se menține; de fapt dezechilibrul, așa cum l-am apucat, acum nu mai puțin de treizeci de ani: în folosul elementului bărbătesc. Femeia Thalia continuă să fie cu femeile zgârcită. Despre exponentul talent se cuvine politetea necesară.

N-am intrat însă până azi în laboratorul din spatele scenei, unde se transformă cârpa, scândura și mucavaua în materiale strălucite, și n-am dat ochii cu laboranții din camera neagră. Îi văzui la lucru și-i văd la decepții. Omul chemat să figureze la rampă sentimentele, să dea senzații de durere, de biruință și optimism, trăiește în mizerie. Majoritatea actorilor vin la repetiții flămânzi, fără măcar ceaiul – apă și iarbă chinezească, și zahăr, – de dimineață. Vocea li-i palidă ca și figura și ca palidul costum.

Mulți din ei au două repetiții de înfruntat cotidiene, câteva ore până la prânz, câteva după-amiază, plus o piesă jucată seara. Nu e salarie comparabilă cu munca infamă a unui actor. Și citești, dacă vrei, zisa critică dramatică, de aparențe, de aspecte, ca și cum ar fi vorba de sătui, trași la răspundere că n-au interpretat cuviincios personajul artificial din mintea falacioasă și nu rareori stupidă a cronicarului de specialitate. Am spus pe vremuri destule lucruri rele despre acei seniori dintre reflectoare, pe care-i pipăi acum de aproape, descompuși de sărăcie. Nu-mi pare bine și aș vrea să mă pocăiesc.

Poate că alți actori, de la teatrele particulare, sunt îmbuibăți. Parcă aș fi auzit de salarii opulente, probabil alocate mai mult directorilor decât artiștilor. Teatrele neoficiale au la îndemână de altfel repertoriul pieselor vulgare, care aduc în câteva buzunare echivalentul valutei britanice și americane. Un director de asemenea teatru, trebuind să ridice o statuie unui actor și regizor defunct mai recent, oferea încă de anul trecut, comitetului însărcinat cu inițiativa, câteva zeci de milioane din finanța personală. Ofranda (refuzată) nu venea chiar din exces de admirație pentru actor. Directorul punea o condiție jignitoare: statuia să fie executată de fratele lui.

Avea un frate, vag sculptor, fără nume, și care aștepta să fie lansat. Milioanele nu s-ar fi înstrăinat prea mult, rămâneau în familie, odată cu certificatul unui sacrificiu pe altarele artei.

Un gen de teatru care, permițându-și să joace orișice, poate să câștige, cel puțin pentru direcție, orișicât. Nu e cazul Teatrului Național, la care ar vrea creionul meu să ajungă. Prețurile sunt minime, salariile derizorii. Ca să se cârpească întrucâtva, actorii au căpătat dreptul să fie distribuiți pe toate scenele particulare, și uneori, ca duminica trecută, cinstea tristă să alerge la paleativele rușinoase ale unui bal mascat, cu tombolă și surprize. Iese la urmă un bacșiș.

Se poate obiecta că toate funcțiile de stat sunt plătite foarte prost, ceea ce-i perfect adevărat. Unii-și vor aduce aminte de contractul directorilor de ziare de pe vremuri cu colaboratorii: „Te plătesc atât. Descurcă-te pentru rest“. Metoda s-a generalizat. Dacă cele mai multe ziare nu-și mai biziue ghișeul pe șantaj, în schimb șperțul înflorește aiurea, pretutindeni. Dar un actor nu e un funcționar oarecare, care și el are un drept la îndestulare, poate că egal. Un actor e ceea ce se cheamă un artist, un depozitar al noțiunii de valoare națională. El e chemat să trăiască pentru exemplificare principiile și idealurile – nu contest; și scăderile, frivolitățile și nerușinările – și atunci când autoritățile tac, când nu vibrează glasul lăuntric nici în academii, nici în universități și nici, câtuși de puțin, în biserici, unde domnește cea mai cadaverică tăcere, parcă singur teatrul a rămas un amvon și o catedrală.

La un buget general de zeci de milioane de miliarde, actorul nu primește aproape nimic. Urmează, natural, o dezordine, o indisciplină, o spulberare a simțului de datorie, anarhice. Nu poți să-i ceri actorului ce trebuie să-i ceri, nu-l poți ruga să te asculte, n-ai nici căderea s-o faci și, din concesiile în concesiile, se înregistrează bancruta morală, mai devastatoare ca falimentul material.

Nu văd cum s-ar putea face actualmente un teatru decent, ireproșabil și onorabil, fără un minimum strict de șase milioane de cap de actor pe lună. De-abia două sute de mii de lei pe zi, cât câștigă omul cu sapa, care muncește mult mai puțin.

1947

PRESA

Ce e presa, măi Andrei?

Aveam la o revistă un încasator. Revista e o foaie cu sau fără copertă, cu sau fără copci, cusute, ilustrată sau chioară; trebuie să ne aducem bine aminte cum era, că n-am mai văzut-o, săraca, din vremea când o puteai scoate cum te tăia capul, în patru ochi cu tipograful. Proză, poezii, cronică dramatică, literară, universul nu s-a dezaxat din pricina presei, vaca rumega liniștit, pâinea creștea pe tăcut în cuptor, halba cu spumă era servită cu cârnați, cititorul umbla pe la chioșcuri și librării, scormonind fără belciugul taurului atârnat de nas.

Și cum era pe atunci, abonații preferau să ne plătească, mai ales abonatul de pe la a zecea treaptă socială-n sus. Totul i se părea că i se cade, gratuit, literatura, spectacolul, funcția, salariul, participarea la beneficii, automobilul... Cu cât un abonat era mai sus-pus, cu atât refuza mai violent un serviciu plătit, iar miniștrii erau inabordabili.

– Ce să fac, că nu mă mai primește nicăieri? Stă la ușa un om cu șapcă și galon. Omul vrea bacșiș, altul are ordin să nu dea drumul fără permis.

– Cum faci tu, Andrei? îl întrebam.

– Iaca, scot chitanțierul și zic: domnul ministru are de plată un abonament. Zece lei pe șase luni.

– Ești un prost, dragă Andrei. Faci exces de sinceritate. Nu trebuie să spui la ușă nimic. Intră în minister și dă-te de gol numai în cabinetul Excelenței sale. Excelența sa o să se codească, tu îi lasi chitanța și pleci. O chitanță la om e ca un păduche la subsuoară.

– Păi, nu mă lasă portarul.

– Ia și tu un aer, cum știi tu, când vrei să fii obranic și zi așa : „Presă!“ Și intră fără să aștepti răspuns.

Rețeta s-a potrivit ca un nasture la butoniera lui.

– Domnul?... întreba portarul prin crăpătura ușii.

– Presă! răspundea Andrei, arogant.

Numaidecât ușa se da de perete și uniforma portarului se înclina de nouăzeci de grade.

– Ce crezi tu, Andrei, că e presa?

– Să mă bată Dumnezeu, dacă știu.

– Dar ai căpătat, nu poți să te plângi, prestigiu... Să-ți spui drept, nici eu nu știu. Oamenii de bine se îngrozesc de presă, fără să știe ce-i presa, o revistă ori un jurnal. Tu vezi ce-i și foaia noastră. O mizerie, Andrei, ne scoatem ochii cu litere și cu vorbe goale. Tragem de redactori ca să ne dea manuscrisele, încropite în dezgust. Administratorul fuge de aconturi. Secretarul înjură și scuipă. Cum s-o fi văzând presa de pe dinafară?

Toate guvernele s-au intimidat de un simplu cuvânt de două silabe. Când zicea „presă“, președintele de consiliu tremura, învinețea și întocmea o lege a presei, o direcție a presei, o cenzură, lagăre, deportări, pușcării și câte și mai câte.

E comic. Ce conștiință și câtă slăbiciune trebuie să aibă pururea, ca să intre în panică dinaintea unui simplu cuvânt și a unui petec ce hârtie! Câtă mai calul! Viteaz, dolofan și superb. Și se sperie de propria lui scăpare din vedere...

MILIONUL ȘI CARTOFUL

Aveam acum douăzeci de ani un document de milionar; un număr din „Frankfurter Zeitung“: un milion și două sute cincizeci de mii de mărci. Nu e vorba că-l plătisem la chioșc cincizeci de bani, dar l-am purtat câteva zile ostentativ în buzunar, ca un certificat de mare solvabilitate. Constatând, însă, că nu pot nici emite cekuri pe baza capitalului meu, nici cumpăra haine, cămăși, încălțăminte și mobilier pe credit, am încercat o decepție amară și mi-am trimis titlul de milionar la pod. Administrația podului casnic, care-i o cancelarie organizată, o încredințasem încă de mult bunului meu arhivar cu ochelari de urechi, bătrânul Moș Așteaptă.

Mărturisesc că mă simțeam plăcut impresionat să fiu unul din acei idoli odioși ai prăbușirii sociale medievale, prevăzuți în sentințele lui Karl Marx și, până una alta, nu puteam decât să mă bucur a sfida proletariatul, cu o blană de biber în spinare și vârât într-o limuzină capitolată, cu post de radio la volan. Cunoscută fiind în cercul relațiilor personale pasiunea mea pentru muzică și operetă, aș fi circulat ziua întregă cu antena ridicată, cântând în auzul iritat al plebei, preparată de idealurile ultime ale genului omenesc să mă elimine radical. Când am văzut că pe milionul și un sfert din căptușeala pardesiului nu pot căpăta în piață măcar un cartof, mi-am dat seama cât fusesem de naiv și m-am resemnat să pui noi petice la ghetе și la suflet, peste cele vechi și uzate.

Filosofia abnegării mi-a prins bine, cum nici nu mă așteptam. După douăzeci de ani, am redevenit, fără să mai visez, milionar. De data asta sunt capitalist adevărat, cu bancnote reale, numerotate, cu serii și semnături, indescifrabile, firește, dar aparținând unui Guvernator și unui Casier Central în carne și oase, o carne, desigur, cu celulă superioară și cu hormonii selecționați și niște oase de ivoriu montate pe chihlimbar. Nu numai atât. Toți ajunserăm, cum spunea

tată-meu, cu o intuiție a pluralului oltenească, milionari. Ciudat fenomen al lumii acesteia! tocmai în momentul împlinirilor socialiste, lăptarul, cârciumarul și salahorul, dimpreună cu băncile, tezaurizează solid.

M-am obișnuit și cu situația de milionar. Nu-mi mai face nici cald, nici rece. Îi este dat omului să nu fie niciodată mulțumit. Uite milioanele, dar nu mai sunt cartofii.

1947

UN CRAMPON

Nu mă îndoiesc, iubitele cititor, că știi ce se cheamă pe franțuzește un „crampon“ (fără echivalent românesc în sensul în care interesează aci), dar dă-mi voie să mă răzbun și eu.

Se ține cineva de dumneata, ca scaiul, vrei să te dezlipești și nu poți. Ți s-a prins de pantalon sau de fustă, dacă cititorul e cititoare, și nu mai cedează. Uneori îmi scarmăn căinii veniți de prin bălării și caut să-i cotorosesc de glomotoacele de păr din coadă și de pe burtă, locul unde-i place ghimpelui să se așeze de preferință. Nu izbutesc. De la natură prea flocos, Ursuleț mă mârâie și țipă, mai ales dacă scaietele i s-a urzit în anume punct delicat. Acolo trebuie să fiu și cu foarfeca foarte atent, să nu-i tai, piezis, vreun accesoriu.

În intelectualitate, punctul delicat, cel puțin de la o anumită vârstă încoace, s-a mutat la creier. Cramponul umblă de jur-împrejurul lui, și scaiul cramponului e admirația. E o admirație verboasă, care te îmbălează cu fraze, dar tot atât de obsedantă e și admirația mută și contemplativă. Dai din umeri, te apucă în mădulare un fel de joc al siluetei, numit în medicină *la danse de Saint-Guy* (tot pe franțuzește), îți tremură mustața, ți se febricitează fizionomia, începi să vezi cruciș, te strâmbi. Ai pune mâna pe bolovanul de călimară și l-ai trânti

în capul cramponului, bucuros. Dar cramponul e îmbrăcat frumos, cu dichis la cravată, și te resemnezi. Înduri admirația tăcută, cum ai suferit-o și pe cea retorică și declarativă.

Cramponul surâde, inefabil și virginal. Într-o redacție de revistă venea unul la două după-amiază și pleca pe la șase, șapte și opt seara. Având barbete distinse și un baston cu glob de aur, toate tertipurile pentru alungarea lui se opreau la formele de politețe. Nici ușa încuiată, nici cartioanele cu inscripții lapidare, agățate de pereți sau sculate pe o latură pe masa de lucru, n-au fost în stare să-i micșoreze tenacitatea. Se răsturna în fotoliu, zâmbea cu dulce și sta cinci ore cu ochii-n ochii fiecărui nefericit de redactor. Într-o zi de mare revoltă s-a pus la vot o sfântă mamă de bătaie. Băieții sufletești, redactorii, au preferat să-și mute biuroul într-o periferie unde garderoba cramponului risca, după un verb local, să se „berghelască“.

Ei bine, iubite cititorule, se ține după mine și nu mă mai slăbește, un profesor de muzică, de doi ani de zile întregi. E compozitor. I-a intrat în cap că fără mine nu-i mai scapără instrumentul, și-mi cere, nici mai mult nici mai puțin, să-i scriu un „marș“, ca un tambur major. Toate demonstrațiile mele că nu mă pricep, că nu sunt în stare, că n-am scris niciodată marșuri, au rămas de prisos. El a și scris marșul, muzica, dar îi trebuiesc, musai, versurile mele. Mi-a indicat și măsura. Mă terorizează.

Iubite cititorule, ce mă înveți să fac? Să-l împușc, întru iar în pușcărie. Să-l mășor cu o cracă de vișin, îl dezmembrerez. Să continui să fiu amabil? I-am trimis vorbă că e idiot, și s-a bucurat.

1947

ACTUALITATEA LUI IISUS

Contrariu bisericii noastre, care ține, de la o situație geografică în răspăr și de la un popor continuu dezamăgit în

asteptările lui, o mare indiferență față de problemele de dincolo de bucătărie și beci, Biserica Romei, neîntrerupt activă, de veacuri și veacuri, nu rămâne străină de nici o preocupare la ordinea zilei. Independent de aderențe și obligații, Vaticanul, statul teoretic al globului și singurul stat internațional, un stat fără armată și artilerie, dar cu o diplomatie vigilentă, de mare împărăție, știe să insuflă oamenilor ei, selectați în congregații și societăți religioase, starea de spiritualitate în continuă frământare, intactă. La orice epocă de istorie, Roma catolică a fost prezentă pretutindeni.

La Fribourg, unde într-un canton mai mic decât Bucureștii, se reconcentrează pentru regiunile nordice ale Europei centrale acțiunea de fiecă zi, prestigiul și energia papală, am citit în biblioteca Universității Catolice, cot la cot cu misionarii în zdrențe, cu trapiștii și jesuiții din toate neamurile și rasele cu putință. Ei erau, luați în parte, eminenti matematicieni, chimiști, naturaliști, medici, sociologi, filologi, filosofi, scriitori... fiind simpli călugări sau preoți în același timp, tineri, bătrâni, animați de o râvnă dinamică, egală pentru menirea lor. Ei credeau, într-adevăr, într-o clară și categorică menire – și, savanți cercetători și descoperitori, ei rămâneau obscuri de bunăvoie și anonimi.

Cum a putut întodeauna Roma să-și asigure permanentele elite necesare, e un secret. N-am întâlnit niciodată nici un scepticism în sutană, nicăieri; dimpotrivă, un devotament crâncen sau rece, definitiv și necondiționat. Medici sau asistenți, se autocondamnau la o moarte de chinuri necunoscute în Europa, îngrijind bolnavii în leprozeriile din China și Indii. Depășirea de sine e disciplina comună a educației romane.

Iată de ce n-am fost cătuși de puțin mirat de vizita părintelui franciscan Tătaru. Reprezentant al Asociației Generale a Românilor Uniți (Agru) din parohia Sf. Ioan Damaschinul (București), tânărul monah ardelean, încins cu funia penitenței și cu umerii cuprinși de pelerina scurtă a ordinului ilustrului

Francisco d'Assisi, mi-a comunicat o intenție a parohiei, în scopul de a se aduna fondurile pentru zidirea începută a bisericii parohiale în capitală. „Agrul“ deschide la Ateneul Român o anchetă manifestată în conferințe asupra întrebării: „Mai este posibilă azi credința lui Iisus Hristos?“

E o problemă. Ea trebuie dezbătută. Vor răspunde în public, într-un ciclu de disertații, profesori de universitate, artiști, medici, literați... și, de bună seamă, tendința și politica sunt radical excluse de mai înainte. Discuția problemei a mai avut loc în Italia, în Franța, în Belgia, și publicul a urmărit-o de aproape, ceea ce, desigur, va fi cazul și la noi, unde biserica noastră mută tace, între botezuri, cununii și pogrebanii.

Pentru evitarea confuziilor trebuie spus că nimic nu se cumpără afară de biletul de intrare, nici credința, nici vorbitorii. E o discuție supraconfesională. Aceștia sunt ortodocși din naștere, iar pentru osteneala lor nu primesc onorarii. Iisus e actual...

1947

ZINTÂI APRIL

E greu de priceput de ce s-a putut alege ziua de înflorire a salciei și răchitei pentru păcăleală, când omul e păcălit și mințit trei sute șazeci de zile în șir și de câteva ori într-o singură zi toată vremea. *Poisson d'Avril* e obișnuit și de francezi. De zintâi, apar în curier miile de cărți poștale anonime, cu o figură imprimată în culori, eterna soacră cu lacătul la buze, eternul șoț cu eternele coarne, și toată gama vulgarilor stupide răzbunări, dimpreună cu bijuteriile de atârnat la grumaz: un porc, un birlic, un păianjen, o cucuvaie, dăruite la noi cu o lună mai devreme, în mărțișoare.

Mă uit pe câmpul mijind a verde. Cătu-i de frumoasă lumea pământului, din fereastră până în zarea depărtat albastră! În fundul priveliștei, pe linia măgurilor care deosebesc arăturile de cerul fosforescent, o turlă de biserică stă pită printre scăpărările luminii de metal. Probabil că-ntr-însa sună clopotul de aduceri-aminte, pe care nu-l pot auzi, al Săptămânii Pătimirilor pentru o reverie asemenea unui ideal: Învierea. O turmă de râmători, mereu risipită și mereu adunată, paște ivirea ierbii mărunte.

Câte vremuri pierdute, câte tinereți îmbătrânite, câte copilării pervertite de o maturitate prea timpurie! La optsprezece ani, un băiat a început să fie „conștient“, adică să nu mai simțească nimic, să asculte de o voce care nu vine din sufletul lui. A! Vocea sufletului tău nu mai vorbește și graiul ei mut te intimidează. Parcă atunci când șoapta ei nemotivată ieșea din necunoscut, din necontrolatul tău ins nedefinit, parcă participai la văzduh, la țarină, la lumină, la înmuguririle răchitei, și te aflai într-o rânduială de veșnicie dulce. Cum s-a pierdut acest contact, pe care preoția nu mai e în stare să-l apropie de omul de toate zilele?

Am cunoscut la mănăstire călugări tot atât de puri la șaptezeci de ani, cât erau alții de impuri la douăzeci și cinci. Fratele Petre fusese negustor la cântar și a plecat la schit cu o ineluctabilă chemare, lichidându-și marfa, împărțind prețul vânzării la săraci și trăind între icoane, sălcii și cântecele rugătoarelor clopote de la toacă. Era un april ca și azi. Se citea în chilii acatistul: „Bucură-te, Fecioară!“ și acatistul Mariei era un început de viață, un sfârșit de viață și viața în inocenta ei întregime.

Mi-aduc aminte de ieromonahul Damian, care făcuse de zintă un păcat complicat, o pancoșe din douăsprezece ouă, un crap la tava lui, adus cu lotca din eleșteul dintre ciucurii de trestii ai mănăstirii. Era un personaj de-o șchioapă, încins cu

o curea aspră, cu barba până la genunchi – deștept ca un șarpe, înțelept ca o carte veche cu copci, și bun, bun, ca un miel cărunt. Mă aștepta la o masă coborâtă pe trei picioare cât niște pantofi, cu două scăunele, dinaintea unui butoi mare de vin, tras în ulcele.

În ziua de 1 april toată mânăstirea mirosea a micșunele, toată valea era acoperită cu parfumul lor albăstrui.

Se vor mai redeschide vreodată violetele de atunci?

1947

MANIA DE A TAXA

Ziarul din Târgul-Jiu, am mai făcut pomenire de el, mi se trimite regulat și-mi ajunge din când în când. Ultimul exemplar sosit mai purta timbrul exagerat de zece lei. Numărul de ieri era francat cu o sută de lei.

Vasăzică, sporul anunțat era adevărat. El nu putea să fie observat la ziarele bucureștene, de circulație interioară, întrucât o înțelegere dintre administrațiile ziarelor și poștă face timbrul invizibil.

Metodele sunt echivalente; nici francate, nici nefrancate, foile nu ajung în timpul convenit la adresă. Am avut în seria scrisorilor invitații cu taxa expresă, nu știu de câte ori mai scumpă ca timbrul curent, primite la o săptămână după ce se petrecuse evenimentul la care eram chemat să particip. Metodele poștale autohtone te fac și de rușine în opinia personajelor măgulite să te așeze pe un fotoliu la o festivitate. Nu mai vreau să insist prea mult, că o scrisoare mi-a venit din Paris în șapte zile, pe când o alta făcuse o lună de drum din calea Dudești până-n sectorul meu. E și o pricină pentru care

am suprimat, în ce mă privește, toată corespondența. Cer scuze tuturor celor ce-mi scriu.

Dar parcă s-ar pune o alt fel de problemă. Trebuie să realizeze beneficii statul din colportarea scrisorilor și în special a presei? Chestiunea s-a discutat odinioară în străinătate, relativ la căile ferate, contribuabilul având dreptul prin impozitele lui la transportul gratuit. De ce nu i s-ar acorda același drept, divizat cu doi, abonatul și ziarul, pentru serviciile poștale? În definitiv, instalațiile sunt ale lui, ale contribuabilului, ale publicului, și funcționarii sunt plătiți de el în toată ierarhia. În bancnotele vărsate visteriei, se cuprinde și superbia dictatorului poștal, intercalat între interese, ca să le interpreteze.

O gratuitate totală poate că nu le-ar tihni dictatorilor de poștă și cale ferată, dar o plată simbolică destinată să recupereze pierderile din cheltuieli ar fi onestă și acceptabilă cu oarecare plăcere. O sută de lei, în opinia precupețului meu, știu că nu însemnează nimic, dar precupețul meu nu e om de stat, răspunzător de prestigiul abstract al monedei: o suveranitate. Cum s-ar putea califica ușurința cu care se depreciază rațiunea de stat? Noblețea nu-ți interzice să iscălești polițe și să te împrumuți și de la chelneri: datoria este să nu se vadă că te păreșește încrederea în singurul tău motiv de existență.

Pentru fiecă număr din „Gorjanul“, pe care mi-l trimite gratuit, domnul Jean Bărbulescu, directorul și proprietarul ziarului, trebuie să plătească, prin urmare, una sută de lei. Sunt scandalizat!

Cel puțin, gazeta din Târgul-Jiilor îmi aduce de astă dată știrea unui lucru puțin banal, Ioniță Ionescu a murit în vârstă de o sută trei ani, iar soția lui, Elena, în aceeași zi, la cincizeci și doi!

Trebuie să numiți pe nume. O viață e tot atât de importantă ca și opera de guvernământ, cu impozite și timbre.

VOCĂȚII

Viata e zilnic plină de mii de „subiecte“, pe alese, și o rubrică după modelul ziarului nostru, care publică un „cursiv“ cotidian la locul de față, apare aproape în fiecare gazetă. E un prilej pentru arătarea nivelului de sus, unde ziua trecătoare și mobilă are o fruntarie comună cu spațiul judecătii și reticentei. E un gen, inaugurat de alții înaintea noastră, *Carnet d'un sauvage. Propos d'un Parisien, Au jour le jour* etc., etc., anticamera ideilor generale.

Dar e și o problemă de „suflu“. Respirația unora ține până la etaj și a celorlalți durează ascendent, uneori, poate, până la constelații. Astmaticii și gâfâiții vor să urce și mai sus, cu înecăciuni între voință și putință. Când ne suiam o sută de alpiști înscriși pe Muntele Blanc (vreo patru mii două sute de metri) ajungeam în vârful gheții eterne numai vreo treizeci. La o mie de metri unii renunțau cu părere de rău. Sau, pe la două mii îi podidea sângele pe urechi, după ce începeau să se șteargă de sângele nasului de pe la o mie cinci sute. De câte ori unuia din caravana legată cu frânghie îi scăpau picioarele într-o viroagă de zăpadă și el dispărea din linia noastră până la creștet, se auzea o comandă. Câteva zeci de șolduri opintite înaintea și îndărătul lui smuceau de coardă și dispărutul venea la suprafață dintr-o bucată, ca o surpriză cu capac, aruncată de un resort. Dacă s-ar fi rupt funia, putredă într-un punct, camaradul se ducea până la fund.

În excursiile peniței redactorul pornește și rămâne singur. Dacă dă din colț în colț nu are cine să-l ajute și să-l scoale. Colțul e blestematul de subiect și colțul e gol. Ce ne facem, redactore? Voi alerga la cele câteva locuri comune ale inspirației absente și vom adapta unul, care a mai fost de multe ori adaptat, reluat și silit să dea din el ceva, ca un sifon consumat, apăsător pe coadă, încă în stare de reminiscență gazoasă. Suflu mic, un strănut.

De câte ori nu te-am surprins în forme și nume, dragă redactore, deficitar, maimuțărind în panica lipsei de obiect pe hingherul. Neavând ce judeca și gândi, căci de potentăți te ferești, bineînțeles, și te dorești inofensiv, te dai, din timp în timp, la câini. Te ții cu condeii după pribegii aceia cu ochii adânci, care se uită din răsântia mare ce drum să apuce. I-ai acuzat, i-ai luat de scurt, câteodată științific pentru Pasteur și Babeș, pentru virusul ipotetic al turbării, pe când în intimitatea secretă te căutai de un sifilis terțiar.

În ce casă te-ai născut? Ograda matale a fost pustie? Nu te-ai dus la școală însoțit de câinele prieten, nu știi că Ursu și Puica sunt cei mai buni tovarăși ai omului străin pe planetă? N-ai plâns la moartea nici unuia din câinii staului și al târlei, n-ai fost cu ei în pădure, n-ai trecut prin porumbiști și vii? Ai citit undeva de câine, dar nu l-ai cunoscut. Ce fel de liftă de român ai fi, dacă-l vorbești de rău?

M-am înțeles cu ciobanul meu flocos că de-o fi să te prindă vreodată prin ținutul nostru să-ți aducă dovezi, să te învețe cum se croiește o păreche de pantaloni, câinește, până la piele, până la sânge și dincolo de el, mai pe dinăuntru. Te aștept să-mi faci o vizită de admirator pisălog.

1947

LOVIREA LA PUNGĂ

În contradicție cu punctele de vedere fixe și infailibile după opinia celor pietrificați pe ele, realitățile știrbesc reveriile, uzează voința și dau îndreptățire reacțiilor de transformare.

S-a luat o măsură bine-venită, care nu fusese introdusă într-o legiferare niciodată, fiecare cărmuire îngrijindu-se de popularitatea obținută prin concesiile minore. Puteai foarte

bine să fi arestat, dacă răspândeai Constituția la sate, dacă lipeai un afiș sau țineai un discurs, dar aveai toată libertatea să taberi pe un adversar politic cu bâta. Erai dus pe sus și amendat când treceai drumul pe stânga, însă prinzând un hoț și încredințându-l forței politice, poliția îi da drumul numaidecât.

E o libertate romantică la uzul demagogiei și o libertate cuvenită demnității de om a cetățeanului, cum i se zice. De vreme ce nu costă nimic, s-a preferat mai întodeauna celei de-a doua, întâia. În momentele electorale se aduceau în câte o mahala vagoane de nisip și piatră pentru pardosirea unei ulițe de infern. A treia zi, după votarea din sector, materialele erau ridicate și transportate într-un sector, unde operația încă nu începuse. Câteodată, incuria și lenea le lăsau pe loc, neîntrebuințate și materialele dispăreau cu sacul și roaba, încet-încet, până ce nu mai rămânea nici urmă. Locuitorii se plâneau la primărie, și primăria îi primea cu surâsul caritabil al unei bunăvoințe. Primarul mai făcea o declarație despre marile lui intenții de viitor și emitea câteva principii. Deficitul pentru bugetul comunei se raporta pe anul următor, impozitele mai crescând o dată cu ce s-a furat, distrus sau uitat de un an de zile. Dar un puț părăsit, în care căzuseră oamenii noaptea, fără să mai iasă din el singuri și vii, a fost acoperit cu o scândură de-abia în zece ani. În canalul descoperit pentru aerisire și-au frânt picioarele caii pe socoteala sătenilor aducători de legume. Vaca unei sărmane femei, ucisă de o locomotivă, a căzut în spinarea ei. Direcția Generală, citindu-i jalba, a surâs. Ea surâdea și la jaful mesageriei, dar nu tolera o grevă în ateliere și trăgea cu pușca.

Măsura luată de curând privește automobilele. E regretabil, dar s-a vârat în sancțiuni o dogmă neglijată: răspunderea părinților. Dacă un copil dă cu pietre într-o mașină „Lincoln“, plătesc părinții. Metoda este bună. Ea trebuie însă generalizată și văzută pe latura exactă, adeseori copiii fiind însași părinții. Gunoaiile acumulate și lăsate ani de zile să putrezească în nasul

locuitorilor, cadavrele lepădate pe străzi și la vecini, lăturile și scursorile, ruperea gardurilor, prădarea pomilor, devastarea semănăturilor de zarzavat, puse acum în primăvară de unii și smulse de alții, sute și mii de pagube în aparență mărunte, conternpliate de pe un fotoliu capitonat, dar care se soldează, strânse laolaltă, cu o calamitate, trebuiesc de urgență atribuite unei competențe cu efect imediat: chitanța de amendă plătită pe loc unui însărcinat din mahala, ales dintre locuitorii gospodari. El poate să fie interesat cu atât la sută din amendă și să primească și să soluționeze pe calea chitanțierului plângerile verbale primite.

Dacă alt sistem de educație e inaplicabil, educația prin lovirea la pagubă pare să fie eficace.

1947

NODUL DIAVOLIEI

Dincoace de teatrul clasic, în care viciile sociale sunt prezintate în personajele clare, se străvede suferința virtuții și chinul la care-i supusă. Din mesianismul autorilor, hărțuiți și ei, în spirit mai ales, dar și în demnitatea palmuită, nedreptățiți, ofensați, puși în stare de gunoi uman s-a născut întodeauna nevoia unei literaturi de simetrie.

Triumful continuu al răului asupra binelui dă lumea îndărăt mereu și printr-un farmec diavolesc, ori de câte ori se apropie de o izbândă omul curat se vede întrecut, depășit, umilit și, la răstimpuri, murdărit. Socialmente, expresia acestei lupte mute nu se poate traduce la toată nevoia cu o revoluție și cu o echilibrare din nou a factorilor antagoniști, dar aspectul ei e permanent același, meritul e sufocat de tertipuri și abilități și silit să-și cerșească viața de la puterea nerușinării. Jignirea e universală și revolta, nepunându-se altfel, ia forma satirei.

În operele teatrale, ca și în roman, sunt îngropate adeseori dureri tăcute ale omului degradat de puțința avuțiilor provocatoare și absente de la elementara lor datorie. Ele dau posesorului sigur de sine o încredere de sfidare și o inconștientă, nemărginită de nici o pudoare.

E ceasul când intervine literatura. În limbajul ei, ea vorbește cu aceleași nuanțe și similitudini ca Iisus, Apostolul Pavel și Augustin. Mai lesne este cămillei să treacă prin urechea acului ca bogatului să intre în împărăția cerului. Împărăția începe de la ușa cu trepte de marmoră, în dosul căreia se răsfață ticăloșia biruitoare.

În teatrul clasic, principiile de continuă disoluție a speranțelor și idealurilor poartă nume acceptate prin durată, ca într-o mitologie, înfiripată pe încetul și cei sângerați la fiecare reprezentare nouă a unui clasic vechi nu mai simt biciul pornit din timpuri, atribuindu-l altor indivizi și altor împrejurări, care sunt totuși actuale. Ba, ei bat din palme, fără să vrea să știe că acum o mie, două mii de ani era vorba precis de ei, de cei de azi, nu numai de cei de atunci.

E de ajuns să reeditezi, ca scriitor contemporan, formula și problema în vorbirea actuală ca să te vezi asaltat de susceptibilități ambiante. Oameni, la care nici nu te-ai gândit, ies din indiferența și disprețul de odinioară fața de om și se mărturisesc indirect vinovați și condamnabili, intervin să renunți la o lucrare literară, în momentul afirmării ei. Căci imperiul făcătorilor de rele, descoperiți de la sine, trebuie să ție, trebuie să se eternizeze și când ai avut norocul să identifici o situație exact ești antrenat să alegi între adevăr și interes. Unul caută să se recunoască într-un personaj, altul într-o încrucișare de idei. Cât e de numeroasă specia viclesugului nu-ți dai seama până ce nu ți se șoptesc la ureche silabele cu care se corup conștiințele și se descuie lăzile de fier, devenite subit generoase și întodeauna prea târziu.

CITITORII ȘI PRESA

Curierul autorului tabletelor capătă caracterul unui instrument de măsurat mizeria și disperarea. Scrisorile se înmulțesc peste măsură și de unde câte un cititor, atins într-o susceptibilitate politică și foarte atent să rămâie anonim, îl lua la înjurături, acum, nefericitul i se plânge.

Stau dinaintea cutiei mele poștale cârduri de plicuri ca porumbieii, care vor să intre în columbar: le primesc pe toate, le desfac, le citesc cu un oftat dar mi-e cu neputință să răspund. Anvelopa, hârtia, timbrele, fără să mai socotesc elementul cel mai scump, timpul cheltuit în zadar și cu lectura, mi-ar ridica, pentru corespondenții mei, bugetul la un total peste puterile unui zgârie-brânză de redactor. Unii din cititori, cei mai tineri și cu care aș dori să stau individual de vorbă, în scris, – despre îndrumările literare cerute, îmi sunt cu totul aproape de suflet și-mi pare rău că mesagiile lor de încredere și speranță zac pe masa mea de lucru sterile. Aceștia cu deosebire le adresez aci scuzele necesare.

Trebuie să fie neînchipuit de mare strâmtoarea, dacă bunii mei cititori îmi atribuiesc toate compentințele închipuite. Ei mai cred, probabil, că presa are trecere și o putere, despre care s-a glumit odinioară că ar fi fost în stat cea de a patra. Starea lamentabilă a ziarului de azi, aproape interzis, ca o fărădelege comisă cu condeiu, o arată prețul în creștere continuă a unei foi și, ceea ce nu știu cititorii, scufundat fiecare din ei în propria lui mizerie, amenințarea zilnic mai acută a readactorilor concediați.

Ei au familie, încrezători în vechiul sfat biblic că omul nu trebuie să fie singur și fără răspunderi – și după garanția indirectă a Evangheliei, că păsările cerului nici nu seamănă, nici nu culeg, Domnul îngrijindu-se ca și de crinii câmpului pentru ele. Asemenea asigurări optimiste erau pe vremea

carului cu boi și a pătulelor îmbelșugate, când starea de rob era preferabilă stărilor de stăpân de azi.

Trei, patru ziare sunt în preziua ultimului lor număr de apariție cernită, cu chenarul negru împrejur. Altele vor pieri la rîndul lor. Se va așterne peste presă cimitirul dorit de oamenii care dau problemelor de viață, necuprinse de sinceritatea minții și de imperativul datoriei, soluția morții.

Indiferent de opiniile lui adevărate sau semuite, un ziar reprezintă foamea, răbdarea și descurajarea a sute de oameni, femei, copii și bărbați, reduși în energiile lor de rezistență la sfert. Anii de război, de calamități, de incapacitate și prostie înfumurată, cu cortegiul lor de cărji și coșciuge fantome și cu stolul de epidemii după ele, ca niște fluturi, au secat vloga scriitorului deopotrivă cu măduva cititorilor, care vin la presa derizorie și deșartă ca la un refugiu amăgitor.

1947

CORESPONDEȚA

Un domn doctor îmi scrie din Craiova o epistolă interesantă plină de tot felul de timbre, pe care n-am mijloc să i le restitui fără să mă coste mai mult. Cu toate timbrele de dus și întors amabilul meu corespondent din capitala Oltenia a cheltuit șase mii de lei, prețul unei case sau a unei moșii de acum patruzeci de ani.

L-a interesat o tableță în care fusese vorba de vindecările unui prieten al meu, fost monah, dintr-o regiune unde-și cultivă albinele și via. În lipsă de medici, răbărâți cei mai mulți în București (un total de patru mii), orașul unde, mâncându-se mai gras, intestinele, stomacul și duodenul oferă domnilor doctori un câmp aurifer mai comod, sătenii se caută cu babele, și când babele se încurcă în diagnostic, aleargă la Haralambie.

Diagnosticul pare să fie adevărata cheie a medicinei, remediile fiind cunoscute de ajuns.

La premiera *Seringii*, un tânăr medic, din categoria științei, care nu face din doctorat țigheea, mi-a povestit cazul unei femei, căutată de un neuro-chirurg din Iași, candidat actual la o catedră universitară. O durea pe clientă capul, și medicul chirurg i-a deschis craniul în latura stângă, ca să-i extragă o tumoare a creierului prezumată. Asemenea operație durează cinci ore la o temperatură de cincizeci de grade. Chirurgul n-a găsit nimic. I-a cusut și i-a lipit țeasta la loc, clienta, dintr-o fericită întâmplare, aproape s-a vindecat în două luni, când eminentul viitor profesor i-a spus că tumoarea trebuie căutată în cealaltă parte a creierului, în dreapta; ceea ce implica o a doua deschidere a capului.

Bolnava, înainte de operație, s-a mai dat în vorbă cu omul de serviciu al sălii de chirurgie, un fel de neamț. El învățase fără carte și diplomă, ca un vulgar autodidact, din practică, intuiția medicală și o sumedenie de medicină. A luat bolnava deoparte și i-a dat o doză de santonină. Bolnava a făcut, cum se spune în estetica terapeutică, o serie de limbrici frumoși, s-a simțit foarte bine, i-a trecut capul și a scăpat de tumoare.

Vasăzică, monahul are ceea ce lipsește savanților cu pergamente și decorații.

Dar ce-mi scrie domnul doctor de la Craiova? Întâi, că părintele Haralambie să-și adune rețetele într-o broșură – ceea ce nu e, desigur, rău. Al doilea, nu mai e medicină, e viticultură și apicultură. Doctorul ar vrea niște coarde de viță ca să le planteze, și niște stupi, să înceapă o prisacă... Ce m-a descurajat e că vrea să cumpere și câteva kilograme de miere și că n-am un borcan de asemenea substanță, ca să i-l trimit. Stupii mei sunt goi, în coșar.

Concluzia e dramatică : în 1947 județul Dolj, fostul grâнар al României vechi (32 de județe), nu mai are din grădinile lui

de mare abundență o lingură de miere, nici un butuc de vie și nici un buduroi.

Îi răspund doctorului că viile lui Haralambie s-au uscat și au degerat, că grâul și orzul lui n-au mai răsărit, că albinele i-au murit... Ce să fac cu timbrele?

Hic jacet lepus, domnule doctor!

1947

MEDICINĂ PRACTICĂ

Cititorii sănătoși își aduc aminte, poate, că m-am oprit câteodată la mormântul doctorului Grigoriu-Argeș, ca dinaintea unui fost mare vindecător. Îi eram și-i sunt și-i voi rămâne todeauna dator. Osândit de medicina oficială și atunci când mai aveam de trăit câteva zile, redus după un an de „tratament“ în stare de larvă, neuitatul meu medic mi-a dat până una alta, iată, încă nouă ani de trăit.

Personal, viața mea nu mă interesa peste măsură de mult. Trebuia însă imperativ prelungită pentru a nu se dezechilibra viața acelor a căror răspundere mă chinuia. Se știe ce se alege de copiii nevârșnici ai unui scriitor dispărut la netimp. Ești contemporan numai când nu-ți cade din mână condeiul, cât îți aperi sălașul vigilant, și cât inspiri, dacă nu teamă, cel puțin rușine. Prăpastia pândește, ușile se închid.

Cititorii bolnavi își amintesc și ei de nenumeroasele scrisori ce mi-au trimis, de tragicele lor apeluri la telefon. Câtă vreme doctorul Grigoriu avea o adresă i-am îndrumat cu dragă inimă pe toți și le-am pregătit celor cu mijloace puține o primire în camera de consultații a medicului, împăcată cu lipsa și cu demnitatea stingherită a omului constrâns la așteptarea gratuității obligatorii. Mai târziu nu le-am mai putut fi de nici un folos. Le indicam un cavou dintr-un drum sucit, din cimitir.

Mulți m-au întrebat dacă medicul defunct nu și-a lăsat formula medicamentului secret, utilizat cu atâta succes în șaisprezece mii de cazuri vindecate, ale căror dovezi precise le-am avut în mână. Formula fusese un timp depusă la o bancă din Londra, apoi retrasă. Ministerul Sănătății urmând tratative cu medicul ca să-și asigure proprietatea formulei pentru stat (ceea ce ar fi asigurat statului și o valută bună din răspândirea medicamentului monopolizat, în străinătate) a fost împiedicat să izbutească, de comisiile și paracomisiile, în care se concentrase ura sălbatică profesională.

Singur codexul german putuse să creeze un Neuro-Yatren, oarecum echivalent, dar obținerea acestui leac, supus unui *modus operandi* foarte delicat, era cu neputință de căpătat în război și mai ales după război. După indicațiile primite de unii pacienți în stare să plătească orișicât, medicamentul nu a putut fi găsit după ocuparea Reichului în nici una din cele patru zone. Se pare că și uzina seriei de yatrene, puse în farmacii și exportate, a dispărut.

Îmi vine știrea că formula aflată în posesia moștenitorilor medicului, dimpreună cu materiile prime de fabricație, a fost luată asupra-și de un medic neintimidat de campania concurenței și că medicul stă la dispoziția bolnavilor din clasa reumaticilor, cu plată pentru cei cu dare de mână și creștinește pentru cei dovediți într-adevăr meritorii pentru serviciul de milostenie practicat de medicul decedat. Prepararea medicamentului și folajul sunt date în seama experimentatei asistente a doctorului Grigoriu.

Nu cunosc nici personal, nici din reputație pe domnul doctor N. Vasilescu, succesorul doctorului Grigoriu-Argeș. Mi s-a spus că locuiește în str. Vasile Boerescu, 8, și că are telefonul 3 73 02.

Sper că după cele de mai sus, cititorii bolnavi de nevrită și polinevrită se vor adresa direct acolo unde trebuiește.

ION MINULESCU

În joia Paștelui, acum trei ani, poetul Minulescu, a trecut din București în Cosmos: cred că expresia prin evitarea cuvintelor uzate nu i-ar fi displăcut. La biserica Sfântului Elefterie, s-a slujit azi, după datină, o slujbă, iar pe casa din parcul Cotroceni a poetului, placa de piatră intercalată în zid, a fost, probabil, stropită cu aghiazmă. E mormântul lui cel mai adevărat, o prelungire a căminului în care a trăit.

Cine nu-și aduce aminte figura lui Minulescu, după ce nu mai este, și vocea lui, după ce a tăcut? Expansiv, generos, și sonor, persoana harpistului pe coardele în surdina era una din cele mai caracteristice și mai interesante din mișcarea odinioară impetuoasă și frământată, a orașului din centru în care boema și mondenitatea trăiau paralele cu cafeneaua, cu teatrul, cu bursa și cu hipodromul. Minulescu arbora întodeauna un fular nou, bariolat, un pardesiu de croială exotică, o pălărie, o încălțăminte londoneză și niște mânusi de contrast – și știa să le poarte, și toate-i veneau bine, ca unui bărbat de gust și într-adevăr frumos, a cărui frumusețe francă și masivă era mai cu seamă inteligentă.

Făcând parte dintr-altă constelație socială decât a lui, nu pot să spui că am avut cu el alt conflict decât are Capricornul cu Lyra. N-am avut acele aderențe de ambianță pe care le cultivă prietenii și înrudirile apropiate, dar am fost atras de politerea lui caldă, de genul lui de omenie civilizată, de un fel de camaraderie particular. În ultimii lui ani de viață ne-am văzut o singură dată, la o conferință, la Ateneu. Minulescu a citit o poemă: doi bătrâni, ca două jucării stricate, cu un succes de public extraordinar. Aș voi să audă și acum, el, căruia ovatiile îi plăceau ca unui mare actor și compozitor, să le audă din mormânt (ce vorbă urâtă!) aplauzele furtunoase din sală. Se spune în fizica eterului că toate glasurile și sunetele, odată rostite, nu mai dispar și că plutesc în eternitate: pentru

mângâierea poetului, că nu mai locuiește planeta unde literatura era ademenitoare, și havana bună, și ceașca de cafea succulentă, aș vrea ca însuflețirea de continuă primăvară a personalității lui să se întâlnească, pasăre inefabilă, cu ele.

N-aș putea să ascund că de Ion Minulescu mă animă și o simpatie regională... Poetul era oltean, din Slatina. Pentru tot ce-i oltenesc am o slăbiciune congenitală. De-abia ieșiți din precupeție, juveții de peste Olt, deștepți, îndrăciți și independenți, au dat dovezi de sensibilitate inedite și o scriptură renovatoare, îmi convine să cred, de cea mai originală calitate.

Oltenii-s felibrii valahi și Minulescu e Mistralul lor. Lăutari de la Jii, struniți-vă viorile și cântați! Poetul nu a murit.

1947

LITERELE

Cel mai curat, mai simplu și mai clar alfabet de tipar e latin. E și cel mai estetic din câte sunt și au fost. Latinii au mărturisit în civilizația lor, încă prezentă și influentă în popoarele urmașe sau de origine romană, o limpezime manifestată în tot ce au gândit și realizat.

Ce literă poate să fie mai elegantă ca majuscula lor monumentală? Literele A, V, M, N, I, F, H, L, E, T, X, Z în categoria liniei drepte, și C, G, O, S, B, D, J, K, între curbe, ori aliate cu verticale, sunt adevărat rezultate de sinteză.

Fără să intrăm în terminologia zețarului, obscură pentru cititorul, nehotărât între elzevir, garamont, cicero, șmale, petit, cursive, aldine, litera cea mai frumoasă a tiparului, rotundă, clasică, plină și fină totodată, obișnuită curent în imprimăria engleză și americană, s-a inspirat din alfabetul latin. Întâiul model, creat de rafinamentul francez, a rămas intact și nu a putut să fie niciodată depășit. Edițiile mari franțuzești, influențate un timp

de spiritul de caricatură al fabricației de litere germană, sunt unanim prezentate, coperta cu capitalele latine, și textul interior cu caracterele adecuate. O pagină trebuie să fie țesută ca o broderie de mătase, și francezul știe să facă urzeala ca un păianjen.

O încercare de stil, pornită acum vreo patruzeci de ani din Berlin și aplicată de la arhitectură până la litera tipografică și clișeu, pe toate obiectele uzate, a dominat mobilierul și estetica, sub numele „secession“, mai mulți ani de zile, cu o grosolanie de gust nemaîntâlnită. Toate liniile drepte se încovoiau oblic, unghiurile eliminate se rezolvau într-un motiv de fantezie întodeauna paralic. Sfârșită în ridicul, încercarea s-a ivit și la noi în așa-zisa stilizare a literei latine cu accesorii luate din chirilic. Un moment s-a putut crede, printr-o funestă eroare, că izmenind linia și încrucșarea ei, acest hibrid de concepție proastă, rămas în tipografie până în ziua de azi, poate constitui un „stil românesc“. Când lipsește inteligența geniului și a invenției, mediocritatea se crede creatoare stricând armoniile și echilibrul.

În această privință trăim actualmente o epocă de sterilitate grafică semnificativă, demonstrată cu fiecă nouă copertă hidoasă de carte. Absența personalității încăierată cu simțul măsurii înmulțesc pe zi ce trece nonsensurile ilustrative, acceptate de editori improvizați. Formele nu mai au noimă, linia parazitează, punctul crește peste măsură, ca să acopere nulul, literele au ajuns indescifrabile, mutate unele într-altele, cu o încăpățănare de a se demonstra, odată cu lipsa de orice talent, lipsa elementarei inteligențe.

1947

EMIL BOTTA

Ar fi normal ca pictorii, muzicanții, romancierii și poeții să nu-și publice opiniile despre pictori, muzicanți, romancieri

și poeți. E logic. Comentariul, venit să sporească sau să micșoreze valoarea unui confrate, e un lucru delicat și camaraderia cu cei de o categorie cu tine exclude cu deosebire mitocănia. Aprecierea cu vocea condeifului a unei opere aparține criticilor, a căror prezență într-ale presei e aici la locul ei și necesară, măcar ca să țină la zi repertoriul mișcării artistice și literare. Știu că o critică nu e mulțumită cu acest rol bibliografic, foarte util ținerii de minte. Ea năzuie să dea sentințe definitive în rolul, nițel pedant, de magistratură și uneori, când ambițiile personale depășesc calitatea personală, să determine curente și să provoace o artă dirijată: dogmatica atrage pe orice popă, care nu poate fi profet. Dacă e și un artist, criticului i se cuvine dimpotrivă orice întreprindere, fără discuție și suspiciune – numai că el e tras de două forțe contrarii, anulate în paralelogramul mecanic una pe alta.

Mărturisesc că sunt contrariat în ignoranța mea că aflu atât de târziu de prezența între noi a unui poet ignorat: Emil Botta, foarte aplaudat pe scenă ca actor și totalmente neștiut ca poet. Credeam vag, oarecum, că domnul Botta „scrie”. Bănuiam că la o substanță de interpretare ca a lui ar corespunde aceeași substanță, aceeași argilă, din care se pot plămădi, ca în ziua cea de a șasea, și păpuși de cortină și jocuri de ceață în umbră. Dar substanța asta ne cam păcălește: ici se întărește într-un relief și dincolo curge.

Piesa, la care am lucrat împreună în ultimul timp, a avut cincizeci și șase de repetiții. Am cunoscut colegialitatea și elanul serios al actorilor și al directorului de scenă, colaborarea ne-a apropiat, ne-a suprapus, ne-a împletit pâraiele. Sfârșesc prin a profesa un respect adevărat față de torturații expresiei teatrale. Pentru a putea să ajung aci, mi-au trebuit, spre rușinea mea, peste cincizeci de ani de viață, falsificate de noțiuni primite de-a gata. L-am văzut pe Emil Botta precizând exact cu timbrul sensul cuvântului central și înțelesul unei fraze cu arabesc, trăind cu inteligența, cu inima și cu presimțirea gradele suitoare

și pe coborâș ale unei idei, pe care știe să o desfacă ca un evantaliu, pe jumătate, pe sfert sau pe arcul întreg.

El trăiește, gândind, mutând minutarele interioare ale intenției, după bătaie. Un mare actor!

Între două scene, mi-a strecurat cartea lui de versuri *Pe-o gură de rai*. L-am încercat numaidecât, despicându-i volumul unde a voit foaia să se deschidă, în obscuritatea sălii.

Am căzut peste versurile următoare:

„Verba Volant. Delicata, fluida, fugara tristețe – Aduce o soaptă: Nu-mi pasă... Și vântul o vinde pădurii semețe.– Cuvintele zboară! Ce-mi pasă!

Mierle și grauri, sturzi, ciocănitore – Cu toți și toate murmură. Nu-mi pasă! – Infame voci, Crăiese, Bocitoare – Ciudate, câte-n lună și în soare. – De verva lor pădurea-i plină rasă.

Mult am să râd. Las râsul să mă-nghețe – Pân' moartea vine, moartea rea, hidoasă. – Acuma să te văd, fugara mea tristețe – Nu-ți pasă nici acuma, tot nu-ți pasă?“

Un mare poet!

Volumul are o sută șaiszeci de pagini. Paleta e diversă. Lumea poetului e o lume a lui. Vocabularul, de dură energie ardelenescă, e rafinat prin justă și eleganța prezență, fin orchestrată, a neologismului adecvat.

Tresăriri de virginități cu vălurile albe, ale celei dintâi împărtășiri. Orga respiră parcă, uneori dintr-un străfund, cu un accent. François Villon. Emil Botta nu seamănă cu nici un poet și nu se asemuiește cu nici unul. E tot ce trebuie unui descălecător. Uite-l, se duce drept spre Luceafăr, pe o spinare de zimbru.

Cunosc poetul numai de două zile.

UN AN

Despletit de păinjenișul dimprejurul lui, condeiuul dă trei sute șazeci de fire spirale, zi după zi, adunate pe lungime, ca pe fus și, de Paști, îți cureți penița și tocul pentru o altă nouă depănare de caier.

A trecut un an fără să-l bagi de seamă. Iată din nou liliacul legănându-și înflorit, panașele violete, și paharele galbene și roșii pe tulpina verticală a tulipei. Ne descântă zborul șovăitor al unei albine, nehotărâtă în care să intre.

Cele două ciocănitore ale grădinii s-au făcut șase peștițe. Iată familia întreagă tăbărâtă cu ciocul ca un stilet pe coaja unui copac, țipând de foame. Ele nu vor să mănânce de-a gata, printre găini, firimiturile gospodăriei, și refuză să se domesticească, dar gerul cumplit al iernii trecute a stârpic furnicile și omizile cuibărite în subsuorile arborilor cocoșați.

Un ied alb necăjește capra roșie din drumul către casă. Îi sare pe dinainte, dansează, o zbughește, se întoarce. E personajul vesel, șolțic și naiv al peizajului dintre grădini.

– Putem sta puțin de vorbă pe șoptite? că suntem singuri. Ce-ai făcut un an de zile? Ți-ai împlinit oare toată datoria între o Răstignire și alta?

– Ce datorie ar putea să aibă un zmângălitore de hârtie? Foaia e albă, cereneala e neagră, gândul e cenușiu și de multe ori pana scrie cu țărănă.

– Ai scris în fiecare zi...

– E adevărat, câte puțin.

– De câte ori ai mințit în trei sute șazeci de zile? De câte ori te-ai prefăcut?

– Eu? Niciodată! Aș admite că poate m-aș fi înșelat.

– N-ai avut invidie, dușmănie, lăcomie?

– Nu cunosc. Le sufăr de la alții.

– Ai ajutat pe nevoiașul de suflet, rămas fără nădejde?

– După puterile mele puține. Încerc în toată ziua să scot din hârtie un ghiocel, dar el nu încolțește întodeauna. Răsare și câte o urzică...

– Îți cercetezi cugetul din timp în timp?

– În fiecare seară, îngere, înainte de culcare, trebuie să mă împac cu mine, cu oamenii și cu steaua de deasupra casei. Ca să merit odihnă și ziua de mâine. Dacă am căzut fără voie în păcatul mândriei și al desfrânării de sine, mă pedepsesc. Nu mai desfac așternutul o săptămână, și priveghez.

1947

MEDICINĂ

O să mă văd silit să înființez o rubrică a medicinei, mult mai interesantă decât o rubrică literară. Medicii îmi scriu din ce în ce mai des.

O ultimă scrisoare, semnată de „Un grup de medici“, îmi impune să iau cunoștință de dorința unui alt grup din provincie, ca examenul de clasificare de medici primari, de specialitate, fixat pentru ziua de 1 aprilie, să se amâne pentru septembrie sau octombrie. Motivul: criza alimentară, care, speră acești domni doctori, grupați în categorii, până atunci să se amelioreze.

Argumentul e specios. Doctorii care cer amânarea au datoria să precizeze după cotele unui mercurial personal. Adică la câți lei oul de găină, kilogramul de ceapă, pachetul de țigări și cutia de chibrituri se potrivește mai bine titlul de medic primar. Se poate alege termenul pe criteriile de piață.

Grupul de medici care mi se adresează dorește însă insistent să se ție neapărat concursul acum? Medicii acestui grup plătesc și ei mălaiul, carnea de miel și stufatul cu același preț ca medicii grupului cu argumentul.

Aceștia au mai produs argumente de aceeași calitate și au mai obținut câteva amânări; în iulie-august 1946 din pricina căldurilor prea mari (le lipseau limonada și spritul la gheață); în decembrie 1946 din cauza frigului, a greutăților de transport și de locuință. Le lipseau o blană de *breischwant* și o locomotivă personală. Doctorul în medicină fără concurs fiind nevoit, ca și clientela, să trăiască întodeauna într-un anotimp, amânările se pot cere, după calendar și meteorologie, la nesfârșit. Când plouă, când ninge, când bate vântul, când doftorul nu are galoși.

Se vede cât de colo că alte interese, mai serioase și mai profunde îi determină pe domnii doctori să se ferească de examen: incapacitatea. Mulți din membrii grupului, înzestrați cu atâtea sensibilități variate, ocupă posturi de medici primari fără calificare și țin să-și prelungească situația, trăgând toate îndatoririle profesionale la fit, și ceea ce e mai grav, jucându-se cu sănătatea publică, fără nici o pregătire. Poate că e de necrezut că medicii interniști s-au putut improviza chirurghi. Totuși e perfect exact.

Cum să nu fugă ei de proba majoră a unui concurs?

Dacă pân-acuma viața a stat la discreția medicilor aventurieri, care strică prestigiul meritat al medicilor adevărați, împrejurarea prinde să se schimbe.

Vom începe să intrăm și prin spitale și sanatorii, unde cauza sănătății are apărători, între medici, hotărâți.

1947

ZDRENȚE

Într-un moment al orgoliului evolutiv n-a mai fost nimeni mulțumit cu ce fusese el mai înainte și cu ceea ce continuă totuși să rămâie după etichetele schimbate. Numindu-se

bucătăria artă culinară, bucătarul a luat titlul de șef, chelnerul s-a schimbat în ospătar, rândușul în personal, patronul a devenit director, taraful orchestră și cârciuma local sau bodegă. Lumea intră în aristocrație.

Primarii, nemulțumiți să mai poarte un titlu cu baston și șoșoni, au adoptat un altul cu pintenii și teacă, târâtă în civil, făcându-se Primari Generali, paralel cu ridicarea Cișmigiului la rangul de Municipiu. În pas gimnastic totul s-a transformat. Părul tuns la piele s-a intelectualizat ajungând la frizură; traista și sacul sunt în ghiozdan și servietă, capilura feminină a dat în „permanent“, buza zgâită e roșie până la nas, pantoful e ortopedic, și călcâiul gol s-a încăputat în ciorapul de sticlă. Domnișoara e tehnicoloră. Că n-are bani și săpun e altceva.

Cerșetorii, săracii! rămân ce erau, cerșetori, și rândurile lor se îngroașe cu concurenții declasați din alte profesii, fără să le rănească amorul-propriu, numele categoriei. Municipiul Primarilor Generali și al Generalilor Primari pare satisfăcut de spectacolul ultimei clase sociale, care înmulțindu-se săptămânal tinde să înlocuiască treptat populația stratificată cu o elită nomadă. După vânzarea și a celei din urmă saltele nu-i mai rămâne omului, care și-a plătit ultima scadență de chirias, expirată în ajun, decât să se reinstaleze. Lângă o movilă de gunoi a Comunei el întinde mâna, fericit dacă viața lui anterioară l-a înzestrat cu o infirmitate. O paralizie a ochiului sau a gambei reprezintă orșicum un mic capital în ținutul lui Chior-Împărat.

Le-am creionat cititorilor noștri, acum câtva timp, silueta unei foste cucoane din București. Doamna cerșea pe Calea Victoriei îngânând cu accent parizian o mulțumire pe francezește: *Oh! Monsieur... Merci Monsieur... Vous êtes bien bon...*

Cucoanele în vârstă s-au înmulțit. Faza cea mai dificilă este a incubației tranzitorii. Te întâlnești cu doamne și cu domni încă neînvățați la întinderea mâinii, cu care altădată au poruncit și au dat de pomană. Au în ținuta lor o reticență și

în căutătură o disperare evidentă. Au venit hotărâți să ceară și nu îndrăznesc. Nimicul acela enorm, al conștiinței, nu le permite să facă gestul decisiv. Poate că mâine, poate că marți, poate că miercuri... Stau și așteaptă. Ce or fi așteptând? Sunt ca niște petice aninate pe un zid rămase dintr-un afiș de spectacol mai vechi, pe zdreanța căruia sfâșiată se mai poate citi, legănată de vânt, litera E din *Carmen* sau A din *Traviata*.

1947

CÂND N-AM CE FACE

O scrisoare din Turnul Severin, semnată de domnul Constant Răutu, director al revistei „Provincia“, îmi aduce următorul text:

„Mult stimat domnule A.,

Vă trimit alăturat plicul și conținutul lui – o poezie – primite ca din partea dumneavoastră zilele trecute.

Neîncrederea în tot ce primim ne face să ne permitem a vă deranja. Mulți tineri neserioși își pierd vremea cu farse. Dacă eventual este a dumneavoastră vă rog să ne iertați de lipsa de încredere ce am avut la primirea ei.

Am fi foarte bucuroși dacă dumneavoastră ne-ați onora cu una din poeziile dumneavoastră inedite sau cu orice fel de producție literară.“

În ignoranța mea obișnuită nu cunosc pe domnul Răutu, dar datorită faptului că se lipsește la fiecare număr al revistei domniei sale de un exemplar și de costul francaturii, ca să mi-l trimită, mi l-a recomandat. Țin să-i mulțumesc.

Inițiativele literare provinciale, libere de alte preocupări, dilată cercul de selecționare și orișunde apar stârnesc o undă de interes public și, din provincie în provincie, pot împânzi

țara cu o urzeală de candelă și împrumută mizerului cotidian o noblețe. Măcar împrejurarea colaborării dintre penelă și tipografiile locale e dătătoare de o atmosferă. Apoi, Oltenia merită cât și capitala, lipsită de reviste nestandardizate, cel puțin o publicație de mărturie. Ba mi-a făcut și o plăcere comparativă revista domnului Răutu, că domnia sa izbuteste să aibă la Severin o publicație personală, care mie, unuia, la București, mi s-a refuzat. Mă cheamă ca nelumea.

N-aș dori să vexez sensibilitatea revistei severinene și precizia intuițiilor ei la substanță și autenticitate, dar oarecum, din punctul ei de vedere, posibilitatea unei confuzii atât de bizare consternează. Trimiterea pentru verificare a unui manuscris, evident tendențios și vulgar ironic, ar putea să justifice farsa și încrederea limitată în spiritul de discernământ obligatoriu al unei reviste, destul de sigură de sine pentru a emite principii, a da directive estetice și a exercita controlul literar al unei epoci, mai ales atunci când contrastul e grosolan.

Îmi pare nespus de rău, mai ales că această corespondență a unui șoltic cu „Provincia“ și a revistei cu subsemnatul a costat așa de mult, în deșert: opt mii de lei. Nu știu cine spunea că nu se mai găsește numerar. Dar mai spunea parcă cineva ceva că ne pierdem vremea și viața învârtindu-ne, ca bacteriile într-un centimetru cub de univers.

1947

MAREA RUȘINE, MAREA PROBLEMĂ

Bieții câini nici nu bănuiesc cât sunt în stare să inspire pe ingrații gazetari. Dezgustul lor de genul scribend nu i-ar mai lăsa să dea din coadă nici la trecătorii care, pe Calea Victoriei, le surâd. De câte ori talentul cotidian își pierde combustibilul

sunt de vină câinii. Redactorul tabără pe ei cu condeiu, manifestând o nobilă vocație municipală. Împiedecat să se bată cu miniștrii, confratele se găsește satisfăcut să prefere o luptă, firește prudentă, de la mare distanță, cu Grivei. Un câine absent nu e periculos ca un personaj oficial dintr-un biurou cu zece telefoane, care te dă în judecată dacă-ți potrivești fabula prost, pentru delictul de cacofonie.

Dragă Grivei, la injuriile vieții, care te prigonesc din sat în sat și din județ în capitală, la lătratul dulăilor sedentari, pe unde treci, la mizerie, la pribegie, la purici, se adaugă confratele meu ziaristul. Iată, citește și tu un ultim ultimatum: „Pentru un oraș ca Bucureștii cu pretenții de mare metropolă, e rușine ca să vezi, în plină zi, câini dormind lângă «Capșa» sau Cercul Militar. Aceste animale, care poartă și răspândesc diferite boli infecțioase, au devenit un mare pericol pentru sănătatea publică.“

O să-mi spui, câine dragă, că după Manualul de Stil și Compoziție al fostului nostru profesor de limba română, Manoliu, autorul e nițeluș cam analfabet. Dar o să greșești, căci vezi tu, Grivei, tu ești un animal, pe când el, autorul, e o persoană. E un intelectual, un distins. Tu-i primejduiești sănătatea – cu boli „diferite“ și infecțioase!

Oamenii din București nici nu-ți închipui tu câtu-s de sănătoși la fizic și moral. Trei mii de medici înscriși, tot atâția popi, câteva academii și partide politice le supraveghează de aproape perfecta funcționare a măruntaielor, de sus până jos.

Intelectualul din București e un model, Grivei, un delicat, un estetic. El are o inimă pură, un oraș încântător, curat ca un pahar. I-auzi să dormi tu lângă „Capșa“, catedrala demnității culturale! Păi se poate? Sau lângă Cercul Militar, aristocraticul bâlci cu vicleim, de cinematografe, teatre și semințe de dovleac! Nu te duceai și tu mai încolo, să nu te vadă ochiul Domnului Ziarist?

Ce rușine! E singura rușine ce ne-a mai rămas, Grivei. Cu celelalte rușini ne-am aranjat. Trebuie să știi că noi, gazetarii, scriitorii, suntem extrem de simțitori la partea asta, a rușinii și a nerușinării. Am trecut prin multe, am tolerat și oameni și regimuri. Ca să ne păstrăm intactă conștiința, am suferit să trecem de la unii la alții, de la unele la altele și înapoi, și în zigzag, și de-a valma, în pas alergător. Am zis și noi, aproximativ pe francezește *Tout est perdu sauf l'honneur*, ca regele ăla, și am primit, acoperiți de un prestigiu secret, normative, cenzură și gologani. Și când vreunul din noi era băgat la beci și surghiunit tăceam chitic, ba îl mai și insultam. Arătând printre suspine și lacrimi că suntem de aceeași părere cu el, colaboram la deportarea lui. Fiindcă, Grivei, noi suntem numai pe față contra, în fond fiind contra-pentru și pentru-contra.

Însă superioritatea noastră este că îndurăm, că argumentăm, că motivăm și cădem după fiecare epocă în picioare, vai de picioarele noastre, nu ne tolănim ca tine, la „Capșa“, la Cercul Militar, ziua namiaza mare; noi facem toate celea cu decență, la umbră.

Rușinea câinilor ne excedează. E prea mult! Pe asta nu o mai putem tolera. Domnule primar general, dați-le hapuri, distribuiți-le chiftele, otrăviți-i, reînființați instituția hingherilor, șbilțul public și groapa de câini de la Ecarisaj!

E marea noastră problemă națională!

1947

BOGDAN-PITEȘTI

Mi-aș permite să mă reproduc. *Une fois n'est pas coutume.*

În revista „Lumină și culoare“, pe luna mai 1946, acum un an, consacrată lui Ștefan Luchian, mi s-a publicat un articol,

din care, comemorativ, scot următoarele rânduri, raportate la un moment cu cincizeci de ani înapoi.

„Apartamentul din Brezoianu era al lui Alexandru Bogdan-Pitești. El trebuie neapărat citat. Influența lui asupra unei epoci de creatori și cu deosebire asupra lui Luchian, pribeag, întristat, decepționat, cu încrederea în chemarea lui sfărâmată, a fost, în clipa crucială, decisivă. Bogdan e animatorul lui și acela care i-a pus, pe o frunte zvâcnită de febră, o răcoare de nimb. Pictura românească n-ar fi avut un Luchian fără un Bogdan-Pitești.

Naufragiat în capitală, expulzat din Paris, cu un cazier încărcat, dar cu o avere părintească, a bătrânului Costache Bogdan, însemnată notabilitate din Pitești, și a frumoasei doamne Domnica Balotă, Bogdan s-a luat de o treabă cu totul anacronică și puerilă. A pus la îndemâna pictorilor, și mai buni și mai mediocri și, în definitiv a oricărui voluntar de pe stradă, vizitat de un gărgăune, o încăpere ca o clasă de studiu, confortabilă, bine luminată, culori din belșug, materiale scumpe, șevaleuri, șasie, pânză, cartoane, modele. Mesele de la „Șapte șvabi“, servite cu imense cotlete gospodărești pe varză suculentă, cu bere, ajunseseră, pe cheltuiala lui Bogdan, cotidiene.

Cu droaia lui de pictori, Bogdan a deschis o expoziție revoluționară peste drum de Ateneu, unde tronau idolii neutri ai artei de scapeți, oficială, dirijată de emfaza și suficiența humoristică a unui oarecare Stăncescu. La „Pictorii independenți“ a debutat și Brâncuși, cu strania lui *Cumintenia Pământului*. Brâncuși spăla vasele la restaurantul «Oswald» din strada Câmpineanu.“

La 25 aprilie se împlinesc douăzeci și cinci de ani de la moartea omului excepțional, care s-a numit Alexandru Bogdan-Pitești, excepțional pe toate dimensiunile lui excepționale, după pravila comună, contradictorii: și bune și foarte rele. Natură dinamică și de acțiune, el n-a avut răgazul singurătății necesare unei opere literare, dar energiile, marea

lui dărnicie, un optimism imens și o camaraderie unică au fertilizat pe cincizeci de ani și artele și literatura. E simplul adevăr, și trebuie spus categoric; pentru a ridica spinii negri grămădiți, generație cu generație, pe mormântul lui dezolat.

Dacă vom adăoga că paralel cu Dobrescu-Argeș, alt uitat, Bogdan este unul din începătorii mișcărilor țărănești din județul lui Neagoe Basarab, până la un studiu care va trebui întreprins, aproape am izbutit să dăm o schemă vagă despre personalitatea lui Alexandru Bogdan-Pitești.

1947

UN ORAȘ NECUNOSCUȚ

S-a mai observat că pictorii noștri, aglomerați odinioară pe exploatarea litoralului, la Balcic, ignorau varietatea și pitorescul bogat al punctului București. Nici un oraș, de obicei uniform, din Europa mai recentă, nu prezintă interesantele lui contraste infinite. Cartiere întregi păstrează încă o caracteristică de provincie veche, alături de hâdele blocuri, copiate, cu câteva grade în gust mai jos, după streinătate, cariate în câțiva ani și găunoase.

Fiecare parte a capitalei are o caracteristică personală și mii de motive noi pentru ochiul pictorului, din nefericire, somnolet și inatent.

Desigur că în primul rând pensula și creionul sunt îndatorate să stenografieze omul și figura lui, subiectul cel mai dificil și care nu admite aproximația decât în dauna calității. Tendința lipsei de talent, argumentată cu puncte de vedere și abstracții verbale, știu că tratează echilibrul persoanei umane ca un peizaj dezordonat și în stilul unanim adoptat de media desenatorilor care nu pot să se exprime. De la ignoranța

alfabetului anatomic ei trec de-a dreptul la compoziții burlești, neizbutind să realizeze uneori toată viața, nimic.

Cerându-mi-se acum vreo câțiva ani o schiță a capitalei privită de mai sus, m-am deplasat prin toate periferiile, bine cunoscute din trecut și m-am întâlnit cu sumedenii de unghere și aspecte noi, naive, proaspete, neașteptate, care se vor publica vreodată într-o broșură sub titlul *Prin București cu bastonul*. Uneori mi se părea că trec prin Piteștii amintirilor mele, unde viața se petrecea îmbelșugată și dulce, alteori prin Craiova, uneori prin Ardeal, alteori prin grădinile succesive dintre Găvanele și Oești, cea mai vastă luncă din câte am putut să văd, comparabilă cu pauza de teritorii, înghițite de placiditatea râului Arva între Champel și Etrembières. Monotonia sterpă a orașului nostru principal începe de-abia în centrul lepros, căruia numai vitrinele sărăcite îi vatamă aspectul de leneșă agonie.

O împrejurare m-a dus acum câteva zile, dimineața, în gara de mărfuri Filaret. „Mărfurile“ e un fel de a grăi, căci afară de lemne, din care se fură sistematic și fără nici o răspundere garantată, de cherestea și de cărămidă, ele se reduc la foarte puțin. Din oarecare vagoane se descărcău saci noi, frumoși, cu porumb (o sută de mii de lei kilogramul). Un bloc de calcar, de volumul unui camion, era mișcat cu binda, încet, pe tăvăligi – pentru câteva morminte. Scândurile de brad, frasin (opt milioane m³) și fag, erau mutate din vagoane în automobile. Un popor de hamali, un bufet al lor cu mămăligă, soldați, funcționari, șofeuri, mașini, negustori în zdrențe de fișicuri cu seminte, oameni, oameni de toată teapa, șapca roșie a șefului de gară – câini pribegi, rațe, găște, printre roțile vehiculelor, aventurate pe uscat – o lume care se stăduiește, o lume nevăzută aiurea, cu limbajul, cu spontaneitățile ei, între două stații de tramvai.

În scris, frumusețile plastice de peisaj sunt limitate și condeiul le bagatelitează. Pensula le dă forma și culoarea locală.

Dar nici un șevalet nu circulă și nu se oprește între ele. Pensula e oarbă, pensula visează.

1947

BUZUNARUL APROAPELUI

Nu e sigură vorba zisă, că omul e un animal sociabil. Cu egoismul lui autentic, s-ar zice că mai degrabă nu. Până la moartea lui, trag de el și-l întind semenii: Uzinele Comunale, Proprietarul, Fiscul, Societatea de Gaz și Electricitate, Învățământul, Clerul, Justiția, Evenimentele, fiecare din aceste mari entități fiind reprezentate cel puțin printr-un frate sufletesc, care emite chitanță. Firește, pentru ca monotonia să nu se aștearnă pe viața noastră variată și multiformă, cifrele sporesc la câte treizeci de zile: opt mii de lei se fac progresiv: șaptesprezece mii, șaptezeci de mii, patru sute de mii, – numai dintr-un ianuarie până într-un mai anul cutare.

Dacă nu e sociabil, omul se mulțumește să fie asociabil, ca să nu se spuie că e lipsit de sentiment. El își lasă frâul liber, în schimb, la decesul fratelui iubit. Atunci omul și semenul devin veri, nepoți, unchi și moștenitori. Ruda scumpă încă n-a închis ochii, că familia, una din bazele statului, smulge sertarele, cară rufăria, covoarele, tablourile, ceasornicul, bijuteriile, și tot ce se poate scoate din casă iute, amintirile scumpe, înainte de sosirea celorlalte rubedenii sau, eventual, a procurorului. Cei întârziți se pot alege numai cu o cravată: e bună și aceea.

Omul dorește să fie însă membru. Asta e o pasiune explicabilă și determinativă, fratele nostru neputând să fie altceva în afară de profesia remunerată și având speranța să devie Direcție, Comitet, Președinte. Studenții germani de

odinioară erau mișcați și de un ideal suplimentar: să se asocieze și să se taie. Magnifica noblețe consta în numărul cât mai mare de trese crestate pe fălci. Am cunoscut un chimist român, sosit la Zürich din Reich, pentru doctorat, respins la examen pentru motivul că fotografia din carnetul de frecvență nu mai corespundea cu originalul. I se retezase nasul la München, într-un duel cu sabia, recent, și candidatul semăna cu el însuși numai cât se asemuia ogarul cu mopsul. Din acvilin, „onoarea“ îi lăsase profilul cârn, și-i dispăruse și una a treia din mustață și buză.

Când nu prea mult au ce face, excelentele elemente dintr-o simili-profesiune se asociază, ca de pildă autorii de teatru, proveniți dintr-alte distinse profesii, inginerie, advocatură, diplomatie etc., care dau și critici dramatici, poeți, epigramiști, din orchestra maestrului Ingres, meșterul în violon.

Odată adunați în firmă, membrii trebuie să-și facă local, arhivă, club, sală de ședințe pentru discutat și gândit problemele fundamentale ale universului din cușca sufleurului; și n-au parale sociale, au numai bani personali, care fiind sacri îi privesc. Atunci, membrii cu operă personală la sală goală legiferează și pun impozite pe tantiemele autorilor cu sală plină.

Un impozit în beneficiul unui crâmpiei de privilegiați, fără capital, este să te servești din buzunarul altuia ca dintr-al dumitale.

1947

O LIMBĂ, UN STIL

A monsieur Jacques Bereilh

Pentru că nu sunt prea strein de ea, mi-am permis, împotriva definițiilor de filologie și gramatică, să judec odată

limba franceză și să tăgăduiesc că ar fi o limba... Afară de substantivele și verbele directe ale dicționarului, care le „traduce” într-o altă limbă oarecare, cu un sens de dincoace de impalpabilul inexprimabil în silabe, desinențe și flexiuni, limba franceză e cu totul altceva decât o grăire cu echivalența. Asta se ghicește întrucâtva în ceața peizajului azuriu, care învăluie Franța, ca o dantelă aeriană de dansatoare: o formă de conture, urzită între Mediterană, mările de nord și ocean. Asta se străvede între catedralele din Reims și Nôtre-Dame de Paris. Asta se zărește în Montaigne, în Villon, în Courbet, în Corot.

Cunosc un francez, profesor la Institutul „des Hautes Etudes” din București. Nu vreau să-l numesc, ca să nu fiu indiscret. Sunt anume sentimente care pot fi atinse numai cu petale și parfume și aceste suave prezențe în viața noastră, ale unui har de nuanțe mai presus de animalitate, ca și ochii, ca și gândul, ca și vorbirea – ca vorbirea mai ales franceză – spațiul tremură de aripi de heruvimi și de serafi – nu pot ieși cum ai voi din condei.

El e pentru mine, în București, complexitatea și filigranul, trăite între francezi, la ei acasă, orchestrația contrariilor, armonizate într-un echilibru delicat. El e Franța, pe care poate că nu am timp să o mai văd, să o respir, să o aud, cu claviatura de orgă a suprasimțurilor deschisă turburătoarelor imperceptibilități și rugăciuni – țara celestă, de inspirație și de mergere din extaz în extaz.

În telefonul lui vorbește toată grădina neasemuită dintre Pirinei și Vosgi și-o ascult cu o mistică încântare, ca atunci când culcat între spicele grâului, amintitor al celui din țara mea, șoptitoare, mă lăsăm topit în ambianța miraculoasă a unei priveliști fără comparativ, neant sublim al intuițiilor, nemaîncercate aiurea, de fericire.

Cuvântarea lui are murmurul de oglinzi lichide al pâraielor din patria frumoasă, ecourile împletite ale unui cer în sărutare cu pământul ei binecuvântat și basul profund al unei

inteligente geniale, care s-a intercalat în natura franceză ca un element structural. Îmi place să ascult jocul de undă, neîntre-rupț variat de bijuterii de o secundă, căderea șiragurilor de perle, resipite și reîntregite, snopul de scânteii iscate dintr-o ciocnire de diamante, stinse și scăpărate iarăși, sunetul firimiturilor de aur în talgerul de aur.

Cher maître, veuillez bien m'excuser. J'ai relu Chateaubriand.

1947

LUCRUL CEL CE UMBLĂ PRIN ÎNTUNERIC

Ceea ce se cheamă cultură, dă, mi se pare, ca și în grădină-rie, specia selecționată. Scopul final nu e în impregnarea morcovului cu experiență, ci în obținerea gustului cu aromă și savoare pentru papilele limbii. Într-altfel, legumele ar rămâne niște rădăcini searbăde, ca buruiana proastă.

La omul cultivat, de obicei îndopat cu carte pentru catalog și diplomă, cantitate fără calitate, scopul rămâne în afară de programul școlar, filosofia plutește în brumă, sensibilitatea pribeagă n-are de ce se prinde, și individul, ajuns la maximum de perfecțiune morală, pare, comparativ cu gloatele superficial cultivate, care-l cotropesc, în năvala instinctului brut, un ratat. El e numit când „inadaptabil“, când „bizar“, când „lipsit de spiritul practic“, pentru că nu știe și nu poate să se negocieze, să-și facă din ceea ce a deprins să judece că este o datorie, un drept și o doctrină de învierșunări.

Omul de cultură are biblioteca lui esențială, cărțile lui de căpătâi, nu prea multe dar păstrătoare a substantificei măduve necesare înseninărilor, mereu întunecate de invazia spiritului vulgar. Mulți au găsit cu drept cuvânt consolările la mocirlă

și la acea prigoană molcomă și rece, care scoate pe om din sfera vieții la o periferie pustie, în *Sfânta Scriptură*, în Pascal, poate că în Rousseau, în Da Vinci... Neavând obișnuința să-și scruteze ziua la fiecă miez de noapte și să se întrebe cât bine și cât rău a pricinuit, ca să poată spune înainte de a intra în așternut că o conștiință bună e o bună perină de odihnă, omul cultivat își citește seara pagina lui de carte reconfortantă, își acordă ora de lectură, ora de rugă, și în speranța unei zile mai apropiată de o stare a sufletului mai curată, își stinge lampa sau lumânarea și se culcă oarecum împăcat.

Cugetul acesta de noapte e supărător. Nu orșicine poate cuteza să răspundă interogatoriului neștiut și, în panica secretă, caută să-l înăbușe, și-l și înăbușește. Paharul amar, jocul cu birlicii steril, insipida sindrofie, alungă deocamdată și amână confruntarea cu sine. Prăbușirea în mormânt a prietenului, a fratelui, a stăpânului, găsește omul speriat, confuz, dezorientat. Preotul citește molitva de dezlegare și iertare, acel preot, sosit la moartea cu tarif, și care niciodată nu s-a ostenit să meargă din om în om, să-i spuie, șoptind lângă sălbătecia sau dezolarea lui, că viața trebuie trăită și sfârșită cât mai frumos, că superbia, înfumurarea și puternicia sunt derizorii, că biruitorii unei secunde sunt cei biruiți, că singurele lucruri valabile și permanente sunt bunătatea, cuviința, omenia și smerenia de sine.

Preotul poate vorbi cu autoritatea lui abstractă de slăbiciunea vieții. Dar preotul tace, mănâncă și bea.

1947

MOMENTUL ÎNTRISTĂRII

Artistului Soreanu i se pregătește un festival omagial. După zeci de ani de scenă și de stringente emoții, contemporanul unei

constelații, stinsă treptat, din care au ieșit neîntrerupt alte licăriri, scânteii și vâpăi, își ia de la public rămasul-bun.

Întâlnirea întârziată a unuia care s-a depărtat cu cei sosiți mai de curând echivalează cu o tragedie afară din repertoriu, nescrisă, dar jucată după arta supremă a păpușilor umane. Ele apar din întuneric într-o lumină de reflectoare, pâlpâie și se pierd. Într-o bună zi dispar în culisele, de unde începe mașinăria tăcută, cu sufleurul mut, a mării și eternei împărății. E momentul când vin întru întâmpinarea actorului beatificat vicleimul în aur și argint al îngerilor încununați cu nimburi și corul cetelor într-aripate. Problema zilei este în ce costum din garderoba cu peruci și rechizite trebuie să primească actorul, de-abia spălat pe față de grima de cu seară, bătaia din palme a publicului celest.

Cu ce se alege un actor într-o carieră? Cu aplauzele care au zburat, cu câteva fotografii moarte, cu niște buchete, uscate în panglica dimprejur. Un inginer al primăriei, prepus la inspecția unui cimitir, din care se întorcea satisfăcut și plin de un patriotism local patetic, releva odată, între două stații de tramvai, obiectul mândriei lui de cioclu împărat. „Avem, spunea el, câteva celebrități“, și le numea: o mare fostă cântăreață și doi foști mari actori.

Vocile înregistrate de curând pe ebonit se păstrează. Caruso cântă și azi la radio frumosul lui „Adio“, la atâția ani de la moarte. Jocul încă nu se vede. Măine, poimăine, televiziunea va putea să păstreze în film sonorizat, odată cu vocea, expresia evoluțiilor fizice ale unui artist, pentru suvenirea talentului personal, pierdut pe vecie și pentru școala viitorilor actori.

Pân-atunci, dintr-un spectacol comentat în presă de primul aventurier venit, din mediocritatea curentă a rataților unei ambițiuni refulate, actorul rămâne la ultima coadă a unei coloane de ziar. Însuși comentariul autorizat reține de preferință textul și leapadă interpretarea într-un final anodin.

Interesează textul în primul rând la un spectacol? Litera lui, inexistentă fără actor? Autorul n-are dreptul la nici o întâietate între colaboratorii lui, egali cel puțin în scenă cu el. Un joc de o tărie cu textul îi dă acestuia o valoare îndoită. Textul în sine face parte din literatură, nu din spectacol. La spectacol, dominanta aparține interpretării.

Presa cultivă permanent clișeul tocit și facilitatea, subiectul gata făcut de autor, cu exerciții de peniță afectate și acolo unde începe dificultatea originalității, spectacolul propriu-zis, valabil cu deosebire pentru artiști; acolo unde se impune analiza, unde trebuie să-și dovedească potențele și să justifice actul de maculatură al filei de hârtie curată, scribul se eschivează. Expresiile sterpe de conținut în defilare, ca „bine, suficient, satisfăcător în rol“ demonstrează de ce poate să fie în stare un condei luat cu împrumut. Dacă e vorba de rolurile feminine, nefericitul, fie scrofulos, obez, știrb, zgâit, ori strâmb, devine libidinos; ocărăște sau se linge. După cum e primit în cabina artistelor cu vârful botinei sau cu scuipat.

Ai căuta zadarnic în efemeridele teatrului figura reprezentativă a lui Nicolae Soreanu la ceasul despărțirii lui de teatru. Nu se află nici un document.

1947

FEMININUL TEATRAL

Un eminent medic din familia unei artiste relevându-mi acum vreo două luni afirmația exactă, că așa-numitul element feminin din teatru nu se găsește de obicei la nivelul celui bărbătesc, mi-a răspuns că motivele sunt prea bine cunoscute, mai cu seamă de către artiste... A urmat o serie de amănunte confidentiale, raportate la un trecut încă recent.

O artistă trebuie să aibă un soț ori prea bine situat, ori în stare să inspire printr-o carură solidă frica, ori gazetar, sau să se aibă bine cu domnul director, cu directorul de scenă ori cu alte autorități virile din cuprinsul a ceea ce se cheamă viața artistică. La rigoare, se putea să fie numai amanta unui puternic al zilei, cum era cazul unei doamne de scenă, protejata unui mare bancher politic, care porunca la telefon, directorilor succesivi, distribuția adoratei, sub presiune și la refuz, sub amenințare. Sau favoarea de a fi „stea“ consacrată era stabilită prin carte de vizită și prin cronică dramatică, plătită la un ghișeu.

Nici într-alte capitale lucrurile nu se petreceau altcum. Fugind din țară de spaima raporturilor îndătinate pe vremuri la operă și teatru. Romanitza, fată onestă dar cântăreață, s-a prezentat directorilor din străinătate, cu iluzia că vocea și calitatea ei puteau să aibă o trecere mai mare decât ondularea soldului și surâsul gambei. La examen, directorii, preferând timbrului picioare, cereau candidatei să-și ridice fusta (fustele lungi, de pe atunci) mai sus, din ce în ce mai sus, iritați că absolventa Conservatorului din București ezită și că insistența îi aduce lacrimile pe gene. Era angajată sollicitatoarea care accepta să supeze cu domnul director.

Defuncta, gingașa Romanitza, căreia i s-ar cuveni o biografie respectuoasă pentru edificarea morală a fetelor născute cu un talent și fără avere, a putut dispune de un eroism salvator. De câteva ori a trebuit să boxeze, în ungherul cu canapea al câte unui biurou de teatru, cu ilustrul personaj devenit excesiv, de abjecțiile cărui atârână un contract! În mizerie și prigoană, dar păstrându-se curată, fata valahă a luat în disperare de cauză cafenelele oraselor mari la rând și în ioc să cânte din gură a cântat din frunză, ca în Arges, patria ei judeteană, ciobănește, și a fluierat...

Moravurile teatrului nostru se amplificau și cu dictatura rivalităților feminine aderente la direcțiune. Zece ani de vârstă în plus, două zbărcituri mai adânci, încă necorectate de

chirurgia plastică, trebuiau să determine carantina, deznădejdea și demisia unei concurente, mai proaspătă, mai zveltă și mai talentată.

Cu asemenea tradiții, eliminându-se unele după altele speranțele îndreptățite, ajungi în cincizeci de ani de teatru să ai un număr de bune artiste mic, utilizate la toate corvezile, oboșite de timp și decepționate.

1947

PICĂTURA

Binecuvântatul strop din ceruri, te așteaptă de o lună de zile țara însetoșată. Arătura în agonie, pășunea moartă, vitele cu coarcele în țărână, oile triste, omul deznădăjduit, s-au înviorat. Amestecă-te cu bobul de grâu încolțit, cu sudoarea plugarului, cu lacrima femeii muncite, și rodește spicele ieșite din aceste farmece adunate împreună. Viața s-a trezit deodată din cenușă. Și ochii câinilor au căpătat o nouă căutătură.

O schiță de vânt rășfoiește copacii, cu un zgomot dulce de mătășuri. E veselă frunza și spune ceva. Ieri au cântat mierlele până-n asfințit și, noaptea, privighetorile grădinii. Auzi?... S-a trezit și cucul, iarăși s-a ivit între ramuri acea pasăre galbenă, de aur, ca un procovăț cu aripi de fir cusut cu acul Domnițelor din vremea lui Dositei. Ea umblă din pom în pom, în căutarea potirului mistic, pe care să-l acopere cu penele desfăcute. În patru ani de zbor rătăcit, prin toată lumea, de când nu s-a mai arătat, s-a întors, să-l caute tot la noi, unde liturghia nemaiisprăvită ține de cincizeci de ani, pentru pogorâre pe pâinea trudei și pe vinul din vinele noastre, dăruit, a columbei pure, a Sfântului Duh.

Ce-mi cereți voi, vrăbii din vișinul subt care citesc în zodii cu creionul? Ploaia și așternuturile de soare v-au făcut guralive. Câte din voi mai trăiesc, de sunteți încă atât de multe? Credincioase cuibului vostru, voi nu vă duceți în țările calde și nu vă lăsați patria pustie. Voi rămâneți cu noi, să suferiți cu noi, să înghețați cu noi, să vă zbateți ca noi, să muriți ca noi. Când se întorc frumoasele călătoare la grâul românesc, să ne povestească de fericitele lor absențe sătule, de ce nu le alungați îndărăt, să rămână acolo, dacă n-au fost în stare să stea pe loc, să răspundă de negură și furtună laolaltă cu noi?

Altădată, v-am rânduie străchinile cu mei în pridvoare, în fiecă zi de două ori. Nu mai are taica sămânță și nu s-a mai făcut. Au degerat și găngăniile puricate la subsuoara crăcilor cojoase. Ce-mi cereți? Ce să vă dau? Vorbe? Iacâte-le destule și de prisos. E flămând și Baci, cu pasul încetinit, cu laba lui, odinioară puternică, șovăitoare. Mă doare să văd că răbdați cât și mine. Dar a plouat și de un strop de ploaie atârână câtămai tot pământul și câtămai toată omenirea, de un strop de ploaie, de un bob de grâu, de un grăunte de porumb... asta e și gândul și scrisul și cititul și cartea și știința și veacul, – atât cât ții pe palmă: o lacrimă, o boabă de sudoare, o picătură de ploaie... Mai rămâne ceva, omule nesățios și fudul? O picătură de sânge.

1947

UN DEBUT CÂȘTIGAT

La o lectură, la Teatrul Național. Decembrie.

Autorul citește textul în sala de consiliu, în mijlocul a vreo treizeci de actori convocați, urmărit pe copia fiecăruia. Ferestrele fuseseră sparte de bombardamente. Zidurile sunt crăpate.

Curtea interioară a teatrului depozitează măguri enorme de fierărie, smulsă din dărămături. Spectacol de rutină și dezolare.

E frig cumplit, caloriferul nu funcționează și când ar vrea să-i dea drumul fochistul, nu e păcură în cazane. Stăm cu paltoanele pe noi, picioarele, mâinile sunt înghețate, fila din caiet, pe care trebuie să o întorci la finalul paginilor citite, e ca de metal. Și fumul țigărilor dezlânează altfel în ambianța polară. Termometrul scade la oră și oamenii adunați aci cu gurile ridicate nu ajung să se încălzească laolaltă, cu calorii personale, ca la Betleem călătorii din Emaus. Vorba iese din gură cu ceață, falangele trosnesc. Se simte în carnea nehrănită scheletul rece.

Încă nimeni nu știe ce va face în piesa ce se citește. Sunt îndoieli dacă va putea să fie jucată pe o temperatură și mai scăzută în sala de spectacole decât în biourul unde se improvizează lectura. O tăcere neutră, aliată cu înghețul, face încremenirea zâmbetului rigidă.

Mai rezistăm?... Să amânăm pe mâine. A pornit o cisternă cu combustibil de la Mogoșoaia încă de alaltăieri; poate că o să răzbească. Troianul e monumental. Dacă nu mâine, poimâine. În sălile din București se joacă fără foc. Interpretii tremură, actrițele se gripează, publicul stă în fotoliu cu căciula trasă pe nas, tusea din staluri anulează replicile, sfărâmă sintaxa. Ce nevoie morbidă de a ieși din tine însuți cu orice preț, împinge lumea să degere dinaintea cortinei ridicate și să-și mai și plătească supliciu!

Cine-i tânăra persoană strânsă coala, deoparte, într-o mantilă modestă, palidă și atentă la caietul răsfoit cu degetele nervoase? Severitatea totuși mobilă a figurii spune ceva deosebit. O spionez pe furiș. E de-abia ieșită din Conservator. Am impresia că i se potrivește un rol principal. A jucat în roluri mici. E prea tânără, o copilă. Ei și! Să facem ruptoarea. Or să se supere câteva figuri... Nu e nimic. Am intuiția că am găsit ce caut de câteva luni în arhiva cu actrițe, vechi ca niște dosare. Nu binevoii să ne citiți un rol? Ba da. Lectura e inteligentă, diapazonul precis, pauza justă, tonul

ideii așezat exact, masca adecuată. Vedeți că nu ne-am înșelat? E talent, indiscutabil talent. Să-l punem în linia întâia.

Prezintă directorul de scenă, emoționat: domnișoara Doina Tuțescu.

1947

DINȚII DE AUR

Rețin din povestirile de profesie ale unui tânăr magistrat un crâmpei de culoare locală.

Femeia era olteancă și pe lângă cele patruzeci și douăzeci și două sau douăzeci și patru de măsele obișnuite, după regiune, avea în gură două șiruri de impecabile mărgăritare, cu care râdea, firește, frumos. Din nefericire, după concepția estetică a județului, îi mai lipsea surâsului însă ceva: un dinte de aur. Vanitatea noastră, a celor de pe Amarașia Ciuperceni nu s-a putut împăca niciodată cu mediocritatea comună a naturii și fudulia ni s-a tradus întodeauna, cu o salbă, cu un cercel, cu un giuvaier; fie, la urma urmei, și de tinichea suflată. Degetul precupețului, când dă fâsulea în cântar, șade prost gol și trebuie împlinit cu o podoabă.

A făcut ce a făcut și femeia și-a înduplecat bărbatul să-i îmbrace doi dinți din față. Și-i scotea acasă, ca o încălțăminte, și se gătea cu ei duminica, la horă și la târg. Era prestigiul ei indiscutabil. De cum se găsea pe ulțița târgului, femeia începea să suradă ostentativ, dezvelindu-și prețioasa valută, în văzul respectului dimprejur.

S-a întâmplat însă ceea ce se întâmplă și în cele mai bune familii neoltenesti. Bărbatul nu a mai iubit-o. El s-a îndrăgostit de o femeie, mai tânără ca legitima lui tovarășă de viață. Bărbatul a divorțat. Instanța de reconciliere s-a dovedit de

prisos. Nevasta nu vroia să se despărtească, bărbatul muncea din răsuputeri să se scape de ea. Magistratul și-a încredințat toată bunăvoința; că nu e frumos; că o căsătorie trebuie să ție cât țin și zilele omului căsătorit; că familia e baza societății; că doi soți nu pot fi despărțiți în bună doctrină, decât prin evenimentul morții *et caetera, et caetera...* Soțul se încăpățânase dârz și inima lui mustăcioasă era consacrată definitiv viitoarei soții. Răspunsul lui a fost invariabil: „Domnule judecător, e urâtă“, ceea ce a jignit-o pe fosta nevastă.

– Un lucru nu pot suferi, se plângea biata femeie, sărut mâna, domnule judecător. Mi-a luat dinții și i-a dat ei. Ea-i poartă și-i mândră. Mă întâlnesc cu ea și rânjește la mine, ca să-i văd în gura ei. Să-mi dea dinții îndărăt, domnule președinte!

1947

ELOGIUL POMPIERILOR

Ar fi tendențios și urât, denunțând seriile de incapacități, indiferențe și abuzuri, să nu le întrerupem cu laudele cuvenite instituțiilor bune. E regretabil că prilejul vine atât de rar, dar publicul, om de treabă, la binele de unde se ivește și nu poate trece cu vederea o datorie împlinită, mai ales dacă e făcută cu promptitudine și eleganță.

În mahalaua noastră, pe vântul de vinerea săptămânii trecute a luat o casă foc. Flăcările ridicate, până la cer, puteau să mistuie în câteva minute tot cartierul; înjghebat din biete locuințe îndesate unele într-altele și învălitate cu carton și smoală. De casa incendiată era lipit sălașul unei văduve cu șapte copii. Alături de alt părete, într-o încăpere, la un alt vecin, era un catafalc: bătrâna decedată fusese în ajun călcată de un mare camion automobil, și târâtă dintr-o stație de tramvai câteva zeci

de metri, într-un vârtej de mădulare masacrate pe șosea. Alte familii din preajma focarului lipseau de acasă și ar fi putut să nu-și mai găsească domiciliul prin cenușă. Într-o secundă s-a și ivit problema catastrofală unde vor putea să fie adăpostiți oamenii și copiii atâtor gospodării desființate, dacă văpaia roșie atâtată de vijelie se va întinde prin acoperișe.

Vatra trebuia repede izolată. Oamenii de bunăvoință au lipsit: erau numai spectatori. Copiii autorului și un alt tânăr inimos din mahala n-au stat la chibzuială, s-au aruncat în flăcări și fum, s-au suit pe casa nefericitului vecin, cu găleți de nisip și cu topoare, au înăbușit nucleul central și au sfărâmat aderențele bârnelor cu podurile alăturate. Hotărârea impetuoasă și omenia energetică a fiului au scăpat cartierul în primul moment și frumosul lui eroism l-a costat prăbușirea unui zid, în care i s-a zdrobit un picior, tratat la un spital.

Trecuseră numai câteva minute de la apelul telefonic lansat și s-a și auzit sunetul, ca un vaiet de clopot, al pompierilor sosiți cu iuțeală. În pauza accidentului jarul începea să biruie din nou. Tulumbele cu apă, în mai puțin de un ceas, l-au eliminat.

Organizat ostășește, serviciul pompierilor poate sluji pilda de ordine, rapiditate și curaj, de care au mare nevoie Primăria, Ucebeul, Setebeul, și toate improvizațiile de mântuială ale vieții publice. Suntem aproape siguri că douăzeci de pompieri luați din cazarmă și puși în câteva biurouri ar putea să ne ferească de multe goluri și decepții. Pompierii sunt în tradiția lor. Ei au mai scăpat o dată capitala, în Dealul Spirei, de o invazie anumită.

Nu pot fi însă congratulați toți locuitorii pentru virtuțile lor de solidaritate. Spectacolul i-a amuzat și atâta tot. Unii s-au încumetat să și fure nefericitele rămășițe. La Messina, acum vreo patruzeci de ani, unde era de față și subsemnatul, după un mare cutremur, bersaglierii, pitiți în ruinele cetății, îi doborau cu carabina. Hoțirea aproapelui sărman nu e de altfel o particularitate a canaliei sărace. Acum câțiva ani, la bombardarea, tot

în părțile mahalalelor noastre, a punctului Apărătorii Patriei, din strălucitele limuzine venite după senzații, scoborau personaje ca să fure o lingură, o strachină, o tigaie, *porte-bonheur*.

1947

PE LÂNGĂ CEAUN

Dintr-un loc, de unde are și un confrate dreptul să ia două sute grame de mălai pe zi, s-a făcut comunicarea că cei doi copii ai lui nu se pot folosi de același drept. Utilizez acest cuvânt derizoriu, ca să fiu oficialmente decent.

Dar e interesant motivul care le refuză copiilor mălaiul. Îl consemnez, ca să pot felicita geniul de creație în materie socială al forului; care, în lipsă probabil de alte opere de inteligență, s-a hotărât să le depășească. Copiii pot să mănânce până la vârsta de optsprezece ani fără titluri academice. De la optsprezece la douăzeci și trei de ani nu se pot bucura de acest suprem beneficiu decât ca studenți.

Neînscriși la universitate, ei n-au porție la masă. De ce? Se presupune, mi s-a răspuns, că și-au făcut un „rost“. De unde rezultă că dacă nu și l-au făcut, rostul, ei n-au voie să mănânce făină de păpușoi. E ritualmente interzis.

Rostul pentru bacalaureați, cum e cazul, ar sta într-o funcție la stat sau la comună, în promiscuitățile birocrăției; un rost bine cunoscut de către toți înfometaii și tuberculoșii din profesorat, magistratură și percepții. S-a introdus așadar în tehnica vieții, principiul concret și cert al lui „Se presupune“. E o achiziție neașteptată a capacității de conducere și planificare.

Presupunerea e și falsă pentru sumedenii de tineri între optsprezece și douăzeci și trei de ani, rămași acasă pentru munca gospodăriei, întrucât nu oricine își poate plăti „personalul

casnic“, care ar mânca și el, ca inventatorul dreptului limitat la mălai. Apoi, studiul nu se prea face în școală, studiul cel mai bun e cel de acasă, din atelierul profesiilor părintești, artă, literatură, grădinărie, bucătărie, spălătorie. Dacă Luchian, Grigorescu, Dante, ar trăi la București, mângăind niscaiva păreți și hârtie, fără salariu, și ar avea în zilele porțiilor condiționate douăzeci de ani și li s-ar tăia pâinea, biografii lor ar putea să constate, peste cincizeci de ani, că le-a flămânzit tinerețea ca să satisfacă stipulațiile unei „decizii“, semnată într-un biurou vizitat de o fantezie de prost-gust a unui moment istoric, proclamat la gazetă admirabil.

Unele salarii s-au înzecat. La ce folos? Părintele de familie trebuie să cumpere pentru copiii lui de anumită vârstă și, la unele instituții, și pentru nevastă de cincisprezece ori mai scump la „negru“, și într-o săptămână să-și mănânce salariul pe o lună, numai pe mălai.

1947

DOMNUL COMISAR

În seara de 8 mai, pe la orele zece, publicul Teatrului Național, din sala Piața Amzei, a fost cercetat după spectacol în foaiere. Ca de obicei, operația putea să aibă loc în stradă. Domnul comisar al circumscripției respective a preferat să lucreze în interior și la întuneric, luminile stingându-se odată cu ultima lăsare a cortinei. Într-o înghesuială de incendiu, publicul amestecat cu poliția se căuta prin buzunare, scoțând în loc de buletinul necesar bancnote și scrisori indescifrabile fără lumină și recunoscute oarecum după pipăit.

O parte din spectatori a fost „reținută“. O parte a silit ușile să cedeze și a plecat. Un telefon în toiul nopții, revoltat, îmi aducea la cunoștință balamucul din foaiere, pe un ton de

imputare. Se jucase o piesă a mea, la care publicul, spre deziluzia unei prese, căzută în ridicul, umple sala continuu până la refuz – și era făcut întrucâtva răspunzător de procedeele domnului comisar respectiv, ca un prefect, singura obiecție la care autorul scăpase din vedere să se gândească. M-am scuzat pe cât am putut făgăduind că voi interveni undeva, nu ștaim unde precis, la Școala Politehnică sau la Patriarhie, ca situația să nu se repete. Dar l-am și făcut atent pe binevoitorul meu informator, că într-un timp când carnetul de identitate și ștampila fac mai mult decât persoana umană, să nu-și uite acasă hârtiile cu număr și fotografie.

Rezultatul razei din teatru a fost în simetrie intimă cu procedeul. Publicul, un public select, mi s-a relatat a doua zi, arestat între două intrări, ar fi spart geamurile de cristal de la ușile închise și s-ar fi dus pe aci încolo, abandonându-l pe domnul comisar.

Poate că n-ar fi cu totul urât ca Prefectura de poliție să dea zelului personalului de control o pantă de canalizare lină și oarecare sfaturi de prudență civilizată: căci nu este scris și jurat că publicul trebuie considerat ca un permanent infractor și făcător de rele și tratat ca un borfaș. Până una, alta, dacă nu ne înșelăm, autoritățile sunt plătite din contribuțiile lui. Jignit sistematic când de fisc, când de primărie, când de fiecare din acele organizații de utilitate socială, a cărora denumire se tipărește cu câte trei majuscule, urmate de punct, el nu poate răbda cu voie bună și ofensele fortuite, venite de la lipsa de civilizații obligatorii unui serviciu de ordine și pază.

N-aș putea ști dacă jignirea a fost împărtășită oficial și de Teatrul Național, pe terenul căruia, fără să fie înștiințat din vreme, s-a petrecut lupta între hârtii și anchetatori și ale căruia interese pot să fie lezate grav. S-ar chema ca teatrul să invite publicul la spectacol ca să-i strângă la dispoziția unui comisar de-a gata. E și mijlocul cel mai eficient pentru a-i sili pe spectatori să-și treacă gustul în artă dramatică pentru rodmanii.

UN CÂINE ȘI UN OM

Un vecin povestește:

Treceam pe bulevardul Brătianu. Un câine mare, frumos, zăcea în agonie de-a lungul unui bloc. M-am uitat bine la el: nu era rănit, nu-l călcase un automobil. Nu era nici otrăvit de serviciul de „higienă“ al domnului general *à la suite* Dombrowski: în dreptul botului nu era nici o pată de sânge. Câinele murea de foame.

Mi-am dat seama că ar fi avut nevoie mai înainte de hrană, de un lichid. Ia-și fi dat oleacă de lapte. M-am dus alături la o lăptărie. Prăvălia era închisă. M-am resemnat și am lăsat câinele să se zbată, jucând în asistența gratuită a doritorilor de senzații dimprejur finalul spectaculos al unei drame, pentru care, de regulă, publicul plătește. Nu puteam să-l ajut cu nimic. Tulburat, am apucat-o pe strada din stânga, cu imaginea neștearsă în ochi a unei morți în plină zi, la o distanță de două sute de metri de bursa de aur.

Mă opresc dinaintea unui gang. Zăcea și acolo oarece, în umbră, pe cimentul rece. Intru, examinez! Un om. Nu mai era câine. Apropiindu-mă de el, îl văd tremurând ca de un spasm neîntrerupt. Da din mâini și din picioare, cu febrilitate. Aș fi crezut că era un caz de epilepsie, și ce să fac? L-am apucat de un deget pe care i l-am strâns ca să-l deștept. Nici gând! Nu simțea, ca și cum aș fi pus mâinile pe altul.

M-am întrebat, să aflu cum de se găsește prăbușit aci, în intrarea neagră a unui edificiu opulent, în care, la etajele suprapuse, cântau aparatele de radio și, probabil, adunați la „jour fix“ cucoanele cu sentiment și sensibilitate jucau fantele și birlicul, în vreme ce copiii rămași acasă cu servitoarea se apără de muștele de la gură și se scarpină de păduchi. Societatea de ieri, de azi și de mâine.

M-a lămurit un trecător : „Zace aci de două săptămâni“.
Nu e nevoie de comentarii.

O FAMILIE KIRILOV

Era în amintirea mea mai recentă un domn Kirilov, cu care vreo douăzeci de ani mă salutăm din când în când, aproape fără să ne cunoaștem.

Sau cunoscându-ne, ca în cele mai multe cazuri de contimporaneitate, pe o scară, la o intrare, de pe un trotuar pe altul... Bună ziua... Am onoare... Bună seara... Poftă bună...

Că e bună ziua sau seara sau pofta nu interesează. Că ai onoare ori că n-ai, cine știe? Vorba grăiește, pălăria se ridică. La revedere!

Totuși numele Kirilov îmi evoca pe profesorul meu de franceză, un domn elegant și de o nervozitate excesivă. Tată-meu, agricultor cu legături de export, vorbea de un Kirilov – mare bancher și mare personaj. Un matematician s-a chemat iarăși Kirilov. A fost și un medic Kirilov, plin de titluri universitare europene și care a refuzat o catedră de facultate, ca să se poată stabili în provincie, între săraci. Numele Kirilov îmi aducea de fiecare din ei aminte, totalizându-i în fragmentele disparate ale unui desen mental cubist.

Domnul Kirilov cu care mă salutăm este directorul de scenă actual Nicolae Kirilov. Aveam pentru el o preferință inexplicabilă. Îmi plăcea, ca o indicație psihologică, o mimică a lui, de buze și nas, care am remarcat mai târziu că indispuce pe actorii neintuitivi.

Devenind din simplul spectator un simplu autor, s-a potrivit cu consemnul directorului Teatrului Național, domnul Zaharia Stancu, să iau contact profesional cu domnul Kirilov, același Kirilov care la o întrebare agresivă a lui Liviu Rebreanu, unul din foștii directori, i-a răspuns : „Domnule director, părinții mei au purtat ghete“. Răspunsul a iritat, ca un chibrit tras pe un obraz nebărbierit de două zile.

Fiind de fel cărcotaș, adică în limbaj mai select, neîmpăcat în viață cu aproximații și cu lucruri neisprăvite, am ținut să colaborez de aproape cu directorul de scenă și am lucrat (verbul

nu-i fantezist) împreună cot la cot, scaun lângă scaun, ins lângă ins, trei luni întregi, ca de altfel cu toți artiștii interpreți.

Din camaraderia tuturora a ieșit o piesă, indiferent de calitatea ei, bună sau proastă, vreau să zic un spectacol urzit și țesut cu de-amănuntul, ca o plasă deplină de păianjen. Am descoperit zi cu zi un Kirilov ascuns neștiut în teatru, un Kirilov bogat în resurse spontane, mobil, subtil și demn. Odată cu regizorul m-am apropiat de un om, de unul din acei oameni, puțini, care te bucură ca o răsplată, că ai dat de ei. De la treizeci și cinci de ani în sus nu-ți mai faci, îndeobște, prieteni. Am câștigat un prieten la șaizeci și cinci bine trecuți.

Conștiințiozitatea acestui tovarăș de muncă m-a îngrozit și m-a fermecat cât și politetea lui neobișnuită la regizori, aduși deseori să fie brutali. Defunctul Soare Z. Soare, amestecate cu injurii de hamal, distribuia în repetiții și palme. Kirilov, după cincizeci de întoarceri asupra unei replici, din care a mai rămas nemarcată o sutime de nuanță, fără să-și piardă ținuta, spune: „Nu vă supărați, doamnă. Să mai spunem o dată. Luați-o de la domnul Dimitriu“.

În timpul repetițiilor s-a petrecut o tragedie. Maica regizorului, doamna Elena Kirilov, a decedat, la Câmpina, în casa părintească. Avea optzeci și opt de ani. Fiul a rămas singuratic, chinuit dar închis. Între două repetiții și-a luat mama la București și a înmormântat-o în cavoul, consacrat de o sută de ani fiecărui viitor Kirilov. Regizorul și-a putut stăpâni lacrimile la teatru, lăsându-și-le să plângă acasă.

Actorii aproape nici n-au simțit.

Al doilea act al *Seringii* are un pian, care dacă nu cântă, ca la piesele cu umpiuturi muzicale, nimic, e destinat să împlinească tonul decorului luxos. Pe pian se vede așezată în rama ei o fotografie. E doamna mamă Kirilov la vârsta de optsprezece ani, când era una din cele mai frumoase domnișoare și doamne din capitala unei țări cu treizeci și două de județe îmbelsugate.

STRATEGII

Paraschiva nu putea să priceapă ce se întâmplă cu ouăle găinilor ei, pe care le hrănea de-a surda. Din atâtea păsări câte ținuse toată iarna, luând de la gura copiilor, ca în schimb, puicile mării să le dea gălbenușuri proaspete, de-cu-primăvară, ea nu se alegea cu nimic. Cotcodăceau găinile, aducându-și laude, ca niște artiști lirici, de isprava făcută, dar ouăle nu se vedeau nicăieri.

Cuibarele erau totuși bine pregătite pentru ouat, cu oul fals în paie, reglementar, și pipăitul atesta, de la orele cinci dimineța, că oul aștepta să vie. A căutat prin buruieni, unde viitoarele cloști își pregătesc din vreme o comoară personală, bine pitită, de unde, clocind o bucată de timp, apar pe neașteptate câte douăzeci și cinci de pui, un întreg pensionat cu Doamna Directoare. Nicăieri, nimic! Gospodina necăjită pierdea în fiecare zi de scumpete o grămadă de bani, silită să cumpere ouă stricate, de la mâinile negre ale târgului clandestin.

Deodată, și-a dat seama că în cotețul cel mare, hanul orătăniilor elegante, cu moțul creț, cu pene picturale, cuibarele sunt înșirate prea jos. Probabil că fina și aristocratica nevăstuică se ospătează pe furie. Paraschiva s-a pus la pândă și surpriza n-a întârziat prea mult. Vinovatul nu fusese delicata zibelină, ci nevinovatul de Zdreanță, cel cu ochii mari, îngerești, de majolică, simțitor la vorba mângâioasă și încolăcit de plăcere când îl chemai pe numele lui de lepădat.

În câteva zile, de când fusese găsit pribegind pe la zăplazuri, el învățase toate rosturile casei și prinsese și secretul, păstrat pentru sine, al găinilor din ogradă. Cotcodacul îl făcea atent, știind prin aflare experimentală că i s-a preparat într-un cuibar un ou proaspăt și cald. Da buzna în coteț, înșfăca oul și fugea cu el. Zdreanță și-a meritat numele de câine, exagerat de flocos, a cărui anatomie și formă se pierd

într-o pătură de petice târâte de pâslă încolăcită, cu care merge acoperit ca un țol cu picioare.

– Te-am prins, hoțule, i-a spus cu degetul Paraschiva, dar te iert că ești băiat deștept.

Metodele ouatului au fost revizuite, cuibarele mutate, și gospodina procedează cu o păcăleală. Adună găinile cu câteva boabe într-o magazie, închide ușa, prinde găinile, le „caută“ cu buricul degetului unde știe ea, și celor fără le dă drumul pe o ferestruică. Paiele întocmite rotund așteaptă sus, într-o umbră. Încuie magia și pleacă. Peste un ceas sau două izbucnește corul cotcodacului revelator. Găinele și-au făcut toată datoria. Uite ouăle într-un paner de răchită: niște giuvaiere.

Dar ce face Zdreanță în situația schimbată? Ce să facă? Ascultă cotcodacul și tace. E rușinat. E cel mai păcălit.

1947

OMENETUL

Te întristează atâtea fapte rele ce ți se aduc zilnic la cunoștință, atâtea lipsă de omenie, atâtea spirit de cruzime și vrajbă, atâtea ignominii, încât lupta omenetului pentru ceva mai bun, pentru ceva mai curat, mai cinstit și mai orânduit ți se pare, după ce ai trăit o viață de asemenea luptă, definitiv stupidă și sterilă.

Omul e din ce în ce mai ticălos. După două războaie, încheiate cu o cernire a sufletelor imensă, că nu e casă și familie să nu fi dat pentru deșarta înclăstare a popoarelor, pe unul dintr-ai lor, cel puțin, că n-a fost un obraz fără lacrimi și-o inimă nesuspinită; că nu e petic de pământ să nu fi fost un cimitir – omul s-a pierdut și împărățește instinctul. Ce derizorii și vane îți par acum acele proclamații eroice la tribună

și gazetă care împingeau națiile să se răscolească și pe om să sufere pentru un ideal străin sau de clică! Ele făgăduiau naivității populare, întodeauna mințită de perpetua demagogie a pungii suite la minte și a spirochetului ajuns la creier, o primenire universală, o puritate a gândului și a faptei, de asceți. Neamurile s-au supus, s-au entuziasmat și de două ori, într-o scurtă viață durută, omul de rând s-a lăsat purtat fără voință și fără credință personală, la mizerie și degradare.

Nu se poate afirma că el e nevinovat de prăbușirea lui. Iată profesori, magistrați, generali, preoți și cucoanele lor vaitându-se la colțul străzii și alergând din mahala în mahala cu o trăistioară, după un pumn de mălai. Mulți din ei nu mai au nici ce să fumeze. Încălțămintele li-s plesnite, coatele cârpite, pentru o cană de ulei fac zile întregi la coadă, disciplinați ca niciodată, la prăvălia goală a câte unui „economat“ profesional. Ce mândri, ce siguri pe ei, ce înfumurați erau la catedră, la bară, la comenzi! Câte nedreptăți n-au comis, câte nefericiri n-au provocat în jurul lor, în neamul lor de țărani și ostenitori, ținut sub „legi“ și pedepse și trimis în carceră și pușcărie cu seninătatea inconstienței.

Nimeni nu și-a făcut simpla și onesta datorie de dragoste, de cuviință și milă. Am împilat văduva și orfanul, ne-am lăcomit la câștiguri și ranguri, târându-ne, lingând, făcându-ne loc cu pumnul, cu intriga, cu lingușul, cu vânzarea prietenului și a cugetului, care de-abia începe să se trezească la decădere. Odinioară boierii și după ei intelectualii – oh! Doamne, ce intelectualitate! – au falimentat rând pe rând, promoție după promoție, generație după generație.

Încet, încet, azi o fărâamă, mâine o fărâamă, rezultatele se adună și scadența cade subit. Să mai nădăjduim că am aflat și am asimilat-o în suferințele de azi învățătura batjocorită a lui Iisus?

OAMENI BUNI

Oamenii, cum vedem, s-au înrăit. Fatalmente, fiecare fiind amabil și concesiv cu egoismul și scăderile lui personale, se recuperează tăbărând cu necazul și resentimentele pe toți ceilalți, mâniați și ei împotriva semenilor, făcuți răspunzători de propria lor nerânduială morală. Harababura generală e beneficiul negativ al dezordinei particulare, tradus pentru o minoritate șireată cu o bună stare concretă.

Dar mai sunt și oameni buni. Când omul judecă și se compară, se îmbunătățește singur. Problema consistă întru a fi obiectiv și aspru cu sineți, a nu te autoflata și supraestima. Cel care-și face o gramatică a lui și se ține de regulile ce și le-a impus, ajunge la mai puțină trecere cu vederea față de actele sale și la o mai justă măsură pentru prețuirea lucrului omenesc: la bunătate. Omul bun rămâne ultimul deziderat al filosofiei, bun cu prețul de a fi chiar nedrept, dreptatea slujindu-se, ca o statuie de piatră fără inimă și vedere, de recele instrument al balanței.

M-am întâlnit cu un profesor de liceu, în convalescență. Fusese atins de pneumonie și silit să zacă o lună de zile. E un profesor sărac și un om de mare ispravă și bunătate cu școlarii lui. Bunătatea iradiază. Trezește, din gunoiul instinctului brut neredificat în meditație, disciplină și analiză, sentimente din seria ei și tangente.

Încă necăsătorit până la o vârstă ce trece încet, profesorul locuiește cu maică-sa într-o mică proprietate, cumpărată într-un cartier mărginaș, din economiile lui de om gospodar. Ca să ducă luna la capăt, orele neocupate de catedră le alcargă dintr-un capăt în celălalt al orașului, după lecții. Rabdă și iubește copiii și e iubit de copii, egal cu sine și cu zâmbetul de pe față. Cu neputință să-l supere ceva, e un perceptor dorit de orice școlar, brutalizat de obicei de profesorime. Elevii se silesc să învețe și să știe numai de dragostea lui.

Mi-a povestit emoționat cum i-au purtat de grijă învățăceii, părinții acestora, colegii, directorul liceului în care profesează; cum îi aduceau cât puteau mai mult din porțiile lor mici, lui lipsindu-i din casă de toate. Mulțumită acestor admirabile ofrande ale sărăcimei, dascălul s-a putut hrăni, a putut birui boala și surâsul lui a mai sporit în bunătate...

Învierșunați de asaltul baselor sentimente, de ură, de pizmă, de nedreptățile intenționate, revoltați de indiferența placidă, contrariați, secundă cu secundă, oamenii uită că între ei, rezervată, distantă și nevăzută, trăiește și bunătatea adevărată. Cine va putea să scrie o carte a oamenilor buni, a bunătății totale, a voinței de a fi bun, trecător cu vederea și iertător, va face o faptă de mângâiere și de speranță așteptată și de cei mai răi și mai meschini.

1947

MUZEOGRAFIE

Nu m-aș putea lăuda cu o mare atracție pentru aceste cimitire închise ce se numesc muzee. Le-am ocolit, ca pe niște localuri de morgă, în toate orașele pe unde am trăit. Ramă lângă ramă, dulap lângă dulap de sticlă, tablourile par fotografiile unor cadavre de ființe și peizaje, influențate și anulate reciproc prin alăturare, iar costumele, oricât de interesante, sunt ale unor oameni decapitați. Singure statuile din grădini se folosesc de o ambianță prielnică, lumina sinceră a soarelui, boschetele dimprejur, salcia despletită peste ele... Un muzeu bine gândit nu ar trebui să fie un monument de săli de sanatoriu, ca Luvrul vast, ca o enciclopedie, ci un sistem de vile și cotaje, în interiorul cărora tablourile, vasele, portul, mobilierul, covoarele să aparție unei

vieți vii, petrecută în mijlocul lor. Dar atunci n-ar mai fi vorba de muzee, ci de niște localități ale artelor la domiciliu.

Omul se face colecționar de toate celea, de timbre, de monezi, de ceasornice și chiar de cutii de chibrituri. E o manie culturală și nu lipsită de un caracter maladiv. Febra colecției preferă evolutiv zdrențele, vechiturile, sentiment cu afinități pentru putregai.

Nu vreau să spun că muzeele nu sunt instructive: dimpotrivă ; numai că sunt cam plicticoase. Se vede că n-am aptitudini pentru arheologia de vitrină și că-mi lipsește simțul *du faisandé*, o râncezeală selectă. Sunt un țărănoi. Mă impresionează că un muritor fără operă personală și avut cumpără și adună icoane și boarfe și că, mai ales, își dăruiește strânsura. Dar nu i-o vizitez. Parcă m-ar fi satisfăcut mai mult să știu că un om ca atare fără posteritate face un spital și îngrijește de el, sau un cartier gratuit pentru nevoiași.

Simple arabescuri pe nisipul din fața Muzeului Etnografic. Știți, edificiul acela de la Șosea, pentru care, prețuit pretutindeni în străinătate, profesorul Tzigara-Samurcaș s-a străduit o viață, ca să-l ridice, să-l înzestreze, să-l îmbogățească și, în sfârșit, să-l piardă.

Deunăzi, s-au inaugurat două săli noi ale acestui muzeu, încă neisprăvit. Peregrinând prin apartamente vetuste și prin magazii, în care băteau ploile pe vremuri, tezaurele adunate de profesorul, expropriat din munca și osârdia lui, mărturisesc un trecut cu totul caracteristic. Ele stau și acum în lăzile cetluite, adevărate sarcofage, și cele două săli inaugurate acum, fără colaborarea celui care le-a întocmit și le cunoaște cu de-amănuntul, certifică și ignoranța sărăcăcioasă a beneficiarului unei moșteniri în disproporție cu mijloacele lui naturale sau asimilate. Veselul hered fiind personajul care se cunoaște...

CECUL PERSONAL

De aproape optsprezece ani, de când vecinii mei nevoiași vin la mine să le iscălesc și să le fac o „hârtie“, actele pe baza cărora, cum e limbajul, sunt chemat să le construiesc dreptul de petiționare, se prezintă deplorabil. O varză hărtănită, înghesuită într-un buzunar.

Bineînțeles, cetățenii nu pot ține o arhivă și un contencios, cum ar cere fiscul, primăria, armata, ucebeul și celelalte instituții așa de vitale pentru contribuabili care plătind holbează ochii la casieri și nu prea pricep. De pildă, ei nu înțeleg salubritatea și gunoiul neridicat, nici de ce plătesc o taxă negativă, pentru o țevă de apă inexistentă și un robinet invizibil. O judecată subtilă obligă locuitorii să despăgubească municipiul, că nu pot cheltui câteva milioane la un bordei pentru tragerea unei instalații, inutilă, cea mai mare parte din zi și noapte, chiar în cazul instalațiilor gata făcute.

Bieții oameni dau cât li se reclamă, văzând în fiecă lună că banii aruncați în groapa comunei se îndoiesc, se împătresc, se înzecesc. Luna precedentă, locuitorii cu cișmele au plătit, toate taxele adunate, zece lei litrul de apă cu noroi. Apa la o anumită oră e galbenă, la alta roșie sau verde, și în restul timpului nu e deloc. Probabil că pe luna în curs, când încă nici n-au fost contoarele citite, metrul cub de lichid murdar va fi ridicat, după cum se zărește în presă, până la incapacitatea de plată și locuitorii vor continua să-și care gălețile cu apă curată de la puțurile vecinilor binevoitori.

Dar halul hârtiilor interesează. Treptat, actele de proprietate, de naștere, de căsătorie, certificate de școală, recipisele de plăți se topesc, zdrențuite la îndoituri, sau ajung ilizibile, fie că dispăre negreală, fie că sunt acoperite cu câteva cuneiforme și abreviații. Din fugă sau de lehamite, biurourile primesc banii muncii, fără să afle contribuabilul anume ce fracțiune din dajdia lui achită.

În ultimul timp, am fost nevoit să răsfoiesc tot felul de hârtoage, din care starea neîntrecut de lamentabilă a Cărții de imobil și a Buletinului de populație m-a dezorientat, actele cele mai des necesare ale fiecărui om cu o identitate normală. Unele din ele bine păstrate au totuși filele dezlânate și paginile șterse. Posesorul nu poate fi acuzat că și le ține între pile, mistrii și bolovani. Răspunderea cade asupra tuturor autorităților care le-au emis pe temeiul utilității, plătite și ele de populație cu mult mai mult decât valoarea materialului mânjit la tipar și cu penița distrată a funcționarului de la ghișeu.

Atât din decență cât și de nevoie, cel puțin poliția, cea mai interesată autoritate la situația limpede a publicului cercetat din când în când pe stradă, are datoria să-și îmbunătățească hârtia și cartonul la confecționarea celor două broșuri ale sale, Cartea și Biuroul – și dacă la calitatea materialului, ales cu grija Băncii Naționale la bancnote, s-ar adăoga și o legătură rezistentă, cetățeanul ar plăti bucuros un document pentru el esențial.

Un om transpus pe o filă face măcar cât o hârtie de cinci mii de lei albastră cu portretele lui Decebal și Traian.

1947

SĂ LUĂM PILDĂ!

Cititorul poate că și-ar mai aduce aminte de relatarea impresiilor cu care am plecat anul trecut de la azilul „Elisabetheu“, de bătrâni, vizitat din întâmplare.

Comparativ cu lăcașurile de binefacere și cu spitalele văzute la noi până atunci și de atunci încoace, sumare întocmiri de față cu miezul găunos și putred, Elisabetheul, în modestia mijloacelor lui, cu ordinea și acuratețea lui exemplară, e un

refugiul model, care pe noi, decăzuți din omenia, din mila și cuviința de odinioară și vrednici în ultimii vreo cincizeci de ani numai să degradăm așezămintele domnești, ne face de rușine.

Direcția gospodărească a instituției o are, nu un minister, nu un Sfântul Sinod, dirigiuitorul spiritual și material, pe din două, al nefericitelor noastre mănăstiri, de maici, de călugări și de tradiții depravate, ci un comitet fără cârje, mitră și odăjdii. Însuflețirea magnetică a vieții din interiorul acestui fel de schit, unde nu sunt acceptați, împotriva tuturor pasiunilor din afară, decât săracii și cei mai săraci din sărăcimea evreiască, o dă domnul Sigmund Schwartz-Socec, autorul unor serii de reforme bine-venite și cutezătoare, ale expresiei negoțului bucureștenesc.

Am primit vinerea trecută, de la domnul Schwartz, cu care am aderențe de editură, un telefon, raportat la vechea mea tabletă, din aluzia de mai sus. Fondurile azilului, adunate din contribuția personală a inițiatorilor, paralel cu cerșitul biblic, pentru nevoiașii găzduiți la Elisabetheul purtător al numelui reginii poete Elisabeta, au ajuns la fund. Comitetul a râcăit fundul până dincolo de sac... Nu se ajunge nicidecum ce dau membrii lui în toate zilele și sunt în joc, pe lângă viața, redusă la limită, a bătrânilor, onoarea și râvna descurajată a ctitorilor demoralizați.

– Mai „scriți“ câte ceva pentru noi, mi-a spus domnul Schwartz la telefon.

Animatorul așezământului din strada Labirint e superstițios. El crede că semnătura unui scriitor dedesubtul unui text de îndemnuri la bine trezește sentimentul datoriei, pierdut în forfota unei vieți de euforie a snobismului și de artificiu. Să fie adevărat că singure numai *verba volant* și că și nu *scripta*?

La 7 iunie Elisabetheul organizează în frumoasele încăperi ale azilului ceea ce ne-am deprins să auzim că se cheamă o

Kermessă, destinată să aducă o variație interesantă în zilele monotone ale persoanelor cu dare de mână, plictisite.

È un pretext de adunare de fonduri noi la o petrecere delicată. Prin farmecul baghetei unui dirijor care a izbutit întodeauna din plin în toate încercările lui de a învia neantul somptuos, miile de bancnote de câte un milion vor trebui să iasă de la sine din casele și să se strângă laolaltă pe masa de prânz a bunicilor din azil.

Dacă, într-adevăr, șoapta condeifului are, după credința lui, o fărâmă de trecere pozitivă, condeiful va găsi prilejul, destul de rar, să fie mulțumit.

1947

MIRAJUL

De câțva timp sunt întrebat atât din mahala cât și din oraș, de către muncitori și intelectuali, de-a dreptul, prin telefon sau în scris, ce știință aş avea despre o plecare în... Argentina. Se pare că guvernul argentinian s-a hotărât să-și populeze țara, bogată în resurse, dar săracă în oameni, cu străini, și că imigranții asigurați de cum sosesc cu o proprietate agricolă sunt stipendiați și pentru lungă lor călătorie.

Condițiile ar fi mai precise în ceea ce privește starea civilă, decât calificarea profesională, republica sud-americană având nevoie de tot felul de brațe, de mâini și de inteligențe. Candidații trebuie să fie căsătoriți, întrucât argentiniențele fiind brune, frumoase însă puține, au probabil îndeletnicirea citadină bine fixată de a juca tango la Buenos Aires cu castaniete. Mitică și Ghiță ar risca să rămâie flăcăi și să se lingă pe buze, oricât de simpatici și oacheși ar fi și ei, cu toate că două latinisme

împărecheate, din două emisfere opuse, ar putea să dea o descendență creolă ispano-românească, de toată frumusețea.

Atracția e destul de îndreptățită. Pe o suprafață de mai puțin de trei milioane de kilometri pătrați sunt așezați șapte milioane de oameni (mai mult sau mai puțin căsătoriți) și negoțul dintre Anzi și Atlantic e remunerator: cereale, crescătorii, lână, piei, un belșug în schimbul aurului din toată lumea.

Se spune că un distins reprezentant al Argentinei, extrem de amabil și îndatoritor și care, ca orice spaniol de rasă, dispune pe cartea de vizită de un șir întreg de nume sonore, legate între ele cu mai multe particule aristocratice muzicale, a și sosit în București și primește ca un mare senior.

Mirajul Americii de Sud a mai cutreierat odinioară tineretul nostru, prin copilăria generației mele, pe la vârsta de cincisprezece ani, când se prefera, temei latine și exercițiilor matematice, basmul fericit a lui Crusoe, servit de un vapor care te lua din Constanța și te ducea, legănat într-o plasă de aur, să te faci *farmer* în țările de banane, ananas și ciocolată, unde omul, sătul de suculențe parfumate, e apucat de dorul mujdeiului de usturoi, după o ciorbă de burtă și o tusalama, urmată și de vrăbioara la grătar cuvenită.

Au plecat și atunci câțiva băieți de la școală, din care unii au nimerit-o, și nu știu cum, și în Canada, în China, unii s-au întors după câte douăzeci de ani de peregrinare și aventuri, îmbătrâniți și decepționați. Unul, cu toate că portughez din naștere, din Chitila, anume Magel Beno, nu mai știa să numere banii romantici ai posesiunilor statului de origină, decât în milreiși, moneda națională începând de la zece mii de reiși în sus, echivalentul unei simple coroane; niște lăscăi.

Nădăjduiesc să se expatrieze ingineri, medici, lucrători, tehnici, salaori. M-au cercetat cerându-mi opinia.

Firește, călătoria e întodeauna bună, dar nu pentru dezrădăcinare. Românul care crede că neizbutind în țara lui poate să izbutească mai bine aiurea, cred, afară de cazuri cu

totul speciale, ca telentul artistic (și încă, cine știe!), că se amăgește, eludând numai dificultatea cu o speranță. Dacă și-ar utiliza numai o fracțiune din imensele energii necesare în streinătăți pentru o izbândă, succesul în orice mizerie și meserie ar fi beneficiul cel mai ușor.

Stați acasă și biruiți acasă la voi.

1947

CONCURSURILE LITERARE

S-a întâmplat întâiași dată să fac parte deunăzi dintr-o comisiune de premii. Nu e situația cea mai plăcută pentru concurenți și nici pentru juriu. Concurenții cel puțin n-au dreptul să fie nicidecum supărați de un proces-verbal negativ, de vreme ce s-au supus anticipat verdictului, oricare ar fi el.

Contrarietatea membrilor unei asemenea grupări ocazionale trebuie mărturisită cu francheță. Aproape nici unul din ei nu distinge manuscrisul care, într-alt fel judecat, în afară de concurs, i-ar fi plăcut mai mult. Se deosebește și se alege nu caietul cel mai substanțial, ci cel mai omogen; așa că valoarea intrinsecă rămâne cam pe dincoace de conferință.

În vreo cincizeci de manuscrise citite găsești pe ici, pe acolo, fulgere, înecate în neguri opace, inegalități uimitoare și neînchipuite contraste. Ai fi redus o sută de pagini la douăzeci de versuri răzlețe, puternice, adunate într-o singură pagină; ceea ce nu intra în regula concursului. Inconvenientul examenelor e clar: trebuie să respecti regulamentul. Așa-ți trebuie când cauți note, consacrare și opinie și te lași purtat și judecat.

Aș vrea să spui că premiile nu sunt câștigate de geniu, dar de corectitudine. Nu e de ajuns un stil admirabil într-o bucată

execrabilă. O serie de zece într-un volum dat peste ochi. Talentul de creație se vede întrecut de talentul mediocru al unității.

Nu e prea de dorit dintr-un anume punct de vedere, situat însă mai sus decât celelalte, ca tineretul să se ia la întrecere, unde la o masă lungă și dens înconjurată de sensibilități variate și capacități contradictorii de a surprinde nativitatea reală, se decide cui aproximativ i se cuvine coroana și nici nu trebuie să fie prea fudul încununatului. El riscă să aibă un laur prin infiltrațiile involuntare ale concurenților și ambianței și să fie câștigătorul unui moment de osteneală.

Dar e obligatoriu ca poetul să condenseze, să arunce și să șteargă mult, să păstreze puțin. Când acest câte puțin crește și reprezintă tot atâta dragoste câtă și suferință, va hotărî scrutarea de sine despre merit, cu o autoritate mai greu de acordat unui juriu, în definitiv, glacial.

Debutanții se pripesc și profesează o părere prea bună asupra manuscrisului lor. Ei au învățat din succesele altora, neanalizate sau ușoare, escamotarea străduinței și disprețul îndoielii. Supuși unei discipline personale neconcesive, unii din autorii caietelor, pe care le-am parcurs cu necazul neîmplinirii, ar fi putut să dea peste câțiva ani un nume nou literaturii bune. Îi împiedică ceva să-l impuie în viitor? Nu. Manuscrisele propuse la concurs pot fi socotite de autori ca niște mostre și dovezi — și fâgăduieli.

Personal, nu mă pot lepăda de sfiala cu care răsfoiesc și acum filele scrise ale unui necunoscut. Ele strâng într-un pătrat de hârtie, curată ca și lumea oglindită în lumina lor, orele, nopțile, fulgii de iluzii, polenul astral, suspinul prometeic al omului, smuls de un elan dumnezeiesc din decreptitudinea cotidiană.

HÎRTIE TIMBRATĂ

Cu toate că, din când în când, am fost obligat să dau un răspuns colectiv scrisorilor îngrămădite pe masa cotului meu, trebuie să mă repet, valul corespondenței, fiind neîntrerupt.

I-am rugat pe cititorii care mi se adresează și ale cărora neplăceri și năzuințe le prea bine înțeleg să aștepte timpuri mai potrivite cu discuția sterilă și cu taxele poștale, dacă argumentul pierderii de vreme nu are nici un efect. Probabil că numerele de ziar cu tabletele respective nu au putut ajunge până la ochii lor sau că punctul cazului ce-i interesează e, din toate, cel mai excepțional. Îmi pare tare rău.

Știi că o întregă bibliotecă poate fi mobilată cu volume de corespondență literară; că scriitorii care cască și se întind, în biuroul unde se și fotografiază cu mâna la creier, au stat de vorbă în sute de mii de scrisori, cu domnii și cucoanele din vremea lor. Desigur că vanității îi place să fie limbută în jurul mărunțișurilor susceptibile de intelectualitate. E o însușire care, mie, unuia, individ incomplet, pân-acum îmi lipsește. Poate că pe măsură ce-mi va scădea tensiunea altor simțăminte, să o capăt ca o recuperare. O să aibă grijă natura să dea de veste cititorului corespondențial despre fază, dar mă îndoiesc că i-aș mai putea fi de folos măcar pentru satisfacția spiritului de laborator și necroză.

Multe din scrisorile primite sunt pline de interes; altele, confidentiale, privesc problemele eului turburat. Poate că n-ar fi inoportun să stabilim principiul că sfaturile și comentariile sunt întodeauna sterile și că răscolirile secrete trebuiesc potolite de conștiința fiecăruia, fiecare cunoscându-și dimensiunile mai bine decât orice străin psiholog.

Apoi, uneori, ești chemat să recurgi la facultăți de spiritist, chiromant sau astrolog ca să determini poziția în spațiul mistic al unei sensibilități de la Slatina sau Focșani. Tabela

logaritmilor și coeficienților particulari, infinită, nu e de competența unui al doilea sau tert, decât în mariaj sau divorț.

Nu mă pot totuși opri de a nu consemna din fugă paperasa unui domn saxon, care mi-a trimis, odată cu un exemplar dintr-un memoriu bătut la mașină, timbrele poștale și până și hârtia cu plicul necesare. Îmi cer toate scuzele că nu mă supun obedient excesului de reciprocitate, organizat de corespondentul ocazional.

Într-o bună limbă românească, și se plânge că sașii expropriati și lăsați pe drumuri nu-și merită destinul; că ei n-au fost niciodată naziști în masa lor și că numai șefii politici, permanent oportuniști, poartă răspunderea situațiilor regretabile.

Originalitatea revendicărilor și răspunderilor formulate de el într-altă parte; anume în afirmarea pasivității intelectualilor români față de compatrioți. Dacă ei ar face propagandă pentru sași, corespondentul meu are naivitatea să creadă că aceștia ar reintra în posesiunea averilor părăsite.

În calitate de gazetar apasă fără nici pic de îndoială asupra mea o mare parte din vinovăția că nemții din Siebenburgen și-au pierdut avutul. Dar mi se pare că protestul e rău adresat.

1947

AȘA VREA DUMNEZEU !

Vorba care aproape se pierduse o regăsește omul nevoiaș, covârșit de timpuri. O auzi pretutindeni, la toate porțile, în toate răspântiile, concluzie a mărturisirilor șoptite de plângere și alinare. Pe Dumnezeu îl îngroapă belșugul și-l scoate la iveală sărăcia, rând pe rând uitat și adus aminte.

Dumnezeu e înțelepciunea plugarului, care-l cunoaște mai bine, ascultându-l în pământ, și a femeilor amare, sfintele

femei! E un cult și un mister, înțelese mai cu seamă de ele – și păstrate în tăcere la vatră. Răspunsul fără replică, argumentul adânc. Dumnezeu leagă și dezleagă – și pedepsește.

Pedeapsa lui pare o jucărie de bijutier. Stârpește firul de porumb și minuscula boabă de grâu, usucă genele ierbii, seacă roua de diamant. Și-atât! Și din atât, sute de popoare se ofilesc și se împutinează. Din atâta lucru, de trei ani încoace milioane de oameni pier și alte multe milioane – de vite – îngenunche cu coarnezle în țărână. Un bob de mei se ciocnește cu globul și globul se descumpănește. Povestea firavului păstor cu namila și buzduganul e întodeauna adevărată. Cine hotărăște întâlnirea cu uriașul și biruința? Dumnezeu!

S-a supărat Dumnezeu. El are dreptul să se mânia; un drept recunoscut de toate femeile care știu mai multe taine și mai mult adevăr decât bărbatul, brutal și ignorant. Femeia, nu el, orgoliosul, unge pe stăpânitor. Ea poate să-l și roage, încovoindu-și amfora izvorătoare de omenire, la altarele lui. Ea pune o lumânare la Maica Precista, femeie și fecioară, ca și dânsa: lacrimile ei i le duce Sfânta Sfințelor în palmă până la El, împăratul suspinelor al întristării, dragostei și speranței.

Dacă așa vrea Dumnezeu, s-a isprăvit. Nu mai e de gândit, nu mai e de zis. Nimeni nu-i vinovat și toți ne recunoaștem răspunzători, voia Celui de Sus fiind singura răsplată cuvenită. Dar „așa vrea Dumnezeu“ înseamnă solidaritatea cu puterile mai presus de critică, încrederea în ele până la suprimarea voinței proprii și primirea sacrificiului de sine. E o certitudine peste certitudinile concrete și o formă de încredere și optimism, pe care nu o dă nici o doctrină. E doctrina celor fără doctrină și, probabil, e vorba de acel imponderabil, veșnic eficace, chemat în anumit limbaj forța morală.

CHESTIE DE OBRAZ

Am primit o scrisoare inteligentă de la un invalid de război.

Invaliditatea e veche. În 1916 copilandrul Gheorghe Mateescu s-a dus să se bată pentru țară, în uniformă de cercetaș. Cercetășia era pe vremuri patronată chiar de viitorul rege trecut și taberele copiilor, răspândite prin țară, constituiau o premilitărie precoce de elită. Își aduce aminte toată lumea cu ce însuflețire au pornit băieții din București în convoaie și câți au ajuns din ei, scheletici, în retragerea pe jos către Iași.

Cât contingent a rămas în viață, din cercetășie, a făcut față cu bravură îndatoririlor de front. Gheorghe Mateescu a primit cinci decorații, semnele cu care Patria și-a legat în văzul tuturor onoarea de rănile lui. Trebuie uitată în toate cazurile onoarea? Se pare că morala evoluată o disprețuiește, de vreme ce uită de datorie, lăsând în 1947 să moară de foame, paralytic, un om de inimă și jertfă, după douăzeci și cinci de ani de suferință.

Nu știam că atât de aproape de locuința mea zace un om atât de încercat și atât de uitat de forurile de specialitate. Din mână-n mână, scrisoarea lui a putut ajunge până la mine, răspuns la tableta *Omenetul*. Se spunea acolo că vina războaielor agresive o poartă, pe lângă propaganda imperialistă în epocile de sațiu, când stomacul satisfăcut și buzunarele pline se urcă la un cap, nesupravegheat de o concepție a cumpătului și aventurieră, înfumurat de o iluzie bolnavă, obediența mulțimii, nepregătită nici ea de o judecată stabilă și moderată de răspunderea față de nație și țară. Căci orișicum s-ar pune problema, consecințele oricărui război sunt acelea pe care le-am experimentat de două ori în treizeci de ani pe pielea noastră.

„Legea I.O.V.R din 5 mai 1927— scrie fostul luptător — recunoaște dreptul acelor cercetași ce au rămas cu infirmități

din război, să fie clasați și pensionați ca invalizi.“ Anterior acestei legi, domnul Mateescu a făcut demersuri pretutindeni și la toți aceia care au avut influența necesară pentru repararea unei scăpări din vedere, însă toate de-a surda. „Pasămite, adaogă el, că acolo unde e belșug, n-are ce căuta jelania flămânzilor.“

Mă simt obligat să aduc la cunoștință cititorilor cu trecere cazul, vreau să sper, de simplă omisiune, al corespondentului meu, mai mult decât într-o formație anodină la rubrica respectivă; avocați, înalți funcționari, generali și, dacă ziarul are șanse să fie citit mai departe, și mai sus. Poate că nici competența Patriarhiei nu poate rămâne străină și indiferentă. Până deunăzi, paralizia invalidului cercetaș mai putea să fie ajutată de ostenele maicii lui. De curând, biata bătrână a murit.

Dau adresa: Gh. I. Mateescu, Calea Văcărești, 301.

1947

CĂLUȘARII

Ne mai aduc aminte datinile că timpul românesc nu încează, datinile care nu sunt ale intelectului și ale ambițioșilor sfâdiți pe diferențe, ci ale proștilor de țărani.

De ziua Moșilor, iată-i jucând în priveliște călușarii, gorjeni iscusiți în aruncarea bătei și a saltului după ea. Panglicile pălăriilor flutură, trupurile zvelte se încovoie, flăcării hăulesc. Prăjina, care figurează stindardul e gătită-n vârf cu snopul de usturoi și trece dintr-o mână într-alta cu o elasticitate elegantă de lance. În timpul dansului la vioară se prinde un vârtej de libelule îmbrăcate țărănește, cu zornăitoare la opinci. Călcătura călcâiului e caracteristică, sprintenă ca pe Columna traiană, în

ghirlanda căreia spirală se povestește Imperiul patricienilor, amestecați în hora de piatră cu sclavii și plebeii.

Sunt douăzeci sau douăzeci și cinci, călușarii de la Jii. Poema dansului lor se desfășoară în sute de schițe rapide din care se economisesc cât mai multe pentru inițiați. E un rit divulgat pe încetul, călușarul fiind un artist al câtorva mistere treptate și care nu primește să fie înțeles cu ușurință.

Au pus ciomegele cap în cap, în dreptul fiecăruia unul, ca un obstacol. E poate pielea simbolică a bouului, despicată într-o singură curea, chibzuită ca un hotar împrejurul hectarului de țară, care trebuia să se numească *Latium*. Cine sare întâi peste el va muri! Dansul șovăie, dacă trebuie sărit sau păzit. Călușarii sunt aliniați. Un îndemn al brațelor, un pas în aer, alt pas înapoi, o căutătură de la îndrăzneț la îndrăzneț. Au sărit o dată toți și au pus mâinile pe ciomege. Stară-ți mă! că nu se ucide nimeni. Șoldurile guvernează ritmic picioarele zburătoare, bătele s-au ridicat deasupra pălăriilor cu cozi. O mișcare din coapse spre dreapta, o altă mișcare spre stânga, feciorii au un meșteșug de plasticitate și elan admirabil.

În echipe de câte patru, de câte trei, de câte doi, dansul general se divide, se risipește și se recompune până la furtuna învâlmășirii, care se sparge iarăși într-un hăulit.

Coregrafia savantă, inspirată de la teme și teze, execută după sintaxă friza formelor în zvâcnire și arabescuri, evolută până la tipul saltimbanc. Toată arta e problemă de nuanță, între fin, vulgar și pedant : le deosibește un nimic, o limită de echilibru, un fir de păianjen albastru. Îi lipsește întodeauna ceva: spontaneitatea – o împovărează ceva: rutina – și caută zadarnic ceva: emoția. O dau călușarii, grația și tinerețea, cu simplitate.

NUANȚE

La nuance avant toute chose.

PAUL VERLAINE

Străbați câmpia, grădina, cu sapa pe umăr. Aici e grâu sau secară, orz ori ovăz: spice și boabe, se deosebesc unele de altele printr-un amănunt de formă și gust. A fost un plan stabilit, ori o întâmplare? viața căutând întâi variația și frumusețea. Probabil că întâmplarea, prevăzută de viață cu o imagine continuă pentru jocul dezvoltărilor libere și capricioase. Schema fusese dată, sămânța, rădăcina și planta. Creșteți și vă înmulțiți! și toate au crescut, s-au înmulțit, s-au divizat la nesfârșit. Natura e guvernată de nuanță.

Mii de ani, poezia fusese narativă și declamatorie. Era poezie povestirea în versuri. Prin bălăria verbală s-a ivit un contur delicat, care s-a multiplicat de la sine: nuanța.

Trandafirul, risipit în mii de nunațe, e nuanța măceșului brut. Vișina e nuanța cireșei. Mâța e nuanța panterei. Aburul e nuanța apei, cerul e o nuanță, gheața, calcarul, granitul, creta: nuanțe. Cinci e nuanța lui unu, curba e nuanța dreptei, pătratul e un cerc. Nuanță, ploaia nuanță, vijelia. Armonia lumii iese din nuanță, care echilibrează contrariile. Nu suntem prea departe de linia de mijloc, care, ca și simplificarea stilului, nu e un punct de plecare, ci un rezultat.

Mijlocia, ca o concepție de pornire e falsă. Ea e cultura mijlocie, în spațiul căreia se petrece constrângerea cerebrală, fals cerebrală, stabilită pe antagonisme, a unei cerebralități care strâmbă viața și o abate din matcă pentru satisfacerea unor principii voite. Nuanța totuși se restabilește subtil de la sine. Mi se pare că ermitul Antonie, în ispitele lui surprinse de Flaubert, dorește să distrugă tot ce-i frumos și delicat, pentru ca să tempereze dogoarea amoroasă cu un ideal teologic, văzut de el, al pustietății. Dar rozele secerate vor da din pământ din

nou, vor îmboboci iarăși, vor parfuma înserarea unde așteaptă duiosul păcat, mai tare.

Ceea ce supără în activitatea omului sălbatic prin suferință, prin nedreptate, nemoderat de o rezervă, de o îndoială, de o pauză a instinctului, e totala absență a spiritului de nuanță, monstruoasă. Îl văd luxos exploatat, cu o volubilitate entuziastă și patos agresiv în naționalismele izbucnite după un război, care se presupune că le-a lichidat, și mai fierbinți ca întodeauna. Îl surprind în câte o calomnie, în câte o insultă, în câte o scrisoare anonimă, adusă de poștă, ieșită din nepricepere și nesimțire la nuanță. Scăparea tuturor erorilor, urilor și asupririlor e nuanța.

1947

NUCA STERLINĂ

Am povestit cândva că un parlamentar român de odinioară, care trăia tot anul la Paris, din veniturile moșiilor din țară, se prezenta câteva zile, în București, la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, ca să ție un discurs. Cu primul tren se înapoia în Franța, satisfăcut că și-a împlinit destinul.

Pe de o parte, accentul lui francez, aplicat, ca pauze celor câteva fraze stereotipe ce trebuiau debitate și, pe de altă parte, ideea lui obsedantă erau obiectul marelui haz al Adunării, exprimat în aplauze simulate. Să nu ne întrebăm dacă numai programul lui politic, și nu mai ales succesul repetat al expunerii lui anuale îl făceau să părăsească pe câte o săptămână reședința lui Champs-Elysées.

Discursul, cu toate că important, n-avea nevoie de prea multe cuvinte. „Dòmniloh, spunea deputatul, o mahe hăspundehe apasă asupha noastha. Trebuie să oblihem pe țahanii noșthi phinth-o leje, se planteze fiecahe in a sa batatuha un nuch“... Oratorul făcea trei complimente în trei direcții ale sălii, zâmbea elegant și scobora de la tribună beatificat.

Vasăzică, el cerea o lege și o constrângere a satelor să îngroape în fiecare curte o nucă, din care o să iasă un nuc! Boierul, fără să știe, era un economist. Ar fi fost astfel plantați cel puțin două milioane de pomi, echivalenți cu două milioane de saci cu nuci, echivalente cu, socotiți dumneavoastră, câte zeci de mii de vagoane.

O distinsă doamnă doctor Magheru, de la Institutul Cantacuzino, mi-a adus alaltăieri aminte de nucile parlamentarului de odinioară, vorbindu-mi la recepția dată de Institutul Francez des Hautes Études în onoarea domnului Martin Chauffier, de nucii lui Petre Carp, de la Țibănești. Se știe că Țibăneștii au fost întâia roșie împărțită la țărani de către causticul șef al Partidului Conservator, fără declamație și tirade și fără să aștepte o lege a exproprierii agrare.

Moștenitorii lui Carp, reduși la un conac rău încercat de război, au trăit ultimii doi ani din produsul nucilor recoltate dimprejurul lui, fără să simtă scumpetea. Se pare că subsitența n-a fost prea dificilă, de vreme ce actualii proprietari au afirmat că altădată recolta nu folosea la nimic. Nucile, prin urmare, s-au comportat ca valută aur. Deputatul de acum patruzeci și cinci de ani avea dreptate.

Dar orice bine se prezintă și cu reversul lui, și pentru că tableta are nevoie de o încheiere, sunt silit să adaog că iarna trecută nucii de la Țibănești au înghețat.

Așa că și deputații aveau dreptate să-l ia la vale pe orator.

1947

UN BILANȚ

Nu am deprinderea să mă intercalez între manuscrisele mele și critica, în lipsa uneia majore, minoră cu toate că mai

reuşesc să mă intereseze, după o lungă experimentare a cupletului, sursele lui comune de inspirație, reaua-credință, pizma și prostia.

Succesul nu mă dilată, iar insuccesul, de care trebuie să constat că n-am avut parte niciodată, nu-mi schimbă temperatura. Știind mai bine decât comentatorii încercărilor mele literare, elogioși sau insultători, ce poate să fie ales din ele și ce aruncat.

După epuizarea primei serii de reprezentării a pamfletului meu dramatic *Seringa*, am însă impresia că le sunt dator cititorilor, care mă rabdă, un raport obiectiv de bilanț. El precizează divorțul definitiv dintre presa tendențioasă și public, un public destul de psiholog, ca să nu observe pentru edificarea convingerilor lui față de punctualitatea eschivată și alte contraste. Aplaudând în sală, să și le rupă, din câte douăsprezece labe, după spectacol critica oportunistă a tăcut estetic.

În schimb, cu frazele și metamorfozele acesteia sunt, în ce mă privește, învățat, încă de pe vremea în care bravura se asocia, prin absență, cu o campanie unanimă de calomnii și ocări, regizată atunci din Universitate și Academie. Am fost imoral, trivial, pornograf, vândut, luat cu chirie de unii și de alții, chiar de către Cahal, după tarif; venal, exploatator, nu știu cum, al nu știu cui, nu știu unde etc., etc., etc. Numai tripou și bordel încă nu ținusem și m-am mirat.

Distribuția *Seringii* a fost purtată de douăzeci și doi de artiști, trei luni încheiate, de repetiții aproape zi cu zi, cu un elan egal. În tot acest răstimp, ca și după premieră, majoritatea pieselor reprezentate au căzut. Publicul le-a refuzat. Strădaniile coteriilor lui Linge-mă-să-te-ling s-au dovedit deșarte. Paralel, textul *Seringii* circulat pe subt pulpană, sensibilitățile pișcate și mimoza prestigiiilor compuse s-au enervat. E o eczemă a moralului, care izbucnește, ca la desertul de fragi, blânda și mâncărimea epidemiei, scârpinarea izolată se face în societate: *asinus asinum fricat*. Presiunile, treptat accentuate la Direcția Teatrului Național, complicate cu intervențiile la autor și la

familia lui, cu amenințările telefonice, cu scrisorile desigur, anonime, cu târătoriile triviale și până și cu ofertele de finanțe cele mai neașteptate, au dat toate greș.

De la 4 april s-au succedat în program nouăsprezece reprezentații. La 20 mai, unul din artiști, dinamicul domn N. Dumitru, a trebuit să plece într-un turneu al lui cu consimțământul și urările de rezultate mănoase ale tuturor.

Rețetă totală record: o sută cincizeci și șase de mii, o sută patruzeci și cinci lei.

Public: aproximativ cincisprezece mii spectatori.

Sala având numai șapte sute de locuri șezute și publicul găsind în toate zilele casa închisă, alte mii de spectatori au rămas pe dinafară, oferind unii din ei o sută de mii de lei pe biletul de optsprezece mii.

Presă și-a făcut toată datoria, atât față de medicina, care practică injecția redactorului și introducerea științifică a laminării casnice, cât și de alte argumente și aderențe, fără să uite nici legile teatrale imutabile, revelate pe cale mistică diletanților fără operă, însărcinați de destin să joace rolul muștelor cântărețe.

Concepția autorului a fost cea mai simplă. Evitarea cazurilor clasice și istorice a existenței bulevardiere, a stărilor sufletești cu limonadă crepusculară, de simili și pusedo. Înlăturarea coarnelor și a infidelităților conjugale, tratate cu psihologie – și călcarea gramaticii de specialitate cu ciubota, dar transpunerea cu înțeles, pe scenă, și cravașarea vieții reale. Teatrul poate să facă și el oficiul din timpuri al amvonului vacant, indiferent dacă satisface sau ba prăvălia unor cronicari de inflație și mărunțiș.

Formula a fost bine primită. În teatru decide publicul singur, eliminând opinia și contrafacătura imprimată.

Dar... e și un „dar“. S-a încercat să se prezinte *Seringa*, piesă strict socială, ca o piesă politică.

Figurată cu profesori și doctori români, nu s-a găsit nici un zevzec să afirme că ar fi o piesă antiromânească. A fost

de-ajuns ca să nu știu cărui imbecil să i se pară ceva-cumva, ca *Siringa* să fie declarată antisemită, susceptibilitate acut maladivă, egală cu o cenzură rasistă. S-a comunicat la New York, de unde mi-a venit o întrebare la care răspund aci, că au fost și tulburări, mi se pare că și de stadă, provocate de *Siringa*. S-a spus la Radio București cam același lucru. S-a repetat de o foaie rău famată și între evrei. Un oarecare, așa-numit Ludo, s-a bâlbâit într-o broșură cu intenții de humor, „Ghiță“.

Admițând că ar figura în distribuție și un personaj doctor evreu, din categoria medicilor români de tejea, ce-ar însemna prezența lui în piesă altceva decât că și el a dat o contribuție la nerușinarea medicală? Român, medicul ticălos poate fi biciuit fără supărare; evreu, el trebuie flatat? El e neapărat sacrosanct, intangibil și tabù? De unde asemenea trufașe teorie, gen Rosenberg și Gobineau? Cei mai ofenșați de stupida insinuare, colportată cu cinismul inconștienței de câțiva „căutători de antisemiți“, cum îi numește un confrate, au fost înșiși evreii care mi-au comunicat-o întâia oară cu dezgust. *Siringa* ar fi o piesă antisemită într-un singur caz: dacă ar pune în conflict pe români cu evreii, care au dat, și unii și alții, medici eminenti, nu pe escroci cu profesioniștii cinstiți.

Personal nu împărtășesc oamenii după neamuri sau geografie, ci după calitate și caracter. Fie românești, fie evreiești, javrele îmi repugnă deopotrivă.

1947

HAI-HUI

Dacă entomologul Fabre nu era silit să trăiască la țară, învățător la Sérignan, astăzi am avea o știință mai puțin. Atâta pagubă! ar putea să răspundă cititorul, nu fără oarecare

dreptate, admitând că omul perfect ignorant, cinstit ignorant, total și divin ignorant, e cel mai aproape de adevăr în sine. Dar decât imaginația ignoranței, fără care nu poate dura nici ignoranța, știința pare și mai autentică și mai frumoasă, viața întrecând în fantastica ei varietate toate imaginațiile, și geniale, adunate laolaltă.

În multul timp liber de la mica lui catedră dintr-un sat catolic din Midi, în lipsa modelelor mari și exotice, care pe naturaliști, ca și pe pictori, îi fac să zugrăvească leul, pantera, elefantul, crocodilul, gazela, hiena în cușca zăbreliță, Fabre și-a mulțumit curiozitatea de om neliniștit cu ce avea la îndemână peste drum de școala primară: un maidan cu tot soiul de lighioane minuscule, disprețuite de Academie, de doctorii în multe și de către orice savant cu demnitate integrală. Învățătorul s-a întins în țărână patruzeci de ani. Au ieșit din țărână zece cărți neasemuite, cu un singur cititor timp de mulți ani de zile, editorul, mi se pare Delagrave. Am uitat. Primul volum care a cunoscut acum patruzeci și șapte de ani un cititor și în România, mi-a fost furat. Editorul a ținut ani îndelungați depozitul celor zece volume în pod, cu o grijă religioasă, admirator fervent al întemeietorului *Entomologiei*, – vândute prin izbucnire subită într-o singură zi.

Fără Fabre nu s-ar fi știut nimic despre lumea insectelor, atât de asemănătoare subiectiv cu a oamenilor civilizați. O enormă cantitate de cunoștințe ne-ar fi rămas interzise. Cine și-ar fi închipuit cu imaginația că femela unor anumite gănganii își mănâncă masculul, după desfătarea nupțială? Și ar fi crezut cineva că furnicile se hrănesc cu lumină?...

De altfel, tot omul, cu sau fără publicitate, poartă în el un embrion de câte ceva științific în stare de poezie, botanist, mineralog sau naturalist, și odată ce o apucă prin buruieni și mărăcini, lângă iaz, în zăvoi, în pădure, dezlegat de biurouri, de arhive, de clinici, de ateliere, de redacții, se trezesc în surtucul lui un observator pe viu și o mare părere de rău.

Un prieten îmi scrie, dintr-un cătun depărtat, că a descoperit un lucru nemaivăzut: pichera, bibilica! Surmenat de o inginerie meticuloasă, ostenit de mașini, de proiecte, de rapoarte, el nu știa că există în natură o pasăre așa de bizară, asemănătoare cu o broască-țestoasă întraripată. Pe un trup masiv și elegant stă agățată caricatura unui gâtlej ca un cârlig, terminat cu un cap grotesc: două barbete de carne trandafirie, spânzurate de gura ciocului, și un corn de os în creștet, copiat după rinocer. După fizionomie, pasărea pare sceptică și scârbită. Auzind-o cum protestează toată ziua împotriva forțelor creatoare de viață, cărora le displace invectiva bibilicii, un sătean i-ar fi spus că ea strigă: „Păcat! Păcat!“ ceea ce ar însemna parcă și la ea o părere de rău că viața nu i-a fost izbutită mai bine. Păcat că Dumnezeu a fost distrat. Păcat că nu e mălai. Păcat că nu e apă. Și n-ar fi chiar foarte grav, pentru că ce-i păcat poate să se mai schimbe.

Pichera spunea cu totul altceva. Înțelepciunea ei injurioasă spurcă dintr-un cuvânt sintetic *omnia visibilia et invisibilia in saecula saeculorum*.

1947

ION IONESCU

Spitalul central de boli nervoase, din marginea Bucureștilor, e un parc imens de vegetație și pavilioane. Un cățel pribeag a nimerit la pavilionul de neurochirurgie. El sta la ușă, pe o treaptă de piatră, cu piciorul din față ridicat, și gemea: vizitatorul neașteptat nu s-a mișcat câteva zile din locul lui și nimeni nu s-a gândit să-i supere intuițiile curioase.

A trecut pe lângă el un chirurg în halat, care tocmai terminase o gravă intervenție la creier. Câinele s-a uitat la el

cu prietenie, iar doctorul s-a oprit. „Ce ți s-a întâmplat, măi băiete, l-a întrebat pe câine, că ții laba-n sus?“. L-a examinat. Ciudatul client o avea zdrobită. L-a luat subsuoară și s-a întors din drum în sala de operații. A doua zi cățelul purta un pansament cât o sandală. I se directicase rana, oasele-i fuseseră așezate cum trebuie, între lopățele și tratamentul a durat vreo trei săptămâni, cu schimbările judecate necesare de către chirurg.

Cățelul face acum parte din personal. E vindecat și păzește ușa, exact pe treapta unde a fost găsit.

Mai târziu s-a prezentat la pavilion un moșneag cu fiul lui, un adult, un bărbat voinic dar bolnav. Tânărul a fost internat pentru o intervenție, iarăși serioasă. Câtă vreme a durat așteptarea, bătrânul a vegheat pe scara câinelui tămăduit, dormind noaptea afară lângă el și unul într-altul. „Vino să te-mbrac într-un halat de bolnav și rămâi în spital, lângă flăcăul dumitale“, l-a îndemnat chirurgul. „Mulțumesc“, îi răspundea unchiașul. Sărac lipit, bătrânul umbla ziua prin oraș cu cerșitul, și putea să-i aducă bolnavului câte ceva de mâncare. Fătul i s-a vindecat.

Chirurgul, vorbind curent englezește, a venit la el șeful misiunii americane medicale, care aflase ceva. Era însoțit de o doamnă, bolnavă de erizipel. Chirurgul român a izbutit s-o vindece, după ce doamna fusese tratată zadarnic de medicii din Statele Unite. Uimirea i-a câștigat doctorului prietenia devotată a medicului american, de ale cărui ajutoare în medicamente și materiale speciale se folosesc gratuit bolnavii chirurgului nostru.

El primește, cercetează și dă îngrijire oricui se duce la pavilionul lui, indiferent de betesuș – și mai ales îl vindecă! Aci voiam să ajung. Dar mai ajung undeva. Chirurgul refuză orice fel de onorariu, argumentând că-l plătește spitalul. Plata spitalului se cunoaște și doctorul, care chiar locuiește în spital și n-are în oraș cabinet, adică prăvălie, e ca și unchiașul pomenit, sărac.

Am avut fericitul prilej să fac cunoștință cu acest medic fără de arginți, ca sfinții Damian și Pantelimon. E un foarte tânăr personaj și nu iese dintre bolnavii spitalului mai niciodată. Concentrat în sine, tăcut și nițel ironic, el nu refuză numai onorariile, dar a refuzat toate dregătoriile care i s-au propus. Nu vrea nimic și nu se plânge de nimic. Și mai suferă de o superioritate: citește și preferă poezia. Recitează versuri în spital.

Știți cum îl cheamă? Nici mai mult nici mai puțin: Ion Ionescu. Câte valori înalte nu are acest biet neam românesc, neștiute, necăutate!

1947

I.L. CARAGIALE

III

O foaie a căzut în seara de 9 iunie din calendar: Sfântul Chiril. Citesc dedesubt: Moartea lui Caragiale (1912). Când au trecut trei zeci și cinci de ani?

O amintire de la defunct poate să dea o culoare mai justă a omului decât un panegiric.

Aveam șaisprezece ani și, ca să nu-mi pierd toată vacanța, m-am băgat custode pe o lună la o expoziție, întâia expoziție internațională de pictură din București. Sala de marmură, așa-numită, din strada Regală, a hotelului „Union“, pe cât de plină cu tablouri, pe atât de goală de vizitatori, avea în mijlocul ei o masă, la care citeam neturburat. Câte o păreche îndrăgostită se arăta din când în când sfioasă în ușă și era poftită să intre, timiditățile dragostei nevinovate fiind

întodeauna atrase de muzică, de poezie și pictură, autoarele climatului necesar sufletului devenit brumos.

Pe la prânz, odată, a intrat Caragiale cu un cârd de admiratori gălăgioși. Cu toate că amar în sine, scriitorului nu-i dispăcea să provoace ilaritatea facilă a diletanților dintre cafenea și literatură. În fața unui peizaj de Puvis de Chavannes a consimțit ca prin estropirea vulgară a primului nume, să-i facă să râdă ca niște tineri imbecili ce erau.

Scena m-a vexat. Am mai povestit-o cu condeiu, dar mi se pare că numai parțial.

M-am apropiat respectuos de Caragiale, făcându-l atent că nu a citit bine silabele și literele din semnătură. Hazul cetui a stagnat. Caragiale m-a întrebat, ca un profesor, cum mă cheamă și în ce clasă sunt. I-am spus. Cam iritat, m-a întrebat dacă știu cine este el. Am răspuns: „Nu știu“. „Sunt Caragiale“, a precizat Caragiale. „Nu știu, am zis, nu cunosc.“ Ar fi putut să-mi dea explicații, să-mi facă o mustrare de ignorantă, dar Caragiale avea prea dezvoltat simțul comicului ridicul, ca să mai adoage ceva. A ieșit din expoziție destul de plictisit, și dacă n-ar fi stăpânit irascibilitatea admiratorilor contrariați, aș fi rămas în expoziție bătut. Vocifera între ei un vlăjgan frumos cu jobenul și cravata impecabile, în stare să dovedească maestrului un devotament excesiv și să-i apere prestigiul cu o boxare la sânge.

A doua zi, aproape de prânz, Caragiale reapare în expoziție singur. Poartă o pălărie panama superbă. Vine spre masă. Mă scol. Îi întind catalogul, pe care-l înlătură cu dosul mâinii, îmi ia scaunul, șade, și fără bună ziua, nici altă introducere, mă ațintește. Tace. Mă înfășoară cu privirea, ca și cum m-ar fi desenat cu un tibișir...

– Tu ești un pezevenchi! îmi spune în sfârșit, surâzând Caragiale.

Nu răspund.

– Tu știai cine sunt...

– Știam, domnule Caragiale, dar...

– Nici o vorbă! Am înțeles... Ai avut dreptate. Vrei să iei masa cu mine?

– Bucuros, domnule Caragiale.

– Haide, închide prăvălia.

Mi-a ajutat și maestrul și am trecut cu el alături în restaurantul pe atunci renumit al hotelului „Union”. Masa a fost excelentă și copioasă, și am pierdut și ora deschiderii expoziției de după-prânz.

– Nu fi prost, mă băiete, nu vezi că nu vine nimeni?

A treia zi la orele douăsprezece precis s-au repetat și vizita și masa și delicata plăcere de a-l asculta vorbind pe cel mai rafinat om de spirit și de inimă al epocii literare din adolescență.

Continuarea pe altă dată, pe cine știe când.

1947

VASILE PÂRVAN

II

La 25 iunie sunt de la moartea profesorului de istorie douăzeci de ani, decedat la o vârstă de-abia trecută de patruzeci.

Îl văd și acum fără să-l fi cunoscut față către față, ascetic, uscățiv, îmbrăcat în negru sever, cu o haină pe el încheiată sus, ca o mantă flotantă de pelerin și misionar. Tip de pastor de congregație calvină, acoperit cu o pălărie mare, asortată cu costumul și cu sufletul lui adânc, și trist. Trist de o eternă și indicibilă melancolie.

A fost unul din tinerii noștri învățați, care au suferit cel mai mult, atât din pricina sănătății șubrede, cât și de ura capricioasă

a mai-marilor din Universitate. Odată, la curs a leșinat, pătîmind între bolile lui felurite, ca și Jean Calvin, de o boală a sfârșelii, netămăduită.

Studentii i-o cunoșteau și l-au lăsat să se ridice singur din criza ce-l prăvălise peste catedră. Trezit după câteva minute, tânărul dascăl și-a continuat lecția, spunându-le mîhnit și umilit, auditorilor lui, care-l iubeau ca pe nici unul din profesori: „Biata făptură omenească!“

Pârvan începe în Universitate seria profesorilor lepădați de orgolii și ostili înfumurării de sine; adevărat camarad, coleg și frate al ucenicilor lui. Nici un patos, nici o stridentă în vorbirea lui, frumos moldovenească și în caracteristica lui intelectuală. Erudit și poet în același timp, personalitatea lui plutitoare aparținea mai mult decât pămîntului cerurilor depărtate situate într-o zodie prin care trec siluetele umbrite ale ideilor în reverie și familiarizată cu ele ca un copil care visează gingaș.

Getica lui Pârvan duce rădăcina românească mult mai departe decât istoria învățată pînă la ea și-i deslușește pulsațiile și aderențele într-un sașiu de timp, dincolo de hotarul unde începea vechiul și putredul întuneric. În singurătatea lui de călugăr, rămas întodeauna student și neispitit de răsfățările în care se gîdilă și se masturbează vanitățile oamenilor „mari“, bohăiți de bunuri și lacomi de onoruri, Vasile Pârvan scria și o *Dacică* al căreia manuscris fragmentar ar aduce aminte notele lui Blaise Pascal, curmate și ele de o moarte timpurie și adunate postum în cartea *Pensées*. Jansenistul proiectase o apologie a creștinismului. Pârvan voia să scrie apologia spiței românești.

În strădania de autodepășire, oricât de însemnate ar fi realizările științifice sau literare, disputate de gloria stearpă sau de posteritate, interesează mai cu seamă această strădanie însăși, care dă noblețe unei vieți și servește rîvna și jertfa, așteptate de la fiecă cîrturar, pentru împuternicirea morală a generațiilor

successive, izolate în vremelnicia lor și raportate sufletește la predecesori.

Vasile Pârvan a fost un profesor nou dar și unul dintre noii români, încă nu prea numeroși în disciplinele universitare și care pun mai presus de interesele pipăite cu laba, niște datorii cuprinse cu sensibilitatea.

1947

ASALTUL

Omul scapă cu viață din strâmtoarea veacurilor, nu atât cu sporul lui de inteligență cât din absența și gradul scăzut al acesteia la fapăturile contemporane cu el. De todeauna, maica Natura și logodnicul ei Dumnezeu au răspândit într-însele și în raporturile dintre ele sentimentul fricii necorectat de influența judecății.

În jurul omului, fiarele și dobitoacele sunt induse în starea dormitivă, care le face să viseze și să se supuiie amortite. Cu părechea lui de coarne boul, cu gheara ei pantera, calul cu copita ar fi mult prea de ajuns într-o singură săptămână pentru stăpânirea elegantului stăpânitor, firav, provizoriu și moale ca un vierme, neprevăzut cu nici o armă la născare.

Într-o bună măsură același fenomen se petrece și la om, într-o elită selecționată lent, prin naștere, educație și disciplină, și mulțimi. E de necrezut, dacă nu s-ar fi petrecut sub ochii noștri de mai multe ori, cum funcționează de animalic sentimentul de obediență al milioanei de indivizi, la simpla poruncă, biciușca și boldul. Fără simțământul fricii, o pornire poruncită s-ar opri într-o oră, în prima secundă de solidaritate. De ce lucru poate să-i fie omului frică? De moarte? Nu tot o moarte îl așteaptă și nu tot un noroc îl ajută să iasă din războaie

teafăr sau slut? În toate împrejurările, șansele sunt egale între viață și moarte. Doarme conștiința!

Seceta, într-al treilea ei an, alungă din câmpiile uscate și din grânele pustii fiarele mărunte ale țărâniei, vizuinilor și zidurilor povârnite, strânge la casa gospodarului nevoiaș ori distins, cu *jour fix* și *menu*, vrăbiile, ciorile, șoarecii, furniciile și gângănilor spurcate, gândacii. Abjecta jivină neagră, a unui Apocalips degenerat până la bucătărie, multiplicată în cârduri și batalioane, s-a infiltrat în cristale, în dulapuri și saltele. Găsești în cearceafuri, subt perină și-n batistă. Îți pândeste gura, îți murdărește crâmpeii de pâine.

Mi-a rămas din copilărie amintirea unei armence, care frecând tacâmurile cu cenușă, pe pământ, într-o curte umedă, din când în când, zdrobea cu lingura câte o lighioană, lovită-n spinare și cânta. Mă urmăresc de șaiszeci de ani, ca o lingoare a sufletului, stropii de puroi, săriți din abdomenele vărsate.

Jivinele se înghesuiesc și ajung, asaltând pe om și în bibliotecă. Un șoarece roade în *Enciclopedie*, coropijnița se împleticește în ghiveciul de flori, o urechelniță miriapodă fuge ca o flacăra monstruoasă pe o reproducere după Sisley. În pânză, în lemn și hârtie, se aude tictacul sinistru al tuturor cotropitoarelor flămânde.

Ce le lipsește să se solidarizeze într-o voință la devastarea într-o noapte a omenirii și a ceea ce-i place ei să fie civilizație, cultură și confort? O fărâma de minte.

1947

DOCTORUL ȘTEFAN PIERSIC

Am urmărit dările de seamă, ca să văd ce se poate vorbi despre volumul acestui autor, *România agricolă și imperialismul*

economic al țărilor industriale – și n-am aflat nimic. Aș fi dorit să cunosc judecățile mai competente decât ale mele, despre această carte, pe care am citit-o din scoarță-n scoarță cu un interes neîncercat de multă vreme în literatura documentară.

Să citez vorbele tîmâioase ale lui Miron Costin, cu care se deschide această valoroasă lucrare, când istorică și narativă, când critică și economică și când plină de înfățișări neașteptate și de idei: „Cu acele trecute vremi, să le pricepem pe cele viitoare“.

Am primit cartea doctorului Piersic cu scepticismul cititorului îmbuibat de titluri pe coperte făgăduitoare, între care nu găsești mare lucru. Într-o seară, am scos din raft și i-am dat *grosso modo* și rapid foile peste cap, cu degetul mare, ca și cum aș fi căutat între ele ilustrații. Tânjind să se desfacă ritmic foile, pe câte o pagină am surprins câte un cuvânt, câte un rînd, câte o frază, care m-au angajat.

Lectura e antrenantă, capitolele instruiesc și incidentele provocate de autor luminează sumedenii de probleme, ivite brusc din fapte și împrejurări, unele știute, dar fără înțelesul lor și opace. Autorul povestind gîndește și dă transparența evenimentelor cu o luciditate cristalină. E o foarte frumoasă carte, cartea doctorului Ștefan Piersic.

Enumerarea câtorva capitole, care ar fi trebuit să fie cuprinse și într-o tablă de materie absentă, dă o imagine a temelor răscolite și tratate cu mîna de meșter.

De la bucolicele virgiliene la cerealismul moșieresc. Țărănimea românească în luptă cu nedreptatea. Străinii veniți în Principate fac stat în stat. Desfătările boierilor și luxul femeilor, le plătește țăranul. Realități și contraste biologice. Peste două milioane de gospodării din România fără vacă. Bordeie și case de lut. Munci forțate ca în exploatarea coloniale. Un miliard de zile nelucrate. Exodul patologic și emigrațiile patologice. Petrolul românesc, belșug și bogăție pentru țările industriale și capitaliste.

Românul este un cerșetor, care doarme pe un sac de aur. Pustiirea codrilor din România. Ciobanii Europei. „Fiind țară în calea răutăților, s-au pustiit“. Agricultură fără plug, fără grapă și fără vite de muncă. Vaca de jug. Europa industrială în atitudine economică față de România. Congresul de la Viena folosește pesta bovină drept manevră economică. Agricultură înnobilită și industrializată prin animale. Opincile și țărășii de lemn le importă România din Austria. Planul Tardieu și confederația dunăreană. Sud-Estul european este caracterizat prin mizerie, nesiguranță și exploatare. Speranțe economice de viitor. Patrimoniul biologic și spiritual, specific neamului românesc, perpetuat ca o sacră moștenire prin țărănime. Orășeanca maltuziană și țărăncă prolifică.

Trec zeci și zeci de capitole, care de care mai adevărate în voioasa lor nădejde și amărăciune.

Aș adăuga o mențiune inimoasă pentru frumoasa prefață a volumului, scrisă cu pană substanțială de către domnul profesor Grădinescu. Și termin cu cântecul de leagăn al mamei țărănci, deasupra copilului din copaie, citat de domnul Ștefan Piersic:

„Nani, nani, pui de om,
 Cum aș face să te-adorm?
 Vin găină, dă-i hodină,
 Și tu rață, de-l răsfață;
 Tu, cal breaz mi-l fă viteaz,
 Porumbiel, fă-l spintenel,
 Vin curcan și mi-l fă ban,
 Tu, lăstun, dă-i suflet bun,
 Tu, mistreț, mi-l fă isteț.“

PE O PALMĂ DE ȚĂRÂNĂ

Pe câmpul dintre pomi, iarba e lăsată să răsară și crește în voie și neștire. Nu trebuie turburată tihna pământului, care doarme și visează buruienile frumoase cum îi trec lui prin somn. Cazmaua și plugul n-au ce căuta în livada păzită de dâre de umbră și de dâre de soare, în care joacă horbota frunzelor legănată de o adiere. Căinii stau întinși în jurul mesei de lucru, la distanțe alese după umbră, și se mută cu ea. Doarme pământul sub ei, și dorm și ei cu pământul: e o înțelegere între toți, să se farmece unii pe alții și să-i legene volbura trează, care își închide ochii numai la înnoptat.

În fiecare an alte flori se ivesc să umple câmpul. Venite nu se știe cum, ele n-au mai fost pe la noi niciodată. Anul trecut grădina fusese galbenă de sunătoare. Iat-o albă toată: un vâl de mireasă așternut pretutindeni. Aș căuta iarba nouă în botanica lui Bonnet, care asortează plantele după frunză și cuprinde toate buruienile din Europa, și cu numele ei latinesc m-aș duce în botanica lui Panțu, să i-l aflu pe cel țărănesc, românesc.

Mi-e lene și lehamite de știință: nu mai vreau să știu nimic, vreau numai să mă uit și să mă dau în vântul subțire, – cu frunzele, cu trifoiul, cu bălăriile; cu fulgii norului, care se duc lin, ca o luntre către Citera. Între două rânduri de copaci se zărește lacul lui Böcklin, brăzdat, în drumul eternității, de o barcă de fantome. Acolo e mai frig, unda înnegrită a lacului e rece. Aici e cald, și floarea cu tulpine lungi, crescute dintr-o rădăcină, aduce o aromă de cimbru crud: sfeșnice cu câte zece, douăzeci de lumânări de om sărac, închinat la icoane.

Ce-i ăsta, ciulin ori scaiete? Nu pune mâna să iei măciulia, care a găsit cu cale să fie carmină. Îmbrăcat întreg în zale și ghimpi, ca să-și ocrotească giuvaierul disprețuit de grădinărie, îți va sângera degetele, ca o spadă apucată, în luptă, de tăiș, zmuncită cu palma. Cine se atinge de mândria lui crâncenă,

izolată după o pravilă aspră? Îl ocolesc de departe și vrabia, și găngăniile, și pictura, înnodat uscat ca sârma și nedecorativ, crăcănat, iarbă a Diavolului singuratec și deșert.

Zeci de plante, cu floarea ușoară ca macul fragil, dărâmată de cum se atinge de minuscula ei batistă stacojie bondarul sau lăcusta, ridicate pe un fir de mustață ori pitite într-un cuib de troscot, sunt galbene și roșii, dar în zeci de feluri galbene și roșii, către violet, către jar, către ceară, către palid și aprins și roz. Albul e întodeauna alb, albastru e numai albastru, verdele e în toate și peste tot verde, ca în frunza cântecelor plugărești.

Dacă știința nu ne-ar fi stricat poezia, cu afirmarea că generația spontană a fost un mit, afirmare pe care și acum turburarea că nu știm de unde începe viața și pentru ce, o primește cu o rezervă intrigată, am fi zilnic ispitiți de basmul că florile, nesuprăvegheate de laborator și ierbar, se schimbă unele într-altele de la sine și că aceeași sămânță dă astăzi mușetelul și mâine păpădia...

1947

MANUSCRISE

Cu toate protestările formulate în tot felul de răspunderi față de cei ce-mi trimit manuscrise, a căroră lectură cere timp și de cele mai multe ori nerecompensat de mulțumirea că ți l-ai pierdut cu un lucru izbutit, manuscrisele nu încetează să sosească. Sunt cincizeci de ani:

„S-o rup mi-e frică,
S-o las se strică.“

Să refuz nu mă lasă inima și buna-creștere. Manuscrisele vin însoțite de scrisori pe atât de gingașe pe cât și de obraznice, și unele aduc în ele un oftat, de care nu te poți apăra.

Mai tânăr, găseam fără greutate brutalitatea potrivită în asemenea cazuri, dar fiindcă nimeni nu trebuie să trimită nimănuia propunerile geniului personal. Delicatul autor de manuscrise și de scrisori e nedelicat. El nu dispune de un depozit de scrupule de felul scrupulelor tale. Apoi, tinere camarad de iluzii, nu trebuie nici să te umilești: îndrăznește pe strictă socoteala ta, indiferent de prudența primejdiei, un sentiment care arată că nu te prea îndoiești și că înainte de a fi judecat de un al doilea, ai despre sineți o părere suficientă.

Am epuizat toate nuanțele de pledoarie zadarnic. Manuscriitorul e din specia tenace, și fiecare este sigur că argumentele în beneficiul unei atitudini de rezervă nu-l privesc, el fiind întodeauna un altul și o excepție.

Am ajuns mai reticent. Nu doar că aș voi să induc în eroare despre valoarea proprie pe un începător, indus mai dinainte în eroarea necesară de propria lui amăgire, dar afară de cazul impertinentei de inspirație a unui spirit nul și țanțoș prin mimetism sau al unui accent „mufle“, cum l-a numit Baudelaire – afară de cazul inteligenței lichele – fericitul sau nefericitul se silește să-și cheltuiască odihna pentru o derivație superioară a frumoasei detestabile vieți.

Mi se pune întrebarea, la care corespondentul a răspuns de mai nainte, scriind câteva sute de pagini sau de poeme: „Să continui, ori să mă las?“

Cum aș putea să-l întrerup? Întâi, că el nu se întrerupe și, în definitiv, nu-i nici un rău să persevereze. El și-a găsit narcoticul trebuincios și poate că cel mai inofensiv. Orice om trebuie să umble oleacă beat în zigzagul unei existențe, beat de avuție, beat de trufie, beat de putere, exaltat de excesele la care ajunge puterea trecătoare, sau beat de țuică. Literatura e cea mai nobilă și cea mai ieftină betie. Edgar Poe, Paul Verlaine, Charles Baudelaire, erau și unici și betivi: nu le ajungea viciul literaturii. Cutezare-aș eu să-i răspund autorului unui manuscris, nici prea stupid nici prea împlinit, să se lase,

când poate că într-altă împrejurare s-ar putea să fie în stare să dea ceva mai bun și poate că foarte bun?

Correspondenții mei, luați de un curent, care n-am înțeles cum s-a iscat, au credința că aș fi parvenit la un nivel de făcături și certitudini, din apogeul căruia m-aș lăfăi magistral să dau sentințe și judecăți fără apel. Ferească Dumnezeu și pe toată întinderea frazei precedente nimic mai puțin adevărat! După cincizeci și ceva de ani de creion, am căpătat, poate, o înlesnire în a ține bățul de grafit între dește, dar în cealaltă privință sunt tot atât de începător ca și începătorii care mi se adresează. Mi se acordă o încredere exagerată.

Te mai împiedică și altceva să lovești cristalul sonor: respectul mistic față de jertfa făcută și repetată a omului care soarbe din el.

1947

O PROBLEMĂ

Trăim tot soiul de probleme, ca în aritmetica elementară.

De pildă: am două sute de grame de mălai și o familie de patru persoane; cât trebuie să mănânce fiecare din ele, ca să se sature, pe zi? Răspunsul e în concordanță cu felul de calcul în care intră problema, regulă de trei simplă sau extragere de rădăcină. Probabil că soluția se găsește în trigonometrie, dacă nu e cumva de ordinul cuadraturii cercului sau de al pătratului ipotenuzei, care se cheamă în liceul repetenților puntea măgarului.

Am un cârd de șapte copii ai unei văduve de război și în colțul odăii o pungă goală, în care au fost acum doi ani șapte sute grame de zahăr. Cum se poate umple punga din nou, când cota fabricilor de bomboane e de cincizeci de vagoane? Răspunsul nu poate să-l dea decât un expert, ca profesorul Ion Barbu-Barbilian, matematician și autoul unui *Joc secund*.

O problemă *terre-à-terre*, dar capitală. Mahalalele sunt pline de copii pribegi, fii ai părinților din același mahalale, absenți ziua întreagă, la lucru în fabrici și ateliere. Unii din ei și-au isprăvit școala primară, destul de scumpită, și așteaptă vârsta de paisprezece ani, reglementară pentru ucenicie. Cel puțin trei ani pierduți în haimanalâc, săriri de garduri, furt de fructe și spargerii eventual.

Alții au depășit vârsta ucenicei și au ajuns la șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece ani fără căpătâi. Adolescența cu îmboldirile ei îi găsește pasionali, aventurieri și orgolioși de frumusețea chicii date peste cap și ținută-n loc de jartieră. Grupuri adunate în ungherele gardurilor, cu participarea și a câtorva adulți, care trișează, joacă până la înnoptat barbutul. Acești copii și flăcăi, adeseori în zdrențe, pun jos miza de sute de mii de lei și de milioane. Punct de întrebare: de unde sunt strânse asemenea sume?

Belșugul infracțiunilor relatate de presă, care nu se poate totuși opri la toate sutele de isprăvi cotidiene, alegând de preferință jafurile mari, spargerile importante și asasinatele, e în legătură, neapărat, cu temperamentele formate între școala primară părăsită și lenea de brațe căpătată pentru meșteșuguri.

Rezultat: câteva zeci de procurori numai la Tribunalul Ilfov, o clientelă tot mai numeroasă pentru poliție și penitenciare. Munca, pentru care se risipește atâta vorbă grăită și scrisă, a putut ajunge odioasă fără altă pricină decât dezlănarea și scepticismul ocrotit.

E necesară o constrângere moralizatoare. O școală sau o prelungire obligatorie și *gratuită* a școlii, până la intrarea în ucenicie – și o cercetare meticuloasă, cine muncește și nu, pentru trimiterea, dacă altfel nu se mai poate, la atelier sau la o școală de corecție. Și razii oneste pe străzile cutreierate de bande minore, ale periferiei, a căreia sănătate trebuie să intereseze ordinea socială de aproape, chiar dacă centrul ne ajunge indiferent.

INIȚIATIVA

În mahalaua mea s-a deschis anul trecut o prăvălie de scânduri destul de spațioasă și bine construită, cu o tencuială interioară. Familia de oameni nevoiași, care au riscat înființarea unui punct de vânzare, într-un spațiu de cartier, lipsit de o modestă negustorie în apropiere, nesigură dacă izbuteste, a trebuit pentru cheltuielile de instalare să se împrumute în condiții oneroase.

Până atunci, condusă de un om de inițiativă, de acel spirit de inițiativă, proclamat de curând ca un drept și ca o necesitate, de așa-zisă redresare – continuăm să copiem ca întodeauna măcar vocabulele din străinătate, dacă nu putem să ne asimilăm substanța – familia dăduse dovezi și de alte forme de curaj. Fără capital, blestematul de capital, cele vreo zece mâini ale părinților și copiilor munceau din zori până la înnoptat, în bordeiul lor, zidit din șipci și noroi, la o industrie personală, necunoscută economiei politice, ingineriei și finanței. Din niște piele de oaie, argăsită, curățată de lână și întinsă pe masa căsniciei, bieții oameni croiau niște bice... Părintele lua subsuoară un snop de asemenea curele și colinda cu ele târgurile din țară. Simplificând și perfecționând tehnica inventată în gospodărie, familia a putut să biruie nevoile săptămânii și să ajungă duminica și cu o economie în buzunar.

Dar bicele nu se mai vindeau. Căii s-au împuținat, automobilele nu simt trebuință de bici și războiul a împrăștiat și ultimele gloabe.

Omul sprinten și harnic nu-și pierde însă vremea suspinând și frământându-și degetele de disperare. El se apucă de altă muncă și mai riscă o dată, de două, de zece ori până ce, la întrecere cu ceasul rău, îl depășește. Dacă nu s-ar fi făcut întodeauna așa, civilizația, care-i o realitate de monumente, de catedrale, de orașe, de biblioteci, de eleganță și de industrii

uriaeșe, ar fi o vorbă goală, popoarele ar muri de foame lipite de un pământ sterp și America, de pildă, unde inițiativele cele mai extravagante sunt libere să îndrăznească și să se multiplice, la nesfârșit, n-ar fi fost în stare să adune tot aurul din lume ca să-l puie acum, ca o răsplată a marilor ei avuții, la îndemâna Europei, istovită de războaie și de experiențe.

Familia nu putea să aștepte sau să cerșească sau să-și improvizeze nu se știe ce drepturi la stat. Orișicine poate găsi o formulă parazitara de a evita strădania și opintirea. Și-a înjghebat o prăvălie, alergând toată noaptea după o căruță cu zarzavaturi, cărate cu spinarea. Negustoria i s-a verificat utilă. Gospodinele sărace din cartier erau mulțumite că nu-și mai tocesc încălțăminte. Inițiativa, și ea, era oarecum prosperă.

Dar primăria care în toate privințele doarme de câțiva ani pe toate drumurile capitalei, ca un hoit intrat în putrefacție, se trezește ori de câte ori simte nevoia să turbure, să ațâțe, să necăjească și să strice, să desființeze ceva, nefăcut de capacitatea ei, zilnic absentă.

Prăvălia, brusc, a fost închisă pe un motiv dictatorial grotesc. De ce? Fiindcă e de lemn și nu-i de cărămidă...

1947

MAZĂREA

Să ne scoborâm din foișor și să dăm o raită prin piață.

Unde-i piața? Pretutindeni, ca punctul conferinței lui Blaise Pascal. Întâi, în mahalale. Anemicele negustorii mai expun, ca niște buchete de jerbe, ridicate veste de pe niște morminte, snopii de ceapă sfrijită și de usturoi prăpădit, salade opărite, o iarbă morfolită cu titlul spanac. De trei zile n-a mai venit în oraș nimic.

Piața Regina Maria, piața din Obor... nimic. Săteanul cu care stau de vorbă e un plugar cuminte și teafăr. Vine cu doi cai la căruță de la vreo optzeci de kilometri, din Vlașca. Animalele îi sunt nehrănite. Ca să-și facă legumele de piață, pe lunca satului, uscată, a trebuit să care toată primăvara apa turbure dintr-o hârtoapă din satul de mai la vale. În piață s-a lovit cu capul, căruia i-ar fi dat mai bine acasă, înainte de a lua-o la drum, spunea el, câțiva pumni, să-l învețe minte – de prețurile recente maximale. Aceste prețuri, de care se încurcă toată lumea și dimpreună cu ea toate autoritățile, se stabilesc pe dinafară, în biourourile învățate să împiedice viața cu texte și false reverii.

Săteanul a fost silit să se scape de mazăre cu patruzeci mii de lei kilogramul și să-și despovăreze caii. Singuri caii au fost satisfăcuți, că ușurându-li-se povara li s-a dat o bună parte din mazărea cărată, să o mănânce ei. Cocenii, dughia costă mult mai mult și ovăzul e o sută optzeci mii lei kilogramul, aproape de cinci ori mai scump ca mazărea. Culesul a cinci kilograme de mazăre, cu consătenii „mă ține, spune săteanul, două sute douăzeci mii lei. Eu nu mă aleg cu nimic? Îmi mai ostenesc dobitoacele și le tocesc potcoavele și-mi stric și căruța degeaba? Arză-l focul de București, că nu mă mai prinde pe aici... Le las pe câmp să se usuce și o să bag vitele în luncă.“

În schimb, mare afluență de inspectori, de controlori, de jandarmi și de vardiști, la cele câteva mizere „alimente“ sosite din ignorantă. Fiecare e plătit din punga și sudoarea publicului, scumpindu-se cu o mare risipă de agenți o contribuție, compensată în abstract de economiile nule, de care ne bucurăm în mercurial. Pentru paza orașului cutreierat de hoți și bandiți și rămas la discreția brigandajului sistematic, autoritățile n-au fonduri. În schimb se plătesc brigăzi și companii de agenți pentru numărarea boabelor de mazăre, câte intră într-o păstaie.

De trei zile n-a mai venit în oraș nimic. La Turda, la Cluj, același fenomen. Însă pe căile piezișe ale trecătorilor negre, prin

mijloacele prea bine cunoscute și vămurile la pungă, vom plăti nu patruzeci de mii kilogramul de mazăre, acum când leguma crește din belșug, ci trei sute de mii de lei, numai pentru bucuria că satisfacem un text și că înotăm până la înech în reguli, măsuri și principii.

În schimb, ni se comunică cum că la șaiszeci kilometri de București, și anume la Ploiești, piața este extrem de abundentă.

Nu mai înțelegem nimic.

1947

DOCTORUL MIHAI BĂCESCU

Nu cred că literatura de imaginație să aibă nevoie de prea multe nume de plante.

În clasa substantivelor fără acțiune, ea generalizează, cu toate că e vorbă nouă și neuzată de tipografie, pusă unde trebuie, poate să adauge, scandată, dacă nu o culoare, un ton sau silabele prozodice, implicate de încovoierile frazei. Dar și atunci cuvântul trebuie să aibă un înțeles ori un subînțeles, ceea ce nu se prea petrece cu numirile de buruieni și flori, tot atât de numeroase câte județe, plăși, regiuni și sate se înșiră de-a lungul potecilor omului cu traistă și băț.

Însă biblioteca și filologia, lexicul, trebuie să le îmbrățișeze pe toate, fără să-i scape nici unul din acele frumoase cuvinte românești, care studiate de cărturar și literat și deschise ca niște medalioane, cu vârful unghiei, dau la lumină o icoană, un portret de vârstă și ca un ceasornic mecanismul însuși al limbii, noțiunea de criteriu, dacă un cuvânt e de formație neaoșă și străbună, întodeauna țărăneasacă, ori pseudo-științifică sau imitativă.

Începusem odinioară cu un medic, care bănuise că era un mijloc de procopsire și care a văzut că s-a înșelat, un vocabular de boli și de leacuri, așa cum se aflau în limbajul de la țară. Lucrul s-a isprăvit când nici nu se arătase bine.

Un prieten avea prin preajma primului război, numit impropriu, comparativ cu al doilea, mondial, un țăran bătrân, care cunoștea toate vorbele botanice din districtul Râmnicului Sărat. Ne legaserăm să construim, călătorind prin ținuturile noastre, un dicționar cu fotografii și desenhuri. Găsiserăm și o cameră neagră suprasensibilă, care permitea instantaneele verticale, ca în aviație, și am și luat câteva portrete de bălării admirabile, stilizate de la natură după o schemă geometrică uimitoare. Descoperiserăm și o iarbă pită, al cărei fruct compus din linii mari aeriene, pătrate, trapezoide și în cruci, legănat pe un fir necrezut de subțire, nu-l mai văzusem nicăieri, nici în șes, nici la deal și munte, nici în streinătățile pe unde am colindat în câmp și altitudini. Războiul ne-a tulburat cercurile și moartea prietenului a pus cap interesantei preocupări.

Domnul doctor Mihai Băcescu, director la Muzeul zoologic și hidrobiolog la Institutul de cercetări piscicole al României, a binevoit să-mi trimită frumoasa domniei sale lucrare, apărută recent: *Peștii, așa cum îi vede țăranul pescar român*. Ce trebuia făcut cu iarbă, domnia sa face cu peștele, dar aflu din paginile introducerii volumului de peste două sute optsprezece pagini, format mare, că autorul ar avea în manuscris și opt sute de cuvinte pentru plante. Poate că la Cluj, unde părea până la un moment că se concentrase cea mai bună valoare cărturărească și unde i s-a oferit o catedră de universitate, pe care parcă mi se pare că nu ar putea să o accepte din pricina lipsei regretabile de locuințe în orașul ardelenesc, un răgaz mai confortabil i-ar permite să le tipărească și pe acelea într-un volum.

Ar fi mult de scris despre cartea doctorului Băcescu. Vrând-nevrând, domnia sa înavuțește literatura bibliotecii cu o contribuție esențială, nu numai știința piscicolă, cum i se

zice, și zoologia. E o carte, punând interesele universitare de-a-ndaratelea, înainte de toate de folclor.

O plăcută atmosferă de discret patriotism, o scaldă, inevitabil. Dar o dovadă în plus despre ceea ce s-a afirmat mai de mult, că lipsa de lectură a săteanului nostru poate să fie un indiciu pejorativ pentru Ministerul Educației, ceea ce nu stabilește incultura lui; dimpotrivă. Pe lângă o inteligență prea bine cunoscută, pe lângă un gust ales, pe lângă o muzică, o literatură și o vorbire armonioasă; pe lângă instituții sufletești, de generozitate, poporul românesc de pe brazdă, din sate și cătune, are o cultură autentică și originală, incomparabilă cu hibriditățile anemice din București.

Cartea domnului doctor Mihai Băcescu aduce aminte de acestea toate și de altele, lucrul de care emoția cititorului îi rămâne îndatorată.

1947

LIBERA-CUGETARE

Sosise în București patriarhul Rusiei, căruia i s-a făcut o primire în raport cu treapta.

Era în atmosferă un fel de ortodoxie. Sunaseră clopotele, cântaseră altarele și bisericile și, cu mic, cu mare, clerul era în picioare. Venea, doară în vizită, la chilia din Măgura Mitropoliei a patriarhului unei țărișoare, suveranul duhovnicesc al unei țări care ocupă a șasea parte a globului terestru; același glob, cu o cruce deasupra, din mâna Mântuitorului, din icoanele împărătești.

O venerabilă față bisericească, un preot al nostru, călătorea cu tramvaiul. Agățat cu o mână de cureaua de sus, părintele se legăna, la vârsta lui, pe câte un picior. Că nici un tânăr solid,

așezat pe banchetele vagonului, nu s-a sculat să-i dea un loc, e altă socoteală. Asta nu se mai obișnuiește. Bătrânii și bătrânele nu mai au dreptul la băgarea de seamă a fetelor cu buzele obscene și a băieților cu chica superbă. Ministerul Sănătății nu a luat inițiativa, pe vremea epidemiei de păduchi, să oblige tunsoarea la piele și nici direcția tramvaielor n-a inaugurat educativ, la suirea în vagon, cârpa de șters botul porcăit cu alifie.

Prin îmbulzeala publicului, iată înaintând un june berbec, masiv, cu cravată. Grăbit să se coboare își pune în agitație doi bolovani de carne cu unghii și după somația: „Dă-te, popo, la o parte“, preotul neputându-se clinti nici prin obrăznicie, flăcăul îl injură de „biserica mă-sii“ și îi ridică bâta pumnului până la nas. O roșeață de mare rușine se întinde pe fața de șaptezeci, optzeci de ani a preotului stupefiat.

Era un preot cărturar. A răspuns decent, inteligent și demn. Căpătând subiect, celălalt întârzia să se dea jos. După biserică, s-au intercalat Paștile, Maica Domnului și însuși Dumnezeu cel fără de moarte: *Zveti Boje, Sveti Krepki, Zveti Bez Smerdi*.

Văzând că bunii creștini din vagon nu i-au luat cuvenita apărare, preotul a oftat și s-a resemnat.

Se înființase pe vremuri o brigadă voluntară de tineri, pentru protecția onoarei feminine, ofensată de câte un fante de pică agresiv, cu sancțiunea imediată: bătaia pe loc – formidabilă bătaie! Am asistat la câteva, între Ateneu și Teatrul Național.

Văzând și tânăra brută că nu e aprobată de public, s-a supărat și a parcurs distanța până la ușa din față, smucind brațele, ghiontind umerii și șalele, luptându-se ca un erou și înjurând fierbinte. E o lașitate a colectivității: nici o vorbă, nici o protestare, nici o alarmă. Coborând în Piața Mare, voinicul s-a oprit în latura vagonului. A mai injurat o dată țepăn și a strigat pentru lămurirea generală: „Sunt liber-cugetător“.

Nu era beat. Era liber. Era și cugetător.

RENASC PRIVILEGIILE?

Scriitorul trebuie neapărat să rămâie gloaba anemică, răbdătoare a tuturor trândavilor, pe care îi duce în spinare de la un banchet la altul, beți, cinici sau indiferenți. Cultură? vorbă pentru alții, înscăunați confortabil între cărți. Stat cultural? o glumă. Se dau premii, foarte mulțumim. Sinteza unei activități și a unui raport între munca talentului și epocă: dreptul, e inexistentă. Scriitorului nu i se permite să aibă drepturi. El e un animal inferior, de cenzură și normativ.

S-a făcut de curând o lege a scriitorilor. Nu o discut. Sunt înglobate în ea, grămadă, drepturi amestecate cu dispoziții jignitoare și, deși inspirată din sugestii, repetate treizeci de ani de zile, ea a fost confecționată în confesional. Militanții pentru anularea privilegiilor unilaterale, anterioare, n-au fost invitați să participe la elaborarea ei; au fost numai interpretați. Dar, de bine, de rău, a funcționat câteva luni un regim al cărții și al autorilor și dispăruse una din abjecțiile metodelor de până la el. Nu s-a mai putut ca, sub cuvântul că se bucură de titlul de profesor, nulitatea didactică și afaceristă să fure literatura scriitorilor, fără măcar să-i consulte, să o puie pe numele ei, expropriind operă și autor și să încaseze în unicul ei folos personal și fără control veniturile cărților astfel fabricate, la care dascălul colaborează cu foarfeca și coca.

Motivarea acestui drept fusese cultura. Profesorul făcea cultură cu condeiul scriitorului. Fără misit, scriitorul nu făcea cultură. Jaful se chema antologie. Cumpărătorii obligatori erau școlarii cu listă de cărți.

Problema vieții scriitorului, căci e vorba de viață, domnilor miniștri și deputați, se reducea la lupta între drepturi abstracte și privilegii precise.

M-am întâlnit cu unul dintre colaboratorii din confesional la legea încă actuală. El mi-a comunicat că toate firmele de editură sunt obligate, indiferent de condițiile contractate, să

respecte participarea autorilor la beneficiile rezultate din sporirea valutară a prețurilor la cărți, lucru normal și prevăzut de autorii pășiți în contractele încheiate.

M-am întâlnit cu alt camarad cu legături mai strânse la Societatea Scriitorilor Români, administratoarea legii scriitorilor, decât subtiscălitul. Mi-a comunicat și el că biourul de contencios al Societății prepară o intervenție la Casa Școalelor, care disprețuiește drepturile de autor la un preț înzecit al volumelor editate de ea. Această Casă a Școalelor își ia și alte libertăți: nu încheie contracte.

Mi s-a editat și mie o carte acum câteva luni la Casa Școalelor și am pus atunci întrebarea necesară. Răspunsul a fost că selecta instituție culturală nici nu se gândește la o participare de autor la beneficiile ei și că s-ar socoti și ofensată. Rămânea să fie hotărât de anume foruri dacă dreptul de douăzeci la sută, când prețul volumului e de douăzeci de mii de lei, încetează când volumul se vinde cu două sute de mii.

Am telefonat la biourul Societății Scriitorilor Români. Mi s-a răspuns nu numai că nu s-a luat nici o măsură, dar că o nouă lege se prepară pentru înlocuirea ultimei legi și că această viitoare lege de necrezut restabilește raportul de oaie mulsă al scriitorului cu privilegiile acordate editurilor oficiale de a-și tunde oaia și de a-i lua și pielea. Editurile aninate de stat vor avea dreptul să anuleze toate drepturile. Ce sens mai au munca, despre care ni se tot glăsuiește și cântă, și meritul, într-un timp căruia îi place să proclame tocmai valoarea meritului și a stăruinței?

În trecut, puteau să exploateze pe scriitorii editori, profesorii și cine poftea să-și clădească reședință cu sângele lor amestecat cu var. Azi vine statul la parte, incapabil să-și gospodărească editurile în marginea permisă de jocul dintre capital și muncă. Din munca ta, scriitorule, nu-ți poți hrăni familia și copiii, dar ești obligat să întreții directori și subdirectori parazitari subt o firmă de stat.

Nu, domnilor miniștri. Nu, domnilor deputați. Scandalosul privilegiu, echivalent cu furtul, acordat editurilor cu Domni Zero, cu Doamne Omega și cu Domnișoara Ix, nu poate să fie admis.

1947

CAUT SAMSAR: CINE CUMPĂRĂ O ȘCOALĂ?

Ministerul Instrucțiunii Publice, ca să-i zicem Ministerului Educației pe nume, a desființat posturile de director și subdirector al Școlii românești de la Fontenay-aux-Roses, amândoi profesori universitari și unul din ei membru al Academiei din Calea Victoriei, nr. 125. Probabil că suma salariilor acestor doi domni profesori, de trei sute zece mii franci (franțuzești) pe lună, contabilitatea respectivă crede că împovărează bugetul onoratului minister. Școala românească de la Paris are de altfel și tată și mamă, aparținând pe de o parte sus-zisei Academii ca parte muierescă, și masculinului Minister, fiind însă întreținută cavalereste de acesta din urmă. Nu se poate spune că salariile nu sunt generoase, francii sunând în lei ca o mare orchestră.

E inutil să fie discutate amănuntele. E vorba de moartea Școlii românești de la Paris. Ministerul a dat ordinul să fie închisă, dându-se voie bursierilor, doi ori trei, să continue a locui școala goală, iar cheile apartamentelor, unde se păstrează mobilierul, văsărica, cristalele, rufăria – ale statului nostru – și biblioteca, să fie încredințate Legației românești.

Directorul, un domn Marinescu, ar dori, mai mult ar dori, să fie ultimul titular. Domnia sa propune pentru cazul când nu s-ar menține director prin activitatea intervențiilor multiplicat la București, imobilul școlii să fie... vândut. Motivul: întreținerea costă prea mult! Monsieur Marinesco a

învățat destulă franțuzească aristocratică la Fontenay, ca să adopte pentru sine zisa unui suveran, că „*Après moi le déluge*”.

Nu. România ar trebui să aibă în toate capitalele Europei, dacă nu și mai departe, câte o insulă asigurată și nu să-și lichideze ostrovul din Paris. Școala de la Fontenay, cât și cea de la Roma trebuie neapărat păstrate. Numai că în locul administrației de până acum ar trebui adoptată o metodă, care-i și mai logică și cu mult mai ieftină și mai eficace decât sistemul compromis.

Localul din Paris are peste treizeci de camere, atelier de sculptură, bibliotecă și o grădină frumoasă. El poate adăposti patruzeci de studenți, nu câte unul, din când în când supărători din pricina ochilor care văd și a memoriei care păstrează. Idealul direcției ar fi fost un singur bursier, directorul, sau ca școala să fie un azil pentru cărturarii, pictorii și sculptorii, orbi. Bursieri ori nebursieri, e penibil ca studenții români să n-aibă unde locui, atunci când țara lor risipește un buget pe un gol cu treizeci de uși.

Studenții și-ar lua sarcina să governeze ei localul, pe cheltuiala lor, contribuind fiecare cu câte cinci sute de franci pe lună pentru un ștat de douăzeci de mii de franci, necesar.

La reparații școala are o economie blocată de un milion de franci, prea suficient renovării unui local neglijat.

Un punct trebuie câștigat numaidecât. Obrazul țării, onoarea Academiei, dacă o mai râvnește, și demnitatea ministerului îl implică: să nu fie scoasă școala la mezat.

Ceva mai mult, scriitorilor români, care s-ar duce pe micile lor mijloace în călătorie la Paris, li s-ar putea da, ca un prilej de incitare, dreptul să fie găzduiți în casa țării lor, deasupra căreia vindicta profesiei de parvenit în dizgrație are curajul să puie o cruce de vânzare, ca pe o vechitură.

O EVADARE

Mă întreb adeseori dacă un spirit de legalitate înnăscut, de sclav istoric, sau simțul de simetrie, determină la mine o emoție exagerată în fața unei manevre clandestine, a unui furt văzut sau a nesupunerii la regulile admise. Deși opozant prin temperament, am fost la închisoare cel mai docil deținut. Protestările la ciorba de cartofi și fasole, raportarea la drepturile omului pentru o saltea prea tare, invocarea principiilor în biroul unui temnicer, mi se păreau puerile.

Dacă nu izbutești să desființezi pușcăria de opinii și nedreptatea atât timp cât ești, cum se zice, liber, o dată pus în sârmă ghimpată, între sentinele și la cazan, retorica e ridiculă și suficiența stupidă. Îți consideri viața ca un experiment și te promovezi spectator.

Odinioară, sunt mulți ani de-atunci, într-o mare librărie goală, la orele prânzului, am fost martor cum un client „client“, dinaintea funcționarilor prăvăliei, absent și printr-o stare de reverie, poate că somnolenți, răzimați cu spinarea de rafturi, își aprovizionau ghiozdanul cu cărți. Ochisem un volum elegant, mi se pare un Cervantes, bogat și scump, îi inspectasem frumusețile interioare și, neavând bani destui în buzunar, așteptam pe șeful raionului, dus la masă, ca să-l rog să-mi pună luxosul unic exemplar deoparte. Vizitatorii cunoscuți ai librăriei obișnuiau asemenea raporturi cu librării și între liber-profesioniști și acești excelenți bibliotecari, ce sunt neguțătorii de cărți, raporturile de perfectă amabilitate erau în trecut statutul îndătinat.

Amatorul de cărți gratuite se pricepea. Cervantes a fost primul autor vârat în servietă. Mă uitam la el cum operează, încremenit. În asemenea împrejurări vreau să am impresia că mă înșel. Am închis ochii de câteva ori, i-am holbat, sperând să corectez o eroare: streinul, un domn cu barbă, continua să vâre, pe gura ghiozdanului de piele, cărțile, pe ales. Se muta de colo, colo și încărca. O bună bucată de timp mi-au stat

tălpile pironite. De-abia târziu, când era gata să plece, am fost în stare să mă apropiu de el tremurând și cu o voce stinsă i-am putut spune: „Scoate cărțile și pune-le, te rog, la loc“...

O atare emoție stupefiantă am încercat deunăzi, lucrând în grădină cu creionul. Am auzit o aruncătură, o precipitare, am văzut un om trecând în fugă pe lângă mine și rugându-se din ochi să nu-l opresc, palid ca un strigoi și înfricoșat, urmărit de un om cu o șapcă, tânăr ca și el, ca și el de speriat și de palid, dar mai greoi la sărit. Era un evadat din temnița din față și după el un gardian. Fuga a fost atât de iute încât urmăritorii și-au uitat pistoalele și pușca. Străbaterea grădinii de la un gard la celălalt a fost fulgerătoare. Am avut o senzație de sincopă, una de frig și alta de moleșală. Nefericitul a fost prins de vecini...

1947

PROVIZORATUL

Pe timbrele poștei franceze nu figura nici un portret de personaj politic. Profilul Republicii, inspirat de la frumusețea neaoșă franceză, ținea locul domnului cu barbete sau ochelari.

Îmi sosesc din Franța scrisori cu alte poze pe timbru. Iată castelul din Roc-Amadour. Pe o coastă abruptă se ridică vârful apropiat de cel al unei clădiri, neatinsă de dușmănia timpului, protivnică omului de todeauna și întodeauna victorios.

Noi nu ne mai luptăm în gratuitatea efortării cu timpul, ci numai cu ora și salariul. Cei dinaintea noastră îi opuneau acestui adversar nevăzut, actual în permanență, temple, piramide, statui, columne, obeliscuri, castele și biserici, incoruptibile mii de ani în materialele lor ca o sfidare a omului provizoriu, că după ce-l leapădă viața, el continuă să fie ceea ce voise.

În călătoriile pe înălțimi, dai din când în când, în Franța și în țările vecine, de întemeierile din vremuri de piatră, ale omului, ridicat cu sculele lui de lucru pe câte un vârf pleșuv de stâncă, accesibil eroilor de odinioară și vulturilor ascetici. E de necrezut că omul discursiv, leneș, de mai târziu, își înmulțea piedicile și dificultățile, făcându-și munca de mii de ori mai penibilă decât stricta nevoie, parcă numai cu gândul să le biruiască.

Transportul blocurilor de piatră de jos în sus, al grinzilor, al hranei cotidiene, al apei, cereau strădaniile sutelor de oameni, care nu se uitau la ceas și mâncau pe brânci. Calendarul lor cotidian începea odată cu ivirea sprincenii de aur a soarelui la marginea lumii și se sfârșea la căderea globului de jar în infern.

Bună dimineța și noapte bună!

Așa ieșeau la muncă, în valurile de grâu și se întorceau pe înnoptate la cămin și plugarii noștri, liberi de iobăgie. Aurul din spice și din lumină aducea la vatră aurul celălalt, tot o drojdie de soare, smântânită din piatră și bătută cu chipul câte unui împărat.

Ce derizorie pare graba, sentimentul de provizorat și incertitudinea epocilor de mai târziu. Încă de acum vreo patruzeci de ani găseam la Paris, Parisul Luvrului, al Versaliilor și Tuileriilor, poeți care scriau pentru o zi de douăzeci și patru de ore, ingineri și muncitori de opt ore, concepții de viață științifice, o depopulație rapidă, conformă cu prevederile economice, o tristețe adâncă și un cinism de suprafață, informat în filosofie și exploatat cu disperare de literatura romanului și a scenei.

Materialele veacului prezent sunt fragile și momentane, idealul lui e o mucava poroasă sau presată, de hârtie, de târâte. Marmora noastră e de ciment cu sârmă și de ipsos, arama ne este foaia de tinichea. Mistria, tencuiala și zugrăveala suplinesc granitul. Monumentele sunt de șipcă și var. Sufletul nostru găunos e reprodus în industrie și artă. Totul durează puțin și

mileniul vremii fiind tovarășul nostru de muncă și luptă ne-a părăsit. Trecutul? Posteritatea? Ne vine să râdem: noi suntem ziua de azi și durăm până diseară.

1947

FABULĂ

Într-una din nopți a sunat clopotul din poartă.

– Cine e? am întrebat.

Vizitatorul întârziat vorbea cu un accent curios, transcidental.

– Sunt un fabulist, mi-a răspuns... Elizer Steinberg.

M-am dat repede jos și l-am primit cu neîncredere, cu toate că vizitele nocturne între oameni de meserie nu sunt un lucru prea neobișnuit.

– Parcă aș fi auzit că nu ați mai fi din lumea asta, am insinuat cu oarecare nesiguranță.

– Asta n-are nici o importanță, mi-a răspuns.

– Evident, nici una. În sferă, cuvintele își pierd înțelesul municipal.

Fabulistul venea din niște regiuni în care se cuprindea și paradisul.

Ținea subsuoară două cărți: *Fabule* intitulată amândouă. Una cu subtitlul „din idiș de A. Clain“, cealaltă „în românește de Emil Dorian“. Aceeași dată: 1947.

– S-au pus doctorii pe capul meu, mi-a spus Steinberg râzând. Cât am fost în ceea ce voi numiți viață nu mi-a deschis ușa unul. Am fost tradus. Uite la Bacău și la București de medici. Nu vrei să citim împreună.

– Bucuros. Numai că sufăr de o inferioritate. Printre multele mele ignoranțe mai am una gravă: n-am învățat idiș. Știu numai atât: *At a id a vabălă*. Știu să o și cânt...

– Nu-i nimic. Comparăm textele unul cu altul și vedem noi. Dar te-am deranjat... Scriai...

– Niște prostii... niște tablete...

Am citit împreună șaizeci de bucăți, câte conține cartea domnului doctor Dorian. A doctorului Clain are șaptezeci și patru. Am ales una: *Acul și ața* (Dorian), 2. *Acul și bumbacul* (Clain).

1. ACUL ȘI AȚA

„Aleargă acul repede (și plin de viață)
 În mâna croitorului zelos.
 În urma lui se târâia un fir de ață.
 Și-acu-mpunge și vorbește mânios:
 – Ia spune-mi, târâtură neagră, coadă lungă!
 Ce tot vii după mine-oriunde sunt?
 Auzi!... O umbră, care vrea să mă ajungă...
 Vai, câte secături sunt pe pământ!
 Și ața spune: – Acule, ai urechiușa ta,
 Mă poți de acuma asculta.
 Eu nu-s decât un simplu firicel,
 Pe câtă vreme tu ești fier și (ești) oțel,
 Deci lucrul cel mai de temei.
 Dar, uite ce-i:
 Bucățile de pot să ție,
 E datorită numai mie.

Vreți să aflați ce-aveam de spus
 În fabula aceasta de mai sus?
 Nu! N-am să vă explic defel
 Să se descurce firul, singur el!“

2. ACUL ȘI BUMBACUL

„Ședea la masa lui de lucru croitorul
 Da zor cu acul.
 Iute-iute aleargă acușorul
 Și după el se târâie bumbacul.
 Și acul fuge neîncetat și dă din gură
 – „Ce te ții de mine, târâtură,
 Coadă lungă de năpârcă?
 Ce sunt eu ca să te port în cârcă?
 Sunt fel de fel de scai (!) pe lumea asta.
 Se ține după mine ca năpasta.
 Și-i spuse firul: Intre-ți în ureche,
 Acule, această vorbă veche
 Și-nvață!
 Tu vezi? Eu nu-s mai mult decât o ață
 Tu ești de oțel, tu faci împunsătura
 Dar grație (!) mie ține cusătura.

Știți ce cred eu această pildă mică?
 Nu, n-am să vă spun – la o adică
 Târâi-se ața singurică.“

– Ce deosebire găsiți, domnule autor, am întrebat.

– Incontestabil. Doctorul Dorian e mai meșter. Scriitor vechi, ce vrei? poet. *Cântecele de adormit*, *Lelioara*, nu sunt ale lui? Dar și doctorul Clain a nimerit câteodată. „Intre-ți în urechi“ e bine găsit. Dar nu-mi plac diminutivele, dragă terestrele. Tendința să faci lucrurile drăguțe!

Dând foile volumelor peste cap, vizitatorul scoase dintre ele un manuscris cu creionul.

– Știi că m-am jucat și eu de-a traducerea în românește. Ascultă. Steinbarg mai citi o versiune:

„Lucrează acul haina-nseilată
 Cusută din bucată cu bucată.
 Crezând că înțepând e de ajuns
 Și cusutura-i numai din împuns,
 E supărat că, sprinten pe tighel,
 Târâș se ține ața după el.

A ocărât-o și o-njură
 Cum îi venise mai urât la gură.
 – Te cam grăbești, răspunde ața
 Tu nu știi croitoria și nici viața.
 Ești ascuțit și știi să-nțepi.
 Atâta te pricepi.
 Știi să tivești, să intri, să ieși ; te scoți, te bagi:
 N-ajungi să prinzi un petec de nădragi.
 Dar ce faci când postavul e croit
 De meșterul în foarfeci, iscusit,
 Bucățile-ntre ele să se-anine?
 Tu, acule, nu poți nimica fără mine.
 Căci fără ață, stofele frumoase
 Sunt niște cârpe, dragă, de lână și mătase.“

– Ce părere ai? m-a întrebat fabulistul, pe care nu vroiam
 cătuși de puțin să-l indispui.

– Îți place și dumitale să fii clasificat fabulist? i-am răspuns.

– Nu prea, zise domnul Steinbarg.

– Ești un poet liric, iubitule, venerabile, un sentimental și
 un mare gingaș.

NU E NICI O RUȘINE

În coloanele uneia din foile de publicitate un fost ori actual membru al corpului didactic; și fost, fiind todeauna absent din învățământ, și actual, fiind întodeauna de față la orice fel de gazetă cu o mâncărime – domnul e un select – profesor sau institutor (nu se cunoaște după surâsul ras) se îndeletnicește continuu cu niște idei care ar fi preferabil să fie mai mult aplicate în școală și mai puțin jeluite la gazetă. Gazetăria o fac mai bine și mai la locul lor gazetarii propriu-zisi, înzestrați cu destul bun-simț pentru a nu se propune la predarea cursurilor pe catedră, cu note în catalog.

Blajinul simili-belfer e cam iritant, nu pentru că își adaogă la patronimic un nume nemeritat, de văcuță cu lapte, dar că-și vără cerebelul în toate chestiile aderente la furajul intelectual.

Iată-l făcând descoperirea că românii sunt patruzeci la sută analfabeți, denunțatorul fiind, de bună seamă, sută-n sută alfabet.

Analfabetul e reputat că nu știe nimic, alfabetul fiind știutor, a toate, ceea ce-i permite să scrie, să fie tipărit și să semneze. Nu se prea știe, totuși, dacă alfabetul are prea multe cuvinte să fie mândru de superioritatea lui asupra nefericitului analfabet, insultat de toată lumea cu o conștiință profesională, trează, ca o lepădătură.

Ia să vedem ce-i acest odios analfabetism, cu care ni se toacă urechile de zeci de ani, încă de pe când familia lui era de două ori mai mare: optzeci la sută. E analfabet plugarul fără carte ori cărturarul semidoct, spoit cu cerneală? Îmi aduc aminte de *Cumințenia Pământului*, a sculptorului Brâncuși, un om cam bleg, e adevărat, dar adânc ieșit din cer și țărână, ca de un argument împotriva abecedarului, din care ce-i mai practic e seria celor patru operații utile: adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea. Abecedarul nu pare de ajuns. El trebuie complicat cu scrisul și cititul. Doamne, cât se scrie! Și nu știu

ce să zic, în calitate de scriitor. Parcă nu-i o fărădelege să se citească mai puțin decât se scrie. Ce ți-e că te citesc, de pildă, atâți „intelectuali“ fracționați, care-ți fac dovada continuă despre cât înțeleg de slab. O fi și vina ta, nu contest, dar nu întodeauna. De cele mai multe ori, golul vine de la cititorul fudul de cartea lui proastă, de mintea lui prostită. Instrucțiunea care se cheamă cultură e o calamitate pentru cititorul nepregătit din naștere, de un puternic analfabetism. Alfabetul semidoct e ca semibelferul, care mă atâță să-l introduc în tableta de față; un hibrid, un mahalagiu al periferiei dintre cugetare și expresia ei, tipărită și verbală.

Vreo două mii de ani analfabeții nu ne-au pricinuit nici un neajuns și singura lor deficiență e că nu citeau ziare. Alfabeții însă, ai ultimelor generații, au falimentat de câteva ori. Ei au citit, au scris, au scos cărți, au ținut conferințe, lecții, discursuri și au adus țara în halul în care se găsește; oameni politici, juriști, generali, dascăli, miniștri, economiști, financieri, industriași, scriitori etc. Ne trebuie neapărat o cură de dezintoxicare, o universitate de analfabetism.

Pân-atunci, să ne păstrăm cu toată grija proporția de patruzeci. La elita ei sănătoasă și disprețuită e scăparea și a celeilalte câtimi de șazeci la sută.

1947

AVUȚIILE SUSPECTE

S-a spus și s-a repetat ca o axiomă primită și trecută intactă de la minte la minte că în timpurile de neagră mizerie se construiesc averile cele mai vaste. Martori ai mai multor războaie succesive am putut verifica temeinicia acestui adevăr,

care a sfârșit prin a face școală și a constitui o calamitate. E universitatea liberă a tuturor aventurierilor, de toate pozițiile.

Desigur în afară de rețetele individuale, vecine cu hoția elementară, cu furtul rufelor de pe frânghie, cu buzunăreala în aglomerații, cu săritura peste uluci și care implică riscul puiului de bătaie sau al unui cartuș – oarecum compensate chiar de primejdia îndrăznelii – „afacerile“, pseudonimul marilor pungășii cu instalații, se compartimentează după organe și prin afinități, ca în patologie. Instalația poate să fie și o fabrică, și o firmă fără activitate declarată sau și un sistem de biurouri. În vreme ce precupeții sunt urmăriți și confiscați pentru că au vândut un castravete mai scump, briganzii aurului, asigurați cu aderențe bine stabilite, sunt salutați cu o admirație servilă.

Dar se pare că tezaurele putrede ale epocilor în general dramatice sunt ineluctabila lor fatalitate. Mâine uită pe azi și de-abia izbucnește puroiul peste un timp, fără să-și mai aducă omul de pe stradă aminte de originile adevărate ale câte unui eveniment de detracare. Mai deunăzi, un tânăr a furat de la taică-su, pensionar, câteva sute de milioane de lei și printr-o complicație de împrejurări s-a sinucis. În orice caz, profesiunile zise libere, industria și negoțul, nu pot fi trase la o răspundere strictă decât indirect, cercetându-se de către magistrați, plătiți regește, ca să nu mai fie ispitiți, legăturile, anumitele importante legături, unde puroiul e prezent în luxul scandalos și într-un belșug de risipă iritant.

Ideea responsabilității aplicată la funcționarii de stat (nu, evident, la nefericitul agent fiscal, tuberculizat între registre) e la locul ei și facilă. Ea fusese ventilată din când în când, însă influențele și presiunile au silit inițiativele să o abandoneze. Puterea guvernamentală e cea mai slabă dintre puteri. Câte un deceniu se lichidează cu câte un acar adormit la macaz – și iată apărând din neant o seamă de noi miliardari.

De obicei, traficantul cu mandatul lui se denunță singur. Lipsește numai procurorul, calificat pentru un post de observație cu consecințe. E în firea parvenitismului și a conștiinței, redusă prin natură, să paradeze cu contrastul unei situații anterioare. Pe neașteptate, încălțăminte de cârpită, măneca ferfenită de la cămașă, pardesiul frigos și tramvaiul cu lungile așteptări pe ploaie și frig în stații, dau loc pantofilor de antilopă și ciorapului de mătase, ceasornicului de aur cu zgardă la încheietura labei, șubei profunde și limuzinei. Apartamentul, de un gust dubios, e o expoziție de bricabracuri noi-nouțe, cumpărate atunci cu ghiotura. Doamna are bijuterii, odată, brusc sumedenii de „toaletă“, câteva blănuri, pentru mai multe spectacole de sindrofie pe zi, bucătăreasă, jupâneasă, fraulein, șofeur, fecior, rânđaș. Trebuie mai mult pentru a cita pe un slujbaș public la duhovnicul Parchetului, când până mai deunăzi el înnodea subțire un guler murdar o zdreanță de cravată? Și să-l ascuți ce cinstit e el și ce hoți sunt egalii și superiorii lui, în ierarhie! Să-l auzi măcelărind reputații, disprețuind, făcând el procesul, pe care procurorul nu i-l deschide lui!

Cunosc un ministru, căruia unul din subalternii lui mai mari îi declarase un război de corectitudine politică și națională, pe față. Îi trebuia un alibi pentru momentul când se vor fi descoperit numeroasele lui hoții, fără să știe că erau scrupulos urmărite și notate încă de mult. Cu un dosar plin, individul a fost dat afară și trimis la Parchet. A doua zi, aproape întins pe burtă, ruga pe ministru să-l cruțe.

I se va controla și averea agonisită în câteva luni la autoritatea unde se înjghebase.

E prea puțin un singur control. Toate averile improvizate ale personajelor aflate în dregătorii trebuiesc controlate fără întârziere.

CARTĂ POȘTALĂ

Nu știu dacă ți-a trecut pe subt ochi o telegramă, din nu mai știu ce țară. Din România nu cred să fi fost, odată cu numele unei localități străine. Ziariștii nu vor să utilizeze chiar atâta satirică fantezie încât să și-o plaseze și în măruntaiele lăuntrice ale omului de nimic; iar bâlciul nostru, capabil să expună multe alte fenomene, n-a parvenit încă să strămute o femeie într-un bărbat. Nu o să încerc să dau definiția deosebirii esențiale dintre unul și celălalt, și a elementului umed, cum i se spune în arcană, de cel uscat.

Teatrul n-a speculat până azi fenomenul, lăsându-l pe seama naturii și a presei cu tirajul scăzut; doamna Bulandra, de pildă, devenind în actul al treilea domnul Storin și jurându-se în smoching că-și lăptează copiii la sân.

Publicul ar lua transpunerea femelului în mascul ca o glumă de revistă, nu prea reușită, dar inofensivă.

Telegrama spune că deodată, pe la vârsta de patruzeci și cinci de ani, o mamă s-a pomenit că se face tată. Dăduse ea și mai devreme dovezi că ar fi pe cale să-i crească niște neverosimile organe, dar femeia cu barbă, de care ne-am învrednicit și noi pe vremuri în București, lasă, nu știu cum să zic, anatomia la locul ei. Cel mult, soțul idilic putea să-i spună, împiedecat în păr: „Julieto dragă, m-ai întepat și am impresia că țin pe brațe un popă. Nu vrei să te bărbierești?”

O întreagă serie de probleme neprevăzute, de stare civilă, juridice, științifice, de ordin social și religios, se nasc dintr-o depeșă de treizeci de cuvinte.

Bărbatul născut din nou, la patruzeci și cinci de ani, ce vârstă oficială i se va recunoaște? Dacă a suferit vreo condamnare ca femeie mai este valabilă sentința la bărbat? Transferul se poate repeta și în vremea pușcăriei, dacă e atât de subit. Maria trebuie rebotezat Marin?

Nu-i defel exclus ca isprava să continue. Într-o bună zi o femeie a născut în America cinci copii, apoi alta șapte. Gemenii de câte patru nu se mai socotesc și multiplicarea cu zero reputată în aritmetică ca imposibilă (nici nu scade, nici nu înmulțește) a trecut și în Europa. Și se mai poate întâmpla și invers: să te culci bărbat și să te scoli femeie; să divorțezi însurat și să te măriți.

Te gândești la un general făcându-se, în timpul unui atac pe front, domnișoară și cerând ordonantei rujul de buze, cerceii și combinezonul.

Poate că bomba de la Nagasaki va provoca și alte răsturnări, dacă e adevărat că efectele variate ale deflagrației atomice vor dura, cum se spune, cincizeci de ani.

1947

LITERATURĂ MEDICALĂ

La Craiova, domnul doctor M. Cănciulescu scoate și o revistă „Acta Medica Romana“, pe care Bucureștii culturali, științifici și de artă nu s-au învrednicit să o aibă.

Dacă nu ești medic, tot nu-ți lipsește în schimb pentru plăcerea răsfoirii numerelor succesive, apărute-n pân-acum, o competență: aceea de bolnav. Un an de pat și de experimente medicale pe nefericita-ți piele, argăsită în toxicele farmacopeii și ale codexului oficial, riscă să te învețe aproape tot atâta medicină cât cinci ani de facultate cu sila.

Am primit vizita necunoscutului pân-atunci doctor Cănciulescu, acum vreo doi ani, în grădină. Avea un titlu la simpatia mea nevăzută: era oltean. Sunt fără voia mea nițel regionalist și înclinările mi le-a mai întărâtat și sporul monstruos al elementului oltenesc în viața citadină. Încă de acum vreo

treizeci și ceva de ani taică-meu, transplantat din Gorj în Argeș, se văieta duminica, la Pitești, în piața Brătianu, înconjurat de mese, de cafele și olteni chiaburi: „Mulți mai suntărăm!“

Până la un timp, oltenii s-au bucurat de reputația unor iscușiți precupeți; ceea ce făcea pe o distinsă doamnă franceză să confunde noțiunile, socotind că „les precoupeș“ erau o naționalitate deosebită, vorbind evident și o limbă deosebită: „Parlez-vous le precoupeș?“ Când s-a trezit în ei Gorjul, Oltul, Vâlcea, Doljul, Romanații și Mehedinții și s-au dus juveții la carte, a fost o invazie devastatoare. Magistratii, medici, ingineri, soldați, scriitori au introdus în profesii ceea ce era mai ales și mai viu în sufletul de precupeț și au distanțat numai decît pe colegi.

În medicină, fiindcă e vorba de ea, oltenii au dat somități și cercetători eminenti. Recunosc că părerile mele la răsfoirea publicației domnului doctor Cănciulescu nu sunt în totul lipsite de parțialitate și supuse celui mai pur obiectivism. Într-un text, care nu-și face un ideal din obscuritate și limbă păsărească în care se simte limpezimea și ordinea spirituală a directorului ei, cartea lunară a domnului doctor Cănciulescu poate fi citită cu mult folos instructiv și informativ de către orice public cu o educație generală mijlocie, rămânând foarte utilă omului de bibliotecă și de biurou.

„Un medic din Buzău“ trimite un volum de lux, *Le médecine, servitude et grandeur*, editată de vechea firmă de farmacie și laboratorii „Midy Frères“, cunoscută încă din anul 1693, și acum vreo cincizeci de ani în vogă la București prin vestitul ei, la tineret, santal... Probabil că expeditorul ține să facă dovada misiunii înalte a medicului, măgulitoare pentru doftori, închizând ochii asupra originii pateticelor elogii. Suntem de perfect acord: medicul de vocație e unul din exemplarele cele mai ireproșabile din toată știința. Am demonstrat-o fără să fiu spițer.

În sfârșit, domnul general doctor Nicolae Igna din Alba Iulia îmi trimite, însoțită de o scrisoare spirituală, frumoasa domniei sale plachetă *Cosma și Damian, doctorii „fără arginți“*. Îngrijită ca un volum de versuri occidental, cu un tipar excepțional, și pe o hârtie cretată de calitate fină, lucrarea generalului (Editura H. Welther, Sibiu, 1945), bogat ilustrată cu gravuri din veacurile trecute, documentează obiectiv cariera strălucită a celor doi medici martiri, din calendarul creștin. Sunt mulți anii, de când n-am mai răsfoit o carte atât de elegantă, tipărită la noi.

Pentru onoarea lucrului tehnic trebuie menționată și Tipografia „Honterus“, din care a ieșit această bijuterie.

1947

SĂ FIM REZONABILI

Odinioară, un inginer creator inventase o încălțăminte „La Rationnelle“, gheata rațională și pantoful rațional. Geniul imaginației nu somnolează niciodată, zgândărit în toate ramurile activității de un demon, care până la urmă batijocorește pe toată lumea și mai ales pe rațional.

Încălțăminteia rațiunii avea particularitatea că eliminând linia călcăturii exterioare o rezolva printr-o curbă mare, care da rălpilor o lățime înotătoare. Doamna prezinta cât și domnul, față de estetica veche, înălțată elegant pe tocuri, dar nehygienică (cuvânt din seriile rațiunii), o plimbare răscăărată. Descoperirea cu mult înainte de epoca raționamentului fusese a țăranelui francez, deprins a se cotonogi, încălțat cu „saboți“. Însuși regretatul Nicolae Iorga călcăse în raționalismul încălțăminteii, propagând în guvernarea lui înlocuirea elasticeii

opinci seculare cu menghina rigidă a sabotului francezesc, dureros la degete și călcâie ca o capcană de lupi.

Netăgăduit, rațiunea e o funcțiune a creierului, a căruia superstiție agită omenirea și o împiedică să trăiască slobodă și după poftele ei. De la picioare, încălțămîntea „La Rationnelle“ s-a ridicat la cap. În forma ei anterioară, după o modă fanatică, furioasă, pietonii au renunțat la ea. Bătăturile și nodurile nu dispăruseră, ba dimpotrivă, și pasul, șovăitor, începea să umble de-a-ndaratele și pieziș. Ce pătimeste capul de pe urma rațiunii și a elucubrațiilor ei, formulate în dogme țepene, cu infailibilități ornamentale, povestesc picioarele raționale de odinioară. Până la ultima scadență și faliment omul tenace și verbal va rămâne totuși să raționeze și să gândească, trădat de propriile lui teze.

Tot într-un elan de cugetare intensă, un maltusian descoperise un anumit ciorap de cauciuc, din care s-a citit într-un ziar că înainte de făină și mălai suntem pe cale să primim un import. Pesemne că țara exportatoare s-a hotărât după războiul care i-a împuținat populația să renunțe la rațiune și să se apuce de industria fără prea multe instalații a facerii de copii. Un raționalist a fost și evanghelistul Marcu. El e radical. A scrie că: „Dacă ochiul te smintește, scoate-l pre el; dacă te smintește mâna, tai-o pre ea“. Ca orice rațiune, și doctrina lui s-a bucurat, un timp, de popularitate și adepții n-au aplicat formula nici la ochi, nici la mână, ci la un supărător accident al naturii, destinat de gânditori să fie încălțat cu o peliculă de gutapercă. Ucenicii lui Marcu, scapetii, au luat litera Evangheliei pe șleau: l-au retezat, ca la armăsari și claponi.

Îmi pare tare rău că experimentarea dogmelor și a rațiunii, pure și impure, mi-a paralizat optimismul și că sunt ca o monedă, imprimată pe față în valoare de schimb, iar pe verso cu un cap de prinț care scoate limba. Viața mi-ar fi fost mai bine croită, m-aș fi învoit cu toate împrejurările, bine și gras.

Rațiunea, da, dar unde începe? Începe ea undeva? Este ea o cantitate egală, nefracționată? Are o formă, după care se recunoaște? Individul rațional e când inteligent, când prost, când foarte prost și fiecare din noi începe rațiunea de la el. Unde mai pui și spirochetul, a căruia tendință rațională constantă a fost să reducă varietatea la prototip?

1947

UN COMPRIMAT

Un telefon, de la un actor apreciat.

– Sunt „comprimat“.

Cum citeam tocmai o carte de medicină, eram în atmosferă de spital și farmacie. N-am înțeles. Aș fi crezut că actorul îmi telefona dintr-o clinică sau dintr-un laborator de bătut pastile. Până acum a fi comprimat însemna să fii piramidon sau fenacetină. Om comprimat încă n-am auzit: om la sticlă, om înfundat, om în tub. Nu mă dumiream.

– Te rog, repetă. Cum ai zis că ești?

– Sunt comprimat.

– Cu cine vorbești? M-a întrebat nevasta, umblând să-și aprindă țigara de la mine.

– Cu unul care cred că a înnebunit... Zice că e comprimat.

– Doamne păzește! s-a închinat Paraschiva.

Actorul auzise. L-am simțit surâzând.

– Nu sunt nebun. Vă repet că sunt comprimat.

Tot o formă de nebunie, mi-am zis. Unul spunea, odată, la balamuc, că e de beton armat.

Dar tânărul m-a documentat. Nu-l tamponaseră două vagoane. Era dat afară de la Teatrul Național. La începutul unei cariere și chiar în timpul când cunoscuse un succes cu ovații.

Vasăzică terminologie nouă, Ministerul Artelor ține să facă onoare vocabularului select și mai și inovează. A da afară e vulgar. A comprima este ceva cam cum ai face pipe din pulbere de chihlimbar subt presiune. Îl iei pe individ de guler și pe când îi cari niște genunchi în abdomen îl ții de obraz și-l săruți în văzul public. Ministerul trebuie să aibă pentru situațiile delicate un filolog poliglot. Să ridice mâna, să-l cunoaștem și de ziua lui să-i oferim un basorelief cu discurs și un balon.

– Mai sunt și alți comprimați, mai spuse actorul. Suntem șaizeci.

– Mai dă-mi câteva nume...

– Era să fie comprimată și doamna Tanți, dar a intervenit unchiul domniei sale, Victor, la timp. Începuse să se strângă șurubul pe teasc. A scăpat. Nu mai putea să iasă numărul șaizeci și a trebuit comprimat altcineva. Ce spuneți de această operă de reducere la sinteză?

– Știu eu ce să spui? O să-mi permit să-l întreb pe ministru cum se face asta, că pe unii îi premiază, fără să geamă de geniu prea mult, iar pe alții îi lasă pe drumuri, oameni de talent recunoscut și în continuare de roluri, încredințate de teatru și trăite pe scenă expresiv.

Mi-e frică de un singur răspuns și ezit. S-ar putea ca ministrul să-mi răspundă că nu știe nimic...

1947

VALORI COMPARATIVE

În răspântia Piscului, din mahalaua noastră, s-a ivit peste noapte un cătun de barăci, ca la iarmaroace panoramele cu clovni și cai savanți. Mi se pare că e una din „piețele volante“, numite așa, din pricină că sunt fixe. Se vând într-însele

zarzavaturi și, ca să fie mai arătoase, au fost construite anapoda și după fantezia fiecărui dulgher. Pentru o igienă mai evidentă decât a precupeților cu coșuri, acuzați că trec de la scuturarea nasului și altor accesorii cu mâinile murdare la saladă și brânză, piața e așezată într-o mocirlă și pe un câmp de gunoaie.

Îmi iau dimineța tăgârța și mă duc, ca orice mahalagiu disciplinat, care uită că e, dragă Doamne, intelectual, scriitor, după varză, fasole țucără, castraveți... Alți confrăți au fost mai inspirați și mai chibzuiți. Participă la ospete, unde-și vorbesc de rău colegii mai discreți, amestecând armonnic fățarnicia duhului blândeței cu perfidia. Au automobil, fotolii cu arcuri, pentru odihna volumelor conștiinței, călătoresc în streinătăți, culturalizează și exultă. Un singur lucru n-aș dori când îmi car dovecii la vârsta mea, din piață la domiciliu: să fiu în inima lor.

Cu asemenea reflecții optimiste, am nimerit, căutând pătlăgele roșii, la o baracă izolată pe măidan, într-un colț de uliță strâmtă. În contrast de la negru la alb cu ceilalți prăvăliari, negustorul era un foarte distins personaj. Fizionomia delicată, pipăitul fin, vorbirea – o moldovenească de cărturar – aleasă m-au surprins. La plată zicându-mi pe nume, am întins mâna și m-am prezentat complet, dezvelindu-mi figura de pălăria, cu care, adecuată costumului de salahor, umblu prin enoria mea, ca toți bieții oameni de treabă din localitate. El mi-a răspuns:

– Mucenica!

Am rămas interlocat.

Să vă spui cine e domnul Mucenica: fostul director al stațiunii de Radio de stat, de lângă Văcărești, însărcinată cu emisiunile și recepția telegramelor confidentiale. De acest eminent inginer mă leagă un trecut semnificativ și complicat. În partea locului, unde se adunau închisoarea deținuților

politici, o baterie de tunuri antiaeriene, controlată de germani, corpul de gardă militar, comandat de sublocotenentul Matei – o inteligență erudită și un tânăr de mare caracter – se înfiripase, urmărită de Gestapo și de Siguranță, o rețea de schimburi, de colaborări sentimentale, poate că unică. Ofițerul, suspectat mai târziu, dar bucurându-se de prestigiul rănilor căpătate în prima parte a războiului, leal camarad, de omenie față de prizonierii din temniță și corect ca o linie dreaptă, ducea știrile secrete de la domnul Mucenica în temniță și primprejur, lua brațul cu cărți de aici și le distribuia deținuților, aducea intuițiile deținuților încoace. Un pretext, o radioscopie anodină în temniță, o coborâre la adăposturile de sub pușcărie, după alarmă, ne înlesnea un contact aproximativ de bunăstare morală.

Domnul Mucenica e acela care sta în relații strânse cu străinătatea, primind și transmitând condițiile viitorului armistițiu. Ceștialaltă, în libertate și închisoare, eram informați înaintea guvernului și cred că moralul ridicat al unei lungi detențiuni nu s-a datorat atât simțământului speranței, nelipsit oamenilor întemeiați pe sinceritate, cât noțiunilor precise, șoptite de domnia Mucenica și Matei.

Domnul Mucenica a izbutit să aibă constant tactul subtil necesar pentru a se strecura, neîmpușcat, între poliția deghizată germană și un guvern din ce în ce mai șovăitor. Cu postul de emisie mascat, când într-o traistă, când într-un geamantan zdrențuros, el se ascundea prin pădurile încălcite de unde putea să asculte, laolaltă cu privighetorile, bunele asigurări ale Alianților și, iarna, viscolul urzit cu limba engleză.

Acest om de știință și bun român vinde varză și pătrunjel, ca să nu moară de foame decât pe jumătate. N-ar fi să le cerem prea mult foștilor deținuți, să-și aducă aminte de ceea ce s-ar putea chema, fără exagerare, o datorie.

MUZEUL EMINESCU

La cincizeci de ani fără doi, de la moartea poetului, era în aer ideea, cum spune domnul profesor Iacob Crișan, directorul Liceului Eminescu, a întocmirii unui muzeu – în aerul mai cu seamă al acestui liceu, oxigenat de profesorii de limba română.

Un muzeu e în spetă un eufemism. Un muzeu strânge ceea ce rămâne dintr-o existență confortabilă: tablouri, covoare, mobilier, prezentate în cadrul edificiului în care obiectele au trăit laolaltă cu fostul lor proprietar. Multe nume au scăpat de pierzanie, mulțumită destoiniciei sau pasiunii de adunare a lucrurilor frumoase.

Viața lui Eminescu a fost o singură carte de versuri, cât intră într-un buzunar. Viața cealaltă, aceea care permite înjghebarea unei atmosfere personale, păstrate ca să se vadă cincizeci de ani ambianța animatorului ei, Eminescu, pribeag etern, etern client de han și de ospătărie, nu a cunoscut-o. De la el n-a rămas măcar bastonul, de care se rezima, pe aleele jalnicului ospiciu, sălbatic și uscat ca un cimitir de țară; nici piatra cu care se povestește a fi fost ucis de un alt internat. „Masa de brad“ era a altuia, imperiul pentru o țigară nu i-a aparținut ca nici țigara. Eminescu n-a putut să aibă nici scrumiera fumătorului. Ce s-ar fi putut conserva de la el?

La înmormântarea lui mi se spune că au participat vreo patruzeci de admiratori. Cred că s-a exagerat și că nimeni nu a participat, afară de preot și ciocli. Admiratorii sunt o specie de oameni recentă. Eminescu nu i-a căpătat decât de curând. Grija de căpetenie a patronilor și colegilor lui de literatură și politică măriti la optica timpului actual, care împrumută epocii nesimțitoare proporții nemeritate, a fost să se scape cât mai repede și mai sumar de un ghimpe mobil și obsedant. Poetul n-a știut să se ofere nimănuia și a refuzat să se acomodeze, facultăți mai târziu totalmente distruse din moravurile literare, iritant, fără nici o îndoială și pentru cei mai apropiați, cu distanțe variate, de suferințele lui. A doua zi după încarcerarea

lui definitivă într-o firidă de cimitir, „prieteni“ nici nu și-au mai adus aminte de cel ce fusese Mihai Eminescu.

Academia Română, marele depou de vaste mediocrități, ar fi putut, de curând, la voturile și răsvoturile date și suspendate, să-și caute o scuză, susceptibilă de un prestigiu tardiv, la un trecut rușinos, atribuind un fotoliu de prezentă spirituală lui Eminescu. Trebuiau să rămâie goale și însemnate cu o coroană postumă și alte două, închinată lui Ion Creangă și lui Ion Caragiale.

Am răsfoit o bună parte din cele o sută de publicații care constituiesc embrionul viitorului Muzeu Eminescu, ediții, traduceri, studii. Multe din ele îmi erau necunoscute. Frumoasa Veronica Micle, calamitatea dulce a poetului, apare sugestivă într-un clișeu de broșură, iar umbra lui Alexandru Odobescu, sinucis din dragoste și fostul locatar al camerei, devenită o cancelarie curată, corectă și cu multe însuflețiri îngrijită, ca toată fosta casă boierească, bine gospodărită, trece pe lângă emoțiile noastre, ale celor prezenți. Pe un părete trece și umbra lui Hasdeu.

Ctitorul și ostenitorul inițiativei de întemeiere, dacă nu a unui muzeu propriu-zis, dar a unei case de lectură și a unei universități literare, Mihai Eminescu, e inimosul profesor de românește, tânărul domn Vladimir Dogaru, căruia i se cuvine sprijinul tuturor, al particularilor, școlilor și autorităților, pentru izbutirea largă a gândului domniei sale, peregrin pe frunze căzute și prin văluri de ceață, pe urmele marelui poet național.

1947

FERICIT CEL CE...

Care va fi fost rădăcina ideii de fericire? Când a cutezat omul să născocoască iluzia mult căutată și mai cu seamă să o afirme? Mai încoace în trecerea timpului sau mai demult?

Ieșisem într-o duminică din Fribourg către periferia munților din canton, însoțit de familia la care locuiam. Teofil era un mic patron, cu nici un alt ajutor afară de mâinile lui, tocite la strung, al unei prăvălii-atelier, fabricând în șase zile o pușcă de țință. Se știe că helveții sunt cei mai buni țințași, ceea ce știau cu deosebire Mussolini și Hitler, din târcoalele date pe la fruntariile republicei federale. Serviciul ostășesc se face acolo o dată pe săptămână, în particular, bărbații trăgând la semn și căpătând un dar smălțuit cu argint, de câte ori vâra mai multe gloanțe în centrul unui desen spiral. Teofil era un om mai scurt ca toți concetățenii lui, inteligent și tăcut, dar puștile lui se bucurau de o reputație locală generală. Brevetase și un cocoș.

Ne-am ales un loc mai rece între niște începuturi de stânci, lovite ritmic de picăturile unui izvor ascuns deasupra noastră, cu vibrații de orgă. Ne-am ușurat de sacii de spinare, am întins o pătură și ne-am ospătat. Nevasta lui Teofil, cu profilul mefistofelic, era urâtă chiar ca dracul, urâtă dacă sta cu buzele închise, urâtă dacă râdea și, dacă vorbea, prostișoară. Nasul și umerii obrajilor foarte proeminenți îi erau roșii ca ardeii. Degetele-i țepoase, pornite, brusc, de la cutia cu conserve, dintr-un sentiment de satisfacție subit, se întindeau din timp în timp către barba lui Teofil, mângâiată mărunțel între burice. Surâdea, și cu un șervet i-o ștergea în vârful frecat, de untdelemn. Surâdea și el, mulțumit, cu castitate.

Între ei se tăvălea copila lor, o fată de cinci ani. Pe neașteptate, ducând o îmbucătură la gură, sau așezându-se pe așternutul de lână mai bine, îi scăpa copilei un zgomot scurt de undeva. Asta împrumuta sardelei sau feliei de salam o suavitate particulară. Părinții tăbărau pe odraslă, ca pe o păpușă și o sărutau pe unde apucau mai iute: adeseori aproape de punctul de unde purcedea scânteia muzicală. De la un timp, mi-am dat seama că urechea mi-a numărat mașinal cincizeci

și cinci de asemenea elanuri, înregistrate într-un fel și de jărăgaiul meu, de valah.

Eram trist. În mijlocul panoramei mărețe dintre Alpi, mi-era dor de-acasă, de scursoarea murdară cu rațe bălăcite, pe o margine de drum. La sfârșitul mesei iată-l pe Teofil încins. Își cuprinde nevasta și copila pe după șolduri și, răsturnându-se cu ele pe spate, zise: „Cătu-s de fericit!“ în două limbi, pe nemțește și franțuzește.

Teofil era fericit cu o soție caricaturală și cu o fiică răsunătoare la orificiu. Nu-i mai lipsea nimic plenitudinii lui sufletești.

Poate că odată, la începutul începuturilor, omul era fericit că s-a putut ascunde într-un copac, urmărit de o fiară. Mai târziu pentru că s-a îmblănit și a dormit în bordei. Apoi pentru că a dansat, că a fost la teatru, la cinematograful...

Care ar fi fericirea întregă a omului de azi, sistem 1947?

1947

UN FERICIT

Un cititor mă face atent că și el e fericit. Îl congratulez și aș dori să fiu și eu. De ce-i cititorul atât de fericit, față de ceilalți cititori, care se plâng și regriminează?

Fericirea lui e de-o simplitate de invidiat. El trăiește cea mai cumplită epocă din istorie și de trecere prin viață. Cauzele nu-l interesează, efectele îl fac să exulte.

E o estetică a duratei și a profesiei. Am văzut chirugi încântați de frumusețea unui cancer, care măcelărise înghițitoarea unui țăran până la clavicule și bărbie, acoperit cu o cârpă spânzurată de urechi și calificat „admirabil“. Un fibrom cât o rață era expus într-un borcan de murături ca o capodoperă a naturii. După caracterizările defunctului zămisitor al științei literare, Dragomirescu, capodopera e un

lucru, mi se pare, capabil de culoare, de capacitate și miros intuitiv, iar după un succes al lui, care-i și membru activ al Academiei, ar fi în funcțiune de „creativitate“. Nimic mai explicit.

L-am poftit pe cititor să mă viziteze și să-mi mărturisească formula fericirii lui, neafată nici în *Sfintele Scripturi* (traducerea părinților Vasile și Galaction, primul fericit într-altă lume și cel de-al doilea fericit în lumea de față).

Mă așteptam să sosească în limuzină, o condiție de fericire integrală, mai ales la o marcă de patru miliarde. Cititorul meu a venit până la o răspântie cu tramvaiul și apoi pe jos, ca să nu dubleze biletul. Credeam după înfățișare că-i un vânzător ambulant de prin mahalaua noastră, de sticle de lămpi și fitiluri.

– Sunt omul fericit! a strigat la întrebarea „cine e la poartă?“

– Ia să văd cum ești dumneata fericit. M-ai făcut invidios. Îmi trebuie un profesor de fericire. Îmi închipuiam că ești un primitiv amorf. Diploma dumată de matematică poartă mențiunea *magna cum laude*, vasăzică: eminent.

– M-am bătut cu toată Universitatea și la doctorat le-am demonstrat matematicilor din jur că sunt niște imbecili.

– Interesant!... Dar asta o fac și eu în specialitatea mea viticolă de cincizeci de ani și încă nu sunt fericit.

– Mă roade pantalonul, mă strânge gheata, nu mă încapă pălăria, fac patruzeci de kilometri pe zi de la o lecție la alta, îmi pierd nasturii pe drum. Un cârciumar vrea să-și facă fiul inginer și mă ține de rău că în doi ani n-am putut să-i bag în capul odraslei nici o noțiune. N-am nici un rost. M-am însurat și nevastă-mea s-a despărțit de mine, că nu-mi place opereta. Într-o noapte am fost dezbrăcat pe stradă și m-au dus la comisariat ca Adam. Comisarul mi-a spus că simulez. Fiscul mi-a sechestrat biblioteca, motivând că sunt evazionist. Am fost de trei ori profesor. O dată am fost pus în cadrul disponibil, a doua oară am fost epurat, a treia oară comprimat;

trei modalități de stil ale vulgarului dat afară. Ce vrei fericire mai mare?

– Poate că ai făcut politică?

– Să mă păzească Dumnezeu!

– Și toate aceste nefericiri te fac fericit?

– Cum să nu fiu fericit, dragă domnule redactor? Sunt ales de marile predestinări să slujesc la toate experiențele tuturor autorităților de stat și municipale. Ți-am indicat numai câteva: ele sunt mii. Onoarea ce mi se acordă mie n-a fost consimțită nici unui învățat. Cum să nu fiu fericit? Sunt un cobai în mâinile unor laboranți geniali, exponentul selecționat al timpului meu și sunt fericit că trăiesc cel mai strălucit deceniu al tuturor veacurilor din lume.

1947

MESAJ PENTRU CITITOR

După vreo trei sute douăzeci de tablete, una peste alta, cu pauze duminicale sărbătorești sau prin accident, s-ar presupune că redactorul are dreptul la o lenevire de treizeci de zile. Un drept, în concepția datoriei, nu i se cade, poate, nimănui, mai cu seamă când e vorba de ceea ce s-a convenit că ar fi o muncă intelectuală. Aci nu se pomenește nici de răgaz, nici de program, nici de acele opt ore de lucru și șaisprezece de repaos pe zi, pe care camaradul manual le-a câștigat încă de mult. Inginerul, medicul, avocatul, șeful de fabrică sau de întreprindere, omul politic, artistul, scriitorul, ziaristul, muncesc fără preget vreo optsprezece și douăzeci de ore din douăzeci și patru, fără să recrimineze. E munca silnică pe viață, cu nici un beneficiu, măcar cu al unei sentințe.

Aparențele contrarii ale confortului mincinos sunt măștile provizorii ale tragediei unei vieți grăbită spre deznodământ. El vine, deznodământul, brusc, în tumultul forfotei și alarmei, și

trece nebăgat în seamă, ca zgomotul firimiturii de silex în avalanșa unei neîntrerupte prăbușiri cu pietre. Un necrolog, un mormânt mai mult într-unul din cimitire. Și, pe măsură ce scapără bolovanii activităților sparte, se așterne sempiterna cenușă.

Poate că în bună parte lipsa unei linii de nivel stabil, febrilitatea undulărilor noastre continui, începuturile fără sfârșituri, reluările, abandonările și întregul aspect de aventură și purcedere orbească, al spectacolului dimprejur, se datorec, pe lângă inexistența unei minime sincerități și credințe morale, acestei risipiri și intime incoerențe. O muncă metodică, într-un ritm organizat și distribuirea ei chibzuită n-ar lăsa corvezile să copleșească o singură clasă, cea mai prețioasă, poate, și mai greu întocmită prin studiu și îndelungă abnegare, clasă care până la urmă dă bilanțul deficienței.

Dar să nu intrăm prea mult în considerațiile ocazionale. După un an și aproape jumătate se cuvine să ne spălăm condeiul și să schimbăm penița tocită. Nu e prea mare lucru să contribuim zi cu zi cu un manuscris la fizionomia unei gazete, dar nici această treabă, închipuită minimă, nu pare prea ușoară. Una e comentariul faptului dat de evenimente și înregistrat și alta e smulgerea cotidiană din întuneric a unui motiv închipuit pentru a rămâne totuși în adiacență intimă cu viața trăită.

E o frumusețe, dar e și o durere, o suferință. Condeiul nu e un robinet ori un pământ de bărbierit, care înmulțește prin frecare stratul de spumă și-l face volum. Cine-l respectă și crede-n el, nu-l poate lua în glumă și joacă. În stropul de cerneală e întodeauna și o seamă de sânge și mâna, când nu se descurajează, ostenește.

În vacanța ce și-o ia, cu voia cititorului, creionul nu va dispărea cu totul. Din timp în timp, el își va aduce aminte de binevoitorul public și de datorie, zmângălind câte un crâmpei de tabletă.

MEMENTO

Pe Pidouillard, un mare comic, necunoscut în afară de un departament din Midi, unde-l aplaudam cu zeci de mii de tunete de palme, l-am găsit într-o seară de acum vreo două vieți și tinereti, plângând cu hohotele unui om deznădăjduit. Îi era un copil greu bolnav, nu mai putea de câteva zile să iasă în scenă cu splendidele lui bazaconii, și publicul, supărat de absența lui ca de-o jignire, îi cerea neînterupt să-l facă să se strâmbe de răs.

În câteva meserii nu e permisă nici o vacanță. Publicul trebuie amuzat cu vocea, cu clovneria, cu condeiul. Într-o privință e măgulitor: însemnează că i-ai intrat pe subt piele și odată învățat cu perversiunea mâncărimii, nu mai primește să nu se scarpine de tine. Dar într-alte privințe, beneficiul preferințelor e tiranic. Nu mai ai voie să te răzgândești; osteneala, dezgustul și binefăcătorul ramolism de care saltimbancii funiei și ai peniței, apucați adeseori de o semiparalizie precoce, nu se prea pricep să-și dea socoteală, și-s interzise. Ești obligat să cazii înainte de scoborârea cortinei, în pirueta ultimă a spectacolului, ovaționat de perfecta răsucire pe un călcâi, cea mai izbutită din carieră... Un medic și doi brancardieri te mută pe targă între culise, în vreme ce stalurile și lojile te bisau.

Camaradul de redacție, domnul Apostolescu, de-abia după patru zile de absență din gazetă binevoiește să-mi comunice că telefoanele întrebă de subsemnatul. I s-a întâmplat ceva? S-a îmbolnăvit?

Sunt nevoit să mă arăt. Sunt aci, de față și, slavă Domnului, relativ sănătos. A mai sporit chelia și mi-au mai căzut niște dinți: caut un dentist ieftin și care să nu-mi strâmbe gura prea de tot. Oamenii de inimă, pe care ființa mea încă durabilă îi interesează, mă puteau vedea acasă, cotrobăind prin grădină cu nevastă-mea, Paraschiva, triști că orătăniile din ogradă nu

mai au boabe pentru cioc și urmăriți cu o speranță de-a lungul livezii, de găini, de câini și de porumbiei. Rafturile cu cărți răvășite trebuiesc aliniate, manuscrisele terminate sau revizuite. Din piața de la răscruce trebuiesc aduse cu papornița legumele pentru masă. N-am căruță de cal sau de măgar, nici automobil: cine vrea să vândă un „Jeep“ cu plata într-o sută de rate, găsește client numaidecât.

Iată tot atâtea dovezi că exist, că fac treabă, că stau locului, că n-am fugit: un verb pe care n-am știut să-l conjug niciodată, nici ajuns grămătic.

M-am despărțit pe un timp de călimara cotidiană, cu avertismentul de rigoare. Mi-am luat un concediu de la cititori, într-o tabletă recentă. Nu-mi era iertat?

E adevărat că am afirmat, așa de politeță, că din când în când îmi voi ascuți creionul tocit. Sunt silit să mă țin, luar-l-ar naiba de cuvânt!

1947

REUMATISME

Nu știu dacă cititorii își mai aduc aminte de o tabletă din ajun de Paști, de april. Fiind martorul experimental pe pielea lui a unei vindecări, se poate zice miraculoasă, care l-a mântuit pe mai jos iscălitul, acum zece ani, de o moarte asigurată de patruzeci de somități medicale, aș fi voit să contribui, dintr-un sentiment de aprigă decență, amestecat cu sentimentul datoriei față de mii de bolnavi incurabili prin metodele obișnuite, la ameliorarea, dacă nu la vindecarea deplină a reumaticilor descurajați.

Medicamentul era un secret, iar descoperitorul lui a fost doctorul Dumitru Grigoriu-Argeș, care a murit. Formula, rămasă moștenitorilor și domnișoarei Răducanu, preparatoarea

lui și asistenta doctorului defunct, a rămas neutilizată aproape trei ani. Dată fiind ferocitatea invidiei medicale, care a urmărit o viață întreagă pe descoperitor, familia șovăia să o întrebuițeze. Motivul sau pretextul urii medicilor a fost și este că metoda de vindecare a doctorului Grigoriu-Argeș nu fusese publicată, pentru ca medicii să o exploateze în folosul lor. Se evocau în această materie oarecare principii științifice obligatorii, pe cât de valabile pe atât de discutat.

Oleacă de paranteză: capitolul bolilor reumatismale, unul din cele mai confuze, nu știe să explice nimic și nici nu vindecă nimic. Medicamentul doctorului Grigoriu-Argeș are facultatea unică în farmacopee, că vindecă optzeci la sută din cazuri, că ameliorează zece și că nu poate aduce nici o îmbunătățire în restul de zece cazuri. Această statistică mi-a fost făcută de către defunct. Până la vindecarea mea el mai avea 16 mii (șasesprezece mii, citiți bine!) de vindecări, nume și adrese.

Un domn medic, doctorul Vasilescu, pe care nu l-am cunoscut atunci când am semnat tableta din april, aflasem de la familia defunctului că a luat succesiunea terapeutică a lui Grigoriu-Argeș. Am dat în tableta mea numele, adresa și numărul de telefon al doctorului Vasilescu; ceea ce se obișnuiește numai în reclamele comerciale. M-am așteptat să fiu înjurat și am fost copios înjurat în numeroase scrisori anonime, de la medicii de duzină și de bâlci. Deprins cu insulta, căci doar am de-a face cu ea de peste cincizeci de ani de scris și gazetărie, nu m-a jignit nici întrebarea cu cât am fost plătit pentru publicitatea doctorului Vasilescu. Lipsa de onoare în convingeri și credințe a celor mai mulți dintre noi, care de când ne știm ne vindem ca o marfă fiecărui scop și de preferință celui care plătește mai gras, ne împiedică să credem că un lucru poate să fie susținut și apărat pe simplele, omeneștile și cinstitele pricini de bună-credință și obligație morală.

Acum vreo zece zile am primit un telefon intimidat de la o doamnă, al cărei nume nu l-am reținut, soția unui colonel,

cu mulțumiri repetate că am colaborat, fără să știu, la vindecarea ei, după șase ani de grele suferințe. Citise tableta din aprilie, a considerat-o cu toată seriozitatea necesară, s-a dus la doctorul Vasilescu, a urmat tratamentul și în ziua telefonului, exuberantă, fericită, îmi spunea că poate în sfârșit să se bucure de o călătorie de sezon.

Am luat și eu telefonul și am stat întâiași dată de vorbă cu doctorul Vasilescu. S-a ostenit până la Mărțișorul meu și am cunoscut, într-adevăr, pe lângă un om de toată simpatia, un om de știință adevărată. M-am bucurat.

Dar pentru că sunt determinat să nu ascund nimic, trebuie să mărturisesc că, la urma urmelor, tot am tras un ce profit de pe urma doctorului Vasilescu. Inginerul Bancotă îmi lăsase în îngrijire o capră cu lapte. Tocmai zburda prin grădină la vizita doctorului Vasilescu, care mi-a spus că are și dânsul în apartament un ied, mic și nebun, și că refuză să-l taie. Îl închisese în bucătărie și iedul a spart cu coarnele geamurile de la dulapul cu vase, vasele, cristalele etc.

– Nu vrei să ți-l dau duminică? m-a întrebat doctorul. Mă scapi de o belea, scapă și el cu viață, că mi-i drag, și aici are unde să se joace.

– Cu multă plăcere, domnule doctor.

Puiul de țap sare acum de-a capra prin toată grădina și-mi fură laptele de la capră. L-am botezat Vasile.

Franțuzul zice: *voilà*.

1947

SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!

La însărcinarea dată de către redacție, să ies înaintea poetului Aragon, care sosește azi, cu un elogiu de bună vestire,

trebuie să mărturisesc o gravă ignoranță. Cunoaștem prea puțin din activitatea lui literară. Câtva timp cărțile franceze n-au mai zburat cu aripile închise, însângerate, iar când au început să vie încoace curiozitatea și gingașul interes pentru poezie au fost copleșite de vulgarele comandamente de buget.

Pachetul cu care te întorceai acasă aproape zilnic din librărie a dispărut, luându-i tot mai mult locul filoșa cu ceapă și mălai, recoltate în câteva ore de cutreier printre târgurile, negre cât și mizeria salariatului. Rafturile goale din bibliotecă au rămas goale și nici anticarii n-au mai putut vinde nimic. Cum să nu ne găsim întârziți cu ani de zile față de tot ce s-a scris și gândit o epocă întreagă, în care omul s-a ridicat la un nivel de autodepășire, comparabil în contraste numai cu adâncimea turpitudinii atinse în decădere?

În vreme ce oamenii din „maquis“, medici, ingineri, avocați, poeți, plugari și lucrători, de prin hățișuri, buruieni și bălării urmăreau dușmanul cotropitor și-l doborau, hărțuit pretutindeni pe teritoriul francez, la Vichy funcționa un guvern poate că și mai ticălos decât inamicul, aliatul lui pentru exterminarea celui mai liber și mai viu dintre popoare, pentru că era de un neam și sânge cu oamenii de răscoală.

Parcursesem câteva traduceri ofilite ale poeziei lui Aragon. Dintr-o dată, în ajunul prezentelor șovăieli de creion, am putut citi o parte din opera lui de poet. Un adunător de cărți mai fericit decât semnatarul avea în odaia lui cu poliți până în tavan cam tot ce s-a tipărit între cele două războaie, în Franța și, noroc inestimabil, literatura machiului în feluri de formate și exemplare.

Răsplata e neașteptată.

M-am lepădat întodeauna de veleitățile criticii și de ajustările-i comparative, confruntări, analize și declarații. Singură sentința speculației pare să poarte o substanță mai autentică, fiind mai grosolană și mai vie și eliminând considerentele, teza legală și punctul de vedere imobil. Aragon sparge limba, oglinda calmă și orizontul, și nu e

nicăierea academic, uscat, indiferent, închegat și dogmatic. Poet de permanentă surpriză și neodihnit în mișcare, tumultul lui aruncat uneori cu talaze până la lună și revărsat, amestecat cu sânge, peste continente, ca un ocean fără început și sfârșit, ar fi greu de împăcat cu farul încremenit pe un țărm de contemplare placidă. Poetul refuză satisfacțiile odihnei și ale unei notorietăți meritate, de pensionar ilustru. Ceea ce a deosebit la noi pe Nicolae Iorga de vremea și de antecesorii lui a fost această călătorie continuă, fără limanuri și porturi cu debarcader; acest foc neisprăvit de mare ardentă, care-și sporește văpaia pe măsură cu cenușa, nepotolit, nestins, din poezia lui Aragon, în stare de o devenire eternă; această neliniște mulțumită numai cu ea însăși, cu zguduirile și zbugiumul fără nici un răgaz, fie că frânge, fie că mângâie și iubește.

Salturile lui de la minuscul la vast și grandios dau poeziei fermecătorului francez, destinat să fecundeze din nou geniul în clocot al patriei sale pe o sută de ani, o iconografie de izbucniri, de neîntrerupt Apocalips. Printr-o extraordinară însușire personală, motivele poeziei lui nu-i sosesc în condei crude și brute, ci rămânând în interiorul vieții pornesc dintr-un punct alături de motivul imediat al vieții și evoluțiile lui de-a lungul unei poeme trec, dezlănțuite în impalpabil, prin toate fazele vertiginoase ale unui haos inabordabil de obicei poeziei cât de frumoase.

Poetul Aragon a fost ceea ce se cheamă un „rezistent“, adică unul din numeroșii, incalculabilii francezi care nu s-au învoit cu platitudinea slugarnică a oficialității din cloaca de mormoloci. Aragon și-a scris multe din poemele lui pe patul puștii, culcată pe genunchi, și între ruinele bătute de tunuri. El n-a fost un așa-zis clandestin valabil pentru recompense după încetarea primejdiei și nimicirea fatalităților concertate. S-a încheștat cu ele în văzul tuturor.

ȘOAPTA CONȘTIINȚEI PURE

Ah! ce sătul îs de oameni de treabă, de convertiți și de idealști declarați. Știi, domnul acela care tace și surâde molcom, sau care-i todeauna în șa, călare pe principii și doctrină, religios, patriot – omul plin de virtuți, care nu fumează, care nu joacă, nu e muieratic, neutru, impermeabil, lilial. Acela care-și ia zahărul din borcan cu cleștele, care soarbe supă fără zgomot, care nu plescăie, care nu-și pune șervetul la înghițitoare, care se poartă cu dungă, care face fraze, care nu vrea să supere și numai se indignează, se duce la vânătoare, are tablouri și cărți, zece pălării, zece costume, zece părechi de ghete, spălat, călcat, dichisit, vara cu mâneci scurte și cu guler scrobit, iarna cu blană de jder.

Să-l vezi cum își taie la masă friptura, cum gustă din paharul cu vin, să-l auzi cum analizează, cum osândește, cum face pe amorosul, clapon în pantaloni, cu chică la ceafă, cu gurița țuguiață, imaculat, cu batistă cu colț, cu măciulie la baston, cu servieta cu cinci paftale de nichel în licărire. E cinstit nevoie mare, riguros, geometric și exact ca un schelet.

Simte că l-a făcut mă-sa pentru roluri preponderente. Așteaptă să fie ministru într-un cabinet reformator, dacă pân-atunci întâmplarea, neșansa, norocul sau ceasul rău nu-i înlesnesc o depunere la penitenciarul cu care viața i se învecinește încă din liceu sau universitate.

Dacă-l cauți mai bine, ai să-l vezi în cârcotă cu surorile, cu frații, cu maică-sa, în proces cu copiii, când îi are, jefuindu-i pe toți, ca să-și mai facă patru rânduri de haine, țapăn ca un manechin și ridicul, și alte patru părechi de pantofi, în câteva nuanțe.

Tare m-am săturat de asemenea titrați, specialiști și janghinoși, a căroră fațadă cu cravată aleasă, cu butoni de safir, cu nasturi aliniați, cu un dinte de aur la măsea, cu bărbierul lângă el, tras, întins și preparat la baie, ca un cadavru deșteptat cu

ventuze și cataplasme, e căptușită cu toate nerușinările laolaltă și hrănită cu scursorile tuturor lăturilor sufletești.

Nu-mi mai vorbi de acești oameni de treabă pervertiți. Lăsați stricații sinceri, vicioșii prin vocație vulcanică, oamenii fără căpătâi prin cădere și predestinare să vie la mine: îi cheamă să-i mângâie; alăturat cu inima de ei, Domnul Iisus, ocrotitorul nărăvașilor cinstiți, al copiilor din pribegie și al preacurviei nevinovate.

1947

ADEVĂRUL ADEVĂRAT

Multă vreme, considerând viața cetății cu superficialitate, am detestat șperțul, comisionul și bacșișul ca niște calamități. Coruptibil, omul judecam că se degradează, moralitatea era mânjită, individul trebuia salvat din mocirlă: un ideal naiv. S-au instituit legi de represiune pe care cei dintâi le-au călcat dascălii și măștrii de principii – și mita a crescut pe măsură cu interzicerilor riguroase.

După ce ai trăit viața cetății și ai văzut că nu se cunoaște încă om în stare să refuze ofranda, începând cu discul din biserici și continuată pretutindeni; după ce ai dat șperț și poate că l-ai și primit, mascat de un vocabular acceptabil, după ce ai cumpănit și scrutat, comparând incapacitatea ipocriziei cu munca plătită prost – șperțul ți se prezintă, atât pentru plătitor cât și pentru primitor, ca o binefacere socială, capătă și o semnificație clară. El nu-ți mai pare odios ca pe vremuri și parcă regreti că l-ai denunțat ca o introducere la putregai și demoralizare.

Fii binecuvântați cei ce contribuiți la menținerea permanentului corectiv al absurdităților de biurocrație, samsari abili, misiți deștepți, personaje cu legături, intervenționiști.

Insultați prin presă, înfierăți de justiție, arătați cu degetul în mână, de către toți câți trăiesc luxos dintr-o mizerie de leafă, apostolii dezinteresului mincinos. Voi moderați excesele, faceți prostia inofensivă, îndulciți, catifelând-o pe subț mână, stridentă incompetenței, agenți activi ce sunteți ai spiritului de creație și de mișcare.

Șperțul scurtează și simplifică timpul și spațiul, dacă ne figurăm formalismul legal ca un dreptunghi circulat pe linia lui ruptă la colțuri cu patru stații în patru direcții – derivându-le pe diagonală. Viața e un incendiu, într-un teatru cu uși închise: ca să nu fii înecat de fum și carbonizat în vâlvătaie, trebuie imperativ să scapi pe o fereastră. Căci, domnilor procurori și distinse fețe, câte din actele noastre de fiecare zi, dacă ne lepădăm de fățarnicia învățată și trecută ca o podoabă falsă din generație în generație, nu sunt în coincidență cu abuzul, raptul și escrocheria? Câți din noi nu sunt de fapt niște pungăși inteligenți și niște simpatici bandiți?

Erorile moralei, care n-a făcut niciodată un înger dintr-un tâlhar calificat de natură, vin de acolo că purced dintr-un concept al perfecțiunii inexistente. Adevărul convențional refuză realitatea insului toxic și prevaricator de la care ar fi timpul să începem adevărul adevărat.

1947

O PROBLEMĂ DE PSIHOLOGIE

Mă gândeam alaltăieri la masă între doi prieteni, un literat și un director de bancă. Am parcurs câteșitrei timp de câteva ore agreabile, în toate sensurile, maidanul de buruieni și hârburi, care se numește viață socială românească, unde se ivește, când floarea pură și timidă, strivită de materialul infect,

când hazul grosolan sau faptul divers inexplicabil. O pildă dintr-o sută, autentică și recentă.

Un proprietar de țărână cultivată, un agricultor, avea în casă o cantitate veche de monezi de aur, moștenită și păstrată, ca un ceasornic, ca o bijuterie, ca o amintire de familie, de o viață întreagă, mai mult pentru valoarea sentimentală decât de finanțe, proprietarul, om trecut de cincizeci de ani, fiind suficient aprovizionat prin excepționala producție a hectarelor lui, cu bani de cheltuială. Amintirea avea însă și o valoare sonantă, la prețul metalelor actual, de nu mai puțin de șaptezeci de miliarde de lei.

Acum câțva timp, crezând că e în mai mare siguranță, proprietarul s-a gândit să-și mute comoara din casetă în oraș. Avea un singur prieten de toată încrederea, încercat, verificat, un om de bronz. A dus cutia cu aur la el, lăsându-i-o în casă fără nici o dovadă scrisă.

Evoluția normală a unui asemenea gaj cordial ar fi fost ca proprietarul să nu mai restituie caseta și la cerere să dea proprietarului răspunsul clasic: „Ce, ești nebun? Mi-ai dat mie vreodată ceva?“ Și prietenul hoț ar fi găsit și astucia curentă să se simtă insultat.

În această formă, întâmplarea era destul de vulgară și nu prezinta pentru noi, care fumaserăm trei pachete de țigări în deșert, ca să deslușim unele lucruri obscure, nici un interes. S-a petrecut cu totul altceva: epilogul e unic. Proprietarul i-a cerut prietenului de toată... încrederea caseta înapoi și prietenul i-a dat-o înapoi. S-au dus cei doi prieteni împreună la ferma bogătaşului și au ascuns-o acolo, după o sobă, într-un coș de fum. S-au despărțit după o petrecere plăcută îmbrățișându-se cu însuflețire și... a trecut o noapte.

A doua zi, poliția! Dumneata ai aur, aur mult, două mii de piese de aur, i-a spus proprietarului comisarul. N-am, domnule comisar, nimic. Să ți-l arăt eu, aurul, a răspuns polițistul, care s-a dus de-a dreptul la cotlon și a scos cutia.

Problema era tulburătoare. Ce s-a putut fabrica în conștiința prietenului, care doi ani de zile a ținut tezaurul la el fără să se știe și care chiar a doua zi după restituire îl denunță? Care putea să fie psihologia denunțatorului? Cazul era extrem de contradictoriu și complicat. După lege, denunțatorului i se dă dreptul unei treimi din valoarea denunțată, de astă dată echivalent cu douăzeci și trei de miliarde. Prietenul n-a urmărit măcar acest ultim beneficiu. Nu era nici un denunțator recunoscut.

Dezlegarea verosimilă a problemei a venit de la directorul de bancă, mai bun psiholog decât noi. Eu cred că prietenul de toată încrederea a operat așa, spuse bancherul. A scufundat monezile în apă tare și a furat din fiecare câte un gram, în total două kilograme de aur. A spălat monezile și le-a pus la loc. Dar îngrijorat că mânuindu-le pentru recalculare proprietarul își va da seama că s-a schimbat ceva, l-a pârât numaidecât, ca să nu rămâie timp de dumerire.

Prietenul a putut astfel să salveze morala, să fie și legal și hoț și să rămâie și om de treabă stimat.

1947

PORUMBIELUL DE DANTELĂ

Mesagerii Sfântului Spirit, din icoanele mănăstirii de odinioară, pogorau din ceruri dimineața pe marginea ferestrei, zece porumbici. Bălțați și albi, curați, ca și cum cuiburile lor de dormit la lună erau purtate de norul de mătase și puf de peste casă, virginal, ei îmi aduceau în toate zilele sfiala lucrurilor divine și uitam că cer în geamul meu seminte, că stau într-un coteț, că se nasc și clocesc.

O emoție de fragedă înprospătare m-a cuprins neîntrerupt, privindu-le vizita matinală; un sentiment ca o rugăciune din copilărie, ca într-un sunet de clopot depărtat, ca în vibrarea

cădelniței de argint cu fum de parfum, ca în lectura *Predicii de pe Munte* și a *Cântării Cântărilor* din *Scriptură*.

Mi se părea sublim de neadevărată realitate stilului în care sunt scrise pe viață formele delicate până aproape de abstract, ale păsărilor de bună-vestire. Capul, ca o floare care vede, aripa fericit ondulată, gheara de o caligrafie augustă, pasul împiedicat și dulce al acestei miraculoase perfecțiuni de frumusețe. Și todeauna neschimbatul ei gungurit, care e un cântec și un glas, pentru ca înțelegerea ei să se facă prin murmur și șoaptă.

Porumbielul meu, al sufletului meu, era cu deosebire porumbielul de dantelă. El mă și cunoștea mai mult decât semenii lui și curtenitor și evanghelic se apropia de mine, întâmpinat la fereastră de amoroasele mistice târcoale. Se juca de-a v-ați ascuns cu mâinile mele întinse, se pitea ca să fie prins și răsfățat, i-am simțit ciocul și pleopa adeseori subt ureche și bărbie. Nu-mi puteam alege locul unde să-l sărut pe imaculata lui hermină, candidă, când îl găseam singur în camera mea, călcând ca o arătare sacră printre creioane și cărți și voind să afle ceva, pe care eu nu eram în stare să-l ghicesc din misterul așternut între slovele tipărite și vis. Cât am mai avut o mână de mei și de orz, le-am presărat pe masa de lucru și el, bogat lucrat cu iglițele de sidex ale Sfintei Fecioare, într-adevăr ca o dantelă de altar, cu transparențe, licăriri, și cusături amănunțit încheiate ca frunzele de ferigă, pășea pe manuscrise și bucoavne, rotat în crinolina de horbotă a costumului, ca o heliantă care ar merge deschisă pe vârfurile de petale.

De câteva zile, porumbieii nu se mai înalță la fereastră. Mi-au lipsit și i-am căutat. I-am descoperit în ogradă, triști. Au dat să zboare și n-au mai putut... Aripile li-s grele, penele întunecate. M-au recunoscut și s-au strâns subt mine, aplecat pe pământ să-i mângâi. Sunt flămânzi și meiul s-a isprăvit.

Porumbielul de dantelă zace de melancolie și sfârșeală.

PRIETENII REGĂSITE

De ai trăit prea mult și ești nărăvit la hârtia tipărită, aduni cărți, ziare, broșuri și tot aruncând valul scrisorilor în foc rămân și dintr-acestea afară din cale de multe. Capriciile lipsei de treabă în critica literară chiar găsesc un capitol de exploatat în corespondența unuia cu alții, și o îndeletnicire, Doamne iartă-mă, culturală.

Năpădit de rafturi și colecții, ai vrea uneori să te scapi de arhiva de gunoaie, care neputînd la nas are miros în regiunile suvenirii. Într-o vacanță, iei pachetele gata legate să le scoți în vânzare cu kilogramul sau să le vâri în jurul cotlonului de la cazan. Dar ceva te împinge să le desfaci; aceeași stupidă curiozitate, nițeluș modificată de un sentiment de râncezeală. Te aperi în sineți de slăbiciunea că, de voie, de nevoie, ele fac oarecum parte din suflet și că, în ceasul de a le distruge, ai mai vrea totuși să le păstrezi. Oricât de scepticizat de durată și forme, omul e incapabil să-și curețe viața, ca un pahar. Îi e greu să se despărtească de un prieten oscilant, de un tablou, de un briceag, de o gumă de șters, și de semnul care a fixat ca un balon sâcâit de sfoara lui legată într-un trandafir, o din ce în ce mai vagă amintire.

Iei o foaie, o pui în grămadă și, de-abia zvârlită, te răzgândești și o iei îndărăt. Edmond Haraucourt rezistă timpului cu un singur vers, cântat de lăutarii Parisului, de odinioară.

Partir c'est mourir un peu: ai plecat și moare în tine ceva.

Am atacat zilele trecute stocurile mele de ceea ce ar fi trebuit să fie papirus și nu e decât papetărie, maculatură și hârtoagă, rămașiță odioasă, excrement moral. Nu m-a lăsat cugetul să fiu eroic, aprinzând o mare vâlvătaie cu ele. M-am întârziat să scormonesc, să scot din plicuri câte o mărturisire, să prizăresc prin câte un articol de gazetă sau revistă, să nu le strâng cocoloș.

Aș fi dat uneori să râd de pirueta opiniilor și de trecerea lor la diametralul opus de câteva ori, hotărâri nezdruincinate, atitudini prometeice, jurăminte, și m-am pomenit întristat. M-ar fi amuzat vociferările și clamoarea mâzgălite în autograf pe numeroase volume, urmate mai târziu de insulte publice, de contestări și calomnii, tot atât de vehemente pe cât elogiile fuseseră trivial admirative și, vai mie! mai ales reconveririle rușinoase și întodeauna animate, toate acestea, nu de o credință, ci de un eveniment, de o teamă, de o speranță, de o iluzie, de o conjunctură.

În biografia literară e de schițat un recensământ. De câte ori la mie tânărul și vârstnicul sunt niște monumentale lichele, când chibzuite și când magnanime.

1947

URSARII

În plinul centru al capitalei, prin fața vitrinelor de bijutieri, negustori de „articole de lux“ și librari, un țigan joacă un urs de patru ori mai mare decât el. Spectacolul e lamentabil să vezi o namilă, renunțând la demnitatea și singurătatea codrilor, că sare după ritmul unei meschine tamburine pe un trotuar, condusă de o botniță cu lanț, în priveliștea lumii.

Pentru batjocura seninătăților slobode și eterne ale ținuturilor stâncoase, unde-și petrece din neam în neam sălbaticul și naivul destin, între peșteri și stalactite, vecin cu lumina zilei și cu scăpărarea luceafărului virginal, i s-au aninat curelele botului strâns ca în menghină și clește ciucurii roșii, ca să pară veselă nefericita fiară blajină.

În foaiorul unui teatru, unde se reprezenta o piesă cu scatiu, atârna de părete o colivie, în care se zbătea o pasăre vioaie,

stropită pe gușă cu galben. În celula ei strâmtă, prizoniera, înecată de fumul de țigări, își aștepta câteva zile rolul între reprezentații și mutarea coliviei pe scenă, printre rechizite. Aș fi fost bucuros să știu că publicul pedepsește asemenea răpire a libertății unei zburătoare, prinsă cu clei de aripă în pomul de unde ciripise, administrându-i autorului corecțiunea meritată. De dragul unui efect discutabil, el oprise viața și entuziasmul de a trăi, între zăbrele. Îi pusesem gând rău regizorului și am încercat să-i dau drumul pe furiș scatiului din temniță, fără să izbutesc. O dâră de soare ajungea pribeagă până la gratii, iar alături de teatru se clătinau parfumele unui masiv liliac violet, în zbeg cu adierile primăverii și cu păsările din flori.

De un timp ursarii dispăruseră din Bucureștii tuturor contrastelor, ca și găștele din timpul copilăriei mele, trecând în liniștea cârdului pe Calea Victoriei, de pe o parte pe alta, în dreptul Ministerului de Finanțe. Târbaca se retrăsese în ultimele periferii. Presupun că știți ce fusese târbaca: un câine spânzurat în vârful unei prăjini era învârtit în aer până ce „crăpa“. Se mai zărea câte un cățel, de care nobilul lui stăpân, omul, se scăpa atârându-i o cutie de tinichea de coadă. Toată școala noastră primară alerga după el să-l dezlege, dar uneori mai rapid decât picioarele copiilor și speriat și mai mult fugea nebun și cădea părăsit.

Mă gândeam cum s-ar fi putut descătușa și ursul, a cărui suferință, izmenită într-un dans umilitor, îmi evoca durerile morale, mascate, ale saltimbancului, silit de foame să abandoneze mersul sănătos pe talpă și să umble pe o sârmă întinsă-n vânt. Lângă mine, zvâcnea de ciudă, de revoltă și de rușine un ucenic de cizmărie, care se pregătea să-i taie ursului botnița pe subt ascuns.

– Haide cu mine, mai departe, i-am spus, și fii cuminte. Dacă te simte lumea, te bate, că-i pui în primejdie viața, ori te ciomăgește țiganul. Iar dacă-i dai drumul, ursul ori nu vrea

să plece de lângă țigan ori te omoară – și inima ta bună nu se alege cu nimic. Ce să te bagi tu, între urs și ursar? Între amândoi există o chestie personală: lasă-i să și-o lichideze singuri, dacă va fi cazul, în cortul de la șatră.

Ucenicul, care părea un brav, a plecat nemulțumit, ca de un asociat al ursarului dușmănit. Sunt sigur că-n gândul lui m-a înjurat.

1947

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS

Din Paris, de la Fontenay-aux-Roses, primesc o scrisoare însoțită de „anexe“, a directorului școlii, domnul C. Marinescu, profesor la Universitatea din București, pe care n-am avut nici onoarea să-l cunosc personal, nici ineleganța să-l pui în cântar cu atitudinile domniei sale, fără motiv.

În toate litigiile de interese se disting permanent două puncte de vedere, *deux sons de cloche*, și în compoziția vieții firul de bumbac amestecat cu fibra de hârtie și prezentat în vitrină mercerizat, deosebit de mătase și identificat cu băgare de seamă.

Îl pot asigura pe domnul Marinescu că informațiile nu le-am primit de la niscaiva „bârfitori“ de meserie sau adversari ai domniei sale, asociați să-i apuce locul, râvnit mai ales de prieteni și colegi.

Două aserțiuni sunt declarate false, în cele ce s-au publicat mai înainte:

1. Scoaterea în vânzare a localului școlii după propunerea directorului;

2. Salarizarea directorului și a subdirectorului domniei sale, evaluată, mi se pare, la circa două sute de mii franci (francezi).

De un an și trei luni, direcția nu a mai primit nici un salariu, iar de la 1 april profesorii care o dețin au fost „rechemați“ (eufemism diplomatic pentru „concediați“). Totuși directorii continuă să rămâie la Paris și în localul părăsit subiectiv cu cinci luni înainte, ceea ce nu e perfect normal și ceea ce nu poate fi egal cu o absență.

E de rectificat, prin urmare, forma.

1. Nu directorul propune scoaterea în vânzare a școlii, ci „oficilitățile“. Directorul s-a opus. Faptul e însă exact.

2. Directorii erau salariați mai puțin. Nu se spune în scrisoare cât; cifra s-ar părea jenantă. Rămâne exact că salariul nu era insignifiant.

Interesa, înainte de toate, altceva: raporturile dintre direcție și studenți, raporturi care, agravate în Fontenay, continuau să fie cele din București, în majoritatea cazurilor; distanța patriciană de la catedră la bănci. Când studenților li se interzice intrarea în parcul școlii și când acest parc e transformat în grădină de zarzavat pentru uzul exclusiv al direcțiunii, nu mai poate fi vorba de o prietenie, inexistentă în toată școala noastră, primară, secundară și universitară, unde tineretul nu cunoaște decât datoria obedienței, condiționată de un servilism verificat.

Asemenea educație interesează infinit mai mult țara noastră, cu o intelectualitate total deficitară în ceea ce privește caracterul, decât o diferență de salariu ori punctul de inițiativă al punerii edificiului la mezat.

A fost o legătură de suflet și de intelect la Fontenay, între direcție și școlăreț? Nici vorbă. Deplasarea centrului constituie un stil de argumentare prea obișnuit. De altfel, domnul profesor Marinescu face abstracție de multe alte adiacențe, care ar fi interesat îndeaproape adevărul și sensibilitatea.

Timpul nu a trecut și n-avem nici o împotrivire la o clarificare francă. Mai mult, ne lipsește amorul-proprriu al erorilor noastre dacă sunt demonstrate, dar ele se impune a fi demonstrate.

P.S. Tot de la Fontenay-aux-Roses primesc la două zile după creionarea tabletei de mai sus o altă scrisoare, însă de astă dată din partea studenților. Directorii au părăsit localul, tinerii bursieri au organizat o cantină, școala nu se mai vinde, bursele continuă. Băieții se simt în sfârșit stăpâni la ei acasă, pe ungherul de patrie strămutat lângă Paris.

Domnul profesor subsecretar de stat Miron Niculescu se găsește la fața locului și tactul domniei sale delicat și simpatic a prezidat această utilă și activă transformare. Nu se putea sfârșit mai estetic. Domnul Miron Niculescu e însoțit la Fontenay-aux-Roses de către domnul Buga, director în Ministerul Educației Naționale.

E un succes al ziarului „Adevărul“.

1947

ÎN CEASUL DE APOI

Întodeauna cărturăreasa o ia înaintea cărturarului și ghicitul în palmă sau cu birlici umilește raționamentul. Pe drept cuvânt.

Raționamentul purcede prin deducții și schimonoseală, pe când ghicitoarea, scurtând procedura, constată și afirmă. Niciodată locul și prestigiul preotului nu pot să fie luate de omul politic, sau de filosof; unul dă certitudini, poate că sumare, dar le dă; ceilalți, teoretici, logici și cam încurcați, aduc ipoteze. Numai că preotul, basculant în teologia lui și ciupit în ultima vreme de vermina îndoielii secrete, nu mai știe să facă față, ca un spiritist și ca o chiromantă, așteptărilor iluziei, vânturată-n ciurul contradicțiilor ca o pleavă.

Din când în când, și mai ales în izbeliști, omul nimerește în enigmă și dă cu nasul într-un colț, din care se silește să iasă.

Fiind, vorba aceea, și trup și duh, și trupul fiindu-i chinuit, el e solicitat de o evaziune spirituală. Orișunde, afară de lumea în care sunt, zice Baudelaire, nemulțumit și încolțit de viață. Se pare că și oamenii mai siguri de ei au superstiția predestinărilor, știute mai exact de baba cu trei cărți de joc în fereastră decât de presupunerile inteligenței lor – dar nu li se poate imputa tocmai lor slăbiciunea mistică a profetiei, obișnuită împăraților, înconjurați de astrologi și magi.

Domnișoara Lenormand, uitându-se în palma lui Napoleon, i-a ghicit toată zbuciumata carieră. Doamna de Thèbes, căreia îi plăceau simbolele din mâna stângă a lui Aristide Briand, a fost proorocița răsfățată a saloanelor parisiene, vreo douăzeci de ani. Călugării ghicesc în plângerile *Psaltirii*. Cabaliștii își reazimă prezicerile pe *Apocalips*, care indică și succesiunea papilor.

Știți, stau scrise în această extraordinară poemă ocultă, a lui Ioan, lucruri de dimensiuni emoționant exorbitante: „Am văzut cerul înfășurându-se sul și pierind... Eu am cheia morții și a tărâmului celor defuncți... Vezi cele șapte stele din mâna mea dreaptă și taina celor șapte sfeșnice de aur?... Îi erau capul și părul alb, ca lâna, și ochii ca o flacăre de jar... Ți-am pus dinainte o ușă deschisă, pe care nimeni nu va mai putea să o închidă...” Nu e de-a surda să recitim din când în când, pe lângă *Evanghelia lui Ioan* și această *Apocalipsă*.

Preoții neștiind să anuleze încrederea în vrăjitoare, publicul descumpănit de evenimente aleargă la ele și la practica diavoliei. Un satanism adânc sau o misticitate aghiografică mână lumea să iasă din lume. E o nevoie morală analogă idealului creștin de mântuire prin suferință.

Cunosc un confrate care trăiește la țară și doarme mult, ca să viseze mult, încredințat că vorbește în somn cu semnele și emblemele lui Dumnezeu, tălmăcindu-le în zeci de caiete, scrise dimineața cu pana celor două *Testamente*. Limbajul e același din toate reveriile profetice: Lebăda albă plutește și se îneacă...

Șarpele agățat din pom în pom pe ramuri... Corbul cu un ochi în frunte... Inima care zboară. Porumbielul și deluviul... Tronul de azur cu baldachin de purpură și fir. A venit un condei și a scris pe pieptul gol al Prințului fără de nume câteva porunci cu litere de foc și a venit și un vânt și suflând peste ele le-a șters.

Între spaimă și speranță se strecoară visul și misterul...

1947

BROȘURILE

Nu te-ai fi așteptat să ai între cărți atâtea sute sau poate că mii de broșuri.

Strămutând câteva rafturi răzvrătite de bombardamentele războiului trecut, care mi-a lăsat o casă șubredă, legănată de viscoalele iernii, am căutat colțurile mai rezistente decât mijlocul încăperilor încercate de zguduituri și „suflu“. Din vrafurile purtate pe brațe subț bărăbie, mi-a lunecat dintre volume o broșură cât palma, care m-a dus cu vreo șaizeci și trei de ani înapoi.

M-am așezat turcește între două uși, am răsfoit-o și am citit-o, câștigând o jumătate de ceas. *Apocrifele în literatura românească*. O mai citisem poate, cu vreo treizeci de ani mai înainte, dar harul uitării trecuse peste foile ei.

E o broșură tipărită la puțin timp după ce socoteala îmi spunea că mă născusem, scrisă de un mare cărturar, despre care nu se mai vorbește nici în Academia filologilor, nici în Universitate, necum în presa literară: doctorul Gaster. Acest învățat a închis ochii la Londra, expulzat din România, pe litera românească. Măinile lui de unchiaș până în minutul de-a și le pune pe piept, pipăiseră paginile unui ultim manuscris de limbă românească.

În puțina hârtie, scrisă frumos și neaoș, dar și neînchipuit de frumos tipărită pentru o vreme și ce se poate lua la întrecere uneori totuși cu tiparul de azi, Gaster spune multe lucruri cu înțeles, bâjbâite prin volumele masive, fără folos pentru tihna iritată a cititorului din ceasul de față, romane, studii, eseuri, scrisori documentare, fără să mai pomenim genul didactic, istorie, matematici, chimie, fizică, geografie, atât de superficial și obscur în „manualele“ copiilor noștri, vioi, inteligenți și zvâcnitori înainte de școală.

De ce dispare broșura din librărie tocmai într-un timp când ar fi mai bine-venită? Editor și autori se dau de ceasul morții să înmulțească enormul. O carte groasă e și scumpă și diluată în marea negreală, pe când cititorul de azi e pregătit și pentru stil și pentru sinteză. Gustul e mai sigur, intelectul mai substanțial. Cele patru, cinci sute de pagini ale unui ceaslov literar pot fi reduse meșteșugit și fără nici o pierdere la douăzeci, la broșură, la acel mic pamflet științific sau de invenție literară, care nu e nici volum, nici revistă și care dă satisfacții autentice neizbutite de librăria tomurilor fără sfârșit. Broșura bate volumul ori de câte ori e bine făcută, ca poemul în luptă cu lăbărțata proză lătăreață. Problemă, evident, de valoare în adâncime.

De altfel, evoluția o indică ziarul incomparabil mai citit, și cinematograful, expresia rapidă și cea mai completă în spațiu strict măsurat, a ideilor și a cutremurului de creație. Publicul rabdă, dar știe să aleagă.

1947

MÂNCĂRURI

Ce ureche, ce auz, ce timpan a putut să aibă clientul de restaurant care a cerut, întâiul între semeni, chelnerului „mâncăruri“.

Cuvântul e pe cât de imbecil pe atât de nou, o influență de recentă destrăbălare a limbii, administrativă sau fiscală. Cuvântul, estropiat prin elefantiazis și mahalgiu, tinde să se substituie în vorbirea curentă cuvântului curat *mâncare* și frumosului plural *bucate*. O mâncare e „un fel“ de bucate: corect și armonios, și lista de bucate clasică nu a fost nicicând o listă de mâncăruri, contrastul analfabetic dintre mâncare și mâncărime, al unui mușteriu care înfulecând se și scărpină de oarece.

Ar trebui reînființată și pusă la îndemâna unui profesor de limbă românească versat rubrica de odinioară, din presa cotidiană (fără aluzie la defunctul și regretatul Pisani) ținută de un specialist de catedră. Uităm pe zi ce trece să vorbim și indisciplina graiului ne duce la razi, tunzil, frizil al lui Caragiale. Cine zice mâncăruri poate să zică și mersim și Galimbardi, dar nu trebuie lăsat în voia râgâitului verbal.

Un alt cuvânt de restaurant care te silește să te strâmbi din scaun de o senzație încercată oareunde, e verbul „serviți“ de o gramatică înfiorătoare“. Vorba intră în gospodării și-n cucoane de ultimă oră. Li se pare acestor găște ale imitației arătoase că au descoperit un stil. Amfitrioana oferă perișoare și zice... serviți! Pentru o a doua porție invită: „nu mai serviți perișoare?“ Confuzie degenerescentă între a te servi pe tine și a servi pe altul. Nu știu cum e invitația pe țigănește, dar începem să grăim cam pe țigănește. Parcă preferi „cioara vopsită“, pe „de lemn, Tănase“ și pe „mai las-o, Popescule!“

Cunosc un brav om care ezita între avaritție și avarice, din pricină că i-a izbit odată urechea cuvântul medical. Nu mă supăra când îi spunea lui Churchill *curchilă*, nici dacă zicea cu emfază politică *demoncrație*. Fericitul da greș din pricină că nu era licențiat în litere și filosofie. Dar când o distinsă doamnă te pofteste la masă și-ți dă voie să alegi din mâncăruri ce-ți place mai mult, nu-ți mai place nimic și-ți vine să te arunci din bloc, de la etajul al patrulea, pe fereastră. Iar la invitația: *serviți* ai

lua castronul cu supă de pasăre și i l-ai turna în cap, peste „permanent“.

1947

CAȘUL BACIULUI

În timpul verii venea din când în când un baci cu o sedilă de caș. Avea o turmă de vreo două sute de oi, cu trei ciobani, trei măgari și un câine și, târta lui, strămutată în pasul mărunț al mioarelor de prin Teleorman, poposea prin apropiere. Oile pășteau ce puteau să apuce în gură din roaderea pământului pustiit de o secetă repetată. Nu putuseră să dureze în partea noastră nici legumele cultivate, muncite de-a surda de brațele familiei, obosită de găleți. Apa fântânii le opărea ca o fiertută. Până la doi coți în adâncime, țărâna da praf la sapă, cenușă.

Totuși, stoarse până la oase, oile mai lăsau în ciubere fiecare câțiva stropi din acel miraculos extract de iarbă, care se cheamă lapte, mai frumos decât mărgăritarele și neasemuit la gust. Baciul îl prefăcea în cașul alb și dulce, purtat în cârligul unei cobilițe de-abia încovoiată cu o țată de pânză-n vârful.

Mă împrietenisem cu el între salcâmi, la o țigară. Din pricina ochelarilor mei cu plăseaua groasă, oamenii, care nu prea știu ce însemnează o meserie atât de izmenită, ca scrisul, de obicei un simplu auxiliar de socotit al unui meșteșug ca lumea, îmi ziceau, ori domnule profesor, ori domnule general, sau colonel, ori, ca mai demult, domnule consilier... Baciul mi-a zis: jupâne și mi-a plăcut mai mult. Aș fi meritat asemenea titlu de noblețe negustorească altădată, când eram mai gras.

Baciul avea mustață căruntă, un nas cocârjat cu eleganță, buzele aspre și sprincenele osoase. Bea tutun după tutun și nu scuipa niciodată. Se cunoșteau pe fața lui arșițele șesului

străbătut o viață întreagă în călcatul moale al opincii, și al turmei cu zgomotul mut de șindrilă, brazdele pământului cutreierat. Vorbea scurt, spunea drept și nu se văita, ca omul de oraș, nemiluit de nici o mulțumire, niciodată. Logica lui era cinstită: așa vrea Dumnezeu. Lumea, la el, se cuprindea în două responsabilități, a Domnului, care vrea sau nu, și a lui, de om păcătos. Încolo, oile, măgarii și cașul, uneori mai acru, alteori mai amar.

În satul lui depărtat îl așteptau până toamna târziu patru copii și nevasta. Din vreme în vreme, doi ciobani cu picioarele lungi pe măgari încălecau în patru zile drumul încolo și îndărăt cu traistele de mălai. Ei aduceau și vești: a fătat Joița, a dat porumbul în mătase.

De la baci mă purta gândul, vorbind cu înțelepciunea lui, la poetul Paul Verlaine și-mi aduceam aminte versurile, todeauna, aceleași, ale lui Pauvre Lélian:

*„Des Messieurs biens mis,
Sans nul doute, amis
De Royer Collard,
Vont vers le chateau,
J'estimerais beau
Être ces vieillards.“*

1947

LA TABĂRĂ

După războiul mondial numărul 1, am asistat într-un mare magazin din Lipsani la o piesă de moravuri. O doamnă elegantă, pășind princiar dintr-o splendidă limuzină, se îndrepta către dulapurile și manechinele cu blănuri. Patronul i-a ieșit înainte cu o curbetă adâncă de egumen, o metanie de

mitropolit și întregul personal din vasta prăvălie, părăsindu-și clientela distribuită pe la raioane, se îmbulzea să aștepte pe două rânduri trecerea ducesei.

Ducesa era doamna Popescu... Doamna Popescu, o vagă burgheză provincială, devenise printr-un capriciu de vârstă soția unui fost prim-ministru. Cu o distincție distrată a ochilor și a buzelor aristocratică, doamna își indica preferințele printr-o secretară, și cele mai fine și mai exotice uniforme ale zoologiei sălbatice, îmblânzite în argăselile din Lipsca, și alese de prin părțile Polilor și de la Ecuator, vreo șase splendide mantouri, au fost introduse în automobil grămadă. Vehicolul era îmbrăcat ca o cucoană, pe dinăuntru, cu mătase „beige“, asortată cu pantofii și ciorapii doamnei Popescu.

Vizita inopinată a recentei Altețe a tulburat atmosfera, negustoria și publicul. Funcționarii cam golani, reflectând în sine, probabil, ce bine e să fii ministru, se făcuseră iritabili și nu mai aveau nici un chef să servească un cot de satin, un metru de căptușeală, o pasmanterie, vulgarelor cumpărătoare fără mașină și fără șofeur costumat ca un tambur-major cu trese de aur. „Dacă vă place!“ răspundea unul. „Nu mai avem!“ sau „Pentru atâta lucru ne deranjați?“ argumentau alții. Gospodinele veniseră să-și cârpească un costum întors pe dos cu o bucată de anumită ștofă, să repare hainele de școală ale unui copil și erau aproape date afară din marele magazin.

O clientă care umbla de colo, până colo cu un petec în mâini, să-l potrivească pe un fel de mătase și care se rugase de mai mulți domnișori obraznici să o asculte, și-a ieșit din fire brusc, vociferând. Numai decît, publicul feminin s-a solidarizat cu ea. Direcția s-a emoționat și a scoborât precipitat de la etaj. Mirosea a răscoală. Oare Marea Revoluție Franceză n-a pornit din hale și de la jumătate kilogram de pește? Se auzeau amenințări: „Vă spargem geamurile, porcilor!“

În câteva minute au apărut surâsurile, încovoierile, scuzele și acel servilism galeș, rezervat până atunci doamnelor Popescu, din limuzinele cu lacheu.

Mi-am adus aminte de banalul vechi episod, în piața noastră, zisă volantă, din mahala, cumpărând niște castraveți. Niciodată specia comerțului de cinci parale n-a fost mai corectă, mai dulce, mai atentă și mai comic îndatoritoare ca acum.

1947

FRANCISC RAINER

Fără să caute să fabrice proverbe, aforsime, maxime și sentințe, croite după un artificiu cărturăresc, ca niște epigrame în proză, opera celui ce gândește, suferă și scrie, capătă o culoare grațioasă dulce din notele de după muncă și elan. Sunt briliantele și mărgăritarele aninate de grumazul idolului de granit, așezat cariatidă la o intrare de templu, cu palmele pe genunchi. Sunt sămânța scuturată din floare, a unor noi tulpini și trunchiuri încolțite pe mușchiul de piatră, printre ferigi. Sunt semnele de mărginire dintre știință, viață, frumusețe și presupuneri.

Profesorul Francisc Rainer nu a fost numai un învățat, învățător și novator, ceea ce ar fi la proporțiile lui prea de-ajuns. El era și un poet, un artist frământat, o inteligență mistică, o sensibilitate dintre obscur și clar, neliniștită între cele două continente negre, separate de o îngustă apă de azur, pe care trece luntrea gânditorului odată cu el, neantul de ieri și neantul de mâine, aspecte ale lui „întodeauna“.

Am toate volumele postume ale savantului, răsfoite de curiozitatea ignoranței mele, și-mi dau seama de puterea monumentală a operei lui, construită ca o piramidă. Doamna, văduva profesorului, ea însăși femeie de știință, îi slujește

amintirea pe dimensiunile convenite unei personalități încă prea mult apropiată de timpul lui pentru a fi înțeleasă. I-ați auzit vreodată vocea la telefon, un suspin neîntrerupt, venit parcă dintr-o stea de veșnică singurătate, de undeva, departe, dintr-o regiune a incommensurabilului zodiac?

Dar citesc și recitesc însemnările de om chinuit, de visător și estet ale profundului scriitor, călăuzit, pe lângă un gust de suav rafinament, de o cunoaștere temeinică a vechilor civilizații, rămase în arhitectura, sculptura și dialectele lor. Ele s-au tipărit în Revista Fundației Regale de Literatură, reproduse pe ici-colea de alte publicații. Ca un abur auriu se ridică din notele lui Francisc Rainer și plutește pe viață ceea ce se cheamă sufletul lui, încercat de luminișurile și umbrele ce-l constelează în proporții egale. Mi se pare că Rainer a fost un catolic, dar un catolic, ale cărui schițe de idei și sentimente se mărginesc parcă cu *Urmarea lui Iisus* a lui De Kempis și parcă și cu fruntariile lui Pascal, întrerupte de pauze și contraste, de treceri în care ideea continuă să se exprime... Și toate slovele lui rapide mărturisesc o stare de levitație morală, în analogie cu suirea la ceruri: îndoiala.

1947

SPUTA ȘI CĂLIMARA

Pluralitatea profesională e tragică și adeseori grotescă.

Nemulțumiți cu satisfacțiile meseriei sau bănuindu-se în sine lor ratați și căutând să capitalizeze cât mai variate competențe. *Je suis tout* fiind orgolios, unii profesioniști de specialitate, cu o rentă oarecum suficientă de opinie publică organizată, forțează ușile, unii din ei, în timpurile artelor grafice prin publicitate.

Cunoaștem, chiar în meșteșugăriile manuale un caz de plenitudine suspinată. Un antreprenor parchetar obținuse cu mare trudă de la medicii lui o clasificare superioară prin diagnosticarea unui ulcer duodenal. Povestind clienților fazele ilustrei sale bubulițe și rostind cuvinte tehnice, spânzurate de nobila lui afecțiune, scandate prozodic și cu intercalare între silabe a unui surâs evolutiv, el zicea du-o-de-nal, cântat pe cheia de fa. Sunt foarte mâhnit că n-am făcut medicina, spunea parchetarul: aș fi fost, dragă nevastă, o celebritate.

Doctorul S. Irimescu epuizând șansele de tuberculoză, al căreia monopol l-a exercitat la mai mult ca perfectul o sumedenie de timp, trece la literatură. Nu știi dacă scrie și versuri, dar se manifestează estetic și critic, probabil că atât prin pubertate trezită cât și prin contaminare... Fostul suveran de peste flegmă ține, la o vârstă de zvâcniri abstracte, ale somnolentului hormon, să se arate exhibiționist și execută în public amorul platonice cu sora Terpsicorei.

Revista craioveană de medicină, a doctorului Cănciulescu, „Acta Medica Romana“, are în ultimul număr o cronică... teatrală semnată dr. S. Irimescu.

N-am urmărit activitatea autorului în privința piesei mele, jucată la Național. Într-alt articol, directorul revistei afirmă că doctorul Irimescu, în recenta lui juventute cu mâncărime de condei, s-a mai ocupat de ea în scris, ca să zică așa, de câteva ori. Cred că o cunosc, în schimb, din profilaxie, unde afară de un spital caracteristic de murdar, ex-dictatorul sputei sanguinolente n-a dat pentru sănătate nimic. Cronicile de teatre ar putea să fie o încercare de soluție intermediară pentru recuperarea falimentului medical.

Accidentul e orișicum interesant cât și prezența doctorului de tuberculoși defuncți, între culise și sufleur. Poate că în apropiata nouă stagiune să avem și plăcerea să-l vedem pe domnul doctor Irimescu jucând. Sunt șase roluri libere în

Seringa de pe urma comprimărilor efectuate. Aș fi gata să intervin să i se acorde unul, de medic sărac și dezinteresat.

1947

„SIMETRIA“

N-am mai răsfoit „caietele de artă și critică“ ale domnului arhitect G. M. Cantacuzino, de la numărul lor 4, din 1942, când apariția coincidea cu muncile pământului și cu fazele solare. Primăvara, vara, toamna și iarna indicau în jurul copertei, după un calendar degajat de contingent, pasul cu o cadență de zodiac, inspirat de la materialele de catedrală, care calcă prin eternitate fără grabă.

Numărul 8 al caietului îmi ajunge acum, gros cât o carte de amvon, cu aceeași înfățișare adecuată preocupărilor de suprafață, adâncime și volum ale nobilei meserii și tipărit pe același ivoriu. Nu m-aș putea întreba câtă scumpete s-a cheltuit cu truda de a înfățișa atât de frumos frumusețea spațiului construit în continuă devenire. Exemplarul meu e gratuit, dar din har, cum se obișnuiește în schimburile dintre umbră și lumină, în care steaua dă licărire și primește puful pădăiei.

„Simetria“ se găsește la un nivel de intenții și expresie unic în literatura periodică actuală românească și criteriile ei fixate de gândirea singură și de gustul înalt al domnului Cantacuzino, și părăsite de epilepticul temperament al unei epoci de valori ușor de împăcat, sunt chiar când și Europa le uită, europene și europene în zestrele continentului cea mai bogată și mai substanțială franceză. Nu e nici o scădere pentru români dacă între ei și francezi afinitățile continuă să fie numeroase și dacă o întregă latură de sensibilitate e comună, ca în două exagoane lipite. Sunt imponderabile și mistere ineluctabile, în

destinul cărora fericit trebuie să ne încredem din toată profunzimea individualității.

Sumarul caietului al optulea e disputat de câteva nume de o circulație cu atât mai strict disciplinată cu cât calitativ e situată mai sus. *Impresiile din California*, semnate Matila C. Ghyka; *Înțelesul materialului la Goethe* de domnul C. Noica; *Deformări critice*, ale domnului N. Nedelescu; *Pictura, artă universală*, scrisă de P. Miracovici; colaborarea domnului M. Rădulescu: *Muzică, dramă, cuvânt*, articolele și notele domnului Cantacuzino, pagini peste pagini, de ținută fermă și de limpede eleganță, dau impresia certitudinilor nete și a duratei subtile.

Reproduc ca un desen final câteva rânduri din manuscrisul domnului Noica: „Respectul pentru material înseamnă înțelegere largă a naturii, natura duce la cultură și amândouă par a culmina prin om. Dar omul? *Omul trimite dincolo de el.*”

1947

MEDALOSCOPIA

Citind într-o gazetă că s-a adus din străinătate un aparat detectiv pentru descoperirea aurului „oriunde s-ar afla ascuns, indiferent dacă este ascuns în pământ subțiată, cărămizi, lemn sau materiale izolatoare“, mi-am adus aminte că la o ședință de spiritism, anterioară, pasiunea mea științifică evocase pe Edison, înmormântat în Statele Unite, și că genialul inventator adusese vorba de ceva în genul detectorului în chestiune.

Întâi, m-am cam sfiit să-l supăr din nou invitându-l la o ședință cu paharul gol și am încercat o anchetă la Școala Politehnică, la Universitate și printre profesorii de fizică din

licee. Gradul lor de cultură nu s-a simțit în stare să mă lămurească.

– Hai să-l mai deranjăm o dată pe Edison! Cred că nu o să fie indiferent la preocuparea noastră cu aparatul cu pricina la piatră, cărămizi, lemn sau materiale izolante, propuse o doamnă care voia să participe la interogatoriu.

Ca și cum ascultase la ușă, ilustrul american s-a prezentat numaidecât, anunțându-se prin trei bătăi în masa de experiență.

Dispoziția spiritului a fost din cele mai binevoitoare pentru admiratorii lui din București, când l-au întrebat cum ne explică necunoscutul până acum aparat.

– Filosofii și filologii mei – ne-a declarat amical Edison – aparatul de care vă interesați e impropriu calificat „metaloscopie“, fiind numai metaloscopie. El nu se adresează metalelor în general, ci numai aurului și nici oricărui fel de aur, ci numai aurului rotund, cu zimți și gravat cu un cocoș. E un aparat preocupat mai ales de ce stă scris pe o piesă de aur decât de noblețea materialului ei. Dacă ar fi o bijuterie, fie un inel, fie un pandatif, fie o punte de dentist ascunsă sub carne, aparatul nu simte nimic. Sensibilitatea lui e specializată pentru napoleoni și poli.

Aparatul are și un defect prepozițional. *Subt* piatră, *subt* cărămidă, *subt* lemne, el prinde moneda cu o precizie stupefiantă, însă *pe* piatră, *pe* cărămidă, *pe* lemn, adică deasupra și peste sau *alături*, dincolo sau dincoace de asemenea material aurul rămâne absent, parcă nici nu ar fi fost. Același e cazul și cu *vizavi*; aurul nu se vede în aparatăj. Cât privește ștufa de lână, bumbac sau bemberg, ea rămâne aparatului impermeabilă. Buzunarul de la jiletcă e garantat, fiind de celofibră. Nu mai vorbesc de materia izolantă elvețiană, față de care aparatul e surdomut și orb. Însă el are o extremă sensibilitate pentru o specie de simili-aur, al căreia

nume începe cu litera d. Ea poate fi și de hârtie: dolarul. Orișiuunde l-ai ascunde, aparatul îl vede și-l trădează.

Unul dintre experimentatorii spirițiști observând că nu e stilul de expresie obișnuit lui Edison, am căzut de acord că științificește suntem victima unui spirit farsor. Ne-am hotărât să evocăm sufletul unui medic de la Bacău, specializat acum vreo treizeci de ani în „raze“ și foarte căutat de țărani chiaburi din județ, care refuzau orice alt tratament.

Că se vindecau mai mult sau mai puțin, asta nu privește științele fizico-chimice și naturale. Țărani purtându-și banii cu care veneau la târg, în brâu, doctorul, la razele lui, căpăta noțiunea financiară justă a onorariului convenit: douăzeci de lei, zece lei, cinci lei, după numărul „pisoilor“ din chimir.

Pisoiul era piesa de cinci lei, de argint.

1947

LIPSEA CEVA...

Am trecut către redacție, din când în când, pe lângă ruinele, în dărâmare, ale Teatrului Național.

Întâi, m-am întrebat de ce nu sunt folosite masivele temelii pentru reedificarea părților de deasupra. Altă dată, am oftat: imitație, inconștientă. Analizând oftatul, l-am găsit idiot.

Fațada de odinioară era, în simplitatea ei, frumoasă dar se asorta pe vremuri cu strălucitele trăsuri și scăpărătorii armăsari ai „muscalilor“ de odinioară, nerăbdători pe copite și dacă, pe dinlăuntru, în teatru, fotoliul direcției era ocupat de celebrități, nici capra birjarilor nu se lăsa mai prejos. Toader, starostele dibaci în a îndoi fuga splendidelor lor echipaje, al scapeților, era o figură; Mișa, preferatul cucoanelor, confident discret, avea în sânge pe demonul vitezei marilor surugii

imperiali și domnești și era o altă figură. După dispariția acestor artiști în giubele de catifea s-a făcut un gol. Teatrului îi lipsea ceva.

Suspinam că fotoliul fusese odată al lui Ion Ghica? Păi, n-a fost și al lui Ioan Bacalbașa, autorul unei piese *Mort fără lumânare*, și al lui Alecu Mavrodi?... Fii serios, îmi șoptea îngerul meu păzitor, și schimbă-ți melancolia...

Altădată, rămășițele fostei clădiri erau împresurate de un gard decorativ. Deunăzi, m-am oprit, interesat de un alt aspect. Pierind aproape tot relieful care acoperea intrările străzilor Regală, Câmpineanul și colțurile Căii Victoriei, aveai un spectacol revelator. Lipsise și altceva din piața Teatrului Național.

Dărâmarea mi s-a părut deodată o binefacere edilitară, sau cum se spune de un timp încoace, împăcat cu toate barbarismele: urbanistică și modernă.

Ce-ar fi să se dărâme clădirea până la stârpire radicală și să se construiască pe locul ei o admirabilă piață, cu un scuar, în mijloc o statuie? Parcă l-aș muta și pe *Regele Carol* al lui Mestrovici în mijlocul peluzei de gazon și l-aș înconjura cu boschete de liliac, în care aș îngropa câte un chioșc elegant: ici un anticar de cărți și relicve și dincolo o expoziție de tablouri și desene. Sculptorilor le-aș rezerva în aerul liber intervalele verzi dintre petice de geranium.

Oricât de izbutit ar fi proiectul noului teatru, silueta lui va fi alta, iar Palatul Telefoanelor îi va birui linia și volumul. S-ar câștiga pe deasupra o măgură centrală, de caracter, iar edificiul proiectat ar putea să înfrumusețeze o perspectivă adevărată. De pildă, câmpia de asfalt din fața Palatului Regal sau piața Senatului, opulentă, înfundată socialmente într-un pavilion provizoriu, comercial, pitit între firme.

PSIHOTERAPIE

Domnul e surmenat și doamna istovită. Domnul umblă toată ziua, de colo-colo, cu un ghiozdan luxos purtat de ureche. De unde vine, unde se duce, cine știe? Domnul în schimb are o diplomă nepotrivită, care i-a servit să se introducă, într-o vreme când, între o autoritate și alta, unde aveai trecere și relații, îți ieșeau de câteva ori câteva sute de mii de lei pe zi. Puteai să ai automobil, să faci cadouri, să trimiți un buchet unei cucoane infidele și să ții cu chirie o garsonieră pe undeva, pentru dilatări personale.

– Am onoarea...

– Am onoarea...

– Iartă-mă că sunt grăbit... Mă așteaptă ministrul.

Venea de la un ministru și se ducea la un ministru.

Prin urmare, domnul nu are nici o meserie activă, dar e surmenat.

Nici doamna nu e mai puțin surmenată. Canapeaua, eclipsele îndelungate de la domiciliu, pocherul, croitoresele, dentistul, frizerul, toată această muncă nu numai că o „ambetează“, dar a ostenit-o afară din cale de mult. Cozile la ouă și cartofi, așa de disciplinate, românul fiind blajin și dulce când nu-i merg treburile neted și lin, de la sine, nu fac parte din programul ei apendicular.

Soții sunt de acord întodeauna, el mai bătrâior, ea mai tinerea, că obolesc de prea multă lene și că au nevoie de odihnă. Dar cum să te odihnești acasă? Odihna după munca la munte și la mare poate să fie totală și eficace. Sau măcar undeva, la țară, în peizajele zărilor infinite, ale cirezilor, ale turmelor, ale stolurilor de vrăbii speriate de apariția ciocoiului de cafea și samsar intelectual și puturos de ghiozdan, pe miriști.

Periodic, doamna și domnul se găesc în repaos. Zilele de odihnă îi surmenează. Au stări morale, depresiuni sufletești, mâhniri mistice, tulburări de psihologie, ca la teatru, ca în

romanul în care viața nu începe niciodată, nu durează deloc și nu se isprăvește întodeauna. Viață de șperț, cu miros de irigator, de injecții și pilule, în chelneria falsificărilor sociale.

Ai propune bucuros un sistem de reeducare pentru acești mărginași ai existenței vicioase și puhave, de mare oraș, fără regulă și credință...

1947

NITAM-NISAM

În Jardin d'Acclimatation din Parisul dragostei noastre, sunt mulți papagali și multe maimuțe, care fac ca omul, copiile în mărimi descrescânde ale bărbaților și intelectualilor guralivi. Dar această populație deasă face ca omul numai în actele minore și sumare, de gălăgie și trâncăneală. Papagalilor le lipsesc semințele, iar maimuțelor nucile de cocos. Când vine îngrijitorul cu coșul, entuziasmul exprimă o bucurie alarmantă și merindele consumate în tăcere dau naștere păcii și normalului găinaț. Papagalii adorm în verigile legărate și, ca niște gospodine cu de-amănuntul, strămoașele noastre, maimuțele, rămase la stadiul simplei fiziologii, se purică și se ling. În toată grădina se așterne o liniște pustie până la prânzul următor și între câte două nuci se scurge viața monotonă. E de ajuns ca, din timp în timp, îngrijitorul cu șapcă să ia cu mătura cojile și să curețe singurele rezultate vizibile ale unicei activități: a înghiți și a da afară.

Mă prindeam la vorbă printre cuștile de uistiți și cacatoeși cu Monsieur Jean, pedagogul în tunică al sectorului guraliv. Încercam o tihnă ca la Palais Bourbon, adunarea deputaților, o tihnă dulce, și cum nu aveam un căpătâi precis la Paris și purtam cu mine niște inutile buzunare goale, m-aș fi intercalat de voie bună printre pensionarii cu ciocul învârtit sau cu coada

pe spinare, să visez pe o vergea sau într-un colac, la pădurile de banane și la plantațiile de ananas, spărgând între dinți un sâmbure cu miez și sugând o roșcovă de mîzgă.

Domnul Jean realizase în parcul animalelor și fiarelor studiate prin zăbrele de pictori și desinatori așezați în deplină singuranță personală, dinaintea naturii de junglă, cu o mapă și un șevalet, cele trei mari deziderate ale Republicii: Liberté, Egalité, Fraternité.

– N-ai idee ce bune sunt animalele și ce ușor conduci Africa asta, spunea domnul Jean, cu o poală de mei și un ciolan; numai să le dai porția regulat. Și nici nu e nevoie să le sature de tot. Când li-i foame, ți s-ar părea că vor distruge grădina, dar le potolești numaidecât. Ce mă bucură la ele, este că n-au nici o altă veleitate și că frământarea lor nu se ridică mai sus de stomac. Uite, maimuțelor le place și tutunul, dar în loc să-l fumeze, ca noi, complicații și subtilii, cărora ne mai trebuiesc și chibrituri și câte un ciubuc, ele îl mănâncă.

Mi-am adus aminte de aceste bune, pacifice moravuri, din grădina zoologică franceză, la o știre venită din Paris, cum că un urs, împrietenit cu îngrijitorul lui, dar neurastenizat de marea monotonie a parcului exotic, i-a sărit cetățeanului în spinare și l-a sfâșiat, așa, nitam-nisam.

Vasăzică, trebuie căpătată și o noțiune ilogică inedită: nitam-nisam. Adică, fără motiv, mistică, absurdă, de dincolo de abdomen. Parcul prin care se plimbă probabil domnul Ramadier, ca să deprindă legiferarea pe viu, încercând senzația „chiar de pouls“ s-a reabilitat.

1947

POEZIA

E suficient să aibă o inteligență aproximativă, un spirit de observație și deductiv și, hai să zicem, un doctorat, pentru ca omul să justifice râvna unanimă la conducerea semenilor lui?

La țară, în Argeș, între Hârsești și Ciobanul, idealul lui Tudorel, care avea cincisprezece ani și stăpânea un taur uriaș, inaccesibil și văcarilor profesioniști, de cireadă, era să ajungă, cum spune graiul moldovenesc, „vezeteu“.

– Dă-mi numai, jupâne, docarul cu un cal, să-l mâi și eu o dată până la Marina Vedei, și o să mă iei pe capră.

Tudorel făcuse șase clase primare, pe undeva, pe la Stolnici, și uitase să citească. Necăjit că mă vedea cu cărți, la ducerile mele prin partea locului, le răsfoia cam pe de-a-ndaratelea și nu pricepea „neam“. Îl consolam:

– Lasă, Tudorele, că nu-i nimic. Tu știi mai mult decât mine. Dacă m-ai lăsa în câmp cu taurul tău, aș lua-o la fugă, cu el după mine, și m-aș alege harcea-parcea. De altmintreli, cărțile astea-s în limbă nemțești, ca straiile prefectului, și nici nu ți-ar fi de folos. Te încurci la minte și ai ieși cine știe ce economist sau financiar.

– Dacă pui o vorbă la domnul Nae, o să-mi dea docarul. Și nu știi ce-o să fac cu el... Nu mă duc la Vedeia, o iau spre Pitești, și de acolo trec în Bulgaria și mă întorc peste două săptămâni cu încă un cal, agățat de docar...

Domnul Nae era tocmai tată-meu.

– Îmi tot bate capul Tudorel ăsta, să-l las să mâne armăsarul, și mă tem să nu-l omoare, că-i tare rău...

– Biruie el gogeamite Siementhalul și să nu-l asculte Mișu?... Mișu n-are măcar niște coarne de-alea. Dă-i docarul, tată, și fii fără grijă, că Tudorel are imaginație...

Domnul Nae s-a uitat nu știu cum la mine, însă argumentul era atât de neașteptat și de nou pentru el, încât a cedat. Dacă i-aș fi răspuns că trebuie să-i dea calul și docarul pentru Confucius, Zarathustra sau Ahura Mazda, nu ar fi fost mai încredințat că bine face.

Și, totuși, e perfect adevărat. Uniformizați de studii, încăpățânari, ambiante și presiuni, oamenii sunt linați otova și transformați în foi, variați numai prin dimensiunile laterale.

E, desigur, utilă și tinicheaua, dar de la minereu la tablă e diferența dintre cratiță și Ceahlău.

Au mai rămas cu imaginație hoții, regizorii de filme și poeții. Rog a nu se scandaliza: cârmuitorilor le lipsește poezia.

1947

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Între scrisorile pe care le primesc, mai ales de la tineri începători, însoțite unele, cu toate protestările publicate, de manuscrise, nu ia cel mai puțin loc îndoiala.

Îndoiala de sine stă bine la toate vârstele și face parte din plămada substanței. Ce urâtă și stupidă e certitudinea de infailibilitate a individului, de obicei neînzestrat!

În literatură, ori ești ori nu ești. Nu încape nici o concesie. Numai în comitete și clanuri, din motive de parvenire personală, copiii și pensionarii condeifului se învâluiesc de fumul de tămâie unii pe alții, valabili reciproc în strânsură. *Asinus asinum fricat*: măgarii se scarpină, frecându-se între ei. Pe măgari îi pișcă musca: cerebralii sunt ciupiți de gărgăunele autorității. Uneori, se caută pentru circ o girafă ori un dromader.

La ultima alegere în Academie, unde câțiva binevoitori candidi au bănuț că și-ar fi pus și subsemnatul candidatura, nu știu cine m-a propus, nici de ce am recoltat patru voturi. Nu-mi dau seama nici că aș fi putut face onoare în această colecție ilustră. Dar am fost întrebat, în ajunul ședinței de promoție, indirect întrebat, dacă pentru cazul că voi fi acceptat odată cu prietenul meu, popa Galaction, ales cu unanimitate de opt voturi, Academia poate fi sigură de obediență. Propunerea m-a lovit ca un pumn de box în stomac. Odios în opinia majorității teșchetarilor de cultură, nu m-aș fi așteptat la atâta nemerită

onoare, dar oferta de calificare oficială venea după o unanimă ostracizare. Fusesse un moment când mentorii Academiei mă trimiteau la Parchet. M-am angajat, în schimb, față de mine ca în obișnuitul discurs de recepție să insist, firește, că Eminescu, Creangă și Caragiale au lipsit din Academie; în vreme ce niște domni de a treia mână, ca să fiu aritmeticește politico cu morții și sentimental cu viii, creatori de oarecare vagă diaree literară, ocupau fotoliile marilor mucenici.

Aceștia nu suferă de nici o îndoială. Se manifestă în frac, urcă imperturbabil pe soclurile goale și iau atitudini imperiale de călăreți. Ei sunt dogma, ei adevărul și calitatea.

Cu toate acestea, tinerii mei corespondenți să nu cadă în exces. Obsedați de scriitorii care au trecut prin aceleași faze odinioară, ei se mărturisesc descurajați. Putea-vor să ajungă vreodată la nivelul idolilor contemplați?

E cea mai proastă tactică pentru începători. Ca să ajungă la sine, la sâmburele existent întodeauna, dar pierdut în adorație, înfumurare sau lectură, în timpul lucrului vor face gol împrejurul lor, ca și cum nimeni nu ar mai fi scris până atunci și, în singurătatea chinului, vor arunca de pe marginea sufletului întins ca apele de la începutul lumii, când Cuvântul plutea peste ele, undița după peștele de aur.

E o dragoste și aici. Nu-i adevărat că orice adolescent iubește cum nimeni nu a iubit, încredințat că iubirea începe de la el și că logodnica lui e cea mai frumoasă și mai plină de haruri?

1947

O CASĂ ȘI O STATUIE

Nu mă dumiresc dacă o statuie, în afară de singurul ei merit, artistic, însemnează, când evocă un personaj, ceva mai

mult decât un pietroi stilizat. Nu știu nici dacă Alexandru V. Beldiman, întemeietorul gazetei, la care sunt colaborator într-al șazeci și unulea an de la fundarea ei, ar trebui să aibă o statuie în Bucureștii atâtor momâi insignifiante.

Dar după ce pământul s-a tot așternut peste el și descendenții lui au dispărut, mi se pare că toți, dimpreună cu nepoții, Beldiman e încă viu și prezent cu această foaie, care se naște în fiecă zi dintr-un trecut de osârdie și nobilă luptă. Or, datoria condeiului care suferă, caută și gândește este, înainte de toate, să nu se absenteze. Datoria față de sentimentul că pulberea ta, mutată de colo-colo, în câte un vârtej de vânt, încă se mișcă și durează, datorie de sacru egoism; datorie și față de unii cititori care găsesc în slovele tale puțin lucru, însă atât cât le trebuiește pentru a se consola tocmai că durează, frumoasa viață fiind adeseori decepție, amărăciune și ofensă. O întâlnire în abstract a tristeților tale cu melancoliile lor dă ceva, tot abstract; o stare de suflet sau de intelect, un echivalent de duhovnicie defunctă odată cu fețele închinare odinioară unei vieți de ascetică bucurie.

Trec uneori, departe de domiciliul meu din periferie, ca să vizitez un prieten așezat într-un cartier de lux, pe o uliță care prin copilăria mea se chema strada Cosma, rebotezată cu un nume italianesc. Pe aceeași stradă, despăcată din Calea Victoriei, la câțiva pași de vechea casă Beldiman, stă de veghe, pe gânduri, într-un spațiu chibzuit frumos, de arbuști, cu adevărat monumentală statuie Ion I.C. Brătianu, în granitul puternic inspirat al lui Mestrovici. O singură insuficiență: soclul dizarmonic și sărac relativ la exuberanța motivului interpretat.

Trotuarul din dreapta unește astfel două adversități: Brătianu și „Adevărul“, conciliate în spectacolul vremii. Nu s-ar putea să se repete scuarul Brătianu mai încoace, edificând pe locul casei Beldiman, azi în ruină și nelocuită, un petec de aer și plante cu o statuie, demnă de expresia vecină, a monumentului de granit?

Locuiam prin partea locului în copilărie. Am azi șaiszeci și șapte de ani. Mă duceam cu placa de piatră la școală prin fața sălașului de boiernaș, cu aceleași ferestre ca azi, și zăream pe Alexandru Beldiman, care tipărea la început, pe frontispiciul gazetei, inscripția lapidară: „Să te ferești, române, de cui străin în casă“, frecându-și barbișonul în geamul aburit.

Nu știam atunci, neștiind bine nici alfabetul, că odată și odată voi scrie și eu în gazeta lui.

La grilajul porții, acoperit ca și pe vremuri cu tablă neagră, se oprise acum vreo câteva zile un biet unchiaș cu fața spre el... L-am întrebat „Nu puteai, tată, să-ți alegi un colț mai ascuns? Aici a trăit Beldiman“... Era un bătrân cuviincios și s-a speriat... Nu știa nici el nimic.

1947

CAUZĂ ȘI EFECT

Aveam odinioară o motocicletă, cu o cutie largă alăturată de ea, ca o luntre. Mutarea acestui supliment cu scaun, cum fusese construit pân-atunci, din spatele motocicletei în dreapta, a fost un progres, ridicul, dar important. Puteai observa pasagerul.

Odată, demult, unui sportman i s-a desprins „sidecarul“ de dinapoi și de-abia după cincisprezece kilometri și-a dat seama turistul că-și pierduse nevasta pe drum. A regăsit-o într-o farmacie. Durerosul eveniment se petrecea într-un admirabil peizaj alpin. Doamna motociclistului fusese trântită cu capul de pietre de câteva ori.

Urcând odată șoseaua către Predeal, motorul mi s-a înfierbântat peste măsură și, dilatându-se cilindrii, a dispărut compresiunea. Vehiculul se găsea în creștetul unei râpe de o

mie de metri adâncime și, o secundă, a dat înapoi, către prăpastia neagră. Prezența de spirit și iuteala însoțitoare mele ne-au salvat. Sărind din ataș în secunda prăvălirii, i-a pus roții din spate un bolovan dedesubt.

Secunda durase o eternitate. Obosit de răsucirea nervilor violentă, am descălecat și m-am trântit în iarbă. Răcindu-se motorul, am pornit spre București.

Mi se stinsese acetilena cu mirosul ei caracteristic de usturoi și, pe întuneric, mă angajam în viteză pe șoseaua Kiseleff scufundată în beznă. Ținusem dreapta reglementară.

Nu știu de ce am cârmit spre mijlocul șoselei, la stânga: un instinct. Începuse să fulgere a ploaie. La o scânteie de fulger am zărit primejdia ce-mi sta înaintea, dacă aș fi continuat încă doi metri să merg pe dreapta. O trecusem și am stopat. În fața mea, se urnea încet o butie monumentală, cât o claie de fân, plină cu vin și trasă la pas de mai multe părechi de boi. Iarăși, o secundă era de-ajuns ca să ne sleim cu nouăzeci de kilometri pe oră de fundul uriașului butoi.

Două accidente și două noroace într-o singură zi începeau să fie prea multe. Am înțeles avertismentul. Nu e bine să abuzezi nici de noroc. Am vândut cu părere de rău dar hotărât motocicleta.

Cumpărătorul era un angrosist armean din Constanța. Încântat de buna funcționare a mașinii, dăruită unui fiu al lui după trecerea cu succes a unui examen, noul proprietar mi-a mulțumit în scris de două ori. A treia oară mi-a făcut un cadou. Nu pentru că motocicleta funcționa din ce în ce mai bine, ci din pricina că fiul scăpase cu viață și el dintr-un accident... Impetuos și fanatic, tânărul fusese aruncat de mașină în talaze. Semnificarea darului primit era că nu mă ascultase în privința accelerării, care la motocicletă se obține sucind foarte puțin maneta de pe ghidon. Băiatul o sucise de tot, dând gaze prea multe și nemaiputând stăpâni direcția a luat-o mașina razna și l-a băgat în mare. Asta se întâmplă des și în viața fără motocicletă.

Armeanul era un negustor bogat, dar zgârcit și voind să-mi trimită totuși un dar, ca un acatist, s-a gândit să nici nu-l coste prea mult. Desfăcând pachetul care însoțea scrisoarea, am scos la lumină un instrument de nichel și cristal, pentru cântărit corespondența. Cântarul era de două ori inutil; întâi că nimeni nu și-o cântărește și al doilea că nu funcționa cântarul. Dar era frumos. Armeanul m-a vârat într-o dilemă.

Sunt de atunci douăzeci și cinci de ani. Toate evenimentele au trecut și aparatul a rămas. Nădăjduiam să mă scap de el la bombardament. Am fost bombardat de două ori, mi s-au prăbușit pereții și el e intact. Uite-l colea, pe niște cărți. Dus prin rafturi, prin dulapuri, pe sobă, pe masă, mă împiedic de el în fiecare zi și n-am curajul să dau, într-un acces de disperare, cu el de-azvârlita pe fereastră. Pun mâna pe cântar, îl înjur și nu pot să mă decid...

1947

DEM. DOBRESU

Mă uitam din dealul Mărțișor peste vasta luncă a grădinilor întinse pe balta transformată într-o luxuriantă câmpie joasă, de legume și flori. Grădinarii, ani de zile, au adus carele de humus, bălegarul pe târgi și au podit mostiștea cu o velință de cel mai gras și darnic pământ. Perdele de sălcii pribege întrerup și-i dau o profunzime fără margini ținutului crizantemei și al verzei plumburii, așternut cu feerica impalpabilă ceață a dimineții opaline.

Împotriva măsurilor, ordonanțelor și amenințărilor municipale au ieșit între două ploii, ca niște ciuperci cu pălăria purpurie, frumoasele locuințe, risipite pe șesul nou, cu acoperișul de țigla. Ciocanele, pe înserate, ale oamenilor

nevoiași, veniți de la lucru ca să-și edifice pe încetul câte un crâmpoi de casă, la care muncesc nevasta, copiii și rudele vecine, bat până noaptea târziu păreții de șipci diagonale, „bulgăriți“ cu mocirlă de paie și lut, sau zidiți cu blocuri de chirpici.

Din creștetul măgurii Văcărești se lasă, lin și elastic, bulevardul care-l unește cu Abatorul, prevăzut, într-un proiect abandonat de împrejurări, să parcurgă orașul până la Universitate, ca o cale imperială. E poate cea mai completă și elegantă perspectivă a capitalei, această matcă largă de asfalt, cu două șosele despărțite pe toată întinderea ei de un covor oblung de pajiste verde. Altădată gazonul stropit continuu, ca parcurile londoneze, încadra în spațiile curate proaspetele buchete de gladiole și, din timp în timp, o amforă de ceramică, dezgropată de arheologi, din adâncul în care stăteau ascunse de invazii cerealele nobile și untul-de-lemn, adăoga câte un accent drumului zmălțuit. Toate urcioarele au fost sfârâmate.

Autorul acestui decor și al numeroaselor aspecte, în care natura, tehnica și gustul estetic au colaborat sub impulsul și supravegherea lui riguroasă, e fostul primar, al treilea ctitor după Bucur și Pake, al orașului București, domnul Dem. Dobrescu, explorator și al Snagovului, lacul și codrul neturburat de la Odobescu încoace, de nici un ecou de intuiție oficială. În câteva zile, în câteva săptămâni, în câteva luni, în câțiva ani, într-o vreme neînchipuit de scurtă, domnul Dobrescu a frământat orașul, rămas intact din epocile geologiei, i-a dat un chip, o înfățișare și acest faur și aurar a fost oprit din lucrul lui tocmai atunci când bijuteria începea să se ivească și să pâlpaie pe catifeaua îmbinată dintre orizonturi și cer. Și marele primar, a căruia figură crește pe cât lumea îl uită, nu a fost zăticnit în munca lui admirabilă, de fatalități, ci de oameni.

Aflu că domnul Dobrescu e foarte suferind în casa din marginea Snagovului domniei sale, și încerc o aspră durere,

dar aş voi, dacă se poate, să-i deştept un sentiment, să-i pricinuiesc o mulţumire, cât de slabă, cât de neînsemnată, pomenindu-l în mijlocul operei sale, pe care o privesc din dealul meu, la trecerea rândunelelor din cocioac în azur.

1947

ION SÂRBU

Aflatu-s-a că Sârbu a murit?

Întrebare naivă. Poate că nu se aflase nici că a trăit. Viaţa lui a intrat în conjugarea verbului *trăiesc*, vreo şaizeci de ani.

De uitare, ca şi de aducere-aminte, nu-i numai omul vinovat.

Pe Sârbu l-am cunoscut şi în teatru, şi în omenie. Din câţi actori am ştiut, Belcot şi Sârbu n-au fost bolnavi de nici un fel de cabotinism. Nu s-ar fi putut bănui că ei au trecut prin zeci de personaje, că ar fi fost succesiv regi, stăpâni, eroi, martiri şi lichele, fiecare, lăsând, de regulă, în suflet un sediment, un miros, un gust şi deteriorând personalitatea proprie a unui actor, numeros prin profesie ca un hotel.

Sârbu fusese învăţător sătesc, ceea ce i-a priit, lângă ţarină, vatră şi şcoală, şi i-a întemeiat o educaţie de sănătate, mai cu seamă că acest oltean de Sârbu a fost ţăran adevărat, crescut între coceni, ştiuleţi şi vite. După un rol jucat cu o putere unică în teatrul românesc şi cu un talent neîmprumutat de la nimeni cu nimic, Sârbu, aplaudat uneori cu ovaţii şi urale, se gândea la pătule, la curcanii gorjeni din băătăură, la doniţa de acasă, la câinele ogrăzii, la ciutura spânzurată de cumpăna cu buturugă. Născut pentru teatru el s-a împăcat cel mai puţin cu peizajul de mucava şi culisele de zdrenţe vopsite.

Personajul din program nu i-a fost niciodată indiferent, luat în glumă sau în dulceag. El intra în rol adânc şi grav şi-l

adapta pe simțirea lui riguros. Sârbu n-a trăit șaiszeci de ani, a trăit cel puțin șase sute, cu intensitate.

Doctrina lui de viață a fost cea exactă, alternând strădania de artă cu munca mâinilor brută: echilibrul de contraste. Din toate rolurile clasice, pe care le-a jucat cu măiestrie și temperament, cred că nici unul nu i-a dat satisfacțiile perfecțiunii unui geamantan croit, cusut și finit de mâinile lui.

Onest, harnic, real, inspirat și pasional, în Ion Sârbu teatrul a pierdut o valoare și prietenia unui caracter.

1947

CIVILIZAȚII

Venise vorba de civilizație, care ar putea să fie și ea o vorbă ca toate celelalte, cu care ne jucam la țigări, cu o scrumieră mare pusă pe masă. Într-însa se aduna, odată cu mucerile fumate, amare și acre, cenușa invizibilă a discuțiilor sterile.

Care-i semnul acestei așa-numite, cu un cuvânt așa de urât, civilizații? Parcă pe franțuzește, *civilisation*, cu alte aderențe în sensibilitățile regiunii din capul continentului, legănat de cântările talazelor și de sirene și liber peste întreg ocean, sună mai dulce. Ce-i civilizația?... Săpunul? Lama de ras? Tacâmul de la prânz? Încălțăminte cu toc? Palatele de piatră? Catedralele? Asfaltul? Macadamul? Lectura?

Se pare și este sigur, că toate acestea: baia, cabinetul cu lanț, rufăria, ciorapii, inelele, tablourile, cărțile, patul de lână, perina cu fulgi, sufrageria, bucătăria, pivnița cu vin, dau o spiritualitate, și că expresia ultimă a stării de civilizație e o stare de moral.

Românul n-a putut să aibă, cu sutele de ani, mai nimic din semnele exterioare atât de emoționante în țările străine, de la Viena în sus și-n jos. Rob permanent, cu slabe răgazuri de calm

amenințat perpetuu, rob între Bizanț și Roma, care se edificaau treptat; coala spre Sfânta Sofia, dincolo spre Colosseum și Vatican, desculț ori golan în opinci, fugind de-a lungul veacurilor din baltă în păduri, din șesuri în munți, viața nu i-a dat voie să se așeze mai multă vreme decât între semănat și seceriș, dacă evenimentele îi lăsau și această vacanță.

De aceea, la el totul a fost provizoriu. Casa lui a fost de lut, grajdul i-a fost de câteva lemne încrucișate subt paie sau stuf, mâncarea i-au fost pastrama și brânza, și ca să nu-i trebuiască un cuptor, evoluat de la situația de troglodit și de fugar la o situație de securitate, el a mâncat, în loc de pâine, mămăliga fiartă repede într-un ceaun lângă carul cu coviltir. Și ciobănitul dovedește starea lui aproape nomadă de om izgonit. Până încoace, târziu, flăcăii au trebuit prinși cu arcanul, neștiind în ce oaste străină au de slujit. Nici pletele nu prea au altă explicație: omul n-avea timpul sigur nici să facă baie în albia lui, nici să se tundă.

Istoria poporului românesc e cel mai incredibil document. Ori de câte ori ne cuprinde necazul că rămânem tot îndărăt, avem obligația să ne consolăm cu trecutul și, fiindu-ne groază să nu ne fie rușine de el, dacă am fost în stare, îndată ce ne-am oprit cirezile și turmele la loc mai liniștit, să dăm o elită a minții și să ne ridicăm limba la nivelul căpătat în milenii de literatura altor popoare.

Civilizația noastră e strict interioară. În pribegia lui de todeauna, valahul a fost singur cu Dumnezeu și, neputând zidi temple și columne, și-a construit pe fluier și grai un suflet generos, cruțător, echilibrat și ceva pe care noi îl numim cu un cuvânt înalt și făcut de noi: omenie, fără echivalent în nici o limbă. Ca să ne cunoască valoarea de civilizație, lumea trebuie să ne adâncească. Morminte spoite și crestate cu aur sunt peste tot locul, unde oamenii au avut vremea cu ei, dar n-au omenia noastră.

Calea către stele și către tipul omului definitiv, care nu-i chiar „Übermensch-ul“ lui Nietzsche, cu cruzimile lui, trece

prin suflete, nu prin autostradă cu lampioane. Poporul nostru are un folclor subtil și delicat. Știm că există o încercare de sociologie care, crezând că a descoperit ceva, face drumul dintre pirostrie și groapa unde omul se duce în poiană, urmărit de câini, înainte și îndărăt, derizoriu și grotesc.

Monumentele civilizației noastre nu se văd: sunt ascunse, dar au, unele, patru dimensiuni...

1947

UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI

Un student maghiar, vorbind suficient de bine românește, a căpătat o însărcinare universitară pentru București și stă la noi, în capitală, de aproape o lună de zile. În ajunul unui examen de licență sau doctorat s-a hotărât să studieze pentru teză literatura românească, mai nouă, vreau să zic mai recentă, și mai ales, mi se pare, poezia unui oarecare Tudor Arghezi. Nu știu dacă vă mai amintiți; acest personaj antipatic și cunoscut pornograf, critica pretinde că e poet.

Deci, s-a impus o vizită literară. Dacă nu intervenea din când în când o trăgănare, un accent, mai mult o pauză silabică sau o flexiune gramaticală șovăitoare decât un accent, s-ar fi zis că tânărul Sarosi Balint e un student român. Privirea limpede, expresia francă și tonul fizionomiei erau la fel cu ale unui băiat de sătean, din Dâmbovița sau Mehedinți, înscris în Universitatea de la încrucișarea celor două bulevarde. Am găsit la el un avânt și o determinare pentru spiritualitatea noastră, pe care am dori-o egală la noi față de intelectualitatea maghiară, în București ignorată.

Numeric, indiferența e aproape la fel, cu toate că ultimele generații cultivate la Budapesta încep a se dumiri că valahii nu

sunt chiar niște foști „țigani“ de șatră. Geniul românesc începe să intereseze și metropola ungurească, și coroana Sfântului Ștefan nu mai crede că depășește cu o turlă și jumătate căciula de oaie, cu moț, a lui Popescu N. Ion.

Numai că, vezi, cărțile românești nu se duc la Pesta. De ce? Probabil că vina nu cade exclusiv asupra editorilor români. Curentul actual pentru studiul limbii românești, aprofundată prin exponenții ei, nu găsește satisfacție locală. Viitorii doctori de academie sunt siliți să alerge, ca să citească, până la orașul marilor noastre contraste.

Am stat de vorbă vreo două agreabile ore, pentru amândouă părțile, întâlnite într-o grădină, de toamnă, cu zalele de aur ale caișilor risipite pe cărări. Erau de față un poet ardelean, un profesor de limba românească și altul de istorie.

L-am întrebat pe student: „Cum vă simțiți între noi?“ Mi-a răspuns că e ceva particular aci, desigur că acel ceva care nu le displace niciodată străinilor poposiți la noi; acel ceva subtil și imponderabil, greu de identificat, greu de aflat aiurea și care descoperit incită la dragoste sau la rezervă și respect.

1947

MOTIVE CAPRINE

Poate că v-ar interesa să vă dau vești de la Vasilică.

Locuitorii cu patru picioare ai bătăturii, câini și pisici, au sporit cu un strein, cel mai fantastic personaj și cel mai plin de vervă. Vasilică e numai de câteva luni, dar are barbișon și coarnele de-o palmă, și a mai crescut... Vine, pleacă, își aduce nu știu ce aminte și se întoarce, și sare pe neașteptate peste curcan, peste masă, peste o găleată. Îl apucă oarece și, din serios,

zvâcnește brusc într-o parte și lateral; și iarăși dă în seriozitate. Apoi, îl interesează o mătură și se bate cu ea, o greblă.

Când s-a întâlnit întâia oară cu Baciul, dulăul mare și copilăros, a fost pentru amândoi o secundă de consternare... Iedul nu mai văzuse câine și câinele nu mai văzuse țap. S-au întâlnit în bot. Au clipit din ochi, ca și cum descifrau niște chirilice schimonosite. Și-au pierdut vocea amândoi și s-au examinat cu o curiozitate adâncă și imobilă. „Cine naiba mai e și ăsta?“ se gândeau amândoi. Țapul s-a eschivat și a dat buzna în porumbiei.

I-am explicat lui Baciul:

– Mă, Baciule, ăsta vine tocmai din mitologie, auzi? Satirul Pan a dansat cu el, sculat în două picioare bifurcate, la sunetul naiului cu șapte țevi. El știe multe și a văzut multe. Fetele pădurilor, ieșite goale din apele agitate, i-au pus flori în coarne și au învățat horele împrejurului lui. L-au tras de țcălie. E cam năuc de atunci și i se năzare. Ar vrea să alerge și să gâdăle fetele frumoase de altădată – cu cornul. Zărindu-le într-un abur de amintire, dă ochii când de tine, când de curcă, și cade pe gânduri. Ia înșfacă-mi-l nițel de după coarne, și să vezi cum se aruncă-n sus și de-a-ndaratele, ca un diavol. Dar bagă de seamă să nu-l deteriorezi, că are rude în Olimp.

Baciul e cuviincios cu Vasilică româniat. Originile lui divine sunt evidente și în măргеlele aruncate în ogradă; câte un șir de metanii negre, rupte și risipite. Și, vezi, el nu face din gâtlej nici ca găinile, nici ca găștele, nici nu latră.

Toată vorba lui, o vocală, un *e* repetat după virgule și câteva puncte, îl face pe Baciul să presupuiască, în incultura lui, că întrebuințează o limbă cu o singură silabă, că vorbește, poate, grecește, ca Anacreon. În orice caz, analizează Baciul, glasul lui întrerupt urmează estetica perlată a hapurilor din coadă. Ca observație de fiziologie generală, Baciul are dreptul să se mire cum a făcut Dumnezeu principiul ca toate făpturile să se exprime prin extremități opuse și ca între cele două puncte de manifestare, între nas și punctul al doilea, să încapă

o rezonabilă distanță decentă. Regretatul meu dascăl de științele naturale – „*naturalia non sunt turpia*” – Fană Constantinescu, l-ar fi lămurit mai bine și i-ar fi închis gura cu maxima lui: „Minunile naturii, domnule!”

Vasilică era adineaori pe bancă. Pe urmă, numaidecât, făcea un salt strâmb peste butoiul cu varză. La jumătatea cercului descris s-a răzgândit și s-a răsucit în aer, și oricum ar face după geometria lui anapoda și alandala, Vasilică ajunge tot în patru picioare pe pământ, fără să-și scrântească nici un mădular.

Acum a deschis ușa cu fruntea și e în mijlocul tipografiei, citind inscripțiile nemțești de pe mașini. Și nu mai vrea să iasă nici de coarne, nici de cotorul din spate. Puneți mâna pe el, că se interesează de motor!

Pe naiba! Vasilică a plecat pe fereastră.

1947

NASUL CU PRICINA

La doctor vine un client...

– Domnule doctor, mă numesc Cutare. Sunt sănătos. Mănânc cât zece, dorm cât șapte și habar n-am cât douăzeci... Dar am un defect... Îl vedeți...

– Nu observ nimic, stimate domnule Client. Atâta văd, că aveți o sănătate înfloritoare. Mină excelentă, bună dispoziție admirabilă, un optimism exuberant... Cu ce pot să vă servesc?

– Îmi pare rău, domnule doctor, că nu vedeți nimic... Eu mă ciocnesc de *el* în toate zilele, de câte ori mă rad.

Medicul era un chirurg al plasticeii estetice. Și-a pus clientul pe un fotoliu cu fus, l-a contemplat din față, din ceafă și din profil, s-a mirat că nu vede nimic și înconjurând fotoliul de mai multe ori, s-a dat învins:

– Repet, onorate domnule, că nu văd nimic...

– Să vă spui eu, domnule doctor, zise clientul, vexat. Mi-e nasul prea mare...

– Atâta tot? Poate că nu, sau, ca să vă dau cu orice preț dreptate, poate că da...

– Are o cocoasă tocmai la mijlocul lui.

– Așa e forma naturală a simpaticului dumneavoastră nas.

– Am venit să mi-l tăiați, domnule doctor. Vreau să-mi faceți un nas mai plăcut.

Chirurgul a rămas cam așa. Clientul, se vedea după îmbrăcăminte și accesorii – acest amănunt se vedea clar –, era un tânăr bogat. Dar când toată lumea face în piață, la vinete și roșii, coadă, și când menajul medicului aleargă câteva ore după douăzeci de ardei și două ouă, idealul clientului i-a cam zdruncinat moralul.

– Să vedem, domnule, poate că o să vă mai gândiți.

– M-am gândit și m-am hotărât. Am și închiriat sala de operații la sanatoriul Nomina Odiosa pentru mâine la orele zece dimineața. V-am adus și onorariul: poftiți. La unsprezece și treizeci de minute trebuie să am alt nas neapărat.

Clientul nu avea aerul să fie român. Se părea după accent a fi american. Era civil. Să vii de la New York sau din Massachusetts să-ți retezi nasul în București, comportă un sens inexplicabil. Poate că sportivul transatlantic s-a îndrăgostit de vreo româncă oacheșă, care i-ar fi răspuns la o declarație sentimentală, cu brutalitate, că nu ar prea aranja-o nasul.

După câteva zile, nasul rămas în chiuveta sanatoriului se prezinta la locul de unde fusese dezlipit ca o labă într-un ciorap numărul opt, de vreo zece ori mai voluminos decât fusese.

– Ce făcuseși, doctore? l-am întrebat. În loc să i-l micșorezi, i l-ai mărit.

– Trece!... acum e umflat, zise chirurgul. Numai că nu știu dacă i l-am tăiat destul. Clientul se dorește cărn.

LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ

De câțva timp îmi revăd hârțoagele adunate de un prost ca mine, cincizeci de ani în șir. Făgăduisem încă din epocile trecute că nu voi lăsa curiozității literare nimic și încep să mă țiiu de jurământ, aruncând în foc. Contest de pe acum autenticitatea a tot ce se va putea găsi, la alții, și mă consider achitat pentru toate scadențele cu anticipare.

Am descoperit învechite și fără dată, în schimb, manuscrise primite și nu știu de ce păstrate până azi. Surpriza sentimentală a zilei a fost când dezlegând un pachet, mi-a căzut din el o scrisoare de la Ion Frimu, din anul 1915. Acest om exemplar mi-a ținut cald la suflet, ca o carte de liniște și înțelepciune.

Iată o probă de literatură, dintr-un caiet de versuri, de proză și de artă dramatică... O reproduc întocmai, cu speranța că autorul nu se mai găsește într-astă lume, de răi și nepricepuți. Uneori, opera nepublicată a unui obscur e valabilă cât și a unei celebrități. N-am loc cât trebuie și mă limitez la un extras. Ortografia și sublinierile sunt ca în manuscris.

Autorul s-a numit Petre Poppescu-Poet și-n capul caietului, retezat ca o carte de buzunar și cu un autoportret în două cerneli, cu creion chimic își face autobiografia.

„Sunt născut în orașul Slatina la anul 1882 la Septembrie în 14. Am urmat 4 clase de gimnaziu în Câmpulung și București la Liceul Cantemir Vodă. Niciodată nu m-am lăsat de coadă-n vale. Am obținut mereu nota 10 la Română și Franceză.

Am stărui să-mi însușesc ca autodidact o cultură... independentă învățând Literatura Franceză, pe care o cunosc Memorandum ad literam abovo. Iar Principiile Mecanice și Istoria Naturală le-am învățat ca pe *Tatăl nostru*. Acestea nu construiesc o laudă, căci sunt fix. Toate astea au contribuit foarte mult de a fi considerat poet ilustru.

Am scris Poezii Lirice, produse prin sentimente religioase, bucurie, amor și alte Poezii. Însă *nota mea* caracteristică este un *subiectivism* plin de nenorocire și durere, parcă am fost hărăzit să relievez cugetarea celebră a unui Alfred de Musset: «Rien ne nous rendent (sic) si grande qu'une (sic) grande douleur», ceea ce vrea să zică pe românește că: «Nimic nu ne face a fi atât de mari, decât o mare durere!» Nuvelele mele toate sunt pline de Filosofie.

Am scris Teatru, în Proză și în Versuri. În Drame încerc să omit otrava și pumnalul ramplasând deznodământul sanguin printr-o finalitate produsă chiar printr-o mare durere constituind patetismul ei, iar eroul sau eroii supraviețuind sau murind de durere: cord (*Moartea Doamnei Cață*), Nebunie (mai rea decât *Moartea*, cum este în Drama Mea *Greșala Naturei*, constrângerea lui Taraburic, fără nici o soluție de eliberare dintr-un Balamuc, în care zace hrănindu-se numai cu speranța) ș.a.m.d.“

În ce privește poezia confratele Petre Poppescu-Poetul o atacă în felul următor:

„Eu n-am scris și nici nu voi scri nicidecum Romane. Îndeletnicirea mea este să fac *versuri pasionale* produse printr-o imaginație aproape de *Realitate* și nesupuse excesiv unei măsurii regulate, ci culante după sens și claritate așternând pe hârtie curată idei originale sub o rimă foarte bogată, fără însă a mă exercita prea mult în senzațiunea duratei. Poezia mea este cea mai originală și tot atât de folositoare.“

Dacă aș mai continua să copiez mă tem de influența acestui maestru atât asupra celui subscris, cât și a mișcării literare contemporane, căreia nu-i lipsește prea mult ca să atingă perfecțiunea principiilor aplicate de premergătorul Petre Poppescu-Poetul, un mare necunoscut.

DE CAUSA CAUSORUM

O telegramă relatează că Tribunalul din Nürnberg continuându-și activitatea, doi din răspunzătorii masacrului al unui milion de oameni și-au făcut debutul în proces, unul adus pe targă și celălalt suferind un atac de epilepsie în ședință. Acești asasini legali ai Reichului al treilea au fost comandanți în faimoasele gărzi S.S de exterminare.

Recrutarea impunea condiții cu nepuțință de acceptat de către ceea ce se cheamă, în materie de sănătate, un individ normal, oricât de entuziast adept ar fi fost al național-socialismului. Decalogul unui neofit era repetarea de zece ori a poruncii: „Ucide!“ și, pentru asimilarea doctrinei, se alegea tineretul. Capabil să fie fanatizat, adică în stare de absență a facultății controlului de sine, băiatul cel mai potrivit cu misiunea de asasin profesional trebuia să fie atins neapărat de o țară.

Se cheamă pe franțuzește o țară, știrbirea în zeci și sute de feluri, fie a bunului-simț comun dar sănătos, fie a sensibilității. În războiul trecut, mi s-au relatat tot soiul de isprăvi de degenerescență. Două din ele mă urmăresc, mai ales, prin contrast. Un ofițer german gășind în câmp un copil de doi ani, a căruia mamă fusese de-abia ucisă, îngenuncheată lângă copil, a prins copilul de picioare în mâna stângă și l-a împușcat cu pistolul, așa spânzurat în aer cu capu-n jos. Micul cadavru a fost aruncat peste cadavrul femeii.

Un soldat, român de astă dată, sătean, a primit ordinul de la ofițerul lui degenerat să împuște un băiat de vreo patru ani, din fața lui, naiv și candid ca toți copiii nevârstnici. În așteptarea execuției, de care nu avea conștiință, copilul se juca de-a niște pietricele. Soldatul țaran s-a așezat, la ordinul ofițerului, în poziție de tragere, a ochit și nu a tras. „Nu pot să-l omor, trăiți domnule locotenent, a spus țaranul, am și eu acasă copii“.

Ofițerul a scos revolverul și, răstindu-se cu arma pregătită la soldat, i-a răspuns rece: „Dacă nu tragi, trag în tine eu“.

Soldatul a tras, copilul s-a răsturnat zvâcnind și soldatul a înnebunit pe loc. Nu mai țin minte cum l-a chemat. Poate că mai e în viață pe undeva, în vreun balamuc.

Gărzile S.S au fost refugiul predilect al nebunilor pe jumătate, pe sfert sau pe una a opta, și ei au fost cu plăcere primii răsplătiți și ridicăți în ranguri. După ce au asasinat mii de oameni, chemați să dea socoteală, ei leșină. Într-o zi, leșină și a doua zi cer iertare. Așa s-au petrecut lucrurile lumii acesteia întodeauna. Spirochetul e universal și etern și tactic adeseori.

1947

ARTICOLE DE LUX

În materie de simplă viață cotidiană, interesează alimentarea, paharul de bere, tutunul, nasturii cusuți în dreptul găurii lor, briciul, bucata de săpun, chiria și alte câteva articole accesorii, dintr-o serie limitată. Când iese omul cumsecade din seria lui hebdomadară, începe să fie oarecum încurcat și-l vezi numaidecât dacă pune o pălărie nouă și mănuși de piele. Cravata-l gătuie, gulerul îl sufocă, pantoful strâmt îl face să șchioapete și să ridice în dreptul unui felinar câte un picior, ca să și-l odihnească în aer. De ce o fi simțind el necesar să ia un aer de victimă, care-l silește să sufere și să cheltuiască?

Numai țaranului îi lipsesc asemenea tragice apucări. Căciula, cojocul și opincile lui sunt întodeauna la fel și el nu ține în ruptul capului să-și părăsească personajul și să intre într-altul, incomod, copiat de pe târg.

În limbaj, ca și în deprinderile de piață, se petrece același gen de aprovizionare cu materiale de lux, cu idei și cuvinte, purtate peste cele curente. Foarte vizibile în intelectualitatea hrănită cu pesmeți literari și cu înghețată teatrală, ele, din copie în copie, trec

de la autori la librari, la chioșcuri, la garderobiere și se difuzează în publicul mare și mic. Fraze întregi, calificative, aprecieri critice umblă de căpătat din gură în gură și construiesc o garderobă de seară și sărbătoare, în care o parte din lume umblă mândră și răscăărată, străină în straiile verbale, cu două, trei numere mici sau mai largi decât mîntea respectivă. O șapcă-i cade peste ochi, un cilindru îi stă pe vârful căpătâni, creionul de buze îi mânjește botul pînă la nări, unghiile jerpelitate devin de un roșu obscen.

Aud și citesc: „are talent“ și „nu are talent“ și scribendului care se rostește cu pana sau cu glota îi lipsește toată facultatea necesară. Aud: „e un imbecil“ și repetitorul acestui loc comun infatuat e un imbecil perfect.

Universitățile au creat cuvântul „semidoct“ pentru suficiența savanteriei insuficiente. Orișicine e mai doct sau mai puțin doct, comparativ cu vecinul lui de treaptă și semidoctismul parcurge scara insuficiențelor progresive și regresive de sus pînă jos. Deșteptăciunea se întrece cu tîmpenia și amîndouă dau semidocti cu duiumul. Ce preferați?

Mie unuia îmi place cu deosebire savantul idiot și la locul lui.

1947

ARTA DE A CHELTUI

Este o artă să cheltuiesti? Trebuie să fie, de vreme ce, la un același venit, unii se îndestulează și altora nu le ajunge; ba, uneori, un salariu mai mic întrece în confort salariul mai mare. Administratorul acestor diferențe de nivel e gospodina și nu-i deloc ușor ca o femeie, o soție, o mamă, o soră, să fie bună gospodină, dascălul cel mai bun de economie politică reală. De obicei, această economie se face într-un biurou și la o catedră, pe cînd gospodinele amestecă popii cu birlicii:

atunci, bucătăria rămâne fără cartofi, fără ceapă, fără făină și fără undelemn – și familia umblă din colț în colț după bucata de mămăligă.

Laboratorul meu de experiențe economice ține câteva uliți care dau unele într-altele. Presupunând că arta de a cheltui a fost precedată de arta de a câștiga, destul de grea și ea, și mai ales, și că a fost satisfăcută, am urmărit o familie cu patru copii adulți, în perfectă validitate: cinci bărbați în casă și o biată femeie, probabil o frumusețe pe alte timpuri. Căutătura neagră, profundă, șoldul armonicos, glezna fină și, cu deosebire, sublimul dezinteres al acestei mame, cinstită ca un porumbiel, atestă o rasă, care lipsește boierilor cu o reputație stabilită.

Mi-e tare dragă această băbuță, trădată în toate așteptările ei, dar cu concepția clanului deasupra oricărei discuții și îndoieli. Flăcăii ei sunt frumoși, ca și ea, os din osul ei, carne din carnea ei. O întreb, pentru a deriva prezentul în trecutul îndepărtat: „Bună dimineața. Cum mai merge dragostea?” Un accent nou apare în ochii ei adânci. E mai tânără, mai zveltă, mai vioaie, și se duce cu gândul la tinerețea ei chinuită. „Cum să meargă, domnule? Când mai bine, când mai rău” – și femeia surâde, ademenită de o imagine, pe care o cunoaște ea mai bine.

Dar, ce folos! Bărbatul ei e un iubet de mai tinerele și își cheltuiește paralele pe unde apucă. Unul din băieți, „frumos de pică”, e înfumurat: poartă o coamă cât o chică de cal și „citește”. I-aș fi dat cărți: preferă ziarele vechi. Orice fată s-ar prinde numaidecât de el, dar băiatul n-are „costum” și fetelor le plac băieții cocheti: la o chică de mare intelectual să corespundă și niscaiva pantaloni. Alt băiat a cheltuit trei salarii ca să-și cumpere un aparat de radio vechi și când l-a adus acasă de-abia a văzut că-i mai trebuia și curent electric. Al treilea frate a mângâiat idealul unei biciclete: „să nu mai dea bani la tramvai”. Cu greutate, în sfârșit, și-a transportat bicicleta acasă, la spinare: mai trebuiau cauciucuri. Alt frate voia să plece în

Argentina și se pregătea serios. S-a întors acasă trist: ajunsese la Ploiești.

Vis și gunoi. Pac! Într-un ajun de Paști, toată familia își adunase salariile și s-au cumpărat câte toate, pentru masa de prânz. A doua zi, de Înviere, frumoasa bătrânică umbla pe la vecini. Îi trebuia o pungă de mălai, ca să nu-i moară flăcăii de foame.

– Ei, cum mai merge dragostea? am întrebat-o.

– Prost, domnule, foarte prost.

1947

ELOGIUL GAZETARULUI

N-am fost întodeauna blajin cu dumneata, dragă confrate. Nu pentru că uneori erai poate crud și nedrept sau poate că puneai prea mult sirop sau prea multă limonadă în călimările dumitale. În primul rând, când erai sincer, ți-era iertat păcatul sincerității, pe care nimeni nu-l poate pedepsi, fără să comită un păcat mai greu, iar în rândul al doilea, produsul zaharos al condeiului e literar: în poezia și proza scrisă siropul e parte aproape constituantă și dulceața se concretizează până la cristal. Am în farmacia bibliotecii, și eu, o importantă serie de borcane pline cu substanțe nehotărâte dintre purgație și leșin.

Ceea ce nu mă lăsa inima să accept de la penița matală, a fost murdăria profesională, șantajul care te-a procopsit câteodată, închirierea la orice soi de marfă, transportată cu tarif și bacșis la cititor, acasă, porcăria intenționată. În doctrina medievală acestea erau considerate, în limbajul epocii, păcate împotriva Spiritului Sfânt, împotriva Duhului, păcatele de moarte. Nu te zbârli de mistica instanță a idolului și a inteligenței: ea e valabilă întodeauna în variatele-i expresii verbale.

Dar dumneata știi să fii și curat și onest și naiv, calități care în jurisdicția cerului sau pământului te absolvă sau te mântuiesc. Când ființa sufletească a gazetarului vine, lasă-mă să repet cuvântul: din poezie, din gingașa stihie a credinței și a zborului rândunelei (iată că trece o săgeată cu aripi prin spațiul de aur al ferestrei!) asta se cunoaște numaidecât. Cuvântul licărește, gândul aduce o undă de sulfină, însuși veninul e un nobil alcaloid. Mi-am adus aminte de dumneata uitându-mă în zarea mea de câmpii sterpe și de coșuri de fabrici, de care se agață un zulf de oarecare fum – mă întorceam chiar din orașul mare, unde o lume densă, forfotită, pretinde că „muncește”: tărăgăneli de sute de mii de picioare și o pauză în fiecare ins. Cremenea zace într-un buzunar și amnarul în celălalt: greutatea e să se atingă și să scapere scânteia. Nu e scânteie. Omul e demoralizat și lenș.

Dă-mi voie să te arăt acum cu tu. Tu ești singurul profesionist care muncește cu adevărat și dovedit, zi cu zi, în toate zilele, întodeauna, fără sărbătoare, fără de răgaz, nu de opt ore, nici de șaisprezece, de nici o oră – și, paradoxal, ai împotriva muncii tale, adunați ca să te oprească, tocmai termenii care determină, pe alte laturi ale activității, necesitatea socială inexorabilă a muncii. Toate ocârmuirile au făcut o lege și au înființat un statut împotriva ta.

Arhitectul poate să construiască o casă șubredă, inginerul poate să contribuie la explozia unei locomotive, lăptarul poate să amestece apa cu laptele vacii, ministrul de Finanțe poate să fabrice un buget săptămânal factice, medicul poate să-și ucidă clientul – tu, gazetarule, n-ai voie nici să greșești o vorbă cu alta.

Și totuși, tu stăruiești, îți dai examenul cotidian față de juriul cel mai numeros, publicul; te supui cu îndărătnicie celei mai decisive și mai eludate acțiuni în absolut toate profesiile: controlul. Tu nu te-ai ferit și nu te ferești de el, tu îl cauți și-l dovedești permanent util. Însă ție ți se dă prilejul să controlezi

cu competența pe care ți-o dă însăși totala ta supunere la el, trândăvia, incapacitatea și deficiențele ambianței?

Tu ești etica și onoarea, râvna și demnitatea, gratuit. Nu te descuraja.

1947

ÎNTRE COLEGI

Îmi stă de douăzeci de ani în fereastră această mânăstire cu patru turle zvelte, cu o clopotniță mare și cu o clopotniță mai pitită – și nu am zugrăvit-o niciodată. A fost o casă de rugăciune cu cruci: e o pușcărie.

Clădirile au sporit prin adaose și refaceri. Două mii de oameni trăiesc în zidurile lor, strigați, catalogați, mutați din dormitoare în ateliere. O dată, de două ori pe săptămână, intrarea principală e un bâlci. Sute de femei, mai cu seamă femei, care asupra bărbaților, născocitorii simțimântului de vitejie, au întodeauna un prisos de bravură, puțin cunoscut sexului tare – cel mai molâu dintre sexe – înfruntă depărtările, se adună, una câte una, dinaintea porții, aducându-le deținuților, frații, copiii, părinții, câte ceva mai bun, într-o paporniță jigărită. Pentru femeie și pentru biserică nu e vină, nu e culpabilitate, nu e vinovat: toți oameni-s la fel de vinovați și la fel de inocenți. Iar sătenilor și târgoveților te-ai strădui în zadar să le lămurești că delincventul din temniță trebuia să fie închis: „Las' că știu eu cum merge treaba“, răspunde omul de rând.

La noi în mahala, omul care n-a stat la închisoare, n-are nici un merit de băgat de seamă. Motivul nu interesează și nu sunt deosebiri între pricini: faptul brut, că ai fost închis e de-ajuns. Se înfiripă și o camaraderie între borfașul rufelor întinse pe frânghie și delincventul, de pildă, literar sau politic.

N-am auzit niciodată ca un academician sau dascăl de universitate să mă cheme coleg, dar mi s-a întâmplat să mă aud astfel asortat în tramvai, unde tulburasem, în exercițiul funcțiilor lui, pe un domn elegant, cunoscut hoț de buzunare, invitându-l să se scoboare la prima stație din vagon, pe când degetele lui subtile se îndreptau pe dedesubtul unui ziar deschis sub nasul călătorului, în intervalul dintre jiletcă și subsuoară.

– Arăți uitat, pesemne că am fost colegi.

Tot există pe lumea asta o solidaritate. Dar astă-iarnă au degerat viile și livezile dimprejur. Și au înghețat, lipiți de boltă cu aripile lor de piele, în turla mare, toți liliecii. Și au tremurat de ceasul morții și hoții.

1947

UN ORIZONT

Câteva dâmburi treptate, până în marginea cea mai din fund a câmpiilor din zare întocmesc imensul peizaj, cu o biserică undeva, cine știe unde, foarte departe, indicată ca o urmă de creion. Ai vrea să fii acolo și dacă ai fi acolo, unde linia pământului primește cerul și melancolica lumină nedeslușită a unui început de ceață, ai vrea să fii aici. O turmă de porci caută în iarba rece merindea sărăcăcioasă și porcarul, fără fluier și fără frunză, stă jumătate jos și jumătate în băț.

Unul din porci e bălțat, negru până la cingătoarea ce-i înconjoară abdomenul. E mare în dreptul sticlei. Pare un vlădică, ieșind pe câmp în pantaloni și cămașă, umblând pe brânci cu barbă veche. Pace vouă!

Vântul de gheață cutreieră pomii și-i risipește. Am măturat frunzele galbene de mai multe ori. Așternutul lor de coviltir mă dezolează. Valul galben biruie și târnul și osteneala.

Să le lăsăm în voie, să cadă, să fugă, să călătorească. A venit toamna, dragă! De-acum decorurile se împrăstie și dispar. Încă nu se vedeau satele din lunca mea: azi a căzut o parte din cortină. Soarele s-a făcut alb și lunatic. E zor în mușuroaiele de furnici, și albinele, din stupii cine știe ai cărui sătean, nu mai călătoresc încoace: se închid în mănăstirile lor, ca niște maici. Niște gălbioare au mai rămas legănate pe niște tulpini lungi.

Nu înțeleg de unde atâta ciorărime. Vârteje negre viscolesc dinspre Dunăre deasupra grădinilor palide și rărite. Au trecut câteva stoluri, pe urmă s-au îndesit, acum curg torente, la nesfârșire, batalioane, armate de ciori; răzvrătite desigur de presimțire. Să vie atât de repede zăpada, de care fug milioanele și miliardele de corbi, în septembrie. An funest, an deviat, an dezorganizat.

Mă uit la porci: pasc. Poate că instinctul lor, de pământ, e mai exact decât al ciorilor, de văzduh. Pace vouă!

1947

CLACĂ LITERARĂ

Cele câteva zeci de mii de cuvinte dintr-o limbă grăită și scrisă se reduc, aplicate, la două, trei mii sau la câteva sute; capitalul din tezaur și numerarul în circulație și schimb. Multe vocabule sunt piesele rare ale unei colecții, odăjdii de zile mari, bijuterii de seară, pahare cât un degetar de un strop sărbătoresc la desert sau, de-a dreptul, modele de muzeu.

Între un cuvânt și altul, înțelesul șovăie uneori și scriitorul barbar, obligat să nu-și piardă curajul dezechilibrat între nuanțe, tranșează, cum se zice în afaceri, contractul tacit și procesul gramatical dintre două părți aduse la bara cimitirului lexical, refuzând neted pretențiile uneia din ele la claritate.

Uneori, nevoia sufletească te întoarce la standardul mental din copilărie, la o frăgezime perimată prin durată, te trimite în bibliotecă la rafturile cărților de școală, pe care trebuie să le păstrezi în acest scop. Ai vrea să redevii un moment, la o trebuință morală, elev din clasa unei școli primare sau al unui liceu și să-ți evoci o circumstanță. E o metodă de reîntinerire, mai bună decât figurile de gimnastică ritmică și respiratorie și o igienă. Frațiile zecimale, tabla lui Pitagora cântată, elementele de matematică ale lui Borel sau Tanery, calculele lui Condorcet, botanica lui Sabba Ștefănescu, liturghia lui Ioan Chrisostomul, lepădările Sfântului Petru, abecedarul lui Barbu Constantinescu, o fotografie, o doină dau la orice vârstă tonacitatea adecvată unui moment, când te simți ori prea bătrân ori prea obosit. Câteodată, ești bătrân la douăzeci de ani.

Răsfoind adineaori manualul *De Viris illustribus urbis Romae, a Romulo ad' Augustum*, care la șaiszeci și șapte de ani capătă un parfum nou, carte adunată din literatura latină de către ilustrul scolast Lhomond, veșnicul adolescent, dau de un exemplu despre ceea ce aș avea de gând să sugerez, în prefața ediției *Larousse*, de prin 1905 (francezii și-au dat prea puțin edițiile în trecut): *Util și Necesar*. În franțuzește, expresiile sunt aproape exacte pentru două înțelesuri. Textul zice așa „*Le De Viris fut jugé tout d'abord si utile, ou plutôt si necessaire qu'il fu adopte dans tout les collèges*“. Ceea ce este util pare și necesar, și invers. În românește pleonasmul e mai puțin evident, traducerea fiind cam următoarea: „S-a socotit că *De Viris* e atât de trebuincios sau mai repede atât de folositor încât...“.

Toată chestiunea scrierii și a vorbirii stă în dificultatea găsirii cuvântului propriu, singurul care exprimă integral ideea, din toate cuvintele satelite. Dificultatea sporește în cazurile din ce în ce mai numeroase ale ideilor mijite între obscuritatea intențiilor și vocabularul existent. Trăim într-adevăr o epocă de fruntării și de universale influențe despărecheate, cu impresia falsă că vorbirea nu mai corespunde noțiunilor

noastre, și căutăm alte cuvinte, ca să adăogăm la cele treizeci de mii de vocabule, din care trei sferturi de prisos, altele treizeci de mii succedanee și pleonasmе, pentru a intra într-o confuzie sporită de noțiuni firimițate.

E amuzant de citit dările de seamă asupra ziselor tendințe noi în literatură. Insuficiența atât a ideii cât și a puterii de rostire duce la o formă verbală de aproximații insignifiante, a căror margine joacă pe idee ca o chivără prea largă pe un cap fizicește normal. Întâmplarea mi-a pus pe bancul de lucru o carte, care crede că a zguduit teatrul și că a reformat concepția geniului spontan și iresponsabil; o carte de mari inspirații pentru critică și pentru mediocritatea personalității regizorilor curenți, remorcați în trecut de Reinhardt și Antoine: *Arta teatrului* de Edward Gordon Craig în traducere franceză. Tonul profetic și plin de sine ca la toți autorii fără vocabular intrinsec, ori de câte ori introducerea unei idei în realitate nu găsește loc, se rezolvă în formula specioasă a evaziunii: „dans un sens plus élevé“, cu un sens superior.

Lipsește cuvântul unei iluzii de noțiune.

1947

OMUL TEHNIC

Dacă ne aducem aminte, vechile locomotive se prezentau ca niște mașini de gătit, puse pe fugă, cu burlanul lor afară din cale de lung. Caricatura putea să alerge mai repede sau mai încet, dar era dezgrațioasă și scotea un fum cât o imensă pătură murdară, agățată de coș, ca un crematoriu grețos și opac. S-ar fi zis că publicul din vagoane călătorește întins pe grătare, pentru a fi prăjit și fript între două stații de cale ferată. Din timp în timp, se depozita movila de cenușă, pe undeva, ca niște

oseminte. Uneori nici nu s-ar fi părut că s-ar fi zis. Arderea călătorilor, cu tren cu tot, era reală și se numea în termeni de transport internațional o catastrofă, datorită întodeauna ilustrului Păun acarul, pe care, prin sentimentul solidarității tehnice, îl împrumuta România statelor în necesitate.

Probabil însă că mai mult forma fostului monstru ridicul, decât funinginea pe care o ningeă după el prin pădurile sonore și între torențele limpezi spânzurate de piscuri, au atârnat răzvrătirea esteților din secolul precedent, hotărâți să împiedice trecerea puturoasei dihanii prin singurătățile solemne ale naturii.

Trenul de azi, ca un sul fluid lansat pe două panglici de argint, nu mai turbură nici o susceptibilitate și face parte din mitologia actuală, ca un spirit al codrilor, izvoarelor și fluviilor străbătute de viaducte elegante și poduri frumoase de oțel. Inginerul constructor a depășit estetica de convenții și pe artist. În mâinile lui materia brută s-a rafinat până la transfigurare și misticitate. Ce departe ne găsim, numai într-o sută de ani, de mecanica lăcătușului neajutat de fizică, de chimie și matematici și de un vis al formelor încă neatins de clasică plastică a frământătorului totuși genial de substanțe și aspecte: uzinele și atelierele tuturor industriilor sunt marile opere de artă ale omului aceluia, de colo, nervos și tras la față, aplecat cu creioanele, măsurile și calculele lui, deasupra unei planșete, din schițele căreia ies presele tipografice, linotipurile, rotativele, țesătoriile, strungurile, motoarele, vapoarele, avioanele și forțele care le mână și stăpânesc, după ce au întrecut de sute de mii de ori puterile tânărului din fața șevaletului de machete.

Desigur că realizările ingineriei vor avea o influență asupra tuturor artelor anterioare omului politehnic, însă nu în sensul imaginat de simplismul unor teoretizanți fără imaginație. Artistul, poetul nu vor reproduce locomotiva, mașina de cusut, ciocanul de zece tone, heliicopterul,

automobilul... Ei ar face operă inferioară de copişti vulgari. Nul artele vor fi fecundate de energii, de impulsuri, de vârtejuri interioare noi, rămânând credincioase expresiei proprii și materialelor particulare.

1947

PROSTUL-GUST

Dacă se urmărește progresul formelor în evoluția tehnologiei, atât de bogată în varietatea aspectelor fericite, nu e de prisos a nota și defecțiunile, uneori, ale bunului-gust.

A fost o epocă de vreo zece ani care pierzându-și simțul liniei și al expresiei, poate că din pricina unui continuu efort cu excelente rezultate și a oboselii, a dat naștere unui hibrid numit „Secession“ cu pretenții la „stil“. Cele două linii de bază ale oricărei construcții, dreapta și curba, cu încrucișările lor, generatoare de multe alte puncte de pornire și de nuanțe, fuseseră contrase într-o mișcare, dacă se poate spune, de paralizie. Totul degenera către moale și strâmb.

Dacă furia fabricanților de estetică odioasă ar fi fost alimentată de răgazurile seculare, din vremile colonadelor, ale piramidei și catedralei, ne-am fi ales, pentru dezgustul de viață, cu monumentele unei civilizații de broaște lipite de pământ, atunci când elanul și al omului și al naturii, vertical și țâșnitor, caută nivelul cel mai de sus, vârful, ascuțișul și culmea. Nici războaiele de dominație n-au altă explicație adevărată.

Piatra neputându-se constrânge la platitudine și derivații, genul a tăbărât pe lemn și pe hârtie. Afară de câțeva artă de cimitir, autoarea câtorva morminte feroase, îmbulzeala s-a petrecut mai ales din partea mobilierului casnic; dulapurile,

oglinzile, bibliotecile, biourourile au copleșit piața și interiorul, concurate de un singur adversar demn de ele: pirogravura, „artă Brumărescu“. În tipografie și legătorie, „secesionul“ găsisse un câmp de exploatare nestânjenit și o libertate de a multiplica urâtul, hâdul și monstruosul, servită de o mediocritate generală. Trezită de câte o copertă, de câte o ușă, o vitrină, rămase pe ici-colea, însăși suvenirea tulburată de o întreagă epocă de gigantic prost-gust constituite o rușine.

Lupta se mai dă însă și azi cu drojdiile acestui timp de facilități și de reducere a plinului și masivului la subțirime și foliculă, la aparențe – placajul și furnirul – utile la locul lor, în ambalaj. A trecut în bună parte și vârsta tinichelei. Mai durează, fără prea mulă șansă, fibro-cimentul și părății de mucava monumentalizați în noua expresie ridiculă arhitecturală, a blocurilor pentru chiriași.

1947

MÂNĂSTIREA CERNICA

Nu-mi aduc aminte dacă au mai scăpat condeiului aluzii la o propunere pe care o făcusem odinioară unui prinț.

El a înțeles-o și se pregătea să o realizeze. Un accident sentimental, urmat de o furtună și de alte viscole și vijelii, dezlănțuite unele dintr-altele, a spulberat intențiile adunate într-un dosar poate că pierdut. Nu s-a mai vorbit de ele niciodată. Gândurile bune și frumoase sunt niște naivități repede date uitării, cu toate că numai asemenea lucruri dau vieții meritul de a fi dusă la capăt, dacă nu și trăită.

An de an, școala cunoaște un deficit social. Din fiecare generație de titrați sau de tineri rămași cu diplome în drum, câțiva nu-și pot face loc în așa-zisa societate și rămân pe de

lături. Înșușirile lor, uneori remarcabile și poate că excepționale, nu se împacă practic cu celelalte, de abilitate și de luptă. Am fost vizitat din când în când de către unii din acești băieți curați, visători, nemulțumiți să ocupe o catedră ori scaunul de lângă scui pătoarea unui biuro. Simțeam în ei o elită irosită la neîmp. Câteodată am dat într-o mahala, într-o cafenea, într-o provincie, de personalități trecute de efemeridele tinereții uneori cărunțite.

Aceste valori negative pentru cotidian reprezintă o potență care trebuia recuperată și orientată către un scop independent de voința proprie absentă. S-a presupus întodeauna că educația e în stare să-i dea tineretului ceea ce-i lipsește din naștere. O educație uniformă și inatentă la individualități exclude din circulația energiilor tocmai ce-i poate fi nației și educației necesar. Aruncarea din traiectoria evoluției a neprevăzutului și excepționalului nu e o soluție. E ușor a face dintr-o vigoare un leș, dar idealul perfectibilității rămâne un deziderat fără consistență.

Propunerea fusese ca oamenii oficialmente fără căpătâi, cărturarii neizbutiți, rebelii prin natură să fie primiți la solicitarea lor într-o mănăstire, atașată unei instituții de ceea ce se cheamă cultură. Fusese aleasă și mănăstirea: Cernica, la cincisprezece kilometri de București, așezată într-un peizaj de reculegere și tihnă adâncă. Solicitatorii puteau sta acolo de încercare; un timp sau definitiv. Puteau să plece după voia lor. Puteau să rămâie civili sau să se călugărească și să dea episcopatului ierarhia ireproșabilă și activă în spiritual, pe care nu o are și nu o poate avea cu metodele îndătinat. O bibliotecă, o chilie proaspătă, o masă asigurată ar fi fost de ajuns, legate de un program de lucru inteligent și controlat, în raport cu facultățile fiecărui ospitalizat. Tendința inițiativei trebuia să fie o muncă de creație în disciplina aleasă, exprimată în scris. Poate că anual s-ar fi căpătat un număr de cărți, care n-au apărut încă în literatura și enciclopedia românească și care

ar fi justificat inițiativa acoperind cheltuielile de întreținere ale fericitului cămin. Să nu se uite că Port-Royal a dat spiritualității franceze un ferment decisiv și tuturor vremurilor posibile ale neamului omenesc pe Blaise Pascal.

Am locuit în Mănăstirea Cernica un an de zile, în 1900. Am apucat acolo, atunci, ultimele pâlپări ale harului duhovnicesc, după aceea stins. Am mai trecut de atunci înapoi, călător anonim, de patru ori prin mănăstire și am aflat-o din ce în ce mai tristă și mai moartă – și mai dezorganizată: ultima dată acum zece ani.

Săptămâna precedentă am văzut-o din nou însă cu o duioasă și candidă plăcere. Cernica renaște. E albă, îngrijită. Rămâne mult de reconstruit, după un cutremur și un incendiu, dar elementele principale și atelierele pentru felurite activități există. Sunt și câțiva monahi tineri, de calitatea ierodiaconului Roman Stanciu, care fac onoare și cărții bisericești și cărților mirene. Mai trebuie ceva, o pornire, o mijlocire generoasă, o hotărâre pentru ca frumosul locaș de rugăciune să fie și o vatră de intelectualitate.

1947

NOUĂZECI DE ANI

Probabil că cititorul știe ce sunt acele „bune moravuri“ și acea „morală“, apărute uneori în vacanțele de carență de câte un procuror susceptibil de moravuri literare.

Uneori vacanța e mai lungă decât pauzele ei de activitate și bunele moravuri ofensate țin câte o vârstă.

Bunele moravuri și morala lor sunt o realitate, însă la lumea anonimă, la grosul lumii, care le practică fără să știe că a fi înțelept și simplu este moral și cinstit. Ea nu-și face drapel din

sentimente și purtări. Toboșarii acestor însușiri încep să sune, să dogmatizeze și să facă discursuri și articole de la o elită în sus, exact din punctul unde bunele moravuri relaxate și moralitatea se depravează. Mormintele spoite, fariseismul, închinarea pe la răspântii și metania respectivă sunt semnele marilor fățarnicii și măștilor în dosul cărora fierbe puroiul și colcăie viermii, acoperiți de o barbă, de o smerenie, de o perversitate, de o blândețe falsă.

Când un individ vorbește prea mult de onestitate și și-o atribuie, e incorect; dezinteresul proclamat sus și tare ascunde o aprigă poftă de camătă și de jaf; îngerismul tănuiește un suflet venal, bunătatea simulată e veninoasă, puritatea ostentativă.

Viața trăită sincer, fără continuul ei referat la o rigidă geometrie de forme consacrate, e o succesiune de ridicări, schiopătări și căderi, fără decor, mărturisite pentru pocăința secretă și iertarea în dragoste și umilință.

Poate că mălaiul, pătlăgelele și coada din fața capacităților convergente ale primăriei v-au făcut să uitați că acum nouăzeci de ani, doi mari artiști, un prozator și un poet, au fost condamnați, într-o atmosferă de ipocrizie, la Paris, pentru că au scris două cărți unice în literatura franceză: *Madame Bovary* și *Les Fleurs du Mal*. Bunele moravuri ale unui moment de adâncă murdărie morală osândeau de două ori talentul și lucrul frumos. Au trecut de la Gustave Flaubert și Charles Baudelaire judecători, cârmuitori, evenimente și ticăloșii, într-o mocirlă cu scurgere mai înceată și mai iute, valvârtej, sânge, noroi și vomitură, pe albia unui veac, în care opera de simțire și de adevăr bine încheiată au dat-o unui timp de nerușinare tocmai scriitorii, osândiți că l-au ridicat la un apogeu incompatibil cu ambianța.

NELINIȘTEA CEA MARE

Unii se mulțumesc să tăgăduiască global toate fenomenele și preocupările, convenite să facă parte din simțul omului, al șaselea, metafizic. Dacă e adevărat că omul are numai cinci simțuri, gustul, mirosul, auzul, văzul și pipăitul, nu e mai puțin adevărat că el e și filosofic ori religios. Că inteligența, repartizată tuturor, de la dibăcia practică până la geniu, există și dă naștere științelor și artelor, care până la un punct satisfac sensul metafizic, e o realitate. Ce-i acel creier care judecă, intuiește, asociază, disociază, descoperă și presupune, cine poate ști? – facultățile lui nu sunt materiale și ele țin de metafizic. Misterul începe numaidecât de la inteligență, de la talent, de la puțința omului să facă enorm de mult din nimic, dintr-un gând abstract, dintr-un sunet cu șapte note și câteva sute de limbi. Ce-i limba însăși? – un mister.

Cu asemenea înzestrări, pus în cer, într-o planetă, și împresurat de alte mistere, lumina, întunericul, vegetația, florile, parfumele, varietatea infinită a ființelor, nesfârșitele impresii și senzații, omul, simplu în realitatea cotidiană, redusă la câteva acte tipice, fixe și monotone, se trezește complicat și nemulțumit cu ce-i dă experiența. În toate timpurile simțirea lui fuge, ca un gaz gătuît într-o țevă îngustă, pe la robinete și curbe, nici un sistem de gândire neputând fi atât de perfect închis și organizat încât să nu lase puncte de scăpare și crăpături, care toate dau în metafizic de-a dreptul. Prima faptură cu care se întâlnește îndată, dincolo de canalizarea destinată să-l facă identic cu semenul lui, e Dumnezeu, și în Dumnezeu se ivesc toate motivele de nedumerire, de îndoială, de reticență, de speranță, care modifică și îndulcesc voința și tipul brut uman.

Defectul periodic al intuițiilor stă în organizarea lor pe doctrine și în excesul de adevăr stabil, înghețat în dogme. Actualmente, în Indiile liberate sunt în luptă budistii,

mahomedanii și sicii, care nu s-au putut libera de lanțurile metafizicului îndoctrinat. Zeci de mii de oameni pier asasinați neîntrerupt de o înțelepciune menită prin esențialul ei să-i înfrățească, dar strămutată în ura dintre diferențe. Din presupunere, omul cade în intoleranță și infailibilitate. E inferioritatea superiorității lui. Fiara revine, iritată că o micșorează îngerul: frânge, ucide și pustiește.

Cea mai blândă Evenghelie e a lui Iisus. Ea împacă excelele umilind sufletul și făcându-l apt să înțeleagă, să sufere benevol și să ierte. Înainte și după Iisus, cine a mai fost în stare de sublimul sentiment al împăcării și al iertării? De cum s-a ierarhizat metafizica lui Crist, de cum a putut ajunge biserică și biserici, cruzimea vrajbei a renăscut, și istoria a trebuit să participe la monstruoasa formă de adversitate a heterodoxiei și a schismei, fratele de credință devenind mai odios decât necredinciosul și omul tăgădei. Sânge, sânge și sânge...

1947

MANIFESTĂ-TE, SPIRITE AL LUI HASDEU!

În marginile sentimentului religios, între credință și știință, se intercalează o zonă, care nu e nici știință nici credință, o aproximație de una și alta, un teritoriu moral, unde circulă un alt soi de monedă, falsă oarecum și pentru spiritualitatea dogmatică și pentru legile, să zicem, ale fizicii. Pe această îngustime se iscă incredibilitatea în preceptele sacre și poziția de incertitudine în raportul dintre intelectual ațâțat și șovăitor și așa-numitele cuceriri științifice, traduse în viața de toate zilele cu o continuă sporire de confort, dar în viața de peste diurn și nocturn falimentare. Mi se pare că vorba următoare aparține catolicului Brunetièrre: „Pe măsură ce se

întinde știința, sporește și ignoranța“. Ba parcă ignoranța științifică e mai adâncă decât ignoranța „omului unei singure cărți“, al *Bibliei*, care avea răgazul să stagneze, să cugete și să imagineze, pentru timpurile noastre pierdute.

Vrăjitoria, cabalistica, spiritismul, ghicitul, astrologia, ocultismul indică o pripă precipitată de a ști ceea ce nu oferă nici altarul, nici laboratorul, care, dimpotrivă, le interzic ca pe niște rătăcirii, și de a modifica ignoranța. Mesele și paharele se învârtesc mereu și creioanele *mediumnice* acoperă mii de coli de hârtie cu un scris diagonal, cunoscut celor câți au asistat la chemarea din lumea cealaltă a spiritelor ilustre, de obicei căzute sub nivelul intelectual din timpul vieții. S-a fotografiat și ectoplasma, ca o spumă băloasă ieșită din persoana omenească.

Cu colaborarea escrocheriei amatorilor aventurieri, care au indus în eroare și câțiva învățați, se ajunsese la certitudinea că un obiect poate fi ușor deplasat de la sine dintr-un loc într-altul. În anumite „societăți de psihologie“ nu se mai îndoia nimeni de adevărul curent că plouă petale dintr-un tavan și că mobilierul umblă prin apartamente împins de puteri nevăzute: fenomenul se multiplicase pretutindeni, pe glob. În plină epidemie spiritistă a căzut propunerea doctorului Gustave le Bon, directorul importantei *Bibliothèque de philosophie scientifique*. Savantul oferea din averea lui personală o sumă irezistibilă și ispititoare, în schimbul unei fotografii, a unui obiect surprins în aer, mutat de pe o mobilă pe alta. În patruzeci de ani, câți îs de atunci, nu s-a ivit în toată lumea nici o asemenea fotografie, dar nici nu s-a mai vorbit, în afară de broșurile învechite ale lui Allan Kardec, douăzeci de ani de spiritism.

Totuși, ceva nelămurit transpare în toate încercările oamenilor, dezamăgiți de ordinea lumii acesteia, împinși să evadeze din împrejurări și timp. În perfectă sinceritate ceva este, dar cu aceeași sinceritate trebuie spus că nu se pricepe anume ce. Să fie și altă realitate că tainele preferă să fie

percepute cu precădere de către cei săraci cu duhul și că refuză să fie dezvăluite celor mai inteligenți?

1947

VISUL

Îmi aduc aminte din adolescență mânia lui Caragiale că se confundau în scris două cuvinte: visul cu visarea. Limba gondola mult mai mult ca azi și basculările condeiului corespundeau cu ale mașinilor de tipar mânate cu brațul și cu piciorul și sărite din fâgașele lor. Parcă, puși la rând autorii, corectorii și tipografii, factorul care a evoluat în definitiv mai exact se poate să fie tot mașina de tipar. La o proză perfecționată mai ales în banal, răspunde, într-adevăr, un tipar ireproșabil.

– Mă idiotule, argumenta odinioară, la „Café Union“, Caragiale, nu vezi că visul doarme și că visarea e lene? Mai adă, Grigore, o halbă că sunt supărat.

Caragiale se împăca iute. Era de ajuns ca „idiotul“ să surâdă și căpăta și el o halbă ori mai multe, după gradul de idiotie. Generozitatea părintelui dascălului Chicoș Rostogan era pentru proști milostivă. La „Union“, idiotul varia, când era Mircea Demetriade, când Alexandru Obedenaru, când Theodor Stoenescu sau Teleor. Ei nu erau niște proști, erau niște idioți, adică oameni inteligenți fără, din punctul de vedere al „maestrului“, talent. Și *maestru* era un cuvânt care dispera pe Caragiale.

Visarea e reveria și gândul. Nu interesează aici. E vorba de vis, de visul din adormire, inconștient și fără control. Cu toate explicațiile fiziologice, care întodeauna explică fie că pricepe ceva, fie că habar nu are, visul e o problemă tot pe atât de

ciudată cât și de absurdă. Visezi lucruri pe care nu le-ai cugetat niciodată, țări, localități, împrejururi, controverse, străzi întregi inexistente, fără nici o împărechere cu o realitate. Visezi chiar că visezi și visul dublu îți permite și luciditatea în visul de bază, și-ți spui că nu se poate și că *probabil* visezi.

O formă enervantă a visului e visul prevestitor, împlinit a doua zi, a treia zi. Rațiunea refuză violent schema unui eveniment întocmit înainte de a se petrece, pe motivul că întâmplarea e ceva neprevăzut și imprevizibil. Ideea că o contabilitate misterioasă compune și descompune viața după hotărârile unui registru și că viața e neîncetată realizare a unui proiect, stabilit ca textul unei piese de teatru înainte de a fi jucat, e antimatematică și antiintelectuală. Rolul de simplă maimuțarie a vieții trăite ofensează. N-ar mai fi o dumnezeire creatoare de miracole și splendori, ci o poliție de nesfârșită șicană a omului, pus între două ținuturi de întuneric, ca să trăiască o existență caducă, de scânteie scăpărată și stinsă subit.

S-ar accepta mai degrabă puțința visării unui eveniment în secunda când se consumă, departe de somnul aceluia care l-a visat. A fost frecvent cazul vederii în vis a morții unui fiu, a unui părinte, a unui frate, a unui prieten iubit. Fără nici o explicație, ar fi o explicație oarecare împăcată cu logica și cu mintea noastră.

E și mai bizară localizarea repetată și verificată a unui vis. Te-ai dus în somn de mai multe ori într-un același oraș, necunoscut în geografie, dar bine cunoscut, foarte de aproape cunoscut, dintr-alt vis, din mai multe vise. Ai și o cameră închiriată acolo, aceeași, cu același sertar, în care ai mai căutat, pe care l-ai mai răscolit. Ți-s cheile în buzunar. De când n-ai mai dat pe la odaie, „de rândul trecut“, s-a așternut praful pe lucrurile lucii. O să mă întorc mai des, îți zici. Dar banca, la care te-ai dus în vis pentru preschimbarea unei polițe expirate, și care a refuzat să-ți mai acorde un termen? Visul era atât de veridic, încât ai avut îndoieli o săptămână întregă dacă ești

într-adevăr dator sau nu, și ai căutat numele băncii absentă din lista de telefoane. Și ai mai visat aceeași bancă încă de două ori, la lungi intervale, întrebând la un ghișeu: „Ce-ați mai făcut cu polița mea?” și primind răspunsul unui funcționar care vorbea cu altul: „Domnul nu-și dă seama că visează și crede că are o poliță scadentă“...

1947

PORTRETUL

Ce frumos și chipeș e omul în portret!

Într-o planetă oarecare, unde s-ar deschide și răsfoi albumele marilor picturi postume, când omul ar fi dispărut din lume și etica ar rămâne apanajul unui moștenitor cu opt picioare și coadă, admirația nu ar mai cunoaște margini pentru demnitatea, energia corectă și înălțimea morală a figurilor trecute în revistă, din muzeele prăbușite. Cu grebla, din mucegai, s-ar putea scoate, pe cât pământ ar mai fi rămas în spațiu, mușamalele altădată ilustre, care eternizau pentru veșnicie înfățișarea superbă a marilor personalități din trecut. Un ochi senin, o frunte pură, o cocardă, ar mai rămâne să mângălească într-un colț pânza cocoloșită, atinsă de penelul câte unui artist prizonier al epocii lui glorioase.

Secolul nostru, mai rapid și mai obișnuit cu trecerea în uitarea imediată a celor slabi cât și a celor puternici, timp de un sezon de călindar, se mulțumește cu obiectivul „Zeiss“, cu pelicula „Agfa“, cu cartonul sensibilizat și cu clișeul „Marvan“, iar indiferența lui la psihologia personală, scoasă din adâncurile ascunse la suprafață de către pictor, e, fără voie, ajutată de tipar. Pe pagina întâia din ziar toate grupările și personajele sunt la fel, scufundate într-un întuneric de cerneală aproape simbolic.

De la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga, participanții la momentul fotografic, surprinși pe scaune și în picioare, de lentilă, și debitați de o legendă dedesubt, sunt identici și absenți. Rotativa se comportă, încă din viață, ca un agent anticipant al definitivului putregai.

În vitrinele profesionale, caracterul inaugurat la frizer pentru o demonstrație pe mucava, e mai evident. Doamna și-a făcut o figură de înger cu zulufi și cercei. Domnul și-a compus un cap. Toți au fost fixați în mișcarea cea mai sugestivă.

Vitrina în care admiram câteva poziții și atitudini în sepie și platinotipie, emanând o nevinovăție retușată, realiza pe omul filosofiei. Îmi plăcea mai ales un profil de trei sferturi, numai frăgezime, gingășie, vaporozitate, prezentat în extaz instantaneu, pentru a fi văzut în public cum îi funcționează ireproșabilul secret al conștiinței. Cineva din spate a scuipat și a zis „Ptiu!“. Locuia în aceeași stradă cu personajul. M-am întors. Era un domn bătrân. N-am voit să-l întreb ce l-a scârbit, dar privirea mea, analitică și de o imparțialitate severă, l-a impresionat, căci a ținut să se explice. Îi venise, spunea, să strănute.

Cum te abați nițel de la portrete, clișee și autografe, începe portretul adevărat.

1947

INTELECTUALII

Domnul Alexandru Rosetti, directorul Fundației de Literatură și Artă, a publicat în numărul 7 al „Revistei Fundațiilor Regale“ un articol pe cât de scurt pe atât de ciudat din punctul de vedere al practicii curente. Să-l recitim

împreună. E intitulat *Intellectualii*. Sublinierile vor fi ale noastre.

„Soarta intelectualilor noștri preocupă de câtva timp opinia publică românească. Glasuri autorizate s-au exprimat în presă, cerând rezolvarea problemei de către stat printr-o politică de ocrotire efectivă. Unele soluții practice s-au și dat. Problema e de cea mai mare importanță și ea va găsi desigur rezolvarea în cadrul măsurilor ce se iau în prezent, în strânsă legătură cu problemele economice.

Întrucât intelectualii formează elita societății, ei vor trebui tratați ca atare. Cererea unei situații privilegiate în baza valorii individuale este de dorit. Marii învățați, artiștii, scriitorii, filosofii, acei care dau *sensul și valoarea unei civilizații* vor ocupa un loc de cinste în ierarhia statului român democratic.“

Probabil că domnul Rosetti s-a gândit mai mult la ceva ce-i va fi fiind știut domniei sale decât la repetatele deziderate și sugestii publicate în ultimii vreo treizeci de ani – și... *qui a buboira...* Domnul Rosetti are bune reminiscențe din colaborarea domniei sale cu primul care a pus în mare circulație cartea românească, interesat de un destin al scriitorilor. Eleganța de cititor al literaturii și mai ales de prieten „efectiv“, cum zice, al scriitorilor“, domnia sa a menținut-o și o menține de mai nainte de a se ști exact ce ar vrea să facă statul cu ucenicii lui Pierde-Vară. Până acum, statul păstra față de scriitori, de pildă, o atitudine strict fiscală.

Concepția directorului Fundației Regale e pur și simplu aristocrată, atunci când domnia sa cere pentru ei „situații privilegiate“, ceea ce nu ar sta prea rău unui stat democrat, dar raportarea domniei sale la valoarea individuală și afirmarea că învățații, artiștii, scriitorii și filosofii dau sensul și valoarea unei civilizații, e în adevărul ei stupefiantă.

Eram deprinși cu altă limbă. Auziserăm chiar că statul n-are ce face cu intelectualii, lipsiți în toate timpurile, prin firea

lor meditativă, de fantasm. Din pricina unei rezerve organice, ei par indiferenți și reci. Intelectualitatea unora ca Pitagora, Arhimede, Pasteur, Goethe, Rabelais, Montaigne, Dante, Da Vinci, Beethoven și a multor altor întemeietori de sensuri era suspectă de coruptibilitate morală.

De vreme ce privește și breasla, ar fi interesant de văzut ce s-a făcut în trecut pentru scriitori. Să izolăm cazul Eminescu într-o paranteză. Scriitorii când au fost puși pe o treaptă oarecare, ei s-au ales dintre nepoți sau imatriculați, fără criteriul „valorii individuale”. Vreți să consultăm împreună, într-o materie caracteristică a reprezentanților culturii românești în străinătate, registrul de numiri și statele de plată în aur pe douăzeci de ani, la posturile de atașați? Sau e mai bine să nu fim indiscreți și să renunțăm.

Privilegiile acordate deocamdată numai de domnul Rosetti n-ar fi chiar obligatoriu să fie niște pure privilegii. Privilegiul la care ar putea să aspire un artist, care-și iubește meșteșugul și-i face meșteșugului onoare, ar fi să i se asigure acestui necăjit viața în limitele unicei lui profesii și în deplinătatea individualității lui, necondiționată de îndatoriri care ar face-o inutilă și unui scop extrinsec și menirii lui. Privilegiul ar consta într-un schimb de procedee. Statul ar pune pe scriitor în situația optimă de producție, ca un mare editor, visat de mulți artiști, dispensându-l de funcții de stat, de împrumuturi, de închirieri, de activități răzlețe, ca gazetăria, și primind în schimb o carte nouă îndelung gândită și scrisă încet, la un an, la doi o dată. Cel puțin o parte din cheltuielile statului ar fi repede recuperate. Posibilitățile unui scriitor de merit se înzecesc într-un regim de liniște și belșug: să repetăm cuvântul belșug, dat fiind că mizeria salariată nu dă nimic și că o individualitate din lista domnului Rosetti se admite că are nevoie de anumit confort, de o locuință bună, de ambianță interioară, de librărie, de călătorii etc. Artistul e oricum și oricând un animal de lux, dar și statul are întodeauna

trebuință de un blazon de zmalțuri pe care ar căuta în deșert să-l smulgă din mormintele încremenite și să se solidarizeze gratuit cu niște foști oameni chinuiți între canonul perfecțiunii ridicule și legea indiferenței.

1947

PICIOCILE

Până ce nu trec legumele, am luat pe pictor de braț și m-am dus cu el în piață. Tabloul era vast și culorile lui virginale. De cu noapte carele sătenilor au descărcat la tarabe atât carmin, roșu de Venetia, cinabru, ocru, verde și crom, cât ar ajunge tuturor paletelor și pensulelor din lume, un milion de veacuri de zugrăvit. Tonajul e cotidian și comestibil, și pierе în câteva sferturi de oră.

– Să le luăm pe rând, zice tovarășul meu de baston, și să începem cu cartofii.

Însoțitorului meu îi plăcea cu deosebire haina săracă și neutră a vulgarei tubercule, încheiată strâns, cu trei, patru bumbi, ca o sutană de șiac, până la înghițitoare. Gras pe dedesubt, cu câte două burți și tot atâtea guși la bărbie și ceafă, cartoful, modest și sufletesc, trăiește concentrat în sine și respinge fanfaronada iconografică, împrumutată de la cocoși, tonurile flambante, publicitatea vanitoasă, – ca un sobol, ascuns de lumină și disprețuitor de opinia bună sau rea. Cartoful îi era simpatic pentru scepticismul, cât și pentru misoginia lui de anahoret și scapet, fără pic de barbă nicăieri, nici la gât nici la subsuoară, neted ca un săpun și spălat ca un prunc dolofan născut alaltăieri în copăie.

– Estetica acestui urât al pământului, cu care s-a mimetizat până la confuzie, ca un bolovan de lut cu argila dimprejur, mă

satisfacă, zise zugravul de natură moartă. Ai văzut cât se ferește poezia de mohorârea lui și cât îl evită expozițiile de pictură? Muzica se dezinteresează de el cât și arhitectul. Ia te uiă la el ce fel de ochi are ticălosul, închiși ca niște burice. Pe acolo el vede tot, dar nu spune nimic: refuză să se rostească și nu iese niciodată la plimbare, ca lalelele subt umbrelă, nu se fudulește ca rozele, nu-și vopsește părul, de care s-a epilat radical, ca porumbul oxigenat. Nu-și dă cu parfum, încăpățânat să rămâie brut în vizuina, în chilia, în bordeiul lui, respingând orice toaletă, orice stil, ca un schimnic chinuit de plăcerea singurătății. El nu primește nici roua de răcoare și picătura ei de diamant. Garoafele și-au expus funte roșii și palide în creștet, liliacul penele violete, însăși floarea de dovleac ține să simuleze orhideea, rivala crizantemei albe, adormită cu ciocul în fulgi, ca un porumbiel pe un picior de cocor. Câtă reclamă nu-și face helianta cu o turtă de floarea-soarelui împresurată de flăcări! Cum se dichisește și crăița, ibovnica bondarului cu inele de aur, gătit ca un bancher! Nu mai vorbesc de mărgărite, albele domnițe: toată ziua, sclavele ei albinele o piaptână, îi trag genele și o curăță pentru mirele nevăzut, argintiu, din basmele lumii.

Vezi, cartoful a eliminat beteala, dantela și tot ce bate la ochi, ca niște zădărnicii amăgitoare, cosmeticuri, pudre și miresme. Se ține la textul inițial, la litera lui, cu înviersunare, ca un protestant.

1947

OCTOMBRIE

La 10 octombrie, din perdelele diafane de ceață, lăsate unele după altele peste priveliști, zările se mai desfac până în

linia unde se îneacă malurile pământului în cer. Toamnă lungă, toamnă frumoasă, soare cald: țara și tristețea primesc și de astă dată sfintele daruri ale mângâierii.

Oricât și-ar face omul o patrie din cetate, oricât s-ar înmulți cărțile în rafturi, oricât s-ar amăgi el cu o viață de apartament, de spectacole, de vitrine și de trotuar, un singur fir de iarbă îl tulbură și-l răstoarnă. E pământ și dedesubtul orașului, clădit pe rânduri, suprapuse ca niște lăzi și coșciuge, dar acest pământ, poluat de scursori și lătură, spurcă lutul și-l jighește.

Consolările vin de unde începe câmpia curată, șesul cu sălcii și răchita. Un val de pădure coboară, altul se ridică și, cât ai merge cu ochii, jur-împrejurul depărtărilor se face tot mai dulce și mai liniștit. Care civilizație și cărturărie pot să-ți dea emoția frunzei clătinate la o adiere, împăcarea cu sine, simțirea că nu trăiești în deșert, că faci parte mai mult din lumină decât din ziduri și categorii?

Florile ultime ale gălbioarei se răresc, șovăie și cad. Ce a mai rămas? Din loc în loc mai biruie sfârșeala risipită-n aer ca un ventil subtil boancele de lână ale cârciumăresei. Dar petala din toate mai delicată, a trandafirilor, e cea mai puternică totuși: la 10 octombrie, după recolta de fiecă zi, ei de-abia reîmbobocesc, amăgiți de o tinerețe secretă, și către prânz se deschid și dau parfum.

Poate că poezia și cântecul sunt singura compensație valabilă a cetății și a sufletului silit să se zvârcolească târâș prin viața convențională. Întrucât nu povestesc pățaniile și conflictele dintre oamenii metropolei, aflați în conflict neîntrerupt; întrucât nu reproduc, ca să fie veridice și reale (o estetică scăzută la model), viața falsificată în ipoteze, înșelăciune și rapt, ele n-au coincidență cu vulgaritatea tristă a existenței. Indescifrabile după gramatica pieței și a înțelesului gros, motivele și la iau, ca să exprime o culoare, o mireasmă, un ecou, o turburare, o înviere, din întunericul virgin; ca floarea,

ca pădurea, ca izvoarele și stelele înfiripate în mister. Restul e administrație, cod, regulament, ordonanță, contabilitate.

De altfel, pe măsură ce se turtește vârful teafăr al moliftului, schimbat în scânduri, în mucava și scobitori de dinți, și se nivelează reliefurile speranței, crește și poezia, numărul poezilor, sporind nestăvilit de păreți, de uliți și bulevarde. Din ce în ce mai mulți, tinerii, fetele, băieții, îmi trimit sau aduc manuscrisele încercării de a încrucișa coarda nevăzută cu un arcuș nepipăit: poezia se găsește în punctul în care taie firul struna, în care încolțește grâul, în care răsare tufănică.

Li-i dor de orizontul care nu se mai zărește de ziduri, de cerul ascuns, de iarbă, de pământ, — și evadează.

1947

BOB

A venit, ca toate pisicile din cronicile gospodăriei, de-o șchioapă, bolnav, urduros. Coadă îi era strâmbă, prinsă într-o ușă. Culoarea lui galbenă ne amintea de unul ca și el, defunct de vreo douăzeci și cinci de ani.

Un pisoi pribeag n-are ținută și toaletă. Pentru luxul blănii și spălatul cotidian e nevoie de răgaz, de siestă, de întinderea confortabilă pe canapea, pe o pătură moale și caldă de soare și iarbă. Când vânezi, flămând și pribeag, fărâma de hrană urâtă, din maidane, te lași murdar și cu straietele mânjite.

Problema e întodeauna aceeași cu fiecare nou-sosit. Mâțele și cățeii ne știu prin instinct problematici și sentimentali. Nici un câine, niciodată, nicăieri, nu ne latră, și o vorbă rostită cu accent ne trădează: suntem de-ai lor...

„Ce facem cu el?“ sau „Ce facem cu ea?“ după o indiscreție a cozii le-a determinat genul exact. Înșelarea e rară: când vizitatorul e prea de curând născut. Poate că nici natura nu e încă bine hotărâtă ce să ceară de la prunc: egoism sau obediență?

Întâi, lui Bob i-am dat să mănânce lapte de la capră. Indiferent, orice nou-venit îmbucă numaidecât orice-i pui dinainte: ardei copti, fiertură de fasole, mămăligă... De-abia după cincisprezece zile începe să aleagă, să prefere și să insiste. Atunci și mantaua i-a ieșit la lumină. Cojocul boțit a căpătat moliciuni și lustru.

Am căzut de acord să-i fie numele Bob. Nu ne-am gândit la *boabe*, la *bobi* sau la *bob*. Ne-am gândit că *be*, *o*, *be* sună bine-n *Bob*, ca să-și învețe numele mai iute. De altfel, când strigăm catalogul, fiecare vine de-a fuga la apel, fără să se împiedice de polisilab. Fetița, Baci, Zdreanță, Hoțu, Jia, Schija, Musca etc. aleargă precipitat. Ultimul fel de mâncare: tărâțe cu varză.

Pisicile, admise la prânzul familiei, te fac să înțelegi, pipăindu-te prin partea scaunului, cu ghearele crispate. Bob e acum o gogeamite făptură: trebuie să-l ridici de jos cu mâinile amândouă, greu ca o dășagă de porumb, dar bun ca un ieromonah. Violența nu-l impresionează; nu o înțelege, nesimțitor la strigăt și zăd! Dacă ai ridicat un șervet să-l alungi, Bob închide ochii și rezistă, – și cedezi. Și i-a redeschis puțin, o crăpătură: nu s-a întâmplat nimic. Era sigur.

Bob are dreptul să ia loc la masă, câștigat prin atitudinea lui filosofică, de gânditor. E o personalitate. Se ridică din scaun cu labele în dreptul farfuriei și, ca un președinte, se uită vag, distrat de o reverie. Întinde mânușa dreaptă și trage blajin un crâmpiei de miez, pregătit de prevederile gazdei. Când s-a păcălit, a tras o țigară sau cutia cu chibrituri...

Ignoră adversitatea cu câinii, din temperament. Între Bob și Baci, prevăzut cu un bot de mare calibru, s-a încheiat un

contract. Baciul poate să-i apuce în gură capul, să i-l mozolească și să-l târnuie cum îi place, pe brânci, pe spate, culcat pe șold. Numai că, din când în când, Bob îi aduce aminte anume clauze din contract, scăpate din vedere, cu o semnătură: o rapidă unghie pe nas, drept în vârful. Baciul ezită, pricepe și schimbă procedura. De unde îl înfășcase de ceafă, acum îl ia de la coadă. Îi place și lui Bob, dar și asta până la un punct... Bob e rezonabil. Ține să se respecte măsura.

Întrebarea familiei privește un eveniment încă nepetrecut: Ce s-ar face Bob dacă s-ar întâlni cu un șoarece, Doamne ferește?

1947

OMENEASCĂ FURNICĂ

Mă întâlnesc toată vremea cu oameni plictisiți. Plictisul nu este urâtul și întristarea. E un cât al unui prost împărțitor și un cât zecimal, după zero. Diviziunea omului prin el însuși a devenit dificilă. Omul se divide prin alții, prin toți ceilalți și nu mai rămâne din el nimic. Secretul e minor: nu-i merg omului treburile după dorință și dorința e mai mare decât puterile lui; divizorul întrece deîmpărțitul de câteva ori.

În profesie, contemporanul meu, orice meserie își alege, nu se simte bine. Dascălul, medicul, avocatul, inginerul s-ar dori fiecare altceva și de preferință om ajuns: mai puțin om și mai mult ajuns. Superstiția că ierarhia dă valoare, beneficii și tot ce-ți lipsește, extraprofesionale, se ține de contemporani, până ce, în sfârșit, s-au făcut. Ei constată că nici asta nu e o afacere cu beneficii de mie la zero. La câțiva norocoși prin accident se numără cu sutele decepționații. Capitolul

mărturisirilor începe invariabil cu „Dacă știam“. Omul trebuie să știe nu să se mărginească.

Rezultat general: gol general, cât se poate de prost la cât. Marasm, inactivitate: deșeuri, pleavă, rumeguș. Tot alergând după altceva, puținul ceva personal se pierde și continua contrarietate face din sufletul omului un dans de pulbere într-o rază de soare. Ce se poate concretiza dintr-o ninsoare lentă de molecule care nici în cădere nu exprimă nimic? Mai mult înnoată decât cad.

Rămâne criteriul dezământat al dezideratului factice, al unei închipuiri incoloră și în acest fum emanat de o vatră cu o găteajă sufletul dispare. Toată lumea cu o răspundere oareșicare, absentă din profesiune, totalul golului e enorm. E de făcut ceva în psihologia bolnavă?

Este. Și e simplu fixarea precisă în meserie. Și e și mai ieftin. Agonisita modestă se păstrează într-un nod de batistă și nu e cheltuită pe remedii fără efect. Poporul numește soluția de acid boric „apă de nimica“. Meșteșugul are și moralitatea și estetica și filosofia lui și, dacă-l adâncești, răspunde întodeauna în natură și în ipoteză, cu o consolare: certitudinea că pe centimetrul pătrat înlăuntrul căruia lupți cu tine însuți nu ești inutil. Mormântul nostru e minuscul, cât pentru o furnică.

1947

UN MILIARD!

Ați aflat câți neștiutori de carte trăiesc pe glob, în octombrie 1947? Un miliard! La două miliarde locuitori fericiți ai planetei sunt tocmai bine cincizeci la sută, jumătate de analfabeți. Statistica e sugestivă.

Vasăzică, un deficit în tirajul tipografic, serios. Nu-ți vine să crezi că atât amar de populație nu știe ce se petrece la O.N.U., la UNESCO, la Paris, la Londra, la Washington și își mai permite să trăiască în această ignoranță. Definiția care deosebește pe om de berbec e astăzi mai ușoară decât acum două sute de ani: berbecul nici nu scrie, nici nu citește gazeta.

Ar fi tot atât de interesant de știut câți doctori, câți licențiați, câți profesori și savanți respiră pe fața pământului lumină paralel cu atâta, cum spuneam noi, întuneric. Căci ce alt nume, dacă nu al întunericului, merită acel element, care împiedică una pe două din continente să știe ce se petrece, de pildă, la Aranjuez?

Dascălii analfabeților îi poți număra pe degete, în schimb: Moisi, Iisus, Mahomed, Buddha și alți câțiva profeti și întemeietori de școli de credință. Între noi fie zis, au învățat mai puțin de la ei analfabeții decât celălalt miliard de oameni, cultivați în disciplinele a câtorva sute de mii de dascăli cu diplomă și zăpăciți de antitezele a câtorva mii de alții cărturari de filosofie?

În orice caz e greu de spus dacă știutorii de slovă sunt mult mai satisfăcuți comparativ cu mulțimile proaste. Iisus polemizează cu fariseii, care sunt cărturari și proclamă fericirea celor săraci cu duhul, cum se numesc în *Noul Testament* analfabeții. Pe de altă parte, cine greșește de obicei mai mult din cele două categorii de contrast? Înțelepciunea plugarului ignorant e mai mică decât a unui academician și neroziile țaranului să fie mai voluminoase decât ale domnului de la catedră? Cronica spune că, fără mulți și proști, boierii îndeobște nu s-ar fi priceput să păstreze nici țara, nici limba. Un savant român și-a pus și el problema trecerii analfabeților din infernul neștiinței în paradisul culturii. Inaugurase și metoda. Metoda prezenta originalitatea că civilizația nu trebuia începută chiar de la cap, acest organ accidental putând să fie lăsat mai la urmă și favorizat altul. Până la frigider

și aparatul fotografic cu lentilă „Tessar“, savantul a construit pentru analfabeții de la un *tout à l'égout* de porțelan. Astfel, literele tipărite puteau fi învățate și citite invers. Dar prostul a preferat să rămână prost și analfabet și n-a tras niciodată de lanț. S-a servit cum apucase, întorcându-se la deprinderile lui, cu spatele la uluci, și păstrând mecanismul instalației pentru inspecțiile savantului novator. Secretul învățământului consista în a face pe țaran să citească cinci litere deocamdată: T.R.A.G.E, scrise negru pe alb pe mânerul lanțului pus în mișcare.

1947

CUM CITIM ȘI ÎNȚELEM

Parcă a spus cineva: ferește-mă, Doamne, de interpreți. Desigur nu de aceia de la poarta de hotel, unde interpretul e numele tâlmaciului cu șapcă și se mai cheamă, între ruinele clasice, și cicerone. Ferește-mă, Doamne, de zelul excesiv, de spiritul de analiză prea subtilă și fără adâncime.

Noi ne obișnuiserăm,ăștia care ne-am ales, incapabili de un meșteșug mai practic, cusutul și broderia hârtiei cu penița, ne obișnuiserăm, când lucrul nostru era gata, să i se spuie dacă e bun sau prost; întrucât ceea ce învățaserăm că privește pe cititor e calitatea, ca la ciorapi. Criteriul era întocmit în bibliotecă pentru toate rezultatele unei opintiri, regulamente, statistici, poezii, articole de ziar, romane, memorii, petiții... E bine spus ori e insuficient și rău exprimat. Nu ne opream la idei, la imagini, la potriveli; ne interesa plastic și stilistic: un examen destul de greu de trecut.

Așa e, mi se pare, toată problema scriitorului, să izbutească a se concretiza. Încolo, oricât ar fi de fericite sau de nefericite

elucbrațiile lui, nu interesează. Cele mai frumoase sugestii și sentimente, lichefiate într-un decoct zemos, cu mucilagii, nu ajung să mă miște. Poate că și fondul, vorba ceea, merită oareșicare atenție, dar dacă fondul n-are formă și o formă a lui, strădania e de prisos. Toată morala stă cuprinsă în caietul de caligrafie, compus din douăzeci de fraze drepte, rotunde și batarde. Ce folos! Nu le ține minte nici un copil, ba îi fac nefericitului școlar oroare, din pricina banalității de expresie inexpressivă.

Îndată ce schimbi criteriul și adopți pentru lucrul scris dogma interogativă: „Ce-a voit să spuie scriitorul?“ nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei. Scrutarea unui text în afară de sensul de corectitudine și de frumusețe a stilului dă în rătăcire și face dintr-o icoană șlefuită un capac de oală, trecut pe plită de pe o cratiță pe alta. Ce-a vrut să spuie scriitorul, constituie un proces de conștiință și uneltele noastre morale, în general, n-au atins încă finețea de a se putea introduce într-o intenție fără să o compromită și într-un suflet fără să-l întineze. Apoi fiecare iscoditor de texte îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul de inteligență, întorsătura lui de spirit, virtuțile și perversitățile lui. Sunt zece mii de înțelesuri într-o ediție de zece mii de exemplare, epuizată la zece mii de cumpărători.

Te mai poți descurca într-un asemenea criteriu, pornit la lectura printr-o lentilă acoperită cu puncte de întrebare, pe cristal? Se mai poate distinge ceva?

Pe de altă parte nici scriitorului nu i se poate tăgădui dreptul la un perimetru personal de sensibilitate și inteligență, inegal evident, comparat cu semenii lui și mai mult sau mai puțin obscur, după cum îi solicită facultățile pana. Între Tacit și Rădulescu-Niger sunt mai multe cicluri de ere geologice și ceea ce-i opac în cel dintâi, pentru cei mai mulți cititori, în cel de al doilea e clar ca lumina zilei.

Un scriitor concentrat lasă pe dinafară reducerea la același numitor, socotește majoritatea locurilor comune de gândire

știute și înțelese și eliminând notele, numerotările, trimiterile și explicațiile, neconforme cu linia stilului, se bizuie pe simțul de cultură generală a cititorilor lui.

1947

SPIRITISM

În urma unei tablete recente m-am ales cu o corespondență bizară. Unii cititori au înțeles că sunt spiritist... a fi spiritist este, dacă țin minte ce părea că spun, a sta de vorbă cu morții, mutați de la noi într-o regiune geograficește misterioasă, undeva departe, cine știe unde, într-alte țărâmurii. Chiar sufletele decedaților celor nepunctuali și care n-au știut să se ție de vorbă în timpul vieții, sunt după moarte de o exactitate și politeță extrordinare. Puteai, pe vremea când funcționau într-un minister să pierzi săptămâni de antecameră, fără să obții o audiență. Excelența sa a fost silit să plece de urgență: mai treceți, pe joi, pe vineri... Domnul secretar general e într-o comisiune, o să-i spui că l-ați căutat.

Acum, când nu mai au consilii și ședințe, cele mai aglomerate personaje din fosta existență vin din fundurile universului unde sălășluiesc, îndată ce le chemi și se lasă chemate de cine vrea: de domnul Mitică, de doamna Margareta, de domnișoara Niculina. Dacă-i citezi în spațiu, sosesc numaidecât și Napoleon Bonaparte, Victor Hugo, Eminescu și fac drepti dinaintea mesei de experiență, a câtorva persoane, adunate pentru pătrunderea tainelor ascunse inteligențelor normale. Numai că toate ilustrele figuri din trecut sunt îndeobște dedesubtul nivelului, cu care se obișnuiseră în viața lor pământescă. Banalitățile exprimate de marile spirite, decepționează. Trecând fruntariile lumii, se pare

că geniul se micșorează până la proporțiile neutre ale „mediului“ care slujește asistenței de aparat de înregistrare. Într-adevăr, spiritele nu acceptă să ia contact cu grupurile de curioși sau fervenți, fără un delegat intermediar de obicei modest înzestrat în ceea ce privește bagajul de subt pălărie, însă prevăzut în schimb cu o sensibilitate capabilă să vibreze, ca firul de păr higrometric al lui Saussure, la cea mai ușoară adiere din lumea cealaltă și la pasul aerian al Domniței Ruxandra, invitată să coboare din dantelele de azur până la deslușirile cerute de domnul Constantinescu.

Am făcut o aluzie mai zilele trecute la facultatea unora de a citi într-un fel și de a înțelege alături. Amabilii mei corespondenți sunt încredințați că, în lipsă de o treabă vulgară, cum ar fi mâzgălirea hârtiei, subsemnatul învârte mesele din gospodărie, ca să aflu câte toate. Ei trimit și timbre de răspuns, voind să știe care-i unealta cea mai proprie pentru o legătură serioasă cu țara de dincolo de văzduhuri, însăși masa fără cuie de fier, planșeta sau paharul așezat cu gura în jos?... Mărturisesc o totală și regretabilă ignoranță.

Odinioară, acum vreo douăzeci de ani, publicam o fițuică zilnică, literară „Bilete de Papagal“. Mă bucuram și atunci de un curier destul de variat. M-a mișcat între alte multe scrisori, o cerere de la o doamnă din Ardeal, proprietara câtorva caterinci cu papagal sau șobolan, distribuite prin târguri pentru aflarea norocului scos dintr-o cutie. Colega de literatură voia să-i expediez de urgență patru feluri de „planete“: pentru doamne, pentru domnișoare, pentru flăcăi și bărbați maturi. Era încredințată și doamna că sunt și eu antreprenor de flașnete la București.

Nu e nici un păcat. Puteam să fiu și atunci flașnetar și astăzi spiritist.

CREABILIS

După o conversație de o jumătate oră cu domnul Adolf librarul, specialist în unealta condeiului cu cerneală pe dinlăuntru, despărțindu-mă de el în piața Sf. Gheorghe, prin fața domnitorului Brâncoveanu, mă salută un tânăr mititel cu ochelarii de aur și mă întreabă:

– Dumneavoastră sunteți domnul X?

Domnul Adolf mă tulburase cu povestirea lui, a unei fete, inteligentă și frumoasă, lovită brusc de o incurabilă nebulie. Detaliile mari relatării întrec în dramatism însași nebunia. Chinuri, figuri și evenimente atroce trecuseră prin narațiunea încleștată a vechiului meu amic de librărie, cu neputință de închipuit, și titubând la scoborârea marginii de trotuar, zguduirea mea morală îmi da o șchiopătare sufletească și un sentiment de panică oarbă.

M-am trezit foarte puțin. Era întuneric și marginile ochelarilor aveau un reflex galben de ochi de pisică.

– Da, eu sunt acel X, am răspuns. Dumneavoastră?

Copilandrul a rostit un nume. Avea șaptesprezece ani dar o expresie de intelectualitate matură, care adăoga la suferința povestirii o nuanță. L-am ascultat... Era rănit undeva în conștiința lui, ca de o săgeată lungă, ieșită cu vârful prin spinare și rămasă cu cotorul afară din piept. Rana lui sângera pe la creier. O precocitate, volubilă în fraze cu schemă analitică și literară, mi-l făcea interesant, ca o piesă mecanică nichelată care juca în angrenajul ei exact însă infinit de divers. N-aș fi dorit să am un copil cu atâtea felurite aptitudini de a sări din cerc în poligon și din ax în perimetru; un copil care să-mi demonstreze discernămintele ipotetice plimbându-se cu mine la braț ori despicând oul răscopt la masă, dintr-o lovitură de cuțit în coajă.

Copilandrul era încă la studii și frământat, torturat, și scos din embrionul lui de o idee, care era o vorbă. Voia să scrie și nu putea... Ah! Doamne, câte tragedii nu cuprinde sticla ta

cerneală! Îi trebuia și băiatului ăstuia frumos asemenea durere? Spiritul lui critic îi spune că nimic din ce-i scrie penița nu e admirabil și nefericitul adolescent înviază și moare în fiecare zi.

Ce puteam să-i răspund? De lăsat nici vorbă nu putea să fie: singura și definitivă lui rațiune de a fi e să „scrie“. Vedeam bine că din tinerețea și lecturile lui, luate de sus în jos, i-au lipsit câteva cărți și experiențe, la care nu-l mai puteam sfătui să se întoarcă. Alte sfaturi nu mă simt în stare să dau, zadarnice fiind toate, de vreme ce le cauți. Sunt meșteșuguri fără consilieri și dascăli și tânărul nimerise în cel mai inconsistent, al silabelor pe jumătate deschise.

Cuvântul lui obsedant era cel mai infect din câte au putut să dea critica și universitatea. Tânărul voia „să creeze“ și i se părea că nu creează. Ar fi fost de ajuns „să lucreze“.

1947

DE HATĂRUL VORBELOR

Discreția pe care suntem obligați să o păstrăm față de cuvinte, ca să nu se răzbune prin ridiculizarea lipsei noastre de mărginire și măsură, o călcăm adeseori în paguba ideii.

Vocabularul, înainte de alte preocupări de echilibru, este împărțit din origini în două. O linie invizibilă face o demarcație între total și particular. O seamă de cuvinte au de la natură un sens unic, bine precizat însă în sensibilitate. De cum le pui să calce invers, auzi un țiuit: agentul cu aripi te fluiera și te întoarce: pentru surzi, semnalul fiind bineînțeles inutil. Surdul dă cu nasul de perete și sângele nasului e fără interes.

Vocabulele de felul: *talent, talentat, inteligent, sprinten, ciudat, extraordinar, blând, inspirat*, detună când sunt utilizate pentru sine și chinul pe care ți-l provoacă să le auzi nu e de ordinul modestiei. În elasticitatea permisă a expresiei rezidă

unul din elementele meșteșugului de grăire și scris, și secretul extins la toate rostirile cu condeiu, diferențial între nivelurile unei literaturi. Sunt în silueta umană părțile puține, purtate în vâzul tuturor și cele mai mult ascunse, și nu o convenție colectivă împiedică pe individ să și le arate, ci un simț de pudoare, numit în literatură stil. Definiția că stilul e însuși omul s-a verificat valabilă pentru întodeauna. Obscenitatea nu e în cuvântul, oricât de indecent, izolat de ambianță, ci în raporturile dintre cuvânt și scriitor, un raport de viață inculcat silabelor moarte. Dacă un artist ar spune, în ceea ce-l privește, că e frumos ori admirabil, calificativele lui ar fi mai murdare decât, de pildă, vorbele reputate spurcate. Medicul nu vorbește niciodată de autoanalize chiar urmărite în laboratorul personal.

Un cuvânt detestabil din punctul de vedere al circulației corecte e verbul *a crea*, înfumurat și stupid. Cine-și poate da seama că realizează ceea ce afirmă aceste patru litere adunate? Acțiunea lor se găsește departe de un rezultat și rezultatul poate să fie o afirmare, în orice caz numai a unui terț, nu a dumitale, care dacă umbli să crezi și nu să-ți împlinești simpla datorie, ești un prost. Cel ce „crează“ își închipuie că procedează și comite și în privința acestui act eroarea funestă a masturbației profesionale, crezând că toate generațiile se nasc dintr-o singură dată, doisprezece copii făcându-se într-o singură ședință și toți de marmură și bronz.

1947

INTERCALĂRILE

Ar putea să pară o povestire în genul fantastic, cu mai multă intenție de humor și cu mai puțină realizare, și totuși e un lucru petrecut într-adevăr.

Ai cunoscut desigur, spune povestitorul, mai multe părechi de oameni asemănători, la figură și culoare. Nu vreau să repet constatarea banală că ori de câte ori te întâlnești pe stradă cu un individ, care îți aduce aminte pe altul, peste câteva zeci de metri îl întâlnești și pe acesta. Problema are complicații: s-ar putea ca asemănarea să fie iluzorie și să constituie numai traducerea instantanee a gândului celui ce se apropie, sau mai bine zis concretizarea plastică fugitivă a scânteii, scăpărată inconștient la atingerea, pe cale de a se produce, a două simpatii... Dar, explicabil sau nu, fenomenul este, cum zisei, destul de curent.

Vreau să-ți fixez luarea-aminte asupra unui alt fenomen, poate că mai rar. El merită o indicație, căci de analizat nu mă încumet să cred că voi putea să-l analizez, spuse doctorul psihiatru, cu care stam de vorbă la o țigară. Ai încercat vreodată sentimentul ciudat al intercalării sau, mai precis, al suprapunerii până la confuzie a două figuri asemănătoare? Se pare că fiecare figură are întodeauna două ediții, care se pot până la un punct substitui. Defectul de contur e neglijabil, ca la tirajele în două culori ale unui același clișeu. Defectul e al mașinii de tipar.

Aveam doi prieteni de aceeași factură și mai ales de același colorit. Ochiul lor albaștri erau identici, cu toate că linia căutăturii se deosebea, și mustața lor, deopotrivă de scurtă, bătea în aceeași nuanță de galben, cu toate că gura și zâmbetul dădeau fiecăruia o expresie diferită. Nu-l văzusem, pe unul din ei, de câteva zile. Era inginer și studiam tocmai cu el construcția unui accesoriu util, la pompa mea de apă din grădină, în vederea unui randament mai îmbelșugat. Și dispăruse subit. Cam aventurier și cam stricat de felul lui, fugise probabil pentru o săptămână de miere sălbatecă, pe undeva, prin provincie, lăsându-și familia dezolată și treburile baltă.

Aflând de această lovitură de fantezie, m-am dus să iau informații asupra detaliilor dispariției și să-i consolez soția.

Doamna se pregătea să vie din apartament, și am găsit, așteptând-o, pe dublul inginerului, tot un inginer și el, cu aceeași ochi albaștri și cu aceeași mustață ca tutunul. Intercalarea a fost imediată. L-am luat pe vizitator drept celălalt și l-am întrebat: „Unde ai fost? Se poate să pleci așa, fără să spui nimic?“ Și am vorbit cu el ca și cum era dispărutul, și vizitatorul a suportat, fără să răspundă, gafa și lecția mea de morală. Dar, când și-a scos batista, de-abia atunci mi-am dat seama că era altul. Originalul și-o trăgea altfel din buzunarul de la piept.

„Sapristi! mi-am zis pe franțuzește. Tare sunt idiot. Ce-o fi gândind acest om despre mine?“

După aceea, m-am silit toată ziua să-mi aduc aminte figura celuilalt, a dispărutului. N-a mai fost cu puțință: modelul era acoperit de copia lui, ca să zic așa. Mă luptam să-l evoc în deșert. Poate n-ai să mă crezi. Dintr-o dată, figura căutată mi-a revenit întregă și clară. M-am mai dus prin odaie, și iarăși revenea cealaltă. M-am mai întors, și se deslușea prima ediție. Fiindcă sunt profesionalmente cutreierat de asemenea probleme, m-am întrebat: „Ce-i asta?“

Știi ce am descoperit? Că cele două aspecte ale aceleiași asemănări variau după scaunul în care stam. La păretele nord al odăii se menținea imaginea celui de al doilea. La păretele sud reapărea dispărutul. Când treceam prin axul camerei mele de lucru, începea să piară o imagine și să se deslușească imaginea opusă.

Dumneata ai priceput ceva? Eu n-am ajuns să pricep.

1947

LACRIMILE CURATE

– Te văd cu ochii roșii, i-am spus, când mă duceam, ca de obicei, duminica trecută, la biserica din mahalaua mea. Ce s-a

întâmpat? A fost astăzi popa atât de elocvent, încât predica lui te-a zguduit? Te-a jignit cineva așa de tare, că te-a scos din natura dumitale calmă și puțin pășătoare? La biserică oamenii se împacă, nu se înjură.

– Am plâns! mi-a răspuns omul cumsecade, cu care dădusem mâna.

– Văd bine că ai plâns, că de asta te și întreb. Dar de ce? Oamenii ies de la liturghie veseli.

Întâlnitul izbucni atunci într-un adevărat hohot de jale și s-a răzimat de umărul meu.

– Fii serios, domnule Nicolaescu, i-am spus, căutând să-l remontez, cum am citit că se zice în asemenea cazuri. La vârsta dumitale, și la poziția dumitale...

I-o fi murit cineva az'noapte, m-am gândit.

– Ai dumitale, sunt, desigur, bine...

– Mulțumesc lui Dumnezeu...

– Păi, atunci?

Domnul Nicolaescu ținea în palmă două bucăți de anafură, din care îmi dădea și mie, ca să nu mă mai duc la biserică, unde slujba se sfârșise și preotul mai rămăsese să bodogănească la niște binecuvântări și citanii. M-a luat de braț și ne-am dus încolo să mai vedem plopii, înșirați ca o perdea la grădina lui Constantinescu. Vestitul florar de trandafiri murise, nu de mult, de o mare bucurie ce l-a lovit.

Lumea ieșea din biserică, răspândită care încotro, femeile, copiii, bărbații, și ochii tuturor erau roșii de parcă se frecaseră la pleoape. Și zăcea o tăcere între ei, curioasă. Fiecare părea că gândește adânc și parcă toți se gândeau la același lucru, de vreme ce se mișcau la fel și umblau la fel, parcă frânți.

Trecu și popa pe lângă noi și ne-am salutat cu vorbele îndătinate: „Blagoslovește, cinstite părinte“ și „Domnul să te blagoslovească“. Erau și ochii preotului roșii și umflați.

M-am despărțit de domnul Nicolaescu și m-am dus cu părintele Ștefan.

– Mă vezi foarte emoționat, mi-a povestit preotul nostru, care-i teolog și licențiat. Am avut azi o litughie neașteptată. Eram în altar și biserica noastră era ticsită de credincioși. Oamenii aduceau acatiste, pomelnice și lumânări ca duminica, și forfoteau pe la icoane. Pe urmă s-a făcut tăcere mare. Tăcuseră și cântăreții. Apoi, am auzit un murmur înăbușit. M-am uitat în altar. Un biet creștin, pe care-l văzusem îngenunchind mai devreme în fața Maicii Domnului, plângea acolo de un ceas. Dar ce plâns, domnule! de om dărâmat. Nu-l mai văzusem niciodată pe la biserică: un necunoscut.

După slujbă, l-am căutat, să vorbesc cu el, să-l ajut, să-l cercetez, ce durere îl doare, ce suferință îl apasă. Nu l-am mai găsit și nu știu ce să zic. Parcă s-ar fi săvârșit o minune... Mărgăritarul ăsta nu l-a pus în ochii noștri Dumnezeu degeaba.

1947

ION SAVA

Când îngropi, rând pe rând, oamenii pe care i-ai prețuit, și când trebuie să le însoțești drapelul cernit cu câte un necrolog, parcă ți-ar fi rușine de o durată care nu vrea să cedeze morții... Ca o arculadă un șir de capitole, viața ta se pomenește că prinde în paranteza ei o sumedenie de existențe isprăvite.

Un telefon mă silește să pui dinaintea numelui camaradului Ion Sava o cruce. Condeii ezită, inima ezită, conștiința refuză. Și totuși, un ceas mai târziu, din omul atât de frământat nu a mai rămas decât această cruce imprimată pe o hârtie, care trăiește tot o singură zi...

Nu l-am văzut, ultima dată, prea demult pe tumultuosul meșter al câtorva arte, parcă nerăbdător să le îmbrățișeze de-a fuga pe toate. Ca și Victor Ion Popa, el sfârșește ucis de aceeași sinistră satanică boală. Alt grăbit de talent a fost și acela. Pesemne că un presentiment i-a făcut pe amândoi să cânte pe mai multe claviaturi de pian deodată și, de teama valsului în drumul tărâmului frunzelor uscate, au întrerupt surdina dansului șoptit, cu variațiile unui repertoriu amăgitor.

Ce a fost Ion Sava? Pictor? Scriitor? Regizor? Cineast?... Neastâmpărul lui dramatic nu a vrut să se oprească definitiv, printr-o încleștare de voință, la nici o disciplină, categoric precisă. El n-ar fi primit să se biruiască pe sine și năzuia să biruie destinul pe câteva fronturi în același timp. L-a iritat odinioară aspectul multilateral, scos în evidență într-o convorbire, al activității lui galopante, dar el n-a putut trăi ca o bară fixă, ci palpând cu licăririle unui evantaliu desfăcut.

Ce frumoasă i-a fost pensula părăsită, ce inteligent îndrăzneată punerea în scenă a câte unei piese de teatru, ce bine mânuite și pregnante scenetele lui stranii într-un act și ce bogat în substanță scepticismul. O zestre atât de vastă trebuia să facă un precursor, pe când măsura lui Ion Sava nu a fost dată pe de-a-ntregul nicăieri.

Dar, la urma urmei, este oare nevoie să lași o singură operă determinată, după tine, când poate este de ajuns că ai fost un mare artist în abstract?

Mă doare și mă zguduie moartea lui Sava. Așteptam de la el, odată și odată, o realizare care să fi verificat pentru mine că geniul risipit este cu puțință. Păcat! Mîntea i-a încremenit, suflul i-a zburat, mâinile-i sunt de gheață – și lacrima penei, neagră ca și steaua lui de învins, cade acum în crizantemele ce-i stau pe piept, virginală cât și visurile lui încheiate...

IARĂȘI MANUSCRISE

S-au adunat iarăși teanc o seamă de manuscrise. Împotrivirile sunt inutile. În răstimpuri, autorii în devenire au primit rugămintea cu iscălitură la tipar, să-și păstreze proza și versurile acasă și să se lipsească de naș literar. Ori n-au citit și atunci îndemnul trebuie iarăși repetat, ori stăruiesc în a nesocoti datoria discreției și a rezervei și oarecum a rușinii.

Dacă rătăcirea degetelor mele prin buzunarele altuia în tramvai constituie un delict, nu-i mai puțin un furtișag să mă folosesc în beneficiul meu de vreme și de tihna semenului de peste drum, ca de un bun ce-mi aparține. Viața în societate e și ea un tramvai aglomerat și ne învecinăm fără voie, spânzurând de o curea, cu toată lumea. Dacă se întâmplă să fii pe lângă pasager, scriitor, parcă ești obligat să fii la discreția tuturor celor ce se freacă de tine cu un ghiozdan ori cu un caiet, și a manipulantului, și a celui urcat în vagon la penultima stație de coborâre.

Nu știi ce-i de făcut ca omul să fie lăsat în pace. Se pare că a te vârî în existența altuia și a-l zgândări măcar literar, dă o satisfacție pentru sentimentul urâtului și plictisului că trăiești, răspunde la o nevoie secretă de sadism și-ți face impresia că exercitezi asupra contemporanilor importunați o fărâma de autoritate.

Neavând nici un subaltern, îl cauți și te promovezi șef, sâcâind liniștea oamenilor pe care nu-i cunoști. Când ai mai provocat și un răspuns, trimis pe numele tău și la adresa ta, numirea e ca și împlinită: ai o probă de certificat. Politețea completează restul pe acea mărginire confuză, care compartimentează oamenii dintr-o epocă și care te împiedică, din reținere morală, să spui adevărul franc, îngăimat în ambiguitățile unei fraze.

Ar trebui să-i spui fiecărui imbecil: ești un imbecil – și nu poți. Poate că în canapeua lui sufletească e un resort delicat:

că se poate frânge, și te oprește mila, care-i o formă cât de cât, când a lașității, când a iubirii de oameni.

Totuși, abuzul e numai o infracțiune și nu-i încă o insultă. Ofensa, insulta, începe de-abia când, haide, treacă, meargă, deschizi manuscrisul primit. El vine uneori de la un personaj la locul lui însă chinuit de literatură. Are de toate personajul și-i mai prisosesc. E nemulțumit. Vrea să fie și ceva romancier sau ceva poet. Mizeria poetilor, mai mult sau mai puțin mascată, îl tulbură și o vrea și pentru el, mizeria lor dând gloria de cinci parale a tiparului cu comentarii. Dacă, odată cu proza și versurile, ți-ar trimite și un cec! De asta se ferește.

Totuși, totuși, se întâmplă ca violența să aibă compensații. Câte un pierde-vară ți-a trimis niște stihuri bune. Le citești între ai tăi și te bucuri și spui, dând din cap: „Uite încă un nenorocit! Are talent!!

1947

DOAMNA DE CIOCOLATĂ

O doamnă, soția unui confrate decedat, își vizita odinioară bărbatul la închisoare. Om inteligent și cu ambiție, el făcuse, acum vreo treizeci de ani, o politică oarecare, cu greșuri pe toată linia, și aștepta la pușcărie, criteriul de selecțiune cel mai sigur, o situație viitoare, de astă dată ratată.

Doamna dispunând de trăsură închisă, de limuzine și de prieteni, vizita săptămânală era ușoară. Frumoasă, cochetă și cam ștregară, ea scobora în poarta penitenciarului cu un dans al pantofilor, ca într-o repriză de bal, și lăsa în urma blănurilor ei exotice un fur-fur de mătăsuri muzical și o dâră de arome scumpe, flaconate la Paris. Portarul, știind cu cine „trăiește“ din protipendadă, lua o atitudine smirna, cu mâna la șapcă.

Ca să fie în toate chipurile interesantă, doamna afecta prin voaletă o miopie studiată și o răgușeală a gâtlejului franțuzească, de câte ori îi ieșea din guriță litera r, pronunțând *bonjug, am întâgziat și vâ gog*. Și, firește, îi aducea soțului, care se pierdea văzând-o, bunătățile din oraș, întodeauna rezumate într-un pachet de ciocolată. Felul cum își purta pe degetul mânușii *peau de Suède* această greutate de una sută de grame, era o poemă, și domnul doamnei, flămând de suculențe mai vulgare, de o varză cu carne, de un jigou împănat cu usturoi, de un mușchi la tavă, de un pește cu sos, se lăsa fermecat de o tabletă „Tobler“ sau „Suchard“, oferită ca o garoafă cu stropul de rouă între petale.

Încredințată că și-a făcut datoria față de un deținut care era scump inimii sale, ea părăsea temnița ca o baletistă, veselă de a se fi achitat estetic de o figură pe vârful picioarelor dificilă, și așteptată, după perdeaua mașinii, de un domn elegant.

Doamna nu putea să ducă un pachet mai mare, necum un sufertaș, fiind extrem de fină și aristocrată, și ciocolata neputându-i obosi falanga degetului mic.

Au trecut, vasăzică, treizeci de ani... Am zărit-o pe acea doamnă, deunăzi, venind de la piață pe frig și noroi. Ca să nu o salut, și-a tras marginea de catifea a pălăriei pe ochi. Nu mai era nobila cucoană de mai demult. N-aș vrea să-i jignesc silueta de atunci cu o schițare a spectrului ei actual, nici fosta garderobă cu crochiul sumanului de azi. Doamna căra târâș, într-o dăsață de sfoară, pătlăgele roșii, ceapă și o varză...

Să nu se simtă doamnele noastre ofensate că insist. Evenimentele, dacă nu o simplitate harnică și corectă, le-au învățat ceva. Fumurile s-au pierdut, comoditățile puhave, nazurile și mofturile s-au trecut. Doamna spală rufe, freacă parchetul, mătură, scutură. Școală excelentă pentru viitorul crudelor încă odrasle.

1 NOIEMBRIE

Același peizaj din dreptul ferestrei trece prin cele patru acte ale anotimpurilor în câte un alt fundal și decor. Alte covoare s-au așternut după al treilea act, alte cortine și draperii tremură pe ogivele depărtării și, printre atâți pomi și copaci, se ridică singuratec, din când în când, scheletul negru al unui arbore transfigurat: stafia.

Încă, valurile verzi, livezile și grădinile, care figuiau niște păduri, mai durau întârziate. Azi apar schema și schelăria după care se clădesc frumusețile de catifea și mătase provizorii, ale teatrului și plasticei pământului în colaborare cu Tăria. Pe la sfertul zilei, când plugarii îmbucau, altădată, pe brazdele noi merticul de odihnă, caierul de ceață se dezlânează, mutat dintr-o salcie într-un plop stingher, rămas ca o furcă de torcătoare lângă o băbuță de casă.

Solemne, au ieșit la iveală coșurile de fabrici până deunăzi ascunse, și panașele lor de fum. Printre ele, cârdul fără sfârșit al ciorilor, prigonite de un viscol apropiat, de pe la Dunăre, de pe undeva, trece ca o funingine opacă.

Actul din urmă începe cu tablourile schimbate repede, într-o zi, într-o noapte, într-un sfert de oră. Atelierele meteorologice au pregătit toate panourile, toată recuzita în magaziile invizibile ale marilor spectacole și cicluri, mânuite instantaneu și automat. Fără suflor, fără text, după fantezia secunde, piesa iese bine orișicum și corect. Aș striga „Autorul!“ dar l-am strigat și altădată zadarnic... El e de părerea lui Flaubert, că trebuie să lipsească din opera lui și să fie – ghici ghicitoarea mea – numai presupus.

Personajele au cam rămas în culise. Câte un actor trece rareori, de-a fuga, zgribulit într-un cojoc. Piesa e mută și jucată numai din perspective, unghere și culori. Tabloul miercurii era hotărât să dezvolte aspectul prinzătorilor de scatii și sticleți. Doi băieți au așezat coliviile-capcane pe miriștea cărămizie. Nu

s-a ivit nici o păsăruică, și copiii înghețați și-au strâns uneltele și au plecat dincolo de negura vânăta a ținutului pustiu.

După un flăcău chipeș, merge o capră, albă, fără coarne, chipeșă și ea, cu o dășagă de fân în spinare, ca un cal mărunt, cu țacălie. Desen de amforă greacă. E Bița eleganta, dusă de căpăstru la țap.

1947

SUBIECTE

Un tânăr profesor îmi scrie și mi se plânge că are tot ce pare necesar, studii, diplome (mai multe), limbi străine, bibliotecă, cerneală și hârtie bună – și stilou încrustat cu aur, dar că nu poate să scrie pentru că nu găsește „subiecte“. Cum faci dumneata să ai în fiecare zi unul și poate că și mai multe? Spune-mi și mie.

Mărturisesc, nu m-am gândit niciodată de cincizeci și unu de ani, de când mânjesc velina, și întrebarea binevoitorului meu cititor, dacă domn cu barba în plapumă sau pe deasupra, e de natură să mă determine să mi-o tai.

Nu știi. Pe cuvânt! Dar m-am cugetat la Ion Creangă, ale căruia *Souvenirs d'enfance* mi le-a dăruit joia trecută un poet și profesor francez din București. Diaconul Creangă nu-și făcuse o problemă din „subiecte“ și puneă pe hârtie, așa, hodoronc-tronc, tot ce-i venea în condei – și nu-i venea prea des, nici zilnic, pentru că mai da și cu pușca în clopotniță ca să sperie ciorile, și pentru că-i mai trimitea și câte un bilet lui Eminescu. Ba Creangă nici nu era un om așa de învățat, ca profesorul din scrisoare, nici nu știa patru limbi și nu avea – popă golan cum a fost – nici bibliotecă, așa cum se numește.

Necioplitul nu știa la Humulești măcar că e scriitor și că în evul axiomului și al deflației nucleare va fi tradus în limba altui popă, Rabelais, și editat la Didier, la Paris.

Nu mă pricep ce sfat să-i dau profesorului de latină, deprins cu subiectul și retroversiunea, administrate bietilor elevi, riguros, după canonul elocuțiunii, cu plan organizat, cu introducere, dezvoltare și concluzie. Când tragi la aproape șaptezeci de ani toate regulile la fit, e foarte greu să dai lecții unui pedagog erudit, priceput în toate, afară de una, care nu există.

Cum oi fi făcând eu, o să caut să mă dumiresc poate că în viața viitoare.

De ce umbli, domnule profesor, după subiect? Ia-o și dumneata, fără să te ții de drum, peste câmp, cu căruța, lasă-ți fișele și autorii în cartotecă și vezi dacă poți înjgheba ceva fără subiect.

Să spui drept, subiectul, motivul, fabula, nu te supăra, e o mare prostie. Singurul lucru care poate prezenta un interes în literatură e jocul de-a semitonul, de-a ceața, de-a obscuritatea cu nițeluș ușa crăpată. Să nu se vadă și numai să se zărească. Fantoma ființei și a ideii, nu ființa sau ideea toată, în calâp și la calapod. Se preferă unui spectacol un aspect și unui aspect numai o umbră. Indirectul e o eleganță, domnule profesor, o rostire către inefabil și ductil, a gândului brut. N-ai aflat-o încă și nici nu o bănuiești?

1947

O MASCĂ

Văzusem destui gușați și destule gușate într-un canton din Alpi – două sate populate numai de ei – dar afară de

umflătură, nu todeauna dizgrațioasă și chiar câteodată cochet decorativă, nu se observa nimic deosebit. Bărbații purtau gulere cu intervalul de peste cravată larg, iar doamnele se lăsau decoltate într-o broderie care micșora relief. Când strigau găinile, la țară, un chiot fără voie final trăda infirmitatea.

Există o particularitate de gândire, gușată, după cum se cunoaște și un fel de-a simți și cugeta surdo-mut, orb din naștere sau cocoșat. Cel mai izbutit exemplar de gușă, excepțional și poate că unic, l-am întâlnit la Miercurea Ciucului, la un sătean. Supărătorul accesoriu ajungea la brâu, – o pungă lungă, cu o ghiulea la fund. Omul o manipula ca o dășagă, aruncând-o, cum își scotea banii din târg între genunchi, când peste un umăr când peste celălalt. Podoaba îi era destul de elastică și de imensă, de vreme ce ghioaga ei atârna legănată pe mijlocul spinării.

Mi-au revenit aceste schițe vechi ale amintirii, ieri, într-un vagon de tramvai, uitându-mă la o domnișoară foarte îngrijită, foarte curată, cu bluza proaspătă, cu pieptănătura cinstită, adunată într-un conciliator pe o ceafă plină, albă, meticolos întocmită în toată ființa ei, ca uniforma candidă a unui porumbiel. Căutătura, înspăimântătoare totuși, a tinerei persoane, nu-mi era necunoscută. O știam din cărțile de medicină specială, care oferă curiozității cititorilor monstruozițările nevinovate ale fanteziilor naturii. Mi-au trecut pe dinaintea titlurile unor capitole uitate, „Basedow“, „Cretinism“, „Maladiile inimii“. Domnișoara ilustra la maximum „Gușa exoftalmică“, și zâmbetul ei inocent o suferință terifiantă.

Ochii ieșiți din pleoape ca niște ouă jupuite de coajă, erau punctați în dreptul luminilor cu zmațul verde; o căutătură de idol barbar, mongol, aztec. Surâsul aparținea statuetelor de ivoriu ale lui Sakia-Muni Singuratecul. Ți se părea că ochii aceia nu se pot închide niciodată, și că noaptea dorm cășcați de un spasm încremenit. O putere parcă hipnotică și parcă de groază emana din figura de douăzeci de ani a copilei, a căreia

carnație de roză, ca o petală diafană, da, prin contrast, o senzație de vrăjitorie și crimă.

Ai fi zis că, într-altă viață, aceeași făptură a fost martoră la marile asasinate în masă, din trecut, și că deznădejdiile, chinurile și agoniile pe care le-a văzut, fără voie, i-au prins pe față masca înspăimântărilor în eternitate.

1947

CUCOANA MARIȚICA

Vecina Marița e o femeie dezghețată, inteligentă și sprintenă, de vreo patruzeci de ani, văduvă, harnică, îngrijită, todeauna nouă în vechiturile-i de nu se ține minte, și săracă. Pomenește din când în când, podită de lacrimi, de soțul ei decedat, pe care îl numește „Al meu“. „De-ar mai trăi Al meu, Dumnezeu să-l ierte, n-aș mai duce dorul de nimic.“

Are într-o curte o casă de lut, în care, după bombardamente, a plouat un an de zile, acum învelită cu carton și catran – și un câine – și o pisică, „două suflete“. Lipsește toată ziua de acasă, dusă la alte cucoane la spălat. Unde pune mâna Marițica se cunoaște. Curăță apartamentele din „centru“ cu repejune și le „despute“.

În hartă cu toată lumea rea, darul ei polemic impresionează și pe cei mai îndrăzneți. Din patru, cinci înjurături, placate cu o dexteritate și cu un spirit de invenție genial, adversarii se retrag literalmente opăriți, ca de niște acid sulfuric, incapabili să reziste la duelul verbal și intimidați să ridice mâna asupra ei. Că „se usucă“.

Cu douăzeci de replici și tot atâtea introduceri masive în elementele cele mai meșteșugite, cucoana Marițica pune la pământ toată mahalaua într-un cnocaut eroic. Și, la urmă,

satisfăcută, își acordă o „cafeluță“ pe prispă, schimbând formulele de triumf cu câinele și pisica.

Ieri m-a interpellat ca delegat în suburbia Cărămidarii de Jos și ca reprezentant *ipso facto* al Municipiului, cum se poate că tolerez expoziția provocătoare a tuturor bunătăților în câteva vitrine din stradă, ale restaurantelor dintr-un cartier oarecare, crapi mari prăjiți, cotlete pentru grătar, mititei patricieni și alte alea. „Ce mai așteptați?“ m-a întrebat vecina, răstită și dramatic încruntată.

Am luat, firește, aerul grav administrativ necesar și i-am răspuns: „Liniștește-te, colega, că voi cerceta. Voi vorbi de urgență și cu domnul primar, să ia măsuri severe“. Și ca să o biruiesc anticipat în torentul de înjurături, gata să erumpă, am stupefiat-o, redusă la tăcere, cu titlurile domnului primar: „Primar general al Municipiului capitalei, domnul Dombrowski, General *à la suite*“.

Cucoana Marițica n-a mai zis nici pis.

1947

ȘTAMPILA

Un cititor îmi arată o carte destul de elegant îngrijită și de un preț comercial ridicat. A întors coperta și pe întâia foaie a volumului s-a văzut o ștampilă care aducea bine aminte indicația „Pe aici se deschide“ de pe lăzile de maracian. Mi-am pus ochelarii și am citit numele autorității de control de unde pornea inscripția: o confrăție estetică, „Societatea Scriitorilor Români“, plus un creionaj dedesubt. Foaia era mânjită, cartea desființată. Se prezenta ca un domn dichisit, la bal, cu o flegmă pe mustață, întinsă până la cravată.

Dreptul de ștampilare al Societății nu trebuia nițelus rafinat? Era necesar ca pe o carte gândită, scrisă, tipărită și

cumpărată, plătită cu bani căzniți și aleși, să fie evidentă din partea unei asociații de cărturari fini și oameni, se presupune, de gust, o atât de caracteristică lipsă de respect pentru carte, pentru cugetare, pentru muncă, pentru autor, pentru materiale și cumpărător?

Se obișnuiește, desigur, ștampilarea cu violetul ieftin a vitelor vii și măcelărite în abator. Semnul de control se spală la bucătărie; al cărților durează cât și cartea în bibliotecă, administrativ și supărător.

Ai fi crezut că un ochi din societate, mai sfios decât al contabilității, va zări această murdărie pe un obiect gingaș, care nici nu-i aparține, și va schimba odioasa ștampilă cu un simbol frumos, cu o emblemă desenată de un artist, ca un *ex libris*, discretă, decorativă, făcută să adaoge cărților ceva și să nu le ia din buna înfățișare nimic.

Nu e prea târziu de a se primi cu atenția cuvenită o sugestie de bun-simț elementar.

1947

CU PUNCTUALITATE

O citație de martor e în general puțin plăcută. Oricine dorește să-și târăgănească procesul, te ia de-acasă și te poartă pe la tribunale, fără să te întrebe dacă accepți, fără chiar să te cunoască. Nu știu cum admite Justiția să fii pus, nitam-nisam, pe drumuri și expus la pierdere de timp și cheltuieli. E de ajuns această importunitate, ca să te dispuie prost împotriva celui ce-ți face onoarea să se acopere cu dumneata. De cele mai multe ori afli cine a binevoit să se apere cu pături străine, de-abia în ședință. Inculpatul se scoală de pe bancă și-ți pune întrebări tangente pe cauza lui, privită dintr-o constelație depărtată. Crede domnul Martor, dacă ar trece Calea Victoriei

pe la Cotroceni, că Librăria Socec s-ar găsi tot în colțul de peste drum de strada Lipscani?

Cel puțin când o citație sosește cu câteva zile înainte de termen, îți poți întocmi un răgaz. La orele opt dimineața precis, prevăzute negru pe alb în formular, ești prezent. Te privește dacă magistratii se arată pe la zece și dacă aprodul te strigă la prânz. Ai constatat pe lista de la ușă a instanței că ești al nouăzeci și șaselea și mai puteai trage un somn după o noapte de lucru.

Cum te cheamă, ce meserie ai, câți ani, ești botezat, unde stai? Juri să spui adevărul. Ai jurat pentru colțul de peste drum de Lipscani.

„Mandatul de aducere“ e riguros. Vin doi domni la nouă și jumătate, ca să te ia cu ei, pentru a fi prezent la nouă în instanță, nespălat, neras, îmbrăcat în zdrențe de salahorie. Ajungi tocmai bine la douăsprezece fără un sfert, drumul fiind lung – și mai aștepți o bucată de vreme. Advocatul părții te chestionează: ce număr porți la pălărie, la mănuși, la încălțăminte și dacă adunate, scăzute, multiplicare și împărțite, numerele corespund cu cel de la casă.

E interesant de constatat că prietenii și colegii de aproape ai acuzatului și care erau datori să-l apere s-au eschivat, ca să nu-l acuze și ei la rândul lor, sau să nu tremure de cine știe ce reminiscențe, și că numai prostul de tine, aflat în simplă coincidență profesională cu dosarul, ai primit să nu fugi din fața crucii de lemn cu Iisus cel răstignit pe ea.

1947

PARLAGHIA

Pa, Vu, Ga, Di, Che, Zo, Ni, Pa...

S-ar părea că e o denumire prescurtată, de societate, de instituție; o firmă sau mai multe reunite în inițiale. E gama

muzicală pe bisericește... Do, Re, Mi, Fa, Sol, La, Si, Do... Și se scrie într-alt fel decât pe portativ, fiecare notă având, în același timp cu numele ei, un semn deosibit. O notație fără cele cinci linii paralele obișnuite a încercat și Jean-Jacques Rousseau, rămasă-n cantoanele Confederației pentru trebuințele corale, ale copiilor din ciclul primar.

Ergo, parlaghia, e muzica de strană, la pupitrele din dreapta și stânga alternată cu cântările de stil modern, degenerate la liturghie în operetă. Duminica, se poate auzi uneori la radio vocea gălgâită, a unui diacon, flatat desigur să realizeze un axion cu materialele guturale voluminoase din *Voievodul țiganilor* și să dea rugăciunii gingașe o izbucnire de răget hohotit.

Psaltii, veniți din seminarii și școlile de cântăreți, educați în larma gălăgiilor nemoderate de către dascălii de „muzichie“, la rândul lor lipsiți de o inițiere adecuată, au făcut din zborul glasurilor dulce și dintr-un elan sufletesc o brutalitate. Mulți oameni sunt goniți din biserici de zgomotul de vătraie, doage și putini goale, ale „psaltichiei“ și alții, și mai mulți, auditori obișnuiți ai concertelor laice sunt convinși că parlaghia e o monstruozitate făcută să înspăimânte sfielile inimii în genuflexia omului trist, apropiat de altar.

Dimpotrivă. Școala bună de psaltichie e mânăstirea, și nu orice mânăstire, influențată pe de-a-ndoasele de evoluțiile mirenești ale cultului cu tradițiile rupte. Trebuia ascultat mitropolitul Iosif Gheorghian cântând icoasele, troparele și heruvicul în catedrala Mitropoliei din București, unde se și citea liniștit, bine punctat și cu tot înțelesul pe care-l comportă parabolele și narațiunea activității miraculoase a lui Iisus, din cele patru Evanghelii. Ca un zvon de viori și cobze în surdină, cântările ultimului mitropolit de rasă al bisericii românești emoționau cu adevărat.

Un cântăreț de aceeași calitate a fost și arhiereul Evghenie Humulescu, adormit întru Domnul, un nepot al lui

Ion Creangă și înrudit printr-o boierie ciudată, dar bănuită, cu fostul mitropolit Calinic, un prelat în catifea „bordo“, care creștea în parcul reședinței lui papagali. E același Calinic, care s-a zvonit că pe patul de moarte s-a împărtășit catolic. Pe temeiul acestei afirmații, făcută de el, canonicul Ioseph Baud, un francez monegasc, a trebuit, sub injoncțiunea regelui Carol I, să părăsească țara pe care o iubise, retractând și denunțându-se, ca un disciplinat ucenic al Vaticanului, că afirmația lui a fost făcută în stare de inconștientă...

Pere Baud, cum i se zicea încă în zilele noastre la Mitropolie, era prietenul prea învățat și al lui Iosif Gheorghian, cu care exersa și el uneori parlaghia, într-un salon, pardosit de jur-împrejur, pe toți părțile, până-n tavan, cu icoane de argint și aur bizantine. Era o confruntare melodică pe notele minore a muzicii călugărești din Muntele Athos, cu vocalizele catolice *Schola cantorum*.

Dintre laici cântărețul de frumoasă și bună muzică bisericească a fost neuitatul Folescu.

1947

ARBORE GENEALOGIC

N-ați cunoscut desigur pe Imperatorul Artelor Magnificentiu, a căruia biografie a fost publicată de curând, după deces, în ultimele ziare.

Eu l-am cunoscut. Acum vreo treizeci de ani, falnic, fercheș, elegant și așa putea să zică frumos, tânărul aventurier circula prin cafeneaua literară. În redingota lui impecabilă gri, cu demi-joben mai asortat, manșetat, gulerat, cravatat, încălțat fin în antilopă, la culoare, nu-i lipsea din mânășă nici bastonul cu măciulie de aur.

Apăruse în București nu știu de unde, din „străinătate“, socotindu-se sosit sau din Mexico, sau din California și tare bogat. În realitate el venea de mai aproape, de la Caracal. Unii-l credeau escroc, alții nebun. Probabil că oarecum era și una și alta, dar el a mai fost ceva, ceva mai presus și de detracare și de escrocherie, o mașină genială. Mâna lui extraordinar de precisă bătea toate tehnicitățile grafice cu câteva dexterități în plus și cu o rapiditate de execuție stupefiantă.

A murit într-o mizerie cumplită. Și, ca fulgerele, n-a lăsat după el nimic – afară de un proiect de pod peste Atlantic, de trecut în America pe bicicletă.

S-a prezentat tocmai la mine și tocmai acasă la mine, ieri, o simpatică tânără persoană, doamna Anișoara Tase, născută la Spitalul Filantropia, în 1920, fiica ilustrului Împărat. La naștere Împăratul a ținut să se scape de ea, lepădând-o într-o grădină, iar la vârsta de zece zile el a dat-o la „cutia“ primăriei. De acolo, la trei ani a fost luată și adoptată, cum se obișnuiește între soții fără copii, miloși, de familia Stamate, decedată și ea. Într-o privință, Magnificentiu semăna cu predecesorul lui în celebritate, filosoful Jean-Jacques Rousseau, care și-a trimis toți copiii la cutie.

Mama Anișoarei Tase, mamă și ea la rândul ei unei copile, era italiancă: Constanța Manifiotti. Iubindu-și Împăratul monstruos de mult, nici mama nu a refuzat să-i fie copilul desprins de sân și aruncat.

Ce dorește doamna Tase? Foarte puțin. Să i se rectifice actul de naștere, escamotat la Filantropia pentru ca doamna să nu mai fie fiica unei umbre sau a unui strigoi, ci a mamei sale adevărate, care în carne și oase a existat. Acest lucru cinstit l-a și cerut Tribunalului Ilfov, secția a III-a, care-l va judeca mâine, miercuri. Fosta copilă abandonată are un martor prețios, pe Pandelescu Mutu, căruia Imperatorul i-a dat pruncul și ordinul să-l puie la rădăcina unui copac din Cișmigiu, dar

Pandele Mutu, neputând colabora la o crimă, a dus copila în brațe acasă la el, în căminul lui de om nevoiaș.

– Faceți ceva pentru mine, m-a rugat simpatica vizitatoare, bănuindu-mă în stare de ceva mai bun.

Ce pot face altceva decât o însemnare pentru binevoitoarea atenție și omenia domnilor magistrați?

1947

LITERATURĂ DE TREN

Acum vreo cincizeci de ani erau patru, cinci editori în toată țara. Șaraga din Iași, Samitca din Craiova, Miloșescu la Tg. Jiu, și Socec-Teclu în București. Ultimul din serie, Müller, un german, întemeietorul „Bibliotecii pentru toți”, falimentară, din lipsă de cititori a fost un vizionar păcălit de iluzii. Librăria lui era în Pasajul român. Pinath, din Calea Văcărești, tipărea *Micul dor*, *Halima*, *Barbara Ulbrich*, *Haiducii* și *Minunile Sfântului Sisoie*, a cinci parale fascicula, prin iarmaroace. Alexandru Macedonski își vindea versurile singur, cu o carte de vizită trimisă la domiciliu. Eventualul cumpărător, căruia îi certifica poetul titlurile de bărbat distins și unic, cunoscut ca ilustru și amator asiduu de opere de artă, era invitat să contribuie la evoluția culturii.

Literatorul popular, un precursor, cunoscut pe vremuri în toată țara, era Nicu Meț, care își vindea broșurile în tren, de preferință clasa a treia. Ca să plaseze o broșură de zece bani, el trebuia să câștige bunăvoința pasagerului, gâdilându-l cu un discurs de snoave, todeauna vesel și coleg cu toată lumea. Înfățișarea lui de nebun cu joben și mănuși ascundea o inteligență și, s-ar putea spune, o vocație. Hazurile-i circulau din clasa trenului a treia în toate celelalte clase și la cafenea.

Anectodele lui Nicu Meț veneau cu sutele, în același prost-gust, dar mărturiseau ceea ce s-ar putea numi un talent. Într-alte epoci, autorul în redingotă, cu cilindru, ar fi putut să aibă un public mai mare, o inspirație debarasată de vulgar și să lase ceva în literatura de umor, cea mai săracă din toate literaturile de bibliotecă.

Mai încoace, un soi de scriitor mult mai puțin gustat, era un oarecare Albulescu, domn cu barbă albă, fost oarece în știința dreptului și la vârsta pensionării căzut în țicneală, fără nici o chemare pentru litera tipărită. El vindea o gazetă fără dată, pe culoarele vagoanelor de clasa întâi. I se cunoștea o singură vorbă de spirit, destul de dubios. Când călătorul acostat se întâmpla să-i dea o bancnotă de un pol sau de o sută, Albulescu răspundea că pentru persoanele „nobile“ nu există rest.

O celebritate de stradă fusese Cilibi Moise, într-adevăr un înțelept. Nu l-am cunoscut. Bănuiesc că l-am apucat.

Un colportor excepțional de tren era și călugărul Dionisie. Mulți ani de zile el și-a vândut pe linia ferată și prin cârciumi ziarul, însoțind tipăritura, pe care când o vindea, când o da gratuit, cu îndemnuri, cu maxime și la nevoie, cu o gâlceavă, isprăvită todeauna cu biruința ortodoxiei...

Ce-ar fi dacă poezii și romancierii s-ar întoarce la Nicu Meț, trăgându-i de mânecă, în gări, pe negustorii plecați în campanie comercială, și demonstrându-le că poemele și proza fac parte esențială din compoziția normală a sufletului unui călător?

1947

ZBORUL DE SEARĂ

Sunt lucruri care se repetă, și acum același sentiment pe care ți-l provoacă de câte ori se petrece îți pare inedit, și repetarea lor ți se pare nouă.

Iată cocorii... Au plecat de prin septembrie, și în fiecare an la plecarea lor ceva din tine pleacă odată cu ei. Ți dai seama mai ales atunci când îi ascuți din scaunul tău de lucru, chemându-se în spațiu unii pe alții, cât ți-e destinul legat de pământ și de masa coatelor tale.

Se îngânau mai deunăzi întunericul și lumina de amurg. Păsările din ogradă se culcaseră de cu vreme în nucul bățurii, din care, ca niște aripi și ele, însă oloage, marile frunze cădeau câteva sute la toată adierea. Dormeau și vrăbiile sub streșini, și porumbieii. Ce pasăre vede noaptea afară de bufniță și cucuvaie? Pasărea cerului, aceea care călătorește.

E frig. Din văile de sus se aude un cârd de voci ca dintr-o altă lume. Ascultă. Te întrebi. Te uiți. Într-adevăr, un șir de zburătoare ca un bici lung, cu noduri multe, șerpuie în nemărginire. Se desfăce ca un zăbranic imens, se încovoiaie, se strânge, atârnă ca o flamură neagră, se netezește ca o linie dreaptă, se frânge în unghi, când ascuțit, când obtuz. Săracile! Două au rămas în urmă, dar au ajuns convoiul, care pâlpaie acuma sus. Încep să treacă, se fac mai mici, au trecut... Încolo, înspre miazăzi, e calea lungă. Lin într-acolo, zborul se duce săgeată, drept. Poate că încă de deasupra ta păsările au și zărit marea caldă.

Cocori întârziți, berze amăgite? Nu se poate. Ele dorm de mult în miresele de rodii, smochini și portocali, între orhidee și palmieri. Alte păsări mari au străbătut apusul de prin Deltă, de prin Bărăgan. Văselele erau mai scurte și bărcile lor mai boante, rânduiala lor era mai puțin geometrică și corectă. Unele se mai opreau să se uite în câte o stea, în câte un glomotoc de negură cu gănganii de argint, mai făceau câte un ocol, mânate de aceeași țintă dar depărtându-se de drumul tras, pentru frumusețea unui înconjur neprevăzut.

– Pleacă și găstele! zise Glafira, întinzând rufele albe pe frânghie...

DE CE?

Obiceiul naturii fiind să multiplice un tipar, pe care, cândva, l-a descoperit și l-a găsit bun de model pentru o serie nesfârșită de exemplare, după o regulă oarecare a născocit și omul. Acum, că el a fost făcut dintr-o dată, într-una din cele șase zile ale *Bibliei* sau prin evoluția admisă de știință, puțin câte puțin, pornind de la icră și trecând prin celulă, pentru poemă e indiferent.

Înainte de toate trebuie pusă întrebarea: de ce?

De ce a fost necesară o viață, o viață minerală, apoi una vegetală, apoi o viață autonomă, slobodă de rădăcini și putând, dezlipită de pământ, să se mute după voia ei, animalul să se miște, pasărea să zboare?

Dar de ce, după ce a fost organizată producția în serii și când meșterul modelelor reproduse identic, putea să se odihnească, nu a șaptea zi o singură zi, ci o eternitate, asigurat că uzinele naturii vor merge angrenate pe discul dințat al timpului, fără defect, că omul va avea în toate neamurile lui două brațe și două picioare, două urechi, și toate organele conformate unui tip anatomic fix, de ce a intervenit nevoia de diferență, ca fiecare ins complet să aibă fizionomia lui deosebită? De ce?

O variație se petrece la toate ființele vegetale și animale întodeauna, mai mult în dimensiuni și nuanțe decât în expresia lor. La om, la chipul lui, caracteristic al fiecăruia în parte și original, jocul hazardului e radical exclus, chiar prin individualizarea și diversitatea lui, dacă s-ar putea admite un hazard organizat, care nici el n-ar muta termenii problemei într-o problemă mai ușoară. Antropometria a descoperit o altă deosebire, mai puțin vizibilă dar tot atât de simbolică, în detaliile, fine ca un pănjenis, de la om la om, ale primei falange digitale; astfel că omul are două portrete strict personale, unul al capului și celălalt în buricul degetului mare de la mână.

De ce?

JOACĂ DE CÂINI

Laba lui Baci, în stare să răstoarne un vițel, puternică, suplă și desenată în catifeaua ei gălbuie de o anatomie cum numai viața fără maștri știe să întocmească, s-a așezat în poartă pe umărul meu. La sunetul clopotului e o hărmălaie de câini, paznicii riguroși, de zi și de noapte, ai gospodăriei, izolată într-un câmp.

I-am apucat subsuoară capul frumos, cu niște urechi vibratile ca aripile unui fluture de noapte, ca să-i pot imobiliza impetuoșitatea. A scăpat și mă asaltează. Îi prind grumazul și îl arunc, dar Baci nu știe de oboseală, mă atacă din față, din spate, din dreapta, din stânga, îndârjit și naiv. De sus până jos, sunt un noroi și scuip țărână din mustață. Strig, protestez, îl fac de două parale și el perseverează: știe că e de joacă și glumă și nu-l impresionează nimic. „Te aștept, zice el în sine – și de azi-dimineață; am dreptul acum să te terfelesc“ și nu mă mai lasă până ce nu-mi fac loc și fug înăuntru. M-a dus agățat cu dinții de mâneci, de pantaloni, însă cu știința exactă a rezistenței ștofelor, ca un croitor, mușcătura lui de jucărie e mare, însă moale. Baci mai știe că dedesubt e carne de prieten și că doare.

Entuziasmul nu s-a săturat, mai rămâne de cheltuit o serie de energii în figuri neprevăzute. Dacă i-a ieșit înainte un băț, îl duce și-i sare împrejur: caută pretexte și le găsește, sperie o bibilică, pune pe fugă un porumbiel, alb ca o batistă de olandă, și se uită la el cum zboară, amuzat, aproape râzând. Al splendidă gură cu măsele de piatră ar putea să sfărâme fierul.

Câinii ceilalți s-au luat după el: îi tăvălește. Ei s-au asociat să-l prăvale, îi înfașcă pulpa, coada, ca un panaș, arșicul – l-au încolțit. El face un salt peste toți și, păcăliți, aleargă să-l prindă și să-i arate lui ce pot ei laolaltă, căteaua neagră, flocosul, corcitul bălțat și orbul, care vede cu nasul. Ager, Baciule, nu te lăsa! Dă-i peste cap!

S-a făcut deodată pace pe un plocat de frunze roșcovane. Baciul e răsturnat pe spate, ca într-un fotoliu. Zdreanță-i roade dulce o labă. Fetița îl admiră ca pe un sultan și el o caută de purici.

Din cer, cad una câte una, peste ei, crâmpiele și peticele de aur ale toamnei.

1947

GRAVURĂ

E o ceață, diafană ca o umbră albăstruie. Pomii din grădina de dincolo de câmp, desfrunziți și subțiați, par niște buchete scufundate în câte un vas transparent, de cristal intenționat obscur, semnat de un măracine, care seamănă scris cu numele Gallé... Asemenea glastre, ghivece și urcioare sunt așezate la rând și cuprind în amfora lor, mai zveltă sau mai pitică, toți arborii până în zare, înmuiați în ele. Expoziție de ceramică, de zmalțuri degradate, de găleți opalescente, alternate cu tablouri galbene și cărămizii, cu peizaje. Ursul cel mare, vânat, e o clăie de paie, zdrențele palide, prinse de un băț cu crăci, a fost un vișin tânăr, înflorit de moarte. O miriște coclită usucă o bucată de țarină aspră.

Ce-o fi ducând omul acela cu căciulă, prin brumă, în spinare? S-a mai oprit, a mai pus lucrul lui lung pe pământ, a mai răsucit și aprins o țigară, a umblat cu mâinile prin lucrul acela, s-a mai uitat în sus, la niște ciori care au fugit de el. A văzut un câine cenușiu croindu-și drumul peste locuri. Și n-a mai trecut nimeni afară de omul cu căciulă prin priveleștea întregă. E singuratic în toată ceața, în toată toamna, cu povara lui, mai mult volum în greutate puțină.

Țigara e amară. Fumul ei nu se zărește în aburul rece, numai scânteia țigării când îmbucă din ea și o soarbe. A scuipat țâșnit în dreapta, în stânga, și iarăși a pornit cu lada lui în spate. Dar lada e îngustă, începe a se desluși ceva, și are și o formă de luntre. Se duce la Dunăre, cale de trei poște? Cum umblă și cum se oprește și cum bea mereu tutun și scuipă mereu printre dinți, o să ajungă la Oltenița peste o săptămână.

M-am luat pe furiș, printre hățșuri, după om, păstrând necesara distanță. Să apuc să văd și mă întorc. Omul cu căciulă și cojoc și-a lăsat cutia jos cu un capăt, și a rezemat-o de el ca un contrabas: era tot atât de înaltă, cât și el până la moțul căciulii – și avea tot golul dinlăuntrul ei căptușit, am început să zăresc, cu hârtie roză... Dacă știam nu mai veneam să știu.

Omul cu căciulă ducea acasă un coșciug.

1947

POETUL G. TUTOVEANU

Un telefon al unui profesor din Bârlad:

– La 20 noiembrie poetul nostru împlinește șaptezeci și cinci de ani și-i pregătim o sărbătoare.

– Cei mulți înainte! am răspuns cu același tempo precipitat. Ce face Tutoveanu între trandafirii lui din Tutova, cu numele cel frumos?

– E bine, sănătos...

Drept să spui, nu mă îndoiam. Flăcăul ăsta, turnat în perfectă verticală dintr-un metal care nu coclește, nici nu prinde rugină, e hotărât să îndure patru sute de ani, cu o continuă pubertate, feciorelnic ca un înger în spații înalte, este un arhanghel. Ceea ce-l deosibește, la fizic, de îngeri, e redingota, e gulerul întodeauna cu lustru, e cravata, e mărgăritarul ei, e batista de in alb din comisura buzunarului

de la piept, și sunt mânușile impecabile. Un om cu miros a lavandă, un om porumbiel, un om construit din sedefuri și reflexele scoicii.

El face parte din seriile inefabile ale naturii, olecuță cum se zice pe la Bârlad, olecuță ametist, olecuță porfir, olecuță matostat și ceva-ceva chiciură de micașișt. Elegant ca o lebădă și ca o chiparoasă, curat ca o crizantemă, ușor ca un fluture imaculat, discret ca o candelă înstelată de altar, poetul, văzut, auzit și pipăit e un model fericit izbutit pe care l-au zămislit muncile subtile și încrucișate ale pământului făcător de flori și ale cerului țesător de azur, pentru căpătarea între noi, inșii vrajbei, ai urilor și răzbunărilor, a unui exemplar cu ceva într-însul de Iisus.

Nu mă pot gândi la el fără să fiu copleșit de imagini matinale și de arome. El îmi evocă și argintul și libelulele, și lalelele, și liliacul, și chihlimbarul, și miresmele amăruie ale unui ierbar de terapeut. Îl găsesc oriunde l-aș căuta, în rostirile frumoase ale vieții, în cuc, în mierlă, în iasomie, în cetirea de la Ioan, în strugurele urzit din zale tămâioase.

Dacă plugarul înfățișează pe ogorul lui noblețea supremă a neamului omenesc, l-aș alege din peticul lui de grădină, pe bradul Tutoveanu, deputatul cel dintâi pe lângă Majestatea Sa Timpul, ca să-i ducă prinosul gângăvelilor noastre într-un acatist de frângere a inimii și extaz.

Aci, în câteva slove omagiale, aș fi dorit să se cuprindă și ființa și poezia lui Gheorghe Tutoveanu la șaptezeci și cinci de ani. Făt-Frumos din lacrimă și rouă.

1947

„CRIZĂ“

Nu mi-aș fi închipuit niciodată că am fi suferit, noi, pământenii, de o „criză sexuală“ dacă, desfăcându-mi podul

casei de sumedeniile de maculaturi tipografice, nu mi-ar fi căzut dintr-un pachet o revistă cu un articol așa intitulat. E adevărat că această criză izbucnise fără să ne dăm seama, cu vreo cincisprezece ani îndărăt, dacă te iei după data publicației în chestiune, și mă tem că de atunci încoace criza să nu cumva să fi trecut.

Am apucat felurite crize pe care le-am trăit în ignoranță completă, revelate de câte un cugetător oprit la litera C din dicționar a cuvântului obsedant. Coincidența de azi e curioasă cu cazul maternității unui băiat denunțat de ziare, al unui băiat devenit mamă și purtând în pântec ceea ce se obișnuise încă din secolul lui Adam să fie treaba femeii.

Pe lângă barza distribuitoare de copii pe la casele oamenilor cu frica lui Dumnezeu se cam cunoaște mecanismul conform căruia se obține, după nouă luni de răbdare, un înger de fată sau un drac de băiat, care pe la nouăsprezece, douăzeci de ani începe să încurce socotelile părinților și să dea de furcă societății croitorești și, eventual, Codului Penal. Ei bine, autorul se plângea că tineretul e lovit în ambele sexe de suferința că n-are cum sau n-are unde... El pare să fi fost un embrion de sociolog căruia îi lipsea o criză și o teorie și e probabil că s-a lăsat de această nobilă știință universitară, din cauză de necelebritate. Dacă ar fi insistat, faima lui n-ar fi rămas în podul cu șoareci și pachete de ziare și ar fi continuat să fie activă.

Filosofi mai rezistenți și de reputație câștigată s-au declarat șah-mat după unele încercări de apă cu degetul, însoțite de frigere la falangă; de pildă acel profesor, sedus de arta descoperirii, care înarmat cu teste și flancat de o droaie de psihologi cu mustăcioară s-a închis odată într-un liceu de fete, interzicând orice acces în clasă, pentru pătrunderea în adâncimile subconștientului, prin întrebări puse copilelor de unsprezece ani, de gustul acesta: dacă le-a venit adesea să fugă de-acasă și dacă se gândesc să se sinucidă... Profesorul, om în toată firea presupusă, a ieșit nu numai fript dar și opărit din

eroica lui gimnastică pe sufletele nefericitelor școlărițe. Profesorul era un psihotehnician.

Unii oameni se apucă să gândească drept o meserie, agitați de febra terminologiilor, a fiziologiei și sexualității. Atari bărbați, hermafrodiți sau autoamoroși, ca să ocolesc termenii proprii, tânjesc după explicarea sexualității, argumentând că simțul delicat al incertitudinii și pudoarea virginală sunt rezultatul unei ipocrizii și indiscreția lor grosolană se căznește să o anihileze.

Participam odinioară, în străinătate, ca auditor la o mare conferință de lămurire a obscurităților existenței. S-a prezentat la catedră un domn în haine de ceremonie și cu puțin barbișon, spălăcit. I se păruse că a dat de adevăratele secrete și, impetuos și agresiv, a pus mâna pe cretă, desenând pe tabla neagră un sfârc de bici zicând pe latinește *Ecce homo*: spermatozoidul.

Explozia de huiduieli pe care am auzit-o atunci în aula de conferințe a fost ca o prăbușire a o mie de vagoane de pietre. Savantul dispăru subit ca într-o trapă și a fugit din localitate cu primul tren ce i-a ieșit înaintea.

Dar asta s-a petrecut în Franța.

1947

CONDEIELE...

Odinioară stam de vorbă, condeiule, amândoi cu Cocò. Îți amintești, Cocò era papagalul nostru, al amândurora, prietenul și camaradul de pe flașnetă. Văduvi de când ne-am pomenit, de o tovarășie deplină, și la puținul nostru bine și la multul rău, de care am avut mai întodeauna parte, ne-am adunat, așa, câteștrei, și am închiriat, ca să ne iasă și nouă câte un ban, doi, ca la toată lumea din bâlciuri, o caterincă. N-am

strâns avere cu biletele scoase din arhiva lui Cocò, dar înseninând câte o frunte posomorâtă și vânzând câte o speranță, ne alegeam seara cu câte un cornet cu semințe. Floarea-soarelui și dovleacul erau pe gustul nostru și ronțaiam împreună, la capătul lunii, preț de o coșniță plină.

Dar că ospătam laolaltă cu asemenea bunătăți nu era cine știe ce ispravă. Bunul împărecherii unui papagal cu condeiul, cu flașneta și cu un nătărău ca mine, venea dintr-altă parte; că stam de vorbă după priceperile noastre, acasă, pe stradă, în piață, peste tot locul, și ne trecea de urât. Această vreme s-a isprăvit.

Caterinca s-a zăpăcit, cântând amestecat sârba cu *Mai am un singur dor* și cu *Tudorițo nene* și am dat-o înapoi patronului de mașinării cântărețe, să-i dregă, dacă s-o putea, muzica hodorogită. Papagalul, după câteva luni de strănuturi, se îmbolnăvise de piept și sta posac în vată de atunci pe un raft: Dumnezeu știe dacă se va mai îndrepta. Să-l auzi cum cârâie în somn, când visează! Și nici nu mă mai ascultă: i-am ajuns, cum se scrie în stil ales, indiferent.

Vasăzică, am rămas noi singuri doi, condeiule cu cerneala pe dinlăuntru, adică sufletească, și nici doi întregi, fiindcă și eu am ajuns cam la jumătate. Tu ai fost mai voinic, dragă „Kaveko“, măruntaiele tale fiindu-ți de ebonit. Ale mele oase păcătoase sunt fabricate din materiale mai proaste. Aș fi dorit și eu, de pildă, o câtime oareșicare de gumă în urzeala ființei mele, gumă din care te tragi și tu. Fabricantul meu nu era de prin părțile unde crește cauciucul. Iar ca să-l aducă până la sculele lui, costa mult și marfa venea prea scumpă. Acest adevăr ți-l poate confirma orice economist. Principiu: de la sursă la locul de desfacere.

S-ar putea să nu mai ție mult nici ultima noastră tovărășie în doi... Nu te mâhni, condeiule dragă, că ai să rămâi poate singur de tot. Până la urmă, tot ai să-ți găsești un amic, care să te ia în mână, fie cel puțin pentru o iscălitură la primărie.

N-ai să mai hoinărești cu mine prin buruieni și stele. Ai să cunoști în schimb tihna sedentară a unui biurou somptuos și vei administra cu șeful municipal distribuirea cartofilor și a uleiului comestibil.

O să-ți aduci aminte de mine, nu-i așa? Și o să pui o vorbă pentru a se mătura frunzele, toamna, de pe acoperământul meu. Inima, condeiele, ți-o știu simțitoare și cinstită, oricât te-ar cleveti alte mărci de fabrică mai arătoase.

Poate că despărțirea noastră să vie mai iute decât ai vrea: cine poate stăpâni durata? Până atunci să începem să stăm de vorbă numai amândoi, să nu ne audă nimeni.

1947

NUNTA

Nu lipsește o săptămână fără ca poșta și telefonul să nu ne anunțe încă o serie de nunți. Ele merg paralel cu invitațiile la înmormântare și cu cererile de divorț. În vreme ce părechile dansează, bate la biserică toaca și femeia ideală, luată de un soț tot atât de ideal, se scuipe reciproc în fața unui tribunal. Căsătoria e o filă cu două pagini: una îmbată cu roze și dacă nu știi să rămâi la ea și să nu o mai întorci, a doua pagină miroase câteodată urât.

În pofida tuturor piedicilor viața continuă, trăiește și se amplifică – și e normal. La naiba cu melancolia și cu grijile de toată ziua! Cel mai mare exemplu, făcut să încurajeze pe Bibi să iasă din boemă și să se mute cu Lolo, căci omul nu e bine, spune preotul, să fie singur, l-a dat familia regală a Marii Britanii.

Suspendând frica de cărbuni, evenimentul care a strămutat Londra o săptămână în luna de miere a două tinereți, o

prințesă și un duce, a fost o nuntă. Mai e de mirare că și Lolo și Bibi din București doresc să fie fericiți, să primească daruri și telegrame, să se ducă iarna la Bușteni, ca să dârdăie într-o cameră de hotel, să caute un sfert de porc pentru viitoarea căsnicie, douăzeci de ouă și o strachină de unt?

Procedura e destul de complicată pentru stabilirea unei noi gospodării și nu e prea absurdă rezistența flăcăilor, care tind să devie ungurești și a domnișoarelor hotărâte să nu încerce marea cu deștul. Întâi, trebuie să-ți găsești mirele sau mireasa, ceea ce uneori capătă o soluție prin publicitate, ca atunci când căutăm o cameră mobilată, sau o păreche de hamuri de ocazie. Asta se face și printr-un schimb de fotografii, lăsate la o cucoană mai bătrână, unde are loc „vederea“. Cum o găsești?... Aș fi preferat-o mai blondă... N-are conversație... Nu ți se pare că-i stă un ochi mai sus și altul mai jos?... Ai văzut cum dă mâna? Ca un căprar... Dar el, ce părere ai? De, ce să zic?... E cam nătâng... Are titluri, nu zic, dacă sunt adevărate, dar te calcă pe picioare la dans...

Până la urma urmelor, căsătoria tot o să se facă prin concesi reciprocă, care vor avea tot timpul să fie încadrate într-un viitor proces de despărțire. Cine știe! Nu e scris că nu poate să iasă și bine.

După mire, se caută nașul, un bărbat influent pentru nevoile majore, un președinte, un general, un membru a ceva important. La rigoare, se mulțumesc și cu mai puțin, în baza principiului că n-ai relații. Cu apartamentul, dacă vrei să nu te încurci la baie, la lemne, la bucătărie cu familiile respective, începe viața adevărată, viața mare, viața superbă, chirie, impozite, calorifer, păcură, gaz, electricitate, radio etc., etc. Mașină de gătit, mobilier, cratițe, oale, borcane, albie, fier de călcat... de la nași, până la furculiță, ați intrat, fericitul și fericito, în faza de contrast a existenței, totul trebuind procurat, și bucuria, și banii.

E o formulă. Nu s-a spus că familia e temelia societății? Ce mai aștepți?

1947

SĂ TRĂIEȘTI!

Din când în când, la un an o dată și mai rar, dacă mă ia în căruță câte un prieten, mă regăsesc în mijlocul lumii de absența căreia uneori mă resimt. Nu afară din cale de mult, căci am păscut-o și o cunosc, dar cât de cât, nu pot să zic întodeauna că nu-mi lipsește. Omul neconstelat într-o Pleiadă își reflectă palidul crâmpiei de rază într-o negură fără sfârșit și se stinge, ca și firimiturile bolții, neștiut. Singura tovărășie constantă a insului rătăcit printre vremuri e inefabilul de mai presus de contingente și de viața neemancipată de bine și rău – și el nu e o vorbă deșartă.

Pretextele întâlnirilor sunt o masă și un pahar, pretutindeni și pentru toți oamenii de o seamă, de spirit ori de stomac. O mâncare subtil pregătită are, ca și opera de artă, afinități de inteligență și stil. Să te păzești de semenul care nu gustă tainele delicate ale unui vin cu subînțelesuri și suculențele complexe ale bucătăriei, unde un artist feminin sau bărbat vrăjește, ca un mag, rostirile tăcute să se pronunțe. Omul fără cinzeacă și butelie e incomplet și asexuat. El își caută satisfacția și senzațiile mentale, ale unei minți uscate, în rigidități și purisme maladive ca Jean Calvin, ca Medicisul Carol al Nouălea, ca Torquemada. Ludovic al Doilea de Bavaria sărutat de o artistă care voia să-i cadă pe piept, îmbrâncind-o din luntrea ce-i legăna împreună pe un lac, a înecat-o. Regele era hermafrodit.

Te întâlnești cu câte un fost coleg sau camarad de odinioară, pe negândite. Nu l-ai văzut ani de zile și șovăi să-l

recunoști, când adeseori nu te mai recunoști nici pe tine. Uimirea e atât de iute, încât nu-ți poate scăpa exclamația sincerității: „Cum ai îmbătrânit!“ Ați îmbătrânit amândoi. Parcă figura de altădată, descompusă, e acoperită cu o mască de carnaval și tristă și grotescă. Fața tragică s-a strămutat în rizibil și expresia mai demult natural și irezistibil comică mărturisește o suferință de agonie: buzele și ochii caută în zdrențele surâsului defunct și în bucuria falsă o dantelă de învelit încremenirea zbanghie a hârcii apropiate.

Omul încă plin de sine, de la burtă la prestigiu, nu știe acestea toate și zmalțurile адаose ca să menție aparența făpturii îl fac hidos. El mai continuă orgoliul, înfumurarea și aroganța câtva timp și brusc se dezumflă și, ca un pepene stricat, cu picioare, se mai târăște, purtat de o limuzină, care a început să ia profilul unui dric. Mai ajunge până la un pahar de șampanie băut nu de el, ci de mormântul lui. Și la ciocnirea cupelor cu tineretul, inconștient că și el începe să moară de cum s-a născut, și imoderat, îi face plăcere mai ales o urare: „Să trăiești!“ Atât i-a mai rămas: să trăiască. Și se indoiește.

1947

LITERATURA COPIILOR

În general, fără să fie excluși autorii reputați experți pentru psihologia copilăriei, Perrault, frații Grimm și Andersen, unul francez, ceilalți doi germani și un danez, literatura mai veche a copiilor excelează prin terorizarea sensibilității, ca și basmele folclorului anonim. Cruzimea se găsește la locul de onoare. Grozăviile, torturile, nedreptățile, suferința silită și impusă de autor caracterizează poveștile menite să desfete copilăria. Tot ce ține de imaginație și basm, strigoii, arătările, fantomele,

vârcolacii, sufletele pribege, casele blestemate, zmeii, balaurii, pare făcut să chinuiască într-adins și să brutalizeze pe omul, părtaș al suferinței adevărate și martorul permanent al morții. Urmărind să distreze copii, povestitorii i-au înspăimântat. O vrăjitoare schimbă un lup în miel: copilul tresare de fericire. E satisfăcut, dar pân-atunci câte dureri!

Viața era odinioară într-adevăr poate că așa. Cotropirile, jafurile, schingiuirea, tăierea capului la poruncă, supunerea oarbă la un stăpân recunoscut că are dreptul să osândească și să execute după plac, unica lege. O întreagă concepție acceptau urgiile unui Dumnezeu cârcotaș, răzbunător, dușman al fiecărui om și cruzimile stăpânilor puși să-l reprezinte. *Vechiul Testament* e o feroasă pedeapsă eternă a bietului muritor. Cetățile în flăcări, trecerea popoarelor prin ascuțișul săbiei, ducerea lor în robie, scoaterea ochilor prizonierilor aparțin miilor de ani de asupriri. Homer e un mare scriitor, oricine ar fi fost Homer, un poet de geniu ori un popor, dar frumusețile lui cele mai izbutite sunt unele ca acestea: „Căzându-i capul retezat de spadă, gura-i mai grăia. Sulița intrându-i în coaste îi ieși prin spinare și oșteanul se prăbuși de pe cal, târât de vârful ei de aramă.“

Împărăția fizicului atotputernică a dominat zecile și sutele de mii de ani ale omenirii până de curând și de-abia de la Iisus încoace începe suprapunerea spiritului și ascendența omului, șovăitor prin reminiscențe și încă violent și crud subț hlamida de azur. Fanatismul noii învățături era o formă a instinctului surprins, iritat de o transformare care-i solicita conștiința. Când acceptă nașterea din fecioară, învierea și înălțarea la cer, omul evanghelizat concretizează numai nevoia lepădării de animale și suveranitatea spiritului asupra brutei.

Literatura sângelui e perimată: copilul are dreptul să ceară o stare sufletească de inocență și candoare, o lumină curată, o sinteză a stelelor, a florilor, a păsărilor și a puilor mici, încă naivi, de urs și mătă – nu desigur o literatură de limonadă și

de siropuri cu sfârșeală, încercată de unele cucoane. Copiii vor, ca și bătrânii lor, o aluzie și suntem obligați să le-o dăm.

1947

MORTII

De la o vârstă, nu mai interesează vârsta, și omul începe să intre în epoca minerală, unde, ca să fii la locul tău, contemporanii nu te acceptă totuși prea de tânăr, adică numai de optzeci, nouăzeci de ani, un moment de tranziție de vreo două sute, trei sute de ani. Relativ la contemporaneitatea cum e înțeleasă de noi, indivizii care au scris și pictat și au trăit prea mult revin la viața tolerată înviați, cam de pe la anii 1200 înapoi.

După ce a trăit ca vai de lume o viață zisă reală, vexat către sfârșitul ei, și de natură și de generațiile care se uită strâmb la tine că încă nu te-ai deplasat, ceea ce a rămas din tine, post-mortem, hârtie și carton, trebuie să treacă prin purgatoriul lung al opiniilor inegale – și se pomenesc urmașii tăi că te-ai mutat din uitare în clasicism, ajungând clasic și model, fără să te fi gândit. O ipoteză. De fapt rămâi în drumul istoriei pentru amatorii de vieți diverse neîmplinite, printre surcele și coceni.

Se povestește că, de curând, Bernard Shaw, asistând la o reprezentație a uneia din piesele lui, un tânăr din public l-a, cum se zice la noi, fluierat. Englezii, fluieră și în semn de aprobare, dar fluierătura spectatorului trebuie să se fi manifestat afară din obicei de ostentativ. Shaw are vreo nouăzeci de ani, poate că și trecuți. Autorul s-a sculat din loja lui în picioare și adresându-se rebelului spectator, fără nici un accent de apostrofă, i-a spus cu vocea, la vârsta lui, cea mai tare: „Domnule, sunt de părerea dumitale: piesa care te-a scos din pepeni e proastă. Atât m-am priceput, atât am făcut“.

Dar te oprești la Shaw și la cei de o vârstă cu el. Le-au trecut pe dinainte și pe de lături rânduri de oameni într-un veac și mai puțin, și au dispărut. Ei au avut prieteni și prietenii s-au dus.

Când prietenii se schimbă cu admiratorii nu mai e același lucru: vine un duh de marmoră cioplită, de bust, de ediții cu pergament, un năduf de cimitir cu inscripții, o adiere de paratas. Ai întârziat. De ce nu te-ai grăbit, ca să cazii întins de tânăr în șanțul cărții tale, deschisă pe masa de lucru, ca o muscă?

Mai ciudat este că toți oamenii care s-au prefăcut că trăiesc în timpul tău, continuă să trăiască mai intens în tine după ce mor. Figurile lor au încăput în pinacoteca ta, mai nesfârșită ca viața, și sunt neîntrerupt prezenți. Moartea, pământul sau flacăra rugului de cadavre nu sunt în stare, reducându-le în putregai și cenușă, să le suprime ceea ce-i mai subtil și nuanțat în ei, portretul, adică o nimica toată personală, apărută printr-o simplă diferență neglijabilă a trei, patru elemente constante ale fizionomiei ei, și nu înțelegi pentru ce, unică, o singură dată în gloata mileniilor străbătute de miliardele de oameni provizorii.

Poate că dată în sarcina unui socotitor filosofic de cifre vagi, aluzia l-ar putea îndruma către un argument valabil pentru demonstrarea existenței unui suflet în om.

1947

ÎNRĂDĂCINARE

Îmi face duioasă plăcere amintirea farmacistului din strada Corateriei, din Geneva. Poate că ți-am povestit vreodată tradiția farmacistului meu. Cărămida se repetă cu fiecare casă, dar fiecare casă e și altceva decât cărămida.

Cum îl cheamă pe acel domn frumos, în halat alb, cu ochelarii de aur și barba neagră, am uitat. Nu e nimic, pilda lui ne privește mai mult ca un nume, care poate să sune în douăzeci de feluri. Când ne duceam către seară, să cumpărăm din dugheana lui, veche de câteva sute de ani, dintr-o groapă cu treptele de piatră, păstrată frumos, pe strada care crescuse peste casă, până la jumătatea zidului cu vitrina de gratii, vârâtă-ntr-un chenar pătrat de sculpturi, el ne servea cu toată luarea-aminte, câte ceva, de câteva centime. Seninătatea lui ne ungea pe inimă, ca un început de medicament, și domnul acela, cu figura luminoasă și fruntea mare, albă, ne saluta gutural: *Bonsoir, Monsieur... Au revoir, Monsieur... Qu' est-ce qu' y à votre service?*

În vitrină, firma: o sculă care indica laboratorul lui Esculap, piulița de aramă, cât o căldare, cu drugul pisălogului ieșit peste margine mult, ca un făcăleț. Piulița era de vârsta farmaciei, contimporană cu Jean Calvin, pe numele lui de familie Cauvin, fiu de dogar de pe la 1500.

Din tată-n fiu, toți urmașii farmacistului întemeietor fuseseră chimiști, și fiecare din ei a condus neguțătoria de leacuri moștenită. Ultimul, cunoscut de noi, era un învățat ilustru în două continente, autor de studii importante și profesor la universitatea locală, după ce lucrase în laboratoriile și academiile streine. De la cursuri, el trecea cu simplitate în spițerie și, la închidere, trăgea oblonul. Piulița din vitrină mărturisea o stăruință de patru veacuri pe un punct, înrădăcinarea în meserie, perfecționarea substanței ereditare și ascensiunea muncii răbdătoare la elita restrânsă, din care timpurile își aleg conducătorii.

Întrebă-l pe brânzarul nostru din piață, om de multe zeci de milioane, făcute din putini și pastramă, de ce-l neliniștește cultural viitorul fiului dumisale, care a început să-i miroasă? Băiatul lui e un animal voluminos, falcă, bucă și burtă, capul

ca tărtăcuța, gușa de zece ori mai lată decât creștetul țuguiat și, de mintea lui, fericită de o imbecilitate duioasă, nu se prinde nimic. Îl bâzâie ca pe o șuncă musca, și râde. Zece profesori n-au putut să scoată din el altceva: un zâmbet bălos. Știe să mănânce. Rumegă, unele după altele, artane și hălci, și trece peste drum, unde bea o căldare de bere, parcă s-ar adăpa cu urină și cu spuma ei.

Dacă nici n-are o vocație și nici negustoria nu-l mai interesează, indicațiile destinului sunt clare. Fiul e obligat să risipească agonisita părintelui, dintre burdufele umflate, ciclul socotindu-se închis definitiv.

Pentru specie, nu se pune nici un fel de problemă.

1947

„AM SCRIS ȘI EU...”

Am cunoscut odată un băiat sufocat de încălțăminte pe care i le impusese orașul. Obișnuit să umble cu bățul de salcie după găște și să ia contact intim la picioare cu loboda și găinațul, el făcuse câteva clase de seminar și încerca la un ziar de partid reportajul poliției, paralel cu o similitudine de literatură. Dimineața cerea împrumut un leu, la prânz doi lei, și seara cinci – și îi găsea în fiecare zi. „Grea e viața!” suspina băiatul.

După câțiva ani, băiatul s-a însurat cu avere în județ, mulțumită unui elector local, care avea nevoie de aderenți, năzuroși față de centru. Băiatul nu mai era vizibil pe jos, în încălțăminte. Încălțându-se cu o nevastă, el s-a încălțat și cu un automobil. Saluta cu ochii împăinjeniți, se recunoștea cu greu și fu „ales” și deputat. Citeam amuzat în polemicile oficiale numele lui. A voit să ție un discurs, s-a sculat, a zis „mersi” și s-a așezat la loc.

Natura, care nu se dă după oameni, l-a păstrat însă intact, cu prostia lui mărunțică, devenită solemnă și pedagogică. Și i-a păstrat intactă și gura de țigan, buzată, vânăta și friptă parcă de o sete egiptiană. De tânăr, în colțurile gurii proeminente, avea două umflături fiziologice, care păreau că vin din gingie. În cuprinsul carierei politice, umflăturile s-au mai umflat, și deunăzi, când l-am văzut suind o scară, pe care o scoboram, mi-a fost să recunosc în obezitatea mată a fizionomiei lui, forțată ca un calapod, pe tânărul frumos de odinioară.

Era să fie doborât din copacul în care se suise porcul lui sufletesc, de prăjina unui eveniment: să fie arestat pentru un comision de câteva milioane, într-o afacere organizată în pierderea statului.

– Ai auzit ce era să mi se-ntâmples? întreba el cu accentul de bronz al statuii lui Ienăchiță Văcărescu. Iată de ce m-am sacrificat. Îmi pare rău că am intrat în politică...

Vei fi genial la douăzeci de ani, superb la douăzeci și trei, trist la douăzeci și cinci și totalmente surâzător la treizeci, când autoritatea esențială și definitivă, care absoarbe celelalte autorități subiective anterioare, va fi șeful politic al județului în care te-ai așezat. Îți va mai rămâne să-ți construiești un cavou.

Dacă librarul îți va recomanda o carte, cumpărând gumă de șters, îi vei răspunde: „Am scris și eu...”.

1947

C. ȘABAN-FĂGETEL

Când i se aduce la pat un plic cernit bolnavul tresare... Murim încet, dar murim pe rând.

Mi s-a deschis ieri, între perină și cot, ultima scrisoare a lui Făgetel. Ea nu mai purta semnătura lui... Era mesajul veciei

al familiei din Craiova. Cu toată interdicția medicală de „a lucra” – și a lucra în cazul acesta este a mânji alba hârtie și a face meserie de inteligență stricată – nu mă pot resemna să rămâi mut în fața cimitirului Sineasca.

Am norocul că nu-mi lipsesc secretarii, cărora să-mi încredințez părerile de rău printr-un dicteu. Fiica mea Mitzura și fratele ei Barutu, de o bucată de vreme colaboratorii mei, s-au apropiat cu caietul, ca să culeagă subt pomul ce se desfrunzește în filele lui, câteva foi pentru mormântul lui Șaban.

Durata peste mijlocia vieții face pe scriitor, obligat să publice periodicul necrolog, ciocul camarazilor lui. Știam că Făgețel suferă de mai mulți ani de o penibilă infirmitate chirurgicală, nevindecată, dar insul lui minuscul și uscat, cu o vitalitate nervoasă acerbă, obișnuit să iasă victorios din toate confruntările cu destinul, care n-au fost nici puține nici mici, nu lasă să se creadă că poate fi biruit. Fizicul lui făgăduia, strângându-se progresiv în sineși, o transmutare în minereu și chihlimbar cu un fluture la mijloc diafan în transparență: sufletul lui darnic și bun.

Făgețel a fost un om bun, unul din puținii buni cu adevărat, pe care i-am cunoscut, mai buni de calitate decât de bunătate.

L-am aflat pe Făgețel, întâi adversar, un adversar leal, ce iarăși e rar. El era subt un stindard: eu nu aveam nici unul, oștean de unul singur, haiducesc, numai că flinta mea era încărcată cu argint și prafuri de aur: rănile acestui material nu sunt otrăvitoare. Steagurile, tobele și proclamațiile indiscrete mi-au dispăcut: problemă de măsură.

Ne-am împrietenit în mijlocul unei lupte la baionetă cu condeiu. Ne-am strâns mâinile. Făgețel era un caracter. Independent de apărarea pe care o purtam fiecare în fortăreața lui, ne-am salutat întodeauna peste metereze. El a stat de-a dreapta lui Iorga, cu Tomescu; Iorga n-a fost nici un Făgețel, nici un Tomescu, tovarășul defunct și el, al celui ce-și închise

ochii la Craiova. Dimpreună cu frumoasa lui Doamnă și soție, care ținea însuflețirea gospodăriei, Făgețel îmi evocă orașul oltenesc, șezătorile literare oltenești, Broștenii și Turcenii Caboteștilor, amurgurile violete de pe Jii, speranța ca Doljul să ajungă un focar intelectual românesc, îndreptățit de valorile native locale. Lichidarea consecutivă a încercărilor de expansiune în sus au pustiit neîntrerupt ținutul întors o dată la câte zece ani cu douăzeci de ani îndărăt, la starea de provincie amorfă. Toate elanurile s-au petrecut pe o schemă artificială și după interesele câte unui politic. Mecena de ocazie, căruia îi lipseau un portofoliu și un bastion. Capitalurile înghesuite consimțeau să renunțe o secundă la dobânzi, reviste, ziare, poeți, prozatori, critici, ca niște felibri. Ambițiile fiind satisfăcute, Oltul bancar se retrăgea spre București, lăsând potmol și luntrile înnămolite. Luntrașii se risipeau întristați sau rămâneau, unii din ei să viseze într-un colț din parcul Bibescu, ivirea unui nou paralelism.

Singurul credincios al Craiovei rămăsese Șaban-Făgețel. A plecat și Făgețel.

1947

GRAȚII

Defunctul cronicar științific Emile Gauthier, unul și din generația și din rasa intelectuală a lui Clemenceau, și el defunct – ființele mari se sfărâmă întocmai ca obiectele mici – tăgăduia valoarea terapeutică a salvarsanului, la apariția, de atunci perfecționată, a noului leac, pentru motivul că muriseră câțiva bolnavi la tratament. Este de ajuns, argumenta strălucitul cronicar, un singur caz de moarte, pentru ca medicamentul să fie suspect. În trecut fie zis, criteriul în

materie specifică a savantului critic era lungă și egală cu sine carieră a mercurului, cu care dovedeau scheletele faraonilor din Piramide că știau să se vindece popoarele încă din timpurile vechi.

Unicitatea este, într-adevăr, adeseori documentară și demonstrativă, și principiul e serios în toate aplicările lui, cu toate că viața contabilizată trece asupra *unui* cu indiferență, atât la rubrica morților cât și la diviziunea oamenilor vii. Scepticismul atenției, uzată de serviciul de informații al presei și îndreptată în sensul exclusiv al iubirii de sine, cu înlăturarea oricărui sentiment nelichidat cu un rezultat personal, trece peste unul, fie floare, fie pasăre, fie soldat.

Voim să facem aci necrologul unui copil, care s-a sinucis. Într-o lună de zile s-au sinucis doi copii, nu numai unul. Primului i-a murit sticlete, celui de al doilea mama. Ei n-au mai putut trăi fără mamă și fără sticlete. Universul lor se concentrase într-o varietate de pițigoii și în ochii maicii, pe care nu au putut răbda să-i vadă rămânând închiși.

Aceste știri au fost citite în laconismul lor narativ, între copiii dumitale, gingașă mamă cititoare, și dumneata le-ai ascuns și ai suspinat. Se omoară un om care și-a pierdut nădejdea, un bătrân, un înnăcrit, un scârbit, și nu o făptură ageră și nouă, încă neîncercată de tulburarea luminii și de absența bucuriei. Vestea te izbește ca o măciucă peste inimă și ți-o învinețește. Cum poate să fie acest lucru de necrezut, cu putință? O hotărâre într-o fază a vieții de fantezii și zglobii nestabilități, atunci când gândul se mută ca o muscă de colo dincolo, neoprit nici de fericiri, nici de suferințe?

Acești copii care s-au sinucis nu erau cel puțin cetățeni, vârstare de familii anemiate și fantomele minuscule ale unui oraș onorat în moralitatea și datoriile lui, de trimiterea copiilor să vândă ziare și să doarmă cu teancurile nevândute pe scara de serviciu a unui imobil locuit de actori de bar, de aventurieri cu ziua și de fete de noapte. Amândoi erau copii

de țărani, de neam reputat rezistent și viguros, nemânjit de maladii sufletești literare, și care știu să-și bată câinele, calul, vaca și nevasta, cu parul, după credința domnului din capitală. Ei s-au spânzurat în portul, numit la București, național, și au atârnat de grindă cu cămașa lungă, cu betele roșii, cu bondița cusută frumos și cu opincuțe.

Sinuciderea unui singur copil, echivalează, raportată la criteriul Gauthier, cu o calamitate. Ce însemnează asta, boieri mari cărturari? Nu se îngrozește mintea voastră și nu vi se face pielea broboană? Doar s-au sinucis doi copii...

– Șșșt! Bine că nu citesc. Doamnă, nu cumva să afle ai dumitale.

1947

OAMENI DE SPIRIT

Într-o vreme în care greutatea fac ca râsul să fie o indecență, un om de duh scria nu *ad usum Delphini*, ci *ad usum humanitatis*, pentru a înviora și a delecta. Îl chema Tristan Bernard. El a murit, după ce servise cu devotament o tradiție, în care se ilustraseră maeștri ce se numesc Molière sau Voltaire – respectuoși și ei pentru o moștenire bogată lăsată de Montaigne.

Omul de spirit nu e produsul unei școale. Cărțile nu-l formează; premiile academice nu-l deprind să fie activ și rodnic. El țâșnește ca un foc de artificiu, prelucrat într-un laborator, în care n-au ce căuta cei din afară...

Și de aceea un om de spirit e o raritate și o exemplificare unică a personalității creatoare. Iată-l pe Voltaire, biciuind pe contemporani, subliniind cu cuvinte de duh întorsături istorice și persiflând personaje de legendă; iată-l pe Rivarol,

băiat sărac, plimbându-se prin saloanele selecte ale timpului, ca să arate miopia celor ce nu simțeau vântul Marei Revoluții; iată-l, venind în urma lor, pe Anatole France, cu figura de ceară și cu surâsul înveselind un obraz de pergament. Tovarăș cu ei – înfrățit cu acest spirit ce face din ironie o armă și o plăcută filosofie, Tristan Bernard, de origine evreu, și deci prin aceasta dovedind artificialitatea calităților exclusive și monopolizante ale unui galicism, care în fond este o turnură umană, nelimitată în cutia frontierelor – apare și el ca să continue o tradiție glorioasă, ce începe cu Molière, actorul sărac ce-și duce viața în turnee actoricești, mizerie, dar înnobilat prin hainele împeticite cu azurul și cu diamantele visurilor de artă...

Tristan Bernard a fost încă un Paladin al unei lumi, al surâsului, care se teme ca de foc de stafiile plictiselii, urâtului ori banalului.

Pentru acest belșug de avuții spirituale dăruite unui veac, ce a cunoscut bucurii, dar și atâtea mari dezastre, prin duhul rău al războaielor crude, memoria lui Tristan Bernard trebuie păstrată cu duioșie și cu respect. Îl așteaptă în Câmpiile Elisee toți confrății lui care au învățat umanitatea să suradă și să guste din plăcerile unei lumi chemată la ospățul spiritului.

1947

PALMA SALVATOARE

Te-am ascultat un ceas. Ai isprăvit? Abia ești la început. O să vorbești până diseară. Ai mai vorbit și altădată, de multe ori, câte câteva ceasuri, și tot la început ai rămas. Ești ca o ștofă, debitată pe fir dezlânat: firul curge fără sfârșit și nu se vede ștofa, care pierde pe măsură ce depeni.

Din când în când m-am uitat la ceas: nici n-ai băgat de seamă. Ești încurcat în ața pe care o deșiri. Numai când ai venit m-ai întreat: „Nu cumva aveai treabă?” Pe urmă n-ai mai întreat nimic. Apune soarele peste noi. E adevărat că nu mă brodești întodeauna acasă. Bați la ușa mea și mă ascund. „Iar a venit ăla?”, mi se spune: ăla ești dumneata, duiosule imbecil. „I-ai spus că sunt acasă?” – „I-am spus că să văd” – „Nu știi că pentru ăla nu sunt niciodată acasă?”

Totuși, dacă mă găsești în dreptul ușii, nu mă mai pot piti. Ți-am răspuns odată, din prag, că nu sunt acasă, și nu m-ai crezut, și ai râs. Mi-ai spus: „Glumești”. Nu glumeam, și a trebuit să par că glumesc.

M-am întreat ce să fac și cum să scap de dumneata. M-am gândit să ung și clanțele cu catran, ca să te mânjești, elegant și cochet cum ești. Ar fi trebuit să te speli tot la mine, și asta ducea convorbirea de la patru ore la opt. Am căutat altceva, ca la vânatoarea de urși: să fac o groapă mascată cu paie, în care să cazi, să-ți rupi un picior, să ți se strâmbe nasul, maxilarul, să ții minte. Ar fi trebuit o groapă cât un puț, ca să nu mai dau de tine, căci tot eu aș fi fost obligat să te scot, să te curăț și să te dreg. În cele din urmă m-am hotărât să te împușc. Dar vroiam să te împușc, nu pe furiș, din față – să vezi că eu te-am împușcat și, în sfârșit, să înțelegi. M-am temut că nu te nimeresc exact și că, rânindu-te, convorbirile în loc să se isprăvească vor spori, pe patul tău de invalid, îngrijit de mine: casă, masă, țigări, bani de buzunar...

Cineva mi-a sugerat o idee: „Arde-i câteva palme”. Palmele astea se ard peste figură. Am șovăit... Mi-e groază să mă gândesc că o față de om poate să fie palmuită, singura lui piele neîncălțată și goală, masca și identitatea lui. Odată n-am putut să mai rabd. Mi-a scăpat singură mâna din cutia cu tutun și s-a îndreptat către una din fălcile tale buclate. Te-am văzut așa de suav și de dulce și de bălai, surâzând ca un

miosotis, încât mi s-a oprit laba în aer. Și m-am justificat: „Aveai o muscă la nas și ți-a zburat“.

Numai eu știu ce sete mi-era să ți-o strivesc pe portret și să mai dau o dată.

1947

CĂSĂTORIILE FERICITE

Sunt cazuri de căsătorie, ca să utilizăm un cuvânt cu sensuri generale, fericite. Născându-se în condițiuni deosebite și din materiale dizarmonice, cele mai multe căsătorii sunt contradictorii. În vreme ce o uzină fabrică șuruburi, o altă uzină fabrică piulițe; cui îi trebuie una din două, caută o împărechere. Un nasture fără cheotoare și o cheotare fără nasturele ei reprezintă un dezechilibru: cheotorile caută nasturi, și nasturii caută cheotori. Un nasture mare nu trece, și o gaură mare joacă. Numai în croitorie și în mecanică lucrurile se petrec satisfăcător. Restul vieții e o haină cu bumbi despărecheați, fără bumbi sau cu bumbii spânzurați.

Urmăriți afară din romanul descriptiv, bărbații și femeile, unicele două variante fizice ale celulei organizate, se prind câte doi în valsul existenței, cu o regularitate absurdă, și ies din viață într-o figură spirală care i-a uzat; uitând măcar, ca la teatru, să salute. Un instinct de sălbătecie și de varietate îi face să se caute din depărtări și din necunoscut. Vecina cu care te-ai învățat, e mai urâtă decât streina nemaivăzută. Să fi existat căsătoria sentimentală a celor doi copii crescuți într-o grădină până la majorat? care și-au tras palme de mici, s-au mușcat de necaz și s-au înjurat? Un tăbăcar are o față și un antreprenor are un băiat, destinați ca peste douăzeci de ani să adauge la cunoștința lor reciprocă o cunoaștere suplimentară și să

căsătorească două averi. S-a modificat ceva? s-a introdus altceva mai mult decât o ușă de circulație nouă, prin spargerea unui părete dintre două vecinătăți? Economie de slugi, de cumpărături de vase și de tacâmuri, bucătăria făcându-se laolaltă.

Poate că omul caută mai degrabă necunoscutul decât ceea ce se cheamă frumosul. Omul se naște științific, și probabil că înainte de a fi fost inventate școala și tiparul, el căuta părechea cu o dorință de documentare. Don Juan adună documente. Un medic își făcuse o arhivă de păr tăiat din subsuoara fetelor cu care se împărechease. Fără să fie vizibil nebun, el păstra șuvița de păr intercalată într-o carte de vizită cu panglică și portretul posesoarei respective. Era cenușa blondă, roșcată sau neagră a unei romante fumate.

Interesul omului față de părechea lui feminină și masculină durează atâta timp cât insul nu e cunoscut de tot; de unde învierșunarea de a se cunoaște degrabă, pentru înlăturarea obsesiei și trecerea mai departe. Notele biografice și spiritul de anchetă politică, socială și artistică, pornesc din dorința de a isprăvi mai repede cu subiectul, după ce te-a intrigat. Lectura literară se găsește pe linia aceluiași interes.

Între sexe, ca și la trepte, unde sexul și diferența se manifestează cerebral, se dă o luptă, pe care femeia, ca să intereseze necurmat, trebuie să o complice la exces. Unul vrea să te ajungă, și tu trebuie să fugi mai repede cu un pas, cochetând pe călcâie. După urmărirea nupțială, care a durat, bărbatul crede în general că și-a cuprins iubita. E momentul supremei tragedii, de unde începe acel joc satanic, folositor femeii și exasperant pentru bărbatul, care uitându-se bine în mâna lui închisă, își dă seama că nu a prins nici atâta consistență câtă oferă un fulg. Femeia nu e a bărbatului ei decât atunci când, odată cu lacrimile ei de dragoste adânc împărtășită, îi alunecă pe obraji, în perini, și sufletul divizat.

Ea își joacă ființa și puțină fericire câtă nu-i este refuzată de viață – și are datoria să fie prudentă. Soțul nu reprezintă de obicei meritul acestui suprem sacrificiu de imponderabile și abstracții, lui i se dă de obicei numai metalul, oprindu-se sunetul pentru sine: e un rest care trebuie rambursat lui Dumnezeu...

Bărbatul care se plânge, în versuri și proză și teatru, de femeia pe care o iubește, dă un bocet de insuficiență. Ea și-a rezervat, ca o perfectă gospodină a pudrelor, parfumelor și fardurilor sufletești, flacoanele cele mai fine, pe o polită a etajerei, unde labele bărbatului nu sunt în stare să ajungă ca să le sfărme. El a căutat să devasteze totul, ca un erou, pasionat de o barbarie originală, și care vrea să fugă călare, în văzul tuturor, cu femeia iubită spânzurată la oblânc. Ursul oftează cu stupul în brațe, mâncându-i mierea, după ce albinele s-au depărtat.

Natura și-a mărginit imaginația la cele două sexe, cumpănindu-le într-o egalitate a instinctului suprasensibil. Ce socoteală și-o fi putut face ea, în vederea procreației, e un lucru de cercetat.

Două singure sexe sunt, evident, prea puține, pentru o satisfacție a timpului vieții. Natura era schivnică înainte de a se fi ivit creștinătatea, lăsând durerea și mâhnirea să se premanentizeze în doi unici indivizi, organizați într-o celulă biologică și socială. Văduvia constituie o continuă știrbire a echilibrului obștesc, și progenitura primește osânda morții direct. Dacă, dimpotrivă, pentru obținerea unui nucleu fizic s-ar fi grupat patru sau cinci sexe deosebite, ca să se corespundă mutual, și numai laolaltă să se fi putut isca progenitura, pe de o parte iubirea ar fi fost mai puțin pasională, mai distribuită, capacitățile gestației individual micșorate și sensibilitatea absentă, ca la plătici. A ține definitiv lumea fizică închisă în două alternanțe, dovedește din partea Celui-mai-presus-de-ființă răutate.

DE CRĂCIUN

La zilele mari, oamenii cu frica lui Dumnezeu se adună în biserică și nu lipsește de la liturghie nici unul. Iată-i, plugarii în cojoace noi sunt de față, și ei ar fi venit și cu vacile lor la cuminecătură, dacă nu ar fi păcat.

Așa e porunca: oamenii să aibă suflet iar vitele ba, sufletul unora să se mântuiască iar al celorlalte ba. Vezi, mâna poate fi dusă la frunte, la piept, la umărul drept, la umărul stâng, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, iar copita ba. Osândită, vita rămâne în rădăcina ei din pământ, pe când domnul perceptor, care și el ia parte la slujbă, în strana psaltului din dreapta, alături de primarele, se urcă la ceruri vertical, cu pălăria în mână și cu servieta subsuoară.

Gazeta e ca o biserică și ea. Numărul de Crăciun cere ca toți redactorii să fie prezenți, sănătoși au ba, veseli au ba: e Sfânta Împărtășanie a lucrului murmurat și poate că și gândit, orișicum oarecum simțit: cuminecătura cu slovă, cu taina ce umblă pribeagă prin găurile ei, ca un licurici, când licărit, când umbrit.

Sunt, vasăzică, de față, ca în sărăcăcioasa biserică din sat, redactorii, domnul director (primarele), cântăreții poetici, economici și financiari, reporterii clopotari... Cojoacele lor nu prea sunt noi, ca ale bine-credincioșilor de la icoanele din cătun, ba câteodată, și poate că foarte des, domnii intelectuali dârdâie, colea, lângă o călimară, într-un pardesiu aprilean. Cum să fie absent din numărul de Crăciun? Stă bine, de Crăciun, să te arăți îmbrăcat și gătit în subiecte și predicate, în adjective și complemente directe și, arhieresti, în stil; hlamida cu găietane imitate de aur, cădelnița de făcut fum parfumat, glasul al optulea pe condacul zilei. Crăciunul și mai ales numărul de Crăciun trebuie să dea bună voie și optimism.

Cum să stai posomorât și trist, Doamne miluiește, în ziua de 25 a renașterii din mâl și glod, când încă de la 19 decembrie se fac atâtea pregătiri miraculoase pentru pomul cu străluciri?

Luni, țara era încă neagră. Marele Regizor făcuse prea multă lapoviță și prea mult noroi. Deodată, în dimineața de marți, trăgând cortinele de ploaie printre culise la magazie, ne-a dăruit un act al doilea alb imaculat. Scena e cât un haos de splendori virginală. Cu o candoare, pe care o are numai el, și aproape ca el o mai au și poezii, a trecut de la negură la inefabil și purisim, la o inocență de care uitaseși. Zăpada nu s-a ferit, generoasă și gingașă, de nici un lucru, să nu-l îmbrace cu fulgi, să nu facă din el un porumbiel ori un crin, o dantelă, o fragedă frumusețe. Bălegarul, a binevoit și pe el să-l aștearnă cu zibelină și pomii sunt, de-a fir a păr, îmbrăcați în horbotă și ciucuri.

Mai poate bietul om să nu fie mai curat și mai sfințit?

1947

DE ANUL NOU

Ar trebui de Anul Nou, de fiecare nou an, să se adune, mai mult decât speranțele, care duc, de-a lungul vieții, ceața incertitudinii și lașitatea nehotărârii, lăsată pe seama predestinării, decepțiile anului încheiat cu temeiurile lor concrete.

Îndreptarea corectă a unui drum strâmb, circulat în zigzag și cu șchiopătare, nu poate fi făcută dinafară, iar individul e întodeauna cel mai exact arbitru al isprăvilor și decăderilor sale. E nevoie, firește, de un curaj secret, și acest curaj îl dau autoexaminarea, de care nu trebuie să fugi și să te ascunzi după iluzii, și sinceritatea. Orice om are dreptul, dacă nu și datoria, să fie sincer cu sine, poate că și sever, înainte de a-și exercita severitatea față de semenii lui.

Lăsate pe seama moralei generale și a colaboratorilor ei, iviți din când în când în câte o carte de analiză, de principii și maxime, repede uitată și rareori citită, din pricina sentimentului de frică sau de sfială că cititorul poate să fie identificat și pus în paralelă cu propria lui caricatură generalizată, lucrurile adevărate apar o secundă și dispar pe vecie.

Ziarul e un mijloc de aducere-aminte la intervale scurte; biblioteca nu trezește noțiunile tot atât de rapid. Cine mai scoate din rafturile cu cotoarele aurite, pe un Pascal, pe un La Rochefoucauld, pe un Esop, pe un La Fontaine, pe un La Bruyère? Cine îți mai încarcă programul cu laborioasa și controversata lectură a *Bibliei* celor două Testamente? Asemenea cărți de căpătâi, permanent actuale și neîntrerupt perimate, nu se acordă cu viața zvăpăiată și fragmentară a timpului trăit la o muncă istovitoare; și tocmai cei ce se istovesc au mai multă trebuință de o reamintire, de o reîmprospătare a sensurilor de cincizeci și două de ori în agonie de-a lungul unui an.

Cititorilor, pe lângă urările îndătinate, le-aș spune de Anul Nou ceva la ureche. Să nu caute să cunoască prea de-aproape oamenii cu care vin în coincidență. Să facă tot ce pot, cu prețul chiar al falsei opinii că sunt nesociabili, lipsiți de politețe, înfumurați ori indiferenți la o valoare prezumată, și să păstreze o distanță moralmente obligatorie. A cunoaște oamenii trece în critica romanului comun drept un merit literar: cele mai precise analize de așa-zisă psihologie au fost de imaginație și de instinct. Oamenii pierd mult să fie cunoscuți, și între alte artificii utile vieții laolaltă și supraviețuirii e și credința neregretată că ei sunt buni, cinstiți, la cuget și faptă, sau cel puțin la cuget; că nu mint din necesitate sau interes.

Câtă vreme circuli pe linia de orizont, ceea ce e de dorit în toate cazurile cu puțință, omul e suportabil și nu riști nimic să te înșele. Decepția începe de cum te abții.

Deficitul inteligenței nu e în definitiv supărător propriu-zis, sau este într-o singură împrejurare: dacă un mediocru capătă valută la o convorbire adâncită, vezi că ți se acoperă o absență și atâta tot. Amărăciunea vine odată cu meschinăria în acte a unui ins generos în discurs, odată cu revelația realității într-o puritate de intenții deghizate.

Dacă în durata de trei sute șazeci de zile care pornește de la 1 ianuarie, experiența te mulțumește, ai dobândit optimismul reconfortant indispensabil, și nimic nu te oprește să o duci mai departe.

1947

COSMOGRAFIA VERBALĂ

Cuvintele au o expresie, o fizionomie, o figură suplimentară la înțelesul lor, a obiectului reprezentat.

Se poate spune că substantivul, cel mai comun cuvânt din limbă, e fotografic și enumerativ. El ține contabilitatea în limbaj. E averea imobilă a limbii, proprietatea stabilă, clădită, strada pe care circulă cuvintele mobile, înregistrată pe fișe rigide de cartotecă; un inventar. Bilanțul e întodeauna gata făcut. Are și substantivul un portret subiectiv, însă numai prin comparație.

Într-una și aceeași limbă substantivul e însuși obiectul pe care-l conține. El începe să aibă o figură difuză proprie prin contrastul dintre două limbi. *La table* și *der Tisch* reprezintă, bineînțeles, tot *masa* în limbile respective, dar ele evocă alte imagini pentru un străin, cu toate că, de pildă, *masa* înrudită prin asonanță cu *masca*, nu se înrudește nici în aceeași limbă cu ea, după cum nici *sable* nu trezește imaginea din *table* și după cum nici *griș* nu evocă în nici un fel pe *Tisch*.

Noțiunea „a gândi!“ într-o limbă, neputându-se gândi exact într-o vorbire străină, adeseori foarte aproximativ chiar în limba proprie, se pare a căpăta o semnificare, nu de la vocabular, nici de la sintaxă și inflexiuni, ci mai ales de la fizionomia abstractă a cuvintelor. Oricât de adânc ar cunoaște omul o limbă, alta decât a lui, atunci când are nevoie de operații aritmetice, el o șoptește în graiul natal. Francezul zice *soixante-dix*, șaiszeci și zece, românul zice *șaptezeci*, dar elvețianul și belgul zic *septante*, care-i un cuvânt logic, dar refuzat din cauza inadaptabilității fizionomiei. Francezului îi trebuie un cuvânt ilogic, și complicat și compus: el are nevoie de acest portret verbal și nu de altul.

Tot așa *quatre-vingt-dix*, de-patru-ori-douăzeci-și-zece, pare un cuvânt analitic idiot, ca să exprime *nouăzeci*, căruia la Geneva și la Bruxelles i se zice *nonante*. Portretul acestui cuvânt e tipic exemplificator. Portretul cuvintelor e cu deosebire sensibil în versuri, la rimă, unde, efect curios, două lungimi cu totul disparate își pierd în oarecare măsură fiecare profilul propriu și se alătură unei îngemănări de la al treilea profil, ca și cum un cuvânt cârn aliterat cu un cuvânt cu nasul turtit ar da, prin suprapunere, o linie acvilină.

Verbul e mult mai puțin static și servil comparativ cu substantivul. Se poate ca substantivul să nu fi dormit întodeauna, ca în limbile moderne și să fi fost mai bărbat, mai activ, dacă ne gândim că sensul biblic al cuvântului, care este egal astăzi mai mult cu substantivul („La început era Cuvântul și el se purta – zbură peste ape“) era asociat cu imaginea unei ființe vii și independente de ambianță. Verbele au portretele cele mai caracteristice, și de multe ori verbul neregulat dă mai multe aspecte ale unei imagini motrice, văzută din față, din stânga, din dreapta, din spate, culcat, ridicat și în *raccourci*, după mod și după timpul din mod.

Prepoziția, conjuncția, exclamația sunt niște foarte interesante miniaturi ale terminologiilor, ca și sufixele,

prefixele, eufonicele, evocatoare de articulații, șuruburi și piulițe, de mărgele, de bijuterii, de gănganii versicolore.

Portretul unui cuvânt se definește mai subtil prin influența cuvintelor alăturate de el și dimprejur, crește sau se micșorează în volum. Ritmul frazei îi adaugă un sens mai lung și un ecou, îi dă drumul sau îl frânează. În stil, care-i o construcție de pietrificare și unitate interioară, cuvintele toate fug unele după altele și se prind, imaginile se între-intercalează și se derivă, în imaginea mare, în peizajul frazei, care le cuprinde și le anulează pe toate. Sunt fraze ca niște câmpii întinse, fraze ca marea în mișcare, fraze grădini, fraze prăpăstii și fraze păduri...

O filologie artistică, în care sunt de acord că filologul își poate pierde echilibrul, ar avea dorința să dea, într-un lexicon întodeauna neterminat, sensul vocabulelor după tensiune, după numitor, după fluiditate și transparențe în filigran.

Critica literară ar avea de câștigat.

1947

ÎN LOC DE SUBIECT

Se obișnuiește ca în programul teatrului și cinematografului să se intercaleze și subiectul piesei jucate. De regulă, datorită de a-l povesti îi vine autorului, invitat să-l scrie din pricina presupunerii că cel care fabrică textul spectacolului poate să și-l rezume mai bine.

E o eroare ca toate erorile. Pe lângă că uită, pe lângă că începe să fie plictisit de piesa lui, de repetiții, de ciorovăiala regizorală și de funesta excelentă opinie ce o au interpreții, de altfel ca și autorii, despre marea lor personalitate, pentru autor piesa, în ziua premierei, s-a învechit.

Dar în teatru, unde fiecare autor se preface în personaj, o parte din prefăcătorie i se cuvine și autorului, ostenit să-și audă piesa de zeci de ori la rând, fără să-l mai intereseze. El trebuie să pară la prima reprezentare proaspăt, fraged, nou-născut. Grecii vechi numeau teatrul o ipocrizie.

A face un rezumat al *Seringii* este, în asemenea împrejurare, prea mult. Câteva date vor ține loc de subiect. Piesa a fost scrisă în 1943, în lagărul de la Târgul Jiului, cabana numărul 5, camera numărul 8... Locuiam în acest han cu sârmă ghimpată și, neputând face altceva mai bun, mi-am adus aminte de o făgăduială dată unui director al Naționalului, căruia i-am trimis din lagăr, cu viza și ștampila comandantului, primul critic al piesei, citez: „1. XI. 1943. Citită de subsemnatul, nu conține nimic suspect, Colonel Leoveanu“.

Directorul de atunci primind *Seringa* s-a cutremurat. Un deținut pus la închisoare de același guvern care-l păstra pe el liber și subvenționat, nu putea să fie primit nici la lectură.

Câteva cuvinte pot fi totuși spuse, nu atât despre subiect, cât despre sensul și viața spectacolului de azi. Medicina e o preoție, dacă nu și o vocație de profet. În ea se întâlnesc toate științele (pe care le rezumă) cu dragostea și mila aproapelui și cu marile intuiții. Ajungând o simplă profesie, aventurierii științifici, lacomi de bunuri și aprigi la câștig, au deviat medicina către teighea. În piesă, figurează conflictul, încă latent în societate, dintre medicii miliardului și medicii datoriei, cărora li se cuvin omagiile nediscutate ale literaturii.

Un punct și atât.

1947

NOTE BIBLIOGRAFICE

1941

(p. 5)

UN DEBUT

A apărut în „Viața“, an. I, nr. 6, 5 aprilie 1941, p. 4 (*Bilete*).

(p. 7)

TEHNICĂ ȘI GUST

A apărut în „Viața“, an. I, nr. 22, 20 aprilie 1941, p. 4 (*Bilete*).

(p. 9)

[PROBLEMA INTERPRETĂRII]

A apărut în „Curentul literar“, an. III, nr. 118, 5 iulie 1941, p. 1.

Este răspunsul lui Tudor Arghezi la ancheta inițiată de Ernst Verzea în „Curentul literar“, nr. 15 din 14 iunie 1941. La apelul ziaristului, adresat marilor romancieri, poeți și artiști plastici, „pentru a actualiza problemele vaste ale creației, care au fost voit ignorate de mulți cizelatori ai materialului uman“, au mai răspuns și E. Lovinescu, Victor Ion Popa, Mihail Dragomirescu, Mihail Sorbul, Pompiliu Constantinescu, Gala Galaction, Cecilia Cuțescu-Storck, I. Valjan.

Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, București, Editura Minerva, 1998, p. 413–415.

(p. 12)

UN CUVÂNT

A apărut în „Timpul“, an. V, nr. 1531, 13 august 1941, p. 2.
Cu titlul: *Inaugurând*.

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, București, Editura Minerva, 1976, p. 292–293.

A fost citit de Tudor Arghezi, duminică 10 august 1941, la vernisajul expoziției Ion Sava, sala „Orfeu“.

(p. 13) O SCRISOARE A DOMNULUI T. ARGHEZI

A apărut în „Curentul“, an. III, nr. 124, 16 august 1941, p. 3. Cu următoarea notă a redacției: „Împlinim dorința domnului T. Arghezi, publicându-i scrisoarea, fără a-i înțelege iritația, și oarecum incivilitatea. Chestiunea imitării lui Macedonski o vom lămuri în numărul viitor, restabilind faptele, la lumina textelor“.

(p. 15) STILUL BOLȘEVIC

A apărut în „Timpul“, an. V, nr. 1543, 25 august 1941, p. 2.

(p. 18) CÂNTARE BUCOVINEI

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. VIII, nr. 8–9, 1 august – 1 septembrie 1941, p. 338–343.

Inclus în *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, București, E.P.L., 1965, p. 10–17.

(p. 24) ÎNSEMNĂRI RUSEȘTI
Dintr-un caiet de străinătate

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. VIII, nr. 8–9, 1 august – 1 septembrie 1941, p. 344–359.

În volume: *Scrieri 17, Note străine*, București, E.P.L., 1968, p. 145–160. Fragmente. Cu titlul: *Dintr-un carnet*, datat 1906; *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 416–434.

(p. 41) TEATRUL „HAYEK“

A apărut în „Teatrul Național. Caiet program“, septembrie–octombrie 1941, p. 3–6.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, București, Editura Minerva, 1975, p. 400–403.

(p. 44) DINTR-UN FOIȘOR

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. VIII, nr. 12, 1 decembrie 1941, p. 483–507. Deschide numărul.

În volume: *Tablete de cronicar*, București, E.S.P.L.A., 1960. Prefață de D. Micu, p. 108–122. Fragmente; *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 9–41.

1942

(p. 73) ACASĂ LA MINISTRU

A apărut în „Preocupări literare“, an. VII, nr. 3, martie 1942, p. 99–103. Mențione: „Din romanul *Lina*, în curs de apariție («Cartea Românească»)“.

(p. 79) DEMETRIUS V.

A apărut în „Curentul“, an. XV, nr. 5064, 22 martie 1942, p. 1. Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 437–439.

(p. 81) MORAVURI

A apărut în „Preocupări literare“, an. VII, nr. 4, aprilie 1942, p. 1. Semnat: T. A.

(p. 82) MUNCITORII CU MÂNA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 1, 7 iunie 1942, p. 1.
Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar.* III, p. 440–441.

(p. 84) CULTURA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 2, 14 iunie 1942, p. 1.
Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar.* III, p. 442–444.

(p. 86) BIBLIOTECA MUNCITORULUI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 3, 21 iunie 1942, p. 1.
Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar.* III, p. 445–446.

(p. 88) UN ARMURIER

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 4, 28 iunie 1942, p. 1.
Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar.* III, p. 447–449.

(p. 91) SEMNE...

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 5, 5 iulie 1942, p. 1.
Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar.* III, p. 450–452.

(p. 93) ȘCOALA LUI „PENTRU“

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 6, 12 iulie 1941, p. 1.

(p. 95) SLOVA CITITĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 7, 19 iulie 1941, p. 1.

(p. 97) ORA DE PRÂNZ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 8, 26 iulie 1942, p. 1.

(p. 100) PROBLEMELE SOCIALE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 9, 2 august 1942, p. 1.

(p. 103) JUCĂRIA LUI FABRE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 10, 9 august 1942, p. 1.

(p. 105) CREATORUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 11, 16 august 1942, p. 1.

(p. 107) BIRUITORII

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 12, 23 august 1942, p. 1.

(p. 109) PUNE MÂNA ȘI FĂ...

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 13, 30 august 1942, p. 1.

(p. 112) MAICA DOMNULUI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 14, 6 septembrie 1942, p. 1.

(p. 115) UN POET

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 15, 13 septembrie 1942, p. 1.

Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 453–455.

(p. 117) CITITORII

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 16, 20 septembrie 1942, p. 1.

(p. 119) UCENICIE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 17, 27 septembrie 1942, p. 1.

(p. 121) ANUL ȘCOLAR

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 18, 4 octombrie 1942, p. 1.

(p. 122) TINEREȚE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 19, 11 octombrie 1942, p. 1.

(p. 124) COSTUMUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 20, 18 octombrie 1942, p. 1.

(p. 126) MUCENIȚA PARASCHEVA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 21, 25 octombrie 1942, p. 1.

Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 458–461.

(p. 129) *BIS IN IDEM*

A apărut în „Bis“, an. I, nr. 6, 25 octombrie 1942, p. 1.

Inclus în *Scrieri 41, Tablete de cronicar*. III, p. 456–457.

(p. 131) LA ȘCOALĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 22, 1 noiembrie 1942, p. 1. Editorial.

(p. 133) UN PEDAGOG

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 24, 15 noiembrie 1942, p. 1.

(p. 136) DESPRE POLITETEȚĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 24, 15 noiembrie 1942, p. 1.

(p. 138)

CATINCA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 25, 22 noiembrie 1942, p. 1.

(p. 141)

UN CREATOR

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 26, 29 noiembrie 1942, p. 1.

(p. 143)

ARTIȘTII AMBULANȚI

A apărut în „Teatrul Național. Caiet program“, an. II, noiembrie 1942, p. 1–3. Deschide numărul.

Inclus în *Scieri 28, Cortina*, p. 404–407.

(p. 146)

O GRĂDINĂ ZOOLOGICĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 27, 6 decembrie 1942, p. 1.

(p. 148)

LA GURA SOBEI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 28, 13 decembrie 1942, p. 1.

(p. 150)

CRĂCIUNUL
Tinerete și copilărie

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 29, 20 decembrie 1942, p. 1.

(p. 152) DE ANUL NOU

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. II, nr. 30, 27 decembrie 1942, p. 1.

(p. 155) POETUL G. TUTOVEANU

A apărut în „Păstorul Tutovei“, an. V, nr. 8–10, octombrie–decembrie 1942, p. 418 (*Medalion*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, București, Editura Minerva, 1983, p. 261–262.

(p. 156) NOTE DE TEATRU

A apărut în „Teatrul Național «Studio»“, decembrie 1942, p. 1–4.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 408–411.

(p. 160) GEORGE ENESCU

A apărut în „Almanahul «Vremea»“, 1942, p. 167–168.

1943

(p. 162) DUPĂ MÂNCARE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 31, 3 ianuarie 1943, p. 1–2.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, București, Editura Minerva, 1999, p. 7–9.

(p. 164) DISPARIȚII

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 32, 10 ianuarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 10–11.

(p. 166) GRAFITE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 33, 17 ianuarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, București, Editura Minerva, 1985, p. 626–628.

(p. 168) UNELTE ȘI MAȘINI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 34, 24 ianuarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 14–16.

(p. 170) O MESERIE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 35, 31 ianuarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 16–18.

(p. 172) NOTE PENTRU DISCUȚII ORGANIZATE

A apărut în „Teatrul Național. Caiet program“, ianuarie 1943, p. 1–4.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 412–415.

(p. 176) O PROBLEMĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 36, 7 februarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 18–21.

(p. 178) HOȚII NOȘTRI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 37, 14 februarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 21–24.

(p. 181) MIHAI EMINESCU. VI

Conferință ținută la 27 februarie 1943, la Ateneul Român.

În volume: *Mihai Eminescu*, București, Editura Vremea, 1943, p. 7–62; *Mihai Eminescu*, București, Editura Eminescu, 1973, p. 7–57; *Scrieri 27, Schițe de portret*, București, Editura Minerva, 1975, p. 56–78.

(p. 203) GENERAȚIILE

A apărut în „Duminica“, an. II, nr. 1, 28 februarie 1943, p. 1–5 (*Tablete*). Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 24–26.

(p. 205) JURNALUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 39, 28 februarie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 27–28.

(p. 207) SCRISOARE UNUI ACTOR

A apărut în „Teatrul Național «Studio». Caiet program“, februarie 1943, p. 1–4. Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 416–419.

(p. 211) A.B.C.

A apărut în „Duminică“, an. II, nr. 2, 7 martie 1943, p. 1–4 (*Tablete*). Deschide numărul. Republicat în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 8, 24 decembrie 1944, p. 1, cu următorul P.S.:

„P.S. I-am adus domnului Voitec, ministrul Instrucțiunii Publice, omagiul meritat că a înființat gratuitatea reală a învățământului primar, ministerul distribuind elevilor cărțile trebuincioase pe cheltuiala statului.

Un institutor ne informează că e vorba de o simplă nobilă dorință, că manualele continuă să fie cumpărate și că, departe de a fi gratuite, ating prețuri exorbitante. Institutorul ne-a trimis și o factură de librar.

Nu știm cui să-i cerem scuze, domnului ministru, copiilor sau sentimentului nostru de emoție, care pare să fi fost în această confuzie de intenții și realități singurul lucru gratuit.“

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 263–266.

(p. 214) FATA BABEI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 40, 7 martie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 29–30.

(p. 216) GRAMATICA

A apărut în „Duminică“, an. II, nr. 3, 14 martie 1943, p. 1. (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 33–36.

(p. 218)

O CARTE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 41, 14 martie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 31–33.

(p. 221)

GREC, ELEN ȘI GRECOTEI

A apărut în „Duminica“, an. II, nr. 4, 21 martie 1943, p. 1–3 (*Tablete*). Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 36–39.

(p. 224)

GRAVURĂ ȘI LITERATURĂ

A apărut în „Duminica“, an. II, nr. 4, 21 martie 1943, p. 3. Cu subtitlul: *Conferința domnului Tudor Arghezi, ținută la «Grupul grafic»*.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 39–41.

(p. 226)

FLORILE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 42, 21 martie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 41–43.

(p. 228)

BIEȚII COPII!

A apărut în „Duminica“, an. II, nr. 5, 28 martie 1943, p. 1 (*Tablete*). Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 43–45.

(p. 230)

GRĂDINA ȘEFULUI DE GARĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 43, 28 martie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 45–47.

(p. 231)

DICTIUNEA

A apărut în „Teatrul Național. Caiet program“, martie 1943, p. 1–5. Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 420–424.

(p. 236)

RĂMÂI SĂNĂTOS!

A apărut în „Duminică“, an. II, nr. 6, 4 aprilie 1943, p. 1–3 (*Tablete*). Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 49–51.

(p. 238)

GRĂDINA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 44, 4 aprilie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 47–49.

(p. 240)

BILETE DE PAPAGAL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 458, 9 aprilie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 52–53.

La începutul anului 1942, în dorința de a relua tipărirea „Biletelor de Papagal“, Tudor Arghezi expediază Ministerului Propagandei Naționale următoarea cerere:

„Domnule Ministru, Subsemnatul I. N. Theodorescu (Tudor Arghezi), de profesie scriitor, vă rog să binevoșiți să-mi acordați autorizație să scot din nou ziarul meu cotidian, de literatură, artă și teatru, «Bilete de Papagal», apărut în forma lui zilnică mai bine de doi ani. Formatul acestei foi fiind cel mai mic cu puțință (a opta parte din coala nr. 12) nu constituie pentru aprovizionarea cu hârtie, ca pentru cotidienele mari, o problemă. Alături certificatul meu de naștere. Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea respectului meu“.

Iată și răspunsul primit:

„Ministerul Propagandei Naționale, Serviciul Central al Cenzurii Presei, Strada Academiei nr. 17, Comisiunea permanentă de control și aprobare a autorizațiilor publicațiilor. 10 aprilie 1942. Nr. 62. Către domnul Tudor Arghezi, Prelungirea Mărțișor, nr. 37. Loco. Pentru soluționarea cererei D-vs cu privire la apariția ziarului cotidian de literatură, artă și teatru «Bilete de Papagal», vă rugăm să ne comunicați următoarele declarații: Declarație cuprinzând tirajul maxim al publicației; Declarație prin care vă angajați a folosi numai capital românesc și colaboratori români; Declarație că aveți hârtia necesară pentru mașină plană la care va fi tipărită publicația. În prezența acestor acte vă trimitem autorizația ce ați cerut Comisiunii. Președintele Comisiunii, Romulus Dianu“.

Scriitorul se va conforma și trimite declarațiile solicitate: 1. „Bazat pe vechiul tiraj al micului meu ziar «Bilete de Papagal», declar că numărul de exemplare pe care le voi tipări pe viitor nu va întrece în nici un caz cifra cotidiană de 7000 (șapte mii)“; 2. „Subsemnatul I. N. Theodorescu-Arghezi, scriitor, declar că atât în personalul de redacție, cât și în cel de administrație și atelier tipografic al ziarului meu «Bilete de Papagal» nu voi utiliza evrei și că nu voi folosi în nici un fel, în întreprinderea mea, capital evreiesc“. Pe copia dactilogramei Tudor Arghezi a notat cu creion de culoare roșie: „Declarație cerută și dictată de Romulus Dianu“; 3. „Subsemnatul, redactor al ziarului «Bilete de Papagal», de formatul 23 x 32 cm (îndoit în două: patru pagini înguste), reprezentând aproximativ a opta parte din coala nr. 12, lipsindu-mi hârtia necesară, vă rog să binevoiți să mă înscrieți cu un drept de cotă de 875 coale zilnic pentru procurarea hârtiei pe măsură cu trebuința. I.N. Theodorescu-Arghezi, 37 Prelungirea Mărțișor, București (5).“

Neprimind răspuns, la 14 octombrie 1942, Tudor Arghezi revine cu o nouă cerere: „Domnule Președinte, Reluând cererea mea precedentă și adresa Dv. nr. 62 din 10 april 1942, vă rog să binevoiți să-mi acordați autorizația solicitată atunci pentru reapariția foii cotidiene «Bilete de Papagal», de literatură, artă și teatru. Formatul identic cu exemplarul aci alăturat e departe de a constitui, permiteți-mi să repet, o problemă, în ceea ce privește hârtia, pe care de altfel mi-am asigurat-o pe un timp, iar redactarea foii face parte din stricta și unica

mea profesie de scriitor și ziarist, destul de recunoscută ca să justifice, cred, dreptul să o exercit alături de alți proprietari de presă, care uneori nu sunt nici una nici alta. Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele stime.“ Pe copia dactilogrammei, Tudor Arghezi a notat, cu creion de culoare albastră: „Anexă = 1 exemplar «Bilete de Papagal». Nr. 252 din 28 nov. 1928 (*Badea Ion și Feminismul*)“, iar pe adresa primită de la Ministerul Propagandei Naționale, nr. 62 din 10 aprilie 1942, a menționat, ulterior, cu creion de culoare roșie: „Autorizația a fost refuzată“.

Acest refuz nu-l dezarmează pe Tudor Arghezi, care caută o nouă modalitate de reluare a „Biletelor de Papagal“. Prilejul se ivește în luna aprilie 1943, când, la propunerea directorului ziarului „Informația zilei“, Grigore Malciu, își dă acordul să-și intercaleze „Biletele“ în această publicație, pe prima pagină, dreapta, individualizându-le cu același semn distinctiv, Papagalul Cocò.

Astfel, în nr. 455 și 456 din 5 și, respectiv, 6 aprilie, s-a tipărit, în chenar, următoarea notă: „«Informația zilei», continuându-și strădania de a fi o tribună curagioasă și onestă de opinie publică și de a avea, totodată, o ținută spirituală dintre cele mai alese, și-a asigurat colaborarea zilnică a scriitorului Tudor Arghezi. Este inutil să încercăm o prezentare a valorii marelui literat al epocii noastre. Tudor Arghezi este unul, singur, inegalat. Locul pe care-l ocupă în cetatea artei l-ar fi putut deține și în scrisul cotidian, dacă motive, asupra cărora nu e cazul să insistăm noi, nu l-ar fi îndemnat să stea departe de gazetărie mai bine de două decenii. «Informația zilei», bucuroasă de a oferi zecilor de mii de cititori ai ei bijuteriile de gândire, de stil și de limbă românească ale lui Tudor Arghezi, își revendică, prin aceasta, meritul de a contribui la ridicarea nivelului cultural al presei.“ În numărul 457 din 7 aprilie 1943, se anunța: „Colaborarea cotidiană a marelui scriitor Tudor Arghezi în prima pagină a ziarului «Informația zilei» va începe poimăine, joi 8 aprilie.“

Primul articol a apărut la 9 aprilie. Autorul își va decupa zilnic articolul publicat, îl va corecta, va face unele modificări stilistice, îl va data, uneori și adnota, și-l va lipi într-un caiet. S-au strâns, în felul acesta, 2 caiete, iar în al treilea au fost lipite articolele publicate în „Vremea“ și în cele 48 de numere ale „Biletelor de Papagal“, format mare, apărute în intervalul 16 decembrie 1944–18 februarie 1945.

Articolele eliminate de cenzură, precum și cele în care a fost obligat să facă modificări au fost păstrate în șpalt.

În notele noastre bibliografice vom reproduce toate însemnările lui Tudor Arghezi din aceste caiete.

(p. 241)

TONY BULANDRA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 459, 10 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 239–240; *Scrieri 28, Cortina*, p. 429–430.

(p. 243)

TINERIMILE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 460, 11 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, București, E.S.P.L.A., 1956. Ediția a doua, adăugită. Cu o prefață a autorului, p. 357–358; *Bilete de Papagal*, București, Casa Școalelor, 1946, p. 14–15; *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 294–295.

(p. 244)

SALCIA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 45, 11 aprilie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 56–58.

(p. 246)

OBSESIA

A apărut în „Duminică“, an. III, nr. 7, 11 aprilie 1943, p. 1. Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 53–56.

(p. 249)

DISCIPLINA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 461, 12 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 5–7; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, București, Editura Minerva, 1974, p. 113–115.

(p. 251)

SPIRITUL PUBLIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 462, 13 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 8–10; *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 113–115.

(p. 253)

LUCRUL MIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 463, 14 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

(p. 254)

CÂINELE MEU

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 464, 15 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 11–13; *Scrieri 32, Aproape știute*, București, Editura Minerva, 1980, p. 147–149.

(p. 256)

MISIUNEA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 465, 16 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul *Puii*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 16–18. Cu titlul: *Puii*; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 164–166. Cu titlul: *Misiunea*.

(p. 259) MONOLOG PLASTIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 466, 17 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 19–21; *Scrieri 19, Profiluri*, București, E.P.L., 1968, p. 232–234.

(p. 260) INFINITUL MIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 467, 18 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 58–60.

(p. 263) VIAȚĂ ȘI MARFĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 46, 18 aprilie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 61–62.

(p. 264) DIALOG JUBILIAR

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 468, 19 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 22–25; *Pagini din trecut*, p. 359–361; *Răzlete*, București, E.P.L., 1965, p. 288–290; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 235–237.

(p. 267) APRIL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 469, 20 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 26–28. Cu titlul: *19 april; Pagini din trecut*, p. 362–365. Cu titlul: *19 april; Scrieri 8, Pe o palmă de*

tărănă, p. 324–326. Cu titlul: *April; Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 629–631. Cu titlul: *April*.

(p. 269) UNIVERSITATEA ȘI SOLDATUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 470, 21 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

(p. 271) PUNCT

A apărut în „Duminică“, an. II, nr. 8, 22 aprilie 1943, p. 1 (*Tablete*). Deschide numărul.

Este ultima colaborare a lui Tudor Arghezi la săptămânalul „Duminică“. În numărul 9, din 2 mai, pe prima pagină a fost publicată următoarea notă redacțională: „Ne-a părăsit maestrul Arghezi. Începând cu numărul acesta, maestrul Arghezi nu mai colaborează la «Duminică». Este hotărârea Domniei Sale, care ne îndurează, foarte“. Dar nu se precizează ce se întâmplase de fapt. La Teatrul Național avusese loc premiera piesei *Mioara* a lui Camil Petrescu. Cronicarul dramatic al revistei „Duminică“, Toma Vlădescu, publicase, într-un număr anterior, o cronică deosebit de aspră, referitoare la piesă și la autor, fapt ce l-a determinat pe Tudor Arghezi să-și întrerupă colaborarea. Motivația gestului său o aflăm din scrisoarea adresată lui Liviu Rebreanu, directorul ziarului „Viața“, apărută în numărul din 3 mai 1943: „Binevoiiți, vă rog, să înștiințați pe cititori că dat fiind genul de polemică publicat în revista «Duminică» împotriva unui scriitor de calitate domnului Camil Petrescu, indiferent de câtă simpatie sau antipatie ar putea să inspire persoana Domniei Sale, subsemnatul mi-am retras colaborarea. Continuarea ei ar putea să capete înțelesul dezagreabil, pentru simțul de proporții și măsuri, că aprob introducerea metodelor de ură și răzbunare în judecata critică, nejustificată cel puțin pe o existență proprie concretă.“ Odată cu Tudor Arghezi, și-au întrerupt colaborarea la revista „Duminică“ și Anișoara Odeanu, Traian Chelariu, Ovid Constatinescu și Vasile Netea.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 63–64.

(p. 273) JORJ DIAMANDY

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 471, 22 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Caporalismul*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 29–31; *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 267–269.

(p. 275) PSIHOTEHNICA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 472, 23 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 32–34; *Pagini din trecut*, p. 365–366; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 64–66.

(p. 277) VIAȚĂ SAU SCAMĂ?

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 473, 24 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 35–37; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, București, E.P.L., 1969, punctul 152, p. 38–39.

(p. 278) ÎNVIE, FRATELE MEU!

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 474, 25 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Manual de morală practică*, Iași, Editura Pygmalion, 1946, p. 116–120; *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, București, E.P.L., 1964, p. 165–167.

(p. 280)

LA DENII

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 47, 25 aprilie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 66–68.

(p. 282)

LACHE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 475, 28 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 38–41; *Răzlete*, p. 250–252; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 75–77.

(p. 285)

ȚIGĂNIE LITERARĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 476, 29 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 42–44; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 116–118.

(p. 287)

CLIENTELA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 477, 30 aprilie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 45–47; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 632–634.

(p. 289)

O FRUMUSEȚE

A apărut în „Studio Teatrul Național“, an. I, aprilie 1943, p. 1–4. Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 425–428.

(p. 292)

PRO DOMO

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 478, 1 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 48–50; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 119–121.

(p. 294)

AIA DE-ATUNCI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 479, 2 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 51–53; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 249–251.

(p. 296)

CAMUFLAJ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 48, 2 mai 1943, p. 1. Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 68–69.

(p. 297)

MITACHE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 480, 3 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 70–71.

(p. 299)

MEDALION

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 481, 4 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 436–438.

Pe pagina întâi a numărului 481 din „Informația zilei“ a fost publicat articolul *Războiul total și poziția României. Discursul*

baronului Manfred von Killinger, articol nesemnat. Pe marginea acestui articol, decupat și lipit în caietul „Informația zilei“, Tudor Arghezi a notat următoarele:

„Marți, 4 mai 1943. Numărul care a publicat medalionul alăturat a dat naștere la intervenția ambasadei germane împotriva ziarului, suspendat de guvern pe 5 zile, în loc de o lună cât s-a cerut. Articolul incriminat e cel de mai jos:

«D. Manfred von Killinger, ministrul Germaniei, a ținut cu ocazia zilei de 1 Mai în fața membrilor Comunității Germane din București, următoarea cuvântare:

În calitatea mea de reprezentant al Reichului, vă mulțumesc că ați dat urmare invitației mele pentru serbarea Zilei Muncii. Îl salut îndeosebi pe oratorul acestei serbări, Oberreichsleiter Habenbrock.

Acum un an am mulțumit în acest loc și cu aceeași ocazie tuturor acelor cari, cu toate restricțiile și sacrificiile, au pus toate forțele lor, în mod dezinteresat și conștiinți de datoria lor, la dispoziția muncii pentru obținerea victoriei. Repet și astăzi aceste mulțumiri. Înainte de toate, mulțumesc acelor cari au făurit armele pentru bravii noștri soldați și celor cari s-au îngrijit de pâinea noastră și a soldaților noștri. Nu mulțumesc numai bărbaților și femeilor germane, ci și aliaților români. Toți pot fi mândri de ceea ce au înfăptuit în cursul ultimului an.

Înainte de toate, vreau să exprim Mareșalului Antonescu mulțumirile tuturor germanilor. Domnia Sa a condus poporul său ca soldat și Conducător de Stat în această luptă grea prin muncă dezinteresată și neobosită. Grație muncii și puterii sale de acțiune, România ocupă astăzi un loc unic în ce privește viața individuală și întreaga consolidare internă a țării. Nimeni n-a suferit de foame și de frig. România a adus mari jertfe de sânge și sacrificii de produse importante din punct de vedere al conducerii războiului. EL, marele Mareșal, va avea grijă ca aceste jertfe să nu fie zadarnice.

În spatele Mareșalului stă armata, țaranul român și fiecare român cinstit cu spirit național. În nici un caz otrăvitorii de suflete nu vor fi lăsați să saboteze victoria noastră. Războiul total cere între altele și distrugerea radicală a sabotărilor. După toate evenimentele din ultimul an, ar fi trebuit ca și acestora să li se deschidă ochii.

Dacă odată vreun inamic ar pune piciorul pe pământul românesc, ceea ce nu se va întâmpla însă niciodată, atunci acesta n-ar putea fi decât bolșevicul rus. Ei știu, ce-i așteaptă în acest caz: sau fuga și

pierzania departe de patrie sau un glonte în ceafă din partea comisarului evreo-bolșevic, după cum arată exemplul celor 10 000 ofițeri polonezi masacrați la Katyn.

Mareșalul Antonescu cu armata sa stă ca o stâncă în mare și de această stâncă se lovesc toate valurile distrugătoare de oriunde ar veni ele, prăbușindu-se în neant. Niciodată valurile nu vor slăbi această stâncă românească, căci pe lângă forța sa proprie se sprijină și pe prietenul și aliatul său, Adolf Hitler, Fuehrerul Marelui Reich German.

Vă rog să vă ridicați cu vechiul nostru strigăt de luptă în cinstea Majestății Sale Regelui Mihai I al României și Marelui Conducător și soldat, Mareșalul Antonescu:

Sieg Heil!»

Directorul ziarului «Informația», Gr. Malciu a trimis după suspendare alăturatele 2 telegrame:

«4 mai 1943,

Exceleței Sale prof. Mihai Antonescu,
vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Loco.

Constatăm că loviturile împotriva *Informației zilei* nu încetează. Stop. Aseară ziarul nostru a fost suspendat pe timp de cinci zile pentru un motiv care contravine normelor de scris românesc în Țara Românească. Stop. Cu respectul ce Vi-l purtăm ne permitem a ne exprima părerea de rău că un ziar de ținuta *Informației zilei*, care își face un punct de onoare și de existență din dârzenia cu care își apără cinstea și independența puse în slujba intereselor permanente ale Neamului, nu se bucură de un tratament mai înțelegător din partea celor în drept. Stop. Rămânem mai departe credincioși unicului nostru ideal de a fi români în Țara Românească liberă și reîntregită și facem apel la spiritul de dreptate al Exceleței Voastre solicitându-vă să binevoii a dispune ridicarea pedepsei de suspendare ce ni s-a aplicat. Stop. Director, Grigore Malciu».

«4 mai 1943

Domniei Sale Domnului Consilier Ministerial
Mircea Grigorescu, Ministerul Propagandei. Loco.

Ați dat încă o dată dovadă că faceți o nepermisă confuzie între postul oficial pe care îl ocupați și interesele particulare de patron al unui ziar pe care *Informația zilei* îl concurează zdravăn pentru că e

mai bine scrisă și mai bine prezentată decât taraba Dvs. din Sărindar. Stop. Prin ideile ce le-ați servit în alte vremuri nu sunteți chemat să dați nimănui lecții de conduită în Țara Românească, întrucât este onest să slujești chiar o cauză greșită, dar este cu totul imoral să-ți schimbi punctele de vedere după simplul normativ al dorinței de parvenire. Stop. *Informația zilei* este o gazetă independentă, care își face un merit din cinstea cu care slujește interesele superioare ale Neamului și toate încercările Domniei Voastre de a îndepărta un asemenea concurent nu vor reuși, pentru că în Țara Românească există o opinie publică conștientă, care știe să aleagă grâul de neghină. Stop. Director, Grigore Malciu.»“

(p. 301)

CÂNTĂ DOI MORTI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 49, 9 mai 1943, p. 1.
Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 71–73.

(p. 302)

SCRISOARE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 482, 9 mai 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 367–368; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, București, E.P.L., 1969, punctul 141, p. 225, parțial; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 73–74.

Nota lui Tudor Arghezi din caietul „Informația zilei“:

„După o suspendare de 5 zile «Informația» apare la 9 mai (cu data de 10) cu articolul de mai jos al directorului gazetei:

DE CE AR FI ALTFEL?

«Informația zilei» trăiește o zi de sărbătoare. Se împlinește o lună de când maestrul Tudor Arghezi scrie cotidian, cu proștețimea și avântul debutantului, dar cu maturitatea omului căruia drumul făcut, ani și ani, alături de semenii cari sunt așa cum îi știm, i-a adaos învățături amare pe lângă cele luminoase pe care închipuirea i le crea.

Mărunțeii de prin diverse unghere vor zâmbi desigur, pentru că așa le e felul. Ei nu cunosc decât mulțumirea pântecului și oficiază,

în cinstea lui, oriunde se nimereste, cu singura preocupare a bănuțului care să pice, generos, într-o înlesnire îndestulării burduhanului.

Zbuciumul profesiei de gazetar ar fi fost să ne asprească sufletul. Asta nu s-a întâmplat, însă. Am rămas așa, cum se și cuvenea de altminteri, credincioși acelui ideal pe care la țară, de unde ne e obârșia, îl slujește insul de toate vârstele: ai gliei românești.

Ne bucură și pe noi când auzim că pe alte meleaguri decât ale noastre se înfăptuiesc lucruri de seamă ce arată râvna pentru progres. Bucuria asta este o dovadă că nici o micime nu ne întunecă înțelegerea. Și astfel, admirând ce e bun peste hotare, am dori cum nu se poate mai inimos să ne prindem și noi, ca națiune, cât mai de grabă, în hora popoarelor ce se pot fâli cu vâna civilizației lor pentru că soarta nu le-a pus în cale atâtea piedici câte, jucându-se, le-a zvârlit pe poteca de urcuș a neamului românesc.

Numai că nouă nu ne e a zburdă, așa cum le e altora cari, deși tot români își zic, nu știm de ce tot caută înspre acolo, pe unde, ducându-se cu drum de fier, atâtea minunății se tot jură c-au văzut încât gura nu le mai tace a laudă.

Vezi, există idealuri românești, rosturi ale pământului acesta pentru a cărui păstrare așa cum ni l-au lăsat strămoșii s-au zbuciumat mereu, generație cu generație, fiii aleși ai Neamului. Ne-au stat mereu împotriva dușmanii și de pe unde răsare și de pe unde apune soarele și-au încercat să ne răpună mințea și puterile. Chiar acum, sub ochii noștri, atâtea români au luat calea cea fără de întoarcere, pentru că încă o dată ne fu scris să zidim zăgaz de vieți tinere românești de care să se spargă, spumegând, șuvoaiele turbate ce ar fi avut, altminteri, să ne târască în adâncuri ființa națională. Și încă, mai avem atâtea de făcut.

Iată de ce spuneam că nu-i înțelegem pe cei cari nu se apleacă decât cu foarte întortocheate gânduri și socoteli asupra realităților românești. Să fim români și numai români. Și cu slova și cu fapta, căci singur numele nu e de-ajuns să te învrednicească a crede că aparții Neamului.

Va veni o zi când zările se vor lumina și pentru nația aceasta a noastră, care în vitejie a dovedit că se poate măsura cu oricine și care, și pe tărâmul culturii, va fi în stare să dea, ea, lecții altora, poate că chiar celor mai trufași.

În ce ne privește, bucurându-ne – cum am spus – de minunățiile de pe alte meleaguri, încercăm, de pe acum, să punem umărul la

ridicarea spirituală a Neamului. De aceea sărbătorim venirea lui Tudor Arghezi printre noi.

Cu înțelepciunea maturității și cu nestăvilitul curaj al tinereții luptătoare, cauza pentru care am intrat în arenă va izbândi.

GRIGORE MALCIU^o.

În partea de sus a articolului *Scrisoare*, autorul a mai notat, cu creionul: „Numărul apărut la 9 mai (datat 10 mai), după o suspendare de 5 zile. Linia roșie indică răsturnarea textului, necesară pentru a nu fi izbită atenția cenzurii de motivul lui adevărat, de la primul rând“.

În volum am reprodus forma inițială a articolului.

(p. 304)

10 MAI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 483, 10 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 54–56; *Scrieri 42*, *Tablete de cronicar*. IV, p. 74–76.

(p. 305)

DRAGĂ DOCTORE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 484, 12 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 57–59; *Scrieri 26*, *Cutia de poștă*, p. 383–385.

(p. 308)

COȘBUC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 485, 13 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 60–62; *Scrieri 27*, *Schițe de portret*, p. 335–337.

(p. 309)

BEL-AMI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 486, 14 mai 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 63–65; *Pagini din trecut*, p. 369–372; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 137–139.

În caietul „Informația zilei“, Tudor Arghezi a notat cu creionul, după titlu, în paranteze: „Gigurtu“.

(p. 311)

TELEFONUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 487, 15 mai 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 66–68; *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 530–532.

(p. 313)

CĂLĂTORUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 488, 16 mai 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Manual de morală practică*, p. 125–128; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 142, p. 7–9.

(p. 315)

O ZI DE MAI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 50, 16 mai 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 76–78.

(p. 317)

VIERMELE

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 698, 16 mai 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scieri 34, Tabula rasa*, p. 635–637.

(p. 319)

GEANTA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 489, 17 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 69–71; *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 78–80.

(p. 321)

PĂPUȘA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 490, 18 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Manual de morală practică*, p. 129–132; *Scieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 112, p. 124–126.

(p. 323)

LUCRUL DRACULUI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 491, 19 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 72–74; *Pagini din trecut*, p. 372–374; *Scieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 122–124.

(p. 325)

PERSONAJ PE NEȘTIUTE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 492, 20 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Un intelectual*.

În volume: *Manual de morală practică*, p. 133–136; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 249–251.

(p. 327) CARAGIALISMUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 493, 21 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 75–77; *Pagini din trecut*, p. 375–377; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 252–254.

(p. 329) T. C. STAN

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 494, 22 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 80–82.

(p. 331) TĂRÂNĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 495, 23 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, p. 58–59.

(p. 333) GANDI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 51, 23 mai 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 82–84.

(p. 334)

RÂNJITUL

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 699, 23 mai 1943, p. 12 (*Carnet*). Cu titlul: *Rânjitorul*.

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 238–240.

(p. 336)

MESERIA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 496, 24 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 638–640.

(p. 338)

URCIORUL DE LUT

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 497, 25 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 378–379; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, București, E.P.L., 1968, punctul 200, p. 192–194.

(p. 340)

DOMNUL POLITICOS

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 498, 26 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 641–643.

(p. 342)

FIRMA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 499, 27 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Manual de morală practică*, p. 151–153; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 204, p. 207–208.

(p. 342)

VOINICUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 500, 28 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 78–80; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 84–86.

(p. 345)

DOMNULE LOVINESCU

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 501, 29 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 81–83; *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 270–272.

Nota lui Tudor Arghezi din caietul „Informația zilei“:

„29 mai. Arestare la 10 1/2 seara pentru articolul *Voinicul*. Dormit la poliție“.

În „Informația zilei“, nr. 503 din 31 mai, p. 1, s-a publicat articolul *Răspunsul dlui E. Lovinescu*:

„Iubite domnule Arghezi,

Boala mea te-a înduișat, mărturisești; scoasă din sensibilitate și din similitudinea unei situații prin care ai trecut nu de mult, scrisoarea d-tale m-a făcut să plâng. Negurile de după porțile de aramă ale vieții ne impresionează diferit; privești cu îngrijorare, cu neliniște, la tot ce se petrece dincolo; ți-e teamă uncori că nu se petrece nimic. Aștepți totuși un semn de sus, o izbăvire. Clădești pe viață, pe bucuriile ei și nu-ți poți închipui că ea se sfârșește, aici, ca un fir de ață ce spânzură în vid. Eu știu de mult, de totdeauna, că se isprăvește totuși aici; nu merge mai departe nici cu o miime de milimetru. În fața implacabilului ce-i de făcut? Pumnii noștri de carne nu pot deschide porți grele și lacrimi fără roadă e inutil să vărsăm. Nu ne rămâne decât resemnarea. Pentru temperamente melancolice și deficitare, moartea poate fi chiar izbăvirea îngerului senin al monumentelor antice; mă obsedează și acum basorelieful unei stele funerare din Dipyllonul vechei Atene, văzut în tinerețe. Între moarte și viață mai este însă și brâul de foc al suferinței; pe dânsa n-o poate înfrunta nici o filosofie, nici o resemnare; când își înfige gheara în carne, îngerul seninătății dispăre și țipătul trupului se varsă în vaietul universal al existenței.

Pe lângă suferință, boala mi-a adus o învățătură și o mare rușine de mine însumi. M-am născut cu o sumbră viziune a omenirii, viziune de mizantrop. N-am clădit pe afecție și pe prietenie; când mi-am dat-o, totuși, prin nu știu ce miracol, și dincolo de orice considerații spirituale, ea s-a lichidat în piața publică, după mai bine de treizeci de ani, în condițiile cunoscute de toți, acum câteva luni; analizei unei penițe afectuoase, dar incisive și discriminatoare în drepturile ei, i s-a răspuns cu o lovitură de bumerang. Experiența nu îndeamnă la repetare; eram bucuros că nu putea fi decât unică.

Sute de tineri și de persoane mature ce au trecut și trec încă prin fața mea nu le-am privit printr-o latură afectivă, umană; nu le-am privit decât prin calitatea lor intelectuală, pe măsura talentului real sau închipuit. N-am văzut oameni, ci scriitori; afecțiile mele pur cerebrale s-au mutat, astfel, pe un conținut de cerneală și hârtie...

Din zece tineri ce-mi calc pragul, numai doi, trei își găsesc climatul spiritual și rămân cât pot; trei, patru se resemnează situației de fapt și se retrag păstrând totuși o decență, datorită creșterii sau temperamentului; ceilalți devin «adversari», de care sunt pline foile zilei; un prieten mi-a arătat chiar zilele astea buretele plin de nemernicile dejecțiuni întins de un «poet», căruia, dacă nu i-am putut da mai mult în prețuirea mea literară, decât i-am dat, – nu e vina mea.

Până la această vârstă destul de înaintată am avut, așadar, impresia că sunt înconjurat numai de fantome literare, fiecare cu manuscrisul și cu îngrijorarea destinului său de scriitor; în loc de afecție, le-am răspuns cu aprecieri, prețuire, când era cazul și, când s-a putut, cu asistența penei mele. N-am dat afecție și nici n-am așteptat; am literaturizat bătăile inimii.

Boala mi-a deschis o lume nouă necunoscută și m-a smuls din viziunea sumbră a sentimentelor omenești.

Uluit, mă țin acum de zidurile prăbușite, ca după un cutremur, căci în timpul ei mi s-a arătat atâta interes, dragoste, devotament, din partea atâtor persoane, mai de aproape sau mai de departe, cărora nu le acordasem decât... răbdare și cifre de evaluări, încât întregul meu univers moral s-a zguduit din temelii. Mă simt sărac și umil, rușinat de mine însumi și mai nevrednic decât toți cei care mă înconjoară; crezusem că-mi aduc numai cerneală și ei mi-au dat mărturii de dragoste, pe care n-o merit, pentru că eu nu le-am răspuns în schimb decât cu judecată critică. Am rămas de atunci cu o mare slăbiciune; lacrimez la fiecare atenție, înduioșat și totuși umilit.

Scrisoarea d-tale m-a găsit într-o astfel de stare sufletească de lichidare a unui trecut și de înfripire a unei viziuni noi. Criticul din mine rămâne totuși încă viu sub ruine; nu mă mulțumesc numai cu sensibilitatea ei vibrantă, ci țin să-ți exprim și admirația mea literară, indiferent de obiectul ei. Te-am considerat totdeauna ca un mare artist al cuvântului; articolele d-tale din urmă mă întăresc în convingerea că nu ești numai un artist, ci și un vraciu, sub degetele căruia vorbele se îmbină în sensuri nouă, în imagini nemaîntrebuințate, în care fermentațiile putrede ale pământului și ale vieții se topesc cu nu știu ce zvonuri, cu nu știu ce viori aeriene într-o armonie unică.

Înfiorați, ne strângem uneltele sărace de lut și ascultăm torsul stelelor.

E. LOVINESCU“

(p. 347)

PE CORIDOR

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 502, 30 mai 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 86–88.

Nota lui Tudor Arghezi din caietul „Informația zilei“: „30 mai 1943. Dormit la Poliție“.

(p. 349)

ARICIUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. III, nr. 52, 30 mai 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 88–89.

(p. 350)

PSALM

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 700, 30 mai 1943, p. 12 (*Carnea*).

Inclus în *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, p. 149–151.

(p. 352)

AL. PHILIPPIDE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 503, 31 mai 1943, p. 1 (*Medalion. Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 341–343.

Nota din caietul „Informația zilei“: „31 mai. Liber la 9 dim.“

(p. 354)

CAMIL PETRESCU. I

A apărut în „Kalende“, an. II, nr. 4–5, aprilie–mai 1943, p. 72–74.

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 123–126; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 328–331.

Un fragment din articol a apărut în „Viața“, an. III, nr. 733, 3 mai 1943, p. 2. Cu titlul: *Camil Petrescu. Fragment dintr-un medalion*. În forma definitivă a articolului, următorul pasaj a fost eliminat de Tudor Arghezi: „Cum s-a zis despre Ionel Brătianu că pute de simpatie ce era, despre Camil Petrescu se spune că-i talentat de pute. Pe tot ce a pus mâna autorul de azi al *Mioarei*, și slavă Domnului, pe ce n-a pus el mâna? s-a cunoscut numaidecât. El dă și o culoare nouă și firului de iarbă pe care-l atinge. Neliniștit, de neliniștea chiar a vântului, de neliniștea apelor, el bate todeauna încotrova, și chiar de-a-ndaratele, ca să nu stea pe loc, înfricoșat ca nu cumva să prindă rădăcini. Aș spune despre Camil Petrescu că e ca o floare care umblă pribeagă, sfiindu-se de împământenire: vreau să zic o tulpină cu flori în hoinărie, un buchet călător cu tot soiul de petale în snopul lui.“

Același articol este publicat, cu multe adăugiri și intervenții stilistice, în revista „Teatrul Național“, an. II, mai 1943, p. 1–6.

(p. 357)

LA CAPĂTUL NOPTII

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 505, 2 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 84–86; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 90–91.

În caietul „Informația zilei“, Tudor Arghezi a notat următoarele: „2 iunie 1943. A doua zi după liberare. În urma prezentului articol s-a dat ordin la Cenzură ca «Bilete de Papagal» să fie date pe viitor la cenzură, în timpul zilei, șefului, un colonel.“

(p. 359) PRIETENULUI MEU TOTÒ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 506, 3 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 87–89; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 54–56.

(p. 361) EROII

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 507, 4 iunie 1943, p. 1. Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 91–92.

(p. 362) ZIUA PLÂNGERII

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 508, 5 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 92–94.

(p. 363) SĂRACUL POPESCU!

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 509, 6 iunie 1943, p. 1 (*Tablete de cronicar*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 380–381; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 223–225.

(p. 365)

TABLOUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 1, 6 iunie 1943, p. 2.
Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 94–95.

(p. 367)

VAI DE NOI!

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 701, 6 iunie 1943, p. 12 (*Carnet*).
Inclus în *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 255–257.

(p. 369)

O REȚETĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 510, 7 iunie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 90–92; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 125–127.

(p. 371)

CRUCEA LUI ȚEPEȘ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 511, 8 iunie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 93–95; *Scrieri 29, Pensula și dalta*,
p. 296–297.

(p. 373)

DOMNII OTRĂVIȚI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 512, 9 iunie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 644–645.

Nota lui Tudor Arghezi: „Titul cenzurii“.

(p. 374) FIERARUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 513, 10 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 96–98; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 128–130.

(p. 376) PENSULA CU FLORI

A apărut în „Catalog Căminul Artei“. Expoziția Florilor 10 mai–10 iunie 1943.

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 299–302.

(p. 379) TEZAURE MUTE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 514, 11 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 99–101; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 131–133.

(p. 381) CONFESIUNE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 515, 12 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 95–98.

Pe șpaltul articolului, Tudor Arghezi a notat cu creionul: „Citit chiar de general și refuzat“. Ulterior, tot cu creionul, a tăiat mențiunea făcută. În cele din urmă, articolul a apărut cu eliminări.

Am reprodus textul inițial.

(p. 384) SLUGĂRNICII

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 516, 13 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 98–100.

Titlul inițial al articolului a fost *Din gol în mai gol*. Pe șpaltul păstrat, corectat de autor, se află și mențiunea: „Titlu schimbat la cenzură și text sugerat“.

(p. 386) FLORILE DALBE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 2, 13 iunie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 100–102.

(p. 387) POLEMICĂ LITERARĂ

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 702, 13 iunie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 646–648.

(p. 389) PERSPECTIVA VERTICALĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 517, 14 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 102–104; *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, București, E.P.L., 1968, p. 89–90.

(p. 391) POȘTA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 518, 15 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 104–106; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 102–104.

(p. 393) SCHITUL ICOANA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 519, 17 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 107–108; *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 533–534.

Nota lui Tudor Arghezi din caietul „Informația zilei“: „Cenzura a interzis să se afirme că a fost asasinat de un călugăr prin strângerea testiculelor“.

(p. 394) CASA CU TREI POPI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 520, 18 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 104–106.

(p. 396) O ARTĂ POETICĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 521, 19 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 109–111; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 258–259.

(p. 398) INSTITUTORUL SCRIPCĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 522, 20 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 112–114; *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 273–275.

(p. 400) MOMENTUL LUI IOSIF

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 3, 20 iunie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 106–108.

(p. 402) ȘCOLĂRIME, DĂSCĂLIME

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 703, 20 iunie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 134–136.

(p. 404) HOȚU

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 524, 22 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 115–117; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărăină*, p. 134–136.

În caietul „Informația zilei“, Tudor Arghezi a consemnat următoarele: „Articolul intitulat *Hoțul*, cenzura ireverențioasă față de Mareșalul Antonescu, despre care se vorbea în aceeași pagină, a trebuit făcut *Moțul*. S-au scos cuvintele din text, că a orbit câinele de «2 ani», fiind termenul venirii la putere al Mareșalului. «Câinele galben și mic» s-a scos tot de către cenzură cuvântul «galben», subțit cuvânt că ar putea să evoce câinele roșu, cum pretinde șeful cenzurii că i s-a spus Mareșalului.

Iată ce poate ajunge o cenzură, înființată să păzească secretele militare și de stat.

În sfârșit, articolul *Moțul*, tipărit în ediția de provincie și în câteva exemplare de capitală, a fost oprit de cenzură, pe la orele 3 dimineață, ca să nu mai apară. Atunci s-a înlocuit la rotativă textul cu ceea ce se vede pe contrapagină, iar articolul *Moțul*, redevenit *Hoțul*, a putut să apară a doua zi la toate edițiile“.

Pe contrapagina la care face referire autorul se publicase, în locul rezervat *Biletelor de Papagal*, articolul *Respingerea atacurilor bolșevice de la capul de pod Cuban* și o reclamă.

(p. 406) TĂRANUL OȘTEAN

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 525, 23 iunie 1943,
p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 108–110.

(p. 407) AȘEZĂMÂNTUL MĂRTIȘOR

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 526, 24 iunie 1943,
p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 110–113.

(p. 410) FLUTURELE DE CHICIURĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 527, 25 iunie 1943,
p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 118–120; *Pagini din trecut*,
p. 385–386; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 113–115.

(p. 411) CARIERA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 528, 26 iunie 1943,
p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 121–123; *Pagini din trecut*,
p. 387–389; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 197–199.

(p. 414) MAESTRUL DIN STREHAIA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 529, 27 iunie 1943,
p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 115–117.

(p. 416)

ILARIE CHENDI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 4, 27 iunie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 117–119.

(p. 418)

OMUL-OM ȘI NEOMUL

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 707, 27 iunie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 9–11.

(p. 420)

ARTICOLUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 530, 28 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 124–126; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 137–139.

(p. 422)

ANTICARUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 531, 29 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 127–129; *Cu bastonul prin București*, București, E.P.L., 1961, p. 46–48; *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 87–88.

(p. 423)

„MÂNA DE OȚEL“

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 532, 30 iunie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 130–132; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 52, p. 158–159; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 119–121.

(p. 425) O PIESĂ DE TEATRU

A apărut în „Teatrul Național. Studio“, an. I, iunie 1943, p. 1–2.
Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 439–440.

(p. 427) O CARTE DE DUHOVNICIE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 533, 1 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 124–126.

(p. 429) GITANA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 534, 2 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 133–134; *Răzlete*, p. 184–190;
Scrieri 18, Cu bastonul prin București, p. 139–140.

(p. 430) PREȘEDINTELE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 535, 3 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 135–136; *Pagini din trecut*,
p. 390–391; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 188–189.

(p. 432)

ALBA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 536, 4 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Mâta*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 137–139; *Pagini din trecut*, p. 392–393; *Scieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 149–151.

În caietul „Informația zilei“, Tudor Arghezi a notat, cu creion roșu: „Alba a murit dispărând (unde s-a ascuns să moară?) în a 2-a săptămână a lui iunie, anul 1946“.

(p. 434)

DOISPREZECE

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 705, 4 iulie 1943, p. 12 (*Carnet*).
Inclus în *Scieri 29, Pensula și dalta*, p. 303–305.

(p. 436)

REGĂSIRE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 537, 5 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 126–128.

(p. 438)

CRITICA LITERARĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 537 [bis], 6 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 140–142; *Scieri 26, Spini de hârtie*, p. 260–261.

(p. 439)

MIHAI ȘI DUMITRA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 538, 7 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 394–395; *Scrieri 15, Subiecte. I*, București, E.P.L., 1967, p. 211–213.

(p. 441) O INSTANȚĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 539, 8 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 143–145; *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 128–130.

(p. 443) MUSCA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 540, 9 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 146–148; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 63–64.

(p. 445) STILUL INDIRECT

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 541, 10 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 149–151; *Scrieri 26, Semne cu creionul. IV*, p. 140–142.

(p. 447) DOCUMENT PENTRU UN ROMANCIER

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 542, 11 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 152–154; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică. I*, punctul 29, p. 93–95.

(p. 449) UN TINERET NOU

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 706, 11 iulie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 649–651.

(p. 451) OMUL LIBER

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 543, 12 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 155–157; *Pagini din trecut*, p. 396–398; *Răzlete*, p. 432–433; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 220–222.

(p. 453) PE VREMEA LUI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 544, 13 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 158–160; *Pagini din trecut*, p. 399–401; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 26, p. 85–87.

(p. 455) FOAIE VERDE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 545, 14 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Foaie verde de cais*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 161–163; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 333–334.

(p. 457) DOMNUL POLEMIST

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 546, 15 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 164–166; *Pagini din trecut*, p. 404–405; *Scieri 19, Profiluri*, p. 160–161.

Cu creion de culoare roșie, Tudor Arghezi a notat în caietul „Informația zilei”: „Șeicaru”.

(p. 459)

COPIL DIN FLORI

A apărut în „Informația zilei”, an. III, nr. 547, 16 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 167–169; *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 131–132.

(p. 460)

ACTIVITĂȚI BELETRISTICE

A apărut în „Informația zilei”, an. III, nr. 548, 17 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 170–172; *Tablete de cronicar*, p. 127–129; *Scieri 26, Spini de hârtie*, p. 262–263.

(p. 462)

NAIVITATEA TA

A apărut în „Informația zilei”, an. III, nr. 549, 18 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Manual de morală practică*, p. 137–140; *Tablete de cronicar*, p. 406–407; *Scieri 22. Pravilă de morală practică. III*, punctul 151, p. 35–37.

(p. 464)

DE LA ÎNCEPUT

A apărut în „Săptămâna C.F.R.”, an. IV, nr. 7, 18 iulie 1943, p. 1.

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 132–134.

(p. 465) PASTEL

A apărut în „Vreamea“, an. XV, nr. 707, 18 iulie 1943, p. 12 (*Carnet*).
Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 134–136.

(p. 468) FELIX

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 550, 19 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Parastas*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 173–176; *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 276–278.

(p. 470) LITERATURA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 551, 20 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 177–178; *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 347–348.

La includerea în volume, sfârșitul articolului a fost eliminat de autor: „Cele cinci cărți sunt patru și o broșură... *Pustiuri, Exercițiile artei dramatice, Simple întâmplări, Valori literare în opera lui N. Filimon și Mănăstirea Putna, povestiri și judecăți*. Unul din volume, al doamnei Georgeta Mircea Cancicov, format de buzunar și tipărit pe hârtie verde réséda, se citește fără pauză, pentru suculența stilului gras, care nu pierde nici una din substanțele gustoase, de origină, iar paginile celeilalte doamne, Marietta Sadova, sunt o disecție sistematică a elementelor de teatru, stăpânite cu inteligență și nerv.

Când vom avea răgaz mai mult, vom căuta cu penița mai deaproape mărgelile literaturilor prin care trecem aci cu o patină pe rotile“.

(p. 471) FERDINAND ÎNTÂIUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 552, 21 iulie 1943, p. 1
(*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 179–180; *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 137–138.

(p. 473) FRONTUL ROTATIVELOR

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 553, 22 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în volumul *Bilete de Papagal*, p. 181–182, cu începutul și sfârșitul articolului eliminate de autor.

Începutul:

„Ziarul la care scriem, Cocò, are două efecte opuse: publicul îl citește în fiecă săptămână mai mult, și confrății îl detestă. Mai pe de-a-ndoasele, o cauză și un efect. Să fie mai bine «făcută» foaia noastră decât cele ce-i pizmuiesc succesul? Să fi simțit publicul că descoperă sub literale lui onestitatea autentică și masivă, de care lipsește inima lui? El e mai priceput să discearnă teatrul și scamatoria decât își închipuiesc prestidigitatorii opiniei publice, mai vechi sau improvizati. Nu analizăm deocamdată motivul: chestiunile se discută la timpul lor. Azi constatăm o stare de fapt, așa cum ne-o dă viața de la o zi la alta.“

Și sfârșitul:

„Acum, de curând, ziarul nostru a mai avut de înregistrat o zadarnică încercare. Un oarecare «director» de presă, nevândută la chioșcuri și refuzată de cititori, slujind de agent intermediar al unora, care preferă să nu-și arate portretul și autograful, și prevăzut cu fișicuri de bani, probabil cotizați, cumpără pachetele cu ziarele noastre, pe care sau le-a rupt sau dându-și seama că e mai bine să le vândă vechi – exemplarele noastre fiind căutate de către cititori, și vechi – le-a dosit, înlocuite sub amenințare, în brațele vânzătorilor, cu alte ziare.

Rezultat: învățare de minte. În ziua cea rotativele noastre în loc să se oprească din tirajul nopții, la opt dimineța, au tras până aproape de prânz.“

(p. 474) LAE CHIORUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 554, 23 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 183–184; *Pagini din trecut*, p. 408–409; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 169–170.

(p. 475)

BILET

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 555, 24 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 264–265; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 264–265.

(p. 477)

AH, DOAMNE!

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 556, 25 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 410–411; *Manual de morală practică*, p. 141–143.

(p. 478)

NU TE SUPĂRA...

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 8, 25 iulie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 138–140.

(p. 480)

MORMINTELE SCRITORILOR

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 708, 25 iulie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 26, Cutia de poștă*, p. 386–388.

(p. 482) INTELCTUALUL PUR

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 557, 27 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 187–188; *Scieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 96, p. 70–71.

(p. 484) CAMUFLAJUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 558, 28 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 189–191; *Scieri 34, Tabula rasa*, p. 652–654.

(p. 485) DEDESUBT

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 559, 29 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Pagini din trecut*, p. 412–413; *Scieri 19, Profiluri*, p. 12–13.

(p. 487) VISUL LUI BAZIL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 560, 30 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 192–194; *Răzlete*, p. 405–406; *Scieri 19, Profiluri*, p. 162–163.

(p. 489) FEL DE POVESTE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 561, 31 iulie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 195–198; *Răzlete*, p. 320–322; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 97, p. 72–74.

(p. 491) RATATUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 562, 1 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 199–201; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 655–657.

(p. 493) NEHOTĂRÂRE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 9, 1 august 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 155–157.

(p. 495) CARTEA MICĂ

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 709, 1 august 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 153–155.

(p. 497) DOCTORUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 563, 2 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 202–203; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 140–141.

(p. 498) ELOGIUL PROSTULUI MIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 564, 3 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 204–205; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 187, p. 151–152.

(p. 499) LITERATURA ȘI PROSTIMEA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 565, 4 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 206–209; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 266–268.

(p. 502) ȚESTOASA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 566, 5 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Broasca țestoasă*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 210–212, cu titlul: *Broasca țestoasă*; *Pagini din trecut*, p. 414–415, cu titlul: *Broasca țestoasă*; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, cu titlul: *Țestoasa*, p. 33–35.

(p. 503) BASMUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 567, 6 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 213–215; *Pagini din trecut*, p. 416–417; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 337–338.

(p. 505) ODINIOARĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 568, 7 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 216–218; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 8, p. 30–32.

(p. 507) DESPRE BĂTAIE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 569, 8 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 219–221; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 93, p. 57–59.

(p. 508) PARAZITISMUL LITERAR

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 710, 8 august 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 269–270.

(p. 510) CITITORULE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 570, 9 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 222–224; *Pagini din trecut*, p. 418–419; *Scrieri 26, Cutia de poștă*, p. 389–390.

(p. 512) SFATURI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 571, 10 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 225–227; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 157–159.

(p. 514) CUCUVAIA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 572, 11 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Cucuveaua*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 228–230; *Pagini din trecut*, p. 220–221; *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, p. 114–115.

(p. 515) VIATA ȘI MUNCA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 573, 12 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 231–233; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 159–161.

(p. 517) VISUL ZADARNIC

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 574, 13 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 234–236; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 161–163.

(p. 519) ACUL DE CRAVATĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 575, 14 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 237–239; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 271–273.

(p. 521) SOBOLII PIETREI

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 11, 15 august 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 163–164.

(p. 523) PERIODICITATEA DEASĂ

A apărut în „Vreamea“, an. XV, nr. 711, 15 august 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 349–351.

(p. 525) PIACERE PER PIACERE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 576, 15 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 240–242; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 54, p. 162–164.

(p. 526) O EMINENȚĂ OBSCURĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 577, 16 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 243–245; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 191–193.

(p. 528) FURNICILE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 578, 17 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 246–248; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 56–58.

(p. 530) LUCRĂTORUL, CELULA SOCIALĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 579, 18 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 165–167.

(p. 532) CARTEA DE CĂPĂTÂI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 580, 19 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de papagal*, p. 249–251; *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 352–353.

(p. 534) STEAUA LUNGĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 581, 20 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 252–254; *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, p. 106–108.

(p. 536) SUSCEPTIBILITĂȚILE MINORE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 582, 21 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 255–257; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 167–169.

(p. 538) PĂMÂNT SAU CENUȘĂ?

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 583, 22 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 258–260; *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 535–537.

(p. 540) O MĂESTRIE

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 12, 22 august 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 169–171.

(p. 541) VORBE DE PRISOS

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 712, 22 august 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 143–145.

(p. 543) CAPUL TĂU ADEVĂRAT

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 584, 23 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 261–263; *Pagini din trecut*, p. 422–424; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 245–246.

(p. 545) FANTOMA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 585, 24 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 264–266; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 171–172.

Pe șpaltul articolului, Tudor Arghezi a notat: „Titlul inițial *Strigoii* a fost schimbat la cererea cenzurii“.

(p. 547) VALETUL ARTIST

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 586, 25 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 267–269; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 254–256.

(p. 548) OAMENII DIN STUPINI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 587, 26 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 173–175.

(p. 551) VREMURILE BUNE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 588, 27 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 270–272; *Pagini din trecut*, p. 424–425; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 175–177.

(p. 552) S.T.B.

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 589, 28 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 177–179.

(p. 554) O POEZIE NOUĂ

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 13, 29 august 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 181–183.

(p. 556) DE PE NATURĂ

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 713, 29 august 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 306–308.

(p. 558) MURDĂRIA OPRITĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 590, 29 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 179–181.

(p. 560) BUCOVINA LITERARĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 591, 30 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 183–185.

(p. 562) FERICIREA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 592, 31 august 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 273–275; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 102, p. 91–92.

(p. 564) RECITIND

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 593, 1 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 276–277; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 658–659.

(p. 565) TEOFIL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 594, 2 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 278–280; *Scrieri 17, Note străine*, p. 172–174.

(p. 567) ȘOIMUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 595, 3 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 281–282; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 104, p. 94–95; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 660–661.

(p. 569) PENTRU BILANȚ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 596, 4 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 283–285; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 146–147.

(p. 570) CIFRE ROTUNDE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 597, 5 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 286–288; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 662–664.

(p. 572) MUNCA ȘI PÂINEA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 14, 5 septembrie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 187–189.

(p. 574) UN FIASCO TRIST

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 714, 5 septembrie 1943, p. 12 (*Carnet*). Cu titlul: *Un trist fiasco*.

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 166–168.

(p. 576) SUPERBUL IMPERIALISM

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 598, 6 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 189–190.

(p. 578) UNCHIAȘUL GAVRILĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 599, 7 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 289–291; *Pagini din trecut*, p. 426–427; *Scrieri 20, Pravidă de morală practică*. I, punctul 19, p. 67–69.

(p. 579) MIHAI ÎNTÂIUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 600, 8 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

(p. 581) REACȚIUNE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 601, 9 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 292–294; *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 354–356.

(p. 583) LA CERȘIT

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 602, 10 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 295–297; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 190–192.

(p. 585)

NĂPÂRCA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 603, 11 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 298–300; *Pagini din trecut*, p. 428–429; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 266–267.

(p. 586)

UN CAZ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 604, 12 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*). Cu titlul: *Subiect*.

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 301–303. Cu titlul: *Subiect*; *Pagini din trecut*, p. 430–432. Cu titlul: *Subiect*; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 217–219.

(p. 588)

UN POET: C. IGNĂTESCU

A apărut în „Vreamea“, an. XV, nr. 715, 12 septembrie 1943, p. 12 (*Carnet*).

(p. 591)

BROTĂCELUL

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 15, 12 septembrie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 194–196.

(p. 592)

IDEI NORMALE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 606, 13 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 304–306; *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 148–150.

(p. 594)

REALITĂȚI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 607, 15 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 307–309; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, București, Editura Minerva, 1979, p. 557–559.

(p. 596)

SA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 608, 16 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 310–312; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 665–667.

(p. 598)

DOI BOLNAVI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 609, 17 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 313–315; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 182, p. 136–138.

(p. 600)

DE CE? IATĂ DE CE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 610, 18 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 316–318; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 196–198.

(p. 602)

CANALIA BLAJINĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 611, 19 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 319–320; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 257–258.

(p. 603) TREABA, GRABA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 16, 19 septembrie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 201–203.

(p. 605) LITERATURĂ LUNGĂ

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 716, 19 septembrie 1943, p. 12 (*Carnet*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 198–200.

(p. 607) FATALITĂȚI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 612, 20 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 203–205.

(p. 610) „S-A FĂCUT!“

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 613, 21 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 321–323; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 194–196.

(p. 611)

UN ALTOI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 614, 22 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 324–326; *Pagini din trecut*, p. 433–435; *Răzlete*, p. 398–400; *Scieri 19, Profiluri*, p. 229–231; *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 205–208.

(p. 614)

COPIII

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 615, 23 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 327–329; *Scieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 114, p. 130–132.

(p. 616)

SEMNĂTURA

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 616, 24 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 330–332; *Scieri 19, Profiluri*, p. 158–159.

(p. 618)

CREION

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 617, 25 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 333–335; *Scieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 65–66; *Scieri 29, Pensula și dalta*, p. 309–310.

(p. 619) MAȘINA

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 17, 26 septembrie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 210–212.

(p. 621) MIRELE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 618, 26 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 336–338; *Pagini din trecut*, p. 436–437; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 208–210.

(p. 623) E. LOVINESCU

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 717, 26 septembrie 1943, p. 12 (*Carnet*). Cu titlul: *Vieți paralele*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 279–281.

(p. 625) CROITORUL

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 619, 27 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 339–341; *Pagini din trecut*, p. 438–439; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 212–214.

(p. 627) ÎNTRE POLITETE ȘI DATORIE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 620, 28 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 342–344; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 86, p. 32–34.

(p. 629)

O CAUZĂ...

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 621, 28 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de papagal*, p. 345–347; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 139, p. 220–222.

(p. 631)

TEHNOLOGIE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 622, 29 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 348–349; *Pagini din trecut*, p. 441–442; *Scrieri 32, Tabula rasa*, p. 538–539.

(p. 633)

COLABORATORI OCAZIONALI

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 623, 30 septembrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 214–216.

Articolul a fost cenzurat. În volum l-am reprodus după șpaltul corectat de autor.

(p. 635)

BAROANE

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 624, 1 octombrie 1943, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

În volume: *Bilete de Papagal*, p. 350–352; *Pagini din trecut*, p. 443–444; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 560–561.

Nota lui Tudor Arghezi din caietul „Informația zilei“:

„După articolul apărut joi, 30 septembrie, cu data de vineri, autorul a fost arestat, a dormit o noapte la poliție și a doua zi a fost transportat la lagărul Tg. Jiu, unde a stat închis până la 20 decembrie 1943.

La 23 august 1944, tot o joie, schimbându-se regimul, la 24, cu data de 25, a reapărut numărul 625 cu articolul *Ne-am întors*. Malciu a ținut

să publice din nou și articolul *Baroane*. În plus, pe manșeta ziarului, directorul a ținut să publice și pe primul redactor: Tudor Arghezi“.

(p. 637) UN ÎNDEMN

A apărut în „Săptămâna C.F.R.“, an. IV, nr. 18, 3 octombrie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 216–218.

(p. 638) DRĂGUTESCU

A apărut în „Vremea“, an. XV, nr. 718, 3 octombrie 1943, p. 1 (*Medalion*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 311–313.

(p. 641) STAGIUNE NOUĂ

A apărut în „Teatrul Național“, an. III, septembrie–octombrie 1943, p. 1–3. Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 441–443.

(p. 643) IMPRESII DE LA SFINȚIREA
UNEI BISERICI

A apărut în „Gorjanul“, an. XX, nr. 46, 19 decembrie 1943, p. 5. Semnat: Alfa.

(p. 646) CAZIMIR BELCOT

A apărut în „Almanahul teatrului românesc“, București, 1943, p. 23–24.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 263–266.

(p. 649) AMINTIRI OLTENEȘTI

A apărut în *Oltenia*, Fundația Regală „Regele Mihai I“, Regionala Oltenia, Atelierele Institutului de Arte Grafice „Ramuri“, Craiova, 1943, p. 47–54.

Inclus în *Scrieri 42, Tabele de cronicar*. IV, p. 141–153.

(p. 661) LĂPTĂRUȘ

A apărut în „Almanahul ziarului «Curentul», pe anul 1943“, p. 53–55.

Inclus în *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 231–243.

Pe dactilograma păstrată, Tudor Arghezi a notat:

„Scrisă la 6 april 1940. 14 april 1942 mss dat lui Vladimir Streinu a căruia revistă nu a mai apărut“.

1944

(p. 673) NE-AM ÎNTORS

A apărut în „Informația zilei“, an. IV, nr. 625, 25 august 1944, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 228–230.

(p. 675) SCHIMBARE LA FAȚĂ

A apărut în „Informația zilei“, an. III, nr. 626, 26 august 1944, p. 1 (*Bilete de Papagal*).

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 230–232.

Ziarul a fost confiscat de poliție. În legătură cu acest incident, Tudor Arghezi a consemnat în caietul „Informația zilei“ următoarele:

„Numărul de a doua zi, 626, 26 august, a fost confiscat după o vânzare de 30.000 exemplare. A treia zi n-a mai apărut ziarul. Poliția

umblând să-l aresteze, directorul s-a ascuns! Un grup de americani aviatori, din prizonierii puși în libertate, care desinaseră caricaturi după articolul *Baroane*, anul trecut, au venit să cunoască pe autor și au găsit biourourile goale și ușile lăsate date de părete de către poliție.

A patra zi a apărut, după o pauză de o zi, numărul 627 (marți 29 august), reproducându-se articolul *Schimbare la față* din numărul precedent.

Am inaugurat un *Calendar* de note la foileton.

Prim-redactor afișat, n-am fost consultat asupra articolelor apărute cu declarația că vorbesc în numele redacției întregi.

Am rupt legăturile cu gazeta brusc, printr-o scrisoare.

Scrisoarea mea a coincis cu interzicerea apariției «Informației zilei» – bine-venită, date fiind continuele turburări din guvernul celor 4 partide concentrate. Producându-se calomniia, de atunci repetată, că Malciu ar fi fost «agent de Siguranță», m-am împăcat și m-am solidarizat cu el!»

(p. 677)

O ÎNTÂMPINARE A DOMNULUI ARGHEZI

A apărut în „Jurnalul de dimineață“, an. VI, nr. 12, 25 noiembrie 1944, p. 2.

(p. 677)

UN PRETEXT: CAMIL RESSU

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XI, nr. 11, noiembrie 1944, p. 465–470 (*Note*).

Inclus în *Scrieri 29, Peninsula și dalta*, p. 317–326.

(p. 686)

BILETE NOI DE PAPAGAL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 1, 16 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 232–235.

Începând cu acest număr, cea de a patra serie a „Biletelor de Papagal“ va apărea zilnic și în format de ziar mare, cu două pagini.

Tudor Arghezi n-a renunțat la ideea reapariției „Biletelor de Papagal“, făcând nenumărate demersuri pentru aceasta.

În așteptarea aprobării, la începutul lunii decembrie 1944, tipărește afișe publicitare cu următorul text: „Tudor Arghezi, autorul singurului act public de emancipare în patru ani de dictatură – un act de adevăr și demnitate, rostit pe față, la lumina zilei și sub răspunderea semnăturii – scoate în primele zile ale lunii decembrie, marele ziar independent de dimineată «Bilete de Papagal»“; „Toată țara, începând de astăzi, citește pe Tudor Arghezi, în cel mai viu ziar de atitudine și reportaj «Bilete de Papagal». Apare în fiecare dimineată. 10 lei exemplarul“.

La 13 decembrie, Ministerul Afacerilor Străine, Direcția Presei și Informațiilor îi expediază aprobarea îndelung așteptată, cu nr. 2373:

„Domnului Director al ziarului «Bilete de Papagal», din București.

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că s-a primit agreementul Comisiei Aliate de Control din România pentru apariția ziarului «Bilete de Papagal» de sub direcția dlui T. Arghezi.

Directorul Presei și Informațiilor: Gh. Mavrocordat, Șeful Serviciului, A. Vătriceanu-Filipescu“.

(p. 688)

ION FRIMU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 1, 16 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 282.

(p. 689)

CUVÂNTUL DOMNULUI
GENERAL RĂDESCU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 1, 16 decembrie 1944, p. 1 (*Calendarul lui Cocò*). Nesemnat.

(p. 691)

PRINCIPII

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 2, 17 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 235–237.

(p. 693)

ȘTEFAN VOITEC

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 2, 17 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 283.

(p. 694)

CUM SE FACE PRESA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 2, 17 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 237–239.

(p. 696)

TEODORESCU-BRANIȘTE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 3, 18 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 284–285.

(p. 697)

ATENȚIE LA PRESĂ!

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 3, 18 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 242–244.

(p. 699)

PRIETENII

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 3, 18 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 239–242.

(p. 701)

COLEGII

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 4, 20 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 244–247.

(p. 704)

STRĂINII

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 5, 21 decembrie 1944, p. 1.

(p. 706)

TOM

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 5, 21 decembrie 1944, p. 1. Semnat T. A.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 286–287.

(p. 707)

POPORUL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 5, 21 decembrie 1944, p. 1 (*Calendarul lui Cocò*). Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 250–251.

(p. 708) DOMNUL PETROVICI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 5, 21 decembrie 1944, p. 1 (*Calendarul lui Cocò*). Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 251–252.

(p. 710) CE FACI, PĂRINTE?

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 6, 22 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 252–254.

(p. 712) EPURATIA PRESEI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 6, 22 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 255–257.

(p. 715) O FLOARE ALBĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 6, 22 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 258.

(p. 715) „ILSE ZWO“

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 7, 23 decembrie 1941, p. 1

(p. 717) BIETUL OM!

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 7, 23 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 260–262.

(p. 719) MOARTEA INTELIGENȚEI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 7, 23 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Reluare, într-o formă mai dezvoltată, a articolului cu același titlu, apărut în „Duminica“, an. II, nr. 2, 7 martie 1943, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 262–263.

(p. 720) TREI „BĂTRÂNI“

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 8, 24 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

(p. 721) NU E RĂZBOI...

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 8, 24 decembrie 1944, p. 1. Nesemnat.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 266–268.

(p. 723) HAIDE, SĂ NE ÎMPĂCĂM,
PĂRINTE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 9, 25 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 268–270.

(p. 726)

PUȘCĂRIA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 9, 25 decembrie 1944, p. 1. Nesemnăt.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 270–272.

(p. 728)

CARTE POȘTALĂ

A apărut în „Voința Transilvaniei“, an. I, nr. 14, 25 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 272–273.

(p. 728)

DOMNUL ȘI DOAMNA SURĂD

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 10, 29 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 273–276.

(p. 731)

BUNĂ DIMINEAȚA!

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 10, 29 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 276–277.

(p. 732)

FUNDAȚIILE REGALE. I–II

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 10, 29 decembrie 1944, p. 1. Nesemnăt; nr. 11, 30 decembrie 1944, p. 1. Nesemnăt.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 277–281.

(p. 737) SPIRITUL DEMOCRATIC

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 11, 30 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 281–284.

(p. 739) „GAZETA LUPTĂTORILOR“

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 11, 30 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 284–285.

(p. 740) SECRETUL SCRISORILOR

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 12, 31 decembrie 1944, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 285–287.

(p. 742) MALAGAMBA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVI, nr. 12, 31 decembrie 1944, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 287–288.

(p. 744) PANAIT MUȘOIU

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XI, nr. 12, decembrie 1944, p. 712–714 (*Note*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 347–349.

(p. 746) UN TEATRU NOU

A apărut în „Teatrul Victoriei. Caiet program“, nr. 1, 1944, p. 2.
Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 444–445.

(p. 748) GEORGE VRACA

A apărut în „Teatrul Victoriei. Caiet program“, nr. 3, 1944, p. 2.
Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 446–447.

1945

(p. 751) DE ANUL NOU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 13, 1 ianuarie
1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 288–291.

(p. 754) BIBLIOTECA UNUI ȚĂRAN

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 14, 4 ianuarie
1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 291–294.

(p. 756) CE FACI, PĂRINTE?

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 14, 4 ianuarie
1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 294–296.

(p. 758) DE TREI ZILE-NCOACE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 15, 5 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 668–670.

(p. 760) ȚIGANII

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 15, 5 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 562–563.

(p. 761) DE SÂN-VASILE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 16, 6 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 671–673.

(p. 763) REVELIONUL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 16, 6 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 564–565.

(p. 765) TRIPOUL TEATRULUI NAȚIONAL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 17, 7 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 296–298.

(p. 766) RESPECTUOASĂ ÎNTREBARE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 18, 10 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 674–676.

(p. 768)

NEANT

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 19, 11 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 543–544.

(p. 770)

OTRAVA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 20, 12 ianuarie 1945, p. 1.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, București, Editura Tineretului, 1958, p. 57–59; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 85, p. 29–31.

(p. 772)

PUTE!

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 21, 13 ianuarie 1945, p. 1.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 10–12; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 677–679.

(p. 774)

VORBEȘTE ELVEȚIA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 22, 14 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 545–547.

(p. 776)

FLORIA CAPSALI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 22, 14 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 448–449.

(p. 777) BILETE TEATRALE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 22, 14 ianuarie 1945, p. 1. Nesemnăt.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 298–299.

(p. 779) ULTIMA SCÂRBĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 23, 15 ianuarie 1945, p. 1.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 13–14; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 299–301.

(p. 780) UN SCANDAL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 24, 17 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 301–304.

(p. 783) V. DEMETRIUS

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 25, 18 ianuarie 1945, p. 1. Cu titlul: *5 lei*.

Inclus în *Scrieri 27. Schițe de portret*, p. 350–351.

(p. 783) GAZDELE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 25, 18 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 566–568.

(p. 786) O ASOCIAȚIE LAGĂRISTĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 26, 19 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 569–571.

(p. 788) TOTÒ ŞI BIBI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 27, 20 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 304–306.

(p. 790) UN PRINȚ ARHIEREU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 27, 20 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 32, Nemaştiute*, p. 548–549.

(p. 791) PÂINEA NOASTRĂ
CEA DE TOATE ZILELE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 28, 21 ianuarie 1945, p. 1.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 7–9; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 572–574.

(p. 793) TABLOURILE STATULUI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 28, 21 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: B. de P.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 306–307.

(p. 794) REGELE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 29, 22 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 307–309.

(p. 796) O ZI DE OPTIMISM

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 29, 22 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 352–354; *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 309–311.

(p. 798) SPIRITUL DE ZĂMISLIRE
ÎN BISERICA ROMÂNEASCĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 30, 24 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 550–552.

(p. 799) 24 IANUARIE, ZI DE DOLIU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 31, 25 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 311–312.

(p. 802) GORUNUL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 31, 25 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 148–149.

(p. 803) MORALUL PE DUCĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 32, 27 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 575–577.

În „Bilete de Papagal“ s-a publicat și următoarea notă: „Unul din articolele cenzurate în anul 1943, de Dictatură“.

(p. 804)

VIITORUL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 32, 27 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 327–328.

(p. 805)

SPECTACOLUL CONTINUĂ
NEÎNTRERUPT

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 33, 28 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 313–315.

(p. 807)

UN CERTIFICAT ODIOS

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 33, 28 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 680–681.

(p. 808)

BUNĂTATE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 34, 29 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică. II*, punctul 81, p. 17–18.

(p. 810)

O CREATURĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 34, 29 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar. IV*, p. 315–316.

(p. 811) COCOAȘA ȘCOLARĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 35, 31 ianuarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 316–318.

(p. 813) BILETE PICTURALE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 35, 31 ianuarie 1945, p. 1. Semnat: B. de P.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 318–319.

(p. 815) UN NOU SCRITOR

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XII, nr. 1, ianuarie 1945, p. 227 (*Note*).

(p. 816) OPORTUNISMUL INTELECTUAL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 36, 1 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 320–321.

(p. 818) BURGHEZIA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 37, 2 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 322–324.

(p. 820)

LITURGHIA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 38, 3 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 32, Nemaștiute*, p. 553–555.

(p. 823)

MOLECULA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 38, 3 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 60–61; *Scieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 191, p. 164–165.

(p. 824)

FUNDAȚIA UNIVERSITARĂ CAROL I

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 40, 5 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 31, Timpuri de cronică*, p. 578–580.

(p. 826)

O VOCE DIN CER

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 40, 5 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

În volume: *Răzlete*, p. 203–205; *Scieri 32, Aproape știute*, p. 150–151.

(p. 827)

CENTRALA EVREILOR

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 41, 7 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 326–329.

(p. 829) DASCĂLI DE AGERIME

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 42, 8 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 329–330.

(p. 831) DOMNULUI AUREL TITA

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 42, 8 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 331–332.

(p. 833) CLERUL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 43, 9 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 332–334.

(p. 835) O INSTANȚĂ MEDICALĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 44, 10 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scieri 34, Tabula rasa*, p. 682–684.

(p. 837) O PASĂRE NOUĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 44, 10 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 355–356; *Scieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 314–315.

(p. 838) STIMATE DOMNULE PĂTRĂȘCANU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 45, 11 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 335–337.

(p. 840) EREDITĂȚI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 45, 11 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 337–338.

(p. 842) TANTI

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 46, 12 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 339–340.

(p. 844) H. ST. STREITMAN. II

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 46, 12 februarie 1945, p. 1. Semnat: T. A. Cu titlul: *75 de ani. H. Streitman*.

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 238–239.

(p. 845) O CERTITUDINE ROMÂNEASCĂ

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 47, 14 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 341–343.

(p. 847) UN AVIATOR PEDESTRU

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 47, 14 februarie 1945, p. 1. Semnat: B. de P.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 344–345.

(p. 848) UN INVENTATOR GENIAL

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 48, 15 februarie 1945, p. 1.

Inclus în *Scrieri 42, Tablete de cronicar*. IV, p. 345–347.

(p. 851) BILETE ȘCOLARE

A apărut în „Bilete de Papagal“, an. XVII, nr. 48, 15 februarie 1945, p. 1. Semnat: B. de P.

Cu acest număr, „Bilete de Papagal“ își încetează apariția. Motivația ne-o oferă însuși Tudor Arghezi în caietul „*Vremea*“ și „*Bilete de Papagal*“:

„Ziarul încetând să apară din pricina unui conflict social între patronii și lucrătorii tipografiei «Viitorul», organizați în comitet de fabrică și în cenzură, situația a durat neîntreruptă – și am renunțat la ziar.

Surpriza ridiculă: la 24 mai, Ministerul Propagandei mi-a trimis prin Cenzură o punere în vedere că mi-a fost retrasă autorizația de apariție.“

Iată și înștiințarea expediată de Ministerul Propagandei Naționale, Serviciul Central al Cenzurii Presei:

„Către Domnul T. Arghezi, dir. ziarului «Bilete de Papagal», str. Mărțișor 5.

Am onoare a vă aduce la cunoștință că vi s-a ridicat autorizația de apariția publicației Dvs.

Șeful Cenzurii Militare a Presei, colonel magistrat, Traian Ulea.“

Pe această înștiințare, Tudor Arghezi a notat cu creionul: „Primită la 31 mai 1945.“

(p. 852) [HENRI BARBUSSE]

A apărut în „Scânteia“, an. II, nr. 314, 31 august 1945, p. 1.

(p. 853) D. TOMESCU

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XII, nr. 8, august 1945, p. 458–460 (*Note*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 352–355.

(p. 856) FRUMUSEȚI ROMÂNEȘTI

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 2, octombrie 1945, p. 448–450 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 17, De prin răspântii*, p. 63–65.

(p. 858) EPOCA TÂNASE

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 2, octombrie 1945, p. 450–451 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 450–452.

(p. 860) LIMBA FRANCEZĂ

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 3, noiembrie 1945, p. 684–687 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 151–156.

(p. 865)

NOILE EDITURI

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 3, noiembrie 1945, p. 687–688 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrisri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 274–276.

(p. 867)

ZGARDĂ-SGARDĂ

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 3, noiembrie 1945, p. 688–690 (*Note*). Semnat: T. A.

(p. 870)

BENJAMIN FONDANE

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 4, decembrie 1945, p. 927–929 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 356–358.

(p. 873)

VECHI INVITAȚII

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“. Serie nouă, an. XII, nr. 4, decembrie 1945, p. 929–930 (*Note*). Semnat: T. A.

(p. 875)

[STATUL EVREIESC]

A apărut în Eliezer Fränkel, *Problema evreiască văzută și soluționată de: d-nii Felix Aderca, Tudor Arghezi, N. D. Cocea, dr. I. Flavius, Gala Galaction, dr. Petru Groza, Eugen Heroveanu, dr. N. Lupu, Lucrețiu Pătrășcanu, Mihail Sadoveanu, A. L. Zissu*, Editura Cercului cultural evreiesc, Iași, MCMVL, p. 19–22.

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 581–585.

1946

(p. 880) CULTURĂ

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 36–37 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 120, p. 150–151.

(p. 882) GIONI

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 37–38 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 104–106.

(p. 883) 1 OCTOMBRIE 19...

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 39–40 (*Tablete*).

(p. 885) HOTUL CU CONDEIUL

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 40–41 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 263–265.

(p. 887) HÂRTIA

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 41–42 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 126–127; *Scrieri 6, Ce-ai cu mine, vântule?*, p. 16–17.

(p. 888) OAMENII LUI CARAGIALE

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 42.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Academia Română, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“, Editura C.N.I. „Coresi“ S.A., 2001.

(p. 890) CRISTIAN SÂRBU

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 212–213 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 359–360.

(p. 891) PROCEDEE CULTURALE

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 213–215.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. IV, p. 8–11.

(p. 895) INOCENȚA MORTILOR

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 3, martie 1946, p. 691–692 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 685–687.

(p. 897) AMINTIRI DIN TIMPUL DICTATURII

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 540, 13 aprilie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 688–691.

La 12 aprilie 1946 reapare „Adevărul“, la început cu titlul „Adevărul vremii“, cotidian ce fusese interzis în 1937, împreună cu „Dimineata“ și alte publicații democratice. Solicitat de conducerea ziarului, Tudor Arghezi revine, relansând rubrica *Tablete* pe care „Adevărul“ își va întemeia o bună parte a audienței.

Scriitorul va ține o evidență strictă a tabletelor sale, consacându-le un caiet pe coperta căruia a specificat: „Tablete. Ziarul «Adevărul». April 1946, decembrie 1947“. Aici se află notate numărul de ordine, data trimiterii manuscriselor, precum și incidentele ce au tulburat cursul normal al colaborării. Din loc în loc, consemnările sunt întrerupte, scriitorul strecurând o informație – scrisă cu creion roșu și încadrată în chenar – referitoare la volumele solicitate de recent înființata Editură de Stat, sau la volumul predat Editurii Casa Școalelor, *Bilete de Papagal*.

Toate citatele din prezentele note bibliografice sunt reproduse din acest caiet.

„*Amintiri. Ochi înghețați*: Trimise marți 9 april 1946.“

(p. 900)

OCHI ÎNGHEȚAȚI

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 541, 15 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 11–13.

(p. 902)

MARELE GĂRGĂUNE

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 542, 16 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 80, p. 14–16.

„*Dem. Teodorescu*. Marți 9 aprilie. Manuscris înapoiat.“

(p. 904)

O COMEMORARE

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 543, 17 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 217–219; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 13–14.

(p. 906)

BIOGRAFII

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 544, 18 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 692–693.

(p. 907)

PAUZA REA

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 545, 19 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 15–16.

(p. 909)

DE PAȘTI

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 546, 20 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 16–18.

„*Un vizionar*. Vineri 25 april. Refuzat.“

(p. 911)

PIAZA

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 547, 25 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 100, p. 83–85.

(p. 913) TURCUL CU FES

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 548, 26 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 41, p. 128–129.

(p. 914) CIUGULE, CIUPE...

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 549, 27 aprilie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 220–221; *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 329–330.

(p. 916) DUPĂ NOAPTEA ÎNVIERII

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 551, 1 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 79, p. 12–13.

(p. 918) ONOAREA CĂINELUI

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 554, 4 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 18–19.

(p. 919) ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 555, 5 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 20–22.

„70 rânduri de mss: 2 pagini.“

(p. 922) CU CE SE MÂNGÂIE UN IMBECIL

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 557, 8 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 62–63; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 170, p. 94–95.

(p. 923) MIERE CU HREAN

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 559, 10 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Răzlețe*, p. 191–192; *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 141–142.

„Galaction Gordun. Nu s-a pus.“

„Note de ședință: Procesul Antonescu. 11 mai (sâmbătă). Refuzat.“

(p. 925) FINANȚE ȘI PENITENCIAR

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 563, 16 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 22–23.

(p. 927) POMPILIU

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 565, 18 mai 1946, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Pompiliu Constantinescu*.

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 132–134; *Lume veche, lume nouă*, p. 222–223; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 361–362.

(p. 929) O PROFESIE HILARĂ

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 566, 19 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicr.* V, p. 24–25.

(p. 931) MARIOARA VENTURA

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 567, 21 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar.* V, p. 25–27.

(p. 932) TRAIAN CONSTANTINESCU

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 568, 22 mai 1946, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Evenimente*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 288–289.

(p. 934) NOTE CU CREIONUL

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 569, 23 mai 1946, p. 1 (*Foiletonul „Adevărului“*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar.* V, p. 27–30.

„Trimis prin Ș. Cioculescu de la baletul din 17 mai, Teatrul Muncitoresc.“

(p. 938) PRESTIGIUL

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 570, 24 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică.* III, punctul 178, p. 122–124.

„Un sfânt mânjit. 21 mai. Refuzat.“

(p. 940)

ȘCOALA UCENICILOR

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 571, 25 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 30–32.

(p. 942)

CONȘTIINȚA

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 572, 26 mai 1946, p. 1 (*Tablete*).

(p. 944)

ENESCU ȘI MENUHIN

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 574, 29 mai 1946, p. 1 (*Tablete*). Titlul inițial: *Camaraderie de cântăreți*.

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 326–328; *Lume veche, lume nouă*, p. 224–225; *Scrieri 28, Cortina*, p. 460–462.

(p. 945)

DIN VIAȚA LUI ȘTEFAN LUCHIAN

A apărut în „Lumină și culoare“, an. I, nr. 1, mai 1946, p. 9–14. Deschide numărul.

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 331–340.

(p. 954)

RECITAL CAPSALI

A apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an. III, nr. 5, mai 1946, p. 215–217 (*Note*). Semnat: T. A.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 456–459.

(p. 958)

O VORBĂ

A apărut în „Caiet de poezie. Revista Fundațiilor Regale“, an. XIII, nr. 5, mai 1946, p. 3–5.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 34–36.

(p. 960)

AMINTIRI

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 577, 2 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 36–37.

Titlul inițial: *Amintiri elvețiene*.

„S-a suprimat în redacție cuvântul elvețiene.“

(p. 962)

O PROPUNERE CUMVA

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 580, 6 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 37–38.

(p. 963)

CONSTANTIN GRAUR

A apărut în „Adevărul vremii“, an. LX, nr. 16 581, 7 iunie 1946, p. 3. Cu titlul: *Ziaristul*.

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 365–367.

(p. 965)

MOARTE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 583, 9 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 383–385; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărăină*, p. 327–329.

„*Moartea câinelui*. 7 iunie. Titlu schimbat de cenzură.“

Cu totul nefondat, redacția ziarului a modificat titlul pentru a se evita o eventuală asociere cu execuția mareșalului Ion Antonescu (1 iunie 1946), poreclit „câinele roșu“. De altfel, recent, unii istorici și critici au făcut această analogie, total nejustificată.

(p. 967) DOCTORUL GRIGORIU-ARGES

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 585, 13 iunie 1946, p. 1–2.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 290–292.

(p. 970) ACADEMIA ROMÂNĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 587, 15 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 39–40.

„*Panaceul refuzat*.“

(p. 972) OMUL CU FRANZELA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 588, 18 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*). Titlul inițial: *Domnul cu franzela*.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 15–16; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 41–42.

(p. 973) PESTE DRUM DE ACADEMIE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 590, 19 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 42–44.

(p. 975) UN JUBILEU

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 592, 21 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Timpuri de cronică*. V, p. 44–46.

„Trimis la Casa Școalelor mss. 122, *Tablete din Dictatură*, în mâna doamnei Sanda Movilă – pentru un volum de aproape 300 pagini. 18 iunie 1946.“

(p. 978) ROMANITZA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 594, 23 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 463–466.

(p. 980) PROFESORII ÎN BANCĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 595, 25 iunie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 46–48.

(p. 982) BURSA POLICROMĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 596, 26 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 341–343.

(p. 984) COMOARA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 597, 27 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 64–65; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 148, p. 25–26.

(p. 986) GRUPUL LUCHIAN–PACIUREA. I

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 598, 28 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 344–345.

(p. 987) A 26-A DUMINICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 600, 30 iunie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 17–19; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 694–696.

(p. 989) MOARTEA CLASICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 601, 2 iulie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 20–21; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 48–49.

(p. 991) ACCIDENTUL FUNEST

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 602, 3 iulie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 66–68; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 179, p. 125–127.

(p. 993) VIERMELE AUTORITĂȚII

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 603, 4 iulie 1946, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 49–51.

(p. 995) UN OM SĂCĂIT

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 604, 5 iulie 1946, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 51–53.

(p. 997) PROFESORUL RAINER

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 605, 6 iulie 1946, p. 1
(*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 228–229; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 368–370.

(p. 999) DUMINICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 606, 7 iulie 1946, p. 1
(*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 357–358; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 214–216.

(p. 1001) IREVERSIBILITATE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 607, 9 iulie 1946, p. 1
(*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 69–70; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 74–75.

(p. 1003)

ECONOMICUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 608, 10 iulie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 53–55.

(p. 1005)

N-AM FĂCUT NIMIC...

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 609, 11 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 697–699.

(p. 1006)

„BANCA NAȚIONALĂ“

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 610, 12 iulie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 586–587; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 55–56.

(p. 1008)

NASTURELE GALBEN

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 611, 13 iulie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 71–73; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 700–702.

(p. 1010)

HANSI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 612, 14 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*). Cu titlul: *Amintiri din lagărul de la Târgu-Jiu*.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 359–361; *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 556–558.

(p. 1012) 14 IULIE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 614, 17 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 703–705.

(p. 1014) DOCTORUL BAGDASAR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 616, 19 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*). Cu titlul: *Obsesia*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 293–295.

„Livrat la Editura de Stat manuscrisul volumului de versuri *Una sută una poeme*, 131 pagini, jumătăți de coală, format ministerial. 19 iulie 1946.“

(p. 1016) TINERET

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 617, 20 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 113, p. 127–129.

(p. 1018) ZVÂRLUGA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 618, 21 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 58–60.

(p. 1021) GRUPUL LUCHIAN–PACIUREA. II

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 620, 24 iulie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 60–62.

(p. 1023) CARACOSTII ACADEMIEI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 621, 25 iulie 1946, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 62–64.

(p. 1025) COPIII DUPĂ RĂZBOI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 622, 26 iulie 1946, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 588–590.

(p. 1027) VĂLENII

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 623, 27 iulie 1946, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 64–65.

(p. 1028) O VOCE DINTR-ALTĂ LUME

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 624, 28 iulie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 65–68.

(p. 1031) ANTICARI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 626, 31 iulie 1946, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 68–70.

(p. 1033)

JAURÈS

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 628, 2 august 1946, p. 1 (*Medalion*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 296–298.

(p. 1035)

LUME VECHE, LUME NOUĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 629, 3 august 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 135, p. 206–207.

(p. 1037)

BĂBUȚA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 630, 4 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 364–366; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 116–117.

(p. 1038)

UN MEDIC ȘI UN PREFECT

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 632, 7 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 70–71.

(p. 1040)

PESTE PATRUZECI DE ANI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 633, 8 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 300–302; *Lume veche, lume nouă*, p. 119–121; *Scrieri 29, Peninsula și dalta*, p. 346–348.

(p. 1042)

PĂTURA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 634, 9 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 171, p. 96–98.

(p. 1045)

DOVADA DE MAHALA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 635, 10 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 22–23; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 706–708.

(p. 1047)

FRUMUȘETILE ȘTIINȚEI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 636, 11 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 709–712.

(p. 1050)

„LUMINĂ ȘI COLOARE“

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 638, 14 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 72–73.

(p. 1052)

UN CAZ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 639, 15 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Răzlete*, p. 430–431; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 73–75.

„20 august. Aprobat alegerea făcută de către Editura de Stat pentru 95 de bucăți în versuri. Dat azi și prefața în autograf domnului Năvodaru.

Tirajul va fi de 5000 și prețul 4500.

Drepturi de autor 5 625 000 lei.“

(p. 1054) FEMININ, MASCULIN

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 640, 16 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 26, Semne cu creionul*. IV, p. 157–159.

(p. 1056) ZDREANȚĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 642, 18 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 364–366; *Scrieri 8, Pe o palmă de tărână*, p. 94–96.

(p. 1058) EXODUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 643, 20 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 24–26; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 591–593.

(p. 1060) MĂSURA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 644, 21 august 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 149, p. 27–29.

(p. 1062) PELERINAJ LA IZBUC

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 645, 22 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 559–561.

(p. 1064) O ÎNTREBARE DE CITITOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 646, 23 august 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 74–75; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 168, p. 88–90.

(p. 1066) PASTEL DIN SINAIA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 647, 25 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 594–596.

(p. 1069) VÂLSAN ȘI VISSARION

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 648, 27 august 1946, p. 2 (*Foiletonul „Adevărul“*). Cu titlul: *Doi țărani de mare talent*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 299–302.

(p. 1072) CUM SE FERICEȘTE O ȚARĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 649, 28 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 713–715.

(p. 1075) FOTO, FOTO

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 650, 29 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Semne cu creionul*. IV, p. 152–154.

(p. 1077) SCRIITORUL ROMÂN

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 651, 30 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

(p. 1080) ADAM & COMP.

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 652, 31 august 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 75–77.

„Scrisoare de răspuns la anunțul că fac parte din «fruntea» radioului România liberă. Datată 31 august 1946.“

(p. 1081) LA COSTÂNA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 653, 1 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Răzlete*, p. 193–195; *Scrieri 17, De prin răspântii*, p. 78–80.

(p. 1084) CIVILIZAȚIA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 655, 4 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 77–79.

(p. 1086)

LITERATURĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 656, 5 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 124–125, *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 726–718.

(p. 1088)

OMUL ȘI OPERA LUI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 657, 6 septembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 122–123; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică. III*, punctul 174, p. 106–107.

(p. 1089)

ȘTIINȚA UNUI VIITOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 658, 7 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 79–80.

(p. 1091)

PROFESORUL NEDIOGLU

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 659, 8 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 371–373.

(p. 1094)

HÂRTIA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 660, 10 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 126–127; *Scrieri 26, Spini de hârtie*, p. 160–162.

(p. 1095) VIRGIL TREBONIU

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 661, 11 septembrie 1946,
p. 1. Cu titlul: *Un poet și un mormânt*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 303–305.

(p. 1097) LIMBA TRĂDĂTOARE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 662, 12 septembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 81–82.

(p. 1099) CONSIDERAȚII ABBREVIATE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 663, 13 septembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 173,
p. 103–105.

(p. 1101) MORAL ȘI IMORAL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 664, 14 septembrie 1946,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 259–260.

(p. 1103) MĂNĂSTIREA CERNICA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 665, 15 septembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 145–147.

(p. 1105)

MILIARDUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 666, 17 septembrie 1946, p. 1-2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 37, p. 116-118.

(p. 1107)

CORESPONDENȚĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 667, 18 septembrie 1946, p. 1-2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 321-323; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 82-84.

(p. 1109)

VARIANTĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 668, 19 septembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 84-85.

(p. 1111)

PUȘCĂRIA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 669, 20 septembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 85-87.

(p. 1112)

UN ARBITRAJ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 670, 21 septembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 98, p. 75-77.

(p. 1115) DE MORTUIS...

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 671, 22 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 186, p. 148–150.

„Un guvernator. 24 septembrie, anulat.“

(p. 1116) OMULE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 673, 25 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 87–89.

(p. 1119) ION DRAGOSLAV

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 674, 26 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 719–721.

(p. 1121) SCENA TURNANTĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 675, 27 septembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 143, p. 10–11.

(p. 1123) BOEMA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 677, 29 septembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 89–90.

„Dictat telefon.“

(p. 1125) PENSULA ȘI DALTA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 678, 1 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 349–351.

(p. 1127) COPIII PRIBEGI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 679, 2 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 91–92.

(p. 1129) HARABABURA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 680, 3 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 597–599.

(p. 1131) ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 681, 4 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 93–95.

(p. 1134) COVRIGUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 682, 5 octombrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 600–601.

(p. 1135)

IDILĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 683, 6 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 95–96.

(p. 1137)

ANCH'IO SON PITTORE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 684, 8 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 76–78; *Scieri 29, Peninsula și dalta*, p. 352–354.

(p. 1139)

TEATRUL DE BALET

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 685, 9 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 241–243; *Scieri 28, Cortina*, p. 467–469.

(p. 1141)

MEDICUL TĂMĂDUITOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 686, 10 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 34, Tabula rasa*, p. 722–724.

Titlul inițial: *Vindecătorul*.

„Miliardul acuză. Articol retras.“

(p. 1143)

FURNICILE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 688, 12 octombrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 367–368; *Scrieri* 43, *Tablete de cronicar*. V, p. 96–98.

(p. 1145)

MELI-MELÒ

A apărut în „Adevărul”, an. LX, nr. 16 689, 13 octombrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri* 26, *Spini de hârtie*, p. 277–278.

(p. 1146)

IOSIF NĂDEJDE

A apărut în „Adevărul”, an. LX, nr. 16 692, 17 octombrie 1946, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Medalion: Iosif Nădejde*.

Inclus în *Scrieri* 27, *Schițe de portret*, p. 374–376.

„Colaborarea la «Adevărul» a încetat pe ziua de 15 octombrie. Matei ducându-se să comunice ziarului că Cercul de Studii are de gând să dea o reprezentatie – la care m-am opus – pentru cicantenarul de activitate a colaboratorului principal, Henry Soreanu (Sonnenberg?) a răspuns că nu-l interesează. Acum 4 luni, același, însoțit de Brunea-Fox, m-a vizitat cu o propunere specială (singura dată când a venit la mine): să mi se ofere o vilă la Sinaia sau un apartament în București, pentru 50 de ani de activitate literară...

De altfel, nu m-a înstreinat de cei care în aprilie m-au invitat să colaborez, numai aflarea exactă a sunetului lor sufletesc, ci pe lângă atitudinea lor de ambiguități, convingerea că ei primesc subvenții de pretutindeni, ca să se joace de-a independenții.”

Iată cum relatează N. D. Cocea vizita făcută poetului, la îndemnul „tovarășului Rudenco”, în primele zile ale lunii aprilie, cu ingrata misiune de a-l convinge să scrie un articol „în care să-i apere pe cei înjurați de presa manistă”:

„Dragă tovarășe Rudenco, Am fost la Argezi, așa cum m-ai îndemnat. Convorbirea a ținut vreo două ceasuri. Părintele Galaction, deși m-a întovărășit, n-a luat parte la dânsa. Iat-o în rezumat: La întrebarea mea dacă n-ar fi dispus să scrie un articol care să apere pe

cei înjurați de presa manistă, pe oameni ca profesorul Parhon, Sadoveanu, Arghezi mi-a răspuns: «Pe Parhon, da. E un om de inimă și de bună-credință. A rămas așa cum îl știu de treizeci de ani: savant modest și dezinteresat. Comuniștii se servesc de el fără considerație și fără cruțare. L-am întâlnit acum vreo două săptămâni, în tramvai, înghesuit și bruscat de călători. Toți puțorii voștri (reproduc textual expresia) au automobile. Bătrânul Parhon n-are nici măcar o căruță cu un cal. În ce privește pe Sadoveanu, nu voi scrie nici un rând. Recunosc meritele lui de scriitor. Dar ca om nu-l respect. A supt la toate țâțele politice. Onoruri și bani a luat de la toți. Acum îi ciupește pe comuniști. Îi șade bine în ferma Șeicaru. S-o stăpânească sănătos. Dar n-o să-l tămâiez pentru asta». Întrebându-l dacă, lăsând la o parte personalitățile, n-ar vrea să ia principial apărarea scriitorilor atacați, și lăsându-l să înțeleagă că pentru un singur articol aş putea să-i ofer 200 000 lei, mi-a răspuns: «Voi scrie articolul, pentru că prea mult îşi bat joc politicienii de voi, dar bani nu primesc. Tu ştii că sunt sărac şi că abia pot să-mi hrănesc pe ai mei cu ce brumă câştig. Mă tocnesc ca un oltean cu cei care vor să-mi cumpere versurile, proza sau numele pe afişe, dar de vândut nu mă vând. Regimurile capitaliste m-au silit să trăiesc ca un izolat o viaţă întreagă. Proletariatul, pentru izbânda căruia am luptat amândoi de când ne cunoaştem, mă condamnă la aceeaşi izolare. În Rusia, un reacţionar ca Pavlov a fost ridicat în slăvi de comunişti. În România, cele câteva talente autentice, sunt ținute la periferia vieţii sociale şi politice. Acum vreo şase săptămâni am cerut să mi se autorizeze apariţia *Biletelor de Papagal*. Nu mi s-a răspuns. Oameni ca Ivaşcu sau Pas, pe care i-am cunoscut slugi de casă a lui Donescu la legionara *Vreamea*, au vădit mai multă trecere la comunişti, decât un om care a putut să-ntindă mâna uneori, dar care n-a fost slugă niciodată. Nu fac din asta o vină specială comuniştilor. Sunt şi ei ca toţi ceilalţi. Au aceeaşi slăbiciune, ca şi ciocoi, pentru transfugi şi renegaţi. Oameni sunt. Le place să fie gădilaţi la şezut. Îşi pleacă mai bucuros urechea la mormăielile lichelelor simpatice, decât la glasul iritant al adevărului. Ai nevoie de nume? Mi-ar trebui un pomelnic lung cât calendarul ortodox. Cum spuneai şi tu însă: să nu facem personalităţi. Dar nici să-mi ceri să iau apărarea unui regim, care, cel puţin în domeniul artelor şi literaturii, proslăveşte mediocritatea şi ignorează pe cei, măcar de-o muchie de cuţit, mai răsăriţi». [...]

Îți restituți, tovarășe Rudenco, cei 200 000 de lei pe care Arghezi a refuzat să-i primească, și fă cum crezi că e mai bine pentru poet și pentru cauza noastră. 15 aprilie 1946.“

„A fost reluată colaborarea la «Adevărul», la 23 octombrie, în condiții noi, cu începere de la 15 octombrie. Masă cu Soreanu la 21 octombrie, 2–6 p.m.“

„23 octombrie 1946. *După un proces.* Oprită în redacție.“
Textul acestei tablete s-a pierdut.

(p. 1148) DULGHERUL ȘI CAPRA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 699, 25 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 602–604.

(p. 1150) MILIARDUL ACUZĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 700, 26 octombrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 725–726.

(p. 1152) ARTĂ PENTRU

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 701, 27 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar.* V, p. 98–100.

(p. 1154) PILDA NU FOLOSEȘTE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 702, 29 octombrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar.* V, p. 100–102.

(p. 1156) O CASĂ DE ODIHNĂ:
„ELISABETHEU“

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 703, 30 octombrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 562–565.

(p. 1160) CÂNTARUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 704, 31 octombrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 102–103.

(p. 1162) DE CE SE TEME TOATĂ LUMEA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 705, 1 noiembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 727–730.

„*Libertatea presei*. Cerut cenzura să se modifice titlul, hodoronc,
tronc! *De ce se teme toată lumea.*“

(p. 1164) PANACEUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 706, 2 noiembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 104–105.

(p. 1166) PAUL ADAM

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 707, 3 noiembrie 1946,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 377–378.

(p. 1168)

CULTURĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 708, 5 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 106–107.

(p. 1170)

MĂȘTILE LUI ION SAVA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 709, 6 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 226–227; *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 355–356.

(p. 1172)

SOCIOLOGIE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 710, 7 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 731–733.

(p. 1174)

A FI ORI A NU FI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 711, 8 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 107–108.

(p. 1175)

DOCTORATUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 713, 10 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 108–109.

(p. 1177).

METODA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 714, 12 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 734–736.

(p. 1179)

CE FOLOS!

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 715, 14 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 131, p. 195–197.

(p. 1181)

TOT EL ERA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 716, 14 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 27–28; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 225–228, combinat cu un alt articol; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 110–111.

(p. 1182)

POSTUL BENEVOL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 717, 15 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 32, p. 103–104.

(p. 1183)

EREDITĂȚI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 718, 16 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 111–113.

(p. 1185) INVITAȚIE LA COLABORARE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 719, 17 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 113–115.

(p. 1188) MOBILUL TEORETIC

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 720, 19 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 29–30; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 605–606.

„19 noiembrie, ziua alegerilor, guvernul Groza–Tătărescu–Pătrășcanu.“

(p. 1189) ESPERANTO

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 721, 20 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 128–130; *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 357–359.

(p. 1191) ÎN JARGON

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 722, 21 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 31–33; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 737–739.

(p. 1193) CAUZA CAUZELOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 723, 22 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 79–80; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 190, p. 162–163.

(p. 1195) BULGARI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 724, 23 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 115–117.

(p. 1196) FISCHER-GALAȚI. I–II

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 725, 24 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*); nr. 16 727, 27 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Nu, nu a murit*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 306–310.

(p. 1200) BUNUL SFĂTUITOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 728, 28 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 146, p. 18–20.

(p. 1202) NEHOTĂRÂRE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 729, 29 noiembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 34–35; *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 607–608; *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 117–118.

(p. 1204) CANDELA FECIOAREI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 730, 30 noiembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 26, Arhivă de literatură*, p. 279–281.

(p. 1205) „TALENTUL MEU“

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 731, 1 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 324–325; *Tablete de cronicar*, p. 135–136; *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 118–119.

(p. 1207) GORJUL ȘI „GORJANUL“

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 733, 4 decembrie 1946, p. 1–3 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 119–121.

(p. 1209) D. ANGHEL. II

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 734, 5 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 123–125.

(p. 1211) OAMENI ȘI OAMENI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 736, 7 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 81–82; *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 740–741, *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 121–123.

(p. 1213) ION LUCA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 737, 8 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 379–381.

(p. 1215) LUCRUL MIC

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 738, 10 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 83–84; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 145, p. 16–17.

(p. 1217) ONORATE DOMNULE CORECTOR

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 739, 11 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 743–745.

(p. 1219) EUSTAȚIU MĂCIUCESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 740, 12 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 382–383.

(p. 1220)

PACEA

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 741, 13 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 746–748; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 123–124.

(p. 1222)

[„PENTRU JUBILEUL
TEATRULUI ALHAMBRA“]

A apărut în „Rampa“, an. XXXV, nr. 45, 13 decembrie 1946, p. 2.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 125.

(p. 1223)

ŞAIZECI DE AMERICANI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 742, 14 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 126–127.

(p. 1225)

ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 743, 15 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 128–130.

(p. 1228)

VÂNTUL, CALUL ŞI OMUL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 744, 17 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 369–370; *Scrieri 17, De prin răspântii*, p. 97–98.

(p. 1229)

O NUMĂRĂTOARE

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 745, 18 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 371–372; *Scrieri 8, Pe o palmă de tărână*, p. 204–205.

(p. 1231)

COCORII

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 746, 19 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 130–131.

(p. 1232)

REALITĂȚI

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 747, 20 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 85–87; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 131–134.

(p. 1235)

FALSELE PRESTIGII

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 748, 21 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 184, p. 142–143.

(p. 1237)

I. BRĂTESCU-VOINEȘTI. I

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 749, 22 decembrie 1946, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 384–386.

(p. 1239)

A CITI, CITIRE

A apărut în „Rampa“, an. XXXV, nr. 54, 23 decembrie 1946, p. 1.

(p. 1241)

TEATRUL NAȚIONAL

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16752, 29 decembrie 1946, p. (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 131–132; *Scrieri 28, Cortina*, p. 470–471.

În dimineața zilei de 29 decembrie 1946, la Ministerul Artelor au fost sărbătoriti Tudor Arghezi și Gala Galaction, pentru 50 de ani de activitate literară.

Ion Pas, ministrul artelor, a elogiat personalitatea celor doi scriitori.

Au mai adresat un salut Petre Mirescu, secretar general al Ministerului Educației Naționale, Eugen Jebeleanu, din partea Uniunii Scriitorilor, și Marcel Breslașu, din partea Uniunii Artiștilor și Ziariștilor. George Vraca și Fory Eterle au recitat și citit din opera sărbătoritilor.

La inițiativa Cercului Liber de Studii, în seara aceleiași zile, s-a organizat la Ateneul Român o manifestare omagială dedicată lui Tudor Arghezi.

Cuvântul inaugural a fost rostit de Ion Pas.

A depănat amintiri despre debut Gala Galaction, soția lui N. D. Cocea a dat citire unei scrisori a soțului ei, criticii Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu au vorbit despre prozatorul și poetul Tudor Arghezi.

Partea artistică a serii a fost susținută de Cella Delavrancea, pian, Mihail Jora, compoziții pe versurile sărbătoritului, Nella Maria Dimitriu și Constantin Stroescu, soliști ai Operei Române.

Au recitat din opera poetului Tantzî Economu-Veselovschi și Emil Botta.

Momente coregrafice semnate de Floria Capsali și Mitiță Dumitrescu. A dansat Mitzura Arghezi.

(p. 1242) I BRĂTESCU-VOINEȘTI. II

A apărut în „Adevărul“, an. LX, nr. 16 753, 31 decembrie 1946, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Comentariu*.

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 387–388.

(p. 1244) FEMEIA ÎN TEATRU

A apărut în „Caiet program Teatrul Național Sf. Sava“, nr. 2, 1946, p. 10–11.

(p. 1246) CRÂMPEIE DE FRUMOS

A apărut în „Caiet Studio Teatrul Național“, 1946, p. 5.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 136–137.

1947(p. 1248) [CUVÂNTAREA
DOMNULUI TUDOR ARGHEZI]

A apărut în „Rampa“, an. XXXVI, nr. 57, 1 ianuarie 1947, p. 6.
Rostită la Ateneul Român, la aniversarea celor cincizeci de ani
de activitate literară.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 137–139.

(p. 1250) TOMEK

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 759, 4 ianuarie 1947, p. 1.
Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 139–140.

„8 ianuarie 1947. Vizită, când era să părăsesc «Adevărul», pentru nepublicarea articolului 183, a lui Pauker, Soreanu, Fox, Apostolescu și fotograficul. Zăpadă mare.“

Articolul 183, *Omul sovietic*, a fost refuzat de conducerea ziarului „Adevărul“, în data de 2 ianuarie 1947.

„9 ianuarie 1947. *Ateneul Român*. Refuzat.“

(p. 1252)

IMPRESII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 759, 10 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 141–142.

(p. 1254)

DRAGOSTE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 760, 11 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 326–327; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 142–143.

(p. 1255)

PRINCIPII DE EDUCAȚIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 761, 12 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 328–330; *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 129, p. 187–189.

(p. 1258)

DIVERSIUNE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 763, 15 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 143–146.

(p. 1261) O FAMILIE ROMÂNEASCĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 764, 16 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 566–567.

(p. 1263) ÎN INEFABIL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 765, 17 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 568–569.

(p. 1264) CRITICA MICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 767, 19 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 133–134; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 146–148.

(p. 1266) TINERII FĂRĂ FRICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 769, 22 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 146–148.

(p. 1267) VETERINARII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 771, 24 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 749–751.

(p. 1269) MULȚUMESC...

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 772, 26 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 149–151.

(p. 1271) CE SE POATE ȘI CE NU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 773, 28 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 195, p. 177–179.

(p. 1272) GRIGORESCUL
DOMNULUI ZAMBACCIAN

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 774, 29 ianuarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 357–358.

(p. 1274) PE ULIȚA MARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 775, 30 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 88–90; *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 59, p. 176–178.

(p. 1276) PACE VOUĂ!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 776, 31 ianuarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 151–152.

(p. 1278) BUNĂ ZIUA, MUȘIȚĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 777, 1 februarie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 153–154.

(p. 1280) SCRISOARE PENTRU TUBERCULOȘI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 778, 2 februarie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 752–755.

(p. 1282) DOUĂ SUTE DE TABLETE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 779, 4 februarie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 154–155.

(p. 1284) ION CALOVIA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 780, 5 februarie 1947,
p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Un artist în suferiță*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 311–312.

(p. 1286) ARTUR ENĂȘESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 781, 6 februarie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 389–391.

(p. 1288)

ADOLPHE DE HERTZ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 782, 7 februarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 392–394.

(p. 1291)

ARTA DE A NU SPUNE
ABSOLUT NIMIC

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 783, 8 februarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 156–157.

„*Doctorul Ciocâlțeu*, 9 februarie 1947. Refuzat. *Perpetua renovare; Peste zece ani*, 10 februar. Nu s-au mai trimis. Vezi mai jos.

10 februar 1947 (luni). În locul articolului *Doctorul Ciocâlțeu* s-a publicat în «Adevărul» un articol intitulat *Sărbătorirea lui Iser* și semnat «Tache Soroceanu». Cercetând, mi s-a răspuns că «Dl. Soreanu e de părere că trebuie o mică modificare.» Soreanu, proprietarul și directorul de fapt al ziarului, cu un director nominal și cu alți vreo 2, 3 alți asociați la Direcție, invizibili lipsea de la telefon și mi s-a spus că pentru ziua de marți apare al doilea manuscris trimis odată cu celălalt, *Abcesul*. Am rugat să nu se facă nimic până ce nu voi avea o explicație cu absentul.

La succesivele telefoane, acesta a lipsit până la orele 10 seara, când am vorbit cu el.

– Articolul e prea tare și personajul e prea puternic, rău și răzbunător. A făcut atât de mari servicii încât e primejdios și pentru ziar și pentru d-ra, să ne ocupăm de el. Gazeta se lovește zilnic de numeroase dificultăți de asemenea natură. În chestia pe care am fost atacați, a gospodăriei statului, am dat azi un răspuns modificat cel puțin de 20 de ori. Gândește-te că sunt 80 de oameni la gazetă. E momentul cel mai delicat al epocii războiului și până vom intra în faza următoare (azi s-a semnat la Paris tratatul cu România) trebuie să fim extrem de atenți. Faza mai durează 6–7 luni. Nu te supăra.

– Nu sunt supărat, sunt mâhnit. Aș vrea să mă las de gazetărie și să-mi arunc codeiul în foc. Te rog să nu publici tableta *Abcesul*.

– Eu te rog să o publicăm.

- Lasă-mă să fac o pauză de doliu.
 - O să caut o mașină să mă reped mâine sau poimâine până la d-ta, să-ți mai spui și alte lucruri. Poate că tableta *Doctorul Ciocâlțeu* ar merge, dacă ar fi mai estompată... Dar să publicăm *Abcesul*.
 - Mai estompat decât e nu se poate – și să nu publicăm *Abcesul*. Soreanu mi-a răspuns:
 - Biiine...“
- „13 f. Tabletele n-au apărut luni 11, marți 12, miercuri 13 și joi 14 februarie. Cauza: refuzul tabletei *Doctorul Ciocâlțeu*.“

(p. 1293)

S.T.B.

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 784, 9 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Aproape știute*, p. 155–157.

(p. 1294)

PESTE ZECE ANI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 789, 15 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 68, p. 200–203.

(p. 1295)

G. IBRĂILEANU

A apărut în „Pygmalion“, nr. 1, 15 februarie 1947, p. 3–4 (*Medalion*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 140–142; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 395–397.

(p. 1298)

ABCESUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 790, 16 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 36–37; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 157–158.

(p. 1300) PERPETUA RENOVARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 792, 19 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 91–92; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 166, p. 81–82.

(p. 1301) CONSTANTIN MILLE. II

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 792, 19 februarie 1947, p. 3 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 151–153.

(p. 1303) LIBRARII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 793, 20 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 159–160.

(p. 1305) DRAGOSTE ȘI OMENIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 794, 21 februarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 160–162.

(p. 1307) VIAȚA LITERARĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 796, 23 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 162–163.

După publicarea acestei tablete în care Tudor Arghezi denunță cenzura, oportunistul și plasarea nonvalorilor în posturi de conducere, temutul polemist, incomod și neschimbat în atitudinea lui, redevine ținta unor atacuri și mai virulente, încercându-se

anihilarea și excluderea sa din viața literară. Tonul îl dăduse Miron Radu Paraschivescu, încă din anul 1945, 21 februarie, cu articolul *Un impostor: dl Tudor Arghezi*, publicat în „România liberă”, nr. 172, urmt de *Scrisoare deschisă domnului Tudor Arghezi*, „Contemporanul”, nr. 4, octombrie 1946, semnată de Al. I. Ștefănescu și de articolele lui Traian Șelmaru, de la sfârșitul anului 1946. De data aceasta, M. R. Paraschivescu declanșează, în serial, o distrugătoare campanie, din cauza refuzului poetului de a accepta marșul stângii și a criticilor aduse derutei istorice în care se găsea societatea românească în acele momente. Campania va fi susținută și amplificată de Nicolae Moraru și va atinge apogeul în 1948, odată cu publicarea articolului *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, în „Scânțea”, nr. 1013–1016, din 7–10 ianuarie, semnat de Sorin Toma.

(p. 1308) NEFERICITUL SEMEN

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 16 797, 25 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 756–758.

(p. 1310) MUZEUL ZAMBACCIAN

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 16 798, 26 februarie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 359–361.

(p. 1313) TRIPTIC

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 16 799, 27 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 163–165.

(p. 1315) ÎNTREBĂRI FĂRĂ RĂSPUNS

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 800, 28 februarie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 165–166.

(p. 1316) TINA BARBU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 801, 1 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 472–474.

(p. 1318) MĂRȚIȘOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 802, 2 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 373–374; *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 57–58, post-scriptum la articolul cu același titlu.

(p. 1319) TREI LUMINI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 803, 4 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 331–332; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 166–167.

(p. 1321) O POBLEMĂ A TIMPULUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 804, 5 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 168–169.

(p. 1323) CORECTURA CITITORULUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 805, 6 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 169–170.

(p. 1324) PORTRETUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 806, 7 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 170–172.

(p. 1326) O STICLĂ GOALĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 807, 8 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 44, p. 134–135.

(p. 1327) UITE POPA, NU E POPA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 808, 9 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 172–174.

(p. 1329) MAREA ESTETICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 810, 12 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclusă în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 174–175.

(p. 1331) VALEA PRAHOVEI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 811, 13 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 375–376; *Scrieri 17, De prin răspântii*, p. 61–62.

(p. 1333) ARGUMENTE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 812, 14 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 326–363.

(p. 1334) MEDICINA MICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 813, 15 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 570–572.

(p. 1336) PRIMAVERA, GIOVENTÙ...

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 814, 16 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 573–574.

(p. 1338) RĂSCRUCEA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 816, 19 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 175–177.

(p. 1340) PUTERE ȘI CĂDERE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 817, 20 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 759–760; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 177–179.

(p. 1342) MESERIA LUI PIERDE-VARĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 818, 21 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 179–180.

(p. 1344) ABSENȚII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 819, 22 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 180–182.

(p. 1345) O RĂZBUNARE ISTORICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 820, 23 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 201–203.

(p. 1347) IONIȚĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 821, 25 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 377–378; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 191–192.

(p. 1349) BURSIERII ROMÂNI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 822, 26 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 182–183.

(p. 1350) PRIETENII NOSTRI, ACTORII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 823, 27 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 475–477.

(p. 1353) PRESA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 824, 28 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 183–185.

(p. 1355) MILIONUL ȘI CARTOFUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 825, 29 martie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 185–186.

(p. 1356) UN CRAMPON

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 826, 30 martie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 19, Profiluri*, p. 184–185.

(p. 1357) ACTUALITATEA LUI IISUS

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 827, 1 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 186–187.

(p. 1359) ZINTĂI APRIL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 828, 2 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 188–189.

(p. 1361) MANIA DE A TAXA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 829, 3 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 609–610.

(p. 1363) VOCATII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 830, 4 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 189–191.

(p. 1364) LOVIREA LA PUNGĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 831, 5 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 158–160.

(p. 1366) NODUL DIAVOLIEI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 832, 6 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 135–137; *Scrieri 28, Cortina*, p. 478–479.

(p. 1368) CITITORII ȘI PRESA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 833, 8 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 191–192.

„*Medicină practică, Ion Minulescu, De Paști, Literele*. 8 aprilie. Articole date la teatru, în antract, la *Seringa*, reprezentația a treia. *De Paști*, respins de cenzură.“

(p. 1369) CORESPONDENȚA

A apărut în „*Adevărul*“, an. LXI, nr. 16 834, 9 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 575–576.

(p. 1371) MEDICINĂ PRACTICĂ

A apărut în „*Adevărul*“, an. LXI, nr. 16 835, 10 aprilie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 577–579.

(p. 1373) ION MINULESCU

A apărut în „*Adevărul*“, an. LXI, nr. 16 836, 11 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 398–399.

(p. 1374) LITERELE

A apărut în „*Adevărul*“, an. LXI, nr. 16 838, 16 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 364–365.

(p. 1375) EMIL BOTTA

A apărut în „*Adevărul*“, an. LXI, nr. 16 839, 17 aprilie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 313–315.

(p. 1378) UN AN

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 840, 18 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 333–334; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 335–336.

„A 4-a zi de Paște, la telefon.“

(p. 1379) MEDICINĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 841, 19 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 761–762.

(p. 1380) ZDRENȚE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 842, 20 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 31, Timpuri de cronică*, p. 611–612.

(p. 1382) CÂND N-AM CE FACE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 843, 22 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 192–193.

(p. 1383) MAREA RUȘINE, MAREA PROBLEMĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 845, 25 aprilie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 193–195.

(p. 1385) BOGDAN-PITEȘTI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 846, 26 aprilie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 366–367.

(p. 1387) UN ORAȘ NECUNOSCUȚ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 847, 27 aprilie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 195–197.

(p. 1389) BUZUNARUL APROAPELUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 850, 1 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 207, p. 218–219.

„*Fontenay-aux-roses*. 1 mai 1947. Emil Pauker a fost bine primit la Paris de Basil Munteanu, iar H. Soreanu e prieten cu el. Mi s-a cerut să renunț la tabletă. Nucleele de puroi trebuiesc menajate și, din concesii în concesii, ne frecăm între noi unii pe alții, măgarii.“

(p. 1390) O LIMBĂ, UN STIL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 852, 4 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 197–198.

(p. 1392) LUCRUL CEL CE UMBLĂ
PRIN ÎNTUNERIC

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 853, 6 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 93–94; *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 197, p. 183–185.

(p. 1393) MOMENTUL ÎNTRISTĂRII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 855, 8 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 480–482.

(p. 1395) FEMININUL TEATRAL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 856, 9 mai 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 483–484.

(p. 1397) PICĂTURA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 857, 10 mai 1947, p. 1
(*Tablete*). Cu titlul: *Picătura. Ploaia și seceta*.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 379–380; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 159–160.

(p. 1398) UN DEBUT CÂȘTIGAT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 858, 13 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 198–199.

(p. 1400)

DINȚII DE AUR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 859, 14 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 95–96; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 199–200.

(p. 1401)

ELOGIUL POMPIERILOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 860, 15 mai 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 200–202.

(p. 1403)

PE LÂNGĂ CEAUN

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 861, 16 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 202–203.

(p. 1404)

DOMNUL COMISAR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 862, 17 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 203–205.

(p. 1406)

UN CÂINE ȘI UN OM

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 863, 18 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 38–39; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 205–206.

„19 mai 1947 a 19-a reprez. și ultima, *Seringa*.“

(p. 1407) O FAMILIE KIRILOV

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 864, 20 mai 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 485–487.

(p. 1409) STRATEGII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 865, 21 mai 1947, p. 1–2 (*Tablete*). Cu titlul *Strategia oului*.

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 381–382; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 206–207.

(p. 1410) OMENETUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 866, 22 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 207–209.

(p. 1412) OAMENI BUNI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 867, 24 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 209–210.

(p. 1413) MUZEOGRAFIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 868, 25 mai 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 210–211.

(p. 1415)

CECUL PERSONAL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 869, 27 mai 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 212–213.

(p. 1416)

SĂ LUĂM PILDĂ!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 870, 28 mai 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 213–214.

(p. 1418)

MIRAJUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 871, 29 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 215–216.

(p. 1420)

CONCURSURILE LITERARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 872, 30 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 137–138; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 216–218.

(p. 1422)

HÂRTIE TIMBRATĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 873, 31 mai 1947, p. 1–2
(*Tablete*).

Înclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 218–219.

(p. 1423) AȘA VREA DUMNEZEU!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 874, 1 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 219–220.

(p. 1425) CHESTIE DE OBRAZ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 875, 4 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 221–222.

(p. 1426) CĂLUȘARII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 876, 5 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 139–140; *Tablete de cronicar*, p. 246–247; *Scrieri 28, Cortina*, p. 488–489.

(p. 1428) NUANȚE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 877, 6 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 141–142; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 222–223.

(p. 1429) NUCA STERLINĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 878, 7 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 223–224.

(p. 1430) UN BILANȚ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 879, 8 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 225–227.

(p. 1433) HAI-HUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 880, 10 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 386–388; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 321–323.

(p. 1435) ION IONESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 881, 11 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul: *Un chirurg*.

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 316–317.

(p. 1437) I. L. CARAGIALE. III

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 882, 12 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*). Cu titlul: *Caragiale*.

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 137–139; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 33–35.

(p. 1439) VASILE PÂRVAN. II

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 883, 13 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 230–231; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 324–325.

(p. 1441)

ASALTUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 884, 14 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 227–229.

(p. 1442)

DOCTORUL ȘTEFAN PIERSIC

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 885, 15 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 318–320.

(p. 1445)

PE O PALMĂ DE ȚĂRÂNĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 886, 17 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 389–390: *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 7–8.

(p. 1446)

MANUSCRISE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 887, 18 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 143–145: *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 763–765.

(p. 1448)

O PROBLEMĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 888, 19 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 223–230.

(p. 1450) INIȚIATIVA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 889, 20 iunie 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 230–232.

(p. 1451) MAZĂREA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 890, 21 iunie 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 232–233.

(p. 1453) DOCTORUL MIHAI BĂCESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 891, 22 iunie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 33, O galerie de portrete*, p. 321–323.

(p. 1455) LIBERA-CUGETARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 892, 24 iunie 1947, p. 1
(*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 233–234.

(p. 1457) RENASC PRIVILEGIILE?

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 893, 25 iunie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 235–236.

(p. 1459) CAUT SAMSAR:
CINE CUMPĂRĂ O ȘCOALĂ?

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 894, 26 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 237–238.

(p. 1461) O EVADARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 895, 27 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 238–239.

(p. 1462) PROVIZORATUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 896, 28 iunie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 240–241.

(p. 1464) FABULĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 897, 29 iunie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 400–403.

„Irineu Mihălcescu, refuzat.“

(p. 1468) NU E NICI O RUȘINE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 898, 1 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 241–243.

(p. 1469) AVUȚIILE SUSPECTE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 899, 2 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 40–42; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 243–245.

(p. 1472) CARTĂ POȘTALĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 901, 4 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 245–246.

(p. 1473) LITERATURĂ MEDICALĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 903, 6 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 246–248.

„7 iulie 1947. *Destine*, nu s-a pus, din milă.“

(p. 1475) SĂ FIM REZONABILI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 904, 8 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 248–249.

„Întâi cenzurat, apoi lăsat să apară.“

(p. 1477) UN COMPRIMAT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 905, 9 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 250–251.

(p. 1478) VALORI COMPARATIVE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 906, 10 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 251–253.

(p. 1481) MUZEUL EMINESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 909, 13 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 253–255.

(p. 1482) FERICIT CEL CE...

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 910, 15 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 255–256.

(p. 1484) UN FERICIT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 911, 16 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 256–258.

(p. 1486) MESAJ PENTRU CITITOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 912, 17 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 258–259.

„Am luat vacanță o lună.

Mi se comunică de la redacție că telefoanele întreabă cauza absenței mele, arătată în articolul nr. 322 (*Mesaj pentru cititor*). La 22 iulie vizita lui Soreanu. Sunt nevoit să nu dispar de tot.“

(p. 1488)

MEMENTO

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 919, 25 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 766–767; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 260–261.

(p. 1489)

REUMATISME

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 921, 27 iulie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 261–263.

(p. 1491) *SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!*

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 922, 29 iulie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 263–265.

„Articol comandat de direcție pentru primirea la București a poetului Louis Aragon, căsătorit cu Ana Triolet. Mă documentez. Aragon e francez, soția lui e rusă. Poetul a fost un rezistent și e un comunist. Presa insistă asupra categoriei lui politice, lăsându-i prea puțin relevat calitățile poetice. Am scris articolul *Soyez des nôtres Monsieur Aragon*, ca să nu utilizez banalul *Soyez bien venu Monsieur Aragon*. Fără să fiu consultat, titlul a luat forma: *Soyez des nôtres, Louis Aragon*. A doua zi, venindu-mi ziarul, am constatat cu surpriză că ultimele fraze de concluzie au fost suprimate. Făceam o apreciere între rezistența scriitorului și rezistența autorului. Vădit, nu mi s-a admis comparativul.

Am telefonat lui Soreanu, directorul de fapt al gazetei și cel care-mi ceruse, în plin concediu, articolul. S-a mirat. Și-a adus aminte termenii convenției de angajament că orice schimbare în contribuțiile mele la gazetă, nu se va face decât de autor sau [cu] consimțământul lui. Soreanu lipsise din București, în plimbare la Breaza. Iritat, mi-a răspuns că va cerceta și-mi va telefona numaidecât.

Azi, a șasea zi de la această înțelegere, nu mi-a comunicat nimic. Nici eu n-am dat o tabletă pentru duminica de azi, 3 august. Colaborarea devine tot mai dificilă. Voiam să nu fiu absent din presă și prezența mea n-a fost inutilă. Cititorii, în lipsă de duhovnici, s-au simțit în toată țara mai puțin uitați de inimile contemporanilor, sensibile exclusiv la interese.

7 august. În sfârșit, telefonul lui Soreanu. Vinovatul e un oarecare Leon, căruia i s-a imputat violent că nu m-a consultat. Era ceva supărător în articol și era și prea târziu tehniceste, ca să mai ia o înțelegere cu mine. Soreanu voia să vie la mine, ca să-mi explice, dar îi este mașina stricată. Etc.

Fiind azi la Socec, unde a venit și A. L. Zissu. Scoate o carte și i-au fost cenzurate câteva pagini. S-a introdus și cenzurarea cărților, simplu biurow de înregistrare până la o anumită zi de iunie.“

(p. 1494) ȘOAPTA CONȘTIINȚEI PURE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 934, 12 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 265–266.

(p. 1495) ADEVĂRUL ADEVĂRAT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 935, 13 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 266–267.

(p. 1496) O PROBLEMĂ DE PSIHOLOGIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 936, 14 august 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 268–269.

(p. 1498) PORUMBIELUL DE DANTELĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 939, 17 august 1947,
p. 1-2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 335-336; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 269-270.

(p. 1500) PRIETENII REGĂSITE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 941, 20 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 271-272.

(p. 1501) URSARII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 942, 21 august 1947,
p. 1-2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 272-273.

(p. 1503) ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 943, 22 august 1947,
p. 1-2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 274-275.

(p. 1505) ÎN CEASUL DE APOI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 944, 23 august 1947,
p. 1-2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 276-277.

(p. 1507)

BROȘURILE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 945, 26 august 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 277–278.

(p. 1508)

MÂNCĂRURI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 946, 27 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 279–280.

(p. 1510)

CAȘUL BACIULUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 947, 28 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 280–281.

(p. 1511)

LA TARABĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 949, 30 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 281–282.

(p. 1513)

FRANCISC RAINER

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 950, 31 august 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 324–325.

(p. 1514) SPUTA ȘI CĂLIMARA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 951, 2 septembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 283–284.

(p. 1516) „SIMETRIA“

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 952, 3 septembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 284–285.

(p. 1517) MEDALOSCOPIA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 953, 4 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 285–287.

(p. 1519) LIPSEA CEVA...

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 954, 5 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 287–288.

(p. 1521) PSIHOTERAPIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 955, 6 septembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 97; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 288–289.

(p. 1522) NITAM-NISAM

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 956, 7 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 289–291.

(p. 1523) POEZIA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 957, 9 septembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 20, Pravilă de morală practică*. I, punctul 63,
p. 191–192.

(p. 1525) CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 958, 10 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 291–292.

(p. 1526) O CASĂ ȘI O STATUIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 959, 11 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 292–294.

(p. 1528) CAUZĂ ȘI EFECT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 960, 12 septembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 294–296.

(p. 1530) DEM. DOBRESCU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 961, 13 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 33, O galerie de portrete*, p. 326–327.

(p. 1532) ION SÂRBU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 962, 14 septembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 244–245; *Scrieri 28, Cortina*, p. 490–491.

(p. 1533) CIVILIZAȚII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 963, 16 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 296–297.

(p. 1535) UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 964, 17 septembrie 1947, p. 1 (*Tablete*). Titul inițial: *Streinii în România*.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 298–299.

„17 sept. *La clacă*. Răspuns domnului Irimescu, care a copleșit redacția ziarului cu întrebări, telefoane și ... Redacția m-a rugat să o scap de acest «pisălog» acceptând să nu se publice tableta.“

(p. 1536) MOTIVE CAPRINE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 965, 18 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 391–393; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 252–254.

(p. 1538) NASUL CU PRICINA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 966, 19 septembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 299–300.

(p. 1540) LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 968, 22 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 300–302.

(p. 1542) DE CAUSA CAUSORUM

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 969, 23 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 99–100, *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 302–303.

(p. 1543) ARTICOLE DE LUX

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 970, 24 septembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 101–102; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 304–305.

(p. 1544) ARTA DE A CHELTUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 971, 25 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 306–308.

(p. 1546) ELOGIUL GAZETARULUI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 972, 26 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 306–308.

(p. 1548) ÎNTRE COLEGI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 973, 27 septembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 308–309.

(p. 1549) UN ORIZONT

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 974, 28 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 394–395; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 309–310.

(p. 1550) CLACĂ LITERARĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 975, 30 septembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 310–312.

„*De la Roma citire*. Exemplu de virtuți romane. Nu s-a publicat nefiind «oportun».“

(p. 1552) OMUL TEHNIC

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 976, 1 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 312–313.

(p. 1554) PROSTUL-GUST

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 977, 2 octombrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 313–314.

(p. 1555) MÂNĂSTIREA CERNICA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 978, 3 octombrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 315–316.

(p. 1557) NOUĂZECI DE ANI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 980, 5 octombrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 106–107; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 316–317.

(p. 1559) NELINIȘTEA CEA MARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 981, 7 octombrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 78,
p. 10–11.

(p. 1560) MANIFESTĂ-TE,
SPIRITE AL LUI HASDEU!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 982, 8 octombrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 580–581.

(p. 1562)

VISUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 983, 9 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 103–105; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 318–319.

(p. 1564)

PORTRETUL

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 984, 10 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 108–109; *Scrieri 29, Peninsula și dalta*, p. 368–369.

(p. 1565)

INTELECTUALII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 985, 11 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 319–321.

(p. 1568)

PICIOCILE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 986, 12 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 396–397; *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 107–108.

(p. 1569)

OCTOMBRIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 987, 14 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 146–147; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 250–251.

„La 14 oct. Năvodaru, directorul simpatic și activ, până la riscul evident al sănătății lui profund zdruncinate, al Editurii de Stat, mi-a comunicat că volumul meu *Una sută una poeme*, pus în librării de o lună și jumătate, a fost confiscat și interzis de cenzură. Și-a vârât probabil coada vreun bun prieten al literaturii mele, gen Iorga, fără exponenții lui și zecimal. I-am trimis un exemplar cu indicațiile de apariție (toate poemele sunt vechi și publicate pe vremea nemților) și o scrisoare personală. Năvodaru e pe punctul să-și piardă locul.“

(p. 1571)

BOB

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 988, 15 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 398–399; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 107–109.

(p. 1573)

OMENEASCA FURNICĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 989, 16 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 322–323.

„*Temnița*. 17 octombrie . Cenzurat.“

(p. 1574)

UN MILIARD!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 990, 17 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 323–324.

„Articolul nr. 380 (*Un miliard!*) a fost înjurat de ziarul comunist «Scânteia», ca imperialist (sic!). A răspuns redacția ziarului de 2 ori. Ambele răspunsuri au fost cenzurate. Formula Iorga: te atac și mă înțeleg cu cenzura să-ți suprimă răspunsul – agreabilă și comodă.“

(p. 1576) CUM CITIM ȘI ÎNȚELEGEM

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 991, 18 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 324–326.

(p. 1578) SPIRITISM

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 993, 21 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 582–583.

„Țara morților, publicare amânată.“

(p. 1580) CREABILIS

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 994, 22 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 337–338; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 326–327.

(p. 1581) DE HATĂRUL VORBELOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 996, 24 octombrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 148–149; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 327–328.

„26 octombrie 1947. *Flautul cu două găuri*, reținut în redacție.“

(p. 1582) INTERCALĂRILE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 998, 26 octombrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Răzlețe*, p. 452–454; *Scrieri 16, Subiecte*. II, București, E.P.L., 1967, p. 93–95.

(p. 1584) LACRIMILE CURATE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 16 999, 28 octombrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 322–330.

„Reținut de cenzură și apoi publicat.“

(p. 1586) ION SAVA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 000, 29 octombrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 29, Pensula și dalta*, p. 370–371.

(p. 1588) IARĂȘI MANUSCRISE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 002, 31 octombrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 330–331.

(p. 1589) DOAMNA DE CIOCOLATĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 003, 1 noiembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 21, Pravilă de morală practică*. II, punctul 111,
p. 122–123.

(p. 1591) 1 NOIEMBRIE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 004, 2 noiembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 400–401; *Scrieri 8, Pe o palmă de țărână*, p. 284–285.

(p. 1592)

SUBIECTE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 005, 4 noiembrie 1947, p. 1–3 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 331–333.

(p. 1593)

O MASCĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 006, 5 noiembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 18, Cu bastonul prin București*, p. 133–134.

(p. 1595)

CUCOANA MARITICA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 007, 6 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 333–334.

„La 6 noiembrie, vineri, aniversarea celor 30 de ani ai Republicii Sovietice cade în aceeași zi cu a 30-a reprezentare a *Seringii*, al căreia succes se menține, în contrast cu celelalte piese de la celelalte teatre, de la toate. – Sentința în procesul Maniu a fost suspendată până luni. Mitinguri ale Săptămânii prieteniei cu U.R.S.S. Ministrul de Externe Tătăreanu a demisionat dimpreună cu toți ceilalți vreo 6 miniștri neoliberali, acuzat că a favorizat furturile de documente secrete, utilizate de maniști. Până seara, cabinetul s-a completat cu comuniști. D-na Pauker ministru de Externe. Mai pot rezista duplicitățile șefului Tătăreanu?“

(p. 1596)

ȘTAMPILA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 008, 7 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 334–335.

„Sâmbătă 8 nov. Ziua Regelui.“

(p. 1597) CU PUNCTUALITATE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 010, 9 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 335–336.

(p. 1598) PARLAGHIA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 011, 11 noiembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 32, Nemaștiute*, p. 584–585.

(p. 1600) ARBORE GENEALOGIC

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 012, 12 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 336–337.

(p. 1602) LITERATURĂ DE TREN

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 013, 13 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Tablete de cronicar*, p. 130–131; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 337–339.

(p. 1603) ZBORUL DE SEARĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 014, 14 noiembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 402–403; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 339–340.

(p. 1605)

DE CE?

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 015, 15 noiembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 340–341.

„Regele a plecat în Anglia la nuntă.

15 nov. Dr. Oeriu.“

(p. 1606)

JOACĂ DE CĂINI

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 016, 16 noiembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 404–405; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 341–342.

(p. 1607)

GRAVURĂ

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 018, 19 noiembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 110–111; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 342–343.

(p. 1608)

POETUL G. TUTOVEANU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 019, 20 noiembrie 1947,
p. 1 (*Medalion*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 235–236; *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 404–405.

„20 noiembrie. *Kaveco și Cocò* – reținut în redacție.“

(p. 1609) „CRIZĂ“

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 020, 21 noiembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 343–345.

Titlul inițial: *Criza... „sexuală“*.

„Cenzura a suprimat sexuală.“

(p. 1611) CONDEIELE...

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 021, 23 decembrie 1947,
p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 339–340; *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 345–346.

Titlul inițial: *Condeiele...*

„Greșit auzit la telefon: a ieșit *Condeiele...*“

„*O reformă* – 24 nov. la telefon. Cenzurat.“

(p. 1613) NUNTA

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 025, 27 noiembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 347–348.

(p. 1615) SĂ TRĂIEȘTI!

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 027, 29 noiembrie 1947,
p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 348–349.

„*Vizită Nicu.*“

(p. 1616) LITERATURA COPIILOR

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 028, 30 noiembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 350–351.

(p. 1618) MORȚII

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 029, 2 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 27, Schițe de portret*, p. 7–8. Prefața volumului.

„Ultima tabletă *Morții* apărută luni.

1 decembrie 1947. Duminică. Dr. Parhon și dna dr. Pitiș consultație la Profesor. Sunt bolnav și mi se interzice lucrul. Surmenaj, anemie cerebrală, pierderea echilibrului și a memoriei uzuale, tremurături. Suspendarea colaborării.

7 dec. m-au vizitat Soreanu și Ion Vinea, bolnav la pat. În lipsa colaborării Soreanu mi-a cerut să consimt să reproducă din când în când, de 2–3 ori pe săptămână, din «Bilete de Papagal» sau din volumul *Lina*.”

(p. 1619) ÎNRĂDĂCINARE

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 038, 12 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 204, p. 207–208.

(p. 1621) „AM SCRIS ȘI EU...”

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 039, 13 decembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 112–113; *Scrieri 19, Profiluri*, p. 186–187.

(p. 1622)

C. ȘABAN-FĂGETEL. II

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 17 042, 17 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*). Cu titlul: *Costache Șaban-Făgetel*.

Inclus în *Scieri 27, Schițe de portret*, p. 232–234.

„N-am putut lăsa să treacă dricul de la Craiova pe lângă mine fără o lacrimă de cerneală. Am dictat la 14 decembrie un articol.“

(p. 1624)

GRATII

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 17 043, 18 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

În volume: *Lume veche, lume nouă*, p. 43–45; *Scieri 21, Pravilă de morală practică. II*, punctul 112, p. 147–149.

(p. 1626)

OAMENI DE SPIRIT

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 17 044, 19 decembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 43, Tablete de cronicar. V*, p. 351–352.

(p. 1627)

PALMA SALVATOARE

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 17 046, 21 decembrie 1947, p. 1 (*Tablete*). Cu titlul, în șpalt: *Scai*.

Inclus în *Scieri 19, Profiluri*, p. 252–253.

(p. 1629)

CĂSĂTORIILE FERICITE

A apărut în „Adevărul”, an. LXI, nr. 17 047, 23 decembrie 1947, p. 1 (*Tablete*).

Inclus în *Scieri 20, Pravilă de morală practică. I*, punctul 18, p. 63–66.

(p. 1632)

DE CRĂCIUN

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 048, 24 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 34, Tabula rasa*, p. 764–769.

(p. 1633)

DE ANUL NOU

A apărut în „Adevărul“, an. LXI, nr. 17 050, 31 decembrie 1947, p. 1–2 (*Tablete*).

Inclus în *Scrieri 22, Pravilă de morală practică*. III, punctul 199, p. 189–191.

Ultima colaborare a lui Tudor Arghezi la „Adevărul“. În numărul din 30 decembrie trebuia să apară necrologul *B. Brănișteanu*, dar a fost respins de cenzură, deși autorul efectuase modificările cerute. Suntem în primele zile ale R.P.R. și la orizont se profila *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*.

(p. 1635)

COSMOGRAFIA VERBALĂ

A apărut în *Almanahul [ziarelor] „Adevărul“ și „Dimineata“ pe anul 1947*, p. 29–30.

Inclus în *Scrieri 43, Tablete de cronicar*. V, p. 352–354.

(p. 1637)

ÎN LOC DE SUBIECT

A apărut în „Caietul Teatrului Național. Studio“. Stagiunea 1947–1948, p. 1.

Inclus în *Scrieri 28, Cortina*, p. 492–493.

INDICE DE NUME

A

- Abel, personaj biblic – 759
Abramescu, Nicolae – 1201
Adam, personaj biblic – 1276, 1610
Adam, Paul – 1166, 1169, 1765
Aderca, Felix – 826, 1734
Alcalay, Leon – 1305
Alecsandri, Vasile – 186, 202, 277, 435, 749
Alexandru II (Romanov), țarul Rusiei – 31
Alexandru cel Bun – 41
Alexandru cel Mare – 1048
Alexianu, George – 892
Alimăneșteanu, C. – 434, 1260
Aman, Theodor – 244, 1041, 1310
Aman, Theodor (muzeul) – 814
Amyot, Jacques – 936
Anacreon – 1537
Andersen, Hans Christian – 90, 646, 1616
Andreescu, Ion – 1041, 1312
Anghel, Dimitrie – 1209-1211, 1770
Antim Ivireanul – 799, 1249
Antoine, André – 1552
Antonescu, Ion, mareșal – 709, 733, 734, 743, 760, 839, 842, 843, 914, 1024, 1664, 1665, 1682, 1740, 1744
Antonescu, Maria – 761
Antonescu, Mihai – 695, 696, 730, 761, 785, 843, 1665
Aragon, Louis – 1491-1493, 1804
Arbore-Ralli, Zamfir – 549, 1167
Arhimede – 246, 850, 1048, 1070, 1567
Aristofan – 222, 452, 702
Aristotel – 223, 1019, 1048
Arseni, Constantin – 1285
Atanasie Popescu, arhimandrit – 1063, 1064
Aubusson, Magaud d' – 350
Auschnit, Max – 707

- Avraam, patriarh biblic – 415, 499
- B**
- Babeș, Victor – 1364
- Bacalbașa, Ioan – 1520
- Bach, Johann Sebastian – 908, 1092
- Bacovia, George – 1152
- Bagdasar, Dumitru B. – 819, 1014-1016, 1749
- Baiazid I Ilderim – 197
- Baillayre, Tania – 225
- Bakunin, Mihail – 25
- Balotă, Domnica – 1386
- Balzac, Honoré de – 66, 158, 702
- Barbilian, Dan (Ion Barbu) – 499, 1448
- Barbu, Tina – 1316-1318, 1784
- Barbusse, Henri – 852, 1733
- Basarab, Alexandru – 225
- Bassarabescu, Ioan A. – 1345
- Batisti, Carlo – 874
- Baud, Joseph – 1600
- Baudelaire, Charles – 353, 501, 658, 936, 1447, 1506, 1558
- Bazin, René – 582
- Băcescu, Mihai – 1453-1455, 1800
- Băcescu, Nicolaie – 1249, 1260
- Bădărău, T. A. – 1296
- Băeșan, Ștefan – 987, 1022, 1125, 1266, 1267
- Bălcescu, Nicolae – 185, 202, 435
- Bărbulescu, Jean – 1208, 1209, 1362
- Beethoven, Ludwig van – 33, 159, 160, 234, 481, 908, 999, 1088, 1092, 1112, 1567
- Belcot, Cazimir – 646-648, 859, 1532
- Beldiman, Alexandru V. – 900, 1301, 1527, 1538
- Benderly, Margareta – 682, 979
- Benson, Monseniorul – 428
- Berea, Dimitrie – 782, 783, 813-815
- Berkowitz, I. – 1259
- Bernard, Claude – 8
- Bernard, Tristan – 1322, 1626, 1627
- Bertillon, Alphonse – 50
- Beza, Theodore de – 272
- Beziat, doctor – 1143, 1282
- Bianu, Ion – 416, 417, 974, 975
- Blaga, Lucian – 277, 733
- Blank, Aristide – 1051
- Böcklin, Arnold – 953, 1445
- Bogdan, Costache – 951, 1386
- Bogdan-Pitești, Al. – 951-953, 1312, 1385-1387, 1782
- Boileau, Nicolas – 1080
- Bolintineanu, Dimitrie – 582
- Bonnet, Charles – 1445
- Bonnier, Gaston – 221
- Borel, Emile – 1551
- Borgia, Cesare – 463

- Bossuet, Jacques Bènigne – 188, 1092, 1318
 Botez, Mihail – 919
 Botta, Emil – 1375, 1376, 1774, 1790
 Botticelli, Sandro – 595
 Bourget, Paul – 863
 Bratu, Traian – 1198
 Brănișteanu, B. – 1824
 Brătescu-Voinești, I. Al. – 1237, 1238, 1242-2244, 1289, 1290, 1292, 1775
 Brătianu, Constantin (Dinu) I. C. – 830, 1259
 Brătianu, Ion (Ionel) I. C. – 1297, 1527
 Brătianu, Ion C. – 651, 1406, 1474, 1676
 Brătianu, Vintilă I. C. – 656
 Brătianu, frații – 1297
 Brătulescu, Vasile – 987
 Brâncoveanu, Constantin – 1242, 1580
 Brâncoveanu, Marica – 1327
 Brâncuși, Constantin – 117, 142, 597, 679, 952, 1171, 1333, 1386, 1468
 Breilh, Jacques – 1390
 Breslașu, Marcel – 1774
 Briand, Aristide – 1034, 1506
 Brouillet, André – 1247
 Brunea-Fox, F. – 1762, 1775
 Brunetière, Ferdinand – 1560
 Bucur Ciobanul – 1531
 Buddha – 1575
 Buffon, George-Louis Leclerc, conte de – 8, 318, 349, 350, 445, 446, 1088, 1238
 Bujor, Paul – 676
 Bulandara, Anton (Tony) – 241
 Burnaia, Irina – 892
 Buzescu, Aura – 647
C
 Cain, personaje biblic – 759, 1021
 Calinic, mitropolit – 1600
 Calotescu-Neicu, A. C. – 658
 Calvin, Jean – 342, 557, 702, 961, 1440, 1615, 1620
 Cancicov Mircea, Georgeta – 1690
 Candiano-Popescu, Alexandru – 185, 1039
 Cantacuzino, G. M. – 1516, 1517
 Cantacuzino, Ion – 261, 408, 1296, 1430
 Cantemir, Dimitrie – 277, 1540
 Capsali-Dumitrescu, Floria – 776, 777, 954-957, 1140, 1141, 1723, 1742, 1774
 Caracostea, Dimitrie – 734-736, 1023, 1024
 Carada, Eugeniu – 1259
 Caragiale, Ion Luca – 171, 202, 277, 329, 434, 435, 765, 862, 863, 888, 889, 1078, 1079, 1201, 1249, 1260, 1437-1439, 1482, 1509, 1526, 1562, 1736, 1798
 Caraion, Ion – 1227

- Cariadgi, Dimitrie – 1259
 Carnegie, Andrew – 819
 Carnot, Marie François Sadi – 37
 Carol I de Hohenzollern, regele României – 110, 148, 304, 472, 617, 736, 824, 825, 997, 1258, 1289, 1520, 1600, 1729
 Carol II (Fundăția Principele Carol) – 1198
 Carol II de Hohenzollern, regele României – 732
 Carol VII, regele Franței – 826
 Carol IX – 1615
 Carol cel Mare – 1049
 Carp, Petre P. – 820, 1430
 Cartoian, Nicolae – 720
 Caruso, Enrico – 1394
 Caserio – 37
 Cassini, Gian Domenico – 1048
 Castaldi, Alfons – 301, 302, 400
 Cazimir, Otilia – 1296
 Călinescu, Armand – 686, 687
 Călinescu, G. – 189, 428, 734
 Cănculescu, M. – 1473, 1474, 1515
 Cârțan, Gheorghe (Badea Cârțan) – 1097
 Ceglocoff, Gheorghe – 225
 Céline, Louis Ferdinand – 358
 Cervantes Saavedra, Miguel de – 1461
 Chacornac, anticar – 423
 Cham, personaj biblic – 760
 Chamberlain, Joseph – 1075
 Chaplin, Charlie – 613
 Charcot, Jean Martin – 1019, 1020
 Chardin, Eugenița – 979
 Chasles, Michel – 1047
 Chasles, Philaret – 1047
 Chauffier, Martin – 1430
 Chelariu, Traian – 1660
 Chendi, Ilarie – 416, 417, 1684
 Chiricescu, Constantin – 799
 Churchill, Winston – 721, 1080, 1509
 Cianciolo, profesor – 1054
 Cicero, Marcus Tullius (Cicerone) – 495, 1049, 1092
 Ciocâltea, doctor – 819
 Ciocâlțeu, Vintilă – 1780, 1781
 Ciocârlan, Ion – 500
 Ciocârlan, Ștefan – 952, 953
 Cioculescu, Șerban – 13, 14, 734, 976, 1080, 1253, 1741, 1774
 Ciomandra, Simion – 394
 Ciorogariu, Roman – 1063, 1064
 Ciulley, Niny – 1068
 Ciurcu, Alexandru – 730
 Clain, A. – 1464, 1465
 Claparede, Edouard – 682
 Claudel, Paul – 252, 1167
 Claudiu I (Tiberius Claudius Nero Drusus Germanicus) – 889
 Clemenceau, Georges – 481, 844, 1624
 Cleopatra, regina Egiptului – 921, 1049, 1194

- Cocea, N.D. – 878, 1147, 1239, 1298, 1762, 1774
- Cocteau, Jean – 1167
- Cohen, E. – 1142
- Colantuoni, Alberto – 874
- Columb, Cristofor – 922
- Combes, Emile – 565
- Condorcet, Marie Jean Antoine de Caritat, marchiz de – 1551
- Confucius (Kong Fuzi) – 1524
- Constantinescu, Barbu – 211, 1551
- Constantinescu, Gogu – 679
- Constantinescu, Ovidiu – 1660
- Constantinescu, Paul – 225
- Constantinescu, Pompiliu – 734, 927, 928, 934, 1641, 1740
- Constantinescu, Traian – 932-934, 1585, 1741
- Copée, François – 61, 582
- Cord, Tom – 706, 707, 787, 788, 806
- Corot, Jean-Baptiste Camille – 1391
- Costa-Foru, Gheorghe – 730
- Costin, Miron – 277, 1443
- Coşbuc, George – 308, 309, 435, 1042, 1668
- Coué, Emile – 1143, 1282
- Courbet, Gustave – 1391
- Courier, Paul-Louis – 495, 496
- Craig, Edward Gordon – 1552
- Crainic, Nichifor (Dobre Ion) – 676
- Creangă, Ion – 202, 435, 590, 1079, 1249, 1482, 1526, 1529, 1600
- Crevedia, Nicolae – 1079
- Crişan, Iacob – 1481
- Cupcea, doctor – 1306, 1307
- Cuţescu-Storck, Cecilia – 979, 1641
- Cuvier, Georges – 1090
- Cuza, Alexandru Ioan – 193, 630
- D**
- Damian, monah – 225
- Dante, Alighieri – 188, 527, 581, 873, 1037, 1404, 1567
- Darvary, Mihail N., general – 393
- D'Aubigné, Agrippa – 961
- Daudet, Leon – 1019
- David, regele psalmist – 563
- Davidescu, Alexandru – 142, 1074
- Davila, Alexandru – 174, 367, 748
- Debussy, Claude-Achille – 956, 1198
- Decebal – 1007, 1416
- Deibler, călăul Parisului – 718
- Delacroix, Eugène – 953
- Delavrancea, Barbu – 1198
- Delavrancea, Cella – 1112, 1774
- Delibes, Leo – 739
- Demetriade, Mircea – 1562
- Demetriade-Bălăcescu, Lucia – 639
- Demetrius, Vasile – 79-81, 783, 784, 1643, 1724

- Demostene – 267, 495, 496, 1092
- Demu, Dimitrie – 987
- Depărățeanu, Alexandru – 929
- Descartes, René – 367, 941
- Diamandy, Georges – 61, 273-275, 951, 1167, 1661
- Dianu, Romulus – 1655
- Didier, editor – 1593
- Didon, Henri Pere – 799
- Dimitriu, Nela Maria – 1774
- Dimitriu, Nicolaide – 225
- Dimitriu, Victor – 1039, 1040
- Dincă, Aurel – 987
- Diogene – 1203
- Dionisie Lungu, ieromonah – 1603
- Dissescu, Constantin – 477, 1157
- Dobrescu, Dem. – 1530, 1531, 1810
- Dobrescu-Argeș, Constantin – 501, 1387
- Dobrian, Vasile – 225
- Dogaru, Vladimir – 1482
- Dombrowski, Victor, general – 1406, 1596
- Donescu, Vladimir – 130, 1763
- Dorian, Emil – 1464-1466
- Dorneanu, Vasile – 436, 437
- Dosoftei, mitropolit – 798, 1397
- Dostoievski, Fiodor Mihailovici – 29, 850
- Dragalina, Corneliu – 561
- Dragomirescu, Mihail – 324, 734, 1264, 1484, 1641
- Dragoslav, Ion – 500, 1097, 1119, 1120, 1759
- Dragu, Toma – 878
- Drăguțescu, Eugen – 638-640, 1711
- Drumur, George – 562
- Dubois, Eugen – 1282
- Dumitrescu, Mitiță – 955-957, 1774
- Dumitriu, N. – 1432
- Durand, Louis – 582
- Dürer, Albrecht – 481, 686
- E**
- Economu-Veselovschi, Tantz – 1774
- Edison, Thomas Alva – 1517-1519
- Ehrenburg, Ilia – 716, 852
- Elisabeta, principesă de Wied (Carmen Sylva), regina României – 472, 1177, 1289
- Eminescu, Mihai – 99, 117, 130, 171, 181-188, 190-200, 202, 203, 234, 277, 292, 368, 380, 434, 435, 450, 480, 527, 551, 561, 679, 832, 838, 879, 908, 931, 934, 960, 1017, 1078, 1096, 1146, 1238, 1249, 1259, 1481, 1482, 1526, 1567, 1578, 1592, 1651, 1803
- Enășescu, Arthur – 1286-1288, 1779, 1842
- Enescu, George – 142, 160, 161, 679, 944-946, 1649, 1742

- Eremita, N. G. – 550
 Esarcu, Constantin – 820
 Esculap (Asclepios) – 80, 276, 1620
 Esop (Eisopos) – 939, 1634
 Eterle, Fory – 1774
 Euclid – 126
 Euripide – 223, 766
 Evghenie Humulescu, arhiereu – 1599
- F**
- Fabre, Henri – 8, 103-105
 Fabre, Jean Henri – 92, 318, 399, 411, 1071, 1433, 1434, 1645
 Farago, Elena – 509, 657
 Fénelon, François de Salignac de la Mothe – 188
 Ferdinand I de Hohenzollern, regele României – 304, 471, 472, 1690
 Fidias – 223
 Filimon, Nicolae – 1690
 Filipescu, Nicolae – 255, 726
 Filipescu, Parcul – 1312
 Filderman, Wilhelm – 687
 Fischer, Eugenia – 1200
 Fischer-Galați, Henry – 1196-1200
 Flaubert, Gustave – 60, 98, 183, 1146, 1428, 1558, 1591
 Flavius, I. – 1734
 Folescu, George – 1091, 1092, 1209, 1600
- Ford, Henry – 104, 532, 620, 1074
 Fortunescu, V. – 562, 607, 608
 Fourier, Allain – 81, 82
 France, Anatol – 832, 1197, 1344, 1627
 Francesco D'Assisi – 1359
 Franklin, Benjamin – 495, 496, 582
 Fränkel, Eliezer – 1734
 Franz Joseph I de Habsburg, împăratul Austriei – 818
 Frenkel, Iakov Ilici – 871
 Frimu, Ion C. – 688, 689, 1540, 1714
 Fundoianu, Benjamin – 870-872, 1734
- G**
- Gafița, Mihail – 1121
 Galaction, Elena – 299, 300
 Galaction, Gala – 79, 271, 299, 394, 561, 976, 977, 1077, 1249, 1250, 1485, 1525, 1641, 1734, 1762, 1774
 Galileo, Galilei – 1048
 Gamillscheg, Ernst – 874, 1024
 Gandhi, Mahatma – 1324
 Garibaldi, Giuseppe – 1070
 Gaster, Moses – 878, 1507, 1508
 Gautier, Emile – 1624, 1626
 Găvănescu, I. – 875
 Gârleanu, Emil – 1042
 Gherghinescu, Domnița – 82, 1319

- Gherghinescu, Vania – 82, 589
 Ghica, Ion – 765, 1520
 Ghika, Vladimir – 790
 Ghyka, Matilda C. – 1517
 Gianni, Dimitrie – 1259
 Gide, André – 1167
 Gigurtu, Ion P. – 874, 1669
 Gingold, doctor – 827-829
 Gobineau, Joseph Arthur – 733, 1433
 Goethe, Johann Wolfgang von – 8, 188, 367, 527, 717, 999, 1517, 1567
 Goga, Maria – 761
 Goga, Octavian – 435, 474
 Goga, Veturia – 832
 Gogol, Nikolai Vasilievici – 25
 Golfineanu, Mity – 1211
 Gonin, profesor – 832
 Göring, Hermann – 686
 Gorki, Maxim – 752
 Gorovei, Arthur – 1119
 Gorun, Ion – 308
 Gourmont, Rémy de – 399, 1072, 1168
 Grahame, Kenneth – 815
 Grandea, Grigore H. – 582, 709
 Grasset, Joseph – 1053
 Graur, Constantin – 878, 900, 963-965, 1743
 Grave, Jean – 832, 1167
 Grădinescu, profesor – 1444
 Grieg, Edvard – 234, 329
 Grigorescu, Nicolae – 139, 234, 644, 781, 1041, 1070, 1137, 1185, 1272-1274, 1312, 1404, 1778
 Grigorescu, Mircea – 1665
 Grigoriu-Argeș, Dumitru – 967-969, 1141, 1142, 1371, 1372, 1489, 1490, 1744
 Grimm, frații – 90, 582, 646, 1616
 Grințescu, E. – 960, 961
 Grosu, C. – 524
 Grossmann, S. – 878
 Groza, Petru, dr. – 820, 1734, 176
 Gutenberg, Johann – 600, 1076, 1251
- H**
 Hamangiu, Constantin – 891-893, 994
 Hannibal – 522
 Haraucourt, Edmond – 1500
 Hart, Emilia – 1200
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu – 435, 1482, 1560, 1813
 Havriș, Mihail – 1120
 Heine, Heinrich – 1086
 Henner, Jean-Jacques – 953
 Henric (Enric) IV, rege al Navarei și al Franței – 567
 Heredia, José Maria – 931
 Herodot – 1019
 Heroveanu, Eugen – 1734
 Hertz, Adolphe de – 1288-1291, 1780
 Hipocrat – 702

- Hitler, Adolf – 1080-1149, 1483, 1665
- Hodler, Ferdinand – 24, 660, 953
- Hohenzollern, familia – 110, 112
- Hogaș, Calistrat – 1296
- Homer – 223, 367, 831, 898, 1033, 1243, 1246, 1617
- Honterus, tipografia – 1475
- Horățiu (Quintus Horatius Flaccus) – 338, 831, 917, 1134, 1198, 1240
- Huber, Max – 775, 776
- Hugo, Victor – 188, 1578
- Huret, Jules – 11
- I**
- Iafet, personaj biblic – 760
- Iavorski, Ludovic – 782, 783
- Ibrăileanu, Garabet – 951, 1210, 1237, 1296-1298, 1781
- Ibsen, Henrik – 770
- Ignă, Nicolae – 1475
- Ignătescu, C. – 588-591, 1705
- Iisus Hristos – 99, 127, 245, 261, 279, 337, 351, 361, 415, 427, 443, 445, 498, 516, 655, 724, 725, 757, 759, 767, 791, 798, 808, 810, 822, 871, 876, 888, 896, 903, 1161, 1201, 1246, 1250, 1277, 1278, 1357, 1359, 1367, 1411, 1495, 1560, 1575, 1598, 1599, 1609, 1617, 1788
- Iliescu, Alexandru – 1279
- Imbroane, preot – 354
- Ingres, Jean Auguste Dominique – 66, 317, 616, 686
- Ioan Botezătorul (Înainte-mergătorul) – 279, 476, 568
- Ioan Chrisostomul – 1551
- Ioan Evanghelistul (Sfântul) – 725, 1080, 1506, 1609
- Ioana d'Arc (Fecioara din Orléans) – 174, 195, 257, 826, 1116
- Ioanițiu, editura – 1032, 1251
- Ionescu, Gheorghe – 987
- Ionescu, Ion – 1285, 1435, 1437, 1798
- Ionescu-Mihăiești, Constantin – 261, 262
- Ionescu-Sisești I. – 1285
- Iorga, Nicolae – 172, 272, 423, 557, 559, 608, 651, 686, 687, 732-735, 891, 906, 1027, 1028, 1047, 1184, 1185, 1287, 1347, 1475, 1493, 1624
- Iosif, logodnicul Sfintei Fecioare Maria – 337
- Iosif Gheorghian, mitropolit-primat – 423, 790, 799, 973, 974, 1599, 1600
- Iosif Naniescu, mitropolit – 557
- Iosif, Ștefan Octavian – 301, 302, 400-402, 417, 434, 435
- Iotzu, Constantin – 656
- Iov, personaj biblic – 348, 1206, 1247

- Irimescu, S. – 1515
 Irod, Antipas – 565, 1049
 Isaia, profetul – 871
 Iser, Iosif – 639, 684, 1198, 1780
 Istrati, Panait – 532
 Iuda (Iscarioteanu, Iscariotul) – 419, 445, 586, 1045
 Iuvenal (Decimus Iunius Iuvenalis) – 1166
 Ivan cel Groaznic – 27
 Ivanciuc, Vasile – 1121
 Ivașcu, George – 1763
- J**
- Jammes, Francis – 791
 Jarry, Alfred – 1081
 Jaurés, Jean – 844, 1033-1035, 1184, 1751
 Jebeleanu, Eugen – 1774
 Jianu, Ionel – 1050, 1051
 Jora, Mihail – 1774
- K**
- Kalinderu, Ioan – 67, 820, 1310
 Karagheorghevici, Petru – 412
 Killinger, Manfred von – 695, 696, 703, 761, 807, 843, 1024, 1664
 Kirilov, Elena – 1408
 Kirilov, Nicolae – 1407, 1408
 Kneipp, doctor – 1281
 Koch, Robert – 1309, 1310
 Kogălniceanu, Mihail – 1032, 1060
 Kropotkin, Piotr Alekseevici – 25
 Kuhne, doctor – 1281
- L**
- La Bruyère, Jean de – 1634
 La Fontaine, Jean de – 85, 105, 392, 590, 914, 1634
 Laforgue, Jules – 862
 Lagerlöf, Selma – 90
 Lahovary, Gheorghe M. – 726
 La Rochefouchauld, François, duce de – 791, 1634
 Lavoisier, Antoine Laurent de – 1089
 Lazăr, personaj biblic – 351
 Lăcureanu, preot – 974
 Le Bon, Gustave – 11, 1561
 Leconte de Lisle – 936, 981
 Leibniz, Gottfried Wilhelm – 1048
 Lenin, Vladimir Ilici – 15, 36, 573
 Leonardo da Vinci – 9, 104, 119, 156, 433, 686, 1076, 1393, 1567
 Leonida, Dimitrie – 141-143
 Leoveanu, Șerban – 754, 1209, 1638
 Le Verrier, Urbain – 8, 849
 Lhomond, Charles François – 1551
 Lombard, Jean – 532, 832
 Lovinescu, Eugen – 345, 346, 480, 481, 538, 623-625, 734, 1641, 1673, 1675, 1709
 Luca Evanghelistul – 725
 Luca, Ion – 398, 1213-1215, 1771, 1841

- Luchian, Ștefan – 267, 379, 679, 684, 945-954, 983, 986, 987, 1021, 1022, 1041, 1057, 1125, 1137, 1312, 1385, 1386, 1404, 1742, 1746, 1749
- Ludo, I. – 1433
- Ludovic II Germanicul – 1615
- Ludwig, Emil – 852
- Lupu, Nicolae – 1734
- Lupu, Perla – 874
- Lupu, Petrache – 1143
- Lussac, Guy – 582
- Luther, Martin – 90, 272
- M**
- Macarie, ieromonah – 225
- Macedonski, Alexandru – 14, 1073, 1077, 1078, 1249, 1602, 1642
- Machiavelli, Nicolo – 179, 463
- Macici, Nicolae, general – 826
- Maeterlinck, Maurice – 548
- Magheru, Alice – 1430
- Mahomed – 767, 902, 930, 1575
- Maiorescu, Titu – 189, 192, 368, 435, 734, 821, 822
- Malagamba, Sergiu – 742, 743
- Malciu, Grigore – 240, 382, 383, 394, 1656, 1665, 1666, 1668, 1710, 1713
- Mallarmé, Stéphane – 860, 1186
- Malthus, Thomas Robert – 1230
- Manifiotti, Constanța – 1601
- Maniu, Iuliu – 1818
- Manolescu, Grigore – 551
- Manolescu, Ion Sofia – 269, 271
- Manolescu, Romanitza – 978-980, 1396, 1745
- Manoliu, profesor – 1384
- Mantu, Lucia – 1296
- Manuilă, Sabin – 819
- Marc Aureliu (Marcus Aurelius Antonius), împărat roman – 187
- Marcu Evanghelistul – 1476
- Marghiloman, Alexandru – 861
- Maria (Născătoarea de Dumnezeu, Fecioara Maria, Sfânta Fecioară, Maica Domnului, Madonna) – 112, 115, 196, 253, 368, 443, 444, 584, 731, 759, 822, 1054, 1360, 1424, 1456, 1499, 1586
- Maria, regina României – 472, 1452
- Maria Antoaneta – 973
- Maria Magdalena – 1049
- Marinescu, C. – 1503, 1504
- Marinescu, Gheorghe – 682, 949
- Marinescu, Ion (Ion Calovia) – 1284, 1285, 1306, 1307
- Marx, Karl – 15, 1355
- Mateescu, Gheorghe – 1425, 1426
- Matei Basarab – 614
- Matei Corvin, regele Ungariei – 855
- Matei Evanghelistul – 725
- Maurras, Charles – 413, 817
- Mavrocordat, Gheorghe – 1714

- Mavrodi, Alexandru – 935, 1520
 Maxim, I. – 590
 Mazda, Ahura – 1524
 Măciucescu, Eustațiu – 1219,
 1220, 1771
 Măinescu, Tudor – 14
 Mehedinți, Simion – 1064
 Menuhin, sir Yehudi – 931, 944,
 945, 1742
 Mereanu, Emil – 987
 Mérimée, Prosper – 1025
 Mesmer, Franz – 1281
 Mestrovici, Ivan – 1520, 1527
 Meș, Nicu – 1602, 1603
 Michelangelo Buonarroti – 257,
 1076
 Micle, Veronica – 1482
 Micu, Dumitru, 1643
 Mihai I de Hohenzollern, regele
 României – 579, 795, 796,
 1665, 1704
 Mihai Viteazul – 468, 569, 740,
 893, 1046
 Mihalache, Ion – 735
 Mihălcescu, Irinel – 1801
 Milan Obrenovič, regele Serbiei
 – 1184
 Mille, Constantin – 435, 729,
 900, 979, 1301-1303, 1782
 Miloșescu, editura – 1032, 1251,
 1602
 Minulescu, Ion – 904, 1198,
 1373, 1374, 1790
 Miracovici, Paul – 1517
 Mirbeau, Octave – 188, 448
 Mircea cel Bătrân – 197
 Mirea, Ion, pictor – 244, 987
 Mirescu, Petre – 1774
 Miron Cristea, patriarh – 171,
 822, 962, 1287, 1328
 Mironescu, Athanasie – 799
 Mistral, Frédéric – 116, 1096,
 1374
 Moise (Moisi) – 724, 767, 1080,
 1575
 Moise, Cilibi – 1603
 Molière (Jean-Baptiste Poquelin)
 – 25, 26, 177, 970, 1140,
 1335, 1626, 1627
 Montaigne, Michel de – 347,
 898, 1391, 1567, 1626
 Montesquieu (Charles de
 Secondat, baron de La Brède
 et de – 1203
 Moraru, Nicolae – 1783
 Moreăs, Jean – 870, 1086
 Morțun, Ion – 274, 951
 Morțun, Vasile – 979, 1310,
 1311, 1317
 Movilă, Sanda – 1745
 Mozart, Wolfgang Amadeus –
 131
 Müller, Carol – 551, 1032,
 1251, 1601
 Munoz, Antonio – 874
 Munteanu, Basil – 1792
 Musset, Alfred de – 1034, 1174,
 1541
 Mussolini, Benito – 602, 873,
 1483
 Mușoiu, Panait – 744-746, 1720
 Mutu, Pandele – 1601, 1602

N

Napoleon I (Napoleon Bona-
parte) – 740, 1116, 1247,
1506, 1578

Natalia, regina Serbiei – 1184

Naum, Theodor A. – 582

Naville, Ernest – 582

Nazarie, preot – 799

Nădejde, Ion – 274, 951, 1147

Nădejde, Iosif – 1146-1148,
1762

Năvodaru, Petre – 1753

Neagoe Basarab – 1387

Neamțu, Constantin C. – 656

Nedelescu, N. – 1517

Nedioglu, Gheorghe – 1091-
1093, 1756

Negru Vodă – 592, 1241

Negulescu, Paul – 848

Nero (Tiberius Claudius Drusus
Germanicus) – 707, 889,
1048, 1154, 1290

Netea, Vasile – 1660

Newton, Isaac – 1048, 1216

Nicolae II, țarul Rusiei – 27, 30

Niculescu, Miron – 1505

Nietzsche, Friedrich – 776, 1534

Nijinski, Vaslav Fomici N. – 1344

Nobel, Alfred – 104, 678, 819

Noica, Constantin – 1517

Nottara, Constantin – 234

O

Obednaru, Alexandru – 416,
1562

Odeanu, Anișoara – 1660

Odobescu, Alexandru – 202,
435, 1482, 1531

Ohnet, Georges – 582

Ojog, Ion – 14

Olinescu, Marcel – 225

Otetelișanu, terasa – 401

Ovidiu (Publius Ovidius Naso)
– 187

P

Paciurea Dimitrie – 986, 987,
1021, 1022, 1041, 1125,
1746, 1749

Palissy, Bernard – 532

Pallady, Theodor – 639, 916,
1273

Pamicri, Ruggero – 874

Pan, zeu – 1537

Pann, Anton – 202, 822, 1249,
1260

Panțu, Zacharia C. – 221, 227,
1445

Panu, Gheorghe – 435

Papadache, Frida – 815

Paraschivescu, Al (Alpar) – 953,
954

Paraschivescu, Miron Radu –
1783

Parhon, Constantin – 1324,
1763, 1822

Pas, Ion – 1248-1250, 1258-1260,
1306, 1763, 1774

Pascal, Blaise – 131, 324, 334,
495, 496, 592, 790, 898,
922, 1048, 1135, 1194,

- 1203, 1393, 1440, 1451,
1514, 1557, 1634
- Pasteur, Louis – 261, 978, 1216,
1269, 1364, 1567
- Paşa, Ion – 782, 783
- Pauker, Ana – 1818
- Pauker, Emil – 1775, 1792
- Pauvre, Lélian – 1511
- Pavel (Paul, inițial Saul),
Apostolul – 495, 725, 767,
790, 1092, 1367
- Pavelescu, Cincinat – 434
- Pavlov, Ivan Petrovici – 1763
- Pătrășcanu, Dimitrie – 840
- Pătrășcanu, Lucretiu – 713, 838,
840, 847, 1731, 1734, 1768
- Pârvan, Vasile – 1439-1441,
1798
- Peladan, Joseph – 952
- Perrault, Charles – 1616
- Perrier, Edmond – 220
- Petrașcu, Gheorghe – 639, 1273,
1312
- Petrescu, Camil – 354-357,
1660, 1676
- Petrescu-Găină, N. S. – 948
- Petronio, Giuseppe – 874
- Petrovici, Ion – 708, 709, 782,
783, 811, 843, 1717
- Petru cel Mare – 27
- Pherekyde, Grigore M. – 1259
- Philippide, Alexandru – 352-354,
1676
- Piersic, Ștefan – 1442-1444,
1799
- Pilat din Pont (Pontius Pilatus)
– 516
- Pimen Georgescu, mitropolit –
1176
- Pisani Timoleon – 480, 481,
559, 1509
- Pitagora (Pythagoras) – 246,
488, 1551, 1567
- Pitiș, Marcela – 1822
- Platon – 187
- Plutarh – 936
- Poe, Edgar Allan – 936, 1447
- Pohl, anticar – 423, 1031, 1032,
1303
- Poincaré, Raymond – 8
- Pop, Augustin Z.N. – 561
- Pop, Gheorghe – 777
- Popa, Victor Ion – 915, 916,
1587, 1641
- Popescu, Atanasie – 393
- Popescu, Gabriel – 224
- Popescu, I. – 794
- Popescu, Nedea – 582
- Popescu, Stelian – 676, 683, 775
- Popescu, Victor N. 756, 757
- Popescu-Rebus, Gh. N. – 1322
- Powel, William – 475
- Praxitele (Praxiteles) – 223
- Preiswerk, Théophile – 953
- Pribeagu, Ion – 874
- Protopopescu, Pake – 1531
- Prunner, Iosif P. – 945
- Pușkin, Alexandr Sergheevici –
763
- Puvis de Chavannes, Pierre –
953, 1438

- R**
- Rabelais, François – 860, 898, 1049, 1197, 1203, 1335, 1567, 1592
- Racine, Jean – 955
- Radu, Vasile – 1485
- Rainer, Francisc Iosif – 997-999, 1513, 1514, 1747, 1807
- Rainer-Trancu, Maria – 997
- Ralea, Mihail – 1258, 1259
- Ravachol (François Claudius Koenigstein) – 37
- Rădescu, Nicolae – 689, 690, 766, 845-847, 1714
- Rădulescu, Ilie – 676
- Rădulescu, Magdalena – 639, 1517
- Rădulescu, Pantheliade – 277, 1046
- Rădulescu-Niger, Nicolae G. – 582, 1577
- Răutu, Constant – 1382, 1383
- Rebreanu, Liviu – 6, 709, 1407, 1660
- Réclus, Elisée – 746, 1167
- Reinhardt, Max Goldmann – 1552
- Remarque, Erich Maria – 852
- Renan, Joseph-Ernest – 1071
- Renoir, Auguste R. – 1336
- Repanovici, colonel – 918
- Ressu, Camil – 401, 406, 639, 677, 684-686, 1022, 1023, 1125, 1198, 1713
- Richelieu, Armand Jean du Plessis de – 177, 613, 1318
- Riegler, Paul – 1269
- Rilke, Rainer Maria – 1086
- Rimbaud, Arthur – 188, 682, 1085
- Rivarol Antoine, zis contele de – 1626
- Roată, Ion (zis Moș Ion Roată) – 630
- Robespierre, Maximilien de – 686
- Roche-grosse, pictor – 953
- Rockefeller, John Davison – 819, 1016
- Rod, Edouard – 1344
- Roman Stanciu, episcop – 1557
- Roosevelt, Franklin Delano – 721
- Rosenberg, doctor – 1433
- Rosenthal, ziarist – 733
- Rosetti, Alexandru – 736, 1565-1567
- Rosetti, Radu – 61
- Rosny, frații – 358
- Rotschild, doamna – 819
- Roty, Louis Oscar – 983
- Rousseau, Jean-Jacques – 26, 90, 187, 188, 742, 961, 965, 1393, 1599, 1601
- Rude, François – 1247
- S**
- Sadova, Marieta – 1690
- Sadoveanu, Izabela – 1210
- Sadoveanu, Mihail – 590, 1120, 1734
- Saint-Simon, Claude Henri de Rouvroy, conte de – 188
- Saligny, Anghel – 1073

- Salomeea – 568
 Samuel, Albert B. – 1141, 1142
 Sarosi, Balint – 1535
 Satmica, editura – 551, 1032, 1251, 1602
 Saussure, Ferdinand de – 1579
 Sava, Ion – 12, 1170, 1171, 1586, 1587, 1642, 1766, 1817
 Sârbu, Cristian – 890, 891, 1736
 Sârbu, Ion – 1532, 1533, 1810
 Schileru, Dincă – 656
 Schmidt, Johannes – 1019, 1020
 Schwartz, Siegmund – 1159
 Scripcă, Anastasie – 398, 399
 Segies, Richard – 1251
 Sem, personaj biblic – 760
 Seneca, Lucius Annaeus – 681
 Servet, Michel – 702
 Séverine, Madame – 1167
 Sfânta Paraschiva – 126, 129, 1647
 Sfântul Augustin – 1367
 Sfântul Chiril – 1437
 Sfântul Cosma (doctor) – 655, 1475
 Sfântul Damian (doctor) – 655, 1437, 1475
 Sfântul Dumitru – 862
 Sfântul Gheorghe – 116, 862, 909, 1104, 1580
 Sfântul Ilie – 358
 Sfântul Nicolae – 514, 822, 1232
 Sfântul Pantelimon – 1437
 Sfântul Petru – 423, 435, 1031, 1048, 1303, 1551
 Sfântul Ștefan – 1536
 Sfântul Vasile – 759, 761, 762
 Sfetea, editura – 1042, 1251
 Shakespeare, William – 527, 1171
 Shaw, Bernard – 1618, 1619
 Sima, Horia – 761
 Simu, Athanasie – 820, 1310
 Sion, Gheorghe – 234, 235, 536, 1126
 Sisley, Alfred – 1442
 Slavici, Ioan – 184, 185, 216, 561, 911, 921, 1283
 Slătineanu, Barbu – 1296
 Soare, Soare Z. – 1223, 1408
 Socec, editura – 1251, 1305, 1598
 Socor, Matei – 945
 Socrate – 89, 222, 709, 1049
 Sofocle – 749, 766
 Solomon – 1113
 Sorbul, Mihail – 118, 500, 1641
 Soreanu, Henry – 1337, 1762, 1764, 1775, 1780, 1781, 1792
 Soreanu, Nicolae – 1395
 Soroceanu, Tache – 1780
 Speranția, Theodor – 760
 Sprânceană, Spiru – 890
 Stalin, Iosif Vissarionovici – 15, 721
 Stamatelache, Maria – 550
 Stamatiade, Felix – 468, 1297, 1690

- Stan, Teodor C. – 329-331, 1671
 Stancu, Zaharia – 1306, 1407
 Stavăr, colonel – 706
 Stăncescu, Constantin – 952, 1386
 Stănescu, editura – 1251
 Stâncă, Ștefania – 1288
 Steinbarg, Elizer – 1464, 1466, 1467
 Steinberg, editura – 81
 Steinlen, Théophile Alexandre – 953
 Stelian, Toma – 1310
 Stephenson, George – 1082
 Stere, Constantin – 1296
 Steriadi, Jean – 619, 639, 1125, 1126
 Stoenescu, Dimitrie – 916
 Stoenescu, Theodor – 1562
 Storck, editura – 1032, 1251
 Storin, Gheorghe – 1472
 Strauss, Johann – 267, 1014
 Streinu, Vladimir – 734, 1253, 1774
 Streitman, H. St. – 827, 828, 844, 1731
 Stroescu, Constantin – 1774
 Sturdza-Bulandra, Lucia – 1472
 Suc, Eugène – 423, 799
 Suțeanu, Petre – 987, 1022
 Szathmary, Alexandru – 619
 Szathmary, doamna – 978, 979
 Swift, Jonathan – 646
- Ș**
 Șalom, Alehem – 1114
- Șaban-Făgețel, C. – 656, 657, 853, 855, 1637-1639, 1823
 Șaim, doctor – 1308, 1309
 Șaraga, editura – 551, 1032, 1251, 1602
 Șăineanu, Lazăr – 1322
 Șeicaru, Pamfil – 676, 775, 810, 1763
 Șelmaru, Traian – 1783
 Șerban, Nicolae – 811
 Șerban Vodă – 1092
 Șerbănescu, Ștefan – 987
 Șirato, Francisc – 639, 1224
 Ștefan cel Mare – 802, 1084, 1262
 Ștefanopol, Alexandru – 815, 816
 Ștefănescu, Al. I. – 1783
 Ștefănescu, Niculae – 225
 Ștefănescu, Sabba – 1551
 Stirbey Vodă – 110
- T**
 Tacit, Publius Cornelius – 84, 565, 881, 898, 982, 1134, 1240, 1346, 1577
 Tagliavini, Carlo – 874
 Tardieu, André – 1444
 Tase, Anișoara – 1601
 Tattarescu, Gheorghe – 244, 1041, 1768
 Tănase, Constantin – 252, 648, 786, 858-860, 1733
 Tătărăș, Mihai – 584
 Teclu, editor – 1032, 1251
 Teleor, Dumitru (D. Constantinescu) – 1562

- Tell, Wilhelm – 32, 741, 961,
 965, 1224
 Tempeanu, Virgil – 1119, 1120
 Teodoreanu, Ionel -- 1296
 Teodorescu, Constantin – 851
 Teodorescu, Dem. -- 1737
 Teodorescu, Ioan – 62
 Teodorescu-Sion, Ioan – 1224
 Teodorescu-Braniște, Tudor –
 696, 976, 977, 1715
 Teodosie, ieromonah – 225
 Thomas A. Kempis -- 428, 1202,
 1514
 Tita, Aurel – 831, 832, 1730
 Tocilescu, Grigore – 1097
 Tolstoi, Lev Nikolaevici – 38,
 188, 850
 Toma Apostolul – 305
 Toma, Sorin – 1783
 Tomek – 1250-1252, 1775
 Tomescu, Dumitru – 853-855,
 1623, 1733
 Tonitza, Nicolae – 638, 639,
 679, 913, 983, 1041, 1137,
 1273
 Töpffer, Rodolphe – 90
 Topîrceanu, George – 590,
 1296, 1297
 Torquemada, Thomas de – 1615
 Traian (Marcus Ulpius Traianus)
 – 617, 868, 1416
 Trancu-Iași, Grigore – 1304
 Treboniu, Virgil – 1095-1097,
 1757
 Treitschke (Treischke), Heinrich
 Gotthard – 733
 Triolet, Elsa – 1804
 Tucidide – 222
 Turgheniev, Ivan Sergheevici –
 1086
 Tutmes (Thutmosis) – 1250
 Tutoveanu, Gheorghe –
 115-117, 155, 156, 1345,
 1608, 1609, 1649, 1820
 Tuțescu, Doina – 1400
 Tzigara-Samurcaș, Alexandru –
 559, 736, 1414
- Ț**
- Țăranu, Ionel – 1306
 Țepeș Vodă, vezi Vlad Țepeș
- U**
- Ulea, Traian – 1732
- V**
- Valéry, Paul – 1167
 Valjean (grafiāt V. Al. Jean)
 (Ion Al. Vasilescu) – 778,
 1641
 Vasile Lupu – 971
 Vasilescu, Chiriță – 408
 Vasilescu, N., doctor – 1372
 Vasilescu, general aviator – 848
 Vasilie cel Mare – 15, 393, 495
 Vasiliu, Aurel – 561
 Vasiliu, Constantin (Piky) –
 843
 Văcărescu, Barbu – 1131
 Văcărescu, Ienăchiță 1622
 Vătriceanu-Filipescu, A – 1714
 Vâlsan, George – 1069, 1070,
 1754

- Ventura, Marioara – 931, 932, 1741
 Vergiliu (Publius Vergilius Maro) – 174, 187, 917, 924
 Verlaine, Paul – 11, 188, 976, 1108, 1428, 1447, 1511
 Verzea, Ernst – 1641
 Vespasian (Titus Flavius Vespasianus) – 1181
 Vinca, Ion – 1822
 Vlad, Ion – 987
 Vlad Țepeș – 371, 372, 515, 1678
 Vlahuță, Alexandru – 400, 435, 1120
 Vlădescu, Toma – 1660
 Vlădoianu, Nicu – 1222
 Vianu, Tudor – 1284
 Villon, François – 187, 188, 860, 1203, 1377, 1391
 Vissarion, I. C. – 1069-1072, 1095, 1754
 Vizanti, Andrei – 192
 Vladimirescu, Tudor – 1209
 Voitec, Ștefan – 1652
 Vraca, George – 748, 749, 1774
 Vrain, Lucas – 1047-1049
- W**
 Weber, pictor – 953
 Weck, René de – 775-776, 961
 Weinberg, I. – 1020
 Weissglass, James – 1200
- Welther, H. – 1475
 Whitman, Walt – 802
 Wilhelm al II-lea, rege al Prusiei și împărat al Germaniei – 112, 1009
- X**
 Xenofon – 222
 Xenopol, Alexandru D. – 561
 Xenopol, Radu – 707
- Z**
 Zahareanu, Jean – 1304
 Zaharia, O. – 227
 Zamacois – 590
 Zambaccian, Krikor H. – 1272-1274, 1310-1312, 1340, 1778, 1783
 Zamenhof, Leyzer Ludwik – 1190
 Zamfirescu, Duiliu – 435
 Zarathustra – 1524
 Zarifopol, Paul – 964
 Zissu, A. L. – 1734, 1805
 Zo d'Axa – 1167
 Zola, Emile – 653, 832, 980, 1282
 Zosan, Panait – 745
 Zwingli, Ulrich – 272

1900

CUPRINSUL

1941

Un debut (<i>Cât pizmuiesc pe confratele...</i>)	5
Tehnică și gust	7
[„Problema interpretării...”]	9
Un cuvânt (<i>Mi se pare că l-am văzut...</i>)	12
O scrisoare a domnului T. Arghezi	13
Stilul bolșevic	15
Cântare Bucovinei	18
Însemnări rusești	24
Teatrul „Hayek”	41
Dintr-un foisor	44

1942

Acasă la ministru	73
Demetrius V. I	79
Moravuri	81
Muncitorii cu mâna	82
Cultura (<i>Rare au fost cuvintele...</i>)	84
Biblioteca muncitorului	86
Un armurier	88
Semne...	91
Școala lui „pentru”	93
Slova citită	95

Ora de prânz	97
Problemele sociale	100
Jucăria lui Fabre	103
Creatorul	105
Biruatorii	107
Pune mâna și fă... ..	109
Maica Domnului	112
Un poet	115
Cititorii	117
Ucenicie	119
Anul școlar	121
Tinerete	122
Costumul	124
Mucenița Paraschiva	126
<i>Bis in idem</i>	129
La școală	131
Un pedagog	133
Despre politețã	136
Catinca	138
Un creator	141
Artiștii ambulanți	143
O grădină zoologică	146
La gura sobei	148
Crăciunul. <i>Tinerete și copilărie</i>	150
De Anul Nou	152
Poetul G. Tutoveanu (<i>Sunt peizagiile în care...</i>)	155
Note de teatru (<i>S-a spus despre teatru...</i>)	156
George Enescu (<i>Omagiul vârstei...</i>)	160

1943

După mâncare	162
Dispariții	164
Grafite	166
Unelte și mașini	168
O meserie	170

Note pentru discuții organizate	172
O problemă (<i>Primăria pare serios preocupată...</i>)	176
Hoții noștri	178
Mihai Eminescu. VI	181
Generațiile	203
Jurnalul	205
Scrisoare unui actor	207
A.B.C. (<i>Cred că sunt...</i>)	211
Fata babei	214
Gramatica	216
O carte (<i>Citesc o carte...</i>)	218
Grec, elen și grecotei	221
Gravură și literatură	224
Florile	226
Bieții copii!	228
Grădina șefului de gară	230
Dicțiunea (<i>Aparatul de radio...</i>)	231
Rămâi sănătos!	236
Grădina	238
Bilete de Papagal (<i>De vreme ce...</i>)	240
Tony Bulandra	241
Tinerimile	243
Salcia	244
Obsesia	246
Disciplina	249
Spiritul public	251
Lucrul mic (<i>Nu știi cum ești...</i>)	253
Câinele meu	254
Misiunea	256
Monolog plastic	259
Infinitul mic	260
Viață și marfă	263
Dialog jubiliar	264
April (<i>O zi de primăvară...</i>)	267
Universitatea și soldatul	269
Punct	271
Jorj Diamandy	273

Psihotehnica	275
Viață sau scamă?	277
Învie, fratele meu!	278
La denii	280
Lache	282
Țigănie literară	285
Clientela	287
O frumusețe	289
<i>Pro domo</i>	292
<i>Aia de-atunci</i>	294
Camuflaj	296
Mitache	297
Medalion (<i>Am impresia, pe dinafară...</i>)	299
Cântă doi morți	301
Scrisoare (<i>Adversarul tău adevărat...</i>)	302
10 Mai (<i>De zece Mai...</i>)	304
Dragă doctore	305
Coșbuc	308
Bel-Ami (<i>În douăzeci și cinci de ani...</i>)	309
Telefonul (<i>Dacă un aparat medical...</i>)	311
Călătorul	313
O zi de mai	315
Viermele	317
Geanta	319
Păpușa	321
Lucrul dracului	323
Personaj pe neștiute	325
Caragialismul	327
T. C. Stan	329
Țărână	331
Gandi	333
Rânjitul	334
Meseria	336
Urciorul de lut	338
Domnul politicos	340
Firma	342
Voinicul	343

Domnule Lovinescu	345
Pe coridor	347
Ariciul	349
Psalm (<i>E neobișnuit să fi fost...</i>)	350
Al. Philippide	352
Camil Petrescu. I	354
La capătul nopții	357
Prietenul meu Totò	359
Eroii (<i>Până ieri...</i>)	361
Ziua plângerii	362
Săracul Popescu!	363
Tabloul	365
Vai de noi!	367
O rețetă	369
Crucea lui Țepeș	371
Domnii otrăviți	373
Fierarul	374
Pensula cu flori	376
Tezaur mute	379
Confesiune	381
Slugărnicii	384
Florile dalbe	386
Polemică literară	387
Perspectiva verticală	389
Poșta (<i>Cocò a început...</i>)	391
Schitul Icoana	393
Casa cu trei popi	394
O artă poetică	396
Institutorul Scripcă	398
Momentul lui Iosif	400
Școlărima, dascălima	402
Hoțu	404
Țăranul oștean	406
Așezământul Mărțișor	407
Fluturile de chiciură	410
Cariera	411
Maestrul din Strehaia	414

Ilarie Chendi (<i>După o absență din țară...</i>)	416
Omul-om și neomul	418
Articolul	420
Anticarul (<i>În nici una din expozițiile...</i>)	422
„Mâna de oțel“	423
O piesă de teatru	425
O carte de duhovnicie	427
Gitana	429
Președintele (<i>Comisiunea de bacalaureat...</i>)	430
Alba	432
Doisprezece	434
Regăsire	436
Critica literară (<i>Raporturile dintre literatură și critică</i>)	438
Mihai și Dumitra	439
O instanță	441
Musca	443
Stilul indirect	445
Document pentru un romancier	447
Un tineret nou	449
Omul liber	451
Pe vremea lui	453
Foaie verde	455
Domnul polemist	457
Copil din flori	459
Activități beletristice	460
Naivitatea ta	462
De la început	464
Pastel (<i>Cum s-au întâlnit...</i>)	465
Felix	468
Literatura	470
Ferdinand Întâiul	471
Frontul rotativelor	473
Lae Chiorul	474
Bilet (<i>Revistele ți-au refuzat...</i>)	475
Ah, Doamne!	477
Nu te supăra...	478
Mormintele scriitorilor	480

Intelectualul pur	482
Camuflajul	484
Dedesubt	485
Visul lui Bazil	487
Fel de poveste	489
Ratatul	491
Nehotărâre	493
Cartea mică	495
Doctorul	497
Elogiul prostului mic	498
Literatura și prostimea	499
Țestoasa	502
Basmul	503
Odinioară	505
Despre bătaie	507
Parazitismul literar	508
Cititorule	510
Sfaturi	512
Cucuvaia	514
Viața și munca	515
Visul zadarnic	517
Acul de cravată	519
Sobolii pietrei	521
Periodicitatea deasă	523
<i>Piacere per piacere</i>	525
O eminentă obscură	526
Furnicile	528
Lucrătorul, celula socială	530
Cartea de căpătâi	532
Steaua lungă	534
Susceptibilitățile minore	536
Pământ sau cenușă?	538
O măiestrie	540
Vorbe de prisos	541
Capul tău adevărat	543
Fantoma	545
Valetul artist	547

Oamenii din Stupini	548
Vremurile bune	551
S.T.B.	552
O poezie nouă	554
De pe natură	556
Murdăria oprită	558
Bucovina literară	560
Fericirea	562
Recitind	564
Teofil	565
Șoimul	567
Pentru bilanț	569
Cifre rotunde	570
Munca și pâinea	572
Un fiasco trist	574
Superbul imperialism	576
Unchiașul Gavrilă	578
Mihai Întâiul	579
Reacțiune (<i>Ah, cât te mai saturi!...</i>)	581
La cerșit	583
Năpârca	585
Un caz	586
Un poet: C. Ignătescu	588
Brotăcelul	591
Idei normale	592
Realități (<i>Una: scumpetea...</i>)	594
Sa	596
Doi bolnavi	598
De ce? Iată de ce	600
Canalia blajină	602
Treaba, graba	603
Literatură lungă	605
Fatalități	607
„S-a făcut!“	610
Un altoi	611
Copiii	614
Semnătura	616

Creion (<i>Pensula și paleta s-au ferit...</i>)	618
Mașina	619
Mirele	621
E. Lovinescu	623
Croitorul	625
Între politețe și datorie	627
O cauză...	629
Tehnologie	631
Colaboratori ocazionali	633
Baroane	635
Un îndemn	637
Drăguțescu	638
Stagiune nouă	641
Impresii de la sfințirea unei biserici	643
Cazimir Belcot	646
Amintiri oltenești	649
Lăptăruș	661

1944

Ne-am întors	673
Schimbare la față	675
O întâmpinare a domnului T. Arghezi	677
Un pretext: Camil Ressu	677
Bilete noi de Papagal	686
Ion Frimu. <i>O lacrimă</i>	688
Cuvântul domnului general Rădescu	689
Principii (<i>La citirea afișului...</i>)	691
Ștefan Voitec	693
Cum se face presa	694
Teodorescu-Braniște	696
Atenție la presă!	697
Prietenii	699
Colegii	701
Străinii	704
Tom	706

Poporul	707
Domnul Petrovici	708
Ce faci, părinte?	710
Epurăția presei	712
O floare albă	715
„Ilse Zwo“	715
Bietul om!	717
Moartea inteligenței	719
Trei „bătrâni“	720
Nu e război... ..	721
Haide, să ne împăcăm, părinte	723
Pușcăria	726
Carte poștală	728
Domnul și doamna surâd	728
Bună dimineța!	731
Fundațiile Regale. I-II	732
Spiritul democratic	737
„Gazeta luptătorilor“	739
Secretul scrisorilor	740
Malagamba	742
Panaît Mușoiu	744
Un teatru nou	746
George Vraca	748

1945

De Anul Nou	751
Biblioteca unui țăran	754
Ce faci, părinte?	756
De trei zile-ncoace	758
Țiganii (<i>Între straniile fantezii ale mareșalului...</i>)	760
De Sân-Vasile	761
Revelionul	763
Tripoul Teatrului Național	765
Respectuoasă întrebare	766
Neant	768

Otrava	770
Pute!	772
Vorbește Elveția	774
Floria Capsali	776
Bilete teatrale	777
Ultima scârbă	779
Un scandal	780
V. Demetrius. II	783
Gazdele	784
O asociație lagăristă	786
Totò și Bibi	788
Un prinț arhieru	790
Pâinea noastră cea de toate zilele	791
Tablourile statului	793
Regele	794
O zi de optimism	796
Spiritul de zămislire în biserica românească	798
24 ianuarie, zi de doliu	799
Gorunul	802
Moralul pe ducă	803
Viitorul	804
Spectacolul continuă neîntrerupt	805
Un certificat odios	807
Bunătate	808
O creatură	810
Cocoșa școlară	811
Bilete picturale	813
Un nou scriitor	815
Oportunismul intelectual	816
Burghezia	818
Liturghia	820
Molecula	823
Fundația Universitară Carol I	824
O voce din cer (<i>Ioana d'Arc, fecioara...</i>)	826
Centrala evreilor	827
Dascăli de agerime	829
Domnului Aurel Tita	831

Clerul	833
O instanță medicală	835
O pasăre nouă	837
Stimate domnule Pătrășcanu	838
Eredități (<i>Trebuie să mânjesc...</i>)	840
Tanti	842
H. St. Streitman. II	844
O certitudine românească	845
Un aviator pedestru	847
Un inventator genial	848
Bilete școlare	851
[Henri Barbusse]	852
D. Tomescu	853
Frumuseți românești	856
Epoca Tănase	858
Limba franceză	860
Noile edituri	865
Zgardă-șgardă	867
Benjamin Fondane	870
Vechi invitații	873
[Statul evreiesc]	875

1946

Cultură (<i>Peizaj: dric alb...</i>)	880
Gioni	882
1 octombrie 19...	883
Hoțul cu condeiu	885
Hârtia	887
Oamenii lui Caragiale	888
Cristian Sârbu	890
Procedee culturale	891
Inocența morților	895
Amintiri din timpul Dictaturii	897
Ochi înghețați	900
Marele gărgăune	902

O comemorare	904
Biografii	906
Pauza rea	907
De Paști (<i>Paștele acestui an...</i>)	909
Piaza	911
Turcul cu fes	913
Ciugule, ciupe... ..	914
După Noaptea Învierii	916
Onoarea câinelui	918
Elemente de politică externă	919
Cu ce se mângâie un imbecil	922
Miere cu hrean	923
Finanțe și penitenciar	925
Pompiliu	927
O profesie hilară	929
Marioara Ventura (<i>O știre vine să turbure...</i>)	931
Traian Constantinescu	932
Note cu creionul	934
Prestigiul	938
Școala ucenicilor	940
Conștiința	942
Enescu și Menuhin	944
Din viața lui Ștefan Luchian	945
Recital Capsali	954
O vorbă	958
Amintiri (<i>Îmi place de mai mulți ani...</i>)	960
O propunere cumva	962
Constantin Graur	963
Moarte	965
Doctorul Grigoriu-Argeș	967
Academia Română	970
Omul cu franzela	972
Peste drum de Academie	973
Un jubileu (<i>Citesc ziarele întocmai...</i>)	975
Romanitza	978
Profesorii în bancă	980
Bursa policromă	982

Comoara	984
Grupul Luchian-Paciurea. I	984
A 26-a duminică	987
Moartea clasică	989
Accidentul funest	991
Viermele autorității	993
Un om sâcâit	995
Profesorul Rainer	997
Duminică (<i>Fiecare mătă, câine și pasăre...</i>)	999
Ireversibilitate	1001
Economicul	1003
N-am făcut nimic... ..	1005
„Banca Națională“	1006
Nasturele galben	1008
Hansi	1010
14 Iulie	1012
Doctorul Bagdasar	1014
Tineret	1016
Zvârluga	1018
Grupul Luchian-Paciurea. II	1021
Caracoștii Academiei	1023
Copiii după război	1025
Vălenii	1027
O voce dintr-altă lume	1028
Anticarii (<i>Când am schițat întâia oară...</i>)	1031
Jaurès	1033
Lume veche, lume nouă	1035
Băbuța	1037
Un medic și un prefect	1038
Peste patruzeci de ani	1040
Pătura	1042
Dovada de mahala	1045
Frumusețile științei	1047
„Lumină și culoare“	1050
Un caz (<i>La un anume liceu din București...</i>)	1052
Feminin, masculin	1054
Zdreanță	1056

Exodul	1058
Măsura	1060
Pelerinaj la Iz buc	1062
O întrebare de cititor	1064
Pastel din Sinaia	1066
Vâlsan și Vissarion	1069
Cum se fericește o țară	1072
Foto, foto	1075
Scriitorul român (<i>Anin slovele de mai jos...</i>)	1077
Adam & Comp.	1080
La Costâna	1081
Civilizația	1084
Literatură (<i>Ca toată lumea...</i>)	1086
Omul și opera lui	1088
Știința unui viitor	1089
Profesorul Nedioglu	1091
Hârtia (<i>Cuiva, mi se pare...</i>)	1094
Virgil Treboniu	1095
Limba trădătoare	1097
Considerații abreviate	1099
Moral și imoral	1101
Mănăstirea Cernica (<i>La Mănăstirea Cernica...</i>)	1103
Miliardul	1105
Correspondență (<i>Se grămădesc manuscrisele...</i>)	1107
VARIANTĂ	1109
Pușcăria (<i>Locuind de ani...</i>)	1111
Un arbitraj	1112
<i>De mortuis...</i>	1115
Omule	1116
Ion Dragoslav	1119
Scena turnantă	1121
Boema	1123
Pensula și dalta	1125
Copiii pribegi	1127
Harababura	1129
Învățământul particular	1131
Covrigul	1134

Idilă	1135
<i>Anch' io son pittore</i>	1137
Teatrul de balet	1139
Medicul tămăduitor	1141
Furnicile (<i>Dacă puricii, ploșnița și păduchii...</i>)	1143
Meli-melò	1145
Iosif Nădejde (<i>La o scăpărare de secundă...</i>)	1146
Dulgherul și capra	1148
Miliardul acuză	1150
Artă pentru	1152
Pilda nu folosește	1154
O casă de odihnă: „Elisabetheu“	1156
Cântarul	1160
De ce se teme toată lumea	1162
Panaceul	1164
Paul Adam	1166
Cultură (<i>Eticheta „cultură“ cuprinde...</i>)	1168
Măștile lui Ion Sava	1170
Sociologie	1172
A fi ori a nu fi	1174
Doctoratul (<i>Școala germană, întinsă...</i>)	1175
Metoda	1177
Ce folos!	1179
Tot el era	1181
Postul benevol	1182
Eredități (<i>O vorbă franceză...</i>)	1183
Invitație la colaborare	1185
Mobilul teoretic	1188
Esperanto	1189
În jargon	1191
Cauza cauzelor	1193
Bulgarii	1195
Fischer-Galați. I-II	1196
Bunul sfătuitor	1200
Nehotărâre (<i>Avea patru nasturi...</i>) †	1202
Candela fecioarei	1204
„Talentul meu“	1205

Gorjul și „Gorjanul“	1207
D. Anghel. II	1209
Oameni și oameni	1211
Ion Luca	1213
Lucrul mic (<i>Pe câmpiile răspândite...</i>)	1215
Onorate domnule Corector	1217
Eustațiu Măciucescu	1219
Pacea (<i>Parcă a început...</i>)	1220
[„Pentru jubileul Teatrului Alhambra...“]	1222
Șaizeci de americani	1223
În criză de cultură	1225
Vântul, calul și omul	1228
O numărătoare	1229
Cocorii (<i>Bietule, Cocor, îmi vine...</i>)	1231
Realități (<i>Iarăși s-a sinucis...</i>)	1232
Falsele prestigii	1235
I. Brătescu-Voinești. I	1237
A citi, citire... (<i>Câte teatre spuneai că sunt...</i>)	1239
Teatrul Național (<i>Călcându-și cuvântul de onoare...</i>)	1241
I. Brătescu-Voinești. II	1242
Femeia în teatru	1244
Crâmpie de frumos	1246

1947

[Cuvântarea domnului Tudor Arghezi]	1248
Tomek	1250
Impresii	1252
Dragoste (<i>Am cutezat, fără voie...</i>)	1254
Principii de educație	1255
Diversiune	1258
O familie românească	1261
În inefabil	1263
Critica mică	1264
Tinerii fără frică	1266
Veterinarii	1267
Mulțumesc... ..	1269

Ce se poate și ce nu	1271
<i>Grigorescul</i> domnului Zambaccian	1272
Pe ulița mare	1274
Pace vouă!	1276
Bună ziua, mușită	1278
Scrisoare pentru tuberculoși	1280
Două sute tablete	1282
Ion Calovia	1284
Artur Enășescu	1286
Adolphe de Hertz	1288
Arta de a nu spune absolut nimic	1291
S.T.B.	1293
Peste zece ani	1294
G. Ibrăileanu	1296
Abcesul	1298
Perpetua renovare	1300
Constantin Mille. II	1301
Librării	1303
Dragoste și omenie	1305
Viața literară	1307
Nefericitul semen	1308
Muzeul Zambaccian	1310
Triptic	1313
Întrebări fără răspuns	1315
Tina Barbu	1316
Mărțișor (<i>Am un prieten...</i>)	1318
Trei lumini	1319
O problemă a timpului	1321
Corectura cititorului	1323
Portretul (<i>Mai des decât ar fi...</i>)	1324
O sticlă goală	1326
Uite popa, nu e popa	1327
Marea estetică	1329
Valea Prahovei	1331
Argumente (<i>Universitatea din Haward...</i>)	1333
Medicina mică	1334
<i>Primavera, gioventù...</i>	1336
Răscrucea	1338

Putere și cădere	1340
Meseria lui Pierde-Vară	1342
Absenții	1344
O răzbunare istorică	1345
Ioniță	1347
Bursierii români	1349
Prietenii noștri, actorii	1350
Presa	1353
Milionul și cartoful	1355
Un crampon	1356
Actualitatea lui Iisus	1357
Zintâi april	1359
Mania de a taxa	1361
Vocații	1363
Lovirea la pungă	1364
Nodul diavoliei	1366
Cititorii și presa	1368
Correspondența (<i>Un domn doctor...</i>)	1369
Medicină practică	1371
Ion Minulescu	1373
Literele	1374
Emil Botta	1375
Un an (<i>Despletit de păienjenișul...</i>)	1378
Medicină (<i>O să mă văd...</i>)	1379
Zdrențe	1380
Când n-am ce face	1382
Marea rușine, marea problemă	1383
Bogdan-Pitești	1385
Un oraș necunoscut	1387
Buzunarul aproape lui	1389
O limbă, un stil	1390
Lucrul cel ce umblă prin întuneric	1392
Momentul întristării	1393
Femininul teatral	1395
Picătura	1397
Un debut câștigat	1398
Dinții de aur	1400
Elogiul pompierilor	1401

Pe lângă ceaun	1403
Domnul comisar	1404
Un câine și un om	1406
O familie Kirilov	1407
Strategii	1409
Omenetul	1410
Oameni buni	1412
Muzeografie	1413
Cecul personal	1415
Să luăm pildă!	1416
Mirajul	1418
Concursurile literare	1420
Hârtie timbrată	1422
Așa vrea Dumnezeu!	1423
Chestie de obraz	1425
Călușarii	1426
Nuanțe	1428
Nuca sterlină	1429
Un bilanț	1430
Hai-hui	1433
Ion Ionescu	1435
I. L. Caragiale. III	1437
Vasile Pârvan. II	1439
Asaltul	1441
Doctorul Ștefan Piersic	1442
Pe o palmă de țărână	1445
Manuscrise (<i>Cu toate protestările formulate...</i>)	1446
O problemă (<i>Trăim tot soiul de probleme...</i>)	1448
Inițiativa	1450
Mazărea	1451
Doctorul Mihai Băcescu	1453
Libera-cugetare	1455
Renasc privilegiile?	1457
Caut samsar: cine cumpără o școală?	1459
O evadare	1461
Provizoratul	1462
Fabulă (<i>Într-una din nopți...</i>)	1464
Nu e nici o rușine	1468

Avuțiile suspecte	1469
Cartă poștală	1472
Literatură medicală	1473
Să fim rezonabili	1475
Un comprimat	1477
Valori comparative	1478
Muzeul Eminescu	1481
Fericit cel ce... ..	1482
Un fericit	1484
Mesaj pentru cititor	1486
Memento	1488
Reumatisme	1489
<i>Soyez des nôtres, Louis Aragon!</i>	1491
Șoapta conștiinței pure	1494
Adevărul adevărat	1495
O problemă de psihologie	1496
Porumbielul de dantelă	1498
Prietenii regăsite	1500
Ursarii	1501
Școala românească din Paris	1503
În ceasul de apoi	1505
Broșurile	1507
Mâncăruri	1508
Cașul baciului	1510
La tarabă	1511
Francisc Rainer	1513
Sputa și călimara	1514
„Simetria“	1516
Medaloscopia	1517
Lipsea ceva... ..	1519
Psihoterapie	1521
Nitam-nisam	1522
Poezia (<i>E suficient să aibă...</i>)	1523
Cântarea cântărilor	1525
O casă și o statuie	1526
Cauză și efect	1528

Dem. Dobrescu	1530
Ion Sârbu	1532
Civilizații	1533
Un strein între români	1535
Motive caprine	1536
Nasul cu pricina	1538
Literatură necunoscută	1540
<i>De causa causorum</i>	1542
Articole de lux	1543
Arta de a cheltui	1544
Elogiul gazetarului	1546
Între colegi	1548
Un orizont	1549
Clacă literară	1550
Omul tehnic	1552
Prostul-gust	1554
Mănăstirea Cernica (<i>Nu-mi aduc aminte...</i>)	1555
Nouăzeci de ani	1557
Neliniștea cea mare	1559
Manifestă-te, spirite al lui Hasdeu!	1560
Visul (<i>Îmi aduc aminte din adolescență...</i>)	1562
Portretul (<i>Ce frumos și chipeș...</i>)	1564
Intelectualii	1565
Piciocile	1568
Octombrie	1569
Bob	1571
Omeneasca furnică	1573
Un miliard!	1574
Cum citim și înțelegem	1576
Spiritism	1578
Creabilis	1580
De hatârul vorbelor	1581
Intercalările	1582
Lacrimile curate	1584
Ion Sava	1586
Iarăși manuscrise	1588

Doamna de ciocolată	1589
1 noiembrie	1591
Subiecte	1592
O mască	1593
Cucoana Marițica	1595
Ștampila	1596
Cu punctualitate	1597
Parlaghia	1598
Arbore genealogic	1600
Literatură de tun	1602
Zborul de seară	1603
De ce?	1605
Joacă de câini	1606
Gravură	1607
Poetul G. Tutoveanu (<i>Un telefon al unui profesor...</i>)	1608
„Criză“	1609
Condeiele...	1611
Nunta	1613
Să trăiești!	1615
Literatura copiilor	1616
Morții	1618
Înrădăcinare	1619
„Am scris și eu...“	1621
C. Șaban-Făgetel. II	1622
Grații	1624
Oameni de spirit	1626
Palma salvatoare	1627
Căsătoriile fericite	1629
De Crăciun	1632
De Anul Nou (<i>Ar trebui de Anul Nou...</i>)	1633
Cosmografia verbală	1635
În loc de subiect	1637
NOTE BIBLIOGRAFICE	1639
INDICE DE NUME	1825
ILUSTRĂȚII	1845